SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

KIRGIZCA LATİN YAZIMI · TÜRKÇE EDEBÎ ÇEVİRİ

CİLT I · YAS, SÜRGÜN VE BUHARA YOLU

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Kırgızca Latin yazımı ve Türkçe edebî çevirisiyle
karşılıklı iki sütun hâlinde

CİLT I

Bölüm 1 · Yas ve Sürgün: Kanıkey'in Kaçışı
Bölüm 2 · Sürgün Yolu: Sır-Derya Mucizesi ve Bakay'ın İmdadı
Bölüm 3 · Soyun Sırrı ve Buhara Yolundaki Ahit

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Kırgızca Latin transliterasyonu, Türkçe edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 1–10.700 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	**Yas ve Sürgün: Kanıkey'in Kaçışı**	Cilt I — bu ciltte
2	**Sürgün Yolu: Sır-Derya Mucizesi ve Bakay'ın İmdadı**	Cilt I — bu ciltte
3	**Soyun Sırrı ve Buhara Yolundaki Ahit**	Cilt I — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

YAS VE SÜRGÜN: KANIKEY'İN KAÇIŞI

Kan kusarak ölümden dönen Kanıkey, Manas'ın Sır barañ tüfeğini asa edinip Boz kise'yi beline bağlar ve seksenindeki kaynanası Çıyırdı'yı, altı aylık Semetey'i kucaklayıp Kara-Üñkür mağarasına saklanmaya yollar; Çıyırdı yalınayak Çatkal'ı, Buura-Beli'ni aşar. Kanıkey ise Kara-Kır'daki Manas'ın kümbetine varır; orada beliren ak sakallı bir derviş "Gayretten başka hısım yok" diyerek onu ayağa kaldırır. Altı gün aç kalan Semetey için akbabaların düşürdüğü bir ciğere sarılan, Karımbay'ın kula buzağısını Üç-Koşoy ile Beles-Taş çevresinde tur tur kovalayıp bataklıkta yakalayan Kanıkey, düğününde ökül atası olmuş bu adamdan merhamet yerine kamçı yer: Karımbay buzağıyı elinden alır, onu kanlar içinde bırakıp böbürlenerek gider. Bölüm, hanlık günlerinden dilenciliğe düşürülmüş bir ananın, yasını gayrete çevirişinin destanıdır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Manas'ın ölümünden kırk gün geçmeden dedesi Han Cakıp, altı haram (Abıke, Köböş, Çıybıt, Koçkor, Adıbay, Kölbay) ve kırk çorayı dul Kanıkey'i yenge hukukuyla evlendirmeye kışkırtır; Akılay boyun eğer, Köböş sultan olur.
- Otuz iki yaşındaki Temirkan kızı Kanıkey, Aktinte hançeriyle Kırgılçal'ın sağrısının yarısını, Tazbaymat'ın kürek kemiğiyle iki kaburgasını keserek zorla evlendirme girişimini püskürtür.
- Yalnız Iraman oğlu Irçıuul itiraz edip Semetey'in on iki yaşına dek korunmasını ister; dinlenmeyince kaçar.
- Tört-Kül'deki ulu ordo yağmalanır: mal kamçıyla ölçülüp paylaşılır, altı yüz deve yükü altınlık hazine boşaltılır; ordoyu savunan Bayçoro tutsak edilir; Köböş, Kanıkey'in sağ omzunu aybaltayla yaralar, emzirdiği Coobuzar ikiye biçilir.
- Seksenindeki Çıyırdı, altı aylık Semetey'i kucaklayıp yalınayak Çatkal ve Buura-Beli üzerinden Kara-Üñkür mağarasına kaçar.
- Manas'ın kümbetinde bir derviş "Gayretten başka hısım yok" diye Kanıkey'i gayrete çağırır; ökül atası Karımbay ise kula buzağısını geri alıp onu kamçıyla kanlar içinde bırakır.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Tömönkü üç kan elinen	*Aşağıdaki üç hanın elinden*
Er ölüşüp bee soyup,	*Erler ölüşüp, kısrak kesilip,*
Kırgın çıktı – dep uktum,	*Kırgın koptu – diye duydum,*
Abake Bakay, baralık,	*Abam Bakay, varalım,*
Kıyşıgıraak can bolso,	*Eğrice bir can varsa,*
Kıyratıp tüzgö salalık.	*Kırıp geçirip düze serelim.*
Kıyınıñ Manastan kalgan	*Yamanı, Manas'tan kalan*
curt ele,	*yurt idi,*
Kaytarıp bergin» – dedi ele.	*Geri veriver» – demişti.*
Kıyraştırbay baralık.	*Kırıp dökmeden varalım.*
Arasına bee soyup,	*Arasında kısrak kesip,*
Eldeştirip töö soyup,	*Barıştırıp deve kesip,*
Üzür-mazır kep aytıp,	*Özür mazur söz söyleyip,*
«Coo bolbogun» – dep aytıp,	*«Düşman olmayın» – deyip,*
Aba Bakay,baralık	*Aba Bakay, varalım,*
Bir kalıstı salalık!»	*Araya bir hakem salalım!»*
Oşondo Bakay munu aytat:	*O zaman Bakay şunu söyler:*
«Abıke balam, toyuñ* menen	*«Abıke oğlum, toyunla birlikte*
topot tüş,	*yıkıl git,*
Kaytargan töödön ayrılbaym!» –	*Güttüğüm deveden ayrılmam!» –*
Toyuna kantip baramın,	*Toyuna nasıl varayım,*
Tozooku Bakay dedirtip,	*Cehennemlik Bakay dedirtip,*
Balam, cıyınga kantip baramın!	*Oğlum, dernek yerine nasıl varayım!*
Cırgalınan ayrılgan	*Sevincinden ayrı düşmüş*
Bayakı, cılmaygan Bakay	*Hani şu, sırıtan Bakay*
eken – dep,–	*imiş – diye,–*
Ösök* sözgö kalamın!	*Dedikodu sözüne kalırım!*
Keçee, menin cırgalım Manas	*Daha dün, sevincim Manas*
kep aytkan:	*söz demişti:*
Top körünsö barba» – dep,–	*Kalabalık görünse varma» – diye,–*
Toodayım aytkan kep ele.	*Dağ gibimin dediği sözdü.*
«Cıyıntak-cıyın el bolso,	*«Toplantı, dernek kuran el olsa,*
Cırgalım Bakay abake,	*Sevincim Bakay abam,*
Colobogun» – dedi ele.	*Yaklaşma sakın» – demişti.*
Asılım-Manasım aytkan kep ele,	*Asilim Manas'ımın dediği sözdü,*
«Cetimimdin töösün	*«Yetimimin devesini*

Cıyınıña barbaymın,	*Derneğine varmam,*
Cırgalım Manas dagı cok,	*Sevincim Manas artık yok,*
Men cılasına kalbaymın, balam!	*Ben rezilliğine kalmam, oğlum!*
Abıke can, tobuñuzga barbaymın,	*Abıke can, topluluğunuza varmam,*
Toodayım Manas, erim cok,	*Dağ gibim Manas, erim yok,*
Abıke, tozoguña* kalbaymın!	*Abıke, cehennemine kalmam!*
Car-Konuştan kayrılbaym,	*Car-Konuş'tan dönmem,*
Kan ölgöndö karıga	*Han ölünce ihtiyara*
Töösü cakın boluuçu,	*Devesi yakın olurdu,*
Dep, oşondo munu aytıp,	*Deyip, o zaman bunu söyleyip,*
Bakay kan Abıke colgo saldı emi.	*Bakay han, Abıke'yi yola koydu işte.*
Argın kandın Acıbay,	*Argın hanın Acıbay'ı,*
Ak köñül tuugan Abıke	*Ak gönüllü doğan Abıke*
Coldoş kılıp aldı emi,	*Yoldaş edinip aldı işte,*
Coboloñduu üç kandın	*Belalı üç hanın*
Çatagına bardı emi.	*Kavgasına vardı işte.*
Araga ketken Abıke	*Araya giden Abıke'yi*
Anı mınday taştaylık,	*Şimdilik böyle bırakalım,*
Semeteydin çoñ atası – kan Cakıp,	*Semetey'in dedesi – han Cakıp,*
Çoçko gana kandan baştaylık.	*O domuz handan başlayalım.*
Oşondo kan Cakıptın üyündö	*O demde han Cakıp'ın evinde*
Küpçökkö* salgan bozo bar,	*Küpe basılmış boza var,*
Küydürgü uusu koşo bar.	*Kavurucu zehri de içinde var.*
Kan Cakıptın üyündö	*Han Cakıp'ın evinde*
Çapçakka* salgan bozo bar,	*Fıçıya basılmış boza var,*
Çaçama uusu* koşo bar.	*Öldürücü zehri de içinde var.*
Kökcalıñ Manas ölgöndö,	*Bozkurdun Manas ölünce,*
Köböş sultan* bolgon kez.	*Köböş'ün sultan olduğu çağ.*
Bayakı Manastan kalgan kırk çoro*,	*Hani Manas'tan kalan kırk çora,*
Kırkı kırk cerden kelgen it ele,	*Kırkı kırk yerden gelme itti,*
Köböşkö ayıl kongon kez.	*Köböş'e oba konduğu çağ.*
Köböşüñ baabedinge* bata* aytıp,	*Köböş'ün Baabedin'e dua okuyup,*
Korosongo* koy aytıp,	*Korosón'a koyun adayıp,*
Baatır* ay, kök kenedey tolgon kez.	*Bahadırım, gök kene gibi çoğaldığı çağ.*
Tekeçinin Ormombek,	*Tekeçi'nin Ormombek'i,*
Argın, kırgız eline	*Argın, Kırgız eline*
Köböşüñ artık sultan bolgon kez.	*Köböş'ün başlıca sultan olduğu çağ.*
Bir künü kayran Cakıp kanetsin,	*Bir gün zavallı Cakıp n'eylesin,*

Kaardanıp kalıptır,
Kadırduu Köböş, Koçkorun
Takır cıyıp alıptır.
Munu menen bayakı,
Manas kandın kırk çoro,
Ant urgur koşo barıptır.
Altı aram menen kırk çoro
Kan Cakıptın ordogo*
Çogulup kirip bardı ele,
«Kel, baldarım, kelgin, – dep, –
Aytkan da sözümö könö bergin» – dep,
Cakıptı Kuday* urganı.
Kapşıttagı kara arak,
Kalmakça köökör* menen bir arak

Öfkeye kapılıvermiş,
İtibarlı Köböş'ü, Koçkor'u
Tümden toplayıvermiş.
Bununla birlikte hani,
Manas hanın kırk çorası,
Ant çarpasıcalar, birlikte varmış.
Altı haram ile kırk çora
Han Cakıp'ın otağına
Toplanıp girip varmıştı,
«Gelin oğullarım, gelin, – deyip, –
Dediğim söze uyuverin» – deyip, Cakıp'ı
Tanrı çarptı ya.
Kapı yanındaki kara rakı,
Kalmak işi kökörle bir rakı

Kamıntpay Cakıp kuydu ele,
Bayakkı altı aram menen kırk
akmakka sundu ele.
Ala deñgil mas bolup,
Aramdar mintip turganı,
Aram kıyal kan Cakıp
Itterge kepti kılganı:
«At ölgöndö, kesek it,
Sooru* kerek boluçu,
Aga ölgöndö inige,
Kesek it, ceñe kerek boluçu.
Kelgenderden kep uktum,
Kesirdüü dolu* Kanıkey
Katınında kaada bölüp curt buzdu,
Kız ekende karabet,
Kılım* çaykap el buzdu.
Cesir cürüp celikti,
Boroz* bolup kara bet,
Bolboy caman eelikti.
Kelgenderden kep uktum,
Altı miñ cambı*, miñ kunduz
Baraga* Bakay cep alıp,
Ormombektey kanına
Kançıktı kaçırıp beret –

Oyalanmadan Cakıp dökmüştü,
Hani o altı haram ile kırk
ahmağa sunmuştu.
Yarı yarıya sarhoş olup,
Haramlar böyle dikildi,
Haram huylu han Cakıp
İtlere sözü açtı:
«At ölünce, adi it,
Sağrısı gerek olurdu,
Ağabey ölünce kardeşe,
Adi it, yenge gerek olurdu.
Gelenlerden söz duydum,
Uğursuz deli Kanıkey
Kadınlığında töre bölüp yurt bozdu,
Kızken bile kara yüzlü,
Âlemi çalkalayıp el bozdu.
Dul gezerken azıttı,
Azgınlaşıp kara yüz,
Olmadık fena kudurdu.
Gelenlerden söz duydum,
Altı bin yambı, bin kunduz
Rüşvet diye Bakay yiyip,
Ormombek gibi hanına
Kancığı kaçırıp verecek –

dep, uktum.	*diye duydum.*
Özön cerdin konuşun	*Vadi yerin konağını*
Birööñ çalsañ bolboybu?	*Biriniz kollasa olmaz mı?*
Manastan kalgan muraapıñ*,	*Manas'tan kalan mirasınız o,*
Baykasañar dolunu	*Gözleseniz o deliyi,*
Camandar, birööñör alsañ bolboybu?	*Sefiller, biriniz alsa olmaz mı?*
Atañdın körü, altı aram,	*Atanızın körü, altı haram,*
Arak içpey taş içkin,	*Rakı içmeyin, taş için,*
Azdık kılsa, altı aram,	*Az gelirse, altı haram,*
Atañdın kanın koşup iç!»	*Atanızın kanını katıp için!»*
Caman bülöp turganı,	*Fenaya bileyip durdu,*
Tiem – dese, ceñe ele,	*«Varırım» – derse, yengedir,*
Ike* kıyıp alalık,	*Nikâh kıyıp alalım,*
Tiybeym – dese, dolunu	*«Varmam» – derse, o deliyi*
Col üstünö süyrötüp,	*Yol üstünde sürükleyip,*
Dañgıttarga* caralık.	*Yaban itlere yaralım.*
Ala-Toodoy ata ele,	*Ala-Too gibi ataydı,*
Kan Cakıp tilin alalık,	*Han Cakıp'ın sözünü tutalım,*
Karabetke baralık.	*Kara yüzlüye varalım.*
Oolugup tura albay,	*Coşup yerinde duramayıp,*
Oşondo Köböş küpüldöp,	*O zaman Köböş gümbürdeyip,*
Kaardanıp düpüldöp,	*Hiddetlenip güpürdeyip,*
Ok ötpögön ton kamdap,	*Ok işlemez kaftan hazırlayıp,*
Ok cetpegen at kamdap,	*Ok yetişmez at hazırlayıp,*
Kırktın başı Kırgılçal.	*Kırkın başı Kırgılçal.*
Üzüktöy kalpak Şuutu kul	*Üzük keçesi gibi kalpaklı Şuutu kul*
Çoronun baarın burdu ele:	*Çoraların hepsini döndürdü:*
Öçköndördü tamızdı,	*Sönenleri tutuşturdu,*
«Kırktın başı Kırgılçal,	*«Kırkın başı Kırgılçal,*
Kıyalıñda oylonçu?!	*İçinden bir düşünsene?!*
Atsız keldik bir çoro,	*Atsız geldik kimi çora,*
Atsız kelgen çorogo.	*Atsız gelen çoraya.*
Arkar ayak*, cez bilek*,	*Arkar ayaklı, tunç bilekli,*
At mıktuusun mingizdi,	*Atın yamanını bindirdi,*
Tonsuz kelgen çorogo	*Kaftansız gelen çoraya*
Cakası altın, ceñi cez,	*Yakası altın, yeni tunç,*
Koş badana*, torgoy köz,	*Çift zırhlı, turgay gözlü,*
Keleme* keriş, keñ kürmö	*Keleme yakalı, geniş kürmö –*

Ton mıktuusun kiygizdi.	*Kaftanın yamanını giydirdi.*
Katınsız kelgen çorogo	*Kadınsız gelen çoraya*
Oymok ooz, boto köz,	*Yüksük ağızlı, mahmur gözlü,*
Oykuştagan cal-cal köz,	*Süzülüp bakan ışıl ışıl gözlü,*
Kırmızı* köynök, ayça* bel, Aylına kantip kirebiz?	*Kırmızı gömlekli, ince belli, Obasına nasıl gireriz?*
Kılaktagan suluunu	*Salınıp yürüyen güzeli*
Alıp berdi zor Manas.	*Alıp verdi ulu Manas.*
Dinsiz kelgen çorogo	*Dinsiz gelen çoraya*
Aykırsa ünü azanday,	*Haykırsa sesi ezan gibi,*
Ak seldesi* kazanday	*Ak sarığı kazan gibi*
Moldo* berdi kan Manas.	*Molla verdi han Manas.*
Üysüz keldik kee çoro.	*Evsiz geldik kimi çora.*
Üysüz kelgen çorogo	*Evsiz gelen çoraya*
Keregenin kaşatı	*Keregesinin başları*
Temir menen teektüü,	*Demir ile perçinli,*
Cabık baştın* üstü-üstü	*Cabık başının üstü üste,*
Altı eli kunduz ceektüü,	*Altı parmak kunduz kürkü kenarlı,*
Boolorunun baarısın	*Bağlarının hepsini*
Çılk cibekten çaldırgan,	*Halis ipekten ördürmüş,*
Borumdap ordo saldırgan	*Süsleyip otağ kurdurmuş,*
Ordo berdi zor Manas.	*Otağ verdi ulu Manas.*
Malsız keldi bir çoro,	*Malsız geldi kimi çora,*
Malsız kelgen çorogo	*Malsız gelen çoraya*
Adırda cılkı ala baş,	*Kırlarda yılkı alabaş,*
Argımak buudan* aralaş,	*Argımak, küheylan karışık,*
Bölüp berdi zor Manas.	*Bölüp verdi ulu Manas.*
Üzülgöndü uladı,	*Kopanı uladı,*
Çaçılgandı cınadı,	*Saçılanı topladı,*
Ölgöndördü tirgizdi,	*Ölenleri diriltti,*
Eriñ Manas sultandın	*Erin Manas sultanın*
Etegin karmap er bolduk,	*Eteğini tutup er olduk,*
Er uulu menen teñ bolduk.	*Er oğluyla denk olduk.*
Cürgön cerden çañ çıktı	*Yürüdüğümüz yerden toz koptu,*
Dobuştardan can çıktı.	*Naralardan can çıktı.*
Tuzu oor Manastın	*Tuzu ağır Manas'ın*
Tuzu bizdi sorboybu,	*Tuzu bizi çarpmaz mı,*
Arbagı* asıl Manastın	*Ruhu aziz Manas'ın*

Arbagı bizdi sorboybu!
Kırktın başı Kırgılçal,
Tuzu açuu Manastın
Tuzuna kantip siebiz?
Arbagı altın Manastın
Aytıp tursa, artında
Asıl erkek bala bar,
Aa kantip tiebiz?
Kabılan Manas kanıñdın
Arbagı karap turganda
Ordogo kantip tiebiz?!»
Oşondo Köböş küpüldöp,
Kaardanıp düpüldöp:
Kaçan da bolso kırk çoçko,
«Kızırduu* Manas şerim» – dep,

Ruhu bizi çarpmaz mı!
Kırkın başı Kırgılçal,
Tuzu acı Manas'ın
Tuzuna nasıl kıyarız?
Ruhu altın Manas'ın
Ruhu söyleyip dururken, ardında
Asil erkek çocuğu var,
Ona nasıl dokunuruz?
Kaplan Manas hanının
Ruhu bakıp dururken
Otağa nasıl el uzatırız?!»
O zaman Köböş gümbürdeyip,
Hiddetlenip güpürdeyip:
Ne zaman olsa, kırk domuz,
«Hızırlı Manas arslanım» – deyip,

Sen kıykırasıñ kalasıñ,
Demge kalbay kırk çoro,
Kırgılçal menen Tazbaymat
Azır eköön barasıñ,
Beycay dolu Kanıkey
Beybaktan kabar alasıñ!
Til albasa kançıktı
Col üstünö süyrötüp,
Emi, dañgıttarga carıp kel!»
Kanınan buyruk algan soñ,
Kayran Çalım kanetsin,
Aybalta* belge çaldı emi,
Kadimkidey Tazbaymat
Coldoş kılıp aldı emi.
Kayran ceñeñ kankorun
Kan Manastın ordogo
Koşup ele turat çırkırap.
Salıp cetip bardı ele.
Köz kıyıgın bir salıp,
«Kökcalım, ooy!» – dep bakırıp,
Körüp tursa Kırgılçal
Köbün tamaşa kılıp çakırıp,
Altımış katın koşokçu,

Sen bağırır dursun,
Soluk almadan, kırk çora,
Kırgılçal ile Tazbaymat,
Şimdi ikiniz varırsınız,
Uslanmaz deli Kanıkey,
O bahtsızdan haber alırsınız!
Söz dinlemezse kancığı
Yol üstünde sürükleyip,
Haydi, yaban itlere yarıp gel!»
Hanından buyruk aldıktan sonra,
Zavallı Çal'ım n'eylesin,
Aybaltayı bele taktı işte,
Bildik Tazbaymat'ı
Yoldaş edinip aldı işte.
Zavallı yengen, hunhârına
Han Manas'ın otağında
Ağıt koşup duruyor feryatla.
Sürüp yetip varmıştı.
Göz ucuyla bir bakıp,
«Bozkurdum, ooy!» – diye bağırıp,
Bakıp görse Kırgılçal:
Çoğunu oyun edip çağırıyor,
Altmış kadın ağıtçı,

«Esil* kayran, ooy!» – dep
Tul tübündö Akılay,
kıñkıldap,
Köşögö aça saldı emi,
Köbün tamaşa kılıp bılkıldap.
Altımış katın koşokçu,
Tul* tübündö Akılay,
Bayakı, kayrak ceñeñ Kanıkey
Iylap ele turdu burkurap,
Bozdop turdu çurkurap,
«Atañdın körü, kırk çoro,
Kırkıñ kırk cerden kelgen
it eleñ, Makul cakşı bolot» – dep,–
It emes, kaysı kişi eleñ!
Badışamdın barında
Barıp aldıñ Oogandı,
Kızıgın körböy sen cürgön
Margalañ kaydan soo kaldı?
Cetip aldıñ Oogandı,
Siler buzuk salbagan
Cet-Kayt kaydan soo kaldı?
Ak maral aydap uy kıldıñ,
Atışkan cerdi buy kıldıñ,

«Değerli kaybım, ooy!» – deyip
Yas tuğunun dibinde Akılay,
mızıldayıp,
Perdeyi açıverdi işte,
Çoğunu oyun edip kıpırdayıp.
Altmış kadın ağıtçı,
Yas tuğunun dibinde Akılay,
Hani o, zavallı yengen Kanıkey
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp durdu,
Bozlayıp feryat edip durdu,
«Atanızın körü, kırk çora,
Kırkınız kırk yerden gelme
ittiniz, «Peki, iyi olur» – deyip,–
İt değil de hangi kişiydiniz!
Padişahım sağken
Varıp aldın Oogan'ı,
Tadını görmeden senin gezdiğin
Margalañ nasıl sağ kaldı?
Yetip aldın Oogan'ı,
Sizin fesat salmadığınız
Cet-Kayt nasıl sağ kaldı?
Ak maralı sürüp sığır ettin,
Vuruştuğun yeri viran ettin,

Ombunu buzup olco* aldıñ,
Badışamdın barında
Ortosun buzup col saldıñ.
Kırkıñ kırk cerden kelgen
it eleñ,
Kımbattuu Manas barında.
Kızırluu kıyın zoo bolduñ,
Kızırluu badışam közü ötkön soñ,
Ordomdu buzup, kırk çoro,
Kak özümö coo bolduñ.
Bulamdı* bulap alganı?
Buyrugu eken Kudaydın,
Turasıñbı, buzuktu bügün salganı?
Oşontüp ıylap burkurap,
Art cagı menen çeginip,

Ombu'yu bozup ganimet aldın,
Padişahım sağken
Ortasını yarıp yol saldın.
Kırkınız kırk yerden gelme
ittiniz,
Kıymetli Manas sağken.
Hızırlı yaman kaya oldun,
Hızırlı padişahım göçtükten sonra,
Otağımı bozup, kırk çora,
Ta kendime düşman oldun.
Malımı yağmalamaya mı geldin?
Tanrı'nın buyruğuymuş,
Duruyor musun, bugün fesat salmaya?
Böylece hıçkırıp ağlarken,
Geri geri çekilerek,

Al Akılay katındın
Emçegin ele karmap kaldı emi.
«Menin aytkan sözümö
Könösüñbü, Akılay?
Köböş saa kep aytat,
Tiesiñbi Akılay?»
«Makul, bolot, makul – dep, –
Kartayıp kalgan çagıñda
Araga gana keldiñ baatır – dep,
Al uulga tiybes katındın
Ceti atası kapır*» – dep.
Munu körüp kalganda,
Bayakı, kayran ceñeñ Kanıkey
Köñülgö batpayt köp sanaa,
Közünün ele caşı on talaa.
Badışamdın ölgönü kırk kün
bolo elek,

O Akılay kadının
Memesini tutuverdi işte.
«Benim dediğim söze
Uyar mısın, Akılay?
Köböş sana söz söylüyor,
Varır mısın, Akılay?»
«Peki, olur, peki – deyip, –
Kocayıp kaldığın çağında
Aracı olup geldin bahadır – deyip,
O oğula varmaz kadının
Yedi atası kâfirdir» – deyip.
Bunu görüp kalınca,
Hani o, zavallı yengen Kanıkey,
Gönle sığmaz nice kaygı,
Gözünün yaşı on tarla.
Padişahım öleli kırk gün
dolmadan,

Kumpaydan* tuugan badışam,
Kargadan tuugan itterge
Töşögün kantip bastıram,
Töşümdü ele kantip açtıram?!
Kazdan tuugan badışam,
Kargadan tuugan itterge
Töşögüm ele kantip bastıram,
Koynumdu ele kantip açtıram?!
Bu körökçö ölömün,
Mintip tirüü cürgüçö,
Tuubay gana tuna çögöyün!»
Buyak cagın karasa –
Asmandan tüşkön kurç ele,
Ayköldön* kalgan mülk ele,
Zulpukorun taba albay,
Iylap turdu çırkırap.
Sultan ceñeñ Kanıkey
Bozdop turdu burkurap,
Oşondo, ıylap ele turdu çırkırap.
Adam, künü uşunday eken go!?
Bödönödöy kayran köz,

Kumpay'dan doğma padişahım,
Kargadan doğma itlere
Döşeğini nasıl bastırırım,
Göğsümü nasıl açtırırım?!
Kazdan doğma padişahım,
Kargadan doğma itlere
Döşeğimi nasıl bastırırım,
Koynumu nasıl açtırırım?!
Bunu görmektense ölürüm,
Böyle diri gezeceğime,
Doğmadan dibe çökeydim!»
Bu yanına baksa –
Gökten inme çelikti,
Ayköl'den kalma mülktü,
Zülfikâr'ını bulamayıp,
Feryat edip ağlayıp durdu.
Sultan yengen Kanıkey
Bozlayıp hıçkırıp durdu,
O demde, feryat içinde ağlayıp durdu.
İnsanın günü böyleymiş demek!?
Bıldırcın misali zavallı göz,

Bölök-bölök caş ketip,	*Bölük bölük yaş akıp,*
Karagattay kayran köz,	*Kuşüzümü misali zavallı göz,*
Kamçı gana boyu caş ketip,	*Kamçı boyu yaş akıp,*
Kaygılanıp çırkırap,	*Kaygılanıp feryat edip,*
Alapayın taba albay,	*Ne yapacağını bilemeyip,*
Asıl gana ceñeñ çırkırap.	*Asil yengen feryat edip durdu.*
Kabırgası sögülüp,	*Kaburgası sökülüp,*
Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp:*
Asılımdın ölgönü	*«Asilim öleli*
Kırk küngö mezgil tolo elek,	*Kırk güne süre dolmadı daha,*
Kıstoo salıp turguday,	*Baskı salıp duracak gibiler,*
Katın alıp tunguday,	*Kadın alıp keyfe dalacak gibiler,*
Kankor* Manas kökcaldın	*Hunhâr Manas bozkurdun*
Kaadalap aşın* bere elek.	*Töresince aşı verilmedi daha.*
Men karabet şorduunun	*Ben kara yüzlü dertlinin*
Başınan kara* tüşö elek,	*Başından yas karası düşmedi daha,*
Aytkan sözdü bile elek,	*Denen sözü bilmedi daha,*
Artında kalgan cetimi	*Ardında kalan yetimi*
Süylöp sözgö kire elek.	*Konuşup söze girmedi daha.*
Menin mañday söögüm kaykıraak,	*Benim alın kemiğim çukurca,*
Baatırdın közü ötköndö,	*Bahadır göçüp gidince,*
Menin kün körörüm taykıraak.	*Benim gün görmem kısaca.*
Töbö çaçım çoguu ele,	*Tepe saçım toplu idi,*
Törönün* közü ötköndö,	*Töre göçüp gidince,*
Mende kenedey keşik cok ele.	*Bende kene kadar nasip yoktu.*
Kazıluu kalıñ or ele,	*Kazılmış derin çukurdu,*
Kara bettin körörü	*Kara yüzlünün göreceği*
Kaptalgan kalıñ şor ele.	*Kaplayan koyu dertti.*
Adırda cılkı alabaş,	*Kırlarda yılkı alabaş,*
Argımak, buudan aralaş,	*Argımak, küheylan karışık,*
Aydap kütçü bala caş,	*Sürüp güdecek çocuk körpe,*
Aga-ini cakın, baarı kas,	*Kardeşler yakın, hepsi düşman,*
Aldeylep turgan astında	*Kucağımda ninniyle avuttuğum,*
Asıldan kalgan bala caş.	*Asilden kalan yavru körpe.*
Ay karañgı bolgondo	*Ay karanlık olunca*
Tünü uşunday eken go,	*Gecesi böyleymiş meğer,*
Ayköldün közü ötköndö	*Ayköl göçüp gidince —*
Atañdın körü, kırk çoro,	*Atanızın körü, kırk çora,*

Kırkıñ kırk cerden kelgen	*Kırkınız kırk yerden gelme*
it eleñ,	*ittiniz,*
It emes, kaysı kişi eleñ!	*İt değil de hangi kişiydiniz!*
Kırktın başı Kırgılçal,	*Kırkın başı Kırgılçal,*
Akılman tuugan er eleñ,	*Akıllı doğmuş erdin,*
Araga kelçü sen beleñ?!	*Aracı gelecek sen miydin?!*
Kökbörü* bolup süyrötüp,	*Gökbörü oğlağı gibi sürüklenip,*
Itterge tiyçü men belem?	*İtlere varacak ben miydim?*
Badışamdın barında	*Padişahım sağken*
Kanttı karday kemirdiñ,	*Şekeri kar gibi kemirdin,*
Araktı gana suuday şimirdiñ.	*Rakıyı su gibi höpürdettin.*
Kanga kirip katıktıñ,	*Hanın yanına girip pekiştin,*
Baarıñ birdey çogulup,	*Hepiniz birden toplanıp,*
Kabılan gana çoro atıktıñ.	*Kaplan çora diye ün aldınız.*
Şay* koldogon şer bolduñ,	*Şâh'ın koruduğu arslan oldun,*
Kökcalımdan er bolduñ,	*Bozkurdum sayesinde er oldun,*
Közü cok itke tiygin – dep,	*«Gözü çıkasıca ite var» – diye,*
Köp şorgo malgan men boldum.	*Nice derde batırılan ben oldum.*
Badışamdın barında	*Padişahım sağken*
Barıp çaptıñ Oogandı,	*Varıp vurdun Oogan'ı,*
Margalañ kaydan soo kaldı?	*Margalañ nasıl sağ kaldı?*
Oylosom kapır ekensiñ,	*Düşünsem kâfirmişsin,*
Karaluu tursam közümçö	*Yaslı dururken göz göre*
Emçegime kol salıp,	*Mememe el uzatıp,*
Kelciretip özümdü,	*Beni saçmalatıp,*
Keleke kıldıñ sözümdü.	*Sözümü alaya aldın.*
Kırktın başı Kırgılçal	*Kırkın başı Kırgılçal,*
Kurga tüygön kat ursun,	*Kuşağa düğümlü yazı çarpsın,*
Bayakı, Kudaylaşkan ey, ant ursun!	*Hani o, Tanrı adına içilen ant çarpsın!*
Akılaydın canında	*Akılay'ın yanında*
Sen araga kantip cürösüñ,	*Sen araya nasıl girersin,*
Men aramga kantip tiemin?	*Ben harama nasıl varırım?*
Kumpaydan tuugan törömdü,	*Kumpay'dan doğma töremin,*
Kuzgundan tuugan itterge,	*Kuzgundan doğma itlere,*
Töşümdü gana kantip açtıram,	*Göğsümü nasıl açtırırım,*
Töşögüm gana kantip bastıram.	*Döşeğimi nasıl bastırırım.*
Dep, oşondo munu aytıp,	*Deyip, o an bunu söyleyip,*
Er müçölüü ey, Kanıkey	*Er yapılı, hey, Kanıkey,*

Kanı kaçıp mostoyup,
Kayrattanıp sumsayıp,
Arslanday körünüp,
Oozunan zaarı tögülüp,
Kaalgaday kayran tiş
Oşondo, taruudaydan bölünüp,
Kan içmesi karmadı,
Araga kelgen Kırgılçal
Oşondo, kurmandıkka* çalganı,
Col üstünö süyrötüp,
Oşonu, dañgıttarga carganı.
Kayran candı ayabay,
Kabılan ceñeñ Kanıkey
Kabarga kelgen aramga
Bir balaket salganı.
Eç müçölüü şurkuya,
Epçi* cagın karasa,
Asmandan tüşkön altı kurç*
Keregege ilinbeyt,
Adam, kayda ekeni bilinbeyt.
Ak sandıktı karasa,

Kanı çekilip donuklaşıp,
Gayrete gelip kararıp,
Arslan gibi görünüp,
Ağzından zehri dökülüp,
Kapı kanadı gibi zavallı diş
O an, darı gibi ufalanıp,
Kan içiciliği tuttu,
Aracı gelen Kırgılçal'ı
O an, kurban etmeye davrandı,
Yol üstünde sürükleyip,
Onu, yaban itlere yarmaya.
Zavallı canı esirgemeden,
Kaplan yengen Kanıkey,
Haber getiren harama
Bir bela salmaya girişti.
Eşsiz yapılı o kadın,
Evin kadın yanına baksa,
Gökten inme altı çelik
Keregede asılı durmuyor,
İnsan, nerede olduğu bilinmiyor.
Ak sandığa baksa,

Altı torpok, tört tayga
Satıp algan Aktinte*
Sabı gana çıgıp turuptur.
Sabınan karmap kabıştap,
Oñ koluna tabıştap,
Sırın bilgen Kırgılçal,
Arkasınan Tazbaymat,
Kaçmak boldu arıştap.
Muunu ketip burkurap,
Arada turgan Tazbaymat,
Kanıkey türün körgöndö
Kaçıp gana çıktı dırkırap,
Altımış katın koşokçu,
Akılayı baş bolup,
Baarısı gana kaçtı bırkırap.
Kırktın başı Kırgılçal,
Tazbaymat eköö birigip,

Altı dana, dört taya
Satın alınan Aktinte'nin
Yalnız sapı çıkıp durmakta.
Sapından kavrayıp yapışıp,
Sağ eline denk edip,
Huyunu bilen Kırgılçal,
Ardından Tazbaymat,
Adım açıp kaçmaya durdu.
Dizinin bağı çözülüp feryatla,
Arada duran Tazbaymat,
Kanıkey'in halini görünce
Tabana kuvvet kaçıverdi,
Altmış kadın ağıtçı,
Akılay'ı başta olmak üzre,
Hepsi darmadağın kaçıverdi.
Kırkın başı Kırgılçal,
Tazbaymat'la ikisi birleşip,

Kamınıp atka minerde,
Altı aram kaçıp kirerde
Bayakı, kabılan ceñeñ Kanıkey
Kırktın başı Kırgılçal
Tüp etekten aldı ele,
Böyrökkö öksüp cete albay,
Tegirmendey kuyruktun
Teñin gana bölö çaptı ele.
Akılınan antañdap,
Şaşıp gana kalgan kezi eken,
Ber cagınan Tazbaymat
Kaçıp gana kalgan kezi eken.
«Çındap Kuday koldoso,
Çın baabedin car* bolso,
Kıyamat ketken kökcaldın
Çın arbagı bar bolso«,-
Kaardanıp Kanıkey,
Açuulanıp munu aytıp,
Asıl ceñeñ Kanıkey
Akka* gana moynun burdu ele.
Kadimkidey Tazbaymat

Davranıp ata binerken,
Altı haram kaçıp girerken,
Hani o, kaplan yengen Kanıkey,
Kırkın başı Kırgılçal'ı
Eteğinin dibinden yakaladı,
Böğrüne hamle edip yetişemeyip,
Değirmen taşı gibi sağrının
Yarısını kesip biçmişti.
Aklı başından gidip apışıp,
Şaşırıp kaldığı demmiş,
Beri yandan Tazbaymat
Kaçmaya durduğu demmiş.
«Gerçekten Tanrı yâr olursa,
Gerçek Baabedin yoldaş olursa,
Kıyamete göçen bozkurdun
Gerçek ruhu var olursa» –
Hiddetlenip Kanıkey,
Öfkelenip bunu söyleyip,
Asil yengen Kanıkey,
Hakk'a boynunu çevirmişti.
Bildik Tazbaymat

Kaçıp cürüp keterde
Aktinte menen urdu ele.
Oñ dalının böksösün
Oyup öttü Aktinte,
Kabırgadan eköönü
Soyup öttü Aktinte.
Tazbaymat menen Kırgılçal
Çakçelekey çañ bolup,
Kızıl-ala kan bolup,
Surkızıl menen Kertelki
Baskan sayın corgolop,
Caraluu bolgon anttardın
Denesinen akkan kan,
Terdiginde şorgolop.
«Kokuy-kokuy, belim,– dep,–
Katınında kaada bölüp
curt buzgan, Baltır beşik* çagı eken,

Kaçıp savuşup giderken
Aktinte ile vurmuştu.
Sağ kürek kemiğinin yamacını
Oyup geçti Aktinte,
Kaburgadan ikisini
Soyup geçti Aktinte.
Tazbaymat ile Kırgılçal
Allak bullak toz olup,
Kızıl ala kan olup,
Surkızıl ile Kertelki
Her adımda rahvan gidip,
Yaralanan kalleşlerin
Gövdesinden akan kan,
Teyeltide şorlayıp.
«Kokuy kokuy, belim! – deyip,–
Kadınlığında töre bölüp
yurt bozan, Kundakta bebek çağıymış,

Karabet doluñ cedi,– dep,–
Kız ekende kılım çaykap
curt buzgan, Zorduk menen Kanıkey
Tübübüzgö cetti,– dep,–
Kalıñ kazdı ordu*,– dep,–
Kaynatıp iydi şordu,– dep,–
Bekip catkan beli bar,
Beycay ceñeñ dolunun
Bir bel baylap cürgön ceri bar.
Ubadanı bek kıldı,
Altı miñ cambı, miñ kunduz
Baraga Bakay cep alıp,
Tekeçinin Ormombek
Kaçırıp berçi çeni bar.
Epalam bışık kebi bar,
Silerge öltürsö tiybes çeni bar.
Tamanın tilip tuz salıp,
Köönü kelse Kanıkey
Bulañdı bulap algıday,
Buzuktu bıyıl salgıday.
Araga bargan can bolso,
Karmap alıp uşuntüp,
Col üstünö cargıday,
Aylası cetse Kanıkey

Kara yüzlü delin yedi bizi,– deyip,–
Kızken âlemi çalkalayıp
yurt bozan, Zorbalıkla Kanıkey
Kökümüze kıydı,– deyip,–
Derin kazdı çukuru,– deyip,–
Kaynatıp saldı derdi,– deyip,–
Gizleyip sakladığı beli var,
Uslanmaz yengen o delinin
Bir bel bağlayıp gezdiği yeri var.
Sözleşmeyi pek kıldı,
Altı bin yambı, bin kunduz
Rüşvet diye Bakay yiyip,
Tekeçi'nin Ormombek'ine
Kaçırıp verecek hali var.
Her halde pişkin sözü var,
Öldürseniz de size varmaz hali var.
Tabanını yarıp tuz basıp,
Gönlü isterse Kanıkey
Malınızı yağmalayacak gibi,
Fesadı bu yıl salacak gibi.
Aracı varan can olsa,
Yakalayıp işte böyle,
Yol üstünde yaracak gibi,
Gücü yetse Kanıkey

Bizderdi dañgıttarga salgıday».
Abıke, Köböş kanına,
Aytıp kirdi Kırgılçal menen
Tazbaymat
Altı aramdın baarına.
Tört tülügün* çaçkanı
Aramdardı azır Kuday çın urdu,
Törönun zayıbı Kanıkey
Töbösünön baskanı.
Bulanı bulap alganı,
Buzuktu mıktap salganı,
Til alsa altoonun biröö alganı,
Til albasa ceñeñdi,
Müşküldu başka salganı.

Bizleri yaban itlere salacak gibi».
Abıke ile Köböş hanına,
Anlatmaya girdi Kırgılçal ile
Tazbaymat,
Altı haramın hepsine.
Dört tülük malını saçmaya —
Haramları o an Tanrı sahiden çarpmıştı,
Törenin hatunu Kanıkey'in
Tepesine çökmeye.
Malını yağmalamaya,
Fesadı adamakıllı salmaya,
Söz dinlerse altısından biri almaya,
Dinlemezse yengeni,
Müşkülü başına sarmaya.

Aldeylep turgan Semetey
Ubadanı bek kıldı,
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga carganı,
Altoonun biröö alganı.
Cırtık kara üy berip,
Cırık kara uy berip,
Alkımdagı badaçı –
Badaçıga saançı kılıp salganı.
Doludan kapkayda kegin alganı.
Ker baytaldı mingizip,
Kementaydı kiygizip,
Ötkön Manas tuygundun
Ölgönün mintip bilgizip,
Süysö altoonun biröö aluuga,
Süyböy koyso ceñeñdi
Tındım gana kılıp saluuga,
Ak buuday unun çaynaşıp,
Katar turup altı aram
Keleme şarıp* karmaşıp,
Ubadanı bek kılıp,

Ninniyle avuttuğu Semetey'i —
Sözleşmeyi pek kıldılar,
Yol üstünde sürükleyip,
Yaban itlere yarmaya,
Altısından birinin almasına.
Yırtık kara çadır verip,
Yarık dudaklı kara inek verip,
Boğaz dibindeki sığırtmaca –
Sığırtmaca sağıcı kılıp koşmaya.
Deliden nice öcünü almaya.
Doru kısrağa bindirip,
Keçe kepeneği giydirip,
Göçen Manas tuğanın
Öldüğünü böylece bildirip,
Severse altısından biri almaya,
Sevmezse yengeni
Büsbütün yok ediversin diye,
Ak buğday ununu çiğneşip,
Sıra durup altı haram,
Kelime-i şerifi tutuşup,
Sözleşmeyi pek kılıp,

Ölüp keter şert kılıp,
Oşo şerttin içinde
Abıke, Köböş eki aram,
Çıybıt, Koçkor tört aram,
Adıbay, Kölbay altı aram
Boz ala celek tuu bolup,
Kan bolup eköö barganda,
Mintse kançık oñ kılbayt,
Ezelde bizdi soo kılbayt.
Cetim uulu çoñoyso,
Buursundu* burdurbayt,
Bizdi bu Talaska turguzbayt.
Calduu baytal mingizbeyt,
Kuyruktuu kozu cegizbeyt.
Şamıyandı* şaylatpayt,
Cazgı koştu aydatpayt.
Cerdin üstün açtırbayt,

Ölünceye dek şart kılıp,
O şartın içindekiler:
Abıke, Köböş – iki haram,
Çıybıt, Koçkor – dört haram,
Adıbay, Kölbay – altı haram,
Boz ala flama tuğ olup,
İkisi han olup vardığında:
«Böyle giderse kancık iyilik etmez,
Ezelden bizi sağ komaz.
Yetim oğlu büyürse,
Sabanı döndürtmez,
Bizi bu Talas'ta durdurmaz.
Yeleli kısrak bindirmez,
Kuyruklu kuzu yedirmez.
Otağ perdesi kurdurmaz,
Bahar çiftini sürdürmez.
Yerin üstünü açtırmaz,

Koçuç tukum çaçtırbayt.
Çalgırtı turat közündö,
Çaması kelse al kançık
Çalganı cürөt özümdü.
Kıyşıgı cürçü közündö,
Kıñırtı cürçü sözündö.
Kıyabın tapsa, al kançık
Kılganı cürçü özümdü,
Kankoru tirüü barınday,
Tıñşabay turat sözümdü,
Araçıma sın kılıp,
Kançıgım akmak kıldı özümdü.
Tiyüüçü bolso, dolunun
Bügün coobun alalık.
Tiybey koyso, dolunun,
Bügün başına dümök* salalık!
Kayrattuusun körölük,
Kankor Manastan kalgan san düynö,
Kara surdun suluusu,
Bügün kamçıga gana çenep bölölük*.
Busurmandın* urduusu,
Töbösünön basalık,
Bügün tөrt tülügün çaçalık,
Tiyip alıp beesin,

Çıgaralı kapkaydagı keesin,
Cakın kelse, kançıktın
Caynata muştap meesin.
Talın kıyıp sulatıp,
Tamının baarın uratıp,
Kılıçka takkan kın kılıp,
Kıztalak küngö sın kılıp,
Tiybey koyso, başına
Mende kılgıs çır kılıp,
Mından kiyin cesirler,
Cesirdey bolup cürüügö
Kalayıkka sın kılıp». –
Dep, oşontüp, altı aram,
Aybaltasın şaylaşıp,

Avuç dolusu tohum saçtırmaz.
Şaşılık durur gözünde,
Gücü yetse o kancık
Beni çelmeye gezer.
Eğrilik gezerdi gözünde,
Yamukluk gezerdi sözünde.
Fırsatını bulsa, o kancık
Beni etmeye gezerdi,
Hunhârı diri sağmış gibi,
Dinlemez durur sözümü,
Aracıma kusur bulup,
Kancığım beni ahmak etti.
Varacaksa eğer, o delinin
Bugün cevabını alalım.
Varmazsa eğer, o delinin
Bugün başına bela saralım!
Yürekliliğini görelim,
Hunhâr Manas'tan kalan sayısız mal,
Kara yağızın güzeli,
Bugün kamçıyla ölçüp bölüşelim.
Müslüman'ın soylusu,
Tepesine çökelim,
Bugün dört tülük malını saçalım,
El koyup kısrağını alalım,

Çıkaralım ta nerdeki kibrini,
Yakına gelirse, kancığın
Beynini ezerce yumruklayalım.
Söğüdünü kesip devirip,
Evlerinin hepsini yıkıp,
Kılıca takılan kın edip,
Kahpe feleğe ibret edip,
Varmazsa eğer, başına
Görülmedik kavga çıkarıp,
Bundan böyle dul kadınlar
Dul gibi yürüsünler diye
Halka ibret edelim». –
Deyip, böylece, altı haram,
Aybaltalarını kuşanıp,

	Alöökönün Koñurbay,	*Alööke'nin Koñurbay'ı*
	Alıstan kıtay kelgensip,	*Uzaktan Kıtay'la gelmiş gibi,*
	Ayılın kamay bergensip,	*Obayı kuşatıvermiş gibi,*
	Ayza, mıltık kamdaşıp,	*Kargı, tüfek hazırlaşıp,*
	Barabanın* uruşup,	*Davullarını döverek,*
	Bardıger kolun cıyışıp,	*Var olan kolunu toplaşıp,*
570	Cazbay atkan mergenin,	*Şaşmaz atan avcısını*
	Cakalata kaptatıp,	*Yaka boyu saldırtıp,*
	Ayzakerden ıktuunu,	*Kargıcının ustasını,*
	Alıp kalgan kezi eken,	*Yanına aldığı demmiş,*
	Akıl tabar mıktuunu.	*Akıl bulur yamanını.*
	Kırk çoronun kıyını,	*Kırk çoranın yamanı,*
	Iraman kandın Irçıuul	*Iraman hanın Irçıuul'u,*
	Iraazı bolboy adamdın,	*İnsanına razı olmayıp,*
	Tilin albay camandın,	*Kötünün sözünü dinlemeyip,*
	Kırk çoronun içinde	*Kırk çoranın içinde*
580	Aytıp turgan kebi eken:	*Söyleyip durduğu söz buymuş:*
	«Kökcal Manas barında,	*«Bozkurt Manas sağken,*
	Köönübüz kelse, özübüz	*Gönlümüz çekince, kendimiz*
	Kök-Cayık boyloy tüşçü elek,	*Kök-Cayık boyunca inerdik,*
	Kayran ceñem Kanıkey	*Zavallı yengem Kanıkey'in*
	Kolunan gana daam işçü elek.	*Elinden tat içerdik.*
	Keçee, Cılgınduunun oyunda,	*Daha dün, Cılgındı ovasında,*
	Keñ Talastın boyunda,	*Geniş Talas'ın boyunda,*
	Argın, kırgız oy tartıp,	*Argın, Kırgız ova kaplayıp,*
	Konup catkan kezinde,	*Konup yattığı çağında,*
590	Kündüzü – kımız, tünü – kız	*Gündüzü – kımız, gecesi – kız*
	Kan Manaska kelgeni –	*Han Manas'a geldiğinden beri –*
	Bolup catkan kezinde,	*Olup durduğu çağında,*
	Koş-koşton kılgan suusar börk Mına	*Çift çift dikilmiş samur börkün İşte böyle*
	uşuntüp turgan ayköldün	*duran Ayköl'ün*
	Irgap turgan kezinde,	*Sallanıp durduğu çağında,*
	Koşup bilip aalamdı*	*Âlemi katıp bilerek*
	Cırgap turgan kezinde	*Safa sürüp durduğu çağında —*
	Atsız keldik birööbüz,	*Atsız geldik birimiz,*
	Arbak bizdi urbaybı,	*Ruh bizi çarpmaz mı,*
	Atsız kelgen çorogo	*Atsız gelen çoraya*
600	Arkar ayak, caz bilek	*Arkar ayaklı, tunç bilekli*

At – tulparın mingizdi!
Tonsuz keldik birööbüz,
Tonsuz kelgen çorogo
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Keleme boto, keñ kürmö –
Ton mıktuusun kiygizdi!
Elsiz kelgen çorogo
Argındı bölüp bilgizdi!
Katınsız kelgen çorogo
Kırmızı köynök, ayça bel,
Oymok ooz, boto köz,
Oykuştagan kumar köz,
Kızdarın kaydan ayadı?!
Malsız keldik bir çoro,
Malsız kelgen çorogo
Adırda cılkı ala baş,
Argımak, buudan aralaş,
Bölüp berdi zor Manas.
Üzülgönüñ uladı,
Çaçılganıñ cınadı,
Öçkön otuñ tamızdı,
Ölgön canıñ tirgizdi,
Kasiettüü kan kıldı,
Özünö teñgeel can kıldı.
Ereşen* tartkan er bolduk,

At – tulparını bindirdi!
Kaftansız geldik birimiz,
Kaftansız gelen çoraya
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırhlı, turgay gözlü,
Keleme ipeği, geniş kürmö –
Kaftanın yamanını giydirdi!
Elsiz gelen çoraya
Argın'ı bölüp buyruğuna verdi!
Kadınsız gelen çoraya
Kırmızı gömlekli, ince belli,
Yüksük ağızlı, mahmur gözlü,
Süzülüp bakan sevdalı gözlü –
Kızlarını nerden esirgedi?!
Malsız geldik kimi çora,
Malsız gelen çoraya
Kırlarda yılkı alabaş,
Argımak, küheylan karışık,
Bölüp verdi ulu Manas.
Kopanını uladı,
Saçılanını topladı,
Sönen ateşini tutuşturdu,
Ölen canını diriltti,
Kutlu han kıldı,
Kendine denk can kıldı.
Seçkin çekilmiş er olduk,

Kan Manaska kelgeni –
Er uulu menen teñ bolduk.
Salınuu korgon tam bolduk,
Sandırgaluu* kan bolduk!
Zaybına kantip tiebiz?
Kıyamat ketken can dostun
Tuzuna gana kantip siebiz?!
Oo düynö* ketken kökcaldın
Ordosun kantip talaybız?
Oşontüp tapkan Semetey,
Baltır beşik çagı ele
Baatırdın balasın kantip

Han Manas'a geldiğimizden beri –
Er oğluyla denk olduk.
Kurulu korgan ev olduk,
Şevketli han olduk!
Hatununa nasıl el uzatırız?
Kıyamete göçen can dostun
Tuzuna nasıl kıyarız?!
Öbür dünyaya göçen bozkurdun
Otağını nasıl yağmalarız?
Öylece bulunan Semetey,
Kundakta bebek çağıydı,
Bahadırın yavrusunu nasıl

sabaybız.
On eki birge* kol bergen,
O düynö ketken asıldın
Ordosun kantip talaybız?!
Biz Talaska kelgeni –
Arkarday közü caynagan,
Asıl ceñem Kanıkey
Ene orduna karmagan.
Bu Kanıkeyge kelgeni –
Arakka çaykap bal berdi,
Altınga salıp et berdi.
Ok ötpös tondu kiygizdi,
Çalıyar* cetpes Beecinge
Çamañardı tiygizdi.
Unuttuñar, kırk çoro,
Kıyamat ketken töröñdü,
Emi kantip talap alabız,
Talastagı Kanıkey öñdüü eneñdi?
Ant ursa, bizdi urbaybı,
Arbak bizdi sorboybu?!
Atañdın körü, kırk çoro,
Kırkıñ kırk cerden kelgen
it eleñ,
Kıyamat ketken dostuña
Kılçaybay koyduk momintip,

döveriz.
On iki pîre el vermiş,
Öbür dünyaya göçen asilin
Otağını nasıl yağmalarız?!
Biz Talas'a geldiğimizden beri –
Arkar gibi gözü ışıyan,
Asil yengem Kanıkey
Bizi ana yerine tutmuştu.
Bu Kanıkey'e geldiğimizden beri –
Rakıya çalkayıp bal verdi,
Altına koyup et verdi.
Ok işlemez kaftanı giydirdi,
Çalıyar'ın varamadığı Beecin'e
Gücünüzü eriştirdi.
Unuttunuz, kırk çora,
Kıyamete göçen töreni,
Şimdi nasıl yağma ederiz
Talas'taki Kanıkey gibi ananı?
Ant çarparsa, bizi çarpmaz mı,
Ruh bizi çekmez mi?!
Atanızın körü, kırk çora,
Kırkınız kırk yerden gelme
ittiniz,
Kıyamete göçen dostuna
Dönüp bakmaz olduk böylece,

It emes, kaysı kişi elek!
Badırañ temir* kurç emes,
Başka öskön çoro curt emes,
Kurama temir kurç emes,
Kul öskön itter curt emes.
Kayrılıp kelgen adamga
Kadır tün öñdüü tün kayda?!
Kankoruñdun barında
Kırk çoro, kutura turgan
kün kayda?
Altının küldöy taladıñ.
Bereniñdin barında
Beecinge çamañ cetti ele,

İt değil de hangi kişiydik!
Badıran demiri çelik olmaz,
Elde büyüyen çora yurt olmaz,
Derleme demir çelik olmaz,
Kul büyüyen itler yurt olmaz.
Dönüp gelen insana
Kadir gecesi gibi gece nerde?!
Hunhârın sağken,
Kırk çora, kudurup coştuğun
gün nerde?
Altınını kül gibi yağmaladın.
Berenin sağken
Beecin'e gücün yeterdi,

Beşikte bala, katının
Belsenip çaap alam – dep,–
Berekeñ emi, ketti emi.
Oylosoñ, kırk küngö mezgil
tolo elek, Ak maral kuup, uy kıldık,
Kanıkey cesir bolgonu.
Kıyladan kırkı sına elek,
Adamdın cüzün körö elek,
Araga elçi* salgıday,
Manastın aşın bere elek.
Küyügüp turgan doluga
Küyüttü kantip salabız?
Kün Cañ-cuñ kıtay kalkınday,
Küyükpöy kantip çababız.
Dostubuz Manas berendin
Töbösün kantip basabız.
Kañkoruñ Manas berendin
Kazınasın oy, itter,
Kay betiñ menen çaçabız?!
Kırk cerden kelgen kırk çoro,
Özübüzdü kasiettüü can kıldı,
Çalıyar cetpes Beecinge
Altı ay akim* kan kıldı.
Alalmanduu kırk çoro,
Ar kaysıñar Beecinden
Altı miñden at aldıñ,
Alalbagan açarıñ

Altı cüzdön at aldıñ.
Sulayman tiybes Beecinge
Surak alıp kan bolduñ,
Bilge cüktöp, dilde* aldıñ,
Bölögün aytıp eteyin,
Kara-Şaar, Kambılıñ
Akim tüşüp kaladıñ.
Kabılandın barında,
Kakançıluu* Beecindin
Arkası oşonço Manastın
Akimdigiñ bilbesten,

Beşikte bebeği, kadınını
Bel bağlayıp vurup alırım – deyip,–
Bereketin işte, gitti işte.
Düşünsene, kırk güne süre
dolmadı daha, Ak maral kovup sığır ettik,
Kanıkey dul kalalı.
Nicesinden kırkı dolup sınanmadı,
İnsanın yüzünü görmedi daha,
Araya elçi salınacak çağ mı,
Manas'ın aşı verilmedi daha.
Yanıp duran o kadına
Derdi nasıl salarız?
Cañ-cuñ'un Kıtay halkı gibi,
Acımadan nasıl vururuz?
Dostumuz Manas berenin
Tepesine nasıl çökeriz?
Hunhârın Manas berenin
Hazinesini, ey itler,
Hangi yüzle saçarız?!
Kırk yerden gelme kırk çora,
Bizleri kutlu can kıldı,
Çalıyar'ın varamadığı Beecin'e
Altı ay hâkim han kıldı.
Akıncı yağmacı kırk çora,
Her biriniz Beecin'den
Altı binden at aldınız,
Alamayan açgözlünüz bile

Altı yüzden at aldı.
Süleyman'ın el sürmediği Beecin'e
Sorgu sürüp han oldun,
Yükler yükleyip tilla aldın,
Ötesini söyleyivereyim,
Kara-Şaar'a, Kambıl'ına
Hâkim inip kaldın.
Kaplan sağken,
Kakançı yurdu Beecin'in
O kadarı hep Manas'ın arkasıydı,
Hâkimliğin kimden, bilmeden,

Kırk çoçko, ordosun kantip
taladıñ?!
Oyronuñ Manas ortodo,
Oluyañ gana karap turganda,
Atışkan cerdi buy kıldık.
Kök maral kuup, uy kıldık,
Ombunu buzup olco aldık,
Ortosun buzup col saldık.
Barıp çaptık Oogandı,
Bizdin tırmak tiybegen
Margalañ kaydan soo kaldı.
Asıl Manas barında
Adırmak toonu cayladık,
Albandan çıkkan tulpardı
Kanat kılıp bayladık.
Kastarlap kıyın coo çıksa,
Kançaların cayladık.
Manaska kelip kan bolduk,
Baarıbız toodoy can bolduk.
Kara ılaaçın* teppegen
Kazda bütün kalbadı,
Senin koluñ tiybegen
Elde gana bütün kalbadı.
Kuu ılaaçın teppegen
Kuuda bütün kalbadı.
Kubalap ayza salbagan

Kırk domuz, otağını nasıl
yağmaladınız?!
Yiğidin Manas ortada,
Evliyan bakıp dururken,
Vuruştuğumuz yeri viran ettik.
Gök maral kovup sığır ettik,
Ombu'yu bozup ganimet aldık,
Ortasını yarıp yol saldık.
Varıp vurduk Oogan'ı,
Bizim tırnak değmedik
Margalañ nasıl sağ kaldı?
Asil Manas sağken
Engebeli dağı yayla ettik,
Alban'dan çıkma tulparı
Kanat edip bağladık.
Kin güdüp yaman düşman çıksa,
Nicelerini yere serdik.
Manas'a gelip han olduk,
Hepimiz dağ gibi can olduk.
Kara laçının pençelemediği
Kaz kalmadı bütün,
Senin elinin değmediği
El kalmadı bütün.
Boz laçının pençelemediği
Kuğu kalmadı bütün.
Kovalayıp kargı saplamadığın

Kırk çoro, senden elde bütün
kalbadı. Altı aram curtka baş boldu,
Kayra tartıp, Kanıkey
Tilimdi alsañ, kırk çoro,
Ceñekeme baralık,
Katın da bolso ceñemdi
Karaan kılıp alalık,
Semetey on ekige çıkkıça
Cetimdi eptep bagalık.
Bala on ekige kelgende
Beldi bekem buuyluk,
Meder* kılıp cetimdi

Kırk çora, senden el bütün
kalmadı. Altı haram yurda baş oldu,
Geri dönüp, Kanıkey –
Sözümü tutarsan, kırk çora,
Yengeciğime varalım,
Kadın da olsa yengemi
Kendimize dayanak edelim,
Semetey on ikisine değin
Yetimi bir yolunu bulup besleyelim.
Çocuk on ikiye gelince
Beli sıkıca kuşanalım,
Yetimi kendimize medet edip

Beecindegi kıtaydan
Berendin kunun kuuyluk!
Belgilüü Manas kökcaldın
Arbagın mintip sıylaylık,
Ordosun talap albaylık.
Oyloçu gana çoro, kebimdi,
O düynö ketken Manaska
Aytılmışı çın bolso,
Biz kara eşek bolup kalbaylık.
Tuzu asıl Manastın
Biz tuzun gana kantip unuttuk!
Arbagı artık Manastın
Arbagın kantip taştaybız,
Tulpardan kalgan tuyaktı,
Tuu kazına* çunaktı,
Baltır beşik balaga
Biz kantip ele buzuk baştaylık?!
On başısı* oroktop,
Bet alıp çıkkan too barbı?
Baarıbız belsenip kalgan ekenbiz, Boz alaluu tuu bolup,
Kırk çoro, Beecinden kelgen coo barbı? Ayçıgı* altın tuu bolup,
Kamınıp ayza alıpsıñ,
Cetim menen cesirge
Bet alıp gana cürüp kalıpsıñ,
Kaşatı biyik koo barbı,
Kan Koñurbay baş bolup,
Kañgaydan çıkkan coo barbı?

Beecin'deki Kıtay'dan
Berenin kan pahasını isteyelim!
Namlı Manas bozkurdun
Ruhunu böylece sayalım,
Otağını yağmalamayalım.
Bir düşün, çora, sözümü,
Öbür dünyaya göçen Manas'a
Söylenegelen gerçekse,
Biz kara eşek olup kalmayalım.
Tuzu asil Manas'ın
Tuzunu biz nasıl unuttuk!
Ruhu üstün Manas'ın
Ruhunu nasıl bırakırız,
Tulpardan kalan toynağı,
Soylu küheylan yavrucağı,
Kundakta bebek olan yavruya
Biz nasıl olur da fesat başlatırız?!
Onbaşısı orak gibi kıvrılıp,
Karşı durulan dağ mı var?
Hepimiz bel bağlayıp kalmışız, Boz alalı tuğ olup,
Kırk çora, Beecin'den gelen düşman mı var? Ayçığı altın tuğ olup,
Hazırlanıp kargı almışsın,
Yetim ile dula
Yüz dönüp yürüyüvermişsin,
Yamacı yüksek koyak mı var,
Han Koñurbay baş olup,
Kañgay'dan çıkan düşman mı var?

Altındı cıysak taş boldu,
Bir cagınan çoñ atası
kan Cakıp,
Çoçko gana kas boldu.
Kazganı kalıñ or boldu,
Kayran ceñeñ Kanıkey
Başına kalıñ şor boldu.
Butuna temirden tüşkön tor boldu,
Aykölüñ Manas ölgön soñ

Altını yığsak taş oldu,
Bir yandan dedesi
han Cakıp,
O domuz, düşman oldu.
Kazdığı derin çukur oldu,
Zavallı yengen Kanıkey'in
Başına koyu dert oldu.
Ayağına demirden inen ağ oldu,
Ayköl'ün Manas öldükten sonra

Altı aram curtka zor boldu,
Aytkanın albayt kırk çoro,
Kayran Irçıuul kor boldu.
Abıke, Köböş, altı aram
Bulanı bulap alıptır,
Buzuktu mıktap salıptır.
Kazına buzup aramdar
Bütün kunduz terisin
Cara bölüp ciberip,
Aramdar bagalakka salıptır.
Bayı ölgön kulday* barbaktap,
Çanaçtay murdu dardaktap,
Oşo kezde Köböş kalıkka
Sultan gana bolup kalıptır.
Kırkı kırk cerden kelgen it ele,
Kırkı Köböştün tilin alıptır.
Kılıçtarı kılkıldap,
Oşondo ayzaları bılkıldap,
Ayzaları koroktop,
Boy-boylogon çuu bolup;
Aygaylagan çuu bolup,
Altı aram curtka baş bolup,
Kanıkey menen kas bolup.
Köktön kök ala kuyaş tutulup,
Iramandın Irçıuulu
Atasının şaarına

Altı haram yurda zorba oldu,
Dediğini tutmaz kırk çora,
Zavallı Irçıuul hor oldu.
Abıke, Köböş, altı haram
Malı yağmalayıvermiş,
Fesadı adamakıllı salıvermiş.
Hazineyi bozup haramlar
Bütün kunduz derisini
Yarıp bölüşüverip,
Haramlar paçaya tıkıvermiş.
Beyi ölmüş kul gibi böbürlenip,
Tulum gibi burnu sarkıp,
O çağda Köböş halka
Sultan oluvermiş.
Kırkı kırk yerden gelme itti,
Kırkı Köböş'ün sözünü tutmuş.
Kılıçları parlayıp,
O demde kargıları oynaşıp,
Kargıları dikilip,
Boy boylayan çığlık kopup;
Haykırışan çığlık kopup,
Altı haram yurda baş olup,
Kanıkey ile düşman olup.
Gökte gök ala güneş tutulup,
Iraman'ın Irçıuul'u
Atasının şehrine

Körünöö kaçıp kutulup,
Kaptap kelet kalıñ kol,
Arkada erkek bala caş,
Kaynamak boldu emi şor!
Aytsam Aldaga* sözüm zar ele,
Oyron ceñeñ Kanıkey
Altı ayçılık azaptı
Azır aytıp berüüçü,
Kanıkeydin canında
Cılañaç gana bala bar ele.
Iynindegi balası
Köngöktön tartıp kıbırap,

Göz göre kaçıp kurtulup,
Kaplayıp gelir kalabalık kol,
Arkada erkek çocuk körpe,
Kaynamaya durdu işte dert!
Söylesem Allah'a sözüm yakarıştı,
Talihsiz yengen Kanıkey
Altı aylık azabı
Şimdi anlatıp verecekti,
Kanıkey'in yanında
Çırılçıplak bir çocuk vardı.
Omzundaki yavrusu
Şalvarından çekip kıpırdanıp,

Kulagına ceñeñdin
Aytıp koydu şıbırap.
Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu,
Kayran ceñeñ Kanıkey,
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Altı colu çaap, meni algan.
Başına altımış sanaa bir kelip. Ak baybiçe atıgıp,
Altı torpok, tört tayga
Satıp algan Aktinte,
Sabınan karmap kabıştap,
Kayran kolgo tabıştap.
Altımış katın koşokçu,
Tulga oturgan Akılay –
Manastın uluu katını,
Altımış katın koşokçu
Baarısın karmap soysom – dep, –
Aydap altın, mal berip,
Ceñekeñdin oşogo kelgen akılı.
Azaptap algan sen eleñ.
Bügün körgön erteñ cok,
Alapayın tabalbay,
Iylap turdu Kanıkey,
Uşunday gana eken düynö bok!
«Adırda cılkı ala baş,
Katındı azır soyup taştasam,
Atañdın körü, düynö bok,
Arkamda erkek bala caş!»
Er müçölüü Kanıkey
Kumsarıp öñü buzulup,
Kanı kaçıp dirildep,

Yengenin kulağına
Fısıldayıp söyleyiverdi.
Kara yağızın güzeli,
Müslüman'ın soylusu,
Zavallı yengen Kanıkey,
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp, Altı kez vurup, beni almıştı.
Başına altmış kaygı bir gelip. Ak baybiçe diye anılıp,
Altı dana, dört taya
Satın alınan Aktinte'yi,
Sapından kavrayıp yapışıp,
Zavallı ele denk edip.
Altmış kadın ağıtçı,
Yas tuğunda oturan Akılay –
Manas'ın büyük hatunu,
Altmış kadın ağıtçıyı
Hepsini tutup boğazlasam – deyip, –
Sürüyle altın, mal verip,
Yengeciğin aklı oraya varmıştı.
Zahmetle alınan sendin.
Bugün var olan yarın yok,
Ne yapacağını bilemeyip,
Ağlayıp durdu Kanıkey,
Böyleymiş işte, dünya bok!
«Kırlarda yılkı alabaş,
Kadını şimdi kesip atsam,
Atanın körü, dünya bok,
Ardımda erkek çocuk körpe!»
Er yapılı Kanıkey
Sararıp benzi bozulup,
Kanı çekilip titreyip,

Ceñeñ kirip barganda
Altımış katın koşokçu,
Akılayı baş bolup,
Kaçıp çıktı zirildep.
Akılayga barganda
Oozunan kök calın çıgıp

Yengen girip vardığında
Altmış kadın ağıtçı,
Akılay'ı başta olmak üzre,
Titreşerek kaçıp çıktı.
Akılay'a vardığında
Ağzından gök alev çıkıp

şırkırap,
Kaalgaday kayran tiş
Taruudaydan bırkırap,
Örт aralaş kök calın
Oozunan burkurap.
Oy, katın, Altı ele şaar,
Kokondon
Akim tüşüp, seni algan,
Açılbas kapka* Bukardan
Tulga oturgan sen eleñ,
Tuuralangan tuygunga,
Tuymuygan gana tokol* men elem.
Atañ Şooruk kandın şaarına.
Attap altın, zer* berip,
Altı kerge bul cıyıp,
Altı ay tınbay atışıp,
Altı kandın elin zarıptap,
Atam Temir kandın şaarınan
Tentegimden kabılıp,
At kötü beybak men elem.
Katın sen, tegi arı cok ekensiñ,
Kankorumdun ölgönü kırk kün
bolo elek,
Beyliñdi buzduñ bel izdep,
Berenimdi unutup,
Sen bepbelgilüü cer izdep.
Berendin közü ötkön soñ,
Kalıptırsıñ, katın sen,

çatırdayıp,
Kapı kanadı gibi zavallı diş
Darı gibi gıcırdayıp,
Yangın karışık gök alev
Ağzından fışkırıp.
«Ey kadın, Altı Şehirli
Kokon'dan
Hâkim inip, seni almıştı,
Açılmaz kapılı Bukar'dan
Yas tuğunda oturan sendin,
Doğranıp göçen tuğana,
Ses etmez sessiz kuma bendim.
Baban Şooruk hanın şehrine.
Atlarla altın, zer verip,
Altı kat mal yığıp,
Altı ay durmadan vuruşup,
Altı hanın elini bezdirtip,
Babam Temirkan'ın şehrinden
Yaramazıma rast gelip,
At terkisinde gelen bahtsız bendim.
Kadın, sende hiç ar yokmuş,
Hunhârım öleli kırk gün
dolmadan,
Huyunu bozdun bel arayıp,
Berenimi unutup,
Sen besbelli yer arayıp.
Beren göçüp gittikten sonra,
Kalakalmışsın, kadın sen,

Bepbelgilüü er izdep.
Bul ordodon ket, katın,
Sen murazıña cet, katın,
Bel baylagan beliñe
Körünböstön ket, katın,
Canakı tie gana turgan eriñe!
Senin dagı üyümdöy bolgon
üyüñ bar, Kayrıla turgan kez keldi.
Malıma tete malıñ bar,
Canımday bolgon canıñ bar,

Besbelli er arayıp.
Bu otağdan git, kadın,
Sen muradına er, kadın,
Bel bağladığın beline
Görünmeden git, kadın,
Hani şu varacağın erine!
Senin de evim gibi
evin var, Dönüp gidecek çağ geldi.
Malıma denk malın var,
Canım gibi canın var,

Bel baylagan beliñe,
Sen, beytaalay katın, azır çık,
Tuu kazanat uuluñdan kalgan
Canakı tie turgan eriñe!
Altımış katın koşokçu,
Akılaydı baş kılıp,
Aydap gana çıktı ordodon.
Akılay çıktı zırkırap,
Ceñeñdin türün körgöndö
Altımış katın koşokçu
Ordodon kaçtı dırkırap.
Berendin közü ötköndö
Murazga kantip cetem – dep,–
Bayakı, beren ceñeñ Kanıkey,
Bereniñdin çoñ dürbü*
«Belekke* karmay ketem» – dep,–
Asıldan kalgan merzentiñ*
Kayra baylap kapşırıp,
Bereniñdin çoñ dürbü
Beldemçinin* day bügünö,
Bek bekitip kabıştap.
Belekke cıttap cüröm – dep,
Kayra baylap kapşırıp,
Beldemçinin bügünö
Bek bekitip tapşırıp.
Oşondo karaluu katın Kanıkey
Köñülü caman bölünüp,
Oşondo, közünün caşı tögülüp.
Çırkırap ıylap, sabılıp,
Ak baybiçe enesi
Çıyırdıga calınıp:

«Eey, kagılayın, eneke,
Özön boyloy konduk, ee!
Asılımdan ayrılıp,
Eneke, ört öçköndöy bolduk ee!
Eneke, ayakka tüştü temir tor,
Eneke, mañdayga keldi kalıñ şor!
Kara beles, cılgadan,

Bel bağladığın beline,
Sen, bahtsız kadın, şimdi çık,
Soylu küheylan oğlundan kalan
Hani şu varacağın erine!»
Altmış kadın ağıtçıyı,
Akılay'ı başa koyup,
Sürüp çıkardı otağdan.
Akılay çıktı sızlanıp,
Yengenin halini görünce
Altmış kadın ağıtçı
Otağdan tabana kuvvet kaçtı.
Beren göçüp gidince
Murada nasıl ererim – diye,–
Hani o, beren yengen Kanıkey,
Bereninin büyük dürbününü
«Yadigâr diye tutup giderim» – deyip,–
Asilden kalan yadigârını
Yeniden bağlayıp sıkıştırıp,
Bereninin büyük dürbününü
Beldemçisinin tâ kıvrımına,
Pekçe gizleyip yerleştirdi.
Yadigâr diye koklayıp gezerim – deyip,
Yeniden bağlayıp sıkıştırıp,
Beldemçisinin kıvrımına
Pekçe gizleyip emanet edip.
O demde yaslı kadın Kanıkey
Gönlü fena bölünüp,
O demde, gözünün yaşı dökülüp.
Feryatla ağlayıp, çırpınıp,
Ak baybiçe anası
Çıyırdı'ya yalvarıp:

«Eey, kurbanın olayım, anacığım,
Vadi boyunca konduk, ee!
Asilimden ayrılıp,
Anacığım, ocağı sönmüşe döndük, ee!
Anacığım, ayağa düştü demir ağ,
Anacığım, alnımıza geldi koyu dert!
Kara belden, koyaktan,

	Kan-törödön kalgan baladan	*Han töreden kalan yavrudan*
940	Eneke, ayrıla turgan kez keldi!	*Anacığım, ayrılacak çağ geldi!*
	Tulpardan kalgan tuyagıñ,	*Tulpardan kalan toynağın,*
	çıragıñ!	*çırağın!*
	Eneke, boz karçıga bolpoñuñ,	*Anacığım, boz atmaca yavrun,*
	Aman gana cürüp çoñoyso,	*Sağ esen yürüyüp büyürse,*
	Boz ala gana tuygun çolponuñ!	*Boz ala tuğan çobanyıldızın!*
	Tulpardan kalgan tuyagıñ,	*Tulpardan kalan toynağın,*
	Tuu kazanat balañdan kalgan	*Soylu küheylan balandan kalan*
	çunagıñ.	*yavrucağın.*
	Ayzaga takkan celegiñ,	*Kargıya takılı flaman,*
950	Aykölüñ balañdan kalgan belegiñ!	*Ayköl'ün balandan kalan armağanın!*
	Kagılayın, eneke ey,	*Kurbanın olayım, anacığım ey,*
	Töböbüzdön basat beym,	*Tepemize çökecek besbelli,*
	Tört tülüktü çaçat beym!	*Dört tülük malı saçacak besbelli!*
	Semetey gana karmap soet beym,	*Semetey'i tutup boğazlayacak besbelli,*
	Tuygundan kalgan çıraktı	*Tuğandan kalan çırağı*
	Aramdar caylap koet beym.	*Haramlar yok ediverecek besbelli.*
	Itterdi Kuday urat beym,	*İtleri Tanrı çarpacak besbelli,*
	Altındı talap tunat beym!	*Altını yağmalayıp semirecekler besbelli!*
	Tuygundan kalgan çıragıñ,	*Tuğandan kalan çırağın,*
960	Boz ala tuncur bolpoñuñ,	*Boz ala körpe yavrun,*
	Aman cürüp çoñoyso,	*Sağ yürüyüp büyürse,*
	Boz itelgi şumkarıñ.	*Boz itelgi sungurun.*
	Tulpardan kalgan tuyagıñ,	*Tulpardan kalan toynağın,*
	Tuu kazanat balañdan,	*Soylu küheylan balandan,*
	Tulpardan kalgan çunagıñ.	*Tulpardan kalan yavrucağın.*
	Nayzaga takkan celegiñ,	*Mızrağa takılı flaman,*
	Ayköldön kalgan belegiñ.	*Ayköl'den kalan armağanın.*
	Calgızıñ soyup öltürüp,	*Biriciğini kesip öldürüp,*
	Eneke, bizdi ört öçköndöy kılat beym!	*Anacığım, bizi ocağı sönmüşe çevirecekler*
	Calgızıñ ala kaçsañ beym!	*besbelli! Biriciğini alıp kaçsan ya!*
970	Baltır beşik balanı	*Kundakta bebek yavruyu*
	Baykanıp akıl tappasak,	*Sakınıp bir akıl bulmazsak,*
	Eneke, koluñdan suurup alat beym!	*Anacığım, elinden çekip alacaklar besbelli!*
	Col üstünö süyrötüp,	*Yol üstünde sürükleyip,*
	Eneke, dañgıttarga carat beym!	*Anacığım, yaban itlere yaracaklar besbelli!*
	Eneke, kazgaldak degen kayran kuş	*Anacığım, kazgaldak denen zavallı kuş*

Kayrılbay uçat talaa dep, –
Kançanı köröt ekenbiz,
Eneke, karından çıkkan bala – dep,–

Mazarıñda* catsañ beym,
Kulaalı degen kurgan kuş,
Kuyulup uçat talaa – dep,–
Kurup ketet ekenbiz,
Eneke, kursaktan çıkkan bala – dep.
Eneke, calgızıñdı kaçırçı!
Kapçıgay elek col bolduk,
Eneke, kan uuluñdan ayrılıp,
Kanzaada* elek kor bolduk.
Eneke, çalkar köl elek bayıdık,
Eneke, uuluñardın barında
Eçen cerden şer aldık,
Buyrugu eken Kudaydın
Kalmışında* uuluñardı cep aldık.
O, Kuday, bir özüñö amanat!»
Kımız içpes kayran can,
Emi kıygıl suuga zar bolduk.
Eneke, tügöngön toonun urçukta,
Eneke, tüz bolgon toonun tumşukta,
Keñ Ak-Çiydin betinde,
Kara coldun çetinde,
Eneke, uuluñardın korgonço,
Oşo korgonçogo da korgolo!
Uuluñdan kalgan botoñdu
Eneke, booruña bassañ beym!
Üyrülmönün kara zoo,
Meltirep catkan ülkön* too,
Eneke, oşonu közdöy kaçsañ beym!
Molo taştay* balañdı,
Booruña bassañ beym!

Cazgırtıp közgö körgözböy,
Ölgöndö körgön calgızıñ
Eneke, booruña bassañ beym!

Dönmeden uçar bozkıra diye, –
Daha neler görecekmişiz,
Anacığım, karnından çıkma yavru – diye,–
Mazarında yatsan ya,
Kulaalı denen kavruk kuş,
Dökülüp uçar bozkıra – diye,–
Kuruyup gidecekmişiz,
Anacığım, kursaktan çıkma yavru – diye.
Anacığım, biriciğini kaçırıver!
Kapız geçittik, çiğnenen yol olduk,
Anacığım, han oğlundan ayrılıp,
Hanzadeydik, hor olduk.
Anacığım, engin göldük, batıp gittik,
Anacığım, oğlunuz sağken
Nice yerden arslan payı aldık,
Tanrı'nın buyruğuymuş,
Sonunda oğlunuzu yiyip bitirdik.
Ey Tanrı, bir kendine emanet!»
Kımız içmez zavallı can,
Şimdi bulanık suya muhtaç olduk.
Anacığım, biten dağın çıkıntısında,
Anacığım, düzleşen dağın burnunda,
Geniş Ak-Çiy'in yüzünde,
Kara yolun kıyısında,
Anacığım, oğlunuzun korgancığı var,
O korgancığa da sığın!
Oğlundan kalan köşeğini
Anacığım, bağrına bassan ya!
Üyrülmö'nün kara kayası,
Uzanıp yatan ulu dağ,
Anacığım, o yana doğru kaçsan ya!
Höyük taşı gibi suskun balanı,
Bağrına bassan ya!

Yanıltıp göze göstermeden,
Güç bela gördüğün biriciğini,
Anacığım, bağrına bassan ya!

Altı aram kelse oñ kılbayt,
Eneke, calgızıñdı soo kılbayt!
Kagılayın eneke,
Muraazıña cetseñ beym,
Koluñdagı calgızdı,
Talaska kirip caşırıp,
Altı aramga körgözböy,
Balañdı ala kaçıp ketseñ beym!
Eneke, Talastay boyuñ caşırçı,
Ken-Koldoy boyuñ caşırçı,
Eneke, kesiri tiyip ketet ko,
Acalı gana mintip cetet ko,
Eneke, cetimiñdi kaçırçı!?
Budurmak kirip korgolo,
Buyrugu eken Kudaydın,
Eneke, aldırıp koysoñ camanat,
Enekem menen cetimim
Çırkırap ıylap, burkurap,
«Ala kaç!» – dep, Kanıkey
Enesi Çıyırdıga calınıp,
Iylap gana turdu burkurap.
Oşondo Çıyırdı turup
munu aytat:
«Kumpay eneñ Çıyırdı
Kurguruñ karap turganda,
Cetimimdi kuldarıñ tartıp
alalbayt.
Kayran can, mınday karap kalçu
elem,
At atınan aramdar
Kıyrap gana catıp kalçu ele.
Kumarımdı cazsam beym,

Kulunum, bala-cetimdi
Men booruma bassam beym!
Canıma biröö kele albas,
Kanıkey balam, közümdü biröö
körö albas! Keyiyt eken çunak can,
Arıslan adam kolobos,

Altı haram gelirse iyilik etmez,
Anacığım, biriciğini sağ komaz!
Kurbanın olayım anacığım,
Muradına ersen ya,
Elindeki biriciği,
Talas'a girip gizleyip,
Altı harama göstermeden,
Balanı alıp kaçıp gitsen ya!
Anacığım, Talas boyunda gizleniver,
Ken-Kol boyunda gizleniver,
Anacığım, kahırları dokunur yoksa,
Eceli işte böyle yetişir yoksa,
Anacığım, yetimini kaçırıver!?
Engebeye girip sığınıver,
Tanrı'nın buyruğuymuş,
Anacığım, kaptırırsan kötü olur,
Anacığım ile yetimim –
Feryat edip ağlayıp, hıçkırıp,
«Alıp kaç!» – diye, Kanıkey
Anası Çıyırdı'ya yalvarıp,
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp durdu.
O demde Çıyırdı kalkıp
şunu söyler:
«Kumpay anan Çıyırdı,
Bu zavallın bakıp dururken,
Yetimimi o kulların çekip
alamaz.
Zavallı can, eskiden şöyle bakıp kalırdım,
Adımın bir anılmasından haramlar
Kırılıp yere serilirdi.
Şu hıncımı bir alsam ya,

Kulunum benim, öksüz yavruyu
Bağrıma bassam ben onu!
Yanıma kimse yaklaşamaz,
Kanıkey balam, gözümü kimse
göremez! Kederlenirmiş zavallı can,
Arslan yiğide kimse el süremez,

Camandardan canıma biröö
colobos!» Tegele, ölmögü kıyın çunak
can.
«Karan kün ene, ne deysiñ?
Katıgün ene ne deysiñ?!
Altı aram adıraya koygondo,
Attan tüşüp kalganı –
Eneke, asılıñdın da bardıgı,
Canıña cakın kelbesi,
Ak cüzüñdü körbösü –
Eneke, altı aramdın aramı,
Andan körö, eneke,
Ala kaçkın, mına bul ayköldön
kalgan balanı! Çarçap ıylap basa albay,

Eneke, bek* ekeniñ sında cok,
On eki birge kol bergen
Oluya uuluñ mında cok.
Bel baylagan beliñ cok,
Eneke, bekip catkan ceriñ cok,
Bet alganda cıgılçu,
Senin belgilüü gana Manas
şeriñ cok! Kırçındının kırka taş
Seksenge çıkkan Çıyırdı,
Molo taştay cetimdi
Boorgo kısıp çırkırap,
Bolkuldap ıylap, too közdöp,
Enekeñ basıp bir cürdü burkurap. Bek
keyitti kuu candı.
Düpö bir düpö cötölüp,
Manastan kalgan cetimin
Tüyşüktü tartıp Çıyırdı,
Moyunga salıp kötörüp.
Tamanın taşka taptaltıp,
Çekesin küngö kaktaltıp,
Bagalçak etti coorutup,

Enekeñ baltır bir etti oorutup,
Eneñdin catarına kabak cok,

Kötülerden canıma kimse
sokulamaz!» Hele, ölmesi zor zavallı
canın.
«Kara gün ana, ne dersin?
Katı gün ana, ne dersin?!
Altı haram dik dik bakınca,
Attan inip kalıvermen –
Anacığım, azizinin varı yoğu,
Canına yakın gelmeyişi,
Ak yüzünü görmeyişi –
Anacığım, altı haramın haramlığı bu,
Ondansa daha iyisi, anacığım,
Alıp kaç, işte şu Ayköl'den
kalan çocuğu! Yorulup ağlayıp
yürüyemeden,
Anacığım, bek olduğunun izi yok,
On iki erenle el tutuşan
Evliya oğlun burada yok.
Bel bağladığın dayanağın yok,
Anacığım, gizlenip yatacak yerin yok,
Yöneldiğinde düşmanı deviren,
Senin o namlı Manas
arslanın yok! Kırçındı'nın sıra taşında
Seksenine varmış Çıyırdı,
Molo taşı gibi öksüzü
Bağrına basıp feryat ederek,
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp, dağa doğru,
Anacığın yürüyüp durdu inleyerek. Pek
üzdü kuru canı.
Kesik kesik öksürerek,
Manas'tan kalan öksüzünü
Zahmetler çekip Çıyırdı,
Boynuna alıp taşıyarak.
Tabanını taşlara dövdürüp,
Alnını güneşe kavurtup,
İncik etini berelendirip,

Anacığın baldır etini sızlatıp,
Ananın yatacak kuytusu yok,

Eneñdin içerine tamak cok,
Kepiç kiybey baypakçan,
Ötük kiybey baypakçan,
Kuduret* özü kaalap albasa,
Belesti beylep aşa albay,
Enekeñ belgilüü cerge batalbay
Berenden tuugan bala – dep,
Enekeñ bet alıp cayga catalbay,
Adırmak bassa al ketip,
Oşondo eneñ Çıyırdıdan can ketip,
Çatkaldı boylop basa albay,
Enekeñiz Çıyırdı
Çatkaldın belin aşa albay,
Enekeñiz Çıyırdı,
Buuranın-Belin aşa albay,
Oşondo burkurap ıylap basa albay,

Düpö bir düpö cötölüp,
Enekeñiz karıp kelgen çagında
Molo taştay balanı
Booruna basıp kötörüp,
Kıylanıp eneñ basa albay,
Kayıpçının Kara-Üñkür,
Korgolop eneñ cattı ele.
Meken kıldı üñkürdü,
Bek caman böldü sanaanı,
Meder kıldı Çıyırdı
Baltır beşik balanı.
Kazgaldak degen kayran kuş,
Kayrılıp uçat talaa – dep,–
Kartayıp kelgen kezimde
Kömüüsüz ölmök ekemin,

Uşunday, karından çıkkan bala –
Buyrugu eken Kudaydın,
dep, Karıganda enekeñ –
Talaaga bütkön kemirçek

Ananın içeceği aşı yok,
Pabuç giymeden çorapla,
Çizme giymeden çorapla,
Kudret kendisi dilemezse,
Beli gözleyip aşamadan,
Anacığın belli bir yere sığamadan
Yiğitten doğma çocuk – diye,
Anacığın yönelip bir yere yatamadan,
Kırları yürüse gücü tükenip,
O zaman anan Çıyırdı'dan can çekilip,
Çatkal boyunca yürüyemeden,
Anacığınız Çıyırdı
Çatkal'ın belini aşamadan,
Anacığınız Çıyırdı,
Buura-Beli'ni aşamadan,
O zaman hüngür hüngür ağlayıp yürüyemeden,
Kesik kesik öksürerek,
Anacığınız kocamış çağında
Molo taşı gibi çocuğu
Bağrına basıp taşıyarak,
İnleyip anan yürüyemeden,
Kayıpçı'nın Kara-Üñkür'üne,
Sığınıp anan orada yattı.
Mekân eyledi mağarayı,
Pek fena dağıldı düşüncesi,
Medet bildi Çıyırdı
Kundaktaki körpe çocuğu.
Kazgaldak denen zavallı kuş,
Dönüp uçar bozkıra – diye,–
Kocayıp geldiğim çağımda
Gömülmeden ölecekmişim,

Böyleymiş, karından çıkan çocuk –
Buyruğuymuş Kuday'ın,
diye, Kocayınca anacığın –
Bozkırda bitmiş kıkırdağı

Men şorduu, kertip ölmök ekemin,
Basa turgan şayman cok,
Kayran bir curttan ayrılıp,
Men şorduu, uşuntüp ölmök ekemin!
Karıgan eneñ Çıyırdı
Altından cıygan kazınam
Çaçıp ölmök ekemin,
Kulunum Manas ölgöndö,
Kartayıp kelgen çagımda,
Men şorduu, kaçıp ölmök ekemin.
Alaça moyun ak şamşar*
Kaldañdap coru uçpagan
Cerde bir ölmök ekemin.
Arkırap aytkan ıyman* cok
Men şorduu, çöldö bir ölmök
ekemin!» Bıçagın karmap kempirdin
Ökürüp ıylayt Çıyırdı,
Ölöm dep turat arınan,
Köbüröök ölböy turganı –
Çunagı Semeteydin barınan.
Manasıman ayrılıp,
Margalañ kirip men tentip,
Ne murazga ceteyin!
Uşu sapar çagımda,
Saamayımdın agında,
Saparımdın barında,
Sandaldım tentip men şorduu,
Ne murazga ceteyin,
Uşu cerde kurgan can,
Emese, kurmandık bolup keteyin!
Eneñ töbösü menen tik tüştü.
Can dep Kuday caratsañ
Alda taala* bir Kuday,
Cakşılap buyruk kıla kör,
Cebireyil* can tartkıç,
Beş koluñ magan suna kör,
Cebireyil berişte*,
Cetigim Manasıman ayrıldım,
Beregi candı kıya kör!*

Ben bahtsız, kemirip ölecekmişim,
Yürüyecek dermanı yok,
Aziz yurttan ayrı düşüp,
Ben bahtsız, böylece ölecekmişim! Kocamış anan Çıyırdı
Altından derlediğim hazinemi
Saçıp ölecekmişim,
Kulunum Manas ölünce,
Kocayıp geldiğim çağımda,
Ben bahtsız, kaçıp ölecekmişim. Alaca boyunlu ak şamşar,
Ağır kanat akbabanın uçmadığı
Yerde ölecekmişim.
Gür sesle iman telkin eden yok,
Ben bahtsız, çölde ölecek
imişim!» Kocakarı bıçağını kavrayıp
Böğürerek ağlar Çıyırdı,
Ölürüm der arından,
Yine de ölmeyişinin sebebi –
Zavallı Semetey'in varlığından.
Manas'ımdan ayrı düşüp,
Margalañ'a girip avare gezip,
Hangi murada ereyim!
Şu seferki çağımda,
Zülfümün ağında,
Seferim sürüp giderken,
Sürünüp gezdim ben bahtsız,
Hangi murada ereyim,
Şu yerde kurumuş can,
Öyleyse kurban olup gideyim! Anan tepesi üstü dimdik düştü.
Can diye Kuday yarattınsa
Allah Taala bir Kuday,
Hayırlısıyla buyruğunu kıl,
Cebrail, can alıcı,
Beş parmağını bana uzatıver,
Cebrail ferişte,
Yiğidim Manas'ımdan ayrıldım,
Şuracıktaki canı kıyıver!

Munacat* kılıp çırkırap,	*Münâcat edip feryatla,*
Tegele bozdop turdu burkurap.	*Öylece bozlayıp durdu hıçkırarak.*
Kabırga söögü sögülüp,	*Kaburga kemiği sökülüp,*
Kıymılday turgan ayla cok.	*Kımıldayacak çaresi yok.*
Közünün caşı tögülüp,	*Gözünün yaşı dökülüp,*
Murundun suusun tarta albay,	*Burnunun suyunu çekemeden,*
Közünün caşın arta albay,	*Gözünün yaşını silemeden,*
Ala koyup kınınan,	*Kınından çekip alıverip,*
«Emi ölöyün» dep oy kıldı.	*«Artık öleyim» diye düşündü.*
Oşondo, baltır beşik Semetey,	*O anda, kundaktaki Semetey,*
Kolun sunup barbaktap,	*Elini uzatıp çırpınarak,*
Kolun sunup töşünö	*Elini uzatıp göğsüne,*
Külüp gana turdu dardaktap.	*Gülüp durdu el kol sallayarak.*
Menin beycaylıgım sında cok,	*«Benim çaresizliğimin sınırı yok,*
Beli üzülüp, tün tüşüp,	*Beli kopup, gece çöküp,*
Bezildep ıylap turganda,	*İnce ince ağlayıp dururken,*
Beregi başka kün tüşüp,	*Şu başa kara gün düşüp,*
Bezelenip bozdosom	*Sızlanıp bozlasam da*
Karıyanın bagı cok,	*İhtiyarın bahtı yok,*
Bel aşırıp koygongo	*Beli aşırıp geçirecek*
Berenim Bakay dagı cok».	*Yiğidim Bakay dahi yok».*
Armanın aytıp çırkırap,	*Derdini döküp feryatla,*
Asıl eneñ bük tüştü,	*Asil anan iki büklüm düştü,*
Kıymıldarga şayman cok,	*Kımıldamaya dermanı yok,*
A düynö Manas ketkeni –	*Öte dünyaya Manas gideli –*
Acıbay, Bakay kanı cok,	*Acıbay, Bakay hanı yok,*
Basayın dese Çıyırdı	*Yürüyeyim dese Çıyırdı*
Darmanı ketip, alı cok.	*Dermanı bitmiş, gücü yok.*
Kaçıp kirer tokoy cok,	*Kaçıp girecek ormanı yok,*
Kara kılar ogoy cok.	*Arka bilecek yakını yok.*
Balası Manas barında,	*Oğlu Manas sağken,*
Baybiçenin uluktugu sında cok,	*Baybiçenin ululuğuna söz yoktu,*
Uypalap azap tartkanda,	*Hırpalanıp azap çekerken,*
Uya bolup berüüçü	*Yuva olup barındıracak*
Argın, kırgız mında cok.	*Argın, Kırgız burada yok.*
Catıp keter kabak cok,	*Yatıp kalkacak kuytu yok,*
Cetimge oozandırar tamak cok,	*Öksüze tattıracak aş yok,*

Bügün körgön erteñ cok,
Upası* tar şum calgan
Uşunday eken düynö bok!
Aytarına til kalbay,
Esten ketti alaktap,
Esinen talıp baybiçe
Cıgılıp tüştü şalaktap,
Munu mınday taştaylık,
Emi ber cagınan baştaylık.
Kayran ceñeñ Kanıkey:
Kalıp kalgan başında,
Kañkorunan ayrılgan,
Otuz eki caşında.
Karaluu kalgan Kanıkey,
Cetim kalgan Semetey.
«Belim boşop turganday,
Berenim asıl mındabı?
Bek amaldı kılayın,
Beregi Kara küñdün balasın
«Men beşikke bölöyün» – dep,
surayın. Ölgöndö körgön çunak – dep,–
Tañkı çıkkan çolpondoy,
Bolcoş kılıp bereyin,
Ayköldön kalgan çunagım,
Bir Semetey calgızga,
Coldoş gana kılıp bereyin,
Kudaydın salgan buyrugu,
Emi mañdayga cazsa köröyün!
Ayzaga takkan celekke,
«Tulpardan kalgan tuyaktı,
Tuu kazanat çunakka,
Alıska sapar col cürsö
Men buudan kılıp bereyin.
Asılım Semeteyime
Balañdı tuugan kılıp bereyin.

Çınar baktı sıylasañ
Kara küñ, balañdı berçi köröyün,

Bugün var olan yarın yok,
Vefası dar, sinsi yalan –
Böyleymiş şu dünya dediğin, bir bok!
Söyleyecek dili kalmayıp,
Aklı gitti şaşkınca,
Kendinden geçip baybiçe
Yığılıp düştü sarkarak,
Bunu şöyle bırakalım,
Şimdi beri yanından başlayalım.
Zavallı yengen Kanıkey:
Başında kalakalmış,
Kankorundan ayrı düşmüş,
Otuz iki yaşında.
Karalar içinde kalan Kanıkey,
Öksüz kalan Semetey.
«Belim çözülür gibi,
Yiğidim, azizim burada mı?
Sağlam bir tedbir kurayım,
Şu Kara küñ'ün oğlunu
«Ben beşiğe beleyeyim» – deyip
isteyeyim. Geç vakit görülen yavru – diye,–

Tan vakti doğan Çolpan gibi,
Andlı yoldaş kılıp vereyim,
Ayköl'den kalan yavrucuğuma,
Bir tek Semetey yalnıza,
Yoldaş edip vereyim,
Kuday'ın saldığı buyruğu,
Alna yazdıysa göreyim!
Mızrağa takılan tuğ önünde,
«Tulpardan kalan tırnağı,
Tuğ taşıyan kazanatı yavruya,
Uzağa sefere yol giderse
Ben küheylan edip vereyim.
Azizim Semetey'ime
Oğlunu kardeş kılıp vereyim.

Çınar bağını sayarsan eğer,
Kara küñ, oğlunu ver hele göreyim,

Semeteydin sır beşik,
Men sır beşikke bölöyün.
Ceti arkar cıldız batkıça,
Balañdı ceti aylantıp emizip,
Balañdı cetkileñ kılıp bagayın.
Atışka kirse ok ötpös
Akolpok tondu cabayın,
Semetey menen bu bala
Ekööbir kün tuuldu,
Men egiz kılıp bagayın,
Ekööönü töröp turganda,
Kankorum toyun kılganda,
Orus toyun cep ketken,
Aman cürsö bul eköö
Oyrottu buzat dep ketken.
Ekööönün toyun bergende
Kıtay toyun cep ketken,
Ekööbirdey çoñoyso,
Tegele, kılımdı buzat – dep
ketken.
Asılım kökcal barında
Bölüm kılbay baldardı
Ölüp kalsam, bu baldar
Talaaga cetim kılbayın,
Tuygun Manastan kalgan çıraktı.
Ayköldön kalgan belekke,
Tulpardan kalgan tuyakka,
Art cakka kalçu tuyak – dep,
Adırdan cılkı çaldırıp,
Akboz beeni aldırıp,
Miñ kara kaşka bee soyup,
Asıy çıkma tay-taylak
Töö içinen töö soyup,
Çıyırçıktay sarala
Cılkıdan karmap tay soyup,
Biröönün atı Semetey,

Semetey'in sırlı beşiği var,
Ben sırlı beşiğe beleyeyim.
Yedi Arkar yıldızı batıncaya dek,
Oğlunu yedi kez döndürüp emzirip,
Oğlunu yetkin kılıp besleyeyim.
Çatışmaya girse ok geçmez
Akolpok kaftanı örteyim,
Semetey ile bu çocuk
İkisi bir günde doğdu,
Ben ikiz sayıp besleyeyim,
İkisi doğduğu demde,
Kankorum toyunu kılınca,
Rus toyunu yiyip gitmişti,
Sağ kalırsa bu ikisi
Oyrot'u bozar deyip gitmişti.
İkisinin toyu verilince
Kıtay toyunu yiyip gitmişti,
İkisi birlikte büyürse,
Hepten, âlemi bozar – deyip
gitmişti.
Azizim kökcal sağken
Çocukları ayırt etmezdi,
Ölüversem, bu çocukları
Bozkırda öksüz koymayayım,
Tuygun Manas'tan kalan çırağı.
Ayköl'den kalan yadigâra,
Tulpardan kalan tırnağa,
Ardında kalacak tırnak – diye,
Kırlardan yılkı seçtirip,
Akboz kısrağı getirtip,
Bin kara sakar kısrak kesip,
Beş yaşına basan tay ile köşek,
Develer içinden deve kesip,
Sığırcık gibi sarı-ala
Yılkıdan tutup tay kesip,
Birinin adı Semetey,

Biröönün atı Coobuzar,
Katarlap atın koydu ele,

Birinin adı Coobuzar,
Sırayla adlarını koymuştu,

Artımda karaan bolot – dep,–
Kökcalım kapanın baarın
coydu ele». Kulaalıga cegizdiñ,
Bu kepti ugup Kara küñ,
Cin urgurdu cin urdu,
Til tiygizbes ayımga
Til tiygizip ciberdi.
«Katın, ukpaym senin sözüñdü,
Köböşüm çukuyt közüñdü,
Abıke buzar aylıñdı,
Kançık, ketirer senin daynıñdı.
Kanıkey karmap aldı emi.
Katınında kaada çaykap,
kalk buzgan, Öpkönün ber cak çeti –
dep,
Kız ekende kılım çaykap
curt buzgan. Satıp algan Aktinte
Beycaylıgın koybogon,
Beren Manas kökcaldın
Dünüyösünö toybogon.
Menin balaga keönüm tok eken,
Saa Semetey bek kerek,
Maa balanın keregi gana kılça
cok beken?! Tundurma* salıp koydu
emi.
Dolu küñ, degeniñe könböymün,
Men balamdı berbeymin».
Dep, oşondo munu aytıp,
Kozu kara koçkordoy
Kodoñdodu Kara küñ,
Erkek kara kargaday
Oşondo, çodoñdodu Kara küñ.
Kara küñ kebin ukkanda,
Kayran bir ceñeñ ardıktı,
Argınıñ tiyip boy kılıp,
Kara küñdün kolunan
«Emi ölöyün» dep oy kılıp,
Kabırgası sögüldü,
Köñülü gana caman bölündü:

Ardımda dayanak olur – diye,–
Kökcalım kederin hepsini
dağıtmıştı». Çaylağa yedirdin,
Bu sözü duyunca Kara küñ,
Cin çarpasıcayı cin çarptı,
Dil değdirilmez hanıma
Dil uzatıverdi.
«Kadın, dinlemem senin sözünü,
Köböş'üm oyar gözünü,
Abıke bozar obanı,
Kancık, yok eder senin izini. Kanıkey
yakalayıverdi işte.
Kadınken töre sarsıp
halkı bozan, Ciğerinin beri ucu – diye,

Kızken cihanı çalkalayıp
yurdu bozan. Satın alınmış Aktinte,
Yakışıksızlığını bırakmayan,
Yiğit Manas kökcalın
Malına mülküne doymayan.
Benim çocuğa gönlüm tokmuş,
Sana Semetey pek gerek,
Bana çocuğun gereği kıl kadar da mı
yok muymuş?! Tundurma sözü indirdi işte.

Şirret cariye, dediğine boyun eğmem,
Ben çocuğumu vermem».
Deyip, o anda bunu söyleyip,
Kuzulu kara koç gibi
Kabarıp dikildi Kara küñ,
Erkek kara karga gibi
O anda hoplayıp kasıldı Kara küñ.
Kara küñ'ün sözünü duyunca,
Zavallı yengen ar etti,
Arına dokunup boyun dikip,
Kara küñ'ün elinden
«Artık öleyim» diye düşünüp,
Kaburgası söküldü,
Gönlü pek fena parçalandı:

«Kabılan töröm, ölböy kal!
«Kaplan töröm, keşke ölmez olaydın!

O Kuday, kazdı kuşka cegizdiñ,
Kolumda Kara küñümö
Meni karabet dolu degizdiñ,
Kuu degende kayran kuş
Kurdaşım töröm, ölböy kal!
Kurbu, kurdaş, abısın
Meni kuuragan katın degizdiñ.
Atañdın körü, Kara küñ,
Senin başıñdı kesip alayın,
Seni kurmandıkka çalayın!
Kara küñ kaça bergiçe,
Kıy süböönün beti – dep,–
Altı torpok, tört tayga
Kayran ceñeñ Kanıkey
Muştap turup kaldı emi.
Kayran ceñeñ Kanıkey
Kara kündü soydu emi,
Kolomtonun ceegine
Büktöy salıp belinen
Kara küñdün Coobuzar
Başına bargek* altın cölödü,
Ayagın çılk dildege* bölödü.
Oñ emçegin emizip,
Oylonboy turdu ceñekeñ,
Bala emizip turganı
Top düynönü çaçuuga,
Arıştı urup ceñekeñ
Coobuzardı kötörüp,
Coon-Döbö közdöy kaçuuga,
Töl emizip baldardı
Temir kan tentip ketüügö
Oy keltirip ceñekeñ,
Oyrondor kirip kelgençe,
Kara kan kirip ketüügö.

Ey Kuday, kazı kuşa yedirdin,
Elimin altındaki Kara küñ'üme
Beni kara yüzlü şirret dedirttin,
Hoşt deyince zavallı kuş –
Yarenim töröm, keşke ölmez olaydın!
Akrana, yarene, eltiye
Beni kurumuş karı dedirttin.
Kahrolasıca Kara küñ,
Senin başını kesip alayım,
Seni kurban diye boğazlayayım!
Kara küñ kaçmaya kalmadan,
Böğrünün kaburga başı – diye,–
Altı dana, dört tay gücüyle
Zavallı yengen Kanıkey
Yumruklayıp durdu işte.
Zavallı yengen Kanıkey
Kara küñ'ü serdi yere işte,
Ocak yerinin kıyısına
Belinden büküp atıverdi,
Kara küñ'ün Coobuzar'ının
Başına bargek altını dayadı,
Ayağını som dildeye beledi.
Sağ memesini emzirip,
Duraksamadan durdu yengeciğin,
Çocuk emzirip durması –
Yığın malı saçıp dağıtmak için,
Adımını açıp yengeciğin
Coobuzar'ı kucaklayıp,
Coon-Döbö'ye doğru kaçmak için,
Döl emzirip çocukları,
Temir kana avare gitmeye
Aklına koyup yengeciğin,
Yıkıcılar girip gelmeden,
Kara kana sığınıp gitmeye.

Ceñeñ ordodon kaçıp çıkkıça,
Boz ala celek, kızıl tuu,

Yengen ordodan kaçıp çıkana dek,
Boz ala flama, kızıl tuğ,

Boy-boylogon ızı-çuu,
Ay kasaba*, kızıl tuu,
Aygaylagan ızı-çuu.
Adırdın baarı bakırık,
Kulak salıp baykasa-
«Köböştöp» gana uraan çakırıp.
Kırañdın baarı bakırık,
Kılçayıp ceñeñ baykasa –
«Koçkorlop» uraan çakırıp.
Kuday betin körsötpö,
Ayzanın başı kagışıp,
Adamdın başı çabışıp,
Ceek tartıp kılkıldap,
Cerge tartıp bılkıldap,
Kamıştan beter sel bolup,
Kança cüzçö el bolup,
Bayakı, Manastan kalgan kırk çoro –
Bayçoro «Manas!» – degende
Kırkı kırk cerden kelgen it çoro,
Camandardın baarısı
(Biröö Altaydan kelgen emespi,
Biröö Kañgaydan kelgen emespi,
Biröö Kıtaydan kelgen emespi,
Biröö Kırımdan kelgen emespi),
Karçıga ündöp dalbakka
Kırk çoro karabay koygon arbakka.
Baarı kaptap ketti ele.
Camgırday kılıp caa tartıp,
Kırk çoro, möndürdöy kılıp
ok atıp, Munun baarı cetti ele.
Kaardanıp bakırıp,
Kan Manas atın öçürüp,
Baarısı Köböştöp uraan çakırıp,
Kalıñ kol kaptap keldi ele,
Telkızıl mingen Bayçoro
Ant urgurdu kördü ele.
Cekeni belge kurçanıp,
Ceke kirdi kol salıp,
Ceke kirgen sebebi,

Boy boylayan bağrış çağrış,
Ay kasaba, kızıl tuğ,
Haykırışan bağrış çağrış.
Kırların hepsi bağırtı,
Kulak verip bakınca –
«Köböş!» diye nara atıyorlar.
Sırtların hepsi bağırtı,
Dönüp yengen bakınca –
«Koçkor!» diye nara atıyorlar.
Kuday, böylesini gösterme,
Mızrakların ucu tokuşup,
İnsanların başı vuruşup,
Saf çekip dalgalanıp,
Yere basıp kıpırdaşıp,
Kamıştan beter sel olup,
Nice yüzlerce el olup,
Hani, Manas'tan kalan kırk çoro –
Bayçoro «Manas!» deyince
Kırkı kırk yerden gelme it çoro, Kötülerin hepsi
(Biri Altay'dan gelme değil mi,
Biri Kañgay'dan gelme değil mi,
Biri Kıtay'dan gelme değil mi,
Biri Kırım'dan gelme değil mi),
Atmaca gibi seslense de boşuna,
Kırk çoro aldırmadı ruha. Hepsi akın edip gitmişti.
Yağmur gibi yay çekip,
Kırk çoro, dolu gibi
ok atıp, Bunların hepsi yetişmişti.
Öfkelenip bağırıp,
Han Manas'ın adını söndürüp,
Hepsi «Köböş!» diye nara atıp,
Kalabalık ordu basıp gelmişti,
Telkızıl'a binen Bayçoro
Ant çarpasıcaları görmüştü.
Palasını beline kuşanıp,
Tek başına daldı saldırıp,
Tek başına dalmasının sebebi:

Kudaydın süygön kulu ele,	*Kuday'ın sevdiği kuluydu,*
Manas menen Bayçoro	*Manas ile Bayçoro*
Aga-ininin uulu ele.	*Amca çocuklarıydı ikisi.*
Telkızıl oozun buruuçu,	*Telkızıl'ın ağzını çeviren oydu,*
Arbagın sıylap Manastın	*Manas'ın ruhunu sayarak*
Ordosun bagıp turuuçu.	*Ordosunu bekleyip duran oydu.*
Abıke, Köböş aramdın	*Abıke, Köböş haramın*
Coo bolgonun bilgen cok,	*Düşman olduğunu bilmedi,*
Kazılgan kalıñ or go – dep,–	*Kazılmış derin çukurdur bu – diye,–*
Beregi başka tün tüştü,	*Şu başa gece çöktü,*
Beecinden kelgen kol go – dep,–	*Beecin'den gelen ordudur – diye,–*
Kaardanıp bakırıp,	*Öfkelenip bağırıp,*
Oşondo, «Manastap» uraan çakırıp,	*O anda «Manas!» diye nara atıp,*
Kayra aydap, kalıñ kol	*Geri sürüp, kalabalık orduya*
Kayra tiydi sapırıp.	*Yeniden çarptı savurup.*
Çıybıt menen Koçkorgo	*Çıybıt ile Koçkor'a*
Cebeden murda cetti ele,	*Okdan önce yetişmişti,*
Cetken cerde bul ekөөn	*Yetiştiği yerde bu ikisini*
Katar muştap öttü ele.	*Sıra sıra yumruklayıp geçmişti.*
«Köböş, Köböş, Köböş» – dep,–	*«Köböş, Köböş, Köböş» – diye,–*
Köböştөp» uraan çakırıp,	*«Köböş!» diye nara atıp,*
Bayakı Manastan kalgan kırk çoro	*Hani Manas'tan kalan kırk çoro*
Camgırday kılıp caa tartıp,	*Yağmur gibi yay çekip,*
Bayçoronu oşondo,	*Bayçoro'yu o anda,*
Çıybıt, Koçkor eki aram,	*Çıybıt, Koçkor iki haram,*
Adıbay, Kölbay tört aram –	*Adıbay, Kölbay dört haram –*
Kalıñ kol kaptap kelgende,	*Kalabalık ordu basıp gelince,*
Cerge carık tiygende,	*Yere aydınlık değince,*
Tañ kaşkayıp sürgөndө	*Tan ağarıp sökünce,*
Astındagı Telkızıl	*Altındaki Telkızıl*
Müdürülüp ötkönü,	*Tökezleyip kapaklandı,*
Bayakı, Manastan kalgan kırk çoro,	*Hani, Manas'tan kalan kırk çoro,*
Aybaltalap tokmoktop,	*Aybalta ile döve döve,*
Bayçorogo cetti emi,	*Bayçoro'ya yetişti işte,*
Arbaktı sıylap Bayçoro	*Ruhu sayan Bayçoro*
Kolgo gana tüşüp ketti ele.	*Tutsak düşüvermişti.*
Bayçoro anda munu aytat:	*Bayçoro o anda şöyle der:*

«Coldoş bolgon kırk börü,
Kazba gana menin orumdu,
Kaynatpagın akeler,
Menin kapkaydagı şorumdu,
Başıma salba dümöktü,
Kişi gana kılbas sonundu.
Tökpö menin kanımdı,
Kırk aba, ketirbegin alımdı,
Kıyba kızıl canımdı,
Agızba suuday kanımdı.
Kırk Arıslan abakem,
Kıyındıgıñ bilgemin,
Kıyamat ketken Manastın
Kılıgın saktap cürgömün.
Bir künü tozup turuştum,
Arbagı altın Manastın
Arbagı gana üçün uruştum.
Atsız canga at bergen,
O düynö ketken Manas şer
Arbagın sıylap uruşkan
Artıkça aadan özüm men!
Altı şerdin* kencesi,
Aldanın süygön mendesi,
O düynö ketken adamdın
Men arbagın sıylap cüröm – dep,–
Kumardan çıktık, Manaska
Surkızıldın toktugu,
Soo bolboy kolgo baylangan
Menin akılımdın coktugu!
Atañdın körü, kırk kıraan,
Asıl Manas barında
Altı-Şaar, Kokondon,
Ayda sabap kalkınan,
Altı miñ cambı, miñ kunduz,
Alım* aldık oşondon.
Asıl Manas ötköndö,
Alım turmak, bok berbey,
Ancıyan ketti cayına.
Uykuga közü ilindi,

«Yoldaş olmuş kırk kurt,
Kazmayın benim çukurumu,
Kaynatmayın ağalar,
Benim ta nerelerdeki çilemi,
Başıma salmayın belayı,
Kula yapılmaz garabeti.
Dökmeyin benim kanımı,
Kırk ağam, kesmeyin dermanımı,
Kıymayın kızıl canıma,
Akıtmayın su gibi kanımı.
Kırk arslan ağacığım,
Yamanlığınızı bilirdim,
Kıyamete göçen Manas'ın
Töresini saklayıp yürüdüm.
Bir gün yol gözleyip durdum,
Ruhu altın Manas'ın
Ruhu için dövüştüm.
Atsız cana at veren,
Öte dünyaya göçen arslan Manas'ın
Ruhunu sayıp dövüşen –
Herkesten öte ben oldum kendim!
Altı şirin küçüğüyüm,
Allah'ın sevdiği kuluyum,
Öte dünyaya göçen insanın
Ben ruhunu sayıp yürürüm – diye,–
Murada erdik, Manas'la
Surkızıl'ın tokluğu,
Sağ kalmayıp ele bağlanan –
Benim aklımın yokluğu!
Kahrolası kırk kıraan,
Asil Manas sağken
Altı-Şaar'dan, Kokon'dan,
Ayda bir vurup halkından,
Altı bin cambı, bin kunduz,
Haraç aldık oralardan.
Asil Manas göçünce,
Haraç şöyle dursun, bok bile vermeden,
Ancıyan gitti keyfine.
Uykuya gözü ilişti,

Oşo Manas kökcaldın
Ölgönü gana bıyıl bilindi.
Kayran şerdin barında
Kaldaydı sabap kelçü elek,
Kastarın tikken duşmanga
Oyubuz menen kirçü elek,
Eriksek elik atçu elek,
Erikpesek Talasta
Sultan bir bolup catçu elek.
Karagay ayza Coybolot*
Karmaganda döö bolduk,
Kanıbız Manas ölgön soñ,
Baatırlar, kan tögüşüp coo bolduk.
Ubadaluu kep ketti,
Adırdagı cılkıñdı
Emi, Ancıyan tiyip cep ketti!
Kan Manastın barında
Kalday menen şibeenin
Kalkın koşup kamadık,
Kakançıluu Beecindi,
Altı ay akim biz bolup,
Çoñ-Beecin curtun taladık.
Çoñ-Beecinden uz aldık,
Ay Cañ-cuñ kızı Birmıskal,
Burulça baştap kız aldık.
Eerçip cürüp can bolduk,
Sulayman baspas Beecinge
Surak alıp kan bolduk,
Sultandın közü ötköndö,
Mına mintip cay bolduk.
Oylogula, kırk kıraan,
Özöndön akkan bulagı,
Uşu çaap alçuñar,
Kırgın salıp barçuñar,
Kan Manastın Semetey
Baltır beşik çagı ele,
Ölgöndö körgön çunagı.
Cesir menen cetimdi

O Manas kökcalın
Öldüğü ancak bu yıl bilindi.
Aziz şirin sağlığında
Kalday'ı döverek gelirdik,
Kastını kuran düşmana
Dilediğimizce dalardık,
Canımız sıkılsa karaca vururduk,
Sıkılmazsak Talas'ta
Sultan gibi yatardık.
Çam mızrak Coybolot'u
Kavradığımızda dev olduk,
Hanımız Manas ölünce,
Bahadırlar, kan döküşüp düşman olduk.
Ahitli söz unutuldu gitti,
Kırlardaki yılkını
Şimdi Ancıyan vurup yedi gitti!
Han Manas sağken
Kalday ile Şibee'nin
Halkını katıp kuşattık,
Kakan'lı Beecin'i,
Altı ay hâkim biz olup,
Çoñ-Beecin yurdunu yağmaladık.
Çoñ-Beecin'den usta kızlar aldık,
Ay Cañ-cuñ kızı Birmıskal,
Burulça başta, kızlar aldık.
Peşinden yürüyüp can olduk,
Süleyman'ın basmadığı Beecin'de
Sorgu sorup han olduk,
Sultanın gözü göçünce,
İşte böyle söndük kaldık.
Düşünün, kırk kıraan,
Vadiden akan pınarı,
Şu talan ettiğiniz,
Kırgın salıp vardığınız –
Han Manas'ın Semetey'i
Daha kundakta çağıydı,
Ölürken gördüğü yavrusuydu.
Dul ile öksüzü

Celkelep kantip çababız?
Kıyamat ketken dostunun
Arbagına bir çet bolup kalabız. Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Atañdın körü, kırk çoro,
Tegi, akılıñ cok eken!
Tereñden çuñkur, kooñ cok,
Kuralışıp alıpsıñ,
Tegiz ayza algıday,
Beecindegi Koñurbay
Belgilüü cerde cooñ cok,
Salışıp soguş kıluuga
Bayçorodo darman cok.
Aramga alı cetebi,
Alışkan menen çorodo
Bir kenedey ayla cok,
Arbak kütkön Bayçoro
Antpese ölüm bolboybu?
Al akıldı tappasa –
Kırk çoro karmap bir alıp soyboybu. Karma curtum, karma – dep,–
Koydoy başın kespeybi da,
Koondoy için carbaybı!
Bayçorodon bayda cok,
Ceñekeñ Kanıkeyde ayla cok.
Tört-Küldün tömön cagında,
Törö Manastın saygan bagında,
Kaynardın kara közündö,
Kak çınardın özündö
Kan Manastın zor ordo,
Zor ordonu bek alıp,
«Köböştöp» uraan, çuu tartıp,
Ayzaların şaylaşıp,
Aybaltasın kamdaşıp.
Azuuların arkaytıp,
At külügü bölünüp,
Kıl murutun şıypaytıp,

Enseleyip nasıl vururuz?
Kıyamete göçen dostumuzun
Ruhuna yad düşmüş oluruz. Tan ağarıp sökünce,
Kahrolası kırk çoro,
Meğer hiç aklınız yokmuş!
Derin çukurunuz, hendeğiniz yok,
Silahlanıp durmuşsunuz,
Hep birden mızrak kapacak gibi,
Beecin'deki Koñurbay değil ya,
Belli yerde düşmanınız yok,
Karşılıklı savaş etmeye
Bayçoro'da derman yok.
Harama gücü yeter mi,
Boğuşsa da çoroda
Kene kadar çare yok,
Ruha hizmet eden Bayçoro
Öyle demese ölüm olmaz mı?
O aklı bulmasa –
Kırk çoro yakalayıp bir tutup kesmez mi? Tutun yurdum, tutun – diye,–

Koyun gibi başını kesmezler mi,
Kavun gibi karnını yarmazlar mı!
Bayçoro'dan fayda yok,
Yengeciğin Kanıkey'de çare yok.
Tört-Kül'ün aşağı yanında,
Töre Manas'ın diktiği bağda,
Kaynağın kara gözünde,
Tam çınarın dibinde
Han Manas'ın ulu ordosu,
Ulu ordoyu sıkı kuşatıp,
«Köböş!» narası, gürültü koparark,
Mızraklarını hazırlayıp,
Aybaltasını kuşanıp,
Azı dişlerini sırıtıp,
Atların küheylanı öne ayrılıp,
Kıl bıyığını sarkıtıp,

Er kıyını körünüp.
Arbak urgan kırk çoro
Astına tüşkön bölünüp.

Erlerin yamanı görünüp,
Ruh çarpmış kırk çoro
Öne düşüp ayrıldı.

Kün kılkıldap batkanda,
Eldin aldı catkanda,
Cerge carık tiygende,
Tañdın artı dümpüyö
Kün kaşkayıp bültöyö,
Asmandan cıldız dırkırap,
Kıbıla* közdöp bırkırap,
Tañ carılıp sögülö,
Manas kandın kırk çoro
Camgırday kılıp caa* tartıp,
Möndürdöy kılıp ok atıp,
Karma-karma-karmalap,
Karmaçu bolsoñ baylalap,
Köböş kirdi kıykırıp.
Cürgönünön çañ çıgıp,
Çoçkonun dobuşunan can çıgıp,
Maylagan buuday cüzdönüp,
Küügüm tuman közdönüp,
Baana kılıp oturgan
Semetey kulun cayla,– dep,–
Bel baylagan cetimin
Emi karmap alalık,
Canagı, meder kılgan Çıyırdı
Oşonu dañgıttarga caralık!
Katınında kalk buzgan,
Kançık katın Kanıkey –
Momintip kekti alalık!
Oşondo, kalıñ kaptap kelgende,
Kayran eneñ Kanıkey
Zıñ-zıñ etip kenebeyt,
Altı aram aykırıp kirip kelgenin
Buçkagına teñebeyt.
Er müçölüü Kanıkey
Esil tuugan tuygunuñ,
Turup gana berdi tuygunuñ,

Gün kızarıp batınca,
Elin önde gideni yatınca,
Yere aydınlık değince,
Tanın ardı kabarıp,
Gün ağarıp belirince,
Gökten yıldız kayışıp,
Kıbleye doğru saçılıp,
Tan yarılıp sökülünce,
Manas hanın kırk çorosu
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Tut-tut-tuta koşuşup,
Tutacaksan bağlayıp,
Köböş daldı haykırıp.
Yürüyüşünden toz kopup,
Domuz sesinden can çıkıp,
Yağlanmış buğday yüzlenip,
Alacakaranlık duman gözlenip,
«Sığınak edip oturduğu
Semetey kulunu haklayın,– diye,–
Bel bağladığı öksüzünü
Şimdi yakalayalım,
Hani o medet bildiği Çıyırdı'yı –
Onu köpeklere yem edelim!
Kadınken halkı bozan,
Kancık karı Kanıkey'den –
Böylece öcümüzü alalım!»
O anda, kalabalık basıp gelince,
Zavallı anan Kanıkey
Dimdik durur, hiç aldırmaz,
Altı haramın haykırıp girmesini
Topuğuna denk tutmaz.
Er yapılı Kanıkey,
Aziz doğmuş tuygunun,
Dimdik karşı durdu tuygunun,

Urgaaçı colbors kurguruñ.
Kılçaybay ceñeñ Kanıkey,

Dişi kaplandır zavallın.
Dönüp bakmadan yengen Kanıkey,

Kıraanıñ kurgur turganı,
Kıyratıp-çaap ordonu
Itterdi Kuday urganı!
Bayakı, kabılan ceñeñ dolunun
Oturgan cerin karasañ,
Tumardan çıkkan ok boldu,
Öpködön ötüp baratat,
Manastan kalgan kırk çoro,
Kırk çoro kaydan toktoldu.
Camgır sınduu caa tögüp,
Cabıla baarı kirgen soñ
Tamının baarın urattı,
Talının baarın sulattı.
Kan Manastın ordodon
Kançalık kızık körüştü,
Kanıñız Manastan kalgan
san düynö, Altı cüz atan komdotup,

Kıraanın, zavallı, öyle duruşu –
Ordoyu kırıp geçirenler,
Kuday'ın çarptığı itlerdi!
Hani, kaplan yengen yamanın
Oturduğu yere baksan,
Muskadan geçen ok oldu,
Ciğerden delip gidiyor,
Manas'tan kalan kırk çoro,
Kırk çoro nerde duracaktı.
Yağmur misali yay boşaltıp,
Hep birden dalınca
Damların hepsini yıktılar,
Söğütlerin hepsini devirdiler.
Han Manas'ın ordosunda
Nice temaşa gördüler,
Hanınız Manas'tan kalan
sayısız malı, Altı yüz erkek deveye havut vurup,

Kesek it, kamçıga çenep bölüştü. Kızıl altın, san dilde,
Kabılan kandın barında,
Kaalgası temir-bolotton,
Kakançıluu Beecindi
Kamap turgan kezinde,
Alım – dilde köp alıp,
Artıkça gana cıygan kazına.
Atasınan caş kalgan
Cetimge gana berçü kazına.
Alganınan ayrılgan
Cesirge gana berçü kazına.
Eki közdön ayrılgan
Sokurga gana berçü kazına,
Kolu-butu takır cok
Muncuga gana berçü kazına,
Bulanı bulap aldı emi,
Altı kul buzuktu mıktap

Kesek itler, kamçıyla ölçüp bölüştü. Kızıl altın, sayısız dilde,
Kaplan han sağken,
Kapı kanadı demir-çelikten,
Kakan'lı Beecin'i
Kuşatıp durduğu çağda,
Haraç – dilde çok alıp,
Fazlasıyla yığdığı hazine.
Babasından küçük kalan
Öksüze verilecek hazine.
Kocasından ayrı düşen
Dula verilecek hazine.
İki gözden yoksun kalan
Köre verilecek hazine,
Eli ayağı hiç olmayan
Çolağa verilecek hazine –
Bu malı yağmalayıp aldı işte,
Altı kul bozgunu adamakıllı

saldı emi. Tul tübündö zıñgırap,
Bütün kunduz terisin
Cartı bölüp ciberip,
Itteriñ bagalakka saldı emi.
Bayı ölgön kulday barbaktap,

Çanaçtay murdu dardaktap,
Döbögö çıga bakırıp,
«Köböştöp» uraan çakırıp,
Kabılan Manas ölgön cer,
Kankordon kalgan san düynö
Aramdar kamçıga çenep bölgön cer!
Adırda cılkı ala-baş,
Argımak, buudan aralaş,
Anı tiyip kirdi emi.
Kölpöñdöşüp cay bolup,
Kırk çoro menen altı aram
Bölüp alıp bay bolup,
Ceti atan* komdotup,
Ancıyandın arkagı cibek sarala,
Bukardın bulu kımbat karala,
Munusun cüktöp ketti emi.
Kıtaydan kelgen cakut* taş –
Munu cüktöp aldı emi.
Örüş tolgon tümön koy,
Matap koygon sansız töö
Tügöl tiyip ketti emi,
Tüpkö mintip cetti emi.
Bayakı, karasurdun suluusu,
Beçara busurmandın urduusu
Kabılan ceñeñ Kanıkey,
Kalıp gana kalgan başında,
Kankorunan ayrılgan
Otuz eki caşında.
Kankor Manas törönün
Ölgönü kırk kün bolo elek,
Kaldaygan kara başında,
Kanduu beti cırtıluu,
Bayakı, bagıp ketçü balanı

saldı işte. Tul dibinde çın çın öterek,
Bütün kunduz derisini
Yarıya bölüverip,
İtlerin paçalık etti işte.
Beyi ölmüş kul gibi böbürlenip,

Tulum gibi burnu sarkıp,
Tepeye çıkıp bağırıp,
«Köböş!» diye nara atıp –
Kaplan Manas'ın öldüğü yer,
Kankordan kalan sayısız malı
Haramların kamçıyla ölçüp böldüğü yer!
Kırlarda yılkı ala başlı,
Argımak, küheylan karışık,
Ona da saldırıp daldı işte.
Yayıla kurula keyfe erip,
Kırk çoro ile altı haram
Paylaşıp alıp bay olup,
Yedi erkek deveye havut vurup,
Ancıyan'ın atkısı ipek sarı-ala,
Bukar'ın kumaşı pahalı kara-ala –
Bunları yükleyip gitti işte.
Kıtay'dan gelen yakut taş –
Bunu da yükleyip aldı işte.
Otlağı dolduran tümen koyun,
Bağlanıp konmuş sayısız deve –
Tümünü vurup gitti işte,
Köküne böylece kıydı işte.
Hani, karayağızın güzeli,
Biçare Müslümanın soylusu,
Kaplan yengen Kanıkey,
Bir başına kalakalmış,
Kankorundan ayrılmış
Otuz iki yaşında.
Kankor Manas törenin
Öleli kırk gün olmamış,
Koskoca kara başında,
Kanlı yüzü yırtık içinde,
Hani, bakıp büyüteceği çocuğu

Kayran ceñeñ Kanıkey
Emizip gana turat meltirep.
Aktinte karmap çıñdanıp,

Zavallı yengen Kanıkey
Emzirip durur sessizce.
Aktinte'yi kavrayıp gerilip,

Kanı kaçıp surdanıp,
Emizip turgan balaga
Erikpey cetti Köböş kul:
«Katınında kaada çaykap,
curt buzup, Kundaktagı* balanı
Kız ekende kılım çaykap,
el buzup, «Tiybeseñ mına, dolu,– dep,–

Kanı çekilip morarıp,
Emzirip durduğu çocuğa karşı
Üşenmeden vardı Köböş kul:
«Kadınken töre sarsıp
yurt bozup, Kundaktaki çocuğu
Kızken cihanı çalkalayıp
el bozup, «Varmazsan al sana, şirret,– diye,–

Surasa berbes tulparıñ
Kançıgım, suuk ukuruk saldımbı?!
Karmay kalıp imerdi,
Calınsa berbes cakut taş
Senin közüñçö tartıp aldımbı!
Manasıñ menden er beken,
Manastan Köböş kem beken?!
«At ölsö sooru kerek,– dep,–
Aga ölsö ceñe kerek,– dep,–
Araçı kelse soesuñ.
Araga kelgen elçini
Böödödön sabap koesuñ.
Oñbogon kançık, oñboysuñ,
Kankoruñ Manas dagı cok,
Sen kayratıñdı koyboysuñ!
Araçı sözün bilbeysiñ,
Manas menen atalaş –
Uluu katın, kiçi katın biz elek,
Baatırdın közü ötköndö
Ce biröobüzgö tiybeysiñ!
Kazgaldak uçup kayrılbas,
Kara-Kır senin talaañbı?
Kaçıp ketçü kara bet,
Törküngö ketçü sanaañbı?
Belgilüü beren kılganıñ –
Belgilüü Bakay şeriñbi?
Bet alıp kaçıp tieriñ –

İstense verilmez tulparına,
Kancığım, soğuk ukuruk mu saldım?!
Yakalayıp çevirdi,
Yalvarılsa verilmez yakut taşını
Senin gözünün önünde mi çekip aldım!
Manas'ın benden mi er,
Manas'tan Köböş mü eksik?!
«At ölse sağrısı gerek,– diye,–
Ağa ölse yenge gerek,– diye,–
Arabulucu gelse boğazlarsın,
Araya gelen elçiyi
Yok yere döversin.
Onmadık kancık, onmazsın,
Kankorun Manas artık yok,
Sen inadından vazgeçmezsin!
Arabulucu sözü bilmezsin,
Manas ile baba bir –
Ulu hatun, küçük hatun bizdik, Bahadırın gözü göçünce
Ne de birimize varırsın!
Kazgaldak uçup geri dönmez,
Kara-Kır senin bozkırın mı?
Kaçıp gidecek kara yüzlü,
Baba evine gitmek mi kaygın?
Belli yiğit bellediğin –
Namlı Bakay mı arslanın?
Yönelip kaçıp varacağın –

Tekeçinin Ormombek senin eriñbi?
Almaday baştı alarda,
Manastan kalgan cetimdi
Sen, baana gana kılıp kalıpsıñ.
Kançık, sen, bölökkö burduñ
sanaañdı. Karmay kaldı Köböştü:
Meder kılıp oturup,
Meni bek kıyratıp aluuçu

Tekeçi'nin Ormombek'i mi senin erin?
Elma gibi başı alırken,
Manas'tan kalan öksüzü
Sen, kalkan edip durmuşsun.
Kancık, sen, başka yöne çevirdin
kaygını. Yakalayıverdi Köböş'ü:
Medet bilip oturduğun,
Beni yaman kırıp geçirecek olan –

Senin baltır beşik balañbı?»
Arkeskendi arkırap,
Alıp suurup koluna
Dümöktü itter baştadı,
Altıga gana bölüp taştadı!
Kara caak aybalta
Oñ dalının keçirge
Oyron eneñ beybaktı
Oşondo tartıp ciberdi.
Kayran ceñeñ Kanıkey
Çıñırıp ıylap bük tüştü.
Kerilip Köböş çapkanda,
Kayran ceñeñ Kanıkey
Oşondo töbösü menen tik tüştü.
Öö! – degende oozunan
Ceñeñdin, öcök-öcök kan ketti.
Esinen ketip alaktap,
Üstünö karan tün tüştü.
Mañday söögü kaykı eken,
Bu şumduktu körörü,
Ceñeñdin kün körörü taykı eken.
Kecige çaçı çöp eken,
Baatırdın közü ötköndö,
Baykuş ceñeñ dolunun
Balaketi köp eken.
Köböş kul cıga çapkanda,
Kayran ceñeñ Kanıkey
Cer kuçaktap catkanda,
Ceñeñdi dañgıttarga cararda
Üzüktöy kalpak Şuutu kul –

Senin kundaktaki oğlun mu?»
Arkesken'i hışımla,
Çekip sıyırıp eline,
Belayı itler başlattı,
Altı parçaya bölüp attılar!
Kara çeneli aybaltayı
Sağ kürek kemiğinin üstüne,
Vay anan bahtsıza,
O anda çekip indiriverdi.
Zavallı yengen Kanıkey
Çığlık atıp iki büklüm düştü.
Gerilip Köböş vurunca,
Zavallı yengen Kanıkey
O anda tepesi üstü düştü.
«Öh!» deyince ağzından,
Yengenin, oluk oluk kan gitti.
Kendinden geçip şaşkın,
Üstüne kapkara gece çöktü.
Alın kemiği yatıkmış,
Bu dehşeti göreceği –
Yengenin gün göreceği kısaymış.
Ense saçı seyrekmiş,
Bahadırın gözü göçünce,
Zavallı yengen yamanın
Belası pek çokmuş.
Köböş kul yıkasıya vurunca,
Zavallı yengen Kanıkey
Yeri kucaklayıp yatarken,
Yengeni köpeklere yem ederken,
Keçe örtü gibi kalpaklı Şuutu kul –

Manastın cakın çorosu
«Köböş sen, kan emessiñ, bekersiñ,
Kan ekeniñ çın bolso,

Kantkende katındın başın
kesersiñ?!» Menden kiyin katınga
Artık mıktuu er Şuutu
Türdöntüp kepten saldı emi,
Kayran ceñeñ dolunu
Kan Köböşkö çaptırbay,
Ceñeñdi acıratıp aldı emi.
Til süylöböy, söz aytpay,
Tilden gana ketti ceñekeñ.
Künü-tünü es albay,
Oşondo, türdön ketti ceñekeñ.
Kıymıldaarga çara cok,
Aldan ketti ceñekeñ.
Tünörüp közgö tün tüşüp,
Tüyşüktüü başka kün tüşüp,
Kabırga söögü sögülüp,
Kaptaldan kanı tögülüp,
Künü-tünü bolguça
Esi oop kaldı emi,
Kün şaşıke* ubakta
Esin cıynap aldı emi.
Ketirgen beybak sanaasın,
Eki bölüp taştagan,
Canagı emizip turgan balasın.
Öödö bolup karasa,
Caşına turgan kabak cok,
Calmalap keter tamak cok.
Bel baylagan beli cok,
Ceñeñdin bekinip gana keter
ceri cok. Basayın dese al ketip,
Kaçıp kirer tokoy cok,
Kara kılıp ketkenge
Kas kılbaçu biröö cok.
Alapayın taba albay
Üstünö müşkül kün tüşüp,

Manas'ın yakın çorosu:
«Köböş sen, han değilsin, boşsun,
Han olduğun gerçekse,

Nasıl olur da kadının başını
kesersin?!» Benden sonra kadına
Pek yaman er Şuutu
Türlü türlü söz sıraladı işte,
Zavallı yengen yamanı
Han Köböş'e vurdurmadan,
Yengeni kurtarıp aldı işte.
Dil söylemez, söz demez,
Dilden düştü yengeciğin.
Gece gündüz soluklanmadan,
O anda, benzi soldu yengeciğin.
Kımıldamaya çare yok,
Güçten düştü yengeciğin.
Kararıp göze gece çöküp,
Dertli başa kara gün düşüp,
Kaburga kemiği sökülüp,
Böğründen kanı dökülüp,
Gece gündüz geçene dek
Kendinden geçip kaldı işte,
Gün kuşluk vaktine varınca
Aklını derleyip aldı işte.
Bahtsızın aklını dağıtan –
İkiye bölünüp atılan,
O emzirip durduğu çocuğuydu.
Doğrulup bakınca,
Sığınacak kuytusu yok,
Atıştıracak aşı yok.
Bel bağladığı dayanağı yok,
Yengenin gizlenip gideceği
yeri yok. Yürüyeyim dese gücü tükenip,
Kaçıp girecek ormanı yok,
Arka bilip gidilecek,
Düşmanlık etmeyecek kimse yok.
Ne edeceğini bilemeden,
Üstüne müşkül gün düşüp,

Asıl ceñeñ başına
Adam gana körgüs tün tüşüp.
Kabılan töröm, ölbö,– dep,–
Kaygını kuu can körbö,– dep,–

Asil yengenin başına
İnsanın görmediği gece çöküp.
«Kaplan töröm, ölme,– diye,–
Kaygıyı kuru can görmesin,– diye,–

Kuday can dep caratsa*,
Kuday mınday şumduk berbe,– dep,
Oloñdoy* bolgon kayran çaç,
Kökcalım töröm ölgöndö
Mintip talaanga tüşüp
kayran baş.
Altı imerip cibek çaç
Örüp gana albay ne boldum.
Kıl murutu şıypayıp,
Kıyamat gana közdöy can tartıp,
Kıyın gana bolup turganda,
Kurman gana bolup sultanga,
Men ölüp albay ne boldum!
Tirüünün körkü cer menen,
Katındın künü er menen,
Esilim töröm, alböy kal!
Esten bir talıp uşuntüp,
Kara bet gana korduk körböy kal.

Kuday can diye yarattıysa,
Kuday, böyle dehşet verme,– diye,–
Oloñ gibi gür zavallı saç,
Kökcalım töröm ölünce
Böyle bozkırlara düştü
zavallı baş.
Altı kez dolayıp ipek saçı
Örmez oldum, bana ne oldu?
Kıl bıyığı sarkıp,
Kıyamete doğru can çekip,
Hali yaman olduğu demde,
Sultana kurban olup
Ben ölemeden, bana ne oldu!
Dirinin süsü yer iledir,
Kadının günü er iledir,
Azizim töröm, keşke ölmez olaydın!
Böylece bir kez daha bayılıp,
Kara yüzlü, keşke bu horluğu görmez olaydın.

Kankoruñ Manas ölgön cer
Kara bet Kanıkey korduk
körgön cer.
Talastın bulak tamçısı,
Dalay cerge tak boldu
Altı aramdın kamçısı.
Esepti caman taptırıp,
Arkadan kelgen aramga
Abaylabay oturup,
Enekeñ, emçekti cara çaptırıp.
Dalıdan kara kan ketip.
Bu korduktu körgön soñ
Burkurap ıylap enekeñ,
Buyruktan körüp enekeñ.
Katındıgın bilgizbey,

Kankorun Manas'ın öldüğü yer,
Kara yüzlü Kanıkey'in horluk
gördüğü yer.
Talas'ın pınar damlasınca,
Nice yere iz bıraktı
Altı haramın kamçısı.
Hesabı fena gördürüp,
Arkadan gelen harama,
Fark etmeden otururken,
Anacığın, memesini yardırıp.
Kürekten kara kan gidip.
Bu horluğu gördükten sonra
Hüngür hüngür ağlayıp anacığın,
Kaderden bilip anacığın.
Kadınlığını belli etmeden,

Aldaga gana tilin tiygizbey.
Talalgan mülktü körgöndö,
Asılıñ Manas ölgöndö,
Ayköldön kalgan san düynö

Allah'a dilini değdirmeden.
Yağmalanan malı görünce,
Azizin Manas ölünce,
Ayköl'den kalan sayısız malı

Abıke, Köböş eki aram,
Çıybıt, Koçkor tört aram,
Adıbay, Kölbay altı aram
Ayköldön kalgan san düynö
Kamçıga çenep bölgöndö,
Bulanı bulap alganda,
Kuldar buzuktu caman salganda, Eri ölgöndö katınga
Töbödön kirip baskanda,
Kazına oozun açkanda,
«Kazınam alsa meyliçi,
Bayakı, kankoruñdun zor meçit*,
Kayran curttu körgüçö
Tegeregi çınar bak,
Kırk cılı suuga çılasa
Kılt etip çeti oñbogon,
Seksen cıl suuga taştasa
Serpilip çirip koybogon,
Altın türdüü zor kilem
Karasa közgö ilinbeyt,
Kilem turmak dümür cok,
Anın kayda ekeni bilinbeyt.
Kan Manastın zor meçit
Çınarın kıyıp sulatkan,
Beyli caman altı aram
Meçit menen uruşup,
Suu cayıltıp uratkan,
Talının baarın sulatıp,
Tamının baarın kulatkan.
Takır çaap alıptır,
Kazına turgan Kara-Üñkür,
Üñkürü kuru kalıptır,
Kazına menen dildeni
Altı aram takır çaap alıptır,

Abıke, Köböş iki haram,
Çıybıt, Koçkor dört haram,
Adıbay, Kölbay altı haram –
Ayköl'den kalan sayısız malı
Kamçıyla ölçüp bölünce,
Ganimeti yağmalayıp alınca,
Kullar bozgunu fena salınca, Eri ölünce kadına
Tepeden girip basınca,
Hazine ağzını açınca,
«Hazinemi alsalar varsın,
Hani, kankorunun ulu mescidi, Aziz yurdu görene dek
Çevresi çınar bağı,
Kırk yıl suya batırılsa
Ucu bile bozulmayan,
Seksen yıl suya bırakılsa
Kabarıp çürümeyen,
Altın işli ulu kilim –
Baksan göze ilişmez,
Kilim şöyle dursun, kütük yok,
Nerede olduğu bilinmez.
Han Manas'ın ulu mescidinin
Çınarını kesip deviren,
Huyu bozuk altı haram,
Mescitle savaşıp,
Su salıp yıkan,
Söğütlerin hepsini devirip,
Damların hepsini çökerten.
Tümünü talan etmişler,
Hazine duran Kara-Üñkür –
Mağarası bomboş kalmış,
Hazineyle dildeyi
Altı haram tümüyle almış,

Bayakı, kayran ceñeñ Kanıkey
Eki oy menen oşondo
Ölböy tirüü kalıptır.
Müñköröp künü tügönsö,
Aytkanımdı biler,– dep,–
Aylası ketse, kara bet
Andan kiyin tier,– dep,–

Hani, zavallı yengen Kanıkey
İki düşünceyle o anda
Ölmeyip sağ kalmış.
Boynu bükük günü tükense,
Dediğimi anlar,– diye,–
Çaresi biterse, kara yüzlü
Ondan sonra varır,– diye,–

Altı aramdın al kılganın bilebi.
Arıslan eneñ Kanıkey,
Altı aramga tiebi!
«Cıyganım altın kazınam
Uşunday gana eken çaçayın,
Esilim aytkan kebi ele,
Törkünü gana cakın dedi ele,
Emi törkünüm közdöy kaçayın!
Kayra aylanıp kelgiçe,
Kayran Talas, esen bol*
Kara-Buura keñ özön,
Cılgınduu, Keñ-Kol çoñ özön,
Cerim menen esen bol!
Kayra aylanıp kelgiçe,
Kayran cüzün körgüçö,
Surap içse toybogon,
Sugalagın koybogon,
Karañgıda aydasa
Kabılan sınduu coylogon,
Ölümdön kayra tartpagan,
Acaldan kayra kaytpagan,
Kayran bir, kırgız, esen bol!
Kesek itter, Keñ-Koldon çaap köçümdü,
Katındıgı kurusun,
Kagılayın casagan
Kankorumdan ayrılıp,
Uşuntüp, alalbay baram öçümdü!
Kesek kuldar, Keñ-Koldon talap zarımdı,
Cakınım capaa salgan soñ,

Altı haramın ettiğini bilir mi.
Arslan anan Kanıkey,
Altı harama varır mı hiç!
«Derlediğim altın hazinem
Böyleymiş demek, saçayım,
Azizimin dediği sözdü,
Baba evin yakındır demişti,
Şimdi baba evime doğru kaçayım!
Dönüp dolanıp gelene dek,
Aziz Talas, esen kal!
Kara-Buura geniş vadi,
Ilgınlı Keñ-Kol ulu vadi,
Yerimle birlikte esen kal!
Dönüp dolanıp gelene dek,
Aziz yüzünü görene dek,
İsteyip içse doymayan,
Açgözlülüğünü bırakmayan,
Karanlıkta sürülse
Kaplan misali sinsi yürüyen,
Ölümden geri durmayan,
Ecelden geri dönmeyen,
Aziz Kırgız'ım, esen kal!
Kesek itler, Keñ-Kol'dan vurup göçümü,
Kadınlık kurusun,
Kurban olduğum Yaradan,
Kankorumdan ayrı düşüp,
Böylece, öcümü alamadan gidiyorum!
Kesek kullar, Keñ-Kol'dan yağmalayıp varımı,
Yakınım cefa saldıktan sonra,

Itterden alalbay kettim dartımdı.
Kazkaldak degen kayran kuş,
Kayrılıp uçat talaa – dep, –
Kançalık korduk men kördüm,
Karından çıkkan bala – dep.
Kulaalı degen kurgan kuş

Kuyulup uçat talaa – dep, –
Kurçaşkan tuugan cogunan
Kurup baram küday ay,
Kursaktan çıkkan bala – dep.
Kabırga söögü sögülüp,
Kaçmakçı boldu enekeñ
Közünün caşı tögülüp.
Oşondo, közünün caşın
arta albay, Bel baylagan belimden,
Murdunun suusun tarta albay,
Adırmak basıp korgolop,
Kaptaldan akkan kara kan
Maasısı ıldıy şorgolop.
Talıgıp ıylap çırkırap,
Basayın dese eneñdin
Say-söögü caman zırkırap,
Çaalıgıp-çarçap basa albay,
Ölöyün dese, ölö albay,
Bereki, kıstalak candı
kıya albay. Basıp çıktım Talastan,
Belesti beylep* keçe albay,
Enekeñ, belgilüü cerge cete albay, Ar
uruu türdüü köynögüm
Talıgıp başka tün tüşüp,
Enekeñ Talastı taştap kete albay:
Talıktırbay, ataşkan
«Tügöngön toonun urçukta,
Tüz bolgon toonun tumşukta,
Keñ Ak-Çiydin betinde,
Talastın bıyak çetinde,
Kan Manastın korgonço,
Korgonçogo barayın,

İtlerden alamadan gittim derdimi.
Kazkaldak denen zavallı kuş,
Dönüp uçar bozkıra – diye, –
Nice horluk gördüm ben,
Karnımdan çıkan çocuk – diye.
Çaylak denen zavallı kuş

Süzülüp uçar bozkıra – diye, –
Çevremi saran akraba yokluğundan
Kuruyup gidiyorum, Kuday ay,
Karnımdan çıkan çocuk – diye.
Kaburga kemiği sökülüp,
Kaçmaya karar verdi anacığın,
Gözünün yaşı dökülüp.
O anda, gözünün yaşını
silemeden, Bel bağladığım belimden,
Burnunun suyunu çekemeden,
Kırları yürüyüp sığınıp,
Böğründen akan kara kan
Mesinden aşağı sızarak.
Bitkin düşüp ağlayıp feryatla,
Yürüyeyim dese ananın
İliği kemiği fena sızlayıp,
Yorulup bitip yürüyemeden,
Öleyim dese, ölemeden,
Şu inatçı cana
kıyamadan. Yürüyüp çıktım Talas'tan,
Beli kollayıp geçemeden,
Anacığın, belli yere varamadan, Her
boydan türlü gömleğim
Bitkin başa gece çöküp,
Anacığın Talas'ı bırakıp gidemeden:
Yıldırmadan, and içtiğim
«Tükenen dağın çıkıntısında,
Düzleşen dağın burnunda,
Geniş Ak-Çiy'in yamacında,
Talas'ın beri ucunda,
Han Manas'ın korganı var,
Korgana varayım,

	Kol berişken törömö	*El tutuştuğum töröme,*
	Kurgan can, tegerenip kalayın.	*Kurumuş can, tavaf edip kalayım.*
	Arbagı artık şer ele,	*Ruhu üstün bir şirdi,*
	Bir belgisin alayın.	*Bir nişanını alayım.*
	Bir belgisi cok bolso,	*Bir nişanı yoksa eğer,*
1900	Men oşol cerden ölüp kalayın!..	*Ben oracıkta ölüp kalayım!..*
	Kocosan töröm, kol bergin,	*Kocosan töröm, el ver,*
	Kokuy kün, töröm, col bergin,	*Vay gün, töröm, yol ver,*
	Korduk tüştü kuu canga	*Horluk düştü kuru cana,*
	Uşu kezde o, Kuday,	*Bu demde ey Kuday,*
	Kara bir betke col bergin!	*Kara yüzlüye yol veriver!*
	Bek arslandan ayrılıp,	*Yaman arslandan ayrı düşüp,*
	Törkünüm közdöy ketembi?	*Baba evime mi gideyim?*
	Tolkugan Talas cerimdi,	*Çalkanan Talas yerimi,*
	Tolgon bir kırgız elimdi	*Dopdolu Kırgız elimi,*
1910	O, Kuday, uşu cerge taştap	*Ey Kuday, bu yerde bırakıp*
	ketembi?	*mı gideyim?*
	O, Kuday, çın ayrılıp kalambı,	*Ey Kuday, gerçekten ayrı mı kalayım,*
	Belgilüü kırgız elimden?	*Namlı Kırgız elimden?*
	Şamalı kagıp cel tiygen	*Rüzgârı vurup yel değen*
	Celdey baykuş bar beken?	*Yel gibi zavallı var mıdır?*
	Cetiginen ayrılıp,	*Yiğidinden ayrı düşüp,*
	Celip kaçıp, cöö kaçkan	*Koşarak kaçan, yaya kaçan*
	Mendey baykuş bar beken?	*Benim gibi zavallı var mıdır?*
	Cesirlik tüşüp başına	*Dulluk düşüp başına,*
1920	Öksügön mençe bar beken?!	*Benim kadar hıçkıran var mıdır?!*
	Baana kılıp Bukardı	*Bukar'ı sığınak edip*
	Tentigen gana mençe bar beken?	*Benim kadar avare düşen var mıdır?*
	Tartsam bir cetpeyt moynuma,	*Çeksem boynuma yetmiyor,*
	Kökcalım, tarta bir catsañ	*Kökcalım, çekip yatsan*
	koynuña.	*koynuna.*
	Ordomdu itke buzdurup,	*Ordomu ite bozdurup,*
	Talaañdı kördüm camanat,	*Talanını gördüm, kepaze oldum,*
	On eki birge kol bergen	*On iki erenle el tutuşan*
	Oyronum töröm, ala cat!	*Yıkılasım töröm, yanına al!*
1930	Adırda cılkıñ ala baş,	*Kırlarda yılkın ala başlı,*
	Argımak, buudan aralaş,	*Argımak, küheylan karışık,*
	Aga-ini tuugan baarı kas,	*Ağa-ini akraba hepsi düşman,*

Arkañda erkek bala caş,
Azapka salbay canımdı
Alatkün töröm, ala cat!
Toodogu cılkıñ ala baş,
Toburçak*, buuday aralaş,
Tomsortpoy curttu kütüüçü

Ardında erkek çocuk küçük,
Canımı azaba salmadan,
Vay günüm töröm, yanına al!
Dağdaki yılkın ala başlı,
Toburçak, kula karışık,
Yurdu küstürmeden bekleyecek

Arkañda erkek balañ caş.
Aldırıp saldım itterge
Asılım Manas ala cat!
Kabılan, altındı cıygan
sen bolduñ, Aykölümdün barında
Azabın tartkan men boldum.
Kümüştü cıygan sen bolduñ,
Künün kördü altı aram,
Küyütün tartkan men boldum.
Capaanı körüp cabıldım,
Carık künüm tün bolup,
O, Kuday, törkündü közdöy
kamındım. Kümüşüm bolboy kömürçö,
Kara-Buura, Çatkalım,
Kalıñ kırgız, esen bol,
Kaykalap baarıñ catkanıñ.
Kızıl köynök, ayça bel,
Kız baldarıñ esen bol,
Kara kalpak, kök çepken
Kayran bir kırgız, esen bol!
Keleñker* sooru, keñ çaçpak
Kelinderiñ aman bol!
Kara eginden kürüç köp,
Kalayınan kümüş köp,
Boz koendon tülkü köp,
Bozogo cıygan mülkü köp.
Kayran curt, kiygeniñ tülkü
kiş* boldu, Asılıñ ceñeñ kaydan ayanıp,
Bul coruk kişi unutkus iş boldu.
Manastan kalgan aybalta,

Ardında erkek oğlun küçük.
İtlere kaptırıverdim,
Azizim Manas, yanına al!
Kaplan, altını derleyen
sen oldun, Ayköl'üm sağken
Azabını çeken ben oldum.
Gümüşü derleyen sen oldun,
Gününü gördü altı haram,
Yasını çeken ben oldum.
Cefayı görüp kapandım,
Aydınlık günüm gece olup,
Ey Kuday, baba evine doğru
davrandım. Gümüşüm olmayıp kömürce,

Kara-Buura, Çatkal'ım,
Kalabalık Kırgız, esen kal,
Salınıp hepiniz yattığınız yerde.
Kızıl gömlekli, ay gibi belli
Kız çocukların esen kalsın,
Kara kalpaklı, gök cepkenli
Aziz Kırgız'ım, esen kal!
Keleñker sağrılı, geniş saç bağlı
Gelinlerin aman kalsın!
Kara ekinden pirinç çok,
Kalayından gümüş çok,
Boz tavşandan tilki çok,
Bozaya yığılan malı çok.
Aziz yurt, giydiğin tilki
samur oldu, Asil yengen nasıl esirgesin,

Bu iş kişinin unutamayacağı iş oldu.
Manas'tan kalan aybalta,

Altınım baarı taş boldu,
Altı aram curtka baş boldu,
Kankordon kalgan kırk çoro
Kılmışında kas boldu.
Camgırday kılıp caa tartıp,
Cabırkattı özümdü,
Umaştay açtı uykumdu,
Uşuntüp tiydi cılkımdı,
Tügötö tıydı külkümdü,
Tügötüp ele ketti mülkümdü.

Altınım hepten taş oldu,
Altı haram yurda baş oldu,
Kankordan kalan kırk çoro
Sonunda düşman kesildi.
Yağmur gibi yay çekip,
Yaraladılar beni,
Umaç gibi dağıttı uykumu,
Böylece vurdu yılkımı,
Gülüşümü tümden kesti,
Malımı tüketip gitti.

Badışamdın barında
Başayı cıydım kiyizçe,
Baatırdan kalgan kırk çoro
Barkımdı bilbey kiyinçe,
Asıldı cıydım kiyizçe,
Akırettik dos elek
Kalmışında kırk çoro
Aylımdı çaptı kiyinçe.
Altınım bolboy kömürçö,
Kiçi katın baldarı
Aylımdı gana buzdu semirse.
Kiçi gana katın baldarı
Ordomdu talap semirse».
Çırkırap ıylap Kanıkey,
Ceñekeñ kaydan ayanıp,
Asılı Almambet kandın
Sır barañ* –
(Manastın Akkeltesin tabalbay)
Oşonu tayak kılıp tayanıp,
Cetkileñ ceñeñ dolunun
Cesirdigi bilinip,
Atışka kiyse ok ötpös,
Akolpoktu taba albay,
Manastan kalgan sup* çepken,
Sup çepkendi kiyinip,
Aybaltanı tayanıp,
Kayrattanıp bel baylap,
Kankorunan ayrılıp,

Padişahım sağken
Başayı derledim keçe gibi,
Bahadırdan kalan kırk çoro
Değerimi bilmedi sonradan,
Asil kumaşı derledim keçe gibi,
Ahiretlik dosttuk oysa,
Sonunda kırk çoro
Obamı vurdu sonradan.
Altınım olmayıp kömürce,
Küçük hatun oğulları
Semirince obamı bozdu.
O küçücük hatun oğulları
Ordomu yağmalayıp semirdi».
Feryatla ağlayıp Kanıkey,
Yengeciğin nasıl esirgesin,
Asil Almambet hanın
Sır barañ'ı –
(Manas'ın Akkelte'sini bulamayıp)
Onu değnek edip dayanıp,
Yetkin yengen yamanın
Dulluğu belli olup,
Çatışmada giyilse ok geçmez
Akolpok'u bulamayıp,
Manas'tan kalan sup cepken –
Sup cepkeni giyinip,
Aybaltaya dayanıp,
Yüreklenip bel bağlayıp,
Kankorundan ayrı düşüp,

Kaygırıp ıylap, köz caynap,
Kança bir ceri carakat
Kaygırıp basıp, şor kaynap,
Akırek eti bölünüp,
Kaptalınan akkan kan
Köynögünün eteginen tögülüp,
Cartı buuday dan kalbay,

Kaygıyla ağlayıp, gözleri yanıp,
Nice yeri yara bere içinde,
Kaygıyla yürüyüp, çilesi kaynayıp,
Köprücük eti ayrılıp,
Böğründen akan kan
Gömleğinin eteğinden dökülüp,
Yarım buğday tanesi kalmadan,

Caman çaap ketiptir,
Daakıluu taydı taştabay
Tüpkö mintip cetiptir,
Büldürgö bolor cip kalbay,
Bülküldöp ürör it kalbay,
Kak etip uçkan karga cok,
Kuk etip uçkan kuzgun cok.
Kara kılar adam cok,
Ee, Kuday, kaysap keter eme cok,
Astıga salsa ak coltoy,
Keñ dünüyö tar bolup,
Aalamdın kanı Kanıkey
Aykölünön ayrılıp,
Emi tentimek boldu kor bolup.
Keçee, tarsa-tarsa cötölüp,
Cazdıktan başın kötörüp,
Akka moynun burganda
Ataşkanı kökcalı
Caman bolup turganda
Kolunan karmap kep aytkan,
«Dolum sen, törkünüñ tapkın» –
dep aytkan. Ayköldü Kuday alsaçı,
Törönün közü ötköndö
O, Kuday, bul cerge turup eteyin,
Almambet karap turganda
Törkünüm Temir kan gana kirip
keteyin. Itter oşondo ordomdu talap
alsaçı,
Tuuganım boldu duşmanım,
O, Kuday, içimde bir kaldı
buşmanım*, Canımda karap tursaçı.

Fena vurup gitmişler,
Tüyü dökük tayı bile bırakmadan
Köküne böylece kıymışlar,
Kamçı kayışı olacak ip kalmadan,
Hav hav ürecek it kalmadan,
Gak deyip uçan karga yok,
Guk deyip uçan kuzgun yok.
Arka bilecek insan yok,
Ey Kuday, ağza konacak nesne yok, Öne
katılsa uğuru ak,
Geniş dünya dar olup,
Âlemin hanı Kanıkey,
Ayköl'ünden ayrı düşüp,
Artık hor olup avare düşecekti.
Dün daha, hırıl hırıl öksürüp,
Yastıktan başını kaldırıp,
Hakk'a boynunu bükünce,
Nişanlısı kökcalı,
Hali fenalaşıp durduğunda,
Elinden tutup söz demişti,
«Dolum benim, baba evini bul» –
diye demişti. Ayköl'ü Kuday almaz olaydı,
Törenin gözü göçünce,
Ey Kuday, bu yerde durup nideyim,
Almambet bakıp dururken
Baba evim Temir kana varıp
gideyim. İtler o zaman ordomu yağmalar
mıydı,
Akrabam oldu düşmanım,
Ey Kuday, içimde bir kaldı
pişmanlığım, Yanımda durup baksaydı ya.

Cakından capaa tartkıça
Iraaktan korduk köröyün,
Ayzaga takkan celekti,
Ayköldön kalgan belekti,
Men ala kaçıp ölöyün.
Bu cerde bozdop turganda
Bilimdüü tuugan dagı cok
O, Kuday, ne muraska ceteyin,
Ala kaçıp cetimdi
Andan körö, o Kuday,
Men Bukarga tentip keteyin!

Yakından cefa çekmektense
Iraktan horluk göreyim,
Mızrağa takılan tuğu,
Ayköl'den kalan yadigârı,
Ben alıp kaçıp öleyim.
Bu yerde bozlayıp dururken,
Bilgili akraba dahi yok,
Ey Kuday, hangi mirasa ereyim,
Öksüzü alıp kaçıp,
Ondansa, ey Kuday,
Ben Bukar'a avare gideyim!

Talastı koşup çırkırap,
Iylap bir tursam burkurap,
Başın bargek talga bölögön,
Ayagın kırka altınga cölögön,
Kök sülöösün* börk* kiygen,
Kök ala kalkan oynogon,
Aptiek* sözün baykagan,
Bal menen oozun çaykagan,
Arkaga cürsö san koldoy,
Kapiletten söz tapkan,
Karañgıda köz tapkan,
Amalın taap berüüçü
Abakem Bakay mında cok!
Ay karañgı tün eken,
Kançık eneñ dolunun
Azaptı tartar künü eken.
Aysarala at mingen
Tüpögü* cok ayza algan,
Canına calañ kılıç baylangan
Eç bolboso, Almambet ayaş kalsaçı!
Bu korduktu salsaçı,
Ce uzun boyluu, keñ dalı
Kara bolot kırgagı
Eç bolboso kan Baltaydın Çubagı.
Alışsa adamdın alı cetpegen,
Çirkin börünün tişi ötpögön
Iramandın Irçıuulu,

Talas'ı katıp ağıdıma feryatla,
Ağlayıp dursam hüngür hüngür,
Başı bargek söğütle sarılan,
Ayağı sıra altına dayanan,
Gök vaşak börk giyen,
Gök ala kalkan oynatan,
Aptiek sözünü gözeten,
Balla ağzını çalkalayan,
Arkaya yürüse sayısız ordu gibi,
Ansızın söz bulan,
Karanlıkta göz bulan,
Çaresini bulup veren
Ağacığım Bakay burada yok!
Ay karanlık geceymiş,
Kancık denen anan yamanın
Azap çekeceği günmüş.
Aysarala ata binen,
Tüpöğü yok mızrak alan,
Beline yalın kılıç bağlanan –
Hiç değilse, Almambet ayaş kalsaydı ya!
Bu horluğu salabilirler miydi,
Ya uzun boylu, geniş kürekli,
Kara çelik ağızlı –
Hiç değilse han Baltay'ın Çubak'ı.
Boğuşsa insanın gücü yetmeyen,
Ah, kurdun dişi işlemeyen,
Iraman'ın Irçıuul'u,

Içkırı tüpök kırk muunu
Körünböy ketti közümö,
Çirkin, coloboy ketti özümö.
Kazılgan kalıñ orum ay,
Menin kaynatıluu şorum ay!
Mañdayımdın kaykısı,
Menin ırısımdın taykısı!

Uçkuru püsküllü kırk boğumlu –
Gözüme görünmez oldu,
Ah, yanıma uğramaz oldu.
Kazılmış derin çukurum ay,
Benim kaynayıp duran çilem ay!
Alnımın yatıklığı,
Benim kısmetimin kıtlığı!

Atka ceñil, tayga çak,
Çıkanaktap tınç albas,
Çırım etip uyku albas
Uykusu cok, colgo sak
Ulak kandın Sırgagı
Uyalaş tursa kaşımda,
Uşunday kantip iş tüşsün
Karabettin başına.
Men Kanıkey dolunun
Emi tayanganım too boldu,
Çoñ kaynatam çoçko kan koşo
doo boldu. Manastan kalgan san mülktü
Telkızıl atı tok boldu,
Itter tegerete çapkanda
Bayakı Acıbay kıraan cok boldu.
Atañdın körü, kırk çoro
Bir baydasın körsömçü!
Kırkı kırk cerden kelgen it ele.
Çın munacat iş kılıp,
Kırk cerden kelgen kırk çoçko
Kırk badana ton casap,
Kıynalıp azap men kördüm.
Camgırday kılıp caa tartıp,
Möndürdöy kılıp ok atıp,
Baskanım alıs too bolduñ,
Kalmışında kak özümö coo bolduñ.
Semeteyge bel baylap,
Kokuy kün, candan ınagım,
Kankorum koşo ölüp kalganı
Keçeki Koenaalı çıragım.

Ata yeğni, taya denk,
Dirseğe yaslanıp dinlenmez,
Bir an kestirip uyku almaz,
Uykusu yok, yolda tetikte,
Ulak Han'ın Sırgak'ı
Öz kardeşçe dursaydı yanımda,
Böyle bir iş nasıl düşerdi
Bu kara bahtlının başına.
Ben Kanıkey yaslının
Artık dayandığım dağ oldu,
Koca kaynatam domuz han üstelik
dava oldu. Manas'tan kalan sayısız malla
Telkızıl atı tok oldu,
İtler dört yandan at koşturunca
O yiğit Acıbay şahin yok oldu.
Kahrolası kırk çoro,
Bir hayrını göreydim!
Kırkı kırk yerden gelme itti.
Candan münacat eyleyip,
Kırk yerden gelen kırk domuza
Kırk zırhlı kaftan düzüp,
Kıvranıp azabı ben çektim.
Yağmur misali yay çekip,
Dolu misali ok atıp,
Yürüdüğüm uzak dağ oldun,
Sonunda tam da bana düşman oldun.
Semetey'e bel bağlayıp,
Vay kara gün, candan yârim,
Kanlı yiğidimle birlikte ölüp giden
Dünkü Koenaalı çırağım.

Kanatıman kayrılıp,
Kakşap baram kördüñbü?
Men kankorlordon ayrılıp,
Burkurap ıylap turganda
O, Kuday, ne murazga ceteyin,
Muñdaşım kelbeyt tirilip,
Mınçalık bozdop eteyin!
Buzulbas beldi bek baylap,
Bukarga tentip keteyin!» –
Dep, oşondo munu aytıp,
Kayran ceñeñ Kanıkey

Kanadımdan kırılıp,
İnleyerek gidiyorum, gördün mü?
Ben o kan içicilerden ayrılıp
Hıçkıra hıçkıra ağlar dururken,
Ey Kuday, hangi murada ereyim,
Dert ortağım dirilip gelmez,
Bunca inleyip nideyim!
Bükülmez beli berk bağlayıp,
Bukar'a sürünüp gideyim!» –
Deyip o dem bunu söyleyip,
Zavallı yengen Kanıkey

Oloñdoy bolgon kayran çaç
Töbögö kınap tüydü emi,
Törö Manastan kalgan eski börk,
Kayran katın Kanıkey
Töbögö kınap kiydi emi.
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana torgoy köz,
Üstünön basa kiydi emi,
Asmandan tüşkön Boz kise,
Kabılan Manas menen dos kise,
Kınay gana belge çaldı emi,
Çaçmakçı boldu ceñekeñ,
Törkünü Temirkandın şaarına
Kaçmakçı boldu ceñekeñ.
Çıñırıp basıp çırkırap,
Çın düynö tüşüp başına
Çımınday canga küç kılıp,
Karmaganın çok kılıp,
Kaldaygan başın tuu kılıp,
Katın başın er kılıp,
Çırkırasa köz caynap,
Çındap medet kılganı
Tuura coldun baarısı
Tuptuura kara col bolup,
Tura tursun Kanıkey,
Tuugandan zorduk bir körup,
Tuura oşondo kor bolup.

Yele gibi gür kayran saçını
Tepesinde derleyip düğdü şimdi,
Töre Manas'tan kalan eski börkü
Zavallı kadın Kanıkey
Başına sıkıca geçirip giydi şimdi.
Yakası altın, yeni tunç,
Çift kat zırhlı, toygar gözlü,
Üstüne bastırıp giydi şimdi,
Gökten inen Boz kise'yi,
Kaplan Manas ile dost kise'yi,
Sımsıkı beline doladı şimdi,
Dağılıp gitmek diledi yengeciğin,
Baba ocağı Temirkan'ın şehrine
Kaçıp gitmek diledi yengeciğin.
Çığlık atıp, feryatla yürüyüp,
Ahiret derdi başına çöküp,
Sinek misali canını zorlayıp,
Tuttuğunu kor edip,
Koskoca başını tuğ edip,
Kadın başını er edip,
Feryat ettikçe gözler çakıp,
Gerçekten medet umduğu
Doğru yolun her biri
Dosdoğru kara yol olup,
Dursun hele Kanıkey,
Hısımdan zulüm görüp,
İşte o dem hor olup.

Belesten basıp ötö albay,
Beren eneñ Kanıkey
Belgilüü gana cerge cete albay,
Çarçap ıylap çaalıgıp,
Keñ Talastın Üyrülmö –
Üyrülmö menen col cürüp,
Enekeñ kaydan ayanıp,
Beytaalay eeligip, ıylap çırkırap,
Tügöngön toonun urçugu,

Beli aşıp geçemeden,
Yiğit anan Kanıkey
Belli bir yere varamadan,
Yorulup ağlayıp bitkin düşüp,
Geniş Talas'ın Üyrülmö'sü –
Üyrülmö boyunca yol yürüyüp,
Anacığın hiç canını sakınır mı,
Bahtsız, çırpınıp, ağlayıp feryat edip,
Tükenen dağın çıkıntısı,

Kara-Kırdı tayanıp,
Kara-Kırdın tumşukta,
Kaykalap catkan urçukta
Kan Manastın korgonço
Korgongo kirdi çırkırap.
Berenim koldop alsañ – dep,–
Bet alıp bastı burkurap,
Kümbözgö cakın barganda
Kebetesin surasañ
Kaldaygan kara başında,
Enekeñdin kanduu beti cırtıluu,
Belekke algan cetimim
Korgonçonu körgöndö
Enekeñden al ketip,
Tabaktay urduu ak betten
Arık boyu kan ketip,
Esil katın Kanıkey
Esten talıp corgolop,
Eki betten ketken kan,
Akırek ıldıy şorgolop:
«Bukarga esen cetembi?
Buudanım töröm, kabılan
Bul cerge taştap ketembi?
Koş, Kara-Kol, Koş-Aşuu
Koşuñ menen esen bol!
Kayra aylanıp kelgiçe,
Kayrılıp kümböz körgüçö,
Kadırman Manas, esen bol!
Esen bir catkın Talasım,

Kara-Kır'a dayanıp,
Kara-Kır'ın burnunda,
Kıvrılıp yatan çıkıntıda
Han Manas'ın korgonuna,
Korgona girdi feryat ederek.
Yiğidim, kollayıver – deyip –
Yüz tutup yürüdü hıçkırarak,
Kümbete yaklaştığında
Halini soracak olursan,
Koskoca kara başında
Anacığının kanlı yüzü yırtık, Emanet
aldığım yetimim
Korgonu gördüğünde
Anacığından derman gidip,
Tabak misali yaralı ak yüzden
Ark boyunca kan gidip,
Yazık, o kadın Kanıkey
Kendinden geçip sendeleyip,
İki yanaktan akan kan
Köprücükten aşağı sızıp:
«Bukar'a sağ esen varır mıyım?
Küheylanım, törem, kaplanım,
Bu yerde bırakıp gider miyim?
Elveda Kara-Kol, Koş-Aşuu,
Obanla birlikte esen kal!
Dönüp dolanıp gelinceye dek,
Dönüp kümbeti görünceye dek,
Kadirli Manas, esen kal!
Esen yat benim Talas'ım,

Aman bir catkın Manasım,
Kazına-kayıp üñkürüm.
Kan Bölökbay baş bolup,
Kayra aylanıp kelgençe,
Kayra közüñ körgöngö,
Aman catkın, üñkürüm.
Amalı cok baratam,
Akıñdı keçip koe kör,
Aylanayın da üñkürüm!
Suu burup algan arıgım,
Kayra aylanıp kelgiçe

Aman yat benim Manas'ım,
Hazine dolu gayb mağaram.
Han Bölökbay başta olup,
Yeniden dönüp gelinceye dek,
Yine gözün görünceye dek,
Aman yat, mağaram.
Çaresiz gidiyorum,
Hakkını helal ediver,
Kurban olayım, mağaram!
Su çevirip aldığım arkım,
Dönüp dolanıp gelinceye dek

Aman bol, Bakay, karıbım!
Talastan boyum caşırdım,
Talıkkandın ayınan,
Tartışar tuugan cogunan
Men Semeteydi kaçırdım.
Kökcal kan közüñ salbasañ,
Men şorduu talıgıp kalar bekemin.
A, Kuday, altı kuyruk, kırk çalgın,
Kayrılıp kalar bekemin,
Berenimdin özünön
O, Kuday, ayrılıp kalar bekemin?
Keñ-Koldoy boyum caşırdım.
Keyigen korduk ayınan,
Altı aramdın cayınan,
Belekke algan çunaktı
Bet ala çıgıp kaçırdım.
On eki birge kol bergen,
On oluya col bergen,
Koldogonu Kocosan
Koltugunda çamıngan,
Kol bergeni Ak eşen
Canında cakın kamıngan.
Kabılan töröm, car bolçu,
Kara tappay turamın.
Kankorumdu koldop cürgön
kırk çilten*
Calgızıma car bolçu.

Aman kal, Bakay, ihtiyarım!
Talas'tan kendimi gizledim,
Bitkin düştüğümden ötürü,
Çekişecek hısım yokluğundan
Ben Semetey'i kaçırdım.
Bozkurt han, göz kulak olmazsan,
Ben kara bahtlı bitkin mi kalırım?
Ah Kuday, altı kuyruk, kırk kanat,
Kanadım kırılıp mı kalırım,
Yiğidimin ta kendisinden,
Ey Kuday, ayrı mı düşüp kalırım?
Keñ-Kol'dan kendimi gizledim.
Çektiğim zulüm yüzünden,
Altı haramzadenin elinden,
Emanet aldığım yavrucağı
Önüme katıp çıkıp kaçırdım.
On ikisiyle birden el veren,
On evliyanın yol verdiği,
Koruyucusu Kocosan
Koltuğunda kanat çırpan,
El vereni Ak eşen
Yanı başında hazır duran.
Kaplan törem, yâr ol,
Sığınacak karaltı bulamıyorum.
Kanlı yiğidimi kollayıp yürüyen
kırk çilten,*
Bir taneme yâr olun.

Col tarttım Kuday koldoçu,	*Yola düştüm, Kuday kollasın,*
Colborsum Manas, kabılan,	*Kaplanım Manas, arslanım,*
Menin cetimimdi koldoçu!	*Benim yetimimi kollayın!*
Cılkıda tulpar ala baş,	*Yılkıda tulpar ala baş,*
Almambet, Çubak atı uykaş,	*Almambet, Çubak adları uyak,*
Şeyitter*, uypalanıp baratam!	*Şehitler*, ezilip gidiyorum!*
Uga körgün sözümdü,	*İşit sözümü ne olur,*
Kıyşıgı bolso oñdoy kör,	*Eğrisi varsa doğrultuver,*
Cetimimdi koldoy kör,	*Yetimimi kollayıver,*
Kanatım otko kabıltıp,	*Kanadımı ateşe değdirip,*
Kayrıla albay baratam,	*Dönmeye mecal bulamadan gidiyorum,*
Kazıluu çuñkur Kudaydın	*Kazılmış çukurun, Kuday'ın,*
Orunda ketip baratam,	*Ta yerinde geçip gidiyorum,*
Kaz aylanbas kapçal zoo	*Kazın dönemediği yalçın kayanın,*
O, Kuday, boorunda ketip baratam,	*Ey Kuday, bağrında geçip gidiyorum,*
Anan Bukar cetüügö,	*Sonra Bukar'a varmaya,*
Serek menen Sırgagım,	*Serek ile Sırgak'ım,*
Koldoy kör, eki çıragım!»	*Kollayın, iki çırağım!»*
Kudayga ünü ugulup,	*Sesi Kuday'a duyulup,*
Kurgan eneñ Kanıkey,	*Bitkin anan Kanıkey,*
Kümbözgö kirip cıgılıp,	*Kümbete girip yıkılıp,*
Kümbözdün içi küülönöt,	*Kümbetin içi uğuldar,*
Oy, tobo, küñgürönüp süylönöt.	*Ey tövbe, mırıldanıp söylenir.*
Ceñeñe korduk kılganda	*Yengene zulüm edildiğinde*
Abıke kıldı ubara,	*Abıke etti bu cefayı,*
Bet aldınan kez boldu,	*Karşısına çıkıverdi,*
Beren ceñeñ doluga	*Yiğit yengen dertliye,*
Bir ak sakalçan dubana.	*Bir ak sakallı derviş.*
«Ey, Kanıkey, kulunum,	*«Ey Kanıkey, yavrum,*
Ötköngö öküngön menen ayla cok,	*Geçene hayıflanmakla çare yok,*
Kuday mintip urabı?»	*Kuday böyle mi vurur?»*
Ketkenge keyigen menen bayda cok!	*Gidene yanmakla fayda yok!*
«Tobokel» – dep, ün salıp,	*«Tevekkül» – deyip ses verip,*
Karmap miner buudan cok,	*Tutup binecek küheylan yok,*
Kapalanba, Kanıkey,	*Kederlenme, Kanıkey,*
Kayrattan bölök tuugan cok.	*Gayretten başka hısım yok.*
Bekine turgan beliñ cok,	*Sığınıp saklanacak belin yok,*
Bek keyibe, beytaalay,	*Çok yanma, bahtsız,*

Saa kayrattan bölök tuugan cok!
Kemirçek gana çöpkö zar bolup,
Öksöböçü, Kanıkey,
Öksögön menen etesiñ,
Öödö bir turup kayrat kıl,
Enekeñ menen Semetey
Emi bir beybak cetesiñ».
Uykudan çoçup oygonup,
Celikken cürök basılıp,
Ceñeñdin közü açılıp,
Adam turmak çımçık cok,
Azapka tüşör kün eken,
Atañdın körü düynö bok!
Aytsam Aldaga sözüm zar bele,

Uyku-soonun arası,
Aytıp turgan abışka,

Sana gayretten başka hısım yok!
Kıtır kıkırdağa, ota bile muhtaç olup,
Hıçkırıp durma, Kanıkey,
Hıçkırmakla ne edersin,
Doğrulup ayağa kalk, gayret et,
Anacığınla Semetey'e
Şimdi ancak sen yetersin, bahtsız».
Uykudan irkilip uyanıp,
Coşan yürek yatışıp,
Yengenin gözü açılıp,
İnsan şöyle dursun, serçe yok,
Azaba düşülecek günmüş,
Kahrolası, boktan dünya!
Söylesem, Allah'a sözüm yakarış değil miydi,
Uyku ile uyanıklık arası
Söyleyip duran o ihtiyar,

Kızır atam al belem.
Tilegim Kuday beret beym,
Zıyarat* kılıp ketüügö,
Aydıñı köldöy darıyam,
Körüp koysom köönüm tok,
Enemden başka eşim cok,
Tilegim Kuday beret beym,
Cetim uulum kötörüp,
Enekem şorduu kelet beym.
Bul açıkka tüşsöm oñ kılbayt,
Uşu ayday sarı talaadan
Aramdar bassa oñ kılbayt.
Sarı izime çöp salıp,
Altı aram sargara kuup alabı?
Kuuratıp izge çöp salıp,
Kubara kuup alabı,
Toktoboy bastı ceñekeñ.
Möndürdöy caşı bölünüp,
Murdunan bulaktay suusu tögülüp,
Keñ dünüyö tar bolup,
Kuyruk cebes ceñekeñ

Kızır atam mıydı yoksa.
Dileğimi Kuday verir belki,
Ziyaret edip gitmeye,*
Ay aydını göl gibi ırmağım,
Bir görsem gönlüm tok,
Anamdan başka eşim yok,
Dileğimi Kuday verir belki,
Yetim oğlumu kucaklayıp
Kara bahtlı anacığım gelir belki.
Bu açıklığa düşersem hayır etmez,
Şu ay gibi apaçık sarı bozkırdan
Haramzadeler basarsa hayır etmez.
Sarı izim üstüne ot koyup,
Altı haram sarartıp kovalar mı beni?
Kurutup izime ot koyup,
Soldurup kovalar mı,
Durmadan yürüdü yengeciğin.
Dolu misali yaşı dökülüp,
Burnundan pınar gibi suyu boşanıp,
Geniş dünya dar olup,
Kuyruk yağı yemez yengeciğin,

	Karıp ceñeñ Kanıkey	*Garip yengen Kanıkey,*
	Kança cara boyunda	*Nice yara bedeninde,*
	Kaygırıp ceñeñ çırkırap,	*Kaygılanıp yengen feryat edip,*
	Basıp barat ceñekeñ	*Yürüyüp gider yengeciğin*
	Üyürmö-Kırdın oyunda	*Üyürmö-Kır'ın koyağında,*
	Ceektey basıp tınç albay,	*Kıyı boyunca yürüyüp dinlenmeden,*
	Ceñekeñ kaydan ayandı,	*Yengeciğin hiç kendini sakınır mı,*
	Üç cerge ıylap çırkırap,	*Üç yerde ağlayıp feryat edip,*
2310	Üşkürgöndö ceñeñdin	*Yengen ah çektiğinde*
	Oozunan calın burkurap,	*Ağzından yalım fışkırıp,*
	Çıñırıp basıp ayanıp,	*Çığlık atıp, sızlanıp yürüyüp,*
	Çırkırap ceñeñ Kanıkey,	*Feryat eden yengen Kanıkey,*
	Sır barañdı tayanıp,	*Sırlı tüfeğe dayanıp,*
	Üç-Koşoydu cölönüp,	*Üç-Koşoy'a yaslanıp,*
	Bütkön boydun baarısı	*Bütün bedeninin her yanı*
	Kapkara kanga bölönüp.	*Kapkara kana bulanıp.*
	Esinen ketip şalaktap,	*Aklı gidip sarsak sarsak,*
	Eer beldey moynokko	*Eyer beli gibi geçide*
2320	Eptep cañı tayanıp,	*Güç bela yeni dayanıp,*
	Basuuga darman kelalbay	*Yürümeye derman bulamayıp,*
	Balası menen enesin	*Çocuğu ile anasını*
	Baykuş cesir köralbay,	*Zavallı dul göremeyip,*
	Köz bozorup, iç kaynap,	*Göz bulanıp, iç kaynayıp,*
	Darman ketip, şor kaynap,	*Derman gidip, kara baht kaynayıp,*
	Talıgıp ceñeñ turdu ele.	*Bitkin düşüp durdu yengen.*
	Bayakı kayran eneñ Çıyırdı	*O kayran anan Çıyırdı,*
	Seksenge çıkkan karıya,	*Seksenine varmış koca ana,*
	Baltır beşik balanı	*Kundaktaki yavruyu*
2330	Boorgo basıp alıptır.	*Bağrına basıvermiş.*
	Çıyırdı eneñ oluya	*Çıyırdı anan evliya,*
	Kanıkey cüzün körgöndö	*Kanıkey'in yüzünü görünce*
	Karılıgın bilgizip,	*Kocalığını belli edip,*
	Tozoktu tartkan doluga	*Cehennem çeken dertliye*
	Baltır beşik Semetey	*Kundaktaki Semetey'i*
	Oşondo barbaktatıp külgüzüp,	*O dem hoplatıp güldürüp,*
	Kayrat kılıp karıya	*Gayrete gelip o koca ana,*
	Kayran Çıyırdı, kasiettüü oluya:	*Kayran Çıyırdı, kutlu evliya:*
	Bu tübü tüşkön upasız,	*Bu dibi çürük vefasız,*

«Oy, Kanıkey, kulunum,
Iylay bir berbe burkurap,
Balam, bozdoy berbe çırkırap.
Bereniñ töröñ ölgön soñ,
Beliñdi bayla, Kanıkey.
Bul cerge turup eteli!
Kan ölgöndö katınga
Törkünü cakın boluçu,
Karakan közdöy keteli,
Içteki muñdu çaçalı,
Cürü, balam, Karakan közdöy
kaçalık. Adırdan akkan bulagıñ,
Oy, Kanıkey, kulunum,
Keyip-bozdop oturup,
Ne murazga cetelik,
Atakeñ Temir kandın şaarına

«Ey Kanıkey, yavrum,
Ağlayıp durma hıçkırarak,
Yavrum, inleyip durma feryatla.
Yiğidin, tören öldükten sonra
Belini bağla, Kanıkey.
Bu yerde durup nidelim!
Han ölünce kadına
Baba ocağı yakın olurdu,
Karakan'a doğru gidelim,
İçteki derdi dökelim,
Yürü yavrum, Karakan'a doğru
kaçalım. Kırlardan akan pınarın,
Ey Kanıkey, yavrum,
Yanıp yakılıp oturmakla
Hangi murada erelim,
Ataceğin Temir Han'ın şehrine

Tentip kirip ketelik!
Oy, Kanıkey kulunum,
Badırañ temir kurç emes,
Başka öskön itter curt emes.
Kurama temir kurç emes,
Cerdiginde kul öskön itter
curt emes,
Bul Talas bizge cer emes.
Telik kuş bizge kuş bolboyt,
Tentigen itter curt bolboyt,
Kulaalı baktık, kuş bolboyt,
Kul öskön itter curt bolboyt.
Beliñdi baylap, kayrat kıl,
Berenim balam, öödö tur!
Casagan cazgan buyrukka
Kanıkey balam, kayrat kıl.
Bügünkü körgön erteñ cok,
Kanıkey balam, uşunday gana eken
düynö bok!
Cılkıdan tulpar ker da ötkön,
Uşu turgan düynödön
Iskender, Çıngış şer da ötkön,

Sürünüp girip gidelim!
Ey Kanıkey yavrum,
Kaba demir çelik olmaz,
Elde büyümüş itler yurt olmaz.
Derme demir çelik olmaz,
Doğuştan kul büyümüş itler
yurt olmaz,
Bu Talas bize yer değil.
Besleme kuş bize kuş olmaz,
Başıboş itler yurt olmaz,
Çaylak besledik, kuş olmaz,
Kul büyümüş itler yurt olmaz.
Belini bağlayıp gayret et,
Yiğidim yavrum, ayağa kalk!
Yaradan'ın yazdığı buyruğa,
Kanıkey yavrum, gayret et.
Bugün görülen yarın yok,
Kanıkey yavrum, işte böyleymiş
boktan dünya!
Yılkıdan tulpar, kır at da geçti,
Şu duran dünyadan
İskender, Çıngış arslan da geçti,

Bu calgançıga kim cetken?!
Atabız Adam al da ötkön,
Al gana turgay Kanıkey,
Kulunum, Azıret* Aalı şer da ötkön.
Ayzaga takkan celegim,
Uşu turgan cetimim,
Aykölüñ Manastan kalgan belegiñ.
Tulpardan kalgan tuyagıñ,
Uşu turgan Semetey
Tuygunuñ Manastan kalgan çunagıñ.
Ayköldön kalgan çunagıñ,
Asmanda carık cıldızıñ,
Cakañda cakut, kunduzuñ,
Boz ala tuygun bolponuñ,

Bu yalancıya kim yetmiş?!
Atamız Âdem, o da geçti,
O şöyle dursun, Kanıkey,
Yavrum, Azıret Aalı arslan da geçti.*
Mızrağa takılı flamam,
Şu duran yetimim,
Ayköl Manas'tan kalan armağanın.
Tulpardan kalan tırnağın,
Şu duran Semetey,
Doğanın, Manas'tan kalan yavrucağın.
Ayköl'den kalan yavrucağın,
Gökteki parlak yıldızın,
Yakandaki yakutun, kunduzun,
Boz ala doğan yavrun,

Uşu turgan Semetey
Boz karçıga çolponuñ.
Oozumdu açıp öpkönüm,
Közümdü açıp körgönüm.
Özöndön akkan bulagım,
Ölgöndö körgön çunagım,
Manastan kalgan muraapım,
Başımdagı baanayım,
Baltır beşik Semetey
Mañdaydagı taalayım.
Adırdı boylop aşpasın,
Bizdi töböbüzdön baspasın.
Karmap alıp cetimdi,
Öz bilgenin kılbasın.
Kalıñ kazıp oruñdu,
Kanıkey balam, kaynatpasın şoruñdu».
Acalı bügün cetet beym,
Ceteleşip eki ayım,
Ara col boylop, cötölüp,
Baltır beşik cetimdi
Barbañdatıp kötörüp,
Eki ayım almak-salmak kötörüp,

Şu duran Semetey,
Boz atmacan, çoban yıldızın.
Ağzımı açıp öptüğüm,
Gözümü açıp gördüğüm.
Vadiden akan pınarım,
Ölürken kavuştuğum yavrucağım,
Manas'tan kalan mirasım,
Başımın devleti, tacım,
Kundaktaki Semetey,
Alnımdaki talihim.
Kırlar boyunca aşıp gelmesinler,
Bizi tepemizden basmasınlar.
Yetimi yakalayıp
Bildiklerini yapmasınlar.
Derin kazıp çukurunu,
Kanıkey yavrum, kaynatmasınlar kara bahtını».
Eceli bugün yeter belki,
El ele verip iki hanım,
Yol boyunca, öksüre öksüre,
Kundaktaki yetimi
Hoplata hoplata taşıyıp,
İki hanım nöbetleşe taşıyıp,

Belesti basıp ötö albay,
Karagan-buta, taş körsö,
Eki ayım bekingen menen batalbay,
Atañdın körü, dünüyö,
(Calgançı düynö, oñboy kal),
Ce caydak cerge cata albay,
Çapçaktın-Belin aşa albay,
Eki ayım çarçap, ıylap basa albay,
Oylonup ıylap çırkırap,
Kepiç kiybey baypakçan,
Alasası kelbese, keyiyt eken
kurgan can,
Tiginen tüştü burkurap,
Ötügü cok baypakçan,
Ölböyt bir eken çunak can.
Basayın dese al ketip,
Baltırdan kara kan ketip,
Ciliktin başı zırkırap,
Tamandın baarı bırkırap,
Ordonu altı aram talap kalıptır.
Kanıkey karap bir tursa,

Beli aşıp geçemeden,
Çalı çırpı, taş görünce
İki hanım saklansa da sığamayıp,
Kahrolası dünya,
(Yalancı dünya, onmayasın),
Ne çıplak yere yatabilip,
Çapçak-Beli'ni aşamayıp,
İki hanım yorulup, ağlayıp yürüyemeyip,
Düşünüp ağlayıp feryat ederek,
Pabuç giymeden, çorapla,
Muradı gelmeyince yanarmış
bitkin can,
Oradan indi hıçkırarak,
Çizmesi yok, çorapla,
Ölmüyormuş şu garip can.
Yürüyeyim dese derman gidip,
Baldırdan kara kan gidip,
İlik başları sızlayıp,
Tabanları parça parça olup,
Ordayı altı haram yağmalamış.
Kanıkey bakıp durunca,

Baltır beşik çagı eken
Semetey altı künü bolguça
Oşondo daam sızbay kalıptır,
Barkırap ündü sala albay,
Ce balası esin ala albay,
Bayakı kayran bir ceñeñ Kanıkey:
«Açkadan bala kalgan soñ
Bukarga barıp eteyin,
Mından körö cetimge
O, Kuday, kurman bir bolup keteyin!
Karan tün, amaldar bügün
ketet beym,
Acalı bügün cetet beym.
Aa, kagılayın eneke,
Açkadan bala ölöt beym.
Imırkay bala calgızdın
Men kara bet beybaktın

Kundak çağıymış daha,
Semetey altı gün boyunca
O zaman ağzına tat koymamıştı,
Bağırıp ses veremeden,
Çocuğu kendine gelemeden,
O kayran yengen Kanıkey:
«Çocuk açlıktan gidecekken
Bukar'a varıp nideyim,
Bundansa yetim uğruna,
Ey Kuday, kurban olup gideyim!
Kara gece, çareler bugün
tükenir belki,
Eceli bugün yeter belki.
Ah, kurban olduğum anacığım,
Açlıktan çocuk ölür belki.
Süt kuzusu bir taneciğin,
Ben kara yüzlü bahtsızın

Amalı bügün ketet beym!»
Emçegin berse sütü cok,
Üstünö karan tün tüştü.
Enekeñ Çıyırdının küçü cok,
Ay-talaada kalıptır
Caşınarga kabak cok.
Ce cetimge bir kaysatar
tamak cok.
Oluya çalış Kanıkey
Oşondo eneñ Kanıkey
Oylonup ıylap tura albay,
Üstömöndöp Kanıkey
Bozdop catat çırkırap.
Tetigi tügöngön toonun urçukta,
Dümüröygön tumşukta,
Kara kır tartkan kañşaak taş,
Kaldaktap coru eñişet.

Biröönü biröö eñişet,
Aytsam Aldaga sözüm zar eken,
Cakın eköö kelgende
Oozunda kazanday öpkö bar eken.
Dümök kün tüştü başıma,
Cakın kirip tebişip,
Corular uçtu dır koyup,
Cakındap kelgen corunu
Casagan, bere körgün – dep,
Kanıkey tayak menen bir koydu.
Şaşkan boydon corunun
Oozunan öpkö ırgıp ketti emi,
Colborsuñ eneñ Kanıkey
Corudan murun cetti emi.
Keñ dünüyö tar boldu,
Kazı cebes eki ayım
Kara öpkögö zar boldu,
Kuyruk cebes eki ayım
Kur öpkögö zar boldu.
Kımız içpes kayran can
Kagılayın eneke,

Çaresi bugün tükenir belki!»
Memesini verse sütü yok,
Üstüne kara gece çöktü.
Anacığın Çıyırdı'nın gücü yok,
Issız bozkırda kalmış,
Sığınacak bir kuytu yok.
Ne yetimin ağzına verilecek
bir yemek var.
Evliya soylu Kanıkey,
O dem anan Kanıkey,
Düşünüp ağlayıp duramadan,
Yüzükoyun kapanıp Kanıkey
İnleyip yatar feryat ederek.
Ötede, tükenen dağın çıkıntısında,
Kütükleşmiş burunda,
Kara sırt çekmiş yalçın taşta,
Kanat çırpıp akbabalar kapışır.

Biri birinden kapışır,
Desem, Allah'a sözüm yakarışmış,
İkisi yakına gelince
Ağzında kazan gibi bir ciğer varmış.
Belalı gün düştü başıma,
Yakına dalıp tepişip,
Akbabalar ürküp uçtu,
Yaklaşıp gelen akbabaya,
Yaradan, ver ne olur – deyip,
Kanıkey sopayla bir vurdu.
Telaşa kapılan akbabanın
Ağzından ciğer fırlayıverdi,
Kaplan anan Kanıkey
Akbabadan önce yetişti.
Geniş dünya dar oldu,
Kazı yemez iki hanım
Kara ciğere muhtaç oldu,
Kuyruk yağı yemez iki hanım
Kuru ciğere muhtaç oldu.
Kımız içmez kayran can,
Kurban olduğum anacığım,

Kıygıl bir suuga zar bolduk.
Arak bir içpes kayran can
Kagılayın eneke,
Emi aram bir etke zar bolduk.
Keçee, Cılgınduu, Keñ-Kol
oyunda, Çirik söksööl otundan
Keñ Talastın boyunda,
Argın, kırgız aralaş
Konup catkan kezinde,
Kündüzü kımız, tünü may
Bolup catkan kezinde,
Kırgaktuu kımbat eleçek
Irgap turgan kezinde,
Kırgız bir turmak kurgan can,
Kılım curtka kan bolup,
Cırgap turgan kezimde,
Munda ölböy ne boldum.
Kazı cebey, cal çaynap,
Kabılandan ayrılıp,

Eneke, emi kaldık şor kaynap!

Kagılayın eneke,
Tünögön aştı içpegen
Tündüktü bekem* tartpagan,
Köçköndö ögüzgö cügüm artpagan,
Beyilim cetti başıma.
Berekem, enem, içe kör,
Aram-adal bolso da,
Bereki taap bergen aşımdı.
Arambı-adal kim bilet,
Bir caratkan bir bilet,
Meder bir kılgan enekem
Mından bölök kim bilet»
Kayrat aytıp uşuntüp,
O, kagılayın, eneke,
Ölgöndün artınan koşo ölçü emes.
Koldon tayıp ketkiçe
Kızıtalak mal tattuu,

Bulanık suya muhtaç olduk.
İçki içmez kayran can,
Kurban olduğum anacığım,
Şimdi haram ete muhtaç olduk.
Daha dün Cılgınduu'da, Keñ-Kol
koyağında, Çürük saksavul odunundan
Geniş Talas'ın boyunda,
Argın, Kırgız karışık
Konup oturduğu çağda,
Gündüzü kımız, gecesi yağ
Olup durduğu çağda,
Sırma kenarlı değerli eleçek
Sallanıp durduğu çağda,
Kırgız şöyle dursun, garip can,
Cihan yurduna han olup
Sefa sürdüğüm çağımda,
O dem ölmeyip ne oldum.
Kazı yemeyip yele çiğneyip,
Kaplandan ayrılıp,

Anacığım, şimdi kaldık kara baht kaynayıp!
Kurban olduğum anacığım,
Gecelemiş aşı içmeyen,
Tündüğü sıkıca çekmeyen,*
Göçünce öküze yüküm yüklemeyen,
Nazlı huyum başıma yetti.
Bereketim, anam, içiver,
Haram helal olsa da,
Şu bulup getirdiğim aşımı.
Haram mı helal mi kim bilir,
Bir Yaradan, bir o bilir,
Medet bildiğim anacığım,
Bundan başkasını kim bilir»
Böylece gayret verip,
Ah, kurban olduğum anacığım,
Ölenin ardından birlikte ölünmez.
Elden kayıp gidene dek
Kahrolası mal tatlı,

Kööndöndön çır dey tüşköngö
Kızıtalak can tattuu.
Kayrat aytıp karıga,
Kayran ceñeñ Kanıkey,
Kıtay ottuk, boor taş
Kırıp iyip ot koyup,
Tütün çıkpas kuu sööktön,
Kazan çalış öpködön
Kaysalatıp bışırıp,
Molo taştay cetimge
Bere koyso Kanıkey,
Oñ-tetiri culkkulap,
Bir cagına öpkönün
Çıyırdı beybak toyundu,
Kayran ceñeñ Kanıkey
Er müçölüü şurkuya
Kayrat berip eneñe
Iylap turdu burkurap.
«Kagılayın, eneke,

Göğüsten cız edip çıkana dek
Kahrolası can tatlı.
Kocakarıya gayret verip,
Kayran yengen Kanıkey,
Çin çakmağı, sert çakmak taşını
Çakıp kıvılcım saçıp ateş yakıp,
Duman çıkmaz kuru kemikten,
Kazana benzer ciğerden
Aceleyle pişirip,
Taş kesilmiş yetime
Veriverince Kanıkey,
Bir sağa bir sola çekiştirip,
Ciğerin bir yanıyla
Çıyırdı bahtsız doyundu,
Kayran yengen Kanıkey,
Er endamlı o güzel,
Anana gayret verip
Ağlayıp durdu hıçkırarak.
«Kurban olduğum anacığım,

Acalım cetse ölöyün,
Ayköldön kalgan cetimge
Men bir azık izdep köröyün.
Atım calgız degendin,
Kagılayın eneke,
Atın soyup cep ketem.
Özüm calgız degendin,
Eneke, özün soyup cep ketem.
Eneke, arslança celeyin,
Ardıgım taştap men dolu
Bir azık taap keleyin.
Azık taap kelgiçe,
Eneke, aylanıp cüzüñ körgüçö
Adırdı boylop cürüp al,
Asıl ene-baybiçe,
Men şorduunu altı kündö
küyüp al. Cana kirip keldi ele.
Altı kündön men kalsam
Ölör kamıñ cep ketkin,

Ecelim yeterse öleyim,
Ayköl'den kalan yetime
Ben bir azık arayıp bakayım.
Atım tektir diyenin,
Kurban olduğum anacığım,
Atını kesip yer giderim.
Kendim tekim diyenin,
Anacığım, kendisini kesip yer giderim.
Anacığım, arslanca seğirteyim,
Utancımı atıp ben çılgın,
Bir azık bulup geleyim.
Azık bulup gelene dek,
Anacığım, dönüp yüzünü görene dek,
Kırlar boyunca yürüyedur,
Asil ana, baybiçe,
Ben kara bahtlıyı altı gün
bekleyiver. Az önce girip gelmişti.
Altı günde dönmezsem,
Ölüm tedbirini görüp git,

	Asıl balam Kanıkey	*Asil yavrum Kanıkey*
	Ölgön eken – dep ketkin.	*Ölmüş – deyip git.*
	Ceti kündön men kalsam	*Yedi günde dönmezsem,*
	Eneke, arka çaçıñ örüp al,	*Anacığım, arka saçını örüver,*
2570	Acaldan gana murun ölüp al.	*Ecelden önce ölüver.*
	Kagılayın eneke,	*Kurban olduğum anacığım,*
	Biz uşunday bolgon soñ,	*Biz böyle olduktan sonra,*
	Kim uşunday bolbosun!	*Kim böyle olmasın!*
	Amalıbız ketet ko,	*Çaremiz tükenir ya,*
	Aldeylep turgan botoñdun	*Sallayıp avuttuğun yavrunun*
	Acalı bügün cetet ko,	*Eceli bugün yeter ya,*
	Alda taala caratkan	*Yaradan Allah Taala*
	Başka dümök salat ko,	*Başa yeni bela salar ya,*
	Baykanıp tamak tappasam	*Aranıp yemek bulamazsam,*
2580	Kulunuñ açkadan ölüp kalat ko?!»	*Yavrun açlıktan ölüp kalır ya?!»*
	Adırmak ala teskeyge	*Engebeli ala yamaca*
	Kara caak aybalta	*Kara ağızlı ay baltaya*
	Kabılan ceñeñ tayanıp,	*Kaplan yengen dayanıp,*
	Tegerete karabay,	*Çevresine bakmadan,*
	Tegele canın ayabay,	*Hiç canını esirgemeden,*
	Öödö-tömön karabay,	*Yukarı aşağı bakmadan,*
	Ölüüçü canın ayabay,	*Ölesi canını esirgemeden,*
	Tabayın – dep, bir maldı,	*Bulayım – deyip bir davarı,*
	Kılça körböy kuu candı,	*Kuru canı kıl kadar saymadan,*
2590	Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
	Munacat kılıp cügürüp,	*Münacat edip koşup,*
	Cügürgön sayın zakımdap,	*Koştukça serap gibi akıp,*
	Eki birdey sogonçok	*İki topuğu birden*
	May kuyrukta şakıldap.	*Yağlı kuyrukta şakırdayıp.*
	Cetkileñ uşu dolunun	*Bu yaman yürekli kadının*
	Celgenine cel cetpey,	*Koşusuna yel yetişmez,*
	Celse da azık tabılbayt,	*Koşsa da azık bulunmaz,*
	Ceñekeñ dolu baykuşka	*Yengeciğin dertli zavallıya*
	Ceer bir adal eme kabılbayt	*Yenecek helal bir şey rast gelmez.*
2600	Üç-Koşoydun adırga	*Üç-Koşoy'un kırlarında*
	Taygan ittey celdi ele,	*Tazı gibi seğirtti,*
	Cılkı catçu adırga	*Yılkı yatan kırlarda*
	Cana eme tabılbayt,	*Yine bir şey bulunmaz,*

Adaldan eme kabılbayt.
Keñ dünüyö tar bolup,
Keyip-ıylap ceñekeñ
Kayıp* işke zar bolup,
Köñüldün baarı bölünüp,
Köz caştın baarı tögülüp,
Oozgo kaptap çañ cetip,
Oluya ceñekeñen al ketip,
Kazı cebes kara bet
Kayıp gana işke zar bolup,
Azık izdep taba albay
Ceñekeñ talaada ıylap kar bolup.
Cügürüp çurkap zırgıtıp,
Altın taka ötüktün
Takasın suurup ırgıtıp,
Kara-Buura, Çatkalga,
Keñ-Talastın conuna
Çoñ Keñ-Koldun boyuna
Ceñekeñ gana kirip keldi ele.
Karasa közgö ilinbeyt,

Helalden bir şey rast gelmez.
Geniş dünya dar olup,
Yanıp ağlayıp yengeciğin,
Gayb işine muhtaç olup,*
Gönlü büsbütün parçalanıp,
Gözyaşı büsbütün dökülüp,
Ağzına toz dolup,
Evliya yengeciğinden derman gidip,
Kazı yemez kara yüzlü,
Gayb işine muhtaç olup,
Azık arayıp bulamadan,
Yengeciğin bozkırda ağlayıp hor olup.
Koşup seğirtip fırlayıp,
Altın nallı çizmenin
Nalını söküp fırlatıp,
Kara-Buura'ya, Çatkal'a,
Keñ-Talas'ın sırtına,
Büyük Keñ-Kol'un boyuna
Girip geldi yengeciğin.
Baksa göze bir şey ilişmez,

Kak etkenden karga cok,
Kuk etkenden kuzgun cok,
Ce kaysı ekeni bilinbeyt.
Munacat kılıp burkurap,
Buudanıñ eneñ Kanıkey
Iylap turdu çırkırap:
«O, Kuday, ay karañgı tün bele,
Alakçı düynö, oñboy kal,
Ayköldün közü ötkön soñ,
Azık tappay talaada
Uşuntüp ölör kün bele !
Berenim töröm, ölböy kal,
Bek azap dolu körböy kal,
Ayköldü Kuday albay kal,
Artında cetim kalbay kal!
Sultandın aman barında
Karmaganım şor bele,
Baatırdın közü ötköndö

Gak diyecek karga yok,
Guk diyecek kuzgun yok,
Ne hangisi olduğu bilinmez.
Münacat edip hıçkırarak,
Küheylan anan Kanikey
Ağlayıp durdu feryat ederek:
«Ey Kuday, ay karanlık gece miydi,
Aldatıcı dünya, onmayasın,
Ayköl'ün gözü kapandıktan sonra,
Azık bulamadan bozkırda
Böyle ölünecek gün müydü!
Yiğidim, törem, keşke ölmeseydin,
Ağır azabı dertli görmeseydi,
Ayköl'ü Kuday almasaydı,
Ardında yetim kalmasaydı!
Sultanın sağ olduğu çağda
Tuttuğum kara baht mıydı,
Bahadırın gözü kapanınca

Basarım mınday col bele,
Talaadan azık tabalbay
O, Kuday, tüşörüm mınday or bele?
Tutam kıldıñ tünümdü,
Kazdıñbı Kuday orumdu,
Talaada azık tabalbay
O, Kuday, çın ele
Kaynattıñbı şorumdu?
Buuday batpas oozuma
O, Kuday, bukanın başı çak keldi.
Kapırdı kırgan şer kıldıñ,
Taruu sıybas oozuma
O, Kuday, tananın başı çak keldi. Ne
–dep, Kuday, üşüntüp,
Tündük bir tartpas kayran can,
Tün talaada kor boldum.
Caşımda berip meenetti,
Capaanı körüp kurgan can,
Kesirge berdiñ meenetti.
Azıkka içer çayım cok,
Cetimim menen enekem
Artıp keter tayım cok.
Enekem menen cetimim
Ce bolboso, kurgan can,
Alıp kaçar şayım cok.

Yürüyeceğim böyle yol muydu,
Bozkırdan azık bulamadan,
Ey Kuday, düşeceğim böyle çukur muydu?
Bir tutam ettin gecemi,
Kazdın mı Kuday çukurumu,
Bozkırda azık bulamadan,
Ey Kuday, gerçekten
Kaynattın mı kara bahtımı?
Buğday sığmaz ağzıma,
Ey Kuday, boğa başı denk geldi. Kâfiri
kıran arslan kıldın,
Darı sığmaz ağzıma,
Ey Kuday, düve başı denk geldi. Neden,
Kuday, böyle deyip,
Tündük dahi çekmemiş kayran can,
Gece bozkırında hor oldum.
Gençliğimde verdin mihneti,
Cefayı görüp bitkin can,
Kesire karşılık verdin mihneti.
Azık diye içecek çayım yok,
Yetimimle anacığımı
Yükleyip götürecek tayım yok.
Anacığımla yetimimi
Ya da, bitkin can,
Alıp kaçacak dermanım yok.

Süylöögö kelet kayran til,
Üstümö tüştü karan kün.
Ey kabılan, ölböy kal,
Bul öñdöngön korduktu
Can – dep, Kuday, caratsañ
Busurmanga berbey kal!
Azaptı kuu can körböy kal!
Tegi, mañday söögüm kaykı eken,
Küyütkö malgan men şorduu
Tegele, kün körörüm taykı eken.
Saparım Bukar col eken,
Zamanam ketti başımdan
Tegele kün körörüm cok eken.

Söylemeye gelir kayran dil,
Üstüme çöktü kara gün.
Ey kaplan, keşke ölmeseydin,
Bu türlü zulmü,
Can diye, Kuday, yaratıyorsan,
Müslüman'a vermeyesin!
Azabı kuru can görmesin!
Meğer alın kemiğim çarpıkmış,
Yasa gömülmüş ben kara bahtlı,
Meğer gün görmem kısaymış.
Seferim Bukar yoluymuş,
Devranım gitti başımdan,
Meğer hiç gün görmem yokmuş.

Ketirbe, Kuday alımdı,
Keyitpe menin canımdı.
Uşu col azık cok bolso da
Tögöyün mintip kanımdı,
Kıynabay kıyıp canımdı.
Tügöttüñ çoguu künümdü,
Kaçırdıñbı o, Kuday,
Koldogon asıl birimdi.
Kan Manas – dep, at koyup,
Sultanıñdı kanteyin
Şerdin közü ötkön soñ
Meni kara cer menen teñ kıldıñ.
Kılımdın kanı kökcaldı
Kıtaydı kırgan şer kıldıñ,
Kıylanıp azık izdetip,
O, Kuday, meni mınçalık nege
kem kıldıñ!
Kankorumdu koldop cürgön Kocosan,
Cesirge közüñ salsañçı,
On eki birge kol bergen
O düynö ketken arslan,
Cetimiñ koldop alsañçı.

Giderme, Kuday, dermanımı,
İncitme benim canımı.
Bu yolda azık yoksa da
Dökeyim böyle kanımı,
Süründürmeden kıyıp canımı.
Tükettin büsbütün günümü,
Kaçırdın mı, ey Kuday,
Kollayan asil tekimi.
Han Manas – diye ad koyup,
Sultanını nideyim,
Arslanın gözü kapandıktan sonra
Beni kara yerle bir kıldın.
Cihanın hanı bozkurdu
Hıtay'ı kıran arslan kıldın,
Süründürüp azık aratıp,
Ey Kuday, beni bunca neden
kem kıldın!
Kanlı yiğidimi kollayıp yürüyen Kocosan,
Dula bir göz kulak olsana,
On ikisiyle birden el veren,
Öte dünyaya giden arslan,
Yetimini kollayıversene.

Özöndön akkan bulagıñ,
Emi aylası ketti çunagıñ,
Top oluya birigip,
Tobosunan* büttü ele,
Toyboy ölör kün keldi,
Bar oluya birigip,
Batasınan büttü ele,
Koşoy bata bergende
Koşo bata berdi ele.
Kapır menen busurman,
Koşo bata berdi ele.
Batadan bütkön canımdı,
O düynö ketken kökcal kan
Cetimge közüñ sala kör,
Top oluya, maşayak*,
Cetimdi koldop ala kör!

Vadiden akan pınarın,
Şimdi çaresi bitti yavrucağının,
Bir bölük evliya birleşip,
Tövbesinden vücut bulmuştu,*
Doymadan ölecek gün geldi,
Bütün evliya birleşip,
Duasından vücut bulmuştu,
Koşoy dua verdiğinde
Birlikte dua vermişlerdi.
Kâfir ile Müslüman
Birlikte dua vermişlerdi.
Duadan vücut bulan canıma,
Öte dünyaya giden bozkurt han,
Yetime göz kulak oluver,
Bölük evliya, maşayak,*
Yetimi kollayıver!

Darmanım ketip tayak cep,
O, Kuday, karıp bolup turamın,
Taş möndür tüşüp başıma
O, Kuday, arık bolup turamın.
Denemde toluk kan kalbay,
Basayın desem al kalbay,
Kaçıp kirer tokoy cok,
Kara kılar ogoy cok,
Bel baylagan belim cok,
Bekitilüü cerim cok,
Kaz aylanbas zoo tappay,
Kargıluu kara too tappay,
Kaygı bir bolup turamın!» –
Oşentip ıylap ceñekeñ
Köñülü caman bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Muunu ketip burkurap,
Burulup ıylap çırkırap,
Üç-Koşoydun Çatkalga
Çurkap ceñeñ keldi ele.
Karımbaydın kısır emdi
ker torpok, Kayrattanıp turdu ele.
Eki enege tel torpok

Dermanım gidip dayak yiyip,
Ey Kuday, garip olup duruyorum,
Taş dolu yağıp başıma,
Ey Kuday, bir deri bir kemik duruyorum.
Bedenimde tam kan kalmayıp,
Yürüyeyim desem derman kalmayıp,
Kaçıp girecek orman yok,
Karaltı edecek yakın yok,
Güvenip bel bağladığım dayanak yok,
Saklanacak yerim yok,
Kazın dönemediği kaya bulamadan,
Sarp geçitli kara dağ bulamadan,
Kaygıya gömülüp duruyorum!» –
Böyle ağlayıp yengeciğin,
Gönlü fena parçalanıp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Dizinin bağı çözülüp hıçkırarak,
Dönüp ağlayıp feryat ederek,
Üç-Koşoy'un Çatkal'ına
Koşup geldi yengen.
Karımbay'ın kısır emmiş
kula danası, Gayrete gelip durmuştu.
İki anayı emen dana

Saygak kuup salıptır,
Sarı curtta kalıptır.
«Közümdün caşın kör, Kuday,
Ker torpoktu ber, Kuday!»
Tomolonsun torpogu,
Kanıkeydi körgön soñ,
Oygo kaçtı tayraktap,
Kanıkeydi körgön soñ
Tomolonsun torpogu,
Toogo kaçtı saygaktap,
Oşondo kayran ceñeñ Kanıkey,
Keñ düynösü tar bolup,
Ker torpokko zar bolup,
Torpoktu kuup cete albay,
Bödönödöy kayran köz

Büvelek kovalayıp salmış,
Boş kalmış yurtta kalakalmış.
«Gözümün yaşını gör, Kuday,
Kula danayı ver, Kuday!»
Yuvarlanası danası,
Kanıkey'i görünce
Koyağa kaçtı sıçrayıp,
Kanıkey'i görünce
Yuvarlanası danası,
Dağa kaçtı büveleklenip,
O dem kayran yengen Kanıkey,
Geniş dünyası dar olup,
Kula danaya muhtaç olup,
Danayı kovalayıp yetişemeden,
Bıldırcın gibi kayran gözden

Bölök-bölök caş ketip,
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketip,
Akıl oyloyt Kanıkey
Torpogun karmap soysom – dep,
Cetimimdi bir toyguzup koysom – dep,
Tomolonsun torpogu
Toodo cüröt dırkırap,
Bayakı tozoktuu ceñeñ Kanıkey
Kubalap cüröt çırkırap.
Karımbaydın torpogu
Kırda cüröt dırkırap,
Kıylanıp kuup torpoktu
Kıstoo tüşüp cetalbay,
Ceñeñ ıylap cüröt burkurap.
Kayran ceñeñ Kanıkey
Üç-Koşoydun böksösün
Üç aylanta kuudu ele,
Beles-Taştın kaykısın
Beş aylanta kuudu ele,
Beren ceñeñ Kanıkey
Kudaydın salgan buyrugu

Bölük bölük yaş gidip,
Kuş üzümü gibi kayran gözden
Kamçı boyu yaş gidip,
Akıl yorar Kanıkey:
Danasını tutup kessem – diye,
Yetimimi bir doyursam – diye,
Yuvarlanası dana
Dağda gezer dörtnala,
O cehennem çeken yengen Kanıkey
Kovalayıp gezer feryat ederek.
Karımbay'ın danası
Sırtta gezer dörtnala,
Uğraşıp kovalayıp danayı,
Dara düşüp yetişemeden,
Yengen ağlar gezer hıçkırarak.
Kayran yengen Kanıkey
Üç-Koşoy'un yamacını
Üç kez dolanıp kovaladı,
Beles-Taş'ın sırtını
Beş kez dolanıp kovaladı,
Yiğit yengen Kanıkey,
Kuday'ın saldığı buyruk

Uşunday eken köröyün,
Talaada ıñkıldap açka ölgönçö,
Bul korduktu körgüçö
Torpoktu kuup ölöyün.
O, Kuday, torpoktu kuup soysom, ee,
Bir Karımbay degen bar eken.
Kartayıp kelgen enemdi
Eç bolboso dünüyö ay,
Es aldırıp koysom, ee.
Üyrülmönün Çatkalın
Üç aylanta kuudu emi,
Karımbaydın ker torpok
Kaçıp cüröt dırkırap,
Kayran eneñ Kanıkey
Erikpey kuudu çırkırap.

Böyleymiş, göreyim,
Bozkırda inleyip açlıktan ölmektense,
Bu zulmü görmektense,
Danayı kovalayıp öleyim.
Ey Kuday, danayı kovalayıp kessem, ah,
Bir Karımbay denen varmış.
Kocayıp kalmış anamı,
Hiç değilse, ah dünya,
Bir soluklandırsam, ah.
Üyrülmö'nün Çatkal'ını
Üç kez dolanıp kovaladı,
Karımbay'ın kula danası
Kaçıp gezer dörtnala,
Kayran anan Kanıkey
Usanmadan kovaladı feryat ederek.

Üç-Koşoydun boyunda
Batkaktuunun kara suu
Attaym dep torpok tıgıldı,
Asıl bir ceñeñ Kanıkey
Üstünö basa cıgıldı.
Kayran bir eneñ Kanıkey
Karmap bir alıp cetelep,
Çıyırdı menen Semetey
Catkan cerin tötölöp,
Alıp bir cürdü torpoktu
Cetimin közdöy cetelep.
Cetimge alıp ceterde
Kızıl ceerde at mingen,
Kıl kuyrugun çort tüygön,
Kasaba* koldo kalkıldap,
Aybalga koldo carkıldap,
Kök ayza koldo kılkıldap,
Kan aralaş ak köbük
Üzöñgüdö bılçıldap,
Temirleri telpildep,
Atışka kirçü barañı
Ar cagında selkildep,
Kaardanıp dardayıp,
Çanaçtay murdu barbayıp,
Sölökötü sögülüp,

Üç-Koşoy'un boyunda
Batkaktuu'nun kara suyuna
Atlayayım derken dana saplandı,
Asil yengen Kanıkey
Üstüne kapanıp düştü.
Kayran anan Kanıkey
Tutup alıp yederek,
Çıyırdı ile Semetey'in
Yattığı yere doğruca,
Alıp yürüdü danayı
Yetimine doğru yederek.
Yetime ulaştıracakken,
Kızıl doru ata binmiş,
Kıl kuyruğunu kısaca düğmüş,
Kasaba elde salınıp,*
Ay balta elde parlayıp,
Gök mızrak elde sallanıp,
Kan karışık ak köpük
Üzengide şapırdayıp,
Demirleri tıngırdayıp,
Savaşa girecek tüfeği
Ardında sallanıp,
Öfkeyle kabarıp,
Tulum gibi burnu şişip,
Heybeti dev gibi görünüp,

Ala-Toodoy körünüp,
Argın, kırgız içinde
Akılı toluk can eken,
Kişiçilik çarkı cok
Cet-Kaytka korduk salganda,
Ceñeñdi Manas alganda
Altımış künü toy kılıp,
Aalamdın kalkı çogulup,
Keçee, kanttı karday kemirip,
Kara çaydı şimirip,
Kanıp catkan kezinde,
Bagılan* kozu, şirin baş
Bor* kaynatıp salganda,

Ala-Too gibi görünüp,
Argın, Kırgız içinde
Aklı başında biriymiş,
İnsanlıktan nasibi yok,
Cet-Kayt'a zulüm saldığında,
Yengeni Manas aldığında
Altmış gün düğün edip,
Âlemin halkı toplanıp,
Daha dün şekeri kar gibi kemirip,
Kara çayı höpürdetip,
Kanıp doyduğu çağda,
Besili kuzu, tatlı baş*
Bor kaynatıp koyduğunda,*

Kısır emdi* taylardı
Tüştügünö çalganda,
Kırk taman* kılıp ölçöşüp,
Cer baş sayın kırk beeden,
Möröyünö sayganda,
Ala çapan Aykoco
Moldolukka alganda,
Şatırman oyun dañ salıp,
Çatıraş* oynop, çañ salıp,
Altımış koco*, kırk eşen*,
Kalıstıkka alganda
Koconun baarın cıyganda,
Törömö ike kıyganda
At baştagan altının
Kalıs bolup alganda
Ökül atam* sen eleñ,
Karımbay, ökül kızıñ men elem.
Ak buuday unun çaynagan,
Atamdan cakın karmagan,
Ökül atam sen eleñ.
Ökül ata Karımbay,
Torpoguñ berçi tarınbay,
Torpoguñ berçi soeyun,
Karıp kalgan çagında
Enekemdi bir toyguzup koeyun.

Kısır emmiş tayları*
Öğlen aşına kestiğinde,
Kırk taban ölçüşüp,*
Her koşu başına kırk kısrak
Ödül diye koyduğunda,
Ala cübbeli Aykoco'yu
Mollalığa aldığında,
Şen oyunla şan salıp,
Çatıraş oynayıp toz koparıp,*
Altmış koco, kırk eşen**
Hakemliğe aldığında,
Kocoların hepsini topladığında,
Töreme nikâh kıydığında,
At başı çekilen altınını
Hakem olup aldığında
Ökül atam sendin,*
Karımbay, ökül kızın bendim.
Ak buğday ununu çiğneyen,
Atamdan yakın tuttuğum,
Ökül atam sendin.
Ökül ata Karımbay,
Dananı ver gücenmeden,
Dananı ver, keseyim,
Kocayıp kaldığı çağında
Anacığımı bir doyurayım.

Ökül ata Karımbay,
Basayın desem, al ketti,
Baltırdan kara kan ketti.
Ökül ata Karımbay,
Kañgırıpmın başında,
Kañkorumdan ayrıldım
Otuz eki caşımda.
Ökül ata Karımbay,
Azıp kettim semirtçi,
Ökül ata Karımbay,
Açkan kursak toyguzçu,
Ökül ata Karımbay,
Köönüñüz kelse suu berçi,

Ökül ata Karımbay,
Yürüyeyim desem derman gitti,
Baldırdan kara kan gitti.
Ökül ata Karımbay,
Şaşkın avare kalmışım,
Kanlı yiğidimden ayrıldım
Otuz iki yaşımda.
Ökül ata Karımbay,
Zayıf düştüm, semirtiver,
Ökül ata Karımbay,
Acıkan karnı doyuruver,
Ökül ata Karımbay,
Gönlünüz olursa su veriver,

	Ökül ata Karımbay,	*Ökül ata Karımbay,*
	Köönüñüz kelbey baratsa	*Gönlünüz olmayacaksa*
	Köökörgö kuyup uu berçi.	*Köökör'e döküp zehir veriver.*
	Ökül ata Karımbay,	*Ökül ata Karımbay,*
2870	Öçüp kettim tamızçı,	*Söndüm, tutuşturuver,*
	Ökül ata Karımbay,	*Ökül ata Karımbay,*
	Ölüp baram, tirgizçi.	*Ölüyorum, diriltiver.*
	Ökül ata Karımbay,	*Ökül ata Karımbay,*
	Üzülgönüm ulaçı,	*Kopanımı ulayıver,*
	Çaçılıp kettim cıynaçı,	*Saçıldım, derleyiver,*
	Suusap kettim çay berçi,	*Susadım, çay veriver,*
	Başımdı katıp keteyin,	*Başımı gizleyip gideyim,*
	Korgoloorgo cay berçi.	*Sığınacak yer veriver.*
	Ökül ata Karımbay,	*Ökül ata Karımbay,*
2880	Tomugum cara ok tiyip,	*Diz kapağım yarılıp ok değip,*
	Tolgono albay turamın,	*Kıvranamaz hâldeyim,*
	Ökül ata Karımbay,	*Ökül ata Karımbay,*
	Kabırgam çırmay ok tiyip,	*Kaburgama saplanıp ok değip,*
	Kayrıla albay turamın,	*Dönemez hâldeyim,*
	Baskan cerim zoo bolup,	*Bastığım yer kaya olup,*
	Öz tuuganım coo bolup,	*Öz hısımım düşman olup,*
	Kuldardın baarı kuturup,	*Kulların hepsi kudurup,*
	Keñ-Koldon çaap köçümdü	*Keñ-Kol'dan göçümü vurup,*
	Kep kıluuçu bala caş	*Öcümü söyleyecek çocuk körpe,*
2890	Itterden alalbay kelem öçümdü. Ökül	*İtlerden alamadan geliyorum öcümü.*
	ata Karımbay	*Ökül ata Karımbay,*
	Temir çektüü kapırdın,	*Demir sınırlı kâfirin*

	Torunda turam Karımbay,	*Ağında duruyorum, Karımbay,*
	Terseldey kepti bilbegen,	*Doğru dürüst söz bilmeyen,*
	Tegi caman tuugandın	*Soyu bozuk hısımın*
	Kolunda turam Karımbay.	*Elinde duruyorum, Karımbay.*
	Ökül ata Karımbay,	*Ökül ata Karımbay,*
	Altı semiz at berçi,	*Altı semiz at veriver,*
	Altı çanaç süt berçi,	*Altı tulum süt veriver,*
	Añıldap ıylap talaada	*Uluyup ağlayıp bozkırda*
2900	Ne murazga ceteyin,	*Hangi murada ereyim,*
	Eri ölgöndö katınga	*Eri ölünce kadına*
	Törkünü cakın boluçu,	*Baba ocağı yakın olurdu,*

Men Karakan tentip keteyin.
Ayköldön kalgan cetimim
Ereşen tartıp er bolso,
Er uulu menen teñ bolso,
Atasın tartkan şer bolso,
Cetim cürüp cetilse,
Cergege cürüp koşulsa,
Kuday bir Talas körsötsö,
Ordoluudan kan bolup,
Oruntuktuu uul bolso
Kalkıma kabar salarmın.
Kayra bir kelsem kırgızga,
Eç bolboso argınga
Kan kötörüp alarmın.
Ökül ata Karımbay,
Torkodon* küldüü kiygizçi,
Corgodon cetik miñgizçi,
Bu cerge turup eteyin,
Temir kan tentip keteyin!
Küdörü* taap tonuñ* ber,
Külüktön tandap atıñ ber!»
Kol kuuşurup calınıp,
Iylap turdu çırkırap,
Enekeñiz Kanıkey
Karımbayga sabılıp,
Kara küçkö calınıp.
Calınganın ukkan cok,

Ben Karakan'a sürünüp gideyim.
Ayköl'den kalan yetimim
Serpilip yiğit olursa,
Er oğluyla denk olursa,
Atasına çekmiş arslan olursa,
Yetim gezip yetişirse,
Yurduna varıp katılırsa,
Kuday bir Talas'ı gösterirse,
Orda sahibi han olup,
Yerini tutan oğul olursa,
Halkıma haber salarım.
Bir daha gelirsem Kırgız'a,
Hiç değilse Argın'a,
Han diye kaldırırım.
Ökül ata Karımbay,
*Torko*dan nakışlı giydiriver,*
Rahvanın yetkinine bindiriver,
Bu yerde durup nideyim,
Temir Han'a sürünüp gideyim!
Küdörü bulup kürkünü* ver,*
Yüğrükten seçip atını ver!»
El kavuşturup yalvarıp,
Ağlayıp durdu feryat ederek,
Anacığınız Kanıkey
Karımbay'a kapanıp,
Var gücüyle yalvarıp.
Yalvarışını dinlemedi,

Catkanına köngön cok,
Ker torpoktu bergen cok.
Kurga tüygön kat urdu,
Karımbaydı Kuday degen ant urdu.
Kaldaygan kara başında
Baygambar sultan dan urdu da
Badışa Kuday bir urdu.
Kaardanıp toktoboy,
Karımbay kuldu cin urdu.
Murutun bulkup ırgıtıp,
Bulkunup kirdi Karımbay.

Yerlere kapanışına acımadı,
Kula danayı vermedi.
Kuşağa düğülü yazı çarptı,
Karımbay'ı Kuday diye edilen ant çarptı.
Koskoca kara başını
Peygamber sultanın kahrı çarptı da
Padişah Kuday bir çarptı.
Öfkelenip durmadan,
Karımbay kulu cin çarptı.
Bıyığını çekiştirip savurup,
Silkinerek daldı Karımbay.

Küpüldödü küülönüp,
Kanıkeyge süylönüp,
Kanı kaçtı kürüldöp,
Kanıkey ceñeñ kanetet,
Korkup turat zirildep.
«Kız keziñde sen dolu,
Kılım çaykap el buzduñ,
Katınıñda sen dolu,
Kaada çaykap curt buzduñ.
Keçee on törtüñö kelgende
Kılıçıña kın saldıñ,
On törtkö caşıñ kelgende
Cara muştap Manastı
Calpı curtka çır saldıñ.
Aytkanıña könböymün,
Koyo ber katın torpoktu,
Torpogumdu berbeymin.
Cesir cürüp celigip,
Buzukusun koybogon,
Manastın adırda cılkı ala baş
Köp malına toybogon,
Kazına dilde Manasta,
Kaçan bolso bu katın
Açközdügün koybogon.
(Adam izdep tababı,
Karımbay öñdüü kapırdı)
Torpoktu koe bergin!» – dep,
Enekeñ Kanıkeyge bakırdı.
Kambıl eken Karımbay,

Gümbürdedi coşarak,
Kanıkey'e söylenerek,
Gürledikçe kanı çekildi,
Kanıkey yengen ne etsin,
Korkup durur titreyerek.
«Kızlığında sen çılgın,
Cihanı çalkayıp el bozdun,
Kadınlığında sen çılgın,
Töreyi çalkayıp yurt bozdun.
Daha dün on dördüne geldiğinde
Kılıcına kın taktın,
Yaşın on dörde geldiğinde
Manas'ı yumruklayıp yarıp,
Bütün yurda kavga saldın.
Dediğine uymam,
Bırak kadın danayı,
Danamı vermem.
Dul gezip azıp,
Fesadını bırakmayan,
Manas'ın kırdaki ala başlı yılkısı,
Çok malına doymayan,
Hazine, altın Manas'ta,
Ne zaman olsa bu kadın
Açgözlülüğünü bırakmayan.
(İnsan arasa bulur mu
Karımbay gibi kâfiri)
Danayı koyuver!» – diye
Anacığın Kanıkey'e bağırdı.
Eli çabukmuş Karımbay,

Kara caak ak kamçı
Karmay kalıp imerdi,
Kaçırıp barıp ceñeñdi
Kaptalga tartıp ciberdi.
Dolono* saptuu buldursun*,
Tolgoy karmap imerip,
Toktoboy tartıp kaçırıp,
Ceñekeñdi kaptalga tartıp
ciberdi.

Kara kayış ak kamçıyı
Kavrayıp döndürdü,
Üstüne sürüp yengeni
Böğrüne çekip vurdu.
Dolono saplı buldursun**
Bura bura kavrayıp savurup,
Durmadan çekip saldırıp,
Yengeciğinin böğrüne çekip
vurdu.

Kaldırkan kara köynögü
Kaptalınan sögülüp,
Kaygılanıp çırkırap,
Kayran ceñeñ dolunun
Kaptaldan kanı tögülüp,
Büldürkön ala köynögü
Bügüşünön sögülüp,
Karıp ceñeñ beybaktın
Kaptaldan kanı tögülüp,
Karımbay kulduk ker torpok
Ceñekeñ koe berip çırkırap,
«Kokuy, töröm, ölbö – dep,–
Enekeñ kulap tüştü burkurap.
Kınınan kıyrap cıgılıp,
Bayakı, kayran ceñeñ Kanikey,
Özöndön akkan bulak – dep,
Dalaydı kördü enekeñ
Özöktön çıkkan çırak – dep,
Caman üydün tamçısı,
Ölgüçö köödöndö karış tak boldu
Karımbay kuldun kamçısı.
Alda, alaçıktın tamçısı
Akıldan ketkis boldu go,
Karımbay kuldun kamçısı!
Öksöp bir ıylap enekeñ,
Ölöyün dese arınan
Örttönüp canıp çok bolot,
Ölböy tirüü cürgönü
Canakı Semeteydin barınan,

İpekten kara gömleği
Böğründen sökülüp,
Kaygılanıp feryat ederek,
Kayran yengen dertlinin
Böğründen kanı dökülüp,
Büldürkön alacalı gömleği
Kıvrımından sökülüp,
Garip yengen bahtsızın
Böğründen kanı dökülüp,
Karımbay kulun kula danasını
Yengeciğin koyverip feryat ederek,
«Eyvah, törem, ölme – diye –
Anacığın yıkılıp düştü hıçkırarak.
Olduğu yere yığılıp,
O kayran yengen Kanikey,
Vadiden akan pınar – diye,
Nicesini gördü anacığın,
Özden çıkan çıra – diye,
Yoksul evin damlasıdır,
Ölene dek göğsünde karış karış iz oldu
Karımbay kulun kamçısı.
Ah, alaçığın damlasıdır,
Akıldan çıkmaz oldu ya,
Karımbay kulun kamçısı!
Hıçkıra hıçkıra ağladı anacığın,
Arından öleyim dese,
Tutuşup yanıp kor olur,
Ölmeyip diri gezmesi
Şu Semetey'in varlığından,

Ketsem deymin arıman
Ketpey aman cürgönüm
Semeteydin barınan.
Ölöyün deymin arıman
Ölböy tirüü cürgönüm
Semeteydin barınan.
Canıma kelbes itterden
Cabırkap kamçı cedim, ee,
Casagan süygön kayran şer

Gitsem derim arımdan,
Gitmeyip sağ gezmem
Semetey'in varlığından.
Öleyim derim arımdan,
Ölmeyip diri gezmem
Semetey'in varlığından.
Yanıma yaklaşamaz itlerden
Ezilip kamçı yedim, ah,
Yaradan'ın sevdiği kayran arslan,

	Dünüyödön öttüñ, ee!	*Dünyadan geçtin, ah!*
	Kokuy kün, cetim barınan	*Vay kara gün, yetim var diye*
	Emineni körbödüm?	*Neleri görmedim?*
	Aykölüm Manas törödön	*Ayköl'üm Manas töreden*
3020	Tirüü kalbay men şorduu	*Diri kalmadan ben kara bahtlı*
	Ayaktaşıp ölbödüm.	*Ardı sıra ölemedim.*
	Kudaydın başka cazganın	*Kuday'ın başa yazdığını*
	Kötörböskö çara cok,	*Taşımamaya çare yok,*
	Korduktu caman bek kördüm	*Zulmü pek ağır gördüm,*
	Körböy turgan ayla cok,	*Görmemeye çare yok,*
	Atañdın körü upasız	*Kahrolası vefasız,*
	Uşunday eken düynö bok.	*İşte böyleymiş boktan dünya.*
	Cetkileñ ceñeñ Kanıkey	*Yaman yengen Kanıkey*
	Cetiktigin bilgizet,	*Yetkinliğini belli eder,*
3030	Cetesiz caman katınday	*Soysuz kötü kadın gibi*
	Çıñırıp ıylap çırkırap,	*Çığlık atıp ağlayıp feryat ederek,*
	Kanıkey Kudayga tilin tiygizet.	*Kanıkey Kuday'a dil uzatır. Başıboş eli*
	Tentigen eldi curt kıldım.	*yurt kıldım.*
	Azık izdep Kanıkey	*Azık arayan Kanıkey,*
	Aylası ketken cesirge	*Çaresi tükenmiş dula*
	Karımbay saldı zorduktu,	*Karımbay saldı zulmü,*
	Keñ dünüyö tar bolup,	*Geniş dünya dar olup,*
	Kabılan ceñeñ Kanıkey	*Kaplan yengen Kanıkey*
	Talaadan tarttı korduktu,	*Bozkırda çekti zulmü,*
	Ordogo kirbes Karımbay	*Ordaya girmez Karımbay*
3040	Cesirge kıldı zorduktu.	*Dula etti zulmü.*
	Keçee Kara-Buura, Çatkalda	*Daha dün Kara-Buura'da, Çatkal'da*
	Kaykalap kırgız catkanda,	*Kırgız kurulup yatarken,*
	Argın, kırgız oy tartıp,	*Argın, Kırgız ova tutup,*
	Konup catkan kezinde,	*Konup oturduğu çağda,*
	Kündüzü kımız, tünü oyun	*Gündüzü kımız, gecesi oyun*
	Bolup catkan kezinde	*Olup durduğu çağda,*
	Keñ dünüyö çagında,	*Geniş dünya çağında,*
	Sultanımdın barında	*Sultanım varken*
	Mında ölböy ne boldum!	*O dem ölmeyip ne oldum!*
3050	Koş-koştop casap suusar börk	*Çift çift yapıp samur börkü*
	Irgap turgan kezimde	*Sallanıp durduğum çağımda,*
	Akim bolup aalamga	*Âleme hâkim olup*

Asıl töröm barında,
Cırgap gana turgan kezimde
Mında ölböy ne boldum?!
Bosogomo zulpukor
Ilip turgan kezimde,
Katın baştı tuu kılıp,
Kalayıktı tuu kılıp,
Bilip turgan kezimde
Mında ölböy ne boldum?!
Çaçılgandın baarısın
Cıynap turgan kezimde,
Üzülgöndün baarısın
Ulap turgan kezimde,
Mında gana ölböy ne boldum?!
Kurbaldaş töröm barında,
Kulaalı baktım kuş kıldım,
Kurama cıyıp curt kıldım.
Telik kuş bagıp kuş kıldım,
Telik kuş kaçar too boldu,
Teñizdin közü ötköndö
Tentigender coo boldu.
Kulaalı uçar too boldu,
Kabılan közü ötkön soñ,
Kuramalar coo boldu.
Kazınam kaldı talaada,
Altın, kümüş aralaş.
Arzımdı Kuday, uksañçı,
Artımda erkek balam caş!
Kabılan közü ötköndö
O, Kuday, karıp kıldıñ sanaamdı.
Karaan kıla keteyin,

Asil törem varken,
Sefa sürüp durduğum çağımda
O dem ölmeyip ne oldum?!
Eşiğime zülfikar
Asılı durduğu çağımda,
Kadın başını tuğ edip,
Halkı tuğ edip,
Hükmedip durduğum çağımda
O dem ölmeyip ne oldum?!
Saçılanın hepsini
Derleyip durduğum çağımda,
Kopanın hepsini
Ulayıp durduğum çağımda,
İşte o dem ölmeyip ne oldum?!
Yaşıt törem varken,
Çaylak besledim kuş kıldım,
Dermeyi toplayıp yurt kıldım.
Telik kuş besleyip kuş kıldım,
Telik kuş kaçar dağ oldu,
Denizimin gözü kapanınca
Başıboşlar düşman oldu.
Çaylak uçar dağ oldu,
Kaplanın gözü kapandıktan sonra
Dermeler düşman oldu.
Hazinem kaldı bozkırda,
Altın, gümüş karışık.
Arzımı, Kuday, işitsene,
Ardımda erkek çocuğum körpe!
Kaplanın gözü kapanınca,
Ey Kuday, garip kıldın düşüncemi.
Karaltı edinip gideyim,

Kankorumdan kalıp gana kalgan balamdı
San düynögö toybogon.
Talaada ıylap turganda
Töbömdön karmap baspasın,
Cana korduktu başka salbasın,
Cetimimdi koluman tartıp

Kanlı yiğidimden kalakalan yavrumu.
Sayısız dünyalığa doymayan.
Bozkırda ağlayıp dururken
Tepemden tutup basmasınlar,
Yine zulmü başa salmasınlar,
Yetimimi elimden çekip

albasın. Etine mıktap toyuuga,
Kabattap kazıp orumdu,
Kaynatpasın kakşaaldar
Kapkaydagı şorumdu.
Tulpardan kalgan tuyaktan,
Tuura ayrılıp kalambı
Tuu kazına çunaktan!
Bel baylagan belim cok,
Meder bir kılar elim cok,
Belgilüü kankor şerim cok,
Beycaylık kılbay cönü cok
Men talaaga bozdop oturup,
Ne murazga ceteyin,
Tar düynö başka tüşkön soñ,
Törkünüm Temir kan kirip keteyin!
Adırga basıp bögülüp,
Kayrattanıp kabıştap,
Asmandan tüşkön Boz kise
Belgilüü belge tabıştap,
Aybaltanı kolgo alıp,
«Aykölüm» – dep, ün salıp,
Akırın cürböy bek basıp,
Adırdı közdöy bet alıp,
Murdunan bulak suu ketip,
Kayran közdön kan aralaş caş
ketip. Boyun körüp bir ıylap,
Bayakı kara neet Karımbay
Torpogun kuup celigip,
Tozokko salıp dolunu
Aylın közdöy celigip,
Kuup kirdi torpogun.
Körüngöndün baarına
Aytıp cüröt Karımbay:
«Aç közdügün koybogon,

almasınlar. Etine iyice doymaya,
Kat kat kazıp çukurumu,
Kaynatmasın zorbalar
Ta nerdeki kara bahtımı.
Tulpardan kalan tırnaktan,
Büsbütün ayrı mı düşeyim
Baş hazine yavrucaktan!
Bel bağladığım dayanağım yok,
Medet umacak elim yok,
Namlı kanlı arslanım yok,
Avare olmamak elde değil,
Ben bozkırda inleyip oturup
Hangi murada ereyim,
Dar dünya başa çökünce,
Baba ocağım Temir Han'a sığınıp
gideyim! Kırlara yürüyüp eğilip,
Gayrete gelip toparlanıp,
Gökten inen Boz kise'yi
Belli bele sımsıkı bağlayıp,
Ay baltayı ele alıp,
«Ayköl'üm» – deyip ses salıp,
Yavaş yürümeyip sıkı basıp,
Kırlara doğru yüz tutup,
Burnundan pınar gibi su gidip,
Kayran gözden kan karışık yaş
gidip. Hâlini görüp bir ağlayıp,
O kara niyetli Karımbay
Danasını kovalayıp azıp,
Cehenneme salıp dertliyi,
Obasına doğru koşturup,
Kovalayıp sürdü danasını.
Görünen herkese
Söyleyip durur Karımbay:

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRGÜN YOLU: SIR-DERYA MUCİZESİ VE BAKAY'IN İMDADI

Sır-Derya kıyısında umutsuzluğa düşen Kanıkey'i Çıyırdı "Kaygı kayıp ödemez" diyerek ayağa kaldırır; ufukta Kök Tulpar'ın tozu görünür — Bakay yetişmiştir. Gözyaşlı kavuşmada Bakay, altı aylık Semetey'i havaya kaldırıp ant içer: on iki yıl altı haramla barışmayacak, Semetey on ikisinde dönüp öcünü alana dek onları vurup duracaktır. Ardından mucize gelir: abdest alıp Kocosan'a, Ak Eşen'e, kırk çiltene, Almambet ile Çubak'ın ruhlarına yakaran Bakay, Kök çıbık tüfeğini coşkun ırmağa sıkar; sular yukarıda durur, yatak kurur, kafile kuru yataktan geçer geçmez ırmak gürleyerek ardlarından kapanır. Bakay iki kadını Kara-Kır'daki kutlu Kara-Üñkür'e — ağzından tek kişi sığan, içi altı bin koyun alan mağaraya — yerleştirir; altı arkar ile dört dağ koçu avlar, yedi günlük odun, bir aylık et bırakır ve tembih eder: altı yedi güne dönmezse onu ölmüş bilsinler, azığı saçıp Bukar'a, Karakan'a kaçsınlar. Kendisi ise yılkı bulmak için gece yarısı Talas'a geri döner.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kanıkey, Manas'ın boz erkecini altı aylık Semetey'in eli bıçak kabzasında olacak şekilde kurban edip can kazanında pişirir; aç kalan Çıyırdı ile Semetey'i doyurur.
- Çıyırdı'yı sırtında, Semetey'i belinde taşıyarak yedi gün uykusuz ve yalın çorapla Çapçık, Küyük, Corgo bellerini aşar; taşkın Sır-Derya yolu keser.
- Beş-Taş'ta beş yüz haneyle deve güden Bakay, Tört-Kül'ün talan edilip çıplak tepeye döndüğünü görür; Semetey için yaşamaya ant içer.
- Manas'ın kerametli tazısı Kumayık, erkeç kemiğinden aldığı kokuyla kaçkınların izini sürüp Bakay'ı Sır-Derya'ya ulaştırır.
- Bakay, kırk çiltene ve Kocosan'a yakarıp Kök çıbık tüfeğini ırmağa sıkınca Sır-Derya'nın suları durur; kafile kuruyan yataktan geçer.
- İki kadın, içi altı bin koyun alan kutlu Kara-Üñkür mağarasına yerleştirilir; Bakay altı arkar ile dört dağ koçu avlayıp bir aylık azık bırakır ve dönmezse Bukar'a kaçmalarını tembih eder.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Manastan kalgan san düynö,	*Manas'tan kalan sayısız malı,*
Aç közdügün koybogon,	*Aç gözlülüğünü bırakmayan,*
Kısır emdi torpogum	*Kısır emmiş buzağımı*
Kıyadan karmap alıptır,	*Yamaçtan yakalayıvermiş,*
Körgözböy karmap soyuuga,	*Göstermeden tutup boğazlamaya,*
Kançık katın Kanıkey	*Kancık kadın Kanıkey*
Torpogum uurdap alıptır.	*Buzağımı çalıvermiş.*
Kapkayda cinin kaktım – dep	*Cinini iyice kakıp aldım deyip,*
Kançık katın dolunun	*O kancık, azgın kadının*
Kaptalın cara çaptım – dep.	*Böğrünü yara vurdum deyip.*
Oyunan ketkis tüş kıldım,	*Aklından çıkmaz düş kıldım,*
Köönünön kalgıs iş kıldım,	*Gönlünden gitmez iş kıldım,*
Kara cer menen teñ kıldım,	*Kara toprakla bir kıldım,*
Közünün caşın sel kıldım,	*Gözünün yaşını sel kıldım,*
Kıçışkan cerin basılttım,	*Kaşınan yerini bastırdım,*
Umaştay közün açılttım!»	*Süzük gözünü açtırdım!»*
Uşunu aytıp Karımbay	*Bunu söyleyip Karımbay*
Tobuna kirdi maktanıp.	*Övüne övüne topluluğuna girdi.*
Ceñekeñdin közünün caşı tögülüp,	*Yengeciğin gözünün yaşı döküldü,*
Kırka tartkan keñ konuş	*Sıra sıra uzanan geniş konağın*
Cerin körüp bir ıylap,	*Yerini görüp bir ağladı,*
Kızırduu kırgız kayran curt,	*Hızırlı Kırgız, aziz yurt,*
Elin körüp bir ıylap,	*Elini görüp bir ağladı,*
Karoolgo çıkçu döbönün	*Gözcü çıkılan tepenin*
Conun körüp bir ıylap,	*Sırtını görüp bir ağladı,*
Kadimki Talas, Keñ-Koldun	*O bildik Talas'ın, Keñ-Kol'un*
Başında, badışa çagında	*Başında, padişahlık çağında*
Minip turgan Manastın	*Binip oturduğu, Manas'ın*
Tagın körüp bir ıylap,	*Tahtını görüp bir ağladı,*
Badışa Bakay sultandın	*Padişah Bakay sultanın*
Bagın körüp bir ıylap,	*Bağını görüp bir ağladı,*
Baştakı oyun, cırgal kün	*Önceki eğlenceyi, mutlu günün*
Çagın sanap bir ıylap,	*Çağını sayıp bir ağladı,*
«Kapalanıp karan kün	*«Kederlenip kara günde*
Bul cerge turup eteyin	*Bu yerde durup ne edeyim,*

Ertereek basıp col cürüp,
Men Bukarga tentip keteyin.
Bekinip catkan Çıyırdı
Buyrugu eken Aldanın
Emi enekeme ceteyin».
Üyrülmönün çöl, adır
Ceñeñ üyrülö kirip bardı ele, Baltır
beşik balanı
Adırmaktuu ak teskey
Aldı cagın bastı ele,
Budurmak ala teskeyin
Burkurap ceñeñ bastı ele,
Manastın koyu cayılçu,
Adırdagı ak marça
Ak marça boylop cattı ele.
Kayran ceñeñ Kanıkey
Çıkanaktap uyku alıp,
Çırım etip tınç alıp,
Uykuga közü ilinip,
Manastan kalgan ker boruk,
Eki enege tel boruk
Cetip keldi cügürüp,
Ölbögöngö öl balık,
Bek süyünüp enekeñ
Uykudan çoçup oygonup,
Buyrugu küçtüü Kudayga
Munacat kılıp turdu emi,
Murda calkkan kara bet
Umtulup kolun sundu emi.
Caratkan çındap bergeni,
Canakı ceñeñ umtulsa
Şıyragı kolgo kelgeni.
Baabedinge bata alıp,
Koroşongo koy aytıp,
Sala koymo çaç monçok
Moynuna kınap salınıp,
Küyöörü Manas çolpondun
Arbagına calınıp,
Içkeley basıp tötölöp,

Erkenden yola koyulup,
Ben Buhara'ya sürgün gideyim.
Gizlenip yatan Çıyırdı
Allah'ın buyruğu imiş,
Şimdi anacığıma ulaşayım».
Üyrülmö'nün çölünü, kırını
Yengen dolana dolana girip vardı,
Beşikteki körpe çocuğu
Engebeli ak yamacın
Ön tarafına bastı,
Tümsekli alaca yamacı
Hıçkırarak yengen geçti,
Manas'ın koyunu yayılırdı,
Kırlardaki ak yavşanı,
Ak yavşan boyunca ilerledi.
Zavallı yengen Kanıkey
Dirseğine yaslanıp uyuklayıp,
Şöyle bir kestirip dinlenip,
Uykuya gözü dalıp,
Manas'tan kalan boz erkeç,
İki anadan emen ikiz erkeç
Koşarak çıkageldi,
Ölmeyene sudan balık derler,
Pek sevinip anacığın
Uykudan irkilip uyanıp,
Buyruğu güçlü Tanrı'ya
Münacat edip durdu şimdi,
Önceden bezmiş bahtı kara,
Atılıp elini uzattı şimdi.
Yaradan gerçekten verdi ya,
Demin dediğim yengen atılınca
İncikleri eline geliverdi.
Baabedin'den dua alıp,
Koroşon'a koyun adayıp,
Takıverme saç boncuğunu
Boynuna sıkıca takınıp,
Kocası Manas yıldızının
Ruhuna yalvarıp,
İnceden basıp kestirmeden,

Cetimin közdöy Kanıkey	*Yetimine doğru Kanıkey*
Ker boruktu cetelep,	*Boz erkeci yedeğine alıp,*
Kayıp-Kırdın üñkürdö	*Kayıp-Kır'daki mağarada*
Karıptıgın bilgizip,	*Gariplik halini belli edip,*
Kanıkey cakın barganda	*Kanıkey yakına vardığında*
Kankordon kalgan çunaktı,	*Kan içen erden kalan yavrucağı,*
Arbaktatıp küldürüp,	*Ruhları anıp güldürüp,*
Alıp çıktı Çıyırdı,	*Alıp çıktı Çıyırdı,*
Aydıñ köldöy darıya,	*Aydın göl gibi derya,*
Ak baybiçe karıya,	*Ak hatun, ulu ihtiyar,*
Seksenge çıkkan karıya,	*Seksenine varmış ihtiyar,*
Kankoruñ Manas kabılan	*Kan içen Manas kaplanı,*
Oşonu tapkan oluya.	*Onu doğuran evliya.*
Uuldan birdi şer tuugan,	*Oğuldan bir arslan doğurmuş,*
Kızdan birdi er tuugan,	*Kızdan bir yiğit doğurmuş,*
Uuldan tuugan kan Manas	*Oğul olarak doğan han Manas*
Uyaluu curtka kan bolgon,	*Yuvalı yurda han olmuş,*
Kızdan tuugan Kardıgaç	*Kız olarak doğan Kardıgaç*
Kıtay curtka dañ bolgon.	*Kıtay yurduna nam olmuş.*
Kayran ceñeñ Kanıkey	*Zavallı yengen Kanıkey'in*
Kolundagı celegi,	*Elindeki bayrağı,*
Baaşası Manas törödön	*Padişahı Manas beyden*
Seksendegi Çıyırdı	*Seksenlik Çıyırdı'nın*
Karmap turgan belegi.	*Elinde tuttuğu armağanı.*
Karagan sayın kardı tok,	*Baktıkça karnı tok,*
Eneden başka eşi cok,	*Anadan başka eşi yok,*
Bel baylagan beli cok,	*Bel bağladığı beli yok,*
Meder kılat baybiçe,	*Ulu hatunu meded bilir,*
Mından bölök eli cok.	*Bundan başka eli yok.*
Karıyanın aldına	*İhtiyarın önünde*
Akka moynun burdu emi,	*Hakk'a boynunu büktü şimdi,*
Manastan kalgan adal mal	*Manas'tan kalan helâl malı,*
Baybiçenin aldına	*Ulu hatunun önüne*
Boruktu tartuu kıldı emi.	*Erkeci armağan kıldı şimdi.*
Eki ayım koldu suuga salışıp,	*İki hanım elini suya daldırıp,*
Kol daaratın* alışıp,	*El abdestini alıp,*
Buttu suuga salışıp,	*Ayağını suya daldırıp,*
But daaratın alışıp,	*Ayak abdestini alıp,*

Ker boruktu soyuuga
Eki ayım kamınışıp kalışıp. Ayabagan dümöktü
Keçee, kayran ceñeñ Kanıkey Sala kelgen turbaybı!
Urgaaçıdan uz kezde,
On eki kızdın kencesi,
Kudaydın süygön mendesi
Çoñ Bukardın bagında,
Oynop turgan çagında,
Özü bala sekelek,
Örümgö çaçı cetelek
Ak tulparın tokugan,
Keleme şarıp kurandı
Kız kezinde okugan.
Tappat* degen süröönü*
Tañ kalganday bat okup,
Kulkuldabat kurandı*
Kup keltirip cat okup,
Alakan cayıp kabıştap,
A düynö ketken Manastın,
Arbagına eki aşım
Ker boruktu tabıştap,
Alaça moyun Ak tinte
Alıp suurup kınınan
Asıl ceñeñ Kanıkey
Botodoy közün caynatıp,
Ak şamşardın bir sabın
Cetimi Semeteyge karmatıp,
Altı ay bolgon tabı ele.
Irım kılıp ker boruk
Ker boruktu çaldı emi.
Canın aytıp Aldaga,
Canakı ceñeñ Kanıkey
Başın kesip aldı emi.
Top düynönü çaçkanda
Toodoy eneñ Çıyırdı
Baltır beşik balanı

Boz erkeci boğazlamaya
İki hanım hazırlanıp durdular. Amansız kargaşayı
Hani, zavallı yengen Kanıkey Başa sarmış değil mi!
Kadınların en hünerlisiyken,
On iki kızın küçüğü,
Tanrı'nın sevdiği kulu,
Büyük Buhara'nın bağında,
Oynayıp durduğu çağda,
Kendisi çocuk, körpecik,
Örgüye saçı yetmezken
Ak küheylanını eyerlemiş,
Kelâm-ı şerif Kur'an'ı
Kız çağında okumuştu.
Tebbet denen sureyi
Şaşırtacak kadar tez okuyup,
Kulhüvallah'ı, Kur'an'ı
Yerli yerince ezberden okuyup,
Avuç açıp yakarıp,
Öte dünyaya giden Manas'ın
Ruhuna iki öğün aş diye
Boz erkeci adayıp,
Alaca boyun Ak-tinte'yi
Kınından çekip çıkarıp
Asil yengen Kanıkey
Deve yavrusu gibi gözlerini parıldatıp,
Ak kılıcın sapının bir ucunu
Yetimi Semetey'e tutturup,
Altı aylıktı daha o çağda.
Uğur sayıp, boz erkeci —
Boz erkeci boğazladı şimdi.
Canını Allah'a ısmarlayıp,
Demin dediğim yengen Kanıkey
Başını kesip aldı şimdi.
Yağmacılar bütün malı saçtığında
Dağ gibi anan Çıyırdı
Beşikteki körpe çocuğu

Booruna baskanda	*Bağrına bastığında*
Adırdı közdöy cügürüp,	*Kırlara doğru koşup,*
Asıl candan tüñülüp,	*Aziz canından umut kesip,*
Beri karay kaçkanda,	*Beri yana kaçtığında,*
Arıslan eneñ Çıyırdı	*Arslan anan Çıyırdı*
Körüngön bolso soem – dep,	*«Görünen olursa keserim» deyip,*
Cetimimdi bir toyguzup koem – dep,	*«Yetimimi bir doyururum» deyip,*
Manastan kalgan can kazan	*Manas'tan kalan can kazanını*
3280 Enekeñ ala kelgen turbaybı!	*Anacığın alıp gelmiş değil mi!*
Dayar tulga, oçok taş,	*Hazır sacayak, ocak taşı,*
Dayar kılıp saldı emi,	*Hazır edip kurdu şimdi,*
Tütün çıkpas kuu otun,	*Duman çıkarmaz kuru odunu,*
Tügöngön ceñeñ Kanıkey	*Tükenmiş yengen Kanıkey*
Tüzöñdön cıynap aldı emi.	*Düzlükten toplayıp aldı şimdi.*
Aldasına calınıp,	*Allah'ına yalvarıp,*
Ker boruktun büt etin	*Boz erkecin bütün etini*
Takır koyboy saldı emi.	*Hiç bırakmadan kazana koydu.*
Bolumduu eneñ Kanıkey	*Becerikli anan Kanıkey*
3290 Bolboy catıp bışırıp,	*Durup dinlenmeden pişirip,*
Bor kaynatıp aldı emi.	*Fıkır fıkır kaynatıp aldı şimdi.*
Aşıktuu cilik, cambaş et	*Aşıklı ilik kemiğini, sağrı etini,*
Müçönün bolgon sultanı	*Payların sultanı olanı*
Enesi Çıyırdıga berdi emi,	*Anası Çıyırdı'ya verdi şimdi,*
Kazanday kalıñ kuyrugun	*Kazan gibi kalın kuyruğunu*
Semeteyge berdi emi.	*Semetey'e verdi şimdi.*
Bokonoluu moyun et,	*Kıkırdaklı boyun etini,*
Bolboy özök oygotup,	*Boş içini iyice uyandırıp,*
Bayakı, baltır beşik çagı ele,	*O daha kundak beşik çağındaydı,*
3300 Açka kalgan Semetey	*Aç kalan Semetey*
Ker boruktun kuyrugun	*Boz erkecin kuyruğunu*
Oñunan bir tartkanda	*Sağından bir çektiğinde*
Olbuy-solbuy calmalap	*Sağlı sollu yalayıp yutup*
Oñ-tetiri sorgondo	*Öne arkaya emdiğinde*
Karasa közgö ilinbeyt,	*Baksalar göze ilişmez,*
Ker boruktun kuyrugu	*Boz erkecin kuyruğu*
Kayda ekeni bilinbeyt.	*Nerede olduğu bilinmez.*
Kabırganın bülküldök,	*Kaburganın yumuşak etini,*
Karmata koyso cetimge	*Yetimin eline tutuştursa*

Anı da sorup cok kıldı,
Kayran eneñ Kanıkey

Onu da emip yok etti,
Zavallı anan Kanıkey

Cetim menen cesirdin
Öçkön otun tamızıp,
Ölgön canın tirgizip,
Üzülgönün ulantıp,
Öçkön otun tamızıp,
Çaçılganın cıynaltıp,
Er müçölüü Kanıkey
Bolboy ıylap kabıştap,
Bayakı, baltır beşik Semetey
Beldemçinin betine
Kundagı menen tabıştap,
Oşo kezde munu aytıp,
Karmap turdu sabılıp,
Enekesi Çıyırdıga calınıp:
«Kagılayın, eneke,
Kayrılgıs başka tün tüştü?!
Kagılayın, eneke,
Karakan közdöy bet alıp,
Emi kaça bir turgan kün tüştü!
Bul cerge turup eteli,
Meder kılıp calgızdı
Cürü, Temir kan tentip keteli!
Karakan kaçıp baralık,
Kanım Manastan kalgan calgızdı
Eneke, karaan kılıp alalık,
Caşı on ekige kelgende
Talaska koldu salalık,
Kuday bir berse kuldardan
Ketpegen kekti alalık!
Eneke, uzak bolso sanaası,
Ömürdüü bolso kökcaldın
Uşul arkada kalgan balası,
Keñ-Koldon alam köçüñdü
Cetimim on ekige kelgende
Kuldardan ölbösöm alam öçümdü.
Talastan karmaym sartımdı,

Yetim ile dulun
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Ölmüş canını diriltip,
Kopmuşunu ulayıp,
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Saçılmışını toplatıp,
Er yapılı Kanıkey
Durmadan ağlayıp yakarıp,
O kundak beşikteki Semetey'i
Önlüğünün yüzüne
Kundağıyla birlikte yerleştirip,
O sırada şunu söyleyip,
Perişan halde tutup durdu,
Anası Çıyırdı'ya yalvarıp:
«Kurbanın olayım, anacığım,
Başa dönülmez gece mi çöktü?!
Kurbanın olayım, anacığım,
Karakan'a doğru yönelip,
Şimdi kaçılacak gün geldi!
Bu yerde durup ne edelim,
Biriciği meded bilip
Yürü, Temirkan'a sürgün gidelim!
Karakan'a kaçıp varalım,
Hanım Manas'tan kalan biriciği,
Anacığım, kendimize dayanak edelim,
Yaşı on ikiye geldiğinde
Talas'a ordu salalım,
Tanrı bir verirse, kullardan
Gitmeyen öcümüzü alalım!
Anacığım, muradı uzak olsa da,
Ömürlü olursa gök yelelinin
Ardında kalan şu çocuğu,
Keñ-Kol'dan alırım göçünü,
Yetimim on ikiye geldiğinde
Ölmezsem kullardan alırım öcümü.
Talas'tan yakalarım sartımı,

Eneke, kayrılıp Talas men körsöm,
Eneke, azaptı tartıp karıdık.
Çıgararmın eneke,
Kapkaydagı dartıñdı.

Anacığım, dönüp Talas'ı bir görsem,
Anacığım, azap çeke çeke kocadık.
Çıkarırım anacığım,
Nice derinlerdeki derdini.

Eneke, başkaga burba sanaañdı,
Baana kılıp keteli
Baatırdan kalgan balañdı.
Kanzaada elek caraylık,
Kandıktı esten çıgarıp,
Balañız on ekige kelgençe
Törkündün közün karaylık.
Eneke, bul cerge turbay ketelik,
Cürüçü, belgilüü cerge cetelik!
Eneke, karaluu boldu canıbız,
Kaşık kaldı kanıbız,
Ötköndördü sanasak
Eneke, küyüp bir ketet canıbız.
Aylabız ketse eneke,
Al ketken cerde ölölük,
Arbaktuu sultan koldoso,
Ayköldön kalgan calgızdı
Ala kaçıp körölük,
Ölgüçö basıp kıymıldap,
Eneke, şaşıp cürüp ölölük.
Tulpardan kalgan tuyaktı,
Eneke, tuu kazanat çunaktı
Ölgönçö boorgo momintip,
Basıp cürüp ölölük.
Eneke, kapçıgay elek er bolduk,
Kanzaada elek kor bolduk,
Ala-köl elek çalkıgan
Uy keçer batkak biz bolduk.
Çınar tal elek kıyıldık,
Eneke, çın tokoy elek suyulduk.
Eneke, tal cibek elek cün bolduk,
Calgızdan çoguu ayrılıp,
Taalaydı cegen biz bolduk.
Eneke, ak tulpar elek arıdık,

Anacığım, düşünceni başkaya çevirme,
Sığınak edip gidelim
Bahadırdan kalan çocuğunu.
Han soyluyduk, boyun eğelim,
Hanlığı akıldan çıkarıp,
Çocuğunuz on ikiye gelene dek
Baba evinin yüzüne bakalım.
Anacığım, bu yerde durmayıp gidelim,
Yürüsene, belli bir yere varalım!
Anacığım, yaslı oldu canımız,
Bir kaşık kaldı kanımız,
Geçenleri sayarsak,
Anacığım, yanıp gider canımız.
Çaremiz biterse anacığım,
Gücün tükendiği yerde ölelim,
Ruhu ulu sultan kollarsa,
Ayköl'den kalan biriciği
Alıp kaçıp görelim,
Ölünceye dek yürüyüp kımıldayıp,
Anacığım, koşuştura koşuştura ölelim.
Küheylandan kalan toynağı,
Anacığım, soylu kazanat yavruyu
Ölene dek bağra böyle basıp,
Yürüye yürüye ölelim.
Anacığım, kapız idik, düz yer olduk,
Han soyluyduk, hor olduk,
Çalkalanan Ala-Göl idik,
İnek geçer batak biz olduk.
Çınar söğüttük, kesildik,
Anacığım, gür ormandık, seyreldik.
Anacığım, ham ipektik, yün olduk,
Biriciğimizden hep birden ayrılıp,
Bahtını yiyen biz olduk.
Anacığım, ak küheylandık, arıklaştık,

Ak baybiçe sen eleñ,
Ak kelinçek men elem,
Baaşa kempir sen eleñ,
Eneke, baarının kanı men elem.

Ak hatun sendin,
Ak gelincik bendim,
Padişah nine sendin,
Anacığım, hepsinin hanı bendim.

Baaşadan ırıs kün ketti,
Kelin balañ Kanıkey
Keyip bir turgan kün cetti.
Oşondo seksenge çıkkan karıya,
Manastı tapkan oluya,
Baybiçe turup munu aytat:
«Oy, Kanıkey, kulunum,
Saamay bir çaçım agında,
Saparımdın barında
San düynödön ayrılıp,
Samarkan kantip tentiymin,
Özöndüü çalkar köl elem,
Özöngö kantip konomun?
Öz elim taştap Kanıkey,
Men sarttarda kantip bolomun?
Kurman bir bolup keteyin.
Oy Kanıkey, kulunum,
Sakalımdın agında,
Saparımdın barında
Ölböy tirüü cürgöndö
Ne murazga ceteyin,
Altı-Şaar, Kokon kan,
Ayak cagı Margalañ
Oşogo tentip eteyin,
Ordoluu curttan ayrılıp,
Oşol elge barganda
Kulunum, ne murazga ceteyin!
Oo, Kanıkey kulunum,
Kurup kalgan başıma
Kanıkey, kulaalı atıp cegizbe, «Enekem
ay talaada kaldı» – dep,
Kup kanzaada başımdı
Kurup barsam şol cerge
Kurgan katın degizbe!

Padişahtan kısmetli gün gitti,
Gelin kızın Kanıkey'in
Dertlenip duracağı gün geldi.
O zaman seksenine varmış ihtiyar,
Manas'ı doğuran evliya,
Ulu hatun kalkıp şunu söyler:
«Ey Kanıkey, yavrucuğum,
Zülüf saçım ağarmışken,
Ömür yolum varken daha
Sayısız maldan ayrılıp,
Semerkan'a nasıl sürgün giderim,
Irmaklı engin göl idim,
Vadiye nasıl konarım?
Öz elimi bırakıp Kanıkey,
Ben sartlar içinde nasıl dururum?
Kurban olup gideyim.
Ey Kanıkey, yavrucuğum,
Saçım sakalım ağarmışken,
Ömür yolum varken daha
Ölmeyip sağ gezerken
Hangi murada ereyim,
Altı-Şaar, Kokon hanı,
Öte ucu Margalañ,
Oraya sürgün olup ne edeyim,
Otağlı yurttan ayrılıp,
O ele vardığımda,
Yavrum, hangi murada ereyim!
Ah, Kanıkey yavrucuğum,
Kurumuş şu başıma,
Kanıkey, çaylak vurup yedirtme,
«Anacığım ıssız bozkırda kaldı» diye,
Öz hanzade başımı,
Kuruyup varırsam o yere,
«Zavallı karı» dedirtme!

Oy, Kanıkey, kulunum,
Karıp bolgon başıma
Kazgaldak atıp cegizbe,
Kan uulunan ayrılıp,
Kañgıgan kempir degizbe!
Kapa kılbay canımdı
Kagılayın Kanıkey,
Bukarga özüñ baştap ket,

Buyrugu eken Kudaydın,
Kapa bolup kalbasañ
Men şorduunu uşu bir cerge
taştap ket!
Oo, Kanıkey, kulunum,
Azabımdı tartayın
Asılım tuygun calgızga
Oo, Kanıkey kulunum,
Ayaktaşa catayın.
Oo, Kanıkey kulunum,
Buudaydı taştap bu cerge
Ne murazga ceteyin,
Adamdan artık Manaska
Oo, Kanıkey kulunum,
Ay, Kanıkey kulunum,
Ay menen koşo batayın,
Asılım Manas çolpongo
Uşul cerde men özüm
Kulunum, ayaktaşa catayın.
Oo, Kanıkey kulunum,
Samarkan kaçsañ baştaçı,
Sandaltpa mendey karını
Uşul bir cerge taştaçı.
Uypalaba karını,
Ubara kılba canımdı.
Kanıkey, bölüntö berbe sanaañdı,
Kanıkey, saga amanat,
Cakşı bakkın canıñdagı
Semetey sınduu balañdı.
Bukarga kaçıp bararsıñ,

Ey Kanıkey, yavrucuğum,
Garip düşmüş başıma
Angıt vurup yedirtme,
Han oğlundan ayrılıp,
«Başıboş kocakarı» dedirtme!
Canımı üzmeden,
Kurbanın olayım Kanıkey,
Buhara'ya kendin öncülük edip git,

Tanrı'nın buyruğu imiş,
Gücenip kalmazsan eğer
Ben bahtsızı şu yere
bırakıp git!
Ah, Kanıkey, yavrucuğum,
Azabımı çekeyim,
Asilim, şahin biriciğe,
Ah, Kanıkey yavrucuğum,
Ayak ucunda yatayım.
Ah, Kanıkey yavrucuğum,
Buğdayı bırakıp bu yere
Hangi murada ereyim,
İnsandan üstün Manas'a,
Ah, Kanıkey yavrucuğum,
Ay, Kanıkey yavrucuğum,
Ay ile birlikte batayım,
Asilim Manas yıldızına
Şu yerde ben kendim,
Yavrum, ayak ucunda yatayım.
Ah, Kanıkey yavrucuğum,
Semerkan'a kaçacaksan düş öne,
Benim gibi kocamışı süründürme,
Şu yere bırakıver.
Hırpalama kocamışı,
Canımı zahmete sokma.
Kanıkey, düşünceni bölük bölük etme,
Kanıkey, sana emanet,
İyi bak yanındaki
Semetey gibi çocuğuna.
Buhara'ya kaçıp varırsın,

Kanıkey balam, orduñdu basıp alarsıñ.
Cetige bala kelgende
Cetikten kalgan çırak – dep,
Moldogo karmap bere kör.
Segizge bala kelgende –

Kanıkey kızım, yerini bulup alırsın.
Çocuk yedisine geldiğinde
«Yetkin erden kalan çerağ» deyip,
Mollaya teslim ediver.
Çocuk sekizine geldiğinde —

Koluna mıltık bere kör.
Azır kılgın balañı,
Caşı on ekige kelgende
Kıñşılap ıylap kınıñdı ayt,
Altı aramdın kılıgın
Baarın koyboy çınıñdı ayt.
Şay* koldogon şer bolor,
Atasın tartkan er bolor,
Aşkere Kuday car bolor,
Atasının çın arbagı bar bolor,
Kan Bukar tentip barganda,
Keñ-Koldon buzup köç alar,
Kek kılgan cerden öç alar!»
Çıyırda mintip turganda
Çırkırap ıylap Kanıkey,
Çıday albay oşondo
Közünün caşı miñ talaa,
Burkurap iydi Kanıkey:
«Kagılayın eneke,
Bul kebiñdi kim uksun,
Kapkarañgı tün uksun,
Kazılgan kalıñ or uksun,
Kaynap catkan şor uksun,
Kaçkan bir kara col uksun,
Kaldaktap uçkan coru uksun,
Agını katuu suu uksun,
Andan bir bölök kim uksun!
Törkünüm kandın şaarına
Törömdön çoguu ayrılıp,
Tömöndöp tentip baramın.
Bukarga tentip barganda
Akka bir moyun buramın,

Eline tüfek veriver.
Hazır kıl çocuğunu,
Yaşı on ikiye geldiğinde
Sızlanıp ağlayıp derdini söyle,
Altı haramînin ettiklerini,
Hiçbirini koymadan gerçeği söyle.
Şay'ın kolladığı arslan olur,
Babasına çeken yiğit olur,
Apaçık Tanrı yâr olur,
Babasının gerçek ruhu var olur,
Han Buhara'ya sürgün vardığında,
Keñ-Kol'dan bozup göçü alır,
Kin tuttuğu yerden öç alır!»
Çıyırdı böyle deyip dururken
Feryat edip ağlayarak Kanıkey,
Dayanamayıp o anda,
Gözünün yaşı bin dere,
Hıçkıra hıçkıra boşandı Kanıkey:
«Kurbanın olayım anacığım,
Bu sözünü kim duysun,
Kapkaranlık gece duysun,
Kazılmış derin çukur duysun,
Kaynayıp duran çorak duysun,
Kaçılan kara yol duysun,
Kanat çırpıp uçan akbaba duysun,
Akıntısı sert su duysun,
Ondan başka kim duysun!
Baba evime, hanın şehrine,
Beyimden hep birden ayrılıp,
Alçala alçala sürgün giderim.
Buhara'ya sürgün vardığımda
Hakk'a boyun bükerim,

Ak baybiçe enem cok
Eneke, kantip bir tirüü turamın?
Kayran ceñeñ Kanıkey
Kagılayın eneke,
Kadırlaş özüñ coguñda
Kimdi bir meke kılamın?
Ayzaga takkan celek – dep,
Asıldan kalgan belek – dep,
Ölöyün – dep, arıman,

Ak hatun anam yok,
Anacığım, nasıl sağ dururum? Zavallı yengen Kanıkey,
Kurbanın olayım anacığım,
Candan dostum, sen yokken
Kimi kendime Mekke bilirim?
«Mızrağa takılan bayrak» diye,
«Asilden kalan armağan» diye,
«Öleyim» derim arımdan,

Ölböy tirüü kelatam
Eneke, senin barıñan!
Ayzaga taktım celek – dep,
Kasiettüü kırgızdan
Enekem, karmay bir çıktım
belek – dep.
Körüp koysom köönüm tok,
Eneke, senden bir bölök mekem cok!
Kayran bir curttan ayrılıp,
Kay murazga cetemin?
Eneke, sendey mekemdi
Ay talaaga kuu katın
Kantip ele taştap ketemin?
Eneke, senden ayrılıp,
Kantip tirüü turamın,
Bereki, karan başka kün tuusa,
Kimdi karaan kılamın.
Seni taştap talaaga
Ne murazga ceteyin!»
Bolboy ıylap çırkırap,
Bolumduu eneñ Kanıkey,
Bolboy turat Çıyırdı:
«Oo, Kanıkey kulunum,
Suusunga içer çayıñ cok,
Koluñda butumdu artar tayıñ cok.
Kanıkey balam, menin
Bukarga keter şayım cok!»
Akılı ketip alaktap,
A düynö ketçü emedey,

Ölmeden sağ geliyorum,
Anacığım, senin varlığından!
«Mızrağa taktım bayrağı» diye,
Kutlu Kırgız'dan,
Anacığım, tuta tuta çıktım
«bir armağan» diye.
Görüversem gönlüm tok,
Anacığım, senden başka Mekke'm yok!
Aziz yurttan ayrılıp,
Hangi murada ererim?
Anacığım, senin gibi Mekke'mi,
Issız bozkıra, ben kurumuş kadın,
Nasıl olur da bırakıp giderim?
Anacığım, senden ayrılıp,
Nasıl sağ dururum,
Hele şu kara başa gün doğarsa,
Kimi dayanak bilirim.
Seni bozkıra bırakıp
Hangi murada ereyim!»
Durmadan ağlayıp feryat ederek,
Becerikli anan Kanıkey,
Diretip durur Çıyırdı:
«Ah, Kanıkey yavrucuğum,
Susuzluğa içecek çayın yok,
Elinde, ayağımı bindirecek tayın yok.
Kanıkey kızım, benim
Buhara'ya gidecek dermanım yok!»
Aklı gidip şaşkına dönüp,
Öte dünyaya gidecekmiş gibi,

Asıl bir eneñ Çıyırdı
Tiginen tüştü şalak dep,
Cesirlikti bilgizip,
Seksendegi Çıyırdı
Aydalıga mingizip,
Karakan közdöy kaçtı emi,
Temir kan gana közdöy bastı emi.
Çıbırı ala teskeydi

Asil anan Çıyırdı
Olduğu yerden yığılıverdi,
Dulluğunu belli edip,
Seksenlik Çıyırdı'yı
Omzuna bindirip,
Karakan'a doğru kaçtı şimdi,
Temirkan'a doğru yürüdü şimdi.
Patikalı alaca yamacı

Aşmak boldu Kanıkey,
Çın Bukardı bet alıp,
Basmak boldu Kanıkey.
Cesirdigin bilgizip,
Seksendegi karıya
Aydalıga mingizip,
Kayra baylap kabıştap,
Kara coltoy balanı
Bel baylagan beline
Bekem baylap tabıştap,
Cerge-Tal ıldıy cügürüp,
Eneñdin tizesi cerge bügülüp,
Kabırga söögü sögülüp,
Eki adam koşup kötörüp,
Enekeñdin köñülü caman bölünüp,
Sogonçok gana ıldıy tögülüp,
Eki adam katar kötörüp,
Enekeñ külük bolup baratat.
Baskanına bar cetpey,
Cürüşünö can cetpey,
Enekeñ çarçabay basıp alıptır,
Tamandın eti soyulup,
Ceñekeñ çaalıga cazdap
Şiltese tamandın eti bırkırap,
kalıptır.
Tim catkan menen enekeñ,
Kayışıp eneñ korgolop,
Aramdan korkup çırkırap.
Kaptaldan akkan kara kan
Karmaganı çok bolup,

Aşacak oldu Kanıkey,
Gerçek Buhara'ya yönelip,
Yürüyecek oldu Kanıkey.
Dulluğunu belli edip,
Seksenlik ihtiyarı
Omzuna bindirip,
Yeniden bağlayıp sarıp,
Kara bahtlı çocuğu
Bel bağladığı beline
Sıkıca bağlayıp yerleştirip,
Cerge-Tal'dan aşağı koşup,
Ananın dizi yere bükülüp,
Kaburga kemiği sökülüp,
İki insanı birden taşıyıp,
Anacığının gönlü fena bölünüp,
Topuğundan aşağı dökülüp,
İki insanı yan yana taşıyıp,
Anacığın yürük at olup gidiyor.
Adımına güç yetmez,
Gidişine can yetmez,
Anacığın yorulmadan yürümüş,
Taban eti soyulup,
Yengeciğin bitkin düşeyazıp,
Adım atsa taban eti param parça,
kalmış.
Sessiz dursa da anacığın,
İçi burkulup anan sinip,
Haramîlerden korkup feryat ederek.
Böğründen akan kara kan
Tuttuğu yeri kor olup,

Eneñdin maasısı ıldıy şorgolop.
Keçkeni tuşardan küygön ot bolup,
Omurtka söögü zırkırap,
Keñ dünüyö tar bolup,
Tamandın eti bırkırap,
Bukarga cetpey zar bolup,
Tamanı taşka taptalıp,
Çekesi aptap küngö kaktalıp,
Keñ dünüyö tar bolup,
Keñ-Koldu keçip çıga albay.
Enekeñe keñ dünüyö tar bolup,
Enekeñ Çapçıktın belin aşalbay
Oluya-Ata, Çoñ-Merki
Enekeñ çaalıgıp-çarçap basalbay.
Ortosun aşıp aldı ele,
Küyüktün-Belin aşalbay,
Enekeñ küyüp bir ıylap basalbay,
Enekeñ burkurap ıylap bardı ele.
Corgonun-Belin aşalbay,
Enekeñ cobop ıylap basalbay,
Capalak uçpas talaadan

Ananın mesinden aşağı sızıp.
Geçtiği sular topuktan yakan ateş olup,
Omurga kemiği sızlayıp,
Geniş dünya dar olup,
Taban eti param parça olup,
Buhara'ya varamadan zâr olup,
Tabanı taşta dövülüp,
Şakağı kavurucu güneşte kavrulup,
Geniş dünya dar olup,
Keñ-Kol'u geçip çıkamayıp.
Anacığına geniş dünya dar olup,
Anacığın Çapçık belini aşamayıp,
Oluya-Ata, Çoñ-Merki,
Anacığın bitkin düşüp yürüyemeyip.
Ortasını aşıp geçmişti,
Küyük Beli'ni aşamayıp,
Anacığın yanıp ağlayıp yürüyemeyip,
Anacığın hıçkıra hıçkıra ağlayıp varmıştı.
Corgo Beli'ni aşamayıp,
Anacığın inleyip ağlayıp yürüyemeyip,
Baykuş uçmaz bozkırdan

Calgız bir basıp zorugup,
Capanı tartıp ceñekeñ
Momunday işke colugup,
Tülkülör cürbös tömöndö
Tündö bir basıp oolugup,
Ee, tügöngön düynö, oñboy kal,
Uşunday dartka colugup.
Kazgaldak uçpas kara kır,
Kayrılbay uçup talaa dep,
Kança azap körüp enekeñ,
Karından çıkkan bala dep,
Sanaanın baarı bölünüp,
Sarı adırmak barganda
Baltırdan kandar dirkirep,
Basayın dese Kanıkey
Baltırdan kara kan ketip.
Tamanı tütöp oyulup,

Yapayalnız yürüyüp zorlanıp,
Cefayı çekip yengeciğin
Böyle bir derde uğrayıp,
Tilkilerin gezmediği aşağıda
Geceleyin yürüyüp çılgına dönüp,
Ey tükenmiş dünya, onmayasın,
Böylesi derde uğrayıp.
Angıt uçmaz kara sırtı,
Kuşun dönmeden uçup geçtiği bozkır deyip,
Nice azap görüp anacığın,
«Karnımdan çıkan yavru» deyip,
Düşüncesi hep bölünüp,
Sarı kıraçlara vardığında
Baldırından kanlar fışkırıp,
Yürüyeyim dese Kanıkey,
Baldırından kara kan gidip.
Tabanı tütüp oyulup,

	Enekeñ mingen zardabı	*Anacığın çektiği çile bu,*
3610	Kepiç kiybey, baypakçan,	*Pabuç giymeden, çorapla,*
	Keyiyt eken kurgan can,	*Dertlenirmiş zavallı can,*
	Ötük kiybey, baypakçan	*Çizme giymeden, çorapla*
	Ölböyt eken kurgan can.	*Ölmezmiş zavallı can.*
	Budur-budur adırga	*Tümsek tümsek kıraçlara,*
	Kazı-Kurttun kaykısın	*Kazı-Kurt'un sırtına*
	Kayran eneñ tayanıp,	*Zavallı anan dayanıp,*
	Ar cagı kara talaaga	*Ötesindeki kara bozkıra*
	Eñkeyip eneñ cetti ele	*Eğile eğile anan vardı,*
	Kee bir cerin karasañ	*Kimi yerine baksan*
3620	Dümpük-dümpük bel eken,	*Tümsek tümsek bel imiş,*
	Munarık bolup körüngön,	*Pusarık içinde görünen,*
	Adam baspas çöl eken.	*İnsan basmaz çöl imiş.*
	Tomuktay bolgon too cok,	*Aşık kemiği kadar dağ yok,*
	Tozokko salçu cer eken.	*Cehennem azabı çektiren yer imiş.*
	Tozoktu tartıp Kanıkey	*Cehennem azabı çekip Kanıkey'in*
	Bir keziger kezi eken.	*Bir sınandığı çağ imiş.*
	Söksööldüü, kök tikeni	*Saksavullu gök dikeni*
	Tamandan ötüp zırkırap,	*Tabanından geçip sızlatıp,*
	Talaada kızıl kumdarı	*Bozkırın kızıl kumları*
3630	Ötügündö şırkırap,	*Çizmesinde hışırdayıp,*
	Munacat kılıp Kudayga	*Tanrı'ya münacat edip,*
	Enekeñ Bukarga tentip burkurap,	*Anacığın Buhara'ya sürgün, hıçkırarak,*
	Mülcügön baştay mültüygön	*Kemirilmiş kemik başı gibi yalın kalan*
	Oşondo, karaluu barat Kanıkey,	*O zaman yaslı gider Kanıkey,*
	Enekeñ Kanıkeydin bagı cok.	*Anacığın Kanıkey'in bahtı yok.*
	Kaçıp barat Semetey.	*Kaçıp gider Semetey.*
	Cesir barat Kanıkey,	*Dul gider Kanıkey,*
	Tentip barat Semetey.	*Sürgün gider Semetey.*
	Kartayganda Çıyırdı	*Kocamışken Çıyırdı'yı*
	Conuna tarta mingizip,	*Sırtına çekip bindirip,*
3640	Bu cobotot kuu düynö.	*İnsanı ezer bu kahpe dünya.*
	Corgo minbes Kanıkey,	*Yorga bile binmez Kanıkey'i,*
	Colgo salıp küygüzüp,	*Yola koyup yandırıp,*
	Keñ dünüyö tar bolup,	*Geniş dünya dar olup,*
	Bukarga cetpey kar bolup.	*Buhara'ya varamadan hor olup.*
	Ceñeñdin türün körgöndö,	*Yengenin halini görünce,*

Bul uşunday bolgon soñ,	*Bu böyle olduktan sonra,*
Kim uşunday bolbosun!	*Kim böyle olmasın!*
Ceñeñ ıylap baratsa,	*Yengen ağlayıp giderken,*
Kayıñ ıylap, tal ıylap,	*Kayın ağlar, söğüt ağlar,*
Karap tursa ceñeñe	*Yengene bakıp duran*
Can-canıbar baarı ıylap,	*Canlı cansız hepsi ağlar,*
Astıñkı kara talaanın	*Aşağıdaki kara bozkırın*
Kaşatına barganda	*Yamacına vardığında,*
Karap tursa köz cetpeyt,	*Bakıp dursa göz yetmez,*
Ayta berse söz cetpeyt.	*Anlata anlata söz yetmez.*
Kazgaldak uçsa karıkkan,	*Angıt uçsa gözü kamaşan,*
Bezbeldek uçup col tartsa	*Bağırtlak uçup yola düşse*
Kanat başı talıkkan,	*Kanadının ucu yorulan,*
Tazkara uçup tak katkan	*Kel akbabanın uçup kaskatı kaldığı,*
Tañdayı kuurap dım catkan.	*Damağı kuruyup sessiz yattığı yer.*
Buurusun tiygen çiyin cok,	*Saban değmiş izi yok,*
Suur kazgan iyin cok.	*Dağ sıçanının kazdığı in yok.*
Müdürülör çiyi cok,	*Tökezlenecek çiğ otu yok,*
Cilik çagar taşı cok,	*İlik kıracak taşı yok,*
Añgek-çönök, añı cok,	*Çukuru çökeği, ini yok,*
Eköönü birdey kötörüp,	*İkisini birden taşıyıp,*
Ay talaada col cürgön	*Issız bozkırda yol yürüyen*
Kanıkeydin bagı cok.	*Kanıkey'in bahtı yok.*
Çaalıgıp çarçap turganda,	*Bitkin düşüp durduğunda,*
Astınan tozup çıguuçu	*Önünden karşılamaya çıkacak*
Taybuurul buudan dagı cok.	*Taybuurul küheylan dahi yok.*
Çaalıkkan artık talaada	*Bitkin düştüğü ıssız bozkırda*
Karmap miner buudan cok,	*Tutup binecek küheylan yok,*
Karasa canı keyüüçü,	*Bakıp da canı sızlayacak,*
Bayakı, kagılayın kırgız curt,	*O kurban olduğum Kırgız yurdundan*
Karaan kılgan tuugan cok.	*Dayanak olacak akraba yok.*
Keñ dünüyö tar bolup,	*Geniş dünya dar olup,*
Eköönü katar kötörüp,	*İkisini yan yana taşıyıp,*
Oşol catkan Bukardı	*Şu uzanan Buhara'yı*
Bir körörgö zar bolup,	*Bir görmeye hasret kalıp,*
Enekeñ kaydan ayanıp,	*Anacığın kendini hiç esirgemeden,*
Ceti kün tınbay col cürüp,	*Yedi gün durmadan yol yürüyüp,*
Kılçalık körböy kuu candı.	*Kıl kadar saymadı şu kuru canı.*

	Baltır etin oorutup,	*Baldır etini ağrıtıp,*
	Sogonçogun coorutup,	*Topuğunu yara edip,*
	Künü-tünü ceti kün,	*Gece gündüz yedi gün,*
	Çıkanaktap uyku albay,	*Dirseğe yaslanıp uyku almadan,*
	Çırım etip tınç albay,	*Kestirip dinlenmeden,*
	Uykuga közün bölböstön,	*Uykuya göz ayırmadan,*
3690	Cambaşın cerge koyboston,	*Yanını yere koymadan,*
	Künü-tünü ceti kün,	*Gece gündüz yedi gün,*
	Enekeñ kaydan ayandı,	*Anacığın kendini hiç esirgemedi,*
	Akkan dayra boyuna,	*Akan derya boyuna,*
	Kirip keldi enekeñ	*Girip geldi anacığın*
	Sır-Darıyanın boyuna.	*Sır-Derya'nın boyuna.*
	Catkan eken Sır-Dayra	*Uzanıp yatarmış Sır-Derya,*
	Ayta berse söz cetpey,	*Anlatmaya söz yetmez,*
	Ar cagına köz cetpey.	*Öte yakasına göz yetmez.*
	Oşo kezde karasañ	*O sırada baksan*
3700	Sır-Dayra suusu kiriptir,	*Sır-Derya suyu kabarmış,*
	Üstünö üyör cürüptür,	*Üstünden taşkın yürümüş,*
	Möñgünün başı coşulup,	*Buzulun başı çözülüp,*
	Böyrögünön kaşka suular koşulup,	*Böğründen berrak sular katılıp, Kısmeti*
	Keşigi cok kançıktı	*yok kancığın*
	Bölökçö kirip alıptır,	*Büsbütün kabarıvermiş,*
	Bor cıttanıp ılaylap,	*Tebeşir kokup bulanıp,*
	Bolboy kirip alıptır	*Durmak bilmeden kabarıvermiş,*
	Taşıçuu suular taşıptır,	*Taşacak sular taşmış,*
	Tal başınan aşıptır.	*Söğüt başından aşmış.*
	Üstünön köbük caltırap,	*Üstünde köpük parıldayıp,*
3710	Tübünön suusu baldırap,	*Dibinden suyu çağıldayıp,*
	Uşuntüp kirip alıptır.	*İşte böyle kabarıvermiş.*
	Tamandın eti sabılıp,	*Taban eti sarkıp,*
	Sır-Dayra barıp kamalıp,	*Sır-Derya'da varıp kısılıp,*
	Çırkırap eneñ turdu emi.	*Feryat edip anan durdu şimdi.*
	Köödöngö batpay köp sanaa,	*Göğsüne sığmaz nice kaygı,*
	Sultan ceñeñ Kanıkey,	*Sultan yengen Kanıkey,*
	Közünün caşı on talaa.	*Gözünün yaşı on kol olup akar.*
	«Kazılgan kalıñ orumdu,	*«Kazılmış derin çukurumu,*
	Suusu da duşman bir kılıp,	*Suyunu da düşman edip,*
3720	Kagılayın bir Kuday,	*Kurbanın olayım bir Tanrı,*

Körgözmökçü bolduñ sonundu!
Anısınan men şorduu
Attap bir tüşsöm dayraga,
Kolumdagı cetimdi
Korduk kılıp barabı,
Üstümdögü enemdi
Üyörü kelip culabı?
Tompoytup taşka çapkılap,
Toodoy bolgon canımdı
Kızıl ala kılabı?
Kol menen buttun baarısın
Korduk kılıp culabı?
Kankoruman ayrılıp,

Göstermek istedin şu görülmedik işi!
Ondan da öte ben bahtsız,
Adımımı atıp deryaya girsem,
Kucağımdaki yetimi
Hor görüp götürür mü,
Sırtımdaki anamı
Taşkını gelip koparır mı?
Şişirip taşlara vurup,
Dağ gibi olan canımı
Kıpkızıl kan eder mi?
Elimle ayağımın hepsini
Hor görüp koparır mı?
Kan içen erimden ayrılıp,

Kaçkan katın men boldum.
Kadam bir cayga bastırbay,
Tozgon bir dayra sen bolduñ.
Kol bergenim – Kocakmat*
Közüñdü kaçan salasıñ,
Kol berişken – kırk çilten*,
Oo, Kuday, kaçan bir koldop alasıñ?
Keñ dayra kemel birlerim,
Kaçan bir koldop alasıñ?
Kara çaar kabılan,
Kankorumdun coldoşu
Kaptalımdan çamınçı,
Çolok kuyruk arslan,
Kankorumdu koldop cürgön birleri,
Uşu bügün maa kabılçı!
Kırk çilten, kızır Iliyasım,
Kıstaldım, bügün col berçi.
Cıñaylak kızıl dubana,
Kaygırtpay maga kol berçi,
Küpüldöp akkan çoñ dayra,
Bügün küyüttüü canga col berçi!»
Munacat kılıp burkurap,
Buudan eneñ Kanıkey
Tiginen tüşüp çırkırap,
Cesir eneñ Kanıkey –

Kaçan kadın ben oldum.
Adımımı bir yere bastırmadan,
Yolumu kesen derya sen oldun.
El verdiğim — Kocakmat,
Gözünü ne zaman çevirirsin,
El verişilen — kırk çilten,
Ah Tanrı, ne zaman kollayıverirsin?
Geniş derya, kâmil pîrlerim,
Ne zaman kollayıverirsiniz?
Kara benekli kaplan,
Kan içen erimin yoldaşı,
Böğrümden atılıp geliver,
Küt kuyruk arslan,
Kan içen erimi kollayan pîrler,
İşte bugün bana görünüver!
Kırk çilten, Hızır İlyas'ım,
Darda kaldım, bugün yol veriver.
Yalınayak kızıl divane,
Kaygıya salmadan bana el veriver,
Gümbürdeyip akan koca derya,
Bugün dertli cana yol veriver!»
Münacat edip hıçkırarak,
Küheylan anan Kanıkey
Olduğu yere çöküp feryat ederek,
Dul anan Kanıkey —

Iylap turat burkurap.
Iylagandan sabılıp,
Tilek kılıp enekeñ,
Kırk çiltenge calınıp:
«Kıstoo kördüm, o düynö,
Keñ Bukarga cetebi,
Ceti kün açka kalıptır
Uşu turgan Semetey,
Ee Kuday, bügün ölüp ketebi?
Kagılayın eneke,
Car-konuş boyloy konombu?
«Calgızı menen enesin
Capaanı körüp Kanıkey

Hıçkıra hıçkıra ağlayıp durur.
Ağlamaktan bitkin düşüp,
Dilek dileyip anacığın,
Kırk çiltene yalvarıp:
«Darlık gördüm, ah dünya,
Geniş Buhara'ya varır mı,
Yedi gün aç kalmıştır
Şu duran Semetey,
Ey Tanrı, bugün ölüp gider mi?
Kurbanın olayım anacığım,
Yar kıyısı boyunca mı konayım?
«Biriciği ile anasını,
Cefayı görüp Kanıkey,

Beycayınan öltürüp,
Calgız kaldı» – dedirtip,
Caman attuu bolombu?
Ceti kün balañ daam sızbay,
Açkadan ölüp ketet beym,
Kagılayın eneke,
Acalı mintip cetet beym.
Men karabet şorduunun
Amalı gana mintip ketet beym?!
Töbömö bütkön kayran çaç
Eneke, törtkö bir bölüp öröyün,
Kıyamat* ketken Manaska,
Törömdön kalgan calgızga
Eneke, kurman bir bolup ölöyün.
Talastı cerdep kent kılgan,
Kıstalıp tirüü turganda
Kagılayın eneke,
Ne murazga ceteyin,
Kanımdan kalgan çunakka
Mından körö kurman bir bolup
keteyin. Orgutup tulpar baylagan,
Eneke, ak tinte berseñ alayın,
Öpkömö mintip salayın.
Uşuntüp tirüü turgança,
Kagılayın eneke,

Yersiz yurtsuz öldürüp,
Yalnız kaldı» dedirtip,
Kötü ada mı çıkayım?
Yedi gün çocuğun tat tatmadan,
Açlıktan ölüp gider besbelli,
Kurbanın olayım anacığım,
Eceli böyle yetişir besbelli.
Ben kara yüzlü bahtsızın
Çaresi böyle mi tükenir besbelli?!
Tepemde biten aziz saçımı,
Anacığım, dörde bölüp öreyim,
Kıyamete giden Manas'a,
Beyimden kalan biriciğe,
Anacığım, kurban olup öleyim.
Talas'ı yurt edinip kent kılan,
Darda kalıp sağ dururken,
Kurbanın olayım anacığım,
Hangi murada ereyim,
Hanımdan kalan yavrucağa,
Bundansa kurban olup
gideyim. Coşturup küheylan bağlayan,
Anacığım, Ak-tinte'yi verirsen alayım,
Ciğerime böyle saplayayım.
Böyle sağ duracağıma,
Kurbanın olayım anacığım,

Ekööñörgö kurmandık bolup ölöyün.
Azuuga salıp çaynagan.
Sır-Dayra suunun boyuna,
Kamalıp kalgan enekeñ
Kanıkeydin konogu.
Konup ıylap tınç catkan
Munu mınday taştayın,
Kabılan Bakay, döö, sultan
Abakeñden baştayın.
Abañ Bakay kökcaldın
Aykırıgı azanday,
Astıga salsa ak coltoy,
Arkası biyik san koldoy,
Oluya çaldın uulu oşol,
Kudaydın süygön kulu oşol.
Karañgıda köz tapkan,
Kapilet cerde söz tapkan,

İkinize kurbanlık olup öleyim. Azı dişine vurup çiğneyen.
Sır-Derya suyunun boyunda,
Kısılıp kalan anacığın,
Kanıkey'in konak yeri bu.
Konup ağlayıp sessiz yatan
Bunu şöyle bırakayım,
Kaplan Bakay'dan, dev sultandan,
Amcandan başlayayım.
Amcan Bakay gök yelelinin
Haykırışı ezan gibi,
Öne düşse uğuru ak,
Ardı yüce, sayısız ordu gibi,
Evliya ihtiyarın oğlu odur,
Tanrı'nın sevdiği kulu odur.
Karanlıkta göz bulan,
Beklenmedik yerde söz bulan,

Asmandan cıldız kozgolgon,
Akıret* ketken Manaska
Akırettik dos bolgon.
Doonu birge doolaşkan,
Coonu birge coolaşkan.
Çalgındı birge çalışkan,
Çampañdan* cılkı alışkan.
Bitteyinde birigip,
Barmaktay kündö baş koşkon.
Kılıçtın mizin attaşkan,
Kırk kayra col anttaşkan.
Kastaşkan coonu mert kılgan,
Cılgınduu, Keñ-Kol cer kılgan,
Toguzunda kezigip,
Kabılan zor Manastı er kılgan.
Orto Keñ-Kol caylagan,
Kezikken şoru kaynagan.
Açuusuna tiygendi
Astına salıp aydagan,
Artık kılmış kılgandı
Busurmandın karıya,

Gökten yıldız oynamış,
Ahirete giden Manas'a
Ahiretlik dost olmuş.
Davayı birlikte gütmüş,
Düşmanla birlikte cenk etmiş.
Keşfe birlikte çıkmış,
Çampañ'dan yılkı almış.
Bir bitçikken birleşip,
Parmak kadarken baş koşmuş.
Kılıç ağzından atlayıp ant içmiş,
Kırk kez yeniden yol antlaşmış.
Düşmanlık eden yağıyı tepelemiş,
Ilgınlı Keñ-Kol'u yurt kılmış,
Dokuzunda karşılaşıp,
Kaplan, ulu Manas'ı er kılmış.
Orta Keñ-Kol'u yaylamış,
Karşısına çıkanın çilesi kaynamış.
Öfkesine dokunanı
Önüne katıp sürmüş,
Aşırı suç işleyeni de,
Müslümanın ihtiyarı,

Katagandın kan Koşoy	*Katagan'ın hanı Koşoy'u*
Karıya – dep, sıylagan,	*«İhtiyar» diye ağırlamış,*
Kabarın ugup alganda	*Haberini işitince*
Tömönkü Kañgaydın kanı ıylagan.	*Aşağı Kañgay'ın hanı ağlamış.*
Bet alışıp dos bolgon,	*Yüz yüze gelip dost olmuş,*
Berendigin bilgende	*Yiğitliğini bilince*
Beecindin kanı kozgolgon.	*Beecin'in hanı yerinden oynamış.*
Ak maral kuup uy kılgan,	*Ak maralı kovalayıp inek gibi gütmüş,*
Asılı Manas barında	*Asil Manas varken*
Atışkan coonu buy kılgan.	*Atışan düşmanı perişan etmiş.*
Kök maral aydap uy kılgan,	*Gök maralı sürüp inek gibi gütmüş,*
Kökcalının barında	*Gök yelelisi varken*
Közdögön cerdi buy kılgan.	*Göz koyduğu yeri perişan etmiş.*
Şay koldogon şer bolup,	*Şay'ın kolladığı arslan olup,*
Ay-aalamdın baarına	*Ay-âlemin hepsine*
Alı ceter er bolup,	*Gücü yeter er olup,*
Kanatınan kayrılıp,	*Kanadı kırılıp,*
Kurup cürgön çagı oşol	*Perişan gezdiği çağ işte bu,*
Manasınan ayrılıp.	*Manas'ından ayrılıp.*
Kamagan cerden dilde algan,	*Kuşattığı yerden altın almış,*
Dilde cüktöp bildi algan,	*Altın yükletip ganimet almış,*
Kankorunun barında	*Kan içeni varken*
Kara közdön miñdi algan.	*Kara gözlüden binini almış.*
Kara suuga kan kuyup,	*Kara suya kan döküp,*
Ölöñdüü cerge ört koygon.	*Otlu yere ateş salmış.*
Ombunu buzup olco algan,	*Ombu'yu bozup ganimet almış,*
Oyronunun barında	*Kahramanı varken*
Ortosun gana buzup col salgan.	*Tam ortasını yarıp yol açmış.*
Kan içip cürüp katıkkan,	*Kan içe içe pekişmiş,*
Kabılan Bakay atıkkan.	*Kaplan Bakay diye ün salmış.*
Börk al dese, baş kesken,	*«Börk al» dese baş kesmiş,*
Cin tök dese, kan tökkön.	*«Heybe dök» dese kan dökmüş.*
On birine kelgende	*On birine geldiğinde*
Ordo buzup, olco algan,	*Orda bozup ganimet almış,*
On ekige kelgende	*On ikisine geldiğinde*
Ordoluu curtka kan bolgon.	*Otağlı yurda han olmuş.*
Oluyat tünöp Bakayga	*Ermişlik gelip Bakay'a konmuş,*
Oluyazaada can bolgon.	*Evliya soylu can olmuş.*

Oyronunan ayrılıp
Oşondo Bakay kor bolgon.
Kanatınan kayrılgan,
Kankor Manasınan ayrılgan.
Egizinen ayrılıp,
Egizdi Kuday algan kez.
Talaska tikken bagı cok,
Almambet, Çubak dagı cok,
Bel baylagan beli cok,
Belgilüü Manas şeri cok,
Berendi Kuday algan kez,
Bakayıñ beleske elkin kalgan kez,
Asmandan cıldız bölünüp,
Berenim tabış kıldı – dep,–
Bakayıñ töö kaytarıp kalgan kez.
Asmandan cıldız birindep,
Bayakı Cañırıktın Car-Kıya,

Kahramanından ayrılıp
O zaman Bakay hor olmuş.
Kanadı kırılan,
Kan içen Manas'ından ayrılan.
İkizinden ayrılıp,
İkizini Tanrı'nın aldığı çağ.
Talas'a diktiği bağı yok,
Almambet, Çubak dahi yok,
Bel bağladığı beli yok,
Namlı Manas arslanı yok,
Yiğidi Tanrı'nın aldığı çağ,
Bakay'ının belde kimsesiz kaldığı çağ,
Gökten yıldız kopup,
«Yiğidim ses verdi» diye —
Bakay'ının deve güttüğü çağ.
Gökten yıldız tek tek dökülüp,
O bildik Cañırık'ın Car-Kıya'sı,

Calgız attın çubama,
Beş-Taştın başı bek cayloo
Begireek toonun conunda,
Beren Bakay kökcaldın
Beş cüz tütün kolunda.
Kökcalım Manas öldü – dep,
Körüngön cerde köp ıylap,
Közü kalgan iriñdep,
Köödönü kalgan kirildep,
Carıktık Bakay oluya.
Cazdıkka başın salgan kez,
Cabıgıp catıp kalgan kez,
Top adam bolso coloboy,
Tompoyup Bakay kalgan kez.
Cıyından Bakay kaçkan kez,
Çoguluş bolso coloboy,
Tompoyup Bakay kökcalıñ
Oboçolop kaçkan kez.
Argın, kırgız ata curt
Astı Bakay tük kelbeyt,
Ayköldön kalgan elim – dep,

Tek atın geçtiği keçiyolu,
Beş-Taş'ın başı berk yayla,
Daha sarp dağın sırtında,
Yiğit Bakay gök yelelinin
Beş yüz ocak elinde.
«Gök yelelim Manas öldü» diye,
Görünen her yerde çok ağlayıp,
Gözü irinli kalmış,
Göğsü hırıltılı kalmış,
Nur yüzlü Bakay evliya.
Yastığa başını koyduğu çağ,
Kederlenip yatıp kaldığı çağ,
Kalabalık olsa yaklaşmayıp,
Bir başına büzülüp Bakay'ın kaldığı çağ.
Toplantıdan Bakay'ın kaçtığı çağ,
Dernek olsa yaklaşmayıp,
Büzülüp Bakay gök yelelin
Kenara çekilip kaçtığı çağ.
Argın, Kırgız ata yurdunun
Yanına Bakay hiç varmaz,
«Ayköl'den kalan elim» diye,

	Altı aramga tük kelbeyt.	*Altı haramîye hiç varmaz.*
3910	Arıslanıñ Bakay kabılan,	*Arslanın Bakay kaplan,*
	Altı aram cüzün tük körböyt.	*Altı haramînin yüzünü hiç görmez.*
	Abıke, Köböş – altı aram	*Abıke, Köböş — altı haramî*
	Alım salıp küç kılsa	*Vergi salıp zor etse,*
	Çöyçökkö kuyup çay berbeyt,	*Çanağa koyup çay vermez,*
	Cılkıdan kotur tay berbeyt,	*Yılkıdan uyuz tay vermez,*
	Alım turmak taş berbeyt,	*Vergi şöyle dursun taş vermez,*
	Altı aramga baş berbeyt.	*Altı haramîye baş eğmez.*
	Argın, kırgız öz curtu	*Argın, Kırgız öz yurdunu*
	Kanattuuga kaktırbayt,	*Kanatlıya kaptırmaz,*
3920	Tumşuktuuga çektirbeyt,	*Gagalıya gagalatmaz,*
	Ketik baş çöptü ottotpoyt,	*Güdük başlı otu bile otlatmaz,*
	Manastın cogun coktotpoyt.	*Manas'ın yokluğunu aratmaz.*
	Cerge carık tögülüp,	*Yere ışık dökülüp,*
	Kıbıla közdöp zirildep,	*Kıbleye doğru titreşip,*
	Asmandan cıldız çırkırap,	*Gökten yıldız çığrışıp,*
	Kıbıla közdöp dırkırap,	*Kıbleye doğru akıp,*
	Tañ carılıp dümpöyüp,	*Tan yarılıp kabarıp,*
	Tañdın artı bültöyüp,	*Tanın ardı belirip,*
	Tañ kaşkayıp sögülüp,	*Tan ağarıp sökülüp,*
3930	Cerge carık tögülüp,	*Yere ışık dökülüp,*
	Uykudan çoçup oygonup,	*Uykudan irkilip uyanıp,*
	Oşondo Bakay kabılan	*O zaman Bakay kaplan,*
	Oñ cagına tolgonup,	*Sağ yanına dönüp,*
	Turup amaz okunup,	*Kalkıp namaz kılıp,*
	Kök tulparın tokunup,	*Gök küheylanını eyerleyip,*
	Ölgöndö körgön calgızı	*Can gözüyle gördüğü biriciği*
	Semeteyden çoçunup.	*Semetey için ürperip.*
	Toktoboy cürök bolkuldap:	*Durmadan yüreği güm güm atıp:*
	«Acalım cetse ölöyün,	*«Ecelim yeterse öleyim,*
3940	Cetimim menen cesirim,	*Yetimim ile dulumu,*
	Semeteyim köröyün.	*Semetey'imi göreyim.*
	Baş-ayagın cıynayın,	*Başını sonunu derleyeyim,*
	Baatırdan kalgan cetimim	*Bahadırdan kalan yetimim*
	Semeteyim surayın.	*Semetey'imi sorayım.*
	Semetey közün bir körböy,	*Semetey'in yüzünü bir görmeden,*
	Kantkende tirüü turayın.	*Nasıl olur da sağ dururum.*

Tulparımdı oñdop tokuyun,
Tuygun balam Kanıkey
Turbay kuran okuyun.
Ayaş enem Çıyırdı
Kayrılıp keñeş aytayın,
Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu
Kayran balam Kanıkey
Bir kezigip kaytayın.
Cesirimdi köröyün,
Cetimimdi öböyün.
Ayzaga takkan celegim,
Aykölüm Manastan kalgan belegim,
Eçak çaap ketiptir.
Cetimimdi köröyün,
Kol kayırım bereyin.
Koynuma salıp calgızdı
Byar erkeletip keleyin.

Küheylanımı düzeltip eyerleyeyim,
Şahin evladım Kanıkey'e
Durmadan Kur'an okuyayım.
Dost anam Çıyırdı'ya
Uğrayıp öğüt söyleyeyim,
Kara yağızın güzeli,
Müslümanın soylusu,
Zavallı kızım Kanıkey'le
Bir buluşup döneyim.
Dulumu göreyim,
Yetimimi öpeyim.
Mızrağa taktığım bayrağım,
Ayköl'üm Manas'tan kalan armağanım,
Çoktan yağmalayıp gitmişler.
Yetimimi göreyim,
Elimle sadakamı vereyim.
Koynuma alıp biriciği
Bir hoşça sevip geleyim.

Astındagı tulparga
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminip,
Cerdin cüzün uratıp,
Kök tulpar menen çuratıp.
Eñkeyişke kelgende
Bakay kandın Kök tulpar
Eliktey kolu sayılıp,
Ör tayana bergende
Cal-kuyrugu cayılıp,
Tamanı cerge tarsıldap,
Kara bolot oozduk
Kömököydö karsıldap,
Araanday* oozu açılıp,
Kan aralaş ak köbük
Omuroodo çaçılıp,
Baskan ceri bırkırap,
Can kazanday dañkanı*
Töbösündö çırkırap.
Kasaba koldo kalkıldap,

Altındaki küheylana
Sağlı sollu kamçı vurup,
Öne arkaya mahmuzlayıp,
Yerin yüzünü sarsıp,
Gök küheylanla dörtnala uçup.
İnişe geldiğinde
Bakay hanın Gök küheylanı,
Karaca gibi ön ayağı uzanıp,
Yokuşa dayandığında
Yelesi kuyruğu yayılıp,
Toynağı yere çat çat vurup,
Kara çelik gem
Damağında şakırdayıp,
Bıçkı gibi ağzı açılıp,
Kan karışık ak köpük
Döşünde saçılıp,
Bastığı yer paralanıp,
Can kazanı gibi kesekler
Tepesinde vınlayıp.
Sancak elde dalgalanıp,

Kara bolot ar kesken
Aydalıda carkıldap,
Kayran Bakay kabılan
Kaynardın kara közünö,
Kak çınardın özünö,
Tört-Küldün tömön cagına,
Törö Manastın saygan bagına,
Baatırdın mingen tagına,
Cetip keldi çuratıp.
Cetip kelse çuratıp,
Talının baarın sulatıp,
Tamının baarın uratıp,
Takır çaap ketiptir.
Tüptüz kılıp ordonu,
Taş kalaanı talkalap,
Takır çaap alıptır,
Ar kaysı cerde orkoyup,
Ordonun ordu kalıptır.

Her şeyi kesen kara çelik
Omuzda parıldayıp,
Aziz Bakay kaplan
Kaynağın kara gözüne,
Tam çınarın dibine,
Tört-Kül'ün aşağı yanına,
Bey Manas'ın diktiği bağa,
Bahadırın oturduğu tahta,
Dörtnala varıp geldi.
Dörtnala varıp gelse,
Söğütlerinin hepsini devirip,
Damlarının hepsini yıkıp,
Tümünü yağmalayıp gitmişler.
Ordayı dümdüz edip,
Taş kaleyi paralayıp,
Tümünü yağmalamışlar,
Şurda burda yükselen,
Ordanın yeri kalmış yalnız.

Kanıkeydin ak saray,
Kaalga temir som kalay,
Tört-Kül döbö boluptur,
Eçak kelip cetimdi
Birööö öltürüp koyuptur.
Bulanı* bulap alıptır,
Buzuktu mintip salıptır,
Kak etkenden karga cok,
Kuk etkenden kuzgun cok,
Kurulay talaa kalıptır.
«Kazbay kal Kuday orumdu,
Kaynatpa Kuday şorumdu,
Capalak uçpas talaada
Calgızdık körör kün bele?
Calgızım Semeteyden ayrılıp,
Sakalın coolor kırkıp salganbı?
Caldırap kalar kün bele?
Topurak uçpas talaadan
Toktoboy kelip kayrılıp,
Tomsortup Kuday ne koyduñ,

Kanıkey'in ak sarayı,
Kapısı demir, som kalay,
Tört-Kül tepe olup kalmış,
Çoktan gelip yetimi
Birileri öldürmüş sanki.
Malı mülkü yağmalamışlar,
Bozgunu böyle salmışlar,
«Gak» diyecek karga yok,
«Guk» diyecek kuzgun yok,
Bomboş bozkır kalmış.
«Kazma Tanrım çukurumu,
Kaynatma Tanrım çilemi,
Baykuş uçmaz bozkırda
Yalnızlık görecek gün müydü?
Biriciğim Semetey'den ayrılıp,
Sakalını düşmanlar mı kırkmış?
Boynu bükük kalacak gün müydü?
Toz kalkmaz bozkırdan
Durmadan gelip dönüp,
Neden böyle öksüz kodun Tanrım,

Calgızım Semeteyden ayrıltıp.
Taap catkanda bolbodum,
Toguz ay sapar col cürsöm
Tokup bir miner buragım*,
Top oluya baş koşup,
Batadan bütkön çıragım.
Altı ay sapar col cürsöm,
Alıska miner buragım,
Abası Koşoy baatırdan
Surap algan çıragım.
Ay kasaba talmızım*,
Ayköldön kalgan calgızım.
Astıga salsa ak colum,
Arkamda cürsö san kolum,
O, Semetey, kül botom
Kara kaşka tınarım,
Manaska tete bolot – dep,
Karmap bir turgan çıragım.
Kagılayın kül botom,
Belgi kıldım sözümdü,
Berenden kalgan calgız – dep,– O,
Semetey, çıragım!

Biriciğim Semetey'den ayırıp.
Doğduğunda bulunamadım,
Dokuz ay sefer yol yürüsem
Eyerleyip bineceğim Burak'ım,
Nice evliya baş koşup,
Duadan olma çerağım.
Altı ay sefer yol yürüsem,
Uzağa bineceğim Burak'ım,
Amcası Koşoy bahadırdan
Dileyip alınmış çerağım.
Ay sancaklı tılsımım,
Ayköl'den kalan biriciğim.
Öne düşürsem ak yolum,
Ardımda yürüse sayısız ordum,
Ey Semetey, gül botam,
Kara akıtmalı şahinim,
«Manas'a denk olur» diye,
Elimde tuttuğum çerağım.
Kurbanın olayım gül botam,
Sözümü nişan kıldım,
«Yiğitten kalan biricik» diye — Ey
Semetey, çerağım!

Meder bir kıldım özüñdü.
Belimden meder sınganbı,
Karıp kalgan çagımda
Möni bir Kuday urganbı?
Coo colobos sakalım
Sagızgan, kuzgun kırkkanbı?
Cagılgan şamım öçkönbü?
Calgız bir balam Kanıkey
Coo olcolop ketkenbi?
Kartayganda Çıyırdı
Dañgıttarga carganbı,
Cesir menen cetimim
Murun kelip körbögön
Uşu turgan Bakaydın
Kanatımdan kayrılıp,
Kantip tirüü turamın,

Kendini kendime meded kıldım.
Belimdeki dayanağım mı kırıldı,
Kocayıp kaldığım çağda
Beni Tanrı mı çarptı?
Düşman yanaşmaz sakalımı
Saksağan, kuzgun mu kırkmış?
Yakılan mumum mu sönmüş?
Bir tanecik kızım Kanıkey'i
Düşman mı ganimet edip gitmiş?
Kocamışken Çıyırdı'yı
Yaban itlerine mi parçalattılar,
Dul ile yetimimi
Önce gelip görmeyen
Şu duran Bakay'ın,
Kanadımdan kırılıp,
Nasıl sağ dururum,

Kanışım Kanıkeyden ayrılıp.
Düynögö kanıp köp altın
Düynösün buzup cetimdin
Çaap catkanda bolbodum.
Altın menen dildesin
Çaçkan cerde bolbodum,
Kazına oozun talkalap,
O, Kuday, açkan cerde bolbodum!
Ayçılık mingen ak tulpar
Kuyruk, calın men tarap,
Örböy bir ölüp kalambı?
Ayköldön kalgan calgızdı
Bir körörgö zar bolup,
Körböy gana ölüp kalambı?
Ay kaşında çolponum,
Aylanayın Semetey
Aldeylep turgan çolponum!
Manastan kalgan muraapım,
Baatırdan kalgan calgızım,
Mañdayga bütkön calgızım,

Kıtaydan kıyın coo kelip,
Töbösünön baskanbı?
Aldeylegen calgızdı
Kurmandıkka çalganbı?
Karaanım balam Kanıkey,
Kagılayın çıraktı
Olco katın kılganbı?
Kartayganda Çıyırdı
Kagılayın enemdi
Eki közün teñ çukup,
Kapkaydagı kegin alganbı?
Kaykaygan belim sınganbı,
Cetimimden ayrılıp
Meni cetkileñ Kuday urganbı?
Kökcaldan kalgan tuyak – dep,
Töön menen tömön tüş,
Töösünö kaydan kayrıldım,
Töö kaytaram – dep cürüp,

Hanımım Kanıkey'den ayrılıp.
Dünya malına doymayıp nice altını,
Yetimin varını bozup
Yağmalarken bulunamadım.
Altını ile sikkesini
Saçtıkları yerde bulunamadım,
Hazine ağzını paralayıp,
Ah Tanrım, açtıkları yerde bulunamadım!
Aylık yola binilen ak kübeylan,
Kuyruğunu, yelesini ben tarayıp,
Doğrulamadan ölüp mü kalayım?
Ayköl'den kalan biriciği
Bir görmeye hasret kalıp,
Görmeden mi ölüp kalayım?
Ayın yanındaki çolpanım,
Kurban olayım Semetey,
Ninniyle uyuttuğum çolpanım!
Manas'tan kalan mirasım,
Bahadırdan kalan biriciğim,
Alnıma yazılan biriciğim,

Kıtay'dan çetin düşman gelip,
Tepesinden mi basmış?
Ninniyle uyutulan biriciği
Kurban diye mi boğazlamışlar?
Dayanağım kızım Kanıkey'i,
Kurban olduğum çerağı
Ganimet karısı mı yapmışlar?
Kocamışken Çıyırdı'nın,
Kurban olduğum anamın
İki gözünü birden oyup,
Nice eski öçlerini mi almışlar?
Dimdik belim mi kırıldı,
Yetimimden ayrılıp
Beni ulu Tanrı mı çarptı?
«Gök yeleliden kalan toynak» diye,
Devenle birlikte yerin dibine bat,
Devesine neden döndüm ki,
«Deve güderim» diye diye,

Küydürgü Semeteyden ayrıldım. Coo
colobos bu sakal
Malıñ menen apat bol,
Malına gana kaydan kayrıldım,
Kızıtalak bu murut,
Mal kaytaram – dep cürüp,
Bazarım Kanıkeyden ayrıldım!
Kokuydan kokuy, Semetey
Kokuydan kokuy, Semetey,
Özön eelep, çöp aldım,
Özöngö malım cayam – dep,
Çıragım Semeteydi cep aldım.
Cesir menen cetimden
Kaygıga tüşkön kayran baş
Curtuna kelip kayrıldım,
Çıragım Semeteyden ayrıldım.
Bügün men tındım bir kılıp
Kün cañ-cuñ çaap köp aldım,
Algandıgı kurusun,
Calgızım Semeteydi cep aldım. Ölböy
kaldım cayıman
Kanatımdan kayrıldım,
Çıragım Semeteyden ayrıldım,
Calgızım Semeteydin barınan.
Bolotumdu mokottum,
Kıraanım Kanıkeydi cogottum,
Saparımdın barında
Cesir menen cetimim
Aldırıp iydim caman at,
Ceti birge kol bergen

Yürek yakan Semetey'den ayrıldım.
Düşman yanaşmaz bu sakal,
Malınla birlikte yok ol,
Malına neden döndüm ki, Kahrolası bu bıyık,
«Mal güderim» diye diye,
Pazarım Kanıkey'den ayrıldım!
Vah vahlar olsun, Semetey,
Vah vahlar olsun, Semetey,
Vadi tutup ot biçtim,
«Vadiye malımı yayarım» diye,
Çerağım Semetey'i yedim başımdan.
Dul ile yetimden
Kaygıya düşen zavallı baş,
Yurduna gelip döndüm,
Çerağım Semetey'den ayrıldım.
Bugün ben hepten tükendim,
Nice cañ-cuñ vurup çok mal aldım,
Almışlığım kurusun,
Biriciğim Semetey'i yedim başımdan.
Ölmeyip kaldım olduğum yerde,
Kanadımdan kırıldım,
Çerağım Semetey'den ayrıldım,
Biriciğim Semetey'in varlığından.
Çeliğimi körelttim,
Kıranım Kanıkey'i yitirdim,
Ömür yolum varken daha
Dul ile yetimimi
Kaptırıverdim, kötü ün oldu,
Yedi pîre birden el veren,

Cetkileñ Manas can dostum,
Ce bolboso ala cat!
Coo örttögön kuu sakal
Condo kalar çagımbı?
Keñ-Koldoy boyum caşırıp,
Keyibey kantip turayın
Kankordon kalgan Semetey
Kayda ekeni daynı cok,

Yetkin Manas can dostum,
Olmazsa al götür beni de!
Düşmanın yaktığı kuru sakal
Sırtlarda kalacak çağım mı?
Keñ-Kol gibi boyumu gizleyip,
Dertlenmeden nasıl durayım,
Kan içen erden kalan Semetey
Nerede olduğu belirsiz,

Kantip tirüü turayın!
Talastay boyum caşırıp,
Töö kaytaram dep cürüp,
Taalayımdı kaçırıp,
Kantip tirüü turayın!
Kimdi gana meder kılamın,
Kulunum Kanıkeyden ayrılıp,
Kantip tirüü turamın!
Coo olcosu bolduñbu?
Kıtay kırkıp kettibi?
Senden bir kantip kalayın!
Kurmanga buyrup kanımdı,
Emi kıyayın bügün canımdı
Ayrılıp kantip kalayın,
Andan körö canımdı
salayın!
Dostum Manas ölgöndö
Ölböy tirüü cürgönüm
Sakalımdın agında,
Zarlaganım kim üçün,
Zarlap ölböy cürgönüm
Bir Semetey bala üçün.

Nasıl sağ durayım!
Talas gibi boyumu gizleyip,
«Deve güderim» diye diye,
Bahtımı kaçırıp,
Nasıl sağ durayım!
Kimi kendime meded kılayım,
Yavrum Kanıkey'den ayrılıp,
Nasıl sağ dururum!
Düşman ganimeti mi oldun?
Kıtay mı kırıp geçti?
Senden nasıl geri kalayım!
Kanımı kurbana adayıp,
Şimdi kıyayım bugün canıma,
Ayrı düşüp nasıl kalayım,
Ondansa canımı ortaya
koyayım!
Dostum Manas öldüğünde
Ölmeyip sağ gezişim,
Sakalımın akında,
Ağıt yakışım kim için,
Ağlayıp da ölmeyişim
Bir Semetey yavrusu için.

Kara közüm karçalıp,
Kayra Kuday urdubu?
Manastan kalgan Semetey,
Semeteyden ayrılıp
Bakaydı Kuday urdubu?
Bu, töö başkardım can üçün,
Törö menen koşo ölböy
Tak uşuntüp cürüşüm
Bir Semetey bala üçün.
Ayzaga takkan celegim,
Ayköldön kalgan belegim,
Belegimen ayrılıp,
Calgızım kaydan köröyün,
Mintip tirüü cürgönçö
Kokuy, cetim, kıyamat cüzün
köröyün! Altı ayçılık azaptı

Kara gözüm karardı,
Yine mi Tanrı çarptı beni?
Manas'tan kalan Semetey,
Semetey'den ayrılan
Bakay'ı Tanrı mı çarptı?
Ben bu can için deve güttüm,
Beyimle birlikte ölmeyip
Böylece yaşayıp durmam
Bir Semetey çocuk içindi.
Mızrağıma taktığım flamam,
Ayköl'den kalan armağanım,
Armağanımdan ayrıldım,
Bir tanemi nerde göreyim,
Böyle diri gezeceğime
Vay, yetim, kıyamet yüzünü
göreyim! Altı aylık azabı

Tirüü turbay, düynödön
Bu körökçö ölöyün!»
Sakalın culup ırgıtıp,
Murutun bulup ırgıtıp,
Ökürügü taş carıp,
Kıykırığı baş carıp,
Alaça moyun ak şamşar
Ala koyup dayındap,
Kök tulpar oozun burganı,
Kökürökkö urganı,
Kayran candı kıyganı
Kamınıp turdu zor Bakay.
Ak sakal ketip suyulup,
Közünön akkan kanduu caş
Akırek ıldıy kuyulup.
Aylanıp ıylap taba albay
Alapayın taba albay,
Şamşardı suurup alganı,
Kuu candı kurmandıkka çalganı
Azır ölüp kalganı,
Dayardandı zor Bakay
Asıl candı kıyuuga.
Asmandan bulut sögülüp,

Diri kalmadan, dünyadan
Bunu görmektense öleyim!»
Sakalını yolup fırlatıp,
Bıyığını koparıp atıp,
Feryadı taşı yarıp,
Çığlığı baş yarıp,
Alaca boyunlu ak şimşiri
Eline alıp hazırlayıp,
Kök Tulpar'ın başını çevirmeye,
Göğsüne kılıç vurmaya,
Aziz canına kıymaya
Hazırlanıp durdu ulu Bakay.
Ak sakalı seyrelip,
Gözünden akan kanlı yaş
Göğsünden aşağı döküldü.
Dönüp dolanıp ağlayıp,
Ne yapacağını bilemeden,
Şimşiri sıyırıp çekti,
Kuru canını kurban etmeye,
Hemen şimdi ölmeye,
Hazırlandı ulu Bakay
Aziz cana kıymaya.
Gökten bulut sökülüp,

Akılı caman bölünüp,
Kolu ketip şalaktap,
Közü ketip alaktap,
Akıl oylop aldı emi:
«Azırınça men ölsöm,
Özön boyloy konobu?
Kanıkeyim dagı ölüp,
Karaan kılgan bala ölüp,
Andan kiyin men ölsöm,
Uşu turgan kalayık
Ört öçköndöy bolobu?
Menin, kagılayın Kanıkey,
Karaan kılgan kelinim,
Aytsam Aldaga sözüm zar ele,
Mürüsündö balamdın

Aklı fena bölünüp,
Elleri gevşeyip sarkıp,
Gözleri şaşkın bakınıp,
Düşünüp taşındı şimdi:
«Şimdicik ben ölürsem,
Kim konar ırmak boyuna?
Kanıkey'im de ölüp,
Dayanağım çocuk ölüp,
Ondan sonra ben ölsem,
Şuracıkta duran halk
Sönmüş ateşe mi döner?
Benim, kurban olduğum Kanıkey,
Dayanak bildiğim gelinim,
Desem, Allah'a sözüm yakarıştı,
Yavrumun omzunda

Azır aytıp berüüçü	*Şimdi söyleyiverecek*
Cılañaç bala bar ele.	*Çıplak bir çocuk vardı.*
Kayran balam Kanıkey	*Aziz yavrum Kanıkey*
Kasiettüü can ele.	*Kutlu bir candı.*
Urgaaçıdan uz ele,	*Kadınların en hünerlisiydi,*
Ulugum balam Kanıkey	*Ulu yavrum Kanıkey*
Bukardı bilgen Temir kan,	*Buhara'yı tutan Temir Han,*
Temir kandın kızı ele,	*Temir Han'ın kızıydı,*
On eki kızdın kencesi,	*On iki kızın küçüğü,*
Kudaydın süygön mendesi	*Tanrı'nın sevdiği kuluydu*
Kara surdun suluusu	*Kara yağızların güzeli*
Busurmandın urduusu	*Müslümanın soylusu*
Çın oluya al ele.	*Gerçek bir ermişti o.*
Otko salsa kül bolbos,	*Ateşe atsan kül olmaz,*
Coogo tüşsö küñ bolbos,	*Yağıya düşse kul olmaz,*
Beren balam Kanıkey	*Yiğit yavrum Kanıkey*
Berekelüü can ele,	*Bereketli bir candı,*
Bek azap tüşsö başına	*Başına ağır azap düşse*
Altı ayçılık azaptı	*Altı aylık azabı*
Bilip turçu can ele.	*Önceden bilen candı.*
Al duşmandı kördübü,	*O düşmanı gördü mü,*
Köönü kelse Kanıkey	*Gönlü isterse Kanıkey*
Adırga gana çıga berdibi?	*Kırlara mı çıkıverdi?*

Ölböy tirüü kaldıbı,	*Ölmeyip sağ mı kaldı,*
Köönü kelse, kulunum	*Gönlü isterse, yavrucuğum*
Boy bekitip saldıbı?	*Kendini bir yere mi gizledi?*
Kazına, malın çaçkanbı,	*Hazineyi, malı mı saçtı,*
Köönü kelse, Kanıkey	*Gönlü isterse, Kanıkey*
Adırga çıga kaçkanbı?	*Kırlara çıkıp mı kaçtı?*
Kara-Buura, Çatkaldı	*Kara-Buura'yı, Çatkal'ı*
Eki künü artayın,	*İki gün arayayım,*
Azaptı gana mintip tartayın, Karılıgın bilbesten	*Azabı böyle çekeyim, Kocalığını bilmeden*
Keñ Talastın adırın	*Geniş Talas'ın kırlarını*
Üç kün izdöö salayın,	*Üç gün arayıp tarayayım,*
Eptep cürüp, kül botom	*Bir yolunu bulup, canım yavrum*
Kanıkeyim tabayın».	*Kanıkey'imi bulayım».*
Adırga çıktı Bakay kan,	*Kırlara çıktı Bakay Han,*

Kök tulpardı bir salıp,
Kanıkeylep ün salıp,
Kırda Bakay bakırıp,
Kanıkeylep çakırıp,
Adırda Bakay bakırıp,
Kanıkeylep çakırıp,
Talas ıldıy bakırıp,
Çıyırdılap çakırıp.
Üç-Koşoydun böksö tüz
Üç künü Bakay arttı ele,
Kara-Buura, Çatkalda
Eki künü cürdü ele,
Alapayın tabalbay,
Atañ Bakay karıya
Cılgınduu, Keñ-Kol çoñ özön
Kayıbınan kabılgan,
Munun baarın arttı ele.
A düynö ketken Manas – dep,
Köz aça elek kezinde
Arbagın sıylap dostusun
Azabın mınça tarttı emi.
Keñ Talastın çoñ adır
Kep kılbay karap aldı emi,
Conuna colborston ürtük
Ürbüztün başı Kök-Cayık
Üç künü izdep kaldı emi,
Adır menen kabaktan,
Üñkür menen tokoydon

Kök Tulpar'ı bir sürüp,
«Kanıkey!» diye seslenip,
Sırtlarda Bakay bağırıp,
«Kanıkey!» diye çağırıp,
Kırlarda Bakay bağırıp,
«Kanıkey!» diye çağırıp,
Talas boyunca bağırıp,
«Çıyırdı!» diye çağırıp.
Üç-Koşoy'un yamacını, düzünü
Üç gün boyu Bakay taradı,
Kara-Buura'da, Çatkal'da
İki gün dolaştı durdu,
Çaresini bulamadan,
Atan Bakay ihtiyar
Ilgınlı Ken-Kol büyük vadiyi
Gaipten rast gelen,
Bunların hepsini taradı.
Öbür dünyaya giden Manas — deyip,
Gözü açılmamış çağında
Dostunun ruhunu sayarak
Bunca azabını çekti işte.
Geniş Talas'ın büyük kırlarını
Söz etmeden gözden geçirdi,
Sırtına kaplan postundan çul
Ürbüz'ün başı Kök-Cayık'ı
Üç gün boyu aradı,
Kırlarla yamaçlardan,
Mağaralarla ormanlardan

Bittey eme taştabay
Takır artıp aldı emi.
Oñkoygon ne bir toolordon,
Oñuraygan koolordon
Bittey cerin taştabay,
Mintip artıp zor Bakay,
Astında tulpar çaalıgıp,
Körö albay közü karıgıp,
Közünö Bakay taarınıp:
«Tügöngürdün közünö

Bit kadar yer bırakmadan
Hepsini tarayıp bitirdi.
Yükselen nice dağlardan,
Yarılmış derin koyaklardan
Bit kadar yerini bırakmadan,
Böyle taradı ulu Bakay,
Altında tulpar yoruldu,
Göremez oldu, gözü karardı,
Gözüne Bakay küstü:
«Şu tükenesicenin gözüne

Tük eçteme körünböyt,
Tün cortup, suunu köp içip,
Tübünön Kuday urganbı?
Karargırdın közünö
Kak eçteme körünböyt,
Karañgıda col cürüp,
Karılık karşı turganbı?
Kardı-boroon çoñ tiyip,
Tamırın Kuday urganbı?
Cumulbay közüm açılçı,
Küyükpöy cürök basılçı,
Cogotkon cogum tabılçı,
Colbors Bakay karının
Abiyiri mintip cabılçı!
Azır çındap ölöyün,
Kum-Bulaktın çölünön,
Daarat algan cerinen
Kuday süyüp tabılgan,
Ooz menen süt berip,
Kolu menen et berip,
Moynuna bolotton kargı taktırgan,
captırgan,
Cortolmon erge kerek – dep,
Colbors katın Kanıkeyge
baktırgan.

Hiçbir şey görünmüyor,
Gece koşturup, çok su içip,
Kökünden mi Tanrı çarptı?
Şu kararasıcanın gözüne
Hiç mi hiç bir şey görünmüyor,
Karanlıkta yol yürüyüp,
Kocalık mı karşı durdu?
Kar-boran şiddetli vurup,
Damarını mı Tanrı çarptı?
Yumulmadan gözüm açılsın,
Yanmadan yürek yatışsın,
Yitirdiğim yitiğim bulunsun,
Kaplan Bakay ihtiyarın
Yüzü böylece ak olsun!
Şimdi gerçekten öleyim,
Kum-Bulak'ın çölünden,
Abdest aldığı yerden
Tanrı sevip bulduran,
Ağzıyla süt verip,
Eliyle et verip,
Boynuna çelikten tasma taktıran,
örttüren,
Akıncı ere gerek — diye,
Kaplan kadın Kanıkey'e
besletmişti.

Colborston kayra tartpagan,
Ayuudan kayra kaytpagan,
Tiştegen cerin büldürgön,
Körgöndün baarın küldürgön.
Keçee, kayran Manas ölgöndö
Başın cerge salgan kez,
Kan korgongo şol kezde
Kumayık ulup catıp algan kez.
Kan Manastın korgonço,
Korgonçodo Kumayık
Kuup colgo salayın,
Cetimim menen Kanıkey
Kanıkeydi tabayın.

Kaplandan geri dönmeyen,
Ayıdan geri kaçmayan,
Isırdığı yeri paralayan,
Görenlerin hepsini güldüren.
Dün, aziz Manas öldüğünde
Başını yere eğdiği dem,
Han türbesine o demde
Kumayık'ın uluyup yattığı dem.
Han Manas'ın türbesine,
Türbedeki Kumayık'ı
Sürüp ize salayım,
Yetimim ile Kanıkey'i —
Kanıkey'i bulayım.

Talaanı eçen izdedim,
Daarat algan cerinen
Kayıbınan kabılgan,
Kuday süyüp tabılgan,
Köz aça elek kezinde
Ooz menen süt berip,
Kolu menen et berip,
Moynuna bolotton kargı taktırgan,
Ölböy kalar şayım cok,
Conuna colborston ürtük
captırgan,
Kalıñ eldin baaşası
Cortolmon erge kerek – dep,–
Colbors katın Kanıkeyge
baktırgan.
Ak baybiçe enem cok,
Colborston kayra tartpagan,
Ayuuday kayra kaytpagan,
Tiştegen cerin büldürgön,
Körgöndün baarın küldürgön.
Keçee, kayran Manas ölgöndö
Başın cerge salgan kez,
Kan korgongo şol kezde
Kumayık ulup catıp algan kez.
Kan Manastın korgonço,
Korgonçodo Kumayık
Kuup colgo salayın,
Cetimim menen Kanıkey
Kanıkeydi tabayın.

Bozkırı nice aradım,
Abdest aldığı yerden
Gaipten rast gelen,
Tanrı sevip bulduran,
Gözü açılmadan önce
Ağzıyla süt verip,
Eliyle et verip,
Boynuna çelikten tasma taktıran,
Ölmeden kalacak hâlim yok,
Sırtına kaplan postu çul
örttüren,
Kalabalık elin padişahı
Akıncı ere gerek — diye —
Kaplan kadın Kanıkey'e
besletmişti.
Ak bike anam yok,
Kaplandan geri dönmeyen,
Ayıdan geri kaçmayan,
Isırdığı yeri paralayan,
Görenlerin hepsini güldüren.
Dün, aziz Manas öldüğünde
Başını yere eğdiği dem,
Han türbesine o demde
Kumayık'ın uluyup yattığı dem.
Han Manas'ın türbesine,
Türbedeki Kumayık'ı
Sürüp ize salayım,
Yetimim ile Kanıkey'i —
Kanıkey'i bulayım.

Talaanı eçen izdedim,
Kayıbınan cok izdep,
Ne murazga ceteyin,
Andan körö düynödön
Asılkeçim Kumayık,
Kubalap cürüp ötöyün.
Tügöngön toonun urçukta,
Tüz bolgon toonun tumşukta,
Kan Manastın korgonço,

Bozkırı nice aradım,
Gaipten yitiğimi arayıp,
Hangi murada ereyim,
Ondansa bu dünyadan
Kıymetlim Kumayık,
Kovalayarak göçeyim.
Biten dağın çıkıntısında,
Düzleşen dağın burnunda,
Han Manas'ın türbesine,

Korgonço közdöy çu koyup,
Kabılan Bakay bardı ele.
Korgonçogo bakırıp,
Kumayıktap çakırıp:
«Aylanayın Kumayık,
Kanatımdan kayrıldım,
Karaan kılıp oturgan
Semeteyden ayrıldım!
Oy, Kumayık-Kumayık!
Bel baylagan belim cok,
Berenden kalgan balam cok!
Talaska tikken bagım cok,
Kanıkey balam dagı cok,
Talaska tartkan celem cok,
Keñ-Kolgo tikken bagım cok,
Cetimdi körböy ayrılgan
Bakay erdin bagı cok.
Culunup sakal cıynalıp,
Tuygunuñ Bakay kan turat
kıynalıp.
Bil, Kumayık, bil deymin,
Bilip, izge kir deymin!
Başıñdı cerge sala kör,
Aylanayın Kumayık,
Cetimimdi taba kör.
Cetimimdi tappasañ,
Izin taanıp bilbeseñ

Türbeye doğru at sürüp,
Kaplan Bakay varmıştı.
Türbeye doğru bağırıp,
«Kumayık!» diye çağırıp:
«Kurban olayım Kumayık,
Kanadımdan kırıldım,
Dayanak edinip oturduğum
Semetey'den ayrıldım!
Ey, Kumayık, Kumayık!
Bel bağladığım belim yok,
Yiğitten kalan yavrum yok!
Talas'a diktiğim bağım yok,
Kanıkey yavrum dahi yok,
Talas'a gerdiğim örküm yok,
Ken-Kol'a diktiğim bağım yok,
Yetimi göremeden ayrılan
Bakay yiğidin bahtı yok.
Yolunmuş sakalı dökülüp,
Doğanın Bakay Han duruyor
kıvranarak.
Bil, Kumayık, bil derim,
Bilip, ize gir derim!
Başını yere eğiver,
Kurban olayım Kumayık,
Yetimimi buluver.
Yetimimi bulamazsan,
İzini tanıyıp bilmezsen

Cetimimdi tappasañ,
Dünüyönün törт burçun
Törт aylanta kuubasam,
Aydap cürüp özüñdü
Bir çuñkurga tıkpasam,
Tuubay tuna çögöyün,
Bakay bolboy ölöyün.
Bil, Kumayık, bil deymin,
Caza-buza bir salıp,
Bilip izge kir deymin!
Kumayık taap ber deymin.

Yetimimi bulamazsan,
Dünyanın dört bucağını
Dört kez dolanıp kovmazsam,
Sürüp sürüp seni de
Bir çukura tıkmazsam,
Anamdan doğmamış olayım,
Bakay olmayıp öleyim.
Bil, Kumayık, bil derim,
Sağa sola bir vurup,
Bilip ize gir derim!
Kumayık, bulup ver derim.

Akıldan tayıp antañdap,
Kumayık taap berbeseñ,
Cerdin tübü – Celpiniş,
Celpiniş aydap kuubasam,
Kaçıp barat Kumayık.
Bakay bolboy ölöyün,
Tap, Kumayık köröyün.
Bil, Kumayık, bil deymin,
Kanıkey taap berbeseñ
Bilip, izge kir – deymin». Başıñdı kesip albasam».
Kaardanıp bakırıp,
Kumayıktap çakırıp.
Ak kümbözdün içinde
Ulup turdu Kumayık,
Ayban da bolso baş katıp,
Üç-Kaykañdın Bel-Döbö
Kurup turdu Kumayık,
Başın cerge oñuldap,
Salıp turdu Kumayık.
Aytayın dese tili cok,
Bakaydın aytıp turganın
Ugup turdu Kumayık.
Kumayıgı kurusun,
Oygo ketti oynoktop,
Kırda cüröt soyloktop,
Adırmak, ala teskeydi
Algı col şimşip aldı emi,
Başın cerge salıptır.
Ceek coldun böksösün
Ceti col şimşip aldı emi,
Kayıpçının üñkürgö
Keñ-Çapçaktın kerüü kır,
Kaçıp barıp turdu emi.
Kerme, Keñ-Kol ayagı
Üyrülmönün kaykısın
Üç col cıttap kaldı emi.
Çırkırap baskan çırmaş col,

Aklı şaşıp soluyarak,
Kumayık, bulup vermezsen,
Yerin dibi — Celpiniş,
Celpiniş'e dek sürüp kovmazsam,
Kaçıp gidiyor Kumayık.
Bakay olmayıp öleyim,
Bul, Kumayık, göreyim.
Bil, Kumayık, bil derim,
Kanıkey'i bulup vermezsen
Bilip, ize gir — derim». Başını kesip almazsam».
Öfkelenip bağırıp,
«Kumayık!» diye çağırıp.
Ak kümbetin içinde
Uluyup durdu Kumayık,
Hayvan da olsa başı şaşıp,
Üç-Kaykan'ın Bel-Döbö'sü
Perişan durdu Kumayık,
Başını yere eğip inleyip,
Yere koyup durdu Kumayık.
Söyleyeyim dese dili yok,
Bakay'ın söylediklerini
Dinleyip durdu Kumayık.
Şu Kumayık yok mu ya,
Ovaya indi oynaklayıp,
Sırtlarda gezer süzülerek,
Kırları, alacalı yamaçları
İlk seferinde koklayıp geçti,
Başını yere eğmişti.
Kıyı yolunun yamacını
Yedi kez koklayıp geçti,
Kayıpçı'nın mağarasına
Ken-Çapçak'ın karşı sırtı,
Kaçıp varıp durmuştu.
Kerme'yi, Ken-Kol'un ayağını
Üyrülmö'nün geçidini
Üç kez koklayıp durdu.
Çığrışarak yürünen sarp yol,

	Art cagınan Bakay kan	*Ardından Bakay Han*
	Antañdatıp şaştırıp,	*Soluta soluta sıkıştırıp,*
	Kuyrugun caza bastırıp,	*Kuyruğuna kamçı dokundurup,*
	Ökürügü taş carıp,	*Feryadı taşı yarıp,*
	Kayran Bakay kabılan	*Aziz Bakay, kaplan,*
	Kıykırığı baş carıp,	*Çığlığı baş yarıp,*
	Kumayıktap ün salıp,	*«Kumayık!» diye seslenip,*
4440	Kuup cüröt zor Bakay.	*Kovalayıp gider ulu Bakay.*
	Şaşıp barat Kumayık,	*Telaşla gider Kumayık,*
	Caza-buza kamçı cep,	*Rastgele kamçı yiyip,*
	Kılımga kızık salbasam	*Yüzyıla destan salmazsam*
	Kızıtalak Kumayık,	*Kahrolası Kumayık,*
	Örttöy közü bir bölök	*Ateş gibi gözü bambaşka*
	Caynap cüröt Bakay kan,	*Parlayıp gider Bakay Han,*
	Ökürüp sabap taygandı	*Böğürüp döverek tazıyı*
	Aydap cüröt Bakay kan.	*Sürüp gider Bakay Han.*
	Üç aylanta kuudu emi,	*Üç kez dolandırıp kovdu,*
4450	Aylası ketip ak taygan	*Çaresi tükenip ak tazı*
	Kayıpçının Kara-Üñkür	*Kayıpçı'nın Kara-Üngür'üne*
	Kaçıp barıp turdu emi.	*Kaçıp varıp durdu.*
	Bakay kandın Kök tulpar,	*Bakay Han'ın Kök Tulpar'ı,*
	Başın cerge salıptır.	*Başını yere eğmişti.*
	Celgenine cel cetpeyt,	*Yelişine yel yetişmez,*
	Baskanına mal cetpeyt.	*Yürüyüşüne hayvan yetişmez.*
	Oşo künü Kök tulpar	*O gün Kök Tulpar*
	Eti kızıp alıptır	*Eti iyice kızışmıştı*
	Alapayın tabalbay,	*Ne yapacağını bilemeden,*
4460	Al aldırgan ker boruk	*Yitip gitmiş yağız erkecin*
	Söögün taap aldı emi,	*Kemiğini bulup aldı,*
	Çındap tiktep Kumayık	*Gerçekten dikkat kesilip Kumayık*
	Ketken coldu taptı emi.	*Gidilen yolu buldu işte.*
	Kanıkey izin körgöndö,	*Kanıkey'in izini görünce,*
	Çıday albay Kumayık	*Dayanamayıp Kumayık*
	Başın cerge saldı emi,	*Başını yere koydu,*
	Kara cerdi bir cıttap,	*Kara yeri bir koklayıp,*
	Ulup-ulup aldı emi,	*Uluyup uluyup aldı,*
	Çü dep cürüp kaldı emi.	*Çü deyip yola koyuldu.*
4470	Arıslan Bakay kabılan	*Arslan Bakay, kaplan,*

	Art cagınan taygandın	*Tazının ardı sıra*
	Olbuy-solbuy kamçı urup,	*Sağlı sollu kamçı vurup,*
	Oñ-tetiri teminip,	*Sağa sola mahmuzlayıp,*
	Tegeregin karabay,	*Çevresine bakmadan,*
	Taygan kaçıp alganda	*Tazı kaçıp gittiğinde*
	Tegi Bakay oluya	*Asil Bakay, ermiş,*
	Tegi canın ayabay,	*Hiç canını esirgemeden,*
	Kıdırata karabay,	*Sağını solunu gözetmeden,*
	Taygan kaçıp alganda	*Tazı kaçıp gittiğinde*
4480	Kızırduu Bakay oluya	*Hızırlı Bakay, ermiş,*
	Kılça canın ayabay,	*Kıl kadar canını esirgemeden,*
	Korozdoy bolgon kayran şer	*Horoz misali aziz arslan*
	Kozgoloñ salıp bakırıp,	*Kıyamet koparıp bağırıp,*
	Koyboy kuup alganın	*Bırakmadan kovaladığını*
	Taygan bilip algan soñ,	*Tazı anlayıp bildikten sonra,*
	Adamdan estüü ak taygan	*İnsandan akıllı ak tazı*
	Kulak, başın capırıp,	*Kulağını, başını yatırıp,*
	Kurgan candı ayabay,	*Zavallı canını esirgemeden,*
	Eñkeyişke kelgende	*İnişe geldiğinde*
4490	Ak tayganı kurusun	*Ak tazı yok mu ya*
	Uzap ketet zakımdap,	*Serap gibi uzaklaşıp gider,*
	Öödö çıga bergende	*Yokuşa çıkmaya görsün*
	Bakay kanı kirip barat takımdap.	*Bakay Han'ı ardına yapışıp sıkıştırır.*
	Ayköl Manastan kalgan calgızıñ	*Ayköl Manas'tan kalan biriciğin*
	Çıñk ıldıyga kirgende	*Dik inişe girdiğinde*
	Ak tayganı kurusun,	*Ak tazı yok mu ya,*
	Çakmaktay közü cıltıldap,	*Çakmak gibi gözü ışıldayıp,*
	Ör tayana bergende	*Yokuşa dayanıverince*
	Bakay kandın Kök tulpar	*Bakay Han'ın Kök Tulpar'ı*
	Bukaday moynu bultuldap,	*Boğa gibi boynu oynayıp,*
4500	Kubalaşat ak taygan	*Kovalaşır ak tazıyla*
	Bakay ekөö birigip.	*Bakay'la ikisi birleşip.*
	Munu mınday taştaylı,	*Bunu böylece bırakalım,*
	Keçee, karaluu ketken Kanıkey,	*Dün, yaslı giden Kanıkey'den,*
	Kaçıp bir ketken Semetey,	*Kaçıp giden Semetey'den,*
	Cesirden comok baştaylı.	*Dul kadından destana başlayalım.*
	Köödönü tolgon köp sanaa,	*Göğsü dolu nice kaygı,*
	Kökcal ceñeñ Kanıkey	*Bozkurt yengen Kanıkey*

Oşondo közünün caşı on talaa.
«Karasam köldöy darıyam,
Kagılayın karıyam,
Körüp koysom köönüm tok,
Eneke, senden bir başka mekem cok.
Mañdayımda bargegim,
Baana kılgan enekem,
Mañdayımda çın mekem.
Celektüü ayza kırgagım*
Cetik uuluñuzdan ayrılıp,
Bizdin Talasta kaldı cırgalım,
Kagılayın Urmekem
Ce kaçıp cürüp coldo ölböy,
Ce kagılayın eneke,
Karaanı cok belde ölböy.
Kara basıp kaçkıça,
Kagılayın eneke,
Ce kadırman kırgız elde ölböy.
Karaan kılgan eneke,
Aylabız azır kettibi,
Aldeylep turgan calgızıñ
Altı kün kaldı açkadan,
Aylanayın eneke,
Acalı bügün cettibi.
Kıypıyıp murdu kalıptır,
Kıyamat közdöy ketebi?
Kagılayın eneke,
Küyüttüü çaçtı beş bölüp,
Töbögö kınap örölü,
Törömdön kalgan calgızga
Tirüü bir kalbay uşu cerde

O demde gözyaşı on ırmak olup akar.
«Baksam göl gibi deryam,
Kurban olduğum ihtiyarım,
Bir görsem gönlüm tok,
Anacığım, senden gayrı dayanağım yok.
Alnımdaki sorgucum,
Sığınak bildiğim anacığım,
Karşımdaki gerçek dayanağım.
Flamalı mızrağımın yalımı,
Yetkin oğlunuzdan ayrılıp,
Bizim Talas'ta kaldı sefam,
Kurban olduğum Urmeke'm
Ya kaçarken yolda ölmeden,
Ya kurban olduğum anacığım,
Issız geçitte ölmeden.
Kara basıp kaçmaktansa,
Kurban olduğum anacığım,
Ya da kadirşinas Kırgız elinde ölmeden.
Dayanak olan anacığım,
Çaremiz şimdi bitti mi,
Ninniyle avuttuğun biriciğin
Altı gündür aç kaldı,
Kurban olayım anacığım,
Eceli bugün mü yetti.
Burnu incecik kalmış,
Kıyamete doğru mu gidiyor?
Kurban olduğum anacığım,
Yaslı saçı beşe bölüp,
Tepede sıkıca örelim,
Beyimden kalan biricik için
Sağ kalmadan şuracıkta

Kurman bolup ölölü.
Ölböy tirüü biz kalıp,
Kakçañdap Bukar barganda
Kay muraga ceteli!
Kanımdan kalgan tuyaktan
Ara cerde ayrılıp,
Eneke, kantip ele tirüü ketelik.

Kurban olup ölelim.
Ölmeyip sağ kalırsak,
Sürüne sürüne Buhara'ya varınca
Hangi murada erelim!
Hanımdan kalan yadigârdan
Yarı yolda ayrılıp,
Anacığım, nasıl sağ gidelim ki.

Öö desem oozdon kan ketet,
Kagılayın, eneke ay,
Ak tintem berseñ alayın,
Ölgöndö körgön cetimge
Men şorduu kurmandık bolup
kalayın!
Bel baylap catkan belimden,
Kagılayın eneke,
Karkıra degen kayran kuş
Cele tartat talaa – dep,–
Kaldaygan kara başımda
Basıp çıktım Talastan,
Kanımdan kalgan bala – dep.
Basarga Kuday col berbey,
Kagılayın eneke,
Ara sayda kalabı?
Amalı çoguu ketet beym,
Bereki, Ayköldön kalgan balanın
Kagılayın eneke,
Menin emçegim bersem darman cok,
Eneke, uraganday bolduk, ee.
Mende kenedey darman kalgan cok.
Cata turgan kabak cok,
Özölönüp biz dolu
Özöngö kelip kayrılıp,
Eneke, uşüntüp ölör kün bele?
Bereki asıldan kalgan
Calgızımdan ayrılıp,
Kagılayın eneke,
Tamak izdep kelüügö
Tamanıman taloolop kara kan ketti.
Kagılayın eneke,
Tar düynö tüştü başıma,
Kançıgıñ Kanıkeyden al ketti.
Oy, eneke, baybiçe,
Süylöyün desem darman cok,
Süldörüm turat alım cok.

Özöngö cetip konobu,

Öf desem ağzımdan kan gelir,
Kurban olduğum, anacığım ey,
Ak hançerini versen alayım,
Kavuşup gördüğüm şu yetime
Ben talihsiz kurban olup
kalayım!
Bel bağladığım belimden,
Kurban olduğum anacığım,
Turna derler aziz kuş
Bozkırda katar çeker — diye —
Çaresiz kara başımla
Yürüyüp çıktım Talas'tan,
Hanımdan kalan çocuk — diye.
Yürümeye Tanrı yol vermeden,
Kurban olduğum anacığım,
Kurumuş derede mi kalır?
Çaresi hepten biter galiba,
Şuradaki, Ayköl'den kalan çocuğun
Kurban olduğum anacığım,
Memem versem derman yok,
Anacığım, yıkılmışa döndük, ah.
Bende zerre derman kalmadı.
Yatacak bir kuytu yok,
Kahrolan biz çılgın,
Irmağa gelip dönüp,
Anacığım, böyle ölünecek gün müydü?
Şu asilden kalan
Biriciğimden ayrılıp,
Kurban olduğum anacığım,
Yemek arayıp gelmeye
Tabanımdan sızlayıp kara kan gitti.
Kurban olduğum anacığım,
Dar dünya başıma çöktü,
Kancığın Kanıkey'den derman gitti.
Ey anacığım, hatun ana,
Konuşayım desem derman yok,
Kalıbım duruyor, hâlim yok.

Irmağa varıp konar mı,

	Kagılayın eneke,	*Kurban olduğum anacığım,*
	Kıyamat ketken kayran şer	*Kıyamete giden aziz arslan*
	Tuyagınan ayrılıp,	*Yadigârından ayrılıp,*
	Ce ört öçköndöy bolobu?	*Yangın sönmüş gibi mi olur?*
	Oy, kagılayın eneke,	*Ey, kurban olduğum anacığım,*
	Ökürböy kantip koeyun?	*Feryat etmeden nasıl durayım?*
	Basayın desem darman cok*	*Yürüyeyim desem derman yok*
4590	Çarçap bir çama al ketet.	*Yorulup güç kuvvet gidiyor.*
	Kagılayın eneke,	*Kurban olduğum anacığım,*
	Beker kelgen ekenbiz	*Boşuna gelmişiz*
	Bereke kırgız elimden.	*Bereketli Kırgız elimden.*
	Bek tozok tüştü bu başka,	*Ağır cehennem düştü bu başa,*
	Bereki curttan bölüngön.	*Şu yurdundan koparılmışa.*
	Caman bir atka konduk, ee,	*Kötü bir ad aldık, ah,*
	Ayköldön kalgan calgızdı	*Ayköl'den kalan biriciği*
	Ala kaçıp öltürüp,	*Kaçırıp da öldürüp,*
	Caman bir attuu bolduk, ee.	*Kötü ad sahibi olduk, ah.*
4600	Kapçıgayluu kara özön,	*Boğazlı kara vadi,*
	Kagılayın eneke,	*Kurban olduğum anacığım,*
	Sulaganday bolduk, ee,	*Serilip kalmışa döndük, ah,*
	Tügöngön toonun urçugu	*Biten dağın çıkıntısı*
	Calgızıña calmalatar tamak cok,	*Biriciğine yutturacak yemek yok,*
	Kıla turgan ayla cok,	*Yapılacak çare yok,*
	Kagılayın eneke,	*Kurban olduğum anacığım,*
	Bu kaçkandan bayda cok.	*Bu kaçıştan fayda yok.*
	Kagılayın eneke,	*Kurban olduğum anacığım,*
	Kırgızdan bölüp kol albay,	*Kırgız'dan ayırıp asker almadan,*
4610	Ce külazıktan* mol albay,	*Ya kül azıktan bolca almadan,*
	Argından bölüp kol albay,	*Argın'dan ayırıp asker almadan,*
	Ce altından cüktöp mol albay,	*Ya altından yükleyip bolca almadan,*
	Ala çapan Aykoco	*Ala kaftanlı Aykoco*
	Bir tutkan biri al ele,	*Baş tacı edilenlerden biri oydu,*
	Aykocodon kat albay,	*Aykoco'dan mektup almadan,*
	Aramdın üçöönü öltürüp,	*Haramın üçünü öldürüp,*
	Eç bolboso kaçkanda	*Hiç değilse kaçarken*
	Bir mineer at albay,	*Binecek bir at almadan,*
	Üşüböy kier ton albay,	*Üşümeden giyecek kürk almadan,*
4620	Baygambar* çalış Bakaydan	*Peygamber misali Bakay'dan*

Eneke, bastırıp barıp coop albay.
Kaygırıp tursañ Kanıkey,
Kapısınan bastırıp,
Manastan kalgan san düynö
Çaçıp kalgan ekenbiz,
Katındıgı kurusun,
Baştatan akıl oyloboy,
Eneke, şaşıp kalgan ekenbiz.
Bügün körgön erteñ cok,
Kagılayın eneke,
Uşunday eken düynö bok.
Kagılayın eneke,
Kazı cebes kayran baş
Karanday suuga zar bolup,
Uşüntüp ölmök ekenbiz».
Kanıkey ıylap turganda
Kayrattı berdi Çıyırdı:
«Kagılayın, Kanıkey,
Tañdagını tañ bilet,
Tirüü turgan adamga
Kününküsün Kuday özü cetkiret.
Iylabagın Kanıkey,
Sıktabagın kulunum,
Kaygı tölöö bolobu ?
Altı aramdı tuugan degen oñobu?
Kal basıp ketken kayran köz
Oy, Kanıkey, kulunum,
Tuygunum Manas boluçu,
Tuncurum* balam boluçu,
Şumkarım Manas boluçu,
Tınarım* balam boluçu.
Şumkar uçsa uyadan
Tınarı kalat ordunda.
Tuygun uçsa uyadan
Tuncuru kalat ordunda.
Iylabagın Kanıkey,

Sıktabagın kulunum!
Kaygı tölöö boluçu,

Anacığım, at sürüp varıp izin almadan.
Kaygılanıp durursan Kanıkey,
Ansızın yola çıkıp,
Manas'tan kalan sayısız malı
Saçıp bırakmışız,
Kadınlığım kurusun,
En baştan akıl etmeden,
Anacığım, telaşa kapılmışız.
Bugün var, yarın yok,
Kurban olduğum anacığım,
Böyleymiş işte, şu dünya bir hiç.
Kurban olduğum anacığım,
Kazıya dudak büken aziz baş
Sade suya bile hasret kalıp,
Böylece ölecekmişiz».
Kanıkey ağlayıp dururken
Yüreklendirdi Çıyırdı:
«Kurban olduğum Kanıkey,
Yarınkini yarın bilir,
Sağ duran insana
Gününküsünü Tanrı kendi yetiştirir.
Ağlama Kanıkey,
Sızlanma yavrucuğum,
Kaygı kayıp mı öder?
Altı haramiye kardeş diyen onar mı?
Benek bürümüş aziz göz
Ey Kanıkey, yavrucuğum,
Ak doğanım Manas idi,
Körpe doğanım yavrumdu,
Sungurum Manas idi,
Körpe sungurum yavrumdu.
Sungur uçsa yuvadan
Yavrusu kalır yerinde.
Doğan uçsa yuvadan
Palazı kalır yerinde.
Ağlama Kanıkey,

Sızlanma yavrucuğum!
Kaygı hiç kayıp öder mi,

	Kanıkey balam, kaygırgan	*Kanıkey yavrum, kaygılanan*
	adam oñobu?	*insan onar mı?*
4660	Bozdosoñ altın kelebi?	*Ağıt yaksan altın mı gelir?*
	Altı aramdın biröösü	*Altı haramın birisi*
	Kelip tamak berebi?	*Gelip yemek mi verir?*
	Üzülgön kayra ulalbayt,	*Kopan yeniden ulanmaz,*
	Kagılayın Kanıkey,	*Kurban olduğum Kanıkey,*
	Çaçılgan kayra cıynalbayt.	*Saçılan yeniden toplanmaz.*
	Tögülgön ayak tolobu,	*Dökülen kâse dolar mı,*
	Kaygı tölöö bolobu?	*Kaygı kayıp öder mi?*
	Kagılayın Kanıkey,	*Kurban olduğum Kanıkey,*
	Kaygı kılba karındı,	*Kaygıya boğma bağrını,*
4670	Küygüzbö menin canımdı.	*Yakma benim canımı.*
	Kazbaçı menin orumdu,	*Kazma benim çukurumu,*
	Kaynatpagın Kanıkey,	*Kaynatma Kanıkey,*
	Menin kapkaydagı şorumdu.	*Benim ta nerdeki çilemi.*
	Kapa bir bolbo Kanıkey,	*Hiç gam yeme Kanıkey,*
	Tileginñ Kuday beret beym,	*Dileğini Tanrı verir belki,*
	Süyünö turgan cer tartat	*Sevinilecek yere çekiyor yol,*
	Abası Bakay kelet beym.	*Ağası Bakay gelir belki.*
	Tamtañdap basıp Çıyırdı	*Sendeleyerek yürüyüp Çıyırdı*
	Boz döñgülgö çıktı emi,	*Boz tepeciğe çıktı,*
4680	Kayrat bir berip doluga	*Yüreklendirip çılgın gelini*
	Boz döñgülgö çıkkanda	*Boz tepeciğe çıkınca*
	Köñülü caman bölündü.	*Gönlü fena bölündü.*
	Kayrılıp aarçıp turdu ele,	*Dönüp gözyaşını silip durdu,*
	Baygambar çalış enekeñ	*Peygamber misali anacığın*
	Talaska gana moynun burdu ele,	*Talas'a doğru boynunu büktü,*
	Talaanı tiktep turdu ele.	*Bozkıra dikip gözünü durdu.*
	Samsaalagan tumşuktan,	*Saçaklanan dağ burnundan,*
	Salıngan toonun urçuktan,	*Uzanan dağ çıkıntısından,*
	Kök adırdın betinen,	*Gök kırların yüzünden,*
4690	Ak-Kıyanın çetinen	*Ak-Kıya'nın ucundan*
	Orgup-orgup çañ çıgat,	*Fışkır fışkır toz çıkar,*
	Orgugan çañdı karasa	*Fışkıran toza bakınca*
	Kök tulpardın çañı eken,	*Kök Tulpar'ın tozuymuş,*
	Üstündögü adamı	*Üstündeki adamı*
	Bakay öñdüü can eken.	*Bakay'a benzer bir canmış.*

Kaygırıp turgan bul başka	*Kaygılanıp duran bu başa*
Kadır tün* öñdüü tün bar go, Tur,	*Kadir gecesi gibi gece var ya, Kalk,*
Kanıkey, kötörgün!	*Kanıkey, kaldır yavruyu!*
Kaçıp bir kuurap turganda	*Kaçıp perişan dururken*
Bakayım keler kün bar go,	*Bakay'ımın geleceği gün var ya,*
Oy, Kanıkey, öödö tur,	*Ey Kanıkey, ayağa kalk,*
Açılgan cerim cabıldı,	*Açılan yerim örtüldü,*
Ayaşıñ Bakay tabıldı.	*Ağan Bakay işte bulundu.*
Oy, Kanıkey, kulunum,	*Ey Kanıkey, yavrucuğum,*
Tileğiñ Kuday beret ko,	*Dileğini Tanrı veriyor ya,*
Tikteçi, Bakay kelet ko!	*Baksana, Bakay geliyor ya!*
Öçkön otuñ tamıldı,	*Sönen ateşin tutuştu,*
Oy, Kanıkey, kulunum,	*Ey Kanıkey, yavrucuğum,*
Ölgön bir canıñ tirildi.	*Ölen canın dirildi.*
Çaçılgan başıñ cınaldı.	*Dağılan başın toplandı.*
Arıgan atıñ semirdi,	*Arıklayan atın semirdi,*
Oy, Kanıkey, kulunum,	*Ey Kanıkey, yavrucuğum,*
Açkan bir kursak toyundu,	*Acıkan karın doyuruldu,*
Baarısının baası –	*Hepsinin en değerlisi —*
Badışam Bakay kelatat.	*Padişahım Bakay geliyor.*
Kırk çoronun kımbatı	*Kırk çoranın kıymetlisi*
Kıyınım Bakay kelatat.	*Yamanım Bakay geliyor.*
Bel baylagan kara kır	*Bel bağladığım kara sırt*
Belim Bakay kelatat.	*Belim Bakay geliyor.*
Meder kılıp bel tutkan	*Medet bilip bel tuttuğum*
Şerim Bakay kelatat,	*Arslanım Bakay geliyor,*
Tüzöñü kaykañ çalkar köl	*Düzlüğü, yamacı, engin gölüm*
Darıyam Bakay kelatat,	*Deryam Bakay geliyor,*
On eki birge kol bergen	*On iki pîre el veren*
Oluyam Bakay kelatat.	*Ermişim Bakay geliyor.*
Oy, kagılayın, Kanıkey,	*Ey, kurban olduğum Kanıkey,*
Beker bozdop eteli,	*Boşa ağıt yakmayalım,*
Abasının aldınan,	*Ağasını karşılamaya,*
Aldeylep turgan cetimdi	*Ninniyle avuttuğun yetimi*
Bir küldürüp ötölü.	*Bir güldürüp geçelim.*
Ketirgen Bakay karıya	*Bakay ihtiyar, yitirdiği*
Kemtigin körüp toyunsun,	*Eksiğini görsün, gönlü doysun,*
Ayzaga takkan celegin	*Mızrağa takılan flamasını*

Aldınan alıp çıgalı
Ayköldön gana kalgan belegin.
Tulpardan kalgan tuyagın
Tentigenim bilgizip,
Astınan alıp çıgalı
Cetimimdi külgüzüp».
Dep, oşondoy degen soñ,
Kayran eneñ Kanıkey
Bozdop aldı çırkırap:
«Eey, kagılayın eneke,
Kaldaygan kara başımda,
Kanduu betim cırtıluu,
Küldüygön cara betimde,
Tarak tiybes kara çaç
Talınan karmap cayıluu,
Talastan kaçıp kayrılsam,
Otuz eki caşımda
Oyronumdan ayrılsam!
Kankorum kaza bolgonu
Kırk küngö mezgil tolo elek,
Ölgönü kırk kün bolo elek,
Kulkuldap kuran okulup,
Kurgurdun kırkı sına elek.
Karabet eldi körö elek,
Kalayık kurçap çurkurap,
Eç bolbodu degende,
Kankordun aşın bere elek.
Cıl ubagı bolo elek,
Altı ayga ubak tolo elek,
Arbañdap koop abama
Körüşör çagım bolo elek.
Eneke, acalım cetse ölöyün,
Kankorum közü ötkön soñ,
On eki birge kol bergen
Oluyat Bakay abamdın
Men kantkende cüzün köröyün!
Astınan basıp çıkkanday,
Uluktugum sındabı!

Önüne alıp çıkalım
Ayköl'den kalan armağanını.
Tulpardan kalan yadigârını
Sürgün düştüğümü sezdirip,
Önüne alıp çıkalım
Yetimimi güldürerek».
Deyip böyle dedikten sonra,
Aziz anan Kanıkey
Feryat edip ağıt yaktı:
«Eey, kurban olduğum anacığım,
Çaresiz kara başımda,
Kanlı yüzüm yırtık,
Yüzümde kabarmış yara,
Tarak değmez kara saç
Teli teline, darmadağın,
Talas'tan kaçıp ayrıldım ya,
Otuz iki yaşımda
Yiğidimden ayrıldım ya!
Kankorum can vereli
Kırk güne süre dolmadı,
Öleli kırk gün olmadı,
Mırıl mırıl Kur'an okunup,
Zavallının kırkı çıkmadı.
Yüzü kara eli daha görmedik,
Halk kuşatıp çığrışarak,
Hiç değilse diyerek,
Kankorun aş törenini vermedik.
Yıl dönümü olmadı,
Altı aya süre dolmadı,
Koşup sarılıp ağama
Görüşecek çağım gelmedi.
Anacığım, ecelim yettiyse öleyim,
Kankorum göçüp gittikten sonra,
On iki pîre el veren
Ermiş Bakay ağamın
Ben nasıl yüzüne bakayım!
Önüne yürüyüp çıkacak
Ululuğum var mı sanki!

Calpaktap basıp çıkkanday,
Oluya töröm mındabı?
Kagılayın eneke,
Kan abam cüzün körgüçö
Tuubay bir tuna çögöyün,
Karaluu cürüp men şorduu
Kan Bakay cüzün körgüçö,
Men şorduu acaldan murun ölöyün!
Kesir kütüp, körböym – dep,–
Berenim Bakay, sultanım;
Bek arslandı körgöndö
Menin betimen keter ıymanım!
Kızırduu Bakay akemdin
Astınan basıp balpaktap,
Astına kantip turganım!
Körböstön catıp ölöyün,
Abakem Bakay törönün
Cüzün bir kantip köröyün.
Kagılayın eneke,
Arkama bütkön kayran çaç
Astıma kantip öröyün,
Asılım Bakay törönün
Kantkende cüzün körömün?
Abama köz körünö bargança,
Uşuntüp catıp ölömün!»
Dep, oşontüp, Kanıkey
Kudayga ünü uguldu,
Kökcalıñ eneñ Kanıkey
Oşondo kömkörödön cıgıldı.
Oşondo eneñ Kanıkey
Bozdop aldı burkurap,
Iylap bir aldı çırkırap.
Bayakı, kayran bir eneñ Çıyırdı:
Cetimdigin bildirip,
«Oy, Kanıkey, kulunum,
Sen arsız adam ekensiñ,
Arduu sizdey bolobu,
Sizdi arduu bir degen oñobu?
Ceti atan töögö dilde artıp,

El pençe divan duracak
Ermiş beyim burada mı?
Kurban olduğum anacığım,
Han ağamın yüzünü görmektense
Doğmamış olup yere geçeyim,
Yaslı gezen ben talihsiz
Han Bakay'ın yüzünü görmektense,
Ben talihsiz, ecelden önce öleyim! Kibre
kapılıp, görmem — diye —
Yiğidim Bakay, sultanım;
Güçlü arslanı görünce
Benim yüzümden gider imanım!
Hızırlı Bakay ağamın
Önünde hantal hantal yürüyüp,
Önünde nasıl durayım ben!
Görmeden yatıp öleyim,
Ağacığım Bakay beyin
Yüzünü ben nasıl göreyim.
Kurban olduğum anacığım,
Sırtımı örten aziz saç
Önüme nasıl öreyim,
Asilim Bakay beyin
Nasıl olup yüzünü göreyim?
Ağamın gözü önüne varmaktansa,
Böylece yatıp ölürüm!»
Deyip, böylece Kanıkey
Sesi Tanrı'ya duyuldu,
Bozkurt anan Kanıkey
O an yüzükoyun yıkıldı.
O an anan Kanıkey
Hıçkıra hıçkıra ağıt yaktı,
Çığlık çığlığa ağladı.
Deminki aziz anan Çıyırdı:
Yetimliğini bildirip,
«Ey Kanıkey, yavrucuğum,
Sen arsız insanmışsın,
Arlı, sizin gibi mi olur,
Size arlı diyen onar mı?
Yedi hecin devesine altın yükleyip,

Serpilgip corgo mindiñbi?	*Salınarak yorgaya mı bindin?*
Oy, Kanıkey, kulunum,	*Ey Kanıkey, yavrucuğum,*
Sen seyildikke cürdüñbü?	*Sen gezintiye mi çıktın?*
Küülönüp kükük çakırgan	*Şakıyıp guguk öttüğü*
Talaska tikken bak barbı?	*Talas'a dikilmiş bağ mı var?*
Bakaydın cüzün körböym – dep,–	*Bakay'ın yüzünü görmem — diye —*
Balaket salıp catuuçu	*Nazlanıp bela çıkaracağın*
Bayakı, Talastagı çak barbı?	*O eski, Talas'taki çağ mı var?*
Keñ-Koldo kırka bagıñ cok,	*Ken-Kol'da sıra sıra bağın yok,*
Kesirdenip turuuçu	*Naz edip kurulacağın*
Senin Keñ-Koldogu çagıñ cok.	*Senin Ken-Kol'daki çağın yok.*
Bel baylagan beliñ cok,	*Bel bağladığın belin yok,*
Een talaada cüröbüz	*Issız bozkırda geziyoruz*
Kanıkey balam, sen beycaylık	*Kanıkey yavrum, sen yersizlik*
kılba cönü cok.	*etme, gereği yok.*
Kayrılbay kaçıp biz keldik,	*Dönmeden kaçıp biz geldik,*
Kadır tün öñdüü tünüñ cok,	*Kadir gecesi gibi gecen yok,*
Köşögö tartıp bolkuldap,	*Gerdek perdesi ardında hıçkırıp,*
Arı karap solkuldap,	*Öte yana bakıp sarsılıp,*
Adam körböy turuuçu	*İnsan yüzü görmeden duracağın*
Senin bayakı, Talastagı çagıñ cok!	*Senin o eski Talas'taki çağın yok!*
Baltırdın baarın cooruttuk,	*Baldırları sızım sızım sızlattık,*
Tamandın baarın ooruttuk,	*Tabanların hepsini acıttık,*
Kanıkey, senin bagıñ cok,	*Kanıkey, senin bahtın yok,*
Talaada kesir çaykaysıñ,	*Bozkırda naz savuruyorsun,*
Senin ordodogu çagıñ cok!»	*Senin otağdaki çağın yok!»*
Ak baybiçe Çıyırdı	*Ak hatun Çıyırdı*
Uşunday kepten saldı emi,	*Böyle sözler söyledi işte,*
Molo taştay barbayıp,	*Mezar taşı gibi kaskatı,*
Boorunda turgan cetimdi	*Bağrında duran yetimi*
Kanıkeydin kolunan	*Kanıkey'in elinden*
Cetip suurup aldı emi.	*Yetişip çekip aldı.*
Molo taştay balanı	*Kaya parçası gibi çocuğu*
Arbañdatıp küldürüp,	*Hoplatıp güldürüp,*
Kürsö bir kürsö cötölüp,	*Kesik kesik öksürüp,*
Küpüdöy* bolgon balanı	*Küp gibi tombul çocuğu*
Küyüttüü bolgon Çıyırdı	*Yaslı Çıyırdı*
Moyunga salıp kötörüp,	*Boynuna alıp taşıyıp,*

Kan Bakaydı bet alıp,
Karaanı, cetim uulun kötörüp, Kabılan
Bakay abakeñ
Esil eneñ Çıyırdı
Etegin cerge tiygizip,
Esilden kalgan balanın
Cetimdigin bilgizip,
Baskan sayın arıştap,
Baykuş eneñ Çıyırdı
Darmanı ketip çalıştap,
Basayın dese kanetet
Beli kurgur buralıp,
Baspayın deyt Çıyırdı,
Bakayın körüp kubanıp,
Örttönüp cürök carılıp,
Bakay kanga calınıp.
Basayın dep şiltese
Tizesi kurgur tırsıldap,
On eki tamır, seksen muun
Biröösü kalbay kırsıldap.
Karagattay kayran köz
Tuman basıp iriñdep,
Köödönü kurgur kanetet
Baskan sayın kirildep.
Darmanı ketip alsırap,
Enekeñiz Çıyırdı
Eki közü caldırap,
Bayakı, omurtka söök, müçölör
Keyişti tartıp men Bakay
Darmanı ketip şaldırap.
Sır-Dayranın boz kaşat
Sırttan eneñ Çıyırdı
Koltugunda Semetey,
Ölgöndö cetti caldırap.
Oşondo Bakay kabılan,
Buta boyu* ak taygan
Astına tüşüp alıptır,
Kök tulpar menen kubalap,

Han Bakay'a yönelip,
Karaltı gibi yetim oğlu taşıyıp, Kaplan
Bakay ağacığın
Aziz anan Çıyırdı
Eteğini yere değdirip,
Azizden kalan çocuğun
Yetimliğini bildirip,
Adım adım seğirtip,
Zavallı anan Çıyırdı
Dermanı gidip sendeleyip,
Yürüyeyim dese ne çare
Beli, zavallı, bükülüp,
Yürümeyeyim der Çıyırdı,
Bakay'ını görüp sevinip,
Yüreği tutuşup yarılıp,
Bakay Han'a yalvarıp.
Yürüyeyim deyip adım atsa
Dizleri, zavallı, tıkırdayıp,
On iki damar, seksen eklem
Biri kalmadan çatırdayıp.
Kara üzüm tanesi aziz göz
Sisle örtülüp sulanıp,
Göğsü, zavallı, ne yapsın
Her adımda hırıldayıp.
Dermanı gidip güçsüz düşüp,
Anacığınız Çıyırdı
İki gözü yalvarır gibi süzülüp,
O omurga kemiği, organları
Kederi çekip ben Bakay
Dermanı gidip döküle döküle.
Sır-Derya'nın boz yalıyarına
Yaman anan Çıyırdı
Koltuğunda Semetey,
Öle yite vardı, boynu bükük.
O an Bakay, kaplan,
Bir ok atımı önde ak tazı
Önüne düşüp gelmişti,
Kök Tulpar ile kovalayıp,

Bakay kuup alıptır.
Döbödö turgan Çıyırdı,
Kolundagı Semetey,

Bul ekөönü körgöndö
Köñülü caman bölünüp,
Közünön akkan kanduu caş
Akırek ıldıy tögülüp.
Sanaası caman birindep,
Közü ketip iriñdep:
«On eki birge kol bergen
Kokuy kün, Manas, ölböy kal,
Korduktu cetim, körböy kal!
Sen uşunday bolgon soñ,
Cetimim, kim uşunday bolbosun?!
Şerim Manas ölgöndö
Ölöyün gana dedim arıman,
Karıganday Bakaydın
Ölböy tirüü kalganı
Semeteydin barınan.
Talaska boyum caşırıp,
Talıgıp kelçü men belem,
Baltır beşik çagında
Talaandı körçü sen beleñ!?
Kerimsel* abañ men Bakay
Keñ-Koldoy boyum caşırıp,
Keçigip kalçu men belem!?
Kenedey çaktan taloo cep,
Ketüüçü cetim sen beleñ,
Sakalım culçu men belem!?
San düynö upaa tük bolboy,
Kagılayın cetimim,
Samarkan kaççu sen beleñ?
Butkuldan daynıñ taba albay,
Murutun culçu men belem?
Buudansız kaçıp cöö tentip,
Bukarga ketçü sen beleñ,
Burkurap daynıñ taba albay
Bozdoçu Bakay men belem?

Bakay kovalayıp gelmişti.
Tepede duran Çıyırdı,
Elindeki Semetey,

Bu ikisini görünce
Gönlü fena bölünüp,
Gözünden akan kanlı yaş
Göğsünden aşağı dökülüp.
Düşünceleri fena dağılıp,
Gözleri sulanıp bulanıp:
«On iki pîre el veren
Vay gün, Manas, ölmez ol,
Horlanmayı, yetim, görmez ol!
Sen böyle olduktan sonra,
Yetimim, kim böyle olmasın?!
Arslanım Manas öldüğünde
Öleyim dedim arımdan,
Kocamış Bakay'ın
Ölmeyip sağ kalması
Semetey'in varlığındandır.
Talas'ta kendimi gizleyip,
Yorgun düşüp gelen ben miydim,
Kundakta bebek çağında
Talanı gören sen miydin?!
Esen yel gibi ağan ben Bakay
Ken-Kol boyunda kendimi gizleyip,
Geç kalan ben miydim?!
Küçücük yaşta talan yiyip,
Gidecek yetim sen miydin,
Sakalımı yolan ben miydim?!
Sayısız mal zerrece fayda etmeden,
Kurban olduğum yetimim,
Samarkan'a kaçan sen miydin?
Butkul'dan izini bulamadan,
Bıyığımı yolan ben miydim?
Küheylansız kaçıp yaya sürünüp,
Buhara'ya gidecek sen miydin,
Hıçkırıp izini bulamadan
Ağıt yakan Bakay ben miydim?

Meder kılıp köönümö,
Ölgöndö körgön çıragım,

Gönlüme medet edinip,
Kocayınca kavuştuğum çırağım,

Albay koyboy ne boldum,
Berenim Manas dostumdan
Meenetti körüp bu cayga,
Kalbay bir koyboy ne boldum!
Tilip turgan kezimde,
Kargaday bolup serbeñdep,
Karaanıñ Semetey turat amanat,
Sultanımdın barında
Aşılbas askar bel eleñ,
Aykölüm Manas, ala cat!
Kökcalım Manas barında,
Kara-Şaar, Kambıldı
Kamap turgan kezimde,
Kalmak, şibee, kıtaydı
Sabap turgan kezimde
Mında ölböy ne boldum?
Ayçıgı altın kızıl tuu
Irgap turgan kezimde,
Mında ölböy ne boldum?
Kakançıluu Beecinge
Altı ay akim kan bolup,
Cırgap turgan kezimde,
Keñ dünüyö tarında,
Sultanımdın barında
Mında ölböy ne boldum?
Alımga miñden bil alıp,
Oşo, bilge cüktöp dilde alıp,
Oluyattan bata alıp,
Oymok ooz, boto köz,
Oykuştagan kara köz,
Kara közdön miñdi alıp,
Altın dilde, cakut taş,
Alman-alık köp alıp,
Irgaganda suusar börk
Kiyip turgan kezimde,
Karga orduna kıtaydı

Alıp gitmeden ben ne ettim,
Yiğidim Manas dostumdan
Bunca mihnet görüp bu yerde,
Onunla kalmadan ben ne ettim!
Dilim dilim doğradığım demde,
Karga yavrusu gibi çırpınıp,
Karaltın Semetey duruyor emanet,
Sultanım sağ iken
Aşılmaz yüce beldin,
Ayköl'üm Manas, al götür beni!
Bozkurdum Manas sağ iken,
Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı
Kuşatıp durduğum demde,
Kalmuk'u, Şibe'yi, Hıtay'ı
Dövüp durduğum demde
O demde ölmeyip noldum?
Alemi altın kızıl tuğu
Dalgalandırıp durduğum demde,
O demde ölmeyip noldum?
Hakanlı Beecin'e
Altı ay hâkim han olup,
Sefa sürdüğüm demde,
Geniş dünya elimdeyken,
Sultanım sağ iken
O demde ölmeyip noldum?
Haraç diye binden mal alıp,
Hem sırtına yükleyip altın alıp,
Ermişlerden dua alıp,
Yüksük ağızlı, ceylan gözlü,
Süzülen kara gözlü,
Kara gözlüden bini alıp,
Altın sikke, yakut taş,
Haraç vergi çok alıp,
Sallanınca zerdeva börkü
Giyip durduğum demde,
Karga yerine Hıtay'ı

Tiyip turgan kezimde,
Taş sayıngan kıtaydın
Tazaların tokmoktop,
Bilip turgan kezimde,
Mında ölböy ne boldum?
Arışım cetip altın tak*

Vurup durduğum demde,
Taş kuşanan Hıtay'ın
Kellerini tokmaklayıp,
Buyurup durduğum demde,
O demde ölmeyip noldum?
Adımım yetip altın tahta

Minip turgan kezimde,
Kayaşayak bergenin
Conun karmap karıştap,
Şumduktuu zaman tarında,
Mında ölböy ne boldum?
Tilge kirgen busurman
Tilim menen korkutup,
Til albas kara kapırdı
Küçüm menen ürkütüp,
Beleske salgan tam bolup,
Beylep özüm kan bolup,
Bekip turgan çagımda
Mında ölböy ne boldum?
Cetim menen cesirden
Böödö ayrılıp caman at,
O, düynö ketken Manasım,
Bakay kanıñ ala cat.
Keçee, Kökötöydün aşında,
Köp cıyındın kaşında
Ceti miñ burku*el kelip,
Cer silkinip terbelip,
Özöndön akkan bulagım,
Surap algan çıragım,
Asmanda çolpon cıldızım,
Cakamda körpö, kunduzum,
Başımdagı bargegim,
Badışa Manas kökcaldan
Karmap kalgan aynegim,
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tuygun Manas kökcaldan
kalgan çıragım!
Ayzaga takkan celegim,

Binip oturduğum demde,
Karşılık verenlerin
Sırtından tutup büktüğüm,
Kara zamanlar basmadan,
O demde ölmeyip noldum?
Söz dinleyen Müslüman'ı
Dilimle korkutup,
Söz almaz kara kâfiri
Gücümle ürkütüp,
Bel üstüne kurulmuş kale olup,
Rahatça kendim han olup,
Sağlam durduğum çağımda
O demde ölmeyip noldum?
Yetim ile duldan
Boşuna ayrılıp kötü nam,
Öbür dünyaya giden Manas'ım,
Bakay Han'ını al da yat.
Dün, Kökötöy'ün aşında,
Kalabalık toyun önünde
Yedi bin burku halkı gelip,
Yer silkinip sallanıp,
Vadiden akan pınarım,
Dileyip aldığım çırağım,
Gökteki çoban yıldızım,
Yakamdaki kuzu kürküm, kunduzum,
Başımdaki sorgucum,
Padişah Manas bozkurttan
Tutup kaldığım aynam,
Tulpardan kalan tırnağım,
Doğan Manas bozkurttan
kalan çırağım!
Mızrağa taktığım flamam,

Asıldan kalgan belegim,
Öñüm bir desem tüşümbü,
Tüşümbü desem öñümbü,
Acalım cetpey öldümbü,

Asilden kalan armağanım,
Gerçek desem düşüm mü,
Düşüm desem gerçeğim mi,
Ecelim gelmeden öldüm mü,

Ayköldön kalgan cetimdi
Ay talaadan kördümbü?»
Çıyırdı menen Semetey
Çın astınan körgön soñ,
Çındap bir keyip Bakay kan,
Kapkarañgı tün tüşüp,
Aylası ketip alaktap,
Bakayıñdın başına
Akır bir zaman kün tüşüp,
Çıyırdını körgöndö
Bakay tilge kelbey tik tüşüp,
Töbösü menen bük tüşüp,
Et bışımga* er Bakay
Es ala albay kaldı emi.
Çoçup ketip baybiçe,
Balasın koyup canına
Bakaydın başın cölödü.
Baybiçe cölöp turganın
Badışa Bakay kördü emi.
(Astıga salsa ak coltoy,
Artında cürsö san koldoy,
Şay koldogon oluya,
Bereniñ Bakay karıya):
«Kagılayın eneke,
Kapçıgay eleñ col bolup,
Kanzaada eleñ kor bolup,
Çarçap ıylap çaalıgıp,
Eneke, Keñ-Koldoy başıñ
cer kılıp,
Bu Talastın boyuna
Manastan kalgan Semetey,
Baltır beşik balanı
Eneke, kötörüpsüñ dem kılıp.
Kartayganda Bakaydı

Ayköl'den kalan yetimi
Issız bozkırda mı gördüm?»
Çıyırdı ile Semetey'i
Gerçekten karşısında görünce,
İçten içe dertlendi Bakay Han,
Kapkaranlık gece çöküp,
Çaresi bitip bocalayıp,
Bakay'ının başına
Ahir zaman günü düşüp,
Çıyırdı'yı görünce
Bakay dile gelmeden dimdik düşüp,
Tepesi üstü kapaklanıp,
Bir et pişimi er Bakay
Kendine gelemedi.
İrkilip hatun ana,
Çocuğu yanına koyup
Bakay'ın başına destek oldu.
Hatunun destek olup durduğunu
Padişah Bakay gördü.
(Öne katsan uğuru ak,
Ardında yürüse sayısız ordu gibi,
Pirlerin koruduğu ermiş,
Yiğidin Bakay ihtiyar):
«Kurban olduğum anacığım,
Dağ boğazıydın, yol oldun,
Han kızıydın, hor oldun,
Yorulup ağlayıp bitkin düşüp,
Anacığım, Ken-Kol gibi başını
yere vurup,
Bu Talas'ın boyunda
Manas'tan kalan Semetey'i,
Kundaktaki bebeği
Anacığım, taşımışsın güç bilip.
Kocamışken Bakay'ı

Kaygılantıp taptırbay,	*Kaygıya salıp iz buldurmadan,*
Eneke, kara cer menen teñ kılıp.	*Anacığım, kara yerle bir edip. Kayranım*
Kayranım Manas, ölböy kal,	*Manas, ölmez ol,*
Keñ-Koldoy boyuñ caşırıp,	*Ken-Kol gibi boyunu gizleyip,*
Dostum Manastan kalgan cetimdi	*Dostum Manas'tan kalan yetimi*
Kaçıp-tentip Kanıkey,	*Kaçıp sürünen Kanıkey,*
Talaaga kaçıp caşırıp,	*Bozkıra kaçırıp gizleyip,*
Talastay boyuñ caşırıp,	*Talas gibi boyunu gizleyip,*
Ayzaga takkan celegim,	*Mızrağa taktığım flamam,*
Ayköl Manastan kalgan belegim.	*Ayköl Manas'tan kalan armağanım.*
Talaanı gana közdöy kaçırıp,	*Bozkıra doğru kaçırıp,*
Berenim Manas barında	*Yiğidim Manas sağ iken*
Bezbeldek atıp cedimbi,	*Bezbeldek vurup mu yedim,*
Berenden kalgan cetimdi	*Yiğitten kalan yetimi*
Ala kaçıp talaaga,	*Kaçırıp bozkıra,*
Karıganda Bakaydı	*Kocamışken Bakay'a*
Meenetin tartsın dediñbi?	*Mihnetini çeksin mi dedin?*
Sakalımdın agında,	*Sakalımın ağarmışında,*
Eneke, saparımdın barında	*Anacığım, ömür yolum sürerken*
Kurbaldaştan ayrılıp,	*Yaşıtlarımdan ayrılıp,*
Eneke, kurup ele cürgön çagımda,	*Anacığım, perişan gezdiğim çağımda,*
Egizimden ayrılıp,	*İkizimden ayrılıp,*
Bıyıl ölö turgan tabımda.	*Bu yıl ölecek hâlimdeyken.*
Kurdaşım Manas ketkende,	*Yoldaşım Manas gittiğinde,*
Ölöyün desem arıman	*Öleyim desem arımdan*
Ölböy tirüü cürgönüm –	*Ölmeyip sağ gezmem —*
Beregi, Semetey, çunak barınan.	*Şu Semetey, yaramazın varlığından.*
Ayzaga takkan celekti	*Mızrağa takılan flamayı*
Ala kaçıp alıpsıñ,	*Alıp kaçmışsın,*
Eneke, ayköldön kalgan belekti.	*Anacığım, Ayköl'den kalan armağanı.*
Samarkan közdöy col tartıp,	*Samarkan'a doğru yola düşüp,*
Eneke, kazıptırsıñ orumdu,	*Anacığım, kazmışsın çukurumu,*
Kaynatıpsıñ eneke,	*Kaynatmışsın anacığım,*
Menin kapkaydagı şorumdu,	*Benim ta nerdeki çilemi,*
Salıptırsıñ başıma	*Salmışsın başıma*
Eneke, mende körgüs sonundu!	*Anacığım, görülmedik işleri!*
Tört tülük maldı cıyamın,	*Dört çeşit malı toplarım,*
Törömdön kalgan cetim cok,	*Beyimden kalan yetim yok,*

Eneke, men kimdi murat kılamın?
Dostum Manastan kalgan bala cok,
Eneke, kimdi karap turamın!
Kaygını kuu can, körböy kal.
Kartaygan enem Çıyırdı,
Bul cerge tentip kelbey kal!

Anacığım, ben kimi murat edineyim?
Dostum Manas'tan kalan çocuk yok,
Anacığım, kime bakıp durayım!
Kaygıyı, kuru can, görmez ol.
Kocamış anam Çıyırdı,
Bu yere sürgün düşmez ol!

Bul öñdöngön korduktu
Can – dep, Kuday caratsañ,
Mından kiyin mendesine
berbey kal! Kan aralaş kayran caş
Ölgöndön cesir kalbay kal,
Sen uşunday bolgon soñ,
Eneke, kim uşunday bolbosun.
Başıñdagı suusar börk
Kimder ırgap kiybesin,
Döölötü başta barında
Kim kürküröp cürbösün.
Altı şerdin kencesi,
Aldanın süygön mendesi
Aykölüm Manas, ölböy kal!
Öksüp bir cetim Semetey,
Bul cerge tentip kelbey kal!
Bukarga sapar col cürüp,
Can keyitip mol cürüp,
Baltırdın baarın coorutup,
Sogonçoktu oorutup,
Keñ dünüyö tar bolup,
Corgo bir minbes enekem
Coor eşekke zar bolup,
Colborston kalgan Semetey
Talaada tentip kar bolup,
Cırgaldar kaçıp Talastan
Sır-Dayra cetip konupsuz,
Kartayıp kalgan çagımda
Acaldan murun öltürüp,
Kaygılantıp sorupsuz,
Tagımdan ketip taygılıp,
Taalayımdan ayrılıp,

Bu türlü horluğu
Can — diye, Tanrım, yaratırsan,
Bundan böyle kuluna
verme sakın! Kan karışık aziz yaş
Ölenden dul kalmaz ol,
Sen böyle olduktan sonra,
Anacığım, kim böyle olmasın.
Başındaki zerdeva börkü
Kimler sallanıp giymesin,
Devleti başındayken
Kim gürleyip gezmesin.
Altı arslanın küçüğü,
Allah'ın sevdiği kulu
Ayköl'üm Manas, ölmez ol!
Öksüz kalıp yetim Semetey,
Bu yere sürgün düşmez ol!
Buhara'ya sefer yolu yürüyüp,
Canı üzüp çok yürüyüp,
Baldırların hepsini sızlatıp,
Topukları acıtıp,
Geniş dünya dar olup,
Yorga attan inmeyen anacığım
Yağır eşeğe muhtaç olup,
Kaplandan kalan Semetey
Bozkırda sürünüp perişan olup,
Sefalar kaçıp Talas'tan
Sır-Derya'ya varıp konmuşsunuz,
Kocayıp kaldığım çağımda
Ecelden önce öldürüp,
Kaygıyla içimi kurutmuşsunuz,
Tahtımdan kayıp düşüp,
Talihimden ayrılıp,

Bolotuñdu mokotup,
Karaan kılıp oturgan
Enekem menen Kanıkeyim
cogotup» –
Emi baştamak boldu comoktu.
Dep, oşontüp, Bakay kan
Iylap tursa burkurap,
Sakalı kalgan suyulup,

Çeliğini körletip,
Dayanak edinip oturduğum
Anacığımla Kanıkey'imi
yitirip» —
Şimdi başlayacaktı destana.
Deyip, böylece, Bakay Han
Hıçkıra hıçkıra ağlarken,
Sakalı seyrelmiş kalıp,

Murutu gana kalgan culunup.
Can kazanday çunak baş
Aybalta menen urulup,
Kaygı bolgon Bakaydın
Akırek ıldıy kuyulup.
Kapalanıp bakırıp,
Kaçkındardı körgöndö
«Kanım Manas, kabılan,
Ala cat!» – dep, çakırıp.
«Eneke, kazılgan kalıñ or barbı,
Ayköldön kalgan Semetey
Eneke, arkalanıp alıpsız,
Mekeden kelgen coo barbı?
Mekeden kelgen coo bolso,
Beypayı kuçtüü doo bolso,
Berenim enem, çınıñdı ayt,
Kök tulpar kıygın mineyin,
Mekeden kelgen coo bolso,
Mekeni közdöy tieyin.
Beypayı küçtüü doo bolso,
Berenim enem, çınıñdı ayt,
Beecinden kelgen coo bolso,
Beecindi gana közdöy tieyin.
Ketpegen kegim alayın,
Keyitpey aytçı çınıñdı,
Kekengen bölök coo bolso,
Kurmandıkka çalayın.
Acalım cetse ölöyün,
Atışa çıgar coo bolso,
Çınıñdı aytçı, eneke,

Bıyığı yolunmuş kalıp.
Can kazanı gibi zavallı baş
Aybaltayla vurulmuş gibi,
Kaygıya boğulan Bakay'ın
Yaşı göğsünden aşağı dökülüp.
Gamlanıp bağırıp,
Kaçkınları görünce
«Hanım Manas, kaplanım,
Al beni de!» — diye çağırıp.
«Anacığım, kazılmış derin çukur mu var,
Ayköl'den kalan Semetey'i
Anacığım, sırtlanıp almışsınız,
Mekke'den gelen düşman mı var?
Mekke'den gelen düşman ise,
Belası güçlü dava ise,
Yiğit anam, doğrusunu söyle,
Kök Tulpar'a çevik bineyim,
Mekke'den gelen düşman ise,
Mekke'ye doğru saldırayım.
Belası güçlü dava ise,
Yiğit anam, doğrusunu söyle,
Beecin'den gelen düşman ise,
Beecin'e doğru saldırayım.
Alınmadık öcümü alayım,
Üzmeden söyle doğrusunu,
Kin güden başka düşman ise,
Kurbanlık edip keseyim.
Ecelim yetmişse öleyim,
Çarpışmaya çıkacak düşman ise,
Doğrusunu söyle, anacığım,

Kekteşip kegim alayın!» –
Bakay kan mintip turganda,
Tünötmök boldu konoktu,
Tügöngön eneñ Çıyırdı
«Kulunum Bakay, kebimdi uk!
Kesek itter Talastan çaap köçümdü,
Arkada erkek bala caş –

Itterden ala albay çıktım öçümdü,
Kızırım kaçıp başımdan,
Altı aram aşkere çaap mülkümdü.
Kabattap kazıp orumdu,
Kak baylap saldı columdu.
Öz tuugan duşman bolgon soñ,
Baldardan gana kördüm sonundu!
Baskanım çuñkur, koo boldu,
Caşınganım eçki ottogus
zoo boldu. Kanzaada başım kor
boldum.
Balam Manastan kalgan muraapım –
Cortoktu minbes bul başım,
Kırk çoro magan coo boldu.
Manastan kalgan baldar – dep,
Baykatsam ukpay sözümdü,
Çirkinder camgırday kılıp
caa tartıp,
Menin tuuganım boldu duşmanım,
Capaa bir kıldı özümdü,
Baltır bir beşik Semetey
Çukuyt mintip közümdü.
Bukardı közdöy col tartıp,
Muñkanıp ıylap cürgöndö
Talaadan kördüm özüñdü,
Talıkpay ukkun sözümdü.
Tamaşa mende dalay köp
Umaçtay açkın közüñdü,
Ulugum Bakay kulunum,
Uyalbay ukkun sözümdü.
Altınım boldu kömürçö,

Kinleşip öcümü alayım!» —
Bakay Han böyle dururken,
Konuğu geceletmek istedi,
Bitkin anan Çıyırdı
«Yavrucuğum Bakay, sözümü dinle!
Alçak itler Talas'tan göçümü vurup,
Ardımda erkek çocuk küçük —

İtlerden alamadan çıktım öcümü,
Hızır'ım başımdan kaçıp,
Altı haram apaçık vurdu mülkümü.
Kat kat kazıp çukurumu,
Sımsıkı kesip bağladı yolumu.
Öz kardeş düşman olunca,
Çocuklardan gördüm asıl belayı!
Bastığım yer çukur, koyak oldu,
Gizlendiğim, keçinin otlamaz
kayası oldu. Han kızı başım hor oldu.

Yavrum Manas'tan kalan emanetim —
Beygire binmez bu başım,
Kırk çora bana düşman oldu.
Manas'tan kalan çocuklar — diye,
Anlatsam dinlemez sözümü,
Çirkefler yağmur gibi edip
yay çekip,
Benim kardeşim oldu düşmanım,
Cefaya boğdu beni,
Kundak bebesi Semetey için
Böyle oyarlar gözümü.
Buhara'ya doğru yola düşüp,
İçlenip ağlayıp giderken
Bozkırda gördüm seni,
Usanmadan dinle sözümü.
Bende ibretlik nice şey var
Fal taşı gibi aç gözünü,
Ulu'm Bakay, yavrucuğum,
Utanmadan dinle sözümü.
Altınım kömür gibi oldu,

Ayköl Manastan kalgan kırk çoro –
Kayran bala Kanıkeydi zorduktap,
Ayköldün közü ötköndö
Aylımdı gana buzdu semirse.
Kümüşüm bolboy kömürçö,
Küyöördün közü ötköndö
Kesek itter, künöölöp çaptı
semirse.
Bek azap başka tüşköndö.
Başayım boldu kiyizçe,
Balamdın közü ötköndö,
Kesek itter, barkımdı buzdu
kiyinçe.
Belesten karap oturgan
Kımızım kıygıl suu boldu,

Kıstoonu körüp enekeñ
Kıyla bir curtka duu boldu.
Kulunum Bakay, kabılan,
Aragım açkıl suu boldu,
Aylımdı altı uulum çıgıp
çapkan soñ,
Kapçıgay elem col boldum,
Coor eşekke kor boldum,
Çaban bir bolup çaalıktım.
Sır-Dayra suusun keçe albay,
Belgilüü cerge cete albay,
Bakay balam, içimde kaldı
buşmanım.
Abıke, Köböş eki aram –
Mından bir kördüm korduktu,
Çıybıt, Koçkor tör aram –
Oşondon kördüm korduktu,
Adıbay, Kölbay altı aram –
Oşondon kördüm zorduktu.
Kırgılçal baştap, Tazbaymat
Oşondon kördüm çoñduktu.
Bakay balam, aytsam sözüm dagı bar:
«Tiybeysiñ» – dep korduktap,

Ayköl Manas'tan kalan kırk çora —
Aziz yavru Kanıkey'i zorlayıp,
Ayköl göçüp gidince
Semirince obamı bozdu.
Gümüşüm kömür gibi olup,
Sevenim göçüp gidince
Alçak itler, suçlayıp vurdu
semirince.
Ağır azap başa düşünce.
İpekli kumaşım keçe gibi oldu,
Yavrum göçüp gidince,
Alçak itler, itibarımı bozdu
sonradan.
Yamaçtan bakıp oturan
Kımızım kekremsi su oldu,

Kışlağı görünce anacığın
Koca yurda feryadı yayıldı.
Kulunum Bakay, kaplanım,
İçtiğim acı su oldu,
Altı oğlum çıkıp obamı
yağmaladıktan sonra,
Dar geçittim, çiğnenen yol oldum,
Yağır sırtlı eşeğe hor oldum,
Çoban olup yoruldum, bittim.
Sır-Dayra suyunu geçemeden,
Belli yere varamadan,
Bakay balam, içimde kaldı
kederim.
Abıke, Köböş iki haram –
Bunlardan gördüm horluğu,
Çıybıt, Koçkor dört haram –
Onlardan gördüm horluğu,
Adıbay, Kölbay altı haram –
Onlardan gördüm zorbalığı.
Kırgılçal başta, Tazbaymat –
Onlardan gördüm büyüklenmeyi.
Bakay balam, söylesem sözüm daha var:
«Varmazsın ha!» diye horlayıp,

Alaydan akkan tamçısı,
Karşı-terşi tililüü
Altı aramdın süyrötüp urgan
kamçısı.
Berenim, Bakay kulunum,
Bel baylagan belim cok,
Kırk çoçko kıykırıp kolun
salganda
Belgilüü özüñ bir öñdüü şerim cok.

Alay'dan süzülen damlası,
Çapraz çapraz dilim dilim,
Altı haramın sürüyüp vurduğu
kamçısı.
Yiğidim, Bakay kulunum,
Bel bağladığım belim yok,
Kırk domuz bağırıp elini
saldığında
Senin gibi belli bir aslanım yok.

Kaz aylangıs zoom cok,
Kargıluu sendey toom cok,
Upası kılday şum calgan
Uşunday eken düynö bok!
«Esebin çoguu tabat – dep,
Baltır bir beşik Semetey
Baralına keltirbey
Itteriñ cara çabat – dep,
Özönçö boyloy konot – dep,
Munu menen Manasım
Ört öçköndöy bolot – dep,
Kıstoonu itter salat – dep,
Bul üçün tentip men keldim.
Altınım talap alganda,
Azaptı itter salganda,
Köz çuñkurum caş basıp,
Malımdı tiyip ketkende,
Köödönüm baarın dart basıp,
Tübümö çoguu cetkende,
Muun cogolup al ketip,
Esepti mıktap tapkanda,
Darmanım boşop, esim oop,
Emçekti cara çapkanda
Üstümö karan tün tüşüp,
Üç-Koşoy ıldıy corgolop,
Çunagım açkadan ölüp ketet beym,
Kayıpçının Kara-Üñkür
Karaanım Semeteydi kötörüp,
Kaçıp bir çıktım korgolop.

Kaz dolanmaz sarp kayam yok,
Sana denk tılsımlı dağım yok,
Vefası kıl kadar, düzenbaz, yalan,
Böyleymiş demek şu bok dünya!
«Hesabını hep birden görür diye,
Beşikteki körpe Semetey
Ergenlik çağına ermeden
İtlerin onu paralar diye,
Vadi boyunca konar diye,
Bununla benim Manas'ım
Sönen ateş gibi olur diye,
İtler kıskıvrak sıkıştırır diye,
Bunun için sürünüp çıkıp geldim.
Altınımı yağmaladıklarında,
İtler azabı saldığında,
Göz çukurlarım yaş dolup,
Malıma el uzatıp gittiklerinde,
Göğsümü baştan başa dert basıp,
Köküme hep birden kastettiklerinde,
Dizde derman, tende güç kalmayıp,
Hesabımı iyice gördüklerinde,
Dermanım kesilip, aklım gidip,
Memeyi yarıp vurduklarında
Üstüme kara gece çöküp,
Üç-Koşoy'dan aşağı seğirtip,
Yavrucuğum açlıktan ölecek diye,
Kayıpçı'nın Kara-Üñkür'üne
Umudum Semetey'i sırtlayıp,
Sine sine kaçıp çıktım.

Ölö albay közüm ilintip,
Öksügön cerim bilintip,
Cüröktün etin oorutup,
Tamandın baarın coorutup,
Kementay* kiyip calpıldap,
Keñ talaa menen talpıldap,
Kıylanıp kuu köz çok bolup,
Boor ezilip ot bolup,
Mende boluşar kişim cok bolup.
Burkurap ıylap tün katıp,
Bakay balam, Bukardı közdöy col
Oluya çaldın calgızı,
tartıp,
Murunku Bukar şaarına
Bakay balam, buzulup kaçıp
cöö tentip, Bakay kan, altı çanaç süt
berçi,
Kaçıp cürgön ayaşıñ,

Ölemeden gözüm süzülüp,
Yoksunluğum belli olup,
Yüreğimin etini sızlatıp,
Tabanlarımı baştan başa yara edip,
Kementay giyip yalpalayıp,*
Geniş bozkırda tapır tupur,
Süzülüp kuru gözüm kor olup,
Bağrım ezilip ateş olup,
Bana arka çıkacak kimsem olmayıp.
Hüngür hüngür ağlayıp gece yürüyüp,
Bakay balam, Bukar'a doğru yol
Ulu ihtiyarın bir tanesi,
tutup,
Eski Bukar şehrine
Bakay balam, perişan kaçıp
yayan sürünüp, Bakay kan, altı tulum süt
veriver,
Kaçıp gezen ayaşın,

Kanıkeyde künöö cok,
Meerdi bekem kandırıp,
Bekem uktap ketüüçü
Caylanıp catar tünök cok,
Caşına turgan kabak cok,
Dostuñdan kalgan balañdı
Calmalatıp ketüügö
Can bakkan azık, tamak cok.
Zamanam caman kuurulup,
Belgilüü cerge cete albay,
Belim bir ketti mekçeyip,
Közüm bir ketti çekçeyip,
Kanım bir kaldı bir kaşık
Etim bir kaldı kök caşık.
Kazası bügün cetet beym!
Kabılan Bakay, kulunum,
Çaçılıp kettim, cıynaçı,
Üzülüp kettim, ulaçı.
Öçkön bir otum tamızçı,
Ölgön bir canım tirgizçi!

Kanıkey'de suç yok,
Şefkate doyasıya kandırıp,
Deliksiz uyuyup kalacak
Rahatça yatacak barınak yok,
Sığınacak bir kuytu yok,
Dostundan kalan yavruna
Bir lokma yutturmaya
Can besleyecek azık, yemek yok.
Devranım kötü, kavrulup,
Belli yere varamadan,
Belim büküldü, iki büklüm,
Gözlerim yuvasından uğradı,
Kanım kaldı bir kaşık,
Etim kaldı mosmor pörsük.
Ecel bugün erişir gayrı!
Kaplan Bakay, kulunum,
Saçıldım, derleyiver,
Koptum, ulayıver.
Sönen ateşimi tutuşturuver,
Ölen canımı diriltiver!

Suusadım, suusun kandırçı,
Çaalıktım, canım tındırçı!
Alkımga çıga catpaçı,
Bakay kan, ata bir bolup saktaçı!
Arıgan candı semirtçi,
Açka bir kursak toyguzçu,
Suusadım suusun kandırçı.
Altı külük at berçi,
Arbaktı mıktap sıylasañ,
Alıska sapar col tarttım:

Susadım, suya kandırıver,
Yoruldum, canımı dinlendiriver!
Can boğaza dayandı, yatıp kalmayıver,
Bakay kan, ata olup koruyuver!
Zayıf düşen canı semirtiver,
Aç kalan karnı doyuruver,
Susadım, suya kandırıver.
Altı yürük at veriver,
Ervahı hakkıyla sayarsan,
Uzağa sefer yola düştüm:

Calgızga minip bir keter
küç berçi. Irmese caşı tögülüp,
Bakay kan, küyböskö duba*,
kol berçi, Buudandın közünön akkan
Üşüp ölbös ton berçi,
Kursak açıp ketpeske
Külazıktan mol berçi.
Bel baylagan belim cok,
Bek özüñö aytkan kep.
Bir canımdı tındırçı,
Belgilüü enem dolu – dep,
Keñ-Koldon kaçıp cöö çurkap,
Keyip bir ıylap, tün kattım,
Belgilüü cerge cete albay,
Bakay kan, bek aylam ketip
tim cattım.
Koluna salıp salmaktap,
Adırdan akkan bulaktı
Alda taalam kup körüp,
Kutkarar beken bereki
Ayköldön kalgan çıraktı!*
Ketirip Bakay karuusun,
Aytıp berdi enekeñ
Bayakı, ketken iştin baarısın.
Abıke kılıp korduktu,
Köböş kul kılıp zorduktu.
Manastan kalgan kırk çoçko,
Kırkı kırk cerden kelgen

Bir taneme binip gidecek
güç veriver. Kırpsa gözünden yaş dökülüp,
Bakay kan, yanmamaya dua,*
el veriver, Küheylanın gözünden akan
Üşüyüp ölmeyecek kürk veriver,
Karnımız acıkıp kalmasın diye
Külazıktan bolca veriver.
Bel bağladığım belim yok,
Sözüm sanadır, beyim, sana.
Şu bir canımı dinlendiriver,
«Belli, anam deli dolu» diye,
Keñ-Kol'dan kaçıp yayan koşup,
Yanıp yakılıp ağlayıp gece yürüdüm,
Belli yere varamadan,
Bakay kan, çarem büsbütün tükenip
sessiz yattım.
Eline alıp tartarak,
Kırlardan akan pınarı
Allah Taalam hoş görüp,
Kurtarır mı ola şu
*Ayköl'den kalan çırağı!**
Bakay'ın gücünü kuvvetten düşürüp,
Anlatıverdi anacığın
O geçen işlerin hepsini.
Abıke etti horluğu,
Köböş kul etti zorbalığı.
Manas'tan kalan kırk domuz,
Kırkı kırk yerden gelme

it çoçko, Kızır bir cürbös tün bele,	*it domuz, Hızır'ın uğramadığı gece miydi,*
Bulasın bulap alganın,	*Varını yağmalayıp aldığını,*
Buzuktu mıktap salganın	*Fitneyi iyice saldığını*
Burkurap eneñ aytkan soñ,	*Hüngür hüngür anan anlatınca,*
Türmöktüü keptin tüyünün	*Düğüm düğüm sözün düğümünü*
Tügöl aytıp bergen soñ,	*Eksiksiz söyleyip verince,*
Baştalgan keptin çatagın	*Baş gösteren derdin çatağını*
Baarın aytıp bergen soñ,	*Hepsini söyleyip verince,*
Abakeñ Bakay, kayran kan	*Aban Bakay, o canım han,*
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,	*Gökte Allah'ın günü bulutlanıp,*
Boz ala tuygun bolpoñum,	*Boz ala doğanım, tombulum,*
Başına altımış sanaa bir kelip,	*Başına altmış kaygı birden gelip,*
Semetey boz ala tuygun çolponum,	*Semetey, boz ala doğanım, çolpanım,*
Kabırga kaçıp bölünüp,	*Kaburgası göçüp bölünüp,*
Itelgi sınduu kayran köz,	*Şahin misali canım gözden,*
Burkurap Bakay suyulup,	*Bakay hıçkırıp süzülüp,*
kanduu caş,	*kanlı yaş,*
Sakalı ıldıy kuyulup,	*Sakalından aşağı boşanıp,*
Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
Talastagı altı aramdan tüñülüp.	*Talas'taki altı haramdan umut kesip.*
Çirkin, köp ketirip sanaanı,	*Ah, nice kaygıya dalıp,*
Booruna kısıp kuçaktap,	*Bağrına basıp kucaklayıp,*
Manastan kalgan Semetey.	*Manas'tan kalan Semetey'i.*
Bayakı, molo taştay balanı.	*O yalçın taş gibi oğlanı.*
Alakandap barbaytıp,	*Avucunda hoplatıp,*
«Ayköldön kalgan çunak» – dep,	*«Ayköl'den kalan yavrucak» deyip,*
Bakay kan ençi bölüp berçüdöy	*Bakay kan pay bölüp verecekmiş gibi*
Kötörüp turdu dardaytıp:	*Kaldırıp durdu yükseğe:*
«Altı ayga caşıñ tolo elek,	*«Altı aya yaşın dolmadı daha,*
Cetimim, Bukarga kaççu sensiñbi?	*Yetimim, Bukar'a kaçacak sen misin?*
Karaanınan ayrılıp,	*Karartından ayrı düşüp,*
Kakşaçu Bakay menminbi?!	*İnleyecek Bakay ben miyim?!*
Kayıbınan tabılsa,	*Gaipten bulunuverse,*
Ker boruk taap cediñbi?	*Semiz erkeç bulup yedin mi?*
Kartayıp ketken Bakaydı	*İyice kocayan Bakay'ın,*
Kagılayın cetimim,	*Kurbanın olayım yetimim,*
Tozoguñ tartsın dediñbi?	*«Zahmetimi çeksin» mi dedin?*

Kılçayıp artım karasam
Cetimim, senden ayrılıp,
Uşuntüp kıstalıp ölçü kün bele?
Cetimim, Bukarga kaçtıñ bölünüp,
Ereşen tartıp er bolup,
Er uulu menen teñ bolup,
Kaçan bir Talas kelesiñ?
Kaygırgan Bakay abañdın
Közünö aman körünüp,
Özöndön akkan bulagım,

Dönüp ardıma baksam,
Yetimim, senden ayrılıp,
Böyle kıstırılıp ölünecek gün müydü?
Yetimim, Bukar'a kaçtın ayrılıp,
Serpilip boy atıp er olup,
Er oğluyla denk olup,
Ne zaman Talas'a gelirsin?
Kaygılanan Bakay abanın
Gözüne sağ esen görünüp,
Vadiden akan pınarım,

Dostumdan kalgan Semetey
Menin ölgöndö körgön çıragım.
Kelini şorduu Kanıkey
Keñ Talastın oyunda
Tulparım oozun burarmın,
Tuygundan kalgan tukum – dep,–
Kanıkeyge calınıp,
On eki cıl bolguça
Töö kaytarıp turarmın.
Keñ Talas özön cer bolboy,
Altı aram menen el bolboy,
Kolumdan kelse altı aram
Bu cetim senin ayıñdan
Bulasın bulap alarmın
Buzuktu mıktap salarmın,
Er ölüşüp, baş kesip,
Eçen ayza boolaşıp,
Enekem, senin ayıñdan,
Kanıkey, senin cayıñdan,
Altı aram menen men özüm
On eki cılı coolaşam!
Er ölüşüp, baş kesip,
Eçen bir dümök kılışam.
Kündüz kündö tınç albay,
Tün içinde uyku albay,
Mına mintip uruşam.
Cılkı tiyip, bee carıp,
Cılastı mintip salarmın,

Dostumdan kalan Semetey,
Ölürken gördüğüm çırağım.
Gelini kara bahtlı Kanıkey
Geniş Talas'ın ovasında
Tulparımın ağzını çeviririm,
«Doğandan kalan soy» diye, Kanıkey'e yalvarıp,
On iki yıl doluncaya dek
Deve güdüp dururum.
Geniş Talas vadisi yurt olmadan,
Altı haramla barışmadan,
Elimden gelse altı haramın,
Bu yetim, senin yüzünden,
Varını yağmalar alırım,
Fitneyi iyice salarım,
Erce vuruşup, baş kesip,
Nice mızrak kapışıp,
Anacığım, senin yüzünden,
Kanıkey, senin uğrundan,
Altı haramla ben kendim
On iki yıl savaşırım!
Erce vuruşup, baş kesip,
Nice kızılca kıyamet koparırım.
Gündüz gün boyu dinlenmeden,
Gece içinde uyku almadan,
İşte böyle vuruşurum.
Yılkı basıp, kısrak yarıp,
Kıranı böyle salarım,

On eki cılı bolgonço,
Bu Talaska colotpoy
Azaptı mintip kılarmın.
Aylam bir cetse camandı
Çettetip cürüp kırarmın,
Kez bolgondo baarısın
Kurmandıkka çalarmın,
Eptep bir cürüp camandan,
Ketpegen kegim alarmın!»
Oşondo Bakay karıya
Düpö bir düpö cötölüp,
Baltır beşik Semetey
Boorgo basıp kötörüp,

On iki yıl doluncaya dek,
Bu Talas'a yanaştırmadan
Azabı böyle ederim.
Gücüm yetince kötüyü
Tek tek ayırıp kırarım,
Sırası gelince hepsini
Kurban edip keserim,
Bir yolunu bulup kötüden,
Dinmeyen öcümü alırım!»
İşte o an ihtiyar Bakay
Gümbür gümbür öksürüp,
Beşikteki körpe Semetey'i
Bağrına basıp kaldırıp,

Keñ dünüyö tar bolup,
Oşondo bir körörgö zar bolup.
Semetey karmap sabılıp,
Basıp keldi zor Bakay.
Bakay kan tursa calınıp,
Karagan cok Kanıkey,
Karabagan sebebi,–
Kaldaygan kara başında,
Kanduu beti cırtıluu,
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Aldına kınap cayıluu.
Küldüygön kara başında,
Küyörünön ayrılgan
Otuz eki caşında.
Bakaydın cüzün körböstön
Teskeri karap çırkırap,
Kömkörödön cıgılıp,
Kudayga ünü ugulup.
Kanıkeydi körgöndö
Kaadaluu Bakay kan ıylap,
Serpilip karap tura albay,
Bayakı, ak baybiçe Çıyırdı
Enekeñiz dagı ıylap.
Oşondo Bakay koñgurap,
Kayrat aytıp zoñgurap:

Geniş dünya dar olup,
O demde görmeye hasret kalıp.
Semetey'i kucaklayıp koşturup,
Yürüyüp geldi ulu Bakay.
Bakay kan dursa da yalvarıp,
Bakmadı bile Kanıkey,
Bakmayışının sebebi:
Kocaman kara başında,
Kanlı yüzü yırtılmış,
Urgan gibi canım saçlar
Önüne düzgünce yayılmış.
Koskoca kara başında,
Can yoldaşından ayrılmış
Otuz iki yaşında.
Bakay'ın yüzünü görmeden
Ters yana bakıp feryat edip,
Yüzükoyun yıkılıp,
Sesi Tanrı'ya erişip.
Kanıkey'i gördüğünde
Töreli Bakay kan ağlayıp,
Doğrulup bakıp duramadan,
O ak baybiçe Çıyırdı,
Anacığınız dahi ağlayıp.
O an Bakay gür sesiyle,
Metanet verip gürleyip:

«Oy, Kanıkey kulunum,
Uyalba balam, sında cok,
On eki birge kol bergen
Oluya Manas mında cok
Bel baylap turgan beliñ cok,
Bek keyiy berbe, Kanıkey,
Sugalagın koybogon,
Surap içse toybogon
Sultan kırgız eliñ cok.
Talaada cürüp çırkırap,
Kanıkey balam, ıylay bir berseñ
cönü cok,

Arañ bir cürgön altı aram
Sarı iziñe çöp salıp,
Sargara kuup albasın.
Manastan kalgan kırk çoro
Kuu iziñe çöp salıp,
Kubara kuup albasın,
Töböbüzdön baspasın,
Oy, Kanıkey, kulunum,
Talaada kandı çaçpasın
Calınsañ ukpay sözüñdü,
Balam, tirüülöy çukup közüñdü,
Biröösün aman koybogon,
Azaptı mintip salbasın,
Ayköldön kalgan cetimdi
Koluñdan gana culup albasın,
Col üstünö sın kılıp,
Kanıkey balam, corularga
carbasın!» – Baygambar sınduu
babañız,
Dep, uşuntüp, munu aytıp:
«Oy, Kanıkey, kulunum,
Kaççuu bolsoñ kıymılda,
Keter bolsoñ zımıra!
Bu talaa bizge cer emes,
Bu turgan bizge cön emes.
Adırga çıga berelik,

«Ey Kanıkey, kulunum,
Utanma balam, kusur yok,
On iki pire el veren
Evliya Manas burada yok,
Bel bağlayacağın belin yok,
Pek yanıp durma, Kanıkey,
Açgözlülüğünü bırakmayan,
İsteyip içse doymayan
Sultan Kırgız elin yok.
Bozkırda gezip feryat edip,
Kanıkey balam, ağlayıp durursan
boşunadır,

Güç bela dolaşan altı haram
Sarı izine çöp koyup,
Sararıp kovalayıp tutmasın.
Manas'tan kalan kırk çoro
Kuru izine çöp koyup,
Ağarıp kovalayıp tutmasın,
Tepemize çullanmasın,
Ey Kanıkey, kulunum,
Bozkırda kanı saçmasın,
Yalvarsan da sözünü dinlemez,
Balam, diri diri oyar gözünü,
Birini bile sağ komayan,
Azabı böyle salmasın,
Ayköl'den kalan yetimi
Elinden söküp almasın,
Yol üstünde ibret edip,
Kanıkey balam, akbabalara
paralatmasın!» – Peygamber misali
babanız,
Deyip, böylece, bunu söyleyip:
«Ey Kanıkey, kulunum,
Kaçacaksan kımılda,
Gidersen ok gibi fırla!
Bu bozkır bize yurt değil,
Bu duruş bize reva değil.
Kırlara çıkıverelim,

Acal bir cetse ölölük,	*Ecel erişirse ölelim,*
Altı aram salsa korduktu	*Altı haram horluk ederse*
Andan bir kiyin körölük.	*Ondan sonrasını görelim.*
Coo börüsü oluya,	*Düşmanın kurdu evliya,*
Colborsuñ Bakay karıya,	*Kaplanın ihtiyar Bakay,*
Altı ayçılık azaptı	*Altı aylık azabı*
Azır bilgen oluya.	*Şimdiden bilen evliya.*
Kasıettüü can bolgon,	*Keramet ehli can olmuş,*
Kançalık cerge kan bolgon,	*Nice yere han olmuş,*
Kapiletten söz tapkan,	*Apansızda söz bulan,*
Karañgıda köz tapkan.	*Karanlıkta göz bulan.*
Arslanday közü caynagan,	*Arslan gibi gözü parlayan,*
Atışıp Beecin barganda	*Vuruşup Beecin'e vardığında*
Islam* tuusun karmagan.	*İslam* tuğunu tutan.*
Kaarınan can çıkkan,	*Kahrından can çıkan,*
Karmagandan kan çıkkan,	*Tuttuğundan kan çıkan,*
Cürgönünön can çıkkan,	*Yürüdüğünden can çıkan,*
Kök sülöösün börk kiyip,	*Gök vaşak kürkünden börk giyip,*
Kakcalının barında	*Dinç çağı yerindeyken*
Kök ala kalkan oynogon,	*Gök ala kalkan oynatan,*
Karañgıda col tartsa,	*Karanlıkta yola koyulsa,*
Kabılan sınduu coylogon,	*Kaplan gibi sinsi süzülen,*
Tokson beş akıl, miñ duba,	*Doksan beş akıl, bin dua,*
Biröösün koyboy oylogon.	*Birini komadan düşünen.*
Başı açık akıldan,	*Apaçık seçik akıldan,*
Kan içip cürüp katıkkan,	*Kan içe içe pekişen,*
Kabılan Bakay atıkkan.	*Kaplan Bakay diye ün salan.*
Cetkileñ belin kurçangan,	*Yetkin belini kuşanan,*
Ceti tümön* kol kelse,	*Yedi tümen* asker gelse,*
Celbegey kirip kol salgan.	*Yeldirme kaftanla dalıp saldıran.*
Bayakı Bakay abañız.	*İşte o Bakay abanız.*
Kança cerden coo algan,	*Nice yerde düşman yenen,*
Dañgıl Bakay emespi.	*Usta Bakay değil mi.*
Karañkün başka iş kelse,	*Kara gün başa gelince,*
Kan Manastın barında	*Han Manas sağken*
Kança akıl taap berüüçü	*Nice akıl bulup veren*
Kambıl gana Bakay emespi.	*Becerikli Bakay değil mi.*
Astındagı Kök tulpar	*Altındaki Kök tulparı,*

Şaşıp tokup buudandı,
Kayran canga kerek – dep,–
Karmap turdu kan Bakay
Bala da bolso Semetey,
Baltır beşik tuugandı.
Aşıp-şaşıp er Bakay
Astındagı Kök tulpar
Çap oloñun* bek tartıp,
Kuyuşkanın kıskartıp,
Ok ötpögön boz çepken
Eriñ Bakay kabılan.
Kayra karmap kabıştap,
Kañdagay* menen çoñ ötük
İçine büktöp tabıştap,

Aceleyle eyerledi küheylanı,
«Aziz cana gerektir» diye,
Tutup durdu kan Bakay
Çocuk da olsa Semetey'i,
Beşikteki körpe soydaşı.
Aceleyle telaşla er Bakay
Altındaki Kök tulparın
Kolanını sıkı çekip,*
Kuskununu kısaltıp,
Ok geçmez boz cepkeni
Erin Bakay kaplan.
Yeniden tutup katlayıp,
Kañdagay ile büyük çizmeyi*
İçine büküp yerleştirip,

Katuu karmap kapşırıp,
Kanıñız Bakay kabılan
Kancıgaga* tapşırıp,
Bek böktörüp saldı emi.
Berendigin bilgizip,
Akkañkının* üstünö
Çıyırdını mingizip,
Kayra baylap kabıştap,
Kara coltoy cetimdi
Alaça düñgö* kur menen
Amanat kılıp tabıştap,
Er ekenin bilgizip,
Moyununa mingizip,
Bekem baylap saldı emi.
Ancıyandın arkagı coon sarala,
Butundagı keñ ıştan,
Bagalagın kapşırıp,
Içkırına tapşırıp,
Kaardanıp cügürüp,
Dambalın öödö türünüp,
Baatırdıgın bilgizip,
Özü suuçul er Bakay,
Bayakı bala cetimdi
Moyununa mingizip,

Sımsıkı tutup bastırıp,
Hanınız Bakay kaplan
Terki bağına emanet edip,*
Sıkıca terkiye vurdu şimdi.
Yiğitliğini belli edip,
Akkañkı eyerin üstüne*
Çıyırdı'yı bindirip,
Yeniden bağlayıp pekiştirip,
Kara bahtlı yetimi
Alaca düñgö kuşak ile*
Emanet edip sarıp bağlayıp,
Er olduğunu belli edip,
Boynuna bindirip,
Sımsıkı bağlayıverdi şimdi.
Ancıyan dokuması kalın sarı alaca,
Bacağındaki geniş şalvarın
Paçasını derleyip,
Uçkuruna sokuşturup,
Hiddetlenip koşup,
Donunu yukarı sıvayıp,
Bahadırlığını belli edip,
Kendisi usta yüzücü er Bakay,
O çocuk yetimi
Boynuna bindirip,

«Berip koysom, katındar
Beycayım suuga ırgıtıp,
Berendin acalı çoguu cetet – dep,–
Capaluu kımbat zor işti
Böödödön ölüp ketet* – dep, –
Berendigin bilgizip,
Beren bala Semetey
Moyununun kök etke
Bolcop Bakay mingizip,
Cılañbaş basıp oñşoñdop,
Cılañaylak şoñşoñdop,
Bir Kudayga calınıp,
Sır-Dayranı keçüügö
Sırttan Bakay kamınıp,
A düynö ketken Manastın
Arbagına calınıp:

«Verirsem, kadınlar
Yersizce suya düşürür,
«Yiğidin eceli hep birden erişir» diye,
Cefalı, paha biçilmez zor işi
«Yok yere ölüp gider» diye,*
Yiğitliğini belli edip,
Yiğit çocuk Semetey'i
Boynunun ense köküne
Bakay ölçüp biçip bindirip,
Yalın baş yürüyüp sallana sallana,
Yalın ayak seke seke,
Bir Allah'a yalvarıp,
Sır-Dayra'yı geçmeye
Yaman Bakay hazırlanıp,
Öte dünyaya giden Manas'ın
Ruhuna yalvarıp:

«Koldogonum Kocosan,
Koltuguman cölö – dep,–
Kol bergenim Ak Eşen,
Bet aldıma kelgin – dep,–
Kara çaar kabılan,
Kaptalıman çamınçı,
Çolok kökcal arıslan,
Böyrögümön kamınçı,
Suu atası Buurakan*,
Sayıñ çıgıp col berçi,
Almambet, Çubak atı uykaş
Cetimiñe kol berçi,
Kırk çilgen, Kızır Iliyastar
Kıylanıp kettim col berçi!»
Oşontüp aytıp, zor Bakay
Moynuna kurun salınıp,
Koldogon Capar birlerin
Biröösün koyboy calınıp,
Butun suuga bir malıp,
But daaratın bir alıp,
Kolun suuga bir malıp,
Kol daaratın bir alıp.

«Koruyucum Kocosan,
«Koltuğumdan destekle» diye,
El verdiğim Ak Eşen,
«Önüme geliver» diye,
Kara benekli kaplan,
Yanımdan atılıver,
Çolak gökyeleli arslan,
Böğrümde hazır duruver,
Su atası Buurakan,*
Yatağından çıkıp yol veriver,
Adları uyak Almambet, Çubak,
Yetimine el veriver,
Kırk çilten, Kızır İliyaslar,
Perişan düştüm, yol veriver!»
Böyle deyip, ulu Bakay
Boynuna kuşağını asıp,
Koruyan Capar birlerine,
Birini komadan yalvarıp,
Ayağını suya bir daldırıp,
Ayak aptesini bir alıp,
Elini suya bir daldırıp,
El aptesini bir alıp.

Daaratı bar boyunda,
Iymanı bar betinde,
Cetim menen cesirdi
Kutkaram degen oyunda.
Körgön Bakay emespi,
San koldu baştap col cürüp,
Köngön Bakay emespi.
Oluya Bakay tuygunuñ
Oodarılıp kurguruñ,
Tobosun oozdon çıgarbay
Toktono albay tötölöp,
Toktotposton Bakay kan
Kök tulparga mingizip,
Eki ayımdı cetelep,
Birlerine calınıp,
Sır-Dayra keçip ketüügö

Aptesi var üstünde,
İmanı var yüzünde,
Yetim ile dul kadını
Kurtarırım fikrinde.
Görmüş geçirmiş Bakay değil mi,
Sayısız orduya baş olup yol yürüyen,
Alışkın Bakay değil mi.
Evliya Bakay doğanın,
Devrile kalka garibin,
Tövbesini ağzından düşürmeden,
Duramadan dosdoğru gidip,
Hiç durdurmadan Bakay kan,
Kök tulpara bindirip,
İki hanımı yedeğine alıp,
Birlerine yalvarıp,
Sır-Dayra'yı geçip gitmeye

Kabılan Bakay kamınıp.
Kök çıbık mıltık kolgo alıp, Suu toktolup kalganın
«Manas –Manas – ün salıp,
«Işti Kuday oñdo – dep,–
Cetimimdi koldo!» – dep,–
Kaardanıp cötölüp,
Kasıettüü abakeñ
Kök çıbık mıltık kötörüp,
Suuga sunup barbayıp,
Kocosan Bakay abakeñ
Suunu közdöy dardayıp,
Kıtay ottuk*, boor taş
Kırıp iyip çok koyup,
Kolundagı Kök çıbık
Mergendikke tazası,
Belen turgan maşaası*,
Küpüldögön dayranı
Oşondo Bakay kabılan
Küp! – degize bir koydu,
Öödö cagın karasañ
Akpay dayra toktolup,

Kaplan Bakay hazırlanıp.
Kök çıbık tüfeği ele alıp, Suyun durup kaldığını
«Manas! Manas!» diye ün salıp,
«İşi Huda yoluna koy» diye,
«Yetimimi koru!» diye,
Hiddetlenip öksürüp,
Keramet ehli aban,
Kök çıbık tüfeği kaldırıp,
Suya uzatıp gererek,
Kocosan Bakay aban
Suya doğru dikilip,
Kıtay çakmağı, çakmak taşını*
Sıyırıp çakıp kor koyup,
Elindeki Kök çıbık,
Nişancılığın hâlisi,
Hazır duran fitili,*
Gümbürdeyen ırmağa
O zaman Bakay kaplan
Küp! dedirtip bir vurdu,
Yukarı yanına baksan,
Akmadan ırmak duruvermiş,

Ildıy cagın karasañ
Sayı çıgıp cok bolup,
Oşondo Bakay kabılan
Şıpılday basıp sabılıp,
Moynundagı cetimi
Semeteyge calınıp:
«Atasın tartkan can eken
Koldogonun karasam,
Atasınça bar eken.
Oñ dalısı keñ bolot,
Aman cürsö cetimim
Atasın tartkan şer bolot.
Kaarına tiygende
Ölöñdüü cerge ört koet,
Aman cürüp çoñoyso,
Tulañduu cerdi tutantat,
Kara suuga kan kuyat,
Telegeyi teñ bolot,

Atasın tartkan er bolot!»
Tölgö* kıldı zor Bakay,
Baabedinge bata aytıp,
Koroşongo koy aytıp,
Adilkeç Manas arbagı,
Ay tuyak – dep, at aytıp,
«Baabedin!» – dep bakırıp,
Baatır Bakay köykaşka*,
«Manastap» uraan çakırıp,
Kubat kılıp balanı,
Kubanıç kılıp sanaanı,
Arkı öyüzgü kaşatka
Arıslan Bakay cetti ele.
Art cagınan köz salsa –
Agıp catkan darıya
Cer solkuldap dürköröp,
Aktı dayra kürköröp,
Karagay kulap, tal agıp,
Ilingen buta baarı agıp.
Üydöy bolgon ak köbük

Aşağı yanına baksan,
Yatağı açığa çıkıp kurumuş,
O zaman Bakay kaplan
Çevik çevik yürüyüp koşturup,
Boynundaki yetimi
Semetey'e yalvarıp:
«Babasına çekmiş bir canmış,
Koruyanına bakarsam,
Babası kadar varmış.
Sağ küreği geniş olur,
Sağ esen kalırsa yetimim,
Babasına çekmiş aslan olur.
Öfkesine dokunulunca,
Otlu yere yangın salar,
Sağ kalıp büyürse,
Çayırlı yeri tutuşturur,
Kara suya kan döker,
Her yanı denk, kusursuz olur,

Babasına çekmiş er olur!»
Tölgö baktı ulu Bakay,*
Baabedin'e dua edip,
Koroşon'a koyun adayıp,
Adaletli Manas'ın ruhuna,
«Ay tuynak» deyip at adayıp,
«Baabedin!» diye bağırıp,
Bahadır Bakay köykaşka,*
«Manas!» uranını çağırıp,
Balayı kendine kuvvet bilip,
Kaygıyı sevince çevirip,
Karşı kıyının yamacına
Arslan Bakay erişti.
Ardına göz atsa:
Akıp duran derya,
Yer sarsılıp gürleyip,
Aktı ırmak gümbürdeyip,
Çamlar devrilip, söğüt akıp,
Takılan çalı çırpı hep akıp.
Ev gibi kocaman ak köpük

Üstü menen carkırap,	*Üstünden parıldayıp,*
Say tübündö kara taş	*Yatağın dibinde kara taş*
Tübü menen kaldırap,	*Dibinden takırdayıp,*
Balatının baarısı	*Ladinlerin hepsi*
Tüp-tübünön suurulup,	*Kökünden büsbütün sökülüp,*
Toktolup catkan darıya	*Durup bekleyen derya*
Tokoyuna urunup,	*Ormanına çarpıp,*
Aman çıgıp dayradan	*Sağ esen çıkıp ırmaktan*
Arıslanıñ Bakay kabılan.	*Arslanın Bakay kaplan.*
Asılının barında,	*Asil beyi sağken,*
Bilge cüktöp ok alıp,	*Katıra yükleyip ok alıp,*
Kez kelgen coonu çoguu alıp,	*Rast gelen düşmanı toptan alıp,*
Könüp kalgan oluya.	*Alışmış evliya.*
Ceti bölök bölünüp,	*Yedi bölük bölünüp,*
Cetkileñ çatak bolgondo	*Büsbütün kavga koptuğunda*
Eldin cayın da bilet.	*Elin halini de bilir.*
Kak etkende karga cok,	*Gak deyince karga yok,*
Kuk etkende kuzgun cok	*Guk deyince kuzgun yok,*
Cerdin cayın da bilet.	*Yerin halini de bilir.*
Atboroyun sıdırıp,	*Atını dolu dizgin sürüp,*
Asılı Manas barında	*Asil Manas sağken*
Akimdik öküm cürgüzüp,	*Hâkimlik hüküm yürütüp,*
Aalamdın baarısın	*Âlemin hepsini*
Kadimkidey talkalap,	*Eskisi gibi darmadağın edip,*
Bilgen Bakay emespi.	*Bilen Bakay değil mi.*
Tögöröktün tört burçun,	*Yeryüzünün dört bucağını,*
Törösünün barında	*Beyi sağken*
Tört aylana kıdırıp,	*Dört bir yanı dolaşıp,*
Körgön Bakay emespi.	*Gören Bakay değil mi.*
Tiktegendi talkalap,	*Karşı bakanı ezip geçip,*
Algan Bakay emespi.	*Alan Bakay değil mi.*
Tögöröktün tört burçun	*Yeryüzünün dört bucağını*
Çırm etip, uyku kandırıp,	*Şöyle bir kestirip, uykuya kanıp,*
Çalgan Bakay emespi,	*Kolaçan eden Bakay değil mi,*
Çını menen oşol cer –	*Gerçekten de o yer,*
Cer üstündö toolordu	*Yeryüzünde dağların içinde*
Çın örüün bolçu cer ele.	*Gerçek konak olacak yerdi.*
Bilgen Bakay emespi.	*Bilen Bakay değil mi.*

Kokongo korduk salganda,
Kakançının altın tak,
Margalañ çaap alganda
Mingen Bakay emespi.
Tünöp ketken men elem».
Çuñkur cerdin baarısın
Dep, oşondo, zor Bakay
Çuulgan salıp cürgöndö
Bilgen Bakay emespi,
Kezikken cerden bildi alıp,
Bilge cüktöp dilde alıp,
Cana kara közdön miñdi alıp,
Cürgön gana Bakay emespi.
«Kara-Kırdın Kara-Üñkür –
Busurmanga daana üñkür.
Ay töbödön batkan cer,
Asta oluya* catkan cer.
Çañdap catkan bel ele,
Oluyam catkan cer ele.
Karıp- miskin kaçkanda
Medet kılçu cer ele.
Tegeregi munar tüşüp burçtangan,
Aşıp Bakay keldi ele,
Cöö tuman tüşüp aylangan,
Adamdın közü baylangan,
Tüzünön tülkü şimşip ürbögön,

Kokon'a horluk saldığında,
Kakançın'ın altın tahtı,
Margalañ'ı vurup aldığında
Binen Bakay değil mi.
«Orada geceleyip giden bendim».
Çukur yerlerin hepsini,
Deyip, o zaman, ulu Bakay,
Velvele salıp gezerken
Bilen Bakay değil mi,
Rast geldiği yerden ganimet alıp,
Katıra yükleyip altın alıp,
Hem kara gözlü tutsaktan binini alıp,
Öyle gezen Bakay değil mi.
«Kara-Kır'ın Kara-Üñkür'ü,
Müslümana apaçık mağara.
Ayın tepeden battığı yer,
Nice ulu evliyanın yattığı yer.*
Toz duman yatan beldi,
Evliyamın yattığı yerdi.
Garip miskin kaçtığında
Medet umduğu yerdi.
Çevresine pus çöküp köşelenmiş, Aşıp
Bakay gelmişti,
Yer sisi çöküp dolanmış,
İnsanın gözü bağlanmış,
Düzünde tilki sinsice gezmemiş,

Böksösünön börü, ayban basıp cürbögön.
Abaylagan kişige
Oy, Kanıkey, kulunum,
Adır-adır bel ele
Oluya tünöp üñkürgö
Meken kıldı dedi ele,
Munarık tüşkön bel oşol,
Muñduular catkan cer oşol,
Tegeregi çep oşol,
Cetimimdi bekitip ketçü cer oşol.

Yamacından kurt, hayvan basıp geçmemiş.
Dikkat eden kişiye,
Ey Kanıkey, kulunum,
Engebe engebe beldi,
Evliya mağarada geceleyip
Mesken kıldı denirdi,
Pus çöken bel odur,
Dertlilerin yattığı yer odur,
Çepeçevre sur odur,
Yetimimi saklayıp gideceğim yer odur.

Uktasa uyku kandırıp,
Catkanda cambaş taldırıp,
Adırga salıp cügürüp,
Tizesi cerge bügülüp,
Iyri-muyru suu menen,
Imerilgen too menen,
Buka siydik* koo menen
Buudanıñ Bakay karıya
Eçendi körgön oluya,
Adırı çıbır, miñ bölök
Adam kirse batpas – dep,–
Artınan kelip kol salsa
Aramdar kelip tappas – dep,–
Kara dömböl talaanı
Basıp Bakay keldi ele,
Kara-Beles, Kañşaak-Taş
Kara-Kırdın Çoñ-Üñkür
Çoñ-Üñkürdü kördü ele,
Oozun karap otursañ

Uyusa uykuya kandırıp,
Yatınca yan böğrü dinlendirip,
Kırlara vurup koşup,
Dizleri yere bükülüp,
Eğri büğrü sularla,
Kıvrılan dağlarla,
Öküz sidiği kıvrım dere ile*
Küheylan misali ihtiyar Bakay,
Nicesini görmüş evliya,
Kırı çalılık, bin dolambaç,
«İnsan girse sığmaz» diye,
Ardından gelip saldırsa
«Haramlar gelip bulamaz» diye,
Kara tümsekli bozkırı
Yürüyüp Bakay gelmişti,
Kara-Beles, Kañşaak-Taş,
Kara-Kır'ın Çoñ-Üñkür'ü,
Çoñ-Üñkür'ü görmüştü,
Ağzına bakıp otursan

Calgız adam batkanday,
Ar cak cagın karasañ
Altı miñ koylor batkanday.
Arıslan Bakay sultanıñ
Aylanası çınar-tal,
Çınarının tübündö
Kaynagan kara bulak bar.
Kükügü toodo küülöngön,
Bulbulunun baarısı
Talında sayrap süylöngön.
Azık bir izdep kaldı emi.
Bulbulu tañşıp tañ atkan,
Açıp közdü cumguça,
Buudanı Bakay canında
Eki ayım ıylap tim catkan.
Ak coltoy Bakay kabılan
Eki ayım ıylap turganda,
«Ey, Kanıkey, kulunum,
Üñkürgö cettik ıylaba,

Tek insan sığacak gibi,
Öte yanına bakarsan
Altı bin koyun sığacak gibi.
Arslan Bakay sultanın
Çevresi çınar, söğüt,
Çınarının dibinde
Kaynayan kara pınar var.
Guguğu dağda şakıyan,
Bülbüllerinin hepsi
Söğüdünde şakıyıp söyleşen.
Azık aramaya koyuldu şimdi.
Bülbülü öterek tan attıran,
Göz açıp kapayıncaya dek,
Küheylanı Bakay'ın yanında,
İki hanım ağlayıp sessiz yatmış.
Ak talihli Bakay kaplan
İki hanım ağlayıp dururken,
«Ey Kanıkey, kulunum,
Mağaraya vardık, ağlama,

	Bööd̈ö canıñ kıynaba!	*Boş yere canını üzme!*
	Aldırıp iysek camanat,	*Kaptırırsak kara leke,*
	Altı kün meni küyüp al,	*Altı gün beni gözleyedur,*
	Cetimim sizge amanat!»	*Yetimim size emanet!»*
5790	Üñkürgö kirdi eki ayım,	*Mağaraya girdi iki hanım,*
	Kabırga söögü sögülüp,	*Kaburga kemiği sökülüp,*
	Karagattay kayran köz,	*Kara üzüm tanesi canım gözden,*
	Ortosunda Semetey,	*Ortalarında Semetey,*
	Oylonup ıylap eki ayım	*Düşünüp ağlayıp iki hanım,*
	Közünün caşı tögülüp.	*Gözlerinin yaşı dökülüp.*
	Oşondo Bakay oylonup:	*O zaman Bakay düşünüp:*
	«Çaalıgıp kelgen enekem,	*«Yorgun düşüp gelen anacığım,*
	Çarçap kelgen Kanıkey	*Bitkin gelen Kanıkey,*
	Kara-Üñkürdün arsak taş	*Kara-Üñkür'ün sivri taşı*
5800	Cambaşka ötüp ketet – dep,–	*«Yanbaşa batıverir» diye, Terkide can*
	Kancıgada can kazan	*kazanı*
	Kambıl Bakay karıya	*Becerikli ihtiyar Bakay,*
	Kançanı körgön oluya,	*Nicesini görmüş evliya,*
	Sarı bettin betege	*Sarı yamacın betege otunu*
	Tübü menen añtarıp,	*Köküyle söküp devirip,*
	Colum üydöy betege	*Çadır kadar betege otunu*
	Colborsuñ Bakay añtarıp,	*Kaplanın Bakay devirip,*
	Üñkürgö töşöy saldı ele,	*Mağaraya döşeyiverdi,*
	Eki ayım catıp kaldı ele.	*İki hanım yatıp kalmıştı.*
	Semeteyge berdi ele.	*Semetey'e vermişti.*
5810	Çıkanaktap uyku alıp,	*Dirseğine yaslanıp uyku alıp,*
	Çırm etip tınç alıp,	*Kestirip soluklanıp,*
	Uykuga közdör ilinip,	*Uykuya gözler dalıp,*
	Kök tulpar menen cügürtüp,	*Kök tulpar ile koşturup,*
	Adırdı Bakay çaldı ele.	*Kırları Bakay kolaçan etmişti.*
	Aşkere mergen, çoñ kambıl,	*Usta nişancı, pek becerikli,*
	Artık bir mergen zor Bakay	*Eşsiz nişancı ulu Bakay,*
	Cetimi menen cesirge	*Yetimiyle dul kadına*
	Anday-mınday degiçe	*Şöyle böyle diyene dek*
	Altı arkar, tört kulca	*Altı arkar, dört dağ koçu*
5820	Atıp Bakay cüktönüp,	*Vurup Bakay yüklenip,*
	Demde cetip keldi ele.	*Bir solukta yetip gelmişti.*
	Üñkürgö kelip tüşürüp,	*Mağaraya gelip indirip,*

Oşo Bakay kabılan
Altı torpok, tört tayga
Satıp algan Aktinte,
Arı-beri ciredi,
Mına, açınıp kelgen ayımdar
Aşkere anı kördü ele,
Şıyragın tartıp sabılıp,
Atıp kelgen abası
Bakay kanga calınıp.
Açkalıgın bilgen soñ,
Asıl Bakay karıya
Demge koyboy ciliktep,
Kambıl abañ soydu ele.
Üç taş tulga oçokko,
Kanıkey ceñeñ koydu ele,
Caya, şirin mayluu et
Asıp alıp kaynatıp,
Cesirleriñ toydu ele.
Ciliginin çuçugun
Takır kagıp sordurup,
Öçkön otun tamızıp,

O Bakay kaplan,
Altı dana, dört taya
Satın alınmış Aktinte,
Bir o yana bir bu yana yardı,
İşte, aç bilaç gelen hanımlar
Bunu apaçık görmüştü,
İnciğinden çekip koşuşup,
Avlayıp gelen abaları
Bakay kana yalvarıp.
Aç olduklarını bilince,
Asil ihtiyar Bakay,
Soluk aldırmadan parçalayıp,
Becerikli aban kesip yüzmüştü.
Üç taş sacayağı ocağa
Kanıkey yengen koymuştu,
Sağrı etini, tatlı yağlı eti
Asıp alıp kaynatıp,
Dul kadınların doymuştu.
İlik kemiğinin özünü
Tümüyle çıkarıp emdirip,
Sönen ateşini tutuşturup,

Ökümüñ Bakay karıya
Ölgön canın tirgizip,
Çaçılganın cınadı,
Üzülgönün uladı.
Arıgan candı semirtip,
Açkan kursak toyguzdu,
Abañ Bakay karıya
Baarın körgön oluya
Kuu tabılgı, kuu ırgay,
Tütün çıkpas otundu
Tügöl boydon culdu ele,
Ceti küngö cetkendey
Otun kamdap berdi ele.
Kenen bir ay cetkidey
Etin kamdap berdi ele,
Arıslan moynun burdu ele,
Kanıkeydey beybakka

Hükmü yürür ihtiyar Bakay,
Ölen canını diriltip,
Saçılanını derledi,
Kopanını uladı.
Zayıflayan canı semirtip,
Acıkan karnı doyurdu,
Aban ihtiyar Bakay,
Her şeyi görmüş evliya,
Kuru tavulga, kuru ırgay,
Duman çıkarmaz odunu
Tümüyle söküp koparmıştı,
Yedi güne yetecek kadar
Odun hazırlayıp vermişti.
Rahat bir aya yetecek kadar
Etini hazırlayıp vermişti,
Arslan boynunu çevirmişti,
Kanıkey gibi bahtsıza

Akıl aytıp turdu ele:
«Oy, Kanıkey, kulunum,
Kötörüp alıp Semetey,
Basıp şorum kaynatpa,
Kamdalgan kança azıgıñ,
Çaçıp şorum kaynatpa,
Karakan közdöy bet alıp,
Kaçıp şorum kaynatpa!
Oy, Kanıkey, kulunum,
Er müçölüü küñ eleñ,
Kara beyil bala eleñ,
Oy, Kanıkey, kulunum,
Kasıettüü can eleñ,
Uga körgün sözümdü,
Ölbösöm kelem kayrılıp,
Körö körgün közümdü!
Oy, Kanıkey, kulunum,
Ukpay koysoñ sözümdü,
Balam, senin adamdıgıñ bilermin,
Oy, Kanıkey, kulunum,
Aldeylep turgan Semetey
Calgızımdı bir körgözböy
sen ketseñ, Oy, Kanıkey, kulunum,

Öğüt verip durmuştu:
«Ey Kanıkey, kulunum,
Semetey'i sırtına alıp,
Yürüyüp çilemi kaynatma,
Hazırlanmış onca azığını
Saçıp çilemi kaynatma,
Karakan'a doğru yüz tutup,
Kaçıp çilemi kaynatma!
Ey Kanıkey, kulunum,
Er endamlı kadındın,
Kara inat bir balaydın,
Ey Kanıkey, kulunum,
Keramet ehli candın,
Sözümü işitedur,
Ölmezsem dönüp gelirim,
Gözümü göredur!
Ey Kanıkey, kulunum,
Sözümü dinlemezsen,
Balam, senin insanlığını bilirim,
Ey Kanıkey, kulunum,
Ninniyle avuttuğun Semetey,
Bir tanemi göstermeden
sen gidersen, Ey Kanıkey, kulunum,

Burkurap bozdop cürörmün.
Aytılmışı çın bolso,
Tañda makşar* kündö
Cakañdan karmap çırkırap,
Senden uşunu doolap cürörmün!
Aşkere kebiñ men alıp,
Calgan aytıp men ketsem,
Aadandıgım bilersiñ.
Calgan aytıp kettiñ – dep,–
Talaaga taştap öttüñ – dep,–
Tübümö mintip cettiñ – dep,–
Tañda makşar bolgondo
Kulunum, meni kara eşek
kılıp minersiñ.
Oy, Kanıkey, kulunum,

Hüngür hüngür bozlayıp gezerim.
Söylenen söz gerçekse,
Tanda mahşer gününde*
Yakandan tutup feryat ederek,
Senden bunun davasını güderim!
Apaçık sözünü ben alıp,
Yalan söyleyip ben gidersem,
Sahtekârlığımı bilirsin.
«Yalan söyleyip gittin» diye,
«Bozkıra bırakıp geçtin» diye,
«Köküme böyle kıydın» diye,
Tanda mahşer koptuğunda,
Kulunum, beni kara eşek
edip binersin.
Ey Kanıkey, kulunum,

Celke çaçıñ tüyüp al,	*Ense saçını düğümleyiver,*
Ceti kün meni küyüp al,	*Yedi gün beni gözleyedur,*
Ceti kündön men kalsam,	*Yedi günden geç kalırsam,*
Ceyren atıp cep ketkin,	*Ceylan vurup yiyip git,*
Ceti oluya kol bergen,	*Yedi evliyanın el verdiği,*
Cetkileñ Bakay oluya	*Yetkin Bakay evliya*
Ölgön eken – dep ketkin.	*«Ölmüş demek» deyip git.*
Oy, Kanıkey, kulunum,	*Ey Kanıkey, kulunum,*
Altı kündön men kalsam,	*Altı günden geç kalırsam,*
Azıgıñ baarın çaçıp ket,	*Azığının hepsini saçıp git,*
Arıslan abam öldü – dep, –	*«Arslan abam öldü» diye,*
Törkünüñ Karakan közdöy	*Baba ocağın Karakan'a doğru*
kaçıp ket!	*kaçıp git!*
Aman col* menen cürüp ket,	*Aman yolu* ile yürüyüp git,*
Arslanım Bakay öldü – dep,–	*«Arslanım Bakay öldü» diye,*
Küdörüñ menden üzüp ket!	*Umudunu benden kesip git!*
Oy, Kanıkey, kulunum,	*Ey Kanıkey, kulunum,*
Beleske çıgıp toktop ket,	*Sırta çıkıp duraklayıp git,*
Berenim Bakay öldü – dep,–	*«Yiğidim Bakay öldü» diye,*
Beregi, meni coktop ket!	*Şuracıkta beni anıp ağlayıp git!*
Epaada, kelbey men kalsam,	*Olur da ben gelmez kalırsam,*
Kündüzü catıp, tündö kaç!	*Gündüz yatıp, gece kaç!*
Küyüttönböy kündö kaç!	*Yasa kapılmadan her gün kaç!*
Cesirligiñ bilgizbe,	*Dul olduğunu belli etme,*
Cetkileñ eleñ Kanıkey,	*Yetkin biriydin Kanıkey,*
Kudayga gana tiliñ tiygizbe.	*Yalnız Tanrı'ya dil uzatma.*
Bukarga kaçıp barganda	*Bukar'a kaçıp vardığında,*
Cesirligiñ bilgizbe,	*Dul olduğunu belli etme,*
Kuunu kuşka cegizbe,	*Kuğuyu kuşa yedirtme,*
Bereki, kurdaştan kalgan Semetey	*İşte, yoldaştan kalan Semetey'i Dönüp*
Kayra aylanıp kelgiçe,	*dolanıp gelene dek,*
Kaçkın bir bala dedirbe!	*«Kaçkın bir çocuk» dedirtme!*
Oy, Kanıkey, kulunum,	*Ey Kanıkey, kulunum,*
On eki cılı bolgonço	*On iki yıl doluncaya dek*
Oyrondor menen soo bolboym!	*O haydutlarla barışık olmam!*
Keñ-Koldon alam köçümdü,	*Keñ-Kol'dan alırım göçümü,*
Keltirip cetim körsötsöñ,	*Getirip yetimi gösterirsen,*
Kelbersigen itterden	*Kasılıp gezen itlerden*

Ölbösöm alam öçümdü.
Talastan alam köçümdü,
Tamaşa salıp curtuma
Ölbösöm alam öçümdü*
Semetey on ekige çıkkıça
Bulanı bulap alarmın,
Uşu bir turgan Keñ-Kolgo
Ayabay kırgın salarmın.
Oy, Kanıkey, kulunum,
Cayloodon tiem külügün,
Ölbösöm uga cürörsüñ,
Bakaydın gana salgan bülügün!
Cetimim on ekige kelgiçe,
Bulasın bulap alarmın,
Buruksugan itterge
Kırgındı mıktap salarmın,
Kıyla öçümdü alarmın!
Oy, Kanıkey, kulunum,
Celeden* tiem beesin,
Çıgararmın aramdın
Kapkaydagı keesin!
Camanı emes, kuldardın
Çoñdorun karmap alarmın.
Kuday bir berse, Kanıkey,

Ölmezsem alırım öcümü.
Talas'tan alırım göçümü,
Yurduma temaşa salıp,
*Ölmezsem alırım öcümü**
Semetey on ikisine varana dek,
Ganimeti yağmalar alırım,
Şu duran Keñ-Kol'a
Amansız kırgın salarım.
Ey Kanıkey, kulunum,
Yayladan yürük atını kaparım,
Ölmezsem işitip dursun,
Bakay'ın saldığı kargaşayı!
Yetimim on ikisine gelene dek,
Varını yağmalar alırım,
Kokuşmuş itlere
Kırgını adamakıllı salarım,
Nice öcümü alırım!
Ey Kanıkey, kulunum,
Yeleden kısrağını kaparım,*
Çıkarırım haramın
Kuytudaki hıncını!
Kötüsünü değil, kulların
Büyüklerini yakalarım.
Tanrı bir verirse, Kanıkey,

Coluña kurman sın kılıp,
Itterdi kurmandıkka çalarmın!
Kuturup catkan kuldardın
Töbösünön basarmın,
Ölböy cürsöm, men karıp
Itterdin tört tülügün çaçarmın!
Manastan kalgan muraapı,
Ak cüzüñdü körgüçö,
Kasıettüü can eleñ
Kayran enem, esen bol!
Ceti kün sapar col cürüp,
Cetip kayra körgüçö
Cetkileñ cüzüñ körgüçö
Kara surdun suluusu,

Yoluna kurban niyetine,
İtleri kurban edip keserim!
Kudurup yatan kulların
Tepesine basarım,
Ölmeden kalırsam, ben garip,
İtlerin dört tülük malını saçarım!
Manas'tan kalan miras o,
Ak yüzünü görene dek,
Keramet ehli candın,
Canım anam, esen kal!
Yedi gün sefer yolu yürüyüp,
Varıp yeniden görene dek,
Yetkin yüzünü görene dek,
Karayağızın güzeli,

	Busurmandın urduusu	*Müslümanın soylusu,*
	Kanıkey balam, esen bol.	*Kanıkey balam, esen kal.*
	Keñ Talastın Kırka-Taş	*Geniş Talas'ın Kırka-Taş'ı,*
	Kırka-Taş ıldıy celermin,	*Kırka-Taş'tan aşağı yelerim,*
	Kırañdan ok cañılsa	*Tepeden ok yanılıp değerse,*
	Kıyamat cüzün körörmün.	*Kıyamet yüzünü görürüm.*
5980	Kıyamat cüzün körbösöm,	*Kıyamet yüzünü görmezsem,*
	Kazam bir cetip ölbösöm,	*Ecelim erişip ölmezsem,*
	Ceti kün tınbay kelermin,	*Yedi gün durmadan gelirim,*
	Cetimim, seni körörmün.	*Yetimim, seni görürüm.*
	Bukardın colu alıs col,	*Bukar'ın yolu uzak yol,*
	Kamdayın üşüp bir ketkis tonuñdu,	*Hazırlayayım üşütmez kürkünü,*
	Kamdayın, balam Kanıkey,	*Hazırlayayım, balam Kanıkey,*
	Aşkere açık coluñdu.	*Apaçık aydınlık yolunu.*
	Burulbastan, Bukarga cazıp katımdı,	*Sapmadan, Bukar'a yazıp mektubumu,*
5990	Ölbösöm kamdap keleyin,	*Ölmezsem hazırlayıp geleyim,*
	Altı ayga tınbay col cürsöñ	*Altı ay durmadan yol yürüsen*
	Arıbas tulpar atıñdı.	*Yorulmaz tulpar atını.*
	Kamdayın azık, sütüñdü,	*Hazırlayayım azığını, sütünü,*
	Bereyin, balam Kanıkey,	*Vereyim, balam Kanıkey,*
	Bukarga gana minçü küçüñdü.	*Bukar'a dek bineceğin gücünü.*
	Cer üstündö ceti kan,	*Yeryüzünde yedi han,*
	Cetip kabar salganda,	*Yetişip haber saldığında,*
	Cetimiş arga* bul cüktöp,	*Yetmiş arga* mal yükleyip,*
	Kanıkey, seni alganı barganda,	*Kanıkey, seni almaya vardığında,*
6000	Köñüldün baarı bölünüp,	*Gönlünün hepsi bölünüp,*
	Atañ Temir kandın şaarınan	*Baban Temir kanın şehrinden*
	Çıktıñ ele kulunum,	*Çıkmıştın kulunum,*
	Ker corgo minip şalkıldap,	*Doru rahvana binip salınıp,*
	Emi Manastan ayrılıp,	*Şimdi Manas'tan ayrılıp,*
	Kerçööñdü cara çaptırıp,	*Çeyizini yarıp savurtup,*
	Keyip, ıylap kulunum,	*Yanıp yakılıp ağlayıp kulunum,*
	Kantkende cöö barasıñ!	*Nasıl da yayan varırsın!*
	Keyip bir ıylap şalpıldap.	*Yanıp ağlayıp sürüne sürüne.*
	Atañ Karakandın şaarına	*Baban Karakan'ın şehrine*
6010	Kudalaşıp mal aydap,	*Dünürleşip mal sürüp,*
	Kulduk urup may çaynap,	*Baş eğip yağ çiğneyip,*

Seksen bir arga bul cüktöp,
Tuuralap ton kiygizip,
Tulpardan külük mingizip,
Atañ- kandın şaarınan
Kulunum, keldiñ bir ele
carkıldap. Oyuña bir Semetey –
Emi kocosan Manas ölgöndö
Kolunda azık-mayıñ cok,
Astıñda arık tayıñ cok,
Emi kantkende cöö barasıñ,
Kaçıp ıylap şalpıldap!
Atañ badışa kandın şaarınan
Keldiñ ele kulunum,
Badana kiyip carkıldap,
Astıñda baytal, tayıñ cok
Balam, emi kantip bir bardıñ
şalpıldap. Cer üñkürdö turabız,
Üç-Koşoydun böksö col
Üstü menen celeyin,
Acalım cetse Kanıkey,
A düynö cüzün köröyün.
Ayzalaşıp top buzup,
Tagdırım cetse ölöyün,
Tagdırım cetip ölbösöm
Altı kün kalbay keleyin».
Dep, oşontüp, kan Bakay

Seksen bir arga mal yükleyip,
Boyuna göre kürk giydirip,
Tulpardan yürüğüne bindirip,
Baban hanın şehrinden
Kulunum, gelmiştin hani
pırıl pırıl. Aklında bir Semetey,
Şimdi kocosan Manas ölünce,
Elinde azığın yağın yok,
Altında cılız tayın yok,
Şimdi nasıl yayan varırsın,
Kaçıp ağlayıp sürüne sürüne!
Baban padişah hanın şehrinden
Gelmiştin ya kulunum,
Zırh giyip pırıldayıp,
Altında kısrak, tayın yok,
Balam, şimdi nasıl varasın
sürünerek. Yer mağarasında dururuz,
Üç-Koşoy'un yamaç yolu,
Üstünden yeleyim,
Ecelim erişirse Kanıkey,
Öte dünyanın yüzünü göreyim.
Mızraklaşıp saf bozup,
Kaderim ererse öleyim,
Kaderim erip ölmezsem,
Altı günü geçirmeden geleyim».
Deyip, böylece, kan Bakay

Kol alışıp, koştoşup,
Köz caştar ketip tögülüp,
Iylaşıp cesir çırkırap,
Bakay kan ketem degende
Atası ketçü emedey,
Alapayın tabalbay
Iylaşıp cetim burkurap
Keyip-ıylap Çıyırdı,
Kereezin* aytıp Bakayga:
«Baş katkanım taş üñkür,
Meder bir kılgan Semetey.
Bel baylap turgan er Bakay,

El sıkışıp, vedalaşıp,
Gözyaşları boşanıp dökülüp,
Ağlaşıp dul kadın feryat edip,
Bakay kan «gidiyorum» deyince,
Sanki babası gidiyormuş gibi,
Ne yapacağını bilemeden,
Ağlaşıp yetim hüngürdeyip,
Yanıp yakılıp ağlayıp Çıyırdı,
Vasiyetini söyleyip Bakay'a:*
«Baş soktuğum taş mağara,
Medet bildiğim Semetey.
Bel bağladığım er Bakay,

Anıktap ukkun sözümdü,
Aşkere Kuday col berse
Bakayım, kayrılıp körgün közümdü.
Keñ-Koldun çatın çala kel,
Oluya Bakay – Kocosan,
Calgızıñ – cetimiñdi ala kör.
Kagılayın kan Bakay,
Ardıkkan boydon çu koyup,
Altı aramga barbay kel,
Ay-talaada turabız,
Bakay kan, altı bir kündön
kalbay kel!
Celikmelüü er eleñ,
Bakay kan, Talastın çatın
çalbay kel.
Cetkileñ Bakay kabılan,
Ceti bir kündön kalbay kel!
Ceti bir kündön sen kalsañ,
Küyügüp-ıylap toktoboy
Küdördü sizden üzöbüz.
Arkardın etin çaçarbız,
Ardıgıp ıylap basarbız.
O, Bakay kan, kulunum
Adırdı karap cürörbüz,

İyice dinle sözümü,
Ulu Tanrı yol verirse,
Bakay'ım, dönüp gör gözümü.
Keñ-Kol'un koyağını kolaçan edip gel,
Evliya Bakay — Kocosan,
Bir taneni, yetimini alagör.
Kurbanın olayım kan Bakay,
Hasretle deh deyip sürüp,
Altı harama varmadan gel,
Issız bozkırda dururuz,
Bakay kan, altı günü
geçirmeden gel!
Coşkun yürekli erdin,
Bakay kan, Talas'ın koyağını
dolaşmadan gel.
Yetkin Bakay kaplan,
Yedi günü geçirmeden gel!
Yedi günden geç kalırsan,
Yanıp ağlayıp durmadan,
Umudu sizden keseriz.
Arkarın etini saçarız,
Hasretle ağlayıp yürürüz.
Ey Bakay kan, kulunum,
Kırlara bakıp dururuz,

Altı bir küngö küyörbüz.
Altı kündön sen kalsañ,
Kulcanın etin çaçarbız,
Belgilüü senden tuñülüp,
Oy, Bakay kan, kulunum,
Beleske tentip basarbız,
Adırdan akkan bulaktı,
Unuta körbö, Bakay kan,
Ayköl Manastan kalgan çunaktı!»
Bastırganda sögülüp,
Dep, oşondo Çıyırdı
Cesirdigin bilgizip,
Cetkileñ Bakay törögö
Molo taştay balanı

Altı gün boyu yanarız.
Altı günden geç kalırsan,
Dağ koçunun etini saçarız,
Büsbütün senden umut kesip,
Ey Bakay kan, kulunum,
Sırtlara avare yürürüz,
Kırlardan akan pınarı,
Sakın unutma, Bakay kan,
Ayköl Manas'tan kalan yavrucağı!»
At sürdüğünde sökülüp,
Deyip, o zaman Çıyırdı,
Dulluğunu belli edip,
Yetkin Bakay beye
Yalçın taş gibi balayı

Arbañdatıp külgüzüp.
Meder bir kılıp Bakay kan,
Begimden kalgan çolpon – dep,–
Dayraga çıkkan talmız – dep,–
Manastan gana kalgan calgız –
dep,–
Oşonu aytıp, Bakay kan
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Kayran candı ayabay,
Kañırığı bek tütöp,
Başına altımış sanaa bir kelip,
Sapar salar çagı oşol.
Süylöböy tili baylanıp,
Köñülü caman aylanıp,
Cetimdi karap turalbay,
Çirkin ay, atının oozun
burdu emi, Kanatınan kayrılıp,
Amanat kılıp tabıştap,
Bakay kan Talastı közdöy
cürdü emi,
Karaan kılıp oturgan
Kasaba koldo kalkıldap,
Altın caak aybalta
Bileginde carkıldap,
Kök ötük butta keykeyip,
Kök nayza koldo çepeyip,
Oykuma canda tögülüp,
Oylosoñ Bakay abakeñ
Opol bir toodoy körünüp,

Hoplatıp güldürüp.
Medet bilip Bakay kan,
«Beyimden kalan çolpan» diye,
«Irmak boyunda biten körpe söğüt» diye,
«Manas'tan kalan biricik»
diye,
Bunu söyleyip, Bakay kan,
Gökte Allah'ın günü bulutlanıp,
Aziz canını esirgemeden,
İçi buram buram tütüp,
Başına altmış kaygı birden gelip,
Sefere düşeceği çağ odur.
Konuşamadan dili bağlanıp,
Gönlü fena bulanıp,
Yetime bakıp duramadan,
Ah çirkin ah, atının ağzını
çevirdi şimdi, Kanadından bükülüp,
Emanet edip sıkı sıkı bırakıp,
Bakay kan Talas'a doğru
yürüdü şimdi,
Karaltı bilip oturan
Sancak elde dalgalanıp,
Altın yanaklı aybalta
Bileğinde parıldayıp,
Gök çizme ayakta dimdik,
Gök mızrak elde uzanıp,
Oymalı pala yanında sallanıp,
Düşünsen Bakay aban,
Ulu bir dağ gibi görünüp,

Oozunan çıkkan kök calın,
Añda-mında şırkırap,
Kaalgaday kayran tiş
Taruudaydan bırkırap.
Bastırgan sayın türdönüp,
Talastagı altı aramga süylönüp.
Maylagan buuday cüzdönüp,
Küügüm tuman közdönüp,
Can aluuçu calañkıçtay körünüp.

Ağzından çıkan gök alev,
Şurada burada cızırdayıp,
Kapı kanadı gibi canım dişler
Darı tanesince çatırdayıp.
At sürdükçe heybetlenip,
Talas'taki altı harama söylenip.
Yağlanmış buğday gibi yüzlenip,
Gözleri alaca sis gibi olup,
Can alıcı Azrail gibi görünüp.

Baykabasa – miñ kişi,
Baykap körsö – bir kişi.
Astıga salsa ak coltoy
Abañız Bakay er oşol.
Artıñda cürsö – san koldoy,
Kıraanı Bakay şer oşol.
Kaygılanıp ölgönü,
Bakaydın kapa bir bolgon
kezi oşol.
Sakalının agı oşol,
Kabılan Bakay kökcalıñ
Keñ-Koldoy boyun caşırıp,
Keyip, müşkül körgön kün,
Keyip cüröt kan Bakay
Semeteyin kaçırıp,
Kantip tirüü turam – dep,–
Kapa bolgon çagı oşol.
Kanıkeyden ayrılıp,
Ölöyün dep zor Bakay,
Öz canın özü kıyalbay,
Ökürüp ıylayt turalbay.
Ay dalıda ak çıbık,
Kolunda ayza carkıldap,
Astındagı Kök tulpar
Olbuy-solbuy kamçı urup,

Dikkat etmeyene bin kişi,
Dikkatle bakana bir kişi.
Öne düşse ak talihli,
Abanız Bakay er odur.
Ardında yürüse sayısız ordu gibi,
Kıran Bakay aslan odur.
Kahrından ölürcesine,
Bakay'ın kedere boğulduğu
dem odur.
Sakalının akı odur,
Kaplan Bakay gökyelen,
Keñ-Kol'da boyunu gizleyip,
Yanıp yakılıp müşkül gördüğü gün,
Yanıp yakılıp gezer kan Bakay,
Semetey'ini kaçırıp,
«Nasıl diri dururum» diye,
Kederlendiği çağ odur.
Kanıkey'den ayrılıp,
«Öleyim» der ulu Bakay,
Öz canına kendi kıyamadan,
Böğürüp ağlar duramadan.
Geniş sırtında ak çubuk tüfek,
Elinde mızrak parıldayıp,
Altındaki Kök tulpara
Sağlı sollu kamçı vurup,

Oñ-tetiri teminip,
Tegeregin karabay,
Tegi canın ayabay,
Kıdırata karabay,
Oşondo Bakay kabılan
Kılça canın ayabay.
Bakay kandın tulparı
Başın cerge salıptır,
Celgenine cel cetpeyt,
Cetik çurkap alıptır.
Baskanına mal cetpeyt,
Başkaça çurkap kalıptır.
Köküldü kökkö zırgıtıp,

Sağlı tersli mahmuzlayıp,
Çevresine bakmadan,
Hiç canını esirgemeden,
Dört bir yanı gözetmeden,
O zaman Bakay kaplan,
Kıl kadar canını esirgemeden.
Bakay kanın tulparı
Başını yere eğivermiş,
Yelişine yel yetişmez,
Alabildiğine koşuvermiş.
Yürüyüşüne mal yetişmez,
Bambaşka koşar olmuş.
Perçemi göğe savurup,

	Tuyaktı cerge mılgıtıp,	*Tuynağı yere gömüp,*
	Kara bolot oozduk	*Kara çelik gemleri*
	Kömköydö kakkılap,	*Damağında takırdatıp,*
	Tal cibektey kuyrugun	*Söğüt ipeği kuyruğunu*
	Çatkayakka çapkılap,	*Apış arasına çarpıp,*
	Araanday oozu açılıp,	*Ağzı mağara gibi açılıp,*
6170	Kan aralaş ak köbük	*Kan karışık ak köpük*
	Omuroodo çaçılıp,	*Döş üstünde saçılıp,*
	Tamanı cerde tarsıldap,	*Tabanı yerde tak tak vurup,*
	Kara bolot oozduk	*Kara çelik gemler*
	Kömköydö karsıldap.	*Damağında çatırdayıp.*
	Eñkeyişte çurkasa,	*Yokuş aşağı koşunca,*
	Eliktey kolu sayılıp,	*Karaca gibi ayakları saplanıp,*
	Öödö-ıldıyga kez kelse	*İniş yokuş rast gelince,*
	Cal-kuyrugu cayılıp,	*Yele kuyruğu yayılıp,*
	Tüz talaaga kelgende	*Düz bozkıra gelince,*
6180	Uçkan kuş menen carışıp,	*Uçan kuşla yarışıp,*
	Okoro* tüygön ak tizgin	*Okoro* düğümlü ak dizgini*
	Koş koldop tartıp, Bakaydın Adır menen cürüüçü,	*Çift elle çekip, Bakay'ın Kırlar boyunca giden,*
	Eki kolu karışıp,	*İki eli kenetlenip,*
	Eri ölgönsüp culkuntup,	*Eri ölmüşçesine silkinip,*
	Esepsiz kulük tulpardın	*Hesapsız yürük tulparın*
	Oozu menen alışıp,	*Ağzıyla boğuşup,*
	Baskan ceri bırkırap,	*Bastığı yer ufalanıp,*
	Colum üydöy* dañkanı	*Çadır kadar* kesek toprak*
	Töbösündö çırkırap.	*Tepesinde vınlayıp.*
6190	Cerdin cüzün uratıp,	*Yerin yüzünü göçürtüp,*
	Kök tulpar menen çuratıp,	*Kök tulpar ile dörtnala uçup,*
	Kökcal Bakay kabılan,	*Gökyele Bakay kaplan,*
	Dalaydı körgön oluya	*Nicesini görmüş evliya,*
	Küügüm kire, kün bata,	*Alacakaranlık çöker, gün batarken,*
	Eldin aldı dım cata	*El âlem daha yeni yatarken,*
	Talaska salıp celigip,	*Talas'a vurup coşup,*
	Kirip keldi tünkata.	*Geceleyin girip geldi.*
	Budurmaktın keñ özön	*Budurmak'ın geniş vadisi,*
	Burçun çalıp aldı ele,	*Bucağını kolaçan ediverdi,*
6200	Buygattan cılkı taba albay	*Kuytudan yılkı bulamayınca,*

Bura tartıp kaldı ele.
Tekeçi kan, Şıgay kan
Tebeletip bardı ele,
Cılgınduunun keñ özön
Keñ özöndü çaldı ele,
Cılkıñ menen cılma bol,
Cılmayıp kalgan belem – dep,
Kaardanıp aldı emi.
Astındagı Kök tulpar
Kamçı menen saldı ele,
Koydoy eti bölünüp,
Kamçı cegen Kök tulpar
Koendoy conu tüzölüp,
Tügöngön toonun urçukka,
Dümüröygön tumşukka
Tayanıp Bakay bardı ele
Kara-Buura, Çatkalga.
Kaykalap kırgız catkanda,
Kan Manastın barında,
Kalıñ şamal celargı
Kalıñ cılkı alabaş
Cuuşatuuga kirüüçü.
Aralap Bakay keldi ele,
Andan cılkı taba albay,
Kaardanıp kaldı ele.
Kabak, Ak-Çiy boyuna
Sabap cetip bardı ele.

Dizgin çevirip kalmıştı.
Tekeçi kan, Şıgay kan
Çiğnetip geçip varmıştı,
Cılgınduu'nun geniş vadisi,
Geniş vadiyi kolaçan etmişti,
«Yılkınla birlikte yok ol,
Sırra kadem mi bastı yoksa» diye,
Hiddete kapıldı şimdi.
Altındaki Kök tulpara
Kamçıyla vurmuştu,
Koyun gibi eti bölünüp,
Kamçı yiyen Kök tulpar,
Tavşan gibi sırtı düzelip,
Biten dağın çıkıntısına,
Heybetli kayalık buruna
Dayanıp Bakay varmıştı,
Kara-Buura'ya, Çatkal'a.
Kırgız kaygısız yayılıp yatarken,
Han Manas sağken,
Yoğun rüzgâr, esinti,
Kalabalık yılkı, alabaş,
Dinlenmeye çekilirdi.
Arasından Bakay geçip gelmişti,
Orada da yılkı bulamayınca,
Hiddete kapılıp kalmıştı.
Kabak, Ak-Çiy boyuna
Atı kırbaçlayıp yetip varmıştı.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOYUN SIRRI VE BUHARA YOLUNDAKİ AHİT

Çıyırdı bu alameti Manas'ın koruyucu ruhlarının müjdesi diye yorar: Kızır ihtiyarı düşünde yetimle el sıkışmış, "on ikisine dek Bukar'da kal, babandan üstün arslan ol" demiştir. Kaçkınların ardına düşen Bakay, bozkırda izlerini sürüp Kanıkey'i bir deri bir kemik, sırtı kayış gibi dilinmiş, beş günlük yolu tek yürüyüşte almış halde bulur; kavuşup ağlaşırlar. Taytoru ile Akborçuk'u kadınlara armağan eder, Bölökbay'ın kır erkeci baabedin kurbanı kesilip can kazanında pişirilir. Fakat Kanıkey babası Temir Han'ın Buhara'sına varmayı reddeder: gelinliğinde Manas'ın Almambet'e armağan istediği Aktulpar'ı, yetmiş yük altına rağmen vermeyen babasından ötürü altı ay gözden düşmüş, "ölsem de yüzünü görmem" diye ahdetmiştir. Bakay'ın öfkesi de kâr etmezken kazan gibi ak sarıklı bir derviş belirir: "Bu yavrun Bukar'da büyür, yurduna dönüp katılır, babasına denk er olur." Derviş kaybolunca Kanıkey diz çöküp boyun eğer: Semetey'i on ikisine dek soyunu gizleyerek Buhara'da büyütecek, Bakay ise deve güdüp Manas'ın yas tutan devesi Celmayan'ı ve altı haramın eline düşen altı çeliği — Zulpukor başta — yetim için bekleyecektir. Cilt, bu büyük ahitle, Buhara yolunda kapanır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Camgırçı, Manas mirasını teslim eder: Er Töştük'ün adadığı altın yakalı çifte zırh, Koşoy'un yetim payı tulparı Taytoru ve Almambet'in Akkañkı eğeri; Çıyırdı'nın atı Akborçuk kendiliğinden Bakay'a gelir.
- Topal usta Bölökbay altı haramla on iki gün vuruşup yetmiş yerinden yaralanmıştır; Kara-Taş'ta on iki yıl bekleme andı içer ve Semetey'in, dayısı Ismayıl'a "el oğlu" diye verilmesini vasiyet eder.
- Kutlu Bayterek'in dalından süt fışkırır; on iki çatal boynuzlu Ak maral (hayvan donundaki pirler) altı aylık Semetey'i emzirir, artan süt altı bakraç ak yoğurt olur.
- Bakay, kaçkınları bozkırda iz sürerek bulur: Kanıkey beş günlük yolu tek yürüyüşte almış, sırtı kayış gibi dilinmiş, Çıyırdı'yı sırtında taşımıştır; Taytoru ile Akborçuk iki kadına armağan edilir.
- Kanıkey, Aktulpar yüzünden altı ay gözden düşüp "atalıktan geçtiği" için babası Temir Han'ın Buhara'sına gitmeyi önce reddeder; ak sarıklı dervişin "yavrun Bukar'da büyür, babasına denk er olur" müjdesiyle boyun eğer.
- Ahit kurulur: Semetey on iki yaşına dek soyu gizlenerek Buhara'da büyütülecek; Bakay, Manas'a yas tutan deve Celmayan'ı ve Köböş'ün eline geçen altı çeliği (Zulpukor, iki Coykuma, Açalbars, Kılbolot, Arkesken) yetim dönene dek bekleyecektir.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Eştekterdin Camgırçı	*Eştekler'in Camgırçı'sı*
Camgırçının çoñ ordo	*Camgırçı'nın büyük ordasını*
Tebeletip bardı ele.	*Atlara çiğnetip varmıştı.*
Eştekterdin Camgırçı	*Eştekler'in Camgırçı'sı*
Temirden tondu kiyiptir,	*Demirden zırh kuşanmış,*
Telkızıldı miniptir,	*Telkızıl'a binmişti,*
Adırda cılkı alabaş,	*Kırda yılkılar alaca başlı,*
Manas kandın san cılkı	*Manas Han'ın sayısız yılkısı*
Argımak, buudan aralaş.	*Argımak, küheylan karışık.*
Keçee, bulanı bulap alganda,	*Dün, malı yağmalayıp aldıklarında,*
Buzuktu altı aram kelip salganda,	*Altı haram gelip fesat saldığında, Attan*
Attan tüşüp sabılıp,	*inip çırpınarak,*
Cakkan otun öçürüp,	*Yanan ateşini söndürüp,*
Manastın atın ketirip,	*Manas'ın adını yok edip,*
Döbögö çıgıp bakırıp,	*Tepeye çıkıp haykırıp,*
Eştekterdin Camgırçı	*Eştekler'in Camgırçı'sı*
«Köböştöp» gana uraan çakırıp,	*«Köböş!» diye savaş narası atıp,*
Ee bolup cılkıga,	*Yılkıya sahip çıkıp,*
Eelik bolup sırtınan,	*Dışarıdan sahiplik taslayıp,*
Bütün kunduz terisin	*Bütün bir kunduz derisini*
Cara tilip alıptır,	*Yarıp dilerek almış,*
Bagalakka salıptır.	*Paçasına geçirmiş.*
Çanaçtay murdu dardayıp,	*Tulum gibi burnu kabararak,*
(Eelik bolup cılkıga	*(Yılkıya sahiplik taslayıp*
Ee bolgonsup barbayıp,)	*Sahibiymiş gibi kabararak,)*
Baykap körsö Camgırçı	*Bakıp görse Camgırçı*
Bayı ölgön kulday barbayıp,	*Beyi ölmüş kul gibi kabarmış,*
Kaşatka Bakay barganda	*Bakay yarın başına vardığında*
Kaardanıp bakırat,	*Öfkelenip haykırır,*
«Sen kimsiñ?» – dep çakırat.	*«Sen kimsin?» diye bağırır.*
Camgırçını soeyun,	*Camgırçı'yı keseyim,*
Ölüm kılıp koeyun,	*Ölümüne kıyayım,*
Eki közün oeyun,	*İki gözünü oyayım,*
Eşe tartıp kursagın,	*Karnını deşip çekeyim,*
Içindegi kara kan	*İçindeki kara kanı*
Uuştap cutup toeyun!»	*Avuçlayıp yutup doyayım!»*

Cetkileñ Bakay kabılan	*Yetkin Bakay, o kaplan,*
Cebeden murun cetti emi,	*Oktan önce yetişti işte,*
Eştekterdin erenin,	*Eştekler'in erini,*
Er Camgırçı berenin	*Er Camgırçı yiğidini*
Telkızıldın üstünön	*Telkızıl'ın üstünden*
Tegi, Bakay kabılan	*Hâsılı, kaplan Bakay*
Kömö koyup öttü ele.	*Yıkıp devirerek geçmişti.*
Kayrılıp başın çabarda,	*Dönüp başını vuracakken,*
Almaday kılıp kagarda,	*Elma gibi koparacakken,*
Eştekterdin eserin	*Eştekler'in şaşkınını*
Eñkeyip başın çabarda	*Eğilip başını vuracakken*
«Baaşaluu kalaa cer mına,	*«Padişahlı kale yer işte,*
Badışa Bakay kabılan,	*Padişah Bakay, ey kaplan,*
Başımdı alsañ men mına!»	*Başımı alacaksan, işte ben!»*
Saymedirep Bakayga	*Dil döküp Bakay'a*
Koe berdi calınıp:	*Yalvararak koyuverdi:*
«Kadırman kırgız el mına,	*«Kadirşinas Kırgız halkı işte,*
Bakay aba, kanımdı töksöñ	*Bakay ağa, kanımı dökeceksen*
men mına,	*işte ben,*
Kazbaçı menin orumdu,	*Kazma benim mezarımı,*
Bakay aba, kaynatpaçı şorumdu.	*Bakay ağa, kaynatma kara bahtımı.*
Kurgan candı kurutpa,	*Kurumuş canı kurutma,*
Kılıçıñ bizge sundurba,	*Kılıcını bize uzattırma,*
Kıyıp candı tındırba.	*Kıyıp canı susturma.*
Aba Bakay, kanımsıñ,	*Ağa Bakay, hanımsın,*
Aylamdı tabar canımsıñ.	*Çareme derman canımsın.*
Berenim Manas ölgön soñ,	*Yiğidim Manas öldükten sonra,*
Bel baylagan belimsiñ,	*Bel bağladığım belimsin,*
Belgilüü Bakay, şerimsiñ.	*Namlı Bakay, arslanımsın.*
Berenim abam, kebimdi uk!	*Yiğit ağam, sözümü dinle!*
Cardı cürüp, bayıdım,	*Yoksul gezip zenginleştim,*
Calgız cürüp, köböydüm,	*Yalnız gezip çoğaldım,*
Kulaalı taptap, kuş kıldım,	*Çaylağı alıştırıp kuş ettim,*
Kurama cıyıp, curt kıldım,	*Dermeyi çatmayı derleyip yurt ettim,*
Telik kuş taptap kuş kıldım,	*Telik kuşu alıştırıp doğan ettim,*
Tentigen cıyıp curt kıldım.	*Başıboşu toplayıp yurt ettim.*
Meni öltürüp taştasañ,	*Beni öldürüp atarsan,*
Bakay aba, kulaalı ketet cerine,	*Bakay ağa, çaylak döner yerine,*

Kuramam ketet eline,
Bayakı, kul ösüp cürgön teyine.
Telik kuş ketet cerine,
Meni öltürüp taştasañ,

Dermem gider kendi eline,
O eski kul, büyüdüğü hâline döner.
Telik kuş döner yerine,
Beni öldürüp atarsan,

Tegi oyloçu, kabılan,
Bayakı, tentigen ketet teyine.
Menin başım sen alsañ,
Kara-Üñkürüm boş kalat,
Kara tokoy een kalat.
Manas kandın san cılkı,
San cılkının içinde
San külük cakpay baratsa
Astıña salıp bereyin,
Telkızıl tulpar malımdı al!
Açka bolso cetimiñ,
Aylasız bolso cesiriñ,
Telkızıl öñdüü cılkımdı al!
Azdık kılsa azıgıñ
Bakay aba, köökörgö kuyup
kanımdı al.
Alaçtan* tüşkön ak kurcun
Koluñda turat karıya,
Baymırza öñdüü karıñdı al,
Köp kaalasañ kerek – dep,–
Baatır, kurmanga çalıp
canımdı al.
Keçee, kabılan Manas ölgöndö,
Buttap* bir altın, zerimdi al,
Muñduular minip ketüügö
Belekke berem eerimdi al.
Külazık kamdap mol algın,
Cetimiñ üşüp ketpeske
Cetkileñ mıktuu ton algın.
Alıskı altın, buldarın,
Aylın bir talap catkanda
Menin alım bir cetpeyt kuldarga,
Koyup ketken koluma
Ok ötpös kier tonum cok,

Bir düşünsene, ey kaplan,
O başıboş, döner eski hâline.
Benim başımı sen alırsan,
Kara-Üñkür'üm boş kalır,
Kara orman ıssız kalır.
Manas Han'ın sayısız yılkısı,
Sayısız yılkının içinde
Bunca yürük at beğenilmezse,
Önüne katıp vereyim,
Telkızıl tulparımı, malımı al!
Aç kaldıysa yetimin,
Çaresizse dul kadının,
Telkızıl gibi yılkımı al!
Azığın azlık ederse,
Bakay ağa, deri kaba doldurup
kanımı al.
Alaç'tan kalma ak heybe*
Elinde durur, ey koca,
Baymırza gibi ihtiyarını al,
Çok istersen gerek diye,
Bahadır, kurban edip
canımı al.
Dün, kaplan Manas öldüğünde,
Batmanla altınımı, zerimi al,*
Dertliler binip gitsin diye
Armağan ederim, eyerimi al.
Kül azığı bolca hazırlayıp al,
Yetimin üşüyüp donmasın diye
Sağlam, pek kürk al.
Uzaktaki altını, kıymetlerini,
Obasını yağmalarlarken
Benim gücüm yetmez o kullara,
Bırakıp gittiği elimde
Ok geçmez giyecek zırhım yok,

Ayımıñ menen cetimiñ
Acıratıp aluuga,
Ce, mende altı san kara kolum cok!
Caşı on ekige kelgende
Manas kandın san cılkı,
Külügün körüp cürömün,
Külüktör ittin kolunda,
Uşularga küyömün.
Toodogu cılkı alabaş,

Toburçak, buudan aralaş,
Top külük tandap minüüçü
(Tomsorup kaldım bul cerde)
Arkada gana erkek bala caş,
Manastın aylın çaap turganda,
Telkızıl attın toktugu,
Teñdeşip kırgın kıluuga,
Tek turbay ayza sayuuga,
Itterden uşuntüp öçtü aluuga
Teñizim Bakay coktugu.
Teñizim Manas barında
Özü kasıettüü can ele,
Ölgöndön kiyin bir cılda
Amanat kılıp bergin – dep,–
Aytılgan sözü bar ele.
Kancıgaña çala bar,
Kanımdan kalgan murapım
Kabılan, Bakay abake,
Cetimime ala bar.
Kaygını kuu can körgöndö,
Elemandın er Töştük
Duba kılıp berdi ele.
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Keleme keptüü, keñ kürmö
Duba kılıp, zar ıylap
Elemandın Töştügü
Çunagım Semeteyge arınap.
Aba Bakay, karıya,

Hanımınla yetimini
Ayırıp kurtarmaya,
Hem bende altı bölük kara ordum yok!
Yaşı on ikiye geldiğinde
Manas Han'ın sayısız yılkısı,
Yürüğünü görüp duruyorum,
Yürükler itin elinde,
İşte bunlara yanarım.
Dağdaki yılkı alaca başlı,

Toburçak, küheylan karışık,
Küme yürükten seçip binecek
(Boynu bükük kaldım bu yerde)
Arkada kalan erkek çocuk küçük yaşta,
Manas'ın obasını vururlarken,
Telkızıl atın tokluğu,
Denk gelip kırgın etmeye,
Boş durmadan mızrak saplamaya,
İtlerden böylece öç almaya,
Denizim Bakay'ın yokluğuydu.
Denizim Manas sağken
Kendisi kutlu bir can idi,
Ölümünden bir yıl sonra
Emanet olarak ver, diye,
Söylenmiş sözü var idi.
Terkine bağlayıp götür,
Hanımdan kalan mirasımı,
Ey kaplan, Bakay ağam,
Yetimime alıp git.
Kaygıyı çilekeş can görünce,
Eleman'ın er Töştük'ü
Dua edip vermişti.
Yakası altın, yeni tunç,
Çift kat örme, serçe gözlü zırh,
Kelime okunmuş geniş cepken,
Dua edip, zâr zâr ağlayıp,
Eleman'ın Töştük'ü
Yavrum Semetey'e adayıp.
Ağa Bakay, ey koca,

Aytkanıma könö gör,
Semeteyge kiygizsin,
Uşu turgan sup çepken
Kanıkeyge bere kör.
Aba Bakay, ak coltoy
Anı mınday taştayın,

Dediğime râm oluver,
Semetey'e giydirsin,
Şu duran sof cepkeni
Kanıkey'e veriver.
Ağa Bakay, ak yolluğum,
Onu şöyle bırakayım,

Cetimdin iççü sütünön,
Cesirdin minçü küçünön,
Mına bu caktan baştayın.
Katagandın kan Koşoy –
Kalk atası karıya.
Batası curttu bayıtkan,
Baygambar çalış oluya,
Sapar barıp Mekege,
Aykocodon kat algan,
Islamdan bata algan,
Karı Koşoy atangan.
Kabılan atın tokugan,
Kabarın ukkan çoçugan,
Kudus, Misir, Şaddattan
On eki cılı okugan.
Kalıypadan*kat alıp,
Kabılan Koşoy atangan.
Keçee, keñ Talastın oyunda,
Cılgınduu, Keñ-Kol boyunda,
Keñ-Şordo Manas ölgöndö,
Keyişti kuu can körgöndö,
Katagandın kan Koşoy
Kasıettüü can ele.
Oşondo, aza kılıp Manaska
Azalap bergen mal ele,
Cetimine bergin – dep,–
Amanat kılıp bir koygon,
Cılkı içinde bagıluu,
Taytoru tulpar bar ele.
Asıyın sanap kelgende
Kırk segiz asıy boluptur,

Yetimin içeceği sütten,
Dulun bineceği güçten,
İşte bu yandan başlayayım.
Katagan'ın hanı Koşoy —
Halkın atası, o koca.
Duası yurdu zenginleştiren,
Peygamber yaradılışlı evliya,
Sefer edip Mekke'ye,
Aykoco'dan mektup almış,
İslam'dan dua almış,
Koca Koşoy diye anılmış.
Kaplan atını eyerleyen,
Haberini duyan ürkmüş,
Kudüs'te, Mısır'da, Şaddat'ta
On iki yıl okumuş.
Halife'den mektup alıp,*
Kaplan Koşoy diye anılmış.
Dün, geniş Talas'ın ovasında,
Cılgındı'da, Keñ-Kol boyunda,
Keñ-Şor'da Manas öldüğünde,
Kederi çilekeş can gördüğünde,
Katagan'ın hanı Koşoy
Kutlu bir can idi.
O zaman Manas'a yas tutup,
Yas payı diye verdiği maldı,
Yetimine ver, diye,
Emanet edip bırakmıştı,
Yılkı içinde beslenen,
Taytoru tulpar var idi.
Yaşını sayıp geldiğinde
Kırk sekiz asıy olmuş,

Bıyıl arkaluu buudan toluptur.
Kaptalın cara çaptım – dep,–
Cılkı içine cön cürböy,
Tuylap cüröt Taytoru.
Ar taraptı bet alıp,
Añgırap caman kişenep,
Aytayın – dese tili cok,
Iylap cüröt Taytoru.
Baylap salsam toktoboyt,

Oşonu, koe bersem ottoboyt.
Berenim Manas bar bolso,
Beldi bekem baylanıp,
Berenim Beecinge miner mal eken,
Kara nayza kolgo alıp,
Kalmakka miner mal eken.
Kıykırıp kılıç kolgo alsa,
Kılımdı buzar mal eken,
Oñdop oloñ bek tartsa,
Oyrottu buzar mal eken.
Altı ay sapar col cürsö
Arka-başı coorubas,
Mingendin canı oorubas,
Çalgın minse çarçabas,
Oorukka* minse oorubas,
Cılkı içinde Taytoru
Abake, karmap alıp koştop bar.
Degenime könögör,
Cılkı içinde Taytoru
Koşoy bergen mal ele
Kanıkeyge beregör.
Aba Bakay, sultanım,
Munu mınday taştayın,
Ber cagınan baştayın.
«Kara niet Karımbay
Oşondon kördüm korduktu,
Artıkça kördüm çoñduktu.
Cılkı içinde men cürsöm,
Özöndön salgan colum – dep,–

Bu yıl güçlü küheylan dolgunlaşmış.
Böğrünü yara yara koştum, diye,
Yılkı içinde rahat durmadan,
Tepinip durur Taytoru.
Her yana yönelip,
Böğürürcesine acı kişneyip,
Söyleyeyim dese dili yok,
Ağlayıp durur Taytoru.
Bağlayıp koysam durmuyor,

Onu salıversem otlamıyor.
Yiğidim Manas sağ olsaydı,
Beli sıkıca kuşanıp,
Yiğidimin Beecin'e bineceği malmış,
Kara mızrağı ele alıp,
Kalmuk'a bineceği malmış.
Haykırıp kılıcı ele alsa,
Bir çağı bozacak malmış,
Kolanı düzeltip sıkı çekse,
Oyrot'u bozacak malmış.
Altı ay sefer yolu yürüse
Sırtı başı yara olmaz,
Binenin canı ağrımaz,
Keşfe binilse yorulmaz,
Orduya binilse incinmez,*
Yılkı içinde Taytoru,
Ağam, yakalayıp yedeğinde götür.
Dediğime râm oluver,
Yılkı içindeki Taytoru
Koşoy'un verdiği mal idi,
Kanıkey'e veriver.
Ağa Bakay, sultanım,
Bunu şöyle bırakayım,
Beri yanından başlayayım.
«Kara niyetli Karımbay,
Ondan gördüm horluğu,
Fazlasıyla gördüm zorbalığı.
Yılkı içinde ben gezerken,
Vadiden açtığım yolum, diye,

Öñgösün aytıp eteyin,
Manastın Kanıkeyinin
Küülöp gana koet ayzasın.
Kankor Manas barında,
Surasa berbes Akborçuk.
Suuk ukuruk salam – deyt,–
Calınsa berbes corgosun
Emi talaadan tartıp alam – deyt.
Aşka-toygo minem – dep, –

Kıltıldatıp cüröm – dep,–
Akborçuk attı alam – dep,–
Aylamdı gana caman ketirdi.
Kara niet Karımbay,
Çoçkonun aadandıgın bilgemin.
Tiline kılt dep kirbedim,
A düynö ketken Manastın
Arbagın sıylap cürgömün.
Akborçuk karmap ala ket,
Bakay aba, köp keçikpey baçım ket!
Cıttap ele turdu Taytoru.
Manastan kalgan cetimge
Üşütpöstön tonun ber,
Manastan kalgan cesirge
Açka gana kalat azık ber!
Bakay aba, üşüp ketpes tonuñ ber.
Kan Bakaydı körgöndö
Karaluu kaldı Kanıkey,
Kaçıp ketti Semetey,
Ertelep ele coobuñ ber!
Kara caak aybalta –
Bakay aba, kaykalatpay kim aştayt,
Kaardanıp tura albay,
Manastan kalgan kırgız curt
Momunu kapa kılbay kim baştayt?
Ürbüzdün başı üç cayloo,
Bakay aba, üç cayloo boyloy
konuppuz, Baatır Bakay atanıp,
Kara kılgan Kanıkeyden ayrılıp,

Ötesini de söyleyivereyim,
Manas'ın Kanıkey'inin
Üstüne savurur mızrağını.
Hunhar Manas sağken,
İstense verilmez Akborçuk.
Soğuk kementi geçiririm, der,
Yalvarılsa verilmez yorgasını
Şimdi kırdan çekip alırım, der.
Aşa, toya binerim, diye,

Sallana sallana gezerim, diye,
Akborçuk atı alırım, diye,
Çaremi büsbütün tüketti.
Kara niyetli Karımbay,
Domuzun azgınlığını bilirdim.
Diline hiç kanıp girmedim,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Ruhunu sayarak yaşadım.
Akborçuk'u yakalayıp götür,
Bakay ağa, çok gecikme, tez git! Kokladı
durdu Taytoru.
Manas'tan kalan yetime
Üşütmeden kürkünü ver,
Manas'tan kalan dul kadına,
Aç kalır, azık ver!
Bakay ağa, üşütmez kürkünü ver.
Han Bakay'ı gördüğünde
Yaslı kaldı Kanıkey,
Kaçıp gitti Semetey,
Erkenden cevabını ver!
Kara saplı ay balta —
Bakay ağa, eğriltmeden kim sap takar,
Öfkesine duramadan,
Manas'tan kalan Kırgız yurdunu
Masumu incitmeden kim yönetir?
Ürbüz'ün başı üç yayla,
Bakay ağa, üç yayla boyunca
konmuşuz, Bahadır Bakay diye anılıp,
Dayanağımız Kanıkey'den ayrılıp,

Emi caman gana attuu boluppuz!»
Dep, oşontüp, Camgırçı
Caydarım colgo salgan soñ,
Toktoboy Bakay – Kocosan,
Toktono albay kabılan.
Toodogu cılkı toburçak
Tolgonu tulpar aralaş.
Toktoboy Bakay çuratıp,
Kirip bardı cılkıga.
Bakay kirip barganda,
Cılkı içinde Taytoru
Üstünö artkan cügü cok,
Aytayın dese tili cok,

Şimdi adımız kötüye çıkmış!»
Deyip, böylece Camgırçı
Güler yüzle yola koyduktan sonra,
Durmadan Bakay — Kocosan,
Duramadan o kaplan.
Dağdaki yılkı toburçak,
Doluları tulpar karışık.
Durmadan Bakay dörtnala sürüp,
Yılkının içine girdi.
Bakay girip vardığında,
Yılkı içinde Taytoru,
Üstüne vurulmuş yükü yok,
Söyleyeyim dese dili yok,

Bir kişinep zañgırap,
Cılkıdan gana çıktı añgırap.
Buguday moynun burdu emi.
Aybandan asıl Taytoru
Buudanıñ Bakay aldına
Bura tartıp turdu emi.
Kökülün kökkö zırgıtıp,
Iktap turdu Taytoru,
Sol tizeden Bakaydı
Oşondo, oñ cagınan bir cıttap,
Için cıyıp koşkurup,
Oñ kulagın capırıp,
Kara cerdin kırtışın
Çapçıp-çapçıp sapırıp.
«Aybanı mintip turganda,
Adam menin canım kanday bek!»

Bir kişneyip gürleyerek,
Yılkıdan çıktı böğürerek.
Geyik gibi boynunu büktü işte.
Hayvandan asil Taytoru,
Küheylanın, Bakay'ın önüne
Dönüp çark edip durdu işte.
Perçemini göğe savurup,
Sokulup durdu Taytoru,
Sol dizinden Bakay'ı,
O anda sağ yanından bir koklayıp,
İçini çekip burnundan soluyup,
Sağ kulağını yatırıp,
Kara yerin yüzünü
Eşeleyip eşeleyip savurup.
«Hayvanı böyle dururken,
İnsan olan benim canım ne kadar pekmiş!»

Oşondo Bakay kabılan
Kañırıgı bek tütöp,
Içinde gana keyip koñgurap,
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketip,
Kabırga söögü matalıp,
Itelgidey kayran köz
Oşondo, irmegen cerden caş alıp:

O zaman kaplan Bakay,
Genzi acıyla tütüp,
İçin için sızlanıp inleyip,
Kuş üzümü gibi kara göz,
Kamçı boyu yaş akıtıp,
Kaburga kemiği düğümlenip,
İtelgi doğan gibi keskin göz,
O anda her kırpışta yaş dökerek:

Tügöyüm Manas, ölbö – dep,–
«Tügöydön Bakay, kalba – dep,–
Ey, kuduret casagan,
Egizdi Kuday alba – dep,–
Egizinen ayrılıp,
Emgektüü Bakay, kalba – dep,-
Adam emes, ee, Kuday,
Ayban gana mintip turganda,
Bu kesir katın, caş bala,
Talap alıp buların
Munun tuuganın gana Kuday urganın!

Eşim Manas, ölme, diye,
«Eşinden Bakay, kalma, diye,
Ey, kudretle yaratan,
İkizi Tanrım alma, diye,
İkizinden ayrılıp,
Emektâr Bakay, kalma, diye,
İnsan değil, ah, Tanrım,
Hayvan bile böyle dururken,
Bu kahırlı kadın, körpe çocuk,
Mallarını yağmalayan
Bunun hısımını Tanrı çarpsın!

Begireek kımbat kol cıysa,
Bet alganın mol cıysa,
Belesten aşıp çıgıçu
Bek Kara-Kır too barbı?
Katının talap alıptır,
Belsenip salış kılganday,
Itterge Beecinden kelgen
coo barbı?!
Kee biröösün karasañ
Kalayık elge kan bolgon
Kankorum Manas, ölböy kal!
Eri Manas ölgöndö
Es bilbegen eselek,
Altı aram çoçko, kalbay kal!
Kumpaydan tuulup çoñoygon,
Kurdaşım gana Manas, ölböy kal!
Kargadan tuugan altı aram,
Emi, kezekti gana bugan berbey kal!»
Uşunçalık eesiz mal,
Taytorunu körgöndö
Köñülü caman bölünüp,
Abıke, Köböş altı aram
Aybandan caman eken – dep,–
Közünün caşı tögülüp.
Sanaa bir ketip say-saylap,
Köñülü caman da bölünüp,
Atañdın körü düynö bok,

Beylerce değerli ordu toplasa,
Yöneldiğini bolca derse,
Belden aşıp çıkacak
Sarp Kara-Kır dağı var mı?
Kadınını yağmalamışlar,
Bel bağlayıp savaşacakmış gibi,
İtlere Beecin'den gelmiş
düşman mı var?!
Kimi birine baksan,
Cümle halka han olan
Hunharım Manas, ölmez olaydın!
Eri Manas ölünce
Akıl ermez şaşkın,
Altı haram domuz, kalmaz olaydınız!
Kumpay'dan doğup büyüyen,
Yoldaşım Manas, ölmez olaydın!
Kargadan doğma altı haram,
Şimdi sıra bunlara gelmez olaydı!»
Bunca sahipsiz mal,
Taytoru'yu gördüğünde
Gönlü fena bölünüp,
Abıke, Köböş, altı haram,
Hayvandan beter imiş, diye,
Gözünün yaşı döküldü.
Düşünce dal budak salıp,
Gönlü büsbütün bölünüp,
Kahrolası şu boktan dünya,

Kimder ötüp, kim kalbayt!
Batırat eken kazgan kör,
Kirgizet gana eken uşu cer!
Altı aram turmak alıstan
Kıtay dürböp turçu ele,
Öçkön bir eken Manas er.
Atañdın körü, alakçı,
Cakşısı ölsö miñi ölöt.
Camanı gana ölsö biri ölöt.
Asılım Manas ölüptür,
Adır tolgon san cılkı
Altı aram künün körüptür.
Bakay erdi körgöndö
Adırda cılkı tuu çunak

Kimler geçmedi, kim kalır!
Kazılan mezar sığdırırmış,
Bu toprak herkesi alırmış!
Altı haram şöyle dursun, uzaktan
Çinli bile ürperip dururdu,
Meğer sönmüş er Manas'ın ocağı.
Kahrolası vefasız felek,
İyisi ölse bini ölür.
Kötüsü ölse biri ölür.
Asilim Manas ölmüş,
Kırları dolduran sayısız yılkı
Altı haramın gününü görmüş.
Er Bakay'ı gördüğünde,
Kırdaki yılkı, kesik kulaklı baş mal,

Öñköy okşoş kulaça,
Mañdayında tumarça*,
Munun baarısı tulpar köykaşka,
Aybandan türü bir başka.
Kee biröösün karasa
Kara bayır*, kazanat*,
Bayakı, Manastan kalgan eesiz mal.
Oşo, kalbır gana öpkö* cez bilek,
Oşondo kee biröösün karasa
Buura kökül, orok baş*,
Uşu maldı körgöndö
Bakaydın közünön agıp çolok caş.
Adırdan akkan bulagı,
Aldeylep turgan Semetey –
Kökcaldın ölgöndö körgön çıragı.
Cok eken go içinde
Bukarga minip ketüügö,
Bul cılkıda buragı.
Öbök bolup bergenge,
Ölgön eken bayakı,
Kökbörünün Koenalı çıragı.
Şay koldogon er Bakay
Taytoru buudan canında,
Kök tulpar bar aldında

Hepsi birbirine eş kula donlu,
Alnında muska nişanı,*
Bunların hepsi tulpar, gök akıtmalı,
Hayvandan görünüşü bir başka.
Kimi birine baksa,
Kara bayır, kazanat*,*
O eski, Manas'tan kalan sahipsiz mal.
İşte, kalbur ciğerli, tunç bilekli,*
O anda kimi birine baksa,
Buğra perçemli, orak başlı,*
Bu malları gördüğünde
Bakay'ın gözünden aktı kesik kesik yaş.
Kırdan akan pınarı,
Ninniyle büyüttüğü Semetey —
Bozkurdun öleceği demde gördüğü çırağı.
Yok imiş meğer içinde,
Buhara'ya binip gitmeye,
Bu yılkıda burağı.
Destek olup verilecek olan,
Ölmüş meğer o eski,
Kökbörü'nün çırağı Koenalı.
Şah'ın koruduğu er Bakay,
Taytoru küheylan yanında,
Gök tulpar var altında,

Köp kapa bolup turdu ele.
Kambar-Ata* – Kara aygır
Manastan kalgan emespi,
Oşondo, kaptaldan gana çıktı
añgırap.
Bayakı, tokmok calduu* toru aygır
Belgilüü tulpar al ele,
Beecindi beş col kırganda,
Bereniñ Manas koluna
Belekke gana kelgen mal ele,
Uşu san cılkının içinde
Kambar ata mal ele.
Tuzga üyülgön emedey,

Pek kederli durmaktaydı.
Kambar-Ata — Kara aygır,*
Manas'tan kalma değil mi,
O anda yandan çıkıverdi
böğürerek.
O eski, tokmak yeleli doru aygır,*
Namlı tulpar o idi,
Beecin'i beş kez kırdığında,
Yiğidin Manas'ın eline
Armağan olarak gelen maldı,
Bu sayısız yılkının içinde
Kambar ata soylu maldı.
Tuza üşüşmüş gibi,

Kanıñız Bakaydı körüp çurkurap,
Oşondo adırda cılkıñ alabaş,
Argımak, buudan aralaş,
Ketken eken kurgan al,
Ce, Manastan kalgan eesiz mal.
Kan Manastı körgön emedey,
Bakay kandı körgöndö
Tegerektep çurkurap.
Bul cılkını körgöndö,
Kabılan Bakay kayran er
Ce, murdunun suusun tarta albay,
Bul oyum calgan bir bolso –
Közünün caşın arta albay,
Bu ayban da bolso san cılkı,
Arıslan Manas ölgöndö,
Ayban da bolso bul cılkı
Meni meder gana kılgan eken –
dep,– Kokustan, albarstay gana kanın
Caşı on ekige bir kelip,
Tilegim Kuday bir berip,
Semetey keler beken – dep,–
Uşu atadan kalgan malına,
Kayra konup Talaska
Özüñ körgön Semetey
O, Kuday, ee bolor beken? – dep,–

Hanınız Bakay'ı görüp çığrışıp,
O anda kırdaki yılkın alaca başlı,
Argımak, küheylan karışık,
Bitmiş meğer zavallıların hâli,
Hey, Manas'tan kalan sahipsiz mal.
Han Manas'ı görmüş gibi,
Bakay Han'ı gördüklerinde
Çevresini sarıp çığrıştılar.
Bu yılkıyı gördüğünde,
Kaplan Bakay, o güzide er,
Ne burnunun suyunu çekebildi,
Bu umudum yalan çıkarsa —
Ne gözünün yaşını silebildi,
Hayvan da olsa bu sayısız yılkı,
Arslan Manas öldüğünde,
Hayvan da olsa bu yılkı
Beni kendine dayanak bilmiş —
diye, Olur da, albastı gibi kanını
Yaşı on ikiye bir gelip,
Dileğimi Tanrı bir verip,
Semetey gelir mi ola, diye,
Şu atadan kalan malına,
Yeniden konup Talas'a,
Kendi gördüğün Semetey,
Ey Tanrım, sahip olur mu ola? diye,

Şaşıp bir gana atın tokunup,
Kayrat kıldı kan Bakay.
«Bügün körgön erteñ cok,
Upası tar şum calgan,
Tegi uşunday eken düynö bok.
Tulpar oozun burganda,
Oşol, kaygırıp ıylap turganda
«Uşu kumarım cazar Talasım,
Kurdaşım gana kökcal Manasım.
Bu kökcaldın Keñ-Koldon algan
köçü bar,
Ce kez kelgen gana cerdin öçü bar.
Almambet kılgan Akkañkı –
Bu ordoluu şayık*, Kök cökör*
Orçunu Kokon, Margalañ
Bu kün basar curttun öçü bar.
Men cetkiçe Kanıkey

Aceleyle atını eyerleyip,
Yüreklendi Han Bakay.
«Bugün var olan yarın yok,
Vefası dar, sinsi yalan,
Meğer böyleymiş şu boktan dünya.
Tulparın başını çevirdiğinde,
O, kederlenip ağlarken:
«Şu hasretimi giderecek Talas'ım,
Yoldaşım, bozkurt Manas'ım.
Bu bozkurdun Keñ-Kol'dan kalkan
göçü var,
Hem rast gelen her yerin öcü var.
Almambet'in yaptığı Akkañkı —
Bu ordalı şeyh, Gök cökör*,*
Başlıcası Kokon, Margalañ,
Bugün baskına uğrayan yurdun öcü var.
Ben yetişene dek Kanıkey

Külazıgın çaçpasın,
Küyütkö tuugan küñ ele
Arı, kün batış gana közdöy
kaçpasın.
Bu Altı-Şaar, Kokondun
Añçıları kez bolup,
Kaçkın katın eken – dep,–
Menin çunagım tartıp albasın!
Bu talaaga başın kıybasın,
Meni ört öçköndöy kılbasın!
Kokustan, altı aram cetip
artınan,
Oşondo catkan cesirdi
Üñkürünön baspasın,
Talaaga sabap, cesirdi
çaçpasın!
Ce bolboso, ayımdardı talkalap,
Menin cetimim tartıp ketpesin!
Ce, türü suuk altı aram
Menin tübümö çoguu cetpesin!»
Oşondo Bakay kabılan

Kül azığını saçmasın,
Kedere doğmuş cariyeydi,
Öteye, gün batısına doğru
kaçmasın.
Bu Altı-Şaar'ın, Kokon'un
Avcıları rast gelip,
Kaçak kadınmış, diye,
Benim yavrumu çekip almasınlar!
Bu bozkırda başına kıymasın,
Beni sönmüş yangın yerine çevirmesin!
Olur da, altı haram yetişip
ardından,
Orada yatan dul kadını
Mağarasında basmasınlar,
Bozkırda dövüp, dulu
saçmasınlar!
Ya da hanımları kırıp geçirip,
Benim yetimimi çekip götürmesinler!
Ya da suratı soğuk altı haram,
Hep birden kökümü kurutmasınlar!»
O zaman kaplan Bakay,

Cetiminen çoçunup,
Okoro tüygön ak cügön
Oyronum Manas barında
Okşoş kılgan emespi.
Taytoruga çak cügön,
Tobokel! – dep toktoboy,
Toodayıñ Bakay karıyañ
Camgırçı gana berip eer alıp,
Emi Bakay kubanıp.
Eerinin cayın aytayın:
Eki kaptal – en temir,
Aldıñkı kaşı – sarı altın,
Artkı kaşı – çılk kümüş,
Bu buudanga salsa coorutpas,

Yetimi için ürperip,
Kıvrık düğümlü ak dizgin,
Yiğidim Manas sağken
Eşiyle yaptırmış değil mi.
Taytoru'ya denk gelen dizgin,
Tevekkül! deyip durmadan,
Dağ gibi Bakay ihtiyarın,
Camgırçı verince eyer alıp,
Şimdi Bakay sevinip.
Eyerin vasfını söyleyeyim:
İki yan kaşı — has demir,
Ön kaşı — sarı altın,
Arka kaşı — som gümüş,
Bu küheylana vurulsa yara etmez,

Altı ay sapar col cürsö
Akırı gana bir cer oorutpas. Oodarılıp tötölöp,
Kayra casap kabıştap,
Beecinge sapar bararda
Belekke katıp cürsün – dep,– Tilegin
Kuday bergende,
Bereni Semeteyge tabıştap,
Ordo buzup, olco alıp,
Bolo turgan şumduktu
Bilip ketken emespi,
Semetey tentip keterin
Körüp ele ketken emespi!
Kökcal Almañ kabılan
Eştekterdin Camgırçı
Amanat kılıp Akkañkı
Berip ketken emespi.
Bulgaarı terdik kök tokum
Taytoruga dayındap,
Tartınbay tokup er Bakay:
«Cürgönü altı ay boldu ele,
Manastı karmap alganda,
Çıp etip çıbık tiybegen,
Çımından bölök minbegen,

Altı ay sefer yolu yürüse,
Sonunda bir yerini incitmez. Aşırıp yolu kestirip,
Yeniden onarıp kavuşturup,
Beecin'e sefere giderken,
Armağan diye saklasın, diye, Dileğini
Tanrı verdiğinde,
Yiğit Semetey'e ulaştırıp,
Orda bozup, ganimet alıp,
Olacak şom işleri
Bilip gitmiş değil mi,
Semetey'in sürgün düşeceğini
Görüp de gitmiş değil mi!
Bozkurt Almañ, o kaplan,
Eştekler'in Camgırçı'sına
Akkañkı'yı emanet edip
Verip gitmiş değil mi.
Sahtiyan terlik, gök keçe,
Taytoru'ya hazırlayıp,
Çekinmeden eyerledi er Bakay:
«Gezineli altı ay olmuştu,
Manas'ı yakaladıklarında,
Şıp diye çubuk değmemiş,
Sinekten gayrısı binmemiş,

Çıñdaluu gana külük Taytoru
Ak cılkıdan boz bolup,
Çın koluna tiygende –
Cesirim gana minip ketebi?
Çılbırdan karmap burkurap,
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminse
Kırçañgı gana çalıp kalabı?
Amanat bergen Akborçuk.
Caman atka konobu,
Toru gana çolok bolobu?»
Kaygılanıp Bakay kan,
Karmap körsö cal etin
Saparga miner çagı eken,
Kıl etinde tabı eken.
Oşondo Bakay oylonot,
Kızırduu Manas kökcaldın
Çın arbagı bar eken,
Çıñdanıp cetim baruuga,
Bakaydın çın köñülü buzuldu. Küügüm kirip, kün bata,
Oşondo Bakay kabılan
Astındagı Kök tulpar

Pekişmiş yürük Taytoru,
Ak yılkıdan boz olup,
Gerçek sahibinin eline değince —
Dul kadınım binip gider mi?
Yularından tutup hıçkırıp,
Sağlı sollu kamçı vurup,
Düz ters mahmuzlansa,
Uyuz illeti mi çalar?
Emanet verilen Akborçuk.
Kötü ada mı konar,
Doru güdük mü kalır?»
Kederlenip Bakay Han,
Yele etini yoklayıp görse,
Sefere binilecek çağıymış,
Kıl etinde tavı varmış.
O zaman Bakay düşünür,
Hızırlı bozkurt Manas'ın
Gerçek ruhu var imiş,
Yetimin yanına pekinip varmaya,
Bakay'ın gönlü candan burkuldu.
Alacakaranlık inip, gün batarken,
O zaman kaplan Bakay,
Altındaki Gök tulparı

Olbuy-solbuy kamçılap,
Taytorunu cetelep,
Mañdayga kirip kelgende,
Oyron gana Manas atanıp,
Kıtayga kırgın kılganda,
Oşondo on altıda ubagı,
Kakançıluu Beecinge,
Kakaylatıp* kıtaydı
Baatırıñ Beecindi közdöy kuuganda,
Colunan beş koco tozup kalganda,
Çalıyar cetpes Beecinge
Çamañız kelbeyt tokto – dep, –
Mekenin kanı Kalıypa
Obodon cıldız kozgolup,

Sağlı sollu kamçılayıp,
Taytoru'yu yedeğine alıp,
Karşıya girip geldiğinde,
Yaman Manas diye anılıp,
Çin'e kırgın saldığında,
O zaman on altısındaydı,
Kakan'lı Beecin'e,
Çinliyi dize getirip,*
Bahadırın Beecin'e doğru
kovaladığında,
Yolunu beş hoca kesip durduğunda,
Çalıyar'ın ermediği Beecin'e
Gücünüz yetmez, dur, diye,
Mekke'nin hanı Halife,
Gökten yıldız kımıldayıp,

O düynölük dos bolup,
Akırettik dos bolup,
Çın tabış kılıp çırkırap,
Aşkere sultan al koco
Arkaluu enem Çıyırdı
Bala ekenin biler – dep,–
Baykuş enem karıya
Ençilep munu miner – dep,–
Oşondo Çıyırdının Akborçuk
Çın Manas bergen mal ele,
Enekesi şorduuga
Ençilep ele koygon can ele.
Kara-Buura, Çatkalda,
Kaykalap kırgız catkanda,
Eldin astı dım cata
Tañ cıyılgan moldogo,

Öte dünyalık dost olup,
Ahiretlik dost olup,
Candan buluşup çığrışıp,
Apaçık sultan o hoca,
Arkalı anam Çıyırdı,
Çocuk olduğunu bilir, diye,
Zavallı anam, o koca,
Pay edip buna biner, diye,
O zaman Çıyırdı'nın Akborçuk'u,
Gerçekten Manas'ın verdiği maldı,
Anacığı bahtı karaya
Pay edip bıraktığı candı.
Kara-Buura'da, Çatkal'da,
Kırgız boylu boyunca yatarken,
Halkın önü sessiz yatarken,
Tan derilen mollaya,

Çoñ Cakıptın ordogo,
Kaynardın kara közünö,
Kan Cakıptın özünö
Cer kayıgıp*, Bakay kabılan

Ceke bir kirip keldi ele.
Calpı cıldız bölünböy,
Aydın karañgısında
Calgız canga körünböy.
Keçee, ordonu itter bölgöndö,
Oyronuñ Manas ölgöndö
Oynop kaçıp Akborçuk
Olcogo gana ketken mal eken.
Kermede turgan Akborçuk
Oşondo, oktosun üzüp kutulup,
Bakayga oynop ele kelgen kezi eken.
Çalkandının ötökkö
Celgenine cel cetpes,
Celkayıp* ele çalış mal eken.
Mal közdögön erte-keç
Çoñ atası – çoçko kan –
Cakıptın gana eeri bar eken.

Koca Cakıp'ın ordasına,
Kaynağın kara gözüne,
Han Cakıp'ın kendisine,
Kimseye görünmeden yol alıp, kaplan Bakay*
Tek başına girip gelmişti.
Cümle yıldız seçilmezken,
Ayın karanlığında,
Tek bir cana görünmeden.
Dün, ordayı itler bölüşürken,
Yiğidin Manas öldüğünde,
Oynayıp kaçıp Akborçuk,
Ganimete gitmiş malmış.
İpte bağlı duran Akborçuk,
O anda bağını koparıp kurtulup,
Bakay'a oynayarak geldiği demmiş.
Çalkandı'nın ağılına
Yortmasına yel yetişmez,
Celkayıp soyu çalmış malmış.*
Sabah akşam mal güden
Büyük babası — domuz han —
Cakıp'ın eyeri varmış üstünde.

Oşondo arkar sınduu moyunun
Burup ele berdi Akborçuk,
Keñ Talasta kez kelip,
Kelbersigen Bakayga
Turup ele berdi Akborçuk.
Oşondo Bakay süyünüp:
«Altı sapar col cürsöm,
Kadır tün öñdüü tün barbı?
Bu da bolso kasıettüü tölgö eken,
Kan Manastın barında
Cetimdi gana körör kün barbı?»
Oşondo, Bakay – Kocosan
Eki semiz küç alıp,
Eki çanaç süt alıp,
Talas ıldıy dır koyup,
Keñ-Kol ıldıy çu koyup,
Içkenin colun tötölöp,
Akborçuk menen Taytoru
Oşondo, ayımdı gana közdöy cetelep,
Kırk bir gana mümkürüm*».

O anda arkar misali boynunu
Çevirip veriverdi Akborçuk,
Geniş Talas'ta rast gelip,
Heybetli Bakay'a
Durup veriverdi Akborçuk.
O zaman Bakay sevinip:
«Altı sefer yol yürüsem,
Kadir Gecesi gibi gece var mı?
Bu da olsa kutlu bir fal imiş,
Han Manas sağken,
Yetimi görecek gün var mı?»
O zaman Bakay — Kocosan,
İki semiz yük hayvanı alıp,
İki tulum süt alıp,
Talas aşağı dörtnala salıp,
Keñ-Kol aşağı deh deyip,
İçke'nin yolunu kestirip,
Akborçuk ile Taytoru'yu,
O anda hanıma doğru yedekleyip,
Kırk bir tek mümkürüm».*

Tınbay Bakay col tartıp,
Tınç ala albay tün katıp,
Asmandan cıldız zırkırap,
Kıbıla közdöy çurkurap,
Töbödön cıldız zirildep,
Oşondo, kıbıla közdöp birindep,
Tañ kaşkayıp dumpüyüp,
Tañ carılıp bültöyüp,
Akebay, tañ kaşkaya attı ele,
Taraza cıldız* battı ele.
Meltirep tañ sürgöndö,
Cerge carık tiygende,
Kayıp-Kırdın Kara-Taş –
Boorunda kulca, teke aralaş,
Oşondo Bakay kabılan
Catıp uyku kandırıp,
Sızıp turgan betege

Durmadan Bakay yol alıp,
Rahat yüzü görmeden gece göçüp,
Gökten yıldız kayıp uğuldayıp,
Kıbleye doğru akışıp,
Tepeden yıldız titreşip,
O anda kıbleye doğru tek tek dökülüp,
Tan ağarıp kabarıp,
Tan yarılıp belirip,
Ah canım, tan apak atmıştı,
Terazi yıldızı batmıştı.*
Tan durgun durgun sökerken,
Yere aydınlık değdiğinde,
Kayıp-Kır'ın Kara-Taş'ı —
Bağrında yaban koçu, teke karışık,
O zaman kaplan Bakay,
Yatıp uykusunu alıp,
Boy süren betege otunda

Tulparlardı çaldırıp,
Tuura bulak, tunuk suu
Oşondo, suusundarın kandırıp,
Düñgürçöktö* asımay*
Çımçıp sunup barmagın
Salıp iyip tañdayga
Bakay kan oşondo aytıp armanın.
«Uşu turgan Kara-Üñkür
Kazına gana cıygan daana üñkür.
Toktoboy ketet közdön caş,
Altın, kümüş aralaş.
Altınım gana cıygan taş boldu,
Asılım közü ötkön soñ,
Altı aram gana curtka baş boldu.
Catıptırsıñ esen bol,
Kazına gana cıygan üñkürüm!
Üñkürümdü kaytargan
Kan Bölökböy baş bolup,
Kayda ketken kaadaluu

Tulparları otlatıp,
Doğru pınar, duru su,
O anda susuzluklarını kandırıp,
Düñgürçök'te asımay*,*
Parmağıyla çimdikleyip uzatıp,
Damağına atıverip,
Bakay Han o zaman döktü derdini.
«Şu duran Kara-Üñkür,
Hazine dolu apaçık mağara.
Durmadan akar gözden yaş,
Altın, gümüş karışık.
Biriktirdiğim altın taş oldu,
Asilim göçüp gittikten sonra,
Altı haram yurda baş oldu.
Yatıyormuşsun, esen ol,
Hazine biriktirdiğim mağaram!
Mağaramı bekleyen,
Han Bölökböy başta olmak üzere,
Nereye gitmiş o kaideli,

Bakay aybaltanı tayanıp,
Bekem belin kurçanıp,
«Bölökbay!» – dep, ün salıp:
«Altınım talap algan go,
Al Bölökbay kurgurdu
Col üstünö cargan go.
Tübümö çoguu cetken go,
O Kuday, kırk birim kırıp
ketken go!» «Bölökbay karmap soyom
– dep,–
Koñgurap ıylap Bakay kan
Koşup bir ıylap turdu ele,
Oşondo, tökör usta Bölökbay
Törönün ünün uguptur.
Cañırıktın Car-Kıya
Tüşüp kelet oşondo
Er Bölökbay baş bolup.
Bayakı, calgız attın çubama,
Itter ordogo gana zorduk kılganda

Bakay ay baltaya dayanıp,
Belini sıkıca kuşanıp,
«Bölökbay!» diye ses salıp:
«Altınımı yağmalamışlar besbelli,
O zavallı Bölökbay'ı
Yol üstünde parçalamışlar besbelli.
Hep birden köküme yetmişler besbelli,
Ey Tanrım, kırk birimi kırıp
gitmişler besbelli!» «Bölökbay'ı tutup
keserim, diye,
İnleyip ağlayarak Bakay Han
Katıla katıla ağlamaktaydı,
O anda topal usta Bölökbay
Beyin sesini duymuş.
Cañırık'ın Car-Kıya'sından
İnip gelir o zaman,
Er Bölökbay başta olmak üzere.
O eski, tek atlık patikadan,
İtler ordaya zorbalık ettiğinde,

Ayzakerden ıktuusun
Kazınaga kol salıp,
Camgırday kılıp caa tartıp,
Cabılıp itter kalganda
Kazına ünkür too bolup,
Altı aram menen kırk çoro
Bütkül kırgızdın baarı çogulup,
Bölökbayga coo bolup.
Kazınanın ayınan
Camgırday kılıp caa tartıp,
Möndürdöy kılıp ok atıp,
Bölökbaydı korduktap,
Manastın kazınasın zorduktap,
Oşondo, tökör usta Bölökbay
Aytkanına könböstön,
Kazınanı berbesten,
Ceti künü aralap,
Kalgan eken Bölökbay
Cetimiş gana cerden cara cep.
Atışa çıgıp kırk kalça*,
Altı künü aralap,
Aylası ketip şorduular

Mızrakçının en ustasını
Hazineye el uzatıp,
Yağmur gibi yay çekip,
İtler hep birden üşüştüğünde,
Hazine mağarası dağ olup,
Altı haram ile kırk yoldaş,
Bütün Kırgız'ın hepsi toplanıp,
Bölökbay'a düşman olup.
Hazinenin yüzünden,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Bölökbay'ı horlayıp,
Manas'ın hazinesini zorlayıp,
O zaman topal usta Bölökbay,
Dediklerine boyun eğmeden,
Hazineyi vermeden,
Yedi gün boyunca çarpışıp,
Kalakalmış Bölökbay,
Yetmiş yerinden yara yiyip.
Çatışa çıka kırk kalça,*
Altı gün boyunca çarpışıp,
Çaresi tükenip zavallılar,

Altımış gana cerden cara cep.
Tört tülügün çaçtırıp,
Töbösünön bastırıp,
Obodon cıldız tutulup,
On eki künü atışıp,
Bölökbay çıkkan kutulup.
Abıke, Köböş – altı aram
Altınga bolboy ıraazı,
Kaşayta gana közün oyom – dep,–
Karmap alıp cançam – dep,–
Sarı izine çöp salıp,
Sargara gana kuup barganda,
Ceti atasın soygonsup,
Cetkileñ kuup alganda,
Mergenderin mekçeytip,
Bet aldına salganda,

Altmış yerinden yara yiyip.
Dört tür malını saçtırıp,
Tepesinden bastırıp,
Gökte yıldız tutulup,
On iki gün vuruşup,
Bölökbay kurtulup çıkmış.
Abıke, Köböş — altı haram,
Altına da olmayıp razı,
Gözünü kör edip oyarım, diye,
Yakalayıp mıhlarım, diye,
İzinin tozuna düşüp,
Yılmadan kovalayıp vardığında,
Yedi atasını boğazlamışçasına,
Amansızca kovalayıp sıkıştırdığında,
Avcılarını sindirip,
Önüne katıp sürdüğünde,

	Ayzaların arkaytıp,	*Mızraklarını dikeltip,*
	Adırga aydap barganda,	*Kıra doğru sürdüğünde,*
	Cañırıktın tar coldo	*Cañırık'ın dar yolunda*
	Colum üydöy kara taş.	*Çadır kadar bir kara taş.*
	Colbors usta Bölökbay	*Kaplan usta Bölökbay,*
6900	Colunan tozup kalıptır.	*Yollarını kesip durmuş.*
	Abıkenin kırk mergen,	*Abıke'nin kırk avcısı,*
	Köböş erdin köp mergen	*Er Köböş'ün nice avcısı,*
	Köböş aydap barganı.	*Köböş sürüp varmıştı.*
	Bayakı, kan Manastın tuşunda	*Vaktiyle, Han Manas zamanında*
	Atışkan coogo köp kirip,	*Vuruşan düşmana çok dalıp,*
	Oşondo, kambıl gana bolgon	*O demde iyice ustalaşmış*
	Bölökbay,	*Bölökbay,*
	Cıdımaktı çın taanıp,	*Kokusundan gerçeği tanıyıp,*
	Dañgıl bolgon Bölökbay,	*Pîr olmuş Bölökbay,*
6910	Irmese mıltıgı kuru tartpagan,	*Göz kırpmadan tüfeği boşa çekmeyen,*
	Atkanda ogu kuru kaytpagan,	*Attığında oku boş dönmeyen,*
	Kıyın usta Bölökbay,	*Yaman usta Bölökbay,*
	Kıyanı tozup kalıptır.	*Geçidi kesip durmuş.*
	Korduk menen korduktap,	*Horluk üstüne horluk edip,*
	Zorduk menen zorduktap,	*Zorbalık üstüne zorbalık edip,*
	Abıke, Köböş altı aram	*Abıke, Köböş, altı haram,*
	Aydap bargan kırk mergen,	*Sürüp getirdikleri kırk avcı,*
	Bayakı kıyın usta Bölökbay	*O yaman usta Bölökbay,*
	Kıyadagı baykuşuñ	*Geçitteki zavallın,*
6920	Abıke, Köböş aramga	*Abıke, Köböş haramlara*
	Kıyamattı salıptır,	*Kıyameti koparmış,*
	Kırk mergeniñ Köböştün	*Köböş'ün kırk avcısını,*
	Kıyadagı Bölökbay	*Geçitteki Bölökbay,*
	Kutkarbay kırıp salıptır.	*Kurtarmadan kırıp geçirmiş.*
	Abıkenin kırk erin	*Abıke'nin kırk erini*
	Adırga atıp salıptır,	*Kıra serip vurmuş,*
	Kırk kalçasın Bölökbay	*Kırk kalçasını Bölökbay*
	Aman alıp kalıptır.	*Sağ esen koruyup kalmış.*
	Oşo Bakay kelgenin,	*İşte o Bakay'ın geldiğini,*
6930	Tilegin Kuday bergenin	*Dileğini Tanrı'nın verdiğini,*
	Adırdan körüp kalıptır.	*Kırdan görüvermiş.*
	Keñeş kılat kırk kalça:	*Danışır kırk kalça:*

«Бөлөкбай, баарыбызга кан ediñ, Uraan tartıp çurkurap,
Badışa Manas barında
Döötü* menen dos bolgon
Baygambar çalış can ediñ.
Tetigi kabaktan tütün bölünöt,
Iylap gana tüştü Bölökbay.
Toru kızıl at algan
Bir baraanduu adam körünöt.
Baatır Bakay özü beym,
Cetim menen cesirdi
Cetkirip cürgön kezi beym.
Bolcolun karap otursam,
Bakay öñdüü körünöt.
Badışamdın özü beym?
Baykagıla kırk kalça,
Sölökötü, sölbötü,
Atka mingen kelbeti
Abakem Bakay özü eken.
Bayakı, kaçkındardı taap alıp,
Kabırganın baarısın
Kapa bolboy abakem
At kamdap cürgön kezi eken.
Cetim menen cesirdi
Colgo salar çagı eken.

Colgo salıp tınbasa,
Bolboso Bakay colborstun
Ölö turgan tabı eken.
Coboloñduu ceñemdi
Colbors abam Bakay kan
Colgo salgan tabı eken.
Coluguşa kelem – dep,–
O, kuduret, baabedin!
Bizge kelgen çagı eken.
Bakay abam özü eken,
Özü emes, kara közü eken».

Kıyın eri Bölökbay,

«Bölökbay, hepimize han idin, Nara atıp çığrışıp,
Padişah Manas sağken
Dâvut ile dost olan,*
Peygamber yaradılışlı can idin.
Şu yamaçtan duman yükseliyor,
Ağlayarak indi Bölökbay.
Doru kızıl at almış,
Heybetli bir adam görünüyor.
Bahadır Bakay'ın kendisi galiba,
Yetim ile dul kadını
Ulaştırmakta olduğu dem galiba.
Kestirip bakacak olursam,
Bakay'a benzer görünür.
Padişahımın kendisi mi ki?
İyi bakın, kırk kalça,
Endamı, heybeti,
Ata binmiş duruşu,
Ağam Bakay'ın kendisiymiş.
O, kaçkınları bulup,
Kaburgaların hepsini
Yılmadan ağam,
At hazırladığı dem imiş.
Yetim ile dul kadını
Yola koyacağı çağ imiş.

Yola koymadan durmazsa,
Yoksa kaplan Bakay'ın
Ölesiye hâli varmış.
Belalara düşmüş yengemi,
Kaplan ağam Bakay Han,
Yola koyduğu dem imiş.
Buluşmaya gelirim, diye,
Ey kudret, Baabedin!
Bize geldiği çağ imiş.
Bakay ağamın kendisiymiş,
Kendisi değil, kara gözünün ta kendisiymiş».

Yaman eri Bölökbay,

Karaan bolgon kırk kalça
Kan Bakaydı bet alıp,
Baarısı çurkap dırkırap,
«Manas, Manas!» – bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Kazınasın aldırıp,
Kapadar bolgon Bölökbay,
Kan Bakaydı körgöndö
«Aba, Bakay kabılan,
Manastan kalgan kırk çoro
Şok ekeni bilindi,
Kızırduu Manas kabılan
Emi cok ekeni bilindi!
Canında coldoş kırk müñkür
Bakay aba, ölböçüdöy kütündüm,

On eki künü atışıp,
Itterden ölgöndö arañ kutuldum!
Bakay aba, bulçuñum otko buldurdum,
Buyrugu eken Kudaydın,
Muñkansam sendey er tappay,
Caa oguna culdurdum.
Kazılgan kalıñ orum bar,
Kazınama kargıluu sendey
er kelbey,

Ona destek kırk kalça,
Han Bakay'a yönelip,
Hepsi koşup seğirtip,
«Manas, Manas!» diye bağırıp,
«Manas!» diye nara atıp,
Hazinesini kaptırıp,
Kederlere batmış Bölökbay,
Han Bakay'ı gördüğünde:
«Ağa, kaplan Bakay,
Manas'tan kalan kırk yoldaşın
Azgın olduğu bilindi,
Hızırlı kaplan Manas'ın
Artık olmadığı bilindi!
Yanında yoldaş kırk mümkür,
Bakay ağa, hiç ölmeyecekmiş gibi
donandım,
On iki gün vuruşup,
İtlerden ölümüne güç bela kurtuldum!
Bakay ağa, adalemi ateşe kaptırdım,
Tanrı'nın buyruğu imiş,
Dertlensem senin gibi er bulamayıp,
Yay okuna etimi kaptırdım.
Kazılmış derin hendeğim var,
Hazineme bağlı senin gibi
er gelmeyince,

Bölökbaydın kaynagan kabat
şoru bar. Kee biröösün karasañ –
Kazına mülktön ayrılıp,
Talaada kaldım kañgırıp,
Bakay aba, ayköldön kalgan
Semetey
Kee biröönü karasañ –
Erteñki künü kelgende:
«Kızırduu aba Bölökbay,
Döötü menen dos bolduñ,
Menin kazınam kana degende
Acalım cetse ölömün,
Bir Semetey balaga

Bölökbay'ın kaynayan kat kat
çilesi var. Kimi birine baksan —
Hazineden, mülkten ayrılıp,
Bozkırda kaldım avare,
Bakay ağa, Ayköl'den kalan
Semetey.
Kimi birine baksan —
Yarınki günü geldiğinde:
«Hızırlı ağa Bölökbay,
Dâvut ile dost oldun,
Benim hazinem hani dediğinde,
Ecelim yetse ölürüm,
Bir Semetey çocuğuna

Emine coop beremin?
Bakay aba, ketirdi Kuday ebimdi,
Er Bölökbay baş bolup,
Tügöttü Alda kebimdi,
Cetimim on ekige çıkkanda,
«Kazınam kana?» – degende
Bakay aba, taba körgün ebimdi.
Dolu Kanıkey ceñem kelgende
Kanday dep aytam kebimdi!
Bakay aba, oñ cagıman çaldırdım,
Caşınarga kabak cok
Cıyılgan altın – dünüyö
Itteriñe aldırdım.
Esepsiz cıygan altının
Aybaltalap tokmoktop,
Aramdar talap al aldı.
Belgilüü sendey şerim cok,
Beypaydı tartıp men kaldım.
Bel baylagan bel tappay*
Belime tañuu kılganday,
Altı aramdı kırganday,
Belgilüü sendey er tappay,
Cañırıktı kıyalap,
Boz kelteni tayanıp,
Kaçıp gana çıktım kıyadan».
Oşondo, kakşap ıylap Bölökbay,
Karaanın körsö kırk balban
Tebetey cok, cılañbaş,

Ne cevap veririm?
Bakay ağa, Tanrı bozdu düzenimi,
Er Bölökbay başta olmak üzere,
Allah tüketti sözümü,
Yetimim on ikisine bastığında,
«Hazinem hani?» dediğinde,
Bakay ağa, buluver çaremi.
Dik başlı Kanıkey yengem geldiğinde,
Nasıl söylerim sözümü!
Bakay ağa, sağ yanımdan vuruldum,
Saklanacak yamaç yok,
Birikmiş altını, dünyalığı,
İtlerine kaptırdım.
Hesapsız biriken altınını,
Ay baltayla tokmaklayıp,
Haramlar yağmalayıp aldı.
Senin gibi namlı arslanım yok,
Cefayı çekip ben kaldım.
Bel bağlayacak bel bulamayıp,*
Belime destek edecek kadar,
Altı haramı kıracak kadar,
Senin gibi namlı er bulamayıp,
Cañırık'ı yamaçtan aşıp,
Boz tüfeğe dayanıp,
Kaça kaça çıktım geçitten».
O zaman hıçkıra hıçkıra ağladı Bölökbay,
Karaltısına baksan, kırk pehlivanın,
Börkü yok, başı kabak,

Kee biröönün dambalı cok cılañaç.
Oşondo cılañaylak, cılañbaş.
Kee biröönü karasañ –
Bulçuñun okko buldurup,
Takımın gana caaga culdurup,
Çakçelekey çañ bolup,
Bütkön boyun karasañ –
Kızıl çelek kan bolup,
Eki kolun karasañ –
Öödö bolboy şal bolup,

Kiminin donu yok, çırılçıplak.
Hem yalınayak, hem başı kabak.
Kimi birine baksan —
Adalesini oka kaptırmış,
Baldırını yaya koparttırmış,
Allak bullak toz olmuş,
Bütün bedenine baksan —
Kızıl kova gibi kan olmuş,
İki eline baksan —
Kalkamaz olmuş, felç olmuş,

Bütkön boyun karasañ –
Bılkıldabay dal bolup,
Kapıstan itter baskanda
Kayran canga küç kelip,
Kaçıp-ürküp şaşkanda
On eki künü atışıp,
Ölgöndö arañ kalganda.
Karıp bolup kalıptır,
Bölökbay baştap, kırk kalça
Arık bir bolup kalıptır.
Ceti künü aralap,
Cetimiş cerden cara cep,
Körgülüktü körüptür,
Torpokko cügün artıptır,
Too tayanıp, cöö kaçıp,
Oşondo, tozoktu gana caman
tartıptır!
Oşondo, keñ dünüyö tar bolup,
Kesek it töbösünön baskanda
Törö kökcal Bakaydı
Bir körörgö zar bolup,
Kazına kanı Bölökbay
Kaygırıp gana caman zar bolup.
Bakay kandı körgöndö

Bütün bedenine baksan —
Kımıldamaz olmuş, bitkin düşmüş,
İtler ansızın bastığında,
Güzide cana zor gelip,
Kaçıp ürküp şaşırdığında,
On iki gün vuruşup,
Ölümden güç bela kaldığında.
Garip düşüp kalmışlar,
Bölökbay başta, kırk kalça,
Bir deri bir kemik kalmışlar.
Yedi gün boyunca çarpışıp,
Yetmiş yerinden yara yiyip,
Görülmedik çile görmüşler,
Yükünü danaya vurmuşlar,
Dağa sığınıp, yaya kaçıp,
O demde cehennemi fena
çekmişler!
O demde geniş dünya dar olup,
Azman it tepesine çöktüğünde,
Bey bozkurt Bakay'ı
Bir görmeye hasret kalıp,
Hazine hanı Bölökbay,
Kederlenip fena inledi.
Bakay Han'ı gördüğünde,

Tügöyü Manas kandı körgöndöy,
Kıyalay basıp tötölöp,
«Amanat sizge bereyin,
Asılım Kanıkeyge bergin» – dep.
Kabılandın barında,
Oşondo ker boruktu cetelep,
«Asıl aba, Bakay kan,
Kanatıman kayrılıp,
Kankoruman ayrılıp,
Kaykaygan gana belim bek sınıp,
Aşkanda ölböy ne bolduk,
Bakay aba, arslanday köönüm
bek tınıp, Çapkanda ölböy ne bolduk?!

Eşi Manas Han'ı görmüşçesine,
Yamaçtan kestirme yürüyüp,
«Emaneti size vereyim,
Asilim Kanıkey'e verin» diye.
Kaplan sağken,
O anda kır erkeci yedeğine alıp,
«Asil ağa, Bakay Han,
Kanadımdan kırılıp,
Hunharımdan ayrılıp,
Dimdik belim iyice kırılıp,
Aşarken ölmeyip ne olduk,
Bakay ağa, arslan gibi gönlüm
iyice sinip, Akın ederken ölmeyip ne
olduk?!

Bakay aba, baykaçı,
Başımdan Kızır bagım
kaçıptır, Surmaça kelin, suluu kız,
Töbömdön tüşüp itteriñ
Kazınamdı çaçıptır».
Bölökbay mınday degen soñ,
Töröñüz Bakay kabılan
Törödön kalgan asıl – dep,–
Bölökbay körüp bir keyip,
Kocosanga kol bergen
Kokuy kün, Manas, ölböy kal!
Kazınadan ayrılıp,
Tökör usta Bölökbay,
Sen, adırda tentip kalbay kal!
Tündü Kuday uruptur,
Altı ayçılık azaptı
Bilüüçü Bakay men elem,
Köktön cıldız kozgolgon,
Döötü menen dos bolgon,
Kabılan Bölökö sen eleñ.
Cılgınduunun boyunda,
Keñ Talastın oyunda.
Cayanı gana kesip ceçü elek,
Kabılan Manas barında
Cañ-cuñdu gana buzam deçü elek.
Keñ-Koldon cöö kaçırıp,
Kursak açıp kelgende
Kazını kesip ceçü elek,
Asıl Manas barında
Altı aram turmak, Bölökbay,

Bakay ağa, bir bak,
Başımdan Hızır'lı bahtım
kaçmış, Sürmeli gelin, güzel kız,
Tepeme çöküp itlerin,
Hazinemi saçmışlar».
Bölökbay böyle dedikten sonra,
Beyiniz kaplan Bakay,
Beyden kalma asil, diye,
Bölökbay'ı görüp bir sızlanıp,
Kocosan'a el vermiş,
Vay kara gün, Manas, ölmez olaydın!
Hazineden ayrılıp,
Topal usta Bölökbay,
Sen kırda sürünmez olaydın!
Geceyi Tanrı çarpmış,
Altı aylık azabı
Bilen Bakay ben idim,
Gökten yıldızı yerinden oynatan,
Dâvut ile dost olan,
Kaplan Bölökö sen idin.
Cılgındı'nın boyunda,
Geniş Talas'ın ovasında.
Yayın balığını kesip yerdik,
Kaplan Manas sağken,
Cañ-cuñ'u bozarım derdik.
Keñ-Kol'dan yaya kaçırtıp,
Karnımız acıkıp geldiğinde,
Kazı kesip yerdik,
Asil Manas sağken,
Altı haram şöyle dursun, Bölökbay,

Kalmaktı buzam deçü elek.
Bölökbay kara bolot Zulpukor,
Köölöşkön künüñ kanakey?
Kakançıluu Beecinge
Bölökö, cöölöşkön künüñ kanakey?

Kabılan dostuñ barında,
Ayrı beles, Tal-Çoku

Kalmuk'u bozarım derdik.
Bölökbay, kara çelik Zülfikar,
Birlikte bilendiğin günün hani?
Kakan'lı Beecin'e,
Bölökö, omuz omuza yürüdüğün günün hani?
Kaplan dostun sağken,
Çatal bel, Tal-Çoku,

Ar cakta kara kıtaydı
Çanaçtay murun dardañdap,
Köpköndö ölböy ne bolduk!?
Suluusun tandap oşonu,
Öpköndö ölböy ne bolduk!?
Almambet, Çubak asıldın
Barında ölböy ne bolduk!?
Keçee, kıl murutu şıypayıp,
Kıyamat közdöy cön tartıp,
Kıyın bolup turganda,
Kızırduu Manas dostumdun
Aldında ölböy ne bolduk!?
Bölökbay, ay karañgı köz baylap,
Karara küygön çok bolup,
Kündü Kuday uruptur.
Kazınadan ayrılıp,
Kapadar bolup cöö kaçıp,
Kara-Kır barıp kayrılıp,
Kakşaçu gana Bölöm, sensiñbi?
Keñ-Koldoy boyum caşırıp,
Kelbersigen dolunu,
Keşigi cok balanı
Keyip azık tabalbay,
Keyüüçü gana Bakay menminbi?
Bolotuñdu mokotup,
Ceti miñdi cogotup,

Öte yanda kara Çinliye,
Tulum gibi burnu kabarıp,
Şımardığımızda ölmeyip ne olduk!?
Güzelini seçip onların,
Öptüğümüzde ölmeyip ne olduk!?
Almambet, Çubak asillerin
Sağlığında ölmeyip ne olduk!?
Dün, kıl bıyığı sarkıp,
Kıyamete doğru sessiz göçüp,
İşler çetinleşmişken,
Hızırlı Manas dostumun
Önünde ölmeyip ne olduk!?
Bölökbay, ay karanlığı göz bağlayıp,
Karara karara yanan kor olup,
Günü Tanrı çarpmış.
Hazineden ayrılıp,
Kederlenip yaya kaçıp,
Kara-Kır'a varıp dönüp,
İnleyip duran Bölöm, sen misin?
Keñ-Kol gibi boyumu gizleyip,
O heybetli dik başlıyı,
Nasipsiz kalmış çocuğu,
Dertlenip azık bulamayıp,
Dertlenip duran Bakay ben miyim?
Çeliğini körletip,
Yedi bini yitirip,

Tökör usta Bölökbay,
Too saktaçu sensiñbi?
Semeteyden ayrılıp,
Sakalım culup kaygırıp,
Bozdoçu gana Bakay menminbi?
Bölökbay, Keñ-Koldoy boyum
caşırıp,
Kesirettüü kançıktı
Bölökbay, Keñ-Koldon cöö kaçırıp,
Karaanı buzuk itterden
Corgonun-Belin aşırıp,
Coboloñduu ayaştı

Topal usta Bölökbay,
Dağ bekleyen sen misin?
Semetey'den ayrılıp,
Sakalımı yolup kederlenip,
Bozlayıp duran Bakay ben miyim?
Bölökbay, Keñ-Kol gibi boyumu
gizleyip,
O musibetli kancığı,
Bölökbay, Keñ-Kol'dan yaya kaçırtıp,
Karaltısı bozuk itlerden,
Corgo Beli'nden aşırıp,
Belalara düşmüş yengeyi,

Keñ Talastan kaçırıp,
Toktunun mayın toñ kördüm,
Manastan kalgan Kanıkey
Astına miner tayı cok,
Tozoktu gana caman çoñ kördüm!*
Oşondo, Bölökbay turup munu aytat:
Bir Semetey bala üçün
«Altayga sapar col cürsök,
Argımak-külük tulpar cok,
Kimdi ele burak kılabız?
Manastan kalgan calgız cok,
Kimdi ele çırak kılabız?
Eçkiliktin Kara-Zoo,
Tüz cerdey meken cer kıldım.
Manastan kalgan Semetey,
Atasınça dem kıldım.
Uşuntüp karaluu ketip Kanıkey,
Kaçkan gana bir beken Semetey?
Asmandan tüşkön altı kurç
Belekke beybak alıppı?
Bekine kaçıp Talastan,
Beybagıñ esen kalıppı?
Özöndön öödö col cürüp,
Kara-Üñkür boylop barıppı?
Kartayıp kelgen çagında,
Çıyırdı gana bir aman kalıppı?
Kayrılıp Talas al kelse,
Kaygılanıp biz körsök –
Köñül bir kıyın tok ele,

Közün körsök cetimdin
Kudayga tük bir arman cok ele
Ereşen tartıp, er bolup,
Bolo turgan kün barbı?
Atasınça şer bolup,
Talaska gana keler kün barbı?
Kara-Buura, Çatkaldan
Köç ala turgan kün barbı?
Kayrılıp kelip Semetey

Geniş Talas'tan kaçırtıp,
Toklunun yağını donmuş gördüm,
Manas'tan kalan Kanıkey'in
Altına binecek tayı yok,
*Cehennemi fena büyük gördüm!**
O zaman Bölökbay kalkıp şunu söyler: Bir
Semetey çocuğu için,
«Altay'a sefer yolu yürüsek,
Argımak, yürük tulpar yok,
Kimi burak ederiz?
Manas'tan kalan tek oğul yok,
Kimi çıra ederiz?
Eçkilik'in Kara-Zoo'su,
Düz yer gibi mekân tuttum.
Manas'tan kalan Semetey'i,
Babası gibi dayanak bildim.
Böylece yaslı gidip Kanıkey,
Kaçmış mı ola Semetey?
Gökten inen altı has çeliği,
Armağan diye bahtsız almış mı?
Talas'tan gizlice kaçıp,
Bahtsızın sağ esen kalmış mı?
Vadiden yukarı yol yürüyüp,
Kara-Üñkür boyunca varmış mı?
Kocayıp geldiği çağında,
Çıyırdı sağ esen kalmış mı?
Dönüp Talas'a o gelse,
Kederlenip biz görsek —
Gönül iyice tok olurdu,

Yetimin gözünü görsek,
Tanrı'ya hiçbir sitem kalmazdı.
Serpilip boy atıp, er olup,
Olacağı gün var mı?
Babası gibi arslan olup,
Talas'a geleceği gün var mı?
Kara-Buura'dan, Çatkal'dan
Göç alacağı gün var mı?
Dönüp gelip Semetey'in

	Öç ala turgan kün barbı?	*Öç alacağı gün var mı?*
	Oylogun, Bakay abake,	*Düşün, Bakay ağam,*
	Cetimdi on eki cılı küyörmün,	*Yetime on iki yıl yanarım,*
	Cetimim on ekige çıkkança	*Yetimim on ikisine basana dek,*
	Uşu turgan Kara-Taş	*Şu duran Kara-Taş'ı*
	Meken bir kılıp cürörmün!	*Mekân edinip yaşarım!*
	Bakay aba, ugup tur,	*Bakay ağa, dinleyedur,*
7200	Tamanım taşka tartarmın,	*Tabanımı taşa çeker giderim,*
	Kiyik atıp kaktarmın,	*Geyik vurup kavururum,*
	Canımdagı kırk müñkür	*Yanımdaki kırk mümkürle,*
	Çologumdu saktarmın.	*Güdüğümü sakınırım.*
	Ketken bir cetim kelbese,	*Giden yetim gelmezse,*
	Aldanın salgan buyrugu	*Allah'ın koyduğu buyruk*
	Uşunday eken körörmün.	*Böyleymiş der, görürüm.*
	Ayköldön kalgan cetimden	*Ayköl'den kalan yetimden*
	Oşondo gana küdör üzörmün.	*Ancak o zaman umut keserim.*
	Kara sakal ak bolup,	*Kara sakal ak olup,*
7210	Kuuragıça küyörmün.	*Kuruyana dek yanarım.*
	Kelbey koyso Kanıkey,	*Gelmezse eğer Kanıkey,*
	Tañdı makşar bolgondo	*Tan mahşere döndüğünde,*
	Kara eşek kılıp cürörmün.	*Kara eşek edip gezerim.*
	On üç cıl bala kelbese	*On üç yıl çocuk gelmezse,*
	Barmagım, tiştep küyörmün,	*Parmağımı ısırıp yanarım,*
	On tört cılga tolgondo	*On dört yıl dolduğunda,*
	Kaygırıp gana köñül bölörmün.	*Kederlenip gönül bölerim.*
	On beş cılga tolgondo	*On beş yıl dolduğunda,*
	Kırıp salıp kırk müñkür	*Kırk mümkürü kırıp geçirip,*
7220	Bakay aba, acaldan murun ölörmün.	*Bakay ağa, ecelden önce ölürüm.*
	Bakay aba, aldırıp ele iyseñ	*Bakay ağa, kaptırıverirsen*
	caman at, Kayra kelse cetimge	*kötü nam, Geri gelirse yetime,*
	Bir söz aytam amanat*.	*Bir söz derim, emanet*.*
	Ayaşıñız Kanıkey	*Ayaşınız Kanıkey*
	Kara niet can ele.	*Kara niyetli bir candı.*
	Ötüp ketken cayınan,	*Geçip giden hâlinden,*
	Keçee, Ak tulpardın ayınan	*Dün, Ak tulparın yüzünden,*
	Atasına Kanıkey	*Babasına Kanıkey'in*
	Taarınçısı bar ele.	*Kırgınlığı var idi.*
7230	Oşo taarınçısın koysun de,	*O kırgınlığını bıraksın de,*

Tarıkkan işin coysun de!
Tar kıyalın taştasın,
Talıkpastan Kanıkey
Başkaça gana kıyal baştasın!
Degenine könsün de,
Kolundagı Semetey
Bir tuuganı Ismayılga bersin de* Azık kıla ketüügö
Kuunu kuşka cedirip,
Kursaktan çıkkan balasın
Biröönün uulu dedirip,
Mına mintip baksın de,
Atası Karakanga caksın de!
Beşke caşı kelgende
Berendigin bilgizip,
Din kazıgı Bukardın
Meçitine kirgizsin.
Toguzga caşı çıkkıça
Moldoluk cayın bilgizsin.
Ongo oolugup kelgende,
Mıltık berip koluna
Azız* kılsın balanı.
On ekige kelgende
Kayra Talas körgözsün.
On eki cılı bolguça
Cetimdi gana küyüp turarmın,
Kazınam talap catkanda,
Manas kandın kırk kulaktuu cez kazan Eki semiz at menen,
Itteriñ cara gana çaap ketiptir. Eki çanaç süt menen

Sıkıntılı işini gidersin de!
Dar huyunu terk etsin,
Yılmadan Kanıkey,
Bambaşka bir huy başlatsın!
Denilene boyun eğsin de,
Elindeki Semetey'i
Öz kardeşi Ismayıl'a versin de Yolda azık etmeye,*
Kuğuyu kuşa yedirip,
Karnından çıkan çocuğunu
El oğlu dedirtip,
İşte böyle beslesin de,
Babası Karakan'a yaransın de!
Yaşı beşe geldiğinde,
Yiğitliğini belli edip,
Dinin kazığı Buhara'nın
Mescidine soksun.
Yaşı dokuza basana dek,
Mollalık yolunu öğretsin.
Ona coşup geldiğinde,
Eline tüfek verip,
Azîz etsin çocuğu.*
On ikisine geldiğinde,
Yeniden Talas'ı göstersin.
On iki yıl dolana dek,
Yetime yanıp dururum,
Hazinem yağmalanırken,
Manas Han'ın kırk kulplu tunç kazanını İki semiz atla,
İtlerin yarıp parçalayıp gitmiş. İki tulum sütle,

Kudayga tobo kılarmın,
Tölgö kılıp kuyarmın.
Kazanım bolso ordunça
Içimde kaygım coyormun.
Kolumda kaldı ker kozu,
Eki enege tel kozu,
Baabedinge soyuuga,

Tanrı'ya tövbe ederim,
Fal diye döküp bakarım.
Kazanım yerinde olsa,
İçimdeki kaygıyı dağıtırım.
Elimde kaldı kır kuzu,
İki anaya emişik kuzu,
Baabedin'e kurban kesmeye,

Ker kozu gana saktap koyormun.
On eki cılı bolgonço
Kubat kılıp turarmın,
Kurdaştan kalgan cetimge
Taşka salsa taygılgıs
Aybalta casap turarmın.
Bakay aba, söz kılsa, köñül
tok eken,
Kolumdagı ker boruk
Mından bölök tük eçtemem
cok eken.
Bölökbay kuurap kaldı – dep,–
Bakay aba, kez-kezinde körö ket,
Azık kılsın çoñ Bukarga
cetkiçe,
Ker boruktu Semeteyge bere ket!»
Bastırıp Bakay cürördö
Kırk müñkürdün baarısı
Aybalta alıp burkurap,
Agası ketken emedey
Bakay erdi uzatıp,
Aytkandardı aytkın – dep,–
Kezigişip kaytkın – dep,–
Koştoşup turdu çurkurap.
Oşondo Bakay kabılan
Bura tartıp dır koyup,
Buudanıñ Bakay kabılan
Kanıkey gana közdöy çu koyup.

Kır kuzuyu saklarım.
On iki yıl dolana dek,
Kuvvet bilip dururum,
Yoldaştan kalan yetime,
Taşa vursan kaymayan
Ay balta döver dururum.
Bakay ağa, söze gelirse, gönül
tokmuş,
Elimdeki kır erkeçten
Bundan gayrı hiçbir şeyim
yokmuş.
Bölökbay kurudu kaldı, diye,
Bakay ağa, ara sıra görüp geç,
Azık etsin koca Buhara'ya
varana dek,
Kır erkeci Semetey'e veriver!»
Bakay atını sürüp giderken,
Kırk mümkürün hepsi,
Ay balta alıp hıçkırarak,
Ağabeyi gidiyormuş gibi,
Er Bakay'ı uğurlayıp,
Denilenleri söyle, diye,
Buluşup dön, diye,
Çığrışarak vedalaştılar.
O zaman kaplan Bakay,
Dizgin çevirip dörtnala kalkıp,
Küheylanıyla kaplan Bakay

Aşkere buzup coruktu,
Bakay aba azıkka alıp boruktu,
Kara-Üñkür közdöy col tartkan
Bul Bakaydın konogu.
Kaçıp bergen Bukarga,
Emi aytıp bereyin,
Bayakı, Kanıkey ceñeñ comogu.
Oşondo, karaluu kalgan Kanıkey,
Kaçmak gana boldu Semetey.
Catkanı üñkür, too bolup,

Ordugâhı bozup yola düştü,
Bakay ata azık için besili koç aldı,
Kara-Üñkür'e doğru yol tutan
Bakay'ın konuğuydu bu.
Bukar'a kaçıp giden,
Şimdi anlatayım size,
Kanıkey yengenin o destanını.
İşte o zaman karalar bağlayan Kanıkey,
Semetey'le kaçmak oldu tek çare.
Yattığı yer mağara, dağ oldu,

Bayakı, kaguu cegen Kanıkey.
Üñkürgö çıdap cata albay,
Dirildep cürök bolkuldap,
Toktono albay solkuldap,
Köñülü caman bölünüp,
Karagay-buta, taş, döbö
Baarısı coodoy körünüp,
Üñkürgö üç kün bata albay,
Can örgütüp cata albay,
Merçemdüü cerge cete albay,
Belsenip basıp kete albay,
Iylap eneñ çırkırap,
Bir caktan arkardın eti
bek sasıp, Muunu ketip bılkıldap,
Üñkürdün içi burkurap,
Tınçıgan etti cebesten,
Bir cagınan Semetey ıylap
çırkırap,
Bayakı Çıyırdı mingen ay dalı,
«Ölgöndö körgön çunagıñ,
Dartmanduu bolup kalat» – dep,–
«Bizdi uşuntup Kuday alat» – dep,–
Karış bolgon ceñekeñ
Kayran eneñ Çıyırdı
Kaygılanıp bir caktan.
Kayran ceñeñ Kanıkey
Kayra baylap kapşırıp,
Beldemçinin bügünö
Beşiktegi balanı
Bek bekitip tapşırıp.
Cetkileñ eneñ Kanıkey

O horlanıp itilen Kanıkey.
Mağarada dayanıp yatamadan,
Yüreği titreyip güm güm atarak,
Duramadan sarsıla sarsıla,
Gönlü fena bölünüp,
Çam, çalı, taş, tepe
Hepsi düşman gibi görünüp,
Mağaraya üç gün sığamadan,
Canını dinlendirip yatamadan,
Belirlenen yere varamadan,
Kuşanıp yürüyüp gidemeden,
Anan ağlayıp feryat ederek,
Bir yandan yaban koyununun eti
iyice kokup, dermanı kesilip gevşeyerek,
Mağaranın içine koku yayılıp,
Kokuşmuş eti yemeden,
Bir yandan Semetey ağlayıp
feryat ederken,
Çıyırdı'nın bindiği o kürek kemiği,
«Güç bela kavuştuğun yavrun,
Dertli, hastalıklı kalır» diye,
«Kuday bizi böyle alır» diye, Kahra
uğramış yengeciğin
Zavallı anan Çıyırdı
Bir yandan kaygılanıp.
Zavallı yengen Kanıkey
Yeniden bağlayıp sımsıkı,
Önlüğünün kıvrımına,
Beşikteki bebeği
Sıkıca sarıp yerleştirdi.
Kâmil anan Kanıkey

Cesirligin bilgizip,
Darmanı cok Çıyırdı
Kartayıp kalgan enesin
Ay dalıga mingizip,
Tuura col bassa can küyüp,
Ce tura albay suusap kan küyüp,
Belesten basıp ötö albay,

Dulluğunu belli edip,
Dermanı yok Çıyırdı'yı,
Kocamış anasını
Omzuna, sırtına bindirip,
Düz yoldan yürüse canı yanıp,
Ya duramayıp susuzluktan kanı yanıp,
Beli aşıp geçemeden,

	Ce belgilüü cerge cete albay,	*Ya belli bir yere varamadan,*
	Cay cerge uktap cata albay,	*Rahat bir yerde uyuyup yatamadan,*
	Enekeñiz Kanıkey	*Anacığınız Kanıkey*
	Cer üstünö bata albay.	*Yeryüzüne sığamadan.*
	Elkim* cerge eki kün	*Issız* yerde iki gün*
	Catpay ketip baratat,	*Yatmadan gidiyor,*
	Bir adamga eki adam	*Bir insana iki insan*
	Batpay ketip baratat.	*Sığmadan gidiyor.*
7350	Tamanı taşka taptalıp,	*Tabanı taşta dövülüp,*
	Arık bolup baratat.	*Zayıflayıp gidiyor.*
	Tentip ıylap, cöö basıp,	*Sürünüp ağlayıp, yaya yürüyüp,*
	Kanıkey eneñ karıp bolup baratat.	*Kanıkey anan garip düşüp gidiyor.*
	Temir kandın şaarına	*Temir Han'ın şehrine*
	Tentip eneñ cöö kaçıp,	*Anan sürgün, yaya kaçıp,*
	Karakandın şaarına	*Karakan'ın şehrine*
	Kaygılanıp cöö basıp,	*Kaygılanıp yaya yürüyüp,*
	Burkuragan köz caşı	*Sel gibi akan gözyaşı*
	Akırekte cıltıldap,	*Köprücük kemiğinde parlayıp,*
7360	Kabırga söök sögülüp,	*Kaburga kemiği sökülüp,*
	Çöyçöktöy gana eti bölünüp.	*Eti çanak çanak parçalanıp.*
	Kaptaldın baarın coorutup,	*Böğrünün her yanı yara olup,*
	Köñüldün baarın oorutup,	*Gönlünün her yanı sızlayıp,*
	Şiltegen sayın tim kalbay,	*Her adımında durmaksızın,*
	Tamandın eti bırkırap,	*Tabanının eti lime lime,*
	Baskan bir sayın bılçıldap,	*Her bastıkça ezilip,*
	Baatırdın kanı şırkırap,	*Bahadırın kanı şırıl şırıl akıp,*
	Baspayın dese dolunun	*Yürümeyeyim dese o çılgının*
	Çımınday canı çırkırap.	*Sinek kadar canı feryat edip.*
7370	Kazgaldak degen kayran kuş	*Kazgaldak denen garip kuş*
	Kayrılbay uçat talaa – dep,–	*Dönmeden uçar bozkırda diye,*
	Kançanı körüp Kanıkey	*Neler görüp Kanıkey*
	Kakşanıp ıylap baratat,	*İnleyip ağlayıp gidiyor,*
	Karından çıkkan bala – dep.	*Karnımdan çıkan çocuk diye.*
	Kulaalı degen kurgan kuş,	*Kulaalı denen zavallı kuş,*
	Kuyulup uçat talaa – dep,–	*Süzülüp uçar bozkırda diye,*
	Kurgan eneñ Kanıkey	*Zavallı anan Kanıkey*
	Kurup ketip baratat,	*Kuruyup tükenip gidiyor,*
	Kursaktan gana çıkkan bala – dep.	*Karnımdan çıkan yavrum diye.*

Bilimdüü gana cerden ayrılıp,
«Teñizim töröm, ölböy kal,
Tentişti kuu can körböy kal!
Bul öñdöngön korduktu,
Can dep Kuday caratsañ,
Mından kiyin mendesine berbey kal!
Basayın dese al ketip,
Baspayın dese Kanıkey
Çirkin, mañday söögüm kaykı eken,
Ce çırkırap ele ıylap al ketip,
Badışam közü ötkön soñ,
Kancıgaday tilinip,
Körörgö gana künüm taykı eken!
Ce baltırdan kara kan ketip,
Kecige çaçım cün eken,
Sogonçok etti coorutup,
Sultandın közü ötköndö
Talıkpay gana canın oorutup,
Körörüm gana alat kün eken.
Ayköldön kalgan Boz kise
Belek dep belge çalamın,
Atam Karakandın şaarına
O, Kuday, kantip bir tentip
baramın?! Bayakı, beçara eneñ Kanıkey,
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Sooruma gana kantip örömün,
Töröm gana Manas, ölböy kal,
Atam törö kandın şaarın
Törkülöp kelgen emedey,
Karaluu boydon kaldaktap,
Bıyıl kantkende gana cüzün
körömün?! Bu kırgız curttan ayrılıp,
Buzulgan Bukar çoñ şaardın
Kuday, burçuna gana cetip konombu?
Oşobu Kudaydın buyrugu,
Ubaker* kökcal, oñboy kal,
Uluguman ayrılıp,
Ubara bolgon men şorduu
Tentigen gana atka konombu?

Bildik yurttan ayrılıp,
«Denizim beyim, keşke ölmeseydin,
Şu avareliği kuru can görmez olaydı!
Böylesi bir horluğu,
Kuday, can diye yaratırsan,
Bundan sonra kuluna verme sakın!
Yürüyeyim dese gücü tükenip,
Yürümeyeyim dese Kanıkey
Vah, alın kemiğim meğer eğriymiş,
Ya feryat edip ağlarken gücü gidip,
Padişahımın gözü kapandıktan sonra,
Kayış gibi dilim dilim yarılıp,
Görecek günüm kısaymış meğer!
Ya baldırdan kara kan gidip,
Ensemdeki saçım yünmüş meğer,
Topuğunun eti yara olup,
Sultanın gözü kapandığında
Yorulmadan canını ağrıtıp,
Göreceğim ancak böyle günmüş.
Ayköl'den kalan Boz kise'yi
Armağan diye belime dolarım,
Atam Karakan'ın şehrine
Ey Kuday, nasıl sürüne sürüne
varayım?! O biçare anan Kanıkey,
Urgan gibi gür zavallı saçı
Sağrıma nasıl örüp salayım,
Beyim Manas, keşke ölmeseydin,
Atam ulu hanın şehrine
Baba evine gider gibi,
Karalar içinde sallanıp,
Bu yıl nasıl edip de yüzünü
göreyim?! Bu Kırgız yurdundan ayrılıp,
Yıkılmış Bukar koca şehrin
Kuday, köşesine varıp konar mıyım?
Kuday'ın buyruğu bu muymuş,
Ubaker kökcal, onmayasın,*
Ulu beyimden ayrılıp,
Perişan olan ben kara bahtlı
Avare adını mı alacağım?

Cesirligim bilgizip,
Atam Karakandın şaarına
Kargan enem Çıyırdı
Ay dalıga mingizip,
Kantip baram aralap?
Kazılgan kalıñ orum ay,
O, Kuday, kaynatıluu şorum ay,
Bitteyinde birikken
Altınım taştay çaçtımbı,
Arkalap alıp Semetey
Törkünüm ele közdöy kaçtımbı?
Oşondo, bayakı eneñ Kanıkey
Çaalıgıp ele candı çarçatıp,
Bayakı, çapçaktay candı arıtıp,
Bukarı alıs col bolup,
Burkurap ıylap cete albay,
Bayakı, buudanıñ eneñ kor bolup.
Cesirligin bilgizip,
Ay dalıga baykuşuñ,
Manastı tuugan emespi,
Çıyırdını mingizip:
«Akırı bir kün ölörmün,
Kudaydın salgan buyrugu,
Uşunday gana eken körörmün!
Muñkanbay gana kantip turayın,
Buudanım töröm orduna,
Bukarga kaçıp barganda
Bu enemdi men Meke gana kılıp
turayın.

Dulluğumu belli edip,
Atam Karakan'ın şehrine
Kocamış anam Çıyırdı'yı
Omzuma, sırtıma bindirip,
Nasıl girip geçeyim aradan?
Kazılmış derin çukurum ah,
Ey Kuday, kaynayan çilem ah,
Küçücükken kavuştuğum
Altınımı taş gibi mi saçtım,
Semetey'i sırtlayıp alıp
Baba evime doğru mu kaçtım?
İşte o zaman o anan Kanıkey
Yorulup canını tüketip,
Küp gibi bedenini eritip,
Bukar'ı uzak yol olup,
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp varamadan,
O küheylan anan hor olup.
Dulluğunu belli edip,
Kürek kemiğine zavallın,
Manas'ı doğuran değil mi,
Çıyırdı'yı bindirip:
«Sonunda bir gün ölürüm,
Kuday'ın verdiği buyruk,
Böyleymiş, çekip görürüm!
Dertlenmeden nasıl durayım,
Küheylanım beyim yerine,
Bukar'a kaçıp vardığımda
Bu anamı ben Mekke sayıp
durayım.

Karap bir koysom kardım tok,
Kayran curttan ayrıldım,
Menin enemden başka mekem cok.
Tozoktu mınça körsö da,
Aydıñı köldün darıyam,
Altın gana catın enekem,
Baatırdı gana tapkan karıyam.
Uşunday eken düynö bok,

Bir baksam ona, karnım tok,
Aziz yurttan ayrıldım,
Anamdan başka Mekke'm yok.
Cehennemi bunca görse de,
Aydın gölümün ırmağı,
Altın rahimli anacığım,
Bahadırı doğuran ihtiyarım.
Böyleymiş, şu dünya bok kadarmış,

Enemden gana başka eşim cok.
Mañdayga bassam baraanım,
Menin badışa go enem karaanım!
Bir Semetey balanı.
Bukarga tentip cöö kaçıp,
Kölügü cok, cöö kaçıp,
Corgosu çıgıp kıpıldap,
Eneñ corgoloy basıp şıpıldap,
Örgön ceñeñ emespi,
Çıbır-çıbır belesti
Törösünün barında
Çındap aşıp aldı emi,
Törölük doorun köp sürüp,
Çımını kalıñ kuu çöldön
Köngön ceñeñ emespi.
Çımınday candı ayabay,
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Enekeñ çındap gana basıp
Töbösünö kuuşurup,
aldı emi.
Tüygön ceñeñ emespi.
Artınan coo kelgensip,
Ürküp, şaşıp toktoboy,
Bir çuñkurga eki kün
Catpay ketip baratat,
Bayakı, baltır beşik Semetey
Koltuguna ceñeñdin
Batpay ketip baratat.
Kılça canın talaada
Körböy ketip baratat,
Kıylangandan çunak can
Ölböy ketip baratat.
Butunan et ketkenin
Ayabay ketip baratat,
Bul ötkön ömür, ketken kün
Körböy ketip baratat.
Bu, kuuragandan kurgan can
Ölböy ketip baratat.
Keñ takırga barganda

Anamdan başka eşim dostum yok.
Karşımda duran karaltım,
Anam padişahtır, dayanağım benim!
Bir Semetey balasını.
Bukar'a sürünüp yaya kaçıp,
Bineği yok, yaya kaçıp,
Rahvanı tutup seğirtip,
Anan rahvan gibi hızlı hızlı yürüyüp,
Ören yengen değil mi,
Sıra sıra tepeleri
Beyi sağken
Gerçekten aşıverdi işte,
Beylik devrini çok sürüp,
Sineği bol kurak çölden
Alışmış yengen değil mi.
Sinek kadar canı esirgemeden,
Urgan gibi gür zavallı saçı
Anacığın gerçekten yürüyüp
Tepesine sıkıca toplayıp,
aldı işte.
Düğümleyen yengen değil mi.
Ardından düşman gelmiş gibi,
Ürküp, telaşla durmadan,
Bir çukurda iki gün
Yatmadan gidiyor,
O kundaktaki körpe Semetey
Yengenin koltuğuna
Sığmadan gidiyor.
Kıl kadar canını bozkırda
Hiçe sayıp gidiyor,
Bunca çileden garip can
Ölmeden gidiyor.
Ayağından et gittiğini
Esirgemeden gidiyor,
Bu geçen ömrü, giden günü
Görmeden gidiyor.
Bu kurumuş, tükenmiş can
Ölmeden gidiyor.
Geniş çorak düze vardığında

Ötügü tozup şalpıldap,
Tobo kılat ceñekeñ,
Ketip ele barat carkıldap.
Celgenine cel cetpeyt,
Celige basıp sanaanı,
Celip-cortup cürgönü,
Kanınan kalgan emespi,
Karaan kılat Kanıkey
Talıkpay çurkap cöö kaçıp,
Çarçabastan cöö basıp,
Kayrat kılıp kaçkanı
Töbö çaçın on bölüp,
Tuş-tuştan duşman – coo kirse,
Tuygunu Manas barında
Ayıkpagan doo kelse,
Er orduna ayzalap,
Taş korgonun talkalap,
Kirgen ceñeñ emespi.
Urgaaçıdan kayrattuu,
Şer bolgon ceñeñ emespi.
Eçen altı ay, eçen kün,
Erikpey salbar* kılganda
Erdiginen teñ bolgon.
Şeriñ ceñeñ emespi,
Kapalanbayt bul işke
Kayran ceñeñ Kanıkey.
Cesirdigin bilgizbeyt,
Ce Kudayga tilin tiygizbeyt.
Bölüntpöyt astı sanaanı
Meder kılat Kanıkey,

Çizmesi eskiyip şap şap edip,
Tövbe eder yengeciğin,
Gidiyor yine ışıl ışıl.
Koşusuna yel yetişmez,
Kaygısını bastırıp içine,
Koşup yortup gidişi,
Hanından kalan değil mi,
Karaltı bilir Kanıkey
Yorulmadan koşup yaya kaçıp,
Yorulmaksızın yaya yürüyüp,
Gayret edip kaçışı
Tepe saçını ona bölüp,
Dört bir yandan düşman girse,
Doğanı Manas sağken
Onulmaz dava gelse,
Er yerine mızrak sallayıp,
Taş kalesini parçalayıp,
Dalan yengen değil mi.
Kadınlar içinde en yürekli,
Aslan olmuş yengen değil mi.
Nice altı ay, nice gün,
Usanmadan salbar edildiğinde*
Yiğitliğiyle denk olmuş.
Aslanın yengen değil mi,
Kederlenmez bu işe
Zavallı yengen Kanıkey.
Dulluğunu belli etmez,
Kuday'a da dil uzatmaz.
Dağıtmaz asla aklını,
Medet bilir Kanıkey,

Bir Semetey balanı.
Bukarga tentip, cöö basıp,
Oşondo, kabılan eneñ Kanıkey
Mingeni cok, cöö kaçıp,
Asıl eneñ Kanıkey
Ayabay basıp ayanıp,
Bayakı, Almambettin Sır barañ –

Bir Semetey balasını.
Bukar'a sürünüp, yaya yürüyüp,
O zaman kaplan anan Kanıkey
Bineği yok, yaya kaçıp,
Asil anan Kanıkey
Kendini hiç esirgemeden yürüyüp,
O Almambet'in Sır barañ'ı –

Tayak ele kılıp tayanıp,
Aman Talas men körsöm
Tübünö çoguu cetem – dep,–
Özündöy körüp ölgüçö,
Alakeñin Sır barañ,
Meenet ceñeñ Kanıkey
Belekke gana karmay ketem – dep,–
Azıgı cok arıkka,
Ayabagan dümöktü
Sala ketken emespi.
Almambettin Sır barañ,
Tayak kılıp Talastan
Oşondo, ala gana ketken emespi.
Baana bolçu cer eken,
Kepiçi cok, baypakçan
Oşondo, keyip gana basıp
çunak can,
Karaan gana bolçu cer eken.
Kün kılkıldap batkanda
Çaalıgıp ele barıp ayandı,
Oşondo eneñ Kanıkey
Bayterekti tayandı.
Oşo turgan bayterek –
Butagında kuştarı
Canıbar, bulkunup turat uçkanı,
Bek kuçaktap terekti
Tereginde kuştarı
Oşo turgan bayterek –
Teminip gana turat uçkanı.
Bayterekke barganda
Baltırganı bilektey,
Maralı kaçıp çu dese
Mala gana kaşka inektey.
Calbıragı cargaktay,
Karap tursañ carıktık,
Kara kurtu barmaktay.

Böksö cagın karasañ
Totu kuş ele sayrap çurkurap.

Değnek edip dayanıp,
Sağ salim Talas'ı bir görsem
Dibine hep birlikte varırım diye,
Onun kendisi bilip ölünceye dek,
Alake'min Sır barañ'ını,
Mihnetli yengen Kanıkey
Armağan diye taşırım diye, Azıksız zayıf düşmüşe,
Amansız nice belayı
Salıp gitmiş değil mi.
Almambet'in Sır barañ'ını,
Değnek edip Talas'tan
İşte o zaman alıp gitmişti.
Sığınılacak yermiş,
Pabucu yok, çorabıyla
O zaman dertlenip yürüyüp
garip can,
Dayanak olacak yermiş.
Gün titreyip batarken
Yorgun argın varıp soluklandı,
O zaman anan Kanıkey
Bayterek'e yaslandı.
O duran bayterek –
Dalındaki kuşları
Sevimli hayvan, silkinip durur uçmaya,
Sımsıkı sarılıp kavağa
Kavağındaki kuşları
O duran bayterek –
Tepinip durur uçmaya.
Bayterek'e vardığında
Baldıranı bilek gibi,
Maralı ürküp kaçarken
Açık donlu, akıtmalı inek gibi.
Yaprağı ince zar gibi,
Bakıp dursan, ne nurlu,
Kara kurdu başparmak gibi.

Yamacına baksan eğer
Tuti kuşu öter, cıvıl cıvıl şakıyıp.

Çınardan terek deer eken,
Kasıettüü cer eken.
Kaynarduu bulak közü eken,
Kak mazardın özü eken.
«Takım etin tartaytıp,
Arık catçu cer eken,
Aylınan müşkül iş körgön,
Men öñdöngön iş körgön,
Karıp ele catçu cer eken.
On oluya maşayık,
Bata bolçu cer eken.
Men öñdöngön karıpka
Uşu turgan bayterek
Aşa bolçu cer eken.
Çaalıkkan canga can cırgal
Biz öñdönüp, aşıp-şaşıp
kaçkanga
Oluyaga kol berip,
Bata bolçu, bayterek,
Cetim-cesir miskinge
Ata bolçu bayterek».
Semetey koyup tübünö,
Baykuş eneñ sabılıp,
Çın aylası ketkende
Koyo berdi Kanıkey
Oşo bayterekke calınıp:
«Oluya bolsoñ kol cayıp,
Bata bolçu, bayterek.
Oluyamdan ayrılıp,
Karaan tappay turabız,
Biz öñdöngön bakırga*
Ata bolçu, bayterek!
Kayran candan tüñüldük,

Bir korgolop ketüügö
Ata, aylanayın bayterek,
Aldıñızga cügündük!
Çaalıktım gana uyku kandırçı,
Aylanayın bayterek,

Çınardan bozma kavak derlermiş,
Kutlu bir yermiş.
Kaynar pınarın gözüymüş,
Kutlu mazarın ta kendisiymiş.
«Uyluğunun eti çekilmiş,
Zayıfın yatacağı yermiş,
Obasından müşkül iş görmüş,
Benim gibi çile çekmiş,
Garibin yatacağı yermiş.
On evliya, meşayih,
Dua verilecek yermiş.
Benim gibi garibe
Şu duran bayterek
Barınak olacak yermiş.
Yorgun cana can sefası,
Bizim gibi telaşla, koşa koşa
kaçana
Evliyaya el verip,
Dua olurmuş, bayterek,
Yetime, dula, miskine
Ata olurmuş bayterek».
Semetey'i koyup dibine,
Zavallı anan çırpınıp,
Gerçekten çaresi tükenince
Kanıkey koyuverdi kendini
O bayterek'e yalvarıp:
«Evliyaysan el açıp,
Dua ol, bayterek.
Evliyamdan ayrılıp,
Dayanak bulamaz olduk,
*Bizim gibi fakire**
Ata ol, bayterek!
Aziz candan umut kestik,

Bir sığınıp gitmeye
Ata, kurban olayım bayterek,
Önünüzde diz çöktük!
Yoruldum, uykuya kandır beni,
Kurban olayım bayterek,

Çarçadım gana candı tındırçı!	*Bittim, canımı dinlendir!*
Uktayın gana bayterek,	*Uyuyayım hele bayterek,*
Cetimiñe küç berçi,	*Yetimine güç veriver,*
Kagılayın bayterek,	*Kurbanın olayım bayterek,*
Azıksız gana kaldım süt berçi!	*Azıksız kaldım, süt veriver!*
Öçtüm otum tamızçı,	*Söndüm, ateşimi tutuşturuver,*
Bayterek ata, öldüm candı	*Bayterek ata, öldüm, canımı*
tirgizçi, Bayakı, gana süttü içkende	*diriltiver, O sütü içtiğinde*
Üzülüp kettim ulaçı,	*Koptum, ulayıver beni,*
Cansız da bolsoñ bayterek,	*Cansız da olsan bayterek,*
Menin abalımdı suraçı!»	*Benim hâlimi soruver!»*
Oşentip, ıylap sabılıp,	*Böyle deyip, ağlayıp çırpınıp,*
Cetiminin ayınan	*Yetimi yüzünden*
Oşondo bayterekke calınıp,	*O zaman bayterek'e yalvarıp,*
Akka bir moynun burdu ele,	*Hakk'a boynunu bir çevirdi,*
Asıl ceñeñ Kanıkey	*Asil yengen Kanıkey*
Aşkere gana ıylap turdu ele.	*Hüngür hüngür ağlayıp durdu.*
(Köbü calgan, köbü çın,	*(Çoğu yalan, çoğu gerçek,*
Munu körüp ele kelgen kişi cok,	*Bunu görüp gelen kimse yok,*
Carımı tögün, carımı çın,	*Yarısı uydurma, yarısı gerçek,*
Munun canınan kelgen kişi cok).	*Bunun yanından gelen kimse yok).*
Catıp uyku kandırıp,	*Yatıp uykuya kanıp,*
Akka moynun burganda,	*Hakk'a boynunu çevirince,*
Asıl eneñ Kanıkey	*Asil anan Kanıkey*
Aytıp ıylap turganda,	*Söyleyip ağlayıp dururken,*
Oşo calbıragı cazılıp,	*O yaprakları açılıp,*
Bata boldu bayterek,	*Dua oldu bayterek,*
Tentigen cetim-cesirge	*Avare yetime, dula*
Ata boldu Bayterek.	*Ata oldu Bayterek.*
Bayakı, cesir ylap turganda	*O dul ağlayıp dururken*
Bayterek ata küülönüp,	*Bayterek ata sallanıp,*
Şamal bolgon emedey,	*Rüzgâr olmuş gibi,*
Özünön özü ırganıp,	*Kendi kendine sallanıp,*
Bayterek ata koyo berdi süylönüp.	*Bayterek ata konuşmaya koyuldu.*
Eki ayım koñuruktu salıptır.	*İki hanım horlayıp kalmıştı.*
Adamça aytkan tili cok,	*İnsanca söyleyen dili yok,*
Kükük bolup küülönöt,	*Guguk olup uğuldar,*
Tübü menen başınan	*Dibinden ve başından*

Birdemesi küñgürönüp süylönöt.
Kiyin kaçıp tübünön
Kanıkeyden küç ketti,
Kutba* cakkı betinen,
Bir butaktın çetinen
Oşondo, bulaktay agıp süt ketti.
Açka bolgon karıptar
Can ayaktı sunuşup,
Caynap çıkkan appak süt
Tosup ele içip tunuşup,
Oorugan cerler basılıp,
Bayakı, Kanıkey menen Çıyırdı
Umaçtay gana közü açılıp.
Basuuga gana dolu celdenip,
Bayakı süttü içkende
Kadimkidey demdenip.
Karaluu kalıp kaçam dep,
Kanıkey gana butu coorudu.
Bu kasıettüü karıpka
Adam emes, bayterek ele booru oorudu.
Bayterek tübü keñ mazar
Cambaştap ele candı tındırıp,
Çıkanaktap uyku alıp,
Çırm etip tınç alıp,
Ortogo koyup cetimdi
Oydu esinen çıgarıp,
Cumgan közün açışpay,
Sungan butun tartışpay,
Catıp uyku kandırıp,
Cambaştın baarın taldırıp,
Estebey gana oydon oy ketip,
Eki ayım katuulap uktap kalıptır,
Eki ayım uktap kalgan soñ,

Bir şeyler mırıldanıp söylenir.
Sonra, kaçıp dibinden
Kanıkey'den güç gitti,
Kutba yanındaki yüzünden,*
Bir dalın ucundan
İşte o an pınar gibi süt aktı.
Acıkmış garipler
Can kâsesini uzatıp,
Fışkırıp çıkan apak sütü
Karşılayıp içip duruldular,
Ağrıyan yerler yatışıp,
O Kanıkey ile Çıyırdı
Gözleri umaç gibi açılıp.
Yürümeye deli kanı kaynayıp,
O sütü içtiğinde
Eskisi gibi güç bulup.
Karalar içinde kaçarım diye,
Kanıkey'in ayağı yara oldu.
Bu kutlu garibe
İnsan değil, bayterek oldu bağrı sızlayan.
Bayterek dibi geniş mazar,
Yan gelip canı dinlendirip,
Dirseğe yaslanıp uyku alıp,
Şekerleme yapıp huzur bulup,
Yetimi ortaya koyup
Kaygıyı akıldan çıkarıp,
Yumdukları gözü açmadan,
Uzattıkları ayağı çekmeden,
Yatıp uykuya kanıp,
Yanlarını iyice uyuşturup,
Anmadan, düşünceden düşünce gidip,
İki hanım derin uykuya dalmıştı,
İki hanım uyuyakalınca,

Kuu cetimdi unutup,
Katuu uykunu salgan soñ,
Kündüz emes, tün eken,
Atasınan babasın

Zavallı yetimi unutup,
Derin uykuya dalınca,
Gündüz değil, geceymiş,
Atasını, dedesini

Koldop ele cürgön biri eken.
Oşondo, on eki ayrı Ak bugu
Çurkap cetip keldi ele,
Beşiktegi bereniñ
Semeteydi kördü ele.
Oozu-başın kakkılap,
Tuyak menen balanın
Oşondo, kundagın kirdi çapkılap.
Esinen gana talıp dal bolup,
Üç aylanıp balaga
Ene bolup kaldı ele.
Kundagınan suurulup,
Oynop ketti Semetey.
Oşondo altı ay bolgon çagı eken,
Çırkırap ıylap, taba albay:
Emgektegen tabı eken,
Soylop ele ketti Semetey.
Tügöngön beles urçukka,
Tüz bolgondun tumşukka,
Kıbılanı bet alıp,
Kıñkayıp ele cetim cattı ele.
Ak eşen koldop momunday
Törö boldu Semetey.
Emçegin berip al bugu
Moyunun gana bölök buruptur,
Bugu dese maralbı,
Bu balanın özünö
Emçegin berip turuptur.
Emçegin sorso al maral
Bilip turat kördüñbü?
Kıbılanı bet alıp,
Oşo kezde Ak maral
Iyip ele turat kördüñbü?
Bayakı, bilgeni cok Kanıkey,
Tuybay kalgan Çıyırdı.
Uykudan çoçup oygonup,
Oyron eneñ Kanıkey

Oñ cagına tolgonup,

Koruyup gelen birisiymiş.
İşte o an, on iki çatal boynuzlu Ak geyik
Koşup yetişip geldi,
Beşikteki yiğidini
Semetey'i gördü.
Ağzına başına dokunup,
Toynağıyla çocuğun
İşte o an kundağının kirini silkeleyip. Aklı
başından gidip donakalıp,
Çocuğun çevresinde üç dönüp
Ana oluverdi.
Kundağından sıyrılıp,
Oynayıp gitti Semetey.
O zaman altı aylık çağıymış, Feryat edip
ağlayıp, bulamayıp:
Emeklediği demiymiş,
Sürünüp gitti Semetey.
Tepenin bittiği çıkıntıya,
Düzlüğün burnuna doğru,
Kıbleye yüz tutup,
Yetim uzanıp yatıverdi.
Ak eşen koruyup böylece
Bey oldu Semetey.
Memesini verip o geyik
Boynunu öteye çevirmiş,
Geyik mi desen, maral mı,
Bu çocuğun kendisine
Memesini verip durmuş.
Memesini emince o maral
Bilip duruyor, gördün mü?
Kıbleye yüz tutup,
O demde Ak maral
Süt salıp duruyor, gördün mü?
O Kanıkey'in haberi yok,
Sezmedi Çıyırdı.
Uykudan irkilip uyanıp,
Perişan anan Kanıkey

Sağ yanına dönüp,

	Kolun sunup karasa	*Elini uzatıp baksa*
	Kundakta gana calgız bala cok,	*Kundakta biricik bebek yok,*
	Kudaydın başka salganga	*Kuday'ın başa verdiğine,*
7720	Baatır ay, kötörböskö çara cok!	*Ah bahadır, katlanmamaya çare yok!*
	Ayzaga takkan celegi,	*Mızrağa takılan tuğu,*
	Ayköldön kalgan belegi,	*Ayköl'den kalan armağanı,*
	Bayakı, kundaktagı bala cok	*O kundaktaki bebek yok,*
	Köñülgö gana batpay köp sanaa,	*Gönle sığmaz nice kaygı,*
	Küyütkö tuugan Kanıkey	*Kedere doğmuş Kanıkey*
	Közünün ele caşı on talaa.	*Gözünün yaşı on yol olup akar.*
	Ermegi cetim Semetey	*Avuncu yetim Semetey,*
	Calgızınan ayrılıp,	*Biriciğinden ayrılıp,*
	Oşondo ceñeñ dolunun	*O zaman o deli yengenin*
7730	Çındap ıylap, kobo albay,	*Gerçekten ağlayıp, kalkamayıp,*
	«Kanzaadanın calgızı	*«Han soylunun biriciği,*
	Acalı çoguu cetkenbi?	*Eceli mi geldi hep birden?*
	Kara közüm kaşayıp,	*Kara gözüm kör olup,*
	Katuulap uktap kalganda	*Derin uykuya daldığımda*
	Acıdaar* gana cutup ketkenbi?	*Ejderha* mı yuttu gitti?*
	Erikpey uktap alganda	*Gafil uyuyup kaldığımda*
	Alpkarakuş zımırık*	*Alpkarakuş, zımırık**
	Oşo kolun salganbı?	*O mu pençesini saldı?*
	Ermegimden ayrılıp,	*Avuncumdan ayrılıp,*
7740	O, Kuday, ört öçköndöy boldumbu?	*Ey Kuday, ocağım sönmüş gibi mi oldum?*
	Kundakta coltoy balam cok,	*Kundakta uğurlu balam yok,*
	Munun acalı mintip cetebi?	*Onun eceli böyle mi yeter?*
	Calgızıman ayrılıp,	*Biriciğimden ayrılıp,*
	Kançıktın aylası mintip ketebi?	*Kancığın çaresi böyle mi biter?*
	Tuurumun* cogunan,	*Tüneğim* yok diye,*
	Uşuntüp, tuygunum uçup koluman.	*Böylece doğanım uçtu elimden.*
	Kagılayın eneke,	*Kurbanın olayım anacığım,*
	Meeleyimin cogunan,	*Eldivenim yok diye,*
	Berenim ele ketip koluman.	*Yiğidim gitti elimden.*
7750	Dardayıp cırgal körüüçü	*Kurulup sefa sürecek*
	Baaşaluu kırgız kalaa cok!	*Padişahlı Kırgız şehri yok!*
	Kagılayın eneke,	*Kurbanın olayım anacığım,*
	Kazıptır Kuday orumdu,	*Kazmış Kuday çukurumu,*
	Kaynatıptır şorumdu,	*Kaynatmış çilemi,*

Uşu kundaktagı bala cok!
Kagılayın eneke,
Bizder uktap kalganda
Kundaktagı balañdı
Acıdaar ele cutup alganbı?
Kün körbögön uşul baş
Eneke, küyütkö Kuday salganbı?
Kanattan çoguu kayrılıp,
Talaaga basıp çıktık bala – dep,–
Kantip tirüü kalabız,
Çunagıñ, cetimiñen ayrılıp,
Toktoboy kaçıp col tartpay,
Eneke, bura tartıp konduk, ee,
Uuluñdan gana kalgan çırak cok,
Bu, kaçıp cürgön küyüttüü
Eneke, ört öçköndöy bolduk, ee!
Karganın gana bogu bolboybu?
Uşu kayrılıp kongon bayterek
Eneke, Kadır tün emes, tün eken,

Coru gana kakşaal tıtpaybı?
Canımdan kalgan calgız cok,
Emi kaşaya turgan kün eken.
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Omuroom çenep öröyün,
May kuyruktun balık et,
Bu calgızdan ayrılıp,
Tülkülör şimşip toyboybu?
Eneke, acaldan murun ölöyün!»
Oşol beycayınan öldü – dep,–
Çıyırdıga munu aytıp,
Balam ay, mendesi gana betpak
Ak şamşar karmap kaldı emi,
bolboybu,
Cürögünün toltogo
Ceti kündün biri ölüm,
Kanıkey cakındatıp bardı emi.
Kanıkey, akırı bir kün ölöbüz.
Oşondo ak baybiçe Çıyırdı

Şu kundaktaki bebek yok!
Kurbanın olayım anacığım,
Bizler uyuyakalınca
Kundaktaki balanı
Ejderha mı yuttu acep?
Gün görmeyen şu başı
Anacığım, Kuday yasa mı saldı?
Kanadımız birden kırılıp,
Bozkıra çıktık yavru diye,
Nasıl sağ kalırız,
Yavrundan, yetiminden ayrılıp,
Durmadan kaçıp yol almadan,
Anacığım, yoldan sapıp konduk ya,
Oğlundan kalan çıra yok,
Bu kaçıp gezen dertlinin
Anacığım, ocağımız söndü ya!
Karganın pisliği olmaz mı?
Şu dönüp konduğumuz bayterek,
Anacığım, Kadir gecesi değil, kara geceymiş,
Akbaba, kuzgun didiklemez mi?
Canımdan kopan biricik yok,
Artık gözlerin karayacağı günmüş.
Urgan gibi gür zavallı saçı
Göğsümce ölçüp öreyim,
Yağlı kuyruğu, körpe eti
Bu biricikten ayrılıp,
Tilkiler koklayıp doymaz mı?
Anacığım, ecelden önce öleyim!»
«Yersiz yere öldü» densin diye,
Çıyırdı'ya bunu söyleyip,
Ah balam, kul kısmı arsız
Ak kılıcı kavradı işte,
olmaz mı,
Yüreğinin can damarına
Yedi günün biri ölüm,
Kanıkey yaklaştırıverdi.
Kanıkey, sonunda bir gün ölürüz.
O zaman ak baybiçe Çıyırdı

Urgaaçının törösü,
Kabarıñda bar beken
Kabılan kan Manastın enesi).
Oşol cayıp kaldı kuçaktı,
«Carınıp canıñ kıyba» – dep,–
Karmay kaldı bıçaktı.
«Oy, Kanıkey kulunum,
Dacaaldıktı kılbagın,
Ara cerde añıldap,

(Kadınların beyi,
Haberin var mıdır,
Kaplan Han Manas'ın anası).
O açıverdi kucağını,
«Kendini yarıp canına kıyma» diye,
Bıçağı yakalayıverdi.
«Ey Kanıkey yavrum,
Deccallık etme sakın,
Yaban yerde uluyup,

Balam, aşkere gana canıñ
kıybagın!
Özöngö boyloy konbogun,
Balam, böödö gana ölüm bolbogun!
Kaalgaday kayran tiş
Sagızgan kakşaal çıçpasın,
Carınıp, azap sen ölsöñ,
Kanıkey balam, okus bolup
men ölsöm,
Kulunum, kömüüçü kırgız
curtuñ cok!
Kömülböy kalsa bul söök,
Kulunum, talaada kalsak dardayıp,
Karagattay kayran köz
Karkıldap kacır oyboybu?
Bu, omurtka sööktü orkoytup,
Kabırga sööktü karcaytıp,
Bu, kargalar kapır çıçpaybı?
Böödö ölüm biz bolsok,
Balam, böyröktü börü oyboybu?
Eki better köö bolup,
Tañda makşar bolgondo
Balam, kantip coop berebiz?
Kanıkey balam, ıylaba,
Karaanıñ aman tabılat.
Kulunum, balam, ıylaba,
Kurutup canıñ kıynaba.
Kocosanga kol bergen
Kulunum Manas şer ele,

Balam, düpedüz kendi canına
kıyma sakın!
Vadi boyuna konma,
Balam, boş yere ölüm olma!
Kapı kanadı gibi güzelim dişe
Saksağan, kuzgun pislemesin,
Kendini yarıp azapla ölürsen,
Kanıkey balam, kaza gelip
ben ölürsem,
Yavrum, gömecek Kırgız
yurdun yok!
Gömülmeden kalırsa bu kemik,
Yavrum, bozkırda upuzun kalırsak,
Kuşüzümü gibi güzelim gözü
Gaklayıp akbaba oymaz mı?
Omurga kemiği fırlayıp,
Kaburga kemiği çarpılıp,
Kâfir kargalar pislemez mi?
Boş yere ölüm olursak biz,
Balam, böbreği kurt oymaz mı?
İki yüzümüz kurum bağlayıp,
Tanda mahşer koptuğunda
Balam, nasıl cevap veririz?
Kanıkey balam, ağlama,
Karaltın sağ esen bulunur.
Yavrum, balam, ağlama,
Tüketip canına eziyet etme.
Kocosan'a el veren
Yavrum Manas aslandı,

Alda taala mendesin

Mından kiyin caratıp berbeyt
tegi ele. Oy, Kanıkey kulunum,
Kulunum Manas, çolponum
Telegeyi teñ ele
Şay koldogon şer ele.
Koldogonu Kocosan –
Balasın koştop alıp ketkendir.
Kol bergeni Ak eşen
Manasıman kaldı – dep,–
Cetimi Semeteyge cetkendir,
Eeliktirip balañdı
Oşolor alıp ketkendir.
Oy, Kanıkey kulunum,
Şumkar gana uçsa uyadan
Tınarı kalat ordunda,
Kulunum, şumkarım gana
Manas emespi,
Oynop ketip cürbösün
Tınarım gana balam emespi!
Tuygun gana uçsa uyadan
Tuncuru kalat tuurunda,
Tuygunum ketse düynödön
Balası gana kalat ordunda
Tuygunum Manas kulunum
Tuyaksız ketçü kan emes,
Badışa Manas kulunum
Balasız kalçu can emes,
Kaygırıp, balam, ıylaba!
O, kulunum Kanıkey,
Sen karaluu gana canıñ kıynaba!
Kak etkenden karga cok,
Adırdan akkan bulaktı,
Aldabız közgö körsötöt
Bir Semetey çunaktı!
Oy, Kanıkey kulunum,
Şay koldogon şer ele.
Kırk çilten, kayıp, Kızırı

Alda Taala kulunu

Bundan sonra bir daha yaratıp vermez
asla. Ey Kanıkey yavrum,
Yavrum Manas, çobanyıldızım,
Her yanı denkti, kusursuzdu,
Şay'ın koruduğu aslandı.
Koruyucusu Kocosan –
Oğlunu yanına katıp götürmüştür.
El verdiği Ak eşen,
Manas'ımdan kaldı diye,
Yetimi Semetey'e yetişmiştir,
Balanı avutup peşine takıp
Onlar alıp gitmiştir.
Ey Kanıkey yavrum,
Sungur uçsa yuvadan
Yavrusu kalır yerinde,
Yavrum, sungurum
Manas değil mi,
Oynayıp gitmiş olmasın,
Yavru doğanım balam değil mi!
Doğan uçsa yuvadan
Yavrusu kalır tüneğinde,
Doğanım gitse dünyadan
Balası kalır yerinde,
Doğanım Manas yavrum
Vârissiz gidecek han değil,
Padişah Manas yavrum
Balasız kalacak can değil,
Kaygılanıp, balam, ağlama!
Ey yavrum Kanıkey,
Sen yaslı canına eziyet etme!
Gak diyecek karga yok,
Kırlardan akan pınarı,
Allah'ımız göze gösterir
Bir Semetey yavruyu!
Ey Kanıkey yavrum,
Şay'ın koruduğu aslandı.
Kırk çilten, gaipler, Kızır'ı

Koştop cürgön er ele,
Koştop alıp ketkendir,
Üyrülmönün üç sazın
Oy, Kanıkey kulunum,

Üç kün izdep tüñülgün,
Arı-beri cügürgün.
Berenim Manas barında,
Beşiktegi çagında,
Kee bir künü catkanda
Ok cılanday oktolup,
Kee bir künü ketüçü
Manasım tak uşuntüp cok bolup.
Kee bir künü Manasım
Beşiginde turganda
Kayıp bolup cok bolup.
Atasın tartkan şer eken,
Koldop cürgön birleri
Balama kozgoloñ salgan kezi eken.
Koktu menen tim turbay,
Közdön kayım cok bolup,
Balam soylop bir ketip cürbösün.
Betegelüü ırañ tüz
Kanıkey, beylep çalıp körsöñçü!»
Bezildep kempir turganda,
Kayran eneñ Çıyırdı
Uşu kepti kılganda
Çınar talduu betege
Çındap çalıp aldı emi,
Kara kıyak, ak sokto
Mından izin çaldı emi.
Izin çalıp baykasa
Kuk etkenden kuzgun cok.
Ölöyün – dep, ölö albay,
Öksöp ıylayt enekeñ,
Baykuş gana canın kıyalbay,
Balasın izdep taba albay.
Basıp gana ceñeñ cürgöndö,
Baykuş bir candı kıya albay,

Yanında yürüyen erdi,
Yanlarına katıp götürmüştür,
Üyrülmö'nün üç sazlığını,
Ey Kanıkey yavrum,

Üç gün ara, sonra umut kes,
Öteye beriye koştur.
Yiğidim Manas sağken,
Beşikteki çağında,
Kimi gün yatarken
Ok yılanı gibi atılıp,
Kimi gün giderdi
Manas'ım tıpkı böyle yok olup.
Kimi gün Manas'ım
Beşiğinde dururken
Gaip olup yok olup.
Atasına çekmiş aslanmış,
Onu koruyup yürüyen pirleri
Balamı yerinden oynattığı demmiş.
Dere boyunca durmayıp,
Gözden ırak yok olup,
Balam sürünüp gitmiş olmasın.
Otu bol yeşil düzlüğü,
Kanıkey, dikkatle yoklayıp baksana!»
Kocakarı sızlanıp dururken,
Zavallı anan Çıyırdı
Bu sözü söylediğinde
Çınarlı, söğütlü çayırı
İyice yoklayıverdi işte,
Kara kıyağı, ak soktoyu,
Oradan izini sürdü işte.
İzini sürüp bakınca
Guk diyecek kuzgun yok.
Öleyim deyip ölemeden,
Hıçkıra hıçkıra ağlar anacığın,
Zavallı, canına kıyamayıp,
Balasını arayıp bulamayıp.
Yengen yürüyüp dururken,
Zavallı bir cana kıyamayıp,

Şaşıp ceñeñ cürgöndö,
Coldop ketken calgız col,

Aman coldun kaykısı,
Cetimin taap ala albay,
Ceñeñdin kurup cürgönü –
Irısının taykısı.
Balaaluu cay bayterek,
Basıp nege kondum – dep,–
Küyörümön ayrılıp,
Uşuntüp, Kuday kanteyin,
Ört öçköndöy boldum! – dep,–
Tulpardan gana kalgan tuyaktan,
Kaygılanıp, kaygırıp,
Karaan kılgan çunagı,
Kantip ölböy, can tattuu
Semeteyden ayrılıp,
Kündüz emes, tün bolup,
Cetiminen ayrılıp,
Cetkileñ şumduk kün bolup,
Ulup ele turdu Kanıkey.
Boz adırluu çıbırdı
Bolcop ceñeñ çaldı ele,
Mında şegi bilinbeyt,
Enekeñ ıylap çırkırap,
Kayra tartıp kaldı ele.
Oyurmaluu bulagın
On kıdırıp aldı ele,
Oyurmadan taba albay,
Oyron eneñ Kanıkey
Alakanın kars koyup,
«Ayköl Manas, ölbö! – dep»,– Ölböy kantip turayın,
Kayran baştı tars koyup,
Çırkırap ıylap zırgıtıp,
Çıday albay küygöndön
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Oşondo culup ırgıtıp.
Oşondo eneñ Kanıkey

Yengen telaşla koşuştururken,
İz olup giden yalnız yol,

Ana yolun bel verdiği yer,
Yetimini bulup alamayıp,
Yengenin böyle kahrolması –
Kısmetinin kıtlığından.
Belalı yer bayterek,
Neden gelip kondum diye,
Beni sevenden ayrılıp,
Böyle işte, Kuday, ne edeyim,
Ocağım sönmüş gibi oldum diye,
Tulpardan kalan tek tırnaktan,
Kaygılanıp, dertlenip,
Dayanak bildiği yavrusu,
Nasıl ölmesin, can tatlı,
Semetey'den ayrılıp,
Gündüz değil, gece olup,
Yetiminden ayrılıp,
Alabildiğine uğursuz gün olup,
Uluyup durdu Kanıkey.
Boz kırlı patikaları
Yengen kestirip yokladı,
Burada izi belli olmaz,
Anacığın ağlayıp feryat ederek,
Geri dönüverdi.
Girdaplı pınarını
On kez dolaşıp gezdi,
Girdapta bulamayıp,
Perişan anan Kanıkey
Avucunu şak diye vurup,
«Ayköl Manas, ölme!» diye, Ölmeden nasıl durayım,
Zavallı başına küt diye vurup,
Feryat edip ağlayıp gözyaşı savurup,
Dayanamayıp yandığından
Urgan gibi gür zavallı saçı
O anda yolup fırlatıp.
O zaman anan Kanıkey

Köpölök candı köp cerge
Sabap cüröt Kanıkey,
Kökcaldan kalgan calgızın
Karap cüröt Kanıkey.
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Örgönü cüröt enekeñ,

Kelebek canını nice yerde
Döver durur Kanıkey,
Kökcal'dan kalan biriciğini
Arar durur Kanıkey.
Urgan gibi gür zavallı saçı
Örmeye durur anacığın,

Ölgöndö körgön çırak – dep,–
Ölgönü cüröt enekeñ.
Kakşanıp ıylayt al ketip,
Karagattay kayran köz,
Irmese gana kan ketip.
«Kaçıp bir cürüp ayrılgan,
Mendey şorduu bolboyt» – dep,
Oşondo, enekeñen al ketip.
Çın ayrılıp ketembi,
Tuygundan gana kalgan çıraktan?
Çınarına kelgende,
Çın taba albay cetimdi
Oşondo kurup ele turdu Kanıkey.
Oşondo, «çıragım» – dep çırkırap,
«Uşu taalayıman ayrılıp,
O, Kuday, ne murazga ceteyin.
Boz ala tuygun bolpoñum,
Boz karçıga çolponum.
Men azır gana ölüp keteyin!
Oozumdu açıp öpkönüm,
Közümdü açıp körgönüm,
Bu körökçö men özüm,
Tirüü gana turbay ölgönüm!
Özöndön akkan bulagım,
Ölgöndö gana körgön çıragım!
Taalayluu başka kün tüştü,
Tañ sürbööçü tün tüştü!
Calgızımdan ayrılıp,
Uşuntüp, capaanı tartçu kün bele.
Beren eneñ Kanıkey
Meenetti tartıp zırkırap,
Kabırga müçö, seksen söök

Güç bela kavuştuğum çıram diye,
Ölmeye durur anacığın.
İnleyip ağlar gücü gidip,
Kuşüzümü gibi güzelim göz,
Kırpmasa kan boşanıp.
«Kaça kaça yitiren,
Benim gibi bahtsız olmaz» diye,
O anda anacığından güç gidip.
Sahiden ayrılıp mı gidiyorum,
Doğandan kalan çıradan?
Çınarına geldiğinde,
Yetimi sahiden bulamayıp,
O an kahroldu kaldı Kanıkey.
O an «çıram» diye feryat edip,
«Şu bahtımdan ayrılıp,
Ey Kuday, hangi murada ereyim.
Boz ala doğan tombulum,
Boz atmaca çobanyıldızım.
Hemen şimdi ölüp gideyim ben!
Ağzımı açıp öptüğüm,
Gözümü açıp gördüğüm,
Bunu görmektense ben kendim,
Sağ durmayıp öleyim!
Vadiden akan pınarım,
Güç bela kavuştuğum çıram!
Bahtlı başıma kara gün düştü,
Tanı ağarmayacak gece çöktü!
Biriciğimden ayrılıp,
Böyle cefa çekilecek gün müydü.
Yiğit anan Kanıkey
Mihneti çekip sızlayıp,
Kaburga eklemi, seksen kemik,

Birööö kalbay bırkırap,
Alapayın taba albay,
Enekeñ aylası gana ketip
çırkırap.

Biri kalmadan un ufak sızlayıp,
Ne yapacağını bilemeyip,
Anacığının çaresi tükenip
feryat ederek.

Bayakı, colbors eneñ Çıyırdı
Uktap catat karıya.
Zıñ-zıñ etip kenebeyt,
Cetimi kayıp bolgonun
(Kaygılanbayt enekeñ.)
Tegele, buçkagına teñebeyt.
Oşondo, Arıslan eneñ Çıyırdı
Ak kurandı cazdangan,
Ayabay uktap alıptır,
Enekeñ kıbılanı baştangan.
Kaygılanat Kanıkey:
«Kayran enem karının
Bolboy kalgan çagıbı?
Ce belgilüü enem berendin
Mekege keter çagıbı?
Calgızınan ayrılsam
Kapalanbayt enekem,
Ce acalı cetken çagıbı?
Kılañgır közü alaktap,
Munun kıyamat keter tabıbı?
Bu akıldın baarı cogolup,
Kagılayın enemdin
Bilbey gana kalgan çagıbı?
Bu Bukardı közdöy col tartıp,
Bu burkuragan dolunun
Acalı gana ceter çagıbı?
Bek keyitpey canımdı,
Aylanayın, bir Kuday,
Begireek buyruk kılsañçı.
Azıreyil – can algıç,
Maa beş koluñdu sunsañçı.
Kirgizseñçi kazgan kör,
Belgilüü suluu eken – dep,–
Tartsañ gana bolo kara cer.

O kaplan anan Çıyırdı
Uyuyup yatar ihtiyar.
Mışıl mışıl, aldırmaz,
Yetiminin gaip olduğunu
(Kaygılanmaz anacığın.)
Hiç mi hiç umursamaz.
O zaman Arslan anan Çıyırdı
Ak Kur'an'ı yastık edinmiş,
Derin bir uykuya dalmış,
Anacığın başını kıbleye vermiş.
Kaygılanır Kanıkey:
«Zavallı ihtiyar anamın
Gücünün bittiği çağı mı?
Yoksa ulu anamın, yiğidin
Mekke'ye gideceği çağı mı?
Biriciğimden ayrılmışken
Kederlenmez anacığım,
Yoksa ecelinin geldiği çağı mı?
Donuk gözleri fıldır fıldır,
Bunun kıyamete göçeceği demi mi?
Aklının hepsi yitip,
Kurban olduğum anamın
Bilemez olduğu çağı mı?
Bukar'a doğru yola düşüp,
Bu hıçkıran çılgının
Ecelinin yeteceği çağı mı?
Canımı fazla üzmeden,
Kurban olayım, bir Kuday,
Buyruğunu tez kılsana.
Azrail – can alıcı,
Bana beş parmağını uzatsana.
Kazılan kabre koysana,
Ünlü güzelmiş diye,
Çekiversen ya kara toprak.

Cetimimen ayrılıp,
O, Kuday, kantip ele go
tirüü turayın! Kıyamat ketip kaluuga
Mından körö, men şorduu
Bu kıstalak ele candı kıyayın.

Yetimimden ayrılıp,
Ey Kuday, nasıl olur da
sağ kalayım! Kıyamete göçüvermeye,
Bundansa, ben bahtsız,
Şu kahrolası cana kıyayım.

Uşu kıyada kaldım bir calgız
Men kantip ele tirüü turayın.
Ay elem toogo batayın,
Aykölüm töröm, ala cat,
Men ayaktaşa catayın!
Kün elem sayga batayın,
Küyörümön ayrıldım,
Akıret ketken aykölgö
Men ayaktaşa catayın.
Çılbırday bolgon kayran çaç,
Örüp albay ne boldum,
Kızırduu töröm barında
Ölüp albay ne boldum!
Alda, alakçı dünüyö,
Ölöyün dedim arıman,
Ölböy tirüü cürgönüm,
Özünön kalgan emespi,
Örttöngön calgız baladan.
Arkarday bolgon kayran köz
Çaçırap ele keter çagıbı?
Ayköldön kalgan çunaktan
Ara cerden ayrılıp,
Uşuntüp, kokuylap ele kalar
çagımbı?
Ee, Kuday, baltır etim coorutup,
Basıp ele çıktım kim üçün,
Kanımdan kalgan eken – dep,–
Ölböy tirüü kelgenim,
Bir Semetey bala üçün!
Bastım gana butum sındıbı,
Cañgızıman ayrılıp,
O, Kuday, emi canım tındıbı?
Altı torpok, tört tayga

Şu yamaçta kaldım yapayalnız,
Ben nasıl olur da sağ durayım.
Ay idim, dağa batayım,
Ayköl'üm beyim, al beni yanına,
Ben de yanı başına yatayım!
Gün idim, dereye batayım,
Beni sevenden ayrıldım,
Ahirete giden ayköle
Ben de yanı başına yatayım.
Yular gibi güzelim saçı
Örmez oldum, ne oldum,
Kızır'lı beyim sağken
Ölmez oldum, ne oldum!
Allah'ım, aldatıcı dünya,
Arımdan öleyim dedim,
Ölmeyip sağ gezişim,
Ondan kalan değil mi,
O yanası biricik baladan.
Yaban koyunu gibi güzelim göz
Saçılıp gideceği çağı mı?
Ayköl'den kalan yavrudan
Yolun ortasında ayrılıp,
Böyle vay diye kalacak
çağım mı?
Ah Kuday, baldırımın etini yara edip,
Yürüyüp geldim kimin için,
Hanımdan kalan diye,
Ölmeden sağ gelişim,
Bir Semetey bala için!
Yürüdüm de ayağım mı kırıldı,
Biriciğimden ayrılıp,
Ey Kuday, şimdi canım mı rahatladı?
Altı dana, dört taya

Atayılap arınap,
Satıp algan Ak tinte
Kınınan suurup kabıştap,
Enekeñiz kıy süböögö tabıştap,
Öpkögö gana kancar salganı,

Bile isteye değiştirip,
Satın aldığım Ak tinte'yi
Kınından sıyırıp kavrayıp,
Anacığınız kaburga altına dayayıp,
Ciğerine hançeri saplamaya,

Kuu candı körböy bir kılça,
Enekeñ ölüm gana bolup kalganı.
Öksöp ele ıylap turdu ele,
Oşondo tañ kaşkaya sürdü emi,
Cerge gana carık tiydi ele.
Oşol ötöktö kara-kıyadan,
Manastan kalgan Semetey
Ötkörö gana tuugan uyadan,
Koldogonu – Kocosan.
Balanı koldop algan kezi eken.
Kol bergeni – Ak eşen
Cetelegen çagı eken.
Ceti oluya Kocosan
Beşikten suurup balanı
Alıp ele ketken tabı eken.
Kara ötöktü sonundap,
Oynop ketken çagı eken,
Eldep-seldep emçegin
Kaşattan ıldıy Semetey
Ene kılıp Maraldı
Soylop ketken çagı eken.
Sorup turgan kezi eken.
Bayakı, eki kolu tiygen cer
Munu körüp Kanıkey
Kolomto gana sınduu oyulgan,
Cürögü gana ketti carılıp,
Eki gana tize tiygen cer
A düynö ketken coldoşu
Kocosanduu balaga
Kol arık ele bolup soyulgan.
Oşondo izine tüşüp çırkırap,
A Kudaylap calınıp,
Eneñ közünün caşı burkurap.

Kuru canı kıl kadar saymadan,
Anacığın kendini öldürmeye durdu.
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp durdu,
O an tan apaydın söktü işte,
Yere ışık değdi.
O çayırda, kara yamaçtan,
Manas'tan kalan Semetey,
Fazlasıyla soylu doğan, o yuvadan,
Koruyucusu – Kocosan.
Çocuğu koruyup aldığı demmiş.
El verdiği – Ak eşen,
Elinden tuttuğu çağmış.
Yedi evliya Kocosan
Beşikten çekip çocuğu
Alıp gittiği demmiş.
Kara çayırı şenlendirip,
Oynayıp gittiği çağmış,
Usul usul memesini
Bayırdan aşağı Semetey,
Maral'ı ana edinip
Sürünüp gittiği çağmış.
Emip durduğu demmiş.
O iki elinin değdiği yer,
Bunu görüp Kanıkey,
Ocak yeri gibi oyulmuş,
Yüreği yarılıverdi,
İki dizinin değdiği yer,
Öbür dünyaya giden yoldaşı
Kocosan'lı çocuğa,
El arkı gibi oyulup uzanmış.
O an izine düşüp feryat ederek,
Ya Kuday deyip yalvarıp,
Ananın gözyaşı boşanıp.

Oşondo, közünün caşın artalbay,
Enekeñiz Kanıkey
Murdunun suusun tartalbay,
Ketken izin körgöndö
Közünün gana caşı tögülüp,
Kabırga müçö, seksen söök
Bölök-belök bölünüp,
Oşondo, tizesi gana cerge bügülüp,
Balasın körüp alganda
Bayakı, coylogon izdi körgöndö
Enekeñ con ele ıldıy cügürüp,
Bayakı, çıbırı ötök keñ tumşuk
Çındap gana izin çaldı emi,

O an gözyaşını silemeden,
Anacığınız Kanıkey
Burnunun suyunu çekemeden,
Giden izi gördüğünde
Gözünün yaşı dökülüp,
Kaburga eklemi, seksen kemik
Parça parça bölünüp,
O an dizleri yere büküldü, Balasını görüverince
O sürünen izi gördüğünde
Anacığın sırttan aşağı koşup,
O patikalı çayır, geniş burun,
İyice izini sürdü işte,

Oykumaluu ötökkö
Oyron eneñ Kanıkey
Oşondo, çurkap ele cetip
bardı emi.
Kökcal eneñ dolunun
Köñülü caman bölünöt,
Bayakı, eek aldıñkı belesten
Altın müyüz Ak maral
Tuura tartıp balanı
Emizip ele turgan körünöt.
Ene kılıp Maraldı
Bilip turgan kezi eken,
Bir emçegin emgiçe
Bir emçegi Maraldın
Iyip turgan kezi eken.
Kölpügüp terdep cetimiñ
Bolup turgan kezi eken.
Manas kanga calınıp.
Eñkeyişten çurkasa,
Enteñdegen şorduunun
Eliktey gana kolu sayılıp.
Ör tayana bergende,
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Omuroogo cayılıp.
Baabedinge bata aytıp,

Kıvrım kıvrım çayıra
Perişan anan Kanıkey
O an koşup yetişip
varıverdi.
Kökcal anan çılgının
Gönlü fena bölünür,
Hemen alttaki tepeden
Altın boynuzlu Ak maral
Çocuğu karşısına alıp
Emzirip durduğu görünür.
Maral'ı ana edinip
Bilip durduğu demmiş,
Bir memesini emene dek
Maral'ın öbür memesi
Süt salıp durduğu demmiş.
Kan ter içinde yetimin
Olup durduğu demmiş.
Manas Han'a yalvarıp.
İnişten koşunca,
Soluk soluğa bahtsızın
Karaca gibi elleri yere saplanıp.
Yokuşa dayanınca,
Urgan gibi gür zavallı saç
Göğsüne yayılıp.
Baabedin'e dua edip,

Koroşongo koy aytıp,
A düynö ketken Manastın
Arbagına calınıp,
Beçara katın Kanıkey
Süyünüp ıylap çırkırap,
«Almambet, Çubak – eki şer,
Arbagıñda koldo» – dep,–
Oşondo, ıylap ele kelet burkurap.

Koroşon'a koyun adayıp,
Öbür dünyaya giden Manas'ın
Ruhuna yalvarıp,
Biçare kadın Kanıkey
Sevinip ağlayıp feryat ederek,
«Almambet, Çubak – iki aslan,
Ruhunuzla koruyun» diye,
O an hıçkıra hıçkıra ağlayıp gelir.

Çirkin ay, kazgaldak degen
kayran kuş
Bu ereşen go tartıp er bolor,
Kayrılbay uçat cem üçün,
Kanımdan kalgan Semetey,
Çirkin, kançanı kördüm sen üçün,
O, Kuday, kulaalı degen kurgan kuş
Kuday taala körgözsö,
Kuyulup uçat cem üçün.
Kurdaştan gana kalgan calgız –
dep,–
Talıgıp körgön calgızım,
Kurup ketçi, Semetey,
Kurumak gana boldum sen üçün
Uşu çunak ayınan
Kuday ay, baltırımdı cooruttum,
Emçegim cara çaptırıp,
Köñülüm gana caman ooruttum.
O, Kuday, tındırsañçı sanaanı,
Çın körgözüp turabı,
O, Kuday, kayıptı emgen balanı
O, Kuday, bekiteyinçi belimdi,
O, Kuday, buzbayınçı belimdi,
Keñ Talaska gana boyloy konot ko,
Kaçırıp eneñ barganda,
Ömürdüü bolso kulunum
Uşul atasınça bolot ko!
Colun gana Kuday coldoyt ko,
Colborsum tuygun kabılan
Cetimimdi koldoyt ko!

Vah çirkin, kazgaldak denen
garip kuş
Bu, delikanlı olup er olur,
Dönmeden uçar yem için,
Hanımdan kalan Semetey,
Vah, neler gördüm senin için,
Ey Kuday, kulaalı denen zavallı kuş,
Kuday Taala gösterirse,
Süzülüp uçar yem için.
Yârandan kalan biricik –
diye,
Yorgun düşüp gördüğüm biriciğim,
Kurusun be, Semetey,
Kuruyup tükendim senin için,
Şu yavru yüzünden,
Ah Kuday, baldırımı yara ettim,
Memem çatlayıp yarılıp,
Gönlümü fena incittim.
Ey Kuday, dindirsene kaygıyı,
Gerçekten mi gösteriyor,
Ey Kuday, gaibi emen çocuğu,
Ey Kuday, pekiteyim belimi,
Ey Kuday, bozmayayım ahdimi,
Geniş Talas boyuna konar ya,
Anan koşup vardığında,
Ömürlü olursa yavrum,
Tıpkı atası gibi olur ya!
Yolunu Kuday açar ya,
Kaplanım, doğanım, parsım
Yetimimi korur ya!

Atasının birleri
Aşkere közün salgan go,
Bu kırk çilten, Kızır Iliyastar
Balamdı ala kaçıp algan go!
Bügün balam* bul ötök boylop
kongon go, Kayıp ele bolup kaldı emi.
Bu kırk çilten, Kızır, birleri
Bu Maral bolup kubulup,
Balama ene bolgon go.
Bu öçkön otum tamızıp,
Bata berip catkan go,
Bu kayıp bolup kubulup,
Çunagıma ata bolup catkan go!

Atasının pirleri
Apaçık göz kulak olmuş olmalı,
Bu kırk çilten, Kızır İlyaslar
Balamı kaçırıp almış olmalı!
Bugün balam bu çayır boyunca*
konmuş olmalı, Gaip oluverdi işte.
Bu kırk çilten, Kızır, pirleri,
Maral olup dona girip,
Balama ana olmuş olmalı.
Sönen ateşimi tutuşturup,
Dua verip duruyor olmalı,
Gaipten dona girip,
Yavruma ata oluyor olmalı!

Bu iş Alda Kuday koldoso
Bu aman cürsö Semekem.
Er uulu menen teñ bolor.
Keñ-Kolgo gana cınar köçümdü,
Kelbersigen aramdan
Alıp ele berer öçümdü.
Talaska cınar köçümdü,
Tamaşa kılıp, itterden
Alıp ele berer öçümdü» –
Dep, oşontüp, enekeñ
Toktono albay cügürüp,
Cürögü ketip zirildep,
Enekeñ ebi cok caman süyünüp,
Enekeñe cer aylanıp zakımdap,
Maral menen işi cok,
Kirip bardı enekeñ
Oşondo cetimine cakındap.
Kayıp eken al Maral
Şaşıp berdi kördüñbü,
Karasa közgö ilinbey,
Kayda ekeni bilinbey,
Kaçıp berdi kördüñbü?
Eneñ kirip barganda
Ayıp bolup kaldı emi,
Karasa közgö ilinbeyt,

Alda Kuday bu işi korursa,
Sağ esen kalırsa Semekem,
Er oğluyla denk olur.
Keñ-Kol'a toplar göçümü,
O çalım satan haramdan
Alıverir öcümü.
Talas'a toplar göçümü,
Oyun edip, o itlerden
Alıverir öcümü» –
Deyip, böylece anacığın
Duramadan koşup,
Yüreği tir tir titreyip,
Anacığın ölçüsüz sevinip,
Yer, anacığına dönüp serap gibi titreyip,
Maral'la işi yok,
Girip vardı anacığın,
O an yetimine yaklaşıp.
Gaipmiş o Maral,
Telaşlanıverdi gördün mü,
Baksa göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez,
Kaçıverdi gördün mü?
Anan girip vardığında
Gaip oluverdi işte,
Baksa göze ilişmez,

Kayda ekeni bilinbeyt,
Oşol turgan Ak maral
Tamaşaluu kızıkka
Batkan gana eken Semetey,
Başınan tuman-buu çıgıp,
Oşondo catkan eken Semetey.
Arbak konup zalkayıp,
Kalgan eken Semetey,
Kayıptın sütün artık eemp,

Algan eken Semetey.
Tamaşaga bek dalay,
Batkan eken Semetey,
Burkurap ele terdep, buu çıgıp,
Eki cakka kiltildep,
Catkan eken Semetey.
Bir karasa balada
Acıdaardın türü bar,
Bir karasa balada
Altı miñ erdin sürü bar.
Özöndüü taştuu bulagın,
Al sürünön tük korkpoy
Ölgöndö gana kördü çunagın.
Kıyaluu taştuu bulagın,
Kıylanıp kördü Kanıkey
Bayakı, kıyından gana kalgan
çunagın. Enekesine alıp cetip bardı ele.
Kızırduu eneñ kayran şer.
Balasın gana tapkan oşo cer!
Enekeñiz dolunun
Kudayga gana ünü uguldu.
Ölüp ele ketpey can tattuu,
Ölgöndö gana körgön calgızdın
Oşondo üstünö gana basa cıgıldı.
O, kagılayın ur mekem,
Balanı gana katıp booruna,
Oşondo eneñ süyünüp,
Coolugun gana alıp koluna,
Aldası calgız Kudayga

Nerede olduğu bilinmez,
O duran Ak maral.
Şen bir oyuna
Dalmış meğer Semetey,
Başından duman, buğu çıkıp,
Öylece yatıyormuş Semetey.
Ruh konup heybetlenip,
Kalmış meğer Semetey,
Gaibin sütünü kana kana emip,

Almış meğer Semetey.
Oyuna iyice, doyasıya
Dalmış meğer Semetey,
Buram buram terleyip, buğu çıkıp,
İki yana sallanıp,
Yatıyormuş Semetey.
Bir baksan çocukta
Ejderhanın görünüşü var,
Bir baksan çocukta
Altı bin erin heybeti var.
Vadili, taşlı pınarını,
O heybetten hiç korkmadan,
Güç bela gördü yavrusunu.
Yamaçlı, taşlı pınarını,
Bin güçlükle gördü Kanıkey,
O yaman erden kalan
yavrusunu. Anasına alıp yetişip vardı.
Kızır'lı anan, aziz aslan.
Balasını bulduğu yer işte orası!
Anacığınız çılgının
Sesi Kuday'a ulaştı.
Ölüp gitmedi, can tatlı,
Güç bela kavuştuğu biriciğin
O an üstüne kapaklandı.
Ey kurbanın olayım, kutlu Mekke'm,
Çocuğu bağrına basıp,
O an anan sevinip,
Yazmasını alıp eline,
Tek Allah'ı Kuday'a

Ay tuyaktuu at aytıp,
Cetkileñ Manas şerine
Oşondo, ayrı örköçtüü töönü
aytıp,
Manastan gana kalgan boz kise
Asmandan tüşkön emespi.
Aykölü gana menen dos kise –
Moynuna gana kınay salınıp,
Karaanına talaada
Bir Kudayga calınıp.
Bayakı, Maraldın sütün Semetey
Artıkça eemp alıptır.

Ay tırnaklı at adayıp,
Yetkin Manas aslanına
O an çatal hörgüçlü deveyi
adayıp,
Manas'tan kalan boz kise
Gökten inme değil mi.
Ayköl'le dost olan kise –
Boynuna sıkıca asıp,
Bozkırda karaltısına,
Bir Kuday'a yalvarıp.
O Maral'ın sütünü Semetey
Kana kana emmiş.

Bayakı, kursagınan aşkan süt
Oşol, eki uurtunan kuyulup,
Altı könök ak cuurat
Cerge gana uyup kalıptır.
Cetkileñ eneñ Kanıkey
Cetine albay Kudayga,
Oşol cooluguna salıptır.
Cetimi oñ kolunda,
Bayakı, belekke kalgan cuurattı
Beren eneñ Kanıkey
Bek coolukka saldı emi,
Bek calınıp Kudayga
Cetimi menen cuuratın
Celgen boydon Kanıkey
Kutpanı közdöy ak cüzdü
Burgan eken Çıyırdı,
Munacat kılıp Kudayga
Oşondo, turgan eken Çıyırdı.
Oşo, Çıyırdını körgöndö,
Çıday albay Kanıkey:
Çoñdugu go toodoy enekem!
Boz ala tuygun bolpoñuñ,
Enekebayım, mınakey
Senin boz karçıga çolponuñ!
Kagılayın eneke,
Aytkan ele sözüñ çın eken,

Karnından taşan o süt,
İki yanağından dökülüp,
Altı kova ak yoğurt
Yerde mayalanıp kalmış.
Yetkin anan Kanıkey,
Kuday'a şükründen sığamayıp,
Onu yazmasına koymuş.
Yetimi sağ kolunda,
Armağan kalan o yoğurdu
Yiğit anan Kanıkey
Sıkıca yazmaya koydu işte,
Kuday'a candan yalvarıp,
Yetimiyle yoğurdunu
Koşar adım Kanıkey.
Kutba'ya doğru ak yüzünü
Çevirmiş Çıyırdı,
Kuday'a münacat edip
Öyle duruyormuş Çıyırdı.
O Çıyırdı'yı görünce,
Dayanamayıp Kanıkey:
Dağ gibi uludur anacığım!
Boz ala doğan tombulun,
Anacığım begüm, işte burada
Senin boz atmaca çobanyıldızın!
Kurbanın olayım anacığım,
Söylediğin söz doğruymuş,

Bu balañ beşikten soylop
ketkeni –
Eneke, Aldanın gana kılgan
sırı eken,
Balañdı gana kayıp emizgen
Senin aytkan ele kebiñ çın eken,
Eneke, içip ele köñül tındırçı,
Kayıptın sütü bul eken.
Batañdı berip calgızga
Küyüttün baarın sındırçı.

Bu balanın beşikten sürünüp
gitmesi –
Anacığım, Alda'nın kıldığı
sırmış,
Balanı gaibin emzirmesi –
Senin dediğin laf doğruymuş,
Anacığım, iç de gönlünü dindir,
Gaibin sütü buymuş.
Duanı verip biriciğe
Kederin hepsini kırıver.

Mañdayımda ur mekem,
Badışaluu kırgızdan
Ay dalıma mingizip,
Cesirligim bilgizip,
Alıp ele kelgen enekem!
Eneke, tilegiñ ele Kuday beriptir,
Kıyamat ketken Manasım
Uuluñdan gana kalgan calgızga
Altın gana müyüz Ak maral
Eneke, kepşep ele emçek beriptir.
Manasıman ürön ele kalçu bala ele.
Balañdın oozunan artkan
ak cuurat
Kaptalında çamınıp,
Keyigen enem içsin – dep,–
Keliniñ gana alıp keliptir,
Keyibey ene, baş kötör,
Kelip ele sizge beriptir!»
Oşentkende Çıyırdı
Kelini bergen ak cuurat
Oşondo, bölüp ele içip toyuşup,
Oşondo, küyükkönün koyuşup,
Iç çerdin baarı cazılıp,
Umaştay gana közdör açılıp,
Eki ayım tilek ele kılıp
sabılıp,
Kırk çilten, Kızır Iliyası
Cogolgon cetim tabılıp,

Karşımda duran kutlu Mekke'm,
Padişahlı Kırgız ilinden,
Omzuma bindirip,
Dulluğumu belli edip,
Alıp geldiğim anacığım!
Anacığım, dileğini Kuday vermiş,
Kıyamete göçen Manas'ım,
Oğlundan kalan biriciğe
Altın boynuzlu Ak maral,
Anacığım, geviş getirip meme vermiş.
Manas'ımdan tohum kalacak balaydı.
Balanın ağzından artan
ak yoğurdu,
Böğründe çabalanıp,
Dertli anam içsin diye,
Gelinin alıp gelivermiş,
Dertlenme ana, kaldır başını,
Gelip size verivermiş!»
Bunun üzerine Çıyırdı,
Gelininin verdiği ak yoğurdu
O an bölüşüp içip doyup,
O an yanıp yakılmayı bırakıp,
İç sıkıntıları hep dağılıp,
Gözleri ışıl ışıl açılıp,
İki hanım dilek dileyip
çırpınıp,
Kırk çilten, Kızır İlyas'ı,
Yiten yetim bulunup,

Kaçıp cürgön cesirler
Abiyiri gana mından cabılıp,
Oşondo, meder ele kılıp balanı
Eki ayım bek kubantat sanaanı,
Oşondo, karıgan da eneñ Çıyırdı:
Kulunum, senin tilegiñ ele
«O, kagılayın Kanıkey,
Iylabaçı kulunum,
Kaygı tölöö bolçu emes,
Oşo, kakşangan kişi oñçu emes.
O, Kanıkey kulunum,
Estebe takır, ey, sanaanı,
Ermek kıla keteli,
Mına bu Manastan kalgan balanı.
Ölböy tirüü cürölü,
O, Kanıkey kulunum,

Kaçıp gezen dulların
Onuru böylece korunup,
O an çocuğu medet bilip,
İki hanım gönlünü iyice sevindirir,
O an kocamış anan Çıyırdı:
Yavrum, senin dileğin,
«Ey kurban olduğum Kanıkey,
Ağlamasana yavrum,
Kaygı kayıp ödemez,
İnleyip duran kişi onmaz.
Ey Kanıkey yavrum,
Hiç anma, ey, kaygıyı,
Avunç edinip gidelim,
İşte bu Manas'tan kalan balayı.
Ölmeden sağ yürüyelim,
Ey Kanıkey yavrum,

Cetimiñdi on eki cılı küyölü.
Uşu turgan Semetey
Şay koldogon şer bolot,
Aman cürsö cetimim
Atasın tartkan er bolot.
Kırgızga gana cakın can ele,
Artında tuyak çın kalıp,
Kara çaar kabılan
Uşu turgan balamdı
Kaymana gana koldop algan go.
Çın düynö* ketken Manasım
Çındap ele közün salgan go.
Çolok ele kökcal arslan,
A düynö ketken Manastın
Aşkere gana bolgon coldoşu.
Alıska cetimim sapar tarttı – dep,
Aynıbay ele közün salgan go.
Manasımdı koldop cürgön birleri,
Cetimimdi ala kaçıp algan go.
Maral bolup kubulup,
Balama gana emçek bergen go.
Manasım koştop cürgön birleri,

Yetimin için on iki yıl yanalım.
Şu duran Semetey
Şay'ın kolladığı arslan olur,
Sağ esen kalırsa yetimim
Babasına çekmiş bir yiğit olur.
Kırgız'a candan yakın bir can idi,
Ardında gerçek bir soy izi kalıp,
Kara benekli kaplan
Şu duran yavrumu
Kılığa bürünüp kollamış besbelli.
Gerçek dünyaya göçen Manas'ım*
Gerçekten göz kulak olmuş besbelli.
O çolak boz yeleli arslan,
Öte dünyaya göçen Manas'ın
Apaçık yoldaşıydı onun.
«Yetimim uzaklara sefere çıktı» diye,
Hiç şaşmadan göz kulak olmuş besbelli.
Manas'ımı kollayıp duran kimileri,
Yetimimi alıp kaçırmış besbelli.
Maral donuna bürünüp,
Yavruma meme vermiş besbelli.
Manas'ıma eşlik eden kimileri,

Bu cetimime çoguu boydon kelgen go.
O, Kanıkey baabedin,
Kuday bergen go!
O, Kanıkey kulunum,
Ömürdüü bolso cetimiñ,
Oñ dalısı keñ bolot,
On eki müçö teñ bolot.
O düynö ketken Manastay,
Bu bala atasın tartkan şer bolot.
Caynagan gana kızıl çok bolot,
Kaçırgan gana coosu toktolot.
Ölöñdüü gana cerge ört koet.

Bu yetimime hep birlikte gelmiş besbelli.
Ey Kanıkey, baabedin,
Tanrı vermiş besbelli!
Ey Kanıkey yavrum,
Ömürlü olursa yetimin,
Sağ omzu geniş olur,
On iki uzvu denk olur.
Öte dünyaya göçen Manas gibi,
Bu çocuk babasına çekmiş arslan olur.
Yayılıp saçılan kızıl kor olur,
Üstüne vardığı düşman durup kalır.
Çayırlı yerlere ateş salar.

Aman cürsö, Semetey
Tulañduu gana cerdi tutantat,
Kara gana suuga kan kuyat.
Bu kayrılıp kelse köç alat,
Kaygıñdı koyçu, Kanıkey,
Kayrılıp gana kelse Talaska
Körörsüñ altı aramdan öç alat!
Kelersiñ kaytıp aylıña.
Kırgızdı Kuday körgözsö,
Oy, Kanıkey kulunum,
Muradıña cetkiret.
Kaardanıp ketkende,
Adamdın gana başın keskizet.
Tilin bilgen adamdı
Tilge salıp kirgizer,
Til bilbey kalgan makoogo
Şer ekenin bilgizer.
Açuusuna tiygende
Ak maral kuup uy kılar.
Atasın tartsa cetimim
Aalamdın gana baarın buy kılar.
Atakeñ Temir şaarına
Uşu kökcaldan gana kalgan
cetimiñ Ayköldön kalgan belek – dep,–

Kök maral gana aydap uy kılar,

Sağ esen kalırsa Semetey
Otlak yerleri tutuşturur,
Kara sulara kan döker.
Dönüp gelirse göçü alır,
Bırak kaygıyı, Kanıkey,
Dönüp Talas'a gelirse
Görürsün, altı haramdan öç alır!
Dönersin yine obana.
Tanrı Kırgız'ı gösterirse,
Ey Kanıkey yavrum,
Muradına erdirir.
Öfkeye kapıldığında,
Adamın başını kestirir.
Dilini bilen adamı
Tatlı dille yola getirir,
Dil bilmez ahmağa
Arslan olduğunu bildirir.
Öfkesine dokunulduğunda
Ak maralı kovup inek gibi eder.
Babasına çekerse yetimim
Âlemin hepsini darmadağın eder.
Baban Temir'in şehrine
Şu bozkurttan kalan
yetimin «Ayköl'den kalan armağan» diye,–

Boz maralı sürüp inek eder,

Tulpardan gana kalgan tuyaktı
Ölböy esen çoñoyso,
Körüngön ele cerdi buy kılar,
O, Kanıkey keyibe,
Tileğiñ gana Kuday beriptir.
Kıyamat ketken Manastı
Koştop ele turgan dubana
Tündö catıp men körsöm,
Balañdın beşigine keliptir.
Manastan kalgan cetim – dep,–
Cetimiñe kol alışa beriptir.
Kol alışıp turganı –
Cılañaç gana Kızır çal eken,
Ayta turgan balaga
Asıykat ele sözü bar eken.
Oşo tündö turup dubana,
Semeteyge munu aytat:

Küheylandan kalan yavruyu
Ölmeden esen büyürse,
Göründüğü her yeri darmadağın eder,
Ey Kanıkey, tasalanma,
Dileğini Tanrı vermiş.
Kıyamete göçen Manas'a
Yoldaşlık eden divane,
Gece yatarken gördüm ki,
Yavrunun beşiğine gelmiş.
«Manas'tan kalan yetim» diye,–
Yetiminle el sıkışıvermiş.
El sıkışıp duran ise –
Çırılçıplak Kızır ihtiyarıymış,
Çocuğa söyleyecek
Hakikatli bir sözü varmış.
O gece kalkıp divane,
Semetey'e şunu söyler:

«Atışkan coodon tartpay cür,
Acal Kuday kolunda,
Kez bolgon coodon kaytpay cür.
On ekige tolguça
Bolorsuñ Bukar şaarında,
Caşıñ on ekige kelgende
Telegeyiñ teñ bolgun,
Kulunum, atañdan artık şer bolgun!»
Batasın berip dubana,
Oñdogonun körgömün.
Bu, badışa Manas kökcaldın
Koldogonun körgömün.
Col baabedin cetimge
Col bergenin körgömün.
Kızırduu şerdin baarısı
Kıykırık salıp, cetimge
Col bergenin körgömün.
Ayzaga takkan celek – dep,–
Arkalap tentip baralı,
Tuura gana belek kılalı,
Tuygundan kalgan çıraktı.

«Atıştığın düşmandan geri durma,
Ecel Tanrı'nın elinde,
Karşına çıkan düşmandan dönme.
On ikiyi doldurıncaya dek
Bukar şehrinde kalırsın,
Yaşın on ikiye geldiğinde
Her yanınla eksiksiz ol,
Yavrum, babandan üstün arslan ol!»
Divane hayır duasını verip,
Onu kayırdığını gördüm ben.
Padişah Manas bozkurdun
Kolladığını gördüm ben.
Yol pîrinin yetime
Yol verdiğini gördüm ben.
Kızır'lı erlerin hepsinin
Nara atıp, yetime
Yol verdiğini gördüm ben.
«Mızrağa takılan bayrak» diye,–
Sırtlanıp gurbete gidelim,
Doğruca armağan edelim,
Şahinden kalan çerağı.

O, Kanıkey kulunum,
Keyigen gana menen bayda cok,
Kelbeyt Manas kökcalıñ.
Kakşagan gana menen ayla cok,
Bügün körgön erteñ cok.
O, Kanıkey kulunum,
Uşunday gana eken düynö bok!
Amız-arıñ taştaçı,
O, Kanıkey kulunum,
Aykölüñ Manas mında cok!
Tınbay kırk kün col cürüp,
Balam, Bukarga tentip konolu,
Cetimiñ on ekige kelgiçe
Amız kılba cönü cok,

Ey Kanıkey yavrum,
Tasalanmakla fayda yok,
Gelmez Manas bozkurdun.
Ağıt yakmakla çare yok,
Bugün gördüğün yarın yok.
Ey Kanıkey yavrum,
İşte böyleymiş şu boktan dünya!
Bırak şu ar-namusu,
Ey Kanıkey yavrum,
Ayköl'ün Manas burada yok!
Durmadan kırk gün yol yürüyüp,
Yavrum, Bukar'a göçüp konalım,
Yetimin on ikiye gelinceye dek
Boş yere ar etme, gereği yok,

Biz tentigen ele atka konolu!
Telmirip ele kaçtık Talastan,
Tegi ayrıldıñ kördüñbü,
Teñ kurbuñ sultan Manastan.
Kulunum, balam Kanıkey,
Kan bolo çıktıñ caşıñan,
Kaçkın can kayrat kılçu emes,
Kulunum, kayratıñ taşta
başıñdan. Ebi cok cayga konuçu,
Özüñ kayrat kılganda
Balam, uluktuguñ sında cok,
Kazı kertip, çay berip,
Aş-tamagın cay bergen,
Surap içse toybogon,
Sugalagın koybogon,
Karañgıda aydasa,
Kabılan sınduu coylogon,
Kanıkey balam, kayran gana kır-
Munu ukkan soñ, Kanıkey,
gız eliñ cok!
Munacat kılıp Kudayga.
Atañ Karakanga barganda
Bayakı, oylogon oydu koyuşup,
Kaçkınday bolup cürölü,

Biz «gurbetçi» adını takınalım!
Boynu bükük kaçtık Talas'tan,
Büsbütün ayrıldın, gördün mü,
Denk yaşıtın sultan Manas'tan.
Yavrum, kızım Kanıkey,
Küçük yaşından han olup çıktın,
Kaçkın can yiğitlik taslamaz,
Yavrum, at gayreti
başından. Yakışıksız yere konardı,
Sen kendin gayrete gelsen de
Yavrum, ululuğunun izi yok,
Kazı doğrayıp, çay verip,
Aşını yemeğini bolca veren,
İsteyip içse doymayan,
Açgözlülüğünü bırakmayan,
Karanlıkta sürülse,
Kaplan gibi sinsice dolaşan,
Kanıkey yavrum, ah o güzelim Kır-
Bunu işitince Kanıkey,
gız halkın yok yanında!
Tanrı'ya münacat edip.
Baban Karakan'a vardığında
Deminki kurulan düşleri koyup,
Kaçkın gibi olup gezelim,

«Oomiyin!» – dep, eki ayım,
Kayrat ele kılba cönü cok!
Boruktan kalgan cilik et
Semetey on ekige kelgiçe
Baabedin kılıp toyuşup,
Üy bol! – dese sarttarga
Oşolordo gana bolup ketelik,
O, Kanıkey kulunum,
Cetimiñ on ekige kelgiçe
Oşol Bukar şaarına
Corgo bolup ketelik.
Kanıkey, murunku gana kaada
taştaylık, Aşıp barat eki ayım.
Kulunum, cetimiñ atka mingençe
Bölöktön gana kıyal baştaylık.
Kaalap uksañ, Kanıkey,
Kasıettüü Çıyırdı
Kaalap ele aytar kebi bar,
Aldında Altı-Şaar, Kokon,
Margalañ Oşondo, karaluu barat
Kanıkey,
Kökcalıñ kordop koydu ele
Mına uşulardın kegi bar,

«Âmin!» deyip iki hanım,
Boşuna gayret etme, gereği yok!
Toklu koçtan kalan ilikli et
Semetey on ikiye gelinceye dek
Adak kurbanı kesip doyuşup,
Sartlara «Ev ol!» dese,
Onların yanında kalıverelim,
Ey Kanıkey yavrum,
Yetimin on ikiye gelinceye dek
O Bukar şehrine
Yorga gidişle varalım.
Kanıkey, eski töreyi
bırakalım, Aşıp gidiyor iki hanım.
Yavrum, yetimin ata bininceye dek
Başka türlü huy edinelim.
Dinlemek istersen, Kanıkey,
Kutlu Çıyırdı'nın
İçten söyleyecek sözü var,
Önünde Altı-Şaar, Kokon,
Margalañ O zaman, yaslı gidiyor
Kanıkey,
Bozkurdun onları hor tutmuştu,
İşte bunların öcü, kini var,

Oşondoy çoñduk gana kebiñ
taştay kör!
Cetimiñ cetilip atka mingençe,
O, Kanıkey, kulunum,
Çoñduk ele kebiñ taştay kör!
Oy, Kanıkey kulunum,
Çoyulgan gana kepten baştay kör!
Eri ölgandö urgaaçı
Kanınan katın ayrılsa,
Eri ölgöndö katınga
Törkünü gana cakın boluçu.
O, kagılayın Kanıkey,
Kayratım uşul, kep uşul,
Kasıettüü kulunum,
Enekeñin kaygırıp aytkan

Öyle büyüklük taslayan sözlerini
bırakıver!
Yetimin yetişip ata bininceye dek,
Ey Kanıkey, yavrum,
Büyüklük sözünü bırakıver!
Ey Kanıkey yavrum,
Yumuşak, alçak sözden başlaya gör!
Eri ölünce kadın kişi,
Kadın hanından ayrılırsa,
Eri ölünce kadına
Baba evi yakın olurdu.
Ey kurban olduğum Kanıkey,
Gayretim bu, sözüm bu,
Kutlu yavrum,
Ananın kederle söylediği

sözü uşul».
Kubattanıp eki ayım
Karsa-karsa cötölüp,
Kanınan kalgan emespi,
Bereki baltır beşik Semetey
Almak-salmak kötörüp,
Aman-Coldun kaykısın
Bu Bukardı közdöy bet alıp,
Semeteydi kötörüp,
Kaçıp barat eki ayım.
Temir kandın şaarına
Tentip ele barat eki ayım,
Oşondo, baltır beşik Semetey,
Oşondo, kaçıp ele barat Semetey!
Bir caylarga eki kün

söz işte budur».
Güç bulup iki hanım
Kese kese öksürüp,
Hanından kalan yavru değil mi,
İşte o kundaktaki Semetey'i
Nöbetleşe kucaklayıp,
Aman-Col'un geçidini
Bukar'a doğru yön alıp,
Semetey'i kucaklayıp,
Kaçıp gidiyor iki hanım.
Temir Han'ın şehrine
Sürgün yollu gidiyor iki hanım,
O zaman, kundaktaki Semetey,
O zaman, kaçıp gidiyor Semetey!
Bir yerlerde iki gün bile

Catpay ketip baratat.
Bu cer cüzünö cetimder
Batpay ele ketip baratat.
Kaykı-kaykı adırdı
Aşıp ele ketip baratat,
Bukardı közdöy eki ayım
Kaçıp ele ketip baratat.
Eçen kaykı-belesti
Basıp ele çıgıp kelatat.
Kündüzü tınbay cöö basıp,
Tünküsün gana şaşıp bek kaçıp,
Capan kayıp talaada
Eki ayım calgız gana kaçıp
baratat. Ce kötörüp ele öldü beken –
dep,–
Oşondo Bakay abakeñ,
Akılman kıraan tuygunuñ
Adamdan gana bölök kurguruñ,
Toktoboy Bakay karıyañ,
Bu düynönün tozogun
Toltura gana bilgen oluyañ,
Dostusu Manas barında
Salıluu gana korgon tam bolgon,

Yatmadan göçüp gidiyorlar.
Bu yeryüzüne yetimler
Sığamadan göçüp gidiyorlar.
Engebeli kır tepelerini
Aşıp aşıp gidiyorlar,
Bukar'a doğru iki hanım
Kaçıp kaçıp gidiyorlar.
Nice sırtı, nice beli
Yürüyüp çıkıp geliyorlar.
Gündüz durmadan yaya yürüyüp,
Geceleri telaşla hızla kaçıp,
Yaban, ıssız bozkırda
İki hanım yapayalnız kaçıp
gidiyor. «Yoksa taşırken mi öldü?» diye,–

O zaman Bakay amcan,
Bilge, keskin bakışlı şahinin,
İnsandan apayrı garibin,
Durmak bilmez Bakay ihtiyarın,
Bu dünyanın cehennemini
Dolu dolu bilen evliyan,
Dostu Manas sağ iken
Sağlam örülü kale duvarı olmuştu,

Oşo Bakay abakeñ
Sandırgaluu kan bolgon.
Oşol Bakay abaña
Eç kim gana azar salbagan,
Uşunçalık aalamda
Bakayga ukuruk ele kayrar kalbagan.
Çıkanaktap uyku albay,
Keçee, Talasta turganda
Manas, Bakay kan çıkkan,
Bulardın kabarınan can çıkkan.
Baatırlar arslanday tolgongon,
Ataktuu çoñ kabarın ukkanda
Ey, kakandın gana kanı Karakan
Munun ugup ele köönü tarıgan.
Ey, kaarı aalamga baştalgan,
Beecindin kanı ukkanda
Buzulup ele kete da taştagan.
Oşonço eldin atası,

O Bakay amcan
Şanlı, haşmetli bir han olmuştu.
O Bakay amcana
Hiç kimse eziyet edememişti,
Şu koca âlemde
Bakay'a kement çevirecek kimse
kalmamıştı. Dirseğine dayanıp uykusuz,
Dün, Talas'ta dururken
Manas ile Bakay han çıkmıştı,
Bunların haberinden canlar çıkardı.
Bahadırlar arslan gibi kabarırdı,
Ünlü büyük haberlerini duyduğunda,
Hey, hakan soylu han Karakan
Bunu duyup gönlü daralmıştı.
Hey, kahrı âleme salınmış
Beecin'in hanı duyduğunda
Bozulup kendinden geçivermişti.
Onca halkın atası,

Aykölüñ gana Manas ölgön cer.
Artındagı cetimge
Azaptı tartıp Bakay er,
Bu tolgonuş toodo bulak – dep,
Dostumdan kalgan çunak – dep.
Ötügü cok baypakçan,
Bayakı, öldü go beken Kanıkey,
Bu azıkka içer sütü cok
Ce Bukarga gana miner atı cok.
Ce kabırgasın dart çalıp,
Ce cötölüp ele öldü beken – dep,–
Ce eki gana candı bir adam,
Asıl balam Kanıkey
Kaptalı kulap, et ketip,
Oorup ele öldü beken – dep,–
Kayran gana balam Kanıkey
Kaçıp ketip Bukarga
Ce coorup ele öldü beken – dep.
Capalak uçpas ısık kün,
Suusuz caman çöl ele,

Aykol Manas'ın öldüğü yerdi.
Ardındaki yetim için
Azap çekip Bakay er,
«Bu kıvranış dağdaki pınar» diye,
«Dostumdan kalan garip yavru» diye.
Çizmesi yok, yalın çoraplı,
«Ah, öldü mü ola Kanıkey,
Azık diye içecek sütü yok,
Ne de Bukar'a binecek atı var.
Ya kaburgasına dert dokunup,
Ya öksürüp öksürüp mü öldü?» diye,–
«Ya iki canı bir insan taşırken,
Asil yavrum Kanıkey,
Yanı çöküp, eti eriyip,
Hastalanıp mı öldü?» diye,–
«Ah yazık, yavrum Kanıkey
Bukar'a kaçıp giderken
Yara bere içinde mi öldü?» diye.
Baykuşun uçamadığı sıcak gün,
Susuz, kötü bir çöldü,

Kötörüp cürüp ezilip,
Köp ooruga kezigip,
Kökcaldan kalgan Semetey,
Borugup ele ketti beken – dep.
Kara niet Kanıkey
Bukarga kaçıp cöö cürüp,
Çırım etip tınç albay,
Bolboy balam Kanıkey,
Zorugup gana ketti beken – dep,
Altı-Şaar Kokon kan,
Ayak cagı Margalañ,
Üstü cagı Samarkan,
Cortolmon eri köp ele,
Balam colugup ele öldü beken –
dep,–
Colugup erdik iş kılıp,
Balam oolugup öldü beken» – dep.

«Taşıya taşıya ezilip,
Çok hastalığa rastlayıp,
Bozkurttan kalan Semetey
Sararıp soldu mu ola?» diye.
«Kara inatlı Kanıkey
Bukar'a kaçıp yaya yürüyüp,
Bir kestirip soluklanmadan,
Söz dinlemez yavrum Kanıkey
Zorlanıp hasta mı düştü?» diye,
«Altı-Şaar, Kokon hanlığı,
Aşağı yanı Margalañ,
Yukarı yanı Samarkan,
Yağmacı eri pek çoktu,
Yavrum onlara rastlayıp mı öldü» –
diye,–
«Karşılaşıp yiğitlik gösterip,
Yavrum coşup atılıp mı öldü?» diye.

Kabılan Bakay abakeñ
Kaygırgandan tura albay,
Alakanday kat alıp,
Alıskı cesir ayınan,
Dostunan kalgan Semeteydin
cayınan
Bayakı, arkar atkan Kara-Üñkür –
Eki gana semiz küç alıp,
Aşkere kılıp corugun,
Baabedinge çalam – dep,–
Baldarım gana colgo salam – dep,–
Altı kün canım bagam – dep,–
Öñörüp cürgön kezi eken,
Bayakı, Bölökbaydın borugun.
Çirkin ay, köödöngö batpay
köp sanaa, Kanıkeydin kolunda
Kekcaldan kalgan cetimim
Körünböy ketmek boldu – dep,–
Bakaydın közünün caşı on talaa.
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Bakay erdin başına

Kaplan Bakay amcan
Kederinden yerinde duramayıp,
Avuç içi kadar mektup alıp,
Uzaktaki dul hanımın hâlinden,
Dostundan kalan Semetey'in
hâlinden
Hani o dağ koyunu vurulan Kara-Üñkür –
İki semiz yük hayvanı alıp,
Niyetini apaçık belli edip,
«Baabedin kurbanı keserim» diye,–
«Yavrularımı yola koyarım» diye,–
«Altı gün canımı beslerim» diye,–
Terkisine alıp gezdiği zamanmış,
Hani o Bölökbay'ın koçunu.
Ah çirkin dünya, göğse sığmaz
nice kaygı, Kanıkey'in elinde
«Bozkurttan kalan yetimim
Görünmez olup gitti» diye,–
Bakay'ın gözyaşı on koldan sel oldu.
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Bakay erin başına,

Çirkin ay, altımış sanaa bir
kelip.
Çın ubadam bar ele.
Köñülü caman bölünüp,
Kökcalım Manas ölbö – dep,–
Bakaydın közünün caşı tögülüp:
«Kokuy, Manas, ölböy kal!
Cük kötörgön buragım,
Bukarga kaçıp baratat,
Semetey ölgöndö gana körgön
çıragım.
Oşondo kurup kalgan Kanıkey
Manastan kalgan Kanıkey –
Başımda gana turgan baanayım.
Toksondogu Çıyırdı –
Körüp koyso köönüm tok,
Enekem gana menin taalayım.
Burkurap çöldö at koştop,
Mintip gana kalçu men belem.
Kabılan Manas ölgöndö,
Kaçıp ele tentip Bukarga
Cöö ketçü gana beybak al bele!»

Ah, altmış kaygı birden
gelip.
Gerçek bir sözüm, ahdim vardı.
Gönlü fena bölünüp,
«Bozkurdum Manas, ölme!» diye,–
Bakay'ın gözyaşı dökülüp:
«Vay Manas, ölmez olaydın!
Yük götüren buğram
Bukar'a kaçıp gidiyor,
Semetey – o öldüğünde gördüğüm
çerağım.
O zaman bahtı kurumuş Kanıkey,
Manas'tan kalan Kanıkey –
Başımın üstünde duran penahım.
Doksanındaki Çıyırdı –
Bir görsem gönlüm tok,
Anacığım benim talihim.
Hıçkırarak çölde yedek at çekip,
Böyle kalakalacak ben miydim?
Kaplan Manas ölünce,
Kaçıp Bukar'a sürgün gibi
Yaya gidecek bahtsız o muydu!»

Oşondo Bakay abakeñ
Samarkan kirip ketet – dep,–
Şaşıp ele buşup eeligip,
Küpüldöp ele catkan Sır-Dayra
Kökcalıñ keçip aldı emi.
Kanıkey gana catkan daana üñkür.
«Azıgına Kanıkey
Arkardın etin aldı ele,
Ubada kılıp saldı ele.
Katın da bolso Kanıkey
Erenge bergis can ele,
Calgız Semetey bala bar ele.
Baykuş enem Çıyırdı
Karıp kelgen çagında,
Baygambar gana çalış can ele.
Ceti kündö kelem – dep,–

O zaman Bakay amcan,
«Samarkan'a girip gider» diye,–
Telaşlanıp, kaygıyla coşup,
Gürül gürül akan Sır-Dayra'yı
Bozkurdun geçiverdi işte.
İşte Kanıkey'in yattığı o mağara.
«Azığına Kanıkey
Dağ koyunu etini almıştı,
Söz verip ahdetmişti.
Kadın olsa da Kanıkey
Erlere değişilmez bir candı,
Bir tek Semetey çocuğu vardı.
Zavallı anam Çıyırdı
Kocayıp geldiği çağda
Peygamber'e benzer bir candı.
«Yedi günde gelirim» diye,–

Enekemdin aldında
Amanat kılgan üñkürdön
Cetimimdi köröyün,
Beregi Taytoru menen Akborçuk
Cetimderge amanat ele kılıp
bereyin».
Salıp ele barsa üñkürgö
İçinde kulcanın eti ilinüü,
Kaçkandıgı bilinüü.
Al üñkürdün töründö
Arkardın eti ilinüü,
Kabılan Kanıkeydin cok ekeni
bilinüü.
«Aykölüm Manas, ölböy kal,
Azaptı Bakay, körböy kal!
Men altı kün ketkende
Cetimimdin töbösünön baskanbı?
Öçü kalıñ duşmandar,

Anacığımın önünde
Emanet ettiğim mağaradan
Yetimimi göreyim,
Şu Taytoru ile Akborçuk'u
Yetimlere emanet edip
vereyim».
Dörtnala varınca mağaraya,
İçinde yaban koçu eti asılı,
Kaçtığı besbelli.
O mağaranın baş köşesinde
Dağ koyunu eti asılı,
Kaplan Kanıkey'in orada olmadığı
besbelli.
«Aykol'üm Manas, ölmez olaydın,
Bakay bu azabı görmez olaydı!
Ben altı gün gidince
Yetimimin tepesine mi bastılar?
Öcü koyu düşmanlar,

Cetim menen cesirdi
Olcolop ele alıp kaytkanbı?
Tübünö gana cetkenbi,
Enekem menen Semetey
Olcogo tüşüp ketkenbi?
Tokup ele koygon buragım,
Kokuydan kokuy, Semetey,
Tomsortup ele koygon çunagım!
Taalayıñ emi sındıbı,
Kokuy, takır ele Kuday urdubu?
Cetimimen ayrılıp,
Özöndön akkan bulagım,
Semetey aldeylep cürgön çunagım! O,
küyörümön ayrılıp,

Yetim ile dulu
Ganimet edip mi götürdüler?
Köklerine mi kıydılar,
Anacığım ile Semetey
Ganimete mi düştüler?
Eyerleyip hazır koyduğum buğram,
Vahlar vahı, Semetey,
Beni yaslı koyup giden yavrucağım!
Talihin şimdi kırıldı mı,
Vah, Tanrı büsbütün mü çarptı?
Yetimimden ayrılıp,
Vadiden akan pınarım,
Semetey, ninniyle avuttuğum
yavrucağım! Ah, canım yanandan
ayrılıp,

Kuu sakal Bakay degende
Kokuy, ölöyün deymin arımdan,
Ölböy tirüü cürgönüm,
Kokuy, Semeteydin barınan.
Özöngö çıkkan talmızım,

Kuru sakal Bakay derken,
Vah, utancımdan öleyim diyorum,
Ölmeyip sağ gezişim,
Vah, Semetey'in varlığındandır.
Vadide yeşeren körpe söğüdüm,

Kokuy, kayda ketken calgızım?
Uşu düynö soodager,
Calganın eçak bilgemin.
Dostuman kalgan Semetey,
Calgızım aman cürsün – dep,–
Meder kılıp cürgömün.
At koştodum can üçün,
Capaa tartıp cürgönüm
Bir Semetey bala üçün!
Üñkür bolboy cerge kir,
Üñkürgö kaydan kayrıldım!
Üñkürdü baana kılam – dep,–
Calgızıman ayrıldım.
Tooñ menen topot bol,
Toosuna kaydan kayrıldım?
Toonu karaa kılam – dep,–
Calgız – cetimimen ayrıldım.
Kan elem canım kar boldum,
Karaa kılgan Çıyırdı,
Enekem senden ayrıldım.
Enekem senden ayrılıp,
Kokuy, bir körörgö zar boldum.
Keñ dünüyö tarında,

Vah, nereye gitti bir tanem?
Şu dünya bir tüccardır,
Yalanını çoktan bilirdim.
Dostumdan kalan Semetey,
«Bir tanem sağ olsun» diye,–
Onu kendime dayanak etmiştim.
Can için yedek at çektim,
Cefa çekip durmam da
Bir Semetey çocuğu içindi!
Mağara olma, yerin dibine gir,
Mağaraya neden uğradım!
«Mağarayı sığınak ederim» diye,–
Bir tanemden ayrıldım.
Dağınla birlikte yerle bir ol,
Dağına neden döndüm?
«Dağı kendime siper ederim» diye,–
Biricik yetimimden ayrıldım.
Han idim, canım hor oldu,
Kendime dayanak ettiğim Çıyırdı,
Anacığım, senden ayrıldım.
Anacığım, senden ayrılıp,
Vah, bir görmeye hasret kaldım.
Geniş dünya dara gelende,

It keçpegen kıyadan,
Kanıkey, kettiñ ele piyada.
Bakay uluur kezibi,
It keçpegen kıyada
Bolotumdu mokotup,
Ölböy kantip turayın,
Kokuy, cetimimdi cogotup.
Kanatıman kayrılıp,
Bakaydın kakşay turgan kezibi,
Küyüp turgan çıragım,
Küyüp ele mında turambı?
O, körböy kalsam, tirüü cok
Uşu kömülgön candı kıyambı?
Cetimimen ayrılıp,
Ölböy tirüü turambı?

İtin geçemediği yardan,
Kanıkey, yaya gitmiştin.
Bakay'ın uluyacağı zaman mı,
İtin geçemediği yarda
Çeliğimi köreltip,
Ölmeden nasıl durayım,
Vah, yetimimi yitirip.
Kanadımdan kırılıp,
Bakay'ın ağıt yakacağı zaman mı,
Yanıp duran çerağım,
Yana yana burada mı durayım?
Ah, onu göremezsem, dirlik yok,
Şu gömülesi cana kıyayım mı?
Yetimimden ayrılıp,
Ölmeden diri mi durayım?

O asılım, Manas, ölböy kal,
Azaptı Bakay körböy kal!
Uşunday müşkül tündördü
Mendesine berbey kal!
O, kadırlaş Manas, ölböy kal,
Kaygını kuu can körböy kal!
Karaanımdan ayrılıp,
Bul öñdöngön korduktu
Mendesine berbey kal!
Kocosandan ayrılıp,
Kor bolorum başında
Körüp albay ne boldum!
O, kokuy, Manas dos menen
Tirüü kalbay men Bakay,
Ölüp albay ne boldum!
Kayran düynöm canımda,
Kan Manastın barında,
Kara-Şaar, Kambılın
Kamap turgan kezimde,
Kalday menen luñtuñun
Sabap turgan kezimde,

Ey asilim Manas, ölmez olaydın,
Bakay bu azabı görmez olaydı!
Böyle müşkül geceleri
Bendesine vermeyesin!
Ey candan dost Manas, ölmez olaydın,
Bu kuru can kaygıyı görmez olaydı!
Dayanağım karaltımdan ayrılıp,
Bu türlü horluğu
Bendesine vermeyesin!
Koca arslandan ayrılıp,
Hor olacağımı en baştan
Neden görüp bilmedim, ne oldum!
Ah vah, dost Manas ile
Ben Bakay sağ kalmayıp,
Neden ölmedim, ne oldum!
Devletli günlerim yanımdayken,
Han Manas sağ iken,
Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı
Kuşatıp durduğum zamanda,
Kalday'ı ile luñtuñ'u
Dövüp durduğum zamanda,

Kan Manastın barında
Mında ölböy ne boldum.
Öz bilgenim kapırga
Kılıp turgan kezimde,
O, koydoy muuzdap kıtaydı
Kırıp turgan kezimde,
Bilgenimdi aalamga
Kılıp turgan kezimde,
Ombunu buzup olco alıp,
Ortosun buzup col salıp,
Bilge cüktöp dilde alıp,
Kögön közdön miñdi alıp,
Kööp turgan çagımda,
Kan Manastın barında
O, mında ölböy ne boldum!
Calgızdı kantip köröyün,
Emi tirüü turbay ölöyün,

Han Manas sağ iken
Orada ölmeyip ne oldum.
Bildiğimi kâfire karşı
Yapıp durduğum zamanda,
Ah, Kıtay'ı koyun gibi boğazlayıp
Kırıp geçirdiğim zamanda,
Bildiğimi âleme karşı
Yapıp durduğum zamanda,
Ombu'yu bozup ganimet alıp,
Ortasını yarıp yol açıp,
Katar katar yükletip altın alıp,
Gök gözlülerden binini alıp,
Kabarıp coştuğum çağda,
Han Manas sağ iken,
Ah, orada ölmeyip ne oldum!
Bir tanemi nasıl bulup göreyim,
Artık diri durmayıp öleyim,

O, coo katılbas bu sakal,
Emi coo tiygendey kırkıldıñ.
«Küyütkö gana tuugan Kanıkey
Muz toñbogon bu murut,
Emi buyruksuz caman culunduñ.
Üñkürgö gana catıp çıdabay,
Emi buyrugu küçtüü kuduret,
Mınça buyruk kılındıñ.
Cetimimden ayrılıp,
Ubara cerde kurudum.
Kanıkeydi cogotup,
Kayran başım kurudum.
Abañız Bakay er kökcal,
Sakalı ketip erbeyip,
O, üñkürgö kalgan cesir cok,
Ölüm dese kaytpagan,
Murutu ketti serbeyip,
Öödö-tömön karabay,
Ölgönü turdu zor Bakay
Ölümdön canın ayabay,
Men Talaska ketkende,
Cesirim menen cetimdi
Añdıgan biröö baskanbı,
Kartayıp kelgen Çıyırdı
Albarstay gana kanın çaçkanbı, Uşu turgan Aman-Col

Ah, düşman ilişemez bu sakal,
Şimdi düşman değmiş gibi kırkıldın.
«Yas için doğmuş Kanıkey,
Buz tutmaz bu bıyık,
Şimdi buyruksuz fena yolundun.
Mağarada yatmaya dayanamayıp,
Buyruğu güçlü kudret Tanrı,
Bunca ağır buyruğa uğradın.
Yetimimden ayrılıp,
Boşuna bu yerde tükendim.
Kanıkey'i yitirip,
Ah başım, kurudum tükendim.
Amcanız Bakay er bozkurt,
Sakalı seyrelip diken diken,
Ah, mağarada kalan dul yok,
Ölüm dense dönmeyen,
Bıyığı kaldı sivrilip,
Ne yukarı ne aşağı bakmadan,
Ölmeye durdu ulu Bakay,
Ölümden canını esirgemeden,
Ben Talas'a gidince,
Dulum ile yetimi
Pusuya yatan biri mi bastı,
Kocamış gelen Çıyırdı'nın
Albastı gibi kanını mı saçtı, Şu duran Aman-Col

Baltır beşik calgızım.
Kolunan tartıp alganbı?
Uruuçu Kuday urganbı,
Emi, ört öçköndöy kılganbı?
Badışa Bakay karının
Beli mınday sınganbı,
Bekem azık izdeym – dep,–
Berekemen ayrılıp,
Meni gana Kuday urganbı?»
Oşondo Bakay abakeñ.
Kök tulpardı bir salıp,
Oozunda turat üñkürdün

Kundaktaki bir tanemi
Elinden mi çekip aldılar?
Çarpan Tanrı mı çarptı,
Şimdi ocak sönmüş gibi mi ettiler?
Padişah Bakay kocanın
Beli böyle mi kırıldı,
«Sağlam azık ararım» diye,–
Bereketimden ayrılıp,
Beni mi Tanrı çarptı?»
O zaman Bakay amcan,
Boz tulpara bir kamçı basıp,
Mağaranın ağzında durur,

«Kanıkey!» – dep, ün salıp,
Kaardanıp bakırıp,
Karabet karap turgansıp,
Kapasına çıdabay
«Kanıkeylep» çakırıp.
Oşondo Bakay abakeñ:
Külazıgın çaçkanbı?
Küyügüp, küyüp turalbay,
Aylası gana ketip şaşkanbı?
Atası Bukar şaarına
Kaygırıp ıylap toktoboy,
Kötörüp alıp cetimdi
Köönü gana kelse baskanbı?
Uşu kayran balam Kanıkey
Kara niet eme ele.
Ölgöndön kayra tartpagan
Telegeyi teñ ele.
Tegi, balam Kanıkey
Urgaaçının şeri ele.
Colborsum Manas kökcalga
Colukkan Kadır tün ele,
Kasıettüü Kanıkey
Oluya çalış küñ ele.

«Kanıkey!» diye ses salıp,
Öfkeyle haykırıp,
Yüzü kara oradaymış gibi,
Kahrına dayanamayıp
«Kanıkey!» diye çağırıp.
O zaman Bakay amcan:
«Yol azığını mı saçtı?
Yanıp tutuşup duramayıp,
Çaresi tükenip mi telaşlandı?
Babasının Bukar şehrine,
Kederlenip ağlayıp durmadan,
Yetimi kucağına alıp,
Gönlü çekince mi yürüdü?
Şu benim yavrum Kanıkey
Kara inatlının tekiydi.
Ölümden geri dönmeyen,
Her yanı kusursuz, denkti.
Aslında yavrum Kanıkey
Kadınların arslanıydı.
Kaplanım Manas bozkurda
Rast gelen Kadir gecesiydi,
Kutlu Kanıkey
Evliya soylu bir cariyeydi.

Atası Bukar şaarına
Kelip kattap Kanıkey
Körö cürgön col ele.
Keyip-ıylap cata albay,
Arkar etin çaçkanbı?
Arkalap alıp enesin
Temir kan közdöy kaçkanbı?»
Mingizgeni Çıyırdı,
Dep, oşontüp, zor Bakay
Coykuma kök şiberden
Coykup cüröt zor Bakay,
Coboloñduu Kanıkey
Coldon izin taap alıp,
Oykup cüröt er Bakay.
Böksö kelgen çalkaktan

Babasının Bukar şehrine
Gelip gidip Kanıkey'in
Göre geldiği yoldu.
Dertlenip ağlayıp yatamayıp,
Dağ koyunu etini mi saçtı?
Anasını sırtına alıp
Temir Han'a doğru mu kaçtı?»
Bindirdiği Çıyırdı,
Deyip, böylece, ulu Bakay,
Dalgalanan gök çayırdan
Süzülüp gider ulu Bakay,
Çilekeş Kanıkey'in
Yoldan izini bulup,
Seğirtip gider er Bakay.
Etekten gelen açık sırtta

	Baskan izin kördü ele,	*Bastığı izi görmüştü,*
	Dompok çıbır belesti	*Tümsek tümsek çakıllı beli*
	Aşkan cerin kördü ele,	*Aştığı yeri görmüştü,*
	Tüşö kalgan bayterek	*Konakladığı ulu kavağın,*
	Kasıettüü çoñ mazar	*Kutlu büyük mezarın dibinde*
8850	Catkan cerin kördü ele,	*Yattığı yeri görmüştü,*
	Iyri-muyru kara suu	*Eğri büğrü kara suyu*
	Keçken cerin kördü emi.	*Geçtiği yeri gördü işte.*
	Candap cürgön calgız col,	*Kıyısından gittiği tek yol,*
	Tak oşontüp, kar bolup.	*Tam böylece, hor olup.*
	Bukar ketçü col ele.	*Bukar'a giden yoldu.*
	Kuyruktarın çubaltıp,	*Kuyruklarını sürüyüp*
	Tülkü cürbös oşol col.	*Tilkinin geçmediği o yol.*
	Kulaktarın sereytip,	*Kulaklarını dikip*
	Börü cürbös oşol col.	*Kurdun geçmediği o yol.*
8860	Tomuktay cerde too cok,	*Aşık kemiği kadar dağ yok o yerde,*
	Tokumday bolgon koo cok,	*Keçe yaygı kadar çukur yok,*
	Buursun tiygen çiyin cok,	*Saban değmiş çizgi yok,*
	Atası Temir kanga cetüügö	*Babası Temir Han'a ulaşmaya*
	Suur kazgan iyin cok.	*Dağ sıçanı kazmış in yok.*
	Ayday sarı talaanın	*Ay gibi dümdüz sarı bozkırın*
	Abañ Bakay karıya	*Amcan Bakay koca*
	Boyu menen col cürüp,	*Boyunca yol yürüyüp,*
	Sarı izine çöp salıp,	*Soğumuş izine ot koyup,*
	Sagıngandan cetimdi	*Yetimi özlediğinden*
8870	Sargara kuup alıptır.	*Sarara sarara kovalamış.*
	Kumda izine çöp salıp,	*Kumdaki izine ot koyup,*
	Kurgan Bakay abakeñ	*Çilekeş Bakay amcan*
	Kubara kuup alıptır.	*Solara solara kovalamış.*
	Caltañ kara tikenek,	*Parlak kara dikenlik,*
	Caldırap ıylap Kanıkey	*Yalvaran gözlerle ağlayıp Kanıkey*
	Turgan gana bul cayda,	*Bu yerde durakalmış,*
	Muunu ketip burkurap,	*Dermanı kesilip hıçkırıp,*
	Kötörgönü Semetey,	*Kucağındaki Semetey,*
	Aylası ketip çırkırap.	*Çaresi tükenip feryat edip.*
8880	Taman taşka taptalıp,	*Tabanı taşta dövülüp,*
	Çeke gana küngö kaktalıp.	*Şakağı güneşte kavrulup.*
	Suusunga gana muzdak suu tappay,	*İçmeye soğuk su bulamayıp,*

Can kıyuuga uu tappay.
Bolboso kölökölöp ketüügö,
Serüünüröök cer tappay,
Çarçabay ölüp aluuga
Oşondo, belenireek kör tappay.
Oozuna gana kaptap, çañ tolup,
Tuura bulak, akkan suu
Kanıkey bir cutuuga zar bolup.
Tuygununan ayrılıp,
Turalbay cetim-cesiriñ,
Abası Bakay kökcaldı
Ce bir körüügö zar bolup,
Kabırga sööktün baarısı
Bırkırap ele kıyrap sögülüp,
Baltırdan akkan kara kan
Ötügü ıldıy tögülüp.
Çıñırıp ayım kar bolup,
Ceñekeñ tegele caman zar bolup.
Ötkörö çarçap alıptır,
Enekeñ «öö!» dese oozdon kan ketip,
Arı suusap, arı açka
Enekeñ Kanıkeyden al ketip.
Karaan kılıp ölgöndö
Bir Semetey balasın,
Kardı açıp, tozok çın körüp,

Cana kıymaya ağı bulamayıp.
Yoksa gölgelenip gitmeye
Serince bir yer bulamayıp,
Yorulmadan ölüvermeye,
O zaman, hazırca bir mezar bulamayıp.
Ağzına toz dolup kaplayıp,
Duru pınara, akan suya,
Kanıkey bir yudum içmeye hasret kalıp.
Şahininden ayrılıp,
Ayakta duramaz yetim ile dulun,
Amcası Bakay bozkurdu
Bir kez görmeye hasret kalıp,
Kaburga kemiklerinin hepsi
Çatır çatır kırılıp sökülüp,
Baldırından akan kara kan
Çizmesinden aşağı dökülüp.
Hanım çığlık çığlığa hor olup,
Yengen büsbütün perişan olup.
Aşırı yorulup bitkin düşmüş,
Anan «öh!» dese ağzından kan gelip,
Hem susuz, hem aç,
Anan Kanıkey'den derman gidip.
Ölüm gününde dayanak diye
Bir Semetey yavrusunu,
Karnı aç, cehennemi gerçekten görüp,

Kapkayda bölüp sanaasın.
Ölgönünçö kuçaktap,
Meder kılat Kanıkey,
Bayakı, berenden gana kalgan
balasın.
Artında cesir kalbay kal,
Kuu düynö mınday eken – dep,–
Kayran katın Kanıkey
Köbüröök ele buzat sanaasın,
Kördü Bakay iz çalıp,
Bayakı, kötörüp ele cürgön
balasın.

Kaygısını dört bir yana bölüp.
Ölünceye dek kucaklayıp
Dayanak eder Kanıkey,
Hani o yiğitten kalan
yavrusunu.
Ardında dul kalmaz olsun,
«Kahpe dünya böyleymiş» diye,–
Çilekeş kadın Kanıkey
Kaygısını büsbütün derinleştirir,
Bakay iz sürüp gördü,
Hani o kucağında taşıdığı
yavrusunu.

Telmirçü Bakay men belem!

Bakaydın koştogonu –Taytoru,
Bakaydın oñ cagında – Akborçuk,
Bukarga gana cazgan kat menen
Burkurap ıylap, cetimin
Eki külük at menen
Izdep gana algan kezi eken.
Atañ Bakay ak coltoy,
Arkası biyik san koldoy.
Kanıkeydin karaanın körüp alganda
Cetimimen ayrılıp,
Kaygılanıp oñgurap,
«Çirkin ay, kabılan Manas
ölbö!» – dep,– Badışam Manas barında
Ataganat dünüyö,
Kan ölgöndö baarı ölüp,
Katın-bala çurkurap,
Uşuntüp ele tentip kelbe – dep.
Bul uşunday bolgon soñ,
Kim uşunday bolbosun!
Bul öñdöngön korduktu
Mından kiyin bir Kuday,
Mendesine berbe! – dep,–
Arslandı Kuday albay kal,
Bul öñdöngön korduktu
Mından kiyin mendesine
salbay kal! Keñ Talastan kaçırıp.
Bekzaadanın tukumu,
Mintip talaada gana tentip
kalbay kal! Muñduular minip ketüügö,

Kandı Kuday albay kal,
Kanzaadanın calgızı
Kaçıp-ürküp Bukarga
Kaadasız gana tentip barbay kal!
Karıganda Bakaydı
Kötörüp şorgo salbay kal!

Boynu bükük bakakalan Bakay ben miydim!
Bakay'ın yedeğindeki – Taytoru,
Bakay'ın sağ yanında – Akborçuk,
Bukar'a yazılmış mektup ile
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp, yetimini
İki yürük at ile
Arayıp bulduğu zamanmış.
Atan Bakay ak yollu, uğurlu,
Arkası yüce, sayısız ordu gibi.
Kanıkey'in karaltısını görüverince,
«Yetimimden ayrılıp,
Kederlenip hüngürdeyip,
«Ah çirkin dünya, kaplan Manas
ölme!» diye,– Padişahım Manas sağ iken
Yazıklar olsun dünya,
Han ölünce hepsi ölüp,
Kadın çocuk feryat edip,
«Böyle sürünüp gelme» diye.
Bu iş böyle olduktan sonra,
Kim böyle olmasın ki!
Bu türlü horluğu
Bundan sonra bir Tanrı,
«Bendesine verme!» diye,–
Arslanı Tanrı almaz olaydı,
Bu türlü horluğu
Bundan sonra bendesine
salmaz olaydı! Geniş Talas'tan kaçırıp.
Beyzadenin soyu
Böyle bozkırda sürgün
kalmaz olaydı! Dertlilerin binip
gitmesine,

Hanı Tanrı almaz olaydı,
Hanzadenin bir tanesi
Kaçıp ürküp Bukar'a
Töresizce sürünüp varmaz olaydı!
Kocamışken Bakay'ı
Kaldırıp derde salmaz olaydı!

Temir kan gana közdöy col tartıp,
Tentiçü gana dolu sen beleñ,
Temselep izdep taba albay,
Ötük kiybey, cöö basıp,
Öksöçü balam sen beleñ,
Ölböy bir citpey talaada
Ökürçü Bakay men belem!
Badışa töröñ ölgöndö,
Balam bir dolu Kanıkey,
Baypakçan gana bir kaççu
sen beleñ?
Cerge kirbey tim cürgön,
Cetkileñ Bakay men belem!
Kuzgundun gana közün cedimbi,
Calgızın izdep taba albay,
Ataganat, Bakay kan
Kurup ele kalsın dediñbi!?
Oşondo, abañız Bakay ak coltoy,
Artınan cetti kaçkındın.
Oşondo, Corgonun-Belin aşırıp,
Coboloñduu dolunu
Oşondo, keñ Talastan kaçırıp,
Oşondo, Küyüktün gana belin
aşırıp,
Kenedey kezde cetimdi
Kaygırıp Bakay turalbay,
Bukarga gana cazgan kat alıp,

Temir Han'a doğru yola düşüp,
Sürgün gidecek dolu kadın sen miydin,
Sendeleyip arayıp bulamadan,
Çizme giymeden, yaya yürüyüp,
Hıçkırıp öksüzleyecek yavrum sen miydin,
Ölmeden, yitmeden bozkırda
Böğürüp ağlayacak Bakay ben miydim!
Padişah efendin ölünce,
Yavrum, bir dolu Kanıkey,
Yalın çorapla kaçacak
sen miydin?
Yerin dibine girmeden öylece gezen,
Olgun, yetkin Bakay ben miydim!
Kuzgunun gözünü mü yedim,
Bir tanesini arayıp bulamadan,
Yazıklar olsun, Bakay han
Kurusun kalsın mı dedin!?
O zaman, amcanız ak yollu Bakay,
Kaçkının ardından yetişti.
O zaman, Corgo Beli'nden aşırıp,
Çilekeş dolu kadını
O zaman, geniş Talas'tan kaçırıp,
O zaman, Küyük'ün belinden
aşırıp,
Küçücükken yetimi,
Bakay kederinden duramayıp,
Bukar'a yazılmış mektup alıp,

Muradına cetüügö
Eki külük at alıp,
Azıgına kan Bakay
Köökörgö gana kuyup süt alıp,
Kökcaldan kalgan cetimge
Köp zordugun kılat – dep,–
Itterdi Kuday urat – dep,–
Eki kölük at alıp,
Bozdop kelet kan Bakay.
Boz ala gana tuygun bolpoñ – dep,–
Kim uşunday bolboyt – dep,–

Muradına ermek için
İki yürük at alıp,
Azığına han Bakay
Deri köökör kaba süt doldurup,
«Bozkurttan kalan yetime
Çok zorbalık ederler» diye,–
«İtleri Tanrı çarpar» diye,–
İki yük atı yedeğe alıp,
İnleyerek gelir han Bakay.
«Boz alaca şahin yavrum» diye,– «Kim
böyle olmaz ki» diye,–

Iylap kelet kan Bakay.
Bolcolu cok Manastan kalgan
çolpon – dep,– Tamandın baarı
coorugan.
Abañ Bakay karıptın
Sakalı gana kalgan suyulup,
Bayakı, közünön akkan kanduu caş
Oşondo, akırek ıldıy kuyulup:
«O, Kanıkey kulunum,
Kara niet ekensiñ!
Ubadaña tük turbay,
Karganda Bakay abañdı
Uşunetip, tozokko salat ekensiñ!
Duşmanga gana kantip berem –
Oo, Kanıkey kulunum,
Toktoboy kaçıp col tartıp,
Sen toktuçak etin cediñbi?
Tooday kan Bakay abañdı
Sen tozoguñ gana tartsın dediñbi?
Can tındırıp bir cayga
Altayga mingen Kök tulpar
Arık bolsun dediñbi?
Aylasın tappay abakeñ
Ara cerde köp ıylap,
Karıp ele bolsun dediñbi?»
Oşondo Bakay abakeñ,
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Cetip barıp karasa,
Karıp bolup Kanıkey,
Köñülünün baarısı
Oorup kalgan kezi eken.
Karap tursa arkası

Kancıgaday tilingen,
Oşondo ceñeñ Kanıkey
Karıptıgı bilingen.
Bayakı, kayran katın Kanıkey –
Arkanın gana baarı coorugan.
Şaymanı kalbay al ketken,

Ağlayarak gelir han Bakay.
«Eşi benzeri yok, Manas'tan kalan
çoban yıldızı» diye,– Tabanının hepsi
yara olmuş.
Amcan garip Bakay'ın
Sakalı seyrelip kalmış,
Hani gözünden akan kanlı yaş
O zaman köprücükten aşağı dökülüp:
«Ey Kanıkey yavrum,
Kara niyetliymişsin!
Sözünde hiç durmadan,
Kocamışken Bakay amcanı
Böyle cehenneme salarmışsın!
«Düşmana nasıl veririm» –
Ey Kanıkey yavrum,
Durmadan kaçıp yola düşüp,
Sen toklu eti mi yedin?
Dağ gibi han Bakay amcan
Cehennemini çeksin mi dedin?
Can dinlendirip bir yerde
Altay'a binilen Kök tulpar
Zayıf düşsün mü dedin?
Çaresini bulamadan amcan
Yarı yolda çok ağlayıp,
Garip mi olsun dedin?»
O zaman Bakay amcan,
Sağlı sollu kamçı vurup,
Yetişip varıp bakınca,
Kanıkey garip düşmüş,
Gönlünün her yanı
Hasta olmuş zamanıymış.
Bakıp dursa sırtı

Kayış gibi dilim dilim,
O zaman yengen Kanıkey'in
Garipliği belli olmuş.
Hani o çilekeş kadın Kanıkey –
Sırtının hepsi yara olmuş.
Takati kalmayıp gücü gitmiş,

Şiltegen sayın kayran but
Kancıga boyu kan ketken.
Bul uşunday bolgon soñ,
Oşondo Bakay kandan al ketken.

Talıkpay dolu kaçkanda,
On eki söök, miñ tamır
Çirkin ay, biröö gana kalbay
oorugan.
Oorusa meyli ölöm – dep,–
Aldanın salgan buyrugu
Uşunday gana eken köröm – dep,–
Ölböy tirüü men turup,
Kolumdagı cetimdi
dep,–
Arıştap basıp toktoboy,
Asıl katın Kanıkey
Aşkere gana kaçıp alıptır.
Catpay kaçıp alıptır.
Cana düynö, oñboy kal,
Cer cüzünö cesiriñ
Batpay kaçıp alıptır.
Ayabagan azaptı
Asıl balam Kanıkey
Tartıp kaçıp alıptır.
Toksondogu Çıyırdı,
Meke kılıp enesin,
Aydalıga Kanıkey
Artıp kaçıp alıptır.
Cetip barsa zor Bakay

Kee bir cerde Kanıkey
Kerelenip corgoloyt.
Baltırınan akkan kan
Col boyuna şorgoloyt.
Şiltegen sayın arıştap,
Bayakı kundaktagı Semetey,
Kurdaştan kalgan çunak – dep,
Beldemçinin bügünö,

Her adımda o çilekeş ayaktan
Kayış boyu kan gitmiş.
Bu iş böyle olduktan sonra,
O zaman Bakay handan da derman gitmiş.
Dolu kadın yorulmadan kaçarken,
On iki kemik, bin damar,
Ah, bir teki kalmadan sızlamış.
«Sızlarsa varsın, ölürüm» diye,–
«Allah'ın verdiği buyruk
Böyleymiş demek, görürüm» diye,–
«Ben ölmeden diri durup,
Elimdeki yetimi
diye,–
Adımlayıp yürüyüp durmadan,
Asil kadın Kanıkey
Apaçık kaçıp gitmiş.
Yatmadan kaçıp gitmiş.
Ah dünya, onmaz olasın,
Yeryüzüne dulun
Sığamadan kaçıp gitmiş.
Amansız azabı
Asil yavrum Kanıkey
Çeke çeke kaçıp gitmiş.
Doksanındaki Çıyırdı'yı,
Anasını Mekke bilip,
Kanıkey sırtına, küreğine
Yükleyip kaçıp gitmiş.
Ulu Bakay yetişip varınca,

Kimi yerde Kanıkey
Gerilip yorga yürür.
Baldırından akan kan
Yol boyunca şırıldar.
Her adımda uzun atıp,
Hani o kundaktaki Semetey'i,
«Yoldaştan kalan yavrucak» diye,
Bel önlüğünün kıvrımına,

Beren katın Kanıkey
Bek bekitip tabıştap,
Can tındırıp bir cayga,
Kayran katın Kanıkey
Catpay kaçıp alıptır.
Bir adamga eki adam
Batpay kaçıp alıptır.
Kabırgası karcayıp,
Kayran balam Kanıkey
Arık bolup kalıptır.
Aykölüm – töröm, ölböy kal,
Asıl balam Kanıkey
Uşuntüp, karıp ele bolup
kalıptır! Kıyamattın kızık col –
Belgilüü kökcal ölüptür,
Meenetti gana dolu körüptür.
Asılıñ kökcal ölüptür,
Azaptı gana doluñ körüptür.
Tamanı talaada kalgan taptalıp,
Balanı gana kolgo algan soñ,
Çekesinin baarısı
Isık ele küngö kaktalıp,
Bayakı, er müçölüü Kanıkey
Çıday albay oolugup,
Çınımdan kalgan cetim – dep,–
Çıday albay Kanıkey
Çın ooruga colugup,
Karagattay kayran köz
Kabagı çañdap, kir basıp,
Beren katın Kanıkey
Beş kündük ele coldu bir basıp.
Balam, bölünttüñ menin sanaamdı,
Ötügü tozup, baypakçan,

Ölböyt ele eken çunak can,
Kepiç tozso baypakçan,
Oşondo keyiyt ele eken çunak can.
Cetip barsa Bakay kan,
Cetkileñ katın Kanıkey

Yiğit kadın Kanıkey
Sıkı sıkı sarıp yerleştirip,
Can dinlendirecek bir yerde,
Çilekeş kadın Kanıkey
Yatmadan kaçıp gitmiş.
Bir insana iki insan
Sığamadan kaçıp gitmiş.
Kaburgaları dışarı fırlayıp,
Çilekeş yavrum Kanıkey
Bir deri bir kemik kalmış.
Aykol'üm – efendim, ölmez olaydın,
Asil yavrum Kanıkey
Böylece garip olup
kalmış! Kıyametin garip yolu bu –
Namlı bozkurt ölmüş,
Mihneti hep dolu kadın görmüş.
Asilin bozkurt ölmüş,
Azabı hep o çilekeş görmüş.
Tabanı bozkırda dövülüp kalmış,
Çocuğu kucağına aldıktan sonra,
Şakaklarının hepsi
Kızgın güneşte kavrulup,
Hani o er yapılı Kanıkey
Dayanamayıp kendinden geçip,
«Öz yiğidimden kalan yetim» diye,–
Dayanamayıp Kanıkey
Gerçek hastalığa tutulup,
Kuş üzümü gibi güzelim gözlerin
Kapağı tozlanıp, kir basıp,
Yiğit kadın Kanıkey
Beş günlük yolu bir yürüyüşte alıp.
«Yavrum, kaygıya böldün beni,
Çizmesi eskiyip, yalın çoraplı,

Ölmezmiş şu garip can,
Pabucu eskiyince yalın çorapla,
O zaman dertlenirmiş garip can.
Bakay han yetişip varınca,
Yetkin kadın Kanıkey'in

Aydalısı coorugan,
Adam bir tügül doluga,
Oşondo aybandın gana booru
oorugan.
Uşunday ele eken alakçı
Emi cesirligi bilingen.
Kıymıldagan eki but,
Bıt-çıtı çıgıp tilingen.
Tozogun mıktap köp kılıp,
Tolgonup ele kaçıp alıptır.
Ança Bakay kelbese,
Cesirin gana abañ körbösö,
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Örö turgan kezi eken,
Oşo kün çarçap Kanıkey
Ölö turgan kezi eken.
Kıstoo tüşüp başına,
Körö turgan kezi eken.
Kökcalıñ Bakay bargan soñ,
Bayakı, Manastan kalgan cetimi,
Asmandan Aldanın gana künü
bürkölüp,
Betinen cıttap cetimdi,
Bakay erdin başına
Altımış gana sanaa bir kelip.
O, Kanıkey kulunum,
Bügün gana burduñ sanaanı,
Alıska sapar col cürüp,
Ala kaçıp alıpsıñ,
Begim Manastan kalgan balamdı,
O, Kanıkey kulunum,

Kürek kemiği yara olmuş,
İnsan şöyle dursun, o çilekeşe
O zaman hayvanın bile bağrı
sızlamış.
Böyleymiş işte, aldatıcı dünya,
Şimdi dulluğu belli olmuş.
Kımıldayan iki ayak
Paramparça olup dilinmiş.
Cehennem çilesini kat kat çoğaltıp,
Kıvrana kıvrana kaçıp gitmiş.
Bakay o an gelmeseydi,
Amcan dulunu görmeseydi,
İpek gibi uzun güzelim saç
Çözülüp dağılacak demmiş,
O gün yorulup Kanıkey
Ölecek zamanıymış.
Başına darlık çöküp,
Ecelini görecek demmiş.
Bozkurdun Bakay varınca,
Hani o Manas'tan kalan yetimi,
Gökten Allah'ın günü
bulutlanıp,
Yetimi yüzünden koklayıp,
Bakay erin başına
Altmış kaygı birden gelip.
«Ey Kanıkey yavrum,
Bugün düşüncemi altüst ettin,
Uzağa sefere yol yürüyüp,
Alıp kaçırmışsın,
Beyim Manas'tan kalan yavrumu,
Ey Kanıkey yavrum,

Örttödüñ ele temir kalaamdı.
Atañ kandın şaarına
Ala kaçıp alıpsıñ,
Menin aldeylep ele cürgön
balamdı. Oşol acalsız Bakay ölörmün,
O, Kanıkey kulunum,
Kalaaga gana salgan tamım cok,

Demirden kalemi ateşe vermiştin.
Baban hanın şehrine
Alıp kaçırmışsın,
Benim ninniyle avuttuğum
yavrumu. O ecelsiz Bakay, ölürüm ben,
Ey Kanıkey yavrum,
Şehirde kurulmuş evim yok,

Takır duşman altı aram,
Ce öç ala turgan alım cok.
O, Kanıkey kulunum,
Egizimen ayrıldım,
Erikpey gana kantip turamın.
Ermegim ketse Bukarga
O, Kanıkey kulunum,
Kimdi gana ermek kılamın?
Colborsum aytkan kep ele,
Cetimim on ekige kelgiçe,
Töö kaytarıp, törö abam,
Kütö gana körgün – dedi ele.
Aşıp ketken amanat,
Amanatın kılamın.
Ayköldön kalgan karaan cok,
O, Kanıkey kulunum,
Kimdi gana meder kılamın?
Kara kılgan cetimden,
Kanımdan kalgan çunaktan,
Kaalasa mintip ayrılıp,
Kantip ele tirüü kalamın.
Körörsüñ balam Kanıkey,
Sen buyakka ketkende,
Keñ-Kolgo gana boyloy konuşpaym,
O, Kanıkey kulunum,
Altı aram menen kırk çoçko,
Aziliñde Kanıkey,
Balam, baştakıday boluşpaym.
Cıl on eki bolgonço,
Balam töö kaytarıp küyörmün.
Töböñdön tiygen it menen
Kırdaalı kelse Kanıkey,
Men töbölöşö cürörmün.

Baştan başa düşman, altı haram,
Ne de öç alacak gücüm var.
Ey Kanıkey yavrum,
İkizimden ayrıldım,
Avunmadan nasıl durayım.
Avuncum Bukar'a giderse,
Ey Kanıkey yavrum,
Kimi kendime avunç ederim?
Kaplanımın söylediği sözdü,
«Yetimim on ikiye gelinceye dek,
Deve güdüp, efendi amcam,
Bekleyip gözete gör» demişti.
Her şeyden aziz emanetti,
Emanetini yerine getiririm.
Aykol'den kalan karaltı yok,
Ey Kanıkey yavrum,
Kimi kendime dayanak ederim?
Dayanak ettiğim yetimden,
Hanımdan kalan yavrucaktan,
Kader isterse böyle ayrılıp,
Nasıl olur da sağ kalırım.
Görürsün yavrum Kanıkey,
Sen bu yana gidince,
Keñ-Kol boyuna konmam,
Ey Kanıkey yavrum,
Altı haram ile kırk domuzla,
Ezelinden beri Kanıkey,
Yavrum, eskisi gibi olmam onlarla.
Yıl on iki oluncaya dek,
Yavrum, deve güdüp yanarım.
Tepemden inen o itlerle,
Fırsatı gelirse Kanıkey,
Ben tepişerek yaşarım.

Terömdön kalgan calgızdı
Men on eki gana cılı küyörmün.
On eki cılda tartpasañ,
Oylonup ele Talas kaytpasañ,
O düynö gana cüzün körörmün.

Efendimden kalan bir taneyi
Ben tam on iki yıl bekleyip yanarım.
On iki yılda dönmezsen,
Düşünüp Talas'a kayıtmazsan,
Öte dünyanın yüzünü görürüm.

Mına bu amanat gana kalgan
eesiz mal –
Begireek cerge cıyarmın.
O, Kanıkey kulunum,
Keçigip Bukar kelbeseñ,
Beregi gana candı kıyarmın.
Bet algan da cerde salışıp,
Beypaydı gana mıktap kılarmın.
Berekem alıs ketti – dep,–
Seni belek ele kılıp turarmın.
O, Kanıkey kulunum,
Kayrılıp Talas kelgiçe,
Cetimdi gana közüm körgüçö,
Talaska gana boyloy konboymun,
Kuzgunday tuugan itterge,
Sen Talaska kelgençe,
Kurçalıp gana tuugan bolboymun.
O, Kanıkey kulunum,
Abıke, Köböş it menen
Ölbögön cerden kalışam,
Bılkıldak kuuray bışkıça,
Mıyzamdın gana külü uçkuça,
Tınbay altı ay salışam.
Bukarga barıp kongondo,
Öz oyuñça bolgondo,
O, Kanıkey kulunum,
Añgeme gana dükön kuray cür,
Al-akbalı kantip catat – dep,–
Abañ Bakaydın cayın suray cür.
Sen kayrılıp tartkıça
Bulanı gana bulap alışam,
Altı aram menen Kanıkey,

Buzuktu gana mıktap salışam.
Cetimiñ cürüp cetilse,
Ak bolottoy ketilse,
Ereşen tartıp er bolso,
Er uulu gana menen teñ bolso,
O, Kuday kırgız körgözsö,

İşte bu emanet kalan
sahipsiz malı –
Sağlamca bir yere toplarım.
Ey Kanıkey yavrum,
Gecikip Bukar'dan gelmezsen,
Şuradaki cana kıyarım.
Yöneldiğim her yerde vuruşup,
Kargaşayı adamakıllı koparırım.
«Bereketim uzağa gitti» diye,–
Seni yadigâr bilip dururum.
Ey Kanıkey yavrum,
Dönüp Talas'a gelinceye dek,
Yetimi gözüm görünceye dek,
Talas boyuna konmam,
Kuzgun gibi akraba itlere,
Sen Talas'a gelinceye dek,
Çevrelerine katılıp akraba olmam.
Ey Kanıkey yavrum,
Abıke, Köböş itlerle
Ölmediğim yerde kapışırım,
Körpe kuray otu olgunlaşana dek,
Mıyzam otunun külü uçana dek,
Durmadan altı ay vuruşurum.
Bukar'a varıp konduğunda,
Kendi başına kaldığında,
Ey Kanıkey yavrum,
Sohbet meclisi kurup dur,
«Hâli ahvali nasıldır» diye,–
Amcan Bakay'ın hâlini sora dur.
Sen dönüp gelinceye dek,
Ganimeti yağmalayıp kapışırım,
Altı haram ile Kanıkey,

Fitneyi adamakıllı koparırım.
Yetimin gide gide yetişirse,
Ak çelik gibi bilenip su verilirse,
Serpilip er olursa,
Er oğluyla denk olursa,
Ey, Tanrı Kırgız'ı gösterirse,

O, Kanıkey kulunum,
Talastan gana algın köçümdü,
Menin kartaygan abam kana – dep,–
Elirip ketken cetimge,
Altı aramdan ala gana körgün
öçümdü! Keçee keñ dünüyö tarında,
Sen Bukardan tartkıça,
Bek baylaymın belimdi.
Bekitermin Kanıkey,
Ördöp ele kongon cerimdi.
Oşo ceti cüz tütün kolumda,
Kanıkey, mergenim cıyıp alarmın,
Eelep turgan kezimde,
Uga cürgün özümdü,
Altı aramga beypaydı gana mıktap salarmın!
O, Kanıkey kulunum,
Bukarga tentip kalıpsız,
Balam, bul kılıgıñ camanat!
Caşı on ekige kelgiçe,
O, Kanıkey kulunum,
Cetimim gana saga amanat!
Körgönüm karan tün ele,
Kökcaldan kalgan cetimden
Körünöö mintip ayrılıp,
Bakaydın uşuntüp ele ölör kün bele?
Tünörgön şaar Çoñ-Beecin
Bügün körgön erteñ cok,
Çirkin aldagan gana eken düynö bok.
Altın kazçu Çay-Toosun
Menin caman gana uulum Baytaylak,
Eelep ele turgan çagımda,
Kanıkey menen Semetey
Balam, özüñdön bölök karaan cok.
Senin kasıetiñ bilermin,
On eki cıl bolguça,
Balam, töö kaytarıp ey cürörmün.

Ey Kanıkey yavrum,
Talas'tan göçümü alıver,
«Benim kocamış amcam hani» diye,–
Coşup kabaran yetime,
Altı haramdan alıver
öcümü! Dün, geniş dünya dara gelende,
Sen Bukar'dan yola çıkıncaya dek,
Belimi sıkı bağlarım.
Sağlama alırım Kanıkey,
Yukarılayıp konduğum yeri.
O yedi yüz haneli obam elimde,
Kanıkey, avcılarımı toplayıp alırım,
Egemen olduğum zamanda,
Benden haber ala dur,
Altı harama kargaşayı
adamakıllı salarım!
Ey Kanıkey yavrum,
Bukar'a sürgün düşmüşsünüz,
Yavrum, bu yaptığın kötü nam!
Yaşı on ikiye gelinceye dek,
Ey Kanıkey yavrum,
Yetimim sana emanet!
Gördüğüm kapkara geceydi,
Bozkurttan kalan yetimden
Göz göre göre böyle ayrılıp,
Bakay'ın böyle öleceği gün müydü?
Kararan şehir Çoñ-Beecin,
Bugün gördüğün yarın yok,
Ah, aldatıcıymış şu boktan dünya. Altın kazılan Çay Dağı'nı
Benim garip oğlum Baytaylak,
Elimde tuttuğum çağımda,
Kanıkey ile Semetey,
Yavrum, sizden başka dayanak yok.
Senin değerini bilirim,
On iki yıl oluncaya dek,
Yavrum, deve güdüp dolanırım.

Töö içinde kara nar –
Men Celmayandı saktarmın.
On eki birge kol bergen,
O düynö ketken calgızım,
Manastın gana tuzun aktarmın.
Eçendi kırgın tüşürgön
Menin egizim gana Manas, ölböy kal!
El atası Bakay kan,
Emi azık gana alıp kelbey kal!
Kökcalım Manas barında
Ombunu buzup olco alıp,
Ortosun gana buzup col salıp,
Mına, dünüyönün baarısın
Cöölöp turgan kezimde,
Cer cüzünün baarısın
Mında gana ölböy ne boldum?
Talaşkan caydı col kılıp,
Dalay gana eldi kor kılıp,
Barıp çaap Kokondu,
Olcolop çaap bildi alıp,
Kara közdön miñdi alıp,
Çekemdegi suusar börk
Irgap turgan kezimde,
Çensiz cerge kan bolup,
Cırgap turgan kezimde,
Kökcalım Manas barında,
Mında gana ölböy ne boldum?
Men cöölöp ele turgan çagımda,
Kara çoktuu* kaldaydı
Karmap ele turgan çagımda,
Kalday menen mancuusun
Sabap turgan çagımda,
Kabılan Manas barında,

Mında gana ölböy ne boldum?!
Salıngan dubal, ordo tam
Alıp turgan kezimde,
Kayaşayak bergendi
Kadimki koydun orduna

Develer içinde kara ner –
Ben Celmayan'ı saklarım.
On ikide birlikte el veren,
Öte dünyaya göçen bir tanem,
Manas'ın tuz hakkını öderim.
Nicesini kırıma uğratan
İkizim benim Manas, ölmez olaydın!
El atası Bakay han
Artık azık alıp gelmez olaydı!
Bozkurdum Manas sağ iken,
Ombu'yu bozup ganimet alıp,
Ortasını yarıp yol açıp,
İşte, dünyanın hepsini
Çiğneyip yürüdüğüm zamanda,
Yeryüzünün hepsini –
Orada ölmeyip ne oldum?
Çekişilen yeri yol edip,
Nice halkı hor edip,
Varıp Kokon'u vurup,
Yağmalayıp vurup malını alıp,
Kara gözlülerden binini alıp,
Alnımdaki samur börkü
Sallayıp durduğum zamanda,
Uçsuz bucaksız yere han olup,
Sefa sürdüğüm zamanda,
Bozkurdum Manas sağ iken,
Orada ölmeyip ne oldum?
Ben her yeri çiğneyip yürüdüğüm çağda,
Kara püsküllü kalday'ı*
Yakalayıp tuttuğum çağda,
Kalday ile Mançusunu
Dövüp durduğum çağda,
Kaplan Manas sağ iken,

Orada ölmeyip ne oldum ben?!
Örülmüş duvarı, orda sarayı
Alıp durduğum zamanda,
Karşı gelip diklenenleri
Bildiğin koyun yerine

Carıp ele turgan kezimde,
Kan bolup Bakay turganda,
Kakançıluu Beecindi
Kakaylatıp turganda,
Keçee, alım-salık altının
Alım gana alıp turganda,
Kapkara şaar Çoñ-Beecin
Karmap turgan kezimde,
Luñtuñ carım kandarın
Sabap turgan kezimde,
Ce mında gana ölböy ne boldum?!
Cetkileñ gana Bakay abakeñ
Kökcalım Manas, ölböy kal,
Korduktu gana Bakay körböy kal!
Altı gana çanaç süt berip,
Bekzaadanın ayımı,
Beze gana kaççu sen beleñ,
Belgilüü gana cerden taba albay,
Oşondo öçkön otun tamızıp,
O, Kanıkey kulunum,
Sakalım gana culçu men belem?
O, Kanıkey kulunum,
Bekzaadanın balası
Beze kaçıp algan soñ,
Bereniñ Bakay abakeñ
Mına bek azapka kalgan soñ,
Bayakı azıkka algan ker boruk,
Enekesi Çıyırdı,
Kelini eken Kanıkey.
Tartuu gana kılıp bargan soñ,
Beleske çıga bergen soñ,
Beregi abañ kökcaldın
Belekke bergen borugu,
Ölgüçö kalbayt köödöndön,
Talastagı altı aramdın corugu!
«Bukarga kiyip ketkin» – dep,
Ababız Bakay karıya,
Şay koldogon oluya

Boğazlayıp durduğum zamanda,
Bakay han olup dururken,
Kakançın'lı Beecin'i
Dize getirip inletirken,
Dün, vergi haraç altınını
Haraç diye alıp dururken,
Kapkara şehir Çoñ-Beecin'i
Elimde tuttuğum zamanda,
Luñtuñ yarım hanlarını
Dövüp durduğum zamanda,
Orada ölmeyip ne oldum ben?!
Yetkin Bakay amcan,
Bozkurdum Manas, ölmez olaydın,
Bakay bu horluğu görmez olaydı!
Altı tulum süt verip,
Beyzadenin hanımı,
Bezip kaçacak sen miydin,
Belli yerde seni bulamayıp, O zaman
sönen ateşi tutuşturup,
Ey Kanıkey yavrum,
Sakalımı yolacak ben miydim?
Ey Kanıkey yavrum,
Beyzadenin evladı
Bezip kaçıp gittikten sonra,
Yiğidin Bakay amcan
İşte ağır azaba düştükten sonra,
Hani azıklık alınan yağız koç,
Anası Çıyırdı,
Gelini imiş Kanıkey.
Armağan edip vardıktan sonra,
Bel sırtına çıkıverince,
Şu bozkurt amcanın
Armağan verdiği koçu,
Ölünceye dek çıkmaz gönülden,
Talas'taki altı haramın ettikleri!
«Bukar'a giyip git» diye,
Amcanız Bakay koca,
Şay'ın kolladığı evliya,

Öçkön otun tamızıp,
Ölgön gana canın tirgizip,
Çaçılganın cıynaltıp,
Çapçaktay gana candı kubantıp,
Bayakı küyükkön cürök oñolup,
Kan Bakaydı körgöndö,
Kanı Manastı körgön emedey,
Bayakı, kapanın gana baarı
cogolup,
Bakay erdi körgöndö,
Enekeñiz dolunun
Bayakı oorugan ceri basılıp,
Oşondo katın Kanıkey
Umaştay gana közü açılıp,
Bayakı cesirlerdin koluna,
Azıgına içüügö
Alıska gana minip ketüügö
Eki gana semiz küç berip,
Colborsuñ Bakay karıya
Ölgön gana canın tirgizdi,
Oñ cagında Çıyırdı,
Oluya Bakay karıya
Oylonup ele ıylap tura albay,
Oşondo sol cagında Kanıkey,
Kaldaygan kara başında,
Kanduu beti cırtıluu,
Kayrattı gana mıktap kıla albay,
Kabılan Bakay abañdın
Kañırıgı bek tütöp,
Kaygılanıp tura albay,
«Ezelde aman cürüñüz» –
Dep, oşondo Bakay kan
Enesi Çıyırdıga kol berip,
Balası Kanıkeyine
Suukka gana toñgus ton berip,

Burkurap ıylap kabıştap,
Bayakı, buudandan kalgan Semetey
Aytkanın curtka ep kılam,

Sönen ateşini tutuşturup,
Ölen canını diriltip,
Saçılanını toplatıp,
Küçücük canı sevindirip,
Hani o yanık yürek onarılıp,
Han Bakay'ı gördüğünde,
Hanı Manas'ı görmüşçesine,
Hani kederinin hepsi
yok olup,
Bakay eri gördüğünde,
Ananız o çilekeşin
Hani ağrıyan yeri yatışıp,
O zaman kadın Kanıkey'in
Gözleri umaç gibi açılıp,
Hani o dulların eline,
Azık olarak içmeye,
Uzağa binip gitmeye,
İki semiz binek verip,
Kaplanın Bakay koca
Ölen canları diriltti,
Sağ yanında Çıyırdı,
Evliya Bakay koca,
Düşünüp ağlamadan duramayıp,
O zaman sol yanında Kanıkey,
Koskoca kara başında,
Kanlı yüzü yırtık, tırmık içinde,
Gayreti adamakıllı toplayamayıp,
Kaplan Bakay amcanın
İçi yanıp burnunun direği sızlayıp,
Kederden yerinde duramayıp,
«Her daim esen kalınız» –
Deyip, o zaman Bakay han,
Anası Çıyırdı'ya elini verip,
Evladı Kanıkey'ine
Soğukta donmaz kürk verip,

Hıçkıra hıçkıra ağlayıp sarılıp,
Hani o küheylandan kalan Semetey'i
Dediğini yurda uygun kılarım,

Oşondo eki ayımga tabıştap.
«Oy, Kanıkey kulunum,
Temir kan cetip konorsuñ,
Ataña gana ayıl bolorsuñ.
Arka çaçıñ örö kör,
Astıñdagı aldeylep turgan çunaktı
Aman cürsö cetimdi,
Bir tuuganıñ Ismayılga bere kör.
Altın gana takka mingizem.
Kanıkey balam, oolakka salgın
boyuñdu, Bakay gana künün körgönü.
Sen bölök ele kılgın oyuñdu.
Balañ erbeyip atka mingiçe
Ok ötpös ele tonuñ kiygizbe,
O düynö ketken Manastın
Kulunum, ata ekenin bilgizbe.
Caşı on ekige kelgende
Cibergin kırgız – Talaska.
Kuran okut, Kanıkey,
Kurdaşım gana sultan Manaska.
Caşı on ekige kelgende
Men kıyanın gana başın çalarmın.
Eçki tonum etimde,
Kıynalıp Bakay ölbösö,
Kıyamat gana cüzün körbösö,
Kıyından kalgan belekti
Men coldoş gana kılıp alarmın.
Bilbegen işin bildirip,
Bilimdüü Bakay karıya –
Tuybaganın tuyguzam.
Tuygun Bakay karıya –
Men eerçitip cürüp er kılam,
Er uulu menen teñ kılam,
Kabılan Manas kökcaldın
Tak özü menen teñ kılam.
Belin bekem buuşam,
Beecinde kara kıtaydan
Men berendin kunun kuuşam.
Aman gana kelse cetimim,

O zaman iki hanıma emanet edip.
«Ey Kanıkey yavrum,
Temir Han'a varıp konarsın,
Babana oba olursun.
Arka saçını öre gör,
Önünde ninniyle avuttuğun yavrucağı,
Sağ kalırsa yetimi,
Öz kardeşin Ismayıl'a veriver.
Altın tahta oturturum.
Kanıkey yavrum, uzağa çek
kendini, Bakay da gününü görsün diye.
Sen düşünceni apayrı kıl.
Yavrun boy atıp ata bininceye dek,
Ok geçmez kürkünü giydirme,
Öte dünyaya göçen Manas'ın,
Yavrum, babası olduğunu bildirme.
Yaşı on ikiye geldiğinde
Gönder Kırgız'a – Talas'a.
Kuran okut, Kanıkey,
Yoldaşım sultan Manas'a.
Yaşı on ikiye geldiğinde
Ben sarp geçidin başını kollarım.
Keçi kürküm sırtımda,
Bakay çile içinde ölmezse,
Kıyametin yüzünü görmezse,
Yiğitten kalan armağanı
Ben kendime yoldaş edinirim.
Bilmediği işi bildirip,
Bilgili Bakay koca –
Sezmediğini sezdiririm.
Şahin Bakay koca –
Yanımda gezdirip er kılarım,
Er oğluyla denk kılarım,
Kaplan Manas bozkurdun
Ta kendisiyle denk kılarım.
Belini sıkıca kuşatırım,
Beecin'deki kara Kıtay'dan
Ben yiğidin kan pahasını ararım.
Sağ esen gelirse yetimim,

Ölöñdüü gana cerge ört koem,

Kara bir suuga kan kuyam,
Aman cürsö cetimim
Artıkça ele elge çep kılam.
Kurgan bala cetimdi
Kuday Talas körgözsö,
Altın taacım* kiygizem,
Aman kelse cetimi –
Cetim aman kelbese –
Badışa Bakay ölgönü!
Aman kelse Semetey –
Cırgap ele Bakay kalganı,
Keçigip kalsa Kanıkey –
Bakaydı gana Kuday urganı!
Kayrılıp aman kelgiçe,
Karıyanı körgüçö,
Törö Bakay kabılan
Töö kaytarıp oñormun,
Cargak şımım kötümdö,
Men caman attuu bolormun!»
Muñkanıp ıylap zor Bakay,
Buyrugu eken Kudaydın,
Bu sözünö köndü emi.
Keçee, kabılan Manas ölgöndö,
Kaygını kuu can körgöndö,
Belgilüü külük can ele,
Katagandın kan Koşoy
Azaga bergen mal ele.
Cetim menen cesirim
Alıska sapar bir cürsö,
Aşkere minip ketsin – dep,–
Bir tilegim bar ele.
Tilegim gana Kuday berdi – dep,–
Kartaygan Bakay karıya
(Kançalık sapar col tartıp,

Kambıl gana bolgon oluya).
Taytoruday buudandın

Çayırlı yere ateş salarım,

Kara bir suya kan dökerim,
Sağ gezerse yetimim,
Ele fazlasıyla siper kılarım.
Zavallı yetim çocuğa
Hüda Talas'ı gösterirse,
Altın tacımı giydiririm,
Sağ gelirse yetimi –
Yetim sağ gelmezse –
Padişah Bakay ölmüş bil!
Sağ gelirse Semetey –
Bakay sevinç içinde kalır,
Gecikip kalırsa Kanıkey –
Bakay'ı Hüda çarpmış demektir!
Dönüp sağ salim gelene dek,
İhtiyarı görene dek,
Töre Bakay, o kaplan,
Deve güdüp geçinirim,
Meşin şalvarım sırtımda,
Kötü adla anılırım ben!»
Dertlenip ağladı ulu Bakay,
Hüda'nın buyruğu imiş,
Bu söze boyun eğdi işte.
Hani, kaplan Manas öldüğünde,
Çilekeş can kaygıyı gördüğünde,
Namlı bir yüğrük idi o,
Katagan'ın hanı Koşoy'un
Yasa verdiği bir maldı o.
Yetimim ile dul karım
Uzağa sefer ederse bir gün,
Apaçık binip gitsin – diye –
Bir dileğim var idi.
Dileğimi Hüda verdi – diye –
Kocamış ihtiyar Bakay
(Nice sefere yol alıp,

Pişkin olmuş bir ermişti o).
Taytoru gibi küheylanın

Çap oloñun bek tartıp,
Kayıp sınduu buudandın
Kuyuşkanın uzartıp,
Badışa Bakay kayran şer
Basmayılın bastırıp,
Bar şaymandın baarısın
Taytoruga tarttırıp,
Col corgoluu, canga tınç,
Colgo cakşı Akborçuk.
Kaygılanıp zar ıylap,
Karıp kelgen çagında,
Enekesi Çıyırdıga arınap.
Akborçuk minip col tartsa,
Murazına cetsin – dep,–
Kökcaldan kalgan cetimin,
Aman-esen Çıyırdı
Ala kaçıp ketsin – dep,–
Arıslan Bakay karıya,
Dalaydı körgön oluya
Azık izdep barganda,
Ayabagan dümöktü
Sala kelgen emespi,
Atayılap Akborçuk
«Enekem şorduu minet» – dep,–
«Kalaaluu Bukar şaarına
Ala kelgen emespi.
Enesi miner Akborçuk
Basmayılı basıluu
Cügönünün astında
Okoro tüygön ak okto,
Sapar cürsö ılayık
Akborçukka çak okto,
Beren Bakay karıya
Kakcaldıgın bilgizip,
Amandaşıp söz salıp,
Aşkere gana için küygüzüp,
Ata bolup ekööno,
Eki tulpar at alıp,

Kolanını sımsıkı çekip,
Gayıp misali küheylanın
Kuskununu uzatıp,
Padişah Bakay, yiğit arslan,
Kolan kayışını bastırıp,
Var olan takımın hepsini
Taytoru'ya yükletip,
Yolda rahvan, cana rahat,
Yola elverişli Akborçuk.
Kaygılanıp zâr zâr ağlayarak,
Garip düştüğü çağında,
Anası Çıyırdı'ya adayarak.
Akborçuk'a binip yola çıksa,
Muradına ersin – diye –
Bozkurttan kalan yetimini,
Sağ esen Çıyırdı
Alıp kaçıp gitsin – diye –
Arslan Bakay ihtiyar,
Nicesini görmüş ermiş,
Azık aramaya vardığında,
Görülmedik bunca zahmeti
Göze alıp gelmedi mi,
Akborçuk'u da mahsus,
«Bahtsız anam biner» – diye – «Kaleli
Bukar şehrine
Alıp gelmedi mi.
Ananın bineceği Akborçuk,
Kolanı bastırılmış,
Geminin altında,
Sımsıkı düğümlenmiş ak yular,
Sefere çıksa yaraşır,
Akborçuk'a denk yular,
Yiğit Bakay ihtiyar,
Bozkurtluğunu belli edip,
Esenleşip söz açıp,
İçini büsbütün yakıp,
İkisine ata olup,
İki tulpar at alıp,

Enekesi Çıyırdı,
Emi Bakay bata alıp,
Kaçıp cürgön karıptın
Cesirligin kördü ele.
Taytoru menen Akborçuk
Kaçkan eki ayımga
Tartuu kılıp berdi ele.
Bayakı Bakay ereniñ
Baabedindi aytıptır,
«Manastan kalgan cetimim
Azık kıla ketsin – dep,–
Murazına cetsin» – dep,–
Boruk ele alıp kaytıptır.
Ala kelgen ker boruk,
Ak coltoy Bakay, Kanıkey
Kurbaldaşı Manaska
Kuran okup kalışıp,
«Baabedin» – dep, boruktu
Kudayga aytıp çalışıp.
Can kazandı dayardap,
Içek-karın, öpkö-boor
Biröön koyboy salışıp.
Bagılan tattuu, şirin baş
Azık kılıp ketüügö
Baykuştar bor* kaynatıp alışıp,
Kaçıp barıp cetkiçe,
Kanımdan kalgan Semetey
Karaanduu cetim cesin» – dep,–
Kurcununa salışıp,
Ar bir işin şaylanıp,
Manastan kalgan can kazan
Kancıgaga baylanıp,
Dayardanıp turdu emi.
Bayakı, kabılan katın Kanıkey
Bakayga kepti kıldı emi.
Köödöngö sıybayt köp sanaa,
Kökcal ceñeñ dolunun
Közünün caşı on talaa.

Anası Çıyırdı,
Şimdi Bakay hayır dua alıp,
Kaçıp giden gariplerin
Dulluğunu görmüştü.
Taytoru ile Akborçuk'u
Kaçan iki hanıma
Armağan edip vermişti.
O bildiğin Bakay eren,
Baabedin adağını anmış,
«Manas'tan kalan yetimim
Azık edinip gitsin – diye –
Muradına ersin» – diye –
Bir erkeç alıp dönmüş.
Alıp geldiği kır erkeci,
Uğurlu Bakay ile Kanıkey,
Akranı Manas için
Kuran okuyup durdular,
«Baabedin» – deyip erkeci
Hüda'ya adayıp kestiler.
Can kazanı hazırlayıp,
İşkembeyi, bağırsağı, ciğeri
Hiçbirini komadan kattılar.
Besili tatlı, şirin başı
Azık edip götürmeye,
Biçareler etini kaynatıp aldılar,
Kaçıp varıp erişene dek,
Hanımdan kalan Semetey,
Kara bahtlı yetim yesin» – diye –
Heybesine koydular,
Her bir işini düzenleyip,
Manas'tan kalan can kazanı
Terkiye bağladılar,
Hazırlanıp durdu işte.
O bildiğin kaplan kadın Kanıkey,
Bakay'a söz söyledi işte.
Göğse sığmaz bunca tasa,
Bozkurt yengenin, o çılgının,
Gözünün yaşı on dere olup akar.

Bayakı, karagattay kayran köz
Bakayga kepti salarda,
Kamçı boyu caş ketet.
Bödönödöy kayran köz –
Bakayga kepti salarda
Bölök-bölök caş ketet.
«Aba Bakay, sultan kan,
Kaçıp aldım Bukarga.
Aba, murazıma cetembi?
Buyrugu eken Kudaydın,
Siz öñdöngön karını
Bu cerge taştap ketembi?
Kan Bukarga barganda
Kan aba, Bakay, oylonçu,
O törküngö cetip konombu?
Törösünön ayrılgan
Kaçkın katın dedirtip,
Men caman gana attuu bolombu?
Abake, törküngö gana barıp
konboymun, Uşak ele kılıp cebeybi!
Tentigen katın dedirtip,
Caman gana attuu bolboymun.
Kan aba, Bakay, kep ugup,
Men törküngö barıp eteyin.
Bukarga kaçıp barganda
Men ne murazga ceteyin.
Arkama gana bütkön oloñ çaç,
Aba, Bakay, azıp ele kaldım
kırgızdan
Menin atam Temir kan
Emi kayda gana batat kurgan baş?
Kara gana niet ceri bar,
Bukardagı sarttardın
Uşak ele kebi cebeybi?!
Törösünön ayrılgan,
Tentigen ele katın debeybi?!
Kara özöndün kara taş
Aşkan ele katın debeybi?!
Kazına-mülkün Talaska

O kuş üzümü gibi güzelim göz,
Bakay'a söz açarken,
Kamçı boyu yaş gider.
Bıldırcın gibi güzelim gözden –
Bakay'a söz açarken,
Bölük bölük yaş gider.
«Aba Bakay, sultan han,
Kaçıp sığındım Bukar'a.
Aba, muradıma erer miyim?
Hüda'nın buyruğu imiş,
Sizin gibi ihtiyarı
Bu yerde bırakıp gider miyim?
Han Bukar'a vardığımda,
Han aba Bakay, bir düşün,
Baba evine varıp konar mıyım?
Beyinden ayrılmış
Kaçkın kadın dedirtip,
Kötü adla mı anılırım ben?
Abake, baba evine varıp
konmam ben, Dedikodu edip yemez mi!
Serseri kadın dedirtip,
Kötü adla anılmam ben.
Han aba Bakay, sözü dinle,
Baba evine varıp n'edeyim.
Bukar'a kaçıp vardığımda,
Ben hangi murada ereyim.
Sırtıma dek uzayan gür saç,
Aba Bakay, düşüp kaldım
Kırgız'dan,
Benim atam Temir han,
Şimdi nereye sığar bu zavallı baş?
Kara niyetli bir yanı var,
Bukar'daki Sartların
Dedikodusu yemez mi beni?!
Beyinden ayrılmış,
Serseri kadın demez mi?!
Kara vadinin kara taşını
Aşıp gelmiş kadın demez mi?!
Hazinesini, malını Talas'a

Çaçkan ele katın debeybi?!	*Saçıp gelmiş kadın demez mi?!*
Beycayına çıdabay,	*Yerinde duramayıp,*
Begireek tentip Bukarga	*Daha beter sürünüp Bukar'a*
Kaçkan ele katın debeybi?!	*Kaçıp gelmiş kadın demez mi?!*
Taygan ittey bürüştöp,	*Tazı gibi büzüşüp,*
Celgen katın debeybi?!	*Koşup gelmiş kadın demez mi?!*
Taloon-zorduk cakından	*Yağmayı, zulmü yakından*
Körgön ele katın debeybi?	*Görmüş kadın demez mi?*
Kolundagı balasın	*Kucağındaki yavrusunu*
Karıp ele bolup berdi – dep,–	*Garip düşürüp verdi – diye –*
Özünön körüp korduktu	*Zilleti kendinden bilip,*
Talastan gana tentip keldi – dep,–	*Talas'tan sürünüp geldi – diye –*
Abake, Bakay kabılan,	*Abake, kaplan Bakay,*
Ösök bir sözün kılbaybı?	*İftira sözü etmez mi?*
Özü boş kaçkın katın – dep,	*Kendisi başıboş kaçkın kadın – diye,*
Ötkörö şıldıñ kılbaybı?!	*Adamakıllı alay etmez mi?!*
Oşo kepti ukkanda	*O sözü işitince,*
Ardıkkandan can ölböy,	*Arlanmaktan can ölmez de,*
Oşondo dolunu Kuday urbaybı?!	*İşte o zaman bu çılgını Hüda çarpmaz mı?!*
Bukarga kaçıp barganda,	*Bukar'a kaçıp vardığımda,*
Ketmen algan tacikter.	*Çapa tutan Tacikler,*
Ulugunan ayrılgan,	*Ulusundan ayrılmış,*
Tentigen ele katın debeybi?	*Serseri kadın demez mi?*
Köönü kelse, oşol curt,	*Gönlü isterse o halk,*
Bulamdı bulap albaybı,	*Malımı yağmalayıp almaz mı,*
Buzulgan katın – dep, aytıp,	*Yoldan çıkmış kadın – deyip,*
Buzuktu çoguu salbaybı!	*Hep birden fitne salmaz mı!*
Aba, Bakay, kökcal kan,	*Aba Bakay, bozkurt han,*
Sizge ayta gana turgan kebim bar.	*Size söyleyecek sözüm var.*
Kapırga çalış eken – dep,–	*Kâfire çalar bir hali var – diye –*
Menin atam Temir kandan	*Benim atam Temir handan,*
Kaadaluu balañ Kanıkey	*Töreli kızın Kanıkey'in,*
Kadırı gana kalgan ceri bar.	*Gönlümün kırıldığı bir yer var.*
Oluya bergen on cardı,	*Ermişin verdiği on sadakaya,*
Men bata debey kalgamın,	*Dua demez oldum ben,*
Men orok murun atamdı,	*Orak burunlu atama da,*
Ata gana debey kalgamın.	*Ata demez oldum ben.*
Keçee, kara dinden* ak bolup,	*Hani, kara dinden ak olup,*

Kan Azızdın Almambet,
Kapırdan gana kaçıp cat bolup,
Uşu Beecindin kanı bolguça,
Çaçıp ele çoguu cıygandı,
Izdep ele calgız ıymandı.
Altın tagın may kılıp,
Aşkere tilge kirbeyt – dep,–
Aytkanımdı bilbeyt – dep,–
Atası Azız kan gana soyup
cay kılıp,
Meltirep catkan tozokton
Kümüş tagın kan kılıp,
Atası Kün cañ-cuñdu cay kılıp,
Çaçıp ele iygen cıygandı,
Şuru otogot*, marcan taş,
Luñtuñdan gana soyup bir miñ kan,
Çın eken dep tiktegen
Karabçısın* kaldaytkan,
Kaldaydan gana soyup bir miñ can, Bir
eken dep tiktegen
Taş sayıngan* kıtaydın
Tazasın gana soyup sın kılgan,
Bısmılda* gana sözdü çın kılgan.
Oşondo, ölbögöndön kalışkan,
Bereniñ Beecinge gana beypay
baştagan. Tınbastan gana altı ay
salışkan.
Beecinde mingen altın tak,
Bek adal tüşüp oyuna,
Munu talak* ele kılıp taştagan.
Enekesi Altınay,
Sarı taldan saydırgan
Talı kalgan Beecinde,
Sap* altından casagan
Tagı kalgan Beecinde.
Bek bekitken kırk eşik,
Baarı gana kalgan Beecinde.
Kırk uruu kıtay, kımbat curt

Han Azız'ın oğlu Almambet,
Kâfirden kaçıp yad olup,
Şu Beecin'in hanı olmaktansa,
Toplanıp yığılmış varı saçıp,
Yalnız imanı arayıp.
Altın tahtını yağ edip,
Açık söze asla girmez – diye –
Dediğimi bilmez – diye –
Atası Azız hanı boğazlayıp
yere serip,
Upuzun yatan tamudan
Gümüş tahtını kan edip,
Atası Kün cañ-cuñu yere serip,
Devşirip yığdığını saçıp,
Mercan düğme, inci taş,
Luñtuñ'dan bin han boğazlayıp, Gerçek
imiş diye bakılan
Nöbetçisini yere seren,
Kalday'dan bin can boğazlayıp, Tek imiş
diye bakılan
Taş kuşanan Hıtay'ın
En arısını kesip sınayan,
Bismillah sözünü gerçek kılan. O zaman
ölmeyenler sağ kaldı,
Yiğidin Beecin'e kargaşa
başlattı. Durmadan altı ay vuruştular.

Beecin'de bindiği altın taht,
Pek helâli düşüp aklına,
Bunu boşayıp bırakıverdi.
Anası Altınay,
Sarı söğütten diktirdiği
Söğüdü kaldı Beecin'de,
Saf altından yapılmış
Tahtı kaldı Beecin'de.
Sımsıkı kapatılmış kırk kapı,
Hepsi kaldı Beecin'de.
Kırk boy Hıtay, aziz yurt,

Aylı gana kalgan Beecinde.
Alganı cürüp ayrılıp,
Al Esendin Burulça,
Zaybı gana kalgan Beecinde.
Altının talak bir kılıp,
Al Beecinge çır kılıp,
O, Beecinde gana kantip
turam? – dep,– Sarı altın mülkkö
tolgondo,
Kararıp küygön tozokton

Obası kaldı Beecin'de.
Aldığı eşinden ayrılıp,
O Esen'in kızı Burulça,
Karısı kaldı Beecin'de.
Altınını boşayıp,
O Beecin'e kavga salıp,
Ah, Beecin'de nasıl
durayım? – diye – Sarı altın mülke
dolunca,
Kararıp yanan tamudan

Canımdı gana azat kılam – dep,–
Mekege cetip konom – dep,–
Uşu kapırdın kanı bolguça,
Men busurman gana kulu
bolom – dep,–
Men Beecinde kantip
turam? – dep,–
Canımdı gana azat kılam – dep,–
Izdegen gana calgız ıymandı.
Keleme gana şarıp kurandı.
Caratkan gana calgız Kudaydı,
Çaçkan gana kalıñ kıtaydı.
Alöökö uulu Koñurbay.
Keçee, on ekide çagında,
Çoñ-Beecin gana kirip kayrılgan,
Oşondo on eki gana caşta ayrılgan.
Capaa tartıp birdi izdep,
Caydak gana kaçıp dindi izdep,
Obodon bulut kozgolup,
Oluya gana menen dos bolup,
Altay kanın öltürüp,
Kañgay gana kirdi dep ugup,
Kañgay kanın öltürüp,
Kara tappay cer cüzdön,
Oşo, Kökçö gana keldi – dep ugup,
Kökçö menen dos bolup,
Sarı-Arka kelip kongondo,
Kökçö kuldun kazına,

Canımı azat ederim – diye –
Mekke'ye varıp konarım – diye –
Şu kâfirin hanı olmaktansa,
Ben Müslüman'ın kulu
olayım – diye –
Ben Beecin'de nasıl
durayım? – diye –
Canımı azat ederim – diye –
Aradığı yalnız imandı.
Kelime-i şerifi, Kuran'ı.
Yaratan tek Hüda'yı,
Dağıttığı koyu Hıtay'dı.
Alöökö oğlu Koñurbay.
Hani, on iki yaşındayken,
Çoñ-Beecin'e girip dönmüştü,
O zaman on iki yaşında ayrılmıştı.
Cefa çekip birini arayıp,
Eyersiz kaçıp dini arayıp,
Gökten bulut devinip,
Ermişle dost olup,
Altay hanını öldürüp,
Kañgay'a girdi diye duyup,
Kañgay hanını öldürüp,
Yeryüzünde sığınak bulamayıp,
İşte, Kökçö geldi – diye duyup,
Kökçö ile dost olup,
Sarı-Arka'ya gelip konunca,
Kökçö kulun hazinesi,

Sandıgının baarısı	*Sandığının tamamı,*
Keregesi may bolup,	*Keregesi yağ olup,*
Kezikkende Almambet	*Almambet rast gelince,*
Kazaktardın Kökçösü	*Kazakların Kökçö'sü*
Tegele, kelbersigen kan bolup.	*Büsbütün kurumlanan han oldu.*
Oşo, tuurdugu may bolup,	*İşte, keçesi yağ olup,*
Tuşukkanda Almambet,	*Almambet denk gelince,*
Kazaktardın Kökçösü	*Kazakların Kökçö'sü*
Tuş-tuş gana cerge kan bolup.	*Dört bir yana han oldu.*
Keçee, ötüp ketken cayınan,	*Hani, geçip gittiği yerden,*
Menin ecem boluçu,	*Benim ablam olurdu,*
Akerkeç gana katın ayınan,	*Akerkeç kadın yüzünden,*
Akerkeç Kökçö katını,	*Akerkeç, Kökçö'nün karısı,*
Adamdan artık akılı,	*Aklı insandan üstün,*
Aylında cürsö tamır – dep,–	*Obamda gezen yâri var – diye –*
Kökçönün oşondo kılgan kapırı.	*Kökçö'nün o günkü kâfirliği bu.*
Almambet Çoñ-Beecinde cürgöndö,	*Almambet Çoñ-Beecin'de iken,*
Eptep gana alıp kelgin – dep,–	*Bir yolunu bulup getir – diye –*
Uluk boldu – dep ugup,	*Ulu oldu – diye duyup,*
Akerkeçtin ayınan,	*Akerkeç'in yüzünden,*
Kökçö menen Almambet	*Kökçö ile Almambet'in*
Buzuk ele boldu – dep ugup,	*Arası açıldı – diye duyup,*
Kopşoso kılıç ayzadan	*Kılıçtan, mızraktan şakırdayıp*
Kır çıgardı – dep ugup,	*Çekişme çıkardı – diye duyup,*
Aydarkandın aram siydik*	*Aydarkan'ın haram döl*
Kökçösü On eki kızdın kencesi,	*Kökçö'sü On iki kızın küçüğü,*
Çır çıgardı – dep ugup,	*Kavga çıkardı – diye duyup,*
Kalıñ kazak kamışka	*Koca Kazak'ı kamışlığa*
Kamap ketti – dep ugup,	*Kıstırıp gitti – diye duyup,*
Kabılan tuugan Almambet	*Kaplan doğan Almambet,*
Kamçı menen Kökçönü	*Kamçıyla Kökçö'yü*
Sabap gana ketti – dep ugup,	*Dövüp gitti – diye duyup,*
Keçee, buruluş caydı çalganda,	*Hani, dönemeç yeri kolaçan ederken,*
Bukardan tozup barganda,	*Bukar'dan karşılamaya varınca,*
Kocodon alım cıyganda,	*Hocadan vergi toplarken,*
Agınay kızı Aruuke	*Agınay kızı Aruuke'yi*
Ikelep Almam alganda	*Gönlünü edip Almam alınca,*
Altın aydar*, çok* belboo,	*Altın perçemli, püskül kuşaklı,*

Azız kandın calgızı
Oşondo, kelip kongon Talaska,
Çoro gana bolgon Manaska.
Ak cılkıdan boz bolup,

Azız hanın biriciği,
İşte o zaman gelip Talas'a kondu,
Manas'a çora oldu.
Ak yılkıdan boz olup,

Akırettik dos bolup,
Oşondo, gana Manas kep aytkan.
Alıstan kelgen kıraanga
At ençilep berbesem,
Bizdi Alda gana şıldıñ
kılbaybı?
Ton ençilep berbesek,
Bul coogo kirçü kıraanga
Bizdi Kuday gana şıldıñ
kılbaybı?
Ay, baybiçem, bargın – dep,–
Degenime köngün – dep,–
Kan atam Temir kandın Aktulpar
Törkülöp tüşüp atañdan
Alıp kelseñ Aktulpar
Azız kandın Almambet
Boo bir ençilep bergin – dep,–
Oşondo urgaaçıdan uz kezim,
Oşondo balañ Kanıkey,
Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu,
Men dolu Kudaydın süygön mendesi.
Oynop cürgön çagımda,
Oynoo bala tabımda,
Kan atam Temir kandın erkesi.
Oşondo töröm kep aytat:
«Degenime könörsüñ,
Erke bala kız eleñ,
Atakeñ Temir kandın tulparın
Eptep surap kelersiñ».
Aba, Bakay, ugup tur!
Almambet Beecin kelgende
Tilegim gana Kuday bergen kez.
Oşondo gana dolu men baybak

Ahiretlik dost olup,
İşte o zaman Manas söz söyledi:
Uzaktan gelen şahbaza
At pay edip vermezsem,
Bizi Allah maskara
etmez mi?
Kaftan pay edip vermezsek,
Bu düşmana dalan şahbaza,
Bizi Hüda maskara
etmez mi?
Ey hatunum, sen git – diye –
Dediğime uy – diye –
Han atam Temir hanın Aktulpar'ı,
Baba evine varıp atandan
Getirirsen Aktulpar'ı,
Azız hanın Almambet'ine
Bağıyla pay edip ver – diye –
O zaman kadınların en hünerlisiydim,
O zaman kızın Kanıkey,
Kara yağızın güzeli,
Müslüman'ın soylusu,
Ben deli, Hüda'nın sevgili kuluydum.
Oynayıp gezdiğim çağda,
Şen bir çocuk halimde,
Han atam Temir hanın nazlısıydım.
O zaman beyim söz söyler:
«Dediğime uyarsın,
Nazlı büyümüş kızdın sen,
Atan Temir hanın tulparını
Bir yolunu bulup ister getirirsin».
Aba Bakay, dinleyedur!
Almambet Beecin'den geldiğinde,
Dileğimi Hüda'nın verdiği çağdı.
O zaman ben deli bahtsız,

On eki gana caşka kelgen kez.
Coldoşko aldım Şuutunu
Oşondo cetimiş arga dilde artıp,

On iki yaşıma girdiğim çağdı.
Yoldaş edindim Şuutu'yu,
O zaman yetmiş yüke altın sarıp,

Ar kuyrugun örgöndö,
Ak cooluk tüşüp başıma
Men şorduu törkülöp ele Bukar
kelgende, Törkülöp tüşüp atamdan
Tartuu kılıp altındı,
Kança töö berip cıynadım.
Atakelep sabılıp,
Temir kanga calınıp,
Artıkça caman kuuradım,
Atamdın Aktulparın suradım.
Aytkanıma könböstön,
Aktulpardı berbesten,
Altındı kuyup alganda,
Kan atam azapka meni salganda,
Kan Bukardın şaarınan
Oñuraytıp oñşoytup,
Degenime könböstön,
Aktulpardı berbesten
Meni kuru uzattı şoñşoytup.
«O, karabet Kanıkey,
Menin degenime könböyt – dep,–
Kaalap kalsam Aktulpar,
Törkülöp alıp kelbeyt – dep,–
Bul oñbogon dolu oñboyt – dep,–
Atasına Kanıkey
Calgız tayça bolboyt» – dep,–
Oşondo kankor, kabılan
Caza ilip moynuma,
Calınsam ukpay sözümdü,
Cakşı gana körböy özümdü,
Catpay bir koyup koynuma,
Özöngö boyloy kongomun,
Aktulpardın ayınan
Keçee, altı ay gana salbar bolgomun.
Kılıgı gana kımbat can bolçu,

Her at kuyruğunu ördüğümde,
Ak yazma düşüp başıma,
Ben bahtsız, baba evine, Bukar'a
geldiğimde, Baba evine konup atamdan
Altını armağan edip,
Nice deve verip yığdım.
«Atacığım» deyip çırpınıp,
Temir hana yalvarıp,
Büsbütün perişan oldum,
Atamın Aktulpar'ını istedim.
Dediğime uymadan,
Aktulpar'ı vermeden,
Altını döküp alınca,
Han atam beni azaba salınca,
Han Bukar'ın şehrinden
Suratını asıp, hor görüp,
Dediğime uymadan,
Aktulpar'ı vermeden,
Beni eli boş yolladı, süklüm püklüm.
«Ah, kara yüzlü Kanıkey,
Benim dediğime uymaz – diye –
İstesem de Aktulpar'ı,
Baba evinden alıp gelmez – diye –
Bu onmaz deli onmaz – diye –
Atasının yanında Kanıkey
Bir tay kadar bile değildir» – diye –
O zaman o hunhar, o kaplan,
Suçu boynuma yükleyip,
Yalvarsam sözümü dinlemeden,
Beni hoş görmeden,
Koynuma bir kez yatmadan,
Vadi boyunca kondum ben,
Aktulpar yüzünden,
Hani, tam altı ay gözden düşmüş kaldım.
Huyu aziz bir can idi,

Oluyat bergen on cardı,
Bata gana debey kalgamın.
Oyloçu, Bakay abake,
Orok murun kara sart
Oşondo, ata gana debey kalgamın.

Men kuru gana Talas ketkenim,
«Kurup kalçı, ata» – dep,
Men atalıktan keçkemin,
Aktulpar gana kaçan algamın?
«Ölsöm da cüzün körböym» – dep,–
Men Kudayga ubada gana kılıp
salgamın.
Men, kacırday bolgon kara sart
Atama barıp eteyin?
Tetigi Sarı-Arkanı cerdegen,
Ecekem Akerkeçten tuulgan
Karın bölö* al ele,
Men Ümötöy kirip keteyin.
Aba, Bakay, sultanım,
Ayta gana turgan kebim bar,
Aktulpardın ayınan
Kelin çak ker-mur aytışıp,
Atamdan köñülüm kalgan cerim bar.
Men karabet Kanıkey
Iylap gana ıylap ketkemin.
«Bir tayınça körböyt» – dep,–
Men atalıktan keçkemin.
Oy, abake, Bakay kan,
Oloñdoy bolgon kayran çaç,
Oluyaman ayrılıp,
Oñuraygan aramga
Men kantip gana bardım kayran baş.
Acalım gana cetse ölömün,
Kılıgı bar Temir kanıñdı
Aba Bakay, kıynalbay kantip
körömün?
Kudañız Temir kanıñdın
Cüyö bilbeyt Temir kan,

Ermişin verdiği on sadakaya,
Dua bile demez oldum.
Düşünsene, Bakay abake,
Orak burunlu kara Sart'a,
O zaman ata bile demez oldum.

Eli boş Talas'a gittim ben,
«Kahrolasın, ata» – deyip,
Ben atalıktan geçtim,
Aktulpar'ı ne zaman aldım ki?
«Ölsem de yüzünü görmem» – diye –
Ben Hüda'ya ahdedip
koydum.
Ben, akbaba misali kara Sart'a,
Atama varıp n'edeyim?
Şu Sarı-Arka'yı yurt edinen,
Ablam Akerkeç'ten doğma,
Öz teyze oğluydu o,
Ben Ümötöy'e sığınayım.
Aba Bakay, sultanım,
Söyleyecek sözüm var,
Aktulpar yüzünden,
Gelinlik çağda ağız dalaşı edip,
Atamdan gönlümün kırıldığı yer var.
Ben kara yüzlü Kanıkey,
Ağlaya ağlaya gittim.
«Bir tay kadar görmez» – diye –
Ben atalıktan geçtim.
Ey abake, Bakay han,
Urgan gibi gür, güzelim saç,
Ermişimden ayrılıp,
O asık suratlı harama
Nasıl varayım, zavallı başım.
Ecelim yeterse ölürüm,
O huysuz Temir hanını,
Aba Bakay, üzülmeden nasıl
göreyim?
Dünürünüz Temir hanın –
Temir han usul bilmez,

Oşondo malga gana karoo can bolçu.
Iylasam ukpay sözümdü,
Tayça gana körböy özümdü,
Kıyalı mınça bar bolçu.

Mala karşı pek kıskanç bir candı o.
Ağlasam sözümü dinlemez,
Beni bir tay kadar görmez,
Böylesine huyu vardı.

Özünün kılıgı gana caman
kan bolçu. Azaptı tartıp cöö çurkap,
Keçee, azaptı başka salganda,
Altı ay gana salbar kalganda
Ölböy-citpey burkurap,
Muñ tartıp ıylap ötkömün.
Bucugur sakal kara sart
Men oşondo atalıktan keçkemin.
Artıkça ıylap algamın,
«Ölgönçö cüzün körböym» – dep,–
Men üç şaarga gana canım bagayın.
Oşondo, ubada kılıp salgamın.
Şaarınan ıylap ketkemin,
Oşondo, atalıktan keçkemin.
Acalım cetse ölöyün,
Oşondoy kılgan atamdın
Kantkende gana cüzün köröyün!
Atam Temir kanga bargıça
Bölökkö tentip ölöyün,
Bukarga barıp eteyin,
Men atama barganda
Ne murazga ceteyin!
Kaldayıp tuman sögülgön,
Kapkara şaar körüngön,
Kagılayın abake,
Men kan Kokon kirip keteyin.
Kan Kokon barıp catayın,
Corugum menen batayın,
On ekige çıkkança
Moynuna gana tumar tagayın,
Ölgöndö körgön çunaktı
Mına mintip bagayın.
Kokonduk salsa korduktu
Çaydoosu altın, çayı arzan

Kendi huyu kötü
bir handı o. Azap çekip yaya koşup,
Hani, azabı başıma sardığında,
Altı ay gözden düşmüş kaldığımda,
Ölmeden yitmeden hıçkırıp,
Dert çekip ağlayıp geçtim.
Kırçıl sakallı kara Sart'tan,
Ben o zaman atalıktan geçtim.
Fazlasıyla ağladım,
«Ölene dek yüzünü görmem» – diye –
Üç şehirde başımı besleyeyim ben.
O zaman ahdedip koydum.
Şehrinden ağlayıp gittim,
O zaman atalıktan geçtim.
Ecelim yeterse öleyim,
Bana bunu eden atamın
Yüzünü nasıl göreyim!
Atam Temir hana varmaktansa,
Ellere sürünüp öleyim,
Bukar'a varıp n'edeyim,
Ben atama vardığımda
Hangi murada ereyim!
Koca sisin söküldüğü,
Kapkara şehrin göründüğü,
Kurbanın olayım abake,
Ben han Kokon'a gireyim.
Han Kokon'a varıp yatayım,
Kendi halimle sığınayım,
On ikisine basana dek,
Boynuna muska takayım,
Güç bela gördüğüm yavrucağı
İşte böyle besleyeyim.
Kokonlu zulüm ederse,
Çaydanlığı altın, çayı ucuz,

Catsa gana candı tındırgan
Busurmandın şaarına
Samarkan gana öñdüü kalaa cok
Men Samarkan öñdüü kirip keteyin.
Kaadaluu gana kakcal ölböy kal,
Samarkanda Sansız bar,
Oşonun tilin alayın,

Yatana can dinlendiren,
Müslüman şehirleri içinde
Samarkan gibi kent yok,
Ben Samarkan gibisine gireyim. Töreli
bozkurt, ölmez olaydın,
Samarkan'da Sansız var,
Onun sözünü tutayım,

Aytkanına könöyün,
Arkalap ele bargan Semetey
Ayköldön kalgan calgız – dep,
Men murutukka* bereyin
Kudaydın salgan buyrugu
Uşunday gana eken köröyün*
Altı-Şaar, Ancıyan
Ayagı kıştak Margalañ,
Atam kara niet Temir kan,
Temir kan barıp eteyin,
Köñülüm kalgan çoñ Bukar,
Men oşo şaarga barganda
Ne murazga ceteyin.
Cetim menen enekem
Moyunuma artayın,
Öz azabın tartkıça
Aylanayın, Bakay kan,
Cat azabın tartayın.
Duşman boylop konoyun,
Biröögö koñşu boloyun».
Kanıkey mınday degen soñ
Kanıñız Bakay kabılan
Karap çıdap turalbay,
Bayakı, kaygırıp ketti oluyañ.
«Tuygunum ele Manas, ölböy kal!
Uşu turgan Kanıkey,
Ce tuuralanıp til albayt,
Bul öñdöngön korduktu,
Ce mendesine berbey kal!
Kabılandın barında,
Kapır menen busurman,

Dediğine uyayım,
Sırtımda taşıyıp götürdüğüm Semetey,
Ayköl'den kalan biricik – diye,
Ben bir mürebbiye vereyim,
Hüda'nın saldığı buyruk
Böyleymiş, göreyim.
Altı-Şaar ve Ancıyan,
Ucunda kışlak Margalañ,
Atam kara niyetli Temir han,
Temir hana varıp n'edeyim,
Gönlümün kırıldığı koca Bukar,
Ben o şehre vardığımda
Hangi murada ereyim.
Yetim ile anacığımı
Boynuma yükleneyim,
Öz azabını çekmektense,
Kurban olayım, Bakay han,
Yad azabını çekeyim.
Düşman boyunca konayım,
Birine komşu olayım».
Kanıkey böyle deyince,
Hanınız kaplan Bakay,
Bakıp dayanamadan,
O bildiğin ermişin kederlendi gitti.
«Şahinim Manas, ölmez olaydın!
Şu duran Kanıkey
Ne doğrulup söz dinler,
Bu türlü zilleti, Hüda,
Sen kuluna hiç verme!
Kaplan sağken,
Kâfir ile Müslüman

Menin kan ekenim bilçü ele.
Katın turmak, kadırım
Kabılan gana Manas bilçü ele.
Kaçıp ele tentip cetimi,
Bukarga gana tentip kelbey kal!

Benim han olduğumu bilirdi.
Kadın şöyle dursun, kadrimi
Bir kaplan Manas bilirdi.
Kaçıp sürünen yetimiyle,
Bukar'a sürünüp gelmez olaydım!

O, Kanıkey, kulunum,
Kazmak ele bolduñ orumdu.
Karaluu cürüp til albay,
Kanıkey, kaynatmak bolduñ
şorumdu. Keçee, çalıyar tiybes Beecindi

Ah Kanıkey, kulunum,
Mezarımı kazar oldun.
Yaslı gezip söz dinlemeden,
Kanıkey, kaynatır oldun
çilemi. Hani, kimsenin el süremediği
Beecin'i,

O, Kanıkey, kulunum,
Sen kara niet ekensiñ.
Sen minte gana berseñ oñboysuñ!
Keçee, iyrip gana aydap kırganda,
Ata – adamdın mazarı,
Kordoy berseñ atañdı
O, Kanıkey, kulunum,
Egerde gana eki bolboysuñ.
Kazgaldak degen kayran kuş
Kayrılbay gana uçkan talaasın.
Tagınan ıylap turganda,
Kim taştasın, Kanıkey,
Karından gana çıkkan balasın.
Eri ölüp cesir bolgon soñ
Eñkeyip ele katın oñuuçu.
Eri ölgöndö katınga
Törkünü gana cakın boluuçu.
Bukarga barsañ konosuñ,
Kanıkey, murunKuday bolosuñ.
Kokongo kirseñ oñ kılbayt,
Senin cetimiñdi soo kılbayt.
Margalañ kirseñ oñ kılbayt,
Senin calgızıñdı soo kılbayt.
Kabılan Manas barında
Altı-Şaar, Kokondon
Ayda sabap, sarttardan
Altı miñ kunduz, miñ cambı

Ah Kanıkey, kulunum,
Sen kara niyetliymişsin.
Böyle gidersen onmazsın sen!
Hani, çevirip sürüp kırdığında,
Ata, kişiye mabettir,
Atanı hor gördükçe,
Ah Kanıkey, kulunum,
Asla iflah olmazsın.
Kazgaldak denen güzelim kuş
Dönmeden uçar gider kırından.
Tahtından ağlayıp durunca,
Kim bırakır, Kanıkey,
Karnından çıkan yavrusunu.
Eri ölüp dul kaldıktan sonra,
Kadın boyun eğip düzelirdi.
Eri ölünce kadına
Baba evi yakın olurdu.
Bukar'a varırsan konarsın,
Kanıkey, önce muradına erersin.
Kokon'a girersen hayır etmez,
Senin yetimini sağ komaz.
Margalañ'a girersen hayır etmez,
Senin biriciğini sağ komaz.
Kaplan Manas sağken,
Altı-Şaar'dan, Kokon'dan,
Her ay haraca kesip, Sartlardan,
Altı bin kunduz, bin yambı

Alım gana aldım oşondon.	*Vergi aldım ben oradan.*
Eey, balam Kanıkey,	*Ey yavrum Kanıkey,*
Ancıyan kirseñ oñ kılbayt,	*Ancıyan'a girersen hayır etmez,*
Cetimiñdi soo kılbayt.	*Yetimini sağ komaz.*
Keçee, Manas barında*	*Hani, Manas sağken,*
Keñ-Kolgo turdum cer caylap,	*Keñ-Kol'da durdum yurt tutup,*
Abaylaçı Kanıkey,	*İyi dinle, Kanıkey,*
On eki kanduu busurman,	*On iki hanlı Müslüman'ı,*
Kakançıluu Beecinge	*Kakançı'lı Beecin'e*
Men aydap ele bardım kembaylap,	*Ben önüme katıp sürüp vardım,*
Oşol Azireti Aalı şer	*O Hazreti Ali arslanın*
Aradan gana kelgen Beecinge	*Ta uzaktan geldiği Beecin'e,*
Atışıp gana kırgın salganda,	*Vuruşup kırgın saldığında,*
Çatıratıp kuuganda,	*Çatırdatıp kovaladığında,*
Iskender tiybes Kakançı	*İskender'in el süremediği Kakançı,*
Oşo bılkıldak kuuray bışkıça,	*O körpe kuray otu kavrulana dek,*
Mıyzamdın külü uçkuça,	*Mıyzam otunun külü uçana dek,*
Mıktap altı ay salışıp,	*Tam altı ay vuruşup,*
Keçee, kaarduu kazat* kılganda,	*Hani, kahırlı gaza kılındığında,*
Kakandın kanı Karıkan	*Kakan'ın hanı Karıkan,*
Talıkpay dalay salışıp,	*Yılmadan nice vuruşup,*
Tamaşanı kılganda,	*O temaşa koptuğunda,*
Keçee, Akkula gana okko uçkanda,	*Hani, Akkula okla düştüğünde,*
Alakem gana şeyit* ketkende,	*Alakem şehit gittiğinde,*
Beecinge gana kirip kayrılıp,	*Beecin'e girip dönerken,*
Baarı candın baası –	*Bütün canların pahası –*
Kan Sırgaktan ayrılıp,	*Han Sırgak'tan ayrılıp,*
Kanatınan kayrılıp,	*Kanadı kırılıp,*
Kara kılıp oturgan,	*Dayanak edindiği,*
Bayakı, kan Çubaktan ayrılıp,	*O bildiğin han Çubak'tan ayrılıp,*
Kırk uruu kıtay Kakançı	*Kırk boy Hıtay, Kakançı,*
Kırk eki kurçap alganda,	*Kırk iki kat kuşattığında,*
Kıstoonu başka salganda,	*Darlığı başa sardığında,*
Kanduu kanga kanışıp,	*Kana kan ile kanıp,*
Oşondo, kapır menen busurman	*O zaman kâfir ile Müslüman*
Kaçpay gana turup çabışıp.	*Kaçmadan durup vuruştu.*
Oşondo, uyadan gana calgız er ölüp,	*O zaman yuvanın tek eri öldü,*
Manastın ubarlaşı – teñi ölüp,	*Manas'ın dert ortağı – dengi öldü,*

Kuday betin körgözbö,
Muzburçak gana Kökçö kan ölüp,
Beecinge kez bolgon gana candın
baarı ölüp,
Ayzakerden er ölüp,
Beecinge aydalıp gana bargan
köp ölüp.

Hüda yüzünü göstermesin,
Muzburçak ile Kökçö han öldü,
Beecin'e denk düşen canların
hepsi öldü,
Mızrakçılardan er öldü,
Beecin'e sürülüp giden
çokları öldü.

Azuuların arkaytıp,
Oşondo at ölügü too bolup,
Katınının baarısı
Kara gana kiyip tul bolup,
Erkeginin baarısı
Cetim gana kalıp kün körüp.
Men bilemin Sarı-Arka,
Kökçönün gana uulu Ümötöy,
Taruusun gana taştay aktagan.
Kökçönün gana uulu Ümötöy –
O, Kanıkey, kulunum,
Karañgı caydak köçü bar,
Kan atamdı kembaylap,
Beecinge gana kanın töktü – dep,– Ce
baarın körgön oluya,
Ümötöy gana kuldun öçü bar.
Ümötöy gana barsañ kulunum,
Seni Sarı-Arka boyloy
kondurbayt, Bakaydın bakırıgı baş
carıp,
Ölgöndö körgön calgızıñ –
Semeteyiñ oñdurbayt.
Barıp koysoñ Sarı-Arka,
Sarı-Arkanı cer kılbayt,
Munun atası mınça kıldı – dep,–
«O düynö colun köröm – dep,–
Senin cetimiñdi oñ kılbayt.
Uluttuñ, Kuday, camanat,
Sakalımdın agında,
Saparımdın barında,
Ulutpay Manas, ala cat.

Azı dişleri sırıtıp kaldı,
O zaman at ölüsü dağ oldu,
Kadınların hepsi
Kara giyip dul kaldı,
Erkek evladın hepsi
Yetim kalıp gün gördü.
Ben bilirim Sarı-Arka'yı,
Kökçö'nün oğlu Ümötöy,
Darısını taş gibi ağartmış.
Kökçö'nün oğlu Ümötöy –
Ah Kanıkey, kulunum,
Karanlık, çıplak göçü var,
Han atamı yedekleyip,
Beecin'de kanını döktü – diye – Ya hepsini
görmüş ermiş,
Ümötöy kulun öcü var.
Ümötöy'e varırsan kulunum,
Seni Sarı-Arka boyunca
kondurmaz, Bakay'ın feryadı baş yarıp,

Güç bela gördüğün biriciğin –
Semetey'ine rahat vermez.
Varıp konarsan Sarı-Arka'ya,
Sarı-Arka'yı sana yurt kılmaz,
Bunun atası bize bunca etti – diye –
«Öte dünya yolunu görürüm – diye –
Senin yetimine hayır etmez.
İnlettin, Hüda, adım kötüye çıktı,
Sakalımın ağında,
Seferim henüz sürerken,
İnletme Manas, al götür beni.

Keñ bagalak, temir ton,
Kiyip turgan kezimde,
Cerdin cüzün celpintip,
Tiyip turgan kezimde,
Cetip sabap aalamdı,
Cetkileñdin barında,
Bilip turgan kezimde
Men mında gana ölböy ne boldum?!
Kürmömök gana bolduñ künümdü.
Tögöröktün tört burçun
Kömürdöy tepsep, kayran can
Basıp ele turgan kezimde,

Bol paçalı demir zırhı
Giyip durduğum çağımda,
Yeryüzünü dalgalandırıp,
Vurup durduğum çağımda,
Âleme yetişip vurup,
Gücüm kudretim yeterken,
Her şeyi bildiğim çağımda,
Ben o zaman ölmedim de ne oldum?!
Günümü düğümler oldun sen.
Dünyanın dört bucağını
Kömür gibi çiğneyip, güzelim can,
Basıp durduğum çağımda,

Cerdin cüzün cazalap,
Kayaşayak bergenin
Karmap alıp talkalap,
Cançıp turgan kezimde,
Mında gana ölböy ne boldum!
Ce urgaaçı albay tilimdi,
O, Kuday, uypaladıñ künümdü.
Tayıttıñ gana altın tagımdı,
Örttödüñ gana özön bagımdı,
Sırttanım gana Manas, ölböy kal,
Ce sındırdıñ gana menin
şagımdı!»
Badışa Bakay karıya,
Cetimi Semeteydin cayınan,
Kara niet Kanıkeydin ayınan
Ökürügü taş carıp,
Murutun bulkup ırgıtıp,
Sakalın gana culkup ırgıtıp,
Örtögülüp közünön,
Calın çıgıp oozunan:
Kanıkey tilim albasa –
Azır gana Bakay ölöm – dep,–
Ölböy gana kantip turam – dep,–
Til albasañ Kanıkey,
Men tim ele canım kıyam – dep,–
O, Kanıkey kulunum,

Yeryüzünü cezalandırıp,
Karşılık vereni
Yakalayıp parçalayıp,
Ezip durduğum çağımda,
O zaman ölmedim de ne oldum!
Kadın kısmı da sözümü tutmaz,
Ah Hüda, günümü perişan ettin.
Altın tahtımı kaydırdın,
Vadideki bağımı yaktın,
Yiğidim Manas, ölmez olaydın,
Ya da kırdın benim
dalımı!»
Padişah Bakay ihtiyar,
Yetimi Semetey'in halinden,
Kara niyetli Kanıkey yüzünden,
Feryadı taş yarıp,
Bıyığını yolup atıp,
Sakalını çekip atıp,
Gözünden alev dökülüp,
Ağzından yalım çıkıp:
Kanıkey sözümü tutmazsa –
Bakay şimdi ölür – diye –
Ölmeden nasıl durayım – diye –
Sözümü tutmazsan Kanıkey,
Ben düpedüz canıma kıyarım – diye –
Ah Kanıkey, kulunum,

Men çolpon gana elem batayın,	*Çolpan yıldızıydım, batayım,*
A düynö ketken Aykölgö	*Öte dünyaya giden Ayköl'ün*
Men ayaktaşa catayın	*Yanı başına yatayım,*
O, Kanıkey, kulunum,	*Ah Kanıkey, kulunum,*
Aytsam gana ukpay tilimdi,	*Söylesem sözümü dinlemeden,*
Uşu bügün Kanıkey,	*İşte bugün Kanıkey,*
Küyüttü körgön çagımda,	*Yasımı gördüğüm çağda,*
O, Kanıkey, kulunum,	*Ah Kanıkey, kulunum,*
Keltirmek ele bolduñ cinimdi!	*Cinimi başıma getirir oldun!*
Til albasa Kanıkey,	*Söz tutmazsa Kanıkey,*
Men tirüü gana cürböy ölöyün,	*Ben sağ gezmeyip öleyim,*
Akıldaş Manas mında cok,	*Akıl ortağım Manas burada yok,*
Men a düynö gana cüzün köröyün!	*Ben öte dünyanın yüzünü göreyim!*
Berenim gana Manas, ey, ölböy kal,	*Yiğidim Manas, ey, ölmez olaydın,* Ulum
Ulugum Manas, ala cat,	*Manas, al götür beni,*
Bek tutkun tüşüp, ey, talaada	*Bey tutsak düşüp, ey, kırlarda,*
Meenetti gana Bakay, körböy kal!	*Bu mihneti, Bakay, görmez olaydın!*
Manasım emi kaydan köröyün!	*Manas'ımı gayrı nerede göreyim!*
Asılım Manas, ölböy kal,	*Asilim Manas, ölmez olaydın,*
Ardıktı Bakay, körböy kal!	*Bu arı, Bakay, görmez olaydın!*
Can dep Kuday caratsañ,	*Can diye yarattınsa Hüda,*
Bul öñdöngön korduktu,	*Bu türlü zilleti,*
Mından kiyin bir Kuday,	*Bundan böyle, bir Hüda,*
Mendesine berbey kal!	*Kuluna hiç verme!*
Kabılan Manas ölgöndö,	*Kaplan Manas öldüğünde,*
Kaygını kuu can körgöndö	*Çilekeş can kaygıyı gördüğünde,*
Ölböy cüröm can üçün,	*Ölmeden gezerim can için,*
Ölböy tirüü cürgönüm	*Ölmeyip sağ gezişim*
Bir Semetey bala üçün!	*Bir Semetey yavrusu için!*
Ketpey tirüü cürgönüm	*Gitmeyip sağ kalışım*
Bir Kanıkey, sen üçün!	*Bir Kanıkey, senin için!*
Agarttıñ ey, bıyıl çaçımdı,	*Ağarttın ey, bu yıl saçımı,*
Azap kıldıñ ey, başımdı.	*Azap ettin ey, başımı.*
Bölök kıldıñ köönümdü,	*Gönlümü benden yad ettin,*
Akıl aytsam til albay,	*Akıl versem söz tutmadan,*
A, Kanıkey, kulunum,	*Ah Kanıkey, kulunum,*
Aşkere burduñ köönümdü!	*Gönlümü büsbütün burktun!*
Kaynattıñ balam, ey, kanımdı,	*Kaynattın yavrum, ey, kanımı,*

Köp calınsam, ey, til albay,
Küygüzdüñ menin canımdı!
Irımdı tulpar eken – dep,
Kök tulpardı mingenim.
Karaanduu bala ketti – dep,–
Azık alıp, ay cürgönüm
Kıyamattık ubarlaş
Manasıma ey, küygönüm!
Kudaydın salgan buyrugu,
Kanıkey, uşunday eken köröyün.
Kanım Manas ölgöndö,
Katardan başım ketiptir.

Çok yalvardım, ey, söz tutmadan,
Yaktın benim canımı!
Uğurdur, tulpar imiş – diye,
Gök tulpara binişim.
Kara bahtlı yavru gitti – diye –
Azık alıp ay boyu gezişim,
Kıyamete dek dert ortağım
Manas'ıma, ey, yanışım!
Hüda'nın saldığı buyruk,
Kanıkey, böyleymiş, göreyim.
Hanım Manas öldüğünde,
Katardan başım çıkmış.

Urgaaçı albay tilimdi,
O, Kanıkey kulunum,
Çın acalım cetiptir.
Uşuntüp Bakay – camanat,
Uypalanbay ölöyün,
Oşontüp Bakay oñgurap,
Oluyam dep zoñgurap,
Bakay ıylap algan soñ
Kabak ıylap, kan ıylap,
Bakay antip turganda
Karaluu katın dagı ıylap,
Irgilgende köz caşı
Arık boyu tögülüp,
Tañ, bilbeymin çın bolso,
Bir ak sakalçan dubana,
Eles-bulas Bakaydın
Közünö kelet körünüp,
Oşo kelgen dubana
Seldesi appak kazanday,
Kol alışıp turganda,
Kıykırsa ünü azanday,
Cesir menen Bakaydın
Arada ıyın basalbay:
«Burkuraba, Bakay kan,
Balam, muñkanbaçı, Kanıkey,
Buulumuñ bulap oñolot,

Kadın kısmı sözümü tutmayınca,
Ah Kanıkey, kulunum,
Gerçek ecelim yetmiş.
Böyle diyen Bakay – vah yazık,
Hırpalanmadan öleyim,
Böylece Bakay hüngürdeyip,
Ermişim deyip gümbürdeyip,
Bakay ağlamaya durunca,
Kaş ağladı, kan ağladı,
Bakay öyle dururken,
Yaslı kadın yine ağlayıp,
Süzülünce göz yaşı,
Ark boyunca döküldü,
Şaşılası, bilmem gerçek miydi,
Bir ak sakallı derviş,
Belli belirsiz Bakay'ın
Gözüne görünüverdi,
O gelen dervişin
Sarığı kazan gibi apak,
El sıkışıp dururken,
Haykırsa sesi ezan gibi,
Dul ile Bakay'ın
Arada ağıdını bastıramadan:
«Hıçkırma, Bakay han,
Yavrum, dertlenme, Kanıkey,
Varın yağmalansa da düzelir,

Bu balañ Bukarga kirip çoñoet.
Cetimiñ cetim cürüp cetilet,
Cergege cürüp koşulat.
Celikpeçi Bakay kan,
Oñ dalısı keñ bolot.
Oylonup, Bakay, keyibe,
Bu oyrondon kalgan cetimiñ,
O düynö ketken Manastın
Özünö tete er bolot.
Bu, taş cerdi çaap col kılat,
Bu, ölböy cürsö çıragıñ

Bu yavrun Bukar'a girip büyür.
Yetimin yetim gezip yetişir,
Yurduna dönüp katılır.
Telaşlanma, Bakay han,
Sağ küreği geniş olur.
Düşünüp, Bakay, tasalanma,
Bu yıkımdan kalan yetimin,
Öte dünyaya giden Manas'ın
Kendine denk bir er olur.
O, taş yeri yarıp yol eder,
O, ölmeden gezerse çırağın,

Dalay cerdi el kılat.
Koluñda kızıl celegiñ,
Baana kılsañ Semetey,
Manastan kalgan belegiñ».
Mına uşuntüp, aytıp dubana,
Alakan cayıp koydu emi,
Batasın berip dayındap,
Dubana közdön kayım boldu emi.
Moynuna gana tumar tagayın,
Bata bergen dubana
Karasa közgö ilinbeyt.
Çın oluya özü eken,
Cetimdi koldop cürgön kezi eken,
Mañdayıña balanı
Kayda ekeni bilinbeyt.
Bu belgini körgöndö,
Kurgan katın Kanıkey
Tizesi cerge bügülüp,
Koydum, aba, koydum – dep,–
Bakay kanga cügünüp,
Badışa abam – karıya,
Biri azır oluyam.
Abake, Bakay, kebimdi uk!
Senin tiliñ alayın,
Atam Temir şaarına
Tentip dolu barayın.
Aytkanıña könöyün,

Nice yeri el eder, yurt eder.
Elinde kızıl bayrağın,
Sığınak edinirsen Semetey'i,
Manas'tan kalan armağanın».
İşte böyle söyleyip derviş,
Avuçlarını açıverdi,
Duasını verip buyurup,
Derviş gözden kayboldu işte.
Boynuna muska takayım,
Dua veren derviş,
Bakılsa göze ilişmez.
Gerçek ermişin ta kendisiymiş,
Yetimi kolladığı çağıymış, Alnının karşısına yavruyu
Nerede olduğu bilinmez.
Bu alameti görünce,
Zavallı kadın Kanıkey,
Dizleri yere büküldü,
Vazgeçtim, aba, vazgeçtim – diye –
Bakay hana diz vurup,
Padişah abam – ihtiyar,
Biri şimdi ermişimdir.
Abake Bakay, sözümü dinle!
Senin sözünü tutayım,
Atam Temir'in şehrine
Sürünüp deli ben varayım.
Dediğine uyayım,

O, Kuday, başka salgan soñ,
Kırkıp iyip çıbıgın*,
It ayagın keçirip,
Kılıçtın mizin attatıp,
Kılıp berem ırımın,
Abake, Bakay, ak coltoy,
Degeniñe könöyün,
Ölgöndö körgön calgızdı
Men Bukarga bereyin.
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Aba, töbömö kınap tüyöyün,
Bereki, oyrondon kalgan calgızdı Men
Bukardan kelgiçe,
Aba, Bakay, on eki cılı küyöyün!
Kanzaadam sizdi körgüçö
Atasın tartkan er bolso,

Ah Hüda, başa saldıktan sonra,
Çubuğunu kırkıp,
İt çanağından geçirip,
Kılıcın ağzından atlatıp,
Yerine getiririm törenini,
Abake Bakay, uğurlum,
Dediğine uyayım,
Güç bela gördüğüm biriciği
Ben Bukar'a vereyim.
Urgan gibi gür, güzelim saçı,
Aba, tepemde sımsıkı bağlayayım,
Şu yıkımdan kalan biriciğe, Ben
Bukar'dan gelene dek,
Aba Bakay, on iki yıl yanayım! Han-
zâdem sizi görene dek,
Atasına çeken er olursa,

Aba, Bakay, kabılan,
Kayrılıp Talas köröyün.
Atasın tartpay al kalsa,
Aba, Bakay, kebimdi uk!
Acaldan murun ölöyün!
Tulpardan kalgan tuyaktın,
Tuu kazanat çunaktın
Caşı on ekige kelgiçe
Küyüp ele cürüp bagayın.
Badışa Bakay abake,
Baana gana kılıp bereyin,
Baatırdan kalgan calgızdı.
Badışa aba, sultanım,
Özüñö karaan gana kılıp bereyin!
Manastan kalgan men cesir,
Dolulugum bilgizip,
Erbeygen calgız cetimdi
Ereşen tartıp er kılıp,
Er uulu gana menen teñ kılıp,
Aba, Bakay sultanım,
Bir koluña tiygizem.
Bilbegenin bilgizip,

Aba Bakay, kaplan,
Dönüp Talas'ı göreyim.
Atasına çekmez de kalırsa,
Aba Bakay, sözümü dinle!
Ecelden önce öleyim!
Tulpardan kalan tırnağı,
Soylu küheylan yavrucağı,
Yaşı on ikiye gelene dek,
Yana yakıla besleyeyim.
Padişah Bakay abake,
Sığınak kılıp vereyim,
Bahadırdan kalan biriciği.
Padişah aba, sultanım,
Sana dayanak kılıp vereyim!
Manas'tan kalan ben dul,
Deliliğimi belli edip,
Bir başına dikilen tek yetimi,
Ergenliğe erdirip er kılıp,
Er oğluyla denk kılıp,
Aba Bakay, sultanım,
Bir gün eline ulaştırırım.
Bilmediğini bildirip,

Bilim ele körgöz cetimge.
Adırda cılkı ala baş,
Adırga gana cayıp otkozbo,
A düynö ketken dostuñdun
Egerde gana cogun coktotpo!
Kan ölgöndö karıya
Özöngö gana boyloy konuuçu,
Oşo cıyınga basıp colobo.
Bayakı kargan sakal – dep,–
Camanattı boluçu.
Tolgon – topko coloboy,
Bakay aba, tolgonup töö baga kör.
Karıp ölüp ketpesin,

Yetime ilim göster sen.
Kırlarda ala başlı yılkıyı
Kırlara yayıp otlatma,
Öte dünyaya giden dostunun
Yokluğunu sakın andırma!
Han ölünce ihtiyarlar
Vadi boyunca konardı,
O topluluğa yanaşma.
İşte kart sakal – diye –
Kötü söz ederlerdi.
Dolu kalabalığa yanaşmadan,
Bakay aba, sabredip deve besleyedur.
Garip ölüp gitmesin,

Acalı gana böödö cetpesin.
Calpak örköç kara nar –
Kanım Manastan kalgan Celmayan,
Tayaktasañ tük öödö
Aba Bakay, ak coltoy,
Aytkanıma könö kör,
Kayra kelse Talaska,
Atañ Manas kökcaldan
Amanat kalıp kaldı – dep,–
Ataña atap çalgın – dep,–
Başında altın okto bar,
Karan eneñ Kanıkey
Oşogo alıp bargın – dep,–
Aba Bakay sultanım,
Degenime könö kör,
Töö içinde Celmayan,
Cetimiñ Semeteyge bere kör.
Abake, Bakay, kabılan
Ayban da bolso murapım,
Manastan kalgan Celmayan
Özü kasıettüü mal ele,
Aybandıgı bolboso,
Adamdan gana estüü al ele.
Dostuñ Manas ölgöndö
Bödönödöy bökçöyüp,

Eceli boş yere yetmesin.
Yassı hörgüçlü kara ner –
Hanım Manas'tan kalan Celmayan,
Değnek vursan da asla ayağa
Aba Bakay, uğurlum,
Dediğime uyuver,
Talas'a yine dönerse,
Atan bozkurt Manas'tan
Emanet kaldı – diye –
Atana adayıp kes – diye –
Başında altın yular var,
Kara bahtlı anan Kanıkey,
Ona alıp var – diye –
Aba Bakay, sultanım,
Dediğime uyuver,
Develer içinde Celmayan'ı,
Yetimin Semetey'e veriver.
Abake Bakay, kaplan,
Hayvan da olsa muradım,
Manas'tan kalan Celmayan,
Kendisi kutlu bir maldı,
Hayvanlığına bakmazsan,
İnsandan akıllıydı o.
Dostun Manas öldüğünde,
Bıldırcın gibi büzülüp,

Bögüp ele kalgan Celmayan.
Badışa ötkön özöktö
Çögüp ele kalgan Celmayan.
Adamça bozdop, bukuldap,
Közdün caşın irgiltip,
Tögüp ele kalgan Celmayan.
Künü – on beş, tünü – on beş,
Buzulup ele çıktım caman at
Künü-tünü mınça kün,
Aza kütüp ottoboy,
Çögüp ele kalgan Celmayan.
Törösün Kuday aldı ele,
Töö içinde Celmayan
Tölgö gana bolup kaldı ele.
Semetey gana kayra kelgiçe,
Cetimiñ töö körgüçö,

Sinip kalmıştı Celmayan.
Padişahın geçtiği vadide
Çöküp kalmıştı Celmayan.
İnsan gibi bozlayıp, inleyip,
Göz yaşını süzdürüp,
Döküp durmuştu Celmayan.
Gündüzü on beş, gecesi on beş,
Bozulup çıktım, adım kötüye çıktı,
Gece gündüz bunca gün,
Yas tutup otlamadan,
Çöküp kalmıştı Celmayan.
Beyini Hüda almıştı,
Develer içinde Celmayan
Bir alâmet olup kalmıştı.
Semetey geri gelene dek,
Yetimin deveyi görene dek,

Töö içine moyunun
Burbay koer Celmayan,
Turbay koer Celmayan,
Kıbılanı bet alıp,
Çögüp ele alar Celmayan,
Közdün caşın irgiltip,
Tögüp ele alar Celmayan.
Celmayan mintip turganda
Kayıñ ele ıylar, tal ıylar,
Kankorum Manas ölbö – dep,–
Kaygırıp ele Bakay karı ıylar.
Aybanı mintip turganda,
Adamı kantip toktoyt – dep,–
Munu karagan candın baarı ıylar.
Kökcal aba, Bakay kan,
Ködöödön culup çöp berip,
Könök menen suu berip,
Aşkere gana azap tartarsıñ,
Cetimiñ kayra kelgençe,
Calpak örköç kara nar.
Celmayandı bagarsıñ.
Kulunuñ Semetey aman körünsö,

Develer içine boynunu
Çevirmez Celmayan,
Ayağa kalkmaz Celmayan,
Kıbleye yüz dönüp,
Çöküverir Celmayan,
Göz yaşını süzdürüp,
Döküverir Celmayan.
Celmayan böyle dururken,
Kayın ağlar, söğüt ağlar,
Hunharım Manas, ölme – diye –
Kederlenip ihtiyar Bakay ağlar.
Hayvanı böyle dururken,
İnsanı nasıl dursun – diye –
Buna bakan canların hepsi ağlar.
Bozkurt aba, Bakay han,
Çayırdan yolup ot verip,
Kovayla su verip,
Hayli azap çekersin,
Yetimin geri gelene dek,
Yassı hörgüçlü kara ner –
Celmayan'ı beslersin.
Kulunun Semetey sağ görünürse,

Dostuñ Manaska atap çalarsıñ.
Başında altın okto bar,
Baykuş Kanıkey ala bargın – dep,–
Cetimime tabış gana kılıp sa-
larsıñ.
Altı aram bulanı bulap alganda,
Buzuktu gana mıktap salganda,
Asmandan tüşkön altı kurç –
Algan canga artık mülk,
Kıykırıp ele kından çıgarsa,
Kan içpey kınga kirbegen,
Irmese taştan tartpagan,
Şiltese temirden gana kayra
kaytpagan.
Kançıgıñ Kanıkeydin şorunan

Dostun Manas'a adayıp kesersin.
Başında altın yular var,
Biçare Kanıkey alıp gitsin – diye –
Yetimime sen teslim eder-
sin.
Altı haram, malı yağmalayıp alınca,
Fitneyi iyice salınca,
Gökten inen altı çelik –
Alan cana üstün mülk,
Nara atıp kından çıkarılsa,
Kan içmeden kına girmeyen,
Değdi mi taştan dönmeyen,
Savruldu mu demirden geri
dönmeyen.
Kancığın Kanıkey'in çilesinden,

Kalıp kaldı abake,
Kara közüm kaşayıp,
Oşo altı aramdın kolunda.
Aalamga gana tatır mülk oşol,
Belgilüü Manas kökcaldan
Belekke gana kalgan kurç oşol.
Emi surap içse toybogon,
Aytkandan adam cañılbayt,
Atayı Manas dostuña
Asmandan gana tüşkön kurç oşol.
Sultan gana kırgız tabılbayt.
Kılıçtın kılduu mıktuusu –
Manas kan algan Zulpukor,
Kan aba, Bakay kandın Coykuma,
Cılgınduu gana ördöp caylagan.
Acıbaydın Açalbars,
Almambettin Coykuma,
Er Çubaktın Kılbolot,
Kılıçtın kıñkay ayagı –
Er Sırgak algan Arkesken,
Altı kıyın kurç oşol,
A düynö ketken asıldan kalgan
mülk oşol. Kırgızım öñdüü el kayda?

Kalıverdi abake,
Kara gözüm kararıp,
O altı haramın elinde.
Âleme değer mülktür o,
Namlı bozkurt Manas'tan
Armağan kalan çeliktir o.
İsteyip içse doymayan,
Söyleyen kişi yanılmaz,
Ta kendisi, dostun Manas'a,
Gökten inen çeliktir o.
Sultan Kırgız bulunmaz gayrı.
Kılıçların en keskini, en yeğ olanı –
Manas hanın aldığı Zulpukor,
Han aba, Bakay hanın Coykuma'sı,
Ilgınlıklar boyunca yaylayıp gezerdi.
Acıbay'ın Açalbars'ı,
Almambet'in Coykuma'sı,
Er Çubak'ın Kılbolot'u,
Kılıçların bir yandaki sonuncusu –
Er Sırgak'ın aldığı Arkesken,
Altı yaman çeliktir o,
Öte dünyaya giden asilden kalan
mülktür o. Kırgız'ım gibi el nerede?

Bakay aba, közüñ cok,
Esepsiz malın tapkanda,
Eselek tuugan altı kul
Menin emçegim cara çapkanda,
Esten ketip endirep,
Es ala albay catkanda
Erikpey sabap altı kul
Keçee, kökbörü kılıp tartkanda,
Calbıragı cargaktay,
Kazınam talap alganda
Karañgı gana tüngö salganda,
Tüşüp ketti altı kurç,
Köböş ele kuldun koluna.
Cetimim kelse canıña,
Aba, Bakay, kabılan,
Aytkanıma könö kör,
Atasınan kaldı – dep,–
Azattuu cakşı til menen
Cetimiñ Semetey alıp bere kör.
Sultan Manastan kalgan curt ele,
Aba gana Bakay, kayran dos,

Bakay aba, sen yokken,
Sayısız malını bulduklarında,
Akılsız doğan altı kul,
Benim mememi yarıp vurduklarında,
Kendimden geçip sersemleyip,
Kendime gelemeden yatarken,
Bıkmadan döven altı kul,
Hani, gökbörü gibi çekiştirdiklerinde,
Yaprağı zar gibi ince,
Hazinemi yağmalayıp aldıklarında,
Karanlık geceye saldıklarında,
Düşüverdi altı çelik,
Köböş kulun eline.
Yetimim yanına gelirse,
Aba Bakay, kaplan,
Dediğime uyuver,
Atasından kaldı – diye –
Özgürce, güzel dille,
Yetimin Semetey'e alıveriver.
Sultan Manas'tan kalan yurt idi,
Aba Bakay, güzelim dost,

Bozdosom dostuñ tabılbayt.
Açıgıp kaçtık Bukarga,
Menin açılgan cerim cabılbayt.
Baruuçu cerim – keñ Bukar,
Ketmenkor tacik, sart ele,
Sugalagın koybogon,
Emi, aba Bakay, baykaçı,
Kükügü talda küülöngön,
Bulbulu bakta süylöngön,
Argımak, buudan aralaş
Celege tarta baylagan.
Cerdegen Talas cer kayda,
Cetimiñ barıp Bukarga
Cergege kirip koşulup,
Kayra Talastı körör kün kayda?
Kıylanıp kuu can ölbösö,
Baltırkanı bilektey,

Bozlasam dostun bulunmaz.
Aç bîilaç kaçtık Bukar'a,
Benim açılan yaram kapanmaz.
Varacağım yer – geniş Bukar,
Çapacı Tacik, Sart idi,
Açgözlülüğünü bırakmayan,
Şimdi, aba Bakay, bir bak,
Guguğu söğütte öten,
Bülbülü bahçede söyleşen,
Argımak, küheylan karışık,
Yele ipine çekip bağlanan.
Yurt tuttuğum Talas nerede,
Yetimin Bukar'a varıp,
Yurduna girip katılıp,
Yine Talas'ı görecek gün nerede?
Sürünen çilekeş can ölmezse,
Baldırganı bilek gibi,

Maraldarın karasañ,
Mala kaşka inektey,
Talasım gana öñdüü cer kayda?
Taalıgıp kaçtım Bukarga,
Aba Bakay, kökcalım,
Talaska keler kün kayda?
Kara kurtu barmaktay,
Toosunda karı bar,
Tokoyunda çarı bar,
Kunduzu gana kumda soylogon,
Arkar, kulca çogulup,
Kunan çaap oynogon,
Kızık oyun-külkügö
Er azamat toybogon,
Keñ-Kolum öñdüü cer kayda?
Argındı gana körör kün kayda?

Marallarına baksana,
Alnı akıtmalı inek gibi,
Talas'ım gibi yer nerede?
Yorgun argın kaçtım Bukar'a,
Aba Bakay, bozkurdum,
Talas'a dönecek gün nerede?
Kara kurdu başparmak gibi,
Dağında karı var,
Ormanında geyiği var,
Kunduzu kumda sürünen,
Arkar ile yaban koçu derilip,
Kunan koşturup oynayan,
Tatlı oyuna, gülüşe
Er yiğidin doymadığı,
Keñ-Kol'um gibi yer nerede?
Argın'ı görecek gün nerede?

Alıstap kandın şaarına,
Aşıp ele baram, abake!
Kapçıgay elem col bolup,
Kabılan töröm ölgöndö,
Uşul turgan Bukarga
Kaçıp ele tentip kor bolup,
Şaymanım cok, al ketip,
Arık ele bolup baratam.
Atam Temir kandın şaarına
Alapayım taba albay,
Karıp ele bolup baratam.
Kökcalım töröm ölbösün,
Talaandı katın körbösün
Aba Bakay, ugup tur,
Kuunu gana kuşka cegizip,
Kurdaştan gana kalgan cetimdi
Kurup barsam Bukarga,
Sarttardın uulu degizip.
Kazdı ele kuşka cegizip,
Uşu kanımdan kalgan Semetey
Kankordon kalgan calgızdı
Biröönün gana uulu degizip.

Uzaklaşıp hanın şehrine,
Aşıp giderim, abake!
Boğazlar bana yol oldu,
Kaplan beyim öldüğünde,
Şu duran Bukar'a
Kaçıp sürünüp hor oldum,
Takatim yok, gücüm gitti,
Bir deri bir kemik oluyorum.
Atam Temir hanın şehrinde,
Çaresini bulamadan,
Garip olup gidiyorum.
Bozkurdum, beyim ölmeseydi,
Yağmayı kadın görmeseydi,
Aba Bakay, dinleyedur,
Kuğuyu doğana yedirir gibi,
Yoldaştan kalan yetimi,
Perişan varırsam Bukar'a,
Sartların oğlu dedirtip.
Kazı doğana yedirir gibi,
Şu hanımdan kalan Semetey'i,
Hunhardan kalan biriciği,
El âlemin oğlu dedirtip.

Abake, azır bergen azıgıñ,
Altı aylık gana bizge küç boldu,
Bozdosom Kuday algan cok.
Kez-kezde suusunga cuta keterim,
Bereki aldeylep turgan cetimim
Bakay aba, altı gana çanaç
süt boldu. Talastı gana körsöm arman cok.
Dümök tartıp kelgende,
Belekke bergen boruguñ,
Köödöndön kalbayt ölgüçö,
Altı aramdın Talasta kılgan corugu.
Törö gana canım küñ kıldım.
Uşu çaalıgıp-çarçap turganda,
Artımdan tüşüp kubalap,
Cete kelip bu caydan
Azık kılıp arınap,
Kökcal Bakaydın bergen borugu.
Camgırday kılıp caa tartıp,
Möndürdöy kılıp ok atıp,

Abake, şimdi verdiğin azığın,
Altı aylık bize güç oldu,
Bozlasam da Hüda canımı almadı.
Ara sıra susayınca yudumlarım,
Şu ninniyle avuttuğum yetimimle,
Bakay aba, altı tulum
süt oldu. Talas'ı görsem gam yemem.

Zahmet çekip geldiğimde,
Armağan verdiğin erkecin,
Ölene dek gönlümden çıkmaz,
Altı haramın Talas'ta ettiği
kötülük.
Bey canımı cariye kıldım.
Şu bitkin, yorgun düştüğümde,
Ardıma düşüp kovalayıp,
Yetişip gelip bu yerde,
Azık edip adayarak,
Bozkurt Bakay'ın verdiği erkeç.
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,

Ölgüçö kalbayt köödöndön
Talastagı kırk çoronun corugu.
Kesek itter birigip,
Aba Bakay, er, kökcal,
Keñ-Koldon gana buzdu köçümdü,
Kerdenge bütkön bala caş,
Kelciregen itterden
Alalbay çıktım öçümdü!
Kesek itter Talastan buzdu sartımdı,
Taalayga cazgan bala caş,
Biröönün tilin biri albay,
Biröönü biri körö albay,
Talagan itter özü baş,
Dünüyöm berip alarga
Kaçıp ele çıktım kayran baş!
Kazınam buzup al aldı.

Ölene dek gönlümden çıkmaz,
Talas'taki kırk çoranın ettiği.
Kaba itler birleşip,
Aba Bakay, er, bozkurt,
Keñ-Kol'dan bozdular göçümü,
Boyun büken körpe yavru,
Zevzek itlerden
Öcümü alamadan çıktım!
Kaba itler Talas'tan bozdu
obamı,
Bahtıma yazılan körpe yavru,
Biri diğerinin sözünü tutmaz,
Biri diğerini çekemez,
Yağmalayan itler kendi başına buyruk,
Varımı onlara verip,
Kaçıp çıktım, zavallı başım!
Hazinemi bozup aldılar.

Kara kılgan bala caş,
Aba Bakay, kaygırıp ıylap
men kaldım.
Kaldaygan kara başımda,
Iylasam gana ıyım körgön cok,
Dünüyömdön ayrılıp,
On eki caşka bu kelip,
Tömönkü kandın şaarına
Aba, Bakay, töbö çaçım cün
kıldım,
Bir cetimdin ayınan
Oloñdoy bolgon kayran çaç,
Omuroo közdöy taraymın.
O düynö töröm ketken soñ,
Biröönün közün karaymın.
Tegi çirkin, şum düynö,
Menin mañday gana söögüm
kaykı eken

Dayanağım körpe yavru,
Aba Bakay, kederlenip ağlar
kaldım ben.
Koskoca kara başımda,
Ağlasam ağıdımı gören olmadı,
Varımdan yoğumdan ayrılıp,
Bu, on iki yaşına gelince,
Aşağıdaki hanın şehrine,
Aba Bakay, tepe saçımı yün
ettim,
Bir yetimin yüzünden,
Urgan gibi gür, güzelim saç,
Göğsüme doğru tararım.
Beyim öte dünyaya gittikten sonra,
El âlemin yüzüne bakar oldum.
Ah çirkin, kahpe dünya,
Benim alın kemiğim
eğri imiş

Birinci cildin sonu.

İkinci cilt, Semetey'in Buhara'da büyüyüşü ve soyunun sırrını öğrenmesiyle sürer.

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Kırgızca Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Birinci cilt, Manas'ın ölümü üzerine çöken yastan Abıke ile Köböş'ün ihanetine; Kanıkey'in bebek Semetey'i koynuna alıp kaçışından Sır-Derya'nın mucizeyle durduruluşuna ve Buhara yolunda verilen büyük ahde uzanır.

SEMETEY · KARALAEV VARYANTI · CİLT 1

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT I

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

KIRGIZCA LATİN YAZIMI · TÜRKÇE EDEBİ ÇEVİRİ

CİLT II · TAYTORU'NUN KOŞUSU VE SEMETEY'IN YÜKSELİŞİ

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Kırgızca Latin yazımı ve Türkçe edebî çevirisiyle
karşılıklı iki sütun hâlinde

CİLT II

Bölüm 1 · Yas ve Sürgün: Kanıkey'in Buhara'ya Kaçışı
Bölüm 2 · Er Kılığında Ana: Taytoru'nun Falı
Bölüm 3 · Altın Taht ve Babanın Emanetleri: Semetey'in Yükselişi

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Kırgızca Latin transliterasyonu, Türkçe edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 10.432–20.869 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

1	Yas ve Sürgün: Kanıkey'in Buhara'ya Kaçışı	Cilt II — bu ciltte
2	Er Kılığında Ana: Taytoru'nun Falı	Cilt II — bu ciltte
3	Altın Taht ve Babanın Emanetleri: Semetey'in Yükselişi	Cilt II — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

YAS VE SÜRGÜN: KANIKEY'IN BUHARA'YA KAÇIŞI

Manas göçüp gideli beri Talas'ın üstüne kara bulut çökmüştür. Otuz iki yaşında dul kalan Kanıkey, altı haramın zulmünden kaçmak için kundaktaki Semetey'i bağrına basar; Bakay Han onları yola hazırlar — Koşoy'un yas gününde verdiği Taytoru'yu Kanıkey'e, Akborçuk'u yaşlı Çıyırdı'ya çeker, ok geçmez sof cepkeni, gökten inen Boz kise'yi yükler ve Temir Han'a bir mektup yazıp "on iki yıl haber beklerim" diye ant eder. Kokand'ı, Semerkand'ı, çatal sakal Sınçıbek'in Ancıyan'ını dolanan kaçaklar, on bir günlük susuz çölü aşıp Kül-Tokoy'da soluklanır; Kanıkey kızlık çağının cennet bahçesi Keñ-Kölçük'e vardığında gölü kurumuş, çınarları ölmüş bulur ve yıkılıp ağlar. Çıyırdı'nın öğüdüyle kurumuş pınarın başındaki kara çimi Manas'ın sır mızrağıyla çevirdiklerinde su fışkırır, göl dolar, bülbül konar: Semetey için hayırlı fal düşmüştür.

Buhara'da kız kardeşini tanıyan Ismayıl altmış pehlivanıyla karşılar; Kanıkey, altı haramın kendisine ettiklerini döküp oğlunu töresince — kâkülünü kırktırıp, it çanağından geçirip, kılıç ağzından atlatarak — Ismayıl'a öz evlat diye emanet eder: "Elin oğlu dedirtme!" On yedi gün süren toyda Urus ve Kıtay konukları "sağ kalırsa Oyrot'u bozar, cihanı sarsar" diye kehanet ederler. Temir Han kızına yüzlerce ocaklık el bağışlar; Semetey ise kendini Ismayıl'ın oğlu bilerek, anasını "abla" sanarak büyür.

On iki yaşına geldiğinde seksen hocayı, yüz mollayı döven bu ele avuca sığmaz yetim yüzünden şehir ayaklanınca Temir Han, Manas'ın aşını verip torununu tahta çıkarmaya karar verir ve sekiz hanı at yarışına çağırır. Kanıkey ise geceleri gizlice altmış asıylık Taytoru'yu yarışa hazırlar: at öne çıkarsa oğlunun bahtı açılacak, geride kalırsa "ecelden önce öleyim" diye ant içmiştir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kanıkey, Manas öldüğünde otuz iki yaşında duldur; Bakay ona Koşoy'un verdiği Taytoru'yu, Çıyırdı'ya Akborçuk'u hazırlar ve Temir Han'a mektup yazıp on iki yıl haber bekleyeceğine ant eder.
- Kaçış yolu Kokand, Semerkand ve Sınçıbek'in Ancıyan'ından uzak tutulur; on bir günlük susuz çöl aşılır, Küleşen'in Kül-Tokoy ormanında dinlenilir.
- Keñ-Kölçük'te kurumuş pınarın kara çimi Manas'ın usta Bölökbay yapımı sır mızrağıyla çevrilince su fışkırır ve göl yeniden dolar — Semetey için hayırlı fal sayılır.
- Temir Han'ın on iki kızından sonra doğan tek oğlu Ismayıl, Semetey'i kâkül kırkma, it çanağından geçirme ve kılıç ağzından atlatma töreleriyle öz evlat edinir; Buhara'da on yedi gün toy verilir.
- Semetey on iki yaşına dek Manas'ı, Talas'ı ve Kanıkey'in öz anası olduğunu bilmeden Ismayıl'ın oğlu olarak büyür; seksen hocayı ve yüz mollayı döven haşarı bir yetim olur.
- Temir Han, Manas'ın aşını vermek için sekiz hanı at yarışına çağırır; Kanıkey altmış asıylık Taytoru'yu gece gizlice yarışa hazırlayıp atın kaderini kendi kaderine fal tutar.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Badışam közü ötköndö	*Padişahımın gözü kapanınca*
Menin kün körörüm taykı eken!	*Meğer gün görmem kısa imiş!*
Menin kecige çaçım çöp eken,	*Ensemdeki saçım çöp imiş,*
Baatırım közü ötkön soñ	*Bahadırım göçüp gittikten sonra*
Cırgalımdan cılasım	*Sevincimi aşan yasım*
Ayza boyu köp eken!	*Mızrak boyunca çokmuş!*
Kökcaldın közü ötköndö	*Gök yeleli göçüp gidince*
10440 Menin körörüm karan tün bele?	*Göreceğim kara gece miydi?*
Kökcaldan kalgan Semetey	*Gök yeleliden kalan Semetey'i*
Kötörüp tentip Bukarga,	*Kucaklayıp sürgün düştüm Buhara'ya,*
Uşunday gana bolor kün bele?	*Böylesi bir gün müydü kaderim?*
Berenimdin barında,	*Yiğidim sağ iken,*
Men karabet beytaalay	*Ben kara yüzlü bahtsız*
Belgilüü gana boldum başında,	*Önceleri şanlıydım, belliydim,*
Belekke kalgan Semetey,	*Armağan kalan Semetey'i,*
Kötörö kaçtım Bukarga	*Kucaklayıp kaçtım Buhara'ya*
Otuz gana eki caşımda.	*Daha otuz iki yaşımda.*
10450 Aba Bakay, oyloçu,	*Bakay ağa, bir düşün,*
Oluyaman ayrılıp,	*Evliyamdan ayrılıp,*
Ölöyün deymin arıman,	*Öleyim derim arımdan,*
Aba Bakay, sultanım,	*Bakay ağa, sultanım,*
Ölböy ketip baratam,	*Ölmeden gidiyorum,*
Bereki ölkölüü cetim barınan,	*Şu yurtlu yetimim var diye,*
Ce çirkin, keyip ele ketem arıman,	*Ah zavallı, arımdan yanıp giderim,*
Kan ekenin bilgizip,	*Han olduğunu bildirip,*
Keyigen menen can ölböyt,	*Yanmakla can ölmez,*
Ölböy baram abake,	*Ölmeden gidiyorum ağam,*
10460 Bereki Semeteydin barınan.	*Şu Semetey'im var diye.*
Ar uruudan köynögüm,	*Ar vurdukça gömleğim,*
Tartsam cetpeyt moynuma,	*Çeksem yetmez boynuma,*
Talıgıp ıylap bozdosom,	*Bitkin düşüp ağlayıp inlesem,*
A düynö ketken arslan-şer,	*Öbür dünyaya giden arslan-şir,*
Ce tartpay gana koydu koynuna.	*Beni koynuna çekmedi ki.*
Bakay aba, küyükköndön can ölböyt,	*Bakay ağa, yanmakla can ölmez,*
Isık ötpös ton berip,	*Sıcak geçirmez kürk verip,*
Bu küyüttü körgüçö,	*Bu acıyı görmektense,*

Bakay aba, sultanım menen koşo
ölböy!» Bukardın bulu kımbat karala,

Çındap ıylap çırkırap,
Karaluu katın Kanıkey,
Bozdop ele turdu burkurap.

Köñüldün baarı bölünüp,
Kökcaldan kalgan cesirdin
Közünün gana caşı tögülüp,
Muñkanıp ıylap Kanıkey
Murdunun suusun tarta albay,
Köbüröök keyiyt kurgan can
Ce közünün caşın arta albay,
Belgilüü dolu Kanıkey
Begireek buzat sanaanı,
Betine karmayt Kanıkey
Bayakı belekke kalgan balanı.
Öksöp ele turat ölalbay,
Ölbögön candı kıyalbay,
Dalay bir buzat sanaanı.
Karaan kılat Kanıkey,
Kanınan gana kalgan balanı.
Manastan kalgan Kanıkey,
Köbüröök ele buzat sanaanı,
Kötörüp başına bayakı –
Kökcal Manastan kalgan balanı.
Oşondo Bakay kayran şer
Kanıkeydin muñuna
Kapalanıp tura albay,
Bayakı katagandın kan Koşoy
Azalap bergen Taytoru
Kanıkeyge mingizip,
Col corgoluu, canga tınç,
Corugu cakşı Akborçuk
Saparga mine ketsin – dep,–
Muradına cetsin – dep,–
Çıyırdıga mingizip,
Arslandıgın bilgizip,

Bakay ağa, sultanımla birlikte
öleydim!» Buhara'nın pahası ağır karalası,
İçten ağlayıp feryat ederek,
Yaslı kadın Kanıkey,
İnleyip durdu hıçkırarak.

Gönlü baştan başa parçalanıp,
Gök yeleliden kalan dul kadının
Gözünün yaşı dökülüp,
Dertlenip ağlayan Kanıkey
Burnunun yaşını çekemeden,
Daha çok yanar zavallı can
Gözünün yaşını silemeden,
Namlı yaman Kanıkey
Daha beter dağıtır aklını,
Yüzüne tutar Kanıkey
O armağan kalan çocuğu.
Hıçkırıp durur ölemeden,
Ölmeyen cana kıyamadan,
Nice nice dağıtır aklını.
Dayanak edinir Kanıkey,
Hanından kalan çocuğu.
Manas'tan kalan Kanıkey,
Daha da beter dağıtır aklını,
Başının üstünde taşıyarak o –
Gök yeleli Manas'tan kalan çocuğu.
O zaman Bakay, yiğit şir,
Kanıkey'in derdine
Kederlenip duramayıp,
Hani Katagan'ın hanı Koşoy'un
Yas günü verdiği Taytoru'yu
Kanıkey'e bindirip,
Yolda rahvan, cana rahat,
Yürüyüşü güzel Akborçuk'u
Sefere binip gitsin – diye,–
Muradına ersin – diye,–
Çıyırdı'ya bindirip,
Arslanlığını gösterip,

Ancıyandın arkagı kımbat sarala	*Andican'ın atkısı pahalı saralası,*
Cakası altın, ceñi cez,	*Yakası altın, kolları tunç,*
Koş badana, torgoy köz,	*Çift zırh plakalı, toygar gözlü,*
Keleme keriş keñ kürmö,	*İşlemeli, geniş bir cepken,*
Barañdın ogu batpagan,	*Tüfek kurşunu işlemeyen,*
Cebenin ogu ötpögön,	*Yay oku geçmeyen,*
On eki bula, segiz ton	*On iki top kumaş, sekiz kaftanı*
Ekөönö bölö kiygizip,	*İkisine bölüp giydirip,*
Ata bolup kan Bakay,	*Baba olup han Bakay,*
Kanıkey için küygüzüp,	*Kanıkey'in içini yakıp,*
Cay-caragın şay berip,	*Silah pusatını eksiksiz verip,*
Kan ekenin bilgizip,	*Han olduğunu belli edip,*
Ok ötpögön sup çepken	*Ok geçmez sof cepkeni*
Kanıkeyge kiygizip,	*Kanıkey'e giydirip,*
Asmandan kelgen Boz kise	*Gökten inen Boz kise'yi*
Kınay belge bek çalıp,	*Beline sımsıkı kuşatıp,*
Kıynalıp Bakay zar ıylap,	*Kahrolup Bakay zâr zâr ağlayıp,*
Kıyını cetimine arınap,	*Yetimi için yanıp yakılıp,*
Oşondo Bakay kayran kan	*O zaman Bakay, yiğit han,*
Eki tulpar at berip,	*İki küheylan at verip,*
Eçen çanaç süt berip,	*Nice tulum süt verip,*
Iylap Bakay kabıştap,	*Ağlayıp Bakay sarılarak,*
Baltır beşik Semetey	*Kundaktaki Semetey'i,*
Baykuşuñ Kanıkeyge tabıştap, Bekine konup men Bakay	*Zavallıyı Kanıkey'e emanet edip, Sığınağa konup ben Bakay*
Coruktuu balam, Kanıkey,	*Yiğit huylu kızım Kanıkey,*
Col tarttıñ Bukar şaarına.	*Yola düştün Buhara şehrine.*
Takır boydon ürörmün.	*Bomboş kalıp inlerim.*
Aşarıñ adır, kezeñ col	*Aşacağın engebeli, geçitli yol,*
Ar duşmanga colukpay,	*Hiçbir düşmana rastlamadan,*
Aman cetkin Bukarga,	*Sağ salim var Buhara'ya,*
Ardaktuu balam, esen bol!	*Kıymetli kızım, esen ol!*
Karaan kılgan kazınam,	*Dayanağım, hazinem,*
Kaygırttıñ Bakay şorduunu.	*Kahrettin zavallı Bakay'ı.*
Keçigip kalsa çunagım,	*Gecikirse yavrucuğum,*
Kagılayın Kanıkey,	*Kurban olayım Kanıkey,*
Kanım Manastan kalgan oluyam.	*Hanım Manas'tan kalan evliyam.*
Kelbey koyso ölgönü.	*Gelmezse öldü demektir.*

Baykap körsöm baraanım,
Badışa Manas kökcaldın
Özündöy körgön karaanım.
Oy, Kanıkey, kulunum,
Urgaaçıdan şer eleñ,
Ulugum Manas barında
Uskaluu kalaa sen eleñ.
Uluktardan ayrılıp,
Karıp kelgen çagımda,

Bakıp görsem, karaltım,
Padişah Manas gök yelelinin
Kendisi gibi gördüğüm karaltım.
Ey Kanıkey, kuzum benim,
Kadınlardan çıkma bir şirdin,
Ulumuz Manas sağ iken
Süslü bir kale sendin.
Ulularımdan ayrılıp,
Kocayıp geldiğim çağda,

Uypalançu men elem.
Uypalanıp ölböstön,
Uşul Bakay karıya,
On eki cılı küyörmün,
Oyrondon kalgan Kanıkey,
Coobu kanday boldu – dep,–
Tilek kılıp cürörmün.
Ulamadan ularmın,
Keyigende men Bakay
Kelgenderden surarmın.
Kebiñ cakşı ugulsa,
Baabedindi kılarmın.
Kebiñ caman ugulsa,
Baykuş gana candı kıyarmın.
Urgaaçısıñ Kanıkey,
Er ekeniñ bilermin,
Erikpey töö kaytarıp,
Kök tulpardı minermin.
Beş-Taş başı Bek-Cayloo
Altın dilde kazınam
Caratkan calgız Aldadan
Semeteydi tilermin.
Aman kelse cetimim,
Bakay kan künün körgönü,
On eki cıldan Semetey,
Kerbeziñ Bakay karıya
Bölünttü Kuday sanaanı,
Alıp kelçi, Kanıkey,
Belekke cıttap kalayın

Hırpalanan ben idim.
Hırpalanıp ölmeden,
Şu ihtiyar Bakay,
On iki yıl yanarım,
Yıkımdan kalan Kanıkey,
Haberi nasıl oldu – diye,–
Dilek dileyip dururum.
Ulaktan ulağa sorup öğrenirim,
Dertlendiğimde ben Bakay
Gelenlerden sorarım.
Haberin iyi duyulursa,
Baabedin kurbanı keserim.
Haberin kötü duyulursa,
Zavallı cana kıyarım.
Kadınsın Kanıkey,
Er olduğunu bilirim,
Usanmadan deve güdüp,
Gök küheylana binerim.
Beş-Taş başı Bek-Cayloo,
Altın sikke hazinem,
Yaradan tek Allah'tan
Semetey'i dilerim.
Sağ gelirse yetimim,
Bakay han da gün görür,
On iki yıl sonra Semetey,
Gösterişli ihtiyar Bakay'ın
Tanrı böldü düşünceyi,
Getir hele, Kanıkey,
Armağan diye koklayayım

Berenden gana kalgan balanı».
Munu ukkan soñ Kanıkey
Bek keyitip sanaanı,
Bere koydu Kanıkey
Beren Manastan kalgan balanı.
Koluna aldı kan Bakay

Yiğitten kalan çocuğu».
Bunu duyunca Kanıkey
Derdi iyice koyulaştırıp,
Veriverdi Kanıkey
Yiğit Manas'tan kalan çocuğu.
Eline aldı han Bakay

Kara kaşka tınarın,
Booruna basıp burkurayt,
Bayakı, Manastan kalgan çunagın.
Ökürçü Bakay men belem?
Boz ala tuygun bolpoñun,
Boorgo basıp kuçaktap,
Bayakı, boz karçıga çolponun.
Oşondo Bakay karının
Sanaası caman bölünöt,
Ayrılışıp ketçüdöy
Közünün caşı tögülöt,
Bakay mintip turganda
Kanıkey menen Çıyırdı
Eki gana muñduu zar ıylayt,
Betinen cıttap balanı
Belgilüü Bakay kan ıylayt:
«Tulpardan gana kalgan tuyagım»–
Enekemen ayrılıp.
Tura albay Bakay ozondoyt,
«Tuygundan gana kalgan çıragım.
Özöngö gana boyloy kondumbu?
Ayzaga takkan celegim,
Alıstap kettiñ canımdan
Ayköldön gana kalgan belegim,
Özöndön akkan bulagım,
Öñgöçö Manas asıldan
Ölgöndö gana körgön çunagım.
Cetimim kaçıp barıp Bukarga,
Buyurgan tuzuñ cediñbi?
Muñduu Bakay abañdı
Uşuntüp, muñkanıp ölsün dediñbi?
Ölgöndö körgön Semetey,

Kara sakar yavrusunu,
Bağrına basıp hıçkırır,
O Manas'tan kalan yavruyu.
Böğüren Bakay ben miydim?
Boz ala doğan yavrusunu,
Bağrına basıp kucaklayıp,
O boz atmaca çolpanını.
O zaman ihtiyar Bakay'ın
Aklı fena dağılır,
Sanki ayrılıp gidecekmiş gibi
Gözünün yaşı dökülür,
Bakay böyle dururken
Kanıkey ile Çıyırdı,
İki dertli zâr zâr ağlar,
Çocuğu yüzünden koklayıp
Namlı Bakay han ağlar:
«Küheylandan kalan tırnağım» –
Anacığımdan ayrılıp.
Duramayıp Bakay feryat eder,
«Doğandan kalan çırağım.
Vadi boyunca mı kondum?
Mızrağa taktığım flamam,
Uzaklaştın yanımdan,
Ayköl'den kalan armağanım,
Vadiden akan pınarım,
Eşsiz Manas asilden
Öleceğim demde gördüğüm yavrum.
Yetimim, kaçıp varıp Buhara'ya,
Nasip olan tuzunu mu yiyeceksin?
Dertli Bakay ağanı
Böyle dert içinde ölsün mü dedin?
Öleceğim demde gördüğüm Semetey,

Alıstap altı ay col cürüp,
Arık bolçu sensiñbi?
Ardanıp cürüp ölö albay
Azaptı gana tartçu menminbi?
Kazınalık kança altın
Cetimim, çubap kalsın dediñbi?
Kötörböskö çara cok.
Kuzgunday közün kızartıp,
Kuu sakalın çubaltıp,
Karganda Bakay abañdı
Uşunday azabıñ tartsın dediñbi?
Ordoluu – Şayık, Kökcökör
Temir kandın şaarına

Uzayıp altı ay yol yürüyüp,
Zayıf düşecek sen misin?
Utanç içinde ölemeden
Azabı çekecek ben miyim?
Hazinelik nice altın,
Yetimim, saçılıp kalsın mı dedin?
Katlanmamaya çare yok.
Kuzgun gibi gözünü kızartıp,
Kır sakalını dağıtıp,
Kocamışken Bakay ağanı
Böyle azabını çeksin mi dedin?
Ordalı – Şayık, Kökcökör,
Temir Han'ın şehrine

Tentiçü cetim sen beleñ,
Tegi, aylam tappay talaada,
Ayzalaşıp top buzup,
Kakançıluu Beecindin
Şaarında gana ölböy ne boldum!
Kaygırıp ıylap talaada,
Karandı körüp turguça,
Kabılan Manas kökcaldın
Canında gana ölböy ne boldum!
Kokuy kün, Manas, ölböy kal,
Korduk tartıp Kanıkey,
Koşo gana ketip Semetey,
Karaandan takır kayrılıp,
Karaan kılgan Çıyırdı,
Ölböy-citpey men Bakay,
Karaandardan ayrılıp,
Karıp kelgen çagımda
Ört öçköndöy boldumbu?
O, Kuday, kerbendey boyum caşırıp,
Keyip-ıylap men Bakay,
Keyişti tartar kün bele?
Kerbenderdi kaçırıp,
Tuygunum Manas, ötpöy kal,
Tuugansız tentip Bukarga,
O, unutup ele tentip ketpey kal!

Sürgün düşecek yetim sen miydin,
Hiç çare bulamadan bozkırda,
Mızraklaşıp saf bozup,
Kakançınlı Beecin'in
Şehrinde ölmeyip de ne oldum!
Kederle ağlayıp bozkırda,
Bu karaltıyı görüp durmaktansa,
Kaplan Manas gök yelelinin
Yanında ölmeyip de ne oldum!
Vay gün, Manas, ölmez olaydın,
Horluk çekip Kanıkey,
Birlikte gidip Semetey,
Bütün karaltılardan dönüp,
Dayanak edindiğim Çıyırdı,
Ölmeden yitmeden ben Bakay,
Karaltılarımdan ayrılıp,
Kocadığım şu çağda
Sönmüş yangın yerine mi döndüm?
Ey Hüda, kervan gibi boyumu gizleyip,
Yanıp ağlayıp ben Bakay,
Kederi çekecek gün müydü?
Kervanları kaçırıp,
Doğanım Manas, göçmez olaydın,
Akrabasız sürgün Buhara'ya,
Ah, unutup da sürgün gitmez olaydın!

Bügün gana körgön erteñ cok,
Aldap cürgön alakçı,
Uşunday ele eken düynö bok!
Alda başka salgandı,
Sapar gana tarttıñ Bukarga
O, Kanıkey kulunum,
Cer belgisin aytayın.
Orçunu Kokon, Ancıyan.

Bugün görülen yarın yok,
Aldatıp duran düzenbaz,
Böyleymiş işte, dünya bok!
Allah'ın başa verdiğini,
Sefere çıktın Buhara'ya,
Ey Kanıkey, kuzum benim,
Yerin nişanını söyleyeyim.
Başlıcası Hokand, Andican.

El belgisin aytayın,
O, Kanıkey, kulunum,
Uşundan arı col cürsöñ
At ayabay mol cürsöñ
Adır-adır cer kelet,
Adırmak artuu bel kelet,
Özönü adır keñ caypak
Condop ele ketken calgız col
Adır-adır bel oşol.
O, Kanıkey kulunum,
Aman-Col degen col oşol,
Bukarga ketçü col oşol.
Buluñgur bolup burçtanat,
Munarık bolup uçtanat,
Tınbay cürsöñ altı kün,
Eer beldey kara kır –
Kum-Bulak degen bel oşol.
Ar cak cagın karasañ,
Kaldayıp tütün bölüngön,
Kapkara gana bolup körüngön,
Kan Kokon turgan şaarı oşol.
O, Kanıkey kulunum,
Kokon kan kirseñ oñ kılbayt,
Koluñdagı calgızıñ,
Cetimiñdi soo kılbayt.
Kanıñ Manas barında,
Kokongo korduk salçu ele,
Alımın cıynap alçu ele.
«Ayköl Manas, oñbo» – dep,–
Kokonduk ıylap kalçu ele.

Elin nişanını söyleyeyim,
Ey Kanıkey, kuzum benim,
Buradan öteye yol yürürsen,
Atı esirgemeden bol yürürsen,
Engebe engebe yer gelir,
Sırtlar, aşıtlar, beller gelir,
Vadisi engebeli, geniş, yayvan,
Sırt boyunca giden yalnız yol,
Engebe engebe bel odur.
Ey Kanıkey, kuzum benim,
Aman-Col denen yol odur,
Buhara'ya giden yol odur.
Puslanıp köşelenir,
Serap olup sivrilir,
Durmadan yürürsen altı gün,
Eyer beli gibi kara sırt –
Kum-Bulak denen bel odur.
Öte yakasına bakarsan,
Kocaman tüten dumanı ayrılan,
Kapkara olup görünen,
Han Hokand'ın durduğu şehir odur.
Ey Kanıkey, kuzum benim,
Hokand hanı, girersen, iyilik etmez,
Kolundaki biriciğini,
Yetimini sağ komaz.
Hanın Manas sağ iken,
Hokand'a horluk salardı,
Vergisini toplayıp alırdı.
«Ayköl Manas, onmayasın» – diye,–
Hokandlı ağlayıp kalırdı.

O, Kanıkey kulunum,	*Ey Kanıkey, kuzum benim,*
Munu mınday taştayın,	*Bunu böylece bırakayım,*
Emi ber cagınan baştayın.	*Şimdi beri yanından başlayayım.*
Çaydoosu altın, çayı arzan,	*Çaydanlığı altın, çayı ucuz,*
Çatkal cagı Samarkan,	*Çatkal yanı Semerkand,*
Kıyratıp buzgan köçü bar,	*Kırıp geçiren göçü var,*
Koluna barsak oñ kılbayt,	*Eline varırsak iyilik etmez,*
10700 Bizde Samarkan gana kandın öçü bar.	*Bizde Semerkand hanının öcü var.*
Colborsum Çubak kirüüçü,	*Kaplanım Çubak girerdi,*
Keçee, kabılan Manas barında,	*Daha dün, kaplan Manas sağ iken,*
Kankoru Bakay canında,	*Kan içen Bakay yanında,*
Çekege gana kiyip suusar börk,	*Alnına giyip samur börkü,*
Cırgap ele turgan kezimde,	*Sefa sürüp durduğum çağda,*
Cer cüzündö kayra aytarga	*Yeryüzünde karşılık verecek*
can kalbay,	*can kalmadan,*
Cırgap ele turgan kezimde,	*Sefa sürüp durduğum çağda,*
Arslanday boy berbey,	*Arslan gibi boyun eğmeden,*
Cöölöp ele turgan kezimde,	*Yaslanıp durduğum çağda,*
10710 Kabılandın barında	*Kaplan sağ iken*
Samarkan korduk salgamın.	*Semerkand'a horluk salmıştım.*
Altı miñ kur at, miñ atan,	*Altı bin boş at, bin iğdiş deve,*
Oşondo alım gana kılıp algamın.	*O zaman vergi diye almıştım.*
Samarkan gana ele kirseñ	*Semerkand'a bir girersen,*
oñ kılbayt,	*iyilik etmez,*
O, Kanıkey kulunum,	*Ey Kanıkey, kuzum benim,*
Senin calgızıñdı soo kılbayt.	*Senin biriciğini sağ komaz.*
O, Kanıkey kulunum,	*Ey Kanıkey, kuzum benim,*
Ayagı tiptik Ancıyan,	*Ucu dosdoğru Andican,*
10720 Tögörök ele bışkan danı bar,	*Yusyuvarlak olgun tanesi var,*
Tört buluñ kelgen tamı bar.	*Dört köşe kurulmuş evi var.*
Oşo törölüü curtka baş bolgon,	*O beyli yurda baş olmuş,*
Ancıyandın aça sakal Sınçıbek	*Andican'ın çatal sakal Sınçıbek*
degen kanı bar.	*adında hanı var.*
Aşıgıp kirseñ Kanıkey,	*Acele edip girersen Kanıkey,*
Ancıyan sizge cer emes,	*Andican size yer değil,*
Al Sınçıbek sizge el emes,	*O Sınçıbek size el değil,*
Kütüp alçu er emes,	*Ağırlayacak er değil,*
Senin kürdööñdü tapçu cer emes.	*Senin barınağını verecek yer değil.*

Ancıyandın Sınçıbek
Çalgırtı gana cürçü közündö,
Çalımı cürçü sözündö,
Çaması kelse oşolor
Çalganı gana cürçü özümdü.
Baskanı gana çuñkur koo bolçu,
Keede alımın berbey çır kılgan,

Bizder gana menen coo bolçu.
Cooluguna çıdabay,
Cosunu menen cürböyt – dep,–

Andican'ın Sınçıbek'inin,
Gözünde hep şaşılık gezerdi,
Sözünde hep dolambaç gezerdi,
Güçleri yetse onlar
Beni çelmeye bakarlardı.
Bastığı hep çukur, hendek olurdu,
Kimi zaman vergisini vermeyip kavga çıkarır,
Bizlerle düşman olurdu.
Düşmanlığına dayanamayıp,
Töresince yürümez – diye,–

Kee biröönün conunan kayış
tilüüçü. Oşondo Kudaylaşıp töö soyup.
Bulasın bulap alıçu.
Buyruktu gana mıktap salıçu.
Oşo Talastagı kan Manas,
Buzukusun ciberip,
Mınça azaptı saldı – dep,–
Anan bucurañdap kalıçu.
Bu kıyalın körgöndö,
Kan Baltaydın Çubagı
Kança azaptı salıçu.
Altı miñ cambı, miñ kunduz,
Ay sayın gana alım alıçu.
Alımına çıdabay,
Oşondo ulup-uñşup kalıçu.
Ancıyan kirseñ şok kılat,
O, Kanıkey kulunum,
Azelde gana seni cok kılat.
Bölök cakka kayrılba,
O, Kanıkey kulunum,
Keñ Bukardan ayrılba.
Bukardın kanı Temir kan,
Akılga gana dıykan can ele.
Kögörtköndön agartkan,
Anın kudalıgı bar ele.
O, Kanıkey kulunum,
Ceti miñ kızıl ar aydap,

Kiminin sırtından kayış
yüzerdi. O zaman Tanrı adına deve kesip.
Malını yağmalayıp alırdı.
Buyruğu sıkıca yüklerdi.
O Talas'taki han Manas,
Bozguncusunu gönderip,
Bunca azabı saldı – diye,–
Sonra da söylenip dururdu.
Bu huyunu görünce,
Han Baltay'ın Çubak'ı
Nice azap salardı.
Altı bin külçe, bin kunduz,
Her ay vergi alırdı.
Vergisine dayanamayıp,
O zaman uluyup inleyip kalırdı.
Andican'a girersen kötülük eder,
Ey Kanıkey, kuzum benim,
Kökünden seni yok eder.
Başka yana sapma,
Ey Kanıkey, kuzum benim,
Geniş Buhara'dan ayrılma.
Buhara'nın hanı Temir Han,
Akılca pek zengin bir candı.
Yeşerttiğini ağartan,
Onunla dünürlüğümüz vardı.
Ey Kanıkey, kuzum benim,
Yedi bin kızıl deve sürüp,

Ar kuyrugun örgönbüz,
Saga kuda bolordo,
Kanıkey, mınça maldı bergenbiz.
Oşondo, kuda bolup mal aydap,
Oşondo, kulduktaşıp may çaynap,
O, Kuday! – dep, taza kep kılıp,
Cetimdigin bilgizbes,
Kurçalışıp turganda,
Door-kıyamat bolgonço
Acıraşıp ketpeske
Ubadanı bek kılıp,
Ak buuday danın çaynaşıp,
Attan tulpar baylaşıp,

«O, Kudaylaşıp» bee soyup,
O, Kanıkey, kulunum,
Aşkere aytar sözüm bar,
Kuda bolup kalışkan,
Oşondo, Bakay kan gana abañ sözü bar.
Artıkça seni kor kılbayt,
Öz atañ Temir kandın közü bar.
Senin atañ Temir kan,
Bukardın cetik kanı ele,
Añkoo kıyal, ak kıyal
Artıkça mıktuu can ele.
Kasıettüü kan ele,
Temir kandın kolunda
Senden bölök Kanıkey,
On eki kızı bar ele.
Kandıgı kalayık curtka dañ bolgon,
Kara kıldı kak carıp,
Kalısınan Temir kan
Çoñ Bukarga kan bolgon.
On eki tügöy kız körüp,
Bir erkekke zar bolgon.
Bukarga cetip sen konsoñ,
Degenime könö kör,

Her birinin kuyruğunu ördük,
Sana dünür olurken,
Kanıkey, bunca malı vermiştik.
O zaman dünür olup mal sürüp,
O zaman kulluklaşıp yağ çiğneyip,
Ey Hüda! – deyip, pak söz edip,
Yetimliğini belli etmez,
Kuşanışıp dururken,
Devir kıyamete dek
Ayrılıp gitmemek için
Ahdi pek kılıp,
Ak buğday tanesini çiğneşip,
Attan küheylan bağlaşıp,

«Ey Hüda» deyip kısrak kesip,
Ey Kanıkey, kuzum benim,
Açıkça söyleyecek sözüm var,
Dünür olup kalmışlardı,
O zaman Bakay han ağanın da sözü var.
Seni asla hor tutmaz,
Öz baban Temir Han'ın gözü var.
Senin baban Temir Han,
Buhara'nın olgun hanıydı,
Saf huylu, ak huylu,
Fazlasıyla sağlam bir candı.
Kerametli bir handı,
Temir Han'ın elinde,
Senden başka Kanıkey,
On iki kızı vardı.
Hanlığı halka, yurda ün olmuş,
Kara kılı ortadan yarıp,
Adaletiyle Temir Han
Büyük Buhara'ya han olmuş.
On iki kız evlat görüp,
Bir erkeğe hasret kalmış.
Buhara'ya varıp konarsan,
Dediğime razı ol,

Asıldan kalgan calgızdı
Kan atañ Temir kanga bere kör.
Kişi bolso Temir kan
«Manastan kalgan bala» – dep,–
Kirdüü kiyim kiygizbes,
Kirdüü ayak çetin tiştetpes,
Biröönün tilin tiygizbes.
Oşontüp aytıp, kan Bakay
Uçuraşıp cetimge,
Uşunday dep cesirge,
Kan Bukardın şaarına,
Kayran Temir kanına

Asilden kalan biriciği
Han baban Temir Han'a veriver.
İnsansa Temir Han,
«Manas'tan kalan çocuk» – diye,–
Kirli giysi giydirmez,
Kirli çanağın kıyısını ısırtmaz,
Kimsenin dilini değdirmez.
Böyle söyleyip, han Bakay,
Yetimle vedalaşıp,
Dul kadına böyle deyip,
Han Buhara'nın şehrine,
Aziz Temir Han'ına

Aşkere cazıp kat berip,
«O, Kanıkey kulunum,
Col cürsöñ coldo bolbo – dep, Can-canıbar uçkan kuş
Cosunsuz cayga konbo – dep,–
Meken kılgan cer bolgon.
Esiñe gana al balam, ukkandı, Kayıñga tuup kuştarı
El debe coldon çıkkandı,
Künü-tünü col cürsöñ,
At ayabay mol cürsöñ,
Ceti kündük beli bar.
Oşol belden ötkön soñ,
Tokumday cerde too cok,
Tokumday bolgon koo cok,
Buursun batkan çiyin cok,
Suur çukugan iyin cok.
Kazgaldak uçup kalbagan,
Kaldaygan kara taz coru
Kanatı çarçap barbagan.
Kuzgunu uçup karıkkan,
Üstünön uçkul kuş ötpöy,
Kanatı gana çarçap talıkkan,
On törtkö caşıñ kelgende,
On bir kündük çöl oşol,
Kuday urgan cer oşol.

Açıkça yazıp mektup verip,
«Ey Kanıkey, kuzum benim,
Yol yürürsen yolda kalma – diye, Canlı, cümle uçan kuşun
Uygunsuz yere konma – diye,–
Mesken tuttuğu yer olmuş.
Aklında tut kızım duyduğunu, Kayında yumurtlayıp kuşları
Yoldan çıkanı el sayma,
Gece gündüz yol yürürsen,
Atı esirgemeden bol yürürsen,
Yedi günlük beli var.
O belden geçtikten sonra,
Keçe kadar yerde dağ yok,
Keçe kadar hendek yok,
Saban giren çizgi yok,
Dağ sıçanının eştiği in yok.
Angıt bile uçup konmamış,
Koskoca kara kel akbaba,
Kanadı yorulup varamamış.
Kuzgunu uçup gözü kararmış,
Üstünden uçucu kuş geçmeden,
Kanadı yorulup bitap düşmüş,
Yaşın on dörde geldiğinde,
On bir günlük çöl odur,
Tanrı'nın çarptığı yer odur.

	Oşol çöldön ötörsüñ,	*O çölden geçersin,*
	O, Kanıkey kulunum,	*Ey Kanıkey, kuzum benim,*
	Ar cak cagın karasañ –	*Öte yakasına bakarsan –*
	Küleşendin Kül-Tokoy,	*Küleşen'in Kül-Tokoy'u,*
	Kül-Tokoygo cetersiñ,	*Kül-Tokoy'a varırsın,*
	Kül-Tokoygo sen barsañ –	*Kül-Tokoy'a sen varırsan –*
	Külgönüñdön cırgarsıñ.	*Güldükçe sefa sürersin.*
	Küleşendin Kül-Tokoy –	*Küleşen'in Kül-Tokoy'u –*
	Toosunda karı bar,	*Dağında karı var,*
10850	Tokoydo çuulap çarı bar,	*Ormanında çığrışan kuşu var,*
	Kobutunda koen bar,	*Kuytusunda tavşanı var,*
	Adırında arkar bar,	*Sırtlarında arkarı var,*
	Böksösündö börü bar,	*Yamacında kurdu var,*
	Buygatında bugu bar.	*Kuytusunda geyiği var.*
	Alması bışıp köñ bolgon	*Elması olgunlaşıp yığın olmuş,*
	Muñkanıp ıylap çırkırap,	*Dertlenip ağlayıp feryat ederek,*
	Muñduular catar cer bolgon,	*Dertlilerin yattığı yer olmuş,*
	Akka gana burduñ beyliñdi,	*Hakk'a çevirdin gönlünü,*
	Cañgagı bışıp köñ bolup,	*Cevizi olgunlaşıp yığın olup,*
10860	Tüp-tübündö say bolgon,	*Diplerinde dere olmuş,*
	Kamıngandır uçkanı,	*Uçmaya hazırlanmıştır,*
	Terekke tuugan kuştarı	*Kavakta yumurtlayan kuşları,*
	Men barganda Kanıkey	*Ben vardığımda Kanıkey,*
	Teminip ele turat uçkanı.	*Davranıp durur uçmaya.*
	Catıp uyku kandırıp,	*Yatıp uykuya kanıp,*
	Tulparıñdı çaldırıp,	*Küheylanını otlatıp,*
	Kül-Tokoydo bolorsuñ.	*Kül-Tokoy'da kalırsın.*
	Kül-Tokoy aman sen ötsöñ	*Kül-Tokoy'u sağ geçersen,*
	Kanıkey balam, murazıña cetersiñ.	*Kanıkey kızım, muradına erersin.*
10870	Andan gana arı barganda,	*Ondan öteye vardığında,*
	Sarı adırmak, çöl-kıya,	*Sarı sırtlar, çöl, yamaç,*
	Kan atakeñ Temir kan,	*Han baban Temir Han,*
	Temir kandın ceri ele,	*Temir Han'ın yeriydi,*
	Çoñ Ak-Çiyge cetersiñ.	*Büyük Ak-Çiy'e varırsın.*
	Oynogon cakşı kız bolup,	*Oynayan güzel bir kız olup,*
	Cakşılık gana mıktuu körgöndö,	*İyiliği bolca gördüğünde,*
	Oloñdoy gana bolgon kayran çaç	*Yele gibi gür, aziz saçı*
	Töbögö gana kınap tüygöndö,	*Tepede sımsıkı düğdüğünde,*

Urunarga too tappay,
Uruşarga coo tappay,
Cer kezetip cürgöndö
Kaldayluu başıñ uz kezde,
Özüñ Bukarga başaa – kız kezde,
Akbaltay kandın Çubakka
Alıştı kılıp turganda,
Altımış künü aldırbay,
Balam, salış gana kılıp turganda,
On törtüñdö çagıñda,
Ala albay Çubak tartkanda,
Kabılanı Manaska
Daroo cetip aytkanda,
O, Kanıkey kulunum,

Çarpacak dağ bulamadan,
Vuruşacak düşman bulamadan,
Yer gezip dolaştığında,
Görkemli başın hünerli çağında,
Sen Buhara'ya baştın – kız çağında,
Akbaltay Han'ın Çubak'ıyla
Güreş tutup durduğunda,
Altmış gün yenilmeden,
Kızım, kapışıp durduğunda,
On dördündeki çağında,
Çubak seni alamayıp çekildiğinde,
Kaplanı Manas'a
Hemen varıp söylediğinde,
Ey Kanıkey, kuzum benim,

Ar cagın özüñ bilersiñ
Kanıkey balam, oynop ele cürgön
Öñörgönü Semetey,
ceriñdi». Kee bir cerge barganda
Amandaşıp tura albay,
Kol alışıp zır koydu,
«Koş aman bol, ene» – dep,–
Bayakı Bakay abakeñ
Talastı közdöy çu koydu.
Oşondo karaluu barat Kanıkey,
Kan Bukardın şaarına
Tentip ele barat Semetey –
Arıslan eneñ Kanıkey,
Asıl eneñ Çıyırdı
Bölök-bölök tumşuktu
Baspay ketip baratat,
Can ergitip bir cayga
Catpay ele ketip baratat,
Cer cüzünö dañkayıp,
Esil eneñ Kanıkey
Batpay ketip baratat.
Adır-adır belesti
Aşıp ketip baratat,
At boltura çın kaçıp,

Ötesini kendin bilirsin,
Kanıkey kızım, oynayıp gezdiğin
Terkisinde Semetey,
yerindir». Kimi yere vardığında
Vedalaşıp duramadan,
El sıkışıp fırladı,
«Hoşça kal, esen ol, ana» – diye,–
O Bakay ağan,
Talas'a doğru at sürdü.
O zaman yaslı gider Kanıkey,
Han Buhara'nın şehrine
Sürgün gider Semetey –
Arslan anan Kanıkey,
Asil anan Çıyırdı,
Ayrı ayrı burunları
Basmadan geçip gidiyor,
Cana can katan bir yere
Yatmadan geçip gidiyor,
Yeryüzüne nam salıp,
Aziz anan Kanıkey,
Sığmadan geçip gidiyor.
Engebe engebe belleri
Aşıp geçip gidiyor,
Atı bitirip düpedüz kaçıp,

Şaşıp ele ketip baratat.
Cıygan dilde, sarı altın
Çaçıp ketip baratat,
Bayakı, adam baspas Aman-Col
Kabılan cesir bereniñ
Basıp ele ketip baratat.
Bukardı közdöy col tartıp,
Burulbastan çın basıp,
Eçen-eçen bel menen,
Ketip barat eki eneñ
Mee kaynagan çöl menen.
Taytoru menen Akborçuk
Kılt degizip suu cutpay,
Oşondo, kırt degizip çöp çalbay,
Toosunda gana ükü küülöngön.
Cambaştap uyku kandırbay,
Bukarga tentip, col cürüp,

Aceleyle geçip gidiyor.
Derlediği sikke, sarı altını
Saçıp geçip gidiyor,
O, insan basmaz Aman-Col'dan,
Kaplan dul yiğidin,
Basıp geçip gidiyor.
Buhara'ya doğru yol tutup,
Sapmadan dosdoğru basıp,
Nice nice bellerden,
Gidiyor iki anan,
Beyin kaynatan çölden.
Taytoru ile Akborçuk,
Bir yudum su yutmadan,
O zaman bir tutam ot koparmadan,
Dağında puhu ötüşürdü.
Yan gelip uykuya kanmadan,
Buhara'ya sürgün, yol yürüyüp,

Ce tulparlardı çaldırbay,
Çuulap ketip baratat.
«Berenim töröm, ölbö» – dep, –
Belgilüü ceñeñ Kanıkey
Kuurap ketip baratat.
Bagılan kozu, şirin baş
Koltugunda Semetey
Bayakı, azık ele etin cegizip,
Köökörgö kuygan azık süt,
Karaan kılgan calgızı
Semeteyge emizip.
Bışırgan cilik etterin
Çıyırdıga cegizip.
Kündüzündö tınç albay,
Tün içinde uyku albay,
Kündö tınıp kalbastan
Kün mezgilin albastan
Kündöp-tündöp col cürüp,
Oşondo at ayabay mol cürüp,
Araga kıyla col cürüp,
Küleşendin Kül-Tokoy –

Küheylanları otlatmadan,
Feryatla geçip gidiyor.
«Yiğidim, hünkârım, ölme» – diye,–
Namlı yengen Kanıkey,
Kuruyup geçip gidiyor.
Besili kuzu, tatlı baş,
Koltuğunda Semetey,
Ona azık etini yedirip,
Matarasına konmuş azık sütü,
Dayanak edindiği biriciği
Semetey'e emzirip.
Pişirdiği ilikli etleri
Çıyırdı'ya yedirip.
Gündüzleri dinlenmeden,
Gece içinde uyku almadan,
Her gün soluklanmadan,
Gün vaktini gözetmeden,
Günlerce gecelerce yol yürüyüp,
O zaman atı esirgemeden bol yürüyüp,
Arada hayli yol yürüyüp,
Küleşen'in Kül-Tokoy'una –

Kül-Tokoy gana cetip kondu emi.
Kül-Tokoy ata deer eken,
San oluya kol cayıp,
Ur tögülgön cer eken.
Carıktık, alması bışıp
köñ bolgon,
Ak oluya-maşayık
Tünöp ele ketken cer bolgon.
Cıgaçtan cañgak tögülgön,
Çırkıragan doluga
Oşo turgan Kül-Tokoy
Çın beyiştey* köründgön.
Çınardan gana kükük süylöngön,
Mına, adırdan ular ulugan,
Böksösünön kekilik, kuşu kudugan*.

Kül-Tokoy'a varıp kondu işte.
Kül-Tokoy ata derlermiş,
Sayısız evliya el açıp,
Nur dökülen yer imiş.
Mübarek, elması olgunlaşıp
yığın olmuş,
Ak evliya, meşayih,
Geceleyip gittiği yer olmuş.
Ağaçtan ceviz dökülmüş,
Feryat eden çılgına,
O duran Kül-Tokoy
Gerçek cennet gibi görünmüş.*
Çınardan guguk öterdi,
İşte, sırttan ular öterdi,
Yamacından keklik, kuşu ötüşürdü.*

Bu, tokoydon bulbul sayragan,
Taldardan totu kuşu süylöngön.
Canı da bar, canıbar
Küleşendin Kül-Tokoy
Caratkandın baarı bar.
Eek aldın karasañ
Üydöy-üydöy çınar bar,
Çınardın çınıday cerde
bütün cok, Aldasına calınıp,
Butagı gana bolgon uya bar.
Bir butagın karasa
Samsaalap gana uçkan sartuugan.
Oñ koluna çalınıp.
Bir butagın karasa
Kök ala moyun taan tuugan.
Bir butagın karasa
Koko tamak çar tuugan.
Kıldı başın karasa
Ayrı gana kuyruk al tuugan.
Oşol kezde karasa
Can bütköndön bar tuugan.
Kayıñga tuup kuştarı,
Karap körsö doluñuz

Bu ormandan bülbül şakırdı,
Söğütlerden tuti kuşu konuşurdu.
Canlısı da var, cümle canlı,
Küleşen'in Kül-Tokoy'unda
Yaradan'ın her şeyi var.
Hemen önüne bakarsan,
Ev gibi ev gibi çınar var,
Çınarın çini gibi yerinde
bütün yok, Allah'ına yalvarıp,
Dalı olan her yerde yuva var.
Bir dalına baksa,
Sürüyle uçuşan sarı kuş yavrulamış.
Sağ koluna dolanıp.
Bir dalına baksa,
Gök ala boyunlu tan kargası yavrulamış.
Bir dalına baksa,
Ak gerdanlı çar kuşu yavrulamış.
Ta tepesine baksa,
Çatal kuyruklu al kuş yavrulamış.
O sırada baksa,
Can taşıyan ne varsa yavrulamış.
Kayında yumurtlamış kuşları,
Bakıp görse çılgınınız,

	Kamınıp turat uçkanı.	*Uçmaya hazırlanıp durur.*
	Terekke tuup kuştarı,	*Kavakta yumurtlamış kuşları,*
	Teminip turat uçkanı.	*Davranıp durur uçmaya.*
	Küleşendin Kül-Tokoy	*Küleşen'in Kül-Tokoy'unun*
	Arasına barganda	*Arasına vardığında,*
	Calbıragı cargaktay,	*Yaprağı zar gibi ince,*
	Catkan eken oluya	*Yatarmış orada evliya,*
	Kara kurtu barmaktay.	*Kara kurdu başparmak kadar.*
11000	Bayterek cetip Kanıkey	*Ulu kavağa varıp Kanıkey,*
	Eerin alıp caydaktap,	*Eyerini alıp sırtını boşaltıp,*
	Esil Bakay kabılan	*Aziz Bakay kaplanın*
	Belekke bergen çoñ çider*	*Armağan verdiği büyük köstekle**
	Oşol tulparlardı baymaktap*,	*O küheylanları köstekleyip*,*
	Okoro tüygön ak çılbır	*Sımsıkı düğümlü ak yuları*
	Kayra baylap kabıştap,	*Yeniden bağlayıp pekiştirip,*
	Oşo, celargıluu Keñ-Özön	*O meltemli Keñ-Özön'de,*
	Cetik tulpar buudandı	*Yetkin küheylan yürükleri*
	Bayterekke tabıştap.	*Ulu kavağa emanet edip.*
11010	Asılıñ Alakeñ kılgan Akkañkı	*Asil Alakeñ'in yaptığı Akkañkı'yı*
	Baş-başına cazdanıp,	*Başucuna yastık edip,*
	Kıbılanı baştanıp,	*Kıbleye baş verip,*
	Catıp uyku kandırıp,	*Yatıp uykuya kanıp,*
	Cambaştap candı tındırıp,	*Yan gelip canı dinlendirip,*
	Çıkanaktap uyku alıp,	*Dirseğe yaslanıp uyku alıp,*
	Çırım etip tınç alıp.	*Kestirip rahat bulup.*
	Asıl Manastan kalgan aybalta	*Asil Manas'tan kalan aybalta,*
	Arıslan ceñeñ Kanıkey	*Arslan yengen Kanıkey,*
	Bir ubak çırım alganda	*Bir vakit kestirdiğinde,*
11020	Kanıkey, uykudan çoçup oygonup,	*Kanıkey, uykudan irkilip uyanıp,*
	Ata, korozdoy bolgon kayran küñ	*Ah, horoz gibi tetik zavallı kul,*
	Oñ cagına tolgonup,	*Sağ yanına dönüp,*
	Coorugan butu basılıp,	*Sızlayan ayağı yatışıp,*
	Colooçu cürgön eneñdin	*Yolcu düşmüş ananın,*
	Umaçtay gana közü açılıp.	*Gözü fal taşı gibi açılıp,*
	Uykudan tursa oygonup,	*Uykudan uyanıp kalksa,*
	Bayakı, etine kelgen tulparlar	*O, etine gelmiş küheylanlar,*
	Eeligip culkunup,	*Coşup silkinip,*
	Oozduk ele çaynap bulkunup.	*Gemi çiğneyip debelenip.*

Oñ kulagın capırıp,
Oñurañdap buudandar,
Kara cerdin kırtışın
Asmandı gana közdöy sapırıp.
Uykudan tursa ceñekeñ
Asmandan cıldız zirildep,
Kıbıla közdöy birindep,
Köktön gana cıldız zırkırap,
Oşondo, kıbıla közdöy çurkurap,
Tañ carılıp dümpöyüp,
Tañdın gana artı kilteyip,
Tañ kaşkaya sürüptür,
Oşondo, cerge gana carık
kiriptir.
Burulup buudan Kanıkey
Kanı Manastan kalgan Boz kise

Sağ kulağını yatırıp,
Homurdanıp küheylanlar,
Kara yerin toprağını
Göğe doğru savurup.
Uykudan kalksa yengeciğin,
Gökten yıldız titreşip,
Kıbleye doğru birer birer,
Gökten yıldız kayıp sızlayıp,
O zaman kıbleye doğru akışıp,
Tan yarılıp kabarıp,
Tanın ardı ağırlaşıp,
Tan apaydın sökmüş,
O zaman yere aydınlık
girmiş.
Dönüp küheylan Kanıkey,
Hanı Manas'tan kalan Boz kise'yi

Moynuna kınap salınıp,
A düynö ketken Ayköldün
Arbagına calınıp,
Bayakı, er müçölüü Kanıkey
At baylagan çınarga
Akırın basıp bardı ele,
Oşondo, kara bolot oozduk,
Ooz-oozunan aldı ele.
Kara kıyak, sonun çöp
Bel-belinen çaldırıp,
Orgup catkan bulaktan
Suusunun kandırıp,
Kulun sınduu buudandı
Kumduu cerge oonatıp,
Kurgan ceñeñ Kanıkey,
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Şaşıp amaz okunup,
Al tokoy çıdap turalbay,
Başına altımış sanaa bir kelip,
Tura albay ceñeñ kabılan
Közünün caşı tögülüp,
Köñülü kurgur bölünüp,

Boynuna sımsıkı takınıp,
Öbür dünyaya giden Ayköl'ün
Ruhuna yalvarıp,
O er yapılı Kanıkey,
At bağladığı çınara
Usulca basıp vardı,
O zaman kara çelik gemi,
Ağızlarından tek tek çıkardı.
Kara kıyak, güzelim otu
Bel bel otlatıp,
Kaynayıp duran pınardan
Susuzluğunu kandırıp,
Tay görünüşlü küheylanı
Kumlu yerde debelendirip,
Zavallı yengen Kanıkey,
Gökte Allah'ın günü bulutlanıp,
Aceleyle namaz kılınıp,
O ormanda dayanıp duramayıp,
Başına altmış düşünce bir gelip,
Duramayıp yengen kaplan,
Gözünün yaşı dökülüp,
Zavallı gönlü parçalanıp,

«Ay karañgı kün bolso,
Tün emine bolot – dep,
Beregi añga kelse kokonduk,
Üstünön tüşsö dolunun
Künü emine bolot – dep,–
Üstünön tüşüp al kalsa,
Tübümö gana çoguu cetebi?
Ölgöndö körgön Semetey
Kapırlar, kuşbegi* gana tartıp
ketebi? Ce arslanınan ayrılıp,
«Katınında kalk buzgan
Kara bet dolu mına» – dep,–
Özümdü kurmandıkka çalabı?
Kurdaştan kalgan cetimim,
Kurutup olco kıldık – dep, –
Dene kul* gana kılıp alabı?
Beypaydı gana başka salabı?
Kardımdan gana çıkkan calgızım,
Kız kezinde oolukkan,
Kanımdan kalgan çunagım,

«Ay karanlık gün olsa,
Gece nice olur – diye,
Şuraya ava gelse Hokandlı,
Çılgının üstüne çıkagelse,
Günü nice olur – diye,–
Üstüne çullanıp kalsa,
Hep birden kökümü mü kurutur?
Öleceğim demde gördüğüm Semetey'i
Kâfirler, kuşbeyine çekip*
götürür mü? Ya arslanından ayrılıp,
«Kadınlar içinde halkı bozan
Kara yüzlü çılgın işte bu» – diye,–
Beni mi kurban ederler?
Yoldaşımdan kalan yetimimi,
Kurutup ganimet ettik – diye,–
Beden kulu mu edinirler?*
Belayı mı başa sararlar?
Karnımdan çıkan biriciğim,
Kızlığında coşup taşan,
Hanımdan kalan yavrucuğum,

Azaptı cetik kılabı?
Ancıyan, Kokon, Margalañ
Cetimdi olco kılabı?
Cetiminen celigip cürüp acırap,
Ce cesirdi gana Kuday urabı?
Kagılayın, eneke,
Celikken adam turabı,
Cetimiñ ketip kutulbay,
Cesirdi gana Kuday urabı?
Celigip kaçtık Bukarga,
Bukarga cetpey turabı?!
Dep, oşontüp, Kanıkey
Azıgın canga şaylanıp,
Bayakı, atışka kirçü coo-carak
Beline gana kınay baylanıp.
Tulparlardı tokunup,
Cetiminen çoçunup.
Tokoygo çıdap cata albay,

Azabı mı tam ederler?
Andican, Hokand, Margalan,
Yetimi mi ganimet ederler?
Yetiminden çırpınıp koşarken ayrılıp,
Yoksa dulu Tanrı mı çarpar?
Kurban olayım, anacığım,
Çırpınıp koşan insan durur mu,
Yetimin gidip kurtulamadan,
Dulu Tanrı mı çarpar?
Çırpınıp kaçtık Buhara'ya,
Buhara'ya varamadan mı kalır?!
Deyip, böylece, Kanıkey,
Azığını yanına kuşanıp,
O çarpışmaya girecek pusatı
Beline sımsıkı bağlanıp.
Küheylanları eyerleyip,
Yetimi için ürperip.
Ormanda dayanıp yatamadan,

Toktonup ceñeñ kuuragır	*Duraklayıp zavallı yengen,*
Cer cüzünö bata albay.	*Yeryüzüne sığamadan.*
Catkanı tokoy çer bolup,	*Yattığı orman dert olup,*
Calınıp ıylap tura albay,	*Yalvarıp ağlayıp duramadan,*
Ceñeñdin cürögü kaynap çer bolup,	*Yengenin yüreği kaynayıp dert olup,*
Bayakı, Manastan kalgan cesiriñ	*O Manas'tan kalan dulun,*
Artıkça buzup sanaanı,	*Aklını büsbütün dağıtıp,*
Meder kılat kuuragır	*Medet bilir zavallı,*
Bayakı, berenden kalgan balanı.	*O yiğitten kalan çocuğu.*
Bayakı, beren ceñeñ Kanıkey	*O yiğit yengen Kanıkey,*
Bet aldı Bukar kalaanı.	*Yöneldi Buhara kalesine.*
Belgilüü ceñeñ Kanıkey,	*Namlı yengen Kanıkey,*
Er müçölüü kurguruñ,	*Er yapılı zavallın,*
Colukkanda Manaska	*Manas'a kavuştuğunda,*
Üzülgönün ulagan,	*Kopanı ulamıştı,*
Çaçılganın cıynagan.	*Saçılanı derlemişti.*
Kızır çalgan Manaska	*Hızır'ın dokunduğu Manas'a*

Keçee, Kadır tün gana bolup	*Daha dün, Kadir gecesi olup*
colukkan.	*kavuşmuştu.*
Iyri-buyru suu menen,	*Eğri büğrü sudan,*
Colukkanda kan kılgan,	*Kavuştuğunda han etmişti,*
Colbors kökcal kanıñdın	*Kaplan gök yeleli hanının*
Tögörögün şay kılgan.	*Dört yanını düzmüştü.*
Törö Manas dedirtip,	*Töre Manas dedirtip,*
Baatırdı tögörökkö kan kılgan,	*Bahadırı dört bir yana han etmişti,*
Oşo, tört tülügün şay kılgan.	*O dört tülüğünü tamam etmişti.*
Sanaası menen bolturup,	*Gönlünce olduruvermişti,*
Sandıgının baarısın	*Sandığının hepsini*
Sarı altın, mülkkö tolturgan.	*Sarı altın, mülkle doldurmuştu.*
Köñülün gana artık cay kılgan,	*Gönlünü hepten rahat kılmıştı,*
Kökcal Manas kabılan	*Gök yeleli Manas kaplanı,*
Cetken cerge kan kılgan.	*Vardığı yere han etmişti.*
Sayıp-tigip, bak kılgan,	*Dikip yetiştirip bağ etmişti,*
Salıp-cuurup tam kılgan,	*Yoğurup örüp ev etmişti,*
Bar şaymanın şay kılgan.	*Bütün donatısını tamam etmişti.*
Otuz eki caşında	*Otuz iki yaşında*
Badışadan ayrılgan	*Padişahtan ayrılan*
Oşo, karaluu gana kaçıp Kanıkey,	*O yaslı kaçan Kanıkey,*

«O, kagılayın, enekem,
Oşondo, kaçıp gana tentip Semetey.
Karaan gana kılgan Urmekem!
Kayrattuu ceñeñ kabılan,
Kankoru Manastan kalgan oluyañ
Er ekenin bilgizip,
Bayakı, kara cılkı duldulu,
Bayakı, karıp ele ketken Çıyırdı
Er ekenin bilgizip,
Asıl ene karısın
Akborçukka mingizip,
Oşondo, oluyat ceñeñ Kanıkey
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminip,
Ayanbas alıs col cürüp
At ayabay mol cürüp,
Teminse teminöörlör bılkıldap,
Teri agıp tulpardın
Emi, üzöñgüdö şılpıldap,
Munarık ele tüşkön çöl menen,
Budur-budur bel menen,

Imerilgen col menen,
Bukarga ketçü col menen
Ceñeñ kaydan ayandı,
Cetkileñ alıs col tartıp,
Atası Temir kandın keñ Ak-Çiy,
Oşondo çek aranı tayandı.
Çek ara basıp çıkkanda
Köñülü çögöt bölünüp,
Köngön cerdi körgöndö
Kökcal ceñeñ dolunun
Oşondo, közünün gana caşı
tögülüp.
Bayakı, karagattay kayran köz,
Kayran cerdi körgöndö
Kamçı gana boyu caş ketip,
Bödönödöy kayran köz,
Bayakı cerdi körgöndö

«Ey kurban olayım, anacığım,
O zaman kaçıp sürgün düşen Semetey.
Dayanağım olan Urmekem!
Yürekli yengen kaplan,
Kan içen Manas'tan kalan evliyan,
Er olduğunu belli edip,
O kara yılkının düldülünü,
O kocayıp gitmiş Çıyırdı'nın,
Er olduğunu belli edip,
Asil ananın kocamışını
Akborçuk'a bindirip,
O zaman evliya yengen Kanıkey,
Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağa sola mahmuzlayıp,
Esirgemeden uzak yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Mahmuzladıkça üzengiler oynaşıp,
Küheylanın teri akıp,
Şimdi üzengide şıpırdayıp,
Pusa bürünmüş çölden,
Pürüz pürüz bellerden,

Kıvrılan yoldan,
Buhara'ya giden yoldan,
Yengen kendini hiç esirgemedi,
Upuzun ırak yol tutup,
Babası Temir Han'ın geniş Ak-Çiy'i,
O zaman sınıra dayandı.
Sınırı basıp çıktığında,
Gönlü çöküp parçalanıp,
Alıştığı yeri görünce,
Gök yeleli yengen çılgının,
O zaman gözünün yaşı
dökülüp.
O kuş üzümü gibi aziz göz,
Aziz yeri görünce,
Kamçı boyu yaş akıp,
Bıldırcın gibi aziz göz,
O yeri görünce,

Bölök ele bölök caş ketip:
Uuldan birdi şer tuugan,
Kızdan birdi er tuugan
Altın gana catın enekem,
Amır-Temir, Küröögön –
Oşol gana menin çoñ atam.
Keçee, Beecinge beypay salam – dep,–
Beecindegi Alöökö kandın
calgız kız
Oşo Medirese suluunu
Zayıp gana kılıp alam – dep,–
Keçee, türk uulunan kol cıynap,
Oşondo, tügöl gana baarın mol
cıynap,
Keçee, sürü buzuk atalıp,
Meke-Dilde kanı eken,
Keçee, sultandan gana kirip
bata alıp.
Kakançının Beecinge

Başka başka yaşlar akıp:
Oğuldan bir şir doğuran,
Kızdan bir er doğuran,
Altın rahimli anacığım,
Amır-Temir, Küröögön –
İşte o benim büyük atam.
Daha dün, Beecin'e bela salarım – diye,–
Beecin'deki Alöökö Han'ın
biricik kızı
O Medirese güzelini
Kendime eş ederim – diye,–
Daha dün, Türk oğlundan asker toplayıp,
O zaman eksiksiz hepsini bol
toplayıp,
Daha dün, heybeti yaman diye anılıp,
Mekke-Dilde hanı imiş,
Daha dün, sultandan girip
dua alıp.
Kakançın'ın Beecin'ine

Kaynap gana kolu attanıp,
Mendeni gana cıyıp alganda,
Oşo sapar col cürüp,
Keçee, Karkıraga barganda,
Oşo, karmap ele cıyıp san taştı,
Salaalık kırgız el kalgan.
Oşondo, belgi gana kılıp salganda,
Eneke, tömönkü Misir çoñ kalaa
Uruşbastan, talaşpay,
Beecinge gana kirip barganda,
«Aziret tiybes Beecindi
Sen aralabay tartkın – dep,–
Kaalap ele kelip kalıpsıñ,
Kaalaganıñ bereyin –
Kuda gana bolup kaytkın» – dep,–
On segiz miñ aalamga
Oşondo kança kol eken
Aralap ele Beecin kalıptır.
Kakançının zor kanı

Kaynayan ordusu atlanıp,
Kulları toplayıp aldığında,
O sefer yol yürüyüp,
Daha dün, Karkıra'ya vardığında,
O, tutup derleyip sayısız taşı,
Salaalık Kırgız halkı kalmış.
O zaman nişan diye koyduğunda,
Anacığım, aşağıdaki Mısır büyük kale,
Vuruşmadan, çekişmeden,
Beecin'e girip vardığında,
«Hazretin dokunmadığı Beecin'i
Sen dolaşmadan çekil – diye,–
Madem isteyip gelmişsin,
İstediğini vereyim –
Dünür olup dön» – diye,–
On sekiz bin âleme,
O zaman nice ordu imiş,
Beecin'i baştan başa dolaşmış.
Kakançın'ın ulu hanı,

Oşondo kaalaganıñ katın – dep,–
Alıp ele ketkin, baatır – dep,–
Otuz üçtön ıldıykı
Katındı koyboy üyünö,
On cetiden öödökü
Kızdardı koyboy şaarına,
Oşo, Beecinge bargan ıslam –
Islam kolun cıyıptır.
Baatır, Beecindin gana mıktuu
çoñ kanı:
Oñ bolgonum aytayın,
«Busurman, meymanga kelip
kalıpsız,
Uşu turgan Bukarga
Meyliñiz tüşsö algın – dep,–
Oşo bargan curtuña
Medirese baş kılıp,
Kızdarın berip salıptır.
Badışası antken soñ,
Bargandar zayıp alıptır,
Küröögön kayra tartkıça
Kee biröö bala bolup kalıptır.
Samarkandın kök taşı
Başta kıtay ceri eken,
Oşondo, Medirese çın suluu

O zaman dilediğin kadını – diye,–
Alıp götür, bahadır – diye,–
Otuz üçünden aşağı
Kadını evinde komadan,
On yedisinden yukarı
Kızları şehrinde komadan,
O Beecin'e varan İslam –
İslam ordusunu toplamış.
Bahadır, Beecin'in yaman
büyük hanı:
Onduğumu söyleyeyim,
«Müslüman, konukluğa gelip
kalmışsınız,
Şu duran Buhara'ya,
Gönlünüz düşerse alın – diye,–
O vardığın yurduna,
Medirese'yi baş edip,
Kızlarını verivermiş.
Padişahı böyle deyince,
Varanlar eş almış,
Küröögön geri dönene dek,
Kiminin çocuğu bile olmuş.
Semerkand'ın gök taşı,
Önceleri Hıtay yeri imiş,
O zaman Medirese, gerçek güzel,

Ençige surap alıptır.
Oşondo, estesem eçen cerdi algan,
Cer alganı kurusun,
Oşondo, Beecin şaarına
Oşondon berki kol barıp,
Küröögön kandın tuşunda
Can ayabay mol barıp,
Oşondo, zayıp ele alıp turganda
Beecin gana kalgan düñ gana.
Eneke, aytayın sözdü men gana.
Badışa bolup ötüptür –
Al turmak, Aziret Aalı – al kana?
Bügün körgön erteñ cok,

Pay diye isteyip almış.
O zaman, ansam, nice yeri almış,
Yer alması kurusun,
O zaman Beecin şehrine,
O günden beri ordu varıp,
Küröögön Han zamanında,
Can esirgemeden bol varıp,
O zaman eş alıp dururken,
Beecin uğultuda kalmış.
Anacığım, sözü ben söyleyeyim.
Padişah olup göçmüş –
Değil o, Hazret Ali – o hani?
Bugün görülen yarın yok,

Uşuntüp, aldap ele cüröt düynö bok!
Uşu keñ Ak-Çiydi körgöndö
Içime gana tüşöt kalıñ çok!
Eneke, kaçıp ele kelem Bukarga,
Karaan kılıp oturgan
Kabılan gana sultan dagı cok!
Amır-Temir, Küröögön
Oşonu gana Kuday alıptır,
Oluyat bolup caralıp,
Oluya enem ugup tur,
Çoñ bolgonum aytayın,
Adam bolup kurgan can
Men caralganım aytayın,
Bukarda menin atam Temir kan
Erkek körböy düynödön
On eki kızdı körüptür,
Oyo bıçıp kalıñ cep,
On ekisin on eki kanga beriptir.
Oyron gana atam zarlanıp,
On üçünçü bir bolup,
Men şorduunu körüptür.

Böyle aldatıp durur, dünya bok!
Şu geniş Ak-Çiy'i görünce,
İçime düşer koca bir kor!
Anacığım, kaçıp geliyorum Buhara'ya,
Dayanak edinip oturduğum
Kaplan sultan da yok!
Amır-Temir, Küröögön,
Onu da Tanrı almış,
Evliya olup yaratılıp,
Evliya anam, dinle,
Nasıl büyüdüğümü söyleyeyim,
İnsan olup çıkan zavallı can,
Nasıl yaratıldığımı söyleyeyim,
Buhara'da benim babam Temir Han,
Dünyada erkek görmeden,
On iki kız görmüş,
Kesip biçip başlık yiyip,
On ikisini on iki hana vermiş.
Garip babam ah edip,
On üçüncü biri olarak,
Ben zavallıyı görmüş.

«Kız da bolso balamdı
Altımış uulga berbeym» – dep,–
Töbögö gana kınap tüygöndö.
Toyuma bee soyuptur,
Atımdı Kanıkey suluu koyuptur.
Moynuma ırımdap tumar tagıptır,
Celbesten corgo at minip,
Özümdü erkeletip bagıptır.
Çaçımdı maylap örüptür,
Meni ıymanınday körüptür.
Irısı gana aşıp cönöptür,
Men ekige kelgende
Ismayıldı töröptür.
«Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu,
Kagılayın balam» – dep,–
Esepsiz körüp özümdü,

«Kız da olsa çocuğumu,
Altmış oğula vermem» – diye,–
Tepede sımsıkı düğdüğünde.
Toyumda kısrak kesmiş,
Adımı Kanıkey güzeli koymuş.
Boynuma uğur diye muska takmış,
Yelmeden rahvan ata binip,
Beni nazlandırıp büyütmüş.
Saçımı yağlayıp örmüş,
Beni imanı gibi görmüş.
Kısmeti taşıp yürümüş,
Ben ikiye geldiğimde,
Ismayıl'ı doğurmuş.
«Kara yağızın güzeli,
Müslümanın soylusu,
Kurban olayım yavrum» – diye,–
Beni ölçüsüz sevip,

	Erkeletip kız kezde	*Kızlığımda nazlandırıp,*
	Atakem algan eken sözümdü.	*Babacığım sözümü dinlermiş.*
	Cetige çıgıp kelgende	*Yediye basıp geldiğimde,*
	«Cetkileñ bolot balam» – dep,–	*«Yaman olur yavrum» – diye,–*
	Kermege asa baylatıp,	*Sırığa asıp bağlatıp,*
	Menin kurup kalgan şorduu enem,	*Benim zavallı bahtsız anam,*
11300	Bagılan kozu, şirin baş	*Besili kuzu, tatlı baş,*
	Moynuma altından cakut tagıptır, Men	*Boynuma altından yakut takmış, Ben*
	şorduu seyildikke kaynatıp,	*zavallı, gezinti için kaynatıp,*
	Bütkül Bukar, sart curtu	*Bütün Buhara, Sart yurdu,*
	Meni erkeletip bagıptır.	*Beni nazlandırıp büyütmüş.*
	Özüm bala sekelek,	*Kendim körpe bir çocuk,*
	Caşım on ekiden ötö elek,	*Yaşım on ikiyi geçmemiş,*
	Urgaaçıdan uz kezde,	*Kadınların hünerlisiyken,*
	Özüm oynoo bala kız kezde,	*Kendim oyunbaz çocuk, kız çağındayken,*
	Tulpar oozun burganda,	*Küheylanın başını çevirdiğinde,*
	Keçee, turup, oynop turganda	*Daha dün, kalkıp oynayıp dururken,*
11310	Badışalık Bukarga	*Padişahlık Buhara'ya,*
	Katuu buyruk kılganda,	*Sıkı buyruk verdiğinde,*
	Kayaşayak bergenin	*Karşılık vereni,*
	Keçee, koy orduna kırganda,	*Daha dün, koyun yerine kırdığında,*
	Öz atam Bukar şaarına	*Öz babam Buhara şehrine,*
	Öz bilgenim kılganda,	*Bildiğimi yaptığımda,*
	Ötkörö artık küç kılıp,	*Haddinden aşkın güç edip,*
	Özüm menen kurbaldaş	*Kendimle yaşıt,*
	Alım-salık küç kılıp,	*Vergiyi salığı zorla salıp,*
	Bukardın kızın cıyganda,	*Buhara'nın kızını topladığımda,*
11320	Oloñdoy bolgon kayran çaç	*Yele gibi gür aziz saç,*
	Bıyagımda seksen kız,	*Bir yanımda seksen kız,*
	Bıyagımda seksen kız	*Öbür yanımda seksen kız,*
	Celbegey torko ton kiyip,	*Omuzda salınan ipek kaftan giyip,*
	Altından küldüü takıyam*	*Altından çiçekli takkem*,*
	Töbömö carık carkıldap,	*Tepemde ışıl ışıl parlayıp,*
	Kızdan coldoş men alıp,	*Kızlardan yoldaş alıp,*
	Seyildikke cürçü elem,	*Gezintiye çıkardım,*
	Kız künümdö men şorduu	*Kızlık günümde ben zavallı,*
	Uşul keñ Bukardı bilçü elem.	*Şu geniş Buhara'ya ben hükmederdim.*
11330	Kezinde oyun, cer çalıp,	*Zamanında oyunla yer dolaşıp,*

At bagar kança murabım*,
Çatır cayar kızmatker
Kündüzünö bee soyup,
Tünögön cerge tay soyup,
Bukarlıktın buudanın
Cürgön cerdin baarısın
Berekege caynatıp.
Bukardan çıgıp ayanbay,
Altı künü col cürüp,
Seyildikke çunak can
Uşu gana cerge kelçümün.
Kanıkeydin Keñ-Kölçük –
Telegeyi teñ Kölçük.
Cıl maalında kurgan can
Seyildikke kelçümün.
Kezinde kele kalganda,
Kagılayın eneke,
Murazıma cetçü elem
Sekseni kelin, seksen kız,
Oynoo bala kız çakta,
Oy, eneke, kulak sal,
Uşul cerge oynop-külüp ketçü elem.
Körünüp catkan Keñ-Kölçük,

At bakan nice mirabım,*
Çadır kuran hizmetkârlar,
Gündüzüne kısrak kesip,
Gecelenen yerde tay kesip,
Buharalının küheylanını,
Gezdiğim yerlerin hepsini,
Bereketle donatıp.
Buhara'dan çıkıp esirgemeden,
Altı gün yol yürüyüp,
Gezintiye, şu haşarı can,
İşte bu yere gelirdim.
Kanıkey'in Keñ-Kölçük'ü –
Her yanı denk Kölçük.
Yılın mevsiminde zavallı can,
Gezintiye gelirdim.
Zamanında geliverdiğimde,
Kurban olayım anacığım,
Muradıma ererdim,
Sekseni gelin, seksen kız,
Oyunbaz çocuk, kız çağında,
Ey anacığım, kulak ver,
Bu yere oynayıp gülüp giderdim.
Şu görünen Keñ-Kölçük,

Eneke, telegeyi teñ Kölçük.
Kayıñga cazgan katı bar,
Karabet Kanıkeydin atı bar.
Terekke cazgan katı bar,
Teñiz balañ, Kanıkeydin atı bar. Belek ele kılgan Keñ-Kölçük.
Kölçüktö tegerete çınar bak,
Kara bet seyildikke minüçü
Oynop ele mingen altın tak.
Kızdarga tartip körgözüp,
Uşuntüp ele cürgön kayran çak!
Bayakı, salınuu saray, salkın cay
Oşo, taktın kınay tübündö
Aytsam Aldaga sözüm zar ele,

Anacığım, her yanı denk Kölçük.
Kayında yazılı yazısı var,
Kara yüzlü Kanıkey'in adı var.
Kavakta yazılı yazısı var,
Deniz misali kızın Kanıkey'in adı var.
Armağan edilmiş Keñ-Kölçük.
Kölçük'ün çevresinde çınar bağı,
Kara yüzlünün gezintide bindiği,
Oynayıp çıktığı altın taht.
Kızlara düzen gösterip,
Böyle geçip giden aziz çağ!
O kurulu saray, serin yer,
O tahtın hemen dibinde,
Desem, Allah'a sözüm feryattı,

	Kanıkey Bukardan barıp aldırgan,	*Kanıkey'in Buhara'dan getirttiği,*
	Bukarlık gana olco kılıptır.	*Buharalı ganimet edinmiş.*
	Tak tübünö saldırgan,	*Taht dibine serdirdiği,*
	Zor kilemi bar ele.	*Koca kilimi vardı.*
11370	Kilemdin cayın aytayın,	*Kilimin hâlini söyleyeyim,*
	Altın türlüü zor kilem –	*Altın desenli koca kilim –*
	Kırk cılı suuga taştasa,	*Kırk yıl suya bıraksalar,*
	Kılayıp çeti oñbogon.	*Kıyısı zerre solmamış.*
	Seksen cıl suuga çılasa,	*Seksen yıl suya batırsalar,*
	Serpilip çeti oñbogon.	*Kıyısı kalkıp solmamış.*
	Arkagı cibek altından,	*Atkısı ipek, altından,*
	Erişi mayda kımbattan,	*Çözgüsü ince, pahalıdan,*
	Tak aldına saldırgan,	*Taht önüne serdirdiği,*
	Altın türlüü zor kilem,	*Altın desenli koca kilim,*
11380	Alıstan izdep tabılgıs,	*Uzaktan arayıp bulunmaz,*
	Abıdan kımbat çoñ kilem.	*Alabildiğine pahalı büyük kilim.*
	Üstündögü altın tak,	*Üstündeki altın taht,*
	Oynoo bala çagımda,	*Oyunbaz çocukluk çağımda,*
	Oyron katın Kanıkey	*Garip kadın Kanıkey'in,*
	Oynop cürgön oşo çak.	*Oynayıp gezdiği o çağ.*
	Kölçüktü körö ketelik,	*Kölçük'ü göre gidelim,*
	Kagılayın, eneke,	*Kurban olayım, anacığım,*
	Anan gana Bukar cetelik.	*Ondan sonra Buhara'ya varalım.*
	Kanıkeydin Keñ-Kölçük	*Kanıkey'in Keñ-Kölçük'ü,*
11390	Telegeyi teñ Kölçük.	*Her yanı denk Kölçük.*
	Çet cagında altın tak,	*Kıyısında altın taht,*
	Tegeregi çınar bak.	*Çevresi çınar bağı.*
	Kız kezinde momunday	*Kız çağında böylesine,*
	Kanıkeydin kandıgı,	*Kanıkey'in hanlığı,*
	Kanattuu karga kattatbas,	*Kanatlı kargayı bile sokturmayan,*
	Kanının kılgan cardıgı.	*Hanının çıkardığı fermanı.*
	Beren katın Kanıkey	*Yiğit kadın Kanıkey,*
	Keñ-Kölçükkö kelgende	*Keñ-Kölçük'e geldiğinde,*
	Kölçügü soolup kalıptır,	*Gölcüğü kurumuş,*
11400	Tegerete çınar bak	*Çepeçevre çınar bağı,*
	Takır gana kuurap kalıptır.	*Büsbütün kurumuş kalmış.*
	Takır urap alıptır.	*Büsbütün yıkılıp gitmiş.*
	Bayakı, altın tak menen zor kilem –	*O altın taht ile koca kilim –*

Ey, muñkantkan düynö, oñboy kal,
Uşuntüp ele Kuday uruptur.
Kölçügü menen teregin
Kanıkey karap kaldı emi.
Tutamga kelbey kayran can,
Tuygun katın Kanıkey
Tura albay kepti saldı emi:
«O, kagılayın, eneke,
Eki künü Bukarga
Catpay ölöt ekenbiz,
Cer cüzünö biz baykuş
Batpay ölöt ekenbiz.
Semiz elek, cal ketip,
Arık bolot ekenbiz.
Serpilçü el-curt mında cok,
Eneke, karıp bolot ekenbiz!
Uşu turgan Keñ-Kölçük,
Telegeyi teñ Kölçük,
Kölçügüm soolup kalıptır,
Kagılayın, eneke,
Bul emine boluçu,
Burkuratpay dolunu
Eneke, bul işimdi coruçu?
Baygambar çalış Urmekem,
Kagılayın, enekem,
Köktöböy gana bagım kalıptır,

Eneke, kömülüp işim alıptır!
Bul cayımdı coruçu,
Eneke, bul emine boluçu?
Oşo çakta cürgöndö,
Seyildikke kelgende
Çınarım bürdöp turçu ele,
Çındagan mazar eken – dep,–
Kalayık tobo kılçu ele.
Bereki, karargan Bukar kalıñ şaar
Dalay dilde çaçılgan.
Kasıettüü eken – dep,–
Kalıñ malın soyçu ele,

Ey dertlere salan dünya, onmayasın,
Böylece Tanrı çarpmış işte.
Gölcüğüyle kavağına,
Kanıkey bakakaldı şimdi.
Kendini tutamayıp aziz can,
Doğan kadın Kanıkey,
Duramayıp söze başladı şimdi:
«Ey kurban olayım, anacığım,
İki gün içinde Buhara'da,
Yatamadan ölecekmişiz,
Yeryüzüne biz zavallılar,
Sığamadan ölecekmişiz.
Semizdik, yağımız gidip,
Zayıf düşecekmişiz.
Doğrulacak el yurt burada yok,
Anacığım, garip kalacakmışız!
Şu duran Keñ-Kölçük,
Her yanı denk Kölçük,
Gölcüğüm kurumuş,
Kurban olayım, anacığım,
Bu neyin nesidir,
Çılgını hıçkırtmadan,
Anacığım, bu işimi yorsana?
Peygamber misali Urmekem,
Kurban olayım, anacığım,
Yeşermeden bahtım kalmış,

Anacığım, işim gömülüp gitmiş!
Bu hâlimi yorsana,
Anacığım, bu neyin nesidir?
O çağda gezerken,
Gezintiye geldiğimde,
Çınarım tomurcuklanıp dururdu,
Gerçekten mazar imiş – diye,–
Halk tövbe ederdi.
Şu kararan Buhara, kalabalık şehir,
Nice sikke saçılmış.
Kerametli imiş – diye,–
Sürüyle malını keserdi,

Kanıkeydin Keñ-Kölçük,
Telegeyi teñ Kölçük –
Kalık atap koyçu ele,
Uşu turgan çınardan
Kalender* gana kelse toyçu ele,
Kanıkey kar bolbosun dolu – dep,–
Oşondo, ötkön zaman, ketken kün
Batasın gana berip koyçu ele.
Kölçügüm soolup kalıptır,
Kuday urup gana salıptır!
Mına uşu turgan çınar-tal,
Baydasın Bukardın kalkı ceçü ele.
Oşondo, Kanıkey gana dolu kuladı.
Bu Kanıkeydin Keñ-Kölçük
Badışa gana turgan deçü ele.
Eneke, bala çak oyun salgan cer,

Balañız gana kelip küyöölöp,
Beregi, baykuş gana candı
algan cer. «Iylabagın, Kanıkey,
Toguz cüz ala bee soyup,
Toguz kan gana kalkın çakırıp,
Toptoşkon gana elge dañ bolgon.
Toyuma tokson kün balban küröşüp,
Öksögön menen ayla cok,
Toyumdu bir gana kandar körgön cer.
Ökürsöñ Manas tabılbayt,
Toguz bir töönün altının
Busurmandın ırımı
Kelin-kesek çogulup,
Oşondo, ceñketayga bölgön cer.
Toguz kan töşök talaşıp,
Tokson kün gana kızık körgön cer,
Kalayıktar calpı ötkön,

Buttagan altın, kımbat zeer
Oşondo, möröyünö bergen cer,
El çogulup dañk kılıp,
Oşondo, karabetke kelgen cer.

Kanıkey'in Keñ-Kölçük'ü,
Her yanı denk Kölçük –
Halk adını anardı,
Şu duran çınardan,
Kalender gelse doyardı,*
Kanıkey, çılgın, hor olmasın – diye,–
O zaman, geçen zaman, giden gün,
Duasını verirlerdi.
Gölcüğüm kurumuş,
Tanrı çarpıvermiş!
İşte şu duran çınar, söğüt,
Yararını Buhara halkı yerdi.
O zaman çılgın Kanıkey yıkıldı.
Bu, Kanıkey'in Keñ-Kölçük'ü,
Padişah durağı derlerdi.
Anacığım, çocukluk oyunları kurduğum yer,
Oğlunuz gelip güvey olup,
Şu zavallı canı
aldığı yer. «Ağlama, Kanıkey,
Dokuz yüz ala kısrak kesip,
Dokuz hanın halkını çağırıp,
Toplanan ele ün olmuş.
Toyumda doksan gün pehlivan güreşip,
Hıçkırmakla çare yok,
Toyumu ancak hanların gördüğü yer.
Böğürsen de Manas bulunmaz,
Dokuz devenin altısını,
Müslümanın töresince,
Gelinler görümceler toplanıp,
O zaman yenge payına bölüştüğü yer.
Dokuz han döşek yarışıp,
Doksan gün şenlik görülen yer,
Halklar hep gelip geçmiş,

Kalıp kalıp altın, pahalı ziynet,
O zaman ödülüne verilen yer,
El toplanıp şan edip,
O zaman kara yüzlünün geldiği yer.

Menin atam Temir kan
Kazına oozun açtırgan,
Oşondo, buyruk ele kılıp
kalıkka,
Irikten* semiz soyulup,
Oşondo, toyuma kalender kelip
toyunup.
Bu belgige kalgan cer ele,
Berekemen ayrılıp,
Bezip kelgen Bukarga
Beytaalay gana katın men elem!
Oyloso gana tüşüp oyuma
Oşo, burkurap ele dolu turbadı,
Oşo, Taytorunun üstünön
Esinen tanıp, şalak dep,
Et bışımı* mezgilçe
Oşondo, baş kötörüp turbadı.
Kayratın aytıp dem berip,
Oşondo, kakşap ele turdu
Çıyırdı:
Sıktabagın kulunum,
Sınbastı usta caratpayt,
Ölböstü Kuday caratpayt.
Öksögön menen bayda cok.
Mından murun Kanıkey,
Türkün-türkün el ötkön,
Bu, tübü tüşkön calgandan
Türdüü-türdüü şer ötkön,

Benim babam Temir Han,
Hazine ağzını açtırmış,
O zaman buyruk edip
halka,
İrikten semizi kesilip,*
O zaman toyuma kalender gelip
doyunup.
Bu, nişan kalmış yerdi,
Bereketimden ayrılıp,
Kaçıp geldiğim Buhara'da,
Bahtsız kadın ben idim!
Düşününce aklıma düşüp,
O çılgın hıçkırıp duramadı,
O, Taytoru'nun üstünden,
Kendinden geçip, boylu boyunca,
Bir et pişimi süresince,*
O zaman baş kaldırıp duramadı.
Metanet söyleyip güç verip,
O zaman dövünüp durdu
Çıyırdı:
Ağlayıp sızlama kuzum,
Usta, kırılmazı yaratmaz,
Tanrı, ölmezi yaratmaz.
Hıçkırmakla fayda yok.
Bundan önce Kanıkey,
Türlü türlü el geçmiş,
Bu dibi çürük yalan dünyadan,
Türlü türlü şir geçmiş,

Karasañ, eçen alp ötkön.
Oy, Kanıkey, baş kötör,
Kölçügüñ soolup kalganı –
Kökcalıñ Manas ölgönü.
Tereğiñ kuurap kalganı –
Korduk salıp özüñö,
Köp çoçko maldı bölgönü.
O, Kanıkey, kulunum,
Çınarıñ kuurap kalganı –
Taygan ittey celgeniñ,

Baksana, nice alp gelip geçmiş.
Ey Kanıkey, kaldır başını,
Gölcüğünün kuruyup kalması –
Bozkurdun Manas'ın ölmesindendir.
Kavağının kuruyup kalması –
Sana horluk edip zulmeden
Nice domuzun malı bölüşmesindendir.
Ey Kanıkey, kulunum,
Çınarının kuruyup kalması –
Tazı it gibi koşup durman,

Azaptı tartıp, Kanıkey
Talastan gana tentip kelgeniñ!
Kol daaratıñ alıp al!
Sarayıñ kulap kalganı –
Zamanıñ ketip başıñan,
Kuldarıñ gana emçek carganı.
Tobo kıl, balam, baş kötör,
Körböysünbü, Kanıkey,
Upasızdın calganı.
Berenden kalgan Semetey
Kaygırbaçı, kulunum,
Belekke gana belge tañalı,
Oy, Kanıkey, kulunum,
Beypaylık kılbay, baş kötör,
Belgilep gana tölgö salalık.
Bu Semetey balanın
Bek bolor beken boosu –
Belekke tölgö salalık!
Uşu turgan Kölçügüñ,
O, Kanıkey kulunum,
Kasıettüü cer eken.
Kapa bolbo Kanıkey,
Senin kankoruñ Manas tabılbayt,
Moynuna boz kise karkap salınıp,
Senin kakşaganıñ ep eken.
O, Kanıkey kulunum,
Oluyalar çogulup,
Uşu turgan Keñ-Kölçük,
Oyun gana salgan cer eken.
Top baabedin çın Kızır
O, Kanıkey kulunum,

Azaplar çekip, Kanıkey,
Talas'tan sürgün gelmendendir!
El abdestini alıver!
Sarayının yıkılıp kalması –
Devranın geçip başından,
Kullarının kudurup azmasındandır.
Tövbe kıl, yavrum, kaldır başını,
Görmüyor musun, Kanıkey,
Vefasız dünyanın yalanını.
Yiğitten kalan Semetey'i,
Kaygılanma, kulunum,
Armağan diye belimize saralım,
Ey Kanıkey, kulunum,
Tasalanmayı bırak, kaldır başını,
Nişan koyup bir fal açalım.
Bu Semetey yavrunun
Bağı berk olur mu ola –
Armağan için fal açalım!
Şu duran Gölcüğün,
Ey Kanıkey kulunum,
Kutlu bir yer imiş.
Kederlenme Kanıkey,
Senin kanhorun Manas bulunmaz artık,
Boynuna boz kiseyi çaprazlama asıp,
Senin ağıt yakman yerindeymiş.
Ey Kanıkey kulunum,
Evliyalar toplanıp,
Şu duran Keñ-Kölçük,
Onların oyun kurduğu yer imiş.
Ulu Baabedin, gerçek Kızır,
Ey Kanıkey kulunum,

Uşu turgan Kölçükkö
Daarat algan cer eken.
Kölçüktün orto belinde,
Kaynar çıkçu cerinde,
Aytsam Aldaga sözüm zar eken,
Kazampaktay küldüygön
Kagılayın, Kanıkey,

Şu duran Gölcük'te
Abdest aldığı yer imiş.
Gölcüğün tam ortasında,
Kaynağın fışkırdığı yerinde,
Söylesem Allah'a sözüm yakarıştır,
Kazan kapağı gibi kabarmış,
Kurbanın olayım, Kanıkey,

Kara gana çımı bar eken.
O, Kagılayın Kanıkey,
Koluñdu suuga malıp al.
Oluyatka calınıp,
Kagılayın, kulunum,
Kara çımdı kañtarçı,
Kabılan Manas koldo – dep,–
Kutpanı gana közdöp añtarçı!
Içinen caynap suu çıksa,
Bizge Kuday bergeni.
Içinde suusu cok bolso –
O, Kanıkey, kulunum,
Bizdi gana Kuday urganı!
Cöndömdüü ketken calgızga
Kanıkey, tölgö gana salıp körölü,
Tölgöñ kabıl kelbese,
Töröñ Manas artınan
Balam, ekööbüz gana birdey ölölü!
Dep, oşontüp, kep süylöp,
Törögö gana çalış baybiçe
Tölgölüü kebin kıldı emi.
Çirkin ay, törönün zaybı Kanıkey
Ordunan ırgıp turdu emi.
Ataşkan Manas sultandın
Arbagına calınıp,
«Işimdi Kuday oñdo!» – dep,–
Ubager töröm, koldo!» – dep,–
Kolun suuga bir malıp,
Kol daaratın bir alıp,
Butun suuga maldı ele,

Bir kara çimi var imiş.
Ey, kurbanın olayım Kanıkey,
Elini suya daldırıver.
Evliyalara yalvararak,
Kurbanın olayım, kulunum,
Kara çimi çevir hele,
Kaplan Manas, destek ol! – diyerek –
Kutup'a doğru gözleyip devir hele!
İçinden kaynayıp su çıkarsa,
Hüda'nın bize verdiğidir.
İçinde suyu yoksa eğer –
Ey Kanıkey, kulunum,
Hüda'nın bizi çarptığıdır!
Yiğitçe göçenden kalan biriciğe,
Kanıkey, bir fal açıp bakalım,
Falın kabul olmazsa,
Beyin Manas'ın ardından,
Yavrum, ikimiz birlikte ölelim!
Deyip, böylece söz söyleyip,
Bey soylu ulu baybiçe
Fallı sözünü söyledi işte.
Ah dünya, beyin hatunu Kanıkey
Yerinden fırlayıp kalktı işte.
Adaklısı Manas sultanın
Ruhuna yalvararak,
«İşimi rast getir, Hüda!» – diyerek –
Himmetli beyim, destek ol!» – diyerek –
Elini suya bir daldırıp,
El abdestini bir alıp,
Ayağını suya daldırdı,

Burkurap ıylap ceñekeñ
But daaratın aldı ele.
Enekesi Çıyırdı aytkan kara çım,
Kaynadı bulak şırkırap,
Manastan gana kalgan baykuş küñ,
Kabılanı Manastın
Keçee ayabagan dumöktü
Sala kelgen emespi,

Hıçkırıp ağlayarak yengeciğin
Ayak abdestini aldı.
Anası Çıyırdı'nın dediği kara çim,
Kaynadı pınar şırıl şırıl,
Manas'tan kalan zavallı cariye,
Kaplanı Manas'ın
Hani o amansız kıyameti
Koparıp gelen değil miydi,

	Bereniñ Manas kandın sır nayza	*Yiğidin Manas Han'ın sır mızrağını*
	Belek kılıp koluna,	*Armağan edip eline,*
	Meenet katın Kanıkey	*Mihnetli kadın Kanıkey*
	Ala gana kelgen emespi.	*Alıp gelen değil miydi.*
	Tutam ceri kırdaluu,	*Tutacak yeri yivli,*
	Tutam ceri sırdaluu,	*Tutacak yeri sırlı,*
	Tabılgı menen ırgaydan	*Tabılgı ile ırgay dalından*
	Talıkpastan burdurgan.	*Usanmadan burup işletmiş.*
	Ortosu celdüü kalat – dep,–	*Ortası boşluklu kalır – diye –*
11600	Oyron katın Kanıkey	*Yaman kadın Kanıkey*
	Celimden alıp kuydurgan.	*Tutkaldan alıp döktürmüş.*
	Sunsa, duşmandan kayra tartpagan,	*Uzatsa, düşmandan geri dönmeyen,*
	Bulbulu sayrap takşısa	*Bülbülü şakıyıp öttükçe*
	Altı miñ kıtay, san kalday,	*Altı bin Kıtay, sayısız kalday,*
	Kamoogo alıp kan Coloy,	*Kuşatmaya alıp Han Coloy,*
	Kamalap takır kelgende	*Dört yandan basıp geldiğinde,*
	Muştasa temirden kayra tartpagan	*Vursa demirden geri dönmeyen,*
	Tübünön gana karış çıkkısız.	*Dibinden bir karış sökülmez.*
	Kaardanıp sayganda	*Öfkeyle sapladığında*
	Kara taştı kak cargan,	*Kara taşı ortadan yaran,*
11610	Bayakı, kıyın usta Bölökbay	*Hani o usta oymacı Bölökbay'ın*
	Kımbattap kılgan sır nayza	*Değer biçip yaptığı sır mızrağı,*
	Kımbattuu ceñeñ toktoboy,	*Kıymetli yengen durmaksızın*
	Kıyındap karmap aldı emi.	*Sımsıkı kavrayıp aldı işte.*
	Kıya tartıp al çımga	*Yan kesip o çime doğru*
	Kızırduu ceñeñ bardı emi.	*Kızır'lı yengen vardı işte.*
	Kıynalıp ıylap, töröm – dep,–	*Kıvranıp ağlayıp, beyim! – diyerek –*
	Küp degize kaptalga	*Güm dedirtip böğrüne,*
	Baykuş ceñeñ Kanıkey	*Zavallı yengen Kanıkey*
	Muştap ele turup kaldı emi.	*Yumruklayıp durakaldı işte.*
11620	Buyruktuu calgız Aldaga	*Buyruğu tek olan Allah'a*
	Munacat kılıp saldı emi.	*Münacat kılıverdi işte.*
	Muştap algan kara çım,	*Yumruklayıp tuttuğu kara çim,*
	Kara çımdı kañtardı,	*Kara çimi çevirdi,*
	Kabılan ceñeñ beçara	*Kaplan yengen biçare*
	Kutpanı gana közdöy añtardı.	*Kutup'a doğru devirip aktardı.*
	Añtarganda al çımdan	*Aktardığında o çimden,*
	Arbagına calınıp,	*Ruhuna yalvararak,*

Kayran ceñeñ Kanıkey
Kaçıp ele berdi çırkırap.
Kölçük bolup kölküldöp,
Bayakı, belgi gana kılgan cer toldu.
Kölçügü tolup kaldı emi,
Bayakı gana köktöp aldı emi,
Çınardın şagı iyilip.
«Çın kuduret berdi – dep,–
Çırkırap dolu süyünüp,
Baktarı gana köktöp boluptur,
Baykuş ceñeñ karasa,
Başına bulbul konuptur,
Çirkin ay, muñduu gana kişi
ukkusuz.
Burkurap ıylap eki ayım,
Kanıkeydin Keñ-Kölçük
Kayradan suusu toluptur.
Kız kezinde beybaktın
Oynop cürgön çınarı
Kadimkidey boluptur.
Körüp alıp eki ayım
Çıgıp turgan çınarga
Köñülü köldöy toluptur.
Calbıragı cargaktay,
Kara kurtu barmaktay.
Çıgıp turgan çınarga
Çımın can kurgur kubanıp.
Kayradan bolgon bularga
Kubançını körgön soñ
Kudayga mıktap calınıp.
Oşondo, bayakı kurgan eneñ
Çıyırdı,

Şay koldogon oluya,
Manastı tapkan karıya,
Moynuna kurun salınıp,
Botodoy bozdop burkurap,
Kanıkeyge calınıp:
«Kagılayın, Kanıkey,

Garip yengen Kanıkey
Çığlık atarak kaçıverdi.
Gölcük olup çalkalanıp,
Hani o nişan konan yer doluverdi.
Gölcüğü dolup taştı işte,
Hani o ağaçlar yeşeriverdi işte,
Çınarın dalı eğilip.
«Gerçek kudret verdi! – diyerek –
Çığlık atıp coşkun kadın sevinip,
Bahçeleri yeşermiş,
Zavallı yengen bakınca,
Başına bülbül konmuş,
Ah dünya, dertli olan kişi
işitmesin.
Hıçkırıp ağlayıp iki hanım,
Kanıkey'in Keñ-Kölçük'ü
Yeniden suyla dolmuş.
Kızlık çağında bahtsızın
Oynayıp gezdiği çınarı
Eskisi gibi oluvermiş.
Bunu görünce iki hanımın,
Boy verip duran çınara,
Gönülleri göl gibi dolmuş.
Yaprağı zar gibi ince,
Kara kurdu parmak gibi iri.
Boy verip duran çınara
Sinek kadar zavallı can sevinip.
Yeniden dirilen bunlara,
Sevinci gördükten sonra,
Hüda'ya candan yalvarıp.
O zaman, hani o bitkin anan
Çıyırdı,

Şah-ı Merdan'ın koruduğu evliya,
Manas'ı doğuran koca ana,
Boynuna kuşağını asıp,
Deve yavrusu gibi bozlayıp inleyip,
Kanıkey'e yalvarıp:
«Kurbanın olayım, Kanıkey,

Küptüünü Kuday cazat beym,
Küyüttü teñir açat beym,
Kalaaluu korgon tınarıñ
Kayrılıp kolgo konot beym.
Kaygılanba, kulunum,
Uşu karaan kılgan Semetey
Atası kabılança bolot beym!
Ketilgen bolot cetilip,
Belesten akkan bulagıñ,
Berenden kalgan çunagıñ,
Boz ala tuygun bolpoñuñ,
Uşu turgan boz karçıga çolponuñ. Oy,
Kanıkey, kulunum,
Içtegi muşkül, küyüt iş
Baarın birdey üröylü.
Uşul ölgöndön kalgan çunaktı
Bir Kudaydan tileyli.
Alıp kel, balam, azıktı,
Baabedin gana kılıp toeluk,
Buyrugu küçtüü Kudayga
Kulunum, bir calınıp koeluk!»
Kayran dolu Kanıkey,
Kanıkey turup munu aytat:
«Kagılayın eneke,
Çoñ Bukarga cetkiçe,
Keñ Bukardın zor Ak-Çiy,
Mıktı atçan tulparga
Altı kündük col ele.
Tomuktay bolgon too cok,
Tokumçalık koo cok,
Cana buurusun tiygen çiyin cok,
Men baabedin kılıp içemin!»
Suur kazgan iyin cok.
Munarık bolup burçtanat,
Özü buluñgur bolup uçtanat.

Adır-adır bel kelet,
Azabı katuu cer kelet.
Kuu cürsö kulagı –

Dertliyi Hüda sağaltır belki,
Yası Tanrı açar belki,
Kaleli korgan fidanın
Dönüp yine eline konar belki.
Kaygılanma, kulunum,
Şu dayanağın olan Semetey
Babası kaplan gibi olur belki!
Gedik çelik yeniden bilenir,
Yamaçtan akan pınarın,
Yiğitten kalan yavrucağın,
Boz ala doğan körpen,
Şu duran boz atmaca çolpanın. Ey
Kanıkey, kulunum,
İçteki müşkülü, yas işini,
Hepsini birden döküp saçalım.
Şu ölenden kalan yavrucağı
Bir Hüda'dan dileyelim.
Getir, yavrum, azığı,
Baabedin adağın kesip doyalım,
Buyruğu güçlü Hüda'ya,
Kulunum, bir yalvarıverelim!»
O yaman Kanıkey,
Kanıkey kalkıp şöyle der:
«Kurbanın olayım anacığım,
Büyük Bukar'a varana dek,
Geniş Bukar'ın ulu Ak-Çiy'i,
İyi binicili tulpara
Altı günlük yoldu.
Aşık kemiği kadar dağ yok,
Teğelti kadar koyak yok,
Ne de saban değmiş çizi var,
Ben Baabedin adağın sunup içerim!»
Dağ sıçanının kazdığı in yok.
Pusarık olup köşelenir,
Kendi bulanıp sivrilir.

Kır kır beller gelir,
Azabı katı yerler gelir.
Kuğu yürüse kulağı –

Küyüp ketken cer oşol,
Kulan cürsö tuyagı
Küyüp ketken çöl oşol.
Çımçıp ceerge çöbü cok,
Çık etimge suusu cok.
Oşo çölgö barganda,
Kagılayın eneke,
Aylabız çoguu ketpesin?
Aldeylep cürgön cetimdin
Acalı böödö cetpesin?
Katuu müşkül iş kelip,
Aylabız mintip ketpesin.
Çıyırdı turup munu aytat:
«Ölbögöngö öl balık,
Acalı cetken ölüüçü
Ölbögön künün körüüçü,
Tirüü cürgön adamdın
Irıskısın calgız Kuday berüüçü,
Arıgan at semirçü,
Açkan kursak toyuuçu!
Tilekti Kuday bergen soñ,
Bul tölgöbüz kelgen soñ,
Kuurap kalgan çınarga
Kayrılıp bulbul kongon soñ,
Kakşıp ketken kölçügüñ
Kayradan suuga tolgon soñ,
Üzülgön nerse ulanat,
Çaçılgandar cıynalat,
Küyüttüü bul can kubanat.
Alıp kel, beri azıktı,
Uşul cerge tüşömün,
Çıyırdı mintip turganda,
Beren ceñeñ Kanıkey
Berbeymin dep ayta albay,

Bereni enenin köönün kaytarbay,
Tiktep catıp bul tondu,
Eki caktı karabay,
Koy, ene, deegö carabay,

Yanıp kavrulan yer orası,
Kulan yürüse tırnağı
Yanıp kavrulan çöl orası.
Koparıp yiyecek otu yok,
Bir yudum edecek suyu yok.
O çöle vardığımızda,
Kurbanın olayım anacığım,
Çaremiz toptan tükenmesin?
Ninniyle büyüttüğüm yetimin
Eceli boş yere gelmesin?
Ağır müşkül iş gelip,
Çaremiz böyle bitmesin.
Çıyırdı kalkıp şöyle der:
«Ölmeyene taze balık rast gelir,
Eceli gelen ölür,
Ölmeyen gününü görür,
Sağ gezen insanın
Rızkını yalnız Hüda verir,
Arıklayan at semirir,
Acıkan karın doyar!
Dileği Hüda verdikten sonra,
Bu falımız çıktıktan sonra,
Kuruyup kalan çınara
Dönüp bülbül konduktan sonra,
Kupkuru kalan gölcüğün
Yeniden suyla dolduktan sonra,
Kopan şey ulanır,
Saçılanlar derlenir,
Yaslı bu can sevinir.
Getir beri azığı,
Ben şuraya konarım,
Çıyırdı böyle deyince,
Yiğit yengen Kanıkey,
Vermem diyemeyip,

Yiğit ananın gönlünü kırmadan,
Dikip dururken bu kürkü,
İki yana bakmadan,
Bırak, ana, demeye varamadan,

	Kebin eki kılgan cok,	*Sözünü iki etmedi,*
	Keyip karap turgan cok.	*Yerinip bakıp durmadı.*
	Bayakı, köp düynönü çaçkanda,	*Hani o çok malı saçtığında,*
	Küyüp ıylap tura albay,	*Yanıp ağlayıp duramadan,*
	Eki ayım beri kaçkanda	*İki hanım beri kaçtığında,*
	Artınan cetip kan Bakay,	*Ardından yetişip Han Bakay,*
	Eer beldey beleste	*Eyer beli gibi yamaçta*
	Colukkanda cetimge	*Yetime rast geldiğinde,*
	Altı çanaç süt bergen,	*Altı tulum süt vermişti,*
11750	Eki semiz küç bergen.	*İki semiz kesip güç vermişti.*
	Azıkka bergen Bakaydın	*Azık diye verdiği Bakay'ın*
	Bayakı soygon borugu,	*Hani o kesilen erkeci,*
	Borugunun etinen	*Erkecinin etinden*
	Cartı cilik et kalgan.	*Yarım bacak et kalmıştı.*
	Altı çanaç sütünön	*Altı tulum sütünden*
	Carım köökör süt kalgan.	*Yarım matara süt kalmıştı.*
	Beren ceñeñ Kanıkey	*Yiğit yengen Kanıkey*
	Alıp kelse sabılıp,	*Koşup çabalayıp getirince,*
	Culup alıp kolunan,	*Elinden kapıp alarak,*
11760	Ak baybiçe Çıyırdı	*Ak baybiçe Çıyırdı*
	Bir Kudayga calınıp,	*Bir Hüda'ya yalvarıp,*
	Azıktı talap toyuşup,	*Azığı üleşip doydular,*
	A Kudayga calınıp,	*O Hüda'ya yalvarıp,*
	Iylaganın koyuşup.	*Ağlamayı bıraktılar.*
	Keçee, cakası altın, ceñi cez,	*Hani, yakası altın, yeni tunç,*
	Munu mınday taştaylık,	*Bunu böylece bırakalım,*
	Koş badana, torgoy köz	*Çift badanalı, turgay gözlü,*
	Keleme keriş keñ kürmö,	*Sıra düğmeli, gergin geniş kaftan,*
	Kelişimdüü sup çepken,	*Görklü sof cepken,*
11770	Kelep temir madatkan,	*Kangal demirle pekiştirilmiş,*
	Keltenin ogun cadatkan,	*Kelte kurşununu bıktıran,*
	Barañdın ogu batpagan,	*Barañ kurşunu işlemeyen,*
	Cebenin ogu cetpegen,	*Yay oku erişmeyen,*
	Için bula iştegen,	*İçi ham ipekle işlenmiş,*
	Tışın bayakı kayran katın	*Dışını hani o garip kadın*
	Kanıkey	*Kanıkey*
	Talıkpastan tiştegen.	*Yılmadan dişleyip dikmişti.*
	Kayran közü karıgan.	*Garibin gözü fersizleşmişti.*

	Tiştep catıp bul tondu	*Dişleyip dururken bu kürkü,*
11780	Küröktöy tişi talıgan.	*Kürek gibi dişleri yorulmuştu.*
	Orunbor, Margalañ	*Orunbor ile Margalañ'ın*
	Orto cerin çaldırgan,	*Orta yerinden getirtmiş,*
	Oşondon berki soodager	*O yandan gelen tüccara*
	Zorduk menen aldırgan,	*Zorla aldırtmıştı,*
	Eki karış, tört eli	*İki karış, dört parmak*
	En şırıtıp buladan	*İpekten enine şerit sırıtıp*
	Ortosuna saldırgan.	*Ortasına koydurtmuştu.*
	Manastan kalgan sup çepken	*Manas'tan kalan sof cepkeni*
	Eki ayım cambaşına cazdanıp,	*İki hanım yanlarına yastık edip,*
11790	Aldıñkı kaşı ak altın	*Ön kaşı ak altından,*
	Artkı kaşı çılk kümüş,	*Art kaşı katıksız gümüşten,*
	Eki kaptal en temir,	*İki yanı enli demirden,*
	Almambet kılgan ak kañkı	*Almambet yapısı ak eyeri*
	Baş-başına cazdanıp,	*Başuçlarına yastanıp,*
	Çırım etip uyku alıp,	*Kestirip bir uyku alıp,*
	Çıkanaktap tınç alıp,	*Dirseklenip soluklanıp,*
	Çın uykuga batışıp,	*Derin uykuya dalıp,*
	Çıñıroon* uktap catışıp,	*Çıñıroon* uykuda yatıp,*
	Kapanın baarın coyuşup,	*Kederin hepsini dağıtıp,*
11800	Manastan kalgan emespi,	*Manas'tan kalma değil mi,*
	Baltır beşik cetimdi	*Kundak yaşındaki yetimi*
	Ortosuna koyuşup,	*Ortalarına koyup,*
	Catıp uktap kalıştı.	*Yatıp uyuyakaldılar.*
	Bukardın kanı Temir kan	*Bukar'ın hanı Temir Han,*
	Emi oşondon kabar baştaylık.	*Şimdi ondan haber başlatalım.*
	Bukardın kanı Temir kan	*Bukar'ın hanı Temir Han*
	Kasıettüü kan eken,	*Kutlu bir han imiş,*
	Temir kandın kolunda	*Temir Han'ın elinde*
	On eki kızı bar eken.	*On iki kızı var imiş.*
11810	On üçünçü Kanıkey,	*On üçüncüsü Kanıkey,*
	On törtünçü Ismayıl –	*On dördüncüsü Ismayıl –*
	Ölgöndö körgön calgız erkek bala eken.	*Öleyazınca gördüğü biricik erkek evlat imiş.*
	Tilegenin bir Kuday	*Dileğini bir Hüda*
	Berip kalgan kezi eken,	*Vermiş olduğu çağ imiş,*
	Cıyırma beşke ilinip,	*Yirmi beşine değip,*

Kelip kalgan kezi eken.
Oşo kezde Ismayıl
Altın taacım kiygeni,
Altın takka miñgeni,
On eki kılım* salbagan,
Ismayılday kanıña
Ukuruk gana kayrar kalbagan.
Ismayıldın kebi bul:
Eki tizgin, bir çılbır
Bilegine bek orop,
Ilip kalgan kezi eken,
Atasının orduna,
Bılk etkizbey el-curtun
Bilip kalgan kezi eken.
Oşondo adırdan arkar kubalap,
Başındagı suusar börk
Budurdan bugu kubalap,
Urunarga too tappay,
Uruşarga coo tappay,
Altımış balban canında,
Temir kan uulu Ismayıl
At arıtıp, cer çalıp,
It agıtıp, kuş salıp,
Balbandarı barbaktap,
Balbanının baarısı
Ayzakerden ıktuular,
Aybalta çapçu mıktuular,
Kara mıltık kars etse,
Kaçpay turgan mıktuular,
Çogool mıltık çort etse,
Çoçup ketpes ıktuular,
Keñ kökürök, cayık töş,
Kelbersigen ıktuular,
Uzun boyluu, keñ dalı
Balbanının baarısı
Kelbersigen mıktuular,
Başçısı baatır Ismayıl,
Altımış balban canında.
It-Torpunun betinde,

Gelmiş olduğu çağ imiş.
O çağda Ismayıl
Altın tacını giymiş,
Altın tahta çıkmış,
On iki kılım salmamış,*
Ismayıl gibi hanına
Ukruk çevirecek kimse kalmamış.
Ismayıl'ın sözü şu:
İki dizgin, bir yuları
Bileğine sıkı sarıp,
Kavramış olduğu çağ imiş,
Babasının yerine,
El-ulusu kıpırdatmadan
Yönetir olduğu çağ imiş.
O gün kırlardan arkar kovalayıp,
Başındaki samur börkü
Tepelerden geyik kovalayıp,
Çarpışacak dağ bulamadan,
Vuruşacak düşman bulamadan,
Altmış pehlivan yanında,
Temir Han oğlu Ismayıl,
At yorup, yer gezip,
İt salıp, kuş uçurup,
Pehlivanları kabara kabara,
Pehlivanlarının hepsi
Mızrak ustasından yetkinler,
Aybalta çalan yamanlar,
Kara tüfek gürleyince
Kaçmayan yamanlar,
Çakmaklı tüfek çatlayınca
Ürkmeyen yetkinler,
Geniş göğüslü, yayvan döşlü,
Kurumlu yetkinler,
Uzun boylu, geniş kürekli,
Pehlivanlarının hepsi
Kurumlu yamanlar,
Başları bahadır Ismayıl,
Altmış pehlivan yanında.
It-Torpu'nun yüzünde,

Çoñ Bukardın ceeginde,
Tügöngön toonun urçukta,
Dümüröygön tumşukta
Çıga kelip Ismayıl,
Çoñ küröñ oozun burdu ele.
Balbandarın bakırıp,
Baatırların çakırıp,
Baatırı kelse canına,
«Aylanayın balbandar,
Beri kelgile, adamdar!
Candı Kuday caratat,
Aylanayın balbandar,
Menin canım ele çıgıp baratat.
Aylanayın balbandar,
Kimder ırgap kiybegen,
Döölöt başta turganda,
Kim kürküröp cürbögön.
Aylanayın balbandar,
Armanım azır aytayın.
Cezdekemdi körgöndö
Busurman emes tetigi,
Kıtaydın kanı dürbögön.
Oñ cagında orustu
Orgon cezdem emespi.
Kır cagında kıtaydı
Kırgan cezdem emespi.
Ak maral aydap uy kılgan,
Cezdem Manas kabılan
Ay-aalamdı buy kılgan!
Kök maral aydap uy kılgan,
Cezdem Manas kabılan –
Körüngön cerdi buy kılgan!
Keçee, Kızır çapkan col bolup,
Kırk eki san kol bolup,
Kapır malın çaçkanda,
Islam colun açkanda,
Tünörüp catkan Çoñ-Beecin

Büyük Bukar'ın kıyısında,
Dağın bittiği çıkıntıda,
Kütük gibi kabaran burunda,
Çıkagelip Ismayıl,
Koca kürenin ağzını çevirdi.
Pehlivanlarına bağırıp,
Bahadırlarını çağırıp,
Bahadırları yanına gelince:
«Kurban olayım pehlivanlar,
Beri gelin, adamlar!
Canı Hüda yaratır,
Kurban olayım pehlivanlar,
Benim canım çıkıp gidiyor işte.
Kurban olayım pehlivanlar,
Kimler salınıp giymemiş ki,
Devlet başta dururken
Kim gürleyip yürümemiş.
Kurban olayım pehlivanlar,
Derdimi şimdi söyleyeyim.
Eniştemi gördüğünde,
Müslüman şöyle dursun, ötedeki
Kıtay'ın hanı bile telaşa düşerdi.
Sağ yanındaki Urus'u
Biçen eniştem değil mi.
Sırt yanındaki Kıtay'ı
Kıran eniştem değil mi.
Ak maralı güdüp inek eden,
Eniştem Manas kaplan,
Ay-alemi tarumar eden!
Gök maralı güdüp inek eden,
Eniştem Manas kaplan –
Görünen yeri tarumar eden!
Hani, Kızır'ın koştuğu yol olup,
Kırk iki tümen ordu olup,
Kâfirin malını saçtığında,
İslam'ın yolunu açtığında,
Kararıp yatan Çoñ-Beecin'e

Tüz kirip ayza sunganda,
Tünörüp catkan tozokton
Candı azat kılganda,
Kakançıluu Beecinge
Ayza gana karmap top buzgan,
Acalı cetken okko uçkan.
Oşondo Muzburçak, Kökçö kan ölüp,
Aylanayın, balbandar,
Beecinge kez bolgon candın baa-
Ayzakerden ıktuuñ kel,
rı ölüp,
Akkula okko uçurup,
Atışıp turup Kıtayga
Almambet gana şeyit keçirip.
Kanatınan kayrılıp,
Karaa kılıp oturgan
Oşondo kan Çubaktan ayrılıp.
Kızır tiybes Beecinge
Kır cagınan çaldırıp,
Kıyındardın baarısın
Kıtayga belek aldırıp.
Beecinge kirip kayrılıp,
Berenderden ayrılıp,
Karaanı kımbat Beecindin
Kapısınan çaldırıp.
Kapırdın kanı Koñurbay
Kapısınan saydırıp,
Ooru bolup al cerden
Arañ keldi dep uktum.
Kabırgadan kagınıp,
Kak böyröktön çamınıp,
Carıktık cezdem kan Manas
Caman keldi dep uktum.
Kalıp kalıp başında,
Cezdemden ecem ayrılıp,
Otuz eki caşında.
Oşol cezdem öldü – deyt,
Kattooçudan kep uksam,
Kara baskan altı aram

Dosdoğru girip mızrak uzattığında,
Kararıp yatan cehennemden
Canları azat ettiğinde,
Hakanlı Beecin'e
Mızrak tutup safları bozan,
Eceli gelenler oka uçtu.
O gün Muzburçak, Kökçö Han ölüp,
Kurban olayım, pehlivanlar,
Beecin'e denk gelen canların hep-
Mızrakta ustan varsa gel,
si ölüp,
Akkula'yı oka uçurup,
Kıtay'la vuruşa vuruşa
Almambet'i şehit verip.
Kanadından kırılıp,
Dayanak edinip oturduğu
Han Çubak'tan o gün ayrılıp.
Kızır uğramaz Beecin'e
Sırt yanından baskın yiyip,
Yamanların hepsini
Kıtay'a armağan kaptırıp.
Beecin'e girip dönerken,
Yiğitlerden ayrılıp,
Gölgesi pahalıya mal olan Beecin'de
Ansızın pusuya düşüp.
Kâfirin hanı Koñurbay
Ansızın mızraklatıp,
Hasta düşüp o yerden
Güçbela döndü diye duydum.
Kaburgadan sarsılıp,
Tam böğründen vurulup,
Nur yüzlü eniştem Han Manas
Kötü halde döndü diye duydum.
Kala kala başında,
Enişteden ablam ayrılıp,
Otuz iki yaşında.
O eniştem öldü – derler,
Gelip geçenden söz duydum,
Kara basmış altı haram,

Cezdemden kalgan san düynö
Kamçıga çenep böldü deyt.

Düynönü körböy tıyınça,
Kabılan ecem Kanıkey
Baarın birdey çaçtı – deyt.
Arkalap alıp balasın
Alatkün, Bukardı közdöy kaçtı – deyt.
Tunuk akıl, tuura söz,
Tura albagan mıktuuñ kel,
Şay koldogon şeriñ kel,

Akıl tapçu eriñ kel.
Keçee, kaldayluu kara muz kezde,
Kabılan ecem kız kezde,
Menin ecem Kanıkey
Özü bala sekelek,
Örümgö çaçı cete elek,
On törttön caşı ötö elek.
Bayakı, kayran ecem Kanıkey
Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu,
Atakem Temir kandın altın tak
Meken kılıp kongondo,
Kalayıktın baarına
Kız badışa bolgondo,
Oynogon oynun aytayın,
Ecekem Kanıkeydin canında
Otuz kelin, otuz kız
Salımına salçu ele,
Öñ şayırdın baarısın
Ecekem bek çogultup alçu ele.
Kantın karday topurtup,
Sarı maydan opurtup,
Kırk cılı suuga çılasa
Kıltayıp çeti oñbogon,
Kıyarıp çeti koybogon,
Altın türdüü kilemden

Enişteden kalan sayısız malı
Kamçıyla ölçüp bölüştü derler.

Malı bir pul kadar görmeden,
Kaplan ablam Kanıkey
Hepsini birden saçtı – derler.
Çocuğunu sırtlayıp,
Alatkün, Bukar'a doğru kaçtı – derler.
Duru akıllı, doğru sözlü,
Yerinde duramayan yamanın varsa gel,
Şah-ı Merdan'ın koruduğu aslanın varsa gel,
Akıl bulan erin varsa gel.
Hani, koskoca kara buz çağında,
Kaplan ablam kızken,
Benim ablam Kanıkey
Kendi körpe bir kızcağız,
Saçı örgüye ermemiş,
Yaşı on dördü geçmemişti.
Hani o garip ablam Kanıkey,
Kara yağızın güzeli,
Müslümanın soylusu,
Babam Temir Han'ın altın tahtını
Mekân edinip konduğunda,
Halkın hepsine
Kız padişah olduğunda,
Oynadığı oyunu söyleyeyim,
Ablacığım Kanıkey'in yanında
Otuz gelin, otuz kız
Buyruğunda gezerdi,
Şen şakrakların hepsini
Ablacığım sıkıca toplayıverirdi.
Şekeri kar gibi kütürdetip,
Sarı yağı oburca yedirip,
Kırk yıl suya batırılsa
Kenarı solmayan,
Ucu kıvrılıp bozulmayan,
Altın nakışlı kilimden

Altımışın ecekem
Kök maydanga cayçu ele,

Tokson kelin, tokson kız
Ecekemdin canında
Tolukşup gana oynop turçu ele.
Tört tülügün çaçalı!
Asıl ecem Kanıkey
Akim bolup turganda,
El çogulup kat koygon,
Kanıkeydin Keñ-Kölçük,
Keñ-Kölçük dep at koygon.
Ortosu çınar aydıñ köl,
Tilegenin Alda Taalam berçü ele.
Cürçü, cigit, baralık?» –
Baykuş ecem Kanıkey
Seyildikke kelçü ele.
Oşo ecekemdin Keñ-Kölçük
Caydın ısık çildede
Seyildikke körçü ele.
Ecekem azap körgöndö,
Cezdekem Manas ölgöndö,
Kölçügü soolup kaldı ele.
Çınarı kuurap aldı ele,
Sozulup çıgaar çañ kalbay,
Kıbıragan mal kalbay,
Een çöl bolup kaldı ele.
Bıyıl Kölçügü tolup kalıptır,
Bagı köktöp alıptır.
Köktön tuman sögülüp,
Kögörüp bulut körünöt.
Biröö toru, biröö kök
Basmayılı basıluu,
Körpöçösü tartıluu,
Eki tulpar körünöt.
Keçeeki bergen cazgan kat,
Ecemdin katı bolbosun,
Uşu turgan tulpar at
Ecemdin gana atı bolbosun!

Altmışını ablacığım
Yeşil çayıra sererdi,

Doksan gelin, doksan kız
Ablacığımın yanında
Salınıp oynaşıp dururdu.
Dört tür malını saçalım!
Asil ablam Kanıkey
Hâkim olup dururken,
El toplanıp yazıya geçirmiş,
Kanıkey'in Keñ-Kölçük'ü,
Keñ-Kölçük diye ad koymuş.
Ortası çınarlı aydın göl,
Dileğini Allah Teâlâ verirdi. Yürü, yiğit,
varalım mı?» –
Zavallı ablam Kanıkey
Seyrana gelirdi.
O ablacığımın Keñ-Kölçük'ü
Yazın kızgın temmuzunda
Seyran yeri kılınırdı.
Ablacığım azap görünce,
Eniştem Manas ölünce,
Gölcüğü kuruyup kalmıştı.
Çınarı kuruyuvermişti,
Uzayıp kalkacak toz kalmadan,
Kıpırdayan mal kalmadan,
Issız çöl olup kalmıştı.
Bu yıl gölcüğü doluvermiş,
Bahçesi yeşermiş.
Gökten duman sıyrılıp,
Morarıp bulut görünüyor.
Biri doru, biri gök,
Kolanları sıkılı,
Teğeltileri çekili,
İki tulpar görünüyor.
Hani geçende yazılıp verilen mektup,
Ablamın mektubu olmasın,
Şu duran tulpar at
Ablamın atı olmasın sakın!

Cürçü, cigit, baralık,	*Yürü, yiğit, varalım,*
Ecem bolso bul turgan,	*Şu duran ablamsa eğer,*
Uşu turgan Bukarga	*Şu duran Bukar'a*
Kan kötörüp alalık!	*Han kaldırıp alalım!*
Basıp kelgen coo bolso,	*Basıp gelen düşmansa,*
Balaket salgan doo bolso,	*Bela salan davacıysa,*
Töbösünön basalı,	*Tepesinden basalım,*
Tieli, körünüp turgan maldarın,	*Saldıralım, görünen mallarına,*
Ketirelik aldarın.	*Güçlerini kıralım.*
Cortup cürgön er bolso,	*Akına çıkmış bir erse,*
Coldon karmap alalık,	*Yoldan yakalayıp alalım,*
Kurmandıkka çalalık!	*Kurbanlığa keselim!*
Camanı, cakşı bolso da,	*Kötüsü, iyisi olsa da,*
Ismayıl buyruk kılganda,	*Ismayıl buyruk verince,*
Altımıştay balbanı	*Altmış kadar pehlivanı,*
Kılıçtarı kılkıldap,	*Kılıçları salkım salkım oynayıp,*
Aybaltası cıltıldap,	*Aybaltaları parıldayıp,*
Ayzaları bılkıldap,	*Mızrakları esneyip,*
Adamdan bölök türdönüp,	*İnsandan başka kılığa bürünüp,*
Eçen türdüü sürdönüp,	*Nice türlü heybete girip,*
Baarısının mingeni –	*Hepsinin bindiği –*
Kara bayır kazanat,	*Kara bayır kazanat,*
Kalbır öpkö, cez bilek.	*Kalbur ciğerli, tunç bilekli.*
Baarısının kiygeni –	*Hepsinin giydiği –*
Ok ötpögön kadama,	*Ok işlemez örme zırh,*
Aybandan bölök at minip,	*Hayvandan başka türlü at binip,*
Ar kimisi bir bölök,	*Her biri bir başka,*
Kıl kuyrugun çart tüyüp,	*Kıl kuyruğunu sıkıca düğüp,*
Oozunan calın şırkırap,	*Ağzından yalım fışkırıp,*
Buyruk algan balbandar	*Buyruk alan pehlivanların*
Oozundagı kayran tiş	*Ağzındaki garip dişler*
Taruudaydan bırkırap,	*Darı tanesince gıcırdayıp,*
Bayakı, Temir kandın Ismayıl	*Hani o Temir Han'ın Ismayıl'ı*
Bötön col menen bakırıp,	*Ayrı bir yoldan bağırıp,*
Bukarlap uraan çakırıp.	*«Bukar!» diye nara atıp.*
Altımıştay balbanı	*Altmış kadar pehlivanı*
Aykırıktı salganda,	*Haykırışı bastığında,*
Uktap catkan eki ayım	*Uyumakta olan iki hanım*

Uykudan çoçup oygonup,
Oñ cagına tolgonup,
Şaşıp amaz okunup,
Çımınday candan çoçunup,

Uykudan irkilip uyanıp,
Sağ yanına dönüp,
Aceleyle namaza durup,
Sinek kadar canından ürküp,

Cer üstünö cata albay,
Ölgöndö körgön çunagın
Kaysı bir cayga kata albay,
Ölüp cerge kire albay,
Ce coo ekenin bile albay,
Bilekterden sap ketip,
Ce cürögünön kap ketip,
Öñdön kızıl kan ketip,
Ökürüp ıylap, al ketip,
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketip,
Bödönödöy şorduu köz
Bölök-bölök caş ketip.
Kapa bolup Kanıkey,
Kaygılanıp sabılıp,
Karaan kılıp oturgan
Enesi Çıyırdıga calınıp:
«Kagılayın, eneke,
Beycayım kelgen doo eken,
Meenettüü candı kıynaçu
Bizdi küyüp ele turgan coo eken.
Taalayım ecem, kelbey kal!
Töböbüzdön basat ko,
Bu düynönün çolponu
Bizdin tört tülüktü çaçat ko,
Buudanım gana cezdem, ölböy kal!
«Katınında kalk buzgan,
Burulup basıp Bukarga,
Kaadasız beybak eken»,– dep,–
Buudanımdın bülösü,
Coldon karmap alat ko,
Bukarga gana tentip kelbey kal!
Çırkıratıp kuu candı
Orolmo toonun kök moynok

Yeryüzünde yatamadan,
Öleyazıp gördüğü yavrucağını
Hangi bir yere saklayamadan,
Ölüp yere giremeden,
Düşman mıdır bilemeden,
Bileklerden derman gidip,
Ya yüreğinin zarı kopup,
Yüzden kızıl kan çekilip,
Hıçkıra ağlaya güç bitip,
Kuş üzümü gibi kara gözden
Kamçı boyu yaş akıp,
Bıldırcın gibi kara bahtlı gözden
Bölük bölük yaş akıp.
Kederlenip Kanıkey,
Kaygıyla çırpınıp,
Dayanak edinip oturduğu
Anası Çıyırdı'ya yalvarıp:
«Kurbanın olayım, anacığım,
Ansızın gelen bir dava imiş,
Mihnetli canı kıvrandıran,
Bize diş bileyip duran düşman imiş.
Talihim ablam, gelmez olaydın!
Tepemizden basar herhalde,
Bu dünyanın çolpanı,
Bizim dört tür malı saçar herhalde,
Küheylanım eništem, ölmez olaydın!
«Kadınken halkı bozan,
Dönüp Bukar'a yürüyen,
Töresiz bir bahtsızmış»,– diyerek –
Küheylanımın ocağını,
Yoldan yakalayıverir herhalde,
Bukar'a sürgün gelmez olaydık!
Çığlık attırıp şu kuru canı,
Sarmal dağın gök boynunda,

Bügün kurmandıkka çalat ko.
Bu kezip cürgön coo bolso,
Bizden ketpegen kegin alat ko,
Çımınday candı soo kılbay,
Eneke, böödö öltürüp salat ko.
Bügün körgön erteñ cok,
Eneke, uşunday bele düynö bok.
Kazgaldak degen kayran kuş
Kayrılbay uçat talaa dep,
Tentip cürüp öldük, ee,
Eneke, karından çıkkan bala» – dep.
Ismayıl ündü salganda,
Oozun cıyıp algıça,

Bugün kurban diye keser herhalde.
Bu gezip dolaşan düşmansa,
Bizden çıkmayan öcünü alır herhalde,
Sinek kadar canı sağ komadan,
Anacığım, boş yere öldürüverir herhalde.
Bugün var olan yarın yok,
Anacığım, böyle miymiş şu boktan dünya.
Kazgaldak denen garip kuş,
Bozkır diye dönmeden uçar,
Sürgün gezip öldük, ah,
Anacığım, karnından çıkan yavru» –
deyip. Ismayıl ünleyip seslendiğinde,
Ağzını toparlayıncaya dek,

Cer tumandap zakımdap,
Bayakı, cetimiş balban, Ismayıl
Cete keldi cakındap.
Bayakı, bir tuuganı Kanıkey
Kanduu beti cırtıluu,
Kara çaçı cayıluu.
Kaldaygan kara başında,
Ecekesin Ismayıl beren körgöndö,
Altın caak aybalta
Ala koyup arıştap,
Kak böyrökkö tabıştap:
«Ceti birge kol bergen,
Ceti oluya col bergen,
Cetimim gana cezdem, ölböy kal!
Ce bolboso Bukarga
Burulup tentip uşuntüp,
Buudanım gana ecem, kelbey kal!
Altı birge kol bergen,
Arıslanım cezdem, ölböy kal!
Ölgöndö tentip Bukarga
Señirindey kan cezdem!
Taştan kayra tartpagan,
Bolotton uçtap çıgargan
Temirindey kan cezdem!
Altı şerdin kencesi,

Yer dumanlanıp buğulanıp,
Hani o yetmiş pehlivan, Ismayıl
Yaklaşıp yetişip geldi.
Hani o öz kardeşi Kanıkey,
Kanlı yüzü yırtık,
Kara saçı dağınık.
Koskoca kara başında,
Ablasını yiğit Ismayıl görünce,
Altın yanaklı aybaltayı
Kapıp alıp adımlayıp,
Tam böğrüne bastırıp:
«Yedi ere el veren,
Yedi evliyanın yol verdiği,
Yetimim, eniştem, ölmez olaydın!
Ya da böyle Bukar'a
Dönüp sürgün düşerek,
Küheylanım ablam, gelmez olaydın!
Altı ere el veren,
Arslanım eniştem, ölmez olaydın!
Ölüm çağında Bukar'a sürgün,
Dağ sırtı gibi han eniştem!
Taştan geri dönmeyen,
Çelikten uç verilip çıkarılmış
Demir gibi han eniştem!
Altı aslanın küçüğü,

Kudaydın süygön mendesi,
Aykölüm cezdem, ölböy kal!
Arkalap kaçıp balasın
Eceke, Bukarga tentip kelbey kal!»

Cezdekelep bakırıp,

Hüda'nın sevdiği kulu,
Ayköl'üm enişte, ölmez olaydın!
Çocuğunu sırtlayıp kaçarak,
Ablacığım, Bukar'a sürgün gelmez olaydın!»
«Enişte!» diye bağırıp,

Ayzasın sunup alganda,
Artındagı balbandar,
A dagı Ismayıldı körgöndö
Cezdekelep ökürüp,
Alar da cürdü bakırıp.
Bayakı, karaluu gana eceñ Kanıkey:
Emçegim cara çapkanda,
«Adırda cılkı ala baş,
Asılım cezdeñ ötköndö
Arkada gana erkek balam caş.
Toodogu cılkı toguz san,
Toburçak, külük meesi cok,
Top düynömdön ayrıldım,
Inim ay, kütüp alar eesi cok!
Kesek itter çogulup,
Keñ-Koldon çaptı köçümdü,
Katındıgı kurusun,
Kelbersigen itterden
Ala albay gana çıktım öçümdü.
Kaldaygan kara başımda,
Cezdekeñden ayrıldım
Inim, otuz gana eki caşımda.
Kuturup ketip altı aram
Bölöktö boldu sanaası,
Kankor menen atalaş,
Altı aram kiçi gana katın balası.
Başayım bolboy kiyizçe,
Taalayluu cezdeñ ölgöndö,
Talaandı kuu baş körgöndö,
Talıktırıp özümdü,
Calınsam ukpay sözümdü,
Altı aram salıp korduktu,

Mızrağını uzatıp aldığında,
Ardındaki pehlivanlar,
Onlar da Ismayıl'ı görünce,
«Enişte!» diye figan edip,
Onlar da bağırıp yürüdüler.
Hani o yaslı ablan Kanıkey: Mememi yarıp çaldıklarında,
«Kırlarda yılkı ala başlı,
Asilim enişten göçtüğünde,
Ardımda erkek yavrum körpe.
Dağdaki yılkı dokuz tümen,
Toburçak, yüğrük – haddi hesabı yok,
Tüm varlığımdan ayrıldım,
Kardeşim, bakıp güdecek sahibi yok!
Adi itler toplanıp,
Keñ-Kol'dan göçüme saldırdı,
Kadınlığım kurusun,
Kurumlanan itlerden
Öcümü alamadan çıktım.
Koskoca kara başımda,
Enişteciğinden ayrı düştüm,
Kardeşim, otuz iki yaşımda.
Kudurup giden altı haram,
Düşünceleri başka yerdeydi,
Kanhor ile baba bir,
Altı haram, küçük kadının çocukları.
Başayım ipeğim keçe gibi kalıp,
Talihli enişten öldüğünde,
Yağmayı bu kuru baş gördüğünde,
Kendimi bitkin düşürüp,
Yalvarsam sözümü dinlemeden,
Altı haram horluk edip,

Aşkere gana kıldı zorduktu.
Talastan talap sartımdı,
Katındıgı kurusun,
Itterden ala albay gana çıktım
dartımdı.
Talandı korduk köp körüp,
Kümüştü cıydı kan cezdeñ,
Künün gana kördü altı aram,
Küyütün gana tartkan men eceñ.
Altındı cıygan cezdekeñ,

Apaçık zulüm kıldı.
Talas'tan sartımı yağmalayıp,
Kadınlığım kurusun,
İtlerden söküp alamadan çıktım
derdimi.
Yağmada horluğu çok görüp,
Gümüşü derledi han enişten,
Gününü gördü altı haram,
Yasını çeken ben ablanım.
Altını derleyen enişteciğin,

Asılın körgön altı aram,
Azabın tartkan ecekeñ.
Bulamdı bulap alganda,
Altı aram buzuktu başka salganda,
Esebimdi tapkanda,
Töbömdön itter baskanda,
Tört tülük malın çaçkanda,
Ebi cok cayga konot – dep,–
Eri ölgöndö katınga
Törkünü cakın bolot – dep,–
Dünüyöm bolboy tıyınça,
Çaçıp keldim, iniçek,
Karaan tappay özüñö
Kan eken dep korgolop,
Kaçıp keldim, iniçek.
Talastan kaçıp, cöö tentip,
Tartar atıp cep keldim,
Talaşa ketsem it menen,
Talıgıp kalam dep keldim.
Altınım bolboy kömürçö,
Altı aram aylımdı çaptı semirse.
Kümüşüm bolboy kömürçö,
Altı aram künülük kıldı semirse.
Badışam közü ötköndö,
Altı aram barkımdı bilbey
kiyinçe.
Tel kulunum cep kaldı,
Teñ tuugan bolom dep saldı.

Değerlisini gören altı haram,
Azabını çeken ablacığın.
Malımı yağmalayıp aldıklarında,
Altı haram fesadı başıma sardığında,
Hesabımı görmeye kalktıklarında,
Tepemden itler bastığında,
Dört tür malını saçtıklarında,
Uygunsuz yere konar – diye –
Eri ölen kadına
Baba ocağı yakın olur – diye –
Malım bir pul etmeden,
Saçıp geldim, kardeşçiğim,
Senden başka karaltı bulamadan,
Han'dır diye sığınıp,
Kaçıp geldim, kardeşçiğim.
Talas'tan kaçıp, yaya sürünüp,
Tartar vurup yiye yiye geldim,
İtle dalaşmaya girsem,
Bitkin düşerim diye geldim.
Altınım altın olmayıp kömürleşti,
Altı haram semirince obama saldırdı.
Gümüşüm gümüş olmayıp kömürleşti,
Altı haram semirince haset kıldı.
Padişahım göçüp gidince,
Altı haram değerimi bilmedi
sonradan.
Süt kulunumu yiyip bitirdi,
Denk kardeş olurum diye saldırdı.

Közümdön akkan tamçısı,
May kuyrukka tak boldu
Abıke kuldun kamçısı.
Talastan boyum caşırdım,
Talıkkandın ayınan
Cetimdi beri karay kaçırdım!
Keñ-Kolgo boyum caşırdım,
Keyiş kün tüşüp başıma,

Gözümden akan damlalar,
Yağlı kuyruğa leke oldu
Abıke kulun kamçısı.
Talas'tan kendimi gizledim,
Bitkin düşmenin yüzünden,
Yetimi beri yana kaçırdım!
Keñ-Kol'da kendimi gizledim,
Kara gün çökünce başıma,

Kankordon kalgan Semetey
Beri karay kaçırdım!
Bödönö degen kayran kuş
Bölünüp uçat talaa üçün,
Bölünüp korduk çın tarttım,
Bereki cezdeñden kalgan bala üçün.
Kazdı kuşka cegizbe,
Ayzaga takkan celek – dep,–
Ardanbay kattım koynuma,
Ayköldön kalgan belek – dep.
Tulpardan kalgan tuyak – dep,
Tura albay tentip men keldim
Tuygundan kalgan çunak – dep,
Ayzaga takkan celek – dep,
Ardagım katıp koynuma,
Atayı tentip men keldim,
Ayköldön kalgan belek – dep,
Cañıdan saygan çınar – dep,
Capaanı kördü kayran baş,
Kanımdan kalgan emespi
Uşu kara kaşka tınar – dep,
Keyişti tarttım kurgan can.
Keñ-Kolgo kantip turam – dep,
Kelcirey berse, kesek it
Calgızga korduk kılar – dep.
Kazgaldak uçsa kayran kuş
Talaa üçün kelgemin,
Karından çıkkan Semetey
Ölgöndö körgön er calgız
Balam üçün kelgemin!

Kanhordan kalan Semetey'i
Beri yana kaçırdım!
Bıldırcın denen garip kuş,
Bozkır için ayrılıp uçar,
Ayrı düşüp horluğu gerçekten çektim,
Şuradaki eniştenden kalan yavru için.
Kazı kuşa yedirme,
Mızrağa takılan flama – diye –
Arlanmadan koynuma sakladım,
Ayköl'den kalan armağan – diye.
Tulpardan kalan tırnak – diye,
Duramayıp sürgün geldim ben,
Doğandan kalan yavrucak – diye,
Mızrağa takılan flama – diye,
Kıymetlimi koynuma saklayıp,
Bile bile sürgün geldim ben,
Ayköl'den kalan armağan – diye,
Yeni dikilen çınar – diye,
Cefayı gördü bu garip baş,
Hanımdan kalma değil mi,
Şu kara kaşka fidan – diye,
Kahrı çektim, bu bitkin can.
Keñ-Kol'da nasıl dururum – diye,
Zevzeklenip durursa adi it,
Biriciğime horluk eder – diye.
Kazgaldak uçarsa, garip kuş,
Bozkır için gelmişim,
Karnımdan çıkan Semetey,
Öleyazıp gördüğüm biricik er
Yavrum için gelmişim!

Uk, Ismayıl, sözümdü,
Ayzaga takkan celekti,
Ayköldön kalgan belekti
Ala kaçıp Keñ-Koldon
Alıp keldim özüñö.
Bereki cılma baskan Bukardı
Talaam desem oñboyun,
Uşu cırgaldan kalgan çunaktı
Ismayıl, balam desem, oñboyun
Moynuna tumar tagıp al,

Dinle, Ismayıl, sözümü,
Mızrağa takılan flamayı,
Ayköl'den kalan armağanı,
Keñ-Kol'dan kaçırıp
Sana getirdim.
Şu yolları kaygan Bukar'ı
Bozkırım dersem onmayayım,
Şu mutlu günlerden kalan yavrucağa,
Ismayıl, oğlum dersem, onmayayım,
Boynuna muska takıver,

Başı menen bereyin,
Ismayıl, cetimiñdi bagıp al!
Kuunu kuşka cegizbe,
Kurganda körgön calgızdı
Biröönün uulu degizbe!
Karaan kılgan çunaktı
Kaalaçı, saa bereyin,
Kagılayın iniçek,
Biröönün uulu degizbe!
Bere turgan sebebim,
Kır cagında kıtaydın
Kıylalık öçü bizde bar,
Asılım töröm barında,
Altı-Şaar, Kokon kan,
Ayak cagı Margalañ,
Keñ Ancıyan, Samarkan,
Keyitip korduk salçu ele,
Sabap catıp kalkınan,
Altı miñ cambı, miñ kunduz
Ay sayın sabap kalkınan,
Ay sayın alım alçu ele.
Alımına çıdabay,
Ar bir curt ıylap kalçu ele.
Koluna tiyse kokonduk,
Çalgırtı cürçü közündö,
Çaması kelse oşol curt
Çalganı cürçü özümdü.
Kıyşıgı cürçü sözündö,

Başıyla birlikte vereyim,
Ismayıl, yetimini besleyip büyüt!
Kuğuyu kuşa yedirme,
Kahırla bulduğum biriciğe
Elin oğlu dedirtme!
Dayanağım olan yavrucağı,
İste hele, sana vereyim,
Kurbanın olayım kardeşçiğim,
Elin oğlu dedirtme!
Vermemin sebebi şu:
Sırt yanındaki Kıtay'ın
Bizde nice öcü var,
Asilim beyim sağken,
Altı-Şaar, Kokon hanı,
Aşağı ucu Margalañ,
Geniş Ancıyan, Samarkan,
İnletip horluk ederdi,
Kavmini sıkıştıra sıkıştıra,
Altı bin yambı, bin kunduz kürkü
Her ay halkından söküp,
Her ay vergi alırdı.
Vergisine dayanamayıp,
Her bir ulus ağlar kalırdı.
Ellerine düşsem, Kokonlunun
Gözünde şaşı bir kin dolaşırdı,
Gücü yetse o ulus
Beni devirmeye bakardı.
Sözünde eğrilik gezerdi,

	Kıñırtı cürçü közündö.	*Gözünde çarpıklık gezerdi.*
	Kıyabın tapsa talkalap	*Fırsatını bulsa parçalayıp*
	Kılganı cürçü özümdü.	*Beni yok etmeye bakardı.*
	Öçmöltöy cerde öçü bar,	*Öç yatağı yerde öçleri var,*
	Kek kılgan cerde kegi bar.	*Kin tutulan yerde kinleri var.*
12270	Oşolor korduk kılat – dep,	*Onlar horluk eder – diye,*
	Men, ecekeñ Kanıkeydin şegi bar.	*Ben, ablacığın Kanıkey'in kuşkusu var.*
	Ötüp ketken cezdeñe	*Göçüp giden eniştene*
	On törtümdö kezigip,	*On dördümde kavuşup,*
	Balasız cürdüm başında,	*Önceleri çocuksuz gezdim,*
	Cezdekeñden körgömün	*Enişteciğinden görmüşüm*
	Uşu turgan cetimdi	*Şu duran yetimi,*
	Otuz eki caşımda.	*Otuz iki yaşımda.*
	Kudaydan tilep calgızdı	*Hüda'dan biriciği dileyip,*
	Kazınam oozun açkamın	*Hazinemin ağzını açmışım,*
12280	Batası tier beken – dep,	*Duası değer mi ola – diye,*
	Kalıñ altın kazına	*Yığın yığın altın hazineyi,*
	Kalender, miskin, dumana	*Kalender, miskin, divane,*
	Cetpegenge çaçkamın.	*Eli ermeyene saçmışım.*
	Sarıp kılıp altından	*Altınları sarf edip,*
	Biröön koyboy ürödüm.	*Birini komadan döktüm.*
	Köp küygüzüp canımdı,	*Canımı çok yakıp,*
	Köp ketirip alımdı,	*Gücümü çok tüketip,*
	Cetimimdi tiledim.	*Yetimimi diledim.*
	Top oluya birigip,	*Evliyalar bölüğü birleşip,*
12290	Tobodon algan bala bul.	*Tövbeyle alınmış çocuk bu.*
	Calpı oluya birigip,	*Bütün evliyalar birleşip,*
	Batadan algan bala bul.	*Duayla alınmış çocuk bu.*
	Katagandın kan Koşoy,	*Katagan'ın hanı Koşoy,*
	Kagılayın atakem,	*Kurbanı olayım atam,*
	Batası curttu bayıtkan,	*Duası ulusu zengin eden,*
	Baykagan candı carıtkan,	*Gözettiği canı gönendiren,*
	Ceti-Suuday kayran cer,	*Ceti-Suu gibi aziz yeri*
	Ebi menen cer kılgan.	*Ustalıkla yurt eyleyen.*
	Ceti-Suunun kırgızın	*Ceti-Suu'nun Kırgızını*
12300	Eptep cürüp el kılgan.	*Çabalayıp el eyleyen.*
	Şay koldogon oluya,	*Şah-ı Merdan'ın koruduğu evliya,*
	Kebi em bolgon karıya,	*Sözü em olan koca,*

Cetimiş birge kol bergen,
Ceti oluya col bergen.
Keçee, Kökötöydün aşında,
Köp kıyındın kaşında,
Baygambar Koşoy çogulup,
Batadan bütkön Semetey.
Uşu boz ala tuygun bolpoñum, Irım kılıp balaga
Uşu turgan Semetey
Boz karçıga çolponum,
Kadiktüü akkan bulagım,
Kanımdan kalgan çunagım.

Yetmiş bire el veren,
Yedi evliyanın yol verdiği.
Hani, Kökötöy'ün aşında,
Nice yamanın önünde,
Peygamber misali Koşoy toplanıp,
Duadan var olan Semetey.
Şu boz ala doğan körpem, Töre kılıp çocuğa
Şu duran Semetey,
Boz atmaca çolpanım,
Sakınılıp akan pınarım,
Hanımdan kalan yavrucağım.

Öydölöp çaçım örgönüm,
Ölgönümdö körgönüm.
Körörgö dalay künüm bar,
Uşundan başka kimim bar?!
Oozumdu açıp öpkönüm,
Közümdü açıp körgönüm!
Kanzaadanın balası
Kaalap bergen men kanday?
«Kanım cezdemden kalgan eken»,– dep,
Kanzaadanın calgızın
Kaalap alsañ sen kanday?
Bekzaadanın balasın,
Ismayıl, beylep bergen men kanday?
Kırkıp berdim çıbıgın,
Kılayın takır ırımın.
It ayagın keçirip,
Kılıçtın mizin attattı,
Kılıp berdi ırımın.
«Balam desem oñboyun,
Botom dep koysom men munu,
Egerde eki bolboyun.
Asıl ceñeñ Kanıkey
Semeteydi Ismayılga bergende
Ak buuday unun çaynadı,
Keleme şarıp karmadı.

Saçımı yükseğe örüp bağladığım,
Öleyazınca gördüğüm.
Görecek nice günüm var,
Bundan başka kimim var?!
Ağzımı açıp öptüğüm,
Gözümü açıp gördüğüm!
Hanzadenin çocuğunu
Dileyip veren ben nice olurum?
«Hanım eniştemden kalmış»,– deyip,
Hanzadenin biriciğini
Dileyip alsan sen nice olursun?
Beyzadenin çocuğunu,
Ismayıl, gözetip veren ben nice olurum?
Çubuğunu kırkıp verdim,
Bütün töresini yapayım.
İt çanağından geçirip,
Kılıcın ağzından atlattı,
Töresini yapıverdi.
«Oğlum dersem onmayayım,
Buna yavrum der isem ben,
Sözümden asla iki olmayayım.
Asil yengen Kanıkey,
Semetey'i Ismayıl'a verirken,
Ak buğday ununu çiğnedi,
Kelime-i şerifi tuttu.

Oşondo karaluu bardı Kanıkey,
Kaçıp bir bardı Semetey.
Calgançı artık düynönün
Calgandıgın kördü emi.
Kıyla ırım iş kılıp,
Balanı Ismayılga berdi emi,
Balanı alıp Ismayıl,
Baltır beşik çagında.
Badana tondu kiygizip,
Kundaktagı coltoydu
Çoñ küröñgö miñgizip.
Kündüz emes, tün katıp,

O gün yaslı vardı Kanıkey,
Kaçarak vardı Semetey.
Şu yalancı fani dünyanın
Yalanlığını gördü işte.
Nice töre işi yapıp,
Çocuğu Ismayıl'a verdi işte,
Çocuğu alıp Ismayıl,
Daha kundak çağındayken.
Badana zırhlı kürkü giydirip,
Kundaktaki koçağı
Koca küreye bindirip.
Gündüz değil, gece yol alıp,

Bukarga cete barganda,
On ceti künü toy kılıp,
Bakandarı mayışıp,
Baatırları sayışıp,
«Semeteydin toyu» – dep,–
Tört tülüktüü kazına
Törö eken Ismayıl
Töbösünön açtı emi,
Tört tülük maldın baarısın, Şiltese buttan al ketip,
Zarıp kılıp çaçtı emi.
Orus toyun cep ketti,
«Aman cürsö bul uuluñ
Oyrottu buzat» – dep ketti. Otuz eki caşında
Semeteydin toyunda,
Kıtay toyun cep ketti,
«Aman cürsö bul bala
Kılımdı buzat»,– dep ketti. Oşondo balam Kanıkey
Uzak, buzuk, takır söz
Taptaza oozu cabıldı.
Manastan kalgan cetimiñ
Bukarga kirip bagıldı.
Bukardın kanı Temir kan,
Bu da Kanıkeydii atası,

Bukar'a varıp yettiğinde,
On yedi gün toy edip,
Sırıklar yükten esneyip,
Bahadırları mızraklaşıp,
«Semetey'in toyu» – diye –
Dört tür mallı hazineyi,
Bey imiş ya Ismayıl,
Tepesinden açtı işte,
Dört tür malın hepsini, Sallasa ayaktan derman gidip,
Sarf edip saçtı işte.
Urus toyunu yiyip gitti,
«Sağ kalırsa bu oğlun
Oyrot'u bozar» – deyip gitti. Otuz iki yaşında,
Semetey'in toyunda,
Kıtay toyunu yiyip gitti,
«Sağ kalırsa bu çocuk
Cihanı bozar»,– deyip gitti. O zaman yavrum Kanıkey'in
Uzayıp giden bozuk, kem söze
Tertemiz ağzı kapandı.
Manas'tan kalan yetimin
Bukar'a girip beslendi.
Bukar'ın hanı Temir Han,
Bu da Kanıkey'in babası,

Altın taacım kiygeni,
Altın takka mingeni,
Ismayıldan kep ugup:
«Bayakı, kayran bala Kanıkey Bügün da
cakşı körgömün.
Kan Manastan ayrılıp,
Manastan kalgan san düynö
Kapkaluu korgon çınarım.
Çaçıp keldi» – dep ugup.
«Körörgö tuugan cogunan*,
Kız da bolso Kanıkey
Arkalap tentip balanı
Azıp keldi,– dep ugup.
Kepiç kiybey baypakçan
Keyise ölböy çunak can.
Ötük kiybey baypakçan,
Alasası kelbese,
Öksösö ölböy çunak can.
Kuralgan mülktün baarısın
Sandırgaluu Manastı

Altın tacını giymişti,
Altın tahta binmişti,
Ismayıl'dan söz duyup:
«Hani o garip çocuk Kanıkey, Bugün de
sevip bağrıma bastım.
Han Manas'tan ayrılıp,
Manas'tan kalan sayısız malı
Kapılı korgan çınarım.
Saçıp gelmiş» – diye duyup.
«Görecek akrabası yokluğundan,*
Kız da olsa Kanıkey
Çocuğu sırtlayıp sürgün düşerek
Azıp gelmiş,– diye duyup.
Kepiç giymeden, çoraplı,
Yerinse de ölmez bu garip can.
Çizme giymeden, çoraplı,
Muradı yerine gelmese,
Öksese de ölmez bu garip can.
Derlenen varlığın hepsini
Şanı yüce Manas'ı

Kurgan balam Kanıkey
Çaçıp keldi dep uktum.
Kabılan Manas ölgöndö
Kaçıp keldi dep uktum.
Kementay kiyip şalpıldap,
Ker baytal minip talpıldap,
Sogonçoktu oorutup,
Tamandın baarın coorutup,
Tamandan kara kan ketip,
Kalıp kalıp başında,
Kankorunan ayrılıp,
Zarlansa Kuday tük albay,
Abıke kuldun kamçısı
May kuyruktan tük kalbay.
On eki kızdın kencesi,
Kudaydın süygön mendesi,
Kara surdun suluusu,
Kulunum busurmandın urduusu.

Zavallı yavrum Kanıkey
Saçıp gelmiş diye duydum.
Kaplan Manas ölünce
Kaçıp gelmiş diye duydum.
Kementay giyip sarka sarka,
Doru kısrağa binip paldır paldır,
Topuklarını ağrıtıp,
Tabanlarını hep su toplatıp,
Tabanından kara kan akıp,
Kala kala başında,
Kanhorundan ayrılıp,
Ağlayıp sızlasa Hüda hiç duymadan,
Abıke kulun kamçısından
Yağlı kuyrukta tüy kalmadan.
On iki kızın küçüğü,
Hüda'nın sevdiği kulu,
Kara yağızın güzeli,
Kulunum, Müslümanın soylusu.

Altı caşka kelgende,
Asıl balam Kanıkey
Aldeylep çaçın örgömün,
Toguzga caşı kelgende,
Tokson katar erkekten
Ongo ilinip kelgende,
Caşı on ekige kelgende,
Kara kaşka tınarım.
On üçkö cakın kelgende,
Kılım çaykap, kalk buzdu,
On törtkö caşı kelgende,
Erdiginen ooluktu,
Er Manaska coluktu.
On beşke caşı kelgende,

Altı yaşına geldiğinde,
Asil yavrum Kanıkey'in
Ninniyle saçını örmüşüm,
Yaşı dokuza geldiğinde,
Doksan sıra erkekten,
Yaşı ona ilişip geldiğinde,
Yaşı on ikiye geldiğinde,
Kara kaşka fidanım.
On üçüne yaklaştığında,
Cihanı çalkalayıp halkı coşturdu,
Yaşı on dörde geldiğinde,
Yiğitliğinden taşkınlaştı,
Er Manas'a kavuştu.
Yaşı on beşe geldiğinde,

Sayıp cürüp bak kıldı,
Üzülgönün uladı,
Çaçılganın cınadı,
Öçkön otun tamızdı,
Ölgön canın tirgizdi,
Doonu birge doolaştı,
Coo bolso birge coolaştı.
Kızır çalgan Manaska
Kımbat kızım kezikti,
Baygambar çalgan Manaska
Badışa kızım kez boldu.
Uşu balam Kanıkey
Kan Manaska kalganda
Ornotuluu tam ele.
Urgaaçının başaası
Aalamga balam kan ele.
Eki tizgin, bir çılbır
Bilegine bek karmap,
Ilgen balam bul ele.
Kamırça cuurup kalıktı,
Bilgen balam bul ele.
Temir arkan coluna
Tor bolgonun kördünbü?
Teñizinen ayrılıp,

Fidan dikip bağ eyledi,
Kopanı uladı,
Saçılanı derledi,
Sönen odu tutuşturdu,
Ölen canı diriltti,
Davayı birlikte kovaladı,
Düşman çıksa birlikte savaştı.
Kızır'ın dokunduğu Manas'a
Kıymetli kızım rast geldi,
Peygamberin dokunduğu Manas'a
Padişah kızım denk düştü.
Şu yavrum Kanıkey,
Han Manas'a vardığında,
Sağlam kurulmuş bir evdi.
Kadınların baş tacı,
Âleme yavrum han idi.
İki dizgin, bir yuları
Bileğinde sıkı tutup
Kavrayan yavrum buydu.
Halkı hamur gibi yoğurup
Yöneten yavrum buydu.
Demir urganın yoluna
Ağ olduğunu gördün mü?
Denizinden ayrılıp,

Teñzaadanın zayıbı
Tentip kelip Bukarga
Kor bolgonun kördüñbü?
Çirkin ay, mañday söögü kaykı eken,
Toburçak buudan aralaş
Baatırdın közü ötkön soñ
Balamdın kün körörü taykı eken.
Arka çaçı çöp eken,
Cırgalınan cılası
Ayza salım köp eken.
Kız da bolso Kanıkey
Telegeyi teñ ele,
Özü Şay koldogon şer ele.

Kulaalı cıyıp kuş kılgan,
Kurgan küñdün biri ele.
Uşu kurgan balam Kanıkey

Denk soylunun hatunu
Bukar'a sürgün gelip
Hor olduğunu gördün mü?
Ah dünya, alın kemiği yatıkmış,
Toburçak, küheylan karışık
Bahadırın gözü göçtükten sonra,
Yavrumun gün görmesi kısaymış.
Ense saçı ot gibi seyrekmiş,
Sevincini aşan çilesi
Bir mızrak boyu fazlaymış.
Kız da olsa Kanıkey
Her yanıyla eksiksizdi,
Kendisi Şah-ı Merdan'ın koruduğu aslandı.
Çaylağı derleyip kuş eden,
Zavallı kulların biriydi.
Şu zavallı yavrum Kanıkey,

Kurama gana cıyıp curt kılgan,
Telik kuş bagıp kuş kılgan,
Tentigen cıyıp curt kılgan,
Alsız kelgen can bolso,
Arkar ayak, cez bilek,
Kara bayır kazanat,
Kalbır öpkö, cez bilek
At mıktısın mingizgen.
Tonsuz kelgen adamga
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Keleme kürmö, keñ caka
Ton mıktısın kiygizgen.
Üysüz kelgen adamga
Tündügü altın, boosu cez
Ak ordogo kirgizgen.
Dinsiz kelgen adamga
Eptep dinge kirgizgen.
Katınsız kelgen adamga
Oymok ooz, boto köz,
Oykuştagan kara köz,

Dermeyi çatmayı derleyip yurt eyledi,
Yaban kuşunu besleyip kuş eyledi,
Başıboş gezeni derleyip yurt eyledi,
Güçsüz gelen can olsa,
Arkar ayaklı, tunç bilekli,
Kara bayır kazanat,
Kalbur ciğerli, tunç bilekli
Atın yamanını bindirdi.
Kürksüz gelen adama,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift badanalı, turgay gözlü,
Sıra düğmeli kaftan, geniş yaka,
Kürkün yamanını giydirdi.
Evsiz gelen adamı,
Tünlüğü altın, bağı tunç
Ak otağa aldı.
Dinsiz gelen adamı,
Yolunu bulup dine soktu.
Kadınsız gelen adama,
Yüksük ağızlı, boto gözlü,
Oynak bakışlı kara gözlü,

	Kırmızı köynök, ayça bel	*Kırmızı gömlekli, ince belli,*
	Keleñker sooru, keñ çaçpak,	*Kelenker sağrılıklı, geniş saç bağlı,*
	Kelişimdüü boto köz	*Görklü boto gözlü*
	Alıp bergen Kanıkey.	*Alıp verdi Kanıkey.*
12490	Malsız kelgen can bolso,	*Malsız gelen can olsa,*
	Toodogu cılkı ala baş,	*Dağdaki ala başlı yılkıdan*
	Malın bergen Kanıkey.	*Malını verdi Kanıkey.*
	Orunsuz kelgen can bolso,	*Yersiz yurtsuz gelen can olsa,*
	Altın taacım kiygizip,	*Altın tacını giydirip,*
	Altın takka mingizip,	*Altın tahta bindirip,*
	Alakanday kırgızdın	*Avuç içi kadar Kırgızın*
	Kandıgın bergen Kanıkey.	*Hanlığını verdi Kanıkey.*
	Karañgıda kezikkis	*Karanlıkta rastlanmaz*
	Kadır tündün özü ele.	*Kadir gecesinin ta kendisiydi.*
12500	Kankor Manas barında,	*Kanhor Manas sağken,*
	Katın baaşa küñ ele,	*Kadın padişahtı, cariyeydi,*
	Oyron balam Kanıkey	*Yaman yavrum Kanıkey*
	Oluyattın özü ele,	*Evliyanın ta kendisiydi,*
	Özü turmak bul adam	*Kendi bir yana, bu insan*
	Karargan kara közü ele,	*Kararmış kara gözün ta kendisiydi,*
	Ulugu Manas ölgöndö,	*Ulusu Manas ölünce,*
	Dünüyönün baarısın	*Dünyalığın hepsini*
	Çaçkandıgın karaçı.	*Nasıl saçtığına bak hele.*
	Cılañaylak, cılañ baş	*Yalınayak, yalın baş,*
12510	Eri ölgöndö katınga	*Eri ölünce kadına*
	Törkünü cakın bolot dep,	*Baba ocağı yakın olur diye,*
	Kayran balam Kanıkey	*Garip yavrum Kanıkey'in*
	Kaçkandıgın karaçı?!	*Nasıl kaçtığına bak hele?!*
	Taygan ittey çırkırap,	*Tazı it gibi çığrışıp,*
	Celgendigin karaçı.	*Nasıl koştuğuna bak hele.*
	Tarçılık tüşüp başına	*Darlık çökünce başına,*
	Talastan kaçıp cöö tentip,	*Talas'tan kaçıp yaya sürünüp,*
	Balamdın kelgendigin karaçı.	*Yavrumun nasıl geldiğine bak hele.*
	Tabılıp tursa bok calgan	*Her şey bulunsa da boktan yalan,*
12520	Şekerdigin karaçı,	*Onun şekerliğine bak hele,*
	Dardaygan kandın bülöösü	*Koskoca hanın ailesi*
	Talıgıp tentip Bukarga,	*Bitkin düşüp Bukar'a sürgün,*
	Bu calgançı düynönün	*Bu yalancı dünyanın*

Bekerligin karaçı.
Keçee, Cılgınduu,
Keñ-Kol oyunda,
Keñ Talastın boyunda,
Başına bütkön kürköröp
Balamdın turgan döölötü.
Badışadan ayrılıp,
Balaluu kandın şaarına
Basıp tentip kelgeni,
Bu Kudaydın salgan meeneti.
Ker maralday Kanıkey,
Balamdın Keñ-Kolgo kurgan
bagı cok,
Çirkin, kanzaadanın zayıbı
Kelbes ele Bukarga,
Kelbersigen balamdın
Kan Manastan ayrılıp,
Bul balamdın bagı cok.
Çirkin ay, Talaska kurgan bagı cok,
Bukarga kaçıp bir kelgen oñobu,

Beyhudeliğine bak hele.
Hani, Cılgınduu'da,
Keñ-Kol düzünde,
Geniş Talas'ın boyunda,
Başına konup gürleyen
Yavrumun devleti dururdu.
Padişahından ayrılıp,
Çocuklu hanın şehrine
Yürüyüp sürgün gelmesi,
Bu Hüda'nın verdiği mihnettir.
Yağız maral gibi Kanıkey,
Yavrumun Keñ-Kol'da kurulmuş
bahtı yok,
Ah, hanzadenin hatunu
Gelmezdi Bukar'a,
Kurumlu yavrumun,
Han Manas'tan ayrı düşüp,
Bu yavrumun bahtı yok.
Ah dünya, Talas'ta kurduğu baht yok,
Bukar'a kaçıp gelen onar mı hiç,

Talıkpay tentip Talastan
Tak uşuntüp kelgeni,
Bul balamdın bagı cok.
Caykı ırañ çöp, keñ konuş
Kim kotorup konbosun,
Keyiştüü başka iş tüşsö,
Kim uşunday bolbosun!
Başka kiyse suusar börk,
Kimder ırgap kiybesin,
Kelkeli tursa başında
Kim kürköröp cürbögön.
Kabarın ugup alganda,
Bul Kanıkey balama
Al turmak Kakandın kanı dürbögön.

Kaadaluu balam Kanıkey,
Katın da bolso kulunum,
Kapilet cerde söz tapkan,

Yorulmadan Talas'tan avare göçüp
İşte böylece gelişi,
Bu yavrumun bahtı yok.
Yazın yeşeren ot, geniş konak yeri
Kim göçüp konmaz ki oraya,
Başa dertli bir iş düşse,
Kim böyle olmaz ki!
Başına samur börk giyse,
Kimler sallanıp giymez ki,
İkbali dursa başında
Kim gürleyip yürümez ki.
Haberini işittiğinde,
Bu Kanıkey yavruma
Şöyle dursun, Kakan'ın hanı bile telaşa
düştü.
Töreli yavrum Kanıkey,
Kadın olsa da kulunum,
Beklenmedik yerde söz bulan,

Karañgıda köz tapkan,
Atagı curtka bilingen,
Cakşılıgı balamdın
Kakançıluu Beecindin
Dañzasına* çiyilgen.
«Beycayluu dolu eken»,– dep,–
Bek asılın bilgen soñ,
Al emes Beecindin kanı küyüngön.
Küyünö turgan sebebi,
Manas kandın kırk caysañ
Okşoş tulpar mingizgen.
Barañdın ogu batpagan,
Okşoş tondu kiygizgen.
Törösü Talas caylagan,
Açuusuna tiygendi
Azuuga salıp çaynagan.
Kaçıp kelgen oñobu,
Kaadaluu kandın bülöösün
Kaygırtkan adam bolobu,
Bu kaadaluu kandın bülöösü

Karanlıkta göz bulan,
Adı yurda bilinen,
Yavrumun iyiliği
Kakançınlı Beecin'in
Defterine yazılmış.*
«Rahat durmaz bir çılgın imiş» diye,
Pek asil olduğunu bilince,
O değil, Beecin'in hanı bile yanıp yakıldı.
Yanıp yakılmasının sebebi,
Han Manas'ın kırk yiğidine
Birbirine eş küheylanlar bindirmişti.
Tüfek kurşunu işlemeyen,
Birbirine eş kaftanlar giydirmişti.
Beyi Talas'ı yaylamıştı,
Öfkesine dokunanı
Azı dişine vurup çiğnemişti.
Kaçıp gelen onar mı hiç,
Töreli hanın ocağını
Kederlendiren insan olur mu,
Bu töreli hanın ailesi

Kaalap kaçıp kelgende
Munu kaygırtkan adam bolobu.
Keçee Cılgınduunun oyunda,
Keñ Talastın boyunda,
Argın, kırgız oy tartıp,
Konup catkan kezinde,
Kündüzü kımız, tünü kız
Bolup catkan kezinde,
Ok ötpögön çarayna
Çekege koyup köp kırgız
Irgap turgan kezinde,
Koşo bilip ogoydu,
Kozgoloñ salıp cer-cüzgö
Cırgap turgan kezinde.
Keçee, bilegine bolot kurç
Ilip turgan kezinde,
Birdigi kelip cer-cüzgö
Cırgap turgan kezinde.

Dileyip kaçıp geldiğinde
Bunu kederlendiren insan olur mu.
Dün Cılgındı'nın ovasında,
Geniş Talas'ın boyunda,
Argın, Kırgız ovaya dizilip,
Konup yattığı çağda,
Gündüzü kımız, gecesi kız
Olup durduğu çağda,
Ok işlemez göğüs zırhını
Alnına koyup nice Kırgız
Sallanıp durduğu çağda,
Onu da birlikte bilerek,
Yeryüzüne velvele salıp
Sefa sürdüğü çağda.
Dün, bileğine keskin çelik
Asıp durduğu çağda,
Birliği gelip yeryüzünde
Sefa sürdüğü çağda.

Keçee, Kara-Buura, Çatkalda
Kalıñ kırgız catkanda.
Tört-Küldün tömön cagında,
Törö Manastın saygan bagında,
Kanıkeydin ak saray,
Kaalga temir som kalay,
Katın da bolso beybaktın
Döölötü artık bir dalay.
Eşigi eçen celdegen,
Celdetten coop albasa,
Celigip mende kelbegen.
Ayt! – degende aalamga
Buyruk kılsa kokustan
Altımışı cabılgan,
Adamdın murdu, kulagın
Çirkin ay, tumar bir kılıp
tagıngan. Kazdı kuşka cegizbey,
Colop adam barbagan,
Colukkan tirüü kalbagan,
Bastırgan balban tañ kalgan,
Baralbay mende sandalgan.

Dün, Kara-Buura'da, Çatkal'da
Kalabalık Kırgız yatarken.
Tört-Kül'ün aşağı yanında,
Bey Manas'ın diktiği bağda,
Kanıkey'in ak sarayı,
Kapısı demir, som kalay,
Kadın olsa da bahtsızın
Devleti bir hayli üstündü.
Kapısına niceleri koşup gelirdi,
Muhafızdan izin almadıkça,
Hiçbir kul coşup da giremezdi.
Hayda! deyince âleme
Kazara bir buyruk verse
Altmışı birden üşüşürdü,
İnsanın burnunu, kulağını
Hey gidi, muska gibi edip
takınırdı. Kazı kuşa yedirtmeden,
Yanına yaklaşıp varan olmazdı,
Rast gelen sağ kalmazdı,
At süren pehlivan şaşar kalırdı,
Varamayıp kullar dolanırdı.

Oşontüp cürgön Kanıkey
Oluya Manas barında,
Oluya balam Kanıkey
Oşonço toodoy kan ele.
Döölötün körsöñ Kanıkey
Oşonçoluk bar ele.
Cumur baştuu mendeden
Kulunum kasıettüü can ele.
Andan körö kalayık,
Kalkka kabar salalık.
Kalayıkka ep kelse,
Segiz cüz tütün bukara,
Bölüp berip koluna,
Uşu turgan Bukarga
Kan kötörüp alalık.
Medet kılıp Kanıkey,
Uşu turgan Bukarga

İşte böyle yaşardı Kanıkey
Evliya Manas sağken,
Evliya yavrum Kanıkey
O denli dağ gibi han idi.
Devletini görsen Kanıkey'in
O kadarı var idi.
Yumru başlı kullar içinde
Kulunum kutlu bir can idi.
Ondan ise, ey ahali,
Halka haber salalım.
Ahaliye uygun düşerse,
Sekiz yüz ocak tebaayı,
Ayırıp eline verip,
Şu duran Bukar'a
Han kaldırıp alalım.
Kanıkey'i medet bilip,
Şu duran Bukar'a

	Bereke kılıp alalık.	*Bereket edinelim.*
	Altı-Şaar, Margalañ,	*Altı-Şaar, Margalañ,*
	Ayak cagı Samarkan	*Öte yanı Samarkan*
	Katuulap buyruk salalık.	*Sıkıca buyruk salalım.*
12640	Altı miñ kunduz, miñ cambı	*Altı bin kunduz, bin külçe gümüş*
	Alımdı mıktap alalık,	*Vergiyi sağlamca alalım,*
	Altındı mıktap cıyalık.	*Altını sağlamca yığalım.*
	Ardıktuu kirçil bala ele,	*İzzetli, nazlı yavruydu o,*
	Azgan katın degizbey,	*Yoldan azmış kadın dedirtmeden,*
	Curttun oozun tıyalık.	*Yurdun ağzını tıkayalım.*
	Uşu söz mıktuu boluuga	*Bu söz pekişsin diye*
	Altı-Şaar, Kokon, Margalañ	*Altı-Şaar, Kokon, Margalañ*
	Karıyasın cıyalık.	*İhtiyarlarını toplayalım.*
	Kuunu kuşka cegizbey,	*Kuğuyu kuşa yedirtmeden,*
12650	Uşu turgan balamdı	*Şu duran yavruma*
	Kuuragan katın degizbey,	*Kurumuş kadın dedirtmeden,*
	Curttun oozun tıyalık.	*Yurdun ağzını tıkayalım.*
	Uşu turgan balamdı	*Şu duran yavruma*
	Kaçkın katın degizbey,	*Kaçkın kadın dedirtmeden,*
	Kalayık oozun tıyalık.	*Ahalinin ağzını tıkayalım.*
	Uşu turgan Bukarga	*Şu duran Bukar'a*
	Bekem kabar salalık,	*Sağlam haber salalım,*
	Katın da bolso balamdı	*Kadın olsa da yavrumu*
	Bek kötörüp alalık.	*Bey kaldırıp alalım.*
12660	Aldanın cazgan buyrugu	*Allah'ın yazdığı buyruk*
	Uşunday eken körölük.	*Böyleymiş, görelim.*
	Bıyıl baltır beşik bala eken,	*Bu yıl beşikte körpe bir çocukmuş,*
	Balası on ekige kelgende,	*Oğlu on ikisine geldiğinde,*
	Manastın aşın berelik.	*Manas'ın aşını verelim.*
	Uşunu Kuday degen kep kılıp,	*Bunu Kuday adına söz edip,*
	Ubadanı bek kılıp,	*Vaadi berk kılıp,*
	Ölüp keter şert kılıp	*Ölümüne ant içip*
	Ak buuday unun çaynaylık,	*Ak buğday ununu çiğneyelim,*
	Balan-tülön debeske	*Şöyle böyle dememek için*
12670	Keleme şarıp karmaylık.	*Kelam-ı Şerif'i tutalım.*
	Amanat bergen cetimi	*Emanet verilen yetimin*
	Caşı on ekige kelgende,	*Yaşı on ikiye geldiğinde,*
	Kalkka kabar salalık,	*Halka haber salalım,*

Cer üstündö kandardı
Cetik cıynap alalık,
Talaptuu cakşı toy kılıp,
A düynö ketken Manastın
Arbagı çın ıraazı bolor oy kılıp,
Catarına cay tappay,
Altın taacım kiygizip,
Çirkindi altın takka mingizip,
Kabardı mıktap salalık
Bul balasın kan kötörüp alalık.
Keñ dünüyö tar bolup,
On beşke caşı kelgende,
Degenine könölük,
Ayza sayçu ıktuudan
Mından bir miñ berelik,
Aybalta çapçu mıktuudan
Mından bir miñ berelik.
Cazbay atkan mergenden
Mından bir miñ berelik.
Bölökkö burbay sanaanı,
Atası Manas orduna
Akim kılıp balanı,
Altı-Şaar, keñ Bukar
Degenine könölük.

Yeryüzündeki hanları
Eksiksiz toplayıp alalım,
Dilekli, güzel bir toy edip,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Ruhu gerçekten hoşnut olur diye düşünüp,
Yatmaya yer bulamadan,
Altın tacımı giydirip,
Yavrucağı altın tahta bindirip,
Haberi sağlamca salalım
Bu oğlunu han kaldırıp alalım.
Geniş dünya dar olup,
Yaşı on beşe geldiğinde,
Dediğine uyalım,
Mızrak saplayan ustalardan
Bundan bir bin verelim,
Aybalta çalan yamanlardan
Bundan bir bin verelim.
Şaşmadan vuran nişancıdan
Bundan bir bin verelim.
Düşünceyi başkaya çevirmeden,
Babası Manas'ın yerine
Çocuğu hâkim kılıp,
Altı-Şaar, geniş Bukar
Dediğine uyalım.

Kakanga kılsa kazattı,
Balaga karaan bolup berelik.
Çirkinder, tünörüp catkan
Çoñ-Beecin
Tüz kirip ayza sunalık.
Düynödön ötkön Manastın
Öçün mintip alalık,
Çaliyar cetpes Beecindin
Çama-cayın körölük,
Çaldırıp iygen Manas kan,
Uşul artında kalgan uuluna
Kurgan can karaan bir bolup
berelik»
Temir kan aytıp turganda:

Kakan'a gaza açarsa,
Çocuğa arka olup verelim.
Hey gidiler, kararmış yatan
Koca-Beecin'e
Dosdoğru girip mızrak uzatalım.
Dünyadan göçen Manas'ın
Öcünü böylece alalım,
Çaliyar'ın ermediği Beecin'in
Gücünü kudretini görelim,
Gafil avlanan Han Manas'ın,
İşte ardında kalan oğluna
Bu kurban can bir arka olup
verelim»
Temir Han böyle derken:

«Kanzaadanın bülösü
Kaçıp kelgen eken» – dep,–
Kalıñ curt ugup kaygırıp,
Temir kandın şaarına
Tentip ceñeñ barganda
Manastan kalgan san düynö
Çaçıp ceñeñ barganda,
Carım cilik et tappay,
Minip keter küç tappay,
Suusunga cutar süt tappay,
Kerilgen ceñeñ kar bolup,
Çapçaktan ötüp catalbay,
Çarçap ceñeñ basalbay,
Bukarga karaluu kirdi Kanıkey,
Kaçıp bardı Semetey,
Tentip bardı Kanıkey,
Cetim bardı Semetey,
Temir kan kıldı buyruktu,
Temir kan kılsa buyruktu
Teskeri curtu körgön cok.
Oşondo ak seldeçen kocolor,
Dars okugan moldolor:
«Bu tentip kelgen kızına,

«Han soylunun ailesi
Kaçıp gelmiş meğer» diye,
Kalabalık yurt duyup kederlendi,
Temir Han'ın şehrine
Yengen avare varınca
Manas'tan kalan sayısız malı
Saçıp yengen varınca,
Yarım ilik et bulamayıp,
Binip gidecek güç bulamayıp,
İçmeye yudum süt bulamayıp,
Salınan yengen perişan olup,
Geçitten geçip varamayıp,
Yorulup yengen yürüyemeyip,
Bukar'a yaslı girdi Kanıkey,
Kaçıp vardı Semetey,
Avare vardı Kanıkey,
Yetim vardı Semetey,
Temir Han buyruğunu verdi,
Temir Han buyruk verince
Yurdu bunu ters görmedi.
O zaman ak sarıklı hocalar,
Ders okuyan mollalar:
«Bu avare gelen kızına,

Temir kan akıl kılgan eken,– dep,
Toguz cüz tütün kolunda
Bu darday Manas barında,
Taarıntıp iygen kızına,
Tartıp alıp boyuna,
Cakın kılgan eken»,– dep,
Baaşaluu Bukar kalıñ curt
Kanı buyruk kılgan soñ,
Kebin eki kılgan cok,
«Asıl kandın tukumu
Azıp-kaçıp Bukarga,
Tentip kelgen eken»,– dep,
Kalayık sözün ep körüp,
Degenine köndü emi,
Toguz cüz tütün boluçu

Temir Han akıl etmiş meğer» diye,
Dokuz yüz ocak elinde
Bu dağ gibi Manas sağken,
Gücendirip yolladığı kızına,
Çekip alıp bağrına,
Yakın kılmış meğer» diye,
Padişahlı Bukar'ın kalabalık yurdu
Hanı buyruk verdikten sonra,
Sözünü iki etmedi,
«Asil hanın soyu
Azıp kaçıp Bukar'a,
Avare gelmiş meğer» diye,
Ahali sözü uygun görüp,
Dediğine uydu işte,
Dokuz yüz ocak var idi

Top cagında Bukara,
Momunu bölüp berdi emi.
Degenine köndü emi,
Kalkına kabar saldı emi,
Toguz cüz tütün eline
Katın da bolso beybaktı
Kan kötörüp aldı emi,
Celbegey torko kiygizip,
Celbegen corgo mingizip,
Altımış katın, seksen kız
Araga turup mınça can,
Bayakı, kayran eneñ Kanıkey
Kaçıp bardı Bukarga,
Kaçıp barıp başında,
Kankorunan ayrılgan,
Otuz eki caşında.
Kan Manastan ayrılıp,
Kayrılgıs başka tün kördü,
Temir kandın şaarına
Tentip barıp kün kördü.
Kalaaluu Bukar şaarına
Kara bet kaçıp barıp can baktı,
Kalender körsö kamadı,
Ay karañgı tün kördü,
Asılınan ayrılıp
Alañgir tüşkön kün kördü.

Bukara'nın öbek yanında,
Bunu ayırıp verdi işte.
Dediğine uydu işte,
Halkına haber saldı işte,
Dokuz yüz ocak eline
Kadın olsa da bahtsızı
Han kaldırıp aldı işte,
Omzuna ipek kaftan giydirip,
Yorulmaz yorgaya bindirip,
Altmış kadın, seksen kız
Araya durup bunca can,
O bildiğin garip anan Kanıkey
Kaçıp vardı Bukar'a,
Kaçıp varıp başında,
Kankorundan ayrılmıştı,
Otuz iki yaşında.
Han Manas'tan ayrılıp,
Başına dönülmez gece çöktü,
Temir Han'ın şehrine
Avare varıp gün gördü.
Kaleli Bukar şehrine
Kara yüz kaçıp varıp can besledi,
Kalender görse kapattı,
Ay karanlığı gece gördü,
Asilinden ayrılıp
Altüst olmuş gün gördü.

Kalktın oozu cabıldı,
Karaluu bolup Kanıkey
Semetey Bukarga kirip bagıldı,
Kudaydın salgan buyrugu
Uşunday eken kördü emi,
Balam debey cetimdi
Başı menen tuuganı
Ismayılga berdi emi.
Arkalap çapan tük kiybeyt,
A düynö ketken Manastın
Ata ekenin tük bilbeyt.
Talas öñdüü kayran cer

Halkın ağzı kapandı,
Yaslara bürünüp Kanıkey
Semetey Bukar'a girip beslendi,
Kuday'ın saldığı buyruk
Böyleymiş, gördü işte,
Yavrum demeden yetimi
Baştan öz hısımı olan
Ismayıl'a verdi işte.
Sırtına kaftan hiç giymez,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Atası olduğunu hiç bilmez.
Talas gibi güzelim yerin

	Munun ceri ekenin tük bilbeyt.	*Kendi yurdu olduğunu hiç bilmez.*
	Karaluu cürgön Kanıkey	*Yaslı gezen Kanıkey'in*
	Şorduunun ene ekenin tük bilbeyt.	*O çilekeşin anası olduğunu hiç bilmez.*
	Oşo kezde Semetey,	*O çağda Semetey,*
12790	Temir kandın botosu,	*Temir Han'ın yavrusu,*
	Ismayıldın balası,	*Ismayıl'ın oğlu,*
	Manastan kalgan al cetim	*Manas'tan kalan o yetim*
	Bölöktö cürdü sanaası.	*Düşüncesi elde gezdi.*
	Aradan neçen cıl öttü,	*Aradan nice yıl geçti,*
	Abaylasañ kün öttü.	*Bakarsan günler geçti.*
	Bulasın bulap oñoldu,	*Malı yağma edip serpildi,*
	Semetey Bukarga kirip çoñoydu.	*Semetey Bukar'a girip büyüdü.*
	Cetim cürüp cetildi,	*Yetim gezip yetişti,*
	Cergege cürüp koşuldu.	*Yurda karışıp katıldı.*
12800	Azarın ar kim salgan cok,	*Kimse ona eza etmedi,*
	Atasın tartkan çunakka	*Babasına çeken yaramaza*
	Ukuruk kayrar kalgan cok.	*Kement çevirecek kimse kalmadı.*
	Küyüp turgan çok çıktı,	*Yanıp duran köz çıktı,*
	Kürküröp turgan ok çıktı.	*Gürleyip duran ok çıktı.*
	Kürdölüü Bukar şaarında	*Güçlü Bukar şehrinde*
	Baçagar, mınday tentek cok çıktı.	*Hınzır, böylesi yaramaz görülmedi.*
	Caşı on ekige kelgende	*Yaşı on ikiye gelince*
	Dubananı sabadı.	*Divaneyi dövdü.*
	Tentegine çıdabay,	*Yaramazlığına dayanamayıp,*
12810	Bütkül kalaaluu Bukar cadadı.	*Bütün kaleli Bukar bezdi.*
	Şay koldogon şer çıktı,	*Şay'ın kolladığı arslan çıktı,*
	Bütkül on eki müçö teñ çıktı.	*Tüm on iki azası denk çıktı.*
	Bir künü buzuk boldu Bukarda,	*Bir gün Bukar'da kargaşa koptu,*
	Ak seldeçen kocolor,	*Ak sarıklı hocalar,*
	Dars okugan moldolor	*Ders okuyan mollalar*
	Abaylap turup kaygırdı.	*Bakıp bakıp kederlendi.*
	Kaygırıp kalgan sebebi –	*Kederlenmelerinin sebebi –*
	Seksen koco, cüz moldo	*Seksen hoca, yüz molla*
	Meçitine kamadı,	*Mescidine kapattı,*
12820	Belgilüü tentek Semetey	*Namlı yaramaz Semetey*
	Baarın birdey sabadı.	*Hepsini bir örnek dövdü.*
	Kocolor ıylap kaygırdı,	*Hocalar ağlayıp kederlendi,*
	Moldonun başı ayrıldı.	*Mollanın başı yarıldı.*

Keñeş kılıp Bukarlık
Öödö-tömön cügürdü,
Ölöm – dep, candan tüñüldü.
Kalayıktar kaygırdı,
Eçendin başı ayrıldı.
Moynuna kurun salışıp,
Antañdap çurkap kalışıp,
Tize cerge bügülüp,
Öödö-tömön cügürüp,
Baskan cerin tamandap,
On ekige keliptir,
Semeteydi baarı birdey camandap,
Minte berse bul cetim,
El çogulsa moynuna
Emgektüü ooru parz boldu,
Elteñdep çurkap caman curt,
Atası Temir kanga arız boldu.
Baskan colun tamandap,
Baarı akılsız, caman curt
Koyo berdi baarısı
Tayatası Temir kanga camandap.
Temir kandın aldına
Tegerektep caman curt
Aytıp turgan kebi bul:
«Taksır ay, kolomtodon kor çıktı, Bizdi bu Bukarga turguzbayt.
Uşu Bukar şaarınan
Semetey attuu çoñ çıktı,

Bukarlılar danışıp
Bir aşağı bir yukarı koştu,
Ölürüm diye candan umut kesti.
Ahali kederlendi,
Nicesinin başı yarıldı.
Boynuna kuşağını takıp,
Soluk soluğa koşuşup,
Dizleri yere bükülüp,
Bir aşağı bir yukarı koşup,
Bastığı yeri adımlayıp,
On ikiye gelmiş,
Semetey'i hepsi bir ağızdan yerip,
Böyle sürerse bu yetim,
El toplanınca boynuna
Zahmetli dert farz oldu,
Ürkek ürkek koşup kötü yurt,
Atası Temir Han'a arz oldu.
Yürüdüğü yolu adımlayıp,
Hepsi akılsız, kötü yurt
Hepsi birden koyuverdi
Dedesi Temir Han'a onu yererek.
Temir Han'ın önüne
Çevresini sarıp kötü yurt
Söyleyip durduğu söz bu:
«Ey efendimiz, ocaktan kor çıktı, Bizi bu Bukar'da barındırmaz.
Şu Bukar şehrinden
Semetey adlı bir zorba çıktı,

Curt çurkurap kaygırdı,
Ala çapan koconun,
Aşkere mıktuu moldonun,
Eçendin başı ayrıldı.
Kaardansa Bukardı
Bu cetimiñ kamadı,
Kolgo tiygen koconu
Kokuylatıp sabadı.
Taksır, caman körsöñ, caman kör,
Özöndün talın kıyıp al,

Yurt çığrışıp kederlendi,
Ala kaftanlı hocanın,
Apaçık yaman mollanın,
Nicesinin başı yarıldı.
Öfkelense Bukar'ı
Bu yetimin kuşattı,
Eline geçen hocayı
Feryat ettirip dövdü.
Efendimiz, hor görürsen hor gör,
Vadinin söğüdünü kesiver,

	Örttönüp çıgıp baratat,	*Tutuşup alevlenip gidiyor,*
	Bereki cetimiñdi tıyıp al.	*Şu yetimini dizginleyiver.*
	Bu cetimdi tıybasañ	*Bu yetimi dizginlemezsen*
	Kapkaluu Bukar kalıñ şaar	*Kapılı Bukar, koca şehir*
	Kalaasına konboybuz.	*Kalesine konmayız.*
	Erteli-keç eki ubak,	*Sabah akşam iki vakit,*
	Ermektey berse cetimiñ	*Yetimin bizi oyuncak ederse*
	Kordugunan oñboybuz.	*Zulmünden onmayız.*
	Bıyıl on ekige keliptir,	*Bu yıl on ikiye gelmiş,*
12870	On beşke kelse oñ kılbayt,	*On beşe gelirse rahat vermez,*
	Baarıbızdı soo kılbayt.	*Hiçbirimizi sağ komaz.*
	Bulanı bulap alat ko,	*Malı yağmalayıp alır ya,*
	Mintip cürsö cetimiñ	*Böyle giderse yetimin*
	Buzuktu mıktap salat ko.	*Fitneyi adamakıllı salar ya.*
	Buurusundu burdurbayt,	*Sabanı döndürtmez,*
	Buyurbasın kalp aytsam,	*Yalan söylersem nasip olmasın,*
	Bizdi bul Bukarga turguzbayt.	*Bizi bu Bukar'da barındırmaz.*
	Kıyaptuu cini karmasa,	*Azgın öfkesi tutarsa,*
	Kırgındı bala salat ko.	*Çocuk kırgın salar ya.*
12880	Oymok ooz, boto köz,	*Yüksük ağızlı, ahu gözlü,*
	Oykuştagan kızdardı	*Salınıp gezen kızları*
	Olco kılıp uşuntüp,	*Böylece ganimet edip,*
	Kırgızga aydap barat ko.	*Kırgız'a sürüp götürür ya.*
	Buurusundu burdurbayt,	*Sabanı döndürtmez,*
	Buyurbasın kalp aytsam,	*Yalan söylersem nasip olmasın,*
	Şamıyandı şaylatpayt,	*Gölgeliği kurdurtmaz,*
	Aman bolso bul cetim	*Sağ kalırsa bu yetim*
	Caykı koştu aydatpayt.	*Yazın çift sürdürtmez.*
	Cerdin cüzün açtırbayt,	*Yerin yüzünü açtırmaz,*
12890	Kenen tukum çaçtırbayt,	*Bolca tohum saçtırmaz,*
	Caydın künü bolgondo,	*Yaz günü olduğunda,*
	Aman cürsö bul cetim	*Sağ gezerse bu yetim*
	Calduu baytal mingizbeyt,	*Yeleli kısrak bindirtmez,*
	Talastan tentip keldi ele.	*Talas'tan avare gelmişti.*
	Küzdün künü bolgondo,	*Güz günü olduğunda,*
	Kürküröy berse bul cetim,	*Gürleyip durursa bu yetim,*
	Kırkıp iyip çıbıgın,	*Çubuğunu kırkıp kesip,*
	Kuyruktuu kozu cegizbeyt,	*Kuyruklu kuzu yedirtmez,*

Kılıp berip ırımın,
Korgolotot kocoñdu,
Koydoy sabayt moldoñdu
Tiyip alat beeñdi,
Çıgarıp iet bul cetim
Kapkaydagı keeñdi.
Cakın kelseñ, körüp tur,
Caynata muştayt meeñdi.
Çamalap körçü oy taksır,
Çalgırtı turat közündö,
Çakıldap bekem söz kılsañ,
Salmak boldu Bukarga
Çalganı turat özüñdü.
Ak maraldı kubalap,
Uy kılgandın tukumu.
Ay-aalamdın baarısın
Buy kılgandın tukumu.
Kök maral aydap kubalap,
Uy kılgandın tukumu,
Bu közdögön cerdin baarısın Bet algan cakka kaçabız.
Buy kılgandın tukumu.
Ölöñdüü cerge ört koygon,
Bul cerge turup etebiz,
Tulañduu cerdi tutantkan,
Tuş-tuştu közdöy ketebiz».
Kara suuga kan kuygan,
Özöndüünü maylagan,
Öçöşünö tiygendi
Karmap alıp caylagan.
Sugalagın koybogon,
Surap içse toybogon,
Karañgıda aydasa,
Kabılan sınduu coylogon,
Bu baçagar kırgız tukumu.
Kayaşayak bergendi,

Taksır, ce uşu tursun Bukarga,
Ce biz turalı Bukarga,

Töresini yerine getirip,
Hocanı sindirip kaçırtır,
Koyun döver gibi döver mollanı
Kısrağını kapıp alır,
Çıkarıverir bu yetim
Ta nerdeki hıncını bile.
Yakınına gelirsen, gör bak,
Beynini dağıtırcasına yumruklar.
Bir kestirip bak, ey efendimiz,
Gözünde yan bakışı durur,
Çatır çatır sert söz edersen,
Yük oldu Bukar'a
Seni bile çelmeye durur.
Ak maralı kovalayıp,
İnek edenin soyudur.
Ay-âlemin tümünü
Perişan edenin soyudur.
Boz maralı sürüp kovalayıp,
İnek edenin soyudur,
Göz koyduğu yerlerin tümünü Yüz tuttuğumuz yana kaçarız.
Perişan edenin soyudur.
Otlu yere ateş salan,
Bu yerde durup n'ederiz,
Çayırlı yeri tutuşturan,
Dört bir yana çekilip gideriz».
Kara suya kan döken,
Irmakları kanla yağlayan,
Hıncına dokunanı
Yakalayıp yok eden.
Açgözlülüğünü bırakmayan,
İsteyip içse doymayan,
Karanlıkta sürülse,
Kaplan gibi sinsi dolaşan,
Bu hınzır Kırgız soyundandır.
Karşılık verip direneni,

Efendimiz, ya bu dursun Bukar'da,
Ya biz duralım Bukar'da,

Munun enekesi Kanıkey
Taygan itçe celdi ele,
Tarçılıktı çoñ körüp,
Tasmıyası cogunan,
Ismayılga berdi ele.
Bagıp algan cetimiñ
On eki caşka keldi ele,
Kalıñ kazdı orlordu,
Kaynatıp iydi şorlordu,
Çeçtirdi eçen tondordu.
Salmak boldu Bukarga
Çenebegen sonundu.
Çiymek boldu sızıktı,
Ayabagan kızıktı.
Talkalap Bukar kalaanı,
Küçötmök boldu balaanı.
Cergenin talın kıyıp al,
Taksır, cetimiñdi tıyıp al,
Cetimiñdi tıybasañ,
Kazına-mülktü çaçabız,
Mintip tursa cetimiñ
Curt çurkurap kelgen soñ,
Bukardagı Temir kan
Curttun arzın bilgen soñ,
Bölüp iydi sanaanı,
Kırıp ie cazdadı
Başaaluu Bukar kalaanı.
Katuu aytıp salganın,
Zındanına kamadı.

Bunun anacığı Kanıkey
Tazı gibi koşup gelmişti,
Darlığı pek büyük görüp,
Tespihi bile olmadığından,
Ismayıl'a vermişti.
Besleyip aldığın yetimin
On iki yaşına gelmişti,
Nice derin hendek kazdı,
Başımıza çorları kaynattı,
Nice kürkleri soydurdu.
Yük oldu Bukar'a
Ölçüye sığmaz nice hüner.
Çizgiyi çizmeye durdu,
Görülmedik oyuna durdu.
Bukar kalesini paralayıp,
Belayı azdıracak oldu.
Yurdun söğüdünü kesiver,
Efendimiz, yetimini dizginleyiver,
Yetimini dizginlemezsen,
Hazineyi mülkü saçarız,
Böyle sürdürürse yetimin
Yurt çığrışıp gelince,
Bukar'daki Temir Han
Yurdun arzını öğrenince,
Kaygıya böldü içini,
Az kalsın kırıp geçirecekti
Padişahlı Bukar kalesini.
Sert söz söyleyenleri,
Zindanına kapattı.

Karmap alıp sabadı.
Car çakırıp bakırdı,
Camıygat curttu çakırdı,
Car çakırıp turganda,
Bukardagı kalıñ curt
On başılar oroktop,
Elüü başı soroktop,
Kılıçtuusu kımpıyıp
Aybaltaçan zımpıyıp

Yakalayıp dövdü.
Tellal salıp bağırttı,
Cemaati, yurdu çağırdı,
Tellal ünleyip dururken,
Bukar'daki kalabalık yurt
Onbaşılar sıralanıp,
Ellibaşılar dikilip,
Kılıçlısı derli toplu,
Aybaltalısı çekidüzenli,

Katar tura kaldı ele.
Kaardanıp Temir kan
Bobu kepti saldı emi:
«Kuuday sakal karıñdı,
Kuday alsın baarıñdı,
Ak seldeçen kocoñdu,
Arbak ursun moldoñdu.
Uşu turgan Semetey
Özöndüü dayra bulagım,
Ölgöndö körgön çunagım.
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tuu kazanat çunagım,
Ayzaga takkan celegim,
Asıldan kalgan belegim.
Azıp kelgen Kanıkey
Ar kaysı uşak ukkanım,
Öz özögümdön çıkkanım.
Ölgöndö körgön Semetey
Tilegim gana Kuday bergenim,
Başımda küygön çıragım,
Maanisi cok söz aytıp,
Balamdı menden bölbögün.
Bakıldap turup caman curt,
Alıstatıp balamdı
Baarıñ menden ölbögün!
Ölgöndö körgön Semetey
Bulañdı bulap aldıbı?
Buzuktu saa saldıbı?
Añkoo kıyal, caman curt,
Alañdı ala kaçtıbı?
Arız kılasıñ çogulup,
Ak teñge buluñ çaçtıbı?

Uşu turgan Semetey –
Boz ala tuygun bolpoñum,
Borumuñ buzup söz aytpa,
Atañdın körü, caman curt,
Uşu turgan Semetey –
Menin boz karçıga çolponum.

Sıra sıra durakaldı.
Öfkelenip Temir Han
Şu sözü söyledi işte:
«Kuğu gibi ak sakallı kocanı,
Kuday alsın hepinizi,
Ak sarıklı hocanı,
Ervah çarpsın mollanı.
Şu duran Semetey
Vadili ırmağım, pınarım,
Öleyazıp kavuştuğum yaramazım.
Küheylandan kalan tırnağım,
Tuğ gibi soylu yaramazım,
Mızrağa taktığım flamam,
Asilden kalan armağanım.
Azıp gelen Kanıkey
Şundan bundan dedikodusunu duyduğum,
Öz özümden çıkanım.
Öleyazıp kavuştuğum Semetey
Dileğim, Kuday'ın verdiği tek varım,
Başımda yanan çırağım,
Manasız söz söyleyip,
Yavrumu benden ayırmayın.
Gevezelik edip kötü yurt,
Yavrumu uzaklara salıp
Hepiniz benim elimden ölmeyesiniz!
Öleyazıp kavuştuğum Semetey
Malınızı yağmalayıp mı aldı?
Sana fitne mi saldı?
Bön huylu, kötü yurt,
Ovanı mı alıp kaçtı?
Toplanıp arz ediyorsunuz,
Ak akçanı, malını mı saçtı?

Şu duran Semetey –
Boz ala doğanım, tombulcuğum,
Edebini bozup söz söyleme,
Atanızın körü, kötü yurt,
Şu duran Semetey –
Benim boz atmacam, Çolpan yıldızım.

Alda Taala bir Kuday
Aşkere bergen ermegim.
Kaalasa cazaar kumarım,
On ekige keldi ele,
Uşu turgan Semetey
Menin kara kaşka tınarım,
Adam körüp turuuçu
Tüptüü korgon çınarım,
Bu calgızdı körbösöm
Tük cazılbayt kumarım!
«Tügönüp Bukar ketti»,– dep,
Atañdın körü, caman curt,
Tamtalañdap turganıñ.
Tamtalañdap uşaktap,
El oozunda elek cok,
Curttu Kuday urganıñ.
Uşu turgan calgızım,
Cakamda kaltar kunduzum,
Töbömdö carık cıldızım.
Közümdü açıp körgönüm,
Oozumdu açıp öpkönüm,
Altı ay minse arıbas
Altın kuyruk buragım.
Añıldatıp söz aytıp,
Uşul caman curttun turganın.
Cana uşunday söz kılsañ,
Cañırıp kulak bul uksa,
Akıl tapçu ereniñ,
Takır karmap alamın,
Taptaza kılıp közüñdü,
Talıktırdıñ caman curt?

Allahu Taala, bir Kuday'ın
Apaçık verdiği avuncum.
Dilerse gideren hasretim,
On ikiye gelmişti,
Şu duran Semetey
Benim kara akıtmalı şahinim,
İnsanların bakıp durduğu
Köklü kale çınarım,
Bu biriciği görmezsem
Hiç açılmaz gönlümün hasreti!
«Bukar tükenip gitti» diye,
Atanızın körü, kötü yurt,
Paldır küldür ayaklanışınız.
Paldır küldür dedikodu edip,
El ağzında elek yok,
Kuday'ın çarptığı yurtsunuz.
Şu duran biriciğim,
Yakamda kara tilkim, kunduzum,
Tepemde parlak yıldızım.
Gözümü açıp gördüğüm,
Ağzımı açıp öptüğüm,
Altı ay binilse yorulmaz
Altın kuyruk Burak'ım.
Uluyup söz söyleyip,
Şu kötü yurdun duruşuna bak.
Bir daha böyle söz edersen,
Kulağım bunu yine duyarsa,
Akıl bulan yiğidinizi,
Tümünü yakalarım,
Gözünüzü tertemiz edip,
Beni usandırdın mı kötü yurt?

Takır kıram özüñdü!
Kün ketirdiñ alımdı,
Kürkürögön caman curt
Küygüzüp iydiñ canımdı.
Karıtıp iydiñ caşımdı,
Kaygılanttıñ başımdı.
Kızıl bolot zulpukor,

Kökünüzü kırarım sizin!
Hâlimi harap ettiniz,
Gürüldeyen kötü yurt
Canımı yaktınız.
Genç yaşımı kocattınız,
Başımı kaygıya saldınız.
Kızıl çelik Zülfikar'ı,

Kıyşıgı ketken caman curt,
Bilegine ilgizbe,
Kızırluu Manas sultandı
Ata eken dep bilgizbe.
Tartıluu turgan kara kır
Cer ekenin bilgizbe.
Bereki, kaygılangan Kanıkey,
Kagılayın balamdın
Ene ekenin bilgizbe.
O düynö ketken on cardın
Bata ekenin bilgizbe,
O düynö ketken Manas kan
Oşonun ata ekenin bilgizbe».
Curtka buyruk munu aytıp,
Oylonup turup Temir kan,
Asmandan Aldanın künü bürköldü,
Akılsız çabal adamga
Başına altımış sanaa bir keldi.
Balamdın toyu kılayın.
Kaygılanıp Temir kan
Kapa bolup turdu emi.
Kalıñ elge sır aytpay,
Içinde kepti kıldı emi:
«El oozunda elek cok,
Eselek tuugan caman curt,
«Eliñ bölök eken»,– dep,
Biröö aytıp koebu?
«Atam Manas kökcaldı
Caşırıp cürgön eken,– dep,
Buzuktugun tayatam
Aşırıp cürgön eken»,– dep,
Kapır-ay, uşu turgan Semetey
Bulamdı bulap alabı,
Balam, buzuktu mıktap salabı?
Kalkıma kan kötörüp alayın.

Tübümö çoguu cetebi,
Kazınam buzup ketebi?
Bukardı buzup alabı,

Eğriliği aşmış kötü yurt,
Bileğine iliştirmeyin,
Hızırlı Manas sultanın
Atası olduğunu bildirmeyin.
Karşıda uzanan kara sırtın
Onun yurdu olduğunu bildirmeyin.
Şuradaki dertli Kanıkey'in,
Kurban olduğum yavrumun
Anası olduğunu bildirmeyin.
Öbür dünyaya göçen on yârenin
Duası olduğunu bildirmeyin,
Öbür dünyaya göçen Han Manas'ın,
Onun atası olduğunu bildirmeyin».
Yurda buyruğu böyle söyleyip,
Düşünüp duran Temir Han,
Gökte Allah'ın günü bulutlandı, Akılsız,
güçsüz adama
Başına altmış düşünce birden geldi.
Yavrumun toyunu edeyim.
Kaygılanıp Temir Han
Kederlenip durdu işte.
Kalabalık ele sır söylemeden,
İçinden şu sözü etti işte:
«El ağzında elek yok,
Akılsız doğmuş kötü yurt,
«Senin elin başkaymış» diye,
Biri söyleyiverir mi?
«Atam bozkurt Manas'ı
Saklayıp durmuşlar meğer» diye,
«Dedem fesatlığını
İyice aşırmış meğer» diye,
Hey gidi, şu duran Semetey
Malımı yağmalayıp alır mı,
Yavrum fitneyi adamakıllı salar mı?
Halkıma han kaldırıp alayım.

Kökümü toptan kurutur mu,
Hazinemi bozup gider mi?
Bukar'ı bozup alır mı,

	Kokongo korduk salabı?	*Kokon'a zulüm salar mı?*
	Köñülüm tolgon sanaaga,	*Gönlüm doldu düşünceyle,*
	Bir akıldı tabayın,	*Bir akıl bulayım,*
	Ölgöndö körgön balaga.	*Öleyazıp kavuştuğum çocuğa.*
	Zarıp kılıp malımdı,	*Malımı harcayıp,*
13090	Azdık kılsa çaçayın	*Az gelirse saçayım*
	Çoguu takır kanımdı.	*Toptan tüm kanımı bile.*
	Kazınam oozun açayın,	*Hazinemin ağzını açayım,*
	Dünüyömdü çaçayın.	*Dünyalığımı saçayım.*
	Kudaydın salgan buyrugu	*Kuday'ın saldığı buyruk*
	Uşunday eken köröyün.	*Böyleymiş, göreyim.*
	Tögöröktün tört burçu	*Dünyanın dört bucağına*
	Töptöp kabar salayın,	*Dosdoğru haber salayım,*
	Cer cüzünün busurman	*Yeryüzünün Müslüman'ını*
	Cetip cıynap alayın.	*Erişip toplayıp alayım.*
13100	Emgektüü curt munu ayttı,	*Zahmetli yurt bunu söyledi,*
	Degenine könöyün,	*Dediğine uyayım,*
	Atagın ukkan kişige	*Adını duymuş kişiye*
	Ayköl Manastın aşın bereyin	*Ayköl Manas'ın aşını vereyim*
	Cer üstündö segiz kan	*Yeryüzündeki sekiz hanı*
	Takır cıynap alayın,	*Tümden toplayıp alayım,*
	Kalkıma kabar salayın,	*Halkıma haber salayım,*
	Segiz kan elin çogultup,	*Sekiz hanın elini toplayıp,*
	At çaptırıp, toy kılıp,	*At koşturup, toy edip,*
	Akılı cetik oy kılıp,	*Aklı yetkin düşünce edip,*
13110	Kalkıma mıktap kabar salayın.	*Halkıma sağlamca haber salayım.*
	Segiz kan elin cıynayın,	*Sekiz hanın elini yığayım,*
	Boşko karap turbayın.	*Boş boş bakıp durmayayım.*
	Altın taacım kiygizip,	*Altın tacımı giydirip,*
	Altın takka mingizip,	*Altın tahta bindirip,*
	Kalkıma bir tamaşa salayın.	*Halkıma bir şenlik salayım.*
	Uşu turgan, ölgöndö körgön çunaktı	*Şu duran, öleyazıp kavuştuğum yaramazı*
	Curt atası bolgondo,	*Yurdun atası olunca,*
	Koer beken tentegin?	*Yaramazlığını kor mu ki?*
13120	Kalayık eesi bolgondo	*Ahalinin sahibi olunca*
	Koer beken kordugun?	*Zulmünü kor mu ki?*
	Curt buylası bolgondo	*Yurdun yuları olunca*

Bu cetim taştaar beken zordugun?!»
Mañdayında tumarça,
Munu aytıp Temir kan
Kabar berdi kalkına,
Kalayıktın baarına.
Bul kabar katuu uguldu,
Kalaaluu Bukar şaarına.
Üyrülmönün sazına
Üyrülüp cıyın kıldı emi.
Çogulmanın sazına
Çoguluşup turdu emi.
Çoñ akıl kepti toktotup,
Çoñ cıyın kepti kıldı emi.
Argımak tandap, at berip,
Ar kaysı kandın baarına
Aynıbastan kat berip,
Temir kan buyruk kılganda,
Altı külük at alıp,
Alakanday kat alıp,
Tögöröktün tört burçu
Töptöp kabar berdi ele.
Belgilüünün beş burçu
Bekem kabar saldı emi.
Sarı-Arkanı cerdegen
Salmaktuu kıyın er degen.
Keñ Sarı-Arka cerdegen,
Kelbersigen er degen.
Taruusun taştay aktagan,
Ökürüp ölöñ aytkanda
Üyündö karıyası catpagan,
Balit ooz kebin caktagan,
Katının kızday maktagan,
Şıldır ayran, kök kurut,
Keregesi agaçtan,
Tüp atası Alaçtan,

Aydarkan uulu er Kökçö,
Kökçönün uulu Ümötöy,
Kazaktan degdep al keldi.

Bu yetim bırakır mı ki zorbalığını?!»
Alnında muska misali,
Bunu söyleyip Temir Han
Haber verdi halkına,
Ahalinin tümüne.
Bu haber gür duyuldu,
Kaleli Bukar şehrinde.
Üyrülmö sazlığına
Üşüşüp toplantı kıldı işte.
Çogulma sazlığına
Toplaşıp durdu işte.
Büyük akıl sözünü bağlayıp,
Büyük kurultay sözünü etti işte.
Argımak seçip, at verip,
Her bir hanın tümüne
Şaşmadan name verip,
Temir Han buyruk kılınca,
Altı yürük at alıp,
Avuç içi kadar name alıp,
Dünyanın dört bucağına
Dosdoğru haber verdiler.
Belli yerin beş bucağına
Sağlam haber saldı işte.
Sarı-Arka'yı yurt edinen
Ağırbaşlı, çetin er denen.
Geniş Sarı-Arka'da yurtlanan,
Kurumlu er denen.
Darısını taş gibi ağartan,
Hıçkırıp ağıt söylendiğinde
Evinde ihtiyarı yatmayan,
Pis ağzın sözünü savunan,
Karısını kız diye öven,
Sulu ayran, gök kurut,
Çadır kanadı ağaçtan,
Kök atası Alaç'tan,

Aydarkan oğlu er Kökçö,
Kökçö'nün oğlu Ümötöy,
Kazak'tan can atıp o geldi.

13160	Baarısının mingeni	*Hepsinin bindiği*
	Öñköy külük kulaça,	*Baştan başa yürük kula atlar,*
	Baarısı tulpar köykaşka	*Hepsi küheylan, gök akıtmalı*
	At çabam dep al keldi.	*At koşturayım diye o geldi.*
	Celpinişti cerdegen,	*Celpiniş'i yurt edinen,*
	Özü ceti uruu kırgız bir uulu,	*Kendisi yedi boy Kırgız'ın bir oğlu,*
	Altın taacım Muzburçak,	*Altın taçlı Muzburçak,*
	Muzburçaktın Burambek	*Muzburçak'ın Burambek'i*
	At çabam dep al keldi.	*At koşturayım diye o geldi.*
	Kök temirden ton kiygen	*Gök demirden zırh giyen*
13170	Kök kızıl sur at mingen,	*Gök kızıl boz at binen,*
	Kıl kuyrugun çart tüygön,	*Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümleyen,*
	Kara bayır kazanat,	*Kara bayır soylu küheylan,*
	Kalbır öpkö, cez bilek,	*Kalbur ciğerli, tunç bilekli,*
	Kayıpka çalış at mingen,	*Gaipten yaratılmışa çalar at binen,*
	Kasaba, kılıç, ayzasın	*Sancağını, kılıcını, mızrağını*
	Bel-beline şaylangan,	*Beline kuşanıp donanan,*
	Ar kimisi bir kancar	*Her birine birer hançer*
	Bel-beline baylangan,	*Bellerine bağlanmış,*
	Tömönkü Çambıl-Beldi cerdegen,	*Aşağıdaki Çambıl-Bel'i yurt edinen,*
13180	Şaydoottuu mıktuu el degen,	*Donanımlı yaman el denen,*
	Tegiz mıktuu ton kiygen,	*Baştan başa sağlam kaftan giyen,*
	Uzun boyluu, keñ dalı,	*Uzun boylu, geniş omuzlu,*
	Tiktegen coogo cabılgan,	*Göz diktiği düşmana üşüşen,*
	Bu baş kündön coogo kamıngan,	*Ta baştan düşmana hazırlanan,*
	Maylagan buuday cüzdöngön,	*Yağlanmış buğday yüzlü,*
	Adamdan bölök körkü bar,	*İnsandan başka görkü var,*
	Kılıçtarı kımpıyıp,	*Kılıçları derli toplu,*
	Başında könöktöy bolgon börkü bar,	*Başında kova gibi börkü var,*
	Acaldan kılça kaytpagan,	*Ecelden kıl kadar dönmeyen,*
13190	Biröö bastırıp uşak aytpagan,	*Üstüne varıp kimsenin laf edemediği,*
	Çambıl-Belden Canaalı	*Çambıl-Bel'den Canaalı*
	At çabam dep al keldi.	*At koşturayım diye o geldi.*
	Ordoluu şayık, kök cökör	*Otağlı şeyh, gök çeri,*
	Orçunu Kokon, Margalañ,	*Başlıcası Kokon, Margalañ,*
	Kokon kandın Kozubek,	*Kokon hanının Kozubek'i,*
	At çabam dep al keldi.	*At koşturayım diye o geldi.*
	Margalañdan Malabek,	*Margalañ'dan Malabek,*

At çabam dep al keldi.
Ancıyandı suragan,
Ayrı sakal Sınçıbek
At çabam dep al keldi.
Altı-Şaar, Kaşkar cerdegen,
Öödökü sakal Özübek
At çabam dep al keldi.
Segiz kan katar can keldi.
Tört kandın eli bütün sart,
Al azdıgı kelgensip,
Tömönkü Indistandan da keldi.
Köñüldün baarı bölünüp,
Kalayık kaynap çogulsa,
Coldogusu mından köp.
Altı-Şaar, Ancıyan
Dalayının eeri cok,
Çomdogusu mından köp.
Kelgenderde akıl cok,
Atadan kalgan saltpı,
Ancıyandın ak kañkı
Kuyuşkanı takır cok.
Kamçısın karmap baptagan,
Calgız atı bar bolso,
Aygır koyup saktagan.
Argımagın çepeytip,
Altı-Şaar curtu bir bölök,
Kök kepiçin tepeytip.
Bilgenge Manas kandın aşı eken, Bügün körgön erteñ cok,
Bilbegenge Semeteydin toyu eken.
Uşunday beleñ düynö bok?
At çabışıp toy kılgan,
Aalamdın kalkı çogulgan.
Keñ Bukardın conunda,
Ceti cüz tütün kolunda,
Eeligip catkan Kanıkey
Kelgenderden kep ukkan,
Segiz kan curtu çogulup,
At çabat eken dep ukkan.

At koşturayım diye o geldi.
Ancıyan'ı yöneten,
Çatal sakal Sınçıbek
At koşturayım diye o geldi.
Altı-Şaar'ı, Kaşkar'ı yurt edinen,
Dik sakallı Özübek
At koşturayım diye o geldi.
Sekiz han sıra sıra geldi.
Dört hanın eli baştan başa Sart,
O da azmış gibi,
Aşağıdaki Indistan'dan da geldiler.
Gönüllerin hepsi bölünüp,
Ahali kaynaşıp toplanınca,
Yoldakisi bundan da çok.
Altı-Şaar, Ancıyan
Nicesinin eyeri yok,
Semerlisi bundan çok.
Gelenlerde akıl yok,
Atadan kalma töre mi,
Ancıyan'ın ak kaltak eyeri
Kuskunu hepten yok.
Kamçısını tutup el üstünde beslemiş,
Tek bir atı var ise,
Aygır koyup saklamış.
Argımağını kabartıp,
Altı-Şaar yurdu bir başka,
Gök kepiçini dikleştirip.
Bilene Han Manas'ın aş töreniydi, Bugün görünen yarın yok,
Bilmeyene Semetey'in toyuydu. Böyle miydin, kahpe dünya?
At koşturup toy ettiler,
Âlemin halkı toplandı.
Geniş Bukar'ın sırtında,
Yedi yüz ocak elinde,
İçi kaynayıp yatan Kanıkey
Gelenlerden söz işitti,
Sekiz hanın yurdu toplanıp,
At koşturacakmış diye duydu.

Bul kabardı ukkanda,
Taytoruday buudandı
Irım kılıp ceñekeñ,
Kürüçtön kürmök cem berip,
Künügö terin aldı emi.
Arpadan asa cem berip,
Ayda terin aldı emi.
Manastan kalgan Boz kise
Moyunga kınay salınıp,
Buyrugu küçtüü Kudayga
Burkurap ıylap calınıp,
Kabırga söögü sögülüp,
Közünün caşı tögülüp.
Köödöngö batpay köp sanaa,
Kömülgön düynö, oñboy kal,
Ceñeñdin közünün caşı on talaa.
Bödönö sınduu kayran köz
Bölök-bölök caş ketip,
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketip:
«Alda Kuday caratkan,
Kalıp kaldım başında,
Bel baylay turgan belim cok,
Bekip catkan cerim cok.
«Ceñekem atı eken» – dep,
Belgige çapsam Taytoru,
Begireek süröp aluuçu,
Bayakı gana kırgız elim cok.
Çabıçu bolsom Taytoru,
Begireek külük can ele.
Berenim töröm ölgöndö
Katagandın kan Koşoy,
Kagılayın abakem,
Azaga bergen mal ele.
Asıyın sanap karasam
Altımışka toldu ele,

Uşu bıyıl Taytorum,

Bu haberi duyunca,
Taytoru gibi küheylanı
Yengeciğin uğur sayıp,
Pirinçten avuç avuç yem verip,
Her gün terini aldı işte.
Arpadan bol yem verip,
Her ay terini aldı işte.
Manas'tan kalan Boz kise'yi
Boynuna sıkıca kuşanıp,
Buyruğu güçlü Kuday'a
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp yalvarıp,
Kaburga kemiği sökülüp,
Gözünün yaşı dökülüp.
Göğse sığmaz nice düşünce,
Gömülmüş dünya, onmayasın,
Yengenin göz yaşı on ova.
Bıldırcın misali güzelim göz
Bölük bölük yaş akıp,
Kara üzüm misali güzelim göz
Kamçı boyu yaş akıp:
«Allah Kuday, ey Yaradan,
Daha başında kalakaldım,
Bel bağlayacak dayanağım yok,
Sığınıp yattığım yerim yok.
«Yengemin atıymış» diye,
Nişana sürsem Taytoru'yu,
Daha bir yürekten destek verecek,
O bildik Kırgız elim yok.
Koşturacak olsam Taytoru,
Daha bir yürük can idi.
Yiğidim, beyim öldüğünde
Katagan'ın hanı Koşoy,
Kurban olduğum ağabeyim,
Yasa verdiği mal idi.
Yaşını sayıp baksam
Altmışa dolmuştu,

İşte bu yıl Taytoru'm,

Altımış asıy boldu ele.
Kimder süyüp koyçu eken,
Mendey cesir katındı.
Tölgögö çaap köröyün
Uşul, Taytoru külük atımdı. Baçagar düynö kanteyin,
Astıga kelse Taytoru,
Uşul turgan Bukardın
Baş baygesin bölöyün,
Artta kalsa Taytoru,
Arı cok katın dedirbey,
Acaldan murun ölöyün.
Çıgıp kalsa Taytoru,
İçimde muñum açayın.
Egerde çıkpay kalsa Taytoru Asılım töröm ölgönü,
Cürögümdö kara kan
Ay dalaaga çaçayın.
Atasın tartkan şer bolso,
Esebimdi tapkanı.
Aalamdı buzgan er bolso,
Keñ-Koldon alsam köçümdü,
Kezek it emçegimdi cara çapkanı.
Kelbersigen aramdan
Kepiç kiybey, baypakçan
Cetip alsam öçümdü.
Keyiyt eken çunak can.
Talastan alsam köçümdü,
Ötük kiybey, baypakçan
Dardaktagan aramdan
Ölmögü kıyın çunak can.
Ölbösöm alsam öçümdü.
Kazganım kıyın or bolup,
Baştagıday boltursa,
Körgönüm karan şor bolup.
Talaska Kuday kondursa,
Kazgaldak degen kayran kuş
Surap içse toybogon,
Sugalagın koybogon

Altmış asıy olmuştu.
Kimler sevip okşar ki,
Benim gibi dul kadını.
Fal diye koşturup göreyim
Şu Taytoru yürük atımı. Hınzır dünya, n'edeyim,
Öne gelirse Taytoru,
Şu duran Bukar'ın
Baş ödülünü bölüştüreyim,
Arkada kalırsa Taytoru,
Arsız kadın dedirtmeden,
Ecelden önce öleyim.
Öne çıkarsa Taytoru,
İçimdeki derdimi açayım.
Eğer çıkamazsa Taytoru Asilim beyim öldü öleli,
Yüreğimdeki kara kanı
Issız ovaya saçayım.
Babasına çeken arslansa,
Hesabımı görmek için.
Âlemi bozan er ise,
Keñ-Kol'dan göçümü kaldırsam,
İt çıbanımı sırayla yarıp deşmek için.
Kurumlu haramzadeden
Kepiç giymeden, çoraplı ayakla
Yetip alsam öcümü.
Dertlenirmiş garip can.
Talas'tan göçümü kaldırsam,
Çizme giymeden, çoraplı ayakla
Böbürlenen haramzadeden
Ölmesi zormuş garip cana.
Ölmezsem alsam öcümü.
Kazdığım çetin hendek olup,
Eskisi gibi kılarsa,
Gördüğüm kapkara çile olup.
Kuday Talas'a kondurursa,
Kazgaldak denen güzelim kuş
İsteyip içse doymayan,
Açgözlülüğünü bırakmayan

Sultan kırgız elimdi	*Sultan Kırgız elimi*
Kayra Kuday körgözsö,	*Kuday yeniden gösterirse,*
Taytoru atım, çıgıp kel,	*Taytoru atım, öne çıkıp gel,*
Karmaganım çok bolso,	*Tuttuğum kor ise,*
Bu balamdın kayratı	*Bu yavrumun gayreti*
Atasınça cok bolso,	*Babası kadar yok ise,*
Taytoru atım, artta kal!	*Taytoru atım, arkada kal!*
Karmaganım çok bolso,	*Tuttuğum kor ise,*
Bu balamdın kayratı	*Bu yavrumun gayreti*
Atasınça cok bolso,	*Babası kadar yok ise,*
Artta kalsa Taytoru	*Arkada kalırsa Taytoru*
Acaldan murun ölöyün.	*Ecelden önce öleyim.*
Astıga kelse Taytoru,	*Öne gelirse Taytoru,*
Uşul turgan Bukardın	*Şu duran Bukar'ın*
Baygesin çaçıp köröyün.	*Ödülünü saçıp göreyim.*
Mañday bir söögüm kaykı ele	*Alın kemiğim eğik idi*
Baatırdın közü ötköndö	*Bahadırın gözü göçünce*
Körörgö künüm taykı ele.	*Görecek günüm kısa idi.*
Kazganım karan tün ele.	*Kazdığım kapkara gece idi.*
Kanımdın közü ötköndö,	*Hanımın gözü göçünce,*
Uşunday şumduk kün ele	*Böylesi uğursuz gün idi*
Törküngö tentip bir kelgen	*Baba ocağına avare gelen*
Dolunun mañdayı kalıñ şor ele.	*Çılgının alnı koyu çile idi.*
Say-söögümdön kalabı,	*İliğimden kemiğimden kalır mı,*
Azaptı beybak körgönü,	*Bahtsızın gördüğü azaplar,*
Say-söögümdön kala elek,	*İliğimden kemiğimden çıkmış değil,*
Kayrılbay uçat talaa dep,	*Dönmeden uçar ovaya diye,*
Kançanı kördüm, kayran can	*Nicesini gördüm, garip can*
Karından çıkkan bala dep.	*Karnımdan çıkan yavru diye.*
Kankordon kalgan san düynö	*Kankordan kalan sayısız malı*
Çaçkanım kantip unutam,	*Saçtığımı nasıl unuturum,*
Kaarçılık tartıp Talastan	*Kahır çekip Talas'tan*
Kaçkanım kantip unutam!	*Kaçtığımı nasıl unuturum!*
Bölüntpö Kuday, sanaanı,	*Bölme Kuday, düşüncemi,*
Bölöktün uulu dedirdiñ	*Elin oğlu dedirttin*
Kursaktan çıkkan balanı.	*Karnımdan çıkan yavruya.*
Kazbaçı Kuday, orumdu,	*Kazma Kuday, hendeğimi,*

Mından arı kaynatpa, Kuday,
şorumdu. Baştagıday boltursa,
Kaçkın katın dedirtip,
O Kuday, başıma salba sonundu.
Özönüm buyrup bir Kuday,
Kuunu kuşka cegizbe,
Uşu turgan Bukarga
Kuuragan katın degizbe.
Kazdı kuşka cegizbe,
Uşu turgan Bukarga
Kaçkın katın degizbe.
Karaaldı kılar belim cok,
Tölgögö çapsam Taytoru
Kapa kılbay sürööçü
Karaaldı kırgız elim cok.
Ubara bolsom sında cok,
Uşunu tölgö men kılsam,
Uyalbay süröp aluuçu
Uyaluu kırgız mında cok.
Bel baylagan belim cok,
Bet alıp amız bek kılıp,
Bekem süröp aluuçu
Belgilüü kırgız mında cok.
Bügün körgön erteñ cok,
Alaksıtıp uşuntüp
Aldayt ekensiñ düynö bok!
Kimder süyüp kubanat
Mendey cesir katındı.
Bügün ölbösöm tölgö kılayın
Taytoru külük atımdı,
Astıga kelse Torumdun
Baş baygesin bölöyün,
A düynö ketken törömdün
Arbagına sıyınıp,
Uşu turgan Torunu
Tölgögö çaap köröyün.
Çıgıp kelse Torumdun
Baş baygesin bölöyün.
Egerde çıkpay kalsa Taytoru –

Bundan öte kaynatma, Kuday,
çilemi. Eskisi gibi kılarsa,
Kaçkın kadın dedirtip,
Ey Kuday, başıma salma böylesi hâli.
Vadimi nasip edip bir Kuday,
Kuğuyu kuşa yedirtme,
Şu duran Bukar'da
Kurumuş kadın dedirtme.
Kazı kuşa yedirtme,
Şu duran Bukar'da
Kaçkın kadın dedirtme.
Arka olacak dayanağım yok,
Fal diye koştursam Taytoru'yu
Üzmeden destek verecek
Arka olan Kırgız elim yok.
Zahmete düşsem yanımda yok,
Bunu fal edinsem ben,
Utanmadan destekleyip alacak
Yuvalı Kırgız burada yok.
Bel bağladığım dayanağım yok,
Yüz tutup ahdi berk edip,
Sağlamca destekleyip alacak
Namlı Kırgız burada yok.
Bugün var olan yarın yok,
Böyle oyalayıp
Meğer aldatırmışsın, kahpe dünya!
Kimler sevip sevinir
Benim gibi dul kadını.
Bugün ölmezsem fal edineyim
Taytoru yürük atımı,
Öne gelirse Toru'mun
Baş ödülünü bölüştüreyim,
Öbür dünyaya göçen beyimin
Ruhuna sığınıp,
Şu duran Toru'yu
Fal diye koşturup göreyim.
Öne çıkıp gelirse Toru'mun
Baş ödülünü bölüştüreyim.
Eğer çıkamazsa Taytoru –

Arı cok katın dedirbey,	*Arsız kadın dedirtmeden,*
Men acaldan murun ölöyün.	*Ben ecelden önce öleyim.*
Cılgınduu, Keñ-Kol, keñ Talas	*Cılgındı, Keñ-Kol, geniş Talas*
Öndürümö kondursa,	*Bereketli yurduma kondurursa,*
Üzülgönüm ulansa,	*Kopan bağım ulansa,*
13390 Çaçılganım cınalsa,	*Saçılanım derlense,*
Menin çımınday canım kubansa,	*Sinek kadar canım sevinse,*
Kapa bolgon bul başka	*Kederlenen bu başa*
Kadır tün öñdüü tün bolso,	*Kadir gecesi gibi gece olsa,*
Kasıettüü kırgızdı	*Kutlu Kırgız'ı*
Kayra Kuday körgözüp,	*Kuday yeniden gösterip,*
Kayrılıp körör kün bolso,	*Dönüp görecek gün olsa,*
Iylagan ıyım basılıp,	*Ağladığım ağıt dinip,*
Umaçtay közüm açılıp,	*Gözüm ışıyıp açılıp,*
Talaska Kuday cetkizip,	*Kuday Talas'a eriştirip,*
13400 Ölö turgan kün bolso,	*Öleceğim gün olsa,*
Badışa kırgız kayran curt	*Padişah Kırgız, güzelim yurt*
Körö turgan kün bolso,	*Göreceğim gün olsa,*
Taytoru atım çıgıp kel.	*Taytoru atım, öne çıkıp gel.*
Karmaganım çok bolso,	*Tuttuğum kor ise,*
Kenedey keşik cok bolso,	*Kene kadar nasip yok ise,*
Taytoru atım artta kal».	*Taytoru atım, arkada kal».*
Oylonup ıylap turalbay,	*Düşünüp ağlayıp duramadan,*
Oşondo ceñeñ sabılıp,	*O zaman yengen çırpınıp,*
O düynö ketken Manastın	*Öbür dünyaya göçen Manas'ın*
13410 Arbagına calınıp.	*Ruhuna yalvarıp.*
Kayran ceñeñ Kanıkey	*Garip yengen Kanıkey*
Çiymek boldu sızıktı,	*Çizgiyi çizecek oldu,*
Kılmak boldu kızıktı.	*Görülmedik işi edecek oldu.*
Karaluu cürüp atın çaap,	*Yaslı gezip atını koşturup,*
Bukarga baştamak boldu buzuktu.	*Bukar'da başlatacak oldu velveleyi.*
Kün mezgili kelgiçe	*Gün vakti gelinceye dek*
Kürüçtön kürmök cem berip,	*Pirinçten avuç avuç yem verip,*
Kündö terin aldı emi.	*Her gün terini aldı işte.*
Arpadan asa cem berip,	*Arpadan bol yem verip,*
13420 Kayran ceñeñ Kanıkey	*Garip yengen Kanıkey*
Taytoruday buudandın	*Taytoru gibi küheylanın*
Ayda terin aldı emi.	*Her ay terini aldı işte.*

Küügüm kire, kün bata,
Eldin astı dım cata
Şaşıp amaz okunup,
Küyüttüü ceñeñ çoçunup,
Calgız canga körünböy,
Taytorunu tokunup,
Ay dalaaga saluuga,
Asıl buudan külüktün
Açuu terin aluuga,
Kıyabına keltirip,
Andan kiyin buudandı
Segiz kan elge çabuuga,
Taytoruday buudandın
Arışın baykap körüügö,
Ay dalaaga saluuga,
Sööktögü sasık terin aluuga, Kalayık, katın degen oñobu.
Kapkaluu Bukar şaardın
Dalı cakkı betine,
Keñ Bukardın Sarı-Talaa,
Çoñ Ak-Çiydin çetine
Oyron eneñ Kanıkey
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminip,
Keñ Bukardın zor Ak-Çiy,
Tomuktay cerde toosu cok,
Tokumçalık koosu cok,
Mizdey sarı-talaada,
Uçkan kuş menen carışıp,
Aram ölgön buudandın
Oozu menen alışıp,
Okoro tüygön çoñ tizgin.
Kaadaluu ceñeñ dolunun
Alakanda karışıp,
Ornogon kumga saldı emi,
Orguy-orguy çuratıp,
Açuu terin aldı emi.
Oñkoygon toonun urçugun

Alacakaranlık çöküp, gün batarken,
El uykuya dalar dalmaz,
Aceleyle namaz kılıp,
Dertli yengen irkilip,
Tek bir cana görünmeden,
Taytoru'yu eyerleyip,
Issız ovaya salmaya,
Asil küheylan yürüğün
Acı terini almaya,
Kıvamına getirip,
Ondan sonra küheylanı
Sekiz han eline koşturmaya,
Taytoru gibi küheylanın
Adımını sınayıp görmeye,
Issız ovaya salmaya,
Kemiğindeki kokmuş terini almaya, Ey ahali, kadın dediğin onar mı.
Kapılı Bukar şehrinin
Sırt yanındaki yüzüne,
Geniş Bukar'ın Sarı-Talaa'sı,
Büyük Ak-Çiy'in kıyısına
Yaman anan Kanıkey
Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağdan soldan mahmuzlayıp,
Geniş Bukar'ın büyük Ak-Çiy'i,
Aşık kemiği kadar dağı yok yerinde,
Teyelti kadar koyağı yok,
Bıçak ağzı gibi dümdüz sarı ovada,
Uçan kuşla yarışıp,
Hınzır ölesi küheylanın
Ağzıyla boğuşup,
Kalın düğümlenmiş büyük dizgin.
Töreli yengen çılgının
Avucunda kenetlenip,
Oturmuş kuma saldı işte,
Harıl harıl koşturup,
Acı terini aldı işte.
Dimdik dağın burnunu

Ceñekeñ on aylanıp aldı ele. Tañ aşırıp kaldı emi.
Orgup-orgup tüyülüp,

Astındagı buudanı
Başın cerge saldı ele.
Tamanı cerge tarsıldap,
Kara bolot oozduk
Kömököydö karsıldap.
Uçkan kuş menen carışıp,
Anık kayıp buudandın
Oozu menen alışıp.
Eñkeyişten cügürsö,
Eliktey kolu sayılıp.
Ör tayana bergende
Cal-kuyrugu cayılıp,
Er müçölüü beytaalay
Katın mınday bolobu,
Bu öñdöngön dolunu
Tabına kelgen Taytoru,
Uçuuçuday kürüldöp
Söögünön çıkkan ter,
Tuyagı ıldıy birindep.
Sasık teri tögülüp,
Kabırganın baarısı
Kamçı saptay bölünüp.
Kayra tartıp kelgende
Kaadaluu ceñeñ dolunun,
Kanıkeydin ak saray
Kaalga temir som kalay.
Kançalık kaçkın bolso da
Kaadasın ceñeñ taştabayt,
Söölötü bar bir dalay.
Üy aldında çınarga
Esil katın Kanıkey
Taytoruday buudandın
Eerin alıp caydaktap,
Alıp kelip buudandı
Asa baylap baymaktap,

Yengeciğin on kez dolanıvermişti. Tanı orada aşırdı işte.
Fışkıra fışkıra toparlanıp,

Altındaki küheylanı
Başını yere eğmişti.
Tabanı yere tak tak vurup,
Kara çelik gem
Damağında takırdayıp.
Uçan kuşla yarışıp,
Gerçek gaipten küheylanın
Ağzıyla boğuşup.
İnişten koşunca,
Karaca gibi ön ayağı saplanıp.
Yokuşa dayandığında
Yelesi kuyruğu yayılıp,
Er yapılı bahtsız
Kadın böyle olur mu,
Böylesine bir çılgını,
Kıvamına gelen Taytoru,
Uçacakmış gibi gürüldeyip
Kemiğinden çıkan ter,
Tırnağından aşağı damlayıp.
Kokmuş teri dökülüp,
Kaburgalarının tümü
Kamçı sapı gibi belirip.
Geri dönüp geldiğinde
Töreli yengen çılgının,
Kanıkey'in ak sarayı
Kapısı demir, som kalay.
Ne denli kaçkın olsa da
Töresini yengen bırakmaz,
Heybeti var bir hayli.
Ev önündeki çınara
Güzelim kadın Kanıkey
Taytoru gibi küheylanın
Eyerini alıp çıplak bırakıp,
Küheylanı alıp getirip
Yüksekten bağlayıp sarmalayıp,

Asa baylap saldı emi,	*Yüksekten bağlayıp koydu işte,*
Tañ kaşkaya sürgöndö,	*Tan apak sökünce,*
Cerge carık tiygende,	*Yere ışık değince,*
Asmandan cıldız zirildep,	*Gökten yıldız titreyip,*
Kıbıla közdöp birindep,	*Kıbleye doğru teker teker kayıp,*
Töbödön cıldız çaçılıp,	*Tepeden yıldız saçılıp,*
Tañ kaşkayıp açılıp,	*Tan apaydın açılıp,*
Törönün zayıbı Kanıkey	*Beyin hatunu Kanıkey*
Çınarga basıp bardı emi,	*Çınara yürüyüp vardı işte,*
Taytoruday buudandı	*Taytoru gibi küheylanı*
Çınardan çeçip aldı emi,	*Çınardan çözüp aldı işte,*
Çındap otko saldı emi.	*Adamakıllı ota saldı işte.*
Az cetelep olturup,	*Biraz yedeğinde gezdirip,*
Çöyçögün çöpkö tolturup,	*Çanağını otla doldurup,*
Talıkpastan olturup,	*Yorulmadan oturup,*
Taz kardın çöpkö tolturup.	*Boş karnını otla doldurup.*
On betege, seksen çöp,	*On betege, seksen tür ot,*
Oro-oro çaldırıp,	*Deste deste otlatıp,*
Orgup catkan kara suu	*Kaynayıp akan kara sudan*
Suusunun kandırıp.	*Susuzluğunu kandırıp.*
Kaygılanıp Kudaylap,	*Kaygılanıp Kuday deyip,*
Kayra oozdugun saldı emi.	*Yeniden gemini taktı işte.*
Şaşke ubak mezgil kez,	*Kuşluk vakti çağıydı,*
Sarayda cez mamıga	*Sarayda tunç direğe*
Asa baylap saldı emi.	*Yüksekten bağlayıp koydu işte.*
Abay türdüü cabuunu,	*İpekli türlü örtüyü,*
Asta ceñeñ aldı emi.	*Usulca yengen aldı işte.*
Taytoruday buudandı	*Taytoru gibi küheylanı*
Kırgı menen kırgılap,	*Kaşağıyla kaşağılayıp,*
Urgu menen urgulap,	*Tokaçla hafif hafif vurup,*
Cabuusun kayra tarttı ele,	*Örtüsünü yeniden çekmişti,*
Tazalap terin arttı ele.	*Terini temizleyip kurulamıştı.*
Ölmöyünçö sözü açık,	*Ölmedikçe sözü açık,*
Ceñeñdin tirüüsündö közü açık. Oşo kezde dolunun	*Yengenin sağlığında gözü açık. O sırada çılgının*
Terin artıp bolgon soñ,	*Terini kurulayıp bitirince,*
Taytoruga köz salsa	*Taytoru'ya göz atsa*
Uçkan kuş menen carışıp,	*Uçan kuşla yarışıp,*

Kazı aluuçu boor et	*Kazı alınacak böğür eti*
Kalgan eken Taytoru	*Kalmış meğer Taytoru*
Tömönkü kabırgaga cabışıp.	*Alt kaburgaya yapışıp.*
Çolpondoy közü çaçırap,	*Çolpan gibi gözü ışıldayıp,*
Tüktöyböy cünü birindep,	*Tüyü kabarmadan pırıl pırıl,*
Eki caktı karanıp,	*İki yanına bakınıp,*
13540 Erdi, murdun calanıp.	*Dudağını, burnunu yalanıp.*
Kara bolot oozduk	*Kara çelik gemi*
Kömköygö kakkılap,	*Damağına takırdatıp,*
Tal cibektey kuyrugun	*Dal ipek gibi kuyruğunu*
Çatkayakka çapkılap,	*Apış arasına çırpıp,*
Kalgan eken Taytoru.	*Kalmış meğer Taytoru.*
Azuunu kayrap kemirip,	*Azı dişini bileyip kemirip,*
Baskan cerin cemirip,	*Bastığı yeri eşeleyip,*
Kalgan eken Taytoru.	*Kalmış meğer Taytoru.*
Uşu kagılayın buudanım,	*Şu kurban olduğum küheylanım,*
13550 Menin şorum bolboso,	*Benim çilem olmasa,*
Başın cerge salat ko,	*Başını yere verip koşar ya,*
Tentigen katın dedirbey,	*Avare kadın dedirtmeden,*
Uşu bügün Bukardın	*İşte bugün Bukar'ın*
Baş baygesin alat ko.	*Baş ödülünü alır ya.*
Ce bolboy kalsa kanteyin,	*Ya olmazsa n'edeyim,*
Uşu bügün men dolu	*İşte bugün ben çılgın*
Arka çaçın öröt ko,	*Arka saçımı öreyim ya,*
Arı cok katın dedirbey,	*Arsız kadın dedirtmeden,*
Artta kalsa Taytoru	*Arkada kalırsa Taytoru*
13560 Acaldan murun ölöt ko.	*Ecelden önce ölür ya.*
Mañday söögüm kaykı ele,	*Alın kemiğim eğik idi,*
Badışa közü ötkön soñ,	*Padişahın gözü göçtükten sonra,*
Mına mınday men dolu	*İşte böyle ben çılgın*
Körörgö künüm taykı ele.	*Görecek günüm kısa idi.*
Astıma tartkan temir tor,	*Önüme çekilen demir ağ,*
Artta kalsa Taytoru	*Arkada kalırsa Taytoru*
Kanday bolot bizdin şor.	*Nice olur bizim çile.*
Sanaası caman bölünöt,	*Düşüncesi fena bölünür,*
Közünün caşı tögülöt.	*Gözünün yaşı dökülür.*
13570 Kaçıp kirer tokoy cok,	*Kaçıp girecek orman yok,*
Bel baylagan belim cok,	*Bel bağladığım dayanağım yok,*

Meder kılgan elim cok
Kalgan eken Taytoru
Oñbogon biröö oñboybu,
Kaçıp cürgön bayakı

Medet bildiğim elim yok
Kalmış meğer Taytoru
Onmayan biri onmaz mı,
Kaçıp gezen o bildik

İKİNCİ BÖLÜM

ER KILIĞINDA ANA: TAYTORU'NUN FALI

Yarış günü yaklaşınca Kanıkey, Manas'tan kalan emanetleri kuşanır: gaipten bulunan Zulpukor kılıcı, ok geçmez sof cepken, gökten inen Boz kise, Almambet'in Sırbarañ tüfeği, sır mızrak ve gök tulga. Doksan beşindeki Çıyırdı'dan hayır duasını alıp er kılığında Buhara'ya girdiğinde kalabalık onu Manas'ın ta kendisi sanıp titrer; ama şehrin dedikoducu ağzı "dul karı, kocamış tek atını koşturacakmış" diye kara çalar. Temir Han kızına yalvarır, kendi dört küheylanını önüne serer — "hangisi kazanırsa baş ödül senin olsun" — fakat "dul" sözüyle yüreği dağlanan Kanıkey fal atından vazgeçmez; yarışı kendi düzenler, kâtip Moldosan tam altı yüz kırk üç küheylanı deftere yazar. Atları sürecek Eşen ihtiyara Ak-Çiy'in susuz çölünden İt-Ölör'e, Kara-Deñiz'deki salınma yerine dek yolu bir bir tembihler; hile ederse başını alacağına ant içirir. Bu arada dedikodudan gözü dönen Ismayıl, on iki yaşındaki Semetey'i çağırıp anasını bilmeyen çocuğa kara buyruk verir: Taytoru geride kalırsa Kanıkey'i yolda yakalayıp kurban gibi boğazlayacaktır.

Yarış başlayınca Kanıkey, Bakay'ın altmış Orus'tan alıp Manas'a armağan ettiği, Bölökbay'ın yedi yıl işlediği büyük dürbünü gözüne tutar; altı bakış ahdeder — altısında da Taytoru görünmezse Aktinte hançerini bağrına saplayacaktır. Taytoru üç yüzüncülükten süzülüp öne yürürken şehit çoroların ruhları imdada yetişir: Sarala'yla Almambet, Kökala'yla Çubak, er Sırgak, Acıbay ile Bakay, hatta Manas'ın öz ruhu "ayaşımın atı" deyip küheylanı çeker. Kanıkey on iki yıldır atılmamış, pas tutmuş

Sırbarañ'ı eğeleyip temizler, kuru barutla gümbürdetir; Koşoy'un Bilerik'i kurtardığı gazada tüfek sesine alışmış Taytoru her patlayışta ok gibi ileri atılır ve Aktulpar'ı da geçip öne düşer. Aynı saatte, Kızır'ın dokunduğu Semetey'in diline o güne dek girmemiş sözler dolar — Manas, Talas, Kırgız, ana; çocuk, Ismayıl'ın kanlı buyruğunu çiğneyip pehlivanlarına bambaşka bir yemin teklif eder: Taytoru görünürse "Manas!" uranıyla destekleyip Buhara'ya dek sürmek, ödülden tek akçe almamak.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kanıkey er kılığına girerken Manas'ın emanetlerini kuşanır: Zulpukor kılıcı, ok geçmez sof cepken, Boz kise, Almambet'in Sırbarañ tüfeği, sır mızrak ve gök tulga.
- Temir Han, Aktulpar dahil kendi dört küheylanını önerip kızını yarıştan caydırmaya çalışır; Kanıkey reddeder ve kâtip Moldosan yarışa altı yüz kırk üç atı kaydeder.
- Kanıkey, atları Kara-Deñiz'den salacak Eşen ihtiyara Ak-Çiy ve İt-Ölör çölünden geçen yolu tembihleyip hile ederse öldüreceğine dair ölüm yemini ettirir.
- Ismayıl, dedikodulara kanarak on iki yaşındaki Semetey'e, Taytoru geride kalırsa öz anası olduğunu bilmediği Kanıkey'i yakalayıp boğazlaması buyruğunu verir.
- Kanıkey yarışı, Bakay'ın altmış Orus'tan alıp Manas'a verdiği ve Bölökbay'ın yedi yıl işlediği dürbünle izler; altı bakış ahdeder, at görünmezse Aktinte hançeriyle canına kıyacaktır.
- Şehit çoroların ruhları — Sarala'yla Almambet, Kökala'yla Çubak, Sırgak, Acıbay ile Bakay ve Manas'ın öz ruhu — Taytoru'yu çekip destekler; Kanıkey'in Sırbarañ'la attığı kuru barut sesleri, Koşoy'un gazasında tüfeğe alışmış atı öne geçirir.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Kaçkındın atı eken – dep,	*«Kaçağın atıdır bu» diye,*
Atımdın colun torgoybu.	*Atımın yolunu keser mi?*
Calgızdıktı bilgizip,	*Yalnızlığımı belli edip,*
Uşuntüp candı küygüzüp,	*Böylece canımı yakıp,*
13580 Taytoruday buudandı	*Taytoru gibi küheylanı*
Astıga kelse kokustan	*Önüne gelirse kazara,*
Colunan karmap alabı?	*Yolundan yakalar mı?*
Col üstünö çıgarıp,	*Yol üstüne çıkarıp,*
Kömö teep salabı?	*Tekmeyle yere serer mi?*
Oñbogon biröö oñboso	*Onmadık biri onmayıp,*
Atımdın colun torgoso,	*Atımın yolunu keserse,*
Kaalasa karmap alayın,	*Dilersem ben de yakalarım,*
Tiygen kandın baarısın	*Sataşan hanların hepsini.*
Oñbogon biröö oñboybu,	*Onmadık biri onmaz mı,*
13590 «Katındın atı eken» – dep,	*«Bir kadının atıdır» diye,*
Kokustan colun torgoybu.	*Kazara yolunu keser mi?*
Kimder süyüp koyçu eken	*Kimler sever ki acep,*
Mendey cesir katındı.	*Benim gibi dul kadını?*
Çirkin, cıga teep salabı	*Ah, tekmeyle devirir mi,*
Taytoru tulpar atımdı?	*Taytoru tulparımı, atımı?*
Altı-Şaar, Margalañ	*Altı-Şaar ile Margalañ —*
Çalgırtı cürçü közündö,	*Gözünde fesat gezerdi,*
Çalgayı cürçü sözündö,	*Sözünde hile gezerdi,*
Çarkı kelse talkalap,	*Gücü yetse parçalayıp,*
13600 Çapkanı cürçü özümdü.	*Beni vurmaya bakardı.*
Buygatı cürçü sözündö,	*Sözünde pusu gizliydi,*
Buzugu cürçü közündö,	*Gözünde fitne gezerdi,*
Buyrugu kelse bobular,	*Fermanı gelse bunlar,*
Buzganı cürçü özümdü.	*Beni bozmaya bakardı.*
Kazaktardın kan Kökçö,	*Kazakların hanı Kökçö,*
Kañdılardın kanı ele,	*Kañdıların hanıydı,*
Özü kasıettüü can ele.	*Kendisi kutlu bir candı.*
Kökçönün uulu Ümötöy	*Kökçö'nün oğlu Ümötöy —*
Munun da köbüröök öçü bar ele. Casap cürgön suusar börk	*Onun da nice öcü vardı. Özenip yapılmış samur börkü,*
13610 Eştekterdin Camgırçı	*Eştek'lerin Camgırçı'sı,*

Ezelki öçü dagı bar.
Elemandın er Töştük
Munun öçü dagı bar.
Atıma biröö katılsa,

Acaldan murun ölöyün.
Oñboso biröö oñboso,
Atımdın colun torgoso
Eçak ölgön can elem,
Arada zorduk kıldırıp,
Kantip tirüü kalayın.
Tiygeninin bir tobun
Kurmandıkka çalayın.
Atıma biröö katılsa,
Kurmandıkka çalayın.
Atıma biröö katılsa,
Töbösünön basayın,
Tört tülügün çaçayın.
Tieyin çoguu beesin,
Cakın kelse kakşaaldın
Caynata muştap meesin,
Çıgarayın oşondo
Kapkaydagı keesin.
Uşuntüp ıylap men calgız
Çıñırıp ıylap turganda
Ne murazga ceteyin.
Tirüüdö korduk körgönçö,
Uşuntüp ölüp keteyin.
Sanaası caman bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Karagattay şorduu köz
Kamçı boyu caş ketip.
Bödönö sınduu kayran köz
Bölök-bölök caş ketip.
Kayran eneñ Kanıkey,
Oloñdoy bolgon kayran çaç,
Töbögö kınap tüydü emi.
«Semeteyim kiet» – dep,–
Başka basa kiydi emi.

Ezelden öcü var onun da.
Eleman'ın yiğidi Töştük,
Onun da öcü var bende.
Atıma biri sataşırsa,

Ecelden önce öleyim.
Onmazsa biri, onmayıp,
Atımın yolunu keserse,
Çoktan ölmüş candım ben,
Aramda zorbalık ettirip,
Nasıl sağ kalayım?
Sataşanların bir bölüğünü,
Kurban diye keseyim.
Atıma biri sataşırsa,
Kurban diye keseyim.
Atıma biri sataşırsa,
Tepesinden basayım,
Dört türlü malını saçayım.
Kısraklarını toptan alayım,
Yanaşırsa o azılının,
Beynini ezip yumruklayayım,
Çıkarayım o zaman,
Nerede saklıysa hıncını.
Böyle ağlayıp ben yalnız,
Çığlıkla ağlar dururken,
Hangi murada ereyim?
Sağken horluk görmektense,
Böylece ölüp gideyim.
Kara kaygıya bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Karadut gibi çilekeş göz,
Kamçı boyu yaş akıp.
Bıldırcın misali güzelim göz,
Bölük bölük yaş akıp.
Yazık anan Kanıkey,
Yele gibi gür güzel saçı,
Tepesine sıkıca düğümledi.
«Semetey'im giyer» diye,
Başına bastırıp giydi.

Altın caak aybalta,
Asıldan kalgan muraapı,
Bilekke kınap çaldı emi.
Keçee Manas kabılan

Altın yanaklı ay baltayı,
Asilden kalan mirası,
Bileğine sıkıca taktı.
Hani dün kaplan Manas,

Ereşen tartıp er bolup,
Er uulu menen teñ bolup,
Şay koldogon şer bolup,
On eki müçö teñ bolup.
Akkula çurkap baspagan,
Cerde bütün tük kalbay,
Aykırıgın ukpagan
Elde bütün tük kalbay
Mediynanı çalganda,
Mekege sapar barganda,
Kan kocodon kat alıp,
Kalıypadan bata alıp.
Zayıpburuş atanıp,
Coldoşu Bakay şer bolup,
Can birgesi Argın kandın
Acıbay, Ayabagan azaptı
Oşol öñdüü şer bolup,
Islam közdöy kaytkanda,
Mekeden beri tartkanda,
Munarıktın belinen,
Mediyandın çölünön,
Kızır çalgan kökcalga
Kıyın kurçtar tabılgan.
Kaalasa bergen altı kurç –
Kayıbınan tabılgan.
Mizdey Sarı-Talaanın
Ortosunan kabılgan.
Kılıçtın kınay mıktuusu,
Manas algan Zulpukor,
Kapırdın malın çaçkanda,
Kakanga kazat* açkanda,
Tünörüp catkan Beecinge
Tüz kirip ayza sunganda,
Türdüüsü mancuu, köp kıtay

Erlik çağına erip er olup,
Er oğluyla denk olup,
Pirlerin koruduğu arslan olup,
On iki uzvu denk olup.
Akkula'nın koşup basmadığı,
Yer kalmadı hiçbir yerde,
Haykırışını duymayan,
El kalmadı hiçbir elde,
Medine'yi dolaştığında,
Mekke'ye sefer kıldığında,
Han hocadan mektup alıp,
Halifeden dua alıp.
Zayıpburuş diye ad alıp,
Yoldaşı Bakay şir olup,
Can yoldaşı, Argın hanın
Acıbay'ı, Amansız nice azabı,
Onun gibi arslan olup,
İslam'a doğru döndüğünde,
Mekke'den beri yol aldığında,
Munarık'ın belinden,
Mediyan'ın çölünden,
Hızır'ın dokunduğu bozkurda,
Yaman keskin çelikler bulundu.
Dileyince verilen altı keskin —
Gaipten bulundu.
Bıçak ağzı Sarı-Talaa'nın,
Ortasında rast geldi.
Kılıçların en sağlamı,
Manas'ın aldığı Zulpukor,
Kâfirin malını saçtığında,
Kakan'a gaza açtığında,*
Kararıp yatan Beecin'e,
Dosdoğru girip mızrak uzattığında,
Türlüsü Mançu, nice Hıtay,

Tügötüp baarın kırganda.
Kara kalmak, mañgulga
Katuulap soguş kılganda.
On eki mıktuu kan ölüp,
On eki san kol ölüp,

Tüketip hepsini kırdığında.
Kara Kalmuk'a, Moğul'a,
Şiddetli savaş açtığında.
On iki güçlü han ölüp,
On iki tümen asker ölüp,

Almambet, Çubak şer ölüp,
Altımıştın artığı,
Kırk çoronun kımbatı
Serek, Sırgak er ölüp.
Kakanga kirip aldırıp,
Kır arkanın kezeñden
Ak cazayıl, kızıl çok,
Alöökönün Koñurbay
Arkanı cara saydırıp,
Aman cetip Talaska
Aykölüñ Manas ölgöndö,
Karaluu kalıp Kanıkey,
San düynönün baarısın
Sapırıp itter bölgöndö,
Korduktu ceñeñ körgöndö,
Asıl ceñeñ Kanıkey
Sala kelgen emespi.
Asıl Manastan kalgan Zulpukor
Arttagıma kerek – dep
Ala kelgen emespi.
Manastan kalgan Zulpukor,
Asıl ceñeñ Kanıkey
Aydalıga ildi emi.
Bayakı, cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Keleme keriş, keñ kürmö,
Kelişimdüü sup çepken,
Baykuş ceñeñ Kanıkey
Üstünö basa kiydi emi.
Asmandan tüşkön Boz kise
Taalayı artık baatırga
Talaa tüzdö kabılgan.
Kızır çalgan baatırga,

Almambet, Çubak şirler ölüp,
Altmışın seçkini,
Kırk çoronun kıymetlisi,
Serek, Sırgak erler ölüp.
Kakan'a girip kaptırıp,
Kır sırtının geçidinden,
Ak cezayil, kızıl kor,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Sırtından yara sançtırıp,
Sağ ulaşıp Talas'a,
Ayköl Manas'ın öldüğünde,
Yaslı kalıp Kanıkey,
Sayısız malın hepsini,
İtler savurup bölüştüğünde,
Yengen horluğu gördüğünde,
Asil yengen Kanıkey,
Kuşanıp gelmiş değil mi?
Asil Manas'tan kalan Zulpukor'u,
«Ardımdakine gerek» diye,
Alıp gelmiş değil mi?
Manas'tan kalan Zulpukor'u,
Asil yengen Kanıkey,
Omzuna astı şimdi.
Hani o, yakası altın, yeni tunç,
Çift badanalı, turgay gözlü,
Sıra düğmeli, geniş kaftan,
Yakışıklı sof cepken —
Zavallı yengen Kanıkey,
Üstüne bastırıp giydi.
Gökten inen Boz kise,
Talihi üstün bahadıra,
Kır düzünde rast gelmişti.
Hızır'ın dokunduğu bahadıra,

Kıstalış cerden tabılgan.
Kızıl kamçı Şıpşaydar
Sooronduktun uulu eken,
Almambettin tagası,
Börüköz uulu Tiken alp,

Alakanday din ıstan
Ekөönö cetpey çaması,
Buzulgan eken oşondo
Almambet, Çubak sanaası.
Ekөönün türün körgöndö,
Iylagan eken çurkurap
Busurman curttun balası,
Eki döö kirip kelgende,
Ancıyandı suragan
Aykoco өñdüü kan ölüp,
Altımış balban dagı ölüp,
Arbagı artık badışa
Adırdan turup körüptür,
Aykırıgı taş carıp,
Canındagı Bakaydı
Alek kıla beriptir.
Ekөönö sayış kılgın – dep,
Oşol kezde Boz kise
Asmandan tüşüp keliptir.
Kıykırıp belge çalganda,
Kımbattuu tuugan törögö
Kırk çilten coldoş bir bolgon.
Aykırıp belge çalganda
Ak eşen kelip kol bergen.
Alıska sapar col cürsö
Altı oluya col bergen.
Ayabagan cañcaldı
Sala kelgen emespi,
Bir Kudayga zar ıylap,
Asılı Semeteyge arınap,
Ala kelgen emespi.
Taştap ketsem kıyın,– dep,

Dar günde bulunmuştu.
Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Sooronduk'un oğluymuş,
Almambet'in dayısı,
Börüköz oğlu Tiken alp,

Avuç kadar din yurduna,
İkisine gücü yetmeyip,
Bozulmuş o zaman,
Almambet'le Çubak'ın içi.
İkisinin heybetini görünce,
Çığrışıp ağlamış,
Müslüman yurdun evladı.
İki dev girip geldiğinde,
Ancıyan'ı yöneten,
Aykoco gibi han ölüp,
Altmış pehlivan dahi ölüp,
Ruhu üstün padişah,
Tepeden durup görmüş,
Haykırışı taş yarıp,
Yanındaki Bakay'ı,
Perişan edip durmuş.
«İkisiyle mızraklaş» diye,
O zaman Boz kise,
Gökten inip gelmiş.
Haykırıp bele çaldığında,
Kıymetli doğmuş töröye,
Kırk çilten yoldaş olmuş.
Nara atıp bele çaldığında,
Ak işan gelip el vermiş.
Uzağa sefer yürüse,
Altı evliya yol vermiş.
Amansız nice patırtıyı,
Sala gelmiş değil mi,
Bir Tanrı'ya zar zar ağlayıp,
Asili Semetey'e adayıp,
Alıp gelmiş değil mi?
«Bırakıp gitsem zordur» diye,

Atası Manastan kalgan buyum,– dep,	*«Babası Manas'tan kalan eşyadır» diye,*
Arı balban, arı şer,	*Hem pehlivan, hem arslan,*
Bir Kudayga zar ılylap,	*Bir Tanrı'ya zar zar ağlayıp,*
Çunagı Semeteyge arınap,	*Haşarısı Semetey'e adayıp,*
Ala kelgen emespi.	*Alıp gelmiş değil mi?*
Törösü Manastan kalgan Boz kise	*Törösü Manas'tan kalan Boz kise'yi,*
Ketmen tuyak, keñ sooru	*Çapa tırnaklı, geniş sağrılı,*
Kınap belge çaldı emi,	*Sımsıkı beline sardı,*
Katındıgın bilgizbey,	*Kadınlığını belli etmeden,*
13770 Kayran ceñeñ Kanıkey	*Yazık yengen Kanıkey,*
Erkek bolup aldı emi.	*Erkek kılığına girdi.*
Esil ceñeñ baykuşuñ,	*Değerli yengen, zavallın,*
Eri ölgöngö küyünüp,	*Erinin ölümüne yanıp,*
Erkek kiymin kiyinip,	*Erkek giyimini giyip,*
Aldıñkı catkan segiz kan	*Önünde yatan sekiz hanın,*
Coo boloorun bildi emi.	*Düşman olacağını bildi.*
Almambettin Sırbarañ	*Almambet'in Sırbarañ'ını,*
Aydalıga ildi emi.	*Omzuna astı şimdi.*
Almambettin Sırbarañ	*Almambet'in Sırbarañ'ı —*
13780 Sırbarañ cayın aytayın,	*Sırbarañ'ın halini söyleyeyim:*
Asınıp çıksa Sırbarañ	*Kuşanıp çıksa Sırbarañ,*
Aydalının aynegi,	*Omuz başının aynası,*
Aykaşkan coogo kirgende	*Kapışan düşmana girince,*
Amanat candın ermegi.	*Emanet canın avuntusu.*
Oozu kalıñ, alma baş,	*Namlusu kalın, elma başlı,*
Iraak-cuuk ılgabas,	*Uzak yakın ayırt etmez,*
On eki kündö buzulbas,	*On iki günde bozulmaz,*
Almambettin Sırbarañ,	*Almambet'in Sırbarañ'ını,*
Aydalıga ildi emi.	*Omzuna astı şimdi.*
13790 Şiri kurcun içinde	*Kösele heybe içinde,*
Böksörbögön ok-darı	*Eksilmeyen ok ve barutu,*
Akborçukka saldı emi.	*Akborçuk'a yükledi.*
Kıpkızıl bolot Sır nayza	*Kıpkızıl çelik Sır mızrağı,*
Kıya tartıp aldı emi,	*Yanlamasına çekip aldı,*
Kök temirden tuulga	*Gök demirden tulgayı,*
Kötörüp başka kiydi emi.	*Kaldırıp başına giydi.*
Kasaba koldo balkıldap,	*Sancak elde dalgalanıp,*
Kança bolot kurç cabdık	*Nice çelik keskin pusat,*

Cay-cayında carkıldap.
Katın dep adam taanıbay
Uzun boyluu, keñ dalı,
Cesir cürüp at çapkan
Cetkileñ ceñeñ uşul er.
Çaba turgan Taytoru
Kenen cerdin tulparı,
Tobokel – dep toktoboy,

Toodoy bolgon ceñekeñ
Taytoruday buudandın
Kökülün kök cibek menen tüydü emi,
Enekeme barayın,
Kuyrugun kuu şayı menen
şüydü emi.
Taytoru çaap eteyin,
Canagı er müçölüü ceñekeñ
Eki kulaç çoñ çılbır
Uzunun tandap taktı ele.
Okoro tüygön ak okto,
Taytoruga çak okto,
Bışıgın kaalap kattı ele.
Erikpey ceñeñ cetelep,
Astındagı Akborçuk
Koyço çurap mindi ele.
Içkenin colun tötölöp,
Bukarda segiz kandın aldına
Ceñekeñ alıp cürdü cetelep.
Öödö-tömön karabay,
Ceñekeñ, ölömün dep sanabay,
Tegeregin karabay,
Ceñekeñ tegele canın ayabay,
Baştamak boldu buzuktu,
Atına biröö katılsa
Ceñekeñ kılmak bir boldu
kızıktı.
Kimder kaalap koyçu eken
Köödöngö batpay kep sanaa,
Ceñeñdin közünün caşı on talaa.

Yerli yerinde parıldayıp.
Kadın diye kimse tanımaz;
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Dul gezip at koşturan,
Yaman yengen, işte bu er.
Koşturacağı Taytoru,
Engin yerin tulparı,
«Tevekkül!» deyip durmadan,

Dağ gibi olan yengeciğin,
Taytoru gibi küheylanın,
Perçemini gök ipekle düğümledi,
«Anacığıma varayım,
Kuyruğunu ak ipek ile,
ördü şimdi.
Taytoru'yu koşturup geleyim,
Demin dediğim er yapılı yengeciğin,
İki kulaç büyük yuları,
Uzununu seçip takmıştı.
Sımsıkı düğümlü ak kolanı,
Taytoru'ya tam denk kolanı,
Sağlamını isteyip kuşatmıştı.
Üşenmeden yengen yedekleyip,
Altındaki Akborçuk'a,
Seğirtip koyuverip binmişti.
İçke'nin yolunu kestirip,
Bukar'da sekiz hanın önüne,
Yengeciğin yedekte alıp yürüdü.
Aşağı yukarı bakmadan,
Yengeciğin, «ölürüm» diye saymadan,
Çevresine bakmadan,
Yengeciğin hiç canını esirgemeden,
Kavgayı başlatmak oldu işi,
Atına biri sataşırsa,
Yengeciğin yapmaya kararlıydı
temaşayı.
«Kimler ister ki acep —
Göğse sığmaz söz ile kaygı,
Yengenin gözyaşı on koldan akar.

Uşul bıyıl tokson beşte karıyam,
Tooday bolgon sultandı tapkan oluyam.
Bir cakşılık körömün,
Körüp koysom köönüm tok,
Enemden başka Mekem cok.
Aydıñı köldöy darıyam
Ay dalıma mingizip,
Talastan ala kelgen oluyam.
Kaalap tursam kardım tok,
Menin enemden başka Mekem cok.
Ak baybiçe karıya,
Enekeme barayın,

Bu yıl doksan beşinde ihtiyarım var,
Dağ gibi sultanı doğuran evliyam.
Bir iyilik görürüm,
Görüversem gönlüm tok,
Anamdan başka Mekke'm yok.
Aydınlığı göl gibi deryam,
Ay gibi omzuma bindirip,
Talas'tan alıp geldiğim evliyam.
İsteyip dursam karnım tok,
Benim anamdan başka Mekke'm yok.
Ak baybiçe ihtiyara,
Anacığıma varayım,

Enemden bata alayın.
Ak baybiçe Urmekem
Enem bata berbese,
Enekemen bata albay,
Men Bukarga kantip keteyin.
At üstünön bügülüp,
Akborçuktun üstünön
Asıl ceñeñ Kanıkey
Çurkap tüştü cügürüp.
Asta süylöp sabılıp,
Enekelep calınıp:
«Çoñdugu toodoy darıyam,
Kadırman kırgız elimden
Ay dalıma mingizip,
Ala kelgen oluyam.
Körüp koysom köönüm tok,
Ak baybiçe Urmekem
Özüñdön başka Mekem cok!
Beren ene, kulak sal,
Bel baylagan belim cok,
Belekke çapsam Taytoru
Belgilüü kırgız elim cok!
Mendey cesir katındı,
Tölgögö çaap köröyün,
Eneke, Taytoru tulpar atımdı.

Anamdan dua alayım.
Ak baybiçe Urmekem —
Anam dua vermezse,
Anacığımdan dua alamadan,
Ben Bukar'a nasıl gideyim?»
At üstünden eğilip,
Akborçuk'un üstünden,
Asil yengen Kanıkey,
Seğirtip indi koşarak.
Usulca söyleyip yalvarıp,
«Anacığım!» deyip yakarıp:
«Büyüklüğü dağ gibi deryam,
Kadirşinas Kırgız elimden,
Ay gibi omzuma bindirip,
Alıp geldiğim evliyam.
Görüversem gönlüm tok,
Ak baybiçe Urmekem,
Senden başka Mekke'm yok!
Yiğit ana, kulak ver,
Bel bağladığım dayanağım yok,
Armağanına koştursam Taytoru'yu,
Ünlü Kırgız elim yok!
Benim gibi dul kadını —
Fal diye koşturup göreyim,
Anacığım, Taytoru tulpar atımı.

Egerde çıgıp kelse Taytoru
Bukardagı san bayge
Eneke, kamçıga çenep bölömün.
Kankor uuluñdan kalgan calgızdı
Bıyıl ene közüm menen körömün.
Kalkıña kabar salamın,
Kanımdan kalgan calgızga
Altın taacım kiygizip,
Altın takka miñgizip,
Uşu turgan Bukarga

Eğer önde gelirse Taytoru,
Bukar'daki sayısız ödülü,
Anacığım, kamçıyla ölçüp bölüşürüm.
Hunhar oğlundan kalan biriciği,
Bu yıl, ana, gözümle görürüm.
Halkına haber salarım,
Hanımdan kalan biriciğe,
Altın tacımı giydirip,
Altın tahta çıkarıp,
Şu duran Bukar'a,

Bıyıl kan kötörüp alamın.
Egerde artta kalsa Taytoru,
Kıyın kün tüşöt başıma,
Kıynalıp sanaa bölömün,
Kanımdı özüm tögömün.
Altımış koy, kırk tayga
Satıp algan Aktinte
Kınınan suurup alamın,
Bügün kızıtalak canımdı
Kurmandıkka çalamın.
Kıynalıp cürüp ölömün,
Ene, bügün kıyamat cüzün körömün!
Uşu turgan Bukarga
Batañdı bergin alayın,
Badışa atam aldına
Erkekçe bolup barayın.
Çıgıp kelse Taytoru,
Çın kuduret koldoso,
Uşu turgan Bukarga
Bir tamaşa salayın.
Dubañdı menden ayaba,
Baygambar çalış enekem,
Batañdı menden ayaba!
Ak baybiçe Çıyırdı
Kol kötörüp barbayıp,
Kürsö-kürsö cötölüp,
«Alda!» – dep, koldu kötörüp,
Caratkan – dep cana ıylap,

Bu yıl han diye kaldırırım.
Eğer geride kalırsa Taytoru,
Zor gün düşer başıma,
Kıvranıp kaygıya bölünürüm,
Kanımı kendim dökerim.
Altmış koyunla kırk taya,
Satın alınan Aktinte'yi,
Kınından sıyırıp alırım,
Bugün şu kahrolası canımı,
Kurban diye keserim.
Kıvrana kıvrana ölürüm,
Ana, bugün kıyamet yüzünü görürüm! Şu duran Bukar'a,
Duanı ver de alayım,
Padişah babamın önüne,
Erkek kılığında varayım.
Önde gelirse Taytoru,
Hak kudreti korursa,
Şu duran Bukar'a,
Bir temaşa koparayım.
Duanı benden esirgeme,
Peygamber misali anacığım,
Hayır duanı benden esirgeme!»
Ak baybiçe Çıyırdı,
Ellerini açıp kaldırıp,
Hırıl hırıl öksürüp,
«Allah!» deyip el kaldırıp,
«Yaradan!» deyip yine ağlayıp,

Bir Kudayga zar ıylap,
Kol kötörüp zar ıylap,
A düynö ketken Manastı
Koldoy kör – dep, dagı ıylap.
«Acıbay, Bakay eki kan
Ar iş kılıp koldoy kör,
Aylanayın, bir Kuday,
Balam Kanıkey işin oñdoy kör!
Almambet, Çubak egizim,
Cesirime közüñ sal,
Sırgak, Serek teñizim
Bu ceñeñdi süröp al!

Bir Tanrı'ya zar zar ağlayıp,
El kaldırıp zar ağlayıp,
Öbür dünyaya giden Manas'ı,
«Koruyagör!» diye yine ağlayıp:
«Acıbay, Bakay, iki han,
Her işte destek olagör,
Kurban olayım, bir Tanrı,
Kızım Kanıkey'in işini rast getiregör!
Almambet, Çubak, ikizim,
Duluma göz kulak olun,
Sırgak, Serek, denizim,
Bu yengeni destekleyiverin!

Altımış türdüü Kocosan*,
Kırk eki Kızır-Iliyastar
Işin Kuday, oñdoçu,
Cesirimdi koldoçu!
Cesir baykuş balamdı
Aylanayın, bir Kuday,
Can – dep, Kuday caratsañ,
Cer karatıp koyboçu!
Kuday, kuunu kuşka cegizbe,
Uşu burkurap cürgön balamdı,
Can – dep, Kuday caratsañ,
Kuuragan katın degizbe!
O Kuday, kazdı kuşka cegizbe,
Uşu Kanıkey sınduu balamdı,
Can – dep, Kuday caratsañ,
Uşu turgan Bukarga
Kaçkın katın degizbe.
O, Kanıkey, kulunum,
Tileğiñ Kuday bersinçi,
Uşu turgan Taytoruñ
Bukarga çıgıp kelsinçi!
Tileğiñ Kuday bersinçi,
Kapañdı Kuday açsınçı,
Kaygıñdı Kuday cazsınçı!».
Karaluu ceñeñ Kanıkey
Enesi Çıyırdıdan bata alıp,

Altmış türlü Kocosan,*
Kırk iki Hızır-İlyaslar,
İşini, Tanrım, rast getiriver,
Dulumu koruyuver!
Dul zavallı yavrumu,
Kurban olayım, bir Tanrı,
Can diye, Tanrım, yarattınsa,
Yere baktırmayıver!
Tanrım, kuğuyu kuşa yedirme,
Şu inleyip gezen yavrumu,
Can diye, Tanrım, yarattınsa,
«Kurumuş kadın» dedirtme!
Ey Tanrım, kazı kuşa yedirme,
Şu Kanıkey gibi yavrumu,
Can diye, Tanrım, yarattınsa,
Şu duran Bukar'da,
«Kaçkın kadın» dedirtme!
Ey Kanıkey, kulunum,
Dileğini Tanrı veriversin,
Şu duran Taytoru'n,
Bukar'da önde geliversin!
Dileğini Tanrı veriversin,
Kederini Tanrı dağıtıversin,
Kaygını Tanrı gideriversin!»
Yaslı yengen Kanıkey,
Anası Çıyırdı'dan dua alıp,

	Manastın zayıbı Kanıkey	*Manas'ın eşi Kanıkey,*
13950	Bukardı közdöy attanıp,	*Bukar'a doğru atlanıp,*
	Böksönün colun tötölöp,	*Yamacın yolunu kestirip,*
	Enekeñ Taytorunu cetelep,	*Anacığın Taytoru'yu yedekleyip,*
	Kasabası kalkıldap,	*Sancağı salınıp dalgalanıp,*
	Cabdığının baarısı	*Kuşamının hepsi,*
	Boy-boyunda carkıldap,	*Boyu boyunca parıldayıp,*
	Körgöndün köönü bölünüp,	*Görenin yüreği bölünüp,*
	Sölökötü-sölbötü	*Endamı ile heybeti,*
	Ilgerki er Manastay körünüp.	*Eski er Manas gibi görünüp.*
	Kara çaar kabılan	*Kara benekli kaplan,*
13960	Kaptalında çamınıp,	*Böğrü sıra atılıp,*
	Kayran ceñeñ dolunu	*Yazık yengen o yamanı,*
	Kaymana koldop alıptır.	*Gizliden koruyuvermiş.*
	Çolok çaar arslan,	*Güdük kuyruklu benekli arslan,*
	Canday salıp çamınıp,	*Yanına sokulup atılıp,*
	Cana koldop alıptır.	*Yine koruyuvermiş.*
	Kaardansa ceñeñdin	*Öfkelense yengenin,*
	Kabarınan can çıgıp,	*Haberinden can çıkıp,*
	Cüzün karap oltursañ,	*Yüzüne bakıp otursan,*
	Eki bettin ortosu	*İki yanağın ortasında,*
13970	Bir baypaktık tük çıgıp.	*Bir çoraplık tüy bitmiş.*
	Oozunan calın şırkırap,	*Ağzından alev fışkırıp,*
	Kaalgaday kayran tiş	*Kapı kanadı gibi güzelim dişler,*
	Taruudaydan bırkırap,	*Darı gibi kıvılcım saçıp,*
	Oozunan calın tögülüp,	*Ağzından alev dökülüp,*
	Opol-toodoy körünüp.	*Ulu dağ gibi görünüp.*
	Bukarga kirip barganda,	*Bukar'a girip vardığında,*
	Bukardagı segiz kan	*Bukar'daki sekiz han,*
	Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
	Sölökötü-söldötü	*Endamı ile heybeti,*
13980	Ceñeñdin calañkıçtay körünüp.	*Yengenin Azrail gibi görünüp.*
	Sölökötü-sölbötü,	*Endamı, heybeti —*
	Katındıgın bilbesten,	*Kadınlığını bilmeden,*
	Bukardagı segiz kan	*Bukar'daki sekiz han,*
	Kak carılıp dırkırap,	*İkiye yarılıp titreşip,*
	Eki kolu boorunda	*İki eli bağrında,*

Baarısı salam aytıp, çurkurap. Uraanı kim, daynı kim?
Ak seldeçen kocosu,
Dars okugan moldosu,
Uzun kulak baarısı,
Kökala sakal karısı,
Biröö emes oşondo,
Bukarlıktın baarısı
Kak carılıp dırkırap,
Salam ayttı çurkurap,
Baspay Bukar sandalıp,
Katındıgın bilbesten,
Ceñekeñe tañ kalıp,
Bukarlıktın dalayı
Kıbıraşıp cardanıp:
«Belgilüü eken, bel eken,

Bu kaydan çıkkan er eken?
Keñ kökürök, cayık töş
Kelbersigen şer eken,
On eki müçö teñ eken.
Uşu turgan ıstanga
Temirden korgon çep eken.
Kır cagında kıtaydı,
Kırıp berçü er eken.
Kayaşayak bergendi
Kebi tıyçu er eken.
Kayrattanıp coo çıksa,
Alakanday ıstanga
Beli tiyçü şer eken.
Atka tumar altıdan
Tagıp alçu er eken.
Alakanday ıslam
Kölüktörün coorutpay,
Köñüldörün oorutpay,
Bagıp alçu şer eken.
Atka mingen kelbeti.
Manas öñdüü körünöt.
Ce Manastın ceeni beym,

Hepsi selam verip çığrışıp. Uranı kim, aslı kim?
Ak sarıklı hocası,
Ders okuyan mollası,
Kulağı delik hepsi,
Kır sakallı ihtiyarı,
Bir kişi değil o zaman,
Bukarlıların hepsi,
İkiye yarılıp titreşip,
Selam verdi çığrışıp,
Bukar yürüyemez, sersemleyip,
Kadınlığını bilmeden,
Yengeciğine şaşakalıp,
Bukarlının niceleri,
Kıpırdaşıp bakakalıp:
«Belli biriymiş, dayanakmış,

Bu nereden çıkma bir ermiş?
Geniş göğüslü, yayvan döşlü,
Kurumlu bir arslanmış,
On iki uzvu denkmiş.
Şu duran İslam yurduna,
Demirden korunak kaleymiş.
Sırt yanındaki Hıtay'ı,
Kırıp veren bir ermiş.
Karşılık verip diklenenin,
Sözünü kesen bir ermiş.
Yüreklenip düşman çıksa,
Avuç kadar İslam yurduna,
Bel olan bir arslanmış.
Ata altışar muska,
Takıp giden bir ermiş.
Avuç kadar İslam'ı,
Bineklerini yağır etmeden,
Gönüllerini incitmeden,
Besleyip bakan arslanmış.
Ata binmiş endamı,
Manas gibi görünüyor.
Ya Manas'ın yeğenidir belki,

Ce Manastın tayı beym,
Urugu kaysı boluçu?
Atañdın körü, busurman,
Oşo Manas ölgöndö
Islam curtu kısılgan.
Bolumduu Manas ölgöndö
Bozdop kaldık ıslam,
Iylap kaldık busurman.
Orundu Kuday kuru taştabayt.
Manas öñdüü şer eken,
Alakanday ıslam,
Kütüp alçu er eken.
Amızdı taştap bul cerge
Kan kötörüp munu alsak,
Ak maral aydap uy kılat,

Ya Manas'ın dayısıdır belki,
Soyu hangisiydi ola?
Hey gidi dünya, Müslüman,
O Manas öldüğünde,
İslam yurdu daraldı.
Olgun Manas öldüğünde,
Bozlayıp kaldık, İslam,
Ağlayıp kaldık, Müslüman.
Tanrı makamı boş bırakmaz.
Manas gibi arslanmış,
Avuç kadar İslam'ı,
Gözetip bakan bir ermiş.
Hanımızı bırakıp bu yere,
Han diye yükseltip bunu alsak,
Ak maralı güdüp sığır eder,

Ay-aalamdı buy kılat,
Kök maral aydap uy kılat,
Körüngöndü buy kılat.
Tilegenin bir Kuday
Berip salgan kezi eken.
Caşı ilinip kırk törtkö
Kelip kalgan kezi eken.
Segiz kan curtu tañ kalıp,
Baarı karap cardanıp.
Taanıbagan segiz kan
Munu mınday taştaylı,
Taanıp cürgön bukarlık
Mından kabar baştaylı.
Bukarlık körüp ceñeñdi
Baskan izin bıçaktap,
Tegiz Bukar çogulup,
Ceñekeñdi uşaktap:
«Oñboso katın oñboyt ko,
Katın degen kalayık
Din busurman bolboyt ko.
Bolboy turgan sebebi,–
Taygan ittey celdi ele,
Manas kandan ayrılıp,

Ay-âlemi dize getirir,
Gök maralı güdüp sığır eder,
Her göreni dize getirir.
Dilediğini bir Tanrı,
Veriverdiği çağı imiş.
Yaşı ilişip kırk dörde,
Gelip durduğu çağı imiş.
Sekiz han yurdu şaşakalıp,
Hepsi bakıp duraladı.
Tanımayan sekiz han:
«Bunu böylece bırakalım,
Tanıyıp bilen Bukarlıdan,
Bunun haberini alalım.»
Bukarlı görüp yengeni,
Bastığı izi karışlayıp,
Bütün Bukar toplanıp,
Yengeciğini çekiştirip:
«Onmazsa kadın onmaz ya,
Kadın denen mahluk,
Dini bütün Müslüman olmaz ya.
Olmayışının sebebi:
Tazı it gibi seğirtirdi,
Manas handan ayrılıp,

Keçee, kançık Talastan tentip
keldi ele. Içke colun tötölöp,
Tasmıyası takır cok,
Tarçılık tüşüp başına,
Kankorunan ayrılıp,
Otuz eki caşında,
Esebin caman taptırıp,
Emçegin altı aramga çaptırıp,
Bulasın bulap aldırıp,
Buzuktu altı aramga saldırıp.
Kepiçi cok baypakçan
Keyip-tentip keldi ele,
Ötügü cok, baypakçan,
Ölböstün künün kördü ele,
Ölöründö bu tentip,
Tuup algan balasın

Daha dün, kancık, Talas'tan sürtüp
gelmişti. İçke yolunu kestirip,
Tespihi hepten yok,
Darlık düşüp başına,
Hunharından ayrılıp,
Otuz iki yaşında,
Hesabını fena gördürüp,
Memesini altı harama kestirip,
Malını yağmalatıp,
Fitneyi altı harama saldırtıp.
Pabucu yok, çoraplı,
Ağlayıp sürtüp gelmişti,
Çizmesi yok, çoraplı,
Ölmezin gününü görmüştü,
Öleceğinde bu, sürte sürte,
Doğurduğu çocuğunu,

Bizdin Ismayılga berdi ele,
Kementay kiyip şalpıldap,
Ker baytal minip dalpıldap,
Keyip-tentip keldi ele,
Kolundagı balasın
Kırkıp iyip çıbıgın,
Kılıp berip ırımın,
It ayagın keçirip,
Kılıçtın mizin attatıp,
Ismayıl bagıp algın»,– dep
Talastan tentip keldi ele.
Taalay kılgan calgızın,
Ismayılga berdi ele.
Bagılıp cürgön balası
Bıyıl on ekige keldi ele,
Kankor Manas ölgönü
Bıyıl on eki cılga keldi ele.
Too başınan kıykırgan
Bıyıl ular bolup kalıptır,
Eptep erge tiyüügö,
Er kıdırıp cürüügö,
Bu, kançık, kumar bolup kalıptır.

Bizim Ismayıl'a vermişti,
Kepenek giyip sallanıp,
Doru kısrağa binip hantal hantal,
Ağlayıp sürtüp gelmişti,
Elindeki çocuğunun,
Kâkülünü kırkıverip,
Töresince yapıp âdetini,
İt çanağından geçirip,
Kılıç ağzından atlatıp,
«Ismayıl, besleyip büyüt» diye,
Talas'tan sürtüp gelmişti.
Talih saydığı biriciğini,
Ismayıl'a vermişti.
Beslenip büyüyen çocuğu,
Bu yıl on ikisine gelmişti,
Hunhar Manas'ın ölümü,
Bu yıl on iki yıla varmıştı.
Dağ başından haykıran,
Bu yıl ular kuşu olmuş,
Bir yolunu bulup ere varmaya,
Er arayıp gezmeye,
Bu kancık pek hevesli olmuş.

Eri ölgöngö süyünüp,
Erkektin kiymin kiyinip.
Karıganda bir atın
Çabamın – dep cetelep.
Budurmak talın kıysaçı,
Bukardın kanı Temir kan
Buzulgan kızın tıysaçı!
Adırmak talın kıysaçı,
Bukardın kanı Temir kan
Arı cok kızın tıysaçı!
Tıyılbasa bu kızı
Segiz kan elin cıysaçı,
Ce biröögö ike kıysaçı.
Bu buzulup cürgön bu kızın,
Mına mintip tıysaçı!
Bul Içkenin colun tötölöp,

Erinin ölümüne sevinip,
Erkeğin giyimini giyinip.
Kocayınca tek atını,
«Koştururum» diye yedekleyip.
Engebenin söğüdünü kesse ya,
Bukar'ın hanı Temir han,
Azgın kızını dizginlese ya!
Kırların söğüdünü kesse ya,
Bukar'ın hanı Temir han,
Arsız kızını dizginlese ya!
Dizginlenmezse bu kızı,
Sekiz han elini toplasa ya,
Ya birine nikâh kıysa ya.
Bu azıp gezen şu kızını,
İşte böyle dizginlese ya!
Bu, İçke'nin yolunu kestirip,

Karıganda bir atın
Çabamın – dep cetelep.
Çapkan atı balpıldap,
Artta kalsa talpıldap,
Bayagının arı cok
Cesir kızı debeybi?
Şıldıñ kılıp segiz kan,
Andan kiyin cebeybi?
Bu köp dünüyö, köp altın
Çaçkan kızı debeybi?
Bukardı közdöy cöö tentip,
Kaçkan kızı debeybi?
Oñboso katın oñboyt ko,
Urgaaçı degen kıztalak
Egerde eki bolboyt ko.
Cesir cürüp kapırdın
Celikkenin karaçı,
At çabam dep Bukarga,
Eelikkenin karaçı.
Erkek kiymin bu katın
Kiyingenin karaçı,
Eri ölgöngö kubanıp,

Kocayınca tek atını,
«Koştururum» diye yedekleyip.
Koşan atı paldır küldür,
Geride kalsa tıpır tıpır,
Demezler mi: hani o arsız,
Dul kızı değil mi bu?
Alay edip sekiz han,
Ondan sonra bizi yemez mi?
Bu çok malı, çok altını,
Saçan kızı demezler mi?
Bukar'a doğru yayan sürtüp,
Kaçan kızı demezler mi?
Onmazsa kadın onmaz ya,
Dişi denen kahrolası,
Asla başka olmaz ya.
Dul gezip kâfirin,
Azışına bak hele,
«Bukar'da at koştururum» diye,
Coşuşuna bak hele.
Erkek giyimini bu kadın,
Giyinişine bak hele,
Erinin ölümüne kıvanıp,

Süyüngönün karaçı.
Kalayık uk, kanıñ uk,
Kalıñ curttun baarıñ uk,
Bizdin Bukardın tuzu uşunday,
Telik kuş kelse cay boloor,
Tentigen kelse bay bolot.
Altı cıl tursa Bukarga
Köñülü küldöy cay bolot.
Tük Kudaydı taanıbay
Uşunday tentigen kelse bay bolot.
Bukardın kanı Temir kan
Segiz kan elin cıysaçı,
Tildi alsa Temir kan,
Uşul tentigen kızın tıysaçı.
At çabam – dep teminbey,
Temir kandın bayakı,
Arı cok kızı dedirbey» –
Dep, oşontüp kalıñ curt

Sevinişine bak hele.
Ahali duy, hanın duysun,
Kalabalık yurdun hepsi duysun,
Bizim Bukar'ın tuzu böyledir:
Alışık kuş gelse yurt bulur,
Serseri gelse bay olur.
Altı yıl kalsa Bukar'da,
Gönlü kül gibi yatışır.
Tanrı'yı hiç tanımadan,
Böyle serseri gelen bay olur. Bukar'ın hanı
Temir han,
Sekiz han elini toplasa ya,
Söz dinlese Temir han,
Şu serseri kızını dizginlese ya.
«At koştururum» diye tepinmeden,
Temir hanın o malum,
Arsız kızı dedirtmeden» —
Diye, böylece kalabalık yurt,

Tizesi cerge bügülüp,
Temir kandın aldına
Kirip keldi camandap,
Barça curtu cügürüp.
Baskan cerin tamandap,
Koe berdi çurkurap,
Kanıkeydi camandap:
«Taksır, caman körsöñ, caman kör,
Budurmak talın kıyıp al,
Buzulgan kızıñ tıyıp al!
Bu Bukardın şaarınan
Armanduu, muñduuñ cıyıp al,
Arı cok kızıñ tıyıp al!
Tatıtıp içer Bukardan
Tuzuñdu Kuday uruptur,
Eri ölgöngö süyünüp,
Erkektin kiymin kiyinip,
Buzulgan coldu tötölöp,
Karıp kelgen bir atın
Çabamın dep cetelep,

Dizleri yere bükülüp,
Temir hanın önüne,
Girip geldi kötüleyip,
Bütün yurdu koşuşup.
Bastığı yeri tabanlayıp,
Salıverdiler çığrışarak,
Kanıkey'i kötüleyip:
«Devletlim, hor görsen de hor gör,
Engebenin söğüdünü kesiver,
Azgın kızını dizginleyiver!
Bu Bukar'ın şehrinden,
Dertliyi, kaygılıyı toplayıver,
Arsız kızını dizginleyiver!
Tat alıp içtiğin Bukar'dan,
Tuzunu Tanrı çarpmıştır,
Erinin ölümüne sevinip,
Erkeğin giyimini giyinip,
Azgınlık yolunu kestirip,
Kocamış tek atını,
«Koştururum» diye yedekleyip,

Kızıñdı Kuday uruptur!
Eeligip kızıñ turuptur,
Esepsiz Kuday uruptur!
Temir kandın tentigen kızı
debeybi?
Uşuntüp bizdi cebeybi?
Uyat kılıp koyboybu,
Uşuntüp bizdi soyboybu?
Kalktın baarın cıyıñız,
Bu kızıñızdı tıyıñız!»
Mintip curtu aytkan soñ
Ugup alıp tardıktı,
Uşuntüp caman ardıktı.
Kalıñ curtun cemelep,
Kayrattandı Temir kan:
«Kuuday sakal karıñdı,
Kuday alsın baarıñdı.
Öz balamdı camandap,

Kızını Tanrı çarpmıştır!
Coşup durur kızın,
Hesapsız Tanrı çarpmıştır!
Temir hanın serseri kızı,
demezler mi?
Böylece bizi yemez mi?
Utanca boğmaz mı bizi,
Böylece bizi boğazlamaz mı?
Halkın hepsini toplayınız,
Bu kızınızı dizginleyiniz!»
Yurdu böyle söyleyince,
İşitip bu darlığı,
Böylesi kötü aşağılanmayı,
Kalabalık yurdunu payladı,
Yüreklendi Temir han:
«Kuğu sakallı ihtiyarını,
Tanrı alsın hepinizi.
Öz evladımı kötüleyip,

Küygüzmök bolduñ canımdı!
Uşu Bukar şaarına
Badışa boldum caşımda,
Balasız boldum başında.
Urgaaçıdan uz kördüm,
On üç udaa kız kördüm.
On eki kızdın kencesi,
Kudaydın süygön mendesi,
Uşu turgan Kanıkey
Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu.
Altıga caşı kelgende
Aldeylep çaçın örgömün,
Altımış katar erkekten
Bügün da cakşı körgönüm.
Cakşı körgön sebebim,
Kalıypa kirip kat aldı,
Kanzaadadan bata aldı,
Caşı on ekige kirgende
Urgaaçı colbors atandı,

Yakmak oldunuz canımı!
Şu Bukar şehrine,
Padişah oldum gençliğimde,
Evlatsızdım başlangıçta.
Dişiden hünerlisini gördüm,
On üç kez ardı ardına kız gördüm.
On iki kızın küçüğü,
Tanrı'nın sevdiği kulu,
Şu duran Kanıkey —
Kara yağızın güzeli,
Müslümanın soylusu.
Yaşı altıya geldiğinde,
Ninniyle saçını ördüm,
Altmış sıra erkekten,
Bugün de yeğ tuttuğumdur.
Yeğ tutuşumun sebebi:
Halifeye varıp mektup aldı,
Han-zâdeden dua aldı,
Yaşı on ikiye girdiğinde,
«Dişi kaplan» diye anıldı,

Caşı on üçkö kelgende
Samarkan, Kokon, Ancıyan
Oşonu buzup altı aldı.
On törtkö caşı kelgende
Bagdat menen Misirden
Segiz ay mından okudu.
«Bukardan Kanıkey dolu çıktı»,–
Kakan kandın Beecinge
dep,– Manastı altı ay kan kıldı.
Munun atagın ukkan çoçudu.
On törtkö caşı kelgende
Keçee, Kakandın kanı küyündü.
«Kadırım biler dolu» – dep,
Kabılan Manas kan ugup süyündü.
Kantip ele Kanıkey
On törtkö caşı kelgende
Ak boz bee atap soyuştuk,
Ara tüşüp Bakay kan,
Artıkça kuda boluştuk.
On törtkö caşı tolgondo
Ayıl kondu Talaska,

Yaşı on üçe geldiğinde,
Samarkan, Kokon, Ancıyan —
Onları bozup altısını aldı.
Yaşı on dörde geldiğinde,
Bağdat ile Mısır'dan,
Sekiz ay ders okudu.
«Bukar'dan Kanıkey yaman çıktı»
Kakan hanın Beecin'ine,
diye, Manas'ı altı ay han kıldı.
Bunun ününü duyan ürktü.
Yaşı on dörde geldiğinde,
Daha dün, Kakan'ın hanı yandı.
«Kadrimi bilir yaman» diye,
Kaplan Manas han duyup sevindi.
Nasıl olur da Kanıkey,
Yaşı on dörde geldiğinde,
Ak boz kısrak adayıp kestik,
Araya girip Bakay han,
Üstün dünürler olduk.
Yaşı on dörde dolduğunda,
Obası kondu Talas'a,

Zayıp boldu Manaska.
Beren balam Kanıkey
Bekerge karap turbadı.
Beren Manas kökcaldın
Çaçılganın cınadı,
Üzülgönün uladı.
Sayıp cürüp bak kıldı,
Salıp cürüp tam kıldı.
Sandırgaluu Manastı
Aalam curtka kan kıldı.
Kalday başın tuu kılıp,
Katın başın er kıldı.
Kanı Manas kökcalın
Kalıñ curtka şer kıldı.
Ok ötpögön ton kamdap,
Ok-darını mol kamdap,
Kırk caysañ öñdüü kol kamdap,

Manas'a eş oldu.
Yiğit kızım Kanıkey,
Boş boş bakıp durmadı.
Yiğit Manas bozkurdun,
Saçılanını topladı,
Kopanını uladı.
Dikip dikip bağ kıldı,
Kurup kurup ev kıldı.
Şevketli Manas'ı,
Âlem yurduna han kıldı.
Kalday başını tuğ kılıp,
Kadın başını er kıldı.
Hanı Manas bozkurdunu,
Kalabalık yurda arslan kıldı.
Ok geçmez kaftan hazırlayıp,
Ok ve barutu bol hazırlayıp,
Kırk caysañ gibi asker hazırlayıp,

Ombunu çaap on aldı,
Al emes, tömön köp ogoygo kol saldı.
Kara közdön miñdi aldı,
Bilge cüktöp dilde aldı.
Kırk eki san kol cınap,
Kırk eki san kişige
Altından tondu mol cınap.
Zor Manasın kan kılıp,
Kasıettüü can kıldı.
«Kalk buylası Kanıkey
Kantip anday kılsın dep,
Erkek kiymin uyalbay
Ne beti menen kiysin dep,
Kargan atın cetelep,
Çabamın – dep cürsün», dep.
Ardıkkandan ölö albay,
Öz canın özü kıya albay,
Kan Temirdin altın tak,
Ortosunda çınar bak,

Ombu'yu vurup on aldı,
Dahası, aşağıdaki nice Ogoy'a el saldı.
Kara gözlüden binini aldı,
File yükleyip altın aldı.
Kırk iki tümen asker toplayıp,
Kırk iki tümen kişiye,
Altından kaftanı bol toplayıp.
Ulu Manas'ını han kılıp,
Kutlu bir can kıldı.
«Halkın yuları Kanıkey,
Nasıl öyle yapar ki?» diye,
«Erkek giyimini utanmadan,
Ne yüzle giyecek ki?» diye,
«Kocamış atını yedekleyip,
'Koştururum' diye gezsin ha!» diye.
Arlanıp da ölemeden,
Öz canına kıyamadan,
Han Temir'in altın tahtı,
Ortasında çınar bağı,

Kırk cıl suuga çılasa,
Kıltayıp çeti oñbogon,
Seksen cılı çılasa,
Serpilip çirip koybogon,
Altın türdüü kilemdin
Altımışı saluulu,
Temir kandın munara
Karooldun cayın suraba.
Buzulgan elden kep ugup,
Buulugup ketti Temir kan.
Karooldon çıgıp karasa,
Bayakı, kayran bala Kanıkey
Oloñdoy çaçtı bek kurçap,
Töbösünö tüyüptür,
Ok ötpögön coo-carak
Baarın katar kiyiptir.
Kılıç, balta, ayzasın
Ordu-ordunça iliptir.
Kara bolot Zulpukor

Kırk yıl suya bastırsan,
Kenarı zerre solmayan,
Seksen yılı bastırsan,
Esneyip çürümeyen,
Altın işli kilimin,
Altmışı serili,
Temir hanın minaresi —
Gözcü yerinin halini hiç sorma.
Azgın halktan söz duyup,
Boğulup öfkelendi Temir han.
Gözcü kulesine çıkıp baksa,
Hani o, yazık evlat Kanıkey,
Yele gibi saçı sıkı sarıp,
Tepesine düğümlemiş,
Ok geçmez cenk pusatını,
Hepsini sıra sıra giymiş.
Kılıcını, baltasını, mızrağını,
Yerli yerince asmış.
Kara çelik Zulpukor'u,

Bilekke kınay çalıptır.
Eki mizdüü Aktinte,
Kınınan suurup alıptır.
Erkek kiymin kiyiptir,
Segiz kan curtun tebelep,
Bayakı, Kanıkey balam cürüptür.
Belgilüü Manas şeriñ cok.
Körgöndün köönü bölünöt,
Ar müçösün karasañ
Ötüp ketken küyöösü
Manas kança körünöt.
Oozunan kök calın
Oktos berip şırkırap,
Kaalgaday kayran tiş
Taruudaydan bırkırap.
Kak aldınan kelgeni
Kak carılıp dırkırap,
Salam aytıp çurkurap.
Ayabay dümök salıptır,
«Kulunum balam Kanıkey,
Altımış asıy Taytoru

Bileğine sıkıca bağlamış.
İki ağızlı Aktinte'yi,
Kınından sıyırıp almış.
Erkek giyimini giymiş,
Sekiz han yurdunu çiğneyip,
Hani o Kanıkey kızım geziyormuş. Ünlü
Manas arslanın yok.
Görenin yüreği bölünür,
Her uzvuna baksan,
Göçüp giden güveyi,
Manas nice nice görünür.
Ağzından gök alev,
Şaha kalkıp fışkırıp,
Kapı kanadı gibi güzelim dişler,
Darı gibi kıvılcım saçıp.
Tam önünden gelenler,
İkiye yarılıp titreşip,
Selam verip çığrışıp.
Amansız kargaşa koparmış,
«Kulunum, yavrum Kanıkey,
Altmış yaşındaki Taytoru'yu,

Çabamın dep cetelep,
Kulunum balam Kanıkey,
Dolunu Kuday alkap salıptır
Kanıkeydi körgöndö,
Kan emespi Temir kan
Körüp alıp tardıktı,
Köp bek keyip ardıktı.
«Kanıkey mınday bolgon soñ,
Kim uşunday bolboyt»,– dep,
Kolun bulgap sabılıp,
Kanıkeyge taarınıp:
«Ey, Kanıkey kulunum,
Atıñdın oozun bura tur,
Abiyirim ketti Kanıkey,
Aldıñkı cerge tura tur!
Ötkörö başıñ barında
Kulunum, özöngö boyloy konboçu,

«Koştururum» diye yedekleyip,
Kulunum, yavrum Kanıkey,
Yamanı Tanrı kutlayıvermiş —
Kanıkey'i gördüğünde,
Han değil mi, Temir han,
Görünce bu darlığı,
Aşağılanmaya pek yerindi.
«Kanıkey böyle olduktan sonra,
Kim böyle olmaz ki?» diye,
Elini sallayıp çırpınıp,
Kanıkey'e gücenip:
«Ey Kanıkey, kulunum,
Atının başını çevire dur,
Şerefim gitti, Kanıkey,
Önündeki yerde dura dur!
Değerli başın sağ iken,
Kulunum, vadi boyuna konmayıver,

Ölörman katın dedirtip,
Oy, Kanıkey kulunum,
Kalkka şıldıñ bolboçu!
Bel baylagan beliñ cok,
Beren balam Kanıkey,
Begireek atıñ çabuuçu
Beleste turçu kıykırıp,
At çabam dep, Kanıkey
Buzulbaçı cönü cok.
Dogurunup Kanıkey,
Köp altın sanap tappaçı,
Köp kanga şıldıñ bir bolup,
Kulunum, Taytoruñdu çappaçı.
Ötkörö başıñ barında
Özöngö boyloy konboçu,
Ölörman katın dedirtip,
Kagılayın Kanıkey,
Sen kalkka şıldıñ bolboçu!
Sen balam, bel baylagan beliñ cok,
Bekitilüü ceriñ cok,
Bet algan cerdi tındırgan,

«Gözü dönmüş kadın» dedirtip,
Ey Kanıkey, kulunum,
Halka maskara olmayıver!
Bel bağladığın dayanağın yok,
Yiğit kızım Kanıkey,
Beyce atını koşturuverecek,
Yamaçta durup haykıracak —
«At koştururum» diye, Kanıkey,
Yok yere azmayıver.
Kabadayılanıp, Kanıkey,
Çok altını sayıp durmayıver,
Nice hana maskara olup,
Kulunum, Taytoru'nu koşturmayıver.
Değerli başın sağ iken,
Vadi boyuna konmayıver,
«Gözü dönmüş kadın» dedirtip,
Kurban olayım Kanıkey,
Sen halka maskara olmayıver!
Sen, kızım, bel bağladığın dayanağın yok,
Sağlama alınmış yerin yok,
Yöneldiği yeri sindiren,

Kayaşayak bergendi
Karmap alıp sındırgan,
Kabılan Manas şeriñ cok,
Senin, at çaba turgan cönüñ cok,
Ardanıp cürgön baykuşuñ
Aykırıp süröön saluuçu
Ak coltoy kırgız eliñ cok.
Cesir cürüp, kulunum,
Celikpegin cönü cok.
Oy, Kanıkey kulunum,
Irıska tuugan çunagım,
Segiz cüz tütün kolunda
Kanıkey, can kordugun tarttıñbı?
Karçıgaga cegizdiñ,
Tört tülüktün baarı bar,
Kanıkey, mal kordugun tarttıñbı?
Kaçıp kelsem Bukarga

Karşılık verip dikleneni,
Yakalayıp kıran,
Kaplan Manas arslanın yok,
Senin at koşturacak halin yok,
Arlanıp gezen zavallın,
Haykırıp destek nara atacak,
Ayağı uğurlu Kırgız elin yok.
Dul gezerken, kulunum,
Yok yere coşmayasın.
Ey Kanıkey, kulunum,
Rızka doğmuş haşarım,
Sekiz yüz hane elinde,
Kanıkey, can horluğu mu çektin?
Atmacaya yedirdin,
Dört tür malın hepsi var,
Kanıkey, mal horluğu mu çektin?
Kaçıp gelince Bukar'a,

	Oy, Kanıkey, kulunum,	*Ey Kanıkey, kulunum,*
	Arkar atsa bözdöp al,	*Arkar vurulsa payını al,*
	Alakanday Bukardan	*Avuç kadar Bukar'dan,*
	Kan başım menen men özüm	*Han başımla ben kendim,*
	Tört tulpar çaptım közdöp al.	*Dört tulpar koşturdum, gözleyiver.*
	Özüm çaptım Aktulpar	*Kendim koşturdum Aktulpar'ı,*
	Çıgıp kelse Aktulpar	*Önde gelirse Aktulpar,*
14370	Baş baygesin özüñ al,	*Baş ödülünü kendin al,*
	Başı menen koşup al.	*Kendisiyle birlikte alıver.*
	Şaatemir çaptı Çoñküröñ,	*Şaatemir koşturdu Çoñküröñ'ü,*
	Ismayıldın Çoñkaşka,	*Ismayıl'ın Çoñkaşka'sı,*
	Kölöykandın Karakaşka argımak,	*Kölöykan'ın Karakaşka küheylanı,*
	Eköönü taştap biröönü al.	*İkisini bırak, birini al.*
	Kimisi çıgıp kelse da	*Hangisi önde gelse de,*
	Başı menen, baş baygesin takır al, Baş baygesin alganda	*Başıyla birlikte baş ödülünü tümden al, Baş ödülünü aldığında,*
	Men senden at talaşsam oñboyun!	*Ben senden at kapışırsam onmayayım!*
	Senden bayge talaşsam,	*Senden ödül kapışırsam,*
14380	Oy, Kanıkey, kulunum,	*Ey Kanıkey, kulunum,*
	Din busurman bolboyun!	*Dini bütün Müslüman olmayayım!*
	At baylagan mamıday	*At bağlanan kazık gibi,*
	Takır bolup keteyin,	*Kupkuru çıplak kalayım,*
	Birdigin bilbey Kudaydın	*Tanrı'nın birliğini bilmeden,*
	Balam, kapır bolup keteyin.	*Kızım, kâfir olup gideyim.»*
	Atası cesir degen soñ,	*Babası «dul» dedikten sonra,*
	Arduu ceñeñ Kanıkey	*Arlı yengen Kanıkey,*
	Ardanbay kantip turuuçu.	*Arlanmadan nasıl dursun?*
	Argımak calduu taykuşuñ,	*Küheylan yeleli talihsizin,*
14390	Aykölünön ayrılıp,	*Ayköl'ünden ayrılıp,*
	Atası cesir degende,	*Babası «dul» deyince,*
	Murdunun suusun tarta albay,	*Burnunun suyunu çekemeden,*
	Közünün caşın arta albay,	*Gözünün yaşını silemeden,*
	Say-söögü bölünüp,	*İliği kemiği sızlayıp,*
	Közünün caşı tögülüp,	*Gözünün yaşı dökülüp,*
	Kanıkey turup munu aytat:	*Kanıkey durup şunu söyler:*
	«Karkıra degen kayran kuş	*«Karkıra denen yazık kuş,*
	Kapaga malgan kayran can	*Kedere batmış yazık can,*
	Atama cesir degizdiñ.	*Babama «dul» dedirttin.*

Kuunu kuşka cegizdiñ,
Kurup turgan canımdı
Atama cesir degizdiñ.
Oñbogon atam oñboduñ,
Cesir dep koşo kordoduñ.
Kagılayın, atake,
San cıyılgan top bele,
Samarkan, Bukar bul şaarda
Elinen çoguu ayrılgan
Mençelik cesir cok bele?!
Ata, kagılayın, atake,
Aktulpar çapsañ, al çıksa,
Maldan ölgön men kançık
Ne murazga ceteyin,
Tozbo, ata, columdu,
Koe ber, ata, kolumdu.
Taalayga bütkön mal ele,
Uşul turgan Bukarga
Taytorum çaap keteyin.
Kimder süyüp koyçu eken
Mendey cesir katındı,
Tölgö kılıp körömün
Taytoru külük atımdı!

Kuğuyu kuşa yedirdin,
Kuruyup duran canımı,
Babama «dul» dedirttin.
Onmadık babam, onmadın,
«Dul» diye üstelik horladın.
Kurban olayım, babacığım,
Sayısız derilmiş kalabalıkta,
Samarkan'da, Bukar'da, bu şehirde,
Elinden toptan ayrılmış,
Bencileyin dul yok muydu?!
Ata, kurban olayım, babacığım,
Aktulpar'ı koşturup o çıkarsa,
Malından olmuş ben kancık,
Hangi murada ereyim?
Kesme, ata, yolumu,
Bırakıver, ata, kolumu.
Talihe doğmuş maldı bu,
Şu duran Bukar'da,
Taytoru'mu koşturup geleyim.
Kimler sever ki acep,
Benim gibi dul kadını —
Fal diye sınayıp görürüm,
Taytoru yürük atımı!

Belekke çapçu Taytoru
Belgilüü külük mal ele,
Beren töröm ölgöndö,
Beypaydı bu baş körgöndö,
Abıke, Köböş altı aram
Ayköldön kalgan san düynö
Kamçıga çenep bölgöndö,
Karandı bu baş körgöndö,
Kasıettüü can ele,
Katagandın kan Koşoy
Uşu Taytorum asalap bergen mal ele.
Oydo bir can kalgan cok.
Asıyın sanap kelgende.
Altımışka toldu ele.
Uşu bıyıl Taytorum

Armağanına koşulan Taytoru,
Ünlü yürük bir maldı,
Yiğit töröm öldüğünde,
Bu baş perişanlık gördüğünde,
Abıke, Köböş, altı haram,
Ayköl'den kalan sayısız malı,
Kamçıyla ölçüp böldüğünde,
Bu baş kara günü gördüğünde,
Kutlu bir candı,
Katagan'ın hanı Koşoy,
Şu Taytoru'mu armağan diye vermişti.
Ovada tek can kalmadı.
Yaşını sayıp geldiğinde,
Altmışa dolmuştu.
Şu bu yıl Taytoru'm,

Altımış asıy boldu ele.
Astıga kelse Torumdun
Baş baygesin bölömün,
Artta kalsa Taytoru
Sizge cesir degizbey,
Acaldan murun ölömün!
Argımak atım barında
Atake, arga cügön katpaymın,
Aykölüm, kırgız bizdin el,
Arbagı karap turganda,
Arbagım sartka satpaymın,
Atımdı çappay catpaymın.
Segiz kan curtuñ cıyıp koy,
Eselek eliñ tıyıp koy
Oñbogon biröö oñboso,
Atımdın colun torgoso,
Ayabaymın canımdı,
Bügün tögöm kanımdı!
Atıma biröö katılsa,
Colunan karmap alamın,
Col üstünö süyrötüp,
Kurmandıkka çalamın.
Ötkörö ittik kılganın,
Başın kesip alamın,
Kaarlanıp küçösöm

Altmış yaşına gelmişti.
Öne gelirse Toru'mun,
Baş ödülünü bölüşürüm,
Geride kalırsa Taytoru,
Size «dul» dedirtmeden,
Ecelden önce ölürüm!
Küheylan atım varken,
Babacığım, boyun eğip gem vurmam,
Ayköl'üm, Kırgız bizim el,
Ruhu bakıp dururken,
Ruhumu Sart'a satmam,
Atımı koşturmadan yatmam.
Sekiz han yurdunu topla,
Akılsız elini dizginle,
Onmadık biri onmayıp,
Atımın yolunu keserse,
Esirgemem canımı,
Bugün dökerim kanımı!
Atıma biri sataşırsa,
Yolundan yakalarım,
Yol üstünde sürükleyip,
Kurban diye keserim.
Aşırı itlik edenin,
Başını kesip alırım,
Öfkelenip coşarsam,

Dañgıttarga caramın!» –
Dep, oşondo munu aytıp,
Kara caak ak kamçı
Karmay kalıp imerip,
Kañ degize Torunu
Takımga tartıp ciberip.
Cerdin cüzün uratıp,
At ayda! – dep bakırıp,
Bukarga kirdi çuratıp.
Oydu közdöy bakırdı,
Toonu közdöy bakırsa,
Toodo bir can kalgan cok.
Kaardanıp bakırıp,

Kudurmuş itlere de yeterim!» —
Deyip, o zaman bunu söyleyip,
Kara kabzalı ak kamçıyı,
Kavrayıp çevirip,
Şak dedirtip Toru'nun,
Sağrısına indiriverip.
Yerin yüzünü sarsıp,
«At sür!» diye bağırıp,
Bukar'a girdi dörtnala.
Ovaya doğru bağırdı,
Dağa doğru bağırınca,
Dağda tek can kalmadı.
Öfkelenip bağırıp,

Kalıñ eldin baarısın
Kayran eneñ Kanıkey
Aydap kirdi sapırıp,
Sapırıp aydar sebebi –
Arka çaçın on bölüp,
Örgön ceñeñ emespi,
Çoñduk menen kandıktı
Çoñ töröñdün barında
Körgön ceñeñ emespi.
Badışası Manas kan,
Törö bolgon emespi.
Barça curtka Kanıkey
Badışası barında
Ene bolgon emespi.
Kan Kökötöy aşında,
Kalıñ cıyın başında,
Oozu tüktüü orustun
On uruusu kelgende,
Kızıl çoktuu kıtaydın
Kırk uruusu kelgende,
Kalayıktı cıyganda,
Kapır menen busurman
Karçılaşıp turganda,
Kırk caysañdın baarısın
Art cagınan cürgüzüp,

Aalam curttun baarına
Oşondo katın Kanıkey
Arslandıgın bilgizip,
Kızıl çoktuu kıtaydın
Kırk uruusun beş bölüp,
Konok kılgan emespi.
Ebi menen eldi alıp,
Eptep curüp cerdi alıp,
Aş başkarıp, eldi alıp
Körgön ceñeñ emespi.
Altı san adam bir kelsin
Bir kişidey tamaktı
Bergen ceñeñ emespi.

Kalabalık halkın hepsini,
Yazık anan Kanıkey,
Sürüp girdi savurup,
Savurup sürmesinin sebebi:
Arka saçını ona bölüp,
Ören yengen değil mi,
Büyüklüğü ve hanlığı,
Büyük törön varken,
Görmüş yengen değil mi?
Padişahı Manas han,
Törö olmuş değil mi?
Bütün yurda Kanıkey,
Padişahı varken,
Ana olmuş değil mi?
Han Kökötöy'ün aşında,
Kalabalık toyun başında,
Ağzı tüylü Rus'un,
On boyu geldiğinde,
Kızıl püsküllü Hıtay'ın,
Kırk boyu geldiğinde,
Ahaliyi topladığında,
Kâfir ile Müslüman,
Karşı karşıya dururken,
Kırk caysañın hepsini,
Ardı sıra yürütüp,

Âlem yurdunun hepsine,
O zaman kadın Kanıkey,
Arslanlığını bildirip,
Kızıl püsküllü Hıtay'ın,
Kırk boyunu beşe bölüp,
Konuk etmiş değil mi?
Ustalıkla eli kazanıp,
Yolunu bulup yeri alıp,
Aş yönetip, eli kazanıp,
Görmüş yengen değil mi?
Altı tümen adam bir gelse,
Bir kişilikmiş gibi yemeği,
Veren yengen değil mi?

Ay-aalamdın baarısın	*Ay-âlemin hepsini,*
Bilgen ceñeñ emespi,	*Bilen yengen değil mi?*
Aykölü Manas barında,	*Ayköl'ü Manas varken,*
Kan başkarıp kalıktı	*Hanlığı yönetip ahaliyi,*
Bilgen ceñeñ emespi.	*Bilen yengen değil mi?*
Taalim alıp Manastan,	*Manas'tan talim alıp,*
Dalaydı körgön ceñekeñ,	*Niceyi görmüş yengeciğin,*
14520 Oydu közdöp bakırsa,	*Ovaya doğru bağırınca,*
At ayda! – dep çakırsa,	*«At sür!» diye çağırınca,*
Oydo bir can kalgan cok,	*Ovada tek can kalmadı,*
Toonu közdöp bakırsa,	*Dağa doğru bağırınca,*
At ayda! – dep çakırsa,	*«At sür!» diye çağırınca,*
Toodo bir can kalgan cok	*Dağda tek can kalmadı.*
Oşondo ceñeñ dolunun	*O zaman yaman yengenin,*
Ölgön menen arman cok.	*Ölse bile hasreti yok.*
At çabuuçu talapker,	*At koşturacak istekli,*
At baylagan zayapker	*At bağlayan hevesli,*
14530 Col-coldorun tötölöp,	*Yollarını kestirip,*
Colu bolsun segiz kan	*Yolu açık olsun, sekiz han,*
At-attarın cetelep	*Atlarını yedekleyip,*
Arkı-terki basışıp,	*Bir aşağı bir yukarı yürüşüp,*
Aha-ahalaşıp şaşışıp.	*Aha-ahalaşıp telaşlaşıp.*
On başılar oroktop,	*Onbaşılar dolanıp,*
Elüü başı kocoktop,	*Ellibaşı söylenip,*
Ordoluu şayık kök cökör	*Otağlı şeyhi, gök maiyeti,*
Orçunu Kokon, Margalañ,	*Ağırlığı Kokon, Margalañ,*
Ancıyandın Sınçıbek,	*Ancıyan'ın Sınçıbek'i,*
14540 Kokonduktun Kuşbegi,	*Kokonlunun Kuşbeği,*
Miñgeni aygır at bolup,	*Bindiği aygır at olup,*
Bukardın içi sart bolup,	*Bukar'ın içi Sart dolup,*
Miñgeninin baarı aygır,	*Bindiklerinin hepsi aygır,*
Condogusu mından köp,	*Çıplak sırtlısı bundan çok,*
Dalayının eeri cok,	*Nicesinin eyeri yok,*
Cip kuyuşkan, cip oloñ,	*İp kuskunlu, ip kolanlı,*
Çomdogusu mından köp,	*Semerlisi bundan çok,*
Kelgenderde akıl cok,	*Gelenlerde akıl yok,*
Attarının baarı aygır,	*Atlarının hepsi aygır,*
14550 Kuyuşkanı takır cok,	*Kuskunu hepten yok,*

Argımagın çepeytip,
Kök kepiçin tepeytip,
Alı kalbay şaşışıp,
Çubatuuga basışıp.
Segiz kandın eli eken,
Cıyılgan adam köp eken,
Ayzanın başı çabışıp,
Adamdın başı kagışıp,
Ceek tartıp kılkıldap,
Cergeleşip bılkıldap,
Bukardın içi bılkıldap,
Kıcıldagan can bolup,
Bukardın içi çañ bolup,
Topurak uçup, toz kaptap,
Bukardın için el kaptap.
Karasa közgö ilinbey,
Kayda ekeni bilinbey,
Toptoltura el kaptap,
Tolup curtu keldi ele,
Katın da bolso momınday,
Kan emespi Kanıkey
Kalıñ eldin içine
Buyruk kıla berdi ele:
«Attı katka salgıla,
At esebin algıla,
Mintip önör tapkıla,
Attı katka bir salıp,

Küheylanını hoplatıp,
Gök pabucunu tepiştirip,
Gücü kalmadan telaşlaşıp,
Geçit yerine yürüşüp.
Sekiz hanın eliymiş,
Toplanan adam çokmuş,
Mızrağın ucu çarpışıp,
Adamın başı tokuşup,
Saf tutup kaynaşıp,
Yan yana dizilip kımıldaşıp,
Bukar'ın içi kaynaşıp,
Kaynayan canlarla dolup,
Bukar'ın içi toz olup,
Toprak uçup, toz kaplayıp,
Bukar'ın içini el kaplayıp.
Baksan göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez,
Tıka basa el kaplayıp,
Dolup yurdu gelmişti,
Kadın da olsa böylesine,
Han değil mi Kanıkey,
Kalabalık halkın içine,
Buyruk verip durdu:
«Atları deftere yazın,
Atların sayısını alın,
Böylece usul bulun,
Atları deftere bir yazıp,

Andan kiyin çapkıla.
Bul akıldı albasañ,
Mintip attı çappasañ,
Argımaktan at ölüp,
Azamattan er ölüp,
Ayıbı caman bolbosun»,–
Bul buyruktu kıldı ele.
Asıl ceñeñ Kanıkey
Atka miner ıktuunu,
Azamattan mıktuunu,
Baarın katar cıydı ele.

Ondan sonra koşturun.
Bu aklı almazsanız,
Böyle at koşturmazsanız,
Küheylandan at ölüp,
Yiğitlerden er ölüp,
Ayıbı kötü olmasın» —
Bu buyruğu vermişti.
Asil yengen Kanıkey,
Ata binmede ustayı,
Yiğitlerden sağlamını,
Hepsini sıra sıra topladı.

Katındıgın bilbesten,
Kalayık tilin aldı emi:
«Kandın kanı eken,– dep,
Oşonçoluk kalayık,
Ceñekeñdey doluga
Añ-tañ kalıp kaldı emi.
Kıymıldagan can boldu,
Bukardın içi çañ boldu.
Bukardagı Moldosan
Artık katçı bala eken,
At kattagan al boldu.
Bir ubakta karasa,
Ak kagazga kat tolgon,
Katın okup karasa,
Bukarga çapçu külük at
Altı cüz kırk üç at bolgon. Keregesi agaçtan,
Oşondo, asıl ceñeñ Kanıkey, Tüp atası Alayçan,
«Ay karañgı bolgondo
Tünüm kanday bolot,– dep,
Aydarkandın Kökçösü,
Artta kalsa Taytoru
Künüm kanday bolot,– dep,
Sarı-Arkanı caylagan,
Bel baylagan belim cok,
Bu cerde kırgız elim cok,
Külüktörü kulaça,
Uşunday beleñ, düynö bok».
Mañdayı kaşka tumarça,
Bu düynödö sözü açık,
Ölmöyünçö ceñekeñ,
Artık sınçı közü açık.
«Oozdugu temirden,

Çaynaşçu külük bar beken?
Ör cerde öpkö suuruşup,
Kuday, karmaşçu külük bar beken?

Kadınlığını bilmeden,
Ahali sözünü dinledi:
«Hanların hanıymış» diye,
Onca ahali,
Yengeciğin gibi yamana,
Şaşıp hayran kalıverdi.
Kıpır kıpır can oldu,
Bukar'ın içi toz oldu.
Bukar'daki Moldosan,
Usta kâtip bir gençmiş,
Atları kaydeden o oldu.
Bir vakit baksa,
Ak kâğıda yazı dolmuş,
Yazısını okuyup baksa,
Bukar'da koşacak yürük at,
Altı yüz kırk üç at olmuş. Keregesi ağaçtan,
O zaman, asil yengen Kanıkey: Kök atası Alayçan,
«Ay karanlık olduğunda,
Gecem nasıl olur?» diye,
Aydarkan'ın Kökçö'sü,
Geride kalırsa Taytoru,
«Günüm nasıl olur?» diye,
Sarı-Arka'yı yurt edinen,
Bel bağladığım dayanağım yok,
Bu yerde Kırgız elim yok,
Yürükleri kula donda,
Böyle miydin, boktan dünya!»
Alnı sakar, muskaca,
Bu dünyada sözü açık,
Ölmedikçe yengeciğin,
Üstün sınçı, gözü açık.
«Ağızlığı demirden,

Dişleyip kapışacak küheylan var mı ki?
Yokuşta ciğeri sökülürcesine,
Tanrım, tutuşup yarışacak küheylan var mı ki?

Adırmak, beles, kumayda
Tanaşçu külük bar beken?
Amızga çurkap aldıdan
Talaşçu külük bar beken?»
Dep oşontüp, Kanıkey
Beldi bekem kurçanıp,
Akborçuktu bir salıp,
Arman menen söz salıp,
Çubap catkan tulparga
Baykap turdu köz salıp.
Baarı tulpar köykaşka,
Baykas kılıp kaldı emi,
Altı cüz kırk üç tulpardın
Biröönü koyboy ceñekeñ
Baarın sınap aldı emi.
Akborçuk oozun burdu ele,
Abaylap tiktep turdu ele.
Üç cüzdün uulu kazaktan,
Kañdılardın kanınan,
Sarı-Arkanı cerdegen,
Salmaktuu kıyın er degen,
Taruusun taştay aktagan,
Katının kızday maktagan,
Kök ötüktün ökçösü,
Kökçönün uulu Ümötöy.
San külügün baylagan.
Ketmen sooru, keñ tuyak
Baarı-cogu tulparça.
Segiz kandın biri eken,
At çabam dep al kelgen,

Engebede, belde, kumsalda
Boy ölçüşecek küheylan var mı ki?
Namus uğruna koşup en önde
Çekişecek küheylan var mı ki?»
Böyle deyip Kanıkey,
Belini sıkıca kuşanıp,
Akborçuk'a bir kamçı vurup,
Hasret ile söze girip,
Sıra sıra geçen tulparlara
Dikkatle bakıp göz gezdirdi.
Hepsi tulpar, hepsi seçkin,
Hepsini süzüp durdu işte,
Altı yüz kırk üç tulparın
Birini bile bırakmadan yengen,
Hepsini sınayıp gördü işte.
Akborçuk'un ağzını çevirmişti,
Dikkatle bakıp durmuştu.
Üç yüzün oğlu Kazak'tan,
Kañdıların hanı soyundan,
Sarı-Arka'yı yurt edinen,
Ağırbaşlı, yaman er denen,
Darısını taş gibi ağartan,
Karısını kız diye öven,
Gök çizmenin ökçesi,
Kökçö'nün oğlu Ümötöy.
Sayısız küheylan bağlamıştı.
Çapa sağrılı, geniş tırnaklı,
Varı yoğu tulpar soylu.
Sekiz handan biriymiş,
At koşturayım diye o gelmiş,

Anın atı canakı,
Ber cagına köz salsa,
Ancıyandan keliptir
Kara bayır kazanat.
Tömönkü, keñ Alaydan keliptir
Saysaylap cünü bölünüp,
Kalbır öpkö, cez bilek.
Keñ Kırımdan keliptir

Onun atı demin görülen,
Beri yanına göz atsa,
Ancıyan'dan gelmiştir
Kara bayır bir kazanat.
Aşağıdan, geniş Alay'dan gelmiştir
Tüyü yer yer bölük bölük,
Kalbur ciğerli, tunç bilekli.
Geniş Kırım'dan gelmiştir

Kulca moyun tögörök,
Ceti-Suudan keliptir
Kaman sooru, ükü ayak.
Çambıl-Belden keliptir
Teke coomart argımak.
Keñ Kaşkardan keliptir
Kıska moyun, tuuçunak.
Kee bir tulpar keliptir
Kara moyun kazanat.
Kee bir tulpar keliptir
Kalbır öpkö, cez bilek.
Kara bolot oozduk
O Kuday, çaynaşçudan keliptir. A
Kuday, baş baygesin alat ko!
Altı kün tınbay, suu içpey
Karmaşçudan keliptir.
Keñ kökürök, taykı cal
Köykaşkadan keliptir.
Kelişimdüü çoñ tulpar
Bir başkadan keliptir.
Al attardı körgöndö,
Argımak calduu taykuşum
Çın Kudayga calınıp,
Çırkırap ıylayt baykuşum.
Iylap ceñeñ sabılıp,
Bir Kudayga calınıp,
Bere kör – dep, söz salıp,
Taytoruga köz salsa:
Oñ kulagın capırıp,
Kara cerdin kırtışın
Töbösünö sapırıp,
Kalgan eken Taytoru.
Kara bolot oozduk

Dağ koçu boynulu, yusyuvarlak,
Ceti-Suu'dan gelmiştir
Yaban domuzu sağrılı, baykuş ayaklı.
Çambıl-Bel'den gelmiştir
Teke gibi cömert bir argımak.
Geniş Kaşkar'dan gelmiştir
Kısa boynulu bir tuuçunak.
Kimi tulpar gelmiştir,
Kara boynulu kazanat.
Kimi tulpar gelmiştir,
Kalbur ciğerli, tunç bilekli.
Kara çelik gemini
Ey Tanrım, çiğneyip duranlardan
gelmiştir. Ah Tanrım, baş ödülü alır ya!
Altı gün durmadan, su içmeden
Direnip koşanlardan gelmiştir.
Geniş göğüslü, kısa yeleli,
Seçkin akıtmalılardan gelmiştir.
Endamlı büyük tulpar
Bir başka diyardan gelmiştir.
O atları görünce,
Küheylan yeleli garibim,
Gerçek Tanrı'ya yalvarıp,
Çığlık çığlığa ağlar zavallım.
Ağlayıp yengen çırpınarak,
Bir Tanrı'ya yalvarıp,
Ver n'olur — deyip yakarıp,
Taytoru'ya göz atsa:
Sağ kulağını yatırmış,
Kara yerin toprağını
Tepesine savurmuş,
Öylece durur Taytoru.
Kara çelik gemini

Kömköygö kakkılap,
Tal cibektey kuyrugun
Çatkayakka çapkılap,
Kalgan eken Taytoru,
Arkarday közü körünüp,

Gırtlağına vura vura,
Dal ipek gibi kuyruğunu
Apış arasına çarpa çarpa,
Öylece durur Taytoru,
Gözü dağ koyunu gözü gibi görünüp,

Kalgan eken Taytoru.
Başın şilteyt canıbar
Köküldü kökkö zırgıtıp,
Tuyagın cerge mılgıtıp,
Kalgan eken Taytoru.
«Çirkin, menin mañday söögüm
kaykı ele,
Badışam közü ötköndö
Kün körörüm taykı ele.
Oşo taykıraak şorum bolboso,
Uşu bügün Taytorum
Başın cerge salat ko,
Uşu turgan Bukardın
Bagımdı Kuday açat ko,
İçim tolgon köp küyüt
Bügün Kuday çaçat ko!
Bolboso, artta kalıp Taytoru
Ardıkkan boydon Kanıkey
Ardanıp beybak ölöt ko!
Arman menen bu katın
Kıyamat cüzün köröt ko,
Tilegenim bir Kuday,
Bolboso, Taytorum çıgıp kelet ko!
Özöndüü dayra-bulaktı,
Ölgöndö körgön çunaktı,
Bügün enesi şorduu köröt ko!»
Köödöngö batpay köp sanaa,
Uşunu aytıp eneñdin
Közünün caşı on talaa.
«Ay karañgı bolgondo
Tün emine bolot,– dep,
Artta kalsa Taytoru

Öylece durur Taytoru.
Başını savurur o mübarek,
Perçemini göğe fırlatıp,
Tırnağını yere gömüp,
Öylece durur Taytoru.
«Ah, benim alın kemiğim
çukurmuş meğer,
Padişahım göçüp gittiğinde
Gün görmem kısa imiş.
O kısacık kara bahtım olmasa,
İşte bugün Taytoru'm
Başını öne verip koşar ya,
Şu duran Bukar'da
Bahtımı Tanrı açar ya,
İçime dolan nice kaygıyı
Bugün Tanrı dağıtır ya!
Yoksa, arkada kalıp Taytoru,
Yasa boğulan Kanıkey
Utancından bahtsız ölür ya!
Hasretiyle bu kadın
Kıyametin yüzünü görür ya,
Dilediğim bir Tanrı'dandır,
Yoksa Taytoru'm öne çıkıp gelir ya!
Vadili ırmağı, pınarı,
Ölürken gördüğüm yavrucağı,
Bugün bahtsız anası görür ya!»
Göğsüne sığmaz nice kaygı,
Bunu deyip ananın
Gözünün yaşı on dere oldu.
«Ay karanlığa gömülünce
Gece nice olur, — deyip,
Arkada kalırsa Taytoru,

Ee Kuday, kunü emine bolot,– dep?!
Dep, oşontüp, munu aytıp,
Kimder süyüp koyçu ele
Mendey cesir katındı,
Tölgögö çaptım, o Kuday,
Taytoru külük atımdı.

Ey Tanrım, günü nice olur, — deyip?!
Deyip, böylece bunu söyleyip,
Kimler sever ki
Benim gibi dul kadını,
Kader falına koşturdum, ey Tanrım,
Taytoru küheylan atımı.

Astıga kelseñ buudanım,
Cetimimdi körörmün,
Artta kalsañ Taytoru
Cetesiz kandı tögörmün.
Argımakka cal taykuş,
Aylanayın Taytoru,
Aylımdan azgan men baykuş.
Belgilüüm cok, belim cok,
Bekem seni sürööçü
Belgilüü kırgız elim cok.
Kaçıp kirer tokoy cok,
Karaan kılıp turganga,
Kanımdan kalgan ogoy cok.
Kagılayın Taytorum,
Arbıtıp arış ala kör!
Araanday oozuñ açа kör,
Kagılayın buudanım,
Ceriñdi taktap basa kör!
Tegi kurgan başımdı
Telik kuşka cegizbe,
Artta kalıp Taytoru,
Uşu turgan Bukarga
A Kuday, tentigen katın degizbe!
«Uşu turgan Eşendi
Uparak* kılba sözümdü,
Uyat kılba özümdü,
Kürmöp koybo alımdı,
Küygüzö körbö canımdı.
Altı sapar buudanım,
Dürbü salıp körörmün
Altoondo Torum kelbeseñ,
Acaldan murun ölörmün.
Artta kalsañ camanat,
Alda taala Kudayga
Tabış kıldım amanat»,–

Öne gelirsen küheylanım,
Yetimimi görürüm,
Arkada kalırsan Taytoru,
Soysuz kanı dökerim.
Küheylan yelesi kısa garip,
Kurban olayım Taytoru,
Obasından düşmüş ben zavallı.
Belli kimsem yok, belim yok,
Seni var gücüyle destekleyecek
Şanlı Kırgız halkım yok.
Kaçıp sığınacak orman yok,
Arka olup duracak,
Hanımdan kalma yakınım yok.
Kurbanın olayım Taytoru'm,
Adımını sıklaştırıp aç n'olur!
Ağzını ejder gibi aç n'olur,
Kurbanın olayım küheylanım,
Bastığın yeri seçip bas n'olur!
Şu bahtı yıkık başımı
Yırtıcı kuşa yedirme,
Arkada kalıp Taytoru,
Şu duran Bukar'a
Ah Tanrım, serseri kadın dedirtme!
«Şu duran Eşen'e
Sözümü uparak etme,*
Utandırma özümü,
Halimi düğüm düğüm bağlama,
Canımı yakma n'olur.
Altı kez, küheylanım,
Dürbün tutup bakarım,
Altısında da Toru'm gelmezsen,
Ecelden önce ölürüm.
Arkada kalırsan adım kötüye çıkar,
Yüce Allah'a, Tanrı'ya
Seni emanet eyledim»,—

Zarlanıp ıylap çırkırap,
Caratkan calgız Kudayga
Begireek ıylap burkurap,

Sızlanıp ağlayıp çığrışarak,
Yaradan tek Tanrı'ya
Daha beter ağlayıp hıçkırarak,

	Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
	Cooşup turup kaldı emi,	*Yatışıp durakaldı işte,*
	Altı cüz kırk üç tulparga	*Altı yüz kırk üç tulpara*
	Amanat – dep, Torunu	*Emanet — deyip Toru'yu*
	Koşup turup kaldı emi.	*Katıverdi işte.*
	Ceñekeñ Taytoru koşup turdu ele,	*Yengen Taytoru'yu katmıştı,*
14780	Kudayga tobo gana, tobo kıldı ele.	*Tanrı'ya tövbeler, tövbeler kılmıştı.*
	Bukar içi çañ bolup,	*Bukar içi toza boğulup,*
	Kıymıldagan can tolup.	*Kımıldayan canla dolup.*
	Bukardagı Eşen çal	*Bukar'daki Eşen ihtiyar,*
	Altımış balban canında	*Altmış pehlivan yanında,*
	At aydagan al bolup.	*At süren o olup.*
	On başısı oroktop,	*Onbaşıları dönenip,*
	Bakandarı koroktop,	*Sırıkları takırdayıp,*
	Balbandarı barbaktap,	*Pehlivanları kabararak,*
	Baatırları dardaktap,	*Bahadırları kasılarak,*
14790	Böksö col menen çañ salıp,	*Yamaç yolundan toz koparıp,*
	Cürüp çıgıp kelatat.	*Yürüyüp çıkıp geliyor.*
	Baspaçuday attardı	*Yürümez gibi duran atlara*
	Kasadan arı bir koyup,	*Kıyıdan öteye bir vurup,*
	Tiyip çıgıp kelatat.	*Değip çıkıp geliyor.*
	Eşen çaldı körgöndö,	*Eşen ihtiyarı görünce,*
	Cini kaynayt ceñekeñ:	*Öfkesi kaynar yengenin:*
	Karmap alıp soysom beym,	*Yakalayıp kessem mi ki,*
	Kaşayta közün oysom beym.	*Kör edip gözünü oysam mı ki.*
	Colu bolgon Eşendi	*Yolu açık Eşen'i*
14800	Coldon karmap alsam beym,	*Yoldan yakalasam mı ki,*
	Col üstünö süyrötüp,	*Yol üstünde sürükleyip,*
	Dañgıttarga carsam beym.	*Azgın itlere parçalatsam mı ki.*
	Asta aytsam tilim albasa,	*Usulca desem sözümü tutmazsa,*
	Aydaganga baspasa,	*Sürdüğümde yürümezse,*
	Uşu turgan Eşen çal	*Şu duran Eşen ihtiyarı*
	Colunan karmap alayın,	*Yolundan yakalayayım,*
	Coboloñdu salayın.	*Başına belayı salayım.*
	Til albasa bulardın	*Söz dinlemezse bunlar,*
	Colunan karmap alayın,	*Yolundan yakalayayım,*
14810	Kaşayta közün oeyun,	*Kör edip gözünü oyayım,*
	Altımıştay balbanın	*Altmış kadar pehlivanın*

Birөön koyboy soeyun»,–
Dep, oşondo munu aytıp,
Kaardanıp bakırdı,
Er müçölüü ceñekeñ
Altımış balban, Eşendi
Tura tur – dep çakırdı.
«Atañdın körü Eşen çal,
Zamanım ketti, tilimdi al,
Bul sözümö kulak sal,
Altımış balban, Eşen çal,
Birөөñ kalbay baarıñ kel,
Ak sakalduu karıñ kel,
Bu türümdu körbösöñ,
Bu tilimdi albasañ,
Kızıktı menden kördüñör,
Baarı-coguñ öldüñör!
Altımış balban, Eşen çal,
At aydasañ bat ayda,
Attın baarın katuu ayda.
Mından arı aydasañ
Keñ-Bulaktı basasıñ,
Tügöngön toonun tumşugun
Ölbösöñ Eşen aşasıñ.
Arcak cagı munarık
Keñ Bukardın zor Ak-Çiy,
Zor Ak-Çiydi basarsıñ.
Çoñ Ak-Çiydi baskanda
Böyrögü kalıñ or oşol,
Atçan kişi col cürsö
Altı kündük col oşol.
Aşıp-şaşıp barganda
Eer beldey bel oşol.
Ayanbay aydap cürgöndö
Altı kündük cer oşol.
Cana Eşen çal kebim uk,

Cañıla körbö sen oşol.
Al Ak-Çiyge barganda
Tomuktay bolgon toosu cok,

Birini komadan keseyim»,—
Deyip, o anda bunu söyleyip,
Öfkeyle bağırdı,
Er yapılı yengen
Altmış pehlivanı, Eşen'i
Dur bakalım — diye çağırdı.
«Kahrolası Eşen ihtiyar,
Zamanım geçti, sözümü tut,
Bu sözüme kulak ver,
Altmış pehlivan, Eşen ihtiyar,
Biriniz kalmadan hepiniz gelin,
Ak sakallı yaşlınız gelsin,
Bu halimi görmezsen,
Bu sözümü tutmazsan,
İbreti benden görürsünüz,
Varınız yoğunuz ölürsünüz!
Altmış pehlivan, Eşen ihtiyar,
At sürersen tez sür,
Atların hepsini sıkı sür.
Bundan öte sürersen,
Keñ-Bulak'ı geçersin,
Biten dağın burnunu,
Ölmezsen Eşen, aşarsın.
Öte yanı pus içinde,
Geniş Bukar'ın ulu Ak-Çiy'i,
Ulu Ak-Çiy'i geçersin.
Büyük Ak-Çiy'i geçince,
Böğrü kalın bir hendektir o,
Atlı kişi yol alsa,
Altı günlük yoldur o.
Aşıp koşup varınca,
Eyer beli gibi beldir o.
Esirgemeden sürüp gidince,
Altı günlük yerdir o.
Yine Eşen ihtiyar, sözümü dinle,

Sakın orada yanılma sen.
O Ak-Çiy'e varınca,
Aşık kemiği kadar dağı yok,

Tokumday bolgon koosu cok,
Buursun tiygen çiyin cok,
Suur kazgan iyin cok.
Çıp etip uurtar suusu cok,
Çımçıp ceer çöbü cok,
Boz munarık, küygön kum,
Oylosoñ Eşen mına bul,
Kazgaldak uçsa karıkkan,
Kara coru uçkanda
Kanatı coldo talıkkan.
Munarık bolup uçtangan,
Buluñgur bolup burçtangan,
Ölbösöñ mından ötösüñ.
Andan arı barganda
Salınıp kirgen urçukta,
Salañdagan tumşukta,
Conuna çıga barganda
Corugum Eşen, kebimdi uk,
It-Torpunun beli oşol,
Aşıp tüşsö ar cagı
It-Ölördün çölü oşol.
Artıgım Eşen, kebimdi uk,
Abaylay körgün sen oşol.
Cer cüzünön bir taldı
Koyboyun Eşen, men oşol.
Andan arı barganda
Budur-budur bel kelet,
Budurmak aşuu cer kelet.
Andan arı barganda.
Adır-adır bel kelet,
Adırmak aşuu cer kelet.
Tompoyup catkan toosu cok,
Tomuktay bolgon koosu cok.
Eer beldey munarık,
Keñ-Kepenin beli oşol.
Oşol talaa tügönsö,

Ar cak cagın aytayın –
Kara-Deñiz köl oşol,

Keçe yaygı kadar vadisi yok,
Saban değmiş çizisi yok,
Dağ sıçanının kazdığı ini yok.
Bir yudum içilecek suyu yok,
Koparıp yenecek otu yok,
Boz pus, yanmış kum,
Düşünürsen Eşen, işte budur,
Angıt uçsa gözü kararan,
Kara akbaba uçtuğunda
Kanadı yolda yorulan.
Pus olup uçlara varan,
Duman olup köşe köşe bükülen,
Ölmezsen buradan geçersin.
Ondan öte varınca,
Sarkıp inen çıkıntıda,
Sallanıp duran burunda,
Sırtına çıkıp varınca —
Yiğidim Eşen, sözümü dinle —
İt-Torpu'nun belidir o,
Aşıp inince öte yanı
İt-Ölör'ün çölüdür o.
Kıymetlim Eşen, sözümü dinle,
Dikkatli ol n'olur, sen orada.
Yeryüzünde tek bir dal
Koymayayım Eşen, ben öyleyim.
Ondan öte varınca,
Pürüz pürüz bel gelir,
Engebeli geçit yeri gelir.
Ondan öte varınca,
Tepe tepe bel gelir,
Sarp geçitli yer gelir.
Tümsek olup yatan dağı yok,
Aşık kemiği kadar vadisi yok.
Eyer beli gibi pus içinde,
Keñ-Kepe'nin belidir o.
O bozkır tükendiğinde,

Öte yanını söyleyeyim —
Kara-Deñiz göldür o,

Butun kırsık çalbasa,
Buudandı Kuday albasa,
Anın cayın aytayın,
Cer cogolgon köl oşol.
Cetip aydap koe ber,
Taytoruga cer oşol.
Bu sözümö könbösöñ,
Kara-Deñiz, darıya
Cetkizip aydap berbeseñ,
Calañkıçtay körünüp,
Başın cerge salalbay,
Arkarday arış alalbay,
Artta kalsa Taytoru,
Oñbogon Eşen, oñbosoñ,
Bul sözümö bolbosoñ,
Katın dep, meni kordosoñ,
Birööbüzdü tük koyboy,
Coluñan karmap alamın,
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga caramın.
Kaşayta közüñ oemun,
Eşen çal, seni soemun.
Içiñden çıkkan kara kan
Koçuştap uurtap toemun.
Eşen çal, seni soybosom,
Artta kalsa Torusu
Kanıña mıktap toybosom,
Arka gana çaçım ieyin,
Tuudurgan atam tak ele
Temir kanga tieyin.
Tentigen katın dedirtip,
Coyso coyup salat,– dep,–
Kantip tirüü cüröyün.
Munu aytıp Kanıkey
Burulup dolu turdu ele,
Munu ugup Eşen çal
Murdalap korkup can çıgıp, Ay-
aalamdı buy kılgan,
Eşendi Kuday urdu emi.

Ayağına kaza değmezse,
Küheylanı Tanrı almazsa,
Onun halini söyleyeyim,
Yerin yittiği göldür o.
Varıp sürüp bırakıver,
Taytoru'ya yerdir o.
Bu sözüme uymazsan,
Kara-Deñiz'e, ırmağa
Ulaştırıp sürüp vermezsen,
Azrail gibi görünüp,
Başını yere veremeden,
Dağ koyunu gibi adım açamadan,
Arkada kalırsa Taytoru,
Onmaz Eşen, onmayasın,
Bu sözüme gelmezsen,
Kadın diye beni hor görürsen,
Birimizi bile komadan,
Yolundan yakalarım,
Yol üstünde sürükleyip,
Azgın itlere yararım.
Kör edip gözünü oyarım,
Eşen ihtiyar, seni keserim.
İçinden çıkan kara kanı
Avuçlayıp yudum yudum doyarım.
Eşen ihtiyar, seni kesmezsem,
Arkada kalırsa Toru'su,
Kanına iyice doymazsam,
Saçımı arkama salayım,
Beni doğuran öz babam,
Temir kana varayım.
Serseri kadın dedirtip,
Yok ederse yok ediversin, — deyip,—
Nasıl sağ gezeyim.
Bunu deyip Kanıkey,
Dönüp o çılgın durmuştu,
Bunu duyup Eşen ihtiyarın
Daha baştan korkudan canı çıkıp, Ay-
âlemi kasıp kavuran,
Eşen'i Tanrı çarptı işte.

Oylonup turup Eşen çal,
Bileginen sap ketti,
Cürögünön kap ketti,

Betinen kızıl kan ketti,
Eşen çaldan al ketti.
Köödönü ketti kirildep,
Sakalı ketti birindep,
Asmandan Aldanın künü bürköldü,
Başına altımış sanaa bir keldi.
Oylonup Eşen kıñkıldap,
Oy oylonot bılkıldap,
Köñülü ketip bölünüp,
Aytıp turgan Kanıkey
Oy oylonup kıñkıldayt,
Içinde Eşen bılkıldayt.
«Bu karmasa karmap alat,– dep,–
Kara baskan bu katın
Artta kalsa Taytoru,
Kurmandıkka çalat,– dep,–
Bu baarıbızdı tük koyboy,
Takır kırıp salat,– dep,–
Ay talaada kol salsa,
Bul öñdöngön kançıktan
Kolunan kimder soogatka surap
alat,– dep,
Korduktu dolu salat,- dep,–
Kol salçu bolso doluñdan
Kimder bizdi soogatka surap alat,–
dep,–
Coboloñduu bul kançık,
Coboloñdu salat,– dep,–
Sala turgan sebebi,–
Tegi dolu er ele,
Er müçölüü eme ele,
Urgaaçıdan uz kezde,
Uşu beybak kız kezde,
Maralday bolup torolup,

Düşünüp duran Eşen ihtiyarın
Bileğinden güç gitti,
Yüreğinden fer gitti,

Yüzünden kızıl kan çekildi,
Eşen ihtiyardan derman gitti.
Göğsü gitti hırıldayıp,
Sakalı gitti tel tel dökülüp,
Gökte Allah'ın günü bulutlandı,
Başına altmış kaygı bir anda geldi.
Düşünüp Eşen mırıldanır,
Düşünce düşünür kıvranıp,
Gönlü gidip bölünüp,
Söyleyip duran Kanıkey'i —
Düşünüp düşünüp mırıldanır,
İçinden Eşen kıvranır.
«Bu tutarsa tutuverir, — deyip,—
Kara basmış bu kadın,
Arkada kalırsa Taytoru,
Kurban diye keser bizi, — deyip,—
Bu hepimizi hiç komadan,
Tümden kırıp geçirir, — deyip,—
Issız bozkırda saldırırsa,
Bu suratlı kancığın
Elinden kimler bağış dileyip bizi
alır, — deyip,
Zulmü bu deli salar, - deyip,—
Saldıracak olsa bu deliden,
Kimler bizi bağış dileyip alır,—
deyip,—
Belalı bu kancık,
Belayı salar, — deyip,—
Salmasının sebebi de var,—
Aslında bu deli bir erdi,
Er yapılı biriydi,
Dişiler içinde hünerliyken,
Şu bahtsız daha kızken,
Maral gibi serpilip,

Başına çaçı orolup,
Buguday bolup torolup,
Butuna çaçı orolup,
Ker maralday kerilip,
Kebi şirin, sözü bal,
Urgaaçıdan uz çıgıp,
Bukardan suluu kız çıgıp,
Kankoru* Manas kökcalga
Kabarınan çañ çıgıp,
Kolomtodon kor çıgıp,
Uşu turgan Bukarga
Katın dolu çoñ çıgıp,
Oynoo bala sekelek,
On törtkö caşı cetelek.
Oluya çaldın er Bakay
Közü açık kıraan körgöndö,
Catkızganı barganda,
Kazına cıygan san kara
Mal közünö karabay,
Cetimiş töögö dilde artıp,
Catpay koyup koynuna,
Köçüp kırgız Talastan.
Kara surdun suluusun,
Busurmandın urduusun,
Oşondo kuda tüşkön Manaska. Cara muştap bilegin,
El öödögö tartarda,
At kara til mezgilde,
Cetimiş töögö dilde artıp,
Bilegim cara saydı»,– dep,
Ceti miñ kısır boş aydap,
Tamaşa çırdı taap aldı,
Küyöölöp Manas kelgende,
Atası Temir kanga bergende, Manas kan altı sapar çaap aldı.
Atakesi Temir kan
Kazına kütüp, bay bolup.
Köñülü taşıp cay bolup,
Kalıñ alıp Temir kan

Başına saçı dolanıp,
Geyik gibi serpilip,
Ayağına saçı dolanıp,
Boz maral gibi gerinip,
Lafı şirin, sözü bal,
Dişilerden hünerlisi çıkıp,
Bukar'dan güzel kız çıkıp,
Kankor Manas bozkurda*
Haberinden toz çıkıp,
Ocak taşından kor çıkıp,
Şu duran Bukar'da
Kadından deli, büyük çıkıp,
Oyuncu çocuk, körpecik,
On dördüne yaşı ermemişken.
Evliya ihtiyar er Bakay,
Gözü açık, o kartal görünce,
Yatırmaya vardığında,
Hazine yığmış sayısız kara malın
Gözüne bakmadan,
Yetmiş deveye altın yükleyip,
Koynuna yatmayıp,
Göçüp Kırgız Talas'tan.
Kara yağızın güzelini,
Müslümanın soylusunu,
O zaman dünür olmuş Manas'a. Bileğini yumrukla yarıp,
El yaylaya çekilirken,
Atın dili karardığı çağda,
Yetmiş deveye altın yükleyip,
Bileğimi yarıp deldi»,— deyip,
Yedi bin kısır kısrağı boş sürüp,
Eğlencelik kavgayı buluverdi,
Güvey olup Manas geldiğinde,
Babası Temir kana verdiğinde, Manas kan altı kez akın edip aldı.
Babası Temir kan
Hazine tutup bay olup.
Gönlü taşıp huzura erip,
Başlık alıp Temir kan

Kalıñ curtka bay bolup.
Ölö turgan oy kılıp,
Cıyıp alıp kalıktı,
Kubangandan Temir kan,
Kündüzü seksen toy kılıp,
Kız ekende bu katın
Keyigen adam süyünüp,
Kan Manastın kaadası,

Kalabalık halktan bay olup.
Ölesiye düşünceye dalıp,
Toplayıp bütün halkı,
Sevincinden Temir kan
Gündüzün seksen toy edip,
Kızken bu kadın
Dertli insan sevinip,
Kan Manas'ın töresi,

Kapkası temir Bukardın
Oşondo eşigine çiyilip,
Ala çapan koconun
Altımışın cıyganda,
Dars okugan moldonun
Eçenin cıynap ciberip,
Katuulap eldi cıyganda,
Arkagı cibek köşögö
Ber cagına tartarda,
Buttagan altın kızıl zer
Ceñketayga alganda,
Cetimiş kelin, tokson kız,
Araga turup oşolor
Cazayıl ilip moynuna,
Kız kezinde Manaska
Kördük beybak dümögün,
Suurup alıp kancardı
Cata elekte Manastın
«Ayabay korduk saldı,– dep,–
Cata elekte bu kızı
Talkalap catıp Bukardı
Bu Bukardın curtuna,
Kesirdüü beybak ayınan
Keñ dünüyö tar boldu.
Uşu turgan Bukar curt
Eşektin tuugan balası
Oşondo takayına zar boldu.
Katınında bul doluñ
Kaada çaykap, curt buzdu,
Kılım çaykap el buzdu.

Kapısı demir Bukar'ın
O zaman eşiğine çizilip,
Ala kaftanlı hocanın
Altmışını topladığında,
Ders okuyan mollanın
Nicesini toplayıp gönderip,
Sıkı sıkıya halkı topladığında,
Atkısı ipek gerdek perdesi
Beri yanına çekilirken,
Batman batman altın, kızıl ziynet
Yenge payı diye alındığında,
Yetmiş gelin, doksan kız,
Araya girip onlar,
Boynuna cazayıl asıp,
Kızken Manas'a —
Gördük bahtsızın oyununu —
Hançeri çekip çıkarıp,
Daha yatmadan Manas'ın —
«Acımasız zulmetti, — deyip,—
Daha yatmadan bu kızı —
Bukar'ı yıkıp dökerek,
Bu Bukar'ın halkına,
Uğursuz bahtsız yüzünden
Geniş dünya dar oldu.
Şu duran Bukar halkı,
Eşeğin doğurduğu sıpanın
O zaman nalına muhtaç kaldı.
Kadınlar içinde bu deli
Töreyi sarsıp yurt bozdu,
Çağı sarsıp el bozdu.

Manastı saygan badırek,	*Manas'ı hançerleyen edepsiz,*
Bizdi saybay koebu?	*Bizi hançerlemeden durur mu?*
Bu Manastı antken kuu beybak,	*Manas'a onu eden kurnaz bahtsız,*
Bizdi dele ayap koebu?	*Bizi hiç esirger mi?*
Bolsun dolu – baatır,– dep,–	*Olsun deli — bahadır, — deyip,—*
Kara-Deñiz dayraga	*Kara-Deñiz ırmağına*
Cetkirip aydap berbesek	*Ulaştırıp sürüp vermezsek,*
Ceti atabız kapır,– dep,–	*Yedi atamız kâfir olsun, — deyip,—*
At baylagan kermedey	*At bağlanan urgan gibi*
Takır boydon ötölük,	*Sıra sıra dizilip geçelim,*
Aytkanıña cetkizip,	*Dediğine ulaştırıp,*
Atıñdı aydap barbasak,	*Atını sürüp varmazsak,*
Sizdin tildi albasak,	*Sizin sözünüzü tutmazsak,*
Kapır boydon ötölük.	*Kâfir olarak göçelim.*
Ölö turgan uu calap,	*Ölümlük zehir yalayıp,*
Ölüp keter ant kılıp,	*Ölümüne ant içip,*
Ak buuday unun çaynadı,	*Ak buğday ununu çiğnedi,*
Keleme şarıp karmadı,	*Kelam-ı şerifi tuttu,*
Ubadanı bek kıldı,	*Vaadi pek kıldı,*
Oşondo, adam gana ölçü şert kıldı. Karaluu cürüp bul dolu	*O zaman, ancak ölümlük bir şart kıldı. Yaslı gezen bu deli*
Ubadanı bek kılıp,	*Vaadi pek kılıp,*
Attı Eşen çal aydap ketti emi.	*Atları Eşen ihtiyar sürüp gitti işte.*
Bu sızdagan söök kimdiki?	*Bu sızlayan kemik kimin?*
At cayına aydalıp,	*Atlar yerine sürülüp,*
Eçak barıp cetti emi.	*Çoktan varıp ulaştı işte.*
Tölgögö çaptı Taytoru	*Fal diye koşturdu Taytoru'yu*
Törönün zaybı Kanıkey,	*Beyin eşi Kanıkey,*
Munu mınday taştaylı,	*Bunu böylece bırakalım,*
Bukardın kanı Ismayıl	*Bukar'ın hanı Ismayıl,*
Kanıkey menen uyalaş,	*Kanıkey ile bir yuvadan,*
Mından gana kepti baştaylı.	*Şimdi sözü bundan başlayalım.*
Oşol aytıp catkan Ismayıl,	*O sözü edilen Ismayıl,*
Kanıkey menen uyalaş,	*Kanıkey ile bir yuvadan,*
Uyalaş turgay udaalaş.	*Bir yuvadan da öte, ardıl kardeş.*
Bir atanın balası,	*Bir babanın evladı,*
Bir enenin botosu.	*Bir ananın yavrusu.*
Kesirettüü Ismayıl	*Hışımlı Ismayıl*

Bukarda catıp kep uktu:
«Buzulgan eken Kanıkey
Bukarda catıp eeligip,

Atın çaptı»,– dep uktu,–
Cesir cürüp celigip,–
Cerge kirip ketseçi,
At çabam,– dep eeligip,–
Içke-Colun tötölöp,
Altımış asıy bir atın
Kapır, çabamın dep cetelep.
Arsızdı Kuday urganın.
At çabam – dep turganın,
Köödöktü Kuday urganın,
Mintse dolu oñ kılbayt,
Egerde bizdi soo kılbayt.
Kapır, cesir cürüp celikken,
At çabam dep eelikken,
Arsız mınça bolobu?
Karaluu cürüp kuturup,
Kapır mınday bolobu?
At çabam – dep cutunup,
Buzulgan cagın tötölöp,
Taytorusun cetelep.
Sıngan amız kimdiki?
Ketken amız kimdiki?
Kelgen amız kimdiki?
Kapır, cesir cürüp celigip,
At çabam dep eeligip.
Erkek kiymin kiyinip,
Eselek mınday bolobu,
Eri ölgöngö süyünüp,
Kıyşık colun tötölöp,
Kıyın müşkül kıldı go
Çabamın – dep eeligip,
Taytorusun cetelep,
Bolboso kançık bu dolu
Segiz kandan er izdep,
Bolboy kalgan kezibi?

Bukar'da yatarken söz duydu:
«Bozulmuş meğer Kanıkey,
Bukar'da yatıp azıtıp,

Atını koşturdu»,— diye duydu,—
Dul gezerken kudurup,—
Yerin dibine girsin,
At koşturayım, — diye azıtıp,—
Içke-Col'dan kestirip,
Altmış asıylık tek atını,
Kâfir, koşturacağım diye yedeğine alıp.
Arsızı Tanrı çarpmış ya,
At koşturacağım — deyip durmasına bak,
Ahmağı Tanrı çarpmış ya,
Böyle giderse deli, iyilik etmez,
Asla bizi sağ komaz.
Kâfir, dul gezerken kuduran,
At koşturayım diye azıtan,
Arsız bu denli olur mu?
Yaslı gezerken kudurup,
Kâfir böyle olur mu?
At koşturacağım — diye yutkunup,
Bozulmuş yolundan kestirip,
Taytoru'sunu yedeğine alıp.
Kırılan namus kimin?
Giden namus kimin?
Gelen namus kimin?
Kâfir, dul gezerken kudurup,
At koşturayım diye azıtıp.
Erkek giyimini giyinip,
Şaşkın böyle olur mu,
Eri öldü diye sevinip,
Eğri yolunu kestirip,
Ağır bir müşkül açtı ya,
Koşturacağım — diye azıtıp,
Taytoru'sunu yedeğine alıp,
Yoksa kancık bu delinin
Sekiz handan er arayıp,
Azıttığı çağı mı?

Erge köönü burulup,
Kançıktın oñboy kalgan kezibi?

Törö cezdem Manastın
Töşögün baskan oñobu?
Bu, törönü kordop oturgan
Bul öñdöngön karabet,
Egerde eki bolobu?
Kordop cürsö Manastı,
Mintken kançık oñobu?
Taalayluu Manas şer ele,
Dalay cerdin baarısın
Azat kılgan er ele.
Arbagın kordop oturgan
Uşul öñdüü urgaaçı
Egerde gana eki bolobu?!
Tayangan ceri Temirdey,
Ismayıldın ecesi
Atın çaap, art cakta
Kalıp kalgan dedirbey,
Bu karabet bul üçün
Kalkka şıldıñ bir bolboy,
Semetey buzup ciberip,
Colunan karmap albasam,
Col üstünö süyrötüp,
Coboloñduu kançıktı
Colgo karmap carbasam!»
Oşondoy dep Ismayıl,
Ismayıldın ak saray,
Kaalgası temir som kalay,
Kaadası curttan bek kıyın
Kan emespi bir dalay.
Ismayıldın karaanın körgön
çoçugan. Berkelgin dep oşondo
Sakçısının cetöö bar,
Adamdın murdu-kulagın
Tumar kılıp tagıngan
Celdetterden cetimiş,
Kılıççandan kırk sakçı,

Ere gönlü dönüp,
Kancığın onmaz olduğu çağı mı?

Bey eniştem Manas'ın
Döşeğini çiğneyen onar mı?
Bu, beyi hor görüp oturan,
Bu suratlı kara yüzlü,
Böylesi asla iki olur mu?
Hor görüp gezerse Manas'ı,
Böyle eden kancık onar mı?
Talihli Manas aslandı,
Nice yerin hepsini
Azat eden bir erdi.
Ruhunu hor görüp oturan
Bu suratlı dişinin
Eşi asla bir daha olur mu?!
Dayandığı Temir gibiyken,
Ismayıl'ın ablası
Atını koşturup, ardında
Kaldı geride dedirtmeden,
Bu kara yüzlü bu yüzden
Halka maskara olmadan,
Semetey'i kışkırtıp,
Yolundan yakalatmazsam,
Yol üstünde sürükletip,
Belalı kancığı
Yolda tutup parçalatmazsam!»
Böyle deyip Ismayıl,
Ismayıl'ın ak sarayı,
Kapısı demir, som kalay,
Töresi halktan pek çetin,
Han değil mi, hem de nasıl.
Ismayıl'ın karaltısını gören
ürkmüş. Beri gel deyip o zaman
Bekçisinden yedisi var,
İnsanın burnunu, kulağını
Muska edip takınan
Cellatlardan yetmişi,
Kılıçlılardan kırk bekçi,

Colop adam barbagan,
Kenedey alı kalbagan.
Kan emespi Ismayıl

Kaadası bar bir dalay.
Tizesi cerge bügülüp,
Tegeregi çınar bak,
Ortosunda altın tak,
Çurkap çıgıp tagına,
Kabar berdi Ismayıl,
Semeteydi baş kılıp,
Oşondo celdetinin baarına,
Barabandı çaldı ele,
Surnayın beş sapar
Bek kıykırtıp aldı ele.
Dobulbasın kars urup,
Düñküldögün çaldı ele.
Ismayıl kabar bergende,
Bul kabardı ukkanda
Tizeleri bügülup,
Balbandarı cügürüp,
On başçısı oroktop,
Elüü başı elteñdep:
«Kanday çıkkan doo bar,– dep,–
Kayda cürgön coo bar,– dep,–
Ayzakerden ıktuusu,
Cazbay atkan mergeni,
Cañılbay turgan çeçeni,
Bilimdüüsü, karısı,
Coo kelgendey cabılıp,
Balbanının baarısı,
Basıp barıp turdu ele.
Bukardın kanı Ismayıl
Kaardanıp bakırdı,
Semeteydi çakırdı.
Semetey cetip kelgende
Koe berdi kıstalak,
Ecekesi Kanıkeydi camandap.
Oşo kezde Semetey

Yanına insan yaklaşamayan,
Zerre dermanı kalmayan.
Han değil mi Ismayıl,

Töresi var hem de nasıl.
Dizi yere bükülüp,
Çevresi çınar bağı,
Ortasında altın taht,
Koşup çıkıp tahtına,
Haber saldı Ismayıl,
Semetey'i baş edip,
O zaman cellatlarının hepsine,
Davulu çaldırmıştı,
Zurnasını beş kez
Var gücüyle öttürmüştü.
Savaş davulunu güm güm vurup,
Gümbürtüsünü çaldırmıştı.
Ismayıl haber verince,
Bu haberi duyunca,
Dizleri bükülüp,
Pehlivanları koşuşup,
Onbaşıları dönenip,
Ellibaşısı telaşlanıp:
«Nasıl çıkmış dava var, — deyip,—
Nerde gezen düşman var, — deyip,—
Mızrakçıdan en ustası,
Şaşmaz atan nişancısı,
Yanılmaz duran hatibi,
Bilgilisi, yaşlısı,
Düşman gelmiş gibi üşüşüp,
Pehlivanlarının hepsi,
Yürüyüp varıp durmuştu.
Bukar'ın hanı Ismayıl
Öfkelenip bağırdı,
Semetey'i çağırdı.
Semetey yetişip gelince,
Saldı ağzını, kahrolası,
Ablası Kanıkey'i kötüleyip.
O çağda Semetey

Arkalap çapan kielek,
A düynö ketken Manastın
Ata ekenin bile elek.

Sırtına daha kaftan giymemiş,
Öte dünyaya giden Manas'ın
Babası olduğunu bilmez daha.

Tartıluu catkan Kara-Kır,
Cele ekenin bile elek.
Muñduu katın Kanıkey
Munun ene ekenin bile elek.
Altımış asıy bir atın
Enekesi Kanıkey
Taygan ittey bürüştöp,
Celgendigin bile elek.
Talastan kaçıp, cöö tentip
Kelgendigin bile elek,
Beş arkar cıldız batkıça,
Iyiktey bolgon ak emçek
Emgendigin bile elek.
Keçee karaluu kelgen Kanıkey,
Tentigen katın dedirtip,
Bukarga kaçıp kelgen Semetey. Baarıga şıldıñ bolgonço,
Bulasın bulap oñolgon,
Bala Bukarga kirip çoñoygon.
Oy, Semetey, kulunum,
Ereşen tartıp er bolgon,
Er uulu menen teñ bolgon.
Ak bolotton ketilgen,
Asırap alıp Ismayıl,
Bukarga kelip cetilgen.
Bölök cakta sanaası,
Oşol kezde Semetey
Ismayıl kandın balası,
Temir kandın botosu,
Küyüp turgan çok çıkkan,
Kürdööldüü Bukar şaarında,
Mınday tentek cok çıkkan.
Bukardagı Ismayıl
Çiyip turdu sızıktı,
Kanıkeydi camandap,

Uzayıp yatan Kara-Kır'ın
Kısrak bağı olduğunu bilmez daha.
Dertli kadın Kanıkey'in
Anası olduğunu bilmez daha.
Altmış asıylık tek atını
Anası Kanıkey'in,
Tazı it gibi büzülüp,
Koşup geldiğini bilmez daha.
Talas'tan kaçıp, yaya sürtüp
Geldiğini bilmez daha,
Beş-arkar yıldızı batana dek,
İğ gibi olan ak memeyi
Emdiğini bilmez daha.
Dün yaslı gelen Kanıkey, Serseri kadın dedirtip,
Bukar'a kaçıp gelen Semetey. Herkese maskara olacağına,
Varını derleyip onulmuş,
Çocuk Bukar'a girip büyümüş.
Ey Semetey, kulunum,
Serpilip yetişip er olmuş,
Er oğluyla denk olmuş.
Ak çelikten çentilmiş,
Besleyip büyütüp Ismayıl,
Bukar'a gelip yetişmiş.
Başka yerdedir düşüncesi,
O çağda Semetey
Ismayıl hanın oğludur,
Temir hanın yavrusudur,
Yanıp duran kor çıkmış,
Görkemli Bukar şehrinde,
Böyle bir yaman görülmemiş.
Bukar'daki Ismayıl
Çizip durdu çizgiyi,
Kanıkey'i kötüleyip,

Oşondo aytıp turdu kızıktı:
Atakeñ Ismayılga alıp kel.
«Oy Semetey, kulunum,
Kelgenderden kep uktum,
Kesirettüü ecekeñ
Cesir cürüp celigip,
At çabam dep eeligip,
Cerge gana kirdi dep uktum!
Cezdekeñ Manas er ele,
Eri ölgöngö süyünüp,

Ezelki dolu al beybak,
Erkek kiymin kiyinip,
Buzulgan coldu tötölöp,
Çabamın dep cetelep.
Ebin taap köynök kie albay,
Eptep erge tie albay,
Er kıdırıp, çır baştap,
Esepsiz uyat bir kıldı,
Ecesi cesir dedirtip,
Balam, baarıbızga çır kıldı.
Bu coruk kaydan körölü,
Tirüü turbay ölölü.
Özöndüü dayra – bulagım,
Ölgöndö körgön çunagım.
Boz ala tuygun bolpoñum,
Boz karçıga çolponum,
Ay, Semetey, barıp kel
Astıga kelse Taytoru
«Manas», «Manas!» bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Beri süröp alıp kel.
Artta kalsa Taytoru
Karmay alıp kançıktı
Kurmandıkka çalıp kel.
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga carıp kel.
Başın kesip baylanıp,
Al öñdönüp eeligip cürgön

O anda söyleyip durdu tuhaf sözü:
Baban Ismayıl'a getir onu.
«Ey Semetey, kulunum,
Gelenlerden söz duydum,
Hışımlı ablan,
Dul gezerken kudurup,
At koşturayım diye azıtıp,
Yerin dibine girdi diye duydum!
Enişten Manas bir erdi,
Eri öldü diye sevinip,

Ezelden deli o bahtsız,
Erkek giyimini giyinip,
Bozulmuş yoldan kestirip,
Koşturacağım diye yedeğine alıp.
Yolunu bulup gömlek giyemeden,
Bir türlü ere varamadan,
Er dolaşıp kavga başlatıp,
Hesapsız bir utanç etti,
Ablası dul dedirtip,
Yavrum, hepimize kavga açtı.
Böyle gidişi nasıl görelim,
Sağ durmayıp ölelim.
Vadili ırmağım — pınarım,
Ölürken gördüğüm yavrucuğum.
Boz ala doğanım, körpeciğim,
Boz atmacam, çolpan yıldızım,
Ey Semetey, varıp gel,
Öne gelirse Taytoru,
«Manas», «Manas!» diye bağırıp,
«Manas!» diye uran çağırıp,
Beriye destekleyip alıp gel.
Arkada kalırsa Taytoru,
Yakalayıp kancığı,
Kurban edip gel.
Yol üstünde sürükleyip,
Azgın itlere yarıp gel.
Başını kesip bağlayıp,
O suratlı, azıtıp gezen

kapırdı,	*kâfiri,*
Colotpo balam, özümö,	*Yaklaştırma yavrum, bana,*
Körgözö körbö özümö.	*Sakın gösterme bana.*
Eceñdin cayın aytayın,	*Ablanın halini anlatayım,*
Ay-aalamdan caralıp,	*Ay-âlemden yaratılıp,*
Çıga kalgan şer ele.	*Çıkıvermiş bir aslandı.*
Keçee, kapırdın malın çaçkanda,	*Dün, kâfirin malını saçtığında, Altmış*
Altımış burku til bilgen	*türlü dil bilen,*
Din ıstan colun açkanda,	*Din-i İslam yolunu açtığında,*
Tünörüp catkan Çoñ-Beecin,	*Kararmış yatan Çoñ-Beecin'e*
Tüz kirip ayza sunganda,	*Dosdoğru girip mızrak uzattığında,*
Türü suuk kıtay, köp mancuu	*Suratı soğuk Kıtay'ı, nice Mançu'yu*
Tük koyboy baarın kırganda,	*Hiç komadan hepsini kırdığında,*
Kakançı kazat attanıp,	*Kakan'a gaza için atlanıp,*
Katuu soguş kılganda,	*Çetin savaş kıldığında,*
On eki kan el barıp,	*On iki hanın eli varıp,*
On eki san kol barıp,	*On iki tümen ordu varıp,*
Menin atam Temir kan,	*Benim babam Temir kan,*
Koldu baştap al barıp.	*Ordunun başında o varıp.*
Egizey, Şooruk eki kan	*Egizey, Şooruk iki han,*
Kazat kılıp bul barıp,	*Gazaya çıkıp bunlar varıp,*
Altın taacım Muzburçak,	*Altın taçlım Muzburçak,*
Kazaktardan kan Kökçö,	*Kazaklardan han Kökçö,*
Eştekterden Camgırçı,	*Eştekler'den Camgırçı,*
Elemandın er Töştük,	*Eleman'ın er Töştük'ü,*
Katagandın kan Koşoy,	*Katagan'ın hanı Koşoy,*
Cedigerden er Şıgay,	*Cediger'den er Şıgay,*
Eybit kandın er Ürbü,	*Eybit hanın er Ürbü'sü,*
Kökötöydün Bokmurun,	*Kökötöy'ün Bokmurun'u,*
Kökcalı bar, karı bar,	*Bozkurdu var, yaşlısı var,*
Körböy adam kim kalgan,	*Görmeden insan kim kalmış,*
Tört kan eli sarttardın	*Dört hanın eli Sartların,*
Oşo kezde baarı bar.	*O çağda hepsi var.*
Çokmor algan çoñu bar,	*Topuz kuşanmış ulusu var,*
Eçen alptar çoguu bar,	*Nice alplar bir arada var,*
Belgilüü Koşoy karı bar,	*Namlı Koşoy ihtiyar var,*
On eki alptın baarı bar.	*On iki alpin hepsi var.*
Ereni bar, ıktuu bar,	*Ereni var, ustası var,*

Eçen alptan mıktuu bar.
Keçee cezdeñ Manas kan
Talasta turgan cer caylap,
Alakanday din ıstan,
Kakançından Beecinge
Aydap bargan kembaylap.
Astıga salsa ak coltoy,

Nice alpten yeğ olanı var.
Dün enişten Manas kan,
Talas'ta durup yeri yurt edip,
Avuç içi kadar Din-i İslam'ı,
Kakançın'ın Beecin'ine
Az bir güçle sürüp varmış.
Öne katsa uğuru ak,

Aylaluu Bakay karı bar.
Dünüyönün çeçeni
Argın kan uulu Acıbay,
Akcoltoy eri dagı bar.
Kızır çalgan cezdeñde
Kıyındardın baarı bar.
Abiyir bergen caratkan,
Mına mınday cezdeñdin
Kuday bergen bagı bar.
Kılıç çapçu ıktuu bar,
Kıylanı buzgan çoñ kazat,
Mına mınça mıktuu bar.
Oorukka minçu burak bar,
Manastan kılça kem emes,
Akbaltay kandın Çubak bar.
Ulamadan uladım,
Bilgiçterden suradım,
Kaşkardın arkı dalısı
Alay degen cer eken,
Alaydı cerdep oturgan,
Atagı oygut el eken.
Kırk uruu kırgız kayran el
Kımbatının biri eken.
Oyguttun kanı Akbaltay
Kasıettüü kan eken
Akbaltaydın kolunda,
Bir balanın ayınan
Altımış katın bar eken.
Atakesi Akbaltay
Altımış katın alıptır,
Bir balaga zar bolup,

Tedbirli Bakay ihtiyar var.
Dünyanın hatibi,
Argın han oğlu Acıbay,
Ak uğurlu eri dahi var.
Hızır'ın dokunduğu enişte
Yamanların hepsi var.
Şeref veren Yaradan'dan,
İşte böyle enişte
Tanrı vermiş bahtı var.
Kılıç çalan ustası var,
Niceyi bozan büyük gaza,
İşte bunca yeğ eri var.
Sefere binilir burağı var,
Manas'tan kıl kadar eksik değil,
Akbaltay hanın Çubak'ı var.
Söz bilenden aktardım,
Bilgiçlerden sordum,
Kaşkar'ın öte sırtı,
Alay denen yermiş,
Alay'ı yurt edinip oturan,
Adı Oygut olan elmiş.
Kırk boy Kırgız, aziz el,
Değerlilerinden biriymiş.
Oygut'un hanı Akbaltay,
Kutlu bir hanmış,
Akbaltay'ın elinde,
Bir evlat yüzünden
Altmış kadın varmış.
Baba Akbaltay
Altmış kadın almış,
Bir evlada hasret kalıp,

Tuyak körböy kalıptır.
Kartayganda Akbaltay
Bir merzenttin ayınan,
Atboroyun sıdırıp,
Cer üstündö mazardın
Biröön koyboy kıdırıp,
Cetpegenge at berip,

Mal közünö karabay,
Oşol kezde Akbaltay,
Kol kayırın bat berip,
Merzent üçün sabılıp,
Bir Kudayga calınıp.
Tilegin Kuday bergende,
Atakesi Akbaltay
Cetimiş caşka kelgende,
El öödögö tartarda,
At kara til mezgilde,
Maseyildin belinen,
Bukardın berki ceeginen,
Altımış ayman* çal eken,
Ak kiyizge oroluu,
Çubaktı taap algan bala eken.
Toyuna tokson soyuptur,
Taap alıp Akbaltay
Atın Çubak koyuptur.
«Balança zaybım tuudu» – dep,–
Astında mingen Kökala
Köñüldögü kaygının baarın
coyuptur. Oşo kezde Kökala
Altıga Çubak kelgiçe,
Tört tülügün üröptür,
Alda taala calgızdan
Ömürün bekem tileptir.
Cetige caşı çıkkanda
Şer ekenin körüptür,
Kelem moldo* okutup,
Misir menen Bagdatka
Moldogo karmap beriptir.

Soy görmeden kalmış.
Kocayınca Akbaltay,
Bir evlat uğruna,
At sırtından hiç inmeden,
Yeryüzündeki mazarın
Birini komadan dolaşıp,
Yetişemeyene at verip,

Malın gözüne bakmadan,
O çağda Akbaltay,
El sadakasını tez verip,
Evlat için çırpınıp,
Bir Tanrı'ya yalvarıp.
Dileğini Tanrı verince,
Baba Akbaltay
Yetmiş yaşına geldiğinde,
El yaylaya çekilirken,
Atın dili karardığı çağda,
Maseyil'in belinden,
Bukar'ın beri kıyısından,
Altmış ayman ihtiyarmış,*
Ak keçeye sarılı,
Çubak'ı bulup almış bir çocukmuş.
Toyuna doksan kesmiş,
Bulup alıp Akbaltay,
Adını Çubak koymuş.
«Falanca eşim doğurdu» — deyip,—
Altında bindiği Kökala,
Gönüldeki kaygının hepsini
gidermiş. O çağda Kökala,
Altısına Çubak gelene dek,
Dört tülük malını saçmış,
Yüce Allah'tan, Tek olandan,
Ömrünü sağlam dilemiş.
Yedisine yaşı çıkınca,
Aslan olduğunu görmüş,
Kelem moldo okutup,*
Mısır ile Bağdat'a,
Mollaya teslim etmiş.

	On birge caşı çıkkança	*On birine yaşı çıkana dek,*
	Aalım* okup moldodon	*Âlim* okuyup molladan,*
	Kankocodon kat algan.	*Kankoco'dan icazet almış.*
15380	Caşı on ekige kelgende	*Yaşı on ikiye gelince,*
	Kalıypadan bata alıp,	*Halifeden dua alıp,*
	Mına mintip er Çubak	*İşte böylece er Çubak,*
	Zayıpburuş atanıp.	*Zayıpburuş diye anılıp.*
	Arslanday celiptir,	*Arslan gibi koşmuş,*
	Atası Baltay aylına	*Babası Baltay'ın obasına*
	On ekide gana keliptir.	*On ikisinde ancak gelmiş.*
	Atasınn san kara	*Babasının sayısız kara malını,*
	Kıl kuyruktuu cılkını	*Kıl kuyruklu yılkıyı,*
	Çubatuuga salıptır,	*Geçit için sıraya koymuş,*
15390	Törö Çubak kökcalga	*Bey Çubak bozkurda,*
	Tögörök tuyak cılkıdan	*Yuvarlak tırnaklı yılkıdan,*
	Biröö cakpay kalıptır.	*Biri bile yaramamış.*
	Oşo kezde Çubagıñ,	*O çağda Çubak'ın,*
	Uktap catıp iş körgön,	*Uyurken bir iş görmüş,*
	Acayıp cakşı tüş körgön.	*Acayip güzel bir düş görmüş.*
	Uykudan çoçup oygonup,	*Uykudan irkilip uyanıp,*
	Arslanday tolgonup,	*Arslan gibi kıvranıp,*
	Tün ortosu mezgilde	*Gece yarısı vaktinde,*
	Delbelenip basıptır.	*Coşkuyla yürüyüp gitmiş.*
15400	Tañ kaşkayıp sürgöndö,	*Tan ağarıp söktüğünde,*
	Mediyandın çölündö,	*Mediyan'ın çölünde,*
	Ayza boyu Kara-Kum	*Mızrak boyu Kara-Kum'da,*
	Çarçap catkan cerinde,	*Yorgun yattığı yerde,*
	Asıy çıkma can eken,	*Asıy çağına girmiş bir canmış,*
	Tuura asıy mal eken.	*Tam asıy bir malmış.*
	Kulan surdan tuulgan,	*Kulan boz kısraktan doğmuş,*
	Cetkileñ tulpar mal eken.	*Yetkin bir tulparmış.*
	Ceerde sakal Kayıp çal	*Kızıl sakallı Kayıp ihtiyar,*
	Mediyandın çölünön	*Mediyan'ın çölünden,*
15410	Koştop kelgen çagı eken.	*Yedeğinde getirdiği çağmış.*
	Bereniñ Çubak aldına	*Yiğidin Çubak'ın önüne,*
	Koştop kelgen mal eken.	*Yedeğinde getirdiği malmış.*
	Kök ırapıs ton kiygende,	*Gök ipek ton giydiğinde,*
	Çubagıñ Kökalanı mingende,	*Çubak'ın Kökala'ya bindiğinde,*

Arbagın ugup alganda
Alıskı duşman küyüngön.
«Azganakay busurman
Kaalasa bagıp alat»,– dep,
Atası Baltay süyüngön.
Caşı on ekige kelgende
Kança cerge çır salgan,
Arslanı Çubak köykaşka

Al turmak, Kaşkardı kamap
altı algan. Ak sakal Kızır dubana.
On üçkö caşı kelgende
Oogandı kamap on algan,
Kan keçip cürüp katıkkan,
Kabılan Çubak atıkkan,
On altıga kelgende
Oyronuñ Çubak atıkkan.
Kızıl bolot mayışkan,
Kızırduu cezdeñ er menen
Kırk segiz künü sayışkan.
Taalayın körüp alganda,
Obodon cıldız kozgolup,
O düynölük dos bolup,
Meken kılgan Talaska,
Çoro bolgon Manaska.
Taalayluu Manas baatırga
Özü menen teñ kelgen,
Kırk eki baatır kırk çoro
Baarısı curttan bir başka,
Aalamdı buzçu köykaşka,
Kırk eki birdey şer kelgen,
Çubaktın cayı mına bu.
Munu mınday taştayın,
Azız kandın Almambet,
Oşondon kabar baştayın.
Altın aydar, çok belboo
Azız kandıñ calgızı
Kakanda mıktuu kan eken,
Al dagı kasıettüü can eken.

Ününü işitip aldığında,
Uzaktaki düşman yerinmiş.
«Bir avuç Müslüman,
İsterse besleyip büyütür»,— deyip,
Babası Baltay sevinmiş.
Yaşı on ikiye gelince,
Nice yere kavga salmış,
Arslanı Çubak, o seçkin,

Dahası, Kaşkar'ı kuşatıp
altı kez almış. Ak sakal Hızır derviş.
On üçüne yaşı gelince,
Oogan'ı kuşatıp on kez almış,
Kan içinde yürüyüp pişmiş,
Kaplan Çubak diye ünlenmiş,
On altısına geldiğinde,
Yaman Çubak diye ünlenmiş.
Kızıl çelik eğilip bükülmüş,
Hızırlı enişten o erle,
Kırk sekiz gün mızraklaşmış.
Talihini görüp aldığında,
Gökten yıldız kımıldayıp,
Öte dünyalık dost olup,
Mekân kıldığı Talas'a,
Çora olmuş Manas'a.
Talihli Manas bahadıra,
Kendisiyle denk gelen,
Kırk iki bahadır, kırk çora,
Hepsi halktan bir başka,
Âlemi bozacak seçkinler,
Kırk iki aslan birden gelmiş,
Çubak'ın hali işte bu.
Bunu böylece bırakayım,
Azız hanın Almambet'i,
Ondan haber başlatayım.
Altın perçemli, kor kuşaklı,
Azız hanın biriciği,
Kakan'da yeğin bir hanmış,
O da kutlu bir canmış.

Urdan toktop Alakeñ,
Özü urdun uulu eken
Almambet kasıettüü can eken.
Atası kıtay Azız kan:
«Almambetti kördüm»,– dep,–
Köñüldön kirin coyuptur.
Kırk uruu kıtay-kakan curt,
Kıynalıp atın koe albay,
Bolgon eken ubara.

Cetip kelgen tüş çende
Kapanın baarın coyuptur,
Atın kan Almambet koyuptur.
Ak sakaldan bata alıp,
Atı Almambet bolup atanıp,
Törölgöndö al kökcal
Kulaktın uçu teşilüü,
Tüşkön eken kursaktan
Tömönkü sünnötü kesilüü.
Çekesi cerge cetiptir,
Seksen künü suu cürüp,
Zilzala cürüp ketiptir.
Kıtaylardın sınçısı
Kıynap karmap alarda,
Kırk kez orgo salarda,
Moynuna tumar taktırıp,
Tayatası Sooronduk kanga baktırıp,
Sooronduk cürüp çoñoyup,
Tüşündö körgön oluya.
Beyiş-tozok teñ körgön.
Erdiginen er Almañ
Acayıp okup oolukkan,
Caş kezinde Sarala
Kulandan tuulup colukkan.
Caşı on ekige kelgende,
Alöökönün Koñurbay,
Koñurbaydı kamadı,
Karıkandan bölögün
Taş-talkanın çıgarıp,

Huriden olma Alake'n,
Kendisi hurinin oğluymuş,
Almambet kutlu bir canmış.
Babası Kıtay Azız han:
«Almambet'i gördüm»,— deyip,—
Gönlünden kirini gidermiş.
Kırk boy Kıtay-Kakan halkı,
Zorlanıp adını koyamayıp,
Epeyce avare olmuş meğer.

Öğle vakti yetişip gelen,
Kaygının hepsini gidermiş,
Adını han Almambet koymuş.
Ak sakaldan dua alıp,
Adı Almambet olup anılıp,
Doğduğunda o bozkurt,
Kulağının ucu delikmiş,
Düşmüş meğer karından
Aşağı sünneti kesilmiş halde.
Alnı yere değmiş,
Seksen gün sular yürüyüp,
Zelzele yürüyüp geçmiş.
Kıtayların sınçısı,
Zorlayıp yakalayacakken,
Kırk arşın hendeğe atacakken,
Boynuna muska taktırıp,
Dedesi Sooronduk hana baktırıp,
Sooronduk yanında büyüyüp,
Düşünde görmüş evliyayı.
Cenneti cehennemi bir görmüş.
Yiğitliğinden er Alma'n,
Acayip okuyup coşmuş,
Genç çağında Sarala,
Kulandan doğup karşısına çıkmış.
Yaşı on ikiye geldiğinde,
Alöökö'nün Koñurbay'ı —
Koñurbay'ı kuşattı,
Karıkan'dan gayrısını,
Paramparça edip,

Takır Almañ sabagan.
Er Esen kan mancuunu
Cıyırma tört kün kamagan.
Aylası ketip Çoñ-Beecin
Altın taacım kiygizgen,
Karıkandın altın tak
Ayanbastan mingizgen.
Al dagı Kakandın Beecinge
Kasıettüü can bolgon.

Tümden Alma'n dövmüş.
Er Esen hanı, Mançu'yu,
Yirmi dört gün kuşatmış.
Çaresi tükenip Çoñ-Beecin,
Altın tacını giydirmiş,
Karıkan'ın altın tahtına,
Çekinmeden oturtmuş.
O da Kakan'ın Beecin'ine,
Kutlu bir can olmuş.

Bul dagı çını Kakan Beecinge
Cıyırma tört ay kan bolgon,
Al özü Kakan kanda turganda,
Kudaydın kulçulugun kılganda,
Kakanga kalgan cıyganı,
Kaalaganı ıymanı.
Beecinge kalgan cıyganı.
Beylegeni ıymanı.
Altın tagın may kılıp,
«Islam dinge kirbeyt»,– dep,
Atası Azız kandı cay kılıp.
Kara dinden ak bolup,
Kapırdan kaçıp cat bolup,
Kelip kongon Talaska,
Al dagı çoro bolgon Manaska.
Kakanga kazat barganda,
Kalaymandı salganda,
Almambet, Çubak şer ölgön,
Egizey, Şooruk teñ ölgön,
Muzburçak, Kökçö kan ölgön,
Beecinge kezikken candın baarı
ölgön. Taamay cerden coldoş al,
Kırk künçülük Beecindi
Kır cagınan çaldırgan,
Kıyındardın baarısın
Kıtayga belek aldırgan,
Kıynalıp cezdem dagı ölgön.
Kıyrınan erkek bala cok,
Kıynalıp kaçıp Talastan,

Bu da gerçekten Kakan Beecin'e,
Yirmi dört ay han olmuş,
O kendisi Kakan handa dururken,
Tanrı'nın kulluğunu kılarken,
Kakan'a kalmış yığdığı,
Dilediği imanı.
Beecin'e kalmış yığdığı.
Gözettiği imanı.
Altın tahtını ezip geçip,
«İslam dinine girmez»,— diye,
Babası Azız hanı yere serip.
Kara dinden ak olup,
Kâfirden kaçıp yad olup,
Gelip konmuş Talas'a,
O da çora olmuş Manas'a.
Kakan'a gaza varıldığında,
Kıyamet koparıldığında,
Almambet, Çubak aslanlar ölmüş,
Egizey, Şooruk birlikte ölmüş,
Muzburçak, Kökçö han ölmüş,
Beecin'de rastlanan canların hepsi
ölmüş. Tam yerinden yoldaş al,
Kırk günlük Beecin'i,
Sırt yanından gözletmiş,
Yamanların hepsini,
Kıtay'a armağan ettirmiş,
Ezilip eniştem dahi ölmüş.
Soyundan erkek çocuk yok,
Ezilip kaçıp Talas'tan,

Cesir kalıp Manastan,
Ecem tentip da kelgen.
Cesir kalıp çara cok,
Cezdemden erkek bala cok.
Özön boyloy konot dep,
Eri ölgöndö katınga
Törkünü cakın bolot dep,
Kementay kiyip şalpıldap,
Keyip-ıylap, dalpıldap,
Cesir kalıp celdi ele,

Dul kalıp Manas'tan,
Ablam sürtüp de gelmiş.
Dul kalmış, çare yok,
Enişteden erkek çocuk yok.
Vadi boyunca konar diye,
Eri ölünce kadına,
Baba evi yakın olur diye,
Kepenek giyip salpı salpı,
Dertlenip ağlayıp, çırpınıp,
Dul kalıp koşup gelmişti,

Bukarga tentip keldi ele,
Körgülüktü kördü ele.
Cesir cürüp celikti,
Cerge kirsin, al katın
At çabam – dep eelikti.
Cezdeñden eceñ kalganı,
Cıl esebin alganda
On eki cılga toldu ele,
Uşu bıyıl eceñdin
Bukarga tentip kelgeni
Tuura on eki cıl boldu ele.
Cesir cürüp cutunup,
At çabam – dep kuturup,
Arı cok mınça bolobu.
Ay-aalamga buzuktu
Arsız eceñ salbasın,
Aram ölgön doluga
Artık balban küñ ele,
Aylanayın kulunum,
Semetey, alıñ cetpey kalbasın.
Tañga cayık* bolcoş al,
Kara mıltık kars etse,
Kaçpay turgan mıktuunu al.
Çogool mıltık çort etse,
Çoçubay turgan ıktuunu al.
Bet alışkan coo bolso,
Bek karmap ayza sunçunu al.
Beypayluu müşkül iş bolso,

Bukar'a sürtüp gelmişti,
Görülecek çileyi görmüştü.
Dul gezerken kudurdu,
Yerin dibine girsin, o kadın,
At koşturacağım — diye azıttı.
Enişteden ablanın kaldığı,
Yıl hesabı tutulduğunda,
On iki yıla dolmuştu,
İşte bu yıl ablanın,
Bukar'a sürtüp geleli,
Tam on iki yıl olmuştu.
Dul gezerken yutkunup,
At koşturacağım — diye kudurup,
Arsız bu denli olur mu.
Ay-âleme bozgunu,
Arsız ablan salmasın,
Mundar ölesi deliye,
Pehlivandan üstün cariyeydi,
Kurban olayım kulunum,
Semetey, gücün yetmez kalmasın.
Tan için cayık sözleşip al,*
Kara tüfek çat etse,
Kaçmadan duran yeğidi al.
Haşin tüfek çat diye ötse,
Ürkmeden duran ustayı al.
Yüz yüze gelen düşman olsa,
Sıkı tutup mızrak uzatanı al.
Sıkıntılı müşkül iş olsa,

Atıñdı karmap turçuunu al!»
Buramaluu cez aydar
Burçtan karmap imerdi,
Buzup catıp balasın:
«Eceñdi karmap soygun»,– dep,–
Enesine ciberdi.
Buyruk kılıp Ismayıl
Barabandı çaldı ele.
Artı kuçak çoñ komuz
Domburanı çaldı ele.

Atını tutup duranı al!»
Burma burma tunç perçemliyi,
Köşesinden tutup çevirdi,
Kışkırtıp durup oğlunu:
«Ablanı yakala, kes»,— deyip,—
Anasına gönderdi.
Buyruk verip Ismayıl,
Davulu çaldırmıştı.
Ardı kucak dolusu büyük kopuz,
Dombırayı çaldırmıştı.

Altımıştay balbanı,
Atası sarttın ırımı,
Akuş aytıp kaldı emi.
Cetimiştey balbanı
Cetim çirkin balaga
Coldoş bolo kalganı.
Oşo kezde Semetey
Tilegin Kuday bergen kez,
Caşı on ekige kelgen kez.
Oluya bergen on cardın
Bata ekenin bilelek.
O düynö ketken Manastın
Ata ekenin bilelek.
Ismayıldan kep ugup,
Kaçıp cürgön Kanıkey
Atın çaptı dep ugup.
Kaşayta közün oyuuga,
Karmap alıp soyuuga.
Arsız katın dolunu
Coldon karmap aluuga,
Balanın köönü buzuldu,
Kurmandıkka çaluuga
Alı cetse momintip
Başın kesip aluuga.
Baatır, cesir cürüp bul ecem, Cetimiş balban canında,
Celiget degen emine?
Erkek kiymin kiyinip,

Altmış kadar pehlivanı,
Sart atasının âdetince,
«Akuş» deyip durdu işte.
Yetmiş kadar pehlivanı,
Yetim, zavallı çocuğa,
Yoldaş oluverdi.
O çağda Semetey —
Dileğini Tanrı'nın verdiği çağ,
Yaşının on ikiye geldiği çağ.
Evliyanın verdiği on yârin,
Dua olduğunu bilmez daha.
Öte dünyaya giden Manas'ın,
Babası olduğunu bilmez daha.
Ismayıl'dan söz duyup,
Kaçıp gezen Kanıkey'in,
Atını koşturdu diye duyup.
Kör edip gözünü oymaya,
Yakalayıp kesmeye.
Arsız kadın deliyi,
Yoldan yakalamaya,
Çocuğun gönlü bozuldu,
Kurban etmeye,
Gücü yeterse böylece,
Başını kesip almaya.
Bahadır, dul gezip bu ablam, Yetmiş pehlivan yanında,
Kudurmak dedikleri nedir?
Erkek giyimini giyinip,

	Eeliget degen emine?	*Azıtmak dedikleri nedir?*
	Ugup alıp tardıgıp,	*Duyup da içi daralıp,*
	Uşuntüp bala ardıgıp.	*Böylece çocuk hırslanıp.*
	Kapkaluu temir Bukardan	*Kapılı demir Bukar'dan,*
	Kayra tartpay bul bala.	*Geri dönmeden bu çocuk.*
	Astındagı mingeni	*Altındaki bindiği,*
15610	Temir kandın tulparı,	*Temir hanın tulparı,*
	Kolundagı kılıçı	*Elindeki kılıcı,*
	Ismayıldın bolotu.	*Ismayıl'ın çeliği.*
	Açuulanıp Semetey	*Öfkelenip Semetey,*
	Oozunan calın şırkırap,	*Ağzından alev fışkırıp,*
	Kaalgaday kayran tiş	*Kapı kanadı gibi mübarek dişi,*
	Taruudaydan bırkırap.	*Darı gibi ufalanıp.*
	Kanıkeydin armanı,	*Kanıkey'in hasreti bu,*
	Cetimiştey köy kaşka,	*Yetmiş kadar seçkin er,*
	Balbanının baarısı	*Pehlivanlarının hepsi,*
15620	Coldoş bolo kalganı.	*Yoldaş oluverdi.*
	Balbandardın içinde	*Pehlivanların içinde,*
	Ayla tabar ıktuu bar.	*Çare bulur ustası var.*
	Kalıñ coo kelse kaçpagan	*Yoğun düşman gelse kaçmayan,*
	Keñ kökürök mıktuu bar,	*Geniş göğüslü yeğidi var,*
	Cazbay atkan mergen bar,	*Şaşmaz atan nişancısı var,*
	Balbanının baarısı	*Pehlivanlarının hepsi,*
	Coldoş bolup balaga	*Yoldaş olup çocuğa,*
	Burulbastan col cürüp,	*Sapmadan yol yürüyüp,*
	At çabuuçu dalaaga	*At koşturulacak ovaya,*
15630	Balbandardın baarısı,	*Pehlivanların hepsi,*
	On başısı oroktop,	*Onbaşıları dönenip,*
	Ayzaları koroktop,	*Mızrakları takırdayıp,*
	Celdetteri celigip,	*Cellatları coşup,*
	Ceti miñdin canında	*Yedi binin yanında,*
	Ketip barat celigip,	*Gidiyorlar coşarak,*
	Cindi emedey eeligip,	*Deli gibi azıtıp,*
	At ayabay col cürüp,	*Atı esirgemeden yol yürüyüp,*
	Ayanbastan mol cürüp,	*Sakınmadan bol yürüyüp,*
	Cürö çıktı Semetey.	*Yürüyüp çıktı Semetey.*
15640	Eer beldey kum belden	*Eyer beli gibi kum belden,*
	Küyö çıktı Semetey.	*Yanarak çıktı Semetey.*

Kılıçın alıp kımpıyıp,
Acıdaarday şımpıyıp,
Tegeregin karabay,
Ismayıldan kep ugup,
Tegele canın ayabay.
Barabandı çalışıp,
Kısık col tozo barışıp,
Mına mintip eneñdi
Cetim tozup kaldı emi.
Cetimiş balban soñunda,
Küyö kelgen Semetey.
Munu mınday taştaylı,

Kılıcını alıp derli toplu,
Ejderha gibi süzülüp,
Çevresine bakmadan,
Ismayıl'dan söz duyup,
Hiç canını esirgemeden.
Davulu çala çala,
Dar yolu kesmeye vara vara,
İşte böylece ananı,
Yetimi yolda bekler oldu işte.
Yetmiş pehlivan ardında,
Yanıp gelen Semetey.
Bunu böylece bırakalım,

Eer beldey beleste
Es taba albay turuptur,
Enekeñiz Kanıkey
Oşondon kabar baştaylı.
Kayran eneñ Kanıkey
Kasıettüü can ele,
Ünü ugulat, özü cok,
Ceñekeñdin iyninde
Cılañaç bala bar ele,
Tozok menen küyüttü
Uguzup turgan al ele.
Kulaktan karmap kıbırlap,
Tuuganıñ boldu duşmanıñ,
Oşo kezde balası
Aytıp berdi şıbırlap:
«Oy, Kanıkey, baykuşum,
Koluñdu suuga malıp al,
Kol daaratıñ alıp al,
Butuñdu suuga salıp al,
But daaratıñ alıp al.
Kazgaldak degen kayran kuş Tökkönü kelet kanıñdı.
Kayrılbagan talaadan,
At çabam dep celigip,
Acaldan murun ölösüñ
Kardıñdan çıkkan baladan.

Eyer beli gibi yamaçta
Aklını toparlayamaz olmuştu,
Ananız Kanıkey —
Şimdi ondan haber verelim.
Zavallı anan Kanıkey
Kutlu, keramet ehli bir candı,
Sesi duyulur, kendisi görünmez,
Yengenizin omzunda
Çıplak bir çocuk vardı,
Cehennem azabını, yürek yangısını
Ona duyuran işte oydu.
Kulağından tutup kıpırdayarak,
Akraban oldu düşmanın,
O anda o çocuk
Fısıldayarak söyleyiverdi:
«Ey Kanıkey, zavallım,
Elini suya daldırıver,
El abdestini alıver,
Ayağını suya sokuver,
Ayak abdestini alıver.
Kazgaldak denen zavallı kuş, Dökmeye gelir kanını.
Dönüşü olmayan bozkırdan,
At koşturacağım diye coşup,
Ecelinden önce ölürsün
Karnından çıkan çocuğun elinden.

Başıña salat kalıñ çok,
Astıga kelse Taytoru
Cetimiñdi körgönüñ.
Artta kalsa Taytoru
Acaldan murun ölgönüñ.
Kıynalbastan saktalbay
Kıyamat cüzün körgönüñ.
Astıga kelse Taytoru
Tilegiñ Kuday bergeni.
Artta kalsa bul atıñ
Küzgünün şaarın süzüp koy, Kaalagan curtu mında cok,
Küdörüñ candan üzüp koy.
Bel baylagan beli cok,
Cetimiş balban canında
Cetiminñ kelet celigip,
Kılıçtarı kılkıldap,
Başıñdı kesip aluuga,

Başına salar kızgın koru,
Öne geçerse Taytoru,
Yetimini görürsün demektir.
Geride kalırsa Taytoru,
Ecelinden önce ölürsün demektir.
Çile çekmeden, korunmadan
Kıyametin yüzünü görürsün demektir.
Öne geçerse Taytoru,
Dileğini Kuday vermiş demektir.
Geride kalırsa bu atın,
Küzgün şehrine göz gezdiriver, Özlediği yurdu burada yok,
Umudunu candan kesiver.
Bel bağladığı kimsesi yok,
Yetmiş pehlivan yanında,
Yetimin gelir coşarak,
Kılıçları parıl parıl,
Başını kesip almaya,

Balbanı kelet eeligip.
Kan buyrugu müşkül iş,
Başıña keldi emi küç.
Artta kalsa bu Toruñ
Arka çaçıñ örösüñ,
Buyruk algan balbandan
Acaldan murun ölösüñ.
Ceti börü bir koydu
Talasa tarpın koebu,
Cetimiş balban, Semetey
Seni sabasa tarpıñ koebu?
Içiñde kaldı buşmanıñ.
Ayzasın tandap imerdi,
Bir tuuganıñ Ismayıl
Özü buzup ciberdi.
Çımınça soet canıñdı,
Ketiret senin alıñdı,
Kanıñ Manastan kalgan Semetey
Bügün kaala, erteñ cok,
Uşunday bolot düynö bok.

Pehlivanı gelir kudurarak.
Han buyruğu müşkül iş,
Başına geldi işte zor.
Geride kalırsa bu Toru'n,
Ardındaki saçını örersin,
Buyruk almış pehlivanın elinden
Ecelinden önce ölürsün.
Yedi kurt bir koyunu
Paylaşırsa leşini bırakır mı,
Yetmiş pehlivan, Semetey
Seni döverse leşini bırakır mı?
İçinde kaldı kaygın-kederin.
Mızrağını seçip çevirdi,
Öz kardeşin Ismayıl
Kendi eliyle bozuverdi.
Sinek gibi keser canını,
Tüketir senin dermanını,
Hanın Manas'tan kalan Semetey —
Bugün dilersen var, yarın yok,
İşte böyledir şu boktan dünya.

Baatırdan kalgan cetimiñ
Acıratıp aluuçu
Baykasañ kırgız curtuñ cok.
Bel baylagan beliñ cok,
Bekip catkan ceriñ cok.
Beykabar cerden atıñ çaap,
Uşunday bolduñ emi cok»,–
Bul kabardı ukkanda
Içi örttönüp boldu çok.
Kasıettüü dolunun
Bek kapa boldu oşo col,
Belgilüü argın curtu cok.
Kabırga söögü sögüldü,
Közünün caşı tögüldü,

Köñülü çirkin bölündü,
Özünön çıkkan uulunan
Ölüüçüdöy köründü.
Üstünö karan kün tüştü,
Ceñekeñdin başına
Cetimiş müşkül bir tüştü.
Özöktön çıkkan uulumdu
Caratkan calgız bir Kuday
Ismayılga bergemin.
Özü koldop albasa,
Ceñekeñdin başına
Cetkileñ müşkül iş tüştü.
Esi ketken men dolu
Çıñırıp ıylap turalbay,
Çın canınan tüñüldü.
Çımınday ayla tabalbay,
Köñülü caman bölündü,
Közünün caşı tögüldü.
Köñülü caman bölündü,
Özünön çıkkan uulunan
Ölüüçüdöy köründü.
Kayrılıştuu talaadan,
Katuu korkup çrrkırap,
Kardınan çıkkan baladan.

Bahadırdan kalan yetimini
Elinden çekip kurtaracak,
Baksana, Kırgız yurdun yok.
Bel bağladığın dayanağın yok,
Saklanıp yatacak yerin yok.
Habersiz yerde at koşturup,
İşte böyle oldun, artık yoksun»,–
Bu haberi duyduğunda
İçi tutuşup kor oldu.
Kutlu delişmen kadın
Pek kederlendi o sefer,
Ünlü Argın yurdu yok.
Kaburga kemiği söküldü,
Gözünün yaşı döküldü,

Gönlü, çaresiz, parçalandı,
Kendinden çıkan oğlundan
Ölecek gibi göründü.
Üstüne kara gün düştü,
Yengenizin başına
Yetmiş müşkül birden düştü.
Özümden çıkan oğlumu
Yaradan tek bir Kuday
Ismayıl'a vermiştim.
Kendisi kollamazsa,
Yengenizin başına
Ağır müşkül iş düştü.
Aklı gitmiş ben deli kadın,
Feryat edip ağlayıp duramadan,
Öz canından umudunu kesti.
Sinek kadar çare bulamadan,
Gönlü fena parçalandı,
Gözünün yaşı döküldü.
Gönlü fena parçalandı,
Kendinden çıkan oğlundan
Ölecek gibi göründü.
Dönemeçli bozkırdan,
Şiddetle korkup çığrışarak,
Karnından çıkan çocuktan.

Kanımdan kalgan çunaktan
Akborçuk oozun bura albay, Ölüp almak boldum, ee!
Közünün caşın tıya albay,
Kudaydın salgan buyrugun
Bödönödöy şorduu köz
Özüñ körgön eneñden
Bölök-bölök caş ketip,
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketip.
Kazgaldak degen kayran kuş At çabam – dep kuturup,
Kayrılbagan talaadan,
At çabam – dep celigip,
Acaldan murun ölömbü
Kardımdan çıkkan baladan?
Çunak can kaçpayt kalamdan.

Bezbeldek degen kayran kuş Kimder kaçıp kutulat,
Bezip uçkan talaadan,
At çabam – dep celigip,
Aram ölmök boldum, ee,
Begimden tuugan baladan.
Batıruuçu kara cer.
Taygan ittey celgemin,

Tarçılık tüşüp başıma,
Talastan kaçıp kelgemin.
Tarçılık tüşkön dünüyö,
Kırkıp iyip çıbıgın,
Kılıp berip ırımın,
Esilden kalgan can botom,
Ebin taap köynök kielek,
Ene ekenin bile elek.
Bölöktö cüröt sanaası,
Semetey bölök sarttın balası.

Columan karmap alat, ee,

Hanımdan kalan yumurcağın elinden
Akborçuk'un ağzını çeviremeden, Ölüp gidecek oldum, ah!
Gözünün yaşını dindiremeden,
Kuday'ın saldığı buyruğu
Bıldırcın gibi kara bahtlı gözden,
Kendin gördüğün anandan,
Bölük bölük yaş akıp,
Kara üzüm tanesi gibi zavallı gözden
Kamçı boyu yaş akıp.
Kazgaldak denen zavallı kuş, At koşturacağım – diye kudurup,
Dönüşü olmayan bozkırdan,
At koşturacağım – diye coşup,
Ecelimden önce ölür müyüm
Karnımdan çıkan çocuğun elinden?
Yumurcak can kaçamaz yazgının kaleminden.
Bezbeldek denen zavallı kuş, Kimler kaçıp kurtulmuş,
Ürküp uçtuğu bozkırdan,
At koşturacağım – diye coşup,
Murdar ölecek oldum, ah,
Beyimden doğan çocuğun elinden.
Herkesi koynuna alan kara yer.
Tazı gibi koşup gelmiştim,

Darlık düşüp başıma,
Talas'tan kaçıp gelmiştim.
Darlık düşmüş dünya,
Kesip atıp çubuğunu,
Yerine getirip yol-yordamını,
Rahmetlimden kalan can kuzum,
Doğru dürüst gömlek giymedi daha,
Anası olduğumu bilmiyor daha.
Başka yerlerde gezer düşüncesi,
Semetey kendini başka bir Sart'ın oğlu sanır.

Yolumdan yakalar beni, ah,

Calınsam canım tük koyboy,
Coboloñduu canımdı
Kurmandıkka çalat, ee!
Arkama bütkön oloñ çaç
Örüp almak boldum, ee,
At çabam – dep celigip,
Körüp almak boldum, ee,
Öz çolponum coo çıgıp,
Ölüp almak boldum, ee!
Kutulbadım, ee, Kuday,
Köñüldö kapa, sanaadan,
Kantip keter ekemin,
Kööndöndön çıkkan balamdan?!
Kereeli-keçke bozdosom
Alasası kelgende
Bul, on segiz miñ aalamdan.
Kirgizüüçü kazgan kör,
Kayrat baylap tura albay,

Yalvarsam da canımı hiç bırakmaz,
Belalı canımı
Kurban diye keser, ah!
Sırtımda biten gür saçı
Örüp koyacak oldum, ah,
At koşturacağım – diye coşup,
Görüp alacak oldum, ah,
Öz çoban yıldızım düşman çıkıp,
Ölüp gidecek oldum, ah!
Kurtulamadım, ah, Kuday,
Gönüldeki kederden, kaygıdan,
Nasıl gider olacağım
Bağrımdan çıkan çocuğumdan?!
Sabahtan akşama bozlasam da,
Alacaklısı gelince
Şu on sekiz bin âlemden
İçine koyacak kazılmış mezar,
Yürek pekiştirip duramadan,

Köp ele acalım cetse ölörmün,
Kudaydın çiygen çiyini
Töbögö keldi körörmün!
Men emes, türdüü-türdüü kalk ötkön,
Esepti caman tapkanda,
Maşayıktar calpı ötkön.
Men emes eçen er ötkön,
Türdüü-türdüü şer ötkön,
On eki kılım teñ ötkön,
Oluyanın köbü ötkön.
Oykup çıgar belim cok,
Oyumdu bölüp cönü cok:
«Oy ceñe, ıylabagın»,– dep,
Kereez aytıp koyuuçu
Kayran curtum mında cok».
Dep, oşontüp, bel baylap,
Kayrattanıp aldı emi,
Acal menen tozokko
Enekeñ beldi baylap kaldı emi.
Keçee, bereni kökcal ölgöndö,

Olsun; ecelim yetince ölürüm zaten,
Kuday'ın çizdiği çizgi
Tepeme geldi, görürüm!
Ben değil, türlü türlü halk göçmüş, Hesabı
fena bulduklarında,
Meşayihler topluca göçmüş.
Ben değil, nice er göçmüş,
Türlü türlü arslan göçmüş,
On iki asır da geçmiş,
Evliyanın çoğu göçmüş.
Sıçrayıp aşacağım yamacım yok,
Kaygımı bölüşmenin yolu yok:
«Ey yenge, ağlama»,– deyip,
Vasiyetimi dinleyiverecek
Zavallı halkım burada yok».
Deyip, böylece, bel bağlayıp,
Yüreklendi işte şimdi,
Ecele ve cehenneme karşı
Anan belini bağlayıp durdu şimdi.
Hani dün, yiğidi bozkurt öldüğünde,

Beypaydı ceñeñ körgöndö,
Abıke, Köböş altı aram
Kankordon kalgan san düynö
Keçee, kamçıga çenep bölgöndö,
Karaluu ceñeñ Kanıkey
Katuu azap körgöndö,
On kazına düynönü
Abıke, Köböş eki aram,
Çıybıt, Koçkor tört aram,
Adıbay, Kölbay altı aram
Kamçıga çenep bölgöndö,
Kalıp kalgan başında,
Kayran ceñeñ Kanıkey
Kankorunan ayrılıp,
Otuz eki caşında,
Badışa Manas ölgöndö,
Balaanı ceñeñ körgöndö,
Bar kazına, san düynö
Manastan kalgan kırk çoro
Kaptap kirip körgöndö,

Yengen o çileyi gördüğünde,
Abıke, Köböş — altı haram —
Kan içiciden kalan sayısız malı
Hani dün, kamçıyla ölçüp bölüştüğünde,
Yaslı yengen Kanıkey
Ağır azap gördüğünde,
On hazinelik malı
Abıke, Köböş — iki haram,
Çıybıt, Koçkor — dört haram,
Adıbay, Kölbay — altı haram —
Kamçıyla ölçüp bölüştüğünde,
Başında kalakalmıştı,
Zavallı yengen Kanıkey
Kan içicisinden ayrılıp,
Otuz iki yaşında,
Padişah Manas öldüğünde,
Belayı yengen gördüğünde,
Bütün hazineyi, sayısız malı
Manas'tan kalan kırk çoro
Basıp girip yokladığında,

Tulpar oozun burganda,
Tulga oturgan katındı
Tuylatıp sabap urganda,
Emçekti cara çapkanda,
Kökbörü kılıp süyrötüp,
Karaluu turgan katındı
Talas ıldıy tartkanda,
Esepti mıktap tapkanda,
Kara sandın kalıñ et
Kalcıragan kezek it
Keçee, eşe-eşe çapkanda.
Arbaktan korkpoy kırk çoro,
Camgırday kılıp caa tartıp,
Möndürdöy ogun atkanda,
Kayran ceñeñ Kanıkey
Katuu korduk tartkanda.
Kabılan katın Kanıkey,
Kaygırıp ıylap tura albay,

Küheylanın ağzını çevirdiğinde,
Ocak başında oturan kadını
Çırpındırıp döve döve vurduğunda,
Memeyi yara yara çaldığında,
Gökbörü oynar gibi sürükleyip,
Yasta duran kadını
Talas boyunca aşağı çektiğinde,
Fırsatı iyice bulduğunda,
Kara kalçanın kalın etini,
Zırvalayan sıra sıra it,
Hani dün, dilim dilim doğradığında.
Ruhtan korkmadan kırk çoro,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi okunu attığında,
Zavallı yengen Kanıkey
Ağır hakaret çektiğinde.
Kaplan kadın Kanıkey,
Kahırlanıp ağlayıp duramadan,

Kişi körbös korduktu
Sala kelgen emespi,
Alaştan tüşkön ak kurcun
Armanduu ceñeñ kötörböy,
Adırda cılkı ala baş,
Argımak, kulük aralaş,
Armanı barbı Kudayga
Arkada erkek bala caş,
Öz tuugandın baarı kas,
Ölbögöndön kalışıp,
Abıke, Köböş, altı aram,
Kırk çoro menen ceñekeñ
Ceke catıp salışıp,
Ayabagan dümöktü
Asıl ceñeñ Kanıkey
Sala kelgen emespi.
Bereniñdin çoñ dürbü
Belekke karmap oşonu,
Beldemçinin bügünö
Bek bekitip kabıştap,

Kimsenin görmediği zulmü
Başında taşıyagelmişti ya,
Alaş'tan kalma ak heybeyi
Hasretli yengen kaldıramadan,
Kırlarda yılkısı ala başlı,
Argımak ile yürük karışık,
Kuday'a bir sitemi mi var —
Ardında erkek çocuğu küçük,
Öz akrabanın hepsi hasım,
Ölmedikleri için sağ kalıp,
Abıke, Köböş — altı haram,
Kırk çoro ile yengen
Tek başına karşı koyup,
Amansız kavgayı
Asil yengen Kanıkey
Göğüsleyegelmişti ya.
Yiğidinin büyük dürbünü —
Armağan diye tutup onu,
Bel önlüğünün kıvrımına
Sıkıca saklayıp kavuşturup,

Bereni Semeteyge tabıştap, Kara-Buura, Çatkalda.
Bir Kudayga zar ıylap,
Atasının dürbüsün
Canagı Semeteyge arınap,
Kak çınardın boyunda,
Kayra baylap kapşırıp,
Beldemçinin bügünö
Beren eneñ Kanıkey
Bek bekitip tapşırıp,
Ala kelgen dürbünü
Beldemçinin bügünön
Bezildep ıylap çırkırap,
Taalayluu artık şer bolup,
Bereniñdin dürbüsün
Ala koydu burkurap,
Taytorunu körgönü.
Alapayın taba albayt,

Yiğidi Semetey'e emanet edip, Kara-Buura'da, Çatkal'da.
Tek Kuday'a zâr zâr ağlayıp,
Babasının dürbününü
Demin dediğim Semetey'e adayıp,
Kuru çınarın yanı başında,
Yeniden bağlayıp sıkıştırıp,
Bel önlüğünün kıvrımına
Yiğit anan Kanıkey
Sıkıca saklayıp emanet edip,
Getirdiği dürbünü
Bel önlüğünün kıvrımından,
Sızlanıp ağlayıp çığrışarak,
Talihli, üstün arslan olup,
Yiğidinin dürbününü
Alıverdi hıçkıra hıçkıra,
Taytoru'yu görmek için.
Elini ayağını toparlayamaz;

	Artta kalsa Taytoru,	*Geride kalırsa Taytoru,*
15900	Acaldan murun ölgönü.	*Ecelinden önce ölecek demek.*
	Ketmen ooz keñ dürbü,	*Çapa ağızlı geniş dürbün,*
	Kere kulaç çoñ dürbü,	*Bir kulaç boyu büyük dürbün,*
	Altından kılgan sabı bar,	*Altından yapılma sapı var,*
	Karaan kılgan abakem	*Dayanak bildiğim ağam,*
	Boy tumar çalış kabı bar.	*Boyun muskası gibi kılıfı var.*
	Ceti-Suuday kayran cer	*Ceti-Suu gibi güzelim yer —*
	Için altın aşagan,	*İçini altınla kaplamış,*
	Aynegin kööhar casagan,	*Camını cevherden yapmış,*
	Cakut taştan cardırgan,	*Yakut taştan yontturmuş,*
15910	Artık usta Bölökbay	*Üstün usta Bölökbay*
	Aynegine saldırgan.	*Camına koydurmuş.*
	Tiktegende adamdın	*Bakıldığında insanın*
	Körsö meerin kandırgan,	*Gören gözünü doyurmuş,*
	Coonu közdöy saldırgan,	*Düşmana doğru çevirtmiş,*
	Coodon kabar aldırgan.	*Düşmandan haber aldırmış.*
	Colborsuñdun çoñ dürbü,	*Kaplanının büyük dürbünü,*
	Sabına altın kerdirgen.	*Sapına altın gerdirilmiş.*
	Kırk kısırak, miñ baytal	*Kırk kısrak, bin baytal —*
	Koşoy menen alptardı	*Koşoy ile alpları,*
15920	Tökör usta Bölökbay	*Topal usta Bölökbay'a*
	Munun akısına berdirgen.	*Bunun emeği karşılığı verdirilmiş.*
	Alakanday din ıstan,	*Avuç içi kadar din ehlinden,*
	Dürbünün cayın aytayın,	*Dürbünün aslını anlatayım:*
	Ötüp ketken küzündö,	*Geçip gitmiş bir güzünde,*
	Keñ Talastın oyunda,	*Geniş Talas'ın koyağında,*
	Cılgınduu, Keñ-Kol boyunda, Alım salıp, bacısın	*Ilgınlı Keñ-Kol boyunda, Vergi salıp haracını*
	Kalıñ kırgız catkanda,	*Kalabalık Kırgız yatarken,*
	Kötörmönün oyunda,	*Kötörmö'nün koyağında,*
	Talas öñdüü cerdi taap,	*Talas gibi yeri bulup,*
15930	On ekide Manas kan	*On ikisinde Manas Han,*
	Kırgız öñdüü eldi taap,	*Kırgız gibi eli bulup,*
	Altaydan kelip çoñoyup,	*Altay'dan gelip serpilip,*
	Aytıluu curtka çoñ bolup,	*Namlı yurda ulu olup,*
	Cılgınduu, Keñ-Kol cer bolup,	*Ilgınlı Keñ-Kol yurt olup,*
	Erdiginen oolugup,	*Yiğitliğinden coşup,*

Eçen Kızır colugup,
Karmap minip cılkıdan,
Toruçaar buudandı,
Tozoktu tartıp Kıtaydan,
Taap kırgız tuugandı.
Keñeşteşi zor Koşoy
Kasıettüü kan eken.
Ebi menen cer kılıp,
Ceti-Suunun kırgızın
Eptep cürüp el kılgan.
Kalıypadan kat algan,
Karıya Koşoy atangan,
Koşoy surap turganda
Korduk körüp cadagan,
Koñurbaydın atası
Alooke degen kan çıkkan,
Kabarınan can çıkkan.
Din busurman cadagan,
Koyboy baarın sabagan,
Uşuga deñgeel er tuubay,
Teñdigi tiybey uşugan,
Oşondo caman cadagan.

Nice kez Kızır'a kavuşup,
Yılkıdan yakalayıp binip
Toruçaar küheylanı,
Kıtay elinden azap çekip,
Kırgız soydaşını bulup.
Danışmanı ulu Koşoy
Kutlu bir han imiş.
Ustalıkla yurt edinip,
Ceti-Suu'nun Kırgızını
Uğraşa uğraşa el eylemiş.
Halifeden mektup almış,
İhtiyar Koşoy diye anılmış,
Koşoy hüküm sürerken
Zulüm görüp bıkmıştı;
Koñurbay'ın babası
Alooke denen bir han çıkmış,
Adı duyulunca canlar çıkmış.
Din ehli Müslüman bıkmıştı,
Bırakmadan hepsini dövmüştü,
Buna denk er doğmadan,
Hakça pay göremeden ezilmişti,
O zaman iyice bıkmıştı.

Cıynap turgan kezi eken,
Alakanday busurman
Alım-salık köp salıp,
Beecinden kelgen Alöökö
Kıynap turgan kezi eken,
Samarkandın şaarına
Ak üylüü konup Alöökö,
Surap turgan kezi eken.
Samarkandın şaarına
Acayıbın ornotup,
Alöökönün acayıp,
Colborsu on beş töldöptür,
Colop adam kelbeptir.
Acıdaarı altımış,
Anın ar cak cagında
Zıykır menen koydurgan,

Toplayıp durduğu çağ imiş,
Avuç içi kadar Müslümana
Vergiyi, salgını çok salıp,
Beecin'den gelen Alöökö
Kıvrandırıp durduğu çağ imiş,
Samarkan şehrine
Ak otağ kurup konmuş Alöökö,
Hüküm sürüp durduğu çağ imiş.
Samarkan şehrine
Acayipliklerini kurmuş;
Alöökö'nün acayibi şu:
Kaplanı on beş kez yavrulamış,
Yanına yaklaşan insan olmamış.
Ejderhası altmış tane,
Onun öte yanında,
Sihir ile koydurulmuş,

Kılıç tumşuk bili bar.
Altaydan tuulup çoñoyup,
Ataktuu curtka zor bolup,
Talastı eelep cer kılıp,
Argın, kırgız oşo curt
Atayı eelep el kılıp,
Ataktuu Manas er bolup,
At kötörböy cöö bolup,
Kan içip cürüp katıgıp,
Özü kabılan Manas atıgıp,
Keçee, el öödögö tartarda,
At kara til mezgilde,
Ulamadan kep ugup,
Ak üylüü kelgen Alöökö,
Azganakay busurman
Bu çoçko uypalap iydi dep ugup. Keñ
Kaşkardı aşıptır,
Oolugup Manas turalbay:
«Oşonu karmap soyom,– dep,–
Kanına mıktap toyom,– dep,
El çetinde karool kan,
Samarkanda Alöökö
Oşonu karmap aluuga,
Kurmandıkka çaluuga,

Kılıç hortumlu fili var.
Altay'da doğup büyüyüp,
Ünlü yurda ulu olup,
Talas'ı alıp yurt edinip,
Argın'ı, Kırgız'ı — o halkı —
Bile isteye sahiplenip el eyleyip,
Ünlü Manas er olup,
At taşıyamayıp yaya kalıp,
Kan içe içe katılaşıp,
Kendisi kaplan Manas diye ün salıp,
Hani dün, el yaylaya göçerken,
Atın dili karardığı mevsimde,
Ulemadan söz işitip,
Ak evli gelen Alöökö,
Bir avuççık Müslümanı
Bu domuz hırpalayıp eziyor diye işitip.
Geniş Kaşkar'ı aşmış,
Coşup Manas duramadan:
«Onu yakalayıp keserim,– deyip,–
Kanına iyice doyarım,– deyip,
El ucundaki karakol hanı,
Samarkan'daki Alöökö'yü
Onu tutup yakalamaya,
Kurbanlık diye kesmeye,

Aylası kelse busurman
Azat kılıp aluuga,
Samarkanda Alöökö
Bir tamaşa saluuga,
Oşondo Manas bolo elek,
Manastın başına Kızır kono elek.
Tilegin Kuday bere elek,
Anda Acıbay, Bakay kele elek.
Calgız tuuma artık şer,
Samarkandın şaarına
Calgız ketken kökcal er,
Kaalagan atı Toruçaar,
Koştop algan Arküröñ.
Samarkanda Alöökö

Elinden gelirse Müslümanı
Azat edip kurtarmaya,
Samarkan'daki Alöökö'ye
Bir temaşa koparmaya.
O zaman Manas henüz han olmamıştı,
Manas'ın başına Kızır daha konmamıştı.
Dileğini Kuday daha vermemişti,
O zaman Acıbay, Bakay daha gelmemişti.
Tek doğma üstün arslan,
Samarkan şehrine
Yalnız gitmiş bozkurt er;
Seçtiği atı Toruçaar,
Yedeğine aldığı Arküröñ.
Samarkan'daki Alöökö —

Al dagı acayıptan okugan,
Üçüngü tün al murda
Kabılan Manas kelerin,
Kapkanın oozun kan kılıp,
Karooldordu cay kılıp,
Meni karmap alat dep,
Bilgen eken Alöökö,
Türkügün suurup aların,
Tüyşüktü başka saların,
Bilgen eken Alöökö.
Aylasın tappay oşondo,
Şaşıp kalgan kezi eken
Altı cüzdöy kaçırga
Artıp alıp altındı,
Kaçkan eken Alöökö,
Kaldayların büt alıp,
Beecindi közdöy küç alıp,
Çoñ Turpandı basıptır.
Aksının Ak-Çiyinde,
Tügöngön toonun urçukta,
Dümüröygön tumşukta,
Akkan suunun boyunda,
Kum-Arıktın oyunda
Altın çatır tartkanda,

O da acayip ilimler okumuştu;
Üç gece önceden o,
Kaplan Manas'ın geleceğini,
Kale kapısının ağzını kana bulayıp,
Nöbetçileri yere serip,
Beni tutup yakalar diye
Bilmiş imiş Alöökö;
Direğini söküp alacağını,
Başına dert saracağını
Bilmiş imiş Alöökö.
Çaresini bulamayıp o zaman,
Şaşırıp kaldığı çağ imiş;
Altı yüz kadar katıra
Altınını yükleyip
Kaçmış imiş Alöökö,
Kaldaylarını hep alıp,
Beecin'e doğru hız alıp,
Büyük Turpan'ı geçmiş.
Aksı'nın Ak-Çiy'inde,
Dağın bittiği çıkıntıda,
Kütük gibi çıkık burunda,
Akan suyun boyunda,
Kum-Arık'ın koyağında
Altın çadır kurduğunda,

Sayakatka catkanda,
Şuru otogot, marcan taş
Luñtuñu karool turganda,
Karapçısın kaldaytkan
Kaldayın sakçı kılganda,
Celdetterdin cetigi
Ceti balban turganda.
Samarkan kirse Manas kan,
Alöökö sınduu kanı cok,
Kıtaydın kaldıktarın kırıptır,
Bacıga cıygan san kara,
Manas kan katuu buyruk kılıptır.
Kazına cıygan san altın
Korkkonunan oşondo

Seyre dalıp yattığında,
Mercan düğmeli, inci taşlı
Luñtuñ'u karakol beklerken,
Kara heybetiyle dikilen
Kalday'ını bekçi kıldığında,
Cellatların yedisi —
Yedi pehlivan dururken.
Samarkan'a girince Manas Han,
Alöökö gibi hanı yerinde yok,
Kıtay'ın kalıntılarını kırmış,
Haraçtan toplanmış sayısız davarı,
Manas Han sert buyruk buyurmuş.
Hazinede toplanmış sayısız altını
Korkusundan o zaman

	Irayluu mende kaytıptır.	*Bendeler boyun eğip dönmüş.*
	Samarkandın Aykoco:	*Samarkan'ın Aykoco'su:*
16050	Izi mınday ketti»,– dep,	*«İzi şöyle gitti»,– deyip,*
	Cönün mınday aytıptır.	*Aslını şöyle anlatmış.*
	Izge salıp kubalap,	*İzine düşüp kovalayıp,*
	Keñ Kaşkardı aşıptır,	*Geniş Kaşkar'ı aşmış,*
	Kadimki Turpan, Caman-Suu	*Bildik Turpan'ı, Caman-Suu'yu*
	Baatırıñ kündöp-tündöp aşıptır.	*Bahadırın gece gündüz aşmış.*
	Ak-Talaanın belinen,	*Ak-Talaa'nın belinden,*
	Sarı izine çöp salıp,	*Sarı izine ot koyup,*
	Sargara kuup alıptır.	*Sarara sarara kovalamış.*
	Kuu izine çöp salıp,	*Kuru izine ot koyup,*
16060	Kubara kuup alıptır.	*Solara solara kovalamış.*
	Kum-Arıktın oyunda,	*Kum-Arık'ın koyağında,*
	Darıyanın boyunda	*Irmağın boyunda,*
	Alöökö menen er Manas	*Alöökö ile er Manas*
	Ayabay soguş salıptır.	*Amansız bir savaş koparmış.*
	Altı künü atışıp,	*Altı gün ok atışıp,*
	Alışa albay koyuptur.	*Birbirini alt edememişler.*
	Cana altı kün kabılan	*Yine altı gün kaplan,*
	Ayzalaşıp turuşup,	*Mızraklaşıp durup,*
	Ayza menen sayışıp,	*Mızrak ile saplaşıp,*
16070	Ayzanın uçu mayışıp,	*Mızrağın ucu eğilip,*
	Irgaytının betinen	*Irgaytı'nın yamacından*
	Irgalışıp turuşup,	*Sarsılışıp durup,*
	Iras çındap uruşup,	*Sahiden, gerçekten vuruşup,*
	Tañ kaşkayıp sürgöndö,	*Tan ağarıp söktüğünde,*
	Cerge carık tiygende,	*Yere ışık değdiğinde,*
	Taalayluu Manas bala şer	*Talihli Manas, genç arslan,*
	Dardaygan kıtay mancuunu	*Kasılan Kıtay-Mançu'yu*
	Tüşürgön eken kayran er	*Yere sermiş o güzelim er;*
	Bulasın bulap alıptır,	*Ganimetini talan edip almış,*
16080	Buzuktu mıktap salıptır.	*Kargaşayı iyice salmış.*
	Altı cüzdöy balbanın,	*Altı yüz kadar pehlivanını,*
	Alöökösün baş kılıp,	*Alöökö'sünü baş edip,*
	Arıslan Manas kökcalıñ	*Arslan Manas bozkurdun*
	Takır kırıp salıptır.	*Tümünü kırıp geçirmiş.*
	Kayra tartıp keliptir.	*Geri dönüp gelmiş.*

Cetişpegen ıslamga
Altısın bölüp beriptir.
Oşo kezde busurman
Arkası tiyip Manastın,
Momintip künün körüptür.
Mediyandın çölünön,
Ancıyandın ar cagı
Top oluya çogulup,
Top kılışkan cerinen,
Colukkan eken bir kişi,
Bir kişi dese miñ kişi,
Kök sülöösün börk kiygen,
Kökala kalkan oynogon,
Başın kark altınga bölögön,
Ayagın ak kümüşkö cölögön,
Körsö Bakay şer eken,
Oluyattın calgızı
Manaska kezikken cürgön kezi eken.
Köktön cıldız boz bolom,
Seni menen Manas kan
Akırettik dos bolom.
Azarıñ bizge salasız,
Aytkan tilim alasız,
Seni sayıp cürüp bak kılam,
Salıp cürüp tam kılam,
Saat-kırsıgı bolbosun,

Yoksul düşmüş İslam ehline
Altısını bölüştürüp vermiş.
O çağda Müslüman,
Manas'ın sayesine sığınıp,
Böylece gün yüzü görmüş.
Mediyan çölünden,
Ancıyan'ın öte yanında,
Bir bölük evliya toplanıp
Toplandıkları yerinden,
Bir kişi karşısına çıkmış;
Bir kişi dersen bin kişi:
Gök vaşak börkü giymiş,
Gökala kalkan oynatmış,
Başını halis altına bürümüş,
Ayağını ak gümüşe dayamış;
Meğer Bakay arslan imiş,
Evliya soyunun biriciği,
Manas'a rastladığı çağ imiş.
«Gökten yıldız gibi boz olayım,
Seninle, Manas Han,
Ahiretlik dost olayım.
Derdini bize salarsın,
Söylediğim sözü tutarsın,
Seni dikip büyüte büyüte bağ ederim,
Kura kura ev ederim,
Uğursuzluğu, kazası olmasın,

On segiz miñ aalamga
Seni eerçitip cürüp kan kılam. Buyumu cüröt özü cok,
Ar cak menen karmaşsak,
Atışçu bolsok kıyın bar,
Tartıp alsa tabılgıs,
Baatır kolgo tiybes buyum bar.
Közgö salçu oozunan
Ancıyandın ar cagı,
Amangendin bul cagı,
Ayday Sarı-Talaada,
Altımış orus cer çençi

On sekiz bin âleme
Seni peşime takıp han ederim. Eşyası gezer, kendisi yok,
Öte yaka ile tutuşursak,
Atışacak olursak zorlusu var;
Çekip alsa bulunmaz,
Bahadır, ele geçmez bir eşya var.
Göze tutulan ağzından,
Ancıyan'ın öte yanı,
Amangen'in beri yanı,
Ay gibi Sarı-Talaa'da,
Altmış Orus yer ölçücü

Çıga kelgen şaraktap,
Kızırduu Bakay kımbat şer
Algan eken karaktap.
Başında bargek uyulu,
Özü colborsuñ orus buyumu.
Kelbersigen zor Bakay
Kelip kongon Talaska,
Kıyamattık dos bolup,
Oşo turgan dürbünü
Tartuu kılgan Manaska.
Ceti imerip tolgogon,
Cetkileñ usta Bölökbay
Ceti cılı oñdogon.
Oñdoy turgan sebebi,
Özüñ körgön Bölökbay
Kadimkidey süylöşüp,
Döötü menen dos bolgon.
Aşagandan maşagan,
Buramasın kırgılap,
Kup keltire casagan.
«Keçee töröm, sultanım
Kakandı közdöy barganda,
Talasta turgan cer caylap,
On eki aalım din ıslam
Oşol turgan din ıslam
Aydap kirgen kembaylap.
Beecinge sapar cürdü,– dep,–
Çoñküröñ sınduu mal eken.
Eçen közgö tiydi,– dep,–
Kabılandın kolunda

Şakırdayıp çıkagelmiş;
Kızırlı Bakay, değerli arslan,
Yağmalayıp almış imiş.
Başında düğme misali topuzu,
Kendisi, kaplanım, Orus yapısı.
Kurumlu, ulu Bakay
Gelip konmuş Talas'a,
Kıyametlik dost olup,
İşte o duran dürbünü
Manas'a armağan etmiş.
Yedi kez çevirip burmuş,
Eksiksiz usta Bölökbay
Yedi yıl onarmış.
Onarmasının sebebi şu:
Senin bildiğin Bölökbay,
Sıradan insanla söyleşir gibi söyleşip,
Dööt ile dost olmuş.
Mahirden de mahir,
Burgusunu yiv yiv işleyip,
Tastamam denk getirip yapmış.
«Hani dün beyim, sultanım
Kakan'a doğru vardığında,
Talas'taki yerde yurt tutup,
On iki âlim, din-i İslam,
İşte oradaki din-i İslam ehlini
Yoksul düşmüş halde sürüp getirmiş.
Beecin'e sefere yürüdü,– deyip,–
Çoñküröñ gibi bir mal imiş.
Nice göze değdi,– deyip,–
Kaplanın elinde

Kança cılga cürdü,– dep,–
Buudanımdın közü cok,
Bügün körgön erteñ cok,
Uşunday beleñ düynö bok».
Kur-kur-kur cıttap,
Kurdaşı Manastı körgön emedey,
Kuçaktap alıp bek cıttap,
Kabılandın dürbünü

Nice yıl gezdi,– deyip,–
Küheylanımın gözü artık yok,
Bugün görülen yarın yok,
Böyle miydin, boktan dünya».
Kur-kur-kur diye koklayıp,
Yaşıtı Manas'ı görmüş gibi,
Kucaklayıp sıkıca koklayıp,
Kaplanın dürbünüyle

Akborçuk oozun burdu ele,
Asıl katın Kanıkey
Dürbü salıp turdu ele.
Çıgırıgın imerip,
Çın közünö ciberip,
Buramasın imerip,
Bulkup közgö ciberip.
Kanatın tarta caydı ele,
Attarga dürbü saldı ele,
At kabarın aldı ele.
Kıltıldatpay bek karmap,
Kıyındap közgö töp karmap,
Anıktap dürbü saldı emi,
Keñ-Kepenin çetinde
Berki Kırım betinde,
Orgup-orgup çañ çıgat,
Orgugan çañdı körgöndö
Ceñekeñden can çıgat.
Orgugan çañdı karasa
Atasının Aktulpar
Alıstap çurkap alıptır,
Atasının Aktulpar
Eñ astına salıptır.
Anın artın karasa
Çoñ kaşkanın çañı eken,
Munun artın karasa
Üçtün artın karasa
Kölöykandın Karakaşka argımak

Akborçuk'un ağzını çevirmişti,
Asil kadın Kanıkey
Dürbün tutup durmuştu.
Makarasını çevirip,
Tam gözüne getirip,
Burgusunu döndürüp,
Çekip göze yerleştirip.
Kanadını çekip yaymıştı,
Atlara dürbün tutmuştu,
Atların haberini almıştı.
Kıpırdatmadan sıkı tutup,
Ustaca göze denk tutup,
İyice dürbün tuttu şimdi:
Keñ-Kepe'nin kıyısında,
Beriki Kırım yamacında,
Buram buram toz çıkar;
Yükselen tozu görünce
Yengenin canı çıkar.
Yükselen toza bakınca:
Babasının Aktulpar'ı
Uzaklaşıp koşup gitmiş,
Babasının Aktulpar'ı
En öne geçmiş.
Onun ardına bakınca —
Büyük akıtmalının tozu imiş;
Bunun ardına bakınca,
Üçün ardına bakınca —
Kölöykan'ın Karakaşka argımağı

Karasa közgö ilinbeyt,
Temir kandın tört tulpar
Uzap çurkap alıptır,
Andan bölök bir cılkı
Kayda ekeni bilinbeyt.
«Ay karañgı bolgondo
Tün emine bolot,– dep?
Artta kalsa Taytoru
Aylam emi kettibi,
Kün emine bolot,– dep?

Baksa da göze ilişmez;
Temir Han'ın dört küheylanı
Arayı açıp koşup gitmiş,
Onlardan başka tek bir at
Neredедir, bilinmez.
«Ay karanlık olunca
Gece nice olur,– diye?
Geride kalırsa Taytoru,
Çarem şimdi bitti mi,
Gün nice olur,– diye?

Astıma tartkan temir tor,
Mañdayga bütkön kalıñ şor.
Çirkin, menin mañday söögüm
kaykı ele, Alapayı tügönüp,
Badışam közü ötköndö
Menin kün körörüm taykı ele.
Kazdı kuşka cegizbe,
Kaalap Kuday, caratsañ
Meni kaçkın katın degizbe.
Kuunu kuşka cegizbe,
Kursaktan çıkkan uulumdan
Arı cok katın uşuntüp,
Ölüp kaldı degizbe.
Kaza körbö orumdu,
Kaalap Kuday, caratsañ
Kaynata körbö şorumdu,
Kardımdan çıkkan calgızdan
Kuday, kaynata körbö şorumdu.
Ay karañgı tün beleñ,
Artta kalıp Taytoru
Acalım ceter kün beleñ,
Oloñdoy bolgon kayran çaç,
Omuroomo cayıltıp,
Örüp alar bekemin,
Özöktön çıkkan çıraktan
Öz başı tuugan men katın
Ölüp alar bekemin?!
Eer beldey belesten,
Esil ceñeñ Kanıkey

Önüme gerilmiş demir ağ,
Alnıma yazılmış koyu kara baht.
Ah çaresiz, benim alın kemiğim
çukurmuş meğer, Eli ayağı tükenip,
Padişahımın gözü kapandığında
Benim gün görmem kıtmış meğer.
Kazı kuşa yedirtme;
Dileyip Kuday, yarattınsa,
Bana kaçak kadın dedirtme.
Kuğuyu kuşa yedirtme;
Karnımdan çıkan oğlum yüzünden,
Arsız kadın böyle böyle
Ölüp gitti, dedirtme.
Kazılı gösterme mezarımı;
Dileyip Kuday, yarattınsa,
Kaynatıp durma kara bahtımı,
Karnımdan çıkan biriciğim yüzünden,
Kuday, kaynatıp durma kara bahtımı.
Ay karanlık gece miydin;
Geride kalıp Taytoru,
Ecelimin yeteceği gün müydün?
Oloñ otu gibi gür, güzelim saçı
Göğsüme yayıp
Örüp alır mıyım acep;
Özümden çıkan çırağımın elinden,
Onu kendi doğurmuş ben kadın,
Ölüp gider miyim acep?!»
Eyer beli gibi yamaçtan,
Güzelim yengen Kanıkey

Çırkırap ıylap kobalbay,
Çımınday ayla tabalbay.
Attın oozun buralbay,
Çıñırıp ıylap turalbay.
Kabılandın çoñ dürbü,
Kayra közgö imerip,
Kayra salıp ciberip,
Kayra dürbü sundu ele,
Buyrugu küçtüü Kudayga

Çığrışıp ağlayıp dinemeden,
Sinek kadar çare bulamadan,
Atın ağzını çeviremeden,
Feryat edip ağlayıp duramadan,
Kaplanın büyük dürbününü
Yeniden göze çevirip,
Yeniden tutup bakıp,
Yeniden dürbün uzatmıştı;
Buyruğu güçlü Kuday'a

Munacat kılıp turdu ele.
Burkurap ıylap ciberip,
Özüñ körgön dürbünü
Mıktuulap közgö sundu ele.
Iylap turdu burkurap,
Bozdop turdu çırkırap,
Dürbü salıp karasa,
Keñ-Moynoktun conunda
Kele catat buudanı
Keñ Kırımdın conunda,
Başın cerge sala albay,
Arkarday arış ala albay,
Kele catat buudanı,
Sanap körsö oşondo,
Üç cüz attın soñunda.
Tölgögö çapkan Taytoru
Üç cüz attın soñunda,
Emi kaydan cügürdü,
Çıñırıp ıylap kuuragır,
Emi çımınday candan tüñüldü.
Murundun suusun tarta albay,
Közünün caşın arta albay,
Köñülü çirkin bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Kabırgası sögülüp,
Kan aralaş çıkkan caş
Özüñ körgön Akborçuk
Calı ıldıy tögülüp.
Köödöngö batpas sanaadan

Münacat edip durmuştu.
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp,
Senin bildiğin dürbünü
Sağlamca göze uzatmıştı.
Ağlayıp durdu hıçkırarak,
Bozlayıp durdu çığrışarak;
Dürbün tutup bakınca:
Keñ-Moynok'un sırtında
Geliyor küheylanı,
Geniş Kırım'ın sırtında,
Başını yere salamadan,
Dağ koyunu gibi adım alamadan,
Geliyor küheylanı;
Sayıp baksa o anda —
Üç yüz atın ardında.
Fal diye koşturulan Taytoru
Üç yüz atın ardında;
Şimdi nereden koşup yetişsin,
Feryat edip ağlayıp, kahrolası,
Şimdi sinek kadar canından umut kesti.
Burnunun suyunu çekemeden,
Gözünün yaşını silemeden,
Gönlü, çaresiz, parçalanıp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Kaburgası sökülüp,
Kan karışıp çıkan yaş,
Senin bildiğin Akborçuk'un
Yelesinden aşağı dökülüp.
Bağra sığmaz kaygıdan

Korkup turat kuuragır
Köödöndön çıkkan baladan.
Alda çirkin, kuu düynö,
Mañday söögüm kaykı ele,
Kün körörüm taykı ele.
Ay karañgı tün eken,
Bügün acalım ceter kün eken!
Caş küçüktöy kıñıldap,
Men şorduu aram ölmök ekemin,

Korkup durur, kahrolası,
Bağrından çıkan çocuğundan.
«Ah çaresiz, kahpe dünya,
Alın kemiğim çukurmuş meğer,
Gün görmem kıtmış meğer.
Ay karanlık gece imiş,
Bugün ecelimin yeteceği gün imiş!
Körpe enik gibi inleyip,
Ben kara bahtlı, murdar ölecekmişim;

Canaza cok, ıyman cok
Men şorduu aram ölmök ekemin.
Kak etkenden karga cok,
Talaada ölmök ekemin,
Kazam cetip uşuntüp,
Balamdan ölmök ekemin!
Özöndüü dayra – bulagım,
Ölgöndö körgön çunagım,
Boz ala tuygun bolpoñum,
Boz karçıga çolponum.
Ebin taap köynök kielek,
Men şorduunun ene ekenin bilelek.
Çırkıratıp özümdü,
Kılıçtan kalgan kıyagım,
Kımbattan kalgan çıragım.
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tuygundan kalgan çıragım.
Ayzaga takkan celegim,
Ayköldön kalgan belegim.
O düynö ketken on cardın
Bata ekenin bilelek,
Oluya zaada kökcaldın
Ata ekenin bilelek.
Taygan ittey men şorduu
Celgendigim bilelek,
Talastan kaçıp bala üçün,
Kelgendigim bilelek.
Beş arkar cıldız batkıça,
Beş kayrılıp emçegim
Emgendigin bilelek.
Küyüktün-Belin çırkırap,

Cenaze namazı yok, iman telkini yok,
Ben kara bahtlı, murdar ölecekmişim.
Gak diyecek kargası yok
Bozkırda ölecekmişim;
Kazam yetip böylece,
Çocuğumun elinden ölecekmişim!
Vadili ırmağım — pınarım,
Ölürken kavuştuğum yumurcağım,
Boz ala doğanım, tombulum,
Boz atmacam, çoban yıldızım.
Doğru dürüst gömlek giymedi daha,
Ben kara bahtlının anası olduğumu
bilmiyor daha. Çığlık çığlığa beni,
Kılıçtan kalan keskinim,
Kıymetlimden kalan çırağım.
Küheylandan kalan tırnağım,
Doğandan kalan çırağım.
Mızrağa takılan flamam,
Ayköl'den kalan armağanım.
Öbür dünyaya gitmiş on yârenin
Duası olduğunu bilmiyor daha,
Evliya soylu bozkurdun
Atası olduğunu bilmiyor daha.
Tazı gibi ben kara bahtlının
Koşup geldiğimi bilmiyor daha,
Talas'tan çocuk için kaçıp
Geldiğimi bilmiyor daha.
Beş-Arkar yıldızı batıncaya dek,
Beş kez dönüp mememi
Emdiğini bilmiyor daha.
Küyüktün-Bel'ini çığrışarak

Aşkandıgım bilelek,
Arkalap alıp Talastan
Kaçkandıgım bilelek.
«Eelikmelüü kapır,– dep,
Eeligip cürgön katın,– dep,
Erkek kiymin kiyingen,
Een kalgan kapır,– dep,

Aştığımı bilmiyor daha,
Sırtımda taşıyıp Talas'tan
Kaçtığımı bilmiyor daha.
«Cin çarpmış kâfir,– diye,
Azıp gezen kadın,– diye,
Erkek giysisi giyinmiş,
Issız kalmış kâfir,– diye —

	Enekeñ men dep kurgan can.	*Anan benim diyen zavallı can.*
	Emçegimdi körsötsöm,	*Mememi göstersem de,*
	Ezelde çunak oñboyt, ee,	*Ezelden yumurcak onmaz, ah,*
	Uşu bügün kıztalak candı	*İşte bugün kahrolası canı*
	koyboyt, ee.	*sağ komaz, ah.*
	«Buurugup cürgön kapır,– dep,	*«Azgın gezen kâfir,– diye,*
	Columan karmap alat, ee,	*Yolumdan yakalar beni, ah;*
	Çukuyt, ee, bügün közümdü,	*Oyar, ah, bugün gözümü,*
16320	Calınsam ukpay sözümdü.	*Yalvarsam da dinlemez sözümü.*
	Columan karmap alat, ee,	*Yolumdan yakalar beni, ah,*
	«Coboloñduu katın,– dep,	*«Belalı kadın,– diye,*
	Col üstünö süyrötüp,	*Yol üstünde sürükleyip,*
	Bügün kurmandıkka çalat, ee	*Bugün kurban diye keser, ah;*
	Çukup iyip közümdü,	*Oyup çıkarıp gözümü,*
	Col üstünö süyrötüp,	*Yol üstünde sürükleyip,*
	Dañgıttarga carat, ee	*Azgın itlere yem eder, ah;*
	Talaada söögüm dañkayıp,	*Bozkırda kemiğim apaçık serilip,*
	Kömüüsüz bolup kalat, ee.	*Gömüsüz kalakalır, ah.*
16330	Tal cibektey kayran çaç,	*Dal ipek gibi güzelim saçı*
	Kurkuldap kuzgun tıtat, ee,	*Gurklayan kuzgun didikler, ah;*
	Botodoy bolgon kayran köz	*Deve yavrusu gibi güzelim gözü*
	Karargan karga oyot, ee.	*Kararmış karga oyar, ah.*
	Kaalgaday kayran tiş	*Kapı kanadı gibi güzelim dişe*
	Bügün sagızgan kakşaal çıçat, ee.	*Bugün inatçı saksağan pisler, ah.*
	Almaday bolgon eki emçek	*Elma gibi iki memeyi*
	Kara coru oyot, ee.	*Kara akbaba oyar, ah.*
	At çabam dep celigip,	*At koşturacağım diye coşup,*
	Kara baskan men dolu,	*Kara basmış ben deli kadın,*
16340	Bügün kacırdın bogu bolot, ee.	*Bugün akbabanın boku olurum, ah.*
	Bülküldögön böyrögüm	*Bıngıldayan böbreğimi*
	Tülkülör kakşaal oyot, ee,	*Tilkiler, inatçılar, oyar, ah;*
	Böksö cakı etimdi	*Böğür yanı etimi*
	Börülör talap toyot, ee.	*Kurtlar kapışıp doyar, ah.*
	Kardımdı karga tıtat, ee,	*Karnımı karga didikler, ah;*
	Omurtka söögüm oroyso	*Omurga kemiğimi kemirdikçe*
	Kargalar kapır çıçat, ee.	*Kargalar, kâfirler, pisler, ah.*
	Dogurunup köp bayge	*Meydan okuyup nice ödülü*
	Tappay koyboy ne boldum,	*Bulmadan edemeyip ne ettim;*

Tozokko tuugan men katın,
Toodoy bolgon Taytoru,
Çappay koyboy ne boldum!?
Çirkin, mañday söögüm kaykı eken, Ce bel baylagan belim cok,
Badşam közü ötkön soñ
Kün körörüm taykı eken.
Keñ Talastın batkalda,
Sultanım kıyın bolup catkanda,
Akka moynum burganda,
Tarsa-tarsa cötölüp,
Kökcalım cazdıktan başın kötörüp, Kaygırbayın cönü cok.
Caman bolup turganda,
Kurman bolup kuu katın,
Ölüp albay ne boldum,
Kıl murutun şıypaytıp,
Kökcalım kıyamat közdöy can tartıp, Uşunday eken köröyün,
Kıyın bolup catkanda
Kurman bolup sultanga
Ölüp albay ne boldum!
Çırkırap ıylap, tura albay,
Ular bolboy ne boldum.
Tartınbay ölüp bir alıp,
A düynö ketken sultanga
Kurman bolboy ne boldum!
Çakmak-Belin aşalbay,
Çarçap ıylap basalbay,
Baltırımdan kan ketip,
Şorduu candan al ketip,
Casagandın çiygenin,
Körüp albay ne boldum,

Tirüü kalbay kökcaldan
Ölüp albay ne boldum.
Beşigimdi dalıma
Artpay koyboy ne boldum,
Meenetiñdi mınçalık

Cehenneme doğmuş ben kadın,
Dağ gibi olan Taytoru'yu
Koşturmadan edemeyip ne ettim!?
Çaresiz, alın kemiğim çukur imiş, Ne bel bağladığım dayanağım var,
Padişahımın gözü kapandıktan sonra
Gün görmem kıt imiş.
Geniş Talas'ın dar koyağında,
Sultanım ağır yatarken,
Hakk'a boynumu büktüğümde,
Tarsa tarsa öksürüp,
Bozkurdum yastıktan başını kaldırıp, Kahırlanmamanın yolu yok.
Kötü olup dururken,
Kurban olup, ben kuru kadın,
Ölüp gitmeyip ne ettim;
Kıl bıyığı sarkıp,
Bozkurdum kıyamete doğru can çekişirken, Böyleymiş, göreyim bakalım,
Ağır yatarken,
Sultana kurban olup
Ölüp gitmeyip ne ettim!
Çığrışıp ağlayıp duramadan,
Ular kuşu olmayıp ne oldum.
Çekinmeden bir ölüp gidip,
Öbür dünyaya giden sultana
Kurban olmayıp ne oldum!
Çakmak-Bel'ini aşamadan,
Yorulup ağlayıp yürüyemeden,
Baldırımdan kan gidip,
Kara bahtlı candan derman gidip,
Yaradan'ın çizdiğini
Görüp durmayıp ne ettim;

Bozkurttan sonra sağ kalmayıp
Ölüp gitmeyip ne ettim.
Beşiğimi sırtıma
Yüklenmeden edemeyip ne ettim;
Çileni bu kadar,

Beş kündükkö kızıgıp,
Tartpay koyboy ne boldum!
Bölünüp turgan sanaamdan,
Arsız can, ölmök boldum, ee,
Özümdön tuugan balamdan.
Bekip catkan cerim cok.
Bek azap tartsam mınçalık:
«Berenim ceñem ıylaba»,–
Dep, cubatıp koyuuçu
Beren kırgız mında cok.
Kaz aylanbas zoo da cok,

Mende kargıluu kara too da cok,
Uluk elem sındabı:
«Asılım ceñem koygun»,– dep,
Kereez aytıp koyuuçu
Argın, kırgız mındabı.
Aldanın cazgan çiyini
Altı sapar dürbünü
Anıktap karmap sunayın.
Altoondo Torum kelbese,
Anıktap Kuday berbese,
Altı torpok, kırk tayga
Satıp algan Aktinte
Kınınan suurup alayın,
Kıy süböögö malayın,
Özümdü özüm carayın,
Uulumdan ölüm bolguça
Men özüm ölüp alayın!
Altı sapar kelbese,
Tilegenim berbese,
Akıret cüzün köröyün,

Alat kün, kandı tögöyün.
Altı sapar dürbünü
Tacaaldık kılbay men dolu,
Taamaylap turup köröyün.
Altı sapar kelbese,
Tilegimdi berbese,

Beş günlük dünyaya imrenip,
Çekmeden edemeyip ne ettim!
Parça parça olan kaygımdan,
Arsız can, ölecek oldum, ah,
Kendi doğurduğum çocuğumun elinden.
Saklanıp yatacak yerim yok.
Bunca ağır azap çekerken:
«Yiğidim yengem, ağlama»,–
Deyip avutuverecek
Yiğit Kırgız burada yok.
Kazın dönüp dolaşmadığı sarp kayam da yok,
Bende sığınılır kara dağ da yok;
Ulu muydum ki hani:
«Asilim yengem, bırak»,– deyip,
Vasiyetimi dinleyiverecek
Argın, Kırgız burada mı ki.
Alda'nın yazdığı çizgidir;
Altı sefer dürbünü
İyice tutup uzatayım.
Altısında da Toru'm gelmezse,
Kuday açıkça vermezse,
Altı dana, kırk tay verip
Satın alınmış Aktinte'yi
Kınından sıyırıp alayım,
Eğri kaburgama saplayayım,
Kendimi kendim yarayım;
Oğlumun elinden ölüm gelene dek,
Ben kendim ölüp gideyim!
Altı seferde gelmezse,
Dilediğimi vermezse,
Ahiret yüzünü göreyim,

Can alacak gün bu, kanımı dökeyim.
Altı sefer dürbünü,
Aceleye kapılmadan ben deli kadın,
Nişanlayıp durup bakayım.
Altı seferde gelmezse,
Dileğimi vermezse,

Andan kiyin ölöyün.
Oşondo er müçölüü enekeñ
Akborçuk oozun burdu emi,
Munacat kılıp burkurap,
Buyrugu küçtüü Kudayga
Tobo kılıp çırkırap.
Çıgırıgın imerip,
Manastan kalgan dürbünü
Çın közünö ciberip.
Buramasın imerip,
Burkurap ıylap ciberip,
Buudandın oozun burdu ele,
Er müçölüü şurkuya,
Asıl ceñeñ Kanıkey
Dürbü salıp turdu ele.
Añ-tañ kalıp bu beybak
Amanat candan tüñülüp,
Alapayın taba albay,
Artıkça caman küyünüp.
It-Torpunun dalısın
Körüp alıp ceñekeñ,
Körgöndö caman süyünüp,
Kapadar bolgon bul başka
Kadır tün tier kün bar go,
Kaygılangan şorduu baş
Bügün calgızdı körör kün bar go!
Araanday oozu açılıp,
Tilegim Kuday beret ko,
A kuduret, baabedin,
Bügün Taytorum çıgıp kelet ko?!
Kara bolot oozduk
Kün tiybegen bu başka
Kün mezgili bolot ko,
Taalayı cok bu başka
Tañ kaşkayıp süröt ko?!

Örtümdu Kuday basat ko,
Kabagım Kuday açat ko.
Celke çaçım buuyt ko,

Ondan sonra öleyim.»
O zaman er yapılı anan
Akborçuk'un ağzını çevirdi şimdi,
Münacat edip hıçkırarak,
Buyruğu güçlü Kuday'a
Tövbe edip çığrışarak.
Makarasını çevirip,
Manas'tan kalan dürbünü
Tam gözüne getirip,
Burgusunu döndürüp,
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp,
Küheylanın ağzını çevirmişti;
Er yapılı o çilekeş,
Asil yengen Kanıkey,
Dürbün tutup durmuştu.
Şaşıp kalıp bu bahtsız,
Emanet candan umut kesip,
Elini ayağını toparlayamadan,
Büsbütün fena yanıp yakılıp.
It-Torpu'nun sırtını
Görüverince yengen,
Görünce pek sevinip:
«Kederli olan bu başa
Kadir gecesi değecek gün var ya;
Kaygılanan kara bahtlı baş,
Bugün biriciğini görecek gün var ya!
Araan gibi ağzı açılıp,
Dileğimi Kuday verir ya;
Ey kudret, ey Baabedin,
Bugün Taytoru'm çıkıp gelir ya?!
Kara çelik gemi
Gün değmeyen bu başa
Gün vakti gelir ya;
Talihi yok bu başa
Tan ağarıp söker ya?!

Yangınımı Kuday bastırır ya,
Kaşımı gözümü Kuday açar ya.
Ense saçımı bağlar ya,

Kagılayın Taytorum,
Cesirlik atım cuuyt ko?
Süyüngöndön çırkırap,
Iylap iyip burkurap,
Dürbü salıp karasa
It-Torpunun conunda,
Kezeñ-Kırdın boyunda,
Sanap körsöm Taytoru
Kele catat buudanım,
Altımış attın soñunda.
Başın cerge salıptır,
Kagılayın buudanım,
Arkarday arış alıptır,
Moynun cerge salıptır,
Bolcoosuz arış alıptır.
Celgenine cel cetpey
Cetkileñ çurkap kalıptır,
Baskanına mal cetpey
Başkaça çurkap alıptır.
Eñkeyiştep alganda
Kagılayın buudanım,
Eliktey kolu sayılıp,
Örgö tarta, bergende
Cal-kuyrugu cayılıp.
Talaa tüskö kelgende
Tamanı cerge tarsıldap,
Kara bolot oozduk
Canıbar, kömköydö karsıldap.
Kan aralaş ak köbük
Omuroogo çaçılıp.
Kömköygö kakkılap,
Tal cibektey kuyrugun
Çatkayakka çapkılap.
Uşuntüp çurkap cölönüp,

Kurbanın olayım Taytoru'm,
Dulluk adımı yıkar ya?»
Sevincinden çığrışıp,
Ağlayıverip hıçkırarak,
Dürbün tutup bakınca:
It-Torpu'nun sırtında,
Kezeñ-Kır'ın boyunda,
Sayıp baksam, Taytoru —
Geliyor küheylanım,
Altmış atın ardında.
Başını yere salmış,
Kurbanın olayım küheylanım,
Dağ koyunu gibi adım almış,
Boynunu yere uzatmış,
Ölçüsüz adım almış.
Yeliğine yel yetişmez,
Eksiksiz koşup gelmiş;
Yürüyüşüne mal yetişmez,
Bambaşka koşup gitmiş.
İnişi tuttuğunda,
Kurbanın olayım küheylanım,
Karaca gibi ön ayağı saplanıp,
Yokuşa asıldığında
Yelesi kuyruğu yayılıp.
Düzlüğe geldiğinde
Tabanı yere tak tak vurup,
Kara çelik gem,
Hayvancağızın damağında şakırdayıp.
Kan karışık ak köpük
Göğsüne saçılıp.
Damağına vura vura,
Dal ipek gibi kuyruğunu
Apış arasına çırpa çırpa.
Böylece koşup dayanıp,

Maralday bolgon kayran baş
Canıbar, altımış asıy mal eleñ.
Kapkara çañga bölönüp.
Kadır tün öñdüü tün bar go,

Maral gibi olan güzelim baş
Canım hayvan, altmış asıylık maldın.
Kapkara toza bürünüp.
«Kadir gecesi gibi gece var ya,

Eelikken katın dedirtip,
Kabagım açar kün bar go!
Muñumdu Kuday açat ko,
Muñkangan ünüm basat ko!
Kaygının baarı çaçılıp,
Kabagım carık açılıp,
Cılkıda tulpar ala baş,
Almambet, Çubak atı uykaş,
Kerelenip munu aytıp,
Anıktap közün salat ko,
A düynö ketken kıraandar
Cesirdi koldop alat ko!
Men öñdöngön karıpka
Kuduret közün salat ko.
Kırk çilten, Kızır Iliyastar, Sanaası saylap bölünüp,
Köönü kelse Torunu,
Çoguu süröp alat ko!»,
Dep, oşondo munu aytıp,
Kayrattuu ceñeñ Kanıkey
Karagattay kayran köz
Kayrılıp aarçıp aldı emi.
Baabedin dep çırkırap,
Bir Kudaylap burkurap.
Badışanın çoñ dürbü,
Oñtoylop kolgo aldı emi,
Oşondo közgö saldı emi.
Kayra tiktep ceñekeñ
At kabarın aldı emi.
Sarı adırmak urçukta
Salıngan toonun tumşukta,
Körüüçünün conunda,
Kara talaa boyunda,
Kele catat Taytoru
Anıktap dürbü bir salsa,
Otuz tulpar soñunda.
«Oy, canıbar buudanım,
Belgilüü külük can eleñ,
Ardıgım aytam Kudayga!

Azmış kadın dedirtip,
Kaşımı gözümü açacak gün var ya!
Derdimi Kuday dağıtır ya,
İnleyen sesimi dindirir ya!
Kaygının hepsi saçılıp,
Kaşım gözüm aydınlığa açılıp,
Yılkıda küheylan ala baş,
Almambet, Çubak adı uyaklı,
Gerine gerine bunu söyleyip,
İyice gözünü diker ya;
Öbür dünyaya giden kartallar
Dulu kollayıp alır ya!
Benim gibi garibe
Kudret gözünü diker ya.
Kırk çilten, Kızır-İliyaslar, Kaygısı dilim dilim bölünüp,
Gönlü olursa Toru'yu
Hep birlikte destekleyip alır ya!»,
Deyip, o zaman bunu söyleyip,
Yürekli yengen Kanıkey,
Kara üzüm tanesi gibi güzelim gözü
Dönüp siliverdi şimdi.
Baabedin deyip çığrışıp,
Bir Kuday deyip hıçkırıp,
Padişahın büyük dürbününü
Rahatça ele aldı şimdi,
O zaman göze tuttu şimdi.
Yeniden bakıp yengen,
Atların haberini aldı şimdi:
Sarı kırlık çıkıntıda,
Uzanan dağın burnunda,
Körüüçü'nün sırtında,
Kara bozkır boyunda,
Geliyor Taytoru —
İyice dürbün bir tutsa,
Otuz küheylanın ardında.
«Ey canım hayvan küheylanım,
Belli, namlı yürüktün sen,
Derdimi söylerim Kuday'a!

Serüündötpö sözümdü,
Şermende kılba özümdü.
Mından arı bozdotup,
Bir caratkan kuduret,
Iylata körbö közümdü.
Uparak kılba sözümdü,
Uyat kılba özümdü.
Eer beldey belesten,
Keşigi cok ceñekeñ
Keyip-ıylap tura albay,
Ölöyün dep ölö albay,
Ölbögön candı kıya albay,
Sarı ooru bolgon emedey
Eneñdin közünün caşı tögülüp.
Köñülü çirkin toktoboy
Alda eçe bölünüp,
Kakşap turat kuuragır
Karga uçpagan talaada.
Kaygılanıp korkkonu
Karından çıkkan baladan,
Özöndüü dayra bulaktan,
Öñgöçö korkot kuuragır
Bayakı, özünön çıkkan çunaktan.

Cana ceñeñ beytaalay
Er müçölüü kuuragır
Esin cıyıp aldı emi,
Kayra tartıp sabılıp,
Bir Kudayga calınıp,
Cana dürbü saldı emi,
Cana baykap Torunun
Cana cayın aldı ele.
Munarık tartkan urçukta,
Boz adırmak tumşukta,
Kezençenin conunda
Kele catat Taytoru

Keñ Ak-Çiydin boyunda,

Boşa savurtma sözümü,
Rezil etme beni.
Bundan böyle bozlatıp,
Ey bir Yaradan kudret,
Ağlatma sakın gözümü.
Toz edip ufalatma sözümü,
Utandırma beni.»
Eyer beli gibi yamaçtan,
Nasipsiz yengen,
Dertlenip ağlayıp duramadan,
Öleyim deyip ölemeden,
Ölmeyen cana kıyamadan,
Sarı hastalığa tutulmuş gibi,
Ananın gözünün yaşı dökülüp.
Gönlü, çaresiz, durulmadan,
Kim bilir kaç kez bölünüp,
Sızlanıp durur, kahrolası,
Karganın uçmadığı bozkırda.
Kaygılanıp korktuğu —
Karnından çıkan çocuğundan;
Vadili ırmaktan, pınardan öte,
En çok korkar, kahrolası,
Deminki, kendinden çıkan yumurcağından.
Yine yengen, o bahtsız,
Er yapılı, kahrolası,
Aklını başına topladı şimdi;
Yeniden çırpınıp dönerek,
Tek Kuday'a yalvarıp,
Yine dürbün tuttu şimdi,
Yine gözleyip Toru'nun
Yine halini öğrendi.
Pusa bürünmüş çıkıntıda,
Boz kırlık burunda,
Kezençe'nin sırtında,
Geliyor Taytoru,

Geniş Ak-Çiy boyunda;

Cana kelet buudanım
Oşondo on eki tulpar soñunda. Çaçkın kılgan cıygandı,
Könülü ketip bölünöt,
Körüp karap tura albay,
Eneñdin közünün caşı tögülöt. Kan atası Azız kan
Altın aydar, çok belboo
Azız kandın calgızı,
Taytoruday buudandı
Ay sarala at menen,
Alakeñ aydap algan körünöt.
Atakesi Azız kan
Sarı cargak şım kiyip,
Tüpögü cok ayza alıp,
Canına calañ kılıç baylanıp,
Atası Kün cañ-cuñdu cay kılgan.
Cetik belin kurçangan,
Ceti tümön kol körsö,
Celbegey kirip kol salgan,
Acaldan kılça kaytpagan,
Ölümdön kayra tartpagan.
Şay koldogon ereniñ,
Urdun uulu berenim,
Kan kocodon kat algan,
Kalıypadan bata algan.
Artık tuugan kayran şer,
A da zayıpburuş atangan.
Kakanga kalgan cıyganı,
Artıkça kaalagan dini ıymanı.
Kozgolboy karmap sunuşkan.
Beecinge kalgan cıyganı,
Beylegeni ıymanı.
Kaalap bilgen dinderdi,
Kalıypa, sultan birlerdi,
Beylep bilgen dinderdi,
Mekede sultan birlerdi.
Adal din kirip tüşünö,
Adaldık kirgen içine.

Yine geliyor küheylanım,
O anda on iki küheylanın ardında.
Topladığını saçıp savuran,
Gönlü gidip bölünür,
Görüp bakıp duramadan,
Ananın gözünün yaşı dökülür. Han babası Azız Han,
Altın perçemli, püsküllü kuşaklı,
Azız Han'ın biriciği,
Taytoru gibi küheylanı
Ay-sarala at ile
Alakeñ sürüp almış görünür.
Atası Azız Han,
Sarı meşin şalvar giyip,
Tuğsuz mızrak alıp,
Beline yalın kılıç kuşanıp,
Babası Kün cañ-cuñ'u yere sermiş.
Yetkin belini kuşanmış;
Yedi tümen ordu görse,
Yeleği savrularak dalıp saldırmış,
Ecelden kıl kadar dönmemiş,
Ölümden geri durmamış.
Şay'ın kolladığı eren,
Ur'un oğlu yiğidim,
Han hocadan mektup almış,
Halifeden dua almış.
Üstün doğmuş güzelim arslan,
O da zayıpburuş diye anılmış.
Kakan'da kalmış topladığı,
En çok dilediği — dini, imanı.
Kımıldamadan tutup uzatmışlar.
Beecin'de kalmış topladığı,
Gözettiği — imanı.
Dileyip bildiği dinleri,
Halifeyi, sultanı, pirleri,
Gözetip bildiği dinleri,
Meke'deki sultan pirleri.
Helal din girmiş düşüne,
Helallik girmiş içine.

Kıyamattın ayınan,
Kıztalak tozok barınan,
A düynönün ayınan,
Azaptuu tozok barınan

Kıyametin yüzünden,
Kahrolası cehennem var diye,
Öbür dünyanın yüzünden,
Azaplı cehennem var diye,

Kara dinden ak bolgon,
Kapırdan kaçıp cat bolgon,
Kaalagan calgız ıymandı.
Karañgı Küngö camınıp,
Busurman bol – dep calınıp.
Ündösö diñge kirbese,
Aytkan sözgö kirbese
Altın tagın may kılgan,
Çoñ-Beecinge cay kılgan.
Kümüş tagın kan kılgan,
Uykuda körgön oluya
Beyiş-tozok tüş körgön,
Bu meenettüü kuu canga
Bek acayıp iş körgön.
Ölbögöndön kalışkan,
Cañı busurman bolup catkanda
Eerçitkeni er Macik,
Eş kılganı Altınay,
Zamanı ketip kısılgan.
Kırk uuru kıtay kapırdan,
Ölgöndö kırk çoro cıygan busurman.
Kolunda bolot ayzasın
Kebez belboo, keñ ötük
Keçildin kanı Koñurbay
Tınbay altı ay uruşkan.
«Kolodon kılgan çoñ burkan,
Uşunu Kuday eken,– dep,
Koldurap kantip turam,– dep,–
Kozgoloñduu tozokton
Canımdı azat kılam,– dep,–
Beylegende dinim ak,
Mekege cetip konom,– dep,–
Kolodon kılgan çoñ burkan,
Uşunu Kuday eken,– dep,–

Kara dinden ak olmuş,
Kâfirden kaçıp yad olmuş;
Dilediği yalnız imandı.
Karanlık güne bürünüp,
Müslüman ol – diye yalvarıp.
Çağırınca dine girmezse,
Söylenen söze uymazsa,
Altın tahtını ezip yağ etmiş,
Çoñ-Beecin'i yerle bir etmiş.
Gümüş tahtını kana bulamış;
Uykuda gören evliya,
Cennet-cehennem düşü görmüş,
Bu çileli kuru cana
Pek acayip iş görünmüş.
Ölmediklerinden sağ kalmışlar;
Yeni Müslüman olup dururken,
Peşine taktığı — er Macik,
Yoldaş edindiği — Altınay,
Zamanı gidip sıkışmış.
Kırk hırsız Kıtay kâfirinden,
Sonunda kırk çoro toplamış Müslüman.
Elinde çelik mızrağı,
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keçil'in hanı Koñurbay
Durmadan altı ay vuruşmuş.
«Tunçtan yapılma koca put —
Buna Kuday'mış,– deyip,
Zangırdayıp nasıl dururum,– deyip,–
Kargaşalı cehennemden
Canımı azat ederim,– deyip,–
Gözettiğimde dinim ak,
Meke'ye varıp konarım,– deyip,–
Tunçtan yapılma koca put —
Buna Kuday'mış,– deyip,–

Kantip kapır bolom,–dep,–
Kızık altı ay salışıp,
Kıyıktuu caktan çaldırgan,
Özü kaardangan çunagıñ.
Enekesi Altınay,
Kırk çoro menen buların
Kıtayga belek aldırgan.
Kanduu kanga kanışkan,
Kaçpay calgız salışkan,
Kara dinden ak bolup,
Kapırdan kaçıp cat bolup,
Kelip kongon Talaska,
Kıyamattık dos bolup,
Bu da çoro bolgon Manaska,
Bek Baltaydın Çubagı,
Ayza karmap, top buzgan,
Kakanga kirip okko uçkan.
Aysarala at menen
Taytoruday buudandı
«Ayaşımdın atı»,– dep,–
Alakem süröp alıptır,
Anın ber cak cagında,
Köbü calgan, köbü çın.
Zayıpburuş bul şerdi
Körüp kelgen biröö cok
Carmı calgan, carmı çın
Canınan kelgen adam cok.
Uzun boyluu, keñ dalı,
Ayzakerden ıktuusu,
Sarı surdun mıktuusu,
Azamattın artıgı,
Kırk çoronun mıktuusu,
Ayzakerden Manastın
Aalamdı buzgan ıktuusu.
Kan Baltaydın Çubagı
Aç kıykırık, kuu süröön,
Alışsa adamdın alı cetpegen, Artık süröp alıptır.

Nasıl kâfir olurum,–deyip,–
Kızgın altı ay çarpışıp,
Ters yandan vurdurmuş,
Kendisi öfkeye kapılmış yumurcağın.
Anacığı Altınay,
Kırk çoro ile ganimetlerini
Kıtay'a armağan diye yollatmış.
Kanlı hanla kana kan gelmişler,
Kaçmadan tek başına çarpışmış;
Kara dinden ak olup,
Kâfirden kaçıp yad olup,
Gelip konmuş Talas'a,
Kıyametlik dost olup,
Bu da çoro olmuş Manas'a.
Bey Baltay'ın Çubak'ı,
Mızrak tutup saf bozmuş,
Kakan'a dalıp oka uçmuş.
Ay-sarala at ile
Taytoru gibi küheylanı,
«Ayaşımın atı»,– deyip,–
Alakem destekleyip almış;
Onun beri yanında,
Çoğu yalan, çoğu gerçek.
Zayıpburuş bu arslanı
Görüp gelen kimse yok;
Yarısı yalan, yarısı gerçek,
Yanından gelen adam yok.
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Mızrakçıların en ustası,
Sarı benizlilerin en yamanı,
Yiğitlerin en üstünü,
Kırk çoronun en yamanı,
Mızrakçılardan, Manas'ın
Âlemi bozan en ustası.
Han Baltay'ın Çubak'ı —
Aç narası, kuru gulgulesi,
Tutuşsa insanın gücü yetmeyen, Üstün diye destekleyip almış.

Arslandın tişi ötpögön.
Kök ırapıs ton kiygen,
Kökala sınduu at mingen.
Kayıp uulu Çubagıñ,

Arslanın dişi işlemeyen.
Gök çuhadan kaftan giymiş,
Kökala gibi at binmiş,
Kayıp oğlu Çubak'ın,

Kaygırbagan çunagıñ.
Kança cerdi buy kılgan,
Zordugu toonun teñindey,
Kim körünsö cegidey.
Kasaba koldo körüngön,
Oozunan zaarı tögülgön.
Kıykırıp ayza sunganda
Kırk miñ koldoy körüngön.
Aykırıp ayza sunganda,
Alek bolup köp adam,
Tuş-tuş cakka bölüngön.
Bereniñ Manas kıraanı,
Oşo kezde Çubak şer
Beecinge ölgön ubagı,
Beline tañuu kıluuçu
Beren Manas kıraanı.
Almambet, Çubak er bolgon,
On eki müçö teñ bolgon,
Aalamdı buzgan er bolgon,
Kan Manastın Akkula,
Kan Çubaktın Kökala,
Almambettin Sarala,
Bakay kandın Köktulpar,
Er Sırgaktın Kökçebiç
Uşu tulpar baspagan,
Cerde bütün kalbagan,
Aykırıgın ukpagan,
Elde bütün kalbagan.
Almambet, Çubak egiz er
Kıykırıktı salıptır,
Şeyit ötkön kıraandar
«Ayaşımdın atı»,– dep,
Astı cagın karasañ,
Kara bolot kırgagı,

Gam nedir bilmez yavuzun.
Nice diyarı viran eylemiş,
Heybeti dağlar dengince,
Kim görünse yutacakmış gibi.
Elde sancağı görünen,
Ağzından zehri dökülen.
Haykırıp mızrak uzattığında
Kırk bin ordu gibi görünen.
Nara atıp mızrak saldığında,
Nice adam helâk olup,
Dört bir yana dağılırdı.
Yiğidin Manas kahraman,
O çağda Çubak arslan
Beecin'de öldüğü demdi,
Beline destek kıldığı
Yiğit Manas kahramandı.
Almambet ile Çubak er idi,
On iki uzvu denk idi,
Âlemi sarsan er idi,
Han Manas'ın Akkula'sı,
Han Çubak'ın Kökala'sı,
Almambet'in Sarala'sı,
Bakay Han'ın Köktulpar'ı,
Er Sırgak'ın Kökçebiç'i —
Bu küheylânların basmadığı,
Yeryüzünde yer kalmamıştı,
Naralarını işitmedik,
Elde oba kalmamıştı.
Almambet, Çubak ikiz er
Haykırışı salıvermişti,
Şehit geçen kahramanlar
«Ayaşımın atıdır» deyip,
Alt yanına bakarsan,
Kara çelikten kenarı,

Kabarıñda bar beken,	*Haberin var mıdır bilmem,*
Kan Manastın Sırgagı.	*Han Manas'ın Sırgak'ı.*
Çıkanaktap kalbagan,	*Dirsek koyup yatmamış,*
Çırm etip uyku albagan,	*Bir kestirip uyku almamış,*
Atka ceñil, colgo sak,	*Ata hafif, yola sak,*
Uykusu cok er Sırgak	*Uykusu yok er Sırgak,*
Aalamga cetet çaması,	*Gücü âleme yeterdi,*
Manas menen bul Sırgak	*Manas ile bu Sırgak*
16730 Aga-ininin balası.	*İki kardeşin oğullarıydı.*
Kılıçın kınga cölögön,	*Kılıcını kına dayamış,*
Kızıkkan coogo kol salsa	*Kızıştığı düşmana el atsa*
Bu dagı kızıl kanga bölögön. Özü gana kuup alıptır.	*Bu da al kana boyardı. Kendisi kovalayıp yetmişti.*
Buzuk kepke baspagan,	*Fitne söze uymamış,*
Kılaytıp coodon kaçpagan.	*Dönüp düşmandan kaçmamış.*
Teke coomart at mingen,	*Teke soylu cömert at binen,*
Kök temirden ton kiygen,	*Gök demirden zırh giyen,*
Altımıştın artıgı,	*Altmışın en seçkini,*
Kırk çoronun kımbatı,	*Kırk çoranın kıymetlisi,*
16740 Baarısının baası,	*Cümlesinin pahası,*
Bala Sırgak köykaşka	*Genç Sırgak, namlı yiğit,*
Aç kıykırık kur süröön	*Aç nara, kuru avaz ile*
Ayabay ündü salıptır,	*Var gücüyle ün salmıştı,*
Şeyit ötkön kayran şer,	*Şehit geçen aziz arslan,*
Kül künündö kübülgön,	*Kara günde dökülüp giden,*
Küygültük Sırgak uulukem	*Yürek yangını Sırgak kuzum,*
Özü süröp alıptır.	*Kendisi sürüp destek olmuştu.*
Okoro tüygön çoñ çılbır,	*Sımsıkı düğümlü koca yuları,*
Kolunan suurup Sırgak can	*Elinden çekip alıp Sırgak can*
16750 Booruna salıptır,	*Bağrına basmıştı,*
Sırgakcan süröp alıptır.	*Sırgak can sürüp almıştı.*
Anın artın karasañ,	*Onun ardına bakarsan,*
Maylagan buuday cüzdönüp,	*Yağlanmış buğday yüzlü,*
Küügüm tuman közdönüp,	*Alacakaranlık duman gözlü,*
Kara çaar kabılan,	*Kara benekli kaplan,*
Kaptalında çamınıp,	*Yanı sıra atılıp,*
Çolok kökcal Arıslan	*Çolok bozkurt Arıslan*
Canday salıp kamınıp,	*Yanına yanaşıp davranıp,*

Taalayı artık kabılan
Tarçılık salıp kuu başka
A düynö ketken oluyam,
Keñ düynönü tar kılgan,

Bir körörgö zar kılgan.
Kakanga kazat açkanda,
Din ıstan kolun baştagan.
Otuz eki caşında
Beybagın karan taştagan,
Bitteyinde birigip,
Barmaktayda baş koşkon
Badışası Manas kan
«Baykuşumdun atı»,– dep,–
Acıbay, Bakay eki kan:
«Baykuşum ayaş atı»,– dep,–
Oşolor kuup kalıptır.
Asıl eneñ Kanıkey
Arka çaçın on bölüp,
Örböy kalgan emespi,
Ataşkanı Manastı,
Bir körörgö zar bolup,
On eki cılı bolgonço,
Enekeñ körböy kalgan emespi.
Too başında bozdogon,
Enekeñ ular bolgon emespi.
Toodoyu Manas kabılan
Ornotup koygon aalamga
Çınar bolgon emespi.
Çın törösün körüügö,
Kayran eneñ Kanıkey
Kumar bolgon emespi.
Akborçuk oozun buralbay,
Asıl ceñeñ Kanıkey
Çın arbagın körgöndö
Çıñırıp ıylap turalbay,
Bozdop ıylap burkurap:
«Ataşkan töröm, kökcalım,
Ala ket!» – dep çırkırap,

Talihi üstün kaplan,
Şu çileli başa darlık salıp,
Öbür dünyaya göçen evliyam,
Geniş dünyayı dar eyleyen,

Bir görmeye hasret koyan.
Kakan'a sefer açtığında,
Din-i İslam ordusunu güden.
Otuz iki yaşında
Bahtsızını yalnız koyup giden,
Küçücükken birleşip,
Parmak kadarken baş göz olan
Padişahı Manas Han,
«Zavallımın atıdır» deyip,
Acıbay ile Bakay iki han:
«Zavallı ayaşımın atı» deyip,
Onlar da ardından sürmüştü.
Asil anan Kanıkey
Arkadaki saçını ona bölüp,
Örmeden kalmış değil mi,
Ahdettiği Manas'ı,
Bir görmeye hasret olup,
On iki yıl doluncaya dek,
Anacığın görmeden kalmış değil mi.
Dağ başında inleyen,
Anacığın ular kuşu olmuş değil mi.
Dağ gibisi Manas kaplan,
Âleme dikip bıraktığı
Bir çınar olmuş değil mi.
Öz beyini görmeye,
Aziz anan Kanıkey
Müptelâ olmuş değil mi.
Akborçuk'un başını çeviremeden,
Asil yengen Kanıkey
Gerçek ruhunu gördüğünde
Çığlık atıp ağlayıp duramadan,
İnleyip ağlayıp hıçkırarak:
«Ahdettiğim beyim, bozkurdum,
Al götür beni!» diye feryat edip,

«Sultanım, ay karañgı bolgondo,
Tün uşunday bolobu?
Ataşkandan ayrılsa,
Kün uşunday bolobu?

Közümdön agat kanduu caş,
«Ala ket»,– dep çırkırap,
Sel uşunday bolobu,
Kabılandan ayrılıp,
Kaygırıp katın tentise
Cönü uşunday bolobu?
Alat kün tüşüp başına,
Ala kaçıp balasın,
Atasının şaarına
Kaçkan mendey bolobu?
Kokuy, sultan kabılan,
A düynö ketken oluyam,
Kancıgaña çala ket,
Kapa kılıp bozdotpoy,
Ubarlaş, meni ala ket!
Ar uruudan köynögüm,
Artsam cetpeyt moynuma,
Talıktırbay sultanım,
Tarta ketkin koynuña.
Kök aralaş köynögüm
Köp kiysem cetpeyt moynuma,
Akborçuk oozun burdu ele,
Tentip cürgön dolunu
Kabılan, ala körgün oyuña!
Culganda kara kan ketip,
Keñ düynömdü tar kılba,
Keyip turgan beybaktı
Çırkıratıp zar kılba»,–
Uşuntüp aytıp enekeñ,
Bödönö sınduu kayran köz
Bölök-bölök caş ketip,
Alapayın tabalbay,
Aylanıp ıylap çırkırap,
Bozdop iyip burkurap.

«Sultanım, ay karanlığa gömülünce,
Gece böyle mi olur?
İnsan ahdettiğinden ayrılınca,
Gün böyle mi olur?

Gözümden akar kanlı yaş,
«Al götür!» diye feryat edip,
Sel böyle mi olur,
Kaplandan ayrı düşüp,
Kadın kederle sürgün düşerse
Hâli böyle mi olur?
Başına kara gün çöküp,
Oğlunu alıp kaçarak,
Babasının şehrine
Kaçan, benim gibi mi olur?
Vah, sultanım kaplan,
Öbür dünyaya göçen evliyam,
Terkine bağlayıp götür,
Kederde koyup inletmeden,
Dert ortağını, beni de al git!
Her çeşitten gömleğim var,
Yüklesem boynuma yetmez,
Bekletmeden sultanım,
Çek götür beni koynuna.
Gök karışık gömleğim,
Çok giysem boynuma yetmez, Akborçuk'un başını çevirdi,
Sürgün gezen çılgını,
Kaplanım, al gönlüne beni!
Yolunca kara kan boşanıp,
Geniş dünyamı dar etme,
Dertlenip duran bahtsızı
Feryat ettirip zâr eyleme!» —
Böyle deyip anacığın,
Bıldırcın misali aziz gözden
Bölük bölük yaş dökülüp,
Ne edeceğini bilemeden,
Dönenip ağlayıp feryat ederek,
İnleyip hıçkıra hıçkıra.

Köñülü çirkin bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Körüp turgan törösü,
Kökcalı Manas çirkindin
Bayakı, tirüüsündöy körünüp. A düynö
ketken Manastın
Çınar bagın körgöndö
Arka çaçın altıga
Örböy ceñeñ turabı.

Zavallı gönlü bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Bakıp durduğu beyi,
Bozkurdu Manas, zavallının,
O demki diriymiş gibi görünüp. Öbür
dünyaya göçen Manas'ın
Çınar bağını görünce
Arkadaki saçını altıya
Örmeden yengen durabilir mi?

Asıl eneñ Kanıkey
Bozdop-bozdop burkurap,
Çıñırıp ündü saldı emi,
Çınar baktı körgöndö
Çınıday bolgon ak betten
«Çın töröm ala ketkin»,– dep,–
Culkup-culkup aldı emi.
Culkkanda kara kan ketti,
Enekeñden al ketti.
Akborçuk turdu corgolop,
Akborçuktun calınan
Añtarılgan kuu düynö,
Kan aralaş kanduu caş
Siyip turdu şorgolop,
Çın arbagın Manastın
Körüp ala cazdadı,
Çırkırap ıylap Kanıkey
Ölüp ala cazdadı.
Koş koldop betti culdu ele,
Ceñekeñden al ketip.
Oloñdoy gana bolgon kayran çaç
Omuroogo keltirip,
Örüp ala cazdadı.
Eki betten kan ketip,
Ceñekeñden al ketip,
Ölüp gana ala cazdadı.
Akborçuk turdu corgolop,
Akborçuktun calınan
Kan aralaş kanduu caş

Asil anan Kanıkey
İnim inim inleyip hıçkırıp,
Çığlık koparıp ses saldı işte,
Çınar bağını gördüğünde,
Çini misali ak yüzünü,
«Öz beyim, al götür beni!» deyip,
Yolup yolup aldı işte.
Yolunca kara kan gitti,
Anacığından derman gitti.
Akborçuk rahvan yürüyüp durdu,
Akborçuk'un yelesinden,
Altüst olmuş kahpe dünya,
Kan karışık kanlı yaş
Şıpır şıpır süzülüp aktı,
Manas'ın gerçek ruhunu
Az kalsın görüverecekti,
Feryat edip ağlayıp Kanıkey
Az kalsın ölüverecekti.
İki elle yüzünü yoldu,
Yengeciğinden derman gidip.
Kara saz gibi gür aziz saçı
Göğsüne indirip,
Az kalsın örüverecekti.
İki yanaktan kan gidip,
Yengeciğinden derman gidip,
Ölüp gidivereyazdı işte.
Akborçuk rahvan yürüyüp durdu,
Akborçuk'un yelesinden,
Kan karışık kanlı yaş

Siyip turdu şorgolop.
Alapayın tabalbay,
Ardıgıp ıylap çırkırap,
Arbagına calınıp,
Bozdop turat burkurap.
Bayakı, eer beldey belesten,

Şıpır şıpır süzülüp durdu.
Ne edeceğini bilemeden,
Yanıp yakılıp feryat ederek,
Ruhuna yalvarıp,
İnleyip durur hıçkırarak.
O demki eyer beli gibi yamaçtan,

Eç aylasın tabalbay,
Çıgırıgın imerip,
Çın Manastın dürbüsün
Çındap közgö ciberip,
Karagattay kayran köz,
Kayrılıp aarçıp aldı emi.
Karaan kılar kırgız cok,
Oşondo eneñ Kanıkey
Kayrattanıp aldı emi.
Kayra tartıp dürbünü
Kayran közgö saldı emi.
Tulpar oozun burdu emi,
Turalbay ıylap ceñekeñ
Atka dürbü sundu emi,
Atayı körüp aldı emi.
Keñ urçuk toonun oozunda
Keñ moynoktun conunda,
Kele catat Taytoru
Altı buudan soñunda.
Celgenine cel cetpey
Cetik çurkap alıptır.
Baskanına mal çıkpay,
Başka çurkap kalıptır.
Taytorunu körgöndö
Tarçılık körgön baykuşuñ,
Karaluu ceñeñ Kanıkey
Kaygılanıp turalbay
Tobokeldi kıldı emi.
Tozokko mıktap bel baylap,
Toktono albay turdu emi.
Aldanın salgan buyrugu
Uşunday eken köröyün,

Hiçbir çare bulamadan,
Halkasını döndürüp,
Öz Manas'ın dürbününü
Sahiden göze tutup,
Karadut misali aziz gözü,
Dönüp silip aldı işte.
Sığınılacak Kırgız yok,
O anda anan Kanıkey
Yüreklenip toparlandı işte.
Dürbünü yine çekip
Aziz gözüne tuttu işte.
Küheylânın başını çevirdi işte,
Ağlamadan duramadan yengeciğin,
Ata doğru dürbünü tuttu işte,
Adamakıllı görüp aldı işte.
Geniş burunlu dağın ağzında,
Geniş boyun geçidin sırtında,
Geliyor işte Taytoru,
Altı küheylânın ardında.
Yelişine yel yetişmez,
Yaman koşup almıştı.
Yürüyüşüne mal erişmez,
Bambaşka koşar olmuştu.
Taytoru'yu görünce,
Darlık görmüş zavallın,
Yaslı yengen Kanıkey,
Kederinden duramayıp
Tevekkül edip göze aldı işte.
Tamuya sağlam bel bağlayıp,
Kendini tutamaz oldu işte.
Allah'ın saldığı buyruk
Böyleymiş, göreyim bari,

Anık kayıp buudandı
Artıkça süröp köröyün.
Atakem Temir kandın Aktulpar,
Keçee, beren Manas ölgöndö
Tegi külük mal ele.
Kara bayır kazanat,
Kalbır öpkö, cez bilek
Kanatı bar can ele.

Şu gerçek gaipler küheylânını
Var gücümle sürüp göreyim.
Atam Temir Han'ın Aktulpar'ı, Hani,
yiğit Manas öldüğünde
Aslından yürük bir maldı.
Kara soylu asil küheylân,
Kalbur ciğerli, tunç bilekli,
Kanadı olan bir candı.

Uşu turgan baygege
Cetkizbey çurkap barabı?
Uşu turgan Bukardın
Baş baygesin alabı?
Aram ölüp Taytoru
Birdin soñun alabı?
«Katınında kalk buzgan
Kara bettin atı»,– dep,
Kalayıktar çogulup,
Meni uyat kılıp salabı?
Kazabı Kuday orumdu,
Kaynatar beken bir Kuday
Kapkayda ketken şorumdu,
Körgözör beken bir Kuday
Mende tartkıs sonundu.
Bayakı, eer beldey belesten,
Eñkeyip tüşüp kelgende,
Taytoruday buudanga
Bir salayın süröönü.
Çırkırap çılbır alayın,
Araanday oozum açayın,
Ak emçektin tokmok et
Alıp kelip basayın.
Taytorum süröp köröyün,
Mında Toru çıkpasa,
Acaldan murun ölöyün.
Ölçölüü buyum Aktinte,
Kınınan suurup alayın,
«Baçagar katın»,– dedirtip
Baaşaluu curtka kep bolboy

Şu kurulan yarış ödülüne
Kimseye yetirmeden koşup varır mı?
Şu duran Bukar'ın
Baş ödülünü alır mı?
Yoksa Taytoru murdar düşüp
Herkesin ardında mı kalır?
«Kadın başıyla halk azdıran
Kara yüzlünün atı» deyip,
Ahali toplanıp,
Beni rüsva mı ederler?
Tanrı çukurumu mu kazar,
Kaynatır mı ki bir Kuday
Nerelere gitmiş çilemi,
Gösterir mi ki bir Kuday
Bana nasip olmamış o güzel demi.
O demki eyer beli gibi yamaçtan,
Eğilip inip geldiğinde,
Taytoru gibi küheylâna
Bir salayım destek narasını.
Feryat ederek yular alayım,
Ağzımı ejder gibi açayım,
Ak göğsümün tokmak etine
Getirip bastırayım.
Taytoru'mu sürüp göreyim,
Burda Toru öne çıkmazsa,
Ecelden önce öleyim.
Değerli emanet Aktinte'yi
Kınından sıyırıp alayım,
«Uğursuz karı!» dedirtmeden,
Padişahlı ele söz olmadan,

Uşu turgan canımdı
Kurmandıkka çalayın»,–
Dep, oşontüp, ceñekeñ
Kayrattanıp aldı emi.
Beypaydı eneñ körgöndö,
Beyli ketken kezek it
Berenden kalgan san düynö
Bet-betinen bölgöndö,

Şu duran canımı
Kurban edip keseyim!» —
Deyip, böylece, yengeciğin
Yüreklenip toparlandı işte.
Anan bunca cefayı gördüğünde,
Huyu bozulmuş sıra itler
Yiğitten kalan sayısız malı
Her bir yandan bölüşünce,

Beren eneñ Kanıkey
Beypaydı mınça körgöndö,
Kabılanı ölgöndö
Kargış tiygen eselek
Camgır sınduu caa tartıp,
Möndür sınduu ok atıp,
Arslandan kalgan san düynö
Eselek itter bölgöndö.
Esebi cok korduktu
Enekeñ baykuş körgöndö,
Esepti mıktap tapkanda,
Tiybeysiñ – dep süyrötüp,
Emçekti gana cara çapkanda,
Asıl eneñ Kanıkey
Ayabagan dümöktü
Sala kelgen emespi,
Manastın Akkeltesin tabalbay,
Atışka salsa küçögön,
Almambettin Sırbarañ
Tayak kılıp tayanıp,
Asıl eneñ Kanıkey
Ala kelgen emespi!
Kalıp kalıp başında,
Kankorunan ayrılıp,
Otuz eki caşında,
Bet alganda beşöönü
Caylay kelgen emespi.
Meenet katın Kanıkey
«Belekke karmay cüröm»,– dep,–
Eptep kolgo alganda,

Yiğit anan Kanıkey
Bunca cefayı gördüğünde,
Kaplanı öldüğünde,
Lanet değmiş akılsızlar
Yağmur misali yay çekip,
Dolu misali ok atıp,
Arslandan kalan sayısız malı
Akılsız itler bölüştüğünde.
Hesapsız horluğu
Zavallı anacığın gördüğünde,
Hesabı iyice bulduğunda,
«El sürme!» deyip sürükleyip,
Memesini yarıp vurduklarında,
Asil anan Kanıkey
Görülmedik kavgayı
Salıp gelmiş değil mi,
Manas'ın Akkelte'sini bulamayıp,
Atışa girince coşan,
Almambet'in Sırbarañ'ını
Değnek edip dayanıp,
Asil anan Kanıkey
Alıp gelmiş değil mi!
Başta öksüz kala kala,
Hunhar beyinden ayrı düşüp,
Otuz iki yaşında,
Karşısına çıkan beşini
Tepeleyip gelmiş değil mi.
Mihnetli kadın Kanıkey,
«Yadigâr diye saklarım» deyip, Zar zor
ele aldığında,

Almambettin Sırbarañ
Atayılap ceñekeñ
Ala kelgen emespi!
Asınganda Sırbarañ –
Aydalının aynegi.
Atışa coogo çıkkanda
Amanat candın ermegi.
Oozu kalıñ Alma baş –
Iraak-cuuk ılgabas,
Atkan sayın küçögön,
Kaptagan duşman bek kaçıp,

Katılışpay turbagan.
Iraak-cuuk ılgabas,
Çın atışıp kelgende
Kaçpay duşman turbagan.
Oñgo oop bir atkan,
Tiktegendi sulatkan.
Şuru otogot, marcan taş
Luñtuñdun kanı aralaş,
Altın tagın may kılıp,
Atasın baştap Alakeñ
Altı cüzün cay kılıp,
Alakeñ kaçıp Beecinden
Top kazına, san altın
Çaçıp Almañ kaçkanda,
Tokson kün tınbay salışıp,
Kaçıp Almañ çıkkanda,
Almambettin Sırbarañ
Amanat candın kulpusu,
Beecinge mıktap Alakeñ,
Kişi körbös dümöktü,
Oşondo sala kelgen emespi.
Acayıptın dubasın
Okup Almañ turganda,
Kakan kanı Karıkan
Çoçup kelip turganda,
Eki tizgin, bir çılbır
«Men da kandın uulu»,– dep, –

Almambet'in Sırbarañ'ını
Bile isteye yengeciğin
Alıp gelmiş değil mi!
Kuşanınca Sırbarañ —
Omuz başının aynası.
Düşmanla atışa çıkınca
Emanet canın eğlencesi.
Ağzı kalın Almabaş —
Irak yakın seçmez,
Attıkça coşan,
Üşüşen düşman tabana kuvvet kaçıp,

Bir daha sataşmaz olurdu.
Irak yakın seçmezdi,
Sahiden atışa gelince
Düşman kaçmadan duramazdı.
Sağa yatıp bir atardı,
Baktığını yere sererdi.
Mercan kakma, sedef taş,
Luñtuñ'un kanı karışık,
Altın tahtını yağ edip,
Babasını başta, Alakeñ
Altı yüzünü yere serip,
Alakeñ Beecin'den kaçarken,
Yığın hazine, sayısız altını
Saçıp Almañ kaçtığında,
Doksan gün durmadan vuruşup,
Almañ kaçıp çıktığında,
Almambet'in Sırbarañ'ı
Emanet canın kilidiydi,
Beecin'e adamakıllı Alakeñ,
Kişi görmedik kavgayı,
İşte o zaman salıp gelmiş değil mi.
Acayibin duasını
Almañ okuyup durduğunda,
Kakan hanı Karıkan
Ürküp gelip durduğunda,
İki dizgin, bir yular,
«Ben de han oğluyum» deyip,

Kakan kandın Beecinge
Katuu kırgın kılganda,
Kan talaşıp turganda,
Taş sayıngan kıtaydın
Tazasın soyup kırganda,
Kürmö kiygen kıtaydın
Küçtüüsü menen uruşup,
Alakeñ Beecin turganda,
Orgo-Beecin talaada,
Ber cagıraak kalaada

Kakan hanın Beecin'ine
Ağır kırgın saldığında,
Hanlık dâvası güttüğünde,
Taş kuşanmış Kıtay'ın
Hâlisini boğazlayıp kırdığında,
Cepken giymiş Kıtay'ın
Güçlüsüyle vuruşup,
Alakeñ Beecin'de durduğunda,
Orgo-Beecin ovasında,
Beri yandaki kalede

Ak cazayıl, kızıl çok
Alöökönün Koñurbay
Ataktuu eri boluçu.
Beecindegi korgondo,
Azozıldın Almambet
Caşı on ekige tolgondo,
Ayzanın uçu mayışıp,
Alöökönün Koñurbay
Altı miñ kıtay, san kalday,
Artıkça erin surasañ,
Algara minip oolukkan,
Alöökönün Koñurbay
Tilegin Kuday bergende,
Almambettin caşı on ekige
cetkende, «Aylanayın Sırbarañ,
Kan-Caylaktın ayınan,
Altın kendin cayınan
Ölbögön cerden kalışkan,
Koñurbay menen Almambet
On eki künü sayışkan.
Ayabagan azaptı
Alakeñ töröñ Beecinge
Salgan Almañ emespi.
Alöökönün Koñurbay
Altı sapar atınan,
Azız kandın Almambet
Ay talaada altı col,
Saygan Almañ emespi.

Ak cazayıl tüfekli, kızıl püsküllü,
Alööke'nin Koñurbay'ı
Namlı eriydi.
Beecin'deki hisarda,
Azâzil misali Almambet'in
Yaşı on ikiye dolduğunda,
Mızrağın ucu eğilip,
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Altı bin Kıtay, sayısız kalday,
En üstün erini sorarsan,
Algara'ya binip kudurmuş,
Alööke'nin Koñurbay'ı.
Tanrı dileğini verdiğinde,
Almambet'in yaşı on ikiye
erdiğinde, «Kurbanın olayım Sırbarañ,
Kan-Caylak yüzünden,
Altın madeni yüzünden,
Ölümün eşiğinden döndüler,
Koñurbay ile Almambet
On iki gün mızraklaştılar.
Görülmedik azabı
Alakeñ beyin Beecin'e
Salan Almañ değil mi.
Alööke'nin Koñurbay'ını
Altı sefer atından,
Aziz Han'ın Almambet'i,
Issız ovada altı yol,
Deviren Almañ değil mi.

Er Koñurbay zor kalça
Cadap bargan kezinde,
Esenkandın kapkaga
Er Almambet kökcalıñ,
Koñurbayday kalçanı
Kamap kalgan kezinde,
Sarala oozun burganda,
Kırk uruu kıtay Beecindin
Bir kandıgın bergin,– dep,–
Kamap bargan kezinde
Er ekenin Almañdın

Er Koñurbay, koca kalça,
Bezip usandığı demde,
Esenkan'ın kapısına,
Er Almambet bozkurdun,
Koñurbay gibi kalçayı
Kıstırıp kuşattığı demde,
Sarala'nın başını çevirdiğinde,
Kırk boy Kıtay Beecin'in
«Bir hanlığını ver!» deyip,
Kuşatıp vardığı demde,
Almañ'ın er olduğunu

Körüp kalgan emespi.
Oşondo tak kaytargan Sırbarañ
Kazınalık zor mıltık.
Tartuu kılıp Esenkan,
Alekeñdin özünö
Berip salgan emespi.
Iyninen alıp karasa
Oolañdın uçu tartılbay,
On eki cılga atılbay
Içi ittey kir bolup,
Içindegi dattarı
Içi menen bir bolup,
Kalgan eken Sırbarañ.
Mına oşondo Kanıkey:
Eesinen gana kalgan sen cesir,
Erinen kalgan men cesir»,–
Dep, oşondo munu aytıp,
Özü ötkörö anık mıktuu küñ
Sırbarañdın oozuna
Çoñ kırgını tıktı emi.
Kırgı menen kırgılap,
Kıyındap için urgulap,
Tartkı menen tartkılap,
Tazalap için artkılap.
Coygu menen coygulap,
Colbors ceñeñ Kanıkey,
Almambettin Sırbarañ

Görmüş oldu değil mi.
O zaman tahtı bekleyen Sırbarañ,
Hazineye lâyık koca tüfek.
Esenkan armağan edip,
Alakeñ'in kendisine
Verivermiş değil mi.
Omzundan alıp baksa,
Horozunun ucu çekilmeden,
On iki yıldır atılmadan,
İçi it gibi kir olup,
İçindeki pasları
İçiyle bir olup,
Kalmış meğer Sırbarañ.
İşte o zaman Kanıkey:
«Sahibinden kalan sen dulsun,
Erinden kalan ben dulum» —
Deyip, o dem bunu söyleyip,
Kendi, işinin hası kadın,
Sırbarañ'ın ağzına
Koca eğeyi soktu işte.
Eğeyle eğeleyip,
Zorlayıp içini dövüp,
Cendereyle çekip sıkıp,
İçini temizleyip kazıyıp.
Perdahla perdahlayıp,
Kaplan yengen Kanıkey,
Almambet'in Sırbarañ'ını

Canı kalbay koygulap,
Tazalagan sebebi:
Arka çaçın on bölüp,
Örgön ceñeñ emespi,
Aykölü Manas barında
Akkelteni tazalap,
Adis bolup mıltıkka
Köngön ceñeñ emespi.
Köp buyumdun baarısın
Köp bütkörüp Manaska
Bergen ceñeñ emespi.

(Üzgültügün köp ulap,
Çaçılganın köp cıynap,
Erigip karap catpagan,
Er Manastı saktagan).
Sırbarañ için tazalap,
Kurgan baykuş ceñekeñ,
Kutudagı darını
Kur degize çögörüp,
Oozun közdöy kömörüp,
Borçuk oozun cıydı ele,
Kuru dürmöt ok kılıp,
Kuu darını kuydu ele.
Kadimkidey çoñ sümbö
Imere karmap ceñekeñ,
Oozun közdöy urdu emi.
Sümbö menen sümbölöp,
Bat atuuçu kulagıñ
Öödö karmap çoygulap,
Şaşpay turup ceñekeñ
Sümbö menen koygulap,
Çoñ kundagın kakkılap,
Ak kañkının kaşına
Tarsa-tarsa çapkılap.
Kiyin minip çalkalap,
Kundaktan çıkkan darını
Tırmak menen talkalap.
Kıtay ottuk, boor taş

Var gücüyle yumruklayıp,
Temizlemesinin sebebi:
Arka saçını ona bölüp,
Ören yengen değil mi,
Ayköl Manas sağken
Akkelte'yi temizleyip,
Tüfeğe usta kesilip
Alışmış yengen değil mi.
Nice eşyanın hepsini
Çokça tamamlayıp Manas'a
Veren yengen değil mi.

(Kopanını çokça ulayıp,
Saçılanını çokça toplayıp,
Boş durup bakıp yatmayan,
Er Manas'ı koruyandı).
Sırbarañ'ın içini temizleyip,
Bahtı kurumuş zavallı yengeciğin,
Kutudaki barutu
Şarıl diye boşaltıp,
Ağzına doğru kapatıp,
Borçuk'un dizginini derledi,
Kuru barutu mermi edip,
Kav barutu doldurdu.
Alışıldık koca harbiyi
Kavrayıp tutup yengeciğin,
Namlu ağzına vurdu işte.
Harbiyle döve döve,
Tez ateşleyen horozunu
Yukarı tutup çekiştirip,
Acele etmeden yengeciğin,
Harbiyle vura vura,
Koca kundağını tıklatıp,
Ak kaşlı eyerin kaşına
Tars tars vurup çarparak.
Geriye yaslanıp binip,
Kundaktan çıkan barutu
Tırnağıyla ufalayıp.
Kıtay çakmağı, bağır taşı

Kırıp iyip, çok koyup,
Miltesine ot koyup,
Asıl ceñeñ Kanıkey
A Kudaylap çırkırap,
Akborçuk oozun burdu ele,
Kuru dürmöt ok menen
Kurgan katın Kanıkey
Sırbarañdı sundu ele,
Opsuz balban enekeñ
Cerin ölçöp turdu ele.
Taytoruga köz salsa,
Ceti-Moynok conunda,

Çakıp kıvılcım salıp, kor koyup,
Fitiline ateş koyup,
Asil yengen Kanıkey,
«Ya Kuday!» diye feryat edip,
Akborçuk'un başını çevirdi,
Kuru barut fişeğiyle,
Bahtı kurumuş kadın Kanıkey,
Sırbarañ'ı doğrulttu,
Ölçüsüz pehlivan anacığın
Yerini ölçüp durdu.
Taytoru'ya göz atsa,
Ceti-Moynok sırtında,

Kele catat buudanıñ,
Temir kandın üç atının soñunda.
Taytorunu körgöndö
Iylap iyip sabılıp,
Bir Kudayga calınıp,
Süröön salıp atuuga,
Taytorunu tartuuga,
Moynuna kurun salınıp,
Bozdop ıylap kuuragır,
Caratkanga calınıp,
Kuru dürmöt ok menen
Kurgan katın Kanıkey
Taytoruga kamınıp,
Doolbastı bir koydu
Berendigin aşırıp.
Kulagı menen kökülün
Eki eli öödö aşırıp,
Kuru dürmöt ok menen,
Kurgan eneñ Kanıkey
Küp degize bir koydu.
Başkaça külük Taytoru
Başın cerge saldı emi,
Kara cerdi tokmoktop,
Sırbarañ ünün ukkanda
Irmep-irmep aldı emi.
Arkarday arış kergeni

Geliyor işte küheylânın,
Temir Han'ın üç atının ardında.
Taytoru'yu görünce,
Ağlayıverip çırpınıp,
Bir Kuday'a yalvarıp,
Nara salıp ateş etmeye,
Taytoru'yu çekip öne almaya,
Boynuna kuşağını asıp,
İnleyip ağlayıp çilekeş,
Yaradan'a yalvarıp,
Kuru barut fişeğiyle,
Bahtı kurumuş kadın Kanıkey,
Taytoru için davranıp,
Davulbaza bir vurdu,
Yiğitliğini kat kat gösterip.
Kulağıyla perçeminin
İki parmak üstünden aşırtıp,
Kuru barut fişeğiyle,
Bahtı kurumuş anan Kanıkey,
Güm dedirtip bir vurdu.
Bambaşka yürük Taytoru
Başını yere saldı işte,
Kara yeri tokmaklayıp,
Sırbarañ'ın sesini duyunca,
Silkinip silkinip aldı işte.
Dağ koyunu gibi adım açması,

Artık attay bergeni!
Abañ Koşoy – zor abam
Keçee, Beecinge minip barganda,
Anda Manas bolo elek,
Bolmok turmak, Manasıñ
Cer cüzünö kele elek.
Ceti cılga kan Koşoy
Meke kirip turganda,
Alakanday busurman
Kıtay bilip turganda,
Öz bilgenin ötkörö
Busurmanga kılganda,
Karagaydan noo kılıp,

Üstün at gibi seğirtmesi!
Aban Koşoy — ulu abam,
Hani, Beecin'e binip vardığında,
O zaman Manas daha yoktu,
Olmak şöyle dursun, Manas'ın
Yeryüzüne gelmemişti daha.
Yedi yıl boyu Han Koşoy
Mekke'ye girip durduğunda,
Avuç içi kadar Müslümana,
Kıtay hükmedip dururken,
Kendi bildiğini alabildiğine
Müslümana yaptığında,
Çam ağacından oluk yapıp,

Kança kıtay çogulup,
Mancuu kanı Ezkara,
Kalmak kanı er Coloy,
Kıtay döösü Ilama,
Samarkandın üstünö
Salışıp kırgın salganda,
Aykoconun Bilerik,
Busurmandın ardaktagan calgızın
Çıñırıp ıylap turalbay,
Kıtay tartıp alganda,
Kırk arkan biyik çoñ zından
Alıp barıp salganda,
Kapırdı Kuday urganda,
Altı miñ cambı, miñ kunduz
Tartuu surap turganda,
Oşo kezde Taytoru
Kalk atası kan Koşoy
Kazatka mingen cılkı eken,
Korduk körüp kapırdan,
Koşoy minip barganda,
Kakançındın Beecinge
Ceke uruş salganda,
Kamalıp catkan Bilerik
Koşoy kayra tartıp alganda,
Mancuu, kara kalmaktar

Nice Kıtay toplanıp,
Mançu hanı Ezkara,
Kalmuk hanı er Coloy,
Kıtay devi Ilama,
Samarkand'ın üstüne
Saldırıp kırgın saldığında,
Aykoco'nun Bilerik'ini,
Müslümanın el üstünde biriciğini,
Çığlıkla ağlayıp duramadan,
Kıtay çekip aldığında,
Kırk urgan boyu derin koca zindana
Götürüp attıklarında,
Kâfiri Kuday çarptığında,
Altı bin külçe, bin kunduz
Baç isteyip durduklarında,
O çağda Taytoru,
Halk atası Han Koşoy'un
Gazaya bindiği at imiş,
Kâfirden horluk görüp,
Koşoy binip vardığında,
Kakançın'ın Beecin'ine
Teke tek savaş açtığında,
Zindanda yatan Bilerik'i
Koşoy geri çekip aldığında,
Mançu, kara Kalmuklar,

Balbandarı bölünüp,
Camgır sınduu caa tartıp,
Oşo bolgon kırgında
Körüp kalgan Taytoru,
Eçen mıltık, eçen caa,
Oçogordun oguna
Könüp kalgan Taytoru.
Mıltık ünü çıkkanda,
Mıktuu külük Taytoru.
Başın cerge saldı emi,
Taştap iyip kuu candı
Arkarday arış aldı emi.
Bet aldına kelgende,
Beylep körsöñ, Taytoru
Çoñ kaşkadan adaşıp,

Pehlivanları bölük bölük olup,
Yağmur misali yay çekip,
O kopan kırgında
Görüp geçirmişti Taytoru,
Nice tüfek, nice yay,
Oçogor'un kurşununa
Alışıp kalmıştı Taytoru.
Tüfek sesi çıkınca,
Sağlam yürük Taytoru.
Başını yere saldı işte,
Kuru cana boş verip,
Dağ koyunu gibi adım aldı işte.
Karşısına geldiğinde,
Dikkat edip baksan, Taytoru,
Çoñkaşka'dan yolu ayrılıp,

Kalgan eken Taytoru
Çoñkürööñgö canaşıp.
Köödöngö sıybay köp sanaa,
Taytorunu körgöndö,
Kökcal ceñeñ dolunun
Közünün caşı on talaa!
Çılbırday çaçtı buralbay,
Tegeregin karabay,
Tegi balban kurguruñ
Teñgedey candı ayabay.
Kıdırata karabay,
Kızıgıp ketip kuuragır,
Kızıtalak bul candı
Kılça körüp ayabay,
A, Kudaylap burkurap,
Oşondo, «Aykölüm! – dep çakırıp,
Asıl ceñeñ Kanıkey.
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminip,
Er adamça bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Oşo kezde ceñekeñ
Cetkileñ uraan saldı ele.

Kalmış meğer Taytoru,
Çoñkürööñ'e yanaşıp.
Sığmaz göğse bunca tasa,
Taytoru'yu görünce,
Bozkurt yengen çılgının
Gözyaşı on koldan akar!
Yular gibi saçı buramadan,
Çevresine bakmadan,
Özünden pehlivan çilekeşin,
Akçe kadar canını esirgemeden.
Sağa sola göz gezdirmeden,
Kendinden geçip çilekeş,
Şu kahrolası canı
Kıl kadar görüp esirgemeden,
«Ya Kuday!» deyip hıçkırıp,
O dem «Ayköl'üm!» diye çağırıp,
Asil yengen Kanıkey.
Sağlı sollu kamçı vurup,
Ters yüz mahmuzlayıp,
Er kişi gibi bağırıp,
«Manas!» diye uran çağırıp,
O çağda yengeciğin
Yaman bir uran saldı.

Cetken cerde Toruga
Okoro tüygön çoñ çılbır,
Culup alıp enekeñ
Booruna saldı emi.
Ceñeñ çılbır alganda
Köñülü çirkin bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Ayaktay altın söykösü
Katındıgı kurusun,
Könçögündö körünüp.
Ceñeñ çılbır alganda
Cılañaç Kızır, caş Aydar
Cıloo oozduktan aldı ele,
Kırk çilten, Kızır, kocosu
Koşo süröp kaldı ele.

Yetiştiği yerde Toru'nun,
Sımsıkı düğümlü koca yuları,
Koparıp alıp anacığın,
Bağrına bastı işte.
Yengen yuları aldığında,
Zavallı gönlü bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Kâse kadar altın küpesi,
Kadınlığı kurusun,
Paçasında göründü.
Yengen yuları aldığında,
Çıplak Kızır, genç Aydar
Dizgininden, geminden tuttu,
Kırk çilten, Kızır, hocası
Birlikte sürüp destek oldu.

Kara çaar kabılan
Oşondo, kaptalında çamınıp,
Taytoru ozot moynunça.
Kaymana süröön salıptır.
Kızır çalgan Manastın
Koldop cürgön birleri
Koşo süröp alıptır.
(Köbü calgan, köbü çın,
Zayıpburuş erlerdi
Körüp kelgen kişi cok,
Carmı tögün, carmı çın,
Caratkan özü bilbese,
Canınan kelgen kişi cok.)
Alda taala calgızdan
Tilep çıgıp kelatat,
Çımınday candı ayabay,
Çın Kudayga calınıp,
Taytoruday buudandı
Enekeñ süröp çıgıp kelatat.
Taytoruday buudandı
Tegi balban baykuşuñ
Tegiz cerde üyrötüp,
Algan cerde Torunu,

Kara benekli kaplan,
O dem yanı sıra atılıp,
Taytoru boyun farkıyla öne geçer.
Gizliden destek narası salmıştı.
Kızır'ın dokunduğu Manas'ın
Koruyup yürüyen erenleri
Birlikte sürüp almıştı.
(Çoğu yalan, çoğu gerçek,
Zayıpburuş denen erleri
Görüp gelen kişi yok,
Yarısı uydurma, yarısı gerçek,
Yaradan'ın kendisi bilmezse,
Yanından gelen kişi yok.)
Allah Taâlâ'ya, Bir'e
Dileyip yalvarıp geliyor,
Sinek kadar canını esirgemeden,
Gerçek Kuday'a yalvarıp,
Taytoru gibi küheylânı,
Anacığın sürüp çıkıp geliyor.
Taytoru gibi küheylânı,
Özü pehlivan zavallın,
Düz yerde koşturup,
Aldığı yerde Toru'yu,

	Ceñekeñ tebeteydey süyrötüp, Altımış asıy Torunu	*Yengeciğin börk gibi sürükleyip, Altmış asıylık Toru'yu,*
	Eñkeyişte üyrötüp,	*İnişte koşturup,*
	Eñgen cerde Torunu	*Eğildiği yerde Toru'yu,*
	Epsiz balban ceñekeñ	*Eşsiz pehlivan yengeciğin*
17290	Ebelektey süyrötüp,	*Çör çöp gibi sürükleyip,*
	Araanday oozdu açtı ele,	*Ejder gibi ağzını açtı,*
	Okoro tüygön çoñ çılbır,	*Sımsıkı düğümlü koca yuları,*
	Ak emçektin tokmok et	*Ak göğsün tokmak etine*
	Alıp kelip bastı ele.	*Getirip bastırdı.*
	«Manastap» uraan çakırıp,	*«Manas!» diye uran çağırıp,*
	Taytoru süröp alganda	*Taytoru'yu sürüp aldığında,*
	Çoñkürööñdön adaşıp,	*Çoñküröñ'den ayrılıp,*
	Kirip bardı Taytoru	*Girip vardı Taytoru,*
	Aktulparga canaşıp.	*Aktulpar'a yanaşıp.*
17300	Epsiz külük Aktulpar	*Eşsiz yürük Aktulpar,*
	Al da külük mal eken.	*O da yürük malmış.*
	Eñkeyişke kirgende	*İnişe girdiğinde*
	Aktulpar ozot moynunça,	*Aktulpar boyun farkıyla öne geçer,*
	Örgö çıga bergende	*Yokuşa çıkıverince*
	Teñ kelip, tulpar külük at,	*Denk gelip, küheylân yürük atlar,*
	Epsiz eköö carışıp,	*Eşsiz ikisi yarışıp,*
	Eki üzöñgü kagışıp.	*İki üzengi tokuşup.*
	Kayrattuu eneñ Kanıkey	*Yürekli anan Kanıkey*
	Kaardanıp bakırıp,	*Öfkeyle kükreyip bağırıp,*
17310	Acıbay, Bakay eki kan,	*Acıbay ile Bakay iki hanı,*
	Ekөönü birdey çakırıp,	*İkisini birden çağırıp,*
	Tomuktay cerde too cok,	*Aşık kemiği kadar yerde dağ yok,*
	Tokumday bolgon koo cok,	*Teyelti kadar çukur yok,*
	Buursun çiygen çiyin cok,	*Saban çizmiş iz yok,*
	Suur kazgan iyin cok.	*Dağ sıçanı kazmış in yok.*
	Kumduu çölgö barganda	*Kumlu çöle vardığında,*
	Kuzgunday közün kızartıp,	*Kuzgun gibi gözünü kızartıp,*
	Aktulpardın aldına	*Aktulpar'ın önüne*
	Salıp çıktı ceñekeñ	*Sürüp çıktı yengeciğin,*
17320	Altı buta uzatıp.	*Altı ok atımı ileri geçirip.*
	Kum talaaga barganda	*Kum ovaya vardığında,*
	Ceyrendey közün kızartıp,	*Ceylan gibi gözünü kızartıp,*

Alıp çıktı ceñekeñ,
Ceti buta uzatıp.
Arka çaçın on bölüp,
Ceñekeñ, buup çıgıp kelatat,
Asıldan kalgan baykuşuñ,
Kuru dürmöt ok menen
Anda-mında bir atıp,
Taytoruday buudandı
Kuup çıgıp kelatat.
Er müçölüü baykuşuñ
Eki közü ört bolup,
Caynap çıgıp kelatat.
Kuru dürmöt ok menen
Taytoruday buudandı
Enekeñ dolu Kanıkey
Küpüldötüp atkılap,
Aydap çıgıp kelatat.

Alıp çıktı yengeciğin,
Yedi ok atımı ileri geçirip.
Arka saçını ona bölüp,
Yengeciğin bağlayıp çıkıp geliyor,
Asilden kalan zavallın,
Kuru barut fişeğiyle
Arada sırada bir atıp,
Taytoru gibi küheylânı
Kovalayıp çıkıp geliyor.
Er yapılı zavallın,
İki gözü yangın kesilip,
Alev saçıp çıkıp geliyor.
Kuru barut fişeğiyle,
Taytoru gibi küheylânı,
Anacığın çılgın Kanıkey,
Gümbürdetip ateşleyip,
Sürüp çıkıp geliyor.

Tilegin Kuday bergen soñ,
Taytoru çıgıp kelgen soñ,
Sanaanın baarı bölünüp,
Sanaa sanap turalbay
Közünün caşı tögülüp:
«Ayzaga takkan celegim,
Ayköldön kalgan belegim,
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tuu kazanat çunagım –
Akılın başka bölö elek,
Atayılap men şordun
Ene ekenin körö elek.
Ayzaga tüpök ilinse,
A düynö ketken Manastın
Ata ekeni bilinse!
Atasın tartsa, kulunum
Şay koldogon şer bolot.
Azarın salbayt bir canga,
Kara köñül er bolot.
Kulunumdun oñ dalısı keñ bolot,
Oyrottu buzgan şer bolot.

Dileğini Kuday verdikten sonra,
Taytoru öne çıkıp geldikten sonra,
Tasaların hepsi üşüşüp,
Düşünceye dalıp duramadan,
Gözünün yaşı dökülüp:
«Mızrağa taktığım flamam,
Ayköl'den kalan armağanım,
Küheylândan kalma toynağım,
Soylu küheylân yavuzum —
Aklını başkaya bölmemiş daha,
Ben kara bahtlının bile bile
Anası olduğumu görmemiş daha.
Mızrağa püskül asılsa,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Atası olduğu bilinse!
Babasına çekerse kulunum,
Şay'ın koruduğu arslan olur.
Bir cana ezâ vermez,
Sade gönüllü er olur.
Kulunumun sağ küreği geniş olur,
Oyrot'u bozan arslan olur.

Semetey cañı tuuganda
Orus toyun cep ketken,
«Aman cürsö, kulunum
Oyrottu buzat»,– dep ketken.
Kıtay toyun cep ketken,
«Aman cürsö, bu bala
Kılımdı buzat»,– dep ketken.
Kokusunan Semetey
Uşakçı elden kep ugup,
Atası Manas – dep ugup,–
Aram sanap koebu?
«Esil atam ölgöndö
Eneke, sen erkek kiymin kiydiñ,–
Omuroogo caydı emi.
dep,– Tal cibektey kayran çaç
Eselek enem ekensiñ
Emne izdep cürdüñ»,– dep,–
Kaşayta közüm oyobu?
Küyüp ketip al bala

Karmap alıp özümdü,
Çukup iyip közümdü,
Atasın tartkan er çirkin
Ölüm kılıp koebu?
Mınça Kuday bergen soñ,
Taytorum çıgıp kelgen soñ,
Erkek kiymin kiygende
Kay murazga ceteyin,
Uşundan arı, bir Kuday,
Men karaluu boydon keteyin.
Çirkin ay, kabılan kökcal ölböçü,

Kaygını bul baş körböçü,
Bul öñdöngön kaygını
Can dep Kuday caratsañ,
Mından kiyin, bir Kuday,
Busurman curtka berbeçi!»
Kıynalıp ıylap, kuuragır
Kızıl öñün saz kılıp,

Semetey yeni doğduğunda,
Orus toyunu yiyip gitmiş,
«Sağ yürürse kulunum,
Oyrot'u bozar» deyip gitmişti.
Kıtay toyunu yiyip gitmiş,
«Sağ yürürse bu oğlan,
Cihanı sarsar» deyip gitmişti.
Ya ansızın Semetey,
Dedikoducu elden söz duyup,
Babası Manas'tır diye duyup,
Kötü mü düşünüverir?
«Canım babam öldüğünde,
Anacığım, sen erkek giyimi giydin, —
Göğsüne yaydı işte.
deyip, — Dal ipek gibi aziz saçı
Akılsız anammışsın sen,
Ne arayıp gezdin?» deyip,
Gözümü oyar mı kör edip?
Yanıp tutuşup o oğlan,

Beni yakalayıp,
Gözümü oyuverip,
Babasına çekmiş yaman er,
Beni öldürüverir mi?
Kuday bunca verdikten sonra,
Taytoru'm öne çıkıp geldikten sonra,
Erkek giyimi giymişken,
Hangi murada ereyim,
Bundan böyle, bir Kuday,
Ben yaslı başımla gideyim.
Ah çirkin dünya, kaplan bozkurt ölmeseydi,
Bu baş kaygı görmeseydi,
Bunun gibi kaygıyı,
Madem can diye yarattın Kuday,
Bundan sonra, bir Kuday,
Müslüman ele verme sakın!»
Kıvranıp ağlayıp, çilekeş,
Al benzini soldurup,

Uzun boyun baz kılıp,
Semeteyim kiet – dep,–
Casap cürgön suusar börk,
Oşondo çap koluna aldı emi,
Ak kurcunga saldı emi.
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana torgoy köz,
Keleme boto, keñ kürmö,
Bayakı, kelişimdüü sup çepken
Kayra çeçip kabıştap,
Kayran eneñ Kanıkey
Ak kurcunga tabıştap,
Anı koşo saldı ele.
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Oyron eneñ Kanıkey
Taloolontup enekeñ
Astın közdöy caydı emi.
Karargan çaçı cayıluu,
Kanduu beti cırtıluu,

Uzun boyunu büküp,
«Semetey'im giyer» diye,
Özene bezene yaptığı zerdeva börkü,
O dem kaptı eline aldı işte,
Ak heybeye koydu işte.
Yakası altın, yeni tunç,
Koşa zırhlı, turgay gözlü,
İnce deve tüyü, geniş cepken,
O demki yakışıklı sof kaftanı,
Yeniden çözüp katlayıp,
Aziz anan Kanıkey,
Ak heybeye yerleştirip,
Onu da birlikte koydu.
Kara saz gibi gür aziz saçı,
Perişan anan Kanıkey,
Anacığın dağıtıp savurup,
Önüne doğru yaydı işte.
Kararmış saçı yayılı,
Kanlı yüzü yırtık,

Koynuna caş toldu emi,
Kokuy Manas törösü
Cañı ölgöndöy boldu emi.
Kökcaldan kalgan baladan.
Akborçugu corgolop,
Betinen akkan kanduu caş,
Çırkırap ıylayt Kanıkey.
Mingeni tulpar boz corgo
Munu mınday taştaylı,
Tizesi ıldıy şorgolop.
Öksöp-ıylap turalbay,
Özön boyloy konuptur,
Ölçöösün körsöñ oşondo,
Carıktık Manas kabılan
Cañı ölgöndöy boluptur.
Karaluu kebin kiyiptir,
Kayran eneñ Kanıkey
Katın bolup çırkırap,
Taytoru aydap cürüptür.

Koynuna yaş doldu işte,
Vah, Manas beyi sanki
Yeni ölmüş gibi oldu işte.
Bozkurttan kalan oğuldan.
Akborçuk'u rahvan gidip,
Yüzünden akan kanlı yaş,
Feryat edip ağlar Kanıkey.
Bindiği küheylân boz yorga,
Bunu böylece bırakalım,
Dizinden aşağı süzülüp.
Hıçkıra ağlaya duramadan,
Vadi boyunca konmuştu,
Hâlini görsen o zaman,
Nur yüzlü Manas kaplan,
Yeni ölmüş gibi olmuştu.
Yas libasını giymişti,
Aziz anan Kanıkey,
Kadınca feryat ederek,
Taytoru'yu sürüp gitmişti.

	Bayakı ceñeñ Kanıkey	*O demki yengen Kanıkey,*
	Kişi körbös azaptı	*Kişi görmedik azabı*
	Tartıp çıgıp kelatat,	*Çekip çıkıp geliyor,*
	Kuru dürmöt ok menen	*Kuru barut fişeğiyle,*
17440	Anda-mında oşondo,	*Arada sırada o demde,*
	Taytoruday buudandı	*Taytoru gibi küheylânı*
	Atıp çıgıp kelatat.	*Ateşleyip çıkıp geliyor.*
	Oloñdoy bolgon kayran çaç, Küyügüp kaçıp cıñaylak	*Kara saz gibi gür aziz saç, Yanıp kavrulup yalınayak kaçıp,*
	Omuroogo tögülüp,	*Göğsüne dökülüp,*
	Oyron eneñ Kanıkey	*Perişan anan Kanıkey,*
	Sanaanın baarı bölünüp,	*Tasaların hepsi üşüşüp,*
	Artık şoru eneñdin	*Ananın taşkın çilesi*
	Kaynap çıgıp kelatat,	*Kaynayıp çıkıp geliyor,*
	Artınan tüşüp Torunun	*Toru'nun ardına düşüp,*
17450	Eneñ şorduu Kanıkey	*Anan çileli Kanıkey,*
	Aydap çıgıp kelatat.	*Sürüp çıkıp geliyor.*
	Köñül çirkin bölünüp,	*Zavallı gönül bölünüp,*
	Coşup çıgıp kelatat.	*Coşup çıkıp geliyor.*
	«Kök señirdin urçugu	*«Gök yamacın çıkıntısı,*
	Tumşugunday töröm» – dep,– Keyip ölböy çunak can,	*Burnu gibi beyim!» deyip, Dertten ölmez yavuz can,*
	Koşup çıgıp kelatat.	*Söyleyip çıkıp geliyor.*
	(Tilegin Kuday bergen kez, Ölböyt eken çunak can.	*(Dileğini Kuday'ın verdiği dem, Ölmezmiş yavuz can.*
	Taytoru çıgıp kelgen kez.	*Taytoru'nun öne çıktığı dem.*
	San kazına, tümön mülk,	*Sayısız hazine, tümen mülk,*
17460	Çıday albay sanaadan,	*Tasadan dayanamayıp,*
	Çın ümüt kılat kuuragır	*Gerçek umut eder çilekeş,*
	Çıgıp kelet Taytoru	*Çıkıp gelir Taytoru,*
	Bayakı, Manastan kalgan Semetey	*O demki, Manas'tan kalan Semetey*
	Baatırdan kabar baştaylı.)	*Bahadırdan haber başlatalım.)*
	Oşol kezde Semetey	*O çağda Semetey,*
	Arkalap çapan kielek,	*Omzuna kaftan atmamıştı,*
	A düynö ketken Manas kan	*Öbür dünyaya göçen Manas Han'ın*
	Aga ekenin bile elek.	*Ağası olduğunu bilmiyordu daha.*
	Oşol kezde Semetey	*O çağda Semetey'in*
17470	Bölöktö cüröt sanaası,	*Düşüncesi başka yerde gezer,*

Kırkıp iygen çıbıgın,
Kılıp bergen ırımın,
Ismayıldın balası.
Tartılıp kalgan kara kır
Cele ekenin bile elek,
Bayakı, tentigen katın Kanıkey
Ene ekenin bilelek.
Kürsö-kürsö küyüt can
Cötölgönün bilelek.
Celgendigin bile elek.
Kün ketken tüşüp başına,
Enekesi kuuragır
Tamanı taşka taptalıp,
Çekesi küngö kaktalıp,
Çenebey kaçıp cügürüp,
Taman ettin baarısı
Taşka tiyip bülünüp,
Bassa baltırdan kara kan ketip,
Baykuşuñdan al ketip.
Kepiçi cok baypakçan,
Ötük kiybey baypakçan,

Kesip yonttuğu çubuğu,
Yapıp verdiği ırımı,
Ismayıl'ın oğlu bilirdi kendini.
Uzayıp giden kara sırtın
Tay bağı olduğunu bilmiyordu daha,
O demki, sürgün kadın Kanıkey'in
Anası olduğunu bilmiyordu daha.
Öksüre öksüre dertli canın
İnleyip öksürdüğünü bilmiyordu daha.
Koşup yeldiğini bilmiyordu daha.
Başına kara gün çöküp,
Anacığı çilekeş,
Tabanı taşta dövülüp,
Alnı güneşte kavrulup,
Ölçüsüz kaçıp koşup,
Taban etinin tamamı
Taşa değip parçalanıp,
Bassa baldırından kara kan gidip,
Zavallından derman gidip.
Pabucu yok, çoraplı,
Çizme giymeden çoraplı,

Çaçıp kelgen emespi.
Tegi aylasın tabalbay,
Enekeñiz dolu küñ
Temir kandın şaarına
Kaçıp kelgen emespi.
Kudaydın çiygen çiyinin
Ceñeñ körgön emespi,
Kurdaştan kalgan calgızın
Biröögö bergen emespi.
Oşondo bala Semetey,
Suptan köynök kie elek,
Sultan Manas törödön
Semetey kalgandıgın bile elek. Manas
kirbes oozuna,
Manastan tuulgan Semetey
Törö ekenin bile elek,
Bayakı, baykuş Kanıkey

Saça saça gelmiş değil mi.
Hiç çaresini bulamadan,
Anacığınız çılgın kadın,
Temir Han'ın şehrine
Kaçıp gelmiş değil mi.
Kuday'ın çizdiği çizgiyi
Yengen görmüş değil mi,
Yoldaştan kalan biriciğini
Ele güne vermemişti ya.
O zaman çocuk Semetey,
Softan gömlek giymemişti,
Sultan Manas beyden
Semetey'in kaldığını bilmiyordu daha.
Ağzına Manas girmezken,
Manas'tan doğan Semetey,
Bey olduğunu bilmiyordu daha,
O demki zavallı Kanıkey'in

Munun ene ekenin bile elek.
Balanın başkada cüröt sanaası. Kızır çalıp balaga
(Temir kandın botosu,
Ismayıldın balası.
Oşo kezde Semetey
Bölöktö cüröt sanaası.)
Bayakı, eer beldey belesten
Attın oozun buralbay,
Kankor Manas kökcaldan
Kabılan tuugan er çirkin,
Ukumunan tukumu
Şay koldogon şer çirkin,
Kaardanıp bakırat,
Kayratka çıdap turalbay,
Altımıştay balbandı
«Beri kelgin!» – dep çakırat.
Biröön tirüü tim koyboy
Altımıştay balbanı
Coo tiygendey kürküröp,
Coo-caraktın baarısı
Can algıçtay körünüp,
Körüp turgan adamdın
Köñülü caman bölünüp.
Celdetterden cetöö bar

Bunun anası olduğunu bilmiyordu daha.
Oğlanın düşüncesi başkada gezer. Kızır dokunup oğlana,
(Temir Han'ın deve yavrusu,
Ismayıl'ın oğlu.
O çağda Semetey'in
Düşüncesi başka yerde gezer.)
O demki eyer beli gibi yamaçtan,
Atın başını çeviremeden,
Hunhar Manas bozkurttan
Kaplan doğan yaman er,
Soyundan sopuna dek
Şay'ın koruduğu yaman arslan,
Öfkeyle kükreyip bağırır,
Coşkusuna dayanamayıp,
Altmış kadar pehlivanı,
«Beri gelin!» diye çağırır.
Birini bile sağ komadan,
Altmış kadar pehlivanı,
Düşman basmış gibi gürleyip,
Cenk pusatının tamamı
Azrail gibi görünüp,
Bakıp duran adamın
Yüreği fena ürperip.
Cellatlardan yedisi var,

Kuturganday eeligip.
On başılar oroktop,
Ayzaları koroktop,
Ayzanın başı çabışıp,
Adamdın başı kagışıp.
Çoñ baraban dobulbas
Çogool bala Semetey
Kañ degize urdu ele,
Balbanının baarısı
Coo kelgendey kamınıp,
Semeteydey balanı
Tegerektep turdu ele.
Baykuş bala cetimdin

Kudurmuşça azgın.
Onbaşılar kuşatıp dolanıp,
Mızrakları çalkalanıp,
Mızrağın başı tokuşup,
Adamın başı çarpışıp.
Koca davula, davulbaza,
Gözü pek oğlan Semetey
Güm dedirtip vurdu,
Pehlivanının tamamı,
Düşman gelmiş gibi davranıp,
Semetey gibi oğlanı
Çepeçevre sardılar.
Zavallı yetim oğlanın

Manas kirip kalıptır,
Cer kirbegen oozuna
Talas kirip kalıptır,
Kırgız kirip kalıptır.
Kanı tartıp toktoboy,
Kayrattuu bala çunakka,
Ene kirbes oozuna
Ene kirip kalıptır:
«Aylanayın, balbandar,
Cetpey cürgön kalıkka
Sın kılalı, balbandar,
Bügün kürsüldögön kandarga
Çır kılalı, balbandar!
Eelüü attın baarısın,
Emi balban, kebimdi uk,
Kabaktan karmap alalık,
Baarın kırıp salalık.
Baarı-cogun çogultup,
Kurmandıkka çalalık!
Emi balban, kebimdi uk,
Keşigi cok ecemdin
Taytoru atı körünsö
Oşonu süröp alalık.

Diline Manas girivermişti,
Yer girmemiş ağzına
Talas girivermişti,
Kırgız girivermişti.
Kanı çekip durmadan,
Yürekli oğlan yavuzun,
Ana girmez ağzına
Ana girivermişti:
«Kurbanınız olayım pehlivanlar,
El ermez şu halka
Bir gösteri yapalım pehlivanlar,
Bugün gümbürdeyen hanlara
Kavga koparalım pehlivanlar!
Sahipli atların hepsini,
Şimdi pehlivan, sözümü dinle,
Geçitten yakalayıverelim,
Hepsini kırıp geçirelim.
Varını yoğunu toplayıp,
Kurban edip keselim!
Şimdi pehlivan, sözümü dinle,
Kısmeti kesilmiş ablamın
Taytoru atı görünürse,
Onu sürüp destekleyelim.

Eelüü attı soeluk,
Ecemdin atı körünsö
«Manas», «Manas» bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Oşonu süröp alalık,
Kuday berse Bukarga,
«Manastap» süröp baralık.
Aylanayın, balbandar,
Oydu-toonun baarısın
Cügürgöndöy kılalık,
O düynö ketken cezdekem
Kayra oygonup ordunan
Cezdemdi tirilgendey kılalık! Cüzün
körböy Kudaydın
Oy-toonun baarı Manastap

Sahipli atı boğazlayalım,
Ablamın atı görünürse,
«Manas! Manas!» diye bağırıp,
«Manas!» diye uran çağırıp,
Onu sürüp destekleyelim,
Kuday verirse, Bukar'a dek,
«Manas!» diye sürüp varalım.
Kurbanınız olayım pehlivanlar,
Ovanın dağın tamamını
Koşuyormuş gibi edelim,
Öbür dünyaya göçen eniştemi,
Yerinden yeniden uyanıp,
Eniştem dirilmiş gibi edelim! Kuday'ın
yüzünü görmeden,
Ova dağ tamamı «Manas!» deyip

Cügürgöndöy kılalık.
Adırmaktuu budurdu
Talaaluuday kılalık.
Bayakı, armanı katuu ecekem
Aldı katkan baykuştu
Balaluuday kılalık.
Könülü buzuk kalayık
Körüp turup canınan
Tüñülgöndöy kılalık!
Oy menen too birigip,
Oşo Manas eken – dep,–
Cügürgöndöy kılalık!
«Manas», «Manas!» bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Taytoruday buudandı
Bukarga süröp baralık,
Baygege saygan san kara,
Ceti tam tolgon kazına,
Miñ karaça töölördü,
Miñ kara kaşka beelerdi,
Buttap altın zerlerdi
Takır eelep alalık!
Tar oylonbo, cigitter,
Taytoru külük meesi cok,
Bizden bölök eesi cok.

Koşuyormuş gibi edelim.
Engebeli tepeleri
Düz ovaymış gibi edelim.
O demki dert yüklü ablacığım,
Bahtı kurumuş zavallıyı,
Oğulluymuş gibi edelim.
Gönlü bozuk ahali,
Görüp dururken canından
Umut kesmiş gibi edelim!
Ova ile dağ birleşip,
«İşte o Manas'mış!» deyip,
Koşuyormuş gibi edelim!
«Manas! Manas!» diye bağırıp,
«Manas!» diye uran çağırıp,
Taytoru gibi küheylânı
Bukar'a sürüp varalım,
Ödüle konan sayısız malı,
Yedi ev dolusu hazineyi,
Bin karaca deveyi,
Bin kara akıtmalı kısrağı,
Batman batman altın ziyneti,
Tümden zapt edelim!
Dar düşünmeyin yiğitler,
Taytoru yürüğün aklı yok,
Bizden gayrı sahibi yok.

Taytoru çıgıp al kelse,
Tilekti Kuday dal berse,
Degeniñe könömün,
Aylanayın, balbandar,
Carmak albay canıma,
Dagı balban, ugup tur,
Baygesinin baarısın
Ülöştürüp beremin.
Silerden bayge talaşsam,
Akılıman adaşsam,
At baylagan mamıday
Takır bolup ötöyün,
Aylanayın, balbandar,

Taytoru öne çıkıp gelirse,
Dileği Kuday tam verirse,
Dediğinize razıyım,
Kurbanınız olayım pehlivanlar,
Yanıma yarım akçe almadan,
Yine pehlivan, dinleyin,
Ödülünün tamamını
Bölüştürüp veririm.
Sizden ödül kapışırsam,
Aklımı şaşırırsam,
At bağlanan kazık gibi
Kupkuru kalıp geçeyim,
Kurbanınız olayım pehlivanlar,

Men kapır boydon keteyin!
Men baygege kızıkpaym,
Atı kalsın Manaska!
Oylogula, balbandar,
Bügün körçü, erteñ cok,
Uşunday bolot düynö bok!
Baykagıla, balbandar,
Başındagı suusar börk
Kimder ırgap kiybegen,
Döölötü başta barında
Kim kürküröp cürbögön.
Cezdem kan Manastı körgöndö,
Busurman emes, tetigi
Kıtaydın curtu dürbögön.
Oñ cagında orustu
Orgon cezdem emespi,
Kır cagında kıtaydı
Kırgan cezdem emespi,
Öz bilgenin cer cüzgö
Kılgan cezdem emespi.
Bu busurman din ıstan
Korgon cezdem emespi.
Kalıypadan kat algan,
Özü Kankocodon bata algan,
O düynö ketken cezdekem

Ben kâfir olarak gideyim!
Ben ödüle göz dikmem,
Adı kalsın Manas'a!
Düşünün pehlivanlar,
Bugün var, yarın yok,
İşte böyledir şu kahpe dünya!
İyi bakın pehlivanlar,
Baştaki zerdeva börkü
Kimler sallanıp giymedi ki,
Devleti başındayken
Kim gürleyip yürümedi ki.
Eniştem Han Manas'ı görünce,
Müslüman değil, ta şuradaki
Kıtay'ın eli bile çalkalanırdı.
Sağ yanındaki Orus'u
Biçen eniştem değil mi,
Sırt yanındaki Kıtay'ı
Kıran eniştem değil mi,
Kendi bildiğini yeryüzüne
Yapan eniştem değil mi.
Bu Müslüman din-i İslâm'ı
Koruyan eniştem değil mi.
Halifeden mektup almış,
Kendi Kankoco'dan dua almış,
Öbür dünyaya göçen eniştem,

Zayıpburuş atangan.
Ombunu çaap olco algan,
Ne bir cerdi talkalap,
Ebi cok buzup, olco algan.
Bul ecem camanattı boluptur,
Cezdem Manas kabılan
Barıp çapkan Oogandı,
Cezdem kolu tiybegen,
Margalañ kaydan soo kalgan. Ecem tentip kelgende,
Akkula atı baspagan,
Cerde bütün kalbagan,
Aykırıgın ukpagan,

Zayıpburuş diye anılmış.
Ombu'yu vurup ganimet almış,
Nice yeri darmadağın edip,
Ölçüsüz bozup ganimet almış.
Bu ablam kara iftiraya uğramış,
Eniştem Manas kaplan,
Varıp vurmuş Oogan'ı,
Eniştemin eli değmeseydi,
Margalañ nereden sağ kalırdı. Ablam sürgün gelince,
Akkula atının basmadığı,
Yeryüzünde yer kalmamıştı,
Narasını işitmedik,

Elde bütün kalbagan. *Elde oba kalmamıştı.*
Erdigi karmap cezdekem *Yiğitliği tutup eniştem,*
Islam curtun cınagan. *İslam elini derlemiş.*
Tünörüp catkan Beecinge *Kapkara yatan Beecin'e*
Tüz kirip, ayza bek sunup, *Dosdoğru girip, mızrağı pek uzatıp,*
Kanınan kalgan karaanduu, *Kanından kalan bir karaltı,*
Kırk san kol menen cezdekem Belgilüü *Kırk tümen orduyla eniştem, Belli başlı*
kırgız eli cok. *Kırgız eli yok.*
Kıyratıp kırıp kıtaydı, *Kıtay'ı kırıp geçirip,*
Akim bolup Beecinge *Beecin'e hâkim olup,*
Altı ay surak suragan. *Altı ay hüküm sürmüş.*
Oşo cezdem ölüptür, *İşte o eniştem ölmüş,*
Oşondon kalgan san düynö *Ondan kalan sayısız malı,*
Eselek ittin baarısı *Akılsız itlerin tamamı,*
Kamçıga çenep bölüptür. *Kamçı boyu ölçüp bölüşmüş.*
Adırda cılkı ala baş, *Kırlarda yılkı ala başlı,*
Argımak, buudan aralaş, *Argımak, küheylân karışık,*
Cezdem közü ötköndö. *Eniştemin gözü göçünce.*
Karmap miner çara cok, *Tutup binecek çare yok,*
Kabılan cezdem ötköndö *Kaplan eniştem göçünce,*
Arkada erkek bala cok, *Ardında erkek evlat yok,*
Taygan ittey celiptir, *Tazı gibi yelmiş,*
Tarçılık tüşüp başına, *Başına darlık düşüp,*
Talastan tentip, ecekem *Talas'tan sürgün düşüp ablacığım,*
Keñ Bukarga keliptir. *Geniş Bukar'a gelmiş.*
Kabılan cezdem ölgöndö, *Kaplan eniştem öldüğünde,*
Kayran ecem Kanıkey *Aziz ablam Kanıkey*
Kançalık korduk körüptür. *Nice horluk görmüş.*
Tegiz kırıp koeluk. *Hepsini kırıp koyalım.*
Beren cezdem ölgöndö, *Yiğit eniştem öldüğünde,*
Berenden kalgan san düynö *Yiğitten kalan sayısız malı,*
Takır kırıp koyoluk. *Tümden kırıp koyalım.*

Beyli caman kezek it, *Huyu bozuk sıra itler,*
Kamçıga çenep bölüptür, *Kamçı boyu ölçüp bölüşmüş,*
Bukarga tentip konuptur, *Bukar'a sürgün konmuş,*
Kuday başka salganın *Kuday'ın başa verdiğini*
Kötörböskö çara cok. *Çekmemeye çare yok.*
Kökcal cezdem ölgöndö, *Bozkurt eniştem öldüğünde,*

Art cakta erkek bala cok.
Adırmaktuu keñ cılga.
Bulaksızday kılbaylı,
Keşigi cok ecemdi
Tuyaksızday kılbaylı.
Beren ecem dolunun
Bel baylagan beli cok,
Caratkan başka salgan soñ,
Kötörböskö çara cok.
Kökcaldan kalgan aldeylep,
Art cakta kalgan bala cok.
Upası tar, kuu düynö,
Uyalbay balban, ugup tur,
Uşunday bolot kuu düynö.
Kelgenderden kep uktum,
Kayran ecem Kanıkey
Tölgö kılıp Bukarga
Taytoru çaptı – dep uktum.
Astıga, kelse Taytoru
Ayanbay süröp alalık,
«Manastap» uraan salalık.
Kayda cürsö Taytoru
Oşonu gana süröp alalık.
Atakemdin Aktulpar
Astıga kelse soeluk,
Bukardın tört tulparın ayabay,
Eelüü attın baarısın,

Ardında erkek evlat yok.
Engebeli geniş vadiyi.
Pınarsız gibi etmeyelim,
Kısmeti kesilmiş ablamı
Evlatsız gibi etmeyelim.
Yiğit ablam çılgının
Bel bağladığı dayanağı yok,
Yaradan başa verdikten sonra,
Çekmemeye çare yok.
Bozkurttan kalma, ninni söylenecek,
Ardında kalan çocuk yok.
Vefası dar, kahpe dünya,
Çekinmeden pehlivan, dinleyin,
Böyledir işte kahpe dünya.
Gelenlerden söz duydum,
Aziz ablam Kanıkey,
Fal niyetine Bukar'da
Taytoru'yu koşturdu diye duydum.
Öne gelirse Taytoru,
Esirgemeden sürüp destekleyelim,
«Manas!» diye uran salalım.
Nerede yürürse Taytoru,
Yalnız onu sürüp destekleyelim.
Atamın Aktulpar'ı
Öne gelirse boğazlayalım,
Bukar'ın dört küheylânını esirgemeden,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALTIN TAHT VE BABANIN EMANETLERI: SEMETEY'IN YÜKSELIŞI

Ak buğday çiğneyip Kelam-ı Şerif tutan pehlivanlarına ant içiren Semetey, yardan "Manas!" narasıyla iner; altı yüz kırk üç küheylanın en önünde, Aktulpar'ı da geride bırakan altmış asıylık Taytoru gelmektedir. Çocuk atın yularını kapıp Buhara'ya sürerken ova, dağ, çoban, orakçı — bütün âlem "Manas!" uranıyla çalkalanır; göçüp giden han dirilmiş gibi olur. Kanıkey ise atını oğlu aldıktan sonra kimseye görünmeden sarayına çekilir. Semetey sayısız ödülün tamamını — bin karaca deveyi, bin kısrağı, yedi ev dolusu hazineyi — yanına yarım akçe almadan pehlivanlarına pay eder; sekiz han onu altın taç giydirip altın tahta çıkarır: on iki yaşındaki yetim Buhara'ya han olmuştur. Temir Han'ın sevinç toyunda Kokonlu Tööbalban, Buhara'nın Akbalbanı'nı altı günde yıkıp ödülleri yağmalayınca namusuna dokunan Semetey, yolunu kesen Ismayıl'ı kütük gibi devirir, Tööbalban'ın bileğini ezip kolunu kökünden söker; pehlivan oracıkta can verir.

Bu heybet karşısında yüreklerine korku düşen sekiz han fısıldaşıp kara düzen kurar: çocuğu ak evli damat diye Margalañ'a isteyecek, küpteki bozaya ağı katıp sarhoşken başını kesecek, kelleyi Talas'taki Abıke ile Köböş'e müjde götüreceklerdir; bal dilli hatipler bön gönüllü Temir Han'ı kandırıp rızasını da alır. Aynı günlerde on iki yıldır döşeğinden kalkamayan doksan beşlik Çıyırdı, ölmeden torununun yüzünü

görmek için yalvarır. Bunun üzerine Kanıkey, kuş salmaya çıkan Semetey'in yolunu keser; "kardeşçiğim" diye yalvarıp derdini döker, çocuğu demir kapılı ak sarayına alır, yetmiş türlü yemek koyar. Kardıgaç ile kız Saykal'ın Koñurbay'a karşı destanını anlatır, torunu "küçük dünürün" diye Çıyırdı'nın karşısına çıkarır ve ana olduğunu sezdirmeden Manas'ın emanetlerini bir bir giydirir: zerdeva börkü, yedi yıl dişleyerek yumuşattığı ok geçmez sup çepkeni, kandagayı, ökçesi altın ve yakut işlemeli sağrı çizmeyi. Çepkeni giyen Semetey'e ata ruhu konar; duruşu Han Manas'ın ta kendisi gibi heybetlenir — sır ise hâlâ açılmamıştır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Taytoru altı yüz kırk üç küheylanın birincisi olarak Aktulpar'ı geçer; Semetey atı "Manas!" uranıyla Buhara'ya sürer ve ova ile dağdaki herkes bu narayı yankılar.
- Semetey bin karaca deve, bin kısrak ve yedi ev dolusu hazineden oluşan baş ödülün tamamını, kendine yarım akçe almadan altmış kadar pehlivanına paylaştırır.
- Sekiz han, on iki yaşındaki Semetey'e altın taç giydirip altın tahta çıkarır; Temir Han üç gün toy verip onu Ismayıl'ın oğlu diye ilan eder.
- Güreşte Akbalban'ı altı günde yenen Kokonlu Tööbalban'a meydan okuyan Semetey, yolunu kesen Ismayıl'ı yere devirir ve Tööbalban'ın kolunu kökünden söküp onu öldürür.
- Sekiz han, Semetey'i ak evli damat diye Margalañ'a götürüp bozasına ağı katarak başını kesmeyi ve kelleyi Abıke ile Köböş'e müjde götürmeyi kararlaştırır; hatipleri Temir Han'ı kandırıp rızasını alır.
- On iki yıldır yatan doksan beş yaşındaki Çıyırdı'nın dileğiyle Kanıkey, Semetey'i ak sarayına alıp ana olduğunu sezdirmeden Manas'ın emanetlerini giydirir: zerdeva börk, yedi yıl dişlediği ok geçmez sup çepken, kandagay ve sağrı çizme.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Ecemdin atı bar bolso,	*Eğer ablamın atı varsa,*
Oşonu tirüü koyoluk.	*Onu sağ bırakalım.*
Bügün, «Manastap» uraan salalık, Tak özündöy körünüp.	*Bugün «Manas!» diye nara atalım, Tıpkı kendisi gibi görünüp.*
Taytoru süröp alalık.	*Taytoru'yu sürüp alalım.*
Mınça çırdı baştasam,	*Bunca kavgayı başlatırsam,*
Attarın kırıp taştasam,	*Atlarını kırıp geçirirsem,*
Ulagan azap, çoñ çırdı	*Sürüp giden azabı, büyük kavgayı*
Tartpaska kuran karmap ber,	*Çekmeyeyim diye Kur'an tutup ant verin,*
Uşunday dep bir sözdü	*Böyle bir sözü*
Aytpaska kuran karmap ber!» –	*Söylemeyeyim diye Kur'an tutup ant verin!» –*
Dep, oşondo Semetey	*Deyip, o zaman Semetey*
Tulpar oozun burdu emi,	*Küheylanın başını çevirdi işte,*
Turalbastan balbandan,	*Duramayıp pehlivanlardan,*
Anttı surap turdu emi.	*Ant isteyip durdu işte.*
Balbandardın baarısı	*Pehlivanların hepsi*
Bala antip turganda	*Çocuk böyle dururken*
Makul debes alıbı?	*Kabul demez olur mu?*
Attan tüşüp balbandar	*Attan inip pehlivanlar*
Ak buuday danın çaynadı,	*Ak buğday tanesini çiğnedi,*
«Aytpaybız» dep kep kılıp,	*«Söylemeyiz» diye söz verip,*
Keleme şarıp karmadı.	*Kelam-ı şerifi tuttu.*
Ölüp keter uu calap,	*Ölüp gidercesine zehir yalayıp,*
Adam ölör ant kılıp:	*İnsan öldüren ant içerek:*
«Bolsun sözüñ baatır,– dep,–	*«Sözün olsun bahadır,– deyip,–*
Uşu kepti çıgarsak	*Bu sözü ağzımızdan çıkarırsak*
Ceti atabız kapır,– dep.	*Yedi atamız kâfir olsun,– deyip.*
On ekide Semetey,	*On ikisinde Semetey,*
Oyrondugun bilgizip,	*Ne afet olduğunu bildirip,*
Opsuz kıyın balbandı	*Ölçüsüz zorlu pehlivana*
Mintip tilge kirgizip.	*Böylece söz dinletip.*
Barañdan kılgan kök çepken	*Barañ'dan yapılma gök cepkeni*
Kayra çeçip kabıştap,	*Yine çıkarıp katlayıp,*
Kara coltoy Semetey	*Kara yavuz Semetey*
Şaşkan boydon çepkendi	*Aceleyle o cepkeni*

Kancıgaga tabıştap.	*Terkiye bağlayıp.*
Coo-caragın şaylanıp,	*Cenk silahlarını kuşanıp,*
Keñ kasaba, sırnayza	*Geniş tuğ ile sırlı mızrağı*
Kadimkidey baylanıp.	*Her zamanki gibi bağlanıp.*
Kaalgaday kayran tiş	*Kapı kanadı gibi güzelim dişler*
Taruudaydan bölünüp,	*Darı tanesi gibi ufalanıp,*
Atası Manas sultandın	*Babası Manas sultanın,*
Atası Manas kökcaldan	*Babası bozkurt Manas'tan*
Arta tuugan çirkiniñ	*Üstün doğmuş o yaman,*
Şaşıp turat Semetey	*Acele ediyor Semetey*
Taytoru süröp alganı,	*Taytoru'yu sürüp almaya,*
Astında bölök at bolso,	*Altında başka at olsa,*
Oolukması bek karmayt.	*Azgınlığı iyice tutar.*
Takır kırıp salganı.	*Hepsini kırıp geçirmeye.*
Kanı tartıp toktoboy,	*Kanı kaynayıp durmadan,*
Kayran bala turalbay,	*Güzelim çocuk duramayıp,*
Astındagı mingeni	*Altındaki bindiği*
Temir kandın tulparı,	*Temir Han'ın küheylanı,*
Kolundagı alganı	*Elindeki aldığı*
Ismayıldın bolotu.	*Ismayıl'ın polat kılıcı.*
Amız kıldı caylanıp,	*Ar-namus edinip yerleşip,*
Arkesken canga baylanıp,	*Arkesken'i beline bağlayıp,*
Arıslanday kerilip,	*Arslan gibi gerinip,*
Toktono albay celigip,	*Duramayıp coşup,*
Çiymek boldu sızıktı,	*Çizgiyi çizecek oldu,*
Attı kırıp, talkalap,	*Atları kırıp, paralayıp,*
Bala kılmak boldu kızıktı.	*Çocuk seyirlik iş edecek oldu.*
Artta kalsa Taytoru	*Geride kalırsa Taytoru*
Bulanı bulap alganı,	*Malı mülkü yağmalamaya,*
Buuruktu bala toktoboy,	*Coşan çocuk durmadan,*
Buzuktu mıktap salganı.	*Kargaşayı iyice koparmaya.*
Astındagı tulparga	*Altındaki küheylana*
Kara caak ak kamçı	*Kara saplı ak kamçıyı*
Karmay kalıp imerip,	*Kavrayıp çevirip,*
Toodoy bolgon tulpardı	*Dağ gibi küheylanı*
Tomukka tartıp ciberip,	*Diz başına çekip vurup,*
Baskan cerin uratıp,	*Bastığı yeri sarsıp,*
Bala çirkin kabılan	*Yaman çocuk, o kaplan*

Tulpar menen çuratıp	*Küheylanla dörtnala koşturup*
Esebi cok kum-taşka,	*Hesapsız kum ile taşa,*
Cañırıktın Car-Kıya,	*Cañırık'ın Car-Kıya'sına,*
Calgız maldın çubama,	*Tek hayvan geçer keçiyoluna,*
Urçuk toonun kerüügö,	*Çıkıntılı dağın yamacına,*
Erikkende Semetey	*Canı sıkıldığında Semetey'in*
Karoolgo çıkçu cerine,	*Gözcülüğe çıktığı yere,*
17800 Çoñ-Karooldun moynokko	*Çoñ-Karool'un boyun geçidine*
Tulpar oozun burdu ele,	*Küheylanın başını çevirmişti,*
Mına oşondo Semetey	*İşte o zaman Semetey*
Çuunu karap turdu ele.	*Gürültüye bakıp durmuştu.*
Çuuga kulak saldı emi,	*Gürültüye kulak verdi işte,*
Çuu kabarın aldı emi.	*Gürültünün haberini aldı işte.*
Çuunu ugup algan soñ,	*Gürültüyü işittikten sonra,*
«Ay kuduret, baabedin,	*«Ey kudret, baabedin,*
Iy kuduret, baabedin!	*Ey kudret, baabedin!*
Candı Kuday caratat,	*Canı Tanrı yaratır,*
17810 Canım çıgıp baratat.	*Canım çıkıp gidiyor.*
Cabıla balban, beri çap,	*Hep birden pehlivanlar, beri koşun,*
Törkünü cakın bolot – dep,–	*Baba evi yakın olur – diye,–*
Ak sakalduu karıñ çap.	*Ak sakallı yaşlınız, koşun.*
Artıkça mıktuu baarıñ kel, Kaçkan	*Üstün yiğitleriniz, hepiniz gelin, Kaçan*
ecem ünü eken.	*ablamın sesiymiş.*
Çuuga kulak sala kör,	*Gürültüye kulak veriver,*
Çuu kabarın ala kör,	*Gürültünün haberini alıver,*
Ecemdin atı körünsö	*Ablamın atı görünürse*
Oşonu süröp ala kör	*Onu sürüp alıver*
Aylanayın, balbandar,	*Kurban olayım, pehlivanlar,*
17820 Beri kelgileçi, adamdar!	*Beri gelsenize, insanlar!*
Taalayınan ayrılıp,	*Talihinden ayrılıp,*
Men bilgendi bildiñbi,	*Benim bildiğimi bildin mi,*
Men ukkandı uktuñbu?	*Benim duyduğumu duydun mu?*
Çıñ-çıñ-çıñ çıgat,	*Çın-çın-çın diye çıkıyor,*
Çırkırap ünü bek çıgat.	*Çığlık çığlığa sesi pek çıkıyor.*
Adırdagı keñ cayloo	*Engebedeki geniş yaylayı*
Kıyalaştın ünü eken,	*Yamaç yamaç gezenin sesiymiş,*
Kañırıgı bek tütöyt,	*Genzi pek tütüyor,*
Katındın ünü turbaybı,	*Kadının sesi değil mi,*

17830	Bayakı, kayran ecem Kanıkey Ecemdin	*O bildik, güzelim ablam Kanıkey*
	ünün ukkanda	*Ablamın sesini duyunca*
	Tentip kelgen emespi,	*Sürünüp gelmemiş miydi,*
	Oşol uyalaştın ünü eken.	*O öz yuvamdakinin sesiymiş.*
	Cal-kuyrugu takır cok,	*Yelesi kuyruğu hiç yok,*
	Taykuşumdun ünü eken,	*Tay kuşumun sesiymiş,*
	Aykölünön ayrılıp,	*Ayköl'ünden ayrılıp,*
	Kaçıp kelgen bul cerge	*Kaçıp geldiği bu yerde*
	Baykuşumdun ünü eken!	*Zavallımın sesiymiş!*
	Talastan kaçıp cöö tentip	*Talas'tan kaçıp yaya sürünüp*
	Başı cogu kurusun!	*Sahipsiz kalışı kurusun!*
17840	Çubagan ecem ünü eken,	*Yollara düzülen ablamın sesiymiş,*
	Temir kandın şaarına	*Temir Han'ın şehrine*
	Tentip kelip kün körgön	*Sürünüp gelip gün gören*
	Bayakı, kuuragırdın ünü eken.	*O bildik, kuruyasıcanın sesiymiş.*
	Mañday söögü başkaça	*Alın kemiği bambaşka*
	Kaykı ecemdin ünü eken,	*Alnı kavisli ablamın sesiymiş,*
	Badışadan ayrılıp,	*Padişahtan ayrılıp,*
	Kaçıp kelgen Bukarga	*Bukar'a kaçıp gelen*
	Baykuş ecem ünü eken.	*Zavallı ablamın sesiymiş.*
	Top kazına, sansız mülk	*Yığın hazineyi, sayısız malı*
17850	Çaçkan ecem ünü eken,	*Saçan ablamın sesiymiş,*
	Tozoktu caman çoñ körüp,	*Cehennemi pek büyük görüp,*
	Eri ölgöndö katınga	*Eri ölünce kadına*
	Kalaaluu Bukar şaarına	*Kaleli Bukar şehrinde*
	Kara kılar biröö cok,	*Arka çıkacak kimse yok,*
	Kapa bolup Bukarga	*Dertlenip Bukar'da*
	Catkan ecem ünü eken.	*Yatan ablamın sesiymiş.*
	Tarçılık kelip kuu başka,	*Darlık gelip kimsesiz başa,*
	Kelgen ecem ünü eken.	*Gelen ablamın sesiymiş.*
	Talıkpay tentip Bukarga	*Yılmadan sürünüp Bukar'a*
17860	Kelgen ecem ünü eken.	*Gelen ablamın sesiymiş.*
	Temir kandın şaarına	*Temir Han'ın şehrine*
	Tentip kelip Talastan	*Talas'tan sürünüp gelip*
	Kongon ecem ünü eken.	*Konan ablamın sesiymiş.*
	Caman attuu aalamga	*Âleme adı kötüye çıkmış*
	Bolgon baykuş ünü eken.	*Olan zavallının sesiymiş.*
	Kara-Kıya, Kezeñ-Taş,	*Kara-Kıya, Kezeñ-Taş,*

Kokuy kün, düynö, oñboy kal,
Közümdön ketet kança caş!
Tegi balban, oylonçu,
Ak saray üyü miñ bolsun,
Aşı cogu kurusun,
Aykölünön ayrılıp,
Azıp kelgen Bukarga

Vay gün, dünya, onmayasın,
Gözümden akar nice yaş!
Hele pehlivan, bir düşün,
Ak saray evi bin olsun,
Aşı olmayışı kurusun,
Ayköl'ünden ayrılıp,
Perişan gelmiş Bukar'a

Betinde suusu cok bolso
Talaalıgı kurusun,
Kanı ölgöndö katındın
Balasızı kurusun!
Cezdem Manas barında,
Ecekem Kanıkey dolu kan eken,
Arbagına calınıp.
Saramcalı, kızmatı
Badışaça bar eken.
Baatır cezdem ölgöndö
Balasızı kurusun,
Uşu Bukar şaarına
Tentip kelgen can eken.
Kapçıgay kulap col bolup,
Kanzaadanın zayıbı,
Kayran ecem Kanıkey
Bukarga tentip kor bolup.
Mañdaydan akkan bulak cok,
Baykuş ecem dolunun
Baatırdan kalgan tuyak cok.
Kuday başka salgan soñ
Cigitter, kötörböskö çara cok.
Baabedin dep unçuksak,
Kökcal ötkön cezdemden
Ce artında erkek bala cok!
Ecem şorduu Kanıkey
Bukarga tentip konuptur,
Elden özök kep ugup,
Tentigen katın – dep ugup,
Alda baykuş ecekem
Caman attuu boluptur.

Yüzünde suyu yoksa
Bozkırlığı kurusun,
Hanı ölünce kadının
Çocuksuz kalışı kurusun!
Enişte Manas sağken,
Ablacığım Kanıkey od gibi bir hanmış,
Ruhuna yalvarıp.
Tedbiri de, hizmeti de
Padişahça imiş.
Bahadır enişte ölünce
Çocuksuzluğu kurusun,
Şu Bukar şehrine
Sürünüp gelmiş bir canmış.
Kapızlar yıkılıp yol olup,
Hanzadenin karısı,
Güzelim ablam Kanıkey
Bukar'da sürünüp hor olup.
Alnından akan bir pınar yok,
Zavallı od gibi ablamın
Bahadırdan kalma bir tırnak yok.
Tanrı başa verdikten sonra
Yiğitler, katlanmamaya çare yok.
Baabedin diye seslensek,
Göçüp giden bozkurt enişteden
Ardında erkek evlat da yok!
Kara bahtlı ablam Kanıkey
Bukar'a sürünüp konmuş,
El içinde acı söz işitip,
«Sürgün kadın» – diye işitip,
Vay zavallı ablacığım
Kötü adlı olmuş.

Aylanayın, balbandar,
Kelgenderden kep uktum,
Tölgö kılıp Bukarga
Taytoru çaptı dep uktum.
Kayran ecem Kanıkey
Erkek kiymin kiyinip,
Eri ölgöngö küyünüp,
Tentigen başın şer kılıp,
Katın başın er kılıp,
Ar müçösün teñ kılıp,

Kurban olayım, pehlivanlar,
Gelenlerden söz duydum,
Talih falı diye Bukar'da
Taytoru'yu koşturdu diye duydum.
Güzelim ablam Kanıkey
Erkek giyimini giyinip,
Eri öldüğüne yanıp,
Sürgün başını arslan edip,
Kadın başını er edip,
Her uzvunu denk edip,

Kömülgön düynö, oñboy kal,
Közünün caşın köl kılıp,
Manastan kalgan Boz kise,
Moyunga kınay salınıp,
A düynö ketken törönün
Amız oylop ecekem,
Cesir cürüp celigip,
Kalaaluu Bukar segiz kan
At çabam dep eeligip,
Tölgö kıldı dep uktum,
Astına kelse Torunun
Baş baygesin bölüügö,
Artta kalsa Torunu
Aylanayın ecekem
Acaldan murun ölüügö,
Amalı bolso bul düynö,
Bir cakşılık körüügö.
Tölgö kılıp Taytoru
Atın çaptı dep uktum.
Bakırlardın künü eken,
Baykaylıçı balbandar,
Çıñ-çıñ-çıñ çıgat,
Çırkırap ünü bek çıgat,
Çıñırıktın ayagı –
Çındagan töröm dep çıgat.
Tentip kelgen Bukarga
Ecekemdin ünü eken.
Ar tilegin bir Kuday

Gömülen dünya, onmayasın,
Gözünün yaşını göl edip,
Manas'tan kalan Boz kise'yi,
Boynuna sıkıca asıp,
Öte dünyaya giden beyin
Namusunu düşünüp ablacığım,
Dul gezerken coşup,
Kaleli Bukar'da sekiz han önünde
«At koşturacağım» diye şahlanıp,
Fal tuttu diye duydum,
Öne geçip gelirse Toru'su
Baş ödülünü paylaştırmaya,
Geride kalırsa Toru,
Kurban olduğum ablacığım
Ecelden önce ölmeye,
Bu dünyada çaresi olsa,
Bir iyilik görmeye.
Fal tutup Taytoru
Atını koşturdu diye duydum.
Bîçarelerin günüymüş,
Bir bakalım pehlivanlar,
Çın-çın-çın diye çıkıyor,
Çığlık çığlığa sesi pek çıkıyor,
Çığlığın sonunda –
«Gerçek beyim» diye çıkıyor.
Sürünüp geldiği Bukar'da
Ablacığımın sesiymiş.
Her dileğini bir Tanrı'nın

Berip salgan kün belem!
Ecem şordun Taytoru
Aldı menen talaşıp,
Kelip kalgan kün belem.
Baykuş ecem dolunun,
Baktısın Kuday açkan go.
Şorduu ecem dolunun
Colun Kuday açkan go.
«Cazıp koygon kün kör»,– dep,–

Veriverdiği gün müymüş!
Kara bahtlı ablamın Taytoru'su
En öndekilerle yarışıp,
Gelip yetiştiği gün müymüş.
Zavallı od gibi ablamın,
Bahtını Tanrı açmış olmalı.
Kara bahtlı od gibi ablamın
Yolunu Tanrı açmış olmalı.
«Yazılmış günü gör»,– diye,–

Caratkan cazgan katı go.
Tilegin berip bir Kuday,
Astı menen çurkagan
Ecemdin Taytoru degen atı go. Ceti buta uzarıp.
Bozdogondo baykuştun
Tilegin Kuday bergen go!
Ketmen tuyak, keñ sooru
Kenen cerdin tulparı,
Kelişimdüü Taytoru
Aldı menen baskan go.
Baykuş ecem şorduunun,
Kabagın Kuday açkan go».
Dep, oşondo munu aytıp,
Cetim çirkin Semetey
Köödöngö batpay köp sanaa,
Körgüsü kelip bul işti
Közünün caşı on talaa.
Eer beldey belesten
Tuylap turat Semetey,
Közünün caşı on talaa,
Iylap turat Semetey!
Tegeregin karabay,
Temteñ bolgon emedey,
Tegi canın ayabay,
Tulpar oozun burdu ele,
Tuygundan kalgan Semetey
Tuura karap turdu ele.
Oñuraygan tumşukta,

Yaradan'ın yazdığı yazı olmalı.
Dileğini verip bir Tanrı,
En önde koşup gelen
Ablamın Taytoru denen atı olmalı. Yedi ok atımı öne geçip.
Bozlayıp duran zavallının
Dileğini Tanrı vermiş olmalı!
Kazma tırnaklı, geniş sağrılı
Engin yerin küheylanı,
Endamlı yürük Taytoru
En önde gitmiş olmalı.
Zavallı kara bahtlı ablamın,
Yüzünü Tanrı güldürmüş olmalı».
Deyip, o zaman bunu söyleyip,
Yetim yaman Semetey,
Göğsüne sığmaz nice kaygı,
Bu işi görmek isteyip
Gözünün yaşı on dere.
Eyer beli gibi tepeden
Şahlanıp duruyor Semetey,
Gözünün yaşı on dere,
Ağlayıp duruyor Semetey!
Çevresine bakmadan,
Sersemlemiş biri gibi,
Hiç canını esirgemeden,
Küheylanın başını çevirmişti,
Şahinden kalan Semetey
Dosdoğru bakıp durmuştu.
Yalçın kayalı burunda,

	Orolmo-Toonun urçukta,	*Orolmo Dağı'nın çıkıntısında,*
17980	Başın cerge salıptır,	*Başını yere eğmiş,*
	Aybandın zoru, carıktık	*Hayvanın ulusu, mübarek,*
	Başkaça çurkap alıptır.	*Bambaşka koşup gelmiş.*
	Moyunun cerge salıptır,	*Boynunu yere uzatmış,*
	Borumduu külük Taytoru	*Endamlı yürük Taytoru*
	Bolboy çurkap alıptır.	*Durmak bilmez koşup gelmiş.*
	Altı cüz kırk üç tulpardan	*Altı yüz kırk üç küheylandan*
	Astı menen adaşkan,	*Öne düşüp ayrılan,*
	Orto colgo kelgiçe	*Yol yarıya gelene dek*
	Aktulpar menen talaşkan.	*Aktulpar ile yarışan.*
17990	Ceyrendey közü kızarıp,	*Ceylan gibi gözü kızarıp,*
	Aktulpardın aldına	*Aktulpar'ın önüne*
	Tüşkön eken Taytoru	*Düşmüş meğer Taytoru,*
	Eti kızıp alıptır,	*Eti iyice kızışmış,*
	Altımış asıy buudanı	*Altmış aşımlık küheylan*
	Emi küçkö salıptır.	*Şimdi vermiş gücünü.*
	Baskan ceri bırkırap,	*Bastığı yer paralanıp,*
	Çoñ kazanday dañkanı	*Koca kazan gibi kesekler*
	Töbösündö çırkırap,	*Tepesinde vınlayıp,*
	Arkarday arış uzarıp,	*Dağ koyunu gibi adımı uzayıp,*
18000	Kulcaday közü kızarıp,	*Yaban koçu gibi gözü kızarıp,*
	Araanday oozu açılıp,	*Oluk gibi ağzı açılıp,*
	Kan aralaş ak köbük	*Kan karışık ak köpük*
	Omuroogo çaçılıp,	*Göğsüne saçılıp,*
	Oozduktu kakkılap,	*Gemini dişleyip vurup,*
	Tal cibektey kuyruktu	*Dal ipek gibi kuyruğu*
	Çatkayakka çapkılap,	*Apış arasına çarpıp,*
	Kele catat Taytoru	*Geliyor Taytoru*
	Uçkan kuş menen carışıp.	*Uçan kuşla yarışarak.*
	Okoro tüygön ak tizgin	*Düğüm düğüm ak dizgin*
18010	Eki koldo karışıp,	*İki elde kenetlenip,*
	Kişi körbös azaptı	*Kimsenin görmediği azabı*
	Beren ecem Kanıkey	*Yiğit ablam Kanıkey*
	Tartıp çıgıp kelatat.	*Çeke çeke geliyor.*
	Taytoruday buudandı	*Taytoru gibi küheylanı*
	Kurgan ecem kabılan	*Bahtsız ablam, o kaplan,*
	Kuru dürmöt ok menen	*Kuru sıkı fişeklerle*

	Düpüldötüp koygulap,	*Güm güm patlatıp,*
	Atıp çıgıp kelatat.	*Ata ata geliyor.*
	Bayakı, kayran ecem Kanıkey	*O bildik, güzelim ablam Kanıkey,*
18020	Cesirligi kurusun,	*Dulluğu kurusun,*
	Bödönödöy kayran köz	*Bıldırcın gibi güzelim gözden*
	Bölök-bölök caş ketet.	*Bölük bölük yaş gider.*
	Karagattay kayran köz	*Karadut gibi güzelim gözden,*
	Kayran ecem doludan	*Güzelim od gibi ablamdan*
	Kamçı boyu caş ketet.	*Kamçı boyu yaş gider.*
	Köödöngö batpay köp sanaa,	*Göğsüne sığmaz nice kaygı,*
	Közünün caşı miñ talaa,	*Gözünün yaşı bin dere,*
	Kayran ecem baykuştun	*Güzelim zavallı ablamın*
	Kanduu beti tıtıluu,	*Kanlı yüzü tırmık tırmık,*
18030	Kara çaçı cayıluu,	*Kara saçları darmadağın,*
	Cesirligi bilinüü,	*Dulluğu besbelli,*
	Başında kaldaygan kara kiyilüü Candap çılbır aldı emi.	*Başında kocaman karalar giyili Yanaşıp yuları aldı işte.*
	Akborçugu corgolop,	*Akborçuk'u eşkin gidip,*
	Kan aralaş kanduu caş	*Kan karışık kanlı yaş*
	Akborçuktun calınan	*Akborçuk'un yelesinden*
	Kamçı boyu şorgolop.	*Kamçı boyu şoruldayıp.*
	Arbagı asıl Manastı	*Ruhu yüce Manas'ı*
	Körüp ala cazdaptır,	*Az kalsın görüvermiş,*
	Ardıgıp-ıylap, çırkırap	*Hıçkırıp ağlayıp, çığrışıp,*
18040	Ara coldo Kanıkey	*Yolun yarısında Kanıkey*
	Al arbagın körgöndö	*O ruhu gördüğünde*
	Ölüp ala cazdaptır.	*Az kalsın ölüvermiş.*
	Eki betin teñ tıtıp,	*İki yanağını birden yırtıp,*
	Balaketke kalıptır.	*Belalara düşmüş.*
	Baatır Manas törösü	*Bahadır Manas beyi*
	Bügün ölgön emedey,	*Bugün ölmüş gibi,*
	Cana Manastı koşup kalıptır.	*Yine Manas'a ağıt yakmış.*
	Kaldaygan kara başında,	*Kocaman karalar başında,*
	Bu koşkonun körgöndö	*Bu ağıdını görünce*
18050	Balanın köönü coorudu,	*Çocuğun gönlü sızladı,*
	Altımış balban köykaşka	*Altmış pehlivan, seçkin yiğit,*
	Takır köönü oorudu.	*Hepsinin gönlü acıdı.*
	Ecesin körüp algan soñ,	*Ablasını gördükten sonra,*

Er Semetey çirkiniñ
«Manas», «Manas!» – bakırıp,
Eptüü bala munu aytat:
Bala çıktı kaşattan
«Manastap» uraan çakırıp.
Bala «Manas!» – degende,
Oydun baarı bakırık,
Oydu-toonun baarısı
«Manastap» uraan çakırıp.
Bala tuygun Semetey
Bakırıktı baskan cok,
«Manas!» – dep, uraan salganın Kazdı
kuşka cegizbeym,
Oşondo bala baskan cok.
Astındagı tulparga
Olbuy-solbuy kamçı urup,

Oñ-tetiri teminip,
Katuu uraan saldı ele,
«Ayköl cezdem Manas» – dep,–
Aykırıp iyip Semetey
«A» – dep, oozdu açtı emi,
Okoro tüygön ak çılbır
Culup alıp baladan,
(Ber cagında dalaadan),
Oşondo bala er çirkin
Booruna bastı ele,
Talıkpay bala Semetey
Taytorunu tarttı ele,
«Manas», Manas!» bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Taytoru süröp aldı ele.
Artın bala karadı,
Ecekesin sanadı.
Kayran ece Kanıkey –
Kankorunan ayrılıp,
Otuz eki caşında,
Karıp bolgon kuuragır,
Kaçıp-tentip Bukarga,

Er Semetey yamanın –
«Manas», «Manas!» – diye bağırıp,
Becerikli çocuk şunu söyler:
Çocuk çıktı yardan
«Manas!» diye nara atarak.
Çocuk «Manas!» – deyince,
Ovanın hepsi bağırış,
Ovanın dağın hepsi
«Manas!» diye nara atıp.
Çocuk şahin Semetey
Bağırışı dindirmedi,
«Manas!» – diye nara atmayı Kazı kuşa
yedirtmem,
O zaman çocuk kesmedi.
Altındaki küheylana
Sağlı sollu kamçı vurup,

Sağdan soldan mahmuzlayıp,
Sert bir nara atmıştı,
«Ayköl eniştem Manas» – diye,–
Haykırıverip Semetey
«A» – deyip ağzını açtı işte,
Düğüm düğüm ak yuları
Çekip alıverip çocuktan,
(Beri yanında, düzlükten),
O zaman yaman er çocuk
Bağrına basmıştı,
Yılmadan çocuk Semetey
Taytoru'yu çekmişti,
«Manas», Manas!» diye bağırıp,
«Manas!» diye nara atıp,
Taytoru'yu sürüp almıştı.
Çocuk ardına baktı,
Ablacığını düşündü.
Güzelim abla Kanıkey –
Kankor'undan ayrılıp,
Otuz iki yaşında,
Garip düşmüş kuruyasıca,
Kaçıp sürünüp Bukar'a,

Arık bolgon kuuragır.
Estüü kökcal, er çirkin,
«Argımak calduu taykuşum,
Aykölünön ayrılıp,
Azıp kelgen Bukarga
Muñduu bolgon baykuşum!
Eey, kagılayın, ecekem,
Kuunu kuşka cegizbeym,
Kurgan baş ölüp kalbasa,
Sizdi kurgan katın degizbeym!
Kayran baş ölüp kalbasa,
Sizdi kaçkın katın degizbeym!
Kayran baş aman barında

Bir deri bir kemik kalmış kuruyasıca.
Akıllı bozkurt, yaman er:
«Küheylan yeleli tay kuşum,
Ayköl'ünden ayrılıp,
Perişan gelmiş Bukar'a,
Dertlere düşmüş zavallım!
Eyy, kurban olayım, ablacığım,
Kuğuyu kuşa yedirtmem,
Şu çilekeş baş ölüp gitmezse,
Size «bahtsız kadın» dedirtmem!
Güzelim baş ölüp gitmezse,
Size «kaçkın kadın» dedirtmem!
Güzelim baş sağ oldukça

Kanattuuga kaktırbaym,
Kamçıçanga çaptırbaym,
Anday-mınday degizbeym,
Caman attı kılbasmın,
Biröödön korduk siz körsöñ, «Tentigen katın» – dedirtip,–
Özüm karap turbasmın!
Baygeñe özüm ee bolup,
Takır iyrip alarmın,
Al-abalıñ kanday»,– dep,
Kezinde kelip kıykırıp,
Közümdü sizge salarmın!
Añgeme-dükön kurarmın,
«Al-abalıñ kanday» – dep –
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Ceti sapar surarmın!
Çındap közüm salarmın,
Çın kuduret koldoso
Eceke, sizdi men özüm
Mazar kılıp alarmın!
Mañday söögü kaykışım,
Badışadan ayrılıp,
Temir kandın şaarına
Tentip kelgen baykuşum!
Oy, eceke, şorduu küñ,

Kanatlıya kaktırmam,
Kamçılıya vurdurtmam,
Şöyle böyle dedirtmem,
Kötü adlı ettirmem,
Birinden hakaret görürseniz, «Sürgün kadın» – dedirtip,–
Ben öylece bakıp durmam!
Ödülünüze kendim sahip çıkıp,
Tümünü derleyip alırım,
«Halin hatırın nasıl»,– diye,
Vakti gelince gelip seslenip,
Gözümü sizden ayırmam!
Sohbet muhabbet kurarım,
«Halin hatırın nasıl» – diye –
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Yedi kez sorarım!
Gerçekten göz kulak olurum,
Hak kudret desteklerse,
Ablacığım, sizi ben kendim
Mazar edinip baş koyarım!
Alın kemiği kavislim,
Padişahtan ayrılıp,
Temir Han'ın şehrine
Sürünüp gelmiş zavallım!
Ey ablacığım, kara bahtlı kul,

Bel baylagan beliñ cok,
Bekem kaçıp kelipsiz,
Belgilüü kırgız eliñ cok.
Astıga Taytorum çıgıp kelgen soñ,
El oozunda elek cok,
At çabam – dep Bukarga
Şıldıñ bolbo cönü cok.
Tozoñgo közüñ çaldırba,
Tozoku katın – dedirip,
Duşmanga beliñ aldırba!
Cetkileñ ecem, baykuşum,
Cetelüü tonuñ kiygizbe,
«Cesir katın» – dedirtip,
Bastıra tüşüp sabılıp,
Eceke, cesirligiñ bilgizbe! Baykuş eneñ Kanıkey
Baygeñdi özüm alarmın,
Sizdi cesir dedirtpey,
Közümdü mıktap salarmın.

Bel bağladığın dayanağın yok,
Ta uzaklara kaçıp gelmişsiniz,
Belli Kırgız elin yok.
Öne Taytorum çıkıp geldikten sonra,
El ağzında elek yok,
«At koşturacağım» – diye Bukar'da
Yok yere alay konusu olma.
Toza toprağa gözünü kaptırma,
«Cehennemlik kadın» – dedirtip,
Düşmana belini kaptırma!
Yetkin ablam, zavallım,
Eğreti kürkü giyme sakın,
«Dul kadın» – dedirtip,
Sürüp yanaşıp çırpınarak,
Ablacığım, dulluğunu belli etme! Zavallı anan Kanıkey
Ödülünü kendim alırım,
Size dul dedirtmeden,
Gözümü iyice üstünüzde tutarım.

Tüzöñgö cüzüñ çaldırba,
«Arı cok katın» – dedirtip,
Ar kimge beliñ aldırba!
Eteginiñ cerge tiygizbe,
Uşuntüp meni küygüzbö!» –
Uşunu aytıp Semetey
«Manastap» ündü saldı emi,
Taytoruday buudandı
Bukarga süröp kaldı emi!
Semetey Taytoru kolgo algan soñ,
Oşondo kayran eneñ Kanıkey
Başına altımış sanaa bir kelip,
Köñülü çirkin bölünüp,
Ölgöndö körgön calgızı
Közünö coldo körünüp,
Cetimin körüp alganda
Muñayıp ylap, sabılıp,
Buyrugu küçtüü Kudaydın
Buyruguna enekeñ,

Düzlükte yüzünü gösterme,
«Arsız kadın» – dedirtip,
Her önüne gelene belini kaptırma!
Eteğini yere değdirme,
Böyle yakma beni!» –
Bunu söyleyip Semetey
«Manas!» diye ses saldı işte,
Taytoru gibi küheylanı
Bukar'a doğru sürüp gitti işte!
Semetey Taytoru'yu ele aldıktan sonra,
O zaman güzelim anan Kanıkey,
Başına altmış kaygı bir gelip,
Yüreği yaman bölünüp,
Güç bela kavuştuğu biriciği
Yolda gözüne görünüp,
Yetimini görüverince
Boynu bükük ağlayıp, çırpınıp,
Buyruğu güçlü Tanrı'nın
Buyruğuna anacığın,

Munacat kılıp calınıp:
«Atın balam algan soñ,
Artınan barıp eteyin.
Atayı Kuday bergen soñ,
Atın eesi algan soñ,
Ölgöndö körgön çunagım
Özü süröp kalgan soñ,
Artınan barıp dalpıldap,
Ne murazga ceteyin.
Kanımdan kalgan belegim
Kaalap atın algan soñ,
Emi ordomo kirip keteyin».
Manastan kalgan cetimdin
Baraanın körüp calınıp:
«Aylanayın, a Kuday,

Atın eesi aldıbı?
Artıkça köönüm cazılıp,
Çın ele Kuday berip saldıbı? Keçee,
karaluu bardı Kanıkey,
Özöndüü dayra – bulagım,
Ölgöndö körgön çunagım,
Boz ala tuygun bolpoñum,
Boz karçıga çolponum,
Kanımdan kalgan belegim,
Oozumdu açıp öpkönüm,
Közümdü açıp körgönüm!
Körörgö carık künüm bar,
Bir Kudayga kıldım zar,
Uşundan bölök kimim bar?
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tuu kazanat çunagım,
Ayzaga takkan celegim,
Asıldan kalgan belegim»,–
Dep, oşontüp, sabılıp,
Bu cetimin körgöndö
Buyrugu küçtüü Kudayga
Munacat kılıp calınıp,
«Cesir cürüp şalpıldap,

Münacat edip yalvarıp:
«Atı oğlum aldıktan sonra,
Ardından varıp ne edeyim.
Tanrı kendisi verdikten sonra,
Atı sahibi aldıktan sonra,
Güç bela kavuştuğum afacanım
Kendisi sürüp aldıktan sonra,
Ardından varıp çırpınarak
Hangi murada ereyim.
Hanımdan kalan armağanım
İsteyip atını aldıktan sonra,
Artık otağıma girip gideyim».
Manas'tan kalan yetimin
Karaltısını görüp yalvarıp:
«Kurban olayım, ya Tanrı,

Atı sahibi mi aldı?
Gönlüm alabildiğine açılıp,
Gerçekten Tanrı veriverdi mi? Daha dün
karalı gitmişti Kanıkey,
Vadili ırmağım – pınarım,
Güç bela kavuştuğum afacanım,
Boz ala şahinim, tombulum,
Boz atmacam, çolpanım,
Hanımdan kalan armağanım,
Ağzımı açıp öptüğüm,
Gözümü açıp gördüğüm!
Görecek aydınlık günüm var,
Bir Tanrı'ya ettim zâr,
Bundan başka kimim var?
Küheylandan kalan tırnağım,
Soylu kazanatım, afacanım,
Mızrağa taktığım flamam,
Asilden kalan armağanım»,–
Deyip, böylece çırpınıp,
Bu yetimini gördüğünde
Buyruğu güçlü Tanrı'ya
Münacat edip yalvarıp,
«Dul gezip sürüne sürüne,

Artınan çaap dalpıldap,
Ne murazga ceteyin,
Eç bir canga körünböy,
Ordomo kirip keteyin».
Er müçölüü enekeñ
Kayra tarttı kılt koyup,
Esil eneñ Kanıkey
Ordonu közdöy bult koyup,
Keñ Bukardın urçukta,
Kerüü-Kırdın tumşukta,
Bukardın beri conunda,
Kaçıp ceñeñ barganda,
Segiz cüz tütün kolunda,
Kanıkeydin ak saray,
Kaalga temir som kalay.
Kançalık cesir bolso da,
Söölötü artık bir dalay,

Ardından koşturup çırpınarak
Hangi murada ereyim,
Hiçbir cana görünmeden,
Otağıma girip gideyim».
Er yapılı anacığın
Ansızın dönüp geri çekildi,
Değerli anan Kanıkey
Otağa doğru sıvışıp,
Geniş Bukar'ın çıkıntısında,
Kerüü-Kır'ın burnunda,
Bukar'ın beri sırtında,
Yengen kaçıp vardığında,
Sekiz yüz ocak elinde,
Kanıkey'in ak sarayı,
Kapısı demir, som kalay.
Ne denli dul olsa da,
Görkemi bir hayli üstün,

Ordogo ketken Kanıkey
Munu mınday taştaylı,
Bukarga kaçıp bardı Semetey,
Cetimden kabar baştaylı.
Oşo kezde Semetey
«Manastap» uraan saldı ele.
Manastan kalgan cetim kul
«Manas», «Manas», «Manas» – dep,
«Manastap» uraan saldı ele,
Oydu-toonun baarısı
Cügürgöndöy boldu emi,
O düynö ketken Manas kan
Tirilgendey boldu emi.
Munarıktuu boz talaa
Kalaaluuday boldu emi,
Buudan Manas kayran şer
Balaluuday boldu emi.
Bala «Manas» – degende
Kayıñ ıylap, tal ıylap,
Karagan candın baarı ıylap,
Ak seldeçen koco ıylap,

Otağa giden Kanıkey'i
Şimdilik böyle bırakalım,
Bukar'a koşturup vardı Semetey,
Yetimden haber başlatalım.
O sırada Semetey
«Manas!» diye nara atmıştı.
Manas'tan kalan yetim kul
«Manas», «Manas», «Manas» – diye,
«Manas!» diye nara atmıştı,
Ovanın dağın hepsi
Koşuşur gibi oldu işte,
Öte dünyaya giden Manas Han
Dirilir gibi oldu işte.
Puslu boz bozkır
Kaleli şehir gibi oldu işte,
Küheylan Manas, güzelim arslan,
Evlatlı gibi oldu işte.
Çocuk «Manas» – deyince
Kayın ağlayıp, söğüt ağlayıp,
Bakan canların hepsi ağlayıp,
Ak sarıklı hoca ağlayıp,

Dars okugan moldo ıylap,
Kara köñül er ıylap,
Kalayık ıylap, kan ıylap,
Bala «Manas» – degende
Kaalagan curttun baarı ıylap,
Iylagandın baarısı
Öz kaygısın cep ıylayt.
«Ne bir mıktuu cigitten
Erkek bala bir tuyak
Kalıp kalsa» – dep, ıylayt.
«Adırmaktuu kök saydan
Bulak kalsa dep ıylayt,–
Ne bir mıktuu cigitten
Erkek bala bir tuyak
Çırak kalsa» – dep ıylayt.
Baatır Manas kökcaldı
Alda taala bir calgız

Ders okuyan molla ağlayıp,
Kara gönüllü er ağlayıp,
Halk ağlayıp, han ağlayıp,
Çocuk «Manas» – deyince
Dileyen yurdun hepsi ağlayıp,
Ağlayanların hepsi
Kendi derdini yiyip ağlar.
«Nice yaman yiğitten
Erkek evlat, bir tırnak
Kalıverse» – diye ağlar.
«Engebeli gök dereden
Pınar kalsa diye ağlar,–
Nice yaman yiğitten
Erkek evlat, bir tırnak
Çıra kalsa» – diye ağlar.
Bahadır bozkurt Manas'ı
Bir tek Allah Teâlâ'nın

Algandıgı çın eken,
Tuyak bolup Semetey
Tuygunuñdun artına
Kalgandıgı çın eken.
Kasıettüü kan Manas
Kan ekeni çın eken,
Kasıeti bir toodoy,
Can ekeni çın eken.
Arkalap çapan kielek,
Astıdagı at sürögön çunak kul Cana kızık, cana bar,
Ayköl Manas törönün
Ata ekenin bilelek.
Kördüñbü, Manas degende,
Oozu tolo tüşöt – dep,–
Kudaydın kılgan işine
Kötörböskö çara – dep,–
Kökcal Manas artına
Kalgan eken çın ele,
Bir Semetey bala,– dep,–
Caratkandın buyrugun

Aldığı gerçek imiş,
Tırnak olup Semetey'in
Şahininin ardında
Kaldığı gerçek imiş.
Kutlu han Manas'ın
Han olduğu gerçek imiş,
Kutu bir dağ kadar,
Ulu bir can olduğu gerçek imiş.
Sırtına kaftan giymemiş,
Öndeki atı süren afacan kul Yine bir tuhaf, yine bir hoş,
Ayköl Manas beyin
Babası olduğunu bilmezmiş henüz.
Gördün mü, Manas deyince,
Ağzı doluveriyor – diye,–
Tanrı'nın ettiği işe
Katlanmamaya çare yok – diye,–
Bozkurt Manas'ın ardında
Kalmış gerçekten de,
Bir Semetey çocuk,– diye,–
Yaradan'ın buyruğunu

Körböy kalgan eken,– dep,–
Semetey kalıp artında
A düynö ketken zor Manas
Ölböy kalgan eken,– dep,–
Mañdayga küygön çırak,– dep,– Bu da çıktı beçara
A düynö ketken Manastan
Aşkere kalgan çunak,– dep,–
«Esepsiz altın, san dilde
Oşondo bala Semetey
«Manastap» uraan saldı ele,
Cesir bolup Bukarga
Taytoru süröp kaldı ele,
Kırdın baarı bakırık,
Kızıgın körçü düynönün,
Kırda catkan cılkıçı
Aygırın minip tokmoktop,
Al da çıktı bir caktan.
«Manastap» uraan çakırıp,
Aygırı cürböy şalpıldap,
Ara cerge barganda
Aygırçan baykuş kanetet,

Cetpey kaldı dalpıldap.
Kapıray, kırdın baarı bakırık,
Kırda cürgön koyçular
Tayagın kökkö ırgıtıp,
Al da cürdü kıykırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Taytuyagı* şalpıldap,
Cöö baykuş kanetsin,
Bul dagı cetpey kaldı şalpıldap
Çöldün baarı bakırık,
Çöldö catkan uyçular
Bukasın minip tokmoktop,
Bu da çıktı beçara,
«Manastap» uraan çakırıp,
Bukaçan baykuş kanetsin,
Buka cürböy dalpıldap,

Görmeden kalmış,– diye,–
Semetey ardında kalınca
Öte dünyaya giden ulu Manas
Ölmemiş sayılırmış,– diye,–
Alında yanan çıra,– diye,– Bu da çıktı biçare,
Öte dünyaya giden Manas'tan
Apaçık kalan afacan,– diye,–
«Hesapsız altın, sayısız sikke
O zaman çocuk Semetey
«Manas!» diye nara atmıştı,
Dul olarak Bukar'da
Taytoru'yu sürüp gitmişti,
Sırtların hepsi bağırış,
Şu dünyanın seyrine bak,
Sırtta yatan yılkıcı
Aygırına binip döve döve,
O da çıktı bir yandan.
«Manas!» diye nara atıp,
Aygırı yürümez, lapır lupur,
Yarı yola vardığında
Aygırlı zavallı ne yapsın,

Yetişemedi çabalayıp.
Şaşılası, sırtların hepsi bağırış,
Sırtta gezen koyuncular
Değneğini göğe fırlatıp,
O da yürüdü haykırıp,
«Manas!» diye nara atıp,
Taytuyagı lapır lupur,*
Yaya zavallı ne yapsın,
Bu da yetişemedi çabalayıp
Çölün hepsi bağırış,
Çölde yatan sığırtmaçlar
Boğasına binip döve döve,
Bu da çıktı biçare,
«Manas!» diye nara atıp,
Boğalı zavallı ne yapsın,
Boğa yürümez, debelenip,

Ara cerge barganda
Beçara cürböy kaldı şalpıldap.
Tüzdün baarı bakırık,
Tüzdö catkan orokçu
Orogun kökkö ırgıtıp,
Oduraňdap cöö çurkap
Kaptalınan bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Çaçkan katın atı eken,
Kaçkan katın atı eken!
Kuu-kuu Manas atı eken,
Kuday, Manas atı eken!
Taygan ittey bürüştöp,
Celgen ecem atı eken,
Talastan kaçıp, cöö tentip,
Kelgen ecem atı eken!»,–
Orogun kökkö ırgıtıp,
Oduraňdap cöö çurkap,
Orokçon baykuş balpıldap,

Yarı yola vardığında
Biçare yürüyemez kaldı çabalayıp.
Düzlüğün hepsi bağırış,
Düzde yatan orakçı
Orağını göğe fırlatıp,
Paldır küldür yaya koşup,
Yanından bağırıp,
«Manas!» diye nara atıp,
Saçan kadının atıymış,
Kaçan kadının atıymış!
Kuu-kuu, Manas'ın atıymış,
Tanrım, Manas'ın atıymış!
Tazı it gibi büzüşüp,
Eşkin giden ablamın atıymış,
Talas'tan kaçıp, yaya sürünüp,
Gelen ablamın atıymış!»,–
Orağını göğe fırlatıp,
Paldır küldür yaya koşup,
Oraklı zavallı badi badi,

Al dagı cetpey kaldı şalpıldap. San baygenin baarısın
Oydun baarı bakırık,
Oydogu kün baarısı
«Manastap» uraan çakırıp,
Oy, tobo, toonun baarı bakırık,
«Oomiyin» – dep, balanı
Toodogunun baarısı
«Manastap» uraan çakırıp.
Oy-toonun baarı bakırık,
Oy, tobo, oydu-toonun baarısı
Manastan kalgan çunakka,
«Manastap» uraan çakırıp.
Kalaaluu Bukar şaarına
Taytoru çıgıp bardı emi,
Caşı on ekige kelgende
Bala törö Semetey
Bukardagı san bayge
Takır iyrip aldı emi.

O da yetişemedi çabalayıp. Sayısız ödülün hepsini
Ovanın hepsi bağırış,
Ovadakilerin hepsi
«Manas!» diye nara atıp,
Ey tövbe, dağın hepsi bağırış, «Âmin» – deyip, çocuğu
Dağdakilerin hepsi
«Manas!» diye nara atıp.
Ova dağ hepsi bağırış,
Ey tövbe, ovanın dağın hepsi
Manas'tan kalan afacana,
«Manas!» diye nara atıp.
Kaleli Bukar şehrine
Taytoru çıkıp vardı işte,
Yaşı on ikiye geldiğinde
Çocuk bey Semetey
Bukar'daki sayısız ödülü
Tümünü derleyip aldı işte.

San kazına, tümön mülk,
Miñ karaça töösü bar,
Miñ kara kaşka beesi bar.
Buttap altın zer saygan,
Telegeyden teñ saygan,
Bilgenge Manas aşı – dep,
Ceti tam tolgon kazına
Opsoloñ kılıp mal saygan.
Kalaaluu Bukar şaarına
Taytoru çıgıp bardı emi.
Bukardagı san bayge
Takır iyrip aldı emi.
Segiz kan curtu cıyılıp,
Tegeregi çınar bak,
Al çınardın ortosu
Kırk cılı suuga çılasa
Kılayıp cüzü oñbogon,
Seksen cıl suuga taştasa
Serpilip çirip koybogon,
Altın türdüü kilemdin
Anın üstü altın tak,
Bukardın altın tagına
Segiz kan kabar saldı emi,

Sayısız hazine, tümen mal,
Bin karaca devesi var,
Bin kara sakar kısrağı var.
Okka okka altın zer koyan,
Her varlıktan denk koyan,
Bilene «Manas aşı» – diye,
Yedi ev dolusu hazineyi,
Ölçüsüzce mal koyan.
Kaleli Bukar şehrine
Taytoru çıkıp vardı işte.
Bukar'daki sayısız ödülü
Tümünü derleyip aldı işte.
Sekiz hanın yurdu toplanıp,
Çevresi çınar bahçesi,
O çınarların ortasında,
Kırk yıl suya bastırsan
Yüzü zerrece solmayan,
Seksen yıl suya atsan
Esneyip de çürümeyen,
Altın işlemeli kilim,
Onun üstünde altın taht,
Bukar'ın altın tahtına
Sekiz han haber saldı işte,

Bala, takır iyrip aldı emi.
Altın taacım kiygizip,
Altın takka miñgizip,
Kan kötörüp saldı emi.
On ekide çunakka
Ölgön menen arman cok,
Cana ukuruk kayrar kalgan cok.
Ceti kapka Bukarga,
Cetilip bala Semetey,
Döö bolgonun karaçı,
Taytorunun san bayge
Eç kimge kuyruk karmatpay,
Bala törö Semetey
Ee bolgonun karaçı!
Taytorunun baygesin

Çocuk tümünü derleyip aldı işte.
Altın tacı giydirip,
Altın tahta çıkarıp,
Han kaldırdılar işte.
On ikisindeki afacana
Ölse de gam yok artık,
Ukuruk çevirecek de kalmadı.
Yedi kapılı Bukar'da,
Yetişip çocuk Semetey,
Dev olduğuna baksana,
Taytoru'nun sayısız ödülüne,
Kimseye kuyruk tutturmadan,
Çocuk bey Semetey'in
Sahip olduğuna baksana!
Taytoru'nun ödülünü

Takır iyrip algan soñ:
«Ubada kana, taksır»,– dep,–
Altımıştay balbanı
Katar tura kalgan soñ,
Ubadaluu, bir sözdüü,
Uyaluu kandın calgızı
Balbanının baarına,
Degenine köndü emi,
Altımıştay balbanga
Bukardagı köp bayge
Teñdep turup böldü emi.
«Canına carmak salgan cok,
Cartı böz olco algan cok.
Kudaydın çındap caratkan
Kulu ekenin kördüñbü?
Kurgan Manas sultandın
Uulu ekenin kördüñbü.
Tüp atası Tügöl kan,
Tübünön Kızır daarıgan,
Tüptüü cerdin tukumu,
Başkı atası baarı kan,

Badışanın tukumu.
Ürönü kırgız kayran curt,
Atası Manas artık şer,
Oñ müçösü tegiz teñ,
On eki müçö birdey teñ.
Surap içse toybogon,
Sugalagın koybogon,
Kapılette söz tapkan,
Karañgıda köz tapkan,
Karañgıda aydasa
Arıslan sınduu coylogon,
Asıl kırgız tukumu.
Telegeyi teñ eken,
Tegi bala köykaşka,
Atasın tartkan şer eken»,–
Iraazı bolup munu aytıp,
Balbandar maktap kalganı.

Tümüyle derleyip aldıktan sonra:
«Hani söz, efendimiz»,– diye,–
Altmış kadar pehlivanı
Sıraya dizilip durunca,
Sözünde duran, tek sözlü,
Ocaklı hanın biriciği
Pehlivanlarının hepsine,
Dediklerine uydu işte,
Altmış kadar pehlivana
Bukar'daki çok ödülü
Denk tutup böldü işte.
«Yanına yarım akçe almadı,
Yarım bez ganimet almadı.
Tanrı'nın gerçekten yarattığı
Kulu olduğunu gördün mü?
O yaman Manas sultanın
Oğlu olduğunu gördün mü.
Kök atası Tügöl Han,
Kökünden Hızır dokunmuş,
Köklü yerin soyu,
İlk ataları hepsi han,

Padişahın soyu.
Tohumu Kırgız, güzelim yurt,
Babası Manas üstün arslan,
Sağlam uzuvları düpdüz denk,
On iki uzvu birbirine denk.
İsteyip içse doymayan,
Oburluğunu bırakmayan,
Ansızın söz bulan,
Karanlıkta göz bulan,
Karanlıkta sürseler
Arslan misali dolanan,
Asil Kırgız soyu.
Her yanı denkmiş,
Bu çocuk özünde seçkin,
Babasına çekmiş arslanmış»,–
Hoşnut olup bunu söyleyip,
Pehlivanlar övüp durdular.

Taytorunun köp bayge
Balbandar bölüp alganı.
Balbandardın baarısı
Köñülü küldöy cay boldu,
Kalaaluu Bukar şaarına
Balbandardın baarısı
Barça curtka bay boldu.
Cetim cürüp cetilip,
Cergege mintip koşulup,
Kırsıktın baarı çaçılıp,
Taalayluu kulü açılıp,
Bukardagı Temir kan
Katuu buyruk saldı emi,
Atasının kandıgın
On ekide Semetey
Taptakır kolgo aldı emi.
Balası takka miñgende
Bardıgerin ayabay,
Katuu buyruk kıldı emi
Bukarga kelgen segiz kan
Biröönü koyboy cıydı emi.
«Baabedin!» – dep bakırat,

Taytoru'nun çok ödülünü
Pehlivanlar bölüşüp aldılar.
Pehlivanların hepsi,
Gönülleri gül gibi rahatladı,
Kaleli Bukar şehrinde
Pehlivanların hepsi
Bütün yurt içinde bay oldu.
Yetim gezerken yetişip,
Yurda böylece katılıp,
Belaların hepsi dağılıp,
Talihli günü açılıp,
Bukar'daki Temir Han
Sert bir buyruk saldı işte,
Atasının hanlığını
On ikisinde Semetey
Tümüyle ele aldı işte.
Oğlu tahta çıktığında,
Varını yoğunu esirgemeden,
Sert bir buyruk kıldı işte,
Bukar'a gelen sekiz hanın
Birini koymadan topladı işte.
«Baabedin!» – diye bağırır,

Cetine albay kuuragır
Cetkileñ curtun çakırat.
Köödöngö batpay köp sanaa,
Köp adam kelse cıyılıp,
Tayatası Temir kan
Közünün caşı on talaa.
Tögöröktün tört burçu
Baylıktan cetet çaması,
Temir kandın şaarına
Tentip kızı kelgende
Bagıp algan balası.
Üç kün körböy kalganda
Sarı ooru bolup sabılıp,
Köñüldün baarın bölüüçü.
On ekide Semetey
Anan kalsa Temir kan

Sevincine sığamayan kuruyasıca
Yetkin yurdunu çağırır.
Göğsüne sığmaz nice duygu,
Çok insan gelip toplanınca,
Dedesi Temir Han'ın
Gözünün yaşı on dere.
Dünyanın dört bucağına
Zenginlikçe gücü yeter,
Temir Han'ın şehrine
Kızı sürünüp geldiğinde
Bağrına basıp büyüttüğü evladı.
Üç gün görmese onu
Sarı derde düşüp çırpınıp,
Bütün gönlünü ona verirdi.
On ikisinde Semetey'i
Üstelik Temir Han

Iymanında körüüçü.
Balası takka miñgende,
Cetine albay Temir kan
Kaardanıp bakırdı,
Bukarga kelgen segiz kan
Baarın cıynap oşondo
Kalkına cardı çakırdı:
«Aylanayın, segiz kan,
Tilegim Kuday bergen kez,
Uşu turgan Semetey
Bıyıl on ekige kelgen kez!
Balam takka miñgende
Malımdı kantip ayayın,
Malım emes, balamdan
Canımdı kantip ayayın!?
Miñgen altın astımda
Tagımdı kantip ayayın?!
Uşu turgan Semetey
Tilegim Kuday bergen kez,
Caşı on ekige kelgen kez!
Ak sakalduu karıñ kel,
Atañdın körü, segiz kan,
Birööñ kalbay baarıñ kel!

İmanı gibi görürdü.
Oğlu tahta çıktığında,
Sevincine sığamayan Temir Han
Gürleyip bağırdı,
Bukar'a gelen sekiz hanın
Hepsini toplayıp o zaman
Halkına tellal çağırttı:
«Kurban olayım, sekiz han,
Dileğimi Tanrı'nın verdiği çağ,
Şurada duran Semetey'in
Bu yıl on ikiye geldiği çağ!
Oğlum tahta çıkarken
Malımı nasıl esirgeyeyim,
Malım şöyle dursun, oğlumdan
Canımı nasıl esirgeyeyim!?
Altımda bindiğim altın
Tahtımı nasıl esirgeyeyim?!
Şurada duran Semetey,
Dileğimi Tanrı'nın verdiği çağ,
Yaşının on ikiye geldiği çağ!
Ak sakallı yaşlınız gelin,
Atanızın körü, sekiz han,
Biriniz kalmadan hepiniz gelin!

Ayzakerden ıktuuñ kel,
Ayabagan mıktuuñ kel,
Cügürük menen eriñ kel,
Cüyö tabar beginñ kel,
Armanım aytıp bereyin!
Kan eken atam başında,
Kan bolgomun Bukarga
Tak on altı caşımda,
Katın alıp, üy kütüp,
Kapşıtka bolot ilgeni,
Kalayıktı bilgeni,
On eki udaa kız kördüm,
On üçüncü Kanıkey,
Eçen cılı kan boldum,
Aşka katık erkekke

Mızrak ustası erbabınız gelin,
Amansız yamanınız gelin,
Yürük atıyla eriniz gelin,
Söz bilir beyiniz gelin,
Derdimi bir söyleyeyim!
Han idi atam öteden beri,
Han olmuşum Bukar'a
Tam on altı yaşımda,
Kadın alıp, ev tutup,
Duvar başına çelik astığım,
Halkı yönetip bildiğim,
Art arda on iki kız gördüm,
On üçüncüsü Kanıkey,
Nice yıllar han oldum,
Aşa katık, bir erkek evlada

Kayran başım zar boldum.
Bukardan basıp attanıp,
Kalıypadan kat aldım.
Mediyandın çölünön
Çastazımdan bata aldım.
Bukarga kelip tilenip,
Köñülüm mintip bölgömün,
On üç kızdın artınan
Ismayıl uuldu körgömün.
Kuban curt, menin kebime,
Uşu turgan Semetey
Ismayıldan tuulgan,
Tak özümö memire.
Calgızım takka miñgende
Canımdı kılça ayabaym,
Tört tülüktüü kazına
Malımdı kılça ayabaym.
Saydım altın tagımdı,
Çoguu sayıp ciberdim
Uşul, kapkaluu Bukar şaarımdı. Kepti ortogo salışıp,
Segiz tam tolgon kazına
Baltalap oozun açayın,
Barlık katkan dünüyöm
Zarıp kılıp çaçayın.

Güzelim başım hasret kaldı.
Bukar'dan yürüyüp atlanıp,
Halife'den mektup aldım.
Mediyan'ın çölünden,
Çastazım'dan dua aldım.
Bukar'a gelip dilek dileyip,
Gönlümü böyle bölmüştüm,
On üç kızın ardından
Ismayıl oğlumu görmüştüm.
Sevinin, yurdum, sözüme,
Şurada duran Semetey
Ismayıl'dan doğmuştur,
Tıpkı kendime benzer.
Biriciğim tahta çıkarken
Canımı kıl kadar esirgemem,
Dört türlü davarlı hazinemi,
Malımı kıl kadar esirgemem.
Koydum ortaya altın tahtımı,
Hepsiyle birlikte koyuverdim
Şu kapılı Bukar şehrimi. Sözü ortaya koyuşup,
Sekiz ev dolusu hazinenin
Baltayla ağzını açayım,
Sakladığım bütün varlığımı
Harcayıp saçayım.

Al baygem azdık bir kılsa,
Ketmenkor tacik eldi say,
Açar bolso al baygem
Sakalım kırkıp meni say.
Bu balamdın toyuna
«Iy» – dep, koysom oñboyun,
Anday-mınday men desem –
Din busurman bolboyun.
At baylasam mamı cok,
Takır boydon ötöyün,
Buyruktu eki bir kılsam,
Buytaktatıp çır kılsam,
Egerde eki bolboyun!

O ödülüm az gelirse,
Ketmenkor Tacik elini koy,
Yetmez olursa o ödülüm,
Sakalımı kırkıp beni koy.
Bu oğlumun toyuna
«Of» der isem onmayayım,
Şöyle böyle der isem –
Müslüman dininden olmayayım.
At bağlayacak kazığım kalmasın,
Kupkuru göçüp gideyim,
Buyruğu iki edersem,
Dolandırıp kavga çıkarırsam,
Sözüm asla iki olmasın!

Curtka külkü, tamaşa,
Şayır oyun salıñar.
«Semeteydin toyunda
Kızık mınça boldu»,– dep,–
Ot kaşında çaldarga,
Oynop cürgön baldarga,
Ulamaluu kandarga,
Uluksugan candarga
Uyalbay aytıp bargıla.
Örnök bolsun bul oyun,
Çın tamaşa salgıla.
Andan çıgıp bir balban,
Mından çıgıp bir balban
Tak küröşüp kalgıla,
Tamaşa katuu salgıla.
Miñ karaça töö saydım,
Miñ kara kaşka bee saydım,
Cıgılgan kuru kalgıla,
Cıkkanıñ bayge algıla!»
Bukardın ber cak dalaaga
Kalayıktar söz kılıp,
Tapkıçtaşıp kalışıp,
Üyrülmölüü Bukarga
Üç künü cıyın kıldı emi.
Kee biröö kecildeşip uruşup,

Yurda gülüş, eğlence,
Şen oyunlar kurun.
«Semetey'in toyunda
Bunca şenlik oldu»,– diye,–
Ocak başındaki ihtiyarlara,
Oynayıp gezen çocuklara,
Soyu süren hanlara,
Ululuk taslayan canlara
Çekinmeden anlatın gidin.
Örnek olsun bu oyun,
Gerçek şenlik kurun.
Oradan çıkıp bir pehlivan,
Buradan çıkıp bir pehlivan,
Teke tek güreşin,
Şenliği sıkı kurun.
Bin karaca deve koydum,
Bin kara sakar kısrak koydum,
Yıkılanınız eli boş kalın,
Yıkanınız ödülü alın!»
Bukar'ın beri yanı düzlükte
Halk söz edip,
Akıl yarıştırıp durup,
Kaynaşan Bukar'da
Üç gün toy kıldı işte.
Kimisi inatlaşıp dövüşüp,

Keñeş kılıp turuşup,
Keñ Bukardın al talaa
Buursun tiygen çiyin cok, Kara suuga kan kuygan
Suur kazgan iyin cok,
Cerdi ıñgaylap alışıp,
Ayabay balban karmaşıp,
Alışçu cerge barışıp,
Altı-Şaar, Kokon kan,
Üstü Ancıyan, Margalañ,
Sayılgan ceri Samarkan,
Buy kılgandın tukumu.
Bütkül sarttar çogulup,

Danışıp duruşup,
Geniş Bukar'ın o ovası,
Saban değmiş çizgisi yok, Kara suya kan döken
Sıçan kazmış ini yok,
Yeri elverişli kılıp,
Amansız pehlivanlar tutuşup,
Tutuşulacak yere varıp,
Altı-Şaar, Kokon hanı,
Yukarısı Ancıyan, Margalañ,
Sınır taşı dikili yeri Samarkan,
Perişan edenin soyu.
Bütün Sartlar toplanıp,

Kök maral aydap uy kılgan,
Kokondon çıktı Tööbalban, Körüngön cerdi buy kılgan,
Bukardan çıktı Akbalban,
Amız kılıp, köz caynap,
Eki balban karmaşıp,
Tirelişip turuştu.
Bukarga kelgen segiz kan
Arslanday köz caynap,
Tamaşaga tunuştu.
Akbalban menen Tööbalban
Tiştense tişi bırkırap,
Birin biri bilçü eken,
Keñ-kesiri toy bolboy,
Kezige albay cürçü eken.
Bu Bukardın balbanın
Aç buuraday çaynaşıp,
Altı kün tınbay karmaşıp, Cıgat degen emine?
Bagalekten alışıp,
Çala-bula çalışıp,
Kök bukaday süzüşüp,
Körüngön cerin üzüşüp,
Küröşkönü balbandın
Altı küngö tolgondo,
Bukardın Akbalbanı
Alsız bolup kalganı.
Kokonduktun Tööbalban
Alıp urup ciberip,
San baygenin baarısın
Altı-Şaar, Kokon kan
Talap catıp kalganı,
Munu körüp Semetey
Içi küyüp kalganı.
Atası Manas kökcaldan

Gök maralı güdüp inek eden,
Kokon'dan çıktı Tööbalban, Görünen yeri perişan eden,
Bukar'dan çıktı Akbalban,
Ar edinip, gözü alevlenip,
İki pehlivan tutuşup,
Dikilip durdular.
Bukar'a gelen sekiz han
Arslan gibi gözü alevlenip,
Seyre daldılar.
Akbalban ile Tööbalban
Dişlenince dişi çatırdayıp,
Birbirini bilirlermiş,
Geniş çaplı toy olmayınca,
Karşılaşamadan gezerlermiş.
Bu Bukar'ın pehlivanını
Aç buğra gibi dişleşip,
Altı gün durmadan tutuşup, Yıkar demek de neymiş?
Paçadan kavrayıp,
Yarım yamalak çelmeleşip,
Gök boğa gibi tosuşup,
Denk gelen yerini koparıp,
Pehlivanların güreşi
Altı güne dolduğunda,
Bukar'ın Akbalbanı
Güçsüz düşüverdi.
Kokonlunun Tööbalbanı
Kaldırıp yere vurup,
Sayısız ödülün hepsini
Altı-Şaar, Kokon hanı
Yağmalayıp durdu,
Bunu görüp Semetey'in
İçi yanıverdi.
Babası bozkurt Manas'tan

Arta tuugan er neme,
Kabılan tuugan şer neme,
Kapilettin tukumu,

Üstün doğmuş bir er,
Kaplan doğmuş bir arslan,
Ansızın bastıranların soyu,

Tulañduu cerdi tütötkön,
Dümbökünün tukumu.
Ak maral aydap kubalap,
Uy kılgandın tukumu.
Ay-aalamdın baarısın
Kaalgaday kayran tiş
Bırkıraga bek çaynap,
Oozunan calın şırkırap,
Ardıgıp ketti Semetey
Amızı ketken emedey:
Kokonduktun Töötbalban
Bu Bukardın küygön bak,
Sınat degen emine?
San baygeni Altı-Şaar
Alat degen emine?
Şagı sınıp alaktap,
Bukarlıktın baarısı
Kalat degen emine?
Kapıray, Töötbalban kantip
döö kılam,
Karıganda atamdın
Altın tagın aldırıp,
Bukarga kantip ee kılam?!
Tayangan kanım Temirdey
Bukarlıktın altın tak
Balbanın cıgıp ciberip,
Tartıp aldım dedirbey,

Çayırlı yeri tüttürenin,
Dümbökü'nün soyu.
Ak maralı sürüp kovalayıp,
İnek edenin soyu.
Ay-âlemin hepsini,
Kapı kanadı gibi güzelim dişle
Paramparça pek çiğneyip,
Ağzından alev fışkırıp,
İçerledi kaldı Semetey,
Namusu elden gitmiş gibi:
Kokonlunun Töötbalbanı,
Bu Bukar'ın yanık bahtını,
Kırdırır demek de neymiş?
Sayısız ödülü Altı-Şaar
Alır demek de neymiş?
Onuru kırılıp şaşkın,
Bukarlıların hepsi
Kalır demek de neymiş?
Şaşılası, Töötbalban'ı nasıl
dev ederim,
Kocamışken atamın
Altın tahtını kaptırıp,
Bukar'a nasıl sahip kılarım?!
Dayandığım hanım Temir'in,
Bukarlının altın tahtını,
Pehlivanını yıkıp da,
«Çekip aldım» dedirtmeden,

Sıngan amız kimdiki,
Sızdagan söök kimdiki,
Bu körökçö ölöyün,
Mintip tirüü cürgüçö,
Tuubay tuna çögöyün!
Mañdayga cazuu kılganın
Moynum menen köröyün.
Ceti tam tolgon san altın,
Uşu turgan Margalañ
Sarttarga kantip bereyin!
Kolumdagı tasmıyam

Kırılan namus kimin,
Sızlayan kemik kimin,
Bunu görmektense öleyim,
Böyle diri gezmektense,
Hiç doğmamış olayım!
Alnıma ne yazı yazdıysa
Boynumla kabullenip göreyim.
Yedi ev dolusu sayısız altını,
Şurada duran Margalañ
Sartlarına nasıl vereyim!
Elimdeki tespihimi bile

Takır sayıp ciberip,
Uşu turgan Tööbalban
Bir küröşüp köröyün.
Kazamdı cazsa kuduret,
Tööbalbandan ölöyün.
Bolboso, uşu turgan Tööbalban On ekide keziñde
Bir küröştü salayın,
Cıgıp alsam Tööbalban
Kolun suurup alayın».
Dep, oşondo munu aytıp,
Semetey tüştü bakırıp,
«Tööbalbandap» çakırıp,
«Atañdın körü, Tööbalban,
Moynuñdu beri bura tur,
Küröşömün, tura tur!
Meni da cıgıp alıp ket,
Köp olcogo kanıp ket!»
Kaardanıp munu aytıp,
Bassa tize bügülüp,
Tööbalban közdöp cügürüp.
Çiymek boldu sızıktı,
Baştamak boldu buzuktu,
Manastan kalgan er cetim
Kılmak boldu kızıktı.
Körö kalıp balanı,
Atam dep cürgön Ismayıl
A da buzdu sanaanı,
Çurkap kelip karmadı

Er Semetey balanı.
Çoçup ketip kep aytıp,
Kokuy, calgız,– dep aytıp,–
Kan küröşpöyt balbanga
Kantet uulum, kantet,– dep,

Baltır etiñ tolo elek,
Balaketiñ alayın,
Senin, bastaşar çagıñ bolo elek.

Tümüyle ortaya koyup,
Şurada duran Tööbalban'la
Bir güreşip göreyim.
Kudret ecelimi yazdıysa,
Tööbalban'dan öleyim.
Yoksa, şurada duran Tööbalban On ikindeki çağında
Bir güreş tutayım,
Yıkarsam Tööbalban'ı,
Kolunu söküp alayım».
Deyip, o zaman bunu söyleyip,
Semetey indi bağırıp,
«Tööbalban!» diye çağırıp,
«Atanın körü, Tööbalban,
Boynunu beri çevir dur,
Güreşeceğim, dur bakalım!
Beni de yıkıp alıp git,
Bol ganimete kanıp git!»
Öfkelenip bunu söyleyip,
Yürüse diz bükülüp,
Tööbalban'a doğru koşup.
Çizgiyi çiğneyecek oldu,
Kargaşayı başlatacak oldu,
Manas'tan kalan er yetim
Görülmedik işi edecek oldu.
Çocuğu görüverip,
«Babam» diye bildiği Ismayıl,
Onun da düşüncesi bozuldu,
Koşup gelip yakaladı

Er Semetey çocuğu.
Ürküp de söz söyleyip,
«Vay, biriciğim»,– deyip,–
Han güreşmez pehlivanla,
«Ne yapıyorsun oğlum, ne yapıyorsun»,– diye,
Baldır etin dolmadı daha,
Derdini alayım senin,
Senin, boy ölçüşecek çağın gelmedi daha.

Kaptal etiñ tolo elek,
Senin, karmaşaar çagıñ bolo elek.
Cumurtkaday çalasıñ,
Özüñ on ekide balasıñ,
Tööbalban menen küröşüp,
Kulunum, uyat bolup kalasıñ!
Caşıñ on cetige tolo elek,
Kulunum, çapçışar çagıñ bolo elek.
Küröşöm dep kalbagın,
Uyat bolup albagın».
Atası mintip turganda
Bala tuygun Semetey
Arslanday közü caynadı,
Asıldan tuugan tuygunuñ
Kan içmesi karmadı.
Katuu kayrat baştadı,
Karmap turgan atasın
Cutup ie taştadı.
«Kokuy, ata, ne deysiñ?
Oñbogon kişi ekensiñ,
Koen sınduu türüñ cok,
Bolbogon kişi ekensiñ!
Kozu kara koçkordoy
Kodoñdop kalat ekensiñ.
Erkek kara kargaday,
Eselek tartıp özüñüz,
Çodoñdop kalat ekensiz.
Irım kılıp bir sözdön
Çoçup kalat ekensiz?
At arıtpas kep salıp,

Yanbaşı etin dolmadı daha,
Senin, tutuşacak çağın gelmedi daha.
Yumurta gibi hamsın daha,
Kendin on ikisinde çocuksun,
Tööbalban ile güreşip,
Kulunum, rezil olursun sonra!
Yaşın on yediye dolmadı,
Kulunum, çarpışacak çağın gelmedi daha.
Güreşirim deyip kalkışma,
Rezil olup düşme sakın».
Babası böyle dururken,
Çocuk şahin Semetey'in
Arslan gibi gözü parladı,
Asilden doğma şahinini
Kan içesi tuttu.
Sert bir gayrete girişti,
Tutup duran babasını
Yutuverecek gibi kükredi.
«Vay, baba, ne diyorsun?
Onmaz bir adammışsın,
Tavşan kadar da yüzün yok,
Olmamış bir adammışsın!
Kuzu karası koç gibi
Kabarıp dikilirmişsin.
Erkek kara karga gibi,
Kendiniz bunayıp,
Hoplayıp kalırmışsınız.
Bir sözden uğursuzluk çıkarıp
Ürküp kalırmışsınız?
Ata değmez laf edip,

Tozup kalat ekensiz!
Oyloçu, ata, bul sözdü,
Ketken amız kimdiki?
Kelcibeçi atake,
Kelgen amız kimdiki?
Sıngan müyüz kimdiki?
Sızdagan söök kimdiki?
Bukar maldan ayrılıp,

Yol keser kalırmışsınız!
Bir düşün, baba, bu sözü,
Giden namus kimin?
Saçmalama, babacığım,
Gelen namus kimin?
Kırılan boynuz kimin?
Sızlayan kemik kimin?
Bukar malından olup,

Takır eken debeybi?
Bir cigit amız kılgan cok,
Kagıp iydi kak caakka,
Bukarlıktın baarısı
Katın eken debeybi?!
Cok emeden cönü cok,
Çoçup kalat ekensiz.
Çoñ caman kepten söz kılıp,
Kulap ketti Ismayıl.
Adamdı tozup kalat ekensiz.
Ismayıldan boşonup,
Acalduu mende ölböybü,
Amanat cazıp koygonun
Amanat kuu can körböybü!
Alda taala kuduret
Artıkça buyruk kılganda,
Can aluuçu Azireyil berişte
Aldıñkı cerge tura tur!
Beş kolun salıp barbayıp,
Mendege cakın turganda,
Süylöböy kuu til tutulat,
Upası cok duynödön
Atake, kimder kaçıp kutulat? Biröönü
koyboy sayamın,
Cönü beker kep salıp,
Çoçup kalat ekensiz,
Çoñ amızdı ketirip,
Tozup kalat ekensiz». –
Tünörup turgan kökcalıñ:
«Kokuy, atam Ismayıl,
On ekide küröşpöy,
Otuz beşke kelgende
Tuşagan itke cetembi?
On birimde küröşpöy,
On toguzga kelgende
Çapsam bokko ötömbü?

Tozbogun, ata, columdu,
Koyo ber, ata, kolumdu!»

«Tamtakır kalmış» demezler mi?
Bir yiğit namusu korumadı,
Vurdu tam yanağına,
Bukarlıların hepsi
«Kadınmış» demezler mi?!
Yoktan yere, sebepsiz,
Ürküp kalırmışsınız.
Kocaman kötü laftan söz açıp,
Yıkılıp gitti Ismayıl.
İnsanın yolunu keser kalırmışsınız.
Ismayıl'dan kurtulup,
Eceli gelen kul ölmez mi,
Emanet diye yazılanı
Emanet kuru can görmez mi!
Allah Teâlâ kudretiyle
Kesin buyruk kıldığında,
Can alıcı Azrail melek
Öndeki yerde dur bakalım!
Beş parmağını pençe gibi açıp,
Kula yakın durduğunda,
Konuşamaz, kuru dil tutulur,
Vefası yok dünyadan,
Babacığım, kimler kaçıp kurtulur? Birini
koymadan hepsini koyarım,
Boşu boşuna laf edip,
Ürküp kalırmışsınız,
Büyük namusu yitirip,
Yol keser kalırmışsınız». –
Kararıp duran bozkurdun:
«Vay, babam Ismayıl,
On ikide güreşmeyip,
Otuz beşe geldiğimde
Köstekli ite mi yetişirim?
On birimde güreşmeyip,
On dokuza geldiğimde
Vursam neye geçer ki?

Kesme, baba, yolumu,
Bırak, baba, kolumu!»

Kança aytsa, kança ukpayt,
Korduk kıldı balaga.
Küröşpö – dep köp tozot,
Zorduk kıldı balaga.
Zorduguna könöbü,
Teñdigin bala berebi.
Ismayılday atasın
Türtüp iydi ar cakka.
Kıyıp koygon döñgöçtöy
Sulap ketti Ismayıl,
Cembaştıktay dırkırap,
Oşondo bala Semetey
Kaardanıp bakırdı,
Töötalbandı çakırdı:
«Atıñdın başın bura tur,
Atañdın körü, Töötalban,
Meni da cıgıp alıp ket,
Mıktuu bolsoñ,sen balban,
Uzunuman salıp ket,
Kazına cıygan san düynöm,
Munu da koşup alıp ket!
Baygege cetik kanıp ket,
Azdık kelse, oy balban,
Baaşalıgım sayayın,
Munu da koşup alıp ket!
Azıraak moynuñ bura tur,
Alışam, balban, tura tur!»
Semetey mınday degen soñ,
Cıgıp alıp kööp algan,
Turup berdi balaga
Bayakı, köödönü cok Töötalban.
Ant urgurdu ant urdu,

Ne denli söylese de dinlemez,
Çocuğa zorluk etti.
«Güreşme» – diye çok yolunu kesti,
Çocuğa zorbalık etti.
Zorbalığına boyun eğer mi,
Çocuk pes eder mi hiç.
Ismayıl gibi babasını
İtiverdi öteye.
Kesilip konmuş kütük gibi
Serilip gitti Ismayıl,
Yem torbası gibi yuvarlanıp,
O zaman çocuk Semetey
Öfkelenip bağırdı,
Töötalban'ı çağırdı:
«Atının başını çevir dur,
Atanın körü, Töötalban,
Beni de yıkıp alıp git,
Yamansan sen, pehlivan,
Boylu boyunca serip git,
Hazinede yığılı sayısız malım,
Bunu da katıp alıp git!
Ödüle doyasıya kanıp git,
Az gelirse, ey pehlivan,
Padişahlığımı koyayım,
Bunu da katıp alıp git!
Azıcık boynunu çevir dur,
Tutuşacağım, pehlivan, dur bakalım!»
Semetey böyle deyince,
Yıka yıka kabarıp böbürlenmiş,
Çocuğun karşısına dikildi
O bildik, boş kafalı Töötalban.
Ant çarpasıcayı ant çarptı,

Kızırduu şerge katılıp,
Din urgurdu, din urdu,
«Makul-makul-makul»,– dep,
Kaymagın buzbay bereyin.
Barbaktadı Töötalban.
Çanaçtay murdu derdektep,

Hızır'ın kutsadığı aslana bulaşıp,
Din çarpasıca, din çarptı,
«Peki, peki, peki» diyerek,
Kaymağını bozmadan vereyim.
Böbürlendi Töötalban.
Tulum gibi burnu titreyerek,

Kalkıma kabar salayın.
Dardaktadı Tööbalban.
Balanın ünün ukkanda
Köñülü küldöy cay boldu:
«Bu baçagar balanı
Cerge karmap çabayın,
Kuday berse, altın tak
Azır tartıp alayın.
Caş kezinde soyoyun,
Baçagardı ölüm kılıp koyoyun. Tirüü koyboy özüñdü
Caş kezinde balanın
Booruna mıktap toyoyun.
Minip turgan altın tak
Azır tartıp alayın,
On ekide cetimin
Ölüm kılıp salayın.
Tümön kazna, sansız mal
Baladan tartıp alayın.
Altı-Şaar, Kokon kan
Kuday berse, koyo tur,
Köp baygege salayın» –
Uşu kepti oylonup,
Turup berdi Tööbalban.
Balanı sorup iyçüdöy,
Tööbalban kelip turdu ele.
Acal aydap, cin urdu.
Törödön kalgan er calgız,
«Makul-makul-makul»,– dep,–
Törödön kalgan Semetey
Töptöp aytıp bul sözdü,
Bek ubada kıldı emi:
«Atañdın körü, Tööbalban,
Eki cagın karanıp,
Ubadanı bek kılgın,
Kuday degen şert kılgın.
Egerde balban küröştön,
Meni cıgıp sen alsañ,
Degeniñe könöyün,

Halkıma haber salayım.
Hoplayıp zıpladı Tööbalban.
Çocuğun sesini duyunca
Gönlü ferahlayıp yatıştı:
«Şu uğursuz çocuğu
Tutup yere çalayım,
Hüda verirse, altın tahtı
Hemen çekip alayım.
Genç yaşında boğazlayayım,
Uğursuzu ölüme yatırayım. Sağ komadan seni de
Genç yaşında çocuğun
Bağrına doyasıya doyayım.
Bindiği altın tahtını
Hemen çekip alayım,
On ikisindeki yetimi
Ölüme salıvereyim.
Tümen hazine, sayısız malı
Çocuktan çekip alayım.
Altı-Şaar, Kokon hanını
Hüda verirse, hele dur,
Nice ödül yarışına salayım» –
Bu sözü düşünerek,
Dikilip durdu Tööbalban.
Çocuğu yutuverecek gibi,
Tööbalban gelip dikildi.
Ecel sürdü, cin çarptı.
Beyden kalan yiğit yalnız,
«Peki, peki, peki» deyip,–
Beyden kalan Semetey
Derleyip söyledi bu sözü,
Pek sağlam ahdetti şimdi:
«Atanın körü, Tööbalban,
İki yanına bakınıp,
Ahdini sağlam eyle,
Hüda adına şart eyle.
Eğer pehlivan güreşinde,
Beni yıkıp sen yenersen,
Dediğine razı olayım,

Kapkaluu Bukar kalıñ şaar
Cerdep catkan kança can,
Meni cıgıp sen ketseñ
Altın taacım kiygizip,
Altın takka mingizip,
Bu Bukardın kalıñ el
Bılkıldatpay bilgizip,
Keçeeki miñgen altın tak
Oşo takka miñgizip,
Özüñdü kan kötörüp alayın.
Kokustan, seni cıgıp men alsam,
Kurmandıkka çalayın.
Seni cıgıp men alsam
Kabırgañdı sögömün,
Kanıñdı suuday tögömün,–
Kurmandıkka çalamın,
Meyliñ ölsöñ, meyliñ koy,
Senin koluñdu suurup alamın!
Men, balban, saydım mınça malımdı,
Sen balban, sayasıñbı canıñdı?
Men saydım altın tagımdı,
Balbanım, sayasıñbı canıñdı?»
Semetey mınday degen soñ
Ant urgurdu, ant urdu,
Makul, cakşı, baatır,– dep,–
Kanımdı sizden ayasam
Ceti atabız kapır»,– dep.
Erdi, murdan calanıp,
Cetip keldi Töötbalban.
Töötbalban cakın kelgende,
Törönun uulu Semetey
Küröşörün bilgende,

«Barakeldi, Töötbalban,
Degeniñe könöyün,
Ne da bolso, balbanım,
Kezegiñ murda bereyin.

Kale kapılı Buhara, koca şehir,
Orada yurt tutmuş nice can,
Beni yıkıp sen gidersen
Altın tacımı giydirip,
Altın tahta bindirip,
Bu Buhara'nın kalabalık halkını
Kıpırdatmadan boyun eğdirip,
Dün bindiğim altın taht –
O tahta seni çıkarıp,
Seni han kaldırıp alayım.
Kazara seni yıkıp ben yenersem,
Kurban diye keseyim.
Seni yıkıp ben yenersem
Kaburganı sökerim,
Kanını su gibi dökerim,–
Kurbanlığa keserim,
İster öl, ister kal,
Senin kolunu koparıp alırım!
Ben, pehlivan, ortaya koydum bunca malımı,
Sen pehlivan, koyar mısın canını?
Ben koydum altın tahtımı,
Pehlivanım, koyar mısın canını?»
Semetey böyle deyince
Ant çarpasıca, ant çarptı,
Peki, güzel, bahadır, deyip,–
Kanımı sizden esirgersem
Yedi atamız kâfir olsun» dedi.
Dudağını, burnunu yalanıp,
Yetişip geldi Töötbalban.
Töötbalban yakına gelince,
Beyin oğlu Semetey
Güreşeceğini bilince,

«Aferin sana, Töötbalban,
Dediğine razı olayım,
Ne olursa olsun, pehlivanım,
Sıranı önce vereyim.

Kezegiñdi berbesem,
Akboz atıñ takalap,
Tañda makşar künündö
Abiyirimdi ketirbe,
Kanıñdı doolap cakalap,
Süygönüñ kanday, al balban,
Amalıñdı ayabay,
Artıkça maa sal, balban!
Ayanıp kalsañ uşu col,
Eneñdi seksen al, balban!»
Açuulanıp aykırıp,
Töötalban cakın barganda,
Törönün uulu Semetey
Bilegin tozo berdi emi.
Bilekten balban aldı emi,
Bardıger küçün saldı emi.
Kızır çalgan şer neme,
Töötalbandan bilegin
Kıñkaybay suurup aldı ele.
Töötalban sundu bilegin,
Emi karap oturgun,
Semeteydin dümögün.
Karmay kaldı kabıştap,
Kankordun uulu dümögüñ,
Katuu küçkö saldı emi,
Töötalbandın bilegin,
Katuulap karmap aldı emi.
Oñ müçösü balanın
Teñ ekenin kördüñbü?
Oyrondon tuulup Semetey
Şer ekenin kördüñbü?
Bulkamın dep bulka albay,
Şıbıradı Töötalban.
Culamın dep culalbay
Tıbıradı Töötalban.

Ölgön menen arman cok,
Töötalban bilegin suurup algan cok.
Arı-beri tıbırap,

Sıranı vermezsem,
Akboz atını nallatıp,
Tan vakti mahşer gününde
Yüzümü kara çıkarma,
Kanını güdüp yakama yapışıp,
Gönlün nasıl dilerse, ey pehlivan,
Hünerini esirgemeden,
Fazlasıyla üstüme gel, pehlivan!
Bu yolda kendini sakınırsan,
Ananı seksen kere al, pehlivan!»
Öfkelenip haykırıp,
Töötalban yakına varınca,
Beyin oğlu Semetey
Bileğini uzatıverdi işte.
Bilekten tuttu pehlivan hemen,
Olanca gücünü bastı hemen.
Hızır'ın dokunduğu aslan ya,
Töötalban'dan bileğini
Kılı kıpırdamadan çekip aldı.
Töötalban uzattı bileğini,
Şimdi seyreyle hele,
Semetey'in kopardığı kıyameti.
Yakaladı kavrayıp,
Hunharın oğlu, o bela,
Var gücüyle yüklendi hemen,
Töötalban'ın bileğini,
Sımsıkı kavrayıverdi hemen.
Çocuğun her uzvunun
Denk olduğunu gördün mü?
Oyron soyundan doğan Semetey'in
Aslan olduğunu gördün mü?
Silkineyim der, silkinemez,
Mırıldandı Töötalban.
Koparayım der, koparamaz,
Çırpındı Töötalban.

Ölse dahi feryadı yok,
Töötalban bileğini kurtaramadı.
Bir o yana bir bu yana çırpınıp,

Töötalban turdu corgolop.	*Tööbalban yerinde seğirtti.*
Bee saamınday kara kan	*Kısrak sağımı kadar kara kan,*
Bereniñ katuu karmasa	*Er yiğidin sıkı tutunca,*
Beş kolunun başınan	*Beş parmağının ucundan*
Siyip turdu şorgolop.	*Şoruldayıp aktı durdu.*
«Ay-hay-ay-hay-ay-hay»,– dep,	*«Ay-hay-ay-hay-ay-hay» deyip,*
Andan başka kep aytpay.	*Ondan başka söz demeden.*
Aykayına köngön cok,	*Feryadına aldırmadı,*
18920 Bilegin koyo bergen cok.	*Bileğini bırakmadı.*
Tutkagı karmap tura albay,	*Pençesinde duramayıp,*
Kan içmenin tukumu,	*Kan içicinin soyu,*
Kayra karmap kaldı emi,	*Yeniden kavradı hemen,*
Kayra mıktap kapşırıp,	*Yeniden sımsıkı kenetleyip,*
Katuu karmap saldı emi.	*Sertçe yakalayıverdi hemen.*
Til süylöböy turbadı,	*Dili dönmez oldu,*
Kayra karmap alganda,	*Yeniden kavradığında,*
Bileginin som eti	*Bileğinin yekpare eti,*
Arkı bilek, çulu söök,	*Öteki bilek, som kemik,*
18930 Bıt-bıt bolup kıyradı.	*Paramparça olup kırıldı.*
Altı-Şaar, Kokon kan,	*Altı-Şaar, Kokon hanı,*
Dalı cagı Ancıyan,	*Sırt yanı Ancıyan,*
Tuura cagı Margalañ,	*Yan tarafı Margalañ,*
Köz aldında Samarkan,	*Göz önünde Samarkan,*
Toygo kelgen segiz kan,	*Toya gelen sekiz han,*
Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
Kanın surap balbandın	*Pehlivanın kanını dileyip*
Bütkül bekter cügürüp.	*Bütün beyler koşuşup.*
Araçalap kalgıça,	*Araya girip ayırana dek,*
18940 Kanın surap algıça,	*Kanını dileyip alana dek,*
Açuu toluk Semetey	*Öfke dolu Semetey*
Belden karmap imerip,	*Belinden kavrayıp çevirip,*
Zak degize balbandı	*Çat dedirtip pehlivanı*
Cerge çaap ciberip,	*Yere çalıverip,*
Dümöktü bala saldı ele.	*Kıyameti kopardı çocuk.*
Tööbalbandın bir kolun	*Tööbalban'ın bir kolunu*
Takır suurup aldı emi,	*Kökünden söküp aldı hemen,*
Munu menen Tööbalban	*Bununla Tööbalban*
Ölüm bolup kaldı emi.	*Ölüp gitti işte.*

Aşka kelgen segiz kan
Ulugu bar, kanı bar,
Uskaluu curttun baarı bar,
Uzun kulak bilgiç bar,
Coruktuu Manas kökcaldın
Cosunun körgön karı bar.
Kakan kandın Beecinge,
Aydap barıp zor Manas,
Kırdırıp salgan emespi,
Bayakı, öçmöltöydün baarı bar, Aman cürsö soo kılbayt,
Şıbıraşıp kalışıp,
Çoñ buzuk sözgö salışıp,
Baskan cerin tamandap,
Kelgen kandın baarısı
O düynö ketken Manastı
Uşak kıldı camandap.
Körgüsü kelbey balanı,
Köbüröök buzup sanaanı.
Baskan ceri koo bolup,
Balaga mıktap coo bolup,
Baskan cerin tamandap,
Kalcıraşıp camandap.
Çarçısı kelse, segiz kan
Tegerete karabay,
Baladan tegele canın ayabay:
Bul cerge bizdi turguzbayt.
«Atası Manas er ele,
Uşunday alaköödön şer ele.
Kan atası barında,
Kokongo korduk saluuçu,
Sabap cürüp, buy kılıp,
Altı miñ kunduz, miñ cambı
Ay sayın alım aluuçu.
Alımına çıdabay,
Altı-Şaar, Kokon, Margalañ
Artıkça ıylap kaluçu.
Atası Manas barında,
Cer cüzünün baarına

Aşa gelen sekiz han,
Ulusu var, hanı var,
Görklü yurdun hepsi var,
Uzun kulaklı bilgiçler var,
Namlı Manas bozkurdun
Töresini görmüş ihtiyar var.
Kakan hanın Beecin'ine,
Sürüp varıp ulu Manas,
Kırdırıp geçmemiş miydi,
O eski öç güdenlerin hepsi var, Sağ kalırsa sağ komaz,
Fısıldaşıp durdular,
Büyük fitne sözüne daldılar,
Bastığı yeri çiğneyip,
Gelen hanların hepsi
Öbür dünyaya göçen Manas'ı
Kötüleyip dedikodu ettiler.
Çocuğu görmek istemeyip,
İyice bozup düşünceyi.
Bastığı yer çukur olup,
Çocuğa iyice düşman olup,
Bastığı yeri çiğneyip,
Sayıklayıp kötüleyip.
Sırası gelince, sekiz han
Çevresine bakmadan,
Çocuktan hiç canını sakınmadan:
Bu yerde bizi durdurmaz.
«Babası Manas er idi,
Böylesi delidolu aslandı.
Han babası sağken,
Kokon'a zulüm salardı,
Döve döve, perişan edip,
Altı bin kunduz, bin yambı
Her ay haraç alırdı.
Haracına dayanamayıp,
Altı-Şaar, Kokon, Margalañ
İyice ağlar kalırdı.
Babası Manas sağken,
Yeryüzünün hepsine

Balaketti saluçu,
Kaarına çıdabay,
Kan atası Manaska
Ar kim ıylap kaluçu.
Ölöñdüü cerge ört koygon
Örttöngürdün tukumu,
Tulañduu cerdi tütötkön
Dümöktüünün tukumu,
Kara suuga kan kuygan
Kapilettin özü bu!
Akırı bala oñ kılbayt,
Azır caşı on ekige keliptir,
On cetige kelgende
Akır da bizdi soo kılbayt.
Buursundu burdurbayt,
Bul cer cüzünö turguzbayt.
Cazga maal bolgondo
Calduu baytal mingizbeyt,
Küzdün künü bolgondo
Kuyruktuu kozu cegizbeyt.
Şamıyandı şaylatpayt,
Cazgı koştu aydatpayt.
Cerdin cüzün açtırbayt,
Koçuuç tukum çaçtırbayt.
Buursundu burguzbayt,
Bulanı bulap alat ko,
Aman cürsö bu cetim
Buzuktu mıktap salat ko.
Kayaşayak bergendi
Karmap alıp, kuu cetim
Kurmandıkka çalat ko.
Tört tülüktü çaçat ko,
Törönün uulu bu cetim
Tiyip alat beeni,
Cakın barsak kokustan,
Caynata muştayt meeni!
Andan körö Bukarga

Bela salardı,
Kahrına dayanamayıp,
Han babası Manas'a
Herkes ağlar kalırdı.
Otlu yere ateş salan
Yanasıcanın soyu,
Çayırlı yeri tüttüren
Bela salanın soyu,
Kara suya kan döken
Ansızın basanın ta kendisi bu!
Sonunda bu çocuk hayretmez,
Şimdi yaşı on ikiye gelmiş,
On yediye geldiğinde
Sonunda bizi sağ komaz.
Sabanı döndürtmez,
Bu yeryüzünde durdurmaz.
Bahar vakti gelince
Yeleli kısrağa bindirmez,
Güz günü olunca
Kuyruklu kuzu yedirmez.
Şamıyanı kuşandırmaz,
Bahar çiftini sürdürtmez.
Yerin yüzünü açtırmaz,
Avuç avuç tohum saçtırmaz.
Sabanı çevirtmez,
Malı mülkü yağmalar ya,
Sağ gezerse bu yetim
Fitneyi iyice salar ya.
Karşılık vereni
Yakalayıp, kurnaz yetim
Kurbanlığa keser ya.
Dört tür malı savurur ya,
Beyin oğlu bu yetim
El koyar kısrağa,
Yanına varsak kazara,
Beynimizi ezercesine yumruklar!
Ondansa Buhara'ya

Katuu amaldı salalı.
Aldap epke keltirip,
Andan körö cetimdi
Ak üylüü surap alalı,
Cer ortosu Margalañ
Eptep surap baralı.
Oymok ooz, boto köz,
Oykuştagan kız cınap,
Keleñker sooru, keñ çaçpak,
Kelişimdüü uz cınap,
Beli tutam, beti ayday
Belgilüüdön cıyalık,
Alam dese, balaga
Beşöönü ike kıyalık.
Balaga munu kılgan soñ,
Çapçakka salgan bozonu
Açıtkıla akmaktar,
Çaçama darı, küygön uu
Küçötkülö, segiz kan,
Küpçökkö salgan bozonu,
Içine koşkun ayabay,
Küydürgön uu oşonu.
Mas bolgondo balanın
Başın kesip alalı,
Kurmandıkka çalalı.
Başın kesip baylanıp,
Abıke menen Köböşkö
Süyünçülöp baralık.
«Meldeşken cooñdun başı» – dep,– Kır cagında kıtaydı
Kazına cıygan san kara,
Manastan kalgan tümön mal,
Süyünçügö alalık.
Kuday berse uşuntüp,
Bayıp catıp kalalık».
Aşka kelgen segiz kan
Dep, uşunday kep kıldı,
Ubadanı bek kıldı.
Ak buuday danın çaynaşıp,

Sert bir düzen kuralım.
Kandırıp yola getirip,
Ondansa yetimi
Ak evli diye isteyip alalım,
Yerin ortası Margalañ'a
Bir yolunu bulup isteyelim.
Yüksük ağızlı, deve gözlü,
Salınıp gezen kızlar toplayıp,
İpek sağrılı, geniş saç bağlı,
Endamlı usta güzeller toplayıp,
Beli bir tutam, yüzü ay gibi
Namlılardan derleyelim,
Alırım derse, çocuğa
Beşine nikâh kıyalım.
Çocuğa bunu ettikten sonra,
Fıçıya konan bozayı
Mayalayın, ahmaklar,
Serpme zehri, yakan ağıyı
Koyulaştırın, sekiz han,
Küpe konan bozanın,
İçine katın esirgemeden,
O yakıcı zehri.
Sarhoş olunca çocuğun
Başını kesip alalım,
Kurbanlığa keselim.
Başını kesip bağlayıp,
Abıke ile Köböş'e
Müjdeleyip varalım.
«Ahitleştiğin düşmanının başı» diyerek,– Kır yanındaki Kıtay'ı
Hazine yığmış sayısız davar,
Manas'tan kalan tümen malı,
Müjdelik diye alalım.
Hüda verirse böylece,
Zenginleşip yatalım».
Aşa gelen sekiz han
Deyip böyle söz ettiler,
Ahdi pek sağlam ettiler.
Ak buğday tanesin çiğneyip,

Keleme şarıp karmaşıp,	*Kelam-ı şerifi tutuşup,*
Akboz beeni soyuşup,	*Akboz kısrağı kesişip,*
Keleme şarıp-çoñ kuran	*Kelam-ı şerifi, ulu Kur'an'ı*
Köödöngö mıktap koyuşup,	*Göğüslerine sıkıca koyup,*
Ar kanınan altıdan	*Her handan altışar*
Çeçeni çıgıp kalışıp.	*Hatip çıkıverdi.*
Özü çeçen keptüülör,	*Kendisi hatip sözlüler,*
19070 Artıgınça kep aytkan	*Fazlasıyla söz söyleyen,*
Ayabagan eptüülör	*Alabildiğine becerikliler,*
Çoñ atası – Temir kandın aldına	*Büyük atası Temir hanın önüne*
Mıktuu kepten saldı emi.	*Sağlam sözler döktü hemen.*
Segiz kandın elçisi	*Sekiz hanın elçisi*
Oyron bala çunaktı,	*Oyron oğlu o afacanı,*
Badışa Manastan kalgan tuyaktı	*Padişah Manas'tan kalan yadigârı*
Ak üylüü surap kaldı emi.	*Ak evli diye istedi hemen.*
Temir kandın aldına	*Temir hanın önüne*
Catık sözdüü, bal tildüü	*Yumuşak sözlü, bal dilli*
19080 Çeçenden biröö bardı emi:	*Hatiplerden biri vardı hemen:*
«Saloodon saloomaleykim,	*«Selamdan selamünaleyküm,*
Sandırgaluu kan akem!	*Devletli han ağam!*
Barça curttun atası,	*Bütün yurdun atası,*
Baykagın kepti, abakem!	*Sözü iyi dinle, ağam!*
Arı balban, arı şer,	*Hem pehlivan, hem aslan,*
Bir artık uuluñ bar eken.	*Bir eşsiz oğlun var imiş.*
Al uuluñdun,taksır ay,	*O oğlunun, ey hünkârım,*
Altın bolsun kömürü,	*Kömürü altın olsun,*
Alıstap cürsün ömürü.	*Ömrü uzayıp gitsin.*
19090 Oñ cagında orustu	*Sağ yanındaki Urus'u*
Uuluñuz oruuçunun biri eken.	*Oğlunuz biçenlerden biriymiş.*
Kıra turgan er eken.	*Kırıp geçirecek er imiş.*
Kapır kıstap çır kılsa,	*Kâfir sıkıştırıp kavga çıkarsa,*
Kayran başka sın kılsa,	*Aziz başa kast ederse,*
Bekem tiktep coo kelse,	*Dik bakıp düşman gelse,*
Kayran başka zor kelse,	*Aziz başa güç gelse,*
Kebi tier uul eken.	*Sözü yetişir oğul imiş.*
Begireek kapır kıstasa	*Kâfir daha beter sıkıştırsa*
Beli tier uul eken.	*Bel olup dayanacak oğul imiş.*
19100 Bul sözgö bıyıl könüñüz,	*Bu söze bu yıl razı olun,*

Aldeylep turgan balanı	*Ninniyle büyüttüğünüz çocuğu*
Bıyıl ak üylüü bizge beriñiz.	*Bu yıl ak evli olarak bize verin.*
Tokson beşke kelgen kez,	*Doksan beşe geldiği çağ,*
Cer ortosu Margalañ	*Yerin ortası Margalañ'a*
Balañdı alıp baralık,	*Çocuğunu alıp gidelim,*
Kalayıkka bir erke	*El âleme bir nazdar diye*
Ak üylüü koyup salalık.	*Ak evli koyuverelim.*
Suluudan kıyın cıyalık,	*Güzellerin en yamanından toplayalım,*
Kan, taza söök baldardan	*Han soylu, temiz kemik kızlardan*
19110 Cetöönü ike kıyalık».	*Yedisine nikâh kıyalım».*
Alaköödön Temir kan	*Bön gönüllü Temir han*
Çeçenderdin sözünö	*Hatiplerin sözüne*
Könmök boldu kördüñbü?	*Razı oldu, gördün mü?*
Ak üylüügö balasın	*Ak evliliğe çocuğunu*
Bermek boldu kördüñbü?	*Verecek oldu, gördün mü?*
Ak üylüü bala Semetey	*Ak evli çocuk Semetey'i*
Anı mınday taştaylı,	*Onu şimdilik bırakalım,*
Azaptuu kempir Çıyırdı	*Dertli kocakarı Çıyırdı,*
Manastı tapkan enesi	*Manas'ı doğuran anası,*
19120 Oşondon kabar baştaylı.	*Ondan haber başlatalım.*
Aalamdın kanı zor Manas	*Âlemin hanı ulu Manas*
Ölüp kalgan emespi,	*Ölüp gitmemiş miydi,*
Baarıdan dümök, müşkül iş	*Hepsinden beter, müşkül iş,*
On eki cılı turalbay,	*On iki yıl ayağa kalkamayıp,*
Öödö bolor şayman cok,	*Doğrulacak dermanı yok,*
Çögüp kalgan emespi.	*Çöküp kalmamış mıydı.*
Asıl uulu ölgöndö	*Asil oğlu ölünce*
Korduk körgön emespi.	*Horluk görmemiş miydi.*
Aramdardın baarınan	*Haramilerin hepsinden*
19130 Ittey korduk köp tartıp,	*İt gibi horluk çok çekip,*
Zorduk körgön emespi.	*Zorbalık görmemiş miydi.*
Ölöyün dep arınan	*Arından öleyim deyip*
Ölböy cürgön baybiçe,	*Ölemeden duran ulu hatun,*
Semeteydin barınan.	*Semetey var diye.*
«Boz ala tuygun bolpoñ,– dep,–	*«Boz ala doğan yavrum, diyerek,–*
Kazılgan çuñkur, kalıñ or –	*Kazılmış çukur, derin hendek –*
Bozdop ıylayt Çıyırdı,	*Feryat edip ağlar Çıyırdı,*

Manastan kalgan çolpon»,– dep –
Kaynap bir catat bizdin şor.
Köp kapa bolup turalbayt.
Köñülü tolgon sanaaga,
Meder kılat al kempir
Uulunan kalgan balaga.

Kazası cetip ölö elek,
On eki cılga tolguça,
Balası on eki caşka kelgiçe
Semeteydi körö elek.
Kelgenderden kep uktu,
«Atasın tartıp Bukarga
Artık boldu»,– dep, uktu.
Artıgın ugup sabılıp,
Altı kün tamak içpesten,
Ak baybiçe Çıyırdı
Catıp aldı taarınıp.
Aylasın tappayt baybiçe
Kanıkeyge calınıp:
«Oy, Kanıkey, kulunum,
Kazgaldak degen kayran kuş
Kayrılbay uçat talaa – dep,–
Kaygılanıp ölbödüm
Karından çıkkan bala – dep.
Kulalı degen kurgan kuş
Kuyulup uçat cem üçün,
Kurguça ölböy turganım –
Kurgan balam, sen üçün.
Kazgaldak degen kayran kuş
Karçıgaga cegizdim,
Kaadalap cürgön cetimdi
Kaçıp kelip Bukarga
Temir kan uulu degizdim.
Kuu baktım, kuşka cegizdim,
Kursaktan çıkkan calgızdı
Kurup kelip Bukarga
Ismayıl uulu degizdim.
O Kanıkey, kulunum,

Manas'tan kalan çolpan» diyerek –
Kaynayıp yatar bizim kara baht.
Çok kederlenip duramaz.
Gönlü kaygıyla dolu,
Medet bilir o kocakarı
Oğlundan kalan çocuğu.

Eceli gelip ölmüş değil,
On iki yıl dolana dek,
Çocuk on iki yaşına gelene dek
Semetey'i görmüş değil.
Gelenlerden söz duydu,
«Babasına çekip Buhara'da
Eşsiz oldu» diye duydu.
Eşsizliğini duyup çırpınıp,
Altı gün yemek yemeden,
Ak hatun Çıyırdı
Küsüp yatıverdi.
Çaresini bulamaz hatun,
Kanıkey'e yalvarıp:
«Ey Kanıkey, tayım,
Kazgaldak denen aziz kuş
Dönmeden uçar bozkıra diyerek,–
Kahrımdan ölmedim
Karnımdan çıkan çocuk diyerek.
Kulalı denen zavallı kuş
Süzülüp uçar yem için,
Kuruyana dek ölmeden durduğum –
Zavallı yavrum, senin için.
Kazgaldak denen aziz kuşu
Atmacaya yedirdim,
Töresince yürüyen yetimi
Kaçıp gelip Buhara'ya
Temir han oğlu dedirttim.
Kuru bahtım, kuşa yedirdim,
Karnımdan çıkan biriciği
Perişan gelip Buhara'ya
Ismayıl oğlu dedirttim.
Ey Kanıkey, tayım,

Bıyıl acaldan murun ölömün,
Kanıkey balam,
Akıret cüzün körömün.
Ayköldön kalgan cetimdi

Bu yıl ecelden önce ölürüm,
Kanıkey yavrum,
Ahiret yüzünü görürüm.
Ayköl'den kalan yetimi

Kaysı bir künü körömün?!
Tulpardan kalgan tuyaktı,
Tuu kazanat çıraktı
Tuura közgö körsötkün,
Tuygundan kalgan çunaktı.
Bölünttü Kuday sanaamdı,
Kaçan köröm, Kanıkey,
Kardımdan çıkkan balamdı?
Oy, Kanıkey, kulunum,
Semeteydi körgüm bar,
Semeteydi körbösöm,
Bıyıl balam, ölgüm bar».
Tamak içpey, aş içpey,
Catıp aldı baybiçe.
Bödönödöy bökçöyüp,
Bögüp aldı Çıyırdı.
Kan aralaş kanduu caş
Kaygılanıp köp ıylap,
Tögüp aldı Çıyırdı.
Azap tartıp sabılıp,
Bir caktan Kanıkey ıylayt
calınıp: Manastan kantip kalam –
dep,–
«Ak baybiçe enekem,
Körüp koysom, köönüm tok,
Eneke, senden başka mekem cok,
Cürökkö bıçak katam – dep,–
Balañdan kalgan Semetey
Baykuştu alıp men kelsem,
Moyundan karmap sen alsañ,
Bozdop ündü sen salsañ,
Ot bile elek balaga
Ot bilgizip sen salsañ,
Tübümö çoguu al cetse,

Hangi bir gün göreceğim?!
Tulpardan kalan yadigârı,
Tuğ gibi asil çırağı
Doğruca gözüme göster,
Doğandan kalan afacanı.
Böldü Hüda düşüncemi,
Ne zaman görürüm, Kanıkey,
Karnımdan çıkan yavrumu?
Ey Kanıkey, tayım,
Semetey'i görmek isterim,
Semetey'i görmezsem,
Bu yıl yavrum, ölesim var».
Yemek yemeden, aş içmeden,
Yatıverdi ulu hatun.
Bıldırcın gibi büzülüp,
Sindi kaldı Çıyırdı.
Kan karışık kanlı yaşı
Kederlenip çok ağlayıp,
Döküverdi Çıyırdı.
Azap çekip çırpınıp,
Bir yandan Kanıkey ağlar
yalvarıp: Manas'tan nasıl kalırım
diyerek,–
«Ak hatun anacığım,
Bir görsem, gönlüm tok,
Anacığım, senden gayrı mekânım yok,
Yüreğe bıçak saklarım diyerek,–
Oğlundan kalan Semetey
Zavallıyı alıp ben gelsem,
Boynundan sarılıp sen tutsan,
Feryat figan sen etsen,
Ateş bilmeyen çocuğa
Ateşi bildirip sen salsan,
Kökümü kurutmaya o yetse,

Eelikmenin tukumu
Talastı közdöy al ketse
Kazbasın Kuday orumdu,
Kaynatpasın uşuntüp,
Kapkayda ketken şorumdu.
Salbasın menin başıma
Adam salbas sonundu.

Delişmenin soyu
Talas'a doğru çekip gitse,
Kazmasın Hüda mezarımı,
Kaynatmasın böylece,
Nerelere gitmiş kara bahtımı.
Salmasın benim başıma
Kula gelmez acayipliği.

Balañdan kalgan cetimiñ
Caşı on ekige tolo elek,
Abıke menen Köböşkö
Atışaar çagı bolo elek.
Eeligip barıp al uuluñ
Öç alaar çagı bolo elek,
Ot aldırıp ciberip,
Oyrondu başka salarsıñ».
Çıyırdı turup munu aytat:
«Caman kempir birindey,
Tura kalıp ırkırap,
Bozdop-ıylap çırkırap,
Şek aldırsam oñboyun.
Şek bilgizip cibersem –
Oy, Kanıkey kulunum,
Egerde eki bolboyun!
Ayzaga takkan celekti,
Alıp kelip körgözgün
Ayköldön kalgan belekti.
Kulunum Manas ölgöndö,
Kuu canım korduk körgöndö,
Kılça körböy canımdı,
Kurmandıkka çalam – dep,–
Cañgızım Manas balama
Oşondo, ayaktaşa catam – dep,–
Altı torpok, kırk tayga
Oşondo, satıp algan Ak tinte
Kınınan suurup kabıştap,
Kıy süböögö tabıştap,
Emi muştap kalarda,
Özümdü özüm cararda,

Oğlundan kalan yetimin
Yaşı on ikiye dolmuş değil,
Abıke ile Köböş'e
Atışacak çağı gelmiş değil.
Coşup varıp o oğlun
Öç alacak çağı gelmiş değil,
Ateş aldırıp gönderip,
Belayı başına salarsın».
Çıyırdı kalkıp bunu söyler:
«Kötü kocakarıların biri gibi,
Kalkıp hırlayarak,
Feryat edip çığlık çığlığa,
Sezdirirsem onmayayım.
Kuşku belli edip koyversem –
Ey Kanıkey, tayım,
Sözüm asla iki olmasın!
Mızrağa takılan flamayı,
Alıp gelip göster
Ayköl'den kalan yadigârı.
Tayım Manas öldüğünde,
Kuru canım horluk gördüğünde,
Canımı kıl kadar görmeden,
Kurbanlığa keserim diyerek,–
Biriciğim Manas yavruma
O zaman, yanı başına yatarım diyerek,–
Altı dana, kırk taya
O zaman, satın alınan Ak-tinte'yi
Kınından sıyırıp kavrayıp,
Eğe kemiğime dayayıp,
Tam saplayacakken,
Kendimi kendim yaracakken,

Baltır beşik Semetey
Balaketiñ alayın,
Oşondo kundaktagı kuu coltoy
Kolun suurup barbaktap,
Emçegimdi talaşıp,
Bıçagımdı karmalap,

Kundaktaki körpe Semetey,
Kadanı alayım,
O an kundaktaki kurnaz uğurlu
Elini çıkarıp debelenip,
Mememi kapışıp,
Bıçağımı yoklayıp,

Oşondo, külüp turdu dardaktap.
Oşo kezde Semetey
Ölöyün dep abıdan
Ölböy kaldım kulunum,
Bir Semetey barınan.
Tulpardan kalgan tuyaktı
Turbay alıp kele kör,
Kanıkey, tuygundan kalgan
çunaktı. Astındagı mingeni
Alıp kelseñ özümö
Oy, Kanıkey kulunum,
Oşonu körgözö körgün közümö.
Emi ölgöndö körgön cetimdi
Alıp kelgin özümö».
Dep, oşondo munu aytıp,
Ak baybiçe Çıyırdı
Kudayga ünü uguldu,
Kerebetke cıgıldı,
Keyip kaldı Çıyırdı.
Capanı eneñ salgan soñ,
Turbay catıp algan soñ,
Asıldan kalgan cetimdi
Tozboy turgan ayla cok,
Alıp kelbes çama cok.
Munarıktuu kerüüdön
Bukarlıktın çogulup,
Kuş saluuçu cerinen,
Ceek-Coldun oyunan,
Çoñ Ak-Çiydin boyunan,
Cesir eceñ Kanıkey
Oşondo cetip tozup kaldı ele.
Oşondo bala Semetey

O zaman kahkahayla gülüp durdu.
O çağda Semetey
Öleyim deyip adamakıllı
Ölmeden kaldım tayım,
Bir Semetey var diye.
Tulpardan kalan yadigârı
Durma, alıp geliver,
Kanıkey, doğandan kalan
afacanı. Altındaki bindiğiyle
Alıp gelirsen bana,
Ey Kanıkey, tayım,
Onu gösteriver gözüme.
Kocayınca gördüğüm o yetimi
Alıp gel bana».
Deyip o zaman bunu söyleyip,
Ak hatun Çıyırdı'nın
Hüda'ya sesi duyuldu,
Kerevete yığıldı,
Dertlenip kaldı Çıyırdı.
Cefayı anan salınca,
Kalkmayıp yatınca,
Asilden kalan yetimi
Karşılamamaya çare yok,
Getirmemeye derman yok.
Puslu yamaçtan,
Buharalıların toplandığı,
Kuş saldıkları yerden,
Ceek-Col'un ovasından,
Büyük Ak-Çiy boyundan,
Dul ablan Kanıkey
O zaman yetişip yolunu gözledi.
O zaman çocuk Semetey

Küygön kızıl çok çıkkan,
Kürdölüü Bukar şaarında
Mınday tentek cok çıkkan.
Temir kandın şaarına
Tentip kirip zor bolgon,
Kalaaluu Bukar şaarına
Kaçıp barıp çoñoygon.
Arkalap çapan kielek,

Yanan kızıl kor gibi çıkmış,
Güçlü Buhara şehrinde
Böylesi yaramaz çıkmamış.
Temir hanın şehrine
Sürgün girip ulu olmuş,
Kaleli Buhara şehrine
Kaçıp varıp serpilmiş.
Sırtına çapan giymiş değil,

A düynö ketken Manastın
Ata ekenin bile elek.
Bölöktö cüröt sanaası,
Temir kandın botosu,
Ismayıldın balası.
Asıl bala kökcaldın
Temir kandın tulparı,
Kolunda ermek kılganı
Atası Ismayıldın şuñkarı.
Bukar ıldıy celigip,
Şuñkar salıp eeligip,
Eelikkendin artınan,
Tamaşanın dartınan,
Ecesine kezigip.
Köödöngö batpay köp sanaa,
Oşondo eceñ Kanıkey
Közünün caşı on talaa.
Bayakı, eceñ Kanıkey
Astınan basıp kıygaçtap,
Azabı toluk kep baştap,
Akırın süylöp, bek taştap.
Ar bir aytkan kepteri
Amanat candı cep taştap.
Tieşelüü söz aytıp,
Mına oşondo Kanıkey
Manastan kalgan Boz kise
Moyunga kınay salınıp,
Bozdop turat kuuragır
Semeteyge calınıp.
Iniçek – dep, söz baştap:

Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Atası olduğunu bilmiş değil.
Düşüncesi başka yerde gezer,
Temir hanın yavrusu,
Ismayıl'ın çocuğu.
Asil çocuk, o bozkurdun bindiği
Temir hanın tulparı,
Elinde eğlence ettiği
Babası Ismayıl'ın şahini.
Buhara aşağı coşup,
Şahin salıp şahlanıp,
Coşkunluğun ardından,
Eğlence derdinden,
Ablasına rastlayıp.
Göğse sığmaz çok kaygı,
O zaman ablan Kanıkey'in
Gözünün yaşı on koldan akar.
O bildiğin ablan Kanıkey
Önünden yürüyüp çaprazlayıp,
Azabı dolu söz başlatıp,
Usulca söyleyip, sağlam koyup.
Söylediği her bir söz
Emanet canı yer bitirir.
Yerli yerince söz söyleyip,
İşte o zaman Kanıkey
Manas'tan kalan Boz kise'yi
Boynuna sıkıca asıp,
Feryat eder zavallı,
Semetey'e yalvarıp.
Kardeşçiğim deyip söze başlar:

«Aylanayın iniçek,
Atıñdın oozun bura tur,
Armanım aytam bir dalay
Asıl inim, tura tur.
Muñkanganım ak saray
Muñumdu aytam, tura tur,
Muñkanıp berem bir dalay.

Kazıluu catkan orum bar,
Kayrılıp inim, tura tur,
Sizge kakşap aytar sonun bar.
Tamandın baarı tilinip,
Argımak calduu Taykuşmun,
Arımdı Kuday tügötüp,
Ak coltoy kırgız elimden,
Azıp-kaçıp cerimden,
Eri ölgöndö katınga
Törkünü cakın bolot – dep,–
Munarık çöldön ötö albay,
Uşu Bukar şaarına
Kaçıp kelgen baykuşmun.
Baykuş eceñ tilin al,
Men öñdöngön katınga
Badışa inim, közüñ sal.
Iniçek, men Talasta turganda
Beş-Moynokçogo kelgende,
Cerdin cüzün tük koyboy,
Cöölöp cürgön can elem.
Cer cüzünün baarına
Sultan bolgon can elem,
Irıskıluu döölötüm
Bir adamça bar elem.
Inim, kalıp kaldım başında,
Atam Bakay kabılan
Kankorumdan ayrılıp,
Otuz eki caşımda.
Caşımda kördüm döölöttü,
Cezdeñdin közü ötkön soñ
Cetkileñ kördüm meenetti.

«Kurban olayım kardeşçiğim,
Atının başını çevir de dur,
Derdimi dökeceğim bir hayli,
Asil kardeşim, dur hele.
İnlediğim ak saray,
Derdimi söyleyeceğim, dur hele,
İnleyip dökeceğim bir hayli.

Kazılmış duran mezarım var,
Dön kardeşim, dur hele,
Size döne döne anlatacaklarım var.
Tabanlarım baştan başa yarılıp,
Argımak yeleli Taykuş'um ben,
Dermanımı Hüda tüketip,
Ak uğurlu Kırgız elimden,
Yurdumdan azıp kaçıp,
Kocası ölünce kadına
Baba ocağı yakın olur diyerek,–
Puslu çölden geçemeyip,
Şu Buhara şehrine
Kaçıp gelmiş zavallıyım.
Zavallı ablanın sözünü dinle,
Benim gibi bir kadına
Padişah kardeşim, göz kulak ol.
Kardeşçiğim, ben Talas'ta otururken
Beş-Moynokço'ya geldiğimde,
Yerin yüzünü hiç komadan,
Boydan boya dolaşan can idim.
Yeryüzünün hepsine
Sultan olmuş can idim,
Rızıklı devletimle
Bir adam kadar var idim.
Kardeşim, kaldım en başında,
Atam Bakay kaplan
Hunharımdan ayrılıp,
Otuz iki yaşımda.
Gençken gördüm devleti,
Enişten göçüp gidince
Adamakıllı gördüm mihneti.

Karmaganım çok boldu,
Körgönüm kalıñ ok boldu,
Catkanım çuñkur koo boldu,
Özüm menen atalaş
Altı aram kakmar coo boldu.
Kıya cerde konuşkan,
Küyüktün-Belin aşa albay,
Kün tutam boldu bu başka,
Küyügüp ıylap cata albay.
Corgonun-Belin aşa albay,
Coboluu kalıñ kün tuudu,
Men ecekeñ kara bet
Cobop ıylap basalbay.

Tuttuğum kor oldu,
Gördüğüm sık ok oldu,
Yattığım çukur dere oldu,
Kendimle bir atadan olan
Altı haram gaddar düşman oldu.
Yamaç yerde konaklayan,
Küyüktün-Bel'i aşamayıp,
Güneş tutuldu bu başa,
Yanıp ağlayıp yatamayıp.
Corgonun-Bel'i aşamayıp,
Cefalı ağır günler doğdu,
Ben kara yüzlü ablan
Bitkin ağlayıp yürüyemeyip.

Sır-Dayra cakşı keçe albay,
Samagan cerge cete albay,
Bıt-bıt bolup eki but
Şilteerge kelbey bülünüp,
Bassa tize bügülüp,
Çırkırap ıylap men dolu,
Kayran candan tüñülüp.
Bu Bukarga cete albay,
Talaa menen cügürüp,
Talıgıp candan tüñülüp.
Belesten çurkap ötö albay,
Bek azap körüp çunak can,
Bet aldımdan kez kelip,
Soyup bergen Bakaydın
Mala kaşka borugu,
Köödöndön ketpeyt ölgüçö,
Altı aramdın Talasta kılgan
corugu.
Aykırıp cetip artımdan,
Eki külük at berip,
Eçen çanaç süt berip,
«Kaçıp ket,– dep,– Bukarga»,–
Atam Bakay küç berip.
Üzülgönüm ulagan,
Çaçılganım cıynagan.

Sır-Dayra'yı iyice geçemeyip,
Özlediğim yere yetemeyip,
Paramparça olup iki ayak
Adım atmaya gelmez, harap olup,
Bassam diz bükülüp,
Çığlık çığlığa ağlayıp ben deli,
Aziz candan umut kesip.
Bu Buhara'ya yetemeyip,
Bozkır boyunca koşup,
Yorulup candan umut kesip.
Beli koşup aşamayıp,
Pek azap görüp garip can,
Karşımdan denk gelip,
Kesip veren Bakay'ın
Alnı akıtmalı toklusu,
Göğsümden gitmez ölene dek,
Altı haramın Talas'ta ettiği
işleri.
Haykırıp ardımdan yetişip,
İki yürük at verip,
Nice tulum süt verip,
«Kaç git Buhara'ya» diyerek,–
Atam Bakay güç verip.
Kopanımı ulayan,
Saçılanımı toplayan.

Öçkön otum tamızıp,
Ölüüçü candı tirgizgen.
Kızır çalgan zor Bakay
Kıstalış cerde boluşkan.
Atıñdın oozun bura tur,
Ak coltoy inim Semetey,
Aldıñkı cerge tura tur.
Muñkanganım ak saray,
Iniçek bala, tura tur,

Muñumdu aytam bir dalay.
Cezdeñ eske tüşköndö
Iniçek, cañı ölgöndöy küyömün.
Kudaydın salgan buyrugu
Menin atam Temir kan,
Uyalaşım Ismayıl,
Uluk inim Semetey,
Üçööñ aman cürsün – dep,–
Iniçek, Kudaydan surap cürömün.
Casagan çiyip bul işti,
Kelgenderden kep ugam:
«Uşu Bukar şaarına
Cañıdan bala Semetey
Sultan boldu» – dep ugam.
«Altın taacım kiydi»,– dep,–
Ar kaysı elder kep aytat,–
«Altın takka mindi – dep.
Uşu turgan Bukarga
Akim bolup curdü» – deyt.
Kut mayrek bolsun oyunuñ,
Kubattuu bolsun bul toyuñ.
Altın bolsun kömürüñ,
Ay, aldıña keteyin,
Alıs bolsun ömürüñ!
Bügün körgön erteñ cok,
Calganın kördüm düynönün,
Aldeylep alıp turganga
A düynö ketken cezdeñden
Arkada erkek bala cok.

Sönen ateşimi tutuşturup,
Ölecek canı dirilten.
Hızır dokunmuş ulu Bakay
Dar yerde arka çıkan.
Atının başını çevir de dur,
Ak uğurlu kardeşim Semetey,
Öndeki yerde dur hele.
İnlediğim ak saray,
Kardeşçiğim çocuk, dur hele,

Derdimi dökeceğim bir hayli.
Enişten aklıma düşünce
Kardeşçiğim, yeni ölmüş gibi yanarım.
Hüda'nın saldığı buyruk,
Benim atam Temir han,
Yuvadaşım Ismayıl,
Ulu kardeşim Semetey,
Üçünüz esen olsun diyerek,–
Kardeşçiğim, Hüda'dan dileyip dururum.
Yaradan yazıp bu işi,
Gelenlerden söz duyarım:
«Şu Buhara şehrine
Yeni yetme çocuk Semetey
Sultan oldu» diye duyarım.
«Altın tacını giydi» diyerek,–
Türlü türlü eller söz eder,–
«Altın tahta çıktı» diye.
Şu duran Buhara'ya
Hâkim olup gezdi» der.
Kutlu mübarek olsun oyunun,
Kuvvetli olsun bu toyun.
Altın olsun kömürün,
Ah, kurbanın olayım,
Uzun olsun ömrün!
Bugün görülen yarın yok,
Yalanını gördüm dünyanın,
Sallayıp bağrına basacak,
Öbür dünyaya göçen enişten
Geride erkek evlat yok.

Mañdaydan akkan bulak cok,	*Alnından akan pınar yok,*
Badışa cezdeñ Kökcaldan	*Padişah enişten Kökcal'dan*
Arkada erkek çırak cok.	*Geride erkek çıra yok.*
Toodogu cılkı toguz san,	*Dağdaki yılkı dokuz tümen,*
Toburçak, buudan aralaş,	*Toburçak, küheylan karışık,*
Toburçak, tulpar meesi cok,	*Toburçak, tulpara bakan yok,*
Tolup catkan san düynö	*Dolup yatan sayısız mal*
Kalıp kaldı talaada	*Kaldı kırlarda,*
Tozup alar eesi cok.	*Derleyip alacak sahibi yok.*
Argımak cıydık altı san,	*Argımak derledik altı tümen,*
Tegiz kula, ala cok,	*Hepsi kula, alacası yok,*
Teñiziñ kökcal cezdeñden,	*Deniz misali bozkurt enişten,*
Tegerenip keteyin,	*Kurbanın olup döneyim,*
Ce özüñdöy zrkek bala cok.	*Ne de senin gibi erkek evlat var.*
Kötörböskö çara cok.	*Katlanmamaya çare yok.*
Bügün kaalasañ erteñ cok,	*Bugün dilesen yarın yok,*
Uşunday eken çirkin çok.	*Böyle imiş, yazık, şu köz.*
Iniçek, cay elem kuurap oñgomun,	*Kardeşçiğim, rahattım, kuruyup soldum,*
Iniçek, Bukarga tentip kongomun.	*Kardeşçiğim, Buhara'ya sürgün konmuşum.*
Tegerek curttun baarına	*Çepeçevre yurdun hepsine*
«Tentigen katın» – dedirtip,	*«Başıboş kadın» dedirtip,*
Caman bir attuu bolgomun.	*Kötü bir ad sahibi olmuşum.*
Baykaçı, inim, bul işti,	*Bak hele kardeşim şu işe,*
Mañday söögüm kaykısı,	*Alın yazımın çarpıklığı,*
Cezdeñdin közü ötköndö,	*Enişten göçüp gittiğinde,*
Kenedey keşik cok eken,	*Zerre kadar nasip yokmuş,*
Bu kün körördün taykısı.	*Bu, gün görmenin kıtlığı.*
Kaçıp kelgen kişige	*Kaçıp gelen kişiye*
Bukar cakşı cer eken.	*Buhara iyi yermiş.*
Bukardagı bukara	*Buhara'daki ahali*
Küpür sözdü köp aytkan,	*Küfür sözü çok söyleyen,*
Uşuntüp, buzulup kalgan el eken.	*Böylece bozulup gitmiş el imiş.*
«Temir kandın şaarına	*«Temir hanın şehrine*
Tentip kelip bereki,	*Sürgün gelip beriki,*
Ayıl konup Bukarga,	*Buhara'ya oba kondurup,*
Arı cok katın» – deer eken.	*Arsız kadın» der imiş.*
Tentip kelip Bukarga	*Sürgün gelip Buhara'ya*

Can üçün kelip konupmun,
«Kaçkan katın» dedirtip,
Kagılayın iniçek,
Bıyıl men caman attuu bolupmun.
Tilimdi alsañ, iniçek,
Kezeginde kele cür,
Attanıp üygö tüşö cür,
Cesirdin aşı cok beken,
Kezinde tamak içe cür.
Bosogom basıp kire ket,
Kolumdan kança ton kelet,
Çoñ bergendey sen körüp,

Can için gelip konmuşum,
«Kaçmış kadın» dedirtip,
Kurban olayım kardeşçiğim,
Bu yıl ben kötü ad sahibi olmuşum.
Sözümü dinlersen kardeşçiğim,
Ara sıra geliver,
Atınla gelip eve iniver,
Dulun aşı yok mudur,
Ara sıra yemek yiyiver.
Eşiğime basıp giriver,
Elimden nice kürk gelir,
Büyüğün verdiği gibi görüp,

Oşol tonum kie ket.
Ecekeñ kuurap kalganın
Kagılayın iniçek,
Mından kiyin bile ket.
Añgeme-dükön kuray cür:
Men öñdöngön cesirdin
Al-akbalın suray cür.
Bizdikine bara ket,
«Al-akbalıñ kanday?» – dep,
Magan közüñ sala ket.
Iniçek, bereniñ cezdeñ barında,
Alalbay kaldım öçümdü.
Biz da sizdey kan elek,
Curt uzatıp, el kütkön,
Bir kişiçe bar elek.
Cezdeñ Manas er ele,
Cezdeñ öñdüü bir Kuday
Can caratıp mendeni,
Caratıp berbeyt tegi ele.
Altındı cıygan al cezdeñ,
Azabın tarttım men eceñ,
Asılın körgön altı aram.
Kümüştü cıygan al cezdeñ,
Küyütün tartkan bul eceñ,
Künün körgön altı aram.
Iniçek, altınım boldu kömürçö,

O kürkümü giyiver.
Ablanın kuruyup kaldığını,
Kurban olayım kardeşçiğim,
Bundan sonra biliver.
Sohbet muhabbet kuragel:
Benim gibi bir dulun
Halini hatırını soragel.
Bizimkine uğrayıver,
«Halin hatırın nasıl?» diye,
Bana bir göz atıver.
Kardeşçiğim, yiğit enişten sağken,
Alamadan kaldım öcümü.
Biz de sizin gibi han idik,
Yurt uğurlayıp, el ağırlayan,
Bir adam kadar var idik.
Enişten Manas er idi,
Enişten gibisini bir Hüda,
Can yaratıp kulunu,
Bir daha yaratıp vermez zaten.
Altını yığan o enişten,
Azabını çektim ben ablan,
Sefasını süren altı haram.
Gümüşü yığan o enişten,
Yasını çeken bu ablan,
Gününü gören altı haram.
Kardeşçiğim, altınım kömürce oldu,

Cezdeñ Manastan kalgan kırk kıraan
On eki kızdın kencesi,
Menin aylımdı çaptı semirse.
Kümüşüm ketti kömürçö,
Cezdeñ menen atalaş
Itterim, küygöndü bilbey semirse. Arık bolup kalıptır.
Tel kulunum cep kaldı,
Teminişe kelgende,
Tegi caman itterim
«Teñ tuugan bolom» – dep kaldı.
Karıp bolup kalıptır.
Başayım boldu kiyizçe,
Barkımdı bilbey kiyinçe,
Dünüyöm boldu kiyizçe,
Cezdeñdin közü ötkön soñ,

Enişten Manas'tan kalan kırk yiğit,
On iki kızın küçüğü,
Semirince benim obamı vurdu.
Gümüşüm kömürce gitti,
Enişteyle bir atadan olan
İtlerim, yandığımı bilmeden semirince.
Zayıf düşüp kalmış.
Emlik tayımı yiyip bitirdi,
Tepişmeye gelince,
Soyu bozuk itlerim
«Denk kardeş olurum» deyiverdi.
Garip düşüp kalmış.
Başayı ipeğim keçeye döndü,
Değerimi bilmeden sonradan,
Dünyalığım keçe gibi oldu,
Enişten göçüp gidince,

Altı aram düynömdü buzdu kiyinçe.
Ordomo zorduk çır kıldı,
Cesirge mınça sın kıldı.
Talastan çaap köçümdü,
Katındıgı kurusun,
Arkada erkek bala cok,
Itterden alalbay çıktım öçümdü.
Talastan soydu sartımdı,
Cesirdigi kurusun,
Celigip çıkkan aramdan
Kagılayın iniçek,
Attanıp üygö tüşö ket,
Añgeme-dükön kura ket,
«Abalıñ kantip catat»,– dep,
Kuu turmuştu suray ket.
Atıñdı oñdop tokup ket,
A düynö ketken cezdeñe
Cakşılap kuran okup ket.
Bosogo basıp kirip ket,
Kakşap turgan eceñdin
Abalın, cayın bilip ket»,

Altı haram malımı bozdu sonradan.
Ordama zorbalık, kavga etti,
Dula bunca eziyet etti.
Talas'tan göçümü vurup,
Kadınlığım kurusun,
Geride erkek evlat yok,
İtlerden alamadan çıktım öcümü.
Talas'ta kesti sartımı,
Dulluğum kurusun,
Azıp çıkan haramdan,
Kurban olayım kardeşçiğim,
Atlanıp eve iniver,
Sohbet muhabbet kuruver,
«Halin nasıl, ne haldesin» diye,
Kuru hayatı soruver.
Atını düzeltip eyerleyiver,
Öbür dünyaya göçen enistene
Güzelce Kur'an okuyuver.
Eşiğe basıp giriver,
İnleyip duran ablanın
Halini, durumunu biliver»,

Dep, oşondo munu aytıp,
Karasurdun suluusu,
Kayran ecem Kanıkey
Busurmandın urduusu,
Kudaydın süygön mendesi,
Ecem şorduu Kanıkey,
Barça curtka kan eken,
Badışa közü ötköndö,
Tentip kelip Bukarga,
Baykuş ecem Kanıkey
Iylap süylöp, tötölöp,
Öz balasın inim,– dep,–
Eneñ dolu Kanıkey
Semeteydi cetelep.

Deyip o zaman bunu söyleyip,
Karayağızın güzeli,
Aziz ablam Kanıkey,
Müslüman'ın soylusu,
Hüda'nın sevdiği kulu,
Ablam bahtsız Kanıkey,
Bütün yurda han imiş,
Padişah göçüp gidince,
Sürgün gelip Buhara'ya,
Zavallı ablam Kanıkey
Ağlayıp söyleyip, doğruca,
Öz oğluna kardeşim diyerek,–
Anan yaman Kanıkey
Semetey'i yedeğine alıp.

Çoñ Bukardın conunda
Kayran eceñ Kanıkey
Kança cesir bolso da
Kan ekenin taştabayt,
Ceti cüz tütün kolunda.
Kolundagı sebebi –
Arka çaçın on bölüp,
Örgön ceñeñ emespi,
Aykölünün barında
Aalam curtka kol artıp,
Köngön ceñeñ emespi.
Taalım algan Manastan,
Iktuu ceñeñ emespi.
Katın colbors kalıkka
Mıktuu ceñeñ emespi.
Akırın basıp tötölöp,
Aynektey bolgon cetimin
Ene ekenin bilgizbey,
Inim – dep aytıp cetelep.
Toktogondo sabılıp,
Iniçek dep calınıp,
Kanıkeydin ak saray,
Kaalga temir, som kalay,
Kança cesir bolso da

Büyük Buhara'nın sırtında
Aziz ablan Kanıkey
Ne kadar dul olsa da
Han olduğunu bırakmaz,
Yedi yüz ocak elinde.
Elinde olmasının sebebi –
Arka saçını ona bölüp
Ören yengen değil mi,
Ayköl'ü sağken
Âlem yurduna el uzatıp,
Alışmış yengen değil mi.
Terbiye almış Manas'tan,
Becerikli yengen değil mi.
Halk içinde dişi kaplan,
Yaman yengen değil mi.
Usulca yürüyüp doğruca,
Cam gibi tertemiz yetimine
Anası olduğunu sezdirmeden,
Kardeşim diyerek yedeğine alıp.
Durduğunda çırpınıp,
Kardeşçiğim deyip yalvarıp,
Kanıkey'in ak sarayı,
Kapısı demir, som kalay,
Ne kadar dul olsa da

Söölötü artık bir dalay.
Çoyunbaş algan çogooldon
Kapka tozor törtöö bar.
Ayzakerden ıktuudan,
Ayabagan mıktuudan
Arı bassa altoo bar.
Cazbay atkan mergenden,
Uzun boyluu, keñ dalı,
Arı balban, arı şer,
Sakçılardan cetöö bar.
Kurbulagan cez mamı
Bosogogo kaktırgan,
Ar borumu caylaluu,
Akborçuk menen Taytoru
Turgan eken baylaluu.

İhtişamı bir hayli üstün.
Topuz kuşanmış cengâverden
Kapıyı bekleyen dördü var.
Mızrakçının ustasından,
Alabildiğine yamanından
Öte geçse altısı var.
Şaşmaz atan nişancıdan,
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem aslan,
Bekçilerden yedisi var.
Sıra sıra tunç direği
Eşiğe çaktırmış,
Her yanı yaraşıklı,
Akborçuk ile Taytoru
Bağlı durur imiş.

Korozdoy bolgon kayran şer
Bekem burup sanaasın,
Bek calınıp inim – dep,–
Aldap cüröt balasın.
Ak saraydın oozunan
Akırın atın aldı ele,
Basıp barıp Kanıkey
El uzatıp köp köngön,
Esil eneñ şurkuya
Buudandarga aralaş
Aktulpar baylap saldı ele.
Kanıkeydin sarayga
Kaygısı cok balanı
Alıp cürüp kaldı ele.
Kaalgası tanaptuu
Kayran ceñeñ Kanıkey
Zañ degize tarttı ele.
Ece ekenin bilgizip,
Beyiş sınduu sarayga
Semeteydi kirgizip,
Sarayga bala kirgen soñ:
«Kanıman kalgan cetimim,
Kayrılıp tışka çıkpayt,– dep,–

Horoz gibi olan aziz aslan,
Düşüncesini sıkı çevirip,
Pek yalvarıp kardeşim diyerek,–
Kandırıp durur oğlunu.
Ak sarayın ağzından
Usulca atını aldı,
Yürüyüp varıp Kanıkey,
El uğurlamaya çok alışmış,
O canım anan, o güzel,
Küheylanlara karışık
Aktulpar'ı bağlayıverdi.
Kanıkey'in sarayına
Kaygısı olmayan çocuğu
Alıp götürüverdi.
Kapısı urganlı kanadı
Aziz yengen Kanıkey
Çat dedirtip çekiverdi.
Abla olduğunu bildirip,
Cennet misali saraya
Semetey'i sokup,
Saraya çocuk girince:
«Hanımdan kalan yetimim,
Dönüp dışarı çıkmaz diye,–

Menin kakşagan ünüm ukpayt,– dep,
Semetey kirse al üygö
Bolot eşik, zor kaalga
Bekise astı açılbayt.
Bereniñdin tanabı
Zañ degize bekitip,
Balanı kamap kaldı emi.
Başaanın zaybı kuuragır
Çıñırıp ündü saldı emi,
Bödönödöy kayran köz
Bölök-bölök caş ketet,
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketet.
Iylap ketet çırkırap,
Buyrugu küçtüü Kudayga
Kayran eneñ Kanıkey

Benim inleyen sesimi duymaz diye,
Semetey girince o eve,
Çelik kapı, koca kanat
Kapanınca bir daha açılmaz.
Yiğidinin urganını
Çat dedirtip sürgüleyip,
Çocuğu kapatıverdi hemen.
Padişah zevcesi zavallı,
Çığlığı basıverdi hemen,
Bıldırcın gibi aziz gözden
Bölük bölük yaş gider,
Kuş üzümü gibi aziz gözden
Kamçı boyu yaş gider.
Ağlar gider çığlık çığlığa,
Buyruğu güçlü Hüda'ya
Aziz anan Kanıkey

Munacat kılat burkurap:
«Kazgaldak degen kayran kuş
Kayrılıp uçat talaa üçün,
Kançanı körmök boldum, ee,
Kuday, karından çıkkan bala üçün.
Kişi kılbas sonundu».
Bezbeldek degen kayran kuş
Bezildep uçat cem üçün.
Meenetti tartmak boldum, ee,
Berenden kalgan sen üçün.
Kuunu bir kuşka cegizdim,
Kursaktan çıkkan çunaktı,
Kurdaştan kalgan çıraktı.
Kuday ay, kantem küyüttü,
Sarttardın uulu degizdiñ.
Kanteyin, Kuday, müşkül iş,
Kazdı kuşka cegizdiñ,
Kardımdan çıkkan çunaktı,
Kaçıp kelsem Bukarga
Biröönün uulu degizdiñ.
Kuday, buzup iydiñ sanaamdı,
Biröönün uulu degizdiñ

Hıçkıra hıçkıra münacat eder:
«Kazgaldak denen aziz kuş
Döne döne uçar bozkır için,
Nicesini görecek oldum, ah,
Hüda, karnımdan çıkan çocuk için.
Kula gelmez acayipliği».
Bezbeldek denen aziz kuş
Çırpınıp öter, uçar yem için.
Mihneti çekecek oldum, ah,
Yiğitten kalan senin için.
Kuğuyu bir kuşa yedirdim,
Karnımdan çıkan afacanı,
Yoldaştan kalan çırayı.
Hüda'm, nidem bu yası,
Sartların oğlu dedirttin.
Nideyim, Hüda, müşkül iş,
Kazı kuşa yedirttin,
Karnımdan çıkan afacanı,
Kaçıp gelince Buhara'ya
Başkasının oğlu dedirttin.
Hüda, bozuverdin düşüncemi,
Başkasının oğlu dedirttin

Uşul denemden çıkkan balanı.	*Şu tenimden çıkan çocuğu.*
Oktolop algan buraktı	*Ok gibi atılan burağı*
Iniçegim dedirdiñ	*Kardeşçiğim dedirttin,*
Taalayga bütkön çıraktı.	*Bahtıma doğan çırayı.*
Ar kanday böldüñ sanaamdı,	*Türlü türlü böldün düşüncemi,*
Ar kimdin uulu dedirdiñ,	*Herkesin oğlu dedirttin,*
Aylanayın, bir Kuday,	*Kurbanın olayım, bir Hüda,*
Ayköldön kalgan balamdı.	*Ayköl'den kalan yavrumu.*
Keñ düynö bütüp tar kıldıñ	*Geniş dünyayı bitirip dar ettin,*
Kerdenge bütkön balamdı	*Gerdanıma doğmuş yavrumu,*
Aylanayın, bir Kuday,	*Kurbanın olayım, bir Hüda,*
Bir körörgö zar kıldıñ.	*Bir görmeye hasret ettin.*
Çıñırıp ıylap eteyin,	*Çığlık çığlığa ağlayayım,*
Aylanayın, bir Kuday,	*Kurbanın olayım, bir Hüda,*
Çındap ıylap oturup,	*Sahiden ağlayıp oturup,*
Ne murazga ceteyin.	*Hangi murada ereyim.*
Kokustan çıñırgan ünüm ugar – dep,–	*Kazara çığlığımı duyar diyerek,– Şekeri*
Kantın karday topurgan,	*kar gibi ufalayan,*
Cetimim çıday albay çıgar – dep,–	*Yetimim dayanamayıp çıkar diyerek,–*
Sarı maydan opurgan,	*Sarı yağdan avuçlayan,*
Kalıñ kazıp orumdu,	*Derin kazıp mezarımı,*
Kokusunan şek sanap,	*Kazara kuşkuya düşüp,*
Kaynatar beken şorumdu,	*Kaynatır mı ki kara bahtımı,*
Salbasın menin başıma	*Salmasın benim başıma,*
Dep, oşondo Kanıkey	*Deyip o zaman Kanıkey,*
Bödönödöy köz caşın	*Bıldırcın gibi gözyaşını*
Bölöktöp aarçıp aldı emi,	*Ayrı ayrı silip aldı hemen,*
Kamçı boyu köz caşın	*Kamçı boyu gözyaşını*
Kayran eneñ Kanıkey	*Aziz anan Kanıkey*
Kayrılıp aarçıp aldı emi.	*Dönüp silip aldı hemen.*
Kaalga temir, ak saray,	*Kapısı demir ak saraya,*
Kayran ceñeñ Kanıkey	*Aziz yengen Kanıkey*
Kayra kirip bardı ele.	*Yeniden girip vardı.*
Oşondo bala Semetey	*O zaman çocuk Semetey,*
Baspay bala sandalıp,	*Yürüyemeden çocuk şaşırıp,*
Badışa eneñ dolunun	*Padişah anan yamanın*
Keñ saramcal mülkünö	*Geniş, özenli varlığına*
Keyip bala tañ kalıp,	*İçlenip çocuk şaşakalıp,*

	Bosogonun ceeginen	*Eşiğin kıyısından*
	Aşpay turgan kezi eken,	*Aşamayacak çağı imiş,*
	Altın türlüü kilemdi	*Altın işlemeli halıya*
	Asıl bala bu cetim	*Asil çocuk bu yetim*
	Baspay turgan kezi eken.	*Basamayacak çağı imiş.*
	Bıyak cagın karasañ –	*Bu yanına baksan –*
	Cakut taştan cardırgan,	*Yakut taşını yardırmış,*
	Körsö adamdın meerin kandırgan,	*Gören insanın gözünü doyurmuş,*
	Künü menen tünü cok,	*Gecesi gündüzü yok,*
19710	Carık kılıp saldırgan.	*Işıl ışıl yaptırmış.*
	Bıyak cagın karasañ –	*Bu yanına baksan –*
	Çılk altından carıluu,	*Halis altınla bezenmiş,*
	Üydün törün karasañ –	*Evin baş köşesine baksan –*
	Tegiz altın, san dilde,	*Baştan başa altın, sayısız sikke,*
	Ordu-ordunda salınuu.	*Yerli yerinde serili.*
	Ber cak cagıñ karasa –	*Beri yanına baksan –*
	Çaydoosu altın, dan arzan	*Çaydanlığı altın, nimeti bol,*
	Tastorkonu cayıluu,	*Sofrası yayılı,*
	Kubanıp kirgen adamga	*Sevinip giren insana*
19720	Beyiştin türün baştagan.	*Cennetin halini andırır.*
	Baykuş ecem Kanıkey,	*Zavallı ablam Kanıkey,*
	Bagılan kozu, şirin baş	*Besili kuzu, tatlı baş*
	Bor kaynatıp taştagan.	*Fokur fokur kaynatıp koymuş.*
	Caya kertip, cal koygon,	*Sağrı eti doğrayıp, yele yağı koymuş,*
	Tastorkondun üstünö	*Sofranın üstüne*
	Cetimiş türdüü daam koygon.	*Yetmiş türlü yemek koymuş.*
	Körsö köñül bek toygon,	*Gören gönül iyice doyar,*
	Oşol daamdın baarısın	*O yemeklerin hepsini*
	Semetey cesin dep koygon.	*Semetey yesin diye koymuş.*
19730	Sanaası menen bolturgan	*Gönlünce yaptırdığı*
	Sandıgının baarısın	*Sandıklarının hepsini*
	Sarı altın mülkkö tolturgan.	*Sarı altın malla doldurmuş.*
	Kımbatı bar, alı bar,	*Değerlisi var, gücü var,*
	Kızıl altın dagı bar.	*Kızıl altını dahi var.*
	Kırk cılı kıstoo körsö da	*Kırk yıl sıkıntı görse de*
	Uşul turgan Bukardı	*Şu duran Buhara'yı*
	Kımbat ecem Kanıkey	*Değerli ablam Kanıkey'in*
	Satıp alar alı bar.	*Satın alacak gücü var.*

Cezdem Manas barında
San cıyılgan top eken,
Bukarda Temir kan menen
Şaatemir Balasız kalçu can emes,
Kölöykan menen Ismayıl
Uşu törtöönün dünüyö,
Takır baarın cıynasak
Ecemdin bir cagınça cok eken.
Cezdem Manas barında
Ecekem kanday can eken?
Uşu ecemdi algan cezdemdin
Kudayga kay armanı bar eken?
Bul adırdan akkan kolottun
Bulagı bolup ketsemçi,
A düynö ketken Manastın
Ölgöndö körgön men çirkin,
Çunagı bolup ketsemçi.
Uşu tartıluu turgan Kara-Kır
Çirkin, celem bolup kalsaçı,

Eniştem Manas sağken
Sayısız mal yığılı imiş,
Buhara'da Temir han ile
Şaatemir Çocuksuz kalacak can değil,
Kölöykan ile Ismayıl,
Şu dördünün dünyalığı,
Tümünü toplasak,
Ablamın bir yanı kadar yokmuş.
Eniştem Manas sağken
Ablacığım nasıl bir can imiş?
Şu ablamı alan eniştemin
Hüda'ya ne hasreti var imiş?
Bu tepeden akan vadinin
Pınarı olup gitseydim,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın,
Kocayınca gördüğü ben zavallı,
Afacanı olup gitseydim.
Şu upuzun uzanan Kara-Kır'ın
Ah, yeli olup kalsaydım,

Uşu asıl ecem Kanıkey,
Ecem emes, bul çirkin
Enem bolup kalsaçı.
Balası bolsom Manastın,
Botosu bolsom ecemdin
San cıyılgan top ele,
Alda taala Kudayga
Çirkin ay, tük armanım cok ele.
Ayköl Manas cezdemdin
Ak belinen sızışsam,
Asıl ecem Kanıkey
Catının cara teep çıgışsam.
Altı ayga minse Manastın
Buragı bolup kalsamçı,
Uşu asıl enem baykuştun
Ölgöndö körgön er calgız
Çıragı bolup kalsamçı.
Balası bolsom Manastın,
Calgızı bolsom ecemdin

Şu asil ablam Kanıkey,
Ablam değil, ah bu,
Anam olup kalsaydı.
Manas'ın oğlu olsaydım,
Ablamın yavrusu olsaydım,
Sayısız yığılmış mal idi,
Allahü Teâlâ Hüda'ya
Ah, hiç hasretim olmazdı.
Ayköl Manas eniştemin
Ak belinden süzülseydim,
Asil ablam Kanıkey'in
Rahmini yara tepip çıksaydım.
Altı ay binse Manas'ın
Burağı olup kalsaydım,
Şu asil anam zavallının
Kocayınca gördüğü tek yiğit,
Çırası olup kalsaydım.
Manas'ın oğlu olsaydım,
Ablamın biriciği olsaydım,

Sanasa köñül tok ele,
Alda taala Kudayga
Tük armanım cok ele!
Uşul keşigi cok ecekem
Balasız kantip kaldı eken?
A düynö ketken cezdekem,
Botosuz kalçu kan emes,
Botosuz kantip kaldı eken?
Kudaydın kılgan buyrugu
Bolot eken çarasız,
Uşul bozdop turgan ecekem
Kerilgen cezdem Manastan
Kantip kaldı«balasız?!»
Kañırıgı bek tütöp,
Karap çıdap turalbay,
Kaygılanat Semetey.
Kuş salam dep Semetey
Bukardan çıgıp attanıp,
Begireek keyip Semetey,

Düşününce gönül tok idi,
Allahü Teâlâ Hüda'ya
Hiç hasretim yok idi!
Şu nasipsiz ablacığım
Çocuksuz nasıl kaldı ki?
Öbür dünyaya göçen enişte m,
Yavrusuz kalacak han değil,
Yavrusuz nasıl kaldı ki?
Hüda'nın verdiği buyruk
Çaresiz olurmuş,
Şu feryat eden ablacığım,
Boylu poslu enişte m Manas'tan
Nasıl kaldı «çocuksuz?!»
İçi pek tütüp,
Bakıp dayanamayıp,
Kederlenir Semetey.
Kuş salayım diye Semetey
Buhara'dan çıkıp atlanıp,
Daha beter içlenip Semetey,

Itelgidey kayran köz
Irmebesten caş alıp,
Köñüldönböy koñgurap,
Kayra tartıp Semetey
Caşıp ketti zoñgurap.
Keçee, karaluu kelgen Kanıkey,
Arbagına bagıştap.
Bukarga kaçıp kelgen Semetey.
Alakan cayıp turganda,
Cesir kelgen Kanıkey,
Tentip kelgen Semetey,
Bulasın bulap oñolup,
Kökcal Bukarga kirip çoñoyup,
Şay koldogon şer bolup,
On eki müçö teñ bolup,
O düynö ketken Manastın
Özünö tete er bolup.
Cetim cürüp cetilip,
Cergege eptep koşulup,

Aladoğan gibi aziz göz
Kırpmadan yaş alıp,
Gönlü açılmadan mırıldanıp,
Geri dönüp Semetey
Hüngür hüngür yaşarıp gitti.
Dün yaslı gelen Kanıkey,
Ruhuna bağışlayıp.
Buhara'ya kaçıp gelen Semetey.
Avuç açıp durduğunda,
Dul gelen Kanıkey,
Sürgün gelen Semetey,
Malını devşirip düzelip,
Bozkurt Buhara'ya girip büyüyüp,
Şay'ın koruduğu aslan olup,
On iki uzvu denk olup,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Kendine denk er olup.
Yetim gezip yetişip,
Ele güne bir yol bulup katılıp,

	Temir kandın şaarına	*Temir hanın şehrine*
	Tentip kelip zor bolup.	*Sürgün gelip ulu olup.*
	Kalaaluu Bukar şaarına	*Kaleli Buhara şehrine*
	Bala kaçıp kelip çoñ bolup.	*Çocuk kaçıp gelip büyümüş olup.*
	Üzülgönü ulanıp,	*Kopanı ulanıp,*
19820	Çaçılganı cıynalıp,	*Saçılanı toplanıp,*
	Beren bala Semetey,	*Yiğit çocuk Semetey,*
	Belek ok ötpös tondu kie elek,	*Armağan ok geçmez zırhı giymiş değil,*
	Ordomo koldu salganda,	*Ordama el saldığında,*
	Beren katın Kanıkey	*Yiğit kadın Kanıkey*
	Baykuştun ene ekenin bile elek. Takır	*Zavallının anası olduğunu bilmiş değil.*
	açıp ciberip,	*Tümünü açıverip,*
	On ekige çıkkıça	*On ikisine çıkana dek*
	Dars okugan Bukardan.	*Ders okumuş Buhara'da.*
	Kardı çayga toygondo,	*Karnı çayla doyunca,*
	Tamagın cep bolgondo,	*Yemeğini yiyip bitirince,*
19830	Cayaga koşup caldı cep,	*Sağrı etine katıp yeleyi yiyip,*
	Kazı menen baldı cep,	*Kazı ile balı yiyip,*
	Kantın karday kemirip,	*Şekerini kar gibi kemirip,*
	Kara çayın şimirip,	*Kara çayını höpürdetip,*
	Dastorkondu cıyganda,	*Sofra toplandığında,*
	Cañı duba kılganda,	*Yeni dua edildiğinde,*
	Kulkuldabat kurandı	*Kulkuldabat duasını, Kur'an'ı*
	Kuptap okup tabıştap,	*Uyup okuyup yerine getirip,*
	Dalay süröö cat okup,	*Nice sureler ezberden okuyup,*
	Tappat degen süröönü	*Bulunmaz denen sureyi*
19840	Tañ kalganday bat okup,	*Şaşılası bir hızla okuyup,*
	Ecesi turat zar ılap,	*Ablası durur zar zar ağlayıp,*
	O düynö ketken Manastın	*Öte dünyaya göçen Manas'ın*
	Cañı bata kılganda,	*Yeni duası edilirken,*
	Kayran ceñeñ Kanıkey,	*Kayran yengen Kanıkey,*
	Asta süylöp sabılıp,	*Usulca söyleyip yanıp yakılıp,*
	Öz balasın kuuragır,	*Öz evladına, garibim,*
	Iniçek dep calınıp:	*«Kardeşçiğim» diye yalvarıp:*
	«Beren inim, ugup tur,	*«Yiğit kardeşim, dinleyedur,*
	Bereniñ cezdeñ ölgöndö,	*Yiğit enişten öldüğünde,*
19850	Beypaydı bul baş körgöndö,	*Bu baş türlü bela gördüğünde,*
	San düynönü talkalap,	*Sayısız malı talan edip,*

Eselek akmak bölgöndö,
Kaldaygan kara başımda,
Kanduu betim cırtıluu,
Ölböy kuu can kaygırıp,
Cezdekeñden ayrılıp,
Kaçıp keter cer tappay,
Karaa kılar el tappay,
Cesirligim bilgizip,
On eki eşik darbaza
Akmaktar talap alganda,
Bulamdı bulap kalganda,
Buzuktu mıktap salganda,
Öksügönüm bilgizip,
Ak baybiçe enekem
Ala keldim Talastan,
Ay dalıma mingizip.
Aydıñı katuu darıyam,
Ak baybiçe enekem
Tokson beşke ilinip,
Çıgıp kalgan oluyam.
Körüp koyso köönüm tok,

Sersem ahmaklar bölüştüğünde,
Öksüz kalan kara başımda,
Kanlı yüzüm yırtık yara,
Ölmeyip kuru can kahrolup,
Enişteciğinden ayrılıp,
Kaçıp gidecek yer bulamadan,
Sığınacak el bulamadan,
Dulluğumu belli edip,
On iki kapılı dervazayı
Ahmaklar yağmalayınca,
Varımı talan edince,
Fitneyi iyice salınca,
Öksüzlüğümü belli edip,
Ak baybiçe aneciğimi
Alıp geldim Talas'tan,
Ay sırtıma bindirip.
Akıntısı sert ırmağım,
Ak baybiçe aneciğim
Doksan beşe merdiven dayamış,
Ermiş olup çıkmış ulumdur.
Görüverse gönlüm tok,

Ak baybiçe adal din,
Enemden başka mekem cok.
Uşul ak baybiçe enekem,
Aylanayın urmekem,
Başımdagı baanayım,
Badışaluu kırgızdan
Ay dalıma mingizip,
Ala kelgen taalayım.
Körüp koyso köönüm tok,
Enemden başka mekem cok.
Ayzadagı celegim,
Argın, kırgız eki uruu
Ataylap alıp enemdi
Ala kelgen belegim.
Suuga cürgön kemesi,
Sultan cezdekeñdin enesi,
Körgöndö kubat çekesi.

Ak baybiçe pak dinim,
Anamdan başka Mekke'm yok.
Şu ak baybiçe aneciğim,
Kurban olduğum ulu anam,
Başımdaki tacım-devletim,
Padişahlı Kırgız elinden
Ay sırtıma bindirip,
Alıp geldiğim talihim.
Görüverse gönlüm tok,
Anamdan başka Mekke'm yok.
Mızrağımdaki flamam,
Argın, Kırgız iki boydan
Anamı bile isteye alıp
Getirdiğim armağanım.
Suda yüzen gemisi,
Sultan enişteciğin anası,
Görünce kuvvet bulduğum.

Körüp koyso köönüm tok,
Ecekeñ men karabet şorduunun
Keçildin kanı er çoçko
Karap turgan mekesi.
Tulpardan kalgan bargegi,
Tumşugu cok eceñdin
Tuu kılıp karap oturgan
Başındagı aynegi.
Körsöm bolot kursak tok,
Ermegim cok, elim cok,
Ey, iniçek, ugup tur,
Enemden başka mekem cok.
Uuldan birdi şer tuugan,
Kızdan birdi er tuugan.
Uuldan tuulgan er Manas
Uşunça curttun başçısı,
Kızdan tuulgan Kardıgaç,
Kılım curttun karoolu.
Kakandın kanı kozgolup,
Kadimkidey teñ cıldız,
Kabılışıp kız Saykal,
Coldoş bolup oşogo
Turgan eken carışıp.

Görüverse gönlüm tok,
Ben kara yüzlü bahtsız ablanın Keçil'in
hanı er domuz
Yüzünü döndüğü Mekke'si.
Küheylandan kalan tayı,
Yüzü gülmez ablanın
Tuğ edinip bakıp durduğu
Başındaki aynası.
Görsem karnım doyar,
Avuncum yok, elim yok,
Ey kardeşçiğim, dinleyedur,
Anamdan başka Mekke'm yok.
Oğuldan birini aslan doğurmuş,
Kızdan birini er doğurmuş.
Oğul doğan er Manas
Bunca yurdun başbuğu,
Kız doğan Kardıgaç,
Bütün yurdun gözcüsü.
Kakan'ın hanı ayaklanıp,
Eskisi gibi denk yıldız,
Karşılaşıp kız Saykal,
Ona yoldaş olarak
Yarışıp durur imiş.

Kardıgaç menen kız Saykal
Cekege çıgıp bul eköö,
Cetimiş künü sayışıp,
Eçen üydöy döö ölüp,
At kötörgüs cöö külük
Bolgon eken çoñ bülük.
Urgaaçıdan uz eken
Cakıp kandan Kardıgaç,
Karaçadan kan Saykal
Katar balban kız eken.
Kat beriptir kan Çubak,
Kırktın başı Kırgılçal.
Karalap koyso taarınıp,
Kırk uruu kıtay, köp mancuu
Kelgen eken bul üçün.

Kardıgaç ile kız Saykal
Teke tek meydana çıkıp bu ikisi,
Yetmiş gün mızraklaşıp,
Ev gibi nice dev ölüp,
Atın taşıyamadığı yaya yüğrük
Kopmuş imiş büyük kargaşa.
Kadından hüner sahibi imiş
Cakıp Han'dan Kardıgaç,
Karaça'dan Han Saykal
Denk pehlivan kızlar imiş.
Mektup yazmış Han Çubak,
Kırkların başı Kırgılçal.
Kara çalınsa küsüp darılıp,
Kırk boy Kıtay, çok Mançu
Bunun için gelmiş imiş.

	Oşonduktan kamınıp,	*Onun için hazırlanıp,*
	Alöökönün Koñurbay	*Alööke oğlu Koñurbay*
	Kebez belboo, keñ ötük,	*Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli,*
19930	Altı miñ kıtay, san kalday,	*Altı bin Kıtay, sayısız kalday,*
	Artıgı Coloy, Ilama,	*Üstünleri Coloy ile Ilama,*
	Mancuunun kanı Ezkara,	*Mançu'nun hanı Ezkara,*
	Balbanı tümön köp kıtay	*Pehlivanı tümen tümen Kıtay*
	Cazgan kattan kep ugup,	*Yazılan mektuptan haber alıp,*
	Cabıla kaçıp kırk çoro,	*Kırk çora hep birden kaçıp,*
	Calgız kalıp Manas kan,	*Manas Han yalnız kalıp,*
	Caman boldu dep ugup.	*«Kötü oldu» diye duyup.*
	Kapır kaptap kelgende	*Kâfir dalga dalga gelince*
	Karooldo turup kız Saykal,	*Gözcü duran kız Saykal,*
19940	Kayguulda cürüp Kardıgaç,	*Keşifte gezen Kardıgaç,*
	Ak cazayıl, kızıl tuu,	*Ak cazayıl, kızıl tuğ,*
	Salgan eken ekööno,	*İkisine salmış imiş,*
	Sansız kıtay Koñurbay	*Sayısız Kıtay'la Koñurbay*
	Aygaylagan ızı-çuu.	*Çığlık çığlığa gürültü patırtı.*
	Ak asaba, kızıl tuu,	*Ak sancak, kızıl tuğ,*
	Arkı kıtay, san kalday	*Öteki Kıtay, sayısız kalday*
	Salgan eken bu kızga	*Bu kıza salmış imiş*
	Aygaylagan ızı-çuu.	*Çığlık çığlığa gürültü patırtı.*
	Ölbögöndön kalışıp,	*Ölmeyip sağ kalarak,*
19950	Ötkörö tuugan eki kız	*Üstün yaratılmış iki kız*
	On segiz künü sayışıp,	*On sekiz gün mızraklaşıp,*
	Cekeme-ceke uruşup,	*Teke tek dövüşüp,*
	Busurmandan biröö cok,	*Müslümandan tek kişi yok,*
	Ceke azap körüp turuşup.	*Yalnız başına cefa çekip durup.*
	Kıtay milek, al calgız,	*Kıtay bir millet, o yalnız,*
	Kılganı barbı Kudayga,	*Hüda'ya karşı çare mi olur,*
	Alöökönün Koñurbay	*Alööke oğlu Koñurbay*
	Alganı kirip kelgende,	*Almaya girip geldiğinde,*
	Capanı tartıp catışıp,	*Cefayı çekip yatarak,*
19960	Calgız turup eki kız	*Yalnız durup iki kız*
	Kırk segiz künü atışıp,	*Kırk sekiz gün ok atışıp,*
	Aldasınan şaşkanda,	*Çaresizlikten şaşırınca,*
	Aldırıp ier çak bolup,	*Yenik düşecek hale gelip,*
	Cıldızdan beri kaçkanda,	*Cıldız'dan beri kaçtığında,*

	It uruşun salışıp,	*İt dalaşı gibi vuruşup,*
	Aldasınan şaşışıp,	*Çaresizlikten şaşırışıp,*
	Ögüz-Aşuu, Tay-aşuu	*Ögüz-Aşuu ile Tay-Aşuu,*
	Ekөönü birdey aşışıp.	*İkisini birden aşıp.*
	Künös, Tekes, Üç-Aral	*Künös, Tekes, Üç-Aral*
19970	Şaşıp kaçıp alıptır,	*Telaşla kaçıp gitmişler,*
	Öyüz-büyüz catışıp,	*Karşı karşıya yatışıp,*
	Ayza menen cetişpey,	*Mızrakla yetişemeyip,*
	Caalar menen atışıp.	*Yaylarla ok atışıp.*
	(Adis bolgon Koñurbay,	*(Usta olan Koñurbay,*
	Coo aylasın bilgen doñuz ay!)	*Savaş hilesin bilen domuz ah!)*
	Azaptı eki kız şorduu tartkanda, Bo	*İki bahtsız kız azap çekerken, İşte böylesi*
	momunday saatı bar.	*saati var.*
	Kardıgaçtın Telkızıl	*Kardıgaç'ın Telkızıl'ını*
	Alөökönün Koñurbay	*Alööke oğlu Koñurbay,*
	Adis bolgon zor Kalça	*Usta olan koca Kalça,*
19980	Arkı öyüzdön atkanda,	*Karşı yakadan vurunca,*
	Aylası ketip eki kız,	*İki kızın çaresi tükenip,*
	Omuroo çırmay ok tiyip,	*Göğsünü dolanıp ok değip,*
	Telkızıl ölüp catkanda,	*Telkızıl ölüp yatarken,*
	Çın acalı Kardıgaç	*Gerçek eceli Kardıgaç'ın*
	Cete turgan bolgon soñ,	*Gelip çatacak olunca,*
	Çın kıtaydın kolunan	*Gerçekten Kıtay'ın elinden*
	Kete turgan bolgon soñ,	*Gidecek hale gelince,*
	Karaçanın kan Saykal	*Karaça'nın hanı Saykal*
	Kadiktüü erdin biri eken,	*İhtiyatlı erlerden biri imiş,*
19990	Kardıgaçtın conuna	*Kardıgaç'ın sırtına*
	Ok ötpös tondu kiygizip,	*Ok geçmez kürkü giydirip,*
	Kardıgaçtın aldına,	*Kardıgaç'ın altına,*
	Kayıptın kızı Kuyaalı	*Kayıp'ın kızı Kuyaalı'nın*
	Kaalap bergen Surkızıl,	*İsteyerek verdiği Surkızıl'ı,*
	Surkızıldı miñgizip,	*Surkızıl'a bindirip,*
	Köktön cıldız tutulup,	*Gökte yıldız tutulup,*
	Körünөө kaçıp salışıp,	*Göz göre göre kaçıp,*
	Mına mintip kutulup.	*İşte böylece kurtulup.*
	Kezek-kezek sayışıp,	*Nöbetleşe mızraklaşıp,*
20000	Ölbögön cerden kalışıp,	*Ölmedikleri yerde sağ kalıp,*
	Örttön өödө col cürüp,	*Ateş üstünden yol alıp,*

Ayabastan mol cürüp,
Tar cerge Kalça kamaptır,
Eki kız mintip cadaptır.
Eki kız baykuş ayanıp,
Oşo turgan bir aşuu
Bargan eken tayanıp.
Ala aygırga cük artıp,
Azaptı caman çoñ tartıp,
Kündüz cürböy, tün katıp.
Kara taşta katı bar,
Uşu kündön oşo kün
Ala-Aygır, Saykal atı bar.
Kıtay bizge kımbat coo
Azır karmap alarda,
Azaptı başka salarda,
Kara kalmak, mancuu curt
Katın kılıp alarda.
Altın aydar, çok belboo,
Azız kandın Almambet,
Oluyattın er Bakay,
Argın kandın Acıbay,
Altımıştın artığı,
Kırk çoronun kıyını,
Ulak kandın Sırgagı,
Böksö col menen col cürüp,

Esirgemeden çok yürüyüp,
Dar yere Kalça kıstırmış,
İki kız böyle bunalmış.
İki zavallı kız direnip,
Orada duran bir geçide
Dayana dayana varmış imiş.
Ala aygıra yük vurup,
Azabı pek büyük çekip,
Gündüz yürümeyip, gece göçüp.
Kara taşta yazısı var,
O günden bugüne dek
Ala-Aygır, Saykal adı var.
Kıtay bize çetin düşman,
Tam yakalayacakken,
Azabı başa saracakken,
Kara Kalmuk, Mançu yurdu
Kadın edinecekken.
Altın perçemli, püsküllü kuşaklı,
Azız Han'ın Almambet'i,
Evliya soylu er Bakay,
Argın Han'ın Acıbay'ı,
Altmışın en seçkini,
Kırk çoranın yamanı,
Ulak Han'ın Sırgak'ı,
Yamaç yoldan yol alıp,

At ayabay mol cürüp,
Bölüngön zañgel zoo menen,
Sargara kuup alalık,
Bölökçö kara too menen.
Etektep Bakay col tartıp,
Kündüz cürböy Almambet
Tün içinde col tartıp.
Karooldo kızdı körüügö,
Kakandın curtu müşkül iş,
Kabarın alıp kelüügö,
Ayday Sarı-Talaanı
Aşıp tüşüp barganda,
Azuuların arkaytkan

Atı esirgemeden çok yürüyüp,
Ayrık sarp kayalıklar boyunca,
Sarartıp kovalayıp yakalayalım,
Başkaca kara dağlar boyunca.
Etekten Bakay yola koyulup,
Gündüz yürümeyip Almambet
Gece içinde yola koyulup.
Gözcüdeki kızı görmeye,
Kakan'ın yurdu müşkül iş,
Haberini alıp gelmeye,
Ay gibi Sarı-Talaa'yı
Aşıp inip vardığında,
Azı dişleri sırıtmış

At ölügü ar cerde.
Muruttarı serbeyip,
Er ölügü bir cerde.
Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Cerge carık tiygende,
Asmandan cıldız bölünüp,
Cerge carık körünüp,
Kabılan Bakay köz salsa,
Kara cerdin kırtışı
Kün batış közdöy coyulup.
Tulpar basıp ketken iz
Kemegedey oyulup,
Kün batış közdöy kol ketken, Kalday
baştap miñ balban,
At çarçatıp mol ketken.
Oşondo Bakay karıyañ,
Oylonup turdu oluyam:
«Kakandan katuu kol kelip,
Artık tuugan ereniñ,
Kara canga mol kelip,
Tooluu cerdi baskan beym,
Too başılap uruşup,
Karoolgo çıkkan eki kız
Karan tün tüşüp başına,
Alamın – dep, ekөönü,
Artıkça kamap catkan beym,
Karındaşı Kardıgaç –
Töbөbüzdön baskan beym,
Törт tülüktü çaçkan beym!
Sarı izine çөp salıp,

At ölüsü her yerde.
Bıyıkları dimdik kalkık,
Er ölüsü bir yerde.
Tan ağarıp söktüğünde,
Yere ışık değdiğinde,
Gökten yıldız ayrılıp,
Yerde aydınlık görünüp,
Kaplan Bakay göz atsa,
Kara yerin yüzü
Gün batıya doğru ezilmiş.
Tulparın basıp geçtiği iz
Ocak çukuru gibi oyulmuş,
Gün batıya doğru ordu gitmiş, Kalday
başta bin pehlivan,
At yorup çok gitmiş.
O zaman Bakay ihtiyarın,
Düşünceye daldı evliyam:
«Kakan'dan zorlu ordu gelip,
Üstün doğmuş erenin,
Kara cana pek çok gelip,
Dağlık yeri basmış besbelli,
Dağ başlarında vuruşup,
Gözcüye çıkan iki kızın
Başına kara gün çөküp,
«Alırım» deyip ikisini,
İyice kuşatmış besbelli,
Kız kardeşi Kardıgaç –
Tepemizden basmış besbelli,
Dört tür malı saçmış besbelli!
Taze izine ot bırakıp,

Ay, Almambet ayarım,
Sandap catkan kıtayga
Tar cerde kırgın salalık.
Karoolgo çıkkan eki kız,
Tar cerde kırgın bir kılıp,
Acıratıp alalık».
Dep, oşondo munu aytıp,
Törö Bakay kabılan,

Ay, Almambet, ayar erim,
Sayısız yatan Kıtay'a
Dar yerde kırgın salalım.
Gözcüye çıkan iki kızı,
Dar yerde bir kırgın koparıp,
Kurtarıp alalım».
Deyip o zaman bunu söyleyip,
Töre Bakay kaplan,

Azız kandın Almambet
Alışıp cürüp kıtayga,
Adis bolgon oluyam.
Ala kançık şıbırgak
Alakeñ cayın salıptır.
Boz munarık, cöö tuman,
Kündüzü bürkök, tünü açık,
Kündün kuyu buzulgan.
Aşa kaçıp ar cakka,
Alöökönün Koñurbay,
Altımış kıtay, san kalday,
Artınan bular tüşköndö
Aşa kaçıp kutulgan.
Altımış kıtay, çoñ kalday
Oşo cerde tutulgan.
Bakayı karmap alıptır.
Biröön tirüü tük koyboy,
Azız kandın Almambet,
Kurmandıkka çalıptır.
Esi ketken eki kız –
Karooldogu balbandı
Bularıñ acıratıp alıptır.
Karaçanın kan Saykal –
Atasına beriptir
Cerdin tübü Celpiniş,
Caman eldin Carmanas
Carmanaska beriptir.

Azız Han'ın Almambet'i
Kıtay ile boğuşa boğuşa,
Usta olmuş evliyam.
Ala kancık sulusepkeni
Alake'n büyüyle salıvermiş.
Boz pusarık, alçak duman,
Gündüzü kapalı, gecesi açık,
Havanın düzeni bozulmuş.
Aşıp kaçıp her yana,
Alööke oğlu Koñurbay,
Altmış Kıtay, sayısız kalday,
Bunlar ardına düşünce
Aşıp kaçıp kurtulmuş.
Altmış Kıtay, koca kalday
O yerde tutulmuş.
Bakay'ın yakalayıvermiş.
Birini bile sağ komadan,
Azız Han'ın Almambet'i,
Kurban diye boğazlamış.
Aklı başından gitmiş iki kızı –
Gözcüdeki pehlivanı
Bunların kurtarıp almış.
Karaça'nın hanı Saykal'ı –
Babasına teslim etmiş,
Yerin dibi Celpiniş'te,
Yaman elin Carmanas'ı –
Carmanas'a vermişler.

Uuldan birdi şer tuugan,
Uşu catkan enekem
Kızdan birdi er tuugan».
Dep, oşondo munu aytıp,
Ötüp ketken şerdi aytıp,
Ölçöösü tüşkön cerdi aytıp,
Öz balasın inim – dep,–
Senden bölök kimim? – dep,–
Biz öñdöngön cesirge
Özüñdön bölök, iniçek,
Köz saluuçu kimim? – dep,–

Oğuldan birini aslan doğurmuş,
Şu yatan aneciğim,
Kızdan birini er doğurmuş».
Deyip o zaman bunu söyleyip,
Göçüp giden aslanı anıp,
Ölçüsü düşen yeri anıp,
Öz evladına «kardeşim» deyip,–
«Senden gayrı kimim var?» deyip,–
Bizim gibi dul kalana,
Senden gayrı, kardeşçiğim,
«Göz kulak olacak kimim var?» deyip,–

Burulup basıp Kanıkey,
Keregenin ber cagı,
Köşögönün ar cagı,
Kerebettin üstündö
Doñkoyup catkan karıya,
Şay koldogon oluya,
Ak baybiçe Çıyırdı –
Manastı tuugan karıya
Tilegin Kuday bergen kez,
Tokson beş caşka kelgen kez.
Bödönödöy bökçöyüp,
Bögüp kalgan kezi eken,
Badışa uulu ölgöndö
Badışam – dep, köp ıylap,
Öödö bolor şayman cok,
Baybiçe çögüp kalgan kezi eken.
Enekeñ kayrılıp aarçıp aldı emi,
Közü kalgan iriñdep,
Köödönü kalgan kirildep.
On eki söök ustukan
Toktono albay zirildep.
Öldübü dese kördö cok,
Tirüü dese sanda cok.
Bügün körçü erteñ cok,
Uşunday eken düynö bok.)
Tokson beşte karıya,
Tura turgan şayman cok,
Kayran eneñ Kanıkey
Kaygırıp catkan kempirdi

Dönüp yürüyüp Kanıkey,
Kerege duvarının beri yanı,
Gerdek perdesinin öte yanı,
Kerevetin üstünde
Yığılıp yatan ihtiyar,
Şah'ın kolladığı evliya,
Ak baybiçe Çıyırdı –
Manas'ı doğuran ihtiyar,
Dileğini Hüda'nın verdiği çağ,
Doksan beş yaşa geldiği çağ.
Bıldırcın gibi büzülüp,
Çöküp kaldığı çağı imiş,
Padişah oğlu öldüğünde
«Padişahım» deyip çok ağlayıp,
Doğrulacak dermanı yok,
Baybiçe çöküp kaldığı çağ imiş. Aneciğin
dönüp gözyaşını sildi işte,
Gözü kalmış irin bağlayıp,
Göğsü kalmış hırıldayıp.
On iki azası kemik ustukan
Duramayıp zangır zangır.
Öldü mü desen mezarda yok,
Diri desen sayıda yok.
Bugün gördüğün yarın yok,
İşte böyleymiş şu boktan dünya.)
Doksan beşinde ihtiyar,
Ayakta duracak dermanı yok,
Kayran anan Kanıkey
Dertlenip yatan kocakarıyı

Kak bilekten aldı emi,
Bayakı, kayran eneñ Kanıkey
Katuulap kepke saldı emi:
«Ak baybiçe – urmekem,
Aylanayın, enekem!
Körgöndö kabat köönüm tok,
Eneke, senden başka mekem cok.
Tilegiñ Kuday beriptir,
Baş kötörüp, tur ene,

Tam bileğinden tuttu işte,
O kayran anan Kanıkey
Sıkı sıkıya söze koyuldu işte:
«Ak baybiçe – ulu anam,
Kurban olayım, aneciğim!
Gördüğümde kat kat gönlüm tok,
Anacığım, senden başka Mekke'm yok.
Dileğini Hüda vermiş,
Baş kaldırıp kalk ana,

Kiçine kudañ keliptir.
Turup salam ber, ene!
Bozdogonuñ taş carıp,
Kagılayın eneke,
Ular bolup cürçü eleñ,
«Al kudamdı körsöm»,– dep,–
Eneke, kumar bolup cürçü eleñ».
Oşo kezde Çıyırdı
Bul kabardı ukkan soñ,
Düpö-düpö cötölüp,
Töşöktön başın kötörüp.
Tarsa-tarsa cötölüp,
Cazdıktan başın kötörüp,
Altın tayak kolgo alıp,
Arañ turdu oñdonup,
Çunagı Semetey közdöy tolgonup.
Kadırı cetik kuu közdü
Et bışımga balanı
Erikpey karap kaldı emi.
Balanı baykap turup, sagınıp,
Koyo berdi Çıyırdı
Oşondo, Kanıkeyge calınıp:
«Ey, Kanıkey kulunum,
Altı ay minse arıbas,
Altımış asıy bolgonço,
Azuusun söyköp karıbas,
Ay, Kanıkey kulunum,
Kara kaşka duldulum,
Kardımda kepti aytayın,

Kagılayın, kulunum!
Kulunum Manas ölgöndö,
Kurgan baş taloon körgöndö,
Taygan ittey celgende,
Tarçılık körüp, müşkül baş
Talastan tentip kelgende
Kuday aydap kembaylap,
Bukarga kelip, cer caylap,
Kementay kiyip şalpıldap,

Küçük dünürün gelmiş.
Kalkıp selam ver ana!
İnleyişin taş yarardı,
Kurbanın olayım anacığım,
Ular kuşu gibi ötüp dururdun,
«O dünürümü bir görsem» deyip,–
Anacığım, hasret çekip dururdun».
O sırada Çıyırdı
Bu haberi duyunca,
Güp güp öksürüp,
Döşekten başını kaldırıp.
Tars tars öksürüp,
Yastıktan başını kaldırıp,
Altın asayı ele alıp,
Güçbela doğrulup durdu,
Yavrusu Semetey'e doğru dönüp.
Feri sönmüş yorgun gözle
Bir et pişimi boyunca çocuğa
Usanmadan bakakaldı işte.
Çocuğu süzüp durup, özleyip,
Koyuverdi kendini Çıyırdı
O zaman, Kanıkey'e yalvarıp:
«Ey Kanıkey yavrum,
Altı ay binilse yorulmaz,
Altmış asıy oluncaya dek
Azı dişine dayansa da kocamaz,
Ay Kanıkey yavrum,
Kara sakar düldülüm,
İçimdeki sözü söyleyeyim,

Kurbanın olayım, yavrum!
Yavrum Manas öldüğünde,
Zavallı baş talan gördüğünde,
Tazı gibi seğirttiğimizde,
Darlık görüp, müşkül baş,
Talas'tan sürünüp geldiğimizde,
Hüda sürüp yoksul düşürüp,
Bukar'a gelip yer yurt tutup,
Keçe kepenek giyip sarkıta sarkıta,

Ker baytal minip dalpıldap,
Toktunun mayın toñ körüp,
Tozoktu mintip çoñ körüp,
Temir kandın şaarına
Tentip kelip kün körüp,
Bukarga tentip kongondo,
«Tentigen katın» – dedirtip,
Cürgönüñ Bukar tuşubu,
Balam, caman attuu bolgondo,
Kaalasa tilek köp kılgan,
Biz kelgende törölgön,
Esepsiz kişi at koygon,
Çoñ toy kılıp, bee soygon.
Salık tüşüp Bukardan
Sansız kaymal* soyulgan,
El çogulup, öz atı –
Er Semetey koyulgan.
Oogan toyun cep ketken,
Aman cürsö bul bala
Oyrottu buzat – dep ketken. –
Bereki, karankün közdü körö cür!
Kırgız toyun cep ketken,
Aman cürsö bul bala
Kılımga tatıyt,– dep ketken.
Tegi altın kuu baştı
Koluñdagı kuşuñbu,
Keçee, Bukarga cañı kan bolgon Tegi uşakçı curt eken,
Kagılayın Kanıkey,
Senin kiçine iniñ uşubu?
El çogulup kep kılgan,
Altın taacım kiygizip,
Altın takka mingizip,
Kalayık süyüp bek kılgan,
Amız kılıp al bala

Kalaymandı baştagan,
Caşı bıyıl on ekige kelgende
Töötbalbandın bir kolun

Doru kısrağa binip hantal hantal,
Toklu yağını donmuş bulup,
Cehennemi böyle koca görüp,
Temir Han'ın şehrine
Sürünüp gelip gün görüp,
Bukar'a sürgün konduğumuzda,
«Başıboş kadın» dedirtip,
Gezdiğin Bukar yöresi mi,
Balam, kötü ad alınca,
Dilerse dileği bol kılan,
Biz geldiğimizde doğmuş,
Hesapsız kişi ad koymuş,
Büyük toy edip kısrak kesmiş.
Bukar'dan salma salınıp
Sayısız kaymal kesilmiş,*
El toplanıp, öz adı –
Er Semetey konulmuş.
Afgan toyunu yiyip gitmiş,
Sağ kalırsa bu çocuk
«Oyrat'ı bozar» deyip gitmiş. –
İşte, kara günlü gözü göre gel!
Kırgız toyunu yiyip gitmiş,
Sağ kalırsa bu çocuk
«Bir çağa bedeldir» deyip gitmiş.
Şu altın kuru başı
Elindeki kuşun mu,
Hani, Bukar'a yeni han olan Hepten dedikoducu yurt imiş,
Kurbanın olayım Kanıkey,
Senin küçük kardeşin bu mu?
El toplanıp söz etmiş,
Altın tacını giydirip,
Altın tahta oturtup,
Halk sevip bey kılmış,
Kabadayılık edip o çocuk

Kargaşayı başlatmış,
Yaşı bu yıl on ikiye gelince
Töötbalban'ın bir kolunu

Takır suurup taştagan. *Kökünden söküp atmış.*
Eç kim azar salbagan, *Kimse karşı duramamış,*
Segiz kandın elinen *Sekiz hanın elinden*
Kayra aytar kalbagan. *Karşılık verecek kalmamış.*
Ordo kütüp, kan bolgon, *Orda kurup han olmuş,*
Oruntuktuu biy bolgon, *Makam sahibi bey olmuş,*
Sandırgaluu Bukarga *Şevketli Bukar'a*
Caşı on ekide kan bolgon. *Yaşı on ikide han olmuş.*
Kayaşayak bergendin *Karşılık verenin*
Karmap moynun buragan, *Tutup boynunu burmuş,*
Kalıñ Bukar köp eldi *Kalabalık Bukar'ın çok halkını*
On ekide suragan. *On ikisinde yönetmiş.*
Kagılayın Kanıkey, *Kurbanın olayım Kanıkey,*
Senin kiçine iniñ uşubu? *Senin küçük kardeşin bu mu?*
Baştan döölöt ketkende, *Baştan devlet gidince,*
Kiçine kudam, töbögö keler zamanbı, *Küçük dünürüm, başa geçer zaman mı,*
Törö bolduñ curtuña, *Yurduna töre oldun,*
Körbösöm da bilbesem, *Görmesem de bilmesem de,*
Kagılayın, kiçine kudam, amanbı? *Kurban olayım, küçük dünürüm, esen misin?*

Kiçine kudam, attanıp üygö kele cür, *Küçük dünürüm, atlanıp eve gele dur,*
Al-akbalıñ kanday – dep,– *«Halin ahvalin nasıl» deyip,–*
Kamçıluuga çaptırba, *Kamçılıya vurdurma,*
Kanattuuga kaktırba, *Kanatlıya çarptırma,*
Telik kuşka cegizbe, *Yırtıcı kuşa yedirme,*
Uşu turgan Bukarga *Şu duran Bukar'a*
Tentigen katın degizbe. *«Başıboş kadın» dedirtme.*
Körgözö cürgün közüñdü *Gösteregör yüzünü gözünü,*
Kudagıy, çamañ kanday? – dep,– *«Dünür hanım, gücün nasıl?» deyip,–*
Suray cürgün özümdü. *Soragör beni de.*
Attanıp üygö tüşö cür, *Atlanıp eve ine dur,*
Al-abalım suray cür. *Halimi hatrımı sora dur.*

Bukardın kanı Temir kan, *Bukar'ın hanı Temir Han,*
Ismayıl menen Semetey, *Ismayıl ile Semetey,*
Bukardagı üçööñdü *Bukar'daki üçünüzü*
Karaan kılıp turabız. *Dayanak bilip dururuz.*
Bizdey cesir bakırlar *Bizim gibi dul zavallılar,*
Attanıp tüşsöñ tunabız, *Atlanıp gelsen duruluruz,*

Üçöö aman cürör beken – dep,–
Kudaydan surap turabız!»
Şek bilgizbey, kepti aytıp,
Adam bilbes şekti aytıp,
Oroy karmap moynunan,
Kebi menen küygüzüp,
Kekirtekke oozun
Biler-bilbes tiygizip,
Şurkurata şur cıttap,
Baykuş kalgan baybiçe
Açıgın aytar ayla cok,
Şuuldata bek cıttap.
Aylası ketip, amal cok,
«Ayköldön kalgan calgız» – dep,–
Bögösünön bökçöyüp,
Asıl eneñ Çıyırdı
Ökürüp ier ayla cok.
Koyo berip balanı,
Eneñ, oşondo buzup sanaanı.
Belesten akkan bulaktı,
Bet alıp kördü bereki
Berenden kalgan çunaktı,
Begireek buzup sanaanı,
Belekke kördü Çıyırdı
Bayakı, berenden kalgan balanı.
Asıldan kabar baştaylı.
Berekesin körgön soñ,
Kabırga söögü sögüldü,
Ölgönü turgan baybiçe
Köñülü caman bölündü.
Say-söögü ketti zırkırap,
Açık ıylar amal cok,
«Teñizden kalgan çunak» – dep,–
Kaldaygan başın tuu kılat,
Teskeri karap baybiçe
Bozdop-bozdop burkurap.

Köñülü çirkin bölünüp,
Körgön cerde balanı

«Üçü esen yürür mü ola» deyip,–
Hüda'dan dileyip dururuz!»
Şüphe sezdirmeden sözü söyleyip,
Kimsenin bilmediği imayı söyleyip,
Boynundan sımsıkı sarılıp,
Sözüyle yüreği dağlayıp,
Gırtlağına ağzını
Belli belirsiz değdirip,
Hıçkıra hıçkıra koklayıp,
Zavallı kalan baybiçe,
Açığını söylemeye çare yok,
Derin derin koklayıp.
Çaresi tükenip, derman yok,
«Ayköl'den kalan yalnız» deyip,– Beli iyice bükülüp,
Asil anan Çıyırdı,
Hıçkırıp haykırmaya çare yok.
Çocuğu koyuverip,
Anan o an düşüncesi dağılıp.
Yamaçtan akan pınarı,
Yönelip gördü işte
Yiğitten kalan yavrucağı,
Daha beter dağıtıp düşünceyi,
Yadigâr bildi Çıyırdı
O yiğitten kalan çocuğu.
Asilden haber başlayalım.
Bereketini görünce,
Kaburga kemiği söküldü,
Ölmek üzere duran baybiçenin
Gönlü fena bölündü.
İliği kemiği sızlayıp gitti,
Açıkça ağlamaya derman yok,
«Denizden kalan yavrucak» deyip,–
Koca başını tuğ eder,
Yüzünü ters çevirip baybiçe
İnleye inleye hıçkırarak.

Gönlü çaresiz bölünüp,
Çocuğu gördüğü yerde

	Kan aralaş kanduu caş	*Kan karışık kanlı yaş*
	Omuroogo tögülüp.	*Göğsüne dökülüp.*
	Bozdop tursa kempirdin	*Kocakarı inleyip durdukça*
	Kudayga ünü ugulup.	*Sesi Hüda'ya duyulup.*
	Ak baybiçe çoñ eneñ,	*Ak baybiçe büyük anan,*
	Temteñ urup baybiçe	*Sendeleyip baybiçe*
	Teskeri karap cıgılıp.	*Ters yöne bakıp yıkılıp.*
	Teñizin karap turalbay,	*Denizine bakıp duramayıp,*
	Tegi, esi oodu baybiçe,	*Hepten aklı kaydı baybiçenin,*
20310	Kıyamat cüzün körçüdöy,	*Kıyamet yüzünü görecekmiş gibi,*
	Kıyın kün tüştü başına,	*Zorlu gün düştü başına,*
	Kılt etip ölüp ketçüüdöy.	*Bir anda ölüp gidecekmiş gibi.*
	Kudayga ünü uguldu,	*Sesi Hüda'ya duyuldu,*
	Kurgan karı baybiçe	*Zavallı yaşlı baybiçe*
	Kerebetke cıgıldı.	*Kerevete yıkıldı.*
	Bödönödöy bökçöyüp,	*Bıldırcın gibi büzülüp,*
	Bögüp aldı baybiçe,	*Kapanıp kaldı baybiçe,*
	Çögüp aldı baybiçe.	*Çöküp kaldı baybiçe.*
	Közdün caşın ilgirtip,	*Gözünün yaşını salıverip,*
20320	Tögüp catat baybiçe.	*Döküp yatar baybiçe.*
	Calgız uulun körgöndö	*Yalnız oğlunu görünce*
	Kurup catat baybiçe.	*Eriyip bitmekte baybiçe.*
	Bozdop kalgan bökçöyüp,	*Büzülüp inleyip kaldı,*
	Ak baybiçe karıya,	*Ak baybiçe ihtiyar,*
	Anı mınday taştaylı,	*Onu şöyle bırakalım,*
	Kayran ceñeñ Kanıkey	*Kayran yengen Kanıkey,*
	Kadırman ceñeñ Kanıkey	*Kadri yüce yengen Kanıkey,*
	Kadır tündün közü oşol,	*Kadir gecesinin gözü odur,*
	Altı ayçılık azaptı	*Altı aylık azabı*
20330	Azır körüp turuuçu	*Şimdiden görüp duran*
	Oluyanın özü oşol.	*Evliyanın ta kendisi odur.*
	Kaardansa bul ceñeñ	*Öfkelense bu yengen*
	Katın başın er kılat.	*Kadın başını er kılar.*
	Akılga dıykan ak coltoy,	*Akıl tarlasının ekincisi, uğurlu kadem,*
	Kayran ceñeñ Kanıkey	*Kayran yengen Kanıkey,*
	Artık beldüü ak coltoy,	*Üstün kudretli, uğurlu kadem,*
	Astıga salsa san koldoy.	*Öne katsan sayısız ordu gibi.*
	Karaan kılsa ceñekeñ	*Yengeni dayanak bilsen,*

Katındıgı bolboso,
Karap cürsö san koldoy.
Kapılette söz tapkıç,
Karıp kelgen Çıyırdı
Kakşatıp anı küygüzböy,
Manastan kalgan balaga
Bozdop catkan kempirdin
Ene ekenin bilgizbey,
Kara tilin kayragan,
Kalıs ceñeñ emespi,
Kan aldına sayragan.
Süylöp-süylöp kıygaçtap,
Kebi şeker, tili bal,
Keñeştüü ecem Kanıkey
Keltirip turup söz baştap,
Azır ölüp ketse da
Akırın süylöp, bek taştap,
Calgızı Semeteyge calınıp.
Şekerden tattuu söz baştap: Iylabay kantip koyçu eken,
«Kagılayın iniçek,
Tokson beşte enekem –
Körüp koysom köönüm tok,
Uşu körüp turgan urmekem,
Aykölü Manas ölgönü,
Uşu enem cok bolso,
Kakşap turgan eceñdin
Kantip körör künü bar?
Mañdayım tolgon kalıñ şor,
Temir kandın şaarına
Ecekeñdin azarı –
Uşu catkan karıyam,
Ecekeñe mazar bolgon oluyam. Kılıp berip ırımın,
Eçtemege beylim cok,
Enemden başka Mekem cok,
Tokson beş caşka keliptir,
Altı ay bolgon tabında,
Oñboy kaldı karıyam,

Kadınlığı olmasa,
Bakıp dursa sayısız ordu gibi.
Ansızın söz buluveren,
Kocayıp gelen Çıyırdı'yı
İnletip yakmadan,
Manas'tan kalan çocuğa,
İnleyip yatan kocakarının
Ana olduğunu sezdirmeden,
Kara dilini bileyen,
Adil yengen değil mi,
Han önünde şakıyan.
Söyleyip söyleyip dolambaçlı,
Sözü şeker, dili bal,
Tedbirli ablam Kanıkey,
Yerli yerince söz başlayıp,
Şimdi ölüp gitse de
Usulca söyleyip, sağlam basıp,
Yalnızı Semetey'e yalvarıp.
Şekerden tatlı söz başlayıp: Ağlamadan nasıl dursun ki,
«Kurbanın olayım kardeşçiğim,
Doksan beşinde aneciğim –
Görüversem gönlüm tok,
Şu görüp durduğun ulu anam,
Ayköl'ü Manas öleli,
Şu anam olmasa,
İnleyip duran ablanın
Nasıl görülür günü var?
Alnım dolusu koyu kara baht,
Temir Han'ın şehrine
Ablanın derdi tasası –
Şu yatan ihtiyarım,
Ablana ocak olan evliyam. Töresini yerine getirip,
Hiçbir şeyde gönlüm yok,
Anamdan başka Mekke'm yok,
Doksan beş yaşa gelmiş,
Altı aydır bu tabındadır,
Onmaz oldu ihtiyarım,

Toodoy cezdeñ ölgöndö,	*Dağ gibi enişten ölünce,*
Kulunum – dep, köp ıylap,	*«Yavrum» deyip çok ağlayıp,*
Karıya kempir ölö elek.	*İhtiyar kadın ölmüş değil.*
Bolboy kaldı enekem.	*Kendine gelmez oldu aneciğim.*
Tirüübü desek sanda cok,	*Diri mi desek sayıda yok,*
Uşu turgan karıya	*Şu duran ihtiyar,*
Öldübü desek kördö cok,	*Öldü mü desek mezarda yok,*
Et bışımga tura alsa,	*Bir et pişimi ayakta durabilse,*
Eçen künü turalbayt,	*Nice günler duramaz,*
Öödö turar şayman cok,	*Doğrulacak dermanı yok,*
Bügün körgön erteñ cok,	*Bugün görülen yarın yok,*
Mendesi karıp kelgende,	*Kul kısmı kocayınca,*
Uşunday bolot düynö bok!	*Böyle olur şu boktan dünya!*
Cata koygun, urmekem,	*Yatıver, ulu anam,*
Kıymıldaba enekem!».	*Kımıldama aneciğim!».*
Manastan kalgan çoñ küpü	*Manas'tan kalan büyük kürkü*
Bastıra kelip captı emi,	*Üstüne gelip örttü işte,*
Baykuş eneñ Çıyırdı	*Zavallı anan Çıyırdı'nın*
Açık çıkkan ünü cok,	*Açığa çıkan sesi yok,*
Ün çıgarar künü cok.	*Ses çıkarır günü yok.*
Kattap tiştep cabuunu,	*Örtüyü sımsıkı dişleyip,*
Iylap catat sabılıp,	*Ağlayıp yatar yanıp yakılıp,*
Tagdırı cetip ölö elek,	*Kaderi dolup ölmüş değil,*
Karañgı kördü körö elek.	*Karanlık mezarı görmüş değil.*
Arkaga çaçın örö elek,	*Saçını arkaya örmüş değil,*
Azaptı kuu baş körgönü,	*Azabı kuru baş göreli,*
Karañgı tokoy tün körüp,	*Karanlık ormanda gece görüp,*
Bukarga tentip kün körüp,	*Bukar'da sürgün gün görüp,*
Tentip kaçıp kelgeni	*Sürünüp kaçıp geleli,*
Kırkıp iyip çıbıgın,	*Çubuğunu kırkıp verip,*
It ayagın keçirip,	*İt çanağından geçirip,*
Kılıçtın mizin attatıp,	*Kılıcın ağzından atlatıp,*
Baltır beşik çagında,	*Baldır beşik çağında,*
Ismayılga bergeni	*Ismayıl'a vereli,*
Balası on ekige çıkkıça,	*Çocuğu on ikiye basana dek,*
Ak didarın körö elek.	*Ak yüzünü görmüş değil.*
Kempir catıp kalgan soñ,	*Kocakarı yatıp kalınca,*

Anı mınday taştaylı,
Ber cagınan baştaylı.
«Kagılayın, iniçek,
Attanıp üygö tüşö cür,
Kolumdan tamak içe cür.
Eesi cok üygö kele cür,
Kezinde kelip, iniçek,
Eceñdin cüzün körö cür.
Eşigim açık körö ket,
Köñülüñdü bölö ket.
Ecekem cesir eken» – dep,–
Bir elidey kunduz bar
Al-akbalım bile ket.
Casap cürdüm bir kiyim,
Can birge inim, kie ket!».
Bölökçö borum baştatıp,
Eçen cılı Bukarga
Esil ceñeñ Kanıkey
Caşap cürgön emespi,
«Calgızım kelse kiet»,– dep, Suusar börktü kiygizip,
Karı boyu suusar börk
Kayran eñeñ Kanıkey
Casap cürgön emespi.
Sandıkka katıp, zar ıylap,
Ayanıp kantip kalçu eken,
Çunagı Semeteyge arınap,
Mıktuu bagıp kabıştap,
Çunagına tabıştap,
Çaçıga altın burdurup,
Suusar, kaltar terisin
Kırgızça casap koydurup.
Ak sandıktın içinen
Aylana basıp Kanıkey
Alıp çıktı bir buyum.
Ar belgisin karasañ,
Armanduu kep, söz kıyın.
«Emi, iniçek, ugup tur!
Ecekeñ cesir ekenin

Onu şöyle bırakalım,
Beri yanından başlayalım.
«Kurbanın olayım, kardeşçiğim,
Atlanıp eve ine dur,
Elimden yemek yiye dur.
Sahipsiz eve gele dur,
Vaktinde gelip, kardeşçiğim,
Ablanın yüzünü göre dur.
Kapımı açık göre git,
Gönlünü bölüp git.
«Ablam dulmuş» deyip,–
Bir parmak eninde kunduz var,
Halimi ahvalimi bilip git.
Bir giyim hazırlayıp durdum,
Can bir kardeşim, giyip git!».
Başkaca biçim başlatıp,
Nice yıllar Bukar'da
Esil yengen Kanıkey
Yaşayıp durmuş değil mi,
«Yalnızım gelirse giyer» deyip, Zerdeva börkü giydirip,
Kol boyu zerdeva börkü
Kayran anan Kanıkey
Hazırlayıp durmuş değil mi.
Sandığa saklayıp, zar ağlayıp,
Nasıl esirgeyip dursun ki,
Yavrusu Semetey'e adayıp,
Özenle bakıp kat kat sarıp,
Yavrucağına emanet edip,
Püskülüne altın burdurup,
Zerdeva, kara tilki derisini
Kırgız işi yaptırıp koydurup.
Ak sandığın içinden,
Dolanıp yürüyüp Kanıkey,
Bir eşya çıkarıp aldı.
Her nişanına baksan,
Hasretli söz, kelam güç.
«İmdi kardeşçiğim, dinleyedur!
Ablanın dul olduğunu,

Eş kılgan inim, bilip ket,
Belekke berem amanat.
Belekke berem bir börktü,

Yoldaş bildiğim kardeşim, bilip git,
Armağan veririm emanet.
Armağan olarak bir börk veririm,

Meenetiñdi alayın,
Açuulanbay kiyip ket!
Talasta bolçu bizdin cer,
Kızırluu kırgız bizdin el.
Öñçöy okşoş kıpkızıl,
Körkü mınday boluçu,
Kökcal cezdeñ Manastın
Iniçek, börkü mınday boluçu».
Dep, oşondo munu aytıp,
Bölök caktan baştadı,
Oşo kezde Semetey,
Semeteydin kiygeni –
Sarttar kiygen tebetey.
Tebeteyin taştatıp,
Eceligin bilgizip,
Kayran katın Kanıkey
Alıp kelip balaga
Düynögö kılça karabay
Ölgönü turat Kanıkey,
Özöndön akkan bulakka
Ölgöndö körgön çunakka.
Boz ala tuygun bolpoñdon,
Bardigerin ayaybı,
Baatırdan kalgan çolpondon.
Burula basıp Kanıkey
Ak sandıktın içinen
Dümögü katuu iş kıyın,
Türdöntüp eçen söz aytıp,
Ak sandıktın içinen
Alıp çıktı bir buyum.
Berbey koysom camanat,
Meenetiñdi alayın,
Beren cezdekeñdin çepkenin
Körgön sayın estegin,

Zahmetini ben alayım,
Öfkelenmeden giyip git!
Talas'taydı bizim yer,
Hızırlı Kırgız bizim el.
Hep birbirine eş kıpkızıl,
Görkü işte böyleydi,
Bozkurt eniş Manas'ın,
Kardeşçiğim, börkü işte böyleydi».
Deyip o zaman bunu söyleyip,
Başka yandan başladı,
O sırada Semetey'in,
Semetey'in giydiği –
Sartların giydiği kalpak.
Kalpağını attırıp,
Ablalığını belli edip,
Kayran kadın Kanıkey,
Getirip çocuğa,
Dünyaya kıl kadar bakmadan,
Ölmek üzeredir Kanıkey,
Vadiden akan pınara,
Ölürken gördüğü yavrucağa.
Boz ala doğan yavrusundan,
Varını esirger mi,
Bahadırdan kalan çolpandan.
Dönüp yürüyüp Kanıkey,
Ak sandığın içinden,
Derdi ağır, iş çetin,
Türlü türlü nice söz söyleyip,
Ak sandığın içinden
Bir eşya çıkarıp aldı.
Vermesem yazık olur,
Zahmetini ben alayım,
Yiğit enişteciğin çepkenini
Gördükçe hatırlayadur,

	Özüñdöy körgün cezdeñdin.	*Enişteni kendin gibi bil.*
	On eki kanduu busurman	*On iki kanlı Müslüman*
20490	Kımbat menen bul bütkön,	*Paha biçilmezle dokunmuş bu,*
	Için suptan içtegen,	*İçini sup kumaşla astarlamış,*
	Tışkı cagın surasañ,	*Dış yanını sorarsan,*
	Men ecekeñ beytaalay,	*Ben bahtsız ablan,*
	Ceti cıl tınbay tiştegen.	*Yedi yıl durmadan dişledim.*
	Çıdap bergen sup çepken,	*Dayanıp veren sup çepken,*
	Tiştep atıp uşunu	*Bunu dişleye dişleye*
	Küröktöy tişim coyulgan,	*Kürek gibi dişim aşındı,*
	Tiktep atıp uşunu	*Buna baka baka*
	Kımbattuu közüm karıkkan.	*Değerli gözüm karardı.*
20500	Kırılıp ezel koybogon.	*Kırılıp asla dağılmayan.*
	Kızmatına çıdabay,	*Hizmetine dayanamayıp,*
	Şorlonup eceñ talıkkan.	*Bahtı kararan ablan bitap düştü.*
	Orumbor, Margalañ	*Orumbor ile Margalañ –*
	Oyron dolu men baykuş,	*Perişan deli ben zavallı,*
	Orto cerin çaldırdım,	*Orta yerini dolaştırdım,*
	Oşondon berki bulanı	*Oradan beri gelen malı,*
	Şuutu menen Sırgakka,	*Şuutu ile Sırgak'a,*
	Çuulganduu çunakka	*Namı yaygın yavrucağa,*
	Karaktatıp aldırdım.	*Yağmalatıp aldırttım.*
20510	Kızıl kumdun maydasın	*Kızıl kumun incesini*
	Kere karış eletip,	*Gere karış eleyip,*
	Aralata saldırdım.	*Arasına kattırdım.*
	Cebenin ogu cetpegen,	*Okun temreni işlemeyen,*
	Cetkileñ kımbat boz çepken. Kara	*Eksiksiz değerli boz çepken. Kara Mançu,*
	mancuu, tırgoottun	*Tırgoot'un*
	Barañdın ogu batpagan,	*Barañ tüfeğinin kurşunu geçmeyen,*
	Aykırıp duşman ayza ursa,	*Düşman haykırıp mızrak vursa,*
	Orto-Beecin zor kalaa	*Orto-Beecin koca kale,*
	Bir eli batıp catpagan.	*Bir parmak bile batmayan.*
	Ortosun temir kadatkan,	*Ortasına demir çaktırılmış,*
20520	Keltenin ogun cadatkan.	*Kelte tüfeğin kurşununu bezdirmiş.*
	Cakası altın, ceñi cez,	*Yakası altın, kolu tunç,*
	Koş badana, torgoy köz	*Çifte badana, turgay gözlü,*
	Keleme caka, keñ kürmö,	*Dikili yaka, geniş cepken,*
	Kelişimdüü torgoy köz	*Yakışıklı turgay gözlü,*
	Kerişke kiygen sup çepken,	*Cenkte giyilen sup çepken,*

Cezdeñ Manas sultanga
Bakan sunsa mayışıp,
Kanduu buzuk çoñ kırgın,
Çabışka kiygen sup çepken,
Mende çıdap turbagan,
Cezdeñ Manas kabılan
Talasta turgan cer caylap,
Seksen beş ayza kıyragan.

Enişten Manas sultana,
Sırık uzatsan eğilip,
Kanlı fitne, büyük kırgın,
Vuruşta giyilen sup çepken,
Bende buna dayanan yok,
Enişten Manas kaplan,
Talas'ta durup yer yurt tutup,
Seksen beş mızrak kırıldı.

Kakançındın Beecinge
Aydap bargan kembaylap.
Kayrı dindüü kapırdın
Kagışına barganda
Camgır kılıp caa tartıp,
Cabıla kıtay ok atsa,
Kılt etip çeti oñbogon,
Kagışka kiyse cırgagan,
Kakandın eli ok atsa,
Oşogo takır çıdagan.
Kızıl çoktuu kırgında
Kınap bergen sup çepken,
Altımış kıtay, san kalday,
Ak sakalı Koñurbay
Aykırıp ayza salganda
Çıdap bergen sup çepken.
Teñkerip çeti oñbogon,
Tük cırtılıp koybogon.
Kaynap catkan kıtaydın
Kagışına barganda,
Çabışına barganda,
Tunugun kamap barganda,
On eki türdüü döösü,
Ortosunda Esen kan,
Ulugun kamap barganda,
Elçini mıktap salganda,
Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Sooronduk kandın kulunu
Kıykırıp ayza sayganda,
Cezdekeñdin şerdigi

Kakançın'ın Beecin'ine
Sürüp varmıştı yoksul düşürüp.
Dini dönük kâfirin
Çarpışmasına vardığında,
Yağmur gibi yay çekip,
Kıtay hep birden ok atsa,
Kenarı bir an bile bozulmayan,
Çarpışmada giyince rahat eden,
Kakan'ın eli ok atsa,
Ona hepten dayanan.
Kızıl püsküllü kırgında
Sımsıkı oturan sup çepken,
Altmış Kıtay, sayısız kalday,
Ak sakallı Koñurbay
Haykırıp mızrak saldığında,
Dayanıp veren sup çepken.
Ters dönse de kenarı bozulmayan,
Hiç mi hiç yırtılmayan.
Kaynayıp duran Kıtay'ın
Çarpışmasına vardığında,
Vuruşmasına vardığında,
Seçkinini kuşatıp vardığında,
On iki türlü devi,
Ortalarında Esen Han,
Ulusunu kuşatıp vardığında,
Elçiyi sıkıca saldığında,
Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Sooronduk Han'ın yavrusu,
Bağırıp mızrak sapladığında,
Enişteciğin aslanlığı –

Ayza menen sayışıp,	*Mızrak ile döğüşüp,*
«Baygambar sultan dini ak	*«Peygamber sultanın dini hak,*
Baatırdı Kuday sakta»,– dep,	*Bahadırı Hüda korusun» deyip,*
Ayza karmap sabılıp,	*Mızrak tutup çırpınıp,*
Busurman curtu çuulagan.	*Müslüman yurdu çığrıştı.*
Ayza sunsa kort etip,	*Mızrak uzatsa çatır edip,*
Ayzanın uçu kıyragan.	*Mızrağın ucu kırıldı.*
«Kap, kançık katın Kanıkey,	*«Hay, kancık kadın Kanıkey,*
Kanına kılgan tonu»,– dep,	*Hanına yaptığı kürk bu» deyip,*
Munun kadırın körüp algan soñ, Kara cılkı duldulu,	*Bunun değerini görüp anlayınca, Kara yılkı düldülü,*
Kan Koñurbay ıylagan.	*Han Koñurbay ağladı.*
Cezdeñ Manas kabılan,	*Enişten Manas kaplan,*
Kızıl kamçı Şıpşaydar	*Kızıl kamçı Şıpşaydar,*
On eki künü sayışkan.	*On iki gün mızraklaştı.*
Kızıl nayza Zulpukor,	*Kızıl mızrak Zulpukor,*
Kınap bergen sup çepken,	*Sımsıkı oturan sup çepken,*
Kılt etip ötüp ketpesten,	*Bir an bile delip geçirmeden,*
Kızık kılıp kıtayga	*Kıtay'a seyirlik olup,*
Çıdap bergen sup çepken.	*Dayanıp veren sup çepken.*
Cezdeñ Manas er ele,	*Enişten Manas er idi,*
Aalamdı buzgan şer ele,	*Âlemi bozan aslan idi,*
Cezdeñ öñdüü bir Kuday,	*Enişten gibisini bir Hüda,*
Can caratıp mendesin	*Can yaratıp kulunu,*
Çıgarıp berbeyt degele.	*Bir daha asla çıkarıp vermez.*
Keçee, kızıl kamçı Şıpşaydar	*Hani, kızıl kamçı Şıpşaydar,*
Kabılan Manas cezdeñdi	*Kaplan Manas enişteni,*
Kıykırıp ayza sayganda	*Bağırıp mızrak sapladığında,*
Kızır çalgan cezdekeñ	*Hızır'ın dokunduğu enişteciğin,*
Kılt etpey karap turganda,	*Kılını kıpırdatmadan bakıp dururken,*
Kaçırına kamçı urup,	*Katırına kamçı vurup,*
Al çoñ Malgun cetkende,	*O koca Malgun yetiştiğinde,*
Kılça canın ayabay,	*Kıl kadar canını esirgemeden,*
Cetken cerde cezdeñdi	*Yetiştiği yerde enişteni*
Ceti col muştap ötköndö,	*Yedi kez yumruklayıp geçince,*
Cezdeñ Manas kökcaldı	*Enişten Manas bozkurdu*
Cetkileñ Kuday koldogon.	*Kadir Hüda kollamıştı.*
Baş-ayagın cezdeñdin	*Enişteninin başını ayağını*

Mancuunun balbandarı torgogon, Ceñi cerge tiybegen,
Kızır çalgan cezdekeñ
Kılt etip çoçup koybogon.
Alek bolup kurgan can,
Antip kıtay kelgen soñ,

Mançu'nun pehlivanları kuşattı, Kolu yere değmeyen,
Hızır'ın dokunduğu enişteciğin,
Bir an bile ürküvermedi.
Helak olup zavallı can,
Kıtay böyle gelince,

Al kayratın bilgen soñ,
Bet alıp, döögö kamınıp,
Bir caratkan Kudaydın
Bir özünö calınıp,
Astındagı miñgeni
Baytal beenin kulunu,
Tulparlardın dañgılı,–
Kazatka miner mal ele,
Kara cılkı kambılı,
Akkulaga kamçı urup,
Aykırıp ayza sunganda,
Kürmö kiygen kıtaydın
Küçtüüsünö karabay,
Taş sayıngan kıtaydın
Tazasına karabay,
Şuru otogot, marcan taş,
Luñtuñdun kanı aralaş,
Kızıl kamçı Şıpşaydar
Kaçırdın oozun buruptur:
«Kana, Manas, sayçı»,– dep,–
Karşı karap turuptur.
«Yaa, caratkan, birim» – dep,–
Kabılan cezdeñ kan Manas
Katuulap ayza sayıptır.
Cetkileñ cezdeñ kan Manas
Cebeden murun cetiptir,
Cetken cerde cezdekeñ:
«Kalmak eerdin kaşı» – dep,–
Kak cüröktün başı»,– dep,–
Cezdeñ muştap ötüptür.
Otura kalıp siybegen,
Kudaydın bar, birdigin bilbegen,

O gayreti bilince,
Yönelip deve karşı davranıp,
Bir yaradan Hüda'nın
Bir kendisine yalvarıp,
Altındaki bindiği –
Kısrağın tayı,
Tulparların seçkini,–
Gazaya binilir mal idi,
Kara yılkının yamanı,
Akkula'ya kamçı vurup,
Haykırıp mızrak uzattığında,
Cepken giymiş Kıtay'ın
Güçlüsüne bakmadan,
Taş kuşanmış Kıtay'ın
Seçkinine bakmadan,
Mercan düğme, inci taş,
Luñtuñ'un hanı aralarında,
Kızıl kamçı Şıpşaydar
Katırın başını çevirmiş:
«Hadi Manas, sapla da gör» deyip,–
Karşısına bakıp durmuş.
«Ya Yaradan, birim» deyip,–
Kaplan enişten Han Manas,
Var gücüyle mızrak saplamış.
Yaman enişten Han Manas,
Oktan önce yetişmiş,
Yetiştiği yerde enişteciğin:
«Kalmuk eyerin kaşı» deyip,–
Tam yüreğin başı» deyip,–
Enişten yumruklayıp geçmiş.
Çömelip su dökmesini bilmeyen,
Hüda'nın varlığını birliğini bilmeyen,

Kızıl kamçı Şıpşaydar
Küülönüp cezdeñ cetkende,
Kaçırdan uçup ketiptir.

Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Enişten hızlanıp yetişince,
Katırdan uçup gitmiş.

Altın aydar, çok belboo
Azız kandın calgızı
Cetip başın kesiptir.
Oşonu menen kıtaydın
Beli sınıp ketiptir.
Kabılan Manas eken – dep,–
Kayratın cetik körüptür.
Kan akkan çoñ kazatta
Kıtaydın kança döösü ölüptür.
Muzburçak, Kökçö kan ölgön,
Manas kan baatır ekenin,
Al emes, Kakandın kanı Karıkan, Kızır çalgan şer ölgön.
Tüşündö munu körüptür.
«Kalkka ubal kılat,– dep,–
Karatkan cerin kırat»,– dep,–
Kırk künçülük col degen.
Esenkandın Burulça,
Ay cañ-cuñ kızı Birmıskal
Tartuu kılıp beriptir.
Kalkına kabar salıptır,
Orto-Beecin kalaaga,
Alakem şeyit keçirip,
Esenkandın orduna
Kakanga kirip kayrılıp,
Manastı kan kötörüp alıptır.
Kara kılgan can dostu
Kıtaydın kanı sandalgan,
Kan Çubaktan ayrılıp.
Kıyın artık Koñurbay
Çalıyar baspas Beecinge
Uşul turgan boz çepken –
Çaldırıp kayra tartkanda,
Boz çepkenge tañ kalgan:
Oorup tüşüp Talaska,

Altın perçemli, püsküllü kuşaklı,
Azız Han'ın yalnızı,
Yetişip başını kesmiş.
Onunla Kıtay'ın
Beli kırılıp gitmiş.
«Kaplan Manas'mış» deyip,–
Gayretini tastamam görmüş.
Kan akan büyük gazada
Kıtay'ın nice devi ölmüş.
Muzburçak, Kökçö Han öldü,
Manas Han'ın bahadır olduğunu,
Dahası, Kakan'ın hanı Karıkan, Hızır dokunmuş aslan öldü.
Düşünde bunu görmüş.
«Halka vebal eder» deyip,–
«Buyruk altındaki yeri kırar» deyip,–
Kırk günlük yol derler.
Esenkan'ın Burulça'sını,
Ay cañ-cuñ kızı Birmıskal'ı,
Armağan diye vermiş.
Halkına haber salmış,
Orto-Beecin şehrine,
Alake'm şehitliğe erip,
Esenkan'ın yerine,
Kakan'a girip dönüp,
Manas'ı han kaldırıp seçmişler.
Dayanak bildiği can dostu –
Kıtay'ın hanı sersem kaldı,
Han Çubak'tan ayrılıp.
Pek yaman Koñurbay,
Çalıyar'ın basmadığı Beecin'e –
Şu duran boz çepkeni –
Keşfettirip geri çekilince,
Boz çepkene şaşıp kaldı:
Hasta düşüp Talas'a,

«Külazık, içken darısın,
Altı şerdin kencesi,
Alda, kümüröy katın Kanıkey –
Aykölüñ Manas cezdekeñ
Casap bergen eken, ee,
Ok ötpöstün baarısın!».
Kereetimdi bilbegen,
Keçildin kanı çoñ çoçko,
Altımış sapar tildegen.
Asılduu buyum sup çepken
Atışka kirse ok ötpös
Sayışka kirse ayza ötpös,
Tabılbay turgan çoñ buyum.
Munu cogotup iyseñ bek kıyın.
Cesirligi kurusun,
Ayrılıp kalsañ camanat,

«Kül azığını, içtiği emini,
Altı aslanın küçüğü,
Vay, uğursuz kadın Kanıkey –
Ayköl'ün Manas enişteciğe,
Yapıp vermiş meğer, ah,
Ok geçmezlerin hepsini!».
Değerimi bilmeyen,
Keçil'in hanı koca domuz,
Altmış kez sövüp saydı.
Değerli eşya sup çepken,
Atışa girse ok geçmez,
Mızraklaşmaya girse mızrak geçmez,
Bulunmaz büyük eşya.
Bunu yitirirsen pek yamandır.
Dulluğu kurusun,
Ondan ayrı düşersen yazıktır,

Asıl Manas cezdeñden kalgan sup çepken,
Iniçek, saa bereyin amanat!
Özündöy körüp çepkendi
Borumuñdu mokotpo,
Balaketiñ alayın,
Uşul sup çepkendi cogotpo.
Oşo bargan Beecinge
Kez bolgondun baarı ölgön,
Kımbattuu kıraan er ölgön,
Kırk ayçılık Beecindi
Kıyaluu cerden çaldırgan,
Kıyındardın baarısın
Kıyamat ketken cezdekeñ
Kıtayga belek aldırgan.
Akkula okko uçurup,
A düynö közdöp kaytkanda,
Küldüygön kara başımda,
Cezdeñden cesir men kaldım
Otuz eki caşımda.
Cezdekeñdin ölgönü
Kırk küngö toluk tolo elek,

Asil Manas enişten kalan sup çepken,
Kardeşçiğim, sana vereyim emanet!
Çepkeni onun kendisi bilip,
Endamını körletme,
Belanı ben alayım,
Şu sup çepkeni yitirme.
O varılan Beecin'de,
Karşılaşanın hepsi öldü,
Değerli şahin er öldü,
Kırk aylık Beecin'i
Sarp yerden keşfettirdi,
Yamanların hepsini,
Kıyamete göçen enişteciğin,
Kıtay'a armağan verdirdi.
Akkula'yı oka uçurup,
Öte dünyaya yönelip dönünce,
Koskoca kara başımda,
Enişten ben dul kaldım,
Otuz iki yaşımda.
Enişteciğin öleli
Kırk güne henüz dolmuş değil,

Ketkeni kırk kün bolo elek,
Bulamdı bulap alganda,
Buzuktu çoguu salganda,
Esebimdi tapkanda,

Gideli kırk gün olmuş değil,
Varımı talan ettiklerinde,
Fitneyi hep birden saldıklarında,
Hesabımı gördüklerinde,

Emçegim cara çapkanda,
Kazınam açıp ala albay,
Ölbögöndön kalışıp,
Karaluu cürüp salışıp,
Çıñırıp ıylap kayrılıp,
Çın dünüyö kazınam
Çımçıp alıp kala albay,
Mına mintip ayrılıp,
Kuldardın mınday kıların,
Altı kün murda bilgemin,
Meenet dolu men eceñ
Belekke cıttay cüröm – dep,–
Ecekeñden kie ket.
Sup çepken içten kiygemin.
Buyumu kalıp, özü cok,
Buyrugun kördüm Kudaydın,
Kan cezdeñdin közü cok.
Bügün körgön erteñ cok,
Alaskatıp uşuntüp,
Aldayt eken düynö bok!
Kuduret başka salganga,
Iniçek, kötörböskö çara cok,
Altı teke terisin
Meder kılıp cürgöngö
Berenden erkek bala cok».
Öz calgızın inim,– dep,–
«Senden bölök kimim?» – dep,– Için torko içtegen,
Eceligin bilgizdi,
Balaga sup çepkendi kiygizdi. Altımış kızı tiştegen,
Körsö köñülü kurgur bölünüp,
Tartıp alsa kandagay
Sup çepkendi kiygende

Mememi yarıp vurduklarında,
Hazinemi açıp alamadan,
Ölmeyip sağ kalarak,
Yaslı yürüyüp koyulup,
Çığlık çığlığa ağlayıp dönüp,
Gerçek dünya hazinemden
Bir çimdik alıp kalamadan,
İşte böyle ayrılıp,
Kulların böyle yapacağını,
Altı gün önceden bilmiştim,
Dertli deli ben ablan,
«Yadigâr diye koklarım» deyip,–
Ablandan giyip git.
Sup çepkeni içten giymişim.
Eşyası kaldı, kendisi yok,
Hüda'nın buyruğunu gördüm,
Han enişten dünyada yok.
Bugün görülen yarın yok,
Böyle oyalayıp avutup,
Aldatırmış şu boktan dünya!
Kudret başa verince,
Kardeşçiğim, katlanmamaya çare yok,
Altı teke derisini
Dayanak edinip yaşamaya,
Yiğitten kalan erkek evlat yok».
Öz yalnızına «kardeşim» deyip,–
«Senden gayrı kimim var?» deyip,– İçini ipekle astarlamış,
Ablalığını belli etti,
Çocuğa sup çepkeni giydirdi. Altmış kız dişleyip yumuşatmış,
Görse zavallı gönlü bölünüp,
Çekip alsa kandagay,
Sup çepkeni giydiğinde,

Arbak konup zalkayıp,
Sölökötü, söldötü
Kan Manastay dañkayıp.
Aydıñı turat şamal cok,
Ayköldön kalgan cetimge
Açık aytıp iyüügö
Kanıkeyde amal cok.
Cana ecekeñ sabılıp,
Cana turgan balaga
Iniçek – dep calınıp:

Ata ruhu konup heybetlenip,
Görünüşü, duruşu
Han Manas gibi heybetli.
Ortalık durgun, yel yok,
Ayköl'den kalan yetime
Açıkça söyleyivermeye
Kanıkey'de derman yok.
Yine ablan yanıp yakılıp,
Karşısında duran çocuğa,
«Kardeşçiğim» deyip yalvarıp:

«Cana iniçek, sözümdü uk!
Ancıyan bar, Alay bar,
Kastarın tikken dalay bar.
Oñ cagıñda orus bar,
Kır cagıñda kıtay bar,
Seni menen karmaşçu coo dalay bar.
Ok cañılıp ketpeske,
Acalıñ çoguu cetpeske,
Eceñ dolu ekenin
Mından kiyin bile ket,
Cana berem bir buyum,
Muñayıp eceñ munu aytıp,
Ak kurcunga salıluu
Ardaktap taza bagıluu,
Saramcalı bir dalay
Törö Manastan kalgan kandagay
Tegeregi baylaluu
Coon sanınan ıldıykı
Tegiz kurç menen saymaluu,
Tazalap cünün aldırgan,
Küdörü iylep balbanga,
Taza iyletip saldırgan,
Argın menen kırgızdın
Şili bolup çoyulgan,
Koe berse kandagay
Celim bolup cıyılgan,
Karmasa cumşak kerilgen,
Katuu karmap alganda

«Yine kardeşçiğim, sözümü dinle!
Ancıyan var, Alay var,
Sana kastı olan niceleri var.
Sağ yanında Urus var,
Sırt yanında Kıtay var,
Seninle boğuşacak düşman niceleri var.
Ok yanılıp değmesin diye,
Ecelin ansızın yetişmesin diye,
Ablanın deli dolu olduğunu,
Bundan böyle bilip git,
Yine bir eşya veririm,
Mahzunlaşıp ablan bunu söyleyip,
Ak heybeye konulmuş,
Özenle temiz saklanmış,
Özeni bir hayli çok,
Töre Manas'tan kalan kandagay,
Çevresi bağlamalı,
Kalın baldırından aşağısı
Baştan başa çelikle işlemeli,
Yününü temizce aldırmış,
Güderi sepileyip pehlivana,
Temizce tabaklatıp yaptırmış,
Argın ile Kırgız'ın
Kayışı olup gerilmiş,
Bırakıverse kandagay,
Zamk gibi toplanan,
Tutunca yumuşak gerilen,
Sıkıca kavrayınca,

Karmasa adamdın kolu bölüngön.	*Tutan adamın eli gömülen.*
Kanı Manastan kalgan kandagay,	*Hanı Manas'tan kalan kandagay,*
(Ayabagan azaptı	*(Esirgemesiz azabı,*
Artık dolu Kanıkey	*Yaman deli Kanıkey,*
Sala kelgen emespi,	*Çeke çeke gelmedi mi,*
Belekke körö cürüm,– dep,–	*«Yadigâr diye bakarım» deyip,–*
Asılının kandagay	*Asilinin kandagayını*
Ala kelgen emespi.)	*Alıp gelmedi mi.)*
Iniçek,– dep calınıp,	*«Kardeşçiğim» deyip yalvarıp,*
Ece ekenin bilgizip,	*Abla olduğunu belli edip,*
Alıp kelip butuna	*Getirip ayağına*
Kandagaydı kiygizdi.	*Kandagayı giydirdi.*
Anın ar cak cagında,	*Onun öte yanında,*
Bil terisi bulgaarı,	*Fil derisi sahtiyan,*
Badışadan öödörök	*Padişahtan da üstün*
Bul beybaktın kılganı,	*Bu bahtsızın yaptığı,*
Bar kelişken köp düynö	*Var olan yaraşık çok malı*
Balaga berip turganı.	*Çocuğa verip durduğu.*
Körsö, kişinin meerin kandırgan,	*Görse, insanın gözünü doyuran, Yiğitten*
Berenden kalgan altındı.	*kalan altını.*
Kızıl altın, cakuttan	*Kızıl altından, yakuttan,*
Takasına saldırgan,	*Ökçesine koydurmuş,*
Aşagandan maşagan,	*Alasının da alası,*
Koş oydurup ciberip,	*Çift oyma işletip,*
Kırgızça kılıp casagan,	*Kırgız işi yapıp donatmış,*
Semetey kelse kiet,– dep,–	*«Semetey gelirse giyer» deyip,–*
Köödönü bolso, kulunum	*Yüreği varsa, yavrum,*
Cesirlikti bilet – dep,–	*«Dulluğu anlar» deyip,–*
Casap cürgön sooru ötük*	*Hazırlayıp durduğu sağrı çizme**
Kayran eneñ Kanıkey	*Kayran anan Kanıkey'in*
Kiygize turgan colu bar.	*Giydirecek yolu yordamı var.*
Kiyip algan keñ ötük*	*Giyip aldığı geniş çizme**
Semeteydin butunda	*Semetey'in ayağında,*
Tumşugu öödö çüyrüyüp,	*Burnu yukarı kıvrık,*
Koy toygondoy şoru bar,	*Koyun doyuracak kiri pası var,*
Butunan suurup ırgıtıp,	*Ayağından çekip fırlatıp,*
Buudan ceñeñ Kanıkey	*Küheylan yengen Kanıkey,*
Buzuktu mınça baştadı,	*Bu işi böylesine başlattı,*

Ece ekenin bilgizip,
Casap cürgön sooru ötük,
Semeteyge kiygizip.
Mına oşondo Kanıkey
Momintip candı küygüzüp.
Ene ekenin taanıtpay,
Semeteydin üstünö
Baaşanın kiymin kiygizip.

Abla olduğunu belli edip,
Hazırlayıp durduğu sağrı çizmeyi,
Semetey'e giydirip.
İşte o zaman Kanıkey,
Böylece canı dağlayıp.
Ana olduğunu tanıtmadan,
Semetey'in üstüne
Padişah giyimini giydirip.

Baykuş dolu eceñdin
Eceligin bilgizip,
Sansız mülktün baarısın
Semeteyge kiygizip.
Körüp turgan baykuştun
Köñülü caman bölünüp,
Karap körsö Semetey
Kan Manas atasınday körünüp.
Munu körüp Kanıkey
Tegeregin karabay,
Tegi canın ayabay,
Bermek boldu katıluu
Beginen kalgan çunaktan
Beren eneñ Kanıkey
Bet alsa kantip tartınsın,
Özöndön akkan bulaktan,
Öñgöçö canın ayabayt
Ölgöndö körgön çunaktan.
Tulpardan kalgan çunaktan,
Ayangan cok Kanıkey
Tuygundan kalgan çıraktan.
Buzulup eçen sanaası,
Muñkanıp köröt balasın.
Aylanayın, iniçek,
Muñkaganım ak saray,
Içim tolgon muñum bar,
Muñkanbay, inim, ugup al.
Kan eşigi kıyamat
Basıp kirer ep kerek,
Baaşa eşigi som temir

Zavallı deli ablanın,
Ablalığını belli edip,
Sayısız malın hepsini
Semetey'e giydirip.
Bakıp duran zavallının
Gönlü fena bölünüp,
Bakıp görse Semetey,
Han Manas babası gibi görünüp.
Bunu görüp Kanıkey,
Çevresine bakmadan,
Hiç canını esirgemeden,
Vermek oldu kesin kararla,
Beyinden kalan yavrucağa,
Yiğit anan Kanıkey,
Yöneldi mi nasıl çekinsin,
Vadiden akan pınardan,
Hiç mi hiç canını esirgemez
Ölürken gördüğü yavrucaktan.
Tulpardan kalan yavrucaktan,
Esirgemedi Kanıkey,
Doğandan kalan çırağdan.
Nice düşüncesi dağılıp,
Yanıp yakılıp görür evladını.
Kurban olayım, kardeşçiğim,
Yandığım yakındığım ak saray,
İçim dolusu derdim var,
Yerinmeden, kardeşim, dinleyiver.
Han kapısı kıyamettir,
Basıp girmeye usül gerek,
Padişah kapısı som demir,

Eriterge kep kerek.
Iniçek, cosunum mınday coruçu,
Baaşanın baaşa bolmogu,
Iniçek, urgaaçıdan boluçu.
Kalday kara muz kezde,
Karañkün canım kız kezde,
Erdigimden ooluktum,
Esil cezdeñ kökcalga

Eritmeye söz gerek.
Kardeşçiğim, yolum yordamım böyleydi,
Padişahın padişah olması,
Kardeşçiğim, kadından olurdu.
Buzun kara kalın çağında,
Kara günlü canım kız çağımda,
Yiğitliğimden coştum ben,
Esil enişten bozkurda

İkinci cildin sonu.

Üçüncü cilt, Semetey'in soyunun sırrını öğrenmesi ve Kanıkey'in uzun gece anlatısıyla sürer.

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Kırgızca Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

İkinci cilt, Kanıkey'in Buhara'ya sığınışından Manas'ın hatıra aşındaki büyük at koşusuna; er kılığındaki ananın Taytoru ile fal açışından on iki yaşında han kaldırılan Semetey'in babasının emanetlerini kuşanışına uzanır.

SEMETEY · KARALAEV VARYANTI · CİLT II

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT II

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

KIRGIZCA LATİN YAZIMI · TÜRKÇE EDEBÎ ÇEVİRİ

CİLT III · SOYUN SIRRI VE KANIKEY'IN UZUN GECESI

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Kırgızca Latin yazımı ve Türkçe edebî çevirisiyle
karşılıklı iki sütun hâlinde

CİLT III

Bölüm 1 · Kül-Tokoy'da Yırtılan Perde
Bölüm 2 · Ananın Vasiyeti: Talas Yolu
Bölüm 3 · Emanetlerin Destanı: Kanıkey'in Uzun Gecesi

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Kırgızca Latin transliterasyonu, Türkçe edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 20.869–31.256 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	**Kül-Tokoy'da Yırtılan Perde**	Cilt III — bu ciltte
2	**Ananın Vasiyeti: Talas Yolu**	Cilt III — bu ciltte
3	**Emanetlerin Destanı: Kanıkey'in Uzun Gecesi**	Cilt III — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜL-TOKOY'DA YIRTILAN PERDE

Buhara sarayının gölgesinde, öz adını bilmeden büyüyen on iki yaşındaki Semetey'in kaderi bu bölümde dönmeye başlar. Kendini "abla" diye tanıtan Kanıkey, Mekke yakınında dervişten kalma, göklerden inme Boz kise'yi oğlunun beline kuşatır ve onu Kokonlu Sartların kurduğu tuzağa karşı uyararak Buhara'ya gönderir: Kuşbegi'nin adamları on üç gün içinde çocuğu "ak evli" rehin alıp zehirli bozayla öldürmeyi kurmaktadır. Yolda mavi öküze binmiş doksan yaşında bir derviş kılığında beliren Hızır, yiğide hırkasını, duasını ve Böyön Han'dan Cakıp'a, Cakıp'tan Manas'a uzanan soy kütüğünü verir. Buhara'da Semetey, Temir Han'ın Akbarañ tüfeğiyle zülfikarını kaptığı gibi altmış pehlivanı devirir, Sart komplosunu bozguna uğratır; sonra da yasaklanmış Kül-Tokoy ormanına, Hızır mıdır sülün müdür bilinmez bir kuşun peşinde dalar.

Ormanın isli ocağında bekleyen tek gözlü kömürcü Sarı Taz, kamçı yiyince dilindeki mührü çözer ve taşlama taşlama gerçeği haykırır: "Baban Manas, abla dediğin Kanıkey öz anan, yurdun Talas, nişanlın Ayçürök'tür!" Yıldırımla vurulmuşa dönen Semetey Buhara'ya "Manas! Talas!" diye haykırarak döner; Temir Han'ın yüz kızlı, yüz gelinli karşılama şenliğine yüz vermez, gözetleme kulesinin dibinde yüzü kıbleye dönük, on iki gün yemeden içmeden yatar. Kişimcan'ın kırgın bedduası ile Kölöy Han'ın dobra sözü gerçeği perçinler. Ayağa kalkan yiğit, aybaltasına dayana dayana Kanıkey'in üstüne yürür; köşeye sıkışan ana, büyük bir ağıtla her şeyi itiraf eder —

Manas'ın ölümünü, altı haramın zulmünü, bebeğini koynunda taşıyarak kışın ortasında Sır-Derya'yı kırk iki kez geçen kaçışını. Perde yırtılmış, yetim artık Manas'ın oğlu olduğunu öğrenmiştir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kanıkey, "abla" kimliğiyle on iki yaşındaki Semetey'i Manas'ın göklerden inme emaneti Boz kise ile kuşatıp Buhara'ya gönderir; Kokon, Altı-Şaar, Andican ve Margalañ Sartlarının onu on üç gün içinde rehin alıp zehirli bozayla öldürme planını haber verir.
- Yolda mavi öküze binmiş doksan yaşında bir derviş suretindeki Hızır, Semetey'e mavi hırkasını, hayır duasını ve Böyön Han'dan Karakan'a, Cakıp'tan Manas'a uzanan tam soy kütüğünü verir.
- Buhara'da Semetey, Temir Han'ın Akbarañ tüfeği ile zülfikarını ele geçirir, altmış Sart pehlivanını öldürerek komployu dağıtır ve seksen katır yükü ganimeti Kanıkey'e armağan eder.
- Kül-Tokoy ormanının tek gözlü kömürcüsü Sarı Taz — Kölöy'ün kardeşi, Buhara hanlığı için yedi yıl savaşıp yenilmiş, Temir Han'a ayda seksen deve yükü kömür ödeyen adam — kamçılanınca gerçeği açıklar: Semetey'in babası Manas, anası Kanıkey, yurdu Talas, nişanlısı Akun Han'ın kızı Ayçürök'tür.
- Buhara'ya dönen Semetey on iki gün boyunca Akkañkı eyerine başını koyup yüzü kıbleye dönük, yemeden içmeden yatar; Temir Han'ın yalvarışları fayda etmez, Kişimcan'ın bedduası ile Kölöy Han'ın açık sözü gerçeği doğrular.
- Kanıkey büyük ağıtla itiraf eder: Manas ölünce altı haram — Abıke, Köböş, Çıybıt, Koçkor, Adıbay, Kölbay — malı kamçıyla bölüşmüş, göğsüne vurmuşlar; o da bebeğiyle kışın kaçmış, Bakay'ın mektubu ve iki yörük atıyla babası Temir Han'a sığınmıştır.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
On törtümdö coluktum.	*On dördümde kavuştum ona.*
Ordo kütüp, can kıldım,	*Otağ kurup, can oldum,*
O düynö ketken cezdeñdi	*Öbür dünyaya göçen enişteni*
Aalamga cetik kan kıldım.	*Âleme yeten han kıldım.*
Üzülgönün uladım,	*Kopmuş olanı uladım,*
Kırk uruu eldin içinen	*Kırk boy halkın içinden*
Cezdeñdin kırk berenin	*Enişteninin kırk yiğidini*
cıynadım. Oluyattın zor Bakay	*topladım. Ulu evliya Bakay*
Kez bolgon coosun urattım,	*Karşı çıkan düşmanını yıktım,*
Kıyamat ketken cezdeñdin	*Kıyamete göçen enişteninin*
Ketkenin kayra cıynattım.	*Dağılanını yeniden toplattım.*
Altayda tuulup er cezdeñ,	*Altay'da doğdu er enişten,*
On ekige kelgende	*On ikisine geldiğinde*
Izdep taptı Talastı,	*Arayıp buldu Talas'ı,*
Aytayın cezdeñ Manastı.	*Anlatayım enişten Manas'ı.*
Kızır çalgan şer ele,	*Hızır'ın dokunduğu aslandı o,*
Kıyındın baarı colukkan,	*Yiğitlerin hepsi ona kavuşmuş,*
Taalayı artık er ele.	*Talihi üstün bir erdi.*
Baatır cezdeñ köykaşka	*Bahadır enişten, yıldız alınlı,*
Baabedin çalgan er ele.	*Baabedin'e kurban kesen erdi.*
Balbandın baarı birikken,	*Pehlivanların hepsi birleşmiş,*
Momınday kıyın şer ele.	*İşte böylesi çetin bir aslandı.*
Kapırlardın acayıp,	*Kâfirlerin acayibini,*
Alöökö kıtay çet cerde,	*Alööke Hıtay'ı yad ellerde,*
Acayıptı kıyratıp,	*O acayibi kırıp geçirip,*
Kaşkar ıldıy kuuganda,	*Kaşgar'dan aşağı kovduğunda,*
Alöökö kuup soygondo,	*Alööke'yi kovup boğazladığında,*
Olcosuna toygondo,	*Ganimetine doyduğunda,*
On eki kılım tük salbay,	*On iki iklimde iz komadan,*
Ukuruk kayrar tük kalbay,	*Kement çevirecek kimse kalmadan,*
Kırgızdan Manas kan çıgıp,	*Kırgız'dan Manas han çıkıp,*
Tobuşunan can çıgıp,	*Sesinden canlar çıkıp,*
Akkulası baspagan	*Akkula'sının basmadığı*
Cerde bütün tük kalbay.	*Yerde sağlam hiçbir şey kalmadan.*
Aykırıgın ukpagan	*Haykırışını duymayan*
Elde bütün tük kalbay,	*Elde sağlam kimse kalmadan,*

Kokongo korduk salganda,	*Kokon'a zulüm saldığında,*
Margalañ buzup alganda,	*Margalañ'ı bozup aldığında,*
Kara çaar kabılan	*Kara benekli kaplan*
Kaptalında çamınıp,	*Yanı başında atılıp,*
Kaymana koldop turganda,	*Görünmezden destek olup durduğunda,*
Obodon cıldız kozgolup,	*Gökten yıldızlar kımıldayıp,*
Oluya menen dos bolup,	*Evliya ile dost olup,*
Kırk uruu cıldız kozgolup,	*Kırk boy yıldız kımıldayıp,*
Kızır menen dos bolup,	*Hızır ile dost olup,*
Azarlap Kızır çalganda,	*Hızır gelip dokunduğunda,*
Akırettik dos bolup,	*Ahiretlik dost olup,*
Coldoş bolup kalganda,	*Yoldaş olup kaldığında,*
Argın kandın Acıbay	*Argın hanın Acıbay'ı*
Kalıypadan kat alıp,	*Kalıypa'dan mektup alıp,*
Kankordu kaalap attanıp,	*Hunhârı özleyip atlanıp,*
Erdiginen oolugup,	*Yiğitliğinden coşup,*
Er Manaska colugup,	*Er Manas'a kavuşup,*
Obodogu cıldızday	*Gökteki yıldızlar gibi*
Irikteşip turganda,	*Dizilip durduklarında,*
O düynölük boluşup,	*Öbür dünyalık yâr olup,*
Üç caktan kelip üç oyron	*Üç yandan gelip üç yaman*
Birikteşip turganda,	*Birleşip durduklarında,*
Mekege sapar cürgöndö,	*Mekke'ye sefer eylediğinde,*
Mediyna boylop kirgende,	*Medine boyunca girdiğinde,*
Mediyandın çölünön,	*Mediyan çölünden,*
Kayıp bulak suu çıgıp,	*Gaipten pınar suyu çıkıp,*
Asmandan dobuş ün çıgıp,	*Gökten bir ses, bir seda gelip,*
Tilegenin beriptir.	*Dileğini vermiş Yaradan.*
Cılañaylak, cılañ baş,	*Yalınayak, baş açık,*
Dambalı cok cılañaç,	*Donsuz, çırılçıplak,*
Buuday cüzdüü ak kuba	*Buğday yüzlü, ak benizli,*
Buurul sakal dubana,	*Kır sakallı bir derviş,*
Dubana emes oluya:	*Derviş değil, evliya:*
«Altı şerdin kencesi,	*«Altı aslanın küçüğü,*
Artıgım Manas, sen eleñ.	*Üstünüm Manas, sendin sen.*
Buyrugu menen Kudaydın	*Hüda'nın buyruğuyla*
Astıña kelgen Kayıp çal,	*Önüne gelen Kayıp koca,*
Atañ Kayıp men elem.	*Baban Kayıp benim işte.*

Kıyşıgıñdı oñdoymun,
Balam, seni kıstalış cerde
koldoymun.

Eğrini doğrulturum,
Oğlum, seni dar yerde
korurum.

San koldo cürsöñ bolcoşmun,
Calgız cürsöñ kulunum,
Bir miñ kol menen coldoşmun,
Tartıp algan kise» – dep,–
Amanat berem bir buyum,
Artıgım Manas, alıñız,
Beliñe mıktap çalıñız,
Kapırga kazat salıñız.
Alakanday ıslam,
Az gana türlüü busurman,
Ata bolup alıñız.
Azganakay busurman,
Kıstalış kımbat coo kelse,
Bu düynödön ötküçö,
Saparıñız bütküçö,
Aman saktap alıñız.
Çaçılganın cıynagın,
Tileseñ cakşı ıymanıñ,
Kazatka kiyçü Boz kise,
Kıykırıp belge çalganda
Kırk çilten coldoş bir bolgon, Bir
booruna calgızın
Aykırıp belge çalganda
Ak eşen coldoş bir bolgon,
Asmandan tüşkön Boz kise,
Kayran can menen dos kise,
Kıykırıp belge bir çalgan,
Kaynagan kaşaa coo bolso
Kıykırıp cezdeñ çır salgan.
Belekke berem uşunu
Berenim inim, ala ket,
Berenim cezdemdiki – dep,–
Belek kılıp, iniçek,
Beliñe munu çala ket.
Ecekem cesir eken» – dep,–

Sayısız orduyla yürürsen buluşurum,
Yalnız yürürsen kulunum,
Bin er ile yoldaşınım,
Çekip aldığı kise» – deyip,–
Emanet olarak bir eşya veririm,
Üstünüm Manas, alınız,
Belinize sıkıca kuşanınız,
Kâfire gaza açınız.
Avuç kadar İslâm,
Bir avuççuk türlü Müslüman,
Ata olup sahip çıkınız.
Azıcık Müslüman'ı,
Dar günde çetin düşman gelirse,
Bu dünyadan geçinceye dek,
Seferiniz bitinceye dek,
Sağ esen koruyunuz.
Saçılanı topla,
Dilersen imanın güzel olsun,
Gazada kuşanılan Boz kise,
Haykırıp bele kuşanıldığında
Kırk çilten yoldaş oluverirdi, Bir bağrına
biriciğini
Nara atıp bele kuşanıldığında
Ak işan yoldaş oluverirdi,
Gökten inen Boz kise,
Aziz canla dost kise,
Haykırıp bele bir kuşanırdı,
Kaynayan yığın düşman olsa
Haykırıp enişten kavga salardı.
Armağan olarak veririm bunu,
Yiğidim kardeşim, alıp git,
Yiğidim, enişteminder – deyip,–
Armağan edip, kardeşçiğim,
Beline bunu kuşanıp git.
Ablacığım dulmuş» – deyip,–

Emi inim, estegin,
Kıyamat ketken debesten,
Esiñe algın cezdeñdi.
Bilgen adam munu aytat:
«Asmandan tüşkön Boz kise».
Bilbegen adam aytuuçu,

Şimdi kardeşim, hatırla,
Kıyamete göçtü demeden,
Aklına getir enişteni.
Bilen kişi şöyle der:
«Gökten inmiş Boz kise».
Bilmeyen kişi derdi ki,

«Kokongo korduk salganda,
Margalañ çaap alganda,
Kocoñdogon kocodo
Mınday kise bolobu,
Uşu turgan Boz kise
Mınday degen oñobu,
Belekke berdim ala ket.
Meenetiñdi alayın,
Beliñe mıktap çala ket,
Inim, anda-mında kele cür,
«Al-akbalı kanday»,– dep,–
Eceñdin cüzün körö cür».
Asta basıp Kanıkey
Boz kise kolgo aldı emi.
Ölgöndö körgön çunakka
Amanat kılıp Boz kise
Beline kınay çaldı emi.
Aydıñı bar, şamal cok,
Basayın deyt amal cok.
Casagandın kordugu,
Kudurettin zordugu,
Eşik açıp çıgarıp,
Eptep atka miñgizip,
Akırın süylöp sabılıp,
Iniçek – dep calınıp:
«Atıñdın oozun bura tur,
Dagı aytam bir sözdü,
Aldıñkı cerge tura tur!
Kapkaluu Bukar şaarına
Kayrılbay, inim, bara kör,
Atakeñ Temir kandın altın tak,
Badışaluu çınar bak,

«Kokon'a zulüm saldığında,
Margalañ'ı vurup aldığında,
Kurumlanan hocada
Böyle kise olur mu,
İşte duran Boz kise,
Böyle diyenin işi rast gider mi,
Armağan verdim, alıp git.
Zahmetini alayım,
Beline sıkıca kuşanıp git,
Kardeşim, ara sıra gele dur,
«Hâli ahvali nasıl» – deyip,–
Ablanın yüzünü göre dur».
Usulca yürüyüp Kanıkey
Boz kise'yi ele aldı işte.
Güç bela kavuştuğu yavruya
Emanet edip Boz kise'yi
Beline sımsıkı kuşattı işte.
Ay aydınlığı var, yel yok,
Yürüyeyim der, çare yok.
Yaradan'ın cilvesi bu,
Kudretin zoru bu,
Kapıyı açıp çıkarıp,
Güç bela ata bindirip,
Usulca söyleyip boynunu büküp,
Kardeşçiğim – deyip yakarıp:
«Atının başını çevire dur,
Bir söz daha söyleyeyim,
Öndeki yerde dura dur!
Kapılı Bukar şehrine
Sapmadan, kardeşim, vara gör,
Atan Temir han'ın altın tahtı,
Padişahlı çınar bağı,

Köp süylöböy, til katpay,
Kündüz cürgün, tün katpay,
Akbarañ kolgo ala kör,
Duutar tartkan sarttardı
Karsıldakka ala kör.

Çok söylemeden, dil dökmeden,
Gündüz yürü, gece yol tepme,
Akbarañ'ı ele ala gör,
Dutar çalan Sartları
Şakır şakır döve gör.

Bulasın buzup bulay kör,
Buzukka tuugan kakmardın
Kurcunda bulun çubay kör.
Kayaşayak bergenin
Kurmandıkka çala kör.
Aram köñül kakşaalga
Bir kızıktı sala kör.
Töbösünön basa kör,
Tört tülügün çaça kör,
Bulasın bulap ala kör,
Buzuktu mıktap sala kör.
Tiygin kaçır, beesin,
Çıgarıp kel alardın
Kapkaydagı keesin.
Cakındap kelse aramdın
Caynata muşta meesin.
Katuu buzuk sala kör,
Altımış kaçır cügü bar,
Cügü bula kebezdir,
Degenime könö ket,
Ecekeñ men karabet beybakka,
Belek kılıp bere ket.
Altı-Şaar, Margalañ,
Ayagı Kokon, Samarkan,
Bet aldıra Ancıyan,
Öödökü sakal Özübek,
Tömönkü sakal Kozubek,
Ancıyandın ayrı sakal Sınçıbek,
Kokon sizge cer emes,
Kokondogu Kuşbegi
Çatırdı tigip kalışıp,
Köçügü kuçak çoñ komuz,
Duutarların tarttırıp,

Malını bozup yağmala gör,
Fesada doğmuş hainlerin
Heybesindeki malı boşalta gör.
Karşılık vereni
Kurban ediver gör.
Haram gönüllü Kakşaal'a
Bir oyun ediver gör.
Tepesinden basa gör,
Dört türlü malını saça gör,
Malını yağmalayıp ala gör,
Fesadı sıkıca sala gör.
Saldır; katırına, kısrağına,
Çıkarıp gel onların
Ta nerelerdeki öcünü.
Haram soylu yaklaşırsa
Yumrukla, beynini saçarak.
Ağır fesat sala gör,
Altmış katır yükü var,
Yükü ipek pamuktur,
Dediğime uyuver git,
Ablan ben kara bahtlı bîçareye,
Armağan edip veriver git.
Altı-Şaar, Margalañ,
Ucu Kokon, Samarkan,
Karşı yanda Ancıyan,
Yukarıdaki sakal Özübek,
Aşağıdaki sakal Kozubek,
Ancıyan'ın çatal sakalı Sınçıbek,
Kokon size yer değil,
Kokon'daki Kuşbegi
Çadırı kurup durup,
Ardı kucak dolusu koca komuz,
Dutarlarını çaldırıp,

	Baloosun mıktap kaynatıp,	*Balını iyice kaynatıp,*
	Aş-tamagın caynatıp,	*Aşını yemeğini donatıp,*
	Aygırın bölök kaytarıp,	*Aygırını ayrı güttürüp,*
21060	Altımıştay sartına	*Altmış kadar Sartına*
	Akışın mıktap ayttırıp,	*Ezgisini iyice söyletip,*
	Atañ Temir kandı Kuday algandır,	*Atan Temir han'ı Hüda almıştır,*
	Akırda seni soo kılbayt.	*Sonunda seni sağ komaz.*
	Oşol sarttın baarısı	*O Sartların hepsi*
	Seni ak üylüü surap kalgandır,	*Seni ak evli rehin istemişlerdir,*
	Kubanıp ketip köödögüñ,	*Göğsün sevince kapılıp,*
	Bereyin dep salgandır.	*Vereyim deyip söz koymuştur.*
	Kün ortosu on üç kün	*Ara vade on üç gün*
	Ubada kılıp salgandır,	*Vaat edip söz bağlamıştır,*
	Atayı kastarın tigip sen üçün,	*Senin için bile bile pusu kurup,*
21070	Ak üylüü surap kalgandır.	*Ak evli diye istemişlerdir.*
	Ak üylüü barsañ oñ kılbayt,	*Ak evli gidersen hayrını görmezsin,*
	Inim, akırı seni soo kılbayt.	*Kardeşim, sonunda seni sağ komaz.*
	Kamdagan uu, tuzu bar,	*Hazırladığı zehri, tuzağı var,*
	Alardın kalp kamdagan kızı bar.	*Onların yalandan hazırladığı kızı var.*
	Oyun salıp oynotot,	*Oyun kurup oynatır,*
	Oñbosun,seni soylotot.	*Onmasıca, seni yerde süründürür.*
	Ak üylüü barsañ oñ kılbayt,	*Ak evli gidersen hayrını görmezsin,*
	Inim, akırı seni soo kılbayt,	*Kardeşim, sonunda seni sağ komaz,*
	Küpçökkö salgan bozo bar,	*Fıçıya basılmış boza var,*
21080	Külkülüü sarttın üyündö	*Güleç Sartın evinde*
	Küydürgüsü koşo bar.	*Yakıcı zehri de vardır.*
	Bozosun içip bolukpa,	*Bozasını içip kanma,*
	Sen, inim, bolbogon dartka colukpa!	*Sen, kardeşim, olmadık derde düşme!*
	Oşo küydürgü sarttın üyündö	*O yakıcı Sartın evinde*
	Kürüçtön salgan bozo bar,	*Pirinçten kurulmuş boza var,*
	İçinde küydürgön uusu koşo bar.	*İçinde yakan zehri de var.*
	Bozosuna bolukpa,	*Bozasına kapılma,*
	Iniçek, ölümgö mintip colukpa!	*Kardeşçiğim, ölüme böyle düşme!*
	Altı-Şaar sizge cer emes,	*Altı-Şaar size yer değil,*
21090	Al sartıñ saa el emes.	*O Sart sana yurt olmaz.*
	Korcoygon itter el emes.	*Kabaran itler el olmaz.*
	Çalgırtı turat közündö,	*Sinsilik durur gözünde,*
	Çaması kelse kakşaaldar	*Gücü yetse Kakşaallar*

Çalganı cürөt өzүñdü,
Kıyşıgı turat өzündө,
Kıñırtı turat sөzündө.
Kıyabın tapsa, iniçek,
Kılganı turat өzүñdü,
Ak üylүü barsañ oñ kılbayt,
Sarttardın baarı şert kıldı,

Ubadanı bek kıldı.
Ak üylүü aldap aluuga,
Kurmandıkka çaluuga,
Bu düynөdөn cogotup,
Tındım kılıp saluuga,
Başın kesip baylanıp,
Süyünçü kabat aluuga.
Bet alışkan cooñ köp,
Süyünçülөp baruuga.
San kazına düynө, altın
Mөөsüldükkө aluuga
Ak buuday unun çaynaştı,
Atasınan artıgıraak körünүp.
Keleme şarıp karmaştı.
Ubadanı bek kıldı,
Seni soyup taştoogo
Ölө turgan şert kıldı».
Dep, oşondo munu aytıp,
Çırkırap ıylap aldı emi,
«Erikken candı kubantıp,
Ölgөndө körgөn calgızın
Bukardı közdөy saldı emi.
Men өñdөngөn karıpka
Bukarga cürdü celigip,
Kaardanıp eeligip,
Urunaarga too tappay,
Uruşaarga coo tappay,
Keçip keter çok tappay,
Kezigişerge ok tappay,
Barsa kelbes col tappay,
Adaşıp ketsem col bergin,

Seni devirmeye bakıyor,
Eğrilik durur özünde,
Çarpıklık durur sözünde.
Fırsatını bulsa, kardeşçiğim,
Sana kıymaya duruyor,
Ak evli gidersen hayrını görmezsin,
Sartların hepsi ant içti,

Vaadi sağlam bağladı.
Ak evli diye kandırıp almaya,
Kurban diye kesmeye,
Bu dünyadan yok edip,
Kökünü kurutup komaya,
Başını kesip bağlayıp,
Kat kat müjdelik almaya.
Karşına dikilen düşmanın çok,
Müjde vermeye koşmaya.
Sayısız hazine, mal, altın
Ödül diye almaya
Ak buğday ununu çiğneştiler,
Babasından da üstün görünüp.
Kelime-i şerifi tutuştular.
Vaadi sağlam bağladı,
Seni boğazlayıp atmaya
Ölesiye ant içtiler».
Deyip, o zaman bunu söyleyip,
Feryat edip ağladı işte,
«Sıkılan canı sevindirip,
Güç bela kavuştuğu biriciğini
Bukar'a doğru saldı işte.
Benim gibi garibe
Bukar'a yürüdü coşarak,
Öfkelenip kızışarak,
Çarpacak dağ bulamadan,
Dövüşecek düşman bulamadan,
Basıp geçecek kor bulamadan,
Karşılaşacak ok bulamadan,
Varıp dönülmez yol bulamadan,
Yolumu şaşırırsam yol ver,

Kezigip salış kıluuga,
Kenen bir miñ kol tappay.
Altı san artık kol bergin.
Kasaba koldo kalkıldap,
Altın caka ak kürmö
Iyininde carkıldap.
Körgöndün köönü bölünüp,
Kasıettüü Boz kise
Ar müçösü, söölötü
Atasınday körünüp,
Arslanday kerilip,
Cürüügö coldon erigip,
Bukardı közdöy col tartıp, Oşondo
dubana turup munu aytat:
Bala cakın barganda

Karşılaşıp cenge tutuşmaya,
Geniş bin kişilik ordu bulamadan.
Altı tümenden çok asker ver.
Sancak elinde dalgalanıp,
Altın yakalı ak cepken
Omzunda parıldayıp.
Görenin gönlü bölünüp,
Kutlu Boz kise
Her uzvu, heybeti
Babası gibi görünüp,
Aslan gibi gerinip,
Yolda yürümekten sıkılıp,
Bukar'a doğru yol alıp, O zaman derviş
durup şöyle der:
Çocuk yakınına vardığında

Kuday kıldı ubara,
Bet aldınan kezikti
Kök buka mingen dubana.
Ak seldesi başında,
Özü tokson caşında.
Adamdan bölök türü bar,
Ar müçösü böp-bötön,
Oluyanın sürü bar.
Dubananı körgöndö
Köñülü ketti bölünüp,
Oşo turgan dubana
Tulpardan çurap tüştü emi,
Okoro tüygön ak çılbır
Moyunga kınap salınıp,
Eki kolu boorunda,
Dubanaga calınıp:
Bata bolgun dubana,
Ata bolgun dubana.
Bala ekenim körüp ket,
Baygambar çalış, oy ata,
Maa cakşılap bata berip ket!
Dubana ata, açıp ketsem toyguzgun,
Arıp ketsem semirtkin,

Hüda verdi bir meşakkat,
Karşısına çıkıverdi
Gök boğaya binmiş bir derviş.
Ak sarığı başında,
Kendisi doksan yaşında.
İnsandan başka bir görünüşü var,
Her uzvu bambaşka,
Evliyanın heybeti var.
Dervişi görünce
Gönlü gitti bölünüp,
O duran dervişin önünde
Küheylandan sıçrayıp indi işte,
Düğüm düğüm bağlı ak yuları
Boynuna sıkıca dolayıp,
İki eli bağrında,
Dervişe yalvarıp:
Hayır dua kıl derviş,
Ata ol bana derviş.
Çocuk olduğumu görüp geç,
Peygamber misali, ey ata,
Bana güzelce dua verip git!
Derviş ata, acıkırsam doyur,
Zayıf düşersem semirt,

Coolaşkan coogo kabılsam
Üşüp kettim tonuñ ber,
Iras bolsoñ, atakem,
Irıskı çaçar koluñ ber!»
Manastan kalgan emespi,
Moyunga kınap salınat,
Uşuntüp aytıp Semetey
Dubanaga calınat.
«Aylanayın, kulunum,

Cenk eden düşmana düşersem,
Üşüdüm, kürkünü ver,
Gerçeksen eğer, atacığım,
Rızık saçan elini ver!»
Manas'tan kalma değil mi,
Boynuna sıkıca dolar,
Böyle söyleyip Semetey
Dervişe yalvarır.
«Kurbanın olayım, kulunum,

Senikine kelbeymin,
Cakşı bata berbeymin,
Berbey turgan sebebim –
Kalenderdi kamaysıñ,
Dubana bolso kuuratıp,
Cetpegendi sabaysıñ,
Koco bolso tokmoktop,
Kulunum, meçitine kamaysıñ.
Kokusunan kulunum,
Ciniñ katuu kelgende
Meni da koşup sabaysıñ.
Ceti kündün biri ölüm,
Kulunum, akırı bir kün ölörsüñ,
Ak sakalçan dubana
Tañdı makşar kündö
Baygambardın aldında
Kanday dep coop berersiñ».
Dep, oşondoy degende,
Semetey turup munu aytat:
«Oynoo bala, mas kezde,
Çıbık miñgen caş kezde,
Kim sababay, kim koyboyt,
Arak içken mas kezde,
Akılı tuyuk caş kezde.
Kim tokmoktop, kim urbayt,
Kim tentektik, kim kılbayt.
Balalıktı taştadım,
Kayradan oyun baştadım.
Ordo kütüp, kan boldum,

Senin yurduna gelmem,
Hayırlı dua vermem,
Vermeyişimin sebebi –
Kalenderi hapsedersin,
Derviş olsa perişan edip,
Kaçamayanı döversin,
Hoca olsa tokatlayıp,
Kulunum, mescidine tıkarsın.
Bir de bakmışsın kulunum,
Öfken kabardığında
Beni de katıp döversin.
Yedi günün biri ölüm,
Kulunum, sonunda bir gün ölürsün,
Ak sakallı derviş
Tan mahşer gününde
Peygamberin huzurunda
Ne deyip cevap verirsin».
Deyip, öyle deyince,
Semetey durup şöyle der:
«Oyunbaz çocuk, sarhoş çağda,
Çubuğa binilen genç çağda,
Kim dövmemiş, kim bırakmış,
Rakı içilen sarhoş çağda,
Aklın kapalı olduğu genç çağda.
Kim tokatlamaz, kim vurmaz,
Kim yaramazlık etmez ki.
Çocukluğu bıraktım,
Yeni bir düzene başladım.
Otağ kurup, han oldum,

Oruntuktuu can boldum.
Emi ata, kocogo tiysem oñboyun,

Kalenderge katılsam
Din busurman bolboyun!
Kalenderdi sababaym,
Kocolordu kamabaym.
Ata, menin bala ekenim bilip ket,
Oomiyin! Balam, tobokel!
Azırga berem kök çepken
Dubañdı berip kiyip ket!
Atake, çepkendin künün sen körsöñ
Oluyata Mansurdan,
Çenebey bata maa berseñ»,

Iynindegi kök çepken
Al dubana bakırga
Çeçip berdi azırga.
Kudaydın çındap caratkan,
Kulu ekenin kördüñbü?
Kurgan Manas calgızdın
Uulu ekenin kördüñbü?
Bala sultan ekenin
A dubana bildi emi,
Iynindegi çepkendi
Azırga berse kiydi emi.
Kıbılaga bet alıp,
«Alda!» – dep, koldu kötördü,
Bukanın oozun burdu emi,
Dubana emes Kızırdır
Batasın berip turdu emi:
«Oomiyin! Bala, koluñ cay,
Tüp atañız tügöl kan
Tübüñdön Kızır daarıgan,
Başkı atañdın baarı kan,
Başınan Kızır daarıgan,
Oluyattın tukumu.
Asmandan cıldız bolcoşum,
Aykırıp coogo kol salsañ –

Makam sahibi can oldum.
Şimdi ata, hocaya dokunursam onmayayım,
Kalendere sataşırsam
Dini bütün Müslüman olmayayım!
Kalenderi dövmem asla,
Hocaları hapsetmem.
Ata, çocuk olduğumu bilip geç, Âmin!
Oğlum, tevekkül!
Şimdilik veririm gök cepkeni,
Duanı verip, giyip git!
Atacığım, cepkenin hayrını göresin, Uluğ evliya Mansur'dan,
Ölçüsüz dua bana veresin»,

Omzundaki gök cepkeni
O derviş garibe
Çıkarıp verdi hemencecik.
Hüda'nın gerçekten yarattığı
Kulu olduğunu gördün mü?
Rahmetli Manas tekinin
Oğlu olduğunu gördün mü?
Çocuğun sultan olduğunu
O derviş bildi işte,
Omzundaki cepkeni
Hemen verince giydi işte.
Kıbleye yüzünü dönüp,
«Allah!» – deyip elleri kaldırdı,
Boğanın başını çevirdi işte,
Derviş değil, Hızır'dır,
Duasını verip durdu işte:
«Âmin! Çocuk, elini aç,
Kök atanız tümden han,
Kökünden Hızır uğramış,
İlk atalarının hepsi han,
Başından Hızır uğramış,
Evliya soyunun tohumu.
Gökteki yıldız tanığın,
Nara atıp düşmana el salarsan –

Aç Arıslan bolsun coldoşuñ.
Koldogonuñ Kocosan
Koşo coldoş bir bolsun.
Oñ cagıñdan kırk çilten,
Kara çaar kabılan
Kaptalıñdan çamınsın,
Çolok kökcal Arıslan
Canday salıp kamınsın.
Kuday açsın coluñdu!
Azır kötör koluñdu,
Taralganıñ kırk kızdan,
Oşondon berki babañdı

Aç Arslan olsun yoldaşın.
Koruyucun Kocosan
Birlikte yoldaşın olsun.
Sağ yanından kırk çilten,
Kara çaparlı kaplan
Yan başından atılsın,
Çolak boz yeleli Arslan
Yanına yanaşıp hazırlansın.
Hüda açsın yolunu!
Şimdi kaldır elini,
Soyun kırk kızdan yayılmış,
O günden beri atalarını

Türüp aytıp bereyin,
Tüktö birin taştabay
Bilip aytıp bereyin.
Tüpkü atakeñ Tümönkan,
Tün katıp cortuul köp kılgan.
Andan kiyin Sançıkan,
Cürgönünön can çıkkan,
Dobuşunan kan çıkkan.
Surap içse toybogon,
Sugalagın koybogon,
Anan atañ Akcoltoy,
Andan kiyin Sankoldoy.
Egidey, Şeeyren eköönön
Andan kiyin Böyön kan,
Böyön kandan Çayan kan,
Çayan kandan Balakan,
Balakandan taragan
Baatır çıkkan Karakan.
Alakanday busurman
Karaan bolup turuşkan,
Al dagı kıtayga kırk kün
uruşkan. Temir kandın kazına
Karakandan Cakıp kan,
Kara kökcal baatırdan
Kaymana tuugan Semetey.
Iziñdi Kuday oñdosun,

Sırasıyla söyleyip vereyim,
Hiçbirini bırakmadan
Bilerek söyleyip vereyim.
Kök atan Tümönkan,
Gece yol tepip çok akın etmiş.
Ondan sonra Sançıkan,
Yürüyüşünden can çıkmış,
Sesinden kan çıkmış.
İsteyip içse doymayan,
Açgözlülüğünü bırakmayan,
Sonra atan Akcoltoy,
Ondan sonra Sankoldoy.
Egidey, Şeeyren ikisinden
Ondan sonra Böyön han,
Böyön handan Çayan han,
Çayan handan Balakan,
Balakan'dan türeyen,
Bahadır çıkan Karakan.
Avuç kadar Müslüman'a
Sığınak olup durmuşlar,
O da Hıtay'la kırk gün
vuruşmuş. Temir han'ın hazinesi
Karakan'dan Cakıp han,
Kara boz yeleli bahadırdan
Yâd elde doğan Semetey.
İzini Hüda düzeltsin,

Ilgerki şerler koldosun!
Ok ötpös bolsun kiygeniñ,
Kulunum, artık bolsun bilgeniñ!» Kını menen ilinip,
Bata berip ciberip,
Oşo turgan dubana
Közdön kayıp bolgonu.
Balanın azırga bergen çepkeni
Dagı ele cüröt conunda,
Kadırman eken, kün eken,
Batasın bergen al kişi
Kızırdın tak özü eken.
Karasa közgö ilinbeyt,
Bata bergen dubana

Önceki aslanlar korusun!
Giydiğin ok geçmez olsun,
Kulunum, bildiğin üstün olsun!» Kınıyla birlikte asılıp,
Duasını verip salıp,
İşte o duran derviş
Gözden kayboluverdi.
Çocuğun az önce verdiği cepken
Hâlâ durur sırtında,
Kadri yüce biriymiş, gün gibiymiş,
Duasını veren o kişi
Hızır'ın ta kendisiymiş.
Baksa göze ilişmez,
Dua veren derviş

Kayda ekeni bilinbeyt.
Bastırbay bala sandalıp,
Dubananın batası
Süt kımıran tañ kalıp:
«Munusu kanday, dubana
Bölök sözdön baştadı.
Ismayıl menen Şaatemir
Atam ele bul ekөö
Munu kayda taştadı?
Kalenderdi kamaymın,
Dubananı uşunday
Cindisinen sabaymın».
Dep, oşontüp, munu aytıp,
Ceek Ak-Çiydi bastı emi,
Ceti-Moynok, tört kırañ
Munu bala aştı ele.
Tar köçösün baanalap,
Kökcalıñ Bukarga kirdi aralap.
Azarın katuu saldı emi,
Aldıñkı ecesi aytkan bir kepke
Içi küyüp kaldı emi.
Aralap kirip bardı emi.
Temir kandın Akbarañ
Tagınan tartıp aldı emi?

Nerede olduğu bilinmez.
Çocuk atını sürmeden şaşırıp,
Dervişin duası
İçine süt gibi sinip, şaşakalıp:
«Bu nasıl iş, derviş
Başka sözden başladı.
Ismayıl ile Şaatemir –
Babamdı bu ikisi,
Bunları nereye bıraktı?
Kalenderi hapsederim,
Dervişi ben böylesine
Delirmişçesine döverim».
Deyip, böylece bunu söyleyip,
Kıyı Ak-Çiy'i bastı işte,
Ceti-Moynok, dört sırtı
Bunları çocuk aştı işte.
Dar sokağından süzülüp,
Boz yeleli Bukar'a girdi dolanıp.
Şiddetli kargaşa saldı işte,
Önce ablasının dediği bir söze
İçi yanıp kaldı işte.
Dolanıp girip vardı işte.
Temir han'ın Akbarañ'ını
Askısından çekip almadı mı?

Ak kurcunda ok-darı
Kötörüp atka saldı emi.
Temir kandın zulpukor
Aşıp-şaşıp Semetey
Aktulparga cügürüp,
Tuurasınan tulparga
Koyço çurap mindi ele.
Altın caak aybalta
Bileginde çalıluu,
Coonu buzar sır ayza,
Takımında salıluu.
Aktulpar menen çuratıp,
Ordodogu segiz kan

Ak heybede ok ve barutu
Kaldırıp ata yükledi işte.
Temir han'ın zülfikârını
Aceleyle telaşla Semetey,
Aktulpar'a koşup,
Yanından sıçrayıp küheylana
Koyun gibi atlayıp bindi işte.
Altın yanaklı aybalta
Bileğine dolanmış,
Düşmanı bozan sırlı mızrak,
Dizinin dibinde asılı.
Aktulpar ile koşturup,
Ordadaki sekiz hana

Oolukkan boydon Semetey
Oşondo kirip bardı ele.
Biyçilerin aldına
Arı-beri biyletip,
Köçügü kuçak çoñ duutar
Akununa oynotup,
Duutarların tarttırıp,
Altımıştay cigitke
Tegiz akuş ayttırıp,
Duutarların çalıptır,
Tegiz oynop kalıptır,
Tamaşaga batıptır,
Balanı ak üylüü surap catıptır.
Süyünçülöp bargıday,
Barabanın başkalap,
Çala turgan kezi eken,
Ak üylüügö balanı
Ala turgan kezi eken,
Apil amaz okuşup,
Argımagın tokuşup,
Balanın türün körgöndö
Turgan eken çoçuşup.
Balanın türün surasañ –
Oozunan tuman sögülüp,
Kaalgaday kayran tiş

Coşmuş hâliyle Semetey
O anda girip vardı işte.
Rakkaslarını önüne katıp
Bir o yana bir bu yana oynatıp,
Ardı kucak dolusu koca dutarı
Ozanına çaldırıp,
Dutarlarını çaldırtıp,
Altmış kadar yiğide
Hep bir ağızdan ezgi söyletip,
Dutarlarını çalmışlar,
Hep birden oynayıp durmuşlar,
Eğlenceye dalmışlar,
Çocuğu ak evli rehin istiyorlarmış. Müjde verip varırcasına,
Davulunu düzenleyip,
Çalacakları zamanmış,
Ak evli rehinliğe çocuğu
Alacakları zamanmış,
Apar topar namaz kılıp,
Küheylanlarını eyerleyip,
Çocuğun hâlini görünce
Ürküp duruyorlarmış.
Çocuğun hâlini sorarsan –
Ağzından duman sökülüp,
Kapı kanadı gibi aziz dişleri

Taruudaydan bölünüp,
Oozunan calın şırkırap,
Küröktöy bolgon kaşka tiş
Tiştengen sayın bırkırap,
Kokon kanı Kuşbegi
Cöölötüp kirip bardı emi.
Cöölötüp barıp Semetey
Cüyölüü kepten saldı emi:
«Atañdın körü, ayt, Kokon,
Kırgın bolup kalasıñ,
Biröön kalbay, kayt Kokon!
Altı-Şaar, Kokon kan
Ceriñe kalbay azır ket,
Biröön kalbay ölösüñ,
Menden birdi körösüñ.

Darı tanesince bölünüp,
Ağzından alev fışkırıp,
Kürek gibi olan ön dişleri
Sıktıkça çatırdayıp,
Kokon hanı Kuşbegi'nin üstüne
Atını salıp girdi işte.
Atını salıp varıp Semetey
Yerinde sözler söyledi işte:
«Atanın körü, ayt, Kokon,
Kırgına uğrayıp kalırsın,
Biriniz kalmadan, dön Kokon!
Altı-Şaar, Kokon han,
Yurduna şimdi çekilip git,
Biriniz kalmadan ölürsünüz,
Benden bir belâ görürsünüz.

Atañdın körü, Ancıyan,
Kök kepiçiñ tepeytpe,
Argımagıñ kekeytpe.
Azaptuu cerge konosuñ,
Azır kırgın bolosuñ.
Kılçaysañ menden ölösüñ,
Kıyamat cüzün körösüñ!
Meni surap algıday,
Ak üylüü alıp bargıday,
Aşıma uu salgıday,
Başımdı kesip algıday,
Beldeşken coonun baarına
Oşolordon köp altın
Möösüldükkö algıday,
On ekide caşımdı
Tındım kılıp salgıday,
Buzukka tuugan, kezek sart,
Bulañdı bulap aldımbı,
Buzuguñdu saldımbı?
Alañdı ala kaçtımbı,
Senin ak dilde buluñ çaçtımbı?
Kulañdı kuuy kaçtımbı,
Kursagıñda coo bolduñ

Atanın körü, Ancıyan,
Gök pabucunla kasılma,
Küheylanınla böbürlenme.
Azaplı yere konarsın,
Şimdi kırgına uğrarsın.
Dönüp bakarsan benden ölürsün,
Kıyametin yüzünü görürsün!
Beni isteyip alacakmış,
Ak evli rehin götürecekmiş,
Aşıma zehir katacakmış,
Başımı kesip alacakmış,
Bel bağlaşan düşmanların hepsinden,
Onlardan bolca altını
Ödül diye alacakmış,
On iki yaşımdaki canımı
Söndürüp yok edecekmiş,
Fesada doğmuş soysuz Sart,
Malını yağmalayıp aldım mı,
Fesadını saldım mı?
Alaca malını kaçırdım mı,
Senin akçadan malını saçtım mı?
Kulanını kovup kaçırdım mı,
Karnında düşman kesildin,

Kurcunda buluñ çaçtımbı?
Adırıñ boyloy kondumbu,
Altı kan eliñ turasıñ
Arpañdı çiyki ordumbu?
Cerge kirgen, ceti kan,
Cetelep algan köçüñ cok,
Ak üylüü barıp soyguday,
Ölüm kılıp koyguday,
Mende ceti atañdın öçü cok!
Ayt, Kokon, atıñdın oozun tart,
Kokon!»
Kilittegen* ak kurcun
Şaşıp oozun açtı ele,
Böksörbögön ok-darı
Temir kandın Akbarañ

Heybendeki malını saçtım mı?
Kırlarını boylayıp kondum mu,
Altı hanlı halkınla duruyorsun,
Arpanı ham iken biçtim mi?
Yere batası yedi han,
Yedeğe aldığın göçün yok,
Ak evli varıp kesilesiymişim,
Ölüme yatırılasıymışım,
Bende yedi atanın öcü yok!
Haydi Kokon, atının başını çek,
Kokon!»
Kilitli ak heybenin*
Aceleyle ağzını açtı işte,
Eksilmeyen ok ve barutu
Temir han'ın Akbarañ'ına

Uuçtap turup kuydu ele.
Akbarañ kolgo aldı emi,
Aldıñkı catkan sarttardı
Barsıldakka aldı emi.
Argımagın kekeyip,
Kök kepiçin tepeytip,
Ancıyan kaçtı bir cakka.
Sen ayttıñ – dep süylönüp,
Bir-birine küülönüp,
Kokon kaçtı bir cakka.
Aytsa-aytpasa bolboysuñ,
Aytpagan oygo koyboysuñ,
Baarıbızdı kırat – dep,–
Kırıp canı tınat,– dep,–
Bulanı bulap alat,– dep,–
Müşküldü başka salat,– dep,–
Kömür öçürüp köö bolgon,
Kanzaadanın uuluna
Katılgan aman bolboyt,– dep,– Kence inisi boluçu
Kayra aytkan oñboyt,– dep,–
Sarı tazdan şegi bar.
Margalañ kaçtı bir cakka.

Avuçlayıp doldurdu işte.
Akbarañ'ı ele aldı işte,
Önde duran Sartları
Patır patır vurmaya durdu işte.
Küheylanı üstünde kasılıp,
Gök pabucunu dikleştirip,
Ancıyan kaçtı bir yana.
Sen söyledin – deyip söylenip,
Birbirine hışımlanıp,
Kokon kaçtı bir yana.
Söylesen de olmaz, söylemesen de,
Akla gelmedik şey bırakmazsın,
Hepimizi kırar – deyip,–
Kırıp da canı rahatlar – deyip,–
Malı yağmalayıp alır – deyip,–
Belayı başa sarar – deyip,–
Kömür söndürüp kara olmuş,
Hanzadenin oğluna
Sataşan sağ kalmaz – deyip,– Küçük kardeşiydi,
Karşılık veren onmaz – deyip,–
Sarı taz'dan şüphesi var.
Margalañ kaçtı bir yana.

Semetey on ekige kelgende
Bulasın bulap aldı emi,
Buzuktu mınça saldı emi,
Töbösünön bastı emi,
Tört tülügün çaştı emi.
Altımıştay balbanı
Bukarga ölüp kalganı.
Ayabagan dümöktü
Oşondo, salıp kaldı Semetey,
Cergelüü curt buzuşup,
Seksen kaçır koluna,
Bulası tiyip baygege
Alıp kaldı Semetey.
Sarttın duşman ekenin
Oşondo bala kördü emi.
Tentip cürgön Kanıkey
Seksen kaçır bulanı
Tartuu kılıp berdi emi.
Keçee, karaluu barıp Kanıkey, Üç agası coo bolup,
Kaçıp barıp Semetey,

Semetey on ikisine geldiğinde
Malını yağmalayıp aldı işte,
Fesadı böylesine saldı işte,
Tepesinden bastı işte,
Dört türlü malını saçtı işte.
Altmış kadar pehlivanı
Bukar'da ölüp kaldı.
Görülmedik kargaşayı
O zaman salıverdi Semetey,
Yerli yurt bozuşup,
Seksen katır eline,
Malı ganimet düşüp
Alıp kaldı Semetey.
Sartın düşman olduğunu
O zaman çocuk gördü işte.
Sürgün gezen Kanıkey'e
Seksen katır malı
Armağan edip verdi işte.
Dün, yaslı varan Kanıkey, Üç ağabeyi düşman olup,
Kaçıp varan Semetey,

Bulasın bulap oñolup,
Kökcal Bukarga barıp çoñoyup,
Eç kim azar salgan cok,
Balaga ukuruk kayrar kalgan cok.
On eki müçö teñ bolup,
Kökcalıñ atasın tartkan şer bolup,
Buzuk çıgıp oñolup,
Kökcalıñ Bukarga kirip çoñoyup,
Alalım okup, teñ bolup,
Aalamdı buzçu şer bolup.
Bukardagı Temir kan
Ayta turgan kebi bar,
On ekide çunaktan
Çoçup cürgön çeni bar.
Köp tokoygo ee bolgon,
Cışanaluu Sarı taz

Malını yağmalayıp düzelip,
Boz yeleli Bukar'a varıp büyüyüp,
Kimse ona eziyet etmedi,
Çocuğa kement çevirecek kalmadı.
On iki uzvu denk olup,
Boz yelelin babasına çekmiş aslan olup,
Kargaşa çıkarıp düzelip,
Boz yelelin Bukar'a girip büyüyüp,
Elifbayı okuyup, denk olup,
Âlemi bozacak aslan olup.
Bukar'daki Temir han'ın
Söyleyecek sözü var,
On ikisindeki yavrudan
Ürküp durduğu hâli var.
Çok ormana sahip olan,
Alâmetli Sarı taz'ın

Buzuk salçu şegi bar,
Burup aytpas kebi bar,
Tuura aytçu sözü bar,
Mañdayında ayaktay calgız közü bar.
Kölöydön kiçüü inisi,
Akıldan Temir kan çirkin adaşkan,
Al Bukardın kandıgın
Ceti cılı talaşkan.
Celeden aygır minişip,
Cerden bakan eñişip,
«Capirim!» – dep salışıp,
Caman uruş boluşkan.
Curt kırılıp, er ölüp,
Curt çıgımı köp bolup,
Baykuş kalgan Sarı taz.
Oşonun, baskan ceri koo bolup,
Çirkindin özü taz bolup,

Fesat salacak diye şüphesi var,
Eğip bükmeden söylediği sözü var,
Doğruyu söyler sözü var,
Alnında çanak kadar tek gözü var.
Kölöy'den küçük kardeşi,
Akıldan Temir han zavallı şaşmış,
O, Bukar'ın hanlığını
Yedi yıl boyu çekişmiş.
Yedekten aygır binişip,
Yerden sırık kapışıp,
«Yâ Pîrim!» – deyip vuruşup,
Fena bir savaş etmişler.
Halk kırılıp, er ölüp,
Halkın kaybı çok olup,
Zavallı kalmış Sarı taz.
Onun bastığı yer çukur olup,
Zavallının kendisi kel olup,

Bütkül Bukardın curtu kas bolup.
Ketkeni cüröt Sarı taz.
Astındagı Tuuçunak
Tulpar atı tok bolup,
El buzulup, curt eerçip,
Karaanı canda cok bolup,
Öz cakını kas bolup,
Körörgö künü az bolup.
Atınan ayrıp cöö kılıp,
Küleşendin Kül-Tokoy
Kömür öçürtüp ee kılıp,
Antpese Sarı taz baykuş kuruçu,
«Cetimim kaçan kelet? – dep,–
Ay sayın seksen töönün kömürün
Çöp alaçık mekeni
Bukardın Temir kanına
Alım berip turuuçu.
Alımına çıdabay,
Aldı katkan Sarı taz
Kömür öçürüp kuruuçu.
Alımdan bir töö kemise,

Bütün Bukar halkı hasım olup. Gidip durur Sarı taz.
Altındaki Tuuçunak
Küheylan atı tok olup,
El bozulup, yurt peşine düşüp,
Yanında bir karaltı kalmayıp,
Öz yakını hasım olup,
Görecek günü az olup.
Atından ayırıp yaya edip,
Küleşen'in Kül-Tokoy'unda
Kömür söndürtüp işine koşup,
Yoksa Sarı taz zavallı mahvolurdu,
«Yetimim ne zaman gelir? – deyip,–
Her ay seksen devenin kömürünü
Ot çadırdır mekânı,
Bukar'ın Temir hanına
Vergi olarak verip dururdu.
Vergisine dayanamayıp,
Bahtı kararan Sarı taz
Kömür söndürüp kavrulurdu.
Vergiden bir deve eksilse,

Altımış balban Bukardan
Oşonu aydap, sabap uruuçu,
Otko tazıñ küyüüçü,
Temir kandın şaarına
Kanıkey tentip keldi – dep,–
Ulamadan uguuçu.
Cetim kelip Semetey,
Ismayıl bagıp aldı – dep,–
Elden ugup cürüüçü.
Uluk eken Sarı taz,
Ulamadan ulagan,
Kelgenderden suragan,
Korgool menen kün sanap,
Kordukta cüröt Sarı taz,
Tuuganı duşman it bolup,
Zordukta cüröt Sarı taz,
Ayabagan azaptı
Tartkanı cüröt Sarı taz,
Semetey kelse atasın
Aytkanı cüröt Sarı taz.
Semetey menen kırgızga

Altmış pehlivan Bukar'dan
Onu sürüp, döve döve vururdu,
Ateşte tazın yanardı,
Temir han'ın şehrine
Kanıkey sürülüp geldi – deyip,–
Kulaktan kulağa duyardı.
Yetim gelip Semetey'i,
Ismayıl besleyip aldı – deyip,–
Elden duyup dururdu.
Ulu imiş Sarı taz,
Haberden habere ulanan,
Gelenlerden soran,
Çakıl taşıyla gün sayarak,
Horluk içinde gezer Sarı taz,
Kardeşi düşman it olup,
Zorluk içinde gezer Sarı taz,
Görülmedik azabı
Çeke çeke gezer Sarı taz,
Semetey gelirse babasını
Anlatmaya durur Sarı taz.
Semetey ile Kırgız'a

Temir kandın tübünö
Eptep cürüp ebin taap,
Cetkeni cüröt Sarı taz.
«On ekige keldi – dep,–
Tilegim Kuday berdi» – dep,–
Baabedinge bata aytat,
Baykuş tuugan Sarı taz
Koroşongo koy aytat.
«Tilegim kaçan beret» – dep,–
Tünöp cüröt Sarı taz.
Alda taala calgızdan
«Cetimim kaçan kelet?» – dep,
Tilep cüröt Sarı taz.
Sarı tazdın kızıgın,
Murda bilet bukarlık
Al buzulgan Tazdın buzugun.
Otunçu Tazdan kep uksa,

Temir han'ın köküne
Bir yolunu, çaresini bulup,
Ermeye bakar Sarı taz.
«On ikisine geldi – deyip,–
Dileğimi Hüda verdi» – deyip,–
Baabedin'e dua eder,
Zavallı doğmuş Sarı taz
Koroşon'a koyun adar.
«Dileğim ne zaman verilir» – deyip,–
Geceleyip durur Sarı taz.
Bir olan Allah Teâlâ'dan
«Yetimim ne zaman gelir?» – deyip,
Dileyip durur Sarı taz.
Sarı taz'ın merakını,
Önceden bilir Bukarlı,
O azmış Taz'ın fesadını.
Oduncu Taz'dan söz duysa,

«Tukumuñ bölök» – dep uksa,
Bulamdı bulap alabı,
Buzuktu mıktap salabı?
Kazınam buzup ketebi,
Cetimim tübümö çoguu cetebi?
Belendep kazıp orumdu,
Cetimim kaynatar beken şorumdu.
Ölböy cürsö al cetim
Körsötöt ko sonundu!»
(Ayta turgan kebi bar,
Çoçup cüröt Temir kan
Sarı tazda şegi bar.)
«Tokoygo bala ketebi,
Tüp atasın türö aytıp,
Tübümö çoguu cetebi?
Eski öçü bar al çoçko
Tübümö çoguu cetebi?
Kömür öçürgön tazınan
Şek sanagan koobu bar,

Koobunan çoçup Temir kan
Balaga aytar coobu bar.
Sarı tazdan şegi bar,
«Tokoygo şumkar salba» – dep,–
Temir kandın kündö aytkan
kebi bar. Anın ar cak cagında
Moynuna kurun salınıp,
Bolboy cüröt Temir kan
Semeteyge calınıp:
«Özöndüü dayra bulagım,
Semetey, ölgöndö körgön çunagım.
Kıtaydan kelgen kırk miñ kol,
Buzuktuu tildi albay cür,
Küleşendin Kül-Tokoy
Külüp şumkar salbay cür.
Kızıkka adam kanbagan,
Küleşendin tokoyu
Biröö külüp, şumkar salbagan.
Kezikken aman kalbagan,

«Soyun başkadır» – diye duysa,
Malımı yağmalayıp alır mı,
Fesadı sıkıca salar mı?
Hazinemi bozup gider mi,
Yetimim toptan köküme erer mi?
Hazırlayıp kazıp çukurumu,
Yetimim kaynatır mı ki çilemi.
Ölmeyip durursa o yetim
Gösterir elbet görülmediği!»
(Söyleyecek sözü var,
Ürküp durur Temir han,
Sarı taz'dan şüphesi var.)
«Ormana çocuk gider mi,
Kök atasını sırayla anlatıp,
Köküme toptan erer mi?
Eski öcü olan o domuz
Köküme toptan erer mi?
Kömür söndüren tazından
Şüphelenen korkusu var,

Korkusundan ürken Temir han'ın
Çocuğa söyleyecek cevabı var.
Sarı taz'dan şüphesi var,
«Ormana sungur salma» – deyip,–
Temir han'ın her gün söylediği
sözü var. Onun öte yanında
Boynuna kuşağını dolayıp,
Bir türlü durmaz Temir han,
Semetey'e yalvarıp:
«Vadili ırmak pınarım,
Semetey, güç bela kavuştuğum yavrum.
Hıtay'dan gelen kırk bin asker,
Fesat dile kanma dur,
Küleşen'in Kül-Tokoy'una
Gülüp sungur salma dur.
Zevkine insan doymamış,
Küleşen'in ormanına
Kimse gülüp sungur salmamış.
Rastlayan sağ kalmamış,

	Kez bolup adam barbagan,	*Denk gelip insan varmamış,*
21580	Kezikken tirüü kalbagan.	*Rastlayan diri kalmamış.*
	Bargan adam köp bolgon,	*Varan insan çok olmuş,*
	Kelgender kayra cok bolgon.	*Dönenlerse hiç olmamış.*
	Kıyasın boz munar tüşüp torgogon,	*Yamacını boz duman inip sarmış,*
	Atakeñ Temir kanıñdın	*Atan Temir han'ının*
	Kıtaydan kelgen kırk ayar,	*Hıtay'dan gelen kırk hilebaz,*
	Kapırdın acayıbı* ornogon.	*Kâfirin acayibi* yerleşmiş.*
	Al kıtaydın acayıp	*O Hıtay'ın acayibine*
	Attap adam barbagan,	*Adım atıp insan varmamış,*
	Katılgan aman kalbagan,	*Sataşan sağ kalmamış,*
21590	Colop adam barbagan,	*Yanaşıp insan varmamış,*
	Cologon tirüü kalbagan.	*Yanaşan diri kalmamış.*
	Tereñ kazgan oru bar,	*Derin kazılmış çukuru var,*
	Tepçip keççüü şoru bar.	*Basıp geçenin çilesi var.*
	Orustun kanı Kerki kan	*Urus'un hanı Kerki han'ın*
	On miñ balban kolu bar.	*On bin pehlivan askeri var.*
	Canıbardı kutkargıs,	*Canlıyı kurtarmaz,*
	Oşonun temir arkan toru bar,	*Onun demir halat ağı var,*
	Al tokoygo bargandın	*O ormana varanın*
	Kaynatıp koygon şoru bar.	*Kaynayıp duran çilesi var.*
21600	Al kıtaydın acayıp,	*O Hıtay'ın acayibi,*

	Kulunum, azır sırın aytayın,	*Kulunum, şimdi sırrını söyleyeyim,*
	Colukkan kişi soo bolboyt,	*Rastlayan kişi sağ olmaz,*
	Colborsu on beş töldögön.	*Kaplanı on beş kez yavrulamış.*
	Adamdı sorup iyüüçü	*İnsanı emip yutuveren*
	Acıdaarı altımış,	*Ejderhası altmış,*
	Kılıç tumşuk bili bar,	*Kılıç burunlu bil'i var,*
	Tokoygo barmak tozok iş	*Ormana varmak cehennem iş,*
	Kımbatım, uulum, bilip al!	*Kıymetlim, oğlum, bilmiş ol!*
	Anın ar cak cagında	*Onun öte yanında*
21610	Kıyın kaptap kelgende	*Bela basıp geldiğinde*
	Kılt etip adam kutulbayt,	*Kıpırdayıp insan kurtulmaz,*
	Uşunday bolgon dümök col,	*Böylesine belalı bir yol,*
	Oolugup barçu bel emes,	*Coşup varılacak bel değil,*
	Oyun kılçu cer emes.	*Oyun edilecek yer değil.*
	Acıdaarı bar, bili bar,	*Ejderhası var, bil'i var,*
	Adamdı çaynap taştaçu	*İnsanı çiğneyip atan*

Azuulusu dagı bar,
Bölök-bölök sözü bar,
Tokoydon kişi körünsö,
Başında calgız közü bar,
Mınça aytar sözü bar».
Kündö aytıp tim koyboyt,
Tündö da aytat Temir kan.
Küdörün üzböy bul sözdön,
Kündö aytat Temir kan.
Bul kabardı ukkanda
Tulpar oozun burabı,
Tuygunuñdun calgızı
Şumkar salbay turabı?
Eeligip ketpey çunaktı
Tınç turup Kuday urabı?
Tulañduu cerdi tutantkan,
Ölöñdüü cerdi örttögön,
Kara suuga kan kuygan,
Börk al dese, baş kesken,
Suu iç dese, uu içken,

Azılısı dahi var,
Türlü türlü sözü var,
Ormanda kişi görünse,
Başında tek gözü var,
Bunca söyleyecek sözü var».
Her gün söyler, boş durmaz,
Gece de söyler Temir han.
Umudunu kesmeden bu sözden,
Her gün söyler Temir han.
Bu haberi duyduğunda
Küheylan başını çevirir mi,
Doğanının biriciği
Sungur salmadan durur mu?
Yavru coşup gitmeden,
Uslu dursa, Hüda mı çarpar?
Otlu yeri tutuşturan,
Çayırlı yeri yakan,
Kara suya kan döken,
Börk al dese, baş kesen,
Su iç dese, zehir içen,

Kan tök dese, cin tökkön.
Kankor Manas calgızı
Temir kandan kep ugup,
Küleşendin Kül-Tokoy
Kapıray, kattagan kelbeyt – dep
Atışa çıga coo bolso
ugup: Aydap cürüp talkalap,
«Oşo turgan tokoydun
Tegeregin çalayın,
Orus menen kıtaydan
Karmaşa kele coo çıksa,
Baarısın kırıp salayın.
Acıdaar, bilin çaçayın,
Tokoydun colun açayın.
Tokoygo kirip oturup,
Kazgan orun tolturup,
Kaşattan kalıñ coo çıksa,
Kastarın tikken doo çıksa,

Kan dök dese, cin döken.
Hunhâr Manas'ın biriciği
Temir han'dan söz duyup,
Küleşen'in Kül-Tokoy'una
Hayret, giden geri dönmez – diye
Atışa çıkan düşman olsa
duyup: Sürüp götürüp parçalayıp,
«İşte o duran ormanın
Çevresini bir dolaşayım,
Urus ile Hıtay'dan
Tutuşmaya gelen düşman çıksa,
Hepsini kırıp geçireyim.
Ejderini, bil'ini saçayım,
Ormanın yolunu açayım.
Ormana girip oturup,
Kazdığı çukuru doldurup,
Yardan kalabalık düşman çıksa,
Kin besleyen hasım çıksa,

Boz munarık çok çıksa,
Borumu katuu ok çıksa,
Can ayabay salışıp,
Altayga çeyin alışıp,
Ordosun buzup çaçayın,
Aytkan coosun basayın.
Cakkan otun öçürüp,
Uşu turgan Bukardı
Cabılta baarın köçürüp,
Sanaası menen bolturup,
Karıgan atam Temir kan
Korkkondu koşo kondurup,
Kayran baştı şer kılam,
Karakçının baarısın
Talkalap aydap ciberip,
Kül-Tokoydu cer kılam.
Orustan kelgen coo bolso,
Ombuga çeyin sürbösöm,
Beecinden kıtay coo bolso,
Kakanga çeyin sürbösöm.
Busurmandan coo çıksa,
Mekege aydap kirbesem,

Boz dumandan kor çıksa,
Vınlaması sert ok çıksa,
Can esirgemeden vuruşup,
Altay'a dek boğuşup,
Ordasını bozup saçayım,
Söylenen düşmanını bastırayım.
Yaktığı ateşini söndürüp,
İşte şu duran Bukar'ı
Topunu birden göçürüp,
Kaygısıyla baş başa bırakıp,
Kocamış atam Temir han'ı
Korkusuyla birlikte kondurup,
Aziz başı aslan ederim,
Haydutların hepsini
Parçalayıp sürüp salıp,
Kül-Tokoy'u yurt ederim.
Urus'tan gelen düşman olsa,
Ombu'ya dek sürmezsem,
Beecin'den Hıtay düşman olsa,
Kakan'a dek sürmezsem.
Müslüman'dan düşman çıksa,
Mekke'ye sürüp girmezsem,

Bılkıldak kuuray bışkıça,
Mıyzam külü uçkuça
Mıktap altı ay salışıp,
Tögörök curttu cıybasam,
Takır baarın kırbasam
Tuubay tuna çögöyün,
Caş kezimde el üçün,
Daldayıp basıp cürgüçö,
Kıyamat cüzün köröyün.
Kızıl kırgın, küygön çok
Azamat karap turçubu?
Kanzaadanın balası
Ölümdön korkup turçubu?
Ceti kündün biri ölüm
Aldanın çiyip koygonun
Amanat mende körböybü!»

Körpe kuray olgunlaşıncaya dek,
Mıyzam külü uçuncaya dek,
Tam altı ay vuruşup,
Çepeçevre yurdu toplamazsam,
Tümünü kırıp geçirmezsem,
Doğmamışa dönüp çökeyim,
Genç yaşımda el için,
Aylak aylak gezineceğime,
Kıyametin yüzünü göreyim.
Kızıl kırgına, yanan kora
Yiğit bakıp durur mu?
Hanzadenin oğlu
Ölümden korkup durur mu?
Yedi günün biri ölüm,
Allah'ın çizip koyduğunu
Bu emanet can görmez mi!»

Ordodon çurap tüyülüp,
Oolugup mınça söz aytıp,
Ok ötpöstü kiyinip,
Kanıkey bergen Boz kise
Katuulap belge çaldı emi,
Kök temirden tuulga
Kötörüp başka saldı emi.
Al baraban, aybalta,
Ala koyup caylanıp,
Coo-caraktın baarısın
Colborston kalgan çunagıñ
Ordu-orduna baylanıp,
Altın caak aybalta
Bilekke kınap çaldı ele,
Böksörbögön ok-darı
Kötörüp atka saldı ele.
Şaşıp amaz okunup,
Aktulpardı tokunup,
Bukardan çıgıp oolugup,
Ismayılga boy berbey,
Temir kanga boy berbey,

Ordadan sıçrayıp fırlayıp,
Coşup bunca söz söyleyip,
Ok geçmezi giyinip,
Kanıkey'in verdiği Boz kise'yi
Sımsıkı bele kuşandı işte,
Gök demirden tulgayı
Kaldırıp başına koydu işte.
O davulu, aybaltayı,
Alıp yerine yerleştirip,
Cenk pusatının tümünü
Kaplandan kalan yavrun
Yerli yerine bağlayıp,
Altın yanaklı aybaltayı
Bileğe sıkıca doladı işte,
Eksilmeyen ok ve barutu
Kaldırıp ata yükledi işte.
Aceleyle namaz kılıp,
Aktulpar'ı eyerleyip,
Bukar'dan çıkıp coşup,
Ismayıl'a boyun eğmeden,
Temir han'a boyun eğmeden,

Kabarıñda bar beken,
Kara köktün tukumu.
Astındagı mingeni –
Temir kandın tulparı,
Kolundagı alganı –
Ismayıldın şumkarı,
Bukardan çıgıp bölünüp,
Oluya çalgan çirkiniñ
Opol-Toodoy körünüp,
Kıya col menen bölünüp,
Kızır çalgan baykuşuñ
Kök urçuk toodoy körünüp,
Aşıp-şaşıp col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Tegeregin karabay,
Teñdeşerge coo çıgıp,

Haberin var mıdır,
Kara gök soyunun tohumu.
Altında bindiği –
Temir han'ın küheylanı,
Elinde tuttuğu –
Ismayıl'ın sunguru,
Bukar'dan çıkıp ayrılıp,
Evliya dokunuşlu civanın
Opol-Too gibi görünüp,
Yamaç yoldan ayrılıp,
Hızır dokunmuş garibin
Gök doruklu dağ gibi görünüp,
Aşıp koşup yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Çevresine bakmadan,
Denkleşecek düşman çıkıp,

Teñiz baş kanday bolot – dep,– Bööt-bööt sazı bar,
Tegi eçteme oyloboy,
Tegi çunak col cürüp,
Astındagı tulparga
Oñdop-soldop kamçı urup,
Obu cok bala col cürüp,
At ayabay mol cürüp.
Ayanbastan col cürüp,
Semetey turbay ayanıp,
Keñ Ak-Çiydi tayanıp,
Candagan calgız col menen
Cana bala zor cetim
Ceek Ak-Çiydi sıdırıp,
May-Bulaktı kıdırıp,
Ecekesi Kanıkey
Kız çagında beybaktın
Seyildikke çıguuçu
Kasıettüü Keñ-Kölçük,
Keñ-Kölçük toosun tayanıp,
Keñ-Kölçüktün keñ belge
Bala çıga keldi ele,
Astı çañdak munarık
Boz badaldı kördü ele.

Deniz başı nasıl olur – deyip,– Öbek öbek sazı var,
Hiçbir şey düşünmeden,
Hep o yavru yol yürüyüp,
Altındaki küheylana
Sağlı sollu kamçı vurup,
Ölçü bilmez çocuk yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp.
Hiç sakınmadan yol yürüyüp,
Semetey durmadan, sakınmadan,
Geniş Ak-Çiy'e dayanıp,
Kıyıdan geçen tek yol ile
Yine o çocuk, koca yetim,
Ak-Çiy kıyısını sıyırıp,
May-Bulak'ı dolaşıp,
Ablası Kanıkey'in
Kızlık çağında bîçarenin
Seyrana çıktığı
Kutlu Keñ-Kölçük,
Keñ-Kölçük dağına dayanıp,
Keñ-Kölçük'ün geniş beline
Çocuk çıkageldi işte,
Önü tozlu pusun içinde
Boz çalılığı gördü işte.

Munarıktap burçtanat,
Buluñgur bolup uçtanat.
Kee bir, kee bir cerinen
Üydöy çınar körünöt,
Al çınardı körgöndö
Balanın köönü bölünöt.
Küleşendin Kül-Tokoy
Tokoyu cakşı cer eken.
Budur-budur beli bar,
Budurmak aşuu ceri bar,
Adır-adır bel eken,
Adırmak aşuu cer eken,
Astı cagın Kül-Tokoy atam deer eken.

Pus içinde köşelenir,
Alacakaranlık olup uçlanır.
Kimi, kimi yerinden
Ev gibi çınar görünür,
O çınarı görünce
Çocuğun gönlü bölünür.
Küleşen'in Kül-Tokoy'u,
Ormanı güzel yermiş.
Engebe engebe beli var,
Engebeli geçit yeri var,
Kır kır bel imiş,
Kırlı geçit yer imiş,
Alt yanına Kül-Tokoy atam der imiş.

Küleşendin Kül-Tokoy,
Külüp kirip bardı ele.
Al tokoydun içinde
Bölünüp uçkan kazı bar.
Kıl kuyruk kaynap bılkıldap,
Kızıl başı kılkıldap,
Karkırası burkurap,
Turnası unçuksa,
Eri ölgöndöy çurkurap.
Toosunda karı bar,
Tokoyunda çarı bar,
Can-canıbar baarı bar.
Caratkan eken bir Kuday,
Uşul öñdüü tokoydu
Cay keltirip abıdan.
Kayıñga tuup kuştarı
Kapıray, kamınıp turat uçkanı,
Terekke tuup kuştarı,
Teminip turat uçkanı.
Üydöy kızıl çınarı –
Üstü-üstünön kıykırıp,
Ünü cakşı uları.
Altımış künü oynoso,
Astı kanbayt eken go,

Küleşen'in Kül-Tokoy'una,
Gülerek girip vardı işte.
O ormanın içinde
Bölük bölük uçan kazı var.
Kıl kuyruk kaynaşıp kıpırdar,
Kızıl başı salınıp durur,
Karkarası çığrışıp,
Turnası ses verse,
Eri ölmüşçesine çığlık kopar.
Dağında karı var,
Ormanında avı var,
Türlü canlı, hepsi var.
Yaratmış meğer bir Hüda,
Böylesi bir ormanı
Adamakıllı düzene koyup.
Kayında yumurtlayan kuşları,
Hayret, uçmaya hazırlanıp durur,
Kavakta yumurtlayan kuşları,
Depinip durur uçmaya.
Ev gibi kızıl çınarı –
Üst üste haykırıp,
Sesi güzel ular kuşu.
Altmış gün oynasa,
Yine de kanmazmış meğer,

Bul tokoydun kumarı.
Küküktörü küülönöt,
Tal-talında süylönöt.
Kükügü sayrap küülönsö
Küyüttüü adam ukkusuz,
Içinen karış çıkkısız.
Bulbulu sayrap tañ atkan,
Kıyındap şumkar salgan kez,
Bulbul ünü miñ bölök,
Muñduu tiktep ukkusuz,
Muñu bardın baarısı
Bul tokoydon çıkkısız.
Küleşendin Kül-Tokoy,
Külüp oynoor cer eken,

Bu ormanın tutkusuna.
Guguk kuşları coşar,
Dal dalında söyleşir.
Guguğu ötüp coşunca
Dertli insan dinleyemez,
İçinden bir adım çıkası gelmez.
Bülbülü öterek tan atmış,
Ustaca sungur salınan çağ,
Bülbül sesi bin türlü,
Kederli olan bakıp dinleyemez,
Derdi olanın hepsi
Bu ormandan çıkamaz.
Küleşen'in Kül-Tokoy'u,
Gülüp oynanacak yermiş,

	Ar bir kızık kızmatın	*Her bir hoş işini*
	Bilip oynoor cer eken,	*Bilerek oynanacak yermiş,*
	Öz bilgenin azamat	*Kendi bildiğini yiğidin*
	Kılıp oynoor cer eken,	*Yapıp oynayacağı yermiş,*
	Erki menen er cigit,	*Gönlünce er yiğidin,*
21810	Bolup kalçu cer eken,	*Olup kalacağı yermiş,*
	Çatır tigip, bee baylap,	*Çadır kurup, kısrak bağlayıp,*
	Konup kalçu cer eken.	*Konup kalınacak yermiş.*
	Alması bışıp köñ bolgon,	*Elması olgunlaşıp yığın olmuş,*
	Ciyde kulap say tolgon,	*İğdesi dökülüp dere dolmuş,*
	Calbıragı cargaktay,	*Yaprağı deri gibi,*
	Munun kara kurtu barmaktay,	*Bunun kara kurdu parmak gibi,*
	Doolbastı ortogo	*Davulu ortaya*
	Baltırkanı bilektey,	*Baldırganı bilek gibi,*
	Maralı kaçıp çu dese –	*Maralı kaçıp çü dese –*
	Mala kaşka inektey.	*Kula akıtmalı inek gibi.*
21820	Kırgoolu kızıl könöktöy,	*Sülünü kızıl kova gibi,*
	Kıdırıp oynoor cer eken,	*Dolaşıp oynanacak yermiş,*
	Kasıeti ornogon	*Kutu içine yerleşmiş*
	Kül-Tokoy atam deer eken.	*Kül-Tokoy atam derlermiş.*
	Tiptik uçup zırkırap,	*Dimdik uçup vınlayıp,*
	Imerilgen suu menen,	*Kıvrılan su boyunca,*
	Kök körünbös tal menen	*Göğü göstermez söğütlerle*
	Kubanıp bala zırgıtıp,	*Sevinip çocuk uçurup,*
	Akşumkardı ırgıtıp,	*Akşumkar'ı fırlatıp,*
	Kaz, ördöktü ildirip,	*Kazı, ördeği kaptırıp,*
21830	Kancıganın baarısın	*Terkisinin tümünü*
	Kaz menen kuuga bildirip,	*Kaz ile kuğuya belletip,*
	Kıyasına cetkizip,	*Yamacına eriştirip,*
	Kül-Tokoydu ceektep,	*Kül-Tokoy'u kıyılayıp,*
	Kancıgaga batpasa	*Terkiye sığmasa*
	Kuyuşkanga teektep,	*Kuskuna iliştirip,*
	Mingen atı Aktulpar,	*Bindiği atı Aktulpar,*
	Kolundagı Akşumkar	*Elindeki Akşumkar,*
	Kızık cerge kirgen kez,	*Hoş yere girdiği çağ,*
	Dünüyö çıgıp oyunan	*Dünya çıkıp aklından*
21840	Bala oynop kalgan kez.	*Çocuğun oyuna daldığı çağ.*
	Akşumkarın belendep,	*Akşumkar'ını hazırlayıp,*

Irgap cüröt Semetey,
«Köp kubanıç, tamaşa –
Kördüm bügün kızık» – dep,
Cırgap cüröt Semetey.
Batkaktuunun başına,
Tal aralaş tikenek
Çıtırmandın çatına
Oynop bala turdu ele.
Ismayıldın doolbas
Kamçı tiyse kañk etken,
Soyul tiyse tügötkö
Cer buzulup dañk etken.
Kara caak kamçını
Karmay kalıp imerip,
Semetey tartıp ciberip,
Aç kıykırık, kuu süröön
Al tokoygo saldı ele,
Könöçöktöy kök bostek
Tekөörü temir, teegi cez,
Kanatı altın, eki kez,
Kün çıgış közdöy dırkırap.
Ay tiygendey körünüp,
Manastın uulu cetimdin
Kumar bolup bostekke
Köñülü caman bölünüp.
Kırgool emes Kızırbı?

Salınıp gezer Semetey,
«Çok sevinç, çok eğlence –
Gördüm bugün hoşça» – deyip,
Keyifle gezer Semetey.
Batkaktuu'nun başına,
Söğüt karışık dikenli
Sık çalılığın koynuna
Oynayıp çocuk durdu işte.
Ismayıl'ın davulu –
Kamçı değse çınlayan,
Sopa değse tümüyle
Yer sarsılıp gümleyen.
Kara saplı kamçıyı
Kavrayıp çevirip,
Semetey çekip vurup,
Keskin çığlık, kuru nara
O ormana saldı işte,
Kovacık gibi boz bostek –
Mahmuzu demir, pençesi tunç,
Kanadı altın, iki arşın,
Gün doğusuna doğru fırlayıp.
Ay değmiş gibi görünüp,
Manas'ın oğlu yetimin
Bostek'e tutkun olup
Gönlü fena bölünüp.
Sülün değil, Hızır mı?

Araga cürçü elçibi?
Oluyattın közübü,
Sarı kan menen Semetey
Keziktirer kezibi?
Kırgooldu körüp çıdabay,
Aktulpar oozun burdu ele,
Kıñkaya tüşüp Semetey
Akşumkardı urdu ele.
Artık balban, kayran şer,
Ata, korozdoy bolgon kayran er,
Astındagı Aktulpar
Kaardı katuu baştadı,

Araya giren elçi mi?
Evliyalığın gözü mü,
Sarı han ile Semetey'i
Buluşturacak çağ mı?
Sülünü görüp dayanamayıp,
Aktulpar'ın başını çevirdi işte,
Yana eğilip Semetey
Akşumkar'ı saldı işte.
Üstün pehlivan, aziz aslan,
Ah, horoz gibi aziz er, Altındaki Aktulpar

Hışmı sert başlattı,

Küç menen salgan Akşumkar,
Astındagı Aktulpar
Kulap kete cazdadı.
Müdürülüp cogolup,
Sürdügö tüşüp oñolup,
Begelçegi mayışıp,
Tegerenip temteñdep,
Tegizi külük Aktulpar
Tegi arañ oñoldu.
Koldon çıkkan Akşumkar
Kötörülüp cöndönüp,
Körböy kalgan öñdönüp,
Tegerenip kalkaktap,
Teskeri uçup çalkaktap.
Teköörü temir, teegi cez,
Tegeregi eki köz,
Közü kara, kök şal but,
Körgözgönün koybogon,
Könöktöy etke toybogon,
Talpınganın koybogon,
Tabaktay etke toybogon,
«Kanatın cıyıp şukşurbas,
Kazdı köldön uçurbas,
Kuyrugun cıyıp şukşurbas,
Seni Kuday ne urdu!
Kırgool emes, Akşumkar
Kuunu köldön uçurbas,
Boonu çeçip boştoşup,

Güçle salınan Akşumkar,
Altındaki Aktulpar
Düşeyazdı az kalsın.
Tökezleyip yitip,
Sendeleyip düzelip,
Bukağılığı bükülüp,
Dönenip sendeleyip,
Baştan sona yürük Aktulpar
Ancak güçlükle düzeldi.
Elden çıkan Akşumkar
Yükselip doğrulup,
Görmez olmuş gibi olup,
Dönenip süzülüp,
Ters uçup yalpalayıp.
Mahmuzu demir, pençesi tunç,
Çepçevre iki göz,
Gözü kara, gök kaslı bacak,
Gördüğünü bırakmayan,
Kova dolusu ete doymayan,
Çırpınmayı bırakmayan,
Tabak dolusu ete doymayan,
«Kanadını toplayıp süzülmez,
Kazı gölden uçurmaz,
Kuyruğunu toplayıp süzülmez,
Seni Hüda mı çarptı!
Sülün değil, Akşumkar
Kuğuyu gölden uçurmaz,
Bağını çözüp gevşeyip,

Bu tokoydo koştoşup,
Üzürlüü kebim aytpasam,
Uşu cerden cat bolup,
Bukardı közdöy kaytpasam»,–
Dep, oşondo munu aytıp,
Kaardanıp bakırıp,
«Temirlep» uraan çakırıp,
Kara caak kamçını
Karmay kalıp imerip,
Takımga çaap ciberip,

Bu ormanda vedalaşıp,
Veda sözümü söylemezsem,
Şu yerden yabancı olup,
Bukar'a doğru dönmezsem,»–
Deyip, o zaman bunu söyleyip,
Öfkelenip bağırıp,
«Temir!» diye uran çağırıp,
Kara yanaklı kamçıyı
Kavrayıverip çevirip,
Atın butuna çalıverip,

	Malmaga salgan ak tizgin	*Sepiye yatırılmış ak dizgini*
	Tartıp koyboy caydı emi,	*Çekmeden salıverdi şimdi,*
	Kan içmenin tukumu	*Kan içicinin soyu*
21920	Kırgooldu kuup kaldı emi.	*Sülünü kovalamaya koyuldu şimdi.*
	Aç kıykırık, kuu süröön,	*Aç çığlık, kuru nara,*
	Ayabay ündü saldı emi,	*Var gücüyle ses saldı şimdi,*
	Kırgooldu kuup kaldı emi.	*Sülünü kovalamaya koyuldu şimdi.*
	Kırgool köktö, bu cerde,	*Sülün gökte, bu yerde,*
	Kızıktı saldı bu cerge.	*Bu yere şenlik saldı.*
	Etine kelgen Aktulpar	*Etine gelmiş Aktulpar*
	Baskan ceri bırkırap,	*Bastığı yer paramparça,*
	Çoñ kazanday dañkanı	*Koca kazan gibi kesekler*
	Bala törö çunaktın	*Çocuk beyin, yaramazın*
21930	Töbösündö çırkırap.	*Tepesinde vızıldayıp.*
	Taman cerde tarsıldap,	*Tabanlar yerde takırdayıp,*
	Kara bolot oozduk	*Kara çelik gem*
	Kömököydö karsıldap,	*Damağında çatırdayıp,*
	Araanday oozu açılıp,	*Ejder gibi ağzı açılıp,*
	Kan aralaş ak köbük	*Kan karışık ak köpük*
	Omuroodo çaçılıp.	*Göğsünde saçılıp.*
	Cer ayrılıp zakımdap,	*Yer yarılıp buğulanıp,*
	Kanattuu külük Aktulpar	*Kanatlı yürük Aktulpar*
	Deñgeldep çurkap cakındap.	*Tekerlenip koşup yaklaşıp.*
21940	Ismayıldın Akşumkar	*İsmayıl'ın Akşumkar'ı*
	Çolok uçup imerip,	*Kısa uçup dönerek,*
	Cebeden murun ciberip,	*Oktan önce atılıp,*
	Kıska aylanıp imerip,	*Kısa dönüşle çevrilip,*
	Kırgooldu közdöy ciberip,	*Sülüne doğru salınıp,*
	Cetip ilip alarda	*Yetişip kapacakken*
	Tik sayılıp tutuldu,	*Dimdik dalıp tutuldu,*
	Çöp alaçık cartı üygö	*Ot çadıra, yarım eve*
	Kırgool aldırbay kirip kutuldu.	*Sülün kaptırmadan girip kurtuldu.*
	Kızıgıp kalgan kırgoolgo	*Merakla kapıldığı sülüne*
21950	Kızırluu cetim bardı ele,	*Hızırlı yetim varmıştı,*
	Doolbastı kakkılap,	*Davulbazı tıkırdatıp,*
	Katuulap karap saldı ele.	*Sertçe bakıp salmıştı.*
	Kırgooldu taap aluuga	*Sülünü bulup almaya,*
	Tegeregin karabay	*Çevresine bakmadan,*

Tegi canın ayabay,
Tebeletip tokoydu
Açuusu kelip tırışıp,
Ala albay kalgan şumkarga
Adamdan beter uruşup:
«Kulaalı da kuş, sen da kuş,
Sen kulaalı bolbosoñ –
Alıp berseñ kırgooldu,
Adal muuzdap men alsam,
Kancıgama men çalsam,
Kayran ecem Kanıkey
Kaçıp cürgön cesirge
Tartuu kılıp men barsam,
Kan cezdem Manas kökcaldan
Katıluu catkan köp düynö
Kayra surap men alsam,
Oynosom köönüm tok ele,
Atañdın körü, Akşumkar,
Armanım saga cok ele!
Kırgooldu cetip sen bassañ,
Umaçtay közdü bir açsañ,
Kayra baylap kabıştap,
Kancıgama tabıştap,
Çoñ baybiçe-kudagıy
Alıp berseñ kırgooldu,
Tartuu kılıp bararda,
Cezdem Manastan kalgan coo ölçöör,
«Karakçı» dep kan atam
Oşo kımbat dürbünü.
Belekke surap alarda,

Biröö kudagıy, eceme
Tartuu kılıp bararda,
Cetpey kalıp kırgoolgo
Seni Kuday urdubu?
Toktu koydun tomuk et
Keçee, tomugun kesip bergende,
Oodarıp salıp tabıñdan,
Ce, meni Kuday urdubu?

Hiç canını esirgemeden,
Ormanı çiğnetip,
Öfkesi gelip gerilip,
Avı alamayan sungura
İnsandan beter çıkışıp:
«Çaylak da kuş, sen de kuş,
Sen çaylak değilsen eğer –
Yakalayıp versen sülünü,
Helalce boğazlayıp ben alsam,
Terkime ben bağlasam,
Zavallı ablam Kanıkey,
Kaçıp gezen dul kadına
Armağan edip ben varsam,
Han eniştem bozkurt Manas'tan
Saklı yatan çok malı
Geri isteyip ben alsam,
Oynasam gönlüm tok idi,
Babanın körü, Akşumkar,
Sana bir gücenmem yok idi!
Sülüne yetişip sen bassan,
Fal taşı gibi gözünü bir açsan,
Yeniden bağlayıp sarıp,
Terkime emanet edip,
Büyük hanım dünüre
Yakalayıp versen sülünü,
Armağan edip varırken,
Eniştem Manas'tan kalma düşman ölçer,
«Karakçı» diye han babam
O pahalı dürbünü.
Hediye diye isteyip alırken,

Birini dünüre, ablama
Armağan edip varırken,
Sülüne yetişemeyip
Seni Tanrı mı çarptı?
Toklu koyunun aşık etini
Dün, aşığını kesip verdiğinde,
Devirip seni kıvamından,
Yoksa beni mi Tanrı çarptı?

Artıkça kuup, köön salbay,
Seni Kuday urdubu?
Buzup salıp, sır bilbey,
Meni Kuday urdubu?»
Küp-kup etip küülönüp,
Kürsüldöp turat Semetey,
Albay kalgan şumkarga
Adamdan beter süylönüp.
Oşo tokoy boyunda,
Tört arkan bar conunda,
Eçki tonu etinde,
Cargak şımı butunda,
It cürbögön colu bar,
Adam öñdüü erbeñdep,
Kööndö eki kolu bar,
Catkan ittey kaşı bar,
Can kazanday başı bar,
Çekede calgız közü bar,
Elçilikten az kördü
Töbösünön mancılı tazın kuyultkan
Çöyçöktöy bolgon közü bar,
Oşondo Sarı taz kördü,
Elçiligin az kördü,
Calañkıçtay taz kördü.
Kömür öçürüp köö bolgon,
Köp tokoygo ee bolgon,
Karañgı emes tünü beym,
Uşunday aytıp cürçü ele,
Oşol karakçının biri beym.

Fazlaca kovalayıp, gönül vermeden,
Seni Tanrı mı çarptı?
Bozup da, sır bilmeden,
Beni Tanrı mı çarptı?»
Güm güm edip coşarak,
Gürleyip durur Semetey,
Avı alamayan sungura
İnsandan beter söylenip.
O orman boyunda,
Sırtında dört urgan var,
Keçi kürkü teninde,
Deri şalvarı bacağında,
İt yürümez yolu var,
İnsan gibi kımıldayıp,
Gövdesinde iki kolu var,
Yatan it gibi kaşı var,
Koca kazan gibi başı var,
Alnında tek gözü var,
El yüzünü az görmüş,
Tepesinden mançulu kelleri döktüren,
Çanak gibi olmuş gözü var,
O zaman Sarı taz'ı gördü,
Görgüsünün azlığını gördü,
Hortlak gibi bir kel gördü.
Kömür söndürüp is olmuş,
Koca ormana sahip olmuş,
Gecesi karanlık değil galiba,
Böyle söyleyip dururdu,
O haydutların biri galiba.

Cekenge catkan künü beym,
Kür! – degize bir uurtap,
Celmoguzdun biri beym.
Şumkardı koyup sandalıp,
Sarı abaña tañ kalıp.
Töö moyun çoñ orgok
Beline mıktap tañıluu,

Sazlıkta yattığı günü galiba,
Kür! – dedirtip bir yudumlayıp,
Celmoguz'un biri galiba.
Sunguru bırakıp aylak dolanıp,
Sarı amcana şaşakalıp.
Deve boyunlu koca orak
Beline sımsıkı bağlı,

Koş koldop karmap aldı ele, Kök bukaday çapçılap,
Colop adam bargısız,
Ayuu çıdap kalgısız,
Astında kara tokoydu
Orgok menen koygulap,
Tübü menen coygulap,
Töööçö cöölöp kaldı ele.
Açıp közdü cumgança,
Anday-mınday degiçe,
Toodoy kılıp cıygılap,
Ürpöygön cerdin baarısın
Keltek, tayak kolunda
Takır koyboy urgulap.
Kızıgın körçü tazıñdın:
Kıtay ottuk, boor taş
Kırıp iyip çok koyup,
Kuu tezekke ot koyup,
Küü! – degize bir üylöp,
Kırk kulaç kösöö kolunda
Tegeregin üyürüp,
Kara kösöö kaltırbay,
Colum üydöy çüyürüp.
Kömürlörü körünüp,
Könöktöy bolgon köpkök çok
Cer üstünön körö elek.)
Kösöö menen bölünüp,
Kömür öçürgön tazıñdın
Kambılı közgö körünüp.
Altı könök suu batkan
Ögüz baş kara canayak,
Kaynar kara bulakka
Küp! – degize maldı emi.
Caymalantıp tögültüp,
Suunu suzup aldı emi.

Çift elle kavrayıp almıştı, Boz boğa gibi eşinip,
Yanına insan varılmaz,
Ayı dayanıp duramaz,
Önündeki kara ormanı
Orakla vura vura,
Köküyle yok ederek,
Deve gibi devirip durmuştu.
Göz açıp kapayıncaya,
Şöyle böyle deyinceye,
Dağ gibi yığıp,
Kabarmış çalının hepsini,
Sopa, değnek elinde,
Hiç bırakmadan döverek.
Kelinin şu marifetine bak:
Çin çakmağı, çakmak taşı
Çakıp kıvılcım düşürüp,
Kuru tezeğe ateş verip,
Küü! – dedirtip bir üfleyip,
Kırk kulaç köseği elinde,
Çevresini toplayıp,
Kara köseği bırakmadan,
Küçük yurt gibi büzüp.
Kömürleri görünüp,
Kova gibi olmuş masmavi kor
Yeryüzünde görmüş değil.)
Köseğiyle bölünüp,
Kömür söndüren kelinin
Hüneri göze görünüp.
Altı kova su alan
Öküz başlı kara çanağı
Kaynar kara pınara
Küp! – dedirtip daldırdı şimdi.
Yayarak taşırıp,
Suyu çekip aldı şimdi.

Küp! – degize bir bürküp,
Açıp közdü cumgança
Bir bürkkön cok, miñ bürküp,

Küp! – dedirtip bir püskürüp,
Göz açıp kapayıncaya,
Bir püskürmedi, bin püskürüp,

Kırk kulaçtay kösöönü
Kömürünö saldı ele.
Tögörökkö caydı ele,
Altımış töögö cük kömür
Öçüp catıp kaldı ele.
Bul erdigin körgöndö
Çıday albayt Semetey:
«Saloodon saloomaleykim,
Sandırgaluu Sarı aba!»
Salam aytsa sözü cok,
Salam turmak tazıñda
Körüp koygon közü cok.
Zıñgırap al taz kenebeyt,
Semeteydin salamın
Buçkagına teñebeyt.
Erdik menen kesirdi
Alda taalam kabattap,
Kançalık kuurap cürsö da
Al tazga bergen eken çenebey.
Tootpoy al taz turganda,
Küyüp-bışıp çok bolup,
Eki közü ot bolup:
(Tokoygo bala kele elek
Bul öñdöngön kesirdi
«Kuugunum kirdi, kuup ber,
Kırgoolumdu kagıp ber,
Şumkarımdı alıp ber!»
Köp munu aytsa sözü cok,
Aytıp turgan cetimdi
Köröyün degen közü cok.
Kayra küydü Semetey,
Kayratı artık cetimiñ
Kaardanıp tura albay,

«At baylasa mamı cok,
Tirüü emessiñ, canıñ cok,
Başıñda bir tal kılıñ cok,
Senin, kömürdön başka çırıñ cok! Emi
ele kişi bolgonsup,

Kırk kulaçlık köseği
Kömürüne salmıştı.
Çepeçevre yaymıştı,
Altmış deveye yük kömür
Sönüp yatakalmıştı.
Bu yiğitliği görünce
Dayanamaz Semetey:
«Selamdan selamünaleyküm,
Devletli Sarı amca!»
Selam verse sözü yok,
Selam şöyle dursun, kelde
Dönüp bakan gözü yok.
Dimdik durur, o kel aldırmaz,
Semetey'in selamını
Tırnağına denk tutmaz.
Yiğitlik ile kibiri
Allah Taala kat kat edip,
Ne kadar perişan gezse de
O kele vermiş ölçüsüz.
O kel saymayıp dururken,
Yanıp pişip kor olup,
İki gözü ateş olup:
(Ormana daha çocuk gelmiş değil
Bu türlü kibri
«Kaçağım girdi, kovala ver,
Sülünümü ürkütüver,
Sungurumu tutup ver!»
Bunca söylese sözü yok,
Söyleyip duran yetimi
Göreyim diyen gözü yok.
Yine yandı Semetey,
Gayreti üstün yetimin,
Öfkelenip duramayıp,

«At bağlasa direğin yok,
Diri değilsin, canın yok,
Başında bir tel kılın yok,
Senin kömürden başka derdin yok! Şimdi
de adam olmuş gibi,

	Adambı desem, sürüñ cok,	*İnsan mı desem, heybetin yok,*
	Baatırsıñbı, Sarı taz?	*Bahadır mısın, Sarı taz?*
	Salam aytsam, alik cok,	*Selam versem, aleyk yok,*
	Kapırsıñbı, Sarı taz?	*Kâfir misin, Sarı taz?*
	Kıyamat colu takıldır*,	*Kıyamet yolu çetindir*,*
	Salam aytsam, alik cok,	*Selam versem, aleyk yok,*
	Unçukpay kalgan adamdın	*Ses vermeden duran adamın*
22110	Ceti atası kapırdır.	*Yedi atası kâfirdir.*
	Kömür öçürüp köö bolgon,	*Kömür söndürüp is olmuş,*
	Kedey köp tokoygo ee bolgon.	*Yoksul, koca ormana sahip olmuş.*
	Kömürdön bölök malı cok,	*Kömürden başka malı yok,*
	Ottuktan bölök canı cok.	*Çakmaktan başka canı yok.*
	Kedey kömürdü töödöy cöölögön,	*Yoksul, kömürü devece deviren,*
	Kök koyguttun alçısı	*Gök koygutun alçısı*
	Kül-Tokoydu eelegen.	*Kül-Tokoy'a el koymuş.*
	Adam körböy çöldö öskön,	*İnsan görmeden çölde büyümüş,*
	Kişi körböy akmak taz	*Kişi görmeden ahmak kel*
22120	Kara tokoy kördö öskön.	*Kara orman mezarında büyümüş.*
	Salam aytkan kişini	*Selam veren kişiyi*
	Körböysüñbü, Sarı taz?	*Görmez misin, Sarı taz?*
	Kazañ cetse bir künü	*Ecelin yetse bir günü*
	Ölböysüñbü, Sarı taz?	*Ölmez misin, Sarı taz?*
	Şumkarım alıp koluma	*Sungurumu alıp elime*
	Berbeysiñbi, Sarı taz?	*Vermez misin, Sarı taz?*
	Uşuntüp ookat kılgıça,	*Böyle geçinip duracağına,*
	Mintip tirüü turguça	*Böyle diri duracağına,*
	Balıgıñdın mayın iç,	*Balığının yağını iç,*
22130	Sarı taz, maderiñdin kanın iç!	*Sarı taz, ananın kanını iç!*
	Kayra suunu suzdu ele.	*Yine suyu çekip almıştı.*
	Sarı taz, seni soyomun,	*Sarı taz, seni keserim,*
	Köp cinime sen tiyseñ,	*Cinime çok dokunursan,*
	Tokoyuñ een koyomun!	*Ormanını ıssız koyarım!*
	Seksen canıñ bolso da	*Seksen canın olsa da*
	Azırınça soyomun,	*Şimdicik keserim,*
	Ölüm kılıp koyomun!	*Ölü edip bırakırım!»*
	Cöölötüp kirdi Semetey,	*Yüklenip girdi Semetey,*
	Cakın kirip barganda	*Yakınına varınca*
22140	Sarı taz turup munu aytat:	*Sarı taz durup şunu söyler:*

«Atañdın körü, cetim kul,
Erbeñ-erbeñ tolgonsup,
Temir kandın şaarına
Teñizin taştap Talaska,
Cetim kul, tentip cürgön
sen kanday?
Öz tuuganım kas bolup,
Kömür öçürgön men kanday?
On ekige kelipsiz
Kömür öçürgön baykuştun
Köölügünö cetesiñ,
Kızıtalak cetim kul,
Kıyrıñ kırgız Talasta
Sen, kıyrıña kaçan ketesiñ?
Ismayıldın kuş saluuçu
calçısı,
Kalaada eldin alçısı,
Temir kandın kuş saluuçu
bakması.
Kömür öçürüp talaada
Köölügümö cetesiñ,
Kökcal bolsoñ, sen cetim,
Kızıtalak cetim kul,
Eliñe kaçan ketesiñ?
Açuu menen Sarı taz
Uy baş kara canayak
Kaynar kara bulaktan
Kür! – degize bir uurtap,
Küp! – degize kömürgö
Kayrıla turup bir bürküp.
Kömür çañdap tün bolup,
Atası Manas kökcaldan
Arta tuugan Semetey
Içi küyüp, cin tolup.
Turalbastan kayran kan,

Tutamga kelbey kayran can.
Canakı taz kep aytıp,
Cana kebi bek tiydi,

«Babanın körü, yetim kul,
Sallana sallana kasılıp,
Temir han'ın şehrine,
Engin Talas'ı bırakıp,
Yetim kul, sürtüp gezen
sen nesin?
Öz akrabam düşman olup,
Kömür söndüren ben neyim?
On ikisine gelmişsin,
Kömür söndüren zavallının
İsine mi yetişirsin,
Lanet olası yetim kul,
Soyun Kırgız, Talas'ta,
Sen yurduna ne zaman gidersin?
İsmayıl'ın kuş salan
ırgatı,
Şehirde elin gözdesi,
Temir han'ın kuş salan
beslemesi.
Kırda kömür söndürüp
İsime mi yetişirsin,
Bozkurt isen, sen yetim,
Lanet olası yetim kul,
Eline ne zaman gidersin?»
Öfkeyle Sarı taz
İnek başı kadar kara çanağı
Kaynar kara pınardan
Kür! – dedirtip bir yudumlayıp,
Küp! – dedirtip kömüre
Dönüp durup bir püskürüp.
Kömür tozup gece olup,
Atası bozkurt Manas'tan
Üstün doğan Semetey'in
İçi yanıp, cin dolup.
Duramayıp zavallı han,

Kendini tutamaz zavallı can.
Demin kel laf söyleyip,
O sözü de pek dokundu,

Calçısısıñ dep aytıp,
Küyüp-canıp çok bolup,
Eki közü ot bolup.
Oozunan calın şırkırap,
Oolugup cetim tura albay,
Tazdın aytkan sözünö
Moynun bölök bura albay.
Kara caak buldursun
Karmay kalıp imerdi.
Otko başı oñkoyup,
Sarı tazdın köçügü
Tegirmendey toñkoyup,
May kuyruktun balık et,
Başkaça közgö körünüp,
Badırayıp turganda
Sungandan kayra tarta albay,
Tentigen sençe elde cok,
Çappay tazdı kayta albay,
Kara caak buldursun
Karmay kalıp imerdi.
May kuyruktun kurç etke
Bala törö, cindi kul
Basıp kelip ciberdi.
Basıp iyse, Sarı taz
Kudayga ünü uguldu,
Kömürgö başı tıgıldı.
Tarıraak kılgan cargak şım
Tiygen cerde bırkırap,
Arık boyu kara kan
Tarta elekte kamçını
Koşo ketti şırkırap.
Tazdın közü tunarıp,
Çoñ ayaktay may kuyruk
Koşo çıktı çubalıp.
Kaçtı tazım corgolop,
«Kayra çaap iyse cedi» – dep,–
Beecindegi kıtay curt
Kömürünö korgolop.

Irgatısın deyip söyleyip,
Yanıp tutuşup kor olup,
İki gözü ateş olup.
Ağzından yalın fışkırıp,
Coşup yetim duramayıp,
Kelin söylediği söze
Boynunu başka yana buramayıp.
Kara yanaklı kırbacı
Kavrayıverip çevirdi.
Ateşe başı eğilip,
Sarı taz'ın kıçı
Değirmen gibi kalkık durup,
Yağlı kuyruğun yumuşak eti
Bambaşka göze görünüp,
Pörtleyip dururken,
Uzattığını geri çekemeyip,
Senin kadar sürten elde yok,
Vurmadan kelden dönemeyip,
Kara yanaklı kırbacı
Kavrayıverip çevirdi.
Yağlı kuyruğun diri etine
Çocuk bey, deli kul,
Basıp gelip indirdi.
İndirince, Sarı taz'ın
Sesi Tanrı'ya duyuldu,
Kömüre başı gömüldü.
Daracık dikilmiş deri şalvar
Değdiği yerde parçalanıp,
Cılız gövdeden kara kan,
Kamçıyı daha çekmeden,
Birlikte fışkırıp gitti.
Kelin gözü kararıp,
Koca çanak gibi yağlı kuyruk
Birlikte sarkıp çıktı.
Kaçtı kelim seğirtip,
«Bir daha vurursa mahvım» – deyip,–
Beecin'deki Çin halkı
Kömürüne sığınıp.

Basa tüşüp corgolop,
Balaaluu sözdön salam – dep,–
Baltırdan kanı şorgolop.
Basalbay toktop kaldaktap,
Kıyık-kıyık kep aytıp,
Bittegen attay taltaktap.
Kanatınan kayrılıp,
Kayaşayak söz aytıp,
Çöyçöktöy közdüü Sarı taz
May kuyruktan ayrılıp,
Carasın mıktap karmadı.
Say söögü zırkırap,
Kayrılıp turup, Sarı abañ
Emi Semeteydi kargadı:
«Kızıtalak, cetim kul,
Kıyadan tüşkön köçüñ cok,
Kızıl ala kılgıday,
Kırk atañ kırgız öçü cok!
Köçügümdü cara çapkıday,
Ceti atañ öçü mende cok!
Bu, Kul-Tokoy kıtay eli emes,
Atañ Manas kökcaldın
Öpkösün carıp öltürgön,
Kızıtalak, cetim kul,
Koñurbay kıtay men emes.
Beliñdi bekem buup al,
Beecindegi Koñurbay
Beren atañdı kaysap taştagan,
Oşondon kunun kuup al!
Bu tokoy Beecin ceri emes,
Ayaş atañ Almambet
Añdıp atıp taştagan
Kococaş kıtay men emes.
Talasta kırgız köçüñdü al,
Tamtañdagan cetim kul,
Berenderiñ kaysagan
Oşondon barıp öçüñdü al!

Ögüzüñdün coorun çap,

Yola düşüp seğirtip,
Belalı sözden selam – deyip,–
Baldırından kanı şoruldayıp.
Yürüyemeden durup sendeleyip,
İğneli iğneli laf edip,
Bitlenmiş at gibi apışıp.
Kanadından kırılıp,
Ters cevap söz söyleyip,
Çanak gözlü Sarı taz
Yağlı kuyruktan ayrılıp,
Yarasını sımsıkı tuttu.
İlikleri sızlayıp,
Dönüp durup, Sarı amcan
Şimdi Semetey'e ilendi:
«Lanet olası, yetim kul,
Yamaçtan inen göçün yok,
Kızıl ala edecek kadar
Kırk atan Kırgız'la öcüm yok!
Kıçımı yarıp vuracak kadar
Yedi atanın öcü bende yok!
Bu Kul-Tokoy Çin eli değil,
Baban bozkurt Manas'ın
Ciğerini yarıp öldüren,
Lanet olası, yetim kul,
Çinli Koñurbay ben değilim.
Belini sıkıca kuşan,
Beecin'deki Koñurbay
Yiğit babanı parçalayıp atan,
Ondan kan bedelini al!
Bu orman Beecin yeri değil,
Ayaş baban Almambet'i
Pusuya düşürüp vurup atan
Çinli Kococaş ben değilim.
Talas'ta Kırgız göçünü al,
Sendeleyen yetim kul,
Yiğitlerini parçalayanlardan
Oraya varıp öcünü al!

Öküzünün yağırını vur,

Kokuy-kokuy , may kuyruk,
Ölgön atañ Manas kandın boorun
çap! Kan atañdı taanıbay,
Küçöpsüñ, kırgız çetin çap,
Eneñ Kanıkeydin ötün çap.
Başkı atañdın baarın çap,
Kuyrugumdu çapkıça,
Balam, sen, maderiñdin başın çap!
Tegiz tikken tal kanday?
Kanatımdan kayrıldım,
Kokuydan kokuy, may kuyruk,
May kuyruk, senden ayrıldım!
Özön-özön özönçö,
Balam, özönçö boyloy konup al,
Öz tuuganıñ kas bolup,
Özüñ mendey bolup kal!
Atañ Manas er ele,
Aalamdı buzgan şer ele.
Şerdin uulu Semetey,
Temir kandın şaarına
Tentip kelgen sen kanday?
Tebelep tuugan it kılıp,
Teñdigim cetpey aramga
Temir kan kılıp korduktu
Kömür öçürüp köö bolup,
Köp tokoygo ee bolup,
Kömür öçürgön men kanday?
Kökcal atañ ölgöndö,
Köp zorduktu Talasta
Enekeñ şorduu körgöndö,
Abıke, Köböş coo bolup,
Atañdan kalgan dünüyöñ
Kamçıga çenep bölgöndö,
Kıylanıp tentip sen eneñ
Bukarga kaçıp kelgende,
Akılga dıykan şurkuyañ
Aldasam tirüü kalat – dep,–
Kırkıp iygen çıbıgın,
Kılıp bergen ırımın,

Eyvah eyvah, yağlı kuyruk,
Ölmüş baban Manas han'ın bağrını
vur! Han babanı tanımadan,
Azıtmışsın, Kırgız'ın ucunu vur,
Anan Kanıkey'in ödünü vur.
Baştaki atalarının hepsini vur,
Kuyruğumu vuracağına,
Balam, sen, ananın başını vur! Düz
dikilen söğüt nasıl?
Kanadımdan kırıldım,
Eyvahlar eyvahı, yağlı kuyruk,
Yağlı kuyruk, senden ayrıldım!
Vadi vadi, vadi boyunca,
Balam, vadi boyunca konuver,
Öz akraban düşman olup,
Kendin de benim gibi ol!
Baban Manas er idi,
Cihanı sarsan arslan idi.
Arslanın oğlu Semetey,
Temir han'ın şehrine
Sürtüp gelen sen nesin?
Akrabam çiğneyip it edip,
Hakkım yetmeyip harama,
Temir han edip eziyeti,
Kömür söndürüp is olup,
Koca ormana sahip olup,
Kömür söndüren ben neyim?
Bozkurt baban öldüğünde,
Talas'ta çok zorbalığı
Anacığın çilekeş gördüğünde,
Abıke, Köböş düşman olup,
Babandan kalan malını
Kamçıyla ölçüp böldüğünde,
Perişan sürtüp sen, anan
Bukar'a kaçıp geldiğinde,
Akılda usta o kadının
Aldatırsam sağ kalır – deyip,–
Kırkıp verdiği çubuğunu,
Yapıp verdiği tılsımını,

Degenine köndü ele,
Ismayılga berdi ele.
Talasta kırgız el kanday?
Tentip cürgön sen kanday?
Kaşatka tikken tal kanday?
Kanzaadanın balası
Kaçıp cürgön cön kanday?
Cetim kul, tentektik kılar cön
22300 kanday?
Tegi cetim, ugup kör,
Teñiz kırgız el kayda?
Teñ atanın balası
Tegi ugup tur, cetim kul,
Tentiy turgan cön barbı?
Buudan Manas uulu eleñ,
Bukarga tentip konupsuñ,
Caşıñ on ekige kelgiçe,
Tayatañ Temir kanday mıtaamdın
22310 Dene kulu bolupsuñ.
Bu Bukardın şaarına
Telik kuş etin cedirgen
Arsız sendey bar beken,
Enekesi dolunu
Tentigen katın dedirgen.
Tolkup catkan bukarlık –
Bu Bukar saa cer bolboyt,
Tokson cıl cürgün dene kul,
Bul tacik saa el bolboyt.
22320 Al kırgız senin aylıñdır,
Akun kan senin kaynıñdır,
Ayçürök senin zaybıñdır
Atıñ senin kaşkadır,
Atañ senin başkadır,
Kan Manas atañ törö – dep,–
Kaçıp cürgön Kanıkey
Karabet saa ene dep.
Betbak tuugan ayınan

Dediğine razı olduydu,
İsmayıl'a verdiydi.
Talas'ta Kırgız eli nasıl?
Sürtüp gezen sen nesin?
Bayıra dikilen söğüt nasıl?
Hanzadenin oğlu
Kaçıp gezmesi ne demek?
Yetim kul, haylazlık etmenin yolu
nedir?
Hey yetim, dinleyiver,
Deniz gibi Kırgız eli nerde?
Denk atanın oğlu,
İyice dinle dur, yetim kul,
Sürtüp gezmenin yolu var mı?
Küheylan Manas oğluydun,
Bukar'a sürtüp konmuşsun,
Yaşın on ikiye gelinceye dek,
Deden Temir han gibi düzenbazın
Beden kulu olmuşsun.
Bu Bukar'ın şehrinde
Alıcı kuşuna et yediren
Senin gibi arsız var mıdır,
Deli anasına
Sürtük kadın dedirten.
Dalgalanıp yatan Buharalı –
Bu Bukar sana yurt olmaz,
Doksan yıl gez, beden kulu,
Bu Tacik sana el olmaz.
O Kırgız senin obandır,
Akun han senin kayınındır,
Ayçürök senin eşindir,
Adın senin kaşkadır,
Baban senin başkadır,
Han Manas, baban bey – deyip,–
Kaçıp gezen Kanıkey
Bahtı kara, sana anadır.
Uğursuz akraba yüzünden

Bezip cürgön men kanday?
Bek azap körüp, Talastan
Tentip kelgen sen kanday?
Orto coldo duulaysıñ,
Men öñdöngön kembagaldı
tokmoktop, Kıykırıp ayza sunganda,

Sen kembagaldı buulaysıñ.
Atañ Manas er ele,
Aalamdı buzgan şer ele.
Atañ öñdüü bir Kuday
Can caratıp mendesin,
Cer üstünö çıgarıp,
Egerde berbeyt degele.
Berbey turgan sebebi, –
Atakeñ dindin cölögü,
Atañ Manas köykaşka,
Ay-aalamdan bir başka.
Atañ öttü düynödön,
Altı şerdin kencesi,
Aldanın süygön mendesi –
Telegeyi teñ ele,
Için karap otursañ,
Cer cüzünön keñ ele.
Eç kim azar salbagan,
Ataña ukuruk kayrar kalbagan,
Kabılan atañ köykaşka
Kandı köp içip katıkkan,
Cana zayıpburuş atıkkan.
Temir kalaa Mekege
Korgon atañ boluçu,
Alakanday busurman
Temir kalaa bu curtka,
Bolgon atañ boluçu.
Kapır malın talkalap,
Çaçkan atañ boluçu.
Busurman colun keñiri,
Açkan atañ boluçu.
Tünörüp catkan zor Beecin

Kaçıp gezen ben neyim?
Ağır azap görüp, Talas'tan
Sürtüp gelen sen nesin?
Orta yolda kükrersin,
Benim gibi yoksulu
tokmaklayıp, Haykırıp mızrak
uzattığında,
Sen yoksulu boğarsın.
Baban Manas er idi,
Cihanı sarsan arslan idi.
Baban gibi birini Tanrı
Can yaratıp kulunu,
Yeryüzüne çıkarıp
Asla vermez hiç mi hiç.
Vermeyişinin sebebi, –
Babacığın dinin direği,
Baban Manas ünlü kaşka,
Ay-âlemden bambaşka.
Baban göçtü dünyadan,
Altı arslanın küçüğü,
Allah'ın sevgili kulu –
Her yanı denk idi,
İçine bakıp otursan,
Yeryüzünden geniş idi.
Kimse ona ilişmemiş,
Babana kement çevirecek kalmamış,
Kaplan baban, ünlü kaşka,
Kanı çok içip katılaşmış,
Hem de zayıpburuş diye anılmış.
Demir kale Meke'ye
Koruyan baban idi,
Avuç kadar Müslüman'a
Demir kale bu yurda
Olan baban idi.
Kâfir malını dağıtıp
Saçan baban idi.
Müslüman yolunu genişçe
Açan baban idi.
Kararıp yatan koca Beecin'e

Tüz kirip ayza sunganda,	*Dosdoğru girip mızrak uzattığında,*
Tüyşügü kımbat tozokton	*Zahmeti ağır cehennemden*
Candı azat kılganda,	*Canı azat ettiğinde,*
22370 Kıyamattın ayınan,	*Kıyametin yüzünden,*
Kıl köpürö cayınan,	*Kıl köprünün hâlinden,*
Kırk uruu kıtay Kakançı	*Kırk boy Çinli Kakançı,*
Kırk uruu kıtay Kakançı,	*Kırk boy Çinli Kakançı,*
Kılçaybay soguş kılganda	*Dönüp bakmadan savaştığında,*
Kızırduu şerdin baarı ölüp,	*Hızırlı arslanların hepsi ölüp,*
Kıstalışıp turganda,	*Dara düşüp durduklarında,*
On eki tügöy kan barıp,	*On iki çift han varıp,*
Kırk eki san kol barıp,	*Kırk iki tümen asker varıp,*
Türlüüdön eçen can kelgen,	*Türlüsünden nice can gelmiş,*
22380 Mekedegi Aykoco,	*Meke'deki Aykoco,*
Alakanday busurman,	*Avuç kadar Müslüman,*
Iymandıkka al kelgen.	*İman uğruna o gelmiş.*
Tuu karmagan kan Koşoy,	*Tuğ tutan han Koşoy,*
Katagandan al kelgen.	*Katagan'dan o gelmiş.*
Bilbesti bilgen zor Bakay –	*Bilinmezi bilen ulu Bakay –*
Dünüyönün kündöşü,	*Dünyanın kündeşi,*
Argın kan uulu Acıbay –	*Argın han oğlu Acıbay –*
On segiz miñ aalamdın	*On sekiz bin âlemin*
Ortogo cürör tilmeçi.	*Ortada yürür dilmacı.*
22390 Azozıldın Almambet –	*Azozıl gibi Almambet –*
Aalam curttun şeri oşol,	*Âlem yurdunun arslanı odur,*
Akbaltaydın Çubagı –	*Akbaltay'ın Çubak'ı –*
Dünüyönün eri oşol.	*Dünyanın eri odur.*
Ulak kandın Sırgagı –	*Ulak han'ın Sırgak'ı –*
Manastın cakın ınagı,	*Manas'ın yakın sırdaşı,*
Aalamga cetet çaması,	*Gücü âleme yeter,*
Manas menen bul ekööö	*Manas ile bu ikisi*
Aga-ininin balası.	*Kardeş çocuklarıdır.*
Çıkanaktap kalbagan,	*Dirsek dayayıp yatmamış,*
22400 Çırm etip uyku albagan,	*Kestirip uyku almamış,*
Altımıştın artıgı,	*Altmışın da üstünü,*
Kırk çoronun kıyını,	*Kırk çoronun yamanı,*
Kırılgan kırgın, küygön çok,	*Kırılan kırgın, yanan kor,*
Kakan öñdüü çoñ kazat,	*Kakan gibi büyük gaza,*

	Kaalasañ balam, canda cok.	*İstesen balam, eşi yok.*
	Oşo Kakandın kalıñ kırgının	*O Kakan'ın koyu kırgınını*
	Kabılan atañ baştagan,	*Kaplan baban başlatmış,*
	Uşu turgan düynönü	*Şu duran dünyayı*
	Senin atañ da mintip taştagan.	*Senin baban da böyle bırakmış.*
22410	Beecinge kazat salganda,	*Beecin'e gaza açtığında,*
	Bil cetelep, ok atıp,	*Fil yedip, ok atıp,*
	Men da koşo bargamın.	*Ben de birlikte varmıştım.*
	Senin atañ kökcaldın	*Senin baban bozkurdun,*
	Kulunum, şerdigin körüp kalgamın.	*Kulunum, arslanlığını görmüştüm. Senin*
	Senin atañ kan Manas	*baban han Manas*
	Kamap catıp Beecinden	*Kuşatıp yatıp Beecin'den*
	Kandarınan miñdi algan.	*Hanlarından binini almış.*
	Taş sayıngan kıtaydın	*Taş kuşanan Çinlinin*
	Tazaları karmalıp,	*Seçkinleri yakalanıp,*
	Oymok ooz, boto köz,	*Yüksük ağızlı, deve gözlü,*
22420	Oykuştagan suluudan	*Salınan güzellerden*
	On eki sanı aydalıp,	*On iki tümeni sürülüp,*
	Aydalganı kurusun,	*Sürülen kahrolası,*
	Ermektüü eçen şer ölgön,	*Nice hoş sohbet arslan ölmüş,*
	Egizey, Koşoy teñ ölgön.	*Egizey, Koşoy birlikte ölmüş.*
	Almambet, Çubak alp ölgön,	*Almambet, Çubak alp ölmüş,*
	Beecinge kez bolgon candar	*Beecin'e denk gelen canlar*
	calpı ölgön. Bulanı bulap alganda,	*toptan ölmüş. Ganimeti yağmalayıp aldığında,*
	Kızır çalgan col ölgön,	*Hızır uğramış yol ölmüş,*
	Kır cagınan saydırıp,	*Sırt yanından mızraklatıp,*
22430	Senin atañ zor Manas	*Senin baban ulu Manas*
	Ooru bolup Talaska,	*Hasta düşüp Talas'a,*
	O düynö ketip, al da ölgön.	*Öbür dünyaya gidip, o da ölmüş.*
	Eç kim azar aytpagan,	*Kimse ona kem söz dememiş,*
	Atañ Manas sultandan	*Baban Manas sultandan*
	Kez bolgon kişi kaytpagan.	*Karşısına çıkan geri dönmemiş.*
	Erendin baarı ölgöndö,	*Erenlerin hepsi öldüğünde,*
	Azaptı busurman curtu körgöndö,	*Azabı Müslüman yurdu gördüğünde,*
	Kıyındın baarı colugup,	*Yamanların hepsi rast gelip,*
	Akkula okko uçurup,	*Akkula'yı oka uçurup,*
22440	Atakeñ cöölüktön azap körgöndö,	*Babacığın yayan kalıp azap gördüğünde,*

Kırk çorosun agıtıp,
Aça-Taştın keñ moynok
Atakeñ cöö kalganda,
Atka oyunçu, cöö külük
Kazınalık çoñ mergen,
Acayıptan okugan,

Kırk çorosunu salıverip,
Aça-Taş'ın geniş geçidi,
Babacığın yaya kaldığında,
Atta oyuncu, yayan yürük,
Hazinelik koca avcı,
Acayipten okumuş,

Atagın ukkan çoçugan,
Mekege kuup bararda,
Atañdan baştap alptardı
Takır baylap alarda,
Kıyamat ketken senin atañ
Kıyadan kırgın baştagan,
Kococaştı baş kılıp,
Kıtaydın segiz balbanın
Bir atıp kırıp taştagan.
Kapırdın belin sındırgan,
Busurman köönün tındırgan,
Atañ mınça şer ele,
Baltır beşik çagıñda
Cetim, atañdan kalgan sen eleñ.
Ordonu buzup olco alıp,
Oñ menen solgo çır salıp,
Oogandı buzup çapkanda,
Şooruktun kızı Akılay –
Tartıp algan zayıbı.
Bukarga buzuk salganda,
Kara çaçıp, mal berip,
Kanetse mıktı çıgat – dep,–
Senin eneñ Kanıkey –
San kara berip kalıñga,
Kaalap algan zayıbı.
Ekööñü katar alıptır,
Kırk çoro kütüp şer kılıp,
Özünö tete teñ kılıp,
Kızır çalıp oolugup,
Dünüyö kütüp turganda,
Cerdin üstün çalıptır.
Senin atañ Manas kan

Namını duyan ürkmüş,
Meke'ye kovalayıp varırken,
Babandan başlayıp alpları
Tümünü bağlayıp alacakken,
Kıyamete göçen senin baban
Yamaçtan kırgın başlatmış,
Kococaş'ı başa koyup,
Çinlinin sekiz pehlivanını
Bir atışta kırıp atmış.
Kâfirin belini kırmış,
Müslüman'ın gönlünü dindirmiş.
Baban bunca arslan idi,
Baldır beşik çağında
Yetim, babandan kalan sendin.
Ordayı bozup ganimet alıp,
Sağa sola kavga salıp,
Afgan'ı bozup vurduğunda,
Şooruk'un kızı Akılay –
Zorla aldığı karısı.
Bukar'a kargaşa saldığında,
Davar saçıp, mal verip,
Ne de olsa yaman çıkar – deyip,–
Senin anan Kanıkey –
Başlığa sayısız davar verip,
İsteyerek aldığı karısı.
İkisini birden almış,
Kırk çoro besleyip arslan edip,
Kendine denk, eş edip,
Hızır dokunup coşarak,
Dünyalık edinip dururken,
Yerin üstünü dolaşmış.
Senin baban Manas han

Eki zayıp bir alıp,
Beçara tuyak körböy kalıptır.
Kazatka barbas küzündö,

İki karıyı bir alıp,
Zavallı, evlat görmeden kalmış.
Gazaya gitmediği güzünde,

Karkıranın tüzündö,
Karkıranın Kara-Saz,
Bee baylatıp salganda,
Kalday menen dos bolup,
Tuz kaynatıp alganda,
Kökötöy kandın aşında,
Köp cıyındın kaşında,
Busurman, kapır alptarı
Çubaganın körgömün,
Mancuunun kanı Ezkara
Kıyın sınçı kul eken,
Oşonço kapır menen busurman el bolboymun. Egerde
Sınaganın körgömün.
Kan Manastı taktırıp,
Kalıñ kıtay, köp mancuu
Oşondo ıylaganın körgömün.
Karabcısın kaldaytıp,
Bay-bay, Manas er eken,
Ay-aalamga bul burut,
Ceke çıkkan şer eken.
Kazanday kara börkü bar,
Tögöröktün tört burçun
Ceke soyor erki bar.
Bul öñdöngön candarga
Kanday kişi bar kelet,
Bul öñdöngön kandarga,
Kakan kandın Beecinge
Kebi tiyçü şer eken.
Alakanday busurman,
Munun beli tiyçü er eken.
Kılıgı ıras mal eken.
Er ekenin körüügö,
Amızduusun bilüügö,
Çarkın sınap kaluuga,

Karkıra'nın düzünde,
Karkıra'nın Kara-Saz'ında
Kısrak bağlatıp saldığında,
Kalday ile dost olup,
Tuz kaynatıp aldığında,
Kökötöy han'ın aşında,
Kalabalık toyun önünde,
Müslüman, kâfir alpları
Sıralanışını görmüştüm,
Mançu'nun hanı Ezkara
Yaman bir gözcü kul imiş,
Onca kâfir ile Müslüman'ı Asla el olmam.
Sınadığını görmüştüm.
Han Manas'ı seçtirip,
Kalabalık Çin, çok Mançu
O zaman ağladığını görmüştüm.
Karabcısını kocaman edip,
Vay vay, Manas er imiş,
Ay-âleme bu Burut
Tek çıkmış arslan imiş.
Kazan gibi kara börkü var,
Dünyanın dört bucağını
Tek başına kesecek gücü var.
Bu türlü canlara
Hangi kişi karşı gelir,
Bu türlü hanlara,
Kakan han'ın Beecin'ine
Sözü geçer arslan imiş.
Avuç kadar Müslüman'a,
Bunun beli yeter er imiş.
Huyu sahiden soylu imiş.
Er olduğunu görmeye,
Gücünü bilmeye,
Çarkını sınayıp kalmaya,

Kalıñ kıtay, al mancuu
Buzuk kılbay turbagan.
Busurmandan alptarı
Kimisi mıktuu eken – dep,–
Kıya, biyik beliñdi ayt,
Sınabastan turbagan.
Etin cebey çır kılıp,
Kapırlardın Ezkara

Kalabalık Çin, o Mançu
Fesat kılmadan durmamış.
Müslüman'ın alplarından
Hangisi yaman imiş – deyip,–
Yamacı, yüce belini söyle,
Sınamadan durmamış.
Etini yemeden kavga çıkarıp,
Kâfirlerin Ezkara'sı

Kan Koşoydun özünön,
Tögöröktün tört burçun
Kabar berçü Maanıker,
Maanıkerdi suragan:
«Degenime kön, burut,
Maanıkerdi ber, burut!
Degenime könbösöñ,
Maanıkerdi berbeseñ,
Anday-mınday debeymin,
Tartkan etiñ cebeymin.
Eñkeyiştep konboymun,
Degenim azır kön, burut,
Maanıkerdi ber, burut!
Uşu turgan Maanıker,
Kalday mineer mal eken,
Berebcini salınıp,
Beecinge miner mal eken.
Taş sayıngan kıtaydın
Tazası minçü cılkı eken.
Kürmöçön kara kalmaktın
Küçtüüsü miner mal eken.
Altın, kümüş artuuga,
Esen kanga tartuuga
Eptüü külük Maanıker,
Aşta-toydo mingenge,
Kıltıldatıp cürgöngö,
Başkaga moyun burbaymın,
Maanıker albay turbaymın.
Aytkan sözgö könbösöñ,
Maanıkerdi berbeseñ,

Han Koşoy'un kendisinden,
Dünyanın dört bucağından
Haber veren Maanıker'i,
Maanıker'i istemiş:
«Dediğime razı ol, Burut,
Maanıker'i ver, Burut!
Dediğime razı olmazsan,
Maanıker'i vermezsen,
Şöyle böyle demem,
Sunduğun etini yemem.
Yokuş inip konmam,
Dediğime hemen razı ol, Burut,
Maanıker'i ver, Burut!
Şu duran Maanıker
Kalday'ın bineceği mal imiş,
Berebcisini vurunup,
Beecin'e binilecek mal imiş.
Taş kuşanan Çinlinin
Seçkininin bineceği yılkı imiş.
Kürmeli kara Kalmuk'un
Güçlüsünün bineceği mal imiş.
Altın, gümüş yüklemeye,
Esen han'a armağan sunmaya
Yatkın yürük Maanıker,
Aşta toyda binmeye,
Sallandırıp yürütmeye,
Başkasına boyun çevirmem,
Maanıker'i almadan durmam.
Söylenen söze razı olmazsan,
Maanıker'i vermezsen,

Bel baylagan beliñ ayt,
Bek atış kılçu ceriñ ayt.
Kılça can senden ayalbayt,
Kırılışçu ceriñdi ayt!
Degenime kön, burut,

Azır karmap ber, burut!»
Kapırlardın Ezkara,
San balbanı canında
Sarı ooruday sargartıp,
Sansız kısıp turuptur,
On ekide Bokmurun
Munun oroktogon sözdörün
Oşo kezde uguptur,
Ugup alıp tuylaptır,
Kökötöydün Bokmurun,
Köp içinde ıylaptır.
«Ar kuyrugun örömün,
Atamdan kalgan muraapım,
Aylanayın Maanıker,
Bul kıtayga kantip beremin?»
Moynuna kurun salınıp,
Ayla ketip, al kaçıp,
Cüzünön kızıl kan kaçıp,
Iylap süylöp, sabılıp,
Kökötöydün Bokmurun
Er Koşoygo calınıp:
«Erigip catkan beyiştin
Eşigin açkan er abam,
Baylanıp kalgan bazardın
Bagın açkan er abam!
Menin atam çoñ Kökötöy barında,
Manas kanga keñeşip,
Aba, Koşoy, kulak sal,
Çoñuraak kıldım mastıktı,
Kapır menen busurman
Ortosunda mal çaçıp,
Kagılayın kan aba,
Canıma kıldım kastıktı.

Bel bağladığın beli söyle,
Sıkı atışacağın yeri söyle.
Kıl kadar can senden esirgenmez,
Kırılışacağın yerini söyle!
Dediğime razı ol, Burut,

Hemen tutup ver, Burut!»
Kâfirlerin Ezkara'sı,
Sayısız pehlivanı yanında,
Sarı hastalık gibi sarartıp,
Sayısızca sıkıştırıp durmuş.
On ikisinde Bokmurun
Bunun orak gibi biçen sözlerini
O zaman işitmiş,
İşitip de tepinmiş,
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Kalabalık içinde ağlamış.
«Yelesini kuyruğunu öreyim,
Babamdan kalan mirasım,
Kurbanın olayım Maanıker,
Bu Çinliye nasıl vereyim?»
Boynuna kuşağını atıp,
Çare bitip, güç kaçıp,
Yüzünden kızıl kan kaçıp,
Ağlayıp söyleyip, çırpınıp,
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Er Koşoy'a yalvarıp:
«Sıkılıp yatan cennetin
Kapısını açan er ağam,
Bağlanıp kalan pazarın
Bahtını açan er ağam!
Benim babam koca Kökötöy sağken,
Manas han'a danışıp,
Ağa, Koşoy, kulak ver,
Büyücek ettim sarhoşluğu,
Kâfir ile Müslüman
Ortasında mal saçıp,
Kurban olayım han ağa,
Canıma ettim kastı.

Oynoo bala, erke çak,
Toktunun mayın toñ kördüm,
Toodoy Koşoy, kebimdi uk,
Tozoktu bügün çoñ kördüm.
Aba, Koşoy, azır uk,
Erke boldum caşımda,
Kan atam Kökötöydön ayrıldım,
Kıykırıp kirip kelgende

Oyuncu çocuk, şımarık çağ,
Toklunun yağını donmuş gördüm,
Dağ gibi Koşoy, sözümü dinle,
Cehennemi bugün büyük gördüm.
Ağa, Koşoy, şimdi dinle,
Şımarık oldum yaşımda,
Han babam Kökötöy'den ayrıldım,
Haykırıp girip geldiğinde

Bıyıl men on eki caşımda.
Manaska keñeş bir kılbay,
Balalık öttü caşımda.
Aytsam Koşoy, sözümdön,
Akmaktık ketti özümdön.
Kas bolboy kapır turbadı,
Atamdan kalgan kereez mal,
Maanıkerdi suradı.
Aba Koşoy, karıyam,
Arık boldum cal tapçı,
Arka tozup, al ketti,
Denemden kara kan ketti,
Degenine könöbüz,
Atamdan kalgan Maanıker,
Aba, Koşoy, ayla tap,
Kapırga kantip berebiz?»
Anda Koşoy munu aytat,
Kıltıldatpay çın aytat:
«Oy, Bokmurun, kulunum,
Aş berbe dese bolboysuñ,
Aykölüñ Manas törögö
Ce keñeş salıp koyboysuñ.
Balam, aş bergen kişi künökör,
Balam, aş bergen kişi ayıpker.
Cana degenine kön balam,
Andan kiyin ber, balam.
Eñkeyişte çöp eken,
Kapırdın curtu köp eken.
Öödö taypak bas eken,
Busurman curtu az eken.

Bu yıl ben on iki yaşımda.
Manas'a bir danışmadan,
Çocukluk ettim yaşımda.
Söylesem Koşoy, sözümden,
Ahmaklık çıktı kendimden.
Kâfir düşman olmadan durmadı,
Babamdan kalan vasiyet malı,
Maanıker'i istedi.
Ağa Koşoy, ihtiyarım,
Zayıf düştüm, çare bul,
Arka çöküp, güç gitti,
Bedenimden kara kan gitti.
Dediğine razı mı olalım,
Babamdan kalan Maanıker'i,
Ağa, Koşoy, çare bul,
Kâfire nasıl verelim?»
O zaman Koşoy şunu söyler,
Eğip bükmeden doğru söyler:
«Ey, Bokmurun, kulunum,
Aş verme dense dinlemezsin,
Ayköl Manas beyine
Ne de bir danışıp sormazsın.
Balam, aş veren kişi günahkâr,
Balam, aş veren kişi kabahatli.
Hem dediğine razı ol balam,
Ondan sonra ver, balam.
İniş yamaçta ot imiş,
Kâfirin yurdu çok imiş.
Yukarısı yayvan basık imiş,
Müslüman yurdu az imiş.

Aalamdın curtu kısılgan,
Alek bolgon busurman.
Atañ kökcalıñ karap catpagan,
Alakanday busurman
Senin atañ Manas saktagan.
Kırk caysañ menen Kızır şer,
Kıyın atañ Manas kan

Âlemin yurdu sıkışmış,
Helak olmuş Müslüman.
Baban bozkurdun bakıp yatmamış,
Avuç kadar Müslüman'ı
Senin baban Manas korumuş.
Kırk vezirle Hızırlı arslan,
Yaman baban Manas han

Kıstalış tüşüp er Koşoy,
Kızır çalgan Manaska
Keñeşin ugup turgamın.
Balam Manas, kebimdi uk,
Kıtay karap turbadı,
Maanıkerdi suradı,
Eñküügö bütkön çöp boldu,
Kapırdın kolu köp boldu.
Kökcal Manas, kebimdi uk,
Degenine könölü,
Teñelişpey kapırga,
Maanıkerdi bereli.
Kolundagı Zulpukor,
Iyilgenin körgömün,
At üstünön bir kargıp,
Oşondo tüyülgönün körgömün.
«Erdigiñ kalıp, esiñ cok,
Eselek aba, katıgün,
Akılıñ kalıp, arıñ cok,
Alatkün kişi, katıgün!
Tozbo, aba, columdu,
Koyo ber, aba, kolumdu!
Otura kalıp siybegen,
Kudaydın bar, birligin bilbegen
Erbeyip atka mindiñbi,
Aytıp koygon akmak söz,
Al sözgö kantip könöyün,
Arkaluu külük Maanıker,
Kapırga kantip bereyin!
Kakan curt mıtaam kapır el,
Çoñ amalın salbaybı,

Dara düşünce er Koşoy,
Hızır değmiş Manas'ın
Öğüdünü dinleyip durmuştum.
Balam Manas, sözümü dinle,
Çinli bakıp durmadı,
Maanıker'i istedi,
Yamaca biten ot oldu,
Kâfirin ordusu çok oldu.
Bozkurt Manas, sözümü dinle,
Dediğine razı olalım,
Kâfirle boy ölçüşmeden,
Maanıker'i verelim.
Elindeki Zulpukor'un
Eğildiğini görmüştüm,
At üstünden bir sıçrayıp,
O zaman gerildiğini görmüştüm.
«Yiğitliğin kalmış, aklın yok,
Şaşkın ağa, vay gidi,
Aklın kalmış, arın yok,
Kara günlü kişi, vay gidi!
Kesme, ağa, yolumu,
Bırakıver, ağa, kolumu!
Oturup da işemeyen,
Tanrı'nın varlığını, birliğini bilmeyen
Dikilip ata mı bindin,
Söyleyivermiş ahmak söz,
O söze nasıl razı olayım,
Arkalı yürük Maanıker'i
Kâfire nasıl vereyim!
Kakan yurdu düzenbaz kâfir el,
Büyük hilesini kurmaz mı,

Çokçoloñdop korkutup,
Bügün Maanıker surap albaybı.
Oşonu olco bir kılıp,
Erteñ kıtay eelikse,
Akkula surap albaybı,
Bürsügünü taarınıp,
Sizdin attı albaybı!
Busurman alpın cöö kılıp,
Takır kırıp salbaybı.
Kara mancuu, şibee curt,

Kapkayda kegin albaybı.
Altay kara kapırdı,
Kañgay aydap kuubasam,
Kañgaydan arı ötkörüp,
Beecinge çeyin kuubasam!
Degenine könböymün,
Maanıkerdi berbeymin!»
Ak cazayıl baraban,
Kañ degize bir salıp,
Başçısı balban Ezkara,
Ezkaraga kol salıp:
«Kaalap aşka çakırsam –
Katından tömön iş kıldıñ,
Bışpagan kanduu etin cep,
Maanıker ber – dep, küç kıldıñ.
Degeniñe könböymün,
Maanıkerdi berbeymin.
Bacıga* cıygan san karañ,
Keçilge bakkan tümön mal
Otordon tiyip alganda,
Koluma tiydi on keçil,
Oşonun kekesin kesip salganda,
Emi kişi bolduñbu?
Kegiñdi kuup cürdüñbü?
Kalayman katuu ozgondo,
Kayrattuu Bakay canımda,
Çılandın colun tozgondo,
Kalayman katuu salgamın,

Çemkirip korkutup,
Bugün Maanıker'i isteyip almaz mı.
Onu ganimet ediverip,
Yarın Çinli azıtırsa,
Akkula'yı isteyip almaz mı,
Öbür gün darılıp,
Sizin atı almaz mı!
Müslüman alpını yaya edip,
Tümünü kırıp koymaz mı.
Kara Mançu, Şibee yurdu,

Nerde olsa öcünü almaz mı.
Altay'ın kara kâfirini
Kañgay'a sürüp kovalamazsam,
Kañgay'dan öte geçirip,
Beecin'e dek kovalamazsam!
Dediğine razı olmam,
Maanıker'i vermem!»
Ak cezayir tüfeği, davulu
Çan dedirtip bir vurup,
Başları pehlivan Ezkara,
Ezkara'ya el atıp:
«İsteyerek aşa çağırdımsa –
Karıdan aşağı iş ettin,
Pişmemiş kanlı eti yiyip,
Maanıker'i ver – deyip, zor kullandın.
Dediğine razı olmam,
Maanıker'i vermem.
Gümrükten yığdığın sayısız davarın,*
Keşişe baktırdığın tümen mal,
Otlaktan basıp aldığımda,
Elime geçti on keşiş,
Onların kibrini kesip attığımda,
Şimdi adam mı oldun?
Öcünü kovalayıp mı durdun?
Kıyamet şiddetle koptuğunda,
Gayretli Bakay yanımda,
Çılan'ın yolunu kestiğimde,
Kargaşayı şiddetle salmıştım,

Kançañdı kırıp ciberip,
San töödö çayıñ algamın,
Too başılap cürgömün.
Ükürçünün oyunan,
Üç-Kapkaktın boyunan,
Aygır-Caldın aldınan
Kalaymandı bir saldım.
Kalmagıñ kırıp çır kılıp,
Cılkıñ emes, kıtay curt,

Nicenizi kırıp geçirip,
Sayısız devedeki çayını almıştım,
Dağ başlarında gezmiştim.
Ükürçü'nün çukurundan,
Üç-Kapkak'ın boyundan,
Aygır-Cal'ın önünden
Kargaşayı bir saldım.
Kalmuk'unu kırıp kavga edip,
Yılkın değil, Çin yurdu,

Uyuñdu tiyip bir aldım.
Duu! – degende dır koyup,
Uşunu aytıp kaçırsa,
Art caktan kırk caysañ koşo
çu koyup, Cetkileñ aba, kebimdi uk,
Kılıççanı kıyratıp,
Kırgan cerin körgömün.
Ayzaçanı añtarıp,
Saygan cerin körgömün.
Kalaymandı kıtayga
Salgan cerin körgömün.
Maanıker turmak,tay berbey,
Busurmandın abiyirin,
Algan cerin körgömün.
Senin atañ Manas kan
Acıratıp kapırdan
Busurmandı alçu ele,
Tokoydogu men okşogon
Karıptardı körgöndö
Kaysı cerde sen atañ
Karsıldatıp salçu ele.
Manastan tuubay ölüp al,
Balam, tuubay tuna çögüp al.
Cana sözüm, cana bar,
Cana balam, ugup al.
Katagandın kan Koşoy –
Kalıñ curtka karıya,
Batası curttu bayıtkan
Özü baygambar çalış karıya.

İneğini basıp bir aldım.
Duu! – deyince fırlayıp,
Bunu söyleyip saldırınca,
Ardından kırk caysañ birlikte
deh deyip, Yetkin ağa, sözümü dinle,
Kılıçlıyı kırıp geçirip,
Kırdığı yeri görmüştüm.
Mızraklıyı devirip,
Sapladığı yeri görmüştüm.
Kargaşayı Çinliye
Saldığı yeri görmüştüm.
Maanıker şöyle dursun, tay bile vermeden,
Müslüman'ın şerefini
Kurtardığı yeri görmüştüm.
Senin baban Manas han
Kâfirden ayırıp
Müslüman'ı alırdı,
Ormandaki benim gibi
Garipleri gördüğünde,
Hangi yerde senin baban
Şaklatıp vururdu ki?
Manas'tan doğmadan öl daha iyi,
Balam, doğmadan dibe çök daha iyi.
Daha sözüm, daha var,
Daha balam, dinleyiver.
Katagan'ın han Koşoy'u –
Kalabalık yurda ihtiyar,
Duası yurdu zengin eden,
Kendisi peygambere benzer ihtiyar.

Kalayıktı cıynagan,
Kalıñ cıyın içinen
Çeçip berip kandagay,
Senin atañ Manas kan
Kudaydan bala suragan:
«Aba Koşoy, karıyam,
Batañdı berçi, oluyam!
Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu
Urgaaçının sultanı

Halkı toplamış,
Kalabalık toy içinden
Çözüp verip kandagayı,
Senin baban Manas han
Tanrı'dan çocuk istemiş:
«Ağa Koşoy, ihtiyarım,
Duanı veriver, evliyam!
Kara yağızın güzeli,
Müslüman'ın soylusu,
Dişilerin sultanı

Temir kan kızı Kanıkey
Solbup çaçın tarabay,
Soolgon müşkül iş boldu,
Sogonçogu kanabay.
Ceti kündün biri – ölüm,
Muradıma cetembi,
Ölböy-citpey düynödön,
Kan ele boydon ketembi?
Ölçölüü canga ölüm çın,
Öpkölüü canga kagın çın.
Kuday calgız, kuran çın,
Er tuyaksız ötpöyt deçü ele,
Tuyaksız ötüp baratam.
Er merzentsiz ötpöyt deçü ele,
Merzentsiz ötüp baratam.
Cana aba, oylonçu,
Ayza karmap, top buzsam,
Buyruktuu suum tügönüp,
Kazam cetip okko uçsam,
Alda cazsa bul işke,
Kötörböskö çaram cok,
Alganım şorduu töröböyt,
Arkada erkek balam cok.
Toodogu cılkım toguz san,
Tulpar külük meesi cok,
Düynödön ötöm bir künü,
Kazınam kütör eesi cok!»
Muñayıp ıylap, sabılıp,

Temir han kızı Kanıkey
Solup saçını taramadan,
Kurudu, müşkül iş oldu,
Topuğu kanamadan.
Yedi günün biri – ölüm,
Muradıma erer miyim,
Ölmeden yitmeden dünyadan,
Han olduğum halde mi giderim?
Ölçülü cana ölüm gerçek,
Nefes alan cana ecel gerçek.
Tanrı birdir, Kuran gerçek,
Er evlatsız geçmez derlerdi,
Evlatsız geçip gidiyorum.
Er çocuksuz geçmez derlerdi,
Çocuksuz geçip gidiyorum.
Hem ağa, bir düşün,
Mızrak tutup, saf bozsam,
Buyrulan suyum tükenip,
Ecelim yetip oka uçsam,
Allah yazdıysa bu işe,
Katlanmamaya çarem yok.
Karım çilekeş doğurmaz,
Ardımda erkek evladım yok.
Dağdaki yılkım dokuz tümen,
Tulpar yürüğe binen yok,
Dünyadan göçerim bir gün,
Hazineme bakacak sahibi yok!»
Kederlenip ağlayıp, çırpınıp,

Burkurap ıylap Kanıkey,
Bu dagı bir Kudayga calınıp,
Bala üçün ıylap turganda,
Erdi-katın şorduular
Mınça tilek kılganda,
Kayıñ ıylap, tal ıylap,
Karagan candın baarı ıylap.
Kıbılanı bet algan
Kızırduu Koşoy kabılan,
«Oomiyin» – dep, kol cayıp,

Hıçkırıp ağlayıp Kanıkey,
Bu da bir Tanrı'ya yalvarıp,
Çocuk için ağlayıp dururken,
Karı koca çilekeşler
Bunca dilek dilediğinde,
Kayın ağlayıp, söğüt ağlayıp,
Bakan canların hepsi ağlayıp.
Kıbleye yüz tutan
Hızırlı Koşoy kaplan,
«Âmin» – deyip, el açıp,

Oşondo koldu kötörgön.
Koşoy bata berdi ele,
Kapır menen busurman
Koşo bata berdi ele,
Batadan bütkön bala eleñ,
Temir kandın şaarına
Tentip kelgen can eleñ.
Tokoydo tazdı sabadıñ,
Atakeñ mınça şer ele,
Aylandıra kamadıñ.
Altımış töögö cüktötkön
Argından köçkön köçüñ cok,
Atañdı soygon Koñurbay
Mende maderiñdin öçü cok.
Bu tokoyum talaa cer emes,
Enekeñin emçegin
Cara çaap, kaçırgan
Talastagı Abıke, Köböş men emes.
Taarınıç kılbay sözümdü al,
Alaydan akkan tamçısı,
May kuyrukta tagı bar,
Enekeñ karabettin etinde
Abıke kuldun kamçısı.
Şamal cokto temingen,
Seldey baykuş bar beken?
Enesin ecem dep cürgön,
Sendey baykuş bar beken?»
Ukumunan tukumun

O zaman elini kaldırmış.
Koşoy dua verdiydi,
Kâfir ile Müslüman
Birlikte dua verdiydi,
Duadan olmuş çocuktun,
Temir han'ın şehrine
Sürtüp gelen candın.
Ormanda keli dövdün,
Babacığın bunca arslan idi,
Çepeçevre kuşattın.
Altmış deveye yükletilmiş
Argın'dan göçen göçün yok,
Babanı kesen Koñurbay
Bende ananın öcü yok.
Bu ormanım bozkır yer değil,
Anacığının memesini
Yarıp vurup kaçırtan
Talas'taki Abıke, Köböş ben değilim.
Gücenmeden sözümü al,
Alay'dan akan damlası,
Yağlı kuyrukta izi var,
Bahtı kara anacığının teninde
Abıke kulun kamçısı.
Yel yokken depinen,
Sel gibi zavallı var mıdır?
Anasına ablam deyip gezen,
Senin gibi zavallı var mıdır?»
Soyundan sopunu

Ukuy ayttı Sarı taz.
Olokoydun baarısın,
Çukuy ayttı Sarı taz.
Ötkön menen ketkendi,
Oloy ayttı Sarı taz.
Ata menen babasın
Koyboy ayttı Sarı taz.
Ukumunan tukumun
Koyboy ayttı Sarı taz
Kömürçü tazdan kep ugup,
Eli bölök – dep ugup,
Talas munun ceri – dep,–

İnceden inceye söyledi Sarı taz.
Olup bitenin hepsini
Deşip deşip söyledi Sarı taz.
Geçenle gideni
Dobra dobra söyledi Sarı taz.
Atası ile dedesini
Eksik komadan söyledi Sarı taz.
Soyundan sopunu
Eksik komadan söyledi Sarı taz.
Kömürcü kelden söz işitip,
Eli başkadır – diye işitip,
Talas bunun yeridir – diye,–

Kırgız munun eli – dep,–
Keçikpesten kep ugup,
Kıyamat ketken zor Manas
Atası eken – dep ugup.
Ugup alıp sabılıp,
Közünün caşı on talaa
Sarı tazga calınıp:
«Kagılayın Sarı aba,
Bilbesten sizdi it kıldım,
Bilbesem aytkın kayralap,
Degeniñe könöyün,
Kolum tiydi, Sarı aba,
Menin enem Kanıkey –
Tartuuga sizge bereyin.
Öpkölöböy sezümdü al,
Taarınçı kılbay enemdi al
Eköömdü koyup, biröömdü al,
Oorutpay çukup közümdü al!
Bilbesten çaap ciberdim,
Aktulpar satuu, men tartuu,
Kagılayın, kan aba,
Tokoydo cürgön Sarı aba,
Köp taarınıp baratsañ
Aktulpar sınduu malımdı al,
Astıña catıp bereyin,
Çırkıratıp canımdı al!»

Kırgız bunun elidir – diye,–
Gecikmeden söz işitip,
Kıyamete göçen ulu Manas
Babası imiş – diye işitip.
İşitip de çırpınıp,
Gözünün yaşı sel sel,
Sarı taz'a yalvarıp:
«Kurban olayım Sarı ağa,
Bilmeden sizi it ettim,
Bilmezsem söyle tekrar tekrar,
Dediğine razı olayım.
Elim değdi, Sarı ağa,
Benim anam Kanıkey'i –
Armağan olarak size vereyim.
Küsmeden sözümü al,
Darılmadan anamı al,
İkimizi koyup, birimizi al,
Acıtmadan oyup gözümü al!
Bilmeden vuruverdim,
Aktulpar satılık, ben armağan,
Kurban olayım, han ağa,
Ormanda gezen Sarı ağa,
Çok darılıp gidersen
Aktulpar gibi malımı al,
Önüne yatıvereyim,
Çığlık çığlığa canımı al!»

Kayra surayt Semetey,
Kayra aytkanı kayra kep,
Kayra da aytat Sarı taz.
Bayagıday dagı dep.
Cana surayt cana dep,
Dagı aytat dagı dep,
Canakıday dagı kep.
Kagılayın, Sarı aba,
Bilbegendi bilgizip,
Bilimdüü sizden aylansın!
Tuybagandı tuyguzduñ,
Tuura canım sadaga.

Yine sorar Semetey,
Yine söylediği yine söz,
Yine de söyler Sarı taz,
Deminki gibi gene deyip.
Gene sorar gene diye,
Daha söyler daha diye,
Az önceki gibi gene söz.
Kurban olayım, Sarı ağa,
Bilinmezi bildirip,
Bilgin size kurban olsun!
Sezilmezi sezdirdin,
Dosdoğru canım sadaka.

Kele, abake, koluñdu,
Körgözörmün közüñö
Kişi körbös sonundu!
Uşu sözüñ çın bolso,
Aytkanıñ tuura tak bolso,
A düynö ketken Manas kan
Ata ekeni ak bolso,
Menin atam kan Manas
Törö ekeni çın bolso,
Baykuş ece Kanıkey
Ene ekeni çın bolso,
Kömürüñ kömür emes, tülöödür,
Agıñ senin kaşka – dep,–
Bu cakşılık kılganıñ,
Öz başıña küböödür.
Kuday Talas körgözsö,
Argın menen kırgızga
Aralap akim men konsom,
Kalkıma kabar salarmın,
Maana kılıp başıma,
Badışa kılıp elime,
Aman barsam cerime,
Eç bolboso argınga
Kan kötörüp alarmın.
Bul tokoydon köçürüp,
Sarı taz atıñ öçürüp,

Ver, ağacığım, elini,
Göstereceğim gözüne
Kişinin görmediği güzelliği!
Şu sözün gerçek ise,
Söylediğin doğru, tam ise,
Öbür dünyaya göçen Manas han'ın
Baba olduğu ak ise,
Benim babam han Manas'ın
Bey olduğu gerçek ise,
Zavallı abla Kanıkey'in
Ana olduğu gerçek ise,
Kömürün kömür değil, adaktır,
Akın senin kaşkadır – diye,–
Bu ettiğin iyilik
Öz başına tanıktır.
Tanrı Talas'ı gösterirse,
Argın ile Kırgız'a
Karışıp hâkim ben konarsam,
Halkıma haber salarım,
Başıma taç edip,
Elime padişah edip,
Sağ varırsam yerime,
Hiç olmazsa Argın'a
Han kaldırıp alırım.
Bu ormandan göçürüp,
Sarı taz adını silip,

Kırsıgıñ kırkıp kalarmın,
Caşımda ölüp albasam,
Sizdi Sarı kan koyup alarmın!
Kele abake, koluñdu
Açarmın, aşkere senin coluñdu,
Atası Manas – dep ugup,
Anık cuup ketirem
Çekeñe tolgon şoruñdu.
Uşu kebiñ kalp bolso,
Çekeñdegi calgız köz,
Calgız közüñ oyormun,
Kömürüñdün kaşına
Sizdi kurmandık kılıp soyormun!»
Süyünüp cürök carılıp,
Kolun karmap kep kılıp,
Ubadanı bek kılıp,

Kara bahtını kırkıp atarım,
Gencecik ölüp gitmezsem,
Sizi Sarı han koyarım!
Ver ağacığım, elini,
Açarım apaçık senin yolunu,
Babası Manas – diye işitip,
İyice yıkayıp gideririm
Alnına dolan çileni.
Şu sözün yalan ise,
Alnındaki tek göz,
Tek gözünü oyarım,
Kömürünün başında
Sizi kurbanlık edip keserim!» Sevinip
yürek yarılıp,
Elini tutup söz edip,
Vaadi pek edip,

Boodon alıp şumkardı,
Moyunga çaap tulpardı,
Kayra tartıp dır koyup,
Karargandan tünörüp,
Bukardı közdöy çu koyup,
Talaada tazdan kep ugup,
Tukumu kırgız dep ugup,
Kızık tazdan kep ugup,
Atası bölök – dep ugup,
Kömürçu tazdan kep ugup,
Atası Manas – dep ugup.
Atañ senin başka – dep,–
Ayçürök anın kaynı – dep,
Ala turgan beytaalay,
Berinin kızı zaybı – dep
Bukardagı Kanıkey
Ecesi dese enesi,
Mañdayında çekesi,
Başında turgan mekesi.
Ene ekenin bilgen soñ,
A düynö ketken Manastın
Ata ekenin bilgen soñ,

Bağdan alıp sunguru,
Boynuna vurup tulparı,
Geri dönüp fırlayıp,
Karardıkça kararıp,
Bukar'a doğru deh deyip,
Kırda kelden söz işitip,
Soyu Kırgız'dır diye işitip,
Tuhaf kelden söz işitip,
Babası başkadır – diye işitip,
Kömürcü kelden söz işitip,
Babası Manas'tır – diye işitip.
Baban senin başkadır – diye,–
Ayçürök onun kaynıdır – diye,
Alacağı bahtsız,
Peri kızı eşidir – diye,
Bukar'daki Kanıkey
Ablası dese anası,
Alnının ta kendisi,
Başında duran Meke'si.
Ana olduğunu bildikten sonra,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Baba olduğunu bildikten sonra,

Ata köçüp düynödön
Ölgöndügün biliptir,
Kayran eneñ Kanıkey
Kaçıp-tentip Bukarga
Kelgendigin biliptir.
Cañı tazdan kep ugup,
Baabedinge bata aytıp,
Alda taala calgızga
Ay tuyagın at aytıp,
Enteñdep bala sabılıp,
A düynö ketken tuygundun
Atalıgın bilgen soñ,
Kirpiginde kiri cok,
Taalayı kündöy açılıp,

Babanın dünyadan göçüp
Öldüğünü bilmiş,
Zavallı anan Kanıkey'in
Kaçıp sürtüp Bukar'a
Geldiğini bilmiş.
Yeni kelden söz işitip,
Baabedin'e dua edip,
Allah Taala'ya, bir olana,
Ay toynaklı at adayıp,
Soluyup çocuk çırpınıp,
Öbür dünyaya göçen şahinin
Babalığını bildikten sonra,
Kirpiğinde kiri yok,
Talihi gün gibi açılıp,

Oşo kezde balanın
Kaygının baarı çaçılıp,
Kaardanıp Bukarga,
Col cürüp Bukar şaarına,
Colu bolsun taarındı,
Bukardın Temir kanına.
Taarınıp Bukar şaarına,
Taarınmak boldu Semetey,
Bütkül Bukar baarına.
Kanzaadanın balasın
Katıp cürgön oñobu,
Kalp ele emeni balam – dep,–
Kandardın başın keset ko,
Kalp aytıp cürgön Ismayıl,
Egerde eki bolobu?
Bekzaadanın tukumu,
Tentip cürgön oñobu?
Tektüü kandın calgızın,
Alıp cürgön Temir kan,
Astı bul kan oñobu,
Oolugup Semetey,
Bukarga çu dep col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Talaaga tüşüp bakırıp,

O zamanlar çocuğun
Kaygıları hep dağılıp,
Öfkelenip Bukar'a,
Yola düşüp Bukar şehrine,
Yolu açık olsun, gücendi,
Bukar'ın Temir Han'ına.
Gücenip Bukar şehrine,
Küsmeye durdu Semetey,
Bütün Bukar'ın hepsine.
Han oğlunun evladını
Saklayıp gezen onar mı,
«Yalan yere oğlum» deyip, – hanların
başını keser o,
Yalan söyleyip gezen Ismayıl,
Hiç iki olur mu?
Bey oğlunun soyu,
Sürünüp gezen onar mı?
Soylu hanın bir tanesini
Alıp gezen Temir Han,
Asla bu han onar mı,
Coşup taşan Semetey,
Bukar'a «çü!» deyip yol alıp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Ovaya inip haykırıp,

Taalayı artık kuu cetim
Kee bir cerge kelgende
«Manastap» uraan çakırıp,
«Talas-Talas-Talas» – dep,– Kepti ortogo salışıp,
Cerdin atın köp aytat,
«Ayköl sultan Manas!» – dep,– Sözdü ortogo salışıp,
Erdin atın köp aytat.
Cer soyulup zakımdap,
Cetkileñi Semetey
Bukarga kaldı cakındap.
Bukarga kirçü künündö
Aram saktap Temir kan,
«Kezigip kalsa tokoydon
Buzulup kayra tartat – dep,– Körsö azamat suktangan
Buzuku sözdün baarısın
Sarı taz çoçko aytat – dep,– Astınan oynop baruuga,

Talihi yüce garip yetim
Kimi yere geldiğinde
«Manas!» diye nara atıp,
«Talas-Talas-Talas!» deyip, – sözü ortaya koyuşup,
Yerin adını çok söyler,
«Aykol sultan Manas!» deyip, – lafı ortaya atışıp,
Erin adını çok söyler.
Yer sıyrılıp serap gibi,
Yiğitler yiğidi Semetey
Bukar'a yaklaşmış kaldı.
Bukar'a gireceği günde
Kuşku besleyip Temir Han:
«Ormanda rastlaşırsa eğer,
Bozulup geri döner» deyip, – görse yiğide imrenen
Fesat sözlerin hepsini
Sarı taz domuz söyler» deyip, – önünden oynayıp varmaya,

Kıztalak tazdan kep ugup,
Kıyrı bölök – dep ugup,
Buzulup bala tartat ko,
Uşu turgan Bukardı,
Buzup iyip kaytat ko,
Bulanı bulap alat ko,
Buzuku sözgö işenip,
Buzuktu katuu salat ko!
Kanetpese Semetey,
Kara köktün tukumu
Kazınam buzup ketet ko.
Tübümö çoguu cetet ko!»
Çoçugandan Temir kan
Sarı tazdın kasınan,
Tuuganına kas bolup,
Bukardın kanı Temir kan,
Buzulup kalgan başınan.
Çoçugandan kep baştap,

Kahrolası tazdan söz duyup,
«Soyu ayrı» diye duyup,
Bozulup çocuk çekip gider,
Şu duran Bukar'ı
Bozup yıkıp döner o,
Malı mülkü yağmalar o,
Fesat söze inanıp,
Fitneyi şiddetle salar o!
Ne yapsa da Semetey,
Kara yeleli kurt soyu,
Hazinemi bozup gider o,
Köküme toptan erişir o!»
Korkusundan Temir Han,
Sarı taz'ın kastından,
Akrabasına düşman olup,
Bukar'ın hanı Temir Han,
Baştan beri bozulmuştu.
Korkusundan söz açıp,

	Akırın süylöp, bek taştap,	*Alçak sesle söyleyip, sağlam koyup,*
	Keñ Bukardın ordogo	*Geniş Bukar'ın ordasına*
	Akılduusun karısın	*Akıllısını, yaşlısını*
	Cıynagan eken Temir kan	*Toplamış meğer Temir Han,*
	Akıl tapkıç baarısın,	*Akıl bulanların hepsini,*
	Cügürmölüü çeçenin,	*Dili çevik hatibini,*
	Cıynap alıp eçenin,	*Nicesini toplayıp,*
	Keñeşin tappay kalışıp,	*Öğüdünü bulamayıp,*
	Aylasın tappay alışıp,	*Kolayını bulamayıp,*
23010	Bütkül Bukar kalıñ kan,	*Bütün Bukar'ın koca hanı,*
	Elinen çıgıp katuu can,	*Halkından çıkmış katı can,*
	Temir kan akıl oylonup,	*Temir Han akıl düşünüp,*
	Oymok ooz, boto köz,	*Yüksük ağızlı, ceylan gözlü,*
	Möltürögön kara köz,	*Işıl ışıl kara gözlü,*
	Kırmızı köynök, ayça bel,	*Kırmızı gömlekli, ince belli,*
	Semetey tozup aluuga,	*Semetey'i karşılamaya,*
	Kızdan cıydı bir cüzdü.	*Kızlardan yüz tane topladı.*
	Keleñker çaçpak, keñ sooru türün körgöndö	Balanın	*İpek saç bağlı, geniş kalçalı – çocuğun yüzünü gördüğünde*
	Kelbeti ürdün kızınday,		*Endamı huri kızı gibi,*
23020	Uzun boyluu, cal-cal köz cakka bölünüp.	Tuş-tuş	*Uzun boylu, iri parlak gözlü – dört bir yana bölünüp.*
	Kelinden cıydı bir cüzdü. bek caynap,	Örttöy közü	*Gelinlerden yüz tane topladı. – Ateş gibi gözleri parlayıp,*
	Cazı caak çeçenden,		*Yassı yanaklı hatipten,*
	Akıl tapkıç eçenden,		*Akıl bulan nicesinden,*
	Kepke şıdır çeçenden,		*Söze akıcı hatipten,*
	Kelişimdüü eçenden,		*Yakışıklı nicesinden,*
	Cüyöö tapkıç ıktuudan,		*Delil bulan ustasından,*
	Cürögü kalıñ mıktuudan,		*Yüreği pek yiğidinden,*
	Komuzçu menen kıyakçı		*Komuzcu ile kıyakçı,*
	Önörpozdun baarısın,		*Hünerbazların hepsini,*
23030	Kebi şirin, sözü bal		*Lafı şirin, sözü bal,*
	Cıyıp aldı Temir kan,		*Toplayıverdi Temir Han,*
	Bilgiçterdin baarısın.		*Bilgiçlerin hepsini.*
	Barabanın tarttırıp,		*Davulunu çaldırıp,*
	Bala tuygun colunan		*Yavru doğanın yoluna*
	Altımıştay sart cıynap,		*Altmış kadar sart toplayıp,*

Tegiz akış ayttırıp,
Cıyıp algan kelin-kız
Körsö canga kubançı,
Baykasa meer kandırıp,
Biröö kelin, biröö kız,
Eki-ekiden bar kılıp,
Selkinçekti saldırıp,
Kızıl ala köröntüp,
Dünüyönün baarısın,
Bu balanın coluna
Kızık kılıp köröntüp,
Keñ Bukarın baanalap,
Kirip keldi cetimiñ
Astıga koyup saldırgan
Bayakı tamaşasın aralap.
Kaalgaday kayran tiş,
Kabılan tuugan çunaktın
Taruudaydan bölünüp,
Bardı-keldi müçösü
Opol-Toodoy körünüp.

Hep bir ağızdan ezgi söyletip,
Toplanan gelinler, kızlar
Görene cana sevinçtir,
Baksa sevgiye kandırır,
Biri gelin, biri kız,
İkişer ikişer dizdirip,
Salıncaklar kurdurup,
Kızıl alaca gösterip,
Dünyanın tüm varını
Bu çocuğun yoluna
İlginç kılıp gösterip,
Geniş Bukar'ı donatıp,
Girip geldi yetimin,
Önüne konup kurulan
Deminki temaşanın arasından.
Kapı kanadı gibi güzelim dişi,
Kaplan doğan haşarının
Darı tanesince aralanıp,
Vardı geldi endamı
Opol Dağı gibi görünüp.

Basıp çıkkan biröö cok,
Cıyılgan kelin, sansız kız
Kan içmesi bek karmap,
Atası Manas kabılan
Bügün cañı ölgönsüp,
Canaza okup, Manastı
Cañıdan bügün kömgönsüp,
Capa tartıp atasın
Küyütün bügün körgönsüp.
Oolugup bala çıdabay,
Oy oylonup turalbay,
Kabırga söögü sögülüp,
Çunagıñdın köñülü
Alda eçe bölünüp.
Altın caak aybalta
Atası bügün ketkensip,
Böyrögündö körünüp,
Tokoydo tazdan kep ugup,

Karşısına çıkan kimse yok,
Toplanan gelin, sayısız kız,
Kan içiciliği pek tutup,
Babası kaplan Manas
Bugün yeni ölmüş gibi,
Cenaze namazı kılıp, Manas'ı
Bugün yeniden gömmüş gibi,
Cefasını çekip babasının
Yasını bugün görmüş gibi.
Coşup çocuk dayanamayıp,
Düşünceye dalıp duramayıp,
Kaburga kemiği sökülüp,
Haşarının gönlü
Kim bilir kaça bölünüp.
Altın yanaklı aybalta,
Babası bugün gitmiş gibi,
Böğründe görünüp,
Ormanda tazdan söz duyup,

Tobuñ bölök – dep ugup,
Ugup alıp küyünüp,
Bek bastırıp kenebey,
Berenden tuugan çunagıñ
Beregi catkan kız-kelin
Buçkagına teñebey,
Kayrattuu tazdan kep ugup,
«Kan Manas atañ» – dep ugup,
Karan kündü bek tartıp,
Kapaga bala çıdabay,
Aşıp-şaşıp col tartıp,
Koşokçu menen kıyakçı
Kayrılıp bala kalbastan,
Oyunpozgo barbastan,
Oyun salgan tamaşa
Biröönö azar salbastan,
Bek bastırıp kenebey,
Betinde koco, moldosun

«Soyun sopun ayrı» diye duyup,
Duya duya yanıp,
Dimdik sürüp aldırmadan,
Yiğitten doğma haşarın
Şurada duran kız gelini
Topuğuna denk tutmadan,
Yürekli tazdan söz duyup,
«Han Manas atandır» diye duyup,
Kara günü pek çekip,
Kedere çocuk dayanamayıp,
Aceleyle yola koyulup,
Ağıtçıyla kıyakçıya
Çocuk dönüp bakmadan,
Oyunculara varmadan,
Oyun kuran temaşadan
Hiçbirine eziyet etmeden,
Dimdik sürüp aldırmadan,
Önündeki hocayı, mollayı

Buçkagına teñebey
Ismayıldın çınar bak,
Aylanası alma şak,
Dal ortosu boz döñgö
Al boz döñgö salıluu
Coo karagan munara,
Munaranın tübünö
Buzulup bala sabılıp,
Temir kan menen Ismayıl
Tegimdi katıp koydu – dep,– Tutunup turgan balası.
Tegele caman taarınıp,
Kolundagı Akşumkar
Çınardı közdöy zırgıtıp,
Üstündögü sup çepken
Cerge çeçip ırgıtıp,
Bolboy bala çır baştap,
Aktulpardı boş taştap,
Akkañkını cazdanıp,
Kıbılanı baştanıp,

Topuğuna denk tutmadan,
Ismayıl'ın çınar bahçesi,
Çevresi elma dalları,
Tam ortası boz tepe,
O boz tepeye kurulu
Düşman gözleyen kule,
Kulenin dibine
Yıkılıp çocuk kapanıp,
Temir Han ile Ismayıl
«Aslımı sakladı» deyip, – tutunup duran evladı.
Büsbütün fena gücenip,
Elindeki Akşumkar'ı
Çınara doğru fırlatıp,
Üstündeki sof cepkeni
Çıkarıp yere fırlatıp,
Dinlemeden çocuk hır çıkarıp,
Aktulpar'ı başıboş bırakıp,
Akkañkı'yı yastık edip,
Kıbleye baş koyup,

Temir kandın zulpukor	*Temir Han'ın zülfikarını*
Cambaşına salınıp,	*Kalçasının altına serip,*
Atası Manas kökcaldan	*Babası bozkurt Manas'tan*
Belekke kiygen sup çepken Semeteydi körgöndö	*Armağan diye giydiği sof cepkeni – Semetey'i gördüğünde*
Aykaradan camınıp,	*Baştan aşağı örtünüp,*
Cumgan közün tük açpay,	*Yumduğu gözünü hiç açmadan,*
Sungan butun tük tartpay,	*Uzattığı ayağını hiç çekmeden, –*
Kapkasınan aydatıp,	*kapısından sürdürüp,*
Çukuranıp oygonboy,	*Kımıldanıp uyanmadan,*
Bir cagına tolgonboy,	*Bir yanına dönmeden,*
23120 Kıymıl etip, kılt etpey,	*Kıpırdamadan, kılını oynatmadan,*
Kıymıldap cetim bılk etpey, Ar kanday kılıp talaaga,	*Yetim kımıldayıp zerre oynamadan, – ne yapıp edip kıra,*
Kerelenip sabılıp,	*Gerilip serilip,*
Kelip cetip boz döñgö	*Gelip yetip boz tepeye*
Catkan eken taarınıp.	*Yatmış meğer gücenip.*
Bukardın kanı Temir kan,	*Bukar'ın hanı Temir Han,*
Temir kandın aldına	*Temir Han'ın huzuruna*
Kabarga bardı kança can.	*Haber vermeye nice can vardı.*
Kabarçıdan kep ugup,	*Habercisinden söz duyup,*
Kankordon tuugan bul cetim Kulu ekenin kördüñbü?	*Hunhardan doğma bu yetim – kulu olduğunu gördün mü?*
23130 Taarınıp catat – dep ugup. Kurgan Manas zor kandın	*«Gücenip yatıyor» diye duyup. – Zavallı Manas ulu hanın*

Kelgenderden kep ugup,	*Gelenlerden söz duyup,*
Oolugup opsuz taarınsa,	*Coşup ölçüsüz gücenirse,*
Uşu turgan çoñ Bukar,	*Şu duran koca Bukar'ı*
Örttöp ketet – dep ugup.	*«Ateşe verir gider» diye duyup.*
Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
Bukardın kanı Temir kan,	*Bukar'ın hanı Temir Han,*
Közünün caşı tögülüp,	*Gözünün yaşı dökülüp,*
Kapkayda ketip sanaası,	*Kaygısı nerelere gidip,*
Tuubasa da Semetey,	*Doğurmasa da Semetey'i,*
23140 Boz ala tuygun bolpoñu,	*Boz ala doğan yavrusunu,*
Artık köröt mendeden,	*Herkesten üstün görür,*
Oşo turgan Semetey	*Şu duran Semetey'i,*
Boz karçıga çolponun.	*Boz atmaca çolpanını.*

Özöndüü dayra bulagı,
Ölgöndö körgön çunagı,
Aşıp-şaşıp Temir kan,
Semeteydin catkan döñ
Cete kelip karasa
Akkañkını cazdanıp,
Kıbıla közdöy baştanıp,
Catkan eken Semetey.
Baabedinin şaylatıp,
Ceti kara bukanı
Cetiktigin bilgizip,
Cetken cerde bukanı
Keskiletip iygizip.
Ar nerse tüşüp sanaaga,
Altımış torpok, kırk erkeç
Cana çaptı sadaga.
Oñbogon çunak oñgon cok,
Oşondo bala Semetey
Kozgolup çunak koygon cok.
Kudaydın çındap caratkan,

Vadili ırmağın pınarı,
Ölürken gördüğü yavrucağı,
Koşa koşa Temir Han,
Semetey'in yattığı tepeye
Gelip yetip baksa ki
Akkañkı'yı yastık edip,
Kıbleye doğru baş koyup,
Yatmış meğer Semetey.
Baabedin kurbanını hazırlatıp,
Yedi kara boğayı,
Olgunluğunu bildirip,
Vardığı yerde boğayı
Kestirip yıktırıp.
Aklına her şey düşüp,
Altmış dana, kırk erkeç
Yine kesti sadaka.
Onmaz haşarı onmadı,
O zaman çocuk Semetey
Kımıldayıp yerinden oynamadı.
Hüda'nın gerçekten yarattığı

Uulu ekenin kördüñbü?
Moynuna kurun salınıp,
Bozdop turdu Temir kan
Balaga mintip calınıp:
«Ay kaşında çolponum,
Ay, Semetey, beri tur,
Ardaktap cürgön çolponum!
Tüptüü terek çınarım,
Körbösöm canbayt kumarım,
Öödö turgun, Semetey,
Ölgöndö körgön çunagım!
Asmanda carık cıldızım,
Cakamda kööhar kunduzum.
Özöndön akkan capcarık
Suusun kanar bulagım.
Karıganda atañdı
Tirüülöy körgö sen salbay,
Öödö bolgun, çıragım!

Oğlu olduğunu gördün mü?
Boynuna kuşağını asıp,
İnleyip durdu Temir Han,
Çocuğa böyle yalvarıp:
«Ayın yanındaki çolpanım,
Ey Semetey, kalk beri,
El üstünde tuttuğum çolpanım!
Köklü kavağım, çınarım,
Görmezsem dinmez özlemim,
Doğrul da kalk, Semetey,
Ölürken gördüğüm yavrucağım!
Gökteki parlak yıldızım,
Yakamdaki cevher kunduzum.
Vadiden akan pırıl pırıl
Susuzluk kandıran pınarım.
Kocalmışken atanı
Diri diri mezara sokmadan,
Doğrulup kalk, çırağım!

Uşu turgan Bukarda
Kandıgım toluk başımda,
Seni kördüm kulunum,
Altımış ceti caşımda.
Cıydım altın kim üçün,
Cırgalım balam sen üçün.
Ukçu azır batamdı,
Sakalımdın agında,
Saparım çukul barında,
Tozokko salba atañdı.
Taarınıp meni küygüzbö,
Tarçılık salıp bul başka,
Kulunum, tirüülöy körgö kirgizbe,
Aşıp-şaşıp Temir kan
Mintip meni küygüzbö!
At menen atıñ carışıp,
Atıñdan köönüñ kaldıbı?
Kuş menen kuşuñ salışıp,
Kuşuñdan köönüñ kaldıbı?
Ton menen tonuñ kiyişip,
Uşundan köönüñ kaldıbı?
Kılıçıñdı ayt, kınıñdı ayt,

Şu duran Bukar'da
Hanlığım tamam başımda,
Seni gördüm, kulunum,
Altmış yedi yaşımda.
Altını kimin için yığdım,
Sefam, balam, senin için.
Dinle şimdi duamı,
Sakalımın ağında,
Seferim yakınken daha,
Cehenneme atma atanı.
Gücenip beni yakma,
Bu başa darlık salıp,
Kulunum, diri diri mezara sokma, – koşa
koşa Temir Han
Böyle beni yakma!
Atla atın yarışıp,
Atından mı gönlün kaldı?
Kuşla kuşun salınıp,
Kuşundan mı gönlün kaldı?
Kürkle kürkün giyişip,
Bundan mı gönlün kaldı?
Kılıcını söyle, kınını söyle,

Kıstabay meni çınıñdı ayt.
Ceti tam tolgon kazına –
Sen üçün cıygan düynö oşol,
Baltalap oozun açayın,
Zarıp kılıp çaçayın.
Atkanada miñ tulpar,
Tülöktö turat cüz şumkar,
Biröönü koyboy taratıp,
Tuş-tuş cakka çaçayın.
Zarıp kılıp malımdı,
Kulunum, sen üçün kıynap
canımdı,
Tögöröktün tört burçun
Tört aylanta kıdırtıp,
At külügün tabayın.
Mediynanın beş burçun

Beni sıkmadan doğrusunu söyle.
Yedi ev dolusu hazine –
Senin için yığılan dünyalık odur,
Baltayla ağzını açayım,
Harcayıp saçayım.
Ahırda bin küheylan,
Tünekte durur yüz sungur,
Birini komadan dağıtıp,
Dört bir yana saçayım.
Malımı harcayıp,
Kulunum, senin için üzüp
canımı,
Yeryüzünün dört bucağını
Dört kez dolaştırıp,
Atın yüğrüğünü bulayım.
Mediyna'nın beş bucağını

Beş aylanta kıdırıp,
Kuş kıraanın tabayın.
Ay-aalamdın baarına
Kabar berip sız deyin,
Katuu buyruk bir kılıp,
Ok ötpös tondu izdeyin».
Dep, oşontüp, Temir kan
Köp calınıp turdu emi,
Bala çunak kökcalga
Köp calınıç kıldı emi.
Sungan butun tük tartpay,
Cumgan közün tük açpay,
Manastan tuugan köykaşka
Balanı Kuday urdu emi.
Alattuu müşkül iş kördü,
Bu baladan korkunuç
Momınday müşkül küç kördü.
Körüp alıp Temir kan
Bekerge karap turbadı,
Dars okugan moldonu,
Ak seldeçen koconu,
Sebep kılçu darısın,

Beş kez dolaşıp,
Kuşun alıcısını bulayım.
Ay-âlemin hepsine
Haber salıp «arayın» diyeyim,
Sıkı buyruk bir edip,
Ok geçmez kürkü arayayım.»
Deyip, böylece, Temir Han
Çok yalvarıp durdu işte,
Çocuk haşarı bozkurda
Çok yakarışta bulundu işte.
Uzattığı ayağını hiç çekmeden,
Yumduğu gözünü hiç açmadan,
Manas'tan doğma yıldız alınlı
Çocuğu Hüda çarptı işte.
Dehşetli müşkül iş gördü,
Bu çocuktan korkuyu,
Böylesi müşkül gücü gördü.
Görüp de Temir Han
Boş yere bakıp durmadı,
Ders okumuş mollayı,
Ak sarıklı hocayı,
Derman olacak ilacını,

Cıyıp curttun baarısın,
Dars okugan moldolor
Basa okup aldı ele,
Mında bala bolgon cok.
Ala çapan kocolor
Eçeni duba saldı ele,
Tük kıñkayıp koygon cok,
Tügöngön cetim bolgon cok.
Öz atası Ismayıl
Al da kelip calındı,
Bayakı bala Semetey
Ogo tötön taarındı.
Çoñ enesi Altınay,
Ismayıldın Kümüşay,
Kayradan kayra calındı,
Ogo tötön taarındı.

Yurdun hepsini toplayıp,
Ders okumuş mollalar
Bastıra bastıra okudular,
Ama çocuk oralı olmadı.
Ala cübbeli hocalar,
Nicesi dua okudu,
Hiç kıpırdayıp komadı,
Bitkin yetim oralı olmadı.
Öz babası Ismayıl,
O da gelip yalvardı,
Deminki çocuk Semetey
Büsbütün beter gücendi.
Büyük annesi Altınay,
Ismayıl'ın Kümüşay'ı,
Tekrar tekrar yalvardı,
Büsbütün beter gücendi.

Ismayıldın Kişimcan –
Urgaaçının uzu oşol,
Ismayıldın kızı oşol.
Kanıkey Bukarga sapar kelgende,
Balaça catkan oñobu?
Semeteydi bergende,
Baltır beşik caşında,
Kötörüp cürüp çoñoytup,
Artık cakın başında.
Semetey Bukar törösü,
Oşo kelgen kızıñız,
Semeteydin canınday körgön
ecesi. Al taarıngan oñobu?
Basıp ıylap sabılıp,
Körgön cerde balaga
Mendeden bölök calınıp:
«Altay minse arıbas,
Kagılayın, Semetey –
Kara tulpar buudanım,
Arı çeti uyalaş,
Üröönüm birge tuuganım.
Kara kaşka tınarım,
Oozumdu açıp öböörüm,
Közümdü açıp köröörüm,

Artımdagı karaanım.
Ay, Semetey uyalaş,
Kargıluu şaardın çoñ kanı,
Keçke catkan oñobu,
Kan taarıngan bolobu?
Kantet, inim, kantet?» – dep,–
Bagılan kozu, kertken cal
Belendep tamak-aş alıp,
Kızıl kişmiş-meyizden,
Kımbattap tartkan arak aş,
Kızık dolu şurkuya
Düynönün baarı aralaş,
Kantın karday topurup,
Dastorkonun tolturup,

Ismayıl'ın Kişimcan'ı –
Kadınların hünerlisi odur,
Ismayıl'ın kızı odur.
Kanıkey Bukar'a sefer geldiğinde, – çocuk
gibi yatan onar mı?
Semetey'i verdiğinde,
Kundak beşik çağında,
Taşıya taşıya büyütüp,
Baştan beri pek yakındı.
Semetey Bukar beyidir,
O gelen kızınız,
Semetey'in canı gibi gördüğü
ablası. – O gücenen onar mı?
Yürüyüp ağlayıp kapanıp,
Gördüğü yerde çocuğa
Herkesten başka türlü yalvarıp:
«Altay'a binse yorulmaz,
Kurban olayım, Semetey –
Kara tulpar küheylanım,
Öte yanı öz kardeşim,
Tohumu bir doğanım.
Kara akıtmalı çınarım,
Ağzımı açıp öptüğüm,
Gözümü açıp gördüğüm,

Ardımdaki dayanağım.
Ey Semetey, öz kardeşim,
Ünlü şehrin koca hanı,
Akşama dek yatan onar mı,
Han gücenir olur mu?
Nasıl olur, kardeşim, nasıl?» deyip,
Besili kuzu, dilim yele yağı,
Yemek aş hazır edip,
Kızıl kişmişten, üzümden,
Pahalıca sunulmuş rakı aş,
Deli dolu şirret,
Dünyanın her şeyi karışık,
Şekerini kar gibi yığıp,
Sofrasını doldurup,

Balanı kıynap calınıp,
«Uyalaş»,– dep, kol salıp,
Balaket kançık kamınıp.
«Badışanın dal özü –
Kagılayın uyalaş,
Kalayıktın atası,
Kalkanduu tondun cakası,
Köp çükönün sakası,
Aybanattın tulparı,
Kanattuunun şumkarı,
Azuulunun arslanı,
Ardak inim Semetey,
Tamak degen tattuu aş –
Taarıngan adam bolobu?
Turgun, inim, turgun – dep,–
Turup tamak içkin – dep,–
Köp taarınıp kalba – dep,–
Baatırsınıp men keldim,
Balaketiñdi alayın,
Kötörüp şorgo salba» – dep.
Teñtuş öskön al kançık
Moynuna koldu saldı ele,
Kızır çalgan çunaktı

Çocuğu zorlayıp yalvarıp,
«Öz kardeşim» deyip el atıp,
Belalı kancık hazırlanıp.
«Padişahın ta kendisi –
Kurban olayım, öz kardeşim,
Halkın atası,
Kalkanlı kürkün yakası,
Nice aşığın sakası,
Hayvanların tulparı,
Kanatlıların sunguru,
Azı dişlilerin arslanı,
Aziz kardeşim Semetey,
Yemek dedikleri tatlı aş –
Ona gücenen insan olur mu?
Kalk, kardeşim, kalk» deyip,
«Kalkıp yemek ye» deyip,
«Çok gücenip kalma» deyip,
«Yiğitlenip ben geldim,
Derdini belanı alayım,
Kaldırıp beni derde salma» deyip.
Yaşıt büyüyen o kancık
Boynuna elini attı,
Hızır değmiş haşarıyı

Kıtıgılap kaldı ele.
Kaardı bala baştadı,
Antip turgan ecesin
Köykaşkanın tukumu
Cutup ie taştadı.
Açuusu kelip toktoboy,
Caman süylöp boktoboy:
«Beybaktın özü ekensiñ!
Bekip catkan beliñ cok,
Bel baylagan ceriñ cok,
Altı atandan çirkegen
Kirege kelgen töön cok,
Abiyiri ketken sen kançık,
Senin ala turgan küyööñ cok.
Bel baylagan beliñ cok,

Gıdıklayıverdi.
Öfkeyi çocuk başlattı,
Öyle duran ablasını
Yıldız alınlının soyu
Yutuverecek gibi saldırdı.
Öfkesi gelip durmadan,
Kötü konuşup sövüp saymadan:
«Bahtsızın tekiymişsin sen!
Bağlanmış belin yok,
Bel bağladığın yerin yok,
Altı atan deveden dizilmiş
Çeyize gelen deven yok,
Namusu gitmiş kancık seni,
Seni alacak güveyin yok.
Bel bağlayan belin yok,

Tie turgan eriñ cok.
Şıldıñ kılar cüyööñ cok,
Körsöñ kılıp tamaşa,
Senin, alganı kelgen küyööñ cok».
Köñülü bölök eptelbeyt!
Dep, oşontüp, Semetey, –
Tünörüp turgan kuu cetim,
Kişimcanday ecesin
Kagıp kaldı kak caakka.
Süygüsü kelbey kançıktı
Katuu türttü ar cakka!
Altımış topçu, kırk marcan,
Katuu tiyip balban kol
Kıyrap ketti bırkırap,
Ebelektey Kişimcan
Uçup ketti dırkırap.
Kayran canga küç kelip,
Kara cerdi tayansa,
Eki alakan som eti
Takır ketti bırkırap.
Eki közü örт bolup,
Caynap ketti Kişimcan!
Ebi cok kelip açuusu
Kargap ketti Kişimcan:
«Başıma cooluk salsañçı,

Varacağın erin yok.
Alay edecek gerekçen yok,
Görsen edip temaşa,
Seni almaya gelen güveyin yok.» – Gönlü
ayrı olan uyuşmaz!
Deyip, böylece, Semetey –
Kararıp duran garip yetim,
Kişimcan gibi ablasını
Tam yanağına çarpıverdi.
Kancığı sevesi gelmeden,
Sertçe itti öteye!
Altmış düğme, kırk mercan,
Pehlivan eli sert değince
Kırılıp gitti paramparça,
Çör çöp gibi Kişimcan
Uçup gitti savrularak.
Zavallı cana güç gelip,
Kara yere dayanınca,
İki avucunun som eti
Büsbütün gitti sıyrılıp.
İki gözü ateş kesilip,
Alev saçtı Kişimcan!
Ölçüsüz gelip öfkesi,
Lanet etti Kişimcan:
«Başıma yazma örtsene,

Başımdı açıp kaynımdan,
Kızıtalak kuu cetim,
Ike kıyıp alsañçı.
Köñülu bölök akmaktın
Köktölmögü da kıyın,
Köbünçö bölök duşmandın
Eptelmegi bek kıyın!
Eşek baksañ altı cıl,
Buudan bolboyt turbaybı?
Ezeli kırgız bir bölök,
Tuugan bolboyt turbaybı?
Temir kandın şaarına
Tentip kelip çoñoyduñ,

Başımı açıp kayınımdan,
Kahrolası garip yetim,
Nikâh kıyıp alsana.
Gönlü ayrı ahmağın
Dikiş tutması da zordur,
Hele soyu ayrı düşmanın
Uyuşması pek zordur!
Eşek beslesen altı yıl,
Küheylan olmuyor işte!
Ezelden Kırgız bir başkadır,
Akraba olmuyor işte!
Temir Han'ın şehrine
Sürünüp gelip büyüdün,

Kan Ismayıl şaarına
Karalap kelip zor bolduñ.
Tegi başka tukumu,
Tuuganım dese cat eken,
Körgönü bölök köktölböyt,
Munun enekesi Kanıkey,
Katınında kalk buzgan,
Kız ekende enesi,
Kılım çaykap curt buzgan.
Bölökkö burduñ beyliñdi,
Taap algın, cetim kul,
Talasta krgız eliñdi.
Bölökkö burduñ beyliñdi,
Calınsam ukpay kebimdi,
Ketirdiñ mınça ebimdi,
Taap al, kırgız eliñdi!»
Dep, oşontüp, munu aytıp,
Kargap ketti Kişimcan.
Kişimcandan kep ugup,
Cana Manas ekenin
Aynıbay bala bek ugup,
Oşo şaardın törösü,
Cana cetti canına
Kölöy degen emesi.
Ala köödön er ele,

Han Ismayıl şehrine
Sığınıp gelip ulu oldun.
Aslı başka soyu,
«Akrabam» desen yabancıymış,
Gördüğü ayrı, dikiş tutmaz.
Bunun anası Kanıkey,
Kadınken halk bozan,
Kızken anası
Cihan çalkayıp yurt bozan.
Yabana çevirdin gönlünü,
Bul da al, yetim kul,
Talas'taki Kırgız elini.
Yabana çevirdin gönlünü,
Yalvarsam dinlemedin sözümü,
Bozdun böylece düzenimi,
Bul da al Kırgız elini!»
Deyip, böylece, bunu söyleyip,
Lanet edip gitti Kişimcan.
Kişimcan'dan söz duyup,
Yine Manas'ın oğlu olduğunu
Şaşmadan çocuk iyice duyup,
O şehrin beyi,
Yine yanına yetişti
Kölöy denen adamı.
Deli dolu bir erdi,

Kıyalı çorkok eme ele.
A da cetti küpüldöp,
Kaardanıp balaga,
Cana keldi düpüldöp,
Körböy koyso sagınıp,
Balanı cakşı körüçü,
Arı çeti bek sırdaş,
Iymanınday körüçü.
Mına oşondo Kölöy kan:
«Atışkan coo buzuktu,
Sagınıp kalgan ekensiñ
Alıstan cılkı tiyişti,
Artıkça kırgın-sürüştü.

Huyu kaba bir adamdı.
O da yetişti gürleyip,
Öfkelenip çocuğa,
Yine geldi güm güm.
Görmese özleyip,
Çocuğu pek severdi,
Üstelik candan sırdaş,
İmanı gibi görürdü.
İşte o zaman Kölöy Han:
«Vuruşulan azgın düşmanı
Özlemişsin meğer sen,
Uzaktan yılkı basmayı,
Hele kırıp sürmeyi.

Karaan canga bolboyt – dep,–
Sen taarınıp kalgan ekensiñ.
Taarınbay çunak, tura kel,
Menin aytkanımdı uga kel!
Boz adırmak too barbı,
Balam, bolcoşo turgan coo barbı?
Içegiñ küyüp dart bolot,
Bekigen kımbat doo barbı,
Beren inim, öödö tur,
Mekeden kelgen coo barbı?
Munara tiygen cok barbı?
Buzulup catıp kalıpsız,
Buzulbay tiygen ok barbı?
Astıña karşı bek caygan
Temir arkan tor barbı?
Buzulbay salış kıluuga
Tepçip keçer şor barbı?
Beecinden kelgen coo bolso
Beren inim, munu aytkın,
Beecinge çeyin süröyün.
Bek kırgındın içinde
Aktulpar berçi, mineyin.
Bir kılga baylap canımdı
Kurman bolup aldıña
Kurgan canım kireyin!»
Atınan tüşüp er Kölöy,
Asıl tartkan araktan

«Zavallı cana olmaz» deyip,
Sen gücenip kalmışsın.
Gücenmeden, haşarı, kalk gel,
Benim dediğimi dinle gel!
Boz kıraç dağ mı var,
Balam, sözleşilecek düşman mı var? –
Bağrın yanıp dert olur,
Gizli kalmış ağır dava mı var,
Yiğit kardeşim, doğrul kalk,
Meke'den gelen düşman mı var?
Kuleye değen ok mu var?
Yıkılıp yatakalmışsınız,
Sapmadan değen ok mu var?
Önüne karşı sıkı serilmiş
Demir urgan ağ mı var?
Bozulmadan cenge girmeye
Delip geçilecek çorak mı var?
Beecin'den gelmiş düşman varsa,
Yiğit kardeşim, bunu söyle,
Beecin'e dek süreyim.
Amansız kırımın içinde
Aktulpar'ı ver hele, bineyim.
Bir kıla bağlayıp canımı,
Kurban olup önüne
Zavallı canım gireyim!»
Atından inip er Kölöy,
Halis çekilmiş rakıdan

Altın kurbu canayak
Toptoltura kuydu emi.
Balanın başın kötörüp,
Kölökön sunup turdu emi.
«Suuda ceken talbızım,
Sultan Semem calgızım.
Kölökölöp ketkenge
Baanaluu tüpkür mazarım,
Sungan aşım içpeseñ
Aylanayın, kulunum,
Sınıp kalat azarım.

Altın çemberli çanağa
Ağzına dek doldurdu işte.
Çocuğun başını kaldırıp,
Kölöy'ceğiz uzatıp durdu işte:
«Su içinde saz karpuzum,
Sultan Semem, bir tanem.
Gölgelenip geçene
Sığınaklı ulu mazarım,
Sunduğum aşı içmezsen,
Kurbanın olayım, kulunum,
Kırılır kalır onurum.

Azarımdı sındırba,
Çınarım balam, öödö tur.
Kelgenderden kep uktum,
On eki künü taarınıp,
Aş içpedi dep uktum
Aş içpegen ölüçü,
Taarıngan balaa körüçü.
Boor etiñe kan tolot.
Oorusañ bala, oñboysuñ,
Kayran can ketse müşkül iş
Egerde aman bolboysuñ.
Arak degen açuu aş,
Ayıp bolso keçip koy,
Astıña tüşöt kayran baş!
Astıga salsa ak coltoy,
Arka kılam Bukardan
Aydap cürsöm san koldoy,
Caş baladay taarınbay,
Içe koy munu, kuu coltoy!
Art cakta cürsö ak coltoy,
Kölökön biyik san koldoy,
Başımdı tarttım özüñö
Içip iy munu, kuu coltoy!».
Dep, oşondo Kölöy kan
Başın tartsa bolgon cok,
Köp calınat Kölöy kan
Semetey bir kozgolup koygon cok.

Onurumu kırma,
Çınarım balam, doğrul kalk.
Gelenlerden söz duydum,
On iki gündür gücenip
Aş içmedi diye duydum.
Aş içmeyen ölür,
Gücenen bela görür.
Ciğerine kan dolar,
Hastalanırsan, çocuk, onmazsın,
Güzelim can giderse müşkül iş,
Asla sağ kalamazsın.
Rakı dedikleri acı aş,
Ayıpsa bağışlayıver,
Önüne düşer güzelim baş!
Öne katsan uğuru ak,
Bukar'dan arka kılarım,
Sürüp gitsem sayısız ordu gibi,
Küçük çocuk gibi gücenmeden,
İçiver bunu, kurnazım!
Ardımda yürüse uğuru ak,
Gölgen yüce, sayısız ordu gibi,
Başımı sundum kendine,
İçiver bunu, kurnazım!»
Deyip, o zaman Kölöy Han
Başını çekse de olmadı,
Çok yalvarır Kölöy Han,
Semetey bir kez olsun kımıldamadı.

Açuusu kelip tırışıp,
Ala köödön kişi ele,
Semetey menen uruşup:
«Balam, senin bulañdı bulap
aldıbı? Bagıp cürgön eken» – dep,–

Bukarlık barıp, kulunum,
Talastagı kırgızdı
Takır kırıp saldıbı?
Uşunçalık Bukarlık
Senin ayıbıña kaldıbı?

Öfkesi gelip gerilip,
Deli dolu kişiydi,
Semetey ile çekişip:
«Balam, senin malını yağmalayıp
aldılar mı? – Besleyip büyütmüş meğer»
deyip,
Bukarlı varıp, kulunum,
Talas'taki Kırgız'ı
Toptan kırıp geçirdi mi?
Bunca Bukarlı
Senin ayıbına mı kaldı?

Nege buzduñ beyliñdi,
Kırgan kişi kılça cok,
Keñ-Koldo kırgız eliñdi.
Ordolop algan cüyöö cok,
Oñurayıp taarınıp,
Senin, ordoñdu buzgan biröö cok.
Köödöktön köp kep ugup.
Bukar Keñ-Kol cer emes,
Talasta may kuyrugun cara çaap, O
düynö ketken oyronuñ,
Kanıkeydey eneñdi
Takır talap kaçırgan,
Abıke, Köböş men emes.
Keyittiñ caman taarınıp,
Keñ-Koldon buzgan köçüñ cok.
Keyitesiñ taarınıp,
Atañ Manas kandın öçü cok.
Kara kıya zakım cok,
Kayrattuu şerdin balasın
Kütüp tukum kılam – dep,–
Bagıp cürgön canakı –
Temir kanda akıl cok!
Bulanı bulap alganı,
Köñülü bölök bul cetim
Köp taarınıp kalgan go!
Bukarga buzuk salganı.
Arak içpey taş içkin,
Azdık kılsa kıyalıñ
Atañ Manastın kanın koşo içkin!» Men
aylanıp keteyin,
Dep, oşondo Kölöy kan
Balaket sözdön baştadı,

Açuusu kelip, türs kıyal
Balanın başın cerge taştadı.
Bura tartıp sabılıp:
«Bir börünün balasın
Agası Temir kanga taarınıp.
Bul kabardı ukkanda,

Neden bozdun gönlünü,
Kıran kişi kıl kadar yok,
Keñ-Kol'daki Kırgız elini.
Ordanı kuşatan gerekçe yok,
Surat asıp gücenip,
Senin ordanı bozan kimse yok. – Toy
densizden çok laf duyup.
Bukar Keñ-Kol yeri değil,
Talas'ta yağ kuyruğunu yara yara, – öbür
dünyaya göçen aslanın,
Kanıkey gibi ananı
Toptan yağmalayıp kaçırtan
Abıke, Köböş ben değilim.
Kahrettin fena gücenip,
Keñ-Kol'dan bozulan göçün yok.
Kahredersin gücenip,
Atan Manas Han'ın öcü yok.
Kara yamaçta serap yok,
Yürekli arslanın oğlunu
«Bakıp soy edineyim» deyip,
Besleyip duran demin dediğim –
Temir Han'da akıl yok!
Malı yağmalayıp almaya,
Gönlü ayrı bu yetim
Çok gücenip kalmış ya!
Bukar'a fesat salmaya.
Rakı içmezsen taş iç,
Azlık ederse huyuna,
Atan Manas'ın kanını da kat, iç!» – Ben
kurban olup gideyim,
Deyip, o zaman Kölöy Han
Belalı sözden başladı,

Öfkesi gelip, sert huyla
Çocuğun başını yere bıraktı.
Dizgin çevirip savrulup:
«Bir kurdun yavrusunu» –
Ağası Temir Han'a gücenip.
Bu haberi duyduğunda,

Bala sultan, çirkin kul,
Ordunan turdu Semetey
Bir Kudayga calınıp.
Kölöy kandan kep ugup,
«Kıyrı bölök» – dep ugup.
«Baabedin!» – dep cügürüp,
A düynö ketken Manas kan
Ata ekeni anık bilinip.
Kıyarı bölök – dep ugup.
Atası eken dep ugup,
Talas anık ceri – dep,–
Anık kırgız eli – dep,–
Ordunan turup cügürüp,
Kabınan çıgıp cürögü,
Semeteydin kabıl bolup tilegi,
Enesi Kanıkey erkek tuuganday.

Bukarga bala cüröbü.
Kölöydön anık kep ugup,
Emi işendi Semetey
Atası Manas dep ugup.
Manastan kalgan Boz kise
Moyunga kınay salınıp,
Tokoydogu Sarı taz
Anıgın aytkan eken – dep,–
Abasına calınıp,
Sarı taz sendey abamdan,
A düynö ketken atamdan,
Batakör Koşoy abamdan,
Sebep bolgon karıdan,

Aylanayın baarınan!
Bile elekte tilegim,
Manastın uulu bolsom – dep,–
Kudaydan tilep cürgömün.
Bukardagı Ismayıl
Atam desem tagamsıñ,
Bukardın kanı Temir kan,
Ata eken desem tayatam,

Çocuk sultan, garip kul,
Yerinden kalktı Semetey,
Bir Hüda'ya yalvarıp.
Kölöy Han'dan söz duyup,
«Soyu ayrı» diye duyup.
«Baabedin!» deyip koşup,
Öbür dünyaya göçen Manas Han'ın
Atası olduğu iyice bilinip.
«Kıyısı ayrı» diye duyup,
Babası imiş diye duyup,
«Talas asıl yurdu» diye,
«Asıl Kırgız eli» diye,
Yerinden kalkıp koşup,
Yüreği kabından çıkıp,
Semetey'in dileği kabul olup,
Anası Kanıkey yeniden erkek doğurmuş gibi.
Bukar'da çocuk durur mu?
Kölöy'den gerçek söz duyup,
Şimdi inandı Semetey,
Babası Manas diye duyup.
Manas'tan kalan Boz kise'yi
Boynuna sıkıca asıp,
Ormandaki Sarı taz
«Doğrusunu söylemiş meğer» deyip,
Ağabeyine yakarıp:
«Sarı taz, sencileyin ağamdan,
Öbür dünyaya göçen atamdan,
Duacı Koşoy amcamdan,
Sebep olan ihtiyardan,

Kurban olayım hepsine!
Daha bilmezken dileğim,
«Manas'ın oğlu olsam» diye,
Hüda'dan diler dururdum.
Bukar'daki Ismayıl,
Atam desem dayımmışsın,
Bukar'ın hanı Temir Han,
Atam sandığım, ana dedemmiş.

A kuduret, baabedin,
Enekem Kanıkeyge barayın,
Amaldap catıp karıdan
Anıgın surap alayın.
Asıl kırgız bizdin el,
Andan kiyin barayın.
Atışa çıga coo bolso
Ortolop Keñ-Kol caylayın,
Astıga salıp aydayın,
Açuuma tiyse Temir kan
Tayatam koşo caylayın.
Dep, oşontüp Semetey,
Akılı kaçıp bek şaşıp,
Manastan tuugan badirek,
Aybaltanı tayanıp,
Enesi Kanıkey közdöp cöö basıp,
Munacat kılıp çırkırap.
Kapka Temir Bukardın
Kalaasınan çıktı ele.
Atagı bar boz döñdün,
Dalaasına çıktı ele.
Kurçap Bukar sandalıp,
Kalaaluu Bukar kalıñ el,
«Enesin körsö kantet» – dep,–
Semeteydi körüügö,
Semeteyge tañ kalıp.
Oşo kezde Semetey,
Baaşanın uulu çirkiniñ,
Korozdoy moynu koykoyup,
Opol-Toodoy zoñkoyup,
Kızır çalıp kerilip,
Bölökçö közgö körünüp,
Kümüş kemer kurçanıp,

Ey kudret, baabedin,
Anacığım Kanıkey'e varayım,
Kurnazlık edip ihtiyardan
Doğrusunu sorup alayım.
Asil Kırgız bizim el,
Ondan sonra varayım.
Atışıp çıkacak düşman varsa,
Keñ-Kol'un ortasına konayım,
Önüme katıp süreyim,
Öfkeme dokunursa Temir Han,
Dedemi de birlikte haklayayım.»
Deyip, böylece Semetey,
Aklı kaçıp pek şaşıp,
Manas'tan doğma yaramaz,
Aybaltaya dayanıp,
Anası Kanıkey'e doğru yaya yürüyüp, –
münacat edip feryat ederek.
Demir kapılı Bukar'ın
Kalesinden çıktı.
Adı sanı olan boz tepenin
Düzlüğüne çıktı.
Bukar'ı kuşatıp yığılıp,
Kaleli Bukar'ın kalabalık halkı,
«Anasını görse ne yapar» deyip, –
Semetey'i görmeye,
Semetey'e şaşakalıp.
O sırada Semetey,
Padişah oğlu canım yiğit,
Horoz gibi boynu dimdik,
Opol Dağı gibi heybetli,
Hızır değmiş, gerinip,
Göze bambaşka görünüp,
Gümüş kemer kuşanıp,

Kanzaadanın calgızı
Kündöy betin ur çalıp,
Altın kemer kurçanıp,
Ayday betin ur çalıp.
Erte sözü keç bolup,

Han oğlunun bir tanesi,
Güneş gibi yüzü nur saçıp,
Altın kemer kuşanıp,
Ay gibi yüzü nur saçıp.
Erken sözü geç olup,

	Enesin kaalap körüügö	*Anasını görmek dileyip,*
23590	Eki közü tört bolup,	*İki gözü dört olup,*
	Basıp barat Semetey.	*Yürüyüp gider Semetey.*
	Balanı mınday taştaylı,	*Çocuğu böylece bırakalım,*
	Kabılan ene Kanıkey	*Kaplan ana Kanıkey'den*
	Kabardı andan baştaylı.	*Haberi ondan başlatalım.*
	Bukarda catıp kep ugup,	*Bukar'da yatıp söz duyup,*
	«On eki küngö Semetey	*«On iki gündür Semetey*
	Tamak içip, daam sızbay	*Yemek yemeden, tat tatmadan*
	Oorup catat» – dep ugup,	*Hasta yatıyor» diye duyup,*
	Kabırga söögü sögülüp,	*Kaburga kemiği sökülüp,*
23600	Közünün caşı tögülüp,	*Gözünün yaşı dökülüp,*
	Ökürüp-öksöp tura albay,	*Hıçkıra hıçkıra duramayıp,*
	Közünün caşın tıya albay,	*Gözünün yaşını dindiremeyip,*
	Köñülü çirkin bölünüp,	*Gönlü, zavallı, bölünüp,*
	Calgızdan kabar ukkanda	*Bir tanesinden haber duyunca,*
	Aylası ketip burkurap,	*Çaresi tükenip hıçkırıp,*
	Buyrugu küçtüü Kudayga	*Buyruğu güçlü Hüda'ya,*
	Semeteyge cetüügö,	*Semetey'e yetişmeye,*
	Ölgöndö körgön çunakka	*Ölürken gördüğü yavrucağa*
	Kurman bolup ketüügö	*Kurban olup gitmeye,*
23610	Bar düynödön tüñülüp,	*Var dünyadan umut kesip,*
	Badışa eneñ Kanıkey	*Padişah anan Kanıkey*
	Aşıp-şaşıp cügürüp,	*Koşa koşa seğirtip,*
	Anık bolso oorusu	*Hastalığı gerçekse,*
	Acaldan murun ölüügö.	*Ecelden önce ölmeye.*
	Semetey çurkap cetüügö	*Semetey'e koşup yetişmeye*
	Eki közü tört bolup,	*İki gözü dört olup,*
	Kurdaştan kalgan çunakka,	*Yoldaştan kalan yavrucağa,*
	Ooruganı çın bolso	*Hastalığı doğruysa,*
	Kurman bolup ketüügö,	*Kurban olup gitmeye,*
23620	Altı torpok, tört tayga	*Altı dana, dört taya*
	Satıp algan ak kezdik	*Satın alınmış ak bıçağı*
	Kınınan suurup aluuga,	*Kınından sıyırıp almaya,*
	Kızıtalak bul candı	*Kahrolası bu canı*
	Kurmandıkka çaluuga.	*Kurbanlığa kesmeye.*
	Enteñdep çurkap bel aşıp,	*Soluyup koşup bel aşıp,*
	Aşıp-şaşıp cöö basıp,	*Koşa koşa yaya yürüyüp,*

Tilegenin bir Kuday
Berip salgan kezi eken,
Ne bir dapkır bel aşıp,
Öñü ketip adaşıp,
Bileginen sap ketip,
Cürögünön kap ketip,
Betinen kızıl kan ketip,
Akılı kaçıp, al ketip.
Kayran eneñ Kanıkey
Kark aldınan balanın
Kelip kalgan kezi eken.
Enekesin körgöndö
Eeligip çunak toktoboy,
Enesin körgön ceri eken.
Mañdayında baanayı
Çekesin körgön kezi eken.
Barıp tobo kıluçu,
Mekesin körgön kezi eken.
Tilegenin bir Kuday,
Anık bergen kezi eken.
Aşkere taanıp enesin
Manastan kalgan er cetim
Anık körgön kezi eken!
Kolun sunup, kep aytıp:
«Karaanım enem» – dep aytıp. Bilbey kelgen ekensiñ,
Tartıluu turgan kara kır – Atam menen bir tuugan
Kayıp tozor celemsiñ,
Karaan kılgan enekem –
Ecekem desem enemsiñ!
Kaalasam Kadır tünümsüñ,
Mañdayımda birimsiñ.
Teñiz atam ölgöndö,
San kazına dünüyöm,
Çaçıp kelgen ekensiñ.
Törküngö tentip enekem,
Kaçıp kelgen ekensiñ.

Dilediğini bir Hüda
Veriverdiği an imiş.
Nice kez bel aşıp,
Benzi atıp yol şaşırıp,
Bileğinden derman gidip,
Yüreğinden takat gidip,
Yüzünden kızıl kan gidip,
Aklı kaçıp, hâli gidip.
Güzelim anan Kanıkey
Tam önünden çocuğun
Çıkageldiği an imiş.
Anacığını gördüğünde
Coşup haşarı durmadan,
Anasını gördüğü yer imiş.
Alnındaki nurunu,
Şakağını gördüğü an imiş.
Varıp tövbe edeceği
Meke'sini gördüğü an imiş.
Dilediğini bir Hüda
Gerçekten verdiği an imiş.
Apaçık tanıyıp anasını,
Manas'tan kalan er yetim
Gerçekten gördüğü an imiş!
Elini uzatıp, söz söyleyip:
«Dayanağım anam» deyip. – Bilmeden gelmişsin,
Karşıda uzanan kara sırt – atam ile bir doğan,
Gaipleri karşılayan yelimsin,
Dayanak kıldığım anacığım –
Ablam desem, anamsın!
Dilesem Kadir gecemsin,
Karşımda bir tanemsin.
Deniz atam öldüğünde,
Sayısız hazine dünyalığımı,
Saçıp gelmişsin.
Baba ocağına sürünüp, anacığım,
Kaçıp gelmişsin.

Köödöndön akıl tük ketip,
Şaşıp kelgen ekensiñ.
Kanzaadanın calgızı
Kaçıp cürör cön barbı,
Katıgün enem, el kayda?
Bekzaadanın calgızı
Bezip cürör cön barbı,
Berenim enem, el kayda,
Elge ceter kün kayda?
Mederlep tentip Bukarga
Temir kan kelip konupsuz,
Törküngö kelip tunupsuz.
Manastın tentigen uulu dedirtip,
Caman attı kılıpsız.
Temir kandın şaarına
Tentip cürör cön barbı,
Teñiz enem, el kayda?
Kan Ismayıl şaarına
Kaçıp konor cön barbı,
Kadırman kırgız el kayda?»
Karañkün, enem Kanıkey,
Elge ceter kün kayda?
Atamdan kalgan Akolpok,
Altın caka, kımbat ton,
Eneke, kiybey kelgen ekensiñ,
Zayıptıgıñ mınçalık,
Kaçıp tentip Bukarga,
Abıkedey abama
Tiybey kelgen ekensiñ.
Bukarga kelip tunupsuz,
Bu cetim tentip keldi – dep,–
Bizdi caman attuu kılıpsız!»
Dep, oşontüp, Semetey,
Sözün aytıp turgan soñ,

Gönlünden akıl büsbütün gidip,
Şaşkın gelmişsin.
Han oğlunun bir tanesi
Kaçıp gezer olur mu,
Kara günlü anam, el nerede?
Bey oğlunun bir tanesi
Bezip gezer olur mu,
Yiğit anam, el nerede,
Ele varılacak gün nerede?
Medet umup sürünüp Bukar'a,
Temir Han'a gelip konmuşsunuz,
Baba ocağına gelip sinmişsiniz.
«Manas'ın sürgün oğlu» dedirtip,
Kötü ad kazandırmışsınız.
Temir Han'ın şehrinde
Sürünüp gezmek olur mu,
Deniz anam, el nerede?
Han Ismayıl şehrine
Kaçıp konmak olur mu,
Kadim Kırgız eli nerede?»
Kara günlü anam Kanıkey,
Ele varılacak gün nerede?
Atamdan kalan Akolpok,
Altın yakalı, değerli kürkü,
Anacığım, giymeden gelmişsin.
Kadınlığın bu kadarmış,
Kaçıp sürünüp Bukar'a,
Abıke gibi amcama
Varmadan gelmişsin.
Bukar'a gelip sinmişsiniz,
«Bu yetim sürünüp geldi» diye,
Bizi kötü adlı etmişsiniz!»
Deyip, böylece, Semetey
Sözünü söyleyip durunca,

Tak keyiştüü müşkül söz
Özün aytıp turgan soñ:
«Ata, kagılayın, iniçek,
Kara oozuna kan tolsun,

Tam dertli müşkül sözü
Kendi söyleyip durunca:
«Ah, kurban olayım, kardeşçiğim,
Kara ağzına kan dolsun,

Kanday eme anı aytat,
Apiy, inim, koygun» – dep,–
Zarlansam Kuday alabı,
Irgıp dolu kaldı ele,
Enesine Semetey
Kolun sunup kaldı ele.
Şaşkan boydon balaga
Kolun berdi Kanıkey.
Kılt etip sözdön cañılbay
Iniçek – dep, köp aldap,
Coobun berdi Kanıkey.
Cok sözün bala uktu emi,
Baatırdan kalgan Semetey
Küyüp canı çıktı emi!
Kanzaadanın calgızı
Kolun karmay kalganı,
Kara coltoy cetim kul
Katuu karmap salganı.
Karmaganga çıdabay,
Küyüp-canıp çırkırap,
Ayla ketip, can küyüp,
Aytıp iydi burkurap:
«Koyo ber, cetim, kolumdu,
Kulunum, kazba menin orumdu!
Küyüktün-Belin aşa albay,
Kaynata berbe, kulunum,
Kapkaydagı şorumdu.
Irdayın azır ırımdı,
Kokuy, cetim, koyo ber
Aytayın azır çınımdı.
Atañ Manas ölgöndö,
Arkada erkek özüñ caş,
Aramdardın baarı kas.
Bulamdı bulap alganda,
Buzuktu itter salganda,
Alaydan akkan tamçısı,
May kuyruktan kete elek,

Kulunum, Abıke kuldun kamçısı.

Ne biçim adam onu söyler,
Aman, kardeşim, bırak» deyip, – ağlasam
Hüda alır mı,
Sıçrayıp deli kadın kalakaldı,
Anasına Semetey
Elini uzatıp durdu.
Şaşkın hâliyle çocuğa
Elini verdi Kanıkey.
Sözden zerre şaşmadan,
«Kardeşçiğim» deyip çok kandırıp,
Cevabını verdi Kanıkey.
Boş sözünü çocuk duydu işte,
Bahadırdan kalan Semetey'in
Yanıp canı çıktı işte!
Han oğlunun bir tanesi
Elini yakalayıverdi,
Kara bahtlı yetim kul
Sımsıkı tutuverdi.
Tutulmaya dayanamayıp,
Yanıp yakılıp feryat edip,
Çare bitip, can yanıp,
Hıçkırarak söyleyiverdi:
«Bırak, yetim, elimi,
Kulunum, kazma benim mezarımı! –
Küyüktün-Beli'ni aşamayıp,
Kaynatıp durma, kulunum,
Nerelerdeki çilemi.
Söyleyeyim şimdi türkümü,
Aman, yetim, bırak,
Söyleyeyim şimdi doğrumu.
Atan Manas öldüğünde,
Arkada erkek yalnız sen, körpe,
Haramların hepsi düşman.
Malımı yağmalayıp aldıklarında,
Fesadı itler saldığında,
Alay'dan akan damlası
Yağ kuyruktan gitmemişken,

Kulunum, Abıke kulun kamçısı.

Aytsam sözüm dagı bar,
Enekeñ, men karabet beybaktın
Altı aram çaap cibergen
Emçegimde tagı bar.
Keçee seni kötörüp,
Keyip tentip kaçkanda
Kışında tentip ketkende,
Sır-Dayranın çoñ suusun,
Kırk eki tepçip keçkende,
Buzultup Kuday sanaanı,
Booruma kısıp balanı,
Cesirligim bilgizip,
Aydalıma enekem
Al şorduunu mingizip,
Zarlansam Kuday alabı,
Baltırıma turgan muz,
Menin say-söögümön kalabı?
Kulunum, Abıke, Köböş eki aram,
Mından kördüm korduktu.
Çıybıt, Koçkor tört aram,
Oşondon kördüm çoñduktu,
Adıbay, Kölbay altı aram,
Anıktap kördüm korduktu, uulum.
Keçee, men enekeñ Kanıkey
Küyüp-tentip basa albay,
Corgonun-Belin aşa albay,
Çunak can, cobop-ıylap, basa albay,
Kepiç tozup, baypakçan,
Keyisem, ölböy çunak can.
Ötügüm ketip, baypakçan,
Alasası kelbese –
Ölmögü kıyın mobu can!
Sır-Dayra boylop keçe albay,
Şaştım ketip, kurgan can
Zırkırap ıylap, ötö albay.
Belçemdüü cerge cete albay,

Sır-Dayra suusu – çoñ dayra,
Kırk eki tepçip ötöm – dep,–

Söylesem sözüm daha var,
Anacığın, ben kara yüzlü bahtsızın,
Altı haramın vurup geçtiği
Memelerimde izi var.
Dün seni sırtlayıp,
Dertlenip sürünüp kaçtığımda,
Kış günü sürgün gittiğimde,
Sır-Dayra'nın koca suyunu
Kırk iki kez delip geçtiğimde,
Hüda aklımı allak bullak edip,
Bağrıma basıp çocuğu,
Dulluğumu belli edip,
Omzuma, anacığım,
O zavallıyı bindirip,
Ağlasam Hüda alır mı,
Baldırıma yapışan buz
Benim iliklerimden çıkar mı?
Kulunum, Abıke, Köböş iki haram,
Bunlardan gördüm horluğu.
Çıybıt, Koçkor dört haram,
Onlardan gördüm zorbalığı.
Adıbay, Kölbay altı haram,
İyice gördüm horluğu, oğlum.
Dün, ben anacığın Kanıkey,
Yanıp sürünüp yürüyemeyip,
Corgonun-Beli'ni aşamayıp,
Zavallı can, inleyip ağlayıp, yürüyemeyip,
Pabucum eskiyip, çoraplı,
Dertlensem de ölmedi zavallı can.
Çizmem gidip, çoraplı,
Eceli gelmeyince –
Ölmesi zor şu canın!
Sır-Dayra boyunca geçemeyip,
Aklım şaşıp, zavallı can,
Sızlayıp ağlayıp geçemeyip,
Bele gelen yere varamayıp,

Sır-Dayra suyu – koca ırmak,
«Kırk iki kez delip geçerim» diye,

Al dayradan keçe albay,
Çuçuguma suu ötüp,
Say-söögüm kakşap zırkırap,
Aylamdı tappay burkurap.
Catarıma kabak cok,
Oozanıp içer tamak cok,
Tokson beşte enekem ıylap
çırkırap. «Bukarga kaç» – dep tabıştap,

Akıl kaçıp, al ketip,
Aşıkkan menen ötö albay,
Aylam ketip turganda
Abam Bakay ak coltoy,
Karaanı biyik san koldoy,
Törö Bakay karıyam –
Atañ Manastan kalgan oluyam,
Sultan atañ Manastı,
Sayıp cürüp bak kılgan,
Salıp cürüp tam kılgan.
Eerçitip cürüp er kılgan,
Ay-aalamga şer kılgan,
Tuyuk cerde coldu açkan,
Bekip catsa koldu açkan,
Kök sülöösün börk kiyip,
Kök ala kalkan oynogon,
Altı ayçılık azaptı
Azırınça oylogon.
Kapılette söz tapkan,
Karañgıda köz tapkan,
Atañ Manastan kalgan Bakay şer,
Ismayılga men berdim.
Bilgen eken kayran şer.
At arıtıp, col çalıp,
Kanıkeylep ün salıp,
Kan atam Temir kanga kat alıp,
Başıñdı kesip ketet – dep,–
Eki çanaç süt alıp,
Eki külük at alıp,
Eptep suunu keçirip,

O ırmaktan geçemeyip,
İliğime su işleyip,
Kemiklerim sızlayıp zonklayıp,
Çaremi bulamayıp hıçkırıp.
Yatacak çatım yok,
Ağzıma alacak aşım yok,
Doksan beşinde anacığım ağlayıp
feryat ederek. – «Bukar'a kaç» diye
tembihleyip,
Akıl kaçıp, hâl gidip,
Acele etsem de geçemeyip,
Çarem tükenip dururken,
Ağam Bakay, uğuru ak,
Karaltısı yüce, sayısız ordu gibi,
Töre Bakay ihtiyarım –
Atan Manas'tan kalan evliyam.
Sultan atan Manas'ı
Mızrak vura vura baht kılan,
Kura kura ev kılan,
Peşine takıp er kılan,
Ay-âleme şir kılan,
Çıkmaz yerde yol açan,
Kilitliyse kolu açan,
Gök vaşak börkünü giyip,
Gök ala kalkan oynatan,
Altı aylık azabı
Şimdiden düşünen,
Ansızın söz bulan,
Karanlıkta göz bulan,
Atan Manas'tan kalan Bakay şir –
Ismayıl'a ben verdim.
Bilmiş meğer güzelim şir.
At yorup, yol gözleyip,
«Kanıkey!» diye ün salıp,
Han atam Temir Han'a mektup alıp, –
«Başını kesip gider» diye,
İki tulum süt alıp,
İki yüğrük at alıp,
Bin güçlükle sudan geçirip,

Öçkön otum tamızgan,
Ölgön canım tirgizgen.
Begireek buzup sanaanı,
Begireek cıttap közünödön,
Koe berbey balanı,
«Eri ölgöndö katınga
Törkünü cakın bolot» – dep,–
Koluman karmap kabıştap,
Kokuy, Bakay abakem
Törödön kalgan özünödü
Bukarga tentip kelgemin.
Buyruk kılgan Bakay kan
Baygambar çalış abamdın,
Tilin alıp, men cesir
Tuuganım Ismayılga bergemin!
Mına bu Altı-Şaar, Kokon kan,
Alımdı mıktap salıçu.
Altı miñ cambı, miñ kunduz
Alım alıp turuuçu.
Alımına çıdabay,
Anda-mında oşol sart,
Duşmandıktı kıluuçu.
«Altı-Şaar, Kokon kan
Artıkça duşman bolot – dep,–
Karmap alıp cetimdi
Baralına keltirbey,
Ölüm kılıp koet» – dep,–
Kırkıp iyip çıbıgın,
Kılıp berip ırımın,
It ayagın keçirip,
Tübümö çoguu cetet – dep,–
Atışçu coo dalay bar,
Cetile elek keziñde
Moynuña tumar taktırdım,
Atakem Temir kanga baktırdım.
Bolboso, kırmaluu cagdan, kırk
kilem,

Sönmüş ateşimi tutuşturan,
Ölmüş canımı dirilten.
İyice bozup kaygımı,
İyice koklayıp gözünden,
Çocuğu bırakmayıp,
«Eri ölünce kadına
Baba ocağı yakın olur» diye,
Elimden tutup sıkıca,
Aman, Bakay ağacığım,
Töreden kalan seni alıp,
Bukar'a sürünüp gelmişim.
Buyruk kılan Bakay Han,
Peygamber misali ağamın
Sözünü tutup, ben dul,
Akrabam Ismayıl'a vardım işte!
İşte bu Altı-Şaar, Kokon hanı,
Vergiyi sıkıca salardı.
Altı bin yambı, bin kunduz
Vergi alıp dururdu.
Vergisine dayanamayıp,
Ara sıra o sart
Düşmanlık ederdi.
«Altı-Şaar, Kokon hanı
Beter düşman olur» diye,
«Yetimi yakalayıp,
Erginliğine erdirmeden,
Öldürüverir» diye,
Çubuğunu kırkıp,
Yapıp verip töresini,
İt çanağından geçirip,
«Köküme toptan erişir» diye,
Vuruşacak düşman nice var,
Yetişmediğin çağında
Boynuna muska taktırdım,
Atacığım Temir Han'a baktırdım.
Yoksa, işlemeli yandan, kırk
kilim,

Kırgızdın cayın men bilem,
Oymoluu cagdan, on kilem,
Ogoydun cayın men bilem.
Bizdin eldi surasañ
Kara eginden kürüç köp,
Kalayınan kümüş köp,
Boz koendon tülkü köp,
Bizdin eldi surasañ
San kazına mülkü köp.
Şabiet oynop, dañ salgan,
Bizdin elde külkü köp.
Keleñker sooru, keñ çaçpak,
Kelini suluu bizdin curt,
Kızıl köynök, ayça bel
Kızı suluu bizdin curt.
Argın, kırgız aralaş
Konup catkan bizdin el,
Kündüzü kımız, tünü kız
Bolup catkan bizdin el!
Eldin cayı uşunday,
Esil uulum, ugup tur,
Emi cayın aytayın:
Bir işi, kazba menin orumdu,
Kaynatpa menin şorumdu,
Sala berbe başıma
Uulum, kişi kılbas sonundu!
Boz ala tuygun bolpoñum,
Boz karçıga çolponum,
Ölörümdö körgönüm,
Baaşaman kalgan ermegim.
Karaganda kardım tok,
Özüñdön bölök birööm cok.
Körörgö mınça künüm bar,
Senden bölök kimim bar?
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tuu kazanat çunagım.
Ayzaga takkan celegim,
Semetey, ayköldön kalgan belegim.
Ugup bala celigip,

Kırgız'ın hâlini ben bilirim,
Oymalı yandan, on kilim,
Ogoy'un hâlini ben bilirim.
Bizim eli sorarsan,
Kara ekinden pirinç çok,
Kalayından gümüş çok,
Boz tavşandan tilki çok.
Bizim eli sorarsan,
Sayısız hazine mülkü çok.
Şabiet oynayıp şan salan,
Bizim elde gülüş çok.
İpek kalçalık, geniş saç bağı,
Gelini güzel bizim yurt,
Kızıl gömlek, ince bel,
Kızı güzel bizim yurt.
Argın, Kırgız karışık
Konup oturan bizim el,
Gündüzü kımız, gecesi kız
Olup duran bizim el!
Elin hâli böyledir,
Canım oğlum, dinleyedur,
Şimdi hâlini söyleyeyim:
Bir dileğim: kazma benim mezarımı,
Kaynatma benim çilemi,
Salıp durma başıma,
Oğlum, kişinin yapmayacağı işi!
Boz ala doğan yavrum,
Boz atmaca çolpanım,
Ölürken gördüğüm,
Padişahımdan kalan tesellim.
Sana baktıkça karnım tok,
Senden başka kimsem yok.
Görecek şunca günüm var,
Senden başka kimim var?
Tulpardan kalan tırnağım,
Tuğ küheylanı yavrucağım.
Mızrağa takılı flamam,
Semetey, aykolden kalan armağanım. –
Duyup çocuk coşup,

Oozumdu açıp öpkönüm,

Közümdü açıp körgönüm,
Aytayın sözdün anıgın
Ugup tur beri, ermegim.
Senin atañ ölgöndö,
Azaptı kuu can körgöndö,
Aykölümdün san düynö
Aramdın baarı bölgöndö
Ölöyün dedim arıman,
Ölböy kaldım, Semetey,
Sen çunaktın barınan.
Keteyin dep arımdan,
Ketpey kaldım, kulunum,
Semetey, senin barıñdan.
Kazgaldak degen kayran kuş
Kayrılbay uçat cem üçün,
Kançanı kördüm, kulunum,
Bir Semetey, sen üçün!
Kulaalı degen kurgan kuş
Kuyulup uçat cem üçün,
Köp korduk kördüm aramdan
Kulunum, balam, sen üçün!
Ökürüp ıylap, ayıñan,
Ölböy tentip kelgemin
Ötkörö senin ayıñan.
Altı aramdın kasabı?
Ötüp ketti oşondo
Çoñ atañ, çoçko kandın azabı!
Kelciregen altı akmak
Keñ-Koldon çaap köçümdü,
Keyip-tentip men keldim,
Altı aramdan alalbay tentip,
öçümdü!
Keyitip-sabap dartımdı,
Keñ-Koldon buzup sartımdı,
Katındıgı kurusun,
Aramdardan alalbay kaldım
öçümdü».

Ağzımı açıp öptüğüm,

Gözümü açıp gördüğüm,
Söyleyeyim sözün doğrusunu,
Dinleyedur beri, tesellim.
Senin atan öldüğünde,
Zavallı can azabı gördüğünde,
Aykolümün sayısız dünyalığını
Haramların hepsi bölüştüğünde,
Öleyim dedim arımdan,
Ölmeden kaldım, Semetey,
Sen yavrucağın varlığından.
Gideyim dedim arımdan,
Gitmeden kaldım, kulunum,
Semetey, senin varlığından.
Kazgaldak denen güzelim kuş
Dönmeden uçar yem için,
Nicesini gördüm, kulunum,
Bir Semetey, senin için!
Kulaalı denen zavallı kuş
Süzülüp uçar yem için,
Çok horluk gördüm haramdan,
Kulunum, balam, senin için!
Hıçkırıp ağlayıp, uğrunda,
Ölmeden sürünüp geldim,
Hep senin uğrunda.
Altı haramın kastı mı?
Geçip gitti o zaman
Büyük atanın, domuz hanın azabı!
Zırvalayan altı ahmak
Keñ-Kol'dan vurup göçümü,
Dertlenip sürünüp ben geldim,
Altı haramdan alamadan, sürünüp,
öcümü!
Kahredip katmerleyip derdimi,
Keñ-Kol'dan bozup düzenimi,
Kadınlık kurusun,
Haramlardan alamadan kaldım
öcümü.»

Toktono albay eeligip.	*Duramayıp coşarak.*
Köñülü çirkin bölünüp,	*Gönlü, zavallı, bölünüp,*
Kabırgası sögülüp,	*Kaburgası sökülüp,*
Kayratı curtka körünüp.	*Yiğitliği yurda görünüp,*
Kaardanıp toktonboy.	*Öfkelenip durmadan.*
Kıyın tazdan kep ugup,	*Yaman tazdan söz duyup,*
Kıyrı bölök dep ugup,	*«Soyu ayrı» diye duyup,*
Atı bölök kaşka – dep,–	*«Adı ayrı bir seçkin» diye,*
Atası takır başka – dep,–	*«Babası büsbütün başka» diye,*
Otunçu tazdan kep ugup,	*Oduncu tazdan söz duyup,*
Atası kökcal Manas kan	*Babası bozkurt Manas Han'ın*
Arta tuugan dep ugup.	*Öz be öz oğlu diye duyup.*
Enesinen kep ugup,	*Anasından söz duyup,*
Eli kırgız dep ugup.	*«Eli Kırgız'dır» diye duyup.*
Eeligip cetim toktoboy	*Coşup yetim durmadan,*
Arslanday köz caynap,	*Arslan gibi gözü alevlenip,*
Kaalgaday kayran tiş	*Kapı kanadı gibi güzelim dişini*
Bölö-bölö bek çaynap.	*Ayıra ayıra sıkı gıcırdatıp.*
Toktoboy sanaa bölünüp,	*Durmadan kaygısı bölünüp,*
Oozunan calın tögülüp,	*Ağzından alev dökülüp,*
Kan atam Manas ölbö – dep,–	*«Han atam Manas, ölme!» diye,*
Kaygısı közgö körünüp.	*Kaygısı göze görünüp.*
Bekzaadanın tukumu	*Bey oğlunun soyu*
Bezip cürüp oñorbu?	*Bezip gezmekle onar mı?*
Belgilüü curtka barbagan	*Belli yurduna varmayan*
Din busurman bolorbu?	*Din Müslüman olur mu?*
Kanzaadanın calgızı	*Han oğlunun bir tanesi*
Kañgıp ketken bolorbu?	*Avare gezen olur mu?*
Karaanduu curtka cete albay	*Karaltılı yurda varamayıp,*
Karañkün mendey bolorbu?	*Benim gibi kara günlü olur mu?*
On eki birge kol bergen	*On ikisine birden el veren*
Beren atam ölböy kal,	*Yiğit atam, keşke ölmeseydin,*
Bezip-tentip Bukarga	*Bezip sürünüp Bukar'a,*
Kurgan baş, adam bolboy kal!	*Zavallı baş, adam olmaz ol!*
Bel baylagan bel kayda?	*Bel bağlanan bel nerede?*
Berenim atamdan kalgan murapım,	*Yiğidim atamdan kalan mirasım, –*
Bulamdı bulap alat ko,	*malımı yağmalar ya,*
Belgilüü kırgız el kayda?	*Belli Kırgız eli nerede?*

Bet alıp kırgız, Talaska
Beren can barar kün barbı?
Keçee, karaluu kelip Kanıkey, Tügöl
kırıp ketet ko!

Yönelip Kırgız'a, Talas'a
Yiğit canın varacağı gün var mı?
Dün, yaslı gelip Kanıkey, – toptan kırıp
geçer ya!

İKİNCİ BÖLÜM

ANANIN VASIYETI: TALAS YOLU

Gerçeği öğrenen Semetey'in gözü artık Talas'tan başkasını görmez; babasının mezarında Kur'an okumak için yola çıkmaya kararlıdır. Nine Altınay'ın diretmesiyle Temir Han, karşısında Boz kise'si, vaşak kürkü ve samur börküyle âdeta dirilmiş Manas'ı görür gibi olduğu toruna Aktulpar'ı, ok geçirmez Gök Küpü kaftanını ve boz kelte tüfeğini verir; yanına yüzlerce seçme asker katmak ister. Semetey "Kendi Kırgız'ımın üstüne senin ordunu mu süreyim?" diyerek reddeder — o yalnızca babasına Kur'an okumaya gitmektedir. Kapıda ağlayan Kanıkey ise oğluna yol haritasını adım adım çizer: Ak-Çiy bozkırı, kendi kaçış gecelerinde dinlendiği Kül-Tokoy, zehirli boza tuzağı kuran Kokon'a uğramadan Aman-Col geçidi, Sır-Derya, evliya mazarlı Çıyırçık ve Salar vadileri, Oluya-Ata, Corgo geçidi ve geniş Talas. Yolda onu iki kutlu emanet bekler: on iki yıldır gün sayan av köpeği Kumayık ile Manas ölünce altın bağını koparıp Mekke'lere uçan, şimdi Çatır-Köl üstünde yuva kuran doğan Akşumkar.

Ananın vasiyeti gittikçe derinleşir ve en ağır sırrına varır: Manas'ın ölümü ile gizli mezar. Beecin seferinden dönüşte, Çatkal'da ikindi namazındayken Koñurbay'ın arkadan sapladığı mızrakla yaralanan kağan, Keñ-Şor'da can vermiş; Kanıkey Eçkilik'in Kara-Too kayasını beş ustaya oydurup içini yakut kandiller ve altın karyolayla döşemiş, cenazeyi gece gömdükten sonra sır tutulsun diye ustaları zehirlemiş, halkın gözü için de yedi yüz deve yükü kilden sahte kümbeti yükseltmiştir.

Kümbetin içine Beecin savaşının bütün destanı nakşedilmiştir; kubbe gümbürderse yol açıktır. Talas'ta ise yürek burkan bir manzara vardır: "haydut" damgası yiyen Bakay on iki yıldır Beş-Taş'ta deve gütmekte, Manas'ın yaşlı devesi Celmayan yas tutmakta, fitnenin başı büyükbaba Cakıp gelin alma töresini kurmakta, Almambet'in dul karısı Burulça ise sığırtmaçlığa düşürülmüş beklemektedir. Semetey, bu kırık dünyayı onarmaya ant içerek yola hazırlanır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Temir Han, Manas'ın tam donanımıyla karşısına dikilen Semetey'e Aktulpar'ı, ok geçirmez Gök Küpü kaftanını ve boz kelte tüfeğini verir; teklif ettiği yüzlerce seçme askeri Semetey "kendi Kırgız'ıma yabancı ordu götürmem" diyerek geri çevirir.
- Kanıkey'in verdiği güzergâh: Ak-Çiy bozkırı (altı gün), Kül-Tokoy, Boz-Böltök, zehirli boza tuzağı yüzünden girilmeyecek Kokon, Aman-Col geçidi, Sır-Derya, Çıyırçık ve Salar vadileri, Oluya-Ata, Corgo geçidi, Cılgınduu, Keñ-Kol ve geniş Talas.
- Kumayık, Mediyan çölünde Kum-Bulak'ta boz akbabanın kör yavrusu olarak bulunmuş kutlu av köpeğidir; Manas onu günahsız bir kadın büyütsün diye seksen deve yükü altın verip on dört yaşındaki Kanıkey'i istemiş, Kanıkey onu diliyle emzirip kırk okçulu çukurda korumuştur; köpek on iki yılı sayıp Semetey'i beklemektedir.
- Akşumkar, Manas ölünce altın bağını koparıp beş yıl Kudüs ile Bağdat'ı, yedi yıl Mekke ile Medine'yi dolaşmış, on ikinci yılda dönüp Çatır-Köl üstünde kuğuyla yuva kurmuştur; Semetey kuşu ve yavrusunu yem torbasında getirecektir.
- Manas, Beecin dönüşü Çatkal'da ikindi namazındayken Koñurbay'ın arkadan sapladığı mızrakla yaralanıp Keñ-Şor'da ölmüş; Kanıkey Kara-Too kayasını oydurup gece gizlice gömmüş, sır için beş ustayı zehirlemiş, halka ise yedi yüz deve yükü kilden, içi Beecin savaşının resimleriyle bezeli sahte kümbeti yaptırmıştır.
- Talas'ın hali: Bakay on iki yıldır Beş-Taş'ta deve gütmekte ve Kök tulparı "Gök güdük" diye alay konusu olmaktadır; doksan beşlik kara nar Celmayan Manas'a yas tutmakta olup Semetey tarafından kurban edilecektir; fitneyi başlatan Cakıp'tır ("domuz han"); Almambet'in dulu Burulça sığırtmaçlığa düşürülmüştür ve topal usta Bölökbay kırk yoldaşıyla dağa kaçmıştır.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Cetim kelip Semetey,	*Öksüz gelen Semetey,*
Buulumun bulap oñolup,	*Değerli ipeğin içinde onarılıp,*
Semetey Bukarga kelip çoñoyup.	*Semetey Bukar'a gelip büyüdü.*
Telegeyi teñ bolup,	*Her yanı tastamam denk olup,*
Atasın tartkan şer bolup,	*Babasına çekmiş bir arslan olup,*
Enesinen kep ugup,	*Anasından söz işitip,*
23970 Esil Manas kökcaldın	*Aziz Manas gök yelelinin*
Ata ekenin emi ugup.	*Atası olduğunu şimdi duyup.*
Tar köçösün baanalap,	*Dar sokaklarını arşınlayıp,*
On eki kapka Bukardı	*On iki kapılı Bukar'ı*
Oolugup cetim aralap.	*Coşarak öksüz dolaşıp.*
Baskanınan çañ çıgıp,	*Bastığı yerden toz çıkıp,*
Kalaaluu Bukar şaarında	*Kaleli Bukar şehrinde*
Kayratına çıdabay,	*Gayretine dayanamayıp,*
Balañızdı körgöndö	*Balanızı gördüklerinde*
Kalayıktan can çıgıp,	*Ahalinin ödü kopup,*
23980 Oolugup bala tötölöp,	*Coşan çocuk dosdoğru varıp,*
O düynö ketken Manaska	*Öbür dünyaya göçen Manas'a*
Kuran okup kelüügö	*Kur'an okuyup gelmek için,*
Asıldan kalgan ak mal – dep,–	*«Asilden kalan ak maldır» deyip,*
Bala Taytorunu cetelep.	*Çocuk Taytoru'yu yedeğine alıp.*
Oolugup bala çıgaarda,	*Coşan çocuk yola çıkarken,*
Taenesi Altınay	*Anneannesi Altınay*
Çıñırıp ıylap sabılıp,	*Çığlık atıp ağlayıp dövünüp,*
Çındap kirip oşondo	*O an ciddiyetle araya girip,*
Temir kanga calınıp:	*Temir Han'a yalvarıp:*
23990 «Aylanayın, Temir kan,	*«Kurban olayım, Temir Han,*
Kara köñül kan eleñ,	*Kara gönüllü handın sen,*
Malga karoo can eleñ!	*Mala düşkün candın sen!*
Uşu turgan cetimdin	*Şu duran öksüzün*
Degenine könbösöñ,	*Dediğine uymazsan,*
Uşu turgan Aktulpar	*Şu duran Aktulpar'ı*
Tartuu kılıp berbeseñ,	*Armağan edip vermezsen,*
Taarınıp ketse Bukarga	*Gücenip giderse, Bukar'a*
Buzuktu çoguu salat ko.	*Fitneyi topyekûn salar ya.*
Tüpkö çoguu cetet ko,	*Kökünü topyekûn kurutur ya,*

Tügöngön Bukar şaarın
Tükenmiş Bukar şehrini.

Kızıktı bala salbasın,
Kızdardın baarın tokmoktop,
Talaska aydap barbasın.
Taarıntıp koysoñ bul cetim,
Tamaşanı salbasın.
Cetim cürüp cetildi,
Cergege mintip koşuldu,
Bukarga kelip oñoldu,
Buzulup kelip zor boldu.
Ok ötpögön ton ele
Kök küpünü kiygizgin,
Ok cetpegen mal ele
Aktulpardı mingizgin,
İçinde kırtı kalbasın
Atalıgıñ bilgizgin!
Buurukması karmasa
Bukardın elin cebesin,
Buzuk kişi eken go,
Tayatam buzulgan eken debesin.
Kayran belde carkıldap.
Aytkanımdı bile kör,
Asınganda aydalının aynegi,
Aykaşkan coogo salganda
Amanat candın ermegi,
Oynogondo Oçogor
Çındaganda Koyçagır,
Artık temir Almabaş
Iraak-cuuk ılgabas,
Amanat canga küç kelse,
On eki küngö buzulbas.
Kanım, degenime könö kör,
Bukardagı karaan kılgan ceeniñe Atası
Manastay bolup kalıptır.
Boz kelteñdi bere kör!».
Taenesi çırkırap,
«Tartuu kılgın mülktü» – dep,–
Körünöö duşman canınan

Çocuk kıyameti koparmasın,
Kızların hepsini tokatlayıp
Talas'a sürüp götürmesin.
Gücendirirsen bu öksüzü,
Ortalığı oyuna çevirmesin.
Öksüz gezerek yetişti,
Yurda böylece katıldı,
Bukar'a gelip onarıldı,
Perişan gelip ulu oldu.
Ok işlemez bir kaftandı —
Gök Küpü'yü giydiriver,
Ok yetişmez bir maldı —
Aktulpar'a bindiriver,
İçinde kırgınlık kalmasın,
Atalığını bildiriver!
Öfke nöbeti tutarsa
Bukar'ın halkını yemesin,
«Fesat kişiymiş meğer,
Dedem bozulmuş» demesin.
Yiğit belde parıldayıp.
Dediğimi biliver:
Kuşanınca kürek kemiğinin aynası,
Kapışan düşmana salınca
Emanet canın eğlencesi,
Oynadığında Oçogor,
Ciddiye bindiğinde Koyçagır,
Üstün demir Almabaş,
Irak yakın ayırt etmez,
Emanet cana güç gelirse,
On iki günde bozulmaz.
Hanım, dediğime uyuver,
Bukar'da dayanağın olan torununa
Babası Manas gibi olmuş.
Boz kelteni veriver!»
Anneannesi feryat edip,
«Armağan et malı mülkü» deyip,
Apaçık düşman canından

Aytıp turdu burkurap.
Uga zamat Temir kan
Tegeregi çınar bak,
Ortosunda altın tak,
Kırk cıl suuga çılasa,

Söyleyip durdu hıçkırıp.
Duyar duymaz Temir Han —
Çevresi çınar bahçesi,
Ortasında altın taht,
Kırk yıl suya batırsan

Kıltayıp çeti oñbogon,
Segiz cıl suuga çılasa,
Serpilip çirip koybogon,
Altın taktın üstünön,
Al kilemdin betinen,
Aşıp-şaşıp cügürüp,
Tak tübündö munara –
Munaraga cügürüp,
Çıga kalıp karasa
Bayakı cetim Semetey
Manas kebin kiyiptir.
Kaarınan can çıgıp,
Kara çaar kabılan
Kaptalında çamınıp,
Çolok kökcal arslan
Canday salıp kamınıp,
Kasaba koldo kalkıldap,
Atası Manastan kalgan Boz kise
Kök sülöösün, suusar börk
Başına kiyip eeligip,
Baaşaluu Bukar kalaanın
Baarın kırıp iyçüdöy,
Bala kalgan eken celigip,
Atası Manastan kalgan kurç bolot
Bilekke kınay çalıptır,
Altın caak aybalta
Şorduu enesi Kanıkeyden alıptır.
Sölökötü-sölbötü,
Ar müçösü, kelbeti
Körüp turgan kalayık
Adam, cügürgöndöy boluptur.
Tüñülgöndöy boluptur.
Tukum kalıp artında

Kenarı zerrece solmayan,
Sekiz yıl suya batırsan
Esneyip de çürümeyen —
Altın tahtın üstünden,
O halının yüzünden,
Koşup telaşla seğirtip,
Taht dibinde minare —
Minareye koşup,
Çıkıverip bakınca:
Deminki öksüz Semetey
Manas'ın kisvesini giymiş.
Kahrından ödü kopup,
Kara benekli kaplan
Yanı başında atılıp,
Çolak gök yeleli arslan
Yanına yaslanıp hazırlanıp,
Sancak elde dalgalanıp,
Babası Manas'tan kalan Boz Kise,
Gök vaşak kürkünü, samur börkü
Başına giyip coşup,
Padişahlı Bukar kalesinin
Hepsini kırıp geçirecekmiş gibi,
Çocuk kalmış meğer kızışıp,
Babası Manas'tan kalan keskin çeliği
Bileğine sıkıca kuşanmış,
Altın yanaklı aybaltayı
Bahtsız anası Kanıkey'den almış.
Endamı, heybeti,
Her uzvu, çehresi —
Görüp duran ahali
Sanki koşuşur gibi olmuş.
Umudunu keser gibi olmuş.
Ardında soyu kalıp,

Körünöö Manas kabılan,
Adam, tirilgendey boluptur.
Boz ala tuygun bolpoñgo,

Apaçık Manas kaplan
İnsanlara sanki dirilmiş gibi olmuş.
Boz ala doğan palazına,

Booru ezilip turalbay
Küyöösü Manastan kalgan çolpongo.
Kagılayın, cetimim,
Köñüldö köp sanaadan,
Kulunu Kanıkey tuugan baladan,
Kaardanıp küyünüp,
Kanı kalıp bir kaşık,
Eti kalıp kök caşık,
Kaardanıp tötölöp,
Ordodogu Aktulpardı
Tayatası Temir kan
Tartuu kıldı cetelep.
Moynuna kemer salınıp,
Bozdop turdu Temir kan
Semeteyge calınıp:
«Ooy, Semetey, kulunum,
Barayın deseñ ataña
Köñülün caman buzgan köp,
Seni menen kezdeşe turgan
duşman köp.
Çogool mıltık çort etse
Kır cagıñda kıtay bar,
Bet cagıñda barañ bar,
Seni menen bastaşçu coo dalay bar.
Cüyrük tuugan çeçenden
Til üyröttüm coo üçün,
Tilsizden coldoş bereyin,
Kulunum, cetim Semetey,
Kılıç tumşuk bilimdi al,
Kımbatım cetim, tilimdi al!
Kıstoo tüşüp başıña
Balam, kaçıp kelgen sen eleñ.
Kıyla cer menen uruşup,
Kıstoo tüşüp başıña
Balam, bagıp algan men elem.

Bağrı ezilip duramayıp,
Kocası Manas'tan kalan çolpana.
Kurban olayım, öksüzüm,
Gönüldeki bin kaygıdan,
Tayı — Kanıkey'in doğurduğu baladan,
Kahırlanıp yanıp,
Kanı kalıp bir kaşık,
Eti kalıp bir tutam, morarıp,
Kahırla dosdoğru varıp,
Ordadaki Aktulpar'ı
Dedesi Temir Han
Armağan etti yedeğe alıp.
Boynuna kemer asıp,
İnleyip durdu Temir Han,
Semetey'e yalvarıp:
«Ey Semetey, kulunum,
Babana gideyim dersen,
Gönlünü fena bozacak çok şey var,
Seninle karşılaşacak
düşman çok.
Ateşli tüfek çat etse
Sırt yanında Hıtay var,
Ön yanında barañ tüfekli var,
Seninle boy ölçüşecek düşman hayli var.
Yüğrük doğan hatipten
Dil öğrettim düşman için,
Dilsizden yoldaş vereyim,
Kulunum, öksüz Semetey,
Kılıç gagalı bilgimi al,
Kıymetlim öksüz, sözümü dinle!
Sıkıntı düşüp başına,
Balam, kaçıp gelen sendin.
Nice yerle vuruşup,
Sıkıntı düşüp başına,
Balam, besleyip büyüten bendim.

Toyuña tokson soydurup,
Balam, cönüñdü bölök koydurup.
Tuu kazanat tuyak – dep,–
Tulpardan kalgan çunak – dep,–
Boz ala tuygun bolpoñ – dep,–
Borumdap baktım Semetey,
Seni boz karçıga çolpon – dep,–

Toyuna doksan kestirip,
Balam, seni herkesten ayrı tutturup,
«Tuğ kazanatın tırnağı» deyip,
«Tulpardan kalan yavrucak» deyip,
«Boz ala doğan palazı» deyip,
Süsleyip besledim, Semetey,
Seni «boz atmaca çolpanım» deyip.

Uşu turgan Bukardı
Takır aydap alayın,
Takır cıynap baarısın
Kagılayın, Semetey,
Çubatuuga salayın.
Ölçölüü cerden bolcoş al,
Kagılayın, kulunum
Özüñö ıktuu coldoş al.
Cazbay atkan mergenden
Balam, mından cüzdü bereyin,
Ayzakerden ıktuudan
Andan cüzdü bereyin,
Aybalta çapçu mıktuudan
Mından cüzdü bereyin.
Kara mıltık kars etse,
Kaçpay turup salışçu,
Kambıldan cüzdü bereyin.
Çoçubay coogo kirüüçü
Balam, dañgıldan cüzdü bereyin.
Mından cüzdü bereyin!
Ölgüçö turçu coldoşton
Mından cüzdü bereyin,
Bulardan cüzdön bergen sebebim –
Keñ Talas saa cer emes,
Abıke saa el emes,
Oluyat saa bata emes,
Çoñ atañ çoçko kan saa ata emes!
Çoñ atañ çoçko kan cayın aytayın:

Çalgayı bolor sözündö,
Çalgırtı bolor közündö,

Şu duran Bukar'ı
Tümden sürüp alayım,
Tümden toplayıp hepsini,
Kurban olayım, Semetey,
Geçit resmine dizeyim.
Ölçülü yerden buluşulacak yer tut,
Kurban olayım, kulunum,
Kendine uygun yoldaş al.
Şaşmadan vuran nişancıdan,
Balam, bundan yüzünü vereyim,
Mızrakçının ustasından,
Ondan yüzünü vereyim,
Aybalta çalan yamandan,
Bundan yüzünü vereyim.
Kara tüfek çat etse,
Kaçmadan durup çarpışan
Ustalardan yüzünü vereyim.
Ürkmeden düşmana dalan,
Balam, namlılardan yüzünü vereyim.
Bundan yüzünü vereyim!
Ölünceye dek duran yoldaştan,
Bundan yüzünü vereyim.
Bunlardan yüzer verişimin sebebi:
Geniş Talas sana yurt değil,
Abıke sana el değil,
Evliya duası sana dua değil,
Büyük baban domuz han sana ata değil!
Büyük baban domuz hanın halini söyleyeyim:
Sözünde eğrilik olur,
Gözünde şaşılık olur,

Çaması kelse, çalmakçı bolor	*Gücü yetse, çelme takacaktır*
özüñdü.	*sana.*
Kıñırtı bolçu sözündö,	*Sözünde çarpıklık vardı,*
Kıyşıgı bolçu közündö,	*Gözünde eğrilik vardı,*
Kıyazın tapsa cetimim,	*Fırsatını bulsa, öksüzüm,*
Kılmak bir bolot özüñdü.	*Bir iş edecektir sana.*
Buygatı cürçü sözündö,	*Sözünde pusu gizlenirdi,*
Buzugu cürçü közündö,	*Gözünde fesat gezerdi,*
Burulup barsañ Talaska	*Dönüp varırsan Talas'a,*
Cetimim, buzganı cüröt özüñdü.	*Öksüzüm, seni mahvetmeye yeltenir.*
Bölögü cürçü sözündö,	*Sözünde ayrılık gezerdi,*
Alı cetse, altı aram	*Gücü yetse, altı haram*
Bölgönü cürçü özüñdü.	*Seni ayırmaya yeltenirdi.*
Çalgınga minseñ çarçabayt,	*Keşfe binsen yorulmaz,*
Oorukka minseñ oorunbayt,	*Ordugâha binsen incinmez,*
Altı ay minse arıbayt,	*Altı ay binsen arıklamaz,*
Acalı tuura cetpese,	*Eceli dosdoğru yetmezse,*
Akırı cürsö karıbayt.	*Sonuna dek yürüse kocamaz.*
Kara bayır kazanat	*Kara bayır soylu kazanat,*
Kalbır öpkö, cez bilek	*Kalbur akciğer, tunç bilek,*
Çılbırı tutam kalgıça	*Yuları bir tutam kalana dek*
Çındagan coogo aldırbayt.	*Azılı düşmana kaptırmaz.*
Çın kazası kelbese	*Gerçek kazası gelmezse,*
Miñgenin coogo çaldırbayt.	*Binicisini düşmana çaldırmaz.*
Cılkıdan kaalap bereyin,	*Yılkıdan dilediğini vereyim,*
Kınay belge çaldı ele.	*Sıkıca beline kuşanmıştı.*
Kulunum, Aktulpar öñdüü	*Kulunum, Aktulpar gibisinden*
Külümsüröp sumsayıp,	*Gülümseyip hüzünlenip,*
malımdı al,	*malımı al,*
Kündöy betin ur çalıp,	*Gün gibi yüzünü okşayıp,*
Azdık kılsa coldoşuñ	*Az gelirse yoldaşın,*
Atırayıp sumsayıp,	*Yüzü değişip hüzünlenip,*
Kulunum, cetim, canımdı al,	*Kulunum, öksüz, canımı al,*
Ayday betin ur çalıp,	*Ay gibi yüzünü okşayıp,*
Kalaaluu Bukar şaarımdı al,	*Kaleli Bukar şehrimi al,*
Körsö köñül bölünüp,	*Görse gönlü bölünüp,*
Erenderdin baarın al.	*Erenlerin hepsini al.*
Kökcal Manas kabılan	*Gök yeleli Manas kaplan*

Ekööмdü koyup biröömdü al,
Uşu bügün tirilgendey körünüp.
Ögöömdü koyup bülöömdü al.
Balañız eldi közdöy adaşıp,
Ökürüp kança söz saldım,
Öltürböy cetim, tilimdi al.
Tayatam Temir kan şorduu
eken – dep, Sölökötün körgöndö
Bul kızmatım bilip al!
Atışka kirse ok ötpöyt,
Sayışka kirse ayza ötpöyt.
Kaalap berdi tayatañ
Kök küpü berdim kiyip bar,
Aktulpar berdim minip bar.
Anan bargın Talaska,

Mintip kuran okup kel,
A düynö ketken, calgız,
atañ Manaska!»
Tayatası Temir kan antip turgan soñ,
Kaalaganda Aktulpar
Cetimge tartuu kılgan soñ,
Alı kalbay süyünüp,
Tayatası Temirdin
Ok ötpösün kiyinip.
Aldıñkı kaşı ak altın,
Artkı kaşı çılk kümüş,
Eki kaptal en temir,
Eñişke minçü ak kañkı,
Azganakay çoçunup,
Oşondo bala tokunup,
Aktulpardı mindi ele.
Tayatası Temir kandın boz kelte
Ay dalıga ildi emi,
Atası – Manastan kalgan Boz kise
Een kalgan cetimge
Coo-caraktın baarısı
Atası – Manas kanday caraşıp,

İkimizden geç, birimizi al,
Bugün sanki dirilmiş görünüp.
Eğemi bırak, bileğimi al.
Balanız halka doğru yolunu şaşırıp,
Haykırıp nice söz söyledim,
Öldürme, öksüz, sözümü dinle.
«Dedem Temir Han bahtsız
imiş» deyip, Endamını gördüğünde
Bu hizmetimi biliver!
Atışa girse ok işlemez,
Süngüleşmeye girse mızrak işlemez.
Dileyerek verdi deden,
Gök Küpü verdim, giyip git,
Aktulpar verdim, binip git.
Sonra var Talas'a,

Böylece Kur'an okuyup gel,
Öbür dünyaya göçmüş olan, yalnızım,
baban Manas'a!»
Dedesi Temir Han böyle deyince,
Dilediğinde Aktulpar'ı
Öksüze armağan edince,
Takati kalmayıp sevinip,
Dedesi Temir'in
Ok işlemezini giyinip.
Ön kaşı ak altın,
Art kaşı som gümüş,
İki yanı has demir,
İnişte binilen ak kaltak eyer,
Birazcık ürküp,
O zaman çocuk eyerleyip,
Aktulpar'a bindi.
Dedesi Temir Han'ın boz keltesini
Ay gibi omzuna astı şimdi,
Babası Manas'tan kalan Boz Kise,
Issız kalan öksüze
Savaş pusatının hepsi
Babası Manas'a nasıl yaraştıysa öyle
yaraşıp,

Kalayık ıylap, kan ıylap,
Kalıñ curttun baarı ıylap,
Ak seldeçen koco ıylap,
Dars okugan moldo ıylap.
Kara köñül bek ıylayt,
Al emes, kaçıragan er ıylayt.
Iylagandın baarısı,

Ahali ağlayıp, han ağlayıp,
Kalabalık yurdun hepsi ağlayıp,
Ak sarıklı hoca ağlayıp,
Ders okuyan molla ağlayıp.
Kara gönüllü bey ağlar,
O değil, düşman kaçırtan er ağlar.
Ağlayanların hepsi

Öz kaygısın cep ıylayt.
Er azamat cigitten,
Ar birinen bir birden
Bala kalsa dep ıylayt.
Kalayık keyip turganda,
Semetey kıldı şumduktu:
«Kagılayın tayata,
Bul kebiñdi kim uksun,
Köz baylagan tün uksun,
Kazıluu kalıñ or uksun,
Kaynatıluu şor uksun,
Mından bölök kim uksun?
Temir arkan tor alıp,
Tegerete kol alıp,
Kılıktı kantip kılamın,
Kımbatım atamdan kalgan kazına
Talastı közdöy eeligip,
Kırgızdı kantip kıramın!
Bekzaadanın calgızı
Bet alıp senden kol alıp,
Kırgızga barıp kol salıp,
Buzulgan cakşı bolobu?
Buzup, curtka kol sal – dep,–
Kabırga söögü bölünüp,
Atake, bu kebiñ cakşı bolobu?
Kayran eneñ Kanıkey
Kanzaadanın balası
Kalaanı buzgan oñobu?
Öz elge barıp kol sal – dep,–
Eeligip bala baratsa

Kendi derdini yiyip ağlar.
Er yiğit civanlardan,
Her birinden birer birer,
Böyle oğul kalsa diye ağlar.
Ahali dertlenip dururken,
Semetey yaptı şaşılası işi:
«Kurban olayım, dede,
Bu sözünü kim duysun?
Göz bağlayan gece duysun,
Kazılmış derin hendek duysun,
Kaynatılmış çorak duysun,
Bundan başka kim duysun?
Demir urgan, ağ alıp,
Çepeçevre asker alıp,
Bu işi nasıl yaparım?
Kıymetlim, babamdan kalan hazine
Talas'a doğru coşup,
Kırgız'ı nasıl kırarım!
Beyzadenin biriciği
Yönelip senden asker alıp,
Kırgız'a varıp saldırıp,
Bozgunculuk etmek iyi mi olur?
«Boz, yurda saldır» demek —
Kaburga kemiği ayrılıp,
Atacığım, bu sözün iyi mi olur?
Zavallı anan Kanıkey
Hanzadenin balası
Kaleyi bozarsa iflah olur mu?
«Öz eline varıp saldır» demek —
Coşup çocuk giderken

Tayata, bul kebiñ cakşı bolobu? Enesi çıktı körünüp.
Senden cıynap kol alıp,
Çalgınım kantip çalamın,
Çaktaşkan kıtay duşman cok,
Abıke, Köböş tuuganga
Men, çalışıp kantip baramın?
Çıñırıp ıylap burkurap,
Kanzaadanın calgızı
Kalkına tiyse oñobu?
Balbandan tandap kol al – dep,
Bedönödöy kayran köz
Tayata, buzuku sizdey bolobu?
Eneñden bölök-bölök caş ketip:
Acal cetse ölömün,
«Oomiyin!» – dep, kol cayıp,
Muñkanganım – ak saray,
O düynö ketken atama

Dede, bu sözün iyi mi olur? Anası çıktı görünüp.
Senden derleyip asker alıp,
Keşfimi nasıl çalarım?
Boy ölçüşen Hıtay düşman yok,
Abıke, Köböş akrabaya
Ben nasıl vuruşmaya varırım?
Çığlık atıp hıçkıra hıçkıra,
Hanzadenin biriciği
Halkına dokunsa iflah olur mu?
«Pehlivandan seçip asker al» demek,
Bıldırcın gibi güzelim göz,
Dede, fesatçı sizin gibi mi olur?
Anandan bölük bölük yaş dökülüp:
Ecel yetse ölürüm,
«Âmin!» deyip el açıp,
Dertlendiğim — ak saray,
Öbür dünyaya göçen atama

Men, kuran okup kelemin!»
Kaardanıp Semetey,
Tayatası Temirdin
Çala alıp batasın,
Oyunan kılça çıgarbay
O düynö ketken atasın.
Astındagı mingeni –
Temir kandın tulparı,
Kolundagı alganı –
Ismayıldın bolotu.
Kaardanıp toktoboy,
Aktulpardı bir salıp,
Kan atası Manastın
Arbagı karap turgansıp,
Asıl bala ün salıp.
Tartınbay bala celigip,
«Acal cetse ölöm – dep,–
Atam ötkön Manaska
Men kuran okup kelem» – dep,–
Kapkaga bala cetkende,

Ben Kur'an okuyup gelirim!»
Kükreyip Semetey,
Dedesi Temir'in
Duasını yarım alıp,
Aklından kıl kadar çıkarmadan
Öbür dünyaya göçen atasını.
Altındaki bindiği —
Temir Han'ın tulparı,
Elindeki aldığı —
Ismayıl'ın çeliği.
Kükreyip durmadan,
Aktulpar'a bir vurup,
Han atası Manas'ın
Ruhu bakıp duruyormuşçasına,
Asil çocuk ün salıp.
Çekinmeden çocuk kızışıp:
«Ecel yetse ölürüm,» deyip,
«Göçüp giden atam Manas'a
Ben Kur'an okuyup gelirim» deyip,
Kapıya çocuk vardığında,

Tozup kalgan kezi eken,
Közünün caşı tögülüp,
Çılbırdan karmap burkurap,
Enekeñ, koyo berdi çırkırap,
Tünötmök boldu konoktu
Enekeñ baştamak boldu comoktu.
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketip,
«Oy, kulunum, ugup al!
Muñumdu aytam bir dalay.

Yolunu gözlediği demmiş,
Gözünün yaşı dökülüp,
Yulardan tutup hıçkırıp,
Anacığın koyverdi feryadı,
Konuğu geceletmek istedi,
Anacığın destana başlamak oldu.
Frenküzümü gibi güzelim gözden
Kamçı boyu yaş akıp:
«Ey kulunum, dinleyiver!
Derdimi söylerim bir haylı.

Kazılıp kalgan orumdu uk,
Karaan kılgan cetimim,
Kaynap catkan şorumdu uk!
Adam bir bolsoñ, cetimim,
Içimden çıkkan sonundu uk!
Dünüyöm körböy tıyınça
Çaçkanımdan keleyin,
Talastan kaçıp, cöö tentip,
Kulunum, kaçkanımdan keleyin!
Keçee, bereniñ atañ ölgöndö,
Berenden kalgan san düynö,
Bet alıp kirip, altı aram
Kazınanı bölgöndö,
Bulañdı bulap alganda,
Altı aram buzuktu mıktap
salganda, Eldin cayın aytayın,
Esebim caman tapkanda,
Kökbörü kılıp süyrötüp,
Menin emçegim cara çapkanda,
Zarlansam Kuday alabı –

Tiledim, sendey calgız balanı.
Altı aramdın kuyrugum cara
çapkanı
Kelgen cerden keleyin.
Say-söögümdön kalabı?
Uulum, adırda cılkı ala baş,
Arkada çunak özüñ caş,

Kazılıp kalan hendeğimi duy,
Dayanağım olan öksüzüm,
Kaynayıp yatan çilemi duy!
İnsansan eğer, öksüzüm,
İçimden çıkan ibreti duy!
Malımı pul kadar görmeden
Saçtığımdan başlayayım,
Talas'tan kaçıp, yaya sürünüp,
Kulunum, kaçtığımdan başlayayım!
Dün, yiğidin — baban öldüğünde,
Yiğitten kalan sayısız mal mülkü,
Yönelip girip, altı haram
Hazineyi bölüştüğünde,
Malını yağmalayıp aldığında,
Altı haram fesadı adamakıllı
saldığında, Elin halini anlatayım,
Beni fena hesaba çektiklerinde,
Gökbörü edip sürükleyip,
Benim mememi yarıp biçtiklerinde,
İnleyip yakarsam Kuday kabul eder mi
diye,
Diledim, senin gibi biricik balayı.
Altı haramın kuyruğumu yara
vurduğunu
Geldiğim yerden anlatayım.
İliğimden kemiğimden çıkar mı?
Oğlum, kırda yılkı ala baş,
Arkada yavrucak, kendin gençsin,

Aykölüm atañ ölgöndö
Momintip, talaandı körgön
uşul baş.
El maanisin aytayın,
Aramdan kördüm korduktu,
Altı aramdan aşkere kördüm
zorduktu. Bukardan çıgıp col cürsöñ,
Abıke, Köböş eki aram,
Mından kördüm saboonu,
Çıybıt, Koçkor tört aram,
Mından kördüm taloonu,
Adıbay, Kölbay altı aram,
Aşkere kördüm kamoonu.
Atañ Manastan kalgan kırk çoro

Ayköl'üm baban öldüğünde,
İşte böyle, yağmayı gören
şu baştır.
Elin ahvalini söyleyeyim,
Haramdan gördüm horluğu,
Altı haramdan apaçık gördüm
zulmü. Bukar'dan çıkıp yola düşersen,
Abıke, Köböş iki haram,
Bunlardan gördüm dayağı,
Çıybıt, Koçkor dört haram,
Bunlardan gördüm talanı,
Adıbay, Kölbay altı haram,
Apaçık gördüm kuşatmayı.
Baban Manas'tan kalan kırk çora

Camgırday kılıp caa tartıp,
Oşondon kördüm korduktu.
Menin altınım boldu kömürçö,
Kazınam buzdu semirse.
Kümüşüm bolboy kömürçö,
Küygöndü bilbey semirse.
Kırkı kırk cerden kelgen kan ele,
Talaska kongon al ele,
Ok ötpögön ton casap,
Oyron eneñ men elem,
Oyuña munu ala cür,
Oy, cetim, unutpagın tegi ele.
Muñkansam sözüm bir dalay,
Muñumdu aytam ugup al.
Argın, kırgız aralaş
Cılgınduu, Keñ-Kol, keñ Talas
Cerdin cayın aytayın.
Taygan ittey bürüştöp,
Celgen cerden keleyin,
Kulunum uulum, ugup al,
Talastan kaçıp, cöö tentip,
Kazınama kaygırıp,
Çaçkan cerden keleyin,
Talastan seni kötörüp,

Yağmur gibi yay çekip,
Onlardan gördüm horluğu.
Benim altınım kömür gibi oldu,
Hazinemi bozdu semirince.
Gümüşüm kalmadı, kömürleşti,
Yandığımı bilmeden semirdiler.
Kırkı kırk yerden gelmiş handı,
Talas'a konan onlardı,
Ok işlemez kaftan yapan,
Perişan anan bendim,
Aklında bunu taşıyagör,
Ey öksüz, sakın unutma aslını.
Dertlensem sözüm bir hayli,
Derdimi söylerim, dinleyiver.
Argın, Kırgız karışık,
Cılgınduu, Keñ-Kol, geniş Talas —
Yerin halini anlatayım.
Tazı it gibi büzüşüp,
Koşturduğum yerden başlayayım,
Kulunum oğlum, dinleyiver,
Talas'tan kaçıp, yaya sürünüp,
Hazineme kahrolup,
Saçtığım yerden başlayayım,
Talas'tan seni taşıyıp,

	Uulum, kaçkan cerden keleyin.	*Oğlum, kaçtığım yerden başlayayım.*
	Men enekeñ beytaalay	*Ben anan bahtı kara,*
	Cetimim, mından col tartsañ	*Öksüzüm, buradan yola çıkarsan,*
	Cer maanisin aytayın:	*Yerin nişanını söyleyeyim:*
	At ayabay mol cürsöñ,	*Atı esirgemeden bol yürürsen,*
	Tomuktay cerde too cok,	*Aşık kemiği kadar yerde dağ yok,*
	Tomuktay cerde koo cok,	*Aşık kadar yerde koyak yok,*
	Buursun tiygen çiyin cok,	*Saban değmiş çizgi yok,*
	Suur kazgan iyin cok.	*Sıçan kazmış in yok.*
24380	Munarıktap burçtangan,	*Pusarıp köşelenen,*
	Buluñ tartıp urçtangan,	*Koy çekip burunlanan,*
	Keñ Bukardın keñ Ak-Çiy,	*Geniş Bukar'ın geniş Ak-Çiy'i,*
	Keñ Ak-Çiy degen cer oşol.	*Geniş Ak-Çiy denen yer odur.*
	Bir butagı çınardın	*Çınarın bir dalında*
	Keyip tentip Bukarga	*Dertlenip sürünüp Bukar'a*
	Kaçıp kelgen men oşol,	*Kaçıp gelen benim işte,*
	Kebimden kılça unutpay	*Sözümden kıl kadar unutmadan*
	Estep cürgün, sen oşol.	*Aklında tutagör sen bunu.*
	Keñ Bukardın zor Ak-Çiy	*Geniş Bukar'ın ulu Ak-Çiy'ini*
24390	Altı kündö ötörsüñ,	*Altı günde geçersin,*
	Andan arı barganda	*Ondan öte vardığında*
	Küleşendin Kül-Tokoy,	*Küleşen'in Kül-Tokoy'u,*
	Kül-Tokoygo cetersiñ.	*Kül-Tokoy'a erişirsin.*
	Kül-Tokoy cayın aytayın:	*Kül-Tokoy'un halini anlatayım:*
	Kayıñga tuugan kuştarı	*Kayında doğan kuşları*
	Kamınıp turat uçkanı,	*Hazırlanır durur uçmaya,*
	Terekke tuugan kuştarı	*Kavakta doğan kuşları,*
	Cetimim, temingendir uçkanı. Şaşpay	*Öksüzüm, davranmıştır uçmaya. Acele*
	uyku kandırıp,	*etmeden uykuya kanıp,*
	Toosunda karı bar,	*Dağında karı var,*
24400	Tokoyu tolgon çarı bar.	*Ormanı dolusu çalısı var.*
	Bulbulu sayrap otursa,	*Bülbülü şakıyıp dursa,*
	Muñduu kişi çıkkısız.	*Dertli kişi çıkamaz oradan,*
	Totukuş taldan ün salsa,	*Tavus kuşu söğütten ses verse,*
	Küyüttüü mende ukkusuz.	*Yaslı kul duymaya doyamaz.*
	Alma bışıp köñ bolgon,	*Elma olgunlaşıp yığın olmuş,*
	Cañgagı kulap say tolgon.	*Cevizi düşüp dere dolmuş.*
	Calbıragı cargaktay,	*Yaprağı deri gibi geniş,*

Kara kurtu barmaktay.	*Kara kurdu başparmak gibi.*
Çımçığı bar ularday,	*Serçesi var ular kuşu kadar,*
Çınarı bar munarday.	*Çınarı var minare gibi.*
Bööt-bööt sazı bar,	*Öbek öbek sazlığı var,*
Bölünüp uçkan kazı bar.	*Bölük bölük uçan kazı var.*
Tektirinde teke bar,	*Sekisinde teke var,*
Budurunda bugu bar,	*Tümseğinde geyik var,*
Adırında arkar bar,	*Kırında arkar var,*
Kulaktarın çunaytıp,	*Kulaklarını dikeltip*
Börü al cerde cürbögön,	*Kurt o yerde gezmemiş,*
Kuyruktarın çubaltıp,	*Kuyruklarını sürüyüp*
Tülkü al cerde cürbögön.	*Tilki o yerde gezmemiş.*
Üydöy-üydöy çınar bar,	*Ev gibi ev gibi çınar var,*
Çınarında bular bar,	*Çınarında şunlar var,*
Çındap, uulum, közüñ sal.	*İyice, oğlum, göz gezdir.*
Ala karga al tuugan,	*Ala karga onda yuvalanmış,*
Bir butagı çınardın	*Çınarın bir dalında*
Koko tamak çar tuugan.	*Kursaklı çil kuşu yavrulamış.*
Bir butagı çınardın	*Çınarın bir dalında*
Samsaalap uçkan sarı tuugan.	*Salkım saçak uçan sarı kuş yavrulamış.*
Çındap cetim, körüp al,	*İyice, öksüz, görüver,*
Can bütköndün baarı tuugan.	*Can taşıyanın hepsi orada doğmuş.*
Eerin alıp caydaktap,	*Eyerini alıp sırtını boşaltıp,*
Aktulpardı baymaktap,	*Aktulpar'ı kösteğe vurup,*
Akkañkını cazdanıp,	*Ak kaltak eyeri yastık edinip,*
Kıbılanı baştanıp,	*Kıbleye baş verip,*
Çıkanaktap tınç alıp,	*Dirsek dayayıp soluklanıp,*
Çırm etip uyku alıp,	*Kestirip uyku alıp,*
Tulparıñdı çaldırıp,	*Tulparını otlatıp,*
Örgüp gana ketçü cer oşol.	*Mola verip gidilecek yer odur.*
Çaalıgıp eneñ kaçkanda,	*Yorgun düşüp anan kaçarken,*
Altı künü can bagıp,	*Altı gün can besleyip,*
Enekeñ şorduu catkan cer.	*Anacığın çilekeşin yattığı yer.*
Küleşendin Kül-Tokoy,	*Küleşen'in Kül-Tokoy'u,*
Künüm cetim, unutpa,	*Günüm öksüzüm, unutma,*
Kül-Tokoydon ketkende,	*Kül-Tokoy'dan gittiğinde,*
Arı karay ötköndö,	*Öteye doğru geçtiğinde,*
Boz ala çañgıl Boz-Böltök.	*Boz ala tozlu Boz-Böltök.*

Boz-Böltökkö cetesiñ,	*Boz-Böltök'e erişirsin,*
Boz-Böltökkö çıkkanda	*Boz-Böltök'e çıktığında,*
Balaketiñ alayın,	*Kadanı alayım,*
Kulunum, bir eeligip ketesiñ.	*Kulunum, bir coşup gidersin.*
Çunak uulum, ugup al,	*Yavrucak oğlum, dinleyiver,*
Köñülüñ caman bölünöt,	*Gönlün fena bölünür,*
Aldı cagın karasañ	*Ön yanına bakarsan,*
Aytıluu Kokon körünöt.	*Namlı Kokon görünür.*
Calgız cetim, ugup al,	*Biricik öksüz, dinleyiver,*
Kokon kirseñ oñ kılbayt,	*Kokon'a girersen hayretmez,*
Kokuy, cetim, soo kılbayt.	*Vah öksüz, sağ komaz.*
Astıñdagı Kokondun	*Önündeki Kokon'un*
Ay karañgı cazıraak,	*Ay karanlığı ovası genişçe,*
Kokondogu kuşbegi	*Kokon'daki kuşbeyinin*
Seni menen elçiligi azıraak.	*Seninle dostluğu pek azca.*
Kokon kirseñ, cetimim,	*Kokon'a girersen, öksüzüm,*
Kokonduktun üyündö	*Kokonlunun evinde*
Çapçakka salgan bozo bar,	*Fıçıya basılmış boza var,*
Çaçama uusu koşo bar.	*İçine katılmış zehri de var.*
Kaptap baylap albasın,	*Basıp bağlayıp almasınlar,*
Karaan kılgan cetimim,	*Dayanağım öksüzüm,*
Karan tündü salbasın,	*Kara geceyi başına salmasınlar,*
Başıñdı kesip baylanıp,	*Başını kesip torbaya vurup,*
Abıke, Köböş aramga	*Abıke, Köböş harama*
Süyünçülöp barbasın,	*Müjde diye götürmesinler,*
Atañ Manastan kalgan san düynö	*Baban Manas'tan kalan sayısız malı*
Süyünçügö albasın!	*Müjdelik diye almasınlar!*
Ante turgan sebebi –	*Böyle etmelerinin sebebi:*
Kokongo korduk saluuçu,	*Kokon'a horluk salardı,*
Altı-Şaar Kokondon,	*Altı-Şaar ile Kokon'dan,*
Ayda, sabap oşondon,	*Sürüp döverek oradan,*
Çomçonun coldon uruuçu,	*Kervanı yoldan vururdu,*
Altı miñ cambı, miñ kunduz	*Altı bin yambı, bin kunduz*
Alım alıp turuuçu.	*Vergi alıp dururdu.*
Kalenderin kamaçu,	*Kalenderini hapsederdi,*
Çın cinine tiygende,	*Cini iyice tepesine çıkınca,*
Atakeñ moldolorun sabaçu.	*Atacığın mollalarını döverdi.*
Bulasın buzup aluuçu,	*Malını bozup alırdı,*

	Buzuktu mintip saluuçu.	*Fesadı böyle salardı.*
	Al Kokon kirçü cer emes,	*O Kokon girilecek yer değil,*
	Kuşbegi saga el emes.	*Kuşbeyi sana dost değil.*
	Andan arı aşkanda	*Ondan öte aştığında,*
	Boz moynoktu baskanda	*Boz geçidi bastığında,*
	Kök özöndüü bel kelet,	*Gök vadili bel gelir,*
24490	Körsöñ mınday cer kelet.	*Görsen böylesi yer gelir.*
	Aman-Coldun beli oşol,	*Aman-Col'un beli odur,*
	Esil eneñ, karabet kelgen cer oşol,	*Zavallı anan kara yüzlünün geldiği yer odur,*
	Tiledim calgız balanı,	*Diledim biricik balayı,*
	Aman-Coldun özü oşol.	*Aman-Col'un kendisi odur.*
	Kakıldagan karga cok,	*Gaklayan karga yok,*
	Kurkuldap uçkan kuzgun cok,	*Kurklayıp uçan kuzgun yok,*
	Al coldon arı ketersiñ,	*O yoldan öteye gidersin,*
	Boz ala tuygun bolpoñum,	*Boz ala doğan palazım,*
	Boz karçıga çolponum,	*Boz atmaca çolpanım,*
	Ölçöp çaçım örgönüm,	*Ölçüp saçımı ördüğüm,*
24500	Ölörümdö körgönüm.	*Öleceğim çağda gördüğüm.*
	Bir körörgö tünüm bar,	*Bir görmeye hasret gecem var,*
	Senden bölök kimim bar?	*Senden başka kimim var?*
	Calgızım aman bolso – dep,–	*«Biriciğim esen olsun» deyip,*
	Bir Kudayga kıldım zar,	*Bir Kuday'a ettim zârı,*
	Eçen uruu col aytam,	*Nice türlü yol söylerim,*
	Abaylap, uulum, ugup al.	*Dikkat edip, oğlum, dinleyiver.*
	Ayzaga takkan celeksiñ,	*Mızrağa takılmış tuğsun,*
	Ayköldön kalgan beleksiñ.	*Ayköl'den kalan armağansın.*
	Tulpardan kalgan tuyagım.	*Tulpardan kalan tırnağımsın,*
24510	Tuu kazanat çunagım.	*Soylu kazanat yavrucuğumsun.*
	Aman-Beldi baskanda,	*Aman-Bel'i bastığında,*
	Andan arı aşkanda,	*Ondan öte aştığında,*
	Sır-Dayranı basarsıñ.	*Sır-Dayra'yı basarsın.*
	Karasa közgö ilinbey,	*Baksan göze ilişmez,*
	Kayda akkanı bilinbey,	*Nereye aktığı bilinmez.*
	Enekeñ men karabet kuu şumpay,	*Anan ben kara yüzlü kuru düşkün,*
	Dünüyöm bolboy tıyınça	*Malım pul kadar kalmadan*
	Alek kılıp çaçkanda,	*Heba edip saçtığımda,*
	Çunagım seni kötörüp,	*Yavrucuğum, seni taşıyıp,*
24520	Enekeñ men kara bet beytaalay,	*Anan ben kara yüzlü bahtsız,*

Talastan cöö kaçkanda,	*Talas'tan yaya kaçtığımda,*
Keyip-ıylap cötölüp,	*Dertlenip ağlayıp öksürüp,*
Kempir menen balanı,	*Kocakarı ile balayı,*
Kerilip kuu can kötörüp,	*Gerilip kuru can taşıyıp,*
Tarçılıktuu kün körüp,	*Darlıklı gün görüp,*
Talastan tentip ketkemin.	*Talas'tan sürünüp gitmişim.*
Kıştın kıraan çildede,	*Kışın zemheri karakışında,*
Men enekeñ beytaalay	*Ben anan bahtsız,*
Oşol akkan Sır-Dayra	*O akan Sır-Dayra'yı*
24530 Kırk eki tepçip keçkemin.	*Kırk iki yerinden yara yara geçmişim.*
Ciligime turgan muz	*İliğime işleyen buz*
Uşu kezde, calgızım,	*Şu demde, biriciğim,*
Say-söögümön kalabı!	*İliğimden kemiğimden çıkar mı!*
Sır-Dayradan keçersiñ,	*Sır-Dayra'dan geçersin,*
Arı karay ötörsüñ,	*Öteye doğru geçersin,*
Çıyırçık, Salar eki özön,	*Çıyırçık, Salar iki vadi,*
Eki özöngö cetersiñ.	*İki vadiye erişirsin.*
Oluya ötkön mazar bar,	*Evliya geçmiş mazar var,*
Kagılayın, kulunum,	*Kurban olayım, kulunum,*
24540 Zıyarat kıla ketersiñ.	*Ziyaret ederek gidersin.*
Andan arı barganda	*Ondan öte vardığında*
Buzulup ketet er adamdın sanaası,	*Er kişinin düşüncesi bozuluverir,*
Aytıp berse tügönböyt	*Anlatmakla tükenmez,*
Kumunan kulan oynogon,	*Kumunda kulan oynayan,*
Tömönkü Kazı-Kurttun talaası.	*Aşağıki Kazı-Kurt'un ovası.*
Sol kol cakka kayrılba,	*Sol kol yana sapma,*
Oñ kol caktan ayrılba.	*Sağ kol yandan ayrılma.*
Andan arı barganda,	*Ondan öte vardığında,*
Boz munarık kerüü oşol,	*Boz puslu yamaç odur,*
Çalkayıñkı keñ özön –	*Enlemesine yayılmış geniş vadi —*
24550 Oluya-Ata ceri oşol.	*Oluya-Ata yeri odur.*
Oluya-Ata barganda	*Oluya-Ata'ya vardığında,*
Kün batıştı karasañ –	*Gün batıya bakarsan —*
Kara-Balta, Sokuluk	*Kara-Balta, Sokuluk*
Bülbüldöp conu körünöt,	*Sırtları belli belirsiz görünür,*
Oşolordu körgöndö	*Onları gördüğünde,*
Uulum, köñülüñ caman bölünöt.	*Oğlum, gönlün fena bölünür.*
Oñ kolgo, cetim, burulsañ,	*Sağ kola, öksüz, dönersen,*

Eer beldey boz moynok
Corgo degen bel oşol,
Enekeñ men karabet beytaalay,
Cobop aşkan cer oşol.
Oşol eer beldey moynokko
Çıga kör, cetim, sen oşol.
Ar cak cagın karasañ –
Bööt-bööt cer kelet,
Böltök-böltök bel kelet.
Adır-adır cer kelet,
Adırmak artuu bel kelet,
Cılgınduu, Keñ-Kol cer oşol,
Kündüzü kımız, tünü kız
Cırgalduu kırgız eli oşol,
Oşol elden ayrılıp,
Kañgıragan eneñ men oşol!
Cana cetim, ugup al

Eyer beli gibi boz geçit,
Corgo denen bel odur,
Anan ben kara yüzlü bahtsızın,
Bitkin düşüp aştığı yer odur.
O eyer beli gibi geçide
Çıkıver, öksüz, sen de oradan.
Öte yanına bakarsan —
Öbek öbek yer gelir,
Tümsek tümsek bel gelir.
Kır kır yer gelir,
Engebeli aşıt bel gelir,
Cılgınduu, Keñ-Kol yeri odur,
Gündüzü kımız, gecesi kız,
Sefalı Kırgız eli odur,
O elden ayrılıp,
Sersefil kalan anan benim işte!
Yine öksüz, dinleyiver:

Korgonum kokuy bolgon cer,
Koşup talap, mülkümdü
Altı aram alıp toygon cer.
Bura tartıp karasañ,
Balaketiñ alayın,
Üç-Koşoydun böksösü,
Enekeñ Kanıkeydin öktösü.
Aytkanım calgan bolboso,
Cesir eneñ dolunu
Cee, kırsık çalıp koyboso.
Baktıyası kaçpasa,
Baykuşuñ eneñ şaşpasa,
Üç-Koşoygo barganda
Cetmimim, tañ, bilbeymin,
iş kıyın,
Can cürbögön talaadan
Cetimim, astıñdan çıgat bir buyum,
Kalayıkka sınaakı,
Kadırın tapsañ cetimim,
Kan atañ Manastan kalgan muraapı.
Beydaarattuu mendege

Korunağımın feryada döndüğü yer,
Katıp yağmalayıp mülkümü
Altı haramın alıp doyduğu yer.
Dizgin çevirip bakarsan,
Kadanı alayım,
Üç-Koşoy'un yamacı,
Anacığın Kanıkey'in ukdesi.
Dediğim yalan olmazsa,
Dul anan çılgını —
Ah, kaza çalıp devirmezse.
Bahtı kaçmazsa,
Zavallı anan şaşırmazsa,
Üç-Koşoy'a vardığında,
Öksüzüm, şaşarım, bilmem,
iş çetin,
Can gezmez ovadan,
Öksüzüm, önüne çıkar bir nesne,
Ahaliye bir sınamadır,
Kadrini bilirsen, öksüzüm,
Han baban Manas'tan kalan mirastır.
Abdestsiz kula

Kabılbagan Kumayık,
Beyli caman adamga
Tabılbagan Kumayık.
Kayıbınan kabılgan,
Mediyandın çölündö
Beş kün atañ col tartıp,
Barıp suuga kezigip,
Daarat algan cerinde,
Kum-Bulaktın özünön,
Çoñ Kudaydın boyunda,
Çoñ döbönün özündö,
Beyşembinin künündö,
Cumanın kadır tünündö
Kayıbınan kabılgan,
Kıyamat ketken ataña
Oşol cerde tabılgan.
Kızır çalgan ataña

Rastlamayan Kumayık,
Huyu kötü insana
Bulunmayan Kumayık.
Gaipten rast gelen,
Mediyan'ın çölünde
Beş gün baban yol alıp,
Varıp suya kavuşup,
Abdest aldığı yerde,
Kum-Bulak'ın tam kendisinde,
Çoñ-Kuday'ın boyunda,
Büyük tepenin üstünde,
Perşembenin gününde,
Cumanın kadir gecesinde,
Gaipten rast gelen,
Kıyamete göçen babana
O yerde bulunmuş.
Kızır'ın dokunduğu babana

Kıraandar mintip tabılgan.
Baabedin çalgan ataña
Baatırdın baarı kabılgan.
Baykap, cetim, bilip al,
Kol başınday sur küçük
Kumayık mintip tabılgan:
Özü kök coru tuugan kızıl et,
Özü kara surdun suluusu,
Köz aça elek kezinde
Kökcalıñ kan ataña tabılgan.
Urgaaçının ayzakerden ıktuusu,
Argın kandın Acıbay
Atakeñdin coldoşu,
Oluyat erdin er Bakay
Atakeñdin, o düynölük bolcoşu, Özü kadır tün eken,
Kol başınday sur küçük
Kumayık taap alganda,
Taap alganda sur küçük,
Atın Kumayık kıraan koyuptur.
Özü bala sekelek,

Kıranlar böyle bulunmuş.
Baabedin'in dokunduğu babana
Bahadırın hepsi rast gelmiş.
Dikkat et, öksüz, biliver,
Yumruk kadar boz enik
Kumayık böyle bulunmuş:
Kendisi gök akbabadan doğma kızıl et,
Kendisi kara-bozun güzeli,
Gözü açılmamış çağında
Gök yeleli han babana bulunmuş.
Dişilerin mızrak ustası çeviği,
Argın hanın Acıbay'ı,
Atacığının yoldaşı,
Evliya erin eri Bakay,
Atacığının öbür dünyalık andaşı, Kendisi kadir gecesiymiş,
Yumruk kadar boz enik
Kumayık'ı bulup aldığında,
Bulup aldığında boz eniği,
Adını Kumayık Kıran koymuş.
Kendisi çocuk, körpecik,

Toyluguna kan Bakay
Toguz boz bee soyuptur.
Ulama sözdön ulaptır,
Bakay, öz bilgenin suraptır.
Kaaladım kızıñ bergin – dep,–
Kabılan tuugan kan Bakay
Kapanın baarın coyuptur,
Kabılan Manas kökcaldın
Irısına tabılgan,
Atın Kumayık kıraan koyuptur.
Kapasına cürö albayt,
«Mınday kızmat kılbasa,
Beren, Manas, ugup al!
Ayıp bolot deçü ele,
Kep kirdetip koyboso,
Uşuntüp tursa Kumayık
Kayıp bolot deçü ele.
Ar bir toonu cerdegen
Kayıp bagat deçü ele,
Zına – künöö kılbagan,
Urgaaçıda bir adal,
Zayıp bagat deçü ele, Manas!»
Seksen töögö dilde artıp,
Bakay kan, Manas keñeşip,
Bakay akıl taaptır.

Toyluğuna han Bakay
Dokuz boz kısrak kesmiş.
Söylenegelen sözden ulamış,
Bakay kendi bildiğini sormuş.
«Diledim, kızını ver» deyip,
Kaplan doğan han Bakay
Kederin hepsini gidermiş,
Kaplan Manas gök yelelinin
Kısmetine bulunmuş,
Adını Kumayık Kıran koymuş.
Kafesinde duramaz,
«Böyle hizmet etmezse,
Yiğit Manas, dinleyiver!
Ayıp olur derlerdi,
Söz kirletmezse eğer,
Böyle durursa Kumayık
Gaip olur derlerdi.
Her bir dağı yurt edinen
Gaip erenler besler derlerdi,
Zina, günah işlemeyen,
Dişide tek helal olan
Kadın besler derlerdi, Manas!»
Seksen deveye altın yükleyip,
Bakay han, Manas danışıp,
Bakay akıl bulmuş.

«Manas, men körgöndü kördüñbü?
Men tuygandı tuyduñbu?
Keñ Bukar öñdüü cer kördüm,
Kerilgen beybak er kördüm.
Bukardan Temir kan kördüm,
Bir oluyazaada can kördüm.
Busurmandın urduusu.
Zayıp zattın mıktuusu.
Özü üzülgöndü ulaçu,
Çaçılgandı cıynaçu.
Oluya çalış küñ eken,
Urgaaçının uzu eken,
Bukarda Temir kandın kızı eken.

«Manas, benim gördüğümü gördün mü?
Benim sezdiğimi sezdin mi?
Geniş Bukar gibi yer gördüm,
Gerinip salınan bir dilber gördüm.
Bukar'da Temir Han gördüm,
Bir evliyazade can gördüm.
Müslümanın soylusu,
Kadın kısmının yamanı.
Kendisi kopanı ular,
Saçılanı toplar.
Evliya yaradılışlı cariye imiş,
Dişilerin eli işlek ustası imiş,
Bukar'da Temir Han'ın kızı imiş.

On törttön caşı ötö elek.
Seksen töögö dilde artıp,
Temir kanga baralık,
Barıp söykö salalık.
Kuday berse, kıraandı
Kanıkeyge bir, baktırıp alalık.
Bu Kumayık kıraandın
Kanıkey bagıp berbese
Kaadasın, bölök katın bile
albayt».
Kündüz cürböy, tün cürüp,
Küdörün üzböy, kün cürüp,
Sandık-sandık beldi aşıp,
Samarkan boylop cer basıp,
Senin atañ kan Manas,
Acıbay, Bakay al bolup,
Keñ Bukarga barganda
Atañ Manas kabılan
Maga kuda bolo kalganda,

Özümö söykö salganda,
Başımdı torgop kalganda,
Özüm bala sekelek,
Örümgö çaçım cete elek,
Men enekeñ kara bet
Urgaaçıdan uz kezim,
On törttögü kız kezim.
Kökcalım atañ kelgende,
Dardayıp Manas kabılan
Meni köbüröök kıstay bergende,
Amalım takır ketet – dep,–
Kol başınday sur küçük
Köz aça elek kezinde,
Senin atañ kan Manas
Enekeñ men şorduuga bergende
Oozum menen süt berip,
Kan atañ Manas şert kılgan,
Ubadanı bek kılgan.
«Kumayık bagıp sen berseñ

On dördü henüz geçmemiş yaşı.
Seksen deveye altın yükleyip,
Temir Han'a varalım,
Varıp küpe takalım.
Kuday verirse, kıranı
Kanıkey'e besletip alalım.
Bu Kumayık kıranın
Kanıkey besleyip vermezse,
Töresini başka kadın
bilemez».
Gündüz yürümeyip gece yürüyüp,
Umudunu kesmeden gün yürüyüp,
Sandık sandık beli aşıp,
Samarkan boyunca yer basıp,
Senin baban han Manas,
Acıbay, Bakay yanında olup,
Geniş Bukar'a vardığında,
Baban Manas kaplan
Bana dünür oluverdiğinde,

Bana küpe taktığında,
Başımı bağladığında,
Kendim çocuk, körpecik,
Örgüye saçım ermemiş,
Ben anan kara yüzlü,
Dişiler içinde usta çağım,
On dördündeki kız çağım.
Gök yelelim baban geldiğinde,
Kabarıp Manas kaplan
Beni gitgide sıkıştırdığında, «Çarem
büsbütün tükenir» deyip,
Yumruk kadar boz eniği
Gözü açılmamış çağında,
Senin baban han Manas
Anan ben çilekeşe verdiğinde,
Ağzımla süt verip,
Han baban Manas şart koşmuş,
Vaadi pek etmiş:
«Kumayık'ı besleyip sen verirsen,

Azarım anık salarmın,
Kol cetken cerdin baarına
Kanış kılıp alarmın.
Artıltıp kamçı çappasmın,
Aykaltıp künü albasmın.
Bendeligim bilgizbeym,
Bek sözüm sizge tiygizbeym.
Cüdöö baksañ camanat,
Kumayık saga amanat.
Moynuna tumar taga kör,
Kumayık cakşı baga kör.
Caman baksañ itimdi,
Köödöktügüm körörsüñ,
Kökcal Manas kişiñdin.
Ölböy Manas men bolsom,
Cana uşul turgan Kumayık,
Caman bagıp sen koysoñ,
Uşu turgan Bukardın,
Bulasın bulap alarmın,
Bul Kumayık it üçün
Buzuktu mıktap salarmın».
Atañ munu köp aytıp,

İhtimamımı elbet gösteririm,
Elimin erdiği her yere
Hanışa kılıp alırım.
Üstünden aşırıp kamçı vurmam,
Feryat ettirip üstüne kuma almam.
Kul zaafımı hissettirmem,
Sert sözümü size dokundurmam.
Cılız beslersen adın kötüye çıkar,
Kumayık sana emanet.
Boynuna muska takıver,
Kumayık'ı iyi besleyiver.
Kötü beslersen itimi,
Toyluğumu görürsün,
Gök yeleli Manas adamının.
Ölmeyip Manas sağ kalırsam,
Ve şu duran Kumayık'ı
Kötü besleyip koyarsan,
Şu duran Bukar'ın
Malını yağmalayıp alırım,
Bu Kumayık it için
Fesadı adamakıllı salarım».
Baban bunu çok söyleyip,

Asta basıp kelgende,
Kol başınday sur küçük
Amanat kılıp tabıştap,
Enekeñ, men şorduuga bergende,
Koluma alıp karasam,
Mal boloru çak eken.
Köñülsüz baksa taygandı
Karantün salıp kuu başka
Ölüp kalçu tabı eken.
Acalı çoguu cetet – dep,–
Añdabay koyso bu küçük
Açkadan ölüp ketet – dep,–
Mintip baktım taygandı.
Kolum menen et berip,
Küyütkö saldım künümdü,
Ciyirkenip boy cıybay,

Usulca basıp geldiğinde,
Yumruk kadar boz eniği
Emanet edip teslim edip,
Anan ben çilekeşe verdiğinde,
Elime alıp baksam,
Hayvan olacağı şüpheliymiş.
Gönülsüz beslense tazı,
Kara geceyi salıp kuru başa,
Ölüverecek hâldeymiş.
«Eceli hepten yetişir» deyip,
«Gözetilmezse bu enik
Açlıktan ölüp gider» deyip,
Böyle besledim tazıyı.
Elimle et verip,
Günümü kaygıya verdim,
İğrenip geri çekilmeden,

	Upçu kıldım tilimdi.	*Dilimi emzik ettim.*
	Alman salıp Bukardan	*Vergi salıp Bukar'dan*
	Baytal beeni soydurdum,	*Kısır kısrağı kestirdim,*
	Baytal beenin bal kazı	*Kısır kısrağın bal kazısını*
24750	Tişim menen ordurup,	*Dişimle kopartıp,*
	Tilim menen sordurup,	*Dilimle emdirip,*
	Mintip baktım taygandı.	*Böyle besledim tazıyı.*
	Çıkanaktap tınç albay,	*Dirsek dayayıp soluklanmadan,*
	Çırm etip uyku albay,	*Kestirip uyku almadan,*
	Mintip baktım taygandı.	*Böyle besledim tazıyı.*
	Kündüzündö tınç albay,	*Gündüzünde dinlenmeden,*
	Tün içinde uyku albay,	*Gece içinde uyumadan,*
	Antip baktım taygandı.	*Öyle besledim tazıyı.*
	Kış ubak ötüp, caz cetip,	*Kış vakti geçip, yaz erişip,*
24760	Akıl oop, al ketip,	*Akıl kayıp, güç gidip,*
	El sanagan az bolup,	*Beni sayan el az olup,*
	Tayganga azuuluu aram kas bolup.	*Tazıya azılı haram düşman olup.*
	Atakem Temir kandın zor ordo	*Atam Temir Han'ın ulu ordasında*
	Kırk kez ordu kazdırdım.	*Kırk arşın hendek kazdırdım.*
	Kumayıktı saldırıp,	*Kumayık'ı içine koydurup,*
	Bukardan çıkkan kırk mergen	*Bukar'dan çıkma kırk nişancıyı*
	Kumayıktın başına	*Kumayık'ın başına*
	Sakçı koyup saldırdım.	*Bekçi koyup diktirdim.*
	Arslanga çaldırbay,	*Arslana kaptırmadan,*
24770	Özüñ körgön Kumayık	*Kendin göreceğin Kumayık'ı*
	Böödö öltürüp saldırbay,	*Boş yere öldürtüp koydurmadan,*
	Arañ saktap kaltırdım.	*Güçbela koruyup sakladım.*
	Altı ayga mezgil tolgondo	*Altı aya vakit dolduğunda,*
	Bagıp cürgön Kumayık	*Besleyip durduğum Kumayık'ın*
	Coyloor çagı bolgondo,	*Ava süzülecek çağı geldiğinde,*
	Colbors da bolso tişteşip,	*Kaplan bile olsa dişleşip,*
	Oynoor çagı bolgondo	*Oynayacak çağı geldiğinde,*
	Küyüp turgan çok çıgıp,	*Yanıp duran kor çıkıp,*
	Azuuluudan anday tentek cok çıgıp,	*Azılılar içinde öylesine yaramazın eşi yok çıkıp,*
	Öz azabım tartkamın,	*Kendi azabımı çektim,*
24780	Moynunda bolot kargını	*Boynundaki çelik tasmayı*
	Cara çaynap salganı,	*Yara yara çiğneyiverdi,*
	Enekeñ, men kara bet beytaalay.	*Anan, ben kara yüzlü bahtsız.*

Çıñırıp korgop algıça,
Söksööldün çoguna
Kuyrugun çaap alganı.
Kuyrugu çokko tiygeni,
Eki eli ceri küygönü
Menin, beylimdi Kuday alganı,
Oşo künü beren atañ kanzaada
Kaardanıp dardayıp,
Çanaçtay murdu barbayıp,
Küyöölöp tüşüp kalganı.
Kumayıkka sın kılıp,
Kuyrugun körüp çır kılıp,
Kurgan başka sın kılıp:
«Etene taytañ, eser küñ
Aytkanıma til albay,
Kadırımdı bile albay,
Uruçu Kuday urdu – dep, –
Köpköndüktü kıldı – dep,–
Bakkın degen asıldı
Küypül küçük kıldı – dep,–
Koluman karmap imerip,
Koltukka teep ciberip.
Şer casagan kan atañ,

Çığlık atıp koruyana dek,
Saksavulun koruna
Kuyruğunu çarpıverdi.
Kuyruğu kora değince,
İki parmak yeri yanınca,
Benim huzurumu Kuday aldı,
O gün yiğit baban hanzade
Kükreyip kabarıp,
Tulum gibi burnu kabarıp,
Güveyliğe inip geliverdi.
Kumayık'a kusur bulup,
Kuyruğunu görüp kavga çıkarıp,
Kurumuş başıma kusur bulup:
«Öz dedenin nazlısı, sersem cariye,
Dediğime kulak asmadan,
Kadrimi bilemeden,
«Vuran Kuday vurdu» deyip,
«Şımarıklık etti» deyip,
«Besle dediğim asili
Cılız enik etti» deyip,
Elimden tutup çevirip,
Koltuğuma tekme savurup.
Arslan yaradılışlı han baban,

Serpilip butu cetkende
On eki birdey kabırgam
Okustap tartıp ketkende,
Taamay eki kabırgam
Takır kıyrap ötköndö
Ölüp kalbas can boldum,
Köökör üylöp, çunak can
Altı ayda arañ mal boldum.
Ütüröñdöp men şorduu
Kabagım-kaşım debedim,
Caman katın birindey
Ataña kayaşayak berbedim.
Ataña özöktöp sözdü aytpadım.
Ötkön iştin cayınan,
Çuulganduu Kumayıktın ayınan,

Savrulup ayağı eriştiğinde,
On iki kaburgam birden
Ansızın burkulup gittiğinde,
Tam isabetle iki kaburgam
Büsbütün kırılıp geçtiğinde,
Ölmez bir can oldum,
Deri kaba üfleyip, garip can,
Altı ayda güçbela ayaklandım.
Öfkeyle çatılıp ben çilekeş,
Kaşımı kabağımı çatmadım,
Kötü kadının teki gibi
Babana karşılık vermedim.
Babana özden acı söz söylemedim.
Geçen işin yüzünden,
Gürültülü Kumayık'ın yüzünden,

Cazayıl salıp moynuma,
Bir kumayık it üçün
Atakeñ, catpay ketti koynuma.
Özöngö boyloy kongomun,
Kumayıktın ayınan
Catpay koyup kan atañ,
Altı ay salbar bolgomun.
Ok ötpögön ton casap,
Oluya ötkön ataña
Ölgöndö katın bolgomun.
Kulunum, emi Kumayık cayın aytayın:
Aytayın dese tili cok,
Atañdan kalgan Kumayık,
Aybandan estüü canıbar.
Bödönödöy bögülüp,
Közdün caşı tögülüp,
Aza kütkön Kumayık,
Altı künü aş içpey
Kurup kalgan Kumayık.
Atañdı cuugan cerine
Altımış künü ün baspay,
Ulup kalgan Kumayık.

Boynuma ceza asıp,
Bir Kumayık it için
Atacığın koynuma yatmadan gitti.
Vadi boyunca konmuşum,
Kumayık'ın yüzünden
Yatmayıp han baban,
Altı ay küskün metruk kaldım.
Ok işlemez kaftan yapıp,
Evliya geçmiş babana
Ölesiye ancak karı oldum.
Kulunum, şimdi Kumayık'ın halini anlatayım:
Söyleyeyim dese dili yok,
Babandan kalan Kumayık,
Hayvanken akıllı bir can.
Bıldırcın gibi büzülüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Yas tutan Kumayık,
Altı gün aş yemeden
Kuruyup kalan Kumayık.
Babanın yıkandığı yere
Altmış gün sesi dinmeden,
Uluyup kalan Kumayık.

Öödö bolup coyloboy,
Bögüp kalgan Kumayık,
Közdün caşın irgiltip,
Tögüp kalgan Kumayık.
Aza kütüp ataña,
Kurup kalgan Kumayık.
Ayban mintip turganda
Adam kantip turat – dep,–
Mende karap turbagan,
Kumayıktı körgöndö,
Bayakı, bereniñ Bakay ıylagan.
Altı kırdın conunda,
Beri karay kaçkanda,
Kara közüm kaşayıp,
Kalıp kaldı Kumayık

Doğrulup gezinmeden,
Sinip kalan Kumayık,
Gözünün yaşını damlatıp
Döküp kalan Kumayık.
Babana yas tutup
Kuruyup kalan Kumayık.
Hayvan böyle dururken,
«İnsan nasıl durur?» deyip,
Öylece bakıp duramayan,
Kumayık'ı gördüğünde,
Deminki yiğidin Bakay ağladı.
Altı sırtın yamacında,
Beriye doğru kaçarken,
Kara gözüm kararıp,
Kalakaldı Kumayık

Altı aramdın kolunda.
Aytsam Aldaga sözüm zar ele,
Abıkedey kakşaalga
Azganakay Kumayık
Üyürlügü bar ele.
Aldap karmap algandır,
Añga alparıp salgandır.
Ayuuga salsa tiştebey,
Adal kızmat iştebey,
Başın cerge salgandır,
Ulup catıp algandır.
Iti da duşman, oñboyt – dep,–
Manastın bardıgınday bolboyt –
dep,– Berer çagı boldu- dep,–
Eerçitken adam tunbayt – dep, –
Tırışkan kabak açılıp,
Manastın bardıgınday kızmat
kılbayt» – dep,– Alda taala tilekti
Kargıdan baylap üyrötüp,
Kamçıga alıp süyrötüp,
Kızıl ala kılgandır.
Tokmoktop cürüp urgandır
Ittey korduk kılgandır.
El öödögö tartarda
Kubatı mınday ketsin – dep,–

Altı haramın elinde.
Söylesem Alda'ya sözüm zârdı,
Abıke gibi katı yüreğe
Birazcık Kumayık'ın
Ünsiyeti vardı.
Kandırıp yakalamıştır,
Ava götürüp salmıştır.
Ayıya salsa dişlemeden,
Helal hizmet işlemeden,
Başını yere eğmiştir,
Uluyup yatıvermiştir.
«İti de düşman, iflah olmaz» deyip,
«Manas'ın varlığındaki gibi olmaz»
deyip, «Verecek çağı geldi» deyip,
«Peşine takan adam onmaz» deyip,
Buruşan kaşlar açılıp,
«Manas'ın varlığındaki gibi hizmet
etmez» deyip, Alda Taala dileği
Tasmadan bağlayıp alıştırıp,
Kamçıya alıp sürükleyip,
Kızıl ala etmiştir.
Tokatlayıp durup dövmüştür,
İt gibi horlamıştır.
El yaylaya çekilirken,
«Kuvveti böylece gitsin» deyip,

Acalı mintip cetsin – dep,–
Caşıgan öpkö bergendir,
Munun iti da koyu oñboyt – dep,–
Manastın bardıgınday bolboyt» –
dep,–
Korduktu Kumayık şorduu
körgöndür.
El ıldıyga tüşördö
«Amalı mınday ketsin – dep,–
Acalı mintip cetsin – dep,–
Tüktöp iyip arpanı
Kebegin atala çalıp bergendir.
Öpkösün kebek saygandır,

«Eceli böyle yetişsin» deyip,
Sulanmış akciğer vermiştir,
«Bunun iti de koyunu da onmaz» deyip,
«Manas'ın varlığındaki gibi olmaz»
deyip,
Horluğu Kumayık çilekeş
görmüştür.
El aşağıya inerken,
«Dermanı böylece gitsin» deyip,
«Eceli böyle yetişsin» deyip,
Arpayı kabuğuyla ezip,
Kepeğini bulamaç edip vermiştir.
Akciğerine kepek batmıştır,

Uşu bıyıl Kumayık
Düpöyül gana bolup kalgandır.
Kızıl ala kılgandır,
Kıynap cürüp urgandır.
Adamdan estüü Kumayık
Başın cerge salgandır,
Uşu bıyıl canıbar
Cıldı eseptep kalgandır.
Kabılan kökcal ölgönü
On eki cılga toldu – dep,–
Dostum Manastan kalgan cetimim
On eki caşar boldu – dep,–
Uşu bıyıl cetim kul
Keler çagı boldu – dep.
Tilegimdi bir Kuday
Düpöyül oorum cazılıp,
Bere turgan çagı – dep,–
Ayköldön kalgan cetimim,
Kele turgan çagı – dep,–
Başın cerge salgandır.
Uşu bıyıl Kumayık,
Cıldı eseptep algandır,
Kezeñçeni aşkandır,

Bu yıl Kumayık
İyice dertli oluvermiştir.
Kızıl ala etmiştir,
Eziyet edip dövmüştür.
İnsandan akıllı Kumayık
Başını yere eğmiştir,
Bu yıl hayvancağız
Yılı hesaplayıp durmuştur.
Kaplan gök yeleli öleli
«On iki yıla doldu» deyip,
«Dostum Manas'tan kalan öksüzüm
On iki yaşına girdi» deyip,
«Bu yıl öksüz kul
Gelecek çağı geldi» deyip.
«Dileğimi bir Kuday,
Vesveseli derdim şifa bulup,
Verecek çağıdır» deyip,
«Ayköl'den kalan öksüzüm,
Gelecek çağıdır» deyip,
Başını yere eğmiştir.
Bu yıl Kumayık
Yılı hesaplayıvermiştir,
Kezeñçe geçidini aşmıştır,

Beri karay baskandır,
Senin kelerin anık bilgendir,
Üç-Koşoydu böksölöp,
Suur uulap cürgöndür.
Adırdagı arkarga
Aydap kırgın salgandır.
Budurdagı bugunu
Bugup cürüp cargandır.
Uşu bıyıl Kumayık
Tüzöñdön kulan kuugandır,
Kezikkenin cargandır,
Semirip sergip algandır.
Adırdı çalıp toktoboy,
Bozup cürgön kezidir.
Aytkanım calgan bolboso,

Beriye doğru yürümüştür,
Senin geleceğini kesin bilmiştir,
Üç-Koşoy'un yamacını tutup,
Dağ sıçanı avlayıp gezmiştir.
Kırdaki arkara
Sürüp kırgın salmıştır.
Tümsekteki geyiği
Pusup gezip parçalamıştır.
Bu yıl Kumayık
Düzlükten kulan kovalamıştır,
Rast geleni parçalamıştır,
Semirip dinçleşivermiştir.
Kırı kolaçan edip durmadan,
Başıboş gezdiği demdir.
Dediğim yalan olmazsa,

Ayköldön kalgan cetimim,
Kele turgan çagı – dep,–
«Ayköldön kalgan calgızım
Semetey kaçan kelet?» – dep,–
Cıttap turat boyuñan.
Seni tozup cürgön kezidir.
Kumayık seni körgöndö,
Aytayın dese tili cok
Ulup çıgat Kumayık,
Canıña cakın kalganda
Baspay ulup bögülöt,
Özü, aybandan bölök şumduktuu,
Keyip seni kappasın!
Oşonun, közünün caşı tögülöt.
Kumayıkka kezigip,
Arıslan türdüü ünü bar,
Atañ Manastan kalgan Kumayık,
Kızmatıñ anık kılganda,
Altı bölök cünü bar.
Köçügü içke, köödön çoñ,
Kumayık öñdüü kıraan cok.
Colborston kayra tartpagan,
Atakeñdin Kumayık
Ayuudan kayra kaytpagan.
Tiştegenin büldürgön,
Cırgatıp eesin küldürgön.
Agıtsañ kıraan it oşol,
Alıp kelseñ, kulunum,

Ayköl'den kalan öksüzümün
Gelecek çağıdır deyip,
«Ayköl'den kalan biriciğim
Semetey ne zaman gelir?» deyip,
Koklayıp durur boyunu.
Seni gözleyip gezdiği demdir.
Kumayık seni gördüğünde,
Söyleyeyim dese dili yok,
Uluyup çıkar Kumayık,
Yanına yakın kaldığında,
Yürümeden uluyup çömelir,
Kendisi hayvandan başka türlü
tekinsizdir, Dertlenip seni ısırmasın!
Onun gözünün yaşı dökülür.
Kumayık'a rastlayıp,
Arslan türlü sesi var,
Baban Manas'tan kalan Kumayık'ın,
Hizmetini iyice pekiştirdiğinde,
Altı türlü tüyü var.
Sağrısı ince, göğsü büyük,
Kumayık gibi kıran yok.
Kaplandan geri durmayan,
Atacığının Kumayık'ı
Ayıdan geri dönmeyen.
Dişlediğini mahveden,
Sefaya erdirip sahibini güldüren.
Salıversen kıran it odur,
Alıp gelirsen, kulunum,

Atañ Manas, ayköldön kalgan mülk oşol.
Kargıdan baylap çala kel,
Enekeñ karabetke ala kel.
Calgızım, al Kumayık asıldı
Körgözö körgün közümö,
Ölgöndö körgön calgızım,
Ala kelgin özümö
Kulunum, taştap kelseñ camanat,

Baban Manas'tan, ayköl'den kalan mülk odur.
Tasmasından bağlayıp getiriver,
Anan kara yüzlüye alıp gel.
Biriciğim, o Kumayık asili
Gözüme gösteriver,
Ölürken gördüğüm biriciğim,
Alıp gel bana.
Kulunum, bırakıp gelirsen adın kötüye çıkar,

Atañdan kalgan Kumayık saa amanat!
Böksödön celip añgırap,
Bögüp kelet Kumayık,
Közdün caşın irgiltip,
Tögüp kelet Kumayık.
Tegerenip özüñdön,
Cıttap turat közüñdön.
Ölsö ketpey oyuñan,
Atañdan kalgan Kumayık
Aybandan kıyın akılman,
Şek ketirseñ, Kumayık:
«Tukumu tuura oñboyt – dep,–
Tuygunum, Manas kökcaldın
Dal özündöy bolboyt» – dep,–
Kezeñçeni aşpasın,
Kuçaktaşıp turganda,
Oñ cak cagıñ karasañ
Kula çolok bee çıgat.
Kula bee karmap soyo ket,
Karış kazı anda bar,
Canına Kumayıktı koyo ket.
Kumayık cayı momunday.
Munu mınday taştayın,
Cana uulum, ugup al,
Ber cagınan baştayın:
Aytıp bozdop otursam

Babandan kalan Kumayık sana emanet!
Yamaçtan koşup uluyarak,
Sine sine gelir Kumayık,
Gözünün yaşını damlatıp
Döke döke gelir Kumayık.
Çevrende dönenip,
Gözünden koklayıp durur.
Ölse de aklından çıkmaz,
Babandan kalan Kumayık
Hayvandan üstün bilgedir,
Kuşkuya düşürürsen, Kumayık:
«Soyu düpedüz onmaz» deyip,
«Doğanım, Manas gök yelelinin
Tıpkı kendisi gibi olmaz» deyip,
Kezeñçe'yi aşıp gitmesin,
Kucaklaşıp durduğunuzda,
Sağ yanına bakarsan,
Kula çolak kısrak çıkar.
Kula kısrağı tutup kesiver,
Karış karış kazısı ondadır,
Yanına Kumayık'ı bırakıver.
Kumayık'ın hali böyledir.
Bunu böylece bırakayım,
Yine oğlum, dinleyiver,
Beri yanından başlayayım:
Söyleyip inleyip otursam,

Aldaga sözüm zar ele,
Atañ kökcal kandın kolunda
Can kubantıp salıçu
Akşumkarı bar ele.
Atañ Manas ölgöndö,
Altı künü kün tiybey,
Kün karañgı tün tüşkön.
Atañ Manas ölgöndö,
Camıyat* karap turbagan.
Katagandın kan Koşoy,
Elemandın er Töştük,
Eştekterdin Camgırçı –

Alda'ya sözüm zârdı,
Baban gök yeleli hanın elinde
Can sevindirip salınan
Akşumkar'ı vardı.
Baban Manas öldüğünde,
Altı gün güneş değmeden,
Gün karanlık, gece çökmüş.
Baban Manas öldüğünde,
Cemaat öylece bakıp durmamış.*
Katagan'ın hanı Koşoy,
Eleman'ın eri Töştük,
Eştek'lerin Camgırçı'sı —

Döölördün baarı ıylagan.
Kıyamat ketken ataña
Busurman karap turbagan.
Telegeyi teñ ele,
Cana atañ, şay koldogon şer ele.
Böksönü tozup, añ-kuşka
Atañ öñdüü bir Kuday
Can caratpayt tegi ele.
Oşol atañ ölgöndö,
Dümöktü bul baş körgöndö
Altın boosun talkalap,
Tıtıp ketti Akşumkar.
Kayıp bolup düynödön,
Kaçıp ketti Akşumkar.
Bir kişige colukpay,
Bir adamga bilinbey
Kayıp boldu Akşumkar,
Cerdin cüzün çalgandır,
Atañdan kalgan Akşumkar,
Kudus menen Bagdatka
Beş cılı mında bargandır.
Meke menen Mediyna
Ceti cıl mında cürgöndür.
Tigi beş cıl, bul ceti
On eki cılga tolgondur,
Uşu bıyıl Akşumkar
Oyuna seni algandır.
«Badışa Manas kökcaldın

Devlerin hepsi ağlamış.
Kıyamete göçen babana
Müslüman öylece bakıp durmamış.
Her yanı denkti,
Hem baban, ermişlerin koruduğu
arslandı. Yamacı gözleyip av kuşuna,
Baban gibisini bir Kuday
Asla can yaratmaz zaten.
O baban öldüğünde,
Bu baş belayı gördüğünde,
Altın bağını paralayıp,
Yolup gitti Akşumkar.
Dünyadan gaip olup,
Kaçıp gitti Akşumkar.
Bir kişiye rastlamadan,
Bir insana sezdirmeden,
Gaip oldu Akşumkar,
Yerin yüzünü dolaşmıştır.
Babandan kalan Akşumkar
Kudus ile Bagdat'a
Beş yılında varıp gitmiştir.
Meke ile Mediyna'da
Yedi yıl orada gezmiştir.
O beş yıl, bu yedi,
On iki yıla dolmuştur.
Bu yıl Akşumkar
Aklına seni almıştır.
«Padişah Manas gök yelelinin

Bar arbagın bilbesem,
Manastan kalgan cetimge
Bir tukumum berbesem,
Ittigimdi biler – dep,–
Tañdı makşar künündö
Meni, kara eşek kılıp miner – dep,–
Tilegenim berer – dep,–
Tiktegen cetim keler» – dep,–
Imerme toonun kaykañga,
Itelgi tuubas taypañga,

Var ruhunu bilmezsem,
Manas'tan kalan yetime
Soyumdan birini vermezsem,
İtliğimi bilir – diye,–
Tan mahşer gününde
Beni, kara eşek edip biner – diye,–
Dilediğimi verir – diye,–
Gözlediğim yetim gelir» – diye,–
İmerme dağının sırtına,
İtelginin yavrulamadığı düzlüğe,

(Aytkanım calgan bolboso)
Cetimim, cetip uya salgandır.
Narındın başı Çatır-Köl,
Oşondo cürgön kuu kumpay
Boy koşuşup kalgandır,
Üyügüşüp algandır.
Bıyıl kırgın salgandır,
Kuunu aydap kuugandır,
Ala telek kar kete
Tukumun şumkar tuugandır.
Böksönü tozup, Akşumkar
Keleriñ bıyıl bilgendir.
Kum arıktuu dayradan
Atañdan kalgan Akşumkar
Kuu böktörüp cürgöndür,
Kapçıgayluu zoolordon
Kaz böktörüp cürgöndür.
Boor cünün çaçkandır,
Otuz eki kün basıp,
Cumurtkasın açkandır.
Tukumun tuura cargandır,
Uşu coldo balası
Karala bolup kalgandır.
Ala kelseñ, Akşumkar,
Ala turgan tabıdır,
Sen barganda balası
Temene kanat çagıdır.
Kıraanı curtka sınaakı –

(Dediğim yalan değilse)
Yetimim, varıp yuva kurmuştur.
Narın'ın başı Çatır-Köl,
Orada dolaşan kuğuyla
Eş tutuşup kalmıştır,
Sarmaş dolaş olmuştur.
Bu yıl kırgın salmıştır,
Kuğuyu sürüp kovmuştur,
Alaca kar giderken
Sungur, yavrusunu çıkarmıştır.
Yamacı bekleyip, Akşumkar
Bu yıl geleceğini bilmiştir.
Kum arklı ırmaktan
Babandan kalan Akşumkar
Kuğu bağlayıp gezmiştir,
Boğazlı sarp kayalardan
Kaz bağlayıp gezmiştir.
Bağır tüyünü saçmıştır,
Otuz iki gün kuluçkada yatıp,
Yumurtasını açmıştır.
Yavrusunu sağ salim çıkarmıştır,
Bu yolda yavrusu
Karala olup kalmıştır.
Alıp gelirsen, Akşumkar'ı,
Tam alınacak demidir,
Sen vardığında yavrusu
İğne kanatlı çağıdır.
O kıraan, yurda sınanmıştır –

Kıyamat ketken atakeñ
Manastan kalgan muraapı.
Kondurup salsañ kuş oşol,
Atañ Manastan kalgan mülk oşol.
Cin-beriden cetöö bar,
Akşumkar sının aytayın:
Tekөörü temir, teegi cez,
Tegeregi eki kez,
Közü kara, kök şal but,
Körgöndön kayra tartpagan,

Kıyamete giden atacığının
Manas'tan kalan mirasıdır.
Kondurup salarsan, kuş odur,
Baban Manas'tan kalan mülk odur.
Cin-periden yedisi var,
Akşumkar'ın vasfını söyleyeyim:
Mahmuzu demir, ayağı tunç,
Çevresi tam iki arşın,
Gözü kara, gök çelik but,
Gördüğünden geri dönmeyen,

Könöktöy cemden artpagan.	*Kova dolusu yemden artırmayan.*
Talpıngandan tartpagan,	*Atıldığından geri durmayan,*
Tabaktay cemden artpagan.	*Tabak dolusu yemden artırmayan.*
Kuyrugun cıyıp şukşurbayt,	*Kuyruğunu derip pusmaz,*
Kuunu köldön uçurbayt.	*Kuğuyu gölden uçurmaz.*
Kanatın cıyıp şukşurbayt,	*Kanadını derip pusmaz,*
25090 Akşumkar, kazdı köldön uçurbayt.	*Akşumkar, kazı gölden uçurmaz.*
Kurkuldagan kuzgun cok,	*Gaklayıp öten kuzgun yok,*
Cem baştıkka sala kel,	*Yem torbasına koyup gel,*
Sasık kanat kılbastan	*Kokmuş kanat etmeden*
Cakşı bagıp bereyin,	*İyice besleyip vereyim,*
Enekeñe ala kel!	*Anacığına alıp gel!*
Akşumkar cayı momunday,	*Akşumkar'ın hali böyledir,*
Anı mınday taştayın,	*Onu şöyle bırakayım,*
Cana uulum, ugup al,	*Yine oğlum, dinleyiver,*
Ar cagınan baştayın:	*Öte yanından başlayayım:*
Ar cak cagı – Sarı-Özön,	*Öte yakası – Sarı-Özön,*
25100 Keñ Talastın boyu oşol,	*Geniş Talas'ın boyudur o,*
A düynö ketken atakeñ	*Öbür dünyaya giden atacığının*
Meken gana kılgan cayı oşol.	*Mekân edindiği yer odur.*
Oşol Talas boyunda	*O Talas boyunda*
Enekeñ Kanıkeydin ak saray,	*Anacığın Kanıkey'in ak sarayı,*
Kaalgası temir, som kalay.	*Kapısı demir, som kalay.*
Katın da bolso eneñdin	*Kadın da olsa ananın*
Söölötü gana bolçu bir dalay.	*Şevketi bir hayli idi doğrusu.*
Esil atakeñ aman barında,	*Kıymetli atacığın sağken,*
Enekeñdin korgongo	*Anacığının hisarına*
25110 Colun duşman çalbagan,	*Yolunu düşman gözetlememişti,*
Colop eç kim barbagan.	*Yaklaşıp hiç kimse varmamıştı.*
Sakçıları sandan köp,	*Bekçileri sayıdan çok,*
Karoolçusu andan köp.	*Gözcüsü ondan da çok.*
Adamdın murdu, kulagın.	*İnsanın burnunu, kulağını.*
Tumar kılıp tagıngan	*Muska yapıp takınan*
Eşiktin aldı cagında	*Kapının ön yanında*
Kılıççandan kırkı bar,	*Kılıçlıdan kırkı var,*
Ayzakerden altımış.	*Mızrakçıdan altmışı.*
Kan atañdın barında	*Han baban sağken*
25120 Enekeñ men kara bet beybaktın	*Anacığın, ben kara yüzlü bahtsızın*

Karoolu mınça boluçu.	*Gözcüsü işte bunca idi.*
Korgonum kulap oñgondur,	*Hisarım çöküp harap olmuştur,*
Sakçılar turgan ak saray	*Bekçiler duran ak saray*
Buzulup koroo bolgondur.	*Bozulup ağıl olmuştur.*
Çınardın baarı kıyılıp,	*Çınarın hepsi kesilip,*
Çındap Kuday urgandır.	*Gerçekten Hüda çarpmıştır.*
Cetimim, çın kasıet tıyılıp,	*Yetimim, gerçek kutsallık kesilip,*
Kakıldagan karga cok,	*Gaklayan karga yok,*
Can bütköndün baarı cok,	*Can taşıyanın hepsi yok,*
25130 Talas een kalgandır.	*Talas ıssız kalmıştır.*
Abıke, Köböş – altı aram	*Abıke, Köböş – altı haram*
Talıkpay turup uruşup,	*Yorulmadan durup vuruşup,*
Atañ Manastan kalgan Bakayga	*Baban Manas'tan kalan Bakay'a*
Tamaşanı salgandır.	*Curcunayı koparmıştır.*
Baş kesişip, kan tögüp,	*Baş kesişip, kan döküp,*
Katuu kırgın bolgondur.	*Şiddetli kırgın olmuştur.*
(Asıl Bakay köykaşka,	*(Asil Bakay, seçkin yiğit,*
Arbagı candan bir başka)	*Ruhu candan bir başka)*
Atışa çıgıp, er Bakay	*Atışa çıkıp, er Bakay*
25140 Abıkenin altımış zrin soygondur,	*Abıke'nin altmış erini boğazlamıştır,*
Kanduu moyun bolgondur.	*Kanlı boyunlu olmuştur.*
Beş cüz tütün kolunda,	*Beş yüz ocak elinde,*
Bakay bekine barıp kongondur.	*Bakay, sığınağına varıp konmuştur.*
Bet algan cerge çep karmap,	*Yöneldiği yerde siper tutup,*
Bakay coldu buzup bek karmap,	*Bakay yolu kesip sıkı tutup,*
Caman attuu bolgondur.	*Kötü adlı olmuştur.*
Altı aramga boy berbey,	*Altı harama boyun vermeden,*
Asıl Bakay abakeñ	*Asil Bakay amcacığın*
Muradına cetkendir..	*Muradına ermiştir..*
25150 Badışa Bakay abamdın	*Padişah Bakay amcamın*
Kaarına çıdabay,	*Kahrına dayanamayıp,*
Abıke, Köböş – altı aram,	*Abıke, Köböş – altı haram,*
(Argın, kırgız aralaş)	*(Argın, Kırgız karışık)*
Ürbüzdün başı Kök-Cayık	*Ürbüz'ün başı Kök-Cayık*
Kök-Cayık ürküp ketkendir.	*Kök-Cayık ürküp gitmiştir.*
Een kalıp Talasıñ,	*Issız kalıp Talas'ın,*
Elkin cerler bolgondur.	*Sahipsiz yerler olmuştur.*
Elik, maral, ulagı	*Karaca, maral, yaban oğlağı*

Böksösünö tolgondur.
Atañdan kalgan kayrak cer
Uşunday şumduk bolgondur.
Altı aram, Bakay kan menen kagışıp,
Bul kıskandı körgön soñ,
Kalayman bolgon sebebin
Uulum, emi aytıp bereyin.
Abıke, Köböş – altı aram
Kılıçın suurup kan kılgan,
Kıyamattık can birge
Bakay şerge çır kılgan.
Üyrülmönün sazına
Üyrülö cıyın kılıptır,
Çogulmanın sazına
Çogulup cıyın kılıptır.
Tapkıçtaşıp tabışıp,
Kuugaçtaşıp kuuşup.
Kubalaşıp alıptır
Kalıñ cıyın çogulup.
Kabılan abam, kan Bakayga
doo kılıp, Zordugu toonun teñindey,
Üç kandın eli camandap,
Abakem kan Bakayga doo kılıp,
Kalaymandı kalıkka
Abıke çoçko baştaptır.
Kaarına çıdabay,
Oşo turgan kalıñ el
Kırılıp kete cazdaptır.
«Corgonun colu kaykañdı
Aşırgan kim boldu? – dep,
Bu coboloñduu kançıktı

Kaçırgan kim boldu? – dep,
Keñ-Koldun belin aşırdık
Kesirettüü beybaktı
Bul Talastan kaçırdık!
Corgonun-Beli üç böksö
Aşırgan kim boldu? – dep,

Yamaçlarına dolmuştur.
Babandan kalan kıraç toprak
Böylesi dehşete uğramıştır.
Altı haram, Bakay han ile çarpışıp,
Bu sıkıntıyı gördükten sonra,
Kargaşa kopmasının sebebini
Oğlum, şimdi anlatıvereyim.
Abıke, Köböş – altı haram
Kılıcını sıyırıp kan etmiş,
Kıyametlik can yoldaşı
Bakay aslana kavga çıkarmış.
Üyrülmö'nün sazına
Üşüşerek meclis kurmuşlar,
Çogulma'nın sazına
Toplanıp meclis kurmuşlar.
Birbirlerini bulup buluşup,
Kovalayıp kovuşup.
Kovalaşıvermişler
Kalabalık meclis toplanıp.
Kaplan amcam, han Bakay'a
dava açıp, Zorbalığı dağ dengince,
Üç hanın eli kötüleyip,
Amcam han Bakay'a dava açıp,
Kargaşayı halkın içine
Abıke domuz başlatmış.
Kahrına dayanamayıp,
Orada duran kalabalık halk
Kırılıp gidecek olmuş.
«Corgo yolunun belinden
Aşıran kim oldu? – diye,
Bu belalı kancığı

Kaçıran kim oldu? – diye,
Keñ-Kol'un belinden aşırdık
Musibetli bahtsızı
Bu Talas'tan kaçırdık!
Corgo-Beli üç yamaçtan
Aşıran kim oldu? – diye,

Törönün zayıbı kançıktı
Kaçırgan kim boldu? – dep,
Abıke, Köböş – altı aram.
Kalaymandı baştagan,
Kalıñ curttun baarısın
Kırıp ie taştagan.
Tekeçi kan, Şıgay kan,
Alkımdagı Camgırçı –
Üç kan eli çogulup,
Bakay kanga doo kılıp:
«Corgonun-Beli üç böksö
Aşırgan Bakay eken go,
Coboloñduu beybaktı
Kaçırgan Bakay eken go» –
Tekeçi kan munu aytat:
«Keçee künü beşimde,
Ay karañgı keçinde.
Kök ırapıs ton kiygen,
Kök tulpar öñdüü at mingen,
Kasaba toodoy köründön,
Körsö kişinin köönü bölüngön,
Kim körünsö cegidey,
Küügüm kire, kün bata,
Eldin aldı dım cata,
Kasaba koldo kalkıldap,
Altın caak aybalta
Bileginde carkıldap,
Bakay öñdüü bir kişi
Salıp cetip kalıptır.
Kimsiñ? – desem ün katpay,
Ötüp ketti, til katpay,

Körsö, Bakay özü eken,
Cetimiñdi cetkirip cürgön kezi
Teñiz Manastın közü ötköndö
eken». Meni menen teñ tuugan bolom
Şıgay turup munu aytat:
«Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Cerge carık tiygende,

Beyin karısı kancığı
Kaçıran kim oldu? – diye,
Abıke, Köböş – altı haram.
Kargaşayı başlatan,
Kalabalık yurdun hepsini
Kırıp geçiriveren.
Tekeçi han, Şıgay han,
Alkım'daki Camgırçı –
Üç hanın eli toplanıp,
Bakay hana dava açıp:
«Corgo-Beli üç yamaçtan
Aşıran Bakay imiş ya,
Belalı bahtsızı
Kaçıran Bakay imiş ya» –
Tekeçi han şunu söyler:
«Dün gün ikindide,
Ay karanlık gecesinde.
Gök atlas kaftan giymiş,
Gök tulpara benzer at binmiş,
Tuğu dağ gibi görünen,
Görenin gönlü ürperen,
Kim görünse yiyecek gibi,
Alacakaranlık çöker, gün batarken,
El henüz sessiz yatarken,
Tuğ elinde salınıp,
Altın yanaklı aybalta
Bileğinde parıldayıp,
Bakay'a benzer bir kişi
Sürüp yetişivermiş.
Kimsin? – desem ses vermeden,
Geçip gitti, dil vermeden,

Meğer Bakay'ın kendisiymiş,
Yetimini ulaştırıp yürüdüğü demmiş
Deniz Manas göçüp gittiğinde
imiş». Benimle denk doğmuş sayılırım
Şıgay kalkıp şunu söyler:
«Tan ağarıp söktüğünde,
Yere aydınlık değdiğinde,

Çakçelekey çañ bolup,
Astındagı kök tulpar
Araanday oozu açılıp,
Şaşıp cürgön kişidey,
Oozundagı ak köbük
Omuroogo çaçılıp,
Eldir-seldir turgamın.
Körsö, Bakay özü eken,
Oşo kezde cetimdi
Cogotup cürgön kezi eken.
Üç-Koşoydun, böksösün
Aşırıp cürgön kezi eken,
Üyüñ küygön beybaktı
Kaçırıp cürgön kezi eken».
Alkımdagı Camgırçı,
Camgırçı turup munu aytat:
«Men da Bakay körgömün.
Keçee künü keçinde,
Kün batardan öödörök –
Kadimkidey beşimde,
Döbögö çıksam – bakırık!
Oşo Bakay özü eken,
Kanıkeylep çakırıp.
Tüzdö Bakay bakırıp,
Kanıkeylep çakırıp.
Eçen çanaç süt alıp,
Eki semiz küç alıp,
Oşo Bakay abam özü eken,
Kesirettüü kançıktı
Ketirip cürgön kezi eken».
Oşondo Bakay küülönüp,
Üç kanına süylönüp:
«Teminişken üç kanım,

Tel kozum karmap cediñ go,
dediñ go!
Tegi canım tek koyboy,
Temselegen üç kanım,
Uşaktap boktu cediñ go

Toz duman birbirine karışıp,
Altındaki gök tulpar
Ağzı ark gibi açılıp,
Aceleyle giden kişi gibi,
Ağzındaki ak köpük
Döşüne saçılıp,
Yarı uykulu duruyordum.
Meğer Bakay'ın kendisiymiş,
O sırada yetimi
Gözden yitirdiği demmiş.
Üç-Koşoy'un yamacından
Aşırıp yürüdüğü demmiş,
Evi yanası bahtsızı
Kaçırıp yürüdüğü demmiş».
Alkım'daki Camgırçı,
Camgırçı kalkıp şunu söyler:
«Ben de Bakay'ı gördüm.
Dün gün akşamında,
Gün batımından az önce –
Tam ikindi vaktinde,
Tepeye çıksam – bir feryat!
O Bakay'ın kendisiymiş,
Kanıkey diye çağırıp.
Düzlükte Bakay bağırıp,
Kanıkey diye çağırıp.
Nice tulum süt alıp,
İki semizden güç alıp,
O Bakay amcamın kendisiymiş,
Musibetli kancığı
Gönderip yürüdüğü demmiş».
O zaman Bakay coşup,
Üç hanına söylenip:
«Birbirini mahmuzlayan üç hanım,

Tel kuzumu tutup yedin ya,
dedin ya!
Zaten canımı rahat bırakmadan,
Sendeleyip duran üç hanım,
Dedikoduyla boku yedin ya

Talastay boyum kayran can
Caşırganım dagı çın,
Talıgıp ketip kalbaska
Aldeylep cürgön cetimdi
Kaçırganım dagı çın!
Keñ-Koldoy boyum caşırdım
Keşigi cok dolunu
Keyip ketet eken – dep,
Keñ-Koldon mintip kaçırdım.
Kaçıra turgan sebebim,
Kara-Şaar, Cambıldı
Kamagan Bakay dagı uşul.
Üçööñdü turmak, miñiñdi
Sabagan Bakay dagı uşul!»
Kök tulpardı bir salıp,
Aybaltanı kolgo alıp,
Abañ Bakay karıyañ
Aralap kirip oşondo
Altı aramga kol salıp.
Kan ölgöndö baarı ölüp,
Kalayıktar dagı ölüp,
Bakaydan korkup, el ürküp,
Een kaldı Talasım.
Aman barsañ körörsüñ
Kulunum, een kalgan Talasıñ.
Tartayın eçen konoktu,
Ulugum uulum, ugup al,
Aytayın gana, eçen comoktu,
Altı aram cönü momunday,
Munu mınday taştayın,
Ber cagınan baştayın.
Arı karay sen barsañ,

Talas gibi boyum, yazık can
Gizlediğim de gerçek,
Yorulup düşmesin diye
Ninniyle avuttuğum yetimi
Kaçırdığım da gerçek!
Keñ-Kol gibi boyumu gizledim
Nasibi kalmamış çılgını
Kahrolup gider diye,
Keñ-Kol'dan böyle kaçırdım.
Kaçırmamın sebebi şu,
Kara-Şaar'ı, Cambıl'ı
Kuşatan Bakay da işte budur.
Üçünüz şöyle dursun, bininizi
Döven Bakay da işte budur!»
Gök tulpara bir vurup,
Aybaltayı ele alıp,
Amcan Bakay, o koca,
Dalıp girip o zaman
Altı harama saldırıp.
Han ölünce hepsi ölüp,
Ahali de ölüp,
Bakay'dan korkup, el ürküp,
Issız kaldı Talas'ım.
Sağ varırsan görürsün
Yavrum, ıssız kalan Talas'ını.
Sunayım nice ziyafeti,
Ulum, oğlum, dinleyiver,
Anlatayım nice destanı,
Altı haramın hali şöyledir,
Bunu böyle bırakayım,
Beri yanından başlayayım.
Öteye doğru sen varırsan,

Talastın suusu taşkandır,
Taş başınan aşkandır.
Ürbüzdün suusu kirgendir,
Üstünön üyör cürgöndür,
Sen barganda al Talas
Ayabay kirip catkandır.

Talas'ın suyu taşmıştır,
Taşın başından aşmıştır.
Ürbüz'ün suyu kabarmıştır,
Üstünden sel yürümüştür,
Sen vardığında o Talas
Alabildiğine kabarıp yatmıştır.

Başkı atañdın baarı kan	*İlk atalarının hepsi han*
Başınan Kızır daarıgan.	*Başına Kızır dokunmuştur.*
Tüp atañız tügöl kan	*Kök atanız tümüyle han*
Tübünön Kızır daarıgan.	*Kökünden Kızır dokunmuştur.*
Atañ Manas cürgön cer	*Baban Manas'ın gezdiği yerde*
Üydöy terek ornogon,	*Ev gibi kavak dikilmiş,*
Üç oluya koldogon.	*Üç evliya kollamış.*
Telegeyi teñ ele,	*Her yanı denkti,*
Teñiz atañ kökcaldın	*Deniz baban, o kökcalın*
25320 Biri tirüü şer ele.	*Biriydi diri aslanların.*
Bastırıp suuga sen kirgin,	*Atını sürüp suya sen gir,*
Balaketiñdi alayın,	*Kadan belan alayım,*
Kara çaar kabılan	*Kara benekli kaplan*
Kadimkidey bar bolso,	*Eskisi gibi var ise,*
Kaptalıñdan çamınat.	*Böğründen hamle eder.*
Çolok kökcal Arıslan	*Çolak kökcal Arıslan*
Kadimkidey bar bolso,	*Eskisi gibi var ise,*
Canday salıp kamınat.	*Yanı sıra atılıp davranır.*
Oşo suuga kirgende,	*O suya girdiğinde,*
25330 Ayaş atañ boluçu	*Ayaş atan var idi,*
Altın kemer kurçangan,	*Altın kemer kuşanmış,*
Ayday betin ur çalgan,	*Ay gibi yüzüne ben düşmüş,*
Uzun boyluu, keñ dalı,	*Uzun boylu, geniş omuzlu,*
Arı balban, arı şer	*Hem pehlivan, hem aslan*
Cekeni belge kurçangan,	*Cenk kılıcını bele kuşanmış,*
Ceti tümön kol kelse,	*Yedi tümen ordu gelse,*
Celbegey kirip kol salgan.	*Kaftanı omzunda dalıp saldıran.*
Çekiri cok koy közdüü,	*Şaşılığı yok, koyun gözlü,*
Sepkili cok ak cüzdüü,	*Çili yok, ak yüzlü,*
25340 Aysarala at mingen,	*Aysarala ata binmiş,*
Tüpögü cok ayza algan,	*Püskülsüz mızrak almış,*
Canına calañ kılıç baylangan, Kan atañdın Sırgagı	*Yanına yalın kılıç bağlanmış, Han babanın Sırgak'ı*
Sarı taldan saydırgan	*Sarı söğütten diktirdiği*
Talı kalgan Beecinde,	*Söğüdü kalmış Beecin'de,*
Sap altından casagan	*Saf altından yaptırdığı*
Tagı kalgan Beecinde.	*Tahtı kalmış Beecin'de.*
Çaçıp iygen cıygandı,	*Yığdığını saçıp savurmuş,*

Izdegen calgız ıymandı.
Altın tagın may kılgan,
Islam dinge kirbeyt – dep,–
Atası Azozıl kandı cay kılgan.
Kümüş tagın may kılgan,
Islam dinge kirbeyt – dep,
Atasın keñ Beecinge cay kılgan.
Altın aydar, çok belboo
Beecinde Azozıl kandın balası
Ayza karmap, top buzgan,
A dagı Beecinge barıp okko uçkan.
Aysarala at menen
Arbagı azır bar bolso,
Almambet astıñdan çıgıp körünöt.
Anın ber cak cagında
Kökala sınduu at mingen,
Kök ırapıs ton kiygen,
Aç kıykırık, kuu süröön,
Alışsa, arslandın tişi ötpögön,
Adamdın alı cetpegen,
Kalıypadan kat algan,
Kanzaadadan bata algan,
Al dagı zayıpburuş atalgan
Akbaltaydın Çubagı
Astıñdan çıgıp oolugat.
Acıbay, Bakay eki kan
Astıñdan çıgıp colugat.
Ber cagıñdı karasañ,
Atka ceñil, tayga çak,
Uykusu cok, colgo sak,
Çıkanaktap kalbagan,
Çırm etip uyku albagan,
Kara kalpak kırgagı,
«Balam, beri tartkın! – dep,

Koştop çıgat bu dagı.
Orto boyluu, keñ dalı,
Astı cagın karasañ –
Altı miñ erdin sürü bar,

Aradığı yalnız imandı.
Altın tahtını ezip geçmiş,
İslam dinine girmez – diye,–
Babası Azozıl hanı yere sermiş.
Gümüş tahtını ezip geçmiş,
İslam dinine girmez – diye,
Babasını geniş Beecin'de yere sermiş.
Altın perçemli, püsküllü kuşaklı
Beecin'de Azozıl hanın oğlu
Mızrak tutup, saf bozmuş,
O da Beecin'e varıp oka uçmuş.
Aysarala at ile
Ruhu şimdi var ise,
Almambet önünden çıkıp görünür.
Onun beri yanında
Kökala görünüşlü ata binmiş,
Gök atlas kaftan giymiş,
Keskin naralı, yaman haykırışlı,
Tutuşsa, arslanın dişi geçmeyen,
İnsanın gücü yetmeyen,
Halifeden mektup almış,
Şehzadeden dua almış,
O da zayıpburuş diye anılmış
Akbaltay'ın Çubak'ı
Önünden çıkıp coşar.
Acıbay, Bakay iki han
Önünden çıkıp buluşur.
Beri yanına bakarsan,
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yola uyanık,
Dirsek dayayıp kalmayan,
Kestirip uyku almayan,
Kara kalpak kenarlı,
«Balam, beri gel! – diye,

Yedekleyip çıkar bu da.
Orta boylu, geniş omuzlu,
Ön yanına bakarsan –
Altı bin erin heybeti var,

	Arkasın sala bergende –	*Arkasını verdiğinde –*
	Arslandın türü bar.	*Arslanın görünüşü var.*
	Mañdayı carık ak coltoy,	*Alnı aydınlık, ak uğurlu,*
	Biyigi biyik san koldoy,	*Yüceliği yüce, sayısız ordu gibi,*
25390	Maylagan buuday cüzdöngön,	*Yağlanmış buğday yüzlü,*
	Küügüm tuman közdöngön,	*Alaca duman gözlü,*
	Akkula öñdüü at mingen,	*Akkula'ya benzer at binmiş,*
	Appaktan selde orongon,	*Apaktan sarık sarınmış,*
	Atañ – Manas artık şer,	*Baban – Manas, üstün aslan,*
	Kulunum, koldooçu ceri oşol cer.	*Yavrum, koruyucunun yeri o yerdir.*
	Koldun baarın mol aydap,	*Ordunun hepsini bol sürüp,*
	Oşo belgi bar bolso,	*O nişan var ise,*
	Arı taman barıp kel.	*Öteye kadar varıp gel.*
	Oşo belgi cok bolso,	*O nişan yok ise,*
	Arı gana barbay, kaytıp kel.	*Öteye hiç varmadan, dönüp gel.*
25400	Belgi körböy kaldım – dep,	*Nişan göremedim – diye,*
	Enekeñ, men şorduuga aytıp kel.	*Anacığına, ben çilekeşe söyleyip gel.*
	Beecindegi Esen kan,	*Beecin'deki Esen han,*
	Al belgini körgöndö,	*O nişanı gördüğünde,*
	Andan arı bararsıñ.	*Ondan öteye varırsın.*
	Keñ-Şor degen cer oşol.	*Keñ-Şor denen yer odur.*
	Keñ-Şordu kararsıñ,	*Keñ-Şor'a bakarsın,*
	Bura tartkan cerinde	*Dizgin çevirdiğin yerde*
	Bul Keñ-Şoruñ körünöt.	*Bu Keñ-Şor'un görünür.*
	Al Keñ-Şordu körgöndö	*O Keñ-Şor'u gördüğünde*
25410	Köñülüñ caman bölünöt,	*Gönlün fena bölünür,*
	Közüñdün caşı tögülöt.	*Gözünün yaşı dökülür.*
	Ataktuu Keñ-Şor cer oşol,	*Ünlü Keñ-Şor yeri odur,*
	Atañdı cutkan men oşol.	*Babanı yutan o benim.*
	Kalıp kaldım başında,	*Başucunda kalakaldım,*
	Kan atañdı cep aldım	*Han babanı yitirdim ben*
	Otuz eki caşımda	*Otuz iki yaşımda*
	Atañ Manas şer ele,	*Baban Manas aslandı,*
	Atañ öñdüü bir Kuday	*Baban gibisini Hüda*
	Can caratpayt tegele,	*Bir daha asla can olarak yaratmaz,*
25420	Bel baylagan Mekenin	*Bel bağlanan vatanın*
	Beli bolçu sen atañ,	*Beli idi senin baban,*
	Meltiregen ıslam	*Uçsuz bucaksız İslam'ın*

Şeri bolçu sen atañ.
Oñ cagında Oogandı
Orgon atañ boluçu,
Kır cagında kıtaydı
Kırgan atañ boluçu.
Cetip çapkan Oogandı,
Atañ kolu tiybegen
Cet-Kayt kaydan soo kaldı!
Altayda tuulup eldi taap,
Atañ Manas kan çıkkan,
Atañdın dobuşunan can çıkkan.
Kırk eki san kol aydap,
Tünörüp catkan Çoñ-Beecin
Tüz kirip ayza sunam – dep,
Tüyşügü kımbat tozokton
Candı azat kılam – dep,
Kakanga kırgın salam – dep,
Kandıgın tartıp alam – dep,
Beecinge sapar baram – dep,
Esen kan kızı Burulça
Ebegeylüü, suluunu
Beecinden tartıp alam – dep,
Topon suu cetpes Beecinge
Toktoboy kırgın salam – dep,
Tolkup catkan Beecindin
Kandıgın tartıp alam – dep.
Busurman kolu mol barıp,
Kırk eki san kol barıp,
Tünörüp catkan Beecin curt
Tüz kirip ayza sunuşup,
Tügöl kakan Beecinge
Tınbay altı ay uruşup.
Kakanga kirip kayrılıp,
Kabılan tuugan sen atañ
Kalıñ elden ayrılıp.
Beecinge kirip kayrılıp,

Beren elden ayrılıp.
Beecinge beypay salganda,

Aslanı idi senin baban.
Sağ yanında Oogan'ı
Biçen baban idi,
Sırt yanında Kıtay'ı
Kıran baban idi.
Yetip vurmuş Oogan'ı,
Babanın eli değmemiş
Cet-Kayt nasıl sağ kaldı!
Altay'da doğup eli bulup,
Baban Manas han çıkmış,
Babanın sesinden can çıkmış.
Kırk iki tümen ordu sürüp,
Kararmış yatan Çoñ-Beecin'e
Dosdoğru girip mızrak uzatayım – diye,
Cefası ağır tamudan
Canı azat edeyim – diye,
Kakan'a kırgın salayım – diye,
Hanlığını çekip alayım – diye,
Beecin'e sefer edeyim – diye,
Esen han kızı Burulça'yı,
O emsalsiz güzeli
Beecin'den çekip alayım – diye,
Tufan suyu yetişmez Beecin'e
Durmadan kırgın salayım – diye,
Dalgalanıp yatan Beecin'in
Hanlığını çekip alayım – diye.
Müslüman ordusu bol varıp,
Kırk iki tümen ordu varıp,
Kararmış yatan Beecin yurduna
Dosdoğru girip mızrak uzatışıp,
Tüm hakan Beecin'e
Dinmeden altı ay vuruşup.
Kakan'a girip dönerken,
Kaplan doğmuş senin baban
Kalabalık elden ayrılıp.
Beecin'e girip dönerken,

Yiğit elden ayrılıp.
Beecin'e kargaşa saldığında,

Atañ bet alışa barganda,
Muzburçak, Kökçö kan ölüp,
Beecinge, kez bolgon candın
baarı ölüp Ölügün kaydan tabam? –
dep,
Ecigey, Şeyreñ koşo ölüp,
Kökötöydün Bokmurun attuu döösü
Barsa, kabılan atañ tirüü eken,
ölüp, Ölbögöndün biri eken.
Kabarman salgan kalk ölüp,
Beecinge katışkan candar calpı
ölüp, Cetip Bakay kol salıp,
Eçen balban, alp ölüp,
At kötörgüs zor ölüp,
Beecin menen alışkan candar
çoguu ölüp
Kızır çalgan col ölüp,
Kırk eki san kol ölüp.
Beecinge kirip kayrılıp,
Bet alganda sen atañ,
Berenderden ayrılıp.
Kakanga kirip kayrılıp,
Karan tün tüşkön ataña,
Kabılandan ayrılıp,
Atañ Manas sultan kan
Akkula okko uçurgan,
Almambet şeyit keçirgen,
Kanatınan kayrılgan,
Kara kılıp oturgan
Kan Çubaktan ayrılgan.
Beecindi buzup bet algan,
Bet alışıp oturup,
Bereni kan Sırgaktı cep algan.
Calpı curtun caynatıp,
Kakandın curtun alganda,
Akkula okko uçurup,
Asıl Atañ köykaşka
Arbayıp cöö kalganda,
A düynödö ıymandaş,

Baban yüz yüze vardığında,
Muzburçak, Kökçö han ölüp,
Beecin'de, rast gelen canın
hepsi ölüp Ölüsünü nerden bulayım? –
diye,
Ecigey, Şeyreñ birlikte ölüp,
Kökötöy'ün Bokmurun adlı devi
Varsa, kaplan baban diriymiş,
ölüp, Ölmeyenlerin biriymiş.
Haber salan halk ölüp,
Beecin'e katılan canlar toptan
ölüp, Yetip Bakay saldırıp,
Nice pehlivan, alp ölüp,
At kaldıramaz koca ölüp,
Beecin ile tutuşan canlar
toptan ölüp
Kızır dokunmuş er ölüp,
Kırk iki tümen ordu ölüp.
Beecin'e girip dönerken,
Yöneldiğinde senin baban,
Yiğitlerden ayrılıp.
Kakan'a girip dönerken,
Kapkara gece çökmüş babana,
Kaplandan ayrılıp,
Baban Manas sultan han
Akkula'yı oka uçurmuş,
Almambet'i şehit vermiş,
Kanadından kırılmış,
Kendine dayanak kıldığı
Han Çubak'tan ayrılmış.
Beecin'i bozup yönelmiş,
Yüzleşip dururken,
Yiğidi han Sırgak'ı yitirmiş.
Bütün yurdunu kaynatıp,
Kakan'ın yurdunu aldığında,
Akkula'yı oka uçurup,
Asil Atan, o seçkin yiğit
Çaresiz yaya kaldığında,
Öbür dünyada iman yoldaşı,

Bu düynödö cıygandaş
Abakem Bakay kanzaada
Arbuudandı cetelep,
Bakaydın köödöngö batpay köp sanaa:
«Kabılan tuugan şer ele,
Oşondo közünün caşı on talaa!
Cetkileñ belin kurçanıp,
Ceti tümön kıtayga
Karaanın daana bilgizgen,
Ketken cerde atañdı
Arbuudanga mingizgen.
«Manas, Manas!» – bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Çebin bir buzup kol salıp,
Bakay kan kirip oşondo
Kıtaylarga kol salıp.
Orto cerin zor atañ
Oyup kelip bergende,
Eki çetin er Bakay
Soyup kelip bergende,
Kak ortosun kan atañ
Kamap kelip beriptir,
Bir cak çetin Acıbay
Sabap kelip beriptir.
Islam! – dep bakırıp,
Istandap uraan çakırıp,
Kara kökcal atakeñ
Bakay kan menen birigip,
Kuugan eken kıtaydı
Beecindi közdöy capırıp,
Ölgön eken atañdan
Kıtaydın temir arkan torçonu,
Tegiz kancarkolçonu.
Kızıl kamçı Şıpşaydar
Atañdan mınday döö ölgön,

Muzkindik uulu Tiken alp
Balbandan toodoy zor ölgön.

Bu dünyada mal yoldaşı
Amcam Bakay, han soylu,
Arbuudan'ı yedeğine alıp,
Bakay'ın göğsüne sığmaz nice kaygı:
«Kaplan doğmuş aslandı,
O anda gözünün yaşı on dere!
Yetkin belini kuşanıp,
Yedi tümen Kıtay'a
Karaltısını iyice bildiren,
Düştüğü yerde babanı
Arbuudan'a bindiren.
«Manas, Manas!» – diye bağırıp,
«Manas!» diye uran çağırıp,
Siperini bir bozup saldırıp,
Bakay han girip o zaman
Kıtaylara saldırıp.
Orta yerini ulu baban
Oyup gelip verdiğinde,
İki ucunu er Bakay
Boğazlayıp gelip verdiğinde,
Tam ortasını han baban
Kuşatıp gelip vermiş,
Bir yan ucunu Acıbay
Döverek gelip vermiş.
İslam! – diye bağırıp,
«Istan!» deyip uran çağırıp,
Kara kökcal atacığın
Bakay han ile birleşip,
Kovmuş imiş Kıtay'ı
Beecin'e doğru kırıp sürüp,
Ölmüş imiş babandan
Kıtay'ın demir urgan tuzakçısı,
Toptan hançer kollusu.
Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Babandan böylesi dev ölmüş,

Muzkindik oğlu Tiken alp,
Pehlivandan dağ gibi kocası ölmüş.

Koñurbaydan bölögü
Kıtaydın kıyındarı çoguu ölgön.
Kaçıp kıtay küyünüp,
Kakandı közdöy cügürüp,
Kırk darbaza zor eşik
Kıyındap oozun bekitken,
Kıstalıp kıtay turganda
Kıyın kirgen atakeñ.
Altın aydar, çok belboo
Beecinde Azozıl kandın calgızı
Er Almambet kökcaldın
Öçün kantip albayın,
Uşul Alöökönün Koñurbay
Kurmanga kantip çalbayın.
Eş kılgan Çubak kökcaldın
Öçün kantip albayın.
Beecindegi Esen kan menen Karı kan,
Altı buta artında,
Uzununan eköönü
Kantip eey, salbayın!
Oşondo Bakay karıya
Eşigin barıp bir saygan.
Bir eşigin kulatkan,
Acıbay barıp bir sayıp,
Calgız çımın uratkan.
Kabılan atañ bir sayıp,
Ceti eşigin kulatkan.
Beldi bekem kurçangan,
Eşikti buzup alarda
Asmandan dobuş ün çıkkan:
«Çalıyar cetpes Beecinge
Manas kan, çarkıñız kelbeyt,
tartıñız!
Kalçaga ayza sunuptur.
Iskender cetpes Beecinge
Işiñiz kelbeyt, kaytıñız.
Sulayman tiybes Beecinge.
Zulpukor ötpöyt, tartıñız.
Cazuusu calgız Capardın

Koñurbay'dan gayrısı,
Kıtay'ın yamanları toptan ölmüş.
Kaçıp Kıtay yanıp yakılıp,
Kakan'a doğru koşup,
Kırk kapılı koca eşiğin
Zorlayıp ağzını berkitmiş,
Sıkışıp Kıtay durduğunda
Zorlu girmiş atacığın.
Altın perçemli, püsküllü kuşaklı,
Beecin'de Azozıl hanın biriciği,
Er Almambet kökcalın
Öcünü nasıl almayayım,
Şu Alöökö'nün Koñurbay'ını
Kurban diye nasıl kesmeyeyim.
Yoldaş edindiğim Çubak kökcalın
Öcünü nasıl almayayım.
Beecin'deki Esen han ile Karı han, Altı ok atımı ardında,
Uzunlamasına ikisini
Nasıl, hey, yere sermeyeyim!
O zaman Bakay ihtiyar
Kapısına varıp bir saplamış.
Bir kapısını devirmiş,
Acıbay varıp bir saplayıp,
Yalnız bir sinek düşürmüş.
Kaplan baban bir saplayıp,
Yedi kapısını devirmiş.
Beli sıkı kuşanmış,
Kapıyı bozup alacakken
Gökten bir seda, bir ün çıkmış:
«Çalıyar'ın yetişmediği Beecin'e,
Manas han, gücünüz yetmez,
çekiliniz!
Kalça'ya mızrak uzatmış.
İskender'in yetişmediği Beecin'e
İşiniz olmaz, dönünüz.
Süleyman'ın dokunmadığı Beecin'e.
Zülfikar geçmez, çekiliniz.
Yazgısı, yalnız Capar'ın

Uşunday bolot körüñüz.
Kabırgañız kacır-bucur sögülöt,
Kanıñız uşul cerden tögülöt,
Andan körö, Manas kan,
Talaska cetip ölüñüz!»
Kol aydap kayra tartkanda,
Kocosan atañ kabılan
Koñgurap kayra kaytkanda,
Keñ Beecindin Çatkalda,
Kara suunun batkalda,
Atañ Manas kabılan
Kolun suuga malganda,
Kol daaratın alganda,
Beecindegi korgondo,
Beşim ubak bolgondo,
Kutpaga cüzdü burganda,
Atakeñ amaz okup turganda.
Argın kandın Acıbay
Argın kan uulu al sakçı
Uykuga közü ketiptir.
Kebez belboo, keñ ötük
Keçildin kanı er Kalça,
Aylası mıktuu Koñurbay
Atañdı añdıp cetiptir.
Bölögün aytıp eteyin
Caynamazın* caydırgan,
Kır arkanın üstünön
Senin atañ Manas kan
Öpkönü cara saydırgan.
Argın kandın Acıbay
Çoçugandan toktonboy
Kartküröñ oozun buruptur,
Köktön kök ala cıldız tutulup,
Atı külük Koñurbay
Körünöö kaçıp kutulup.
Arkada ayza kalıptır,
Antañdap şaşıp Akıbay

Böyle olur işte, görünüz.
Kaburganız çatır çutur sökülür,
Kanınız şu yerde dökülür,
Ondansa, Manas han,
Talas'a varıp ölünüz!»
Orduyu sürüp geri döndüğünde,
Kocosan baban, o kaplan,
Gümbürdeyip geri döndüğünde,
Geniş Beecin'in Çatkal'ında,
Kara suyun boğazında,
Baban Manas kaplan
Elini suya daldırdığında,
El abdestini aldığında,
Beecin'deki hisarda,
İkindi vakti olduğunda,
Kıbleye yüzünü döndüğünde,
Atacığın namaz kılıp dururken.
Argın hanın Acıbay'ı,
Argın han oğlu o bekçi,
Uykuya gözü dalıvermiş.
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keçil'in hanı er Kalça,
Hilesi sağlam Koñurbay,
Babanı gözetleyip yetişmiş.
Gerisini söyleyivereyim
Seccadesini serdirmiş,*
Sırtının üstünden
Senin baban Manas hanın
Ciğerini yarıp deldirmiş.
Argın hanın Acıbay'ı
Ürktüğünden duramayıp
Kartküröñ'ün başını çevirmiş,
Gökten gök ala yıldız tutulup,
Atı yüğrük Koñurbay
Göz göre kaçıp kurtulup.
Sırtında mızrak kalmış,
Soluk soluğa telaşla Akıbay

Ayzanı burap alıptır.
Bolottun uçu kors etip,
Bel sööktö sınıp kalıptır.
Berenim aytpay carasın
Beybaktı mintip, şorgo salıptır. Közün açıp kep aytıp,
Katın bolboy er bolsom,
Kagılayın, cetimim,
Karoolçusu atañdın
Acıbay çoro men bolsom,
Çiybeyt belem sızıktı!
Kebez belboo, keñ ötük
Keçildin kanı çoçkogo
Kılbayt belem kızıktı!
Sınabayt belem külüktü,
Sırtınan sayıp, al öñdöngön çirikti, Moynuna tumar taktırgın,
Tarttırbayt belem Beecinge
Tamaşa-kırgın bülüktü!
Arkadagı kabacık,
Aytpay koyup sen atañ
Kalıñ kazgan orumdu,
Kaynatkan menin şorumdu.
Kabıldap, çirip, kuzgundap,
Kalıp kalgan ayza uçu
Ataña körsötkön eken sonundu.
Atañ tarsa-tarsa cötölüp,
Cazdıktan başın kötörüp.
Baş kötörüp aa dese,
Tabak-tabak kan ketip,
Alapayım taba albay,
Men şorduudan al ketip.
Kürsö-kürsö cötölüp,
Kürüldöp baştı kötörüp.
Kürköröp atañ aa dese
Kürök-kürök kan ketip.
On eki oroo cık tolup,
Enekeñ, men, şorduudan al ketip.
Kulunum cetim, körö kel,

Mızrağı burup çıkarmış.
Çeliğin ucu çat edip,
Bel kemiğinde kırılıp kalmış.
Yiğidim yarasını söylemeden
Bahtsızı böylece derde salmış. Gözünü açıp söz söyleyip,
Kadın olmayıp er olsaydım,
Kurban olayım, yetimim,
Babanın gözcüsü
Acıbay çoro ben olsaydım,
Çizmez miydim çizgiyi!
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keçil'in hanı domuza
Etmez miydim görülecek işi!
Sınamaz mıydım yüğrüğü,
Sırtından saplayıp, o suretteki çürüğü, Boynuna muska taktır,
Çektirmez miydim Beecin'e
Curcunalı kırgın kargaşasını!
Sırtındaki o kesecik,
Söylemeden durup senin baban
Derin kazılan çukurumu,
Kaynattı benim çilemi.
Azıp, çürüyüp, kokuşup,
Kalıp kalan mızrak ucu
Babana göstermiş neler neler.
Baban tıksıra tıksıra öksürüp,
Yastıktan başını kaldırıp.
Baş kaldırıp ah dese,
Tabak tabak kan gidip,
Ne yapacağımı bilemeyip,
Ben çilekeşten derman gidip.
Güm güm öksürüp,
Gürleyip başını kaldırıp.
Gürleyerek baban ah dese
Kürek kürek kan gidip.
On iki çukur ağzına dek dolup,
Anacığın, ben çilekeşten derman gidip.
Yavrum yetim, görüver,

Kan ketkende al ketip,
Ataña kaza bir cetip.

Kıl murutun şıypaytıp,
Kıyamat közdöy, can tartıp,
Alagay közü cumulup,
Akıret közdöy cok bolup.
Kokuy, ayım! – dep aytıp,
Kan ölgöndö katınga
Törkünü cakın – dep aytıp.
Bul Talas saa cer emes,
Ayım, bul kırgız saa el emes.
Temir kandın şaarına
Tentip kirip künüñ kör.
Ölgöndö körgön çunaktın
Kırkıp bergin çıbıgın,
Kılıp bergin ırımın.
Uyalaşıñ Ismayılga baktırgın.
Caşı on ekige kelgende
Kayra Talas körgözgün.
Arbagım azır bar bolso
Colunan tozup alam – dep,
Kan Atañ kılgan ubada.
Körüp kel, Keñ-Şor cer oşol,
Atañ Manastı cutkan men oşol!
Kalıp kalıp başında,
Kan atañdı cep aldım
Otuz eki caşımda.
Atañ Manas ölgöndö,
A düynögö ketkende,
Ataganat dünüyö,
«Asılım, ala ketkin!» – dep,
Atañdan kalgan kırk çoro
Katar turup ökürgön.
Kara tokoy tal bütkön,
Ataña Kuday car bütkön.
Uşu bütün Keñ-Şordo,
Beren atañ ölgöndö
«Berenim ala ketkin» – dep,

Kan gidince derman gidip,
Babana ecel bir yetip.

Kıl bıyığını sarkıtıp,
Kıyamete doğru can çekip,
İri gözü yumulup,
Ahirete doğru yok olup.
Eyvah, hanımım! – deyip,
Han ölünce kadına
Baba evi yakındır – deyip.
Bu Talas sana yer değil,
Hanım, bu Kırgız sana el değil.
Temir hanın şehrine
Sığınıp girip gününü gör.
Ölümlü günde gördüğün yavrucağın
Çubuğunu kırkıver,
Töresini yapıver.
Kardeşin Ismayıl'a baktırıver.
Yaşı on ikiye geldiğinde
Yine Talas'ı göster.
Ruhum şimdi var ise
Yolundan karşılarım – diye,
Han Baban vermişti vaadi.
Görüp gel, Keñ-Şor yeri odur,
Baban Manas'ı yutan o benim!
Başucunda kala kala,
Han babanı yitirdim ben
Otuz iki yaşımda.
Baban Manas öldüğünde,
Öbür dünyaya gittiğinde,
Ah dünya, yazık dünya,
«Asilim, al götür!» – diye,
Babandan kalan kırk çoro
Sıra durup hıçkıra hıçkıra ağlamış.
Kara orman söğüt bitmiş,
Babana Hüda yâr olmuş.
İşte bütün bu Keñ-Şor'da,
Yiğit baban öldüğünde
«Yiğidim, al götür» – diye,

Tarak tiybes kara çaç
Oşondo, tal-talınan culgamın.
Tal-tal çaçım culgan cer –
Tal-tal tokoy tal bütkön,
Ataña kocosandar car bütkön.
Uşu bügün Keñ-Şordo
Kulunum cetim, körö kel,
Menin betimden akkan kara kan
Tuşardan kızıl taş bolgon,
Kan atañ curtka baş bolgon.
Közümdön akkan kara caş
Uşu bütün Keñ-Şordo
Kölçük kara suu bolgon,
Atakeñ curtka tuu bolgon,
Murutun bulup tolgogon,
Atakeñdi mustapalar* koldogon.
Sakalın bulup tolgogon,
Atakeñdi sakabalar* koldogon.
Atañ Manas ölgöndö
Koşoy, Töştük kan ıylap,
Ataña kez bolgon candın baarı
ıylap.
Ar cak cagın köölöttüm,
Adırda cılkı ala baş,
Altımış dümök bir kelip,
Arkada erkek bala caş.
Kabırga söögüm sögülüp,
Közümdün caşı tögülüp,
Köñülüm caman bölünüp.
Asmandan Allanın künü bürkölüp,
Altından türkük çoydurdum,
Başıma altımış müşkül
bir kelip. Altından türkük koydurdum.
Açık kömsöm Ayköldü
Duşman açıp alabı?
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga carabı,
Mintip kegin alabı?

Tarak değmez kara saçı
O zaman tel tel yoldum.
Tel tel saçımı yolduğum yer –
Tel tel orman, söğüt bitmiş,
Babana kocosanlar yâr olmuş.
İşte bugün Keñ-Şor'da,
Yavrum yetim, görüver,
Benim yüzümden akan kara kan
Topuğa dek kızıl taş olmuş,
Han baban yurda baş olmuş.
Gözümden akan kara yaş
İşte bütün bu Keñ-Şor'da
Gölcük kara su olmuş,
Atacığın yurda tuğ olmuş,
Bıyığını burup kıvıran,
Atacığını mustapalar kollamış.*
Sakalını burup kıvıran,
Atacığını sakabalar kollamış.*
Baban Manas öldüğünde
Koşoy, Töştük han ağlayıp,
Babana rast gelen canların hepsi
ağlayıp.
Öte yanını oydurdum,
Kırda yılkı ala baş,
Altmış dert bir gelip,
Arkada erkek çocuk körpe.
Kaburga kemiğim sökülüp,
Gözümün yaşı dökülüp,
Gönlüm fena bölünüp.
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Altından direk döktürdüm,
Başıma altmış müşkül
bir gelip. Altından direk koydurdum.
Açıkta gömsem Ayköl'ü
Düşman açıp alır mı?
Yol üstünde sürükletip,
İt sürülerine yarar mı,
Böylece öcünü alır mı?

Men enekeñ beytaalay	*Ben anacığın, bahtı kara,*
Kaldaygan başım tuu kıldım,	*Koskoca başımı tuğ ettim,*
Katın başım er kıldım,	*Kadın başımı er ettim,*
Katayın dep kankordu	*Gizleyeyim diye hunharı*
Kalayıkka çuu kıldım.	*Ahaliye velvele saldım.*
Celdetten beşöön büt kıldım,	*Cellattan beşini tamam ettim,*
Celmayandan küç kıldım.	*Celmayan'dan güç edindim.*
Keñ Misirdi çaldırdım,	*Geniş Mısır'ı arattım,*
Til bilbegen mendeden	*Dil bilmez kullardan*
Seksen arap aldırdım.	*Seksen Arap getirttim.*
Bir adamga bilgizbey,	*Bir adama bildirmeden,*
Bir kişige tuyguzbay,	*Bir kişiye sezdirmeden,*
Akısına at berip,	*Hakkına at verip,*
Ayanbadım men şorduu	*Esirgemedim ben çilekeş,*
Kazına çaçıp bat berip.	*Hazine saçıp tez verip.*
Mom temirden kurç berip,	*Mum demirden çelik verip,*
Bolot ketmen, mülk berip,	*Çelik kazma, mal verip,*
Eçkiliktin Kara-Too,	*Eçkilik'in Kara-Too'su,*
Melmildegen ülkön zoo,	*Uçsuz bucaksız ulu kaya,*
Talastın beri betinde,	*Talas'ın beri yüzünde,*
Keñ-Koldun beri çetinde,	*Keñ-Kol'un beri ucunda,*
Kara zoo boorun oydurdum.	*Kara kayanın bağrını oydurdum.*
Oozun oydum, kurgan can	*Ağzını oydum, zavallı can,*
Calgız kişi batkanday,	*Yalnız bir kişi sığacak kadar,*
Altı miñ koylor catkanday.	*Altı bin koyun yatacak kadar.*
Üstü tüşüp ketet – dep,–	*Üstü çöküverir – diye,–*
Tübümö mintip cetet – dep,–	*Köküme böyle kıyar – diye,–*
Kara cer bassa Ayköldü	*Kara toprak bassa Ayköl'ü*
Böödödön çirip ketet – dep,–	*Boş yere çürüyüverir – diye,–*
Kuu düynömdü ayabay	*Fani dünyalığımı esirgemeden*
Altımış mezgil cerine	*Altmış kat derin yerine*
Esilim cetim, ugup al,	*Kıymetlim yetim, dinleyiver,*
Kantip kömdüm atañdı!	*Nasıl gömdüm babanı!*
Içi sasıp ketet – dep,–	*İçi kokuverir – diye,–*
Eptüülüktü bilgizdim,	*Ustalığı gösterdim,*
Üstündögü kara suu	*Üstündeki kara suyu*
Mom temirlep buzdurup,	*Mum demirle bozdurup,*
Üñkürdün içi menen cürgüzdüm.	*Mağaranın içinden yürüttüm.*

Cana cetim, ugup al,
Yine yetim, dinleyiver,

Cakut taştan cardırdım,
Altımış uruu cerine
Cakut, kööhar aralaş
Çırak gana kılıp saldırdım.
Astı çirip ketet – dep,–
Altından soktum kerebet.
Kulunum, bul kızmatım çen emes,
Koltugumda sen cetim,
Ak kurandı cazdantıp,
Kerebettin üstünö
Kıbılanı baştantıp,
Sup kiygende surak cok,
Suptan saldım töşöktü.
Tegeregin kööhardan
Caymalata böktürdüm.
Kokus çirip ketet – dep,–
Catakana cayına
Arçanın külün töktürdüm.
Cayı bütüp bolgon soñ,
Koşoy, Töştük cakınga
Imanday ayttım sırımdı,
Kabılan Bakay abama
Aytıp berdim çınımdı.
Koşoy, Bakay sabılıp,
Enekeñe calınıp:
«Oy, Kanıkey, kulunum,
Seni katın degen oñbosun,
Seni urgaaçı degendin
Egerde işi eki bolbosun!»
Keñ Mekenin çaldırdım,
Mekedegi çoñ ıymam –
Ak eşendi aldırdım.
Sıynat atın tokuttum,
Canazasın okuttum.
Keminin* kesip buudurdum,
Bakay menen er Koşoy
Bul ekөönö cuudurdum.

Yakut taştan yardırdım,
Altmış türlü yerine
Yakut, cevher karışık
Çerağ edip koydurttum.
Altı çürüyüverir – diye,–
Altından dövdüm kerevet.
Yavrum, bu hizmetim ölçü değil,
Koltuğumda sen yetim,
Ak Kuran'ı yastık edip,
Kerevetin üstüne
Kıbleyi başucu edip,
Sup giyene sorgu yok,
Suptan serdim döşeği.
Çevresini cevherden
Yayarak kaplattım.
Ola ki çürüyüverir – diye,–
Yatağının yerine
Ardıcın külünü döktürdüm.
Yeri bitip tamam olunca,
Koşoy, Töştük yakınlarıma
İman gibi söyledim sırrımı,
Kaplan Bakay amcama
Söyleyiverdim gerçeğimi.
Koşoy, Bakay çırpınıp,
Anacığına yalvarıp:
«Ey Kanıkey, yavrum,
Sana kadın diyen onmasın,
Sana dişi diyenin
Asla bir işi iki olmasın!»
Geniş Meke'yi arattım,
Meke'deki büyük imam –
Ak eşeni getirttim.
Cenaze atını eyerlettim,
Cenaze namazını okuttum.
Keminini kesip bağlattım,*
Bakay ile er Koşoy,
Bu ikisine yıkattım.

Calpı döölör birigip,
Canazaga* algan cer
Çınar terek ornogon,

Atañdı çındap Kuday koldogon.
Küügüm kire, kün bata,
Eldin astı dım cata
Balbandarga kötörtüp,
Astına panar* karmadım
Üñkürdü mende tük bilbeyt,
Özüm battap bargamın.
Atañdın söögün kötörüp,
Kırk eşen kelme* aytkan cer.
Al üñkürgö cetkençe
Kızıl kırçın tal bütkön,
Ataña Kuday car bütkön.
Men üñkürgö barganda
Eselek adam çoçugan,
Koşoy, Töştük, Kökbörü
Koşup kuran okugan.
Atañ cayga kirgende
Koşoy, Töştük karıya
Kanı kirgen üñkürgö,
Oşo bargan kalayık
Baarı kirgen üñkürgö.
Kırk eşeni baş bolup,
Çaykandı kelbey kaldı ele.
Sultan Manastan kalgan bir tuyak
Ölböy aman cürsün – dep,–
Oşonço döönün baarısı
Kagılayın, kulunum,
Saa batasın berip saldı ele.
Kalaymandı baştadım,
Erteñ uulu kelgende,
Bir kirerge balası,
Amanat dep taştadım.
Oroyun körüp çoçup kel,
Aktulparıñ tokup kel,
A düynö ketken ataña

Bütün devler birleşip,
Cenazeye aldıkları yerde*
Çınar kavak dikilmiş,

Babanı gerçekten Hüda kollamış.
Alacakaranlık çöküp, gün batarken,
El henüz sessiz yatarken,
Pehlivanlara kaldırtıp,
Önüne panar tuttum,*
Mağarayı hiçbir kul bilmez,
Kendim yol gösterip vardım.
Babanın naaşını kaldırıp,
Kırk eşenin kelme getirdiği yer.*
O mağaraya varıncaya dek
Kızıl körpe söğüt bitmiş,
Babana Hüda yâr olmuş.
Ben mağaraya vardığımda
Akılsız adam ürkmüş,
Koşoy, Töştük, Kökbörü
Birlikte Kuran okumuş.
Baban yerine girdiğinde
Koşoy, Töştük ihtiyar,
Hanın girdiği mağaraya,
O varan ahali,
Hepsi girmiş mağaraya.
Kırk eşeni baş olup,
Çaykan gelmez olmuştu.
Sultan Manas'tan kalan bir tırnak
Ölmeden esen yürüsün – diye,–
Onca devin hepsi,
Kurban olayım, yavrum,
Sana dualarını verivermişti.
Kargaşayı başlattım,
Yarın oğlu geldiğinde,
Oğlu bir girsin diye,
Emanet diye bıraktım.
Heybetini görüp ürküp gel,
Aktulpar'ını eyerleyip gel,
Öbür dünyaya giden babana

Artıkça kuran okup kel.
Üñkürgö basıp kire kel,
Enekem beybak eken – dep,–

Bu kadırım bile kel!
Cana kebim, cana bar,
Cana cetim, bilip al*
Talas ıldıy cürörsüñ,
Törт-Küldün tömön cagında,
Törö Atañ Manastın saygan
bagında. Çırpık çıgıp zakımdap,
Bar-Köldün mañday cagında,
Kaynardın kara közündö,
Kagılayın, kulunum,
Kak çınardın özündö,
Ar iş kılsa eneñdin,
Aldaga sözü zar ele,
Zıyarat kılıp turuuçu,
Kan atañdın kolunda
Zor meçiti bar ele.
Ak seldesi kazanday,
Aykırsa ünü azanday,
Koco turgan al meçit,
Ak kitebin öñörüp,
Moldo turgan al meçit,
Tasmıya bulu takır cok,
Bakır turgan al meçit.
Takır dindi bilbegen
Kapır turgan al meçit.
Abıke, Köböş – altı aram,
Altoo teñ cakın öz agañ,
Aalamga cetet çaması,
Atañ menen atalaş,
Al akmaktar kiçi katın balası.
Uşu bıyıl altı aram
Buzulgandır sanaası,
Köödöktü Kuday albayt – dep,–
Köp künöölöp algandır,
«Kaçan bolso dañkıldap,

Fazlasıyla Kuran okuyup gel.
Mağaraya yürüyüp giriver,
Anacığım bahtsız imiş – diye,–

Bu kadrimi biliver!
Yine sözüm, yine var,
*Yine yetim, biliver**
Talas'tan aşağı yürürsün,
Törт-Kül'ün aşağı yanında,
Bey Baban Manas'ın diktiği
bağında. Fidan çıkıp uzayıp,
Bar-Köl'ün karşı yanında,
Kaynarın kara gözünde,
Kurban olayım, yavrum,
Tam çınarın kendisinde,
Her iş yapsa ananın,
Alda'ya sözü yakarıştı,
Ziyaret edip dururdu,
Han babanın elinde
Ulu mescidi var idi.
Ak sarığı kazan kadar,
Haykırsa sesi ezan gibi,
Hoca duran o mescit,
Ak kitabını koynuna alıp,
Molla duran o mescit,
Tespihlik malı hepten yok,
Fakir duran o mescit.
Hiç din bilmeyen
Kâfir duran o mescit.
Abıke, Köböş – altı haram,
Altısı da yakın öz ağan,
Âleme yeter çalımı,
Babanla baba bir,
O ahmaklar küçük kadının oğlu.
İşte bu yıl altı haram,
Bozulmuştur niyeti,
Toy olanı Hüda almaz – diye,–
Çok suçlayıp durmuştur,
«Ne zaman olsa çınlayıp,

Manastın atı kalbayt» – dep,–
Atakeñdin zor meçit
Suu kaptatıp salgandır,
Türkügün suurup algandır,

Çınarın kırkıp sulatıp,
Keregenin baarısın
Türtüp-türtüp kulatıp,
Meçitiñ kulap bolgondur,
Sen barganda al meçit
Tört-Külçö döbö bolgondur.
Çınar bolup takımdap,
Tölgö bolup kalgandır.
Atıñdı oñdop tokup kel,
Cakşılap kuran okup kel.
Meçittin cayı mına, bul,
Munu mınday taştaylı,
Ber cagınan baştaylı!
Andan beri tartkanda
Keñ-Koldun kuygan betinde,
Talastın kün çıguuçu çetinde,
Uulum, adırda cılkı ala baş,
Arkada erkek özüñ caş,
Alapayım taba albay,
Alek boldu cesir baş.
Karmap miner buudan cok,
Oşondo, kara kılar tuugan cok,
Keñ Talas maa cer bolboy,
Al kırgız maa el bolboy,
Çalgayı bolgon sözündö,
Aylası kelse, çalmak bir bolgon
özümdü.
Kazmak bolgon orumdu,
Aylası kelse, kaynatmak bolgon
şorumdu.
Salmak bolgon başıma
Adam körgüs sonundu!
Kalıp-kalıp başında,
Kankordon cesir bolgomun,

Manas'ın adı eksik olmaz» – diye,–
Atacığının ulu mescidini
Su bastırıp koymuştur,
Direğini söküp almıştır,

Çınarını kesip devirip,
Keregenin hepsini
İte ite yıkıp,
Mescidin yıkılmış olur,
Sen vardığında o mescit
Tört-Kül'ce bir tepe olmuştur.
Çınar olup sürgün verip,
Alamet olup kalmıştır.
Atını düzgün eyerleyip gel,
Güzelce Kuran okuyup gel.
Mescidin hali işte budur,
Bunu böyle bırakalım,
Beri yanından başlayalım!
Ondan beri geldiğinde,
Keñ-Kol'un döküldüğü yüzde,
Talas'ın gün doğusu ucunda,
Oğlum, kırda yılkı ala baş,
Arkada erkek, kendin körpe,
Ne yapacağımı bilemeden,
Perişan oldu dul başım.
Tutup binecek küheylan yok,
O zaman, dayanak olacak kardeş yok,
Geniş Talas bana yer olmadan,
O Kırgız bana el olmadan,
Sözünün ucunda dokundurup,
Çaresi olsa, çelme vuracaktı
kendime.
Kazacaktı çukurumu,
Çaresi olsa, kaynatacaktı
çilemi.
Salacaktı başıma
Adam görmedik nicesini!
Başucunda kala kala,
Hunhardan dul kaldım,

Men otuz eki caşımda.
Uruçu Kuday taptakır
Urat ko dep cürgömün,
Bir çabuuldu başıma

Kılat ko – dep cürgömün.
Kazınam talap ketkende,
Tübümö çoguu cetkende,
Erteñ cetim çoñoyup,
Eline kayra kelgende
Alsız bolup kalat – dep,–
Kazınanın baarı cok,
Malsız bolup kalat – dep,–
Köñülüm caman bölünüp,
Közümdün caşı tögülüp.
Tübümö çoguu cetet – dep,–
Köönü kelse altı aram
Uşu turgan kazınam
Takır buzup ketet – dep.
Çamamdı çaktap bilet – dep,–
«Men Talastan ketkende,
Kazınam buzup ketet – dep,–
Köönü kelse beş kakmar
Bir adamga bilgizbey,
Bir kişige tuyguzbay,
Kaarımdı salıp bakırdım,
Beş balbandı çakırdım.
Akısına at berdim,
Ar kündügün bat berdim.
Burulbay cakşı kazsın – dep,–
Bakanooz çıgıp işime,
Buttap altın-zer berdim.
Boz ala munar kök zoogo,
Melmildep catkan kök toogo,
Aram saktap balbanga,
Kündüzündö cön koyup,
Tünündö kazdım üñkürdü.
Küdörüm üzböy ılayım,
Kündö kazdım üñkürdü.

Ben otuz iki yaşımda.
Vuran Hüda büsbütün
Vurur diye yürüdüm ben,
Bir baskını başıma

Yapar ya – diye yürüdüm ben.
Hazinem yağmalanıp gittiğinde,
Köküme toptan kıydıklarında,
Yarın yetim büyüyüp,
Eline geri geldiğinde
Güçsüz kalıverir – diye,–
Hazinenin hepsi yok,
Malsız kalıverir – diye,–
Gönlüm fena bölünüp,
Gözümün yaşı dökülüp.
Köküme toptan kıyar – diye,–
Gönlü isterse altı haram
Şu duran hazinemi
Hepten bozup gider – diye.
Gücümü ölçüp bilir – diye,–
«Ben Talas'tan gittiğimde,
Hazinemi bozup gider – diye,–
Gönlü isterse beş düzenbaz
Bir adama bildirmeden,
Bir kişiye sezdirmeden,
Kahrımı salıp bağırdım,
Beş pehlivanı çağırdım.
Hakkına at verdim,
Her gündeliğini tez verdim.
Sapmadan iyice kazsın – diye,– İşime gammaz çıkıp,
Batman batman altın, ziynet verdim.
Boz ala puslu gök kayaya,
Uçsuz bucaksız yatan gök dağa,
Pehlivana haramı içimde saklayıp,
Gündüzünde boş bırakıp,
Gecesinde kazdım mağarayı.
Umudumu kesmeden hep,
Her gün kazdım mağarayı.

Oozun eptep aldırdım,
Calgız kişi batkanday.
Ar cak cagın kazdırdım,
Altı miñ koy catkanday.
Mom temirden kurç berip,
Üñkürdün için köölöttüm.
Ötkörö kızık kıldırdım,
Cetimiş atan komdotup,
Içinen çıkkan kumdarın

Ağzını ustaca açtırdım,
Yalnız bir kişi sığacak kadar.
Öte yanını kazdırdım,
Altı bin koyun yatacak kadar.
Mum demirden çelik verip,
Mağaranın içini genişlettim.
Alabildiğine görkemli yaptırdım,
Yetmiş erkek deveyi çöktürtüp,
İçinden çıkan kumlarını

Talastın keñ suusuna kuydurdum.
Cetimiş atan küç menen
Ceti tün tınbay cüktötüp,
Atakeñdin kazına
Al üñkürgö cıydırdım.
Celimdep oozun bekittim,
Bu, kızık kılıp burattım.
Belgi kalbay kalsın – dep,–
Üstündögü kara kum –
Kazınanın oozun közdöy urattım.
Bir künü catıp oylonsom,
Asmandan Aldanın künü bürkölöt,
Men cesirdin başına
Altımış sanaa bir kelet:
Tübümö çoguu cetebi?
Kalıñ kazıp orumdu,
Kaynatıp çoguu şorumdu,
Aytıp koyup biröögö
Kazınam açıp ketebi?
Aygak çıgıp kişige,
Buzup ketip mülkümdü,
Menin, tügötör beken külkümdü
Işene albay adamga,
Küügüm kire, kün bata,
Eldin aldı dım cata,
Kaarlanıp bakırdım,
Ber kelgin – dep men özüm
Beş balbandı çakırdım.
Kalakka ölçöp uu berdim,

Talas'ın geniş suyuna döktürdüm.
Yetmiş deve gücü ile
Yedi gece dinmeden yükletip,
Atacığının hazinesini
O mağaraya yığdırdım.
Ağzını zamkla berkittim,
Bunu hünerle burup kapattım.
Nişan kalmasın – diye,–
Üstündeki kara kumu –
Hazinenin ağzına doğru yıktırdım.
Bir gün yatıp düşünsem,
Gökten Alda'nın günü bulutlanır,
Ben dulun başına
Altmış kaygı bir gelir:
Köküme toptan kıyarlar mı?
Derin kazıp çukurumu,
Kaynatıp toptan çilemi,
Birine söyleyiverip
Hazinemi açıp gider mi?
Kişiye gammaz çıkıp,
Malımı bozup gidip,
Benim gülüşümü tüketir mi ki
İnsana güvenemeden,
Alacakaranlık çöküp, gün batarken,
El henüz sessiz yatarken,
Kahırlanıp bağırdım,
Beri gel – diye ben kendim
Beş pehlivanı çağırdım.
Kepçeyle ölçüp ağı verdim,

Kaşık menen suu berdim.	*Kaşık ile su verdim.*
Okçontoy kübüp ok kıldım,	*Sadak silker gibi ok ettim,*
Baarın boorum dedirtip,	*Hepsine "bağrım" dedirtip,*
Keşigin mintip cedirtip,	*Artığını böyle yedirtip,*
Düynödön beş balbandı cok kıldım.	*Dünyadan beş pehlivanı yok ettim.*
Karaluu caydın ayınan,	*Yaslı yerin yüzünden,*
Cana senin kazınañdın cayınan,	*Ve senin hazinenin yüzünden,*
Beş balbandı soygomun.	*Beş pehlivanı boğazladım.*
Kolomtonun ceegine	*Ocak yerinin kıyısına*
Büktöy salıp belinen,	*Belinden büküp koyup,*
Tundurma salıp koygomun.	*Sessizce gömüverdim.*
Aytsam sözüm dagı bar,	*Söylesem sözüm daha var,*
Kılmışı cok öltürgön	*Suçu yokken öldürülen,*
Enekeñ, men beybaktın moynunda	*Anacığın, ben bahtsızın boynunda*
Beş balbandın kanı bar.	*Beş pehlivanın kanı var.*
Men enekeñ beybaktın,	*Ben anacığın bahtsızın,*
Tügönböy turgan kebi bar.	*Tükenmeyen sözü var.*
Tañdı makşar bolgondo,	*Tan mahşer olduğunda,*
Beş balbanday momunga	*Beş pehlivan gibi masuma*
Kara eşek bolor ebi bar.	*Kara eşek olmak ihtimalim var.*
Atıñdı oñdop tokup kel,	*Atını düzgün eyerleyip gel,*
Beş balbanday momunga	*Beş pehlivan gibi masuma*
Cakşılap kuran okup kel!	*Güzelce Kuran okuyup gel!*
Kazınañ mınday taştayın,	*Hazineni böyle bırakayım,*
Emi uulum, ugup tur,	*Şimdi oğlum, dinleyedur,*
Ber cagınan baştayın:	*Beri yanından başlayayım:*
Keñ Talastın oyunda,	*Geniş Talas'ın ovasında,*
Keñ-Koldun kuygan boyunda,	*Keñ-Kol'un döküldüğü boyda,*
Tügöngön toonun urçukta,	*Biten dağın çıkıntısında,*
Salınıp kelgen tumşukta,	*Sarkıp gelen burunda,*
Çoñ Ak-Çiydin çetinde,	*Büyük Ak-Çiy'in ucunda,*
Kara coldun üstündö,	*Kara yolun üstünde,*
Kan atañ Manastı Kuday alat – dep,–	*Han baban Manas'ı Hüda alır – diye,–*
Ceti kılım öçküçö	*Yedi asır sönünceye dek*
Zayıpburuş kayran şer	*Zayıpburuş, yazık aslan,*
Men Talastan ketkende,	*Ben Talas'tan gittiğimde,*
Belgi kalbay sultandan	*Sultandan nişan kalmadan*

Dayınsız bolup kalat – dep,–	*İzsiz belirsiz kalıverir – diye,–*
Ceti cüz atan komdottum,	*Yedi yüz deveyi çöktürttüm,*
Dorbo*, arkanın oñdottum.	*Torbasını*, urganını onarttım.*
Cer bilgiç cıyıp aldırdım,	*Yer bilenleri toplayıp getirttim,*
Dünüyö cüzün çaldırdım.	*Dünya yüzünü arattım.*
26030 Ancıyandın ar cagı,	*Ancıyan'ın öte yanı,*
Amangendin ber cagı,	*Amangen'in beri yanı,*
Kokon kandın koltugu,	*Kokon hanın koltuğu,*
Küleşen menen Çiymaydam	*Küleşen ile Çiymaydam,*
Katar eköön körgözüp,	*İkisini yan yana gösterip,*
Küleşendin külboto* –	*Küleşen'in külbotosu* –*
Külbotodon aldırdım.	*Külbotodan getirttim.*
Ceti cüz atan kirelep,	*Yedi yüz deveyi kiralayıp,*
Topuragın aldırdım,	*Toprağını getirttim,*
Çoñ çelekke çaldırdım,	*Büyük kovada karıştırttım,*
26040 Uy, eçki cünün kıymalap,	*Sığır, keçi kılını kıyıp,*
Al batkakka saldırdım.	*O çamura kattırdım.*
Iylööndüsün keltirdim,	*Yoğrulmuş harcını getirttim,*
Üstünö kıldan septirdim.	*Üstüne kıldan serptirdim.*
Aksakalbaydın balası,	*Aksakalbay'ın oğlu,*
Aralbayday balban sart,	*Aralbay gibi pehlivan Sart,*
Altımış balban ketmenkor,	*Altmış pehlivan kazmacıya,*
Ilayın boo teptirdim.	*Çamurunu bağ bağ teptirdim.*
Alım saldım argınga,	*Argın'a salma saldım,*
Altı miñ erkeç cıynadım.	*Altı bin erkeç topladım.*
26050 Altı miñ erkeç bir kırıp,	*Altı bin erkeci bir kırıp,*
Kış kaynatıp bek saldım,	*Tuğla kaynatıp pek koydum,*
Atakeñdin kümbözün	*Atacığının kümbetini*
Altı kılım öçküçö	*Altı asır sönünceye dek*
Buzulbay tursun dep saldım.	*Bozulmadan dursun diye yaptım.*
Teginge karap turbadım,	*Soyuna bakıp durmadım,*
Alım salıp kırgızdan	*Kırgız'dan salma salıp*
Ceti miñ erkeç cıynadım.	*Yedi bin erkeç topladım.*
Ceti miñ erkeç bir kırıp,	*Yedi bin erkeci bir kırıp,*
Kış kaynatıp bek saldım,	*Tuğla kaynatıp pek koydum,*
26060 Cetigimdin kümbözü	*Yiğidimin kümbeti*
Buzulbay tursun – dep saldım.	*Bozulmadan dursun – diye yaptım.*
Mekedegi katçıga	*Meke'deki kâtibe*

Altı külük at berdim,
Azır bizge kelsin – dep,–
Alakanday kat berdim.
Çoñ Mekeni çaldırıp,
Çoñ eşendi aldırıp,
Cetim cürüp cetilip,
Cergege özü koşulsa,
Köçüp kelse Talaska,

Altı yüğrük at verdim,
Hemen bize gelsin – diye,–
Avuç kadar mektup verdim.
Büyük Meke'yi aratıp,
Büyük eşeni getirtip,
Yetim yürüyüp yetişip,
Yurduna kendi katılırsa,
Göçüp gelse Talas'a,

Kuran okup turganda
Atası ötkön Manaska
Bu maanini körsün – dep,–
Kızık kılıp saldırdım.
Kıcı-kıyma çoñ bülük
Kakançının kagışın,
Çoñ-Beecindin çabışın
Çoguu gana tarttım sürötkö.
Agıp ketken cer cüzü,
Kandı tarttım sürötkö.
Ölüp catkan kıyşayıp,
Candı tarttım sürötkö.
Azuuların arkaytıp,
At ölügü too bolup,
Anı bir tarttım sürötkö.
Muruttarın serbeytip,
Er ölügü too bolup,
Munu gana tarttım eey, sürötkö,
Alaçıktay çoñ Kalça
Kapır menen busurman
Kagışın tarttım sürötkö.
Kaçpay turup salışkan
Çabışın tarttım sürötkö.
Baakıbay, Duulat eki kan
Kandı tarttım sürötkö.
Alöökö kan, Azız kan,
Erdi tarttım sürötkö.
Mingen atım Arbuudan
Menin kaldaygan kara başımda
Özümdü tarttım sürötkö.

Kur'an okunup dururken
Babası merhum Manas'a
Bu manayı görsün diye,
Özene bezene işlettim.
Kıyasıya kopan büyük kargaşayı,
Kakançın'ın çarpışmasını,
Çoñ-Beecin'in vuruşmasını
Hepsini birden çektim resme.
Yeryüzünü kaplayıp akan
Kanı çektim resme.
Ölüp yatan, yana devrilmiş
Canı çektim resme.
Azı dişleri sırıtmış,
At ölüsü dağ olmuş,
Onu da çektim resme.
Bıyıkları dimdik kalkmış,
Er ölüsü dağ olmuş,
Bunu da çektim, eey, resme,
Alacık gibi koca Kalça
Kâfir ile Müslüman'ın
Çarpışmasını çektim resme.
Kaçmadan durup vuruşanların
Vuruşmasını çektim resme.
Baakıbay, Duulat iki han –
Hanları çektim resme.
Alöökö han, Azız han –
Erleri çektim resme.
Bindiğim atım Arbuudan,
Koskocaman kara başımla
Kendimi çektim resme.

Eçteme menen işiñ cok
Emçegimdi talaşıp,
Menin betimden akkan kara kan
Saamayıñ ıldıy kuyulup,
Kulunum, özüñdü tarttım sürötkö.
Astındagı Kara atı –
Esen bolso, calgızım,
Bul Talaska keler – dep,–
Uşu turgan ak kümböz
Içine kirse kulunum
Maani-cayın körör – dep,–

Hiçbir şeyden habersiz,
Memelerime sarılmış,
Yüzümden akan kara kan
Zülfünden aşağı dökülmüş,
Kulunum, seni de çektim resme. Altındaki
Kara atı –
Sağ esen olursa biriciğim,
Bu Talas'a gelir diye,
Şurada duran ak kümbezin
İçine girse kulunum,
Manasını, hâlini görür diye,

Bosogodon kirgende
Sol cakkı cagın karasañ
Altından çılbır bulkuntup,
Algara menen culkuntup
Katının kara baskansıp,
Kuugunun çukul kuugansıp,
Katını erkek tuugansıp,
Antañdagan er Kalça
Alkaraga mingizip,
Anı gana tarttım sürötkö.
Çoñ ötük butta çoykoet,
Korozdoy moynu koykoet.
Köz aynegi balkıldayt,
Körüp tursañ Koñurbay
Köökördöy bolgon şuru taş
Eey, töbösündö carkıldayt.
Altın ayluu sır kanca
Ayzakerden ıktuu er,
Özü coonun aylasın bilgen
köykaşka.
Abaylasañ körörsüñ,
Atıraygan murutu
Maylagan balta sabı okşop,
Salañdagan murunu.
Selebenin* kabı okşop,
Eki közdün kıçıgı
Açılıp kalgan körgö okşop,

Eşikten içeri girince
Sol yanına bakarsan:
Altından yuları silkeleyip,
Algara ile şahlanıp,
Karısını karabasan basmış gibi,
Kovalayan ensesindeymiş gibi,
Karısı erkek doğurmuş gibi
Soluyup duran er Kalça'yı
Alkara'ya bindirip,
Onu da çektim resme.
Koca çizme ayağında kabarır,
Horoz gibi boynu kurulur.
Gözünün feri parıldar,
Bakıp görsen, Koñurbay –
Matara gibi koca mercan taş,
Eey, tepesinde parıldar.
Altın halkalı sırlı çubuğu,
Mızrakçıların en ustası er,
Kendisi düşmanın hilesini bilen
seçkin yiğit.
Dikkat edersen görürsün:
Dimdik kabarmış bıyığı
Yağlanmış balta sapına benzer,
Sarkıp duran burnu
Selebe kınına benzer,*
İki gözünün çukuru
Açılıp kalmış mezara benzer,

Kaş-kabaktın ortosu
Bay caylagan törgö okşop,
Atañ Manastı saygan Koñurbay –
Şay koldogon şer oşol,
Özü coonun aylasın bilgen er oşol.
Kara atının barbı deym,
Kaptalında kanatı.
Kaçan bolso Koñurbay
On eki aalam bir kelsin,
Talkanday çalgan adatı.

Kaşla kapağın arası
Bayın yazladığı yaylaya benzer,
Baban Manas'ı mızraklayan Koñurbay –
Şay'ın koruduğu arslan odur,
Düşmanın hilesini bilen er odur.
Kara atının var mı derim
Böğründe kanadı?
Ne zaman olsa Koñurbay'ın,
On iki âlem bir gelsin,
Talkan gibi öğütmek âdetidir.

Aldı cagın karasañ
Şuru otogot, marcan taş,
Koñurbaydın kolunda
Luntuñdun kanı aralaş.
Dagı tarttım sürötkö,
Ilama kanı kan Coloy,
Şibeenin kanı Orokkır,
Soloondun kanı Muzkindik,
Mancuunun kanı Ezkara,
Baarıdan mıktı Koñurbay,
Baarısın katar teñ koyup,
Bulardı tarttım sürötkö.
Oñ cagıñdı karasañ,
Aldın salıp turganda
Arıslandın türü bar,
Arkasın sala bergende
Altı miñ erdin sürü bar,
Tün calañkıç türlöngön,
Aç Arıslan közdöngön,
Maylagan buuday cüzdöngön,
Küügüm tuman közdöngön,
Közü köldün ordunday,
Körüngöndü sorguday,
Ortoço boyluu, keñ dalı,
Akolpoktu kiygizip,
Akkulanı mingizip,
Kaptap catkan kıtaydı
Kakaylatıp sürgüzüp,

Ön yanına bakarsan:
Mercan sorguç, inci taş,
Koñurbay'ın elinde
Luntuñ'un kanı bulaşık.
Daha çektim resme:
Ilama hanı han Coloy,
Şibee'nin hanı Orokkır,
Soloon'un hanı Muzkindik,
Mancuu'nun hanı Ezkara,
Hepsinden yaman Koñurbay –
Hepsini sıraya dizip,
Bunları çektim resme.
Sağ yanına bakarsan:
Öne atılıp durduğunda
Arslanın heybeti var,
Sırtını dönüp gittiğinde
Altı bin erin heybeti var,
Gece hortlağı gibi görklenen,
Aç arslan bakışlı,
Yağlı buğday benizli,
Alacakaranlık duman bakışlı,
Gözü göl yatağı kadar,
Göründüğünü yutacak gibi,
Orta boylu, geniş omuzlu –
Akolpok'u giydirip,
Akkula'ya bindirip,
Kaynaşıp yatan Hıtay'ı
Bozguna verip sürdürüp,

Baarısın Beecindi közdöy
tiygizip, Kara kalmak, kıtaydı
Senin atañdı tarttım sürötkö.
Astındagı Akkula,
Akbandın zoru canıbar,
Baytal beenin kulunu
Kara cılkı duldulu.
Atakeñdin Akkula –
Anıktap cetim körsün – dep,–
Munu tarttım sürötkö.
Anın ber cak cagında

Hepsini Beecin'e doğru
saldırtıp, Kara Kalmak'ı, Hıtay'ı
Senin babanı çektim resme.
Altındaki Akkula –
Akban soyunun ulusu o hayvan,
Genç kısrağın kulunu,
Kara yılkının düldülü.
Atacığının Akkula'sı –
Yetimim iyice görsün diye,
Bunu da çektim resme.
Onun beri yanında:

Uzun boyluu, keñ dalı,
Arı balban, arı şer,
Zorlugu toonun teñindey,
Kim körünsö cegidey,
Sepkili cok ak cüzdüü,
Çekiri cok, koy közdüü,
Sarı cargak şım kiygen,
Sarala sınduu at mingen,
Tüpögü cok ayza algan,
Canına calañ kılıç baylangan,
Azız kandın Almambet
Ayaş atañ boluçu,
Anı tarttım sürötkö.
Cetik belin kurçangan,
Ceti san kara kol kelse
Celbegey kirip kol salgan,
Anın ber cak cagında
Kara kalpak kırgagı,
Özüñ menen boorloş
Kan Manastın Sırgagı.
Çıkanaktap tınç albas,
Çırm etip uyku albas,
Atka ceñil, tayga çak,
Uykusu cok, colgo sak,
Astıga salsa ak coltoy,
Aydap cürsö san koldoy,
Teke coomart* at mingen,

Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem arslan,
Heybeti dağın dengince,
Kim görünse yutacak gibi,
Çilsiz ak yüzlü,
Şaşısız, koyun gözlü,
Sarı meşin şalvar giymiş,
Sarala misali at binmiş,
Püskülsüz mızrak almış,
Beline yalın kılıç kuşanmış –
Azız hanın Almambet'i
Ayaş baban idi,
Onu da çektim resme.
Belini sımsıkı kuşanmış,
Yedi tümen kara ordu gelse
Yeleği açık dalıp saldıran.
Onun beri yanında:
Kara kalpaklıların yiğidi,
Seninle öz bağırdaş
Han Manas'ın Sırgak'ı.
Dirsek dayayıp dinlenmez,
Kestirip uyku almaz,
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yolda uyanık,
Öne katsan uğuru bol,
Sürüp gitse tümen ordu gibi,
Teke coomart misali at binmiş,*

Temirdey köpkök ton kiygen
Kayrıdindi* caynatıp,
Kakaylatıp aydatıp,
Sırgaktı tarttım sürötkö.
Anın ber cak cagında
Kökala sınduu at mingen,
Kök ırapıs ton kiygen,
Aç kıykırık, kuu süröön
Alışsa aalamdın alı cetpegen,
Arslandın tişi ötpögön,
Kalıypadan kat algan,

Demir gibi masmavi kaftan giymiş,
Kayrıdin'i yıldırıp,*
Önüne katıp sürdürüp –
Sırgak'ı çektim resme.
Onun beri yanında:
Kökala misali at binmiş,
Gök ipekli kaftan giymiş,
Aç naralı, yaman avazlı,
Tutuşsa âlemin gücü yetmeyen,
Arslanın dişi işlemeyen,
Halifeden mektup almış,

Cana özü zayıpburuş atangan, Bereniñ kan Bakayga caylatıp,
Ok cetpesten at mingen,
Ok ötpöstön ton kiygen,
Kasaba koldo kalkıldap,
Kan iççü kara kurç bolot
Bileginde carkıldap,
Almaday moynu uzarıp,
Arıslanday közü kızarıp,
Altın, cakut kurçanıp,
Külüp iybey sumsayıp,
Kün cañ-cuñ soloon, kıtayga
Cazı caak, calpak til,
Kürküröp ceke kol salıp,
Ayaş atañ Çubaktı
Anı da tarttım sürötkö.
Anın ber cak cagında
Kök sülöösün börk kiygen,
Kök ala kalkan oynogon,
Cüyö sözdü baykagan,
Bal menen oozun çaykagan,
Başın baaşaluu işke bölögön, Argın uulu Acıbay
Ayagın miñ altınga cölögön,
Özü dünüyönün tilmeçi,
Kapilette söz tapkan,
Karañgıda köz tapkan,

Hem kendisi zayıpburuş nam almış,
Yiğidini han Bakay'a yaylatıp,
Ok yetişmez at binmiş,
Ok işlemez kaftan giymiş,
Sancak elinde dalgalanıp,
Kan içici kara sert çelik
Bileğinde parıldayıp,
Elma gibi boynu uzayıp,
Arslan gibi gözü kızarıp,
Altın, yakut kuşanıp,
Gülmeden, asık suratla,
Kün cañ-cuñ Soloon'a, Hıtay'a
Yassı yanak, yayvan dilli,
Kükreyip tek başına saldıran
Ayaş baban Çubak'ı –
Onu da çektim resme.
Onun beri yanında:
Gök vaşak börkü giymiş,
Gök ala kalkan oynatan,
Yerinde sözü sezen,
Ağzını balla çalkalayan,
Başını padişahça işe adayan, Argın oğlu Acıbay
Ayağını bin altına dayayan,
Kendisi dünyanın dilmacı,
Ansızın söz bulan,
Karanlıkta göz bulan,

Astıga salsa ak coltoy,
Arkaga cürsö san koldoy,
Astındagı mingeni
Calduu kızıl, calduu kök
Çalgın çalsa çarçabayt,
Oorukka minse oorubayt,
Bakay kandın Kök tulpar,
Kök tulpar öñdüü at minip,
Kerişke minseñ keyibeyt,
Çolpondoy közün caynatıp,
Ayçık altın munarık,
Atañ Beecin barganda
Busurmandın kızıl tuu
Er Bakayga karmatıp,
Kaynap catkan kapırdı
Kara talday aydatıp,
Bet aldına kelgenin

Öne katsan uğuru bol,
Ardınca gitse tümen ordu gibi.
Altındaki bindiği:
Yeleli kızıl, yeleli gök,
Keşfe çıksa yorulmaz,
Ağır sefere binilse incinmez –
Bakay hanın Kök tulpar'ı.
Kök tulpar misali at binip,
Cenge binersen yılmaz,
Çolpan gibi gözünü ışıldatıp,
Hilalli altın alem parıltısında,
Baban Beecin'e vardığında
Müslüman'ın kızıl tuğunu
Er Bakay'a tutturup,
Kaynayıp duran kâfiri
Kara söğüt dalı gibi sürdürüp,
Karşısına geleni –

Ayaş atañ Arıslan
Bakaydı tarttım sürötkö.
Andan beri karasañ
Keñ kökürök, boto köz,
Kelbersiñki cayık töş,
Kara tilin kayragan,
Kan aldına sayragan,
Ceti bölök ton kiygen,
Cetimiş uruu til bilgen,
Cañılbas kara kömököy,
Cüyö taap, kep bilgiç,
Özü, cügürük çeçen, ep bilgiç,
Özü, adamzattan tañdayluu,
Adamdan çolpon mañdayluu,
Irıstuu erdin kündöşü,
Atañ Manas kabılan
Irısına tabılgan,
Ak ırapıs ton kiyip,
Kartküröñ öñdüü at minip,
Acıbaydın al Küröñ
Atañ Manas barında

Ayaş baban Arslan
Bakay'ı çektim resme.
Ondan beri yana bakarsan:
Geniş göğüslü, boduk gözlü,
Gösterişli, yayvan döşlü,
Kara dilini bileyen,
Han önünde şakıyan,
Yedi kat kaftan giymiş,
Yetmiş boyun dilini bilen,
Yanılmaz kara gırtlaklı,
Sırasını bulup söz bilen,
Kendisi yürük hatip, usul bilen,
Kendisi âdemoğlunun en tatlı dillisi,
İnsandan çolpan alınlı,
Devletli erin yoldaşı,
Baban Manas kaplanın
Kısmetine bulunmuş,
Ak ipekli kaftan giyip,
Kartköröñ misali at binip –
Acıbay'ın o Köröñ'ü,
Baban Manas sağken

	Çabarga mingen Kartköröñ,	*Ulak koşusunda binilen Kartköröñ,*
	Tögöröktün tört burçun	*Dünyanın dört bucağını*
26290	Tört aylanıp kelüügö	*Dört dolanıp gelmeye,*
	Kabarga mingen Kartköröñ	*Haber yoluna binilen Kartköröñ.*
	Atışka minseñ aldırbayt,	*Çatışmaya binsen kaptırmaz,*
	Çalgınga minseñ çarçabayt,	*Keşfe binsen yorulmaz,*
	Çılbırı tutam kalbasa	*Yuları bir tutam kalmadıkça*
	Çındagan coogo aldırbayt,	*Azılı düşmana kaptırmaz,*
	Çındap kırsık çalbasa	*Gerçekten kaza çarpmadıkça*
	Miñgenin coogo çaldırbayt.	*Binicisini düşmana çiğnetmez.*
	Kambar ata, kayıp san	*Kambar ata soylu, gaipten sayılı,*
	Kagışka miner Kartköröñ	*Cenge binilen Kartköröñ*
26300	Çın kişinep iygende	*Gerçekten kişneyip coştuğunda*
	Astınan ayban moynun burbagan,	*Önünde hiçbir hayvan boyun çevirmemiş;*
	Kara cılkı baaşası	*Kara yılkının padişahı*
	Kartköröñ ünün ukkanda	*Kartköröñ'ün sesini duyunca*
	Toodogu kulan çubagan,	*Dağdaki kulanlar dizilip gelmiş.*
	Senin Atañ kan Manas	*Senin baban han Manas*
	Keñ Beecinge barıçu,	*Geniş Beecin'e varırdı,*
	Kaçan bolso Küröñdü	*Ne zaman olsa Küröñ'ü*
	Tiyip algan cılkını,	*Vurup aldığı yılkının*
	Baştatuuga salıçu.	*Önüne katıp güttürürdü.*
26310	Üstündögü mingeni	*Üstündeki binicisi:*
	Aça sakal, sart cüzdüü,	*Çatal sakallı, sart yüzlü*
	Argın kan uulu Acıbay	*Argın han oğlu Acıbay,*
	Atası menen kastaşıp,	*Babasıyla düşman olup*
	Kelip kongon Talaska.	*Gelip konmuş Talas'a,*
	Atañ menen dos bolup,	*Babanla dost olup*
	Çoro bolgon Cakıptın	*Çora olmuş, Cakıp'ın*
	Calgız uulu Manaska.	*Biricik oğlu Manas'a.*
	Köktön kök ayman* cıldız kozgolup,	*Gökten gök ayman* yıldız kımıldanıp,*
	Tonsuz kelgen çorogo	*Kaftansız gelen çoraya*
	Kökcal atañ şer menen	*Bozkurt baban arslan ile*
26320	Kıyamattık dos bolup,	*Kıyamete dek dost olup,*
	Kara bolot kurç alıp,	*Kara çelik keskin alıp,*
	Kaardanıp sumsayıp,	*Hışımlanıp, asık yüzle,*
	Ok ötpöstü kiygizip,	*Ok işlemezi giydirip,*
	Kartköröñdü mingizip,	*Kartköröñ'e bindirip,*

Tırgoot, kıtay, mancuunu
Acıbayga tiygizip,
Kan akkan kalıñ uruşka
Kayra tartpay kirgizip,
Kızıl çoktuu kıtaydı
Aygaylatıp tiygizip,
Ayaş Atañ boluçu –
Men, Acıbay tarttım sürötkö.
Iraman kandın Irçıuulu
Içkırı tüpök kırk muundu,
Üzüktöy kalpak er Şuutu,
Akcoltoydun Tölgöçü,
Şıgay kandın erkesi,
Urumkandın altın taacım
Muzburçak,
Kırk çoronun koluna

Tırgoot'a, Hıtay'a, Mancuu'ya
Acıbay'ı saldırtıp,
Kan akan koyu savaşa
Geri dönmeden sokup,
Kızıl püsküllü Hıtay'a
Feryat ettirip saldırtıp –
Ayaş baban idi:
Ben Acıbay'ı çektim resme.
Iraman hanın Irçıuul'u,
Uçkuru püsküllü, kırk boğum,
Üzük gibi kalpaklı er Şuutu,
Akcoltoy'un Tölgöçü'sü,
Şıgay hanın nazlısı,
Urumkan'ın altın tacı
Muzburçak,
Kırk çoranın ordusuna

Kırktın başı Kırgılçal,
Kıyalkandın ayzakerden kücürmön
Tömönkü Kırımdan kelgen er Serek,
Kökcal közü körögöç,
Kırkı kırk kan uulu ele
Ay karañgı cazdaşıp,
Ar kimisi öz curtu menen kastaşıp,
Kelip kongon Talaska
Çoro bolgon atañ sultan Manaska.
Atsız kelgen bir çoro,
Atsız kelgen çorogo
Arkar ayak, cez bilek
At mıktısın mingizgen.
Kolu cetken curtunan
Bölünö berip kan atañ
Kalayıkka bilgizgen.
Tonsuz kelgen bir çoro,
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Keleme kürmö, keñ caka,
Kelişimdüü ok ötpös,
Ton mıktuusun kiygizgen.

Kırkın başı Kırgılçal,
Kıyalkan'ın mızrakta güçlü eri,
Aşağı Kırım'dan gelen er Serek,
Bozkurt, gözü keskin gören –
Kırkı kırk han oğluydu,
Ay karanlığında yollara düşüp,
Her biri kendi yurduyla düşman olup,
Gelip konmuş Talas'a,
Çora olmuş baban sultan Manas'a.
Atsız gelen bir çora –
Atsız gelen çoraya
Arkar ayaklı, tunç bilekli
Atın yamanını bindirmiş.
Eli yettiği yurdundan
Böle böle veren han baban
Halka bunu bildirmiş.
Kaftansız gelen bir çora –
Yakası altın, yeni tunç,
Çift kat cevşen, toygar gözlü,
Dokuma cepken, geniş yaka,
Endamlı, ok işlemez –
Kaftanın yamanını giydirmiş.

Malsız kelgen bir çoro,
Adırda cılkı ala baş,
Argımak, buudan aralaş,
Baarı tulpar köykaşka,
Badışa atañ Manas kan
Ençisin bergen bir başka.
Üysüz kelgen çorogo
Ak ordo tandap kirgizgen.
Boydok kelgen çorogo
Belgilegen dayının,
Oymok ooz, kara köz,
Oykuştagan suluudan
Alıp bergen zayıbın.
Atakeñdin kırk çoro
Kıtayga kazat saldırıp,

Malsız gelen bir çora –
Kırlarda yılkı ala başlı,
Argımak, küheylan karışık,
Hepsi tulpar, hepsi seçkin –
Padişah baban Manas han
Payını vermiş başkaca.
Evsiz gelen çoraya
Ak otağ seçip buyur etmiş.
Bekâr gelen çoraya
Nişanlamış lâyığını:
Yüksük ağızlı, kara gözlü,
Salınıp yürüyen güzellerden
Alıp vermiş eşini.
Atacığının kırk çorası
Hıtay'a gaza açtırıp,

Kırk ayzanı aldırıp,
Kırgındı mıktap saldırıp,
Ayza karmap, top buzup,
Acalı cetken okko uçup,
Kara kanga kanışıp,
Kaçpay turup salışıp,
Atakeñdin kırk çoro
Katar tarttım sürötkö.
Kırk çoronun aldında
Akılı caman bölünüp,
Kakançındın Beecindin
Şaşkanın tarttım sürötkö.
Cılañaylak, cılañ baş
Aşıp-şaşıp antañdap,
Kaçkanın tarttım sürötkö.
Ayzakerlüü busurman
Aydap kirip kıtaydı,
Bölgönün tarttım sürötkö.
Karşı-terşi cıgılıp,
Kalıñ kıtay, mancuunun
Ölgönün tarttım sürötkö.
Kumurskaday caynagan,
Çirkeyden beter kaynagan,

Kırk mızrağı çektirip,
Kırgını adamakıllı koparıp,
Mızrak tutup, alay bozup,
Eceli yeten okla uçup,
Kara kana bulanıp,
Kaçmadan durup vuruşup –
Atacığının kırk çorasını
Sıra sıra çektim resme.
Kırk çoranın önünde
Aklı başından dağılıp,
Kakançın'ın, Beecin'in
Şaşkınlığını çektim resme.
Yalın ayak, yalın baş,
Koşup şaşıp soluyarak
Kaçışını çektim resme.
Mızraklı Müslüman'ın
Hıtay'ı önüne katıp
Bölüşünü çektim resme.
Karmakarışık devrilip,
Koyu Hıtay'ın, Mancuu'nun
Ölüşünü çektim resme.
Karınca gibi kaynaşan,
Sivrisinekten beter kaynayan

Elin bir tarttım Beecindin.	*Halkını çektim Beecin'in.*
Calgız coldun çubama,	*Yalnız yolun kervanı gibi,*
Kayrılıp cetim kelgende	*Yetimim dönüp geldiğinde*
Kalaymandı körsün – dep,–	*Kıyameti görsün diye,*
Kakançıluu Beecindin	*Kakançınlı Beecin'in*
Kızıgın tarttım sürötkö.	*Temaşasını çektim resme.*
Beyline bekem alsın – dep,–	*Gönlüne pekçe koysun diye,*
Kıyamat ketken sen atañ	*Ahirete göçen sen baban,*
Atasının corugun	*Babasının yaptıklarını*
26410 Cetimim beylep kalsın – dep,– Mal	*Yetimim belleyip kalsın diye, Mal gütmek*
bakkan ermek bolot – dep,–	*avuntu olur diye,*
Belgige tarttım süröttü.	*Nişan olsun diye çektim resmi.*
Al sürötkö kirgende	*O resmin karşısına vardığında*
Köñülüñ caman bölünöt,	*Gönlün fena bölünür,*
Közüñdün caşı tögülöt,	*Gözünün yaşı dökülür,*
Kökcal atañ kan Manas	*Bozkurt baban han Manas*
Tirüüsündöy körünöt.	*Sağlığındaki gibi görünür.*
Ataña küyüp, calgızım,	*Babana yanıp, biriciğim,*
Köñülüñdü burbagın,	*Gönlünü kaptırmayasın,*
Kokustan canıñ kıybagın!	*Sakın canına kıymayasın!*
26420 Sen kümbözgö kirgende	*Sen kümbeze girdiğinde –*
Calgan aytıp koybosom,	*Yalan söylemiş olmayayım –*
Kümbözdün içi küülönöt,	*Kümbezin içi uğuldar,*
Küñgürönüp süylönöt.	*Gümbür gümbür söylenir.*
Eçen belgi körünöt,	*Nice nişan görünür,*
Kulunum, köñülüñ caman bölünöt.	*Kulunum, gönlün fena bölünür.*
Kümbözdön oşol belgi bilinse,	*Kümbezden o nişan belirirse,*
Altı aramga barıp kel,	*Altı harama varıp gel,*
Atañdan kalgan mülktörün	*Babandan kalan malları*
Aynıbay kirip alıp kel!	*Çekinmeden girip alıp gel!*
26430 Oşo belgi cok bolso	*O nişan yok ise*
Ar cakka barbay kaytıp kel,	*Öteye varmadan dönüp gel,*
Belgi körböy kaldım – dep,–	*Nişan göremedim diye*
Enekeñ, beytaalayga aytıp kel.	*Bahtsız anacığına söyleyip gel.*
Kümbözdün cayı uşunday	*Kümbezin hâli böyledir.*
Munu mınday taştaylı,	*Bunu böylece bırakalım,*
Ber cagınan baştaylı,	*Beri yanından başlayalım:*
Muñkanganım ak saray,	*Dertlendiğim ak saray –*

Muñumdu aytsam bir dalay.
Andan beri tartkanda,
Beri karay kaytkanda,
Cañırıktın Car-Kıya,
Oşo colgo kelgende
Atañdan kalgan eesiz mal.
Eneñ tentip, kün körüp,
Bukarga kaçıp keldi ele,
Kan ölgöndö karıga
Atañ Manastan kalgan eesiz mal
Amanat kılıp tabıştap,
Kan Bakayga berdi ele,
Bagılıp cürgön oşol töö
Ceti cüzgö tolgondur.
Oşo töönün içinde
Töö atası – Boz buura,
Töö enesi – kuu ingen,

Derdimi desem bir hayli.
Oradan beri yöneldiğinde,
Beri yana döndüğünde,
Cañırık'ın Car-Kıya'sı –
O yola geldiğinde
Babandan kalan sahipsiz mal:
Anan sürünüp, gün görüp
Bukar'a kaçıp gelmişti;
Han ölünce ihtiyara,
Baban Manas'tan kalan sahipsiz malı
Emanet edip ısmarlayıp
Han Bakay'a vermişti.
Bakılıp duran o develer
Yedi yüze dolmuştur.
O develerin içinde
Deve atası – Boz buğra,
Deve anası – ak maya,

Keleriñdi bilgendir.
Cayıp salsa toktoboy,
Koe berse ottoboy,
Adırdı boylop oşol töö
Seni küyüp cürgöndür.
Asıy kaymal*, tay-taylak
Astıñdan çıgat taytañdap.
Tegiz baarı burkurap,
Teñizim uulum, Semetey,
Al töölördü körgöndö
Teñiz kanıñ çırkırap.
Örköçtörü delpildep,
Çuudaları selkildep,
Tegerektep dırkırap,
Tegiz bozdop çurkurap,
Çuudaları bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Seni cıttap turat burkurap.
Keleriñdi bilgendir,
Ulugum uulum, ugup al,
Seni küyüp cürgöndür.

Geleceğini bilmiştir.
Otlağa salsan durmadan,
Koyuversen otlamadan,
Kırları boylayıp o deve
Sana yanıp durmuştur.
Asıy kaymal, tay taylak*
Önüne çıkar paytak paytak.
Hepsi birden bozlayıp –
Denizim oğlum, Semetey,
O develeri gördüğünde
Deniz gibi kanın sızlar.
Hörgüçleri titreyip,
Yapağıları savrulup,
Çevreni sarıp koşuşup,
Hep birden bozlayıp çığrışıp,
Yapağıları dökülüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Seni koklayıp durur bozlayarak.
Geleceğini bilmiştir,
Ulu oğlum, işitiver,
Sana yanıp durmuştur.

Oşo töönñdü körgöndö
Köñülüñ caman bölünöt,
«Ayban mintip turganda,
Menin canım kanday? – dep,–
Kulunum, közüñdün caşı tögülöt. Ar
cabdıktın baarısın,
Oşo töönün içinde
Calpak örköç kara nar –
Aldıñkı erdi şalpıldak,
Artkı örköçü dalpıldak.
Atañ Manastan kalgan Celmayan
Kezikpey kelseñ camanat,
Celmayandın oktosun
Ala kelgin cetimim,
Bir özüñö amanat.
Calpak örköç kara nar,
Kabılan atañ Manastan
Kalıp kalgan muraapıñ.
Asıyın aytıp bereyin,

O deveni gördüğünde
Gönlün fena bölünür:
«Hayvan böyle dururken
Benim canım nasıl olur?» diye,
Kulunum, gözünün yaşı dökülür. Her
koşumun hepsini,
O develerin içinde
Yassı hörgüçlü kara ner –
Alt dudağı sarkık,
Arka hörgücü salpık –
Baban Manas'tan kalan Celmayan.
Rastlamadan gelirsen yazıktır,
Celmayan'ın burunduruğunu
Alıp geliver yetimim,
Bir sana emanettir.
Yassı hörgüçlü kara ner
Kaplan baban Manas'tan
Kalıp kalmış mirasındır.
Yaşını söyleyivereyim,

Kulunum uulum, ugup al,
Tokson beşke tolgondur,
Uşu bıyıl Celmayan.
Tokson beş asıy bolgondur.
Arıslan atañ ölgöndö
Aza kütüp kalgandır,
On eki cılı bolguça,
Oşo turgan Celmayan.
Turbay catıp algandır.
Bödönödöy bögülüp,
Çögüp kalgan Celmayan.
Közdün caşın irgiltip,
Tögüp kalgan Celmayan.
Celmayandı körgöndö
Mende canın kıynagan,
Adam karap turbagan.
Atañdan kalgan Celmayan
Çuudaların çañ baskan,
Eki közün kal baskan.

Kulunum oğlum, işitiver:
Doksan beşe dolmuştur
Bu yıl Celmayan,
Doksan beş asıy olmuştur.
Arslan baban öldüğünde
Yas tutup kalmıştır,
On iki yılı doluncaya dek
Orada duran Celmayan
Kalkmadan yatıp kalmıştır.
Bıldırcın gibi büzülüp
Çöküp kalmıştır Celmayan,
Gözünün yaşını damla damla
Döküp kalmıştır Celmayan.
Celmayan'ı gördüğünde:
İçin için canı ezilmiş,
Kimse dönüp bakmamış;
Babandan kalan Celmayan'ın
Yapağılarını toz basmış,
İki gözünü perde basmış.

Celmayan küçtüü kezinde	*Celmayan güçlü çağında*
Atañ Manas kabılan	*Baban Manas kaplan*
Ok darısın artçu ele,	*Ok barutunu yükletirdi,*
Kapkayda kazat tartçu ele.	*Ta nerelere gazaya giderdi.*
Altımış sup*, ok-darı,	*Altmış sup*, ok ve barut*
Cüktöy cürgön Celmayan.	*Yükleyip giden Celmayan,*
Atañ Manas kabılan	*Baban Manas kaplanın*
26520 Üptöy* cürgön Celmayan.	*Varını taşıyıp* giden Celmayan.*
Kayıbınan kabılgan,	*Gaipten karşısına çıkmış,*
Kızır çalgan ataña	*Hızır dokunmuş babana*
Kıynalıp cürüp tabılgan.	*Zahmetle aranıp bulunmuş.*
Obodo cıldız coşulup,	*Gökte yıldızlar coşup,*
Atañ Manas şer menen	*Baban Manas arslan ile*
Mediyandın çölündö	*Mediyan'ın çölünde*
Kuday süyüp koşulup.	*Tanrı sevip kavuşturmuş.*
Atañ Manas kanzaada	*Baban Manas hanzade*
Bitteyinde birigip,	*Küçücükken birleşip,*
26530 Barmaktayda baş koşkon.	*Parmak kadarken baş koşmuş.*
Külügü curtka sınaakı,	*Yürüğü yurtça denenmiş,*
Kan atañ Manastan kalgan muraapı.	*Han baban Manas'tan kalan mirastır.*
«Semetey kelse özümdü	*«Semetey gelirse beni*
Celgenine cel cetpeyt,	*Yelişine yel yetişmez,*
Baskanına mal cetpeyt.	*Yürüyüşüne mal yetişmez;*
Atboroyun sıdırgan,	*Boranı yara yara giden,*
Tögöröktün tört burçun	*Dünyanın dört bucağını*
On eki kündö kıdırgan.	*On iki günde dolaşan.*
Kocosan atañ carıktık,	*Yüce baban, o aydınlık,*
Kokondogu kocogo	*Kokon'daki hocaya*
26540 Kolu cetip turganda,	*Eli erişip dururken,*
Bukardagı muñçuga	*Bukar'daki mahzuna*
Buyruk kılıp turganda,	*Buyruk verip dururken,*
Cer cüzünö sen atañ	*Yeryüzüne senin baban*
Şumduk kılıp turganda,	*Dehşet salıp dururken,*
Ak maral aydap uy kılıp,	*Ak maralı güdüp inek edip,*
Ay-aalamdı buy kılıp,	*Ay âlemi allak bullak edip,*
Kök maral kuup uy kılıp,	*Gök maralı kovup inek edip,*
Körüngön cerdi buy kılıp,	*Görünen yeri allak bullak edip,*
Cer üstünö kalayman	*Yeryüzüne kıyamet*

Salıp turgan kezinde,
Cetken cerin talkalap,
Alıp turgan kezinde,
Ceñil-celpi çorogo
Çabar bergen Celmayan.
Tögöröktün tört burçu
Törö atañ barında
Kabar bergen Celmayan.
Altındı mıktap çogultup,
Ayabastan artkandır,
Turbay koyup Celmayan
Azabın abakeñ Bakay tartkandır.
Bir kozgolup koyboston,
Ködöödön culup çöp berip,
Könök menen suu berip,
Ölböstön murun ölgöndür,
Ayaş atañ Bakay kan
Aşkere korduk körgöndür.
Celmayan turbay catkandır,
Bakay kan tozok tartkandır.
Aytayın dese tili cok,
Içinen sızdap küygöndür.

Salıp durduğu çağda,
Vardığı yeri paramparça edip
Alıp durduğu çağda,
İvedi işte çoralara
Ulaklık eden Celmayan,
Dünyanın dört bucağına,
Töre baban sağken,
Haber ulaştıran Celmayan.
Altını iyice toplayıp
Esirgemeden yükletmiştir;
Yerinden kalkmayınca Celmayan,
Zahmetini emmin Bakay çekmiştir.
Bir kımıldayıp koymadan,
Kökünden yolup ot verip,
Kovayla su verip,
Ölmeden önce ölmüştür;
Ayaş baban Bakay han
Apaçık horluk görmüştür.
Celmayan kalkmadan yatmıştır,
Bakay han azap çekmiştir.
Söyleyeyim dese dili yok,
İçten içe sızlayıp yanmıştır.

Manaska atap çalat» – dep,–
Kudaydan surap cürgöndür.
«Cetimim kaçan kelet? – dep,–
Manastan kalgan Celmayan
On eki cılga küygöndür.
Sen töölörgö barganda.
Celip kelet Celmayan,
Közdün caşın irgiltip,
Tögüp kelet Celmayan,
Tegerenip özüñdü
Basıp kelet Celmayan.
Oñ cagıñan bir cıttap,
Sol cagıñan bir cıttap,
Kan atañdın çoñ kabır
Çoñ kabır közdöp çu koyup,
Kaçıp beret Celmayan.

«Manas'a adayıp kurban eder» diye
Tanrı'dan dileyip durmuştur.
«Yetimim ne zaman gelir?» diye
Manas'tan kalan Celmayan
On iki yıldır yanmıştır.
Sen develere vardığında
Yelerek gelir Celmayan,
Gözünün yaşını damlatıp
Dökerek gelir Celmayan,
Çevrende dönüp sana
Sokulup gelir Celmayan.
Sağ yanından bir koklayıp,
Sol yanından bir koklayıp,
Han babanın büyük kabrine –
Büyük kabri gözleyip fırlayıp
Kaçıverir Celmayan.

Atakeñ kömgön kara zoo,
Kara zoogo barganda
Kutpa caktı baştanıp,
Kara zoonu cazdanıp,
Çögüp beret Celmayan.
Közdün caşın irgiltip
Tögüp beret Celmayan.
Oktosun cerge bek kadap,
Bögüp beret Celmayan.
Kamçılasa turbastan
Çögüp beret Celmayan.
Ölsö öödö bolboston,
Catıp alat Celmayan.
Ölgöndö körgön çunagım,
Koluñdu suuga sala kör,
Kol daaratıñ ala kör.
Ataña kuran bek okup,
A düynö ketken atañdın
Arbagına tabıştap,
Celmayandı çala kör!
Başında altın okto bar –

Atacığının gömüldüğü kara kaya –
Kara kayaya vardığında
Kıble yanına baş koyup,
Kara kayayı yastık edip
Çöküverir Celmayan;
Gözünün yaşını damlatıp
Döküverir Celmayan;
Burunduruğunu yere sıkı saplayıp
Siniverir Celmayan;
Kamçılasan kalkmadan
Çöküverir Celmayan;
Ölse de doğrulmadan
Yatıp kalır Celmayan.
Ölürken gördüğüm yavrucuğum,
Elini suya sokuver,
El abdestini alıver,
Babana Kur'an'ı pekçe okuyup,
Ahirete göçen babanın
Ruhuna ısmarlayıp
Celmayan'ı kurban ediver!
Başında altın burunduruk var –

Amanat koygon okto ele,
Kancıgaña çala kel,
Enekeñ men baykuşka ala kel.
Ala kelgin özümö,
Kulunum, körgözö körgün közümö,
Tilekteş bolgon uşunday,
Enekem baykuş eken – dep,–
Iraazı bolgun özümö,
Celmayandın oktosun
Tegerenip keteyin,
Körgözö körgün közümö.
Taştap atsañ camanat,
Celmayandın oktosu
Cetimim, saga amanat!
Ala kelseñ oktonu,
Körüp koysom köönüm tok,
Men enekeñ beytaalay,

Emanet konmuş burunduruktu,
Terkine bağlayıp gel,
Anacığın ben zavallıya alıp gel.
Alıp geliver bana,
Kulunum, gözüme gösteriver,
Dilekte eş olan böyledir,
Anacığım zavallıymış diye
Hoşnut kıl beni.
Celmayan'ın burunduruğu –
Kurbanın olayım, döneyim,
Gözüme gösteriver.
Bırakıp gelirsen yazıktır,
Celmayan'ın burunduruğu,
Yetimim, sana emanettir!
Getirirsen burunduruğu,
Görüversem gönlüm tok;
Ben bahtsız anacığının

	Belek kılıp cürgöngö	*Yadigâr diye saklayacak*
	Anday buyum degi cok.	*Öyle bir nesnesi hiç yok.*
	Özöndüü dayra, bulagım,	*Vadili ırmağım, pınarım,*
	Ölgüçö aytam amanat,	*Ölünceye dek derim: emanet,*
26630	Beyley körgün, çıragım.	*Belleyiver, çırağım.*
	Çunagım, senin ayıñan	*Yavrucuğum, senin yüzünden*
	Baltır etim ooruttum,	*Baldır etimi ağrıttım,*
	Tamanım taşka cooruttum.	*Tabanımı taşta yordum,*
	Aylamdı tappay cötöldüm,	*Çaremi bulamayıp öksürdüm,*
	Talıgıp ıylap,çırkırap,	*Bitkin düşüp ağlayıp, çığrışıp,*
	Seni men altımış künü kötördüm.	*Seni ben altmış gün taşıdım.*
	Altı ayçılık azaptı,	*Altı aylık azabı,*
	Cetimim, seni bagıp aluuga,	*Yetimim, seni besleyip büyütmeye*
	Kanım kaldı bir kaşık,	*Kanım kaldı bir kaşık,*
26640	Etim kaldı kök caşık.	*Etim kaldı solgun, gevşek.*
	Kirip keter cer katuu,	*Girilecek yer katıdır,*
	Ölüp ketsem can tattuu.	*Ölüp gitsem de can tatlıdır.*
	Bügün körgön erteñ cok,	*Bugün var olan yarın yok,*
	Alaskıtıp kuu çirkin,	*O kahpe felek oyalayıp*
	Aldap cüröt düynö bok.	*Aldatıp durur şu değersiz dünya.*
	Amanat al oktonu körbösöm,	*O emanet burunduruğu görmezsem*
	Cürögüm kanduu, içim çok.	*Yüreğim kanlı, içim kor;*
	Oktonu közgö körsötsöñ,	*Burunduruğu gözüme gösterirsen,*
	O, cetim, andan kiyin arman cok.	*Ey yetim, ondan sonra tasa yok.*
	Üzülgönün ulagan,	*Kopanı ulayan,*
26650	Amanat ayttım tilimdi al,	*Emanet dedim, sözümü tut,*
	Aybandan kasıettüü mal ele,	*Hayvandan kutlu bir maldı,*
	Celmayanga közüñ sal.	*Celmayan'a göz kulak ol.*
	Eneñ şorduunun tilin ala kör,	*Kara bahtlı ananın sözünü tutuver,*
	Celmayandı çala kel.	*Celmayan'ı kurban edip gel.*
	Celmayan cayı momunday,	*Celmayan'ın hâli böyledir,*
	Munu mınday taştayın,	*Bunu böylece bırakayım:*
	Bilbegendi bilgizçü	*Bilinmeyeni bildiren*
	Bilimdüü Bakay oluya,	*Bilgili Bakay evliya,*
	Tuybagandı tuyguzgan	*Sezilmeyeni sezdiren*
26660	Tuyumduu Bakay karıya,	*Sezgili Bakay ihtiyar,*
	On eki birge kol bergen	*On iki pire el vermiş,*
	Şay koldogon oluya.	*Şay'ın koruduğu evliya.*

Kalıypadan kat alıp,
Kanzaadadan bata alıp,
A da zayıpburuş atanıp,
Köktön bulut kozgolup,
Kökcal Atañ Manaska
Otuzunda dos bolup.
Bakaydın cayın sen uksañ,
Oluyattın kulunu,
Adamzaattın tuygunu.
Eçendi körgön oluya –
Atañ Manas kökcalga
Arka bolgon karıya.
Azır baykap bilüüçü
Közü açık, oluya.
Esil atañ sultandı
Oşol Bakay oluya
Eerçitip cürüp er kılgan,
Atañ Manas kökcaldı
Er uulu menen teñ kılgan.
Oşol Bakay karıya.
Atakeñ Manas kökcaldı
Sayıp cürüp bak kılgan,
Salıp cürüp tam kılgan,

Halifeden mektup alıp,
Hanzadeden dua alıp,
O da zayıpburuş nam alıp,
Gökten bulut kımıldanıp,
Bozkurt baban Manas'a
Otuzunda dost olup.
Bakay'ın hâlini işitirsen:
Evliya soyunun kulunu,
İnsanoğlunun doğanı,
Niceleri görmüş evliya –
Baban Manas bozkurda
Arka olmuş ihtiyar,
Şimdiden sezip bilen
Gözü açık bir evliya.
Rahmetli baban sultanı
O Bakay evliya
Peşine takıp er kılmış,
Baban Manas bozkurdu
Er oğluyla denk kılmış –
O Bakay ihtiyar.
Atacığın Manas bozkurdu
Dike dike bağ kılmış,
Kura kura ev kılmış,

Çaçılganın cıynagan.
Atañdı Bakay eerçitip,
Barıp çapkan Oogandı,
Atañ kolu tiybegen
Margalañ kaydan soo kaldı?
Cetip çapkan Oogandı,
Cet-Kayt kaydan soo kaldı?
Celpiniş çaap ceti algan,
Indini buzup eki algan.
Ombunu çaap olco algan,
Oşondo Bakay canında,
Ortosun buzup col salgan.
Kakandı karmap üç algan,
Kıraanı Bakay col baştap,

Saçılanını toplamış.
Babanı Bakay ardına takıp
Varıp vurmuş Oogan'ı;
Babanın eli değmedik
Margalañ nasıl sağ kaldı?
Erişip vurmuş Oogan'ı –
Cet-Kayt nasıl sağ kaldı?
Celpiniş'i vurup yedi almış,
Indi'yi bozup iki almış,
Ombu'yu vurup ganimet almış –
O zaman Bakay yanında,
Ortasını yarıp yol açmış.
Kakan'ı tutup üç almış –
Kıran Bakay yol başlayıp,

Al turmak, Kıtaydı çaap tört algan.
Ölüp bir kalsañ ıymandaş.
Ordo buzup, olco alıp,
Bilge cüktöp dilde alıp,
Oşo Bakay canında,
Atakeñ kara közdön miñdi algan.
Kuu ılaaçın teppegen
Kuuda bütün kalbagan,
Kuu kıykırık ukpagan
Elde bütün kalbagan.
Kuu ayza uçu tiybegen
Şerde bütün kalbagan,
Akkula menen Kök tulpar
Uşul eköö baspagan
Cerde bütün kalbagan.
Arıslan Bakay oluyam,–
Aylası cetik şer oşol.
A düynö ketken ataña
Coldoş bolgon er oşol.
Aytkanım calgan bolboso,
Atañ Manas sultanga
Barabar tuugan şer oşol.
Karañgıda köz tapkıç,
Kapılette söz tapkıç.
Aylası ketip tañılbayt,
Karañgıda kökcaldı

Dahası, Hıtay'ı vurup dört almış. Ölüp
kalırsan imandaş,
Otağ bozup, ganimet alıp,
Katarlara yükletip altın alıp –
O Bakay yanındayken
Atacığın kara gözlüden binini almış.
Şahin pençesi değmedik
Kuğularda sağ kalan olmamış,
O yaman narayı duymayan
Ellerde sağ kalan olmamış,
O kavi mızrak ucu değmedik
Arslanlarda sağ kalan olmamış,
Akkula ile Kök tulpar –
Bu ikisinin basmadığı
Yerlerde ayak değmedik yer kalmamış.
Arslan Bakay evliyam –
Çaresi tükenmez arslan odur,
Ahirete göçen babana
Yoldaş olan er odur.
Dediğim yalan değilse,
Baban Manas sultana
Denk doğmuş arslan odur.
Karanlıkta göz bulan,
Ansızın söz bulan,
Çaresiz kalıp bunalmaz,
Karanlıkta bozkurdu

Karsaktın izine salsa cañılbayt.
Beliñe tañuu bel oşol,
Belgilüü Bakay şer oşol.
Batası curttu bayıtkan,
Baygambar çalış şer oşol,
«Oomiyin! – dese dubası
Kabıl bolgon er oşol.
Aman barsañ Talaska
Arka kılçu zor Bakay
Ayabagan şer oşol,
Abakeñ Bakay kökcaldı
Taap ala kör, sen, oşol!

Karsak izine salsan yanılmaz.
Beline bağ olacak bel odur,
Nam salmış Bakay arslan odur.
Duası yurdu zengin etmiş,
Peygamber misali arslan odur;
«Âmin!» dese duası
Kabul olan er odur.
Sağ varırsan Talas'a
Arka edineceğin ulu Bakay,
Canını esirgemeyen arslan odur;
Emmin Bakay bozkurdu
Bulup alıver, sen, onu!

Çaçılıp ketseñ cıygandaş,	*Saçılıp gitsen toplayandır,*
Abañ Bakay, karıya	*Emmin Bakay, o ihtiyar,*
Badışa Bakay sınaakıñ,	*Padişah Bakay, denenmişin,*
Atañ Manastan kalgan muraapıñ.	*Baban Manas'tan kalan mirasındır.*
Atañ Manas şer menen,	*Baban Manas arslan ile*
Kabılan Bakay kanzaada	*Kaplan Bakay hanzadenin*
Koyu birge korooloş,	*Koyunu bir, ağılları ortak,*
Aşı birge corooloş.	*Aşı bir, sofraları ortak.*
Çalgındı birge çalışkan,	*Keşfe birlikte çıkmışlar,*
Çampandan* cılkı alışkan.	*Çampan'dan* yılkı almışlar,*
Kızıl baş curtun kıyratkan,	*Kızılbaş yurdunu kırıp geçirmiş,*
Atagı curtka bilinip,	*Ünü yurda yayılıp,*
Kız-katının ıylatkan.	*Kızını gelinini ağlatmış.*
Kara kalaa Beecindi	*Kara kale Beecin'i*
Kamagan Bakay şer oşol,	*Kuşatan Bakay arslan odur,*
Kas kılgandın baarısın	*Düşmanlık edenin hepsini*
Sabap kelgen şer oşol.	*Dövüp gelen arslan odur.*
Tilge kelgen adamdı	*Dile gelen insanı*
Tili menen korkutkan,	*Diliyle korkutmuş,*
Til bilbegen kıtaydı	*Dil bilmeyen Hıtay'ı*
Dini menen korkutkan.	*Diniyle korkutmuş.*
Kanga toyup katıkkan	*Kana doyup bilenmiş,*
Kabılan Bakay atıkkan.	*Kaplan Bakay diye nam salmış.*
Telegeyi teñ oşol,	*Her yanı denk, eksiksiz odur,*
Teñiziñ gana Bakay er oşol.	*Denizin ancak Bakay er odur.*
Bakaydın cayın aytayın,	*Bakay'ın hâlini söyleyeyim,*
Bakaydın cayın surasañ,	*Bakay'ın hâlini sorarsan:*
Ata bolup asırap,	*Baba olup beslemiş,*
Ene bolup saktagan.	*Ana olup korumuş.*
Men enekeñ karabet	*Ben kara yüzlü anacığın*
Dünüyösün çaçkanda,	*Varını yoğunu saçtığında,*
Talastan cöö kaçkanda	*Talas'tan yaya kaçtığında,*
Küyüktün-Belin aşa albay,	*Küyük Beli'ni aşamayıp,*
Küyüp-ıylap, basa albay,	*Yanıp ağlayıp, yürüyemeyip,*
Corgonun-Belin aşa albay,	*Corgo Beli'ni aşamayıp,*
Cobop-ıylap, basa albay...	*İnleyip ağlayıp, yürüyemeyip...*
Bakay cetip bakırıp,	*Bakay yetişip haykırıp,*

Karaluu balam Kanıkeylep çakırıp,
Bayırkı künün surasañ
Bukarga buyruk kat berip,
Men enekeñ şorduuga
Eki külük at berip,
Altı çanaç süt berip,
Üzürlüü cakşı kep aytıp,
«Bukarga ketkin» – dep aytıp,
Soyup bergen Bakaydın
Mañgıl kaşka borugu,
Köödöndön kalbayt ölgüçö
Talastagı kesek ittin corugu.
Uşu bıyıl Bakay kan
Badışa başı oñgondur,
Arıp-çarçap kalganı
On eki cılga tolgondur.
Beş-Taştın başı bek cayloo
Bekine konup kalgandır,
Abıke menen Köböşkö
Bet alıp uruş salgandır.
Karakçı atka kongondur,
Bakayıñ camanattı bolgondur.
On eki cılga tolguça
Töö kaytarat zor Bakay,
Kök tulpar cürböy kalganda
Cöö kaytarat zor Bakay.
Baatır Bakay abañdın
Uşu bıyıl barbasañ
Sakalının agında

«Yaslı yavrum Kanıkey!» diye çağırıp,
Geçmiş gününü sorarsan,
Bukar'a buyruk mektubu verip,
Ben kara bahtlı anacığına
İki yürük at verip,
Altı tulum süt verip,
Özlü güzel söz söyleyip,
«Bukar'a git» deyip,
Kesip vermişti Bakay'ın
Mañgıl kaşka koçu;
Gönlümden çıkmaz ölünceye dek
Talas'taki alçak itin ettiği.
Bu yıl Bakay han –
Padişah başı solmuştur,
Yorulup bitkin düşeli
On iki yıla dolmuştur.
Beş-Taş'ın başı berk yayla –
Kuytusuna konmuştur,
Abıke ile Köböş'e
Yüz tutup kavga vermiştir.
«Haydut» diye ad takılmıştır,
Bakay'ın kara yergiye uğramıştır.
On iki yıl doluncaya dek
Deve güder ulu Bakay,
Kök tulpar yürüyemez olunca
Yaya güder ulu Bakay.
Bahadır Bakay emmine
Bu yıl varmazsan,
Sakalının ağında

Sapar keter çagında,
Töö kaytarıp abakeñ
Uşul bıyıl ölüp keter tabında.
Eski tonu etinde da,
Cargak şımı butunda,
Kara sakal agında,
Uşul bıyıl Bakay kan
Ölüp keter çagında.
Astındagı mingeni

Sefere gider çağındadır;
Deve güde güde emmin
Bu yıl ölüp gider hâldedir.
Eski kaftanı sırtında hem,
Meşin şalvarı bacağında,
Kara sakalı ağarmışken,
Bu yıl Bakay han
Ölüp gider çağındadır.
Altındaki bindiği –

Calduu kızıl, kalduu kök
Caynap turgan Kök tulpar,
Anda çolok bolo elek,
Camanatka kono elek.
Emdigisin surasañ
Töö kaytarıp eer albay,
Elkin ottop çöp çalbay,
Caydın künü uyku albay,
Kıştın künü tınç albay,
Bakay kandın Kök tulpar
Kök çolok atka kongondur,
Bıyıl caman attı bolgondur.
Kıyındap kırsık çalgandır,
Bıyıl kırçañgı bolup kalgandır.
Cal-kuyruktan ayrılıp,
Çolok bir atka kongondur.
Uşu bıyıl Kök tulpar
Camanatı bir bolgondur.
Kök tulpar atı cogolup,
Kök çolok atka kongondur.
Üstündögü kan Bakay
Tolkup cürüp oñgondur,
Uşu bıyıl barbasañ
Ölö turgan bolgondur.
Çunagım, cakın barganda
Sen ekeniñ taanıbayt.
Taanıbagan sebebi –
Közü kalgan iriñdep,
Köödönü kalgan kirildep.

Tirüülük kaçıp sanda cok,
Ölüp ketpey kördö cok.
«Kökcal Manas, ölbö!» – dep,– Törö
atañ Manas kökcaldın
Iylap Bakay burkurap,
Kurup cürgön kezidir.
«Kuuragırdın sakalı,
Ölböy mınça cürdüñ» – dep,–
Belin bek altın menen buungan,

Yeleli kızıl, benli gök,
Işıl ışıl duran Kök tulpar –
O zaman güdük değildi daha,
Kötü ada konmamıştı daha.
Şimdikini sorarsan:
Deve güdüp eyer görmeden,
Rahatça otlayıp ot yemeden,
Yazın günü uyku almadan,
Kışın günü rahat bulmadan,
Bakay hanın Kök tulpar'ı
«Gök güdük» adına konmuştur,
Bu yıl kötü ada uğramıştır.
Ağırca kaza çarpmıştır,
Bu yıl uyuz olup kalmıştır,
Yeleden kuyruktan ayrılıp
«Güdük» diye ada konmuştur.
Bu yıl Kök tulpar
Kara yergiye uğramıştır:
Kök tulpar adı yitip,
«Gök güdük» adına konmuştur.
Üstündeki han Bakay
Coşkun gezerken solmuştur,
Bu yıl varmazsan
Ölecek hâle gelmiştir.
Yavrucuğum, yanına vardığında
Senin sen olduğunu tanımaz.
Tanımayışının sebebi –
Gözü kalmış irin içinde,
Göğsü kalmış hırıltıda.

Dirilik kaçmış, sayıda yok,
Ölüp gitmemiş, gömütte yok.
«Bozkurt Manas, ölme!» diye, Töre
baban Manas bozkurdun
Ağlayıp Bakay hıçkırıp,
Kahrolup gezdiği çağıdır.
«Kuruyasıca sakal,
Ölmeden bunca gezdin» diye,
Belini berk altınla kuşanan,

Öz sakalın talkalap,
Culup ele cürgön kezidir.
«Tilegim kaçan beret – dep,–
Cerdi Manas çaldırıp,
Cetimim kaçan kelet? – dep,–
Üzüktöy bolgon çoñ kalpak
Ulup ele cürgön kezidir.
Toñkoygondo Bakaydın
Tomuk eti bölünüp,
Eñkeygende Bakaydın
Eninin baarı körünüp,
Börkü tozup Cılañbaş,
Köynögü cok cılañaç,
Karıbıñ Bakay kan oşol,
Coldoş bolsoñ colugup,
Colborsuñ Bakay al oşol.
Ayla tapkıç er oşol,
Kan atañ Manas orduna
Bel boluçu şer oşol.
Munu mınday taştayın,
Cana uulum, cana söz –
Ar cagınan baştayın,
Senin kindik atañ Bölökbay
Mına oşonu aytıp taştayın.
Tökör usta Bölökbay
Köktön cıldız kozgolgon,
Döötü menen Bölökõñ
Kıyamattık dos bolgon.
Aşagandan maşagan,
Döötü menen keñeşip,
Kımbat işti casagan.
Atañ Manas arslan-şer
Kasıetin kördürgön,
Cılkıdagı miñ baytal

Kendi sakalını hırpalayıp
Yolup durduğu çağıdır.
«Dileğim ne zaman verilir?» diye,
Yeri Manas'a dolaştırıp,
«Yetimim ne zaman gelir?» diye
Üzük gibi koca kalpak
Uluyup durduğu çağıdır.
Eğilip kalktığında Bakay'ın
Diz kapağı eti seçilip,
Eğildiğinde Bakay'ın
Bütün gövdesi görünüp,
Börkü eskimiş, yalın baş,
Gömleği yok, çıplak –
İhtiyarın Bakay han odur;
Yoldaş olursan kavuşup,
Kaplanın Bakay işte odur.
Çare bulucu er odur,
Han baban Manas yerine
Bel olacak arslan odur.
Bunu böylece bırakayım,
Yine oğlum, yine söz –
Öte yanından başlayayım:
Senin göbek baban Bölökbay –
İşte onu söyleyip bırakayım.
Topal usta Bölökbay –
Gökten yıldız kımıldamış,
Döötü ile senin Bölök atan
Kıyamete dek dost olmuş.
Ustaların üstünde usta,
Döötü ile danışıp
Paha biçilmez işler yapmış.
Baban Manas arslan-şir
Değerini görüp bildirmiş,
Yılkıdaki bin kısrağı

Ençisine berdirgen,
Kazınaga kan kılgan.
Kılıçtarın şaylagan,
Ayzanın baarın çogultup,

Payına verdirmiş,
Hazineye han kılmış.
Kılıçlarını hazırlamış,
Mızrakların hepsini toplayıp

	Coo cagına kamdagan.	*Düşman yanına hazır etmiş.*
	Bölökөñün abalkı cayın aytayın:	*Bölök'ünün önceki hâlini söyleyeyim:*
	Tömönkü keñ Kırımda tuulgan.	*Aşağı geniş Kırım'da doğmuş,*
	Er Şuutudan aldırıp.	*Er Şuutu eliyle getirtmiş.*
26890	Atañ Manas sultandın	*Baban Manas sultanın*
	Zulpukor casap bar kılgan,	*Zülfikar'ını yapıp var etmiş,*
	Ar cabdıgın şay kılgan.	*Her koşumunu hazır kılmış.*
	Meken kılgan Talastı	*Talas'ı mekân edinmiş,*
	Cabdıktın baarın bütkörüp,	*Koşumların hepsini bitirip,*
	Tökör usta Bölökbay	*Topal usta Bölökbay*
	Bek kılgan Atañ Manastı.	*Baban Manas'ı berkitmiş.*
	Beren usta Bölökbay	*Yiğit usta Bölökbay*
	Kelip kongon Talaska,	*Gelip konmuş Talas'a,*
	Çoro bolgon atañ calgız Manaska.	*Çora olmuş baban biricik Manas'a.*
26900	Senin atañ ölgöndö,	*Senin baban öldüğünde,*
	Kazınanı altı aram kelip bölgöndö,	*Hazineyi altı haram gelip böldüğünde,*
	Altımış künü atışıp,	*Altmış gün çatışıp,*
	Ala bolup çaldırıp,	*Bölünüp vuruşa düşüp,*
	Atakeñdin kırk çoro	*Atacığının kırk çorası,*
	Altı başçı bir bolup,	*Altı başbuğ bir olup,*
	Bölökbay kazınanı aldırıp,	*Bölökbay hazineyi kaptırıp –*
	Altın, kümüş kazına	*Altın, gümüş hazineyi*
	Çaçıp ketken Bölökbay,	*Saçıp gitmiş Bölökbay,*
	Kırk coldoşu canında	*Kırk yoldaşı yanında,*
26910	Boz kozusun cetelep,	*Boz kuzusunu yedeğine alıp,*
	Kayıp bolup talaaga	*Kırlara karışıp gaip olup*
	Kaçıp ketken Bölökbay.	*Kaçıp gitmiş Bölökbay.*
	Kindik atañ boluçu	*Göbek baban idi –*
	Bölökbaydı körüp kel,	*Bölökbay'ı görüp gel,*
	Kol kayırıñ berip kel,	*El uzatıp hayrını verip gel.*
	Bölökbay cayı momınday.	*Bölökbay'ın hâli böyledir.*
	Munu mınday taştayın,	*Bunu böylece bırakayım,*
	Ber cagınan baştayın.	*Beri yanından başlayayım:*
	Keñ Talastın boyunda,	*Geniş Talas'ın boyunda,*
26920	Kara-Toonun boorunda	*Kara-Too'nun bağrında,*
	Çoguluşkan biyi bar,	*Toplanan beyleri var,*
	Çoñ agañ, çoçko kandın üyü bar.	*Büyük ağanın, domuz hanın evi var.*
	Al Talastı cer debe,	*O Talas'a yurt deme,*

Çoñ atañ, çoçko kandı el debe.
Çalgırtı turat közündö,
Çaması kelse, çalganı turat özüñdü.
Kanıkeydi kaçırıp beret – dep
Kıyşıgı turat közündö,
Kıñırtı turat sözündö,
Kıyabın tapsa al kakşaal
Kılganı turat özüñdü.
Atam dep agan tüşpögün,
Akırı tamak içpegin.
Tamak berse oñ kılbayt,
Cetimim gana seni soo kılbayt.
Çoçko kandın üyündö
Küpçökkö salgan bozo bar,
Içe körbö calgızım,
Içinde küydürgü uusu koşo bar.
Çapçakka salgan bozo bar,
Çoñ atañ al çoçkonun üyündö
Çaçama uusu koşo bar.
Bozosun içip bolukpa,
Kulunum, ölüm cakka colukpa.
Çoñ atañ çoçko kandın kılıgı,
Kıylaga cetken buzugu.
Atakeñ şorduu ölgöndö,
Azaptı men karabet körgöndö,
Baltır beşik sen özüñ,
Kuuragan cesir men özüm,
Atañ ölüp kalganga.
Otuz küngö tolo elek,
Buzuktu çoçko tilegen,
Çakırıp alıp al çoçko
Altı uulun surögön.
Kaardanıp bakırıp,

Altı uulun çakırıp:
«At ölgöndö camandar,
Sooru kerek boluçu,
Aga ölgöndö inige
Camandar, katın kerek boluçu.

Büyük babana, domuz hana el deme.
Şaşılığı durur gözünde,
Gücü yetse, seni çelmeye hazırdır.
«Kanıkey'i kaçırıverir» diye
Eğriliği durur gözünde,
Çarpıklığı durur sözünde,
Fırsatını bulsa o zalim
Sana kıymaya hazırdır.
«Atam» deyip evine inmeyesin,
Asla yemeğini yemeyesin.
Yemek verse hayrına değil,
Yetimim, seni sağ komaz.
Domuz hanın evinde
Fıçıya basılmış boza var –
Sakın içme biriciğim,
İçinde yakıcı zehri de var.
Tekneye basılmış boza var –
Büyük baban o domuzun evinde
Serpme zehri de var.
Bozasını içeyim deme,
Kulunum, ölüm yanına uğrama.
Büyük baban domuz hanın huyu –
Nicelere ulaşmış fesadı.
Zavallı atacığın öldüğünde,
Azabı ben karayüz gördüğümde,
Baldır beşik sendin daha,
Kavrulmuş dulum bendim daha;
Baban öleli beri
Otuz güne dolmamıştı,
Fesadı o domuz dilemiş,
Çağırıp alıp o domuz
Altı oğlunu huzuruna çekmiş.
Hışımlanıp bağırıp,

Altı oğlunu çağırıp:
«At ölünce, aşağılıklar,
Sağrısı gerek olurdu,
Ağa ölünce iniye,
Aşağılıklar, karısı gerek olurdu.

Kelgenderden kep uktum,
Altı miñ cambı, miñ kunduz
Baraga Bakay cep alıp,
Tekeçinin Ormombek
uktum».
Ugup alıp küülönüp,
Abıke, Köböş altı aram
Eçen türlüü süylönüp,
Kazgan kalıñ orumdu,
Kaynatkan mintip şorumdu.
Cesir kezde sın kılgan,
Bu başıma çın kılgan.
Ançalık emes bölögü,
Bar dümöktü baştagan
Çoñ atañ, çoçko kandın bülügü.
Çoñ atañ, çoçko kanga kezikseñ,
Ubalınan korkposton
Kaşayta közün oyup kel,
Karmap alıp soyup kel,
Col üstünö süyrötüp,
Kurmandıkka çalıp kel.
Başın kesip baylanıp,
Enekeñ men şorduuga alıp kel!
Aramsıtpay oşonun,
Eki közün oeyun,
Kuurdak kılıp oşonu,
Alıp kelseñ soeyun.
Içimdegi ayıkpas ooru, kalıñ çer
Andan kiyin koeyun.
Toyup alsam oşogo
Menin oorugan cerim basılsın,
Imaçtay közüm açılsın.
Igına köçkün calgızım,

Bel baylaçu bel oşol,
Beren Bakay karıya
Oşonun aylasın tapçu er oşol.
Aalamdı buzçu can barıp,

Gelenlerden söz duydum:
Altı bin yambı, bin kunduzu
Bakay'ın peşin yiyip alıp,
Tekeçi'nin Ormombek'ine verdiğini
duydum».
Bunu duyup coşup,
Abıke, Köböş, altı haram
Türlü türlü söylenip,
Kazdılar derin kuyumu,
Böyle kaynattılar çilemi.
Dul vaktimde hor görmüşler,
Bu başıma gerçek kılmışlar.
Ötekilerinki o kadar değil,
Bütün belayı başlatan
Büyük babanın, domuz hanın fitnesidir.
Büyük babana, domuz hana rastlarsan,
Vebalinden korkmadan
Gözünü kör edip oyup gel,
Yakalayıp boğazlayıp gel,
Yol üstünde sürükleyip
Kurbanlığa kesip gel.
Başını kesip terkiye bağlayıp,
Kara bahtlı anacığına getiriver!
Murdar etmeden onun
İki gözünü oyayım,
Kavurma edeyim onu,
Getirirsen keseyim.
İçimdeki onmaz derdi, koyu tasayı
Ondan sonra bırakayım.
Ona bir doyarsam
Ağrıyan yerim yatışsın,
Kısılan gözüm açılsın.
Yolu yordamınca yürü biriciğim,

Bel bağlanacak bel odur,
Yiğit Bakay ihtiyar –
Onun çaresini bulacak er odur.
Âlemi bozacak can varıp,

Çoñ atañ, çoçko cayı mına bul, Topon
suu tiybes Beecinge
Munu aytıp eteyin,
Buudanım çunak, ugup al,
Emi ar cagına keteyin.
Andan arı barganda,
Adır-adır bel kelet,
Adırmak-aşuu cer kelet.
Talastın arkı çetinde,
Ürbüz cakkı betinde,
Kara-Toonun oyunda,
Kara-Cardın boyunda
Uy cayılgan badaçı,
Badaçının içinde
Cırık kara uy saanı bar,
Cırtık kara üyü bar,
Ayaş atañ boluçu,
Ayaş atañ ölgöndö,
Azaptı kuu can körgöndö
Cesir kalgan Burulça –
Aytayın anın dayının.
Urgaaçının uzu ele,
Beecinde kıtay kanınan
Esenkandın kızı ele.
Ötüp ketken cayınan,
Burulçanın ayınan
Senin atañ zor ölüp,
Kırk eki san kol ölüp,
Burulçanı alganda
Buzuktun aldı katıkkan,
Burulbay altı ay salışıp,
Ayagı Çoñ kazat bolup atıkkan.
Almambet menen Burulça
Burulça tartıp alganda,
Bul Beecinge barganda,
Oyrondon eçen can barıp,
On eki tügöy kan barıp,
Atañ Manas şer barıp,

Büyük babanın, domuzun hâli budur,
Tufan suyu değmez Beecin'e
Bunu deyip bitireyim,
Küheylanım yavrum, işitiver,
Şimdi öte yanına geçeyim.
Ondan öte vardığında
Kır kır beller gelir,
Engebeli geçit yerler gelir.
Talas'ın öte ucunda,
Ürbüz yanı yamacında,
Kara-Too'nun çukurunda,
Kara-Car'ın boyunda,
Sığır yayılan sığırtmaç var,
Sığırtmaçların içinde
Yırtık kulaklı kara sağmal ineği var,
Yırtık kara çadırı var –
Ayaş baban idi ya,
Ayaş baban öldüğünde,
Azabı çilekeş can gördüğünde,
Dul kalan Burulça –
Söyleyeyim onun hâlini.
Kadınların hünerlisiydi,
Beecin'de Hıtay hanından –
Esenkan'ın kızıydı.
Geçip gitmiş hâlinden:
Burulça'nın yüzünden
Senin ulu baban ölüp,
Kırk iki tümen ordu ölüp,
Burulça alındığında
Fesadın önü koyulaşmış,
Dönmeden altı ay vuruşup,
Sonu Büyük Gaza diye nam salmış.
Almambet ile Burulça
Burulça çekilip alındığında,
Bu Beecin'e varıldığında,
Koca yürekli nice can varıp,
On iki çift han varıp,
Baban Manas arslan varıp,

Almambet, Çubak teñ barıp,
Acıbay, Bakay kan barıp,
Toktoboy kirip çır salıp,
Kazına buzup, uz alıp,
Tartuusuna berender
Ay Cañ-cuñ kızı Birmıskal,
Esenkan kızı Burulça
Eki mıktuu kız alıp.
Topon suu tiybes Beecinge
Toktoboy kirip Beecinge
Toguz ay kandık-tak alıp,
Çalıyar çaktap kirbegen
Kakandan Beecin şaar alıp,
Ölböçüdöy ok kılıp,
Kökcal bir atañ içinde,
Seksen kün tınbay toy kılıp,
Aralaş eçen can kelgen,
Iymam bolup berüügö.
Mekedegi çoñ ıymamı da kelgen.
Almambet, Çubak eki arslan,
Eki Arıslan köönün tındırgan,
Esenkan kızı Burulça
Almama nike kıydırgan.
Ay Cañ-cuñ kızı Birmıskal
Olcogo tartıp aldık – dep,–
Çubakka ike kıydırgan.
Altın, kümüş, ak dilde
Cüktöy albay çıgışkan,
Eki kızdı baş kılıp,
Agaça kelin, suluu kız
Üptöy albay çıgışkan.
Al Beecinge konuşkan,
Toguz ay cüzü bolguça
Erdi-katın boluşkan.
Toguz ayga tolgondo
Toodoy Bakay colbaşçı

Almambet, Çubak beraber varıp,
Acıbay, Bakay han varıp,
Durmadan dalıp kavga salıp,
Hazine bozup, hünerli kızlar alıp,
Yiğitler armağan diye
Ay Cañ-cuñ kızı Birmıskal,
Esenkan kızı Burulça –
İki seçkin kız alıp.
Tufan suyu değmez Beecin'e,
Durmadan girip Beecin'e,
Dokuz ay hanlık taht sürüp,
Çalıyar'ın bile giremediği
Kakan'dan Beecin şehrini alıp,
Ölmeyecekmiş gibi berkinip –
Bozkurt baban da içlerinde –
Seksen gün durmadan toy edip,
Karışık nice can gelmiş,
İmamlık edivermek için:
Mekke'deki büyük imamı da gelmiş.
Almambet, Çubak iki arslan –
İki arslanın gönlünü dindirmiş:
Esenkan kızı Burulça'yı
Almam'a nikâh kıydırmış,
Ay Cañ-cuñ kızı Birmıskal'ı,
«Ganimet diye çekip aldık» diye,
Çubak'a nikâh kıydırmış.
Altın, gümüş, saf sikkeyi
Yükleyemeden çıkmışlar,
İki kızı baş edip,
Hanım gelin, güzel kız
Toplayamadan çıkmışlar.
O Beecin'e konmuşlar,
Dokuz ay yüzü doluncaya dek
Karı koca olmuşlar.
Dokuz aya dolduğunda,
Dağ gibi Bakay yol başçısı

Köçürüp kelgen Talaska.
Talaska Burulça kelip kongondo,

Göçürüp getirmiş Talas'a.
Talas'a Burulça gelip konduğunda,

Kelgeni üç ay bolgondo,
Akkula okko uçurgan,
Almambet şeyit keçirgen.
Esenkan kızı Burulça
Din ıslam közdöp kayrılgan,
Oşondo Alakemden ayrılgan.
Burulça cesir kalgan cer,
Suluusuna suktanıp,
Altı aramdan Abıke akmak algandır.
Ayaş atañ Almañdın
Abıkege boyun salbay koygondur,
Sabap cürüp soygondur,
Uşul bıyıl salbar kılıp
koygondur,
Aldeylegen kümönü.
Artık korduk kılgandır,
Alkımdagı badaçı,
Badaçının içine
Cırık kara uy berip,
Cırtık kara üy berip,
Çılgıy teri iyletip,
Uyçularga biyletip,
Saançı kılıp salgandır.
Şorduu ayaş eneñden
Sabap gana öçün algandır.
Köynögü tozup bölünüp,
Ayaktay eti körünüp,
Uşu bıyıl barbasañ,
Ayaş eneñ baykuştun
Abiyiri ketip kalgandır.
Saamay çaçtın agıdır,
Uşu bıyıl barbasañ
Kulunum, sapar keter çagıdır,
Ötkörö ıylap burkurap,
Enekeñ, ölüp kalar tabıdır.
Atıñdı oñdop tokup kel,
Ayaş atañ arslanga
Anıktap kuran okup kel.
Burulça cüzün körüp kel,

Geleli üç ay olduğunda,
Akkula'yı okla uçurmuşlar,
Almambet şehit düşmüş.
Esenkan kızı Burulça
Din-i İslam'a yönelip dönmüş,
O zaman Alake'mden ayrılmış.
Burulça'nın dul kaldığı yer budur:
Güzelliğine göz koyup,
Altı haramdan ahmak Abıke almıştır.
Ayaş baban Almañ'ın
Abıke'ye boyun vermemiştir,
Döve döve ezmiştir,
Bu yıl gözden düşmüş eş edip
koymuştur,
Ninniyle avuttuğu umudu.
Aşırı horluk etmiştir:
Yamaçtaki sığırtmaçlar –
Sığırtmaçların içine,
Yırtık kulaklı kara inek verip,
Yırtık kara çadır verip,
Çiğ deri sepilettirip,
Sığırtmaçların buyruğuna verip,
Sağıcı yapıp koymuştur.
Kara bahtlı ayaş ananı
Döve döve öcünü almıştır.
Gömleği eskiyip lime lime,
Çanak kadar eti görünüp –
Bu yıl varmazsan,
Zavallı ayaş ananın
Onuru gidip kalmıştır.
Zülfünün saçı ağarmıştır,
Bu yıl varmazsan,
Kulunum, sefere gider çağıdır;
Aşırı ağlayıp hıçkırıp,
Anacığın ölüp kalır hâldedir.
Atını düzeltip eyerleyip var,
Ayaş baban arslana
Adamakıllı Kur'an okuyup gel.
Burulça'nın yüzünü görüp gel,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMANETLERIN DESTANI: KANIKEY'IN UZUN GECESI

Kanıkey'in uzun gecesi bu bölümde geçmişin bütün kapılarını açar. Ana, oğluna yalnız yol değil, yoldaş da vasiyet eder: Almambet'in, anası Aruuke'nin karnında altı yıl bekleyip avucunda kara kanla doğan yetimi Külçoro ile Çubak'ın Kambar elinde büyüyen oğlu Kançoro, Semetey'in sağında solunda duracak iki arslandır. Ardından geri alınacak emanetler sayılır: Köböş'ün elinde kulağından kan akıp kendi kendine gümbürdeyen Akkelte, Mediyan çölünde gaipten bulunan altı çelik — Zulpukor başta —, Kanıkey'in sekiz yıl diş nakışı vurarak ördüğü ok geçirmez Akolpok, Bölökbay'ın insan gözyaşıyla suvardığı Sırnayza ve on iki yıldır yaban dağlarda Semetey'in adını saya saya gezen küheylan Taybuurul. Her emanetin ardında bir destan yatar ve ana, hiçbirini eksik bırakmadan anlatır.

Anlatı, Manas çağının en çetin günlerine uzanır: Kırgılçal'ın iftirasıyla Kanıkey'den soğuyan Manas'ın kız Saykal'la günlerce süren mızrak düellosu; Saykal'ın kağanı atından düşürüp de kıyamet korkusuyla yeniden bindirişi, bu dünyada kuma olmayı reddedip kıyametlik nikâh kıydırışı ve doğacak oğula Taybuurul'u bağışlayışı. Sonra Almambet'in yolu: Beecin'de Azız Han'ın oğlu olarak doğuşu, iman için

tahtları deviren kaçışı, Kökçö'den kırgın ayrılışı ve Manas'ın kartallı, kılıçlı düşünün Bakay ile Koşoy tarafından "Almambet geliyor" diye yorulması; Kanıkey onu Buhara'da karşılamış, Aruuke ile evlendirmiş, Aktulpar uğruna öz babası Temir Han'la ebediyen küsmüştür. En sonda Çubak'ın küskünlüğü gelir: Beecin'e mektup salıp Hıtay'ı Talas'a çağıran yiğit, atası Akbaltay'ın "söz tutmazsan kâfirsin" öğüdüyle yola gelirken, Koñurbay'ın gece baskını Kırgız'ı uykuda yakalar. Yalınayak, atsız kalan Manas'ı ölümden çeviren, altı ay hor görülmüşlüğüne bakmadan Akkula'yı, Akkelte'yi, Akolpok'u, Sır mızrağı ve Zülfikar'ı yetiştirip kadın başıyla "Manas!" diye naralanarak savaşa giren yine Kanıkey'dir. Semetey, gideceği yolun bedelini bu gecede öğrenir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kanıkey, Semetey'e iki yoldaş vasiyet eder: Almambet'in oğlu Külçoro (Aruuke'nin altı yıl karnında taşıdığı, avucunda kara kanla doğan, anası ölünce Burulça'nın büyüttüğü, altı haramın dövüp çıplak kovaladığı yetim) ve Çubak'ın oğlu Kançoro (Kambar'ın büyüttüğü, "kara gönüllü yanı" olan yiğit).
- Altı haramın ordasından geri istenecek emanetler: kulağından kan akıp kendi kendine gümbürdeyen Akkelte tüfeği; gökten inen altı çelik — Zulpukor, Coybolot, Kılbolot, Coykuma, Taşkeser, Arkesken —; boz heybe ile Çıyırdı'nın kemeri; Kanıkey'in sekiz yılda diktiği ok geçirmez Akolpok ve Bölökbay yapımı Sırnayza.
- Taybuurul, Saykal'ın Kökötöy aşındaki Koşoy duasından doğacak oğula bağışladığı, anası babası bilinmeyen gaip tayıdır; Kanıkey onu Taragay'da gizlice büyütmüş, at Manas ölünce on iki yıl yaban dağlarda gezmiş, Semetey'in geleceği yılı bilip Talas'a dönmüştür.
- Saykal destanı: Kırgılçal'ın Kanıkey ile Çubak'a attığı iftiraya kanan Manas, Saykal'ı almak için sefere çıkar; Saykal onu atından düşürür ama kıyamet korkusuyla yeniden bindirir; Kanıkey gizlice Manas'ı zayıflatıp Akkula'yı idmana sokunca kağan üstün gelir; Saykal bu dünyada kuma olmayı reddedip kıyametlik nikâh kıydırır.
- Almambet, Beecin'de Azız Han'ın oğlu olarak doğmuş, iman uğruna atasını devirip Altay, Kañgay ve Sarı-Arka'yı dolaşmış, Akerkeç iftirasıyla Kökçö'den ayrılmıştır; Manas'ın kartal ve kılıç düşlerini Bakay ile Koşoy onun gelişine yormuş; Kanıkey onu Buhara'da karşılayıp Aruuke ile evlendirmiş, Arkesken'i bileğine asmış, Aktulpar'ı vermeyen babası Temir Han'ı babalıktan silmiştir.
- Kırgılçal yüzünden küsüp Beecin'e mektup salarak Koñurbay, Ezkara, Coloy ve Orokkır'ın tümenlerini Talas'a çağıran Çubak, atası Akbaltay'ın öğüdü ve duasıyla geri döner; gece baskınında yalınayak ve atsız yakalanan Manas'ı, altı aylık küskünlüğünü bir yana bırakıp Akkula, Akkelte, Akolpok, Sır mızrak ve Zülfikar'ı yetiştiren, kendisi de zırh kuşanıp savaşa giren Kanıkey kurtarır.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Enekeñ beret amanat,	*Anan sana emanet verir,*
Burulçaday baykuşka	*Burulça gibi zavallıya*
Sup köynögüm bere kel,	*Ak bezden gömleğimi verip gel,*
Burulçaga barganda.	*Burulça'ya vardığında.*
Bu cagınan baştayın,	*Şu yanından başlayayım,*
Toyuna tokson soydurgan,	*Toyunda doksan mal kestiren,*
Cañı töröp catkanda	*Yeni doğurup yatarken*
Atın er Külçoro koydurgan,	*Adını yiğit Külçoro koydurtan,*
Cetimden kabar baştayın.	*Yetimden haber vereyim.*
Ayzadagı celegi,	*Mızraktaki flaması,*
Aldeylegen keregi,	*Ninniyle sevilen değerlisi,*
Atına takkan cügönü,	*Atına takılan dizgini,*
Ayaş atañ baykuştun	*Zavallı ayaş babanın,*
Ayaş eneñ Aruuke	*Ayaş anan Aruuke*
Alakeñdin uluu zayıbı boluçu.	*Alake'nin baş hatunuydu.*
Ölö turgan oyunda,	*Ölüm düşüncesindeyken,*
Biz Bukarga kaçkanda,	*Biz Buhara'ya kaçtığımızda,*
Dünüyönü çaçkanda,	*Dünya malını saçtığımızda,*
Kalıp kalgan Aruukenin boyunda.	*Aruuke'nin karnında kalmıştı çocuk.*
Altı cıl bala öspögön,	*Altı yıl bala büyümedi,*
Altı cılı bolgondo,	*Altı yılı dolduğunda,*
Asıl Macik köykaşka	*Asil Macik, o seçkin yiğit,*
Çılk kazıga bölögön,	*Onu halis kazıya beledi,*
Balası ösüp kursaktan	*Çocuğu karnında büyüyüp*
Aruuke Külçoronu törögön.	*Aruuke Külçoro'yu doğurdu.*
Balanı töröp turganda,	*Çocuğu doğurduğu anda,*
Oñ koluna kara kan	*Sağ eline kara kanı*
Karmay tüştü dep uktum.	*Tutuverdi diye duydum.*
Kulaktın uçu teşilüü,	*Kulağının ucu delikti,*
Sünnötü* kesilüü,	*Sünneti* kesikti,*
Almambettin çınarı,	*Almambet'in çınarı,*
Çın kazanat tuyagı,	*Öz soylu küheylanın tırnağı,*
Kapanın baarın coydu – deyt,	*Kederin hepsini dağıttı derler,*
Atın Külçoro beren koydu – deyt.	*Adını yiğit Külçoro koydu derler.*
Casagandın cazuusun	*Yaradan'ın yazısını*
Külçoro ırımkay kezde körüptür,	*Külçoro daha körpe çağında görmüş,*

Enesi suluu Aruuke	*Anası güzel Aruuke*
Törögöndön üç kündön kiyin ölüptür.	*Doğurduktan üç gün sonra ölmüş. Takke*
Topu kiybey cılañ baş,	*giymez, yalın baş,*
Baykuş eneñ Burulça	*Zavallı anan Burulça*
Moynuna tumar tagıptır,	*Boynuna muska takmış,*
Aldeylep cakşı bagıptır.	*Ninniler söyleyip iyi bakmış.*
Ölöyün dep Burulça	*Öleyim diye Burulça*
Buzat eçen sanaanı,	*Nice kara düşünceye dalar,*
Meder kılıp cürgöndür	*Kendine dayanak edinmiştir*
Bir Külçoro balanı.	*Bir Külçoro çocuğunu.*
Tilegin Kuday bergendir,	*Dileğini Tanrı vermiştir,*
Külçoro altı caşka kelgendir.	*Külçoro altı yaşına gelmiştir.*
Abıke, Köböş altı aram	*Abıke, Köböş altı haram*
«Koy artına salam – dep,–	*«Koyun ardına salarım» diye,*
Balanı dene kul kılıp alam» – dep,–	*«Çocuğu köle ederim kendime» diye, Sen*
Sen barganda küyünöt,	*varınca yanar, yakınır,*
Küyüp turgan çok çıgıp,	*İçlerinden yanar bir kor çıkıp,*
Argın menen kırgızdan	*Argın ile Kırgız'dan*
Anday tentek cok çıgıp,	*Onun gibi haşarı çıkmamış,*
Cılkıçısın urgandır.	*Yılkıcısını dövmüştür.*
Koyçusun sabap tokmoktop,	*Çobanını dövüp tokatlayıp,*
Kızıl ala kılgandır.	*Kızıl alaca kan içinde bırakmıştır.*
«Mintse cetim oñ kılbayt,	*«Böyle giderse yetim rahat vermez,*
Çoñoyso cetim soo kılbayt,	*Büyürse yetim sağ komaz,*
Bulanı bulap alıçu,	*Malımızı yağmalar,*
Cayına koyso bul cetim	*Kendi haline bırakılsa bu yetim*
Buzuktu çoguu salıçu,	*Fitneyi hep birden salar,*
Tüpkö çoguu cetiçü,	*Kökümüze hep birden kıyar,*
Caşı on ekige kelgende	*Yaşı on ikiye geldiğinde*
Bizdi calpı kırıp ketiçü,	*Bizi toptan kırıp geçer,*
Tüpkö mintip cetiçü,	*Kökümüzü böyle kurutur,*
Çoñoyçu bolso oñ kılbayt,	*Büyüyecek olsa rahat vermez,*
Çoguubuzdu soo kılbayt»	*Topumuzu sağ komaz.»*
Abıke, Köböş altı aram	*Abıke, Köböş altı haram*
Aşkere mintip keñeşip,	*Açıkça böyle danışıp,*
Altıga kelgen çorogo	*Altısına basan çoroya*
Aşkere kılık kılgandır,	*Apaçık kötülük etmiştir,*
Artıkça sabap balanı	*Çocuğu fazlasıyla dövüp*

Kızıl ala kılgandır.
Talastın suusun keçirip,
Çoñ kişiçe tokmoktop,
Kıynap cürüp urgandır.

Kızıl alaca kan etmiştir.
Talas'ın suyundan geçirip,
Koca adam döver gibi dövüp,
Ezip ezip vurmuştur.

Köynögü cok cılañaç
Kutulup kaçıp şaşkandır,
Enesi Burulça közdöy kaçkandır.
Badaçının baldarın
Baarın cıyıp algandır,
Uşul bıyıl Külçoro
Çükö atışıp kalgandır.
Çükönün baarın cıygandır,
«Bukarga ketken abakem
Kaçan keler eken» – dep,–
Burulça kıynap turgandır.
Kan abalap astıñdan çurkap cügüröt.
Külçoro türün körgöndö
Kabırga söögüñ sögülöt,
Cetimim, közüñdün caşı tögülöt,
Çurkap kelgen Külçoro
Dünüyöñdöy körünöt.
Iraazı bolsoñ sözümö,
Oşol turgan Külçoro
Coldoş bolso özüñö,
Şay koldogon şer bolot,
Özüñdön öödö er bolot.
Mingeni tulpar sur bolot,
Özüñö coldoş çın bolot.
Dobul kelse cel tiybeyt,
Kıykırgan coogo mal berbeyt.
Cetik belin kurçanat,
Ceti san kaptap kol çıksa –
Celbegey kirip kol salat.
Bel baylagan bel oşol,
Ayaş Atañ Almambet
Artıkça bergen arınap,
Belekke kalgan şer oşol.
Sen özüñdön kulunum,

Gömleksiz, çırılçıplak
Kurtulup kaçmış telaşla,
Anası Burulça'ya doğru kaçmıştır.
Sığırtmacın çocuklarını
Hepsini başına toplamıştır,
İşte bu yıl Külçoro
Aşık atışır olmuştur.
Aşıkların hepsini toplamıştır,
«Buhara'ya giden ağabeyim
Ne zaman gelir ola?» diye,
Burulça'yı sıkıştırıp durmaktadır.
«Han ağa!» diye önünden koşup seğirtir.
Külçoro'nun halini gördüğünde
Kaburga kemiğin sökülür,
Yetimim, gözünün yaşı dökülür,
Koşup gelen Külçoro
Dünyan gibi görünür.
Razı olursan sözüme,
İşte o duran Külçoro
Yoldaş olursa sana,
Şay'ın koruduğu arslan olur,
Senden üstün bir er olur.
Bindiği boz bir tulpar olur,
Sana gerçek yoldaş olur.
Bora gelse yel değdirmez,
Nara atan düşmana mal kaptırmaz.
Belini sımsıkı kuşanır,
Yedi tümen ordu üşüşse,
Kaftanı savrulup dalar, el atar.
Bel bağladığın bel odur,
Ayaş baban Almambet'in
Sana adayıp fazlasıyla verdiği,
Armağan kalan arslan odur.
Senden bile, kulunum,

Ayza boyu bir kulaç	*Mızrak boyu, bir kulaç*
Arta tiyçü şer oşol.	*Üstün gelecek arslan odur.*
Kayran canıñ ölgüçö,	*Aziz canın ölünceye dek,*
A düynö cüzün körgüçö	*Öte dünya yüzünü görünceye dek*
Adal kızmat bir kılıp,	*Helal hizmet edip,*
Özüñö coldoş bolçu şer oşol.	*Sana yoldaş olacak arslan odur.*
Akbaltaydın Çubagı,	*Akbaltay'ın Çubak'ı,*
Caynagan kızıl çok bolot,	*Işıl ışıl kızıl kor olur,*
Bet alsa san kol toktolot.	*Yönelse tümen ordu duraklar.*
27230 Ayzakerden şer bolot,	*Mızrakçıların arslanı olur,*
Özü aylası artık şer bolot.	*Kendisi tedbiri üstün arslan olur.*
Külçoro cayın surasañ –	*Külçoro'nun halini sorarsan:*
Asıldan kalgan artıgıñ,	*Asilden kalma seçkinin,*
Berenden kalgan bereniñ,	*Yiğitten kalma yiğidin,*
Abroyu aktan caralgan,	*İtibarı aktan yaratılmış,*
Oluyattın calgızı.	*Evliyanın biriciği.*
Tabılbagan çınarıñ,	*Bulunmaz çınarın,*
Tuygun ayaş atañdan	*Şahin ayaş babandan*
Belekke kalgan buragıñ.	*Armağan kalan burağın.*
27240 Kımbat tondu kiygizip,	*Değerli kürkü giydirip,*
Beri karay tartarda	*Beri yana yol alırken,*
Kulunum, Kılceerdeni mingizip,	*Kulunum, Kılceerden'e bindirip, Kuşatıp*
Kamap aydap kirgende	*sürüp girdiğinde*
Külçoronu ala kel.	*Külçoro'yu alıp gel.*
Altı ay minse arıgıs	*Altı ay binilse yorulmaz*
Buudan kılıp bereyin,	*Küheylan edip vereyim,*
Ak emçek sütün emizip,	*Ak memenin sütünü emzirip,*
Door-kıyamat bolguça	*Devir kıyamete kadar*
Saa, tuugan kılıp bereyin.	*Sana kardeş edip vereyim.*
Ala kelseñ Külçoro –	*Alıp gelirsen Külçoro'yu:*
27250 Öödö tartsañ öbögüñ,	*Yukarı çekersen desteğin,*
Senin, ıldıy tartsañ cölögüñ,	*Senin, aşağı çekersen dayanağın,*
Ayla ketip, kan agıp,	*Çare tükenip, kan akıp,*
Astıga salsañ ak coluñ,	*Öne salarsan ak yolun,*
Atışka kirseñ san koluñ.	*Vuruşa girersen tümen ordun.*
Külçoro senin bereniñ,	*Külçoro senin yiğidin,*
Cumuru baştuu mendege	*Yumru başlı âdemoğluna*
Tabılbay turgan keregiñ.	*Bulunmaz gereğin.*

Azaptı artık baştaba,
Artıkça kıldım tabıştı –
Külçoronu taştaba,
Külçoro cayı mına bu.
Anı mınday taştayın,
Ber cagınan baştayın.
Kök ırapıs ton kiygen,

Fazladan azaba girişme,
Sımsıkı ettim tembihi:
Külçoro'yu bırakma,
Külçoro'nun hali işte bu.
Onu böylece bırakayım,
Beri yanından başlayayım.
Gök atlastan kaftan giyen,

Kökala sınduu at mingen,
Ayaş atañ boluçu
Atañ Beecinge kirip kayrılgan,
Kara kılıp oturgan
Kan Çubaktan ayrılgan.
Kayıptan bütkön Çubaktın
Işi mından oñolgon,
Ölüübü, tirüü kim bilet,
Kanday bolgon akbalın
Bir caratkan bir bilet.
Kakan kandın kagışta,
Kalayman bülük çabışta,
Ulamanı ulasak,
Kazatka bargan bilgiçten –
Bilgenderden surasak,
Kalıñ mancuu, tırgoottu,
Akbaltaydın Çubakka
Ok cañıldı dep ugam,
Tögünbü, çınbı kim bilet?
Anık appak carıgın
Alda taala bir bilet,
Andan bölök kim bilet?
Ok cañılıp kagışta,
Oşol col Beecin çabışta
Mazar kondu dep uktum.
Akbaltaydın Çubagı
Ok cañılıp böyrökkö
Korkok boldu dep uktum.
Kazatka atçu bolot ok
Çaçıp ketti dep uktum,
Mekeni közdöy bet alıp,

Gökkır görklü at binen,
Ayaş babandı o;
Baban Beecin'e girip dönmüştü,
Güvenip dayandığı
Han Çubak'tan ayrılmıştı.
Gaipten olma Çubak'ın
İşi bundan mı düzeldi,
Ölü mü, diri mi, kim bilir,
Ne olduğunu, ahvalini
Bir Yaradan, bir o bilir.
Kakan hanın çarpışmasında,
Kıyamet gibi kargaşa savaşında,
Söylentiyi söylentiye ularsak,
Gazaya varan bilenlerden,
Bilenlerden sorarsak,
Kalın Mançu'nun, Tırgoot'un içinden
Akbaltay'ın Çubak'ına
Serseri ok değdi diye duyarım,
Yalan mı, gerçek mi, kim bilir?
Apaçık ak gerçeğini
Allah Teala bir bilir,
Ondan başka kim bilir?
Çarpışmada ok isabet edip,
O sefer, Beecin savaşında
Mazara kondu diye duydum.
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Böğrüne ok isabet edip,
Korkak oldu diye duydum.
Gazada atılacak çelik oku
Saçıp gitti diye duydum,
Yurduna doğru yönelip,

Beren Çubak köykaşka –
Bek kayıptın tukumu
Kaçıp ketti dep uktum.
Kan tügönüp, çın arıp,
Kabılan Çubak köykaşka

Yiğit Çubak, o seçkin baş,
Sağlam gaipten gelme soy,
Kaçıp gitti diye duydum.
Kanı tükenip, iyice bitkin düşüp,
Kaplan Çubak, o seçkin baş,

Kaşkarga kirdi dep uktum.
Opsoloñ ooru Çubakka
Ay karañgı, kün bürkök
Cardık kıldı dep uktum,
Kaşkardın kanı Malabek
Uu sıypap Çubakka
Kastık kıldı dep uktum.
Baltay kandın Çubaktın
Mañdaydan köçkön köçü bar,
Bala kündö al Çubak,
Oşo katkan Kaşkardı
Altı buzup aldı deyt, –
Sarttardın bu cagında öçü bar.
Bolup berçü ereniñ.
Eldir-seldir kep ugam,
Esi ketken caradar
Esil Çubak oyronum
Esin cıyıp toktonboy,
Ancıyan kirdi dep ugam,
Alışkan öçü bar ele
Ancıyandın ayrı sakal Sınçıbek
Çubaktı al öltürdü – dep ugam.
Belegin mıktap bere kel,
Bolor-bolbos kep ugam,
Ok cañılıp, al ketip,
Omuroodon kan ketip,
Sır nayzanı tayanıp,
Kan ketken soñ al ketip,
Kaçıp-şaşıp al Çubak
Kokon kirdi – dep ugam.
Kokondogu Kozubek
Kokoygon Çubak kökcaldı
Tındım kıldı – dep ugam.

Kaşgar'a girdi diye duydum.
Ağır hastalığa düşen Çubak'a,
Ay karanlık, gün kapalı,
Ferman çıkardı diye duydum,
Kaşgar'ın hanı Malabek
Zehir sürüp Çubak'a
Kastta bulundu diye duydum.
Baltay hanın Çubak'ının
Karşı yamaçtan göçen göçü var,
Çocukluk gününde o Çubak,
O inatçı katı Kaşgar'ı
Altı kez bozup aldı derler,
Sartların bu yanda öcü var.
Sana er olup verecek erenin.
Yarım yamalak söz duyarım,
Aklı gitmiş, yaralı,
Değerli Çubak, arslanım,
Aklını devşirip durmadan,
Andican'a girdi diye duyarım,
Tutuştuğu bir öcü vardı,
Andican'ın çatal sakalı Sınçıbek
Çubak'ı o öldürdü diye duyarım.
Armağanını sıkıca verip gel,
Olur olmaz söz duyarım,
Ok değip, gücü gidip,
Göğsünden kanı gidip,
Sırlı mızrağa dayanıp,
Kan gidince derman gidip,
Kaça koşa o Çubak
Kokon'a girdi diye duyarım.
Kokon'daki Kozubek,
Süzülüp kalmış Çubak bozkurdu
Sessizce yok etti diye duyarım.

Tındım kılgan sebebi –	*Yok etmesinin sebebi şu:*
Kaşkardın ar cak çetinde,	*Kaşgar'ın öte ucunda,*
Keñ Alaydın betinde	*Geniş Alay'ın yüzünde*
Çubaktın köçkön köçü bar.	*Çubak'ın göçtüğü göçü var.*
Kokondogu Kozubek kandın	*Kokon'daki Kozubek hanın*
Ayımkan – Temir arkan tor algan,	*Ayımkan'ı — Demir urgandan ağ kuşanmış,*
Al Çubaktın zayıbı,	*O, Çubak'ın hatunuydu,*
Körünöö tartıp aldı – dep,	*Göz göre çekip aldı diye,*
Al sarttardın öçü bar.	*O Sartların öcü var.*
Al öltürüp saldı – dep,	*O öldürüverdi diye,*
Enekeñ men şorduunun şegi bar.	*Ben kara bahtlı ananın kuşkusu var.*
Enekeñ, men karabet, beybaktın	*Anan, ben kara yüzlü bahtsızın*
Aytkanında çala bar,	*Dediğinde eksik var:*
Ayaş atañ Çubaktan tuugan bala bar.	*Ayaş baban Çubak'tan doğma çocuk var.*
Enesin Kambar algandır,	*Anasını Kambar almıştır,*
Toyuna koçkor soygondur,	*Toyunda koç kesmiştir,*
Atın Kançoro beren koygondur.	*Adını yiğit Kançoro koymuştur.*
Ala kelseñ berenim,	*Alıp gelirsen yiğidim,*
Kara köñül ceri bar,	*Kara gönüllü yanı var,*
A da kak özüñö bir coldoş	*O da tam sana bir yoldaş,*
Bu da beliñe tañuu bel oşol,	*Bu da beline bağ olacak bel odur,*
Aramdıgı bolboso	*Haramlığı olmasa*
Ayabagan er oşol.	*Canını esirgemez bir er odur.*
Kambar bagıp kalgandır,	*Kambar besleyip büyütmüştür,*
Kaadaluu uulum, ugup al,	*Töreli oğlum, dinleyiver,*
Oşonu atasınıp kalgandır.	*Onu baba bellemiştir.*
Kançoronu körö kel,	*Kançoro'yu görüp gel,*
Çubaktın cayı mına bul.	*Çubak'ın hali işte bu.*
Atıñdı oñdop tokup kel,	*Atını doğru düzgün eyerleyip gel,*
Ayaş atañ kökcalga	*Ayaş baban bozkurda*
Ayabay kuran okup kel.	*Doyasıya Kur'an okuyup gel.*
Colçu kılsañ Bakaydı,	*Kılavuz edersen Bakay'ı,*
Coruktuu cerdi körgözöt.	*Öyküsü olan yerleri gösterir.*
Cılgınduu, Keñ-Kol, keñ Talas,	*Cılgınduu, Keñ-Kol, geniş Talas,*
Oşonu ördöp barganda	*O boyları çıkıp vardığında*
Col üstünö kayrılba,	*Yol üstünde oyalanma,*
Colbors abañ Bakay kandan	*Kaplan amcan Bakay handan*

ayrılba!	*ayrılma!*
Ayrılbagan sebebiñ –	*Ayrılmayışının sebebi şu:*
Erdiginen oolugat,	*Yiğitliğinden coşup taşar,*
Kara küröñ at mingen,	*Kara doru at binmiş,*
Kıl kuyrugun çart tüygön,	*Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümlemiş,*
Kök temirden ayza algan,	*Gök demirden mızrak almış,*
Tün calañkıç tüzdöngön,	*Karanlık gecede gulyabani suretli,*
Küügüm tuman közdöngön,	*Alacakaranlık sisi gibi bakışlı,*
Altın caak aybalta.	*Altın yanaklı aybaltası.*
27380 Bilekke kınay çalıngan,	*Bileğe sımsıkı dolanmış,*
Kan içse toybos kurç kılıç	*Kan içse doymaz keskin kılıcı*
Kını cok calañ salıngan.	*Kınsız, çıplak kuşanılmış.*
Kınay belin buungan,	*Belini sımsıkı bağlamış,*
Zayıptan arta tuulgan,	*Kadınlardan üstün doğmuş,*
Kayratı toonun teñindey,	*Kudreti dağa denk,*
Kaçırsa candı cegidey,	*Saldırsa can yiyecek gibi,*
Ayzaluunun ıktuusu,	*Mızraklıların ustası,*
Zayıptardın mıktuusu,	*Kadınların en yamanı,*
Ölçöösü artık kıyalaş,	*Ölçüsü üstün, huyu sarp,*
27390 Atañ Manas menen uyalaş.	*Baban Manas'la bir yuvadan.*
Bir catınga catışkan,	*Bir rahimde yatmışlar,*
Atañ Manas şer menen	*Baban Manas arslanla*
Birge emçekten emişken,	*Aynı memeden emmişler,*
Erkek kiymin kiyingen.	*Erkek giyimi giyinmiş.*
Bakay kandan bölünsöñ,	*Bakay handan ayrılırsan,*
Közünö tuura körünsöñ,	*Gözüne dosdoğru görünürsen,*
Ayap kalçu al emes.	*Esirgeyecek biri değildir o.*
Azeli seni taanıbayt,	*Asla seni tanımaz,*
Ayana turçu can emes.	*Acıyacak bir can değildir.*
27400 Kaarına tiygenin	*Gazabına dokunanı*
Karmap alıp soyuuçu.	*Yakalayıp boğazlar.*
Atañ menen bir tuugan	*Babanla bir doğmuş*
Karındaşı Kardıgaç,	*Kız kardeşi Kardıgaç,*
Oloñdoy bolgon kayran çaç	*Yele gibi gür, aziz saçını*
Tüyüp cürgön kezidir.	*Düğümleyip gezdiği çağdır.*
Ölgönün bilbey Manastın	*Manas'ın öldüğünü bilmeden*
Oşol Talas boyunda	*O Talas boyunda*
Küyüp cürgön kezidir,	*Yanıp gezdiği çağdır,*

	Kardıgaç cayın aytayın:	*Kardıgaç'ın halini söyleyeyim:*
27410	Tokson beşte enekem,	*Doksan beşinde anacığım,*
	Ak baybiçe Çıyırdı	*Ak baybiçe Çıyırdı,*
	Aldeylep turgan enekem	*Ninniyle büyüten anacığım,*
	Uuldan birdi şer tuugan,	*Oğuldan bir arslan doğurmuş,*
	Kızdan birdi er tuugan	*Kızdan bir er doğurmuş,*
	Altın catın enekem	*Altın rahimli anacığım;*
	Uuldan tuugan sen atañ	*Oğul olarak doğurduğu senin baban,*
	Uyaluu curtka baş bolgon,	*Yuva kurmuş halka baş olmuş,*
	Kızdan tuulup Kardıgaç	*Kız olarak doğan Kardıgaç*
	Kılım curttu çaykagan.	*Cümle halkı çalkalamış.*
27420	Urgaaçı dolu beybaktın	*O dişi kükremiş bahtsızın*
	Şerligin aytıp bereyin.	*Arslanlığını anlatayım.*
	Kalıñ kıtay, kakan curt	*Kalabalık Hıtay, Kakan halkı,*
	Kardıgaçtın astınan	*Kardıgaç'ın altından*
	Telkızıl atıp salganda,	*Telkızıl'ı vurup devirdiğinde,*
	Kalayman salıp Beecin curt	*Kıyamet koparıp Beecin halkı*
	Tegerektep alganda,	*Çepeçevre sardığında,*
	Köktön cıldız tutulup,	*Gökte yıldız tutulup,*
	Körünöö kirip atışıp,	*Göz göre dalıp vuruşup,*
	Karaçanın kan Saykal	*Karaça'nın hanı Saykal*
27430	Ok ötpöstü kiygizip,	*Ok geçmezi giydirip,*
	Teltorunu mingizip,	*Teltoru'ya bindirip,*
	Ala-Aygırdı aşkanda	*Ala-Aygır'ı aştığında,*
	Ölgöndö ekööö carışıp,	*Ölesiye ikisi yarışıp,*
	Beri karay kaçkanda	*Beri yana kaçtığında,*
	Azız kandın Almambet,	*Azız hanın Almambet'i,*
	Akbaltaydın er Çubak,	*Akbaltay'ın er Çubak'ı,*
	Acıbay, Bakay eki kan,	*Acıbay, Bakay iki han,*
	Manas kandın kırk caysañ	*Manas hanın kırk beyzadesi,*
	Coo dese süyüngön,	*Düşman dense sevinen,*
27440	Colborstugu bilingen,	*Kaplanlığı bilinen,*
	Suu iç dese, uu içken,	*Su iç dense zehir içen,*
	Kan tök dese, cin tökkön,	*Kan dök dense can döken,*
	Börk al dese, baş kesken	*Börk al dense baş kesen,*
	Manas kandın kırk börü	*Manas hanın kırk kurdu,*
	Eki kız kaçıp alganda	*İki kız kaçıp geldiğinde,*
	Kayguulga* çıgıp colugup,	*Keşfe* çıkıp karşılaşıp,*

Obodon cıldız coşulup,
Erdiginen eki kız
Esen-aman momintip,
Kırk berenge colugup.
Kırk beren türün körgöndö
Aldasınan şaşıptır,
Kızdardı kuugan kıtay curt,
Kıyını kalça Koñurbay
Kuugunçu kayta kaçıptır.

Gökyüzünden yıldız kayıp,
Yiğitlikleri sayesinde iki kız,
Sağ esen böylece,
Kırk yiğide kavuşup.
Kırk yiğidin heybetini görünce,
Allah deyip şaşakalmış,
Kızları kovalayan Hıtay halkı,
En yamanı Kalça Koñurbay,
Kovalayanlar geri kaçmış.

Kudayım mintip beriptir,
Kızdardın kılgan erdigin
Kımbatım Bakay, Almambet
Anıktap bular körüptür.
Karaçanın Saykalın
Uraanı oygut, kırgız curt –
Anan kegim alam – dep,
Atası Karaça kanga beriptir. Altı ay tınbay col cürüp,
Kan Cakıptın Kardıgaç,
Cerdin tübü Celpiniş,
Caman eldin Carmanas –
Carmanaska beriptir.
Aydan eçen ay ötüp,
Kündön eçen kün ötüp,
Karasa közgö ilinbey,
Kep kılgan kabar bilinbey,
Ölüü ekenin bile albay,
Tulpardan külük attaşpay,
Adamdan bir can kattaşpay,
Uşul bıyıl ecekeñ
Alıs bolup kaldı ele.
Bıyıl kelgenderden kep ugam, Cer taba albay cürgöndür.
Celpiniştin özünön:
Celmoguz uulu Sarıbay,
Carmanas menen Kardıgaç
Sayışa çıktı dep ugam.
Caman eldin baarısın

Tanrım böyle nasip etmiş,
Kızların ettiği yiğitliği
Kıymetlim Bakay, Almambet,
Bunlar apaçık görmüşler.
Karaça'nın Saykal'ını,
Uranı Oygut, Kırgız halkı —
Sonra öcümü alırım diye,
Babası Karaça hana vermişler. Altı ay durmadan yol yürüyüp,
Han Cakıp'ın Kardıgaç'ını,
Yerin dibi Celpiniş,
Kötü halkın Carmanas'ı —
Carmanas'a vermişler.
Aydan nice ay geçip,
Günden nice gün geçip,
Baksa göze ilişmez,
Söz edilen haber bilinmez,
Ölü müdür bilemeden,
Tulparların yüğrüğü gidip gelmez,
İnsandan bir can gidip gelmez,
İşte bu yıl ablan
Uzak düşüp kalmıştı.
Bu yıl gelenlerden söz duyarım, Yer bulamayıp gezmektedir.
Celpiniş'in ta kendisinden:
Celmoguz oğlu Sarıbay,
Carmanas ile Kardıgaç
Mızrak dövüşüne çıktı diye duyarım.
Kötü halkın hepsini

	Sayıp saldı dep uktum.	*Mızraklayıp serdi diye duydum.*
	Caman elin tokmoktop,	*Kötü halkını tokatlayıp,*
	Karıp kıldı dep uktum.	*Garip düşürdü diye duydum.*
	Calduu baytal mingizbey,	*Yeleli kısrak bindirmeyip,*
	Kuyruktuu kozu cegizbey,	*Kuyruklu kuzu yedirmeyip,*
	Kubalap sürdü dep uktum.	*Kovalayıp sürdü diye duydum.*
	Oyron eceñ Kardıgaç	*Yaman ablan Kardıgaç,*
27490	At salışıp turuşup,	*At salıp çarpışıp,*
	Altımış buudan öltürüp,	*Altmış küheylan öldürüp,*
	Altı ay tınbay uruşup,	*Altı ay durmadan vuruşup,*
	Alı cetpey Kardıgaç	*Gücü yetmeyip Kardıgaç,*
	Sarıbay menen uruşup,	*Sarıbay ile vuruşup,*
	Kazınasın baarısın	*Hazinesinin hepsini*
	Ara cerge kor kılıp,	*Ara yerde heder edip,*
	Çaçıp ketti dep uktum,	*Saçıp gitti diye duydum,*
	Kalıñ curtun een taştap,	*Kalabalık halkını ıssız bırakıp,*
	Kalayman uruş, çır baştap,	*Kıyamet kavga, kargaşa başlatıp,*
27500	Uyalaşım kan Manaska baram – dep,	*Bir yuvadan kardeşim han Manas'a varırım diye,*
	Eerçitip kelip Manasım,	*Peşine takıp gelerek, Manas'ım deyip,*
	Celmoguz uulu Sarıbay	*Celmoguz oğlu Sarıbay'la,*
	Aşıp-şaşıp mol cürüp,	*Aşa koşa çok yol yürüyüp,*
	Manaska baram – dep cürüp,	*Manas'a varırım deyip gidip,*
	Al Talaska kelgendir.	*O, Talas'a gelmiştir.*
	Kukuldagan kuzgun cok,	*Guruldayan kuzgun yok,*
	Kakıldagan karga cok,	*Gaklayan karga yok,*
	Kalayık tappay cürgöndür.	*Ahaliyi bulamayıp gezmiştir.*
	Een cerdi körgöndür,	*Issız yeri görmüştür,*
27510	Ce tirüü ekenin bile albay,	*Ya diri midir bilemeden,*
	Ceti kün bolup kelgeni,	*Geleli yedi gün olmuş,*
	Cetik surap alganga,	*Adamakıllı sorup öğrenmeye*
	El taba albay cürgöndür.	*El bulamayıp gezmiştir.*
	Kezikçü bolsoñ oşogo	*Ona rastlayacak olursan,*
	Kabılan Bakay kan abañ	*Kaplan Bakay han amcan*
	Ebin tapçu er oşol,	*Çaresini bulacak er odur,*
	Eptep aytçu şer oşol.	*Uygunca söyleyecek arslan odur.*
	Ecekeñiz er dolu	*Ablanız er yaradılışlı, azgındır,*
	Taanıbay okus kalbasın,	*Tanımayıp bir kaza etmesin,*

27520	Sak bolgun cetim, sen oşol.	*Tetikte ol yetim, sen buna.*
	Eceñdin cayı mındayça,	*Ablanın hali böylece,*
	Munu mınday taştayın,	*Bunu böylece bırakayım,*
	Cana uulum, kebimdi uk,	*Yine oğlum, sözümü dinle,*
	Ber cagınan baştayın.	*Beri yanından başlayayım.*
	Çogulup catkan biyi bar,	*Toplanıp duran beyleri var,*
	Arı karay ördösöñ,	*Öteye doğru ağarsan,*
	Abakeñ, altı aramdın üyü bar.	*Amcanın, altı haramın evi var.*
	Bilbegendi bilgizet	*Bilinmezi bildirir*
	Bilimdüü Bakay oluya,	*Bilgili Bakay evliya,*
27530	Köp karañgı, Köböş itke kirgizet.	*Yol çok karanlıktır; Köböş itin yanına girdirir.*
	Sen kirgende abakeñ	*Sen girdiğinde amcan*
	Kaardanıp dardayat,	*Öfkelenip kabarır,*
	Çoçkonun çanaçtay murdu barbayat.	*Domuzun tulum gibi burnu şişer. Ayın*
	Ay mezgilin albastan,	*vaktini beklemeden,*
	Şooruktun kızı Akılay,	*Şooruk'un kızı Akılay,*
	Cana akılı kıska kapıray.	*Üstelik aklı kısa, hayret!*
	Atañ Manas sultandın	*Baban Manas sultanın*
	Tartıp algan katını.	*Zorla aldığı karısıydı,*
	Uluu zaybı boluçu.	*Büyük hatunuydu.*
	Ittigin el-curt bilgendir,	*İtliğini el gün bilmiştir,*
27540	Köböş itke tiygendir,	*Köböş ite varmıştır,*
	Baybiçe bolup kalgandır,	*Baş hatun olup kalmıştır,*
	Dünüyö-mülk kazına	*Dünyalığa, mülke, hazineye*
	Eelik bolup kalgandır.	*Sahip olup oturmuştur.*
	Sen kirgende ordogo	*Sen ordaya girdiğinde,*
	Atañ Manastan kalgan Akkelte	*Baban Manas'tan kalan Akkelte,*
	Atıçu bolsoñ mülk oşol,	*Atacaksan, mülk odur,*
	Atañ Manastan kalgan kurç oşol.	*Baban Manas'tan kalan çelik odur.*
	Atañ kanga colugup,	*Baban hana kavuşup,*
	Asınıp alsa carıktık,	*Omuzlanınca o mübarek,*
27550	Aydalının aynegi,	*Kürek başının aynası,*
	Aykaşkan coogo sunganda	*Kapışan düşmana uzatıldığında*
	Amanat candın ermegi.	*Emanet canın avuncu.*
	Araan ooz alma baş,	*Huni ağızlı, elma başlı,*
	Amanat canga küç kelip,	*Emanet cana güç yetince,*
	Alıstan coo kamasa,	*Uzaktan düşman kuşatsa,*

Altımış küngö buzulbas,
Iraak-cuuk ılgabas
Akkelte cayın aytayın:
Altayda tuulup atakeñ
Kayrıdin menen kagışıp,
Caşı on ekige kelgende,
Kara kıtay, mancuu curt,
Kara kalmak, soloon el
Salış kılıp, Altaydan
Busurman curttu körüügö,
Kumar bolup, er ataña
Eptep Talas kelüügö,
Busurman cüzün körüügö,
Kıtaydan olcogo tiygen san kara
Aytıp bergen ar sözü,
Cetpegen miskin-karıpka
Olco kılıp berüügö,

Altmış güne dek bozulmaz,
Irak yakın ayırt etmez,
Akkelte'nin halini söyleyeyim:
Altay'da doğup babacığın,
Kâfirlerle çarpışıp,
Yaşı on ikiye geldiğinde,
Kara Hıtay, Mançu halkı,
Kara Kalmuk, Soloon eli
Savaşa tutuşup, Altay'dan
Müslüman halkı görmeye,
Hasret kalıp, er baban,
Bir yolunu bulup Talas'a gelmeye,
Müslüman yüzü görmeye,
Hıtay'dan ganimet alınan sayısız davarı
Söyleyip verdiği her sözü,
Eli ermez yoksula, garibe
Ganimet edip vermeye,

Tilek-kılıp sen ataña
Ayı menen salışıp,
Kalmaktardan kan Coloy,
Aygaylaşıp kalışıp,
Köktön cıldız tutulup,
Körünöö kırgın bir kılıp,
Talas öñdüü cerdi taap,
Argın, kırgız eldi taap,
On ekige kelgende,
Tilegin Kuday bergende,
Ataña Talas kelgende,
Mediyan coldu körgöndö,
Erdiginen oolugup,
Oluyat uulu er Bakay
Ak buuday unun çaynaşıp,
Coogo birge baruuga,
Coboloñdu saluuga,
Acıraşpay kaluuga
Ak buuday unun çaynaşıp,
Keleme şarıp karmaşıp,
Köktön cıldız kozgolup,

Dilek tutup senin baban,
Aylarca savaşıp,
Kalmuklardan han Coloy'la
Haykırışıp tutuşup,
Gökte yıldız tutulup,
Göz göre bir kırgın koparıp,
Talas gibi yeri bulup,
Argın, Kırgız eli bulup,
On ikisine geldiğinde,
Dileğini Tanrı verdiğinde,
Baban Talas'a geldiğinde,
Mediyan yolunu gördüğünde,
Yiğitliğinden coşup,
Evliya oğlu er Bakay,
Ak buğday ununu çiğneşip,
Düşmana birlikte varmaya,
Belayı birlikte salmaya,
Ayrılmadan kalmaya,
Ak buğday ununu çiğneşip,
Kelam-ı Şerif'i tutuşup,
Gökte yıldız kımıldayıp,

A düynölük dos bolup,
Ak buudaydın ununday
Cuuruluşup turuptur,
Ak bököndün kılınday
Suuruluşup turuptur.
Adırdan akkan bulaktay
Coşuluşup turuptur,
Ayköl menen Bakay er
Koşuluşup turuptur.
Colbors Bakay kökcaldın
Comogu atañ kubantıp,
Kızırduu Bakay sultandın
Kılığı candı eritip,
Asıl Manas atañdın
Artıkça canın keyitip,

Öte dünyalık dost olup,
Ak buğdayın unu gibi
Yoğrulup kaynaşmışlar,
Ak ceylanın kılı gibi
Sıyrılıp bir olmuşlar.
Yamaçtan akan pınar gibi
Coşup akışmışlar,
Ayköl ile er Bakay
Birbirine katılmışlar.
Kaplan Bakay bozkurdun
Destanı babanı sevindirip,
Hızırlı Bakay sultanın
Tavrı canı eritip,
Asil Manas babanın
Canını ziyadesiyle dertlendirip,

Corugu candı cırgatıp,
Çiygen eken sızıktı,
Ara cerde al Bakay,
Atañ Manas sultanga
Aytkan eken kızıktı.
«Oyron Manas, kebimdi uk,
Oylop cürdüm içimde,
Kördüm bir kün tüşümdö,
Kayıp attı minipmin,
Kara-Toogo men çıgıp,
Tögöröktün tört burçun
Töptöp körüp cürüpmün.
Kaygılanıp köp cürdüm,
Biyigi toodoy kan Manas,
Bir Kuday buyrup, özüñdü,
Körünör beken dep cürdüm.
Cerdin tübü Celpiniş
Cerik bolup özümö,
Ceti cıl mından izdedim,
Kudus, Bagdat, Misirden,
Kurup mından izdedim.
Mazarluuga tünödüm,
Baatırım, seni bir Aldadan

Huyu canı hoşnut edip,
Çizgiyi çizmişler ki,
Ara yerde o Bakay,
Baban Manas sultana
İlginç şeyi söylemiş:
«Yaman Manas, sözümü dinle,
İçimde düşünüp durdum,
Bir gün düşümde gördüm,
Gaip atına binmişim,
Kara-Too'ya ben çıkıp,
Yeryüzünün dört bucağını
Adamakıllı görüp gezmişim.
Kaygılanıp çok gezdim,
Yücesi dağ gibi han Manas,
Bir Tanrı buyurup, seni,
Görünür mü ola diye gezdim.
Yerin dibi Celpiniş
Canıma hasret olup,
Yedi yıldır seni aradım,
Kudüs, Bağdat, Mısır'dan,
Kuruyup tükenip aradım.
Mazarlı yerlerde geceledim,
Bahadırım, seni bir Allah'tan

tiledim. Dümöktü Bakay salıptır,
Kabılan Manas kelet – dep,
Kantse közüm köröt – dep,
Ay töbödön tuulgan
Bolcoşum bıyıl kelet – dep,
Kara kökcal arslan,
Coldoşum bıyıl kelet – dep.
Kırım curtun kıynadım,
Salım salıp eline,
Salmak kılıp cerine
Kurç tapkın – dep kıynadım.
Aşagandan maşadı,
Altımış usta çogulup,
Baarı mıktı köykaşka,
Altı ayda arañ ebin taap,
Akkelteni casadı.

diledim. Velveleyi Bakay salmış,
Kaplan Manas gelir diye,
Nasılsa gözüm görür diye,
Ay tepesinde doğmuş
Sözleştiğim bu yıl gelir diye,
Kara yeleli bozkurt arslan,
Yoldaşım bu yıl gelir diye.
Kırım halkını zorladım,
Eline salma salıp,
Yerine yük yükleyip,
Çelik bul diye zorladım.
Ustanın da ustası seçilip,
Altmış usta toplanıp,
Hepsi yaman, hepsi seçkin,
Altı ayda güç bela yolunu bulup,
Akkelte'yi yaptılar.

Kayıp-Kırdın betine,
Çek aranın çetine
Cibek orop kabıştap,
Kımbatım Manas erge tabıştap,
Baabedinin soygondo,
Amanat kılıp üñkürgö
Salık salıp koygondo,
Tübümö çoguu cetiptir,
Başı menen buyumum
Orus uurdap ketiptir,
Al mıltıktı alalı,
Aytkan sözgö könbösö,
Al mıltıktı berbese,
Altı ay, beş ay soguşup,
Tügönüşüp kalalı».
Een talaanın çetinde,
Karagaydın betinde,
Ayday sarı talaada
Toru beesin minişip,
Sarı tonun salınıp,
Baarı caydak cürüşüp,
Altımış orus cer çençi

Kayıp-Kır'ın yüzüne,
Sınır boyunun ucuna,
İpek sarıp kılıflayıp,
Kıymetlim er Manas'a ısmarlayıp,
Baabedin kurbanı kesildiğinde,
Emanet edip mağaraya
Koyup sakladıklarında,
Kökümü hep birden kurutmuşlar,
Başıyla birlikte eşyamı
Rus çalıp götürmüş,
O tüfeği alalım,
Söylenen söze uymazsa,
O tüfeği vermezse,
Altı ay, beş ay savaşıp,
Bitişinceye dek dövüşelim.»
Issız bozkırın ucunda,
Çam yamacının yüzünde,
Ay gibi sarı bozkırda,
Doru kısraklarına binip,
Sarı kürklerini atınıp,
Hepsi eyersiz gidip,
Altmış Rus yer ölçücü

Talaaga çıga kelgende
Özü cayçı er eme,
Kündü caylap salıptır,
Böksögö möndür caadırıp,
Altımış orus cer çençi,
Cer çençinin kolunan
Akkelte tartıp alıptır.
Sebep bolup kan Bakay,
Ölgöndö taap alıptır.
Orus kandın şaarınan
Olcogo algan Akkelte,
Manastan kalgan mülk oşol,
Atışçu bolsoñ kurç oşol.
Keregenin conunda
Keyişti eneñ körgöndö,
Kalıp kaldı adaşıp,

Bozkıra çıkageldiğinde,
Kendisi yadacı bir erdi,
Havayı okuyup bozmuş,
Yamaçlara dolu yağdırıp,
Altmış Rus yer ölçücü —
Yer ölçücünün elinden
Akkelte'yi çekip almış.
Han Bakay sebep olup,
Güç bela bulup almış.
Rus hanın şehrinden
Ganimet alınan Akkelte,
Manas'tan kalan mülk odur,
Atışacaksan çelik odur.
Keregenin sırtında,
Anan kederi gördüğünde,
Şaşırıp kalakaldı,

Köböş kandın kolunda.
Sen kirgende Akkelte
Kulagınan kan agat,
Keregeni tepkilep,
Özünön özü barsıldayt,
Özünön özü tarsıldayt.
«Atamdan kalgan mülküm» – dep,
Tün tüşköndö çıgargan,
Belekke surap ala kel.
Suraganga berbese,
Degeniñe könbösö,
Camandaşpay kayta kel.
«Eneke, berbey koydu» – dep,
Aylanın baarı tügönüp,
Men şorduuga ayta kel.
Cana kızık, cana bar,
Cana cetim, kulak sal,
Aytkanımdı bilip al,
Atañ Manas şer ele,
Atañ öñdüü bir Kuday
Can caratpayt tegi ele.
Kara kökcal şer ele,

Köböş hanın elinde.
Sen girdiğinde Akkelte'nin
Kulağından kan akar,
Keregeyi tekmeleyip,
Kendi kendine güm güm eder,
Kendi kendine çat çat öter.
«Babamdan kalan mülküm» diye, Gece bastığında çıkarılan,
Armağan diye isteyip al gel.
İsteyene vermezse,
Dediğine uymazsa,
Kavga etmeden dönüp gel.
«Anacığım, vermedi» diye,
Çarenin hepsi tükenip,
Ben kara bahtlıya söyleyiver gel.
Yine ilginci var, dahası var,
Yine yetimim, kulak ver,
Dediğimi belleyiver:
Baban Manas arslandı,
Baban gibisini bir Tanrı
Asla can olarak yaratmaz.
Kara yeleli bozkurt arslandı,

Telegeyi teñ ele,
Bozdop aytıp kelgende,
Aldaga sözüm zar ele.
Mediyandın çölündö,
Kayıpçının belinde.
Kokusunan kabılgan,
Atakeñ Manas sultanga
Kayıbınan tabılgan,
Asmandan kelgen altı kurç.
Kılıçtın kıyın mıktuusu –
Atañ algan Zulpukor,
Bakay kandın Coybolot,
Acıbay algan Kılbolot,
Almambettin Coykuma,
Çubak algan Taşkeser,
Kılıçtın kıñay ayagı –
Er Sırgaktın Arkesken,
Altı bolot kurç oşol,
Adamzaada mendege

Her yanı denkti, kusursuzdu,
Ağlayıp sızlayıp söylediğimde,
Allah'a sözüm yakarıştı.
Mediyan'ın çölünde,
Kayıpçı'nın belinde,
Ansızın karşılaşılan,
Babacığın Manas sultana
Gaipten bulunan,
Gökten gelen altı çelik.
Kılıçların en yamanı:
Babanın aldığı Zulpukor,
Bakay hanın Coybolot'u,
Acıbay'ın aldığı Kılbolot,
Almambet'in Coykuma'sı,
Çubak'ın aldığı Taşkeser,
Kılıçların en küçüğü de
Er Sırgak'ın Arkesken'i,
Altı çelik, keskin odur,
Âdemoğlu kullara

Tabılbagan mülk oşol.
Kakayıñkı kurgan bel
Büktölgöndö çıgargan,
Alakanday kuu canga
Küç kelgende çıgargan.
Cer cüzünö karañgı
Cetkileñ mıktuu kuu canga
Küç kelgende çıgargan.
Kuu kıyamat, tar coldu
Köröründö çıgargan,
Ölöründö çıgargan.
Kıykırıp kından suurganda
Taştı çapsa irmegen,
Kanga mıktuu toyboso
Katsa kınga kirbegen,
Kaardanıp şiltese
Kan içpey kuru cürbögön.
Kıykırıp kından çıgarsa,
Ar türdüü bolup kızargan,

Bulunmaz mülk odur.
Kaskatı kalmış çaresiz bel
Büküldüğünde çıkarılan,
Avuç içi kadar kuru cana
Güç geldiğinde çıkarılan.
Yeryüzü karanlık kesilip,
En yaman, en çetin kuru cana
Güç geldiğinde çıkarılan.
Kuru kıyameti, dar yolu
Göreceğinde çıkarılan,
Öleceğinde çıkarılan.
Haykırıp kından sıyrıldığında
Taşa çalınsa doğrayan,
Kana iyice doymazsa
Kurusa da kınına girmeyen,
Öfkeyle sallanınca
Kan içmeden boş dönmeyen.
Haykırıp kından çıkarılsa,
Türlü türlü kızaran,

Şiltegen sayın uzargan,
Taştı çapsa tartpagan,
Temirden kayra kaytpagan.
Bulamdı bulap alganda,
Buzuktu itter salganda,
Esebim mıktap tapkanda,
Koltugumda, sen cetim,
Emçegim cara çapkanda,
Altı aylıktın colunda,
Kara közüm kaşayıp,
Kalıp kaldı, kulunum,
Abıkenin kolunda.
Asta süylöp, sabılıp,
«Abake» – dep, calınıp,
Cılma sözdön sala kel,
Aldap-saldap aramdan,
Tegiz oroy camandan
«Atamdan kalgan mülküm» – dep,

Sallandıkça uzayan,
Taşa çalsa çekinmeyen,
Demirden geri dönmeyen.
Malımı yağmaladıklarında,
İtler fitneyi saldığında,
Hesabımı iyice gördüklerinde,
Koltuğumda sen, yetimim,
Mememi yarıp vurduklarında,
Altı aylık yolda,
Kara gözüm kararıp,
Kalıverdi, kulunum,
Abıke'nin elinde.
Yavaş konuşup, yalvara yakara,
«Abake» deyip yalvarıp,
Tatlı dilden döküver,
Kandıra kandıra haramdan,
Baştan aşağı kaba kötüden,
«Babamdan kalan mülküm» diye,

Altı kurç surap ala kel.
Berbey koyso, calgızım,
Camandaşpay kayta kel,
«Egerde berbey koydu» – dep,
Kızıl kamçı Şıpşaydar –
Enekeñ men şorduuga ayta kel. Kıyın
döösü kıtaydın,
Altı kurç cayı mına bul,
Anı mınday taştayın,
Ar cagında kızık bar,
Abayla, uulum, baştayın.
Atañ Manastan kalgan muraapı, Bir
cegende toybogon,
Barça canga sınaakı,
Ombunu buzup olco alıp,
Ortosun buzup col salıp,
Oyrottun curtun çapkanda
Olcogo kelgen boz kurcun,
İçinde dalay mülküñ bar.
Arnadım saga üşüntüp,

Altı çeliği isteyip al gel.
Vermezse, biriciğim,
Kavga etmeden dönüp gel,
«Eğer ki vermedi» diye,
Kızıl kamçı Şıpşaydar —
Anan ben kara bahtlıya söyleyiver gel.
Hıtay'ın yaman devi,
Altı çeliğin hali işte bu,
Onu böylece bırakayım,
Ötesinde ilginci var,
Dikkat et oğlum, başlayayım.
Baban Manas'tan kalan mirası, Bir
yiyişte doymayan,
Cümle canca bilinip sınanmış,
Ombu'yu bozup ganimet alıp,
Ortasını yarıp yol açıp,
Oyrot'un yurdunu vurduğunda
Ganimet gelen boz heybe,
İçinde nice mülkün var.
Böylece sana adadım,

Kuu düynönün celigi,
Al kurcundun tübündö
Enekeñ Çıyırdının kemini.
«Atamdan kalgan buyum» – dep,–
Camgır kılıp caa tartıp,
Belekke surap alıp kel,
Oorsunbay, kulunum,
Aktulparga sala kel,
Cana sözüm, cana bar,
Cana sözüm ugup al!
Atañdan kalgan Akolpok
Kolgo tüşüp kalgandır,
Bukara öskön kesek it
Bulayt kiyip salgandır.
Erişin* cibek madatkan,
Sayışka kiyse kulunum,
Ayzanın uçun cadatkan.
Cebenin ogu cetpegen,
Barañdın ogu ötpögön,
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Keleme kürmö, keñ caka
Kerişke kiyse kıltaybas –

Kuru dünyanın hevesi,
O heybenin dibinde
Anan Çıyırdı'nın kemeri.
«Babamdan kalan eşyam» diye, Yağmur
yağdırıp yay çekip,
Armağan diye isteyip alıp gel,
Ağırsınmadan, kulunum,
Aktulpar'a yükleyiver,
Yine sözüm var, dahası var,
Yine sözümü dinleyiver!
Babandan kalan Akolpok
Ele düşüp kalmıştır,
Kul içinde büyümüş kaba it
Kasıla kasıla giymiştir.
Erişi ipekle sağlamlaştırılmış,*
Mızrak dövüşünde giyilse, kulunum,
Mızrağın ucunu bezdiren.
Yay okunun ermediği,
Filinta kurşununun geçmediği,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift badanalı, turgay gözlü,
Keleme cepkenli, geniş yakalı,
Cenkte giyilse eğilip bükülmez —

Atakeñdin Akolpok.
Bet algan coogo barganda,
Atakeñ, Beecinge kazat salganda.
Muzkindik uulu Tiken alp,
Alışkandı koybogon,
Artık sorgok çoñ balban,
Bir doñuzdun etine
Kim körünsö caylangan,
On eki batman* çoyunbaş*
Belge kınay baylangan,
Muzkindik menen Orokkır,
Altı miñ kıtay, san kalday,
Baarısının köykaşkası Koñurbay,
Kıstap döölör cetkende,
Kırk miñ balban, köp kıtay,

Babacığının Akolpok'u.
Yöneldiği düşmana vardığında,
Babacığın, Beecin'e gaza açtığında,
Muzkindik oğlu Tiken alp,
Tutuştuğunu sağ komayan,
Aşırı obur koca pehlivan,
Bir domuzun etine
Kim görünse çöküp konan,
On iki batman çoyunbaş**
Beline sımsıkı bağlanan,
Muzkindik ile Orokkır,
Altı bin Hıtay, sayısız kalday,
Hepsinin başyiğidi Koñurbay,
Devler sıkıştırıp yetiştiğinde,
Kırk bin pehlivan, çok Hıtay,

Kızır çalgan atañdı
Tegerektep ketkende,
Möndür kılıp ok atıp,
Kakaylap uraan çakırıp,
Kırk uruu kıtay bölök curt
Bölök-bölök bakırıp,
Ar kimisi al curttun
Özünçö uraan çakırıp,
Kamış sınduu sel bolup,
Kayrattuusu Koñurbay,
Kaptagan kıtay el bolup,
Ceek tartıp kılkıldap,
Cergeleşip bılkıldap.
Asman açık, cer bürkök
Cerden bir tal körünböy,
Munarık bolup cer üstü,
Elden bir tal körünböy.
Akılga dıykan Koñurbay,
Atañdı bölüp alganda.
Almambet, Çubak, Sırgak cok,

Hızır dokunmuş babanı
Çepeçevre kuşattığında,
Dolu gibi ok yağdırıp,
Böğüre böğüre uran çağırıp,
Kırk boy Hıtay, ayrı ayrı halk,
Bölük bölük bağırıp,
O halkın her biri
Kendince uran çağırıp,
Kamış gibi sel olup,
En yüreklisi Koñurbay,
Hıtay eli sel gibi üşüşüp,
Saf tutup dalgalanıp,
Sıra sıra kıpırdaşıp.
Gök açık, yer kapalı,
Yerden bir dal görünmez,
Yer üstü pusa kesip,
Elden bir kişi görünmez.
Akılda mahir Koñurbay
Babanı ayırıp kuşattığında,
Almambet, Çubak, Sırgak yok,

Kaynap catkan kıtaydın
Kamoosunda kalganda,
Şuru otogot, marcan taş,
Luñtuñdun kanı aralaş,
Atañ Manas kökcaldı
Tegerektep alganda,
Kumurskaday kapırdın
Kurgan atañ, er kökcal
Ortosunda kalganda,
Ayzakerdin baarısı
Küpüldötüp atañdı
Ayza menen sayganda,
Atañ Manas barbayıp,
Ortogo tüşüp kalganda,
Altı kün atañ kamalıp,
Kıtay tegerektep alganda,
Kızıl kılıç Zulpukor.
Kınap bergen Akolpok,

Kaynaşıp duran Hıtay'ın
Kuşatmasında kaldığında,
Mercan otogotlu, boncuk taşlı,
Luñtuñ'un hanı da aralarında,
Baban Manas bozkurdu
Çepeçevre aldıklarında,
Karınca gibi kâfirin,
Zavallı baban, er bozkurt,
Ortasında kaldığında,
Mızrakçıların hepsi,
Gümbürdetip babanı
Mızrakla dürttüğünde,
Baban Manas kabarıp,
Ortaya düşüp kaldığında,
Altı gün baban kuşatılıp,
Hıtay çepeçevre sardığında,
Kızıl kılıç Zulpukor'a,
Kın olup duran Akolpok,

Kızıl ayza, mıltıkka,
Çıdap bergen Akolpok.
Ayzanın uçu mayışıp,
Barañ ötpöy, top tüşüp,
Çıdap bergen Akolpok.
Amal-arga ketpegen,
Ataña Arkesken mizi ötpögön.
Oşondon berki bulanı
Kakançındın kagışta,
Kalıñ kıtay, mancuunun
Kan tögüşkön çabışta
Çıdap bergen Akolpok.
Atsa barañ ogu ötpöy,
Ayabay saysa ayza ötpöy,
Atañdın kaarına çıdabay,
Kıtay kaçıp sandalgan.
«Tonu bolot eken» – dep,
Keçildin kanı Koñurbay
Atañdın al tonuna tañ kalgan.
Ardanbay tiktep, maşadım,
Men enekeñ beytaalay
Için cibek iştegen,
Kündüzündö tınç albay,

Kızıl mızrağa, tüfeğe
Dayanıveren Akolpok.
Mızrağın ucu eğilip,
Kurşun geçmez, gülle düşer,
Dayanıveren Akolpok.
Hiçbir çareyle sökülmeyen,
Babana Arkesken'in ağzı işlemeyen.
O günden bu yana malı
Kakançın'ın çarpışmasında,
Kalabalık Hıtay'ın, Mançu'nun
Kan döküşülen savaşında
Dayanıveren Akolpok.
Atılsa filinta kurşunu geçmez,
Var gücüyle dürtülse mızrak geçmez,
Babanın gazabına dayanamayıp,
Hıtay kaçıp perişan olmuş.
«Kürkü çelikmiş meğer» diye,
Keçil'in hanı Koñurbay
Babanın o kürküne şaşakalmış. Yılmadan
dikip didinen,
Ben talihsiz anan,
İçini ipekle işleyen,
Gündüzleri rahat durmadan,

Tün içinde uyku albay,
Ceti cıl tınbay tiştegen.
Tiktep catıp oşonu,
Kayran közüm kardıkkan,
Tiştep catıp oşonu,
Kayran tişim coyulgan.
Kokondogu kocogo
Korduk kılıp turganda,
Bukardagı muñcuga
Buyruk kılıp turganda,
Ancıyandın kocogo
Şumduk kılıp turganda,
Altı-Şaar, Margalañ
Korduk kılıp turganda,
Til albagan cerlerin

Gece içinde uyku almadan,
Yedi yıl durmadan diş vurdum.
Onu dike dike
Aziz gözüm karardı,
Onu dişleye dişleye
Aziz dişim aşındı.
Kokon'daki hocaya
Hor görüp durduğu çağda,
Buhara'daki dertliye
Buyruk yürütüp durduğu çağda,
Andican'ın hocasına
Dehşet salıp durduğu çağda,
Altı-Şaar'a, Margalañ'a
Hor görüp durduğu çağda,
Söz dinlemeyen yerlerini

	Tiktep atañ zor Manas	*Gözleyip baban ulu Manas*
	Zorduk kılıp turganda,	*Zor kullanıp durduğu çağda,*
	Cer cüzünö kalayman	*Yeryüzüne kıyamet*
	Salıp turgan kezinde,	*Salıp durduğu demde,*
	Cetken cerden alımdı	*Erişilen yerden vergiyi*
	Alıp turgan kezinde,	*Alıp durduğu demde,*
	Orumboor, Margalañ,	*Orumboor'dan, Margalañ'dan,*
27900	Men enekeñ karabet	*Ben kara yüzlü anan,*
	Orto cerin çaldırdım,	*Orta yerini yoklattım,*
	Zorduk menen aldırdım.	*Zorla aldırdım.*
	Enekeñ kaydan uktadı,	*Anan nereden uyusun,*
	Eşikke bir kün çıkpadı,	*Bir gün dışarı çıkmadı,*
	Bulanı alıp kelüügö	*İpekliyi alıp getirmeye*
	Enekeñ kırk kıraandı cumşadı.	*Anan kırk yiğidi gönderdi.*
	Ak buladan aldırdım,	*Ak ipekliden aldırdım,*
	Kurç temirden egendi	*Çelik demirin eğintisini*
	Kum maydasın eletip,	*Kum inceliğinde eleyip,*
27910	Eçen seksen kabattap,	*Nice seksen kat yapıp,*
	Akolpokko saldırdım.	*Akolpok'a koydurdum.*
	Erikpey tiktep, köp cürüp,	*Usanmadan dikip, çok uğraşıp,*
	Segiz cılda arañ casadım.	*Sekiz yılda güç bela yaptım.*
	Keçee, bulamdı bulap alganda,	*Daha dün, malımı yağmaladıklarında,*
	Cesirligi kurusun,	*Dulluk kurusun,*
	Oñurañdap kesek it	*Hırlaya hırlaya o kaba it*
	Ordonu buzup kalganda	*Ordayı basıp bozduğunda,*
	Olcogo ketti al kımbat.	*Ganimete gitti o kıymetli.*
	Baarıdan kımbat, al uulum,	*Hepsinden kıymetlisi o, oğlum,*
27920	Sen kirgende altın tak,	*Sen girdiğinde altın taht,*
	Atañ mingen tak oşol,	*Babanın oturduğu taht odur,*
	Dolu katın Akılay,	*Azgın kadın Akılay,*
	Cambaşına beş büktöp,	*Kalçasının altına beş kat büküp,*
	Salıp catkan çagı oşol.	*Serip yattığı çağ odur.*
	Abıke menen Köböştün	*Abıke ile Köböş'ün*
	Ordosuna bara kel,	*Ordasına varıp gel,*
	«Eneke belek bergin» – dep,–	*«Anacığım, armağan ver» diye,*
	Tiygeninin baarısı	*Değdiklerinin hepsi*
	Akılaydan Akolpoktu ala kel.	*Akılay'dan Akolpok'u al gel.*
27930	Tim bolboy ırbap ketsin – dep,	*Durulmayıp azsın gitsin diye,*

Enekeñ dolu ekenin.
Bu cagınan bile kel,
Belekke surap oşonu
Akolpoktu kie kel.
Cana sözüm, cana bar,
Cana cetim, tilimdi al!
Cartı kebim taştabaym,
Cana uulum, bilip al.
Abıke menen Köböştün
27940 Kan atañ kiret tüşünö,
Altı cerden büktölüü,
Atañdın sayışka kirçü Sırnayza Arnap kılgan mülk oşol,
Al ordonun içinde.
Sırnayza cayın aytayın:
«Tutam ceri kırdaluu,
Tutam ceri sırdaluu,
Bil terisin kaptagan,
Kızıl altın, zer tögüp,
Karmaçu cerge buragan.
27950 Atañ Manas kabılan
Kaardanıp sunganda
Duşman kaçpay turbagan.
Tündö sunsa cark etken,
Kamçı tiyse Sırnayza
Doolbastay zañk etken.

Sayıp alıp küç kılsa,
Sınıp ketpey iyilgen.
Sırttanıñdın Sırnayza
Körsö köñül kandırgan,
27960 Conuna kurçtan saldırgan.
Aşagandan maşagan,
Tökör usta Bölökbay
Kıldat usta, kayran şer
Kup keltirip casagan.
Bulgaarıdan kaptagan,
Temirin kurçtan taptagan.
Ulap uçun kızartkan,

Ananın azgın olduğunu
Bu yandan bilmiş ol,
Armağan diye isteyip onu,
Akolpok'u giyip gel.
Yine sözüm var, dahası var,
Yine yetimim, sözümü tut!
Yarım sözümü bırakmam,
Yine oğlum, belleyiver.
Abıke ile Köböş'ün
Düşüne han baban girer,
Altı yerinden bükülü,
Babanın dövüşe girdiği Sırnayza, Adanıp yapılan mülk odur,
O ordanın içindedir.
Sırnayza'nın halini söyleyeyim:
«Tutamak yeri yivli,
Tutamak yeri sırlı,
Fil derisiyle kaplanmış,
Kızıl altın, sırma döküp,
Tutacak yerini burma işlemiş.
Baban Manas kaplan,
Öfkeyle uzattığında,
Düşman kaçmadan duramamış.
Gece uzatılsa parıldayan,
Kamçı değse Sırnayza
Davul gibi çınlayan.

Saplayıp güç verilse,
Kırılmadan eğilen.
Yaman yiğidinin Sırnayza'sı,
Görenin gönlünü doyuran,
Sırtına çelikten kaplatmış.
Ustaların da ustası,
Topal usta Bölökbay,
İnce işçi usta, aziz arslan,
Tastamam getirip yapmış.
Sahtiyanla kaplamış,
Demirini çelikten dövmüş.
Ucunu ulayıp kızartmış,

	Acalı mintip cetsin – dep,	*Eceli böyle yetsin diye,*
	Aylası takır ketsin – dep,	*Çaresi büsbütün bitsin diye,*
27970	Kınoosun cakşı kınatkan.	*Yuvasına iyice oturtmuş.*
	Altı coldop kayralap,	*Altı sıra bileyip,*
	Adamdın köz caşı menen sugartkan.	*İnsanın gözyaşıyla suvarmış.*
	Tüpökkö altın kerdirgen,	*Püskülüne altın gerdirmiş,*
	Ar kızmatı cakkan soñ,	*Her hizmeti beğenilince,*
	Cılkıdagı miñ baytal	*Yılkıdaki bin kısrağı*
	Bölökbayga berdirgen.	*Bölökbay'a verdirmiş.*
	Bölökbay kılgan Sırnayza	*Bölökbay'ın yaptığı Sırnayza,*
	Atañ Manas al şerge	*Baban Manas o arslana —*
	Adamga kaalap tabılbas,	*İnsana istemekle bulunmaz,*
27980	Kan atañ Manastan kalgan kurç oşol.	*Han baban Manas'tan kalan çelik odur.*
	Altı aramdın ordodon	*Altı haramın ordasından*
	Belekke surap alıp kel.	*Armağan diye isteyip alıp gel.*
	Bötön sözdön baştaba,	*Yabancı sözden başlama,*
	Boz ala tuygun bolpoñum,	*Boz ala şahinim, körpem,*
	Boz karçıga çolponum,	*Boz atmacam, çolpanım,*
	Aytkandardın baarısın	*Söylediklerimin hepsini,*
	Aylañ kelse taştaba,	*Elinden gelirse, bırakma,*
	Aylañ kelse altoono	*Elinden gelirse altısına*
	Cüyölüü sözdön salıp kel,	*Yerli yerinde sözler döküp gel,*
27990	Aytkanıña könbösö,	*Dediğine uymazsa,*
	Alarıñdı berbese,	*Alacaklarını vermezse,*
	Akırın kayra tartıp kel,	*Usulca geri dönüp gel,*
	Camandaşpay kaytıp kel».	*Kavga etmeden dönüp gel.»*
	Mülktün cayı mındayça,	*Mülkün hali böylece,*
	Munu mınday taştayın,	*Bunu böylece bırakayım,*
	Canduudan çıkkan çoñ tulpar	*Canlıdan çıkma büyük tulpar*
	Buuruldan kabar baştayın:	*Buurul'dan haber başlatayım:*
	«Bir Kudayga zar ıylap,	*«Bir Tanrı'ya yana yakıla ağlayıp,*
	Ötüp ketken kan atañ.	*Göçüp giden han baban,*
28000	Kargıluu çunak minsin – dep,	*Nazarlıklı yavrucak binsin diye,*
	Aybandan çıkkan Arbuudan,	*Hayvandan çıkma Arbuudan'a,*
	Artımda calgız minsin – dep,	*Ardımda biriciğim binsin diye,*
	Bir özüñö arınap,	*Bir sana adayıp,*
	Başına tumar taktırgan,	*Başına muska taktırmış,*
	Biröönün közü tiet – dep,	*Birinin nazarı değer diye,*

	Bakay kanga baktırgan.	*Bakay hana baktırmış.*
	Kunanında al Buurul	*Tayken o Buurul,*
	Buguday moynun buragan.	*Geyik gibi boynunu buran.*
	Buudandıgın bilgende	*Küheylanlığını bildiğinde,*
28010	Buttap altın, zer berip,	*Külçe külçe altın, sırma verip,*
	Bukardın kanı suragan.	*Buhara'nın hanı istemiş.*
	Suraganga berbegen,	*İsteyene vermemiş,*
	Bermek turmak Buuruldu,	*Vermek şöyle dursun Buurul'u,*
	«Berenim calgız minet» – dep,	*«Yiğidim yalnız biner» diye,*
	Beydaarat kişi minbegen.	*Abdestsiz kişi binmemiş.*
	Kabılan atañ barında	*Kaplan baban sağken*
	Kürüç cuup, cem bergen.	*Pirinç yıkayıp yem vermiş.*
	«Küyörüm uulum minet» – dep,	*«Canım oğlum biner» diye,*
	Senin dal özüñ menen teñ körgön.	*Seni ta kendinle bir tutmuş. Sırtı başı*
	Arka-başı oorubayt.	*ağrımaz.*
28020	Asıyına kelgende	*Asıy çağına geldiğinde,*
	Arkarday moynun buragan,	*Dağ koyunu gibi boynunu buran,*
	Arkan boyu añ kelse	*Urgan boyu hendek gelse*
	Aynıbay attap çuragan.	*Sakınmadan sıçrayıp aşan.*
	Ar ekenin bilgen soñ	*Soylu olduğunu bilince,*
	Alımdan altın zer tartıp,	*Vergiden altın sırma sunup,*
	Ancıyan kanı suragan.	*Andican hanı istemiş.*
	Suraganga berbegen,	*İsteyene vermemiş,*
	Bermek turmak Buuruldu	*Vermek şöyle dursun Buurul'u,*
	Bet algan kişi minbegen.	*Yönelen kişi binememiş.*
28030	Moynuna tumar taktırgan,	*Boynuna muska taktırmış,*
	«Bolcolduu calgız minet» – dep,	*«Sözleşilen biricik biner» diye,*
	Kazınaga baktırgan.	*Hazinede baktırmış.*
	Buura kökül, taykı cal,	*Buğra kâkül, kısa yele,*
	Kolu kıska, özü zor,	*Bacağı kısa, kendi iri,*
	Kara bayır kazanat,	*Kara bayır soylu küheylan,*
	Özü kalbır öpkö, cez bilek	*Kendisi kalbur ciğerli, tunç bilekli,*
	Kayıptan tuugan Arbuudan,	*Gaipten doğma Arbuudan,*
	Kız Saykaldın Algara	*Kız Saykal'ın Algara'sı,*
	Uşul ekööbir tuugan.	*Bu ikisi bir kardeştir.*
28040	Tuudurdum degen ata cok,	*Doğurttum diyen baba yok,*
	Tuudum degen ene cok,	*Doğurdum diyen ana yok,*
	Çın kayıptın balası.	*Gerçek gaibin yavrusu.*

	Çındagan tulpar Buurul at,	*Sınanmış tulpar Buurul at,*
	Minip kelseñ at oşol.	*Binip gelirsen at odur.*
	Altı ay minse arıbayt,	*Altı ay binilse yorulmaz,*
	Altımış asıy bolguça	*Altmış asıy oluncaya dek*
	Azuu söyköp karıbayt.	*Azı dişi sarksa da kocamaz.*
	Ceti ay minse arıbayt,	*Yedi ay binilse yorulmaz,*
	Cetimiş asıy bolguça	*Yetmiş asıy oluncaya dek*
28050	Azuu söyköp karıbayt,	*Azı dişi sarksa da kocamaz,*
	Cet-Kayt minse arıbayt,	*Cet-Kayt'a binilse yorulmaz,*
	Dars okusañ sabatıñ,	*Ders okursan, okumandır,*
	Minip kelseñ al Buurul	*Binip gelirsen o Buurul*
	Bu duynödö kanatıñ.	*Bu dünyada kanadındır.*
	Çalgın minseñ çarçabayt,	*Keşfe binsen yorulmaz,*
	Coogo minseñ coorubayt,	*Cenge binsen yağır olmaz,*
	Cortuulga minseñ, kulunum,	*Akına binsen, kulunum,*
	Arkası biyik, zeeri pas,	*Sağrısı yüksek, beli alçak,*
	Adırga salsa oorubas.	*Yamaca sürülse sakatlanmaz.*
28060	Kış tülögün alganda	*Kış tüyünü döktüğünde*
	Kızıl buurul, taykı cal,	*Kızıl kırçıl, kısa yele,*
	Caz tülögün alganda	*Yaz tüyünü döktüğünde*
	Kara buurul, kulan bel.	*Kara kırçıl, kulan belli.*
	Arınagan buudanıñ,	*Sana adanmış küheylanın,*
	Arbuudan karmap sen minbey	*Arbuudan'ı tutup binmeden,*
	Kulunum, bu düynögö turbagın.	*Kulunum, bu dünyada durma.*
	Asıl atañ ölgöndö	*Asil baban öldüğünde,*
	Adırda cılkı ala baş,	*Yamaçta yılkı ala baş,*
	Argımak, buudan aralaş,	*Argımak, küheylan karışık,*
28070	Abıke, Köböş altı aram	*Abıke, Köböş altı haram*
	San cılkıñ tiyip bölgöndö,	*Sayısız yılkını çalıp bölüştüğünde,*
	Arkar menen teñ toktop,	*Dağ koyunuyla bir durup,*
	Abıke, Köböş aramdın	*Abıke, Köböş haramın*
	Coo ekenin körgöndö,	*Düşman olduğunu gördüğünde,*
	Kötörmölüü Suusamır	*Bel bel yükselen Suusamır'ı*
	Aşıp ketken al Buurul,	*Aşıp gitmiş o Buurul,*
	Altımış külük eerçitip,	*Altmış yüğrüğü peşine takıp,*
	Kaçıp ketken al Buurul.	*Kaçıp gitmiş o Buurul.*
	Barañ körüp toktoboy,	*Tüfek görüp durmadan,*
28080	Bir cerge eki ottoboy,	*Bir yerde iki kez otlamadan,*

Kaçıp ketken al Buurul.
Kan ataña kaygırıp,
Kayıp bolgon al Buurul.
Aytayın dese, tili cok,
Elkin ottop, een basıp,
Karap cüröt Buurul at.
«Kaalap koygon can birge
Semetey kaçan kelet?» – dep, Andan beri canıbar
Ay eseptep, kün bolcop,
Karap cüröt al Buurul.
«Semetey kaçan kelet? – dep, Keñ Ak-Saydı aşkandır.
Sanap cüröt al Buurul.
Altımış külük eerçitip,
Kulunum, adep kaçıp alganda
Kıştın künü bolgondo
Too başına toktodu.
Toguz döbö ottodu,
Uşu kündön oşo kün
Bir cerge kaydan toktodu.
Cerdin cüzün çalgandır,
Cerdin üstün kıdırıp,
Erkin ottop algandır.
«Çunak kaçan kelet?» – dep,
At tomugun sıdırıp,
Seni sanap kalgandır.
Karasa közgö ilinbey,
Kayda ekeni bilinbey,
Baskanın kooçak-koo bilip,
Sarı-Cazga kirgendir.
Cürgönün zañgel too bilip,
Caylap, kıştap eki cıl
Bulak tandap suu içip,

Buygattan tandap çöp üzüp,
Betegelüü bel ottop,
Erikpey cerdi çalgandır,
Elsiz cerge bargandır.

Kaçıp gitmiş o Buurul.
Han babana yas tutup,
Gaip olmuş o Buurul.
Söyleyeyim dese dili yok,
Başıboş otlayıp, ıssız gezip,
Bakınıp durur Buurul at.
«Yazgıyla can bir olduğum
Semetey ne zaman gelir?» diye, O günden beri hayvancağız
Ay hesaplayıp, gün yorup,
Bakınıp durur o Buurul.
«Semetey ne zaman gelir?» diye, Geniş Ak-Say'ı aşmıştır.
Sayıp durur o Buurul.
Altmış yüğrüğü peşine takıp,
Kulunum, ilk kaçtığında,
Kışın günü geldiğinde
Dağ başında durdu.
Dokuz tepede otladı,
İşte o günden bu güne
Bir yerde nerede durdu ki.
Yerin yüzünü dolanmıştır,
Yerin üstünü gezip,
Özgürce otlamıştır.
«Yavrucak ne zaman gelir?» diye,
At aşığını sıyırıp,
Seni anıp saymıştır.
Baksan göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez,
Bastığını kuytu vadiler bilip,
Sarı-Caz'a girmiştir.
Gezdiğini sarp dağlar bilip,
Yaylayıp, kışlayıp iki yıl,
Pınar seçip su içip,

Kuytudan seçip ot koparıp,
Betegeli belde otlayıp,
Usanmadan yeri dolanmıştır,
Elsiz ıssız yere varmıştır.

Köönö-Turpan betinde,
Barbardın beri çetinde,
Lop tokoydun oyunda,
Lop darıya boyunda,
Ceti cıl aa bargandır,
Kulan menen kuuşup,
Cetik oynu kangandır.
Ak-Suu boylop aşkandır,
Kum arıktan keçkendir,
Caman-Suunu çalgandır,
Keñ Kakşaaldın çoñ cayloo
Böksölöy tartıp Buurul at
Bu cerdi caylap algandır.
Keñ Kaşkardı cakalap,
Böksösün boylop bakalap,
Arpa-Tektir çoñ cayloo
Altı ay boyu cürgöndür.
Narındın başı Kök-Adır,
Kök-Adır kıştap kalgandır
Ala tölök kar kete,
Cerge amal-caz cete,
Böksö menen cürgöndür,
Kara-Kucur, Çoñ-Balgart,
Tak oşogo kirgendir.
Too başılap kıdırıp,
Toguz suunun kuyuluş,
Tokson toonun urunuş,
Suuk cayda cürgöndür.

Köönö-Turpan yüzünde,
Barbar'ın beri ucunda,
Lop ormanının çukurunda,
Lop ırmağı boyunda,
Yedi yıl orada kalmıştır,
Kulanla kovalaşıp,
Oyununa iyice doymuştur.
Ak-Suu boyunca aşmıştır,
Kum arığından geçmiştir,
Caman-Suu'yu dolanmıştır,
Geniş Kakşaal'ın büyük yaylası —
Yamaç boyu çekip Buurul at
Bu yeri yaylak edinmiştir.
Geniş Kaşgar'ı yanlayıp,
Eteklerini boylaya boylaya,
Arpa-Tektir büyük yaylada
Altı ay boyu gezmiştir.
Narın'ın başı Kök-Adır,
Kök-Adır'da kışlamıştır.
Alaca karlar eriye,
Yere hamel-bahar ere,
Yamaç boyunca gezmiştir,
Kara-Kucur, Çoñ-Balgart,
Ta oraya girmiştir.
Dağ başlarını dolaşıp,
Dokuz suyun kavşağı,
Doksan dağın çarpıştığı
Soğuk yerde gezip durmuştur.

Cıldı eseptep Buurul at
Keleriñ bıyıl bilgendir.
Çarçabastan col tartıp,
Üç kün tınbay col basıp,
Cazga maal bolgondo
Suusamırdın Suurma-Kök,
Suurma-Kökkö kirgendir,
Senin keleriñ anık bilgendir.
Suusamırdı aşkandır,
Enekeñ Kanıkeydin Kötörmö,

Yılları sayıp Buurul at
Bu yıl geleceğini bilmiştir.
Yorulmak bilmez yola koyulup,
Üç gün durmadan yol alıp,
Bahar vakti geldiğinde
Suusamır'ın Suurma-Kök'ü,
Suurma-Kök'e girmiştir,
Senin geleceğini kesin bilmiştir.
Suusamır'ı aşmıştır,
Anacığın Kanıkey'in Kötörmö'sü,

Al Talastın boyunda,
Kötörmönü baskandır.
«Tilekteş kaçan kelet?» – dep,
Buuruluñdu taştaba.
Keleriñdi bilgendir,
Atakeñ Manastan kalgan san cılkı
Muñkanıp ukkun comogun,
Cumasında al kelip,
Cılkını çalıp cürgöndür.
Sen barganda Buurul at
Buguday moynun burultup,
Burup kelet Taybuurul.
Moynun tozup kulunça
Turup beret Taybuurul.
Başın tozup oktogo
Sunup kelet Taybuurul.
Çunagım, seni körgönda
Tal cibektey kökülü
Bölök-bölök bölünöt,
Aytayın dese tili cok,
Közünün caşı tögülöt.
Iyiniñe eek artıp,
Tunup turat Buurul at,
Için cıynap, cer çapçıp,
Kurup turat Buurul at.
Oñ iyinden bir cıttap,
Arkarday közü kızarıp,
Kımbatım, seni körgöndö
Kulun ünün çıgarıp,
Uktap turat Buurul at.
Açılgan kızıl etiñden

O Talas'ın boyunda,
Kötörmö'yü geçmiştir.
«Dilektaşım ne zaman gelir?» diye,
Buurul'unu bırakma.
Geleceğini bilmiştir,
Atan Manas'tan kalan sayısız yılkı
Hüzünlenip dinle destanını,
Haftasında o gelip,
Yılkıyı yoklayıp durmuştur.
Sen varınca Buurul at
Geyik gibi boynunu bükerek,
Dönüp gelir Taybuurul.
Boynunu uzatıp tay misali
Karşında durur Taybuurul.
Başını uzatıp okşanmaya
Sunup gelir Taybuurul.
Canım yavrum, seni gördüğünde
Tel ipek gibi kâkülü
Bölük bölük bölünür,
Söylemek istese dili yok,
Gözünün yaşı dökülür.
Omzuna çenesini dayayıp,
Dalıp durur Buurul at,
İçini toplayıp, yeri eşeleyip,
Gerinip durur Buurul at.
Sağ omzundan bir koklayıp,
Dağ koyunu gibi gözü kızarıp,
Kıymetlim, seni gördüğünde
Tay sesiyle kişneyip,
Uyur gibi durur Buurul at.
Açık kalan al teninden

Cıttap turat Buurul at.
Aytayın dese tili cok
Aybandan estüü köykaşka
Aybandan türü bir bölök,
Cılkıdan buudan köykaşka.
«Atamdan kalgan malım» – dep,
Buuruldu karmap minip kel.

Koklayıp durur Buurul at.
Söylemek istese dili yok
Hayvanken akıllıdır gök kaşka
Hayvandan görünüşü bir başka,
Yılkıdan küheylandır gök kaşka.
«Babamdan kalan malım» diye,
Buurul'u yakalayıp binip gel.

Enekeñ tozok tartkanın,
Bobu caktan bilip kel.
Aramga soguş baştaba,
Kanzaadanın calgızı,
Kaalap saga tapşırdım,
Buudan Buurul atıñdın,
Bul enekeñ katındın.
Alda taalam bir buyrup,
Bergen cerin aytayın.
Atayın saa ençilep,
Karaçanın kan Saykal,
Kagış kılıp ataña,
Karan tün tüşüp başına,
Aylası ketip, kız Saykal
Tartuu kılıp Buuruldu
Bergen cerin aytayın.
Atañ Manas er ele,
Ala köödön şer ele,
Telegeyi teñ ele,
İçin karap otursañ,
Cer cüzünön keñ ele.
At semirip ık bolgon,
Atañ aralaşıp kırk bolgon.
Oluyattın er Bakay,
Kelip kongon Talaska,
Çoro bolgon Manaska.
Argın kandın Acıbay
A da kelgen kırgızga,
Akbaltaydın Çubagı,
Bu da kelgen Talaska.

Anacığının cehennem çektiğini,
Şu yandan öğrenip gel.
Boş yere savaş başlatma,
Han-zadenin biriciği,
İsteyerek sana emanet ettim,
Küheylan Buurul atının,
Bu anacığın kadına,
Yüce Allah'ım bir buyurup,
Verdiği yeri söyleyeyim.
Sana adayıp özellikle,
Karaça'nın hanı Saykal,
Atanla çarpışıp,
Kara gece çöküp başına,
Çaresi tükenip, kız Saykal
Armağan edip Buurul'u
Verdiği yeri söyleyeyim.
Atan Manas er idi,
Ala göğüslü şir idi,
Her yanı tastamam idi,
İçine bakıp otursan,
Yeryüzünden geniş idi.
At semirip kıvama gelmişti,
Atan katılıp kırk olmuşlardı.
Evliya soylu er Bakay,
Gelip konmuş Talas'a,
Çoro olmuş Manas'a.
Argın hanın Acıbay'ı
O da gelmiş Kırgız'a,
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Bu da gelmiş Talas'a.

Azız kandın Almambet,
Üzüktöy kalpak er Şuutu,
Iramandın Irçıuulu,
Küçtüü kolduu Bayçoro,
Tölgöçü kandın Tölögü,
Adıkandın erkesi,
Töö kötörgön Akayar,
Talaluu kandın Tazbaymat,

Azız hanın Almambet'i,
Üzük gibi kalpaklı er Şuutu,
Iraman'ın Irçıuul'u,
Güçlü kollu Bayçoro,
Falcı hanın Tölök'ü,
Adıkan'ın nazlısı,
Deve kaldıran Akayar,
Talaluu hanın Tazbaymat'ı,

Kırktın başı Kırgılçal,
Adıkandın Akcoltoy
Baarı kelgen Talaska,
Çoro bolgon, atañ sultan Manaska. Din busurman bolobu?
Kırktın başı Kırgılçal –
Kırkında gana köpkön cindi çal,
Barkıñdı bıyıl ketirdi,
Ar kılıgı kızık çal,
Kırk çoronun bölögünön uluk çal.
Kırgılçal buzuk kılganda,
Uluktuktu oylogon,
Buzuktugun koybogon.
Ölgönünçö al kapır,
Buzukusun koybogon.
Altının iyse agızıp,
Asıl Manas kayran şer.
Anı buzdu eken dep koybogon.
Buzardı murun oylogon,
Bulasın örttöp iyse da,
Buudan çalış atakeñ
Anı buzdu eken dep koybogon.
Ordodo catkan ataña
Oyron kepti salıptır,
Oşol gana kezde eneñdi
Opsoloñ buzup kalıptır.
«Manasım, men bilgendi bildiñbi?
Kan atañdı baş kılıp,
Kanzaadanın zayıbı
Karalık kılgan oñobu?
Katındı adam degeniñ,
Kapıray, din busurman bolobu?
Aydap salgan eginiñ –
Senin egin emes turbaybı,
Çubak menen Kanıkey

Tegin emes turbaybı!
Törö Manas kökcaldın
Töşögün gana baskan oñobu,

Kırkların başı Kırgılçal,
Adıkan'ın Akcoltoy'u
Hepsi gelmiş Talas'a,
Çoro olmuş, atan sultan Manas'a. Dini Müslüman olur mu?
Kırkların başı Kırgılçal –
Kırkında şımaran deli ihtiyar,
Değerini bu yıl düşürdü,
Her huyu tuhaf ihtiyar,
Kırk çoronun hepsinden ulu ihtiyar.
Kırgılçal fesat kardığında,
Ululuk sevdasına düşen,
Fesatlığını bırakmayan.
Ölünceye dek o kâfir,
Fesadını bırakmadı.
Altınını eritip akıtsa da,
Asil Manas, aziz şir.
«Onu o bozdu» diye söylemedi.
Fesadı önceden kuran,
Malını mülkünü yaksa da,
Küheylan soylu atacığın
«Onu o bozdu» diye söylemedi.
Ordada yatan atana
Yıkım sözünü sokmuş,
İşte o vakit ananı
Büsbütün karalayıvermiş.
«Manas'ım, bildiğimi bildin mi?
Han atanı baş kılıp,
Han-zadenin karısı
Karalık eden iflah olur mu?
Kadını adam saydığın,
Aman aman, dini Müslüman olur mu?
Sürüp ektiğin ekinin –
Senin ekinin değilmiş meğer,
Çubak ile Kanıkey

Temiz değilmiş meğer!
Töre Manas bozkurdun
Döşeğini çiğneyen iflah olur mu,

	Tuzuna kara sanagan	*Tuzuna karşı kötülük kuran*
	Çorolor, din busurman bolobu,	*Çorolar, dini Müslüman olur mu,*
	Munu busurman degen oñobu?	*Buna Müslüman diyen iflah olur mu?*
28270	Cana Manas törönün	*Hem de Manas törenin*
	Cazdıgın gana baskan oñobu,	*Yastığını çiğneyen iflah olur mu,*
	Canınan gana kelse kobobu?	*Yanına varsa hoş olur mu?*
	Akbaltaydın Çubagı	*Akbaltay'ın Çubak'ı*
	Aybanga çalış iş kıldı,	*Hayvana yaraşır iş yaptı,*
	Baltay kandın balası	*Baltay hanın oğlu*
	Badışa Manas, oyloçu?»	*Padişah Manas, düşünsene?»*
	Kızır çalgan eey, atañdı	*Hızır'ın kutsadığı, ey, atanı*
	Kıyındap gana buzup turganda,	*Ustaca kandırıp dururken,*
	Senin ala köödök atañ şer	*Senin deli dolu atan şir*
28280	Oşondo men enekeñ şorduunu	*O zaman ben talihsiz anacığını*
	Alek gana kılgan oşol cer.	*Perişan ettiği yer o yerdi.*
	Kırgılçalga işenip,	*Kırgılçal'a inanıp,*
	Cazayıl gana salgan moynuma,	*Boynuma ağır top yükledi,*
	Kaardangan kan atañ	*Öfkelenen han atan*
	Oşondo catpay bir koydu koynuma.	*O zaman koynuma girmez oldu.*
	Özöngö bölök kongomun,	*Vadiye ayrı kondum,*
	Ölböy gana citpey men dolu,	*Ölmeden yitmeden ben zavallı,*
	Kırgılçaldın ayınan,	*Kırgılçal'ın yüzünden,*
	Altı ay gana salbar bolgomun.	*Altı ay terk edilmiş kaldım.*
28290	Teginge karap turbadım,	*Boş oturup bakmadım,*
	Tutamga gana kelbey bizdin can,	*Bir tutam huzur bulmadan bizim can,*
	Kırk caysañdı cıynadım.	*Kırk beyzadeyi topladım.*
	Cazı caak erenden,–	*Geniş çeneli erenlerden,–*
	Cana cañılbagan berenden,	*Hem yanılmayan yiğitten,*
	Cüyö tapkıç ıktuudan,	*Söz bulmada usta olandan,*
	Cıynadım mınça mıktuudan.	*Topladım bunca seçkinden.*
	Bagılan kozu, şirin baş,	*Besili kuzu, tatlı baş,*
	Bor kaynatıp taştadım,	*Bembeyaz haşlayıp koydum,*
	Içki dartım biler – dep,–	*İç derdimi bilir diye,–*
28300	Kabılan tuugan kan Bakay	*Kaplan doğmuş han Bakay*
	Abakemdi aldırdım.	*Amcamı getirttim.*
	Oşondo Argın kandın Acıbay,	*O zaman Argın hanın Acıbay'ı,*
	Üzüktöy kalpak Şuutu kul,	*Üzük gibi kalpaklı Şuutu kulu,*
	Kırktın başı Kırgılçal,	*Kırkların başı Kırgılçal'ı,*

Akbaltaydın Çubaktı
Atayı kanga aldırdım,
Anıktap sözgö kandırdım:
«Sumsaygan kabak, sup ıştan Çubak,
Kazılgan kalıñ oruñ bar, Çubak,
Senin sultandıgıñ uşu çak, Çubak!
Senin kaynap bir catkan şoruñ
Kara söz bolup kaymanañ, Çubak,
Bıyıl sındıbı belem bizdin şak,
Çubak.
Bala bir bolup sen kaldıñ, Çubak,
Sagan buzuku aytkan ceri bar,
Ene bir bolup men kaldım, Çubak!
Oyguttan kaçıp sen keldiñ, Çubak,
Seni buzup bir aytkan kebi bar,
Eliktey sütüm men berdim, Çubak,
Aybalta küçtüü, baş buzat, Çubak,
Seni burup bir koygon çeni bar,
Agın suu küçtüü, taş buzat, Çubak!
Eselek adam el buzat, Çubak,
Aram bir kıyal oñçu emes, Çubak,
Buzuku eki bolçu emes, Çubak!
Ak buuday undan kamır deyt, Çubak,
Kaalgaday kayran tiş
Kırktın gana başı Kırgılçal,
Çubak, Közünön küygön ot-calın,
Ekööbüzdü tamır deyt, Çubak !
Sultan bir baştuu, sup ıştan,
Çubak, Kırkıñda köpkön akmak çal!

Sen, sumsañdapsıñ, kalıpsıñ,
Çubak! Tübünön çıkkan buzuk çal!
Sultanım karap turganda, Çubak,
Sen, kişini köp şıldıñ kılıp
salıpsıñ, Çubak!
Kımbatıma uşaktap,
Kan başıñ sultan netesiñ, Çubak,
Kıraandardı kırk cakka
Kankorum karap turganda, Çubak,

Akbaltay'ın Çubak'ını
Bile isteye çağırttım,
Doyasıya söze kandırdım:
«Asık kaşlı, solgun yüzlü Çubak,
Kazılmış derin hendeğin var, Çubak,
Senin sultanlığın tam bu çağ, Çubak!
Senin kaynayıp yatan çilen
Kara söz olmuş kinayen, Çubak,
Bu yıl kırıldı mı ki bizim dal,
Çubak.
Evlat gibi olup sen kaldın, Çubak,
Sana fesat söylediği yer var,
Ana gibi olup ben kaldım, Çubak!
Oygut'tan kaçıp sen geldin, Çubak,
Seni ayartıp söylediği sözü var,
Ceylan misali sütümü verdim, Çubak,
Aybalta güçlüdür, baş yarar, Çubak,
Seni yoldan çevirdiği hali var,
Akarsu güçlüdür, taş deler, Çubak!
Ahmak adam el bozar, Çubak,
Haram hayal onmaz asla, Çubak,
Fesatçı iki türlü olmaz, Çubak!
Ak buğday undan hamur derler, Çubak,
Kapı kanadı gibi aziz diş
Kırkların başı Kırgılçal,
Çubak, Gözünden yanan od-alev,
İkimize hısım derler, Çubak!
Sultan başlı, solgun benizli,
Çubak, Kırkında şımarmış ahmak
ihtiyar!
Sen, suratını asıp kalmışsın,
Çubak! Kökünden fesat çıkmış ihtiyar!
Sultanım bakıp dururken, Çubak,
Sen, insanı çok alaya alır
olmuşsun, Çubak!
Kıymetlime iftira edip,
Han başınla sultan nidersin, Çubak,
Yiğitleri kırk yana
Hunharım bakıp dururken, Çubak,

Kişini köp kalcıñ kılıp
netesiñ, Çubak! Sen, basayın degen
ekensiñ!
Karaanım körüp erkelep, Çubak,

İnsanı çokça eğlenceye alıp
nidersin, Çubak! Sen, ezeyim demişsin
meğer!
Karaltımı görüp nazlanıp, Çubak,

Sen, tübümö mintip cetesiñ, Çubak!
Aykölüñ çıksa küülönüp, Çubak,
Sen atañ Akbaltay kanga ketesiñ,
Çubak!
Arga bir cügüñ artasıñ, Çubak,
Erkelik ciniñ tartasıñ, Çubak!
Esil bir canıñ bek küyüp, Çubak,
Sen, eliñ bir közdöy kaytasıñ,
Çubak!
bar, Çubak!
Kırktın bir başı Kırgılçal,
Çubak,
Çubak!
Çubak,
Çubak!»
Arıslan çalış kan Çubak,
Açuusu kelip türlönüp,
Kırgılçalga süylönüp,
Taruudaydan bırkırap,
Adam körgüs şırkırap:
«Eey, kırktın başı Kırgılçal,
Öz cürgönü uluk çal,
Kuralıp cürgön çoronu
Basayın degen ekensiñ,
Çaçayın degen ekensiñ!
Manastın köönün momintip
Kızmatın kördüm kankordun,

Sen, böylece kökümü kurutursun, Çubak!
Ayköl'ün coşup çıkınca, Çubak,
Sen atan Akbaltay hana gidersin,
Çubak!
Çaresiz yükünü sararsın, Çubak,
Nazlı öfkeni takınırsın, Çubak!
Değerli canın pek yanıp, Çubak,
Sen, eline doğru dönersin,
Çubak!
var, Çubak!
Kırkların başı Kırgılçal,
Çubak,
Çubak!
Çubak,
Çubak!»
Arslan misali han Çubak,
Öfkesi gelip renkten renge girip,
Kırgılçal'a söylenip,
Darı tanesi gibi saçılıp,
Görülmedik biçimde köpürüp:
«Ey, kırkların başı Kırgılçal,
Kendince yürüyen ulu ihtiyar,
Derlenip yürüyen çoroyu
Ezeyim demişsin meğer,
Saçayım demişsin meğer!
Manas'ın gönlünü işte böyle
Hizmetini gördüm hunharın,

Sen, eteyin degen ekensiñ.
Katını menen çır kılıp,
Sen keteyin degen ekensiñ.
Catsañ, kopsoñ caman iş,
Sen arañ cürgön ekensiñ,
Buzuguñ aşıp başıñdan,

Sen, bulandırayım demişsin meğer.
Karısıyla kavga çıkarıp,
Sen, gideyim demişsin meğer.
Yatsan kalksan kötü iş,
Sen güç belâ yürümüşsün,
Fesadın aşıp başından,

Sen aram cürgön ekensiñ!
Ay-hay dostum, ay Manas,
Sultandıgıñ çın bilip,
Kelip kondum Talaska,
Men da kandın uulu elem,
Özüm da kandın biri elem,
Kadırım Manas bilet – dep,
Kayguulga ala cüröt – dep,
Kelip kondum Talaska.
Emçegin eemp Kanıkey,
Çoro boldum Cakıptın
Calgız bir uulu Manaska.
Antka siysem oñombu,
Diñ busurman bolombu?
Men bek aram boldum keteyin,
Çubaktın közünün caşı tögülüp,
Bu cerge turup eteyin?
Beyli caman Kırgılçal,
Senin tübüñö çoguu ceteyin.
Saktarmın kırgız özüñdü,
Ukpaymın senin Kırgılçal,
Mınday buygat-buygat sözüñdü!»
«Atası Alöökö kunun kuusun» – dep,
Akbaltaydın Çubagı
Attana çıgıp, col tartıp,
Kündüz cürböy, col tartıp,
Belgilüü kıraan bel basıp,
Bet algan eçen cer basıp,
Akıl kaçıp, köz caynap,
Ar türkün tüşüp, iç kaynap,
Oolugup Çubak köp oylop,
Cakıptın calgız uulu Manaska
Bulasın bulap alsın – dep,
Bir dümöktü salsam dep,
Sanaası saylap bölünüp,
Çubaktın közünün caşı tögülüp:
Töbösünön bassın – dep,

«Baygambar Kerim dinim ak,

Sen hainçe yaşamışsın meğer!
Ay hay dostum, ay Manas,
Sultanlığını hak bilip,
Gelip kondum Talas'a,
Ben de hanın oğluydum,
Kendim de hanlardan biriydim,
Kadrimi Manas bilir diye,
Akına beraber götürür diye,
Gelip kondum Talas'a.
Memesini emdim Kanıkey'in,
Çoro oldum Cakıp'ın
Biricik oğlu Manas'a.
Andımı çiğnersem onar mıyım,
Dince Müslüman kalır mıyım?
Ben pek haram oldum, gideyim,
Çubak'ın gözünün yaşı dökülüp,
Bu yerde durup nideyim?
Huyu kötü Kırgılçal,
Senin köküne topluca kastedeyim.
Kırgız, seni ben korurum,
Dinlemem senin, Kırgılçal,
Böyle dolambaçlı sözünü!» «Atası Alöökö
kan davasını gütsün» diye,
Akbaltay'ın Çubak'ı
Atlanıp çıkıp, yola koyulup,
Gündüz yürümeden yol alıp,
Namlı yiğit bel aşıp,
Yöneldiği nice yeri geçip,
Akıl kaçıp, gözü dönüp,
Türlü hallere düşüp, içi kaynayıp,
Coşup Çubak çok düşünüp,
Cakıp'ın biricik oğlu Manas'a
Malını yağmalayıp alsın diye,
Bir gaile salayım diye,
Düşüncesi dilim dilim bölünüp,
Çubak'ın gözünün yaşı dökülüp:
Tepesinden bassın diye,

«Peygamber Kerim, dinim hak,

Adamdan upa köp körböy,
Sındı bir belem, bizdin şak.
Biz da kandın biröö elek,
Iş kıyşayıp, köz karap,
Çirkin, uşunday eken bizdin bak.
Belgilüü kandın balasın
Beypay kılıp turganı,
Bek uşak sözün ayabay,
Bu kırktın başı çoçkonun,
Bu kaysınday ittik kılganı!»
Akbaltaydın arslanı,
Arsañdap caman uyalıp,
Uyat bolup can ölböy,
Ubara bolup cön ölböy,
Arıslan Manas kökcalga
Ardıktan ayza sunalbay,
Ölöyün dep ölö albay,
Özünün canın kıya albay.
Köñülü caman bölünüp,
Çiygen eken sızıktı
Kan Baltaydın Çubagı
Kan atañ Manas kökcalga
Körgözgön eken kızıktı.
Altı külük at berip,
Beecindegi Koñurbay
Kalçaga mıktap kat berip:
«Manastın bıyıl ketti akılı,
Kırgılçal boldu cakını.
A da ketti bir cakka,
Ayla taap berüçü
Manastın Kanıkey ayım katını.
Er ekeni çın bolso –
Cakıptın calgız uulu Manaska
Buzuktu mıktap salsın – dep,

Beecindin kanı Koñurbay
Törö ekeni çın bolso,
Tört tülügün çaçsın – dep,
Bulasın bulap alsın – dep,

İnsandan iyilik çok görmeden,
Kırıldı mı ki bizim dal.
Biz de hanlardan biriydik,
İş eğrilip, ele bakıp,
Yazık, böyleymiş bizim baht.
Namlı hanın oğlunu
Perişan edip durması,
Koyu iftira sözünü esirgemeden,
Bu kırkların başı domuzun,
Bu ne biçim itlik ettiği!»
Akbaltay'ın arslanı,
Yaman utanca boğulup,
Utanç içinde can ölmeden,
Eziyet çekip boşuna ölmeden,
Arslan Manas bozkurda
Ar edip mızrak uzatamadan,
Öleyim deyip ölemeden,
Kendi canına kıyamadan.
Gönlü fena bölünüp,
Çizmiş meğer çizgiyi
Han Baltay'ın Çubak'ı
Han atan Manas bozkurda
Göstermiş meğer görülmedik işi.
Altı yörük at verip,
Beecin'deki Koñurbay
Kalça'ya sıkıca mektup verip:
«Manas'ın bu yıl gitti aklı,
Kırgılçal oldu yakını.
O da gitti bir yana,
Çare bulup veren
Manas'ın Kanıkey hanım karısı.
Er olduğu gerçekse –
Cakıp'ın biricik oğlu Manas'a
Fesadı adamakıllı salsın diye,

Beecin'in hanı Koñurbay
Töre olduğu gerçekse,
Dört tür malını saçsın diye,
Malını yağmalayıp alsın diye,

Uşu turgan kırgızga
Buzuktu mıktap salsın – dep,
Altı-Şaardın baarına
Buramaluu cez naydar*
Burçtan karmap imerip,
Kımbat tonun kiygizip,
Kılceerdeni mingizip,
Kuyun kötön Enteri –
Enterini ciberip,
Argından ölçöp boy kılıp,
Badışa Manas sultanga
Bek taarınıp al Çubak
Alı cetse, alışuuga oy kılıp, Ak üylüü cıynap altımış,
Kurga tüygön katınan,
Korkkon eken al Çubak
Manastın Kuday degen antınan. Amız etip, ar kılbay,
Kayran Çubak kanzaada,
Kaykayıñkı çoñ kökcal,
Arslanday çamınıp,
Ancıyandı basıptır,
Çubak atasın közdöy kaçıptır. Coogo birge kirişip,
Maseyildi aşıptır,
Keñ Kaşkardı basıptır.
Böksö toosun cakalap,
Çomgo mingen sarttardın
Kezikkenin kapalap.
Urunarga too tappay,
Çubak uruşarga coo tappay,
Keçerine çok tappay,
Atışarga ok tappay,
Kıdırata karabay,
Kan Baltaydın Çubagı
Kılça canın ayabay,
Tuurada salgan kayran tam,
Ce tutamga kelbey kayran can.
Atakeñdin Kumayık

Şuracıkta duran Kırgız'a
Fesadı adamakıllı salsın diye,
Altı-Şaar'ın hepsine
*Burmalı tunç naydar**
Köşesinden tutup çevirip,
Kıymetli kürkünü giydirip,
Kılceerde'ye bindirip,
Kasırga yürüyüşlü Enteri –
Enteri'yi gönderip,
Argın'a denk boy biçip,
Padişah Manas sultana
Pek gücenip o Çubak
Gücü yetse çarpışmayı kurup, Ak otağlı altmış rehin toplayıp,
Kuşağa düğümlediği ahdinden,
Korkmuş meğer o Çubak
Manas'ın Hüda dediği andından.
Namus edip, ar etmeden,
Aziz Çubak han-zade,
Dimdik duran koca bozkurt,
Arslanca atılıp,
Ancıyan'ı geçmiş,
Çubak atasına doğru kaçmış. Düşmana birlikte girişip,
Maseyil'i aşmış,
Geniş Kaşkar'ı geçmiş.
Alçak dağların eteğinden dolanıp,
Deve semerine binen Sartların
Rast geleni hırpalayıp.
Çarpacak dağ bulamayıp,
Çubak dövüşecek düşman bulamayıp,
Basacak kor bulamadan,
Atışacak ok bulamadan,
Çevresine bakınmadan,
Han Baltay'ın Çubak'ı
Kıl kadar canını esirgemeden,
Yol üstünde kurulmuş aziz dam,
Bir tutama gelmeden aziz can. Atacığının Kumayık'ı

Taarıngandan sabılıp,	*Gücendiğinden çırpınıp,*
Talastagı kan ataña taarınıp,	*Talas'taki han atana gücenip,*
Murazına cetkende,	*Muradına erdiğinde,*
Keçee, Kırgılçal buzup taarınıp,	*Hani, Kırgılçal bozup gücendirip,*
28490 Çubak eline kirip ketkende,	*Çubak eline girip gittiğinde,*
Kaşkardı kamap aldı – dep,	*Kaşkar'ı kuşatıp aldı diye,*
Kee biröödön kep uktuk,	*Kimi birinden söz duyduk,*
Çubak sultan bolup kaldı – dep,	*Çubak sultan olup kaldı diye,*
Özönçö boyloy kongomun,	*Vadi boyunca kondum,*
Kırgılçaldın ayınan,	*Kırgılçal'ın yüzünden,*
Buzukunun cayınan,	*Fesatçının işleri yüzünden,*
Catpay koyup sen atañ,	*Senin atan koynuma gelmez olup,*
Eki cıl salbar bolgomun.	*İki yıl terk edilmiş kaldım.*
Urgaaçıdan şer cıynap,	*Kadınlardan şir toplayıp,*
28500 Katından balban er cıynap,	*Kadınlardan pehlivan er toplayıp,*
Arıslan atañ kökcalga	*Arslan atan bozkurda*
Talaska basa kongomun.	*Talas'a varıp kondum.*
Doosun birge doolaşıp,	*Davasını birlikte güdüp,*
Coosun birge coolaşıp,	*Düşmanına birlikte kılıç çekip,*
Oloñdoy bolgon kayran çaç	*Urgan gibi gür aziz saçı*
Töbögö kınap tüyüşüp,	*Tepeye sımsıkı düğümleyip,*
Atañ salbar kılganda,	*Atan terk ettiğinde,*
Salındı kılıp turganda	*Bir yana atılmış tuttuğunda*
Kaldaygan başım tuu kılıp,	*Koskoca başımı tuğ edip,*
28510 Katın başım er kılıp,	*Kadın başımı er edip,*
Bölögün aytıp eteyin,	*Gerisini söyleyip nideyim,*
Kulunum, uşuntüp cürüp teñ boldum.	*Yavrum, işte böyle yürüyüp denk oldum.*
Ordodo oynop turganda,	*Ordada oynayıp dururken,*
Ombunu atañ buzganda,	*Ombu'yu atan bozduğunda,*
Orozoy sarttın on uulu	*Orozoy Sart'ın on oğlu*
Ala köödök atañdı	*Deli dolu atanı*
Car köçürüp capkanda,	*Yar göçürüp kapattığında,*
Capasın eneñ tartkanda,	*Cefasını anan çektiğinde,*
28520 Adırga salıp celgende,	*Kırlara vurup koşturduğunda,*
Enekeñ men karabet beybakka	*Anacığın ben kara yüzlü bahtsıza*
Kumayık kaçıp kelgende,	*Kumayık kaçıp geldiğinde,*

Kırk çoro menen atañ cok,
Zulpukor kolgo algamın,
Coo-caraktın baarısın
Belge gana kınay çalgamın.
Oloñdoy bolgon kayran çaç,
Töbögö kınap tüygömün,
Ok ötpögön kök küpü,
Sırtıman basa kiygemin.
Enekeñdin kara kaşka argımak – Sayıp cürüp bak kıldım.
Tokunup munu mingemin,
Atakeñdin Kumayık –
Kubalap colgo kirgemin.
Kumayıktı kubalap,
Abiyirdi mından tapkamın.
Ölböstön murun ölgömün,
Car tübündö catkanda
Kan atañ taap körgömün.
Antañdatıp şaştırdım,
Atañdı aman aluuga,
Bir tirgizip saluuga
Töö kötörgön çoñ balban
Akayarga kazdırdım.
Ak taygan körüp belgilep,
Kıñşıp cerdi tırmalap,
Kımbat atañ törönü
Ölgöndö taap men aldım.
Car toposun çaçtırdım,
Atakeñdin kırk kıraan
Anday-mınday degiçe,
Açıp közdü cumguça,
Demge koyboy açtırdım.
Öçkön otun tamızdım,
Ölgön canın tirgizdim.
Çaçılganın cınadım,
Men zayıpça karap turbadım.
Cortolmon atañ Manaska
Coogo kirse dem kıldım,

Kırk çoro ile atan yok,
Zulpukor'u ele aldım,
Cenk pusatının hepsini
Belime sımsıkı kuşandım.
Urgan gibi gür aziz saçı,
Tepeye sımsıkı düğümledim,
Ok geçmez gök zırhı,
Üstümden bastırıp giydim.
Anacığının kara sakar argamağı –
Mızraklaya mızraklaya baht kıldım.
Eyerleyip buna bindim,
Atacığının Kumayık'ı –
Kovalayıp yola girdim.
Kumayık'ı kovalayıp,
Şerefi bundan buldum.
Ölmeden önce öldüm,
Yar dibinde yatarken
Han atanı bulup gördüm.
Soluk soluğa koşturdum,
Atanı sağ almaya,
Bir diriltip koymaya
Deve kaldıran koca pehlivan
Akayar'a kazdırdım.
Ak tazı görüp işaretleyip,
İnleyip yeri tırmalayıp,
Kıymetli atan töreyi
Ölmüşken bulup ben aldım.
Yarın toprağını saçtırdım,
Atacığının kırk yiğidi
Şöyle böyle diyene dek,
Göz açıp kapayana dek,
Soluk aldırmadan açtırdım.
Sönmüş ateşini tutuşturdum,
Ölmüş canını dirilttim.
Saçılanını topladım,
Ben kadın gibi bakıp durmadım.
Akıncı atan Manas'a
Düşmana girince güç oldum,

Kırkı kırk kan uulu ele,
Kırk çoronu kulunum,
Men ebi menen el kıldım,
Üy kütüp karap turbastan,
Men katın başım şer kıldım.
Senin atañ Manastın
Sanaası menen bolturdum,
Sandıgının baarısın
Sarı altın mülkkö tolturdum.
Salıp cürüp tam kıldım,–
Atañ Manas kabılan
Kırgılçaldan kep ugup,
Alganım dolu Kanıkey
Abiyirsiz çıktı dep ugup,
Aalam coldu çalam – dep,
Alganım caman bolgon soñ,
Atışıp catıp eçen cıl,
«Karaçanın kız Saykal
Koluktu kılıp alam – dep,
Eerçitkeni kırk çoro,
Acıbay, Bakay kanı bar,
Ulak kandın Sırgagı,
Azız kandın Almambet,
Kıraandardın baarı bar.
Atañ Manas kabılan
Ulamadan kep ugup,
Urgaaçıdan kan Saykal
Kıraan çıktı dep ugup,–
Kastaşkanga boy berbey,
Kakandın kanı Koñurbay
Kaptap kirip kelgende,
Kabılan Saykal boy berbey,
Lop darıya kayran cer
Ebi menen cer kılıp,
Loptogu kırgız, oyguttu
Ebi menen el kılıp,
Karaçanın Saykalı
Eren çıktı – dep ugup,

Kırkı kırk hanın oğluydu,
Kırk çoroyu, yavrum,
Ben usulünce el kıldım,
Ev bekleyip bakıp durmadan,
Ben kadın başımla şirlik ettim.
Senin atan Manas'ın
Gönlünce olmasını sağladım,
Sandığının hepsini
Sarı altın mala doldurdum.
Kura kura dam kıldım,–
Atan Manas kaplan
Kırgılçal'dan söz duyup,
Aldığım deli Kanıkey
Şerefsiz çıktı diye duyup,
Âlemin yollarını dolaşırım diye,
Aldığım kötü çıktıktan sonra,
Vuruşa vuruşa nice yıl,
«Karaça'nın kızı Saykal'ı
Kendime gelin alırım diye,
Peşine taktığı kırk çoro,
Acıbay, Bakay hanı var,
Ulak hanın Sırgak'ı,
Azız hanın Almambet'i,
Yiğitlerin hepsi var.
Atan Manas kaplan
Söyleyenden söz duyup,
Kadından han Saykal
Yiğit çıktı diye duyup,–
Düşmanlık edene boyun eğmeden,
Kakan'ın hanı Koñurbay
Basıp girip geldiğinde,
Kaplan Saykal boyun eğmeden,
Lop ırmağı aziz yeri
Usulünce yurt kılıp,
Lop'taki Kırgız'ı, Oygut'u
Usulünce el kılıp,
Karaça'nın Saykal'ı
Er çıktı diye duyup,

Kızdan tuulgan kabılan,
Beren çıktı dep ugup.
«Alganım caman Kanıkey,
Akmak çıgıp kalgan soñ,
Kılımga kırgın salam – dep,
Tompoygon eçen toonu ötüp,
Karaçanın kan Saykal,
Kagışıp cürüp oşonu,
Katın kılıp alam» – dep,–
Bilge cüktöp ok alıp,
Bilimdüü Bakay içinde
Kırk caysañ öñdüü kol alıp,
Iramandın Irçısı
Ok ötpös tondu büktötüp,
Celmayanga cüktötüp.
Ayzaların şañdatıp,
Mıltıgın tegiz kamdatıp,
On başılar oroktop,
Senin oluyat atañ kayran şer,
Celmayandı cetektep,
Kız Saykal közdöy kocoktop,
Atañ Manas kabılan
Calınsam ukpay sözümdü,
Salbar kılıp özümdü,
Akırı körböy közümdü,
Atañ Manas toktoboy,
Kötörmönü aşkanı,
Suusamırdı baskanı.
Narın boyloy col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Sırttı boylop sıdırıp,
Caman-Eçki, Taragay
Munu boyloy kıdırıp.
Bikirtikti aşıptır,
Ar cagında çoñ Turpan,
Çoñ Turpandı basıptır.
Caman-Suu boyloy col cürüp,
Eşilgen toonun urçukka
At ayabay mol cürüp,

Kızdan doğma kaplan,
Yiğit çıktı diye duyup.
«Aldığım kötü Kanıkey,
Ahmak çıkıp kaldıktan sonra,
Cihana kırgın salarım diye,
Tümsek nice dağı geçip,
Karaça'nın hanı Saykal'ı,
Çarpışa çarpışa onu,
Kendime kadın alırım» diye,–
Bele yükletip ok alıp,
Bilgili Bakay içlerinde
Kırk beyzade gibi asker alıp,
Iraman'ın Irçı'sı
Ok geçmez kürkü katlatıp,
Celmayan'a yükletip.
Mızraklarını şakırdatıp,
Tüfeğini baştan başa hazırlatıp,
Onbaşılar dolanıp,
Senin evliya atan aziz şir, Celmayan'ı yedeğine alıp,
Kız Saykal'a doğru seğirtip,
Atan Manas kaplan
Yalvarsam dinlemez sözümü,
Kendimi terk edilmiş kılıp,
Sonunda görmeden gözümü,
Atan Manas durmadan,
Kötörmö'yü aştı,
Suusamır'ı geçti.
Narın boyunca yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Sırtları boylayıp süzülüp,
Caman-Eçki, Taragay
Bunları boylayıp dolaşıp.
Bikirtik'i aşmış,
Öte yanında koca Turpan,
Koca Turpan'ı geçmiş.
Caman-Suu boyunca yol yürüyüp,
Yalçın dağın çıkıntısına
Atı esirgemeden bol yürüyüp,

Kum-Arıktı keçiptir,
Ar cagında çoñ talaa
Çoñ Ak-Kumga cetiptir.
Loptu közdöy col cürüp,
At ayabay mol cürüp,

Kum-Arık'ı geçmiş,
Öte yanında koca bozkır
Koca Ak-Kum'a ulaşmış.
Lop'a doğru yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,

Eçen cerden köl körüp,
Eçen cerden çöl körüp,
Erikpey atañ col tartıp,
Toñkoygon çuñkur koo keçip,
At arıtıp, cer çalıp,
It agıtıp, kuş salıp,
Erikse elik atışıp,
Erikpese sen atañ,
At caydaktap catışıp,
Irdap berip kaşında,
Töröbektin tölgöçü
Tölgö salıp başında.
Barbardın toosun etektep,
Col başçısı zor Bakay
Atboroyun sıdırıp,
Kız Saykaldın Lop dayra,
Lop darıya, Çoñ-Tokoy,
Oşonun baarın kıdırıp.
Eer beldey urçukka,
Eşilgen toonun tumşukka
Cañı cetip barganda
Kalkamandın Kara atı –
Kayguulga atañ çıgarsa,
Kaysı çoro köykaşka
Munu kaalap minmek adatı.
Karoolgo çıkkan Seregi
Kalkamandın Kara atın.
Kaalap minip oşol er,
Karoolgo çıkkan oşol cer.
Kan Manastın Seregi,
Cumuru baştuu mendeden
Atañdın karoolgo çıgar bereni.
Kan Manastan bata alıp,

Nice yerde göl görüp,
Nice yerde çöl görüp,
Usanmadan atan yol alıp,
Sarp çukur dereleri geçip,
At yorup, yer yoklayıp,
İt salıp, kuş uçurup,
Sıkılınca ceylan avlayıp,
Sıkılmayınca senin atan,
Atları çıplak salıp yatıp,
Önünde türkü söyletip,
Töröbek'in falcısına
Başında fal açtırıp.
Barbar'ın dağını etekleyip,
Yol başçısı ulu Bakay
Atını dolu dizgin süzdürüp,
Kız Saykal'ın Lop ırmağı,
Lop ırmağı, Çoñ-Tokoy,
Onların hepsini dolaşıp.
Eyer beli gibi çıkıntıya,
Yalçın dağın burnuna
Henüz ulaşıp vardığında
Kalkaman'ın Kara atı –
Atan keşfe çıkarsa,
Hangi çoro, gök kaşkayı
İsteyip binmekti âdeti.
Gözcülüğe çıkan Serek'i
Kalkaman'ın Kara atını.
İsteyip binmiş o er,
Gözcülüğe çıktığı o yer.
Han Manas'ın Serek'i,
Yuvarlak başlı kullardan
Atanın gözcülüğe çıkan yiğidi.
Han Manas'tan dua alıp,

	Karooldu közdöy attanıp,	*Gözcü yerine doğru atlanıp,*
	Kasaba koldo kalkıldap,	*Sancak elde dalgalanıp,*
	Kara bolot Zulpukor	*Kara çelik Zulpukor*
	Aç bilekte carkıldap,	*İnce bilekte parıldayıp,*
	Kara temir tuulga*	*Kara demir tulgayı*
	Kayran başka kiyinip,	*Aziz başa giyinip,*
28680	Karool dese süyünüp,	*Gözcülük dense sevinip,*
	Kıdırata karabay,	*Çevresine bakınmadan,*
	Kılkıldagan beleske	*Uzayıp giden bele*
	Çıkkan eken oşol er	*Çıkmış meğer o er*
	Kılça gana canın ayabay.	*Kıl kadar canını esirgemeden.*
	Calpak-Kıya, Car-Taşka	*Calpak-Kıya'da, Car-Taş'ta*
	Catıp uyku kandırıp,	*Yatıp uykuya kanıp,*
	Çırm etip, uyku alıp,	*Şekerleme edip, uyku alıp,*
	Çıkanaktap tınç alıp.	*Dirseğine yaslanıp dinlenip.*
	Asmandan cıldız bölünüp,	*Gökten yıldız ayrılıp,*
28690	Cer kaşkayıp körünüp,	*Yer ağarıp görünüp,*
	Taraza cıldız batkan soñ,	*Terazi yıldızı battıktan sonra,*
	Tañ kaşkayıp atkan soñ,	*Tan ağarıp attıktan sonra,*
	Töbödö cıldız bölünüp,	*Tepede yıldız ayrılıp,*
	Tañ sögülüp körünüp,	*Tan sökülüp görünüp,*
	Karap tursa er Serek	*Bakıp dursa er Serek*
	Lop tokoydun urçukta,	*Lop ormanının çıkıntısında,*
	Oñuraygan tumşukta,	*Yalçın açılmış burunda,*
	Munarıktap köründön	*Puslu puslu görünen*
	Çoñ-Tokoydun betinde,	*Çoñ-Tokoy'un yüzünde,*
28700	Alkıngan kara at mingen,	*Coşkun kara ata binmiş,*
	Kıl kuyrugun çart tüygön,	*Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümlemiş,*
	Zorlugu toonun teñindey,	*İriliği dağın yarısı kadar,*
	Köründöndü cegidey,	*Göründüğünü yiyecek gibi,*
	Orto boyluu, keñ dalı,	*Orta boylu, geniş omuzlu,*
	Aç Arıslan közdöngön,	*Aç arslan bakışlı,*
	Türü suuk cüzdöngön,	*Görünüşü soğuk yüzlü,*
	Oloñdoy bolgon kayran çaç	*Urgan gibi gür aziz saçı*
	Töbögö kınap tüyüngön,	*Tepesine sımsıkı düğümlemiş,*
	Cay-caraktın baarısın	*Cenk pusatının hepsini*
28710	Okşoşuraak kiyingen,	*Birbirine denk kuşanmış,*
	Kumsayıñkı bir adam	*Solgun benizli bir adam*

	Algara sanga bir salıp,	*Algara'nın sağrısına bir vurup,*
	Oyguttap uraan ün salıp,	*«Oygut!» diye nara atıp,*
	Körgöndün köönü bölünüp,	*Görenin gönlü bölünüp,*
	Sunup algan Sırnayza	*Uzatıp aldığı sırlı mızrak*
	Kırk kulaçtay körünüp,	*Kırk kulaç gibi görünüp,*
	Körüp turgan Serektin	*Bakıp duran Serek'in*
	Köñülü caman bölünüp.	*Gönlü fena bölünüp.*
	Astındagı Kara attın	*Altındaki Kara atın*
28720	Oozunan köbük tögülüp,	*Ağzından köpük dökülüp,*
	Eñkeyişte al Kara at	*İnişte o Kara at*
	Eliktey kolu sayılıp,	*Ceylan gibi ön ayağı uzanıp,*
	Örgö çıga bergende,	*Yokuşa çıkıverdiğinde,*
	Cal-kuyrugu cayılıp,	*Yelesi kuyruğu yayılıp,*
	Budurmakka kelgende	*Engebeye geldiğinde*
	Bukaday moynu bultuldap,	*Boğa gibi boynu oynayıp,*
	Adırmakka kelgende,	*Kıraç tepelere geldiğinde,*
	Çakmaktay közü cıltıldap.	*Çakmak gibi gözü parlayıp.*
	Kara attı sanga bir salıp,	*Kara atın sağrısına bir vurup,*
28730	Karaça kandın kız Saykal	*Karaça hanın kızı Saykal*
	Oşondo, karoolçuga kol salıp,	*O anda gözcüye saldırıp,*
	Cebeden murun cetiptir.	*Oktan önce yetişmiş.*
	Cetken cerde kız Saykal	*Yetiştiği yerde kız Saykal*
	Kalkamandın Kara attan	*Kalkaman'ın Kara atından*
	Cetkende sayıp Serekti,	*Yetişince mızraklayıp Serek'i,*
	Kömö muştap ötüptür.	*Devirip yumruklayıp geçmiş.*
	Kalkamandın Kara atı	*Kalkaman'ın Kara atı*
	Karoolçusun saydırıp,	*Gözcüsünü mızraklatıp,*
	Karaça kızı doluga	*Karaça'nın o çılgın kızına*
28740	Olcogo tüşüp ketiptir.	*Ganimet düşüp gitmiş.*
	Manas kandın kırk caysañ	*Manas hanın kırk beyzadesi*
	On eki uruu çalbagan,	*On iki boyu yoklamadık koymayan,*
	Ukuruk kayrar kalbagan,	*Ukuruk çevirecek er bırakmayan,*
	Suu iç dese, uu içken,	*Su iç dese, ağı içen,*
	Börk al dese, baş kesken,	*Börk al dese, baş kesen,*
	Kan tök dese, cin tökkön.	*Kan dök dese, cin döken.*
	Kan Manastın kıraanı	*Han Manas'ın yiğitleri*
	Karoolçu antip ketken soñ,	*Gözcü öyle gittikten sonra,*
	Cetken eken cabılıp,	*Yetişmişler hep birden,*

Barabandı bir salıp,
Manas dep baarı ün salıp,
Mañdaylaşıp bakırıp,

Davulu bir vurup,
«Manas!» diye hepsi ses verip,
Yüz yüze gelip bağırıp,

Cetken eken baarısı
Oşondo, Manastap uraan çakırıp.
Ketmen tuyak, keñ sooru
Kan atañ Manas kandın kırk
caysañ, Kerişke çıdap al turgan.
Kız Saykaldın kırk cigit
Aralaşıp kalışıp,
Altı künü, altı tün
Aça-Moynok talaada
Ayanışpay sayışıp,
Biröönü biröö ala albay,
Biröönü biröö bularıñ
Ölüm kılıp sala albay.
Mañdaylaşıp turuşup,
Basa kirip uruşup,
Alışa albay turganda,
Karaçanın kan Saykal
Cetken eken kaçırıp.
Iramandın Irçıuulu,
Üzüktöy kalpak er Şuutu,
Kırktın başı Kırgılçal,
Kolu küçtüü Bayçoro,
Bodokandın Bozuulga
Bolboy Saykal cetiptir,
Cetken cerde cetöönü
Kömö koyup ötüptür.
Ermek kandın er Bolot –
Kız Saykaldın balbanı,
Manas kandın kırk caysañ,
Tüşkönünün at atın
Er Bolot olco kılıp alganı.
Oyrondu Saykal salıptır,
Bet alsa attan tüşürüp,–
Belgilüü Saykal alıptır.
Altın aydar, çok belboo,

Yetişmişler hepsi
O anda «Manas!» diye nara atıp.
Çapa tırnaklı, geniş sağrılı
Han atan Manas hanın kırk
beyzadesi, Cenge dayanır güçte olan.
Kız Saykal'ın kırk yiğidi
Birbirine karışıp,
Altı gün, altı gece
Aça-Moynok ovasında
Esirgemeden mızraklaşıp,
Biri birini alamadan,
Biri birini bunların
Ölüme seriveremeden.
Yüz yüze durup,
Bastırıp girip vuruşup,
Yenişemeyip durduklarında,
Karaça'nın hanı Saykal
Saldırıp yetişmiş.
Iraman'ın Irçıuul'u,
Üzük gibi kalpaklı er Şuutu,
Kırkların başı Kırgılçal,
Kolu güçlü Bayçoro,
Bodokan'ın Bozuul'una
Aldırmadan Saykal yetişmiş,
Yetiştiği yerde yedisini
Devirip geçmiş.
Ermek hanın er Bolot'u –
Kız Saykal'ın pehlivanı,
Manas hanın kırk beyzadesinin,
Attan düşenlerin atlarını
Er Bolot ganimet edip aldı.
Kırgını Saykal salmış,
Karşısına aldığını attan düşürüp,–
Üstünlüğü namlı Saykal almış.
Altın perçemli, püsküllü kuşaklı,

Azız kandın Almambet,
Uzun boyluu, keñ dalı,
Arı balban, arı şer,
Çalıyar cetpes Beecinge
Çaması kelgen kayran er,

Azız hanın Almambet'i,
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem şir,
Erilmez uzak Beecin'e
Gücü yeten aziz er,

Almambettin Sarala
Kenen cerdin tulparı,
Kızıl nayza kınagan,
Kırk çoro takır cöö kalıp,
Kız Saykal menen sayışıp,
Kırk ceti künü Alakeñ
Calgız özü çıdagan.
Çokuga turgan Alakeñ,
Çoyulup saygan kız Saykal,
Çoçubay koygon Almañ şer.
Kıyaga turgan kız Saykal,
Kıykırıp saygan Alakeñ,
Kıyşaybay koygon kız Saykal.
Turup ayza sayışıp,
Ayzanın uçu mayışıp.
Kara çañga kanışıp,
Kaçpay turup sayışıp,
Sayışkan ayza bırkırap,
Topurak uçup, toz küyüp,
Ayza sınıp kınagan,
Ayaş atañ Almambet
Altımış künü sayışıp,
Kız Saykalga çıdagan.
Ayaş atañ Almambet
Ardıgın koyup oşondo,
«Altı kün möönöt bergin» – dep,
Kız Saykaldan suragan.
Aytkanına könüptür,
Karaça kandın kan Saykal
Altı kün möönöt beriptir,
Mına oşondo Almambet
Aykölünö keliptir.
«Aykölüm, Manas, kebimdi uk,

Almambet'in Sarala'sı
Geniş yerin tulparı,
Kızıl mızrağı kavramış,
Kırk çoro büsbütün yaya kalıp,
Kız Saykal ile mızraklaşıp,
Kırk yedi gün Alakem
Yalnız kendi dayandı.
Doruğa dikilen Alakem,
Uzanıp mızraklayan kız Saykal,
Ürkmeyivermiş Almam şir.
Yamaca dikilen kız Saykal,
Haykırıp mızraklayan Alakem,
Eğilmeyivermiş kız Saykal.
Durup mızrak saplaşıp,
Mızrağın ucu eğilip.
Kara toza bulanıp,
Kaçmadan durup mızraklaşıp,
Saplanan mızrak paramparça olup,
Toprak uçup, toz yanıp,
Mızrak kırılıp elde kalmış,
Ayaş atan Almambet
Altmış gün mızraklaşıp,
Kız Saykal'a dayandı.
Ayaş atan Almambet
Arını bir yana koyup o zaman,
«Altı gün mühlet ver» diye,
Kız Saykal'dan istedi.
Dediğine razı olmuş,
Karaça hanın hanı Saykal
Altı gün mühlet vermiş,
İşte o zaman Almambet
Ayköl'üne gelmiş.
«Ayköl'üm Manas, sözümü dinle,

Eçen cerden çok keçtim,
Kazattan kalıñ ok keçtim,
Kazılgan kara or kördüm,
Kaynatıp koygon şor kördüm,

Eçen cerden coo körüp,
Mında mınday bolsomçu.
Kıymaluu caktan çaldırdım,
Kırk kıraan attan acırap
Bulardın baarın aldırdım.
Tozok iştüü bel kördüm,
Men urgaaçıdan şer kördüm,
Ay-aalamdı buy kılçu
Artık balban er kördüm».
Almambet mınday degen soñ,
Kan atañ Manas kayran şer
Kalaymandı baştaptır,
Kan Bakay menen Almambet,
Ekөönü katar er Manas
Cutup ie cazdaptır.
«Men Talasta turganda
Oylosoñ bolo, oy Almam,
Cayanı kesip cep cүröm,
Kançık bir turmak kalmaktı
Talkan kılam dep cүröm.
Kazını kesip cep cүröm,
Karaanım Bakay, Almambet
Ekөө tursa canımda
Katın bir turgay, kayran can
Men kaldaydı buzam – dep cүröm,
Korozdoy bolgon kayran şer
Kara nayza, coybolot
Men, köölөşörmün – dep cүröm,
Katın bir turmak kıtayga
Men, cөölөşörmün – dep cүröm.
Kayran başım bar bolso,
Karaldım ekөөñ turganda
Kuyrugun şüysöm Akkula,
Men, atım kelet deçü elem.

Nice yerde kor içinden geçtim,
Gazada sık ok içinden geçtim,
Kazılmış kara hendek gördüm,
Kaynatılıp konmuş çile gördüm,

Nice yerde düşman görüp,
Böylesine hiç düşmemiştim.
Çetin yandan vuruldum,
Kırk yiğit attan ayrılıp
Bunların hepsini kaptırdım.
Cehennem çilesi bir geçit gördüm,
Ben kadından şir gördüm,
Ay-âlemi kasıp kavuran
Üstün pehlivan er gördüm».
Almambet böyle dedikten sonra,
Han atan Manas aziz şir
Kızılca kıyameti koparmış,
Han Bakay ile Almambet'i,
İkisini birden er Manas
Az kalsın yutuvermiş.
«Ben Talas'ta dururken
Düşünsene, ay Almam,
Sağrı yağın kesip yerim,
Kancık şöyle dursun, Kalmuk'u
Un ufak ederim deyip gezerim.
Kazıyı kesip yerim,
Dayanağım Bakay, Almambet
İkisi dursa yanımda
Kadın şöyle dursun, aziz can
Ben Kalday'ı bozarım deyip gezerim,
Horoz gibi kabaran aziz şir
Kara mızrak, has çelikle
Ben, boy ölçüşürüm deyip gezerim,
Kadın şöyle dursun, Hıtay'la
Ben, göğüs göğüse girerim deyip gezerim.
Aziz başım var oldukça,
Gözbebeğim, ikiniz durdukça
Kuyruğunu düğümlesem Akkula'nın,
Ben, adım yeter der idim.

Men, katın bir turmak kançaga,
Acıratıp aluuga,
Karaldım Almambet tursa canımda,
Koco, moldo cıyuuga,
Men, datım kelet deçü elem.
Tüü-tü-tü, Almam, tün uksun,
Senin, uşul tünörgön sözüñ kim
Kaardanıp taptanıp,
uksun, Almam. Karaçanın Saykalga

Ben, kadın şöyle dursun kancığa,
Ayırıp almaya,
Gözbebeğim Almambet dursa yanımda,
Hoca, molla toplamaya,
Ben, gücüm yeter der idim.
Tüh-tüh-tüh, Almam, gece duysun,
Senin bu kapkara sözünü kim
Öfkelenip bilenip,
duysun, Almam. Karaça'nın Saykal'ına

Kazılgan kalıñ or uksun,
Kaynatıp salgan şor uksun, Almam.
Agını katuu suu uksun,
Senin uşu kebiñdi
Aşuusu biyik zoo uksun.
Kazılgan kara kör uksun,
Mından bölök kim uksun!
Tüü-tütü, Almam, ölüm ak,
Tügöngön kızga aldırıp,
Sındı bir belem bizdin bak!»
Kaardanıp kan Manas
Beldi bekem kurçanıp,
Iyman tilep ün salıp,
Küyüt tartıp sumsayıp,
Örttöy közü bek caynap,
Kaalgaday kayran tiş,
Bölö-bölö bek çaynap.
Kan içmesi çın karmap,
Çoçup amaz okunup,
Baytal beenin kulunu,
Kara cılkı duldulu
Akkulanı tokunup,
Zulpukordu baylanıp,
Cay-caragın kamdanıp,
Koñgurap keyip, iç küyüp,
Kozgoloñ tüşüp tura albay
Kaardanıp taptanıp,
Kabılan atañ attanıp,
Karaçanın Saykalga

Kazılmış derin hendek duysun,
Kaynatılıp konmuş çile duysun, Almam.
Akıntısı sert su duysun,
Senin bu sözünü
Geçidi yüksek kayalık duysun.
Kazılmış kara mezar duysun,
Bundan başka kim duysun!
Tüh-tüh, Almam, ölüm hak,
Tükenmiş kıza kaptırıp,
Kırıldı mı ki bizim baht!»
Öfkelenip han Manas
Beli sıkı kuşanıp,
İman dileyip ses verip,
Dert çekip suratı asılıp,
Ateş gibi gözü pek alevlenip,
Kapı kanadı gibi aziz dişini,
Böle böle pek gıcırdatıp.
Kan içiciliği gerçekten tutup,
Ürküp namaz okuyup,
Genç kısrağın tayı,
Kara yılkının düldülü
Akkula'yı eyerleyip,
Zulpukor'u kuşanıp,
Cenk pusatını hazırlayıp,
Homurdanıp yanıp, içi tutuşup,
Yerinde duramayıp kaynayıp,
Öfkelenip bilenip,
Kaplan atan atlanıp,
Karaça'nın Saykal'ına

	Bet alıp ayza saluuga,	*Yönelip mızrak salmaya,*
	Kırk caysañdın külügün	*Kırk beyzadenin yörük atını,*
	Kıyabı kelse Saykaldan	*Fırsatı düşerse Saykal'dan,*
	Alı kelse Saykaldı	*Gücü yeterse Saykal'ı*
	Tal tüştö ike kıyuuga,	*Güpegündüz öğleyin kıymaya,*
	Kabılan atañ attanıp.	*Kaplan atan atlandı.*
	Mekeden kelgen ceti tuu,	*Mekke'den gelen yedi tuğu,*
	Ceti cerge ornotup,	*Yedi yere dikip,*
	Kırgızdan kelgen ak boz bee	*Kırgız'dan gelen ak boz kısrağı*
28910	Ceteletip aldırıp,	*Yedeğe çektirip getirtip,*
	Atañ Manas köykaşka	*Atan Manas gök kaşka*
	Ay tuyakka çaldırıp.	*Ay tırnaklıyı kurban ettirip.*
	Doolbastı çaldırıp,	*Savaş kösünü çaldırıp,*
	Barabandı kaktırıp,	*Davulu dövdürüp,*
	Körgöndün köönü bölünüp,	*Görenin gönlü bölünüp,*
	Kökcal atañ opol toodoy körünüp.	*Bozkurt atan ulu dağ gibi görünüp.*
	Tizeden kumga batışıp,	*Dizlerine dek kuma batıp,*
	Eer beldey munarık	*Eyer beli gibi puslu geçitten*
	Eñkee tüşüp col çalıp,	*Eğilip inip yol yoklayıp,*
	Karaçanın Saykalga	*Karaça'nın Saykal'ına*
28920	Kabılan atañ kol salıp,	*Kaplan atan saldırıp,*
	Kezek-kezek sayışıp,	*Sıra sıra mızraklaşıp,*
	Karaçanın Saykalı	*Karaça'nın Saykal'ı*
	Tügönüşüp kalışıp,	*Birbirini tüketircesine,*
	Aykırıp ayza sunuşup,	*Haykırıp mızrak uzatıp,*
	Alışa albay turuşup,	*Yenişemeden durup,*
	Almambet, Bakay anda cok,	*Almambet, Bakay o an yok,*
	Atakeñ ceke uruşup,	*Atacığın tek başına vuruşup,*
	Künü-tünü eçen kün	*Gece gündüz nice gün*
	Alışa albay turuşup,	*Yenişemeden durup,*
28930	Eñkeyişke kirgende.	*İnişe girdiğinde.*
	Karaçanın Saykalın	*Karaça'nın Saykal'ını*
	Kan atañ cetip beş sayıp,	*Han atan yetişip beş kez mızraklayıp,*
	Beş ayza katar sındırıp,	*Beş mızrağı sıra sıra kırıp,*
	Tügöngön toonun urçuktan.	*Bittiği yerde dağın çıkıntısından.*
	Kan atañ Manas kankordu	*Han atan Manas hunharı*
	Cetip Saykal tört sayıp,	*Yetişip Saykal dört kez mızraklayıp,*
	Tört ayza katar sındırıp,	*Dört mızrağı sıra sıra kırıp,*

Kezek-kezek turuşup,	*Sıra sıra karşı durup,*
Atañ menen kız Saykal	*Atan ile kız Saykal*
Kezme-kezek uruşup,	*Nöbetleşe vuruşup,*
Balta menen salışıp,	*Balta ile girişip,*
Baltanın başı bırkırap,	*Baltanın başı paramparça olup,*
Sabı koldo kalışıp.	*Sapı elde kalıp.*
Kılıç menen salışıp,	*Kılıç ile girişip,*
Kılıçtın baarı bırkırap,	*Kılıçların hepsi paramparça olup,*
Kabı koldo kalışıp.	*Kını elde kalıp.*
Tüp etekten alışıp,	*Ta eteğinden kapışıp,*
Oşo kezde eki eren	*O vakit iki eren*
Tügönüşüp kalışıp.	*Birbirini tüketircesine tutuşup.*
Cakalaşıp tartışıp,	*Yakalaşıp çekişip,*
Kız Saykaldın Alkara,	*Kız Saykal'ın Alkara'sı,*
Atakeñdin Akkula	*Atacığının Akkula'sı*
Zardebine bu balban	*Zorlu darbesine bu pehlivanların*
Ayban çıdap tura albay,	*Hayvan dayanıp duramayıp,*
Kündüz çıdap tura albay,	*Gündüz dayanıp duramayıp,*
Tün içinde uyku albay,	*Gece içinde uyku almayıp,*
Kündöp-tündöp turuşup,	*Günlerce gecelerce durup,*
Tınım ketip uruşup.	*Dinmeksizin vuruşup.*
Betegelüü kerüüdö	*Ayrık otlu yamaçta*
Atañ menen kız Saykal	*Atan ile kız Saykal*
Bet alışkan cerinde,	*Karşılaştıkları yerde,*
Irgaytının belinde	*Irgaytı'nın belinde*
Irgalışıp turganda	*Sallanışıp dururken*
Saykaldı Kuday uruptur,	*Saykal'ı Hüda çarpmış,*
Kançık Saykal al dolu	*Kancık Saykal, o deli*
Kayrattanıp turuptur.	*Yüreklenip durmuş.*
Astındagı Alkara	*Altındaki Alkara'ya*
Olbuy-solbuy kamçı urup,	*Sağlı sollu kamçı vurup,*
Oñ-tetiri teminip,	*Sağdan soldan mahmuzlayıp,*
Kaardanıp bakırıp,	*Öfkelenip bağırıp,*
Uraanı Karaçalap çakırıp,	*Narasını «Karaça!» diye atıp,*
Şay koldogon eme eken,	*Pirlerin koruduğu biriymiş,*
Urgaaçı arslan, şer eken.	*Dişi arslan, şirmiş.*
Atañ Manas bışıldap,	*Atan Manas soluyup,*
Eñkee albay er atañ	*Eğilemeden er atan*

Ik semirgen kezi eken.
Kaçırıp Saykal cetiptir,
Kabırganın bulçuñun
Oşondo muştap ötüptür.
Kürsö-kürsö cötölüp,
Küyüt tartkan emedey,
Kürsüygön atañ Manastı

İyice semirdiği çağıymış.
Saldırıp Saykal yetişmiş,
Kaburganın kasını
O anda yumruklayıp geçmiş.
Hırıl hırıl öksürüp,
Dert çekmiş gibi,
Heybetli atan Manas'ı

Algan eken oşondo
Kız Saykal at üstünön kötörüp.
Attan taştap iyüügö
Asıl Saykal kıya albay,
Baatırga balaa salgandan
Baatırıñ Saykal uyalbay.
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Koer beken men şorduu
Kız Saykaldın başına
Altımış sanaa bir kelip:
«Uşu turgan kan Manas.
Kapırdı kırçu şer ele,
Telegeyi teñ ele,
Için karap otursam
Cer cüzünön keñ ele.
Altı şerdin kencesi,
Kudaydın süygön mendesi,
Özü zayıpburuş* er ele.
Ayköl Manas sultanday
Can caratıp casagan
Cakında berbeyt tegi ele.
Menin, kır cagımda kıtay bar,
Baş cagımda barañ bar,
Biz menen bastaşçu coo dalay bar.
Tirüü cürsö cıygandaş,
Manastı katın saydı – dep,
Kırk uruunun eli ele,
Kıtaydı Kuday urabı?
Busurmandın şeri ele,
Islam beli sınabı?
Kakandagı Koñurbay

Almış meğer o anda
Kız Saykal at üstünden kaldırıp.
Attan atıvermeye
Asil Saykal kıyamayıp,
Bahadıra belâ salmaktan
Bahadırın Saykal utanmayıp.
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Bırakır mı ola ben bahtsızı
Kız Saykal'ın başına
Altmış düşünce bir gelip:
«Şu duran han Manas.
Kâfiri kıran şirdi,
Her yanı tastamamdı,
İçine bakıp otursam
Yeryüzünden genişti.
Altı şirin küçüğü,
Hüda'nın sevdiği kulu,
Kendisi zayıpburuş erdi.*
Ayköl Manas sultan gibisini
Can yaratıp var eden Yaradan
Kolay kolay vermezdi zaten.
Benim sırt yanımda Hıtay var,
Baş yanımda tüfekli düşman var,
Bizimle boy ölçüşen düşman epey var.
Sağ gezerse mal ortağı,
«Manas'ı kadın mızrakladı» diye,
Kırk boyun eliydi,
Hıtay'ı Hüda mı çarpar?
Müslüman'ın şiriydi,
İslam'ın beli mi kırılır?
Kakan'daki Koñurbay

Kaptap kelip, bereki	*Basıp gelip, şuradaki*
Kırgızdın curtun kırabı?	*Kırgız'ın yurdunu mu kırar?*
Doluluktu kıldıñ – dep,	*«Delilik ettin» diye,*
Körünöö Kuday urabı?	*Göz göre Hüda mı çarpar?*
Kırk uruu kıtay kalıñ el,	*Kırk boy Hıtay kalabalık el,*
Kabar tüşüp, kokustan	*Haber düşüp, ansızın*
Kaptap kelse bu cerge	*Basıp gelse bu yere*
Acıratıp ala albay,	*Ayırıp alamayıp,*
Menin, körünöö bagım sınabı?	*Benim göz göre bahtım mı kırılır?*
Ittigim el-curt bilebi,	*İtliğimi el yurt bilir mi,*
Tañdı makşar künündö	*Mahşerin tan gününde*
Karap bolso busurman,	*Bakacak olsa Müslüman,*
Meni kara eşek kıla cüröbü?	*Beni kara eşek mi eder?*
Ak boz atın takalap,	*Ak boz atını nallayıp,*
Busurmandın şeri ele,	*Müslüman'ın şiriydi,*
Mınça azap saldıñ – dep,	*«Bunca azap saldın» diye,*
Kıstalış cerde cakalap.	*Dar yerde yakama yapışıp.*
Kapırdı buzgan şer ele,	*Kâfiri bozan şirdi,*
Telegeyi teñ ele» –	*Her yanı tastamamdı» –*
Dep, oşondo kız Saykal,	*Deyip, o anda kız Saykal,*
Kıyamattın ayınan,	*Kıyametin korkusundan,*
Cana kıstalak tozok barınan,	*Hem de kahrolası cehennemin varlığından,*
Atañ Manas sultandı	*Atan Manas sultanı*
Kayradan atka mingizip.	*Yeniden ata bindirdi.*
Dal oşontüp turganda	*Tam öyle dururken*
Aysarala at mingen,	*Aysarala ata binmiş,*
Sarı cargak şım kiygen,	*Sarı meşin şalvar giymiş,*
Tüpögü cok ayza algan,	*Püskülsüz mızrak almış,*
Canına calañ kılıç baylangan,	*Beline yalın kılıç bağlamış,*
Karadan kaçıp ak bolgon,	*Karadan kaçıp ak olmuş,*
Kara dinden cat bolgon,	*Kara dinden yad olmuş,*
Ölüp kalsa ıymandaş,	*Ölüp kalsa imandaş,*
Çalgınga cürsö can birge,	*Keşfe gitse can bir,*
Atışka kirse kan birge,	*Atışa girse kan bir,*
Tirüüsündö mal birge,	*Diriyken mal bir,*
Asmandan altı uruu cıldız kozgolgon,	*Gökten altı boy yıldız kımıldamış,*
Atañ Manas şer menen	*Atan Manas şir ile*

Altımış sapar dos bolgon.
Erdiginen oolukkan,
Irgaytının belinde
Irgalışıp turganda,
Karaçanın Saykalga
Kaptalınan kaçırıp,
Kabılan Almañ colukkan.
Sarala sanga bir salıp,
Kan Manastap ün salıp,

Altmış sefer dost olmuş.
Erliğinden coşan,
Irgaytı'nın belinde
Sallanışıp dururken,
Karaça'nın Saykal'ına
Böğründen saldırıp,
Kaplan Almam çıkagelmiş.
Sarala'nın sağrısına bir vurup,
«Han Manas!» diye nara atıp,

Kan Saykalga kol salıp,
Kapırdı buzgan şer ele,
Telegeyi teñ ele,
Teñseltip sayıp törömdü,
Sen katın, kaydan bir kelgen
eme eleñ Coo-Cürökkö barganda
Kıtaydı buzgan şer ele,
Kımbatım sayıp oolcup,
Sen katın, kaydan çıkkan
şer eleñ.
Ardıgıp ketip kurgan can
Tartkın mınday koluñdu,
Azır kılam men sagan
Kişi kılbas sonundu.
Dep, oşontüp, Almambet,
Kaçırıp kirip Saykalga
Ay talaada sayışkan.
Kündür-tündür mezgil cok,
Uşunday eken düynö bok.
Tügönüşüp kalışkan,
Tüyşüktü körüp kayran şer,
Atakeñ Manas kökcaldı
Acıratıp alışkan.
Kabarçıdan kep ugup,
Talasta catkan men eneñ,
Karaçanın Saykalga,
Kökcalım, aldırıp iydi dep ugup,
Irgaytının belinde,
Uşaktan buzuk kep ugup,

Han Saykal'a saldırıp,
Kâfiri bozan şirdi,
Her yanı tastamamdı,
Sarsıp mızrakladın töremi,
Sen kadın, nereden gelme
şeydin sen Coo-Cürök'e vardığında
Hıtay'ı bozan şirdi,
Kıymetlimi mızraklayıp sendelettin,
Sen kadın, nereden çıkma
şirdin sen.
Arlanıp giden zavallı can
Çek böylesi elini,
Şimdi ederim ben sana
Kişinin etmediği görülmedik işi.
Deyip, öylece, Almambet,
Saldırıp girip Saykal'a
Issız ovada mızraklaştı.
Gündüz gece vakit yok,
Böyleymiş şu değersiz dünya.
Ölesiye tutuşmuşlar,
Zahmeti görüp aziz şir,
Atacığın Manas bozkurdu
Ayırıp aldılar.
Haberciden söz duyup,
Talas'ta yatan ben anan,
Karaça'nın Saykal'ına,
Bozkurdum yenildi diye duyup,
Irgaytı'nın belinde,
Dedikodudan bozuk söz duyup,

	Sandırgaluu Saykalga,	*Şevketli Saykal'a,*
29090	Kan atañ Manas kökcalım	*Han atan Manas bozkurdum*
	Saydırıp iydi dep ugup,	*Mızraklatıverdi diye duyup,*
	Köñülü kurgur bölünüp,	*Kahrolası gönlü bölünüp,*
	Menin, közümdün caşı tögülüp.	*Benim gözümün yaşı dökülüp.*
	Çıñırıp ıylap kobalbay,	*Çığlık çığlığa ağlayıp,*
	Çın aylam ketip kurgan can,	*Gerçekten çarem tükenip zavallı can,*
	Çımınday ayla taba albay,	*Sinek kadar çare bulamayıp,*
	Buzultup iydim kanımdı,	*Bozuverdim kanımı,*
	Buzup iydim alımdı.	*Bozuverdim halimi.*
	Oloñdoy bolgon kayran çaç	*Urgan gibi gür aziz saçı*
29100	Töbögö kınap tüygömün,	*Tepeye sımsıkı düğümledim,*
	Kara kaşka argımak	*Kara sakar argamağı*
	Bek tokunup mingemin.	*Sıkı eyerleyip bindim.*
	Talastan çıgıp col cürdüm,	*Talas'tan çıkıp yol yürüdüm,*
	At ayabay mol cürdüm.	*Atı esirgemeden bol yürüdüm.*
	Taragaydı cayladım,	*Taragay'ı yayla edindim,*
	Baytal bee bölüp bayladım.	*Genç kısrakları ayırıp bağladım.*
	Atakeñdin ayınan,	*Atacığının yüzünden,*
	Kız Saykaldın cayınan,	*Kız Saykal'ın yüzünden,*
	Suuk cerdi cayladım.	*Soğuk yeri yayla edindim.*
29110	Içim küydü tımızın,	*İçim yandı gizliden,*
	Ala köödön ataña	*Deli dolu atana*
	Suunu berdim kımız – dep,	*Suyu verdim kımız diye,*
	Anı bergen sebebim,	*Onu vermemin sebebi,*
	Köödök katın Akılay,	*Düşüncesiz kadın Akılay,*
	Köödönü cok kapıray,	*Aklı kıt, aman aman,*
	Kazı kertip, bal berip,	*Kazı doğrayıp, bal verip,*
	Caya kertip, cal berip,	*Sağrı yağı doğrayıp, yele yağı verip,*
	Bagılan kozu, şirin baş	*Besili kuzu, tatlı baş*
	Bor kaynatıp et berip,	*Bembeyaz haşlayıp et verip,*
29120	Semirçü aştan köp berip,	*Semirten aştan çok verip,*
	Köödönü cok al eneñ,	*Aklı kıt o anan,*
	Cabışıp cürüp Manastı	*Yapışıp durup Manas'ı*
	Köp semirtip salıptır.	*Çok semirtivermiş.*
	Irgalışıp turganda,	*Sallanışıp dururken,*
	Senin atañ Manas kan,	*Senin atan Manas han,*
	Munu menen barbayıp,	*Bu yüzden hantallaşıp,*

	Bek semirgen atakeñ	*Pek semirmiş atacığın*
	Eñkee albay dardayıp,	*Eğilemeden kaskatı olup,*
	Eptüü Saykal sayıptır,	*Becerikli Saykal mızraklamış,*
29130	Semizdep ketip sen atañ	*Semirip gidip senin atan*
	Eñkee albay kalıptır.	*Eğilemez olmuş.*
	Küygöndön barıp kurgan can,	*Yana yana varıp zavallı can,*
	Taragaydı cayladım.	*Taragay'ı yayla edindim.*
	Kolum menen bilgizbey,	*Elimle belli etmeden,*
	Köödök atañ Manastı	*Düşüncesiz atan Manas'ı*
	Mına üşüntüp bayladım.	*İşte böylece bağladım.*
	Atañ Manas sultandın	*Atan Manas sultanın*
	Içine iydi salgamın,	*İçini yumuşatıverdim,*
	Içki maydın baarısın	*İç yağının hepsini*
29140	Men enekeñ beytaalay,	*Ben anacığın bahtsız,*
	Ebim gana menen algamın.	*Usulümce alıverdim.*
	Astındagı Akkula	*Altındaki Akkula'ya*
	Arpadan asa cem berip,	*Arpadan aşırı yem verip,*
	Ayda terin algamın.	*Ayda terini aldım.*
	Kürüçtön kürmök cem berip,	*Pirinçten seçme yem verip,*
	Kündö terin algamın.	*Günde terini aldım.*
	Atañ menen Akkula	*Atan ile Akkula'yı*
	Ekөönü etke keltirip,	*İkisini kıvama getirip,*
	Ebim menen bayladım.	*Usulümce bağladım.*
29150	Agıtıp iydim Saykalga,	*Salıverdim Saykal'a,*
	Saparbay ıldıy salışıp,	*Saparbay'dan aşağı vuruşup,*
	Caman-Suu boylop alışıp,	*Caman-Suu boyunca kapışıp,*
	Ayanışpay catışıp,	*Birbirini esirgemeden,*
	Mañday-teskey eki eren,	*Karşı karşıya iki eren,*
	Ayanışpay atışıp,	*Esirgemeden atışıp,*
	Küpsördön darı kübüşüp,	*Barut kabından barut silkip,*
	Tulpar oozun buruşup,	*Tulparın başını çevirip,*
	Ayzalaşıp turuşup,	*Mızraklaşıp durup,*
	Ayanbay bir top uruşup,	*Esirgemeden bir hayli vuruşup,*
29160	Akılınan şaşıptır,	*Aklı şaşmış,*
	Karaçanın Saykalı	*Karaça'nın Saykal'ı*
	Bayakı – oyguttu közdöy kaçıptır.	*Deminki Oygut'a doğru kaçmış.*
	Kiybey koygon kız Saykal,	*Giymeyivermiş kız Saykal,*
	Eşilme kumga barganda	*Kaygan kuma vardığında*

Eñip kelgen Saykaldı,
Eñkeyişke barganda
Kadimkidey kıñşıtıp,
Ceñip kelgen Saykaldı,
Cembaştıktay böktörüp,
Ceti birge kol bergen
Kabılan Manas kökcalım
Oşondo, eñip bir kelgen Saykaldı.
Kankor, tiliñ alayın,
Kaardanıp korduktap,
Karaçanın Saykalın
Atakeñ, alıp kelgen zorduktap.
On eki kılım moldolop,

Eğilip kaptığı Saykal'ı,
İnişe vardığında
Adamakıllı inletip,
Yenip getirdiği Saykal'ı,
Yem torbası gibi terkiye bağlayıp,
Yediyle birden el veren
Kaplan Manas bozkurdum
O anda eğilip kaptı Saykal'ı. Hunhar,
sözünü tutayım,
Öfkelenip hor tutup,
Karaça'nın Saykal'ını
Atacığın zorla alıp geldi.
On iki asır molla misali sayıp,

Karaçanın Saykalın,
Atakeñ alıp kelgen olcolop.
«Kaardangan kapırdın,
Azabı öttü, uşul öñdüü katındın –
(Atañ Manas barbaktap,
Karaçanın Saykalın
Oşondo, zorduk kıldı dardaktap)
Kapırdı kırgan şer elem,
On segiz miñ aalamdı,
Karap kılçu men elem.
Bul öñdöngön katındı,
Kaardangan kapırdı
Tal tüştö alıp catayın,
Tamaşaga batayın,
Tartkın mınday köşögö,
Salgın kenen töşöktü,
(Korduk kılıp dardaktap,
Korduk kılıp Saykaldı
Alam dep atañ barbaktap.)
Koco, moldo cıygın – dep,
Duba okutup dolunu
Bügün ike kıygın! – dep,
Atañ Manas zorduktap,
Alamın dep turganda,
Altın küldüü sup köynök,

Karaça'nın Saykal'ını,
Atacığın ganimet edip alıp gelmişti.
«Gazaba gelmiş kâfirin,
Azabı canıma yetti, böylesi kadının –
(Baban Manas böbürlenip,
Karaça'nın Saykal'ına
O zaman kabararak zorbalık etti.)
Kâfiri kıran bir aslandım,
On sekiz bin âlemi,
Gözetip duran ben idim.
Böylesine bir kadını,
Gazaba gelmiş kâfiri
Güpegündüz koynuma alayım,
Zevke sefaya dalayım,
Çekin şöyle gerdek perdesini,
Serin geniş döşeği,
(Hor görüp kabararak,
Saykal'ı hor görerek
Alırım diye baban böbürlenmişti.)
Hoca, molla toplayın – diye,
Dua okutup o dik başlının
Bugün nikâhını kıyın! – diye,
Baban Manas zorbalıkla,
Alırım deyip dururken,
Altın nakışlı ipek gömlek,

Atakeñ kökcal sultanga
Tiybey koygon kız Saykal.
«Buudan kökcal, kebimdi uk,
Bu köynögüñ kiybeymin,
Bu düynödö tiybeymin.
Bügün körgön erteñ cok,
Mına uşunday düynö bok,
Bu düynögö kızıkpaym,
Kıyamattık car bolup,
Tañda makşar bolgondo
Seni menen men özüm
Koşuluşa barayın.

Atacığın bozkurt sultana
Varmamıştı kız Saykal.
«Küheylan bozkurt, sözümü dinle,
Bu gömleğini giymem ben,
Bu dünyada sana varmam ben.
Bugün var olan yarın yok,
İşte bu dünya böyle boş,
Bu dünyaya heves etmem,
Kıyametlik yâr olup,
Tan yeri mahşer olduğunda
Ben kendim seninle
Kavuşmaya varayım.

Kıyamattık men bolup,
A düynölük sen bolup,
Ölörüñdö kırk künü
Özüm kelip badışam,
Sıynatıña turayın.
Bu düynölük men özüm
Bolboy turgan sebebim,–
Alıp turgan zayıbıñız
Telegeyi teñ eken,
Urgaaçının şeri eken,
On eki kızdın kencesi,
Aldanın cakşı körgön mendesi.
Kara surdun suluusu,
Özü busurmandın urduusu.
Adamzattın ıktuusu,
Urgaaçının mıktuusu,
Zayıp attın tazası,
Alıp turgan zayıbıñız
Keñ etektin baaşası.
Çın oluya can eken,
Alıp turgan zaybıñız
Kanıkeydin tilinde möörü bar eken,
Moynun cerge salganda,
Eerdinde söölü bar eken.
Kargagan adam oñ bolboyt,
Tili tiygen soo bolboyt.

Kıyametlik ben olup,
O dünyalık sen olup,
Öleceğinde kırk gün
Kendim gelip padişahım,
Baş ucunda hizmetine durayım.
Bu dünyalık benim kendimin
Senin olamayışımın sebebi şu, –
Nikâhında olan hatununuz
Her yönüyle eksiksizmiş,
Kadınların aslanıymış,
On iki kızın en küçüğü,
Allah'ın sevgili kuluymuş.
Kara yağızın güzeli,
Kendisi Müslüman soyundanmış.
Âdemoğlunun en beceriklisi,
Kadınların en yiğidi,
Hatun denenin en temizi,
Nikâhında olan hatununuz
Geniş etekliler padişahı.
Gerçek ermiş bir canmış,
Nikâhındaki hatununuz
Kanıkey'in dilinde mühür varmış,
Boynunu yere eğdiğinde,
Dudağında beni varmış.
Onun ilendiği adam onmaz,
Diline değen sağ kalmaz.

Keñ Talas boyloy konboymun,
Urgaaçı sultan Kanıkey
Munu menen küpüldöp künü
bolboymun.
Ala çapan Aykoco,
Bu kişinin tili tiygen oñ bolboyt,
Aykoconu baş kılıp,
Tiktegen canı soo bolboyt.
Kuu düynögö kızıgıp,
Bu düynödö oñboymun.
Bu düynödö er tattuu,
Küpüldöp sizdi talaşıp,
Cüzü kara bolboymun.
Aytkanıña kirbeymin
Bu düynödö tiybeymin.
Kebi tiyse zayıbıñdın,

Geniş Talas boyuna konmam,
Kadınlar sultanı Kanıkey'e
Onunla çekişe çekişe kuma
olmam ben.
Ala kaftanlı Aykoco,
Bu kişinin dili değen onmaz, Aykoco'yu
baş edip,
Ona dik bakan can sağ kalmaz.
Kuru dünyaya imrenip,
Bu dünyada onmam ben.
Bu dünyada koca tatlıdır,
Gürleyip sizi paylaşarak,
Yüzü kara olmam ben.
Dediğine uymam ben,
Bu dünyada sana varmam.
Hatununun sözü değerse bana,

At baylagan mamıday
Takır boydon ötömün.
Cüzün körböy Kudaydın
Kapır boydon ötömün.
Muruntan zayıbıñ bilemin,
Urgaaçının baaşası
Baygambar çalış doluga,
Ne betim menen kurgan can
Künü bolup cürömün!
Baaşaluu kırgız cer mına,
Basıp korduk kılsañız
Başımdı kesseñ men mına!
Agızçu bolsoñ kan mına,
Kıyıçu bolsoñ can mına.
Koroolop çoro el mına,
Korduktu kılsañ men mına!
Baatır kökcal, kebimdi uk,
Adırmak boyloy konboymun,
Alganıñ sultan Kanıkey
Añıldap künü bolboymun!»
Karaça kandın kan Saykal
Bolboy catıp alganda

At bağlanan kazık gibi
Kupkuru kalıp geçerim.
Hüda'nın yüzünü görmeden
Kâfir olarak göçerim.
Öteden beri hatununu bilirim,
Kadınların padişahı,
Peygamber misali o çetin hatuna,
Ben zavallı, hangi yüzle
Kuması olup gezerim!
Padişahlı Kırgız yurdu işte,
Basıp zorbalık edersen,
Başımı kesersen işte ben!
Akıtacaksan işte kan,
Kıyacaksan işte can.
Çepeçevre yiğitler, işte el,
Zorbalık edersen işte ben!
Bahadır bozkurt, sözümü dinle,
Engebe boyunca konmam ben,
Aldığın sultan Kanıkey'e
Uluyarak kuma olmam ben!»
Karaça Han'ın Han Saykal'ı
Olmam deyip diretince,

Araga Bakay al kelip,
Bolboy koygon meltirep.
Til albay dolu koygondo,
Kulandan tuulgan kunan kök
Ay tuyak aytıp soygondo,
Altı koco cıydırgan.
Ubadanı bek kılıp,
Ölüp keter şert kılıp,
Kıyamattık ikesin
Kızır çalgan sen atañ
Kocolorgo kıydırgan.
Oşondo Saykal kubangan:
«Telegeyiñ badışam,
Teñ ekeniñ bilindi,

Altı şerdin kencesi
Er ekeniñ bilindi.
Oñ cagıñdan kelgendi
Orgonuñ bügün bilindi.
Uşu turgan busurman,
Korgonuñ bügün bilindi.
Atışka kirse azıgıñ,
Bilbesten mıktap sayıştım,
Baatır, menin tarttıra körbö
cazıgım». Kuday süyüp canıbar
Dep, oşondo munu aytıp,
Karaçanın Saykalı
«Külazık uşul bolot» – dep,
Kol başınday dan berip:
«Badışam, keçee Kökötöydün
aşında, Altımış asıy bolgonço
Köp cıyındın kaşında,
Koşoy bata bergende,
Kapır menen busurman
Koşo bata berdi – dep,
Menin atam Karaça
Ugup aytkan kebi bar.
Baatır, senin özüñö
Batadan bütüp bir bala,

Araya o Bakay girip,
Taş kesilip razı olmamıştı.
Söz dinlemez inatçı diretince,
Kulandan doğma boz kunanı,
Ay tuyaklı deyip kurban kesince,
Altı hoca toplatmıştı.
Ahdi pekiştirip,
Ölümüne şart koşup,
Kıyametlik nikâhını
Hızır dokunmuş o baban
Hocalara kıydırmıştı.
O zaman Saykal sevinmişti:
«Her yönün eksiksiz, padişahım,
Dengim olduğun bilindi,

Altı aslanın en küçüğü,
Er olduğun bilindi.
Sağ yanından geleni
Biçtiğin bugün bilindi.
Şurada duran Müslüman'a
Kale olduğun bugün bilindi.
Vuruşmaya girsen azığın benim,
Bilmeden seninle sıkıca mızraklaştım,
Bahadır, sakın çektirme bana
suçumu». Hüda'nın sevdiği canıbar
Deyip, o zaman bunu söyleyip,
Karaça'nın Saykal'ı
«Yol azığı işte budur» – diye,
Yumruk başı kadar tane verip:
«Padişahım, hani Kökötöy'ün
aşında, Altmış asıy oluncaya dek
Kalabalık toplantının önünde,
Koşoy dua verdiğinde,
Kâfir ile Müslüman
Birlikte dua verdi – diye,
Benim babam Karaça'nın,
İşitip söylediği söz var.
Bahadır, senin kendine,
O duadan olma bir oğul,

	Kele turgan çeni bar.	*Gelecek demi, çağı var.*
	Köñüldögü sanaaga,	*Gönüldeki muradına,*
	Tay ençilep bereyin,	*Bir tay bağışlayayım,*
	Baatır, senin kakanakta balaña.	*Bahadır, senin ana karnındaki oğluna.*
	Bizdin cılkı boluçu,	*Bizim yılkıdan idi,*
	Taydın cayın aytayın:	*Tayın halini anlatayım:*
29320	Keçee, munarıktap burçtangan,	*Hani, pusarıp köşelenen,*
	Buluñgur tartıp urçtangan.	*Sisler çekip burunlaşan,*
	Barbardın beri betinde,	*Barbar'ın beri yüzünde,*
	Lop dayranın çetinde,	*Lop ırmağının kıyısında,*
	Ala şalbırt mezgilde,	*Karların eriyip çamur olduğu çağda,*
	Keñ-Özöndün batkalda,	*Keñ-Özön koyağında,*
	Cetimiş bee kulundap,	*Yetmiş kısrak kulunlayıp,*
	Keñ-Özöngö catkanda	*Keñ-Özön'de yatarken,*
	Tañ kaşkayıp sürgöndö,	*Tan ağarıp söktüğünde,*
	Cerge carık tiygende,	*Yere aydınlık değdiğinde,*
29330	Ala çañgıl burkasın,	*Ala toz duman burgacı,*
	Şamal bolup catkanda.	*Yel olup eserken.*
	Salıp barsam bir cerge,	*Sürüp varsam bir yere,*
	Kuyun oynop catıptır,	*Kasırga oynayıp durmakta,*
	Kuyun emes, oşol iş	*Kasırga değil, o gördüğüm*
	Kulun oynop catıptır.	*Bir kulun oynayıp durmakta.*
	Tuudum degen ene cok,	*Doğurdum diyen ana yok,*
	Tuudurdum degen ata cok.	*Doğurttum diyen ata yok.*
	Kayıbınan kabılgan,	*Gaipten rast gelmiş,*
	Talaadan mintip tabılgan.	*Bozkırdan böyle bulunmuş.*
29340	Enesi talaa kayıbı,	*Anası bozkırın gaybı,*
	Oşo kündön, uşu kün	*O günden bugüne dek*
	Bilinbey cüröt dayını.	*İzi belirsiz gider.*
	Altı ay minse arıbayt,	*Altı ay binilse yorulmaz,*
	Azuusun söyköp karıbayt.	*Azı dişi aşınıp kocamaz.*
	Cet-Kayt minse arıbayt,	*Cet-Kayt yolu binilse yorulmaz,*
	Cetimiş asıy bolguça	*Yetmiş asıy oluncaya dek*
	Tildigin basıp karıbayt.	*Diş nişanı kapanıp kocamaz.*
	Arkası biyik, zeeri bas,	*Sağrısı yüksek, yelesi yatık,*
	Adırga salsa oyubas,	*Engebeye sürülse toprağı oymaz,*
29350	Asıl töröm, baykap tur.	*Asil beyim, iyi dinle.*
	Akkuladan ança öödö,	*Akkula'dan epey üstün,*

Çalkuyruktan çark öödö,	*Çalkuyruk'tan kat kat üstün,*
Maanikerden başı öödö,	*Maaniker'den bir baş üstün,*
Koñurbaydın Algara	*Koñurbay'ın Algara'sı,*
Alkaradan ança öödö.	*Alkara'dan epey üstün.*
Kulansurdan dagı öödö,	*Kulansur'dan dahi üstün,*
Telküröñdön tegi öödö.	*Telkürön'den büsbütün üstün.*
Teminge minse coorubas,	*Mahmuzlanıp sürülse sırtı yağır olmaz,*
Celgenine cel cetpeyt,	*Yortmasına yel yetişmez,*
29360 Baskanına mal cetpeyt.	*Yürüyüşüne hayvan yetişmez.*
Çoñoyso Buurul at bolot,	*Büyürse Buurul at olur,*
Aman bolso körörsüz,	*Sağ olursa görürsünüz,*
Suragan adam cat bolot».	*İsteyen adam yad olur».*
Atañ Manas kökcalga,	*Baban bozkurt Manas'a,*
Taybuurul bergen tartuuga,	*Taybuurul armağan verilmişti,*
Tay çagında men aldım.	*Tay çağında ben aldım.*
Taragayga kelgende,	*Taragay'a geldiğinde,*
Cüdögön buurul tay eken,	*Bitkin bir boz tay imiş,*
Oozun açıp karasam,	*Ağzını açıp baktımdı,*
29370 Uuru tişi bar eken.	*Kurt dişi çıkmış imiş.*
Uuru tişin kaktırdım,	*Kurt dişini söktürdüm,*
Üşüp ölüp ketet – dep,	*Üşüyüp ölür gider – diye,*
Acalı mintip cetet – dep,	*Eceli böyle erişir – diye,*
Abaydan cabuu captırdım.	*Abadan örtü kaplattım.*
Altımış kulun bir kırıp,	*Altmış kulunu birden kırıp,*
Az emdirip enesin,	*Analarını ancak az emdirtip,*
Ölgöndö mintip baktırdım.	*Anası ölünce böyle baktırdım.*
Başına ükü tagıltıp,	*Başına puhu tüyü taktırıp,*
Biröönün közü tiet dep,	*Birinin gözü değer diye,*
29380 Can körbös cerge baktırdım.	*Kimsenin görmediği yerde baktırdım.*
Kan aldında sayragan,	*Han önünde şakıyıp öten,*
Kunanına kelgende	*Kunan çağına geldiğinde,*
Buguday moynun buradım,	*Geyik gibi boynunu burdum,*
Buta boyu añ kelse	*Bir ok atımı hendek çıksa,*
Buydalbastan çuradı.	*Duraksamadan sıçrayıp aştı.*
Buudanın baykap bilgen soñ,	*Küheylan olduğunu görüp bildikten sonra,*
Kara tokoy mal etken,	*Kara ormanı mal edinen,*
Buttap altın bul berip,	*Batmanla altın baha verip,*
Bukardın begi suradı.	*Buhara beyi istedi onu.*

Suraganga berbegen,	*İsteyene verilmedi,*
Bermek turgay buudanga	*Vermek şöyle dursun, küheylana*
Beydaarat kişi minbegen.	*Abdestsiz kişi binmedi.*
Buuruldu minseñ kulunum,	*Buurul'a binersen yavrum,*
Atañ Manastan kalgan buragıñ. Eybit kandın er Ürbü.	*Baban Manas'tan kalma Burak'ındır. Eybit Han'ın yiğidi Ürbü.*
Buuruluñdu mingende	*Buurul'una bindiğinde,*
Beri karay tartkanda,	*Beri yana yöneldiğinde,*
Bolotuñdu mokotpo,	*Çeliğini körleştirme,*
Atakeñdin Aktulpar	*Atacığının Aktulpar'ı,*
Aktulpardı cogotpo.	*Aktulpar'ı yitirme.*
Tayatañız Temirkan	*Ana deden Temirkan,*
Kara niet kan ele,	*Kara niyetli bir handı,*
Malga karoo can ele,	*Mala düşkün cimri candı,*
Ötkön iştin cayınan,	*Geçmiş işin hali yüzünden,*
Aktulpardın ayınan,	*Aktulpar'ın yüzünden,*
Ormombek algan Oyumkan,	*Ormombek'in aldığı Oyumkan,*
Bu da meni menen bir tuugan.	*O da benimle öz kardeştir.*
Altın taacım Muzburçak	*Altın taçlım Muzburçak,*
Argımak bagıp at bolgon,	*Argımak besleyip ata kavuşan,*
Aktulpardın ayınan	*Aktulpar'ın yüzünden,*
Al küyöö ketip cat bolgon.	*O güveyi gidip yad oldu.*
Eştekterdin Camgırçı	*Eştekler'in Camgırçı'sı,*
Bu da küyöö boluçu,	*Bu da bir güveyi idi,*
Aktulpardın ayınan	*Aktulpar'ın yüzünden,*
Bul küyöö ketip cat bolgon.	*Bu güveyi gidip yad oldu.*
Cedigerdin er Şıgay	*Cediger'in yiğidi Şıgay,*
Bu da küyöö boluçu,	*Bu da bir güveyi idi,*
Aktulpardın ayınan	*Aktulpar'ın yüzünden,*
Al küyöö ketip, cat bolgon.	*O güveyi gidip yad oldu.*
Eki-Kemin caylagan,	*Eki-Kemin'i yaylayan,*
Egiz kara at baylagan,	*İkiz kara at bağlayan,*
Kara tilin kayragan,	*Kara dilini bileyen,*
Kürüçün küzdük aydagan,	*Pirincini güzlük eken,*
Kürüçünün kürmögün	*Pirincinin delice otunu*
Külükkö berip baylagan,	*Yürük ata yem edip bağlayan,*
Kara üñkürdü üy etken,	*Kara mağarayı ev edinen,*
Kulaalı bagıp kuş kılgan,	*Çaylak besleyip kuş eden,*

Kurama cıyıp curt kılgan.
Teli kuş bagıp kuş kılgan,
Tentigendi curt kılgan.
Keregeni köktögön,
Kecir curttu eptegen,
Bu da küyöö boluçu.
Ötkön iştin cayınan,
Aktulpardın ayınan,
Çıbık kırkıp oñ körböy,
Ürbü küyöö cat bolgon.
Altın taacım Muzburçak
Celpinişti cerdegen,
Ceti kayıp ton bergen,
Ceti oluya kol bergen.
Mazarluu cayga tünögön,
Baykap duşman kelbegen,

Derme çatma toplayıp yurt eden.
Yaban kuşu besleyip doğan eden,
Başıboş gezeni yurt eden.
Keregesini çatıp bağlayan,
İnatçı halkı yola getiren,
Bu da bir güveyi idi.
Geçmiş işin hali yüzünden,
Aktulpar'ın yüzünden,
Fal çubuğu kırkıp hayır görmeden,
Güveyi Ürbü yad oldu.
Altın taçlım Muzburçak,
Celpiniş'i yurt edinen,
Yedi gaip eren kaftan giydirmiş,
Yedi evliya el vermiş.
Mazarlı yerde geceleyen,
Düşmanın sezip yaklaşamadığı,

A da küyöö boluçu,
Aktulpardın ayınan,
Al küyöö ketip coo bolgon.
Sarı-Arkanı cerdegen,
Salmaktuu kıyın er degen,
Taruusun taştay taptagan,
Katının kızday maktagan,
Keregesi agaçtan,
Tüp atası alaştan,
Aydarkandın er Kökçö
A da küyöö boluçu.
Karagay ayza boolaşkan,
Aktulpardın ayınan
Al küyöö ketip coolaşkan.
Ecigey, Cançı eki kan
Bu da küyöö boluçu,
Köp karargöy doo bolgon,
Aktulpardın ayınan
Al eki kan coo bolgon.
Cakıp kandın caş Manas
Tayatañ Temir bu kanga
Bu da küyöö boluçu.

O da bir güveyi idi,
Aktulpar'ın yüzünden,
O güveyi gidip düşman oldu.
Sarı-Arka'yı yurt edinen,
Ağırbaşlı, çetin er denen,
Darısını taş gibi döven,
Karısını kız diye öven,
Keregesi ağaçtan,
Kök atası Alaş'tan,
Aydarkan'ın yiğidi Kökçö,
O da bir güveyi idi.
Çam kargıya bağ bağlayan,
Aktulpar'ın yüzünden,
O güveyi gidip düşman kesildi.
Ecigey ile Cançı, iki han,
Bunlar da güveyi idi,
Nice karanlık dava koptu,
Aktulpar'ın yüzünden,
O iki han düşman oldu.
Cakıp Han'ın genç Manas'ı,
Ana deden Temir, bu hana,
Bu da bir güveyi idi.

Keçee, altın aydar, çok belboo, Al cerde
cönü bolo albay,
Beecindegi Azız kandın calgızı
Kañgay kirdi dep ugup,
Kulagı uçu teşilüü,
Törölüp cerge kelgende
Sünnötü kesilüü,
Çekesi cerge cetiptir,
Alakem cerge tüşköndö,
Kursaktan ıylap, kelme aytıp,
Cer cüzündö adamzat mendenin,
Kakançındın Beecinge
Seksen künü camgır caap,
Zilzala cürüp ketkende.
Kebezdey beli iyilip,
Ataktuu atı Almamdın
Beecindin kanı Karı kan
Dañzasına çiyilip,
Tüşündö körüp oluya
Beyiş-tozok al körüp,

Hani, altın perçemli, püsküllü kuşaklı, O
yerde rahat yüzü bulamayıp,
Beecin'deki Azız Han'ın biriciği,
Kañgay'a girdi diye işitip,
Kulağının ucu deliktir,
Doğup yeryüzüne geldiğinde,
Sünneti kesiktir,
Alnı yere değmiştir,
Alake'm yere düştüğünde,
Ana karnından ağlayıp, kelime getirip,
Yeryüzünde âdemoğlu kullarına,
Kakançın'ın Beecin'ine,
Seksen gün yağmur yağıp,
Zelzele yürüyüp geçtiğinde.
Pamuk gibi beli bükülüp,
Ünlü adı Almam'ın,
Beecin'in hanı Karı Han'ın
Defterine çizilip,
Düşünde görüp evliyayı,
Cennet-cehennemi görüp,

Beypayı kıyın can körüp,
Kara dinden ak bolup,
Kapırdan kaçıp cat bolup,
Çaçıp iyip cıygandı,
Tiktep calgız ıymandı,
Altın tagın may kılıp,
«Busurman dinge kirbeyt – dep,
Meni menen ıslam közdöy
cürböyt» – dep,
Atakesi Azız kan
Keñ Beecinge cay kılıp.
Kümüş tagın may kılıp,
Atası Kün Cañ-Cuñdu cay kılıp.
Ölbögön cerden kalışıp,
Alöökönün Koñurbay
Mıktap altı ay salışıp,
Kazına mülkün çaçkanda,
Islam közdöy kaçkanda

Mihneti çetin bir can görüp,
Kara dinden ak olup,
Kâfirden kaçıp yad olup,
Yığdığını saçıp savurup,
Yalnız imana göz dikip,
Altın tahtını darmadağın edip,
«Müslüman dinine girmiyor – diye,
Benimle İslam'a doğru
yürümüyor» – diye,
Atası Azız Han'ı
Geniş Beecin'de yere serip.
Gümüş tahtını darmadağın edip,
Atası Kün Cañ-Cuñ'u yere serip.
Ölümden kıl payı kurtulup,
Alööke'nin Koñurbay'ı ile
Tam altı ay vuruşup,
Hazine malını saçtığında,
İslam'a doğru kaçtığında,

Uşak mış-mış kep ugup,
Arıslan Almam er kökcal,
Altay kirdi dep ugup,
Altay kanın kıyratıp,
Kañgaydın curtu oşol el,
Kara kalmak, mancuu curt,
Munu kırdı dep ugup.
Kañgaydan karap cay tappay,
Atboroyun sıdırıp,
Biröön koyboy kıdırıp,
Erdiginen oolugup,
Alakem eçen canga colugup,
Kökçö keldi dep uktuk,
Kazaktardın Kökçösün,
Kamap ketti dep uktuk.
Ayaş katın Akerkeçtin ayınan,
Karsıldatıp kazaktı
Sabap ketti dep uktuk.

Dedikodu, fısıltı söz işitip,
Arslan Almam, er bozkurt,
Altay'a girdi diye işitip,
Altay hanını kırıp geçirip,
Kañgay'ın yurdu, işte o el,
Kara Kalmuk, Mançu yurdu,
Bunları kırdı diye işitip.
Kañgay'da bakıp yer bulamayıp,
At sırtından hiç inmeden,
Kimseyi koymadan dolaşıp,
Yiğitliğinden coşup,
Alake'm nice cana rastlayıp,
Kökçö'ye geldi diye işittik,
Kazakların Kökçö'sünü,
Kuşatıp gitti diye işittik.
Ayaş kadın Akerkeç'in yüzünden,
Kazağı çatır çatır,
Dövüp gitti diye işittik.

Eerçitkeni er Macik,
Eç bir canga karabay,
Almam ceke ketti dep uktuk. Aalam curttun tuygunu.
Sarı-Arkadan çıkkanda
Beren Almam kökcalıñ,
Oşo turgan Mekege,
Cete gana ketti dep uktuk.
Kazınaluu bel kördüm,
Mekeden kayra tartarda,
Berenim Alma kaytarda,
Tilegin Kuday bererde,
Arıslan Almam kelerde.
Kalıñ kırgız oy tartıp,
Konup catkan kezinde,
Kündüzü kımız, tünü kız
Bolup catkan kezinde,
Atañ Manas kabılan
Uykudan çoçup oygonup,
Oñ cagına tolgonup,

Yanına kattığı yiğit Macik,
Hiçbir cana bakmadan,
Almam tek başına gitti diye işittik. Âlem yurdunun şahbazı.
Sarı-Arka'dan çıktığında,
Yiğit Almam, bozkurdun,
Ta oradaki Mekke'ye,
Varıp ulaştı diye işittik.
Hazineli bir bel gördüm,
Mekke'den geri dönerken,
Yiğidim Alma dönerken,
Dileğini Hüda verirken,
Arslan Almam gelirken.
Kalabalık Kırgız ovaya inip,
Konup yattığı çağda,
Gündüzü kımız, gecesi kız
Olup yattığı çağda,
Baban kaplan Manas,
Uykudan irkilip uyanıp,
Sağ yanına dönüp,

Kolun suuga malınıp,
Kol daaratın alınıp,
Bee baştagan beş toguz
Ay tuyakka çaldırıp,
Oluyattın er Bakay,
Katagandın kan Koşoy
Tüş coruuga aldırıp:
«Koşoy, Bakay oluyam,
Kırgızdan çıkkan karıyam!
Kata ketpes batası,
Kıyla curttun atası,
Batası curttu bayıtkan
Baygambar çalış karıyam.
Ceti-Suuday kayran cer,
Ebiñ menen cer kıldıñ.
Ceti-Suunun kırgızın
Eptep cürüp el kıldıñ.
Oluyattın er Bakay,
Karañgı tündö köz taptıñ,
Almambet attuu kurguruñ
Kapilette söz taptıñ.
Astıma tüşsöñ akcoltoy,

Elini suya daldırıp,
El abdestini alıp,
Kısrak başta, beş dokuz,
Ay tuyaklıyı kurban kestirip,
Evliya soylu yiğit Bakay'ı,
Katagan'ın hanı Koşoy'u,
Düş yormaya getirtip:
«Koşoy, Bakay, evliyam,
Kırgız'dan çıkma ululurım!
Duası şaşmaz yanılmaz,
Nice yurdun atası,
Duası yurdu zengin eden,
Peygamber misali ulum.
Ceti-Suu gibi aziz yeri,
Hünerinle yurt kıldın.
Ceti-Suu'nun Kırgız'ını
Uğraşıp didinip el kıldın.
Evliya soylu yiğit Bakay,
Karanlık gecede göz buldun,
Almambet adlı garibin,
Ansızın söz buldun.
Önüme düşsen uğur getirensin,

Atışka salsam san koldoy.
Bul kırgızdın ulugu,
Koşoy, Bakay eki kan,
Uktap catıp tüş kördüm,
Tüşümdö mıktuu iş kördüm.
Aç Arıslan şer kördüm.
Caynagan kızıl çok kördüm,
Aalamdan anday cok kördüm.
Kün çıgışta tuulup,
Bedeli appak cuulup,
Tomogo alsa celikken,
Ayban zattın baaşası,
Arıslan körsö eelikken,
Ayuudan kayra tartpagan,
Colborstu körsö kaytpagan
Bürküt tiydi tüşümdö.

Savaşa sürsem sayısız ordu gibisin.
Bu Kırgız'ın ululuları,
Koşoy, Bakay, iki han,
Uyurken bir düş gördüm,
Düşümde yaman bir iş gördüm.
Aç Arslan, bir şir gördüm.
Işıl ışıl kızıl kor gördüm,
Âlemde eşi yok gördüm.
Gün doğusunda doğmuş,
Bedeni apak yıkanmış,
Tomağası alınınca coşan,
Hayvan soyunun padişahı,
Arslan görse saldıran,
Ayıdan geri dönmeyen,
Kaplanı görse kaçmayan
Bir kartal kondu düşümde.

Çalganı ölböy tartkan cok,
Serpkeni tirüü kaytkan cok,
Arslandan altımış
Anı koşup aldırdım.
Kamanga salsam çalgan cok,
Kolumdagı bürküttün
Uçkanı tirüü kalgan cok.
Uşul aytkan tüşümdü,
Bakay, Koşoy karıya,
Corup berseñ arman cok».
Bakay, Koşoy munu aytat:
«Erenge eren coluksa,
Egemdin emi bergeni.
Beecindegi Kakan kandın calgızı
Kabılan Almam kelgeni.
Aç Arıslan tuygunuñ,
Alıp cürgön bürkütüñ –
Azozıl kandın calgızı.
Keregeñdi may kılat,
Kelçü bolso Almambet

Çaldığı ölmeden kurtulmadı,
Pençelediği sağ dönmedi,
Arslandan altmışını
Ona katıp aldırdım.
Domuza salsam, çalmadığı kalmadı,
Kolumdaki kartalın
Uçtuğunda sağ kalan olmadı.
İşte bu anlattığım düşü,
Bakay, Koşoy, ululârım,
Yorup verseniz gam yok».
Bakay, Koşoy şöyle der:
«Erene eren rast gelirse,
Rabbimin derman verdiğidir.
Beecin'deki Kakan Han'ın biriciği,
Kaplan Almam'ın gelişidir.
Aç Arslan şahbazın,
Kolunda taşıdığın kartalın –
Azozıl Han'ın biriciğidir.
Keregeni bereketle yağlar,
Gelecek olsa Almambet,

Seni kelbersigen kan kılat.
Arslandan altımış
Alıp berse bürkütüñ
Çalıyar cetpes Beecinge
Çarkıñız kele turganı.
Almambet sizge kezigip,
Çaması biyik Beecindin
Çalgının çala turganı,
Iskender tiybes Beecinge
Kızmatıñ kıla turganı.
Almambet tiyse koluña,
Balam, ak maral aydap uy kıldıñ,
Sünnötü kesilüü,
Ay-aalamdı buy kıldıñ.
Kök maral aydap uy kıldıñ,
Sen, körüngön cerdi buy kıldıñ.
On eki kapka Beecinge
Cagooluu kıraan ak iyin,

Seni heybetli bir han kılar.
Arslandan altmışını
Alıp verse kartalın,
Çalıyar'ın ermediği Beecin'e
Gücünüz yetecek demektir.
Almambet size rast gelip,
Gücü yüce Beecin'in
Keşfini yapacak demektir,
İskender'in dokunamadığı Beecin'e
Hizmetini görecek demektir.
Almambet eline geçerse,
Oğlum, ak maralı güdüp sığır kıldın,
Sünneti kesiktir,
Ay-âlemi buyruğuna aldın.
Gök maralı güdüp sığır kıldın,
Sen, görünen yeri buyruğuna aldın.
On iki kapılı Beecin'e,
Köstekli kıran, ak omuzlu,

Arslandan kayra tartpasa
Almambettin özü eken.
Ayıl konup Talaska
Seni menen dos bolup,
Baatır, koşuluşar kezi eken!»
«Cana tüşüm, cana bar,
Cana kandar, corup sal!
Ötkön tündö tüş kördüm,
Artık canga mülk kördüm.
Kaardansam kabıldı,
Kün çıgışka sayakat
Çıgıp turgan cerimden,
Ay talaanın özünön
Kataarına kını cok,
Maa, bir calañ kılıç tabıldı.
Ala-Toodoy temirdi
Çapsam ötpöy kaytkan cok,
On eki kılım salgan cok.
Uşu turgan aalamdan
Maa ukuruk kayrar kalgan cok.
Tüşümdögü al bolot
Menin koluma tiyse arman cok!
Bul emine boluçu,

Arslandan geri dönmezse,
Almambet'in ta kendisidir.
Talas'a obasını kurup,
Seninle dost olup,
Bahadır, kavuşma çağıdır!»
«Yine düşüm var, dahası var,
Yine hanlar, yorun hele!
Geçen gece düş gördüm,
Candan üstün bir mülk gördüm.
Gazaplanınca karşıma çıktı,
Gün doğusuna sefere
Çıkıp durduğum yerimden,
Issız bozkırın ta içinden,
Yanında kını yok,
Bana yalın bir kılıç bulundu.
Ala-Too gibi demiri
Çalsam kesmeden dönmedi,
On iki vuruşta gedik vermedi.
Şu duran âlemde,
Bana urgan çevirecek kimse kalmadı.
Düşümdeki o çelik
Benim elime geçse gam yok!
Bu nedir, ne ola ki,

Koşoy, Bakay egiz kan,
Abalar, bul tüşümdü coruçu!»
Anda Bakay munu aytıp,
Corup turdu bul tüştü:
«Urdan tuugan tuygunuñ
Kapırda tuulup zor bolgon,
Aç Arıslan kurguruñ.
Kuday Almam kılganda,
Alakeñdi tuuganda
Kulagı uçu teşilip,
Kursaktan ıylap tüştü – deyt.
Çekesi cerge cetti – deyt.
Ulamadan surasam
Künü-tünü seksen kün
Tınbay möndür, camgır caap,

Koşoy, Bakay, ikiz han,
Ağalar, şu düşümü yorun!»
O zaman Bakay şunu deyip,
Bu düşü yordu durdu:
«Soylu doğan şahbazın,
Kâfirde doğup ulu olan,
Aç Arslan garibin.
Hüda Almam'ı yarattığında,
Alake'ni anası doğurduğunda,
Kulağının ucu delinip,
Ana karnından ağlayıp düştü – der.
Alnı yere değdi – der.
Ulemaya sordumdu,
Gece gündüz seksen gün,
Durmadan dolu, yağmur yağıp,

Zilzala cürüp ketti – deyt.
Kıtaylardın ulugu,
Zıykırçının baarısı,
Ilıyınan okugan
Bilgiçinin baarısı,
Almam bala kaysı – dep,
Ay-aalamga bülüktü
Salgan bala kaysı – dep,
Kandın baarın kıyratıp,
Soyçu bala kaysı – dep,
Bülük tüşüp Beecinge
Bala tappay turganda,
Enekesi Altınay
Moynuna tumar taktırgan,
Boorgo kısıp caktırgan.
Balama azap salat – dep,
Adaştırıp balasın
Atası Soorondukka baktırgan.
Bir adamga tuyguzbay,
Bir kişige bilgizbey
Azız kandın uulu – dep,
Asırap saktap çoñ kılgan,

Zelzele yürüyüp geçti – der.
Çinlilerin ululları,
Büyücülerin hepsi,
Kutsal kitabından okuyan
Bilginlerinin hepsi,
Almam çocuk hangisi – diye,
Ay-âleme kargaşayı
Salan çocuk hangisi – diye,
Hanların hepsini kırıp,
Boğazlayacak çocuk hangisi – diye,
Beecin'e kargaşa düşüp,
Çocuğu bulamaz iken,
Anacığı Altınay,
Boynuna muska taktırmış,
Bağrına basıp sarmıştı.
Yavruma azap ederler – diye,
Yavrusunu izden şaşırtıp,
Atası Sooronduk'a baktırmıştı.
Bir adama sezdirmeden,
Bir kişiye bildirmeden,
Azız Han'ın oğlu – diye,
Besleyip koruyup büyütmüştü,

Saralanı tokutup,
Cetige caşı kelgende
Acayıptan okutup,
Ereşen tartıp er bolup,
Er uulu menen teñ bolup.
Kündöp-tündöp col cürüp,
On ekige kelgende
Cürgönünön çañ çıgıp,
«Aman bolso Almambet,
Bir şumduktu salat» – dep
Kañgay kanın cay kılıp,
Ezkaradan can çıgıp.
On ekige kelgende
Akırın basıp adaşkan,
Kır-Kayıñdın oyunda,
Kan-Caylaktın boyunda

Sarala'yı eyerletip,
Yaşı yediye geldiğinde,
Acayip ilimlerden okutup,
Serpilip boy atıp er olup,
Er oğullarla denk olup.
Gece gündüz yol yürüyüp,
On ikisine geldiğinde,
Yürüdüğü yerden toz çıkıp,
«Sağ kalırsa Almambet,
Bir belayı salar» – diye,
Kañgay hanını yere serip,
Ezkara'dan can çıkıp.
On ikisine geldiğinde,
Usulca yürüyüp yolunu şaşırmış,
Kır-Kayıñ'ın çukurunda,
Kan-Caylak boyunda,

29690	Çay-Kenttin toosun talaşıp Tuurdugun may kılıp,	*Çay-Kent dağını çekişip, Tuurduğunu paramparça edip,*
	Kelgenderden kep uktum,	*Gelenlerden söz işittim,*
	Mediyandın çölündö,	*Mediyan çölünde,*
	Alöökönün Koñurbay	*Alööke'nin Koñurbay'ını,*
	Algaranın üstünön,	*Algara'nın üstünden,*
	Altı sapar Kalçanı	*Altı sefer o Kalça'yı*
	Kömö koydu – dep uktum.	*Yere yıktı – diye işittim.*
	Beecinden Almam er calgız, Kandıgın kalktan aşırıp,	*Beecin'de Almam er, tek başına, Hanlığını halktan aşırıp,*
	Bılkıldak kuuray bışkıça,	*Körpe kamış olgunlaşıncaya dek,*
	Örüşün çañga caşırıp,	*Otlağını toza gizleyip,*
29700	Mıyzamdın külü uçkuça,	*Mıyzam otunun külü uçana dek,*
	Salış kıldı – dep uktum.	*Vuruş kıldı – diye işittim.*
	Löktügün candan aşırıp.	*Gücünü candan aşırıp.*
	Ölbögöndön kalışıp,	*Ölümden kıl payı kurtulup,*
	Ötkörösü Beecindin	*Baştan başa Beecin'in*
	Kandıgı üçün salışıp,	*Hanlığı için vuruşup,*
	Talak kılıp buttarın,	*Putlarından yüz çevirip,*
	Talkan kılıp curttarın.	*Yurtlarını un ufak edip.*
	Takır çaçıp cıyganın,	*Yığdığını tümden saçıp,*
	Kaalap calgız ıymanın,	*Yalnız imanını dileyip,*
29710	Altın tagın kan kılıp,	*Altın tahtını kana bulayıp,*
	Aytkanıma cürböyt – dep,	*Dediğime yürümüyor – diye,*
	Altı cılça boluptur.	*Altı yıl kadar olmuştur.*
	Atakesin cay kılıp.	*Atasını yere serip.*
	Tegeregin karabay,	*Çevresine bakmadan,*
	Tegi canın ayabay,	*Hiç canını esirgemeden,*
	Azız kandın Almambet	*Azız Han'ın Almambet'i,*
	Altay tüştü dep uktum.	*Altay'a indi diye işittim.*
	Altay kanın cay kılıp,	*Altay hanını yere serip,*
	Kaarlanıp katıgıp,	*Gazaplanıp katılaşıp,*
29720	Kara kökcal Alakeñ	*Kara bozkurt Alake'n,*
	«Kandı moyun» atıgıp,	*«Kanlı boyun» diye nam salıp,*
	At ayabay mol cürüp,	*Atı esirgemeden çok yürüyüp,*
	Kañgay tüştü dep uktum.	*Kañgay'a indi diye işittim.*
	Karısınan kan kılıp,	*Bileğini kana bulayıp,*
	Buruluştuu cer tappay,	*Sapacak bir yer bulamayıp,*

	Busurman öñdüü el tappay,	*Müslümana benzer el bulamayıp,*
	Muñ-dartın çeçer şer tappay,	*Dert gamını çözecek şir bulamayıp,*
	Sarı-Arka keldi dep uktum.	*Sarı-Arka'ya geldi diye işittim.*
	Sarı-Arkada Kökçönü,	*Sarı-Arka'da Kökçö'yü,*
29730	Tuşukkanda Kökçönü,	*Rastladığında Kökçö'yü,*
	Tuş-tuş cerge kan kılıp.	*Dört bir yana han kılıp.*
	Sanaası menen bolturup,	*Gönlünce olduruvermiş,*
	Sandıgının baarısın	*Sandıklarının hepsini*
	Sarı altın mülkkö tolturup.	*Sarı altın mülkle doldurup.*
	Koroosun çañga caşırıp,	*Ağılını toza gizleyip,*
	Aydarkan uulu Kökçönün	*Aydarkan oğlu Kökçö'nün,*
	Er Kökçögö kelgende,	*Yiğit Kökçö'ye geldiğinde,*
	Sarı-Arkanın böksösün	*Sarı-Arka'nın yamacını*
	Almam, caylap keldi dep uktum.	*Almam yaylayıp geldi diye işittim.*
29740	Kara kalmak, mancuunun	*Kara Kalmuk'un, Mançu'nun*
	Karoolun buzup kırkçasın	*Karakolunu bozup kırkını*
	Baylap keldi dep uktum.	*Bağlayıp geldi diye işittim.*
	Sarı-Arkaga konuptur,	*Sarı-Arka'ya konmuştur,*
	Almambet Kökçö kelgeni	*Almambet, Kökçö'ye geleli,*
	Añgeme-dükön kurabay,	*Sohbet muhabbet kurmadan,*
	Abalı-cayın surabay,	*Halini hatırını sormadan,*
	Küzgö cuuk mezgil kez,	*Güze yakın mevsim çağı,*
	Altımış ayban çalçu eken.	*Altmış av hayvanı vururmuş.*
	Erikken boydon er Almañ	*İçi sıkkın yiğit Alma'n,*
29750	Uruşarga coo tappay,	*Vuruşmaya düşman bulamayıp,*
	Urunarga too tappay,	*Çarpışmaya dağ bulamayıp,*
	Altı ay, ceti ay cogolup,	*Altı ay, yedi ay kaybolup,*
	Salbuurun gana ketip kalçu eken.	*Yalnız uzun ava çıkıp gider imiş.*
	Senin külküñdü cazçu er emes,	*Senin yüzünü güldürecek er değil,*
	Salbuurundan tartkanda,	*Uzun avdan döndüğünde,*
	Almam Sarı-Arka közdöp kaytkanda	*Almam Sarı-Arka'ya doğru döndüğünde,*
	Külüşüp-oynop, kazakka	*Gülüşüp oynayıp, Kazak'a,*
	Eselek Kökçö kol cıynap,	*Toy Kökçö asker toplayıp,*
	Esebi cok mol cıynap,	*Hesapsız çok toplayıp,*
29760	Elden uşak kep ugup,	*Elden dedikodu işitip,*
	Ayaş katın Akerkeç	*Ayaş kadın Akerkeç*
	Oynoş eken dep ugup,	*Oynaşıymış diye işitip,*
	Ayzakerden ıktuudan	*Mızrakçının en ustasından,*

Ayabay cınap alıptır.
Atışarga oy kılıp,
Oşol Kökçö catkanda,
Akerkeç Kökçö katını,
Adamdan cakşı akılı,
Astınan çıgıp burkurap,
Ayaş katın Akerkeç,
Iylap turup çırkırap:
«Kızıl nayza celegim,
Uuluke, Kıtaydan kelgen belegim!
Aralatıp kamışka
Uluu sözdö uyat cok,
Atıñdın oozun bura tur,
Uulcan, aldıñkı cayga tura tur!
Sabap ketti dep uktum.
Añırdın suusu boyloş – dep,
Ayaş katın Akerkeç
Uşunu menen oynoş – dep.
Ak buuday unu kamır dep,
Ekööbüzdü tamır dep,
Kazganı kalıñ or boldu,
Kazaktın cıyganı kalıñ
kol boldu. Men enekeñ beytaalay,
Kün bürkölüp, caz boldu,
Aydarkandın aramzaada Kökçösü
Irısı menen kas boldu.
Cetip atsa bal tatıyt,
Ceyrendin eti öktögö,
Cetkileñ köönüñ bek kalsın

Esirgemeden toplamıştır.
Vuruşmaya niyet edip,
O Kökçö yatarken,
Akerkeç, Kökçö'nün karısı,
Aklı insandan üstün,
Önüne çıkıp hıçkırıp,
Ayaş kadın Akerkeç,
Ağlayıp feryat ederek:
«Kızıl mızrak flamam,
Uuluke'm, Çin'den gelen armağanım!
Kamışın içine daldırıp,
Ulu sözde utanç yok,
Atının başını çevire dur,
Uulcan, öndeki yerde dura dur!
Dövüp gitti diye işittim.
Añır suyu boyunca komşu – diye,
Ayaş kadın Akerkeç,
Bununla oynaş – diye.
Ak buğday unu hamur diye,
İkimize ahbap diye,
Kazdığı derin çukur oldu,
Kazak'ın topladığı kalabalık
ordu oldu. Ben talihsiz anan,
Gün bulutlanıp bahar oldu,
Aydarkan'ın hilekâr Kökçö'sü,
Talihiyle birlikte düşman oldu.
Yetişip vursa bal tadar,
Ceylanın eti yiğide,
Yetkin gönlün pek sağlam kalsın,

Cerge kirgen, Aydarkan uulu
Kökçögö.
Uşu turgan kazaktar
Kürdööñdü cazçu şer emes,
Ayıl konçu el emes.
Köñülüñ kaldı Kökçödön
Köçüp ketkin Talaska,
Cetip ayıl konup al,
Cakıptın calgız uulu Manaska».

Yerin dibine giresi Aydarkan oğlu
Kökçö'ye.
Şurada duran Kazaklar,
Kederini dağıtacak şir değil,
Yanına oba kuracak el değil.
Gönlün kırıldı Kökçö'den,
Göçüp git Talas'a,
Varıp obanı kur,
Cakıp'ın biricik oğlu Manas'a».

	Ayaş katın Akerkeç	*Ayaş kadın Akerkeç,*
	Aytkan eken bir sözdü,	*Söylemiş bir sözü,*
	Sayrap ıylap Akerkeç	*Şakıyıp ağlayarak Akerkeç,*
	Sanaaga salıp kir sözdü.	*Kaygı veren o sözü gönle salıp.*
	Ötkön aydın cayınan,	*Geçen ayın hali yüzünden,*
	Ölgönçö caman taarınıp,	*Ölesiye fena gücenip,*
	Akerkeçtin ayınan.	*Akerkeç'in yüzünden.*
	Buzukunun ayınan,	*Fitnecinin yüzünden,*
29810	Bul Erkeçtin cayınan,	*Bu Erkeç'in hali yüzünden,*
	Aydarkan uulu Kökçönü	*Aydarkan oğlu Kökçö'yü,*
	Kamap ketti dep uktum.	*Kuşatıp gitti diye işittim.*
	Karsıldatıp kazaktı	*Kazağı çatır çatır döven,*
	Oşol Almam özü eken,	*O, Almam'ın ta kendisiymiş,*
	Mekege kirip, zıyarat,	*Mekke'ye girip ziyaret*
	Kılıp keler kezi eken.	*Edip döneceği çağıymış.*
	Tüştögü bürküt kılıçıñ,	*Düşteki kartalın, kılıcın,*
	Almambettin özü eken?	*Almambet'in ta kendisiymiş.*
	Alakeñdi bir Kuday	*Alake'ni bir Hüda'nın*
29820	Berip salar kezi eken».	*Verip bağışlayacağı çağmış».*
	Kabardın çının uşuntüp,	*Haberin gerçeğini böylece,*
	Kan Bakaydan kep ugup,	*Han Bakay'dan söz işitip,*
	Altımış kelin, kırk kızdı	*Altmış gelini, kırk kızı,*
	Cancökör alıp canıma	*Maiyet edinip yanıma,*
	Cürö çıktım Talastan.	*Yürüyüp çıktım Talas'tan.*
	Cerdin cüzün çalgamın,	*Yerin yüzünü kolaçan ettim,*
	Mendege cetik oluya,	*Kullara yetkin evliya,*
	Bayakı Bakay abamdı	*Bildiğin Bakay ağamı,*
	Coldoş kılıp algamın.	*Yoldaş edinip aldım.*
29830	Azız kandın Almambet	*Azız Han'ın Almambet'i,*
	Kayra tartar çagı dep,	*Geri dönme çağıdır diye,*
	Bukardan tozo bargamın.	*Buhara'da yolunu gözleyip vardım.*
	Tozup alıp Bukardan,	*Buhara'dan karşılayıp,*
	Koco-moldo cıygamın,	*Hoca molla topladım,*
	Toguz kün sıylap konoktop,	*Dokuz gün ağırlayıp konukladım,*
	Agınay kızı Aruuke	*Agınay kızı Aruuke'yi,*
	Meni menen aga-ininin balası, Asıl zattın özünö	*Benimle amca çocuğudur, O asil zatın kendisine,*
	Siñdimdi ike kıygamın.	*Kız kardeşimin nikâhını kıydırdım.*

Obodon cıldız kozgolup,
Atañ menen Alakeñ.
O düynölük dos bolup,
Kelip kondu Talaska,
Keler zamat dos boldu
Kıyamat ketken Manaska.
Atañ menen Alakeñ
Ak buuday unun çaynaşıp,
Coogo birge kirüügö
Keleme şarıp karmaşıp.
Almambet Talas kongondo,
Ataña çoro bolgondo,
Mına oşondo kan atañ:
«Ay, baybiçem Kanıkey,
Koş alaba, suusar börk
Irgap turgan uşu kez,
Koşup argın, kırgızdı
Cırgap turgan uşu kez.
Argın, kırgız aralaş
Konup catkan kün bügün,
Kündüzü kımız, tünü kız
Bolup catkan kün bügün.
Kızır çalgan bul başka
Kıyındın baarı keldibi,
Kımbatım Almam tabılıp,
Caratkan çındap berdibi!
Ataşkanım ubarlaş,

Gökten yıldız kımıldayıp,
Baban ile Alake'n.
O dünyalık dost olup,
Gelip kondu Talas'a,
Gelir gelmez dost oldu,
Kıyamete göçen Manas'a.
Baban ile Alake'n,
Ak buğday ununu çiğneşip,
Düşmana birlikte girmeye,
Kelam-ı şerifi tutuşup.
Almambet Talas'a konduğunda,
Babana çora olduğunda,
İşte o zaman han baban:
«Ey baş hatunum Kanıkey,
Çift heybe, samur börkün
Savrulup durduğu çağ bu çağ,
Argın'ı, Kırgız'ı katıp,
Sefa sürülen çağ bu çağ.
Argın, Kırgız karışık,
Konup yatılan gün bugün,
Gündüzü kımız, gecesi kız
Olup yatılan gün bugün.
Hızır dokunmuş bu başa,
Çetinlerin hepsi geldi mi,
Kıymetlim Almam bulunup,
Yaradan gerçekten verdi mi!
Ant içtiğim dert ortağım,

Aç arslan, tuygunga
Ton ençilep berbesek,
Eç kadırın bilbesek,
Bizdi Kuday urbaybı,
Baybiçe, uşul baatırdın şagı sınbaybı,
Bizdi baştatan Kuday urbaybı?
Karısına Almañdın
Karadan bolot ilbesek,
Altı ay minse arıgıs,
At ençilep berbesek,

Aç arslana, şahbaza,
Kaftan bağışlamazsak,
Hiç kadrini bilmezsek,
Bizi Hüda çarpmaz mı,
Baş hatun, bu bahadırın onuru kırılmaz mı,
Bizi baştan Hüda çarpmaz mı?
Alma'nın bileğine,
Karadan çelik asmazsak,
Altı ay binilse zayıflamaz,
Bir at bağışlamazsak,

	Adam bolboy ölölük,	*İnsan olmadan ölelim,*
	Arbayıp basıp cürgüçö	*Sırıtıp dolaşıp gezmektense,*
	Tuubay tuna çögölük!	*Doğmamış olup yere batalım!*
29880	Cay-caragın bekitip,	*Silah pusatını sağlamlaştırıp,*
	Andan kiyin arslandın	*Ondan sonra arslanın*
	Aydap küçün körölük.	*Sürüp gücünü görelim.*
	Kır cagımda kıtay bar,	*Sırtımın ardında Çinli var,*
	Mañdayımda barañ bar,	*Karşımda tüfek var,*
	Meni menen bastaşçu coo dalay bar.	*Benimle boy ölçüşecek düşman çoktur.*
	Bar, baybiçe, bargın dep,	*Var, baş hatun, git diye,*
	Atakeñdin Aktulpar	*Atacığının Aktulpar'ını,*
	Eptep alıp kelgin dep,	*Bir yolunu bulup getir diye,*
	Erkelikti kılgın dep.	*Nazlanıver ona diye.*
29890	Oşonu eñkeyip surap barganda	*Onu eğilip istemeye vardığında,*
	Aytkanıña könör dep,	*Dediğine razı olur diye,*
	Kan ekeni çın bolso	*Hanlığı gerçek ise,*
	Aktulpardı berer dep,	*Aktulpar'ı verir diye,*
	Degeniñe könör dep.	*Dediğine boyun eğer diye.*
	Altın aydar, çok belboo	*Altın perçemli, püsküllü kuşaklı,*
	Azız kandın calgızga	*Azız Han'ın biriciğine,*
	Çın ençilep berer dep,	*Gerçekten bağışlar diye,*
	On eki kızdın kencesi	*On iki kızın en küçüğü,*
	Sen, çındasañ sözgö könör – dep	*Sen ciddi tutarsan söze uyar – diye,*
29900	Çın balam dep oylonso,	*Gerçek evladım diye düşünse,*
	Aktulpardı berer» – dep	*Aktulpar'ı verir» – diye,*
	Atañ ayttı, men uktum,	*Baban söyledi, ben işittim,*
	Al sözünö men köndüm.	*O sözüne ben uydum.*
	Basıp kirip ordogo,	*Yürüyüp girip otağa,*
	Için cibek içtegen,	*İçini ipekle astarlamış,*
	Men enekeñ Kanıkey	*Ben anacığın Kanıkey,*
	Ceti cıl tınbay tiştegen,	*Yedi yıl durmadan diş nakışı vurmuş,*
	Orunbor, Margalañ	*Orunbor'un, Margalañ'ın*
	Orto cerin çaldırgan,	*Orta yerini dolaştırtmış,*
29910	Kirekeçtin kebezin	*Kervancının pamuğunu,*
	Zorduk menen aldırgan.	*Zorla aldırtmış.*
	Kurç temirdin egendi	*Keskin demirin eğesini,*
	Egendisin eptetip,	*Eğintisini ustaca işletip,*
	Ortosuna saldırgan,	*Ortasına koydurtmuş,*

Körsö, adamdın meerin kandırgan.
Aytkanıma könböstön,
Kelep temir madatkan,
Keltenin ogun cadatkan.
Barañ ogu batpagan,
Arkesken uçu teşpegen,
Muştasa ayza ötpögön,
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Kenen caka, keñ kürmö
Enekeñdin abaylap kılgan ak küpü,
Men enekeñ dolunu
«Atışka kie cürgün dep,
Ceñeñdin cayın bilgin – dep,
Alakeñe kiygizdim.
Kıykırıp kından tartkanda,
Kızıkkan coogo bet alsa,
Şiltese tiybey cürbögön,
Kanga toyup albasa
Katsa kınga kirbegen.
Aşagandan maşagan,
Kindik atañ Bölökbay,
Altı kündö arañ casagan.
Ordodogu Arkesken –
Kara bolot, ötkür kurç,
Kan Almambet kökcaldın
Karısına ilgemin.
Kan atam közdöy törkülöp,
Aktulpar surap cürgömün.
Atakeñdin kazına,

Kazınasın açkamın.
Seksen atan komdotup,
Seksenine dilde artıp,
Atakeñdin düynösün
Aktulparga çaçkamın.
Keñ Ancıyan, Margalañ
Orto cerin çalgamın.
Kerilgen eneñ kelin kez,

Gören insanın gözünü doyurmuş.
Dediğime razı olmadan,
Kangal demiri dövdürtmüş,
Kelte tüfeğin okunu bezdirmiş.
Tüfek kurşunu işlemez,
Arkesken'in ucu delmez,
Vurulsa mızrak geçmez,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırh halkalı, tarla kuşu gözlü,
Geniş yaka, bol cepken,
Anacığının özenle yaptığı ak kaftanı, Ben anacığın, o inatçıyı,
«Savaşta giyesin diye,
Yengenin halini bilesin – diye,
Alake'ne giydirdim.
Haykırıp kından çekildiğinde,
Kızıştığı düşmana yönelse,
Sallandı mı boşa gitmeyen,
Kana doymayınca,
Kurusa da kınına girmeyen.
Ustalar ustası,
Göbek atan Bölökbay,
Altı günde güçbela yapmış.
Otağdaki Arkesken –
Kara çelik, keskin mi keskin,
Han Almambet bozkurdun
Bileğine astım.
Han babama doğru baba evine varıp,
Aktulpar'ı isteyip durdum.
Atacığının hazinesi,

Hazinesini açtım.
Seksen erkek deveye havut vurdurup,
Seksenine altın yükleyip,
Atacığının servetini
Aktulpar uğruna saçtım.
Geniş Ancıyan'ın, Margalañ'ın
Orta yerini dolaştım.
Salınan anan gelinlik çağında,

	Atakemdin aldına	*Babacığımın önüne,*
	Arı çeti törkülöp,	*Ta öteden baba evine varıp,*
	Aktulpar surap bargamın.	*Aktulpar'ı istemeye vardım.*
	Düynögö karoo men atam,	*Mala cimri benim babam,*
	Seksen töönün altının	*Seksen devenin altınını*
	Kazınaga salganı,	*Hazinesine koyması,*
	Karandı maa kılganı?	*Bana kastetmesi miydi?*
	Kuday takır urganı.	*Hüda'nın büsbütün çarptığıdır.*
29960	Bozdosom sözgö könböstön,	*Ağlayıp sızlasam da söze uymadan,*
	Aktulpardı berbesten,	*Aktulpar'ı vermeden,*
	Ulugan ittey oñşoytup,	*Uluyan it gibi inleterek,*
	Kuru uzattı şoñşoytup.	*Beni eli boş, boynu bükük uğurladı.*
	Aytkanıma könböyt dep,	*Dediğime razı olmaz diye,*
	Atasının bir tayın	*Babasının bir tayını,*
	Törkülöp alıp kelbeyt dep,	*Baba evinden alıp gelemez diye,*
	Özöngö boyloy konboyt dep,	*Vadi boyuna konamaz diye,*
	On eki kızdın kencesi	*On iki kızın en küçüğü,*
	Atasının bir tayınça bolboyt dep.	*Babasının bir tayı kadar olamaz diye.*
29970	Ötkön iştin cayınan,	*Geçmiş işin hali yüzünden,*
	Aktulpardın ayınan,	*Aktulpar'ın yüzünden,*
	Catpay-konboy sen atañ,	*Yatmadan konmadan, senin baban,*
	Aktulpar üçün çunak can,	*Aktulpar için, garip can,*
	Altı ay salbar bolgomun.	*Altı ay küskün kaldım.*
	Oluyat bergen on cardı	*Evliyanın verdiği on yoksula,*
	Bata debey kalgamın.	*Dua demez oldum.*
	Orok murun kara sart,	*Orak burunlu kara Sart,*
	Oñolbogon Temir kan,	*Onulmaz Temir Han,*
	Oşondo, men ata debey kalgamın.	*O zaman ben ona baba demez oldum.*
29980	Altı ay salbar bir bolup,	*Altı ay küskün olup,*
	Iylap-ıylap ötkömün.	*Ağlaya ağlaya geçtim.*
	Bukardagı Temir kan	*Buhara'daki Temir Han'ın,*
	Ölgüçö cüzün körböym dep,	*Ölene dek yüzünü görmem diye,*
	Iylap-ıylap ketkemin.	*Ağlaya ağlaya gittim.*
	Orok murun kara sart,	*Orak burunlu kara Sart,*
	Oduraygan kakşaaldı,	*Asık suratlı o huysuzu,*
	Men atalıktan keçkemin.	*Ben babalıktan sildim.*
	Altı uruk kalaa şaarınan	*Altı boyun kale şehrinden,*
	Iylay-ıylay ketkemin.	*Ağlaya ağlaya gittim.*

Tirüümdö cüzün körböym dep,
Atamdan mintip bezgemin.
Aktulpardın ayınan,
Çunak can, duşman bolup ketkemin.
Bolot aldıñ mokotpo,
Eey, kagılayın kulunum,
Buuruluñdu mingende
Aktulpardı cogotpo.
Köñülü başka dit ele,
Atakeñiz Temir kan
Uşunday malga karoo kişi ele.
Aktulpar calgız at bolgon,
Tay atakeñ Temir kan
Aktulpardın ayınan,
Menden murun on eki kızdan cat bolgon Akbaltaydın Çubagı
Aktulpar cayı uşunday.
Munu mınday taştayın,
Cana uulum, cana söz,
Cana aytam dagı kep,
Ar cagınan baştayın:
«Kan* atañ sultan*, kan ele,
Bet algan sözgö işengen
Atañ Manas kabılan*
Momınday alaköödön can ele,
Can caratıp atañday,
Mendesin* berbeyt tegi ele.
Akbaltaydın Çubagı
Buzukka kirip taarınıp
Kırgılçaldın ayınan,

Kırk çoronun* cayınan,
Arada alat, müşkül söz,
Bir kıstalak uşak barınan
Obodon cıldız tutulup,
Akbaltaydın Çubagı
Taarınıp ketip ataña
Tetigi oygutka kirip kutulup.
«Manastan bıyıl kettim – dep,

Sağ oldukça yüzünü görmem diye,
Babamdan böyle bezdim.
Aktulpar'ın yüzünden,
Garip can, düşman olup gittim.
Çelik aldın, körleştirme,
Ey, kurbanın olayım yavrum,
Buurul'una bindiğinde,
Aktulpar'ı yitirme.
Gönlü başka, niyeti başkaydı,
Atanız Temir Han,
Böylesine mala cimri kişiydi.
Aktulpar eşsiz tek at idi,
Ana deden Temir Han,
Aktulpar'ın yüzünden,
Benden önce on iki kızına yad olmuştu. Akbaltay'ın Çubak'ı,
Aktulpar'ın hali işte böyle.
Bunu böylece bırakayım,
Yine oğlum, yine söz,
Yine derim bir söz daha,
Ötesinden başlayayım:
«Han baban sultandı, han idi,
Yöneldiği söze inanan,
Baban kaplan Manas,
Böylesi saf yürekli candı,
Can yaratan, babanın dengini,
Kulları içre vermemişti aslında.
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Fitneye kapılıp gücenip,
Kırgılçal'ın yüzünden,

Kırk çoranın hali yüzünden,
Arada geçen müşkül söz,
Bir kahrolası dedikodu yüzünden,
Gökte yıldız tutulup,
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Babana gücenip gidip,
Ötedeki koyağa girip kurtulup.
«Manas'tan bu yıl ayrıldım – diye,

Çın dostuman bezdim – dep,
Kara cerden küygüzüp,
Kara bastı Kırgılçal,
Kadırlaşım, kan Manastan
kettim – dep,
Egizinen ayrılıp,
Elkin Manas kaldı – dep,
Akbaltaydın Çubagı
Ay-aalamdı* buy kılgan,
Al dagı aç arslan* çunagı,
Aç aykırık, kuu süröön,
Ala bayrak*, kızıl tuu*,
Oynoo bala çagında
Aalamga salgan ızı-çuu.
Talaska Alay teñ emes,
Atañ Manas sultandan
Kılça ceri kem emes.
Çubak atasın közdöy tartkanda,
Manas kanga taarınıp,
Çubak elin közdöy kaytkanda,
Argındı tiyip buy kılıp,
Atañ Manas kankorgo*
Adam körbös müşküldü
Taştayın dep oy kılıp,
Aylam cetse, Talastı
Taştayın dep oy kılıp,
Cıyganımdı çaçpasam,
Çubak bolboy ölöyün,
Bul Talastan kaçpasam.
Kıyamattık* Manas dos,

Gerçek dostumdan bezdim – diye,
Yok yere yüreğini dağlayıp,
Kara basmış Kırgılçal,
Candan dostum Han Manas'tan
ayrıldım – diye,
İkizinden ayrılıp,
Manas yalnız başına kaldı – diye,
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Ay-âlemi buyruğuna alan,
O da bir aç arslan yavuzu,
Keskin çığlık, yaman nara,
Ala bayrak, kızıl tuğ,
Oyuncu çocukluk çağında,
Âleme salmıştı gürültü kıyamet.
Talas'a Alay denk değil,
Baban sultan Manas'tan,
Kıl kadar yeri eksik değil.
Çubak atasına doğru çekilince,
Han Manas'a gücenip,
Çubak eline doğru dönünce,
Argın'a saldırıp buyruğuna alıp,
Baban kan içici Manas'a,
İnsanın görmediği müşkülü
Bırakayım diye düşünüp,
Gücüm yetse Talas'ı,
Bırakayım diye düşünüp,
Yığdığımı saçmazsam,
Çubak olmayıp öleyim,
Bu Talas'tan kaçmazsam.
Kıyametlik dostum Manas,

Töşögün bassam* oñombu,
Töbömdön tiyse kobombu?
Canagı Manas dosumdun
Cazdıgın bassam oñombu,
Cana canımdan tiyse kobombu?
Kırgılçaldın saatınan
Ene orduna karmangan
Eş* kılgan katın Kanıkey

Döşeğine bassam onar mıyım,
Tepemden vursa söner miyim?
Şu Manas dostumun
Yastığına bassam onar mıyım,
Yine canımdan vursa söner miyim?
Kırgılçal'ın uğursuzluğundan,
Ana yerine tuttuğum,
Sırdaş edindiği kadın Kanıkey'i,

Eptep iysem oñombu,
Men din* busurman* bolombu?» –
Topurak uçup, toz* küyüp,
Kaardanıp kamıgıp,
Kabılan Çubak taarınıp,
Kır cagıñda kıtayga
Kıyabı menen kat berip,
Kattı ayabay bat berip,
Mancuu kanı Ezkara,
Kıtaydın kanı Ilama,
Çoñ Coloydoy balbanı
Çoñ cañcal bolot Talaska,
Kalbay kelsin canagı
Çoñ Ilama kalmagı.
Kulagı temir Kutan alp*,
Kudaydın* bergen ubagı,
Kurçay turgan çagı bul.
Kızıl kamçı* Şıpşaydar,
Sooronduk kandın uulu eleñ,
Kırgın salar tabıñ bul.
Mañküştün uulu Çoñtiken
Kim körünsö caylangan,
On eki batman* çoyunbaş*
Belge kınay baylangan,
Berendigi çın bolso,
Beecinden biröö kalbasın.
Tüktüü menen Muzkindik,
Tüktüü taman, çoñ balban
Oşonun öçün alsın – dep,
Ayzakerden* ıktuusu,
Baarısınan mıktuusu,
El öödögö tartarda,
At kara til mezgilde*,

Bir yolunu bulup elde etsem onar mıyım,
Ben dinli Müslüman olur muyum?» –
Toprak uçup, toz yanıp,
Gazaplanıp dertlenip,
Kaplan Çubak gücenip,
Sırtının ardındaki Çinliye,
Sırasını bulup mektup verip,
Mektubu alabildiğine tez verip,
Mançu hanı Ezkara,
Çin'in hanı Ilama,
Koca Coloy gibi pehlivanı,
Talas'ta büyük kavga kopar,
Geri kalmadan gelsin şu
Koca Ilama Kalmuğu.
Kulağı demir Kutan alp,
Hüda'nın verdiği vakittir,
Kuşatılacak çağdır bu.
Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Sooronduk Han'ın oğluydun,
Kırgın salacak demindir bu.
Mañküş'ün oğlu Çoñtiken,
Kim göründüyse yere seren,
On iki batman gürzü,
Beline sıkıca bağlanmış,
Yiğitliği gerçek ise,
Beecin'den kimse geri kalmasın.
Tüktüü ile Muzkindik,
Tüylü tabanlı koca pehlivan,
Onun öcünü alsın – diye,
Mızrakçının en ustası,
Hepsinden yiğidi,
El yaylaya göçerken,
Atın kara dil olduğu çağda,

Alaköönün Koñurbay
Er ekeni çın bolso,
Bul mezgilde kelsin – dep,
Al Çubaktın katınan,
Altı tulpar* at barıp,

Alaköö'nün Koñurbay'ı,
Er olduğu gerçek ise,
Bu çağda gelsin – diye,
O Çubak'ın mektubundan,
Altı tulpar at varıp,

Beecindin Karıkanına*
Alakandan kat barıp,
Cer buzulup, çañ uçup,
Düñküldögün* uruptur
Bul kabardı ukkanda
Beecindin kanı Karıkan
Balbandarın cıyıptır.
Şuru otogot*, marcan taş*,
Luñtuñdun* kanı aralaş,
Karabçısın* kaldaytkan
Kaldaydın* kanı aralaş.
Berencisin* kiyingen
Beecindin* curtu aralaş,
Kürmö* kiygen kalmaktın
Küçtüülörü bölünüp,
Taş sayıngan* kıtaydın
Tazası bölök körünüp.
Temir arkan, torçonu*,
Kara kıtay, mancuunun.
Tegiz kancarkolçonu*,
Adamdın murdu, kulagın,
Tumar* kılıp tagıngan
Tegiz kara tonçonu,
Adal, aram ılgabas,
Soloondun curtu san ooru.
Ögüzü karıp, özü ölgön,
Ölüp kalsa adatı –
Ölgöndün malın teñ bölgön.
Kızıl ala kiyingen,
Cürgönünö süyüngön,
Degele ıştan kiybegen,
Otura kalıp siybegen,

Beecin'in Karıkan'ına,
El ayasından mektup varıp,
Yer bozulup toz uçup,
Koca davulunu vurmuştur,
Bu haberi işitince,
Beecin'in hanı Karıkan,
Pehlivanlarını toplamıştır.
Mercan kopçalı, inci taşlı,
Luñtuñ'un hanı karışık,
Haramisini heybetle salındıran,
Kalday'ın hanı karışık.
Zırh gömleğini giyinen,
Beecin'in yurdu karışık,
Cepken giymiş Kalmuk'un
Güçlüleri ayrılıp,
Taş kuşanmış Çinlinin,
Seçkinleri başkaca görünüp.
Demir halatlı, ağ taşıyanı,
Kara Çinlinin, Mançu'nun.
Hepten hançer kuşananı,
İnsanın burnunu, kulağını
Muska yapıp takınan,
Hepten kara kürklü takımı,
Helal haram ayırt etmez,
Soloon'un yurdu sayısız ordu.
Öküzü kocayıp kendi ölen,
Ölüp kalsa âdeti şu –
Ölenin malını eşit bölüşen.
Kızıl alaca giyinen,
Yürüyüşüne sevinen,
Hiç mi hiç don giymeyen,
Çömelip su dökmeyen,

Miñgeni azoo at bolgon,
Urgaaçı menen cat bolgon,
Ar belgisin caylangan,
Kolodon* kılgan burkandı*,
Oşonu Kuday eken – dep,
Asmanga asa baylangan.

Bindiği azgın at olan,
Kadınla yad olan,
Her nişanını kuşanan,
Tunçtan yapılma putu,
Onu Hüda'dır – diye,
Göğe asıp bağlayan.

Kebez belboo, keñ ötük*	*Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli,*
Keçilden* ilek* kol* berip,	*Keçil'den yüz binlik ordu verip,*
Ok ötpöstü kiygizip,	*Ok geçmezi giydirip,*
Alkaranı miñgizip,	*Alkara'ya bindirip,*
Koñurbaydı ciberip.	*Koñurbay'ı gönderip.*
«Aylañ kelse, Koñurbay,	*«Elinden gelirse, Koñurbay,*
Atañdın öçün algın – dep,	*Babanın öcünü al – diye,*
Tirüü karmap Manastı	*Manas'ı diri tutup,*
Kırk arkan boyu zındanga*	*Kırk urgan boyu zindana*
30150 Alıp kelip salgın – dep,	*Getirip at – diye,*
Kızıtalak* buruttan*	*Kahrolası Burut'tan*
Momintip öçüñ algın – dep.	*Böylece öcünü al – diye.*
Asman açık, cer bürkök,	*Gök açık, yer kapalı,*
Cerden bir tal körünböy,	*Yerden bir dal görünmez,*
Topurak uçup, toz kaynap,	*Toprak uçup toz kaynayıp,*
Elden bir tal körünböy.	*Elden bir kişi görünmez.*
Ayzanın başı çabışıp,	*Mızrağın başı çarpışıp,*
Adamdın başı kagışıp,	*İnsanın başı tokuşup,*
Ceek tartıp çurkurap,	*Saf tutup çığrışıp,*
30160 Cergeleşip burkurap,	*Sıra sıra dizilip inleyip,*
Kamıştı kör, seldi kör,	*Kamışı gör, seli gör,*
Oşondo, kaptagan kıtay eldi kör.	*O zaman basıp gelen Çinli eli gör.*
Ayzalaşa ketkende	*Mızraklaşmaya girince,*
Munarıp tiygen çoktu kör,	*Pusarıp değen koru gör,*
Burulbay tiyçü oktu kör.	*Sapmadan değen oku gör.*
At kötörgüs döönü* kör,	*At kaldıramaz devi gör,*
Baçagar, aybalta* algan cöönü kör. Altı	*Kahrolası, aybalta almış yayayı gör. Altı*
ay tınbay tiştedim.	*ay durmadan diş nakışı vurdum.*
Kumurskanı kör, kurttu kör,	*Karıncayı gör, kurdu gör,*
Kurçap ketçü curttu kör!	*Kuşatıp gelen yurdu gör!*
30170 Beecindin kolu kozgolup,	*Beecin'in ordusu kımıldayıp,*
Bereniñ atañdı karmap alarda,	*Yiğit babanı tutup alacakken,*
Bekitip orgo* salarda,	*Kapatıp çukura atacakken,*
Üç ayday murun men eneñ	*Üç ay kadar önce, ben anan,*
Bul kabardı bilgemin.	*Bu haberi bilmiştim.*
Kaptap ketse, kayrıdin*	*Basıp gelirse dinsiz kâfir,*
Busurmandın türkügün,	*Müslüman'ın direğini,*
Buzat ko dep cürgömün.	*Yıkar diye kaygılandım.*

Kazar beken orumdu,
Katuulap ketse kıtaylar
Kaynatat dep şorumdu.
Köñülüm caman bölünüp,
Menin közümdün caşı tögülüp.
Keyigenden çıdabay,
Keñ Talas boyloy kongomun,
Catpay koyup sen atañ
Altı ay salbar* bolgomun.
Erdigi bar, esi cok,
Köödök atañ oy oylop,
«Akkulanı bıyıl cıl
Ik semirtem» – dep oylop,
Akkulanı agıtıp,
Armansız atañ catkanda,
Cerdin cüzün çaldırdım,
Bir adamga bilgizbey,
Bir kişige tuyguzbay,
Akkulanı aldırdım.
Astına kumdan töktürüp,
Kürüçtön kürmök cem berip,
Kündö terin aldırdım,
Arpadan asa cem berip,
Ayda terin aldırdım.
Ayzanın uçu ötöt – dep,
Acalı* böödö cetet – dep,
Için cibek iştedim,
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana*, torgoy köz,
Keleme boto*, keñ kürmö
Kelişimdüü Akolpok* –
Atışka kirse aldırbas,
Cebenin* uçu cetpegen,
Saysa bolot ötpögön,

Kazar mı ki çukurumu,
Azıya alırsa Çinliler,
Kaynatır diye kara bahtımı.
Gönlüm fena bölünüp,
Benim gözümün yaşı dökülüp.
Kederden dayanamayıp,
Geniş Talas boyuna kondum,
Koynuna girmeyip, senin babandan,
Altı ay küskün kaldım.
Yiğitliği var, aklı yok,
Toy baban düşünce kurup,
«Akkula'yı bu yıl,
İyice semirtirim» – diye kurup,
Akkula'yı salıverip,
Baban gamsız yatarken,
Yerin yüzünü kolaçan ettirdim,
Bir adama bildirmeden,
Bir kişiye sezdirmeden,
Akkula'yı aldırttım.
Altına kum döktürüp,
Pirinçten kepekli yem verip,
Her gün terini aldırdım,
Arpadan bol yem verip,
Her ay terini aldırdım.
Mızrağın ucu işler – diye,
Eceli boş yere erişir – diye,
İçini ipekle işledim,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırh halkalı, tarla kuşu gözlü,
Kelime nakışlı boto, bol cepken,
Yakışıklı Akolpok –
Savaşa girse kaptırmaz,
Temrenin ucu erişmez,
Saplansa çelik geçmez,

Arkagın segiz tolgogon,
Ardıgıp salbar boldum – dep,
Ardıkpastan enekeñ
Atışka mıktap oñdogon,

Arkacını sekiz kat büküp,
«Horlanıp salbar oldum» demeden,
Gücenmeden anacığın
Savaş için sağlamca onardı;

	Atañ Manas ayköldün*	*Baban Ayköl Manas'ın*
	Tonun kıldım borumdap,	*Kaftanını süsleyip düzdüm,*
	Atın baktım sonundap.	*Atını özenle besledim.*
	Tökör usta Bölökbay,	*Tökör usta Bölökbay'ı,*
30220	Kırk kalçasın* baş kılıp,	*Kırk kalçasını* baş edip,*
	Kırk ustanı cıydırdım.	*Kırk ustayı topladım.*
	Kırk uruu kıtay, kakan* curt	*Kırk boy Hıtay, Kakan* halkı*
	Kaptap ketse kokustan,	*Ansızın basacak olursa,*
	Kıyşaybastan tursun – dep,	*Eğilmeden dursun diye,*
	Bolotton oktu kuydurdum.	*Çelikten kurşun döktürdüm.*
	Teginge karap kalbadım,	*Boş durup bakmadım,*
	Asınganda aydalının aynegi,	*Kuşanıldığında sırtın aynası,*
	Atışka çıksa Akkelte* –	*Savaşa çıkınca Akkelte* –*
	Amanat candın bargegi*,	*Emanet canın siperi,*
30230	Oşondo Ak kelteni kamdadım.	*O zaman Akkelte'yi hazırladım.*
	Coo-caragın belendep,	*Cenk pusatını hazır edip,*
	Cana dolu turganda,	*Yine deli dolu dururken,*
	Ayaş atañ er Çubak	*Ayaş baban er Çubak,*
	Andan kabar baştayın:	*Ondan haber başlayayım:*
	Atakesi Akbaltay	*Atası Akbaltay*
	Ay-aalamga kan eken,	*Ay-âleme han imiş,*
	Akbaltaydın başında	*Akbaltay'ın başında*
	Kasıeti bar eken.	*Bir keramet var imiş.*
	Bedelin körgön çoçugan,	*Heybetini gören ürkermiş,*
30240	Akbaltay Mekede beş cıl okugan.	*Akbaltay Mekke'de beş yıl okumuş.*
	On ekige kelgiçe	*On ikisine gelmeden*
	Kalıypadan* kat algan,	*Halife'den* mektup almış,*
	Kanzaadadan* bata algan,	*Hanzâdeden* hayır dua almış,*
	Özü zayıpburuş* atalgan.	*Kendisi zayıpburuş* diye anılmış.*
	Altayda bolup kalışkan,	*Altay'da kalmışlar,*
	Çoñ atañ çoçko kan menen Akbaltay	*Büyük baban domuz han ile Akbaltay*
	Urunaarga too tappay,	*Vuracak dağ bulamayıp,*
	Künökör bolup aydalıp,	*Suçlu olup sürülüp,*
	Keñ Altayga barışkan,	*Geniş Altay'a varmışlar,*
	Asmandan cıldız kozgolup,	*Gökten yıldız kımıldayıp,*
30250	Çoñ atañ menen Akbaltay	*Büyük baban ile Akbaltay*
	Akırettik* dos bolup,	*Ahiretlik* dost olup,*
	Koyu birge koroolоş,	*Koyunları bir ağılda,*

Aşı birge corooloş*,
Çalgınga cürsö çañ birge,
Atışka cürsö can birge.
Keçee, arbaktı* sıylap Akbaltay
Al Çubak kaçıp barganda:
«Altaydan boşop, men atañ,
Keñ Kaşkar boyloy kongondo,
Akbaltay kütüp san kara
Malı tögörökkö tolgondo,
Altımış katın algamın,
Altımışı teñ tuubay,
Men tuyak* körböy kalgamın.
Tört tülük* maldın baarısın.
Calgız tuyak bala üçün
Zarıp kılıp çaçkamın,
Eer beldey mazardı*
Aylanıp eçen baskamın.
Atboroyun sıdırıp,
Altımış balban canımda,
Aalamdın baasın kıdırıp,
El öödögö tartarda,
At kara til mezgilde,
Mediyandan çölündö,
Kayıp-Bulak ceeginde
Taap algan bala eleñ.
Toyuña tokson soygondo,
Atıñdı Çubak koygondo,
Aldeylep baktım özüñdü,
Bügün körgön erteñ cok,
Çunak uulum, ugup turgun sözümdü!
Caşıñ on ekige kelgende
Uruşaarga coo tappay,
Barıp konduñ Talaska,
Çoro bolduñ Cakıptın
Calgız uulu Manaska.
Coonu birge coolorgo,

Doonu birge doolorgo,
Kuday degen kep kıldıñ,

Aşları bir sofrada,
Keşfe çıksa toz bir,
Savaşa girse can bir.
Hani, ervahı sayan Akbaltay,*
O Çubak kaçıp vardığında:
«Altay'dan kurtulup, ben atan,
Geniş Kaşgar boyunca konduğumda,
Ben Akbaltay sayısız mal güdüp,
Malım dört yana dolduğunda,
Altmış kadın almıştım,
Altmışı da doğurmayıp,
Ben evlât yüzü görmemiştim.*
Dört tülük malın hepsini*
Bir tek evlât uğruna
Harcayıp saçmıştım,
*Eyer beli gibi mazarı**
Nice kez dolanıp gezmiştim.
At üstünde yol tepip,
Altmış pehlivan yanımda,
Âlemi baştan başa dolaşıp,
El yaylaya çekilirken,
At kara dil olduğu çağda,
Mediyan çölünde,
Kayıp-Bulak kıyısında
Bulup aldığım çocuktun.
Toyunda doksan mal kesip,
Adını Çubak koyduğumda,
Ninniyle besledim seni,
Bugün var olan yarın yok,
Haşarı oğlum, dinle sözümü!
Yaşın on ikiye geldiğinde
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Varıp kondun Talas'a,
Çora oldun Cakıp'ın
Bir tek oğlu Manas'a.
Düşmana birlikte gitmeye,

Davayı birlikte gütmeye,
Kuday diyerek söz verdin,

	Ölüp keter şert* kıldıñ.	*Ölesiye şart* ettin.*
	Ak buuday danın çaynaştıñ,	*Ak buğday tanesin çiğneştin,*
	Keleme şarıp* karmaştıñ,	*Kelime-i şerife* el bastın,*
	Cer carılıp kozgolduñ,	*Yer yarılırcasına koptun,*
	Cetimiş sapar dos bolduñ,	*Yetmiş sefer dost oldun,*
	Sen Manaska barganı	*Sen Manas'a vardığından beri*
	Cetip aldıñ Oogandı,	*Yetip aldın Oogan'ı,*
	Senin koluñ tiybegen,	*Senin elin değmemiş*
	Cerkent kaydan soo kaldı?	*Cerkent nerden sağ kaldı?*
30300	Mekeden aldıñ ceti eşen*,	*Mekke'den aldın yedi işan*,*
	Ceti cerge ornottuñ,	*Yedi yere yerleştirdin,*
	Kayra aytkan mende cok,	*Sana karşı diyen kalmadı,*
	Cetken cerdi soylottuñ.	*Yettiğin yeri süründürdün.*
	Kumsargan öñüñ körbögön,	*Kararan yüzünü görmeyen*
	Elden biröö kalgan cok,	*Elde bir kişi kalmadı,*
	Kubalap döönü cürbögön,	*Devleri kovalamadığın*
	Cerden biröö kalgan cok,	*Yerde bir karış kalmadı,*
	Kuu kıykırık ukpagan,	*Kuru çığlığını duymayan*
	Elden biröö kalgan cok	*Elde bir kişi kalmadı*
30310	Oogandı çaptıñ, dilde* aldıñ, Ereşen*	*Oogan'ı vurdun, dilde* aldın, Delikanlı*
	tartıp, er bolduñ,	*çağa erip er oldun,*
	Kara közdön miñdi aldıñ,	*Kara gözlüden binini aldın,*
	Ombu buzduñ, olco* aldıñ,	*Ombu'yu bozdun, ganimet* aldın,*
	Oyronuñ Manas sen ekööñ	*Oyronun Manas'la sen ikiniz*
	Ortosun buzup, col saldıñ!	*Ortasını yarıp yol açtınız!*
	Kızır* çalgan Manaska	*Hızır* dokunmuş Manas'a*
	Kıyamattık dos eleñ,	*Kıyametlik dost idin,*
	Manas senin şerigiñ,	*Manas senin yoldaşın,*
	Şerigiñ menen kastaşıp	*Yoldaşınla düşmanlaşıp,*
	Uulum, emine dep bölündüñ?	*Oğlum, ne diye ayrıldın?*
30320	Abaylagın Çubagım,	*Aklını başına al Çubak'ım,*
	Oşol Manas şer ekööñ	*O arslan Manas'la ikiniz*
	Sultan bolor ubagıñ.	*Sultan olacak çağınız.*
	Uşak sözgö taarınıp,	*Dedikodu söze gücenip,*
	Emine boldu çunagım?	*Ne oldu sana haşarım?*
	Aykölüñ ekööñ birikseñ,	*Ayköl'ünle birleşseniz,*
	Senin aybandıgıñ bolboso –	*Senin hayvanlığın olmasa –*
	Sen ekööñ buzar ubagıñ!	*İkinizin cihanı bozar çağı!*

Kır cagıñda kıtay bar,
Senin, kıyraşçu cooñ dalay bar.
Kızırluu Çubak kulunum,
Atañ Akbaltay aytat, tilimdi al!
Uşakka kirgen oñobu,
Ubara sözgö işengen,
Din busurman bolobu?
Ceti kündün biri ölüm,
Balam, sende kebim bar,
Tañdı makşar* kündö,
Kan Manastın özünö
Balam, kara eşek bolor ebiñ bar.
Kaymana* sözgö taarınıp,
Balam, kaçıp kelgen çeniñ bar!
Kaymana sözgö taarınıp,
Balam, kaçkan can adam bolobu?
Kankoruna taarınıp,
Uşu cerge kaysalap kelgen oñobu?
At semirip, ık bolduñ,
Ar cerden kelip, kırk çoro,
Aalamdı buzgan kırk bolduñ.
Er uulu menen teñ bolduñ.
Talaska kurgan tam bolduñ,
Dalay cerge kan bolduñ.
Opsoloñ aylıñ çalgan cok,
Oşol Manas barında,
Silerge ukuruk kayrar* kalgan cok.
Atañdın körü, kırk çoro,
Siler ölgön menen arman cok!
Buzula çıgıp kamınıp,
Kırktın başın Kırgılçal,
Kırkında köpkön cindi çal,
Bir buzulgan itke taarınıp,
Kırktın başı Kırgılçal –
Kırk çorogo uluk çal,
Oylogonu buzuk çal,
Buzuktan dalay oylogon,
Buudanıñ* Manas kabılan

Sırt yanında Hıtay var,
Senin çarpışacak düşmanın çoktur.
Hızırlı Çubak kulunum,
Atan Akbaltay söylüyor, sözümü tut!
Dedikoduya kapılan onar mı,
Boş söze inanan
Dini bütün Müslüman olur mu?
Yedi günün biri ölüm,
Balam, sana sözüm var,
Tan atan mahşer gününde,*
Han Manas'ın özüne,
Balam, kara eşek olacak hâlin var.
Üstü kapalı söze gücenip,*
Balam, kaçıp gelmişliğin var!
Üstü kapalı söze gücenip,
Balam, kaçan can adam olur mu?
Hunharına gücenip,
Bu yere şaşkın şaşkın gelen onar mı?
Atın semirip rahat buldun,
Her yerden gelip kırk çora,
Âlemi bozan kırk oldunuz.
Er oğluyla denk oldun.
Talas'a kurulan ev oldun,
Nice yere han oldun.
Koskoca obanı basan olmadı,
O Manas var iken,
Size ukuruk döndürecek kalmadı.*
Atanın körü, kırk çora,
Siz ölseniz de gam yok!
Bozgunla çıkıp hazırlanıp,
Kırkın başı Kırgılçal,
Kırkında azmış deli çal,
Bir azgın ite gücenip,
Kırkın başı Kırgılçal –
Kırk çoraya ulu çal,
Düşündüğü bozgun olan çal,
Fesattan nicesin kuran,
Buudanın Manas kaplan*

«Anı» buzdu eken – dep koybogon.
Attanıp Çubak col tartıp,
Eselek* uşak kılganda
Çubak esiñden kettiñ taarınıp,
Ezelki dostuñ Manaska
Sen duşmandık kıldıñ kamınıp.
Azır Çubak balam, tilimdi al,
Sen acayıp cayga konosuñ,
Kögörüp tilim albasañ,
Çubak sen, köbüröök kapır*
bolosuñ. Akbaltay atañ men elem,
Til alsañ, balam baatırsıñ*,
Balam, til albasañ kapırsıñ!»
Kaardanıp kan Baltay,
Baatırıñ Çubak kökcalga
Teskeri bata* bergende,
Atası keçip keterin
Arıslanıñ Çubak körgöndö,
Kızıl kuyruk bil alıp,
Kımbatıñ Çubak til alıp,
Altı tanap* çatırdı
Arkı-terki büktötüp,
Alaydan çıkkan tulparga
Alıp kelip cüktötüp,
Ok-darının baarısın,
Oşondo Çubak kökcalıñ
Celmayanga* arttırıp,
Ayzakerden ıktuudan
Mından alıp bir toguz,
Aybalta çapçu mıktuudan
Andan alıp bir toguz.
Ar cabdıktın baarısın
Kızıl bilge arttırıp,
Keñ-Kaşkardın sartına
Artı kuçak çoñ komuz
Duutarın* tarttırıp,
Altımıştay sartına.
Tegiz akuş* ayttırıp.
Attanıp ıktuudan

«Onu o bozdu» diye düşünmedi.
Atlanıp Çubak yola koyulup,
Ahmakça dedikodu edildiğinde,*
Çubak, küsüp kendinden geçtin,
Ezelî dostun Manas'a
Sen hazırlanıp düşmanlık ettin.
Şimdi Çubak balam, sözümü tut,
Sen acayip bir yurda konarsın,
İnat edip sözümü tutmazsan,
*Çubak, sen büsbütün kâfir**
olursun. Akbaltay atan ben idim,
Söz tutarsan, balam, bahadırsın,*
Balam, söz tutmazsan kâfirsin!»
Öfkelenip han Baltay,
Bahadırın Çubak bozkurta
Ters dua verdiğinde,*
Atasının kendisinden geçeceğini
Arslanın Çubak görünce,
Kızıl kuyruk fil alıp,
Kıymetlin Çubak söz dinleyip,
Altı tanap çadırı*
Enine boyuna katlattırıp,
Alay'dan çıkma tulpara
Alıp gelip yükletip,
Ok ve barutun hepsini
O zaman Çubak bozkurtun
Celmayan'a yükletip,*
Mızrakçının ustasından
Bundan alıp bir dokuz,
Aybalta çalan yamanından
Ondan alıp bir dokuz.
Her pusatın hepsini
Kızıl file yükletip,
Geniş Kaşgar'ın Sart'ına
Ardı kucak koca komuz
Dutarını çaldırıp,*
Altmış kadar Sart'ına
Hep birden akuş söyletip,*
Atlanıp, en becerikliden

Tegiz baarın bastırıp,
Hepsini birden yürütüp,

Kündüz cürböy, tün katıp,
Atakesi Akbaltay
«Oomiyin!»* – dep, kol cayıp:
«Calgız Çubak kulunum,
Oluyat* bolsun bolcoşuñ,
Ölüp kalsañ kulunum,
Iymanıñ* bolsun coldoşuñ!
Arıslan Çubak sen eleñ,
Kırk çilten*, Kızır Iliyasıñ*
Kıykırıp közün salsınçı.
Kara kökcal* kabılan,
Kadimki Manas kökcalıñ
Coldoş bolup kalsınçı!».
Oodarılıp Akbaltay
«Oomiyin!» – dep turdu ele.
Akbaltaydın Çubagı
Atasınan bata* alıp,
Alaydan çıktı attanıp.
Keñ-Kaşkar boylop cakalap,
Cıygan kolun kapalap,
Kündüzü toktop, tün katıp,
Aşuu aşıp, taş basıp,
Çubagıñ toktoboston col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Ak ala tuu kötörüp,
Çoñ Talaska bet alıp,
Karool karap*, cer çalıp*,
Canına kırk bir can alıp,
Körgöndün köönü bölünüp,
Arıslan türdüü kurguruñ
Ala-Toodoy körünüp.
Eki cagın karalanıp,
Epsiz tuugan kurguruñ,
Erdi, murdun calanıp,
Kök ırapıs* ton kiyip,
Kökala sınduu at minip,
Eçen türdüü türdönüp,

Gündüz yürümeyip, gece göçüp,
Atası Akbaltay
«Âmin!» deyip el açıp:*
«Bir tanem Çubak kulunum,
Evliya olsun vaaden,*
Ölecek olsan kulunum,
İmanın olsun yoldaşın!*
Arslan Çubak sen idin,
Kırk çilten, Hızır İlyas'ın**
Haykırıp göz kulak olsunlar.
Kara bozkurt kaplan,*
O bildik Manas bozkurtun
Yoldaş olup kalsın sana!».
Yüzünü dönüp Akbaltay
«Âmin!» deyip durdu ya.
Akbaltay'ın Çubak'ı
Atasından dua alıp,*
Alay'dan çıktı atlanıp.
Geniş Kaşgar boyunca kıyılayıp,
Derlediği askeri sarıp,
Gündüz durup, gece göçüp,
Geçit aşıp, taş basıp,
Çubak'ın durmaksızın yol alıp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Ak alaca tuğ kaldırıp,
Büyük Talas'a yönelip,
Karakol gözleyip, yer yoklayıp*,*
Yanına kırk bir can alıp,
Görenin gönlü bölünüp,
Arslan yapılı o garibin
Ala-Too gibi görünüp.
İki yanını gözetleyip,
İri yarı doğmuş garibin,
Dudağını, burnunu yalayıp,
Gök ırapıs kaftan giyip,*
Gökala soylu at binip,
Nice türlü kılığa girip,

Arslanday küülönüp,
Körgöndün köönü bölünüp,
Kaalgaday kayran tiş
Taruudaydan bölünüp.
Ken-Kolgo Talas teñ emes,
Baltay kandın Çubagı
Baykasañ, Manas kandan kem emes,
Keyidim, ıylap köp cürdüm,
Adamdın uulu Çubaktı
Kemite berçü er emes.
Koldogonu Kocosan*,
Çubaktın kol bergeni Ak eşen,
Ala-Toodoy er Çubak
Kele catkan ceri oşol.
Aalamdı sel kaptasa,
Çubagıñ kozgolbogon şer oşol.
«Coonu saysa kim saydı,
Atı kaldı Manaska
Atışa çıgar coo bolso
Azaptı katuu salayın,
Aykölüm sultan Manaska
Ayıl bir konup alayın.
Armanım katuu, iç küyöt,
Tögünbü, çınbı kim bilet,
Bereki çoñ Keñ-Kolgo barayın» –
«Töröñüz köödök Manastı
Col tartıp Çubak toktoboy,
Colborstun cayın suraba –
Akbaltaydın azıp ketken ereni,
Tiyip alıp beesin,
Atasının ayınan,
Kelmek boldu Talaska
Bayakı Çubak bereniñ*,
Munu gana mınday taştayın,
Enekeñ karabet Kanıkeydin
cöö comok, Kambarday* Manas
döösün.
Biröönü koyboy baştayın:

Arslan gibi coşup,
Görenin gönlü bölünüp,
Kapı kanadı gibi güzelim diş
Darı gibi aralanıp.
Keñ-Kol'a Talas denk değil,
Baltay han'ın Çubak'ı,
Bakarsan, Manas han'dan eksik değil,
Dertlendim, ağlayıp çok gezdim,
Âdemoğlu Çubak'ı
Küçümsenecek er değil.
Koruyucusu Kocosan,*
Çubak'ın el verdiği Ak işan,
Ala-Too gibi er Çubak
İşte oradan gelmekteydi.
Âlemi sel bassa da,
Çubak'ın yerinden oynamaz arslan işte.
«Düşmanı mızraklayan kim idi,
Adı kaldı Manas'a,
Savaşa çıkacak düşman olsa
Ağır azap vereyim,
Ayköl'üm sultan Manas'a
Obamı yanına kondurayım.
Derdim ağır, içim yanar,
Yalan mı, gerçek mı, kim bilir,
Şu büyük Keñ-Kol'a varayım» –
«Töreniz bön Manas'ı
Yola düşüp Çubak durmadan,
Kaplanın hâlini sorma –
Akbaltay'ın azıp giden ereni,
Kısrağına el koyup,
Atasının yüzünden,
Gelecek oldu Talas'a
Hani o Çubak berenin,*
Bunu şimdilik böyle bırakayım,
Anan bahtı kara Kanıkey'in
düz masalı, Kambar misali Manas*
devini.
Hiçbirini bırakmadan başlayayım:

Kanıkeydin korgondo,
Enekeñ altı ay salbar bolgondo,
Kırk arkan boyu zındanga
Alöökönün Koñurbay,
Altı uruu kıtay kelerin
Enekeñ şorduu bilgende,

Kanıkey'in hisarında,
Anan altı ay salbar olduğunda,
Kırk urgan boyu zindana
Alööke'nin Koñurbay'ı,
Altı boy Hıtay'ın geleceğini
Anan çilekeş bildiğinde,

Bölünüp cayloo cayladım,
Bölögün gana aytıp eteyin,
Atakeñdin Akkula
Kolum menen bayladım.
Çın etine keltirip,
Çın kazatka* cayladım,
Altımış salbar kılsa da,
Aykölüm minip Akkula,
Atışka kirse dep cürdüm.
Oşondo tekke karap turbadım,
Atakeñdin coo-carak
Baarı gana cogun çogultup,
Al ordogo* kamdadım.
Enekeñ mintip turganda,
Kebez belboo, keñ ötük
Keçildin kanı Koñurbay,
On eki zubun* kol alıp,
Temir arkan tor alıp,
On başısı* oroktop,
Ayzanın başı koroktop,
Adamdın başı kagışıp,
Ayzanın başı çabışıp,
Töbösünön basam – dep,
Tört tülügün çaçam – dep,
Cakın kelse alardın
Caynata gana muştap meesin,
Çıgarayın buruttun
Kapkaydagı keesin,
Karmap baylap keleyin,
Kecir kılsa Manastı
Köp kılbay karmap alayın,
Aydap bir kelip salayın,

Ayrılıp yaylada yayladım,
Gerisini de söyleyivereyim,
Atacığının Akkula'sını
Kendi elimle bağladım.
Tam etine getirip,
Gerçek gazaya hazırladım,*
Altmış kez salbar etse de,
Ayköl'üm Akkula'ya binip,
Savaşa girsin diye durdum.
O zaman boş bakıp durmadım,
Atacığının cenk pusatı
Nesi var nesi yoksa toplayıp,
O ordaya hazırladım.*
Anan böyle dururken,
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keçil'in hanı Koñurbay,
On iki zubun asker alıp,*
Demir urgan ağ alıp,
Onbaşıları oraklayıp,*
Mızrak uçları sallanıp,
İnsan başları tokuşup,
Mızrak uçları çarpışıp,
«Tepesinden basayım» diye,
«Dört tülüğünü saçayım» diye,
«Yakına gelirse onların
Beyinlerini ezip dağıtayım,
Çıkarayım Burut'un
Ta derindeki hıncını,
Yakalayıp bağlayıp getireyim,
İnat ederse Manas'ı
Çok uzatmadan yakalayayım,
Sürüp getirip atayım,

Andan kiyin buruttun
Men ayılın kırıp çabayın.

Ondan sonra Burut'un
Ben obasını kırıp vurayım.»

Ceti asaba* tuu bolup,
Alaköönün Koñurbay
Ceti tümön* kol bolup,
Kızıl çoktuu* kıtaydın
Oşondo, kıyındarı, eey, kozgolup, Bek
dümök* salgan eline,
Taş sayıngan kıtaydın
Tazaları kozgolup.
Kürmö kiygen kalmaktın
Küçtüülörü bölünüp,
Karabçıçan mancuunun
Kaldayları bölünüp,
Katuu kabar, kep ugup,
Kan Baltaydın Çubagı
Kaçıp ketti dep ugup,
Kazına* menen dildeni
Çaçıp ketti dep ugup,
Mancuunun kanı Ezkara
Çoyulbas kürmö kiygizip,
Çoñ küröñdü miñgizip,
Mancuudan tümön kol berip,
Ezkaranı cibergen.
Çirkin, şuru otogot, marcan taş,
Kulunum, uşunday bolot düynö bok!
Luñtuñdun kanı aralaş,
Altı cılı cöö cürüp,
Altımış ayza maylagan,
Altı miñ eldi caylagan,
Kalmaktın kanı kan Coloy,
Ok ötpöstü kiygizip,
Açbuudanga miñgizip,
Kara kalpak, keñ ötük
Kalmaktan tümön kol berip,
Kan Coloydu cibergen.
Akısı curtka köp ketken,
Küügümgö kalsa talaada

Yedi sancak tuğ olup,*
Alaköö'nün Koñurbay'ı
Yedi tümen asker olup,*
Kızıl püsküllü Hıtay'ın*
O zaman yamanları, hey, kımıldayıp,
Eline sıkı kargaşa salan,*
Taş kuşanan Hıtay'ın
Seçkinleri kımıldayıp.
Cepken giyen Kalmak'ın
Güçlüleri ayrılıp,
Karabçı kuşanmış Mançu'nun
Kaldayları ayrılıp,
Sert haber, söz duyup,
Han Baltay'ın Çubak'ı
Kaçıp gitti diye duyup,
Hazine ile altını*
Saçıp gitti diye duyup,
Mançu'nun hanı Ezkara
Esnemez cepken giydirip,
Büyük doruya bindirip,
Mançu'dan tümen asker verip,
Ezkara'yı göndermiş.
Çirkin, mercan düğme, inci taş,
Kulunum, işte böyledir bok dünya!
Luñtuñ'un hanı karışık,
Altı yıl yaya yürüyüp,
Altmış mızrak yağlamış,
Altı bin kişiyi devirmiş,
Kalmak'ın hanı han Coloy,
Ok geçmezi giydirip,
Açbuudan'a bindirip,
Kara kalpaklı, geniş çizmeli
Kalmak'tan tümen asker verip,
Han Coloy'u göndermiş.
Alacağı halkta çok kalmış,
Alacakaranlıkta kırda kalsa

Karışkır tiştep cep ketken.	*Kurt dişleyip yiyip gitmiş.*
Şibeenin kanı – Orokkır	*Şibee'nin hanı – Orokkır,*
Çoñ kara ton kiygizip,	*Büyük kara kürk giydirip,*
Çoñ kerikti* miñgizip,	*Koca kerike* bindirip,*
Şibeeden tümön kol berip,	*Şibee'den tümen asker verip,*
Orokkırdı cibergen.	*Orokkır'ı göndermiş.*
Beecindin kanı Karıkan	*Beecin'in hanı Karıkan,*
Beyli kıyın tarıgan,	*Huyu çetin, hırçın olan,*
Bek buyruk kılgan Beecinge,	*Beecin'e sıkı buyruk vermiş,*
Kızıl kamçı Şıpşaydar	*Kızıl kamçı Şıpşaydar*
Döönü koşup cibergen,	*Devini katıp göndermiş,*
Muzkindik uulu Tiken alp.	*Muzkindik oğlu Tiken alp.*
Oşondo, cöönü koşup cibergen.	*O zaman yayasını da katıp göndermiş.*
Kamıştan beter sel bolup,	*Kamıştan beter sel olup,*
Kaynagan kıtay el tolup,	*Kaynayan Hıtay eli dolup,*
Kumurskaday kılkıldap,	*Karınca gibi kaynaşıp,*
Çirkeyden beter bılkıldap,	*Sivrisinekten beter kımıldaşıp,*
Kamışın kör, seldi kör,	*Kamışına bak, seline bak,*
Bir tün catıp karasa,	*Bir gece yatıp bakılsa,*
Kaptagan kıtay eldi kör.	*Basan Hıtay eline bak.*
Töböbüzdön aylanıp,	*Tepemizden dolanıp,*
Tört sanduu* kıtay baskanda,	*Dört bölük* Hıtay bastığında,*
Uykudagı kırgız curt.	*Uykudaydı Kırgız halkı.*
Karoolçu, sakçı anda cok,	*Gözcü, bekçi yoktu o an,*
Karan tün salsa kuu başka	*Kara gece çökse kuru başa,*
Argın, kırgız oy tartıp,	*Argın, Kırgız ovaya inip,*
Konup catkan kezinde,	*Konup yattığı sırada,*
Kündüzü kımız, tünü kız	*Gündüzü kımız, gecesi kız*
Bolup catkan kezinde,	*Olup yattığı sırada,*
Koştop kiyip suusar börk*	*Çift kat samur börk* giyip*
Irgap turgan kezinde	*Sallanıp durduğu sırada,*
Anday coo keler oydo cok,	*Öyle düşman gelir akılda yok,*
Cırgap turgan kezinde.	*Sefa sürdüğü sırada.*
Bütün kunduz* terisin	*Bütün kunduz* derisini*
Cartı bölüp alışıp,	*Yarıya bölüp alışıp,*
Bagalekke salışıp,	*Paça bağına koyuşup,*
Erikse elik atışıp,	*Canı sıkılsa karaca vurup,*
Erikpese keñ Talasta catışıp,	*Sıkılmasa geniş Talas'ta yatıp,*

Çalgınçı cok, karool cok,
Kalıñ kıtay kozgolup,
Ile boylop col cürüp,
Aç-Maraldı baskanda,

Keşifçi yok, gözcü yok,
Kalın Hıtay kımıldayıp,
İle boyunca yol alıp,
Aç-Maral'ı bastığında,

Ak-Ermendi baskanda,
Tört tülüktü çaçkanda.
Talastagı kırgızdı
Beecindegi Koñurbay
Tün ortosu mezgilde
Kamıntpay kelip baskanda,
Kurtçalık kıtay curttu kör,
Bulumdu* bulap alganda,
Buzuktu kıtay salganda,
Talasta argın, kırgız curt Atañ Manasta kalgan köp arman.
Körgülüktü körgöndö,
Böyöngö* tiyip başına,
Ormombek kan ölgöndö,
Bozala celek, kızıl tuu
Kuday betin salbay kal,
Boyboyloşkon ızı-çuu,
Ak ala celek, kızıl tuu,
Kan Manaska calınıp:
Aç kıykırık, ızı-çuu,
Alapayın tabalbay,
Kırgız kaçıp sabılıp,
«Iyman menen algın» – dep, Tört tülüktü çaçtı – dep,
Ölüm cakka kamınıp,
Azız kandın Almambet,
Osuyattın er Bakay,
Argın kandın Acıbay,
Ulakandın Sırgagı,
Çıdap mende turbagan
Soguşka kirip oşondo,
Tört Arıslan çıdagan.
Ayzanın uçu mayışıp,
Abakeñ Bakay sayışıp,

Ak-Ermen'i bastığında,
Dört tülüğü saçtığında,
Talas'taki Kırgız'ı
Beecin'deki Koñurbay
Gece yarısı vaktinde
Hazırlanmaya vakit vermeden bastığında,
Kurt kadar çok Hıtay halkına bak,
Varı yoğu yağmaladığında,*
Hıtay bozgunu saldığında,
Talas'ta Argın, Kırgız halkı Baban Manas'ta kaldı nice ukde.
Görülmedik çile çektiğinde,
Başına belâ dokunup,*
Ormombek han öldüğünde,
Bozala flama, kızıl tuğ,
Tanrı böylesini göstermesin,
Vay vaylaşan feryat figan,
Ak alaca flama, kızıl tuğ,
Han Manas'a yalvarıp:
Aç çığlık, feryat figan,
Ne yapacağını bilemeyip,
Kırgız kaçıp perişan olup,
«İmanla al» diyerek, «Dört tülüğü saçtı» diyerek,
Ölüm yanına hazırlanıp,
Azız han'ın Almambet'i,
Vasiyetli er Bakay,
Argın han'ın Acıbay'ı,
Ulakan'ın Sırgak'ı,
Kimsenin dayanamadığı
Savaşa girip o zaman,
Dört Arslan dayandı.
Mızrağın ucu eğilip,
Aban Bakay mızraklaşıp,

Azız kandın Almambet
Acayıptan* okugan,
Caydın künün kış kılıp,
Kiyimi cuka kıtaydı
Kıñşılatıp kız kılıp,
Kırgızdı saktap ölördö
Kımbatım Almam çıdagan.
Cekeni belge kurçanıp.
Ulakandın Sırgagı

Azız han'ın Almambet'i
Acayipten okumuş,*
Yaz gününü kış edip,
Giyimi ince Hıtay'ı
İnletip kız gibi edip,
Kırgız'ı koruyup ölesiye
Kıymetlim Almam dayandı.
Cekeyi bele kuşanıp,
Ulakan'ın Sırgak'ı

Ceti tümön kalmakka
Ceke kirdi kol salıp.
Kıtay milek*, al calgız,
Kılganı barbı Kudayga.
Kumurskanı kör, kurttu kör,
Kırk uruu kıtay – san balban
Tün içinde bastırıp,
Azuuların arkaytıp,
At ölügü too tüşüp,
Muruttarın serbeytip,
Er ölügü boo tüşüp,
Kırgız kaçıp sabılıp,
Uykuda catkan atakeñ.
«Kokuy, kökcal, kantesiñ?
Tört uruu kıtay kamınıp,
Töböbüzdön bastı – dep,
Bir kızıktı salgın – dep,
Uşu turgan kayran curt
Kan ekeniñ çın bolso,
Bizdi acıratıp algın» – dep,
Kırgız ıylap burkurap,
Kız-katını çurkurap,
Atakeñ köödök şerge barganda,
Atañ Manas kabılan
Köynökçön çurkap barbaktap,
Cılañaylak, cılañ baş,
Ok ötpös kiybey cılañaç,
Bel bakan* alıp koluna,
«Azabım keldi tartayın»,

Yedi tümen Kalmak'a
Tek başına daldı saldırıp.
Hıtay yığın yığın, o yalnız,*
Ettiğini Tanrı mı bilir.
Karıncaya bak, kurda bak,
Kırk boy Hıtay – sayısız pehlivan
Gece içinde at sürüp,
Azı dişlerini gösterip,
At ölüsü dağ gibi yığılıp,
Bıyıklarını dikleştirip,
Er ölüsü demet demet düşüp,
Kırgız kaçıp perişan olup,
Uykuda yatan atacığın.
«Aman, bozkurt, ne yaparsın?
Dört boy Hıtay hazırlanıp,
Tepemizden bastı» diyerek,
«Bir hüner göster» diyerek,
Şurda duran güzelim halk:
«Han olduğun gerçekse,
Bizi kurtarıp al» diyerek,
Kırgız ağlayıp sızlayıp,
Kızı kadını çığrışıp,
Toy arslan atacığına vardıklarında,
Baban Manas kaplan
Gömlekle koşup apar topar,
Yalınayak, baş açık,
Ok geçmez giymeden çıplak,
Bel sırığını alıp eline,*
«Azabım geldi, çekeyim»,

Eç bolboso, cazdıgım ala catayın!*.
Keyip atañ koñgurap,
Kereezin* aytıp oñgurap,
Atı cok cöö cügürüp,
Amanat candan* tüñülüp.
«Ata, çirkin şum calgan,

Menin köösörlügüm sında cok.
Baytal beenin kulunu,
Kara cılkı duldulu*,
Akkula tulpar mında cok,
Ce uşunday beleñ, düynö bok?!
Alaköönün Koñurbay
Aykırıp ayza salat ko,
Kızıl kamçı Şıpşaydar.
Kıyın çıkkan döö ele,
Meni azır karmap alat ko,
Mancuunun kanı Ezkara
Col üstünö süyrötüp,
Meni dañgıttarga* carat ko!
Mancuunun kanı Ezkara,
Etine kelgen çoñ tulpar,
Esebim eptep tabat ko!
Uçkan kuş menen carışıp,
Altı miñ kıtay, san kalday,
Kalgan eken Akkula,
Alaköönün Koñurbay,
Kazı aluuçu boor et
Aylımdı kırıp çabat ko!
Tömönkü kabırgaga cabışıp.
Mancuunun kanı Ezkara,
Etine kelgen Akkula
Esebim eptep tabat ko!
Olcogo kırgız ketet ko?!
Tübümö kıtay cetet ko?!
Kalıñ kazıp orumdu
Karañgı tündö çır baştap,
Kakandın curtu kamınıp,
Körgözdü belem sonundu!»

«Hiç değilse yastığımı alıp yatayım!» *.
Dertlenip baban homurdanıp,
Vasiyetini söyleyip inleyip,*
Atı yok, yaya koşup,
Emanet candan umut kesip.*
«Ah, çirkin kahpe yalan,

Benim gafilliğimin eşi yok.
Baytal kısrağın kulunu,
Kara yılkının düldülü,*
Akkula tulpar burda yok,
Yoksa böyle miydin, bok dünya?!
Alaköö'nün Koñurbay'ı
Haykırıp mızrak salar ya,
Kızıl kamçı Şıpşaydar.
Zorlu çıkmış dev idi,
Beni şimdi yakalar ya,
Mançu'nun hanı Ezkara
Yol üstünde sürükleyip,
Beni dañgıtlara yem eder ya!*
Mançu'nun hanı Ezkara,
Eti yerine gelmiş koca tulpar,
Hesabımı bir yolla görür ya!
Uçan kuşla yarışıp,
Altı bin Hıtay, sayısız kalday,
Kalmış meğer Akkula,
Alaköö'nün Koñurbay'ı,
Kazı tutan böğür eti
Obamı kırıp vurur ya!
Alt kaburgaya yapışıp.
Mançu'nun hanı Ezkara,
Eti yerine gelmiş Akkula,
Hesabımı bir yolla görür ya!
Kırgız ganimete gider ya?!
Köküme Hıtay erer ya?!
Derin kazıp çukurumu,
Karanlık gecede kavga başlatıp,
Kakan'ın halkı hazırlanıp,
Gösterdi demek görülmedik günü!»

Kereezin aytıp koñgurap,
Keyip basıp zoñgurap,
Bakan alıp sen atañ
Kıtaydın belgilüü döösün çabalbay,
Tokudum şaşıp çunayıp,
Cıñaylak, cılañ baş
Cırgalduu Manas sen atañ
Alapayın taba albay
Asmandan Aldanın* künü bürkölüp,
Oşo turgan Akkula
Başına altımış sanaa bir kelip,
Bakan alıp caldırıp,
Baatırıñ ıymanın aytıp baldırap.
Okoro* tüygön çılbırdı
Tınuusuz miñgen Akkula,
Bıyıl tınıp kaldıbı?

Vasiyetin söyleyip homurdanıp,
Dertli basıp gümbürdeyip,
Sırık alıp senin baban
Hıtay'ın namlı devini vuramadan,
Eyerledim telaşla apar topar,
Yalınayak, baş açık,
Devletli Manas senin baban
Ne yapacağını bilemeden,
Gökte Allah'ın günü bulutlanıp,*
Orda duran Akkula,
Başına altmış kaygı bir gelip,
Sırık alıp yalvarıp,
Bahadırın imanın söyleyip sayıklayıp.
Okoro düğümlü yuları*
Dinmeden bindiği Akkula,
Bu yıl dinlenmede mi kaldı?

Tınımı ketken kayran curt,
Tımızın kelip, kıtay curt
Dım çıgarbay saldıbı?
Cazdıgım ala catam» – dep,
Senin carıktık atañ barbaktap,
Ok ele, cılma kılıp iyçüdöy,
Cıñaylak atañ dardaktap.
Astıñkı töögö ceterde,
Aralaşa keterde,
Acalı mintip ceterde,
Alaköönün Koñurbay
Aç aykırık salarda,
Tirüü baylap alarda,
Atakeñdin Akkula
Bu coruktan çoçudum,
Eselek törö minsin – dep,
Ardık kılbay tokudum.
Almambet kılgan Akkañkı*,
Akkulaga çak kañkı,
Aldıñkı kaşı ak altın,
Artkı kaşı çılk kümüş,
Eki kaptal en temir,

Rahatı kaçan güzelim halkı,
Sinsice gelip Hıtay halkı
Ses çıkarmadan mı bastı?
«Yastığım alıp yatarım» diyerek,
Senin nurlu baban apar topar,
Ok gibi, kayıp savuşturacakmış gibi,
Yalınayak baban paldır küldür.
Öndeki deveye yetişirken,
Karışıp gitmek üzereyken,
Eceli böyle yetişirken,
Alaköö'nün Koñurbay'ı
Aç nara atarken,
Diri diri bağlarken,
Atacığının Akkula'sını –
Bu gidişten ürktüm,
«Toy töre binsin» diyerek,
Gücenmeden eyerledim.
Almambet yapımı Akkañkı,*
Akkula'ya tam gelen eyer,
Ön kaşı ak altın,
Arka kaşı som gümüş,
İki yanı enli demir,

Sayışka miner Akkañkı,	*Cenge binilen Akkañkı,*
Atañ minse ılayık,	*Baban binse yaraşır,*
Atañ salbar kıldı – dep,	*«Baban salbar etti» diye,*
Akırı kekti sanabay,	*Eski kini gütmeden,*
Çap oloñun* bek tartıp,	*Kolanını* sıkı çekip,*
Kuyuşkanın kıskartıp,	*Kuskununu kısaltıp,*
Ok ötpöstü captırıp,	*Ok geçmezi örttürüp,*
Uzunuraak taktırıp,	*Uzunca taktırıp,*
Kaarlantıp zırgıttım,	*Heybetle donatıp saldım,*
Ak kurcunda bolot ok,	*Ak heybede çelik ok,*
Baş-ayagı altı but*.	*Baştan başa altı but*.*
Can küygöndö enekeñ,	*Canı yandığında anacığın,*
Böksölöp karmap oşondo,	*Yarı belden kavrayıp o an,*
Akkañkıga ırgıttım.	*Akkañkı'ya fırlattım.*
Akırın bastım, sabıldım,	*Usul bastım, çırpındım,*
Akkelte menen Akolpok	*Akkelte ile Akolpok,*
Eköönü kolgo teñ karmap,	*İkisini elde birden tutup,*
Ardıgım koyup men eneñ,	*Gücenmişliği bırakıp ben anan,*
Atakeñe calınıp,	*Atacığına yalvarıp,*
Okoro tüygön çoñ çılbır	*Okoro düğümlü koca yuları*
Moynuma kınay salgamın,	*Boynuma sıkıca geçirdim,*
Akkelte menen Akolpok,	*Akkelte ile Akolpok,*
Sır nayza menen Akkula,	*Sır mızrak ile Akkula,*
Zulpukor* baştep bul beşöön,	*Zülfikar* başta, bu beşini,*
Ardıgım koyup men eneñ,	*Gücenmişliği bırakıp ben anan,*
Ataña tartuu kılgamın:	*Babana armağan ettim:*
«Baaşaluu* kalaa cer mına,	*«Padişahlı* şehir yurt işte,*
Bayakı sözgö işenseñ,	*Deminki söze inanırsan,*
Badışam*, başımdı kesseñ	*Padişahım*, başımı kesersen*
men mına! Ordu cok sözgö taarınıp,	*ben işte! Yersiz söze gücenip,*
Kadırman kırgız el mına,	*Kadirli Kırgız eli işte,*
Kanımdı töksöñ men mına!	*Kanımı dökersen ben işte!*
Baylap alsañ kol mına,	*Bağlayacaksan kol işte,*
Tereñ kazsañ or mına,	*Derin kazarsan çukur işte,*
Uksañ, Ayköl, söz mına,	*Dinlersen, Ayköl, söz işte,*
Çukuçu bolsoñ köz mına!	*Oyacaksan göz işte!*
Kıyıp iy, çımın can mına!	*Kıyıver, sinek can işte!*
Minseñ Akkula tulpar mal mına!	*Binersen Akkula tulpar mal işte!*

Kırgılçal kulga işenip,
Uşakka kirgen oñobu,
Buzukuga işengen
Badışam, erenim sendey bolobu?
Bereki, Akkula öñdüü buudanıñ.
Kaynagan kakan kıtayga
Karap kör, sultan kabılan,
Erdigiñ bar, esiñ cok,
Cılañaç kirgen bolobu?!
Talaska kurgan bagıñ cok,
Baatır, senin taltañday turgan
Ardaktagan Akkelte
çagıñ cok, Aydalıña iliñiz,

Kırgılçal kula inanıp,
Dedikoduya kapılan onar mı,
Fesatçıya inanan,
Padişahım, erenim senin gibi olur mu?
İşte Akkula gibi küheylânın.
Kaynayan Kakan Hıtay'a
Bakıver, sultan kaplan,
Yiğitliğin var, aklın yok,
Çıplak girilir mi hiç?!
Talas'ta diktiğin bağ yok,
Bahadır, senin kasıla kasıla duracak
El üstünde tutulan Akkelte,
çağın yok, Omzunuza asınız,

Keñ-Kolgo saygan bagıñ cok,
Baatır, senin kerilip catar
çagıñ cok.
Oogandı buzup turganda,
Şooruk kan kızı Akılay –
Baatır, senin tartıp algan
katınıñ.
Cakın körüp oşonu,
Kökcalım, senin buzulgan eken
akılıñ.
Baaşaluu kıtay küygön ok,
Badışam, baypakçan kirgen oñobu?
Cabdıgıñ baarın dayardap,
Katınıñ mendey bolobu?
Cılım bir töşök, tattuu uyku
Cılışıp oynop catasıñ,
Eçteme menen işi cok,
Zayıp bir anday bolobu?
Oynosoñ töröm ölösüñ,
O düynö cüzün körösüñ.
Adamga odurañday beresiñ.
Ketirdim mınça alımdı,
Badışam, töktüñ mınça kanımdı.
Töbösüz müşkül boldu – dep,
Ketirdiñ mınça şayıñdı.

Keñ-Kol'a diktiğin bağın yok,
Bahadır, senin gerinip yatacak
çağın yok.
Oogan'ı bozup durduğunda,
Şooruk han kızı Akılay –
Bahadır, senin zorla aldığın
kadının.
Onu yakın görüp,
Bozkurtum, senin bozulmuş meğer
aklın.
Padişahlı Hıtay, yanmış ok,
Padişahım, çorapla giren onar mı?
Pusatının hepsin hazırlayıp,
Kadının benim gibi olur mu?
Ilıcak döşek, tatlı uyku,
Sokulup oynaşıp yatarsın,
Hiçbir şeyle işi yok,
Kadın hiç öyle olur mu?
Oynarsan törem, ölürsün,
Öbür dünya yüzün görürsün.
İnsana sert sert çemkirirsin.
Bunca dermanımı yitirdim,
Padişahım, bunca kanımı döktün.
«Uçsuz bucaksız dert oldu» diye,
Bunca takatini tükettin.

Köödök katın Akılay,
Akılay boldu tuuganıñ.
Meni sen altı ay salbar kılganıñ.
Astıña tartuu bir kıldım,
Atışka kirse ok ötpös
Akolpok mına, kiyip kir.
Artık kurç, temir Almabaş*,
Iraak-cuuk ılgabas,
Altımış küngö buzulbas,

Bön kadın Akılay,
Akılay oldu hısımın.
Beni sen altı ay salbar ettin ya.
Önüne bir armağan koydum,
Savaşa girene ok geçmez
Akolpok işte, giyip gir.
Üstün keskin, demir Almabaş,*
Irak yakın seçmez,
Altmış güne dek bozulmaz,

Ayanışpay, kez keldi,
Sultanım, astıñkı coogo kiriñiz!
Atakeñ turdu sabılıp,
Salbar bir boldum dalayga,
Kündüzündö tınç albay,
Tün içinde uyku albay,
Küröşkön coogo kerek – dep,
Kürdölüü buyum Sır nayza*
Belekke berdim alıñız.
Kakandın eli katuu dart,
Sultanım, kaçırıp soguş salıñız!
Argımak calduu taykuşum,
Kıykırıp kından çıgarsa
Kan içpey kuru cürbögön,
Kanga toyup albasa
Kayrılıp kınga kirbegen,
Zulpukor berdim alıñız.
Kıtaydın kanı Koñurbay
Kıyındap uruş salıñız.
Kaadaluu kırgız kalıñ curt,
Çamañız kelse, sultanım,
Acıratıp alıñız!»
Akkulanı miñgizip,
Akolpoktu kiygizip,
Salamcalduu enekeñ
Cıynaganın bilgizip.
Öçkön otun tamızıp,
Ölgön canın tirgizip,
Üzülgönün uladım,

Esirgemeden, sıra geldi,
Sultanım, önündeki düşmana giriniz!
Atacığın durdu çırpınıp,
Nicedir salbar oldum ya,
Gündüz rahat yüzü görmeden,
Gece içinde uyku almadan,
«Güreşilen düşmana gerek» diye,
*Görklü pusat Sır mızrak**
Armağan verdim, alınız.
Kakan'ın eli ağır dert,
Sultanım, saldırıp savaş veriniz! Argımak
yeleli tay kuşum,
Haykırıp kından çıkarılsa
Kan içmeden boş dönmeyen,
Kana doymayınca
Dönüp kınına girmeyen,
Zülfikar verdim, alınız.
Hıtay'ın hanı Koñurbay,
Çetin bir savaş veriniz.
Töreli Kırgız kalın halkı,
Gücünüz yeterse, sultanım,
Kurtarıp alınız!»
Akkula'ya bindirip,
Akolpok'u giydirip,
Saçı salkım anacığın
Biriktirdiğini bildirip.
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Ölmüş canını diriltip,
Kopanını uladım,

Çaçılganın cınadım.
Alaköödön atañdın
Ardık kılbay men şorduu,
Sayıp cürüp bak kıldım,
Katın cakşı, er cakşı –
Atañdı mintip kan kıldım.
Kaldaygan başım tuu kıldım,
Katın başım er kıldım,
Atañ Manas Arıslan
İçse kanga toybogon,
Adamzaada mendege
Azarın salıp koybogon.

Saçılanını topladım.
Dönek gönüllü babana,
Gücenmeden ben çilekeş,
Saya saya bahtiyar ettim,
Kadın iyiyse er iyi –
Babanı böyle han ettim.
Koskoca başımı tuğ ettim,
Kadın başımı er ettim,
Baban Manas Arslan,
İçse kana doymayan,
Âdemoğlu bendeye
Cefasını çektirmeyen.

Bastırıp coogo kirbesten,
Koe bergen sen atañ
Men şorduuga calınıp:
«Atañdın körü, ayım-ay,
Karagattay közüñdön!
Kagılayın özüñdön,
Aynektey kara közüñdön,
Aylansam gana bolot özüñdön!
Menin bazarım* açar baykuşum!
Sözü şirin bulbulum,
Kaçan bolso, arka bir bolgon kurgurum
Aman bolso kan başım,
Artıltıp kamçı çappasmın,
Arkıraşıp uruşup,
Seni menen anday bir, mınday de-besmin.
Kayran başım barında
Sel kaptasa bolbosmun,
Senin kılgan işiñdi
Ayım ay, eki eken – dep koybosmun!
Keçildin kanı Koñurbay
Köynökçön karmap alarda,
Mancuunun kanı Ezkara
Kurmandıkka çalarda,
Kızıl kamçı Şıpşaydar

At sürüp düşmana girmeden,
Vazgeçivermiş senin baban,
Ben çilekeşe yalvarıp:
«Atanın körü, hanımım ey,
Kara üzüm gözlerinden!
Kurban olayım özüne,
Cam gibi kara gözünden,
Döne döne kurban olsam sana!
Benim pazarımı açan garibim!*
Sözü şirin bülbülüm,
Ne zaman olsa arka olan biçarem,
Sağ kalırsa han başım,
Aşırtıp kamçı vurmam,
Hırlaşıp dövüşüp,
Seninle «öyleydi, böyleydi» de-mem.
Güzelim başım var iken
Sel bassa da aldırmam,
Senin ettiğin işe,
Hanımım ey, «ikiymiş» deyip durmam!
Keçil'in hanı Koñurbay
Gömlekliyken yakalarken,
Mançu'nun hanı Ezkara
Kurban diye keserken,
Kızıl kamçı Şıpşaydar

Döö, balbanın çogultup,
Meni tirüü karmap alarda»...
Kubanıp atañ munu aytıp,
Kıtayga kırgın salgan cer.
Argın, kırgız kayran el,
Tañ kaşkayıp sürgöndö
Acıratıp algan cer.
Asmandan tüşkön boz kise
Cetkileñ beldi kurçanıp,
Ceti tümön kıtayga
Atakeñ, ceke kirip kol salıp.

Devini, pehlivanını toplayıp,
Beni diri yakalarken»...
Sevinip baban bunu deyip,
Hıtay'a kırgın saldığı yer.
Argın, Kırgız güzelim el,
Tan ağarıp söktüğünde
Kurtarıp aldığı yer.
Gökten inme boz kuşağı
Yetkin bele kuşanıp,
Yedi tümen Hıtay'a
Atacığın tek başına dalıp saldırıp.

Kaardanıp bakırıp,
Istandap uraan çakırıp,
Kebez belboo, keñ ötük
Keçildin kanı Koñurbay
Ayzakerden ıktuu eken,
Özü, coonun aylasın bilgen
mıktuu eken. Kökcalım menen
karmaşıp,
Altı miñ kıtay, san kalday,
Aksakalı Koñurbay,
Atañ şerdin özünö
Aralaş ayza sunganda
Opol-Toodoy zor Makil
Oluyat atañ Manastın
Astınan ayza urganda,
Kürmö kiygen küçtüüsü,
Karañkün atañ Manastı
Tegerektep turganda
Men enekeñ dolunun
Köñülü caman bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
«Tirüü bir cürböy ölöyün,
Ataşkanım aykölgö
Katın da bolsom kurgan can,
Bir karaan bolup bereyin»,–
Dep, oşondo kurgan can,
Oloñdoy* bolgon kayran çaç

Öfkelenip bağırıp,
Gürleyip nara atıp,
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keçil'in hanı Koñurbay,
Mızrakçının ustası imiş,
Kendisi düşmanın çaresini bilen
yamanı imiş. Bozkurdumla tutuşup,

Altı bin Hıtay, sayısız kalday,
Aksakalı Koñurbay,
Arslan babanın özüne
Hep birden mızrak uzattığında,
Opol Dağı gibi koca Makil
Evliya atan Manas'ın
Önünden mızrak vurduğunda,
Cepken giyen güçlüsü,
Kara günlü baban Manas'ı
Çepeçevre sardığında,
Ben deli dolu anacığının
Gönlü fena bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
«Diri gezmeden öleyim,
Adaklım olan Ayköl'e,
Kadın da olsam garip can,
Bir karaltı olup vereyim»,–
Deyip o zaman garip can,
Urgan gibi güzelim saçı

Töbögö kınap tüygömün.
Kök temirdey tuulga*
Kömkörö başka kiygemin,
Cılkıdan tulpar cılma aygır,
Karakaşka argımak
Çın tokunup miñgemin.
Ölböy tirüü cürgöndö
Ne murazga ceteyin,
Andan körö kurgan can,
Kankorum kökcal Manaska
Kurman bolup keteyin!»
Men ceterdin aldında
Arslanday közü kirtiyip,

Tepeye sımsıkı düğümledim.
*Gök demirden tulgayı**
Başıma kapatıp giydim,
Yılkıdan tulpar, yağız aygır,
Karakaşka argımağı
Sıkıca eyerleyip bindim.
Ölmeyip diri gezmekle
Hangi murada ereyim,
Ondansa garip can,
Hunharım bozkurt Manas'a
Kurban olup gideyim!»
Ben yetişmeden önce
Arslan gibi gözü süzülüp,

Arslandın özünö
Altı miñ ayza bir tiyip.
Zıñgırap atañ kenebey,
Koñurbaydan bölögün
Oşondo buçkagına teñebey.
Közü köldün ordunday,
Kökcal bir eken Koñurbay.
Kezme-kezmek sayışıp,
Kezetin cetip alışıp,
Ortogo tüşkön balbandan
Altımıştan, cetimiş
Çın öltürüp salışıp.
Topurak uçup, toz kaptap,
Asman açık, cer bürkök,
Cerden bir tal körünböy,
Karasa közgö ilinbey,
Kamgak uçkan emedey
Kaysı ekeni bilinbey.
Kün bülbüldöp bürkölüp,
Kündün közü çümkölüp.
Ay bülbüldöp bürkölüp,
Aydın közü çümkölüp.
Karañgı tartıp caylanıp,
Adamdın közü baylanıp.
Boz munarık çañ uçup,

Arslanın özüne
Altı bin mızrak birden değip.
Baban dimdik, aldırmadan,
Koñurbay'dan gayrısını
O an topuğuna denk saymadan.
Gözü göl yatağı kadar,
Bozkurdun teki imiş Koñurbay.
Sırayla mızraklaşıp,
Sıra kimdeyse kapışıp,
Ortaya düşen pehlivandan
Altmışar, yetmişer
Gerçekten öldürüp devirip.
Toprak uçup, toz kaplayıp,
Gök açık, yer bulutlu,
Yerde bir dal görünmeden,
Bakılsa göze ilişmeden,
Savrulan kamgak misali
Hangisi hangisi bilinmeden.
Gün donuklaşıp bulutlanıp,
Günün gözü örtülüp.
Ay donuklaşıp bulutlanıp,
Ayın gözü örtülüp.
Karanlık çöküp yayılıp,
İnsanın gözü bağlanıp.
Boz pus, toz uçup,

Topurak uçup zırkırap,
Talasta kırgız, argındın
Katın, kızı çurkurap.
Alapay kaçıp, al ketip,
Alek bolup kalışıp,
Calgız çıdap capaaga,
Aykölüñ atañ salışıp,
Alaköönün Koñurbay
Aygaylaşıp turganda,
Aykırıp ayza sunuşup,
Sungan ayza sınışıp,
Adam çarçap, al ketip,
Koşuluşkan kırgında

Toprak uçup vınlayıp,
Talas'ta Kırgız'ın, Argın'ın
Kadını, kızı çığrışıp.
Şaşkına dönüp, güç gidip,
Perişan olup kalışıp,
Cefaya yalnız dayanıp,
Ayköl'ün baban vuruşup,
Alaköö'nün Koñurbay'ı
Haykırışıp durduğunda,
Bağrışıp mızrak uzatışıp,
Uzanan mızrak kırılışıp,
İnsan yorulup, güç gidip,
Karışılan kırgında

Arıktap kara kan ketip,
Alek bolup turganda.
Arsañdap külüp sen atañ,
Zıñ-zıñ etip kenebey,
Ilek kıtay balbandı
Buçkagına teñebey,
Koldogonu Kocosan
Koltuktan cölöp cabılıp,
Kım çilten, Kızır Iliyası
Kırk miñ canday cabılıp,
Kara çaar kabılan
Karasañ atañ kökcaldın
Kaptalında çamınıp,
Çolok kökcal arslan
Canday salıp kamınıp,
Taalayluu atañ kabılan
Astın sala bergende
Altı miñ koldoy körünüp,
Al karaandı körgöndö
Kaçıp kıtay bölünüp,
Kaçıp bergen kıtaydın
Kez kelse kanı tögülüp.
Kaçıp bergen kıtayga,
Kayrattanıp Koñurbay
Özü kıtay eken – dep,

Zayıflayıp kara kan gidip,
Perişan olup durduğunda,
Kahkahayla gülüp senin baban,
Zınk zınk edip aldırmadan,
Yığınla Hıtay pehlivanı
Topuğuna denk saymadan,
Koruyucusu Kocosan
Koltuğundan destekleyip üşüşüp,
Kırk çilten, Hızır İlyas'ı
Kırk bin can gibi üşüşüp,
Kara benekli kaplan,
Baksan, bozkurt babanın
Böğründe atılıp,
Çolak bozkurt arslan
Yanı sıra atılıp hazırlanıp,
Bahtlı baban kaplan
Önünü verip yüklendiğinde
Altı bin asker gibi görünüp,
O karaltıyı görünce
Hıtay kaçıp bölünüp,
Kaçıveren Hıtay'ın
Denk gelince kanı dökülüp.
Kaçıveren Hıtay'a,
Yüreklenip Koñurbay,
«Özü Hıtay'dır» diye,

	Kordoboylu Koñurbay	*Hor görmeyelim Koñurbay'ı,*
	Telegeyi teñ eken,	*Her yanı denk imiş,*
	Beecinden çıkkan er eken	*Beecin'den çıkma er imiş.*
	Kaynap catkan san koldon	*Kaynayıp yatan sayısız askerden*
	Kızıl kamçı Şıpşaydar,	*Kızıl kamçı Şıpşaydar,*
	Şıpşaydar degen kan çıgıp	*Şıpşaydar denen han çıkıp,*
31010	Alaköönün Koñurbay,	*Alaköö'nün Koñurbay'ı,*
	Baçagardın dobuşunan can çıgıp, Ölüp catkan eçen can,	*O kahrolasının sesinden can çıkıp, Ölüp yatan nice can,*
	Koñurbaydın Kara atı,	*Koñurbay'ın Kara atı,*
	Kara atının bar eken –	*Kara atının var imiş –*
	Kaptalında kanatı.	*Böğründe kanadı.*
	Kayran canga küç kelse,	*Aziz canı dara düşse,*
	Alaköönün Koñurbay.	*Alaköö'nün Koñurbay'ı,*
	Kara kalmak, mancunun	*Kara Kalmak'ın, Mançu'nun*
	Balbandarın tokmoktop,	*Pehlivanlarını tokmaklayıp,*
	Aydap kelmey adatı.	*Sürüp getirmekti âdeti.*
31020	Kürmö kiygen kıtaydın	*Cepken giyen Hıtay'ın*
	Küçtüülörün tokmoktop,	*Güçlülerini tokmaklayıp,*
	Aydap kirdi Koñurbay.	*Sürüp girdi Koñurbay.*
	Karabçısın kaldaytıp,	*Karabçısını dikeltip,*
	Kamap kirdi Koñurbay.	*Kuşatıp girdi Koñurbay.*
	Kara kalmak, mancuunu	*Kara Kalmak'ı, Mançu'yu*
	Sabap kirdi Koñurbay,	*Döverek girdi Koñurbay,*
	Sabap kirgen sebebi,	*Döverek girmesinin sebebi:*
	Er emespi Koñurbay,	*Er değil mi Koñurbay,*
	Beecinde kıtay, mancuunun	*Beecin'de Hıtay'ın, Mançu'nun*
31030	Beli emespi Koñurbay,	*Beli değil mi Koñurbay,*
	Kapır dep anı kordobo,	*Kâfir diye onu hor görme,*
	Şer emespi Koñurbay.	*Arslan değil mi Koñurbay.*
	Badanasın barbaytıp,	*Zırhını kabartıp,*
	Balbandarın tokmoktop,	*Pehlivanlarını tokmaklayıp,*
	Balkalap aydap kirgende,	*Balyozlayıp sürüp girdiğinde,*
	Çoyunbaşçan Tiken alp	*Elinde gürzlü Tiken alp,*
	Temir arkan torçonu,	*Demir urgan ağcısını,*
	Tegiz kancarkolçonu,	*Eli hançerli takımını,*
	Kanı kaptap algan soñ,	*Hanları basıp geldikten sonra,*
31040	Kalıñ kıtay köböyüp,	*Kalın Hıtay çoğalıp,*

Baarı kaptap algan soñ,
Temir torgo salganı,
Tegerektep atañdı
Tirüü karmap alganı.
Beecindin teytey* kızına
Alparıp aygır salganı,
Atañ gana Manas kökcaldan
Mintip öçün alganı...
Boz munarık, küygön çañ
Alapay kurup, al ketip,
Atakeñdi bereki
Tegerektep köp kıtay,
Eçen balban al cetip,
Kılkıldap kıtay ceterde,
Atakeñ asıl kökcaldı,

Hepsi basıp aldıktan sonra,
Demir ağa koymaya,
Babanı çepeçevre sarıp
Diri yakalamaya.
Beecin'in teytey kızına*
Götürüp aygır salmaya,
Baban bozkurt Manas'tan
Böylece öcünü almaya...
Boz pus, yanık toz,
Çare tükenip, güç gidip,
Atacığını beriki
Kalabalık Hıtay çevirip,
Nice pehlivan gücü yetip,
Kaynaşan Hıtay yetişirken,
Atacığın asil bozkurdu

Tirüü karmap keterde,
Tüpkö mintip ceterde
Men enekeñ beytaalay
«Acalım cetse ölöyün,
Aykölümdün özünö
Ölböy cürsöm, men katın
Karaan bolup bereyin» –
Dep, oşondo kurgan can,
Ayza sunup aykırıp,
Katındıgım bilgizbey,
Manastap uraan çakırıp,
Arsız kıtay, mancuunu
Atañ kökcal Manastan
Aydap çıktım sapırıp.
Töböm muzdap, kol talıp,
Töbögö daldap çabışıp,
Ayzalaşıp kagışıp.
Arkı-terki alışıp,
Melmildep sungan ayzanı
Bet aldınan kagışıp.
Acal cetken ölüşüp,
Aldanın salgan buyrugun
Çirkin kuu baş körüşüp.

Diri yakalayıp giderken,
Köküne böyle ererken,
Ben bahtsız anacığın:
«Ecelim yetse öleyim,
Ayköl'ümün özüne,
Ölmeyip kalırsam, ben kadın,
Bir karaltı olayım» –
Deyip o zaman garip can,
Mızrak uzatıp haykırıp,
Kadınlığımı belli etmeden,
«Manas!» diye nara atıp,
Arsız Hıtay'ı, Mançu'yu
Baban bozkurt Manas'tan
Savurup sürüp çıkardım.
Tepem buz kesip, kol yorulup,
Tepeye nişanlayıp vuruşup,
Mızraklaşıp çarpışıp,
Bir ileri bir geri tutuşup,
Uzayıp gelen mızrağı
Karşıdan savuşturup.
Eceli yeten ölüşüp,
Allah'ın verdiği buyruğu
Zavallı kuru baş görüşüp.

Atañ Manas Arıslan
Er ekenin uguptur,
Kanduu kanga kagışıp,
Kabılan atañ er kökcal
Kaçpay turup salışıp.
Eñkeygende er sayıp,
Ezelki şibee, mancuunun
Eçenin katar teñ sayıp.
Akkulanı oynotup,
Alışkan şibee, tırgoottun
Bet alganın soylotup.
Kızır çalgan kan atañ,
Kırgındı kıyın salganda,
Argın, kırgız al curttu
Al kıtaydın kolunan
Acıratıp alganda,

Baban Manas Arslan,
Er olduğunu duymuşlar,
Kanlı kana çarpışıp,
Kaplan baban er bozkurt
Kaçmadan durup vuruşup.
Eğildiğinde er mızraklayıp,
Ezelî Şibee'nin, Mançu'nun
Nicesini sıra sıra birden mızraklayıp.
Akkula'yı oynatıp,
Tutuşan Şibee'nin, Tırgoot'un
Karşısına çıkanı yerde süründürüp.
Hızır dokunmuş han baban,
Kırgını çetin saldığında,
Argın, Kırgız o halkı
O Hıtay'ın elinden
Kurtarıp aldığında,

Atakeñdin Akkula –
Buudandın cayın aytayın:
Esil canga küç kelip,
Epsiz kıtay kelgende,
Eñkeyiştep cügürsö,
Atakeñdin Akkula
Eliktey kolu sayılıp,
Ör tayana bergende,
Obu cok tulpar canıbar
Cal, kuyrugu cayılıp,
Budurmakka kelgende,
Buudan çalıp canıbar
Ergip çurkap bultuldap,
Adırmakka kelgende,
Çakmaktay* közü cıltıldap.
Çındap çurkap tüz ketse
Cal, kuyrugu cayılıp,
Kan aralaş ak köbük
Omuroogo cabılıp.
Karap turdum tañ kalıp,
«Calgızdı Kuday sakta!» – dep,
Caratkanga* calınıp.

Atacığının Akkula'sı –
Küheylânın hâlini söyleyeyim:
Aziz cana güç gelip,
Sayısız Hıtay geldiğinde,
Yokuş aşağı koşunca,
Atacığının Akkula'sı
Karaca gibi kolları saplanıp,
Yokuşa dayandığında,
Yaman tulpar, canım hayvan,
Yelesi, kuyruğu yayılıp,
Engebeye geldiğinde,
Küheylân adımıyla canım hayvan
Coşup koşup seğirtip,
Tepelere geldiğinde,
Çakmak taşı gibi gözü parlayıp.*
Gerçekten koşup düz gitse
Yelesi, kuyruğu yayılıp,
Kan karışık ak köpük
Göğsüne sıvanıp.
Bakıp durdum şaşırıp,
«Yalnızı Tanrı korusun!» diye,
Yaradan'a yalvarıp.*

Kee bir cerge barganda,	*Kimi yere vardığında,*
Atakeñdin Akkula	*Atacığının Akkula'sı*
Uçkan kuş menen carışıp,	*Uçan kuşla yarışıp,*
Okoro tüygön ak tizgin	*Okoro düğümlü ak dizgin*
Alakanda karışıp,	*Avuç içinde kenetlenip,*
Epsiz külük buudandın	*Görülmedik yüğrük küheylânın*
Oozu menen alışıp.	*Ağzıyla çekişip.*
Atakeñdin Akkula	*Atacığının Akkula'sı,*
Baskanına mal cetpey,	*Yürüyüşüne mal yetişmez,*
Celgenine cel cetpey	*Koşusuna yel yetişmez,*
Cel cetpegen sebebi –	*Yel yetişmezliğin sebebi –*
Kara cılkı duldulu.	*Kara yılkının düldülü.*
Altı at miner adatı,	*Altı at binmekti âdeti,*
Atakeñdin kanatı,	*Atacığının kanadı,*
Ayıldı çaap, çır kılgan	*Obayı vurup kavga çıkarmak*
Koñurbaydın adatı.	*Koñurbay'ın âdeti.*
«Manastı baylap alam» – dep,	*«Manas'ı bağlayıp alırım» diye,*
Basa çaap, çır kılgan	*Üstüne çullanıp kavga çıkaran*
Ezkaranın kazatı.	*Ezkara'nın gazâsı.*
Kalıñ kıtay, kakan curt	*Kalın Hıtay, Kakan halkı*
Kakaylap kayra çır salıp.	*Dikleşip yine kavga salıp,*
Ayzakerden ıktuular,	*Mızrakçının ustaları,*
Aybalta çapçu mıktuular,	*Aybalta çalan yamanları,*
Şaydoot şıluun, kıyındar,	*Çevik kurnazlar, zorlular,*
On başı menen miñ başı.	*Onbaşı ile binbaşı.*
On başılar oroktop,	*Onbaşılar oraklayıp,*
Ayzaları koroktop.	*Mızrakları sallanıp,*
Miñ başısı* celigip,	*Binbaşısı* coşup,*
Elüü başı, on başı	*Ellibaşı, onbaşı*
Esebi cok eeligip.	*Hesapsız azgınlaşıp,*
Camgır kılıp ok atıp,	*Yağmur gibi kurşun atıp,*
Möndür sınduu caa atıp.	*Dolu misali yay atıp.*
Kararıp küygön çoktu kör,	*Kararıp yanan kora bak,*
Kan atañdı bet alıp,	*Han babana yönelip,*
Kaptap ketken oktu kör.	*Sağanak olan oka bak.*
Möndürdü kör, çoktu kör,	*Doluya bak, kora bak,*
Bölünö tiygen oktu kör.	*Bölük bölük değen oka bak.*
Kazıp koygon ordu kör,	*Kazılıp konmuş çukura bak,*

Kaynatıluu şordu kör,
Kalıñ kıtay, köp tırgoot
Kaptap ketken koldu kör,
Kara candı ayabay,
Katuulap kirdi Koñurbay,
Kadimki Kalça zordu kör.
Iybı, Şıykı balbanı
Tuşunan çalma salganı,
Mancuunun kanı Ezkara
Bu da kıykırıp ayza salganı. Kan Manas
kırgın kılat dep,
Eçen ayza bir tilse
Kızır çalgan atakeñ
Kıñkaybay karap turganı!
Telegeyi teñ ele
Için karap otursañ
Cer cüzünön keñ ele,
Busurmanga kalganda
Buzulgus temir çep ele,

Kaynatılmış çileye bak,
Kalın Hıtay, çok Tırgoot
Sel olup basan orduya bak,
Kara canı esirgemeden,
Sertleşip girdi Koñurbay,
O bildik Kalça zorbaya bak.
Iybı, Şıykı pehlivanı
Karşıdan kement atmaya,
Mançu'nun hanı Ezkara
Bu da haykırıp mızrak salmaya. «Han
Manas kırgın eder» diye,
Nice mızrak birden yarsa da
Hızır dokunmuş atacığın
Kılı kıpırdamadan bakıp durması!
Her yanı denkti,
İçine bakıp otursan
Yeryüzünden genişti,
Müslümana kalınca
Yıkılmaz demir kaleydi,

Taalayı artık şer ele,
Atañ öñdüü bir Kuday
Cetimim, can caratpayt tegi ele!
Kıtay kıstoo salganda,
Kıykırıp kıtay, köp mancuu
Kızır çalgan atañdı
Tegerektep alganda,
Kalıñ kıtay kakaylap,
Kaptap kiret çurkurap.
Burulup atañ karasa –
(Şer ekenin kördüñbü),
Kalıñ kıtay, köp mancuu
Kaçıp beret çurkurap.
Basıp kıtay barganda,
Ataña uruş salganda,
Eçen külük tulpardın
Eer tokumu boorunda,
Moynop cürgön andan köp.
Kıtayınça kıñkıldap,

Bahtı üstün arslandı,
Baban gibisini bir Tanrı,
Yetimim, bir daha can yaratmaz zaten!
Hıtay sıkıştırıp bastırdığında,
Haykırıp Hıtay, çok Mançu,
Hızır dokunmuş babanı
Çepeçevre sardığında,
Kalın Hıtay dikleşip,
Çığrışarak basıp girer.
Baban dönüp bakınca –
(Arslanlığını gördün mü ya),
Kalın Hıtay, çok Mançu
Çığrışarak kaçıverir.
Hıtay basıp vardığında,
Babana savaş saldığında,
Nice yüğrük tulparın
Eyer takımı böğründe,
Boynu bükük gezen ondan çok.
Hıtayca'sıyla mızıldayıp,

Kalmagınça kaldırap,
Kaçıp, şaşıp talaalap,
Toktop cürgön andan köp,
«Esil kayran bir boorum,
Balan cerge öldü – dep,
Coktop cürgön andan köp.
Bir-birinen acırap,
Karap turgan andan köp,
Kayrat kılıp kalp ele,
Kayra tozup bir-birin
Sabap cürgön mından köp.
Kaçıp, ürküp bir-birden
Tarap cürgön mından köp.
Coldoşunan ayrılıp,
Coboloñ tartıp bir-birden
Karap cürgön andan köp.
Ayza tiyip kagıştan
Kokuy bolgon mından köp.
Aybalta tiyip soguştan

Kalmakça'sıyla takırdayıp,
Kaçıp, şaşıp kırlara düşüp,
Duraklayıp gezen ondan çok,
«Vah güzelim bir ciğerim,
Falan yerde öldü» diye,
Ağıt yakıp gezen ondan çok.
Birbirinden ayrılıp,
Bakakalan ondan çok,
Yalandan yüreklenip,
Yine karşılayıp birbirini
Dövüp duran bundan çok.
Kaçıp, ürküp birer birer
Dağılıp giden bundan çok.
Yoldaşından ayrılıp,
Belâya uğrayıp birer birer
Bakınıp gezen ondan çok.
Çarpışmada mızrak değip
Feryada düşen bundan çok.
Savaşta aybalta değip

Sokur bolgon mından köp,
Kança balban kamınıp.
Butu sınıp cürö albay,
Koştop cürgön mından köp.
Bir çoçkonun etine
Kolu sınıp kokuylap,
Bozdop cürgön mından köp.
Opol-Toodoy çoñ Makil
Kuyuşkanı üzülüp,
Eeri ketip moynuna
Kurup cürgön andan köp.
Eçen baatır kıtaydın
Basmayılı üzülüp,
Eeri tüşüp booruna
Kurup cürgön mından köp.
Karagattay közümdön
Camanı kaçıp alışıp,
Ereni kaçpay salışıp.
Tañ kaşkayıp sürgöndö,

Kör olan bundan çok,
Nice pehlivan hazırlanıp.
Bacağı kırılıp yürüyemeden,
Yedeğe alınan bundan çok.
Bir domuzun etine
Kolu kırılıp feryat edip,
İnleyip gezen bundan çok.
Opol Dağı gibi koca Makil
Kuskunu kopup,
Eyeri boynuna kayıp
Mahvolup gezen ondan çok.
Hıtay'ın nice bahadırının
Kolanı kopup,
Eyeri böğrüne düşüp
Mahvolup gezen bundan çok.
Kara üzüm gözümden
Kötüleri kaçışıp,
Erleri kaçmadan vuruşup.
Tan ağarıp söktüğünde,

Cerge carık tiygende,
Tañ agarıp sögülüp,
Cerge carık tögülüp,
Kuş kötörüp, tañ sürüp,
Kurçap kıtay körünüp.
Alöökönün Koñurbay
A da çıgıp cabılıp,
Mancuunun kanı Ezkara,
Şibeenin kanı Orokkır,
Kalmaktın kanı er Coloy,
Erkekçe uraan çakırıp,
Kalıñ mañküş, cöö külük*
Kara kaşka tulpardın
Kalayman salıp köp kaptap
Tartıp oozun burgamın,
Capaa salıp cabılıp.
Calañ kıtay, köp kalmak
Kan atañdın üstünö
Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Kırk uruu kıtay kalıñ el – Oñ takımga salgamın,
Otura kalıp siybegen,
Ceñi cerge tiybegen,
Alda taala calgızdın
Bar birdigin bilbegen
Kara Tiken, çoñ Malgun
Kıtay kanı cabılıp,
Karmaymın dep ataña

Yere ışık değdiğinde,
Tan ağarıp yırtılıp,
Yere ışık dökülüp,
Kuş havalanıp tan sürüp,
Hıtay kuşatmış görünüp.
Alööke'nin Koñurbay'ı,
O da çıkıp üşüşüp,
Mançu'nun hanı Ezkara,
Şibee'nin hanı Orokkır,
Kalmak'ın hanı er Coloy,
Erkekçe nara atıp,
Kalın mañküş, yaya yüğrük,*
Karakaşka tulparın
Kıyamet salıp çok basıp,
Ağzını çekip çevirdim,
Cefa salıp üşüşüp,
Salt Hıtay, çok Kalmak
Han babanın üstüne,
Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Kırk boy Hıtay kalın el – Sağ oyluğuma vurdum,
Oturup işemeyen,
Yeni toprağa değmeyen,
Allah Taalâ'nın, tek olanın,
Varlığını, birliğini bilmeyen
Kara Tiken, koca Malgun,
Hıtay hanları üşüşüp,
«Yakalarım» diye babana

Üçüncü cildin sonu.

Dördüncü cilt, Semetey'in Talas'a dönüşü ve atalar yurdunu geri alışıyla sürer.

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Kırgızca Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Üçüncü cilt, Kül-Tokoy ormanında yırtılan sır perdesinden Kanıkey'in büyük ağıtına; ananın vasiyetiyle çizilen Talas yolundan Akkelte, Akolpok ve Taybuurul emanetlerinin gömülü destanlarına uzanır.

SEMETEY · KARALAEV VARYANTI · CİLT III

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT III

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

KIRGIZCA LATİN YAZIMI · TÜRKÇE EDEBİ ÇEVİRİ

CİLT IV · KÖZKAMAN İHANETİ VE TALAS'IN ÇAĞRISI

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Kırgızca Latin yazımı ve Türkçe edebî çevirisiyle
karşılıklı iki sütun hâlinde

CİLT IV

Bölüm 1 · Zehirli Kâse
Bölüm 2 · Kara Kanın Öcü
Bölüm 3 · Talas'ın Çağrısı

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Kırgızca Latin transliterasyonu, Türkçe edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 31.256–41.695 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	Zehirli Kâse	Cilt IV — bu ciltte
2	Kara Kanın Öcü	Cilt IV — bu ciltte
3	Talas'ın Çağrısı	Cilt IV — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

ZEHİRLİ KÂSE

Bukar'ın sürgün sarayında Kanıkey, karşısında diz çöken yetimine — Manas'tan kalan biricik Semetey'e — geçmişin kanlı defterini açar. Söz, Talas'ın büyük savaşından başlar: Koñurbay'ın Kıtay ve Mançu ordusu üzerine yürüdüğü o günlerde Kanıkey erkek gibi savaşa girip gergedana binen dev Makil'i attan devirmiş, Manas ise Şibee hanı Orokkır'ın başını almıştır. Dedikoduyla küsüp dağılan kırk çoro — başta Çubak, Bakay, Almambet ve Sırgak — birer birer geri döner; Almambet yada taşıyla Buurakan bulutunu çağırıp düşmanın üstüne sis ve dolu salar, Koñurbay canını zor kurtarıp Beecin'e kaçar. Ancak yenilgi, düşmanın kalbinde daha karanlık bir tohum yeşertir: Beecin'de büyük davulu döven Karıkan, Manas'ı öldürene altın tahtını vaat eder ve Kalmaklar içinde büyümüş beş Müslüman doğumlu — Közkaman, Kökçököz, Celtiybes, Çañdıayak, Orozon — tunç putun önünde ant içip kırk yıllık zehri koyunlarına alarak, akrabalık iddia eden ağlamaklı bir mektupla Talas'a yola koyulur.

Mecliste mektup okununca yalnız Kanıkey gerçeği görür: "Kalmak akraba olur mu? Gücü yetse seni öldürüp Beecin'in hanı olmak dileği yatar içinde." Ama bu keskin feraset, Manas'ın gazabını üstüne çeker; han, hatununu fil derisi sarılı buldursun kamçısıyla döver, Zulpukor'u sıyırır — Koşoy ile Bakay'ın "Sabrın dibi sarı altın" yakarışı ve iki fil başının kılıca kurban verilmesiyle Kanıkey'in canı bağışlanır. Manas sahte akrabaları ağırlar: at, zırh, ak orda, Kırgız güzellerinden eşler verir, hazinesini açar. Semiren hainler günü gelince tuzağı kurar; Közkaman güvenen Manas'ı çadırına yalnız çağırtır, Kökçököz altın yaldızlı kâsedeki zehirli rakıyı sunar ve

Ayköl kâseyi dikip yere yıkılır. Deveyi tek yumrukla deviren Akayar, can pazarında Manas'ı sırtlayıp kuşatmayı yarar; dört kat ok geçmez zırh kuşanmış Kanıkey baskına at sürer, kaçarken Oçogor oklarıyla sağ memesi koparılır, yine de baygın hanını Kayıpçı dağının Kak mağarasına saklar. Bağdat'tan batmanlarca altına aldığı "yeşil kara" ilacıyla zehri kustuur, kırk kısır kısrak kesip Manas'ı altmış gün kazıya sarar — kırk birinci gün Manas, kırk yerinden delinmiş de olsa, yeniden ata biner.

KÜNYE — KEY FACTS

- Bölüm, Kanıkey'in Bukar'da on iki yaşındaki Semetey'e anlattığı geçmiş anlatısıdır; Talas'taki büyük savaşta Kanıkey dev Makil'i attan devirir, Manas Şibee hanı Orokkır'ı öldürür ve küsüp dağılan kırk çoro (Çubak, Bakay, Almambet, Sırgak, Acıbay) orduya geri döner.
- Beecin'de Karıkan büyük davulu çaldırıp Manas'ı öldürene altın tahtı vaat eder; Kalmaklar içinde büyümüş beş Müslüman doğumlu — Közkaman, Kökçököz, Celtiybes, Çañdıayak, Orozon — tunç putun önünde ölüm andı içip kırk yıllık zehirle ve dokuzar oğullarıyla yola çıkar, Manas'a akrabalık iddia eden ağlamaklı bir mektup gönderirler.
- Kanıkey mecliste hainleri sabah baskınıyla yok etmeyi önerir; öfkelenen Manas onu Bölökbay yapımı buldursun kamçısıyla döver ve Zulpukor'u çeker; Koşoy ile Bakay'ın yalvarışı üzerine Kanıkey bağışlanır, kılıç yerine Hindistan ganimeti iki filin başı kesilir.
- Manas sahte akrabalara at, zırh, ak orda, eş ve hazine verip onları Talas'a yerleştirir; semiren Közkaman, Manas'ı çadırına yalnız çağırtır ve Kökçököz altın yaldızlı kâseyle rakıya katılmış kırk yıllık zehri içirir; Manas yıkılınca hainler ve altı yüz savaşçısı başını kesmeye davranır.
- Deveyi tek yumrukla deviren Akayar, dağ gibi ağır Manas'ı sırtına alıp kuşatmayı yararak çıkarır; imdada yetişen Kanıkey kaçarken Közkaman tarafının Oçogor oklarıyla sağ memesi koparılır ve baygın Manas'ı Kayıpçı dağının Kak mağarasına gizler; Közkaman hazineyi yağmalayıp Akayar'ı diri tutsak alır.
- Kanıkey Mısır, Bağdat ve Medine'ye adamlar salar; Bağdat'tan batmanlarca altın karşılığı alınan "yeşil kara" ilacıyla Manas avuç avuç zehir kusar, kırk kısır kısrak kesilip altmış gün kazıya sarılır ve kırk birinci gün yeniden ata biner.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Alışkandı koybogon,	*Tuttuğunu bırakmayan,*
Bir cegende toybogon,	*Bir yiyişte doymayan,*
Oñ cagınan kamınıp.	*Sağ yanından hazırlanıp.*
Şıpşaydar menen Tiken alp,	*Şıpşaydar ile Tiken alp,*
Kabılan atañ Manastın	*Kaplan baban Manas'a*
Kan Koñurbay er kökcal	*Han Koñurbay er bozkurt,*
Bulardın baarı cabılıp.	*Bunların hepsi üşüşüp saldırdı.*
Enekeñ, men karabet beytaalay,	*Anacığın ben, kara yüzlü bahtsız,*
Kamçı boyu caş ketip.	*Kamçı boyu yaş döküp.*
Bödönödöy kayran köz,	*Bıldırcın gibi zavallı gözden,*
Bölök-bölök caş ketip.	*Bölük bölük yaş döküp.*
Okko uçsam ölüp kaluuga,	*Oka uçup ölmeye,*
Acalım cetse Aykölgö	*Ecelim yeterse Ayköl'e*
Aykalışa baruuga,	*Sarılıp kavuşmaya,*
Kara kaşka argımak*	*Kara sakar küheylanı**
Olbuy-solbuy teminip,	*Sağlı sollu mahmuzlayıp,*
Oñdop-soldop kamçı urup,	*Sağa sola kamçı vurup,*
Kaardanıp bakırıp,	*Öfkelenip haykırıp,*
Kalıñ kıtay duşman el,	*Kalabalık Kıtay düşman ele,*
Katındıktı bilgizbey,	*Kadınlığımı sezdirmeden,*
Kırgak* bolot Sır nayza	*Keskin* çelik Sır mızrağı*
Kıykırıp coogo sungamın.	*Haykırıp düşmana uzattım.*
Men enekeñ beytaalay*	*Ben anacığın bahtsız*,*
Kara kaşka argımak	*Kara sakar küheylanla*
Kara kıtay çoñ Makil	*Kara Kıtay koca Makil'e*
Oşondo koldu salgamın.	*İşte o anda saldırdım.*
Canındagı kırk sakçı,	*Yanındaki kırk muhafızı,*
Kırkın attan tüşürüp,	*Kırkını attan düşürüp,*
Katar sayıp ötkömün.	*Sıra sıra mızraklayıp geçtim.*
Çoñ kerikçen makilge,	*Koca gergedanlı Makil'e,*
Kaptalınan cetkemin,	*Böğründen yetiştim,*
Cetken cerden Makildi,	*Yetiştiğim yerde Makil'i,*
Çoñ kerikçen kapırdı,	*Koca gergedanlı kâfiri,*
Çoñdugu toodoy baatırdı	*İriliği dağ gibi bahadırı,*
Keñ kurdun buyak çeti – dep,	*Geniş kuşağın beri ucu – deyip,*
Attaşkan şerim atakeñ,	*Ad kardeşim, aslanım babacığın,*

Öpkönün ölçöö beti – dep,
Bel arcakta bekçeyip,
Kabırga söögüm çekçeyip,
Çıñırıp ıylap, sabılıp,
Çın Kudayga calınıp,
Al Makilge cetkemin,
Kerikti mingen balbandı
Kerilip muştap ötkömün.
Ayzam sınıp bırkırap,
Çoñ keriktin üstünön,
Opol toodoy al Makil
Kulap ketti dırkırap.
Atım katın kurgan can,
Ayabay ketip bizdin al.
Eerimen art ketip,
Argımaktın ak tizgin
Koş koldop kolgo ala albay,
Orokkırday balbandı
Bolot taman üzöñgü
Bolcop buttu salalbay.
Kanım kaçıp, iç küyüp,
Keede eske kele alsam,
Keede eske kele albay,
Oolcup eneñ turganı
Kapırdın kanı Orokkır
Kaardanıp kaçırıp,
Böyrögümdön asılıp,
Çoñ kaçırıp bir salıp,
Çoñ nayzasın kolgo alıp,
Kaardanıp kürküröp,
Kaarınan can çıgıp,
Eneñdin bütkön boyu dürküröp.
Camgır kılıp caa tartıp,
Cetip karmap alganı,
Cetmek boldu al kakşaal
Kurmandıkka çalganı,
Men enekeñ Kanıkey

Ciğerinin tam hizası – deyip,
Bel ardında büzülüp,
Kaburga kemiğim fırlayıp,
Çığlık atıp ağlayıp, çırpınıp,
Gerçek Tanrı'ya yalvarıp,
O Makil'e yetiştim,
Gergedana binmiş pehlivanı
Gerilip yumruklayıp geçtim.
Mızrağım paramparça kırılıp,
Koca gergedanın üstünden,
Ulu dağ gibi o Makil
Gümbürdeyip yıkıldı gitti.
Adım kadın, zavallı can,
İyice tükenmişti gücümüz.
Eyerimden geriye kayıp,
Küheylanın ak dizginini
Çift elimle kavrayamayıp,
Orokkır gibi pehlivanı
Çelik tabanlı üzengiye
Denk getirip ayak koyamayıp.
Kanım çekilip, içim yanıp,
Kimi zaman kendime gelsem,
Kimi zaman kendime gelemeyip,
Sallanıp durdu anacığın.
Kâfirin hanı Orokkır
Öfkeyle saldırıp,
Böğrümden asılıp,
Var hızıyla sürüp bir vurup,
Koca mızrağını eline alıp,
Öfkeyle kükreyip,
Kahrından ödler kopup,
Anacığının tüm bedeni titredi. Yağmur gibi ok yağdırıp,
Yetişip yakalamaya,
Yetişmek üzereydi o zalim,
Kurban edip boğazlamaya,
Ben anacığın Kanıkey'in,

Şorduunun başın alganı.

Bahtı karanın başını almaya.

Şibee kanı Orokkır
Kürküröp cakın kalganı.
A düynö ketken Manas kan,
Bitteyimde birigip,
Barmaktayda baş koşkon:
«Er müçölüü bereki,
Eren katın Kanıkey
Kurmandıkka çalat* – dep,
Kurgurumdu bu kıtay
Böödö öltürüp salat» – dep,
Akkula sanga bir salıp,
Sır nayzanı kolgo alıp,
Busurmandap bakırıp,
Istandap uraan çakırıp,
Açıp közdü cumgança,
Anday-mınday degiçe,
Atañ Manas kabılan
Orokkırga cetkeni,
Çoñ kaçırdın üstünön
Kömö koyup ötkönü.
Bir saygandan çıkpastan,
Atañ kabılan kolu tiygen soñ
Kadimki balban Orokkır
Caannamga* ketkeni.
Zulpukordu kolgo alıp,
Makil baştap, Döödürdü
Cetöönün başın keskeni.
Makil menen Orokkır
Eki döösü ölgönün,
Epsiz balban Koñurbay
Sırtınan turup körgönü.
Möndürdöy kılıp ok atıp.
Kayrattanıp bakırıp,
Kakaylap uraan çakırıp,
«Kakay» degen uraanı,

Kalıñ kıtay, san mancuu
Kaptap ketpey turabı!
Calgızdık capaa körgön soñ,

Şibee hanı Orokkır
Kükreyerek yaklaşmıştı.
Öbür dünyaya göçen Manas han,
Küçücükken bir olduğum,
Parmak kadarken baş koştuğum:
«Er endamlı beriki,
Yiğit kadın Kanıkey'i
Kurban edip keser – deyip,*
Zavallımı bu Kıtay
Boş yere öldürüverir» – deyip,
Akkula'nın sağrısına bir vurup,
Sır mızrağı eline alıp,
Busurman! deyip haykırıp,
Istan! diye nara atıp,
Göz açıp kapayıncaya dek,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Baban Manas kaplan
Orokkır'a yetişti,
Koca katırın üstünden
Devirip yıkarak geçti.
Bir saplayışa dayanamadan,
Kaplan babanın eli değince
O ünlü pehlivan Orokkır
Cehenneme gitti.*
Zülfikâr'ı eline alıp,
Makil başta, Döödür'le
Yedisinin başını kesti.
Makil ile Orokkır
İki devinin öldüğünü,
Eşsiz pehlivan Koñurbay
Uzaktan durup seyretti.
Dolu gibi ok yağdırıp.
Yüreklenip haykırıp,
Kakay! diye nara atıp,
«Kakay» denen narasıyla,

Kalabalık Kıtay, sayısız Mançu
Sel gibi kaplamaz olur mu!
Yalnızlık cefasını görünce,

Kan Bakaydın arslanı
Esine tüşkön ubagı,
Eer beldey moynokko
Er atañ Akkula oozun burganı.
Artık kıraan kırk çoro,
Atakeñ, Çubaktı koşup turganı:
«Kara kılar ogoy cok,
Kayrat kılar beren cok,
Kagılsam bolot Kudayga,
Kankorum Bakay, Çubak cok,
Almambet arslan, Sırgak cok.
Bügün körgön erteñ cok,
Bul künüm karış köründü,
Uşunday beleñ düynö bok?!
Kursagım açıp kelgende,
Cayanı kesip ceçü elem.
Canımda Çubak bar bolso,
Cañcuñdu* buzam deçü elem.
Kardım açıp ketkende,
Kazını kesip ceçü elem.
Katıgün Almam barında
Kalmaktı kıram deçü elem.
Kızıl bolot zulpukor
Köölöşömün deçü elem,
Kızırluu Bakay barında,
On segiz miñ aalamga*
Kurgan can, cöölöşörmün
deçü elem! Koldogonu boyunan
Alek bir boldum sında cok,
Ay, calgızdık kurusun,
Katınım boldu karaanım,
Bayakı kabılan Sırgak mında cok!
Kıyamat ketken sen atañ
Altımıştın artıgı,
Kırk çoronun kıyını,
Atka ceñil, tayga çak,
Uykusu kem, colgo sak,

Kara kalpak kırgagım,

Han Bakay'ın arslanı
Aklına düştüğü andı,
Eyer beli gibi geçide
Er baban Akkula'nın başını çevirdi.
Üstün doğan kırk çorayı,
Babacığın, Çubak'ı da katıp ağıt yaktı:
«Dayanak olacak yakınım yok,
Gayret edecek yiğidim yok,
Kurban olayım Tanrı'ya,
Kahramanım Bakay, Çubak yok,
Almambet arslan, Sırgak yok.
Bugün var olan yarın yok,
Bu günüm bir karış göründü,
Böyle miydin, bok dünya?!
Karnım acıkıp geldiğinde,
Sağrı yağını kesip yerdim.
Yanımda Çubak olsaydı,
Cañcuñ'u bozarım derdim.*
Karnım acıktığında,
Kazıyı kesip yerdim.
Vah, Almam'ım varken
Kalmuk'u kırarım derdim.
Kızıl çelik Zülfikâr'la
Boy ölçüşürüm derdim,
Hızırlı Bakay varken,
*On sekiz bin âleme**
Zavallı can, meydan okurum
derdim ben! Koruyan ruhu yanı başından
Helâk oldum, dengim yok,
Ah, yalnızlık kurusun,
Karım oldu tek karaltım,
O kaplan Sırgak burada yok!
Ahirete göçen o baban,
Altmışın en seçkini,
Kırk çoranın yamanı,
Ata hafif, taya denk,
Uykusu az, yolda tetik,

Kara kalpaklı kılıç ağzım,

Kayda ketip cogolgon
Bayakı kagılayın Sırgagım?
Çubagım ketip taarınıp,
Menin belimdin sıngan ubagı,
Çubaktı mınday kıldı – dep,
Akırettik Almambet
Kıyşık karap turganı.
Oluyat çaldın er Bakay,
Kıyamattık kayran dos,
«Kızmatker erin camandap,
Kılıgı caman boldu» – dep
Bakaydın boldu köönü koş.
Argın kan uulu Acıbay –
Akırettik dos ele,
«Uşakka Manas işenip,
Uypalap ketsin bu düynö,
Uşunday Manas boldu» – dep,
Çalgırtı boldu közündö,
Çalgayı boldu sözündö.
«Çalına Manas işenip,
Çalgırttap kökcal ketti» – dep,
Çaması kelse, kırk çoro.
Çalmak bir bolgon özümdü –
Kaardanıp munu aytıp,
Kapalanıp kol kurap,
Kırk çoro coktop er atañ
Kapa bolup koñgurap,
Akılınan er atañ
Şaşıp kalgan kezi eken,
Kaçıp kelgen kezi eken,
Kırk çorosu canda cok.
Kıstoo tüşüp kuu canga,
Şaşıp kalgan kezi eken.
Mına oşontüp turganda,
Tilegeniñ bir Kuday
Berip kalgan kezi eken.

Nereye gidip yitti
O kurban olduğum Sırgak'ım?
Çubak'ım küsüp gittiğinde,
Benim belimin kırıldığı andı,
Çubak'ı böyle etti – diye,
Ahiret dostu Almambet
Yan yan bakıp durdu.
Evliya ihtiyar er Bakay,
Ahiretlik vefalı dost,
«Hizmet eden yiğidini kötüleyip,
Huyu fena oldu» – diye
Bakay'ın da gönlü soğudu.
Argın han oğlu Acıbay –
Ahiretlik dost idi,
«Dedikoduya Manas inanıp,
Darmadağın olsun bu dünya,
Böyle biri oldu Manas» – diye,
Gözüne perde indi,
Sözüne burukluk girdi.
«İhtiyara Manas kanıp,
Gözü perdeli gitti bozkurt» – diye,
Gücü yetse, kırk çora
Beni bile devirmeye niyetlendi –
Öfkelenip bunu söyleyip,
Kederlenip asker derleyip,
Kırk çorayı anıp er baban
Kederlenip mırıldanıp,
Aklı başından er babanın
Şaşırıp kaldığı zamanmış,
Kaçıp geldiği zamanmış,
Kırk çorası yanında yok.
Dara düşüp aziz canına,
Bunalıp kaldığı zamanmış.
İşte böyle dururken,
Dilediğini bir Tanrı
Verdiği zaman imiş.

Aç kıykırık, kuu süröön,
Bayakı Akbaltaydın Çubagı

Keskin çığlık, gür nara,
O Akbaltay'ın Çubak'ı

Aşıp tüşüp Talaska
Kelip kalgan kezi eken.
Coldoş bolup ataña
Colbors, kökcal Arıslan
Kökala sınduu at menen,
Celip kalgan kezi eken.
Mañdaydan çıktı bakırık,
Bayakı Çubak ünü eken,
Manastap! – uraan çakırıp.
Cetkileñ belin kurçanıp,
Ceti tümön kıtayga
Ceke kirdi Çubagıñ
Cetken cerden kol salıp.
Çubaktın ünün ukkan soñ,
Kök sülöösün börk* kiygen,
Kök ala kalkan oynogon,
Başın bar altınga bölögön,
Ayagın çılk kümüşkö cölögön,
Kapıyadan* söz tapkan,
Karañgıda köz tapkan,
Astıga salsa ak coltoy,
Abası Bakay san koldoy,
A da kirdi bakırıp,
Oluyattın er Bakay
Al dagı Manastap uraan çakırıp.
Çubaktın ünün ukkanda,
Sarala sınduu at mingen,
Sarı cargak şım kiygen,
Tüpögü* cok ayza alıp,
Canına calañ kılıç baylanıp,
Altın aydar*, çok belboo –
Beecindegi Azız kandın calgızı, Baarısı
Manastap uraan çakırıp.
Mañday cagı bakırık,
Çubaktın ünün ukkanda,
Al da çıktı adırdan
Manastap uraan çakırıp.
Atka ceñil, tayga çak,
Uykusu cok, colgo sak,

Aşıp inip Talas'a
Gelip yetiştiği zamanmış.
Yoldaş olup babana
Pars yürekli bozkurt arslan,
Kökala gibi at ile,
Dörtnala geldiği zamanmış.
Karşıdan koptu bir haykırış,
O Çubak'ın sesi imiş,
Manas! – diye nara atıp.
Yaman belini kuşanıp,
Yedi tümen Kıtay'a
Tek başına daldı Çubak'ın,
Vardığı yerden saldırıp.
Çubak'ın sesini duyunca,
Gök vaşak börkünü giyen,*
Gök ala kalkan oynatan,
Başını saf altına bezeyen,
Ayağını som gümüşe dayayan,
Dar anda söz bulan,*
Karanlıkta yol gören,
Öne sürülse uğuru ak,
Ağası Bakay sayısız ordu denk,
O da daldı haykırıp,
Evliya soylu er Bakay,
O da Manas! diye nara atıp. Çubak'ın sesini duyunca,
Sarala gibi ata binen,
Sarı meşin şalvar giyen,
Tuğsuz mızrak alan,*
Beline yalın kılıç bağlayan,
Altın perçemli, püsküllü kuşaklı –*
Beecin'deki Azız Han'ın bir tanesi, Hepsi
Manas! diye nara atıp.
Ön yanı hep haykırış,
Çubak'ın sesini duyunca,
O da çıktı yamaçtan
Manas! diye nara atıp.
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yolda tetik,

Kara bolot kırgagı,
Kan Manastın Sırgagı,
Altımıştın artığı,
Kırk çoronun kıyını,
Teke coomart* at mingen,
Kök temirden ton kiygen,
Kılıçın kınga cölögön,
Kıykırgan coogo kol salsa,
Kıpkızıl kanga bölögön,
Acaldan kayra tartpagan,
Atışkan coodon kaytpagan,
Sumsayganın cazbagan,
Sungandan kayra tartpagan,
Aalamga cetet çaması,
Manas menen al Sırgak
Aga-ininin balası,
Al da adırdan çıktı bakırıp,
Çubaktın ünün ukkanda,
Manastap uraan çakırıp.
Argın kan uulu Acıbay –
Cetimiş burku* til bilgen,
Cetkenden kayra tartpagan,
Kez bolgondon kaytpagan.
Kartküröñ öñdüü at mingen,
Kara ok ötpös ton kiygen.
Kaardanıp bakırıp,
Bu da kirdi kördüñbü,
Manastap uraan çakırıp.
Manas kandın kırk çoro
Munun baarı bakırıp,
Katar kirdi uruşka
Topurak uçup coşulup,
Ölümdön kayra tartpastan,
Manas menen kırk çoro
Tak oşondo koşulup.
Kara kanga kanışıp,
Kabılan tuugan erender

Kara çelik kılıç ağzı,
Han Manas'ın Sırgak'ı,
Altmışın en seçkini,
Kırk çoranın yamanı,
Teke coomart ata binen,*
Gök demirden zırh giyen,
Kılıcını kına dayayan,
Haykıran düşmana saldırsa,
Kıpkızıl kana bulayan,
Ecelden geri dönmeyen,
Vuruştuğu düşmandan kaçmayan,
Çatık kaşını çözmeyen,
Uzattığı mızrağı geri çekmeyen,
Âleme yeter gücü,
Manas ile o Sırgak
Kardeş çocuklarıdır,
O da yamaçtan çıktı haykırıp,
Çubak'ın sesini duyunca,
Manas! diye nara atıp.
Argın han oğlu Acıbay –
Yetmiş türlü dil bilen,*
Yetiştiğinden geri dönmeyen,
Karşılaştığından kaçmayan.
Kartküröñ donlu ata binen,
Kara ok işlemez zırh giyen.
Öfkelenip haykırıp,
Bu da daldı, gördün mü,
Manas! diye nara atıp.
Manas Han'ın kırk çorası,
Bunların hepsi haykırıp,
Sıra sıra girdi savaşa,
Toz duman coşup savrulup,
Ölümden geri durmadan,
Manas ile kırk çora
Tam o anda birleşti.
Kara kana boyanıp,
Kaplan doğmuş erenler

Kaçpay turup salışıp.
Ayza karmap, top buzup,
Mından acalduu mende okko uçup.
Aybaltanın sabı okşop,
Kazılgan kalıñ or körüp,
Kaynatıp koygon şor körüp,
Talasta kırgız, argınıñ
Kıstoonu caman çoñ körüp.
Taalayluu atañ şer ele,
Dalay cerdi sen atañ,
Talkan kılgan er ele.
Kıraandar kolgo tiygende,
Kımbatı Çubak Arıslan
Kelgendigin bilgende,
Asmandan tüşkön Boz kise
Moyunga kınay salınıp,
Caratkan calgız Caparga,
Oşondo atañ calınıp.
Atañ kandın üstünö,
Alöökönün Koñurbay
Ilek-ilek kol menen,
Kayra kirgen cabılıp.
Baltaçanı barbañdap,
Bayakı Kalça köykaşka
A da kaardanıp dardañdap,
Kaçkını cakın kaçkansıp,
Elteñdep kalgan kezi eken,
Katının kara baskansıp,
Kuugunun çukul kuugansıp,
Antañdap kalgan kezi eken,
Katını erkek tuugansıp.
Algara menen culkuntup,
Eri ölgöndöy bulkuntup,
Köz aynegi balkıldap,
Köökördöy bolgon şuru taş
Töbösündö carkıldap.
Temingisi* telpildep,
Tokmoktoy örgön kara çaç,
Arkasında aydarı

Kaçmadan durup vuruştu.
Mızrak tutup, saf bozup,
Eceli yeten nice kul oka uçtu. Aybaltanın sapına benzer,
Kazılmış derin hendek görüp,
Kaynar konmuş belayı görüp,
Talas'ta Kırgız'ın, Argın'ın
Sıkıntısını pek büyük gördü.
Bahtı açık baban aslandı,
Nice yeri senin baban,
Toza çeviren yiğitti.
Yaman doğanlar el verince,
Kıymetlisi Çubak Arslan'ın
Geldiğini bildiğinde,
Gökten inen Boz kise'yi
Boynuna sıkıca kuşanıp,
Yaratan tek Cebbar'a,
O anda baban yalvardı.
Baban hanın üstüne,
Alööke oğlu Koñurbay
Alay alay askerle,
Yeniden daldı üşüşüp.
Baltalısı el kol sallayıp,
O namlı Kalça yiğidi,
O da öfkeyle kabarıp,
Kaçağı yanı başında sanıp,
Ürkek bakınıp durduğu demmiş,
Karısını kara basmış gibi,
Kovalayanı ensesinde sanıp,
Soluk soluğa kaldığı demmiş,
Karısı erkek doğurmuş gibi.
Algara'yı silkip şahlandırıp,
Kocası ölmüş gibi debelenip,
Göz akı alev alev,
Kımız kabı denli mercan taş
Tepesinde parıldayıp.
Üzengisi tıpırdayıp,*
Tokmak gibi örülü kara saç,
Ardında perçemi

Kecigede selkildep.

Tim açuusu kelgende,
Tikireygen murutu
Kır murunu bir bölök
Selebenin* kabı okşop.
Kaş-kabaktın ortosu
Açılıp kalgan körgö okşop,
Ay mañdayın karasañ
Bay caylagan törgö okşop.
Kırk törö menen kıykırıp,
Bu da möndülöp* uraan çakırıp,
Algara sanga bir salıp,
Atakeñ Manas kökcalga
A da aynıbay kirdi kol salıp.
Kırk uruu kıtay balbanı,
Kıyamat ketken atañdı
Ortosuna alganı.
Zıñgırap atañ kenebey,
Seksen ayza bir tiyse,
Sebilip atañ köykaşka
Oşonu buçkagına teñebey*.
Alöökönün Koñurbay
Atañ Manas kökcalga
Erdikti kılgan çenebey.
Beecindegi kıtaydın
Er ekenin kördüñbü?
Kakançıluu* Beecinden
Alöökönün Koñurbay
Kapıray, dobuşunan can çıkkan.
Kolomtodon kor tuugan,
Kadimki Beecin şaarına
Koñurbay attuu çoñ tuugan.
Altıga caşı kelgende,
Kakanga bülük baştagan,
Kaarına çıdabay,
Kayrıdin catkan Çoñ-Beecin
Buzulup kete cazdagan.
Segizge caşı kelgende,

Ensesinde savrulup.

Hele öfkesi geldiğinde,
Diken diken bıyığı,
Kemerli burnu apayrı,
Pala kınına benzerdi.*
Kaşla gözünün arası
Açık kalmış mezara benzer,
Ay alnına bakarsan
Bay yaylağı başköşeye benzer.
Kırk töreyle haykırıp,
Bu da Möndü! diye nara atıp,*
Algara'nın sağrısına bir vurup,
Babacığın Manas bozkurda
O da caymadan daldı saldırıp.
Kırk boy Kıtay pehlivanı,
Ahirete göçen babanı
Ortasına aldılar.
Baban dimdik, aldırmadan,
Seksen mızrak bir değse,
Zırh kuşanmış namlı baban
Onu topuğuna denk saymaz.
Alööke oğlu Koñurbay
Baban Manas bozkurda
Ölçüsüz yiğitlik gösterdi.
Beecin'deki Kıtay'ın
Er olduğunu gördün mü?
Hakanlı Beecin'den*
Alööke oğlu Koñurbay,
Aman, sesinden ödler koptu.
Ocaktan kor doğmuş,
O ünlü Beecin şehrine
Koñurbay adlı büyük doğmuş.
Yaşı altıya geldiğinde,
Hakan'a kargaşa çıkarmış,
Kahrına dayanamayıp,
Kâfir dinli Çoñ-Beecin
Az kalsın yıkılıp gidiyormuş.
Yaşı sekize geldiğinde,

Beecindin curtun kamagan,	*Beecin'in halkını kuşatmış,*
Toguzga çıgıp kelgende,	*Dokuzuna vardığında,*
Taş sayıngan kıtaydın	*Taş kuşanan Kıtay'ın*
Tazaların sabagan.	*Seçkinlerini dövmüş.*
Kaarına çıdabay,	*Kahrına dayanamayıp,*
Kalaaluu Beecin cadagan.	*Kaleli Beecin bezmiş.*
On ekige kelgende,	*On ikisine geldiğinde,*
Altın taacım* kiygizip,	*Altın tacı* giydirip,*
Altın takka* miñgizip,	*Altın tahta* çıkarıp,*
Oşo turgan Beecindin	*Şu duran Beecin'in*
Çoñ kandıgın bilgizip,	*Büyük hanlığını bildirip,*
Kerüügö* salgan tam kılgan.	*Yamaca* kurulu saray yapmışlar.*
Atañ, ayköldün colun tozor dep, Altın aydar, çok belboo	*Baban Ayköl'ün yolunu keser diye, Altın perçem, püsküllü kuşak,*
Keçilge mıktuu kan kılgan.	*Keçil'e sağlam han kılmışlar.*
Koñurbay cayın surasañ,	*Koñurbay'ın halini sorarsan,*
Balam ögüzü karıp, özü ölgön,	*Yavrum, öküzü kartalıp kendi ölse,*
Oluyattın er Bakay	*Evliya soylu er Bakay,*
Ölüp kalsa ırımı –	*Ölüp kalırsa töresi –*
Ölgöndün malın teñ bölgön.	*Ölenin malını eşit bölerler.*
Serkesin seter* kötörgön,	*Tekesini seter* diye yüceltmiş,*
Miñgeni ıyık at bolgon,	*Bindiği kutsal at olmuş,*
Kılıp cürgön ırımı –	*Edip durduğu töresi –*
Urgaaçı menen cat bolgon.	*Dişiden uzak, yad olmuş.*
Kızıl ala kiyingen,	*Kızıl alaca giyinmiş,*
Al kapırdın kılıgı –	*O kâfirin âdeti –*
Ilama* bolso süyüngön.	*Lama* olunca sevinmiş.*
Otura kalıp siybegen,	*Çömelip su dökmeyen,*
Etegi cerge tiybegen,	*Eteği yere değmeyen,*
Alda taala calgızdın	*Yüce Allah'ın, o Tek'in,*
Çın birligin bilbegen.	*Gerçek birliğini bilmeyen.*
Azoo atın tokungan,	*Yaban atını eyerleyen,*
Kolodon kılgan çoñ burkan	*Tunçtan yapılma koca putu*
Asa baylap, Kuday – dep,	*Direğe bağlayıp, Tanrı – diye,*
Oşogo karap çokungan.	*Ona karşı tapınan.*
Keçildin kanı Koñurbay,	*Keçil'in hanı Koñurbay,*
Kelbersigen doñuz* ay,	*Kasılıp duran domuz* ay,*
Cer cüzündöy köp kıtay	*Yeryüzü kadar çok Kıtay*

Cetip kaptap alganda,
Cer körünböy, atañdı
Tegerektep kalganda,
Akbaltaydın Çubagı

Yetişip kapladığında,
Yer görünmez olup babanı
Çepeçevre sardığında,
Akbaltay'ın Çubak'ı

«Azabım bolso köröm – dep,
Acalım cetse ölöm – dep,
A düynölük* calgız dos,
Uşu turgan Manaska
Karaan bolup berem» – dep,
Akbaltaydın Çubagı,
Aalamdı buzgan çunagı
Aşkere kirdi soguşka.
Al añgıça bolgon cok,
Açıp közdü cumguça,
Anday mınday degiçe,
Azız kandın calgızı
Alakem kirdi soguşka.
Kök sülöösün börk kiygen,
Kök ala kalkan oynogon,
Dagı kirdi soguşka.
Kara kalpak kırgagı,
Kan Manastın Sırgagı
Koşo kirdi soguşka,
Argın kandın Acıbay
Dagı kirdi soguşka.
Iramandın Irçı uulu,
Üzüktöy kalpak er Şuutu,
Tömön kandın Tölgöçü,
Manastın Bayçoro attuu erkesi,
Serpilişçü Seregi,
Manastın amanat canga keregi,
Bolumduu Bozuul çorosu,
Ala çapan Aykoco –
Manastın eerçitip cürgön
moldosu,*
Aça sakal Adışı,
Kırk ayza sunup kırk caktan
Manastı közdöy baarısı,

«Azabım varsa görürüm – deyip,
Ecelim yetse ölürüm – deyip,
Öbür dünyalık tek dost,*
Şu duran Manas'a
Arka olurum ben» – deyip,
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Âlemi yıkan yamanı,
Apaçık daldı savaşa.
Derken çok geçmedi,
Göz açıp kapayıncaya dek,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Azız Han'ın bir tanesi
Alake'm daldı savaşa.
Gök vaşak börkünü giyen,
Gök ala kalkan oynatan,
Yine daldı savaşa.
Kara kalpaklı kılıç ağzı,
Han Manas'ın Sırgak'ı
Birlikte daldı savaşa,
Argın Han'ın Acıbay'ı
O da daldı savaşa.
Iraman'ın Irçı oğlu,
Keçe örtü denli kalpaklı er Şuutu,
Tömön Han'ın Tölgöçü'sü,
Manas'ın Bayçoro adlı nazlısı,
Çarpışkan Serek'i,
Manas'ın emanet cana gereği,
Yarar yiğit Bozuul çorası,
Ala kaftanlı Aykoco –
Manas'ın yanında gezdirdiği
*mollası,**
Çatal sakallı Adış'ı,
Kırk mızrak uzatıp kırk yandan
Manas'a doğru hepsi,

Karasa közgö ilinbeyt,
Kuday betin körgözbö,
Ce kaysı ekeni bilinbeyt!

Baksan göze ilişmez,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Hangisi hangisi bilinmez!

Asman açık, cer bürköö
Kırgın tapkan çoñ soguş,
Aybaltanın baş-başı
Kezigip acal cetkender
Aybalta tiyip çekege,
Alı cok naçar kayratsız
Kan Çubaktın katınan,
Attanıp catat Mekege.
Aralaş soguş bolgon soñ
Aybandan eçen at ölüp,
Ereni bölök bölünüp,
Emgektüü kanı tögülüp,
Arslanı bölök bölünüp,
Alsızı ölüm körünüp,
Ayzakerdin ıktuu ölüp,
Kagışıp eçen mıktuu ölüp. Kırgızdı çaap alam – dep,
Koñurbaydın Kara atı,
Kara atının barbı deym,
Seksen miñ balban, san kalday,
Kaptalında kanatı.
Ayzakerden ıktuu kul,
Kaçan bolso aalamdı
Talkanday çalgan adatı.
Oşol uruş içinde
Talkan çalgan emedey,
Busurman, kapır bölünböy, Kara dinden ak bolgon*,
Topurak kaptap, çañ uçup, Beecinge kalgan cıyganı,
Cerden bir tal körünböy.
Biylegen dini – ıymanı,
Cetik belin kurçanıp,
Kabılan atañ, er Çubak
Karısı Bakay içinde,

Gök açık, yer kapalı,
Kırgına dönen büyük savaş,
Aybaltaların baş ucu
Rast gelip eceli yetenler,
Aybalta değip şakağa,
Gücü yok, zayıf, dermansız
Han Çubak'ın saflarından,
Atlanıp gidiyor Mekke'ye.
Karma savaş olduktan sonra
Hayvandan nice at ölüp,
Ereni ayrı bölünüp,
Emek dolu kanı dökülüp,
Arslanı ayrı bölünüp,
Güçsüzüne ölüm görünüp,
Mızrakçının ustası ölüp,
Çarpışıp nice yiğit ölüp. Kırgız'ı vurup alırım – diye,
Koñurbay'ın Kara atı,
Kara atının var mı dersin,
Seksen bin pehlivan, sayısız kalday,
Böğründe kanadı.
Mızrakçıdan usta kul,
Ne zaman olsa âlemi
Un gibi ezmek âdeti.
O savaşın içinde
Un öğütür gibi,
Müslüman, kâfir seçilmez, Kara dinden ak olan,*
Toprak kaplayıp, toz uçup, Beecin'de kalan varlığı,
Yerde bir dal görünmez.
Hükmeden dini – imanı,
Yaman belini kuşanıp,
Kaplan baban, er Çubak,
İhtiyarı Bakay içlerinde,

Ceke aralap kol salıp.
Oynop, oynop ketkende
On eki mancuu bir ölöt,
Tagı kalgan Beecinde.
Acalduu adam ölböybü,
Mınday sonun kim köröt
Ceti asaba, kızıl tuu,
Kalıñ kırgın içinde
Aç kıykırık, ızı-çuu,
Baraban ünü barsıldap,
Başka soguş bir bolgon.
Suragı cetip Beecindi
Mıltık ünü tarsıldap,
Betteşip eren sayışsa
Ayzası sınıp karsıldap,
Barıp turgan kezinde,

Kılıç kıyrap barkırap,
Sabınan ırgıp* çırkırap.
Talastı kamap, çır kılıp,
Kırgılçaldın saatınan,
Adamdan eçen bat ölüp.
Kündöp, tündöp turuşup,
Ceti kün tınbay uruşup.
Alaköönün Koñurbay
Keçee, Talaska kılgan kordugu,
Kıylaga kılgan zordugu.
Coonun aşkere eri – Koñurbay,
Keriktin oozun buruşup,
Kezenişip uruşup.
Keçee, karadan kaçıp cat bolgon,
Kakanda kalgan cıyganı.
Kaalagan dini – ıymanı,
Sarı taldan saydırgan
Talı kalgan Beecinde.
Sap* altından casagan
Baygamar*, sultan dini ak,
Beecinde kalgan altın tak.
Kakandı karmap turganda,

Tek başına dalıp saldırıp.
Oynayıp oynayıp gittiğinde
On iki Mançu birden ölür,
Tahtı kalmış Beecin'de.
Eceli gelen ölmez mi,
Böyle görkemi kim görür:
Yedi sancak, kızıl tuğ,
Koyu kırgının içinde
Keskin çığlık, velvele,
Davul sesi gümbürdeyip,
Bambaşka bir savaş oldu.
Buyruğu yürüyüp Beecin'i
Tüfek sesi çatırdayıp,
Yüzleşip erenler mızraklaşınca
Mızrağı kırılıp çatırdayıp,
Varıp durduğu zamanda,

Kılıç kırılıp şangırdayıp,
Sapından fırlayıp çınlayıp.*
Talas'ı kuşatıp, kavga salıp,
Kırgılçal'ın uğursuz saatinden,
İnsandan nicesi tez ölüp.
Gündüz gece direnip,
Yedi gün durmadan vuruşup.
Alööke oğlu Koñurbay'ın
Hani, Talas'a ettiği zulmü,
Nicesine ettiği zorbalığı.
Düşmanın apaçık eri – Koñurbay,
Gergedanın başını çevirip,
Karşı karşıya vuruşup.
Hani, karadan kaçıp gurbete düşenin,
Hakan'da kalan birikimi.
Dilediği dini – imanı,
Sarı söğütten diktirdiği
Söğüdü kalmış Beecin'de.
Saf altından yapılma,*
Peygamber, sultan dini ak,*
Beecin'de kalmış altın taht.
Hakan'ı tutup dururken,

Alakeñ Beecinge kandık kılganda,
Şuru otogot, marcan taş
Almam kan kiyip turgan kezinde,
Alakeñ iyrip turgan kezinde,
Altın takka elçisi

Alake'n Beecin'e hanlık ederken,
Mercan sorguç, inci taş
Almam'ın han olup giydiği çağda,
Alake'nin hükmü yürüttüğü çağda,
Altın tahta elçisi

Al Beecinge dümöktü
Salıp turgan kezinde,
Uykuda catsa körüngön
Bir ak sakalçan oluya.
Uykusunda küç körüp,
Uktap ketse Alakeñ
Beyiş*, tozok* tüş körüp.
Kıyamattın cayınan,
Almam kıztalak tozok barınan,

O Beecin'e kargaşayı
Saldığı çağda,
Uykuda yatsa görünen
Bir ak sakallı evliya.
Uykusunda sıkıntı çekip,
Uyuyakalsa Alake'n
Cennet, cehennem* düşü görüp.*
Kıyametin halinden,
Almam, kahrolası cehennemin varlığından,

«Kayırdindüü kalkımdın
Içinde kantip turam – dep,
Adal dindüü busurman
Aralaş barıp içine,
Ak kızmatın kılam – dep.
Kolduragan burkanın
Kantkende Kuday deymin – dep,
Kaçıp barıp busurman
A düynö kamın ceymin – dep,
Kolodon kılgan çoñ burkan
Kantkende Kuday deymin – dep.
Obu cok tulpar Sarala
On bölüp kantip tokunam,
Opsoloñ kılgan burkanga,
Şorduu can, kay betim menen
çokunam!..» Karşı-terşi çapkılap,
Kaçıp kelgen Talaska,
Akırettik dos bolgon
Senin atañ Manaska,
Alakeñ Beecin turganda,
Bedelin körgön çoçugan.
Alakeñ acayıptın dubasın*
Abergendin kölünön,

«Kâfir dinli halkımın
İçinde nasıl dururum – deyip,
Helal dinli Müslüman'ın
İçine varıp karışıp,
Ak hizmetini ederim – deyip.
Tunçtan dökme putuna
Nasıl olur da Tanrı derim – deyip,
Kaçıp varıp Müslüman'ın
Öbür dünya derdine düşerim – deyip,
Tunçtan yapılma koca puta
Nasıl olur da Tanrı derim – deyip.
Azgın tulpar Sarala'yı
On bölüp nasıl eyerlerim,
Hantal yapılı o puta,
Zavallı can, hangi yüzümle
tapınırım!..» Sağa sola at koşturup,
Kaçıp gelmişti Talas'a,
Ahiretlik dost olmuştu
Senin baban Manas'a,
Alake'n Beecin'de dururken,
Heybetini gören ürkerdi.
*Alake'n tılsımın duasını**
Abergen'in gölünden,

Suuk-Tördün törünön,
Calgız közdün cerinen,
Sarala oñdop tokugan,
Bargan can kelbes çoñ okuu
Acıdaardan okugan,
Munun atagın körgön çoçugan.
Uzun boyluu, keñ dalı,

Suuk-Tör'ün başköşesinden,
Tek gözlünün yerinden,
Sarala'yı düzüp eyerleyen,
Varan geri gelmez büyük ilmi
Ejderhadan okumuştu,
Şanını duyan ürkerdi.
Uzun boylu, geniş omuzlu,

Arı balban, arı şer
Beecindegi Azız kandın çunagı,
Kaynap catkan kıtaydı
Kabılan Alakeñ körgön ubagı.
Çekiri cok koy közdüü,
Sepkili cok ak cüzdüü,
Zorlugu toonun teñindey,
Oşo kezde Alakeñ
Keçildin kanı Koñurbay
Kez bolso karmap cegidey.
Kalıñ tümön, köp kolgo
Kabılan Almañ er calgız
Kaardanıp bakırıp,
Manastap uraan çakırıp.
Cetkileñ belin kurçanıp,
Ceti tümön kıtayga
Cetip Almañ kol salıp.
Uy kuymulçak* Sarala
Buudan menen oynotup,
Kez kelgenin kayran şer
Kömö sayıp soylotup.
Ulakkandın Sırgagı
Bu da Kökçebiç menen oynotup,
Kez bolgonun kayran şer
Miñgeni tulpar ala baş,
Kalıñ kıtay, kakan curt
Talastı kamap turganda
Almambet, Sırgak aralaş,
Acıbay, Bakay – eki kan,
Almambet, Çubak – egiz er,
Sırgak, Serek – tegiz er,

Hem pehlivan, hem aslan,
Beecin'deki Azız Han'ın yamanı,
Kaynayıp duran Kıtay'ı
Kaplan Alake'nin gördüğü andı.
Çakırı yok koyun gözlü,
Çili yok ak yüzlü,
İriliği dağın yarısı denli,
O çağda Alake'n,
Keçil'in hanı Koñurbay'ı
Rast gelse tutup yiyecek gibiydi.
Kalabalık tümene, çok orduya
Kaplan Alma'n er yalnız,
Öfkelenip haykırıp,
Manas! diye nara atıp.
Yaman belini kuşanıp,
Yedi tümen Kıtay'a
Yetişip Alma'n saldırıp.
Sığır sağrılı Sarala*
Küheylanı oynatıp,
Önüne geleni yaman aslan
Devirip mızraklayıp yere serdi.
Ulakkan'ın Sırgak'ı,
Bu da Kökçebiç'i oynatıp,
Rast geleni yaman aslan,
Bindiği tulpar ala baş,
Kalabalık Kıtay, Hakan yurdu
Talas'ı kuşatıp dururken,
Almambet, Sırgak iç içe,
Acıbay, Bakay – iki han,
Almambet, Çubak – ikiz er,
Sırgak, Serek – denk er,

Adık kandın Akcoltoy
Aykölüñdün çorosu,
Ar birisi san koldoy,
Aralap çoguu kirgende,
Ayköl atañ içinde,
Altı san kara kıtaydı
Ilaaçınday tiygende,

Adık Han'ın Akcoltoy'u,
Ayköl'ünün çorası,
Her birisi sayısız ordu denk,
Dalıp birlikte girince,
Ayköl baban içlerinde,
Altı ordu kara Kıtay'a
Laçin gibi çarpınca,

Kara talday kapırdı
Kamap aydap kırgılap,
Beecindi közdöy sapırdı.
Sargara kuup alganda,
Orto cerin er Manas
Oyup kelip berdi ele.
Eki çetin erender
Soyup kelip berdi ele.
Bir böyrögün er Bakay
Kamap kelip berdi ele,
Kıl ortosun kıraandar,
Sabap kelip berdi ele.
Kıl çekesin kan Çubak
Aydap kelip berdi ele.
Kıl ayagın kan Sırgak
Caylap kelip berdi ele.
Mıltık menen atışıp,
Kızıl kanga bölöntüp,
Kımbatım Almam kayran şer Ayza menen cetişpey,
Aydap kelip berdi ele.
Kezikse tirüü taştabay,
Tirelişip turuşup,
Kıraandardın baarısı
Caylap kelip berdi ele.
Ölö turgan aylanı
Kaarına çıdabay,
Kaçıp kıtay sögülüp,
Kayratına çıdabay,
Tuş-tuş cakka bölünüp.
Erenden eçen soyulup,

Kara söğüt gibi kâfiri
Kuşatıp sürüp kırarak,
Beecin'e doğru savurdu.
Sarartıp kovaladıklarında,
Orta yerini er Manas
Oyup gelivermişti.
İki ucunu erenler
Boğazlayıp gelivermişti.
Bir böğrünü er Bakay
Kuşatıp gelivermişti,
Tam ortasını yaman doğanlar
Dövüp gelivermişti.
Tam kenarını han Çubak
Sürüp gelivermişti.
Tam ucunu han Sırgak
Temizleyip gelivermişti.
Tüfek ile atışıp,
Kızıl kana bulayıp,
Kıymetlim Almam, yaman aslan,
Mızrakla yetişemeyip,
Sürüp gelivermişti.
Rast gelse diri bırakmayıp,
Dikilip direnip,
Yaman doğanların hepsi
Temizleyip gelivermişti.
Ölecekleri hâli
Kahrına dayanamayıp,
Kaçıp Kıtay söküldü,
Gayretine dayanamayıp,
Dört bir yana bölündü.
Erenden nicesi boğazlanıp,

Torgo tüşkön mından köp.
Alıp suuga uruptur.
Alapayın taba albay,
Kakandın curtu köp ölüp,
Munun atın çakırıp,
Kolgo tüşkön mından köp.
Cılandan algan caytaştı*,
Koñurbay baştık köykaşka, Bir canayak kara suu
Erenderdin baarısı
Astına kaçıp körünüp
Kayratı cok camanı
Kaça albay kanı tögülüp.
Alakançık şıbırgak*,
Kaçıp-şaşıp köp kıtay
Keñ Talastı aşkanda,
Ile boylop col tartıp,
Kündüz cürböy, tün katıp, Uşul caydı körgöndö

Tuzağa düşen bundan çok.
Alıp suya vurmuştur.
Ne edeceğini bilemeyip,
Hakan'ın yurdu çok ölüp,
Bunun adını çağırıp,
Tutsak düşen bundan çok.
Yılandan alınmış yada taşını,*
Koñurbay başta, namlı beyler, Bir çanak kara suya
Erenlerin hepsi
Gözler önünde kaçışıp,
Gayreti yok kötüsü
Kaçamayıp kanı döküldü.
Alaca boran, sulusepken,*
Kaçıp bunalan çok Kıtay
Geniş Talas'ı aştığında,
İle boyunca yol tutup,
Gündüz yürümez, gece göçüp, Bu büyüyü gördüğünde,

Manas baştık kırk çoro
Sarı izine çöp salıp,
Oluyattın er Bakay
Kün-tündöp colun çalganda,
Ilenin boyu kök talga
Cakın kirip barganda,
Akıl sanap, köp oylop,
Alöökönün Koñurbay:
Kaça bersek kakandı,
Mintip cürsök Manaska
Aldırabız – dep oylop.
Burut, kıtay koşulbay,
Arkı öyüz menen berki öyüz
Ayabay uruş salışıp,
Caa tartışıp kagışıp,
Tim turbay mintip uruşup.
Eptep eren kılışıp.
Altın aydar, çok belboo
Azız kandın Almambet

Manas başta kırk çora
Sıcak izinin ardını bırakmayıp,
Evliya soylu er Bakay
Gece gündüz yolunu kolladığında,
İle boyu gök söğüde
Yaklaşıp vardığında,
Akıl yorup, çok düşünüp,
Alööke oğlu Koñurbay:
Kaçıp durursak Hakan'ı,
Böyle gidersek Manas'a
Kaptırırız – diye düşünüp.
Burut'la Kıtay birleşmeden,
Öte yaka ile beri yaka
Amansız savaş kızıştırıp,
Yay çekişip çarpışıp,
Boş durmadan böyle vuruşup.
Türlü yolla erlik edip.
Altın perçemli, püsküllü kuşaklı,
Azız Han'ın Almambet'i,

31890	Kayıptan* algan cay taştı*	*Kayıptan* alınmış yada taşına**
	Çın dubasın dubalap,	*Gerçek duasını okuyup,*
	Bulut atı Buurakan*,	*Bulutun adı Buurakan*,*
	Tiyer tiybes kılıptır.	*Değer değmez etmiştir.*
	Kündüzü bürköö, tünü açık –	*Gündüzü kapalı, gecesi açık –*
	Almambet caydı* salıptır.	*Almambet büyüyü* salmıştır.*
	Celdüü şamal, köp möndür	*Yelli rüzgâr, bol dolu,*
	Cerdin üstün körgözböy,	*Yerin üstünü göstermeden,*
	Cöö tuman basıp kalıptır.	*Koyu sis basıp kalmıştır.*
	Akılınan şaşıptır,	*Aklı başından gitmiştir,*
31900	Aşıp-şaşıp col cürüp,	*Apar topar yol alıp,*
	Beecindi közdöy kaçıptır.	*Beecin'e doğru kaçmıştır.*
	Tuuradan çumkur koonu ötüp,	*Enlemesine derin vadiyi geçip,*
	Alıstan zoñkok* toonu ötüp,	*Uzaktan yalçın* dağı geçip,*
	Cambaştap uyku kandırbay,	*Yan gelip uykuya doymadan,*
	Tulparların çaldırbay,	*Tulparlarını otlatmadan,*
	Çıkanaktap tınç albay,	*Dirsek dayayıp dinlenmeden,*
	Çırım etip* uyku albay,	*Kestirip* uyku almadan,*
	Çındap kaçıp Koñurbay.	*Gerçekten kaçtı Koñurbay.*
	Baatırıñ kaydan ayanıp,	*Bahadırın hiç kaçınır mı,*
31910	Tömönkü Kañgaydın toosun tayanıp,	*Aşağı Kañgay'ın dağına yaslanıp,*
	Sanaası menen bolturup,	*Gönlünce boyun eğdirip,*
	Izin burup, col cürüp,	*İzini saptırıp, yol alıp,*
	At ayabay mol cürüp,	*At esirgemeden çok yol alıp,*
	Alöökönün Koñurbay	*Alööke oğlu Koñurbay,*
	Toñkoygon eçen toonu aşıp,	*Yalçın nice dağı aşıp,*
	Tomurañdap koo basıp,	*Tökezleyerek vadiler geçip,*
	Talaska kirip kayrılıp,	*Talas'a girip geri dönüp,*
	San kolunan ayrılıp.	*Sayısız ordusunu yitirip.*
	Kırgızga barıp kayrılıp,	*Kırgız'a varıp dönüp,*
	Makil menen Orokkır	*Makil ile Orokkır –*
31920	Bul eköönön ayrılıp.	*Bu ikisinden de olup.*
	Köktön kıyam* tutulup,	*Gökten kıyam* tutulup,*
	Alöökönün Koñurbay,	*Alööke oğlu Koñurbay,*
	Cerge kanık bu çoçko	*Yeri iyi bilen bu domuz,*
	Cetkileñ kaçıp kutulup.	*Adamakıllı kaçıp kurtuldu.*
	Mına oşondo Almambet,	*İşte o zaman Almambet,*
	Arıslan Bakay bul törtöö,	*Arslan Bakay, bu dördü,*

Araga kalgan döö, balban
Keçilinen segizdi
Alakeñ cetip atıptır.
Alakeñ, Bakay baş bolup,
Talkuunun boyun aşıptır,
Ayday Sarı-Talaada
Kara kalmak, mancuunun
Otorçusun* basıptır.
On eki miñçe cılkı alıp,
Oyronuñ kayra tartıptır.
Ölgön curttan kalganı,

Keçilin buzup moldo alıp,
Kep kılbay kırgız olco alıp,
Artık eptüü azamat
Altımıştan at alıp,
Cete albagan muunu boş
Cetiden aydap at alıp,
Artık kıraan azamat
Cetimişten olco alıp,
Cete albagan camandar
Ceti attan olco alıp.
Talasta kırgız, argındı
Sandıgının baarısın
Sarı altın, mülkkö tolturup.
Argın, kırgız al curttu
Sanaası menen bolturup,
Köñülü menen bolturup.
Talasta kırgız, argındın
Kömürköydün baarısın
Köp altınga tolturup.
Koroosun çañga caşırıp,
Argın menen kırgızdın
Cırgalın curttan aşırıp.
Kıtaydı kuup, olco alıp,
Bölüntpöy iyrip koldu alıp.
Oşo kezde ataña
On eki kılım* salbagan,
Taalayı artık kökcalga

Arada kalan dev, pehlivan –
Keçil'inden sekizini
Alake'n yetişip vurmuştur.
Alake'n, Bakay başta olup,
Talkuu boyunu aşmıştır,
Ay gibi Sarı-Talaa'da
Kara Kalmuk'un, Mançu'nun
Sürü otlatanını basmıştır.*
On iki bin kadar yılkı alıp,
Yiğidin geri dönmüştür.
Ölen halktan sağ kalanı,

Keçil'i bozup, molla alıp,
Söz etmeden Kırgız ganimet alıp,
Pek becerikli yiğitler
Altmışar at alıp,
Yetişemeyen, eklemi gevşek,
Yedişer at sürüp alıp,
Pek yaman yiğitler
Yetmişer ganimet alıp,
Yetişemeyen zavallılar
Yedişer at ganimet alıp.
Talas'ta Kırgız'ı, Argın'ı,
Sandıklarının hepsini
Sarı altına, mala doldurup.
Argın, Kırgız o halkı
Gönlünce murada erdirip,
Dileğince murada erdirip.
Talas'ta Kırgız'ın, Argın'ın
Çeyiz sandıklarının hepsini
Çok altına doldurup.
Ağılını toza gömüp,
Argın ile Kırgız'ın
Refahını elden aşırıp.
Kıtay'ı kovup, ganimet alıp,
Bölmeden orduyu derleyip alıp.
O çağda babana
On iki kılım karşı durmamış,*
Bahtı üstün bozkurda

Ukuruk kayrar kalbagan.
Çoñ Talastı cerdegen,
Kankor atañ sultanga
Colop adam kelbegen.
Ak maral aydap, uy kılgan,
Arıslan atañ kabılan
Alışkan cerdi buy kılgan.
Kök maral aydap, uy kılgan,
Atañ közdögön cerdi buy kılgan.
Çoñ Keñ-Koldu caylagan,
Atışa çıgar coo kelse,

Astıga salıp aydagan.
Açuusuna tiygendi
Azuuga salbay çaynagan.
Okçontoy* ogun solotkon,
Oluya atañ kayran şer
Bet alganın kolotkon.
Arslanday tolgongon,
Atañdın kaarına çıdabay,
Kakandan kanı oygongon.
Şerligi curtka bilingen,
«Beecindi Manas buzat» – dep,
Bozortpoy, Kuday, körgözsök –
Atakeñdin asılı,
Artık çıkkan kayratı
Beecindin Çıñçuu kanının
Dañzasına* çiyilgen.
Al kabardı ukkanda
Alek bolup çoñ Beecin,
Kakandın kanı küyüngön.
Taalayluu atañ kan çıkkan,
Ötüp ketken atañdın
Dobuşunan can çıkkan.
Atañ Manas arıslan
Eçen-eçen eldi algan,
Eçen-eçen cerdi algan.
Kılıçın suurup kın kılgan,
Kıyla cerge çır kılgan.

Kement çevirecek kalmamış.
Büyük Talas'ı yurt edinen
Kan içici baban sultana
Yanaşıp gelen olmamış.
Ak maralı sürüp inek etmiş,
Arslan baban kaplan,
Tutuştuğu yeri talan etmiş.
Gök maralı sürüp inek etmiş,
Baban göz koyduğu yeri perişan etmiş.
Büyük Keñ-Kol'u yaylamış,
Vuruşmaya çıkacak düşman gelse,

Önüne katıp sürmüş.
Öfkesine dokunanı
Azı dişine koymadan çiğnemiş.
Okluğuna okunu dizdirmiş,*
Evliya baban, yaman aslan,
Yöneldiği yeri çukura çevirmiş.
Arslan gibi gerinip dönen
Babanın kahrına dayanamayıp,
Hakan'ın hanı uykudan sıçramış.
Aslanlığı halka bilinmiş,
«Beecin'i Manas yıkar» – diye,
Soldurmadan, Tanrım, göstersen –
Babacığının asaleti,
Üstün çıkan gayreti,
Beecin'in Çıñçuu hanının
Defterine çizilmiş.*
O haberi duyduğunda
Helâk olup koca Beecin,
Hakan'ın hanı yanıp yakılmış.
Bahtı açık baban han çıkmış,
Gelip geçmiş babanın
Sesinden ödler kopmuş.
Baban Manas arslan,
Nice nice eli almış,
Nice nice yeri almış.
Kılıcını sıyırıp kınından,
Nice yere kavga salmış.

Kaarlanıp katıkkan,
Kakandagı kıtayga
Kan içme Manas atıkkan.
Taalayı artık şer ele,
Cer üstünö atakeñ
Bir kelip ketken er ele.
Atañ öñdüü mendesin,
Alda taala bir Kuday
Caratıp berbeyt tegi ele.
Cöö comok kebin baştadım,
Atakeñdin corugun
Azıraak aytıp taştadım,
Muñkanganım ak saray,

Kahırlanıp bilenmiş,
Hakan'daki Kıtay'a
Kan içici Manas diye ün salmış.
Bahtı üstün aslandı,
Yeryüzüne babacığın
Bir gelip geçen yiğitti.
Baban gibi bir kulunu
Allah Teala, bir Tanrı,
Bir daha yaratıp vermez asla.
Destan sözünü başlattım,
Babacığının yaptıklarını
Azıcık söyleyiverdim,
Dertlendiğim ak saray,

Muñumdu aytsam bir dalay.
Saymedirep otursam,
Oluyattın kongonun,
Oylonup, cetim, ugup al,
Enekeñ, men beytaalay comogun!
Alda taala kuduret
Mendesin albay kalabı,
Kudaydan surap turganım –
Bir Semetey balanı.
Bozala tuygun bolpoñdu,
Bir Semetey çolpondu.
Özöndüü dayra – bulagım,
Ölgöndö körgön çunagım,
Ayzaga takkan celegim,
Ayköldön kalgan belegim,
Öödölöp çaçım örgönüm,
Ölgönümdö körgönüm.
Muñkanganım ak saray,
Burulup, cetim, ugup tur!
Muñumdu aytam bir dalay.
Cana sözüm, cana bar,
Cana cetim, ugup al!
Munu mınday taştayın,
Ber cagınan baştayın:
Ölgönünön kalganı

Derdimi desem bir hayli.
Sayıp döküp otursam,
Evliyanın konduğunu,
Düşünüp, yetim, dinleyiver,
Anacığın ben bahtsızın masalını!
Allah Teala, kudret ısısı,
Kulunu almaz olur mu,
Tanrı'dan dileyip durduğum –
Bir Semetey oğlanı.
Boz ala doğan yavrusunu,
Bir Semetey çolpanı.
Vadili ırmak – pınarım,
Ölecek yaşta gördüğüm yavrum,
Mızrağa taktığım flamam,
Ayköl'den kalan armağanım,
Doğrulup saçımı ördüğüm,
Öleceğim demde gördüğüm.
Dertlendiğim ak saray,
Dönüp, yetim, dinleyedur!
Derdimi diyeceğim bir hayli.
Yine sözüm, yine var,
Yine, yetim, dinleyiver!
Bunu böyle bırakayım,
Beri yanından başlayayım:
Ölenlerden sağ kalanı

Beecinge kaçıp barganı,
Kabılan eri Koñurbay
Beecindin Karıkanına
Barıp kabar salganı.
Maanisin ugup, Karıkan
Kalaymandı baştaptır,
Çın-Beecindin kalıñ curt,
Çın kaarına çıdabay,
Kırılıp kete cazdaptır.
Tegeregi çınar bak –
Beecindegi altın tak.
Kanı çıkkan munara,
Munaranın üstünö

Beecin'e kaçıp vardı,
Kaplan eri Koñurbay,
Beecin'in Karıkan'ına
Varıp haber saldı.
Aslını duyup, Karıkan
Kıyameti koparmıştır,
Çın-Beecin'in kalabalık halkı,
Gerçek kahrına dayanamayıp,
Az kalsın kırılıp gidecekmiş.
Çevresi çınar bahçe –
Beecin'deki altın taht.
Hanın çıktığı kule,
Kulenin üstünde

Barabanın çalıptır.
Düñküldögün urgulap,
Curtun cıyıp kalıptır.
Dümöktü kanı baştaptır,
Kakançının kalıñ curt
Kaarına çıdabay,
Buzulup kete cazdaptır.
Balbanı bar, karı bar,
Kırk uruu kıtay Beecindin
Oşo kezde baarı bar.
«Kıyın kıstoo men kördüm,
Curtum, kulak salıñar!
Ataktuu Karıkan elem,
Azır curtum, tilimdi al!
Ayzakerden ıktuuñ kel,
Azır menin canıma
Akılga çeçen mıktuuñ kel.
Özü balban şeriñ kel,
Karıkan aytat bir sözdü,
Uşunu baykap körüñör!
Alöökönün Koñurbay
Talastın boyun çaldırıp,
Çubak aldap kat berse,
Aydap barıp curtumdu,
Kırgızga kırgın kıldırıp.

Davulunu çalmıştır.
Koca davulunu dövüp,
Halkını toplamıştır.
Kargaşayı han başlatmıştır,
Hakançın'ın kalabalık halkı,
Kahrına dayanamayıp,
Az kalsın dağılıp gidecekmiş.
Pehlivanı var, yaşlısı var,
Kırk boy Kıtay, Beecin'in,
O çağda hepsi var.
«Ağır darlık gördüm ben,
Halkım, kulak veriniz!
Ünlü Karıkan idim,
Şimdi halkım, sözümü tutun!
Mızrakçıdan ustanız gelsin,
Şimdi benim yanıma
Akılda usta yamanınız gelsin.
Kendisi pehlivan aslanınız gelsin,
Karıkan söyler bir sözü,
Bunu iyi düşünüp görün!
Alööke oğlu Koñurbay
Talas boyunu gözletip,
Çubak'ı kandırıp mektup verse de,
Sürüp götürüp halkımı,
Kırgız'a kırdırıverdi.

Manas oñoy kan emes,
Oylonboy barçu can emes.
Bel baylagan beli oşol,
Mekeden çıkkan er oşol.
Manastı aldap soybosok,
Ölüm kılıp koybosok
Buurusundu* burdurbayt.
Özü busurmandan çıkkan döö
Bizdi bu Beecinge turguzbayt. Altın taacım kiygizem,
Tatıtat şorduu tuzuñdu,
Dalaydı kılıp, al Manas
Talatat suluu kızıñdı.
Kubalap, tiyip cılkıñdı,
Aman bolso, al Manas

Manas kolay han değil,
Düşünmeden varan can değil.
Bel bağladığı beli odur,
Mekke'den çıkma er odur.
Manas'ı aldatıp kesmezsek,
Ölüme kavuşturmazsak,
Sabanımızı döndürtmez.*
Kendi Müslüman'dan çıkma dev,
Bizi bu Beecin'de oturtmaz. Altın tacımı giydiririm,
Ağı eder tadını tuzunu,
Nicesini edip, o Manas
Yağmalatır güzel kızını.
Kovalayıp, vurup yılkını,
Sağ kalırsa, o Manas

Umaçtay açat uykuñdu.
Beypay kılat Beecindi,
Sındırat eçen beliñdi,
Öltüröt eçen eriñdi.
Bödöönün* çaçın örüp al,
Beş-altı cıldın ortosu –
Ölbösöñ curtum, Manastı
Bu Beecinden körüp al!
Bu Beecinge kan boldum
Altın menen kööhardan*
Aralaş kazar kenim bar,
Kırk uruu kıtay elim bar,
Cakıptın calgız uulu Manastan
Beecindi buzat degen şegim bar.
Menin kebezdey belim iyildi,
Acayıp – bilgiç küyündü.
Beecindi Manas alat – dep,
Menin biçigime* çiyildi.
Zilzala* cürdü Beecinge,
Manastı eptep soybosok,
Ölüm kılıp koybosok,
Taş möndür caayt cerime,
Talıkpay altı ay salışıp,

Paramparça eder uykunu.
Huzursuz eder Beecin'i,
Kırar nice belini,
Öldürür nice erini.
Bıldırcının saçını örüver,*
Beş altı yılın ortası –
Ölmezsen halkım, Manas'ı
Bu Beecin'de görüver!
Bu Beecin'e han oldum,
*Altın ile cevherden**
Karışık kazılır madenim var,
Kırk boy Kıtay elim var,
Cakıp'ın tek oğlu Manas'tan
Beecin'i yıkar diye kuşkum var.
Benim pamuk gibi belim büküldü,
Acayip – bilgiçlerim yanıp yakıldı.
Beecin'i Manas alır – diye,
Benim defterime çizildi.*
Zelzele yürüdü Beecin'e,*
Manas'ı bir yolla kesmezsek,
Ölüme kavuşturmazsak,
Taş dolu yağar yerime,
Yorulmadan altı ay vuruşup,

Buzuk kılat elime.
Orokkır balban çoñ öldü,
Karoolçu Makil kan öldü,
Manaska kabılgan kıtay
baarı öldü.
Ubadanı bek kılam,
Uşunu ukkun, kalayık,
Adam ölör şert kılam.
Kara coltoy Manastı
Karmap soyup kelgenge
Altın takka miñgizem.
Uşu turgan Çoñ-Beecin
Çoñ kandıgın bilgizem!» –
Car çakırdı Karıkan,
Kapırdın beyli tarıgan.

Mancuu kıtay balbanın
Cıyıp alıp abıdan,
Dal oşontüp turganda,
Bul akıldı kılganda,
Kürmö kiygen kıtaydın
Küçtüüsü kaçıp coloboy,
Taş sayıngan mancuunun
Tazası kaçıp coloboy,
Berenderi birindep,
Çoñ kanı antip turgan soñ,
Alöökönün Koñurbay
Aylasın tappay zirildep.
Kanı buyruk kılgan soñ,
Çoñ Ilama kalmagı,
Kan Coloydoy balbanı,
Mancuunun kanı Ezkara –
Kaarına çıdabay,
Kanı antip turganda
Kalıñ el korkup kalganı.
Erenderi zirildep,
Eselektin baarısı
Eesi çıgıp birindep,
Akır-takır çır salıp,

Bozgun eder elime.
Koca pehlivan Orokkır öldü,
Gözcü Makil han öldü,
Manas'a rast gelen Kıtay'ın
hepsi öldü.
Ahdi sağlam bağlarım,
Bunu işitin, ahali,
Ölümüne şart koşarım.
Kara uğursuz Manas'ı
Tutup kesip gelene
Altın tahtı veririm.
Şu duran Çoñ-Beecin'in
Büyük hanlığını bildiririm!» –
Tellal çağırttı Karıkan,
Kâfirin gönlü daralmış.

Mançu, Kıtay pehlivanını
İyice toplayıp derleyip,
Tam da böyle dururken,
Bu düşünceyi kurduğunda,
Cepken giyen Kıtay'ın
Güçlüsü kaçıp yanaşmadan,
Taş kuşanan Mançu'nun
Seçkini kaçıp yanaşmadan,
Yiğitleri birer birer,
Büyük hanı böyle deyince,
Alööke oğlu Koñurbay
Çaresini bulamayıp titredi.
Hanı buyruk verince,
Koca Lama Kalmuk'u,
Han Coloy gibi pehlivanı,
Mançu'nun hanı Ezkara –
Kahrına dayanamayıp,
Hanı böyle dururken,
Kalabalık halk korkuya düştü.
Yiğitleri tir tir titreyip,
Şaşkınların hepsi
Kendinden geçip birer birer,
Ortalığı velveleye verip,

Karıkan turdu kürüldöp.
Kırk eşiktüü Beecindin
Kırk eşikte kırk sınçı,
Kırk kandın elin çuulatıp,
«Kırgızdın kanı Manastı
Sayuuçu eri barbı?» – dep,
Beecindegi balbandı
Kırk eşikten çubatıp,
Kalayıktın baarısın
Kaardanıp Karıkan,
Azapka saldı çuulatıp,
Kalıñ eli munu aytat:
«Kabılan sınduu Manaska,
Kabılgan tirüü bolboyt – dep,
Kayradan-kayra karmaşıp,
Kan içme kökcal baatırga
Kezikken anan kelbeyt – dep,
Kalmagınça kep kılıp,

Bargan can kayra tartçu emes,
Manaska katılgan kayra kaytçu
emes!» –
Kakandın eli munu aytıp,
Kapa bolup turdu emi.
Özü busurmandın uulu eken,
Kara kalmak kakanga
Kırgızdı mancuu kırganda,
Keçee, kolgo tüşkön kul eken.
Kökçököz menen Közkaman,
Celtiybes menen Çañdıayak,
Orozon baştap bul beşöö
Tübü busurmandın uulu eken,
Kara kıtay kulu eken.
Közkamandın Koñkulboz,
Tulparga çalış mal eken.
Cazılıp cürgön dañzaga
Atalıp turgan bul beşöö
Carıktık Manas kökcalga
Manaska barıp soyuuga,

Karıkan durdu gürleyip.
Kırk kapılı Beecin'in
Kırk kapısında kırk bilici,
Kırk hanın elini çığrıştırıp,
«Kırgız'ın hanı Manas'ı
Mızraklayacak eri var mı?» – diye,
Beecin'deki pehlivanı
Kırk kapıdan geçit ettirip,
Ahalinin hepsini,
Öfkelenip Karıkan,
Azaba saldı çığrıştırıp,
Kalabalık halkı şunu söyler:
«Kaplan yapılı Manas'a,
Rast gelen sağ kalmaz – diye, Tekrar
tekrar tutuşup,
Kan içici bozkurt bahadıra
Denk gelen geri gelmez – diye,
Dilden dile söz edip,

Varan can geri dönmez,
Manas'a sataşan sağ geri
dönmez!» –
Hakan'ın halkı bunu deyip,
Kederlenip durdu şimdi.
Kendisi Müslüman oğluymuş,
Kara Kalmuk hakanına,
Kırgız'ı Mançu kırdığında,
Hani, tutsak düşmüş kulmuş.
Kökçököz ile Közkaman,
Celtiybes ile Çañdıayak,
Orozon başta, bu beşi,
Aslı Müslüman oğluymuş,
Kara Kıtay'ın kuluymuş.
Közkaman'ın Koñkulboz'u,
Tulpara çalar bir malmış.
Yazılıp duran deftere
Adları geçen bu beşi,
Mübarek Manas bozkurda –
Manas'a varıp kesmeye,

32190	Kanına mıktap toyuuga,	*Kanına iyice doymaya,*
	Başın kesip cetkizip,	*Başını kesip ulaştırıp,*
	Karıkandın altın tak	*Karıkan'ın altın tahtına*
	Belek kılıp koyuuga,	*Armağan edip koymaya,*
	Ilamanın aldına,	*Lama'nın önünde,*
	Çoñ burkandın tübünö	*Koca putun dibinde*
	Ölö turgan ant kılıp,	*Ölümüne ant içip,*
	Ölüp keter uu calap,	*Öldüren ağıyı yalayıp,*
	Çoçkodon törttön soyuşup,	*Domuzdan dörder kesişip,*
	Biçikti töşkö koyuşup,	*Defteri göğse koyuşup,*
32200	Celdeti* cetik kuralıp,	*Celladı* tam kuşanıp,*
	Karıkandın aldınan	*Karıkan'ın huzurundan*
	Tiyse öltürör uu alıp,	*Değse öldürür ağı alıp,*
	Bura tartpay sayraşıp,	*Dönüş yok deyip söyleşip,*
	Buudan Manastı soyup berüügö,	*Küheylan Manas'ı kesip vermeye,*
	Kolodon kılgan burkandı	*Tunçtan yapılma putun önünde*
	Közkaman menen Kökçököz	*Közkaman ile Kökçököz*
	Ölüp keter şert kılıp,	*Ölümüne şart koşup,*
	Ubadanı bek kılıp,	*Ahdi sağlam bağlayıp,*
	Aydı katka salışıp,	*Ayı yazıya geçirip,*
32210	Künün kürmöp alışıp,	*Gününü düğümleyip,*
	Kıtaylardın kakandagı zuu kuduk*	*Kıtayların Hakan'daki zuu kuyusuna**
	Çañdıayaktın toguz uul,	*Çañdıayak'ın dokuz oğlu,*
	Sıyınışıp barışıp,	*Tapınmaya varışıp,*
	Kara kalmak, mancuular	*Kara Kalmuklar, Mançular,*
	Kol-butun suuga salışıp,	*El ayağını suya sokuşup,*
	Cay-caragın şaylatıp,	*Pusat kuşamını donatıp,*
	Çölgö minçü kaçırdan	*Çölde binilen katırdan*
	Kırkçasın ıloo* baylatıp,	*Kırkını menzil bineği* diye bağlatıp,*
	Altın caak çoñ biçik	*Altın yanaklı koca kitabı,*
	Iliyin* okup imerip,	*İliy'ini* okuyup çevirip,*
32220	Manastın başın kesüügö	*Manas'ın başını kesmeye,*
	Közkaman menen Kökçököz	*Közkaman ile Kökçököz –*
	Beşöönü katar ciberip,	*Beşini sıra sıra gönderip,*
	Beecinden çıgıp col cürüp,	*Beecin'den çıkıp yol alıp,*
	At ayabay mol cürüp,	*At esirgemeden çok yol alıp,*
	Kırk künçülük çöl körüp,	*Kırk günlük çöl görüp,*
	Kıyla aylançu köl körüp,	*Nice dolanılan göl görüp,*

Toñkoygon eçen too ötüp,
Toñuraygan koo ötüp,
Erikbey eçen col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Cürüp kelet beş balban,
Cürüp kelgen kezinde,
Bölöktön barsa al cerge,
Bakanooz* çıgıp içinen
Tübünö çoguu cetet – dep,
Beş balbandın baarısın
Kan Manas kırıp ketet – dep,
Cabılta baylap bolcoştu,
Cakından alıp coldoştu,
Bu Közkamandın akılı,
Dalaydı körgön kapırıñ,
Tışı adal, içi aram
Manastı közdöy bet alıp,
Ketip barat beş adam,
Corugan bolup sanaadan,

Yalçın nice dağ geçip,
Kaskatı vadiler geçip,
Usanmadan nice yol alıp,
At esirgemeden çok yol alıp,
Yürüyüp gelir beş pehlivan,
Yürüyüp geldikleri demde,
Yabancı olarak varırlarsa oraya,
İçlerinden boşboğaz çıkıp,*
Köklerine birden kıyılır – diye,
Beş pehlivanın hepsini
Han Manas kırıp geçer – diye,
Hep birlikte bağlayıp sözleşti,
Yakınlarından yoldaş aldı,
Bu Közkaman'ın aklı,
Nicesini görmüş kâfirin,
Dışı helal, içi haram,
Manas'a doğru yönelip,
Gidip duruyor beş adam,
Kuruntudan fal yorar gibi,

Beş çoçko coldoştu aldı baladan.
Kökçöközdün toguz uul,
Közkamandın toguz uul,
Celtiybestin toguz uul,
Orozondun toguz uul –
Talaaga catsa ak çatır,
Takır aram kalmaktar
Manaska ketip baratır.
Ara cerge kelgende
Külüktön tandap at beret,
Küygültük Manas kanga kat beret
Bergen katın karasañ,
Iylap beşöö kep cazgan,
«Kabılan Manas kayran şer,
Tübübüz tuugan dep cazgan.
Çoñ atañ Karakan baatır ölgöndö
Kan taloosu müşkül iş,
Kalıñ kırgız oyguttu
Oñ caktan orus al çıgıp,

Beş domuz, çocuklardan yoldaş aldı.
Kökçököz'ün dokuz oğlu,
Közkaman'ın dokuz oğlu,
Celtiybes'in dokuz oğlu,
Orozon'un dokuz oğlu –
Kıra yatsalar ak çadır,
Büsbütün haram Kalmuklar
Manas'a gidip duruyor.
Ara yere geldiklerinde
Yürüklerden seçip at verir,
Dertli, Manas hana mektup verir.
Verdiği mektuba bakarsan,
Ağlayıp beşi söz yazmış,
«Kaplan Manas, yaman aslan,
Kökümüz akraba diye yazmış.
Büyük baban Karakan bahadır ölünce,
Han yağması müşkül iş,
Kalabalık Kırgız'ı sarstı,
Sağ yandan Rus çıkageldi,

	Ortogo alıp, eki kan	*Ortaya alıp, iki han*
	Olco kılıp bölgöndö,	*Ganimet edip böldüğünde,*
	Korduktu kuu can körgöndö,	*Zavallı can zulmü gördüğünde,*
	Bulanı* bulap alganda,	*Malı mülkü* yağmaladıklarında,*
	Buzuktu bular salganda,	*Bozgunu bunlar saldığında,*
32270	Kayaşayak bergendi	*Karşılık vereni*
	Karmap alıp eki kan	*Yakalayıp iki han*
	Kurmandıkka çalganda,	*Kurban edip kestiğinde,*
	Alımın mıktap salganda,	*Vergisini ağır bastığında,*
	Alı kurup kırgız curt	*Gücü tükenip Kırgız halkı*
	Tuş-tuşka tentip kalganda,	*Dört bir yana dağılıp düştüğünde,*
	Burulup karap men ölböy,	*Dönüp bakıp ben ölmeden,*
	Murazga mintip cetkenbiz,	*Murada böyle erdik biz,*
	Coldogu kırgız kırılıp,	*Yoldaki Kırgız kırıldı,*
	Biz Beecinge tentip ketkenbiz.	*Biz Beecin'e sürgün gittik.*
32280	Tentidik, kirdik, kün kördük,	*Sürüldük, girdik, gün gördük,*
	Kara kalmak mancuunun	*Kara Kalmuk'un, Mançu'nun*
	Balasın bagıp kün kördük.	*Çocuğunu besleyip gün gördük.*
	Badışa Manas, baykap al,	*Padişah Manas, iyi dinle,*
	Badadan bütkön san kara	*Sürüden olma sayısız kara mal*
	Çaçıp tentip kelebiz,	*Saçıp sürünüp geliyoruz,*
	Kuş uçpagan çöl menen,	*Kuş uçmaz çöl ile,*
	It baspagan bel menen	*İt basmaz bel ile,*
	Azıp-tentip kelebiz.	*Azıp sürünüp geliyoruz.*
	Altayga minse arıbas,	*Altay'a dek binilse yorulmaz*
32290	Buudan dep tentip kelebiz,	*Küheylan var deyip sürünüp geliyoruz,*
	Baatır, Altayda tuulup, çoñoyduñ.	*Bahadır, Altay'da doğup büyüdün.*
	Atabız birge ıymandaş	*Atamız bir, iman kardeşi,*
	Tuugan dep tentip kelebiz.	*Akraba deyip sürünüp geliyoruz.*
	Ulamadan uladım,	*Bilenden bilene ulaştım,*
	Baltırdın baarın corutup,	*Gençlerin hepsine yordurup,*
	Bilgiçterden suradım.	*Bilgelerden sordum.*
	Köñüldün baarın oorutup,	*Gönlün hepsini ağrıtıp,*
	Tuugan dep tentip kelebiz.	*Akraba deyip sürünüp geliyoruz.*
	Kabılan kökcal Manaska	*Kaplan bozkurt Manas'a,*
32300	Kalmak çaptı köçümdü,	*Kalmuk vurdu göçümü,*
	Kara mancuu, şibeeden	*Kara Mançu'dan, Şibee'den*
	Alalbay çıktım öçümdü,	*Alamadan çıktım öcümü,*

Keçil buzdu köçümdü,
Kep bilbegen çürçüttön*
Kelgin, Manas, kabılan
Ala albay kelem öçümdü,
Mayım ketip, söök kalıp,
Arıp ketip baratam.
Manasım kaçan köröm – dep,
Kabılan Manas köödöktü,
Karıp ketip baratam.
Bu düynönün tozogun,
Körüp ketip baratam.
Akıl kaçıp, al ketip,
Badışam, seni körö albay,
«Tuugan elem kan birge,
Ölüp ketip baratam.
Kanım kalıp bir kaşık,
Etim katıp kök caşık,
Aykölüm Manas bir calgız,
Beş balbandın karasak,
Seni körgönü ketip baratam. Bir kişige bilinbes,
Keçee, Karakandın segiz uul Töbödö aydar çaçı bar.
Oynoo baarı caş kalıp,
Boortoktogon mas kalıp,
Eren aydap, suu keçip,
Karakandın segiz uul
Aydalıp cürüp, az kalıp,
Arışıñ curtka bilinip,

Arbagıñ ugup alganda,
Keçee, Kakandın curtu küyünüp,
Atıñız keldi bu cerge,
Keçee, Karıkandın dañzasına çiyilip.
Arbaktuu bolup oñolduñ,
Men Beecinde turganda
Kulduk* kün kördüm, köp cürdüm,
Kapırdan kaçıp kutulup,

Keçil bozdu göçümü,
Söz bilmez Çürçüt'ten,*
Gel, Manas, kaplanım,
Alamadan geliyorum öcümü,
Yağım gidip, kemik kalıp,
Zayıflayıp gidiyorum.
Manas'ımı ne zaman görürüm – diye,
Kaplan Manas saf yürekliyi,
Kocayıp gidiyorum.
Bu dünyanın cehennemini,
Göre göre gidiyorum.
Akıl kaçıp, güç gidip,
Padişahım, seni göremeden,
«Akrabaydım, kanı bir,
Ölüp gidiyorum.
Kanım kalıp bir kaşık,
Etim katıp kupkuru,
Ayköl'üm Manas bir tane,
Beş pehlivana baksak,
Seni görmeye gidiyorum. Bir kişiye sezdirilmez,
Hani, Karakan'ın sekiz oğlu, Tepede perçem saçı var.
Oyun çağında hepsi genç kalıp,
Emekleyen körpe kalıp,
Yiğitler sürülüp, su geçip,
Karakan'ın sekiz oğlu,
Sürgün gide gide, azalıp,

Ruhunun ününü duyar duymaz,
Hani, Kakan'ın yurdu yanıp yakılıp,
Adınız ulaştı bu yere,
Hani, Karıkan'ın defterine çizilip.
Ruhlar seninle, yücelip doğruldun,
Ben Beecin'de dururken
Kulluk günü gördüm, çok gezdim,
Kâfirden kaçıp kurtulup,

Ayıl konsom dep cürdüm.
Az tasmıya mülkümdü
Çaçıp ketip baratam,
Baygambar ak, dinim ak,
Baarıbız kırgız tukumu,
Manas inim, kütüp al,
Men kaçıp ketip baratam».
Keliştirip kat berip,
Keyigendey bat berip,
Cülüngö ceter kep aytıp,
Alaköödön Manastın
Cürögün örttöp bek aytıp,
Manasım kütüp alsın» – dep aytıp.
Töbögö kınap tüyülüü,
Malakayda kiyilüü,
Beş kalmaktın içinde,
Kök çoçkonun başı bar.
Alaköödön Manastı
Aldap soer çeni bar,
Beecindegi altın tak
Eptep miner kebi bar.

Bir obaya konayım der dururdum.
Azıcık kalan mülkümü
Saçıp dökerek gidiyorum,
Peygamber hak, dinim hak,
Hepimiz Kırgız soyundanız,
Manas kardeşim, karşıla bizi,
Ben kaçıp gitmekteyim».
Yakıştırıp mektup verip,
Dertlenmiş gibi tez elden verip,
İliğe işleyen söz söyleyip,
Saf yürekli Manas'ın
Yüreğini yakıp pek söyleyip,
Manas'ım karşılasın» – deyip.
Tepesine sımsıkı düğümlü,
Börkünün altında giyili,
Beş Kalmak'ın içinde,
Gök domuzun başı var.
Saf yürekli Manas'ı
Aldatıp boğazlamak niyeti var,
Beecin'deki altın tahta
Bir yolunu bulup çıkmak sözü var.

Calgızıñ Manas köödöktü
Eptep kolgo tiygizse,
Tındım kılar ceri bar.
Altı külük at bardı,
Karabet enekeñdin ak saray,
Kaalgası temir ak kalay,
Alakanday kat bardı.
Katın okup karasak,
Atakeñdin atı bar.
Beş çoçko ıylap kat cazgan:
«Berendigi çın bolso,
Belgilüü Manas kabılan
Bizdi kütüp alsın» – dep cazgan.
Tokoydogu çoçkonun
Keçee, uulum, Cılgınduunun
oyunda, Kapıray, busurman mınday
bolobu,

O saf, o biricik Manas'ı
Bir yolla ele geçirseler,
İşini bitirecek yerleri var.
Altı yürük at vardı,
Kara bahtlı ananın ak sarayı,
Kapısı demir, ak kalay,
Avuç kadar mektup vardı.
Mektubunu okuyup baksak,
Babanın adı var içinde.
Beş domuz ağlayıp mektup yazmış:
«Yiğitliği gerçek ise,
Namlı Manas kaplan
Bizi karşılasın» – diye yazmış.
Ormandaki domuzun
Hani, oğlum, Cılgınduu'nun
ovasında, Vay, Müslüman böyle olur mu,

Keñ Talastın boyunda
Argın, kırgız oy tartıp,
Konup catkan kezinde,
Kündüzü kımız, tünü kız
Bolup catkan kezinde,
Kereettüü* eneñ beytaalay
Keyip-ıylap çoçugan,
Keñ cıyındın içinde
Kelgen kattı zor Bakay
Keliştirip okugan.
Keñ-Kol oyu – çoñ Talas,
Too ekenin bilgemin,
Kalmakta cürgön aramdan
Men coo ekenin bilgemin.
Karıkandın altın tak
Algandıgın bilgemin,
Ataña duşman bir bolup,
Kalıñ kazgan tereñ or
Salgandıgın bilgemin.
Men enekeñ Kanıkey
Köñülüm caman bölünüp,
Közümdün caşı tögülüp,
Kökçököz menen Közkaman
Duşmandıgı körünüp,

Geniş Talas'ın boyunda
Argın, Kırgız ovaya inip,
Konup yattığı çağda,
Gündüzü kımız, gecesi kız
Olup yattığı çağda,
Aziz anan, bahtı kara,
Dertlenip ağlayıp ürkmüştü,
Geniş meclisin içinde
Gelen mektubu ulu Bakay
Yakıştırıp okumuştu.
Keñ-Kol ovası – koca Talas,
Dağ olduğunu bilmiştim,
Kalmak içinde gezen haramın
Ben düşman olduğunu bilmiştim.
Karıkan'ın altın tahtını
Aldığını bilmiştim,
Babana düşman kesilip,
Derin kazılmış koca çukuru
Kurduğunu bilmiştim.
Ben anan Kanıkey,
Gönlüm kötü bölünüp,
Gözümün yaşı dökülüp,
Kökçököz ile Közkaman'ın
Düşmanlığı görünüp,

Iylap iyip sabılıp,
Köödök atañ Manaska
Köbüröök ayttım calınıp:
«Arıp kelgen buudanıñ,
Senin açıp kelgen tuuganıñ,
Kırk cılı kıtay Beecinge.
Barıp koñşu konuptur,
Aramdın köönü burulbayt,
Aşkere kıtay boluptur.
Kökçököz attuu oñobu,
Közkaman degen bolobu,
Adalı carık, ak busurman mendege
Atın koygon bolobu?
Çın busurman al bolso,

Ağlayıp yanıp yıkılıp,
Saf baban Manas'a
Yalvararak çok söyledim:
«Yorgun düşüp gelen küheylanın,
Senin aç kalıp gelen akraban,
Kırk yıldır Çin Beecin'inde.
Varıp komşu konmuşlar,
Haramın gönlü dönmez,
Düpedüz Çinli olmuşlar.
Kökçököz adlıdan hayır gelir mi,
Közkaman denen adam olur mu,
Helali aydın, ak Müslüman bendeye
Böyle ad koyar mı hiç?
Gerçek Müslüman olsaydı,

	Çoçkonun atın koebu?	*Domuzun adını koyar mı?*
	Kapıray, Közkaman attuu oñobu,	*Vay, Közkaman adlıdan hayır gelir mi,*
	Atı buzuk kalmagıñ	*Adı bozuk Kalmak'ın*
	Ayıl konso özüñö,	*Obana gelip konarsa,*
	Aşkere tuugan bolobu?	*Sahiden akraba olur mu?*
	Aman bolso, kankorum,	*Sağ olursan, hunhârım,*
	Altınıñ bolboyt kömürçö,	*Altının kömürce değer görmez,*
32420	Ayıl konso, al kakşaal	*Obaya konarsa, o azgın*
	Algandı bilbeyt semirse,	*Semirince aldığını bilmez,*
	Kümüşüm bolboyt kömürçö,	*Gümüşün kömürce değer görmez,*
	Kürsüygön kalmak kakşaalıñ	*İri kıyım Kalmak azgının*
	Küygöndü bilbeyt semirse.	*Semirince yandığını bilmez.*
	Başayıñ* bolboyt kiyizçe,	*Atlasın keçe yerine geçmez,*
	Barkıñdı bilbeyt kiyinçe.	*Giyince kadrini bilmez.*
	Cibegiñ bolboyt kiyizçe,	*İpeğin keçece kalır gözünde,*
	Senin küygönüñ, bilbeyt kiyinçe.	*Senin yandığını, giyince bilmez.*
	Kalmak tuugan bolobu,	*Kalmak akraba olur mu,*
32430	Kara dindüü kakşaaldı,	*Kara dinli azgını,*
	Oşonu tuugan bir degen oñobu?	*Ona akraba diyenden hayır gelir mi?*
	Semirgende kalmagıñ	*Semirince Kalmak'ın*
	Teñ tuugan bolom debeybi,	*Denk akraba olurum demez mi,*
	Teminişip kelgende	*İş tepişmeye gelince*
	Tel kulunuñ* cebeybi!	*Beslediğin tayını yemez mi!*
	Sındırat karmap ayzañdı,	*Tutup kırar kargını,*
	Sırtına teep semirse,	*Semirdi mi arkandan teper,*
	Ketiret senin aylañdı.	*Elden alır çareni.*
	Sırıñdı bilip algan soñ,	*Sırrını öğrendikten sonra,*
32440	Içiñden üñüp cebeybi,	*İçinden oyup yemez mi,*
	Teminişe kelgende	*Tepişmeye gelince*
	Kalmagıñ teñ tuugan bolom debeybi!	*Kalmak'ın denk akraba olurum demez mi! Gider oldun, sultanım,*
	Ketmek bolduñ, sultanım,	*Obaya konarsa o Kalmak.*
	Ayıl konso al kalmak.	*Hazineni bozup almaz mı,*
	Kazınañ buzup albaybı,	*Fırsatına düşersen,*
	Kıyabına ilinseñ,	*Senin başını kesip atmaz mı!*
	Senin başıñdı kesip salbaybı!	*Ters yüz olunca o itler*
	Tetir alganda al itter	*Kapını itip açmaz mı,*
	Eşigiñ türtüp açpaybı,	*Doyunca, hele dur,*
	Toyunup alsa, toktoy tur,	

Tozogun kalıñ çaçpaybı!
Çalgırtı bolor közüñdö,
Çalgayı bolor sözüñdö,
Çaması kelse, kalmagıñ
Çalmak bir bolor özüñdü.
Kıñırtı bolor sözündö,
Kıyabın tapsa, kalmagıñ
Kılmak bir bolor özüñdü.
Bu Talaska kelgende
Buzup ier aylıñdı,
Çaması kelse, alarıñ
Ketirer senin daynıñdı.
Oyu cüröt, al kalmak,
Talaska kelip kongonu,
Tilegi cüröt alardın
Badışam, seni öltürüp,
Beecindin kanı bolgonu
Kelip kalsa, bu cerge
Balaketti salganı,
Aman bolso, alarıñ
Seni öltürüp, bu cerde
Beecindin Karıkanına
Süyünçülöp barganı.
Aykölüm töröm, tilimdi al,
Menin aytkan bir sözüm bilip al!
Bir adamga bilgizbey,

Başına bol azap saçmaz mı!
Gözüne perde iner,
Sözüne çelme takılır,
Gücü yeterse, Kalmak'ın
Seni bir çelmeleyip düşürür.
Sözünde eğrilik olur,
Fırsat bulursa, Kalmak'ın
Sana bir iş eder elbet.
Bu Talas'a geldiğinde
Obanı bozup dağıtır,
Güçleri yetse, onların
Dirliğini bozup gider.
Aklında yatar, o Kalmak'ın,
Talas'a gelip konması,
Dileği yatar onların,
Padişahım, seni öldürüp,
Beecin'in hanı olması,
Gelip konarsa, bu yere
Belayı salması,
Sağ kalırsa, onların
Seni öldürüp, bu yerde
Beecin'in Karıkan'ına
Müjde götürmesi.
Ayköl'üm, beyim, sözümü tut,
Söylediğim bir sözü belle!
Kimseye sezdirmeden,

Çeçip bir kiet tonuñdu,
Çettetip cürüp alarıñ
Başıña salat sonundu.
Çaması kelse kakanga,
Baylap bir barat koluñdu.
Tüşpödüñ aytsam kebime,
Özüñ keyip ölçü ceriñe.
Kalmaktan kelgen oñçu emes,
Kabarı caman alarıñ,
Bizge bir ayıl konçu emes!
Aman bolso körörsüñ,
Cetiktep biler sırıñdı,

Kaftanını çıkarıp giyerler,
Bir kıyıya çekip seni, onlar
Başına türlü oyun açar.
Gücü yeterse, Kakan'a
Elini bağlayıp götürür.
Söyledimse sözüme gelmedin,
Var, dertlen kendi öleceğin yerde.
Kalmak'tan gelen onmaz,
Haberi kötü onların,
Bize komşu konacak soydan değil!
Sağ olursan görürsün,
İnceden inceye öğrenir sırrını,

	Cetigip, tilimdi albasañ,	*Direnip sözümü tutmazsan,*
	Tügötör senin çırıñdı,	*Söndürür senin ocağını,*
32490	Alıstan körör aylıñdı,	*Uzaktan gözler obanı,*
	Aman bolso, toktoy tur,	*Sağ kalırsa, hele dur,*
	Çıgarar senin daynıñda.	*Dağıtır senin dirliğini.*
	Sultanım, kup tuuganım dey berbe,	*Sultanım, öz akrabam deyip durma,*
	Kurulay közün kıskandı.	*Boş yere göz kırpanı.*
	Kup tuuganım dey berdiñ,	*Öz akrabam deyip durdun,*
	Kurulay közün kıskandı,	*Boş yere göz kırpanı,*
	Kuçaktap catkan oñobu,	*Bağrına basandan hayır gelir mi,*
	Kursagı aram tuugandı.	*İçi haram akrabayı.*
	Çettetip cürsö alarıñ	*Bir kıyıya çekince, onlar*
32500	Çegeleyt* senin koluñdu,	*Kelepçeler senin elini,*
	Aman bolso körgözöt,	*Sağ kalırsa gösterir,*
	Başıña adam körgüz sonundu.	*Başına görülmedik oyunu.*
	Bitteyimde birigip,	*Bit kadarken birleşip,*
	Barmaktayda baş koşkon,	*Parmak kadarken baş koşan,*
	Badışam töröm, tilimdi al.	*Padişahım, beyim, sözümü tut.*
	Artıkça ayttım epke kir,	*Fazlasıyla söyledim, insafa gel,*
	Aykölüm töröm, kepke kir.	*Ayköl'üm, beyim, söze gel.*
	Bereki altımıştın artıgı,	*İşte altmışın seçkini,*
	Kırk çoronun kıyını,	*Kırk çoronun yamanı,*
32510	Alalık asıl ınaktı,	*Alalım asil sırdaşı,*
	Ciberelik kalmakka,	*Gönderelim Kalmak'a,*
	Almambet menen Sırgaktı.	*Almambet ile Sırgak'ı.*
	Bir kişige körgözböy,	*Tek kişiye göstermeden,*
	Kol tozdurup kalalık,	*Asker gizleyip duralım,*
	Çolpon karmap alalık,	*Çolpan doğarken bastıralım,*
	Colukkan soñ kakşaaldı.	*Karşılaşınca o azgını.*
	Kurmandıkka çaldırıp,	*Kurban gibi boğazlatıp,*
	Tındım kılıp salalık!	*Sessizce yok edelim!*
	Ekööbarsa caraçu,	*İkisi gitse yeter de artar,*
32520	Cetip moynun kıyalık,	*Yetişip boynunu vuralım,*
	Cerinen çıkkan duşmandı,	*Yerinden çıkan düşmanı,*
	Cetimim töröm, tilimdi al,	*Yetimim, beyim, sözümü tut,*
	Örtöçköndöy kılalık!	*Sönen yangın gibi edelim!*
	Oşondo Manas barbaktap,	*O zaman Manas kabarıp,*
	Kaardanıp dardaktap,	*Öfkelenip köpürüp,*

Arslanday közü caynadı,
Alaköödök kayran şer,
Kanakey, Kanıkey tilin alganı!?
Ayttıñ bir buzuk kızıktı,
Kaalgaday kayran tiş,
Kabılan bölö-bölö çaynadı.
Açuusu kelip törönün,
Kan içmesi karmadı.
Oyuña koysom, oy, dolum,
Oydoloysuñ turasıñ,
Oydo cok, dümök kepti aytıp,
Menin tuuganım duşman kılasıñ.
Tuuganım kelse, kalmak – dep,
Maa sen, tuura ele buzup turasıñ! Bu coruguñ koybosoñ,
Tuuralanıp kep süylöp,
Sen duşmandıgıñ kılasıñ!
Kaygı baş kaydan oñoldu,
Aydalıp ketip alıska,
Segiz birdey tuuganım
Daynı cok ketip cogoldu.
Tögöröktün tört burçun
Tört colu izdep taba albay,
Menin törö başım kor boldu.
Akkula baktım buudan – dep,
Azaptı tarttım tuugan – dep,
Cerdin tübü Celpiniş,
Ceti agam izdep taba albay,

Arslan gibi gözü alevlendi,
Saf yürekli yaman er,
Hani, Kanıkey'in sözünü tuttuğu!?
Bozguncu bir söz söyledin sen,
Kapı kanadı gibi güzelim dişini,
Kaplan gıcır gıcır öğüttü.
Öfkesi geldi beyin,
Kan içiciliği tuttu.
Kendi haline bıraksam, hey şirret,
Kudurup durursun,
Akılda olmayan fitne sözü söyleyip,
Benim akrabamı düşman edersin.
Akrabam gelince, Kalmak – deyip,
Sen beni düpedüz bozup durursun! Bu huyunu bırakmazsan,
Karşı gelip söz söyleyip,
Sen düşmanlığını edersin!
Dertli başım nerden onacak,
Sürgün gidip uzaklara,
Sekizi bir, akrabalarım
İz bırakmadan yitip gitti.
Yeryüzünün dört bucağını
Dört kez arayıp bulamadan,
Benim bey başım hor oldu.
Akkula'yı besledim küheylan – diye,
Azabı çektim akraba – diye,
Yerin dibi Celpiniş,
Yedi ağamı arayıp bulamadan,

Cetkileñ coldo kor boldum,
Agartmak bolduñ çaçımdı,
Kaçan bolso, sen dolum*,
Calgız bir kıldıñ başımdı.
Mintip bir cürsöñ, sen dolu,
Kazasıñ kalıñ orumdu,
Tuuganım menen kas kılıp,
Kaynatarsıñ şorumdu.
Baştaysıñ uşak, buzuktu,
Körgözmök bolduñ, sen katın,

Upuzun yolda hor oldum,
Ağartmaya kalktın saçımı,
Her ne zaman, sen şirret,
Yapayalnız ettin başımı.
Böyle gidersen, sen şirret,
Kazarsın derin çukurumu,
Akrabamla düşman edip,
Kaynatırsın kara bahtımı.
Başlatırsın dedikoduyu, fitneyi,
Göstermeye kalktın, sen kadın,

Adam bir körbös kızıktı.
Küçötüp iydiñ, sen dolu,
Ayıkpas ooru balaanı,
Azıp kelgen tuuganga
Sen, körgözmök bolduñ cazanı.
Kele elekte kas kılıp,
Bu tütünüm az kılıp,
Katın, sen körgözmök bolduñ kızıktı.
Buzuk söz aytıp turasıñ,
Mintip cürsöñ şurkuya,
Menin tuuganım duşman kılasıñ.
Azıp kelgen kalkımdı
Sen, kalmak dep aytıp turasıñ,
Sen, kuu baştı calgız kılasıñ!
Sözüñö kirsem, oy katın,
Telik kuş* ketet cerine,
Kuramam* çoguu kaçpaybı,
Bayakı kuralgan murun eline.
Kulaalı ketet cerine,
Kurgan can calgız kalbaybı,
Menin kuramam ketse eline.
Kecir sözdön köp süylöp,
Kebiñ menen urduñ go,
Tuuganım kelse kıram – dep,
Menin başıma sonun kıldıñ go!»
Kaardanıp düpüldöp,

İnsanın görmediği oyunu.
Azdırıp saldın, sen şirret,
Onmaz hastalığı, belayı,
Perişan gelen akrabaya
Sen ceza göstermeye kalktın.
Daha gelmeden düşman edip,
Bu ocağımı azaltıp,
Kadın, sen göstermeye kalktın oyunu.
Bozguncu söz söyleyip dururs un,
Böyle gidersen, seni sürtük,
Benim akrabamı düşman edersin.
Perişan gelen halkımı
Sen Kalmak deyip dururs un,
Sen kuru başı yalnız edersin!
Sözüne girsem, ah kadın,
Beslenmiş kuş döner yerine,
Derme halkım toptan kaçmaz mı,
Önceden derlendiği kendi eline.
Çaylak gider yerine,
Zavallı can yalnız kalmaz mı,
Derme halkım giderse eline.
İnatçı sözden çok söyleyip,
Sözünle vurdun ya,
Akrabam gelirse kırarım – deyip,
Benim başıma oyun ettin ya!»
Öfkeyle gümbürdeyip,

Kan Arıslan küpüldöp,
Ayköl Manas törönün
Bayakı kamçı buldursun* –
Esten ketip alsırap,
Alakanı aynektüü,
Büldürgösü* bargektüü*.
Opol-Toonun caş ırgay
Küzdün künü kıydırgan,
Kamçı sapka burdurgan.
Içine celim içirip,
Bil terisin kaptagan,

Han Arslan köpürüp,
Ayköl Manas beyin
O bildik kamçısı buldursun –
Aklı gidip bitkin düşüp,
Ayası cam kakmalı,
El bağı süslü düğmeli.
Opol Dağı'nın körpe ırgayı
Güz gününde kestirilmiş,
Kamçı sapına burdurulmuş.
İçine tutkal içirilmiş,
Fil derisiyle kaplanmış,

Tökör usta Bölökbay	*Topal usta Bölökbay*
Kıldattık menen saptagan.	*İncelikle saplamış.*
Kayaşayak aytpadım.	*Karşılık vermedim asla.*
Bütün erkeç terisin	*Bütün bir teke derisini*
Özögünö burdurgan,	*Özüne sardırmış,*
Kısır taydın terisin	*Kısır tayın derisini*
Şıkap catıp ördürgön,	*Sıkıştıra sıkıştıra ördürmüş,*
Atañ kandın buldursun	*Baban hanın buldursunu,*
Çapsa kulak tundursun,	*Vursa kulak çınlatır,*
32610 Kayaşa aytsa eneñdi	*Karşılık verse anana*
Kaykalatkan buldursun.	*İki büklüm eden buldursun.*
Kabılan Bakay kanı bar,	*Kaplan Bakay han orada,*
Keñ macilis,* çoñ cıyın,	*Geniş meclis, büyük divan,*
Asmandan tüşkön altı kurç*,	*Gökten inen altı çelik,*
Kırk çoronun baarı bar,	*Kırk çoronun hepsi orada,*
Katagandın kan Koşoy,	*Katagan'ın hanı Koşoy,*
Eştekterdin Camgırçı,	*Eştek'lerin Camgırçı'sı,*
Atuulunun baarı bar.	*Yiğitlerinin hepsi orada.*
Eeligip atañ kökcal kan,	*Kudurdu baban bozkurt han,*
32620 Başın alıp salganı.	*Başını koparıp atmaya.*
Eldi közgö tük ilbey,	*Halkı hiçe sayıp,*
Kara caak buldursun	*Kara yanak buldursunu*
Karmay kalıp imerip,	*Kavradığı gibi savurup,*
Karañkün salıp eneñdi,	*Anana kara günü salıp,*
Kaçırıp tartıp ciberip,	*Saldırıp çekip vurunca,*
Büldürkön türlüü köynögüm	*Ahududu renkli gömleğim*
Al kılıçtı karmadı,	*O kılıcı kavradı,*
Bügüşünön bölünüp,	*Kıvrım yerinden bölünüp,*
Karabet eneñ dolunun	*Kara bahtlı deli ananın*
32630 Kaptaldan kanı tögülüp.	*Böğründen kanı dökülüp.*
Kaldırkan türlüü köynögüm, Arıslan	*Kelebek kanadı gömleğim, Arslan baban,*
atañ köykaşka,	*o seçkin er,*
Kapşıtınan bölünüp,	*Yan dikişinden bölünüp,*
Karabet eneñ dolunun	*Kara bahtlı deli ananın*
Kararıp kanı tögülüp.	*Kararıp kanı dökülüp.*
Et bışımga* kurgan can,	*Bir et pişimi zavallı can,*
Katındıgı kurusun,	*Kadınlığı kurusun,*
Şorduu eneñ caman kansırap,	*Kara bahtlı anan fena kan yitirip,*

	Keede eske kele alsam,	*Kimi zaman kendime gelsem,*
	Keede esimdi cıya albay,	*Kimi zaman aklımı toplayamadan,*
32640	Men enekeñ beytaalay.	*Ben anan, talihsizim.*
	Azaptı mınday tartpadım,	*Böylesi azap çekmedim,*
	Caman katın birindey,	*Kötü kadınlardan biri gibi,*
	Atañ ayköl Manaska	*Baban Ayköl Manas'a*
	Es oogandan oygondum,	*Baygınlıktan uyandım,*
	A düynö ketken ataña	*Öbür dünyaya giden babana,*
	Kıyamattık ket, Kuday	*Kıyamete dek, Tanrı tanık,*
	Kabagım silkip koybodum.	*Kaşımı bir kez çatmadım.*
	Kep süylöböy, til aytpay,	*Söz etmeden, dil uzatmadan,*
	Kızmatın kıla bergemin.	*Hizmetini edip durdum.*
32650	Kabılan atañ Manaska	*Kaplan baban Manas'a*
	Kayaşayak berbedim.	*Hiç karşılık vermedim.*
	Iraazı bolboy sen atañ,	*Yine de hoşnut olmadı baban,*
	Atañ algan Zulpukor.	*Babanın kuşandığı Zulpukor.*
	Kınınan suurup barbayıp,	*Kınından sıyırıp gürleyip,*
	Kurmandıkka çalganı,	*Kurbanlık gibi kesmeye,*
	Kele catat eneñdin	*Geliyordu ananın üstüne,*
	Er Koşoy, baştık Bakay kan	*Er Koşoy, başbuğ Bakay han*
	Araga tüşö kalganı,	*Hemen araya giriverdi,*
	Kılıç menen çaptırbay,	*Kılıçla vurdurmadan,*
32660	Menin kanımdı surap alganı.	*Benim kanımı dileyip aldı.*
	Azız kandın Almambet	*Azız hanın oğlu Almambet,*
	Oşondo atañ oñbodu,	*O an baban yatışmadı,*
	«Karabet başın alam» – dep,	*«Kara yüzlünün başını alırım» – deyip,*
	Oñurandap bolbodu.	*Kükreyip dinlemedi.*
	Azaptı salçu kuu başka.	*Azap salardı kuru başa.*
	Atañ mintip turganda,	*Baban böyle dururken,*
	Enekeñ turdu corgolop,	*Anan kalktı seğirtip,*
	Esim çıgıp, men dolu	*Aklım çıkıp, ben deli,*
	Keregege korgolop.	*Keregeye sığınıp.*
32670	Alapayım taba albay,	*El ayağım birbirine dolaşıp,*
	Aytıp koyup, es çıgıp,	*Söyleyip de, aklım uçup,*
	Sukan* kaçıp, al ketip,	*Benzim kaçıp, gücüm gidip,*
	Akbaltaydın Çubagı,	*Akbaltay'ın Çubak'ı,*
	Araçalap al cetip.	*Araya girip o yetişti.*
	Dal öşöntüp turganda	*Tam böyle olup dururken*

Kabılan Bakay söz baştap,
Akırın aytıp, bek taştap:
«Kaarlansañ kabılan,
Katındı kırıp turasıñ,
Senin kastaşkan cooñ uşubu,
Ayköl, sen emine bolup turasıñ?
Men Talastı eelep zor boldum,
Özüñ telegeyiñ teñ eleñ,
Şay koldogon şer eleñ.
Uluktuguñ sındabı,
Kılıç alıp cügürüp,
Oñurañdap çurkaysıñ,
Orustun eli mındabı?
Kıyındıgıñ sında cok,
Kıykırıp kılıç algıday,
Kıykırıgıñ taş carıp,
Kızırkanıp kalgıday,
Kıtaydın curtu mında cok!
Ak buuday könöt çaynoogo, Manas,
Kayıp bir kırdın belinen, Bakay,
Busurman könöt karmoogo, Manas,
Kaardansam kabıldı, Bakay,
Sabır kıl, Manas, sabır kıl!
Kökcaldık kılba aylıña, Manas,
Kankorluguñ karmatpa, Manas,
Koynuñda catkan zaybıña,Manas!
Kan ekeniñ çın bolso, Manas,
Sabır kıl,Manas, sabır kıl!
Sabırdın tübü sarı altın,
Sabırluu bolsoñ ozorsuñ,
Sabırsız bolsoñ osolsuñ.
Öçöşö berseñ zaybıña, Manas,
Aman bir bolsoñ tozorsuñ, Manas!»

Bakay kan aytsa basılıp, atañ
Bayakı algan kılıçka çirkin,
Almambet, Çubak asılıp,
Araçalap turganda,
Aykölüm sözdü kılganda:

Kaplan Bakay söze başlayıp,
Usulca deyip, sağlam basıp:
«Öfkelenirsen, kaplan,
Kadını kırıp dururs un,
Senin can düşmanın bu mu,
Ayköl, senin bu halin ne böyle?
Ben Talas'ı yurt edinip ulu oldum,
Sen her yönüyle eksiksizdin,
Şay'ın koruduğu aslandın.
Ululuğun bu mu senin,
Kılıç alıp koşarak,
Kükreyerek seğirtirsin,
Urus'un eli burada mı?
Yamanlığın bunda değil,
Haykırıp kılıç alacak,
Haykırışın taş yaracak,
Hınçla köpürüp kalacak,
Çin'in yurdu burada yok!
Ak buğday çiğnenmeye alışır, Manas,
Kayıp bir sırtın belinden, Bakay,
Müslüman tutulmaya alışır, Manas,
Öfkelendim mi tutar beni, Bakay,
Sabreyle, Manas, sabreyle!
Obana bozkurtluk etme, Manas,
Kan içiciliğini tutturma, Manas,
Koynunda yatan eşine, Manas!
Han olduğun gerçekse, Manas,
Sabreyle, Manas, sabreyle!
Sabrın dibi sarı altın,
Sabırlı olursan öne geçersin,
Sabırsız olursan düşersin.
Eşine inat edersen, Manas,
Sağ da kalsan tükenirsin, Manas!»

Bakay han deyince yatışıp, baban,
O çektiği kılıca, vah,
Almambet, Çubak asılıp,
Araya girip dururken,
Ayköl'üm söz eyledi:

«Ar iş kılıp kuuldum,
Azıp-tentip kurgan can
Altayga barıp tuuldum.
Tentip cürüp cer taptım,
Caşım on ekige kelgende
Keñ Talas öñdüü cer taptım,
Bakay,
Men keñ kırgız öñdüü el taptım,
Bakay!
Bakay,
Atakem Karakandın segiz uul,
Bakay,
Men daynın bilbey kor boldum,
Bakay!
Tuuraga salgan tam, Bakay,
Tuugandar eske tüşköndö, Bakay,
Tutamga kelbeyt bobu can, Bakay!
Cerdin bir üstün çalganda, Bakay,
Tuuganım izdep kalganda, Bakay,
Mediyandın çölünön, Bakay,
Uşu turgan Zulpukor, Bakay!
Kayıbınan tabıldı Bakay,
Men abiyrim mından cabıldı
Bakay!
Ölgüçö coldoş, ötkür kurç, Bakay,
Öküm bir kılgan Zulpukor, Bakay.
Kıykırıp kından çıgarsa, Bakay,
Katsa bir kınga kirçü emes, Bakay.
Kaarlanıp alganda, Bakay,
Kan içpey gana kuru cürçü emes,
Bakay.

«Türlü iş edip kovuldum,
Sürünüp gezen zavallı can,
Altay'a varıp doğdum.
Gezip tozup yer buldum,
Yaşım on ikiye gelince
Geniş Talas gibi yer buldum,
Bakay,
Ben geniş Kırgız gibi el buldum,
Bakay!
Bakay,
Atam Karakan'ın sekiz oğlu,
Bakay,
Ben izlerini bilmeden hor oldum,
Bakay!
Düzlüğe kurulan dam, Bakay,
Kardeşler akla düşünce, Bakay,
Bir tutama gelmez bu can, Bakay!
Yerin üstünü dolandığımda, Bakay,
Kardeşimi arayıp durduğumda, Bakay,
Mediyan'ın çölünden, Bakay,
İşte bu duran Zulpukor, Bakay!
Gaipten bulundu, Bakay,
Namusum bununla korundu,
Bakay!
Ölene dek yoldaş, keskin çelik, Bakay,
Hükmünü yürüten Zulpukor, Bakay.
Haykırıp kından çıkarsa, Bakay,
Kan tatmadan kınına girmezdi, Bakay.
Öfkeyle çekildiğinde, Bakay,
Kan içmeden boş dönmezdi,
Bakay.

Zulpukor gana kanga sugarbay, Bakay,
Kan içpey kuru catçu emes.
Men sumsayıp kayra tartpaymın,
Bakay!»
Belgilüü kepten salganda,
Kaardanıp kabılan
Karabay gana turup alganda,

Zulpukor kana kanmayınca, Bakay, Kan içmeden boş yatmazdı.
Ben süklüm püklüm geri dönmem,
Bakay!»
Belli sözü söyleyince,
Öfkelenip kaplan
Hiç bakmadan direnince,

Indıstan çaap, olco alıp,
Oşo curtka kol salıp,
Ordoluu curttu buzganda
Oşondo olcogo tiygen on bir bil –
Içkeni basıp tötölöp, uulum,
Kan eşigi kıyamat, uulum,
Almambet, Çubak egiz er, uulum,
Irımıñ uşul bolsun – dep, uulum,
Eki bildi cetelep, uulum!
«Baaşaluu kalaa cer mına, dostum,
Baştı bir alsañ, biz mına, dostum!
Aytayın desem, aylam cok.
Kalaaluu kırgız el mına, dostum,
Kandı bir töksöñ, biz mına, dostum!
Eneñdin kaşıktay kanı kalgan
Kalıñ bir kıtay malın ber, dostum,
Kan ekeniñ çın bolso, dostum,
Kaalap surap turabız, dostum,
Bereki Kanıkey ayaş kanın ber,
dostum!
Kayrılıp kayta kep aytsam,
Esepti tapsañ eptep tap, dostum,
Eñ ırımıñ bar bolso, dostum,
Bereki eki bir bildin başın çap,
dostum!»
Körgözgön turat közümö,
Kan içme gana Manas kayran şer,
Kaardanıp atañ er
Kan içer kılıç Zulpukor
Karmay kalıp kabınan,
Suurup alıp sabınan,
Kaarınan can çıgıp,
Şiltegende Zulpukor
Çögörgön bilden can çıgıp.
Kanga toyup albasa
Kan atañdın Zulpukor
Katsa kınga batçu emes,
Kayratı taşıp çıgarsa,

Hindistan'ı vurup, ganimet alıp,
O yurda ordu salıp,
Ordalı yurdu bozduğunda
O zaman ganimet düşen on bir fil –
Öfkesini bastırıp doğruca, oğlum,
Han kapısı kıyamet, oğlum,
Almambet, Çubak ikiz er, oğlum,
Uğurun bu olsun – deyip, oğlum,
İki fili yedeğe alıp, oğlum!
«Padişahlı kale yurt işte, dostum,
Baş alacaksan, biz işte, dostum!
Diyeyim desem, çarem yok.
Kaleli Kırgız eli işte, dostum,
Kan dökeceksen, biz işte, dostum!
Ananın kaşık kadar kanı kalmış,
Kalabalık Çin malını ver, dostum,
Han olduğun gerçekse, dostum,
Dileyip istiyoruz, dostum,
Şu Kanıkey yengenin kanını bağışla,
dostum!
Dönüp yine söz söylesem,
Hesabı bulacaksan uygun bul, dostum,
İlle uğur gerekiyorsa, dostum,
Şu iki filin başını vur,
dostum!»
Gösterip duruyor gözüme,
Kan içici Manas, yaman aslan,
Öfkelenip baban er,
Kan içer kılıç Zulpukor'u
Kabından kavrayıp,
Sapından sıyırıp alıp,
Öfkesinden can çıkıp,
Zulpukor'u savurunca
Çöktürülen filden can çıkıp.
Kana doymadıkça
Han babanın Zulpukor'u
Kurusa da kınına sığmazdı,
Gayreti taşıp çıkarırsa,

	Keçee, Acıbay, Bakay eki kan	*Hani, Acıbay, Bakay iki han,*
32790	Men enekeñ beybaktın	*Ben bahtsız ananın*
	Eptep-septep eki kan	*Güç bela iki han*
	Kanım surap kalganda,	*Kanımı dileyip aldığında,*
	Erdigi bar, esi cok,	*Yiğitliği var, aklı yok,*
	Eñköö çalış can bolçu,	*Delişmen yaradılışlı candı,*
	Atañ ölgönü menen işi cok.	*Babanın ölümü umursadığı yoktu.*
	Atañ öñdüü arslandı	*Baban gibi bir arslanı*
	Alda taala kuduret	*Kadir Allah Taala*
	Caratıp berbeyt tegi ele.	*Bir daha yaratıp vermez asla.*
	Al öñdöngön kişi cok	*Onun gibi kişi yok,*
32800	Men enekeñ Kanıkey,	*Ben anan Kanıkey,*
	Eçenin kördüm oşol iş	*Nicesini gördüm o işin,*
	Aşkere aytıp iygenge,	*Açıkça söyleyip dökmeye,*
	cok.	*yok.*
	Bügün körgön erteñ cok,	*Bugün görünen yarın yok,*
	Ulugum uulum, ugup tur,	*Ulu oğlum, dinleyedur,*
	Uşunday bolot düynö bok!	*Böyledir işte, dünya bok!*
	Atañ Manas kabılan	*Baban Manas kaplan*
	Kazganı turat orumdu,	*Kazıp durur çukurumu,*
	Kaynatkan turat şorumdu,	*Kaynatıp durur kara bahtımı,*
32810	Mende körgüz sonundu.	*Bana etti görülmedik oyunu.*
	Atañ Manas kan çıkkan,	*Baban Manas han çıkmış,*
	Kaardanıp iygende	*Öfkelenip saldığında*
	Kayratınan can çıkkan.	*Gayretinden can çıkmış.*
	Beecinden kelgen kıtaylar	*Beecin'den gelen Çinliler*
	Ayıl konso, ataña	*Obaya konarsa, babana*
	Kılat ko dep cürgömün.	*Kötülük eder diye korkardım.*
	Aşkere Kuday atañdı	*Apaçık, Tanrı babanı*
	Urat ko dep cürgömün.	*Çarpar diye korkardım.*
	Azıp köçkön al kıtay	*Perişan göçen o Çinli*
32820	Aldap cürüp köödöktün	*Aldata aldata safın*
	Tübünö çoguu cetet – dep,	*Köküne toptan iner – diye,*
	Tügöngön atañ Manastın	*O yiten baban Manas'ın*
	Başın kesip ketet – dep,	*Başını kesip gider – diye,*
	Mına mun üçün tayak cegemin.	*İşte bunun için dayak yedim.*
	Ulugum gana uulum, ugup al,	*Ulu oğlum benim, dinle,*
	Atañ korduk kılganda,	*Baban horluk ettiğinde,*

Iç etimen sup köynök*
Onun katar kiygemin,
Kapırdın bölök ekenin
Enekeñ baş küntödön bilgemin.
Muñumdu aytam bir dalay,
Koroolos ayıl kongondo,
Içki sırdı bilgende
Bir kozgoloñ ataña,
Salat ko dep cürgömün.
Koluna tiyse sen atañ,
Arık koydoy irgiltip,
Alat ko dep cürgömün.
Atañdın başın baylanıp,
Kakan kandın kanına
Süyünçülöp* al kakşaal*,
Barat ko dep cürgömün.
Çoñ kandıgın Beecindin
Alat ko dep cürgömün,
Çoñ kalayman* ataña.
Salat ko dep cürgömün.
Esebim caman taptırıp,
Körünöö sözüm aytam – dep,
Köödök atañ Manaska
Kaptalım cara çaptırıp,
Közkaman köçüp kelerde
Atañdan tayak artık cep,
Kanım kalgan bir kaşık,
Etim kalgan kök caşık.
Artık acal kelgen cok,
Ölüp kalbay can boldum,
Er atañ eşe çapkanda
Üç ayda arañ mal boldum.
Azabın dalay tartkamın,
Akmak katın birindey,
Atañ şerdin özünö
Kabagım çıtıp, kurgan can

Kayaşayak aytpadım.
Çeçilgen gana mınça tonum bar

Ten üstüme bez gömleği
On kat üst üste giydim,
Kâfirin başka olduğunu
Anan ta ilk günden bilmiştim. Derdimi
sayarım bir hayli,
Ağıl komşusu konunca,
İç sırrı öğrenince
Bir fitneyi babana,
Salar diye korkardım.
Eline düşerse baban,
Cılız koyun gibi silkeleyip,
Alır diye korkardım.
Babanın başını bağlayıp,
Kakan hanın hanına
Müjdeleyip o azgın,
Varır diye korkardım.
Beecin'in büyük hanlığını
Alır diye korkardım,
Büyük kargaşayı babana
Salar diye korkardım.
Hesabımı fena buldurup,
Açıkça sözümü derim – diye,
Saf baban Manas'a
Böğrümü yara ettirip,
Közkaman göçüp gelirken
Babandan dayak fazla yiyip,
Kanım kalmış bir kaşık,
Etim kalmış gök çürük.
Ecel fazladan gelmedi,
Ölmeden sağ can kaldım,
Er baban vurup geçtiğinde
Üç ayda ancak kendime geldim.
Azabını hayli çektim,
Akılsız kadınlardan biri gibi,
Aslan babanın kendisine
Kaşımı çatıp, zavallı can,

Hiç karşılık vermedim.
Çözülen bunca kaftanım var,

Aytamın eçen sonun bar.
Bölögün aytıp neteyin,
Kulunum, ber cagın aytıp keteyin
Muñkanganım ak saray,
Muñkanbay cetim, ugup al!
Senin atañ Manas kan
Kürmöp baylap künümdü,
Kakşasam albay tilimdi,
Kazgan kalıñ orumdu,
Körgözgön menin közümö,
Kişi körgüs sonundu.
Kökçököz menen Közkaman,
Körünöö kelgen duşmanga
Atañdı aldap, al akmak
Altı külük at berip,
Alakanday kat berip,
Oşol katın körgöndö,
Odugandın Ormombek,
Eştekterdin Camgırçı,
Alkımdagı Şıgay kan
Uşul üçöön ciberip,
Külüktön ıloo baylatıp,
Bagılan* kozu, şirin baş,
Keliştirip kaynatıp.
Kanttı karday topurup,
Sarı maydan opurup,
Tozo çıgıp, tuugan – dep,
Tozokko salçu duşmandı
Toodoy atañ tük bilbey,
Köödök atañ, kökcal şer
Tuuganım – dep kıtaydı
Tozo bargan oşol cer.
Kebi şirin, sözü bal,
Kelgen duşman bobular.
Oluyat atañ Manaska

Anlatırım, nice şaşılası var.
Gerisini söyleyip neyleyim,
Kulunum, bu yanını söyleyivereyim:
Dert yandığım ak saray,
Dertlenme, yetim, dinleyedur!
Senin baban Manas han
Günümü düğümleyip bağlayıp,
Yalvarsam sözümü tutmayıp,
Kazılan derin çukurumu,
Gösterdi benim gözüme,
Kişinin görmediği oyunu.
Kökçököz ile Közkaman,
Apaçık gelen düşmana
Babanı aldatıp, o ahmak
Altı yürük at verip,
Avuç kadar mektup verip,
O mektubu gördüğünde,
Odugan'ın Ormombek'i,
Eştek'lerin Camgırçı'sı,
Yanı başındaki Şıgay han,
Bu üçünü gönderip,
Yürüklerden binek bağlatıp,
Besili kuzu, tatlı baş,
Yakıştırıp kaynatıp.
Şekeri kar gibi yığıp,
Sarı yağı avuç avuç basıp,
Karşılamaya çıkıp, akrabam – diye,
Azaba salacak düşmanı
Dağ gibi baban hiç bilmeden,
Saf baban, bozkurt aslan,
Akrabam – diye Çinliyi
Karşılamaya vardı o yerde.
Lafı şirin, sözü bal,
Gelen düşman işte bunlar.
Evliya baban Manas'a

Oynoo – çındap kep aytıp:
«Altı ay minse arıbas,
Ayköl Manas amanbı?

Şaka – gerçek karışık söz söyleyip:
«Altı ay binse yorulmaz,
Ayköl Manas, esen misin?

Azıp keldik kıtaydan,
Arıslan Manas, kütüp al!
Menin bu kılganım camanbı,
Kaçırga mindik buudan – dep,
Kakandan çıktık tuugan – dep,
Köñüldün köbün oorutup,
Bereki Koñkulbozdu coorutup.
Biz kıtaydan çıkkanda,
Cılgınduu, Keñ-Kol cer bar – dep,
Küyüttüü kakan cerine,
Kaçıp-tentip kelebiz,
Kadırdı tabar kabılan,
Manas bir öñdüü şer bar – dep.
Kakanga kettik cer caylap,
Kabılan Manas, ugup tur,
Kakançıluu köp kıtay
Bizdi aydap bir cürdü kembaylap.
Kürdölüü candı kütüp al,
Korduguna çıdabay,
Tentip kaçtık, cer caylap,
Cakıptın calgızına dem baylap.
Kalıñ mancuu, köp kıtay,
Karaanım Manas, ugup tur,
Tartıp kaldı al kıtay.
Talaada soyçu tayımdı.
Şer ekeniñ çın bolso,
Taap ber Manas, kabılan,
Menin kayda bir ketçü cayımdı!
Serpilip kaçkan biz bolduk,
Sebebin tapkan sen bolçu!
Cööçülük öttü tay berçi,
Manas, suusap kettik çay berçi!
Köçürüp kelip Talaska.
Üzülüp kettik ulaçı,
Kan ekeniñ çın bolso,
Manas, çaçılıp kettik cınaçı!
Arıdık, candı semirtçi,
Açtık, kursak toyguzçu.
Üşüp kettik ton berçi,

Perişan geldik Çin'den,
Arslan Manas, karşıla!
Benim bu ettiğim kötü mü,
Katıra bindik küheylan – diye,
Kakan'dan çıktık akraba – diye,
Gönlün çoğunu incitip,
Şu Koñkulboz'u yağır edip.
Biz Çin'den çıktığımızda,
Cılgınduu, Keñ-Kol diye yer var – diye,
Dertli Kakan yerine,
Kaçıp sürünüp geliriz,
Kadir bilir bir kaplan,
Manas gibi aslan var – diye.
Kakan'a göçtük yurt tutup,
Kaplan Manas, dinleyedur,
Kakançın'ın kalabalık Çinlisi
Bizi sürüp durdu hor bakıp.
Güçlü canı karşıla,
Horluğuna dayanamadan,
Sürünüp kaçtık, yurt arayıp,
Cakıp'ın biriciğine umut bağlayıp.
Kalabalık Mançu, çok Çinli,
Dayanağım Manas, dinleyedur,
Çekip aldı o Çinli
Kırda keseceğim tayımı.
Aslan olduğun gerçekse,
Bulup ver, Manas, kaplan,
Benim varıp gideceğim yerimi!
Silkinip kaçan biz olduk,
Çaresini bulan sen ol!
Yayanlık canımıza tak etti, tay ver,
Manas, susadık, çay versene!
Göçürüp getirdi Talas'a.
Kopup düştük, bağla bizi,
Han olduğun gerçekse,
Manas, saçıldık, topla bizi!
Arıklaştık, canı semirt,
Acıktık, karın doyur.
Üşüdük, kaftan versene,

Badışa Manas, tuuganım,
Üzgültük bolduk momunday,
Dünüyönü mol berçi!
Kakandagı Koñurbay,
Mancuudan kördük korduktu,
Kara kıtay, köp şibee
Kalkınan kördük zorduktu.
Alık-alman köp berip,
Al tabalbay kelebiz,
Aça-but artar tayım cok,
Biz mal tabalbay kelebiz.
Kündöp-tündöp cöö kaçtık,
Küyüttü cazıp koyuuçu,
Kürdöldüü Manas şerime.
Kakanda denekul* bolduk,
Baatır, menin akçılık tüştü
beylime.
Oy, sultan Manas, tilimdi al,
Kabılan Manas arslan,
Kalıktı kütkön adatıñ,
Kalmaktan kelgen bobular.
Kagışıp iyseñ coo menen,
Senin artında cürör kanatıñ».
Kökçököz menen Közkaman
Katar sözün bek aytıp,
Adılkeç ayıl kongondoy,
«Kabılan Manas – dep aytıp,
Köbüröök sözün ukkanda,
Senin köödök atañ kubanıp,
Kalmaktan kelgen alardı
Tuuganım – dep kondurdu,
Kalmaktan kelgen kaçkındı
Öz erkinçe bolturdu.
Çaktap körsöm men özüm,
Çalgırtı boldu sözündö,
Çaması kelse kakşaaldar

Çalmak bir boldu özümdü.

Padişah Manas, akrabam,
Böyle kopuk düştük işte,
Dünyalığı bol ver!
Kakan'daki Koñurbay,
Mançu'dan gördük horluğu,
Kara Çin, kalabalık Şibe,
Halkından gördük zorluğu.
Vergi, haraç çok verip,
Güç bulamadan geliriz,
Yük vuracak çatal tırnak tayım yok,
Biz mal bulamadan geliriz.
Gece gündüz yaya kaçtık,
Derdi dağıtıp koyacak,
Güçlü Manas aslanıma.
Kakan'da ten kulu olduk,
Bahadır, yoksulluk çöktü benim
halime.
Ey, sultan Manas, sözümü tut,
Kaplan Manas arslan,
Halkı barındırmak âdetin,
Kalmak'tan gelen işte bunlar.
Düşmanla çarpışırsan,
Ardında yürür kanadın».
Kökçököz ile Közkaman
Sözünü sıra sıra pek söyleyip,
Adilce obaya konmuş gibi,
«Kaplan Manas – deyip,
Sözlerinin çoğunu duyunca,
Senin saf baban sevinip,
Kalmak'tan gelen onları
Akrabam – deyip kondurdu,
Kalmak'tan gelen kaçkını
Kendi keyfince koyverdi.
Ölçüp baksam ben kendim,
Sözünde eğrilik vardı,
Gücü yetse azgınlar,

Beni bir çelmeye kalktı.

Bötönü boldu sözündö,
Bölögü boldu közündö,
Bölünüp kelgen kakşaaldar
Emi balam, ugup tur,
Bölmök bir boldu özümdü.
Aşkere adal kişidey,
Attanıp kondu Talaska,
Abıdan tuugan al boldu
Bötön sazdın ceegine
Atañ köödök Manaska.
Bölünüşö süylöşöt,
Atsız kelgen kıtayga
Arakka toyup alganda,
Arkar ayak, cez bilek*,
At tulparın miñgizdi.
Tonsuz kelgen kıtayga
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Ok ötpös tondu kiygizdi.
Katınsız kelgen kakşaalga
Karındaş tuugan uşu – dep,
Kırmızı* köynök, ayça bel*,
Kırgızdan çıkkan suluunu
Alıp berdi kan atañ,
Malsız kelgen kakşaalga,
Adırda cılkı ala baş,
Argımak, buudan aralaş
Ar külüktön mal berdi,
Endey ayak kakşaalga
Eldi-curttu bilgizdi,
Üysüz kelgen kakşaalga
San kazına, ak ordo
Karañgı tündö çogulup,
Momınday üygö kirgizdi.
Kalmaktar tobop* bir kılat – dep
Kökcal atañ köödök şer
ugup,
Kazına oozun açtırdı,
San kazına, cıygan mülk

Sözünde yabanlık vardı,
Gözünde başkalık vardı,
Bölünüp gelen azgınlar,
Şimdi yavrum, dinleyedur,
Beni ayırmaya kalktı.
Sözde helal kişi gibi,
Atlanıp kondu Talas'a,
İyiden iyiye akraba oldu,
Yaban sazlığın kıyısında,
Saf baban Manas'a.
Ayrı ayrı fısıldaşırlar,
Atsız gelen Çinliye,
Rakıya doyduklarında,
Dağ koyunu ayaklı, tunç bilekli,
Tulpar atını bindirdi.
Kaftansız gelen Çinliye,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırh halkalı, turgay gözlü,
Ok geçmez kaftanı giydirdi.
Kadınsız gelen azgına,
Öz kardeş akraba budur – deyip,
Kırmızı gömlekli, ay belli,
Kırgız'dan çıkma güzeli
Alıp verdi han baban,
Malsız gelen azgına,
Kırlarda ala başlı yılkı,
Argımak, küheylan karışık,
Her yürükten mal verdi,
Eli boş azgına
Eli yurdu emrine verdi,
Evsiz gelen azgına
Sayısız hazine, ak orda,
Karanlık gecede toplanıp,
Böylesi eve buyur etti.
Kalmaklar tövbe eder – diye
Bozkurt baban, saf aslan,
duyup,
Hazine ağzını açtırdı,
Sayısız hazine, derilmiş mülk,

Kalmaktı tuugan bolot – dep,
Sarıp kılıp çaçtırdı.
Tel kulun soyup cey berdi,
Tegeregi buzuk söz,
«Manaska teñ tuugan bolom – dey
Kılat ko – dep cürgömün.
berdi. Keçee, kalıñ argın oy tartıp,

Kalmak akraba olur – diye,
Harcayıp saçtırdı.
Besleme tayı kesip yedi durdu,
Çevresi hep bozuk söz,
«Manas'a denk akraba olurum – deyip
Eder diye korkardım.
durdu. Hani, kalabalık Argın ovaya inip,

Kımızın içip celigip,
Atañ Manas arslandın
Kıyabın tappay eeligip,
Atañ Manas kökcaldın
Aragın içti eeligip.
Abaylap cürsöm alardı,
Atañ Manas kökcaldın
Aylasın tappay celigip,
Al kakşaal biröönü biröö
küülöşöt.
Enekeñ Kanıkeydin Kötörmö,
Kötörmönün urçukka
Adam bilgis col kazat,
Atakeñ tüşüp ketsin – dep,
Acalı mintip cetsin – dep,
Közkamandın üyünö,
Kırk arkan boyu or kazat.
Ala bakan şırıgı,
Az buzulup kılıgı,
Abaylap eneñ men bilem,
Bayakı kalmakça boldu ırımı.
Eldir bir seldir kep ugup,
Emgekke tuugan men şorduu,
Kolodon kılgan çoñ burkan.
Közkamandın üyündö,
Çoçup oylop, kep sanap,
Bir tübümö al kalmak,
Ceter beken – dep sanap.
Kıların eçak bilgemin,
Atañ kanga al şaytan

Kımızını içip azıp,
Baban Manas arslanın
Fırsatını bulamayıp kudurup,
Baban Manas bozkurdun
Rakısını içti azıp.
Göz kulak olup baksam onlara,
Baban Manas bozkurdun
Çaresini bulamayıp kudurup,
O azgınlar birbirini
kışkırtır.
Anan Kanıkey'in Kötörmö'sü var,
Kötörmö'nün çıkıntısına
İnsan bilmez yol kazar,
Baban düşüversin – diye,
Eceli böyle yetsin – diye,
Közkaman'ın evine,
Kırk urgan boyu çukur kazar.
Ala sırığı, kazığı,
Huyu az buçuk bozulup,
Gözleyip, anan, ben bilirim,
O bildik töresi Kalmakça oldu.
Yarım yamalak söz duyup,
Zahmete doğmuş ben kara bahtlı,
Tunçtan yapılmış koca put,
Közkaman'ın evinde,
Ürküp düşünüp, söz sayıp,
Günün birinde köküme o Kalmak,
Erer mi ola – diye sayıp.
Yapacağını çoktan bilmiştim,
Baban hana o şeytanın

Konup catkan kezinde,
Argın, kırgız aralaş
Bolup catkan kezinde,
Erikse elik atkanda,
Erikpese kırk çoro
Elkin oynop catkanda,
Tamaşa taktap salganda,
Sarı koroo, özön tüz –
Kırk taman ordo* salganda.
Enekeñ, men karabet beytaalay
Cetik ordo atışıp,
Kızıkka mintip batışıp,
Kırk çoro eki bölünüp,
Arıslan tuugan şerlerdin
Oyunu mıktuu körünüp,
Ar caatına kırk beeden
Alıp kelip salışıp,
Artıkçası çoronun
Utkanı soyup alışıp.
Cılkının kısır tayın cep,
Kökçöközgö barganda,
Kök kenedey kırk kıraan,
Tolup catkan kezinde,
Şebiet oyun*, orompoy*
Bolup catkan kezinde,
Koştop kiyip suusar börk,
Barbaya basıp barganda,
Irgap turgan kezinde,
Kımız içip, kız oynop,
Cırgap turgan kezinde,
Oynop oyun kurganda,
Oyuna albay buzuk söz,
Oynoşup kökcal turganda,
Oymok ooz, boto köz,
Oykuştagan kara köz,
Kırmızı köynök, ayça bel
Kızdan cüzdü cıyganda,
Keleñker çaçpak*, keñ sooru Menin kaynatkan eken şorumdu.

Konup yattığı çağda,
Argın, Kırgız karışık
Olup yattığı çağda,
Canı sıkılsa karaca vururken,
Sıkılmasa kırk çoro
Başıboş oynayıp yatarken,
Eğlenceyi kurup düzerken,
Sarı ağıl, dere düz –
Kırk adım ordo kurduklarında.
Anan, ben kara yüzlü talihsiz,
Ustaca ordo atışıp,
Böyle keyfe dalışıp,
Kırk çoro ikiye bölünüp,
Arslan doğmuş erlerin
Oyunu yaman görünüp,
Her takıma kırk kısraktan
Getirip ortaya koyuşup,
Çoronun üstün geleni,
Kazanan kesip alışıp.
Yılkının kısır tayını yiyip,
Kökçököz'e vardığında,
Gök kene gibi kırk yiğit,
Dolup taştığı çağda,
Şebiet oyunu, orompoy
Oynanıp durduğu çağda,
Çifter giyip samur börkü,
Kabara kabara vardığında,
Sallanıp durduğu çağda,
Kımız içip, kızla oynayıp,
Sefa sürdüğü çağda,
Oynayıp oyun kurduğunda,
Aklına almadan bozuk sözü,
Bozkurt oynaşıp dururken,
Yüksük ağızlı, deve gözlü,
Süzülen kara gözlü,
Kırmızı gömlekli, ay belli,
Kızlardan yüzünü topladığında,
İpek saç bağlı, geniş sağrılı, Kaynatırmış benim kara bahtımı.

Kelinden cüzdü cıyganda,
Kımızdan tartkan araktan
Kırk köökörlöp cıyganda,
Urgaaçı, erkek bölünüp,

Bu düynönün beyişi –
Tamaşa sonun körünüp,
Külküsü kündü çıgarıp,
Kırk kıraandın baarısı
Külüp-oynop kubanıp,
Tamaşa tañdı atırıp,
Kırk çoronun baarısı
Kıyın oyun salganda,
Ak ordonun içinde
Akolpok casap kalganda
Alaköödön atañdı
Kökçököz menen Közkaman
Körünöö aldap alganda,
Atakeñ aa ketkenin,
Kırk kıraandın baarısı,
Biröö körböy kalganda,
Kökcalım basıp konoktop,
Kökçököz menen Közkaman
Körünöö aldap alganda,
Alaköödön ayköl şer,
Aşkere tuugan bolgonsup,
Alaköödön atañdı,
Aldap turup alarıñ,
Aşkere şorgo salganda,
Anı bilbeyt kan atañ,
Çın aldatıp kalganda,
Çiygen eken sızıktı,
Alaköödön ataña
Oşondo kılgan eken kızıktı.
Kazgan eken orumdu,
Kara kalmak kakşaaldar,
Baskan eken Közkaman
Arak kuygan kübümö,*
Cetken eken momintip,

Gelinlerden yüzünü topladığında,
Kımızdan çekilmiş rakıdan
Kırk köökörle yığdığında,
Dişi, erkek bölünüp,

Bu dünyanın cenneti –
Eğlence şahane görünüp,
Gülüşü güneşi doğurup,
Kırk yiğidin hepsi
Gülüp oynayıp sevinip,
Eğlenceyle tanı attırıp,
Kırk çoronun hepsi
Çetin oyun kurduğunda,
Ak ordanın içinde
Akolpok'u işleyip dururken,
Saf yürekli babanı
Kökçököz ile Közkaman
Göz göre göre aldatıp aldığında,
Babanın oraya gittiğini,
Kırk yiğidin hepsi,
Biri bile görmez olduğunda,
Bozkurdum varıp konuk olup,
Kökçököz ile Közkaman
Göz göre göre aldatıp aldığında,
Saf yürekli ayköl aslan,
Sözde öz akraba geçinip,
Saf yürekli babanı,
Aldata aldata onlar,
Apaçık derde saldığında,
Onu bilmez han baban,
Sahiden aldanıp kaldığında,
Çizmişler meğer çizgiyi,
Saf yürekli babana
O zaman etmişler oyunu.
Kazmışlar meğer çukurumu,
Kara Kalmak azgınlar,
Basmış meğer Közkaman
Rakı koyduğum yayığıma,
Ermiş meğer böylece,

Menin kapkaydagı tübümö.
Benim ta derindeki köküme.

Tereñ bir kazgan orumdu,
Tegi kalmak, kaynatkan eken
şorumdu,
Kaşkulak etin cep keldik.
Körgözgön eken közümö
Kişi körgüz sonundu.
Kıyaldanıp konoktop,
Atañ kirip barganda,
Kıtaydan kelgen aramdar
Kızık söz aytıp comoktop,
Kan atañ kirip barganda,
Kadırın bilip küülönüp,
Közkaman çoçko süylönüp:
«Manasım, saa kelgeni –
Arıp kelip, semirdik,
Açıp kelip, toyunduk,
Ketilip kelip, cetildik.
Talaska konup, cer kıldık,
Taalıgıp tentip Beecinden,
Kökcalım, seni bel kıldık!
Biz kalmakta cürgöndö
Kara kalmak, mancuu elek,
Kanına kızmat kılçu elek.
Kızmattan kıyşık ketkende,
Katındarça cügünüp,
Kıtayga tobop kılıp turçu elek.
Arkar ayak, cez bilek
Biz kırgızdı taap cutunduk,
Oşol cügüngöndön kutulduk.
Manaska barsak oñobuz,
Biz da oylono cürgönbüz,
Biz Manaska barganda,
Tegiz sultan bolobuz.
Tilekti berdi bir Kuday,
Kaadaluu şerim, ugup tur,
Kalgan cok bizde tük ubay!
Kara dindüü kapırdan

Derin kazmışlar çukurumu,
Soyu Kalmak, kaynatmış meğer
kara bahtımı,
Porsuk etini yiyip geldik.
Göstermişler gözüme
Kişinin görmediği oyunu.
Kurumlanıp konuk edip,
Baban girip vardığında,
Çin'den gelen haramlar
İlginç söz söyleyip masal düzüp,
Han baban girip vardığında,
Değerini bilir görünüp coşup,
Közkaman domuz söylenip:
«Manas'ım, sana geleli –
Bitkin gelip, semirdik,
Aç gelip, doyunduk,
Eksilip gelip, yetiştik.
Talas'a konup, yurt edindik,
Yorulup sürünerek Beecin'den,
Bozkurdum, seni dayanak kıldık!
Biz Kalmak içinde gezerken
Kara Kalmak, Mançu idik,
Hanına hizmet ederdik.
Hizmetten yan çizince,
Kadınlarca diz çöküp,
Çinliye tövbe edip dururduk.
Dağ koyunu ayaklı, tunç bilekli,
Biz Kırgız'ı bulup coştuk,
O diz çökmekten kurtulduk.
Manas'a varsak onarız,
Biz de düşünüp dururduk,
Biz Manas'a varınca,
Hepimiz sultan oluruz.
Dileği verdi bir Tanrı,
Töreli aslanım, dinleyedur,
Bizde hiç tasa kalmadı!
Kara dinli kâfirden

Uşuntüp kutkardı bizdi
bir Kuday! Oykuştagan kara köz,
Talak kıldık* buttarın*,
Taştap keldik, kan Manas,

Tetigi talaaga kıtay curttarın.
Biz Kakanda turganda,
Kan Manas cetip biz konsok,
Oşo kezde kayran baş,
Sultan bir bolot dep keldik.
Kırsıktın baarı kesilip,
Bu Kudaydın bergeni,
Kıyın şer Manas kezigip,
Üzgültük kuu can ulanıp,
Çaçılgan kalmak cınalıp,
Talaska konup cer kılıp,
Kan Manastı şer kılıp,
Biz Kakanda turganda
Tutam kalgan canıbız,
Tentip bir kelsek muñ çeçer,
Aman bol, Manas, kanıbız!
Biz Beecinde cürgöndö,
Kanzaada Manas, ugup tur,
Karañgı bolgon künübüz,
Kalmaktan azat bir kılgan,
Aman cür, Manas, biribiz!
Atsız keldik bir kalmak,
Atsız kelgen kalmakka
At külügün miñgizdiñ.
Tonsuz keldik birööbüz,
Tonsuz kelgen tuuganga
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Keleme caka, keñ kürmö,
Kerişke kiyse ok ötpös,
Ton kiygizdiñ, kan Manas.
Katınsız kelgen kalmakka,
Boy basıp tentip kelgenin
Oymok ooz, boto kez,

Böylece kurtardı bizi
bir Tanrı! Süzülen kara gözlü,
Boş olsun dedik putlarına,
Bırakıp geldik, han Manas,

Şu kırlara Çin yurtlarını.
Biz Kakan'da dururken,
Han Manas'a yetip konarsak,
O zaman şu garip baş,
Sultan olur diye geldik.
Kazaların hepsi kesilip,
Bu, Tanrı'nın verdiği,
Çetin aslan Manas denk gelip,
Kopuk kuru can eklenip,
Saçılan Kalmak derlenip,
Talas'a konup yurt edinip,
Han Manas'ı aslan kılıp,
Biz Kakan'da dururken
Bir tutam kalan canımız,
Sürünüp gelsek derdi çözer,
Esen ol, Manas, hanımız!
Biz Beecin'de gezerken,
Hanzade Manas, dinleyedur,
Karanlıktı günümüz,
Kalmak'tan azat eyleyen,
Esen gez, Manas, biriciğimiz!
Atsız geldik bir Kalmak,
Atsız gelen Kalmak'a
Atın yürüğünü bindirdin.
Kaftansız geldik birimiz,
Kaftansız gelen akrabaya
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırh halkalı, turgay gözlü,
Kelime yakalı, geniş cepken,
Cenkte giyilse ok geçmez,
Kaftan giydirdin, han Manas.
Kadınsız gelen Kalmak'a,
Tek başına sürünüp geldi diye,
Yüksük ağızlı, deve gözlü,

Kırgızdan çıkkan suluudan
Kan Manas, katın alıp bergeniñ,

Kırgız'dan çıkma güzelden
Han Manas, kadın alıp verdin,

Kakandan beri kıdırıp,
Kanzaada sençe körbödük.
Toguz kün tınbay toy kılıp,
Aldırdıñ Manas sultanım,
Kol tokmoktoy çaçımdı.
Azat kıldıñ, Aykölüm,
Kalmaktan kelgen başımdı,
Anda-mında kökcalım,
Içpediñ kelip aşımdı.
Bizdikine kelbediñ,
«Al-akbalıñ kanday?» – dep,
Badışam, bizdin aldı bilbediñ. Acıbay,
Bakay egiz cok,
Bizdikine tüşpödüñ,
Kolumdan daam içpediñ.
Kabılan Manas kökcaldan
Kalk tartınar kan bele?
Kanım Manas kelgende,
Kara canım ayabaym,
Baya, it içkirden bar bele?»
Közkaman aytıp turganda,
Kökçököz öödö turdu emi,
Kılt etse ölüp ketüüçü,
Cıttasa acal cetüüçü
Kırk cılkı uudan koşturup,
Açıtkısın keltirgen,
Kas kılgandı öltürgön,
Köökörgö kuyup baptagan,
Alaköödön kabılan,
Kan Manaska saktagan,
Tiyse bolot dümök uu,
Altın kurbu ayakka
Kökçöközü kanetsin,
Meltirete kuydu ele.
«Tübübüz tuugan birge» – dep,
Coonun aylasın bilgen ıktuular,

Kakan'dan beri dolaşıp,
Hanzade, senin gibisini görmedik.
Dokuz gün durmadan toy edip,
Aldırdın, Manas sultanım,
Kol tokmağı gibi saçımı.
Azat kıldın, Ayköl'üm,
Kalmak'tan gelen başımı,
Arada sırada, bozkurdum,
Gelip aşımı içmedin.
Bizim eve gelmedin,
«Halin ahvalin nasıl?» – deyip,
Padişahım, halimizi hiç sormadın.
Acıbay, Bakay ikizi yok,
Bizimkine inmedin,
Elimden tat almadın.
Kaplan Manas bozkurttan
Halk çekinir han mıydı?
Hanım Manas geldiğinde,
Kara canımı esirgemem,
Hani, it içesice mi vardı?»
Közkaman söyleyip dururken,
Kökçököz ayağa kalktı şimdi,
Yudumlasa ölüp gidecek,
Koklasa ecel yetecek,
Kırk katıksız zehri kattırıp,
Mayasını kıvamına getiren,
Kastettiğini öldüren,
Köökör'e döküp beklettiği,
Saf yürekli kaplana,
Han Manas'a sakladığı,
Değse yeter belalı zehir,
Altın kenarlı çanağa,
Kökçököz neylesin,
Ağzına dek doldurmuştu.
«Kökümüz akraba, birdir» – deyip,
Düşmanın çaresini bilen ustalar,

Kökcal Manas törögö
Közkaman alıp sundu ele.
Köösörlügün kördüñbü?
Ala koyup imerip,
Közkamandın sungan uu,

Bozkurt Manas beye
Közkaman alıp sunmuştu.
Kalleşliğini gördün mü?
Alıverip çevirip,
Közkaman'ın sunduğu zehri,

Manas kan takır tartıp ciberip,
Içkende kökcal bük tüşüp,
Töbösü menen tik tüşüp,
Kıl murutu şıypayıp,
Kıyın uu eken bergeni,
Kıyamat ketçü emedey,
Alagay közü alayıp,
A düynö ketçü emedey,
Uu içip, Manas cüyöö cok,
Ölüm ortok, can birge
Bayakı kıraandardın biröö cok.
Almambet, Çubak teñiz cok,
Sırgak, Serek eren cok,
Şuutu kul, Irçı beren cok,
Ayla tapkıç amalköy,
Arıslan Bakay kanı cok,
Akırettik birgeleş,
Bayakı kırk kıraandın baarı cok.
Süzülüp kuu köz cumulup,
Sürötü kaçıp, iç küyüp,
Darman ketip süzülüp,
Keçee, Közkaman duşman bolgon soñ,
Sultanım körünöö candan tüñülüp.
Öödö bolboy, bük tüşüp,
Oñbogon uunu içken soñ,
Sultanım töbösü menen tik tüşüp,
«Kanıkey tilin albagan,
Kayran baş körö bersin» – dep,
Kayran töröm küyünüp.
Kökçöközdün toguz uul,
Közkamandın toguz uul –
Baarısı ayzakerden mıktuular,
Cañılbay atçu mergender,

Manas han dibine dek çekip,
İçince bozkurt iki büklüm düşüp,
Tepesi üstü dik düşüp,
Kıl bıyığı sarkıp,
Verdiği yaman zehirmiş,
Kıyamete gidecekmiş gibi,
İri gözü belerip,
Öbür dünyaya gidecekmiş gibi,
Zehir içip, Manas'ta derman yok,
Ölümde ortak, canda bir,
O bildik yiğitlerden biri yok.
Almambet, Çubak denkler yok,
Sırgak, Serek erenler yok,
Şuutu kul, Irçı yiğit yok,
Çare bulucu düzenci,
Arslan Bakay hanı yok,
Ahiretlik yoldaşlar,
O bildik kırk yiğidin hepsi yok.
Süzülüp kuru göz yumulup,
Beti benzi kaçıp, içi yanıp,
Derman gidip süzülüp,
Hani, Közkaman düşman olduktan sonra,
Sultanım göz göre candan umut kesip.
Doğrulamayıp, iki büklüm düşüp,
Onmaz zehri içtikten sonra,
Sultanım tepesi üstü dik düşüp,
«Kanıkey'in sözünü tutmayan,
Garip baş göre dursun» – deyip,
Garip beyim yanıp yakılıp.
Kökçököz'ün dokuz oğlu,
Közkaman'ın dokuz oğlu –
Hepsi kargıcıların yamanı,
Şaşmadan vuran nişancılar,

Baarısı ataña duşman erender.
Kakançının kanınan
Kaalap kelgen közöldör,*
Çoyunbaşçan balbandar,

Temir arkan torçondor,
Közkaman alıp kelgender
Tegiz kancarkolçondor.
«Çoyunbaş çapçu kambıldar,
Kılıç alçuu ıktuular,
Caa tartuuçu mıktuular,
Beecinden çıkkan berender,
Köödöktü Kuday bergen soñ,
Emi ayanbagın, közöldör!»
Kılıç algan şaydootu,
Kıyını Közkaman aytıp turgan soñ,
Talın beret Karıkan,
Kılçaktap kalar cinibi?!
Kalmagınça kaldırap,
Burkanına calınıp,
Közkaman menen Kökçököz,
Ala kelgen altı cüz –
Aşkere balban baarısı.
Mas bolgon Manas kökcalga
Kılıççanı kamınıp,
«Kıyşıñı eki keldi» – dep,
Kıyamat ketken ataña
Kalgan eken cabılıp.
Kökçököz menen Közkaman
Kılıçın kolgo alganı,
Balbandardın baarısın
Körünöö süröp salganı:
«Ayzakerden ıktuular,
Kılıç çapçu mıktuular,
Köödök Manas, bul kuldu
Körünö şorun kaynattık.
Akıl menen iş kılıp,
Arak kuyup, uu berip,
Eki kolun baylattık.

Hepsi babana düşman erenler.
Kakançın'ın hanından
Dileyip gelen seçkinler,
Topuz kuşanmış pehlivanlar,

Demir urgan tuzakçılar,
Közkaman'ın getirdikleri
Hepsi hançeri elde gezenler.
«Topuz vurmada ustalar,
Kılıç çekmede yatkınlar,
Yay çekmede yamanlar,
Beecin'den çıkma yiğitler,
Safı Tanrı verdikten sonra,
Artık esirgemeyin kendinizi, seçkinler!»
Kılıç kuşanmış tetikte,
Yamanı Közkaman söyleyip durunca,
Talını verir Karıkan,
Duraksayıp kalır mı hiç?!
Kalmakçasına takırdayıp,
Putuna yalvarıp,
Közkaman ile Kökçököz,
Beraber getirdiği altı yüz –
Hepsi düpedüz pehlivan.
Sarhoş olan Manas bozkurda
Kılıçlısı davranıp,
«Fırsat çifte geldi» – deyip,
Kıyamete varan babana
Üşüşüp kalmışlar meğer.
Kökçököz ile Közkaman
Kılıcını ele aldı,
Pehlivanların hepsini
Göz göre kışkırtıp saldı:
«Kargıcıların yatkınları,
Kılıç vuran yamanlar,
Saf Manas'ı, bu kulu
Göz göre bahtını kaynattık.
Akılla iş edip,
Rakı koyup, zehir verip,
İki elini bağlattık.

Beecinden kelgen balbandar,
Belgilüü Manas kökcaldı
Ala turgan kez keldi.
Kurçap karmap algıla,
Kurmandıkka çalgıla,
Dene boyun süyrötüp,

Dañgıttarga cargıla!
Başın kesip baylanıp,
Kakandın Karıkanına,
Süyünçülöp bargıla,
Çın-Beecindin altın tak,
Süyünçügö algıla!
Başın kesip barsañar,
Beecindin kanı Karıkan
Bardigerin ayabayt,
Sarı taldan saydırgan
Sap altından casagan
Tagın beret Karıkan,
Kırk uruunun kindigi
Şaarın beret Karıkan.
Altın taacım kiygizet,
Altın takka miñgizet.
Karıkan salgan kep ele,
Talastagı Manastı
Eptep soygun dedi ele.
Kün esebin aldı ele,
Kündü katka saldı ele,
Ay esebin aldı ele,
Aydı katka saldı ele.
Beecindin kanı Karıkan
Ubadabız bar ele.
Opol-Toodoy köödöktü,
Şaytan aydap keliptir,
Baykagıla, balbandar,
Burku bizge beriptir.
Manasın alsak, buruttun,
Töbösünön basabız,
Tört tülük malın çaçabız.

Beecin'den gelen pehlivanlar,
Namlı Manas bozkurdu
Alma zamanı geldi.
Kuşatıp yakalayın,
Kurbanlık gibi kesin,
Gövdesini sürükleyip,

Azman itlere parçalatın!
Başını kesip bağlayıp,
Kakan'ın Karıkan'ına,
Müjdeleyip varın,
Çın-Beecin'in altın tahtını,
Müjdelik olarak alın!
Başını kesip varırsanız,
Beecin'in hanı Karıkan
Hiçbir şeyini esirgemez,
Sarı söğütten diktirilmiş,
Som altından yapılmış
Tahtını verir Karıkan,
Kırk boyun göbeği olan
Şehrini verir Karıkan.
Altın tacını giydirir,
Altın tahta çıkarır.
Karıkan'ın koyduğu sözdü,
Talas'taki Manas'ı
Bir yolunu bulup boğazla demişti.
Günün hesabını almıştı,
Günü yazıya geçirmişti,
Ayın hesabını almıştı,
Ayı yazıya geçirmişti.
Beecin'in hanı Karıkan'la
Sözleşmemiz vardı.
Opol Dağı gibi safı,
Şeytan sürüp getirmiş,
Görün bakın, pehlivanlar,
Put bize vermiş.
Manas'ını alırsak, Burut'un,
Tepesinden basarız,
Dört türlü malını saçarız.

Töböñdön tiygen bul curttun,
Imaçtay* közün açabız!
Tiyip-aydap beesin,
Öltürüp Manas döösün,
Cakın kelse, kırgızdın,
Caynata çaap meesin,

Tepene çöken bu yurdun,
Imaç gibi gözünü açarız!
Kısrağını vurup sürüp,
Manas devini öldürüp,
Yakına gelirse, Kırgız'ın,

Çıgaralı bul curttun
Kapkaydagı keesin.
Manasın karmap cançalı,
Uşu turgan kırgızdın
Kazınasın çaçalı.
Kara baskan* emedey,
Imaçtay közün açalı.
Bulasın bulap alalık,
Bu kırgızdın içine
Buzuktu mintip salalık,
Buudanı Manas törönün
Ebi keldi caralık.
Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu,
Canakı katın Kanıkey
Olcogo tartıp alalık,
Almambet menen Çubagın
Kurmandıkka çalalık.
Acıbay, Bakay – eki kan
Tirüülöy baylap Kakanga
Olco kılıp baralık,
Kakan uyun kaytartıp,
Kapkayda kekti alalık.
Kırk çorosun kıralık,
Kızıtalak buruttun
Kızdarın olco kılalık.
Öltürölük şerlerin,
Sındıralık bul kırgızdın
belderin. Manastı közdöy cabılıp,
Ordoluusun oyoluk,
On eki tümön,sansız mal
Takır aydap Beecinge,

Çıkaralım bu yurdun
Nice yerde saklı öcünü.
Manas'ını tutup mızraklayalım,
Şurada duran Kırgız'ın
Hazinesini saçalım.
Karabasan basmış gibi,*
Fal taşı gibi gözünü açalım.
Malını yağmalayıp alalım,
Bu Kırgız'ın içine
Fitneyi böylece salalım,
Küheylan Manas beyin
Sırası geldi, vuralım.
Kara yağızın güzeli,
Müslüman'ın soylusu,
Şu hatun Kanıkey'i
Ganimet diye çekip alalım,
Almambet ile Çubak'ı
Kurban diye boğazlayalım.
Acıbay, Bakay – iki hanı
Diri diri bağlayıp Kakan'a
Ganimet edip varalım,
Kakan'ın sığırını güttürüp,
Nice eski öcü alalım.
Kırk çorasını kıralım,
Kahrolası Burut'un
Kızlarını ganimet kılalım.
Öldürelim aslanlarını,
Kıralım bu Kırgız'ın
bellerini. Manas'a doğru üşüşüp,
Ordalısını devirelim,
On iki tümen, sayısız malı
Tümden sürüp Beecin'e,

Olcogo mıktap toeluk.
Kayran kırgız bul curtka
Kalaymandı baştaylı,
Ak coolukçan katının
Karaluu kılıp* taştaylık.
Öz bilgendi kılalı,
Öödö bolçu biröönü

Takır koyboy kıralı.
Manas ketse, bel ketet,
Bu kırgızdın içinen
Kara kökcal şer ketet.
Arak kuygan kübünö,
Cetelik bu Manastın tübünö.
Otorçuga eeletip,
Uşu turgan Talastı
Soyo turgan kez keldi.
Beecinden kelgen berender,
Çın ittigiñ bolboso,
Cakıptın calgız uulu Manastı
Oorugan küptüüñ cazıldı.
Oyuñdu burkun bergen soñ
Imaçtay közüñ açıldı.
Tırışkan kabak oñoldu,
Çındap kaçır, balbandar,
Emi kırgızdan kanı cogoldu
Türkügün suurup algıla,
Emi tügönüşüp kalgıla.
Abiyriñ mintip cabıldı,
Alıstan kelgen balbandar,
Köödök Manas mas bolup,
Senin köp ermegiñ tabıldı!».
Közkaman menen Kökçököz
Köbüröök aytıp turganı,
Bul kabardı ukkanda
Baarı kaptap, kol salıp,
Balbandı Kuday urganı.
Kanı buyruk kılgan soñ,
Kalıñ balban turabı,

Ganimete iyice doyalım.
Zavallı Kırgız, bu yurda
Kıyameti başlatalım,
Ak yazmalı kadınını
Karalar bağlatıp bırakalım.*
Bildiğimizi yapalım,
Baş kaldıracak birini

Tekini komadan kıralım.
Manas giderse bel gider,
Bu Kırgız'ın içinden
Kara yeleli aslan gider.
Rakı konan yayığından,
Erelim bu Manas'ın köküne.
Yabancıyı sahip kılıp,
Şurada duran Talas'ı
Boğazlayacak çağ geldi.
Beecin'den gelen yiğitler,
Gerçekten itliğiniz varsa eğer,
Cakıp'ın biricik oğlu Manas'tan
Ağrıyan gizli derdin dağıldı.
Gönlündeki dilek yerini bulunca
Fal taşı gibi gözün açıldı.
Çatılan kaşın düzeldi,
Gerçekten saldırın, pehlivanlar,
Şimdi Kırgız'ın hanı yok oldu,
Direğini söküp alın,
Artık ölesiye bitirin işini.
Namusunuz işte böyle örtüldü,
Uzaktan gelen pehlivanlar,
Toy Manas sarhoş olmuş,
Size bol eğlence bulundu!»
Közkaman ile Kökçököz
Böyle uzun uzun söylerken,
Bu haberi duyunca
Hepsi üşüşüp, el atıp,
Pehlivanları Tanrı çarptı.
Hanları buyruk verince,
Kalabalık pehlivan durur mu,

Manastın kara kılgan biröö cok,	*Manas'a kem kılabilen kimse yok,*
Uşuntüp Kuday urabı?	*Tanrı böyle mi çarpar?*
Kökçöközdün toguz uul	*Kökçököz'ün dokuz oğlu*
Emi, körünöö kılıç aldı emi.	*İşte, göz göre kılıç çekti işte.*
Közkamandın toguz uul,	*Közkaman'ın dokuz oğlu,*
Çoyunbaş çapçu çoñ balban,	*Demir topuz çalan koca pehlivan,*
Çoguu kaptap kaldı emi.	*Hep birden üşüşüverdi işte.*
Celtiybestin toguz uul	*Celtiybes'in dokuz oğlu*
Cetiginen kep ugup,	*Büyüğünden söz işitip,*
33440 Cetip kaptay berdi emi.	*Yetişip saldırıverdi işte.*
Celdeybozdun toguz uul,	*Celdeyboz'un dokuz oğlu,*
Kılıç çapçu ıktuular,	*Kılıç çalan ustalar,*
Kıyın atañ kökcaldı	*Zorlu baban bozkurdun*
Azır başın kesçüüdöy,	*Şimdi başını kesecekmiş gibi,*
Cakın kaptap keldi emi.	*Yakınına üşüşüp geldi işte.*
Ayzakerden ıktuusu	*Mızrakçının en ustası*
Ayza alıp kamınıp,	*Mızrak alıp davranıp,*
Arıslan atañ üstünö	*Aslan babanın üstüne*
Kılıççanı cabılıp,	*Kılıçlısı üşüşüp,*
33450 Atañdı karmap aluuga,	*Babanı tutup almaya,*
Kurmandıkka çaluuga,	*Kurbanlığa kesmeye,*
Karabçı kiygen kalmaktın	*Kara zırh kuşanan Kalmak'ın*
Kançaları cabılıp,	*Nicesi birden üşüşüp,*
Közkamanı bakırıp,	*Közkaman'ı bağırıp,*
Kalmakça uraan çakırıp,	*Kalmakça savaş narası atıp,*
Çoyunbaşçan balbanı	*Demir topuzlu pehlivanı*
Atañdı çoguu kaptap kalganı. Moyunga kınap salınıp,	*Babana hep birden çullandı işte. Boynuna sıkıca kuşanıp,*
Kıtay kaptap keterde,	*Hıtay üşüşüp giderken,*
Başına kılıç ceterde,	*Başına kılıç yeterken,*
33460 Atañ Manas şer ele,	*Baban Manas aslandı,*
Atañ öñdüü bir Kuday	*Baban gibi birini Tanrı*
Can caratpayt tegi ele,	*Bir daha yaratmaz aslında,*
Kara çaar kabılan	*Kara benekli kaplan*
Atañdın kaptalında çamınıp,	*Babanın yanı başında atılıp,*
Şuru otogot, marcan taş,	*İnci düğme, mercan taş,*
Çolok kökcal Arıslan	*Güdük bozkurt Arıslan*

	Atañdın bet aldında kamınıp.	*Babanın tam önünde davranıp.*
	Baltaların barbaytıp,	*Baltalarını kaldırıp,*
	Astın sala bergende,	*Öne atılıverdiğinde,*
	Ak colborstoy türdönüp,	*Ak kaplan gibi kesilip,*
33470	Atakeñdin baraanı	*Babacığının karaltısı*
	Miñ kişidey sürdönüp.	*Bin kişi gibi heybetlenip.*
	Körgön kıtay balbandın	*Gören Hıtay pehlivanın*
	Köñülü caman bölünüp,	*Yüreği fena bölünüp,*
	Balbandardın közünö	*Pehlivanların gözüne*
	Atakeñ arslanday körünüp.	*Babacığın aslan gibi görünüp.*
	Maylagan buuday cüzdönüp,	*Yağlanmış buğday yüzlenip,*
	Küügüm tuman közdönüp,	*Gözleri akşam sisi gibi süzülüp,*
	Arı baatır, arı şer	*Hem bahadır, hem aslan*
	Ataña çıdap kire albay,	*Babana dayanıp giremeyip,*
33480	Alek bolgon oşol cer.	*Perişan oldukları yer orası.*
	Atakeñ közdü cumganda,	*Babacığın gözünü yumduğunda,*
	Kıtay tegerektep cabılıp,	*Hıtay çevreleyip üşüşüp,*
	Atka oyunçu, cöö külük*	*At üstünde oyuncu, yaya yürük**
	Balbandardın baarısı,	*Pehlivanların hepsi,*
	Kökçököz menen Közkaman	*Kökçököz ile Közkaman,*
	Beecinden çıkkan kapırdın	*Beecin'den çıkan kâfirin*
	Ayla tapkıç karısı,	*Çare bulucu kocamışı,*
	Cabılgan eken ataña	*Üşüşmüşler babana*
	Bobulardın baarısı.	*Boboların hepsi.*
33490	Kıtay kaptap kelgende,	*Hıtay üşüşüp geldiğinde,*
	Ayla kurup, al ketip,	*Çare tükenip, güç gidip,*
	Cakındap kıtay çabarda,	*Hıtay yaklaşıp çalacakken,*
	Esebin çındap tabarda,	*Hesabını gerçekten görecekken,*
	Iyman surap kıtaydan,	*Hıtay'dan iman dileyip,*
	Iras, sultan sen atañ	*Gerçek şu ki sultan senin baban,*
	Kasıettüü Boz kise	*Kutlu Boz kise ile*
	«Caratkan,ıyman berçi!» – dep,	*«Yaradan, iman ver bana!» deyip,*
	Bir Kudayga calınıp.	*Bir Tanrı'ya yalvarıp.*
	Atakeñ közdü açkanda,	*Babacığın gözünü açtığında,*
33500	Çapkanı bargan balbandar	*Vurmaya varan pehlivanlar*
	Kaçkan bir eken cabılıp.	*Hep birden kaçışmışlar meğer.*
	Atañdın közü cumulsa,	*Babanın gözü yumulsa,*
	Közkaman çoçko aralaş,	*Közkaman domuzlarla karışıp,*

Kılıçtarın kımpıytıp,
Çokmorlorun çoçoytup,
Ayzaların arkaytıp,
Atañ közü cumulsa
Kirip barat kamınıp,
Atakeñ közü açılsa,
Isıgına bata albay,
Suuguna cata albay,
Kaçıp beret cabılıp,
Erikpey kamap catışıp,

Kılıçlarını sivriltip,
Topuzlarını dikeltip,
Mızraklarını uzatıp,
Baban gözünü yumsa
Davranıp içeri girer,
Babacığın gözü açılsa,
Sıcağına sokulamayıp,
Soğuğuna yatamayıp,
Hep birden kaçıverirler,
Bıkmadan kuşatıp dururlar,

Kurmandıkka çalalbay,
Kıyamat ketken ataña
Batınıp kol salalbay,
Muradına cete albay,
Başın kesip kete albay,
Kılıççanı bata albay,
Atañ sürdüü, artık şer,
Mıltıkçanı atalbay,
Alek bolup turganda,
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Kırk cılga çenep bul uusun,
Atakeñdin başına
Altımış müşkül bir kelip.
Köñülü caman bölünüp,
Acalı cakın körünüp,
Atañ aytkan armandı,
Bu dünüyö calgandı,
Estegen eken şer atañ,
Kıyamattık col birge,
Kıstoo körüp kapırdan,
Kırk çoro öñdüü balbandı.
Baatırıñ «baatır Manas» atanıp,
Karañkün, Almam arslan,
Itelgidey kayran köz
Kañırıgı bek tütöp,
Irmebey közgö caş alıp.
Kapalanıp koñgurap,
Kayran bir candan tüñülüp,

Kurbanlığa kesemeyip,
Kıyamete duran babana
Cesaret edip el salamayıp,
Muradına eremeyip,
Başını kesip gidemeyip,
Kılıçlısı sokulamayıp,
Baban heybetli, üstün aslan,
Tüfeklisi vuramayıp,
Perişan olup dururken,
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Kırk yıla göre biçilmiş bu zehri,
Babacığının başına
Altmış müşkül birden gelip.
Yüreği fena bölünüp,
Eceli yakın görünüp,
Babanın söylediği yakınma,
Bu dünyanın yalanını
Anmış meğer aslan baban,
Kıyamete dek yolu bir,
Kâfirden darlık görünce,
Kırk çora gibi pehlivanı.
Bahadırın «bahadır Manas» adlanıp,
Kara gün, Almam aslan,
Şahin gibi zavallı göz,
Genzi buram buram tütüp,
Kırpmadan göze yaş alıp.
Kederlenip inleyip,
Zavallı candan umut kesip,

Kırk çoro coktop oñgurap.
Kalıñ balban, Közkaman
Kan atañ Manastı kamap alganda,
Kokuy, Almam, kurbaldaş!
Kayran bir candan tüñülüp,
Kankorum kırk çoro coktop
kalgan da. Canımda bolso Almambet,
«Kara bir niet kalmaktı
Ee, Kuday, körgönü kelgen ekemin,
(Akıl kaçıp, iç küyüp,
Kazamdı cazıp, uşundan
Ee, Kuday, ölgönü kelgen ekemin.
Kırk çoro coktop turgan cer).
Acal cetip, can ketpey,
Tirüülüktün kordugun
Kalmaktan körgönü kelgen ekemin.
Baş cagın bar altınga bölögön.

Kırk çorayı anıp haykırıp.
Kalabalık pehlivan, Közkaman
Han baban Manas'ı kuşattığında,
Eyvah, Almam, akranım!
Zavallı candan umut kesip,
Hunharım kırk çorayı anıp
kaldı ya. Yanımda olsa Almambet,
«Kara niyetli Kalmak'ı
Ey Tanrı, görmeye gelmişim meğer, (Akıl
kaçıp, içi yanıp,
Ecel yazgımı yazıp, bundan
Ey Tanrı, ölmeye gelmişim meğer.
Kırk çorayı anıp durduğu yer).
Ecel yetip, can gitmeden,
Diriliğin hor görülüşünü
Kalmak'tan görmeye gelmişim meğer.
Baş ucunu som altınla donatmış.

Tuuganım dep kıtayga,
Tuura aldatıp, kayran baş
Tüşkönü kelgen ekemin,
Öt carılçu kımbat aş
Bu kıtaydın kolunan
Men içkeni kelgen ekemin.
Kıtaylardın kırk arkan boyu
zındanı,
Men tüşkönü kelgen ekemin,
Men içkeni kelgen ekemin.
Tentip bir küçöp Beecinden,
Tegiz bir konduñ Talaska,
Tel kulunum cediñbi,
Teyi caman kesek it,
Meni menen ten tuugan bolom
dediñbi?
Uu çıladıñ kübüñö,
Kesek it, uşuntüp cettiñ tübümö.
Kara nayza celegim,
Kalmaktan kelgen belegim!
Cetkileñ belin kurçangan,

Kardeşim deyip Hıtay'a,
Düpedüz aldanıp, zavallı baş
Düşmeye gelmişim meğer,
Öd patlatan pahalı aşı
Bu Hıtay'ın elinden
Ben içmeye gelmişim meğer.
Hıtayların kırk urgan boyu
zindanına,
Ben düşmeye gelmişim meğer,
Ben içmeye gelmişim meğer.
Sürünüp azıp Beecin'den,
Düzlüce kondun Talas'a,
Öz kulunumu mu yedin,
Huyu bozuk kesek it,
Benimle denk kardeş olurum
mu dedin?
Zehir kattın yayığına,
Kesek it, böylece erdin köküme.
Kara mızrak flamam,
Kalmak'tan gelen armağanım!
Yiğitçe belini kuşanan,

Ceti milek coo kelse,
Celbegey kirip kol salgan,
Bu düynödö cıygandaş,
Kokuy, Almam, ıymandaş,
Kayda bir ketken körünböy,
Men Talasta turganda
Caya kesip ceçü elem,
Men cañcuñdu buzam deçü elem».
Arman kılıp badışam
Kök sülöösün börk kiyip,
Kök ala kalkan oynogon,

Ayagın miñ altınga cölögön,
Kapilette söz tapkan,
Karañgı tündö köz tapkan,
Bal menen oozun çaykagan,
Altı aylık bolgon azaptı
Köz açımda baykagan.
Astıga salsa ak coltoy,
Artımda cürsö san koldoy,
Adamzattın tuygunu,
Oluyattın kulunu,
Mañdaydagı baraanım,
Badışa Bakay karaanım,
Almambet, Bakay artık şer,
Bul ekööö karap tursaçı!
Kalmaktan kelgen çirikter,
Etegi cerge tiybegen,
Otura kalıp siybegen,
Din bilbegen bürüktör,*
Anan gana munu kılsaçı!
Kalıypa kirip kat algan,
Oluyattan bata algan,
On eki birge* kol bergen,
Özü zayıpburuş atangan,
Kök ırapıs ton kiygen,
Kök ala sınduu at mingen,
Alışsa ar kimdin alı cetpegen, Kabılan karap tursaçı,

Yedi bölük düşman gelse,
Yeleği açık dalıp el salan,
Bu dünyada mal yığdığım,
Eyvah, Almam, imandaşım,
Nereye gitti, görünmez,
Ben Talas'ta dururken
Sırt yağını kesip yerdim,
Ben cancunu bozarım derdim».
Yakınıp durdu padişahım,
Gök vaşak börkünü giyen,
Gök ala kalkan oynatan,

Ayağını bin altına dayayan,
Ansızın söze söz bulan,
Karanlık gecede göz bulan,
Ağzını balla çalkayan,
Altı aylık çile ne varsa
Bir göz açımında sezen.
Öne katsam ak yollu,
Ardımda yürüse bin kol gibi,
İnsanoğlunun doğanı,
Evliyanın kulunu,
Karşımdaki karaltım,
Padişah Bakay dayanağım,
Almambet, Bakay üstün aslan,
Bu ikisi bakıp dursaydı ya!
Kalmak'tan gelen çürükler,
Eteği yere değmeyen,
Çömelip su dökmeyen,
*Din bilmeyen bürükler,**
Ondan sonra yapsalardı bunu!
Halife'ye varıp mektup alan,
Evliyadan dua alan,
On iki pîre el veren,*
Kendine zayıpburuş adanan,
Gök ırapıs kürk giyen,
Gök ala soylu at binen,
Tutuşsa kimsenin gücü yetmeyen, Kaplan bakıp dursaydı ya,

Arıslan tişi ötpögön,
Aç kıykırık, kuu süröön,
Akbaltaydın arslanı,
Aldaga Manas cazganım,
Kayda ketti daynı cok,
Bayakı Çubak arslanım?
Men Talasta turganda,
Kazını kesip ceçü elem,
Kabılan Çubak bar bolso,
Men kalmaktı buzam deçü elem.
Sezgengen darttay uu berip,
Kabılan Çubak, kökcalım,
Kaşımda karap tursaçı,
Kara tiken kalmaktar,

Anan bu korduktu kılsaçı!
Obodon cıldız kozgolgon,
O düynölük dos bolgon,
Bittey kezde birigip,
Barmaktayda baş koşkon,
Kara tilin kayragan,
Cetimiş türdüü til bilip,
Kan aldına sayragan,
Ataşkan dosum Acıbay,
Artıgım karap tursaçı,
Kalmaktan kelgen aramdar
Anan bu korduktu kılsaçı!
Atka bir ceñil,tayga çak,
Uykusu kemçil, colgo sak,
Çıkanaktap kalbagan,
Çırm etip uyku albagan,
Kılıçın kınga cölögön,
Kızıkkan kıyla coo çıksa,
Kıpkızıl kanga bölögön.
Teke coomart at miñgen,
Temirdey köpkök ton kiygen,
Altayga miner buudanım,
Kayda bir ketken daynı cok,
Alatkün, Sırgak tuuganım.

Aslan dişi işlemeyen,
Aç nara, kışkırtan haykırış,
Akbaltay'ın aslanı,
Allah'a Manas yazdığım,
Nereye gitti, izi yok,
Hani Çubak aslanım?
Ben Talas'ta dururken,
Kazı kesip yerdim,
Kaplan Çubak var olsa,
Ben Kalmak'ı bozarım derdim.
Azmış dert gibi zehir verip,
Kaplan Çubak, bozkurdum,
Karşımda bakıp dursaydı ya,
Kara diken Kalmaklar,

Ondan sonra etseydi bu zulmü!
Gökten yıldız kımıldayan,
O dünyalık dost olan,
Bit kadarken birleşen,
Parmak kadarken baş koşan,
Kara dilini bileyen,
Yetmiş türlü dil bilip,
Han önünde şakıyan,
Adaşmış dostum Acıbay,
Üstünüm bakıp dursaydı ya,
Kalmak'tan gelen haramlar
Ondan sonra etseydi bu zulmü!
Ata hafif, taya denk,
Uykusu kıt, yola sak,
Dirseğine yaslanmayan,
Kestirip uyku almayan,
Kılıcını kına dayayan,
Heveslenen hayli düşman çıksa,
Kıpkızıl kana bulayan.
Teke cömert at binen,
Demir gibi gömgök kürk giyen,
Altay'a biner küheylanım,
Nereye gitti, izi yok,
Al güneşim, Sırgak kardeşim.

Sırtımdan Sırgak uyalaş,
Kara dindüü çoçkolor
Zorduktu anan kılsaçı!
Sereñdegen Seregim –
Serpilişe coo kelse,
Menin sezgenbey kirçü berenim.
Aykölü mintip catkanda,
Bir közümö körünböyt,
Kayda bir ketken erenim?
Seregim karap tursaçı,
Kıtaylar zordugun anan kılsaçı!

Bu dünüyö upaker*,
Kılçaybay Manas ölsöçü!

Kırk çorodon biröö cok,
Kızıtalak kuu başım,
Kıraandar bolup canımda,
Andan kiyin ölsömçü!
Saparga cürsöm san koldoy,
Zamanım caman buzuldu,
Tölgöçü Kara ak coltoy,
Tölgösün tartıp töp aytkan,
Acal menen azaptı
Burmalabay bek aytkan.
Erdiginen oolukkan,
Esil canga colukkan,
Tölgöçü karap tursaçı,
Andan kiyin bul kapır,
Bul kordugun kılsaçı!
Iramandın Irçısı –
Adamdan aylakerden sınçısı,
Irdap aytkan kebimdi,
Dalay cer korduk salganda,
Dalay tapkan ebimdi.
Üzülgönüm ulagan,
Atışta karap turbagan,
Irçım karap tursaçı,
Iras, kıtay ıymansız,

Dışarıdan Sırgak öz kardeş,
Kara dinli domuzlar
Zorbalığı ondan sonra etseydi ya!
Seğirten Serek'im –
Çarpışmaya düşman gelse,
Benim çekinmeden dalan yiğidim.
Aykölü böyle yatarken,
Bir gözüme görünmez,
Nereye gitti erenim?
Serek'im bakıp dursaydı ya,
Hıtaylar zorbalığını ondan sonra etseydi ya!
Bu dünya vefasız,*
Dönüp bakmadan Manas ölseydi ya!

Kırk çoradan biri yok,
Kahrolası kuru başım,
Kıraanlar olsa yanımda,
Ondan sonra ölseydim ya!
Sefere çıksam bin kol gibi,
Zamanem fena bozuldu,
Falcı Kara ak yollu,
Falını çekip dosdoğru söyleyen,
Ecel ile azabı
Eğip bükmeden pek söyleyen.
Erliğinden coşan,
Aziz cana kavuşan,
Falcım bakıp dursaydı ya,
Ondan sonra bu kâfir
Etseydi ya bu zulmü!
Iraman'ın Irçı'sı –
İnsanın da hilekârın da sınayıcısı,
Türkü ile söylediğim sözümü,
Nice yerde zulüm bastığında,
Nice bulan çaremi.
Kopan ipimi ulayan,
Atışmada bakıp durmayan,
Irçı'm bakıp dursaydı ya,
Doğru, Hıtay imansız,

Anan korduk kılsaçı!
Üzüktöy kalpak er Şuutum –
Adamzattın tuygunu,
Atışka salsa akcoltoy,
Aldap cürsö san koldop,
Adamdan akcoltoy tuugan kurguru,
Kempirin kırk col oñko turguzgan,
Kırk çoronun tuygunu,
Çalgındı birge çalışkan,
Çampandan* cılkı alışkan,
Aykırıp ayza sunuşkan,
Kuugundu birge kuuşkan,
Koyubuz bkrge koroolоş,
Aşıbız artık coroolоş,
Artıkça Şuutu erenim
Bul cerde karap tursaçı,

Ondan sonra etseydi zulmü!
Keçe örtü misali kalpaklı er Şuutum –
İnsanoğlunun doğanı,
Atışa sürsem ak yollu,
Ardımdan yürüse bin kol gibi,
İnsandan ak yollu doğmuş garibim,
Kocakarısını kırk kez amuda kaldıran,
Kırk çoranın doğanı,
Keşfe birlikte çıkan,
Çampan'dan yılkı alışan,*
Haykırıp mızrak uzatan,
Kovmacayı birlikte kovan,
Koyunumuz aynı ağılda,
Aşımız hep bir yolda,
Üstün Şuutu erenim
Bu yerde bakıp dursaydı ya,

Kañgaydan kaçıp kelgen çoçkolor,
Zordugun anan kalsaçı,
Kayran baş anan ölsöçü!
Kolu bir küçtü Bayçorom,
Erdiginen oolukkan,
On törtündö colukkan,
Tuu tübündö turarım,
Kaalasa bergen bir Kuday,
Kara kaşka tınarım,
Körüp koyso kumarım,
Kanduu soguş, çuu çıksa,
Tuu tübünö turarım.
Karasam közgö ilinbeyt,
Kayda ekeni bilinbeyt.
Kıstoonu körüp turamın,
Menin ölüp keter ubagım,
Kayda ketken Bayçoro attuu ınagım!
Kaçırıp ayza sunsaçı,
Karaanım Bayçoro karap tursaçı,
Anan Manas ölsöçü,
A düynönü körsöçü!
Kapırdan tarttım alaamat,

Kangay'dan kaçıp gelen domuzlar,
Zorbalığını ondan sonra etseydi ya,
Zavallı baş ondan sonra ölseydi ya!
Eli pek güçlü Bayçorom,
Erliğinden coşan,
On dördünde kavuştuğum,
Tuğ dibinde duracağım,
Dilese veren bir Tanrı,
Kara sakar dayanağım,
Görüverse gözümün sevdası,
Kanlı savaş, çığlık kopsa,
Tuğ dibine duracağım.
Baksam göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez.
Darlığı görüp durmaktayım,
Benim ölüp gider çağım,
Nereye gitti Bayçoro adlı yârenim!
Saldırıp mızrak uzatsaydı ya,
Karaltım Bayçoro bakıp dursaydı ya,
Ondan sonra Manas ölseydi ya,
O dünyayı görseydi ya!
Kâfirden çektim bu belayı,

Ölüp kalsam camanat,
Bayçorom mında kelseçi,
Badışası Manastı
Baykap turup körsöçü.
Kırktın başı – Kırgılçal,
Kırkında köpkön cindi çal.
Kıştın kıraan çildede
Bir tündö kırk caragan sürgün çal.
Aç kıykırık salsaçı,
Kapırlar karan salganda.
Aykırıp cetip Kırgılçal
Meni acıratıp alsaçı!
Talıkpay ayza sunuşçu,
Tazbaymat karap tursaçı,
Talıgıp kettim calgız can,
Anan kiyin bul kıtay

Ölüp kalırsam yazık olur,
Bayçorom buraya gelseydi ya,
Padişahı Manas'ı
Bir görüp gözleseydi ya.
Kırkın başı – Kırgılçal,
Kırkında kudurmuş deli koca.
Kışın zemheri çillesinde
Bir gecede kırk kez yarayan sürgün koca.
Aç narasını atsaydı ya,
Kâfirler karanlık bastırdığında.
Haykırıp yetişip Kırgılçal
Beni ayırıp alsaydı ya!
Yorulmadan mızrak uzatırdı,
Tazbaymat bakıp dursaydı ya,
Yoruldum, tükendim yalnız can,
Ondan sonra bu Hıtay

Bul zorlugun kılsaçı!
Odugan kandın Ormonbek –
Çındap cini kelgende
Oluya çalış er çorom,
Oyronum çorom, erim cok,
Töö kötörgön Akayar.
Bügün körgön erteñ cok,
Törölüü curttu kırganda,
Uşunday beleñ, düynö bok! Tört caşında olcolop,
Adam tappas akılıñ,
Abaylap karap otursam,
Acıratıp çır salçu
Alatkün, Bozuul cakınım.
Badışa Manas kayran şer
Ormonbek, Bozuul tügöylöş Baarın coktop turganda,
Teñizim karap tursaçı,
Kara kıtay, it mancuu
Anan korduk kılsaçı!
Temir çeptüü korgonum,
Körögöç kökcal oyronum,

Etseydi ya bu zorbalığını!
Odugan hanın Ormonbek'i –
Gerçekten öfkesi geldiğinde
Evliya soylu er çoram,
Yiğidim çoram, erim yok,
Deve kaldıran Akayar.
Bugün var olan yarın yok,
Töreli yurdu kırdığında,
Böyle miydin, dünya bok! Dört yaşında ganimet alıp,
İnsanın bulamayacağı aklın,
Dikkatle bakıp otursam,
Ayırıp kavga bastıran
Al güneşim, Bozuul yakınım.
Padişah Manas zavallı aslan
Ormonbek, Bozuul ikiz eş, Hepsini anıp dururken,
Denizim bakıp dursaydı ya,
Kara Hıtay, it Mançu
Ondan sonra etseydi zulmü!
Demir hisarlı kalem,
Keskin gözlü bozkurt yiğidim,

«Kımbatım Manas sanga alsa,
Altayga miner buudanım,
Kıykırıp kirip kıtaydan
Alıstı cakın kılganım,
Körögöç kökcal mında cok. Oşo kezde Akayar,
Körögöç karap tursaçı,
Kara dindüü kapırlar
Zordugun anan kılsaçı!
Uluk da cok, kanım cok,
Kılça körböy kuu candı,
Karartıp Kuday urarbı!
Kırk kıraandın baarı cok, Kurman bolup ketüügö
Bel baylagan belim cok,
Ölüp turgan kezi eken.
Bekip catkan cerim cok.
Sanduu kebin ukkanda,
Bitteyimde birikken,
Barmaktayda baş koşkon,
Akayarlap çıkkanda,
Kenedeyde kezikken,
Kara surdun suluusu,
Busurmandın nurduusu
Kanıkey dolu mında cok.
Tegi ele canın ayabay.
On eki kızdın kencesi,
Kudaydın süygön mendesi,
Ölüp ketpey kalbadı.
Kanıkey karap tursaçı,
Kökçököz akmak, Közkaman
Taruuday bölö çaynadı,
Kordugun anan kılsaçı!
Kaardanıp kelgende

«Kıymetlim Manas'ı sayıya alsa,
Altay'a biner küheylanım,
Haykırıp dalıp Hıtay'dan
Uzağı yakın kılanım,
Keskin gözlü bozkurt burada yok. İşte o anda Akayar,
Keskin gözlüm bakıp dursaydı ya,
Kara dinli kâfirler
Zorbalığını ondan sonra etseydi ya!
Ulu da yok, hanım yok,
Kıl kadar görmeden kuru canı,
Karartıp mı çarpar Tanrı!
Kırk kıraanın hepsi yok, Kurban olup gitmeye
Bel bağladığım belim yok,
Ölüp durduğu demmiş meğer.
Sığınıp yattığım yerim yok.
Sayılı sözünü duyduğunda,
Bit kadarken birleşen,
Parmak kadarken baş koşan,
Akayar diye haykırıp çıktığında,
Kene kadarken karşılaşan,
Kara yağızın güzeli,
Müslüman'ın nurlusu
Kanıkey delişmen burada yok.
Zerrece canını esirgemeden.
On iki kızın küçüğü,
Tanrı'nın sevgili kulu,
Ölüp gitmekten geri kalmadı.
Kanıkey bakıp dursaydı ya,
Kökçököz ahmak, Közkaman
Darı gibi ufalayıp çiğnedi,
Zulmünü ondan sonra etseydi ya!
Öfkeyle geldiğinde

Kalaymandı baştagan,
Töönü caza muştagan,
Alıp kelgen balbanım,
Balbanımdan acırap,

Kıyameti başlatan,
Deveyi tek yumrukla deviren,
Alıp geldiğim pehlivanım,
Pehlivanımdan ayrılıp,

Ay-talaaga kalganım!»
Bek arıslanıñ Akayar.
Karap turgan kezi eken,
Kılıç alıp kımpıyıp,
Kıyalında munu oylop:
Acıratıp alsam» – dep,
Karap turgan kezi eken.
Ikıs berip Akayar,
Körüp turgan kezi eken
Kımbatı Manas kökcalga
Ayköl Manas kabılan
Kıdırata karabay,
Kılça canın ayabay,
Tegerete karabay,
Örttöy közü caynadı,
Kaalgaday kayran tiş
Arıslanday közü caynadı.
Aykırık salıp toktoboy,

Ay kırında kalışım!»
Pek aslanın Akayar.
Bakıp durduğu demmiş meğer,
Kılıç alıp sessizce,
Hayalinde şunu düşünüp:
Ayırıp alsam» diye,
Bakıp durduğu demmiş meğer.
Fırsat kollayıp Akayar,
Görüp durduğu demmiş meğer,
Kıymetlisi Manas bozkurda
Ayköl Manas kaplan
Sağı solu gözetmeden,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Çevresine bakınmadan,
Yangın gibi gözü parladı,
Kapı kanadı gibi zavallı diş,
Aslan gibi gözü parladı.
Nara atıp durmadan,

Akayarday balbandın
Kan içmesi karmadı.
Börk al dese, baş kesken
Bölök balban er oşol.
Kan tök dese, cin tökkön
Kayratı bar neme oşol.
Suu iç dese, uu içken
Ömbül-dömbül er oşol.
Ölgüçö kirip boluşup,
Ölörman menen salışıp,
Kayran eneñ Kanıkey
Kasıettüü doluga
Kabar bergen ceri oşol.
Tübünö emi ceteerde,
Akayarga boy berbey,
Tügöngön atañ kankordun
Azır başın keseerde,
Bulanı bulap alaarda,
Buzuktu mintip salaarda,
Burulbay kirip kıtaylar

Akayar gibi pehlivanı
Kan içiciliği tuttu.
Börk al dese, baş kesen
Bambaşka pehlivan er odur.
Kan dök dese, can döken
Gayreti olan yiğit odur.
Su iç dese, zehir içen
Gözü kara er odur.
Ölesiye dalıp arka çıkıp,
Ölüme susamışla vuruşup,
Zavallı anan Kanıkey,
Kutlu delişmene
Haber verdiği yer odur.
Köküne tam erecekken,
Akayar'a boyun eğmeyip,
Tükenmiş baban hunharın
Tam başını kesecekken,
Malını yağmalayıp alacakken,
Fitneyi böyle salacakken,
Dönmeden dalıp Hıtaylar

Buudan atañ Manastın
Momintip başın alaarda,
Bu düynödön cogotup,
Tındım kılıp salarda,
Kökçököz menen Közkaman
Çını kakan kanına
Başın kesip baylanıp,
Süyünçülöp bararda,
Oşo turgan Akayar
Öçkön otun tamızıp,
Ölgön canın tirgizip,
Üzülgönün uladı,
Salışpay karap turbadı.
Kaardangan bakırık,
Bayakı kirgen Akayar.
Beçara, Manastap uraan çakırıp.
Atakeñdin Akkula –
Enekeñ men karabet beytaalay,
Baytal beenin kulunu,
Comok ayttım ugup al,
Corugun aytıp bereyin,

Küheylan baban Manas'ın
Böylece başını alacakken,
Bu dünyadan yok edip,
Sesini büsbütün kesecekken,
Kökçököz ile Közkaman
Gerçek kakan hanına
Başını kesip bağlayıp,
Müjdeyle varacakken,
Orada duran Akayar
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Ölmüş canını diriltip,
Kopanını uladı,
Vuruşmadan bakıp durmadı.
Öfkeli bir haykırışla,
Demin dalan Akayar.
Biçare, Manas diye nara atıp.
Babacığının Akkula'sı –
Anacığın ben karayüzlü bahtsız,
Kısrak taydan doğma kulunu,
Destan söyledim, dinle,
Serüvenini anlatayım,

Coboboy cetim, ugup al!
Aytıp tursam bul sözüm
Aldaga çındap zar ele.
Ünü ugulat, özü cok,
Enekeñdin iyninde
Altı ayçılık azaptı
Azır dayın kıluuçu
Cılañaç bala bar ele?
Kayran eneñ Kanıkey
Oluyazaada can ele.
Urçu Kuday taptakır
Urat ko dep cürgömün.
Uşunday müşkül, karan iş
Uşu turgan kalmaktar
Kılat ko dep cürgömün.
Közümdün caşı tögülüp,
Köñülüm caman bölünüp,

Coboboy yetim, dinle beni!
Söyleyip durduğum bu sözüm
Allah'a gerçek bir yakarıştı.
Sesi duyulur, kendi yok,
Anacığının omzunda
Altı aylık azabı
Şimdiden belli ediveren
Çıplak bir çocuk mu vardı?
Zavallı anan Kanıkey
Evliyazade bir candı.
Çarpıcı Tanrı büsbütün
Çarpar diye korkardım.
Böylesi müşkül, karanlık işi
Şurada duran Kalmaklar
Eder diye korkardım.
Gözümün yaşı dökülüp,
Gönlüm fena bölünüp,

Közüm cangan ot bolup,
Içim cangan çok bolup,
Toktono albay celigip,
Er müçölüü enekeñ
Oşol künü eeligip.
Alakan mönküp, köz tartıp,
Azaptuu belgi körgömün.
Aylası kelse, kıtaylar
Bügün kankor başına
Bir azaptı momintip,
Salat ko dep cürgömün.
Oloñdoy bolgon kayran çaç,
Töbögö kınap tüygömün.
Ok ötpögön badana,
Törtöönü kattap kiygemin,
Bir şaytanda kıtaylar
Salat ko dep cürgömün.
Altı ay minse arıbas,
Kara cılkı duldulu,
Kürüçtön kürmök cem berip,

Gözüm yanan ateş olup,
İçim yanan kor olup,
Duramayıp coşup taşıp,
Er yapılı anacığın
O gün içi kabarıp.
Avucum seğirip, gözüm atıp,
Azaplı bir belirti görmüştüm.
Fırsat bulsa, Hıtaylar
Bugün hunharın başına
Bir azabı işte böyle
Salar diye korkardım.
Yele gibi gür zavallı saçı
Tepeme sıkıca düğmüştüm.
Ok geçirmez zırhtan
Dördünü üst üste giymiştim,
Bir şeytanlıkta Hıtaylar
Salar diye korkardım.
Altı ay binilse yorulmaz,
Kara yılkının düldülü,
Pirinçten seçme yem verip,

Kündö terin algamın.
Arpadan asa cem berip,
Ayda terin algamın.
Atañdı kılar oşol kün
Uykudan çoçup oygonup,
Oñ cagıma tolgonup,
Tañ kaşkayıp sürgöndö
Şaşıp amaz okunup,
Akkulanı tokunup
Karagattay közümdön
Kamçı boyu caş ketip,
Bödönö sınduu közümdön
Bölök-bölök caş ketip.
Kabırga söögüm bölünüp,
Közümdün caşı tögülüp,
Kankorum kanday kündö – dep,
Kalmaktan uunu köp içip,
Oylosom oyum bölünüp.

Her gün terini almıştım.
Arpadan bol yem verip,
Her ay terini almıştım.
Babana kıyılacak o gün
Uykudan irkilip uyanıp,
Sağ yanıma dönüp,
Tan ağarıp söktüğünde
Aceleyle namaz kılıp,
Akkula'yı eyerleyip,
Karadut gibi gözümden
Kamçı boyu yaş gidip,
Bıldırcın misali gözümden
Bölük bölük yaş gidip.
Kaburga kemiğim bölünüp,
Gözümün yaşı dökülüp,
Hunharım ne haldedir diye, Kalmak'tan zehri çok içip,
Düşünsem düşüncem bölünüp.

Keñ Talastın oyunda
Mekeden kelgen moldogo,
Bet albay çalıp ketüügö,
Kirip keldim kurgan can,
Kazkamandın ordogo.
Ordogo cakın kelgende,
Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Cerge carık tiygende,
Közkamandın balbanı
Aşıp-şaşıp entelep,
Baykasam türü buzulup,
Balaket bolup kalganı.
Kee balbanın karasam,
Katını kara baskansıp,
Kuugunu cakın kaçkansıp.
Kee balbanım karasam –
Kuugunun azır kuugansıp,
Katını erkek tuugansıp,
Kılıçın alıp antalap,
On başısı oroktop,
Kökçözdün ordodon
Ayza, kılıç koroktop.

Bozala celek, kızıl tuu,
Közkamandın üyündö
Boybologon ızı-çuu.
Ay kasaba, kızıl tuu,
Al kalmaktın üyündö
Aç aykırık, ızı-çuu.
Abaylap karap otursam,
Azıraak ünü düpüldöp,
Anda-mında baykasam,
Manastap uraan çakırıp,
Akayardın ünü eken,
Anda-mında küpüldöp.
Uruçu Kuday taptakır,
Urup salgan kezi eken.
Kabılan atañ, kankor şer
Ölör-ölbös can menen

Geniş Talas'ın koyağında
Mekke'den gelen mollaya
Uğramadan yola düşüp,
Girip geldim garip can,
Kazkaman'ın ordasına.
Ordaya yakın geldiğimde,
Tan ağarıp söktüğünde,
Yere aydınlık değdiğinde,
Közkaman'ın pehlivanı
Koşuşturup soluk soluğa,
Baksam ki kılığı bozulmuş,
Bir bela kesilivermiş.
Kimi pehlivana baksam,
Karısını karabasan basmış gibi,
Kovalayanı ensesine yetmiş gibi.
Kimi pehlivanıma baksam –
Kovmacasını şimdi kovar gibi,
Karısı erkek doğurmuş gibi,
Kılıcını alıp telaşla,
Onbaşısı fırıl fırıl,
Kökçököz'ün ordasından
Mızrak, kılıç şakırdayıp.

Boz ala flama, kızıl tuğ,
Közkaman'ın evinde
Ayyuka çıkan çığlık çığlığa gürültü.
Ay alemli kızıl tuğ,
O Kalmak'ın evinde
Aç nara, çığlık çığlığa gürültü.
Dikkatle bakıp otursam,
Azıcık sesi güm güm ötüp,
Orada burada sezinsem,
Manas diye nara atan,
Akayar'ın sesiymiş meğer,
Orada burada gümbürdeyip.
Çarpıcı Tanrı büsbütün
Çarpıp devirdiği demmiş meğer.
Kaplan baban, hunhar aslan,
Ölür ölmez bir canla,

	Kıl murutu şıypayıp,	*Kıl bıyığı sarkıp,*
	Kıyamat ketçü emedey,	*Kıyamete gidecekmiş gibi,*
	Atañ kurup kalgan kezi eken.	*Babanın kuruyup kaldığı demmiş meğer.*
	Kaardanıp Akayar,	*Öfkelenip Akayar,*
	Kagılsam bolot Kudayga!	*Kurban olayım Tanrı'ya!*
	Kamdık oylop kenebey,	*Kaygıya düşmeden umursamayıp,*
	Kança kıtay balbandı	*Nice Hıtay pehlivanını*
	Buçkagına teñebey,	*Topuğuna denk tutmayıp,*
	Erdik menen balbandı	*Erlik ile pehlivanlığı*
	Alda taala bir Kuday	*Yüce Allah bir Tanrı*
	Bergen eken çenebey.	*Ölçüsüz vermiş meğer.*
	Kaardanıp cötölüp,	*Öfkelenip öksürüp,*
	Ala-Toodoy atañdı,	*Ala-Too gibi babanı,*
	Artık balban Akayar	*Üstün pehlivan Akayar*
	Caş baladay kötörüp,	*Küçük çocuk gibi kaldırıp,*
	Korgoşunday atañdı	*Kurşun gibi ağır babanı*
	Koyboy çurkap kötörüp,	*Bırakmadan koşup taşıyıp,*
	Közkamandın ordogo	*Közkaman'ın ordasına*
	Er ekenin bilgizip,	*Er olduğunu bildirip,*
	Atañ toodoy kabılan	*Baban dağ gibi kaplan*
	Közkamandın eşikke	*Közkaman'ın kapı eşiğine*
	Tuurasınan ilinip,	*Enlemesine takılıp,*
	Toktotposton Akayar	*Durdurmadan Akayar,*
	Ölüp-keçip moldosu,	*Ölüp bitip mollası,*
	Teñizi atañ conunda.	*Denizi baban sırtında.*
	Tebeteydey dırkırap,	*Kalpak gibi savrulup,*
	Közkamandın ordosu	*Közkaman'ın ordası,*
	Keregesi bırkırap.	*Kerege çatısı çatırdayıp.*
	Akayardın erdigi,	*Akayar'ın erliği,*
	Atañ kökcal Manaska	*Baban bozkurt Manas'a*
	Kılıp bergen şerdigi.	*Ettiği aslanlıktı.*
	Atakeñdin köödönü	*Babacığının göğsü*
	Akayardan kolunda	*Akayar'ın kolunda*
	Ölgön canday körünüp,	*Ölmüş can gibi görünüp,*
	Men enekeñ beybaktın	*Ben anacığın bahtsızın*
	Közünün caşı tögülüp.	*Gözünün yaşı dökülüp.*
	Akkula sanga bir salıp,	*Akkula'nın sağrısına bir vurup,*
	Aldıñkı top kalmakka	*Öndeki Kalmak bölüğüne*

Aralap barıp kol salıp.
Mañdaylaşa kelgendi
Balta menen soylotup,
Kır cagıman kelgendi
Kılıç menen oynotup,
Alıs turgan balbanın
Ayza menen soylotup,
Alek bolup salışıp,
Kalayman tüşüp kalışıp,
Kagış kılıp turganda
Acıbay, Bakay kanı cok,
Kırk çoronun baarı cok,
Almambet, Çubak egiz cok,
Serek, Sırgak tegiz cok,
Uşunday eken düynö bok,
Başıma tüşkön kalıñ çok,
Közkaman menen Kökçököz
Katarlap atkan kalıñ ok!
Men enekeñ beybakka
Ok zardebi köp tiyip,
Başım çelek kan bolup,
Erbeñdegen eki kol
Öydö bolboy şal bolup,

Dalıp varıp el salıp.
Karşıma geleni
Balta ile yere serip,
Yanımdan geleni
Kılıç ile oynatıp,
Uzakta duran pehlivanını
Mızrak ile yere serip,
Perişan olup vuruşup,
Kıyamet kopup çarpışıp,
Tokuşup durduğumda
Acıbay, Bakay hanı yok,
Kırk çoranın hepsi yok,
Almambet, Çubak ikizi yok,
Serek, Sırgak topluca yok,
Böyleymiş meğer, dünya bok,
Başıma düşen koyu kor,
Közkaman ile Kökçököz
Sıra sıra attığı yoğun ok!
Ben anacığın bahtsıza
Ok sadmesi çok değip,
Başım kova gibi kan olup,
Çırpınan iki kolum
Kalkamayıp felce uğrayıp,

Bütkön boydun baarısı
Kara koçkul kan bolup.
Çımınday kuu can çırkırap,
Coo-caraktın baarısı
Aybalta tiyip bırkırap.
Kankor atañ ayınan,
Katın başım kalışıp,
Kankor atañ mas bolup,
Kurgan eneñ Kanıkey
Kalmaktar menen salışıp.
Al kalmaktın kıyalı –
Çalgırtı bolgon közündö,
Çalgayı bolgon sözündö,
Çaması, çalmak bir boldu özümdü.
Kıñırtı bolgon közündö,

Bütün bedenimin her yanı
Kara koyu kan olup.
Sinek gibi kuru can çırpınıp,
Silah pusatın hepsi
Aybalta değip parçalanıp.
Hunhar baban yüzünden,
Kadın başım orta yerde kalıp,
Hunhar baban sarhoş olup,
Garip anan Kanıkey
Kalmaklar ile vuruşup.
O Kalmak'ın niyeti –
Şaşılık vardı gözünde,
Sapıklık vardı sözünde,
Besbelli, çelmekti kastı beni.
Eğrilik vardı gözünde,

Kıyabın taap momintip,
Al kalmak kılmak bir bolgon özümdü!
Aragın kuyup kübünö,
Atañdı aldap mas kılıp,
A kıtay momintip cetken tübümö!
Türdüü-türdüü balbanı,
Tütötüp ayza salganı.
Temir arkan torçonu,
Tegiz kancarkolçonu,
Cazbay atkan mergeni,
Caa tartuuçu ereni,
Cabıla kıtay kelgeni,
Men enekeñ beytaalay,
Capasın tarta bergeni.
Camgır kılıp caa tartıp,
Möndür kılıp ok atıp,
Karara küyüp ok caynap,
Karaan tappay şor kaynap.

Kazıluu çuñkur, or bolup,
Kaynatkan mınça şor bolup,
Kalmaktar zorduk kılganda,
Kayran eneñ dolunu
Tegerektep turganda,

Töö kötörgön Akayar
Atakeñdin balbanı,
Opol-Toodoy atañdı
Ayta-buyta degiçe,
Açıp közdü cumguça,
Cebeden murun cetkeni,
«Ceñe, dolu kaçkın! – dep
«Cetigiñ sultan Manastı
Cetip belek bereyin,
Aylaker ceñe Kanıkey,
Aykölüñ Manas sultandın
Aylasın eptep tapkın – dep,
Ay, ceñeke Kanıkey,

Fırsatını bulup böylece,
O Kalmak'ın kıyacağı bendim,
ta kendim!
Rakısını yayığına koyup,
Babanı kandırıp sarhoş edip,
O Hıtay böylece erdi köküme!
Türlü türlü pehlivanı,
Tozutup mızrak saldı.
Demir urganla tuzak kuranı,
Hep birden hançer tutanı,
Şaşmadan vuran nişancısı,
Yay çeken ereni,
Hıtay hep birden geldi,
Ben anacığın bahtsız,
Cefasını çekip durdum.
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Kararıp yanıp ok kaynayıp,
Sığınak bulamadan kara bahtım kaynayıp.
Kazılı çukur, hendek olup,
Kaynayan bunca kara baht olup,
Kalmaklar zorbalık ettiğinde,
Zavallı anan delişmeni
Çepeçevre kuşatıp durduğunda,

Deve kaldıran Akayar,
Babacığının pehlivanı,
Opol Dağı gibi babanı,
Şöyle böyle diyene dek,
Göz açıp yumana dek,
Okun temrenden önce yetişip,
«Yenge, delişmen, kaç! – deyip,
«Yediğin sultan Manas'ı
Yetiştirip armağan edeyim,
Çare bulucu yenge Kanıkey,
Aykölün Manas sultanın
Çaresini bir yolunu bulup ara – deyip,
Ay, yengeciğim Kanıkey,

Bir aylaluu cerge çapkın» – dep,
Kırk çoro cıydıñ, köp cürdüñ,
«Oolcugan törönü
Oodarıp iyseñ camanat,
Ayla tapkıç artıgım,
Aykölüm saa amanat!
Urgaaçı sendey bolobu,
Seni urgaaçı degen oñobu?!
Beyilsiz itke kor kılbay,
Belinen karmap büktöp ket.
Beren ceñem Kanıkey,
Bereki turgan Manastın
Mekege söögün cüktöp ket!
Asıl ceñe Kanıkey
Akkula atap, soyup ket,
Ayköldün közün körgözböy,
Bir arbaktuu cerge koyup ket.
Keñ Kırım boyun aşıp ket,
Berenden mintip ayrıldık,
Ceñeke, sen Mekeni közdöy
kaçıp ket! Senin içiñde kaldı buşmanıñ.
Arkar bir atsañ cep ketkin,
Atışta calgız coldoş cok,
Akayar öldü dep ketkin.
Aldırıp salsañ caman at,
Koş, ceñeke Kanıkey,
Kankorum saa amanat!

Berenge ayt, kanıña ayt,
Mekege barsañ, ceñeke,
Belgilüü ıslam curttun
baarına ayt!
Ala çapan kocogo* ayt,
Ak seldeçen* moldogo ayt,
Ulukmanduu* karıga ayt,
Ölböy barsañ, ceñeke,
Uşunça curttun baarına ayt!
Kuday bilet ölüştü,
Kuday bilet kankordu

Bir çareli yere at sür» deyip,
Kırk çora topladın, çok gezdin,
«Kendinden geçmiş beyi
Düşürüverirsen yazık olur,
Çare bulucu üstünüm,
Ayköl'üm sana emanet!
Dişi senin gibi olur mu,
Sana dişi diyen onar mı?!
Soysuz ite hor kılmadan,
Belinden kavrayıp katlayıp git.
Yiğit yengem Kanıkey,
Şuracıkta duran Manas'ın
Kemiğini Mekke'ye yükleyip git!
Asil yenge Kanıkey,
Akkula'yı adayıp kurban edip git,
Ayköl'ün gözünü göstermeden,
Ruhu ulu bir yere gömüp git.
Geniş Kırım boyunu aşıp git,
Yiğitten böylece ayrıldık,
Yengeciğim, sen Mekke'ye doğru
kaçıp git! Senin içinde kaldı kederin.
Bir dağ koyunu vurursan yiyip git,
Atışmada tek yoldaş yok,
Akayar öldü deyip git.
Kaptırıp yitirirsen kötü ad,
Elveda, yengeciğim Kanıkey,
Hunharım sana emanet!

Yiğide söyle, hanına söyle,
Mekke'ye varırsan, yengeciğim,
Belli başlı İslam yurdunun
hepsine söyle!
Ala cübbeli hocaya söyle,*
Ak sarıklı mollaya söyle,*
Lokman soylu kocaya söyle,*
Ölmeden varırsan, yengeciğim,
Bunca yurdun hepsine söyle!
Tanrı bilir ölümü,
Tanrı bilir hunharı

Kayrılıp tirüü körüştü,
Kabılan ceñe Kanıkey,
Kankoruñ ekööñ birigip,
Kalmaktı tuugan dep cürdüñ,
Beren ceñem, esen bol!
Berekelüü kübüñö,
Mına ceñe, kördüñbü
Senin beş kalmak cetti tübüñö!
Aman bol, ceñe, baykasañ –
Beş kalmak bıştı sabaañdı!*
Tel kulunuñ cep kaldı,
Teñdeşe ketip Manaska
Teñ tuugan bolom dep kaldı.
Baykadı comok, ırıñdı,
Beecinden kelgen kalmagıñ
Baykap bir bildi sırıñdı.
Arakka toyup eeligip,
Aylıñdı buzdu celigip.
Tuuganıñ – kalmak duşmanıñ,
Tuura bir ceñe Kanıkey,
Kara-Kıya, kezeñ col,
Kankoruñ berdim amanat,
Kabılan ceñem, esen bol!»
Köp söz aytıp, Akayar
Ölör-ölbös can menen
Kökcaldı maa bergende,

Dönüp sağ görüşmeyi,
Kaplan yenge Kanıkey,
Hunharınla ikiniz birleşip,
Kalmak'ı kardeş sanıp durdunuz,
Yiğit yengem, esen kal!
Bereketli yayığına,
İşte yenge, gördün mü,
Senin beş Kalmak erdi köküne!
Sağ ol, yenge, dikkat etsen –
*Beş Kalmak deldi tulumunu!**
Öz kulununu yiyip bitirdi,
Manas'a denk tutunup
Denk kardeş olurum deyip durdu.
Gözledi destanını, türkünü,
Beecin'den gelen Kalmak'ın
Gözleyip bildi bir bir sırrını.
Rakıya doyup kudurup,
Obanı bozdu azıp.
Kardeşin – Kalmak düşmanın,
Dosdoğru yenge Kanıkey,
Kara-Kıya, geçit yolu,
Hunharını verdim emanet,
Kaplan yengem, esen kal!»
Çok söz söyleyip, Akayar
Ölür ölmez bir canla
Bozkurdu bana verdiğinde,

Kıl murutu şıypayıp,
Kıyın dartka colugup,
Kiyamat ketçü emedey,
Keede tilge kele alsa,
Keede tilge kele albay.
Aşıp-şaşıp men dolu
Ayköldü karmap kabıştap,
Alganda tuura öñörüp,
Akkañkıga tabıştap.
Astımda tulpar Akkula,
Etine kelgen buudandı
Olbuy-solbuy kamçı urup,

Kıl bıyığı sarkıp,
Ağır derde çatıp,
Kıyamete gidecekmiş gibi,
Kimi zaman dile gelebilse,
Kimi zaman dile gelemeyip.
Koşuşturup ben delişmen,
Ayköl'ü kavrayıp kucaklayıp,
Alınca doğruca terkiye vurup,
Ak kaltak eyere yerleştirip.
Altımda tulpar Akkula,
Etine gelmiş küheylanı
Sağlı sollu kamçı vurup,

Oñ-tetiri teminip,
Çın Kudaylap çırkırap,
Çındap oozun cıygamın.
Çın Kudaylap burkurap,
Akıldan artık şaşkamın,
Alapayım taba albay,
Beş-Taştın başı Bek-Cayloo, Çanaçtay kızıl kan bolup,
Bek-Cayloo közdöy kaçkamın.
Ölbögöndön kalışıp,
Kaçıp çıga berişte,
Kökçököz menen Közkaman
Camgır kılıp caa tartıp,
Möndürdöy kılıp ok atıp,
Közkamandın mergeni,
Beypayluu soguş, çoñ cañcal Keñ dünüyö tar bolup,
On eki dürmöt Oçogor*
Oyron eneñ dolunu
On eki katar dagı atıp.
Ok kelgende şor katıp,
Emçegim cara bir atıp,
Altın kulak sır cebe,
Atakeñ baykuş mas kezde
Eneñe saldı añgeme.
Üstümö karan tün tüşüp,
Karaan kılgan biröö cok,
Uşunday müşkül kün tüşüp.
Kalaymandı baştabay,
Kaçıp kirer tokoy cok,
Kara kılçu ogoy cok.

Bir sağdan bir soldan mahmuzlayıp,
Gerçek Tanrı deyip çığrışıp,
Sahiden ağzını topladım.
Gerçek Tanrı deyip haykırıp,
Akıldan öte şaşırdım,
Elim ayağım bulamayıp,
Beş-Taş'ın başı Bek-Cayloo, Tulum gibi kızıl kan olup,
Bek-Cayloo'ya doğru kaçtım. Ölmedik kalıp,
Kaçıp çıkar çıkmaz,
Kökçököz ile Közkaman
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Közkaman'ın nişancısı,
Dertli savaş, koca kavga, Geniş dünya dar olup,
*On iki hartuçlu Oçogor'la**
Yiğit anan delişmeni
On iki sıra daha atıp.
Ok geldiğinde kara baht katılaşıp,
Mememi yarıp bir atıp,
Altın kulaklı sırlı temren,
Babacığın zavallı sarhoşken
Anana açtı bu hikâyeyi.
Üstüme karanlık gece çöküp,
Karaltı olan bir kimse yok,
Böylesi müşkül gün çöküp.
Kıyameti başlatmadan,
Kaçıp girecek orman yok,
Bel bağlayacak kimsem yok.

Bel baylagan belim cok,
Bekinüüçü cerim cok.
Bügün körgön erteñ cok,
Uşunday eken düynö bok!
Zırkırap kakşap bir caktan
Cürögümdün toltosu,
Kabılan, ayköl, şer atañ

Bel bağladığım belim yok,
Gizlenecek yerim yok.
Bugün var olan yarın yok,
Böyleymiş meğer, dünya bok!
Sızlayıp inleyip bir yandan
Yüreğimin baş damarı,
Kaplan, ayköl, aslan baban

	Ölük-tirik ortosu.	*Ölü ile diri arası.*
	Bulçuñum okko buldurup,	*Adalem oklarla lime lime,*
	Oñ emçektin tübünön,	*Sağ mememin dibinden,*
	Atañdı alıp kaçkanda,	*Babanı alıp kaçarken,*
	Közkamandın oguna	*Közkaman'ın okuna*
	Emçegimdi culdurup.	*Mememi koparttırıp.*
34180	Bozalaluu tul bolup,	*Boz ala yaslı dul olup,*
	Boy-başımdın baarısı	*Boyumun başımın her yanı*
	Buçkaktan akkan suu bolup.	*Topuğumdan akan su olup.*
	Cer bölünüp çañ bolup,	*Yer bölünüp toz olup,*
	Men enekeñ Kanıkey	*Ben anacığın Kanıkey,*
	Kıtaydan kelgen kıyık kul,	*Hıtay'dan gelen dönek kullar,*
	Aramdar menen salışıp.	*Haramlarla vuruşup.*
	Alkımga kaptap çañ cetip,	*Gırtlağıma dolup toz yetip,*
	Atakeñ şerdi öñörüp,	*Babacığın aslanı terkiye alıp,*
	Kan tügönüp al ketip.	*Kan tükenip güç gidip.*
34190	Şekerden tattuu şilekey	*Şekerden tatlı tükürüğe,*
	Bir cutuuga zar bolup.	*Bir yutuma hasret kalıp.*
	Atañdı ala kaçkanda	*Babanı alıp kaçarken*
	Ceti kün cürüp aralap,	*Yedi gün yürüyüp aralarından,*
	Cetkileñ boldum caradar.	*İyice oldum yaralı.*
	Toguz kün kirdim aralap,	*Dokuz gün daldım aralarına,*
	Toltura boldum caradar.	*Baştan başa oldum yaralı.*
	Emgektüü azap tarttırıp,	*Zahmetli azabı çektirip,*
	Esimden çoguu talıdım,	*Aklımdan büsbütün yoruldum,*
	Emçegim cara attırıp.	*Mememi yardırıp okla.*
34200	Atañ şerdi taştabay,	*Aslan babanı bırakmadan,*
	Atañdı taştap cibersem	*Babanı bırakıverirsem*
	Tübümö çoguu cetet – dep,	*Köküme hepten ererler – deyip,*
	Atayı bagıp, arınap.	*Özenle bakıp, arıtıp.*
	Başın kesip baylanıp,	*Başını kesip bağlayıp,*
	Beecindin kakan kanına	*Beecin'in kakan hanına*
	Belek kılıp ketet – dep,	*Armağan edip giderler – deyip,*
	Amızımdan tırıştım.	*Var gücümle direndim.*
	Akayar bolup coldoşum,	*Akayar oldu yoldaşım,*
	Atakeñ uu içkende	*Babacığın zehir içtiğinde*
34210	Alda-eçe uruştum.	*Kaç nice kez dövüştüm.*

Ak cooluk başım tuu kıldım, Tınbay
tartıp iysin – dep,
Kökçököz, Közkamanına
Alda-eçe çuu kıldım.
Katın başım er kıldım,
Atañdı alıp kutkarıp,
Zayıp başım teñ kıldım,
Akıldan bölüp şaşkamın,
Kankorumdan ayla cok,
Kayıpçının toosuna,
Kak üñkürdün özünö,
Kuzgun cetpes borçukka
Ölgöndö alıp bakkamın.
Atañ solup caradar,
Emgekti mintip tartkamın.
Kuyun kötön Enteri
Kalday başım tuu kılıp,
Katın başım er kılıp,
Atañdı mintip bakkamın.
Ataña bergen oşol uu,
Kırk cıl koygon açıtıp.
Tiyse bolot cabılat,
İçmek turmak adamdın
Sırt cagınan daarısa,
İçinde ötü carılat.
Çoñ-Beecindin şaarınan
Arnap bergen uu eken.
Karıkandın aldınan
«İçmek turmak, al burut
Cıttap koyso ölör – dep,
Kıyamat cüzün körör – dep,
Altımış balban al ötün
Koldogonu bolso da
Kocosan Manas ölör» – dep,
Tamırın kırkıp, kat koyup,

Ala kelgen Közkaman
Burkanına zar ıylap,
İçin şiri kaptagan

Ak yazmalı başımı tuğ kıldım,
Durmadan çekip içsin – deyip,
Kökçököz'e, Közkaman'ına
Kaç nice kez çığlık kopardım.
Kadın başımı er kıldım,
Babanı alıp kurtarıp,
Zaife başımı denk kıldım,
Akıldan koparcasına şaşırdım,
Hunharımdan çare yok,
Kayıpçı'nın dağına,
Kak mağarasının ta içine,
Kuzgun yetmez sarp kayaya
Ölürcesine alıp baktım.
Baban solmuş, yaralı,
Zahmeti böyle çektim.
Kasırga götlü Enteri
Kalıcı başımı tuğ kılıp,
Kadın başımı er kılıp,
Babana böyle baktım.
Babana verilen o zehir,
Kırk yıl mayalanıp bekletilmiş.
Değse deri kabarır,
İçmek şöyle dursun, insanın
Dış yanına değiverse,
İçinde ödü patlar.
Çoñ-Beecin'in şehrinden
Özel adanmış zehirmiş.
Karıkan'ın huzurundan
«İçmek şöyle dursun, o Burut
Koklayıverse ölür – deyip,
Kıyametin yüzünü görür – deyip,
Altmış pehlivanın o ödünü
Koruyanı olsa bile
Kocosan Manas ölür» – deyip,
Damarını kırkıp, kat koyup,

Getirmiş Közkaman,
Putuna ağlaya sızlaya,
İçini kav gibi kurutup,

Özün kurgak kıldırıp,
Kırk cıl tınbay saktagan,
Kabılan atañ kökcaldın
Köödöktügün baykagan,
Amalga tuugan al kalmak
Arakka koşup çaykagan.
Cutup atañ tik tüşkön,
Tilge kelbey buk tüşkön.
Acal cetip ketpeske
Cerden sebep izdedim,
Orolmo-Toonu çaldırıp,
Sebep bolçu darı çöp
Miñ uruusun aldırıp.
Alapayım tabalbay,
Celmayandı miñgizdim,
Cer üstünö kat cazıp,
Mekedilda çaldırdım.
Misir menen Bagdattan
Caşıl kara darıdan,
Mediynaga barganda,
Mediynada beş eşen,
Beren atañ menen dos
Tapkan eken akıldı.
Keñ kazına Bagdatta,
Caşıl kara darı bar.
Darının cayın aytayın,
Indistandı çapkanda,
Altımış balban ölgöndö,
Ölgönün Koco körgöndö,
Kaptaldan karmap cardı – deyt,
Darılıkka aldı deyt.

Kendini kupkuru kıldırıp,
Kırk yıl durmadan sakladığı,
Kaplan baban bozkurdun
Toyluğunu gözleyen,
Hileye doğmuş o Kalmak
Rakıya katıp çalkalamış.
Yutunca baban dimdik düştü,
Dile gelmeden içine çöktü.
Ecel yetip gitmesin diye
Yerden çare aradım,
Orolmo Dağı'nı taratıp,
Çare olacak otlardan, ilaçtan
Bin türlüsünü aldırdım.
Elim ayağım bulamayıp,
Celmayan'a bindirdim,
Yeryüzüne mektup yazıp,
Mekke yolunu taratıp aradım.
Mısır ile Bağdat'tan
Yeşil kara ilacından,
Medine'ye varıldığında,
Medine'de beş işan,
Yiğit babanla dost olanlar,
Bulmuşlar meğer aklı.
Geniş hazine Bağdat'ta,
Yeşil kara ilaç var.
İlacın aslını söyleyeyim,
Hindistan'a akın edildiğinde,
Altmış pehlivan öldüğünde,
Öleni Hoca gördüğünde,
Böğründen tutup yarmış – der,
İlaç diye almış – der.

«Caşıl kara» at koyup,
Uu içken Manas anı içse
Oorugan ceri basılat,
Imaçtay közü açılat.
Çın adamga tabılbas,
Çın sebepker darı oşol.
Al Bagdattın kanına

«Yeşil kara» ad koyup,
Zehir içen Manas onu içse
Ağrıyan yeri diner,
Fal taşı gibi gözü açılır.
Sıradan insana bulunmaz,
Gerçek şifalı ilaç odur.
O Bağdat'ın hanına

	Buttap altın-zer tartıp,	*Batmanla altın mücevher sunup,*
	Kündüz cürböy, tün katıp.	*Gündüz yürümeden, gece katıp.*
	Kulak ugup, köz körgüs	*Kulak duymaz, göz görmez*
	Cerdin cüzün çaldırdım.	*Yeryüzünün her yanını arattım.*
34290	Zarıp kılıp düynömdü,	*Malımı mülkümü harcayıp,*
	Kara canım ayabay	*Kara canımı esirgemeden*
	Keñ Bagdattan aldırdım.	*Geniş Bağdat'tan aldırdım.*
	Uu içken atañ-şeriñe,	*Zehir içen aslan babana,*
	Canayakka çaykadım,	*Ahşap ayakta çalkaladım,*
	Küçtüülügün körgömün,	*Gücünün ne olduğunu görmüştüm,*
	Kaşıkka ölçöp bergemin.	*Kaşıkla ölçüp verdim.*
	Içken sayıñ kan atañ,	*İçtikçe han baban,*
	Oorugan ceri basılıp,	*Ağrıyan yeri dinip,*
	Imaçtay közü açılıp.	*Fal taşı gibi gözü açılıp.*
34300	Öö! – dep, atañ okşusa	*Öö! – deyip baban öğürse,*
	Öcök-öcök zaar ketip,	*Öbek öbek zehir gidip,*
	Enekeñden al ketip.	*Anacığından güç gidip.*
	Içken sayın darını,	*İlacı içtikçe,*
	Atakeñdin oozunan	*Babacığının ağzından*
	Koçuuş-koçuuş zaar ketip.	*Avuç avuç zehir gidip.*
	Darının uusu basılıp,	*İlacın zehri bastırılıp,*
	Atañ şerdin oşondo	*Aslan babanın işte o zaman*
	Imaçtay közü açılıp.	*Fal taşı gibi gözü açılıp.*
	Ildet uu kezigip,	*İllet zehre çatıp,*
34310	Atañ Manas şer ele,	*Baban Manas aslandı,*
	Ölgöndö arañ mal bolgon,	*Ölümden dönerek zar zor iyileşti,*
	Kırk cerinen teşilip.	*Kırk yerinden delinip.*
	Kündüzündö tınç albay,	*Gündüzünde rahat almadan,*
	Mintip baktım atañdı.	*Böyle baktım babana.*
	Tün içinde uyku albay,	*Gece içinde uyku almadan,*
	Antip baktım atañdı.	*Öyle baktım babana.*
	Men enekeñ beytaalay,	*Ben anacığın bahtsız,*
	Teşikke sebep bolot – dep,	*Deliklere derman olur – deyip,*
	Içki zaardın baarısın	*İçteki zehrin hepsini*
34320	Tışın közdöy sorot – dep,	*Dışına doğru emer – deyip,*
	Kısıraktan kırk baytal –	*Kısır sürüden kırk baytal –*
	Munun baarın soydurdum,	*Bunların hepsini boğazlattım,*
	Kazısın buzup oydurdum.	*Kazısını çıkarıp oydurdum.*

Enekeñ mintip cölödüm,
Atañ şerdin dal özün,
Altımış künü bolguça
Kazıga kün-tün bölödüm.
Esine mintip keltirdim,
«Caşıl kara» darı üçün
Eçen candı öltürdüm.
Süylösöm sözüm dagı bar,
Enekeñ men beybaktın* moynunda
Kılmışı cok kıyratkan
Eçen momun kanı bar.
Men enekeñ beybaktın
Beren uulum, ugup al,
Tügönbögön kebi bar.
Tañdı makşar künündö
Aytılımış çın bolso,
Bul enekeñ dolunun
Kara eşek bolor cönü bar.
Calgızım, akırı bir kün ölömün,
Kıyamattın tar coldo
Momundar kanın doolasa,
Kanday dep coobun beremin?
Çunagım uulum, ugup al
Oluyat bergen batañdı,
Men enekeñ şurkuya
Azabın tarttım atañdın.
Atañ kökcal kan ele,
Betine kelse iş kılgan
Berendigi bar ele.
Atañ Manas şer ele,
Atañ öñdüü bir Kuday
Can caratpayt tegi ele.
Atañ Manas azabın

Anacığın böyle sarıp sarmaladım,
Aslan babanın ta kendisini,
Altmış günü doluncaya dek
Kazıya gece gündüz beledim.
Aklını böyle başına getirdim,
«Yeşil kara» ilaç uğruna
Nice canı öldürdüm.
Söylesem sözüm daha var,
Anacığın ben bahtsızın boynunda*
Suçu yokken kıydığım
Nice masumun kanı var.
Ben anacığın bahtsızın,
Yiğit oğlum, dinle beni,
Tükenmeyen sözü var.
Tan mahşer gününde
Söylenenler gerçekse eğer,
Bu anacığın delişmenin
Kara eşek olması yollu iş var.
Bir tanem, sonunda bir gün ölürüm,
Kıyametin dar yolunda
Masumlar kanını dava ederse,
Nasıl deyip cevabını veririm?
Yavrum oğlum, dinle beni,
Evliyanın verdiği duanı,
Ben anacığın çilekeş,
Azabını çektim babanın.
Baban bozkurt bir handı,
Karşısına çıkana işini gören
Yiğitliği vardı.
Baban Manas aslandı,
Baban gibi birini Tanrı
Bir daha yaratmaz aslında.
Baban Manas'ın azabını

Alda taalam buyurgan,
Azabın tartkan men elem.
Emgekti caman tarttırıp,
Ençisin bergen kalmakka
Kurgan eneñ men dolu

Yüce Allah'ım buyurmuş,
Azabını çeken bendim.
Zahmeti fena çektirip,
Payını Kalmak'a verdirip,
Garip anan ben delişmen,

	Emçegim cara attırıp,	*Mememi okla yardırıp,*
	Atañ Manas er ele,	*Baban Manas bir erdi,*
	Din bilbegen kapırdı	*Din bilmeyen kâfire*
	Din bilgizip baylagan,	*Din öğretip bağlayan,*
	Til albagan kecirdi	*Söz dinlemeyen inatçıyı*
	Aydap cürüp caylagan.	*Sürüp götürüp yola getirendi.*
	Okçontoy ogun solotkon,	*Sadağında okunu bekleten,*
	Atışa çıkkan cer bolso,	*Atışmaya çıkılan yer olsa,*
34370	Atakeñ aalamdın baarın kolotkon.	*Babacığın âlemin hepsini sindirendi. Zar*
	Arañ catıp mal boldu,	*zor yatıp iyileşti,*
	Çoñ Talastı caylagan,	*Koca Talas'ı yaylayan,*
	Atışa çıkkan coo bolso,	*Atışmaya çıkan düşman olsa,*
	Astıga salıp aydagan,	*Önüne katıp süren,*
	Açuusuna tiygenin	*Öfkesine dokunanı*
	Azuuga salıp çayıgan.	*Azı dişine vurup çiğneyen.*
	Ataktuu Manas kan çıkkan,	*Ünlü Manas han çıkmış,*
	Dobuşunan can çıkkan.	*Sesinin gürlemesinden can çıkmış.*
	Ölöñdüü cerge ört koygon,	*Otlu yere yangın salan,*
	Tulañduu cerdi tutantkan.	*Çayırlı yeri tutuşturan.*
34380	Teminöörün suu kılgan,	*Mahmuzladığı yeri su eden,*
	Tiktegen cerin çuu kılgan.	*Baktığı yeri velveleye veren.*
	Ak maral kuup uy kılgan,	*Ak maralı kovup sığır eden,*
	Aalamdı mintip buy kılgan.	*Âlemi böyle dize getiren.*
	Kök maral bagıp uy kılgan,	*Gök maralı besleyip sığır eden,*
	Közdögön cerin buy kılgan.	*Gözlediği yeri dize getiren.*
	Kan içip cürüp katıkkan,	*Kan içe içe pekişen,*
	Kabılan kökcal atıkkan.	*Kaplan bozkurt diye ünlenen.*
	Ordo buzup, olco alıp,	*Orda bozup, ganimet alıp,*
	Ombunu çaap, col salıp,	*Ombu'yu vurup, yol açıp,*
34390	Atañ Manas momınday.	*Baban Manas işte böyleydi.*
	Tiktegen soo kalbagan.	*Baktığı sağ kalmazdı.*
	Atañ Manas er kökcal	*Baban Manas er bozkurt,*
	Arslanday tolgongon,	*Aslan gibi kükreyen,*
	Atañdın dañkın ukkanda	*Babanın ününü duyduğunda*
	Beecindin kanı oygongon.	*Beecin'in hanı uyanırdı.*
	Atañ Manas kökcaldın	*Baban Manas bozkurdun*
	Ayıkpagan ayınan,	*İyileşmez derdi yüzünden,*
	Türdüü cerdi çalgamın,	*Türlü yerleri arattım,*

Miñ uruu darı algamın.
Kazı carıp bölödüm,
Oorugan cerin basılttım,
Oyron atañ kökcaldın
Imaçtay közün açılttım.
Eptüülüktü bilgizdim,
Kıynalıp kırk bir kün bagıp,
Atañdı atka miñgizdim.
Ayıgıp ketti kan atañ,
Acaldan tartıp kan atañ,
Anı mınday taştaylı,
Azap salgan Közkaman
Aramdan kabar baştaylı.
Özü kapır eken – dep,
Kordoboyluk çoçkonu.
Ayzakerden ıktuu kul,
Özü, coonun aylasın bilgen
mıktuu kul,
Al da Kakanga karool kan bolgon.
Kayra aytkan kıtay cok,
A da kazına cıygan kan bolgon.
Koñkulboz minip oynogon,
Bet algan coosun koybogon.
«Beren Manas öldü – dep,
Kıyamat cüzün kördü – dep,
Al kalmak munu oyloptur.
Kazınalık san düynö –
Bulanı bulap alıptır,
Buzuktu mıktap salıptır.
Kez bolgondu büktöptür,
Keñ kazına, sarı altın
Kaçırına cüktöptür.
Salışıp cürgön Akayar
Kırgızga tilçi bolot – dep,
Öltürböy baylap alıptır.

Bin türlü ilaç aldım.
Kazı yarıp beledim,
Ağrıyan yerini dindirdim,
Yiğit baban bozkurdun
Fal taşı gibi gözünü açtırdım.
Hünerin ne olduğunu gösterdim,
Zorlanıp kırk bir gün bakıp,
Babanı ata bindirdim.
İyileşip kalktı han baban,
Ecelden kurtuldu han baban,
Onu şimdilik bırakalım,
Azap salan Közkaman
Haramdan haber başlayalım.
Kendisi kâfirmiş – deyip,
Hor görmeyelim domuzu.
Mızrakçıların ustası bir kul,
Kendisi düşmanın çaresini bilen
sağlam bir kul,
O da Kakan'a karakol hanı olmuş.
Sözünü geri çevirebilen Hıtay yok,
O da hazine yığmış bir han olmuş.
Koñkulboz'a binip oynayan,
Yöneldiği düşmanını bırakmayan.
«Yiğit Manas öldü – deyip,
Kıyametin yüzünü gördü – deyip,
O Kalmak bunu düşünmüş.
Hazinelik sayısız malı –
Ganimeti yağmalayıp almış,
Fitneyi adamakıllı salmış.
Rast geleni katlayıp bükmüş,
Geniş hazineyi, sarı altını
Katırına yüklemiş.
Vuruşup duran Akayar
Kırgız'a dilci olur – deyip,
Öldürmeden bağlayıp almış.

İKİNCİ BÖLÜM

KARA KANIN ÖCÜ

Gece yükleriyle Suusamır ve Eçki-Ölbös üzerinden kaçan Közkaman kervanının ardında, Kırgılçal talan edilmiş ordugâhı bulur: altmış nöbetçi boğazlanmış, Kanıkey'in ak sarayı yağmalanmıştır. İhtiyar çoro, on sekiz yarasıyla kuyuya atılmış Akayar'ı seksen kulaçlık kıl urganla çekip çıkarır, rakıyla ayıltır ve olan biteni öğrenince ordo oyunu başında kırk mareke dalmış kırk çoronun karşısına dikilip her birine Manas'ın verdiği atı, zırhı, evi ve eşi tek tek sayarak onları utançtan yakan bir tiradla silaha çağırır. İyileşen Manas, saçını tuğ gibi bağlayan Kanıkey ve Akayar'la orduya yetişir; falcı Tölök hayırlı fal açar, Irçı destan söyler. Ambal Dağı'nda davullarla "Manas'ı kesme oyunu" kutlayan hainleri, gözcü Celdeyboz'un "Öldü denen Manas Han bugün dirildi!" feryadı uyandırır ve altı yedi gün süren ok savaşı başlar.

Kökçököz teke tek dövüş şartı koyar: yenilen taraf yenenin dinine girecektir. On altı yaşındaki han soylu Sırgak, Kanıkey'in ok geçmez kaftanını kuşanıp dev Kökçököz'le yedi gün vuruşur. Sonra kılıçlar konuşur: Almambet Közkaman'ı Koñkulboz'un üstünden devirir, Bakay Oykuma ile başını alır; Çubak'ın Gök Kerik'ten yıktığı Kökçököz'ün başını Almambet keser ve Sırgak, hainlerin kara kanını iki avucuyla içerek Manas'ın öcünü yerde koymaz — Kalmakların teki sağ bırakılmaz, yağmalanan altın Talas'a geri yüklenir. Altmış günlük toyun ardından Kanıkey kendi kızlık destanını açar: on dördünde, Bukar'ı tehdit eden Çubak'la mızraklaşmış, Bakay'ın "Bukar'ın savaşçısı kızdır, Han Manas'a hazinedir" kehanetiyle Manas'a eş olmuştur — gerdek gecesi kereğeden kayan bıçağın Manas'ın bileğini çizmesi, altı kez yağmalanan Bukar ve hizmetle kazanılan gönül de bu destanın içindedir. Söz bugüne

döner: Kanıkey, Semetey'i Talas'a, altı amcaya yollar — "Verirlerse mülkünü kargaşasız al, vermezlerse kötüleşmeden dön"; doksan beşindeki Çıyırdı ise Manas ölünce ak hançere uzandığını, beşikteki Semetey'in gülümseyip bıçağa el atınca yaşamayı seçtiğini anlatır ve yol vadesini otuz güne bağlar.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kırgılçal, talan edilmiş ordugâhta altmış nöbetçinin öldürüldüğünü görür; otuz gündür kuyuda yatan, on sekiz yaralı Akayar'ı seksen kulaçlık kıl urganla çıkarıp rakıyla ayıltır ve ordo oyunundaki kırk çoroyu, Manas'ın her birine verdiklerini sayan uzun bir tiradla utandırıp silaha kaldırır.
- Ambal Dağı'nda davullarla "Manas'ı kesme oyunu" kutlayan hainleri gözcü Celdeyboz'un "Öldü denen Manas Han bugün dirildi" haykırışı uyandırır; altı yedi gün ok savaşı yaşanır ve Almambet, Kanıkey'in ak heybeye doldurduğu çelik kurşunlarla Sırbarañ tüfeğini işletir.
- Kökçököz, yenilen tarafın yenenin dinine gireceği şartıyla teke tek dövüş önerir; on altı yaşındaki Sırgak, Almambet, Bakay ve Çubak'ın "Âmin!" duasını alıp Kanıkey'in ok geçmez kaftanıyla altı aybaltalı dev Kökçököz'e karşı yedi gün vuruşur.
- Almambet, Közkaman'ı Koñkulboz'dan devirir ve Bakay onun başını Oykuma ile keser; Çubak'ın Gök Kerik'ten yıktığı Kökçököz'ün başını Almambet alır; Sırgak hainlerin kara kanını iki avucuyla içer — Manas'ın öcü alınır, Kalmakların tümü kırılır ve yağmalanan hazine Talas'a geri taşınır; müjdeci Şuutu'ya Manas dilediğini vaat eder.
- Altmış günlük toydan sonra Kanıkey kendi hikâyesini anlatır: on dört yaşında, Bukar'dan Temir Han'ın altın tahtını isteyen Çubak'la gizlice silahlanıp mızraklaşmış; kaçan Çubak'ı Ancıyan sırtında karşılayan Bakay "Bukar'ın savaşçısı kızdır, Kanıkey Han Manas'a hazinedir" kehanetini söylemiş, Kumayık'ı bulma bahanesiyle dünürlük kurulmuş, 70 molla nikâhıyla evlenilmiştir.
- Kanıkey, Semetey'i Talas'a altı amcaya (başta Abıke ile Köböş) "Verirlerse kargaşa çıkarmadan al, vermezlerse kötüleşmeden dön" tembihiyle ve Bakay'ı yoldaş göstererek uğurlar; doksan beş yaşındaki Çıyırdı, Manas ölünce ak hançerle canına kıymak isterken beşikteki Semetey'in bıçağa ve memesine uzanıp gülümsemesiyle yaşadığını anlatır ve "gidiş on gün, kalış on gün, dönüş on gün — vade otuz gün" diye dua eder.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Kırk arkan boyu çoñ zından.	*Kırk kement boyu koca bir zindan.*
Alp uykunu* salıptır.	*Yiğit uykusuna dalmıştı.*
Çoñ Talaska kazdırıp,	*Büyük Talas'ta kazdırıp,*
Tirüülöy anı salıptır,	*Diri diri onu atmışlardı,*
Kalmaktan çıkkan kambıldar	*Kalmak'tan çıkma o kurnazlar*
Cılkıda tulpar alabaş,	*Yılkı içinde küheylan alabaş,*
34440 Momintip kegin alıptır.	*İşte böyle öcünü almıştı.*
Tirüü çıkkan karooldu	*Sağ kalan gözcüyü*
Bir adamga körgözböy,	*Bir adama göstermeden,*
Bir kişige bilgizbey,	*Bir kişiye bildirmeden,*
Karmap soyup büktöptür.	*Yakalayıp boğazlayıp devirmişti.*
Kazınanın baarısın	*Hazinenin tamamını*
Olcolop alıp ketüügö,	*Yağmalayıp götürmeye,*
Oşol turgan kırgızdın	*Orada duran Kırgız'ın*
Tübünö çoguu cetüügö,	*Köküne hep birden ermeye,*
Tabılbas altın, kööhar taş	*Bulunmaz altın, gevher taş*
34450 Miñdey buzup iyse da,	*Binini bozup harcasa da,*
Kan Manastın kazına	*Han Manas'ın hazinesini*
Kaçırına cüktöptür.	*Katırlara yüklemişti.*
Kötörmönü aşıptır,	*Kötörmö'yü aşmıştı,*
Suusamır boylop basıptır.	*Suusamır boyunca yürümüştü.*
Munarık toonu ceektep,	*Puslu dağı kıyılayıp,*
Böksö menen col cürüp,	*Bel bayırdan yol yürüyüp,*
At ayabay mol cürüp,	*Atı esirgemeden bol yürüyüp,*
Karoolun mıktap karatıp,	*Gözcüsünü sıkı gözetletip,*
Uktaganın sabatıp,	*Uyuyanını dövdürüp,*
34460 Aşıp-şaşıp col tartıp,	*Koşa koşa yol alıp,*
«Aykölün soyup saldık» – dep, Salıp keldi Kırgılçal,	*«Ayköl'ünü kesip devirdik» deyip, Koşturup geldi Kırgılçal,*
Kündüz cürböy tün katıp.	*Gündüz yürümeyip gece koşarak.*
Too başınan col cürüp,	*Dağ başından yol yürüyüp,*
At ayabay mol cürüp,	*Atı esirgemeden bol yürüyüp,*
Kapsalañdı cakalap,	*Kapsalañ'ı kıyılayıp,*
Kara-kırlap bakalap*,	*Kara kırları aşa aşa,*
Eçki-Ölböstü eñkeyip,	*Eçki-Ölbös'ten inip,*
Eki-Çat konok boluptur,	*Eki-Çat'ta konuk olmuştu,*

Oşo künü Közkaman.
Cılkıdan tulpar Koñkulboz
Eerin alıp caydaktap,
Altın burma çiderdi*
Alıp kelip baymaktap*
Kalmak eerdi cazdanıp,
Kün çıgıştı baştanıp,

Bir top küngö, bir top tün
Erikpey uktap alıptır.
Möröy tigip, ordo atıp,
Cırgalduu oyun içinde
Almambet, Çubak aralaş,
Uşak, şıbır kep ugup,
Kıtay aldap uu berip,
Manas öldü dep ugup
Kırktın başı Kırgılçal.–
Kırkında köpkön cindi çal,
Buzuk sözdü oylogon,
Kabılan Manas kayran şer
Munu buzdu eken dep koybogon.
Kerküröñ at kanatı,
Kırk çoronun ar biri
Kezekteşip karoolgo
Çıga bermey adatı.
Keñ Talastın boyuna,
Cılgınduunun oyuna,
Kaynardın kara közünö,
Kak çınardın özünö
Kakıldagan karga cok,
Kukuldagan kuzgun cok.
Kanıkeydin ak saray,
Anın kaalgası temir som kalay,
Katın da bolso beybaktın
Söölötü bolçu bir dalay.
Kanıkeydin saraydan
Türkügün suurup alıptır,
Karoolçudan altımış
Kurmandıkka çalıptır,

O gün Közkaman.
Yılkıdan küheylan Koñkulboz'un
Eyerini alıp yalın koyup,
Altın burma kösteği
Alıp gelip ayağına vurup,
Kalmak eyerini yastık edip,
Başını gün doğusuna verip,

Nice günler, nice gece
Usanmadan uyuyup kalmıştı.
Ödül dikip, ordo oynayıp,
Sefalı oyun içinde
Almambet, Çubak bir arada,
Dedikodu, fısıltı söz duyup,
Kıtay aldatıp ağı verip,
Manas öldü diye duyup
Kırkların başı Kırgılçal.–
Kırkında şımarmış deli ihtiyar,
Bozuk sözü düşünen,
Kaplan Manas, koca aslan
«Bunu bozan budur» demeyen.
Kerküröñ at, kanadı,
Kırk çoronun her biri
Sırayla gözcülüğe
Çıkıp durmaktı âdeti.
Geniş Talas'ın boyuna,
Cılgınduu'nun ovasına,
Kaynağın kara gözüne,
Ulu çınarın özüne
Gaklayan karga yok,
Guklayan kuzgun yok.
Kanıkey'in ak sarayı,
Onun kapısı demir, som kalay,
Kadın da olsa zavallının
Heybeti vardı bir hayli.
Kanıkey'in sarayından
Direğini söküp almıştı,
Gözcülerden altmışını
Kurban diye boğazlamıştı,

Adamdın murdu, kulagın
Tumar kılıp tagıngan,
Körgön adam bagıngan,
Cin-beriden* cetöö ele,

Eşiginin aldında,
Munu takır kırıp salıptır.
Bulanı bulap alıptır,
Buzuktu mıktap salıptır.
Kazına buzup ötüptür,
Tüpkö eçak cetiptir.
Uruuçu Kuday uruptur,
Ört öçköndöy kılıptır.
Türküktü suurup kulatıp,
Çınarın kıyıp sulatıp,
Çındap duşman boluptur.
Kara köz çoguu kaşayıp,
Kan Manastan ayrılıp,
Tüpkö eçak cetiptir.
Kazına buzup talkalap,
Takır çaap ketiptir.
Körüp alıp, Kırgılçal
Ökürügü taş carıp,
Kıykırıgı baş carıp,
Muruttu bulkup ırgıtıp,
Sakaldı culkup ırgıtıp:
«Uruuçu Kuday urganbı,
Töbösünön baskanbı?
Uktap catkan kezinde
Tört tülügün çaçkanbı?
Aykölümdön acırap,
Anıktap Kuday urganbı?
Asıldan takır acırap,
Kırk çoro karan kalganbı?
Dolono* saptuu aybalta –
Tolgontpoy anı kim aştayt
Tolgon curt, kırgız, köp argın Orus öçü dagı bar.
Tozdurup iybey kim baştayt?

İnsanın burnunu, kulağını
Muska yapıp takınan,
Görenin boyun eğdiği,
Cin ile periden yediydiler,

Kapısının önünde,
Bunları tümden kırıp geçmişti.
Ganimeti yağmalayıp almıştı,
Bozgunu adamakıllı salmıştı.
Hazineyi bozup geçmişti,
Köküne çoktan ermişti.
Vurucu Kuday vurmuştu,
Yangın sönmüş gibi etmişti.
Direği söküp devirip,
Çınarını kesip yatırıp,
Gerçekten düşman olmuştu.
Kara gözler toptan kör olup,
Han Manas'tan ayrılıp,
Köküne çoktan ermişti.
Hazineyi bozup parçalayıp,
Tümünü vurup gitmişti.
Bunu görünce Kırgılçal,
Feryadı taş yarıp,
Haykırışı baş yarıp,
Bıyığını yolup fırlatıp,
Sakalını yolup atarak:
«Vurucu Kuday mı vurdu,
Tepesinden mi bastı?
Uyuyup yattığı demde
Dört tür malını mı saçtı?
Ayköl'ümden ayrılıp,
Kuday gerçekten mi vurdu?
Asilden büsbütün ayrılıp,
Kırk çoro kimsesiz mi kaldı?
Alıç saplı aybalta –
Döndürmeden onu kim biler,
Dolu yurt, Kırgız, çok Argın Orus'un öcü dahi var.
Dağıtıp savurmadan kim baş olur?

Kara caak aybalta –	*Kara ağızlı aybalta –*
Kaykalatpay kim aştayt,	*Eğdirip bükmeden kim biler,*
Kalıñ ogoy, köp kırgız	*Kalın ogoy, çok Kırgız'ı*
Kapa kılbay kim baştayt?	*Gücendirmeden kim baş olur?*
Oñ cagında orus bar,	*Sağ yanında Orus var,*
Kır cagında kıtay bar,	*Sırt yanında Kıtay var,*
Mañdayında barañ bar,	*Karşısında barañ var,*
Meni menen bastaşkan coo dalay bar.	*Benimle boy ölçüşen düşman hayli var.*
Kaygısı cok eme ele,	*Kaygısı olmayan biriydi,*
Kabılan tuugan şer ele,	*Kaplan doğmuş aslandı,*
Can dep Kuday calgasañ,	*Can deyip Kuday esirgersen,*
Manastı Kuday, aman kıl!	*Manas'ı, Kuday, esen kıl!*
Mekeden çıkkan coo bolup,	*Meke'den çıkma düşman olup,*
Beypayı katuu, doo bolup,	*Belası ağır, dava olup,*
Tübümö çoguu cetkenbi?	*Köküme hep birden mi erdi?*
Kara köz çoguu kaşayıp,	*Kara gözler toptan kör olup,*
Bul öltürüp ketkenbi?	*Bu öldürüp mü gitti?*
Topon suu* tozdop kirbegen,	*Tufan suyunun bile savurup giremediği,*
Berenimdin moynunda	*Yiğidimin boynunda*
Beecindin doosu bar ele.	*Beecin'in davası vardı.*
Berenimdi baskan beym,	*Yiğidimi bastılar mı ki,*
Urçu Kuday urgan beym,	*Vuran Kuday vurdu mu ki,*
Ört öçköndöy kılgan beym.	*Yangın sönmüş gibi etti mi ki.*
Oñ cagında orus curt,	*Sağ yanında Orus yurdu,*
Ayday Sarı-Talaadan	*Ay gibi Sarı-Talaa'dan*
Altımış orus cer çençi	*Altmış Orus yer ölçücüsü*
Sarı tonun kiyişip,	*Sarı kürklerini giyinip,*
Baarı birdey toru bee	*Hepsi birden doru kısrağa*
Tegiz caydak minişip.	*Tümü eyersiz binmişlerdi.*
Altımış orus alıstan	*Altmış Orus uzaktan*
Kaçıp berip şaraktap,	*Şakırdayıp kaçıverip,*
Almambet, Bakay eki kan	*Almambet, Bakay iki han*
Ay-talaada orustu	*Issız kırda Orus'un*
Cer çençisin öltürüp,	*Yer ölçücüsünü öldürüp,*
Kan Manastın çoñ dürbü,	*Han Manas'ın büyük dürbününü,*
Tartıp algan karaktap,	*Yağmalayıp çekip almıştı,*
Oyron Manas kökcaldı	*Koca Manas bozkurdu*

Orus soyup ketkenbi,
Oylosom işim karan go
Tübümö çoguu cetkenbi?»
Manas! Manas! – bakırıp,
Kanıkey tappay çakırıp,
Kara bolup kaygırıp,

Orus mu boğazlayıp gitti,
Düşünsem işim karadır,
Köküme hep birden mi erdiler?»
Manas! Manas! diye bağırıp,
Kanıkey'i bulamayıp çağırıp,
Kapkara olup kaygılanıp,

Sultanı – Manas kandan ayrılıp.
Kırgılçal karap turganda,
Ökürünüp toktoboy,
Ordo orduna keldi ele,
Ordodo cañı topurak,
Calgız attın colu bar,
Akayardı kamagan.
Beş balbandın oru bar.
Or kaşına bakırıp,
Üstünön çıktı Kırgılçal
Akayarlap çakırıp,
Ölör-ölbös can menen,
Ölüp keter al menen
Catkan eken Akayar.
Otuz künü aralap,
Opsoloñ caman boluptur,
On segiz cerden cara cep,
Bütkön boyu bek caman,
Kanduu kanga bölönüp,
Ötüp ketçü emedey,
Or tübünö süyönüp.
Azoogo çalma saluuçu,
Kırgılçaldın canında
Cılkı karmap aluuçu,
Seksen kulaç kıl arkan
Candan çeçip aldı emi,
Irgıtıp orgo saldı emi.
Or tübündö Akayar
Ayta-buyta degiçe,
Açıp közdü cumguça
Kambıl tuugan Kırgılçal
Ordon suurup aldı emi.

Sultanı Manas Han'dan ayrılıp.
Kırgılçal bakıp dururken,
Feryat edip durmadan,
Orda yerine geldiydi,
Ordada taze toprak,
Yalnız bir atın izi var,
Akayar'ı hapsetmişler.
Beş pehlivanın çukuru var.
Çukurun başında bağırıp,
Üstüne çıktı Kırgılçal,
«Akayar!» diye çağırıp,
Ölür ölmez bir canla,
Ölüp gidecek dermanla
Yatmaktaymış Akayar.
Otuz gün geçmiş arada,
Hali pek fena olmuştu,
On sekiz yerinden yara yiyip,
Bütün bedeni pek fena,
Kanlı kana bulanıp,
Göçüp gidecekmiş gibi,
Çukurun dibine yaslanıp.
Azgın taya kement atılan,
Kırgılçal'ın yanında,
Yılkı tutup alınan,
Seksen kulaç kıl urganı
Belinden çözüp aldı işte,
Fırlatıp çukura saldı işte.
Çukur dibinde Akayar
Şöyle böyle diyene dek,
Göz açıp yumana dek
Becerikli doğmuş Kırgılçal
Çukurdan çekip aldı işte.

Akayar alsız bolgonun
Kırgılçal kıraan kördü emi,
Kızıl arak, şirin aş
Kıñkayta kuyup, Kırgılçal
Akayarga berdi emi.
Öçkön otun tamızıp,
Ordo catkan Ayardın
Ölüçü canın tirgizip,

Akayar'ın dermansız düştüğünü
Şahbaz Kırgılçal gördü işte,
Kızıl rakı, tatlı aşı
Kana kana doldurup, Kırgılçal
Akayar'a verdi işte.
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Çukurda yatan Ayar'ın
Ölmek üzre canını diriltip,

Bilgen menen tuyganın,
Öçkön menen körgönün,
Ölüü-tirüü ortosu,
Beş kalmaktan korduktu
Bereniñ Manas körgönün,
Salış kılıp, al cetpey
Azaptı çoguu tartkanın,
Kayran eneñ emçegin
Közkaman cara atkanın,
Akıl ketip antañdap,
Aylası ketip şaşkanın,
Ayköldü tuura öñörüp,
Akkulaga kamçı urup,
Kayran eneñ Kanıkey
Mekeni közdöy kaçkanın –
Baarın aytat Akayar.
Köz cumulup, soldoyup
Koltuk kagat, arañ can.
Ölüü-tirüü ortosu
Kalganın aytat Akayar,
Aç kıykırık, kuu süröön
Salganın aytat Akayar,
Tal birdeme koyboston,
Körgönün aytat Akayar.
Arak dep aldap, uu berip,
Kan Manaska korduktu
Salganın aytat Akayar.
Kanıkey kaçıp kutulup,
Kanzaadanı öñörüp,
Ketkenin aytat Akayar.

Bildiğiyle sezdiğini,
Yitenle gördüğünü,
Ölüyle diri arasında,
Beş Kalmak'ın zulmünü
Yiğidin Manas'ın gördüğünü,
Karşı koyup, gücü yetmeyip
Azabı hep birden çektiğini,
Zavallı ananın memesini
Közkaman'ın yarıp vurduğunu,
Aklı gidip afallayıp,
Çaresi tükenip şaşırdığını,
Ayköl'ü terkiye alıp,
Akkula'ya kamçı vurup,
Zavallı anan Kanıkey'in
Meke'ye doğru kaçtığını –
Hepsini söyler Akayar.
Gözü yumulup, kaskatı,
Koltuğu çırpınır, güç bela can.
Ölüyle diri arasında
Kaldığını söyler Akayar,
Aç haykırış, kuru nara
Saldıklarını söyler Akayar,
Tek bir şey bırakmadan,
Gördüğünü söyler Akayar.
Rakı diye kandırıp, ağı verip,
Han Manas'a zulmü
Ettiklerini söyler Akayar.
Kanıkey'in kaçıp kurtulup,
Kanzaada'yı terkiye alıp,
Gittiğini söyler Akayar.

Miñgeni tulpar – Kertoru,
Kertorudan ayrılıp,
Oşondo kalganın aytat Akayar,
Beş balban karmap çuñkurga
Salganın aytat Akayar.
Kazınasın talkalap,
Çaçkanın aytat Akayar,
Kaçırga cüktöp altının

Bindiği küheylan Kertoru,
Kertoru'dan ayrılıp,
Orada kaldığını söyler Akayar,
Beş pehlivanın tutup çukura
Attığını söyler Akayar.
Hazinesini parçalayıp,
Saçtığını söyler Akayar,
Katıra yükleyip altınını

Kaçkanın aytat Akayar.
Ugup alıp Kırgılçal,
Oşondo caman celigip,
Oyun salgan kırk çoro,
Kırk çorogo Kırgılçal
Kıykırık salıp eeligip.
Kırk çorogo keldi emi,
Oynop catkan çoronun
Tamaşasın kördü emi.
Tañ-tamaşa, oyunga
Oşo kezde kırk çoro
Batıp catkan kezi eken,
Kırk taman çiyip ordonu
Atıp catkan kezi eken.
Kırk kısırak baytaldan
Baygesine sayışıp,
Utkanı soyup alışıp,
Erikse ordo atışıp,
Erikpese kırk çoro
Elkin oynop catışıp.
Kıykırık salıp Kırgılçal
Kırk çoronu şaştırıp,
Kan ordosu çoñ oyun
Tebelete bastırıp:
«Keçee, altın aydar, çok belboo Calgız uulu Manaska.
Almambet mında bar beken?
Aç kıykırık, kuu süröön.
Çubak mında bar beken,
Aalam curtka çır salgan

Kaçtığını söyler Akayar.
Bunu duyunca Kırgılçal,
O anda fena coşup,
Oyuna dalan kırk çoro,
Kırk çoroya Kırgılçal
Nara atıp coşarak.
Kırk çoroya geldi işte,
Oynayıp duran çoronun
Eğlencesini gördü işte.
Seyre, eğlenceye, oyuna
O demde kırk çoro
Gömülüp yattığı çağmış,
Kırk çizgi çizip ordoyu
Atıp durduğu çağmış.
Kırk kısır kısraktan
Ödülüne koyuşup,
Kazanan kesip alarak,
Sıkılınca ordo atışıp,
Sıkılmayınca kırk çoro
Kaygısız oynayıp duruyordu.
Nara atıp Kırgılçal
Kırk çoroyu telaşlandırıp,
Han ordosu büyük oyunu
Çiğnetip bastırarak:
«Hani, altın perçemli, kor kuşaklı Yalnız oğlu Manas'a.
Almambet burada var mı ki?
Aç haykırış, kuru nara.
Çubak burada var mı ki,
Âlem yurduna kavga salan

Çunak mında bar beken?
Oluya çaldın er Bakay,
Aç Arıslan ataktuu
Beren mında bar beken?
Argın kandın Acıbay –
Açа sakal, caydak töş,
Sartka çalış, çuñkul köz
Kanı mında bar beken?
Atka ceñil, tayga çak,
Uykusu cok, colgo sak,

Çunak burada var mı ki?
Evliya ihtiyar, er Bakay,
Aç Arslan namlı
Yiğit burada var mı ki?
Argın Han'ın Acıbay'ı –
Çatal sakal, açık göğüs,
Sart'a çalar, çukur göz
Hanı burada var mı ki?
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yolda tetik,

Kara bolot kırgagı,
Kan Manastın Sırgagı
Ay-aalamdı buy kılgan,
Atañdın körü, çunagı!
Aalamga cetet çaması,
Ayköl menen bul ekөө
Aga-ininin balası.
Iramandın Irçuulu,
Üzüktöy kalpak er Şuutu!
Atañdın körü, kırk çoro,
Men körgöndü kördüñbü,
Men bilgendi bildiñbi?
Men tuygandı tuyduñbu,
Kankordon kabar uktuñbu?
Atañdın körü, kırk kıraan,
Kastaşkanıñ öltürüp,
Dart-kumardan çıktıñbı?
Atañdın körü kırk çoro,
Kırkıñ kırk cerden kelgen
it eleñ.
At semirip ık bolduñ,
Ar cerden kelip kırk bolduñ.
Kelip konduñ Talaska,
Çoro bolduñ Cakıptın
Atsız keldiñ bir çoro,
Atsız kelgen çorogo
Arkar ayak, cez bilek,
At tulparın miñgizdi.

Kara çeliğin keskin ağzı,
Han Manas'ın Sırgak'ı,
Ay-âlemi perişan eden,
Atanın körü, o çunak!
Âleme yeter gücü,
Ayköl ile bu ikisi
Kardeş çocuklarıdır.
Iraman'ın Irçuul'u,
Üzük gibi kalpaklı er Şuutu!
Atanın körü, kırk çoro,
Benim gördüğümü gördün mü,
Benim bildiğimi bildin mi?
Benim sezdiğimi sezdin mi,
Hünkârdan haber duydun mu?
Atanın körü, kırk şahbaz,
Hasım olanı öldürüp,
Dert ve hırstan sıyrıldın mı?
Atanın körü kırk çoro,
Kırkınız kırk yerden gelme
ittiniz.
At semirip rahata erdin,
Her yerden gelip kırk oldun.
Gelip kondun Talas'a,
Çoro oldun Cakıp'ın
Atsız geldin bir çoro,
Atsız gelen çoroya
Arkar ayaklı, tunç bilekli,
Küheylan atını bindirdi.

Tonsuz keldiñ bir çoro,
Tonsuz kelgen çorogo
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz
Ok ötpöstü kiygizdi.
Üysüz keldiñ bir çoro,
Üysüz kelgen çorogo
Tündügü altın, boosu cez
Adam kirse çıkkısız
Aksarayga kirgizdi.

Kürksüz geldin bir çoro,
Kürksüz gelen çoroya
Yakası altın, yeni tunç,
Çift kat zırhlı, toygar gözlü
Ok geçmezi giydirdi.
Evsiz geldin bir çoro,
Evsiz gelen çoroya
Tünlüğü altın, bağı tunç,
İnsan girse çıkası gelmez
Ak saraya yerleştirdi.

Malsız keldiñ bir çoro,
Malsız kelgen çorogo
Toodagı cılkı toguz san,
Toburçak, buudan aralaş,
Ençiñdi berdi er Manas
Katınsız keldiñ bir çoro
Oymok ooz, boto köz.
Oykuştagan calcal köz,
Kırmızı köynök, ayça bel,
Kılaktagan suluudan
Kızdarın berip kırgızdın,
Katınduu kıldı kan Manas.
Dinsiz keldiñ bir çoro,
Dinsiz kelgen çorogo
Ak seldesi kazanday,
Aykırsa ünü azanday
Moldo berdi kan Manas.
Oñ col menen cürgüzdü,
Dinsiz kelgen çorogo
Barlık-birlik bilgizdi.
Atañdın körü, kırk çoro,
Arak içpey, taş içkin.
Azdık kılıp baratsa,
Atañdın kanın koşo içkin!
Balıgıñdın mayın iç,
Atañdın körü, kırk çoro,
Baarıñ oynop catkıça,
Maderiñdin* kanın iç!

Malsız geldin bir çoro,
Malsız gelen çoroya
Dağdaki yılkıdan dokuz tümen,
Toburçak, küheylan karışık,
Payını verdi er Manas.
Kadınsız geldin bir çoro,
Yüksük ağızlı, bota gözlü,
Oynak bakışlı, süzgün gözlü,
Kırmızı entarili, hilâl belli,
Salınan güzellerden
Kırgız'ın kızlarını verip,
Evli etti Han Manas.
Dinsiz geldin bir çoro,
Dinsiz gelen çoroya
Ak sarığı kazan gibi,
Haykırsa sesi ezan gibi
Molla verdi Han Manas.
Doğru yoldan yürüttü,
Dinsiz gelen çoroya
Varlığı, birliği bildirdi.
Atanın körü, kırk çoro,
Rakı içeceğine taş iç.
Az gelirse eğer,
Atanın kanını da kat, iç!
Balığının yağını iç,
Atanın körü, kırk çoro,
Hepiniz oynayıp yatacağınıza,
Ananın kanını iç!

Atañdın körü, kırk kıraan,
Baykabay ordo atasıñ,
Badışa Manas sultandın
Bügün balaketin tartasıñ.
Baykap bilgin, kırk çoro,
Baatır Manastın közü cogolso, Ala kaçıp Ayköldü
Tügönböy salar kebiñ bar,
Kıyşıgıraak ceriñ bar,
Kıyındın közü cogolso,
Kıyla cerdin kegi bar,
Cer-cerdi közdöy kaçpasañ,

Atanın körü, kırk şahbaz,
Gafil gafil ordo atarsın,
Padişah Manas sultanın
Bugün belasını çekersin.
İyi bak, bil, kırk çoro,
Bahadır Manas'ın gözü yiterse, Ayköl'ü alıp kaçarak
Bitmez tükenmez sözün var,
Eğrice bir yanın var,
Yiğidin gözü yok olursa,
Nice yerin öcü var,
Yer yer dağılıp kaçmazsan,

Kırk çoro, seni kırıp koer çeni bar.
Kan Manastan ayrılsañ,
Kırk çoro, senin Keñ-Kolgo saygan bagıñ cok,
Senin, kerilip catar çagıñ cok.
Talaska kurgan bagıñ cok,
Senin, taltañdap catar çagıñ cok.
Bütün kunduz terisin
Cara bölüp ciberip,
Bagalekke urdurup,
Senin dardayıp catar çagıñ cok.
Kazınaga ee kılgan,
Karañkün Manas kanıñ cok.
Kan Manastan ayrılıp,
Oylop körgün, kırk çoro,
Senin oynoy turgan çagıñ cok.
Tamaşa tañ atkanda,
Tamaşalap kırk çoro
Kündüzü kımız, tünü kız –
Külüp oynop catkanda,
Bayakı Beecin kelgen berender,
Beren Manas kökcalga
Tuugan bolgon erender,
Tel kulunun cegen go,
Teminişip uruşup,

Kırk çoro, seni kırıp geçirecek hali var.
Han Manas'tan ayrılırsan,
Kırk çoro, senin Keñ-Kol'a diktiğin bağın yok,
Senin gerinip yatacak çağın yok.
Talas'ta kurduğun bağın yok,
Senin kurulup yatacak çağın yok.
Bütün kunduz derisini
Yarıp ikiye bölerek,
Paçana vurdurup,
Senin kasılıp yatacak çağın yok.
Hazineye sahip kılan,
Kara günde Manas hanın yok.
Han Manas'tan ayrılıp,
Düşünüp taşın, kırk çoro,
Senin oynayacak çağın yok.
Tan atana dek eğlenceyle,
Eğlenip duran kırk çoro,
Gündüzü kımız, gecesi kız –
Gülüp oynayıp yatarken,
Hani o Beecin'den gelen yiğitler,
Yiğit Manas bozkurda
Akraba olan erenler,
Besleme tayını yemiş olmalı,
Tepişip dövüşerek,

Teñ tuugan bolom degen go!	*Denk kardeş olurum demiş olmalı!*
Köödök Manas kökcaldı	*Saf Manas bozkurdu*
Köp çakırıp konokko,	*Çok çağırıp konukluğa,*
Çık etpes uudan bergen go.	*Sinsi, sessiz ağıdan vermiş olmalı.*
Kayran katın Kanıkey	*Zavallı kadın Kanıkey*
Karaan bolup sultanga,	*Sultana sığınak olup,*
Kazınasın çaçtı – dep,	*Hazinesini saçtı diye,*
Mekeni közdöy kaçtı – dep,	*Meke'ye doğru kaçtı diye,*
Eldir-seldir kep ugam.	*Belli belirsiz söz duyarım.*
Ölör-ölbös can menen	*Ölür ölmez bir canla*
Kep baştadı Akayar.	*Söze başladı Akayar.*
Arıslan Manas, kayran şer	*Arslan Manas, yiğit aslanı*
Ölör-elbös can menen	*Ölür ölmez bir canla*
Ala kaçıp Kanıkey	*Alıp kaçıp Kanıkey*
Meke ketti dep ugam.	*Meke'ye gitti diye duyarım.*
Kuday bilet, Manas kan	*Kuday bilir, Manas Han'ın*
Acal cetip ölgönün	*Eceli erişip öldüğünü,*
Kuday bilet, Manastın	*Kuday bilir, Manas'ın*
Kıyamat cüzün körgönün,	*Kıyamet yüzünü gördüğünü,*
Ce Kuday bilet, Kanıkey	*Ya da Kuday bilir, Kanıkey'in*
Ayıktırıp Aykölün	*Ayköl'ünü sağaltıp*
Aman alıp kelerin!	*Sağ esen getireceğini!*
Tuura Manas kökcaldın	*Gerçek şu: Manas bozkurdun*
Tuuganı boldu duşmanı,	*Akrabası oldu düşmanı,*
Kanıkey aytsa til albay,	*Kanıkey söylese söz dinlemeyip,*
Kabılan Manas kökcalıñ	*Kaplan Manas bozkurdunun*
Içinde kaldı buşmanı*.	*İçinde kaldı pişmanlığı.*
Altını bolboy temirçe,	*Altını demire denk değilken,*
Algandı bilbey semirse,	*Aldığını bilmeden semirince,*
Bulasın bulap alıptır,	*Malını yağmalayıp almıştı,*
Buzuktu çındap salıptır.	*Bozgunu gerçekten salmıştı.*
Talastagı baatırdın	*Talas'taki bahadırın*
Kazınasın uratkan,	*Hazinesini yıktıran,*
Çınarın kesip sulatkan,	*Çınarını kesip deviren,*
Karoolçunu büktögön,	*Gözcüyü büküp deviren,*
Kazınanı Beecinge	*Hazineyi Beecin'e*
Olco kılıp cüktögön.	*Ganimet edip yükleyen.*
Uruçu Kuday uruptur,	*Vurucu Kuday vurmuştu,*

	Kökçököz menen Közkaman	*Kökçököz ile Közkaman*
	Uşunday kızık kılıptır.	*İşte böyle oyun etmişti.*
	Een kalgan Talasım,	*Issız kalan Talas'ım,*
	Esen bolsun, Manasım!	*Esen olsun Manas'ım!*
	Kanıkeyge tiygenbi,	*Kanıkey'e değdi mi,*
34850	Közkamandın ayzası,	*Közkaman'ın mızrağı,*
	Karaanduu şerden ayrılıp,	*Gölgesi ulu aslandan ayrılıp,*
	Kanter eken bul cerde,	*Ne eder ki bu yerde,*
	Kırk çoronun aylası.	*Kırk çoronun çaresi.*
	Kaçkındı tuugan dep cürüp,	*Kaçkını akraba sayıp da,*
	Kördükpü bu kıtaydın baydasın. Kaçan	*Gördük mü bu Kıtay'ın hayrını. Ne*
	köröm kabılan,	*zaman görürüm kaplanı,*
	Kapilette söz tapkan,	*Ansızın söz bulan,*
	Karañgıda köz tapkan,	*Karanlıkta göz bulan,*
	Kaardansa tañılbas,	*Kükrese zapt olunmaz,*
	Karañgıda col cürsö	*Karanlıkta yol yürüse*
34860	Karsaktın* izine salsa cañılbas,	*Bozkır tilkisinin izine düşse yanılmaz,*
	Oluyattın baydasın,	*Ermişliğin hayrını,*
	On eki birge kol bergen	*On iki pîre el veren*
	Oyronum Bakay, kaydasıñ?	*Koçyiğidim Bakay, nerdesin?*
	Tuu karmagan Seregim,	*Tuğ tutan Serek'im,*
	Tuura canga keregim,	*Doğru cana gerekli olanım,*
	Tuygunum müşkül boluptur,	*Doğanım müşküle düşmüş,*
	Kördüñbü Közkamandın belegin.	*Gördün mü Közkaman'ın armağanını.*
	Akbaltaydın Çubagım,	*Akbaltay'ın Çubak'ım,*
	Keñ kökürök çunagım,	*Geniş göğüslü yaramazım,*
34870	Kelgen kara kalmakka	*Gelen kara Kalmak'a*
	Senin kerilip tiyer ubagıñ.	*Senin gerilip vuracağın vakittir.*
	Sarala sınduu at miñgen,	*Sarala gibi at binen,*
	Sarı cargak şım kiygen	*Sarı meşin şalvar giyen,*
	Tüpögü cok ayza alıp,	*Püskülsüz mızrak alıp,*
	Canına calañ kılıç baylanıp,	*Beline yalın kılıç kuşanıp,*
	Baygambar sultan dini ak,	*Peygamber sultanın dini ak,*
	Beecinge kalgan altın tak.	*Beecin'de kalmış altın taht.*
	Cortuul cürsö kılçaybas,	*Akına çıksa dönüp bakmaz,*
	Cobobogon şer eleñ,	*Yılmayan aslandın,*
34880	Colu alıs kara kalmaktın	*Yolu uzak kara Kalmak'ın*
	Sen colun bilçü, er eleñ,	*Sen yolunu bilirdin, erdin,*

Cetik belin kurçangan,
Külüp iybey sumsaygan,
Ceti milek coo kelse,
Celbegey kirip kol salgan.
Kıraan Almam, kökcalım,
Kıstalak başka kün tüştü,
Kızır çalgan Manaska
Kılçaybas tozok tün tüştü.
Kayguuldu* çalbay kaygırdık,
Kabılan şeriñ, kan Manastan
ayrıldık.
Kıraanımdın baydasın,
Alakemdin aylasın.
Bastaşa turgan çak keldi,

Belini sıkıca kuşanan,
Gülmeyip asık duran,
Yedi millet düşman gelse,
Kaftanı omzunda dalıp saldıran.
Şahbaz Almam, bozkurdum,
Kahrolası başa gün düştü,
Hızır değmiş Manas'a
Dönülmez cehennem gecesi çöktü.
Keşfe çıkmadan kaygılandık,
Kaplan aslanın, Han Manas'tan
ayrıldık.
Şahbazımın hayrını,
Alake'min çaresini.
Boy ölçüşecek çağ geldi,

Kaçan köröm Alake,
Bara turgan çak keldi.
Kızırluu Almam, kulak sal,
Kırılışar tap keldi.
Keçee, altımıştın artığı,
Kırk çoronun kıyını,
Baarısının baası,
Din ıstandın ortosu,
Ötkür bolot toltosu.
Sunganın kayra tartpagan,
Sumsaygan coodon kaçpagan,
Kara bolot kırgagım,
Kankor şerden ayrıldık!
Ölüübü – tirüü kim bilet,
Bir caratkan bir bilet!
Kabılan Sırgak sen eleñ,
Kaygırbay turgan şer eleñ.
Kabılan kankordun közü cumulsa,
Kanıkey kılgan ok ötpös –
Orduna kalar sen eleñ.
Beecinge kaçtı, köç alçı,
Belsenip ceke salışıp,
Sırgagım, sen beş kalmaktan
öç alçı!» Ok keçe turgan çagı eken,

Ne zaman görürüm Alake,
Gidilecek çağ geldi.
Hızırlı Almam, kulak ver,
Kırışılacak dem geldi.
Hani o altmıştan artık olan,
Kırk çoronun en yamanı,
Hepsinin kıymetlisi,
Din-i İslam'ın ortası,
Keskin çeliğin özü.
Uzattığını geri çekmeyen,
Somurtan düşmandan kaçmayan,
Kara çelik keskin ağzım,
Hünkâr aslandan ayrıldık!
Ölü mü, diri mi, kim bilir,
Bir Yaradan, bir o bilir!
Kaplan Sırgak sendin,
Kaygı bilmez aslandın.
Kaplan hünkârın gözü yumulursa,
Kanıkey'in yaptığı ok geçmez –
Yerine kalacak sendin.
Beecin'e kaçtı, göçünü kes,
Bel bağlayıp teke tek vuruşup,
Sırgak'ım, sen beş Kalmak'tan
öç al!» Ok içinde yürünecek çağmış,

Oyundu buzup tebelep,
Oynotup turdu Kırgılçal
Kırk çoronu cemelep.
Kırgılçaldan kep ugup,
Kırk kalmak cetip tübünö,
Beecinge kaçtı dep ugup.
Oşo kezde kırk çoro
Meken kılıp Talastı
Konup kalgan kezi eken,
Kök kenedey tarsayıp,
Tolup kalgan kezi eken.
Ar kimisi san kolduk,
Bolup kalgan kezi eken.
Urunaarga too tappay,
Oşo kezde kırk çoro
Uruşa turgan coo tappay,

Oyunu bozup çiğneyip,
Ortalığı oynattı Kırgılçal,
Kırk çoroyu azarlayıp.
Kırgılçal'dan söz işitip,
Kırk Kalmak köküne ermiş,
Beecin'e kaçtı diye duyup.
O demde kırk çoro
Talas'ı yurt edinip
Konup kaldığı çağmış,
Gök kene gibi kabarıp,
Dolup kaldığı çağmış.
Her biri tümen çerilik,
Olup kaldığı çağmış.
Çarpacak dağ bulamayıp,
O demde kırk çoro
Vuruşacak düşman bulamayıp,

Keçeerine çok tappay,
Atışarga ok tappay,
Tiyip ölör too tappay,
Tiyişip keteer coo tappay,
Manas kandın kır caysañ
Kalıypa kirip kat alıp,
Kanzaadadan bata alıp,
On eki birge kol bergen
Cana zayıpburuş atanıp.
Kızırkanıp* uktabay,
Eki közü ört bolup,
Caynap turgan kezi eken,
Ayza, kılıç altı ubak
Kayrap turgan kezi eken.
Altay minse arıgıs,
Ar kimisi tulpardı
Baylap turgan kezi eken.
Ar kimisi aynış cok,
Kie turgan kezi eken.
Beşöö turmak, Beecinge
Tie turgan kezi eken,
Oyula turgan tabı eken.

İçinden geçecek kor bulamayıp,
Atışacak ok bulamayıp,
Çarpıp ölecek dağ bulamayıp,
Sataşıp gidecek düşman bulamayıp,
Manas Han'ın kırk caysañı
Halife'ye varıp name alıp,
Kanzaada'dan hayır dua alıp,
On iki pîre el veren,
Bir de zayıpburuş adı alıp.
Hızır'ı anıp uyumadan,
İki gözü yangın olup,
Alev alev durduğu çağmış,
Mızrağı, kılıcı altı vakit
Biledikleri çağmış.
Altı ay binse arıklamaz,
Her biri küheylanı
Bağlayıp beslediği çağmış.
Her biri caymadan,
Kuşanıp giydiği çağmış.
Beşi şöyle dursun, Beecin'e
Saldıracak çağıymış,
Yarıp geçecek tavındaymış.

Bayloodogu tulparga
Manastı ugup küyünüp,
Baarı kıraan kökcaldar
Aşıp-şaşıp cügürüp.
Şaşıp namaz okunup,
Tulparların tokunup
Coo-caragın şaylaşıp,
Ayza, mıltık, kılıçın
Cay-cayına baylaşıp.
Kasaba* koldo kalkıldap,
Ötkür bolot Zulpukor,
Kol-kolunda carkıldap.
Okçontoyluu kiseni*
Sırttan kese baylaşıp,
Örttöy közü caynaşıp,

Bağlıdaki küheylana,
Manas'ı duyup yanarak,
Hepsi şahbaz bozkurtlar
Koşa koşa seğirtip.
Alelacele namaz kılıp,
Küheylanlarını eyerleyip,
Cenk pusatını kuşanıp,
Mızrağını, tüfeğini, kılıcını
Yerli yerine bağlayıp.
Sancak elde dalgalanıp,
Keskin çelik Zulpukor
Ellerinde parıldayıp.
Okluklu kemeri
Üstten sıkıca bağlayıp,
Ateş gibi gözleri alev saçıp,

Barabandı uruşup,
Baarı birdey coo cakka
Kamınıtıp turuşup.
Kırk çoro – Manas kanatı,
Altımıştay sanatı,
Bet algan coonu talkalap,
Kankorlordun beypayga salgan
adatı. At ayabay, eey, mol cürüp.
Ireet-ireet çubaşıp,
Acıbay, Bakay eki kan
Tuu karmagan bul ekөө,
Almambet, Çubak egiz er
Çalgın çalgan bul ceke.
Sırgak, Sergek egizi,
Şuutu kul, Irçı tegizi,
Bayçoro menen Tölgöçü,
Odukandın Ormombek,
Bozuulu baştık kencesi,
Kırktın başı Kırgılçal,
Kıyın balban Tazbaymat,
Adıkandın Akcoltoy
Aralaş, şaşıp col cürüp,
Ar kimisi san koldoy.

Davulu döverek,
Hepsi birden düşman yönüne
Hazırlanıp durarak.
Kırk çoro Manas'ın kanadı,
Altmış kadar sayısı,
Karşı gelen düşmanı parçalayıp,
Hunharları belaya salmak
âdeti. Atı esirgemeden, hey, bol yürüyüp.
Sıra sıra dizilip,
Acıbay, Bakay iki han,
Tuğ tutan bu ikisi,
Almambet, Çubak ikiz er,
Öncü keşfe çıkan bunlar.
Sırgak, Sergek ikizi,
Şuutu kul, Irçı beraber,
Bayçoro ile Tölgöçü,
Odukan'ın Ormombek'i,
Bozuul önde, körpesi,
Kırkların başı Kırgılçal,
Yaman pehlivan Tazbaymat,
Adıkan'ın Akcoltoy'u
Hep bir arada, aceleyle yol alıp,
Her biri tümen ordu gibi.

Kırk çoronun biröösü –
Ayzakerden ıktuu şer.
Kırk çoronun biröösü –
Aybalta çapçu mıktuu şer.
Kırk çoro cayın suraba,
Kara kanga kanışat,
Kalayman uruş çoñ bolso,
Kaçpay altı ay salışat.
Acaldan kayra tartışpayt,
Bet algan coodon kaçışpayt.
Manas kandın kırk caysañ –
Kiygeni suusar, kara börk,
Uzun boyluu, keñ dalı,
Arı balban, arı şer,
Öñköy balban kara kök.
Kırk çoronun baarısı

Kırk çoronun birisi –
Mızrak ustası, becerikli aslan.
Kırk çoronun birisi –
Aybalta çalan sağlam aslan.
Kırk çoronun halini sorma,
Kara kana doyarlar,
Kızılca kıyamet cenk büyürse,
Kaçmadan altı ay vuruşurlar.
Ecelden geri dönmezler,
Karşı gelen düşmandan kaçmazlar.
Manas Han'ın kırk caysañı –
Giydiği samur, kara börk,
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem aslan,
Hepsi pehlivan, kara-gök yiğit.
Kırk çoronun tamamı

Talas ördöp, col cürüp,
At ayabay, mol cürüp,
Aşıp-şaşıp arslandar,
«Ketçü colu uşu – dep,
Kötörmönü aştı ele,
Suusamırdı bastı ele.
Urçukka çeney col cürüp,
Alıstap karool, eey, karabay,
Tulparlardı, eey, ayabay.
Kee bir cerde, eey, kırk çoro
Üzöñgü kagıp, carışıp.
Kee bir cerde kırk çoro,
Tegiz tulpar köykaşka
Oozu menen alışıp.
Baarı tulpar buudandar
Baskan ceri bırkırap,
Çoñ kazanday dañkandar*
Kırk çoronun başına
Çakmak bir alıp dırkırap.
Böksögö tartıp, col cürüp,
At ayabay, eey, mol cürüp.
Toñkoygon çuñkur koo basıp,

Talas boyunca yukarı yol alıp,
Atı esirgemeden, bol yürüyüp,
Koşa koşa arslanlar,
«Gittiği yol budur» deyip,
Kötörmö'yü aştıydı,
Suusamır'a bastıydı.
Kayalıkları sıyırıp yol alıp,
Uzaktan gözcü, hey, gözetmeden,
Küheylanları, hey, esirgemeden.
Kimi yerde, hey, kırk çoro
Üzengi vurup yarışarak.
Kimi yerde kırk çoro,
Hep küheylan, gök kaşkalar
Ağızlarıyla kapışıp.
Hepsi küheylan, soylu atlar,
Bastıkları yer tozuyup,
Koca kazan gibi kesekler
Kırk çoronun başına
Kıvılcım saçıp savrularak.
Yamaca çekip yol yürüyüp,
Atı esirgemeden, hey, bol yürüyüp.
Çukur, derin koyakları basıp,

Toñkoygon biyik toonu aşıp.
Budurala too menen
Betegelüü keñ maydan,
Oşondo keñ maydandı bastı emi.
Uluu toolop col cürüp,
Kambıl Bakay, kan abañ
At ayabay, eey, mol cürüp
Eçki-Ölböstün, eey, Eki-Çat
Oşondo, aşıp kirip, eey,
cattı emi.
Kırk çorogo kıyşayıp,
Kızırluu Bakay kayran şer
Kımbattuu sözün ayttı emi:
«Keçikpey kaçkın kongonbu?
Atañdın körü, kırk caysañ,
Senin kerektüü maalıñ bolgonbu?

Bu cerge, cogolgon kaçkın
kongonbu,
«Tömönkü kaçkın kutulbayt,
Kırk çoro, cortkondo coluñ
bolgonbu?
Bazarluu bagıñ açılıp,
Senin bar küyütüñ çaçılıp.
Kara bolot, ok ötpös
Atañdın körü, kırk caysañ,
Kie turgan kez keldi.
Kaçkındardı taanday
Çorolor, tie turgan kez keldi.
Kakaylatıp tokmoktop,
Baatırlar, tie turgan kez keldi!
Kan Manastın eski börk
Cügön katpay caydaktap,
Kaçkındı mine turgan kez keldi.
Iramandın Irçuulu,
Içkırı tüpök kırk muunu,
Irdap turçu kaşıma.
Tölgöçü kara Tölögüm,
Tölgöñdü tartkın körömün.

Yalçın yüksek dağları aşıp.
Engebeli dağlar boyunca
Ayrık otlu geniş meydan,
O geniş meydanı bastı işte.
Ulu dağlardan yol yürüyüp,
Becerikli Bakay, han ağan,
Atı esirgemeden, hey, bol yürüyüp,
Eçki-Ölbös'ün, hey, Eki-Çat'ına
İşte o zaman aşıp girip, hey,
yattı işte.
Kırk çoroya dönerek,
Hızırlı Bakay, koca aslan,
Değerli sözünü dedi işte:
«Gecikmeden kaçkın kondu mu?
Atanın körü, kırk caysañ,
Senin gerekli vaktin geldi mi?

Bu yere, yiten kaçkın
kondu mu,
«Aşağıdaki kaçkın kurtulmaz,
Kırk çoro, akına çıkınca yolun
uğurlu mu oldu?
Pazarlı bahtın açılıp,
Senin tüm kederin saçılıp.
Kara çelik, ok geçmez,
Atanın körü, kırk caysañ,
Giyilecek çağ geldi.
Kaçkınları karga sürüsü gibi,
Çorolar, saldıracak çağ geldi.
Kakıp tokmaklayarak,
Bahadırlar, saldıracak çağ geldi!
Han Manas'ın eski börkü,
Gem vurmadan yalın binip,
Kaçkına binilecek çağ geldi.
Iraman'ın Irçuul'u,
Uçkuru püsküllü, kırk boğumlu,
Şimdi önümde ır söyle.
Falcı kara Tölök'üm,
Falını çek, göreyim.

Ayza karmap, top buzup,
Acal cetse okko uçup,
Kızık kırgın körömün!»
Iramandın Irçısı
Irdap kepti saldı ele,
Tölgöçü kara Tölögü
Tölgösün tartıp aldı emi:
«Ketken kaçkın konuptur,
Kelişken coluñ boluptur.
Adırdagı bulaktay
Koşuluşar kezi eken,
Ak buudaydın ununday,
Cuuruluşar kezi eken,
Ak bököndün kılınday
Suuruluşar kezi eken.
Asmanda çolpon cıldızday
Boz boluçu çak belem,
Ayköl aman koşulup,
Dos boluşar çak belem!».

Mızrak tutup, saf bozup,
Ecel gelirse okla uçup,
Kızıl kırgın göreyim!»
Iraman'ın Irçı'sı
Ir söyleyip söze girdi,
Falcı kara Tölök'ü
Falını çekiverdi işte:
«Giden kaçkın konmuştur,
Yolunuz uğurlu olmuştur.
Kırlardaki pınar gibi
Kavuşulacak çağıymış,
Ak buğdayın unu gibi
Yoğrulacak çağıymış,
Ak ceylanın kılı gibi
Sıyrılıp çıkılacak çağıymış.
Gökteki Çoban Yıldızı gibi
Tan ağaracak çağ mıdır,
Ayköl sağ esen kavuşup,
Dost olunacak çağ mıdır!».

Tölgö tartıp töp aytıp:
Törö agam Manas kan kelet –
dep aytıp,
Oozun cıyıp algıça,
Art cagınan bakırık,
Akayar menen Kanıkey
Alar da kelet alıstan,
Manastap uraan çakırıp.
Oyron ceñem Kanıkey
Oloñdoy bolgon kayran çaç,
Töbögö orop tüyüptür,
Başına basa kiyiptir.
Kara caak aybalta
Bilekke kınay çalıptır,
Kara bolot Arkesken
Kınınan suurup kalıptır.
Kara kaşka argımak
Çap oloñun bek tartıp,
Kuyuşkanın uzartıp,

Fal çekip doğrusunu deyip:
Töre ağam Manas Han gelir –
diye söyleyip,
Sözünü bitirmeden,
Ardından bir bağırış,
Akayar ile Kanıkey,
Onlar da gelir uzaktan,
Manas deyip uran çağırıp.
Yaman yengem Kanıkey,
Yele gibi gür güzelim saçını,
Tepesine sarıp düğümlemiş,
Başına bastırıp giymiş.
Kara ağızlı aybaltayı
Bileğine sımsıkı dolamış,
Kara çelik Arkesken'i
Kınından sıyırıvermiş.
Kara kaşka küheylanın
Kolanını sıkı çekip,
Kuskununu uzatıp,

Oñ-tetiri kamçı urup,
Olbuy-solbuy teminip,
Katın başın er kılıp,
Kaldaygan başın tuu kılıp,
Kaçkındardın izine
Sarı izine çöp salıp,
Sargara kuup alıptır.
Kuu izine çöp salıp,
Kubara kuup alıptır.
Altı şerdin kencesin*
Aldanın süygön mendesin
Akkulaga miñgizip,
Akolpok tondu kiygizip,
Akkeltedey çoñ mıltık,
Asınganda canıbar
Aydalının aynegi,
Aykaşkan coogo salganda,
Amanat candın ermegi,

Sağlı sollu kamçı vurup,
Bir o yandan bir bu yandan tepinip,
Kadın başını er kılıp,
Koskoca başını tuğ kılıp,
Kaçkınların izine,
Sarı izine ot koyup,
Sarara sarara kovalamış.
Kuru izine ot koyup,
Ağara ağara kovalamış.
Altı aslanın körpesini,
Allah'ın sevdiği kulunu
Akkula'ya bindirip,
Akolpok kürkü giydirip,
Akkelte gibi büyük tüfek,
Omzuna asılınca o cânım,
Sırtının süsü aynası,
Kapışan düşmana salınca,
Emanet canın avuncu,

Ünü biyik bolcoşu,
Atışa çıga coo kelse
Amanat candın coldoşu.
Oynop atsa oçogor,
Çındaganda Çorkelte,
Baykaganda Koyçagır,
Artık kurçtan Almabaş.
Altımış küngö buzulbas,
Iraak-cakın ılgabas,
Canduu mıltık Akkelte
Manas kandın moynunda.
Ay tiygendey carkıldap,
Asmandan tüşkön altı kurç,
Kılıçtın kınay mıktuusu
Manas algan Zulpukor
Bileginde carkıldap,
Bölökbay kılgan Sır nayza
Takımında balkıldap.
Kasaba toodoy körünüp,
Korozdoy bolgon kayran şer

Sesi yüksek, namı belli,
Atışmaya düşman çıkıp gelse,
Emanet canın yoldaşı.
Şakayla atsa Oçogor,
Sahiden sıkınca Çorkelte,
Nişan alınca Koyçagır,
Üstün çelikten Almabaş.
Altmış günde bozulmaz,
Uzak yakın ayırt etmez,
Canlı tüfek Akkelte
Manas Han'ın boynunda.
Ay vurmuş gibi parıldayıp,
Gökten inmiş altı çelik,
Kılıçların en sağlamı,
Manas'ın aldığı Zulpukor
Bileğinde parıldayıp,
Bölökbay'ın yaptığı Sır mızrak
Dizinin ardında sallanıp.
Sancak dağ gibi görünüp,
Horoz gibi kabaran koca aslan,

Opol-Toodoy körünüp.
Almambet, Çubak, Bakaydın
Aykölün tuura körgöndö,
Körünüşpöy kalçuuday,
Keyip turgan erender
Közünün caşı tögülüp,
Badışası Manas şer.
Kıraandardın közünö
Ölböy tirüü körünüp.
Kırk çorosu çurkurap,
Atasın körgön emedey,
Bir Kudayga tilekti
Kılıp turat burkurap.
Almambet, Bakay arslandar
«Baabedin!*» – dep, bata aytıp, Catkan eken caykayıp.
Koroşongo* koy aytıp,
Alda taala calgızga
Ay tuyaktap at aytıp*,
Ar tilegin bat aytıp.

Opol Dağı gibi görünüp.
Almambet, Çubak, Bakay'ın,
Ayköl'ü karşılarında görünce,
Bir daha görüşemeyecekmiş gibi,
Yas tutup duran erenlerin
Gözlerinin yaşı dökülüp,
Padişahları Manas aslan.
Şahbazların gözüne
Ölmemiş, diri görünüp.
Kırk çorosu çığrışıp,
Atasını görmüş gibi,
Bir Kuday'a dileği
Edip durur hıçkırarak.
Almambet, Bakay arslanlar,
«Baabedin!» deyip dua edip, Yayılıp yatmaktaymış.
Koroşon'a koyun adayıp,
Alda Teâlâ'ya, tek olana,
Ay tuynaklı at adayıp,
Her dileğini tez söyleyip.

Kökcal töröm keldi – dep,
Tilekti Kuday berdi – dep,
Üzülgön bolot ulanıp,
Kabılandı körgöndö
Manas kandın kırk caysañ
Tegiz baarı kubanıp.
Obodon cıldız coşulup,
Kökcal şerge kırk çoro
Aman-esen koşulup.
Kabılan Bakay, er kökcal
Kaçkın izin kubalap,
Ceek menen sıdırıp,
Cerge-Talaa kıdırıp,
Moynokçonu aştı ele,
Üç-Araldı bastı ele,
Ilenin başı Üç-Aral,
Ögüz-Aşuu, Tay-Aşuu
Ekөön katar aştı ele,

Bozkurt töröm geldi diye,
Dileği Kuday verdi diye,
Kopan çelik yeniden bitişip,
Kaplanı gördüklerinde,
Manas Han'ın kırk caysañı
Hep birden sevinip.
Gökten yıldızlar dökülüp,
Bozkurt aslana kırk çoro
Sağ esen kavuşup.
Kaplan Bakay, er bozkurt,
Kaçkın izini kovalayıp,
Kıyı boyunca sıyırıp,
Cerge-Talaa'yı dolaşıp,
Moynokço'yu aştıydı,
Üç-Aral'ı bastıydı,
İle'nin başı Üç-Aral,
Ögüz-Aşuu, Tay-Aşuu,
İkisini art arda aştıydı,

Künes, Cıldız koş talaa
Koyboy eköön bastı ele,
Közkaman cürüp tayanıp,
Ambal-Toonu etektep,
Kutulduk dep kubanıp.
Kapanın baarın coyduk dep,
Kaalap bargan kara kökcal törönü.
«Aldap-saldap aş berip,
Abdan soyup koyduk» – dep,
Beecinge kabar saluuga,
Kakançının kanına,
Karıkandın aldına
Süyünçülöp baruuga,
Kırk uruu kıtay köp curttun
Bir kandıgın aluuga
Kaçkan kalmak kubanıp,
Eer beldey beleske.
Iz çalgan Bakay kabılan
Eñkeyip kirip kördü ele.
Boz ala munar kızıl tuu,

Künes, Cıldız çift ova,
Bırakmadan ikisine bastıydı,
Közkaman ilerleyip dayanmış,
Ambal Dağı'nın eteğinden,
Kurtulduk diye sevinip.
Dert tasayı hep dağıttık diye,
Gönüllü vardıkları kara bozkurt töröyü.
«Kandırıp dolandırıp aş verip,
Adamakıllı boğazladık» diye,
Beecin'e haber salmaya,
Kakançı'nın hanına,
Karıkan'ın huzuruna
Müjde verip varmaya,
Kırk boy Kıtay çok yurdun
Bir hanlığını almaya,
Kaçan Kalmak sevinip,
Eyer beli gibi yokuşa.
İz süren Bakay kaplan
Eğilip varıp baktıydı.
Boz alaca pus, kızıl tuğ,

Kıtaydın çıgaan ayınday
Bolcoso kıtay ızı-çuu.
Barabanın çalıptır,
«Manastı soygon oynu» – dep, Kılıktı başka kılasıñ,
Kalmaktarı bılkıldap,
Katuu biylep alıptır,
Kan Bakaydın kirgenin
Karooldo turgan Celdeyboz
Katuu körüp kalıptır.
Aldındagı tulparga
Kamçı basıp bakırıp,
Közkaman Kökçöközünö
Uraanın aytıp çakırıp.
«Kökçököz menen Közkaman!
Uruuçu burkan uruptur,
Köödök Manas, kırk kıraan
Artıñdan kuup turuptur.

Kıtay'ın büyük bayramı gibi,
Baksan Kıtay şamata içinde.
Davulunu çalmıştı,
«Manas'ı kesme oyunu» diye, Oyunu başkasına edersin,
Kalmakları kıvır kıvır,
Coşkuyla oynamışlardı,
Han Bakay'ın girdiğini
Gözcülükte duran Celdeyboz
Apaçık görüp kalmıştı.
Altındaki küheylana
Kamçı basıp bağırıp,
Közkaman'a, Kökçököz'üne
Uranını söyleyip çağırıp.
«Kökçököz ile Közkaman!
Vurucu burkan vurmuştur,
Saf Manas, kırk şahbaz
Ardından kovalayıp durur.

Almambet çardoo* çalıptır,
Kızırluu Manas şer keldi,
Oluyattın er Bakay,
Oylosoñ müşkül, karan iş,
Sarı iziñe çöp salıp,
Sargara kuup kalıptır.
Kakanga çeyin kubalap,
Kalaymandı saluuga,
Kırk kıraandın baarısı
Ubada kılıp salıptır.
Manası cetik kan ele,
Eñ camanı çoronun
Miñ kişiçe bar ele.
Kazıp koygon or keldi,
Kayran canga şor keldi,
Kança aytsam da til albay
Kandarım Kuday urdubu?
Kakanga çeyin kubalap,
Buruttu Kuday urdubu
Kündöp-tündöp col tartıp,
Kaçalı dese bolboysuñ.
Kamçılanar kez keldi,
Ay, Közkaman, oñboysuñ!

Almambet keşfe çıkmıştır,
Hızırlı Manas aslan geldi,
Evliya soylu er Bakay,
Düşünsen müşkül, kara iş,
Sarı izine ot koyup,
Sarara sarara kovalamaktadır.
Kakan'a değin kovalayıp,
Kızılca kıyamet salmaya,
Kırk şahbazın tamamı
Söz verip ant içmiştir.
Manas'ı yetkin handı,
Çoronun en kötüsü bile
Bin kişiye bedeldi.
Kazdığın çukur başa geldi,
Zavallı cana kara gün geldi,
Ne kadar desem de söz dinlemeden,
Hanlarımı Kuday mı vurdu?
Kakan'a değin kovalayıp,
Burut'u Kuday mı vurdu,
Gece gündüz yol tepip,
Kaçalım desem yanaşmazsın.
Kamçılanacak çağ geldi,
Ay Közkaman, onmazsın!

Öñçöy çoro cügürdü,
Öldü degen Manas kan
Körsöñ bügün tirildi.
Olcolop alıp kırgızdın
Kızdarın katın kılasıñ.
Oyronu Manas öldü – dep,
Teñkeribey turasıñ.
Kıraanın kördüm Manastın,
Kızıtalak Közkaman
Aylasın kanday kılasıñ?
Uluu-Beecin tüpkü şaar,
Uşu cerge cetpey Közkaman
Ölüp kalar türüñ bar.
Eriksek elik atasıñ,
Erikpese baçagar,

Bütün çorolar seğirtti,
Öldü denen Manas Han,
Görsen bugün dirildi.
Ganimet alıp Kırgız'ın
Kızlarını kadın edersin.
Yamanı Manas öldü diye,
Umursamadan dursun.
Manas'ın şahbazını gördüm,
Kahrolası Közkaman,
Çaresini nasıl bulursun?
Ulu-Beecin köklü şehir,
Oraya varamadan Közkaman,
Ölüp kalacak halin var.
Sıkılınca karaca vurursun,
Canın sıkılmasa, hınzır,

Kız menen oynop catasıñ,	*Kızlarla oynayıp yatarsın,*
Kıstoonu bügün tartasıñ.	*Sıkıntıyı bugün çekersin.*
Karoolgo kabar ber – desem,	*Gözcüye haber ver desem,*
Kakanga kabar sal – desem,	*Kakan'a haber sal desem,*
Alışkandı koybogon	*Kapıştığını bırakmayan*
Balbandardan al – desem,	*Pehlivanlardan al desem,*
Badiregim* bolboysuñ,	*Yardımcım olmazsın,*
Baarıbızdı kırdırdıñ,	*Hepimizi kırdırdın,*
Ay, Kökçököz, oñboysuñ!	*Ay Kökçököz, onmazsın!*
Tereñ kazgan or keldi,	*Derin kazılan çukur geldi,*
Manasına barabar	*Manas'ına denk,*
Baykaçı, Bakay zor keldi.	*Baksana, Bakay heybetli geldi.*
Erikseñ kulan atasıñ,	*Sıkılınca kulan vurursun,*
Beecinden kelgen eselek,	*Beecin'den gelme şaşkın,*
Berenderi bar debey	*Yiğitleri var demeden*
Begireek oynop catasıñ!	*Bey gibi oynayıp yatarsın!*
Ay, Kökçököz, Közkaman,	*Ay Kökçököz, Közkaman,*
Olco kız albay, oynuñdu al,	*Ganimet kız alacağına oyununu al,*
Eptüü kız albay, eneñdi al,	*Becerikli kız alacağına ananı al,*
Kaada kız albay, kamdı al!	*Törelice kız alacağına tedbirini al!*
Men körgöndü kördüñbü,	*Benim gördüğümü gördün mü,*
Esirip catkan kesek it,	*Azıp yatan kaba it,*
Men bilgendi bildiñbi?	*Benim bildiğimi bildin mi?*
Salıngan toonun urçuktan,	*Sarp dağın çıkıntısından,*
Salañdagan tumşuktan,	*Sarkık kayalık burundan,*
Ayırmaçtay* kısıktan	*Semer kaşı gibi dar geçitten*
Orgup-orgup çañ çıgat.	*Buram buram toz çıkar.*
Orgugan çañdı karadım,	*Fışkıran toza baktım,*
Kök tulpardın çañı eken,	*Gök küheylanın tozuymuş,*
Üstündögü miñgeni	*Üstündeki binicisi*
Bakay öñdüü can eken.	*Bakay'a benzer bir canmış.*
Kaarlangan bakırık,	*Öfkeyle kopan bağırış,*
Az kulagım men tozsom –	*Kulağımı ben versem –*
Manastap uraan çakırıp,	*Manas deyip uran çağırır,*
Anın artın karasam –	*Onun ardına baksam –*
Zorlugu toonun teñindey,	*İriliği dağın dengi,*
Kezikkendi cegidey.	*Rast geleni yiyecek gibi.*

Keçee, altın tagın may kılgan,
Beecinden balban çogulsun,
«Islam* dinge kirbeyt – dep,
Bir saparın aydayt ko!
Öz atasın cay kılgan,
Ölbögöndön kalışkan,
Bılkıldak kuuray bışkıça,
Mıyzamdın gülü uçkuça
Mıktap altı ay salışıp,
Beecinge beypay baştagan,
Meltiregen altın tak
Talak kılıp taştagan,
Uşu turgan Beecinge
Azaptı artık baştagan,
Saralanı tokunbay,
Üydöy bolgon çoñ burkan
Talak kılgan çokunbay.
Sarala bagıp at kılgan,
Kırk uruu kıtay, kayran curt
Aşıp-şaşıp şañdanıp,
Taştap baarın, cat kılgan.
Atagın körgön çoçugan,
Ataganat dünüyö,
Acayıptan okugan.
Astınan tuman bölünöt,
Al Bakaydın artınan
Alakeñ kelet körünöt.

Hani, altın tahtı yağa bulayan,
Beecin'den pehlivan toplansın,
«İslam dinine girmez» diye,
Bir sefer daha sürer ha!
Öz atasını yere seren,
Ölmeyip sağ kalanlarla,
Körpe kamış pişene dek,
Çayır çiçeği savrulana dek
Sıkıca altı ay vuruşup,
Beecin'e bela getiren,
Işıldayan altın tahtı
Terk edip fırlatan,
Şu duran Beecin'e
Azabın büyüğünü getiren,
Sarala'ya eyer vurmadan,
Ev kadar büyük burkanı
Secde etmeden boşayan.
Sarala'yı besleyip at eden,
Kırk boy Kıtay, güzelim yurdu
Koşup telaşla şahlanıp,
Hepsini bırakıp yad kılan.
Ününü gören ürkmüştür,
Ah dünya, yazık dünya,
Acayipten okumuş.
Önünde sis yarılır,
O Bakay'ın ardından
Alake'n gelir, görünür.

Anın artın karasam –
Aç kıykırık, kuu süröön,
Ala bulut, kök burgak,
Astıdagı bolgon caan,
Arı çeti cöö tuman –
Almambettin cayı eken.
Abaylap körgün, Közkaman,
Bu kuugundun içinde
Kabılan Çubak bar eken,
Uruçu Kuday urat ko,
Kaardansa kan Manas,

Onun ardına baksam –
Aç haykırış, kuru nara,
Ala bulut, gök boran,
Önü sıra yağan yağmur,
Öte ucu yer sisi –
Almambet'in işiymiş.
Dikkatle bak, Közkaman,
Bu takipçilerin içinde
Kaplan Çubak var imiş,
Vurucu Kuday vurur ha,
Öfkelenirse Han Manas,

	Ulakandın Sırgagı	*Ulakan'ın Sırgak'ı*
	Uypalap cançıp kırat ko.	*Ezip biçip kırar ha.*
	Bakay cetse baylayt ko	*Bakay yetişirse bağlar ha,*
	Manas kandın kırk caysañ	*Manas Han'ın kırk caysañı*
	Kızdarın tartıp alat ko,	*Kızlarını çekip alır ha,*
	Kızıktı mintip salat ko!	*İşte böyle oyun eder ha!*
35340	Kündüzü bürkök, tünü açık,	*Gündüzü kapalı, gecesi açık,*
	Kündün kuyu buzuldu,	*Günün düzeni bozuldu,*
	Kadırlap alsa katılıp,	*Saygıyla dursan da sataşıp,*
	Burkan mınday urarbı!	*Burkan böyle vurur mu!*
	Bu, kırgız kırbay tınçu emes,	*Bu Kırgız, kırmadan durmaz,*
	Birdi kılbay turçu emes.	*Bir şey etmeden kalmaz.*
	Bozala celek tuu çıgat,	*Boz alaca bayraklı tuğ çıkar,*
	Istandap uraan çakırıp,	*«Istan!» deyip uran çağırıp,*
	Boy-boylogon çuu çıgat».	*Dalga dalga çığlık kopar».*
	Celdeyboz aytıp turgan soñ,	*Celdeyboz böyle söyleyince,*
35350	Kökçököz, Közkamanına	*Kökçököz'e, Közkaman'ına*
	Cetip kabar kılgan soñ,	*Yetişip haber verince,*
	Coo-caragın kamdanıp,	*Cenk pusatını kuşanıp,*
	Beecinden çıkkan kılıçtı	*Beecin'den çıkma kılıcı*
	Kınınan suurup şaylanıp,	*Kınından sıyırıp hazırlanıp,*
	Aybalta menen oçogor	*Aybalta ile oçogorda*
	Adis bolgon kökcaldar,	*Usta olmuş bozkurtlar,*
	Ar cabdıgın kamdanıp.	*Her donanımını kuşanıp.*
	Közkamandı suraba,	*Közkaman'ı hiç sorma,*
	Ayzakerden ıktuu kul,	*Mızrakçıların ustası kul,*
35360	Atışıp eçen coo menen	*Nice düşmanla atışıp*
	Adis bolgon mıktuu kul.	*Ustalaşmış sağlam kul.*
	Altı cılı cöö basıp,	*Altı yıl yaya yürüyüp,*
	Altımış kılıç maylagan,	*Altmış kılıç yağlamış,*
	Alışkandı caylagan.	*Kapıştığını yere sermiş.*
	Altımış döö öltürüp,	*Altmış dev öldürüp,*
	Adis bolgon köykaşka.	*Ustalaşmış namlı yiğit.*
	Ceti cıl tınbay cöö basıp, Aralaşa bastı ele.	*Yedi yıl durmadan yaya yürüyüp, İçlerine dalıp bastıydı.*
	Cetimiş kılıç kamdagan,	*Yetmiş kılıç kuşanmış,*
	Cetimiş döönü caylagan,	*Yetmiş devi yere sermiş,*
35370	Cetkileñ mıktuu cadıköy*,	*Yetkin, sağlam büyücü,*

Munarıp küygön çoktu kör,
Cetken cer menen salışıp,
Buzulbay tiygen oktu kör.
Körgön çuñkul köykaşka,
Közkaman elden bir başka.
Cazbay tiygen oktu kör.
Bu kabardı ukkan soñ,
Kaarlandı bakırıp,
Canındagı askerin
Kamdangın – dep çakırıp.
Sırgak, Serek egizder,
Cazbay atkan mergenin,
Cabıldıra kamdadı,
Kagışıp catıp ölüügö
Kamdanbay karap kalbadı.
Köp coonun adisin bilgen
Aybaltaçan ıktuunu,
Cazbay kılıç çabuuçu
Ayabagan mıktuunu,
On başıga bir başçı,
Otuz canga bir cakşı,
Altımışka bir ıktuu,
Cüz başıga bir mıktuu,
Başçıların şayladı
Tegi balban Kökçököz
Teginge karap kalbadı.
Kökçököz menen Közkaman
Katar buyruk kılgan soñ,
Teñgedey canın ayabay,
On başılar oroktop,
Ayzaları koroktop,
Elüü başı, cüz başı
Askeri menen alışıp,

Tüterek yanan koru gör,
Vardığı yerle vuruşup,
Şaşmadan değen oku gör.
Çukur gözlü, görmüş geçirmiş namlı,
Közkaman herkesten bir başka.
Şaşmaz değen oku gör.
Bu haberi duyunca,
Kükredi bağırarak,
Yanındaki askerini
Hazırlanın diye çağırıp.
Sırgak, Serek ikizler,
Şaşmadan vuran nişancısını,
Topunu birden hazırladı,
Çarpışa çarpışa ölmeye
Hazırlıksız bakıp kalmadı.
Çok düşmanın fendini bilen
Aybaltalı ustayı,
Şaşmadan kılıç çalan
Amansız sağlamı,
On başına bir baş,
Otuz cana bir iyi,
Altmışa bir usta,
Yüz başına bir sağlam,
Başbuğlarını seçti,
Aslen pehlivan Kökçököz
Boş yere bakıp kalmadı.
Kökçököz ile Közkaman
Art arda buyruk verince,
Akçe kadar canını esirgemeden,
Onbaşılar kuşatıp,
Mızrakları dikilip,
Ellibaşı, yüzbaşı
Askeriyle kapışıp,

Ayzanın uçu kagışıp,
Bek kamdanıp kuralıp,
Bek kamınıp alışıp,
Bet alışıp berender,
Belgilüü Manas, kan Bakay

Mızrağın ucu tokuşup,
Sıkı hazırlanıp silahlanıp,
Sıkı kuşanıp tutuşup,
Yüz yüze gelip yiğitler,
Namlı Manas, Han Bakay,

Töbösünön Kara-Kır,
Kara-Kırdı aştı ele,
Bayakı kaçkın Közkaman
Tumandı kör, çañdı kör,
Tuura ölüşkön candı kör.
Camgırdı kör, çoktu kör,
Manas kandın kırk kıraan
Acıbay, Bakay artıktar,
Almambet, Çubak kökcaldar,
Şuutu kul, Irçı teñizder.*
Kökçököz menen Közkaman
Körgön cerde ıktuular,
mıktuular,
Balbandarga bakırıp,
Caaçıların çakırıp,
Celdetke kabar bergen soñ,
Kan Bakay, Manas mıktuusu
Katarlaşa cürgön soñ,
Kızıktı ukkun kıtaydan.
Kökçököz menen Közkaman
Baltap ketken bularga,
Tegeregin karabay,
Tegiz kirdi uruşka,
Kıdırata karabay,
Kıyındar kirdi uruşka
Kılça canın ayabay.
Camgır kılıp, caa tartıp,

Tepesinden Kara-Kır,
Kara-Kır'ı aştıydı,
Hani o kaçkın Közkaman,
Sisi gör, tozu gör,
Karşılıklı ölüşen canı gör.
Yağmuru gör, koru gör,
Manas Han'ın kırk şahbazı,
Acıbay, Bakay seçkinler,
Almambet, Çubak bozkurtlar,
Şuutu kul, Irçı beraberler.
Kökçököz ile Közkaman,
Görüldüğü yerde ustalar,
sağlamlar,
Pehlivanlara bağırıp,
Yaycılarını çağırıp,
Cellada haber verince,
Han Bakay, Manas'ın sağlamı
Yan yana yürüyünce,
Şimdi dinle Kıtay'dan kopanı.
Kökçököz ile Közkaman,
Bunlara balta çalmış olanlar,
Çevresine bakmadan,
Hep birden girdi cenge,
Sağa sola bakınmadan,
Yamanlar girdi cenge,
Kıl kadar canını esirgemeden.
Yağmur gibi yay çekip,

Calañ balban kalmaktar
Möndür sınduu ok atıp.
Kaardanıp bakırıp,
Kakandap uraan çakırıp,
Kayrattuusu Közkaman
Aykırık salıp çatışıp,
Ay-talaada al kalmak,
Altı kün tınbay atışıp.
Baarı mıktuu köykaşka,
Beecinden kelgen tandalıp. Topçulugun
çıgarıp,

Hepsi pehlivan Kalmaklar
Dolu misali ok atıp.
Öfkelenip bağırıp,
«Kakan!» deyip uran çağırıp,
Yüreklisi Közkaman
Nara atıp çatışıp,
Issız kırda o Kalmak,
Altı gün durmadan atışıp.
Hepsi sağlam, namlı yiğit,
Beecin'den seçilip gelme. Düğmesini söküp
çıkarıp,

	Mendeden türü bir başka	*İnsandan görünüşü bir başka,*
	Ay töbölöp batışıp,	*Tepeden tepeye vuruşup,*
	Ayanbastan atışıp,	*Sakınmadan atışıp,*
	Aygaylagan barsıldak,	*Haykıran gümbürtü,*
35450	Boz munarık, kızıl çok,	*Boz pus, kızıl kor,*
	Bozorup küygön, cangan ok. Kara taşka urgulap.	*Bozarıp yanan, tutuşan ok. Kara taşa çarparak.*
	Ceti kün tınbay uruşup.	*Yedi gün durmadan vuruşup.*
	Bir-birine busurman,	*Birbirine Müslüman,*
	Kapır menen aralaş	*Kâfir ile karışıp,*
	Batışa albay turuşup.	*Üstün gelemeden durdular.*
	Acalı anık cete albay,	*Eceli tam erişemeden,*
	Aybaltalap salışıp,	*Aybaltayla vuruşup,*
	Aralaşıp kete albay,	*Birbirine karışıp gidemeden,*
	Öyüz-büyüz mañdaylaş	*Karşılıklı, yüz yüze,*
35460	Ayza menen cete albay,	*Mızrakla erişemeden,*
	Mıltık menen atışıp.	*Tüfekle atışarak.*
	Altın aydar, çok belboo,	*Altın perçemli, kor kuşaklı,*
	Körgön cerde Almambet	*Gördüğü yerde Almambet,*
	Azız kandın calgızı,	*Azız Han'ın bir tanesi,*
	Adis bolgon Arıslan şer,	*Ustalaşmış Arslan er,*
	Oozun örttöy kızartıp,	*Ağzını ateş gibi kızartıp,*
	Alakeñ kirip ayanbay,	*Alake'n dalıp sakınmadan,*
	Atış kılgan oşol cer.	*Atış ettiği yer orası.*
	Kıtay menen kıyraşıp,	*Kıtay ile kıyasıya çarpışıp,*
35470	Öngön Almañ emespi.	*Pişip yetişen Alma'ñ değil mi.*
	Kakan menen atışıp,	*Kakan ile atışıp,*
	Köngön Almañ emespi,	*Alışmış Alma'ñ değil mi,*
	Eçen dümök karandı,	*Nice belalı kara günü,*
	Körgön Almañ emespi.	*Görmüş Alma'ñ değil mi.*
	Ay dalıda Sırbarañ*,	*Geniş sırtında Sırbarañ,*
	Ala koyup Alakeñ,	*Kapıverip Alake'n,*
	Kayran ceñeñ Kanıkey,	*Kayran yengen Kanıkey,*
	Kadırlap mıktap casagan,	*Özenip sağlam düzmüştü,*
	Eer üstündö ak kurcun,	*Eyer üstünde ak heybe,*
35480	Içi tolgon bolot ok,	*İçi dolu çelik kurşun,*
	Saralaga çak kurcun,	*Sarala'ya denk heybe,*
	Saralanın üstünön	*Sarala'nın üstünden*

Ak kurcundu aldı emi.
A Kudaylap calınıp,
Topçulugu bir toguz,
Büçülügü bir toguz,
Büçülügün çıgarıp.
Kıyın mıltık Sırbarañ
Kırgı menen kırgılap,
Kundagının* köçügün
Miltesine* çok koyup,
Bir salganda ekiden
Sırbarañdın içine,
Kıldırama ok koyup.
Bek tikteşip atışıp,
Meenetti çındap tartışıp.
Bolot okton bir mınça,
Bolumduu Almañ aldı ele.
Kökçököz menen Közkaman
Körünöö celdet, cöö külük
Ünün üngö ulatıp,
Bayakı Almañ kabılan
Barsıldakka aldı ele.
Tuman uyup, çañ kaptap,
Cer körünböy kaldı ele.
Zıñgırap kıtay kenebey,
Sırttanıñ* Almañ atkanın
Kökçököz, mıktuu Közkaman
Catıp aldı kenebey.
Cabıla küyüp ok tiyse,
Calañ kıtay berender,

Ak heybeyi aldı şimdi.
Ya Kuday'ım deyip yalvarıp,
Düğmesi tam bir dokuz,
İliği tam bir dokuz,
İliklerini çözerek.
Yaman tüfek Sırbaran'ı
Eğesiyle eğeleyip,
Kundağının ardına*
Fitiline kor koyup,*
Bir dolduruşta ikişerden
Sırbaran'ın içine,
Şakır şakır kurşun koyup.
Sert bakışıp atışarak,
Mihneti candan çekişerek.
Çelik kurşundan bir nice,
Gösterişli Alman almıştı.
Kökçököz ile Közkaman
Besbelli cellat, yaya yürük
Sesini sese ulayıp,
Deminki Alman, o kaplan
Gümbürtüye tutmuştu.
Duman çöküp, toz kaplayıp,
Yer görünmez olmuştu.
Çınlayıp Çinli aldırmadan,
Sırtlanın Alman'ın attığına*
Kökçököz, güçlü Közkaman
Yatıp kaldı aldırmadan.
Hep birden yanıp ok değse,
Salt Çinli yiğitler,

Çoo-cayına teñebey.
Ötkörö cayçı Közkaman
Salıp turat şamaldı,
Artık ıkçıl Kökçököz
Kılıp turat amaldı.
Camgırday ogu tögülüp,
Calañ balban kökcaldın
Cadaçısı* bölünüp.
Biröön biröö şıkaalap,

Olup bitene aldırmadan.
Aşkın yadacı Közkaman
Salıp durur yeli,
Pek düzenbaz Kökçököz
Kurup durur hileyi.
Yağmur gibi oku dökülüp,
Salt pehlivan bozkurtların
Yadacısı ayrılıp.*
Biri birini gözleyip,

Dal keltirip ata albay,
Baarı balban baatırlar
Biröönö biröö bata albay.
Közkaman cayın suraba,
Islamdın kulunu,
Dini kara al çoçko
Çın kırgızdın bir uulu.
Kadiktüü* caydın ukumu,
Kapır dep anı kemitpe,
Al da kanzaadanın tukumu.
Er Manastın babası,
Cakıp kandın atası
Karakan beren ölgöndö
Karakandın segiz uul –
Kee biröö calkı, egiz uul.
Al kapır kıtayga barıp tuulgan.
Atası Karakan mıktuu ölgöndö
Beecindegi zuu kuduk
Kara kandın segiz uul
Boortoktoluu caş kalıp,
Boor kötörböy baarısı
Bolboy baarı mas kalıp,
Karakandın baldarı
Özü bala teytenek,
Ölbös künün körgöndö
Biröönü biröö cetelep.
Karakandın segiz uul
Kaygını mıktap körgöndö,
Kan atası ölgöndö
Kaarlanıp kapır curt
Kan taloosu – müşkül iş,
Kara kalmak, mancuunun

Denk getirip vuramadan,
Hepsi pehlivan bahadırlar
Biri birine giremeden.
Közkaman'ın hâlin sorma,
İslam'ın öz kulunu,
Dini kara o domuz
Gerçek Kırgız'ın bir oğlu.
Şüpheli hâlin söylentisi,*
Kâfir diye onu küçümseme,
O da han soyunun dölüdür.
Er Manas'ın dedesi,
Cakıp Han'ın babası
Karakan yiğit öldüğünde
Karakan'ın sekiz oğlu –
Kimi tek, kimi ikiz oğul.
O kâfir Çin'e varıp doğmuştu.
Babası güçlü Karakan ölünce Beecin'deki zuu kuyusu
Kara Han'ın sekiz oğlu
Emekler yaşta kalıp,
Belini doğrultamadan hepsi
Kendinden geçmiş, sersem kalıp,
Karakan'ın çocukları
Kendisi çocuk, toy körpe,
Ölmez gününü gördüğünde
Biri birini yedekleyip.
Karakan'ın sekiz oğlu
Kaygıyı iyice gördüğünde,
Han babası öldüğünde
Öfkelenip kâfir halkın
Han yağması – müşkül iş,
Kara Kalmuk'un, Mançu'nun

Koşton bolgon cırımı,
Kan ölgöndö uşu – dep,–
Kan ölgön curttu karaktap,
Talap algan ırımı.
Segiz uul segiz aydalıp,
Kayda ketken daynı cok,

Ordugâhtan kalma töresi,
Han ölünce böyledir – deyip,–
Hanı ölen yurdu soyup,
Yağmalamak âdeti.
Sekiz oğul sekiz yana sürülüp,
Nereye gitti, izi yok,

Kolu artına baylanıp.
Atışıp turgan Közkaman
Atası kırgız momınday,
Bölünüp ketken sanaası,
Karakan menen bul çoçko
Aga-ininin balası.
Cakıp ketip kıtayga,
Kabılan Manas şer tapkan.
Orozoy tentip Beecinge,
Orozoydun on uulu
Karakalmak, mancuudan
Burkandı Kuday eken – dep,–
Karadan mintip din tapkan.
Kökçököz uulu Közkaman
Uşul eköö uyalaş,
Uyalaş turgay udaalaş
Cetkileñ belin buungan,
Altı ay barıp cuungan,
Közkamandın türünön
Körgön adam çoçungan,
Kıtaylardın iliyi
Cetik munu okungan.
Acayıptan duba okup,
Közkamandın atagın ukkan
titirep.
Cürgönünön çañ çıgıp,
Kaarınan can çıgıp,
Kez bolgondu talkalap,
Kezikkendi cogotup,
Kökçököz menen Közkaman
At oyunçu, cöö külük,

Kazınalık çoñ balban*,
Alışsa candı koybogon,
Içse kanga toybogon.
Baş küntödön kılıgı
Tiygen cerdin baarına
Sala cürgön buzugu.
Beecindin Karıkanının

Eli ardına bağlanıp.
Atışıp duran Közkaman
Babası Kırgız'dır, uysal,
Ayrılıp gitmiş düşüncesi,
Karakan ile bu domuz
Kardeş çocuklarındandır.
Cakıp gidip Çin'e,
Kaplan Manas aslanı bulmuştu.
Orozoy sürgün, Beecin'e,
Orozoy'un on oğlu
Kara Kalmuk'tan, Mançu'dan
Burkan'ı Tanrı imiş – deyip,–
Kara halktan böyle din bulmuştu.
Oğlu Kökçököz, Közkaman
İşte bu ikisi bir yuvadan,
Yuvadaş değil, art arda doğma
Yaman belini kuşanmış,
Altı ayda bir varıp yıkanmış,
Közkaman'ın yüzünü
Gören adam ürkmüştü,
Çinlilerin ilmini
Adamakıllı okumuştu.
Acayipten dua okuyup,
Közkaman'ın namını duyanlar
titrerdi.
Yürüdükçe toz çıkıp,
Kahrından can çıkıp,
Rast geleni parçalayıp,
Karşılaşanı yok edip,
Kökçököz ile Közkaman
At oyuncusu, yaya yürük,

Hazinelik büyük pehlivan,*
Tutuştu mu can bırakmayan,
İçse kana doymayan.
Ta baş günden beri huyu,
Değdiği yerin hepsine
Sala geldiği fesattır.
Beecin'in Karıkan'ının

Bek işengen canı oşol.
Kırk uruu kıtay Kakandın
Bir uruktun kanı oşol.
Bel baylagan beli oşol,
Bet algandın barına
A dagı beypay salgan er oşol. Adamdar çoguu catkanda,
Berenge mıktap uu berip,
Beecindi közdöy col tartıp,
Manas kandın kırk beren
Bilge cüktöp dilde alıp,
«Oyron Manas öldü – dep,
O düynönü kördü» – dep,
Al kırgızdın kızınan,
Oymok ooz, boto köz,
Oykuştagan suluudan
Tandap olco miñdi alıp,
Bulanı bulap alıptır,
Buzuktu mıktap salıptır.
Bütün kunduz terisin
Cara tartıp ciberip,
Bagalekke salıptır.
Beecinge alıp ketüügö,
Kan Manastın kazına
Baarın cüktöp tün katıp,
Olco kılıp alıptır.
Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Cerge carık tiygende,
Töbödön cıldız bölünüp,
Cerge carık tögülüp,
Cer carılıp betege
Çöbü menen körünüp,
Manas kandın kırk caysañ,
Kıyını Bakay, Almambet

Pek güvendiği canı odur.
Kırk boy Çinli Kakan'ın
Bir soyunun hanı odur.
Bel bağladığı beli odur,
Karşısına çıkanın hepsine
O da kargaşa salan erdir. İnsanlar toplu yatarken,
Yiğide sıkıca ağı verip,
Beecin'e doğru yol tutup,
Manas Han'ın kırk yiğidi
Yükletip yığınla altın alıp,
«Yaman Manas öldü – deyip,
Öbür dünyayı gördü» – deyip,
O Kırgız'ın kızından,
Yüksük ağızlı, ceylan gözlü,
Salınıp süzülen güzelden
Seçip ganimet bini alıp,
Varı yoğu talan etmiş,
Fesadı adamakıllı salmış.
Bütün kunduz derisini
Yarıp paralayıvermiş,
Paçasına doldurmuş.
Beecin'e alıp gitmeye,
Han Manas'ın hazinesini
Tümünü yükleyip gece yol alıp,
Ganimet edip almış.
Tan ağarıp söktüğünde,
Yere ışık değdiğinde,
Tepeden yıldız ayrılıp,
Yere ışık dökülüp,
Yer yarılıp ayrık otu
Çimeniyle göründüğünde,
Manas Han'ın kırk yiğidi,
Yamanı Bakay, Almambet

Alıstan kıraan kol salıp,
Alışsa adamdın alı cetpegen,
Akbaltaydın Çubagı –
Zayıpburuş ereni.

Uzaktan kartalca saldıran,
Tutuşsa insanın gücü yetmeyen,
Akbaltay'ın Çubak'ı –
Zayıpburuş yiğidi.

Kabarında bar beken,
Kan Manastın köykaşka
Kırk çoro öñdüü bereni.
Kökçököz menen Közkaman
Ögüz-Aşuu, Tay-Aşuu,
Bul coldordu aşkanda
Ar cak cagı Çoñ-Cıldız.
At örgütüp, uyku uktap,
Aşıp-şaşıp Közkaman
Töbösünön baskanda,
Ayzakerden ıktuusu,
Al kaçkandın içinde
Kökçököz kökcal mıktuusu.
Tegeregin karabay,
Teminip uruş kıldı emi,
Tegi ele canın ayabay.
Car çakırıp, cüyöö aytıp,
Canagı turgan Közkaman:
«Kan Manastın kırk kıraan,
Attın oozun burup ber,
Cekeme-ceke sayışka
Ubada kılam, turup ber!
Meni sayıp sen alsañ,
Talaska cetip konoyun,
Çın busurman boloyun!
Ak buuday unun çaynayın,
Mından kiyin alalık, ittik
kılbaska
Keleme şarıp karmayın.
Alda taala Kudaydın
Ar birligin bileyin,
Abaylap, Bakay, kebimdi uk,
Anday-mınday debesten,

Çın diniñe kireyin!
Seni sayıp, men alsam,
Kakanga barıp konup ber,
Burkandı Kuday eken – dep,

Haberin var mıdır,
Han Manas'ın seçkin,
Kırk çora gibi yiğidi.
Kökçököz ile Közkaman
Ögüz-Aşuu, Tay-Aşuu,
Bu yolları aştığında
Öte yanı Çoñ-Cıldız'dır.
At dinlendirip, uyku uyuyup,
Aşıp koşan Közkaman
Tepesinden bastığında,
Mızrakçının en ustası,
O kaçanların içinde
Kökçököz bozkurt, en yamanı.
Çevresine bakmadan,
Mahmuzlayıp girişti savaşa,
Hiç mi hiç canını esirgemeden.
Çağrı salıp, söz dizip,
Demin duran Közkaman:
«Han Manas'ın kırk kartalı,
Atın başını çevirin,
Teke tek mızraklaşmaya
Söz veriyorum, durun hele!
Beni mızraklayıp sen yenersen,
Talas'a varıp konayım,
Gerçek Müslüman olayım!
Ak buğday ununu çiğneyeyim,
Bundan böyle ikilik, itlik
etmemeye
Kelâm-ı şerifi tutayım.
Allah Taala Kuday'ın
Birliğini iyice bileyim,
İyi dinle, Bakay, sözümü duy,
Şöyle böyle demeden,

Gerçek dinine gireyim!
Seni mızraklayıp ben yenersem,
Kakan'a varıp konuver,
Burkan'ı Tanrı imiş – deyip,

Bizge çındap kapır bolup ber! Kılımdı buzçu kanıñ kel!
Bize gerçekten kâfir oluver! Âlemi bozan hanın gelsin!

Belgi kılıp bir cerdi,
Cer ölçöölöp kalalı,
Kırk çorogo kırk töröm,
Ceke soguş salalı.
Akcoltoy, Bakay, kabılan,
Cekeme-ceke salışıp,
Armansız bolup kalalık!
Bir törönün booçusu,
Altı-altıdan ırımı.
Kan ekeniñ çın bolso,
Kanım Bakay, kabılan,
Kökçöközdün sözü bul.
Akcoltoy Bakay anı ugup,
Kapırga döömöt* berdi emi,
Kara mancuu, kıtaydın
Aytkanına köndü emi.
Almambet, Bakay atı uykaş
Kırk caysañdı kıdırtıp,
Çubatuuga saldı emi,
Eren tandap kaldı emi.
Manas kandın kırk börü,
Kee biröösü adaşıp,
Kee biröösü cekege
Men çıgam – dep talaşıp.
Ayzaların kamdaşıp,
Tulparın tegiz şaylaşıp.
Casagandın cazuusun*
Moyunga kelse bilişip,
Kök temirden tuulga
Kömkörüp başka kiyişip,
Kaardanıp bereki,
Kabılan Bakay bakırıp:
«Manas kandın kırk caysañ,
Kel beri! – dep çakırıp.

Bir yeri nişan koyup,
Yeri ölçüp alalım,
Kırk çoraya kırk töröm,
Teke tek savaş kuralım.
Uğurlu Bakay, kaplan,
Teke tek vuruşup,
İçimizde ukde kalmasın!
Bir beyin kefaleti,
Altışar altışar töresi.
Han olduğun gerçekse,
Hanım Bakay, kaplan,
Kökçököz'ün sözü budur.
Uğurlu Bakay onu duyup,
Kâfire güvence verdi işte,*
Kara Mançu'nun, Çinlinin
Dediğine razı oldu işte.
Almambet, Bakay adı uyaklı
Kırk yiğidi dolaştırıp,
Geçide dizdi işte,
Er seçmeye durdu işte.
Manas Han'ın kırk kurdu,
Kimisi şaşırıp,
Kimisi teke teke
Ben çıkarım – diye çekişip.
Mızraklarını hazırlayıp,
Küheylanı tümden donatıp.
*Yaradan'ın yazısına**
Boyunlarına gelse boyun eğip,
Gök demirden tolgayı
Kapatıp başa giyip,
Öfkelenip beriki,
Kaplan Bakay bağırıp:
«Manas Han'ın kırk yiğidi,
Gel beri! – diye çağırıp.

Manas kandın kırk caysañ,
Ayzakerden eriñ kel,

Manas Han'ın kırk yiğidi,
Mızrakçıdan erin gel,

	Ayabagan şeriñ kel,	*Esirgemez aslanın gel,*
	Kıyşayıp kalbay baarıñ kel,	*Yan gelip kalmadan hepiniz gelin,*
	Kırk çoro çoguu kıramın,	*Kırk çorayı toptan kırarım,*
35710	Eselek köönüñ bolboso,	*Şaşkın gönlünüz yoksa eğer,*
	Atañdın körü, kırk çoro,	*Atanızın körü, kırk çora,*
	Senin kılımdı buzar ubagıñ!	*Âlemi bozacak vaktin bu senin!*
	Cogotkon coguñ tabılıp,	*Yitirdiğin yiten bulunup,*
	Abiyriñ küldöy* cabılıp,	*Şerefin kül gibi* örtülüp,*
	Erigip catkan kıraandar,	*İçi sıkılıp yatan kartallar,*
	Ermegiñ mından tabılıp	*Eğlencen bundan bulunup*
	Kagılayın, kırk çorom,	*Kurban olayım, kırk çoram,*
	Kara mıltık* kars etse,	*Kara tüfek* çat dese,*
	Kaçıp şorum kaynatpa!	*Kaçıp bahtımı karartma!*
35720	Çogool mıltık* çort etse,	*Azgın tüfek* çat dese,*
	Çoçup şorum kaynatpa!	*Ürküp bahtımı karartma!*
	Atañdın körü, kırk caysañ,	*Atanızın körü, kırk yiğit,*
	Kırkıñ kırk cerden kelgen şer eleñ,	*Kırkınız kırk yerden gelmiş aslandınız,*
	Kırkıñ kan Manaska börü eleñ.	*Kırkınız Han Manas'a kurttunuz.*
	Ar biriñde kırk çorom,	*Her birinizde, kırk çoram,*
	Arıslan türdüü sürüñ bar,	*Arslan yüzlü heybet var,*
	Atışa çıgat Közkaman,	*Atışmaya çıkar Közkaman,*
	Cekege çıgar kimiñ bar?	*Teke teke çıkacak kiminiz var?*
35730	Cetik oylo, kırk çoro,	*İyi düşün, kırk çora,*
	Cekege kimiñ barasıñ?	*Teke teke hanginiz varırsınız?*
	Caraluu Manas sultandın	*Yaralı Manas sultanın*
	Ubalı-soobu bolobu,	*Vebali sevabı olur mu,*
	Mildetin kimiñ alasıñ?	*Yükünü hanginiz alırsınız?*
	Kırk cerden kelgen kımbatım,	*Kırk yerden gelen kıymetlim,*
	Sayışka kimiñ barasıñ?	*Mızraklaşmaya hanginiz varırsınız?*
	Çañdı kimiñ salasıñ?	*Tozu hanginiz koparırsınız?*
	Çaktap körgün, kırk kıraan,	*Ölçüp biçin, kırk kartal,*
	Çabışka kimiñ barasıñ?	*Vuruşmaya hanginiz varırsınız?*
35740	Acalduu mende ölböybü,	*Eceli gelen kul ölmez mi,*
	Atañdın körü, kırk kıraan,	*Atanızın körü, kırk kartal,*
	Abiyirdi kimiñ alasıñ?	*Şerefi hanginiz alırsınız?*
	Atışka salsam akcoltoy,	*Atışa sürsem uğurlu,*
	Aydap cürsöm san koldoy,	*Sürüp yürütsem sayısız ordu,*

Sen dagı mında turasıñ.
Kanıñ Bakay bakırıp,
Kırk kıraandı çakırıp.
«Altın aydar, çok belboo,
Azız kandın calgızı –
Kızıl nayza celegim,
Kıtaydan kelgen belegim.
Kakandan kelgen kabılan,
Calgızım kan Manastın türkügü,
Kalmak dindüü kapırga
Almambet mında turasıñ,
Cadaçı kara kalmakka
Aylanı kimiñ kılasıñ?»
Dep, oşontüp, Bakay kan
Oozun cıyıp algıça,
Altımıştın artıgı,
Kırk çoronun kıraanı,
Teke coomart at miñgen,
Temirdey köpkök ton kiygen,
Acaldan kılça tartpagan,
Atışka salsa kaytpagan.
Ölüm dese süyüngön,
Kan ekeni bilingen,
Sumsayganın cazbagan,
Sungandan kayra kaytpagan,
Atka ceñil, tayga çak,
Uykusu kemçil, colgo sak,
Kara bolot kırgagı,
Kabarıñda bar beken
A da kanzaadanın tukumu,
Kan Manastın Sırgagı,
Al da ay-aalamdı buy kılçu,
Aylanayın çunagı.
Aman cürüp çoñoyso,
Aalamga cetet çaması,
Manas menen bu Sırgak
Aga-ininin balası.
Orto boyluu, keñ dalı,

Sen de burada duruyorsun.
Hanınız Bakay bağırıp,
Kırk kartalı çağırıp.
«Altın perçem, kor kuşak,
Azız Han'ın bir tanesi –
Kızıl mızraklı flamam,
Çin'den gelen armağanım.
Kakan'dan gelen kaplan,
Bir tanem, Han Manas'ın direği,
Kalmuk dinli kâfire
Almambet, burada duruyorsun,
Yadacı kara Kalmuk'a
Çareyi hanginiz bulursunuz?»
Deyip, böylece, Bakay Han
Ağzını toplayana dek,
Altmıştan da üstünü,
Kırk çoranın kartalı,
Teke Coomart at binen,
Demir gibi masmavi kaftan giyen,
Ecelden kıl kadar çekinmeyen,
Atışa sürülse dönmeyen.
Ölüm deyince sevinen,
Han olduğu belli olan,
Asık yüzünü bozmayan,
Uzandığından geri dönmeyen,
Ata hafif, taya denk,
Uykusu az, yolda tetik,
Kara çeliğin keskin ağzı,
Haberiniz var mıdır,
O da han soyunun dölü,
Han Manas'ın Sırgak'ı,
O da ay-âlemi kırıp geçirirdi,
Kurban olduğum afacanı.
Sağ kalıp büyürse,
Âleme yeter gücü,
Manas ile bu Sırgak
Kardeş çocuklarıdır.
Orta boylu, geniş omuzlu,

Oyron Sırgak köykaşka
Oyron salar ubagı.
Ulakkandın kan Sırgak
Kökçebiç oozun burdu ele,
«Kökcal Bakay, Alakem,
Körüp, kebim ugup al!
Tukum birge kaçkınga
Aralaşıp kaluuga,
Acal cetse ölüügö,
Amalım kelse, kan Bakay,
Bir korduk salıp körüügö,
Ayzalaşıp top buzup,
Acalım cetse, okko uçup,
Kazıp koygon or körüp,
Kaynatıp koygon şor körüp,
Ölbögöndön kalışıp,
Özü kalmak kul menen
Ötkörö mintip salışıp...
Aba Bakay, Almambet,
Arslandarım, bata ber!
Acal cetip baratsa,
A düynö cüzün köröyün,
Bolboso, abiyir berse caratkan
Aldıñkı kaçkın kıtaydın
Askerin eki bölöyün.
Cana abama kılgan Közkaman
Karmasam kanın tögöyün.
Kurmandıkka çalayın,
Col üstündö süyrötüp,
Cosunu ketken aramga
Bir tamaşa salayın!
Kabılan Almam, batañ ber,
Men kıtayga barayın!»
Sırgak candın Boz kise,
Moyunga kınay salınıp,
Bata surap Bakayga
Bala Sırgak calınıp.
Oozun cıyıp algıça,

Yaman Sırgak, seçkin er,
Kırıp geçirecek çağıdır.
Ulakkan oğlu Han Sırgak
Kökçebiç'in başını çevirmişti,
«Bozkurt Bakay, Alake'm,
Görün, sözümü dinleyin!
Soyu bir olan kaçkına
Karışıp kalmaya,
Ecel yeterse ölmeye,
Elimden gelirse, Han Bakay,
Bir kez horluk edip görmeye,
Mızraklaşıp saf bozup,
Ecelim yeterse, okla uçup,
Kazılıp konmuş çukur görüp,
Kaynatılıp konmuş çor görüp,
Ölmeyenlerle kalarak,
Kendisi Kalmuk kul ile
Böyle alabildiğine vuruşup...
Ağam Bakay, Almambet,
Arslanlarım, dua verin!
Ecel yetip geliyorsa,
Öbür dünyanın yüzünü göreyim,
Yoksa, Yaradan yüz aklığı verirse
Öndeki kaçkın Çinlinin
Askerini ikiye böleyim.
Hem ağama kıyan Közkaman'ı
Yakalarsam kanını dökeyim.
Kurbanlığa keseyim,
Yol üstünde sürükleyip,
Yolu yordamı yitmiş harama
Bir temaşa edeyim!
Kaplan Alman'ım, duanı ver,
Ben Çinliye varayım!»
Sırgak canın boz kisesi,
Boynuna sıkıca asılıp,
Dua isteyip Bakay'a
Çocuk Sırgak yalvarıp.
Ağzını toplayana dek,

Oyron Bakay, Almambet
Canındagı Sırgakka
Bata berip salgıça,
Kaarlanıp bakırıp
Kökçököz çıktı cekege:
«Surap cürüp toybogon,
Sugalagın koybogon
Sultan kırgız, er burut,
Senin, bügün suragıñ bütör
kezi eken. Kirk çilten, Kızır Iliyasım,
Aldıñkı cerge kel burut,
Sen emes, kımbatıñ Manas
kezikken, Tiginekey, arslandı koldop
Kıyın ooru darttuudur,
Manasıñ kırk cerinen teşilgen.
Çalgın* çalgan col uşul,
Çala cürgön kol uşul,
Balam Sırgak, sen turgay,
Badışa Manas kökcaldı
Ala cürgön kol uşul.
Dep, oşontüp, Kökçököz
Kaarlanıp kaçırıp,
Kertoru oozun burdu ele,
Kerilgen ayza, çoyun baş
Bala Sırgak baykuşka
Kürkürötö sundu ele.
Kapırdın kaarı tögülüp,
Bala Sırgak er emes,
Çirkin, Bakaydın köönü bölünüp.
Manastap uraan çakırıp.
Bala Sırgak kökcalga
Almambet, Çubak, Bakaylar
«Oomiyin! – dep, kol cayıp:
«On altıda bala eleñ,
Oynoo bala can eleñ,
Aldırıp iyseñ camanat,
Kanzaadanın balası
Bir Kudayga amanat!
Ayzakerden kayırdin

Yaman Bakay, Almambet
Yanındaki Sırgak'a
Duasını verene dek,
Öfkelenip bağırıp
Kökçököz çıktı meydana:
«İsteyip durup doymayan,
Açgözlülüğü bırakmayan
Sultan Kırgız, er Burut,
Senin, bugün sorgunun bittiği
gün imiş. Kırk çilten, Hızır İlyas'ım,
Öndeki yere gel Burut,
Sen değil, kıymetlin Manas
rast gelmişti, İşte o arslanı kollayıp
Ağır hastadır, dertlidir,
Manas'ın kırk yerinden delinmiş.
Keşfe çıkılan yol budur,*
Akına yürüyen ordu budur,
Oğlum Sırgak, sen şöyle dur,
Padişah Manas bozkurdu
Alt eden ordu budur.
Deyip, böylece, Kökçököz
Öfkelenip saldırıp,
Kertoru'nun başını çevirmişti,
Gerilmiş mızrağı, çoyunbaşı
Çocuk Sırgak zavallıya
Gürleterek uzatmıştı.
Kâfirin kahrı dökülüp,
Değil çocuk Sırgak yalnız,
Vah, Bakay'ın gönlü bölünüp.
Manas diye nara atıp.
Çocuk Sırgak bozkurda
Almambet, Çubak, Bakaylar
«Âmin! – deyip, el açıp:
«On altısında çocuktun,
Oyunbaz çocuk candın,
Yenilirsen adın kötüye çıkar,
Han soyunun evladı
Bir Kuday'a emanet!
Mızrakçıdan dinsiz kâfirin

Iktuuga ketip baratat,
Coonun aylasın bilgen köykaşka,
Sırgagım mıktuuga ketip baratat.
Kuduret* Cappar çiygenin
Körgönü ketip baratat,
Köp köykaşka kalmaktan
Sırgagım ölgönü ketip baratat.
Canga ölçölüü, calgız er,
Kıtay carıp salabı,
Caratkan, bir özüñ bolçu sebepker!
Kıykırıp közüñ sala kör.
Ak baygambar, Aalı-şer*,
ala kör!»
Almambet, Bakay akcoltoy
«Oomiyin!» – dep, kol cayıp,
Asıldar batasın berip turdu ele,
Acıraşıp ketçüdöy,
Arslandar Sırgakka keyiş
kıldı ele.
Tegerenip karabay,
Tegi Sırgak köykaşka
Teñselip çıktı soguşka,
Tegi ele canın ayabay.
Balası Sırgak köykaşka
«Baabedin!» – dep bakırıp,
Merçemdüü* cerge ceterde,
Bet alışa keterde,
Kayran ceñeñ Kanıkey kılgan
ok ötpös –
Teşigi cok kiyinip,
Kalmaktı közdöy bet alıp,
Kaynın körgön emedey,
Al çirkin kaşkayıp külüp
süyünüp.
Ayza sunup kenebey,
Bara catat Sırgak can,
Astıñkı kara kalmaktı

Ustasına gidiyor,

Düşmanın çaresini bilen seçkin er,
Sırgak'ım yamana gidiyor.
Kudret sahibi Cebbar'ın çizdiğini*
Görmeye gidiyor,
Nice seçkin er Kalmuk eline
Sırgak'ım ölmeye gidiyor.
Bir cana bedel yalnız er,
Çinli yarıp geçer mi,
Yaradan, bir sen ol yardımcı!
Haykırıp gözünü sal, koru.
Ak peygamber, Aslan Ali,*
koruyuver!»
Almambet, Bakay uğurlular
«Âmin!» – deyip, el açıp,
Asiller duasını verip durmuştu,
Ayrılıp gidecekmiş gibi,
Arslanlar Sırgak'a yas
tutmuştu.
Dönüp bakmadan,
Zaten Sırgak seçkin er
Salınarak çıktı savaşa,
Hiç mi hiç canını esirgemeden.
Delikanlı Sırgak, seçkin er
«Baabedin!» – diye bağırıp,
Kararlaşan yere yeterken,*
Yüz yüze gelmeye giderken,
Zavallı yengen Kanıkey'in diktiği
kurşun geçmezi –
Deliksiz kuşanıp,
Kalmuk'a doğru yüz tutup,
Kayın hısmını görmüş gibi,
O yaman, ışıl ışıl gülüp
sevinip.
Mızrak uzatıp aldırmadan,
Gidiyor Sırgak can,
Öndeki kara Kalmuk'u

	Buçkagına teñebey.	*Tırnağına denk saymadan.*
	Erdik menen şerdikti,	*Erliği ile aslanlığı,*
	Bala Sırgak kökcalga	*Çocuk Sırgak bozkurda*
	Alda Taala caratkan	*Allah Taala Yaradan*
35900	Bergen eken çenebey.	*Vermiş ölçüsüz biçisiz.*
	Öödö-tömön karabayt,	*Aşağı yukarı bakmaz,*
	Döñgüldügün* kördüñbü,	*Gözüpekliğini* gördün mü,*
	Bala ölömün dep sanabayt.	*Çocuk, ölürüm diye düşünmez.*
	Acaldan bala tük tartpayt,	*Ecelden çocuk hiç çekinmez,*
	Atışkan coodon tük kaçpayt.	*Atışan düşmandan hiç kaçmaz.*
	Oşo kezde Sırgak can	*O sırada Sırgak can*
	Kökçebiç oozun burdu ele,	*Kökçebiç'in başını çevirmişti,*
	Opol-Toodoy Kökçököz,	*Opol Dağı gibi Kökçököz,*
	Kürküröp ayza sundu ele.	*Gürleyip mızrak uzatmıştı.*
35910	Opol-Toodoy Kökçököz,	*Opol Dağı gibi Kökçököz,*
	Kökcaldın cayın aytayın,	*Bozkurdun hâlini söyleyeyim,*
	Teminörü telpildep,	*Üzengide hopur hopur,*
	Kecigede kayran çaç	*Ensesinde yaman saçı*
	Tokmoktoy bolup selkildep.	*Tokmak gibi olmuş, sallanır.*
	Kaarınan çañ çıgıp,	*Kahrından toz çıkıp,*
	Kapırdın kayratınan can çıgıp. Ala koyup Kökçököz,	*Kâfirin gayretinden can çıkıp. Kapıverip Kökçököz,*
	Ay baltadan altoo bar,	*Ay baltadan altısı var,*
	Biröö sınsa, biröö üçün.	*Biri kırılsa, biri için.*
	Kebez kurda baylaluu,	*Pamuk kuşağa bağlı,*
35920	Ayzasınan üçöö bar,	*Mızrağından üçü var,*
	Eköö takımında caylaluu.	*İkisi diz ardında saklı.*
	Kırk kulaçtay kök nayza	*Kırk kulaçlık gök mızrağı*
	Kürkürötö bek sunup,	*Gürleterek pek uzatıp,*
	Kol cagında kamdaluu.	*El yanında hazır durur.*
	Kökçöközdün aldında	*Kökçököz'ün altında*
	Kertoru tulpar malı bar.	*Kertoru küheylan malı var.*
	Kelbersigen Kökçököz	*Kurulup böbürlenen Kökçököz*
	Bala Sırgak al emes,	*Çocuk Sırgak dengi değil,*
	Aalamdı buzar alı bar.	*Âlemi bozacak gücü var.*
35930	Kabarınan kan çıgıp,	*Heybetinden kan çıkıp,*
	Kele catat abakeñ	*Geliyor işte o koca ağan*
	Kayratınan can çıgıp.	*Gayretinden can çıkıp.*
	Cebeden murun cetti ele,	*Oktan önce yetişmişti,*

Cetkileñ Sırgak köykaşka

Cetken cerde kalmaktı
Kak caakka muştap öttü ele.
Zıñ-zıñ etip kenebey,
Er Sırgaktın sayganın
Sırttan eken Kökçököz,
Buçkagına teñebey.
Kökçebiç oozun tartkıça,
Kambıl kökcal Kökçököz
Kırk kulaç boyu kök nayza.
Kıykırıp karap sundu emi,
Kıñkaylap kalgan Sırgaktı
Kaçırıp cetip urdu emi.
Zardebi* müşkül ayzanın,
Ooy tüşüp cogoldu,
«Oy, kuduret, sakta!» – dep
Sırgagıñ, Kökçebiçtin ıyık cal,
Arañ karmap oñoldu.
Arañ turgan Sırgakka
Azaptı saldı Kökçököz.
Arañ ooz* sur cebe
Anı menen kırk attı.
Bolot oktuu sur cebe
Munu menen tört attı.
Bala Sırgak köykaşka
Közü ketti alaktap,
Butu ketti salaktap.
Acıbay, Bakay, Almambet
Körüp turat küyünüp,
Kökçököz kambıl-kabılan:
«Tirüü karmap alam – dep,
Kakandın Çınçı kanına,
Kırk eşigi kıyın bek
Kakandın kara şaarına
Tirüü karmap baram – dep,
Kırk arkan boyu zındanga
Alıp barıp salam – dep.
Kemeliñe* kelbegen,

Yaman Sırgak seçkin er

Yetiştiği yerde Kalmuk'u
Tam çenesine yumruklayıp geçmişti.
Zınk zınk edip aldırmadan,
Er Sırgak'ın vuruşunu
Sırtlan imiş Kökçököz,
Tırnağına denk saymadan.
Kökçebiç'in başını çekene dek,
Becerikli bozkurt Kökçököz
Kırk kulaç boyu gök mızrak.
Haykırıp bakıp uzattı işte,
Yana kaykılmış Sırgak'ı
Saldırıp yetişip vurdu işte.
Darbesi ağırdı mızrağın,*
Bir yana kayıp düşeyazdı,
«Ey kudret, sakla!» – deyip
Sırgak'ın, Kökçebiç'in kutlu yelesini
Zar zor tutup doğruldu.
Zorla duran Sırgak'a
Azabı saldı Kökçököz.
Dar ağızlı boz okla*
Onunla kırk kez attı.
Çelik temrenli boz okla
Bununla dört kez attı.
Çocuk Sırgak seçkin er
Gözü gitti fıl fıl bakıp,
Ayağı gitti sallanıp.
Acıbay, Bakay, Almambet
Bakıp durur yana yakıla,
Kökçököz becerikli kaplan:
«Diri yakalayıp alırım – deyip,
Kakan'ın Çınçı hanına,
Kırk kapısı sıkı kilitli
Kakan'ın kara şehrine
Diri tutup varırım – deyip,
Kırk urgan boyu zindana
Alıp varıp atarım – deyip.
Kemaline ermemiş,*

Bala Sırgak kökcaldan

Mintip öçtü alam – dep,
Manas kandın kırk caysañ,
Birin koyboy kırayın,
Uşu turgan burutka
Bilgenimdi kılayın!»
Oolcup turgan Sırgakka
Altın caak aybalta
Ala koyup, Kökçököz
Anı menen tört saldı.
Kara bolot Arkesken
Kabılan Sırgak kolgo aldı.
Kökçöközdün ayzasın,
Ekөönü katar sındırdı,
Cekeleşip turuştu,
Bala Sırgak kayran er
Ceti kün tınbay uruştu.
Oşo kezde Almambet
Kalıypa kirip kat algan,
On eki birge kol berip,
Zayıpburuş atangan.
Kökcal Almañ köykaşka –
Sırttandıgı bir başka,
Sarala sanga bir salıp,
«Sırgak can!» – dep, ün salıp, Calañ balban itterden
Aysarala buudanga
Olbuy-solbuy teminip,
Oñ-tetiri kamçı urup,
Cebeden murun cetti ele,
Cetken cerde Kökçököz,
Cetkileñ balban çoçkonu,
Kolundagı Sır nayza
Beli arcakta bekçeyip,
Kabırga söögü çekçeyip,
Tegeregin karabay,
Tegi ele canın ayabay,
Kıykırıp saydı Alakeñ,

Çocuk Sırgak bozkurttan

Böylece öcümü alırım – deyip,
Manas Han'ın kırk yiğidini,
Birini koymadan kırayım,
Şurada duran Burut'a
Bildiğimi yapayım!»
Sersemleyip duran Sırgak'a
Altın yanaklı aybaltayı
Kapıverip, Kökçököz
Onunla dört kez vurdu.
Kara çelik Arkesken'i
Kaplan Sırgak ele aldı.
Kökçököz'ün mızrağını,
İkisini birden kırdı,
Teke tek durdular,
Çocuk Sırgak yaman er
Yedi gün durmadan vuruştu.
O sırada Almambet
Halife'ye varıp hat almış,
On iki pîre el vermiş,
Zayıpburuş diye anılmış.
Bozkurt Alman, seçkin er –
Sırtlanlığı bir başka,
Sarala'nın sağrısına bir vurup,
«Sırgak can!» – diye ün salıp, Salt pehlivan itlerden
Aysarala küheylanı
Sağlı sollu mahmuzlayıp,
Sağa sola kamçı vurup,
Oktan önce yetişmişti,
Yetiştiği yerde Kökçököz'ü,
O yaman pehlivan domuzu,
Elindeki Sır mızrakla
Beli öte yanda büzülüp,
Kaburga kemiği fırlayıp,
Çevresine bakmadan,
Hiç mi hiç canını esirgemeden,
Haykırıp sapladı Alake'n,

Kıyşaybay koydu al kalmak
Atka oyunçu, cöö külük,
Kazınalık çoñ balban,

Çokuga turdu Almambet,
Çoyulup saydı al kıtay,
Çoçubay koydu Almam şer.
Kerüügö turdu al kıtay,
Kerilip saydı Alakem,
Kebelbey koydu al kıtay.
Kezek-kezek sayışıp,
Kezegin ıktap alışıp.
Ayzaları kıyraşıp,
Aldıñkı küçtüü kıtayga
Almambet, Sırgak uruşup.
Karap turgan kıtaylar
Camgır kılıp caa tartıp,
Möndürdön beter ok atıp.
Kökçöközdün toguz uul
Atagın körgön çoçugan,
Atasınan beş-beter
Acayıptan okugan.
Kökçöközdün toguz uul
Kömkörülüp cetti ele,
Kökcalım Almam, Sırgaktı
Tegerektep ketti ele.
Camgırdı kör, çoktu kör,
Camgırday caagan oktu kör.
Bötönçö küygön çoktu kör,
Bölünböy tiygen oktu kör.
Aykasaba, kızıl tuu,
Aldı cak küygön munarık,
Aç kıykırık, ızı-çuu.
Almambet menen Sırgaktı
Kökçököz baştap toguzu,
Tegerektep alganda,
Adam körbös müşküldü
Kayran başka salganda,
Boz munarık küygön çañ

Yalpalamadı bile o Kalmuk
Atta oyuncu, yaya yürük,
Hazinelik büyük pehlivan,

Tepesine dikildi Almambet,
Gerinip sapladı o Çinli,
Ürkmedi Alman'ım aslan.
Yamaca dikildi o Çinli,
Gerilip sapladı Alake'm,
Kımıldamadı o Çinli.
Sırayla mızraklaşıp,
Sırasını kollayıp durup.
Mızrakları kırılıp,
Öndeki güçlü Çinliyle
Almambet, Sırgak vuruşup.
Bakıp duran Çinliler
Yağmur gibi yay çekip,
Doludan beter ok atıp.
Kökçököz'ün dokuz oğlu
Namını duyanı ürkütmüş,
Babasından beş beter
Acayipten okumuş.
Kökçököz'ün dokuz oğlu
Üstlerine kapanıp yetişmişti,
Bozkurdum Alman'ı, Sırgak'ı
Çepeçevre sarıvermişti.
Yağmuru gör, koru gör,
Yağmur gibi yağan oku gör.
Başkaca yanan koru gör,
Şaşmadan değen oku gör.
Aykasaba, kızıl tuğ,
Ön yanı yanan pus perdesi,
Aç haykırış, çığlık, gürültü.
Almambet ile Sırgak'ı
Kökçököz başta, dokuzu,
Çepeçevre aldığında,
İnsan görmedik müşkülü
Zavallı başa saldığında,
Boz pus, yanan toz duman

	Bolcoso közgö körünböy,	*Kestirsen göze görünmez,*
	Cerge tüşüp kalganda,	*Yere inip çöktüğünde,*
	Acıbay, Bakay eki kan	*Acıbay, Bakay iki han*
36050	At koyuşup toktoboy,	*At koşturup durmadan,*
	Kaptap kalgan busurman,	*Akın etti Müslümanlar,*
	Al busurman kelgiçe,	*O Müslümanlar gelene dek,*
	Cılkıda tulpar ala baş,	*Yılkıda küheylan ala baş,*
	Ölüm ortok, can birge	*Ölüm ortak, can bir,*
	Almambet, Sırgak aralaş,	*Almambet, Sırgak iç içe,*
	Camgırday kılıp caa tartıp, Sırt cagınan kırk çoro	*Yağmur gibi yay çekip, Dış yanından kırk çora*
	Cabıla itter kirgende,	*İtler hep birden girdiğinde,*
	Aylasın tappay, Almañ şer	*Çaresin bulamadan, Alman aslan*
	Kıyın ooru Manastı	*Ağır hasta Manas'ı*
36060	Alek bolgon oşol cer,	*Helak olduğu yer orası,*
	Kökçöközdün baldarı,	*Kökçököz'ün oğulları,*
	Almambet, Sırgak ekөönü	*Almambet'le Sırgak'ı, ikisini*
	Tegerektep alganı.	*Çepeçevre almıştı.*
	Nieti cürөt momında,	*Niyeti şudur bunun,*
	Kakandın Karı kanına	*Kakan'ın Karı hanına*
	Tirüü aydap barganı,	*Diri sürüp varmaktı,*
	Kabılandın özünön	*Kaplanın kendisinden*
	Kapkayda kegin alganı.	*Nicedir güttüğü öcü almaktı.*
	Kök sülөösün börk kiygen	*Gök vaşak börkünü giyen*
36070	Kökcalıñ abañ kan Bakay	*Bozkurdun, ağan Han Bakay*
	Aralaş cetip kalganı,	*Karışıp yetişmişti,*
	Akbaltaydın Çubagı	*Akbaltay'ın Çubak'ı*
	Aralaş soguş salganı.	*Karışıp savaş salmıştı.*
	Kamgak uçkan emedey,	*Savrulan çalı gibi,*
	Manas kandın kırk caysañ	*Manas Han'ın kırk yiğidi*
	Katar baarı salışıp,	*Sıra sıra hepsi vuruşup,*
	Aralaşıp kalganı,	*Karışıp kalmıştı,*
	Kankoru Manas kabılan	*Kan içici Manas kaplan*
	Orto colgo kelgende,	*Orta yola geldiğinde,*
36080	Uunun sırı müşkül iş,	*Zehrin sırrı müşkül iş,*
	Kırk cerinen teşilip,	*Kırk yerinden delinip,*
	Ölüp ketçü balaa işke,	*Ölüp gidecek bela işe,*
	Ötkörö kökcal kezigip.	*Yaman bozkurt uğrayıp.*

	Kee teşilgen cerinen	*Kimi delinen yerinden*
	Kara koçkul kan agıp,	*Kara koyu kan akıp,*
	Kee teşilgen cerinen	*Kimi delinen yerinden*
	Kara koçkul zaar agıp,	*Kara koyu zehir akıp,*
	Çaraday baştı kötörüp,	*Kazan gibi başı kaldırıp,*
	Çaalıgıp-çarçap cete albay, Ayza karmap, top buzup,	*Yorgun bitkin yetişemeden, Mızrak tutup, saf bozup,*
36090	Kalıp kalgan Ayköl-şer	*Geri kalmış Ayköl aslan*
	Ooru bolup cötölüp.	*Hasta olup öksürüp.*
	Çalgınga attı mine albay,	*Keşfe atı binemeden,*
	Kırk çoro menen Aykölüñ,	*Kırk çora ile Ayköl'ün,*
	Çalgındaşıp cürö albay	*Keşfe birlikte yürüyemeden*
	Azabın tartıp Kanıkey,	*Azabını çekip Kanıkey,*
	Amanatın aytıptır,	*Emanetini söylemiş,*
	Cetelep alıp Talaska	*Yedeğine alıp Talas'a*
	Kanıkey baykuş kaytıptır.	*Kanıkey zavallı dönmüş.*
	Cetken ceri kalmakka	*Kalmuk'a vardığı yer*
36100	Keñ-Cıldızdın kerüü oşol,	*Keñ-Cıldız'ın yamacı oydu,*
	Kızıl kırgın, çoñ soguş	*Kızıl kırım, büyük savaş*
	Bolup kelgen ceri oşol.	*Olageldiği yer oydu.*
	Aç kıykırık, kuu süröön,	*Aç haykırış, kuru nara,*
	Kalıñ cañcal, çoñ soguş	*Koyu kavga, büyük savaş*
	Bolup turgan kezi oşol,	*Olup durduğu çağ oydu,*
	Manas kanga uu bergen,	*Manas Han'a ağı veren,*
	Közkamandın kebi oşol.	*Közkaman'ın işi oydu.*
	At salışıp turuşup,	*At sürüşüp durdular,*
	Aynıbay mınça uruşup.	*Caymadan bunca vuruştular.*
36110	Altın aydar, çok belboo	*Altın perçem, kor kuşak*
	Alakem arslan, kayran şer.	*Alake'm arslan, yaman aslan.*
	Astındagı Sarala	*Altındaki Sarala*
	Ketmen sooru, keñ tuyak,	*Çapa sağrılı, geniş tırnaklı,*
	Kenen cerdin buudanı.	*Geniş yerin küheylanı.*
	Alakeñ ayza karmasa,	*Alake'n mızrak tuttu mu,*
	Adis bolgon alışka,	*Usta olmuştu tutuşmaya,*
	Eçen kirgen Alakeñ,	*Nice girmişti Alake'n,*
	Bul öñdöngön çabışka.	*Böylesi vuruşmaya.*
	Köküldü kökkö zırgıtıp,	*Perçemi göğe savurup,*
36120	Tuyaktı cerge mılgıtıp,	*Tırnağı yere gömüp,*

Oozduktu kakkılap,
Tal cibektey kuyrugun
Çatkayakka çapkılap,
Eeligip, culkunup,
Tarttırbay buudan bulkunup,

Gemini tıkırdatıp,
Dal ipek gibi kuyruğunu
Apışına çarpa çarpa,
Coşup, silkinip,
Dizgin vermeden küheylan çekişip,

Acalduu mende okko uçup.
Kündö tınıp, tük kalbay,
Kün tınımın tük albay,
Çıkanaktap uyku albay,
Çırm etip, tınç albay.
Közkaman seksen, berki kırk – Kaysı ekeni bilinbey.
Bet alışıp uruşup,
Mende körbös tozoktu
Ay-talaada kılışıp.
Atışka ayban çıdabay,
Attar ölsö talaadan,
At olbuşup minişip
Tirelişip turuşup,
Bet alıp eçen uruşup.
Altın aydar, çok belboo,
Arıslan Almañ köykaşka
Kayıptan algan cay taştı
Dubalap suuga saldı ele.
Cılandan algan cay taştı
Bir canayak kara suu
Tier tiybes kıldı ele,
Karıkandın çoñ cay taş
Bet okuusun* bek okup,
Alıp suuga saldı ele.
Bulut atı – Buurakan*,
Munun atın çakırıp,
Alakeñ arslan, kayran şer
Kündü caylap turdu ele.
Zer kaşın kakkılap,
Üzöñgünü çapkılap,
Asmanga karap Alakeñ
Üç kıykırıp, üç üylöp,

Eceli gelen kul okla uçup.
Günde bir soluklanmadan,
Gün dinlenmesini hiç almadan,
Dirsek dayayıp uyku almadan,
Şekerleme edip dinç kalmadan.
Közkaman seksen, beriki kırk – Hangisi olduğu bilinmez.
Yüz yüze gelip vuruşup,
Kul görmedik cehennemi
Issız kırda yaşadılar.
Atışa hayvan dayanmaz,
Atlar ölünce kırda,
At değişip binişip
Dikilip karşı durup,
Yüz tutup nice vuruşup.
Altın perçem, kor kuşak,
Arslan Alman, seçkin er
Gaipten aldığı yada taşını
Dualayıp suya salmıştı.
Yılandan alınma yada taşını
Bir ahşap çanak kara suya
Değer değmez etmişti,
Karıkan'ın büyük yada taşını
Yüz duasını pek okuyup,*
Alıp suya salmıştı.
Bulutun adı – Buurakan,*
Bunun adını çağırıp,
Alake'n arslan, yaman aslan
Havayı bağlayıp durmuştu.
Sırma kaşını tıkırdatıp,
Üzengiye vurup vurup,
Göğe bakıp Alake'n
Üç kez haykırıp, üç kez üfleyip,

Kalmagınça kaldırap,
Kıtayınça baldırap,
Üç col möñküp aldı ele,
Almambet caydı saldı ele.
Asmandan bulut sabalıp,
Cerge bulut kamalıp.
Asmandan bulut birindep,

Kalmukça takırdayıp,
Çince geveleyip,
Üç kez silkinip şahlanmıştı,
Almambet yadayı salmıştı.
Gökten bulut boşanıp,
Yere bulut sıkışıp.
Gökten bulut birer birer,

Cer cüzün közdöy zirildep,
Böksönün baarı möndürlöp,
Cakanın baarı camgırlap.
Karasa közgö ilinbey,
Dünüyö cüzü cöö tuman,
Ala kançık şıbırgak*,
Cer buzulup tıbırlap.
Koktu-koktu cer menen
Üyör agıp, sel kaptap,
Caydın kün muzdap, kış bolup
Kiymi cuka Kökçököz,
Kıltıldagan kız bolup.
Kabılan Almañ, kayran şer
Katuu karmap, kün caylap,
Soguş kılgan oşol cer.
Kökçöközü kenebey,
Zıñ-zıñ etip al kapır
Alakeñdin al cayın
Buçkagına teñebey.
Atın birge tokuşkan,
Acayıptın okuusun
Kökçököz menen Almambet
Eköö birdey okuşkan.
Al caylasa berki açıp,
Tirelişip turuşup,
Tikteşip mintip uruşup.
Közkaman cayın suraba,
Tulpar eken Koñkulboz
Koñkulbozdu bir salıp,
Ayza karmap ayanbay,
Kırk çorogo kol salıp.

Yeryüzüne doğru titreşip,
Yamaçların hepsi doluyla,
Eteklerin hepsi yağmurla.
Baksan göze ilişmez,
Dünya yüzü koyu duman,
Ala kancık sulusepken,*
Yer bozulup tepinip.
Dere dere yer boyunca
Taşkın akıp, sel kaplayıp,
Yazın günü buz kesip, kış olup
Giysisi ince Kökçököz,
Titreyen kız gibi olup.
Kaplan Alman, yaman aslan
Sıkı tutup, havayı bağlayıp,
Savaş ettiği yer orası.
Kökçököz'ü aldırmadan,
Zınk zınk edip o kâfir
Alake'nin o hâlini
Tırnağına denk saymadan.
Atlarını birlikte eyerlemişlerdi,
Acayibin okumasını
Kökçököz ile Almambet
İkisi bir okumuştu.
O bağlasa beriki açıp,
Dikilip karşı durup,
Bakışıp böyle vuruşup.
Közkaman'ın hâlin sorma,
Küheylan imiş Koñkulboz,
Koñkulboz'a bir vurup,
Mızrak tutup esirgemeden,
Kırk çoraya el salıp.

Koñkulboz menen oynotup,
Bet algandı soylotup.
Bereni Manas kanı cok,
Bügün körgön erteñ cok,
Uşunday eken düynö bok!
Aykırıgı taş carıp,
Ökürügü baş carıp,

Koñkulboz'la oynatıp,
Karşısına çıkanı yere serip.
Yiğidi Manas hanları yok,
Bugün var olan yarın yok,
Böyleymiş şu değersiz dünya!
Haykırışı taş yarıp,
Böğürüşü baş yarıp,

Katının kara baskansıp,
Kalıñ Beecin, köp kıtay
Astına ölüp catkansıp,
Kaardanıp kalıptır,
Kalaymandı salıptır.
Temir arkan torçonun,
Tegiz boydon kaptatıp,
Tegiz kancarkolçonun.
Al ayanbay bir caktan
At oyunçu, cöö balban
Bu kapırdın külügü,
Art cagınan çır salıp,
Emi cetti kördüñbü,
Kökçöközdün bülügü.
Çoyunbaş algan balbanı
Çoguu kaptap kalganı.
Ayzakerden ıktuusu,
Ayanbas balban mıktuusu
Baarı katar at koyup,
Badışa Almam kökcalga,
Katarlap baarı cetkeni,
Kabılan Almam kökcaldı,
Tegerektep ketkeni.
Oluyattın er Bakay,
Argın kandın Acıbay,
Akbaltaydın er Çubak,
Ulakkandın er Sırgak,
Iramandın Irçuulu,
Üzüktöy kalpak er Şuutu –
Azır başın keserde,
Miñgeni tulpar ala baş,

Karısını kara basmış gibi,
Koyu Beecin, çok Çinli
Önünde ölüp yatmış gibi,
Öfkeye kapılıp kalmış,
Kıyameti koparmış.
Demir urgan ağlıları,
Tümüyle saldırtıp,
Tümü hançer kuşanmışları.
O esirgemeden bir yandan
At oyuncusu, yaya pehlivan
Bu kâfirin yürüğü,
Ardından kavga salıp,
İşte yetişti, gördün mü,
Kökçököz'ün bela sürüsü.
Çoyunbaş almış pehlivanı
Toplu akın etmişti.
Mızrakçının ustası,
Esirgemez pehlivanın yamanı
Hepsi sıra sıra at koşturup,
Padişah Alman bozkurda,
Sıralanıp hepsi yetişti,
Kaplan Alman bozkurdu,
Çepeçevre sarıverdi.
Uluların eri Bakay,
Argın Han'ın Acıbay'ı,
Akbaltay'ın er Çubak'ı,
Ulakkan'ın er Sırgak'ı,
Iraman'ın Irçuul'u,
Keçe gibi kalpaklı er Şuutu –
Tam başını keserken,
Bindiği küheylan ala baş,

Kaçırıp koldu saldı emi,
Kayran Serek cetti ele.
Kırk çoro baarı aralaş.
Mekeden kelgen ceti eşen,
Eñe kaçıp öttü ele.
Ceti cerge ornotup,
Cetkileñ Bakay abakeñ,
Cetken cerin soylotup.
Munarık tartkan çañdı kör, Oñ tizege miñgizdi,
Oşol çañdın içinde
Ölüp catkan candı kör!

Saldırıp orduyu sürdü işte,
Yaman Serek yetişmişti.
Kırk çora hepsi iç içe.
Mekke'den gelen yedi şeyh,
Eğilip kaçıp geçmişti.
Yedi yere yerleştirip,
Yaman Bakay ağan,
Yetiştiği yeri yere serip.
Pusa bürünmüş tozu gör, Sağ dizine bindirdi,
O tozun içinde
Ölüp yatan canı gör!

Kalaymandı körgöndö,
Kagış kılıp Celdeyboz
Kan Bakaydan ölgöndö,
Oşol kezde Közkaman
Çoñ Koñkulboz tulparga
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminip,
Kırk çorogo cetti ele.
Üzüktöy kalpak er Şuutu,
Iramandın Irçuulu,
Tölgöçü kara Tölögü,
Bayçoro menen bul törtöö
Közkaman kaptap cetti ele.
Közkamandan ayza cep,
Cetken cerden bul törtöö
Attan ırgıp ketti ele.
Ebi menen er sayıp,
Eñ ele balban Közkaman
Törtöönü katar bir sayıp.
Kaarlanıp bakırıp,
Cana balban barbı? – dep,
Cekeme-ceke çakırıp.
Cep iyüüçü emedey,
Celpinip çoçko turganda,
Acıratıp atınan
Bu kızıktı kılganda,

Kıyameti gördüğünde,
Çarpışmada Celdeyboz
Han Bakay elinden öldüğünde,
O sırada Közkaman
Büyük Koñkulboz küheylana
Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağa sola mahmuzlayıp,
Kırk çoraya yetişmişti.
Keçe gibi kalpaklı er Şuutu,
Iraman'ın Irçuul'u,
Falcı kara Tölök'ü,
Bayçoro ile bu dördü
Közkaman bastırıp yetişmişti.
Közkaman'dan mızrak yiyip,
Yetiştiği yerde bu dördü
Attan fırlayıp düşmüştü.
Ustaca er mızraklayıp,
En yaman pehlivan Közkaman
Dördünü sıra sıra bir mızraklayıp.
Öfkelenip bağırıp,
Daha pehlivan var mı? – deyip,
Teke teke çağırıp.
Yiyip yutacakmış gibi,
Kabarıp domuz durduğunda,
Atlarından ayırıp
Bu görülmedik işi ettiğinde,

Balbandarı çu koyup,
Bu törtöönö ceterde,
Er Şuutuga çu koyup,
Er Şuutunu er Serek
Irçuulga çu koyup,
Köykaşka Sırgak cetti ele.
Eñip alıp er Sırgak,
Açıp közdü cumguça,
Ayday-mınday degiçe,

Şer ekenin bilgizdi.
Tört çoronu, tört çoro
Cetip atka miñgizdi,
Öçkön otun tamızıp,
Ölçü canın tirgizdi.
Tüşkönün atka miñgizip,
Alek bolup turganda,
Eki közü bek caynap,
Kaalgaday kayran tiş
Kan emespi Közkaman
Kaçırata bek çaynap:
«Sırgak baştap, kırk çoro
Camanına ceteyin.
Çoronun biröön koyboston,
Takır kırıp keteyin!»
Kaynap közü tunarıp,
Sırgaktı közdöy ayza urup.
Opoldoy* moynu uzarıp,
Sırgakka kaalap ceterde,
Sırttan Almañ köykaşka
Baygambarlap bakırıp,
Aysarala at menen
Manastap uraan çakırıp,
Beli ar cakta bekçeyip,
Balbıldagan kayran köz
Çıgıp ketpey çekçeyip.
Adis aga Almam akcoltoy
Cebeden murun cetti ele,
Koñkulbozdun üstünön,

Pehlivanları dörtnala salıp,
Bu dördüne yetişirken,
Er Şuutu'ya dörtnala koşup,
Er Şuutu'yu er Serek
Irçuul'a dörtnala koşup,
Seçkin Sırgak yetişmişti.
Eğilip kapıp er Sırgak,
Göz açıp yumana dek,
Şöyle böyle deyinceye dek,

Aslan olduğunu bildirdi.
Dört çorayı, dört çora
Yetişip ata bindirdi,
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Ölecek canını diriltti.
Düşenini ata bindirip,
Telaş içinde dururken,
İki gözü belerip yanıp,
Kapı kanadı gibi yaman dişini
Han değil mi Közkaman
Çatırdatıp pek çiğneyip:
«Sırgak başta, kırk çoranın
En değersizine dek yeteyim.
Çoranın birini koymadan,
Tümünü kırıp gideyim!»
Kaynayıp gözü bulanıp,
Sırgak'a doğru mızrak vurup.
Opol gibi boynu uzayıp,*
Sırgak'a isteyerek yetişirken,
Sırtlan Alman, seçkin er
Peygamber diye bağırıp,
Aysarala at ile
Manas diye nara atıp,
Beli öte yanda büzülüp,
Işıl ışıl yanan yaman gözü
Fırlayacakmış gibi belerip.
Usta ağa Alman'ım uğurlu
Oktan önce yetişmişti,
Koñkulboz'un üstünden,

	Cetken cerden Alakeñ	*Yetiştiği yerde Alake'n*
36310	Közkamanday balbandı	*Közkaman gibi pehlivanı*
	Kömö koyup öttü ele.	*Yere kapaklayıp geçmişti.*
	Keçee, kök sülöösün börk kiygen,	*Hani, gök vaşak börkünü giyen, Gayreti*
	Kayratı takır kaçkansıp,	*tümden kaçmış gibi,*
	Kökala kalkan oynogon,	*Gökala kalkan oynatan,*
	Kapıyada söz tapkan,	*Ansızın söz bulan,*
	Karañgı tündö köz tapkan,	*Karanlık gecede yol bulan,*
	Astıga salsa akcoltoy,	*Öne sürsen uğurlu,*
	Aydap cürsö san koldoy,	*Sürüp yürütse sayısız ordu,*
	Abam Bakay karıya,	*Ağam Bakay ihtiyar,*
	Eçen cer menen karmaşıp,	*Nice yerde tutuşmuş,*
36320	Coonun aylasın bilgen oluya.	*Düşmanın çaresini bilen evliya.*
	Kök tulpardı bir salıp,	*Gök küheylana bir vurup,*
	Oykumanı* kolgo alıp,	*Oykuma'yı* ele alıp,*
	Oyron abañ kan Bakay	*Yaman ağan Han Bakay*
	Közkamanga cetti ele,	*Közkaman'a yetişmişti,*
	Cetken cerden kabılan,	*Yetiştiği yerde kaplan,*
	Kadimki Közkamanday balbandın	*O ünlü Közkaman gibi pehlivanın*
	Başın kesip öttü ele.	*Başını kesip geçmişti.*
	Aç aykırık, kuu süröön	*Aç haykırış, kuru nara,*
	Añgemeni suraba.	*Hikâyesini hiç sorma.*
36330	Kayran balban Kökçököz	*Yaman pehlivan Kökçököz*
	Kök kerikke kamçı urup:	*Gök Kerik'e kamçı vurup:*
	«Çala moñgul it ele,	*«Yarım Moğol itti,*
	Bul burutka ceteyin,	*Şu Burut'a yeteyim,*
	Azıp kelgen kıtaydan	*Azıp gelmiş Çinliden*
	Almambet başın keseyin.	*Almambet'in başını keseyim.*
	Çubak, Bakay, Almambet	*Çubak, Bakay, Almambet*
	Çuu tüşürüp baarısın,	*Hepsini çığlığa boğup,*
	Takır kırıp keteyin.	*Tümünü kırıp gideyim.*
	Cana kırk kün sayışıp,	*Daha kırk gün mızraklaşıp,*
36340	Tübünö mintip ceteyin.	*Köklerine böyle yeteyim.*
	Tuuganım Közkamandı öltürtüp,	*Kardeşim Közkaman'ı öldürten,*
	Tirüü kantip keteyin.	*Diri nasıl bırakıp giderim.*
	Bılkıldak kuuray bışkıça,	*Yumuşak kuray pişene dek,*
	Mıyzamdın külü uçkuça,	*Meyanın külü uçana dek,*
	Mıktap altı ay salışıp,	*Adamakıllı altı ay vuruşup,*

Kırk çoronu kırayın.
Kıyratıp kuup oturup,
Kara kılgan kan Manas
Kak tübünö tıgayın!».
Katının kara baskansıp,
Kabırga söögü sögülüp,
Közünün caşı kapırdın
Akırek ıldıy tögülüp,
Can ayabay kaygırıp,
Bir tuuganı, Közkamandan ayrılıp,
Çından kirdi soguşka.

Kırk çorayı kırayım.
Kırıp kovalaya kovalaya,
Dayanakları Han Manas'ı
Ta dibine tıkayayım!».
Karısını kara basmış gibi,
Kaburga kemiği sökülüp,
Gözünün yaşı kâfirin
Köprücükten aşağı dökülüp,
Canını esirgemeden yanıp,
Öz kardeşi Közkaman'dan ayrılıp,
Gerçekten girdi savaşa.

Aysarala at mingen
Alakeñe ceterde,
Buta boyu cakındap,
Ayza sunup ötördö,
Aç aykırık, kuu süröön
Akbaltaydın Çubagı
Aykırıp ayza kötördü.
Kökala sanga bir salıp,
Alakeñ kanga cetkizbey,
Kökçöközgö kol salıp,
Cebeden murun cetti ele,
Cetken cerde Çubakem
Kök keriktin üstünön
Kömö koyup öttü ele.
Kaarlanıp bakırıp,
Attan ırgıp Kökçököz
Beecindep uraan çakırıp,
Kanatınan kayrılıp,
Kök kerikten ayrılıp.
Arıslan Almañ, kayran şer,
Suusamırdı bastı emi,
Coykumanı kolgo alıp,
Kılıç sungan oşol cer.
Tokmoktoy bolgon kayran çaç, Eri
Manas sultanga
Adis Almam aykölüm
Tolgoy karmap aldı emi,

Aysarala ata binen
Alake'ye yetişirken,
Ok atımı yaklaşıp,
Mızrak uzatıp geçerken,
Aç haykırış, kuru nara,
Akbaltay'ın Çubak'ı
Haykırıp mızrak kaldırdı.
Kökala'nın sağrısına bir vurup,
Alake'n hana vardırmadan,
Kökçököz'e el salıp,
Oktan önce yetişmişti,
Yetiştiği yerde Çubake'm
Gök Kerik'in üstünden
Yere kapaklayıp geçmişti.
Öfkelenip bağırıp,
Attan fırlayıp Kökçököz
Beecin diye nara atıp,
Kanadından kırılıp,
Gök Kerik'ten ayrılıp.
Arslan Alman, yaman aslan,
Suusamır'a bastı işte,
Coykuma'yı ele alıp,
Kılıç uzattığı yer orası.
Tokmak gibi olmuş yaman saçı, Eri
Manas sultana
Usta Alman'ım, gönlü deniz
Bura bura tutup aldı işte,

	Anda-mınday degiçe,	*Şöyle böyle deyinceye dek,*
	Başın kesip saldı emi.	*Başını kesip attı işte.*
	Col üstünö süyrötüp,	*Yol üstünde sürükleyip,*
	Dañgıttarga cardı ele.	*Azgın itlere atmıştı.*
	Kımız cutkan emedey,	*Kımız yutarmış gibi,*
	Kımbatıñ Sırgak köykaşka,	*Kıymetlin Sırgak seçkin er,*
	Kökçöközdün kara kan	*Kökçököz'ün kara kanını*
36390	Koş koldop uurtap koçuştap,	*Çift elle avuçlayıp yudumlayıp,*
	Cutup-cutup aldı ele.	*Yuta yuta içmişti.*
	Küygön cürök basılıp,	*Yanan yürek yatışıp,*
	Küptüünün baarı cazılıp,	*İçteki ukdenin hepsi çözülüp,*
	Sultan Manas ayköldün	*Sultan Manas Ayköl'ün*
	Mintip öçün aldı ele.	*Böylece öcünü almıştı.*
	Kalganına kan Bakay	*Kalanına Han Bakay*
	Kıyratıp koldu saldı ele.	*Kırıp orduyu salmıştı.*
	Calgız biröön kutkarbay,	*Tek birini kurtarmadan,*
	Mintip kırıp saldı emi.	*Böylece kırıp bitirdi işte.*
36400	Kökçököz menen Közkaman	*Kökçököz ile Közkaman*
	Eköönü katar soyuşup,	*İkisini birden boğazlayıp,*
	Kalmagınan biröö cok,	*Kalmuk'undan biri bile yok,*
	Takır kırıp koyuşup.	*Tümünü kırıp bitirdiler.*
	Talaada talkan boluşup,	*Kırda un ufak oldular,*
	Azaptı mintip tartışıp,	*Azabı böyle çektiler,*
	Aramdar, olcogo algan san altın	*Haramiler, çapula aldığı sayısız altını*
	Talaska kayra artışıp.	*Talas'a geri yüklediler.*
	Caraluu Manas kökcalga	*Yaralı Manas bozkurda*
	Buramaluu cez naydar,	*Burmalı tunç borular,*
36410	Burçtan karmap-imerip,	*Köşesinden tutup çevirip,*
	Altı külük at menen,	*Altı yürük at ile,*
	Alakanday kat menen,	*Avuç içi kadar mektupla,*
	Şuutu kuldu ciberip.	*Şuutu kulu gönderdiler.*
	Kündöp-tündöp col tartıp,	*Gece gündüz yol alıp,*
	Aşıp-şaşıp col basıp,	*Aşıp koşup yol basıp,*
	Kötörmönü aştı emi.	*Kötörmö'yü aştı işte.*
	Erdiginen ooluktu,	*Yiğitliğinden coştu,*
	Süyünçülöp Şuutu kul	*Müjde çağırıp Şuutu kul*
	Kabar berip coluktu.	*Haber verip kavuştu.*
36420	Eñkeyip Şuutu kep aytıp:	*Eğilip Şuutu söz söyleyip:*

«Aykölüm Manas, kan saga,
Aldam bir berdi – dep aytıp,
Küygön bir ceriñ basıldı, Manas,
Küptüünün baarı açıldı, Manas.
Keçüügö kaçkın konuptur, Manas,
Senin, kerektüü maalıñ boluptur,
Manas,
Cıldızga kaçkın konuptur, Manas
Senin, cırgalduu coluñ boluptur,
Manas.
Senin kımızı tattuu tuuganıñ,
Manas,
Kıraandar kırıp koyuptur, Manas.

Ketkeniñ keçüü konuptur, Manas,
Seni, er uulu menen teñ kıldım,
Senin, kerektüü maalıñ boluptur,
Manas. Uşu bir kebiñ çın bolso,
Şuutum,
Bayakı, kerilgen agañ Közkaman,
Manas,
Bakay kan kaysap koyuptur, Manas.
Balamdı taştap, zaybımdı al,
Almambet atış kılıptır, Manas,
Kıraanıñ Çubak köykaşka, Manas,
Ögöömdü koyup, bülöömdü al,
Kıy dalıdan cetiptir, Manas,
Senin, kırdalduu abañ Kökçököz,
Kanışım Kanıkey taştap
Manas,
Kerikten uçup ketiptir, Manas.
Senin, kızırluu şeriñ Almambet,
Manas, Talaska salgan tamımdı al,
Tübünö gana mintip cetiptir,
Manas. Denemdi taştap, canımdı al,
Sırtınan Sırgak oyuptur, Manas,
Kalmaktan kelgen tuuganıñ, Manas,
Adırda tümön malımdı al, Şuutum,
Kırk çoro kırıp koyuptur, Manas!»

«Ayköl'üm Manas, han, sana,
Allah'ım bir verdi – diye söyleyip,
Yanan yerin yatıştı, Manas,
İçteki ukdenin hepsi açıldı, Manas.
Geçide kaçkın konmuş, Manas,
Senin, gerekli çağın gelmiş,
Manas,
Cıldız'a kaçkın konmuş, Manas
Senin, kutlu yolun açılmış,
Manas.
Senin kımızı tatlı hısmını,
Manas,
Kartallar kırıp bitirmiş, Manas.

Gidenlerin geçide konmuş, Manas,
Seni er oğullarla denk kıldım,
Senin, gerekli çağın gelmiş,
Manas. Şu bir sözün gerçekse, Şuutu'm,

Hani o kurulan ağan Közkaman,
Manas,
Bakay Han parçalayıp yemiş, Manas.
Oğlumu bırak, karımı al,
Almambet atışa girmiş, Manas,
Kartalın Çubak seçkin er, Manas,
Üveyimi koy, ailemi al,
Kürek kemiğinden vurmuş, Manas,
Senin, şanlı ağan Kökçököz,
Hanışım Kanıkey'i bırakıp
Manas,
Kerik'ten uçup gitmiş, Manas.
Senin, Hızırlı aslanın Almambet,
Manas, Talas'a saldığım evimi al,
Ta köküne böyle yetmiş,
Manas. Bedenimi bırak, canımı al,
Dışından Sırgak oymuş, Manas,
Kalmuk'tan gelen hısmını, Manas,
Kırdaki on binlik malımı al, Şuutu'm,
Kırk çora kırıp bitirmiş, Manas!»

	Azdık kılsa, köökörgö kuyup	*Az gelirse, köökör'e doldurup*
	Kolun suuga malınıp,	*Elini suya daldırıp,*
	Kozgolboy turgan kan Manas	*Kımıldamadan duran Han Manas*
36460	Kol daaratın* alınıp,	*El abdestini* alıp,*
	Koñgurap, caşıp kayran şer,	*İnleyip, yaşarıp yaman aslan,*
	Oşondo Şuutu kulga calınıp:	*O zaman Şuutu kula yalvarıp:*
	«Antip bir kabak açılsa, Şuutum,	*«Öyle bir çehre açılırsa, Şuutu'm,*
	Örttöngön cürök basılsa, Şuutum,	*Kavrulan yürek yatışırsa, Şuutu'm,*
	Oşo kayran ceñeñ Kanıkey	*O yaman yengen Kanıkey*
	Düynömdü kılça karabaym, Şuutum.	*Dünyamı kıl kadar saymam, Şuutu'm.*
	Zarıp kıldı malımdı,	*Malımı sarf eyledi,*
	Uşu bir kebiñ çın bolso, Şuutum,	*Şu bir sözün gerçekse, Şuutu'm,*
	Alıp kaldı aramga ketken	*Alıkoydu harama gideni*
36470	Öçkön bir ottu tamızdıñ, Şuutum,	*Sönmüş bir ateşi tutuşturdun, Şuutu'm,*
	Ölgön bir candı tirgizdiñ,	*Ölmüş bir canı dirilttin,*
	Şuutum.	*Şuutu'm.*
	Adırda cılkı ala baş,	*Kırdaki yılkı ala baş,*
	Salıp bir cürüp tam kıldım,	*Sala sala yürüyüp mülk edindim,*
	Şuutum,	*Şuutu'm,*
	Kırk çoro, seni sayıp cürüp	*Kırk çora, seni vuruşa vuruşa*
	bak kıldım, Şuutum	*baht kıldım, Şuutu'm*
	Ay tuyak cüzdöp beelerdi.	*Ay tırnaklı yüzlerce kısrağı.*
	Eerçitip, cürdüm, er kıldım,	*Peşime takıp yürüttüm, er kıldım,*
36480	Şuutum,	*Şuutu'm,*
	Kurmatına bee soygun,	*Hürmetine kısrak kes,*
	Ar cerden kelgen kırk kıraan,	*Her yerden gelen kırk kartal,*
	Şuutum,	*Şuutu'm,*
	Mende celkelep miner buudan cok,	*Bende yedeğe alıp bineceğim küheylan yok,*
	Şuutum	*Şuutum*
	Talasta kırgız aylımdı al,	*Talas'ta Kırgız obamı al,*
	Şuutum,	*Şuutum,*
	Şuutum,	*Şuutum,*
	Şuutum,	*Şuutum,*
36490	canıma, Şuutum,	*canıma, Şuutum,*
	Akılay, baştap eköönü al,	*Akılay başta, ikisini al,*
	Şuutum,	*Şuutum,*
	Şuutum,	*Şuutum,*
	Şuutum,	*Şuutum,*

kanımdı al, Şuutum,
Kunduzum koyup, tülkümdü al,
Şuutum,
Karabay çoguu bereyin, Şuutum,
Menin, kazınam baştap mülkümdü
al, Şuutum!
canımdı.
Argımak, buudan aralaş,
Alıp kelgin calpak örköç
töölördü,
Carıp salgın, er Şuutum,
Ayabagın malımdı
Menin acaldan kalgan canımdı.

Ce mende özüm menen uyalaş
Ölüm ortok tuugan cok».
Keçee, Cılgınduunun oyuna,
Keñ Talastın boyuna,
Ölüp ketpey oy kılıp,
Argın, ogoy çogulup,
Altımış künü toy kılıp.
Keñ Talas boyloy kondurup,
Argın, kırgız aralaş
Erki menen bolturup.
Manas kandın kırk kıraan
Kaçkındarın kutkarbay,
Karmap bergen kezi uşul.
Kökçököz menen Közkaman
Eköönü körgö kirgizip,
Caylap kelgen kün bügün.
Tumşuktun baarı cetilip,
Duşmandın baarı ketilip.
Kanatı karış cetilip,
Kıraandan baarı kubanıp,
Baabedinge bata aytıp,
Alda taala calgızga
Ay tuyaktap at aytıp,
Üzülgönü ulanıp,
Çaçılganı cıynalıp,

kanımı al, Şuutum,
Kunduzumu bırak, tilkimi al,
Şuutum,
Karabay'ı da katıp vereyim, Şuutum,
Benim hazinem başta, malımı mülkümü
al, Şuutum!
canımı.
Argımak, küheylan karışık,
Getir yassı hörgüçlü
develeri,
Boğazla hepsini, er Şuutum,
Esirgeme malımı,
Yeter ki bağışla ecelden kalan canımı.

Yoksa bende, kendimle bir yuvadan,
Ölüme ortak olacak kardeş yok».
Dün, Cılgındı ovasına,
Geniş Talas boyuna,
Ölüp gitmeden düşünüp,
Argın, yad el toplaşıp,
Altmış gün toy edip.
Geniş Talas boyunca kondurup,
Argın, Kırgız karışık
Kendi rızasıyla yerleştirip.
Manas Han'ın kırk yiğidi
Kaçaklarını kurtarmayıp,
Yakalayıp verdiği çağ bu.
Kökçököz ile Közkaman,
İkisini mezara sokup,
Yok edip döndüğü gün bugün.
Gagaların hepsi olgunlaşıp,
Düşmanların hepsi kırılıp.
Kanadı karış karış serpilip,
Yiğitlerin hepsi sevinip,
Baabedin'e dua edip,
Allah Taala'ya, bir olana
Ay tırnaklı at adayıp,
Kopanı eklenip,
Saçılanı derlenip,

Közkamandın uruşta	*Közkaman savaşında*
Acıbay, Bakay kan aman,	*Acıbay, Bakay Han sağ,*
Almambet, Çubak şer aman,	*Almambet, Çubak arslan sağ,*
Serek, Sırgak teñ aman,	*Serek, Sırgak ikisi de sağ,*
Ulukmandın karı aman,	*Ulukman gibi koca sağ,*
Manastın kırk caysañdın baarı	*Manas'ın kırk beyinin hepsi*
aman. Kokon korduk salçu ele,	*sağ. Kokon eskiden zulmederdi,*
36540 Bel baylagan beli aman,	*Bel bağladığı beli sağ,*
Bekip catkan ceri aman,	*Sığındığı yeri sağ,*
Belgilüü Bakay karı aman,	*Namlı Bakay koca sağ,*
Berenderdin baarı aman.	*Yiğitlerin hepsi sağ.*
Argın, kırgız aralaş,	*Argın, Kırgız karışık,*
Abiyir alıp kayran baş,	*Şeref kazanıp aziz baş,*
Bee soygonu bee soyup,	*Kısrak kesen kısrak kesip,*
Töö soygonu töö soyup,	*Deve kesen deve kesip,*
Kanttı karday opurup,	*Şekeri kar gibi kütürdetip,*
Sarı mayın topurup,	*Sarı yağını yığıp,*
36550 Dünüyönü caynatıp,	*Dünyalığı serip saçıp,*
Bagılan kozu, şirin baş	*Besili kuzu, tatlı baş*
Borkurata kaynatıp,	*Fokur fokur kaynatıp,*
Ölgön menen arman cok.	*Ölen için bile keder yok.*
Közkaman alıp kelgende	*Közkaman'ı getirdiğinde*
Altımış künü toy* kılıp,	*Altmış gün toy* edip,*
Argın, kırgız çogulup.	*Argın, Kırgız toplanıp.*
Bütün kunduz terisin	*Bütün kunduz derisini*
Cartı bölüp alışıp,	*Yarı bölüp paylaşıp,*
Bagalakka salışıp,	*Paçalarına takışıp,*
36560 Kantın karday kemirip,	*Şekerini kar gibi kemirip,*
Aragın suuday şimirip,	*Rakısını su gibi höpürdetip,*
Koştop kiyip suusar börk	*Çift kat giyip samur börkü*
Çekege bölök ırgaşıp,	*Alınlarına ayrı ayrı eğritip,*
Kayra aytar can kalbay,	*Karşı diyecek can kalmayıp,*
Ar kişinin özü bek,	*Her kişinin kendisi bey,*
Sultan bolup cırgaşıp.	*Sultan olup safa sürüp.*
Colborsu on beş töldöşüp,	*Kaplanı on beş yavrulayıp,*
Colop adam tük kelbey,	*Yanına insan hiç yaklaşamayıp,*
Baatırlarga teñdeşip.	*Bahadırlarla denkleşip.*
36570 Talaska Manas kan çıgıp,	*Talas'a Manas Han çıkıp,*

Kaarınan can çıgıp,
Kök maral aydap uy kılıp,
Közdögön cerdin baarısın
Çöl tüşürüp* buy kılıp.
Akmaral aydap uy kılıp,
Atışkan cerdin baarısın
Atañ alıp buy kılıp.
Altı-Şaar, Kokondon
Altı miñ cambı*, miñ kunduz
Alım* alıp oşondon,
Atañ Manas ayköl şer
Aytıp koysom til albay,
Al kaşaktı tuugan – dep.
Aramdan aldap uu içip,

Kahrından can çıkıp,
Boz maralı sürüp inek edip,
Göz koyduğu yerlerin hepsini
Çöle çevirip perişan edip.*
Ak maralı sürüp inek edip,
Vuruştuğu yerlerin hepsini
Baban alıp perişan edip.
Altı-Şaar'dan, Kokon'dan
Altı bin cambı, bin kunduz*
Haraç alıp oradan,*
Baban Manas, cömert arslan,
Söylesem de söz dinlemeyip,
O alçağı kardeş sayıp.
Haramilerden aldanıp zehir içip,

Kırk cerinen teşilip,
Kırk kün talıp, til aytpay, Ayabay kıldı sonundu.
Kıylanıp arañ mal bolgon.
Aybaltasın may kılıp,
Men enekeñ beytaalay
Katın başım er kılıp,
Kaldaygan başım tuu kılıp,
Karmap alıp cay kıldı.
Acıratıp atañdı
Aramdarga çuu kılıp,
Emgekti mından tarttırıp,
Kalaaluu Bukar, Temir kan
Köösör atañ til albay,
Emçegim cara attırıp,
Kanday küngö tüşbödüm!
Atañ Şerdin ayınan
Kança balaa tartkamın!
Erdi saysa kim saydı,
Atı kalgan Manaska.
Kırgındı saysa kim saydı,
Altı-Şaar, Ancıyan,
Kıyamat ketken sen atañ
Kıstalak başka çır kıldı.

Kırk yerinden delinip,
Kırk gün bayılıp, dil söylemez, İyice gösterdi görülmedik işi.
Zar zor kendine gelip iyileşti.
Aybaltasını yağ edip,
Ben anan bahtı kara,
Kadın başımla er kesilip,
Koskoca başımı tuğ edip,
Yakalayıp yola getirdi.
Babanı ayırıp kurtarıp
Haramilere çığlık koparıp,
Bunca emeği çektirip,
Kaleli Bukar, Temir Han
Kalın kafalı baban söz dinlemeyip,
Mememi yardırıp,
Ne günlere düşmedim!
Baban Arslan yüzünden
Nice belalar çektim!
Yiğidi vuran kim vurdu,
Adı kaldı Manas'a.
Kırgını salan kim saldı,
Altı-Şaar, Ancıyan,
Kıyamete göçen senin baban,
O çılgın, başka dert açtı.

Kaptal cagı Samarkan –
Eir kezegi kelgende –
Atañ Şerdin aldında
Altındı taştay artkamın.
Bir kezegi kelgende –
Altı ay salbar bir bolup,
Aykırıgın ukpagan
Azabın mintip tartkamın.
Cana sözüm cana bar,
Cana aytam cöö comok,
Kokuy, cetim, kulak sal.
Atakeñ kordop turganda,
Ala-Toodoy korduktu
Atam Temir kandın şaarına,
Ala köynök, uzun şım,
Men enekeñ sekelek,
Örümgö çaçım cetelek,
Urgaaçıdan uz kezim,
Men enekeñ beytaalay,
On törttögü kız kezim.
Tayatañ Temir bu kandı,
Kazgan kalıñ orumdu,
Atam – Temir kandın şaarına Katın
körüp burkurap,

Yan tarafı Samarkan –
Bir sırası geldiğinde –
Baban Arslan'ın önünde
Altını taş gibi yüklendim.
Bir sırası geldiğinde –
Altı ay terk edilmiş kaldım,
Haykırışını duymayan
Azabını böyle çektim.
Yine sözüm yine var,
Yine anlatırım bir destan,
Vay, yetimim, kulak ver.
Baban zulmedip dururken,
Ala-Too kadar zulmü
Babam Temir Han'ın şehrine,
Ala gömlek, uzun şalvar,
Ben anan küçücük bir kızdım,
Örgüye saçım ermemiş,
Kızların hünerli çağıydım,
Ben anan bahtı kara,
On dördünde kız çağımdı.
Dedeni, Temir denen bu hanı,
Kazılmış derin hendeği,
Babam – Temir Han'ın şehrine Kadınlar
görüp hıçkırıp,

Akbaltaydın Çubagı
Karoolçudan altımış,
Ayzakerden cetimiş
Çubaktın kaarına çıdabay,
Kalaymandı baştadı,
Kırılıp kala taştadı.
Anda Çubak bolo elek,
Bet alıp Talas kono elek,
Atañ menen dos bolup,
Anda Manaska çoro bolo elek.
Caşı on ekige kelgende,
Kaşkardı kamap altı alıp,
Ayagı Kokon, Margalañ,
Munu çaap tört alıp,

Akbaltay'ın Çubak'ı,
Gözcülerden altmışını,
Mızrakçılardan yetmişini,
Çubak'ın kahrına dayanamayıp,
Kargaşayı başlattı,
Kırıldılar, kaleyi bıraktılar.
O zaman Çubak henüz yoktu ortada,
Yönelip Talas'a konmamıştı,
Babanla dost olup,
Daha Manas'a yoldaş olmamıştı.
Yaşı on ikiye geldiğinde,
Kaşkar'ı kuşatıp altısını alıp,
Ucunda Kokon, Margalañ,
Bunları vurup dördünü alıp,

Kökalası baspagan
Cerde butun tük kalbay,
Akbaltaydın uulunun
Elde bütün tük kalbay,
Akbaltaydın Çubagı
Aalam curttu buy kılıp,
Baltay kandın balası,
Barbaktagan çunagı,
Aç kıykırık kuu süröön,
Akbaltaydın Çubagı
Bukarga kılgan korduktu,
Caşı on altıga kelgende,
Atam Temir kandın başına
Ayabay salgan zorduktu.
Kerbençiden kat kelgen,
Aynıbay kattı bat bergen,

Kökala'sının basmadığı
Yer yüzünde iz kalmayıp,
Akbaltay'ın oğlunun
Elde sağlam hiçbir şey kalmayıp,
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Âlem halkını perişan edip,
Baltay Han'ın oğlu,
Böbürlenen haşarısı,
Aç çığlık, yaman nara,
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Bukar'a ettiği zulmü,
Yaşı on altıya geldiğinde,
Babam Temir Han'ın başına
Esirgemeden saldığı cebri.
Kervancıdan mektup geldi,
Gecikmeden mektubu tez verdiler,

Kayrat kılgan biröö cok,
Cazı caak çeçeni,
Bukardın sartı çurkurap.
Ayla bilgiç Bukardın
Katın okup karasak,
Çubak kılgan buyruktu,
Bukarga salgan kapıray,
Mende kılbas şumduktu.
«Bu katıma könsün – dep,
Er Çubakka berüügö,
Temir kandın altın tak,
Çataktaşpay bersin – dep,
Kün esebin kılışıp,
Aytkanıma könbösö,
Altın tagın berbese,
Töbösünön basamın,
Törölüü curt Bukardın
Kazınasın çaçamın.
Bulasın bulap alamın,
Buzuktu mıktap salamın,
Cazga maal bolgondo
Calduu baytal miñgizbeym,

Karşı duran bir kişi yok,
Yassı yanaklı hatibi,
Bukar'ın sartı feryat edip.
Çare bilen Bukar'ın
Mektubu okuyup baksak,
Çubak'ın verdiği buyruğu,
Bukar'a saldığı, şaşılası,
Kul yapmaz şeytanlığı.
«Bu mektubuma boyun eğsin – deyip,
Er Çubak'a vermeye,
Temir Han'ın altın tahtı,
Kavga etmeden versin – deyip,
Gün hesabını yapışıp,
Dediğime uymazsa,
Altın tahtını vermezse,
Tepesinden basarım,
Beyli ülke Bukar'ın
Hazinesini saçarım.
Malını yağmalarım,
Fitneyi adamakıllı salarım,
Bahar vakti olduğunda
Yeleli kısrağa bindirmem,

Atam mintip turganda,
Küzgö maal bolgondo
Kuyruktuu kozu cegizbeym.
Oyun salıp turganda,
Koş ögüzün baylatpaym,
Egerde egin aydatpaym,
Cerdin cüzün açtırbaym,
Koçuuş buuday çaçtırbaym,
Men enekeñ Kanıkey, –
Karaktaym coldon töösün, Ordo kızdın erkesi
Karmap soyom Bukardın
Çalgınga çıkkan döösün!»
Baltay kandın uuluna
Çubaktın cazgan katı eken, Temir kandın altın tak
Katın körüp men atam,
Kayran candan tüñülgön.
Kaardı Çubak baştagan,
Kabarınan can çıgıp,
Oşo turgan Bukar curt
Buzulup kete cazdagan.
Ak seldeçen kocosu,
Ala çapan moldosu,
Ulukman çeçen karısı,
Uygu-tuygu iş körüp,
Bukarlıktın baarısı.

Babam böyle dururken,
Güz vakti olduğunda
Kuyruklu kuzu yedirmem.
Oyun kurup dururken,
Çift öküzünü bağlatmam,
Asla ekin ektirmem,
Yerin yüzünü açtırmam,
Avuç dolusu buğday saçtırmam,
Ben anan Kanıkey, –
Yoldan devesini soyarım,

Yakalayıp keserim Bukar'ın
Keşfe çıkan devini!»
Baltay Han'ın oğluna
Çubak'ın yazdığı mektupmuş, Temir Han'ın altın tahtı,
Mektubu görüp benim babam
Aziz canından umut kesti.
Kahrı Çubak başlattı,
Haberinden can çıkıp,
Şu duran Bukar halkı
Az kaldı dağılıp gidecekti.
Ak sarıklı hocası,
Ala kaftanlı mollası,
Ulukman gibi hatip ihtiyarı,
Telaş içinde işe koyulup,
Bukarlıların hepsi.

Aylaluudan eçeni,
Al sözünö könüügö,
Tegiz boydon toktotup,
Atam Temir kandın altın tak.
Kündü katka salışıp,
Baltay kandın balasın
Baaşa kılıp aluuga
Keçee, ubada kılıp turuşup.
Ölüp keter ant kılıp,
Ölö turgan uu calap,
Curt çurkurap bügülüp,

Çare bilenlerden niceleri,
O sözüne boyun eğmeye,
Hep birlikte karar kılıp,
Babam Temir Han'ın altın tahtı.
Günü mektuba yazışıp,
Baltay Han'ın oğlunu
Padişah edinmeye,
Dün, söz verip durdular.
Ölümüne ant içip,
Öldürücü zehri yalayıp,
Halk feryat edip iki büklüm,

Atakem baştap bukarlık,	*Babam başta, Bukarlılar,*
Kayran candan tüñülüp,	*Aziz candan umut kesip,*
Ordodo tokson kız menen	*Sarayda doksan kızla*
Munaranın tübünö,	*Minarenin dibinde,*
Manara oynop çañ salıp,	*Minare oynayıp toz koparıp,*
Karoolçumdan kep ugup,	*Gözcümden söz işitip,*
On beş künü kün bolcop,	*On beş güne gün kararlaştırıp,*
Beret eken – dep ugup,	*Verecekmiş – diye duyup,*
Alım-salım salganga,	*Vergiyi haracı salmaya,*
Kalıñ Bukar ep körüp,	*Kalabalık Bukar uygun görüp,*
Akbaltay kandın balasın	*Akbaltay Han'ın oğlunu*
Uşu gana turgan Bukarga	*İşte şu duran Bukar'a*
Badışa kılıp aluuga,	*Padişah edinmeye,*
Men enekeñ Kanıkey –	*Ben anan Kanıkey –*
Aldanın süygön mendesi,	*Allah'ın sevdiği kulu,*
On eki kızdın kencesi,	*On iki kızın küçüğü,*
Kara surdun suluusu,	*Kara yağızın güzeli,*
Busurmandın urduusu,	*Müslümanın soylusu,*
Köñülüm caman bölünüp,	*Gönlüm fena böldü,*
Közümdün caşı tögülüp,	*Gözümün yaşı döküldü,*
Amızdanıp iç kaynap,	*Hırslanıp içim kaynayıp,*
Arıslan türdüü köz caynap,	*Arslan gibi göz alevlenip,*
Mal cıyıp, boy kılıp,	*Mal toplayıp çeyiz düzüp,*
Bukardın tokson kızına	*Bukar'ın doksan kızına*
Toguz kün tınbay toy kılıp.	*Dokuz gün durmadan toy edip.*
On tört töögö kayran can,	*On dört deveye aziz can,*
Uşu turgan Bukardın	*Şu duran Bukar'ın*
Bölök colun çaldırıp:	*Başka yolunu gözlettirip:*
«Atakemdin altın tak,	*«Babacığımın altın tahtı,*
Akbaltaydın Çubakka	*Akbaltay'ın Çubak'ına*
Zorduk menen aldırıp,	*Zorbalıkla kaptırılacaksa,*
Tuubay tuna çögöyün,	*Doğurmadan kuruyup çökeyim,*
Kımpıldap tirüü cürgüçö,	*Kımıl kımıl sağ gezeceğime,*
Kıyamat cüzün köröyün,	*Kıyametin yüzünü göreyim,*
Atam üçün, el üçün,	*Babam için, el için,*
Uşul Bukar köönü üçün	*Şu Bukar'ın gönlü için*
Cazayıl* salıp moynuma,	*Cazayıl* asıp boynuma,*
Men çirkin canımdı baylap	*Ben zavallı, canımı bağlayıp*

coluna, Bassam köñül bölünüp,
Bir sayışıp köröyün,
Alım cetse, Çubaktın
Köökördöy kanın tögöyün.
Alım cetpey bir kalsa,
Akbaltaydın uulunan,
Kaza* bolup kayran can,
Kıyamat cüzün köröyün,
Aldanın çiyip koygonun
Ne da bolso köröyün,
Kayrattanıp çıdabay,
Oloñdoy bolgon kayran çaç,
Töbögö kınap tüygömün,
Ok ötpögön cumşak ton,
Ok cañılıp ketpeske,
Atışıp acal cetpeske.
Toguzun kattap kiygemin,
Atam Temir kandın ak kelte
Ay dalıga ilgemin,

yoluna, Yürüsem gönül bölünüp,
Bir dövüşüp göreyim,
Gücüm yeterse, Çubak'ın
Tulum gibi kanını dökeyim.
Gücüm yetmez kalırsa,
Akbaltay'ın oğlundan,
Ecele varıp aziz can,*
Kıyametin yüzünü göreyim,
Allah'ın çizip koyduğunu
Ne olursa olsun göreyim,
Yüreklenip duramadan,
Yele gibi gür aziz saçı
Tepeme sımsıkı bağladım,
Ok geçmez yumuşak kaftanı,
Ok şaşırıp değmesin diye,
Vuruşurken ecel yetişmesin diye,
Dokuzunu kat kat giydim,
Babam Temir Han'ın ak keltesini
Geniş omzuma astım,

Altın caak aybalta
Aç bilekke salgamın,
Temir kandın bolottu
Körgözböy eptep algamın.
Kız kezimde men şorduu
Oylop turup küyünüp,
Soguştun kiymin kiyinip,
Al Çubaktan çoçunup,
Enekeñ Kanıkeydin kara kaşka argımak,
Argımaktı tokunup,
Aç bolottu baylanıp,
Coo-caraktın baarısın
Cay-cayına şaylanıp,
Toluk boydu topçulap,
Toltoygon kızıl betimdi
Kök temir menen üpçülöp,
Kasaba koldo kalkıldap,
Kara narkesken çoñ kılıç

Altın yanaklı aybaltayı
İnce bileğe taktım,
Temir Han'ın çeliğini
Göstermeden ustaca aldım.
Kızlığımda ben bahtsız,
Düşünüp düşünüp yanarak,
Savaşın giysisini kuşanıp,
O Çubak'tan ürkerek,
Anan Kanıkey'in kara sakar argımağı,
Argımağı eyerleyip,
Keskin çeliği kuşanıp,
Cenk pusatının hepsini
Yerli yerince donanıp,
Dolgun bedeni düğmeleyip,
Dolgun kızıl yüzümü
Gök demirle zırhlayıp,
Sancak elde dalgalanıp,
Kara narkesken koca kılıç

Bilegimde carkıldap,
Kırk kulaçtay sır nayzam
Takımımda körünüp,
At arıtıp, cer çalıp,
Kan Baltaydın Çubakka
Ölüşöörgö köön salıp,
Kıyadan kuldu körsöm – dep,
A da calgız, men calgız,
Akbaltaydın arslanga
Bir sayışa körsöm – dep.
Saydırıp salsam Çubakka,
Bir adamga bilgizbey,
Bir kişige tuyguzbay,
Aytkanına könsöm – deym,
Tartuu kılıp Bukardın,
Altın tagın bersem – deym.
Sayıp salsam Çubaktı,
Başına korduk salayın,
Col üstünö süyrötüp,

Bileğimde parıldayıp,
Kırk kulaç sırlı mızrağım
Dizimin dibinde görünüp,
At yorup, yer dolaşıp,
Han Baltay'ın Çubak'ına
Ölümüne kapışmaya gönül koyup,
Yamaçtan o kulu görsem – diye,
O da yalnız, ben de yalnız,
Akbaltay'ın arslanıyla
Bir mızraklaşıp görsem – diye.
Mızrağına düşersem Çubak'ın,
Bir insana bildirmeden,
Bir kişiye sezdirmeden,
Dediğine boyun eğeyim – derim,
Armağan edip Bukar'ın
Altın tahtını vereyim – derim.
Ben mızraklarsam Çubak'ı,
Başına zulüm salayım,
Yol üstünde sürükletip,

Dañgıttarga carayın,
Baltay kandın uulunan
Uşuntüp öçüm alayın.
Alda taala caratkan,
Çaçılıp ketsem cıygan ber,
Ölüp bir kalsam ıyman ber!
Caratkan cazıp koygonun
Mañdayga cazsa köröyün,
Baltay kandın uuluna
Bir sayış kılıp ölöyün!
At arıtıp, cer çalıp,
Eer beldey belesten.
Eñkeyip kirip sıdırıp,
Tömönkü çoñ ak çiydi kıdırıp,
Şektüü coldu bakalap,
Tömönkü Keñ-Moynoktu cakalap,
Orolmo-Toonun urçukka,
Oñuraygan tumşukka,
Orolup karool men karap,

İt kurda yem edeyim,
Baltay Han'ın oğlundan
Böylece öcümü alayım.
Allah Taala, ey Yaradan,
Saçılıp gidersem derleyen ol,
Ölüp kalırsam iman ver!
Yaradan'ın yazıp koyduğunu,
Alnıma yazdıysa, göreyim,
Baltay Han'ın oğluyla
Bir mızrak dövüşü edip öleyim!
At yorup, yer dolaşıp,
Eyer sırtı gibi belden
Eğilip girip sıyırıp geçtim,
Aşağıdaki büyük ak kamışlığı dolaşıp,
Şüpheli yolu adım adım kollayıp,
Aşağıdaki Keñ-Moynok'un kıyısını sıyırıp,
Orolmo-Too'nun çıkıntısında,
Kocaman kayalık burunda,
Dolanıp gözcülük ederek ben bakarken,

Kara kaşka argımak
Tartıp oozun burganda,
Sayakattap can cırgap,
Karooldu karap turganda,
Kızıl ceerde at miñgen,
Kıl kuyrugun çart tüygön,
Kızduu üydö kıyakçı,
Kımızduu üydö ayakçı,
Kıyın çeçen oyunboz,
Kız nakıştuu* kişi eken,
Çıkanaktay er Agış,
Erki menen bolturup,
Orolmo-Toonun ak iyindey bürküttü
Aç aykırık, kuu süröön,
Baldagı* cok kondurup,
Salıp çıgıp kelattı.
Er ekenin bilgemin,
Kapır menen busurman
Möröylöşüp küröşsö,
Bir baydası Agıştın
Tiet ko dep cürgömün.

Kara sakar argımağın
Ağzını çekip çevirdiğimde,
Seyran edip can safa sürüp,
Gözcü yerinden bakıp dururken,
Kızıl doru ata binmiş,
Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümlemiş,
Kızlı evde kıyak çalan,
Kımızlı evde kâse sunan,
Usta hatip, oyunbaz,
Kız nakışlı bir kişiymiş,*
Dirsek boylu er Agış,
Kendi bildiğince davranıp,
Orolmo-Too'nun ak omuzlu kartalını Aç
çığlık, yaman nara,
Kayışı olmadan kondurup,*
Kuş salıp çıkagelmişti.
Er olduğunu bilmiştim,
Kâfir ile Müslüman
Ödül koyup güreşse,
Bir faydası Agış'ın
Dokunur diye düşünürdüm.

Zıñıldap Agış kenebey,
Karooldo turgan özümdü
Buçkagına teñebey,
Arkar aydap, kulan kuup,
At arıtıp, cer çalıp,
It agıtıp, kuş salıp,
Ötö berdi er Agış.
Oñ dalısı keñ eken,
On eki müçö teñ eken,
At üstünön abalı,
Bölök döödön kem eken,
Cöö balban küröşsö,
Oşo turgan er Agış
Dalay döönün şeri eken.
Kulan aydap kızıgıp,
Enekeñdi körböstön,
Agışıñ kuturup ötkön kezi eken.

Agış dimdik, hiç aldırmadan,
Gözcüde duran beni
Topuğuna denk tutmadan,
Arkar sürüp, kulan kovup,
At yorup, yer dolaşıp,
İt salıp, kuş uçurup,
Geçip gitti er Agış.
Sağ omzu genişmiş,
On iki uzvu denkmiş,
At üstünde ise hele,
Başka devlerden eksikmiş,
Yaya pehlivan güreşinde,
Şu duran er Agış
Nice devin arslanıymış.
Kulan sürüp coşarak,
Ananı hiç görmeden,
Agış'ın kudurup geçtiği andı.

Kara kaşka argımak
Tartıp oozun burganda,
Karool karap turganda
Kündüzündö uyku albay,
Tün içinde tınç albay,
Kayguuldu karap turganda,
Kök ırapıs ton kiygen,
Kökala sınduu at miñgen,
Tüpögü cok ayza alıp.
Canına kılıç baylanıp,
Körgöndün köönü bölünüp,
Arıslanıñ Ala-Toodoy körünüp,
Talastan Alay cön emes,
Manastan Çubak kem emes,
Akbaltaydın Çubagı
Bukardı tartıp aluuga,
Ordoluu curtun talkalap,
Kırgındı mıktap saluuga,
Kıylasın kırıp Bukardın,
Kandıgın tartıp aluuga,
Oyu ketken Çubaktın.

Kara sakar argımağın
Ağzını çekip çevirdiğimde,
Gözcülük edip dururken,
Gündüzleri uyku almadan,
Gece içinde dinlenmeden,
Devriyeyi gözleyip dururken,
Gök atlas kaftan giymiş,
Kökala soylu ata binmiş,
Tuğsuz mızrak almış.
Beline kılıç kuşanmış,
Görenin gönlü bölünüp,
Arslanın Ala-Too gibi görünüp,
Talas'tan Alay'a geliş boşuna değil,
Manas'tan Çubak eksik değil,
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Bukar'ı çekip almaya,
Saraylı yurdunu parçalayıp,
Kırgını adamakıllı salmaya,
Nicesini kırıp Bukar'ın,
Hanlığını çekip almaya,
Aklı takılmıştı Çubak'ın.

Men enekeñ Kanıkey,
Kız bolgongo küyünüp,
Kımbat can, erkektin kiymin
kiyinip,
Eerinen art ketip,
Tañ kaşkaya sürgöndö,
Cerge carık tiygende,
Altın caak aybalta
Ala koyup imerdim,
Atakemdin atışka salçu doolbas,*
Kayran buttu salalbay,
Kañ degizip oşondo,
Ortogo salıp ciberdim.
Cetiktep belim kurçandım,
Akbaltaydın Çubakka
Ayzanı karmap kol saldım,
Ak eşen – dep bakırdım,

Ben anan Kanıkey,
Kız doğduğuma yanarak,
Aziz can, erkeğin giysisini
kuşanıp,
Eyerinden geri kayıp,
Tan ağarıp söktüğünde,
Yere ışık değdiğinde,
Altın yanaklı aybaltayı
Kapıp çevirdim,
Babacığımın savaşta çaldığı davulu,*

Çınlatıp o anda,
Ortaya vurup gönderdim.
Sıkıca belimi kuşandım,
Akbaltay'ın Çubak'ına
Mızrağı kavrayıp saldırdım,
Ak eşen – diye haykırdım,

	Temirlep uraan çakırdım.	*Temir deyip savaş narası çağırdım.*
	Kayrattanıp sögüldüm,	*Yüreklenip ileri atıldım,*
	Akbaltay uulu Çubakka	*Akbaltay oğlu Çubak'a*
36910	Men eneñ arslanday köründüm.	*Ben anan arslan gibi göründüm.*
	Badışa eken er Çubak,	*Padişahmış er Çubak,*
	Mañdayga Kökala oozun burganı,	*Karşıma Kökala'nın ağzını çevirdi,*
	Kim da bolso kezegin sayıp	*Her kim olsa sırasında vurup*
	alsın – dep, Oñolgon eken Çubak şer,	*alsın – diye, Doğrulmuştu Çubak arslan,*
	Kaardangan kalıñ küç	*Öfkelenmiş yoğun güç*
	Karap tiktep, saysın – dep,	*Bakıp gözleyip, vursun – diye,*
	Kökala oozun burganı,	*Kökala'nın ağzını çevirdi,*
	Kökcalıñ Çubak turganı.	*Bozkurdun Çubak dikildi.*
	Kaardanıp kayran can,	*Öfkelenip aziz can,*
36920	Kaşıkça bolboy bizdin kan,	*Kaşık kadar kalmadı bizim kan,*
	Tutamga kelbey tuygun can,	*Bir tutama gelmedi şahin can,*
	Kara kaşka argımak	*Kara sakar argımak*
	Tuz karmap, oozun cayganda,	*Gemi kavrayıp ağzını saldığında,*
	Kırdaluu bolot sır nayza	*Sırtlı çelik sırlı mızrağı*
	Kımpıytıp kolgo alganda,	*Sımsıkı ele aldığımda,*
	Cebeden murun cetkemin,	*Oktan önce yetiştim,*
	Kemerdin ber cak çeti – dep,	*Kemerin beri yanı kıyısı – diye,*
	Kabırganın beti – dep,	*Kaburganın yüzü – diye,*
	Öpkösün carar ceri – dep,	*Ciğerini yaracak yeri – diye,*
36930	Sır nayza kolgo alganda,	*Sırlı mızrağı ele aldığımda,*
	Sırttan eneñ, men dolu	*Kurt yürekli anan, ben deli,*
	Cetip muştap kalganda,	*Yetişip vurduğumda,*
	Akbaltaydın arslanı	*Akbaltay'ın arslanı,*
	Üzöñgüdön but ketip,	*Üzengiden ayağı çıkıp,*
	Kökalanın çoñ çılbır,	*Kökala'nın koca yularını*
	Oñdop kolgo alalbay,	*Düzeltip ele alamadan,*
	Altın taman üzöñgü,	*Altın tabanlı üzengide*
	Oolcup Çubak kalganı,	*Sallanıp Çubak kaldı,*
	Urgaaçılık kurusun,	*Kadınlık kurusun,*
36940	Közüm ketip alaktap,	*Gözüm gidip fıldır fıldır,*
	Butum ketip salaktap.	*Ayağım gidip sallanarak.*
	Dünüyö cüzü kararıp,	*Dünyanın yüzü kararıp,*
	Bu dünüyö tar bolup,	*Bu dünya dar olup,*
	Küç menen tiygen Çubakka,	*Güçle çatan Çubak'a,*

Ala-Toodoy çunakka,
Akıl kaçıp, iç küyüp,
Ölüm ortok, bolcoş cok,
Enekeñdin canında
Karalaşkan coldoş cok,
Kayra tartıp kalgıça
Kökalaga kamçı urup,
Men enekeñ beybaktı
Kaarınan can çıgıp,
Kaçırıp kalgan oşol cer.
Kezegin berdim Çubaktın,
Oolugup kökcal bakırıp,
Oyguttap uraan çakırıp,
Kökala sanga bir salıp,
Akbaltaylap ün salıp,
Kezegin berdim Çubaktın,
Kele catkan çunaktın.
Kara kaşka argımak
Oozun tartıp burganda,
Akbaltaydın arslanı
Cebeden murun cetkeni,
Cetken cerde eneñdi

Ala-Too gibi yamana,
Akıl kaçıp, iç yanıp,
Ölüme ortak olacak yâren yok,
Ananın yanında
Arka çıkan yoldaş yok,
Geri dönüp durana dek
Kökala'ya kamçı vurup,
Ben bahtsız ananı,
Kahrından can çıkarıp,
Kaçırttığı yer işte orası.
Sırasını verdim Çubak'ın,
Coşup bozkurt bağırıp,
Oygut deyip nara çağırıp,
Kökala'nın sağrısına bir vurup,
Akbaltay diye ün salıp,
Sırasını verdim Çubak'ın,
Üstüme gelen yamanın.
Kara sakar argımak
Ağzını çekip çevirdiğinde,
Akbaltay'ın arslanı
Oktan önce yetişti,
Yetiştiği yerde ananı

Oñ dalının urçukka
Opsoloñ müştap ötkönü.
Colum üydöy ak bula,
Ayza menen dırkırap,
Kan Çubaktın sır nayza,
Seksen bölök bırkırap,
Çubak ayza salganda,
Ooy tüşüp oñoldum
Bir Kuday dep ıyladım,
Bir kezekte men şorduu,
Kan Baltaydın uuluna
Altı sapar çıdadım.
Ayzası sıngan Çubakka,
Alekti saldım kurgan can,
Döögürsügön Çubakka,
Astımdagı argımak

Sağ kürek çıkıntısından
Hoyratça vurup geçti.
Göç evi gibi ak kumaşım
Mızrakla yırtılıp,
Han Çubak'ın sırlı mızrağı
Seksen parça olup dağıldı,
Çubak mızrak saldığında,
Yana kayıp doğruldum,
Bir Tanrı deyip ağladım,
Bir seferinde ben bahtsız,
Han Baltay'ın oğluna
Altı sefer dayandım.
Mızrağı kırılan Çubak'a
Kıyameti kopardım zavallı can,
Devlik taslayan Çubak'a,
Altımdaki argımağa

	Olbuy-solbuy kamçı urup,	*Sağlı sollu kamçı vurup,*
	Oñ-tetiri teminip,	*Düz ters üzengi tepip,*
	Tegeregim karabay,	*Çevreme bakmadan,*
	Tegi canım ayabay,	*Hiç canımı esirgemeden,*
	Kıdırata karabay,	*Bir bir etrafı gözlemeden,*
	Kılçalık canım ayabay,	*Kıl kadar canımı esirgemeden,*
	Kaşık körböy kanımdı,	*Kaşık kadar görmeden kanımı,*
36990	Tük ayabay canımdı,	*Hiç esirgemeden canımı,*
	Ayzası sıngan Çubaktın	*Mızrağı kırılan Çubak'ın*
	Aylası ketti kördüñbü,	*Çaresi tükendi gördün mü,*
	Akbaltay uulu çunaktın.	*Akbaltay oğlu yamanın.*
	Eer beldey belesti	*Eyer sırtı gibi beli*
	Eñkeyip Çubak barganda,	*Eğilip Çubak aştığında,*
	Enekeñ kuup artınan,	*Anan kovaladı ardından,*
	Er Çubakka momintip,	*Er Çubak'a böylece,*
	Tamaşanı salganda,	*Seyirlik oyunu verdiğinde,*
	Kara kaşka argımak,	*Kara sakar argımakla,*
37000	Eer beldey moynokton	*Eyer sırtı gibi boyundan*
	Cebeden murun cetkemin,	*Oktan önce yetiştim,*
	Oñdoy karmap sır nayza,	*Sırlı mızrağı düzce kavrayıp,*
	Oolcugan Çubaktı	*Sallanan Çubak'ı*
	Oşondo muştap ötkömün.	*O anda vurup geçtim.*
	Közü ketip alaktap,	*Gözü gidip fıldır fıldır,*
	Butu ketet salaktap.	*Ayağı gider sallanarak.*
	Eñkeyiştüü sarı özön,	*İnişli sarı vadide,*
	Eñkeyip kızık salsam – dep,	*Eğilip bir hüner göstersem – diye,*
	Akbaltaydın arstandı	*Akbaltay'ın arslanını,*
37010	Azır tiyse koluma,	*Şimdi geçse elime,*
	Kurmandıkka çalsam – dep,	*Kurban diye kessem – diye,*
	Atam Temir kandın aldına	*Babam Temir Han'ın önüne*
	Süyünçülöp barsam – dep,	*Müjdeleyip varsam – diye,*
	Baltay kandın balasın	*Baltay Han'ın oğlunu*
	Eç bolboso, eki col kelgis kılsam – dep.	*Hiç değilse, iki daha yol gelmez etsem – diye.*
	Uulum, keçee çataktın başı tuuganda,	*Oğlum, dün kavganın başı doğduğunda,*
	Baltay kandın balasın,	*Baltay Han'ın oğlunu,*
37020	Baykuş eneñ Kanıkey	*Zavallı anan Kanıkey*

	Mañdayga salıp kuuganda,	*Önüne katıp kovaladığında,*
	Öltürböstön-citirbey,	*Öldürmeden, yitirmeden,*
	Baaşasıngan Çubaktı	*Padişahlık taslayan Çubak'ı*
	Tirüü karmap alsam – dep,	*Diri yakalasam – diye,*
	Bukardagı kırk arkan boyu zındanga	*Bukar'daki kırk urgan boyu zindana*
	Kıynap bir tirüü salsam – dep.	*Eziyetle bir diri atsam – diye.*
	Atası Akbaltaydın san düynö,	*Babası Akbaltay'ın sayısız malını,*
	Balañız bizde tirüü – dep,	*Oğlunuz bizde diri – diyerek,*
	Süyünçügö alsam – dep,	*Müjdelik olarak alsam – diye,*
37030	Ceti kün basa ursam – dep,	*Yedi gün bastırıp dövsem – diye,*
	Ce bolboso Çubaktı	*Ya da olmazsa Çubak'ı*
	Cer karama kılsam – dep.	*Yere bakar hale getirsem – diye.*
	Eñkeyişke kirgende,	*İnişe girdiğinde,*
	Enekeñdin argımak	*Ananın argımağı,*
	Elikçe kolu sayılıp,	*Karaca gibi ön ayağı uzanıp,*
	Ör tayana bergende,	*Yokuşa dayandığında,*
	Er Çubaktın Kökala,	*Er Çubak'ın Kökala'sı,*
	Cal-kuyrugu cayılıp.	*Yelesi kuyruğu yayılıp.*
	Budurmakka barganda,	*Engebeye vardığında,*
37040	Bul eneñdin argımak	*Bu ananın argımağı,*
	Bukaday moynu bultuldap,	*Boğa gibi boynu oynayıp,*
	Er tayana bergende,	*Yokuşa dayandığında,*
	Kan Çubaktın Kökala	*Han Çubak'ın Kökala'sı,*
	Çakmaktay közü cıltıldap.	*Çakmak gibi gözü parıldayıp.*
	Arstanbaptı aşırıp,	*Arstanbap'ı aşırıp,*
	Ayabay kuudum Çubaktı,	*Amansız kovaladım Çubak'ı,*
	Ancıyandın boz talaasın bastırıp.	*Ancıyan'ın boz kırını çiğnetip. Rastlasa*
	Kezikse kimdi cegidey,	*kimi yiyecek gibi,*
	Eñkeyişke kirgende,	*İnişe girdiğinde,*
	Kanıkeydin argımak	*Kanıkey'in argımağı*
37050	Kirip barat cakındap,	*Sokulup gider yaklaşarak,*
	Örgö çıga bergende,	*Yokuşa çıkıverince,*
	Kan Çubaktın Kökala	*Han Çubak'ın Kökala'sı*
	Uzap ketet zakımdap.	*Uzaklaşır serap gibi.*
	Tomuktay cerde too cok,	*Aşık kemiği kadar yerde dağ yok,*
	Tokumday bolgon koo cok,	*Teğelti kadar çukur yok,*
	Buursun çiygen çiyin cok,	*Sabanın çizdiği çizgi yok,*
	Suur çukugan iyin cok,	*Dağ sıçanının kazdığı in yok,*

	Cilik çagar taşı cok,	*İlik kıracak taşı yok,*
	Tompoygon dömör başı cok.	*Tümsecik bir yumru başı yok.*
37060	Kazgaldak uçup karıkkan,	*Angıt uçup gözü kararan,*
	Kara karga uçkanda	*Kara karga uçtuğunda*
	Kanatı çöldö talıkkan.	*Kanadı çölde yorulan.*
	Izgıt uçsa çuulagan,	*Izgıt kuşu uçsa çığrışan,*
	Tazkara uçup cete albay,	*Kel akbaba uçup yetişemez,*
	Kanatı coldo kuuragan.	*Kanadı yolda kuruyan.*
	Kuu cürsö kulagı,	*Kuğu yürüse kulağı,*
	Kulan cürsö tuyagı.	*Kulan yürüse tırnağı görünür.*
	Küyüp ketken çölünön,	*Yanıp kavrulmuş çölünden,*
	Ancıyandın belinen	*Ancıyan'ın belinden*
37070	Kögörüp ayza sungamın,	*Göğerip mızrak uzattım,*
	Çubaktın cerdegeni – keñ Kaşkar,	*Çubak'ın yurt tuttuğu – geniş Kaşkar,*
	Arkasın sala bergende –	*Arkasını dönüverince –*
	Men Alaydı közdöy kuugamın.	*Ben Alay'a doğru kovaladım.*
	Omuroo kaktı Çubaktı,	*Göğüsleyip sarstım Çubak'ı,*
	Oygutka kuup barsam – dep,	*Oygut'a dek kovalasam – diye,*
	Oygutka on kün salışıp,	*Oygut'ta on gün vuruşup,*
	Bir oñbogon kızık kılsam – dep.	*Görülmedik bir iş etsem – diye.*
	Oozun açıp kürküröp,	*Ağzını açıp kükreyip,*
	Oolugup kirip barganda,	*Coşup dalıp vardığında,*
	Ancıyandın belinen,	*Ancıyan'ın belinden,*
37080	Oluyattar tünögön	*Evliyaların gecelediği,*
	Mazar kılgan cerinen,	*Mazar edilen yerinden,*
	Belgilüü kördüm, bel kördüm,	*Belli gördüm, bir bel gördüm,*
	Mendeden artık şer kördüm.	*Kuldan üstün bir arslan gördüm.*
	Alagay közü çolpondoy,	*İri gözleri Çolpan yıldızı gibi,*
	Ay kulagı kalkanday,	*Ay kulağı kalkan gibi,*
	Çoñdugu toonun teñindey,	*Büyüklüğü dağın yarısı kadar,*
	Bedelin körgön çoçugan,	*Heybetini gören ürkmüş,*
	Mekede beş cıl okugan,	*Meke'de beş yıl okumuş,*
	Kalıypadan kat alıp,	*Halifeden mektup almış,*
37090	Kanzaadadan bata algan,	*Hanzadeden dua almış,*
	Özü zayıpburuş atalgan,	*Kendisi zayıpburuş diye anılmış,*
	On eki birge kol bergen,	*On iki pîre el vermiş,*
	Saparga çıksa san koldoy,	*Sefere çıksa sayısız ordu gibi,*
	Cılañaç Kızır col bergen,	*Yalınayak Kızır yol vermiş,*

On eki kılım salbagan,
Ukuruk kayrar kalbagan,
Telegeyi teñ eken,
Özü şay koldogon şer eken.
Urunarga too tappay,
Uruşarga coo tappay,
Ancıyan alıp bagıntıp,
Kan atañ Manas kandın özü eken.
Kayguul karap, cer çalıp,
Baatırıñ karooldo cürgön
kezi eken.
Maylagan buuday cüzdönüp,
Küügüm tuman közdönüp,
Astın sala bergende –
Arslandın türü bar,
Altı miñ erdin sürü bar.
Kara çaar kabılan
Kaptalında çamınat,
Çolok kökcal arslan
Bet aldında kamınat.
Koldogonu Kocosan,
Cölögönü kırk çilten,
Taalayluu şerdin özü eken.
Karool karap, cer çalıp,
Kan Bakaydı eerçitip,
Atañ Manas kankor şer,

On iki asrın baş edemediği,
Kemendini çevirecek kimse kalmamış,
Her şeyi tastamam denkmiş,
Kendisi Şay'ın kolladığı arslanmış.
Çarpışacak dağ bulamayıp,
Savaşacak düşman bulamayıp,
Ancıyan'ı alıp baş eğdiren,
Han baban Manas Han'ın kendisiymiş.
Devriye gezip, yer dolaşıp,
Bahadırın gözcülükte gezdiği
çağıymış.
Yağlanmış buğday yüzlü,
Alacakaranlık duman gözlü,
Öne atılıverince –
Arslanın görünüşü var,
Altı bin erin heybeti var.
Kara benekli kaplan
Yanı başında atılır,
Güdük bozkurt arslan
Tam önünde davranır.
Koruyucusu Kocosan,
Dayanağı kırk çilten,
Talihli arslanın ta kendisiymiş.
Gözcülük edip, yer dolaşıp,
Han Bakay'ı yanına takıp,
Baban Manas, kan içici arslan,

Kayguulda cürgön kezi eken.
Çubaktı kuup eeliktim,
Çuulganduu men dolu
Atañ kan Manaska keziktim.
Katın kezde men mintip,
Kalık çaykap, el buzdum,
Kız ekende kurgan can,
Kılım çaykap, curt buzdum.
Kök tulpar öñdüü at miñgen,
Kök zulpukor kolgo algan,
Uzun boyluu, keñ dalı,
Arı balban, arı şer,

Devriyede gezdiği çağıymış.
Çubak'ı kovalayıp coştum,
Şamatalı ben deli kadın,
Baban Han Manas'a rastladım.
Kadınken ben böyle,
Halkı çalkalayıp, el bozdum,
Kızken zavallı can,
Çağı çalkalayıp, yurt bozdum.
Gök tulpar gibi ata binmiş,
Gök zulpukoru ele almış,
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem arslan,

	Ataktuu Bakay, sultan – er	*Namlı Bakay, sultan – er,*
	Enekeñ karabet Kanıkeydi	*Ananı, kara yüzlü Kanıkey'i*
	caktırıp, Ölbösöm cetip alarmın,	*beğenip, Ölmezsem yetişip alırım,*
	Anı körüp men çoçup,	*Onu görüp ben ürküp,*
	Akbaltaydın arslanı	*Akbaltay'ın arslanı*
	Kutulup kabar bergende,	*Kurtulup haber verdiğinde,*
	Bakay, Manas arslanga	*Bakay'a, Manas arslana*
37140	Bargan eken al Çubak.	*Varmış meğer o Çubak.*
	«Baatır Manas arzımdı uk,	*«Bahadır Manas, arzımı dinle,*
	Kalaaluu Bukar, kalıñ şaar,	*Kaleli Bukar, kalabalık şehir,*
	Kandıgın tartıp alarda	*Hanlığını çekip alırken*
	Kalaymandı bir kördüm.	*Bir kargaşa gördüm ki sorma.*
	Ayrıp toguz tonumdu,	*Ayırıp dokuz kat kaftanımı,*
	Orto boyluu, keñ dalı,	*Orta boylu, geniş omuzlu,*
	Kalıypa cazıp kat algan,	*Halifenin yazdığı mektubu almış,*
	Kan içer bolup atalgan,	*Kan içer diye anılan,*
	Kök zulpukor ayza algan,	*Gök zulpukor mızrak almış,*
37150	Canına calañ kılıç baylangan,	*Beline yalın kılıç kuşanmış,*
	Kara kaşka at miñgen,	*Kara sakar ata binmiş,*
	Kıl kuyrugun çart tüygön,	*Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümlemiş,*
	Columdan çıgıp uruşup,	*Yoluma çıkıp savaştı,*
	Köp sayışıp turuşup,	*Çok mızraklaşıp durduk,*
	Kıyla ayza sundurdum,	*Nice mızrak uzattım,*
	Kıyla kılıç, ayzanın	*Nice kılıcın, mızrağın*
	Biröön koyboy sındırdım.	*Birini komadan kırdım.*
	Çaalıktırdı bereki,	*Yordu beriki*
	Kökala sınduu malımdı,	*Kökala soylu hayvanımı,*
37160	Kökcaldan mınday körbödüm.	*Bozkurtlardan böylesini görmedim.*
	Kan Manas, özüñ bolbosoñ,	*Han Manas, sen olmasan,*
	Tögöt ele kanımdı,	*Dökecekti kanımı,*
	Burulbay caman kubalap,	*Dönmeden fena kovalayıp,*
	Ketirdi menin alımdı.	*Kesti benim dermanımı.*
	Bir sayganda tört sayıp,	*Bir vuruşta dört vurup,*
	Ketirdi caman sanımdı.	*Berbat etti sağrımı.*
	Köñülüm kaldı oyguttan,	*Gönlüm kaldı Oygut'tan,*
	Artımdan coldoş kelbedi.	*Ardımdan yoldaş gelmedi.*
	Köçöm bıyıl Talaska,	*Göçerim bu yıl Talas'a,*
37170	Kelip çoro bolbosom,	*Gelip yoldaş olmazsam,*

	Ataktuu sultan Manaska.	*Namlı sultan Manas'a.*
	Keñ-Kolgo salıp köçümdü,	*Keñ-Kol'a sürüp göçümü,*
	Kelbersigen Bukardan	*Kurumlanan Bukar'dan*
	Tak uşu körgön öçümdü».	*Tam şu gördüğüm öcümü alırım».*
	«Akbaltaydın arslanı,	*«Akbaltay'ın arslanı,*
	Aytkan sözüñ anık çın,	*Söylediğin söz gerçek doğru,*
	Bura süylöp, bultañ cok,	*Eğip bükme yok, kaçamak yok,*
	Senin bul aytkanıñ tegi çın.	*Senin bu dediğin hepten doğru.*
	Köktön cıldız boz bolgun,	*Gökteki yıldız gibi boz ol,*
37180	Bu düynö beker, eki kün	*Bu dünya boş, iki gün,*
	O düynölük dos bolgun.	*Öte dünyalık dost ol.*
	Acıraşıp ketpeske	*Ayrılıp gitmemek için*
	Ak buuday unun çaynaşkın,	*Ak buğday ununu çiğneşin,*
	Balam, Arıslan Bakay men elem,	*Balam, Arslan Bakay benim,*
	Anıgın aytıp bereyin,	*Gerçeğini söyleyeyim,*
	Köktön cıldız kozgolgun,	*Gökten yıldız gibi harekete geç,*
	Kakanga kırgın saluuga,	*Kakan'a kırgın salmaya,*
	Kapırdan öçtü aluuga,	*Kâfirden öcü almaya,*
	Beecinge kırgın saluuga,	*Beecin'e kırgın salmaya,*
37190	Bek oşonu kıruuga	*Sağlamca onu kırmaya,*
	Ak buuday unun çaynagın,	*Ak buğday ununu çiğne,*
	Balam, keleme şarıp karmagın.	*Balam, kelâm-ı şerifi tut.*
	Kelip kongun Talaska,	*Gelip kon Talas'a,*
	Kelip alıp çoro bol,	*Gelip de yoldaş ol,*
	Sen Cakıptın calgız uulu	*Sen, Cakıp'ın yalnız oğlu*
	Manaska.	*Manas'a.*
	Kelip konsoñ Talaska,	*Gelip konarsan Talas'a,*
	Muñuñdu gana çeçer cer oşol,	*Derdini çözecek yer orasıdır,*
	Seni muñkantpay kütçü er oşol.	*Seni dertlendirmeden ağırlayacak er odur.*
37200	Balam, Manaska kelseñ marıysıñ,	*Balam, Manas'a gelirsen murada erersin,*
	Baatır, küyö bir kelgen men elem.	*Bahadır, güveyliğe bir gelen bendim.*
	Bagalak* gana oynop carıysıñ.	*Bagalak* oynayıp şenlenirsin.*
	Balam, Oluyat uulu men elem,	*Balam, evliya oğlu benim,*
	Balam, kan Baltay uulu sen eleñ.	*Balam, Han Baltay oğlu sensin.*
	Senin Bukardan gana çıktı	*Senin Bukar'dan çıktı*
	Cetip belim buundum,	*Varıp belimi kuşandım,*
	Cerdin tübü Celpiniş,	*Yerin dibi Celpiniş,*
	Oşol Celpinişte tuuldum.	*O Celpiniş'te doğdum.*

	Altıga gana kelip ooluktum,	*Altıma gelip coştum,*
37210	Ceti gana caşka kelgende,	*Yedi yaşa geldiğimde,*
	Tüşümdö körüp Manastı,	*Düşümde görüp Manas'ı,*
	Emi Manas kanga coluktum.	*Şimdi Manas Han'a kavuştum.*
	Cerdin tübü Celpiniş,	*Yerin dibi Celpiniş,*
	Tuulelekte Manastı,	*Doğmadan önce Manas'ı,*
	Ceti cıl mından izdedim,	*Yedi yıl boyunca aradım,*
	Bagdat, Misir şaarınan	*Bağdat, Mısır şehrinden*
	Altı cıl mından karadım.	*Altı yıl boyunca baktım.*
	Meke menen Mediyna,	*Meke ile Mediyna,*
	Beş cıl mından taba albay,	*Beş yıl boyunca bulamadım,*
37220	Keçee, tilegim Kuday bergende,	*Dün, dileğimi Tanrı verdiğinde,*
	Caşım otuz birge kelgende.	*Yaşım otuz bire geldiğinde.*
	Talas öñdüü cer tappay,	*Talas gibi yer bulamayıp,*
	Manas kan gana öñdüü er tappay,	*Manas Han gibi er bulamayıp,*
	Çubagım, oñ cagıñda orus bar,	*Çubak'ım, sağ yanında Orus var,*
	Men erdigimden ooluktum, Çubak.	*Ben yiğitliğimden coştum, Çubak.*
	Çubagım, kır cagıñda kıtay bar.	*Çubak'ım, sırt yanında Kıtay var.*
	Ancıyandın boz talaa Çubak,	*Ancıyan'ın boz kırında, Çubak,*
	Arıslan Manas kanga coluktum.	*Arslan Manas Han'a kavuştum.*
	Tüştö gana uktap, kep ugup,	*Düşte uyuyup söz işitip,*
37230	Akbaltay kandın arslanı	*Akbaltay Han'ın arslanı,*
	Ayköl gana Manas kökcalga	*Cömert Manas bozkurda*
	Çoro gana bolot dep ugup,	*Yoldaş olur diye işitip,*
	Ölüm gana ortok, can birgem,	*Ölümde ortak, can yoldaşım,*
	Ancıyan gana karap ozgonbuz,	*Ancıyan'a bakıp ilerledik,*
	Asılım gana seni tabuuga	*Değerlim, seni bulmaya,*
	Biz Ancıyan gana közdöp tozgonbuz.	*Biz Ancıyan'ı gözleyip bekledik. Bu yıl*
	Bıyıl Mediynanı eey, çalabız,	*Mediyna'yı ey, dolaşırız,*
	Oluyattın özü elem, Çubak,	*Evliyanın ta kendisiyim, Çubak,*
	Bakay gana kandın közü elem.	*Bakay Han'ın gözüyüm.*
	Talaska gana barıp konuuga,	*Talas'a varıp konmaya,*
37240	Manaska gana çoro boluuga	*Manas'a yoldaş olmaya,*
	Azgan bir Çubak sen eleñ.	*Yolundan azan bir Çubak sendin.*
	Atayı bir karap, col salıp,	*Bile bile bakıp, yol açıp,*
	Senin oygutta gana boldu ayılıñ,	*Senin Oygut'ta idi oban,*
	Kün mezgilin eey, alganda	*Gün vaktiyle ey, alındı*
	dayınıñ.	*haberin.*

Urgaaçı gana menen sayışıp,
Çubagım, senin uşunday boldu
ayıbıñ.
Cee, karmaşıp gana cürgön
bukarlık –
Kan Manastın ala turgan zayıbı.
Kara surdun eey, suluusu,
Oşol, busurmandın eey, urluusu.
Zayıp gana zattın ıktuusu,
Urgaaçıdan eey, oluya,
Zayıp zattın ayabagan eey,
mıktuusu,
Kan Manaska eey, kazına.
Eçen gana Çubak, bilersiñ,
Oluyat gana ceñeñ beybaktın
Çubagım, casagan tonun kiersiñ.
Çubagım, mañdayında barañ bar,
Badışa, Manas kan aman bar bolso,
Senin bastaşkan cooñ dalay bar.
Kuday gana berse, Çubagım,
Senin sultan gana bolor ubagıñ.
Temir kan kızı Kanıkey –
Tegi Çubak, eey, keyibe
Bıyıl saa ceñe gana bolor ubagı.
Bıyıl gana, Çubak, kebimdi uk,
Kızır çalgan eey, Manaska
Kıraandardan eey, tababız.
Baabedin çalgan Manaska
Baatırdan gana dalay eey, tababız.

Kum-Bulaktın eey, belinen,
Mekege gana sapar cerinen,
Daarat gana algan çeninen
Azıluudan eey, bir kıraan
Ayköl gana kanga kabılat.
Aman ele bolso, sur küçük
Manas gana kanga eey, tabılat.
Kumayık* gana coldon eey, alabız,
Cakında berbeyt tegi ele.

Bir dişiyle mızraklaşıp,
Çubak'ım, senin böyle oldu
ayıbın.
Hey, çarpışıp durduğun
Bukarlı –
Han Manas'ın alacağı zevcesi.
Kara yağızın ey, güzeli,
O, Müslümanın ey, soylusu.
Zevce soyunun en yatkını,
Dişilerden ey, evliya,
Kadın soyunun alabildiğine ey,
sağlamı,
Han Manas'a ey, hazine.
Nice şeyi, Çubak, bilirsin,
Evliya yengen bahtsızın,
Çubak'ım, diktiği kaftanı giyersin.
Çubak'ım, karşında barañ var,
Padişah Manas Han sağ oldukça,
Senin boy ölçüşen düşmanın çoktur.
Tanrı verirse, Çubak'ım,
Senin sultan olacak vaktin gelir.
Temir Han kızı Kanıkey –
Sakın Çubak, ey, tasalanma,
Bu yıl sana yenge olacak vakti.
Bu yıl, Çubak, sözümü dinle,
Kızır'ın dokunduğu ey, Manas'a
Yiğitlerden ey, buluruz.
Baabedin'in dokunduğu Manas'a
Bahadırdan nicesini ey, buluruz.

Kum-Bulak'ın ey, belinden,
Meke'ye sefer yolundan,
Abdest aldığı yerinden,
Azı dişliden ey, bir doğan,
Cömert hana rast gelir.
Sağ olursa, boz enik,
Manas Han'a ey, bulunur.
Kumayık'ı yoldan ey, alırız, Yakın*
zamanda hiç vermez.

Kumayıktı eey, baguuga
Arı çeti eey, şıltoolop,
Söykö gana salıp, eey, beybakka
Seksen töögö dilde artıp,
Kanıkeydi eey, alabız.
Bel baylagan eey, bel oşol,
Urgaaçıdan eey, tuulgan
Artıkça mıktuu eey, er oşol.
Kanış gana bolup kankorgo
Bizdin aylanı gana tapçu
neme oşol». Cetine albay men atam

Aradan gana bolup kan Bakay
Oluya gana kepten aytıptır.
Maani gana sözdü bar aytıp,
Oşondo bardiger sözdü car aytıp,
Enekeñ men şorduuga ike
Kan Çubaktı eey, soorotup,
Kayra gana ketken Talaska,
Bir maanisin bilgizgen
Senin badışa atañ Manaska.
Kabılan tuugan kan Bakay
Kasıet sözdön salıptır,
Eptüü Bakay – kocosan
Eptep aytıp Çubakka
Oşondo Talaska alıp barıptır.
Çubak barıp kongon Talaska,
Çoro bolgon atañ sultan Manaska.
Kızır çalgan atañdın
Argın kan uulu Acıbay
Attanıp kelgen Talaska,
Çoro bolgon oşondo
Senin atañ sultan Manaska.
Atañ şerdiginen er cıygan.
On eki kılım teñ cıygan.

At semirip, ık bolgon,
Köldügünön sen atañ
Öz başı gana calgız kırk bolgon.

Kumayık'ı ey, beslemeye,
Öte yanını ey, bahane edip,
Küpe takıp, ey, bahtsıza,
Seksen deveye altın yükleyip,
Kanıkey'i ey, alırız.
Bel bağlanan ey, bel odur,
Dişiden ey, doğmuş
Fazlasıyla yaman ey, er odur.
Hatun olup kan içiciye,
Bizim çaremizi bulacak
kişi odur». Sevincine sığamayıp benim babam,
Araya girip Han Bakay
Evliyaca sözler söylemiş.
Manalı sözü hep söyleyip,
O anda kalan sözü ilan edip,
Anan ben bahtsıza, ah,
Han Çubak'ı ey, avutup,
Geri dönüp gitmiş Talas'a,
Bir manasını bildirmiş,
Senin padişah baban Manas'a.
Kaplan doğmuş Han Bakay,
Kutlu sözden söylemiş,
Becerikli Bakay – Kocosan,
Uz dille anlatıp Çubak'a,
O zaman Talas'a alıp gitmiş.
Çubak varıp konmuş Talas'a,
Yoldaş olmuş baban sultan Manas'a.
Kızır'ın dokunduğu babanın
Argın Han oğlu Acıbay,
Atlanıp gelmiş Talas'a,
Yoldaş olmuş o zaman,
Senin baban sultan Manas'a.
Baban arslanlığından er toplamış.
On iki halkı bir derlemiş.

At semirip kıvama gelmiş,
Deryalığından senin baban,
Kendi başı yalnızken kırk olmuş.

Telegeyi teñ ele,
Şay* koldogon şer ele.
Atañ gana öñdüü bir Kuday,
Can caratıp atañça
Atañ közdögön cerge çır salgan,
Kumayıktı şıltoolop,
Kuda bolup meni algan.
Körgözgön dalay korduktu
Eçen sapar çır salıp,
Atañ körgözgön dalay zorduktu.
Atañ Manas barbayıp,
Küyöölöp magan barganda
Kocodon koyboy cıyganda,
Cetimiş moldo, tört aalım*
Kan atañ kökcal Manastı
kıyganda,*
Tokson kelin, tokson kız
Toktoboy töşök salganda,
Buttagan altın, san dilde
Ceñketayga* alganda,
Catayın dep koynuna
Men şorduu basıp barganda,
Töşökkö gana cañı cetkende,
Keregede bolotum
Kınınan ırgıp ketkeni,
Bilegin çala bir çiyip ötkönü.
Cazayıl salıp moynuma
«Kız kezinde bul kançık
Bilegim cara saydı» – dep,
Catpay ketken koynuma.
Camanatka kongomun,

Her şeyi tastamam denkti,
Şay'ın kolladığı arslandı.*
Baban gibisini bir Tanrı,
Can yaratsa da babanca,
Baban göz koyduğu yere kavga salmış,
Kumayık'ı bahane edip,
Dünür olup beni almış.
Göstermiş nice eziyeti,
Nice sefer kavga salıp,
Baban göstermiş nice zorbalığı.
Baban Manas kurularak,
Güveylik edip bana geldiğinde,
Hocalardan komadan topladığında,
*Yetmiş molla, dört âlim**
Han babanın, bozkurt Manas'ın
*nikâhını kıydığında,**
Doksan gelin, doksan kız
Durmadan döşek serdiğinde,
Külçe külçe altın, sayısız dilde
Yenge payına alındığında,*
Koynuna gireyim diye,
Ben bahtsız yürüyüp vardığımda,
Döşeğe yeni ulaştığımda,
Keregede asılı çeliğim
Kınından fırlayıverdi,
Bileğini hafifçe çizip geçti.
Cazayıl asıp boynuma,
«Kız çağında bu kancık
Bileğimi yarıp deldi» – diye,
Koynuma yatmadan gitti.
Kötü üne kondum ben,

Catpay koyup, kan atañ
Cana salbar bolgomun.
Bulkunup bayge taap aldı,
Şıltoo kılıp sen atañ
Atam Temir kan turgan Bukardı
Altı gana sapar çaap aldı.
Akbaltaydın Çubakka,

Yatmayıp da, han baban,
Yine terk edilmiş oldum.
Silkinip ödül bulup aldı,
Bahane edip senin baban,
Babam Temir Han'ın oturduğu Bukar'ı
Altı sefer vurup aldı.
Akbaltay'ın Çubak'ına,

Alışıp cürgön çunakka
Kerilip çaap köçtörün,
Momintip aldı öçtörün.
Salbar kalgan men boldum,
Ardık kılbay ataña
Altımış kızdı ak üylüü
Alıp gana çıgıp Bukardan
Atañdı gana basa kongomun.
Eptep gana cürüp, ataña
Ebim gana menen cagınıp,
Ölgöndö katın bolgomun, uulum!
Aman bir barıp, aman kel, uulum,
Zarlantpay, uulum, bat kelgin!»
Abıke menen Köböşkö
Atışıp kırgın salbay kel!
Kün mezgilin aytayın,
Kulunum, altımış kündön
kalbay kel. Turalbay ıylap çırkırap,

Buuruldu karmap buudan kıl,
Muñumdu gana cazar cetimim,
Sen altı aramdı tuugan kıl».
Enesi Kanıkey küülönüp,
Comogun süylöp tügönüp,
Cok nerseni bilgizip,
Cetim Semetey için küygüzüp,
Bödönödöy kayran köz,
Bölök-bölök caş ketip,
Bötön-bötön saz aytıp,
Karagattay, eey, kayran köz,
«Kadırman cetim balam» – dep,
Kamçı boyu caş ketip.
«Kazgaldak degen kayran kuş
Kayrılbay uçat talaa üçün,

Kançanı kördüm şorduu can,
Karından çıkkan bala üçün.
Özöndüü dayra-bulagım,
Ölgöndö körgön çunagım.

Boğuşup durduğu yamana,
Gerine gerine göçlerini vurup,
Böylece aldı öçlerini.
Terk edilmiş kalan ben oldum,
Gücenmeden babana,
Altmış kızı ak otağlı edip,
Alıp çıkıp Bukar'dan,
Babanın üstüne varıp kondum.
İdare edip yürüyüp, babana,
Ustalığımla yaranıp,
Zorun zoruna karısı oldum, oğlum!
Sağ varıp, sağ gel, oğlum,
İnletme beni, oğlum, tez gel!»
Abıke ile Köböş'e
Çatışıp kırgın salmadan gel!
Gün vaktini söyleyeyim,
Kulunum, altmış günden
geç kalmadan gel. Duramayıp ağlayıp
feryat ederek,
Buurul'u tutup küheylan et,
Derdimi dağıtacak yetimim,
Sen altı haramiyi kardeş et».
Anası Kanıkey coşup,
Destanını söyleyip bitirip,
Olmadık şeyi bildirip,
Yetim Semetey'in içini yakıp,
Bıldırcın gibi aziz gözden,
Bölük bölük yaş akıp,
Başka başka ezgi söyleyip,
Karagat gibi, ey, aziz gözden,
«Kadri yüce yetim balam» – deyip,
Kamçı boyu yaş akıp.
«Angıt denen aziz kuş,
Dönmeden uçar kır için,

Neler gördüm bahtsız can,
Karnından çıkan bala için.
Vadili ırmağım, pınarım,
Güç bela kavuştuğum yavrum.

Altı abaña bara kel,
Bergeni bolso mülküñdü
Beypay salbay ala kel.
Berbey kalsa, kulunum,
Camandaşpay kayta kel.
«Eneke berbey koydu» – dep,
Men beybakka ayta kel.
Uulum, buzuk kılsañ camanat,
Buudanım, Bakay kan bolsun coldoşuñ,
Barıp kelgen bul işiñ.
Bir Kudayga amanat.
Salamat barıp, sak kelgin,
Men enekeñ beybaktı
Dep, oşontüp, Kanıkey
Iylap, keyip sabılıp,
Manastan kalgan çunakka
Nasaatın aytıp calınıp.
Ölgöndö körgön cetimge
Baykuş eneñ Kanıkey
Batasın berip burkurap:
«Ar oluya – maşayık,*
Cetimimdi koldo!» – dep,
Tabış kılıp çırkırap,
Talastı közdöy uzatıp,
Eçen comok iş aytıp,
Kabılan Manas barında
Kayran baştan ötkörgön
Cöö comok kılıp işti aytıp,
Enekeñ Kanıkey ıylap turganda,
Manastın tapkan enesi
Tokson beşte karıya,
Özü Şay koldogon oluya.

Altı amcana varıp gel,
Verirlerse mülkünü,
Kargaşa çıkarmadan alıp gel.
Vermezlerse, kulunum,
Kötüleşmeden dönüp gel.
«Anacığım, vermediler» – deyip,
Ben bahtsıza söyleyiver.
Oğlum, bozgunculuk edersen kötü ün,
Küheylanım, Bakay Han olsun yoldaşın,
Varıp gelmen, bu işin,
Bir Tanrı'ya emanet.
Selametle varıp, sağ gel,
Ben bahtsız anacığını,
Deyip, böylece, Kanıkey,
Ağlayıp, yanıp dövünerek,
Manas'tan kalan yavruya
Öğüdünü söyleyip yalvararak.
Güç bela kavuştuğu yetime,
Zavallı anan Kanıkey,
Duasını verip hıçkırarak:
*«Her evliya – meşayih,**
Yetimimi koru!» – deyip,
Ses verip feryat ederek,
Talas'a doğru uğurlayıp,
Nice destanlık iş anlatıp,
Kaplan Manas sağken,
Aziz baştan geçenleri,
Düz destan edip işi anlatıp,
Anan Kanıkey ağlayıp dururken,
Manas'ı doğuran anası,
Doksan beşinde ihtiyar,
Kendisi Şay'ın kolladığı evliya.

Uuldan tuugan er Manas
Ugulgan cerge kan bolgon,
Munu menen karmaşkan duşman
cay bolgon. Atakeñ Manas ölgöndö,
Altayda tuulup çoñoygon,

Oğul olarak doğan er Manas,
Adı duyulan yere han olmuş,
Bununla çarpışan düşman
yerle bir olmuş. Baban Manas öldüğünde,
Altay'da doğup büyümüş,

Aalam curtka zor bolgon,
Munu menen alışkan duşman
kor bolgon. Enekeñ men baykuştun
başına
Kızdan birdi er tuugan,
Kızdan tuugan Kardıgaç
Kıtayga dalay çır salgan,
Eçen korduk körülgön,
Azat kılıp kıtaydan,
Caman eldin Carmanas,
Tömönkü, cerdin tübü Celpiniş,
Celpinişke berilgen.
Oşo kezde Çıyırdı
Calgızı cetim çoñoyup,
Tilegin Kuday bergen kez,
Ölböy-citpey Çıyırdı
Tokson beşke kelgen kez.
Közü kalgan iriñdep,
Köödönü kalgan kirildep,
On eki müçö ustukan
Toktono albay zirildep.
(Toodoy bolgon Urmekem*,
Asıl kan Manastı tapkan enekem.
Suurup alıp kabınan,
Öldü dese kördö cok,
Tirüü dese sanda cok,
Bügün körgön erteñ cok,
Uşunday eken düynö bok.)
Koen tuyak kolgo alıp,
Közün sürtüp bakırıp,
Altın tayak kolunda
Calgızı Semeteydi çakırıp:
«Atıñdın oozun bura tur,
Men enekeñ Çıyırdı
Armanım aytam tura tur!
Ölsöm kirem ak saray,

Ölgöndö körgön cetimim,
Eey, balaketiñdi alayın,

Âlem halkına ulu olmuş,
Bununla boğuşan düşman
hor olmuş. Anan ben zavallının başına,

Kızdan birini er gibi doğurmuş,
Kız doğan Kardıgaç,
Kıtay'a nice kavga salmış,
Nice eziyet görülmüş,
Azat edip Kıtay'dan,
Kötü elin Carmanas'ı,
Aşağıdaki, yerin dibi Celpiniş,
Celpiniş'e verilmiş.
O çağda Çıyırdı,
Yalnızı yetim büyüyüp,
Dileğini Tanrı'nın verdiği çağ,
Ölmeden yitmeden Çıyırdı,
Doksan beşine geldiği çağ.
Gözü kalmış irinli,
Göğsü kalmış hırıltılı,
On iki uzuv, kemik,
Duramayıp titreyerek.
(Dağ gibi olan Urmekem,*
Asıl Han Manas'ı doğuran anacığım.
Sıyırıp alıp kınından,
Öldü desen mezarda yok,
Diri desen sayıda yok,
Bugün gördüğün yarın yok,
Böyleymiş şu kahpe dünya.)
Tavşan tırnağını eline alıp,
Gözünü silip bağırarak,
Altın asa elinde,
Yalnızı Semetey'i çağırıp:
«Atının ağzını çevirip dur,
Ben ninen Çıyırdı,
Hasretimi söyleyeyim, dur bakalım!
Ölürsem girerim ak saraya,

Güç bela kavuştuğum yetimim,
Ey, kurbanın olayım,

Öksügüm aytam bir dalay.
Botosunan acırap,
Enekeñ korduk körgöndö
Asmandan, Aldanın künü bürkölüp,
Altımış müşkül bir kelip:
«Çolponum, Manastan kantip kalayın,
Ötüp catkan balama ayaktaşa barayın.
Alda albagan kuu candı
Kurmandıkka çalayın,
Uşuntüp ölüp kalayın» –
Dep, oşondo kurgan can
Oyum ketip ölüşkö,
O düynö cüzün körüşkö!
Keregeni karasam
Altımışta, kırk koygo
Satıp algan ak kancar
Sabı közgö köründü,
Men enekeñ kurgurdun,
Ölümgö köönü bölündü.
Karmay kalıp sabınan,
Cürökkö bıçak atuuga
Oyum ketti şorduu can.
Atañ Manas şer menen
Ayagına şorduu can,
Tıgın bolup catuuga.
Balaketiñdi alayın,
Baltır beşik*, ee, kezegiñ.
Keyişti Kanıkey beybak tartkanda,
Emgekke katuu salganda,
Eki betin teñ tıtıp*,
Enekeñ emizbey taştap atkanda.
Özümdü özüm carganı,

Yanığımı söyleyeyim bir hayli.
Yavrusundan ayrılıp,
Anan eziyet gördüğünde,
Gökten, Allah'ın günü bulutlanıp,
Altmış müşkül bir gelip:
«Çolpan'ım, Manas'tan nasıl kalayım,
Göçmekte olan balama yoldaş olmaya varayım.
Allah'ın almadığı kuru canı
Kurban diye keseyim,
Böylece ölüp kalayım» –
Deyip, o anda zavallı can,
Aklım gitti ölmeye,
Öte dünyanın yüzünü görmeye!
Keregeye baksam,
Altmışında, kırk koyuna
Satın alınmış ak hançerin
Sapı gözüme göründü,
Ben zavallı ninenin,
Ölüme gönlü meyletti.
Sapından kavrayıp,
Yüreğe bıçak saplamaya
Aklım gitti bahtsız can.
Baban Manas arslan ile
Ayak ucuna bahtsız can,
Sokulup yatmaya.
Kurbanın olayım,
Baldır beşik, ey, çağındaydın.*
Kederi bahtsız Kanıkey çektiğinde,
Ağır işe koşulduğunda,
İki yanağını birden yolup,*
Anan seni emzirmeden bıraktığında.
Kendimi kendim yarmaya,

Atañ Manas baatırga
Ayaktaşıp, eey, kalganı
Ayagına barganda,
Kundaktagı* cetimim

Baban Manas bahadıra
Yoldaş olup, ey, kalmaya,
Ayak ucuna vardığımda,
Kundaktaki yetimim,*

Koluñdu suurup dardaktap,
Bıçagımdı talaşıp,
Emçegimdi karmalap,
Cetim, sen, külüp turduñ barbaktap.
Men kılayın kanday bolçu
Ölöyün dedim arıman,
Ölböy kaldım kulunum,
Bir Semetey barıñan.
Karap alıp közüñdü,
Kulunum, meder* kıldım özüñdü.
Kıybay kaldım canımdı,
Kulunum, senin barıñdan.
Tökpöy kaldım kanımdı.
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tuu kazanat çunagım,
Ayzaga takkan celegim,*
Ayköl Manastan kalgan belegim,
Boz ala tuygun* bolpoñum,
Boz karçıga* çolponum,
Bügün alar künüm bar,
Calgızım aman cürsün dep,–
Bir Kudayga kıldım zar?
Cetimim, senden bölök kimim bar?!
Kırk çilten, Kızır Iliyastar,
Sapar barıp Talaska,
Kuran* okup kelginiñ
Atañ sultan Manaska.
Saparıñ bolsun salamat,
Kalıñ Bukar, sözümdü uk!
Cetimim Talaska ketip baratat,
Ee, Kuday, bir özüñö amanat!*
Ölgöndö körgön cetimim,
Arı bargın bir on kün,
Elde bolgun cana on kün,
Kayra kelgin dagı on kün.
Kün mezgili otuz kün,
Otuz kündö kelersiñ,

Elini çıkarıp çırpınarak,
Bıçağıma el atıp,
Mememi yoklayıp,
Yetim, sen, gülüp durdun cıvıldayarak. Ne edeyim, nice olurdu,
Öleyim dedim arımdan,
Ölmeden kaldım kulunum,
Bir Semetey varlığından.
Gözüne bakıp durup,
Kulunum, medet bildim seni.*
Kıyamadım canıma,
Kulunum, senin varlığından.
Dökmeden kaldım kanımı.
Tulpardan kalan tırnağım,
Tuğ soylu küheylan yavrum,
*Mızrağa takılan flamam,**
Cömert Manas'tan kalan armağanım,
Boz ala şahin körpem,*
Boz atmaca Çolpan'ım,*
Bugün göçecek günüm var,
Yalnızım sağ gezsin diye,–
Bir Tanrı'ya ettim zâr?
Yetimim, senden başka kimim var?!
Kırk çilten, Kızır İliyaslar,
Sefer edip Talas'a,
Kuran okuyup gelesin,*
Baban sultan Manas'a.
Seferin olsun selamet,
Kalabalık Bukar, sözümü dinle!
Yetimim Talas'a gidiyor,
*Ey Tanrı, bir sana emanet!**
Güç bela kavuştuğum yetimim,
Öteye git bir on gün,
Elde kal yine on gün,
Geri dön daha on gün.
Gün vadesi otuz gün,
Otuz günde gelirsin,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TALAS'IN ÇAĞRISI

İki ananın "otuz günü geçirme" duası ve bütün Bukar halkının gözyaşıyla yola çıkan on iki yaşındaki Semetey, Temir Han'ın Aktulpar'ına binmiş, Ismayıl'ın çeliğini kuşanmış, Kanıkey'in ok geçmez ak kaftanını giymiştir. Yolu, anasının on iki yıl önce yalınayak kaçtığı çile güzergâhının tersinden bir ziyarettir: kızlık gölü Keñ-Kölçük'te kara taştaki yazıyı okur, Kül-Tokoy'da kundaktayken çınar sütüyle beslendiği yeri görür, Aman-Col'u aşar. Kokon'da ise babasının eski haracının hıncını taşıyan kuşbegi, onu yakalatmak için nişancısından topuzcusuna onarlı bölükler halinde pehlivan salar; önce vurulanlara dönüp bakmayan çocuk, canına tak edince "Manas!" narasıyla kılıç sıyırır ve altmış kadar pehlivanı kırıp geçer — Kokonlular kale kapılarını sürgüleyip saklanır. Sır-Dayra'yı geçen yetim, anasının Manas'ı sakladığı Kayıpçı'nın kara mağarasında bir gece yatar, Corgo Beli'ni aşınca da atadan miras geniş Talas ayaklarının altına serilir.

Talas, sahibini bekleyen emanetleriyle karşılar: on iki yıldır yollara bakan altın kargılı Kumayık uluyarak boynunu büker, Akşumkar doğan Imerme kayalarından süzülüp yavrusunu yetimin koluna emanet eder. Taşkın Talas suyuna "atam akarsudan dönmemiş" deyip dalan çocuğu, Manas'ın, Almambet'in, Çubak'ın, Sırgak'ın, Bakay ile Acıbay'ın suretleri sudan yedekleyip geçirir. Ama vatan, yaralarını da gösterir: Manas'ın Keñ-Şor'daki ölüm yerinde yas nişanları orman olmuş, Abıke ile Köböş başta altı haram, hanın mescidini yıkıp malını kamçıyla ölçüşerek paylaşmıştır. Semetey, Kanıkey'in boz kayaya oydurduğu hazine mağarasını, sır saklansın diye ağıyla öldürülen beş pehlivanın hakkını ve altı bin teke kesilerek tuğlası kaynatılmış ulu

kümbeti bulur; "Babacığım!" feryadına kümbetin içi uğuldayarak cevap verir — bu, mirası altı haramdan çekip alması için atadan gelen işarettir. Duvarlardaki resimlerde Beecin seferi, Almambet'in Burulça'yla imtihanı ve Sırgak'ın onu ölümden kurtarışı canlanırken, yolun sonunda deve güden Bakay'ın yedi yüz devesi bozlaşarak yetimi kuşatır ve doksan beş yaşındaki Celmayan, ak yününü döke döke Manas'ın oğluna kavuşur.

KÜNYE — KEY FACTS

- Çıyırdı yol vadesini otuz güne bağlayıp "gelmezsen ölümümü görürsün" diye ant içer; Semetey, Temir Han'ın Aktulpar'ı, Ismayıl'ın çeliği, Kölöy Han'ın mızrağı ve Kanıkey'in ok geçmez ak kaftanıyla, belinde Mediyan çölünde bulunmuş boz kise, Bukar'dan yola çıkar.
- Yol, Kanıkey'in kaçış güzergâhının ziyaretidir: Keñ-Kölçük'te kara taşta anasının adını okur, Kül-Tokoy'da kundaktayken çınardan akan sütle beslendiği yeri, Aman-Col'u ve anasının Manas'ı sakladığı Kayıpçı'nın kara mağarasını görüp Corgo Beli'nden Talas'a iner.
- Kokon kuşbegisi, Töö pehlivanın öcü ve eski harac korkusuyla nişancı, mızrakçı, topuzcu ve kılıççılardan onarlı bölükler halinde pehlivan gönderir; Semetey "Manas!" narasıyla altmış kadar pehlivanı öldürür, Kokonlular kale kapısını kapatıp bir daha ardından adam salamaz.
- Talas'ta önce boynunda altın kargısıyla on iki yıldır bekleyen Kumayık tazı, sonra Mekke'den Bağdat'a dünyayı dolaşıp dönen Akşumkar doğan — çuvaldız kanat yavrusuyla birlikte — Semetey'e kavuşur; taşkın Talas/Ürbüs suyunu geçerken Manas, Almambet, Çubak, Sırgak, Bakay ve Acıbay'ın suretleri onu koruyup yedekler.
- Abıke ile Köböş'ün başını çektiği altı haram (Çıybıt, Koçkor, Adıbay, Kölbay ile) Manas'ın mescidini yıkmış, hocasını mollasını kırmış, malı kamçıyla ölçüp paylaşmış ve Kanıkey'i kökbörü edip sürüklemiştir; Kanıkey ise hazineyi beş pehlivana boz kayada oydurduğu mağaraya gizlemiş, sır çıkmasın diye beşini de ağı içirip öldürmüştür.
- Kanıkey'in altı bin teke kesip tuğlasını kaynattığı ve Mısır ile Bağdat'tan getirttiği seksen mollaya Beecin seferini — Manas'ı, Bakay'ı, Almambet'in hikâyesini, Çubak'ı ve Sırgak'ın Almambet'i kurtarışını — resmettirdiği kümbet, Semetey gelince içeriden uğuldar (mirası almaya git işareti); dönüşte deve güden Bakay'ın yedi yüz devesi ve doksan beş yaşındaki Celmayan bozlayarak yetimi karşılar.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Otuz kündö kelbeseñ,	*Otuz günde gelmezsen,*
Men enekeñ şorduunun,	*Ben, bahtı kara ananın,*
Ölgön künün körörsüñ!	*Öldüğü günü görürsün!*
Kalıñ kara Bukardık,	*Kalabalık kara Bukar halkı,*
Omiyin! – dep, koluñ cay,	*Âmin! deyip aç elini,*
Bekittim bügün oozumdu,	*Mühürledim bugün ağzımı,*
37550 Otuz künü men tilep,	*Otuz gün boyu dileyip,*
soobumdu*.	*sevabımı*.*
Otuz kündön kalbastan,	*Otuz günü geçirmeden,*
Kelip kalsa cetimim,	*Gelip çıkarsa yetimim,*
Eldin cüzün körömün,	*Elin yüzünü görürüm,*
Otuz kündön al kalsa,	*Otuz günden geç kalırsa,*
Kalıñ curt, men o düynö cüzün körömün!	*Kalabalık halk, ben öte dünya yüzünü görürüm!*
Oomiyin! Kuday, er calgız,	*Âmin! Kuday'ım, er yalnız,*
Cılkıda tulpar alabaş,	*Yılkıda tulpar Alabaş,*
37560 Almambet, Çubak atı uykaş,	*Almambet, Çubak adları uyaklı,*
Işin Kuday oñdoçu,	*İşini Kuday rast getire,*
Cetimim barat koldoçu!	*Yetimim gidiyor, koruyuver!*
Biri tirüü Talasım,	*Biri, diri kalan Talas'ım,*
Cetimiñ barat közdöp al,	*Yetimin gidiyor, gözet onu,*
Acıbay, Bakay eki kan,	*Acıbay, Bakay iki han,*
Arıslan tuugan eki can,	*Arslan doğmuş iki can,*
Cetimim barat közdöp al!	*Yetimim gidiyor, gözet onu!*
Calgızım barat amanat	*Yalnızım gidiyor, emanet*
Oomiyin! – dep, kol cayıp,	*Âmin! deyip el açıp,*
37570 Eki enesi teñ cayıp.	*İki anası birden açıp.*
Köñüldörü bölünüp,	*Gönülleri bölünüp,*
Közdön caşı tögülüp:	*Gözlerinden yaş dökülüp:*
«Kazgaldak degen kayran kuş	*«Kazgaldak denen aziz kuşu*
Karçıgaga cegizbe,	*Çakır doğana yedirme,*
Karaan kılgan çunaktı	*Karaltımız olan yavrucağı*
Elinen öldü degizbe!	*Elinden 'öldü' dedirtme!*
Eey, Kuday, kuunu kuşka cegizbe,	*Ey Kuday, kuğuyu kuşa yedirtme,*
Taalayga bütkön cetimdi	*Talihe doğmuş yetimi*
Talastan öldü degizbe!»	*Talas'tan 'öldü' dedirtme!»*

Armanın aytıp arıştap,
Derdini döküp inleyip,

Ayköldön kalgan cetimdi
Eki enesi teñ ıylayt,
Caratkanga tabıştap.
Enesi Çıyırdı ıylap turganda,
Kalaaluu Bukar kan ıylap,
Kalayıktın baarı ıylap,
Ak seldeçen koco ıylap,
Dars* okugan moldo ıylap,
Tayatası Temir kan
Bukardın mıktuu kanı ıylap,
Semetey Talas cürgöndö
Uşunça curttun baarı ıylap:
«Er calgızı şer ele,
Ataktuu Manas sultandan
Kalıp kalgan er ele.
Arkasında tuugan cok,
Özü calgız tuuma eme ele,
Ölböy-citpey bul cetim,
Aman cürsün tegi ele!»
Oşondo, kalaaluu Bukar çurkurap,
Keçee, Talastan cöö kaçkanda,
Kalayıktın baarısı
Kol kötörüp burkurap,
Oşondo, batasın berdi çurkurap.
Azıktın baarı tügönüp,
«Acalım cetse ölöm – dep,
Atam ötkön Manaska
Kuran okup kelem» – dep,
Astındagı mnngeni –
Temir kandın tulparı,
Kolundagı alganı –
Ismayıldın bolotu,
Kasaba koldo kalkıldap,
Manastan kalgan cetimiñ
Astındagı Aktulpar,
Baatır Talaska cürdü carkıldap.
Aşıp turat – dedi ele,

Ayköl'den kalan yetimi
İki anası birden ağlar,
Yaradan'a emanet edip.
Anası Çıyırdı ağlayıp dururken,
Kaleli Bukar hanı ağlayıp,
Ahalinin hepsi ağlayıp,
Ak sarıklı hoca ağlayıp,
Ders okuyan molla ağlayıp,*
Ana dedesi Temir Han,
Bukar'ın kudretli hanı ağlayıp,
Semetey Talas'a giderken
Bunca halkın hepsi ağlayıp:
«Yalnız yiğit bir arslandı,
Namlı Manas sultandan
Geriye kalan er idi.
Ardında kardeşi yok,
Kendisi yalnız doğma idi,
Ölmeden yitmeden bu yetim,
Sağ esen gezsin her daim!»
O zaman kaleli Bukar çığrışıp, Hani,
Talas'tan yaya kaçarken,
Ahalinin hepsi de
El kaldırıp hıçkırıp,
O zaman feryatla verdi duasını.
Azığın hepsi tükenip,
«Ecelim gelirse ölürüm, deyip,
Atam merhum Manas'a
Kur'an okuyup gelirim» deyip,
Altındaki bindiği –
Temir Han'ın tulparı,
Elindeki aldığı –
Ismayıl'ın çeliği,
Sancak elde dalgalanıp,
Manas'tan kalan yetimin
Altındaki Aktulpar,
Bahadır Talas'a yürüdü ışıldayıp.
Taşıp duruyor, demişti,

Baabedindi bat aytıp,
Atası Manas aykölgö
Ak tuyak bee bata aytıp,
Bukardan çıgıp col tartıp,
Burulbastan bek basıp,

Bozorgon munar bel aşıp,
Borumu sonun cer basıp.
Aynıbay bala col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Keñ Bukardın zor Ak-Çiy
Mıktuu tulpar atçanga,
Erikpey cürgön mendege
Altı kündük col eken,
Munara Ak-Çiy deer eken
Al Ak-Çiydi bastı ele,
Oroygon toonun tumşugun
Cetimiñ oodarılıp aştı ele.
«Enekem Kanıkey aytkan kep ele,
Zıyarat* kılsañ çoñ mazar,
Kız kezinde eneñdin
Keñ-Kölçügü – dedi ele.
Kazınasın çaçkanda,
Talıgıp ıylap enekem,
Men cetimdi kötörüp,
Eki çanaç süt menen,
Eki semiz küç menen
Calgız cilik et kalıp,
Çoñ enem Çıyırdı ıylap sabılıp,
Bir cilik etin cesirler
Kudayga aytıp calınıp.
Enekem Kanıkeydin kebi ele,
Keñ-Kölçükkö şorduu enem,
Tölgö saldım dedi ele.
«Körsöñ tölgöñ bobul iş,
Enekeñdin Keñ-Kölçük,
Kaynap taşıp suu tolup,
Ilebinen Keñ-Kölçük
Taşıp turat – dedi ele.

Baabedin'i tez anıp,
Atası Manas Ayköl'e
Ak tuynaklı kısrak adayıp,
Bukar'dan çıkıp yola koyulup,
Dönüp bakmadan sıkı basıp,

Bozarmış puslu beli aşıp,
Görkemi güzel yeri basıp.
Yılmadan çocuk yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Geniş Bukar'ın ulu Ak-Çiy
Güçlü tulpar atlıya,
Usanmadan giden kula
Altı günlük yol imiş,
Minare Ak-Çiy derler imiş
O Ak-Çiy'i geçti idi,
Heybetli dağın burnunu
Yetimin devrilircesine aştı idi.
«Anacığım Kanıkey'in dediği sözdü,
Ziyaret edersen ulu mezar,*
Kızlığında ananın
Keñ-Kölçük'üydü, demişti.
Hazinesini saçtığında,
Yorulup ağlayıp anacığım,
Ben yetimi kucaklayıp,
İki tulum süt ile,
İki semiz kuvvet ile
Tek bir incik et kalıp,
Büyük anam Çıyırdı ağlayıp dövünüp,
Bir incik etini dul kadınlar
Kuday'a söyleyip yalvarıp.
Anacığım Kanıkey'in sözüydü,
Keñ-Kölçük'te bahtsız anam,
Fal açtım, demişti.
«Görsen, falın hayra alamet,
Anacığının Keñ-Kölçük'ü,
Kaynayıp taşıp su dolup,
Soluğundan Keñ-Kölçük
Taşıp duruyor, demişti.

Tegeregin çınar bak	*Çevresini çınar bağı*
Basıp turat – dedi ele.	*Sarıp duruyor, demişti.*
Enekem Kanıkey kebi bar eken,	*Anacığım Kanıkey'in sözü doğru imiş,*
Aytkanının baarı bar,	*Dediklerinin hepsi var,*
Ay, Kanıkey enekem	*Ah, Kanıkey anacığım*
37660 Kasiettüü can eken.	*Keramet sahibi can imiş.*
Suu boyunda kara taş,	*Su boyunda kara taş,*
Kara taşta katı bar,	*Kara taşta yazısı var,*
Katın okup karasam,	*Yazısını okuyup baksam,*
Kabılan enekemdin atı bar.	*Kaplan anacığımın adı var.*
Kımbat enem dolunun	*Kıymetli anam yamanın*
Kız kezinde Keñ-Kölçük,	*Kızlığında Keñ-Kölçük,*
Aylanası çınar bak,	*Etrafı çınar bağı,*
Tegeregi teñ kölçük,	*Çevresi hep gölcük,*
Kara kaşka argımak	*Kara sakar küheylana*
37670 Sıynatına minçü eken,	*Seyranında binermiş,*
Eerçitkeni tokson kız,	*Peşine taktığı doksan kız,*
Baykuş enem Kanıkey	*Zavallı anam Kanıkey*
Kız kezinde oşondo	*Kızlığında o zaman*
Zıyarat kılıp cürçü eken.	*Ziyaret edip gezermiş.*
Çınarına tak bıyıl	*Çınarına tam bu yıl*
Bulbul uçup konuptur,	*Bülbül uçup konmuştur,*
Teregi köktöp şak tolup,	*Kavağı yeşerip dal dolup,*
Teñir atam Manastın	*Kutlu atam Manas'ın*
Bardıgınday boluptur.	*Sağlığındaki gibi olmuştur.*
37680 Col tartıp bala kamınıp,	*Yola koyulup çocuk hazırlanıp,*
A düynö ketken Manastın	*Öte dünyaya göçen Manas'ın*
Balañız arbagına calınıp,	*Oğlunuz ruhuna yalvarıp,*
Keçee, karaluu kelgen Kanıkey, Ketip barat Semetey,	*Hani, yaslı gelen Kanıkey, Gidiyor işte Semetey,*
Baltır beşik kezinde	*Kundak beşik çağında*
Kaçıp kelgen Semetey.	*Kaçıp gelen Semetey.*
Bulasın bulap oñolup,	*Malını devşirip düzelip,*
Cetimi Bukaraga kelip çoñoyup.	*Yetimi Bukara'ya gelip büyüyüp.*
Astındagı Aktulpar	*Altındaki Aktulpar*
Temir kandın şaarına	*Temir Han'ın şehrine*
37690 Tentip kelip can bagıp,	*Sürünüp gelip can besleyip,*
Temir kanga kelgende,	*Temir Han'a geldiğinde,*

Enekesi beytaalay	*Anacığı bahtı kara*
Kanzaadanın calgızın	*Hanzadenin yalnızını*
Kırkıp iyip çıbıgın,	*Kırkıp verip perçemini,*
Bu Bukardın kanına	*Bu Bukar'ın hanına*
Kılıp bergen ırımın.	*Yapıp vermişti töresini.*
Cetim cürüp cetilip,	*Yetim gezip yetişip,*
Cergege mintip koşulup,	*Yurda böylece katılıp,*
Ereşen tartıp, er bolup,	*Ergenliğe erip, er olup,*
37700 Buruusu cok Manastın	*Hiç şaşmadan Manas'ın*
Özün gana tartkan er bolup,	*Yalnız ona çeken er olup,*
Keñ-Kölçükkö barganda	*Keñ-Kölçük'e vardığında*
Tulpardı oñdop tokunup,	*Tulparı düzeltip eyerleyip,*
A düynö ketken Manaska.	*Öte dünyaya göçen Manas'a.*
Arnap kuran okunup,	*Adayıp Kur'an okuyup,*
Bala bu Bukarga cürgöndö,	*Çocuk bu Bukar'da gezerken,*
Tokoydo Tazdan kep ugup,	*Ormanda Taz'dan söz duyup,*
Tobu kırgız dep ugup,	*Soyu Kırgız diye duyup,*
Atı anın kaşka* dep,	*Adı onun kaşka* diye,*
37710 Atası anın başka dep,	*Atası onun başka diye,*
Akınkan, Oogan kaynı dep,	*Akınkan, Oogan dünürü diye,*
Ayçürök anın zaybı dep,	*Ayçürök onun eşi diye,*
Oluyat bergen bata dep,	*Evliyanın verdiği dua diye,*
On eki birge kol bergen	*On ikisiyle birden el veren*
Opsoloñ sultan kan Manas	*Heybetli sultan han Manas*
Oşol sizge ata dep,	*İşte o size atadır diye,*
Talas senin ceriñ – dep,	*Talas senin yerindir diye,*
Kırgız senin eliñ – dep,	*Kırgız senin elindir diye,*
Kanzaadanın balası	*Hanzadenin oğlu hiç*
37720 Kaçıp cürör cön barbı,	*Kaçıp gezer olur mu,*
Karañkün kırgız el kayda?	*Kara günlü Kırgız eli nerede?*
Atadan kalgan cerine,	*Atadan kalan yerine,*
Bayakı argın, kırgız eline,	*O eski Argın, Kırgız eline,*
Atası Manas kan tüştü köönünö.	*Atası Manas Han düştü gönlüne.*
Kanım Manastan kalgan cetim kul,	*Hanım Manas'tan kalan yetim kul,*
Olbuy-solbuy kamçı urup,	*Sağlı sollu kamçı vurup,*
Oñ-tetiri teminip,	*Sağlı tersli üzengileyip,*
Bet alıp cetim col cürüp,	*Yön tutup yetim yol yürüyüp,*
At ayabay mol cürüp,	*Atı esirgemeden bol yürüyüp,*

Sandan ketip ooluktu,
Kün kılkıldap batarda
Küleşeñdin Kül-Tokoy,
Kül-Tokoygo coluktu.
Küleşeñdin Kül-Tokoy

Hesaptan çıkıp coşup gitti,
Gün kızarıp batarken
Küleşeñ'in Kül-Tokoy'u,
Kül-Tokoy'a rast geldi.
Küleşeñ'in Kül-Tokoy'u

Catkan eken caykayıp,
Sarı özön tartıp kaykayıp,
Alma bışıp, köñ bolup,
Kuday süygön cer bolup,
Cañgagı kulap say tolup,
Küleşendin Kül-Tokoy
Dünüyösü şay bolup.
Çımçıktarı ularday,
Çınarı bar munarday,
Toosunda karı bar,
Tokoyunda çarı bar,
Can bütköndün baarı bar.
Baltırganı bilektey,
Maraldarı çu dese
Mala kaşka inektey.
Tüzöñündö tülkü bar,
Adırında arkar bar,
Budurunda bugu bar,
Çınarında bulbul bar.
Bulbulu tañşıp otursa,
Muñduu kişi ukkusuz,
Burkurap muñduu çogulsa,
Muñduu adam çıkkısız.
Totu kuşu küülönüp,
Toosunan ükü süylönüp,
Kül-Tokoy cayı bek sonun.
Kayıñga tuup kuştarı,
Kamınıp turat uçkanı,
Terekke tuup kuştarı,
Teminip turat uçkanı.
Bööt-bööt sazı bar,
Bölüngön tokoy kerüü eken.
Enekeñ dolu Kanıkey

Yayılıp yatar imiş,
Sarı vadi boyu uzanıp,
Elma olgunlaşıp yığın olup,
Kuday'ın sevdiği yer olup,
Cevizi dökülüp dere dolup,
Küleşen'in Kül-Tokoy'u
Dünyalığı tamam olup.
Kuşçukları ular gibi,
Çınarı var minare gibi,
Dağında karı var,
Ormanında çalısı var,
Can taşıyanın hepsi var.
Baldırganı bilek gibi,
Maralları 'çu' dese
Ala sakar inek gibi.
Düzünde tilkisi var,
Yamacında arkarı var,
Tepesinde geyiği var,
Çınarında bülbülü var.
Bülbülü şakıyıp dursa,
Dertli kişi dinleyemez,
Hıçkırıp dertliler toplansa,
Dertli adam çıkamaz.
Tuti kuşu şakrayıp,
Dağından puhu seslenip,
Kül-Tokoy'un yaylası pek güzel.
Kayına yumurtlayıp kuşları,
Uçmaya durur hazırlanıp,
Kavağa yumurtlayıp kuşları,
Uçmaya durur davranıp.
Öbek öbek sazlığı var,
Bölük bölük orman yamacı imiş.
Anacığın yaman Kanıkey

	Bukardan cöö kaçkanda,	*Bukar'dan yaya kaçarken,*
	Buudan atam Manas kandın kazına Aç	*Yaman atam Manas Han'ın hazinesini*
	bolottu cazdanıp,	*Keskin çeliği yastanıp,*
37770	Eselekter çaçkanda,	*Beyinsizler saçtığında,*
	Eri ölgön katınga	*Eri ölen kadına*
	Törkünü cakın bolot dep,	*Baba ocağı yakın olur diye,*
	Ebi cok müşkül iş körüp,	*Onulmaz müşkül iş görüp,*
	Enekem Talastan cöö kaçkanda.	*Anacığım Talas'tan yaya kaçarken.*
	Kül-Tokoygo kelgende,	*Kül-Tokoy'a geldiğinde,*
	Korduktu enekem şorduu körgöndö,	*Horluğu bahtsız anacığım gördüğünde,*
	Kempiri condo cötölüp,	*Kocakarı sırtta öksürüp,*
	Kempir menen balasın	*Kocakarıyla oğlunu*
	Kerilip enem kötörüp,	*Gerilip anam taşıyıp,*
37780	Baykuş enem Kanıkey	*Zavallı anam Kanıkey*
	Basa tüşüp corgolop,	*Ha bire basıp seğirtip,*
	Baykuş enem karıptın	*Zavallı garip anamın*
	Baltırdan kanı şorgolop,	*Baldırından kanı sızıp,*
	Taman eti oyulup,	*Taban eti oyulup,*
	Sogonçoktun baarınan	*Topuklarının hepsinden*
	Tamtık kalbay soyulup.	*Sağlam yer kalmadan soyulup.*
	Kara sandar kölküldöp,	*Kara butları titreyip,*
	Çanaçtay kara suu bolup,	*Tulum gibi kara su olup,*
	Çarçap, ıylap eki ayım,	*Yorulup ağlayıp iki hanım,*
37790	Burkurap ızı-çuu bolup.	*Hıçkırıp figan olup.*
	Kundaktagı özümdü	*Kundaktaki beni ise*
	Bir cerge enem saktagan,	*Bir yere anam saklamış,*
	Çınardan appak süt çıgıp,	*Çınardan apak süt çıkıp,*
	Enekemdi kaptagan	*Anacığımı kaplamış*
	Kayıptan azık tabılıp,	*Gaipten azık bulunup,*
	Men cetimdi Kudayım	*Ben yetimi Kudayım*
	Mına mintip saktagan.	*İşte böyle saklamış.*
	Enesi catkan çınarga	*Anasının yattığı çınara*
	Astındagı Aktulpar	*Altındaki Aktulpar'ın*
37800	Eerin alıp caydaktap,	*Eyerini alıp çıplak bırakıp,*
	Asa baylap çınarga	*Uzun bağla bağlayıp çınara*
	Bek bekitip baymaktap,	*Sıkı berkitip düğümleyip,*
	Ak kañkını cazdanıp,	*Ak kaşlı eyeri yastanıp,*
	Manastan tuugan çirkiniñ	*Manas'tan doğan garibin*

Kıbılanı baştanıp.
Kök terdikti salınıp,
Bir Kudayga calınıp,
Kutba* caktı baştanıp,
Manastan kalgan baykuşuñ
Kolun suuga malınıp,
Kol daaratın alınıp,

Kıbleye baş koyup.
Gök terliği altına serip,
Bir Kuday'a yalvarıp,
Kutba yönüne baş koyup,*
Manas'tan kalan zavallın
Elini suya daldırıp,
El abdestini alıp,

Kozgolbogon kara kök
Bir Kudayga calınıp,
Sungan butun tük tartpay,
Cumgan közün tük açpay,
Manastan kalgan kayran şer,
Korozdoy bolgon kayran er
Alp uykunu saldı ele.
Çırım etip uyku alıp,
Atası Manas kökcaldan
Arta tuugan kurguruñ,
Atası Manastan kalgan tuygunuñ
Talıbay tentip, cöö basıp,
Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Cerge carık tiygende,
Taraza cıldız batkanda.
Tañ kaşkayıp atkanda
Uykudan çoçup oygonup,
Arslanday tolgonup,
Kolun suuga malınıp,
Atası ötkön Manastın
Arbagına calınıp,
«Aldanın kılgan parzı – dep,
Mañdayınan salıngan tumşuk
Amaz* cakka kamınıp,
Eki ireket* bagımdat*
Eptep okup aldı ele.
Oomiyin! – dep, kol cayıp,
Amaz okup turganda
Aktulparga köz salsa,
Ayak caktı cazdanıp,
Kıbılanı* baştanıp,

Sarsılmayan kara gök
Bir Kuday'a yalvarıp,
Uzattığı ayağını hiç çekmeden,
Yumduğu gözünü hiç açmadan,
Manas'tan kalan aziz şir,
Horoz gibi dimdik aziz er
Alp uykusuna daldı idi.
Kestirip biraz uyku alıp,
Atası gökyeleli Manas'tan
Aşkın doğan garibanın,
Atası Manas'tan kalan doğanın
Yorulmadan gezip, yaya basıp,
Tan ağarıp söktüğünde,
Yere aydınlık değdiğinde,
Terazi yıldızı battığında.
Tan apaydın attığında
Uykudan irkilip uyanıp,
Arslan gibi gerinip,
Elini suya daldırıp,
Atası merhum Manas'ın
Ruhuna yalvarıp,
«Allah'ın kıldığı farzdır deyip,
Karşısında uzanan dağ burnu
Namaz yönüne hazırlanıp,*
İki rekât sabah namazını**
Becerip kılıp aldı idi.
Âmin! deyip el açıp,
Namaz kılıp dururken
Aktulpar'a göz atsa,
Ayak ucunu yastanıp,
Kıbleyi başucu edinip,*

Aytayın dese tili cok,
Aybandan estüü carıktık,
Aktulpar menen Semetey
Ayaktaşıp bul ekөө
Koşulup uktap kalıptır.
Şaşıp amaz okunup,
Manastan kalgan cetim kul,
Aktulpardı tokunup,
Cana cetim col cürüp,
At ayabay mol cürüp,

Söyleyeyim dese dili yok,
Hayvandan akıllı mübarek,
Aktulpar ile Semetey
Ayak ayağa bu ikisi
Birlikte uyuyakalmıştır.
Aceleyle namazını kılıp,
Manas'tan kalan yetim kul,
Aktulpar'ı eyerleyip,
Yine yetim yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,

Eer beldey munarık
Enesi kelgen Aman-Coldun
beli eken.
Kulaktarın çunaytıp,
Börü al cerde cürbögön,
Kuyruktarın çubaltıp,
Tülkü al cerde cürbögön.
Baykuş enem Kanıkey
Taygan ittey celgen col,
Tarçılık, müşkül çın tartıp,
Tamanın taşka taptatıp,
Çekesin ısık küngö kaktatıp,
Enekem kelgen Aman-Col.
Esil* enekem aytkan kep ele,
Aman-Col uşul dedi ele.
Bura tartıp Semetey,
Aman-Col menen cön ötpöy,
Çatak salbay cön ketpey,
Toñkoygon ıldıy koo bastı,
toonu aştı.
Salıngan toogo barganda,
Erikpegen er çirkin
Conuna çıgıp alganda,
Beleske çıgıp bet alsa,
Berendin cayın aytayın,
Körgöndö köñül bölünөt,
Munarıktap burçtangan,
Cөө tuman tüşüp urçtangan,

Eyer beli gibi puslu
Anasının geldiği Aman-Col'un
beli imiş.
Kulaklarını dikeltip,
Kurt o yerde gezmemiş,
Kuyruklarını sürüyüp,
Tilki o yerde gezmemiş.
Zavallı anam Kanıkey
Tazı it gibi seğirttiği yol,
Darlığı, müşkülü gerçekten çekip,
Tabanını taşa dövdürüp,
Alnını kızgın güne kavurtup,
Anacığımın geldiği Aman-Col.
Aziz anacığımın dediği sözdü,*
Aman-Col işte budur, demişti.
Dizgin kırıp Semetey,
Aman-Col'dan öylece geçmeyip,
Kavga salmadan düz gitmeyip,
Dik inişli çukura bastı,
dağı aştı.
Uzanan dağa vardığında,
Usanmak bilmez er canım
Sırtına çıkıp aldığında,
Bele çıkıp yön tutsa,
Yiğidin hâlini söyleyeyim,
Görünce gönül bölünür,
Pus içinde köşelenen,
Yer sisi çöküp çıkıntılanan,

Kararıp tütün bölünöt,
Enekem aytkan esil söz,
Bayakı kararıp Kokon körünöt.
Kak Kokondun özü eken,
Cetim bala celigip,
Kokongo kelgen kezi eken.
Enekem aytkan kep ele,
Çamañ kelse Kokongo
Calgızım, coloboy ketkin dedi ele.

Kararıp duman seçilir,
Anacığımın dediği aziz söz,
İşte o kararıp Kokon görünür.
Tam Kokon'un kendisi imiş,
Yetim çocuk coşup,
Kokon'a geldiği dem imiş.
Anacığımın dediği sözdü,
Elinden gelirse Kokon'a
Yalnızım, yaklaşmadan geç, demişti.

Coloboy turgan sebebi,
Kocosan atam barında.
Kokongo korduk salçu eken
Altı miñ cambı, miñ kunduz,
Alım alıp turçu eken.
Al alımın berbese,
Aytkanına könbösö,
Bilgenin atam kılçu eken,
Bilge cüktöp, dilde alıp,
Bir açuusu karmasa,
Kara közdön miñdi alıp,
Buzuk salsa sarttarga
Bulasın bulap alçu eken,
Buzuktu çındap salçu eken,
Bul dartına çıdabay
Eçeni ıylap kalçu eken.
Enekem aytkan kep ele,
Kokondogu kuşbegi*,
Atañ kan Manasta öçü bar,
Seni menen kasıraak bolot –
dedi ele, Kuşbegiden Semetey
Elçiligi oşonun azıraak bolot –
dedi ele.
«Kokon kanga barganda,
Kokuyga böödö kalbayın.
Kokon sarttın üyündö
Küpçökkö salgan bozo bar,
Akuşun aytıp aş berse,
Küydürgön uusu koşo bar.

Yaklaşmamanın sebebi,
Kocosan atam sağ iken.
Kokon'a horluk salarmış
Altı bin yambı, bin kunduz,
Vergi alıp dururmuş.
O vergisini vermese,
Dediğine boyun eğmese,
Atam bildiğini yaparmış,
Yük yükletip tilla alıp,
Bir öfkesi tutarsa,
Kara gözlüden binini alıp,
Sartlara kargaşa salarsa
Malını yağmalayıp alırmış,
Kargaşayı sahiden salarmış,
Bu derdine dayanamayıp
Niceleri ağlar kalırmış.
Anacığımın dediği sözdü,
Kokon'daki kuşbegi,*
Atan Han Manas'a kini var,
Seninle daha da hasım olur –
demişti, Kuşbegi'den Semetey
Dostluğu onun kıt olur –
demişti.
«Kokon hanına varınca,
Boş yere belaya kalmayayım.
Kokon Sart'ın evinde
Fıçıya basılmış boza var,
Güzel söz söyleyip aş verse,
Yakıcı zehri de içinde var.

Taruudan salgan bozo bar,
Içinde talıtar uusu koşo bar.
Kokon kandın ordodo,
Altın türlüü kilemdin
Astı cakka kazdırgan
Kırk kez çuñkur oru bar.
Azır kızık salbasam,
Cürögünön sarı suu
Takır koyboy albasam,
Murda ozunup Kokongo

Darıdan basılmış boza var,
İçinde uyuşturan zehri de var.
Kokon hanının sarayında,
Altın işli halının
Alt yanına kazdırdığı
Kırk arşın derin kuyusu var.
Şimdi seyirlik salmazsam,
Yüreğinden sarı suyu
Hepten bırakmadan almazsam,
Önce davranıp Kokon'a

Bir kalayman salbasam,
Eşekke artkan köçü bar,
Kiyin cürsö körgözöt,
Bu sarttardın öçü bar.
Bu Kokondon korkkuça,
Kez bolboy kayra tartkıça,
Kezikpey korkup, kaytkıça,
Tuubay tuna çögöyün,
Acaldan murda ölöyün,
Kokon kandın kordugun
Kozgolçu bolso köröyün.
Kokondon korkup cürgüçö,
Tuulbay tuna çögöyün,
Kan Kokongo kezigip,
Uçuraşıp ötöyün.
Kodoñdoso Kokondun
Tübünö çoguu ceteyin,
Uşu Kokondon korkup cürgüçö,
Caştayımda keteyin.
Baskan ceri señirdey,
Korkup ketti dedirbey,
Can arıman sadaga,
Kokondogu Kuşbegi!
Kayran canım barında,
Bir coluguşup keteyin!» –
Manastan tuugan cetim kul,
Açıp közdü cumgança,
Ayta-buyta degiçe,

Bir kıyamet salmazsam,
Eşeğe yüklenmiş göçü var,
Sonra kalkarsa gösterir,
Bu Sartların kini var.
Bu Kokon'dan korkacağıma,
Karşılaşmadan geri dönmektense,
Rastlaşmadan korkup kaçmaktansa,
Doğmamış olup çökeyim,
Ecelden önce öleyim,
Kokon hanının horluğunu
Depreşecekse göreyim.
Kokon'dan korkup gezeceğime,
Doğmamış olup çökeyim,
Han Kokon'la karşılaşıp,
Selamlaşıp geçeyim.
Kabararsa Kokon'un
Kökünü toptan kurutayım,
Şu Kokon'dan korkup gezeceğime,
Genç yaşımda gideyim.
Bastığı yer yalçın sırt gibi,
Korkup gitti, dedirtmeden,
Canım namusuma kurban,
Kokon'daki Kuşbegi!
Aziz canım sağ iken,
Bir buluşup da gideyim!» –
Manas'tan doğan yetim kul,
Göz açıp yumana dek,
'Şöyle böyle' deyinceye dek,

	Tar köçösün baanalap,	*Dar sokağını boydan geçip,*
	Keñ Kokondu aralap,	*Geniş Kokon'u dolaşıp,*
	Erdiginen oolugup,	*Erliğinden coşup,*
	Kokondogu kuşbegi	*Kokon'daki kuşbeginin*
37960	Sakçısına colugup,	*Bekçisine rastlayıp,*
	Zıñgırap cetim kenebey,	*Dimdik yetim aldırmadan,*
	Kokondogu kuşbegi	*Kokon'daki kuşbegiyi*
	Buçkagına teñebey,	*Topuğuna denk tutmadan,*
	Erdik menen şerdikti	*Erliği ile şirliği*
	Manastın uulu cetimge	*Manas'ın oğlu yetime*
	Bergen eken çenebey.	*Ölçüsüz vermiş imiş.*
	Kuşbeginin balbanın	*Kuşbeginin pehlivanını*
	Buçkagına teñebey,	*Topuğuna denk tutmadan,*
	Astındagı mingeni –	*Altındaki bindiği –*
37970	Temir kandın Aktulparı,	*Temir Han'ın Aktulpar'ı,*
	Kolundagı alganı –	*Elindeki aldığı –*
	Ismayıldın bolotu.	*Ismayıl'ın çeliği.*
	Özü cetim çunaktın	*Kendisi yetim yavrucağın*
	Adamdan aşık aylası,	*İnsandan üstün tedbiri,*
	Alıp çıkkan Bukardan	*Bukar'dan alıp çıktığı*
	Kölöy kandın ayzası.	*Kölöy Han'ın mızrağı.*
	Üstündögü kiygeni,	*Üstündeki giydiği,*
	Cakası altın, ceñi cez,	*Yakası altın, yeni tunç,*
	Koş badana torgoy köz,	*Çift kat zırhlı, toygar gözlü,*
37980	Keleme caka, keñ kürmö,	*Keleme yakalı, geniş cepken,*
	Kerişke kiyse ok ötpös,	*Cenkte giyse ok geçmez,*
	Kanıkey kılgan ak çepken.	*Kanıkey'in yaptığı ak kaftan.*
	Eneligin bilgizip,	*Analığını belli edip,*
	Berenden kalgan calgızga	*Yiğitten kalan yalnıza*
	Belek kılıp kiygizip.	*Armağan edip giydirip.*
	Belindegi boz kise,	*Belindeki boz kise,*
	Kurçanıp alsa sınaakı,	*Kuşandığında pek yaraşır,*
	Kurguru Manastan kalgan muraapı.	*Gariban, Manas'tan kalan mirası. Bizim*
	Bizdin Töö balbandın bir kolun	*Töö pehlivanın bir kolunu*
	Aykırıp belge çalganda	*Haykırıp bele çaldığında*
37990	Ak eşen coldoş bir bolgon,	*Ak işan yoldaş olmuş,*
	Kıykırıp belge çalganda,	*Bağırıp bele çaldığında,*
	Kırk çilten coldoş bir bolgon.	*Kırk çilten yoldaş olmuş.*

Kan içer kelip kalıptır.
Bilgen kişi aytıçu:
«Aykölgö Kuday keltirgen,
Kayıbınan kabılgan,
Mediyan çöldön tabılgan,
«Asmandan tüşkön kise» – dep,
Bilbegen adam munu aytkan:
«Altı-Şaar*, Kokondun
Ancıyanın kırganda,
Ak seldeçen kocodon,
Ala çapan moldodon
Tartıp algan kise» – dep.
Boz kiseni kurçanıp,

Kan içici çıkagelmiştir.
Bilen kişi söylerdi:
«Ayköl'e Kuday'ın getirdiği,
Gaipten rast gelen,
Mediyan çölünde bulunan,
«Gökten inen kise» diye,
Bilmeyen adam şunu demiş:
«Altı-Şaar, Kokon'un*
Ancıyan'ını kırdığında,
Ak sarıklı hocadan,
Ala cübbeli molladan
Çekip aldığı kise» diye.
Boz kiseyi kuşanıp,

Kanıñ Manastan tuugan çunagıñ
Kaardanıp sumsayıp,
Körgöndün köönü bölünüp,
Arbak konup zañkayıp,
Aykölüñ Manas kanday körünüp.
Tar köçönü baanalap,
Çoñ-Kokondu aralap,
Kuşbegige bardı ele,
Kuşbeginin karoolu
Karap turup balanı,
Kıykırık salıp tamandap,
Elteleñdep balbanı
Kuşbeginin aldına
Semeteydi camandap:
«Taksır kanım, kebimdi uk,
Men bilgendi bildiñbi,
Men tuygandı tuyduñbu,
Taksır, men körgöndü kördüñbü?!
Bayakı baçagar* kelip kalıptır.
Taksır, bayakı kızagar* kelip
kalıptır.
Kalaymandı baştagan,
Takır suurup taştagan,
Temir kandın şaarına
Tentip kelip çoñoygon

Hanın Manas'tan doğan yavrucağın
Öfkelenip kaşları çatılıp,
Görenin gönlü bölünüp,
Ruh konup heybetlenip,
Ayköl'ün Manas gibi görünüp.
Dar sokağı boydan geçip,
Koca Kokon'u dolaşıp,
Kuşbegiye vardı idi,
Kuşbeginin gözcüsü
Çocuğu görüp dururken,
Çığlık atıp tepinip,
Telaşlanıp pehlivanı
Kuşbeginin önünde
Semetey'i kötüleyip:
«Devletlim hanım, sözümü dinle,
Benim bildiğimi bildin mi,
Benim sezdiğimi sezdin mi,
Devletlim, benim gördüğümü gördün mü?!
O malum baçagar çıkagelmiştir.*
Devletlim, o malum kızagar çıkıp*
gelmiştir.
Kıyameti başlatan,
Kökten söküp atan,
Temir Han'ın şehrine
Sürünüp gelip büyüyen

Caşı on ekige keliptir,
Buursundu burdurbayt,
Buyurbasın kalp aytsam,
Bizdi bu Kokongo turguzbayt.
Azır karmap albasak,
Calgızdın canın kıybasak,
Ört öçköndöy kılbasak,
Azaptı cetim salat ko,
Atamdan kalgan alman – dep,
Manastan belgi kalgan – dep,
Altı miñ cambı, miñ kunduz
Alımın kayra cañırtıp,

Bizge azap salat ko,
Kapkayda kegin alat ko!
Kankor Manastı tartkan kuu cetim
Semetey karmap aluuga,
Col üstünö süyrötüp,
Kayaşayak bergendi
Dañgıttarga carat ko,
Kokondu mintip kırat ko.
Azır ebin tappasak,
Azır başın çappasak,
Cetimdi Kuday urat ko,
Uşu turgan Kokondun
Biröön koyboy kırat ko!»
Kokondogu kuşbegi
Munu ugup algan soñ,
Aşkere kıldı şumduktu,
Balbanga kıldı buyruktu.
Cazbay atkan mergenden
«Semetey karmap kelgin – dep,
Mından ondu ciberdi.
Ayzakerden ıktuudan,
Coonun aylasın bilgen mıktuudan
Kaptap cürdü dardaktap.
Mından ondu ciberdi.
Çoyunbaş çapçu erenden
Mından ondu ciberdi,

Yaşı on ikiye gelmiştir,
Sabanı bile saptırtmaz,
Yalan dersem nasip olmasın,
Bizi bu Kokon'da durdurtmaz.
Şimdi yakalamazsak,
Yalnızın canına kıymazsak,
Yangın söner gibi etmezsek,
Azabı yetim salar ha,
Atamdan kalan vergidir diye,
Manas'tan nişan kalmıştır diye,
Altı bin yambı, bin kunduz
Vergisini yeniden tazeleyip,

Bize azap salar ha,
Nerde olsa öcünü alır ha!
Hunhar Manas'a çeken kurnaz yetim
Semetey'i yakalamaya,
Yol üstünde sürükletip,
Karşılık vereni
Azgın itlere yem eder ha,
Kokon'u böyle kırar ha.
Şimdi çaresini bulmazsak,
Şimdi başını kesmezsek,
Yetimi Kuday çarpar ha,
Şu duran Kokon'un
Birini komadan kırar ha!»
Kokon'daki kuşbegi
Bunu işitip aldıktan sonra,
Fesadı âşikâr kıldı,
Pehlivana verdi buyruğu.
Şaşmadan vuran nişancıdan
«Semetey'i tutup getir, deyip,
Bunlardan onunu gönderdi.
Mızrakçıdan ustasından,
Düşmanın hilesini bilen yamandan
Sökün edip yürüdü böbürlenip.
Bunlardan onunu gönderdi.
Demir topuz çalan erenden
Bunlardan onunu gönderdi,

Kılıç çapçuu mıktuudan — *Kılıç çalan yamandan*
Mından ondu ciberdi, — *Bunlardan onunu gönderdi,*
Çogool mıltık çort etse — *Gürleyen tüfek çat etse*
Çoçubagan mıktuudan — *İrkilmeyen yamandan*
Mından ondu ciberdi, — *Bunlardan onunu gönderdi,*
Kara mıltık kars etse — *Kara tüfek gürleyince*
Kaçpay turgan mıktuudan — *Kaçmadan duran yamandan*
Mından ondu ciberdi. — *Bunlardan onunu gönderdi.*
Ugup alıp kuşbegi — *İşitip alıp kuşbegi*
Uşuntüp caman küülöndü. — *Böylece fena kükredi.*
Baçagarlap kıykırıp, — *'Baçagar!' diye haykırıp,*
Balbanına küülöndü. — *Pehlivanına kükredi.*
«Semetey karmap kelgin – dep, — *«Semetey'i tutup getir, deyip,*
Karmap kelip cetimdi — *Tutup getirip yetimi*
Dal koluma bergin – dep. — *Tam elime ver, deyip.*

Degenime könbösöñ, — *Dediğime uymazsan,*
Balbandarım, baarıñ uk, — *Pehlivanlarım, hepiniz duyun,*
Karmap alıp cetimdi — *Yakalayıp yetimi*
Tındım kılıp saluuga, — *Susturup yok kılmaya,*
Öltürüp başın aluuga, — *Öldürüp başını almaya,*
Töö balban öçün aluuga, — *Töö pehlivanın öcünü almaya,*
Törönün uulu cetimdi — *Beyin oğlu yetimi*
Bir balaaga saluuga», – — *Bir belaya salmaya», –*
Aytıp turup Kuşbegi — *Deyip durup Kuşbegi*
Barabandı çaldı ele. — *Davulu çaldı idi.*
Bu kabardı ukkanda — *Bu haberi duyunca*
Aşıp-şaşıp balbanı, — *Apar topar pehlivanı,*
Buyruk algan cılastar — *Buyruk alan uğursuzlar*
«Semetey karmap alganı», — *«Semetey'i yakalamaya»,*
Ayzaları koroktop, — *Mızrakları takırdayıp,*
Aybaltası körünüp, — *Ay baltası görünüp,*
Körgöndün köönü bölünüp, — *Görenin gönlü bölünüp,*
Başçıları barbaktap, — *Başçıları kasılıp,*
Balbandarı balanı — *Pehlivanları çocuğu*
Oşondo bala Semetey, — *O zaman çocuk Semetey,*
Kızırluu şerdin tukumu — *Hızırlı şirin soyu*
Kılçaybay cetim col cürüp, — *Dönüp bakmadan yetim yol yürüyüp,*
Al Kokongo karabay, — *O Kokon'a bakmadan,*

	Ölümdön bir tal sanabay,	*Ölümü zerrece saymadan,*
	Örttöy bolup köz caynap,	*Alev gibi gözleri çakıp,*
	Kaalgaday kayran tiş,	*Kanat kapı gibi aziz diş,*
	Kanzaadanın tukumu	*Hanzadenin soyu*
38110	Bölö-bölö bek çaynap.	*Böle böle sıkı çiğneyip.*
	Atası Manas kökcaldan	*Atası gökyeleli Manas'tan*
	Arta tuugan cetimiñ	*Aşkın doğan yetimin*
	Aktulpar menen kenebey,	*Aktulpar ile aldırmadan,*
	Kaptap kelgen balbandı	*Üşüşüp gelen pehlivanı*
	Şıyragına teñebey.	*İnciğine denk tutmadan.*
	Sırttandıgın kördüñbü,	*Yavuzluğunu gördün mü,*
	Bala ketip barat kenebey.	*Çocuk gidiyor aldırmadan.*
	Öödö-tömön karabayt,	*Aşağı yukarı bakmıyor,*
	Örttöngürdün tukumu	*Ateş parçasının soyu*
38120	Ölömün dep sanabayt.	*Ölürüm diye saymıyor.*
	Kara suuga kan kuygan	*Kara suya kan döken*
	Kabılandın tukumu,	*Kaplanın soyu,*
	Ölöñdüü cerdi örttögön	*Otlu yeri ateşe veren*
	Öküm erdin tukumu.	*Hükmü keskin erin soyu.*
	Atasınan babası	*Atasından dedesi*
	Alışkandı koybogon,	*Tutuştuğunu bırakmayan,*
	Içse kanga toybogon,	*İçse kana doymayan,*
	Işin Kuday oñdogon,	*İşini Kuday'ın rast getirdiği,*
	Kayra aytkan eki bolbogon.	*Sözü asla iki olmayan.*
38130	Kabarıñda bar beken,	*Haberin var mıdır bilmem,*
	Kan Manastın calgızı,	*Han Manas'ın yalnızı,*
	Başta bala Semetey	*Önceleri çocuk Semetey*
	Anday coonu bile elek,	*Öyle düşman görmüş değil,*
	Ayköldön kalgan er calgız	*Ayköl'den kalan er yalnız*
	Ce aykırıp coogo kire elek.	*Ne de haykırıp düşmana dalmış değil.*
	Kokonduktun baarısı.	*Kokonlunun hepsi.*
	Coo eken dep oyloboy,	*Düşmandır diye düşünmeden,*
	Korozdoy bolgon bul şerge	*Horoz gibi dimdik bu şire*
	Erdikti bergen bolcoboy	*Erlik verilmiş kestirilmeden*
38140	Cürö berdi kenebey,	*Yürüyüverdi aldırmadan,*
	Tuura Manas baatırdan	*Tam Manas bahadırdan*
	Tuulgan eken çenebey,	*Doğmuş imiş ölçüsüz,*
	Balbandardın baarısı,	*Pehlivanların hepsi,*

Ayrı sakal karısı,
Aybaltaçan ıktuusu,
Ayzaga kambıl mıktuusu,
Kılıçka kıyın ıktuusu,
Cazbay atkan mergeni
Manastan kalgan çirkindi
Cabıla kuuy bergeni.
Balbandın baarı bakırat,
Kokondop uraan çakırat.
«Ay, cetim kul, kaçpa» – dep, Bala çirkey sınduu körgön cok.
Orup-cıyıp alçuday,
Oruna tirüü salçuday,
Kuşbeginin aldına
Öltürböstön-citirbey,
Tirüü aydap barçuday,
Balbandarın karasa,

Türü caman bölünüp,
Calañkıçtay körünüp,
Munun ayzaçanı küülönöt,
«Manastan kalgan cetim – dep,
Baçagarlap süylönöt.
«Kılsa kıla bersin – dep,
Semetey kılçaygan cok balbanga,
Kölköyö tartıp kenebey,
Köp cabılgan balbandı
Cürö berdi Semetey,
Ötügünö teñebey.
Bala cürö bergende
Balbanının baarısı,
Eşen datka karısı,
Emi cetti balaga
Ayzakerden ıktuudan
Manastan kalgan cetimdi
Onu sayıp öttü emi.
Ölümdön kaygı degen cok,
Örttöngürdün tukumu
Munu saydı-koydu degen cok.

Çatal sakallı yaşlısı,
Ay baltalı ustası,
Mızrakta becerikli yamanı,
Kılıçta zorlu ustası,
Şaşmadan vuran nişancısı
Manas'tan kalan garibi
Hep birden kovaladı durdu.
Pehlivanın hepsi bağırır,
'Kokon!' diye nara atar.
«Ay, yetim kul, kaçma» deyip, Çocuk sivrisinek kadar görmedi.
Biçip devşirecekmiş gibi,
Çukura diri koyacakmış gibi,
Kuşbeginin önüne
Öldürmeden yitirmeden,
Diri sürüp götürecekmiş gibi,
Pehlivanlarına baksa,

Görünüşleri pek yaman,
Cellat ifrit gibi görünüp,
Bunun mızraklısı kükrer,
«Manas'tan kalan yetim» diye,
'Baçagar!' diye söylenir.
«Yapacaksa yapadursun» deyip,
Semetey dönüp bakmadı pehlivana,
Heybetle salınıp aldırmadan,
Çok üşüşen pehlivanı
Yürüyüverdi Semetey,
Çizmesine denk tutmadan.
Çocuk yürüyüverince
Pehlivanının hepsi,
İşan, datka yaşlısı,
Şimdi yetişti çocuğa
Mızrakçının ustasından
Manas'tan kalan yetimi
Onu birden sançıp geçti şimdi.
Ölümden tasa etmedi hiç,
Ateş parçasının soyu
'Sançtı, vurdu' bile demedi.

Argımagı türsüldök,
Coon öpkö kürsüldök
Aça sakal Akbalban
Kılıçtı kolgo alganı,
Kızır çalgan calgızdı,
Kılıççan cetip balanı
Onu katar bir salıp,
Cana ötö berdi ele,
Kıyalın kılça bölgön cok,
Kılıççandın çapkanın
Kılıççan mınday ötkönü,
Katının kara baskansıp,
Kuugunu cakın kaçkansıp,
Kuugunun çukul kuugansıp,
Katını erkek tuugansıp,
Elteleñdep çu koyup,

Küheylanı gümbürdek,
Kalın bağrı gümbürdek
Çatal sakal Akbalban
Kılıcı ele aldı ya,
Hızır'ın dokunduğu yalnızı,
Kılıçlı yetişip çocuğu
Onu birden sıra vurup,
Yine geçip gitti idi,
Hâlini kıl kadar bozmadı,
Kılıçlının vurduğunu
Kılıçlı böylece geçti ya,
Karısını karabasan basmış gibi,
Kovalayanı yakınmış gibi kaçışıp,
Kovalayan ensesindeymiş gibi,
Karısı erkek doğurmuş gibi,
Telaşlanıp 'çu' deyip,

Kök kepiçin tepeytip,
Argımagın çekeytip,
Al Kokondun ak kañkı
Kuyuşkanı takır cok,
Attarının baarı aygır,
Kızırluu şerge katılgan
Bul sarttarda akıl cok.
Aşıp-şaşıp entelep,
Mergeni kaptap cetkeni.
Dümdüü* mıltık oçogor
Mergeninen on balban
Katar atıp ötkönü.
Zıñıldap cetim kenebeyt,
Balbandardın atkanın,
Aleñgir* salıp catkanın,
Al Manastın calgızı
Buçkagına teñebeyt.
Çabdar atçan çaar balban,
Cana bucugur sakal kök balban Tügöl kırıp keteyin,
Artınan kaptap cetti ele.
Aybaltaçan balbandar

Gök pabucunu yamyassı edip,
Küheylanını kamçılayıp,
O Kokon'un ak eyeri
Kuskunu hepten yok,
Atlarının hepsi aygır,
Hızırlı şire sataşan
Bu Sartlarda akıl yok.
Apar topar soluyup,
Nişancısı üşüşüp yetişti.
Dümdüü tüfek, fitilli*
Nişancısından on pehlivan
Sıra sıra atıp geçti.
Dimdik yetim aldırmıyor,
Pehlivanların attığını,
Aleñgir salıp durduğunu,*
O Manas'ın yalnızı
Topuğuna denk tutmuyor.
Kula atlı çopur pehlivan,
Bir de pürtük sakal gök pehlivan Tümünü kırıp geçeyim,
Ardından üşüşüp yetişti idi.
Ay baltalı pehlivanlar

Ar kimisi bir-birden
Salıp-salıp öttü ele.
Kıyşayıp cetim kılt etpeyt,
Tamaşa, çırdı salayın» –
Kızırluu şerdin tukumu
Balbandarga bılk etpeyt.
Çoyunbaş algan çoñ balban
Çoguu baarı cetkeni,
Ar kimisi bir-birden
Balanı salıp ötkönü.
Bucugur sakal Buka sart,
Bucuraygan çoñ balban
A da salıp ketti emi
Çoyun başı oşonun
Bala tuygun baykuştun
Söögünö caman öttü emi.
Etine keldi er Semeñ,
Astı cakkı balbanga
Kökcalıñ salmak boldu añgeme! Tegiz ayza saygıday,

Her birisi birer birer
Vura vura geçti idi.
Yetim eğilip kımıldamaz bile,
Seyri, kavgayı ben salayım» –
Hızırlı şirin soyu
Pehlivanlara kıpırdamaz bile.
Topuz almış koca pehlivan
Toptan hepsi yetişti ya,
Her birisi birer birer
Çocuğa vurup geçti ya.
Pürtük sakal Buka Sart,
Buruş suratlı koca pehlivan
O da vurup gitti şimdi
Onun demir topuzu
Çocuk doğan zavallının
Kemiğine fena işledi şimdi.
Canına tak etti er Semeñ,
Önündeki pehlivana
Gökyelen girişecek oldu, seyret! Hep birden mızrak saplarcasına,

Aktulpar sanga bir salıp,
Eki közü bek caynap,
Kaalgaday kayran tiş,
Kalıñ balban sarttardın
Bu kılganı müşkül iş.
Bölö-bölö çaynadı,
Kaardanıp cetimdin
Kan içmesi karmadı.
Taştan kayra tartpaska
Taamaylap cini bek keldi,
Ölümdön kayra tartpaska.
«Busurman dep sıyladım,
Alasın ala kaçpasam,
Ar kimisi tokmoktop,
Bul emine kılganı!
Tübünö çoguu ceteyin,
Aytkan tildi albasa,
Uşu turgan sarttardı

Aktulpar'ın sağrısına bir vurup,
İki gözü şiddetle çakıp,
Kanat kapı gibi aziz diş,
Kalabalık pehlivan Sartların
Bu yaptığı müşkül iş.
Böle böle çiğnedi,
Öfkelenip yetimin
Kan içiciliği tuttu.
Taştan geri dönmemeye
Tam yerinden öfkesi pek geldi,
Ölümden geri dönmemeye.
«Müslümandır diye saydım,
Malını kapıp kaçmadım ya,
Her birisi sopalayıp,
Bu nasıl bir yaptıkları!
Kökünü toptan kurutayım,
Söylenen sözü almazsa,
Şu duran Sartların

Töşü tüktüü tügöttün
Tübünö mintip ceteyin.
Oolugup oyun salayın,
Özü tiygen balbanga
Dep, oşondo Semetey,
Cetim çıktı bakırıp,
Balbandardı çakırıp:
«Kök kepiçiñ tepeytpe,
Körgönü caman kokonduk,
Argımagıñ çepeytpe!
Ayt, Kokon, ayt, Kokon,
Atıñdın oozun tart, Kokon!
Baarıñ kırgın bolosuñ,
Tilimdi algın, kayt Kokon!
Atañdın körü Kokon sart,
Konokko kelsem tokmoktop,
Içime saldıñ caman dart.
Atañdın körü, ay, Kokon,

Bağrı tüylü tükenmişin
Köküne böyle ereyim.
Coşup oyun salayım,
Kendi sataşan pehlivana
Deyip, o zaman Semetey,
Yetim çıktı bağırıp,
Pehlivanları çağırıp:
«Gök pabucunu ezme,
Görgüsü kıt Kokonlu,
Küheylanını heder etme!
Ayt, Kokon, ayt, Kokon,
Atının başını çek, Kokon!
Hepiniz kırılırsınız,
Sözümü tut, dön Kokon!
Atanın körü Kokon Sart,
Konuk gelsem sopalayıp,
İçime saldın kötü dert.
Atanın körü, ay Kokon,

Tegerektep kalgıday,
Öçüñdü mıktap algıday,
Alañdı ala kaçtımbı,
Abiyri cok Kokon sart,
Senin ak teñge buluñ çaçtımbı?
Balbandarga kol salıp,
Kurçap baarıñ kelgidey,
Kup tokmoktoy bergidey,
Kulañdı kuuy kaçtımbı,
Eey, Kuday urgan, Kokon sart,
Beşöö-törtöö balbandın,
Senin kurcunda buluñ çaçtımbı?
Bet alışkan belde öldü,
Mından murun, oy Kokon,
Bulañdı bulap albadım,
Murda buzuk salbadım.
Çalgırttap turgan balbanım,
Şaytandın baarın çakırıp,
Mınça ne koldu salganıñ?
Atañdın körü, balbanım,

Çepeçevre kuşatırcasına,
Öcünü adamakıllı alırcasına,
Malını mı kapıp kaçtım,
Hayâsı yok Kokon Sart,
Senin ak akçanı, malını mı saçtım?
Pehlivanlara el atıp,
Kuşatıp hepiniz gelircesine,
İyice sopalayıp durasıya,
Kulunu mu kovup kaçtım,
Ey, Kuday çarpmışı Kokon Sart,
Beşi dördü pehlivanın,
Heybendeki malını mı saçtım?
Karşılaştığı belde öldü,
Bundan önce, oy Kokon,
Malını yağmalayıp almadım,
Önceden kargaşa salmadım.
Şaşkın bakan pehlivanım,
Şeytanın hepsini çağırıp,
Bunca el atman nedendir?
Atanın körü, pehlivanım,

Öz ubalıñ özüñö,
Emgegiñ kara töböñö!
Oyuña koysom bolboysuñ,
Ar kaysıñ ondon bir salıp,
Ce bolbogon oygo koyboysuñ.
Senin izdegeniñ buzukpu,
Manastın uulu cetimden
Emi balbandarım,
Körüp algın kızıktı!
Senin kaalaganıñ buzukpu?
Kan sürösö kol salıp,
Emi menden körgün kızıktı» –
Dep, oşontüp, Semetey,
Kaarlanıp, kan içmey
Tutkagı tuura karmadı.
Astındagı Aktulpar
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminip,
Ayköl Manastan kalgan kuu cetim
Semetey kırıp ketet – dep,
Arslanday celigip,
Balbandarga kol salıp,
Semetey kirdi eeligip.

Vebalin kendi boynuna,
Emeğin kara tepene!
Keyfine bıraksam olmazsın,
Her biriniz onardan bir vurup,
Olmadık düşünceden de geri durmazsın.
Senin aradığın kargaşa mı,
Manas'ın oğlu yetimden
Şimdi pehlivanlarım,
Görün bakın seyirliği!
Senin dilediğin kargaşa mı?
Han kışkırtınca el atıp,
Şimdi benden görün seyirliği» –
Deyip, böylece, Semetey,
Hiddetlenip, kan içme
Nöbeti dosdoğru tuttu.
Altındaki Aktulpar'a
Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağlı tersli üzengileyip,
Ayköl Manas'tan kalan kurnaz yetim
Semetey kırıp geçer diye,
Arslan gibi coşup,
Pehlivanlara el atıp,
Semetey daldı kızışıp.

Kaarlandı bakırıp,
Bolotun suurup kınınan,
Manastap uraan çakırıp,
Boz kise sırttan kurçanıp,
Ar kaysısın bir salıp,
Oynop-oynop aldı ele,
Oynogon cerde onu öldü,
Altı-ceti balbanı
Bayakı oyun salgan cerde öldü.
Boz-Moynokko barganda
Balbandın özü toktoldu.
Balaga böödö kol salıp,
Altımış balban munu menen
cok boldu.
Öz bilgenin Kokongo

Hiddetlendi bağırıp,
Çeliğini sıyırıp kınından,
'Manas!' diye nara atıp,
Boz kiseyi üstten kuşanıp,
Her birine bir vurup,
Oynaya oynaya aldı idi,
Oynadığı yerde onu öldü,
Altı yedi pehlivanı
O oyun saldığı yerde öldü.
Boz-Moynok'a vardığında
Pehlivanın kendisi durakladı.
Çocuğa boş yere el atıp,
Altmış pehlivan bununla
yok oldu.
Bildiğini Kokon'a

38330	Cetimiñ kılıp ketti kördüñbü?	*Yetimin yapıp gitti, gördün mü?*
	Altımıştay balbanın	*Altmış kadar pehlivanını*
	Semetey kırıp ketti kördüñbü?	*Semetey kırıp gitti, gördün mü?*
	Kıyamat cüzün körgönü,	*Kıyamet yüzünü gördü ya,*
	Kızırluu şerge katılıp,	*Hızırlı şire sataşıp,*
	Kıstalak balban ölgönü.	*Kahrolası pehlivan öldü ya.*
	Kabarı katuu kep ugup,	*Haberi ağır söz duyup,*
	Altımıştay balbandı	*Altmış kadar pehlivanı*
	Manas kandın cetimi	*Manas Han'ın yetimi*
	Kırıp ketti dep ugup,	*Kırıp gitti diye duyup,*
38340	Artınan biröö bargan cok.	*Ardından kimse varmadı.*
	Deminen korkup kokonduk,	*Nefesinden korkup Kokonlu,*
	Balbandın öçün algan cok,	*Pehlivanın öcünü almadı,*
	On ekide balaga	*On ikisindeki çocuğa*
	Emi ukuruk kayrar kalgan cok,	*Artık urgan savuracak kalmadı,*
	Manastan tuugan calgızga	*Manas'tan doğan yalnıza*
	Emi ölgön bir menen arman cok.	*Artık bir kez ölmekte tasa yok.*
	Kalaaluu şaar Kokondun	*Kaleli şehir Kokon'un*
	Talaada canı kalgan cok.	*Kırda kimsesi kalmadı.*
	Çomgo minip, cöö çurkap,	*Semere binip, yaya koşup,*
38350	Şaşıp kirdi kokonduk,	*Telaşla girdi Kokonlu,*
	Kapkanın oozun bekitip,	*Kapının ağzını berkitip,*
	Kaçıp kirdi kokonduk.	*Kaçıp girdi Kokonlu.*
	Kokongo kayra kayrılbay,	*Kokon'a bir daha dönmeden,*
	Kocosandın calgızı	*Kocosan'ın yalnızı*
	Saparınan ayrılbay,	*Seferinden ayrılmadan,*
	Enesi kelgen Aman-Col,	*Anasının geldiği Aman-Col,*
	Kak etkenden karga cok,	*'Gak' diyecek karga yok,*
	Kukuldagan kuzgun cok,	*'Guk'layan kuzgun yok,*
	Buursun tiygen çiyin cok,	*Saban değmiş çizgi yok,*
38360	Suur çukugan iyin cok,	*Dağ sıçanının eştiği in yok,*
	Müdürülör añgek cok,	*Tökezlenecek çukur yok,*
	At cıgılar döñgök cok,	*At düşürecek tümsek yok,*
	Aman-Col ıldıy col cürüp,	*Aman-Col aşağı yol yürüyüp,*
	At ayabay mol cürüp,	*Atı esirgemeden bol yürüyüp,*
	Ayanbastan col cürüp,	*Sakınmadan yol yürüyüp,*
	Acal cetse ölöm – dep,	*Ecel gelirse ölürüm, deyip,*
	Aldanın salıp koygonun	*Allah'ın takdir ettiğini*

	Kanday gana bolso köröm – dep,	*Nasıl olursa görürüm, deyip, Sekisinde*
	Tektirinde teke bar,	*tekesi var,*
	Kan atam Arıslan Manaska	*Han atam Arslan Manas'a*
38370	Kuran okup kelem – dep,	*Kur'an okuyup gelirim, deyip,*
	Talasta argın, kırgız curt,	*Talas'ta Argın, Kırgız halkı,*
	Atamdan kalgan el eken,	*Atamdan kalan el imiş,*
	Bıyıl cüzün köröm – dep.	*Bu yıl yüzünü görürüm, deyip.*
	Adırmak ala cer basıp,	*Engebeli alaca yeri basıp,*
	Boz budurmak beldi aşıp,	*Boz tümsekli beli aşıp,*
	Samsaalagan too basıp,	*Sıralanan dağı basıp,*
	Ceek menen sıdırıp,	*Kıyı boyunca sıyırıp,*
	Boz munarık kerüünün	*Boz puslu yamacın*
	Boyu menen kıdırıp,	*Boyunca dolaşıp,*
38380	Sır-Dayra keçip, col tartıp,	*Sır-Dayra'yı geçip, yola koyulup,*
	Erikpey cetim bastı ele,	*Usanmadan yetim bastı idi,*
	Aşuu aşıp, taş basıp,	*Geçit aşıp, taş basıp,*
	Akılı alek balanın,	*Aklı perişan çocuğun,*
	Aşıp-şaşıp col tartıp,	*Apar topar yola koyulup,*
	Talaska karay col cürüp,	*Talas'a doğru yol yürüyüp,*
	Talıbay eçen mol cürüp,	*Yorulmadan nice bol yürüyüp,*
	Bööt-bööt bel körüp,	*Öbek öbek bel görüp,*
	Böksölüü eçen cer körüp,	*Etekli nice yer görüp,*
	Içke taldap sıdırıp,	*İnceden seçip sıyırıp,*
38390	Çıyırçık, Salar – eki suu,	*Çıyırçık, Salar – iki su,*
	Boyu menen kıdırıp.	*Boyunca dolaşıp.*
	Aynıbastan col cürüp,	*Yılmadan yol yürüyüp,*
	At ayabay mol cürüp,	*Atı esirgemeden bol yürüyüp,*
	Kündöp-tündöp col tartıp,	*Gündüzlü geceli yol alıp,*
	Tünündö catpay tün katıp,	*Geceleri yatmadan gece katıp,*
	Çıkanaktap tınç albay,	*Dirsek dayayıp dinlenmeden,*
	Çırım etip uyku albay,	*Kestirip uyku almadan,*
	Aktulpardı çaldırbay,	*Aktulpar'ı otlatmadan,*
	Catıp uyku kandırbay,	*Yatıp uykuya kanmadan,*
38400	Eski-Taşkent, Çaldıbar	*Eski-Taşkent, Çaldıbar*
	Eñkeyip cetim bastı ele,	*Eğilip yetim bastı idi,*
	Kazı-Kurttun çoñ talaa,	*Kazı-Kurt'un büyük kırı,*
	Ay talaaga kelgende	*Issız kıra geldiğinde*
	Cer soorusun kördü ele,	*Yeryüzünün sağrısını gördü idi,*

	Tomuktay bolgon too da cok,	*Aşık kemiği kadar dağ da yok,*
	Toñkoyup kirer koo da cok.	*Eğilip girilecek çukur da yok.*
	Adırında arkar bar,	*Yamacında arkarı var,*
	Adırdan cılan soylogon,	*Yamaçtan yılan süzülen,*
	Tüz talaasın karasañ,	*Düz kırına bakarsan,*
38410	Kuyruk-calı cok kulan,	*Kuyruğu yelesi yok kulan,*
	Kunan çaap oynogon,	*Tay koşturup oynayan,*
	Kızıkka cetim toybogon,	*Seyrine yetim doymayan,*
	Enesi kaçkan col menen,	*Anasının kaçtığı yoldan,*
	Erikpey cetim bastı ele.	*Usanmadan yetim bastı idi.*
	Tuz kara çöl, üygön kum,	*Tuz kara çöl, yığın kum,*
	Çımçıp ceer çöbü cok,	*Koparıp yenecek otu yok,*
	Çık etip koer suusu cok,	*'Şıp' edecek suyu yok,*
	Een talaa, küygön kum,	*Issız kır, yanık kum,*
	Kayıpçının kara üñkür,	*Kayıpçı'nın kara mağarası,*
38420	Özü mazar daana üñkür,	*Kendisi türbe, has mağara,*
	Beydaarat kişi catpagan,	*Abdestsiz kişinin yatmadığı,*
	Tentigen miskin-karıptı,	*Başıboş düşkünü garibi,*
	Tamak tappas arıktı,	*Yemek bulamaz zayıfı,*
	Argımak calduu taykuştu,	*Küheylan yeleli talihsizi,*
	Şoru kalıñ Kanıkey enem	*Çilesi bol Kanıkey anam*
	baykuştu	*zavallıyı*
	Ata bolup saktagan,	*Ata olup saklayan,*
	Baanalap cesir korgolop,	*Sığındırıp dulu koruyup,*
	Bakay bolup sebepkor,	*Bakay olup sebepkâr,*
38430	Kiyik etin kaktagan,	*Geyik etini kurutan,*
	Arıgan at semirip,	*Arıklamış at semirip,*
	Açkan kursak toyungan	*Acıkmış karın doyan*
	Enekem catkan Kayıpçının	*Anacığımın yattığı Kayıpçı'nın*
	kara üñkür, Karagat önüp köktögön,	*kara mağarası, Kuş üzümü bitip yeşeren,*
	Kara üñkürgö tarttı ele,	*Kara mağaraya yöneldi idi,*
	Astındagı Ak tulpar,	*Altındaki Ak tulpar,*
	Aktulpardı çaldırıp,	*Aktulpar'ı otlatıp,*
	Kayıpçının üñkürgö	*Kayıpçı'nın mağarasında*
	Catıp uyku kandırıp.	*Yatıp uykuya kanıp.*
38440	Kayran enem Kanıkey	*Aziz anam Kanıkey*
	Dünüyönü çaçkanda,	*Dünyalığı saçtığında,*
	Enekem Talastan cöö kaçkanda	*Anacığım Talas'tan yaya kaçarken*

	Taygan ittey celgende,	*Tazı it gibi seğirtirken,*
	Tarçılıktı köp körüp,	*Darlığı çok görüp,*
	Enekem Talastan cöö kelgende,	*Anacığım Talas'tan yaya gelirken,*
	Kepiç tozup baypakçan,	*Pabucu eskiyip çoraplı,*
	Keyip ölböy çunak can,	*Dertlenip ölmeden yavru can,*
	Ötügü tozup baypakçan,	*Çizmesi eskiyip çoraplı,*
	Korduktan ölböy çunak can,	*Horluktan ölmeden yavru can,*
38450	Baltırdı basıp coorutup,	*Baldırı basıp yara edip,*
	Enekem sogonçoktu oorutup,	*Anacığım topuğu ağrıtıp,*
	Ölöyün dep ölö albay,	*Öleyim deyip ölemeden,*
	Ötkörö enem, kayranım	*Pek yaman anam, azizim*
	Öz canın özü kıyalbay,	*Kendi canına kendisi kıyamadan,*
	Temir kan közdöy cöö basıp,	*Temir Han'a doğru yaya basıp,*
	Tentip enem çıkkanda,	*Sürünüp anam çıktığında,*
	Bukardı közdöy cöö kaçıp,	*Bukar'a doğru yaya kaçıp,*
	Burkurap enem cöö basıp,	*Hıçkırıp anam yaya basıp,*
	Ayla tappay batkan cer,	*Çare bulamayıp sığındığı yer,*
38460	Beren enem Kanıkey	*Yiğit anam Kanıkey*
	Altı küngö korgolop,	*Altı gün boyu saklanıp,*
	Candı bagıp catkan cer.	*Canını besleyip yattığı yer.*
	Baykuş enem Kanıkey	*Zavallı anam Kanıkey*
	Çımınday candı ürögön,	*Sinek kadar canı ürperten,*
	Çırkırap ıylap, şorduu enem	*Feryat edip ağlayıp, bahtsız anam*
	Kudaydan meni tilegen,	*Kuday'dan beni dileyen,*
	Baykuş enem karıptın	*Zavallı garip anamın*
	Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
	Kökcaldan kalgan cetimim	*Gökyeleden kalan yetimim*
38470	Açkadan ölör beken – dep,	*Açlıktan ölür mü ola, deyip,*
	Tilek kılgan kara taş,	*Dilek dilediği kara taş,*
	Köz caşı tiygen cerine,	*Gözyaşının değdiği yerde,*
	Enekem turgan cerine	*Anacığımın durduğu yerde*
	Ciyde bışıp caynagan,	*İğde olgunlaşıp donanmış,*
	Bu belgini körgöndö.	*Bu nişanı gördüğünde.*
	Kelatkan cetim tañ kalgan.	*Gelmekte olan yetim şaşakalmış.*
	Abası Bakay elteñdep,	*Amcası Bakay telaşlanıp,*
	Cetimdi izdep kelgen cer,	*Yetimi arayıp geldiği yer,*
	Altı arkar, tört kulca,	*Altı arkar, dört yaban koçu,*
38480	Abası atıp bergen cer.	*Amcasının vurup verdiği yer.*

	Azıktın baarın şay kılıp,	*Azığın hepsini hazır edip,*
	Al kurgur arbagın sıylap	*O gariban, ruhunu sayıp*
	Manastın,	*Manas'ın,*
	Temir kanga tentitip,	*Temir Han'a sürgün edip,*
	Karakanga kaçırıp,	*Karakan'a kaçırıp,*
	Eki çanaç süt berip,	*İki tulum süt verip,*
	Eki semiz küç berip,	*İki semiz kuvvet verip,*
	Epsiz cayga konot – dep,	*Elverişsiz yere konar diye,*
	Eri ölgöndö katınga	*Eri ölünce kadına*
38490	Törkünü cakın bolot – dep,	*Baba ocağı yakın olur diye,*
	Boz boruk atap kan Bakay,	*Boz toklu adayıp Han Bakay,*
	Belgige maldı soygon cer,	*Nişana malı kestiği yer,*
	Beren enem Çıyırdı	*Yiğit anam Çıyırdı*
	Basa catıp toygon cer.	*Yatıp kalıp doyduğu yer.*
	Boz boruk soygon kerüügö	*Boz tokluyu kestiği yamaçta*
	Boz tüptüü mazar ornogon,	*Boz köklü türbe yer tutmuş,*
	Kıyamat ketken atamdı	*Kıyamete göçen atamı*
	Momintip Kuday koldogon.	*Böylece Kuday korumuş.*
	Tüyşük tartkan enekem,	*Zahmet çeken anacığım,*
38500	Tünöp ketken cerine	*Geceleyip gittiği yerde*
	Tüptüü mazar, tal bütkön,	*Köklü türbe, söğüt bitmiş,*
	Zayıpuruş erendin	*Zayıpuruş erenin*
	Tübünön Kuday car bütkön.	*Kökünden Kuday yâr olmuş.*
	Cetimiñ körüp sabılıp,	*Yetimin görüp dövünüp,*
	Ar belgisin körgöndö,	*Her nişanını gördüğünde,*
	Atası Manas, ayköldün	*Atası Manas'ın, Ayköl'ün*
	Arbagına calınıp.	*Ruhuna yalvarıp.*
	Catpay caydan çoçunup,	*Yatmadan yerden ürperip,*
	Cana turdu cetimiñ	*Yine kalktı yetimin*
38510	Aktulpardı tokunup.	*Aktulpar'ı eyerleyip.*
	Atboroyun sıdırıp,	*Atın başını doğrultup,*
	Enesi kelgen col menen	*Anasının geldiği yoldan*
	Erikpey cetim kıdırıp.	*Usanmadan yetim dolaşıp.*
	Atası Manastan kalgan boz kise	*Atası Manas'tan kalan boz kise*
	Eñkeyip körsö kök çalkak,	*Eğilip baksa gök enginlik,*
	Moynuna kınay salınıp,	*Boynuna sıkıca asılıp,*
	Buyrugu küçtüü Kudayga	*Buyruğu güçlü Kuday'a*

Cetimiñ munacat kılıp calınıp.
Közünün caşı tögülüp,
Talas közdöp col cürüp,
Talıgış cok, mol cürüp.
Eer beldey belestin
Eçenin katar aştı ele.
Eçen döbö, eçen say,
Erikpesten bastı ele.
Ceek coldop sıdırıp,
Oluya-Ata, koş Merki
Boyu menen kıdırıp,
Oluya-Ata kelgende,
Kün batıştı karasa –
Kara-Balta, Sokuluk,
Kararıp conu körünüp,
Körböy kalsa cetimdin,
Köñülü caman bölünüp.
Oñ kol cagın karasa –
Munarıktuu çoñ beles
Özönçö kaykañ körünöt,
Oşol cerdi körgöndö,
Körüp turgan cetimdin
Köñülü caman bölünöt.
«Enekem aytkan kep ele,
Enekem Talastan cöö kaçkanda,
Munun tekesi cüzdön toptoşup.
Bozala moynok keñ özön
Corgo degen bel oşol,

Aşıp tüşsöñ ar cagı
Kak Talastın özü oşol».
Oşondo cetim oylonup:
Boz belesti basayın,
Moynokko çıgıp köröyün» –
Dep, öşöntüp, Semetey,
Corgonun-Belin aştı ele,
Arcagı Keñ-Kol, çoñ Talas,
On eki birge kol bergen
Atası ötkön zor Manas.

Yetimin münacat edip yalvarıp. Gözünün yaşı dökülüp,
Talas'a doğru yol yürüyüp,
Yorgunluk yok, bol yürüyüp.
Eyer beli gibi sırtın
Nicesini ardarda aştı idi.
Nice tepe, nice dere,
Usanmadan bastı idi.
Kıyı yolunu sıyırıp,
Oluya-Ata, çift Merki
Boyunca dolaşıp,
Oluya-Ata'ya geldiğinde,
Gün batısına baksa –
Kara-Balta, Sokuluk,
Kararıp sırtı görünüp,
Göremez olsa yetimin,
Gönlü fena bölünüp.
Sağ el yanına baksa –
Puslu büyük sırt
Vadice bir yükselti görünür,
O yeri gördüğünde,
Bakıp duran yetimin
Gönlü fena bölünür.
«Anacığımın dediği sözdü,
Anacığım Talas'tan yaya kaçarken,
Bunun tekesi yüzer yüzer toplanıp.
Boz alaca boyun, geniş vadi
Corgo denen bel odur,

Aşıp inersen öte yanı
Tam Talas'ın kendisi odur».
O zaman yetim düşünüp:
Boz sırtı basayım,
Moynok'a çıkıp göreyim» –
Deyip, böylece, Semetey,
Corgo'nun-Beli'ni aştı idi,
Ötesi Keñ-Kol, koca Talas,
On ikisiyle birden el veren
Atası merhum ulu Manas.

	Talastın içi körünöt.	*Talas'ın içi görünür.*
	Iylap turat cetimdin,	*Ağlayıp durur, yetimin,*
	Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
	Atadan kalgan muraapı	*Atadan kalan irası*
	Keñ Talas közgö körünüp.	*Geniş Talas göze görünüp.*
	Cılgınduu, Keñ-Kol, çoñ Talas,	*Ilgınlı, Keñ-Kol, koca Talas,*
38560	Cer soorusu turbaybı,	*Yeryüzünün sağrısı değil mi,*
	Momunu cerdegen adam tunbaybı.	*Burayı yurt tutan adam gönenmez mi.*
	Bööt-bööt bel kelet,	*Öbek öbek bel gelir,*
	Bötönçö cırgal cer kelet.	*Bambaşka cennet yer gelir.*
	Adır-adır bel kelet,	*Engebe engebe bel gelir,*
	Adırmak eçen cer kelet.	*Engebeli nice yer gelir.*
	Bölüngön eçen tör kelet,	*Bölünmüş nice yayla başı gelir,*
	Bölökçö beyiş cer kelet.	*Apayrı cennet yer gelir.*
	Keñ Talastın çoñ özön	*Geniş Talas'ın koca vadisi*
	Catkan eken caykayıp,	*Yayılıp yatar imiş,*
38570	Özönü çalkak kaykayıp.	*Vadisi engin uzanıp.*
	Adırdan arkar kuyulup,	*Yamaçtan arkar dökülüp,*
	Adırdın çöbü suyulup,	*Yamacın otu seyrelip,*
	Budurdan bugu kuyulup,	*Tepeden geyik dökülüp,*
	Budurdun çöbü suyulup.	*Tepenin otu seyrelip.*
	Tektirden teke kamalıp,	*Sekiden teke sıkışıp,*
	Kıyasınan arkardın cünü sabalıp.	*Yalçınından arkarın yünü savrulup.*
	Kerüüdön kiyik toktoşup,	*Yamaçta geyikler duruşup,*
	Adırdan arkar cayılıp,	*Kırdan arkar yayılıp,*
	Eñküülöp elik çu koyso,	*Eğile kalka karaca fırlayınca,*
38580	Eki kolu sayılıp,	*İki kolu boylu boyunca uzanıp,*
	Catkan eken keñ Talas,	*Yatarmış geniş Talas,*
	Çöbu munar buttanıp,	*Otları minare gibi boy atıp,*
	Ötögün cıttap karasa,	*Yatağını koklayıp baksan,*
	Beyiştin cıtı cıttanıp!	*Cennetin kokusu tüter!*
	Calbıragı cargaktay,	*Yaprağı ipek zar gibi,*
	Canıbarım Talastın	*Canım benim Talas'ın*
	Kara kurtu barmaktay.	*Kara kurdu parmak kadar.*
	Bööt-bööt sazı bar,	*Öbek öbek sazlığı var,*
	Bölünüp uçkan kazı bar.	*Bölük bölük uçan kazı var.*
38590	Kılkuyrugu kılkıldap,	*Kılkuyruğu kıpır kıpır,*
	Catkan eken keñ Talas,	*Yatarmış geniş Talas,*

	Kızıl baş ördök bılkıldap. Cerge tüşkön tili bar,	*Kızıl başlı ördek çırpınıp. Yere değen dili var,*
	Kayıñga tuup kuştarı,	*Kayında yuva kuran kuşları,*
	Kamçılanıp uçkanı.	*Kamçılanmış gibi uçar.*
	Çınarga tuugan kuştarı.	*Çınarda yuva kuran kuşları,*
	Çıñdanıp turat uçkanı.	*Güçlenerek uçup durur.*
	Toosunda uları,	*Dağında dağ kekliği,*
	Tokoyunda meltireyt,	*Ormanında ışıl ışıl,*
	Kızık öskön çınarı,	*Görülmedik boy atmış çınarı,*
38600	Keñ Talastın oyuna	*Geniş Talas'ın ovasına*
	Eştemesin ayabay,	*Hiçbir şeyi esirgemeden*
	Alda taala bir Kuday	*Allah Teâlâ bir Hüda*
	Bergen eken bulardı.	*Vermiş bütün bunları.*
	Orolup çöptön cürö albay,	*Ota dolanıp yürüyemez,*
	Bögüp keldi kumayık,	*Boyun büküp geldi Kumayık,*
	Kalgan eken orolup,	*Sarınıp kalmış öylece*
	Bugu, maral ulagı,	*Geyiği, maralı, yavrusu,*
	Een kalgan Talasım,	*Issız kalan Talas'ım,*
	Ötkön eken düynödön	*Göçüp gitmiş dünyadan*
38610	Atam kökcal Manasım!	*Atam bozkurt Manas'ım!*
	Cetimiñdin içinde	*Yetimliğinin içinde*
	Ayıkpas eçen buzuk bar,	*Onmaz nice dert var,*
	Andan arı barganda	*Ondan öte varınca*
	Eçen sonun kızık bar.	*Nice güzel temaşa var.*
	Bastırganı budurmak,	*Yol aldığı yer engebe,*
	Capaluu calgız col menen	*Kederli yalnız yol ile*
	Bödönödöy bögülüp,	*Bıldırcın gibi büzülüp,*
	Calgız cetim baratsa,	*Yalnız yetim giderken,*
	Eñkeygen ceri budurmak	*Eğilip indiği yer engebe,*
38620	Üç-Koşoydun böksösü,	*Üç-Koşoy'un yamacı,*
	Ölgönünçö cazılbayt,	*Ölünceye dek dinmez,*
	Körgön candın öktösü.	*Gören canın gönül yarası.*
	Adır-adır bölünöt,	*Tepe tepe bölünür,*
	Adırga cañı barganda	*Kıra yeni vardığında*
	Atası Manastan kalgan muraapı	*Atası Manas'tan kalan irası*
	Ak taygan közgö körünöt.	*Ak tazı göze görünür.*
	Adırmaktuu belesten	*Engebeli bel tepeden*
	Ulup çıktı bir buyum	*Uluyarak çıktı bir varlık,*

Oşol kezde iş kıyın.
Körböy cetim sandaldı,
Kumayıktı taanıbay,
Arslanbı dep tañ kaldı.
Üç kubulgan cünü bar,
Azıluudan ar bölök,
Ak colborston bir bölök
Kumayıktın türü bar.
Calañkıç* körgön emedey,
Canagı cetim tañ kalıp.
Mende körbös türü bar,
Acıdaarday sürü bar,
Anda-mında ulusa,
Kişi ukpagan ünü bar.
Böksö menen bögülüp,
Közdün caşın irgiltip,
Tögüp keldi Kumayık.
Körüşkönü cetimge,
Sıylap keldi Kumayık,
Sırttanı Manas kan kelip kalgansıp,
Iylap keldi Kumayık.
Kıraanı curtka sınaakı,
Kıyamat ketken kankor kan
Atası – Manastan kalgan muraapı.
Bögüp keldi Kumayık.
Közdün caşın irgiltip,
Tögüp berdi Kumayık.

O anda iş çetindi.
Görmemişti, yetim şaşırdı,
Kumayık'ı tanımadan,
Arslan mı diye şaşakaldı.
Üç renge dönen tüyü var,
Azılı canavardan apayrı,
Ak kaplandan bambaşka
Kumayık'ın görünüşü var.
Calañkıç görmüş gibi,*
O yetim şaşıp kaldı.
Kulun görmediği hali var,
Ejderha gibi heybeti var,
Ara sıra uluyunca
Kişinin duymadığı sesi var.
Yamaç boyunca büzülüp,
Gözünün yaşını damlatıp,
Döküp geldi Kumayık.
Yetimle kavuşmaya,
Saygıyla geldi Kumayık,
Yiğit Manas Han çıkagelmiş gibi olup,
Ağlayıp geldi Kumayık.
Halkın tanıdığı kıraanı,
Kıyamete göçen hunhar han
Atası – Manas'tan kalan irası.
Boyun büküp geldi Kumayık.
Gözünün yaşını damlatıp,
Döküverdi Kumayık.

Aytayın dese tili cok,
Kurup turat Kumayık.
Say-sööktü sızdatıp,
Ulup turat Kumayık.
Mañday çaçı suyulat,
Ayban da bolso canıbar
Közdün caşı kuyulat.
Üç-Koşoydu ceektep,
Keñ Talastı teektep,
Ürüp cürgön kezi eken,

Söyleyeyim dese dili yok,
Kahrolup durur Kumayık.
İliği kemiği sızlatıp,
Uluyup durur Kumayık.
Alnının tüyü seyrelir,
Hayvan da olsa zavallı can,
Gözünün yaşı dökülür.
Üç-Koşoy'u kıyılayıp,
Geniş Talas'ı dolanıp,
Havlayıp gezdiği demmiş,

Aytayın dese tili cok,
Semeteyim kelet dep,
Bilip cürgön kezi eken.
Suur ulap toyuptur,
Tektirdegi tekeni
Üyrü menen coyuptur.
Adırdagı arkarga
Uşul bıyıl Kumayık
Aydap kırgın salıptır,
Budurdagı bugunu
Oşol kezde Kumayık
Bugup kırgın salıptır.
Tüzöñdögü kulandı
Üyrü menen kubalap,
Col boyuna carıptır.
Kelerin kezip biliptir,
Manastan kalgan bargegim,
Bıyıl kelet ko – dep cürüptür. Atamdan kalgan muraapım
Mañdaydagı kara taş,
Barsa-barsa ürüptür:
«On eki cılga toldu – dep,
Oyron Manastan kalgan cetimim
Kan atam – Manas şerge tabılgan.
Keler çagı boldu» – dep,
Ermendüünün Soku-Taş,
Esi ketip, Kumayık
Eki col mından karaptır.
Ak ermendüü Aç-Maral,
Altı col mından karaptır.
Corgo-Belin aşıptır,

Söyleyeyim dese dili yok,
Semetey'im gelecek diye
Bilip gezdiği demmiş.
Dağ sıçanı avlayıp doymuş,
Yamaçtaki tekeyi
Sürüsüyle kırıp geçirmiş.
Kırdaki yaban koyununa
İşte bu yıl Kumayık
Kovalayıp kırgın salmış,
Tepedeki geyiğe
O sıralar Kumayık
Pusup kırgın salmış.
Düzlükteki kulanı
Sürüsüyle kovalayıp,
Yol boyuna sermiş.
Geleceğini gezip bilmiş,
Manas'tan kalan tomurcuğum,
Bu yıl gelir ya – deyip durmuş. Atamdan kalan mirasım
Karşıdaki kara taş,
Vardıkça vardıkça havlamış:
«On iki yıla doldu – diye,
Yaman Manas'tan kalan yetimim
Han atam – Manas şere nasip olan.
Gelme çağı geldi» – diye,
Pelinli yurdun Soku-Taş'ı,
Aklı gidip, Kumayık
İki kez buradan bakmış.
Ak pelinli Aç-Maral,
Altı kez buradan bakmış.
Corgo-Bel'ini aşmış,

Küyüktün conun basıptır.
Kum-Bulak çıga caraptır,
Manas kandın Kumayık,
Mından tört kün karaptır.
Bügün kündö Kumayık
Üç-Koşoydon körüptür.
Üç seki Taş-Moynokton

Küyük'ün sırtını basmış.
Kum-Bulak'a çıkıvermiş,
Manas Han'ın Kumayık'ı,
Buradan dört gün bakmış.
Bugünkü günde Kumayık
Üç-Koşoy'dan görmüş.
Üç sekili Taş-Moynok'tan

Semetey küyüp cürüptür.
Moynunda altın kargı* bar,
Keleerin bıyıl biliptir.
Manastan kalgan cetimdi
On eki cılı küyüptür,
Abıke, Köböş aramdan
Artık korduk körüptür.
Semeteydi körgöndö,
Kumayık cakın kelgende,
Alda taala calgızga
Aşkere Kuday bergende,
Kumayıktı karasa –
Moynunda altın kargı bar.
«Enekem Kanıkey aytkan kep ele,
Kelip kalsa Kumayık,
Altından takkan moynunda
Kargısı bolot dedi ele.
Kan atamdın Kumayık,
Kumayıktın özü eken,
Tuulgan calgız canıma,
Colukkan cürgön kezi eken.
Kayıbınan kabılgan.
Kagılayın Kumayık,
Ayuudan kayra tartpagan,
Colborston kayra kaytpagan.
Tiştegenin büldürgön,
Agıtkan eesin küldürgön,
Kıraanı kalkka sınaakı,
Kımbatım – atamdan kalgan
muraapım!»

Semetey diye yanıp gezmiş.
Boynunda altın kargı var,*
Bu yıl geleceğini bilmiş.
Manas'tan kalan yetimi
On iki yıl özleyip yanmış,
Abıke, Köböş haramzadeden
Nice horluk görmüş.
Semetey'i görünce,
Kumayık yakına gelince,
Allah Teâlâ yalnıza
Apaçık Hüda verince,
Kumayık'a bakınca –
Boynunda altın kargı var.
«Anacığım Kanıkey'in dediği söz idi,
Gelip çıkarsa Kumayık,
Altından takılmış boynunda
Kargısı olur demişti.
Han atamın Kumayık'ı,
Kumayık'ın ta kendisiymiş,
Doğuştan yalnız canıma
Kavuştuğu dem imiş.
Gaipten karşıma çıkan,
Kurban olayım Kumayık,
Ayıdan geri durmayan,
Kaplandan geri dönmeyen.
Dişlediğini mahveden,
Salan sahibini güldüren,
Halkın tanıdığı kıraanı,
Kıymetlim – atamdan kalan
mirasım!»

Boz kise salıp moynuna,
Kumayıktın başın bir tıktı
koynuna! Añgırap ıylap kuçaktap,
Enekem aytkan kep ele,
Ebedeyiñ* ezbeseñ,
Kumayık kektüü bolot dedi ele.
Atam Manastan kalgan bargegim,
Ata bolso Kumayık,

Boz kayışı geçirip boynuna,
Kumayık'ın başını soktu bir
koynuna! Hıçkıra hıçkıra kucaklayıp,
Anacığımın dediği söz idi,
Ebedeyin ezip okşamazsan,*
Kumayık kinli olur demişti.
Atam Manas'tan kalan tomurcuğum,
Ata yadigârıysa Kumayık,

Aldımdan çıkkan aynegim.
Teñizim atam, ölböy kal,
Tentüünü kuu can körböy kal.
Kabılan atam ölböy kal,
Kaçkandı kuu can körböy kal!
Aylanayın Kumayık,
Temir kandın şaarına
Tentip ketken men baykuş,
Teñ kurbuñ Manas şerden ayrılıp,
Temteyip cürgön sen baykuş.
Karakandın şaarına
Kara kılaar tuugan cok,
Kaçıp ketken men baykuş.
Kan Manastan ayrılıp,
Karışkır izdep talaada,
Kañgırıp kalgan sen baykuş!
Kabılan atam, ölböy kal,
Kaçıp ketken Bukarga,
Kayrılıp cetim kelbey kal!
Talaada kalıp karaansız,
Bul öñdöngön korduktu
Kagılayın Kumayık,
Mendesine berbey kal!
Atamdan kalgan men karıp,
Talaada cürgön sen karıp!».
Kumayıktı körgöndö,
Manastan kalgan cetim kul
Atası Manastı körgön emedey,
Köñülü ketip bölünüp,
Közünün caşı tögülüp.
Kabırga söögü sögülüp,

Önüme çıkan aynam.
Denizim atam, ölmez olaydın,
Sürgünlüğü şu can görmez olaydı.
Kaplan atam, ölmez olaydın,
Kaçmayı şu can görmez olaydı!
Kurban olayım Kumayık,
Temir Han'ın şehrine
Sürgün düşen ben zavallı,
Dengin Manas şerden ayrılıp,
Sersem gezen sen zavallı.
Karakan'ın şehrine
Arka olacak akraba yok,
Kaçıp giden ben zavallı.
Han Manas'tan ayrılıp,
Bozkırda kurt arayıp,
Avare kalan sen zavallı!
Kaplan atam, ölmez olaydın,
Kaçıp gittiğim Bukar'a
Dönüp yetim gelmez olaydım!
Bozkırda kalıp kimsesiz,
Bunun gibi horluğu,
Kurban olayım Kumayık,
Kuluna reva görmez olaydı!
Atamdan kalan ben garip,
Bozkırda gezen sen garip!»
Kumayık'ı görünce,
Manas'tan kalan yetim kul
Atası Manas'ı görmüşçesine,
Gönlü gidip bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Kaburga kemiği sökülüp,

Atası Manas tirilip,
Aldına kelgen emedey,
Alek bir boldu Semetey.
Kumayık uluyt añgırap,
Semetey ıylayt zañgırap.
Bödönödöy kayran köz,
Bölök-bölök caş ketet.

Atası Manas dirilip,
Önüne gelmişçesine,
Perişan oldu Semetey.
Kumayık ulur inleyerek,
Semetey ağlar hıçkırarak.
Bıldırcın gibi güzelim gözden
Bölük bölük yaş gider.

Itelgidey kara köz,
Irmegen sayın caş ketet.
Kumayık menen körüşüp,
Semetey adamdan beter öbüşüp,
Kumayıktı körgöndö
Kaygırıp bala, kan ıylap,
Toktono albay zar ıylap:
«Kan atam Manastan kalgan
muraapım,
Eey, aylanayın, Kumayık,
Içiñde kegiñ kalbasın!»
Kumayıktı cetelep,
Semetey cürüp eelikti,
Kula çolok, kayıp bee
Bet aldınan kezikti,
Kula bee karmap soydu emi.
Karış kazı anda bar,
Beri karay tartkıça,
Belekke toyup catkın dep,
Kumayıktı koydu emi.
Andan arı col tartıp,
Budur-budur bel aşıp,
Budurmak artuu cer basıp,
Keñ-Kolgo kirip keldi ele,
Keñ-Koldon kördü kızıktı,
Imerme-Toonun kaykañdan,
Itelgi tuuçu taypañdan,
Ayköl Manas barında
Şumkar tuuçu uyada
Cana cürüp eelikti,
Manastan kalgan cetiminiñ

Doğan gibi kara gözden
Her kırpışta yaş gider.
Kumayık ile kavuşup,
Semetey insandan beter öpüşüp,
Kumayık'ı görünce
Kederlenip çocuk, kan ağlayıp,
Kendini tutamayıp zar ağlayıp:
«Han atam Manas'tan kalan
mirasım,
Eey, kurban olayım, Kumayık,
İçinde kinin kalmasın!»
Kumayık'ı yedeğe alıp,
Semetey yürüyüp coştu,
Kula çolak, başıboş kısrak
Karşısına çıkıverdi,
Kula kısrağı tutup kesti hemen.
Bir karış kazı yağı vardı onda,
Beri yana çekene dek,
Armağana doyup yat diye,
Kumayık'ı bıraktı orada.
Ondan öte yol alıp,
Tepe tepe bel aşıp,
Engebeli geçit yeri basıp,
Keñ-Kol'a girip geldiydi,
Keñ-Kol'da gördü temaşayı,
Imerme Dağı'nın sırtından,
Doğan yuvalayan düzlükten,
Ayköl Manas sağ iken
Sungur yuvalayan yuvada
Yine yürüyüp coştu,
Manas'tan kalan yetimin

Kızırluu tüngö coluktu,
Atası Manastan kalgan Akşumkar
Tilegimdi bir Kuday,
Bet aldınan kezikti.
Bıyıl cetim kelet – dep,
Çın keleerin Akşumkar
Bilip cürgön kezi eken,

Hızırlı geceye rast geldi,
Atası Manas'tan kalan Akşumkar
Dileğimi bir Hüda,
Karşısına çıkıverdi.
Bu yıl yetim gelir – diye,
Gerçekten geleceğini Akşumkar
Bilip gezdiği dem imiş,

Uya basıp, taş boylop,
Küyüp cürgön kezi eken.
Manastan kalgan cetimdi
Körgönü cürgön kezi eken,
Amanatın cetimge
Bergeni cürgön kezi eken.
Kabılan Manas ölgöndö
Altın boosun talkalap,
Tıtıp ketken Akşumkar.
Bir adamga karmatpay,
Bir kişige körünböy,
Kaçıp ketken Akşumkar.
Altı kün aaa bir kütüp,
Ayıp bolgon Akşumkar.
Kümüş boosun talkalap,
Kayıp bolgon Akşumkar.
Ay-aalamdı sıdırıp,
Cer üstündö mazardın
Biröön koyboy kıdırıp,
Cerdin tübü Celpiniş –
Kuş zıyarat kılgan cer,
Munu çalıp kalıptır.
Ceti kün tünöp bu cerge,
Mediynanı çalıptır.
Meke menen Mediyna,
Atası kandın Akşumkar
Beş cılı boo kalıptır.
Misir menen Bagdattı
Ceti cıl kıştap alıptır.
Tigi ceti, tigi beş,
On eki cılga toldu – dep,
Ayköldön kalgan cetimim
Talastagı kırgızga

Keler çagı boldu dep,
Berer çagı boldu dep,
Oşol cılı Akşumkar
Kuu toyuttap sıdırıp,
Mekeden beri col cürüp,

Yuvaya yatıp, kayaları boylayıp,
Yanıp gezdiği dem imiş.
Manas'tan kalan yetimi
Görmeye gezdiği dem imiş,
Emanetini yetime
Vermeye gezdiği dem imiş.
Kaplan Manas ölünce
Altın bağını parçalayıp,
Yolup giden Akşumkar.
Bir adama tutulmadan,
Bir kişiye görünmeden,
Kaçıp giden Akşumkar.
Altı gün ah, bir bekleyip,
Gaip olan Akşumkar.
Gümüş bağını parçalayıp,
Gaip olan Akşumkar.
Ay-âlemi baştan başa süzülüp,
Yeryüzündeki mezarların
Birini komadan dolaşıp,
Yerin dibi Celpiniş –
Kuşun ziyaret ettiği yer,
Burayı da yoklamış.
Yedi gün konaklayıp bu yerde,
Medine'yi yoklamış.
Mekke ile Medine,
Han atasının Akşumkar'ı
Beş yıl orada konup kalmış.
Mısır ile Bağdat'ı
Yedi yıl kışlamış.
Şu yedi, şu beş,
On iki yıla doldu – diye,
Ayköl'den kalan yetimim
Talas'taki Kırgız'a

Gelme çağı oldu diye,
Verme çağı oldu diye,
O yıl Akşumkar
Kuğu avlayıp doyunup,
Mekke'den beri yol alıp,

	Kurgak cer uçup kıdırıp,	*Kurak yeri uçup dolanıp,*
	Cerdin üstün çalıptır.	*Yerin üstünü yoklamış.*
	Narındın başı Çatır-Köl,	*Narın'ın başı Çatır-Köl,*
	Oşondogu kuu kumpay,	*Oradaki ak kumpay,*
	Boy koşuşup oynoşup,	*Eş tutuşup oynaşıp,*
38860	Üyügüşüp kalıptır,	*Çiftleşip kalmış,*
	Cüktüü bolup alıptır.	*Yüklü olup kalmış.*
	Imerme toonun kaykañga,	*Imerme dağının sırtına,*
	Itelgi tuuçu taypañga	*Doğan yuvalayan düzlüğe*
	Cetip uya salıptır.	*Varıp yuva kurmuş.*
	Arbagın sıylap atamdın,	*Atamın ruhunu sayıp,*
	Aytkanına könöm dep,	*Dediğine uyarım diye,*
	Balasına balamdı	*Oğluna yavrumu*
	Amanat kılıp berem dep,	*Emanet kılıp veririm diye,*
	Köñüldögü kapanın	*Gönüldeki kederin*
38870	Biröön koyboy coyuptur,	*Birini komadan dağıtmış,*
	Kışında tuup balasın,	*Kışın yumurtlayıp yavrusunu,*
	Kün ölçöösün ölçöölöp,	*Gün hesabını hesaplayıp,*
	Toñdurma salıp koyuptur.	*Dondurup saklayıvermiş.*
	Suuk tügönüp, caz kelip,	*Soğuk tükenip, bahar gelip,*
	Cazga maal cakın cetkende,	*Bahar vakti yaklaşınca,*
	Kün cılımtal bolgondo,	*Günler ılıyınca,*
	Koktu menen korkurap,	*Vadi boyunca çağıldayıp,*
	Sarı suu agıp tolgondo,	*Sarı sular akıp dolunca,*
	Ala telek kar ketip,	*Alaca kar gidip,*
38880	Kün cılımtal bolgondo	*Günler ılıyınca*
	Kökürök cünün çaçıptır,	*Göğüs tüyünü sermiş,*
	Otuz altı kün basıp,	*Otuz altı gün kuluçkaya yatıp,*
	Tukumun şumkar açıptır.	*Yavrusunu sungur çıkarmış.*
	Kayıpçının-Belinen	*Kayıpçı-Beli'nden*
	Kazga kırgın salıptır,	*Kaza kırgın salmış,*
	Kum-Arıktın dayradan	*Kum-Arık ırmağından*
	Kuu böktörüp kalıptır.	*Kuğu terkileyip dönmüş.*
	Ular kuup toyuttap,	*Ular kovalayıp doyunup,*
	Toodaktı alıp carıptır.	*Toy kuşunu kapıp yarmış.*
38890	Semetey bıyıl kelet dep,	*Semetey bu yıl gelir diye,*
	Atası Manastan kalgan Akşumkar	*Atası Manas'tan kalan Akşumkar*
	Cetimdi küyüp alıptır,	*Yetim için yanıp durmuş,*

Toolop uçup sıdırıp,
Katılganga çır salıp,
Kalkıldap uçup canıbar,
Cerdin üstün kıdırıp,
Kıraan Şumkar ooluktu,
Tekööru temir, teegi altın,
Tegerenip Akşumkar,
Semeteyge coluktu.
«Kapıray, enekem aytkan kep ele,
Üzülgönü ulanıp,
«Abiyir berse, atañdan kalgan
Akşumkar
Manastan kalgan cetimdin
Astıñdan çıgar» – dedi ele.
Akşumkardın özü eken,
Kanetpese özümdü,
Canıbar küyüp cürgön kezi eken»,
Iylap közü çok bolup,
Akşumkardı körgöndö,
Atası Manas bügün kün,
Tirilip canga kelgensip,
Tilegin Kuday bergensip.
Akşumkardı körgöndö
Oñ böyrögün tayanıp,
«Oyronum* atam! – dep ıylap,
Sol böyrögün tayanıp,
«Soltonum* atam! – dep ıylap.
«Eki suunun şar ceri,
Toktoosunday kan atam,
Zki toonun urunuş,
Zoo belindey kan atam!»
Akşumkar körüp bakırıp,
Kan atası Manastı aytıp çakırıp,
Kudaydın bergen bagın kör,
Kökcal atası Manastı körgön
emedey, «Alıp cürsöm kuş eken,
Közünün caşı on talaa,
Ce murundun suusun tartalbayt,

Dağları aşıp uçup süzülüp,
Sataşana kavga salıp,
Süzülüp uçup canım kuş,
Yerin üstünü dolanıp,
Kıraan Sungur coştu,
Mahmuzu demir, pençesi altın,
Dönenip Akşumkar,
Semetey'e kavuştu.
«Hayret, anacığımın dediği söz idi,
Kopanı eklenip,
«İkbal verirse, atandan kalan
Akşumkar
Manas'tan kalan yetimin
Önüne çıkar» – demişti.
Akşumkar'ın ta kendisiymiş,
Besbelli benim için,
Canım kuş yanıp gezdiği dem imiş»,
Ağlayıp gözü kor olup,
Akşumkar'ı görünce,
Atası Manas bugün
Dirilip cana gelmiş gibi,
Dileğini Hüda vermiş gibi.
Akşumkar'ı görünce
Sağ böğrüne dayanıp,
«Oyronum atam! – diye ağlayıp,*
Sol böğrüne dayanıp,
«Soltonum atam! – diye ağlayıp.*
«İki suyun çağladığı yerde,
Bendi gibi han atam,
İki dağın çarpıştığı yerde,
Kaya beli gibi han atam!»
Akşumkar'ı görüp haykırıp,
Han atası Manas'ı anıp çağırıp,
Hüda'nın verdiği bahta bak,
Bozkurt atası Manas'ı görmüş
gibi, «Yanımda taşısam kuş imiş,
Gözünün yaşı sel gibi,
Ne burnunun suyunu çekebilir,

Bala közünün caşın artalbayt,
Kapa bolso, bul köñül
Ordunda turbay bölünöt,
Manastan kalgan çirkin kul,
Ce közünün caşı tögülöt.
Artta kalsa, Akşumkar
Asmanda cürüp barkıldap,
Al balanın üstünö
Aylanıp kalat carkıldap.
Cakın bala barganda,
Canıbarım Akşumkar
Şıdır uçat carkıldap.
Akşumkarga kezigip,
Çaçılganı cıynalıp,
Çımınday canı kubanıp
Cogolgonu tabılıp,
Abiyri mından cabılıp,
Akşumkardı körüügö
Eki közü tört bolup.
Burulbay basıp sabılıp,
Buyrugu artık Kudayga
Bala munacat* kılıp calınıp,
Akşumkar zoodon tabılıp,
Balanın abiyri mından cabılıp,
Atası Manastan kalgan muraapı.
Akşumkardın özü eken.
Semetey karap köz salsa,
Aylansam bolot Aldaga,
Akşumkardın balası
Oşondo, temene kanat kezi eken.
Kuptap çaykap kuş kıldı,
Akşumkarga tuş kıldı.
Ataganat dünüyö,
Atam Manastan kalgan mülk eken.

Enem aytkan Akşumkar,
Akşumkardın özü eken.
Alda taala bir Kuday
Colukturar kezi eken!»

Çocuk gözünün yaşını dindiremez,
Kederlenirse bu gönül
Yerinde durmayıp bölünür,
Manas'tan kalan zavallı kul,
Ya da gözünün yaşı dökülür.
Geride kalsa, Akşumkar
Gökte gezip öterek,
O çocuğun üstünde
Dönüp durur parlayarak.
Çocuk yakına varınca,
Canım kuşum Akşumkar
Dosdoğru uçar parlayarak.
Akşumkar'a kavuşup,
Saçılanı derlenip,
Sinek kadar canı sevinip,
Yiteni bulunup,
Yüzü bundan ak olup,
Akşumkar'ı görmeye
İki gözü dört olup.
Sapmadan yürüyüp koşturup,
Buyruğu yüce Hüda'ya
Çocuk münacat edip yalvarıp,*
Akşumkar kayadan bulunup,
Çocuğun yüzü bundan ak olup,
Atası Manas'tan kalan mirası.
Akşumkar'ın ta kendisiymiş.
Semetey bakıp göz atsa,
Kurban olsam yeridir Allah'a,
Akşumkar'ın yavrusu
O demde, çuvaldız kanat çağıymış.
Bağrına basıp çalkayıp kuş kıldı,
Akşumkar'a denk kıldı.
Ah dünya, yazık dünya,
Atam Manas'tan kalan mülk imiş.

Anamın dediği Akşumkar,
Akşumkar'ın ta kendisiymiş.
Allah Teâlâ bir Hüda
Kavuşturduğu dem imiş!»

Kaygının baarın coydu emi,
Kapanı cetim koydu emi.
Kagılsam bolot Aldaga,
Kayıbınan colugup,
Boz boruk tüşüp keldi emi,
Semetey bozboruk soyup, cay kılıp,
Cetimdin köñülü tolup şañdanıp.
Irım kıldı Akşumkar,
Anın butu-kolun may kılıp.
Ölmöyünçö közü açık*,
Arı çeti sözü açık,
Arı sınçı, arı şer,
Akşumkardın balasın
Sınap turgan oşol cer.
Manastan kalgan çolpon er,
Tuurasınan karasa,
Akşumkardın balası
Turumtay sını körünöt.
«Tuura kıraan eken – dep,
Manastan kalgan cetimdin
Köñülü mından bölünöt.
Can-canınan karasa,
Cagalmay sını körünöt.
Kır-kırınan karasa,
Ay, Akşumkar canıbar,
Kızıktıgı mınçalık,
Kırgıydın sını körünöt.
Tekөörü temir, teegi cez,
Tegeregi eki kez,
Közü kara, kökşal but,
Körünsö cemden artpagan,
Körgöndön kayra tartpagan.
Tabaktay cemden artpagan,
Talpınsa kayra tartpagan.
Kanatın cayıp şukşurbas,
Aylanayın canıbar,

Ce kazdı köldön uçurbas.
Kuyrugun cıyıp şukşurbas,

Kaygının hepsini dağıttı şimdi,
Kederi yetim bıraktı şimdi.
Kurban olsam yeridir Allah'a,
Gaipten kavuşup,
Boz toklu düşüverdi önüne şimdi,
Semetey boz tokluyu kesip, hazırlayıp,
Yetimin gönlü dolup şenlenip.
Akşumkar'a uğur kıldı,
Onun elini ayağını yağlayıp.
Ölmedikçe gözü açık,*
Hem de sözü açık,
Hem sınçı, hem de şer,
Akşumkar'ın yavrusunu
Sınadığı yer o yer.
Manas'tan kalan çolpan er,
Enine bakınca,
Akşumkar'ın yavrusunda
Turumtay endamı görünür.
«Gerçek kıraan imiş – diye,
Manas'tan kalan yetimin
Gönlü bundan coşup bölünür.
Yanından yönünden bakınca,
Bozdoğan endamı görünür.
Sırtından yandan bakınca,
Ay, Akşumkar canım kuş,
Şaşılası hali bu kadar,
Atmaca endamı görünür.
Mahmuzu demir, pençesi tunç,
Çevresi iki arşın,
Gözü kara, gök çelik but,
Göründü mü avını bırakmayan,
Gördüğünden geri durmayan.
Tabak dolusu yemden artırmayan,
Atıldı mı geri dönmeyen.
Kanadını yayıp çırpınmaz,
Kurban olayım canım kuş,

Ne kazı gölden kaçırır,
Kuyruğunu derip dalışa geçmez,

	Aman cürüp çoñoyso,	*Sağ esen büyürse,*
	Canıbarım, kuunu köldön uçurbas.	*Canım kuşum, kuğuyu gölden kaçırmaz.*
	Atam Manas kökcaldan kalgan	*Atam bozkurt Manas'tan kalan*
	kuş eken,	*kuş imiş,*
39010	Enekem dolu Kanıkey	*Anacığım yaman Kanıkey'in*
	Aytkan işi uşu eken,	*Dediği iş bu imiş,*
	Körüp kıraan kamdalıp,	*Görüp kıraan hazırlanıp,*
	Cana cürdü cetim kul,	*Yine yürüdü yetim kul,*
	Andan arı Talastı közdöy kamdanıp.	*Ondan öte Talas'a doğru davranıp.*
	Canıbarım keñ Talas –	*Canım benim geniş Talas –*
	Atam cerdep cürgön kan Manas.	*Atam han Manas'ın yurt tuttuğu.*
	Atam cerdep turgan kayran cer,	*Atamın yurtlandığı güzelim yer,*
	Arça, kayıñ aralaş,	*Ardıç, kayın karışık,*
	Alek bolup şorduu baş.	*Perişan olup dertli baş.*
39020	Atam Manas barında,	*Atam Manas sağ iken,*
	Argın, kırgız oy tartıp,	*Argın, Kırgız ovaya inip,*
	Konup catkan cer eken.	*Konup yattığı yer imiş.*
	Kündüzü kımız, tünü kız	*Gündüzü kımız, gecesi kız*
	Bolup catkan cer eken.	*Olup yattığı yer imiş.*
	Kara eginden kürüç köp,	*Kara ekinden pirinci çok,*
	Kalayınan kümüş köp,	*Kalayından gümüşü çok,*
	Boz koendon tülkü köp,	*Boz tavşandan tilkisi çok,*
	Bosogo cıygan mülkü köp,	*Eşiğe yığılmış malı çok,*
	Cer mıktuusu turbaybı,	*Yerin en peki değil mi,*
39030	Cerdegen adam tunbaybı.	*Yurt tutan insan gönenmez mi.*
	Eeligip cetim col cürüp,	*Coşup yetim yol alıp,*
	Col tartkan cetim eelikti,	*Yola düşen yetim coştu,*
	Akkanı kıyın, artık suu,	*Akışı zorlu, yaman su,*
	Keñ Talaska kezikti.	*Geniş Talas'a rastladı.*
	Talastın suusu taşıptır,	*Talas'ın suyu taşmış,*
	Taş başınan aşıptır.	*Taşın başından aşmış.*
	Ürbüstün suusu kiriptir,	*Ürbüs'ün suyu kabarmış,*
	Üstünön üyör cürüptür.	*Üstünden seller yürümüş.*
	Tübünön taşı kaldırap,	*Dibinden taşı takırdayıp,*
39040	Üstünön köbük caltırap,	*Üstünden köpük parıldayıp,*
	Añtarılıp sögülüp,	*Devrilip sökülüp,*
	Töö örköçtöp tögülüp,	*Deve hörgüçlenip dökülüp,*
	Tömön cagın karasañ,	*Aşağı yanına baksan,*

Tört dayraday körünüp,
Karagay kulap, sal agıp,
Kayıñ menen tal agıp.
Cardın booru tuurulup,
Caş balatı karagay
Tübü menen culunup,
Carga barıp urunup,
Baykap turgan mendenin
Amanat canı kuurulup.
Comogun aytıp turganda,
Cosunduu enekem aytkan kep ele.
Acaldan kılça tartpagan),
Kirgen suuga kezikseñ,
Keyip keçüü izdebey,
Tuura kirgin dedi ele.
Tuura kirer sebebim,–
Tüp atakem tügöl kan,
Tübünön Kızır daarıgan.
Başkı atamdın baarı kan,
Başınan Kızır daarıgan.
Badışa ötkön öz atam,
Agın suu emes, atakem
Acaldan kayra tartpagan.
Kirgen suu emes, men atam
Kişiden kayra kaytpagan,
Koldogonu – Kocosan,
Koldoyt! – Enem munu aytkan,
Cölögönüm kırk çilten,
Cölösö azır kez keldi.
Işimdi Kuday oñdoso,
Biri tirüü şer eken,
Aykölüm atam koldoso,
Agıp catkan tilsiz coo
Korkup kantip tartayın.
Cebireyil* berişte*:
«Keçse canın tartam» – dep,
Belendenip al tursun,
Andan kaydan kaytayın.

Dört ırmak gibi görünüp,
Çam devrilip, sal akıp,
Kayın ile söğüt akıp.
Uçurumun bağrı soyulup,
Genç ladin ile çamlar
Köküyle sökülüp,
Yara varıp çarpılıp,
Bakıp duran kulun
Emanet canı kavrulup.
Destanını söyler iken,
Töreli anacığımın dediği söz idi. Ecelden kıl kadar çekinmeyen),
Kabaran suya rastlarsan,
Yakınıp geçit aramadan,
Doğruca dal demişti.
Doğruca dalışımın sebebi, –
Kök atalarım tümü han,
Kökünden Hızır dokunmuş.
İlk atalarımın hepsi han,
Başından Hızır dokunmuş.
Padişah geçmiş öz atam,
Akarsu şöyle dursun, atacığım
Ecelden geri dönmemiş.
Kabaran su şöyle dursun, benim atam
Kişiden geri dönmemiş,
Koruyucusu – Kocosan,
Korur! – Anam bunu demişti,
Dayandığım kırk çilten,
Dayanaksa şimdi vakti geldi.
İşimi Hüda onarırsa,
Onlardan biri diri şer imiş,
Ayköl'üm atam korursa,
Akıp yatan dilsiz düşmandan
Korkup nasıl çekineyim.
Cebireyil melek*:*
«Geçerse canını çekerim» – deyip,
Hazırlanıp dursun o,
Ondan nasıl döneyim.

Acalduu kişi ölböybü,
Alda başka salganın
Amanat bul can körböybü.
Kirgizbeybi kazgan kör,
On segiz miñ aalamdı
Cogotuuçu kara cer.
Tolkup catkan bul suudan,
Tolgonboyun coldo – dep,
Ölsöm, tirüü bolsom da,
Tobokel, Kuday koldo! – dep,
(Atası Manas arslan,
Akkan suudan kaytpagan,
Atasın tartkan er Semeñ,
Agıp catkan al suuga
Çu! – dep kirdi er Semeñ.
Aktulpardı çuratıp,
Cardın başın uratıp,
Caynagan suuga kirdi ele.
Koldogonu kırk çilten,
Koltuktan cölöp alıptır.
Kara çaar kabılan
Kaptalında çamınıp,
Kan Manastın birleri
Koşo koldop kalıptır.
Çolok kökcal arıslan
Canday salıp kamınıp,
Katar koldop kalıptır.
Oluya aytkan emespi,
Enesinin kebi bar:
«Kuday berer çagında,
Manas kandın kırk çoro
Suudan koldop alat» – dep,
Aytıp ketken çeni bar.
Oñ cagına karasa,
Aysarala at miñgen,
Kıl kuyrugun bek tüygön,
Kızıl cüzdüü, nur çıray,
Uzun boyluu, keñ dalı,

Eceli gelen kişi ölmez mi,
Allah'ın başa yazdığını
Emanet bu can görmez mi.
Sokmaz mı kazılmış kabre,
On sekiz bin âlemi
Yok eden kara yer.
Çalkalanıp yatan bu sudan,
Yolda duraksamayayım – diye,
Ölsem de, sağ kalsam da,
Tevekkül, Hüda koru! – diye,
(Atası Manas arslan,
Akan sudan dönmemiş,
Atasına çeken er Semeñ,
Akıp yatan o suya
Çu! – deyip daldı er Semeñ.
Aktulpar'ı koşturup,
Yarın başını devirip,
Kaynaşan suya daldıydı.
Koruyanı kırk çilten,
Koltuğundan destekleyivermiş.
Kara benekli kaplan
Yanı başında atılıp,
Han Manas'ın pîrleri
Birlikte koruyuvermiş.
Çolak bozkurt arslan
Yandan sürüp davranıp,
Yan yana koruyuvermiş.
Evliya söylemiş değil mi,
Anasının sözü var:
«Hüda'nın verdiği çağda,
Manas Han'ın kırk çorosu
Sudan koruyup alır» – diye,
Söyleyip gittiği vardır.
Sağ yanına bakınca,
Aysarala ata binmiş,
Kıl kuyruğunu sıkı düğümlemiş,
Kızıl yüzlü, nur çehreli,
Uzun boylu, geniş omuzlu,

Arı balban, arı şer,
Zorlugu toonun teñindey,
Kezikkendi cegidey,
Sarı cargak şım kiygen,
Tüpögü cok ayza algan,
Canına calañ kılıç baylangan, Kökala
sınduu at miñgen,
Çekiri cok, koy közdüü,
Sepkili cok, ak cüzdüü,
Altın kemer* kurçangan,
Ayday betin nur çalgan,
Kümüş kemer kurçangan,
Külümsüröp sumsaygan,
Kundöy betin nur çalgan,
Kara dinden ak bolgon,
Kapırdan kaçıp cat bolgon,
Öz atasın öltürgön,
Kelmege* tilin keltirgen,
Kakanga bülük baştagan,
Minip cürgön altın tak,
Talak kılıp taştagan.
Kakanga kazat barganda,
Kan atam Manas içinde,
Kalaymandı salganda,
Kakandın Çoñ-Beecinde,
Orto-Beecin ceeginde,
Çoñ-Mazardın boyunda,
Kız-Korgondun conunda
Tuusun tuura tarttırgan,
Kakanga kazat kılışıp,
Kaçuu cok, altı ay uruşup,
Çektüü kıtay, köp kalmak,
Çek arasın buzuşup,
Sarttan tiygen tört san kol,
Kaarlanıp oñolgon,
Duutarların tarttırıp,
Karacoy uulu Kococaş
Aldatıp turup, kıtayga,
Başın cara attırıp,

Hem pehlivan, hem şer,
Heybeti dağın yarısı kadar,
Rastladığını yiyecek gibi,
Sarı meşin şalvar giymiş,
Tuğsuz mızrak almış,
Beline yalın kılıç bağlanmış, Kökala soylu ata binmiş,
Şaşılığı yok, koyun gözlü,
Çili yok, ak yüzlü,
Altın kemer kuşanmış,*
Ay gibi yüzünü nur kaplamış,
Gümüş kemer kuşanmış,
Gülümserken hüzünlenen,
Gün gibi yüzünü nur kaplamış,
Kara dinden ak olmuş,
Kâfirden kaçıp yad olmuş,
Öz atasını öldürmüş,
*Kelme*ye dilini getirmiş,*
Kakan'a kargaşa başlatmış,
Binip oturduğu altın tahtı
Boşayıp terk etmiş.
Kakan'a gazaya varınca,
Han atam Manas içinde,
Kıyameti koparınca,
Kakan'ın Çoñ-Beecin'inde,
Orto-Beecin kıyısında,
Çoñ-Mazar boyunda,
Kız-Korgon sırtında
Tuğunu dosdoğru diktirmiş,
Kakan'a gaza kılışıp,
Kaçış yok, altı ay vuruşup,
Hudutlu Hıtay, kalabalık Kalmak,
Sınır arasını bozuşup,
Sart'tan gelen dört tümen asker,
Öfkelenip toparlanan,
Dûtarlarını çaldırıp,
Karacoy oğlu Kococaş
Aldatıp durup, Hıtay'a
Başını yardırıp vurdurmuş,

Şeyit* bolgon kayran er,
Kakandan ölgön Almam şer

Şehit olan güzelim er,*
Kakan'da ölen Almam şer,

Manastan kalgan cetimdi
«Ay, bala, mınday tartkın!» – dep,
Koştogon ceri oşol cer.
Sol cak cagın karasa,
Kök ırapıs ton kiygen,
Aç kıykırık, kuu süröön,
Alışıp Arıslan tişi ötpögön,
Çabışıp kişinin alı cetpegen,
Astıga salsa ak coltoy,
Atışa çıksa san koldoy,
Kızıl celek tuu algan,
Kıykırık atış, coo çıksa,
Kaşkayıp külüp kubangan,
Kalıypa kirip kat algan,
Cana kanzaadadan bata algan,
On eki birge kol berip,
Oşo zayıpburuş atangan.
On ekige kelgende
Kaşkardı kamap altı algan,
Kan içip cürüp katıkkan,
A dagı kabılan kökcal atıkkan.
Çoñ kalayman Beecinde,
Çoñ kazattın özündö,
Çoñ-Beecindi karatıp,
Menin Arıslan atam alganda,
Keçee, Beecindin kızın busurman,
Olco kılıp alganda,
Altının taştay bölgöndö,
Keçee, acalduu asker ölgöndö
Ayza karmap, top buzgan,
Mıltık tiyip, okko uçkan,
A da kayıp bolup cogolgon,
Baltay kandın balası,
Kıraandardın sanaası,
Kıygaç cagın karasa,
Suu içinde kıykırıp,

Manas'tan kalan yetimi
«Ay oğul, bu yana çek!» – deyip,
Yedekleyip götürdüğü yer o yer.
Sol yanına bakınca,
Gök atlas kaftan giymiş,
Keskin naralı, yaman haykırışlı,
Güreşse arslan dişi işlemeyen,
Vuruşsa kişinin gücü yetmeyen,
Öne düşse yolu açık uğurlu,
Atışmaya çıksa tümen asker gibi,
Kızıl flamalı tuğ almış,
Nara ile atışıp, düşman çıksa,
Işıl ışıl gülüp sevinen,
Halifeye varıp mektup almış,
Hem hanzadeden dua almış,
On iki pîre el vermiş,
O, Zayıpburuş diye anılmış.
On ikisine gelince
Kaşgar'ı kuşatıp altı kez almış,
Kan içe içe pekişmiş,
O da kaplan bozkurt diye ün almış.
Büyük kargaşa Beecin'de,
Büyük gazanın ta kendisinde,
Çoñ-Beecin'i baş eğdirip,
Benim Arslan atam alınca,
Dün, Beecin'in kızını Müslüman
Ganimet kılıp alınca,
Altınını taş gibi bölüşünce,
Dün, eceli gelen asker ölünce,
Mızrak tutup, alay bozmuş,
Tüfek değip, kurşunla uçmuş,
O da gaip olup yitmiş,
Baltay Han'ın oğlu,
Kıraanların tasası,
Çapraz yanına bakınca,
Su içinde haykırıp,

	Çubakem koldop kalıptır.	*Çubakem koruyuvermiş.*
	Içke suunu tötölöp,	*İnce sudan kestirip,*
	Astı cagın karasa,	*Ön yanına bakınca,*
	Bir tuuganı Sırgak can,	*Öz kardeşi Sırgak can,*
	Koştogon eken cetelep,	*Yedekleyip götürüyormuş,*
39200	Orto boyluu, keñ dalı,	*Orta boylu, geniş omuzlu,*
	Cıyırma birde ubagı,	*Yirmi birinde çağı,*
	Altımıştın artıgı,	*Altmış erden artığı,*
	Kırk çoronun kıyını,	*Kırk çoronun en yamanı,*
	Teke coomart at minip,	*Teke Coomart ata binip,*
	Temirdey köpkök ton kiyip,	*Demir gibi gömgök kaftan giyip,*
	Aalamdık bar çaması,	*Âleme yeter kudreti,*
	Atam menen al beren	*Atam ile o yiğit beren*
	Aga-ininin balası,	*Kardeş çocuklarıydı,*
	Atka ceñil, tayga çak,	*Ata hafif, taya denk,*
39210	Uykusu cok, colgo sak,	*Uykusu yok, yola uyanık,*
	Cetkileñ belin kurçangan,	*Yetkince belini kuşanmış,*
	Ceti tümön coo kelse,	*Yedi tümen düşman gelse,*
	Celbegey kirip, kol salgan.	*Kaftanı savruk dalıp saldıran.*
	Artıkça belin kurçangan,	*Fazlasıyla belini kuşanmış,*
	Altı san kıtay coo çıksa,	*Altı tümen Hıtay düşman çıksa,*
	Aralap kelip kol salgan,	*Ortasına dalıp saldıran,*
	Kara bolot kırgagı,	*Kara çeliğin keskin ağzı,*
	Kabılan kan atamdın Sırgagı	*Kaplan han atamın Sırgak'ı,*
	Kakançının kagışta,	*Kakançin ile kavgada,*
39220	Kalıñ Beecin çabışta,	*Kalabalık Beecin vuruşunda,*
	Cıyırma birge kelgende	*Yirmi birine gelince*
	Okko uçkan ubagı.	*Kurşunla uçtuğu çağı.*
	«Inim,beri bastır! – dep,	*«Kardeşim, beri sür! – deyip,*
	Suu içinde tar coldo	*Su içinde dar yolda*
	Koştop kalgan ubagı.	*Yedekleyip gittiği demdi.*
	Anın ber cak cagında,	*Onun beri yanında,*
	Kalıypa kirip kat algan,	*Halifeye varıp mektup almış,*
	Mendege kabılan Bakay atalgan,	*Kullara kaplan Bakay diye anılmış,*
	Acaldan kayra tartpa – dep,	*Ecelden geri dönme – diye,*
	Batası curttu bayıtkan,	*Duası yurdu zenginleştirmiş,*
39230	Baykasa candı carıtkan,	*Gözetince canı gönendirmiş,*
	Kök sülöösün* börk kiyip,	*Gök vaşak* börk giyip,*

Kök ala kalkan oynogon,
Kapıyada söz tapkan,
Karañgı tündö köz tapkan,

Gök ala kalkan oynatmış,
Dar anda söz bulmuş,
Karanlık gecede göz bulmuş,

Sultan Manas atamdı.
Eerçitip cürüp er kılgan,
Er uulu menen teñ kılgan,
Atakemdi eerçitip,
Tiktegendi sel kılgan,
Kaarlaşkan duşmanın
Kara cer menen teñ kılgan.
Sayıp cürüp bak kılgan,
Atakem Manas ayköldü
Salıp cürüp tam kılgan.
Oluyattın öz uulu,
Aldanın süygön öz kulu,
Paanayluu Bakay kayran er,
Kabılan Bakay kayran şer,
On birge caşı kelgende
Bedelin körgön çoçugan,
Mekeden beş cıl okugan.
Aalımdardan bata alıp,
Arıslan Bakay atangan,
Misir, Kudus eki şaar,
Mından beş cıl okugan,
Din türkügü şaardan,
Arıslan Bakay abamdın
Okuusu cetken abıdan.
Oyron Bakay kan, sultan
Kök tulpar öñdüü at menen,
«Uulum, korkpoy keçkin – dep,
Muradıña* cetkin – dep
Keleriñ eçak bildik – dep,
Balam, seni keçüüdön küyüp
cürdük – dep,
Agın suu emes kulunum,
Atışkan coogo kirgende
«Manas!» – dep uraan salıp cür,
Balam, ölümdön kayra katpa!» – dep,

Sultan Manas atamı
Peşine takıp er kılmış,
Er oğluyla denk kılmış,
Atacığımı peşine takıp,
Diklenenleri sel etmiş,
Hışımlaşan düşmanını
Kara yerle bir etmiş.
Mızraklaya mızraklaya baht kılmış,
Atacığım Ayköl Manas'ı
Sala sala kale kılmış.
Evliyanın öz oğlu,
Allah'ın sevdiği öz kulu,
Ferasetli Bakay güzelim er,
Kaplan Bakay güzelim şer,
On birine yaşı gelince
Heybetini gören ürkmüş,
Mekke'de beş yıl okumuş.
Âlimlerden dua alıp,
Arslan Bakay adını almış,
Mısır, Kudüs iki şehir,
Burada beş yıl okumuş,
Din direği şehirden
Arslan Bakay amcamın
Okuması ermiş adamakıllı.
Yaman Bakay han, sultan,
Gök tulpar soylu at ile,
«Oğlum, korkmadan geç – diye,
Muradına er – diye,*
Geleceğini çoktan bildik – diye,
Oğlum, senin için geçitte yanıp
durduk – diye,
Akarsu değil ki kulunum,
Atışan düşmana dalınca
«Manas!» – diye nara salıp yürü,
Oğlum, ölümden geri durma!» – diye,

Abam Bakay, Arıslan şer
Kadimkidey körünüp,
Aydap algan kezi eken.

Amcam Bakay, Arslan şer
Eskisi gibi görünüp,
Sürüp götürdüğü dem imiş.

Anın artın karasa,
Kartküröñ öñdüü at miñgen,
Ok ötpös tandap ton kiygen,
Kılmışı cok cön cürgön,
Cetimiş burku til bilgen,
Adamzattın kündöşü,
Taalayluu Manas er, şerdin
Bu düynölük tilmeçi,
Kara çokko aydasa,
Kalmak tilin bilçüüsü.
Kızıl okko aydasa,
Kıtay tilin bilçüüsü,
Soloon, şibee eki uruu,
Anın tilin bilçüüsü,
Oñ cagında orusu,
Anın tilin bilçüüsü,
Mañdayında barañ curt,
Anın başka aytkan tilin
bilçüüsü, Kaçırıp ayza sunam – dep,
Kaarlansa eey, kabılan,
Kızır çalgan atama
Kımbatım Acıbay mintip
tabılgan. Baygambar baspas Beecinge
Kaptalınan Acıbay:
«Cetim kul, korkpoy keçkin – dep,
Barkı aşık Beecindin
Aman bolsoñ kulunum,
Muradıña* cetkin!» – dep,
Kartküröñ menen bulkuntup,
Eri ölgöndöy culkuntup,
Er atamdın Acıbay
Cana aydap alıptır.
Tañ, bilbeybiz çın bolso,
Kadimkidey körünüp,
Baatırlar koldop kalıptır.

Onun ardına bakınca,
Kartköröñ donlu ata binmiş,
Ok geçmez seçme kaftan giymiş,
Suçu yok, dosdoğru yürüyen,
Yetmiş türlü dil bilen,
Âdemoğlunun imrendiği,
Bahtlı Manas erin, şerin
Bu dünyalık dilmacı,
Kara kora sürseler,
Kalmak dilini bilirdi.
Kızıl oka sürseler,
Hıtay dilini bilirdi,
Solon, Şibe iki boy,
Onun dilini bilirdi,
Sağ yanında Rus'u,
Onun dilini bilirdi,
Karşısında barañ yurdu,
Onun başkaca söylediği dilini
bilirdi, Saldırıp mızrak uzatırım – diye,
Hışımlansa eey, kaplan,
Hızır dokunmuş atama
Kıymetlim Acıbay böylece
bulunmuş. Peygamber basmaz Beecin'e
Yan başından Acıbay:
«Yetim kul, korkmadan geç – diye, Değeri
aşkın Beecin'in
Sağ olursan kulunum,
Muradına er!» – diye,*
Kartköröñ ile silkinip,
Sahibi ölmüşçesine sarsılıp,
Er atamın Acıbay'ı
Yine sürüp götürmüş.
Şaşılası, bilmeyiz gerçek mi,
Eskisi gibi görünüp,
Bahadırlar koruyuvermiş.

Art cagında bir kızık,
Kabılan atam – kankor şer
Karaan kılgan cetimin
Koldogon ceri – oşol cer.
Keçee, menin atam kan Manas,

Ardında bir temaşa,
Kaplan atam – hunhar şer,
Arka olduğu yetimini
Koruduğu yer – o yer.
Dün, benim atam han Manas,

Kılımdın baarı kozgolup,
Kırk eki san kol bolup,
Busurman curtu calpı bar,
Içinde Koşoy, Töştük alpı bar,
Ayzakerden ıktuu bar,
Acaldan kayra tartpagan,
Anda kayratı artık mıktuu bar.
Oluyattın baarı bar,
On eki kandın eli bar,
Ortosunda atam – kan.
Kapırdın malın çaçam – dep,
Busurman colun açam – dep,
Tünörüp catkan zor Beecin
Tüz kirip ayza sunam – dep,
Baygambar ak, diniñ ak
Tünörüp catkan tozokton
Canımdı azat kılam – dep,
Kaykalap catkan Beecinge
Kabarı kımbat tozokton
Topon suu cetkis Beecinge
Toktoboy kazat kılam – dep,
Bastırıp kazat kılam – dep,
Busurman kolun cıyam – dep,
Oşondo, kaynap bir catkan kapırdı
Din busurman kılam – dep
Aytkanım aşık bilbese,
Aydagan dinge kirbese,
Al Kakandın köp curtun
Aydap, kırgın kılam – dep,
Beecindin elin cündöym – dep,
Kakandın kanın baş kılıp,
Busurman dinge ündöym – dep,

Bütün cihan halkı ayaklanıp,
Kırk iki tümen asker olup,
Müslüman yurdu topluca var,
İçinde Koşoy, Töştük alpı var,
Mızrakçıdan ustası var,
Ecelden geri dönmeyen,
Gayreti üstün nice peki var.
Evliyanın hepsi var,
On iki hanın eli var,
Ortasında atam – han.
Kâfirin malını saçarım – diye,
Müslümanın yolunu açarım – diye,
Kararmış yatan koca Beecin'e
Doğru dalıp mızrak uzatırım – diye,
Peygamber ak, dinin ak,
Kararmış yatan cehennemden
Canımı azat ederim – diye,
Kasılıp yatan Beecin'e,
Adı bile ağır cehennemden,
Tufan suyu erişmez Beecin'e
Durmadan gaza kılarım – diye,
Sürüp gaza kılarım – diye,
Müslüman ordusunu toplarım – diye,
O demde, kaynaşıp yatan kâfiri
Dine sokup Müslüman kılarım – diye,
Dediğimin değerini bilmezse,
Sürdüğüm dine girmezse,
O Kakan'ın çok yurdunu
Sürüp, kırgın kılarım – diye,
Beecin halkını yün gibi atarım – diye,
Kakan'ın hanını baş kılıp,
Müslüman dinine çağırırım – diye,

Beecinge barıp kol salıp,
Altından eçen olco alıp,
Sulayman* albas Beecinge

Beecin'e varıp saldırıp,
Altından nice ganimet alıp,
Sulayman'ın almadığı Beecin'e*

Altı ay surak kandı alıp,
Kakanda çırak eldi alıp,
Azaptuu Beecin kalaaga
Altı ay atam kan bolup,
Kıraandardan ayrılıp,
Altı aydan kiyin cay bolup,
Kakançıluu Beecinden
Kazası cetken er atam,
Akkula tulpar at minip,
Ak ırapıs ton kiyip,
Maylagan buuday cüzdönüp,
Küügüm tuman közdönüp,
Astın sala bergende,
Acıdaardın türü bar,
Arkasında karasañ,
Altı miñ gana erdin sürü bar.
Suu içinde eey, cetimdin
Köñülü gana caman bölünüp,
Atası kökcal Arıslan
Tirüüsündöy körünüp,
Kaardanıp küpüldöp,
Menin kabılan atam düpüldöp,
Altı şerdin kencesi,
Aldanın süygön mendesi,
Artımdan ele koldop atakem,
Aydap kalgan kezi eken.
«Atışka kirip barganda,
Kaarlanıp bakırgın,
Kıstalış coogo kelgende,
Sen balam, Manastap uraan çakırgın.
Beecinge kez bolgon curttar
Arbagım azır bar bolso,
Balam, ar cerde koldop alamın,
Balam, ar kaçan közüm salamın!»
Oşondo koldogonun körgön soñ,

Altı ay hüküm sürüp hanı alıp,
Kakan'da çerağ gibi halkı alıp,
Azaplı Beecin kalesine
Altı ay atam han olup,
Kıraanlardan ayrılıp,
Altı aydan sonra durulup,
Kakan yurdu Beecin'den
Kazası ermiş er atam,
Akkula tulpar ata binip,
Ak atlas kaftan giyip,
Yağlanmış buğday yüzlenip,
Alacakaranlık duman gözlenip,
Öne düşüp sürünce,
Ejderhanın görünüşü var,
Ardına baksan,
Tam altı bin erin heybeti var.
Su içinde eey, yetimin
Gönlü pek yaman bölünüp,
Atası bozkurt Arslan
Sağlığındaki gibi görünüp,
Hışımlanıp gümbürdeyip,
Benim kaplan atam güm güm edip,
Altı şerin en küçüğü,
Allah'ın sevdiği kulu,
Ardımdan hep koruyup atacığım,
Sürüp götürdüğü dem imiş.
«Atışa girip varınca,
Hışımlanıp haykır,
Sıkışık cenge gelince,
Sen oğlum, «Manas!» diye nara çağır.
Beecin'e denk gelen yurtlar
Ruhum şimdi var ise,
Oğlum, her yerde koruyup alırım,
Oğlum, her zaman gözüm üstünde!»
O demde koruduğunu gördükten sonra,

Balanın gana köönü bölünüp.
Arıslan şerdin arbaktar
Kadimki tirüüsündöy körünüp.
Suudan çıgıp, cetim kul
Bir Kudayga calınıp,

Çocuğun gönlü büsbütün bölünüp,
Arslan şerin ruhları
Tıpkı sağlığındaki gibi görünüp,
Sudan çıkıp, yetim kul
Bir Hüda'ya yalvarıp,

Bir Kudayga at aytıp,
Atasının arbakka
Ak boz beeni bat aytıp.
Budur-budur beldi aşıp,
Eçen çalkak tör basıp,
Semetey gana cetim eelikti,
Atası ötkön Keñ-Şorgo,
Al cetiminñ kezikti.
Enekem aytkan kep ele,
Atañ ölgön Keñ-Şordo
Sanday belgi dedi ele.
Keçee, atakem Beecin barganda,
Kakanga kırgın salganda,
Kara kıtay, mancuunun
Kandıgın tartıp alganda,
Alakanday din ıstan,
Ölgönünön kalganı
Oşondo olcogo mıktap kanganda,
Ay Cañ-cuñ ele kızı Birmıskal,
Esenkan* ele kızı Burulça,
Eki kız gana tartuu alganda
Kakandın kanı çıñdanıp,
Katuulap kırgın salganda,
Ayzanın başı kagışıp,
Atakem çındap salışıp,
Muzburçak, Kökçö kan ölüp,
Beecinge kez bolgon candın
baarı ölüp,
Kızır çalgan can ölüp,
çoguu ölüp.
Kelgender ölüp, kan ölüp,
Kakanga kezikkender baarı ölüp.
Kökötöydün er calgız,

Bir Hüda'ya adak deyip,
Atasının ruhuna
Ak boz kısrağı çabucak adayıp,
Tepe tepe beli aşıp,
Nice engin yaylayı basıp,
Semetey, yetim, coşup gitti,
Atasının göçtüğü Keñ-Şor'a
O yetimin vardı.
Anacığımın dediği söz idi,
Atanın öldüğü Keñ-Şor'da
Nice nişan var demişti.
Dün, atacığım Beecin'e varınca,
Kakan'a kırgın salınca,
Kara Hıtay'ın, Mançu'nun
Hanlığını çekip alınca,
Avuç kadar din diyarı,
Ölenden kalanı,
O demde ganimete iyice kanınca,
Ay, Cañ-cuñ'un kızı Birmıskal,
Esenkan'ın kızı Burulça,*
İki kızı armağan alınca,
Kakan'ın hanı pekleşip,
Şiddetlenip kırgın salınca,
Mızrağın başı tokuşup,
Atacığım sahiden vuruşup,
Muzburçak, Kökçö han ölüp,
Beecin'e denk gelen canın
hepsi ölüp,
Hızır dokunmuş can ölüp,
topluca ölüp.
Gelenler ölüp, han ölüp,
Kakan'a rastlayanların hepsi ölüp.
Kökötöy'ün er yalnızı

Bokmurun barıp, bul ölüp,
Serek, Sırgak börü ölüp.
Akayar menen Bayçoro,
Eki birdey döö ölüp,
Keçee, Akkula okko uçurup,

Atakem Almambet şeyit keçirip,
Enekem şorduu küńdön al ketip,
Atakem Kakandı çaap kayrılıp,
Atamdın oozunan çıkkan kanına
Kan Çubaktan ayrılıp,
Kakandı gana buzup alam – dep, On eki oroo orduna
Kancıgasın cıydırıp.
Amaz okup Beecinde,
Kır arkanın üstünön, eey,
Atakem öpkönü cara saydırıp.
Kılt dep atam ketkende,
Oorup kelip Beecinden,
Oyron atam, kayran şer
Opot* bolup düynödön,
A düynö ketken oşol cer,
Kıl murutun şıypaytıp,
Kıyamat ketken oşol cer,
Kabılan atam ölgön cer.
Enekem azap körgön cer.
Kalıp kalıp başında,
Kagılayın şorduu enem
Kan atamdan ayrılgan,
Oşondo otuz eki caşında.
Adırda gana cılkı ala baş,
Argımak ele buudan aralaş,
Men aykırıp kızmat kıluuga,
Arkada ele kalgan özüm caş.
Menin kankor atam ölgön cer,
Atamdı sakabalar* koldogon.
Karaanın enem körgön cer.
Kıl murutun şıypaytıp,
Kıyamat közdöy can tartıp,

Bokmurun varıp, o da ölüp,
Serek, Sırgak kurt ölüp.
Akayar ile Bayçoro,
İki koca dev birden ölüp,
Dün, Akkula'yı okla uçurup,

Atacığım Almambet'i şehit verip, Dertli anacığımın dermanı kesilip,
Atacığım Kakan'ı vurup dönüp,
Atamın ağzından çıkan kanına
Han Çubak'tan ayrılıp,
Kakan'ı da bozup alayım – diye, On iki hendek yerine
Terkisini toplatıp.
Namaz kılıp Beecin'de,
Kır sırtının üstünden, eey,
Atacığım ciğerini yardırıp.
Atam ansızın göçünce,
Hasta dönüp Beecin'den,
Yaman atam, güzelim şer,
Vefat edip dünyadan,*
Öte dünyaya gittiği o yer,
Kıl bıyığını sarkıtıp,
Kıyamete göçtüğü o yer,
Kaplan atamın öldüğü yer.
Anacığımın azap gördüğü yer.
Kala kala başında,
Kurban olayım dertli anam,
Han atamdan ayrılmış,
O demde otuz iki yaşında.
Kırda yılkısı ala baş,
Argımak ile küheylan karışık,
Ben haykırıp hizmet etmeye,
Geride kalmıştım, küçüktüm daha.
Benim hunhar atamın öldüğü yer,
Atamı sahabeler korumuş.*
Karaltısını anamın gördüğü yer.
Kıl bıyığını sarkıtıp,
Kıyamete doğru can çekip,

Tarsa-tarsa cötölüp,
Cazdıktan başın kötörüp,
Öödö bolup öö dese,
Öcök-öcök kan ketip,
Ökürügü taş carıp,
Enekemden al ketip.
Düpö-düpö cötölüp,
Töşöktön başın kötörüp,
Öödö bolup öö dese,
Kürök-kürök kan ketip.
Küyütkö tuup çırkırap,

Tars tars öksürüp,
Yastıktan başını kaldırıp,
Doğrulup ah dese,
Oluk oluk kan gidip,
Feryadı taş yarıp,
Anacığımdan derman gidip.
Güm güm öksürüp,
Döşekten başını kaldırıp,
Doğrulup ah dese,
Kürek kürek kan gidip.
Kedere doğup çığlık atıp,

On eki oroo toluptur,
On eki çınar önüptür.
Kabılan atam ötköndö,
Kılañgar közü cumulup,
«Kankorum, ala catkın!» – dep,
Kan atamdın kırk caysañ,
Katar turup burkurap,
«Kankorum, ala ketkin!» – dep,
Baarı ayza tayanıp,
Oşondo ökürgön eken çurkurap.
Kırk çoronun ökürüp turgan cerine,
Koroodoy tokoy, tal bütkön,
Atakeme momintip,
Kocosandar car bütkön.
A düynö ketken atam – şer,
Murutun oñdop tolgogon,
Atama kayra aytkan oñbogon,
Atamdı mustayıptar* koldogon.
Kan atam sakalın burap oñdogon,
Can ketkende atamdı
Topurakka algan cer.
Top-top tokoy, tal bütkön,
Kabılan atam – şerime
Mintip gana Kuday car bütkön.
Camı* oluya eey, birigip,
Carıktıktı ee, cuugan cer –

On iki hendek dolmuş,
On iki çınar bitmiş.
Kaplan atam göçünce,
Süzgün gözü yumulup,
«Hunharım, bizi de al da yat!» – diye,
Han atamın kırk caysañı,
Sıra durup hıçkırıp,
«Hunharım, al götür!» – diye,
Hepsi mızrağa dayanıp,
O demde feryat etmiş çığrışıp.
Kırk çoronun feryat ettiği yerine,
Ağıl kadar orman, söğüt bitmiş,
Atacığıma böylece
Kocosanlar yâr olmuş.
Öte dünyaya giden atam – şer,
Bıyığını düzeltip buran,
Atama karşı söz söyleyen onmamış,
Atamı mustayıplar korumuş.*
Han atam sakalını burup düzeltirdi,
Can gidince atamı
Toprağa aldıkları yer,
Küme küme orman, söğüt bitmiş,
Kaplan atam – şerime
Böylece Hüda yâr olmuş.
Cümle evliya eey, birleşip,*
Güzelim canı ee, yudukları yer –

Üydöy çınar eey, tal bütkön,
Kıyamat ketken eey, atama
Mintip Kuday eey, car bütkön.
Camı oluya eey, birigip,
Canaza okup, eey, turgan cer –
Caynap kızıl tal bütkön.
Mazar bolgon maşayık

Ev kadar çınar eey, söğüt bitmiş,
Kıyamete göçen eey, atama
Böylece Hüda eey, yâr olmuş.
Cümle evliya eey, birleşip,
Cenaze kılıp, eey, durdukları yer –
Gürül gürül kızıl söğüt bitmiş.
Mezar olmuş meşayih

Oşontüp, baarın eelep alıptır,
Bar belgisi körünüp,
Açık bolup kalıptır.
Munu körüp Semetey,
Oolugup cetim köp ıylap,
Oyronum atam dep ıylap,
Solkuldap cetim köp ıylap,
Soltonum atam dep ıylap.
Oñ kol cagın karasa,
Oyron atam ötköndö,
Kayran enem Kanıkey,
Karaluu bolup ketkende,
Kankorum dep çırkırap,
Kayran ele enem burkurap,
Kardıma bıçak salam – dep,
Kankordon kantip kalam – dep,
Kayran enem Kanıkey,
Aylasın tappay turgan cer,
Tarak tiybes kayran çaç
Tal-talınan culgan cer.
Oşol kezde Keñ-Şorgo
Taldap tokoy, tal bütkön,
A düynö ketken atama
Caratkan mintip car bütkön.
Enekem Kanıkeydin belgisi,
Cetimdin kelet körgüsü,
Kabılan atakelep bolkuldap,
Kezinde kelet ölgüsü.
Alda kagılayın, şorduu enem,
Közünön akkan kara caş,
Oşo kezde Keñ-Şordo

Böylece hepsini kaplamış,
Bütün nişanı görünüp,
Apaçık olup kalmış.
Bunu görüp Semetey,
Coşup yetim çok ağlayıp,
Yamanım atam diye ağlayıp,
Sarsıla sarsıla yetim çok ağlayıp,
Sultanım atam diye ağlayıp.
Sağ el yanına bakınca,
Yaman atam göçünce,
Güzelim anam Kanıkey,
Karalar bağlayıp gidince,
Hunharım diye çığlık atıp,
Güzelim anam hıçkırıp,
Karnıma bıçak vururum – diye,
Hunhardan nasıl geride kalırım – diye,
Güzelim anam Kanıkey,
Çaresini bulamadığı yer,
Tarak değmez güzelim saçı
Tel tel yolduğu yer.
O demde Keñ-Şor'a
Küme küme orman, söğüt bitmiş,
Öte dünyaya giden atama
Yaradan böylece yâr olmuş.
Anacığım Kanıkey'in nişanı,
Yetimin görmek gelir içinden,
Kaplan atam diye çarpınıp,
Kimi zaman ölmek gelir içinden.
Allah'ım kurban olayım, dertli anam,
Gözünden akan kara yaş,
O demde Keñ-Şor'da

Kölçük kara suu bolgon,	*Gölcük kara su olmuş,*
Kagılayın kan atam	*Kurban olayım han atam*
Kalayıkka tuu bolgon.	*Halka tuğ olmuş.*
Çınarday bolgon kızıl bet	*Çınar gibi olan kızıl yüzünü*
Çıñırıp enem culgan cer,	*Çığlık atıp anamın yolduğu yer,*
Enekemdin betinen akkan kara kan,	*Anacığımın yüzünden akan kara kan,*
Abıke, Köböş – altı aram,	*Abıke, Köböş – altı haramzade,*
Tuşardan kızıl taş bolgon,	*Topuğa dek kızıl taş olmuş,*
Atakem curtka baş bolgon.	*Atacığım yurda baş olmuş.*
Kan atam Manas ölgöndö,	*Han atam Manas ölünce,*
Kalk çogulup kömgöndö,	*Halk toplanıp gömünce,*
Kayran enem Kanıkey	*Güzelim anam Kanıkey*
Tozoktun baarın körgöndö,	*Cehennemin hepsini görünce,*
Elemandın er Töştük,	*Eleman'ın er Töştük'ü,*
Eştekteydin Camgırçı,	*Eştektey'in Camgırçı'sı,*
Tekeçi kan Şıgay kan,	*Tekeçi han, Şıgay han,*
Tegiz bozdop busurman,	*Hep birden inleyip Müslüman,*
Bakay, Koşoy şer ıylap,	*Bakay, Koşoy şer ağlayıp,*
Kan atama bar oluya teñ ıylap,	*Han atama tüm evliya birlikte ağlayıp,*
Kalayık ıylap, kalk ıylap,	*Ahali ağlayıp, halk ağlayıp,*
Kan atama kalıñ elder calpı ıylap	*Han atama kalabalık eller topluca ağlayıp,*
Ecigey, Şıyık eköö ıylap,	*Ecigey, Şıyık ikisi ağlayıp,*
Ancıyandın Aykocosu ceke ıylap.	*Ancıyan'ın Aykoco'su tek başına ağlayıp.*
Eçen türdüü şer ıylap,	*Nice türlü şer ağlayıp,*
Ört öçköndöy bolduk – dep,	*Ocağımız sönmüş gibi olduk – diye,*
Argın, kırgız teñ ıylap.	*Argın, Kırgız birlikte ağlayıp.*
Bir adamga bilgizbey,	*Bir adama bildirmeden,*
Oşondo bir kişige tuyguzbay,	*O demde bir kişiye sezdirmeden,*
Katın başın er kılıp,	*Kadın başını er kılıp,*
Kagılayın şorduu enem	*Kurban olayım dertli anam*
Karaluu başın tuu kılıp,	*Yaslı başını tuğ kılıp,*
Aram sanap argından,	*Soydan kem niyet sezip,*
Beren kökcal calgızdı	*Yiğit bozkurt biriciğimi*
Belgilüü cerge men kömsöm,	*Belli bir yere ben gömersem,*
Tübümö çoguu cetet ee,	*Köküme hep birden çökerler ya,*
Öçü bardın baarısı	*Öcü olanların hepsi*
Ölüktön öçün alçuday,	*Ölüden öcünü alırcasına,*
Körün açıp alabı,	*Mezarını açıp alırlar mı,*

Körünöö tozok salabı,
Col üstünö süyrötüp,
Törömdü dañgıttarga carabı?
Kokus duşman eeligip,
Uşuntüp öçün alabı?
Kazar beken orumdu,
Kaynatar beken şorumdu.
Aram kıyal sanaası,
Ayköl menen atalaş,

Göz göre cehennem salarlar mı,
Yol üstünde sürükleyip,
Beyimi azgın itlere atarlar mı?
Ya düşman azgınlaşıp,
Böylece öcünü alır mı?
Kazar mı ola çukurumu,
Kaynatır mı ola çilemi.
Haram hayalli düşüncesi,
Ayköl ile baba bir,

Özdörü kiçi katın balası,
Çalgırtı bar közündö,
Çaması kelse çalganı cüröt
özümdü. Törт-Küldün tömön cagında,
Buygatı bolgon közündö,
Buzugu cüröt sözündö.
Bu Talas bizge cer emes,
Bu kırgız bizge el emes.
Enekem oylop bul işti,
Zarıp kılıp düynönü,
Cerdin üstün çaldırgan,
Tömönkü Mekedılda şaarınan
Seksen balban aldırgan,
Atakemdi anıktap,
Ayköldün söögün bekitken.
Ayköl Bakay bolboso,
Karasa közgö ilinbeyt,
Kayda ekeni bilinbeyt.
Abam Bakay akcoltoy,
Atamdan kalgan muraamdı
Akırı taap alarmın,
Kömgön cerdi körörmün,
Kökcal atam aldına,
Zıyarat kıla berermin».
Mından-mınday col cürüp,
Atası sultan Manastın
Ar belgisi körünüp,
Arman kılıp turalbay,
Atadan kılgan cetimdin

Kendileri küçük kadının çocuğu,
Şaşılığı var gözünde,
Gücü yetse çelmeye yürür
beni. Törт-Kül'ün aşağı yanında,
Perdesi var gözünde,
Fesadı yürür sözünde.
Bu Talas bize yer değil,
Bu Kırgız bize el değil.
Anacığım düşünüp bu işi,
Dünyalığı sarf edip,
Yerin üstünü yoklatmış,
Aşağıdaki Mekedılda şehrinden
Seksen pehlivan getirtmiş,
Atacığımın yerini belirleyip,
Ayköl'ün kemiğini gizlemiş.
Ayköl Bakay olmasa,
Baksan göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez.
Amcam Bakay uğuru ak,
Atamdan kalan mirasımı
Sonunda bulup alırım,
Gömülen yeri görürüm,
Bozkurt atamın huzuruna
Ziyaret ede dururum».
Böyle böyle yol alıp,
Atası sultan Manas'ın
Her nişanı görünüp,
Hasretle duramayıp,
Atadan yetim düşenin

Közünün caşı tögülüp.
Altın caak aybalta
Böyrökkö takap bolkuldap,
Kabılan cüzün körbögön,
Mendey şorduu kayda – dep,
Manastan kalgan er calgız
Iylap-caşıp solkuldap,
Talastın tömön boyunda,
Cılgınduunun oyunda,
Kaynardın kara közündö,

Gözünün yaşı dökülüp.
Altın yanaklı aybalta
Böğrüne dayayıp hıçkırıp,
Kaplanın yüzünü görmeyen,
Benim gibi dertli nerede – diye,
Manas'tan kalan er yalnız
Ağlayıp yaşarıp sarsılıp,
Talas'ın aşağı boyunda,
Cılgınduu'nun ovasında,
Kaynar'ın kara gözesinde,

Kak çınardın özündö,
Bar-Köldün mañday cagında,
Badışa Manastın saygan bagında,
Enem aytkan kep ele,
Atañ şerdin çoñ meçit*
Din ıslam amaz okugan,
Oşo cerde bolot dedi ele.
Al meçitke ceteyin,
Atam Manastan kalgan muraaga
Kuran okuy keteyin.
Atakem cürgön al cayga,
Armanım bar men cetim
Zıyarat kıla keteyin.
Meçit turgan beleske
Bereni çunak keldi ele,
Altı aramdın kılıgın
Semetey bala kördü ele,
Ayköl atam ölgöndö,
Ayköl Manastan kalgan san düynö
Kamçıga çenep bölgöndö,
Manas kandın bulasın bulap alganda,
Buzuktu mıktap salganda,
Öz bilgenin kılganda,
Karaluu enem beybaktı
Kamçılap sabap urganda,
Esebin caman tapkanda,
Baykuş enem dolunun

Tam çınarın dibinde,
Bar-Köl'ün karşı yakasında,
Padişah Manas'ın diktiği bağda,
Anamın söylediği söz idi,
*Baban aslanın büyük mescidi**
İslam dini üzre namaz kılınan,
İşte o yerdedir demişti.
O mescide varayım,
Babam Manas'tan kalan mirasa
Kur'an okuyup geçeyim.
Babacığımın gezdiği o yere,
Hasretim var, ben yetim,
Ziyaret edip geçeyim.
Mescidin durduğu yamaca
Yiğit garip gelmişti,
Altı haramın ettiğini
Semetey çocuk görmüştü,
Ayköl babam öldüğünde,
Ayköl Manas'tan kalan sayısız malı
Kamçıyla ölçüp böldüklerinde,
Manas Han'ın malını yağmalayıp aldıklarında,
Fesadı iyice saldıklarında,
Bildiklerini yaptıklarında,
Yaslı anam bahtsızı
Kamçılayıp döve döve vurduklarında,
Hesabını kötü gördüklerinde,
Zavallı çılgın anamın

Emçegin cara çapkanda,
Kökbörü* kılıp enemdi,
Atka salıp oşondo,
Öödö-tömön tartkanda,
Balaanı mıktap salganda,
Esepti eptep tapkanda,
May kuyruktun baarısın
Kamçılap cara çapkanda,
May kuyruktan kan ketip,
Baykuş enem beytaalay,

Memesini yarıp biçtiklerinde,
Anamı kökbörü edip,*
Ata vurup o zaman,
Bir aşağı bir yukarı çektiklerinde,
Belayı iyice saldıklarında,
Hesabı bir yolunu bulup gördüklerinde,
Yağ kuyruğun tamamını
Kamçılayıp yarıp biçtiklerinde,
Yağ kuyruktan kan gidip,
Zavallı anam bahtı kara,

Balası caş, al ketip.
Kazınanı çaçkanda,
Kara kılar cer tappay,
Kabılan enem kaçkanda,
Akılga bölüp sanaasın,
Öltürböy alıp kutulup,
Aykөl Manastan kalgan balasın.
Köp düynögö ee bolup,
Talaska Abıke, Köböş döö bolup,
Çanaçtay murdu dardaktap,
Kuturuşup barbaktap,
Aramdar bayı ölgön kulday dardaktap,
Eelep turgan oşo çak,
Döbögö çıgıp bakırıp,
Köböştöp uraan çakırıp.
Kökcal atam ölgöndö
Küyüttün baarı cazılıp,
Kapanın baarı çaçılıp.
Bulanı buzup alganda,
Kazına buzup kalganda,
Bütün kunduz terisin
Bagalekke urdurup,
Kesek it taltañdap catıp kalganda,
Sokur turgan al meçit.
Kayra aytar biröö cok,
Kalıñ elge ee bolup,
Keçee, argın kırgız bul curtka

Çocuğu küçük, gücü gidip.
Hazineyi saçtıklarında,
Sığınacak yer bulamayıp,
Kaplan anam kaçtığında,
Aklıyla bölüp kaygısını,
Öldürtmeden alıp kurtulup,
Aykөl Manas'tan kalan oğlunu.
Çok mala sahip olup,
Talas'ta Abıke, Köböş dev kesilip,
Tulum gibi burnu sarkıp,
Kudurup böbürlenip,
Haramlar, beyi ölmüş kul gibi sallanıp,
Sahip çıktıkları o çağdı,
Tepeye çıkıp bağırıp,
«Köböş!» diye uran çağırıp.
Bozkurt babam öldüğünde
Kederlerinin hepsi dağılıp,
Kaygılarının hepsi saçılıp.
Malı bozup aldıklarında,
Hazineyi talan ettiklerinde,
Bütün kunduz derisini
Paçalarına vurdurup,
Kaba it bacak açıp yatıp kaldığında, Kör kalmıştı o mescit.
Karşı söyleyen kimse yok,
Kalabalık halka sahip olup,
Dün, Argın Kırgız bu yurda

Abıke, Köböş döö bolup,
Talaska kandık kılganda,
Argın kırgız bul curtka,
Öküm kılıp turganda,
Eçak ölgön Manastın
Uraanın Kuday albayt – dep,
Kaçan bolso zañkıldap,
Köödök Manastın atı öçpöyt – dep,
Tuş-tuşunan uratıp,
Talaska çiyip sızıktı,
Aramdar baştagan eken buzuktu.
Karagay ayza boolaşıp,
Ölgön can menen coolaşıp,
Kıydırıp kaltek-şırıktı,

Abıke, Köböş dev olup,
Talas'ta hanlık sürdüklerinde,
Argın Kırgız bu yurda,
Hüküm yürütüp durduklarında,
Çoktan ölmüş Manas'ın
Uranını Tanrı almaz – diye,
Ne zaman olsa çınlayıp,
Ahmak Manas'ın adı sönmez – diye,
Dört yanından yıktırıp,
Talas'a çizip çizgiyi,
Haramlar başlatmış fesadı.
Çam saplı mızrak kuşanıp,
Ölmüş canla düşmanlaşıp,
Kestirip sopayı sırığı,

Kılgan eken adam kılbas buzuktu.
Al buzuktu baştagan
Abıke, Köböş eki aram,
Çıybıt, Koçkor tört aram,
Adıbay, Kölbay altı aram*.
Kılıçtı suurup kın kılıp,
Atakemdin meçitine çır kılıp.
Al meçittin belgisi –
Tegeregi çınar bak,
Andan beri alma şak.
Kasıettüü aalımdar
Kan atam Manas barında
Ak seldesi kazanday
Koco turgan al meçit,
Aykırsa ünü azanday
Moldo turgan al meçit,
Ar ookatı takır cok
Karıp turgan al meçit,
Eki butu bütkül cok
Kokuy turgan al meçit,
Eki közü takır cok.
Abıke, Köböş çır baştap,
Tulparların tuylatıp,
Koco menen moldosun

İnsanın yapmayacağı fesadı işlemişler.
O fesadı başlatan
Abıke, Köböş iki haram,
Çıybıt, Koçkor dört haram,
Adıbay, Kölbay altı haram.*
Kılıcı kınından sıyırıp,
Babacığımın mescidine kavga salıp.
O mescidin nişanı –
Çevresi çınar bağı,
Beri yanı elma dalı.
Kerametli âlimler,
Han babam Manas sağken
Ak sarığı kazan gibi
Hoca duran o mescit,
Haykırsa sesi ezan gibi
Molla duran o mescit,
Rızkı nafakası hiç kalmamış
Garip duran o mescit,
İki ayağı büsbütün yok
Perişan duran o mescit,
İki gözü hepten yok.
Abıke, Köböş kavga başlatıp,
Küheylanlarını şahlandırıp,
Hocasıyla mollasını

Takır kırıp kıyratıp,
Miskin* menen bakırın*
Çuuldatıp ıylatıp.
Çınarın kırkıp sulatıp,
Türkügün suurup, meçitti
Suu kaptatıp kulatıp.
Keregenin baarısın
Meçit menen uruşup,
Koygon eken kuuratıp.
Meçit kulap oñuptur,
Semetey barıp karasa,
Atasının zor meçit,

Tümden kırıp kıyıp,
Miskini ile fakirini**
Feryat ettirip ağlatıp.
Çınarını kesip devirip,
Direğini söküp, mescidi
Suya boğdurup yıkıp.
Keregelerin hepsini
Mescitle savaşıp,
Kurutup koymuşlar.
Mescit yıkılıp çökmüş,
Semetey varıp bakınca,
Babasının ulu mescidi,

Talkan bolup ubalıp,
Tegeregin kölçük kara suu alıp,
Amanat kılıp bul zoogo
Meçittin baarı kulanıp,
Kuday urup koyuptur:
«Kan atamdın zor meçit,
Talkalangan dayın cok,
Tört-Kül döbö boluptur,
Kökcalım atam ölüptür,
Canı bar katını emes, atamdın
Meçiti talkan boluptur.
Tüpkö mintip cetiptir,
Balası emes, atamdın
Bagı menen uruşup,
Kapıray, baarısın kıyıp
ketiptir. Bir Kudayga zar ıylap,
Çımçıktarı çuulaptır,
Çınardan baarı kıyılıp,
Munardın baarı kuuraptır.
Abıke, Köböş – altı aram,
Menin abamdı Kuday uruptur.
Kabılan atam kankordun
Kalgan düynösü menen uruşup,
Örttöp, cançıp, cogotup,
Ört öçköndöy kılıptır,
Momintip öñgöçö Kuday uruptur.

Un ufak olup dağılmış,
Çevresini gölcük kara su almış,
Emanet edip bu kayaya
Mescidin tamamı yıkılıp,
Tanrı çarpmış sanki:
«Han babamın ulu mescidi,
Paramparça, izi yok,
Tört-Kül tepe olmuş,
Bozkurdum babam ölmüş,
Canlı karısı değil, babamın
Mescidi un ufak olmuş.
Köküne böyle ermişler,
Oğlu değil, babamın
Bağıyla savaşıp,
Hayret, hepsini kesip
gitmişler. Bir Tanrı'ya zâr zâr ağlayıp,
Serçeleri feryat etmiş,
Çınarların hepsi kesilmiş,
Minarelerin hepsi kurumuş.
Abıke, Köböş – altı haram,
Benim ağamı Tanrı çarpmış.
Kaplan babam hunhârın
Kalan malıyla savaşıp,
Yakıp, ezip, yok edip,
Sönmüş yangın yerine çevirmişler,
Böylece büsbütün Tanrı çarpmış.

Meçitti körüp iç küyüp,
Içi canıp, çok bolup,
Eki közü ot bolup,
Sanaası saylap bölünüp,
Sarı ooru bolgon kişidey,
Balanın közünün caşı tögülüp,
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Çaçılganın cıynasa,
Cetiminđin başına
Altımış sanaa bir kelip.
Alapayın tabalbay,
Alek bolup, kuu cetim
Bara tüşüp ooluktu,
Talastın kün batış cagı kök zoogo
Emine dep coobum aytayın.
Barıp bala coluktu.

Mescidi görüp içi yanıp,
İçi tutuşup kor olup,
İki gözü ateş olup,
Düşüncesi dilim dilim bölünüp,
Sarılık illetine tutulmuş kişi gibi,
Çocuğun gözünün yaşı dökülüp,
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Saçılanı toplasa,
Yetiminin başına
Altmış kaygı bir gelip.
Ne yapacağını bilemeyip,
Perişan olup, öksüz yetim
Vara vara kendinden geçti,
Talas'ın gün batısı yanındaki gök kayaya
Ne diyip cevabımı vereyim.
Varıp çocuk kavuştu.

Esilim enekem aytkan kep ele,
Kazınañ gana kattım dedi ele,
Kabılan enem baykuştun
Kazınasın köröyün.
Murazga mintip ceteyin,
Kılmışsız ölgön beş balban,
Beçaraga kuran okuy keteyin.
Ar belgisin köröyün,
Baykuştarga azırın mıktap
bereyin» –
Dep, öşöntüp, Semetey,
Şorduu enem Kanıkey,
Comogun aytıp alıstan,
Cetimim dep, men şorduuga
arınap,
Kaldaygan kara başında,
Kayran enem Kanıkey
Kankorunan ayrılgan,
Otuz gana eki caşında.
Ay karañgı bolgondo,
Tün emine bolot – dep,
Asıl Manastan kalgan kazına,

Canım anacığımın dediği söz idi,
Yalnız hazineni sakladım demişti,
Kaplan anam zavallının
Hazinesini göreyim.
Murada böyle ereyim,
Suçsuz ölen beş pehlivan,
Biçarelere Kur'an okuyup geçeyim.
Her nişanını göreyim,
Zavallılara hakkını iyice
vereyim» –
Deyip, böylece, Semetey,
Bahtı kara anam Kanıkey,
Destanını söyleyip uzaktan,
Yetimim deyip, ben karayazıya
adayıp,
Koskoca kara başında,
Zavallı anam Kanıkey
Hunhârından ayrılmış,
Daha otuz iki yaşında.
Ay karanlık olduğunda,
Gece nice olur – diye,
Asil Manas'tan kalan hazineyi,

Cetimge arnap katıp koybosom,
Kün emine bolot – dep,
Erteñ cetim çoñoyup,
Ereşen tartıp er bolso,
Er uulu menen teñ bolso,
Talaska kelip cer tapsa,
Kırgızga kelip el tapsa,
«Atam Manastan kalgan san düynö –
Eneke, kayda ketken?» – dep,
Men şorduudan surasa,
Azaptı kalıñ tartayın.
Ayköldön kalgan çunakka,
Erteñ cetim kelgende,

Yetime adayıp saklamazsam,
Gün nice olur – diye,
Yarın yetim büyüyüp,
Serpilip yiğit olursa,
Er oğluyla denk olursa,
Talas'a gelip yurt bulursa,
Kırgız'a gelip el bulursa,
«Babam Manas'tan kalan sayısız mal –
Anacığım, nereye gitti?» – diye,
Ben karayazıdan sorarsa,
Azabın koyusunu çekerim.
Ayköl'den kalan garibe,
Yarın yetim geldiğinde,

Bu Talastı körgöndö,
Alsız bolup kalat – dep,
Kazınası takır cok,
Kagılayın cetimim
Malsız bolup kalat – dep,
Akıl sanap, iş oylop,
Amalduu enem Kanıkey,
Çın oluya kurguruñ,
Atam Manas ölüptür,
Koltugunda özüm caş,
Keçee, karaluu enem kalıptır.
Argın menen kırgızdan
Beren enem Kanıkey
Beş balban kaalap alıptır,
Abıke, Köböş – altı aram,
Ordosun çaap keteerin,
Tübünö eçak ceteerin
Kün murun enem biliptir.
Tübümö çoguu cetet – dep,
Kazınam buzup alat – dep,
Anan bularım kalaymandı salat –
Adam bilip kalbaska,
dep, Agıp catkan Talastın,
Enekem bilip kabardı,
Bir adamga körgözböy,

Bu Talas'ı gördüğünde,
Güçsüz kalır – diye,
Hazinesi hepten yok,
Kurban olduğum yetimim
Malsız kalır – diye,
Akıl yorup, iş düşünüp,
Tedbirli anam Kanıkey,
Gerçek evliya kadıncağız,
Babam Manas ölmüş,
Koltuğunda kendim küçük,
Dün, yaslı anam kalmış.
Argın ile Kırgız'dan
Yiğit anam Kanıkey
Beş pehlivan seçip almış,
Abıke, Köböş – altı haram,
Ordasını basıp geçeceğini,
Köküne çoktan ereceğini
Günü önceden anam bilmiş.
Köküme topluca ererler – diye,
Hazinemi bozup alırlar – diye,
Sonra bunlar kıyameti koparır –
Kimse bilip kalmasın diye,
diye, Akıp duran Talas'ın,
Anacığım haberi bilip,
Bir insana göstermeden,

	Bir kişige bilgizbey,	*Bir kişiye bildirmeden,*
	Kaardanıp bakırıp,	*Öfkelenip bağırıp,*
	Kabılan enem beytaalay	*Kaplan anam bahtı kara*
	Beş balbandı çakırıp,	*Beş pehlivanı çağırıp,*
	Kündö kılsa kızmattı,	*Gündüz ederse hizmeti,*
	Kündügünö at berip,	*Gündeliğine at verip,*
	Tündö kılsa kızmattı,	*Gece ederse hizmeti,*
39840	Tünkü kılgan kızmatka	*Gece gördüğü hizmete*
	Altın cambı bat berip,	*Altın külçe tez verip,*
	Suusununa çay berip,	*İçeceğine çay verip,*
	Tamagına balbandın	*Yemeğine pehlivanın*
	Bagılan kozu, şirin baş,	*Besili kuzu, tatlı baş,*
	Calañ bışkan may berip,	*Halis pişmiş yağ verip,*
	Bolotton ketmen taptırıp,	*Çelikten çapa dövdürüp,*
	Bolcolu cok enekem,	*Eşi benzeri yok anacığım,*
	Oşondo boz zoonun betin kazdırıp.	*O zaman boz kayanın yüzünü kazdırıp.*
	Mom temirlep buzdurup,	*Mumlu demirle deldirip,*
39850	Kündüz taştap, tün kazıp,	*Gündüz bırakıp, gece kazıp,*
	Saramcalın cep kazıp,	*Azığını yiyip kazıp,*
	Kızıl altın, kıyla mülk	*Kızıl altın, nice mülkü*
	Kızırluu enem Kanıkey	*Hızırlı anam Kanıkey*
	Bekitemin dep kazıp.	*Gizleyeyim diye kazıp.*
	Belgilep oozun oydurup,	*Nişanlayıp ağzını oydurup,*
	Calgız kişi batkanday,	*Tek kişi sığacak kadar,*
	Ar cak cagın köölötüp,	*İç yanını genişletip,*
	Altı miñ koylor catkanday,	*Altı bin koyun yatacak kadar,*
	Üñkürdü balban oygondo,	*Mağarayı pehlivan oyduğunda,*
39860	Kan atamdın san altın,	*Han babamın sayısız altını,*
	Kataarı cakın bolgondo,	*Saklanacağı yakın olduğunda,*
	Akılın curttan aşırıp,	*Aklını elden üstün kılıp,*
	İçinen çıkkan kum, taştı	*İçinden çıkan kumu, taşı*
	Amaldap eptep caşırıp,	*Hileyle yolunu bulup gizleyip,*
	Atam kandın san töödön	*Babam hanın sayısız devesinden*
	Cetimiş atan* komdotup,	*Yetmiş atan* semerletip,*
	Dorbolop* kumdu cıydırıp,	*Torbalayıp* kumu toplatıp,*
	İçindegi kumdardı	*İçindeki kumları*
	Çoñ suusuna kuydurup.	*Büyük suyuna döktürüp.*
39870	Beyşembinin künündö,	*Perşembe gününde,*

	Beren enem Kanıkey	*Yiğit anam Kanıkey*
	Bet algan eken düynögö,	*Yüz tutmuş o hazineye,*
	Cumanın kadır tünündö,	*Cumanın kadir gecesinde,*
	Oloñdoy bolgon kayran çaç,	*Urgan gibi kalın zavallı saç,*
	Karaluu bolgon şorduu baş,	*Yaslara bürünmüş bahtı kara baş,*
	Karap enem turalbay,	*Bakıp anam duramayıp,*
	Caraluu çaktan uyalbay,	*Yaralı hâlinden çekinmeyip,*
	Üñkür oozun oñdotup,	*Mağara ağzını onartıp,*
	Seksen atan komdotup,	*Seksen atan semerletip,*
39880	Ötö kızık kıldırıp,	*Pek acayip işler yaptırıp,*
	Atam Manastan kalgan köp dilde,	*Babam Manas'tan kalan nice altını,*
	Kazıp koygon üñkürgö	*Kazıp koyduğu mağaraya*
	Toptoltura cıydırıp,	*Tıka basa doldurtup,*
	Ancıyandan arkaga coon sarala*,	*Ancıyan'dan öteye kalın sarala*,*
	Bukardın bulu oor karala*,	*Bukar'ın malı ağır karala*,*
	Munun baarın tañdırıp,	*Bunların hepsini yükletip,*
	Bul cetimge kerek – dep,	*Bu yetime gerek – diye,*
	Aralaşa enekem	*Karıştırarak anacığım*
	Kazınaga saldırıp,	*Hazineye koydurup,*
39890	Ata, beren enem Kanıkey	*Ah, yiğit anam Kanıkey*
	Altındı mıktap cıydırıp,	*Altını sağlamca toplatıp,*
	Oozuna üñkürdün	*Ağzına mağaranın*
	Taştan epti kıydırıp,	*Taşı denk gelecek biçimde yontturup,*
	Taştap ketsem camanat,	*Bırakıp gidersem yazıktır,*
	Aylanayın üñkürüm,	*Kurban olayım mağaram,*
	Cetimimdin malı ele,	*Yetimimin malı idi,*
	Bir Kudayga amanat!».	*Bir Tanrı'ya emanet!».*
	Dep, öşöntüp, enekem	*Deyip, böylece, anacığım*
	Çiygen eken sızıktı,	*Çizmiş çizgiyi,*
39900	Kazına kılgan üñkürgö	*Hazine yaptığı mağarada*
	Enekem kılgan eken kızıktı.	*Anacığım acayip işler etmiş.*
	Üñkürdün caşın suratıp,	*Mağaranın sırrını gizletip,*
	Töbösünö kara kum,	*Tepesine kara kum,*
	Belgisiz bolup kalsın – dep,	*Belirsiz olup kalsın – diye,*
	Beren enem Kanıkey	*Yiğit anam Kanıkey*
	Mom temirlep buzdurup,	*Mumlu demirle bozdurup,*
	Üñkürdün oozun közdöy uratıp,	*Mağaranın ağzına doğru yıktırıp,*
	Baykuş enem Kanıkey	*Zavallı anam Kanıkey*

Oy oylonup çırkırap,
Sanaası sanday bölünüp,
Baykuş enem burkurap:
«Ee, Kuday, cesir kaldım
Manastan. Oroosun çukup oyuptur,
Ala kaçıp calgızdı,
Kete bersem Talastan,
Üñkürüm körgön balbandar
Üç col kirip tüşümö,
Duşman bolup ketebi,
Menin uşul col kılgan işime.
Cana bakanooz çıgıp kişige,
Tübümö çoguu cetebi,
Kokusunan bul kakşaal,
Kazınam buzup ketebi?

Düşünüp düşünüp feryat edip,
Kaygısı bin parçaya bölünüp,
Zavallı anam hıçkırıp:
«Ey Tanrı, dul kaldım
Manas'tan. Çukurunu eşip oymuşlar,
Kaçırıp biriciği,
Çekip gidersem Talas'tan,
Mağaramı görmüş pehlivanlar
Üç kez girip düşüme,
Düşman olup gider mi,
Benim bu kez ettiğim işe.
Hem boşboğaz çıkıp ele,
Köküme topluca ererler mi,
Ansızın bu zorbalar,
Hazinemi bozup gider mi?

Mülkümdün oozun açabı?
Dünüyömdü çaçabı.
Dünüyöm buzup ketebi,
Tübümö mintip cetebi«.
Baykuş enem Kanıkey
Aram saktap balbandan,
Baykuş enem işenbey,
Bayakı turgan adamdan.
Kaarlanıp bakırıp,
Beş balbanday momundu
Aldap üygö çakırıp,
Küügüm kire, kün bata,
Eldin aldı dım cata,
Beş balbanday baykuşka
Kaşıkka kuyup suu berip,
Kalakka çenep uu berip,
Ötö oylonup, dok kılıp,
Beren enem Kanıkey
Düynödön beş balbandı cok kılıp,
Keşigin mintip cegizip,
Baarın boorum degizip,
Bolotun karmap mokotup,

Mülkümün ağzını açar mı?
Malımı mülkümü saçar mı.
Malımı bozup gider mi,
Köküme böyle erer mi«.
Zavallı anam Kanıkey
Pehlivandan kuşku duyup,
Zavallı anam inanmayıp,
O demin duran adamlara.
Öfkelenip bağırıp,
Beş pehlivan gibi masumu
Kandırıp eve çağırıp,
Alacakaranlık çöker, gün batarken,
El âlem daha yeni yatarken,
Beş pehlivan zavallıya
Kaşığa doldurup su verip,
Kepçeyle ölçüp ağı verip,
İyice düşünüp, kast edip,
Yiğit anam Kanıkey
Dünyadan beş pehlivanı yok edip,
Payını böyle yedirip,
Hepsine kardeşim dedirtip,
Çeliğini tutup körletip,

Men cetimdin ayınan,
Beren enem Kanıkey
Oşondo beş balbandı cogotup.
Kolomtonun ceegine,
Taş tulganın tübünö
Kılmışı, enekem beş momundu soyuptur.
Büktöy karmap belinen,
Kolomtonun tübünö
Tundurma* sala koyuptur.
Aytsa sözü dagı bar,
Kılmışı cok öltürgön,
Kıyamatka barganda,
Beren enem moynunda
Beş balbandın kanı bar.

Ben yetimin yüzünden,
Yiğit anam Kanıkey
O zaman beş pehlivanı yitirip.
Ocak yerinin kıyısına,
Taş sacayağının dibine
İşte suçu, anacığım beş masumu boğazlamış.
Belinden büküp yakalayıp,
Ocak yerinin dibine
Tundurma ediverip koymuş.*
Söylense sözü daha var,
Suçu yokken öldürdüğü,
Kıyamete vardığında,
Yiğit anamın boynunda
Beş pehlivanın kanı var.

Tügönböy turgan kebi bar,
Tütöngön enem beytaalay,
Aytılımış – mış çın bolso,
Baykuş enem Kanıkey
Kıyamatka barganda
Kara eşek bolor ebi bar.
Amanat mende ölböybü,
Alda cazdı öşöntüp,
Çirkini mende könböybü».
Oşo kezde munu aytıp,
Buyrugu calgız Aldaga
Munacattı bek aytıp,
Ak tulpar oñdop tokudu,
Atanın uulu kayran şer
Beş balbanga kurandı
Bek cakşılap okudu:
«Aman Talas men kelsem,
Arbagı asıl beş balban,
Üstüñö saray kötörüp,
Canıña miskin cıyarmın.
Alım cetip, kol bilse,
Azırın mıktuu kılarmın».
Attanıp cetim col tartıp,

Tükenmeyecek sözü var,
İçi tüten anam bahtı kara,
Söylenti dedikleri gerçekse,
Zavallı anam Kanıkey
Kıyamete vardığında
Kara eşek olacak hâli var.
Emanet can bende, ölmez mi,
Allah yazdı böylece,
Zavallı ben de boyun eğmez miyim».
O sırada bunu söyleyip,
Buyruğu tek Allah'a
Münacatı pek söyleyip,
Ak küheylanı düzeltip eyerledi,
Atanın oğlu yiğit aslan
Beş pehlivana Kur'an'ı
Pek güzelce okudu:
«Sağ esen Talas'a gelirsem,
Ruhu asil beş pehlivan,
Üstünüze saray yükseltip,
Yanınıza miskin toplarım.
Gücüm yetip, el bilirse,
Hakkınızı sağlam kılarım».
Atlanıp yetim yola koyulup,

Andan arı col cürüp,
Tömönkü tügöngön toonun urçukta,
Oñdop çapan kiybegen,
Dümpüyüp catkan tumşukta,
Keñ Ak-Çiydin çetinde,
Kara-coldun üstündö,
Kayran enem Kanıkey,
Kana aytkan kep ele,
Kan atamdın korgonço,
Kak oşo cer dedi ele.
Zoñkoyup kümböz körünüp,
Al kümbözdü körgöndö,
Manas kandın cetimi:
Köñülü ketip bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Kökcal kan atası karap turgansıp, Aç
böyrökkö tayanıp,
Közü ketip alaktap,

Ondan öte yol yürüyüp,
Aşağıda biten dağın çıkıntısında,
Doğru dürüst kaftan giymemiş,
Kabarıp yatan burunda,
Geniş Ak-Çiy'in kıyısında,
Kara-Col'un üstünde,
Zavallı anam Kanıkey,
Hani söylediği söz idi,
Han babamın korganı,
Tam o yerdir demişti.
Heybetle kümbet görünüp,
O kümbeti gördüğünde,
Manas Han'ın yetimi:
Gönlü gidip bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Bozkurt han babası bakıp duruyormuş gibi, Aç böğrüne dayanıp,
Gözü gidip fıldır fıldır,

Muunu boşop şalaktap,
Ak kümbözdü körgöndö
Atasınday körünüp,
Temir kandın şaarına
Tentip ketken çunakka,
Karakandın şaarına
Kaçıp barıp çoñoygon,
Karaluu kalıp Kanıkey,
Kaçıp barıp Semetey,
Buulumun* bulap oñolup,
Semetey Bukarga kirip çoñoyup,
On ekige kelgiçe,
Bala kümbözdü körböy cürgönü,
Örttönüp içi küygönü.
Bu küygöndün oebebi,–
«Biröö duşman bolot – dep,
«Manastın uulu» – dep koyso,
Kara közüm kaşayıp,
Kanımdan kalgan cetimdi
Biröö öltürüp koet – dep,

Dermanı çözülüp sarkıp,
Ak kümbeti gördüğünde
Babası gibi görünüp,
Temir Han'ın şehrine
Sürgün gitmiş garibe,
Karakan'ın şehrine
Kaçıp varıp büyüyen,
Yaslı kalıp Kanıkey,
Kaçıp varıp Semetey,
Buulumunu devşirip onulup,*
Semetey Bukar'a girip büyüyüp,
On ikisine gelinceye dek,
Çocuğun kümbeti görmeden gezdiği,
Tutuşup içinin yandığı.
Bu yanmanın sebebi ise,–
«Biri düşman olur – diye,
«Manas'ın oğlu» – deyiverse,
Kara gözüm kararıp,
Hanımdan kalan yetimi
Biri öldürüverir – diye,

Kırkılıp ketken çıbıgı*,
Kılınıp bergen ırımı.
Kayıp etin cedirtip,
Ismayıl uulu dedirtip,
On ekige kirgençe,
O düynö ketken Manas kan
Ata ekenin bilbegen.
Kümbözdü bala körgön soñ,
Atasının kılıgın
Anıktap cetim bilüügö
Oyu ketip, col tartıp,
Keñ kümbözdü bet alıp,
Kümbözdü körüp añgırap,
Ökürdü bala, kuu cetim
Atakelep zañgırap.
Altın caak aybalta,
Aylanıp ıylap, kep aytıp:

Kesilip giden çubuğu,*
Yerine getirilen ırımı.
Av etini yedirtip,
Ismayıl oğlu dedirtip,
On ikisine girinceye dek,
Öbür dünyaya göçen Manas Han'ın
Babası olduğunu bilmeyen.
Kümbeti çocuk gördükten sonra,
Babasının yaptıklarını
Kesince yetim bilmeye
Aklı gidip, yola düşüp,
Geniş kümbete yüz tutup,
Kümbeti görüp donakalıp,
Böğürdü çocuk, öksüz yetim
«Babacığım!» diye gürleyip.
Altın yanaklı aybalta,
Dolanıp ağlayıp, söz söyleyip:

«Atakem beyiş – dep aytıp,
On eki birge kol bergen
Oyronum atam öldüñbü,
On ekige çıkkanda,
Atake, saa oolcup ıylap keldimbi!

Atamdın atışkan ceri zor Beecin,
Akmaral aydap uy kılgan,
Alışkan cerdi buy kılgan,
Arslanım atam öldüñbü?
Alıska tentip çoñoygon,
Arı cok ele cetim keldimbi!
Eki suunun kuyuluş,
Dayrasınday kan atam,
Eki tooñun urunuş,
Çoñ zoosunday kan atam!
Kümbözüñ saray korgonço,
Calgızıñ keldi ökürüp
Küygültük atam, oygonçu.
Kan Bukardın şaarına
Kaçıp ketip çoñoygon,

«Babam cennetlik – deyip,
On iki pire el veren
Yiğidim babam, öldün mü,
On ikisine bastığında,
Babacığım, sana sallanıp ağlayıp mı geldim!
Babamın vuruştuğu yer ulu Beecin,
Ak maralı sürüp inek eden,
Tutuştuğu yeri harap eden,
Aslanım babam, öldün mü?
Uzaklarda sürünüp büyüyen,
Ar bilmez yetim mi geldim ben!
İki suyun kavuştuğu,
Irmağı gibi han babam,
İki dağın çarpıştığı,
Ulu kayası gibi han babam!
Kümbetin saraydır, korgandır,
Biriciğin geldi böğürüp
Dertli babam, uyansana.
Han Bukar'ın şehrine
Kaçıp gidip büyüyen,

Mendey şorduu bar beken?
Işimdi Kuday oñdoçu,
Ötkön bir atam koldoçu!
Tañga cuuk sarı cıldızday,
Atama bolcoş bir bolup barbadım.
Manastan kalgan cetim kul
Kankor atamdan taalım üyrönüp,
Men cetim coldoş bolup kalbadım.
Ismayıldın sır nayza,
Kan ata, cetige çıksam ölbödüñ,
Kan atam ele cüzün körbödüm!
Çöptün boşın silkintken,
Celdey baykuş bar beken?
Atanın cüzün körbögön,
Düynödö mendey bir baykuş
bar beken? Karagan candın baarı ıylap,
Kabılan atam, ölböy kal,
Calgızıñ cetim kalbay kal.
Atam Manas bar bolup,
Aktulpar oozun burbadım,
Çunak can, kapırga ayza sunbadım
Kümbözdün içi eey, carıktık,
Anan atam ölbödüñ,

Benim gibi karayazı var mıdır?
İşimi Tanrım onarsana,
Göçmüş babam destek olsana!
Tan vaktine yakın sarı yıldız gibi,
Babama yoldaş olup bir varamadım.
Manas'tan kalan yetim kul
Hunhâr babamdan talim öğrenip,
Ben yetim yoldaş olup kalamadım.
Ismayıl'ın sır mızrağı,
Han baba, yedime dek yaşamadın,
Han babamdı, yüzünü görmedim!
Otun gevşeğini silkeleyen,
Yel gibi zavallı var mıdır?
Babanın yüzünü görmemiş,
Dünyada benim gibi bir zavallı
var mıdır? Bakan canların hepsi ağlayıp,
Kaplan babam, keşke ölmeseydin,
Biriciğin yetim kalmaz olaydı.
Babam Manas sağ olup,
Aktulpar'ın ağzını çevirmedim,
Garip can, kâfire mızrak uzatmadım
Kümbetin içi ey, aydınlık,
Öyleyken babam, ölmeyeydin,

Men ar coruguñ körbödüm.
Atam Manas bar bolup,
Çarayna topu* kiybedim,
Çalkalap coogo tiybedim.
Talkalap aydap cürbödüm,
Şer atamdı körsömçü,
Andan kiyin ölsöñçü.
Temir kandın şaarına
Tentip kelip kün körgön,
Mendey şorduu bar beken,
Dıdaarın maa körgözböy,
Kan atam uşuntüp ölçü can beken?
Bekzaadanın calgızı
Bezip ele keter can barbı,
Beren atam, kanzaada,

Ben her yaptığını göremedim.
Babam Manas sağ olup,
Çarayna topu giymedim,*
Şaha kalkıp düşmana çarpmadım.
Darmadağın edip sürmedim,
Aslan babamı göreydim,
Ondan sonra öleydin.
Temir Han'ın şehrine
Sürünüp gelip gün gören,
Benim gibi karayazı var mıdır,
Didarını bana göstermeden,
Han babam böyle ölesi can mıydı?
Beyzadenin biriciği
Kaçıp gidecek can var mı,
Yiğit babam, hanzade,

Men kirerge kör barbı?
Kanzaadanın calgızı
Kaçıp cürör cön barbı,
Kagılayın kan ata,
Koşuluşup catuuga,
Koltuguñda kör barbı?».
Armanın aytıp bakırıp,
Atakelep çakırıp.
Atasının kümbözdün
Bosogogo urdu ele,
Sır nayzanı tayanıp,
Atakelep turdu ele.
Eey, bala mintip turganda
Kayıñ ıylap, tal ıylap,
Köñül eçen bölünüp,
Kümbözdün içi düñgüröp,
Eçen belgi körünüp,
Kümböz içi küülönöt,
Küñgürönüp eey, süylönöt,

Benim girecek mezar var mı?
Hanzadenin biriciği
Kaçıp gezecek sebep var mı,
Kurban olduğum han baba,
Birlikte yatmaya,
Koltuğunda mezar var mı?».
Hasretini söyleyip bağırıp,
«Babacığım!» diye çağırıp.
Babasının kümbetinin
Eşiğine kapanmıştı,
Sır mızrağa dayanıp,
«Babacığım!» deyip durmuştu.
Ey, çocuk böyle dururken
Kayın ağlayıp, söğüt ağlayıp,
Gönül nicelere bölünüp,
Kümbetin içi gümbürdeyip,
Nice nişan görünüp,
Kümbet içi uğuldar,
Mırıldanıp ey, söylenir,

Enekem Kanıkey aytkan kep eken:
«Çındap Kuday bereerde,
Azarın sizge salarda,
Aytkanım calgan bolboso,
Atañ anık koldop alaarda
Kümbözdün içi eey, küñgüröyt,
Belgileri eey, düñgüröyt.
Oşol, belgi eey, bar bolso,
Altı aramga eey, bar degen.
Atañdan kalgan mülktördü,
Körünöö tartıp al degen.
Kulunum, oşo belgi cok bolso,
Ar cakka barbay kayta kel,
Belgi körböy kaldım – dep,
Bereniñ enekeñe ayta kel!»
Enemdin oşol işi çın eken,
Kabılan atam, kankor şer
Karaanım calgız eey, keldi – dep,
Enekem kireni mıktap saldırıp,

Anacığım Kanıkey'in dediği söz imiş:
«Gerçekten Tanrı verirken,
Derdini size salarken,
Dediğim yalan değilse,
Baban gerçekten destekleyip alırken
Kümbetin içi ey, uğuldar,
Nişanları ey, gümbürder.
İşte o nişan ey, var olursa,
Altı harama ey, git demektir.
Babandan kalan mülkleri,
Göz göre çekip al demektir.
Kulunum, o nişan yok olursa,
Öteye varmadan geri dön,
Nişan görmeden kaldım – diye,
Yiğidim, anacığına söyleyiver!»
Anamın o işi doğruymuş,
Kaplan babam, hunhâr aslan
Karaltım biricik ey, geldi – diye,
Anacığım kervan yükünü sağlam yükletip,

Koldop cürgön kezi eken.
Menin kan atam ötkön düynödön.
Men aylansam bolot Aldaga,
Kagılsam bolot Kudayga,
Iraazımın eey, atama,
Irakmat aytam eey, eneme.
Kılıçıñ turat kın eken,
Kımbatım enekemdin kılganı,
Atama kılgan sıynatı*
Kadimkidey çın eken.
Keçee, keñ Talastın batkalda,
Kaykalap kırgız catkanda,
Cazdıktan atam aa cötölüp,
Caman bolup aa catkanda,
Köñülü caman bölünüp,
Aga-ininin baarı kas,
Oşondo alek bolup eey, baykuş baş.
Altımış ketmenkor,
«Kabılan töröm eey, ölöt – dep,
Kaygını kuu can köröt – dep,
Törömdü Alda alat – dep,
Bu Talasta eey, belgi cok,

Destekleyip yürüdüğü çağ imiş.
Benim han babam göçmüş dünyadan.
Ben kurban olsam yeridir Allah'a,
Adansam yeridir Tanrı'ya,
Razıyım ey, babamdan,
Şükran duyarım ey, anama.
Kılıcın kınında durur imiş,
Kıymetlim anacığımın ettiği,
*Babama yaptığı sıynat**
Aynıyla gerçek imiş.
Dün, geniş Talas'ın vadisinde,
Kırgız yayılıp yatarken,
Yastıktan babam ah öksürüp,
Fenalaşıp ah yatarken,
Gönlü fena bölünüp,
Ağabey kardeşin hepsi hasım,
O zaman perişan olup ey, zavallı baş.
Altmış kazmacı,
«Kaplan beyim ey, ölür – diye,
Kaygıyı öksüz can görür – diye,
Beyimi Allah alır – diye,
Bu Talas'ta ey, nişan yok,

Kagılayın kanzaadam,
Özön boyloy eey, konot – dep,
Bir belgisi eey, takır cok,
Sultanım ört öçköndöy eey,
bolot – dep.
Meni Kuday aa alat – dep,
Kekcalım belgisiz bolup kalat» –
dep.
Atam oorup catkanda
Şorduu enem çalgan eken kalaanı,
Enekem baştagan eken balaanı.
Çiygen eken sızıktı,
Enekem kılgan eken kızıktı,
Enekem baştagan eken buzuktu,
Şorduu enem segiz cüz atan eey,
komdotup,

Kurban olduğum hanzadem,
Vadi boyunca ey, konar – diye,
Bir nişanı ey, hepten yok,
Sultanım sönmüş yangın gibi ey,
olur – diye.
Beni Tanrı ah alır – diye,
Bozkurdum nişansız kalır» –
diye.
Babam hasta yatarken
Karayazı anam kolaçan etmiş şehri,
Anacığım başlatmış belayı.
Çizmiş çizgiyi,
Anacığım etmiş acayibi,
Anacığım başlatmış bozgunu,
Karayazı anam sekiz yüz atanı ey,
semerletip,

Enekem dorbo-kabın oñdotup,
Enekem cerdin cüzün çaldırıp,
Enem Ancıyandın ar cagı,
Amangendin ber cagı,
Kokon kandın koltugu,
Samarkandın bu cagı
Küleşendi çaldırıp
Küleşendin kül boto*
Kül botodon aldırıp,
Çıgımına çıdaptır.
Enekem kire menen aldırıp,
Küleşendin toposun
Çoñ çelekke çaldırıp,
Uy, eçki cünün kıymalap,
Al çelekke septirip,
Aksakalbaydın balası,
Aralbayday balban sart,
Batkagın buga teptirip,
Alım salıp, kırgızdan
Altı miñ erkeç bir cınap,
Altı miñin teñ kırıp,

Kış kaynatıp bek salıp,
Altı kılım ötküçö,
Atam kandın kümbözün
Ketilbesin eey, dep salıp.
Ceti miñ erkeç eey, bir kırıp,
Küldüygön kara başında,
Cer cüzünö sın kılıp,
Kış bışırıp eey, bek salgan,
Ceti kılım ötküçö,
Buzulbay tursun eey, dep salgan. Eki betten akkan kan,
Beren enem Kanıkey,
Ar cerge koygon borumdu,
Baykuş enem beytaalay
Ar türlüü kılgan sonundu.
Erteñ cetim kelgende,
Bul kümbözgö kirsin – dep,

Anacığım torba çuvalını onartıp,
Anacığım yerin yüzünü kolaçan ettirip,
Anam Ancıyan'ın ötesi,
Amangen'in berisi,
Kokon Han'ın koltuğu,
Samarkan'ın bu yanı
Küleşen'i kolaçan ettirip
*Küleşen'in kül botosu**
Kül botodan aldırıp,
Masrafına katlanmış.
Anacığım kira ile aldırıp,
Küleşen'in toposunu
Büyük fıçıda çalkalatıp,
İnek, keçi yününü kıyıp,
O fıçıya serptirip,
Aksakalbay'ın oğlu,
Aralbay gibi pehlivan Sart,
Çamurunu buna teptirip,
Vergi salıp, Kırgız'dan
Altı bin teke bir toplayıp,
Altı binini birden kesip,

Tuğla kaynatıp sağlam koyup,
Altı asır geçinceye dek,
Babam hanın kümbetini
Gedilmesin ey, diye yapıp.
Yedi bin tekeyi ey, bir kesip,
Kabarmış kara başında,
Yeryüzüne örnek kılıp,
Tuğla pişirip ey, pek koymuş,
Yedi asır geçinceye dek,
Bozulmadan dursun ey, diye yapmış. İki yanaktan akan kan,
Yiğit anam Kanıkey,
Her yere koymuş nakışı,
Zavallı anam bahtı kara
Türlü türlü etmiş güzelliği.
Yarın yetim geldiğinde,
Bu kümbete girsin – diye,

	Men enekeñ beybaktın,	*Ben bahtsız anacığının,*
40210	Bu kadırın eey bilsin – dep,	*Bu kadrini ey bilsin – diye,*
	Atasının kılıgın,	*Babasının yaptıklarını,*
	Beecinge salgan buzugun,	*Beecin'e saldığı bozgunu,*
	Çunagım uulum körsün – dep,	*Garibim oğlum görsün – diye,*
	Atakem kankor ölgöndö,	*Babacığım hunhâr öldüğünde,*
	Atamdı el-curt kömgöndö,	*Babamı el yurt gömdüğünde,*
	Dünüyösün ayabay,	*Malını esirgemeden,*
	Kayran enem beytaalay,	*Zavallı anam bahtı kara,*
	Misir menen Bagdatka,	*Mısır ile Bağdat'a,*
	Kocosuna şorduu enem	*Hocasına karayazı anam*
40220	Altı külük at berip,	*Altı yürük at verip,*
	Alakanday kat berip,	*Avuç kadar mektup verip,*
	Tokson moldo aldırgan.	*Doksan molla getirtmiş.*
	Tokson, onu coldo ölüp,	*Doksandan onu yolda ölüp,*
	Sekseni aman kelgende,	*Sekseni sağ geldiğinde,*
	Kan atamdın kazına,	*Han babamın hazinesi,*
	Balbandarga kelgende,	*Pehlivanlara gelince,*
	Içine belgi kıldırıp,	*İçine nişan yaptırıp,*
	Atakemdin corugun,	*Babacığımın seferini,*
	Kılça biröön taştabay,	*Kıl kadarını bırakmadan,*
40230	Baarın tartkan sürötkö.	*Hepsini resme dökmüş.*
	Bosogonun tübündö,	*Eşiğin dibinde,*
	Tışkı eşiktin oozunda,	*Dış kapının ağzında,*
	Miñgen atı Arbuurul,	*Bindiği atı Arbuurul,*
	Enekemdin kanduu bet,	*Anacığımın kanlı yüzü,*
	Kanduu beti cırtılıp,	*Kanlı yüzü yırtılıp,*
	Kara çaçı cayılıp,	*Kara saçı yayılıp,*
	Kankorunan ayrılıp,	*Hunhârından ayrılıp,*
	Enekem otuz eki caşında,	*Anacığım otuz iki yaşında,*
	Atı basıp corgolop,	*Atı rahvan yürüyüp,*
40240	Buuruldun tizesi ıldıy şorgolop,	*Buurul'un dizinden aşağı sızıp,*
	Baykuş enem dolunun	*Zavallı deli anamın*
	Kara çaçı suyulup,	*Kara saçı seyrelip,*
	Enekemin eki betten akkan kan	*Anacığımın iki yanağından akan kan*
	Baltır beşik men şorduu	*Kundakta bebek ben karayazı*
	Saamayım ıldıy kuyulup,	*Zülfümden aşağı dökülüp,*
	Kara kiyip kaldayıp,	*Karalar giyinip salınıp,*

Özün tartkan sürötkö.
Enekemdin emçegin özüm talaşıp,
Meni tartkan sürötkö.
Anın ar cak cagına,
Bakıbay, Duulat eki kan,
Katar tartkan sürötkö.
Alöökö kan, Azız kan,
Anı tartkan sürötkö.
Beecinde bolgon añgeme,
Anı tartkan sürötkö.
Agıp ketken kapkara,
Kandı tartkan sürötkö.
Ölüp ketken akşıyıp,
Candı tartkan sürötkö.
Ötkörö kırgın, çoñ buzuk
Kandı tartkan sürötkö.
Topurak uçup, toz küyüp,
Çañdı tartkan sürötkö.
Kapır menen busurman,
Kaçpay turup sayışkan,
Candı tartkan sürötkö,
Kümbözdögü süröttü
Körüp turdu Semetey,

Kuu köñüldü eçenge
Bölüp turdu Semetey.
Sol cagına karasa,
Bokono söögü bolkuldayt,
Et cürögü solkuldayt,
Algara minip culkuntup,
Altından çılbır bulkuntup,
Çoñ ötügün çoykoytup,
Korozdoy moynun koykoytup,
Cana köz aynegi balkıldap,
Köökördöy bolgon şuru taş
Töbösündö carkıldap,
Altın ayluu sır kanca,
Alaçıktay çoñ Kalça, –
Közü köldün ordunday,

Kendini resme dökmüş.
Anacığımın memesini kendim kapışıp,
Beni resme dökmüş.
Onun öte yanına,
Bakıbay, Duulat iki han,
Yan yana resme dökmüş.
Alöökö Han, Azız Han,
Onu resme dökmüş.
Beecin'de olan hikâyeyi,
Onu resme dökmüş.
Akıp giden kapkara,
Kanı resme dökmüş.
Ölüp gitmiş ağarıp,
Canı resme dökmüş.
Amansız kırgın, büyük bozgun
Kanı resme dökmüş.
Toprak uçup, toz yanıp,
Tozu resme dökmüş.
Kâfir ile Müslüman,
Kaçmadan durup mızraklaşan,
Canı resme dökmüş,
Kümbetteki resmi
Görüp durdu Semetey,

Kurumuş gönlünü nicelere
Bölüp durdu Semetey.
Sol yanına baksa,
Kaburga kemiği titrer,
Et yüreği çarpıp sarsılır,
Algara'ya binip şahlandırıp,
Altından yuları çekiştirip,
Koca çizmesini kabartıp,
Horoz gibi boynunu dikeltip,
Hem göz akı parlayıp,
Matara kadar mercan taş
Tepesinde parıldayıp,
Altın aylı sırlı çubuk,
Alaçık kadar iri Kalça, –
Gözü göl çukuru kadar,

	Körünsö candı sorguday,	*Görünse canı emecek gibi,*
	Kabagı köldün butkulday,	*Kabağı göl bataklığı gibi,*
	Katılgandı cutKuday.	*Sataşanı yutacakmış gibi.*
	Kaş-kabaktın ortosu	*Kaşla kabağının arası*
	Bay caylagan törgö okşop,	*Zenginin yayladığı öre benzer,*
40290	Eki közdün kıçıgı	*İki gözün kuytusu*
	Açıp salgan körgö okşop.	*Açılmış mezara benzer.*
	Tip-tik kopkon murutu	*Dimdik kalkmış bıyığı*
	Maylagan balta sabı okşop,	*Yağlanmış balta sapına benzer,*
	Salañdagan murunu	*Sarkık duran burnu*
	Selebenin kabı okşop.	*Pala kınına benzer.*
	Kebez belboo, keñ ötük	*Pamuk kuşak, geniş çizme*
	Keçildin kanı Koñurbay,	*Keçil'in hanı Koñurbay,*
	Özü kelbersigen doñuz ay,	*Kendini beğenmiş domuz ah,*
	Ayzakerden ıktuu kul,	*Mızrakçıların ustası kul,*
40300	Özü coonun aylasın bilgen,	*Düşmanın çaresini kendi bilen,*
	mıktuu kul! Katışın tartkan sürötkö.	*yaman kul! Karşılaşmasını resme dökmüş.*
	Kıstalaktın Kara atı	*Kahrolasının Kara atı*
	Kara atının bar eken,	*Kara atının var imiş,*
	Kaptalında kanatı.	*Böğründe kanadı.*
	Kaarına tiygende,	*Öfkesine dokunulduğunda,*
	Kança cerdin baarısın	*Nice yerin hepsini*
	Munun talkanday çalgan adatı.	*Bunun talkan gibi öğütmek âdeti.*
	Telegeyi teñ eken,	*Her yanı denk imiş,*
	Özü kıtaydan tuulgan er eken.	*Kendisi Kıtay'dan doğma yiğit imiş.*
40310	Kıyamat ketken eey, atamdı	*Kıyamete göçen ey, babamı*
	Aldap cürüp eey bu Kalça,	*Aldata aldata ey bu Kalça,*
	Mert kıları eey, ep eken.	*Helâk edeceği ey, gerçek imiş.*
	Adamdan artık al Kalça,	*İnsandan üstün o Kalça,*
	Cumuru baştuu mendege	*Yumru başlı beniâdeme*
	Caratılgan eme eken.	*Bambaşka yaratılmış imiş.*
	Kıtayga kızıl koroo çep eken.	*Kıtay'a kızıl ağıl siper imiş.*
	Özü Kalça boyu zor,	*Kendisi Kalça boyu ulu,*
	Bolkoyuñku er eken –	*İri kıyım yiğit imiş –*
	Alöökönün Koñurbay,	*Alöökö'nün Koñurbay'ı,*
40320	Şorduu enem anı tartkan sürötkö.	*Karayazı anam onu resme dökmüş.*
	Anın ar cak cagında	*Onun öte yanında*

Şuru otogot, marcan taş,
Luñtuñunan bir miñ kan,
Koñurbayga aralaş.
Kürmö kiygen kıtaydın
Küçtüülörün bir bölüp,
Anı tartkan sürötkö.
Taş sayıngan kıtaydın
Tazaların bir bölüp,
Dagı tartkan sürötkö.
Ayzaçanın alkıntıp,
A kıtaydın cöö külügün bulkuntup,
Tuurasınan it ceerdin* kanın culkuntup,
Enekem baarın tartkan sürötkö.
Temir arkan torçonun,
Tegiz kancarkolçonun,
Atka oyunçu külügün,
Kalıñ kıtay bülügün,
Kalayman bolgon çoñ bülük,
Soguşun tartkan sürötkö,
Kapır ele artık köp,
Kumurskaday caynagan,
Çirkeyden beter kaynagan.
Mancuunun kanı Ezkara,
Çoñ kara ton kiygeni,

Mercan düğme, inci taş,
Luñtuñ'undan bin han,
Koñurbay'a karışık.
Cepken giymiş Kıtay'ın
Güçlülerini bir ayırıp,
Onu resme dökmüş.
Taş kuşanmış Kıtay'ın
Seçkinlerini bir ayırıp,
Yine resme dökmüş.
Mızraklısını coşturup,
O Kıtay'ın yaya yürüğünü sıçratıp,
Karşıdan it ceerin hanını silkindirip,*
Anacığım hepsini resme dökmüş.
Demir halat ağlısını,
Eli hep hançerlisini,
At üstünde oyuncu yürüğünü,
Kalabalık Kıtay güruhunu,
Kıyamet kopan büyük kargaşayı,
Savaşını resme dökmüş,
Kâfir hem pek çoktu,
Karınca gibi kaynaşan,
Sivrisinekten beter kaynayan.
Mancu'nun hanı Ezkara,
Büyük kara kürk giydiği,

Çoñ kürööndü miñgeni,
Kalaymanduu uruşta
Tuu kötörüp cürgönü.
Oşo koldun artınan
Alışkandı koybogon,
Bir çoçkonun etine
Bir cegende toybogon,
At oyunçu, cöö külük,
Kıtay buzularda çıguuçu
Kazınalık çoñ balban
Kulagı temir Kutan alp*,
Kindigi temir Kiten alp*,
Mañdayı bölök Mañkuş alp*,

Büyük doruya bindiği,
Kıyametli savaşta
Tuğ kaldırıp yürüdüğü.
O ordunun ardından
Tutuştuğunu bırakmayan,
Bir domuzun etine
Bir yiyişte doymayan,
At cambazı, yaya yürük,
Kıtay bozulurken ortaya çıkan
Hazine malı koca pehlivan
Kulağı demir Kutan alp,*
Göbeği demir Kiten alp,*
Alnı başka Mañkuş alp,*

40360	Karager miñgen Kazan alp,	*Karager'e binen Kazan alp,*
	Cana sayışka mıktuu Sazan alp, Kabıla kelse bir-birin	*Hem mızrakta yaman Sazan alp, Karşı gelse birbirini*
	Çoñ Ilama kalmagı,	*Koca Ilama Kalmuk'u,*
	Çoñ Coloydoy balbanı,	*Koca Coloy gibi pehlivanı,*
	Kızıl kamçı* Şıpşaydar,	*Kızıl kamçı* Şıpşaydar,*
	Şibeenin kanı Börüköz,	*Şibee'nin hanı Börüköz,*
	Tırgoottun kanı Kanışay,	*Tırgoot'un hanı Kanışay,*
	Soloondun kanı Muzkindik,	*Soloon'un hanı Muzkindik,*
	It ceerdin kanı Orokkır,	*It ceer'in hanı Orokkır,*
	Orokkır uulu Tiken alp,	*Orokkır oğlu Tiken alp,*
40370	Karacoy uulu Kococaş,	*Karacoy oğlu Kococaş,*
	Uşular menen karmaşkan	*Bunlarla tutuşan*
	Kalıñ maydan, çoñ kazat,	*Koyu meydan, büyük gaza,*
	Kara kanga batırıp,	*Kara kana batırıp,*
	Kandı tartkan sürötkö,	*Kanı resme dökmüş,*
	Kalıñ kazat, köp kırgın,	*Koyu gaza, çok kırgın,*
	Dagı tartkan sürötkö.	*Yine resme dökmüş.*
	Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslüman'ın*
	Kagışın tartkan sürötkö,	*Çarpışmasını resme dökmüş,*
	Kalıñ kanga boyolup,	*Koyu kana boyanıp,*
40380	Çabışın tartkan sürötkö.	*Vuruşmasını resme dökmüş.*
	Ayzanın uçu çabışıp,	*Mızrağın ucu çarpışıp,*
	Adamdın başı kagışıp,	*Adamın başı tokuşup,*
	Azuuları eey, arkayıp,	*Azı dişleri ey, sırıtıp,*
	At ölügü eey, too tüşüp,	*At ölüsü ey, dağ gibi yığılıp,*
	Muruttarın eey, serbeytip,	*Bıyıkları ey, dimdik,*
	Er ölügü eey, boo tüşüp,	*Er ölüsü ey, demet demet düşüp,*
	Topurak uçup, toz küyüp,	*Toprak uçup, toz yanıp,*
	Çañdı tartkan sürötkö.	*Tozu resme dökmüş.*
	Ölüp catkan eey, kıyşayıp,	*Ölüp yatan ey, yan yatmış,*
40390	Candı tartkan eey, sürötkö.	*Canı dökmüş ey, resme.*
	Aybaltalap çabışıp,	*Aybaltayla vuruşup,*
	Ayza menen eey, kagışıp,	*Mızrak ile ey, tokuşup,*
	Tulpar oozun buruşup,	*Küheylan ağzını çevirip,*
	Iñgayına kelgende	*Sırası geldiğinde*
	Kılıç menen uruşup,	*Kılıç ile dövüşüp,*
	Cakalaşıp eey, tartışıp,	*Yakalaşıp ey, çekişip,*

Alıs bolso, bir-birin
Mıltık menen atışıp,
Kayrılışpay eey, karaşıp,
Ayza menen madaşıp,
Cekege çıga sayışıp,
Bolottun uçu mayışıp,
Kanduu kanga kanışıp,
Kapır menen busurman
Kaçpay turup salışıp,
Agıp ketken eey, kol arık,
Candı tartkan aa, sürötkö.
Kaçıp cürgön enteñdep,
Candı tartkan sürötkö.
Eçen külük tulpardın
Eeri tüşüp booruna,
Moynop cürgön mından köp.
Esil kayran can boorum
Bu kazattan öldü – dep,
Bozdop cürgön mından köp.
Kuyuşkanı eey, üzülüp,
Eeri ketip moynuna,
Şaşıp cürgön mından köp.
Ayzaların tüşürüp,
Emi ayzaçan kelse cedi – dep,
Kaçıp cürgön mından köp.
Basmayılı üzülüp,
Şaşıp cürgön eey, mından köp.

Uzak olsa, birbirini
Tüfek ile atışıp,
Geri dönmeden ey, bakışıp,
Mızrak ile dürtüşüp,
Teke tek çıkıp mızraklaşıp,
Çeliğin ucu eğilip,
Kanlı kana kanıp,
Kâfir ile Müslüman
Kaçmadan durup vuruşup,
Akıp gitmiş ey, kol arık,
Canı dökmüş ah, resme.
Kaçıp giden soluk soluğa,
Canı resme dökmüş.
Nice yürük küheylanın
Eyeri düşüp böğrüne,
Boynu bükük gezen bundan çok.
Vah canım ciğerparem
Bu gazada öldü – diye,
Feryat edip gezen bundan çok.
Kuskunu ey, kopup,
Eyeri kayıp boynuna,
Telaşla koşan bundan çok.
Mızraklarını düşürüp,
Şimdi mızraklı gelse yer – diye,
Kaçıp giden bundan çok.
Kolanı kopup,
Telaşla koşan ey, bundan çok.

Ayza tiyip caradar,
Kokuy bolgon mından köp.
Atıştın cayın bile albay,
Adam, sokur bolgon mından köp.
Çolok kökcal arslan,
Bu soguş kırgın salat – dep,
Atakemdin eey, birleri
Kaygırganı mından köp.
Kolu-buttan taptakır
Ayrılganı mından köp.
On başısı oroktop,

Mızrak değip yaralı,
Vay hâline düşen bundan çok.
Atışın yolunu bilemeden,
İnsan, kör olan bundan çok. Çolak bozkurt aslan,
Bu savaş kırgın salar – diye,
Babacığımın ey, pirleri
Kaygılananı bundan çok.
Elden ayaktan büsbütün
Ayrılanı bundan çok.
Onbaşısı orak gibi biçip,

	Elüü başı koroktop,	*Ellibaşısı kükreyip,*
	Munun cüz başısı düpüldöp,	*Bunun yüzbaşısı güm güm edip,*
	Miñ başısı küpüldöp.	*Binbaşısı gürleyip.*
	Asman açık, cer bürkök,	*Gök açık, yer bulutlu,*
	Cerden bir tal körünböyt,	*Yerden bir dal görünmez,*
	Kündün közü bir bolup,	*Günün gözü bir olup,*
40440	Bu Beecindin soguşu	*Bu Beecin'in savaşı*
	Cer cüzü menen bir bolup,	*Yeryüzü ile bir olup,*
	Kapır menen busurman,	*Kâfir ile Müslüman,*
	Enem kagışın tartkan sürötkö,	*Anam çarpışmasını resme dökmüş,*
	Kakaylatıp sürgüzüp,	*Şaha kaldırıp sürdürüp,*
	Kapırdın türü mındayça,	*Kâfirin hâli böyleyken,*
	Karap turup cetimiñ,	*Bakıp dururken yetimin,*
	Islamga eey, köz salsa,	*İslam'a ey, göz atsa,*
	Kıyamat ketken şer kökcal,	*Kıyamete göçen aslan bozkurt,*
	Kara kökcal kabılan,	*Kara yeleli kaplan,*
40450	Akkula öñdüü at mingen,	*Akkula misali ata binmiş,*
	Akolpok sınduu ton kiygen,	*Akolpok gibisi kürk giymiş,*
	Oktu kenen arttırgan,	*Kurşunu bolca yükletmiş,*
	Ok cañılıp ketet – dep,	*Kurşun şaşar değer – diye,*
	Opsuz külük Akkula,	*Ölçüsüz yürük Akkula'yı,*
	Abayı* menen captırgan.	*Abayı* ile örttürmüş.*
	Alıska cürsö bolboyt – dep,	*Uzağa gitse olmaz – diye,*
	Tört tuyaktın baarına	*Dört tırnağın hepsine*
	Altından taka kaktırgan.	*Altından nal çaktırmış.*
	Orto boyluu, keñ dalı,	*Orta boylu, geniş omuzlu,*
40460	Arı balban, arı şer,	*Hem pehlivan, hem aslan,*
	Atakem sultan, Manas er.	*Babacığım sultan, Manas er.*
	Koldogonu bir toguz,	*Koruyanı bir dokuz,*
	Koltugunan cabılıp,	*Koltuğundan sarılıp,*
	Kol bergeni bir toguz,	*El vereni bir dokuz,*
	Can-canınan cabılıp,	*Dört bir yanından sarılıp,*
	Kara çaar kabılan	*Kara benekli kaplan*
	Kaptalında çamınıp.	*Böğründe atılıp.*
	Tuş-tuşunan kamınıp.	*Dört yanından kuşanıp.*
	Atamdın Boz kise belde carkıldap,	*Babamın Boz kisesi belde parıldayıp,*
40470	Atışka salçu Akkelte,	*Atışa sürdüğü Akkelte,*
	Atamdın aydalıda balkıldap.	*Babamın omzunda sallanıp.*

Asmandan tüşkön altı kurç,
Kılıçtın kıñay mıktuusu,
Manas kan algan Zulpukor
Bileginde carkıldap.
Dostusu Bölökbay kılgan Sır nayza
Oñ takımda körünüp,
Kök temirden tuulga
Kömkörö başka kiygizip,
Kıynagan kıtay mancuunu
Kabılan kankor, kayran şer
Atamdı tartkan sürötkö.
Anın ber cak cagında,
Kök sülöösün börk kiygen,
Kök tulpar öñdüü at miñgen,
Kök ala kalkai oynogon,
Kapilette söz tapkan,
Karañgı tündö köz tapkan,
Islamdın kulunu,
Oluyattın öz uulu,
Ayza algandın ıktuusu,
Kara kişi mıktuusu,
Kırk çoronun balbanı,
Kan Manastın ereni,
Busurmandın ayla tapkıç bereni,
Abam Bakay artık şer
Kıtaydın çetki kolun aydatıp,
Atakemdin ayçıgı* altın
kızıl tuu.
Kan Bakayga karmatıp,

Gökten inen altı çelik,
Kılıçların en yamanı,
Manas Han'ın aldığı Zulpukor
Bileğinde parıldayıp.
Dostu Bölökbay'ın yaptığı Sır mızrak
Sağ baldırında görünüp,
Gök demirden tolga
Kapatıp başa giydirip,
Kıtay'ı Mancu'yu inleten
Kaplan hunhâr, yiğit aslan
Babamı resme dökmüş.
Onun beri yanında,
Gök vaşak börkü giymiş,
Gök küheylan misali ata binmiş,
Gök ala kalkan oynatan,
Apansız söz bulan,
Karanlık gecede göz bulan,
İslam'ın yavrusu,
Evliyanın öz oğlu,
Mızrak tutanın ustası,
Kara yağız kişinin yamanı,
Kırk çoranın pehlivanı,
Han Manas'ın ereni,
Müslüman'ın çare bulucu yiğidi,
Ağam Bakay üstün aslan
Kıtay'ın uçtaki ordusunu sürdürüp,
Babacığımın ayçığı altın*
kızıl tuğ.
Han Bakay'a tutturup,

Kıtay curtun aydatıp,
Bakaydı tartkan sürötkö,
Buyak cagın karasa,
Altın aydar, çok belboo
Azız kandın calgızı
Astıga salsa ak coltoy,
Aydap cürsö san koldoy,
Kölökö kılsa ak coltoy,
Körümdüü sultan san koldoy.

Kıtay yurdunu sürdürüp,
Bakay'ı resme dökmüş,
Bu yanına baksa,
Altın perçem, püsküllü kuşak
Azız Han'ın biriciği
Öne sürülse uğuru ak,
Sürüp gitse sayısız ordu gibi,
Gölge edinse uğuru ak,
Gösterişli sultan, sayısız ordu gibi.

Adamdan çıkkan carıya,
Kakançının altın tak,
Minip turgan kezinde,
Kırk uruu kıtay, kalıñ curt
Kıltıldatpay Alakeñ,
Bilip ele turgan kezinde,
Cumanın kadır tünündö,
Uktap turgan künündö,
Kabar berip canına
Kelgen eken oluya.
Sebep bolup al candan,
Beyiş, tozok iş körüp,
Oluya Alman kayran şer
Orogo aktan caralgan,
Çın oluya, kurgan er,
Uy kuymulçak Sarala
Mancuularça tokunbay,
Üydöy bolgon burkanın
Toop kılıp çokunbay.
Talak kılıp buttarın,
Taştap kıtay curttarın,
Çaçıp iyip cıyganın,
Izdep calgız ıymanın,
Altın tagın may kılgan;
Busurman dinge kirbeyt dep,
Öz atasın cay kılgan,
Kümüş tagın kan kılgan,
Atası Kün cañ-cuñdu cay kılgan.
«Koluman tartıp alat – dep,
Sarı taldan saydırgan,
Talın karan taştagan,

Sap altından casagan,
Tagın karan taştagan.
Kuday Almam kılganda,
Kurusun, enesi beybak tuuganda,
Kulagı uçu teşilüü,
Sünnötü* kesilüü,
On eki müçö buşmana,

İnsan içinde ün salan,
Kakançı'nın altın tahtına,
Binip oturduğu çağında,
Kırk boy Kıtay, kalabalık yurt
Kıpırdatmadan Alakeñ,
Bilip durduğu çağında,
Cumanın kadir gecesinde,
Uyuyup yattığı gününde,
Haber verip yanına
Gelmiş imiş evliya.
Sebep olup o candan,
Cennet, cehennem işini görüp,
Evliya Alman yiğit aslan
Aslından aktan yaratılmış,
Gerçek evliya, garip er,
İnek sağrılı Sarala'yı
Mancular gibi eyerlemeden,
Ev kadar olan putuna
Tavaf edip tapınmadan.
Putlarını boşayıp,
Bırakıp Kıtay yurtlarını,
Saçıp savurup biriktirdiğini,
Arayıp yalnız imanını,
Altın tahtını heba etmiş;
Müslüman dinine girmez diye,
Öz babasını yere sermiş,
Gümüş tahtını kana bulamış,
Babası Kün cañ-cuñ'u yere sermiş.
«Elimden çekip alır – diye,
Sarı söğütten diktirmiş,
Söğüdünü karartıp bırakmış,

Saf altından yaptırmış,
Tahtını karartıp bırakmış.
Tanrı Almam'ı yaratırken,
Kahrolsun, anası bahtsız doğurduğunda,
Kulağının ucu delikli,
Sünneti kesili,*
On iki âzâsı Müslüman,

Baygambar sınduu cışaana
Çeke cerge cetiptir,
Alakeñ töröp turganda,
Kün buzulup, camgır caap,
Kakançından Beecinge,
Seksen künü suu cürüp,
Zilzala cürüp ketiptir.
Iliyinen okugan,
Bilgiçteri kıtaydın
«Almam bala kaysı? – dep,
Ay-aalamga bülüktü,
Salgan bala kaysı? – dep,
Teşik kulak eneden
Tuulgan bala kaysı? – dep,
Koş oloñdu tartınçu
Cırımduu bala kaysı – dep,
Kozgoloñ salçu Beecinge,
Irımduu bala kaysı? – dep,
Karagattay kayran köz
Oyuuçu bala kaysı? – dep,
Kakandın elin talkalap,
Soyuuçu bala kaysı? – dep,
Atı tuup koyulgan,
Almam bala kaysı? – dep,
Ay-aalamga bülüktü
Salgan bala kaysı?» – dep,
Kıtay izdep kalıptır,
Kuday urup salıptır.
Enesi bilgiç Altınay
Sınçısına barat – dep,
Ölgöndö körgön çunagım,

Peygamber misali nişanı
Şakağına dek ermiş,
Alakeñ doğduğu anda,
Hava bozulup, yağmur yağıp,
Kakançı'nın Beecin'ine,
Seksen gün su yürüyüp,
Zelzele yürüyüp geçmiş.
Kitabından okuyan,
Bilgiçleri Kıtay'ın
«Almam çocuk hangisi? – diye,
Ay âleme kargaşayı,
Salan çocuk hangisi? – diye,
Delik kulaklı anadan
Doğan çocuk hangisi? – diye,
Çift urganı çekecek
Kayışlı çocuk hangisi – diye,
Beecin'e ayaklanma salacak,
Alâmetli çocuk hangisi? – diye,
Frenküzümü gibi kara gözü
Oyacak çocuk hangisi? – diye,
Kakan'ın elini darmadağın edip,
Boğazlayacak çocuk hangisi? – diye,
Adı doğuştan konulan,
Almam çocuk hangisi? – diye,
Ay âleme kargaşayı
Salan çocuk hangisi?» – diye,
Kıtay arayıp durmuş,
Tanrı çarpıvermiş.
Anası bilgiç Altınay
Falcısına varır – diye,
Güç bela kavuştuğum garibim,

Karmap alıp, kayrıdın,
Tındım kılıp salat» – dep,
Moynuna tumar taktırıp,
Keçee, akılman katın Altınay
Atası Soorondukka baktırıp.
Moynuna tumar takkanda,
Tayatası Sooronduktun kolunan.

Yakalayıp, dinsiz kâfir,
Sessizce yok ediverir» – diye,
Boynuna muska taktırıp,
Dün, akıllı kadın Altınay
Babası Sooronduk'a baktırıp.
Boynuna muska takıldığında,
Dedesi Sooronduk'un elinden.

Buttap altın zer berip,
Ölgöndö kayra alıptır.
Atası Azız kandın aldına
«Erkek tuup saldım» – dep,
Süyünçülöy barıptır.
Beecindegi Azız kan
Enekesi beybakka
Köp işenbey kalıptır.
Özü urgaaçıdan uz bolso,
On cetige bıyıl çıkkan kız bolso, Atı
«Almambet» bolup koyulup.
Menin alganım cılça bolo elek,
Körgönüm ayça bolo elek,
Munun tuuruna ubak tolo elek,
Munun tuup iyer kezi bolo elek,
Belin mıktap buunup,
Aram saktap Azız kan,
Degele dambal kiybegen,
Otura kalıp siybegen,
Ögüzü karıp özü ölgön,
Ölgöndün malın teñ bölgön.
Serkesin seter kötörgön,
Miñgeni azoo at bolup,
Urgaaçı menen cat bolgon,
Keçilden tuudu beken – dep,
Tün içinde köp cürgön
Balbandan tuudu beken – dep.
Biröönün uulu al bolso,
Azır başın çabayın,
Özümdün uulum al bolso,
Bek cakşılap bagayın» –
Dep, öşöntüp, Azız kan
Esepçisin çakırıp,
Kün esebin eseptep,

Cıl esebin miñ bölüp,
Cıldı cılga uruntup,
Ay esebin miñ bölüp,
Aydı ayga uruntup:

Okkayla altın zer verip,
Ölünce geri almış.
Babası Azız Han'ın önüne
«Erkek doğurdum» – diye,
Müjdeleyip varmış.
Beecin'deki Azız Han
Anası bahtsıza
Pek inanmaz olmuş.
Kendisi kadınların hünerlisiyse,
On yedisine bu yıl basan kızsa, Adı
«Almambet» olup konulup.
Benim alalım yıl olmadı daha,
Gördüğüm ay olmadı daha,
Bunun doğumuna vakit dolmadı daha,
Bunun doğuracak çağı gelmedi daha,
Belini sıkıca bağlayıp,
İçinde kuşku besleyip Azız Han,
Hiç don giymemiş,
Çömelip su dökmemiş,
Öküzü kocayıp kendi ölmüş,
Ölenin malını eşit bölmüş.
Tekesini seter diye adamış,
Bindiği yabani tay olup,
Kadın kısmıyla yad olmuş,
Keçil'den mi doğurdu ki – diye,
Gece içinde çok gezen
Pehlivandan mı doğurdu ki – diye.
Başkasının oğlu ise o,
Şimdi başını vurayım,
Kendi öz oğlum ise o,
Pek güzelce besleyeyim» –
Deyip, böylece, Azız Han
Hesapçısını çağırıp,
Gün hesabını hesaplayıp,

Yıl hesabını bine bölüp,
Yılı yıla vurdurup,
Ay hesabını bine bölüp,
Ayı aya vurdurup:

«Bul katındı eey, alganım,
Toguz ayga toldu – dep,
Uşu tuugan eey, balası
Özümdün uulum boldu» – dep,
Baraban urup, toy kılıp,
Aalamdın kalkı çogulup,
Kıtaydın curtu toy kılıp.
Asmandan camgır çaçılıp,
Cerge Kudaydın nuru açılıp,
Bereket bolup oyulup,
Kırk cılga ceter aş alıp,
Oşo Beecindin curtu toyunup,
Astındagı Sarala
Barmaktay kündö baş koşup,
Bitteyinde birigip,
Ekööbir kün tuulup.
Beecindegi Azız kan:
«Mından murun altımış katın
aldım – dep,
Tuyak körböy kaldım – dep,
Seksen toguz caşımda
Bereki Almambetti kördüm – dep.
Moynuna tumar taktırıp,
Altımış katın baykuşka
Bala kılıp baktırıp.
Azız kanda cürgöndö,
Anda dinge kire elek,
Alakeñ ak ekenin bile elek.
Köynögü cok cılañaç,
Kömürdöy bolgon kayran çaç,
Caşı altıga kelgen çak.
Altıga caşı kelgende,
Asıy bolup eey, Sarala,

Saralanı tokuptur,
«Uşunubuz Kuday» – dep,
Kıtayça biçik okuptur.
Beecindegi eey, korgondo,
Altıga caşı tolgondo,

«Bu kadını ey, alalı,
Dokuz aya doldu – diye,
Bu doğan ey, çocuğu
Kendi öz oğlum oldu» – diye,
Davul vurup, toy edip,
Âlemin halkı toplanıp,
Kıtay'ın yurdu toy edip.
Gökten yağmur saçılıp,
Yere Tanrı'nın nuru açılıp,
Bereket olup dolup taşıp,
Kırk yıla yeter aş alıp,
O Beecin'in yurdu doyup,
Altındaki Sarala
Parmak kadar günde baş koşup,
Minnacıkken birleşip,
İkisi bir günde doğup.
Beecin'deki Azız Han:
«Bundan önce altmış kadın
aldım – diye,
Evlat yüzü görmedim – diye,
Seksen dokuz yaşımda
İşte bu Almambet'i gördüm – diye.
Boynuna muska taktırıp,
Altmış kadın zavallıya
Evlat edip baktırıp.
Azız Han'ın yanında gezerken,
O zaman dine girmemişti,
Alakeñ hakkın ak olduğunu bilmemişti.
Gömleksiz çıplak,
Kömür gibi olan güzelim saç,
Yaşı altıya geldiği çağ.
Altıya yaşı geldiğinde,
Asıy olup ey, Sarala,

Sarala'yı eyerlemiş,
«Kuday'ımız budur» deyip,
Kıtayca yazı okumuş.
Beecin'deki, eey, korganda,
Yaşı altıya dolduğunda,

Beecindegi Azız kan
Çiygen eken sızıktı,
Alakeñ kandın başına
Baştagan eken buzuktu.
Kaarlanıp bakırıp,
«Kulunum, beri kelçi» – dep
«Asılım Alakemdi çakırıp.
Almambet – özöndüü dayra bulagım,
Atışa ketseñ aldırbas,
Menin ölgöndö körgön çunagım!
Alöökö kan, Azız kan,
Beecindin kanı Karıkan,
Esen törtöö bir tuugan.
Kolomtodon kor çıktı,
Alööködön Koñurbay
Ayabagan zor çıktı.
Çay aluuçu kenimdi,
Tartıp alıp cerimdi,
Andan korduk eey, bir kördüm!
Esenkan uulu Börüköz
Altın kazçu kenimdi,
Tartıp aldı al çoçko,
Ak ala çap kerüümdü,
A da tartıp ketti elimdi
Andan korduk men kördüm!
Ereşen tartıp, er bolup,
Alake, er uulu menen teñ bolup,
Aramdardan kapkayda kegim
Alöökönün Koñurbay,
Azız kan uulu dedirtip,
Bir kalayman salıp ber,
Tartıp algan çay kenin*,
Aramdan kayra tartıp alıp ber.
Koluña tiyse Kalçanı,
Bir kalayman salıp ber.
Menin uulum çın bolsoñ,

Balam, kapkayda öçüm alıp ber!
Tetigi Abergen degen kölündö,

Beecin'deki Azız Han
Çizmiş meğer çizgiyi,
Alake'nin han başına
Başlatmış meğer fesadı.
Öfkelenip bağırıp,
«Kulunum, beri gelsene» diye
«Asilim Alakem'i çağırıp.
Almambet — vadili ırmak pınarım,
Atışa girsen kaptırmaz,
Kocayınca gördüğüm yavrucağım benim!
Alöökö Han, Azız Han,
Beecin'in hanı Karıkan,
Esen — dördü öz kardeş.
Ocaktan kor çıktı,
Alöökö'den Koñurbay
Görülmedik zorba çıktı.
Çay alınan madenimi,
Çekip alıp yerimi,
Ondan zulüm, eey, bir gördüm!
Esenkan oğlu Börüköz
Altın kazılan madenimi,
Çekip aldı o domuz,
Ak alaca yamaç yaylamı,
O da çekip aldı elimi,
Ondan zulüm ben gördüm!
Ergenlik çağına erip, er olup,
Alake, er oğluyla denk olup,
Haramlardan nicedir öcüm
Alöökö'nün Koñurbay'ına,
Azız Han oğlu dedirtip,
Bir kıyamet koparıver,
Çekip aldığı çay madenini,*
Haramdan geri alıver.
Eline geçerse Kalça'yı,
Bir kıyamet salıver.
Benim oğlumsan gerçekten,

Balam, nicedir öcümü alıver!
Şu Abergen denen gölde,

Suuk-Tördün töründö,
Calgız közdün cerinde,
Altımış baştuu acıdaar
Artık mıktuu sıykırçı,
Saralanı tokup çık,
Aldınan duba okup çık.
Karañgıda karmaşsañ,
Tündün cayın okutat,
Atışka kirseñ arman cok,
Çoktun cayın okutat,
Oktun cayın okutat.
Caydın kündü dubalap,
Kış kılçuunu okutat,
Kiyimi cuka kıtaydı
Kıltıldatıp, kulunum,
Kız kılçu duba okutat.
A cerge bargan kişi köp bolgon,
Kelgen kişi cok bolgon».
Saralanı miñgizip,
Ok ötpös tondon kiygizip,
Aytıp turdu Azız kan:
«Cetik duba okup kel,
Dalay kızık körüp kel.
Cakşı bolsoñ, Alakem,
Kalaymandı salıp ber,
Koñurbay menen Börüköz
Col üstünö carıp ber,
alıp ber!
Caman bolsoñ, kulunum,
Balam cogu bek cakşı,
Erte kuubaş çunak can,
O, balam, oşondon arı ölüp kel.
Acıdaardın zor okuu,
Alake balam, körüp kel!»
Adegen cılı okuuga

Altı miñ bala ciberdi.
Keçee, okuuga cañı ketkende,
Altımış ögöy enesi

Suuk-Tör'ün başköşesinde,
Tek gözlünün diyarında,
Altmış başlı ejderha,
Pek üstün bir büyücü,
Sarala'yı eyerleyip çık,
Önünden dua okuyup çık.
Karanlıkta kapışırsan,
Gecenin sırrını öğretir,
Atışmaya girsen gam yok,
Korun sırrını öğretir,
Okun sırrını öğretir.
Yaz gününü büyüleyip,
Kış kılmayı öğretir,
Giyimi ince Kıtay'ı
Salındırıp, kulunum,
Kız kılan duayı öğretir.
O yere varan kişi çok olmuş,
Dönen kişi yok olmuş».
Sarala'ya bindirip,
Ok geçmez kaftan giydirip,
Söyleyip durdu Azız Han:
«Yetkin duayı okuyup gel,
Nice ilginçlik görüp gel.
İyi çıkarsan, Alakem,
Kıyameti koparıver,
Koñurbay ile Börüköz'ü
Yol üstünde yarıver,
alıver!
Kötü çıkarsan, kulunum,
Oğulun yokluğu pek yeğdir,
Erken yiten bahtsız can,
Ey balam, oradan öte ölüp gel.
Ejderhanın ulu ilmini,
Alake balam, görüp gel!»
İlk yılında okumaya

Altı bin çocuk gönderdi.
Hani, okumaya yeni gittiğinde,
Altmış üvey anası

	Baarı ıylap burkurap,	*Hepsi ağlaşıp hıçkırıp,*
	Tegiz baarı kan siyip,	*Topu birden kan işeyip,*
	Balañ menen cerge kir,	*«Oğlunla birlikte yere gir»,*
	Alakelep çurkurap,	*«Alake!» diye çığrışıp,*
	Alım tüşkön kıtaydan,	*Haraca bağlı Kıtay'dan,*
40740	Adegen cılı okuuga.	*İlk yılında okumaya.*
	Altı miñ bala bir barıp,	*Altı bin çocuk hep varıp,*
	Altı miñi kırılıp,	*Altı bini kırılıp,*
	Altı bala bir kalıp,	*Altı çocuk sağ kalıp,*
	Ceti miñ bala bir barıp,	*Yedi bin çocuk hep varıp,*
	Ceti miñi kırılıp,	*Yedi bini kırılıp,*
	Ceti bala bir kalıp.	*Yedi çocuk sağ kalıp.*
	Toguz miñ bala bir barıp,	*Dokuz bin çocuk hep varıp,*
	Toguz miñi kırılıp,	*Dokuz bini kırılıp,*
	Toguz bala bir kalıp,	*Dokuz çocuk sağ kalıp,*
40750	On miñ bala bir barıp,	*On bin çocuk hep varıp,*
	On miñ bala kırılıp,	*On bin çocuk kırılıp,*
	On ele bala bir kalıp,	*Yalnız on çocuk sağ kalıp,*
	İçinde Alakem öñdüü şer kalıp.	*İçinde Alakem gibi arslan kalıp.*
	Men da kandın uulu elem.	*Ben de han oğluydum.*
	Okuusun okup bolgondo,	*Okumasını bitirdiğinde,*
	Caşı on eki caşka tolgondo,	*Yaşı on iki yaşa dolduğunda,*
	Urunaarga too tappay,	*Çarpacak dağ bulamayıp,*
	Uruşaarga coo tappay,	*Vuruşacak düşman bulamayıp,*
	Tişteerine taş tappay,	*Dişleyecek taş bulamayıp,*
40760	Alakeñ kañdaarına baş tappay.	*Alake kılıcına baş bulamayıp.*
	Munara küygön çok tappay,	*Minare yakan kor bulamayıp,*
	Buzulbay tiyçü ok tappay,	*Şaşmadan değecek ok bulamayıp,*
	Sarala oozun cayıptır,	*Sarala'nın ağzını salıvermiş,*
	Cana sadagası keteyin,	*Yine kurbanı olayım,*
	Alöökönün Koñurbay	*Alöökö'nün Koñurbay'ına*
	Tiyişüügö barıptır,	*Sataşmaya varmış,*
	Caşı on ekige kelgende,	*Yaşı on ikiye geldiğinde,*
	Kalaymandı salıptır.	*Kıyameti koparmış.*
	Alakeñde kasaba koldo kalkıldap,	*Alake'de sancak elde dalgalanıp,*
	Kozgololu Koñurbay,	*Davranalım Koñurbay,*
40770	Zulpukor kılıç baarısı	*Zulpukor kılıç, hepsi*
	Ordu-ordunda carkıldap,	*Yerli yerinde parıldayıp,*

Körsö köñül bölünüp,
Alakeñ on ekige kelgende,
Opol-Toodoy eey, körünüp,
Alöökönün Koñurbay,
Altımış kıtay, san kalday,
Coonun aksakalı Koñurbay,
Şuru otogot, marcan taş,
Kapırdın balbandarı aralap.
Kaarlanıp türlönüp,
Canındagı mancuularga süylönüp,
Kara tokoy, çoñ çerge,
Mıktuulap uunu salıptır.
Altımış ayuu, cüz kaman
Atıp alıp cüktötüp,
Köñülü caman cay bolup,
Kalça köönündö bay bolup,
Çoñ ötügü çoykoyup,
Opol-Toodoy zoñkoyup,
Koñurbay karap turganda,
Bargan eken Alakem.
«Koñurbay, sen da kandın uulu eleñ,
Terezebiz teñ tuugan,
Bizdin tegibiz birge bir tuugan!
Menin aytkan sözümö
Könösüñbü Koñurbay?
Ataman tartıp alıpsıñ,
Eelep turgan çay kendi
Kana, beresiñbi Koñurbay?
Azganakay oñbopsuñ,
Menin atam carım kan,
Sen kuubaşsıñ dep kordopsuñ.
Cana eçen buzuk salıpsıñ.
Atakemdin Kan-Caylak,
Sen zorduktap tartıp alıpsıñ.
Köktön cıldız ak çañgıl,
Aga-ininin uulu elek,
Ekööbüz dos bololu Koñurbay.

Görse gönül bölünüp,
Alake on ikiye geldiğinde,
Opol Dağı gibi, eey, görünüp,
Alöökö'nün Koñurbay'ı,
Altmış Kıtay, sayısız kalday,
Düşmanın aksakalı Koñurbay,
Mercan sorguç, inci taş,
Kâfirin pehlivanları arasında dolaşıp.
Öfkelenip renkten renge girip,
Yanındaki Mançulara söylenip,
Kara ormana, ulu koruya,
Sıkı bir av salmış.
Altmış ayı, yüz yaban domuzu
Vurup alıp yükletip,
Gönlü pek bir hoş olup,
Kalça gönlünce bay olup,
Koca çizmesi kabarıp,
Opol Dağı gibi heybetlenip,
Koñurbay bakıp dururken,
Varmış meğer Alakem.
«Koñurbay, sen de han oğluydun,
Payemiz denktir doğuştan,
Bizim soyumuz bir, öz kardeşiz!
Benim söylediğim söze
Razı olur musun Koñurbay?
Atamdan çekip almışsın,
El koyduğun çay madenini
Hadi, verir misin Koñurbay?
Zerrece onmamışsın,
Benim atam yarım han,
«Kuubaşsın» diye horlamışsın.
Yine nice fesat salmışsın.
Atamın Kan-Caylak'ını,
Sen zorbalıkla çekip almışsın.
Gökteki yıldız ak pusludur,
Kardeş oğullarıydık biz,
İkimiz dost olalım Koñurbay.

Kara özön Beecin, Kaykı-Taş, Sarala
sanga bir salıp,
Karoolgo çıga men konsom,
Tüp-Beecindin Kırka-Taş,
Kırkasın kütüp sen konsoñ,
Kayran közü çekçeyip,
Bizge barmaktuu kişi batabı, Oozunan
calın şırkırap,
Suuk boordon kelebi,
Bizdin közdü biröö köröbü?»
Taruudaydan bırkırap,
Aytsa Kalça köngön cok,
Kan-Caylak turmak, Koñurbay
Cetken cerde Kalçanı
Cakşı ooz sözün bergen cok.
Kalmak eerdin kaşı – dep,
Zıñ-zıñ etip kenebey,
Almambettin bul sözün
Turgan eken Koñurbay,
Buçkagına teñebey,
Oşo kezde Almambet,
Içi küyüp, çok bolup,
Közü kaynap, ot bolup,
Altımış kıtay, san kalday
Biröön tiktep karabay,
Koñurbaydı körgöndö
Kılça canın ayabay.
«Acalım cetse ölöyün,
Amalım bolso köröyün,
Uşu keçildin kanı it menen
Közü ketip alaktap,
Bir sayışıp köröyün.
Ayabay kaar salayın,
Cıgılsa başın alayın.
Atakemdin çay kenin
Tım turbay, toguz uruşup,
Kayra tartıp alayın.
Kakanga çeyin kubalap,
Kalaymandı salayın.

Kara vadi Beecin, Kaykı-Taş, Sarala'nın
sağrısına bir vurup,
Gözcü tepeye çıkıp ben konsam,
Tüp-Beecin'in Kırka-Taş'ı,
Sırtlarını bekleyip sen konsan,
Yazık gözü belerip,
Bize parmaklı kul dayanır mı, Ağzından
yalım çağlayıp,
Yad bağırlı buralara gelir mi,
Bizim yüzümüze kim bakabilir?»
Darı tanesince saçılıp,
Söylese de Kalça razı olmadı,
Kan-Caylak şöyle dursun, Koñurbay
Yetiştiği yerde Kalça'yı
Güzel bir ağız sözü bile vermedi.
«Kalmuk eyerinin kaşı» diye,
Zıng zıng edip aldırmadan,
Almambet'in bu sözünü
Durmuş meğer Koñurbay,
Tırnağına denk saymadan,
İşte o anda Almambet,
İçi yanıp kor olup,
Gözü kaynayıp od olup,
Altmış Kıtay, sayısız kalday,
Birine dönüp bakmadan,
Koñurbay'ı gördüğünde
Kıl kadar canını esirgemeden.
«Ecelim yetmişse öleyim,
Çarem varsa göreyim,
Şu Keçil'in hanı itle
Gözü kayıp fıldır fıldır,
Bir mızraklaşıp göreyim.
Amansız kahır salayım,
Yıkılırsa başını alayım.
Atamın çay madenini
Boş durmadan, dokuz kez vuruşup,
Geri çekip alayım.
Kakan'a dek kovalayıp,
Kıyameti salayım.

Kapkayda kegim alayın.
Bılkıldak kuuray bışkıça,
Mıyzamdın külü* uçkuça,
Mıktasam altı ay salışın,
Beecinge çeyin barayın!
Dep, oşondo munu oylop,
On ekide Almambet

Sır nayzanı kolgo alıp,
Beli ar cakta bekçeyip,
Kaalgaday kayran tiş
Cebeden murun cetiptir,
Kak cüröktün başı – dep,
Öpkönün orto beti – dep,
Ölçölüünün özü – dep,
Uşu turgan Koñurbay,
Daldap saysam Koñurbay,
Ölö turgan kezi – dep,
Cebeden murun cetkeni.
Cetken cerde Kalçanı,
Alkaranın üstünön
Cetkileñ muştap ötkönü.
Alöökönün Koñurbay
Eerinen art ketip,
Üzöñgüdön but ketip,
Butu ketip salaktap,
Bek eñkeyip cogolup,
Alkaranın ıyık cal,
Adis bolgon Koñurbay
Mine tüşüp oñolup,
Altımış kıtay, san kalday,
Takır aa boluşup.
Boluştun tübü kee bolot,
Calgızdıgı kurusun,
Calgızdı Kuday can kılıp,
Caratpay ele koyso ne bolot!
Alöökönün Koñurbay,
Aylası ketip, er Kalça
Algara sanga bir salıp,

Nicedir öcümü alayım.
Körpe kamış olgunlaşana dek,
Mıyzam'ın külü uçana dek,*
Sıkıştırsam altı ay çarpışmayı,
Beecin'e kadar varayım!
Deyip, o anda bunu düşünüp,
On ikisinde Almambet

Sırlı mızrağı ele alıp,
Beli her yanda kasılıp,
Kapı kanadınca yaman diş
Okdan önce yetişmiş,
«Tam yüreğin başıdır» diye,
«Akciğerin orta yüzüdür» diye,
«Ölçülünün tam kendisidir» diye,
«Şu duran Koñurbay,
Nişanlayıp saplarsam Koñurbay'a,
Öleceği demidir» diye,
Okdan önce yetişti.
Yetiştiği yerde Kalça'yı,
Alkara'nın üstünden
Esaslı yumruklayıp geçti.
Alöökö'nün Koñurbay'ı
Eyerinden geriye kayıp,
Üzengiden ayağı çıkıp,
Ayağı çıkıp sallanıp,
İyice eğilip yitip,
Alkara'nın kutlu yelesine,
Usta binici Koñurbay
Binip düzeliverip,
Altmış Kıtay, sayısız kalday,
Topu ona arka çıkıp.
Arka çıkmanın sonu kimi dert olur,
Yalnızlığı kurusun,
Yalnızı Kuday can kılıp,
Hiç yaratmasaydı ne olurdu!
Alöökö'nün Koñurbay'ı,
Çaresi tükenip, er Kalça
Algara'nın sağrısına bir vurup,

Alaçıktay çoñ Kalça	*Alaçık gibi koca Kalça*
Beecindi közdöy dır koyup,	*Beecin'e doğru dörtnala kaçıp,*
Kırk töröm cakın bolboso,	*Kırk töröm yakın olmasa,*
Can ayabay çu koyup.	*Can esirgemeden deh deyip.*
Kaçıp Kalça kalganda,	*Kalça kaçıp gittiğinde,*
Art cagınan Almam şer	*Ardından Almam arslan*
Kögörüp kuup kalganı.	*İnat edip kovaladı.*
Ay dalaada kılıptır,	*Issız bozkırda yapmış,*
Ce kişi kılbas bülüktü.	*Hiç kimsenin yapmadığı kargaşayı.*
Kakandı közdöy kubalap,	*Kakan'a doğru kovalayıp,*
Kayrattanıp kan Almañ,	*Yüreklenip han Almañ,*
Katuu uruş salıptır.	*Şiddetli savaş salmış.*
Munarık tüşkön çoñ çöldö,	*Pus çökmüş ulu çölde,*
Uşunçada soybosok,	*Bu fırsatta boğazlamazsak,*
Alöökönün Kalçasın	*Alöökö'nün Kalça'sını*
Caşı on ekige kelgende,	*Yaşı on ikiye geldiğinde,*
Alkaranın üstünön	*Alkara'nın üstünden*
Altı col kömö sayıptır,	*Altı kez devirip saplamış,*
Eybi, Şeybi balbanı	*Eybi, Şeybi pehlivanı*
Alkaranın üstünö,	*Alkara'nın üstüne,*
Cetip atka mingizip,	*Yetişip ata bindirip,*
Aman alıp kalganı.	*Sağ kurtarıp aldılar.*
Uy küröñ tartıp cölöntüp,	*Koyu doru ata dayayıp yaslayıp,*
Buursundu cerge burdurbayt,	*Sabanı toprağa daldırtmaz,*
Aydap kirgen Beecinge	*Sürüp girmiş Beecin'e*
Keçildin kanı çoçkonu	*Keçil'in hanı domuzu*
Kıpkızıl kanga bölöntüp,	*Kıpkızıl kana bulayıp,*
Köktön cıldız tutulup,	*Gökte yıldız tutulup,*
Esenkan catkan Çet-Beecin,	*Esenkan'ın yattığı Çet-Beecin,*
Keçilge kandık kılbaymın.	*Keçil'e hanlık etmem.*
Atı külük Koñurbay	*Atı yüğrük Koñurbay*
Kire kaçıp kutulup.	*İçeri kaçıp kurtulup.*
Baskan cerin tamandap,	*Bastığı yeri adımlayıp,*
Esenkandın özünö	*Esenkan'ın kendisine*
Murun cetip, Koñurbay	*Önce varıp, Koñurbay*
Almambetti camandap:	*Almambet'i kötüleyip:*
«Kolomtodon kor kördüm,	*«Öz ocağımdan hor gördüm,*
Öz tuugandan zor kördüm.	*Öz akrabadan zorluk gördüm.*

Karagattay kayran köz
Oyup sala cazdadı.
Mediyandın çölündö,
Beecindin ber cak ceeginde, Istandap
uraan çakırıp,
Alkaranın üstünön
Altı col kömö bir sayıp,

Kara yemiş gibi yaman gözümü
Oyup çıkarayazdı.
Mediyan çölünde,
Beecin'in beri yaka kıyısında, «Istan!»
diye nara çağırıp,
Alkara'nın üstünden
Altı kez devirip saplayıp,

Kalçañdı soyup sala cazdadı.
Ögüzdöy minip sooruma,
Başımdı kesip alaarda,
Külügünön Algara kaldı soobuma.
Azız kandın balası,
Aram siydik* Almambet
Buursundu burdurbayt,
Buyurbasın kalp aytsam,
Bizdi bul Beecinge turguzbayt.
Talkan kılat butuñdu,
Talkalayt uşu curtuñdu!
Azır on ekide çagı eken,
Oynogon bala tabı eken.
On beşke kelse oñ kılbayt,
Caşı on segizge kelgende
Taksır, bizdin baarıbızdı
soo kılbayt.
Buyurbasın kalp aytsam,
Bizdi bul Beecinge turguzbayt.
Almambet aman barında
Bu Beecinge turbaymın,
Almambet tursa bul cerde
Ölböy tirüü kalbaymın.
Almambettin cönünön
Eldir-seldir kep ugam,
Enesi töröp turganda,
El bolboçu sözü bar,
Kakançıga kalayman
Kapır sala turgan közü bar.
Oñ koluna kara kan
Uuçtay tüşüp bakırıp,

Kalça'nı boğazlayıvereyazdı.
Öküz gibi binip sağrıma,
Başımı kesip alacakken,
Yüğrüklüğüyle Algara kaldı sevabıma.
Azız Han'ın oğlu,
Haram döl Almambet*
Sabanı toprağa daldırtmaz,
Yalan söylersem nasibim kurusun,
Bizi bu Beecin'de durdurmaz.
Un ufak eder ayağını,
Paramparça eder şu yurdunu!
Şimdi on ikisinde çağı imiş,
Oynayan çocuk demi imiş.
On beşe gelirse rahat vermez,
Yaşı on sekize geldiğinde,
Efendim, bizim hepimizi
sağ komaz.
Yalan söylersem nasibim kurusun,
Bizi bu Beecin'de durdurmaz.
Almambet sağ oldukça
Bu Beecin'de durmam,
Almambet durursa bu yerde
Ölmeden sağ kalmam.
Almambet'in hâlinden
Belli belirsiz söz duyarım,
Anası doğururken,
«El olmaz» diye sözü var,
Kakançı'ya kıyameti
Salacak gözü var, kâfirin.
Sağ eline kara kanı
Avuçlayıp doğmuş bağırarak,

Tamanı menen tik tüşüp,
Sol koluna kara zaar
Karmay tüştü dep ugam.

Oñ koluna kara kan
Uuçtay tüşkön sebebi,
Kakançıluu Beecinge
Kan tögüşüp, curt kırıp,
Kalayman salam degeni.
Sol koluna kara zaar
Uuçtay tüşkön sebebi,
Kara başım kara cerge kirgiçe,
Kandıgına taarınıp,
Kakan kandın ulugun,
Kastarım tigip çoguu ele
Kırka salam degeni.
Özöndün talın kıyıp al,
Örttönüp ketip baratat,
Azız kandın aram siydik akmagın
«Almambet, kemeliñe kelbegir,
Eey, taksır, uşunçada tıyıp al! Balam,
sen kelerki küzdü körbögür
Ce men turayın Beecinge,
Ce uşu tursun Beecinge!».
Baskan cerin tamandap,
Esenkandın aldına
Eçak koygon camandap,
Kapırdın kanı – kan Esen
Kaarlanıp türlönüp,
Kalgan eken al çoçko
Körgüsü kelbey süylönüp.
Sarala oozun buruptur
Alöökö, Azız bir tuugan,
Kalısın mıktap kılaar – dep,
Kırk uruu kıtay, Beecin curt
Bir kandıgın bergin – dep,
Kandık surap turuptur.
Şibee kanın ber – dese,
Orok kırga berdim – dep,

Tabanıyla dik düşüp,
Sol eline kara zehri
Tutarak düştü diye duyarım.

Sağ eline kara kanı
Avuçlayıp düşmesinin sebebi,
Kakançı'lı Beecin'e
Kan döküp, yurt kırıp,
«Kıyamet salarım» demesidir.
Sol eline kara zehri
Avuçlayıp düşmesinin sebebi,
Kara başım kara yere girene dek,
Hanlığına gücenip,
Kakan hanın ulularını,
Kastımı kurup hepsini birden
«Sıra sıra kırarım» demesidir.
Vadinin söğüdünü kes al,
Alev alıp gitmektedir,
Azız Han'ın haram döl ahmağını
«Almambet, kemaline eremeyesin,
Eey efendim, bu fırsatta dizginle! Balam,
sen gelecek güzü görmeyesin
Ya ben durayım Beecin'de,
Ya bu dursun Beecin'de!».
Bastığı yeri adımlayıp,
Esenkan'ın önüne
Çoktan koymuş kötüleyip,
Kâfirin hanı — han Esen
Öfkelenip renkten renge girip,
Kalmış meğer o domuz
Görmek istemeyip söylenip.
Sarala'nın ağzını çevirmiş,
Alöökö, Azız öz kardeş,
«Adaletini sağlam kılar» diye,
Kırk boy Kıtay, Beecin yurdu,
«Bir hanlığını ver» diye,
Hanlık isteyip durmuş.
«Şibee hanlığını ver» dese,
«Orok Kır'a verdim» diye,

Mında bir köönün kaltırgan.
Mancuu kanın ber – dese,
Ezkaraga berdim – dep,
Dagı köönün kaltırgan.
Soloondun kanın ber – dese,
Muzkindikke berdim – dep,
Mintip köönün kaltırgan.

Burada bir gönlünü kırmış.
«Mançu hanlığını ver» dese,
«Ezkara'ya verdim» diye,
Yine gönlünü kırmış.
«Soloon hanlığını ver» dese,
«Muzkindik'e verdim» diye,
Böylece gönlünü kırmış.

Keçil kanın ber – dese,
Koñurbayga berdim – dep,
Mında bir köönün kaltırgan.
Tırgoot kanın ber – dese,
Kötü kuçak Kanışay,
Çoñ katınga berdim – dep,
Antip köönün kaltırgan.
Kalgan eken ölgönü,
Cana Esenkan küygüzüp,
Cemelegen Almamdı,
Cegen eken momintip,
Alakem öñdüü balbandı.
Caşıñ bıyıl on ekige keliptir.
Başıña mee tolo elek,
Baçagar, senin kan bolor çagıñ bolo elek!
Özüñ etene taytañ* balasıñ,
Kandıgın bersem bir cerdin,
Kalaymandı salasıñ,
Kan ubagı – cıyırma beş,
Anan kandık kılasıñ.
Aytkanıñdı bilgin – dep,
Alıp bergen koluna,
«Şumbuldun taşın* kiygin» – dep.
Alakeñ turup ardıgıp,
«Eey, it ay, aytkanıñ kantip bileyin,
Kırk uruu kıtay, Beecin curt
Bir kanına teñ bolboy,
Aytkanıñ kantip bilemin.
Özüm carım kandın uulu elem,

«Keçil hanlığını ver» dese,
«Koñurbay'a verdim» diye,
Burada bir gönlünü kırmış.
«Tırgoot hanlığını ver» dese,
Sağrısı kucak Kanışay,
«Koca karıya verdim» diye,
Öylece gönlünü kırmış.
Ölmek kalmış geriye,
Yine Esenkan yakıp kavurup,
Azarlamış Almam'ı,
Haşlamış meğer şöylece,
Alakem gibi pehlivanı.
«Yaşın bu yıl on ikiye gelmiş.
Başına beyin dolmuş değil,
Bre densiz, senin han olacak çağın gelmiş değil!
Özbeöz taytañ çocuğusun,*
Bir yerin hanlığını versem,
Kıyameti salarsın,
Han çağı — yirmi beş,
Ondan sonra hanlık edersin.
Söylediğini bil» diye,
Eline alıp vermiş,
«Şumbul taşını tak» diye.*
Alake durup öfkeden boğulup,
«Eey, it, dediğini nasıl bileyim,
Kırk boy Kıtay, Beecin yurdu,
Bir hanına denk olmadan,
Dediğini nasıl bilirim.
Kendim yarım hanın oğluydum,

Şumbuldun taşın çunak can,
Uyalbay kantip kiyemin.
Bul Beecinge teñ bolboy,
Ölböy kantip cürömün!».
Açuulanıp ardıgıp,

Şumbul taşını, garip can,
Utanmadan nasıl takarım.
Bu Beecin'e denk olmadan,
Ölmeden nasıl gezerim!».
Öfkelenip yanıp tutuşup,

Ayabay caman tardıgıp:
«Kan ayagan Esenkan,
Karmap başın albasam,
Astındagı altın tak,
Körünöö tartıp albasam!» –
Dep, öşöntüp, Alakeñ
Sarala oozun buruptur,
Esenkan başın çabuuga,
Bir kalayman saluuga
Attın oozun buruptur,
Esenkandın eşigin
Toguz kün añdıp turuptur.
Saralanın toktugu,
Esenkanday akmaktın
Acalının coktugu,
Köödöndögü köp ubay,
Esenkanday kıtayga
Kez keltirbey bir Kuday!
Toguz kün añdıp turganda,
Esenkan çıksa eşikke,
Öltürmök bolgon buruktu,
Salmak bolgon Beecinge,
Kişi kılbas bülüktü,
Sınamak bolgon Almam şer,
Sarala öñdüü külüktü.
Çirkin, Saralanın toktugu,
Kakandın kanı Esenkan,
Kıtaydın acalının coktugu.
Kakandı karap turganda,
Esenkanga kastıktı mıktap
kılganda, Almambet, seni sanasam,
Urgaaçıdan uz körüp,
Esenkandın eşikten

Pek beter daralıp:
«Hanlığı esirgeyen Esenkan,
Tutup başını almazsam,
Altındaki altın tahtı,
Göz göre çekip almazsam!»
Deyip, öylece, Alake
Sarala'nın ağzını çevirmiş,
Esenkan'ın başını vurmaya,
Bir kıyamet salmaya
Atın ağzını çevirmiş,
Esenkan'ın kapısını
Dokuz gün gözetleyip durmuş.
Sarala'nın tokluğu,
Esenkan gibi ahmağın
Ecelinin gelmemişliği,
Göğüsteki nice dert,
Esenkan gibi Kıtay'a
Fırsat vermedi bir Kuday!
Dokuz gün gözetleyip dururken,
Esenkan kapıya çıksa,
Öldürmeye kastetmişti,
Salmak olmuştu Beecin'e,
Kimsenin yapmadığı kargaşayı,
Sınamak olmuştu Almam arslan,
Sarala gibi yüğrüğü.
Ah, Sarala'nın tokluğu,
Kakan'ın hanı Esenkan,
Kıtay'ın ecelinin gelmemişliği.
Kakan'ı gözleyip dururken,
Esenkan'a kastı sağlamca
kurduğunda, Almambet, seni andıkça,
Kadınlar içinde bir nadide görüp,
Esenkan'ın kapısından

Özü çın busurman kız körüp.
Karasa, Esen kan kızı Burulça –
Alake, urdun uulu sen eleñ,
Özü oynoo bala sekelek,
Caşı on ekiden ötö elek,
Örümgö çaçı cetelek.
Beli kınday, beti ayday,

Özü meltiregen şurkuya,
Özü oymook ooz, boto köz,
Oykuştagan eey, calcal köz.
Kara cerge kar caasa,
Kardı kör da, etin kör.
Kar üstünö kan tamsa,
Kandı kör da betin kör.
(Karasa, Esen kızı Burulça)
Oşo kezde Alakeñ:
«Kandıgın kaalap Beecindin,
Kay murazga ceteyin,
Uşul Esenkan kızı Burulça
Koluktu kıla keteyin,
Kızıktı mından salayın,
Kıstalaktın kızın tartıp,
alayın».
Dep, öşöntüp, Alakeñ,
Sarala sanga bir salıp,
Esenkan kızı Burulça.
Oroy karmap moynunan,
Emçegine kol salıp,
Oşondo Burulça aytıp bir sözdü,
Köödöngö salgan kir sözdü:
«Tart, Almambet, koluñdu,
Beçara, ukpaymın senin coobuñdu.
Aytayın, Almam, sonundu» –
Dep, öşöntüp, Burulça:
«Anıgın aytam, Almambet,
Bügün körgön erteñ cok,
Uşunday bolot düynö bok!
Özögüm küyüp içim çok,

Özü gerçek Müslüman bir kız görüp.
Baksa, Esen Han kızı Burulça —
Alake, hûri oğluydun sen,
Kendisi oynak, körpecik bir kız,
Yaşı on ikiyi geçmiş değil,
Örgüye saçı ermiş değil.
Beli kın gibi, yüzü ay gibi,

Kendisi süzülüp duran bir dilber,
Yüksük ağızlı, boto gözlü,
Oynak bakışlı, eey, süzgün göz.
Kara yere kar yağsa,
Karı gör de tenini gör.
Kar üstüne kan damlasa,
Kanı gör de yüzünü gör.
(Baksa, Esen kızı Burulça)
İşte o anda Alake:
«Beecin'in hanlığını isteyip,
Hangi murada ereyim,
Şu Esenkan kızı Burulça'yı
Nikâhlım kılıp gideyim,
Şenliği asıl bununla koparayım,
Alçağın kızını çekip
alayım».
Deyip, öylece, Alake,
Sarala'nın sağrısına bir vurup,
Esenkan kızı Burulça.
Kabaca boynundan yakalayıp,
Memesine el atıp,
O anda Burulça söyledi bir sözü,
Göğse kir gibi çöken sözü:
«Çek, Almambet, elini,
Biçare, dinlemem senin cevabını.
Söyleyeyim, Almam, şaşılası şeyi»
Deyip, öylece, Burulça:
«Gerçeğini derim, Almambet,
Bugün gördüğün yarın yok,
İşte böyledir, dünya boktur!
Özüm yanar, içim kordur,

Ket Kuday kılıp aluuga,
Busurman curtum mında cok.
Urdun bir kızı men elem.
Bısmılda* aytıp, küngö kel,
Alake, busurman bolup dinge kel.
Çaçıp iy, calañ cıygandı,

Kaalagın calgız ıymandı.
Kelmege tiliñ keltirseñ,
Almam, keyitpey meni öltürsöñ.
Akıret colu cakındır,
Til bilbegen kapırdır.
Kara bir dinden ak bolsoñ,
Almam, kapırdan kaçıp
cat bolsoñ,
Alake, catkan cayga baralık!»
Kıyamat colu takıldır,*
Kıyrıñdan diniñ cakındır,
Kolosun Kuday dep cürgön,
Uşul kıtay bir curtuñ
kapırdır.
Busurman degen emine,
Kabılan Almam, munu bil,
Bısmılda aytıp dinge kir.
Kapırdın kanı bolgonço,
Karañkün Almam, munu bil,
Sen Mekege cetip konsoñçu,
Kıtaydın kanı bolguça,
Alake, kırgızdın kulu bolsoñçu.
Baygambar ak, diniñ ak,
Talak bolup taştalıp,
Uşu cerde kalsın altın tak.
Menin aytkan tilime
Kiresiñbi Almambet,
Kudaydı calgız eken – dep,
Bilesiñbi Almambet?
Busurman bolup dinge kir,
Alake, burulbay sizge tieyin,
Almaday moynum burayın,

«Git!» deyip Kuday'a sığınıp kurtulmaya,
Müslüman yurdum burada yok.
Hûrinin bir kızıydım ben.
Bismillah deyip güne gel,*
Alake, Müslüman olup dine gel.
Saçıver ne topladıysan,

Dile yalnız imanı.
Kelmeye dilini getirirsen,
Almam, incitmeden öldür beni.
Ahiret yolu yakındır,
Dil bilmeyen kâfirdir.
Kara dinden ak olursan,
Almam, kâfirden kaçıp
yad olursan,
Alake, yatılan yere varalım!»
*Kıyamet yolu yalındır,**
Yanıbaşından dinin yakındır,
Tunç puta Kuday deyip tapan,
Şu Kıtay yurdun toptan
kâfirdir.
Müslüman denen nedir,
Kaplan Almam, bunu bil,
Bismillah deyip dine gir.
Kâfirin hanı olmaktansa,
Kara günlü Almam, bunu bil,
Sen Mekke'ye varıp konsana,
Kıtay'ın hanı olmaktansa,
Alake, Kırgız'ın kulu olsana.
Peygamber hak, dinin hak,
Talak olup atılsın,
Şu yerde kalsın altın taht.
Benim söylediğim söze
Uyar mısın Almambet,
«Kuday tektir» diye,
Bilir misin Almambet?
Müslüman olup dine gir,
Alake, dönmeden size varayım,
Elma gibi boynumu bükeyim,

Ataşkan carım uşu – dep,
Alake, aldıña kızmat kılayın.
Bügün körgön erteñ cok,
Eptep bir aldap azazil,
Uşunday (eken) düynö bok.
Kımbat söz ayttım bilip al,
Alake, kızırluu bolsoñ tilimdi al. Sen
öñdöngön ıymanı cok
Kelmege tiliñ keltirçi,
Uşunum kesir ele bolso, öltürçü.
Emçek emes, esiñe al,

«Adaklı yârim budur» diye,
Alake, önünde hizmet edeyim.
Bugün gördüğün yarın yok,
Türlü hileyle aldatıp Azazil,
İşte böyle (imiş) dünya bok.
Değerli söz söyledim, bilesin,
Alake, Hızırlıysan sözümü tut. Senin gibi
imanı yok
Kelmeye dilini getirsene,
Bu dediğim küstahlıksa, öldürüver.
Meme değil, aklına koy,

Cüz körömün busurman,
Almambet, cür keteli, din ıslam.
Bul cerge turup etelik,
Alakem, Mekege kirip ketelik.
Obodogu on cıldız
Batkan cayga baralık.
On eki eşen, kırk şayık,
Kapıray, Burulça aytıp bir sözdü,
Almambettin köönünö salgan
kir sözdü.
Alakeñ ugup tañdanıp,
Munu kapır dep aytkan kim ele?
Azaptı ar kim tartat – dep,
Bu dolu kanday bir kepti aytat –
dep.
Ce Sarala tulpar boydo cok,
Anda busurman bolor oydo cok.
Almam busurman dinge kirelek,
Iymandın cayın bilelek.
Çiygen eken sızıktı,
Esenkan kızı Burulça
Almama kılgan eken kızıktı.
«Bul aytkanım bilbeseñ,
Busurman dinge kirbeseñ,
Kan talaşıp kabarıp,
Kelipsiñ Beecin kalaaga,
Sen öñdönüp, otura kalıp siybegen,

Müslümanla yüz görüşürüm,
Almambet, yürü gidelim, din İslam.
Bu yerde durup nidelim,
Alakem, Mekke'ye girip gidelim.
Gökteki on yıldızın
Battığı yere varalım.
On iki işan, kırk şeyh,
Hayret, Burulça söyledi bir sözü,
Almambet'in gönlüne işleyen
o yakıcı sözü.
Alake duyup şaşırıp,
«Buna 'kâfir' diyen kimdi?»
«Azabı herkes çeker» diye,
«Bu deli kız ne biçim söz söyler»
diye.
Sarala gibi küheylan boyda yok,
Onda Müslüman olmak fikri yok.
Almam Müslüman dinine girmiş değil,
İmanın hâlini bilmiş değil.
Çizmiş meğer çizgiyi,
Esenkan kızı Burulça
Almam'a etmiş meğer şaşılası işi.
«Bu dediğimi bilmezsen,
Müslüman dinine girmezsen,
Hanlık kavgasıyla kabarıp,
Gelmişsin Beecin şehrine,
Senin gibi, çömelip işemeyen,

Etegi cerge tiybegen,
Alda taala calgızdın
Ar birligin bilbegen
At baylagan takırdın,
Sen öñdönüp, baldıragan
kapırdın,
Emi kalgın talaaga,
kapırdın

Eteği yere değmeyen,
Allah Taala'nın, o Tek'in
Birliğini hiç bilmeyen,
At bağlanan çıplak düzlüğün,
Senin gibi saçmalayan
kâfirin,
Şimdi kalasın bozkırda,
kâfirin

Eki miñi çogulup,
Köynögümün eteginen sadaga!
Ukpaymın senin cobuñdu,
Tartkın kıtay, koluñdu.
Busurman desem bolboysuñ,
Kadimkidey barbaktap,
Kıtaylıgıñ koyboysuñ!»
Oşondo kaarlanıp zırgıtıp,
Culup aldı kolumdu,
Emçeginen ayza gana boyu ırgıtıp.
Burçuna kantip konom – dep,
«Menin kaalaganım din ıslam,
Karagan küyööm busurman.
Kaldıragan kalmakka
Men tiymek turmak, siybeymin,
Aman bolso, kayran can,
Bu Beecin curtka cürböymün».
Anda Alakeñ turup, munu oyloyt:
Çoro bolgon momintip,
«Kıtay degen emine,
Bu kırgız degen kim ele?
Bu busurman degen kim ele?
Bu kapır dep aytkan emine?
Bu azaptı kuu can tartat – dep,
Altın aydar, çok belboo,
Munun kızı da duşman bolgonun,
Azız kandın arslanı,
Bu emine coobun aytat» – dep,
Oşondo Sarala sanga bir salıp,
Enekem tartkan bir eken borumdap.

İki bini toplanıp,
Gömleğimin eteğine sadakadır!
Dinlemem senin lafını,
Çek Kıtay, elini.
«Müslüman ol» desem olmazsın,
Eskisi gibi kasılıp,
Kıtaylığını bırakmazsın!»
O anda öfkeyle savurup,
Koparıp aldı elimi,
Memesinden tam mızrak boyu fırlatıp.
«Bucağına nasıl konarım» diye,
«Benim dilediğim din İslam,
Bakacağım koca Müslüman.
Tıngırdayan Kalmuk'a
Varmak şöyle dursun, üstüne işemem,
Sağ olursa bu yazık can,
Bu Beecin yurdunda durmam».
O zaman Alake durup şunu düşünür:
Çora olmuş böylece,
«Kıtay denen nedir,
Bu Kırgız denen kimdi?
Bu Müslüman denen kimdi?
Bu 'kâfir' dediği nedir?
«Bu azabı kurnaz can çeker» diye,
Altın perçem, püsküllü kuşak,
Bunun kızının da düşman olduğunu,
Azız Han'ın arslanı,
«Bu ne biçim cevap verir» diye,
O anda Sarala'nın sağrısına bir vurup,
Anacığım çizmiş meğer süsleyip.

Zulpukordu kolgo alıp:
«Munun tübünö çoguu ceteyin,
Kızı menen atasın,
Munu kırgın kıla keteyin» –
Dep, oşondo Alakeñ,
Kaardanıp sumsayıp,
Burulçaga kol salıp.
Esenkan kızı Burulça
Alakeñ türün körgöndö,
Aşıp-şaşıp dırkırap,
Artık şaşıp Burulça
Kaçkan eken beçara,
Atasının üstünö
Kirgen eken çırkırap.

Zulpukor'u ele alıp:
«Bunun köküne toptan varayım,
Kızıyla atasını,
Kırıp geçireyim bunları»
Deyip, o anda Alake,
Öfkelenip suratı kararıp,
Burulça'ya el uzatıp.
Esenkan kızı Burulça
Alake'nin hâlini gördüğünde,
Apar topar seğirtip,
Pek telaşla Burulça
Kaçmış meğer biçare,
Atasının yanına
Girmiş meğer feryat ederek.

On ekige kelgende
Almam Sarala için açırıp,
Orto-Beecin Esenkan
Baatır Tüp-Beecin közdöy
kaçırıp.
Kara dinden adaşıp,
Bolgon eken sebebi,
Kapırdan kandık talaşıp,
«Burulup ketken kıtaydın
Bu kıtaydın kanı bolguça,
Kırgızdın gana kulu bolom – dep,
Karadan kaçıp, kün tapkan,
Kalıypa sultan bir tapkan.
Köñülü kalıp Kökçödön,
Keçee, köçö kelgen Talaska.
Cakıptın calgız uulu Manaska.
Asıl enem Kanıkey
Al kümbözdün içine
Ar kılıgın sonundap,
Ayaş atam berendi
Aysarala buudandın
Celgenin tartkan sürötkö,
Din talaşıp Beecinden
Almam kelgenin tartkan sürötkö.

On ikiye geldiğinde
Almam Sarala'yı aç koşturup,
Orta-Beecin'de Esenkan'ı
Bahadır, Tüp-Beecin'e doğru
kaçırtıp.
Kara dinden yolunu ayırıp,
Olmuş meğer sebebi,
Kâfirden hanlık çekişip,
«Yoldan dönmüş Kıtay'ın,
Bu Kıtay'ın hanı olmaktansa,
Kırgız'ın kulu olurum ben» diye,
Karadan kaçıp gün bulan,
Kalıypa sultanı bulan.
Gönlü kırılıp Kökçö'den,
Hani, göçüp gelmiş Talas'a.
Cakıp'ın yalnız oğlu Manas'a.
Asil anam Kanıkey
O kümbetin içine
Her hünerini bir bir işleyip,
Ayaş atam yiğidi,
Aysarala küheylanın
Koşusunu çizmiş resme,
Din uğruna çekişip Beecin'den
Almam'ın gelişini çizmiş resme.

Adam, sol böyrögün karasa,
Kök ırapıs ton kiygen,
Kökala sınduu at miñgen,
Aç kıykırık, kuu süröön
Ayaş atam kan Çubak,
A dagı ayzakerdin ıktuusu,
Sarı surdun mıktuusu,
Oyguttardın Almanı,
A dagı din ıstandın balbanı.
Keñ-Kolgo Talas teñ emes,

Manastan Çubak kem emes.
A da Kalıypa kirip kat algan,
Kanzaadadan bata algan,
Ad özü zayıpburuş atangan,
Keçee, çoñ soguştuu Beecinde
Kez bolgondu caylagan,
Keçee, mancuunun kanı Ezkara,
Kırk törösün baş kılıp,
Öltürböy tirüü karmagan.
Alışa kelgen kezinde,
Ayzaların büktögön,
Öltürböy baarın tirüü alıp,
At-atına cüktögön.
Keteyin dep Talaska,
Tartuu kılgan kırk törö,
Ezkarasın baş kılıp,
Keçee, tartuu kılgan Manaska.
Bu dagı tünörüp catkan Beecinge
Kezikse tirüü kalbagan,
Tüz kirip ayza sundurgan.
Türü suuk kıtay, köp mancuu
Munun tügötüp belin sındırgan.
Bu kaynap catkan Kakanga
Kaçırıp ayza sundurgan,
Kaynagan kıtay, köp mancuu
Momintip ele belin sındırgan.
Kayran enem Kanıkey
Kökalanı miñgizgen,

İnsan, sol böğrüne baksa,
Gök ipek kaftan giymiş,
Kökala misali at binmiş,
Aç naralı, yaman haykırışlı
Ayaş atam han Çubak,
O dahi mızrakçının ustası,
Sarı boz yiğidin yamanı,
Oygutların Alma'sı,
O dahi din-i İslam'ın pehlivanı.
Keñ-Kol'a Talas denk değil,

Manas'tan Çubak eksik değil.
O da Kalıypa'ya varıp berat almış,
Han-zâdeden dua almış,
O kendisi Zayıpburuş diye anılmış,
Hani, büyük savaşlı Beecin'de
Rast geleni yere seren,
Hani, Mançu'nun hanı Ezkara'yı,
Kırk törösünü başta tutup,
Öldürmeden diri yakalamış.
Boğuşmaya geldiği demde,
Mızraklarını bükmüş,
Öldürmeden hepsini diri alıp,
Atlarına yükletmiş.
Talas'a gideyim diye,
Armağan etmiş kırk töröyü,
Ezkara'sını başta tutup,
Hani, armağan etmiş Manas'a.
Bu dahi kararıp yatan Beecin'e
Rast gelen sağ kalmamış,
Dosdoğru girip mızrak uzatmış.
Yüzü soğuk Kıtay, nice Mançu,
Bunların belini tüketip kırmış.
Bu kaynayıp yatan Kakan'a
Saldırıp mızrak uzatmış,
Kaynayan Kıtay, nice Mançu,
İşte böyle belini kırmış.
Canım anam Kanıkey
Kökala'ya bindirmiş,

Kök ırapıs tondu kiygizgen,
Cana çurkuratıp kıtaydı,
Beecindi közdöy sürgüzgön
Ayaş atam Çubaktı
Momintip anıktap tartkan
sürötkö. Oşondo arı oluya, közü açık

Cana buyak cagın karasa,
Altımıştın artıgı,
Kırk caysañdın kıraanı,
Temirdey köpkök ton kiyip,
Teke coomart at minip,
Ce kılıç alıp kımpıyıp,

Ce ayza alganı bir bölök,
Arıslan sınduu zımpıyıp.
A da kıska boyluu, keñ dalı
Keñ kökürök, çalçak töş,
A da kelbersigen kara köz,
Kara kalpak kırgagı,
Kan atam – kan Manastın Sırgagı.
A da örttön kayra tartpagan,
A da acaldan kılça kaytpagan.
A da cetkileñ belin kurçangan,
Ceti tümön coo kelse,
A da celbegey kirip kol salgan.
Atka ceñil, tayga çak,
Uykusu cok, colgo sak,
Çıkanaktap kalbagan,
Özü çırm etip uyku albagan.
A da kezenişken coo bolso,
Bu aalamga cetet çaması,
Manas menen bul kökcal
Aga-ininin balası.
Ce samooru altın, çay arzan,
Islamdın şaarında
Samarkan öñdüü kalaa cok.
Bu sayışkan erdi karasañ,
Sırgak can öñdüü bala cok.

Gök ipek kaftanı giydirmiş,
Yine çığrıştırıp Kıtay'ı,
Beecin'e doğru sürdürmüş
Ayaş atam Çubak'ı
Böylece apaçık çizmiş
resme. O zaman hem evliya, hem gözü açık,
Yine bu yanına baksa,
Altmışın da üstünü,
Kırk caysañın şahbazı,
Demir gibi gömgök kaftan giyip,
Teke soylu cömert at binip,
Ya kılıç alıp derlenip,

Ya mızrak alışı bir başka,
Arslan misali kurulup.
O da kısa boylu, geniş omuzlu,
Geniş göğüslü, çıkık döşlü,
O da kurumlu kara gözlü,
Kara kalpağın kenarı,
Han atam — han Manas'ın Sırgak'ı.
O da ateşten geri dönmeyen,
O da ecelden kıl kadar kaçmayan.
O da belini sımsıkı kuşanmış,
Yedi tümen düşman gelse,
O da kaftanı omzunda dalıp saldırmış.
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yolda tetik,
Dirsek dayayıp yatmamış,
Kendisi kestirip uyku almamış.
O da nişanlaşan düşman olsa,
Bu âleme yeter gücü,
Manas ile bu bozkurt
Kardeş çocuklarıdır.
Ya semaveri altın, çayı ucuz,
İslam'ın şehirleri içre
Samarkan gibi şehir yok.
Bu mızraklaşan ere baksan,
Sırgak can gibi yiğit yok.

	Keçee, çalgındı Almañ çalganda,	*Hani, keşfe Almañ çıktığında,*
	Alptarının baarı bar,	*Alplerinin hepsi var,*
	Kıyamat ketken kan atam	*Kıyamete göçen han atam*
	Kırk çoronu baş kılıp,	*Kırk çorayı başta tutup,*
	Alakanday din ıstan	*Avuç içi kadar din-i İslam'ı*
	Keçee, çubatuuga salganda,	*Hani, geçit resmine dizdiğinde,*
41340	Ayaş atam Almambet	*Ayaş atam Almambet*
	Sırgaktı kaalap alganda,	*Sırgak'ı dileyip aldığında,*
	Keçee, kapırdın malın çaçkanda,	*Hani, kâfirin malını saçtığında,*
	Keçee, din ıstan kolun açkanda,	*Hani, din-i İslam elini açtığında,*
	Bacıga* cıygan san kara,	*Bâc* için yığılmış sayısız davar,*
	Beecindegi tümön mal	*Beecin'deki tümen mal*
	Keçee, Keñ-Şordon tiye kaçkanda,	*Hani, Keñ-Şor'dan vurup kaçtığında,*
	Camgır sınduu caa tartıp,	*Yağmur misali yay çekip,*
	Tay-kunan cürböy talaada,	*Tay, kunan yürümez kırda,*
	Almam takır baarın çaçkanda,	*Almam hepsini büsbütün saçtığında,*
41350	Keçee, aygaylatıp cılkını,	*Hani, haykırtıp yılkıyı,*
	Takır aydap alganda,	*Toptan sürüp aldığında,*
	Ala kançık, şıbırgak,	*Ala boran, sulusepken,*
	Kündüzü bürkök, tünü açık,	*Gündüzü kapalı, gecesi açık,*
	Almambet caydı salganda,	*Almambet cay büyüsünü saldığında,*
	Aygır koyup, at bıçkan,	*Aygırı salıp, atı iğdiş etmiş,*
	Kara bayır kazanat,	*Kara bayır küheylan,*
	Kalbır öpkö, cez bilek	*Kalbur akciğerli, tunç bilekli*
	Cılkını Kartküröñ baştap	*Yılkıyı Kartküröñ başlatıp*
	kalganda, Cetöönön caman küç kelip,	*gittiğinde, Yedisinden beter güç gelip,*
41360	Keçee, kalıñ kıtay san mancuu,	*Hani, kalın Kıtay, sayısız Mançu,*
	Alöökönün Koñurbay,	*Alöökö'nün Koñurbay'ı,*
	Soorunduk uulu Şıpşaydar,	*Soorunduk oğlu Şıpşaydar,*
	Tügöl balban kaçırıp,	*Tüm pehlivanlar saldırıp,*
	Koñurbay çalgan col menen,	*Koñurbay'ın keşfettiği yolla,*
	Eçen tümön kol menen	*Nice tümen orduyla*
	Kaçırıp soguş salganda,	*Saldırıp savaş açtığında,*
	Atka oyunçu külügü,	*At üstünde oyuncu yüğrüğü,*
	Ayzakerden ıktuusu,	*Mızrakçının en ustası,*
	Baarısınan Koñurbay	*Hepsinden öte Koñurbay,*
41370	Coonun aylasın bilgen mıktuusu,	*Düşmanın çaresini bilen yamanı,*
	Baarı kaptap, kıtay curt	*Hepsi kaplayıp, Kıtay yurdu*

Cete turgan bolgon soñ,
Acıratıp cılkını
Kete turgan bolgon soñ,
Oşondo Muzburçak, Kökçö
kanı cok,
San balbandan içine
Busurmandın baarı cok.
Al cılkını berbesten,
Kanduu kanga kanışıp,
Kaçpay turup salışıp,
Kezme-kezek uruşup,
At soorusun salışıp,*
Can ayabay kalışıp,
Calañ kıtay, köp mancuu,
Cabılıp kıtay ketkende,

Yetişecek olduktan sonra,
Yılkıyı ayırıp
Götürecek olduktan sonra,
O zaman Muzburçak, Kökçö
hanı yok,
Sayısız pehlivan içinden
Müslüman'ın hiçbiri yok.
O yılkıyı vermeden,
Kana kan katışıp,
Kaçmadan durup çarpışıp,
Sırayla dövüşüp,
*At sağrısını verişip,**
Can esirgemeden vuruşup,
Salt Kıtay, nice Mançu,
Kıtay toptan üşüştüğünde,

Möndür sınduu ok atıp.
Kıtay kaptap kelgende,
Kaptaganın kan Almañ
Kayrat kılıp körgöndö,
Eñkeyişte er sayıp,
Eki-üçöönü bir sayıp,
Er Coloy baştap cetöönü,
Katar sayıp ötköndö,
Cetöö kanday er ele,
Cetöönü katar bir saygan,
Alakem kanday şer ele!
Ayla kaçıp, küç ketip,
Eerinen art ketip,
Üzöñgüdön but ketip.
Okoro tüygön ak tizgin
Keçee, oñdop karmap alalbay,
Altın taman üzöñgü
Kayran buttu salalbay,
Es albay Almam turganda,
Ayzakerden ıktuu kul,
Özü coonun aylasın bilgen
mıktuu kul,
Kan Koñurbay, kayran şer

Dolu misali ok atıp.
Kıtay kaplayıp geldiğinde,
Kaplayanları han Almañ
Yüreklenip gördüğünde,
Yokuş inişte er saplayıp,
İki üçünü bir saplayıp,
Er Coloy başta, yedisini,
Sıra sıra saplayıp geçtiğinde,
O yedisi nasıl erdi,
Yedisini sıra sıra saplayan,
Alakem nasıl arslandı!
Çare kaçıp, güç gidip,
Eyerinden geriye kayıp,
Üzengiden ayak çıkıp.
Sımsıkı düğümlenmiş ak dizgini
Hani, düzeltip tutamayıp,
Altın tabanlı üzengiye
Yazık ayağı koyamayıp,
Soluk alamadan Almam dururken,
Mızrakçıdan usta kul,
Kendisi düşmanın çaresini bilen
yaman kul,
Han Koñurbay, yaman arslan

Almambetke kalayman
Salgan ceri – oşol cer.
Alkaraga kamçı urup,
Er Koñurbay cetiptir,
Cetken cerde Almamdı,
Saralanın üstünön
Kömö muştap ötüptür.
Opol-Toodoy kürküröp,
Kabılan Almam, kayran şer
Cerge kulap ketiptir,
Attan Almam tüşköndö,
Kılgan eken buyruktu,
Balbanına Koñurbay

Almambet'e kıyameti
Saldığı yer — işte o yer.
Alkara'ya kamçı vurup,
Er Koñurbay yetişmiş,
Yetiştiği yerde Almam'ı,
Sarala'nın üstünden
Devirip yumruklayıp geçmiş.
Opol Dağı gibi gürleyip,
Kaplan Almam, yaman arslan,
Yere yıkılıp düşmüş,
Attan Almam düştüğünde,
Vermiş meğer buyruğu,
Pehlivanına Koñurbay

Kılgan eken buyruktu,
Almambettin başına
Salgan eken şumduktu:
«Attan tüşkön buruttu
Azır kaptap kalgıla,
Beecindin Karıkanına
Tirüü baylap bargıla,
Carım kandık Beecindin
Kandıgın surap algıla.
Kırk arkan boyu zındanga
Temir arkan torçongo
Eki kolun teñ baylap,
Eki közün teñ çukup,
Kazıp koygon al orgo
Tirüü alparıp salgıla,
Burutka kaçkan akmaktan
Çımınday canı kuurulup,
Mintip ele öçtü algıla!»
Közünön akkan kara caş
Kabarın ugup balbanı,
Kumurskaday bıcırap,
Çirkey sınduu kıcırap,
Kıtay kaptap kalganda,
Çalmaçısı çalma urup,
Ayzaçanı ayza urup,

Vermiş meğer buyruğu,
Almambet'in başına
Salmış meğer belâyı:
«Attan düşen Burut'u
Hemen üşüşüp yakalayın,
Beecin'in Karıkan'ına
Diri bağlayıp götürün,
Yarım hanlık Beecin'in
Hanlığını isteyip alın.
Kırk urgan boyu zindana
Demir urgan ağıyla
İki elini birden bağlayıp,
İki gözünü birden oyup,
Kazılıp konmuş o çukura
Diri götürüp atın,
Burut'a kaçan ahmaktan
Sinek kadar canı kavrulup,
Böylece öcü alın!»
Gözünden akan kara yaş
Haberini duyup pehlivanı,
Karınca gibi kaynaşıp,
Sivrisinek misali vızıldayıp,
Kıtay üşüşüp geldiğinde,
Kementçisi kement atıp,
Mızrakçısı mızrak vurup,

Temir arkan torçonu,
Tegerektep Almamdı,
Tegiz kancarkolçonu.
Kıtay kıstap turganda,
Kaz aylangan zoosu cok,
Kızıl kindik kıtayga,
Karaan kılıp bereki,
Acıratıp aluuçu
Kabılan Manas toosu cok,
Cetip belim kurçanıp,
Akbaltaydın Çubak cok,
Acıbay, Bakay kanı cok,
Bılkıldak kuuray bışkıça,
Kırk kıraandın baarı cok, Mıyzamdın külü uçkuça,
Arman kılıp Almañ şer,
Kıtayda turgan oşol cer!
Kabılan Almam kökcaldı,
«Tiyip aydap, cılkısın
Bölgönü kelgen ekemin,
Kazam cetip kapırdan,
Kan tögülüp bu cerden

Demir urgan ağını,
Çevreleyip Almam'ı,
Topu hançer elde çepeçevre.
Kıtay sıkıştırıp dururken,
Kaz dolanan kayası yok,
Kızıl göbek Kıtay'a,
Karaltı olup şuradan,
Ayırıp kurtaracak
Kaplan Manas dağı yok,
Yetişip belimi kuşanıp,
Akbaltay'ın Çubak'ı yok,
Acıbay, Bakay hanı yok,
Körpe kamış olgunlaşana dek,
Kırk şahbazın hiçbiri yok, Mıyzam'ın külü uçana dek,
Hasretle yanıp Almañ arslan,
Kıtay'da kaldığı işte o yer!
Kaplan Almam bozkurdu,
«Vurup sürüp, yılkısını
Bölmeye gelmişim meğer,
Ecelim yetip kâfirden,
Kanım dökülüp bu yerde

Ölgönü kelgen ekemin,
Kişi körbös korduktu
Körgönü kelgen ekemin».
Kereez aytıp, kelme aytıp,
Kettim dep candan tüñülüp,
Turup berbey uruşup,
Kabılan Almam kayran şer
Can aylasın kılışıp,
Çalmaçanın çaldırbay,
Tegerekke saldırbay,
Alakeñ mintip turganda,
Kabıdan Sırgak köykaşka
Karaanı candan bir başka,
Akırek ıldıy cuurulup:
«Kalıñ kıtay kaptaptır,
Alakeme ceteyin,

Ölmeye gelmişim meğer,
Kimsenin görmediği zulmü
Görmeye gelmişim meğer».
Vasiyet edip, kelme söyleyip,
«Gittim» deyip candan umut kesip,
Teslim olmadan dövüşüp,
Kaplan Almam, yaman arslan,
Can çaresine bakışıp,
Kementçiye kaptırmadan,
Çembere aldırmadan,
Alake böyle dururken,
Kaplan Sırgak, ünü belgili,
Karaltısı herkesten bir başka,
Köprücükten aşağı yoğrulup:
«Kalın Kıtay kaplamış,
Alakem'e yetişeyim,

Tirüü kalbay, astına
Kurman bolup keteyin.
Almamdan murun ceteyin,
Alakemden acırap,
Egiz kozu tügöyüm,
Egizimdi cep alıp,
Erikpey kantip keteyin.
Kara dindüü kapırga,
Baş kesiçüü baatırga
Ceke kirip kol salıp,
Mıktaşıp kırgın salayın,
Acıratıp alayın!»
Astındagı Kökçebiç
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminip,

Kaarlanıp bakırıp,
Kabılan Alakelep çakırıp,
Astıñkı kıtay, köp balban,
Sırgakeñ aynıbay kirip,
kol salgan. «Kelse cetim körsün – dep,
Kezigişip ölüşkön,
Kezigip kanın tögüşkön.
Ayza cetken cerlerin
Ayza menen sulatıp,
Andan cakın kelgenin
Kılıç menen kulatıp,
Ceti cüzün maydalap,
Cetken cerin ayzalap,
Cetigim Almam kaydalap.
Başı çelek kan bolup,
Erbeñdegen eki kol
Öödö bolboy, şal bolup.
Islamdap bakırıp,
Kaynap catkan kıtaydı
Kaçırıp aydap, sapırıp,
Cöö kalgan Almama,
Arañ turgan balbanga
Cebeden murun cetiptir,

Sağ kalmadan, önünde
Kurban olup gideyim.
Almam'dan önce yetişeyim,
Alakem'den ayrılıp,
İkiz kuzu eşimden,
İkizimi kurda kaptırıp,
Nasıl aldırmadan giderim.
Kara dinli kâfire,
Baş kesici bahadıra
Tek başıma dalıp el salıp,
Var gücümle kırgın salayım,
Ayırıp kurtarayım!»
Altındaki Kökçebiç'e
Sağlı sollu kamçı vurup,
Ters düz mahmuzlayıp,

Öfkelenip bağırıp,
«Kaplan Alake!» diye çağırıp,
Öndeki Kıtay'a, nice pehlivana,
Sırgake caymadan dalıp,
el salmış. «Gelirse yetim görsün» diye,
Karşılaşıp ölüşen,
Rast gelip kanını döküşen.
Mızrak yetişen yerlerini
Mızrakla serip,
Ondan yakın geleni
Kılıçla devirip,
Yedi yüzünü un ufak edip,
Yetiştiği yeri mızraklayıp,
«Can yoldaşım Almam nerde?» deyip.
Başı kova dolusu kan olup,
Sallanan iki kolu
Kalkamayıp, felç olup.
«İslam!» diye bağırıp,
Kaynayıp yatan Kıtay'ı
Kaçırtıp sürüp, savurup,
Yaya kalan Almam'a,
Güçbela ayakta duran pehlivana
Okdan önce yetişmiş,

Cetken cerde Almamdı
Şerligin anık bilgizip,
Ay dalıdan bir çapçıp,
Bala Sırgak er kökcal,
Oñ tizege miñgizip,
Akıldan caman şaşıptır,
San kıtaydı kak carıp,
Sırgak can Alakeñ ala kaçıptır.
Ayta turgan kebi bar.
Cebeden murun cetiptir,
Cetken cerde Sarala,
Saralaga miñgizip,
Öçkön otun tamızgan,
Ölgön canın tirgizip,
Kalaymandı Kakanga
Kaçpay turup salıptır.
Alakeñ ekööbirigip,

Yetiştiği yerde Almam'ı,
Arslanlığını iyice bildirip,
Kürek kemiğinden bir kavrayıp,
Genç Sırgak, er bozkurt,
Sağ dizine bindirip,
Aklından beter şaşırmış,
Sayısız Kıtay'ı tam yarıp,
Sırgak can Alake'yi alıp kaçmış.
Söylenecek sözü var.
Okdan önce yetişmiş,
Yetiştiği yerde Sarala,
Sarala'ya bindirip,
Sönmüş ateşini tutuşturmuş,
Ölmüş canını diriltip,
Kıyameti Kakan'a
Kaçmadan durup salmış.
Alake ile ikisi birleşip,

Kıtayga kırgın salganın.
Kıyındap közgö körgözüp,
Kayran enem Kanıkey,
Anı tartkan sürötkö,
Uşulardın kızmatı
Unutulbay cürsün – dep,
Daanalap tartkan sürötkö.
Anın ber cak cagına
Attarı tulpar alabaş,
Manas kandın kırk caysañ,
Kayran enem Kanıkey
Baarın gana tartkan aralaş.
Oşondo bala Semetey,
Bozdop-ıylap burkurap,
Tirilip ketçü emedey,
Iylap bala çırkırap:
«Tañ töbölöp ey, atama,
Bolcoş bolup kalbadım,
Kakanga buzuk salganda,
Birikteşip atama,
Coldoş bolup kalbadım».

Kıtay'a kırgın saldığını.
İnceden göze göstererek,
Canım anam Kanıkey,
Onu çizmiş resme,
Bunların hizmeti
«Unutulmadan yaşasın» diye,
Apaçık çizmiş resme.
Onun beri yanına
Atları küheylan, alabaş,
Manas Han'ın kırk caysañını,
Canım anam Kanıkey
Hepsini yan yana çizmiş.
O anda çocuk Semetey,
Bozlayıp ağlayıp hıçkırıp,
Sanki dirilecekmiş gibi,
Ağlayıp çocuk feryat edip:
«Tan tepeye vururken, ey, atama,
Ahdine ortak olamadım,
Kakan'a kavga saldığında,
Atamla birleşip,
Yoldaş olamadım».

Dep, öşöntüp, Semetey,
A düynö ketken şerlerge,
Kuran okup erlerge,
Tiktep çıdap turalbay,
Tirüüsündöy dem kılıp,
Bala közünün caşın köl kılıp,
Andan arı bardı ele,
Beş-Taştın başı Bek-Cayloo,
Kanıkey Bukar kaçkanda,
Abıke, Köböş kul menen
Abıdan Bakay atışıp,
Kanduu moyun atıgıp,
Kan içer Bakay katıgıp,
Töö kaytarıp kan Bakay
Azaptı caman tartkan kez.
On eki cılı uruşup,

Abıkenin altımış erin atkan kez.
Törönün köönü eey, bölünüp,
Keçee, badışa Manas ölgöndö,
Kereez aytkan kebi bar:
«Kan ölgöndö karıga.
Töösü cakın boluçu,
Töö kaytargın, abakem,
Elkin cayga konboy cür,
Emi Bakay abake,
Baştagıday bolboy cür.
Cıyınga barsañ körösüñ,
«Kuu sakal Bakay – dep koyso,
Aba Bakay, oşo künü ölösüñ!
Ölmök turmak kan aba,
Kıyamat cüzün körösüñ!
Til albasañ camanat,
Celmayan baştap bereki,
Kan aba, cetimdin töösü amanat!»
Emi ölöyün dep, eey, ölö albay,
Bakaydın kaytarıp cürgön töösü
Oşondo ceti cüzgö toluptur.
Oşo cılı barganda

Deyip, öylece, Semetey,
Öte dünyaya göçen arslanlara,
Erlere Kuran okuyup,
Bakıp dayanamayıp,
Diriymiş gibi tazim edip,
Çocuk gözünün yaşını göl edip,
Ondan öteye vardıydı,
Beş-Taş'ın başı Bek-Cayloo,
Kanıkey Bukar'a kaçtığında,
Abıke, Köböş kul ile
Bakay iyice atışıp,
«Kanlı boyun» diye ad alıp,
«Kan içer Bakay» diye katılaşıp,
Deve güdüp han Bakay
Azabı beter çektiği dem.
On iki yıl boyu vuruşup,

Abıke'nin altmış erini vurduğu dem.
Törenin gönlü, eey, bölünüp,
Hani, padişah Manas öldüğünde,
Vasiyet ettiği sözü var:
«Han ölünce ihtiyara.
Devesi yakın olurdu,
Deve güt, abakem,
Yaban yere konmadan gez,
Şimdi Bakay abakem,
Önceki gibi olmadan yürü.
Toplantıya varsan görürsün,
«Kuru sakal Bakay» deyiverirlerse,
Aba Bakay, o gün ölürsün!
Ölmek şöyle dursun, han aba,
Kıyamet yüzünü görürsün!
Söz dinlemezsen yazıktır,
Celmayan başta, işte şunlar,
Han aba, yetimin devesi emanet!»
Şimdi öleyim dese, eey, ölemeyip,
Bakay'ın güttüğü develer
O zaman yedi yüze dolmuş.
O yıl vardığında

Ceti cüz töö boluptur.
Cañırıktın Car-Kıya,
Calgız maldın çubama,
Cetim anık eey, keleerin
Ceti cüz töö eey, biliptir,
Cañırıktı eey, basıptır.
Töönün baarı eey, burkurap,
Semetey közdöp eey, burkurap.
Aytayın dese eey, tili cok,
Baarı birdey eey, çurkurap.
Asıy taylak, aa taytaylak,
Baarı çurkap, aa taytañdap,
Çudaaları eey, bölünüp,
Köz caştarı eey, tögülüp.
Tegerektep eey, burkurap,
Şorgo üyülgön eey, emedey,
Cetimdi tegiz cıttap eey,
burkurap.
Töölör mintip eey, turganda,

«Törö atam Manas, eey, ölbö – dep,
Cetimdin közünün caşı eey,
tögülüp.
Kapıray, aybanı mintip eey,
turganda,
Adam, menin canım kaydan eey,
ayaluu?!»
Semetey töö menen koşo burkurap,
Törönün uulu eey, çunagıñ
Oşondo, bozdop turdu eey,
çırkırap:
«Temir kandın eey, şaarına,
Ey, Kuday, tentip kettim camanat,
Eey, teñizim gana atam, ala cat!»
Oşondo, ıylap-bozdop eey, Semetey,
Tegi öz canın özü kıya albay!
Oşondo, bödönödöy kayran köz,
Bölök-bölök eey, caş ketip,
Karagattay eey, kayran köz,

Yedi yüz deve olmuş.
Cañırık'ın Car-Kıya'sı,
Yalnız malın tek sıra yolu,
Yetimin gerçekten, eey, geleceğini
Yedi yüz deve, eey, bilmiş,
Cañırık'a, eey, yürümüş.
Devenin hepsi, eey, bozlayıp,
Semetey'e doğru, eey, bozlayıp.
Söyleyeyim dese, eey, dili yok,
Hepsi bir ağızdan, eey, çığrışıp.
Asıy taylak, aa tay taylak,
Hepsi koşup, aa paytak paytak,
Yünleri, eey, dökülüp,
Gözyaşları, eey, dökülüp.
Çevresini alıp, eey, bozlayıp,
Derde yığılmış, eey, gibi,
Yetimi hep birden koklayıp, eey,
bozlayıp.
Develer böyle, eey, dururken,

«Törem atam Manas, eey, ölme» diye,
Yetimin gözünün yaşı, eey,
dökülüp.
Hayret, hayvanı böyleyken, eey,
dururken,
İnsan olan benim canım nasıl, eey,
esirgensin?!»
Semetey deveyle birlikte bozlayıp,
Törenin oğlu, eey, yavrucağın
O anda bozlayıp durdu, eey,
feryat ederek:
«Temir Han'ın, eey, şehrine,
Ey Kuday, sürgün gittim, yazık,
Eey, denizim atam, al git beni!»
O anda ağlayıp bozlayıp, eey, Semetey,
Bir türlü kendi canına kıyamayıp!
O anda bıldırcın gibi yaman gözden,
Bölük bölük, eey, yaş gidip,
Kara yemiş gibi, eey, yaman gözden,

	Cetimden kamçı boyu caş ketip.	*Yetimden kamçı boyu yaş gidip.*
	Bala ıylap, eey, toktolup,	*Çocuk ağlayıp, eey, duraksayıp,*
	Balanın eki közü eey, çok bolup.	*Çocuğun iki gözü, eey, kor olup.*
41640	Kapıray, cetim mintip eey,	*Hayret, yetim böyle, eey,*
	turganda,	*dururken,*
	Oşondo töö enesi boz kaymal.	*O anda deve anası boz kaymal*
	Balaga koşo keldi eey, burkurap.	*Çocukla birlikte geldi, eey, bozlayıp.*
	Töö atası eey, boz buura	*Deve atası, eey, boz buğra*
	Oşondo koşo çıktı eey, çırkırap.	*O anda birlikte çıktı, eey, feryat edip.*
	Al ekөönün eey, artınan	*O ikisinin, eey, ardından*
	Manastın calpak örköç eey,	*Manas'ın yassı hörgüçlü, eey,*
	kara nar,	*kara narı,*
	Oşol Manastan gana kalgan	*İşte o Manas'tan kalan*
41650	Celmayan,	*Celmayan,*
	Aldıñkı erdi eey, şalpıldak,	*Alt dudağı, eey, sarkık,*
	Oşonun artkı örköçü eey,	*Onun arka hörgücü, eey,*
	dalpıldap,	*hoplayıp,*
	Başında altın eey, okto bar,	*Başında altın, eey, burunduruk var,*
	Asıyın sanap eey, kelgende,	*Yaşını sayıp, eey, geldiğinde,*
	Caşına anık eey, toluptur.	*Yaşına tam, eey, dolmuş.*
	Canıbardı eey, baykasañ,	*O canlıya, eey, bakıversen,*
	Tokson beş asıy eey, boluptur.	*Doksan beş yaşında, eey, olmuş.*
	Atam Manas eey, sultanga	*Atam Manas, eey, sultana*
41660	Kayıbınan eey, kabılgan.	*Gaibinden, eey, rast gelmiş.*
	Manas Mekege sapar barganda	*Manas Mekke'ye sefer ettiğinde*
	Tömönkü Mediynadan tabılgan.	*Aşağı Mediyna'dan bulunmuş.*
	Celgenine eey, cel cetpeyt,	*Yelişine, eey, yel yetmez,*
	Anın baskanına mal cetpeyt,	*Onun yürüyüşüne mal yetmez,*
	Celse cerdi eey, sıdırgan,	*Yelse yeri, eey, sıyırıp geçen,*
	Tögөröktün tört burçun	*Yeryüzünün dört bucağını*
	Canıbar tört kün talbay kıdırgan.	*O canlı dört gün yorulmadan dolaşan.*
	Moyununan eey, bir cıttap,	*Boynundan, eey, bir koklayıp,*
	Cana bulut dese, eey, ayaktuu,	*Bulut desen, eey, ayaklı,*
41670	Canıbar kayıp dese, eey, baylaluu.	*O canlı, kayıp desen, eey, yularlı.*
	Celmayandı eey, körgөndө	*Celmayan'ı, eey, gördüğünde*
	Aybandan artık mal birge,	*Hayvandan üstün, malda ortak,*
	Atışka kirse, eey, can birge.	*Atışmaya girse, eey, canda ortak.*
	Keçee, kapırga kazat salganda,	*Hani, kâfire gaza açıldığında,*

Keçee, Beecinge san kol barganda,
Emi körgün eey, kızıktı,
Kül azıktan eey, kündö artıp,
Ok-darıdan eey, mol artıp,
Kazatka cürsö ee, adilkeç,
Atışka mineer eey, can birge,
Atası Manastan kalgan Celmayan.
Keçee, kayran Manas ölgöndö,
Kurup kalgan Celmayan,
Aza kütüp, eey, ot cebey,
Armanduu bolup eey, suu içpey,
Töö içinde eey, köbüröök
Cürüp cürgön eey, kezi eken.
«Cetimim kaçan kelet?» – dep,
Aytayın dese tili cok,
Canıbar küyüp cürgön kezi eken.
Semeteydi eey, körgöndö,
Töödön baaşa Celmayan
Burkurap bozdop eey, kelgende,
Ak çuudası eey, bölünüp,
Közdön caşı eey, tögülüp,
Başında altın eey, okto bar,

Hani, Beecin'e sayısız ordu vardığında,
Şimdi gör, eey, şaşılası işi,
Kül azıktan, eey, her gün artırıp,
Ok ve baruttan, eey, bolca yükleyip,
Gazaya yürüse, ee, emektaş,
Atışmada binilir, eey, canda ortak,
Atası Manas'tan kalan Celmayan.
Hani, yaman Manas öldüğünde,
Kurumuş kalmış Celmayan,
Yas tutup, eey, ot yemeden,
Hasretli olup, eey, su içmeden,
Deve içinde, eey, çoğunlukla
Yürüyüp durduğu, eey, demiymiş.
«Yetimim ne zaman gelir?» diye,
Söyleyeyim dese dili yok,
O canlının yanıp gezdiği demiymiş.
Semetey'i, eey, gördüğünde,
Devenin padişahı Celmayan
Bozlayıp inleyip, eey, geldiğinde,
Ak yünü, eey, dökülüp,
Gözden yaşı, eey, dökülüp,
Başında altın, eey, burunduruk var,

Dördüncü cildin sonu.

Beşinci cilt, Celmayan'ın bozlaması, Manas'ın gizli kümbeti ve yetimlerin kavuşmasıyla sürer.

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Kırgızca Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Dördüncü cilt, Közkaman hainlerinin zehirli kâsesinden Sırgak'ın kara kanla aldığı öce; Kanıkey'in kızlık destanından on iki yaşındaki Semetey'in ruhlar eşliğinde Talas'a ilk yolculuğuna uzanır.

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT IV

SEMETEY · KARALAEV VARYANTI · CİLT IV

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

KIRGIZCA LATİN YAZIMI · TÜRKÇE EDEBİ ÇEVİRİ

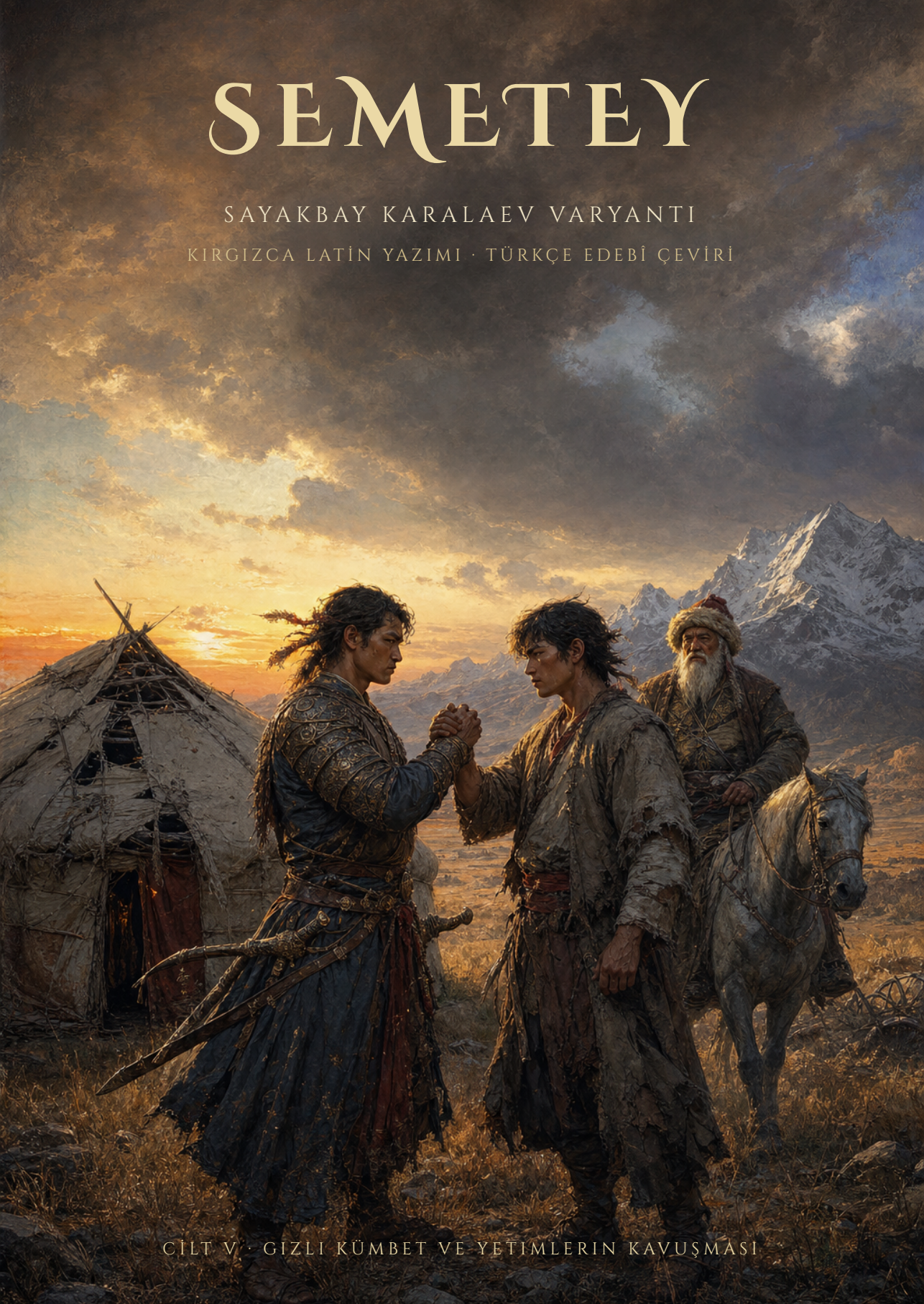

CİLT V · GIZLI KÜMBET VE YETİMLERİN KAVUŞMASI

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Kırgızca Latin yazımı ve Türkçe edebî çevirisiyle
karşılıklı iki sütun hâlinde

CİLT V

Bölüm 1 · Celmayan'ın Bozlaması: Talas'a Dönüş
Bölüm 2 · Kara Kayanın Sırrı: Manas'ın Gizli Kümbeti
Bölüm 3 · Zehirli Kâse ve Yetimlerin Kavuşması

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Kırgızca Latin transliterasyonu, Türkçe edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 41.695–52.184 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

1	Celmayan'ın Bozlaması: Talas'a Dönüş	Cilt V — bu ciltte
2	Kara Kayanın Sırrı: Manas'ın Gizli Kümbeti	Cilt V — bu ciltte
3	Zehirli Kâse ve Yetimlerin Kavuşması	Cilt V — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

CELMAYAN'IN BOZLAMASI: TALAS'A DÖNÜŞ

Az ötede Semetey, keçi derisi giyip on iki yıldır deve güden, bir zamanların Köktulpar'ı olan yağır Kökçolok'a binmiş bitkin bir ihtiyara rastlar: bu, Manas'ın ak sakallı yoldaşı Bakay'dır. Anasının "babandan da yürekli" dediği eri sınamak isteyen çocuk, kendini Çambıl-Bel'li Canaalı Karaç'ın oğlu diye tanıtır; kan bedeli diye Kökçolok'u ister, hakaretlerle ihtiyarın öfkesini kabartır — Bakay bir kayını kökünden söküp topuz gibi savurarak üstüne yürür. Sonra sınayıcı, Semetey'in kendi Buhara hikâyesini anlatır: Taytoru'nun altı yüz kırk üç atı geçtiği yarışı, "Manas!" uranını, Töö Balban'ın öldürülüşünü, Temir Han'ın altın tacını — ve ardına yalancı bir ölüm haberi ekler. Yıkılan Bakay ağıt döküp ak hançerini kendi bağrına çevirince Semetey aybaltasıyla hançeri uçurur; ihtiyar, çocuğun yüzünde "kalıptan dökülmüş gibi" Manas'ın çehresini tanır. Ata ile oğul kavuşur gibi kucaklaşıp ağlaşırlar.

KÜNYE — KEY FACTS

- Semetey on iki yaşındadır; Buhara'dan Aktulpar ile Talas'a döner.
- Doksan beş yaşındaki altın yularlı Celmayan kıbleye çöküp kendini sunar; Semetey onu kurban eder, bedeni kansız ve izsiz kaybolur; altın yular Kanıkey'in emaneti olarak eyere bağlanır.
- Bakay on iki yıldır keçi derisi giysiyle deve gütmektedir; bindiği at, eski Köktulpar olan yağır Kökçolok'tur.
- Semetey kendini Çambıl-Bel'li Canaalı Karaç'ın oğlu olarak tanıtıp Bakay'ı önce cömertliğiyle, sonra hakaretle sınar; öfkelenen Bakay kayını kökünden söküp üstüne yürür.
- Kılık değiştiren Semetey'in anlattığı Buhara hikâyesinde Taytoru 643 atı geçer, çocuk bilmeden "Manas!" uranını atar; on iki yaşındaki Semetey Kokonlu Töö Balban'ın kolunu koparıp öldürür.
- Yalancı ölüm haberi üzerine Bakay ak hançeriyle canına kıymaya kalkar; Semetey aybaltasıyla hançeri düşürür ve Bakay onu Manas'ın yüz kalıbından tanır.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Kapıray, cark-curk etip körünüp.	*Kapıray, ışıl ışıl çakıp görünüp.*
Adamça ıylayt eey, canıbar,	*İnsan gibi ağlıyor ey, canım hayvan,*
Oşondo közdün caşı eey, tögülüp.	*O anda gözünün yaşı ey, dökülüp.*
«Ataman kalgan eey, muraa» – dep,	*«Atamdan kalan ey, mirastır» diye,*
Anı körüp eey, Semetey	*Onu görüp ey, Semetey*
Köñülü caman eey, bölünüp.	*Yüreği fena ey, burkulup.*
Cana küyüp eey, Celmayan	*Yine yanıp ey, Celmayan*
Koltuguna eey, baş tıgıp,	*Koltuğuna ey, başını sokup,*
Iktap turdu eey, Celmayan,	*Sokulup durdu ey, Celmayan,*
Kurkuratıp eey, cetimdi	*İnim inim inletip ey, yetimi*
Cıttap turdu eey, Celmayan.	*Koklayıp durdu ey, Celmayan.*
Kol üstünön eey, kor cıttap,	*El üstünden ey, kana kana koklayıp,*
Tegerenip eey, burkurap,	*Dönenip ey, feryat koparıp,*
Cetimdin canı eey, çırkırap.	*Yetimin canı ey, çığlık çığlığa.*
Celmayan eköö eey, teñ ıylap,	*Celmayan'la ikisi ey, birlikte ağlayıp,*
Bozdop turat eey, çurkurap.	*Bozlayıp durur ey, feryat ederek.*
Balanı tegerenip aldı ele,	*Çocuğun çevresinde dönmüştü,*
Kutbaga* karay eey, Celmayan	*Kutba'ya* doğru ey, Celmayan*
Moynun burup eey, kaldı ele.	*Boynunu çevirip ey, kalmıştı.*
Eer beldey eey, belesti	*Eyer beli gibi ey, yamacı*
Aşıp cürdü eey, Celmayan,	*Aşıp gitti ey, Celmayan,*
Manas kandın eey, korgonço,	*Manas Han'ın ey, korganına,*
Korgonçonu eey, bet alıp,	*Korganı ey, hedef alıp,*
Kaçıp berdi eey, Celmayan.	*Koşup gitti ey, Celmayan.*
Eey, canıbardın baskanına	*Ey, hayvancağızın yürüyüşüne*
mal cetpeyt,	*mal yetişmez,*
Eey, celgenine cel cetpeyt.	*Ey, yelişine yel yetişmez.*
Astındagı Aktulpar,	*Altındaki Aktulpar'a,*
Olbuy-solbuy kamçı urup,	*Sağlı sollu kamçı vurup,*
Cetip karmap aluuga,	*Yetişip yakalamaya,*
Oyu cüröt eey, Semetey	*Niyet eder ey, Semetey*
Oşondo, cetip tozup kaluuga.	*O anda, yetişip önünü kesmeye.*
Semeteyge eey, cetkizbey,	*Semetey'i ey, yetiştirmeden,*
Basıp berdi eey, Celmayan.	*Yürüyüp gitti ey, Celmayan.*
Manas kandın kümbözgö	*Manas Han'ın kümbetine*
Kaçıp berdi eey, Celmayan.	*Koşup gitti ey, Celmayan.*

	Ak kümbözgö eey, kelgende	*Ak kümbete ey, geldiğinde*
	Bozdop-bozdop eey, aldı ele,	*Bozlayıp bozlayıp ey, durmuştu,*
	Bir colu emes, eey, canıbar	*Bir kez değil, ey, canım hayvan*
	Üç colu bozdop, eey, saldı ele. Depkir*	*Üç kez bozlayıp, ey, inlemişti. Tekbir**
	aytıp er Semeñ,	*getirip er Semeñ,*
	Kan atañdın korgonço,	*Han babanın korganında,*
	Bir böyrögün eey, cazdanıp,	*Bir böğrünü ey, yastık edinip,*
	Kutba cagın eey, baştanıp,	*Kutba yönüne ey, baş koyup,*
	Közdün caşın eey, irgiltip,	*Gözünün yaşını ey, boşandırıp,*
41740	Tögüp berdi Celmayan.	*Döküverdi Celmayan.*
	Emi kıbılanı* eey, baştanıp,	*Şimdi kıbleye* ey, yönelip,*
	Çögüp berdi eey, Celmayan.	*Çöküverdi ey, Celmayan.*
	Başında altın okto bar,	*Başında altın yular var,*
	Katıp aldı eey, Celmayan,	*Katılıp kaldı ey, Celmayan,*
	Cerden başın kötörböy,	*Yerden başını kaldırmadan,*
	Catıp aldı eey, Celmayan.	*Yatıp kaldı ey, Celmayan.*
	Alda taala eey, canımdı	*Allah Taala ey, canımı*
	Alsa dep turat eey, Celmayan,	*Alsa diye durur ey, Celmayan,*
	Aykölgö atap özümdü,	*Ayköl'e adayıp kendimi,*
41750	Çalsa dep turat eey, Celmayan.	*Kurban etse diye durur ey, Celmayan.*
	Başınan okto ketken soñ,	*Başından yular çıktıktan sonra,*
	Tattuu etimdi bışırıp,	*Tatlı etimi pişirip,*
	Toyso dep turat eey, Celmayan,	*Doysa diye durur ey, Celmayan,*
	Karasa közgö ilinbeyt,	*Baksa göze ilişmez,*
	Kuran okup Manaska,	*Kur'an okuyup Manas'a,*
	Özümdü soyso dep turat Celmayan.	*Kendimi kesse diye durur Celmayan.*
	Karasa közgö körünböyt,	*Baksa göze görünmez,*
	Kamçılasa tük turbay,	*Kamçılasa hiç kımıldamayıp,*
	Karandı saldı Celmayan,	*İnadına direndi Celmayan,*
	Kayrat kılsa tük koppoy,	*Zorlasa hiç kalkmayıp,*
41760	Balaanı kıldı eey, Celmayan.	*Bela çıkardı ey, Celmayan.*
	Celmayandan eey, tüñülüp,	*Celmayan'dan ey, umut kesip,*
	Cetimiñ attan tüştü cügürüp.	*Yetimin attan indi koşarak.*
	Çıgıp catkan eey, bulakka,	*Kaynayıp akan ey, pınara,*
	Çırkırap ıylap, eey, Semetey,	*Çığlık çığlığa ağlayıp, ey, Semetey,*
	Ketip kaldı Celmayan.	*Çekip gitti Celmayan.*
	Oşondo kolun suuga malınıp,	*O anda elini suya daldırıp,*
	Kol daaratın alınıp,	*El abdestini alıp,*
	Butun suuga saldı emi,	*Ayağını suya soktu şimdi,*

	But daaratın aldı emi.	*Ayak abdestini aldı şimdi.*
41770	Kulkuldabat* kurandı	*Kulhüvallâh'ı*, Kur'an'ı*
	Kup keltire cat okup,	*Tastamam ezbere okuyup,*
	Keçikpesten bat okup,	*Gecikmeden tez okuyup,*
	Alaşa moyun şamşardı	*Kısa boyunlu şamşeri*
	Ala koyup Semetey,	*Kapıverip Semetey,*
	Canıñ Alda taalaga,	*Canın Allah Taala'ya,*
	Soobuñ atam Manaska,	*Sevabın atam Manas'a,*
	Celmayandı anıktap,	*Celmayan'ı iyice belleyip,*
	Emi çaldı er nemeñ,	*Şimdi kurban etti er yiğit,*
	Celmayandı çaldı emi,	*Celmayan'ı boğazladı şimdi,*
41780	Başın kesip aldı emi.	*Başını kesip aldı şimdi.*
	Başında altın okto bar,	*Başında altın yular var,*
	Enekemdin kebi ele,	*Anacığımın sözüydü,*
	Kan atam Manastan kalgan dedi ele.	*Han atam Manas'tan kalma demişti.*
	Bul oktosun alayın,	*Bu yularını alayım,*
	Kancıgaga mıktap çalayın,	*Terkiye sıkıca bağlayayım,*
	Beren enem doluga	*Beren anama, o yavuza,*
	Belekke ala barayın.	*Armağan olarak götüreyim.*
	Oktonu culup algan soñ,	*Yuları çekip aldıktan sonra,*
	Kancıgaga çalgan soñ,	*Terkiye bağladıktan sonra,*
41790	Ayıp boldu Celmayan,	*Görünmez oldu Celmayan,*
	Kayıp boldu Celmayan.	*Kayıplara karıştı Celmayan.*
	Kayda ekeni bilinbeyt,	*Nerede olduğu bilinmez,*
	Cerge tamgan kanı cok,	*Yere damlayan kanı yok,*
	Celmayanı dagı cok.	*Celmayan'ın kendisi de yok.*
	Kaçıp ketken türü cok,	*Kaçıp gitmişe benzemez,*
	Basıp ketken izi cok.	*Basıp gittiği izi yok.*
	Murazına momintip,	*Muradına böylece,*
	Cetip kaldı Celmayan.	*Erişiverdi Celmayan.*
	Közdön kayım bir bolup,	*Gözden nihan oluverip,*
41800	Çın etegi tiygenge,	*Gerçek eteği değene,*
	Çındap bata bergenge,	*İçtenlikle dua edene,*
	Özdörü menen bir cürüp,	*Kendileriyle bir yürüyüp,*
	Kazat cayın körgöngö,	*Gaza halini görene,*
	Kadimkidey Celmayan,	*Eskisi gibi Celmayan,*
	Cumanın Kadır tünündö,	*Cumanın Kadir gecesinde,*
	Beyşembinin künündö	*Perşembenin gününde,*

Tañ, bilbeybiz çın bolso,	*Şaşılası, bilmeyiz gerçek mi,*
Köbü calgan, köbü çın,	*Çoğu yalan, çoğu gerçek,*
Körüp kelgen biröö cok,	*Görüp gelen kimse yok,*
41810 Körünöö Kuday bilbese,	*Apaçık Hüda bilmezse,*
Carımı tögün, carımı çın,	*Yarısı uydurma, yarısı gerçek,*
Canınan kelgen adam cok,	*Yanından gelen adam yok,*
Caratkan özü bilbese,	*Yaradan'ın kendisi bilmezse,*
Eki tündö körünüp,	*İki gecede bir görünüp,*
Eki örköçtün tübünö	*İki hörgücün dibine*
Cılañaç bala minet deyt,	*Çıplak bir çocuk biner derler,*
Calpak örköç kara nar,	*Yassı hörgüçlü kara ner,*
Bügün da tirüü cüröt deyt.	*Bugün de diri gezer derler.*
Çın etegi eey, tiygenge,	*Gerçek eteği ey, değene,*
41820 Çındap daarıp ketkenge,	*Gerçekten feyzi dokunana,*
Kan Manastın kümbözgö	*Han Manas'ın kümbetine*
Cumasında kelet deyt.	*Cumasında gelir derler.*
Kuday süygön mendesi	*Hüda'nın sevdiği kulu*
Kadimkidey köröt deyt.	*Eskisi gibi görür derler.*
Celmayandı çalgan soñ,	*Celmayan'ı boğazladıktan sonra,*
Enesinin amanat kılgan oktosun,	*Anasının emanet kıldığı yuları, Perişan*
Bolboy kalgan kezi eken.	*olduğu çağıymış.*
Arnap bala algan soñ,	*Adayıp çocuk aldıktan sonra,*
Arı karay bastırsa,	*Öteye doğru at sürünce,*
Cañırıktın Car-Kıya,	*Cañırık'ın Car-Kıya'sı,*
41830 Calgız maldın çubama,	*Tek hayvanın geçtiği patika,*
Ökürügü taş cargan,	*Feryadı taş yaran,*
Bakırıgı baş cargan,	*Bağırışı baş yaran,*
Astınan atı arıgan,	*Altındaki atı arıklamış,*
Özü caman karıgan,	*Kendisi fena kocamış,*
Muñun aytıp muñkangan,	*Derdini deyip dertlenmiş,*
Ayagında kar bolgon,	*Sonunda hor olmuş,*
Töö kaytarıp, tüzöñgö	*Deve güdüp, düzlüğe*
Bir kelüügö zar bolgon,	*Bir gelmeye hasret kalmış,*
Kuuday sakal kubartkan,	*Kuğu gibi sakalı ağarmış,*
41840 Kuzgunday közün kızartkan,	*Kuzgun gibi gözü kızarmış,*
Muunu kalgan bılkıldap,	*Eklemleri kalmış titreyip,*
Közü kalgan iriñdep,	*Gözü kalmış irinlenip,*
Köödönü kalgan kirildep,	*Göğsü kalmış hırıldayıp,*

Bütkön boyu solkuldap,	*Bütün bedeni sarsılıp,*
On eki müçö, seksen söök	*On iki uzuv, seksen kemik*
Toktono albay zirildep,	*Duramayıp zangırdayıp,*
Moyun söögü uzarıp,	*Boyun kemiği uzayıp,*
Kuzgunday közü kızarıp,	*Kuzgun gibi gözü kızarıp,*
Töö kaytarıp kar bolup,	*Deve güdüp hor olup,*
Törönün uulu çunaktı	*Bey oğlu o kuzuyu*
Bir körörgö zar bolup,	*Bir görmeye hasret olup,*
Kalgan eken kar bolup,	*Kalmış meğer perişan olup,*
On eki cılga tolguça,	*On iki yıl doluncaya dek,*
Töö kaytarat al kişi,	*Deve güder o kişi,*
Atı bolboy baratsa,	*Atı elvermez olunca,*
Cöö kaytarat al kişi,	*Yaya güder o kişi,*
Keyip, açıp al ketip,	*Dertlenip, acıkıp gücü gidip,*
Tonu tozup kalcayıp,	*Kürkü eskiyip sarkıp,*
Karıp bolgon kezi eken.	*Garip düştüğü çağıymış.*
Kubatı ketip barbayıp,	*Kuvveti gidip büzülüp,*
Arık bolgon kezi eken.	*Arıklaştığı çağıymış.*
Sürü ketip süyrölüp,	*Heybeti gidip sürünüp,*
Oñboy kalgan kezi eken.	*Onmaz olduğu çağıymış.*
Akıl kaçıp, al ketip,	*Akıl kaçıp, güç gidip,*
Asmay tartıp küülönüp,	*Enfiye çekip coşup,*
Astıñkı töönü tokmoktoyt,	*Önündeki deveyi döver,*
«Een kalgır» dep süylönüp.	*«Issız kalasıca» diye söylenip.*
Döböçögö çıkkanda	*Tepeciğe çıktığında*
Cana kördü Semetey,	*Yine gördü Semetey,*
Eçki tonu etinde,	*Keçi postu teninde,*
Töö kaytargan al adam	*Deve güden o adam,*
Cargak şımı kötündö,	*Deri şalvarı bacağında,*
Sakalının agında,	*Sakalı ağarmışken,*
Köp uzabay, oşo cıl	*Çok geçmeden, o yıl*
Ölüp keter çagında,	*Ölüp gideceği çağında,*
Astındagı miñgeni	*Altındaki bindiği*
Cal-kuyruktan ayrılıp,	*Yeleden kuyruktan ayrılıp,*
Kök çolok atka konuptur,	*Kök Çolok adını almış,*
Oşol cılı Köktulpar	*O yıl Köktulpar*
Caman ele attuu boluptur.	*Kötü bir adla anılır olmuş.*
Ce kıştın künü toktoboy,	*Ne kışın günü barınıp durmadan,*

Ce caydın kün cetik ottoboy,
Takır caldan ayrılıp,
Üstündö Bakay kaygırıp,

Ne yazın günü doyunca otlamadan,
Yelesi büsbütün dökülüp,
Üstünde Bakay kaygılanıp,

Bügün körgön erteñ cok,
Çirkin, uşunday eken düynö bok!
Tizeleri bügülüp,
Başındagı suusar börk
Kimder ırgap kiybegen,
Döölötü* başta turganda
Kim kürküröp cürbögön,
Bakaydın atın ukkanda
Kır cakta Kıtaydın curtu
dürbögön. Bu kayıñdı çalbagan.

Bugün göreni yarın yok,
Yazık, böyleymiş şu boktan dünya!
Dizleri bükülüp,
Başındaki samur börkü
Kimler kurulup giymemiş,
Devleti başta dururken*
Kim gürleyip yürümemiş,
Bakay'ın adını duyunca
Kırlar ardında Hıtay'ın yurdu
telaşa düşmemiş mi. Bu kayına
dokunmamıştı.

Kızır çalgan Bakayga
Keçee Manas barında
Beydaarat* kişi kirbegen.
Bayırkı ubak, bir kezek
Badışa Bakay, kayran er –
Oşol kün Bakay caman kem.
Bayırkısın surasañ:
Astındagı mingeni
Calduu kızıl, calduu kök,
Caynap turgan Kök tulpar.
Cal, kuyruktan ayrılıp.
Camanatka kono elek,
Anda Kökçolok atka konolek.
Töö kaytarıp köp bozdop,
Döbögö çıga konuptur,
Kökçolok emes, Bakaydın
Özü camanattı boluptur.
Döbögö çıgıp ozondop,
Toktop çıktı bir adam,
Töönün baarın eesiz – dep,
Boktop çıktı bir adam,
Munun carımı kayda ketken? – dep,
Kanatımdan kayrılıp,
Oşondo coktop çıktı bir adam

Hızır'ın dokunduğu Bakay'a
Dün Manas varken
Abdestsiz kişi girmemişti.*
Eski zaman, bir vakitler
Padişah Bakay, yazık o ere –
O gün Bakay pek düşkündü.
Eskisini sorarsan:
Altındaki bindiği
Yeleli kızıl, yeleli kök,
Işıl ışıl duran Kök tulpar.
Yeleden, kuyruktan ayrılmış.
Kötü ada henüz konmamış,
O zaman Kökçolok adını almış değildi.
Deve güdüp çok bozlayıp,
Tepeye çıkıp konmuş,
Kökçolok değil, Bakay'ın
Kendi adı kötüye çıkmış.
Tepeye çıkıp haykırıp,
Duruverdi bir adam,
Develerin hepsi sahipsiz – diye,
Söve söve çıktı bir adam,
Bunların yarısı nereye gitti? – diye,
Kanadımdan kırılıp,
O anda yoklaya yoklaya çıktı bir adam,

Boz buurası kayda – dep,
Karap çıktı bir adam,
Töönün baarın tokmoktop,
Sabap ele çıktı bir adam.
Adır-adır cıyılgır,
Çımın tiyip kırılgır!
O, Semetey bügün kelgensip,

Boz buğrası nerede – diye,
Bakına bakına çıktı bir adam,
Develerin hepsini tokatlayıp,
Sopalaya sopalaya çıktı bir adam.
Sırtlarda yığılıp kalasıca,
Sinek değip kırılasıca!
O, sanki Semetey bugün gelmiş gibi,

Cetimimdi körgönsüp,
Een kalgır, cakanı közdöy cügürüp.
Bıyıl cakanın çöbün çalbagan,
Tüzöñdön sugat albagan,
Ce tokoy boyloy barbagan,
Bıyıl on eki cılga toldu ele,
Uşunça cılı kelbediñ,
Eesiz kalgan kara mal,
Ce cılgından cırgap cebediñ.
Menin cırgalım Manas ölgönü,
Taldın başın körbödüñ,
Bıyıl kamalganıñ kara mal,
Kança cılga toldu ele.
Bul ökürüp Bakay bakkanı
Kança cılga boldu ele.
Töönü kargap kan Bakay,
Kökçolok oozun burdu ele.
Ce armanın aytıp Kudayga,
Kabılan Bakay turdu ele:
Kan Manastın barında,
Mında ölböy ne boldum,
Töö kaytarıp artına
Kalbay koyboy, ne boldum.
Başımdagı suusar börk
Çöp boluñku künübü,
Cırgalımdan cılasım
Köp boluñku künübü?
Kan Manastan ayrılıp,
Töö kaytarıp kaygırıp,
Kişi körbös azaptı,

Yetimimi görmüş gibi,
Issız kalasıca, yakaya doğru koşup.
Bu yıl yakanın otunu yememiş,
Düzlükten suyunu içmemiş,
Ne orman boyuna varmış,
Bu yıl on iki yılı dolmuştu,
Bunca yıldır gelmedin,
Sahipsiz kalan kara mal,
Ne ılgınından tadıp yedin.
Benim sefam Manas öleli,
Söğüdün ucunu görmedin,
Bu yıl kısılıp kaldın kara mal,
Kaç yıla dolmuştu.
Bakay'ın böyle inleyip bakması
Kaç yılı bulmuştu.
Deveyi lanetleyip han Bakay,
Kökçolok'un ağzını çevirmişti.
Ya derdini deyip Hüda'ya,
Kaplan Bakay durmuştu:
Han Manas varken
O zaman ölmeyip ne oldum,
Deve güdüp ardında
Kala kaldım, ne oldum.
Başımdaki samur börkün
Çöpe döndüğü gün müdür,
Sefamdan yoksun kaldığım
Çok olduğu gün müdür?
Han Manas'tan ayrılıp,
Deve güdüp kaygılanıp,
Kişinin görmediği azabı

Tarta turgan künümbü?	*Çekeceğim günüm müdür?*
Sakalımdın agında,	*Sakalımın ağında,*
Saparımdın barında,	*Son seferim yakınken,*
Menin kuzgunday közüm kızarıp,	*Benim kuzgun gibi gözüm kızarıp,*
41960 Ölüp alar çagımda,	*Ölüp gideceğim çağımda,*
Ölböy töö kaytarıp,	*Ölmeden deve güdüp,*
Aram ölmök ekemin,	*Murdar ölecekmişim,*
Ay dalaada ökürüp,	*Issız bozkırda inleyip,*
Aram ölmök ekemin.	*Murdar ölecekmişim.*
Kara malga ee bolboy,	*Kara mala sahip çıkamadan,*
Belde kalmak ekemin.	*Belde kalacakmışım.*
Kayradan köödön caşınbay	*Göğsüm bir daha saklanmadan,*
Men cerde kalmak ekemin.	*Ben yerde kalacakmışım.*
Kokuy, Manas, ölböy kal,	*Vay, Manas, ölmez olaydın,*
41970 Korduktu, Bakay, körböy kal!	*Bu horluğu, Bakay, görmez olaydın!*
Muunum ketken çagımda	*Dermanım kesildiği çağımda*
Töö kaytarıp kor boldum.	*Deve güdüp hor oldum.*
Bul öñdöngön küyüttü	*Bu türlü yürek yangısını,*
Can dep Kuday caratsañ,	*Can diye kul yarattınsa Hüda,*
Mendesine berbey kal.	*Kuluna verme hiç.*
Menin körgön kordugum,	*Benim gördüğüm horluğu*
Mından kiyin bir Kuday,	*Bundan böyle, bir Hüda,*
Men öñdöngön kartaygan,	*Benim gibi kocamış*
Abışkalar körböy kal!	*İhtiyarlar görmez olsun!*
41980 Alım tegiz tabımda,	*Gücüm yerinde çağımda,*
Menin aykölüm Manas barında,	*Benim ayköl'üm Manas varken,*
Mında ölböy ne boldum?	*O zaman ölmeyip ne oldum?*
Keçee, kaldaygan kara Çoñ-Beecin	*Dün, heybetli kara Çoñ-Beecin'i Öleyim*
Ölöyün dep ölö albay,	*desem ölemeyip,*
Kamap turgan kezimde,	*Kuşattığım vaktimde,*
Karsıldatıp kıtaydı,	*Çatır çatır Hıtay'ı*
Sabap turgan kezimde,	*Dövdüğüm vaktimde,*
Mında ölböy ne boldum?	*O zaman ölmeyip ne oldum?*
Ce Ala-Toodoy barbayıp,	*Ya Ala-Too gibi heybetle,*
Caynap turgan kezimde,	*Işıldayıp durduğum vaktimde,*
41990 Kazatka çıgıp kagışıp,	*Gazaya çıkıp çarpışıp,*
Busurmandın altın tuu	*Müslümanın altın tuğunu*
Karmap turgan kezimde,	*Tuttuğum vaktimde,*

Kaarıma tiygendi	*Kahrıma dokunanı*
Kamap turgan kezimde,	*Kuşattığım vaktimde,*
Çın cinime tiygendi	*Zıvanadan çıkaranı*
Sabap turgan kezimde,	*Dövdüğüm vaktimde,*
Köp kayrattın barında,	*Bunca gayret varken,*
Kökcalım aman çagında,	*Kökcal'ım sağ çağında,*
Mında ölböy ne boldum?!	*O zaman ölmeyip ne oldum?!*
Keçee, bilegime zulpukor	*Dün, bileğime Zülfikar'ı*
Ilip turgan kezimde,	*Astığım vaktimde,*
On segiz miñ aalamdı	*On sekiz bin âlemi*
Bilip turgan kezimde,	*Bildiğim vaktimde,*
Cer cüzünö kalayman	*Yeryüzüne kıyamet*
Salıp turgan kezimde,	*Saldığım vaktimde,*
Altı miñ kunduz, miñ cambı,	*Altı bin kunduz, bin yambı,*
Keçee, alımıma talkalap,	*Dün, haraç diye parçalayıp,*
Alıp, ele turgan kezimde,	*Alıp durduğum vaktimde,*
Cerdin üstün kıraanday,	*Yerin üstünü şahin gibi*
Çalıp turgan kezimde,	*Kolaçan ettiğim vaktimde,*
Aç kıykırık kapırga	*Kâfire aç naralar*
Salıp turgap kezimde,	*Saldığım vaktimde,*
Mında ölböy ne boldum?	*O zaman ölmeyip ne oldum?*
Töö kaytardım camanat,	*Deve güttüm, adım kötüye çıktı,*
Töröm Manas, ala cat!».	*Törem Manas, al götür beni!».*
Dep, oşondo kan Bakay,	*Deyip, o anda han Bakay,*
Kökçolok oozun burdu ele,	*Kökçolok'un ağzını çevirmişti,*
Öksügün aytıp, er Bakay	*Hasretini deyip, er Bakay,*
Ökürüp ıylap turdu emi,	*İnleyip ağlayıp durdu şimdi,*
Ketkenin aytıp zor Bakay,	*Yitirdiğini deyip ulu Bakay,*
Keyişti mıktap kıldı ele.	*Feryadı iyice koparmıştı.*
Öz canın özü kıya albay,	*Öz canına kendi kıyamayıp,*
Koyon tuyak kolgo alıp,	*Tavşan toynağını ele alıp,*
Bolboy kalgan kan Bakay.	*Perişan kalmıştı han Bakay.*
Döbö-döbö-döböçö,	*Tepe tepe tepecik,*
Döböçögö toktodu,	*Tepecikte duruverdi,*
Canagı astındagı eesiz mal,	*Demin önündeki sahipsiz mal,*
Eesiz maldı coktodu.	*Sahipsiz malı yokladı.*
Al ele taylak, tigi kaymal*,	*Şu taylak, öteki kaymal*,*
Tigil atan, buuraça,	*Şu atan, şu buğracık,*

Asıy töönü sındasa,	*Asıy deveyi süzdükçe,*
Cana Bakay kuurasa.	*Yine Bakay kahroldu ya.*
Kökçolok oozun burdu emi,	*Kökçolok'un ağzını çevirdi şimdi,*
Curt buzulup ketkensip,	*Yurt bozulup gitmişçesine,*
Ökürüp Bakay turdu emi:	*İnleyip Bakay durdu şimdi:*
«Toyuñ menen topot tüş,	*«Toyun da başına yıkılsın,*
Toyuna kaydan kayrıldım!?	*Toyuna nereden döndüm!?*
Toy cebeyin, ok ceyin,	*Toy yemeyeyim, ok yiyeyim,*
Töölörümdön ayrıldım.	*Develerimden ayrıldım.*
42040 Aşıñ menen apat tüş,	*Aşın da afetle yıkılsın,*
Aşına kaydan kayrıldım,	*Aşına nereden döndüm,*
Aş cebeyin, taş ceyin,	*Aş yemeyeyim, taş yiyeyim,*
Manastan kalgan mal ele,	*Manas'tan kalma maldı,*
Celmayandan ayrıldım!	*Celmayan'dan ayrıldım!*
Munun boz buurası oşo cok,	*Bunun boz buğrası da yok,*
Kuu ingeni* koşo cok,	*Kır ingeni* birlikte yok,*
Celmayanı dagı cok,	*Celmayan'ı dahi yok,*
Celmayandan ayrılgan	*Celmayan'dan ayrılan*
Kuu sakal Bakay bagı cok!	*Ak sakal Bakay'ın bahtı yok!*
42050 Kaşaygırdın kuu közü,	*Kör olasıcanın fersiz gözü,*
Çukulganday bolduñbu,	*Oyulmuş gibi mi oldun,*
Örttöngürdün sakalı,	*Yanasıcanın sakalı,*
Bügün kırkılganday bolduñbu?	*Bugün kırkılmış gibi mi oldun?*
Kapıray, erteñ cetim kelgende,	*Hayret, yarın yetim geldiğinde,*
Celmayan kana degende,	*Celmayan hani dediğinde,*
Kay azaptı tartamın,	*Hangi azabı çekerim,*
Kırkılgırdın sakalı,	*Kırkılasıcanın sakalı,*
Kanday coop aytamın?	*Nasıl cevap veririm?*
Cana azabın kanteyin,	*Yine azabını nideyim,*
42060 Başında altın okto bar,	*Başında altın yular var,*
Karandı mintip baştagan,	*Böyle kara dert açan,*
Kayran balam Kanıkey	*Yazık yavrum Kanıkey*
Amanat kılıp taştagan!	*Emanet edip bırakmıştı!*
Kökçolok oozun burdu ele,	*Kökçolok'un ağzını çevirmişti,*
Oşondo Celmayan coktop turdu ele	*O anda Celmayan'ı yoklayıp durmuştu,*
Aktulpar miñgen Semetey,	*Aktulpar'a binmiş Semetey,*
Al Bakaydı körgöndö,	*O Bakay'ı gördüğünde,*
Emi sınamak boldu kayran er.	*Şimdi sınamaya durdu yiğit er.*

«Menin enem Kanıkey aytkan
kep ele. «Eey, cezde, Kudaydın süygön
Menin atam Manastan
Bakay baatırıraak dedi ele.
Bölökçö kepten salayın,
Munun içinde sırın alayın.
Bul atamdan artık şer bolso,
Munu maana kılıp alayın.

«Benim anam Kanıkey'in dediği
sözdü. «Ey, enişte, Hüda'nın sevdiği
Benim atam Manas'tan
Bakay daha bahadırdır demişti.
Yabancı gibi söz açayım,
Bunun içindeki sırrı alayım.
Bu, atamdan üstün bir aslansa,
Bunu kendime destek edineyim.

Bul maanisiz çal bolso,
Köp keyitpey kedeydi,
Emi kurmandıkka çalayın.
Ce öz sırımdı caşırıp,
Uşu turgan Bakayga
Men bölöksünüp barayın».
Munu aytıp Semetey,
Melip çıktı aldınan,
Barmak boldu Bakaydın,
Baykap turgan canınan.
Aktulpar oozun burdu emi,
Oşondo salam aytıp turdu emi.
Cetik eren kuu cetim
Emi cetip ele salam kıldı emi.
Oşondo ceti birlüü abañdı
Emi cetkileñ sınap turdu emi:
«Saloodon saloomalaykim, cezde!»
Anda Bakay munu aytat:
«Aleyki saloomeleykim, balam,
Uraanıñ kim, daynıñ kim,
Uruguñ kim, aylıñ kim,
Kay uruktan bolosuñ?
On eki uruu busurman,
Til bilbegen Indıstan,
On eki uruu kırgız bar,
Balam, kay uruktan bolosuñ?
Tukumuñ kim, daynıñ kem,
Balam, tuura çıkkan aylıñ kim?
Balam, kendigiñ kesken ceriñ kim,
Balam, önüp-öskön eliñ kim?»

Bu, değersiz bir ihtiyarsa,
Çok süründürmeden zavallıyı,
Şimdi kurban edivereyim.
Ya öz sırrımı gizleyip,
Şurada duran Bakay'a
Ben yabancı gibi varayım».
Bunu deyip Semetey,
Doğruca çıktı önüne,
Varmak oldu Bakay'ın
Kollayıp durduğu yanına.
Aktulpar'ın ağzını çevirdi şimdi,
O anda selam verip durdu şimdi.
Olgun yiğit, kurnaz yetim,
Şimdi yetişip hemen selam kıldı.
O anda yedi pîrli abanı
Şimdi adamakıllı sınayıp durdu:
«Selamdan selamünaleyküm, enişte!»
O zaman Bakay şöyle der:
«Aleyküm selam, yavrum,
Uranın ne, izin ne,
Boyun ne, oban ne,
Hangi soydansın?
On iki boy Müslüman,
Dil bilmeyen Hindistan,
On iki boy Kırgız var,
Yavrum, hangi soydansın?
Soyun kim, sopun ne,
Yavrum, çıkıp geldiğin oban hangisi?
Yavrum, göbeğinin kesildiği yerin neresi,
Yavrum, doğup büyüdüğün elin kim?»

Anda bala munu aytat,
Boşoñ tartpay, çın aytat:
kulumun,
Tömönkü Canaalı Karaç uulumun,
Munu körgön mende er degen,
Tömönkü Çambıl-Beldi cerdegen.
Cerimdi surap netesiz,
Cezde, bizdi cersiz adam deysizbi?

O zaman çocuk şöyle der,
Gevşemeden, dosdoğru der:
kuluyum,
Aşağıdaki Canaalı Karaç'ın oğluyum,
Beni gören kullar er demiş,
Aşağıdaki Çambıl-Bel'i yurt edinmişim.
Yerimi sorup nidersiniz,
Enişte, bizi yersiz adam mı sanırsınız?

Menin elimdi surap netesiz,
Meni elsiz adam deysizbi?
Cezde, senin buzuk salgan
çeniñ bar, Torala corgo tay berbey,

Benim elimi sorup nidersiniz,
Beni elsiz adam mı sanırsınız?
Enişte, senin fitne saldığın
zamanın var, Doru ala yorga tayı
vermeden,

Menin ayta turgan kebim bar,
Senin aykölüñ Manas barında,
Menin aylımdı çapkan çeniñ bar,
Ayköl Manas barında
Men oşon üçün kan cezde,
Sizge bir sala turgan kegim bar.
Senin bul kılıgıñ bir zorduk!
Keçee, aykölüñ Manas barında,
Akmaral aydap uy kılıp,
Atışkan cerdi buy kılıp,
Kokongo korduk salganda,
Sen Margalañ çaap alganda,
Oogandı çaptıñ dilde alıp,
Kara közdön miñdi alıp,
Bilge cüktöp dilde alıp,
Çambıl-Belde menin Canaalı
Karaç atama, Bakırıp kepti kıldı emi:

Benim söyleyecek sözüm var,
Senin ayköl'ün Manas varken,
Benim obamı vurduğun zamanın var,
Ayköl Manas varken
Ben onun için, han enişte,
Sizden alacağım bir öcüm var.
Senin bu ettiğin bir zorbalık!
Dün, ayköl'ün Manas varken,
Ak maralı sürüp inek edip,
Vuruştuğun yeri talan edip,
Kokon'a horluk saldığında,
Sen Margalañ'ı vurup aldığında,
Oogan'ı vurdun tillâ alıp,
Kara gözlüden binini alıp,
File yükleyip tillâ alıp,
Çambıl-Bel'de benim Canaalı
Karaç atama, Bağıra bağıra sözünü etti
şimdi:

Kişi körgüs cin salıp,
Kan Manasıñ sen ekööñ
Kızılday kırgın salıpsıñ,
Kıyratıp, sabap atamdı,
Menin ecem Körpöyan tartıp
alıpsıñ.
Senin aytkanıñdın baarı çın.

Kişinin görmediği belayı salıp,
Han Manas'ınla sen ikiniz,
Kıpkızıl kırgın salmışsınız,
Kırıp geçirip, döverek atamı,
Benim ablam Körpöyan'ı çekip
almışsın.
Senin dediklerinin hepsi doğru.

Olcogo mintip tunupsuñ,
Sen olco katın kılıpsıñ.
Sen bulanı bulap alıpsıñ,
Buzuktu mintip salıpsıñ.
Men Karaçtan tuulup,
Cezde, ereşen tartıp, er boldum.
Uşul oozum aytışıp,
Emi esiñe al, cezdeke,
Men er uulu menen teñ boldum.
Menin aytkan sözümö
Könösüñbü cezdeke,
Astıñdagı Kökçolok
Azır maa tartuuga,
Beresiñbi, cezdeke?
Erdigiñ bizge cetiptir,

Ganimete böylece gark olmuşsun,
Sen ganimet kadın etmişsin.
Sen malı mülkü yağmalamışsın,
Fitneyi böylece salmışsın.
Ben Karaç'tan doğup,
Enişte, serpilip büyüyüp er oldum.
Şu ağzım atışıp,
Şimdi aklına koy, enişte m,
Ben er oğluyla denk oldum.
Benim söylediğim söze
Razı olur musun enişte m,
Altındaki Kökçolok'u
Şimdi bana armağan olarak,
Verir misin, enişte m?
Yiğitliğin bize erişti,

Ecemdi tartıp alganda.
Senin azabıñ ötüp ketiptir.
Ce toodoy bolgon kız alıp,
Toluk cilik et berbey,
Senin tomsortkonuñ bir korduk!
Sen aylımdı kırıp ketipsiñ,
Azırınça aytkanga,
Könösüñbü cezdeke,
Azır keldim, Kökçolok.
Ayıbına Sen özüñ
Beresiñbi cezdeke?»
Tuura kepten kıldı emi,
Bakaydın duşmanı bolup
turdu emi.
Kabılan Bakay kankor şer,
«Könöyün, balam, könöyün,
Kökçolok senden sadaga,
Köbü ketken eceñdi
Munu koşo bereyin.
Balam, al aytkanıñ dagı çın,
Keçee, cetigim Manas aman kez –
Cerdin cüzün çalgamın.
Oşol Çambıl-Bel ceriñe,

Ablamı çekip aldığında.
Senin ettiğin azap haddi aşmış.
Ya dağ gibi kız alıp,
Dolgun ilikli et vermeden,
Senin boynu bükük koyman bir horluk!
Sen obamı kırıp gitmişsin,
Şimdilik söylediğime
Razı olur musun enişte m,
Şimdi geldim, Kökçolok'u
Ayıbına Sen kendin
Verir misin enişte m?»
Dosdoğru sözünü etti şimdi,
Bakay'ın düşmanı olup
durdu şimdi.
Kaplan Bakay, hunhar aslan:
«Razıyım, yavrum, razıyım,
Kökçolok sana kurban,
Ömrü geçmiş ablana
Bunu da katıp vereyim.
Yavrum, o dediğin de doğru,
Dün, Yedigen'im Manas sağ iken –
Yeryüzünü kolaçan etmişim.
O Çambıl-Bel yurduna,

Kör uulu sultan eliñe
Menin uşul kolum çabışıp,
Senin çoñ tebetey, caydak töş,
Ketmen sooru eliñe
Men keyişti tört col salgamın.
Kermede atıñ talkalap,
Bu kelin-kızın ıylatıp,
Katındarın çuulatıp,
Bu bir colu emes, atañdı
Altı col çaap algamın.

Kör oğlu sultan eline,
Benim şu elim kılıç çalıp,
Senin koca kalpaklı, çıplak bağırlı,
Çapa sağrılı eline
Ben dört kez felaket salmışım.
Sırıktaki atını dağıtıp,
Bu gelinini kızını ağlatıp,
Kadınlarını çığrıştırıp,
Bu bir kez değil, atanı
Altı kez vurup almışım.

Koydoy ciniñ kakkamın,
Senin atañdı mintip çapkamın.
Kayra aytkan kalkıñdı,
Balam, kurmandıkka çalgamın.
Senin eceñ Körpöyan,
Men mal berbey tartıp algamın.
Külügü curtka sınaakı,
Senin eceñ Körpöyan
Men at artına salgamın.
Balam, amızdansañ mıktangın,
Men senin eceñ Körpöyan
Öşöntüp tartıp algamın.
Altay kan saldım cikesiz,
Senin eceñ Körpöyan
Katın kıldım ikesiz.
Kocoñdu sabap kırgamın,
Senin eceñ Körpöyan
Olco katın kılgamın.
Könöyün, balam, könöyün,
Astımdagı Kökçolok
Süyünçügö bereyin.
Könöyün, balam, könöyün,
Köbü ketken eceñdin,
Balam, kalıñına bereyin.
Kökçolok senden sadaga,
Balam, bolotumdu mokottum,
Bügün Celmayandı cogottum.
Kanatımdan kayrıldım,

Koyun döver gibi hıncını kakmışım,
Senin atanı böyle vurmuşum.
Karşılık veren halkını,
Yavrum, kurban etmişim.
Senin ablan Körpöyan'ı
Ben mal vermeden çekip almışım.
Küheylanı yurtça beğenilen,
Senin ablan Körpöyan'ı
Ben atın terkisine atmışım.
Yavrum, arlanıyorsan sağlam dur,
Ben senin ablan Körpöyan'ı
İşte öyle çekip almışım.
Altay'a han gibi saldım pervasız,
Senin ablan Körpöyan'ı
Kadın ettim itirazsız.
Hocanı dövüp kırmışım,
Senin ablan Körpöyan'ı
Ganimet kadın etmişim.
Razıyım, yavrum, razıyım,
Altımdaki Kökçolok'u
Müjdelik olarak vereyim.
Razıyım, yavrum, razıyım,
Ömrü geçmiş ablanın,
Yavrum, kalınına vereyim.
Kökçolok sana kurban,
Yavrum, çeliğimi körelttim,
Bugün Celmayan'ı yitirdim.
Kanadımdan kırıldım,

Bügün Celmayandan ayrıldım,
Ce cer menen baskan izi cok,
Ce tiyip ketken kişi cok.
Belgilüü mıktuu can ele,
Berenim Manastan kalgan mal ele.
Ölöyün dep can tattuu,
Asıyın sanap kelgende,
Kokuy, tokson beşke toldu ele.
Manastı Kuday alganda,
Uşu bıyıl Celmayan,
Tokson beş asıy boldu ele.
Celgenine cel cetpeyt,
Celkayıptay mal ele.
Ceti birge kol bergen,

Bugün Celmayan'dan ayrıldım,
Ne yerde bastığı iz var,
Ne dokunup giden kişi var.
Adı belli, kudretli candı,
Berenim Manas'tan kalma maldı.
Öleyim desem can tatlı,
Yaşını sayıp geldiğinde,
Vay, doksan beşe dolmuştu.
Manas'ı Hüda aldığında,
İşte bu yıl Celmayan
Doksan beş yaşını bulmuştu.
Yelişine yel yetişmez,
Yel perisi gibi maldı.
Yedi pîre el vermiş,

Kokuy, Manasımdan kaldı ele.
Baskanına mal cetpes,
Şamalçalık bar ele.
Kara kökcal kabılan
Kokuy, Manasımdan kaldı ele.
Künümdön kalgan muraapı,
Balam, aldıñkı eerdi şalpıldak,
Artkı örköçü dalpıldak,
Başında altın okto bar,
Kanım Manastan kalgan Celmayan.
Mekege sapar barganda,
Mediynanı çalganda,
Mediynanın belinen,
Tömönkü arabıya elinen,
Kayıbınan kezigip,
Kagılayın Celmayan
Tömönkü bedöölördün cerinen
Barmaktayda baş koşup,
Bitteyimde birikken,
Kenedeyden kezikken,
Külügü curtka sınaakı,
Küyör dostum Manastan kalgan muraapı,
Kayıptan kelgen mal ele.

Vay, Manas'ımdan kalmıştı.
Yürüyüşüne mal yetişmez,
Rüzgâr kadar hızı vardı.
Kara kökcal kaplanım,
Vay, Manas'ımdan kalmıştı.
O günlerimden kalan yadigâr,
Yavrum, alt dudağı şap şap sarkık,
Arka hörgücü hop hop kalkık,
Başında altın yular var,
Hanım Manas'tan kalan Celmayan.
Mekke'ye sefer vardığında,
Medine'yi dolaştığında,
Medine'nin belinden,
Aşağıdaki Arabistan elinden,
Kayıptan rast gelip,
Kurban olayım Celmayan,
Aşağıdaki bedevîlerin yerinden,
Parmak kadarken kavuşup,
Minicikken birleşen,
Küçücükten rast gelen,
Küheylanlığı yurtça beğenilen,
Vefalı dostum Manas'tan kalan yadigâr,
Kayıptan gelme maldı.

Kanım Manas kökcaldın
Özündöy körgön can ele.
Keçee, Manas kabılan
Kaza bolup ölgöndö,
Kapa meken müşküldü
Kan abañ Bakay körgöndö,
Kireyin dep cer katuu.
Manasım, ala catkın – dep,
Bakırıp Bakay kalganda,
Ayzanı cerge urganda,
Aykölüm ala ketkin – dep,
Sakalın Bakay culganda,

Özön boyloy kongondo,
Manasımdan ayrılıp,
Ört öçköndöy bolgondo,
Muñduu Bakay karı ıylap,
Busurmandın baarı ıylap,
Ak seldeçen koco ıylap,
Dars okugan moldo ıylap,
Koşoy, Töştük alpı ıylap,
Urumkandın Kökbörü,
Uşu sınduu döö ıylap.
Manastı Kuday alganda,
Barça* curt karan kalganda,
Düynödön Manas kaytkanda,
A düynö közdöy tartkanda,
Kalk ökürüp catkanda,
Calpak örköç kara nar
Kan Manastan kalgan Celmayan
Asa kütkön altı kün,
Keyiş körgön kança kün.
Manas ötkön kaptalga
Başın cerge saldı ele,
Künü-tünü on tört kün
Bozdop catıp aldı ele.
Kıbılanı bet alıp,
Çögüp algan Celmayan.
Közdün caşın irgiltip,

Hanım Manas kökcalın
Özü gibi gördüğü candı.
Dün, Manas kaplan
Kazaya uğrayıp öldüğünde,
Gam dolu o müşkülü
Han aban Bakay gördüğünde,
Gireyim desem yer katı.
Manas'ım, al götür yanına – diye,
Bağırıp Bakay kaldığında,
Mızrağı yere vurduğunda,
Ayköl'üm, al git beni – diye,
Sakalını Bakay yolduğunda,

Vadi boyunca konduğunda,
Manas'ımdan ayrılıp,
Yangın sönmüş gibi olduğunda,
Dertli ihtiyar Bakay ağlayıp,
Müslümanın hepsi ağlayıp,
Ak sarıklı hoca ağlayıp,
Ders okuyan molla ağlayıp,
Koşoy, Töştük alpı ağlayıp,
Urumkan'ın Kökbörü'sü,
Böylesi devler ağlayıp.
Manas'ı Hüda aldığında,
Barça yurt öksüz kaldığında,*
Dünyadan Manas göçtüğünde,
Öte dünyaya doğru çekildiğinde,
Halk inleyip yattığında,
Yassı hörgüçlü kara ner,
Han Manas'tan kalan Celmayan,
Yas bekledi altı gün,
Keder gördü nice gün.
Manas'ın geçtiği yamaca
Başını yere koymuştu,
Gece gündüz on dört gün
Bozlayıp yatıp kalmıştı.
Kıbleye yüz tutup,
Çöküvermişti Celmayan.
Gözünün yaşını boşandırıp,

Tögüp algan Celmayan.
Aytayın dese tili cok,
Oşo kündön uşu kün,
Çögüp algan Celmayan.
Ködöödön* culup çöp berip,
Könök* menen suu berip,
Azabın tartkan mal ele.
On eki cılı bolguça,
Kökçolokko betege,
Betege culup artkamın.
Celmayandın azabın,
Kulunum, on eki cılı tartkamın. Kaygı cokto kaygırdım,
Başında altın okto bar,

Amanat koygon al okto.
Balam, kanatımdan kayrıldım,
Kanıman kalgan muraapı,
Karaan kılıp oturgan,
Balam, Celmayandan ayrıldım.
Ce toyuñ menen topot tüş,
Toy ceymin dep kayrıldım.
Toy cebeyin, zaar ceyin,
Balam, Celmayandan ayrıldım.
Aşıñ menen apat tüş,
Aşka kaydan kayrıldım.
Aş cebeyin, taş ceyin,
Manastan kalgan bargegim
Celmayandan ayrıldım,
Celmayanga küygömün,
On eki cılı bolguça,
Celmayandın azabın tartıp cürgömün.
Karaluu ketken Kanışka,
Kaçıp ketken cetimge,
Aman kelse bul ekөö,
Uşu turgan Celmayan
Nazır* kılsam dep cürdüm.
Adırdı çalsam izi cok,

Döküvermişti Celmayan.
Söyleyeyim dese dili yok,
O günden bugüne,
Çöküp kalmıştı Celmayan.
Ködöö'den yolup ot verip,*
Könök ile su verip,*
Azabını çektiğim maldı.
On iki yıl oluncaya dek,
Kökçolok'a betege otu,
Betege yolup yüklemişim.
Celmayan'ın azabını,
Kulunum, on iki yıl çekmişim. Kaygı yokken kaygılandım,
Başında altın yular var,

Emanet konmuş o yular.
Yavrum, kanadımdan kırıldım,
Hanımdan kalan yadigâr,
Dayanak edinip oturduğum,
Yavrum, Celmayan'dan ayrıldım.
Toyun da başına yıkılsın,
Toy yerim diye döndüm.
Toy yemeyeyim, zehir yiyeyim,
Yavrum, Celmayan'dan ayrıldım.
Aşın da afetle yıkılsın,
Aşa nereden döndüm.
Aş yemeyeyim, taş yiyeyim,
Manas'tan kalan nişanem,
Celmayan'dan ayrıldım,
Celmayan'a yanmışım,
On iki yıl oluncaya dek,
Celmayan'ın azabını çekip durmuşum.
Karalı giden Kanış'a,
Kaçıp giden yetime,
Sağ gelirse bu ikisi,
Şu duran Celmayan'ı
Nezir kılsam diye gezdim.*
Kırları dolaşsam izi yok,

Ce uurdap keter kişi cok,
Mınday Kuday urarbı.
Örttöngürdün bu sakal,
Çın örttönüp kettibi,
Kanım Manastan kalgan Celmayan
Çın cogolup kettibi?
Balam, men müşkül tüşüp
kaygırdım,
Sakalımdı coo kırkıp,
Bügün Celmayandan ayrıldım.
Bolotumdu mokottum,
Bolbos caman kün tüşüp,
Celmayandı cogottum.
Karılıgı kurusun,

Ne çalıp gidecek kişi var,
Böyle mi vurur Hüda insanı.
Yanasıcanın şu sakalı,
Gerçekten tutuşup gitti mi,
Hanım Manas'tan kalan Celmayan
Gerçekten yitip gitti mi?
Yavrum, ben müşküle düşüp
kaygılandım,
Sakalımı düşman kırkmışça,
Bugün Celmayan'dan ayrıldım.
Çeliğimi körelttim,
Olmadık kara gün düşüp,
Celmayan'ı yitirdim.
Şu ihtiyarlık kurusun,

Calpak örköç kara nar
Balam, Celmayandan ayrıldım.
Manastan kalgan bargegim,
Kokuy, cetim kelgende,
«Atakemdin Celmayan
Aba, kayda ketti?» – degende,
Adırda cılkım altı san,
Bu sakalım örttönüp,
Kaysı öñdüü müşkül tartamın,
Karañkün tarttım uşuntüp,
Balama kaysı coobum aytamın?
Bak-bazarım baylanıp,
Mınday Kuday uraarbı,
Celmayandan ayrılıp,
Menin baktıyam* mintip sınaarbı!
Munu aytıp, Bakay kan
Balam, Celmayandı kördüñbü,
Celmayandı bildiñbi?
Balam, Celmayandın belgisi –
Calpak örköç kara nar,
Başıñda altın okto bar,
Aldıñkı eerdi şalpıldak,
Artkı örköçü dalpıldak,
Manastan kalgan Celmayan,

Yassı hörgüçlü kara ner,
Yavrum, Celmayan'dan ayrıldım.
Manas'tan kalan nişanem,
Vay, yetim geldiğinde,
«Atacığımın Celmayan'ı,
Aba, nereye gitti?» – dediğinde,
Kırda yılkım altı san,
Bu sakalım tutuşup,
Ne türlü müşkül çekerim,
Kara gün çektim böylece,
Yavruma hangi cevabı veririm?
Bahtım pazarım bağlanıp,
Böyle mi vurur Hüda,
Celmayan'dan ayrılıp,
Benim bahtiyarlığım böyle mi kırılır!*
Bunu deyip, Bakay han,
Yavrum, Celmayan'ı gördün mü,
Celmayan'ı bildin mi?
Yavrum, Celmayan'ın nişanı –
Yassı hörgüçlü kara ner,
Başında altın yular var,
Alt dudağı şap şap sarkık,
Arka hörgücü hop hop kalkık,
Manas'tan kalan Celmayan,

Balam, bu belgisi momunday,
Celmayandı bildiñbi,
Balam, Celmayandı tuyduñbu?
Celmayandı sen körsöñ,
Aytkanıña könöyün.
Beş-Taştın başı Bek-Cayloo
Bekine konup catışkan,
Beren Manastın közü ötköndö,
Kalıñ kırgız, köp argın
Tuş-tuşka taray köçköndö,
Manastan kalgan el ele,
«Curttan tukum kalsın» – dep,
Ayban da bolso Celmayan,
Bakkan Bakay men elem.
Beş cüz tütün kalkım bar,
Balam, degeniñe könöyün,
Baş bulgabay baarısın
Celmayandı sen körsöñ,

Yavrum, işte nişanı böyledir,
Celmayan'ı bildin mi,
Yavrum, Celmayan'ı sezdin mi?
Celmayan'ı sen gördünse,
Dediğine razı olayım.
Beş-Taş'ın başı Bek-Cayloo,
Kuytusuna konup yatan,
Beren Manas göçüp gittiğinde,
Kalabalık Kırgız, çok Argın,
Dört yana dağılıp göçtüğünde,
Manas'tan kalan eldi,
«Yurttan soy kalsın» – diye,
Hayvan da olsa Celmayan,
Bakan Bakay ben idim.
Beş yüz ocak halkım var,
Yavrum, dediğine razı olayım,
Baş çevirmeden hepsini,
Celmayan'ı sen gördünse,

Balam, süyünçügö bereyin!
Astımdagı Kökçolok,
Algan zaybım Körpöyan,
Calgız uulum Baytaylak,
Balam, munu da koşo bereyin.
Tulparım külük alabaş,
Argımak, buudan aralaş
Munu da koşo bereyin!
Balam, bügün ketirdi Kuday alımdı,
Cogotup iydim, kulunum,
Bügün Celmayan öñdüü malımdı».
Kökçolok oozun burdu ele,
Köbüröök kakşap turdu ele.
«Talaska boyum caşırıp,
Talıkkan kokuy ayınan,
Talastagı cetimdi,
Oşondo Bukardı gana közdöy kaçırıp.
Keñ-Koldoy boyum caşırıp,

Yavrum, müjdelik vereyim!
Altımdaki Kökçolok,
Aldığım zevcem Körpöyan,
Biricik oğlum Baytaylak,
Yavrum, bunu da katıp vereyim.
Tulparım, küheylan alabaş,
Argımak'ı, yüğrüğü karışık,
Bunu da katıp vereyim!
Yavrum, bugün giderdi Hüda gücümü,
Yitiriverdim, kulunum,
Bugün Celmayan gibi malımı».
Kökçolok'un ağzını çevirmişti,
Uzun uzun sızlanıp durmuştu.
«Talas'ta kendimi gizleyip,
Takatim kesilen vay ayında,
Talas'taki yetimi
O anda tâ Bukar'a doğru kaçırtıp.
Keñ-Kol'da boyumu gizleyip,

	Keyigendin ayınan,	*Kederlenmenin yüzünden,*
	Kelbersigen cetimdi	*Kurumlu yetimi*
	Keñ-Koldon cöö kaçırıp.	*Keñ-Kol'dan yaya kaçırtıp.*
	Cetim kelse Talaska,	*Yetim gelirse Talas'a,*
42410	Oylop cürdüm kurgan can,	*Düşünürdüm zavallı can,*
	Celmayan atap çalsam – dep,	*Celmayan'ı adayıp kurban etsem – diye,*
	Dostum ötkön Manaska.	*Göçmüş dostum Manas'a.*
	Celmayan turmak, taylak cok,	*Celmayan şöyle dursun, taylak yok,*
	Ceti kündün biri azap,	*Yedi günün biri azap,*
	Uşunday beleñ düynö bok!	*Böyle miydin, boktan dünya!*
	Adır-adır adırlap,	*Kır kır, kırları aşıp,*
	Kanım Manastan kalgan kadırlaş.	*Hanım Manas'tan kalan kadim dost.*
	Bala kündö baş koşup,	*Çocukluk gününde baş koşup,*
	Bittey kündö birikken,	*Bit kadarken birleşen,*
42420	Sapar cürsö çalgındaş,	*Sefere çıksa keşif yoldaşı,*
	Karañkün mınday bolobu,	*Kara gün böyle mi olur,*
	Kanım Manastan kalgan kadırlaş.	*Hanım Manas'tan kalan kadim dost.*
	Eki közü kızargan,	*İki gözü kızarmış,*
	Bolotumdu mokottum,	*Çeliğimi körelttim,*
	Bügün Celmayandı cogottum!»	*Bugün Celmayan'ı yitirdim!»*
	Bakay ökürüp, ıylap turganda,	*Bakay inleyip, ağlayıp dururken,*
	Oyuna ketti birdeme,	*Aklına düştü bir şey,*
	Oyronuñ Manastan tuugan Semetey:	*Koca Manas'tan doğan Semetey:*
	Sakalının agında,	*Sakalının ağında,*
42430	«Enekem Kanıkeydin kebi ele,	*«Anacığım Kanıkey'in sözüydü,*
	Körüüçü bolsoñ zor Bakay	*Görürsen ulu Bakay'ı,*
	Atañdan şer dedi ele.	*Atandan yiğit aslandır demişti.*
	Aytıp turgan Bakaydın	*Söyleyip duran Bakay'ı*
	Artıkça sınap kalayın,	*İyice bir sınayayım,*
	Caman bolso, Bakaydı	*Kötü çıkarsa, Bakay'ı*
	Kurmandıkka çalayın,	*Kurban edivereyim,*
	Col üstünö süyrötüp,	*Yol üstünde sürükleyip,*
	Dañgıttarga carayın.	*İt kurda yem edeyim.*
	Karganda munu bozdotpoy,	*Kocamışken bunu inletmeden,*
42440	Munu tındım kılıp salayın.	*Bunun işini bitirivereyim.*
	Kayratı artık şer bolso,	*Gayreti üstün aslansa,*
	Kan atam Manastı körgön er bolso,	*Han atam Manas'ı görmüş erse, «Enişte*
	«Cezde Bakay, oñboysuñ,	*Bakay, onmazsın,*

	Erligi bolso Bakaydı	*Yiğitliği varsa Bakay'ı*
	Öltürböstön, citirbey,	*Öldürmeden, yitirmeden,*
	Kan atamdın orduna	*Han atamın yerine*
	Karaan kılıp alayın,	*Dayanak edinip alayım,*
	Belgi kılıp Bakaydı,	*Bakay'ı nişan edinip,*
	Men Beecinge kırgın salayın.	*Ben Beecin'e kırgın salayım.*
	Cer çaldırıp, curt bilip,	*Yer gözlettirip, yurdu bilip,*
42450	Er ekeni çın bolso,	*Er olduğu gerçekse,*
	Men muraapı kılıp alayın.	*Ben baş bilenim edineyim.*
	Caman bolso Bakaydı,	*Kötüyse Bakay'ı*
	Bu düynödön cogotup,	*Bu dünyadan yok edip,*
	Tındım kılıp salayın.	*İşini bitirivereyim.*
	Astındagı Kökçolok	*Altındaki Kökçolok,*
	Çirkin ay, arık bolgon kezi eken. Cara bölüp alıçu,	*Yazık ki, arıklaştığı çağıymış. Yarıp bölüp alıveren,*
	Üstündögü Bakay kan,	*Üstündeki Bakay han,*
	Töö kaytarıp, köp bozdop,	*Deve güdüp, çok bozlayıp,*
	Çirkin, karıp bolgon kezi eken.	*Yazık, garip düştüğü çağıymış.*
42460	Barsıldaba cezdeke,	*Gürleyip durma eništem,*
	Keypi ketip Bakaydın,	*Kılığı gitmiş Bakay'ın,*
	Közü kalgan iriñdep,	*Gözü kalmış irinlenip,*
	Köödönü kalgan kirildep,	*Göğsü kalmış hırıldayıp,*
	Ebi cok moynu uzargan.	*Biçimsizce boynu uzamış.*
	Oşol cılı Bakaydın	*O yıl Bakay'ın*
	Eçki tonu etinde,	*Keçi postu teninde,*
	Cargak şımı kötündö,	*Deri şalvarı bacağında,*
	Ança bala barbasa,	*O çocuk varmasa eğer,*
	Bakayıñ ölüp kalaar tabında.	*Bakay'ın ölüp gidecek haldeydi.*
42470	Astındagı miñgeni	*Altındaki bindiği*
	Cal-kuyruktan ayrılıp,	*Yeleden kuyruktan ayrılıp,*
	Kökçolok atka konuptur,	*Kökçolok adını almış,*
	Kırsık çalıp kalıptır,	*Kazaya çarpılıp kalmış,*
	Camanatka konuptur,	*Kötü ada konmuş,*
	Kökçolok attuu boluptur.	*Kökçolok adlı oluvermiş.*
	Erdigin sınap Bakaydın,	*Yiğitliğini sınayıp Bakay'ın,*
	Kebin bölök burdu ele,	*Sözünü başka yöne çevirmişti,*
	Manastan tuugan cetim kul,	*Manas'tan doğan yetim kul,*
	Bölökçö bolup turdu ele,	*Yabancı gibi durup kalmıştı:*

Ceti birge kol bergen,
Senin cetimiñ Manas mında cok.
Kaçan bolso barsıldap,
Sen zorduguñdu koyboysuñ.
Keñ-Kolgo saygan bagıñ cok,
Kesirettüü* cezdeke,
Senin kerilip turaar çagıñ cok,
Senin ker-mur aytaar tabıñ cok.
Senin Keñ-Kolgo kurgan bagıñ cok,
Kesir aytaar çagıñ cok.
Sen kekeerlep sözdön salıçu,
Kerilgen Manas kanıñ cok.
Bütün kündüz terisin
Bagalakka salıçu,
Senin baatır Manas kanıñ cok.
Baarıga zorduk kıluuçu,
Senin badışa Manas kanıñ cok!
Töö kaytargan tabıñda,

Yedi pîre el vermiş,
Senin Yedigen'in Manas burada yok.
Ne zaman olsa gürleyip,
Sen zorbalığını bırakmazsın.
Keñ-Kol'a diktiğin bağın yok,
Kibirli eniştem,*
Senin kurulup duracak çağın yok,
Senin ters söz söyleyecek halin yok.
Senin Keñ-Kol'a kurduğun bağın yok,
Kibirle konuşacak çağın yok.
Senin, iğneleyip söz sokan,
Kurulup duran Manas hanın yok.
Bütün gündüz derisini
Paçasına dolayan,
Senin bahadır Manas hanın yok.
Herkese zor kullanan,
Senin padişah Manas hanın yok!
Deve güttüğün halinde,

Ökümüñdü koyboysuñ,
Sen ölüp keteer tabıñda.
«Tartıp alıp eceñdi,
Aylı-başıñ urdum» – dep
Cana dardaygan kepten salasıñ.
«Eceñdi talaada katın kıldım» –
Cakın kelseñ caynata muştap
dep,
At azabın saldım – dep,
Atañ Canaalı kandı talkalap,
Zorduktap tartıp aldım» – dep,
Senin bu korduguñ sındabı,
Tartınbay kebiñ aytasıñ,
Senin uluguñ Manas mındabı?
Senin ketireyin ebiñdi,
Suutayın abışkam,
Kapkaydagı celiñdi.
Astıñdagı Kökçolok
Men azır tartıp alayın.
Kürsüldögön bu çaldın

Hükmünü bırakmazsın,
Sen ölüp gidecek halindeyken.
«Çekip alıp ablanı,
Obanı başını çiğnedim» – diye,
Yine kabararak söz edersin.
«Ablanı kırda kadın ettim» –
Yakın gelirsen yumruk yağdırıp,
diye,
Ata azabını çektirdim – diye,
Atan Canaalı hanı darmadağın edip,
Zorbalıkla çekip aldım» – diye,
Senin bu horlaman marifet mi,
Çekinmeden sözünü söylersin,
Senin ulun Manas burada mı?
Ben senin çarkını kırayım,
Soğutayım, ihtiyarım,
Nerelerdeki yelini.
Altındaki Kökçolok'u
Ben şimdi çekip alayım.
Gümbürdeyen bu ihtiyarın

Eki enegin teñ kesip,
Men bıçmal kılıp salayın.
Zorduk kılsañ eceme,
Çalım, senden mintip öçüm alayın!
Eceñdi zorduk kıldım – dep,
Çalım, senin zorduguñdu köröyün,
Ölsöñ dagı abışka,
Moynuna okto taktırıp,
Cogotkon coguñ suraysıñ,
Celmayan dep turasıñ,
Çalım, sen kimdi şıldıñ kılasıñ?
Aybaltanı kolgo alıp,
Karoolçu kırgız mındabı,
Çalım, senin uşu kebiñ caman kep,
Kılıç alıp kımpıyıp,
Sen, kimdi, gana şıldıñ kılasıñ?
Oşondo Bakaydı közdöy kol salıp,
Çalım, sen ezelden berki külkana, Ikıs berip koydu ele.
Senin töö kaytartsa kırgızıñ,
Kanıñ Manastan kalgan bukarañ.*
«Tulparım oozun burayın,
Çalım, surasa berbes Kökçolok
Suuk ukuruk salayın,
Kanıñ Manas ölüptür,
Senden kapkayda kegim alayın.

İki hayasını birden kesip,
Ben iğdiş edivereyim.
Zorbalık ettinse ablama,
İhtiyarım, senden böyle öcümü alayım!
Ablana zorbalık ettim – diye,
İhtiyarım, senin zorbalığını göreyim,
Ölsen dahi koca,
Boynuna yular taktırıp,
Yitirdiğin kaybını sorarsın,
Celmayan deyip dursun,
İhtiyarım, sen kimi alaya alırsın?
Aybaltayı ele alıp,
Gözcü Kırgız burada mı,
İhtiyarım, senin bu sözün kötü söz, Kılıç alıp sinsice,
Sen kimi alaya alırsın?
O anda Bakay'a doğru saldırıp,
İhtiyarım, sen ezelden beri maskarasın,
Çalım atıp durmuştu.
Sana deve güttürse Kırgız'ın,
*Hanın Manas'tan kalma tebaan.**
«Tulparımın ağzını çevireyim,
İhtiyarım, istense verilmez Kökçolok,
Soğuk kementi atayım,
Hanın Manas ölmüş,
Senden nice öcümü alayım.

Töböñdön çoguu basayın,
Törт tülügüñ çaçayın.
Senin tiyip alıp beeñdi,
Senin çıgarayın kapkayda ketken keeñdi.
meeñdi,
Çıgarayın, abışkam, kapkaydagı keeñdi!
Coktotoyun men senin
Kabılan Manas döөñdü,
Anan taap bereyin,

Tependen topluca basayım,
Dört tülük malını saçayım.
Kısrağını da elinden kapıp,
Senin nerelere gitmiş kibrini çıkarayım.
beynini,
Çıkarayım, ihtiyarım, nerelerdeki kibrini!
Aratayım ben sana
Kaplan Manas devini,
Sonra bulup vereyim,

Senin Celmayan öñdüü töööndü,
Tügötöyün men senin
Kapkaydagı cüyöñdü.
Zorduktap tartıp alayın,
Astıñdagı Kökçolok öñdüü
malıñdı,
Tügötöyün abışkam,
Senin kapkaydagı arıñdı.
Oñbogon çalım, oñboysuñ,
Sen kayratıñdı koyboysuñ!
Kaarıñdı koyboysuñ.
Abışka, carayın azır ötüñdü,
Köröyün senin öçüñdü» –
Dep, öşöntüp, Semetey
Aktulpardı bir salıp,
Emi anda Bakay munu aytat:
Aldıñkı cerden kaçpay tur,
Balam, senin eneñdi katın
kılayın!
Töö kaytarıp coorugan,

Senin Celmayan gibi deveni,
Tüketeyim ben senin
Nerelerdeki dâvanı.
Zorla çekip alayım,
Altındaki Kökçolok gibi
malını,
Tüketeyim, ihtiyarım,
Senin o eski arını.
Onmaz ihtiyarım, onmazsın,
Sen gayretini bırakmazsın!
Kahrını bırakmazsın.
İhtiyar, yarayım şimdi ödünü,
Göreyim senin öcünü» –
Deyip, öylece, Semetey,
Aktulpar'a bir vurup,
Şimdi o zaman Bakay şöyle der:
Önündeki yerden kaçmadan dur,
Yavrum, senin ananı kadın
edeyim!
Deve güdüp yağır olmuş,

Kökçolok öñdüü malım bar.
Körünöö Kuday kırk ursun,
Seksen kesip salsa da,
Balam, sendik alım bar!
Bu çarkımdı surasañ,
Balam, töö kaytargan oy-boymun.
Kayıñdı Bakay kördü ele.
Tört col Kuday meni ursa,
Balam, seni koyboymun.
Törömdön kalgan amanat,
Töö degen malım bar,
Ce on col çoguu ursun,
Badirek, sendik alım bar.
Çirkin, aldımdagı Kökçolok
Arıganda keziktiñ,
Bu aalamdı kırgan kan Bakay
Karıganda keziktiñ.
Bu Talastın özönü

Kökçolok gibi malım var.
Apaçık Hüda kırk kez vursun,
Seksen parçaya doğrasa da,
Yavrum, sana yetecek gücüm var!
Bu çarkımı sorarsan,
Yavrum, deve güden düşkünüm ben.
Kayını Bakay görmüştü.
Dört kez Hüda beni vursa,
Yavrum, seni bırakmam.
Törem'den kalan emanet,
Deve denen malım var,
İster on kez birden vursun,
Habis, sana yetecek gücüm var.
Yazık, altımdaki Kökçolok,
Arıklamışken rast geldin,
Bu âlemi kıran han Bakay'a
Kocamışken rast geldin.
Bu Talas'ın vadisi

Kulunum, col bolgondo keziktiñ,
«Balam, mıktuu bolsoñ şaşpay tur,
Men colborsumdan ayrılıp,
Kor bolgondo keziktiñ.
Başımdagı suusar börk
Çöp bolgondo keziktiñ,
Menin balaketim başıman
Köp bolgondo keziktiñ.
Tulpar coorup, kayran can
Arıganda keziktiñ,
Bolotum ketip, men ölüp,
Karıganda keziktiñ.
Kökçolok alçu kulunum,
Aldıñkı cerden şaşpay tur,
Erkek bolsoñ, kıstalak,
Bılkıldabay, kaçpay tur.
Kapçıgaydın kök özön
Çala cürgön col ele,
Sendey bolgon balanın
Segiz miñin talkalap,
Ala cürgön kol ele!
«Manas, Manas!» – ün salıp,
Çaldı Kuday urdu emi.

Kulunum, yol olmuşken rast geldin,
«Yavrum, güçlüysen sıkı dur,
Ben kaplanımdan ayrılıp,
Hor olmuşken rast geldin.
Başımdaki samur börk
Çöpe dönmüşken rast geldin,
Benim belam başımdan
Aşkınken rast geldin.
Tulpar yağır olup, yazık can,
Arıklamışken rast geldin,
Çeliğim gidip, ben ölüp,
Kocamışken rast geldin.
Kökçolok'u alacak kulunum,
Önündeki yerde sıkı dur,
Erkeksen, kahrolası,
Kımıldamadan, kaçmadan dur.
Boğazın gök vadisi,
Akın edip geçtiğim yoldu,
Senin gibi çocuğun
Sekiz binini darmadağın edip,
Alıp götüren ordu idi!
«Manas, Manas!» – diye ses salıp,
İhtiyarı Hüda çarptı şimdi.

Kökçoloktu bir salıp,
Kaardanıp sumsayıp,
Kırga Bakay keldi ele,
Kaarlana berdi ele,
Kara candı ayabay,
Kabılan Bakay, kan abañ
Astında çolok malı bar,
Altımış Bakay ölsö da
Miñ kişilik alı bar.
Bakay kayıñdı tartıp kañtarıp,
Tübü menen kayıñdı
Culup alıp añtarıp,
Çokmor kılıp aldı ele,
Astındagı Kökçolok
Olbuy-solbuy kamçı urup,

Kökçolok'a bir vurup,
Kahırlanıp suratı asılıp,
Sırta Bakay gelmişti,
Kahırlanıp durmuştu,
Kara canını esirgemeden,
Kaplan Bakay, han aban,
Altında güdük malı var,
Altmış Bakay ölse de
Bin kişilik gücü var.
Bakay kayını çekip devirip,
Köküyle birlikte kayını
Söküp alıp altüst edip,
Çomak edinip almıştı,
Altındaki Kökçolok'a
Sağlı sollu kamçı vurup,

	Oñdop-soldop teminip:	*Sağdan soldan mahmuzlayıp:*
	Aldıñkı cerden kaçpay tur.	*Önündeki yerden kaçmadan dur.*
	Kaçpay tursañ erensiñ,	*Kaçmadan durursan yiğitsin,*
42630	Kayratı bar berensiñ.	*Gayreti olan berensin.*
	Kaçpay tursañ kulunum,	*Kaçmadan durursan kulunum,*
	Kayratıñdı köröyün,	*Gayretini göreyim,*
	Başıñdı seksen bölöyün!	*Başını seksen parçaya böleyim!*
	Köökörlöp kanıñ tögöyün,	*Kanını tulum tulum dökeyim,*
	Kabırgañdı sögöyün!	*Kaburganı sökeyim!*
	Kaynim, seni karmayın,	*Kayınım, seni yakalayayım,*
	Eceñdi közdöy aydayın,	*Ablana doğru süreyim,*
	Korduk menen caylayın!	*Horlukla işini bitireyim!*
	Kara-Şaar, Kambıldı	*Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı*
42640	Kamagan cezdeñ dagı uşul,	*Kuşatan enişten yine budur,*
	Karsıldatıp töölördü,	*Çatır çatır develeri*
	Sabagan kolum dagı uşul,	*Döven elim yine budur,*
	Kakançıga kalayman	*Kakançı'ya kıyamet*
	Salgan Bakay özü uşul,	*Salan Bakay'ın kendisi budur,*
	Kança cerden köp olco	*Nice yerden çok ganimet*
	Algan Bakay dagı uşul.	*Alan Bakay yine budur.*
	Beecindi aldım cer turgay,	*Beecin'i aldım, yer şöyle dursun,*
	Arta çaap alıstap,	*Ötesine akın edip uzayıp,*
	Balam, Oogandı çaptım sen turgay.	*Yavrum, Oogan'ı vurdum, sen şöyle dur.*
	Oşondo «Kıstalak!» – dep küülönüp,	*O anda «Kahrolası!» – diye hızlanıp,*
42650	Kartayganda eceñdi	*Kocamışken ablanı*
	Balam, körgönü kelgen ekensiñ.	*Yavrum, görmeye gelmişsin.*
	Acal cetip cezdeñden	*Ecel yetip enişten*
	Balam, ölgönü kelgen ekensiñ.	*Yavrum, ölmeye gelmişsin.*
	Balam, kıyamattın tar colun	*Yavrum, kıyametin dar yolunu*
	Kulunum, körgönü kelgen ekensiñ.	*Kulunum, görmeye gelmişsin.*
	Kan Bakaydı oşondo	*Han Bakay'ı o anda*
	Ay, balam, konokpu dep kaalasam,	*Ay yavrum, konuk mu diye umsam,*
	Cezdekelep aldadı.	*Enişte m deyip avuttu.*
	Tozokko kelgen ekensiñ!»	*Cehenneme gelmişsin!»*
42660	Bakay mintip ün salıp,	*Bakay böyle ses salıp,*
	Çoñ çokmordu kolgo alıp,	*Koca çomağı ele alıp,*
	Emi esebin tabaarda,	*Şimdi hesabını görecekken,*
	Emi kelip çabaarda,	*Şimdi gelip vuracakken,*

	Bakaydın ısıgına batalbay,	*Bakay'ın sıcağına giremeyip,*
	Suuguna catalbay,	*Soğuğuna yatamayıp,*
	Oşondo bokono söögü solkuldap,	*O anda kaburga kemiği sarsılıp,*
	Manastan kalgan cetimdin	*Manas'tan kalan yetimin*
	Et cürögü solkuldap.	*Et yüreği titreyip.*
	Körsö köñül bölünüp,	*Baksa gönlü bölünüp,*
42670	Abañ Bakay, er sultan	*Aban Bakay, er sultan,*
	Ala-Toodoy körünüp,	*Ala-Too gibi görünüp,*
	Karanın körsöñ kan Bakay,	*Karaltısını görsen, han Bakay*
	Ala-Toodoy kürküröyt,	*Ala-Too gibi gürler,*
	Karap turgan balanın	*Bakıp duran çocuğun*
	Bütkön boyu dürküröyt.	*Bütün bedeni ürperir.*
	Çıdap bala turalbay,	*Dayanamayıp çocuk duramadan,*
	Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
	Karap turgan Bakayıñ	*Bakıp duran Bakay'ın*
	Oşondo, acıdaarday körünüp.	*O anda, ejderha gibi görünüp.*
42680	Ce çıdap bala turalbay,	*Dayanamayıp çocuk duramadan,*
	Aktulpar menen kılt koyup,	*Aktulpar ile kaçamak verip,*
	Ordun salıp Semetey,	*Yerini bırakıp Semetey,*
	Kaçıp ele çıktı kılt koyup.	*Kaçıverdi süzülüp.*
	«Bu kayrattuu Bakay oñboyt – dep,	*«Bu gayretli Bakay onmaz – diye, Esenlik*
	Aman üçün kelgemin,	*için gelmişim,*
	Turup bersem, kan Bakay	*Dursam eğer, han Bakay*
	Çokmor* menen koyboyt – dep,	*Çomak* ile bırakmaz – diye,*
	Oşondo çoçunup bala kılt koyup,	*O anda ürküp çocuk kaçamak verip,*
	Çıga berdi cetimiñ,	*Çıkıverdi yetimin,*
	Aktulpar menen cılt koyup.	*Aktulpar ile sıvışıp.*
42690	Semeteydi çabalbay,	*Semetey'i vuramadan,*
	Bakay orduna tüştü süylönüp.	*Bakay yerine döndü söylenip.*
	Balanın çımınday alı kalbadı,	*Çocuğun sinek kadar gücü kalmadı,*
	Kaçıp çıgıp beleske,	*Kaçıp çıkıp yamaca,*
	Kayrılıp turup Semetey,	*Dönüp durup Semetey:*
	«Argımak eleñ arıgıs,	*«Arıklamaz argımak idin,*
	Cezdeke, arıp ketken ekensiñ.	*Eniştem, arıklamışsın.*
	Ay-aalam curtka kan eleñ	*Ay-âlem yurda han idin,*
	Cezdeke, karıp ele ketken ekensiñ.	*Eniştem, iyice kocamışsın.*
	Manas kan ölsö, baarı ölüp,	*Manas han ölünce, hepsi ölüp,*
42700	Baştıgı Bakay karı ölüp,	*Başları koca Bakay ölüp,*

Oñboy kalgan ekensiñ.
Tirüü kalbay ölüpsüñ,
Cezdeke, kıyamat cüzün körüpsüñ.
Cezdeke Kökçologuñ men surap,
Ne murazga ceteyin,
Ce karıp kelgen ecemdi
Sizden tartıp alganda,
Kayda alıp keteyin?
Ce talaada töö kaytarıp,
Cezdeke, çogool bolgon ekensiz.
Siz konok kelse tokmoktop,
Cezdeke, oroy bolgon ekensiz,
Kımattın tar colun
Cezde körgön ekensiñ.
Sen kımbatıñ Manas ölgöndö,
Uşul bıyıl ölgön ekensiñ.
Men Çambıldan col cürdüm,
At ayabay mol cürdüm.
Karıp bolgon kan cezdem
Kan Manasıñ ölüptür,
Cezde, salam üçün kelgemin.
Aytıluu Talas ceriñiz,
Aman-esen catabı,
Cezde, az gana kırgız eliñiz?»

Onmaz kalmışsın.
Diri kalmayıp ölmüşsün,
Enişte, kıyametin yüzünü görmüşsün.
Enişte, Kökçolok'unu ben isteyip,
Hangi murada ereyim,
Ya kocamış gelen ablamı
Sizden çekip aldığımda,
Nereye alıp gideyim?
Ya kırda deve güdüp,
Enişte, hırçın olmuşsunuz.
Siz konuk gelse sopalayıp,
Enişte, kaba olmuşsunuz,
Kıyametin dar yolunu
Enişte, görmüşsün.
Sen, kıymetlin Manas öldüğünde,
İşte bu yıl ölmüşsün.
Ben Çambıl'dan yol yürüdüm,
At esirgemeden bol yürüdüm.
Garip düşmüş han enişte,
Han Manas'ın ölmüş,
Enişte, selam için gelmişim.
Adı anılan Talas yurdunuz,
Sağ esen yatıyor mu,
Enişte, azıcık Kırgız eliniz?»

Bul kabardı ukkanda,
Emi Bakay munu aytat:
«Balam, kalayık aman, kan aman,
Möndürdön beter ok atıp,
Kalıñ curttun baarı aman.
Cılgınduu, Keñ-Kol cer aman,
Az gana kırgız el aman.
Töö kaytarıp kün körgön,
Törö cezdeñ men aman.
Balam, atıñdın oozu alçaktayt,
Asılım Manastın közü ötkön soñ,
Aybandın türkün minipsiñ,
Balam, ayzañdın uçu bir kuçak,
Köböşün karmap tuu kılıp,

Bu haberi duyduğunda,
Şimdi Bakay şöyle der:
«Yavrum, ahali esen, han esen, Doludan
beter ok atıp,
Kalabalık yurdun hepsi esen.
Ilgınlı Keñ-Kol yurdu esen,
Azıcık Kırgız eli esen.
Deve güdüp gün gören,
Töre enişten ben esenim.
Yavrum, atının başı hep havada,
Asilim Manas göçtükten sonra,
Hayvanın seçkinine binmişsin,
Yavrum, mızrağının ucu bir kucak,
Köböş'ü tutup tuğ edip,

	Balam, cıgaçtın türkün ilipsiñ.	*Yavrum, ağacın seçkinini asmışsın.*
	Kanıkeyge kırk çoro	*Kanıkey'e kırk çora*
	Balam, asıl taştan deçü ele.	*Yavrum, cevher taştandır derlerdi,*
42740	Akıl caştan deçü ele.	*Akıl gençtendir derlerdi.*
	Balam, sen Bukardan çıktıñbı,	*Yavrum, sen Bukar'dan mı çıktın,*
	Al Kanıkey balamdın,	*O Kanıkey yavrumun,*
	Balam, Bukardan kabar uktuñbu?	*Yavrum, Bukar'dan haber duydun mu?*
	Karaluu turgan adamdın	*Karalar giymiş insanın*
	Altı-Şaar, Margalan,	*Altı-Şaar, Margalan,*
	Ayak cagı Kokon kan,	*Aşağı ucu Kokon han,*
	Kecigesi keñ Bukar,	*Ensesinde geniş Bukar,*
	Kaptalında Samarkan	*Yanı başında Samarkan,*
	Katar turgan şaar ele,	*Sıra sıra duran şehirdi,*
42750	Kabarçısı bar ele,	*Habercisi vardı,*
	Kerben kelip turçu ele,	*Kervan gelip dururdu,*
	Kep ugulup catçu ele,	*Söz işitilip dururdu,*
	Bukar caktan çıktıñbı,	*Bukar yanından mı çıktın,*
	Balam,Bukardan kabar uktuñbu?	*Yavrum, Bukar'dan haber duydun mu?*
	Corgonun-Belin aşalbay,	*Corgo'nun-Beli'ni aşamadan,*
	Keçee, kabılan Manas ölgöndö,	*Dün, kaplan Manas öldüğünde,*
	Cobop ıylap basalbay,	*Bitkin ağlayıp yürüyemeden,*
	Kalk cıyılıp kömgöndö,	*Halk yığılıp gömdüğünde,*
	Karaluu kalıp Kanıkey,	*Karalı kalıp Kanıkey,*
42760	Cetim kalıp Semetey,	*Yetim kalıp Semetey,*
	Abıke, Köböş – altı aram,	*Abıke, Köböş – altı haram,*
	Aylasız itter coo bolup,	*Çaresiz itler düşman olup,*
	Bulanı buzup alganda,	*Malı mülkü yağmalayıp aldığında,*
	Buzuktu mıktap salganda,	*Fitneyi iyice saldığında,*
	Ordonu örttöp talkalap,	*Ordayı yakıp dağıtıp,*
	Altındı alıp çalkalap,	*Altını alıp kurulup,*
	Abıke, Köböş – altı aram	*Abıke, Köböş – altı haram,*
	Artıkça korduk salganda,	*Aşırı horluk saldığında,*
	Er Manastın kırk caysañ	*Er Manas'ın kırk caysañı*
42770	Ordonu buzup alganda,	*Ordayı bozup aldığında,*
	Camgır kılıp caa tartıp,	*Yağmur misali yay çekip,*
	Karabay koyup arbakka,	*Karabay'ı ervaha adayıp,*
	Manas kandın kırk caysañ	*Manas Han'ın kırk beyi*
	Talastan köçüp çır bolup,	*Talas'tan göçüp kavga çıkarıp,*

	Ürbüskö barıp konuşup,	*Ürbüs'e varıp konup,*
	Arka kılıp kırk çoçko,	*Kırk domuzu arka edinip,*
	Abıkege boluşup,	*Abıke'den yana olup,*
	Adam körgüs çuu kılıp,	*Görülmedik kavga koparıp,*
	Keçee, esebin caman tapkanda,	*Hani, hesabını kötü bulduklarında,*
42780	Emçegin cara çapkanda,	*Memesini yara edip vurduklarında,*
	Kankor töröm ölgöndö,	*Hunhar beyim öldüğünde,*
	Korduktu ayım körgöndö,	*Hanımım horluk gördüğünde,*
	San altının çaçkanda,	*Sayısız altınını saçtığında,*
	Eri ölgöndö katınga	*Eri ölünce kadına*
	Törkünü cakın bolot – dep,	*Baba evi yakın olur – deyip,*
	Atası Temir kan közdöp kaçkanda.	*Babası Temir Han'a doğru kaçtığında.*
	Küyüktün-Belin aşalbay,	*Küyük Beli'ni aşamayıp,*
	Küyüp-ıylap basalbay,	*Yanıp ağlayıp yürüyemeyip,*
	Merçemdüü cerge cete albay,	*Belirlenen yere eremeyip,*
42790	Bet alıp Bukar kete albay,	*Yüz tutup Bukar'a gidemeyip,*
	Bezildep ıylap çırkırap,	*Sızlanıp ağlayıp feryat edip,*
	Çakmak-Belin aşa albay,	*Çakmak Beli'ni aşamayıp,*
	Çarçagandan basalbay,	*Yorgunluktan yürüyemeyip,*
	Şiltese darman, al ketip,	*Adım atacak dermanı, gücü gidip,*
	Baltırdan kancıga boyu kan ketip,	*Baldırından terki boyu kan gidip,*
	Tamandın baarı oyulup,	*Tabanların hepsi oyulup,*
	Sogonçok etter soyulup,	*Topuk etleri soyulup,*
	May tamandar bırkırap,	*Yumuşak tabanlar parçalanıp,*
	Saysööktün baarı zırkırap.	*İlikli kemiklerin hepsi sızlayıp.*
42800	Üstündögü ölgöndö körgön Semetey	*Sırtındaki, öle yite kavuştuğu Semetey*
	Açka bolup çırkırap,	*Aç kalıp feryat edip,*
	Artınan cetip men Bakay,	*Ardından yetişip ben Bakay,*
	Eki külük at berip,	*İki yürük at verip,*
	Eki çanaç süt berip,	*İki tulum süt verip,*
	Oşondo azıkka soygon borugum,	*O zaman azığa kestiğim erkecim,*
	Unutpas dep cürömün,	*Unutmaz diye yürürüm,*
	Oşondo kılgan corugum.	*O zaman ettiğim yiğitliğim.*
	Keñ-Kolgo boyum caşırıp,	*Keñ-Kol'a kendimi gizleyip,*
	Kelbersigen kayran can,	*Salınıp gezen kayran can,*
42810	Manastan kalgan cetimdi	*Manas'tan kalan yetimi*
	Mına mintip kaçırıp,	*İşte böyle kaçırıp,*
	Corgonun-Belin aşırıp,	*Corgo Beli'nden aşırıp,*

	Coboloñduu Kanıkey	*Dertli başlı Kanıkey*
	Bul Talastan kaçırıp.	*Bu Talas'tan kaçırıp.*
	Küyüktün-Belin aşırıp,	*Küyük Beli'nden aşırıp,*
	Al Kanıkey dolunu	*O deli dolu Kanıkey'i*
	Bul Talastan kaçırıp.	*Bu Talas'tan kaçırıp.*
	Keçee, karaluu ketti Kanıkey,	*Hani, yaslı gitti Kanıkey,*
	Baltır beşik çagında	*Kundakta bebek çağında*
42820	Bukarga kaçıp ketti Semetey.	*Bukar'a kaçıp gitti Semetey.*
	Bulasın bulap oñoldu,	*Varını devşirip onuldu,*
	Bıyıl buudandın uulu Semetey	*Bu yıl küheylan oğlu Semetey*
	On ekide, çoñoydu.	*On ikisinde, büyüdü.*
	Bukar caktan çıktıñbı,	*Bukar tarafından mı çıktın,*
	Eey, balam, Bukardan kabar	*Eey oğlum, Bukar'dan haber*
	uktuñbu? Kayrılganda bu başka	*duydun mu? Geri dönende bu başa*
	Manastı sanap küyömün,	*Manas'ı anıp yanarım,*
	Ölgöndö körgön Semetey,	*Öle yite görülen Semetey,*
	Özündöy çıgar beken – dep,	*Kendisi gibi çıkar mı ola – deyip,*
42830	Balanı küyüp cürömün.	*Çocuğa yanıp dururum.*
	Köktön cıldız boz elem,	*Gökten inmiş boz yıldız idim,*
	Manas menen şorduu can,	*Manas ile, bahtsız can,*
	Kıyamattık dos elem.	*Kıyamete dek dost idim.*
	Manastı sanap küyömün,	*Manas'ı anıp yanarım,*
	A düynö ketken Manastın	*Öbür dünyaya giden Manas'ın*
	Arbagın sıylap kurgan can,	*Ruhunu sayıp, ben zavallı can,*
	Men töö kaytarıp cürömün.	*Deve güdüp dururum.*
	Töö kaytarıp ölömbü,	*Deve güderek mi öleyim,*
	Kıyamat cüzün körömbü,	*Kıyamet yüzünü mü göreyim,*
42840	Içimde muñum çaçılıp,	*İçimdeki derdim saçılıp,*
	Kabagım carık açılıp,	*Çatık kaşım aydın açılıp,*
	Semetey cüzün körömbü?	*Semetey'in yüzünü görür müyüm?*
	Toktoy turgun, kulunum,	*Dur hele, kulunum,*
	Emi kün esebin alayın,	*Şimdi gün hesabını alayım,*
	Kündü katka salayın,	*Günü yazıya dökeyim,*
	Cıl esebin alayın,	*Yıl hesabını alayım,*
	Emi cıldı katka salayın:	*Şimdi yılı yazıya dökeyim:*
	Al ele Çıçkan, al ele Uy,	*İşte Sıçan, işte Sığır,*
	Al ele Cılkı, ada Bars,	*İşte Yılkı, işte Pars,*
42850	Al ele Koen, al Cılan,	*İşte Tavşan, işte Yılan,*

Al ele Took, al Uluu,
Al ele Meçin, ada Koy,
Al ele Doñuz, al ele It,
Bıyıl on ekige tolgon kez.
Ayköldön kalgan kulunum
Ölböy cürsö, Semetey
Bıyıl on ekige tolgon kez,
Karabet Kanıkey aytkan kep ele:
«Kapañdı koyup, töödü bak,
Kabılan aba, kan Bakay,
Kankordon kalgan cetimdi
Caşı on ekige kelgende,
Uşu turgan Talaska
Alıp kelem» – dedi ele.
Kadır tün* öñdüü tün barbı,
Kartayganda bul başka
Semetey keler kün barbı?
Abiyrim bıyıl tabılıp,
Menin açılgan cerim cabılıp,
Küyüttün baarı çaçılıp,
Kabagım tañday açılıp,
Semetey keler kün barbı?
Balam, sen Bukar caktan
çıktıñbı,
Balam, sen Bukardan kabar
uktuñbu?
Cakşı kabar sen aytsañ,

İşte Tavuk, işte Ejder,
İşte Maymun, işte Koyun,
İşte Domuz, işte İt,
Bu yıl on ikiyi doldurduğu çağ.
Ayköl'den kalan kulunum
Ölmeyip yürüyorsa, Semetey
Bu yıl on ikiyi doldurduğu çağ,
Kara bahtlı Kanıkey'in dediği söz idi:
«Kederini bırak, develerini güt,
Kaplan ağa, Han Bakay,
Hunhardan kalan yetimi
Yaşı on ikiye geldiğinde,
Şu duran Talas'a
Alıp gelirim» – demişti.
Kadir gecesi gibi gece var mı,*
Kocayınca bu başa
Semetey'in geleceği gün var mı?
Şerefim bu yıl bulunup,
Açılan yerim örtülüp,
Kederin hepsi dağılıp,
Çatık kaşım tan gibi açılıp,
Semetey'in geleceği gün var mı?
Oğlum, sen Bukar tarafından
mı çıktın,
Oğlum, sen Bukar'dan haber
mi duydun?
İyi haber söylersen,

Senin aytkanıña könöyün.
Cetimdin töösü – ceti cüz,
Balam süyünçügö bereyin».
Dep, öşöntüp, Bakay kan
Semetey surap turganda,
Anda bala munu oyloyt:
«Sınayın bu Bakaydın sanaasın,
Könülü caman bölünüp,
Uguzayın bul Semetey balasın». –
Közünün caşı tögülüp,
Dep, oşontüp Semetey:

Senin dediğine uyayım.
Yetimin devesi – yedi yüz,
Oğlum, müjdene vereyim».
Deyip, böylece, Bakay Han
Semetey'i sorup dururken,
O an çocuk şunu düşünür:
«Sınayayım bu Bakay'ın kaygısını,
Gönlü fena bölünüp,
Duyurayım bu Semetey oğlunu». –
Gözünün yaşı dökülüp,
Deyip, böylece Semetey:

«Eey, cezde, Bukar caktan
çıkkamın,
El oozunda elek cok,
Çıkmak turmak, içinen
Kaynap kabar ukkamın.
Manastın uulu Semetey,
Keçee, kaçıp barıp Kanıkey,
Manastın uulu cetimdin
Moynuna tumar tagılıp,
Ismayıl uulu dedirtip,
Tagasına* bagılıp,
Kırkılıp ketip çıbıgı,
Kılınıp berip ırımı.
It ayagın keçirip,
Kılıçtın mizin attatıp,
Kanıkey Bukarga kirip körüptür,
Tübünön korkup Temir kan,
Başı menen balasın
Ismayılga beriptir.
Bıyıl balañ Semetey,
Küyüp turgan çok çıgıp,
Kürdölüü Bukar şaarında
Mınday tentek cok çıgıp,
Kalenderdi* kamadı,
Dubananı sabadı.
Ak seldeçen kocosun,
Dars okugan moldosun,
Munun baarın tokmoktop,
Meçitine kamadı.
Tentegin tegiz körgön soñ,
Bütkül Bukardın curtu cadadı.
Küyüp turgan çok çıgıp,

Kürdöölüü Bukar şaarında
Mınday tentek cok çıgıp,
Kocoloru tayak cep,
Baskan izin bıçaktap,
Calgızıñ Semeteydi uşaktap.
Bukardın kanı Temir kan

«Eey enişte, Bukar tarafından
çıktım ben,
El ağzında elek yok,
Çıkmak şöyle dursun, içinden
Kaynayan haberi duydum ben.
Manas'ın oğlu Semetey,
Hani, kaçıp varıp Kanıkey,
Manas'ın oğlu yetimin
Boynuna muska takılıp,
Ismayıl oğlu dedirtip,
Dayısına baktırılıp,*
Çubuğu kırkılıp gidip,
Yapılıp verilip ırımı.
İt kabından geçirilip,
Kılıcın ağzından atlatılıp,
Kanıkey Bukar'a girmiş,
Soyundan korkup Temir Han,
Başıyla birlikte çocuğunu
Ismayıl'a vermiş.
Bu yıl oğlun Semetey,
Yanıp duran kor çıkıp,
Kudretli Bukar şehrinde
Böyle haşarı görülmemiş çıkıp,
Kalenderleri kapattı,*
Divaneyi dövdü.
Ak sarıklı hocasını,
Ders okuyan mollasını,
Bunların hepsini pataklayıp,
Mescidine kapattı.
Yaramazlığını hepten görünce,
Bütün Bukar halkı usandı.
Yanıp duran kor çıkıp,

Kudretli Bukar şehrinde
Böyle haşarı görülmemiş çıkıp,
Hocaları dayak yiyip,
Bastığı izi bıçaklayıp,
Biriciğin Semetey'i çekiştirip.
Bukar'ın hanı Temir Han

	Atasın uksa bul bala,	*Babasını duysa bu çocuk,*
	Aylımdı kıraar beken – dep,	*Obamı kırar mı ola – deyip,*
	Eselek ittin da biröö,	*Şaşkın itin biri de,*
	Aytıp koer beken – dep,	*Söyleyiverir mi ola – deyip,*
42930	Açuusu kelse, cetimim	*Öfkesi gelirse, yetimim*
	Tentigenim bildiñ – dep,	*Başıboş kaldığımı bildin – deyip,*
	Menin tegimdi katıp cürdüñ – dep,	*Soyumu benden gizledin – deyip,*
	Bulamdı bulap alat – dep,	*Malımı yağmalar – deyip,*
	Buzuktu çoguu salat – dep,	*Fitneyi topluca salar – deyip,*
	Taş bazarım talkalap,	*Taş pazarımı parçalayıp,*
	Takır kırıp, curtumdu	*Hepten kırıp, halkımı*
	Talaska aydap barat – dep,	*Talas'a sürüp götürür – deyip,*
	Dünüyöm buzup ketet – dep,	*Dünyamı bozup gider – deyip,*
	Tübümö çoguu cetet – dep,	*Kökümü hepten kurutur – deyip,*
42940	Kazına oozun açıptır,	*Hazinenin ağzını açmış,*
	San kazına, köp altın	*Sayısız hazine, çok altın*
	Kalıkka zarıp kılıp çaçıptır.	*Halka harcayıp saçmış.*
	Tim ele karap turbaptır,	*Öylece bakıp durmamış,*
	Balanın kaarın körgöndö	*Çocuğun öfkesini görünce*
	Segiz kan curtun cıynaptır.	*Sekiz hanın halkını toplamış.*
	At çaptırıp, toy kılıp,	*At koşturup, toy edip,*
	Aalamdın kalkın çogultup,	*Âlemin halkını toplayıp,*
	Segiz kan curtu kelgen soñ,	*Sekiz han halkı gelince,*
	Tübün bilgen adamga	*Aslını bilen adama*
42950	Kan Manastın aşı* – dep,	*Han Manas'ın aşı* – diye,*
	Tük bilbegen adamga	*Hiç bilmeyen adama*
	Semeteydin toyu – dep,	*Semetey'in toyu – diye,*
	Çakçelekey çañ bolup,	*Alt üst toz duman olup,*
	El kıcıldap, cer tolup,	*El kaynaşıp, yer dolup,*
	Ne bir kıyın er kelip,	*Nice yaman er gelip,*
	Ne bir kıyın şer kelip,	*Nice yaman aslan gelip,*
	Zayıpkerler* oolugup,	*Kadın düşkünleri* azışıp,*
	Karaluu katın Kanıkey,	*Yaslı kadın Kanıkey,*
	Tölgö* kılıp kuuragır,	*Tölgö* tutup, kuruyası,*
42960	Çıgıp kelse Taytoru	*Öne çıkıp gelirse Taytoru*
	Aylanıp kırgız köröm – dep,	*Dönüp Kırgız'ı görürüm – deyip,*
	Çıkpay kalsa Taytoru	*Öne çıkamazsa Taytoru*

Bügün acaldan murun ölöm – dep,
Kara köñül er ıylap,
Er müçölüü Kanıkey,
Oloñdoy bolgon kayran çaç,
Töbögö kınap tüyüptür,
Eeligip beybak, er dolu
Erkektin kiymin kiyiptir.
Katındıgın bildirbey,
Içkenin-Colun tötölöp,
Taytorunu cetelep,
Oşondo Bukarga alıp kiriptir.
Artında kalsa bir tuyak,
Bukarga kirip barganda
Altımış asıy Taytoru,
Bukardın curtu cardanıp,
Segiz kan curttun baarısı
Karabet Kanıkeyge tañ kalıp.
Salam aytıp çurkurap,
Kak carılıp dırkırap,
Momintip abiyir taptı ele,
Tölgö kılıp Kanıkey,
Taytorunu çaptı ele.
Altı cüz kırk üç at bolup,
Segiz kandın elinen,
Tilegin Kuday berdi ele,
Altı cüzdön teñ çıgıp,
Taytoru çurkap keldi ele,
Manastın uulu Semetey
Atanın cönün bilelek,
Manastap uraan saldı ele,
Taytoruday buudandı
Manastap süröp aldı ele.
Bala Manas degende,

Arbagı azır Manastan,
Bul bala artık tuugan eken – dep,
Kayıñ ıylap, tal ıylap,
Balaga karagan candın baarı
ıylap.

Bugün ecelden önce ölürüm – deyip, Kara gönüllü er ağlayıp,
Er yapılı Kanıkey,
Yele gibi gür, kayran saç,
Tepesine sıkıca düğümlemiş,
Coşup zavallı, deli dolu kadın
Erkek giysisini giymiş.
Kadınlığını belli etmeden,
Içken-Col'dan kestirme gidip,
Taytoru'yu yedeğine alıp,
O zaman Bukar'a alıp girmiş.
Ardında kalsa bir tırnak,
Bukar'a girip vardığında
Altmış asılık Taytoru,
Bukar halkı üşüşüp bakıp,
Sekiz han halkının hepsi
Kara bahtlı Kanıkey'e şaşıp.
Selam verip çağrışıp,
Ortadan yarılıp koşuşup,
İşte böyle şeref buldu,
Tölgö tutup Kanıkey,
Taytoru'yu koşturdu.
Altı yüz kırk üç at olup,
Sekiz hanın elinden,
Dileğini Kuday verdi,
Altı yüzden öne çıkıp,
Taytoru koşup geldi,
Manas'ın oğlu Semetey
Babasının aslını bilmezken,
«Manas!» diye uran saldı,
Taytoru gibi küheylanı
«Manas!» diye sürüp coşturdu.
Çocuk «Manas!» deyince,

Ruhu şimdi Manas'tan,
Bu çocuk üstün doğmuş meğer – deyip,
Kayın ağlayıp, söğüt ağlayıp,
Çocuğa bakan canların hepsi
ağlayıp.

Şay koldogon şer ıylap,
Bala Manas degende,
Segiz kan curtu teñ ıylap.
Iylagandın baarısı
Öz kaygısın cep ıylap.
«Erkek bala kuu çunak,
Azamattın artında kalsa bir tuyak,
Kudaydın salgan buyrugun,
Çirkin can, körböy kalat
turbaybı,
Er azamat cigittin,
Bayakı uulu dedirtip,
Ölböy kalat turbaybı!»
Darban* bolup, curt çuulap,
Bukarga Taytoru çıgıp bardı ele.
Manastan (kalgan) kuu cetim,
Bukardagı san bayge
Takır iyrip aldı ele.
Bukardın seksen balbanı
«Ubada kana taksır?» – dep,
Katar tura kalganı.
Oşondo cetim Semetey
Degenine köndü ele,
Miñ karaça töö eken,
Miñ kara kaşka bee eken,
Ceti tam tolgon sarı altın,
Cakut, kööhar aralaş
Ee bolup bala aldı ele.
Cartı carmak albastan,
Carım bee canga salbastan,
Bukardagı san bayge,
Balbandarga Semetey

Ülöştürüp berdi ele.
Kalayık körüp cardanıp,
Al balaga tañ kalıp:
«Kudaydın çındap caratkan,
Kulu ekeni çın eken,
Kurgan Manas kankordun

Şay'ın koruduğu aslan ağlayıp,
Çocuk «Manas!» deyince,
Sekiz han halkı hep ağlayıp.
Ağlayanların hepsi
Kendi kaygısını yiyip ağlayıp.
«Erkek çocuk, kurnaz yumurcak,
Yiğidin ardında kalsa bir tırnak,
Kuday'ın verdiği buyruğunu,
Çirkin can, görmeden kalır
değil miymiş,
Er yiğit civanın,
Hani oğlu var dedirtip,
Ölmeden kalırmış meğer!»
Darban olup, halk çığrışıp,*
Bukar'a Taytoru birinci vardı.
Manas'tan (kalan) kurnaz yetim,
Bukar'daki sayısız ödülü
Hepten derleyip aldı.
Bukar'ın seksen pehlivanı
«Vaat hani, efendimiz?» – deyip,
Sıraya dizilip durdu.
O zaman yetim Semetey
Dediklerine uydu,
Bin karaca deve imiş,
Bin kara sakar kısrak imiş,
Yedi ev dolusu sarı altın,
Yakut, gevher karışık
Sahip olup çocuk aldı.
Yarım mangır almadan,
Yarım kısrak yanına koymadan,
Bukar'daki sayısız ödülü,
Pehlivanlara Semetey

Üleştirip verdi.
Ahali görüp üşüşüp,
O çocuğa şaşıp:
«Kuday'ın gerçekten yarattığı,
Kulu olduğu gerçekmiş,
Zavallı hunhar Manas'ın

Uulu ekeni çın eken».
Açık aytpay bılkıldap,
Uşak kılıp, segiz kan
Ar kimisi bılkıldap.
Dal öşöntüp turganda,
Bukardagı Temirkan
Car çakırdı* kalkına
«Calgızım takka minet!» – dep,
Temirkan atka kongonu,
Altın türlüü kilemge
Al balanı saldı ele,
Altımış balban kötörüp,
Bukardın altın tagına
Alıp cetip bardı ele.
Altın taacım kiygizip,
Altın takka miñgizip,
«Oomiyin!» – dep balanı
Kan kötörüp saldı ele.
Munu menen Bukarga
Bülük ele tüşüp kaldı ele.
Oşondo Bukardın kanı – Temir kan
On törtüngü – Ismayıl,
Köñülü caman bölünöt,
Közünün caşı tögülöt,
Semetey takka miñgende
Kanı köp süyünöt körünöt.
Munaranın üstünön
Kaardanıp bakırat,
Segiz kan curtun çakırat:
«Aylanayın, segiz kan,
Uluguñ kel, karıñ kel,
Uşunça kalık, baarıñ kel,
Uskaluu toygo çakırdım.
Aylanayın, segiz kan,
Balam takka miñgende

Malım kaydan ayaluu,
Malım emes, segiz kan,
Menin canım gana kaydan ayaluu!?

Oğlu olduğu gerçekmiş».
Açık söylemeden kıpırdanıp,
Dedikodu edip, sekiz han
Her biri fısıldaşıp.
Tam böyle dururken,
Bukar'daki Temirkan
*Halkına car saldı**
«Biriciğim tahta çıkar!» – deyip,
Temirkan ata bindi,
Altın işlemeli kilime
O çocuğu koydu,
Altmış pehlivan kaldırıp,
Bukar'ın altın tahtına
Alıp götürdü.
Altın tacı giydirip,
Altın tahta bindirip,
«Âmin!» – deyip çocuğu
Han kaldırıp koydu.
Bununla Bukar'a
Bir kargaşa düşüverdi.
O zaman Bukar'ın hanı – Temir Han On
dördüncü – Ismayıl,
Gönlü fena bölünür,
Gözünün yaşı dökülür,
Semetey tahta bindiğinde
Hanı çok sevinir görünür.
Minarenin üstünden
Kükreyip bağırır,
Sekiz han halkını çağırır:
«Kurbanın olayım, sekiz han,
Ulun gel, yaşlın gel,
Bunca halk, hepiniz gelin,
Şanlı toya çağırdım.
Kurbanın olayım, sekiz han,
Oğlum tahta binmişken

Malım nasıl esirgensin,
Malım değil, sekiz han,
Canım bile nasıl esirgensin!?

Kagılayın, segiz kan,
Uşu turgan Semetey –
Özenduu dayra – bulagım,
Menin ölgöndö körgön çunagım.
Asmanda kımbat cıldızım,
Menin cakamda kaltar – kunduzum.
Menin tüptüü çınar talmızım,
Ölgöndö körgön calgızım.
Eey, curtum, men Temir kan bolgonu,
Ereşen tartıp, er bolup,
Er uulu menen teñ bolup,
Uşul altın taacım kiygeni,
Bukarga akim bolup cürgönü,
Men üy üylönüp mal kütüp,
Uşunçalık can kütüp,
Keçee, keñ dünüyöm tar bolup,
Oşo ce bir balaga zar bolup.
Kudaydan bala tilesem,
On eki udaa kız kördüm,
Oşondo on üçüncü – Kanıkey,
Men ölgöndö calgız uul kördüm.
Kulak sal, curtum, kebime,
Ismayıldın balası –
Uşu turgan Semetey,
Menin uulumdan tuulgan memirem.
Calgızım takka miñgende
Men canımdı kantip ayayın,
Bul balamdın toyuna,
Miñ karaça töö saydım,
Miñ kara kaşka bee saydım,
Oşondo buttap altın – zer saydım.

Andan çıgıp bir balban
Mından çıgıp bir balban,

Cöö küröştü salgıla,
Cıgılgan kuru kalgıla,
Cıkkanıñ bayıp algıla!

Kurban olayım, sekiz han,
Şu duran Semetey –
Vadiden akan ırmağım – pınarım,
Öle yite kavuştuğum yumurcağım.
Gökteki değerli yıldızım,
Yakamda kara tilkim – kunduzum.
Köklü çınarım – söğüdüm,
Öle yite kavuştuğum biriciğim.
Eey halkım, ben Temir Han olalı,
Serpilip er olalı,
Er oğluyla denk olalı,
Şu altın tacımı giyeli,
Bukar'a hâkim olup gezeli,
Ben ev kurup mal güdüp,
Bunca can besleyip,
Hani, geniş dünyam dar olup,
O tek bir çocuğa hasret kalıp.
Kuday'dan çocuk dilesem,
On iki kez üst üste kız gördüm,
O zaman on üçüncü – Kanıkey,
Öle yite tek oğul gördüm.
Kulak ver halkım sözüme,
Ismayıl'ın çocuğu –
Şu duran Semetey,
Oğlumdan doğma göz bebeğim.
Biriciğim tahta binmişken
Ben canımı nasıl esirgeyeyim,
Bu oğlumun toyuna,
Bin karaca deve koydum,
Bin kara sakar kısrak koydum,
O an batman batman altın, ziynet koydum.
Oradan çıkıp bir pehlivan
Buradan çıkıp bir pehlivan,

Yaya güreşi tutun,
Yenilen eli boş kalsın,
Yeneniniz zengin olup alsın!

Semeteydin toyunda
Önörü mınday boldu – dep,
Örnögü mınday boldu – dep,
Kızıgı mınday boldu – dep,
Kılıgı mınday boldu – dep,
Cer-ceriñe ceti kan,
Cetseñer aytıp bargıla.
Üydö catkan çaldarga,
Cörmölögön baldarga,
Uguuga aytıp bargıla,
Bul baygem azdık bir kılsa,
Bereki kazınalık bagım say,
Miñgen altın tagım say,
Bereki ketmenkor tacik elim say,
Sınat degen emine?
Azdık kılsa bul baygem,
Sakalım kırkıp meni say, curtum!
Bu kelgen amız kimdiki?
Mına altındarın keñ sayıp,
Oşo Semeteydin toyuna
Malı-başın teñ sayıp,
Car çakırıp turganda,
Oşondo Kokondon çıktı Töö balban,
Mından körö kurgan can,
Oşondo Bukardan çıktı Ak balban.
Tuubay ele tuna çögöyün.
Biröönü biröö bilçü eken,
Keñ-kesiri toy bolboy,
Balbandar kezige albay cürçü eken.
Men küröşüp köröyün.
Oşondo bukarlıktın Ak balban,
Kokonduktun Töö balban,
Küröş ele kıldı cöö balban.
Aç börüdöy culuşup,
Ayabay küröş kılışıp,
Oşondo aç buuraday çaynaşıp,
Oşondo can ayabay karmaşıp,
Bagalekten buluşup,
Segiz künü bolguça

Semetey'in toyunda
Hüneri böyle oldu – diye,
Örneği böyle oldu – diye,
Şenliği böyle oldu – diye,
Töresi böyle oldu – diye,
Yer yerinize, yedi han,
Vardığınızda anlatıp gidin.
Evde yatan ihtiyarlara,
Emekleyen çocuklara,
Duysunlar diye söyleyip gidin,
Bu ödülüm az gelirse,
Şuradaki hazine bağımı koy,
Bindiğim altın tahtımı koy,
Şuradaki çapacı Tacik elimi koy,
Kırılır demek de nedir?
Az gelirse bu ödülüm,
Sakalımı kırkıp beni koy, halkım!
Bu gelen namus kimin?
İşte altınlarını bol bol koyup,
O Semetey'in toyuna
Malını başını hep koyup,
Car çağırtıp dururken,
O zaman Kokon'dan çıktı Töö Balban,
Bundansa, zavallı can,
O zaman Bukar'dan çıktı Ak Balban.
Hiç doğmadan dibe çökeydim.
Biri birini bilirmiş,
Böyle bol keseden toy olmayınca,
Pehlivanlar karşılaşamazmış. Ben güreşip göreyim.
O zaman Bukarlının Ak Balbanı,
Kokonlunun Töö Balbanı,
Yaya güreş tuttu pehlivanlar.
Aç kurt gibi çekişip,
Amansız güreşip,
O an aç buğra gibi dişleşip,
O an can esirgemeden kapışıp,
Paçadan kapışıp,
Sekiz gün dolana dek

Balbandar cıgışa albay turuşup.
Körüngön cerdi üzüşüp,

Pehlivanlar birbirini yıkamayıp durup.
Tuttukları yeri koparıp,

Balbandar kök koçkordoy süzüşüp,
Karmaşkanı balbandın
Toguz kün bolup alganı,
Bukardın Ak balbanı
Alsız bolup kalganı.
Kokonduktun Töö balban
Kötörüp urup ciberip,
San kazına, saygan mal
Takır talap alganı.
Oşondo körüp turup, Semetey
Kökcaldın içi küyüp kalganı.
«Bukarlıktı Kokonduk,
Alat degen emine,
Bu Ak balbandı Töö balban,
Cıgat degen emine?
Bu bukarlıktın şaktarı
Bu ketken amız meniki,
Tuubay gana tuna çögöyün,
Bul amızım ketirsem,
Men tirüü cürböy ölöyün.
Amızımdı aldırıp,
Uşul turgan altın tak,
Baygege sayıp ciberip,
Cıgılıp kalsam balbandan
Altın tagım bereyin,
Cıgıp alsam balbandı,
Karmap ele başın bölöyün,
Cana kabırga söögün sögöyün,
Cana künüm bütsö ölöyün,
Küçtüüsüngön balbanga
Bir küröşüp köröyün!» –
Dep, uşuntüp, munu aytıp,
Altın taktın üstünön
Kaardanıp bakırdı,

Pehlivanlar boz koç gibi tosuşup,
Pehlivanların kapışması
Dokuz gün olup gitti,
Bukar'ın Ak Balbanı
Güçsüz düşüp kaldı.
Kokonlunun Töö Balbanı
Kaldırıp vurup atıverip,
Sayısız hazineyi, konan malı
Hepten yağmalayıp aldı.
O an bakıp dururken, Semetey
Gök yelelinin içi yanıp kaldı.
«Bukarlıyı Kokonlu,
Alır demek de nedir,
Bu Ak Balban'ı Töö Balban,
Yıkar demek de nedir?
Bu Bukarlının boyları
Bu giden namus benimkidir,
Hiç doğmadan dibe çökeydim,
Bu namusumu yitirirsem,
Sağ gezmektense öleyim.
Namusumu kaptırıp,
Şu duran altın tahtı,
Ödüle koyuverip,
Pehlivana yenilirsem
Altın tahtımı vereyim,
Pehlivanı yenersem,
Tutup başını koparayım,
Hem kaburga kemiğini sökeyim,
Hem günüm bittiyse öleyim,
Güçlü geçinen pehlivanla
Bir güreşip göreyim!» –
Deyip, böylece, bunu söyleyip,
Altın tahtın üstünden
Kükreyip bağırdı,

Oşondo Töö balbandı çakırdı:

O an Töö Balban'ı çağırdı:

«Balbanım, moynuñdu beri bura tur!
Kan küröşpöyt karmaşka,
Caşım on ekige keliptir,
Küröşöm, balban, tura tur.
Köp olcogo kanıp ket,
Saydım Bukar şaarımdı,
Menin bukara curtum alıp ket!
Atıñdın oozun bura tur,
Arıslan bolsoñ balbanım,
Bir alışıp kalalık,
Aldıñkı cayga tura tur!» –
Dep, öşöntüp, Semetey,
Tizesi cerge bügülüp,
Altın taktın üstünön
Bala çurkap ele tüştü cügürüp.
Atañdın körü, Töö balban,
Cıgıp alıp kööp algan,
Kaarlanıp barbayıp,
Çanaçtay murdu dardayıp:
«Bu baçagar balanı
Azır karmap alayın,
Karmap cerge çabayın,
Caşı on ekige keliptir,
Munun kapkayda cinin kagayın.
Kuday berse, altın tak
Tartıp ele minip alayın,
Caşı on ekige keliptir,
Baçagarga bardiger küçüm salayın.
On ekide koygun – dep,
Astındagı altın tak
Baladan mintip ele tartıp alayın.
Akıl salıp, cönü cok,
Töö balban turup kaldı ele,
On ekide oyrondu
Oşondo, Ismayıl tozup aldı ele,
Oşondo Ismayıl turup munu
ayttı:
Kodoktop kalat ekensiñ,
«Balam, caşıñ on ekige tolo elek,

«Pehlivanım, boynunu beri çevir dur!
Han güreşmez kapışmada,
Yaşım on ikiye gelmiş,
Güreşirim, pehlivan, dur hele.
Bol ganimete kanıp git,
Koydum ortaya Bukar şehrimi,
Benim bukara halkımı alıp git!
Atının ağzını çevir dur,
Arslan isen pehlivanım,
Bir tutuşalım,
Öndeki yere geç dur!» –
Deyip, böylece, Semetey,
Dizi yere bükülüp,
Altın tahtın üstünden
Çocuk koşup iniverdi seğirtip.
Kahrolası Töö Balban,
Yenip de şişinmiş,
Kükreyip kabarıp,
Tulum gibi burnu kabarıp:
«Bu yumurcak çocuğu
Şimdi yakalayayım,
Tutup yere çalayım,
Yaşı on ikiye gelmiş,
Bunun cinini bir güzel kakayım.
Kuday verirse, altın tahtı
Çekip alıp binivereyim,
Yaşı on ikiye gelmiş,
Yumurcağa var gücümü salayım.
On ikide bırak – deyip,
Altındaki altın tahtı
Çocuktan böylece çekip alayım.
Akıl verip, yersizce,
Töö Balban durup kaldı,
On ikilik koçağın
O an, Ismayıl önünü kesip tuttu,
O an Ismayıl durup şunu
dedi:
Büzülüp kalırmışsın,
«Oğlum, yaşın on ikiyi doldurmadı,

Erkek kara kargaday
Senin küröşöör tabıñ bolo elek,
On beşke caşıñ cetelek,
Enekeñdin ak sütü

Senin tañdayıñdan ketelek.
Kantet uulum, kantet! – dep,

Kan küröşpöyt baygege» –
Dep, oşontüp, Ismayıl
Emi karmay kaldı balanı,
Anda bala munu ayttı,
Adam ukkus şumdu ayttı:
«Kokuy, ata, koe ber,
Kelgen amız kimdiki,
Ketken amız kimdiki?
Bayakı tayanganı temirdey,
Bukarlıktın san bayge
Talap alıp kokonduk,
Takır ketti dedirbeym!
Caşım on ekige keliptir,
Acalım cetse ölömün,
Kokonduktun Töö balban
Bir küröşüp körömün,
Cıgıp alsam balbandı
Muradıma cetemin,
Cıgılıp kalsam balbandan
Men caş künümdö ketemin,
Atake, ışkısı cokto – ıyman cok,
Amızı coktun – arı cok.
Amızımı aldırıp,
Atake, meni Kuday urabı?
Atake, seni ele Kuday urabı?
Ozup kalat ekensiñ,
Acaldan eçe kişini
Atake, tozup ele kalar ekensiñ?

Atake, kozu kara koçkordoy
Özüñ çodoñdop kalat ekensiñ.

Erkek, kara karga gibi
Senin güreşecek kıvamın gelmedi,
On beşe yaşın ermedi,
Ananın ak sütü

Damağından gitmedi daha.
Ne yapıyorsun oğlum, ne yapıyorsun! – deyip,
Han güreşmez ödül için» –
Deyip, böylece, Ismayıl
Şimdi tuttu çocuğu,
O an çocuk şunu dedi,
Adam işitmedik yaman söz dedi:
«Aman, baba, bırakıver,
Gelen namus kimin,
Giden namus kimin?
Hani demir gibi dayanağı,
Bukarlının sayısız ödülünü
Yağmalayıp Kokonlu,
Hepten gitti dedirtmem!
Yaşım on ikiye gelmiş,
Ecelim yeterse ölürüm,
Kokonlunun Töö Balbanı'yla
Bir güreşip görürüm,
Pehlivanı yenersem
Muradıma ererim,
Pehlivana yenilirsem
Genç yaşımda giderim,
Babacığım, aşkı olmayanda iman yok,
Namusu olmayanın arı yok.
Namusumu kaptırıp,
Babacığım, beni Kuday mı çarpar?
Babacığım, seni mi Kuday çarpar?
Öne geçiverirmişsin,
Ecelden nice kişinin
Babacığım, yolunu kesip durur muymuşsun?
Babacığım, kuzulu kara koç gibi
Kendin kasılıp kalıyormuşsun.

Amızıñ cok, arıñ cok,	*Namusun yok, arın yok,*
Özüñ akmak kişi ekensiñ.	*Kendin ahmak kişiymişsin.*
Kokuy, ata, koe ber,	*Aman, baba, bırakıver,*
Ce Alda-taala kuduret,	*Ya Allahü Teâlâ kudret,*
Artıkça buyruk kılganda,	*Üstün buyruk kıldığında,*
Azireyil* – can algıç	*Azrail* – can alıcı*
Beş kolun sunup turganda,	*Beş parmağını uzatıp durduğunda,*
Alda-taala caratkan	*Allahü Teâlâ, Yaradan*
«Mendenin canın tartkın – dep,	*«Kulumun canını çek – deyip,*
43270 Cana saydım, Töö balban,	*Yine koydum, Töö Balban,*
Cakşılap buyruk kılganda,	*İyice buyruk kıldığında,*
Adam, süylögön bu til tutulat,	*İnsanın söyleyen bu dili tutulur,*
Men cıgılsam, bereyin altın	*Ben yenilirsem, vereyim altın*
Bu calgançı düynödön	*Bu yalancı dünyadan*
Kuduret buyruk kılganda,	*Kudret buyruk kıldığında,*
Kaysı can kaçıp kutulat.	*Hangi can kaçıp kurtulur.*
Kirgizbeybi kazgan kör,	*Sokmaz mı kazılmış mezar,*
On segiz miñ aalamdı	*On sekiz bin âlemi*
Cok kıluuçu kara cer.	*Yok edici kara yer.*
43280 Atam, oñbogon kişi ekensiñ,	*Babam, onmaz kişiymişsin,*
Bışıksıngan cönü cok,	*Boş yere pişkinlik taslayan,*
Bolbogon kişi ekensiñ!»	*Olmamış kişiymişsin!»*
Ismayılday atasın,	*Ismayıl gibi babasını,*
Munu aytıp Semetey,	*Bunu söyleyip Semetey,*
Kagıp iydi kak caakka,	*Vuruverdi tam çeneye,*
Türtüp iydi ar cakka,	*İtiverdi öte yana,*
Cem baştıktay dömpöñdöp,	*Yem torbası gibi yuvarlanıp,*
Kulap ketti Ismayıl,	*Yıkılıp gitti Ismayıl,*
Koldun sırtı tiygenge,	*Elin tersi değince,*
43290 Sulap ketti Ismayıl,	*Serilip kaldı Ismayıl,*
Muñaybay bala bakırıp,	*Çocuk hiç üzülmeden bağırıp,*
Töö balbandı çakırıp,	*Töö Balban'ı çağırıp,*
Töö balbandı körgön can,	*Töö Balban'ı gören can,*
Bütkön boyu dürküröp,	*Bütün bedeni ürperip,*
Turup berdi Töö balban,	*Karşısına dikildi Töö Balban,*
Arslanday kürküröp.	*Arslan gibi kükreyip.*
Kayrattangan balbanga,	*Yüreklenen pehlivana,*
Manastın uulu cetimiñ	*Manas'ın oğlu yetimin*

Cakın kelip kalganı.
«Atañdın körü, Töö balban,
Ubadanı bek kılgın,
Ölüp ele keter şert kılgın!
Balbanım, men cıgılsam bereyin,
Ekööbüz teñ ölgöndö,

Kiygen altın taacımdı,
Miñgen altın tagımdı.
Takır saydım, Töö balban,
Meni cıgıp, sen alsañ,
Bereki kalaaluu Bukar şaarımdı,
Aştık çıkkan cerimdi,
Ketmenkor tacik elimdi,
tagımdı,
Sen cıgılsañ, Töö balban,
Sayasıñbı kanıñdı?
Men saydım Bukar şaarımdı,
Sen sayasıñbı canıñdı?
Seni cıgıp men alsam,
Kalkıma kabar salayın,
Ayta-buyta dedirbey,
Başıñdı üzüp alayın.
Meni cıgıp sen alsañ,
Kalkıma kabar salayın,
Uşu turgan Bukarga
Altın taacım kiygizip,
Altın takka miñgizip,
Seni kan kötörüp alayın».
Dep, oşondoy degen soñ,
Cıgıp alıp kööp algan,
Cılma kelgen Töö balban,
«Makul-makul, makul,– dep
Makul, cakşı, baatır»,– dep,
Kaardanıp kamınıp,
Kaçırıp kirdi balanı.
«Atañdın körü, Töö balban,
Süygönüñdöy al, balban,
Çoñ küçüñö sal, balban.

Yakınına gelip durdu.
«Kahrolası, Töö Balban,
Vaadi sağlam kıl,
Ölümüne şart kıl!
Pehlivanım, ben yenilirsem vereyim,
İkimiz birden ölünce,

Giydiğim altın tacımı,
Bindiğim altın tahtımı.
Hepsini koydum, Töö Balban,
Beni yenip sen alırsan,
Şuradaki kaleli Bukar şehrimi,
Ekin biten yerimi,
Çapacı Tacik elimi,
tahtımı,
Sen yenilirsen, Töö Balban,
Kanını koyar mısın?
Ben koydum Bukar şehrimi,
Sen koyar mısın canını?
Seni yenip ben alırsam,
Halkıma haber salayım,
Şöyle böyle dedirtmeden,
Başını koparıp alayım.
Beni yenip sen alırsan,
Halkıma haber salayım,
Şu duran Bukar'a
Altın tacımı giydirip,
Altın tahta bindirip,
Seni han kaldırayım».
Deyip, öyle deyince,
Yenip de şişinmiş,
Yılışık gelen Töö Balban,
«Kabul, kabul, kabul, – deyip
Kabul, güzel, bahadır», – deyip,
Kükreyip davranıp,
Çocuğun üstüne saldırdı.
«Kahrolası, Töö Balban,
Dilediğince tut, pehlivan,
Büyük gücünü kat, pehlivan.

Ayansañ eneñdi al, balban!	*Esirgersen ananı al, pehlivan!*
Artıkça küçüñ sal, balban,	*Üstün gücünü sal, pehlivan,*
Armanı cok kal, balban!	*İçinde ukde kalmasın, pehlivan!*
Ceti kündün biri – ölüm,	*Yedi günün biri – ölüm,*
Balbanım o düynö cüzün körgöndö,	*Pehlivanım, öbür dünya yüzünü görünce,*
Semeteydin dümögün,	*Semetey'in kavgasını,*
Şapagattın* tünündö,	*Şefaatin* gecesinde,*
Tañdı makşar künündö,	*Tan atan mahşer gününde,*
Caman kılıp eey, balbanım,	*Kötülük etti diye eey pehlivanım,*
Takır Kuday eey, urbasın!	*Kuday büsbütün eey, çarpmasın!*
Kıstalış cerde cakalap,	*Sıkışık yerde yakama yapışıp,*
Sen, kanıñdı doolap turbagın.	*Sen kanını dava edip durma.*
A düynögö barganda	*Öbür dünyaya vardığında*
Erdik kıldı debegin,	*Yiğitlik etti deme,*
Epsiz eken bu bala,	*Usulsüz imiş bu çocuk,*
Şerdik kıldı debegin,	*Aslanlık etti deme,*
Küçtüü eken Semetey,	*Güçlü imiş Semetey,*
Küçkö saldı debegin,	*Güce başvurdu deme,*
Süygönüñ kaysı, al balban,	*Dilediğin hangisiyse tut, pehlivan,*
Süygönüñdöy çal, balban!» –	*Dilediğin gibi çel, pehlivan!» –*
Dep, oşondo Semetey,	*Deyip, o an Semetey,*
Turup berdi balbanga.	*Pehlivana karşı dikildi.*
Turganın balban kördü emi,	*Durduğunu pehlivan gördü şimdi,*
Tizesi cerge bügülüp,	*Dizi yere bükülüp,*
Kaardanıp cügürüp,	*Kükreyip koşup,*
Cetip keldi Töö balban.	*Yetişip geldi Töö Balban.*
Töö balbandın mıktuusun	*Töö Balban'ın yamanlığını*
Semetey çunak kördü emi.	*Semetey yumurcak gördü şimdi.*
Kaarlangan balbanga,	*Kükreyen pehlivana,*
Semetey bilegin tozo berdi emi,	*Semetey bileğini uzattı şimdi,*
Çirip kalgan kuurayday,	*Çürümüş kuru ot gibi,*
Bilekten balban aldı ele,	*Bileğinden pehlivan tuttu,*
Bardiger küçtü saldı ele,	*Var gücünü saldı,*
Balban karmap turganda,	*Pehlivan tutup dururken,*
Zıñ-zıñ etip kenebeyt,	*Zınk zınk edip aldırmaz,*
Al balbandın karmaşın	*O pehlivanın kavrayışını*
Semetey buçkagına teñebeyt,	*Semetey topuğuna denk tutmaz,*
Ölümdön bala kenebeyt.	*Ölümü çocuk umursamaz.*

Kaarlandı Semetey,	*Kükredi Semetey,*
Katuu küçtöp kaldı ele,	*Sıkıca yüklendi,*
Töö balbandın kolunan	*Töö Balban'ın elinden*
Törönün uulu er calgız	*Beyin oğlu er birici*
Bilegin suurup kaldı ele.	*Bileğini çekip kurtardı.*
Emi Töö balban sundu bilegin	*Şimdi Töö Balban uzattı bileğini*
Oşondo kördük kalayık,	*O an gördük, ahali,*
Çapa, karmay kaldı ele,	*Kavrayıp tutuverdi,*
Töö balbandın bilegin.	*Töö Balban'ın bileğini.*
Tartamın dep tartalbay,	*Çekeyim deyip çekemeden,*
Tıbırañdayt Töö balban,	*Çırpınır Töö Balban,*
Culkamın dep culkalbay,	*Silkeyim deyip silkemeden,*
Kıbırañdayt Töö balban,	*Kıpırdanır Töö Balban,*
Cana karmap iydi ele,	*Yine tutuverdi,*
Töö Balban ketti corgolop,	*Töö Balban gitti yorgalayıp,*
«Ay-hay, kulduk! Ay-hay! – dep	*«Ay-hay, kulun olayım! Ay-hay! – deyip*
Özüñö kulduk kıldık – dep,	*Sana kul olduk – deyip,*
Semeteyge korgolop,	*Semetey'e sığınıp,*
Beş kolunun başınan,	*Beş parmağının ucundan,*
Berendigin kördüñbü,	*Yiğitliğini gördün mü,*
Bee saamınday kara kan,	*Kısrak sağımı kadar kara kan,*
Zirkirep siyet şorgolop.	*Fışkırıp akar şorlayıp.*
«Cana balban eleñ» – dep,	*«Hani pehlivandın» – deyip,*
Kan içerdin tukumu,	*Kan içicinin soyu,*
Cana karmap aldı ele,	*Yine tutuverdi,*
Baştakıdan beş beter,	*Öncekinden beş beter,*
Küçötö karmap saldı ele.	*Güç katıp sıkıverdi.*
Töö balbanday baykuştun	*Töö Balban gibi zavallının*
Tişi ketti kıçırap.	*Dişleri gıcırdayıp gitti.*
Töö balbandın bir kolu	*Töö Balban'ın bir eli*
Bıt-bıt boldu bıçırap.	*Paramparça oldu çatırdayıp.*
Töö balban alı ketkeni,	*Töö Balban'ın gücü gitti,*
Ordoluu şayık, kök cökör*,	*Ordalı şeyh, gök cökör*,*
Orçunu Kokon, Margalañ,	*Başlıcası Kokon, Margalañ,*
Astı cagı – Ancıyan,	*Alt yanı – Ancıyan,*
Tört kandın eli çogulup,	*Dört hanın eli toplanıp,*
Tartuu alıp bargıça,	*Armağan alıp varana dek,*
Eptep-septep balbandın	*Şöyle böyle edip pehlivanın*

Kanın surap kalgıça,
Oşondo araçalap algıça,
Balañız emi esebin taptı ele,
Cem baştıktay kötörüp,
Töö balbanday baykuştu
Cerge alıp çaptı ele,

Bılkıldatpay balbandın
Boorunan bastı ele.
Dümöktü cetim baştadı,
Töö balbandın bir kolun
Takır suurup taştadı.
Oşondo Töö balban baykuş öldü ele,
Çın kezikke kezigip,
Semeteydin erdigin
Segiz kan baykap kördü ele.
Segiz kan baykuş kanatet,
Öödö-tömön cügürdü,
Atasın anık tarttı – dep,
Segiz kan candan tüñüldü.
Oşondo cetim barıp cetildi,
Cergege mintip koşuldu.
Ereşen tartıp er boldu,
Balañız er uulu menen teñ boldu.
Küyüp-ıylap çırkırap,
Er bolgonu kurusun,
Öz sakalın Temir kan,
Emi caman boldu cumuşu.
Beçara, culup ele saldı dep uktum.
Men aytpayın, sen ukpa, cezde!
«Calgızımdan kalbaym» – dep,
Irakmat aytkın Aldaga,
Çoñ enesi Çıyırdı,
Emi ıraazı bolgun Kudayga, cezde!
Kim kötörüp, kim koyboyt,
Caratkan başka salganga,
Kuran okup koelu,
Cezdeke, ötüp ele ketken balaña.
Öz atası Ismayıl

Kanını bağışlatana dek,
O an araya girip alana dek,
Oğlunuz artık işini bitirdi,
Yem torbası gibi kaldırıp,
Töö Balban gibi zavallıyı
Yere alıp çaldı,

Kımıldatmadan pehlivanın
Böğrüne bastı.
Kavgayı yetim başlattı,
Töö Balban'ın bir kolunu
Kökünden söküp attı.
O an zavallı Töö Balban öldü, Gerçek
kazaya rastlayıp,
Semetey'in yiğitliğini
Sekiz han gözleyip gördü.
Zavallı sekiz han ne yapsın,
Aşağı yukarı koşuştu,
Babasına iyice çekmiş – deyip,
Sekiz han candan umut kesti.
O zaman yetim varıp yetişti,
Yurduna böylece katıldı.
Serpilip er oldu,
Oğlunuz er oğluyla denk oldu.
Yanıp ağlayıp feryat edip,
Er olması kurusun,
Kendi sakalını Temir Han,
Şimdi işi fena oldu.
Biçare, yolup attı diye duydum.
Ben demeyeyim, sen duyma, enişte!
«Biriciğimden geri kalmam» – deyip,
Şükret Allah'a,
Büyük anası Çıyırdı,
Artık razı ol Kuday'a, enişte!
Kim katlanır, kim katlanmaz,
Yaradan'ın başa verdiğine,
Kur'an okuyuverelim,
Enişteciim, geçip gitmiş çocuğuna.
Öz babası Ismayıl

Ölük menen tirikke,
Cezde kuran ele cüröt araga.
On eki kılım salgan cok,
Keçee, Bukardakı çoñ toydo
Balaña ukuruk kayrar kalgan cok,
Eki betin talkalap,
Çirkin, uşunday eken düynö bok.
Şay koldogon şer çıgıp,
On eki müçö teñ çıgıp,
Keçee ötkön Manastın
Özünö gana tete er çıgıp.
Segiz kan toyun cedi ele
Aman cürsö bul bala
Kılımdı buzat dedi ele.
Keçee, Töö balban cıgıp alganda,
Cezde, sen ırakmat aytkın
Bir kolun suurup salganda,

Ölü ile diriye,
Enişte, Kur'an girer araya.
On ikisinde çağ sürmedi,
Hani, Bukar'daki büyük toyda
Çocuğuna karşı duracak kimse kalmadı,
İki yanağını paralayıp,
Çirkin, böyleymiş şu boktan dünya.
Şay'ın koruduğu aslan çıkıp,
On iki uzvu tam çıkıp,
Hani göçüp giden Manas'ın
Ancak kendisine denk bir er çıkıp.
Sekiz han toyunu yedi,
Sağ kalırsa bu çocuk
Çağı bozar dedi.
Hani, Töö Balban'ı yendiğinde,
Enişte, sen şükret
Bir kolunu söküp attığında,

Balaga biröönün tili tiygenbi,
Biröönün közü tiygenbi?
Balañ kabırgadan kagınıp,
Calgızıñ kak töbödön sezgenip,
Adam tappas dart tiyip,
Çınıday booru ezilip,
Oozunan kan kelip,
Aylaker adam kabılbay,
Balaña tük sebebi tabılbay,
Kıyamat cüzün körüptür,
Calgızıñ ceti kün boldu ölüptür!
Oşondo uruçu Kuday taptakır,
Urup ele saldı dep uktum.
«Kül botom» – dep burkurap,
Tokson beşte karıya
Bıçakka tüşüp carınıp,
Ölüp kaldı dep uktum.
Öz başın özü talkalap,
Urup saldı dep uktum.
Bayakı küyüttüü katın Kanıkey
«Küygültük calgız öldü» – dep,

Çocuğa birinin dili mi değdi,
Birinin gözü mü değdi?
Oğlun kaburgadan çarpılıp,
Biriciğin tam tepeden yangılanıp,
İnsanın bulamayacağı dert değip,
Çini gibi bağrı ezilip,
Ağzından kan gelip,
Çare bilir adam bulunmayıp,
Çocuğuna hiç sebep bulunamayıp,
Kıyamet yüzünü görmüş,
Biriciğin öleli yedi gün olmuş!
O an Kuday çarptı büsbütün,
Vurup devirdi diye duydum.
«Kül botam» – deyip hıçkırıp,
Doksan beşinde ihtiyar
Bıçağa düşüp yarılıp,
Ölüp kaldı diye duydum.
Kendi başını kendi parçalayıp,
Vurup devirdi diye duydum.
Hani o dertli kadın Kanıkey
«Yürek yangım biricik öldü» – deyip,

Culup saldı dep uktum.
Çın ayabas kuu candı
Kıynap ele ketti dep uktum.
Toygo kelgen segiz kan,
Segiz kandın baarısı
«Çın Manas emi öldü» – dep,
Iylap ele ketti dep uktum.
Emi ıraazı bolgun Aldaga,
Kudayga.

Saçını yolup attı diye duydum.
Gerçekten esirgemez kuru canı
Kıvrandırıp gitti diye duydum.
Toya gelen sekiz han,
Sekiz hanın hepsi
«Gerçek Manas şimdi öldü» – deyip,
Ağlayıp gitti diye duydum.
Artık razı ol Allah'a,
Kuday'a.

Cezde, een kalıptır Talasıñ,
Momintip, tuyaksız ketti Manasıñ!»
Semetey – ayköldön kalgan belegim,
Kep süylöböy, til aytpay,
Bul kabardı ukkanda
Ündön ketti kan Bakay,
Eki közü alayıp,
Tilden ketti kan Bakay.
Et bışımda kep baştap,
Akırın süylöp, bek taştap:
«Özön-özön, özönçö balam,
Özönçögö konup kal, balam,
Küyörüñön ayrılıp,
Özüñ mendey bolup kal, balam!
Kara oozuña kan tolup,
Balam, kayrılgısız küngö kel!
Kuday deminñ suutup,
Özüñ oşo Semetey öñdüü türgö kel!
Köñülümdü oorutup,
Balam, kuu moynok boyloy konup kal,
Köz mayımdı tügötüp,
Kuday deminñ suutup,
Küyörüñön ayrılıp,
Balam, özüñ mendey bolup kal!»
Kargap iyip kan Bakay,
Karanduu kepten saldı emi.
Kara cerdi ıylatıp,
Bakay calgızın koşup kaldı emi:
«Özöndüü dayra – bulagım,

Enişte, ıssız kalmış Talas'ın,
İşte böyle, evlatsız gitti Manas'ın!»
Semetey – Ayköl'den kalan armağanım,
Söz söylemeden, dil dökmeden,
Bu haberi duyunca
Sesten kesildi Han Bakay,
İki gözü belerip,
Dilden kesildi Han Bakay.
Et pişimi vakitte söze başlayıp,
Usul söyleyip, kesin atıp:
«Dere dere, derecik oğlum,
Derecik boyuna konuver, oğlum,
Seni sevenden ayrılıp,
Sen de benim gibi kalıver, oğlum!
Kara ağzına kan dolup,
Oğlum, dönüşü olmayan güne gel!
Kuday soluğunu soğutup,
Kendin o Semetey gibi hale gel!
Gönlümü ağrıtıp,
Oğlum, kuru bel boyuna konuver, Göz yağımı tüketip,
Kuday soluğunu soğutup,
Seni sevenden ayrılıp,
Oğlum, sen de benim gibi kalıver!»
Beddua edip Han Bakay,
Karanlık sözler döktü şimdi.
Kara yeri ağlatıp,
Bakay biriciğine ağıt yaktı şimdi:
«Vadili ırmak – pınarım,

Ölgöndö körgön çıragım!
Kül künündö küydürgön
Bir Semetey çunagım!
Bozala tuygun bolpoñum,
Dostum Manastan kalgan çolponum!
Temir çeptüü korgonum,
Küydürüp ketken kül botom,
Semetey, kagılayın oyronum!
Manastan kalgan bargegim,
Menin kagılayın aynegim!
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tumşugu cok kuu canga
Meder kılgan çunagım.

Öle yite kavuştuğum çırağım!
Kül gününde yüreğimi yakan
Bir tek Semetey yumurcağım!
Boz ala doğanım, tombul yavrum,
Dostum Manas'tan kalan Çolpan'ım!
Demirden surlu korganım,
Yakıp giden kül botam,
Semetey, kurban olduğum yiğidim!
Manas'tan kalan tomurcuğum,
Benim kurban olduğum aynam!
Tulpardan kalan tırnağım,
Gagasız kalmış kuru cana
Medet bildiğim yumurcağım.

Ayzaga takkan celegim,
Kokuydan – kokuy kül botom,
Semetey kaydan eey, körömün!
Özön-özön özönçö,
Özön boyloy kondumbu,
Calgızımdan ayrılıp,
Ee, Kuday, ört öçköndöy boldumbu?
Samarkan çalam dedimbi,
Calgızımdan ayrılıp,
Men sakalım bügün cedimbi!
Men töö kaytaram, köp cüröm,
Törömdön kalgan calgızım
O, kokuy, keleer beken dep cüröm.
Men Kökçoloktu coorutup,
Karıp kelgen kezimde
Tilek kılam kim üçün?
Tiktep töö kaytarıp,
Bir Semetey, sen üçün!
Kabarıñ uktum camanat,
Karañ kün calgız, ala cat!
Ölümgö moynuñ burduñbu,
Bereki ölö albagan abañdı
Ört öçköndöy kıldıñbı!
Kökötöydün aşında,
Köp cıyındın kaşında,

Kargıma taktığım bayrağım,
Aman aman, kül botam,
Semetey'i nerden eey, göreyim!
Dere dere derecik,
Dere boyunca mı kondum,
Biriciğimden ayrılıp,
Ee Kuday, yangın sönmüş gibi mi oldum?
Samarkan'a akın ederim mi dedim,
Biriciğimden ayrılıp,
Ben sakalımı bugün mü yedim!
Ben deve güderim, çok gezerim,
Beyimden kalan biriciğim
O aman, gelir mi ola diye gezerim.
Ben Kökçolok'un sırtını yara edip,
Kocayıp geldiğim çağımda
Dilek dilerim kimin için?
Gözleyip deve güdüp,
Bir Semetey, senin için!
Haberini duydum – kem haber,
Kara gün biriciğim, al beni de yat!
Ölüme boynunu mu çevirdin,
Şu ölemeyen ağanı
Yangın sönmüş gibi mi ettin!
Kökötöy'ün aşında,
Kalabalık toplantının önünde,

Koşoy bata bergende,
Kapır menen busurman
Koşo bata bergende,
Batadan bütkön bala ele,
Badışa Manasımdan kaldı ele.
Kokuy, cetim, ala cat!
Ce sakalımdın agında,
Kokuy, saparımdın barında,
Ce kıstalbay kuu can ölbödüm,
Kıyamat cüzün körbödüm.
Ce kızırluu Bakay öldü – dep,

Koşoy dua verdiğinde,
Kâfir ile Müslüman
Birlikte dua verdiğinde,
Duadan olma çocuktu,
Padişah Manas'ımdan kalmıştı.
Aman, yetim, al beni de yat!
Ya sakalımın akında,
Aman, seferim varken,
Ya sıkışmadan kuru can ölmedim,
Kıyamet yüzünü görmedim.
Ya Hızırlı Bakay öldü – diye,

Senden murun men ölüp,
Ökürüp cetim kelbediñ,
Ce koluñ menen abañdı
Sıynatın kılıp kömbödüñ.
Ce kokuy, cetim, ala cat,
Seni men ölböstön murun körbödüm!
Örttöngöndöy bolduñbu?
Ce töö kaytarıp kaygırdım,
Men küyörümdön ayrıldım.
Ay kaşında çolponum,
Aldeylegen muraapım,
Atadan calgız kurgurum,
Temir kandın şaarına
Tentip ölgön bulbulum.
Caşıñda ketken kurgurum,
Calgız uya tuygunum,
Senin kabarıñ ugup kurudum.
Karıganda men Bakay,
Aç börüdöy uludum.
Menin çın çınarım kıyılıp,
Kuu sakalım suyulup,
Irısım azır cedimbi?
Men töö kaytardım, köp cürdüm.
Törömdön kalgan calgızım
Keleer beken dep cürdüm.
Men töö kaytardım al üçün,
Kuuraganım törömdön kalgan

Senden önce ben ölüp,
Feryat edip yetim, gelmedin,
Ya elinle ağanı
Cenaze törenini kılıp gömmedin.
Ya aman, yetim, al beni de yat,
Seni ben ölmeden önce görmedim! Yanıp
kül mü oldun?
Ya deve güdüp kaygılandım,
Ben biricik sevdiğimden ayrıldım.
Ayın yanındaki Çolpan'ım,
Ninni söylediğim muradım,
Babadan tek, zavallım,
Temir Han'ın şehrine
Sürgün gidip ölen bülbülüm.
Gençliğinde giden zavallım,
Tek yuvalı doğanım,
Senin haberini duyup kurudum.
Kocayınca ben Bakay,
Aç kurt gibi uludum.
Benim gerçek çınarım kesilip,
Kuru sakalım seyrelip,
Kısmetimi şimdi mi yedim?
Ben deve güttüm, çok gezdim.
Beyimden kalan biriciğim
Gelir mi ola diye gezdim.
Ben deve güttüm onun için,
Kavrulduğum, beyimden kalan

	bala üçün. Ay-aalamga ok atıp,	*çocuk için. Ay-âleme ok atıp,*
	Menin eçki tonum etimde,	*Keçi kürküm etimde,*
43600	Cargak şımım kötümdö,	*Deri şalvarım kıçımda,*
	Men Celmayan izdep çıkkanım,	*Ben Celmayan'ı arayıp çıkmıştım,*
	Sakalımdı coo kırkıp,	*Sakalımı düşman kırkıp,*
	Cetimimdi ukkanım!	*Yetimimin haberini duydum!*
	Men ayrılıp kaldım camanat,	*Ben ayrılıp kaldım, kara haber,*
	Ala cat, cetim, ala cat!	*Al da yat, yetim, al beni de yat!*
	Töö kaytarıp kayrılıp,	*Deve güdüp dönüp,*
	Töbömdön Kuday emi urdu,	*Tepemden Kuday şimdi vurdu,*
	Cetimimen ayrılıp,	*Yetimimden ayrılıp,*
	Küydüm Bakay camanat,	*Yandım Bakay, kara haber,*
43610	Küyörüm cetim, ala cat!	*Sevdiğim yetim, al beni de yat!*
	Eey, bagı cok bu sakal,	*Eey, bahtı yok bu sakal,*
	Kırkılganday bolduñ go!	*Kırkılmış gibi oldun ya!*
	Badıraygan şorduu köz,	*Fal taşı gibi açılan kara bahtlı göz,*
	Çukulganday bolduñbu?	*Oyulmuş gibi mi oldun?*
	Cılgınduu, Keñ-Kol, keñ Talas,	*Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas,*
	Kankor Manas, ölböy kal,	*Hunhar Manas, ölmez ol,*
	Karandı bu baş körböy kal!	*Kara günü bu baş görmez ol!*
	Badışam ölüp, baarı ölüp,	*Padişahım ölüp, hepsi ölüp,*
	Bügün Bakay dagı ölüp,	*Bugün Bakay da ölüp,*
43620	Badışamdın barında	*Padişahım varken*
	Başta ölböy ne boldum?!	*Başta ölmeyip n'oldum ben?!*
	Keçee Ombunu çaap, olco alıp,	*Hani Ombu'yu vurup, ganimet alıp,*
	Oyronumdun barında	*Koçağım varken*
	Ortosun buzup, col salıp,	*Ortasını yarıp, yol açıp,*
	Kök sülöösün, suusar börk	*Gök vaşak, sansar börk*
	Irgap ele turgan kezimde,	*Silkip seçtiğim çağımda,*
	Karatkan cerge kan bolup,	*Baktırdığım yere han olup,*
	Cırgap turgan kezimde,	*Sefa sürdüğüm çağımda,*
	Bilegime ar kesken	*Bileğime türlü av kuşu*
43630	Ilip turgan kezimde,	*Asıp taşıdığım çağımda,*
	Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslümanı*
	Iyrip turgan kezimde,	*Eğdirip durduğum çağımda,*
	Mında ölböy ne boldum?	*O demde ölmeyip n'oldum ben?*
	Kayıñ taldan sır nayza,	*Kayın ağacından sırlı kargıya*
	Boolap turgan kezimde,	*Bağ vurup taşıdığım çağımda,*

Tiktegendi cogotup,
Coolap turgan kezimde
Mında ölböy ne boldum?
Kurdaşım Manas, ölböy kal,
Kurup, Bakay, kalbay kal!
Cetkileñ Manas kan ölüp,
Manastan kalgan cetimim
Arkam sınıp, al ölüp,
Kanatımdan kayrılıp,
Kara kılıp oturgan,
Çın küygültük kül boto,
Semeteyden ayrılıp.

Göz diktiğimi yok edip,
Savaşıp durduğum çağımda
O demde ölmeyip n'oldum ben?
Yaşıtım Manas, ölmez ol,
Kuruyup, Bakay, kalmaz ol!
Yetkin Manas Han ölüp,
Manas'tan kalan yetimim
Arkam kırılıp, o ölüp,
Kanadımdan kırılıp,
Tek dayanak bilip oturduğum,
Gerçek yürek yangım kül bota,
Semetey'den ayrılıp.

Mintip küyüp oturup,
Ne murazga ceteyin,
Manastan kalgan cetimge
Kurman bolup keteyin,
Çıragım cetim, ölböy kal,
Çın başım korduk körböy kal!
Senin Manasıñ kanday er ele?
Men Töö kaytarıp cötkürdüm,
Bala öldü dep kaygırıp,
Calgızım keler beken – dep,
Aba Bakay, Kudaydın kılgan
Tilegim berbey, bir Kuday,
Kuu başka saldıñ çoñ ubay». – Ayköl
Manas arslan,
Dep, öşöntüp kan Bakay,
Öksöp-öksöp ökürüp,
Alaça moyun ak kancar
Ala koydu kınınan,
Özün-özü Bakay şer
Kurmandıkka çalganı,
Calgızı cetim coluna
Kurman bolup kalganı.
Oñtoylodu er Bakay,
Kabırgasın sökkönü,
Kıymak boldu kuu candı,
Öz kanın özü tökkönü.

Böyle yanıp oturup,
Hangi murada ereyim,
Manas'tan kalan yetime
Kurban olup gideyim,
Çırağım yetim, ölmez ol,
Bu başım horluk görmez ol!
Senin Manas'ın nasıl bir erdi?
Ben deve güdüp öksürdüm,
Çocuk öldü diye kaygılanıp,
Biriciğim gelir mi ola – deyip,
Ağa Bakay, Kuday'ın ettiği
Dileğimi vermeden, bir Kuday,
Kuru başa büyük dert saldın». – Ayköl
Manas arslan,
Deyip, böylece Han Bakay,
Hıçkıra hıçkıra feryat edip,
Alaca boyunlu ak hançeri
Alıverdi kınından,
Kendi kendini Bakay aslan
Kurbanlığa çalacaktı,
Biricik yetimin yoluna
Kurban olup kalacaktı.
Yerini aldı er Bakay,
Kaburgasını sökmek için,
Kuru cana kıymak oldu,
Kendi kanını kendi dökmek için.

Kökçolok oozun burarda,
Et cüröktün toltogo
Ala moyun ak kancar
Küp degize uraarda,
Arıslanıñ azır ölöördö
A düynö cüzün köröördö,
Aybalta alıp kamınıp,
Manastan kalgan cetiminiñ
«Aba Bakay, kantet» – dep,
Karıyaga calınıp,
Kolundagı Aybalta,
Ala koyup Semetey,
Bakay kandın kancarın
Kagıp turup kaldı emi.
Bir kakkandan çıgarbay,
Irgıta çaap saldı emi,
Kökcal Bakay karını

Kökçolok ağzını çevirirken,
Et yüreğin can damarına
Alaca boyunlu ak hançer
Küt dedirtip inecekken,
Arslanın tam ölecekken
Öbür dünya yüzünü görecekken,
Aybalta alıp davranıp,
Manas'tan kalan yetimin
«Ağa Bakay, ne yapıyorsun» – deyip,
İhtiyara yalvarıp,
Elindeki Aybalta'yla,
Alıverip Semetey,
Bakay Han'ın hançerini
Çarpıp savuşturdu şimdi.
Bir vuruşta, şaşırmadan,
Fırlatıp uçurdu şimdi,
Gök yeleli Bakay ihtiyarı

Aman alıp kaldı emi,
«Tulpar oozun burbagın,
Aba Bakay, tuygun candı kıybagın!
Köbüröök bozdop turasıñ,
Senin Talasıñ kanday cer ele,
işi ele.
Aba Bakay, kimge okşoş kişi ele?
Keçee on ekige kelgende,
Kezigipsiñ Manaska,
Sölökötün-sölbötün,
Kördüñ bele, oy, aba,
Kökcalıñdın atka miñgen
kelbetin?»
Munu ukkan soñ zor Bakay
Kayra tartıp kaldı emi,
Koen tuyak kolgo alıp,
Közün aarçıp aldı emi.
Düñgürçöktö* asmayı,
Cakşı çımçıp kabılan,
Tañdayına saldı emi.
Kabagın karmap oñkoyup,

Sağ kurtarıp aldı şimdi,
«Tulparın ağzını çevirme,
Ağa Bakay, doğan cana kıyma!
Fazlaca bozlayıp dursun,
Senin Talas'ın nasıl bir yerdi,
işiydi.
Ağa Bakay, kime benzer kişiydi?
Hani on ikisine geldiğinde,
Rastlamışsın Manas'a,
Endamını, heybetini,
Görmüş müydün, ey ağa,
Gök yelelinin ata binmiş
duruşunu?»
Bunu duyunca ulu Bakay
Vazgeçip döndü şimdi,
Tavşan ayağını ele alıp,
Gözünü silip aldı şimdi.
Düñgürçök'teki enfiyesini,*
Güzelce çimdikleyip kaplan,
Damağına attı şimdi.
Kaşını tutup doğrulup,

Cetimge közün saldı emi,
Cetik tiktep kaldı emi.
Baykap, tiktep otursa,
Murununa murunu
Murdakı ötkön Manaska,
Bulgap koygon emedey,
Baş terisin Manastın
Balaga kayra kiygizip,
Çulgap koygon emedey,
Baş terige baş teri
Baptap koygon emedey,
Manas kandı tiriltip,
Eey, Kuday, saptap koygon emedey,
Kökcalıñ Manas özündöy,

Özü emes, kara közündöy.
Balanın can kazanday başın kör,
Bolkuldap alıp cattı emi.
Catkan uyday kaşın kör.
Közü köldün ordunday,
Kökcalımdın özündöy.
Mediyandın çölündö,
Kökcal Manas kabılan,
Kezigişken cerindey.
Kılt dey tüşüp zor Bakay,
Oşondo cetimdigin bildi emi.
Kudaydın çındap caratkan
Kulu ekenin bildi emi,
Kurdaşı Manas sultandın
Uulu ekenin bildi emi.
«Menin abiyirim mından cabılıp,
Oşondo ayabastan öbüşüp.
Cogotkon cogum tabılıp,
Cobogon cetim keldibi,
Cetimdi közüm kördübü?
Menin açılgan etim cabılıp,
Abiyrim mintip tabılıp,
Manastan kalgan cetimim,
Temir kandın şaarına

Yetime gözünü dikti şimdi,
İyice bakakaldı şimdi.
Gözleyip bakıp otursa,
Burnuna burnu
Önceden göçen Manas'a,
Kalıptan dökmüş gibi,
Manas'ın baş derisini
Çocuğa yeniden giydirip,
Sarıp koymuş gibi,
Baş derisine baş deriyi
Denk edip koymuş gibi,
Manas Han'ı diriltip,
Eey Kuday, sapına geçirmiş gibi,
Gök yelelin Manas'ın kendisi gibi,

Kendisi değil, kara gözü gibi.
Çocuğun can kazanı gibi başına bak,
Çarpına çarpına kucaklıyordu şimdi.
Yatan sığır gibi kaşına bak.
Gözü göl yatağı gibi,
Gök yelelimin kendisi gibi.
Mediyan çölünde,
Gök yeleli Manas kaplanla,
Karşılaştığı yerdeki gibi.
İçi bir hop edip ulu Bakay,
O an yetim olduğunu bildi şimdi.
Kuday'ın gerçekten yarattığı
Kulu olduğunu bildi şimdi,
Yaşıtı Manas sultanın
Oğlu olduğunu bildi şimdi.
«Benim şerefim bununla örtülüp,
O an doyasıya öpüşüp.
Yitirdiğim yitiğim bulunup,
Perişan yetim geldi mi,
Yetimi gözüm gördü mü?
Açılan etim örtülüp,
Şerefim böyle bulunup,
Manas'tan kalan yetimim,
Temir Han'ın şehrine

Tentip ketken sen kanday,
Amanat cetim kelet – dep,
Telmirgen Bakay men kanday?!
Keçee, kalaaluu Bukar şaarına
Kaçıp ketken sen kanday,
Karaanım cetim kelet – dep,
Ölböy-citpey, talaada
Töö kaytargan men kanday?!
Adırdan akkan bulagım,
Ayköl Manastan kalgan çunagım!».
Aylası ketip Semetey,
Ulup-uñşup, Bakaydın
Kudayga ünü uguldu,
Adis Bakay kabılan
At üstünön cetimdi
Ilip cerge cıgıldı.
Araanday oozun açtı emi,
Semeteydi booruna bastı emi,

Sürüklenip giden sen nasıl,
Emanet yetim gelir – diye,
Yolunu gözleyen Bakay, ben nasıl?!
Hani, kaleli Bukar şehrine
Kaçıp giden sen nasıl,
Karaltım yetim gelir – diye,
Ölmeden yitmeden, kırda
Deve güden ben nasıl?!
Bayırdan akan pınarım,
Ayköl Manas'tan kalan yumurcağım!»
Çaresi tükenip Semetey,
Uluyup inleyip, Bakay'ın
Kuday'a sesi duyuldu,
Usta Bakay kaplan
At üstünden yetimi
Kapıp yere yıkıldı.
Kocaman ağzını açtı şimdi,
Semetey'i bağrına bastı şimdi,

Et bışımga* zor Bakay
Booruna Bakay baskanda,
Oşo kezde Semetey
Içi-tışı çok bolup,
Küyüp barat balbıldap,
Sırtı kaynap ot bolup.
Bakay sınduu karıya
Koe berbey bolkuldap,
Bütkön boyun karasañ,
Korgoşunday solkuldap.
Kuçagın mıktuu cayışıp,
Kumarı mıktuu kanışıp,
Aga-ini körüşüp,
Kurup turat zor Bakay,
«Ce öñümbü, tüşümbü,
Çın ele cetim keldibi,
Çın cetimim özübü?»
Çındap Bakay kuçaktap,
Çın çıñırıp turganda,
Artık Bakay kan ıylap,

Et pişimi boyunca ulu Bakay*
Bağrına Bakay bastığında,
O sırada Semetey
İçi dışı kor olup,
Yanıp gider alev alev,
Dışı kaynayıp ateş olup.
Bakay gibi ihtiyar
Bırakmadan çarpınıp,
Bütün bedenine baksan,
Kurşun gibi sarsılıp.
Kucaklarını sımsıkı açıp,
Hasretleri iyice kanıp,
Ağa kardeş görüşüp,
Eriyip durur ulu Bakay,
«Düş mü bu, gerçek mi,
Sahiden yetim geldi mi,
Gerçek yetimimin kendisi mi?»
Sahiden Bakay kucaklayıp,
Candan çığlık atıp dururken,
Üstün Bakay Han ağlayıp,

Al Semetey dagı ıylap.
Köñüldü mintip bölüşüp,
Oy, tobo, ata-bala körüşüp.
Ar iş kılıp kalışıp,
Ata-bala tabışıp.
Kayran Bakay kabılan
Kayradan kayra kuçaktap,
Köp bölüntüp sanaanı,
Koe berbeyt balanı.
Atasının Boz kise
Moynuna alıp salınıp:
«Kagılayın, abake,
Menin kabırgam ketti bırkırap,
Koe ber, aba, koe ber,
Menin köödöndö canım çırkırap,
Içi-tışım ört bolup,

O Semetey de ağlayıp.
Gönlü böyle paylaşıp,
Ey tövbe, ata ile oğul görüşüp.
Türlü hâller edip durup,
Ata ile oğul kavuşup.
Kayran Bakay kaplan
Yeniden yeniden kucaklayıp,
Kaygısını böle böle,
Bırakmaz çocuğu.
Babasının Boz kisesini
Boynuna alıp takınıp:
«Kurban olayım, ağacığım,
Benim kaburgam gitti çatırdayıp,
Bırak, ağa, bırakıver,
Göğsümde canım feryat edip,
İçim dışım yangın olup,

İKİNCİ BÖLÜM

KARA KAYANIN SIRRI: MANAS'IN GIZLI KÜMBETİ

Mağara mühürlenip gözden kaybolunca yol, on iki yıldır Kayıpçı'nın kara mağarasında geyik derileriyle örtünüp saklanan topal usta Bölökbay ile kırk kalçaya düşer. Manas'ın silahçısı ve hazinedarı olan usta, gaipten gelme kırk kulplu kazanın altı haramca baltayla ikiye bölünüşünü ağlayarak anlatır; sonra kazanı Semetey'in bahtına fal diye yeniden döker — kazan Manas çağındakinden de güzel çıkar, adanan boz erkeç kesilir, kazan bereketle dolup herkesi doyurur. Semetey hazineden kırk garibe altın saçar; Kanıkey'in yıllar önce depolediği ok geçmez savaş giysileri kuşatılır, kırk mızrak, kırk kılıç, kırk tüfekle donanan yiğitler Manas'ın akıtmalı kula atlarına bindirilir — kırk çoro yeniden doğmuş gibidir. Semetey andını söyler: Abıke ile Köböş'e önce güzellikle varacaktır; altmış günlük yol hesabını verip kırkları Kayıpçı sırtında bekletir. Bakay onu beş yüz ocaklık gizli obasına götürür: doksan beşlik Baymırza boz köşeğini ve dokuz kara boğayı kurban eder, oba sevinç gözyaşına boğulur; orduyu düşman sanıp sürüleri ürküten korkak oğul Baytaylak, Bakay'ın kamçısıyla yere serilir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Bakay, Manas'ın ölümünden sonra altı harama karşı Bek-Cayloo'dan on iki yıl savaşmış ve Abıke'nin altmış pehlivanını tek başına öldürmüştür.
- Kapka-Taş ardındaki hazine mağarasının kayasında Kanıkey'in adı kazılıdır; Semetey buradan Bölökbay yapımı zehir ağızlı, altın kakmalı aybaltayı alır.
- Kümbete kavaktan yontulup sahtiyan kaplanmış bir suret gömülmüştür; gerçek Manas, yetmiş Arap pehlivanınca Eçkilik'in kara kayasındaki gizli mağaraya taşınmıştır.
- Mezarda Manas'ın yanında Almambet, Çubak, Sırgak, Koenaalı ve kıyametlik nikâhla bağlandığı Kız Saykal yatar; başının altında yastık olarak Ak Kur'an vardır.
- Altı haramın baltayla ikiye böldüğü kırk kulplu kazan, Bölökbay'ca fal olarak yeniden dökülür ve eskisinden güzel çıkar; adak boz erkeç kesilir.
- Kırk garip, Kanıkey'in sakladığı ok geçmez giysiler ve kırk mızrak, kırk kılıç, kırk tüfekle donatılır; Semetey altmış günlük yol planını açıklar ve Bakay'ın 500 ocaklık obasında Baymırza kurbanlar keser.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Abake, küyüp baram zırkırap.	*Abake, yanıp gidiyorum sızlayarak.*
Abake, ketpesten murun ketirbe,	*Abake, gitmeden önce yitirme,*
Tultuk müyüz kök buka	*Küt boynuzlu gök buğayı*
Ölböstön murun öltürbö!»	*Ölmeden önce öldürme!»*
Abası Bakay munu ugup,	*Abası Bakay bunu duyunca,*
Azır cıydı sanaanı,	*Hemen topladı düşünceyi,*
Koe berdi kan Bakay,	*Koyuverdi Han Bakay,*
Kuçagında balanı.	*Kucağındaki çocuğu.*
43810 Tilegim Aldam berdi – dep,	*Dileğimi Allah'ım verdi – diye,*
Tiktegen cetim keldi – dep.	*Gözlediğim yetim geldi – diye.*
Menin üzülgönüm ulanıp,	*Benim kopan bağım ulanıp,*
Uşuntüp canım kubanıp	*Böylece canım sevinip*
«Baabedin!»* – dep bat aytıp,	*«Baabedin!»* – deyip tez söyleyip,*
Koroşongo koy aytıp.	*Koroşon'a koyun adayıp.*
Alda taala Kudayga	*Allah Taala Hüda'ya*
«Ay tuyak!» – dep, bee aytıp.	*«Ay tuynak!» – deyip kısrak adayıp.*
Ayköl Manas arbagı,	*Aykol Manas'ın ruhuna,*
Atagan cerden töö aytıp,	*Adadığı yerden deve adayıp,*
43820 Cetimi kelip cetilip,	*Yetimi gelip yetişip,*
Bakay cergege mintip koşulup.	*Bakay yurduna böyle katılıp.*
Uktasa közü ilinbey,	*Uyusa gözü kapanmaz,*
Oşo bala kelgende,	*O çocuk geldiğinde,*
Karılıgı bilinbey,	*Yaşlılığı bilinmez,*
On beş caşka kelgensip,	*On beş yaşına gelmiş gibi,*
Küngö keldi zor Bakay,	*Güne kavuştu ulu Bakay,*
Comogu candı cobotot,	*Destanı cana can katar,*
Tilge keldi zor Bakay.	*Dile geldi ulu Bakay.*
Keçee, kabılan Manas ölgöndö,	*Dün, kaplan Manas öldüğünde,*
43830 Kaçıp ketken ak colbors,	*Kaçıp giden ak pars,*
Kabılan Bakay sultandın	*Kaplan Bakay sultanın*
Kaptalında çamınıp.	*Yanı başında atılıp.*
Keçee, kırk çilten, kızır Iliyası	*Dün, kırk çilten, Hızır İlyas'ı Zavallının*
Baykuştun aytkan kebi ep eken.	*söylediği söz doğruymuş.*
Bakaydın kırk cagınan kamınıp.	*Bakay'ın kırk yanından kuşanıp.*
Bul atam Manas kökcaldı	*Bu atam kökcal Manas'ı*
Coonu közdöy bet alsa,	*Düşmana doğru yönelse,*

	Colbors Manas barında,	*Pars Manas sağken,*
	Colbors Bakay kabılan	*Pars Bakay kaplan*
	Kuday berer çagında,	*Hüda'nın verdiği çağda,*
43840	Bakay kandın kök buka	*Bakay Han'ın gök buğası*
	Başta kaçıp ketti ele,	*Önceden kaçıp gitmişti,*
	Kök buka körböy kalganı	*Gök buğayı görmeyeli*
	Bakaydın on eki cılga cetti ele.	*Bakay'ın on iki yılı dolmuştu.*
	Tuura tartıp çamınıp,	*Doğru çekip atılıp,*
	Colbors Bakay karının	*Pars Bakay ihtiyarın*
	Oşondo cogotkon birler tabılıp.	*O zaman yitirdikleri bulunup.*
	Colbors Bakay karıya,	*Pars Bakay koca,*
	Altı ayçılık iş bolso,	*Altı aylık iş olsa,*
	Azır bilgen oluya,	*Hemen bilen evliya,*
43850	Kudaydın süygön çın kulu,	*Hüda'nın sevdiği gerçek kulu,*
	Bakay abam Oluyattın öz uulu.	*Bakay abam Oluyat'ın öz oğlu.*
	Ürkör tañdın bolcoşu,	*Ülker tanın alameti,*
	Manas kandın coldoşu,	*Manas Han'ın yoldaşı,*
	Kapılette söz tapkıç,	*Ansızın söz bulan,*
	Karañgıda köz tapkıç,	*Karanlıkta göz bulan,*
	Astıga salsa akcoltoy,	*Öne düşse uğuru açık,*
	Bakay arkada cürsö san koldoy,	*Bakay arkada yürüse sayısız asker gibi,*
	Oşondo Semetey cetim karasa,	*O zaman yetim Semetey baksa,*
	Koldogonu kelgen soñ,	*Koruyucusu geldikten sonra,*
43860	Emi tilegin Kuday bergen soñ,	*Artık dileğini Hüda verdikten sonra,*
	Bir karasa bir kişi Bakay,	*Bir baksa bir kişidir Bakay,*
	Adam, bir karasa miñ kişi.	*Aman, bir baksa bin kişi.*
	Astın sala bergende,	*Önden atıldığında,*
	Adam, acıdaardın türü bar.	*Aman, ejderha görünüşü var.*
	Arkasın salsa, abamda	*Ardını dönse, abamda*
	Altı miñ erdin sürü bar.	*Altı bin erin heybeti var.*
	Atam Manas kökcalga	*Atam kökcal Manas'a*
	Bakay buzbas temir çep eken.	*Bakay yıkılmaz demir kaleymiş.*
	Atam Manas kabılan,	*Atam Manas kaplan,*
43870	Teñelişken şer eken.	*Ona denk gelen aslanmış.*
	Bayakı kayran enem Kanıkey,	*O eski canım anam Kanıkey,*
	Sayıp cürüp bak kılgan,	*Dikip durup bağ kılmış,*
	Cana salıp cürüp tam kılgan.	*Ve kurup durup dam kılmış.*
	Bet algan coonu cay kılıp,	*Karşı gelen düşmanı yere serip,*

Berenim atakemdi kan kılıp,
Üzülgönün atamdın
Ulaganı çın eken,
Çaçılganın atamdın

Cıynaganı çın eken.
Beecinge kirip kol salıp,
Col kılganı eey, çın eken.
Ay-aalamga atamdı
Zor kılganı çın eken.
Bu törö Bakay oluya –
Kan atam – Manastan kalgan karıya.
Oozdugun kemirip,
Kalıkka atı carıya,
Özü zayıpburuş oluya.
Dobul kelse cel tiybes,
Bul Bakay buluñ tokoy, çer eken.
Tamanı cerde tarsıldap,
Bul Bakay cıyırmada kez bolso,
Oşol on segiz miñ aalamga
Baatır ceke tatır şer eken.
Enekem Kanıkeydin aytkanı,
Tegele, kaleti cok kep eken.
Kan abam Bakay törönü
Ay dalaadan bir Kuday,
Maa keziktireer kezi eken,
Atamdın gana kara közü eken.
Kıyamat ketken atamdın
Adam, dostusunun özü eken.
Tilegin Kuday bergen soñ,
Kabılan abañ Bakaydın
Tiktegeni kelgen soñ
Küyüttün baarı eey, çaçılıp,
Küptüünün baarı açılıp,
Cogolgonu cıynalıp,
Bakaydın cobogon canı kubanıp,
Oşondoy Bakay kayran şer,
On beşke kelgen kayran er.
Bilbegendi bilgizet,

Yiğidim atamı han kılıp,
Atamın kopanını
Uladığı gerçekmiş,
Atamın saçılanını

Topladığı gerçekmiş.
Beecin'e girip akın edip,
Yol açtığı, eey, gerçekmiş.
Ay-âleme atamı
Ulu kıldığı gerçekmiş.
Bu töre Bakay evliya –
Han atam Manas'tan kalan koca.
Gemini kemirip,
Halka adı ayan,
Kendisi zayıpburuş evliya.
Fırtına gelse yel değmez,
Bu Bakay kuytu orman, sık meşelikmiş.
Tabanı yerde takırdayıp,
Bu Bakay yirmisinde olsaydı,
Şu on sekiz bin âleme
Tek başına bedel bir aslanmış.
Anacığım Kanıkey'in dediği,
Hiç mi hiç yanlışı olmayan sözmüş.
Han abam Bakay töreyi
Ay bozkırdan bir Hüda,
Bana rast getireceği zamanmış,
Atamın ta kara gözüymüş.
Kıyamete göçen atamın
Aman, dostunun ta kendisiymiş.
Dileğini Hüda verdikten sonra,
Kaplan aban Bakay'ın
Gözlediği geldikten sonra
Kederin hepsi, eey, dağılıp,
Gönül düğümü hep çözülüp,
Yiteni derlenip,
Bakay'ın bunalan canı sevinip,
İşte öyle Bakay, canım aslan,
On beşine dönen canım er.
Bilinmeyeni bildirir,

Bilimdüü gana Bakay karıya.
Tuybagandı tuyguzat,
Tuygun Bakay karıya.
Kaalagan cetim keliptir,
Kuduret çındap beriptir.
Bergendiktin belgisi,
Astındagı Kökçolok,

Bilgili mi bilgili Bakay koca.
Sezilmeyeni sezdirir,
Doğan bakışlı Bakay koca.
Dilediği yetim gelmiş,
Kudret gerçekten vermiş.
Verdiğinin nişanı,
Altındaki Kökçolok,

Celgenine cel cetpeyt,
Baskanına mal cetpeyt.
Eñkeyişke kirgende
Eliktey kolu sayılat,
Ör tayana bergende
Cal-kuyrugu cayılat,
Baskan cerin cemirip,
Kara bolot oozduk
Kömököydö karsıldap,
Araanday oozu açılıp,
Kan aralaş ak köbük,
Omuroogo çaçılıp,
Semetey cetim kelgende,
Bakay kandın Kökçolok,
Ayban başı kubanıp,
Miñgen atı – Kökçolok,
Corugu çıgıp kıltıldap,
Kee bir cerde Kökçolok
Coruktanıp bılkıldap.
Üstündögü er Bakay,
Eerçitkeni Semetey,
Bastırıp Bakay kep aytıp,
Badışam cetim,– dep aytıp:
«Tünösöñ körgün konoktu,
Bakaydan ukkun comoktu.
Badışa Manas barında,
Baaşa boldum kayran baş
Barça eldi çapkanda.
Beren Manas anda bar,
Bet algan şumduk coo kelse,
Beylep-cinin kakkanda,

Yelişine yel yetişmez,
Yürüyüşüne hayvan yetişmez.
İnişe girdiğinde
Karaca gibi ayakları saplanır,
Yokuşa dayandığında
Yelesi kuyruğu yayılır,
Bastığı yeri oyup,
Kara çelik gemi
Damağında çatırdatıp,
Kocaman ağzı açılıp,
Kan karışık ak köpük,
Göğsüne saçılıp,
Yetim Semetey geldiğinde,
Bakay Han'ın Kökçolok'u,
Hayvan başıyla sevinip,
Bindiği atı – Kökçolok,
Şakraklığı tutup salınıp,
Kimi yerde Kökçolok
Oynaklaşıp kıpırdanıp.
Üstündeki er Bakay,
Peşine taktığı Semetey,
At sürüp Bakay söz söyleyip,
Padişahım yetim, – deyip:
«Gecelersen gör konuğu,
Bakay'dan dinle destanı.
Padişah Manas sağken,
Padişah oldum bu canım baş
Bütün elleri vurduğumuzda.
Yiğit Manas o zaman var,
Karşı duran belalı düşman gelse,
Belasını kovup kaktığımızda,

Cer cüzündö alamdın,
Beyli kara camandın
Bet alıp aylın çapkanda
Bulasın bulap alçu elek,
Buudan Manas anda bar,
Buzuktu mıktap salçu elek.

Yeryüzünde âlemin,
Niyeti kara kötünün
Karşısına geçip yurdunu vurduğumuzda
Malını yağmalar alırdık,
Küheylan Manas o zaman var,
Bozguncuyu iyice ezerdik.

Köp kazına, sarı altın
Kazına cıyın, kan bolup,
Menin karankün töröm cay bolup,
Antip cürgön sebebi,
Kalıñ kazıp orumdu,
Kaynatıp Kuday şorumdu,
Kan atañ közü ötköndö,
Uşu turgan altı aram
Aşkere kılgan sonundu,
Talap aldı mülkümdü,
Tügöttü mintip külkümdü.
Adırda cılkı altı san,
Argımak, buudan aralaş,
Altı aram çabuul koygondo,
Alek bolup kayran baş,
Ata, kagılayın cetimim,
Karmap miner buudan cok.
Kara kılar tuugan cok,
Senin atañ artık şer,
Öttü, ketti kayran er.
Kankor Manas ölgöndö,
Kaygını bu baş körgöndö,
San kazına, cetik mülk,
Kayran ele başım körgöndö,
Kamçıga çenep, kesek it
Kalayman salıp bölgöndö,
Kalıñ kazgan orumdu,
Kaynatkan mintip şorumdu.
Kara kılgan Kanıkey,
Kanım Manastan kalgan Semetey –
Kara kılar ogoy cok,
Kaçıp ketip korgolop,

Çok hazine, sarı altın
Hazine yığıp, han olup,
Benim karagün törem yatıp kalınca, Böyle gezmemin sebebi,
Derin kazıp çukurumu,
Hüda kaynatıp çilemi,
Han atanın gözü kapandığında,
Şu duran altı haram
Rezilliği ayan etti,
Yağmaladı mülkümü,
Tüketti böyle gülüşümü.
Kırlarda yılkı altı tümen,
Argımak, küheylan karışık,
Altı haram baskın verdiğinde,
Perişan oldu bu canım baş,
Ah, kurbanın olayım yetimim,
Tutup binecek küheylan yok.
Dayanacak akraba yok,
Senin atan eşsiz aslan,
Geçti, gitti canım er.
Kankor Manas öldüğünde,
Kaygıyı bu baş gördüğünde,
Sayısız hazine, yetkin mülk,
Canım başım görüp dururken,
Kamçı boyu pay biçip, alçak itler
Kıyamet koparıp bölüştüğünde,
Derin kazılmış çukurumu,
Böyle kaynattılar çilemi.
Dayanağım Kanıkey,
Hanım Manas'tan kalan Semetey –
Dayanacak yakınım yok,
Kaçıp gidip sığınarak,

Karabet Kanıkey kaçıp ketkende, Bekip catkan cerim cok,
Abıke, Köböş – altı aram,
Kara kılgan biröö cok,
Kalayman salıp başka çok,
Camgır sınduu atkan ok,
Atañdın körü, düynö bok!
Salam berbes altı aram
Saruulatıp abañdı,
«Sakalın kırkıp alam – dep,

Karayüz Kanıkey kaçıp gittiğinde, Saklanıp yatacak yerim yok,
Abıke, Köböş – altı haram,
Dayanacak bir kimse yok,
Kıyamet salıp başa kor,
Yağmur misali atılan ok,
Atasının körü, dünya bok!
Selam vermez altı haram
Abanı sarartıp soldurup,
«Sakalını kırkıp alırım – diye,

Karmap Bakay kankordu,
Kurmandıkka çalam» – dep,
Tekeçi kan, Şıgay kan
Kayran başka doo kılıp,
Üyrülmödö turuşup,
Üç künü cıyın kılışıp,
Ayza kamdap, ok cıynap,
Atışa çıgıp altı aram,
Abakeñ Bakay kan menen uruşup,
Manastan kalgan kırk çoro,
Baarının iti – Kırgılçal
Obodon cıldız coşulup,
Altı aramga koşulup,
Camgırday kılıp caa tartıp,
Möndürdey kılıp ok atıp,
Itter kamap kelgende,
Keñ dünüyöm bölünüp,
Menin kazınam kalgan tögülüp.
Kabırgam kaçıp sögülüp,
Kayratım tuş-tuş bölünüp,
Karagaydan kak calgız,
Kara kılgan biröö cok,
Kabılan kuubaş men calgız.
Ölbögöndön kalışıp,
Künü-tünü kırk künü
Aramdar menen salışıp,
Calgızdıgı kurusun,
Kaçıp kirer tokoy cok,

Tutup Bakay kankoru,
Kurban diye keserim» – diye,
Tekeçi Han, Şıgay Han
Canım başa dava açıp,
Girdap başında dikilip,
Üç gün toplantı kurup,
Mızrak hazırlayıp, ok toplayıp,
Ok atışa çıkıp altı haram,
Aban Bakay Han ile vuruşup,
Manas'tan kalan kırk çoro,
Hepsinin iti – Kırgılçal
Gökten yıldızlar dökülüp,
Altı harama katılıp,
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
İtler kuşatıp geldiğinde,
Geniş dünyam bölünüp,
Benim hazinem dökülüp kaldı.
Kaburgam çöküp söküldü,
Gayretim dört yana bölündü,
Çam içinde kupkuru yalnız,
Dayanacak bir kimse yok,
Kaplan, kavruk baş, ben yalnız.
Ölmediğimizden kalıp,
Gece gündüz kırk gün
Haramlarla vuruşup,
Yalnızlık kurusun,
Kaçıp girecek orman yok,

Karalarga kalkım cok,
Kalıñ kırgız calpım cok.
Cılgınduu, Keñ-Kol, çoñ Talas,
Mından ürküp köp kırgız
Ürbüs ketip kongondo,
«Basmaçı Bakay boldu» – dep,
Camanatka kongondo,
Beş cüz tütün el kalıp,

Sığınacak halkım yok,
Kalabalık Kırgız'dan kimsem yok.
Ilgınlı, Keñ-Kol, koca Talas,
Buradan ürküp nice Kırgız
Ürbüs'e göçüp konduğunda,
«Basmacı Bakay oldu» – diye,
Kötü ada konduğumda,
Beş yüz hane halk kalıp,

Beş-Taştın başı Bek-Cayloo,
Bekinip Bakay men kalıp,
Cetik çır çıgıp çatışıp,
Altı aram menen kayran can,
On eki cılga atışıp,
Can ördötpöy Beş-Taştı,
Oozun buzup çep karmap,
Ötkörböy candı bek karmap,
Köktükkö salıp catkanda,
Abıkenin altımıştay balbanın
Ceke özüm atkanda,
Bek cer ördöp kongomun,
Beycay atka kongomun,
Caman attuu bolgomun.
Kan içip catıp katıktım,
Kalıñ kırgız, argınga
Kaçkın Bakay atıktım.
Tuuganım soyup, kan içtim,
Tuura Bakay zaar içtim,
Adam kattap can kelbey,
Aramdarga al kelbey,
Telik kuş ketip cayına,
Tentigen ketip aylına,
Kulaalı ketip cayına,
Kurama ketip aylına,
Kaldı çıdap kayran baş,
Kan Manas tapkan cerime,
It ay, kaçkındar ketti teyine,
A düynönü körbödüm.
Karaan kılgan kanım cok,

Beş-Taş'ın başı Bek-Cayloo,
Gizlenip Bakay ben kalıp,
Büsbütün kavga çıkıp çatışıp,
Altı haram ile bu canım can,
On iki yıl boyu atışıp,
Beş-Taş'a can sokmadan,
Ağzını bozup siper tutup,
Kimseyi geçirmeden sıkı tutup,
İnat edip yatarken,
Abıke'nin altmış kadar pehlivanını
Tek başıma vurduğumda,
Sarp yere tırmanıp kondum,
Uygunsuz ada kondum,
Kötü adlı oldum.
Kan içe içe katılaştım,
Kalabalık Kırgız'a, Argın'a
Kaçkın Bakay diye anıldım.
Akrabamı kesip kan içtim,
Doğru Bakay, zehir içtim,
İnsan uğrayıp can gelmez,
Haramlara gücüm yetmez,
Alıcı kuş gidip yaylasına,
Başıboş gidip köyüne,
Çaylak gidip yerine,
Derme il gidip yurduna,
Dayanıp kaldı bu canım baş,
Han Manas'ın bulduğu yerimde,
İt ey, kaçkınlar gitti keyfince,
O dünyayı görmedim.
Sığınacak hanım yok,

Kanım Manastan kalgan sen öñdüü,
Semetey, kenediñ beken men üçün?
Berekelüü cetim cok,
Uşunday eken düynö bok!
Keçee, toodoy Manas ölgöndö,
Tozoktu Bakay körgöndö,
Kesek itter çogulup,
Keçüüdön çaap köçümdü,
Kelbersigen itterden
Kulunum, alalbay cüröm öçümdü.
Menin bilgenime kulak sal,
Talastan buzup köçümdü,

Hanım Manas'tan kalan senin gibi,
Semetey, ufacık mıydın benim için?
Bereketli yetim yok,
Böyleymiş işte, dünya bok!
Dün, dağ gibi Manas öldüğünde,
Bakay cehennemi gördüğünde,
Alçak itler toplanıp,
Geçitte göçümü vurup,
Kasılıp duran itlerden
Kulunum, öcümü alamadan gezerim.
Benim bildiğime kulak ver,
Talas'tan bozup göçümü,

Dardaktagan kuldardan
Alalbay cüröm öçümdü.
Bel baylagan belim cok,
Bekip catkan cerim cok,
Cetimim kaçıp cetilbey,
Sen Bukarga ketkende,
Kulunum, kanatım karış ketildi.
Kanzaadanın tukumu
Bolboso, kaçıp cürör cön barbı,
Ayılda ittin kastıgı,
Altı aramdan elçiliktin azdıgı.
Bekzaadanın* botosu
Bezip keter cön barbı,
Ala kaçıp Bukarga,
Curtçuluktun azdıgı*,
Emi bilgin, kulunum,
Altı aramdın kastıgın.
Cabılıp kuldar kirgende,
Eesiz maldı tiygende,
Kökçolok kaldı, men kaldım,
Esen boldu Talasım,
Elkin kaldı bu başım.
Kayıñ nayza boolaştık,
On eki cılı coolaştık.
Öt carışıp, baş kesip,
Azaptı artık tartıştık,

Böbürlenen kullardan
Öcümü alamadan gezerim.
Bel bağladığım belim yok,
Saklanıp yattığım yerim yok,
Yetimim kaçıp yetişmeden,
Sen Bukar'a gittiğinde,
Kulunum, kanadım karış karış yolundu.
Han soyunun tohumu
Olmasa, kaçıp gezmek yakışır mı,
Köydeki itin düşmanlığı,
Altı haramda insanlığın azlığı.
Beyzadenin yavrusu*
Kaçıp gitmek yakışır mı,
Kaçırıp Bukar'a,
El desteğinin azlığı,*
Şimdi bil, kulunum,
Altı haramın düşmanlığını.
Kullar hep birden daldığında,
Sahipsiz mala dokunduğunda,
Kökçolok kaldı, ben kaldım,
Esen kaldı Talas'ım,
Başıboş kaldı bu başım.
Kayın mızrağa bağ sardık,
On iki yıl düşmanlaştık.
Can yarıştırıp, baş kesip,
Azabı fazlasıyla çektik,

Mında Bakay ölbödüm,
Keyişti tarttı sen üçün,
Töö kaytarıp kuuradım,
On eki cılı boldu ele,
Cetimim keler beken – dep,
Seni küyüp turgamın.
Tilegim Kuday bergen soñ,
Tiktegen cetim kelgen soñ,
Emi cetim, ugup al,
Kanıkey kılgan buzuk bar,

Eçen cerde kızık bar.
Özöndüü dayra – bulagım,
Ölgöndö körgön çunagım,
Dünüyönü çaçkanda,
Enekeñ şorduu kaçkanda,
Körböy ketsek camanat,
Enekeñ kazgan kazına
Men şorduuga tabıştap,
Koyup ketken amanat.
Kazınaña baralık,
Atañdan kalgan mülküñdön
Kaalaganıñ alalık».
Aytıp, Bakay dır koyup,
Kök zoo közdöy çu koyup,
Kaynar kara bulakka,
Bulaktagı çınarga
Munacat kılıp turuşup,
Mından arı öttü ele.
Adır-adır cer kelip,
Adırmak aşuu, bel kelip.
Içke colun tötölöp,
Semeteydi cetelep,
Kazına katkan Kapka-Taş,
Altın kööhar aralaş,
Kapka-Taştan öttü emi.
Boz alaluu kara zoo,
Amanat kılgan kazına,
Kazınaga cetti ele.

Burada Bakay ölmedim,
Kederi çektim senin için,
Deve güdüp kurudum,
On iki yıl olmuştu,
Yetimim gelir mi ola – diye,
Senin için yanıp durdum.
Dileğimi Hüda verdikten sonra,
Gözlediğim yetim geldikten sonra,
Şimdi yetim, dinle beni,
Kanıkey'in kurduğu düzen var,

Nice yerde şaşılası şey var.
Vadili ırmak – pınarım,
Ölürken kavuştuğum yavrum,
Dünyalığı saçtıklarında,
Anan zavallı kaçtığında,
Görmeden gidersek yazık olur,
Ananın kazdığı hazineyi
Ben zavallıya emanet edip,
Bırakıp gitti emanet.
Hazinene varalım,
Atandan kalan mülkünden
Dilediğini alalım».
Deyip, Bakay fırlayıp,
Gök kayaya doğru at salıp,
Kaynayan kara pınara,
Pınardaki çınara
Münacat edip durup,
Buradan öteye geçtiler.
Engebe engebe yer gelip,
Sarp geçit, bel gelip.
İnce yolu kestirip,
Semetey'i yedeğine alıp,
Hazine saklı Kapka-Taş,
Altın, cevher karışık,
Kapka-Taş'tan geçti şimdi.
Boz alacalı kara kaya,
Emanet edilen hazine,
Hazineye vardılar.

Kazınasın baykasa,
Boz ala zoonun borçugun
Töbösünön uratkan,
Üñkürdü közdöy kulatkan.
Kazınası ilinbeyt,
Kayran enem Kanıkey
Katıp koygon düynösü
Kayda ekeni bilinbeyt.
Baykasa közgö ilinbeyt,
Baatır Bakay bolboso,
Balañızga bilinbeyt.

Kökçolok, Bakay col baştap,
Kuyulgan taş üñkürgö,
Arıslan Bakay er eme,
Ayza karmap kaldı ele.
Kömürköydöy köp arsak,
Kuyulgan kum, kara taş,
Küp degize kan Bakay,
Muştap turup kaldı ele.
«Oy, Manastan kalgan cetimim,
Baana* kılgan çunagım,
Kanıman kalgan kayranım,
Kagılayın cetimim,
Uşu kumdu çaçıp kör,
Üñkürüñdü açıp kör»,–
Dep, öşöntüp, Bakay kan
Balaga aytıp turganda,
Tüp atası tügöl kan,
Tübünön Kızır daarıgan,
Tüptüü cerdin calgızı,
Başkı atası baarı kan,
Başınan Kızır daarıgan,
Badışanın calgızı.
Ata cayın surasañ,
Eelikme, Celdüü eki kan,
Eki kandan Tümön kan,
Tümön kandın tüz uulu,
Tün katkan kökcal Batırkan.

Hazinesine bakınca,
Boz ala kayanın çıkıntısını
Tepesinden yıktırmış,
Mağaraya doğru devirtmiş.
Hazinesi göze ilişmez,
Canım anam Kanıkey'in
Saklayıp koyduğu dünyalık
Nerede olduğu bilinmez.
Baksa da göze ilişmez,
Bahadır Bakay olmasa,
Oğlunuzca bilinmez.

Kökçolok, Bakay yol başlayıp,
Taş yığılı mağaraya,
Arslan Bakay er kişi,
Mızrak tutup durdu.
Sandık gibi yığın yığın,
Dökülmüş kum, kara taş,
Küt dedirtip Han Bakay,
Yumruklayıp durdu.
«Oy, Manas'tan kalan yetimim,
Sığınağım olan yavrum,*
Hanımdan kalan canımın içi,
Kurbanın olayım yetimim,
Şu kumu saçıp gör,
Mağaranı açıp gör»,–
Deyip, böylece, Bakay Han
Çocuğa söyleyip dururken,
Kök atası tümden han,
Kökünden Hızır dokunmuş,
Köklü yerin biriciği,
İlk atası hepsi han,
Başından Hızır dokunmuş,
Padişahın biriciği.
Ata soyunu sorarsan,
Eelikme, Celdüü iki han,
İki handan Tümön Han,
Tümön Han'ın öz oğlu,
Gece yol alan kökcal Batırkan.

	Batırkandan Böyönkan,	*Batırkan'dan Böyönkan,*
	Böyön kandan Çayan kan,	*Böyön Han'dan Çayan Han,*
	Çayan kandan taragan	*Çayan Han'dan türeyen*
	Andan kiyin Balakan.	*Ondan sonra Balakan.*
	Bala kandın balası –	*Bala Han'ın oğlu –*
	Baatır tuugan Ogoy kan.	*Bahadır doğan Ogoy Han.*
44180	Ogoy kandın balası	*Ogoy Han'ın oğlu*
	Andan kiyin Karakan.	*Ondan sonra Karakan.*
	Karakandan taragan,	*Karakan'dan türeyen,*
	Kara niet Cakıp kan,	*Kara niyetli Cakıp Han,*
	Cakıp kandan tuulgan	*Cakıp Han'dan doğan*
	Kara kökcal kan Manas.	*Kara kökcal Han Manas.*
	On ekige kelgende,	*On ikisine geldiğinde,*
	Ordo buzup, olco algan,	*Orda bozup ganimet almış,*
	On eki şaar bir algan,	*On iki şehri birden almış,*
	Cer cüzünö çır salgan,	*Yeryüzüne kavga salmış,*
44190	Orustan çıkkan Kerki kan,	*Rus'tan çıkan Kerki Han,*
	Kıtaydan çıkkan Molto kan	*Kıtay'dan çıkan Molto Han,*
	Ekөönö beş cıl uruşkan.	*İkisiyle beş yıl vuruşmuş.*
	Tilge könüp kelgendi	*Söze uyup geleni*
	Tili menen bagıntkan,	*Diliyle boyun eğdirmiş,*
	Dinge könböy koygondu	*Dine boyun eğmeyeni*
	Kol-ayagın baylagan,	*Elini ayağını bağlamış,*
	Korduk-müşkül iş kılıp,	*Horluk, müşkül işler edip,*
	Karmap alıp caylagan.	*Yakalayıp yola getirmiş.*
	Küçönüşkön cer bolso,	*Direnip güçlenen yer olsa,*
44200	Küçkö salıp caylagan,	*Güç kullanıp ezmiş,*
	On üçkö Manas kelgende	*Manas on üçüne geldiğinde*
	Kayra aytaar kalbagan,	*Karşılık verecek kalmamış,*
	On törtünö kelgende	*On dördüne geldiğinde*
	Arslanday tolgongon,	*Arslan gibi kükremiş,*
	Kabarın ukkan kandarı,	*Haberini duyan hanların,*
	Kalıñ ıylap candarı,	*Canları hüngür hüngür ağlamış,*
	Imaçtay közü açılgan,	*Işıldayıp gözü açılmış,*
	Kırgızdan Manas kan çıgıp,	*Kırgız'dan Manas han çıkıp,*
	Kaarınan can çıgıp,	*Kahrından canlar çıkıp,*
44210	Bergin degen doo kalbay,	*Ver diyecek dava kalmadan,*
	Bet alışaar coo kalbay.	*Karşı duracak düşman kalmadan.*

Cılgınduu, Talas cer tapkan,
Argın kırgız el tapkan,
Ceti-Suuday kayran cer,
Küülönüp cürüp cer kılgan,
Ceti-Suunun kırgızın
Küçkö salıp el kılgan.
Atagı curtka bilinip,
Manastın kabarın ukkan küyünüp. Oñ-
sol cagın karasa,
Beecindin kakan kanının
Dañzasına çiyilip,
Arbaktuu Manas sultandan
Aşkere tuugan Semetey,
Üñkürdü Bakay tapkan soñ,

Ilgınlı Talas'ı yurt bulmuş,
Argın'ı, Kırgız'ı el bulmuş,
Ceti-Suu gibi güzelim yeri,
Coşup gezip yurt kılmış,
Ceti-Suu'nun Kırgız'ını
Güç kullanıp el kılmış.
Ünü yurda yayılıp,
Manas'ın haberini duyan yanıp. Sağına
soluna bakınca,
Beecin'in Kakan hanının
Defterine adı çizilip,
Ruhu ulu Manas sultandan
Apaçık doğan Semetey,
Bakay mağarayı bulduktan sonra,

Manastan tuugan cetim kul
Tize cerge bügülüp,
Aktulpardın üstünön
Çurkap tüşüp cügürüp,
Aybaltalap tartkılap,
Eey, Manastan tuugan badirek
Kulagan kumdu açkılap.
Açıp barıp karasa,
Kazına oozu körünüp,
Manastan kalgan cetimdin
Körgöndö köönü bölünüp,
Körüp turup balanın
Çirkin ay, közünün caşı tögülüp.
Korozdoy bolgon kayran şer,
Koñgurap caşıyt kayran er:
«Eey, karaanım Bakay, kan aba,
Menin enekem kalgan kamoogo,
Menin kazınam kalgan taloogo».
Kaygırıp turup Semetey,
Kak aldına köz salsa,
Kara taşta katı bar,
Katın okup karasa,
Kayran enem Kanıkeydin atı bar.
Oozun kılıp oydurgan,

Manas'tan doğan yetim kul
Dizi yere bükülüp,
Aktulpar'ın üstünden
Fırlayıp inip koşarak,
Aybaltayla kazıyıp çekiştirip,
Eey, Manas'tan doğan gözü pek,
Yığılan kumu eşeleyip.
Açıp varıp bakınca,
Hazine ağzı görünüp,
Manas'tan kalan yetimin
Görünce gönlü dolup,
Bakıp dururken çocuğun,
Ah be, gözünün yaşı döküldü.
Horoz gibi dimdik canım aslan,
Boğuk boğuk ağlar canım er:
«Eey, dayanağım Bakay, han aba,
Benim anacığım kuşatmada kaldı,
Benim hazinem yağmada kaldı».
Kaygılanıp durup Semetey,
Tam önüne göz atınca,
Kara taşta yazısı var,
Yazıyı okuyup bakınca,
Canım anam Kanıkey'in adı var.
Ağzını oydurmuş,

	Calgız kişi batkanday,	*Tek kişi sığacak kadar,*
44250	Ar cak cagın kazdırgan,	*Öte yanlarını kazdırmış,*
	Altı miñ koylor catkanday.	*Altı bin koyun yatacak kadar.*
	Alaçıktay kara taş,	*Alaçık gibi kara taş,*
	Kara taştı kañtarıp,	*Kara taşı devirip,*
	Enesi sultan ekenin	*Anasının sultan olduğunu*
	Semetey bala bildi emi,	*Semetey çocuk bildi şimdi,*
	Kazınaga kirdi emi.	*Hazineye girdi şimdi.*
	Kazınaga kirgende,	*Hazineye girdiğinde,*
	Altın, cakut* aralaş,	*Altın, yakut* karışık,*
	Añ-tañ kalıp kayran baş.	*Şaşıp kaldı canım baş.*
44260	San kazına, düynö mülk,	*Sayısız hazine, dünya mülkü,*
	Kazınanı enekem,	*Hazineyi anacığım,*
	Bek bekitken amanat,	*Sıkı saklamış emanet,*
	Beren enem kuu coltoy,	*Yiğit anam, uğuru açık kurnaz,*
	Kana beş momundu soygonu,	*Hani beş masumu boğazladığı,*
	Oşonusu camanat.	*İşte o, kötü ün oldu.*
	Bir adamga bilgizbey,	*Bir kişiye bildirmeden,*
	Bir adamga tuyguzbay,	*Bir insana sezdirmeden,*
	Enekem koygon eken amanat.	*Anacığım emanet koymuş.*
	Catkan töödöy cakuttan	*Yatan deve gibi yakuttan*
44270	Calañ cıygan kazına,	*Sırf yığılmış hazine,*
	Atam Manas barında	*Atam Manas sağken*
	Abdan cıygan mülk eken.	*İyice derlenmiş mülkmüş.*
	Ancıyandın arkagı coon sarala,	*Ancıyan'ın atkısı kalın sarı alası,*
	Al kilemdin kızıgı,	*O kilimin şaşırtan yanı,*
	Bukardın bulu kımbat karala,	*Bukar'ın kumaşı pahalı kara alası,*
	Arkagı cibek, tışı altın,	*Atkısı ipek, yüzü altın,*
	Munu cıyıp kapşırgan,	*Bunu derleyip istiflemiş,*
	Uşunça altın, san düynö,	*Bunca altın, sayısız dünyalık,*
	Çunagı Semeteyge tapşırgan.	*Yavrusu Semetey'e ısmarlamış.*
44280	Menin bu kadırım bilsin – dep, Seksen	*Benim bu kadrimi bilsin – diye, Seksen yıl*
	cıl suuga taştasa,	*suya atılsa,*
	Közü ötküçö kor bolboy,	*Gözü kapanana dek hor olmadan,*
	Cetimim iştep cürsün – dep,	*Yetimim kullanıp dursun – diye,*
	At başınday cakut taş,	*At başı gibi yakut taş,*
	Ar neme düynö aralaş,	*Türlü türlü dünyalık karışık,*
	Oşolordu körgöndö	*Onları gördüğünde*

Alek boldu kayran baş.
Beecindi Manas alganda,
Kıtayga beypay salganda
Belekke kelgen beş kilem,
Belgilüü mülktör uşunda.
Bet aldınan körünüp,
Munu algan atam kayda – dep,
Tügöt enem Kanıkey
Begireek keyip, cetimdin
Közünün caşı tögülüp,
Karabçısın kaldaytıp,
Kanı oturgan zor kilem,
Berencini salınıp,
Begi* oturgan zor kilem.
Taş sayıngan kıtaydın
Tazası oturgan zor kilem,
Kızıl çoktuu* kıtaydın
Kıyını turgan zor kilem,
Kürmö kiygen mancuunun

Perişan oldu canım baş.
Manas Beecin'i aldığında,
Kıtay'a kargaşa saldığında
Armağan gelen beş kilim,
Ünlü mülkler işte bunda.
Tam önünden görünüp,
Bunu alan atam nerde – diye,
Yaman anam Kanıkey
Daha derinden yanıp, yetimin
Gözünün yaşı döküldü,
Saçağını sarkıtıp,
Hanın oturduğu ulu kilim,
İpeklisini serinip,
Beyin oturduğu ulu kilim.*
Taş kuşanan Kıtay'ın
Soylusunun oturduğu ulu kilim,
Kızıl püsküllü Kıtay'ın*
Yamanının durduğu ulu kilim,
Cepken giyen Mancu'nun

Küçtüüsü turgan zor kilem,
Beren Manas barında,
Beecindi surap turganda
Belekke gana algan zor kilem.
Çalıyar* basbas Beecinge
Çarkı kelip turganda,
Tartıp algan zor kilem.
Topon suu cetpes Beecinge
Tobu kelip turganda,
Kerekke algan zor kilem*
Çirkin ay, adam karap turganday.
Kırk cılı suuga taştasa,
Kıyarıp çeti oñbogon,
Serpilip çirip koybogon,
Altın türlüü zor kilem,
Beren atam Manastan
Belekke kalgan zor kilem,
Beren enem Kanıkey,
Çetin cıynap kabıştap,

Güçlüsünün durduğu ulu kilim,
Yiğit Manas sağken,
Beecin'i yönetip dururken
Armağan olarak aldığı ulu kilim.
Çalıyar'ın basamadığı Beecin'e*
Gücü yetip durduğunda,
Çekip aldığı ulu kilim.
Tufan suyunun ermediği Beecin'e
Ordusu varıp durduğunda,
*Gereğince aldığı ulu kilim**
Ah be, insan bakıp duracak gibi.
Kırk yıl suya atılsa,
Kenarı kıvrılıp solmamış,
Esneyip çürüyüvermemiş,
Altın işlemeli ulu kilim,
Yiğit atam Manas'tan
Armağan kalan ulu kilim,
Yiğit anam Kanıkey,
Kenarını derleyip kavuşturup,

Bereni Semeteyge tabıştap,
Kayra büktöp kapşırıp,
Cetimine tapşırıp,
Ölgön canday sunduytup,
Tübünö altın baştagan,
Amanat dep taştagan.
Dünüyösün körgöndö
Balanın köönü bölünöt,
Kızıl dilde, ak altın,
Dünüyö sonun körünöt.
Düynösü bar, malı bar,
Tegi, köz körgöndün baarı bar.
Bosogonu karasa,
Atadan kalgan bir buyum,
Turgan eken körünüp,
Bura tartıp anı alsa,

Betine uu captırgan,
Sabına altın kaktırgan,
Ar borumu maşagan,
Asıl usta Bölökbay baykuş
casagan. Kıyla cerden el bilem,
Tiygeni tirüü kalbagan,
Kez bolso kuru ketpegen,
Ala çıksa mülk oşol,
Atası – aykөl Manastan kalgan
aybalta, Bakay abañ sultandın
Alıp cürsö kurç oşol.
Aybalta alıp belek dep,
Alıp cürsö çoñ coldoş,
Amanat canga kerek dep.
Kazına körüp bekitip,
Iraazı bolup Aldaga,
Irakmat aytıp Kudayga,
Köp calınat cetim kul,
Atası Manas törögö,
Aylansa bolot canakı,
Kanıkey öñdüü enege.
Enekem çınar teregim,

Yiğidi Semetey'e ısmarlayıp,
Yeniden katlayıp istifleyip,
Yetimine teslim edip,
Ölü beden gibi upuzun serip,
Dibine altın döşeyip,
Emanet diye bırakmış.
Dünyalığını gördüğünde
Çocuğun gönlü dolar,
Kızıl sikke, ak altın,
Dünya güzel görünür.
Dünyalığı var, malı var,
Hasılı, göz gördüğünün hepsi var.
Eşiğe bakınca,
Atadan kalma bir eşya,
Görünüp duruyormuş,
Çevirip onu alınca,

Yüzüne zehir sürdürmüş,
Sapına altın kakma yaptırmış,
Her biçimi ustaca işlenmiş,
Usta oymacı zavallı Bölökbay
yapmış. Nice yerden el bilirim,
Değdiği sağ kalmamış,
Rast gelse boş dönmemiş,
Alıp çıkılsa mülk odur,
Atası – aykol Manas'tan kalan
aybalta, Bakay aban sultanın
Yanında taşınsa keskin odur.
Aybaltayı armağan diye alıp,
Yanında taşısa büyük yoldaş,
Emanet cana gerek diye.
Hazineyi görüp kapatıp,
Allah'a şükürler edip,
Hüda'ya minnet söyleyip,
Çok yalvarır yetim kul,
Atası Manas töreye,
Kurban olunası ya işte,
Kanıkey gibi anaya.
Anacığım, çınar kavağım,

Kazınadan munu aldım.	*Hazineden bunu aldım.*
Kan atam Manastan kalgan keregim».	*Han atam Manas'tan kalan gereğim».*
Bukanın başı bap keldi.	*Buğanın başı denk geldi.*
Balanın bassa köönü bölünöt,	*Çocuk yürüse gönlü dolar,*
Kolundagı aybalta	*Elindeki aybalta*
Atası Manas kanday körünöt.	*Atası Manas gibi görünür.*
Kazınadan balta alıp,	*Hazineden baltayı alıp,*
Kayra cürdü Semetey,	*Geri yürüdü Semetey,*
Kökçolok menen kıygaştap,	*Kökçolok ile yan yana,*
44370 Kökcal Bakay col baştap,	*Kökcal Bakay yol başlayıp,*
Cana Bakay col cürüp,	*Yine Bakay yol yürüyüp,*
Cana ayttı kızıktı:	*Yine anlattı şaşılası şeyi:*
«Eey, özöndüü dayra – bulagım,	*«Eey, vadili ırmak – pınarım,*
Eey, ölgöndö körgön çunagım!	*Eey, ölürken kavuştuğum yavrum!*
Eçen cerde kızık bar,	*Nice yerde şaşılası şey var,*
Ermegim cetim, bilip al.	*Avuncum yetim, bilesin.*
Barbaganga bardıram,	*Varılmayana vardırırım,*
Kirbegenge kirgizem,	*Girilmeyene girdiririm,*
Tuybagandı tuydurup,	*Sezilmeyeni sezdirip,*
44380 Kan abañ Bakay ölbösö,	*Han aban Bakay ölmezse,*
Kıyamat cüzün körbösö,	*Kıyamet yüzünü görmezse,*
Kıyla cerden col bilem,	*Nice yerden yol bilirim,*
Manastan kalgan bargegim,	*Manas'tan kalan tomurcuğum,*
Kıyla kızık men bilem.	*Nice şaşılası şey bilirim.*
Kökcal Manas kan kezde,	*Kökcal Manas han iken,*
Köp döölöt başta bar kezde,	*Bunca devlet başta var iken,*
Başındagı suusar börk	*Başındaki zerdeva börkü*
Eçender ırgap kiyçü ele,	*Niceleri özenip giyerdi,*
Eçen cerge col cürsö,	*Nice yere yol yürüse,*
44390 Eçen taypa* kol cürsö,	*Nice taife* asker yürüse,*
Esebi cok mol cürsö,	*Hesapsız bolluk içinde yürüse,*
Tuygun Manas şer ele.	*Doğan Manas aslandı.*
Tuu tübündö Manaska,	*Tuğ dibinde Manas'a*
Turgan Bakay men elem.	*Duran Bakay bendim.*
Oşol Manas ölgönü,	*O Manas öldü öleli,*
Azaptı mintip körgönü,	*Azabı böyle göreli,*
Taruu sıybas oozuma,	*Darı sığmaz ağzıma*
Tananın başı çak keldi.	*Dana başı denk geldi.*

	Buuday batpas oozuma,	*Buğday sığmaz ağzıma,*
44400	Kazı cebes kayran baş,	*Kazı yemez canım baş,*
	Kankor Manas ölgönü,	*Kankor Manas öldü öleli,*
	Kara suuga zar boldum,	*Kara suya muhtaç oldum,*
	Kabılandan ayrılıp,	*Kaplandan ayrılıp,*
	Kankorum dep kaygırıp,	*Kankorum diye kaygılanıp,*
	Egizimden ayrılıp,	*İkizimden ayrılıp,*
	Men Manaska kaygırıp,	*Ben Manas'a yanıp,*
	Kara közüm kal boldu,	*Kara gözüme perde indi,*
	Tuygunum Manas ötkönü,	*Doğanım Manas göçeli,*
	Tuura Bakay abasın	*Doğru Bakay abasını*
44410	Artına taştap ketkeni	*Ardında bırakıp gideli,*
	Kapçıgay elem col boldum,	*Dar boğazdım, yol oldum,*
	Men kabılan elem kor boldum.	*Ben kaplandım, hor oldum.*
	Men, balam, buluñ elem col boldum,	*Ben, balam, kuytu köşeydim, yol oldum,*
	Muñ çeçerden ayrılıp,	*Dert çözenden ayrılıp,*
	Mintip ele balam kor boldum.	*Böylece işte balam, hor oldum.*
	Keçee, Keñ-Şordon Manas ötköndö,	*Dün, Keñ-Şor'dan Manas göçtüğünde,*
	Sarı maydan tomurup,	*Sarı yağdan kesip,*
	O düynögö ketkende,	*O dünyaya gittiğinde,*
	Özön boyloy kongondo,	*Vadi boyunca konulduğunda,*
	Kulunum, ört öçköndöy bolgondo	*Kulunum, yangın sönmüş gibi olduğunda*
44420	Cegisi kelse balbanga	*Pehlivan yemek istese*
	Keñ Mekeni çaldırıp,	*Geniş Meke'ye haber salıp,*
	Keñ Mekede Ak eşen,	*Geniş Meke'deki Ak eşen,*
	Ak eşendi aldırıp.	*Ak eşeni getirtip.*
	Ancıyandı çaldırıp,	*Ancıyan'a haber salıp,*
	Ala çapan Aykoco,	*Ala cübbeli Aykoco,*
	Aykoconu aldırıp,	*Aykoco'yu getirtip,*
	Ancıyanda kırk eşen	*Ancıyan'daki kırk eşeni,*
	Anı koşup aldırıp,	*Onları da katıp getirtip,*
	Menin kayran balam Kanıkey	*Benim canım balam Kanıkey*
44430	Eç bir canga bilgizbey,	*Hiçbir cana bildirmeden,*
	Arı-beri çaptırıp,	*Öteye beriye koşturup,*
	Eç kim bilbes akıldı	*Kimsenin bilmediği aklı*
	Oylop balam taptırıp,	*Düşünüp balam buldurup,*
	Bir kişige kep aytpay,	*Bir kişiye söz etmeden,*
	Bir adamga sırlaşpay,	*Bir insana sır vermeden,*

Eçkiliktin kara zoo,
Melmildegen ülkön* too,
Kara zoo betin kazdırıp,
Kan atañ Manas kandı tapşırıp.
Açık cerge koyboym – dep,
Mediynanı çaldırıp,
Til bilbes Arapıstandan
Seksen balban aldırıp,
Seksendin onu ölüptür,
Cetimiş balban keliptir,
Munu eneñ bilgizbeyt.
Oşo cetimiş balbandı,
Miñ karaça töö berip,
Miñ cılkılap bee berip,
Minerine at berip,
Kierine ton berip,
Çın Mekenin curtu – dep,
Zıyarat kılıp kol berip,
Suusap ketse balbanga
Kımız çaykap, bal berip,

Eçkilik'in kara kayası,
Uçsuz bucaksız ulu dağ,*
Kara kaya yüzünü kazdırıp,
Han atan Manas Han'ı emanet edip.
Açık yere koymam – diye,
Mediyna'ya haber salıp,
Dil bilmez Arapıstan'dan
Seksen pehlivan getirtip,
Seksenin onu ölmüş,
Yetmiş pehlivan gelmiş,
Bunu anan kimseye bildirmez.
O yetmiş pehlivana,
Bin karaca deve verip,
Biner yılkıyla kısrak verip,
Binmesine at verip,
Giymesine kürk verip,
Gerçek Meke'nin halkı – diye,
Ziyaret edip el verip,
Pehlivan susayınca
Kımız çalkayıp bal verip,

Kantın karday opurup,
Aptamaga* çay berip,
Aş-tamagın cay berip,
Cetik kuyruk, may berip,
Mom temirden* kur berip,
Bolot ketmen mülk berip,
Kündügünö balbandın
Buttap altın, zer berip,
Kara zoo betin açtırıp,
Kan Manastın kabırın*
Koygon – eken kazdırıp.
Kirseñ çunak köröörsüñ,
Enekem cetik eken – dep,
Andan kiyin bileersiñ.
Karaluu eneñ baykuşuñ
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Başına altımış sanaa bir kelip:
«Aytışa çıkkan doosu köp,

Şekeri kar gibi ufalayıp,
Aptama ile çay verip,*
Aşını yemeğini bolca verip,
Dolgun kuyruk, yağ verip,
Mum demirinden kuşak verip,*
Çelik çapa, mülk verip,
Pehlivanın gündeliğine
Okkayla altın, ziynet verip,
Kara kaya yüzünü açtırıp,
Han Manas'ın kabrini
Kazdırıp koydurmuş.
Girersen yavrum görürsün,
Anacığım pek yetkinmiş – diye,
Ondan sonra bilirsin.
Yaslı anan, zavallın,
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Başına altmış düşünce bir gelip:
«Söz yarışına çıkan davacısı çok,

Sayışa çıkkan coosu köp,
Beyli caman begi köp,
Körü bölök tegi köp,
Makşar künü* atañdın
Kara eşegi bolboym – dep,
Kankorum katıp ketpesem
A düynödö oñboym – dep.
Açık cerge men kömsöm,
Alat kün, içte buşman bar,
Ayköl aman barında
Atışıp cürgön duşmandar
Kabırıñ açıp ketet – dep,
Col üstünö süyrötüp,
Cobonu mintip salat – dep,
Ölgöndön öçün alçuday,
Dañgıttarga carat – dep,
Kıyşıñı cürgön kakşaaldar
Çoñ öçün mintip alat» – dep,

Mızrak dövüşüne çıkan düşmanı çok,
Huyu kötü beyi çok,
Mezarı ayrı soyu çok,
Mahşer günü atanın*
Kara eşeği olmam – diye,
Kankorumu saklamadan gidersem
O dünyada onmam – diye.
Açık yere ben gömsem,
Gün gelir, içte tasa var,
Aykol sağ iken
Çatışıp duran düşmanlar
Kabrini açıp gider – diye,
Yol üstünde sürükleyip,
Cesedi böyle atar – diye,
Ölüden öcünü alırcasına,
Azgın itlere yem eder – diye,
Sinsi sinsi gezen kakşaallar
Büyük öcünü böyle alır» – diye,

Akıl oylop, kep tüyüp,
Amaldı içke bek tüyüp,
Enekeñ kazdı, biz kömdük,
Katın taanıp baykasam,
Oyron eneñ dolunun
Oluyasın çın kördük.
Cana Semetey, kebiñdi uk,
Kan aba, Bakay – dep cazgan.
Kamdap koyup kaadasın,
Kılıp koyup kılıgın,
Bir adamga bilgizbey,
İçinde aram buzugun,
Akıl eelep, kep tapkan,
Ar coruktu bek tapkan,
Zayıp mınday bolobu?
Kanıkeydey balamdı
Urgaaçı degen adamdın
Katın dep aytıp koygon can Buygat
aytkan sözü bar,
Egerde eki bolobu!

Akıl edip, söz düğümleyip,
Çareyi içine sıkı düğümleyip,
Anan kazdı, biz gömdük,
Yazıyı tanıyıp bakınca,
Yaman ananın, o delişmenin,
Evliyalığını gerçekten gördük.
Yine Semetey, sözümü dinle,
Han aba Bakay – diye yazmış.
Töresini hazır edip,
Gereğini yapıp koyup,
Bir kişiye bildirmeden,
İçindeki gizli düzenini,
Akıl yürütüp söz bulmuş,
Her yolu sağlam bulmuş,
Kadın böyle olur mu?
Kanıkey gibi balamı
Dişi denen kişiyi
Karı deyip söyleyen can Üstü kapalı
söylediği sözü var,
Sözün özü, ikincisi olur mu!

Çıñırıp ıylap, kaygırıp,	*Çığlık atıp ağlayıp, kaygılanıp,*
Bizge buzuk salaar çeni bar.	*Bize fitne salacak hâli var.*
Çın Manastan ayrılıp,	*Gerçek Manas'tan ayrılıp,*
Kanduu beti cırtıluu,	*Kanlı yüzü yırtık,*
Kara çaçı cayıluu,	*Kara saçı dağınık,*
Küldüygön kara başında,	*Öksüz kalan kara başında,*
Kankorunan ayrılıp,	*Kankorundan ayrılıp,*
Otuz eki caşında,	*Otuz iki yaşında,*
Koltukta erkek özüñ caş,	*Koltukta erkek, kendin taze,*
44520 Bereniñdi caşıram.	*Yiğidini saklarım.*
Korduktu körüp kayran baş.	*Horluğu gördü canım baş. Üstü kapalı*
Kaymanalap aytkan söz,	*söylenen söz,*
Manasım apat* bolgondo	*Manas'ım helak* olduğunda*
Koşoy, Töştük karı bar,	*Koşoy, Töştük ihtiyar var,*
Özünö cakın Manastın	*Manas'ın kendine yakın*
Alptarının baarı bar.	*Alplerinin hepsi var.*
Altı tüymö şart bergen,	*Altı düğmeyle şart koşmuş,*
Abası Bakay men şorduu,	*Abası Bakay ben zavallı,*
Üy tuşuna kelsin – dep,	*Evin önüne gelsin – diye,*
Bir keñeşim körsün – dep,	*Bir öğüdümü görsün – diye,*
44530 Bir terekti çapkamın.	*Bir kavağı kestim.*
Alakanday kat bergen.	*Avuç içi kadar mektup vermiş.*
Karaluu baykuş iymengen,	*Yaslı zavallı çekinmiş,*
Bula menen orodum,	*Ham ipekle sardım,*
Kara küñdön cibergen.	*Kara cariyeyle göndermiş.*
Kara küñ kelip kat berdi,	*Kara cariye gelip mektup verdi,*
Kabılan söögü dedirtip,	*Kaplan kemiği dedirtip,*
Ayanbastan bat berdi.	*Çekinmeden tez verdi.*
Katın okup karasam,	*Mektubu okuyup baksam,*
Arapça cazgan kat eken.	*Arapça yazılmış mektupmuş.*
44540 Kanıkeydin atı eken,	*Kanıkey'in adıymış,*
Kanıkey ıylap kat cazgan,	*Kanıkey ağlayıp mektup yazmış,*
Cay kazganın bildirgen,	*Mezar kazdığını bildirmiş,*
Canımdı mintip küydürgön.	*Canımı böyle yakmış.*
«Aba Bakay, ayköl şer,	*«Aba Bakay, aykol aslan,*
Azaptı tartat uşu cer.	*Azabı çektiren bu yer.*
Ketiptir Manas dostuñuz,	*Gitmiş Manas dostunuz,*
Ken-Kol bizge cer emes,	*Ken-Kol bize yer değil,*

	Bu kırgız bizge el emes,	*Bu Kırgız bize el değil,*
	Bu Talas bizge cer emes,	*Bu Talas bize yer değil,*
44550	Bu argın bizge el emes.	*Bu Argın bize el değil.*
	Buudandın közü ketiptir,	*Küheylanın gözü kapanmış,*
	Küügüm kire, kün bata,	*Alacakaranlık çöker, gün batarken,*
	Eldin astı dım cata	*El daha yeni yatarken,*
	Bir kızıgım körüp al,	*Bir hünerimi görüver,*
	Abakem Bakay, tilimdi al	*Abam Bakay, sözümü tut,*
	Berendigim aşıram,	*Yiğitliğimi göstereyim,*
	Bir kişige bilgizbey,	*Bir kişiye bildirmeden,*
	Kaymana sözün tapkamın,	*Üstü kapalı sözünü buldum,*
	Bir terekti toñkoytup,	*Bir kavağı devirip,*
44560	Koluna kolun okşotup,	*Eline elini benzetip,*
	Butuna butun okşotup,	*Ayağına ayağını benzetip,*
	Başına başın okşotup,	*Başına başını benzetip,*
	Kıyın kıldat men baykuş	*Ustaca, incelikle ben zavallı,*
	Manas kılıp sulduytup,	*Manas yapıp upuzun serdim,*
	Karmasa cumşak bolsun – dep,	*Tutunca yumuşak olsun – diye,*
	Manastan beter saktadım,	*Manas'tan beter sakındım,*
	Bulgaarı menen kaptadım.	*Sahtiyanla kapladım.*
	Kolu cetken kelsin – dep, Tabıtka salıp bet alıp,	*Eli yeten gelsin – diye, Tabuta koyup yola çıkıp,*
	Kalıkka berdim kabardı.	*Halka verdim haberi.*
44570	Al añgıça bolgon cok,	*O ara çok geçmedi,*
	Kankorumdun ayınan	*Kankorumun yüzünden*
	Mnntip taptım amaldı».	*Böyle buldum çareyi».*
	Tañ kaşkayıp sürgöndö,	*Tan ağarıp söktüğünde,*
	Cerge şookum tiygende,	*Yere ışıltı değdiğinde,*
	Ancıyandın ak eşen,	*Ancıyan'ın ak eşeni,*
	Ala çapan Aykoco,	*Ala cübbeli Aykoco,*
	Katagandın kan Koşoy,	*Katagan'ın hanı Koşoy,*
	Elemandın er Töştük,	*Eleman'ın eri Töştük,*
	Urumkandın Kökbörü,	*Urumkan'ın Kökbörü'sü,*
44580	Karaçanın kan Saykal,	*Karaça'nın hanı Saykal,*
	Koenalı, Caşaydar,	*Koenalı, Caşaydar,*
	Kökcaldardın baarı bar,	*Kökcalların hepsi var,*
	Ekөönün orto cerine	*İkisinin orta yerine*
	Dal özünö cakını,	*Tam kendine yakınları,*

	Caşırıp mintip koygongo,	*Böyle saklayıp koyduğuna,*
	Kıyamat ketken atañdı	*Kıyamete göçen atanı*
	Kökcaldın toktop akılı,	*Kökcalın aklı durup,*
	Kızır mintip koldogon.	*Hızır böyle korumuş.*
	Kabılan balam Kanıkey	*Kaplan balam Kanıkey*
44590	Dünüyönü caynatıp,	*Dünyalığı saçıp bezeyip,*
	Bir adamga bilgizbey,	*Bir kişiye bildirmeden,*
	Badışası Manastı	*Padişahı Manas'ı*
	On segiz alpka karmatıp,	*On sekiz alpa tutturup,*
	Cakında berbeyt tegi ele.	*Yakınına da vermezdi zaten.*
	Adırda cılkı altı san,	*Kırlarda yılkı altı tümen,*
	Argımak, külük buudandan	*Argımaktan, yüğrük küheylandan*
	Bakayın taştap talaaga.	*Bakay'ını bozkıra bırakıp.*
	Toguz miñdi aydatıp,	*Dokuz binini sürdürüp,*
	Dooranına* tokutup,	*Devranına* eyerletip,*
44600	Katagandın kan Koşoy,	*Katagan'ın hanı Koşoy,*
	Koco, eşen, sopuga*	*Hocaya, eşene, sofuya**
	Canazasın okutup,	*Cenaze namazını kıldırıp,*
	Tabıtka salıp cuudurup,	*Tabuta koyup yıkatıp,*
	Zıyarat kılıp kalalık.	*Ziyaret edip kalalım.*
	Supka salıp orotup,	*Kefene sarıp dolatıp,*
	Baş-ayagın buudurup.	*Başını ayağını bağlatıp.*
	Ancıyandın kırk eşen	*Ancıyan'ın kırk eşeni*
	Alıp barsa üñkürgö,	*Mağaraya götürünce,*
	Akıñız uşul bolsun – dep, Ölüp kalsa sözü açık,	*Hakkınız bu olsun – diye, Ölüp gitse sözü açık,*
44610	Kazınanı açtırıp,	*Hazineyi açtırıp,*
	Kança alsañ algın – dep,	*Ne kadar alırsanız alın – diye,*
	Iç etinen sup köynök	*İç tenine kefen gömlek*
	Kol kayır kılıp çaçtırıp, Kiyip cürgön karıya,	*Sadaka edip saçtırıp,*
	Kan Manastı kalayık	*Han Manas'ı ahali*
	Col baştadı Kanıkey.	*Yolu başlattı Kanıkey.*
	Kalayıktın baarısı	*Ahalinin hepsi*
	Manas kandı kötörüp,	*Manas Han'ı yüklenip,*
	Üñkür közdöy baskan cer.	*Mağaraya doğru yürüdüğü yer.*
	Üñkürünö cetkiçe,	*Mağarasına varıncaya dek,*
44620	Kızıl kırçın tal bütkön.	*Kızıl körpe söğüt bitmiş.*

	Kıyamat ketken kan atañ	*Kıyamete göçen han atan*
	Kıyla cerge kan bolgon.	*Nice yere han olmuş.*
	Kelme aytıp kırk koco,	*Kelime getirip kırk hoca,*
	Cöö kötörüp baskan cer.	*Yaya yüklenip yürüdüğü yer.*
	Keñ-Şor menen çoñ üñkür,	*Keñ-Şor ile koca mağara,*
	Kırka terek ornogon,	*Sıra sıra kavak dikilmiş,*
	Belgilüü atañ şer ele,	*Ünlü atan aslandı,*
	Biri tirüü er ele.	*Erlerin eşsiz dirisiydi.*
	Atañ öñdüü bir Kuday,	*Atan gibisini bir Hüda,*
44630	Can caratıp mendesin	*Can yaratıp kulunu,*
	Keldi-ketti kayran er,	*Geldi gitti canım er,*
	Badışa Manas külüstön	*Padişah Manas, o boylu poslu,*
	Apat bolgon oşol cer,	*Helak olduğu yer işte o,*
	Kulunum, balam Semetey,	*Kulunum, balam Semetey,*
	Oşo cayga baralık.	*O yere varalım.*
	Zayıpburuş sultanga	*Zayıpburuş sultana,*
	Töö atası Bozbuura,	*Devenin atası Bozbuura,*
	Aykölgö atap çalalık.	*Aykol'a adayıp keselim.*
	Badışa Bakay kabılan,	*Padişah Bakay kaplan,*
44640	Şay koldogon oluyañ	*Şay'ın koruduğu evliyan,*
	Ölmöyünçö közü açık.	*Ölmeyince gözü açık.*
	Acal menen azaptı,	*Ecel ile azabı,*
	Altı ayınan berkini	*Altı ay öncesinden berisini*
	Daana bilgen oluya.	*Apaçık bilen evliya.*
	Adamzattın tuygunu,	*Âdemoğlunun doğanı,*
	Oluyattın öz uulu,	*Oluyat'ın öz oğlu,*
	Kara kiş bulbulu,	*Kara samur bülbülü,*
	Kabılan Bakay kurguru,	*Kaplan Bakay, o yaman,*
	Eçen-eçen söz aytıp,	*Nice nice söz söyleyip,*
44650	Eerçitkeni Semetey,	*Peşine taktığı Semetey,*
	Kurdaşı Manas kökcalga.	*Yaşıtı kökcal Manas'a.*
	Kuran okuur kezdi aytıp,	*Kur'an okunacak vakti söyleyip,*
	Bilbegendi bilgizip,	*Bilinmeyeni bildirip,*
	Enesi baskan col baştap,	*Anasının yürüdüğü yolu tutup,*
	Izi menen cürgüzüp,	*İzinden yürütüp,*
	Eçkiliktin kara zoo,	*Eçkilik'in kara kayası,*
	Melmildegen ülkön too,	*Uçsuz bucaksız ulu dağ,*
	Kabırga cakın kalganda	*Kabre yakın kaldığında*

Ayköl Bakay añgırap,
«Manas kan!» – dep zañgırap,
Açılçu oozun cazdanıp,
Öksögön Bakay er sultan,
Ökürüp ündü saldı emi.
Ak sakalı suyulup,
Közünön akkan kanduu caş
Akırek ıldıy kuyulup.
Atası Bakay mintken soñ,
Aylansam bolot Kudayga,
Armanduu bala turabı,
Atakelep bakırıp,
Balalıgın kördüñbü,
Baaşa atası Manastı
«Öödö tur!» – dep çakırıp,
Balalık kılat Semetey,
Atakelep bakırıp
Altın caak aybalta
Oñ böyrökkö tayanıp,
«Oyronum atam! – dep ıylap,
Butun suuga maldı ele,
Kara caak ak kamçı
Sol böyrökkö tayanıp,
«Soltonum atam!» – dep ıylap. Kurdaşı
Manas törögö,
Karıya Bakay kabılan

Aykol Bakay haykırıp,
«Manas Han!» – diye gürleyip,
Açılacak ağzına yaslanıp,
Hıçkıran Bakay er sultan,
Böğürüp sesini saldı şimdi.
Ak sakalı seyrelip,
Gözünden akan kanlı yaş
Köprücükten aşağı döküldü.
Atası Bakay böyle yapınca,
Kurban olayım Hüda'ya,
Hasretli çocuk durur mu,
Atam diye bağırıp,
Çocukluğunu gördün mü,
Padişah atası Manas'ı
«Ayağa kalk!» – diye çağırıp,
Çocukluk eder Semetey,
Atam diye bağırıp,
Altın yanaklı aybaltayı
Sağ böğrüne dayanıp,
«Aslanım atam! – diye ağlayıp,
Ayağını suya daldırdı,
Kara saplı ak kamçıyı
Sol böğrüne dayanıp,
«Sultanım atam!» – diye ağlayıp. Yaşıtı
Manas töreye,
Koca Bakay kaplan

Al keyişin tıyganda,
Közdün caşın cıyganda,
Al Manastın kabırın
Bakaydan başka can bilbeyt.
Kabırda ıylap turuşup,
Kayrılıp kayrat kılışıp,
Dem alışıp, es cıynap,
Kıyamat ketken Manaska,
Kıyındap kömgön katınga
Iraazı bolup turuşup,
Kutba cagın karasa,
Eer beldey moynoktu

O feryadını dindirince,
Gözün yaşını derleyince,
O Manas'ın kabrini
Bakay'dan başka can bilmez.
Kabirde ağlaşıp durup,
Dönüp yürek pekiştirip,
Soluklanıp, akıl derleyip,
Kıyamete göçen Manas'a,
Ustalıkla gömen kadına
Şükranla razı olup,
Kıble yönüne bakınca,
Eyer beli gibi boyun geçidini

Aşıp çıgıp kelatat,
Töö atası Bozbuura
Al kabırdı karata
Kaçıp çıgıp kelatat.
Kabırga cakın kelgende,
Kutba caktı baştanıp,
Çuudası bölünüp,
Çunagı Semetey körünüp,
Çögüp berdi Bozbuura.
Aybandan bölök ünü bar,
Manasına balasın
Çalsa degen türü bar,
«Çök-çök» dese çögülüp,
Turbay koydu Bozbuura.
Eegin cerge eñkeytip,
Katıp aldı Bozbuura.
Bılkıldabay orduna,
Catıp aldı Bozbuura.
Kabılan Bakay, Semetey
Kolun suuga maldı ele,
Kol daaratın aldı ele,
But daaratın aldı ele.
Kurgan Bakay kabılan
Kuran okup kaldı ele.

«Oomiyin!» – dep kol cayıp,
Opsuz bala Semetey,
Alaşa moyun ak şamşar,*
Kınınan tartıp kolgo alıp:
«Töö atası Bozbuura,
Kaalap bassañ Meke bar,
Kamınıp çögüp alıpsıñ,
Canıbar, kan atama cete bar.
Aylanayın, a Kuday,
Tozok otu ıraak bol,
Kabılanım kan atama burak* bol!
Oozunda taştı añtargın,
Canıñ Alda Taalaga,
Soobu atam Manaska». –

Aşıp çıkıp geliyor,
Devenin atası Bozbuura,
O kabre doğru
Koşup çıkıp geliyor.
Kabre yakın geldiğinde,
Kıble yönüne baş koyup,
Yünü tutam tutam ayrılıp,
Yavrusu Semetey görününce,
Çöküverdi Bozbuura.
Hayvandan başka sesi var,
Manas'ına, oğlu kendisini
Kessin der gibi hâli var,
«Çök çök» deyince çöküp,
Kalkmaz oldu Bozbuura.
Çenesini yere eğip,
Kaskatı kesildi Bozbuura.
Kımıldamadan yerinde,
Yatıverdi Bozbuura.
Kaplan Bakay, Semetey
Elini suya daldırdı,
El abdestini aldı,
Ayak abdestini aldı.
Zavallı Bakay kaplan
Kur'an okuyup durdu.

«Âmin!» – deyip el açıp,
Deli dolu çocuk Semetey,
*Kısa boyunlu ak şamşiri,**
Kınından çekip ele alıp:
«Devenin atası Bozbuura,
Dilesen yürü, Meke var,
Hazırlanıp çökmüşsün,
Canım hayvan, han atama ulaş.
Kurban olayım, ey Hüda,
Cehennem ateşi ırak olsun,
Kaplanım han atama burak ol!*
Ağzındaki taşı devir,
Canın Allah Taala'ya,
Sevabı atam Manas'a». –

Dep, öşöntüp, Semetey
Boz buuranı çaldı ele,
«Ur!» – degizbey buuranın
Başın kesip aldı ele.
Cana Bakay kep baştayt,
Akırın aytıp, bek taştayt.
Ar bir kebi altınday,
Akılı candı cep taştayt.
Obodon cıldız coşulgan,
Altaydan ayköl kelgende
A düynölük dos bolup,
Caşı on ekige kelgende,
Murda Bakay körgöndö,
Obodon cıldız kozgolgon,
On eki sapar dos bolgon,
Dümöktü Kanıkey balam baştagan,
Tübü menen kayran can,
Caşı on ekige kelgende,
Atasına Semetey
Kelip kuran okusa,
Bir kireerge balasın,
Amanat dep taştagan.
Anda Bakay munu aytat:
«Emi cetim, ugup al,
Bakay aytaar kebi bar.
Atasın uulu körsün – dep,
Amanat kılgan çeni bar.

Deyip, böylece, Semetey
Boz buğrayı kesti,
«Vur!» dedirtmeden buğranın
Başını kesiverdi.
Yine Bakay söze başlar,
Usulca söyler, sağlam koyar.
Her bir sözü altın gibi,
Aklı insanın canını alt eder.
Gökten yıldız dökülmüş,
Altay'dan aykol geldiğinde
O dünyalık dost olup,
Yaşı on ikiye geldiğinde,
Önceden Bakay gördüğünde,
Gökten yıldız kımıldamış,
On iki kez dost olmuş,
Bu işi Kanıkey balam başlatmış,
Kökünden bu canım can,
Yaşı on ikiye geldiğinde,
Atasına Semetey
Gelip Kur'an okusun diye,
Bir girsin diye oğlunu,
Emanet diye bırakmış.
O zaman Bakay şunu söyler:
«Şimdi yetim, dinle beni,
Bakay'ın diyecek sözü var.
Atasını oğlu görsün – diye,
Emanet kıldığı yeri var.

Bul üñkürgö kir balam,
Kabılan atañ, şeriñdin
Ar müçösün kör, balam.
İçiñdegi kapanın
Birin koyboy çaç, balam.
Enekeñ kılgan amanat,
Bul üñkürdü aç, balam.
Oozun cargan üñkürdün
Ebin kıyıp aştagan,
Amanat dep taştagan,
Beri karay kañtargın».

Bu mağaraya gir balam,
Kaplan atanın, aslanının
Her uzvunu gör, balam.
İçindeki kederin
Birini koymadan saç, balam.
Ananın kıldığı emanet,
Bu mağarayı aç, balam.
Ağzı yarılan mağaranın
Kapağını denk getirip kapatmış,
Emanet diye bırakmış,
Beri yana devir».

Bakay munu aytkan soñ,
Tartalbay bala bılkıldayt,
Alı ketip kıltıldayt.
Bala mintip turganda,
Açuusu keldi kan Bakay:
«Oynoo sendey mas kezde,
Oynop cürgön caş kezde,
Cılañaylak, cılañbaş,
Cer solkuldap bir ubak,
Ötüp ketti kayran çak.
Emdiginin baldarı,
Çöbök içip, çöp çıçkan,
Bayırkı bala kezimde,
Oynop oyun salçu elek,
Küçtü sınap kalçu elek.
Tüptüü çıkkan kayıñdın
Culup-culup alçu elek». –
Dep, öşöntüp zor Bakay
Colum üydöy* kara taş
Oozunan culup aldı emi.
«Men kirerge colum cok,
Bala cetim, kirgin – dep.
Kan Manastın catkanın,
Karaanım cetim, bilgin» – dep,
Balanı cumşap kaldı emi.
Manastan kalgan cetimi

Kelme okup añgırap,
Kelip cetim kirdi ele.
Zayıpburuş kökcaldın
Koygon cayın kördü emi.
Baspay bala cardanıp,
Al üñkürdün içine
Bala cetim tañ kalıp.
Adam kılgıs küç kılgan,
Ar şaymanın büt kılgan.
Körüp tursa körünüp,
Körüp turgan cetimdin
Köñülü caman bölünüp.

Bakay bunu deyince,
Çekemeyip çocuk kıpırdanır,
Gücü gidip sendeler.
Çocuk böyle dururken,
Öfkesi geldi Han Bakay'ın:
«Senin gibi oyunbaz, mest çağda,
Oynayıp gezen genç çağda,
Yalınayak, baş açık,
Yer sarsılırdı bir vakit,
Geçip gitti o güzelim çağ.
Şimdikinin çocukları,
Ayran suyu içip ot sıçan,
Eski çocukluk çağımda,
Oynayıp oyun kurardık,
Gücü sınayıp dururduk.
Kökten çıkmış kayını
Kökünden söküp alırdık». –
Deyip, böylece ulu Bakay
Göçer çadırı gibi kara taşı*
Ağzından söküp aldı şimdi.
«Benim girmeye yolum yok,
Yetim çocuk, sen gir – diye.
Han Manas'ın yattığını,
Gözbebeğim yetim, bilesin» – diye,
Çocuğu gönderiverdi şimdi.
Manas'tan kalan yetimi

Kelime getirip yüksek sesle,
Gelip yetim girdi.
Zayıpburuş kökcalın
Konduğu yeri gördü şimdi.
Yürüyemeden çocuk bakakalıp,
O mağaranın içinde
Yetim çocuk şaşıp kaldı.
İnsan yapamaz iş yapmış,
Her düzeneğini tam kılmış.
Bakıp dursa görünüp,
Bakıp duran yetimin
Gönlü fena dolup.

Içi carık tuptunuk,
Ay tiygendey körünüp,
Şorduu enem Kanıkey,
Atam kandın kazına
Zarıp kılıp çaçıptır.
Al üñkürdün içine
Beren enem Kanıkey
Beyiştin türün açıptır.
Cakut taştan cardırgan,
Tört burçuna üñkürdün
Catkan töödöy saldırgan.
Kööhar taştan köbötkön,
Koy başınday muunaktap,
Töbösünö çögörtkön.
Körsö köñül bölünöt,
Kündüzgüdöy capcarık,
Içi tunuk körünöt.
Üñkür kulap ketet – dep,
Körgöndö köñül kaltırgan,
Tört burçuna tört kazık
Çılk altından somdotup,
Türkük kılıp saldırgan.
Munun içi sasıp ketet dep,
Eptüülüktü bilgizgen,
Mom temirlep buzdurup,
Agıp catkan kara suu,
Oşo turgan üñkürdün

İçi aydınlık, dupduru,
Ay vurmuş gibi görünüp,
Zavallı anam Kanıkey,
Atam hanın hazinesini
Harcayıp saçmış.
O mağaranın içine
Yiğit anam Kanıkey
Cennetin yüzünü açmış.
Yakut taştan yardırmış,
Mağaranın dört köşesine
Yatan deve gibi koydurmuş.
Cevher taştan kabartmış,
Koyun başı gibi boğumlayıp,
Tepesine oturtmuş.
Görse gönül dolar,
Gündüz gibi apaydınlık,
İçi duru görünür.
Mağara çöküverir – diye,
Görende gönül titreten,
Dört köşesine dört kazık
Som altından dövdürüp,
Direk yapıp koydurmuş.
Bunun içi kokar gider diye,
El ustalığını göstermiş,
Mum demirle deldirtip,
Akıp duran kara suyu,
İşte duran mağaranın

Içi menen cürgüzgön.
Körgöndö meer kandırgan,
Türdüü kımbat cakuttan
Ar kaysı cerge saldırgan.
Arı bassa bir kızık,
Körsö köñül kandırgan,
Altından kılgan kerebet
Al kızmatı çen emes,
Kutbaga karay saldırgan,
Alman salıp, kırgızdan
Arçanın külün aldırgan,

İçini baştan başa donatmıştı.
Gören gözü sevgiye kandıran,
Türlü değerli yakuttan
Her bir yerine işletmişti.
Öte geçse bir başka güzellik,
Görse gönlü kandıran,
Altından yapılmış kerevet —
O hizmeti ölçüye sığmaz,
Kıbleye doğru kurdurmuştu,
Kırgız'dan vergi salıp
Ardıcın külünü getirtmişti,

Astı çirip ketet dep,
Kayran enem Kanıkey
Andan katar saldırgan.
Baş açık akıl koybogon,
Baykuş atam Manastı
Sup keminge* orogon.
Ber cakka bardoo tarttırgan,
Eşen kiygen endey ton,
Epsiz enem Kanıkey
Aykarata captırgan.
Ak kurandı cazdagan,
Atam kandın ak cüzün
Kutba caktı baştagan.
Kızmatın mıktuu caratkan,
Atakemdin ak cüzün
Kıbılanı karatkan.
Körüp köñül bölünüp,
Atakelep, cetimdin
Közünün caşı tögülüp,
Itelgidey kayran köz
Irmegen sayın caş ketip,
Çolpon sınduu kayran köz
Çoguusunan caş ketip,
Koñgurap ıylap Semetey,
Manastı koşup turdu emi:
«Ayköl Manas, atam – şer»,
Azıp-tentip cetimiñ
Söögüñdü kördüm uşu cer.

Altı çürüyüp gider diye,
Aziz anam Kanıkey
Ondan kat kat serdirmişti.
Hiçbir işi açıkta komayan,
Zavallı atam Manas'ı
Sup kefenine sarmıştı.*
Beri yanına örtü çektirmişti,
İşanların giydiği enli kaftanı
Eşsiz anam Kanıkey
Boydan boya örttürmüştü.
Ak Kur'an'ı yastık etmişti,
Atam hanın ak yüzünü
Kıble yanına çevirtmişti.
Hizmetini eksiksiz görmüştü,
Atamın ak yüzünü
Kıbleye baktırmıştı.
Görüp gönlü parçalanıp,
«Atam!» diye, yetimin
Gözünün yaşı döküldü,
Doğan gibi aziz gözden
Her kırpışta yaş gidip,
Çolpan misali aziz gözden
Sel olup birden yaş gidip,
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp Semetey,
Manas'a ağıt yaktı şimdi:
«Aykol Manas, atam — arslan!»
Sürüne gezine yetimin
Kemiğini gördüm işte bu yerde.

Söögüñ catat, canıñ cok,
Sürötüñ turat, kanıñ cok.
Bekzaadanın calgızı
Baatırlıgıñ sında cok,
Bakırıp kobo kalıçu
Badışam atam dagı cok.
Kerebetiñ korgonço,
Temir kandın şaarına
Tentip kirip kün körgön,
Cetimiñ keldi kaşıña,

Kemiğin yatar, canın yok,
Suretin durur, kanın yok.
Beyzadenin bir tanesi
Yiğitliğinin dengi yok,
Kükreyip doğruluveren
Padişahım atam dahi yok.
Kerevetin koruyacağına,
Temir hanın şehrine
Sürgün girip gün görmüş
Yetimin geldi karşına,

Teñizim atam, oygonçu!
Eki suunun kuyuluş –
Şar cerindey kan atam,
Eki toonun urunuş –
Çoñ belindey kan atam.
Ay töbölöp, Kün tuugan,
Bolcoş bolup kalbadım,
Atakeme kurgan can,
Coldoş bolup kalbadım.
Tirüüñdö baykap körbödüm,
Tañ kalganday bat okup.
On ekige kelgende,
Oyronum atam ölbödüñ!».
Kelme aytıp bolkuldap,
Keyip-ıylap solkuldap:
«Tögöröktün tört burçun
Tört aylanta cıybadım,
Törö atam bügün öldü – dep, Kayrat baylap ereniñ,
Başıñda kızmat kılbadım,
Arman kılam Kudayga.
Catkanıñ borçuk korgonço,
Bereki oozum cabılbayt,
Calgızıñ keldi kaşıña,
Carıktık atam, oygonçu!
Bet imergen şıpıldap,
Celdey baykuş bar beken,
Cetim kalgan atadan,
Mendey baykuş bar beken?
Kanzaadanın calgızı
Keçip cürgön cön barbı,
Karaanım kelip kaldı – dep, Atası catkan al cayga
Kagılayın, kan ata,

Tirile turgan kün barbı?!
Bezip keteer cön barbı,
Berenim uulum keldi – dep,
Bereki catkan atakem

Denizim atam, uyansana!
İki suyun kavuştuğu —
Çağlayan yer gibi han atam,
İki dağın çarpıştığı —
Ulu bel gibi han atam.
Ay tepesinde, Gün doğumlu,
Ahdine eş olamadım,
Atama kurban bu can,
Yoldaş olup kalamadım.
Sağlığında görüp bilemedim,
Şaşılacak kadar tez okuyup.
On ikime geldiğimde,
Oyranım atam, ölmedin!»
Kelime getirip hıçkırıp,
Yanıp ağlayıp sarsılıp:
«Yeryüzünün dört bucağını
Dört dolanıp deremedim,
Töre atam bugün öldü — deyip, Yüreğine güç bağlayıp yiğidin,
Başucunda hizmet edemedim,
Feryadım Hudâ'yadır.
Yattığın sarp kaya koruyacağına,
Şu ağzım bir kapanmaz,
Bir tanen geldi karşına,
Nur yüzlüm atam, uyansana!
Yüzünü sıvazlayıp tez tez,
Yel gibi bir zavallı var mıdır,
Atadan yetim kalmış,
Bencileyin zavallı var mıdır?
Hanzadenin bir tanesi
Böyle sürünüp gezmesi reva mı,
Karaltım çıkageldi — deyip, Atasının yattığı o yere
Kurbanın olayım, han ata,

Direleceğin gün var mı?!
Kaçıp gitmenin yolu mu var,
Er oğlum geldi — deyip,
Şurada yatan atamın

Tirile turgan kün barbı?!
Kara kandın şaarına
Kan ata, kaçıp kettim camanat,
Canım tutam bir künü,
Kabılan atam, ala cat!
Temir kandın şaarına
Töntip kettim camanat,
Teñizim atam, ala cat!» –
Dep, öşöntüp, Semetey,
Kalaluu Bukar şaarınan
Dars okugan er neme,
Oturup kuran cat okup,
«Caasın» – degen süröönü*
«Oomiyin!» – dep kol cayıp,
O düynö ketken şerlerdin
Arbagına mol cayıp,
Solkuldap cetim zar ıylap,
Biri tirüü şerlerdin
Arbagına arınap,
Kankor Manastan tuugan bereniñ,
«Bekem keyip ökürsöm,
Beş künü udaa bozdosom,
Menin berenim atam tabılbayt.
Keyibeyin cönü cok,
Uşunday bolot düynö bok
Manastan tuugan er Semeñ,
Şay koldogon er nemeñ,
Karagattay kayran köz
Kayrılıp aarçıp aldı emi.
Anıktap közün saldı ele.

Alda, beren enem Kanıkey
Beren atam ölgöndö,
Beypaydı cesir körgöndö,
Begireek kılgan erdikti,
Bek oylogon şerdikti.
Çiygen eken sızıktı,
Kayran enem Kanıkey
Kılgan eken kızıktı,

Dirileceği gün var mı?!
Kara hanın şehrine
Han ata, kaçıp gittim, ne yaman,
Bir gün canımı ortaya korum,
Kaplan atam, yattığın yerde bil!
Temir hanın şehrine
Sürülüp gittim, ne yaman,
Denizim atam, yattığın yerde bil!» —
Deyip, böylece, Semetey,
Kaleli Buhar şehrinde
Ders okumuş er kişi,
Oturup Kur'an'ı ezberden okuyup,
*«Yâsîn» denen sureyi**
«Âmin!» deyip el açıp,
Öbür dünyaya göçen arslanların
Ruhuna bol bol bağışlayıp,
Sarsıla sarsıla yetim zâr ağlayıp,
Sağ olan arslanların da
Adına dualar adayıp,
Hunhar Manas'tan doğma yiğidin,
«Ne denli yansam, böğürsem,
Beş gün aralıksız inlesem,
Benim er atam bulunmaz.
Yanmayayım, faydası yok,
Böyleymiş işte şu boktan dünya» —
Manas'tan doğma er Semeñ,
Şây'ın koruduğu er yiğit,
Karadut gibi aziz gözünü
Dönüp silip aldı şimdi.
Dikkatle gözünü saldı o dem.

Vay, er anam Kanıkey,
Er atam öldüğünde,
Çaresizliği, dulluğu gördüğünde,
Beyden beter erlik göstermiş,
Derin düşünmüş arslanca.
Çizmiş çizgisini,
Aziz anam Kanıkey
Ne hünerler eylemiş,

Salıp ketken Talaska
Adam körgüs buzuktu.
Akılın candan aşırgan,
Arıslan atam kökcaldı
Bul üñkürgö caşırgan.
Katın başın er kılgan,
Karaluu canın tuu kılgan,
Oloñdoy bolgon kayran çaç
On eki bölüp taragan,
Atamdı açık koybosko,
Asıl enem beytaalay
Ar kimden aram sanagan.
Kızmatçını zekitken,
Kıyamat ketken atamdı
Beren enem beytaalay
Mendeden bölök bekitken.
Ataktangan kümbözgö,
Ketmendep cerdi oydurgan,
Bakay çapkan terekti
«Badışa abañ uşu» – dep,
Altı aramga koydurgan.
Baykuş enem şorduunu
Katın dese bolboyt ko,
Enemdi katın degendin
Egerde colu bolboyt ko.
Bügün körgön erteñ cok,
Uşunday eken düynö bok,
Enemdi algan atama
Kenedey arman anda cok.
Beren enem baykuşum
Ar belgini baştagan,

Talas'a bırakıp gitmiş
Kimsenin sezemeyeceği düzeni.
Aklı herkesten üstün,
Arslan atam bozkurdu
Bu mağaraya gizlemiş.
Kadın başıyla er olmuş,
Yaslı canını tuğ etmiş,
Yele gibi gür aziz saçını
On ikiye bölüp taramış,
Atamı açıkta komamak için,
Asil anam bahtı kara
Herkesten kötülük ummuş.
Hizmetçiyi sıkı tutmuş,
Kıyamete göçen atamı
Er anam bahtı kara
Kullardan ayrı gizlemiş.
Ünlenen kümbete
Çapayla yeri oydurmuş,
Bakay'ın kestiği kavağı
«Padişah ağan budur» — deyip,
Altı harama koydurmuş.
Zavallı anam çilekeşe
Kadın demek olmaz ya,
Aneme kadın diyenin
Asla yolu açılmaz ya.
Bugün var olan yarın yok,
Böyleymiş şu boktan dünya,
Anemi alan atamda
Zerrece hasret yok imiş.
Er anam, zavallım,
Her nişanı düzenlemiş,

Atasının balası,
Söögün körö ketsin – dep,
Amanat kılıp taştagan.
Artık bilgen enekem.
Ata, kagılayın urmekem,
Altı zoonu etektep,
Ardıgıp ıylap, cöö basıp,

Atasının oğlu
Kemiğini görüp gitsin — deyip,
Emanet kılıp bırakmış.
Her şeyi önceden bilen anacığım.
Ata, kurbanın olayım, canım anam,
Altı sarp kayayı eteğinden dolanıp,
İçin için ağlayıp, yaya yürüyüp,

Artıkçası bek şaşıp,
Arkasında men üçün,
Ar kazına düynösün
Çaçkandıgı ep eken,
Törkününö momintip,
Kaçkandıgı ep eken!
Beren enem Kanıkey,
Belgilüü calgız körsün – dep,
Mınça beynet baştagan,
Atakemdin üñkürün,
Alda baykuş enekem
Beyiş kılıp taştagan.
Üñkürdü köölöp cay kazgan,
Ar kılıgın şay kazgan,
Oozun kamdap çukutkan,
Calgız kişi batkanday,
Ar cak cagın kazdırgan,
Altın enem Kanıkey,
Altı miñ koylor catkanday,
Şaşılış bolso içine
Kırk miñ kişi batkanday.
Şaşpay mından cay bolso,
Bakay baştap miñ kişi,
Bul üñkürdün içine
Orompoy teep catkanday.
Bul üñkürdün içine
Belgilüü atam şer kirgen,
Atakemdi koerdo,
Cay kızıgın körüügö
Koşoy, Töştük er kirgen.
Kırk eşen menen Aykoco,
Ak eşen menen zor Bakay:

Üstelik pek telaşlanıp,
Ardında benim için
Nice hazine varlığını
Saçıp dağıtması yerindeymiş,
Baba evine böylece
Kaçıp gitmesi yerindeymiş!
Er anam Kanıkey,
Namlı bir tanem görsün — deyip,
Bunca zahmete katlanmış,
Atamın mağarasını
Vay zavallı anacığım
Cennet kılıp bırakmış.
Mağarayı oyup yer kazmış,
Her yanını tastamam kazmış,
Ağzını sağlam kazdırtmış,
Bir tek kişi sığacak gibi,
Öte yanlarını kazdırmış,
Altın anam Kanıkey,
Altı bin koyun yatacak gibi,
Sıkışıklık olsa içine
Kırk bin kişi sığacak gibi.
Telaşsız, rahatça olsa,
Bakay başta bin kişi
Bu mağaranın içinde
Tepişip oyun oynayacak gibi.
Bu mağaranın içine
Namlı atam arslan girmiş,
Atamı koyarlarken,
Yerin görkemini görmeye
Koşoy, Töştük — erler girmiş.
Kırk işan ile Aykoco,
Ak işan ile ulu Bakay:

Kız Saykal menen Kökbörü,
Sepkili cok ak cüzdüü,
Körüşüügö teñ kirgen.
Içi serüün celdegen,
Alpının baarı kirgende,
Atam catkan bul caydın

Kız Saykal ile Kökbörü,
Çilsiz ak yüzlü,
Vedaya birlikte girmiş.
İçi serin, yel alan,
Alplarının hepsi girdiğinde,
Atamın yattığı bu yerin

Bir burçuna kelbegen.
Kızırluu kılık tabılgan,
Kümüş kemer kurçangan,
Baykuş enem doluga
Kan Koşoy baştap calıngan. Altın kemer kurçangan,
«Artık beybak eken – dep,
Ayday betin ur çalgan,
Ak eşen körüp çoçugan,
Al üñkürdön çıkpastan,
Atam şerdin özünö
Kızmat kılgan kırk eşen
Altımış sıyra kurandı
«Katma* kılıp okugan.
Kırk col kıyın but şiltep, Sungan butun tartpagan,
Kımbattan kalgan cetimiñ
Suluu cüzdüü bir kişi,
Arı taman bardı ele,
Ayköl Manas sultanga
Anıktap közün saldı ele.
Sol cagına karasa,
Külümsüröp közün cuump
Catkan eken kan atam,
Köp mayirvan coldoşko
Batkan eken kan atam.
Atam calgız al emes,
Calgız catar kan emes.
Köp kızıkka batıptır,
Kökcal atam, kayran şer,
Şiriñki sarı köykaşka,
Uzun boyluu, keñ dalı,
Arı balban, arı şer,
Kara surdun suluusu,
Islamdın urduusu,
Beli kınday, beti ayday,
Cumgan közün açpagan,
Belgilüü suluu kız menen
Ar cabdıgın şaylangan,

Bir köşesini doldurmamış.
Hızırlı hüner bulunmuş,
Gümüş kemer kuşanmış,
Zavallı anam o çılgına
Han Koşoy başta yalvarmış. Altın kemer kuşanmış,
«Eşsiz kadınmış bu — deyip,
Ay yüzüne hûri nuru vurmuş,
Ak işan görüp ürkmüş,
O mağaradan çıkmadan,
Arslan atamın kendisine
Hizmet eden kırk işan
Altmış kere Kur'an'ı
«Hatim edip okumuş.*
Kırk kez çetin adım atıp, Uzattığı ayağını çekmemiş,
Değerliden kalan yetimin
Güzel yüzlü bir kişi,
Öteye doğru vardı,
Aykol Manas sultana
Dikkatle gözünü saldı.
Sol yanına baksa,
Gülümseyip gözünü yummuş
Yatıyormuş han atam,
Nice âlicenap yoldaşa
Katılmış han atam.
Atam yalnız değilmiş,
Yalnız yatar han değilmiş.
Nice görkeme gömülmüş,
Bozkurt atam, aziz arslan,
Şirin sarı, seçkin güzel,
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem arslan,
Kara yağızın güzeli,
İslam'ın hûri kızı,
Beli kın gibi, yüzü ay gibi,
Yumduğu gözünü açmamış,
Namlı güzel kız ile
Her donanımını kuşanmış,

Koyundaşıp kan atam,	*Koyun koyuna han atam*
Koşo catıp kalıptır.	*Birlikte yatıp kalmış.*
Oñ cak cagın karasa,	*Sağ yanına baksa,*
Çekiri cok koy közdüü.	*Çakırı yok, koyun gözlü.*
Altın caak aybalta	*Altın yanaklı aybaltanın*
Büldürgüsün beş orop,	*Kayışını beş kez dolayıp,*
Bilegine ilingen,	*Bileğine asmış,*
Ok ötpögön altın ton,	*Ok geçmez altın kaftanın*
Toksonun katar kiyingen,	*Doksanını üst üste giyinmiş,*
45080 Kündöy betin ur çalgan,	*Gün gibi yüzüne hûri nuru vurmuş,*
Külümsüröp sumsaygan,	*Gülümseyip sertçe bakan,*
Oñ cagında atamdın	*Sağ yanında atamın*
Ur cüzdöngön bir adam	*Hûri yüzlü bir adam,*
Murutu ösüp çubalgan,	*Bıyığı uzayıp sarkmış,*
Kööharday cüzü kızargan,	*Cevher gibi yüzü al al,*
Cumgan közün açpagan,	*Yumduğu gözünü açmamış,*
Oñ cagına atamdın	*Sağ yanına atamın*
Orolo tartıp catıptır.	*Sokulup kıvrılıp yatmış.*
Zorlugu toonun teñindey,	*Heybeti dağa denktir,*
45090 Tirüüsündö kezikse,	*Sağken karşısına çıksa,*
Tiktegendi cegidey.	*Bakanı yiyecek gibi.*
Ayzakerdin ıktuusu,	*Mızrakçının en ustası,*
Özü adamzattın mıktuusu,	*Kendisi insanoğlunun yiğidi,*
Aç arıslan türdöngön,	*Aç arslan suratlı,*
Sarı sur tartıp öñdöngön,	*Sarı yağız benizli,*
Dıdaarı* alptan bir başka,	*Heybeti* alptan bir başka,*
Keñ kökürök, aybattuu,	*Geniş göğüslü, heybetli,*
Kelişimdüü kayrattuu,	*Yakışıklı, yürekli,*
Sungan butun tartpagan,	*Uzattığı ayağını çekmemiş,*
45100 Altın caak aybalta,	*Altın yanaklı aybaltası*
Oñ cagına kamdangan,	*Sağ yanına hazır konmuş,*
Külümsüröp tastaygan,	*Gülümseyip sırıtmış,*
Küröktöy tişi kaşkaygan,	*Kürek gibi dişi bembeyaz,*
Sol cagında atamdın	*Sol yanında atamın,*
Altın caka kürmösün,	*Altın yakalı cepkenini*
Aykaradan camınıp,	*Boydan boya örtünüp,*
Atakemdin canında	*Atamın yanı başında*

Cana catat bir adam.
Ayagında atamdın
Cana catat bir adam.
Orto boyluu, keñ dalı,
A dagı ayzakerdin ıktuusu,
Şeyitterdin mıktuusu.
Çoñ kazanday başı bar,
Çiygendey kara kaşı bar.
Eki közdün ortosu
Ur tögülüp, şam küygön.
Cıyırmaday caşı bar,
Körüp tursa iç küygön,
Kök temirden ton kiygen,
Kılıçın kınga cölögön,
Muñayıp cüzü çalaraak,
Artık öñü balaraak,
Ayagına atamdın
Koşo catkan bir can bar.
Bala çirkin tañ kalat,
Eñ baş cagın karasa,
Keriliñki çın cölök,
Kelbeti candan bir bölök.
Saamayına ırımdap,
Koyup koygon sekelek,
Bolcol caşı bala eken,
On ekiden ötö elek.
Kemeline al kelse,
Oñ dalısı keñ eken,
Özü oyrottu buzçu er eken.
Ak kurandı cazdanıp,
Kıbılanı baştanıp,
Tıgın bolup başına,
Koşo catat bir bala.
«Kapıray, esilim atam ölgönbü, Arıslan atam kılıgın
El-curtu menen kömgönbü.

Kızık kılıp atamdı,
Kız takatıp töşünö,

Yine yatar bir adam.
Ayak ucunda atamın
Yine yatar bir adam.
Orta boylu, geniş omuzlu,
O da mızrakçının en ustası,
Şehitlerin en yiğidi.
Koca kazan gibi başı var,
Çizilmiş gibi kara kaşı var.
İki gözünün arası
Nur dökülüp, mum yanmış.
Yirmi kadar yaşı var,
Görenin içi yanar,
Gök demirden zırh giymiş,
Kılıcını kınına dayamış,
Yüzü mahzunca solgun,
Çehresi hepten çocuksu,
Ayak ucuna atamın
Birlikte yatan bir can var.
Çocukcağız şaşakalır,
En baş ucuna baksa,
Gerilip yatmış gerçek destek,
Endamı herkesten başka.
Zülfüne uğur diye
Süs konmuş körpe bir kız,
Tahmini yaşı çocukmuş,
On ikiyi geçmemiş.
Kemaline erişse,
Sağ omuzu genişmiş,
Kendisi Oyrot'u bozacak ermiş.
Ak Kur'an'ı yastık edip,
Başını kıbleye verip,
Baş ucuna sokulup,
Birlikte yatar bir çocuk.
«Hayret, canım atam öldü mü, Arslan atamın töresince
Eli günüyle mi gömdüler?

Atamı görkeme boğup,
Göğsüne kız dayayıp,

Kız catkızıp kömgönbü?
Kabılan atam kankordu
Kapa bolboy catsın – dep,
Kız koynuna bergenbi?
Tegerektey cürsün – dep,
Teñizderin bergenbi?
Erikkende atamdı
Ermek kıla cürsün – dep,
Eselek curttu karaçı,
Balasın koşo bergenbi?»
Körüp köñül bölünüp,
Manastan kalgan cetimdin
Közünün caşı tögülüp:
«Atakemdin koynuna
Men da kire kalsam beym.
Kokuy atam sultanga
Koşo catıp kalsam beym!
Kuçaktaşkan kız menen
Ortosuna kirsem beym,
Kanday şumduk, kanday iş,
Kanday müşkül, kanday tüş!
Atama catıp men ölsöm,
Kabılan kargan abakem,
Kan Bakay abam ölöbü,
Küyüttüü enem Kanıkey
Dagı tozok köröbü!
Tokson beşte Çıyırdı
Özünö bıçak salabı,
Kokusunan bobular
Kırgın tüşüp kalabı!
Kızırluu abam Bakaydan
Bu kızıgın surayın,
Bilbegendi bilgizgen,
Men abama tartayın.
O, kuduret, miñ tobo,
Kan Bakayga aytayın.

Ar bir sözdü cıynayın,
Ulukman abam Bakaydan

Kız yatırıp mı gömdüler?
Kaplan atam hunhârı
Gam çekmeden yatsın — deyip,
Koynuna kız mı verdiler?
Çevresinde dolansın — deyip,
Denklerini mi verdiler?
Atam sıkıldığında
Oyalasın diye — deyip,
Şu akılsız halka bak,
Çocuğunu da mı verdiler?»
Görüp gönlü parçalanıp,
Manas'tan kalan yetimin
Gözünün yaşı döküldü:
«Atamın koynuna
Ben de giriversem ya.
Vay, atam sultanla
Birlikte yatıp kalsam ya!
Kucaklaşan kız ile
Ortalarına girsem ya,
Ne acayip, ne iştir,
Ne müşkül, ne düştür!
Atamla yatıp ben ölsem,
Kaplan, kocamış ağam,
Han Bakay ağam ölür mü,
Dertli anam Kanıkey
Yine cehennem mi görür!
Doksan beşinde Çıyırdı
Kendine bıçak mı çalar,
Ansızın bunlar da
Kırıma mı uğrar!
Hızırlı ağam Bakay'dan
Bu sırrı sorayım,
Bilinmezi bildiren,
Ben ağama varayım.
Ey kudret, bin tövbe,
Han Bakay'a söyleyeyim.

Her bir sözü derleyeyim,
Lokman ağam Bakay'dan

Uşu sözdü surayın».
Dep, öşöntüp, Semetey
Üñkürdön çıktı bakırıp,
Abası Bakay sultanga,
Kolun bulgap çakırıp.
Bakay cakın kelgende
«Baatır aba, kebimdi uk,
Tünöyün bügün konoktu,
Aytayın sizge comoktu.
Anda Bakay munu aytat:
«Comoguñdu men bilem.
Coluñ bolsun, Semetey,
Işiñdi Kuday oñdosun,
Arbagı tirüü şer ele,
Atakeñ Manas koldosun!
On eki birge kol bergen
Oluya atañ şer oşol.
Elestep közgö körünüp,
Koldop turgan ceri oşol.
Kızırluu atañ Manastın
Oñdoy turgan ceri oşol».
Dep, öşöntüp, Bakay kan
Alaçıktay kara taş
Ala koyup koluna,
Demde Bakay bekitti.
Karasa közgö ilinbeyt,
Kayıp boldu al üñkür.
Kayda ekeni bilinbeyt,
Ayıp boldu al üñkür.
Üñkürdü Bakay bekitip,
Kayıp bolup turganda,
Semetey körüp cardanıp,
Manastan kalgan badirek
Bu kızıkka tañ kalıp:
«Menin atam şer eken,
Arbagı azır er eken.
Bu busurman az curtka
Ornotkon temir çep eken.

İşte bu sözü sorayım».
Deyip, böylece, Semetey
Mağaradan çıktı haykırıp,
Ağası Bakay sultana
Elini sallayıp seslenip.
Bakay yaklaşıp geldiğinde:
«Bahadır ağa, sözümü dinle,
Bu gece burada konaklayayım,
Size destanı anlatayım.
Bunun üzerine Bakay şöyle der:
«Destanını ben bilirim.
Yolun açık olsun, Semetey,
İşini Hudâ onarsın,
Ruhu diri arslandı,
Atan Manas seni korusun!
On iki pîre el veren
Evliya atan arslan odur.
Hayal olup göze görünüp,
Seni koruyup durduğu yer odur.
Hızırlı atan Manas'ın
İşini onardığı yer odur».
Deyip, böylece, Bakay han
Çadır kadar kara taşı
Alıverip eline,
Bir solukta Bakay kapattı.
Baksa göze ilişmez,
Kayboldu o mağara.
Nerede olduğu bilinmez,
Sırra kadem bastı o mağara.
Mağarayı Bakay kapatıp,
Görünmez olup durduğunda,
Semetey bakıp hayran kalıp,
Manas'tan kalan yaramaz
Bu hikmete şaşıp:
«Benim atam arslanmış,
Ruhu hâlâ ermiş.
Bu Müslüman az halka
Dikilmiş demir kaleymiş.

Aylansam bolot Kudayga,
A düynö ketken men atam,
Aalamda cok şer eken.
Aba Bakay, kebimdi uk,
Atam Manas ölgöndö,
Canaza okup, atamdı
Cabılıp curtu kömgöndö,
Eçe can menen kömgönsüñ?
Kız catkızıp koynuna,
Kıdaat ketken atamdı
Abake, kızık kılıp kömgönsüñ.
Atakem calgız al emes,
Aba Bakay, kebimdi uk,
Sen altı can menen kömgönsüñ!
Ar belgisin aktayın,
Aba Bakay, aytıp ber».
Bala ayttı, men bildim,
Oñ cagında catkan can,
Kızır çalgan ataña
Kıyındın baarı tuşukkan,
Baabedin çalgan ataña
Baatırdın baarı çak kelgen.
Şer atañ Manas oolukkan,
Kabılandın özünö
Eçen kökcal colukkan.
Köçüp kelgen Talaska,
Mintip çoro boluşkan,
Atañ ötkön Manaska,
Oñ cagında catkan can –
Keçee, kapırdan kaçıp cat bolgon,
Kara dinden ak bolgon,
Obodon cıldız kozgolup,
O düynölük dos bolup,
Konup kalgan Talaska,
Çoro bolgon atañ sultan Manaska.
Coonu birge coolaşıp,
Doonu birge doolaşıp,
Çalgındı birge çalışıp,

Hudâ'ya kurban olayım,
Öbür dünyaya göçen atam
Âlemde eşi yok arslanmış.
Ağa Bakay, sözümü dinle,
Atam Manas öldüğünde,
Cenaze namazı kılıp, atamı
Halkı toplanıp gömdüğünde,
Kaç canla gömdün?
Koynuna kız yatırıp,
Ebede göçen atamı
Ağacığım, görkemle gömmüşsün.
Atam yalnız değilmiş,
Ağa Bakay, sözümü dinle,
Sen altı canla gömmüşsün!
Her nişanını bileyim,
Ağa Bakay, anlatıver».
Çocuk söyledi, ben anladım,
Sağ yanında yatan can —
Hızır dokunmuş atana
Çetinlerin hepsi denk gelmiş,
Bahaeddin'in kolladığı atana
Bahadırların hepsi çıkagelmiş.
Arslan atan Manas coşkundu,
Kaplanın kendisine
Nice bozkurt rastlamış.
Göçüp gelmişler Talas'a,
Böylece çora olmuşlar,
Göçüp giden atan Manas'a.
Sağ yanında yatan can —
Hani, kâfirden kaçıp garip olmuş,
Kara dinden ak olmuş,
Gökten yıldız oynayıp,
Öbür dünyalık dost olup,
Konup kalmış Talas'a,
Çora olmuş atan sultan Manas'a.
Düşmanla birlikte savaşıp,
Davayı birlikte güdüp,
Keşfe birlikte çıkıp,

Çampañdan cılkı alışıp,
Kakançıluu Beecinge
Kazatka Manas barganda,
Kalıñ Beecin kakkanga
Kalaymandı salganda,
Tünörüp catkan Beecinge
Tüz kirip ayza sunganda,
Tüyşügü kımbat tozokton
Candı azat kılganda,
Çalgın çalsa çarçabas,
Oorukka* kirse oorunbas,
Kazatka kirse kaygırbas
Aç arslan, artık şer,
Alakeñ öñdüü kayran er.
Kılımdın baarı kozgolup,
Kırk eki san kol bolup,
Kara kanga kanışıp,
Kaçpay altı ay salışıp,
Kıtaydan külük cöö ölüp,
Kıyla azamat döö ölüp,
San tümöndöy el bolup,
Atañ tuusun kötörgön
Şorduu abañ Bakay men bolup. Islam
közdöy kaçkanda,
Din busurman kalayık
Akılı ketip şaşkanda,
Busurman curtu dırdıgıp,
Iç soorulap kaçkanda,
Atañ Manas – artık şer
Kızıl kindik kıtayga
Kıykırıp kırgın salganda,
Busurmandan biröö cok,
Almambet, Çubak atı uykaş,
Kakan kanga barganda,
Acıbay, Bakay eki kan,
Serek, Sırgak tegiz er,
Busurmandın bul kırkı,
Buudanı Manas kabılan
Burulbay soguş salganda,

Çampañ'dan yılkı alıp,
Kakan'lı Beecin'e
Gazaya Manas vardığında,
Kalabalık Beecin'i vurmaya
Kıyameti kopardığında,
Kararmış yatan Beecin'e
Dosdoğru girip mızrak uzattığında,
Zahmeti ağır cehennemden
Canları azat ettiğinde,
Keşfe çıksa yorulmaz,
Ordugâha girse yılmaz,*
Gazaya girse kaygılanmaz
Aç arslan, eşsiz yiğit,
Alakeñ gibi aziz er.
Cümle âlem ayaklanıp,
Kırk iki tümen ordu olup,
Kara kana bulanıp,
Kaçmadan altı ay vuruşup,
Kıtay'dan yürükler yaya ölüp,
Nice yiğit, nice dev ölüp,
Sayısız tümen halk olup,
Atanın tuğunu kaldıran
Çilekeş ağan Bakay ben olup. İslam'a
doğru kaçtığında,
Din Müslüman ahali
Aklı gidip şaşırdığında,
Müslüman halkı ürperip,
Yüreği kalkıp kaçtığında,
Atan Manas — eşsiz yiğit,
Kızıl göbek Kıtay'a
Haykırıp kırgın saldığında,
Müslüman'dan kimse yok,
Almambet, Çubak — adları uyaklı,
Kakan hana vardığında,
Acıbay, Bakay — iki han,
Serek, Sırgak — denk erler,
Müslüman'ın bu kırkı,
Yiğitler yiğidi Manas kaplan
Dönmeden savaş verdiğinde,

Tügöngön sayın tütögön,	*Tükendikçe tüten,*
Tübünön beri küçögön,	*Kökünden beri güçlenen,*
Ölgön sayın öörçügön,	*Öldükçe çoğalan,*
Öküm kıtay küçögön.	*Zorba Kıtay güçlenmiş.*
Kabar bergen kanına,	*Haber salmış hanına,*
Kayrattuu eri Koñurbay	*Yürekli eri Koñurbay,*
Kakan kandın şaarına.	*Kakan hanın şehrine.*
Cer buzulup terbelgen,	*Yer bozulup sarsılmış,*
Cetimiş kılım el kelgen.	*Yetmiş kavim halk gelmiş.*
Eçen-eçen alpı bar,	*Nice nice alpı var,*
Beecinde kıtay mancuunun	*Beecin'de Kıtay'ın, Mancu'nun*
Berenderi calpı bar.	*Yiğitleri hep orada.*
Er Koñurbay dagı bar,	*Er Koñurbay dahi var,*
Kazat kılgan kapırdın	*Gazaya kalkmış kâfirin*
Kerik, kaçır malı bar.	*Gergedanı, katırı var.*
Kumurskaday kılkıldap,	*Karınca gibi kaynaşıp,*
Çirkeyden beter bılkıldap,	*Sivrisinekten beter kımıldayıp,*
Çoyunbaş alıp döö cürüp,	*Demir topuz alıp dev yürüyüp,*
Balbandarı cöö cürüp,	*Pehlivanları yaya yürüyüp,*
Kurçap kıtay kıcıldap,	*Kıtay çevirip kaynaşıp,*
Kakandın curtu bıcıldap,	*Kakan'ın halkı vızıldayıp,*
Kıtay sandap kürüldöp,	*Kıtay sayısız gürleyip,*
Oşondo, kırgızdın kolu birindep.	*O zaman Kırgız'ın ordusu seyrelip.*
Törт kandın eli, sart kakmar	*Dört hanın eli, Sart, Kakmar,*
Alakanday busurman,	*Avuç kadar Müslüman,*
Atañ kökcal Manas bar,	*Atan bozkurt Manas var,*
Kezek-kezek uruşup,	*Sırayla dövüşüp,*
Kezekteşip turuşup,	*Nöbetleşip duruşup,*
Ayzalap balban top buzup,	*Mızrakla pehlivan saf bozup,*
Acalı cetken okko uçup,	*Eceli yeten okla uçup,*
Temir arkan tor körüp,	*Demir urgan, ağ görüp,*
Tozoktu caman zor körüp.	*Cehennemi pek zor görüp.*
Kalaymandı salganda,	*Kıyamet koptuğunda,*
Mañkuş menen Döödür alp	*Mañkuş ile Döödür alp*
Argın kandın Acıbay	*Argın hanın Acıbay'ını*
Alkımdan kömö sayganda,	*Gırtlaktan devirip sançtığında,*
Altımış asıy Kartküröñ	*Altmış asıylık Kartküröñ*
Çoñ Ilama balbanga	*Koca Ilama pehlivana*

	Kolgo tüşüp kalganda,	*Ele düşüp kaldığında,*
	Bu kıtaydın adatı,	*Bu Kıtay'ın âdeti,*
	Kaçan bolso kapırdın	*Ne zaman olsa kâfirin*
	Tuu karmagan adatı.	*Tuğ tutmaktır âdeti.*
	Kartkürööñdün butuna	*Kartkürööñ'ün ayağına*
45340	Temir çider salganda,	*Demir köstek vurduğunda,*
	Kulak-başın tundurup,	*Kulağını başını sersemletip,*
	Tasma menen buuganda,	*Kayışla bağladığında,*
	Kıtaydın künü tuuganda,	*Kıtay'ın günü doğduğunda,*
	Kartkürööñ minip al kapır,	*Kartkürööñ'e binip o kâfir,*
	Cetip başın alganda,	*Yetişip başını aldığında,*
	Kıtaylardın kızıl tuu	*Kıtayların kızıl tuğunu*
	Kıl ettirip kıyşaytpay,	*Kıl kadar eğdirmeden,*
	Ilama karmap turganda,	*Ilama tutup durduğunda,*
	Aysarala at menen,	*Aysarala at ile,*
45350	Ayçıgı küldüü ton menen	*Ayçası güllü kaftanla*
	Ayaş atañ boluçu,	*Ayaş atandı o,*
	Almambet attuu kayran şer, Ilamaça ton kiyip,	*Almambet adlı aziz arslan, Ilama gibi kaftan giyip,*
	Kırılışkan oşo cer.	*Kırışılan yer orasıdır.*
	Kündüzü bürkök, tünü açık, Kızır çalgan Alakem,	*Gündüzü kapalı, gecesi açık, Hızır dokunmuş Alakem,*
	Alakançık şıbırgak,	*Ortalık kasırga, sulusepken,*
	Almambet caydı salganda,	*Almambet yada taşını saldığında,*
	Kalmagına barganda	*Kalmak'ına vardığında*
	Künü-tünü on tört kün	*Gece gündüz on dört gün*
	Kündü caylap alganda,	*Havayı büyüleyip aldığında,*
45360	Böksönün baarı möndürlöp,	*Yamaçlar hep dolu yağıp,*
	Soloonuna barganda	*Soloon'una vardığında*
	Cakanın baarı camgırlap,	*Etekler hep yağmurlanıp,*
	Soloonçulap küülönüp,	*Soloonca söylenip coşup,*
	Tiktep karap turbagan,	*Dikilip bakan kalmamış,*
	Almambettin şerdigi	*Almambet'in arslanlığı,*
	Kalıñ kıtay, mancuu curt,	*Kalabalık Kıtay, Mancu halkı,*
	Şibeelerçe kıcırap,	*Şibe'lerce gürüldeyip,*
	Kalayman tüşüp kıyragan.	*Kıyamet kopup kırılmış.*
	Tuu kaçtılap bıcırap.	*«Tuğ kaçtı!» diye kaynaşıp.*
45370	Kan Almambet kökcaldın	*Han Almambet bozkurdun*

Kaarına kaydan çıdagan,
Caydın künü kış kılıp,
Kiymi cuka kıtaydı
Kıñşılatıp kız kılıp,
Cetik belin kurçanıp,
Ceti san kara kıtayga
Ceke Almam kol salıp,
Sarala sanga bir salıp,
Kaarlanıp sumsayıp,
Kabılan Almañ kol salıp.
Kız baldarday kıñşılap,

Kahrına nasıl dayansın,
Yaz gününü kış edip,
Giyimi ince Kıtay'ı
İnletip kız edip,
Sağlam belini kuşanıp,
Yedi tümen kara Kıtay'a
Tek başına Almam saldırıp,
Sarala'nın sağrısına bir vurup,
Kahırlanıp kararıp,
Kaplan Almañ saldırıp.
Kız çocukları gibi inleyip,

It ceerdin kanı Döödür alp,
Şibeenin kanı Ilama
Ekööno katar cetkende,
Ekööno attan tüşürüp,
Katar sayıp ketkende,
Döödür alpın Alakeñ
Eki bölüp salganda,
Ilamasın Alakeñ
Ilamanın tokmok çaç
Baş terisin kep soyup,
Başına Almam kiygende,
Ilama bolup cürgöndö,
Kıtay kazat kılganda,
Kabılan Manas şaşkanda,
Kıtaylardın kızıl tuu
Beecinge ala kaçkanda,
Tuu kaçtılap bakırıp,
Kalmakça uraan çakırıp.
Tuu kaçtılap süylönüp,
Şibeesine barganda
Mancuusuna barganda
Mancuularday baldırap,
Tuu kaçtılap kaldırap,
Tırgootuna barganda
Ak cazayıl tuu tartıp,
Tırgootunça kıykırıp,
Tuu kaçtılap çuu tartıp.

İt-yiyenin hanı Döödür alp,
Şibe'nin hanı Ilama —
İkisine birden yetişince,
İkisini attan düşürüp,
Art arda sançıp geçince,
Döödür alpını Alakeñ
İkiye bölüp attığında,
Ilama'sını Alakeñ —
Ilama'nın tokmak saçlı
Baş derisini kalıp gibi yüzüp,
Başına Almam giydiğinde,
Ilama olup gezdiğinde,
Kıtay gazaya kalktığında,
Kaplan Manas şaşırdığında,
Kıtayların kızıl tuğunu
Beecin'e alıp kaçtığında,
«Tuğ kaçtı!» diye haykırıp,
Kalmakça savaş narası çağırıp.
«Tuğ kaçtı!» diye söylenip,
Şibe'sine vardığında,
Mancu'suna vardığında
Mancular gibi gevezelik edip,
«Tuğ kaçtı!» diye takırdayıp,
Tırgoot'una vardığında
Ak sancaklı tuğ çekip,
Tırgootça haykırıp,
«Tuğ kaçtı!» diye çığlık salıp.

Kıtayına barganda	*Kıtay'ına vardığında*
Kıtaylarça bakırıp,	*Kıtaylarca bağırıp,*
Kızday ünün çıgarıp,	*Kız gibi sesini inceltip,*
Tuu kaçtılap çakırıp.	*«Tuğ kaçtı!» diye çağırıp.*
Kırk uruuça til aytıp,	*Kırk boyun dilince konuşup,*
Alakeñ Beecindi közdöy	*Alakeñ Beecin'e doğru*
kaçkanda, Altı-altıdan kız alıp,	*kaçtığında, Altışar altışar kız alıp,*
Kalıñ kıtay, kırk kan el	*Kalabalık Kıtay, kırk han eli*
Beecindi közdöy dırkırap,	*Beecin'e doğru seğirtip,*
Baarı kaçıp çurkurap.	*Hepsi kaçıp çığrışıp.*
Kara talday kapırdı	*Kara söğüt gibi kâfiri*
Beecindi közdöy sapırdı.	*Beecin'e doğru savurdu.*
Kaçıp algan kıtaydı	*Kaçmaya duran Kıtay'ı,*
Almambet sebep bolgondo,	*Almambet sebep olunca,*
Kabılan atañ köykaşka	*Kaplan atan, yiğitler yiğidi,*
Artınan tüşüp soygondo,	*Ardına düşüp biçince,*
Beecin kolu calpı ölüp,	*Beecin ordusu toptan ölüp,*
Kıtaydan eçen alp ölüp.	*Kıtay'dan nice alp ölüp.*
Beecinge kıtay kaçkanda,	*Beecin'e Kıtay kaçtığında,*
Tuu kaçtılap burkurap,	*«Tuğ kaçtı!» diye feryat edip,*
Turganda kıtay çurkurap,	*Durdukça Kıtay çığrışıp,*
Orto cerin er kökcal	*Orta yerini er bozkurt*
Oyup kelip bergende,	*Oyup gelip verdiğinde,*
Tegeregin kırk kıraan	*Çevresini kırk kıran*
Soyup kelip bergende,	*Kırıp gelip verdiğinde,*
Kak ortosun kan Manas	*Tam ortasını han Manas*
Kamap kırgın salganda,	*Kuşatıp kırgın saldığında,*
Tegeregin kırk kıraan	*Çevresini kırk kıran*
Kırıp soyup alganda,	*Kırıp biçip aldığında,*
Baygambar baspas Beecinge	*Peygamber basmamış Beecin'e*
Barkı kelip sen atañ,	*Değeri yetip senin atan,*
Basıp aydap barganda,	*Basıp sürüp vardığında,*
Çalıyar kelgen atañ şer.	*Çalıyar'a ermişti atan arslan.*
Atañ Beecin alganda,	*Atan Beecin'i aldığında,*
Köñüldörü cay bolgon,	*Gönülleri huzur bulmuş,*
Busurman curtu bay bolgon.	*Müslüman halkı bay olmuş.*
Artık mıktuu erender	*En yaman yiğit erenler*
Altı miñden at algan,	*Altışar binden at almış,*

	Alalbagan ayagı	*Alamayan geri kalanlar*
	Altı cüzdön at algan.	*Altışar yüzden at almış.*
	Cetkileñdüü berender	*Erişkin er yiğitler*
45450	Ceti miñden at alıp,	*Yedişer binden at alıp,*
	Cete albagan camandar	*Erişemeyen zavallılar*
	Ceti cüzdön at alıp,	*Yedişer yüzden at alıp,*
	Artık mıktuu erender	*En yaman yiğit erenler,*
	Kalıktın baarı lık bolup,	*Halkın hepsi doluşup,*
	Ereni mintip buk bolup,	*Yiğidi böyle bunalıp,*
	Ne bir mıktuu uzdu alıp,	*Nice usta becerikliyi alıp,*
	Esenkandın Burulça,	*Esenkan'ın Burulça'sı,*
	Ay cañ-cuñdun Birmıskal,	*Ay cañ-cuñ'un Birmıskal'ı,*
	Momınçalık kızdı alıp,	*Böylesi kızları alıp,*
45460	Tartuu kılıp buların,	*Bunları armağan sunup,*
	Kıtay tonun kiygizgen,	*Kıtay kaftanını giydirmişler,*
	Beecindegi altın tak,	*Beecin'deki altın tahta,*
	Akim kılıp atañdı,	*Atanı hâkim kılıp,*
	Altın takka miñgizgen.	*Altın tahta çıkarmışlar.*
	Altı ay atañ kan bolgon,	*Altı ay atan han olmuş,*
	Kakanduu Beecin kozgolgon	*Kakan'lı Beecin ayaklanmış,*
	Baştıgı Kalça zor bolgon,	*Başı Kalça, zorlu olmuş,*
	Celdetterden cetimiş	*Cellatlardan yetmişine*
	Barabanın tarttırıp,	*Davulunu çaldırtıp,*
45470	Baykas kılbay, Kalçaga	*Fark ettirmeden, Kalça'ya*
	Kara kuşka çaptırıp,	*Ense kökünden vurdurup,*
	Manas bolup caradar,	*Manas yaralı düşüp,*
	Beri karay tartkanda,	*Beri yana çekildiğinde,*
	Islamdın ölgönünön kalganı	*İslam'ın ölenden arta kalanı*
	Beri karay kaytkanda,	*Beri yana döndüğünde,*
	Cer ayrılıp, toz bolup,	*Yer yarılıp, toz olup,*
	Tokson Beecin kozgolup,	*Doksan Beecin ayaklanıp,*
	Eçen eren top buzup,	*Nice eren saf bozup,*
	Eçen adam okko uçup.	*Nice adam okla uçup.*
45480	Eçen mıktuu can ölüp,	*Nice yaman can ölüp,*
	Ecigey, Şeyreñ dagı ölüp,	*Ecigey, Şeyreñ dahi ölüp,*
	Esebi cok can ölüp,	*Hesapsız can ölüp,*
	Muzburçak, Kökçö al ölüp,	*Muzburçak, Kökçö de ölüp,*
	Kökötöydün Bokmurunu dagı ölüp,	*Kökötöy'ün Bokmurun'u dahi ölüp,*

Belgilüü eçen bel ölüp,
Betteşkenden köp ölüp.
Atañ Manas ayköl şer
Azaptaşkan oşo cer,

Kıyragan, tüşkön eçen cer,
Kırılışkan oşo cer.
Kakanga kirip kayrılıp,
Kara kılıp oturgan
Kan Çubaktan ayrılıp,
Beecinden düynö köp alıp,
Beline tañuu boluçu,
Beren atañ berenderin cep alıp,
Alatkün, Almam, ala cat!»
Çoñ-Beecin kirip kayrılıp,
Kökcaldardan ayrılıp,
Akkula okko uçurup,
Almambet şeyit keçirip,
Sırgak, Serek eki şer,
Ekөönön katar ayrılıp,
Oluya atañ kaygırıp.
Oşo Bakay, uşul köz,
Şerligimdi bilgizip,
Atañ ağırap cөө turganda,
Kıtay kırk eki kurçap alganda,
Sol cagında zor adam –
Kaarlanıp tötölөp,
Kankoruma kayran can,
(Saaençilüü mal ele,)
Buurul attı cetelep,
Eptüülüktü bilgizip,
Eptep cetip kurgan can,
Taybuuruldu miñgizip.
Kıtaydı kayra sayganda,
Ölböy kalıp Koñurbay,
Bölögün kırıp salganda,
Kayra tartıp kırgızga
Kayrılgısız kılganda,
Al Alakem kökcaldı

Namlı nice direk ölüp,
Yüzleşenden çoğu ölüp.
Atan Manas, aykol arslan,
Azap çektiği yer orası,

Kırılıp düşülen nice yer,
Kırışılan yer orası.
Kakan'a girip dönerken,
Dayanak bilip oturduğu
Han Çubak'tan ayrılıp,
Beecin'den mal çok alıp,
Beline destek olurdu,
Er atan erlerini yitirip, Ah felek, Almam,
yattığın yerde bil!»
Ulu Beecin'e girip dönerken,
Bozkurtlardan ayrılıp,
Akkula'yı okla uçurup,
Almambet'i şehit verip,
Sırgak, Serek — iki arslan,
İkisinden birden ayrılıp,
Evliya atan kahrolup.
İşte o Bakay, bu göz,
Arslanlığımı gösterip,
Atan çaresiz yaya kaldığında,
Kıtay kırk iki koldan sardığında,
Sol yanındaki ulu adam —
Kahırlanıp dosdoğru dalıp,
Hunhârıma aziz can,
(Sana nasipli maldı o,)
Buurul atı yedeğe alıp,
Hünerini gösterip,
Güçbela yetişip garip can,
Taybuurul'a bindirip.
Kıtay'ı yeniden sançtığında,
Ölmeden kalıp Koñurbay,
Geri kalanını kırdığında,
Geri dönüp Kırgız'a
Bir daha dönemez ettiğinde,
O Alakem bozkurdu

Tartıp aldık kıtaydan,
Kabılan atañ öñörüp,
Karan ele tündü salganda,
Caagına caagın tiygizip,
Ökürüp catıp alganda,
«Egiz kozu tügöyüm,
Alakem senden ayrılıp,

Çekip aldık Kıtay'dan,
Kaplan atan terkisine alıp,
Karanlık geceye gömüldüğünde,
Yanağına yanağını değdirip,
Böğürüp yatakaldığında:
«İkiz kuzu eşim benim,
Alakem, senden ayrılıp,

Men ölböy kantip cüröyün!
Öödö tartsa öbögüm,
Ildıylasam cölögüm,
Çalgınga çıksa ak colum,
Kırgınga kirse san kolum,
Aldırıp saldım camanat,
Akırettik can birgem,
Añgırap atañ ökürüp,
Azaptı mintip salganda,
Beren Almam kökcaldı
Belinen karmap büktödük,
Saralaga amanat kılıp cüktödük.
Oñ cagında suluu can,
Azız kandın calgızı
Almambet kelgen eken go.
Aykalışıp aykölgö,
Aldagı koşo catkan eken go.
Obodon cıldız kozgolgon,
Oyron atañ sultanga
On eki sapar dos bolgon.
Akbaltaydın Çubagı,
Arıslan atañ kökcalga
Ayla bir tapkıç çunagı.
Ayla tapkan sebebi,
Ayköl atakeñdin cölögü.
Keçee, mancuu, kara kıtayga
Kırgındı mıktap salganda,
Calgız Çubak kert başı
Mancuunun kanı Ezkara,
Canındagı kırk törö
Calgız baylap kelgende,

Ben ölmeden nasıl gezeyim!
Yokuşta destek dayanağım,
İnişte söykenip yaslandığım,
Keşfe çıksam ak yolum,
Kırgına girsem tümen ordum,
Kaptırdım seni, ne yaman,
Ahiretlik can yoldaşım,
Hıçkıra hıçkıra atan böğürüp,
Azabı böyle döktüğünde,
Er Almam bozkurdu
Belinden tutup katladık,
Sarala'ya emanet edip yükledik.
Sağ yanındaki güzel can —
Azız hanın bir tanesi
Almambet gelmiş demek ki.
Aykol'a sarmaş dolaş olup,
İşte o birlikte yatıyormuş demek.
Gökten yıldız oynamış,
Yaman atan sultana
On iki sefer dost olmuş.
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Arslan atan bozkurda
Çare bulucu yamanı.
Çare bulmasının aslı —
Aykol atanın dayanağı.
Hani, Mancu'ya, kara Kıtay'a
Kırgını sıkıca saldığında,
Yalnız Çubak, tek başına,
Mancu'nun hanı Ezkara'yı,
Yanındaki kırk töreyi
Tek başına bağlayıp getirince,

45560	Erdigi mınday Çubaktın,	*İşte böyledir Çubak'ın erliği,*
	Mendesine tabılgıs,	*Kul içinde bulunmaz,*
	Kara kökcal çunaktın.	*Kara bozkurt yamanın.*
	Öltürböstön-citirbey,	*Öldürmeden, yitirmeden,*
	Eki-ekiden büktögön,	*İkişer ikişer katlamış,*
	Baylap alıp tirüülöy,	*Diri diri bağlayıp,*
	At-atına cüktögön.	*Her birini atına yüklemiş.*
	Çarkı cetken Talaska	*Gücü yetmiş, Talas'a*
	Ezkarasın baş kılıp,	*Ezkara'sını baş edip,*
	Kıtaydın kırk törösün	*Kıtay'ın kırk töresini*
45570	Tartuu kılgan atañ sultan Manaska,	*Armağan etmiş atan sultan Manas'a,*
	Alptarının baarısın	*Alplarının hepsini*
	Kıtaydın belin sındırgan,	*Kıtay'ın belini kırmış,*
	Kökcal atañdın canın tındırgan.	*Bozkurt atanın canını dinlendirmiş.*
	Ezkara cıloo catkanda,	*Ezkara dizginde yatarken,*
	Eñ kerektüü kan eken,	*En gerekli hanmış,*
	Ezkaranın ayınan,	*Ezkara'nın yüzünden,*
	Altın taacım kiygizip,	*Altın tacını giydirip,*
	Tagın tartkan Beecin curt,	*Tahtını sunmuş Beecin halkı,*
	Atañdı takka miñgizip.	*Atanı tahta çıkarıp.*
	Bolboso çöptöy kıtay cabılgan,	*Yoksa ot gibi Kıtay üşüşmüştü,*
45580	Ezkara baştap kırk döösün,	*Ezkara başta kırk devini*
	Çubak calgız baylap alda – dep,	*Çubak tek başına bağladı — deyip,*
	Men üçün kıtay bagıngan	*Bana sorarsan Kıtay baş eğdi*
	Kalayman tüşkön kazatta.	*Kıyamet kopan o gazada.*
	Beren atañ kayrılgan,	*Er atan geri dönmüştü,*
	Çoñ kazattın kırgında	*Büyük gazanın kırgınında*
	Çubagınan ayrılgan.	*Çubak'ından ayrılmıştı.*
	Atañ şerdin canına	*Arslan atanın yanına*
	Akırettik birgeleş,	*Ahiretlik yoldaşı,*
	Adam, Çubak kelgen eken go.	*Âdem oğlu Çubak gelmiş demek ki.*
45590	Azap menen tozoktu	*Azap ile cehennemi*
	Birge tartkan eken go,	*Birlikte çekmişler demek,*
	Aykalışıp ataña,	*Atana sarmaş dolaş olup,*
	Arıslanday er Çubak	*Arslan gibi er Çubak*
	Birge catkan eken go.	*Birlikte yatıyormuş demek.*
	Obodogu munarday,	*Gökteki minare gibi*
	Coşuluşkan eken go.	*Coşup kaynaşmışlar demek.*

O düynölük birgeleş,
Koşuluşkan eken go.
Ayagında catkan can –
Aalamga cetken çaması,
Atañ menen al kökcal.
Aga-ininin balası,
Atka ceñil,tayga çak,
Uykusu cok, colgo sak,

Çıkanaktap kalbagan,
Çırm etip uyku albagan,
Altımıştın artıgı,
Kırk çoronun kıyını,
Kıyratıp Sırgak soygondo,
Kıtaydan aşkan çoñ mergen,
At oyunçu, cöö külük,
Özü kazınalık çoñ mergen,
Duutarın tarttırıp,
Çet-Beecindin eşikten
Kococaşka attırıp,
Kün künündö kübülgön,
Caş künündö cayragan,
Kazatta şeyit boldu ele,
Şıykoo degen mazarda
Al Sırgaktı koydu ele.
Oşo kündön uşu kün,
Munu menen al Şıykoo
Ülkön mazar boldu ele.
Ayagında catkanı –
Zayıpburuş kayran şer,
Sırgak kelgen eken go.
Ay-aalamdı buy kılgan,
Çunak kelgen eken go,
Abası Manas aykölgö
Koşo catkan eken go,
Koynundagı suluu kız –
Anın cayın aytayın.
Köönö-Turpan betinde,
Barbardın bu cak çetinde,

Öbür dünyalık yoldaşlar,
Kavuşmuşlar demek.
Ayak ucunda yatan can —
Gücü âleme ün salmış,
Atanla o bozkurt —
Kardeş çocuklarıdır,
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yolda uyanık,

Dirseğine yaslanıp kalmamış,
Kestirip uyku almamış,
Altmışın üstünüdür,
Kırk çoranın çetini,
Sırgak kırıp biçtiğinde,
Kıtay'ı aşan ulu nişancı,
At cambazı, yaya yürük,
Kendisi hazinelik ulu nişancı,
Dutarını çaldırtıp,
Çet-Beecin'in kapısından
Kococaş'a vurdurup,
Günü gelmeden dökülen,
Genç gününde solup giden,
Gazada şehit olmuştu,
Şıykoo denen mezarda
O Sırgak'ı koymuşlardı.
O günden bugüne,
Bununla o Şıykoo
Ulu bir mezar olmuştu.
Ayak ucunda yatan —
Zayıpburuş, aziz arslan,
Sırgak gelmiş demek ki.
Ay-âlemi kasıp kavuran
O yaman gelmiş demek ki,
Ağası aykol Manas'la
Birlikte yatıyormuş demek,
Koynundaki güzel kız —
Onun aslını söyleyeyim.
Köönö-Turpan yakasında,
Barbar'ın bu yan ucunda,

Mediyan çöldün özündö,
Lop dayranın ceeginde,
A da kırgız urugu,
A da oluyattın bir uulu,
Al oyguttun elinde,
Karaça degen kan çıkkan,
Karaçanın kan Saykal
Kaarınan can çıkkan.

Mediyan çölünün bağrında,
Lop ırmağının kıyısında,
O da Kırgız soyundan,
O da evliyanın bir oğlu,
O Oygut'un elinde
Karaça denen han çıkmış,
Karaça'nın han Saykal'ı —
Kahrından can çıkmış.

Karoolu cerdi tıñşagan,
Kaalap adam barbagan,
Kattagan tirüü kalbagan,
Colop adam barbagan,
Colukkan tirüü kalbagan.
Oynoo bala çagında,
Alöökönün Koñurbay
Kezikken eken Saykalga.
Ölbögöndön kalışıp,
Eçen künü, eçen tün
Koñurbay menen sayışıp,
Attanıp oygut kalıgı,
Kıtaydı kırgan talkalap,
Kız da bolso baydası,
Kılımga tiygen carıgı.
Ceri tuzañ kulanduu,
Kulandan tuup tulparluu.
Manas kandan Akkula
Baytal beenin kulunu,
Kara cılkı duldulu,
A da oşonun kulunu.
Koñurbaydın Kara atı,
Kara atının bar ele
Kaptalında kanatı.
Buttap altın zer berse,
Atakesi Karaça
Ilgabastan tulparın,
Sata bermey adatı.
Koñurbaydın Algara –
A da oşonun kulunu,

Gözetlediği yeri dinlemiş,
İsteyerek kimse varmamış,
Uğrayan sağ kalmamış,
Yanaşan adam olmamış,
Rastlayan sağ kalmamış.
Oyunbaz çocuk çağında,
Alööke'nin Koñurbay'ı
Rastlamış Saykal'a.
Ölümden zor kurtulup,
Nice gündüz, nice gece
Koñurbay ile sançışmış,
Atlanıp Oygut halkı,
Kıtay'ı kırmış, darmadağın,
Kız da olsa faydası,
Çağa değen ışığı.
Yeri tuzlak, kulanlı,
Kulan'dan doğma tulparlı.
Manas handaki Akkula,
Genç kısrağın tayı,
Kara yılkının düldülü,
O da onun tayı.
Koñurbay'ın Kara atı,
Kara atının var idi
Böğründe kanadı.
Batman batman altın verilse,
Atası Karaça
Ayırt etmeden tulparını
Satıvermekti âdeti.
Koñurbay'ın Algara'sı —
O da onun tayı,

Er Töştüktün Çalkuyruk –
Bu da oşonun kulunu.
Er Koşoydun Kuu kazık –
A da oşonun kulunu,
Er Sırgaktın Kökçebiç –
A da oşonun kulunu,
Kökötöydün Maaniker –
A da oşonun kulunu,
Acıbaydın Kart küröñ –

Er Töştük'ün Çalkuyruk'u —
Bu da onun tayı.
Er Koşoy'un Kuu kazık'ı —
O da onun tayı,
Er Sırgak'ın Kökçebiç'i —
O da onun tayı,
Kökötöy'ün Maaniker'i —
O da onun tayı,
Acıbay'ın Kart küröñ'ü —

Dagı oşonun kulunu,
Eki kız minip okko uçkan,
Çalgınga miñgen Telkızıl,
Dagı oşonun kulunu.
Keçee, buguday moynun buragan,
Buta boyu añ kelse
Buydalbastan çuragan,
Buudandagın bilgende,
Buttap altın, zer berip,
Kez kelgender suragan.
Suraganga berbegen,
Bermek tursun oşogo,
Beydaarat kişi minbegen.
Kara bayır, kazanat,
Kalbır öpkö, cez bilek,
Kaalap koygon ençilep,
Kak özüñdün Taybuurul –
Bu da oşonun kulunu.
Keçee, senin atañ kan Manas
At arıtıp, cer çalıp,
It agıtıp, kuş salıp,
Urunarga too tappay,
Uruşa turgan coo tappay,
Almambet, Sırgak baarı bar,
Acıbay, Bakay dagı bar,
Koyçu, balam, aytayın,
Kıraandardın baarı bar.
Oygut elin çaluuga,
Karaçanın Saykalın

Yine onun tayı,
İki kızın binip okla uçtuğu,
Keşfe binilen Telkızıl —
Yine onun tayı.
Hani, geyik gibi boynunu buran,
Ok atımı hendek çıksa
Duraksamadan aşıveren,
Küheylanlığını bilenler,
Batman altın, mücevher verip,
Denk gelenler istemiş.
İsteyene vermemiş,
Vermek şöyle dursun, ona
Abdestsiz kişi binmemiş.
Kara bayır, has soylu,
Kalbur ciğerli, tunç bilek,
Dileyip pay diye ayrılmış,
Tam da senin Taybuurul'un —
Bu da onun tayı.
Hani, senin atan han Manas
At yorup, yer gezip,
İt salıp, kuş uçurup,
Çarpışacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Almambet, Sırgak — hepsi var,
Acıbay, Bakay dahi var,
Bırak, oğlum, söyleyeyim,
Kıranların hepsi var.
Oygut elini vurmaya,
Karaça'nın Saykal'ını

Koluktu kılıp aluuga,
Koyboy Manas kembaylap,
Azapka artık salganda,
Karaçanın Saykalga
Altımış balban, er Manas
Keçee, alamın dep barganda,
Irgaytının-Belinde,
It-Cürböstün çölündö,
Lop darıya, tokoydun
Ber cakkı kır ceeginde,

Oroygon toonun urçukta,
Oşondo kördüm, kız Saykal
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Töbögö kınap tüyüptür
Alpça kiyim kiyiptir,
A da kayguulga çıgıp cürüptür,
Buçkagına teñebey,
Körgön Bakay men oşol,
Anda Saykal munu ayttı:
«Akeler, kaydan cürgön adamsıñ,
Erdikti bergen çenebey.
At arıtıp, cer çalgan,
Tegiz baarıñ sumsaygan,
Caragan tulpar mal mingen,
At çarçatıp, bek cürgön,
Köñülüñ bölök bölüngön,
Kılıgıñ coodoy köründgön.
Basıptırsıñ cerimdi,
Ölçöölöp keldiñ elimdi.
Cerdep turduñ Talastı,
Celpintip aydap alıpsıñ,
Cakıptın calgız uulu Manastı.
It-Baspastın çölündö,
Sen da kırgız, men kırgız,
Ok ötpögön sıyluu ton
Kiyişkeni çıgıpsıñ,
Oñ cakta kıtay mında cok,
Tiyişkeni çıgıpsıñ.

Gelin edip almaya,
Manas inat edip durmadan,
Azaba fazlaca saldığında,
Karaça'nın Saykal'ına
Altmış pehlivan, er Manas,
Hani, alırım deyip vardığında,
Irgaytı-Beli'nde,
It-Cürbös'ün çölünde,
Lop ırmağı, ormanın
Beri yanı sırt kıyısında,

Haşin dağın çıkıntısında,
İşte orada gördüm: kız Saykal
Yele gibi gür aziz saçını
Tepesine sımsıkı düğümlemiş,
Alp gibi giyim kuşanmış,
O da karakola çıkmış geziyormuş,
Tırnağına denk tutmayıp,
Gören Bakay, ben oyum,
O zaman Saykal şunu dedi:
«Ağalar, nereden gelen adamsınız, Erliği
ölçüsüz verilmiş.
At yormuş, yer gezmişsiniz,
Topunuz asık suratlı,
İşe yarar tulpar binmişsiniz,
At yorup, hızlı sürmüşsünüz,
Gönlünüz başka yerde,
Tavrınız düşmana benziyor.
Yerimi çiğnemişsiniz,
Elimi ölçüp gelmişsiniz.
Talas'ı yurt edinmişsiniz,
Yelesini uçurtup sürüp gelmişsiniz,
Cakıp'ın bir tanesi Manas'ı.
It-Baspas'ın çölünde,
Sen de Kırgız, ben Kırgız,
Ok geçmez değerli kaftan
Giyişmeye çıkmışsınız,
Sağ yanda Kıtay burada yok,
Sataşmaya çıkmışsınız.

Kıynap catkan doo barbı,
Kızırluu Bakay, çınıñdı ayt,
Kıtaydan kelgen coo barbı?» –
Karaçanın Saykalı
Dep, öşöntüp, kız Saykal,
Küülönüp turganda,
Manas kandın kırk çoro,
Suu iç dese, uu içken,
Kan tök dese, cin tökkön,
Börk al dese, baş kesken,
Baarı cindi erender
Tulparlardı bir salıp,
Manasça uraan çakırıp,
Kız Saykalga kol salıp,
Kaçırıp kırkı cetkende,

Sıkıştıran dava mı var,
Hızırlı Bakay, doğrunu söyle,
Kıtay'dan gelen düşman mı var?» —
Karaça'nın Saykal'ı
Deyip, böylece, kız Saykal
Coşup köpürüp dururken,
Manas hanın kırk çorası —
Su iç dense, ağı içen,
Kan dök dense, cin döken,
Börk al dense, baş kesen,
Hepsi deli erenler,
Tulparlara bir vurup,
Manasça nara atıp,
Kız Saykal'a saldırıp,
Kırkı hücumla yetiştiğinde,

Kırkı kırk sayıp ötköndö
Kılçaygan cok kız Saykal,
Kılt etken cok kenebey,
Urgaaçılık aybı bar,
Kırk çoronun ayzasın
Egem taalam – kuduret
Karaçanın Saykalga
Anda Saykal munu aytat:
«Kan Manastın kırk cindi,
Erkin cer basıp, col saldıñ,
Kıynaşçu cooñ men emes,
Kırkıñ katar kol saldıñ.
Baykaganıñ kızıkpı,
Izdegeniñ buzukpu?» –
Dep, öşöntüp kız Saykal,
Kaçırıp bizge kol saldı.
Ölbögöndön kalıştık,
Biz altımış, al calgız,
Ar kimibiz miñ kolduk,
Kız Saykal menen sayıştık.
Bölögün aytıp eteyin,
Kıymaluu cagdan çaldırıp,
Kıyınsıgan kırk çoro,

Kırkı kırk kez sançıp geçince
Dönüp bakmadı kız Saykal,
Kılı kıpırdamadı, aldırmadan,
Tek kusuru kadın olması,
Kırk çoranın mızrağını —
Rabbim Teâlâ — ne kudret! —
Karaça'nın Saykal'ına.
O zaman Saykal şunu der:
«Han Manas'ın kırk delisi,
Serbest yeri çiğneyip yol açtınız,
Uğraşacağınız düşman ben değilim,
Kırkınız birden saldırdınız.
Gözlediğiniz eğlence mi,
Aradığınız fesat mı?» —
Deyip, böylece kız Saykal,
Hücumla bize saldırdı.
Ölümden zor kurtulduk,
Biz altmış, o yalnız,
Her birimiz bin kişilik ordu,
Kız Saykal ile sançıştık.
Gerisini söyleyivereyim,
Umulmadık yandan vurdurup,
Yamanlık taslayan kırk çora

Kız Saykalga aldırıp,
Kalaymandı salganı.
Kankor Bakay men abañ,
Amal menen kalganda,
Artık canım bakkanda,
Manas kandın kırk çoro
Ay talaada sayganda,
Ar kiminin atı cok,
Arbayıp cöö kalganda,
Ayköl atañ şer menen
Ceke Saykal sayışıp,
Ceti ayza uçu mayışıp,

Kız Saykal'a yenilip,
Kıyameti kopardı.
Hunhâr Bakay, ben ağan,
Hile ile sağ kaldığımda,
Tatlı canımı kolladığımda,
Manas hanın kırk çorasını
Ay kırında sançtığında,
Her birinin atı yok,
Süklüm püklüm yaya kaldığında,
Aykol atan arslan ile
Saykal teke tek sançışıp,
Yedi mızrağın ucu eğilip,

Alışa albay turuşup,
Altı kün tınbay uruşup,
Attan tüşpöy kaykayıp,
Almambet sınduu döö kalıp,
Kan Manastın kırk kıraan,
Baarı kumda cöö kalıp,
Ölbögöndön kalışkan.
Altın aydar, çok belboo,
Azız kandın Almambet
Tınbay ceke salışkan.
Kız Saykaldın kaarına
Çıdap adam turbagan,
Altımış künü sayışkan,
Altımış bir kün bolgondo,
Ceke Manas kankordu
Karaçanın kan Saykal,
Kaardanıp sayıptır,
Kan atañdı eñkeytip,
Bir şumduktu Manaska,
Sala turgan bolgon soñ,
Esildi attan eñkeytip,
Ala turgan bolgon soñ,
Azız kandın Almambet
Ölbögöndön kalışıp,
Kan Manaska boluşup,
Kabılan Almam sayışıp,

Yenişemeden duruşup,
Altı gün dinmeden vuruşup,
Attan inmeden kasılıp,
Almambet gibi dev kalıp,
Han Manas'ın kırk kıranı
Hepsi kumda yaya kalıp,
Ölümden zor kurtulmuşlar.
Altın perçemli, koru kuşaklı,
Azız hanın Almambet'i
Dinmeden teke tek vuruşmuş.
Kız Saykal'ın kahrına
Dayanıp duran adam olmamış,
Altmış gün sançışmışlar,
Altmış bir gün olduğunda,
Tek başına hunhâr Manas'ı
Karaça'nın han Saykal'ı
Kahırlanıp sançmış,
Han atanı eğdirip,
Bir belayı Manas'a
Salacak hâle gelince,
Canımızı attan eğdirip,
Alacak hâle gelince,
Azız hanın Almambet'i
Ölümden zor kurtulup,
Han Manas'ın yanını tutup,
Kaplan Almam sançışıp,

Katuu soguş salıptır,
Kankor atañ Manastı
Kan Saykaldın kolunan
Acıratıp alıptır.
Akkula kalgan semizdep,
Alaköödön sen atañ
Oşo cılı barbayıp,
Lık semirip kalıptır,
Atañ eñkeye albay turganda,
Sebep bolup, kız Saykal
Momintip, serpiltip sayıp
alıptır. «A düynölük birgeleş,
Beren katın Kanıkey

Çetin savaş vermiş,
Hunhâr atan Manas'ı
Han Saykal'ın elinden
Kurtarıp almış.
Akkula semiz kalmıştı,
Geniş döşlü, senin atanınki,
O yıl kabarıp,
Tıka basa semirip kalmıştı,
Atan eğilemez olduğunda,
Sebep olup, kız Saykal
Böylece, savurup sançıp
almış. «Öbür dünyalık yoldaş,
Er kadın Kanıkey

Taragaydı caylaptır
Akkula menen Manastı
Eköönü katar baylaptır.
Çın etine keltirip,
Agıtıp iygen Manastı,
Saparbay ıldıy salışıp,
Caman-Suunu ceektep,
Çoñ Turpanda alışıp,
Keñ Ak-Suuga barganda,
Kız Saykaldı kubalap,
Kum-Arıktın Kum-Dayra,
Kum-Dayradan ceñiptir,
Kudaydın şeri kan Manas,
Kurgan kızdı kıñşıtıp,
Olcogo eñip keliptir.
Koco-moldo cıydırgan,
Kıyamattık ikeni
Manas kanga kıydırgan.
Ubadaluu şert kılgan,
Ak buuday unun çaynaşıp,
Keleme şarıp karmaşıp,
Ubadaga turuşkan,
Kıyamattık ikeni
Kızırluu erler kıyışkan.
Kırk çorogo temir zoot,

Taragay'ı yaylamış,
Akkula ile Manas'ı
İkisini yan yana bağlamış.
Tam kıvamına getirip,
Salıvermiş Manas'ı,
Saparbay aşağı sürüşüp,
Caman-Suu'yu kıyılayıp,
Ulu Turpan'da tutuşup,
Geniş Ak-Suu'ya vardığında,
Kız Saykal'ı kovalayıp,
Kum-Arık'ın Kum-Dayra'sı —
Kum-Dayra'da yenmiş,
Hudâ'nın arslanı han Manas,
Zavallı kızı inletip,
Ganimet diye kapıp getirmiş.
Hoca-molla toplatmış,
Kıyametlik nikâhını
Manas hana kıydırmış.
Vaatli ant etmişler,
Ak buğday ununu çiğneyip,
Kelâm-ı şerifi tutuşup,
Vaade durmuşlar,
Kıyametlik nikâhını
Hızırlı erler kıymışlar.
Kırk çoraya demir zırhı

Kubangandan kiygizip,
«Calgızıña bergin» – dep,
Tay kezinde buuruldu
Kan Manaska miñgizip,
Ubadaga turdu ele,
«Ölöörüñdö kırk künü
Özüm bagıp turam – dep,
Ubadanı kıldı ele.
Atañ Manas kabılan
Cazdıkta oorup catkanda,
Ölbösünön kırk künü,
Murun Saykal keldi ele.
Koynuna koşo catam – dep,

Sevincinden giydirip,
«Bir tanene ver» — deyip,
Tay çağında Buurul'u
Han Manas'a bindirip,
Vaadinde durmuştu,
«Öleceğinde kırk gün
Ben kendim bakarım — deyip,
Vaadini etmişti.
Atan Manas kaplan
Yastıkta hasta yatarken,
Ölümünden kırk gün
Önce Saykal gelmişti.
Koynuna birlikte yatarım — deyip,

Ubada kıla berdi ele.
Kabılan atañ ölgöndö,
Karaçanın Saykalı
Kandap betin tıttı ele,
Kara çaçın culdu ele,
Kaldaytıp kara kiydi ele,
Arıslan şer Manaska
Ceti künü küydü ele.
Ceti kün çoguu ötköndö,
Cetilik aşın* bergende,
Karaçanın Saykalı
Elin közdöy ketti ele.
Karaçanın kız Saykal
Eki betin talkalap,
Tıtıp bardı dep uktum,
Esebi cok Manaska
Küyüp bardı dep uktum.
Kız Saykal keyip tüşköndö,
Kabılandap ökürüp,
Kalıñ oygut, Karaça
Kızmattı kıyın kılıptır,
Sıynat kılıp turuptur.
Üyünö cetip, kız Saykal
Düynödön kaytıp öldü deyt,
Tañ atkanda söögü cok,

Vaat edip durmuştu.
Kaplan atan öldüğünde,
Karaça'nın Saykal'ı
Yüzünü kanatıp yırtmıştı,
Kara saçını yolmuştu,
Salkım salkım kara giymişti,
Arslan yiğit Manas'a
Yedi gün yanmıştı.
Yedi gün dolup geçince,
Yedisinin aşını verince,*
Karaça'nın Saykal'ı
Eline doğru gitmişti.
Karaça'nın kız Saykal'ı
İki yanağını parçalayıp,
Yırtarak vardı diye duydum,
Hesapsızca Manas'a
Yanarak vardı diye duydum.
Kız Saykal yanıp döküldüğünde,
«Kaplanım!» diye böğürüp,
Kalabalık Oygut, Karaça
Hizmeti sıkı görmüş,
Yas törenini tutmuş.
Evine varıp, kız Saykal
Dünyadan göçüp öldü derler,
Tan attığında kemiği yok,

Curtu keyip çurkurap,
Atası ıylap burkurap,
Cer cüzünö kabardı
Cetkileñ aytıp salıptır,
Kız Saykaldın söögü cok,
Keçee, kayıp bolup kalıptır.
Altımıştay koconu
Tilegin Kuday bergen go,
A düynölük adal* car,
Aytıluu Saykal kelgen go,
Atakeñ – urdun uulu al bolup, Baarısın cöö çurkatıp,
Urdun kızı bul bolup,
Tamaşaga batkan go,
Koşuluşup eki aşık
Bir töşökkö catkan go.

Halkı yanıp çığrışıp,
Atası ağlayıp feryat edip,
Yeryüzüne haberi
Enine boyuna salıvermiş,
Kız Saykal'ın kemiği yok,
Hani, sırra kadem basmış.
Altmış kadar hocayı
Dileğini Hudâ vermiş demek,
Öbür dünyalık helal eş,*
Namlı Saykal gelmiş demek,
Atan — hûrinin oğlu o olup, Hepsini yaya koşturup,
Hûrinin kızı bu olup,
Muradına ermişler demek,
Kavuşup iki âşık

Tilegenin bergen go,
Kan atañdın koynuna
Kayıp Saykal kelgen go.
Başındagı tıgını –
On ekide al çunak
Koenalı boluçu,
Kökbörünün çın uulu,
Urumkan uulu Kökbörü.
Obodon cıldız kozgoşkon,
Atañ menen Kökbörü
Bir kündö üç col dostoşkon.
Atañ oorup turganda,
Dostusu Börü keldi ele,
On ekide Koenalı çunagı,
Özöndüünün talmızı,
Kökbörünün ölgöndö körgön calgızı,
On ekide kezinde,
Mendeden opsuz er oşol,
Telegeyi teñ oşol,
Senin atañ Manaska
Kızmat kılgan şer oşol.

Dileğini vermiş ya,
Han babanın koynuna
Kayıp Saykal gelmiş ya.
Başucundaki dayanağı –
On ikisinde o yaman
Koenalı idi,
Kökbörü'nün öz oğlu,
Urumkan oğlu Kökbörü.
Gökten yıldız oynatan,
Baban ile Kökbörü
Bir günde üç kez dost olmuştu.
Baban hasta yatarken,
Dostu Börü gelmişti,
On ikisinde Koenalı yamanı,
Irmaklı yurdun taze fidanı,
Kökbörü'nün ölürken görüp kaldığı biriciği,
Daha on iki yaşında,
Ölümlüden aşkın er odur,
Her yanıyla kusursuz odur,
Senin baban Manas'a
Hizmet eden arslan odur.

Atañ arañ turganda,
Atañ Manas kökcalga
Ay-aalamdı buy kılıp,
Ataña kızmat kılganda,
Ak seldeçen koconu
Ayaş atam Manaska
Kuran okup turbayt – dep,
Seldesi menen baylagan,
Kırgın kılıp caylagan.
Ancıyandın kırk eşen
Kamçı menen sabagan,
«Kulduk, cake!» – degizip,
Azabın tirüü cegizip,
Tozoktu mıktuu tarttırıp,
Moynuna kurcun arttırıp,

Baban zar zor ayaktayken,
Baban bozkurt Manas'a
Ay-âlemi buyruğuna alıp,
Babana hizmet ederken,
Ak sarıklı hocayı
Ayaş babam Manas'a
Kur'an okumuyor diye,
Sarığıyla bağlayan,
Kırıp geçirip yok eden.
Ancıyan'ın kırk şeyhini
Kamçıyla döven,
«Kulluk, ağam!» dedirtip,
Azabını diri diri çektirip,
Cehennemi sağ iken tattırıp,
Boynuna heybe yükletip,

Kim körgöndü sındırgan,
Kırk eşendi tokmoktop,
Ataña kızmat kıldırgan.
Mekedegi Ak eşen
Beş kündön kalbay cetkizgen
Koşoy, Töştük kandardı
«Ayaş atam Manastın
Baygesine sayam – dep,
Berenesin ketirgen.
Abıke, Köböş altoonu,
Ekinçi attın baygesi
Bul altoonu sayam» – dep,
Aylasın çoguu ketirgen.
Atañ kıyın turganda,
Kızmattı kılgan er oşol,
Kül kündö kübülgön,
Ayabagan şer oşol.
Teginge karap turbaym – dep,
Kıyamat közdöy kaytkanda,
Ayaş atam Manaska
Tegerek curttu cıynaym – dep,
Koyboy bala culkunup,
Tilimdi algan kalıktı

Karşısına çıkanı kıran,
Kırk şeyhi sopadan geçirip,
Babana hizmet ettiren.
Mekke'deki Ak Eşen'i
Beş güne kalmadan ulaştıran,
Koşoy, Töştük hanları
«Ayaş babam Manas'ın
Yarış ödülüne koyarım diye,
Şaşkına çeviren o.
Abıke, Köböş altısını,
İkinci atın ödülü
Bu altıyı koyarım» diye,
Topunun aklını başından alan.
Baban dardayken,
Hizmeti gören yiğit odur,
Kara gününde didinen,
Canını esirgemeyen arslan odur.
Soyuna sopuna bakmam diye,
Kıyamete doğru dönerken,
Ayaş babam Manas'a
Çevre yurdu toplarım diye,
Durmayıp çocuk çırpınıp,
Sözümü tutan halkı

Konok kılıp sıylaym – dep,
Til albagan curt bolso,
Küçkö salıp kalam – dep,
Koluma tiygen oşonu,
Ayaş atam Manaska
Kurman kılıp çalam – dep,–
Kalaymandı baştagan.
Atañ Manas ölgöndö,
Kaarına çıdabay,
Kalayıktın baarısı
Kırılıp kete cazdagan.
Kıl murutu şıypayıp,
Menin kızırluu közüm kaşaytıp,
Zayıpburuş eey, can ele,
Calgızım Manas aykölüm
Kıyamat közdöy col tartkan.
Kokuy, Manas, ala cat,
Arman kılıp zañgırap,
Koşoy kan ele ıylap añgırap.
Betinin ele nuru canalek.

Konuk edip ağırlarım diye,
Söz dinlemeyen yurt olursa,
Zora koşarım diye,
Elime geçeni de,
Ayaş babam Manas'a
Kurban edip keserim diye,–
Kargaşayı başlatan o.
Baban Manas öldüğünde,
Kahrına dayanamayıp,
Ahalinin hepsi
Az kalsın kırılıp gidecekti.
Kıl bıyığı sarkarak,
Benim kutlu gözümü karartıp,
Zayıpburuş eey, bir can idi,
Biriciğim Manas, deryadilim
Kıyamete doğru yola düştü.
Eyvah Manas, al da git beni,
Hasretle inleyip gümbürdeyerek,
Koşoy Han ağlayıp haykırıyordu.
Yüzünün nuru sönmemişti daha.

Kol üstünön öbüşüp,
Koşoy kelip körüşüp,
Elemandın er Töştük,
Eştekterdin Camgırçı,
Bu da kelip körüşüp,
Urumkandın Kökbörü
Oşondo koşup zañgırap:
«Calgız Manas, er dostum,
Astıña meni taştabay,
Ala ketkin, sen dostum!».
Alptın baarı körüşüp,
Kol karmaşıp turuşup,
«Koş-koş!» sözün kılışıp,
Kol karmaşıp turganda,
Kan atañ Manastın közü cumulup,
A düynögö tartkanda,
Kızır çalgan şer atañ.
Koenalı caşaydar,

El üstünden öpüşüp,
Koşoy gelip görüşüp,
Eleman'ın er Töştük'ü,
Eştekler'in Camgırçı'sı,
Bu da gelip görüşüp,
Urumkan'ın Kökbörü'sü
O anda katılıp gürledi:
«Yalnız Manas, er dostum,
Ardında beni bırakmadan,
Al da git, sen dostum!».
Alpların hepsi görüşüp,
El tutuşup durdular,
«Elveda, elveda!» deyiştiler,
El tutuşup dururken,
Han baban Manas'ın gözü yumulup,
Öte dünyaya göçerken,
Hızır değmiş arslan baban.
Koenalı körpe yiğit,

«Ayaş atam Manaska
Men körüşüp eey, kalam» – dep,
Oşondo, bolboy bala bulkunup.
Azapka Kanıkey şorduu kalganda,
Koenalı balanı
Koe berbey Kanıkey,
Culkuntup karmap alganda,
Oluyat eneñ, eey, Kanıkey.
Oylonup ele kepti salganda:
«Aylanayın, kulunum,
Ayaş atañ Manas kan
Telegeyi eey, teñ ele,
Özü şay koldogon er ele.
Közündö zaarı bar ele,
Beti gana kumduu can ele.
Ayaş atañ Manastın
Közünün zaarı kaçalek

«Ayaş babam Manas'la
Ben de görüşüp eey, kalayım» diye,
O anda çocuk durmayıp çırpındı.
Azaba düşüp Kanıkey bahtsız kalınca,
Koenalı çocuğu
Bırakmadı Kanıkey,
Çırpındırıp yakalayınca,
Evliya anan, eey, Kanıkey.
Düşünüp söze başladı:
«Döneyim başına, tayım,
Ayaş baban Manas Han
Her yanıyla eey, kusursuzdu,
Erenlerin koruduğu er idi.
Gözünde zehri vardı,
Yüzü ateş saçan bir can idi.
Ayaş baban Manas'ın
Gözünün zehri kaçmış değil daha

Ayaş atañ Manas kan
Tiktep iyse kulunum, seni
oñ kılbayt,
Kapa kılbay eey, busurman,
Karap ele koyso oñ kılbayt,
Eey, koygun uulum, koygun» – dep,
Bu balaga kez bolgon coo oñ bolboyt,
Oşondo Kanıkey ele karmap
turganda, Balanın arkagı cibek kiygeni,

Ayaş baban Manas Han
Dik dik baksa tayım, sana
onmaz eder,
Kederlendirmeden eey, Müslüman'ı,
Şöyle bir baksa bile onmaz eder,
Eey, vazgeç oğlum, vazgeç» diye,
Bu çocuğa rastlayan düşman onmaz,
O anda Kanıkey tutup
dururken, Çocuğun sırtında dokuma ipek
giyimi,

Anda bala munu aytıp:
«Eey, ayaş enem Kanıkey!
Ayaş ele atam Manas kan,
Manastan menen canım öödöbü?
Artık ayköl Manaska,
Men da birge barayın.
Alçu bolso, mınakey
Manaska coldoştoşup kalayın».
Dep, öşöntüp, eey, caşaydar,
Kanıkeydey enesin
Koldon silkip ırgıtıp.

O zaman çocuk şöyle dedi:
«Eey, ayaş anam Kanıkey!
Ayaş babam Manas Han,
Canım Manas'tan üstün mü?
Yüce deryadil Manas'la,
Ben de birlikte gideyim.
Alacaksa, işte ben,
Manas'a yoldaş olup kalayım».
Deyip, böylece, eey, körpe yiğit,
Kanıkey gibi anasını
Elinden silkip fırlattı.

Manas kanday baatırdı
Kaçırıp koldon alganda,
Mına oşondo caş bala
Kıstap karmap kalganda,
Tilge gana kelip zor Manas,
Közün açıp algan cer.
«Özüm Manas bolgonu,
Kapır menen busurman
Men aydap cürüp sorgonu,
Men kökcal eçen menen tiyişip,
Kayran baş eçen cer menen sürüşüp,
Kökbörünün Koenaalı çunagı».
Eçen döö menen kagıştım,
Eçen döö menen çabıştım,
Menin sandaşkanım tok ele,
Ay-aalamdan mındaydı
Kurgan can, tük körgönüm cok ele.
Menin kanduu kızıl nur betim
Balanın közü küygön çok eken,
Karmaşı katuu ok eken,
Ay-aalamda eey, cok eken.
Kapıray, on eki müçö teñ eken,
Balanın on ekide kezi eken,

Manas gibi bahadırı
Elden kaçırıp yitirirken,
İşte o anda genç çocuk
Sıkıca sarılıp tutunca,
Dile gelip ulu Manas,
Gözünü açtığı yerdi bu.
«Kendim Manas olalı,
Kâfir ile Müslüman'ı
Sürüp kanını içeli,
Ben bozkurt, nicesiyle çatıştım,
Kayran baş nice yerle boğuştu,
Kökbörü'nün Koenaalı yamanı».
Nice devle çarpıştım,
Nice devle vuruştum,
Boy ölçüştüklerim sayısızdı,
Ay-âlemde böylesini
Zavallı can, hiç görmüş değildim.
Benim kanlı kızıl nurlu yüzüm
Çocuğun gözü yanan kor imiş,
Tutuşu sert bir ok imiş,
Ay-âlemde eey, eşi yok imiş.
Şaşılır, on iki âzâsı denk imiş,
Çocuğun on iki yaşı imiş,

Bul bala oyulgurdun özü eken.
Uşul alakanday din ıstan,
Kütüp gana alçu er eken, curtum!
Boo kezikken kişi soo bolboyt!
Uşul kimdin bulu boldu eken.
Kapıray, adamdan bir çıkkan
şer eken,
Bul bala kimdin uulu boldu eken?!»
Kankor mintip eey, turganda,
Oşondo kayran gana katın eey,
Kanıkey,
Kapıray, karaluu gana sözdön
saldı ele:
«Eey, kankor, saparıñdın barında,
Senin sapar ele keteer çagıñda,

Bu çocuk o çılgının ta kendisiymiş.
Şu avuç içi kadar din yurdundan,
Bağrına basılası er imiş, yurdum!
Ona rastlayan kişi sağ kalmaz!
Bu, kimin nesi ola ki?
Şaşılır, insandan bir çıkmış
arslan imiş,
Bu çocuk kimin oğlu ola ki?!»
Hunhar böyle eey, dururken,
O anda kayran kadın eey,
Kanıkey,
Şaşılır, yaslı sözlerden
söyleyiverdi:
«Eey hunhar, seferin var iken,
Senin sefere gideceğin çağında,

Oñbogon gana kökcal, oñboduñ,
Baatır ay, sen aç közdügüñ koyboduñ.
Kankorum, bet algan cerge azaptı
Baatır, sala bir ketmek bolduñ, ee!
Bet algan gana erdin baarısın,
Baatır, mendege ıraa körböstön,
Kökcalım ala bir ketmek bolduñ, ee!
Kökcalım, bul balanı surasañ,
Adırdan ele akkan bulagı,
Senin ayaş uuluñ boluçu,
Kapıray, Kanıkey mınday degende,
Oşondo kapa gana boldu kan Manas:
Eey, Kanıkey, o, kuu katın,
Menin kadırluu sırım bilesiñ.
Sen, öçkön gana kezde körgözböy,
Kayratım kaçıp, köödöndön
Ketken kezde körgözböy,
Menin kutbaga moynum eey,
kıyşayıp,

Onmaz bozkurt, onmadın,
Ah bahadır, aç gözlülüğünü bırakmadın.
Hunharım, yöneldiğin yere azabı
Bahadır, salıp gitmek oldun işin, ee!
Yüz tuttuğun erlerin hepsini,
Bahadır, kula çok görüp,
Bozkurdum, alıp gitmek oldun işin, ee!
Bozkurdum, bu çocuğu sorarsan,
Kırlardan akan pınarı,
Senin ayaş oğlun idi,
Şaşılır, Kanıkey böyle deyince,
O anda pek kederlendi Han Manas:
Eey Kanıkey, ey kurnaz kadın,
Benim değerli sırrımı bilirsin.
Sönüp gittiğim demde göstermeyip,
Gayretim kaçıp, göğsümden
Gittiği demde göstermeyip,
Benim kıbleye boynum eey,
eğilmişken,

Ce burulganda eey, körgözböy,
Menin kurgan gana közüm açılbay,
Ce cumulganda eey, körgözböy.
Alda beren balam, caş külgün,
Begirek közüm eey, çın tiydi.
Bu bala ceti kündön kalbayt, ee,
Kapıray, kemeline kelbeyt, ee.
Közümdö zaarım bar ele,
Kapıray, kelerki küzdü körböyt, ee.
Deninen ele çıkkan calgızdı
Manas kan tilge kelip, kep aytıp,
«Eey, kıyamattık Kökbörü,
Eey, calgızıñ Koenaalını,
Eey, beresiñbi dep aytıp,
Eey, berip salsañ balañdı,
Eey, coldoş kılıp alayın.
Eey, ayak menen başıma,
Eey, tıgın kılıp alayın».
Manas kan surap turganda,

Ya döndüğümde eey, göstermeyip,
Benim zavallı gözüm açılmadan,
Ya yumulduğunda eey, göstermeyip.
Ah yiğit oğlum, taze fidan,
Pek fena gözüm eey, gerçekten değdi.
Bu çocuk yedi günden fazla yaşamaz, ee,
Şaşılır, kemaline ermez, ee.
Gözümde zehrim vardı,
Şaşılır, gelecek güzü görmez, ee.
Öz teninden çıkma biriciği
Manas Han dile gelip, söz söyledi:
«Eey, ahiretlik Kökbörü,
Eey, biriciğin Koenaalı'yı,
Eey, verir misin deyip,
Eey, verirsen çocuğunu,
Eey, yoldaş edinip alayım.
Eey, ayak ucumla başıma,
Eey, dayanak edip alayım».
Manas Han böyle isterken,

Oşondo Kökbörü turup munu aytkan:
«Manas kan, balam turmak özümdü al,

Elin közdöy ketti ele.
Manas kan, karargan kara közümdü al!
Al Talastan çıkkanda
Manas kan, iy dep koysom oñboyun,
Manas kan, ayap koysom balamdı,
Baatırım, dik busurman bolboyun.

Manas kan, senin köönüñ oorutsam,
Men egerde eki bolboyun!
Manas kan, Kırımda tolgon
elimdi al,
Tulparlardı çaldırıp,
Manas kan, balama koşup meni da al.
Çıkanaktap uyku alıp,
Manas kan cerime tikken
aylımdı al,
Balama koşup, Manas kan,
Üyümdögü zaybımdı al!
Manas kan, ekööndü taştap,
biröömdü al,
Böksösü munar too eken,
Manas kan, ögöömdü taştap,
bülöömdü al,
Oşo turgan Kökbörü
Manas kan, bölöktü koyup, özümdü al!
Ölgönünçö coo eken.
Balam turgay, can dostum,

Canımdı gana sizden ayabaym.
Berdim Manas, balamdı,
Balamdı berip aytayın,
Manas kan, kıyamattık salamdı!».
Kökbörü mintip üç aytıp,
Oşondo bek kıykırıp küç aytıp,
Kabılan Manas kökcaldan
Degenine köndü ele,

O anda Kökbörü kalkıp şunu dedi:
«Manas Han, çocuğum şöyle dursun, beni al,
İline doğru gitmişti.
Manas Han, kararan kara gözümü al! O,
Talas'tan çıktığında
Manas Han, of desem onmayayım,
Manas Han, esirgersem çocuğumu,
Bahadırım, hakiki Müslüman olmayayım.
Manas Han, senin gönlünü incitirsem,
Bir daha iflah olmayayım!
Manas Han, Kırım'da dolu
ilimi al,
Tulparları yayıltıp,
Manas Han, çocuğuma katıp beni de al.
Dirseğine yaslanıp uyuyup,
Manas Han, yerime kurulmuş
obamı al,
Çocuğuma katıp, Manas Han,
Evimdeki eşimi al!
Manas Han, ikimizi bırakıp,
birimizi al,
Yamacı puslu dağ imiş,
Manas Han, el olanı bırakıp,
ailemi al,
Şu duran Kökbörü
Manas Han, başkasını koy, beni al!
Ölünceye dek düşman imiş.
Çocuğum şöyle dursun, can dostum,

Canımı bile sizden esirgemem.
Verdim Manas, çocuğumu,
Çocuğumu verip söyleyeyim,
Manas Han, ahiretlik selamı!».
Kökbörü böyle üç kez söyleyip,
O anda yüksek haykırıp güçle söyleyip,
Kaplan Manas bozkurdun
Dediğine boyun eğdi,

Oşondo dostusuna berdi ele.
Oşondo Koşoy, Töştük alp ıylap,
Kanıkey, Bakay calpı ıylap:
«Botom, balasın kantip kıydı»,–
dep,
Körgön adam tañ kalgan.
Ayköl mintip ölgöndö,
Topurak salıp kança döö
Manas kandı kömgöndö,
Manastın dostu Kökbörü
Ceti kün tınbay col cürüp,
Ancıyandı basıptır,
Kara-Kumdu aşıptır.
Ar cagında Çambıl-Bel,
Çambıl-Belge barganda
Catıp uyku kandırıp,
Çırm etip tınç alıp,
Altın booluu çatırdı,
Döbögö cayıp tigiptir.
Tamaşaga eey, batıptır,
Talıkpastan eey, catıptır.
Canaalı Karaç kan menen
Öt carışıp, baş kesken,

O anda dostuna verdi.
O anda Koşoy, Töştük alpler ağlayıp,
Kanıkey, Bakay hep birden ağlayıp:
«Yavrum, çocuğuna nasıl kıydı»,
diye,
Gören herkes şaşakaldı.
Deryadil böyle öldüğünde,
Toprak atıp nice dev
Manas Han'ı gömdüğünde,
Manas'ın dostu Kökbörü
Yedi gün durmadan yol yürüyüp,
Ancıyan'ı geçmiş,
Kara-Kum'u aşmış.
Öte yanında Çambıl-Bel,
Çambıl-Bel'e vardığında
Yatıp uykusunu alıp,
Kestirip soluklanıp,
Altın bağlı çadırı,
Tepeye yayıp kurmuş.
Eğlenceye eey, dalmış,
Yorulmadan eey, yatmış.
Canaalı, Karaç Han ile
Kin yarıştırıp, baş kesmiş,

Cılkı alışıp, er ölgön.
Kektüü bolgon eki kan,
Cerden ayza alışıp,
Cetken cerde salışıp,
Celden aygır minişip,
«Capirim!» – dep uruşup,
Caman uruş boldu ele.
Koenaalı caş çunak,
Mıltıktaşıp uruşpay,
Oolaktaşıp konuşpay,
Atasına al bala
Kamçı çaap boluşpay,
Cılañaç catkan caşaydar
Türkmön kaptap cetiptir,
Bozala celek, tuu bolup,

Yılkı kapışıp, er ölmüş.
Kinli olan iki han,
Yerden mızrak kapışıp,
Yetiştiği yerde vuruşup,
Yel gibi aygır binişip,
«Ya Pirim!» deyip dövüşüp,
Kötü bir savaş olmuştu.
Koenaalı genç yaman,
Tüfekleşip vuruşmadan,
Uzak durup konmadan,
Babasına o çocuk
Kamçı vurup arka çıkmadan,
Çıplak yatan körpe yiğide
Türkmen basıp yetişmiş,
Boz ala bayrak, tuğ olup,

Boyboylogon çuu bolup,
Bolcolsuz uruş bolgondo,
Cılañaç çıgıp, al bala,
Ayza karmap, top buzup,
Alasası kelgende
Kaza bolup okko uçup,
Urumkandın Kökbörü
Manaska kelip kaygırıp,
Koenaalı çunaktan
Tak öşöntüp ayrılıp.
Kerbençiden kep uktum,
Öz sakalın talkalap,
Urumkandın Kökbörü
Cerine ketti dep uktum.
Tilegenin bergen go,
Başındagı caş bala –
Koenaalı kelgen go.
Atañ Manas kan menen
Bolcoş bolup catkan go,
Başına tıgın bolgonu,
Baatır atañ şer menen
Coldoş bolup catkan go!»
Munun baarın bilgizip,
Bilimdüü Bakay oluya,

Vaveylalı bir gürültü kopup,
Vakitsiz savaş çıkınca,
Çıplak fırlayıp, o çocuk,
Mızrak kavrayıp, saf bozup,
Eceli gelip çatınca
Can verip okla düşüp,
Urumkan'ın Kökbörü'sü
Manas'a gelip yas tutup,
Koenaalı yamandan
İşte böyle ayrıldı.
Kervancıdan söz duydum,
Kendi sakalını yolup,
Urumkan'ın Kökbörü'sü
Yurduna gitti diye duydum.
Dileğini vermiş ya,
Başucundaki genç çocuk –
Koenaalı gelmiş ya.
Baban Manas Han ile
Sözleşmiş olsa gerek,
Başına dayanak olmaya,
Bahadır baban arslanla
Yoldaş olsa gerek!»
Bunların hepsini bildiren,
Bilge Bakay evliya,

Atası Manas ayköldön
Kalıp kalgan karıya,
Eçen cerdin baarısın,
Bilip, körgön oluya.
Ak coltoy Bakay abañ şer,
Ar kanday türdüü işterge
Adis bolgon mıktuu şer.
Colum üydöy kara taş
Ala koyup, Bakay kan
Oozuna mıktap koydu ele.
Oşo kündön uşu kün
Karasa közgö ilinbeyt,
Kayda ekeni bilinbeyt.
Nazır kılgan kazandı

Babası deryadil Manas'tan
Geriye kalan koca,
Nice yerin hepsini,
Bilip görmüş evliya.
Uğurlu Bakay aban arslan,
Her türlü çeşit işte
Usta olmuş yaman arslan.
Çadır kadar kara taşı
Alıverip, Bakay Han
Ağzına sıkıca koymuştu.
O günden bugüne
Baksan göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez.
Adak edilen kazanı

Asıp Bakay kaldı emi.
Boz buuranı ciliktep,
Al kazanga saldı ele.
Kambıl bolgon kayran er,
Eçen kılım iş körüp,
Dañgıl bolgon kayran şer.
Tütün çıkpas kuu otun
Demge koyboy aldı emi.
Kıtay ottuk boor taş
Kırıp iyip, ot kılıp,
Kambıl Bakay kayran şer
Et kaynatıp kaldı emi.
Tütün salıp ırgıtıp,
Tüyşük kılıp kan Bakay
Eçki tonun ırgıtıp,
Köynökçön basıp barbaktap,
Körünöö çurkap dardaktap,
Kölpöktöp catıp kaldı ele.
Manastan kalgan cetimiñ
Akkañkını cazdanıp,
Kıbılanı baştanıp,
Asıl bala, kuu cetim
Alp uykunu saldı ele.
Et kaynatat kan Bakay,
Uktap catat Semetey.

Asıp Bakay koyuldu şimdi.
Boz buğrayı söküp doğrayıp,
O kazana atmıştı.
Becerikli olan kayran er,
Nice devir iş görüp,
Usta olmuş kayran arslan.
Duman çıkarmaz kuru odunu
Beklemeden aldı şimdi.
Çin çakmağı, ciğer taşını
Çakıp çakıp ateş yakıp,
Becerikli Bakay, kayran arslan
Et kaynatmaya koyuldu şimdi.
Dumanı salıp savurup,
Zahmete girip Han Bakay
Keçi kürkünü fırlatıp,
Gömlekle yürüyüp aceleyle,
Göz göre koşup telaşla,
Hantal hantal yatıp kalmıştı.
Manas'tan kalan yetimin
Akkañkı'yı yastık edinip,
Kıbleye baş verip,
Asil çocuk, zavallı yetim
Alp uykusuna dalmıştı.
Et kaynatır Han Bakay,
Uyuyup yatar Semetey.

Munu mınday taştaylık,
Ayköl Manas er-şerdin
Akırettik Bölökbay,
Oşondon kabar baştaylık.
Tökör usta Bölökbay
Atası Manas er menen
Koyu birge korooloş,
Aşı birge corooloş,
Ustalıktan mülk casap,
Kelip kongon Talaska,
Çoro bolgon al dagı
Sultan kökcal Manaska.
Bölökbay Talas kelgende,

Bunu böylece bırakalım,
Deryadil Manas er-arslanın
Ahiretliği Bölökbay,
Ondan haber başlatalım.
Topal usta Bölökbay
Babası er Manas ile
Koyunu bir, ağılı ortak,
Aşı bir, sofrası ortak,
Ustalıkla mal yapıp,
Gelip konmuştu Talas'a,
Çora olmuştu o dahi
Sultan bozkurt Manas'a.
Bölökbay Talas'a gelince,

Kan kötörüp tökördü,
Kırgız curtka döö kılgan.
Ar kazına, sarı altın
Munu bagıp turuuga,
Kazınaga ee kılgan.
Manastın kazına cıygan üñkürü,
Bölökbay baştap kırk kalça –
Manastın üñkürün bakkan
müñkürü*.
Kaçıp kirip talkalap.
Keçee, köp düynönü çaçkanda,
Kötörüp alıp cetimdi
Kanıkey Bukardı közdöy kaçkanda,
Manastan kalgan kırk çoro
Kazınalık üñkürdü
Talap alıp altı aram,
Bayakı kazına bakkan müñkürdü
Bulasın bulap alganda,
Buzuktu mıktap salganda,
Kazınanı altı aram
Olco kılıp çaçkanda,
Alapayın taba albay,
Kırk kalçanı eerçitip,
Bölökbay zoonu közdöp kaçkanda.
Too başılap tötölöp,
«Semetey kelse, baabedinge soem» –
Minerine tay albay,
dep, Ulup-ıylap, kaygırıp,
Boz boruktu cetelep,

Topalı han gibi yüceltip,
Kırgız yurduna dev kılmış.
Her hazineyi, sarı altını
Bunları koruyup gözetmeye,
Hazineye sahip kılmış.
Manas'ın hazine yığdığı mağara,
Bölökbay başta, kırk kalça –
Manas'ın mağarasını bekleyen
müñkürü.*
Kaçıp girip talan edip.
Hani, çok malı saçtıklarında,
Yetimi kucağına alıp
Kanıkey Bukar'a doğru kaçtığında,
Manas'tan kalan kırk çoro
Hazine mağarasını
Yağmalayıp altı haram,
O hazine bekçisi müñkürü
Varını yağma edince,
Bozgunu iyice salınca,
Hazineyi altı haram
Ganimet edip saçınca,
Ne yapacağını bilemeyip,
Kırk kalçayı peşine takıp,
Bölökbay kayalığa doğru kaçtı.
Dağ başından kestirip,
«Semetey gelirse, baabedine keserim» –
Binmeye tay bulamayıp,
diye, Uluyup ağlayıp, yas tutup,
Boz toklusunu yedeğine alıp,

Töbösünön bastırıp,
Törösü Manas ölgöndö,
Tört tülügün çaçtırıp,
Ceti künü catışıp,
Tökör usta Bölökbay
Oşondo ceke kirip atışıp,
Ölbögöndön kalışıp,
Öñgöçö caman salışıp,
Abıke, Köböş eki aram –

Tepesinden çiğnetip,
Beyleri Manas ölünce,
Dört türlü malını saçtırıp,
Yedi gün yatıştılar,
Topal usta Bölökbay
O anda tek başına girip çatıştı,
Ölümden zor kurtulup,
Gırtlak gırtlağa vuruşup,
Abıke, Köböş iki haram –

Andan körüp korduktu,
Çıybıt, Koçkor tört aram –
Mından körüp zorduktu,
Acıbay, Kölbay altı aram –
Anda körüp çoñduktu.
Kan Manastın kırk çoro
Camgır kılıp caa tartıp,
Möndür sınduu ok atıp,
Ayza sunup bakırıp,
Baarısı Köböştöp uraan çakırıp.
Aybalta alıp çalkalap,
Kazınasın Manastın
Bütün kunduz terisin
Cara bölüp alışıp,
Bagalekke salışıp.
Badırañdap barbaktap,
Çanaçtay murdu dardaktap,
Altın talap elteñdep,
Çoçkonun başkaça murdu kelteñdep.
Esebin caman taptırıp,
Kaptal etin Bölökbay
Altı aramga attırıp,
Kazınadan Bölökbay
Börük kılaar tülkü albay,
Karacatka mülk albay,
Ulugu kan Manastan ayrılıp,

Ondan gördü horluğu,
Çıybıt, Koçkor dört haram –
Bundan gördü zorbalığı,
Acıbay, Kölbay altı haram –
Onda gördü büyüklenmeyi.
Han Manas'ın kırk çorası
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu misali ok atıp,
Mızrak uzatıp bağırıp,
Hepsi «Köböş!» diye nara atıp.
Aybalta alıp savurup,
Hazinesini Manas'ın
Bütün kunduz derisini
Yarıp bölüşüp aldılar,
Paça içine soktular.
Şişinip böbürlenerek,
Tulum gibi burnu sallanarak,
Altın yağmalayıp sinsi bakınarak,
Domuzunki gibi burnu kalkık kalkık.
Hesabını fena sordurup,
Böğrünün etini Bölökbay'ın
Altı harama vurdurup,
Hazineden Bölökbay
Börk olacak tilki almadan,
Harçlık diye mal almadan,
Ulusu Han Manas'tan ayrılıp,

Zorduk, müşkül küç körüp,
Altı aramdan mende körgüs iş
körüp. O düynölük dos bolgon.
San kazına köp altın
Eelik bolboy ketkende,
Kılça körböy düynönü
Bölökbay beren çaçkanda,
Alapayın taba albay,
Kayıpçının kara üñkür,
Kara üñkür közdöy kaçkanda,
Altı aram aylın talkalap,
Manastan kalgan kurguruñ

Zorbalık, müşkül, cebir görüp,
Altı haramdan kula görülmedik iş
görüp. Öte dünyalık dost olmuştu.
Sayısız hazine, çok altın
Sahipsiz kalıp gidince,
Dünyayı kıl kadar görmeden,
Yiğit Bölökbay saçınca,
Ne yapacağını bilemeyip,
Kayıpçı'nın kara mağarası,
Kara mağaraya doğru kaçınca,
Altı haram obasını talan edip,
Manas'tan kalan zavallın

Kara-Toonu cakalap,
«Çunagım Semetey kaçan kelet» –
Kadır tündöy tün barbı,
dep, Semetey keleer kün barbı?
Kün ötközgön beçara,
Semeteydi arkalap,
Manas kan murun ölgön kez,
Kaçıp tentip Bölökbay
Çoñ zooda künün körgön kez.
Kañşaak-Taştı aralap,
Kara üñkürdü baanalap,
Ölüp kalbayt kördö cok,
Oşo kezde Bölökbay
Kırk kalçası baş bolup,
Tirüü dese sanda cok.
Oşo tünü Bölökbay
Uykudan çoçup oygonup,
Dünüyö kirip içine,
Calgızı Semetey kirip tüşünö:
«Baabedin!» – dep bakırıp,
Kalçaların çakırıp,
Özü mergen Bölökbay
Adırdı basıp çalıptır,
Altı arkar, tört kulca
Atıp alıp Bölökbay,
Kara zoonun başına
Baabedinge salıptır.
Oşondo, tökör usta Bölökbay

Kara-Too eteğini boylayıp,
«Yamanım Semetey ne zaman gelir» –
Kadir gecesi gibi gece var mı,
diye, Semetey'in geleceği gün var mı?
Gün geçiren biçare,
Semetey'i arka edinip,
Manas Han'ın öleli çok olduğu çağ,
Kaçıp süren Bölökbay'ın
Büyük kayada gün gördüğü çağ.
Kañşaak-Taş'ı dolaşıp,
Kara mağarayı sığınak edip,
Ölmüş değil, mezarda yok,
O çağda Bölökbay
Kırk kalçası başta olmak üzre,
Diri desen sayıda yok.
O gece Bölökbay
Uykudan irkilip uyanıp,
İçine âlem dolup,
Biricik Semetey girince düşüne:
«Baabedin!» diye bağırıp,
Kalçalarını çağırıp,
Kendisi avcı Bölökbay
Kırları basıp dolaşmış,
Altı argalı, dört yaban koçu
Vurup almış Bölökbay,
Kara kayanın başında
Baabedin'e adamış.
O anda, topal usta Bölökbay

Töbödö munar kozgolgon,
Döötü* menen Bölökbay
Artık usta er oşol,
Uktap catkan cerinde,
Bir Semetey baladan
Belgi körgön ceri oşol.
«Aylanayın, kırk kalçam,
Kaçıp toogo tentigen,
Karıp kalçam, beri kel!
Kazınadan ayrılgan,

Tepede pus dalgalanmış,
Döötü ile Bölökbay*
Üstün usta er odur,
Uyuyup yattığı yerde,
Bir Semetey çocuğundan
İşaret gördüğü yer odur.
«Kurban olayım, kırk kalçam,
Kaçıp dağa düşen,
Garip kalçam, beri gel!
Hazineden ayrılan,

Arık kalçam, beri kel!
Aylanayın, kırk kalça,
Abiyirim mintip tabılıp,
Senin açılgan ceriñ cabılıp,
Küyüttün baarı çaçılıp,
Küptüünün baarı açılıp,
Semetey keler kün barbı?
Biz toogo kaçtık can üçün,
Çın Kudaydan bek tilep,
Ölböy aman cürgönüñ –
Bir Semetey bala üçün.
Ölböy cürsö, cetimim
On eki caşka tolgondur,
Ölçöölöp cürüp Kanıkey,
Bıyıl ciberer künü bolgondur.
Aylanayın, kırk kalça,
Kaşaygırdın kabagı
Kagıp-silkip köp tartat.
Bul emine boluçu,
Bu belgimdi coruçu!
Aylanayın, kırk kalça,
Ayköl Manas ölbösün,
Azaptı kuu can körbösün!
Too cakalap, el körböy,
Aytıluu Talas cer körböy,
Ak kalpak kırgız el körböy,

Arık kalçam, beri gel!
Kurban olayım, kırk kalça,
Şerefim böylece bulunup,
Senin açılan yerin örtülüp,
Yasın hepsi dağılıp,
Düğümlerin hepsi çözülüp,
Semetey'in geleceği gün var mı?
Biz dağa kaçtık can için,
Ulu Tanrı'dan sıkı dileyip,
Ölmeyip sağ gezişin –
Bir Semetey çocuğu için.
Ölmeden yaşıyorsa, yetimim
On iki yaşını doldurmuştur,
Ölçüp biçip Kanıkey,
Bu yıl göndereceği gün gelmiştir.
Kurban olayım, kırk kalça,
Kör olası kaş kapağım
Seğirip seğirip çok oynar.
Bu neyin nesi ola,
Bu işaretimi yorun hele!
Kurban olayım, kırk kalça,
Deryadil Manas ölmesin,
Azabı zavallı can görmesin!
Dağ boylayıp, el görmeden,
Namlı Talas yerini görmeden,
Ak kalpaklı Kırgız elini görmeden,

Amal taşta ketebi,
Kaçıp cürüp, toodo ölüp,
Acal mintip cetebi?
Tündö catıp tüş körsöm,
Kankordun uulu Semetey
Cetimim kelip kalıptır.
Abıkenin Kancaylak
Arı oynop taytañdap,
Kıyın erdik salıptır,
Ölöñdüü cerge ört koyup,
Abıkege kalayman,
Artık cetip salıptır.

Umut kayada mı söner,
Kaçıp gezip, dağda ölüp,
Ecel böyle mi yetişir?
Gece yatıp düş gördüm,
Hunharın oğlu Semetey
Yetimim gelivermiş.
Abıke'nin Kancaylak'ı
Öteye oynayıp paytak paytak,
Büyük yiğitlik göstermiş,
Otlu yere ateş verip,
Abıke'ye kıyameti,
Fazlasıyla koparmış.

Semetey kelip kalganbı,
Ce Kuday berip salganbı?
Kaykıçaktın karool taş,
Kagılayın kırk kalça,
Basıp karool karayın.
Bakaydan belgi men körsöm –
Badana kiybes kırk kalça
Bakırıp ündü salayın!»
Oşonu aytıp, Bölökbay
Karool taşka keliptir,
Karooldon karap otursa,
Orgup tütün bölünöt,
Bakay öñdüü bir adam
Otun algan körünöt.
Tilekti Kuday bergen beym,
Boz borugun cetelep,
Tiktegen cetim kelgen beym!
Cabıla çurkap cügürüp:
Kaalaştı Kuday bergen beym,
«Aylanayın, Bölökbay,
Karaanım cetim kelgen beym.
Aykırıgıñ bek çıgat,
Börük kiybey cılañbaş,
Böksögö tüşüp barbaktayt,
Köynökçön çurkap dardaktayt,
Aylanayın, Bölökbay,
Kökcal kan Bakay özü beym?!
Kök buu çıgat körünüp turgan
Cetimi kelip, şer Bakay
Celigip kalgan kezi beym.
Badıraygan köynökçön,
Mañday cakta körüngön,
Bakay kandın özü beym.
Balası kelip, tilegi

Kabıl bolgon kezi beym!».
Kırk kalçasın bakırıp,
Kel berilep çakırıp,
Cılañaylak, cılañbaş,

Semetey gelmiş mi ola,
Yoksa Tanrı verivermiş mi?
Kaykıçak'ın gözcü taşı,
Kurbanın olayım kırk kalça,
Varıp gözcülük edeyim.
Bakay'dan işaret görürsem –
Zırh giymez kırk kalça
Bağırıp ses salayım!»
Bunu deyip, Bölökbay
Gözcü taşına gelmiş,
Gözcü yerinden bakınca,
Fışkırıp duman yükselir,
Bakay'a benzer bir adam
Odun almış görünür.
Dileği Tanrı vermiş gibi,
Boz toklusunu yedeğine alıp,
Beklenen yetim gelmiş gibi!
Hep birden koşup seğirtip:
Muradı Tanrı vermiş gibi,
«Kurban olayım, Bölökbay,
Karaltım yetim gelmiş gibi.
Haykırışın gür çıkar,
Börk giymeden yalın baş,
Yamaca inip seğirtir,
Gömlekle koşup savrulur, Kurban olayım,
Bölökbay,
Bozkurt Han Bakay'ın kendisi mi ki?!
Gök buğu çıkar, görünüp duran
Yetimi gelip, arslan Bakay
Coşup kalmış demi gibi.
Apak gömleğiyle beliren,
Karşı yanda görünen,
Bakay Han'ın kendisi gibi.
Oğlu gelip, dileği

Kabul olmuş demi gibi!».
Kırk kalçasına bağırıp,
Gel beri diye çağırıp,
Yalınayak, yalın baş,

Kırk kalça baştap Bölökbay,
Kiyimi cok cılañaç.
Tonunun baarı bölüngön,
On eki cılı bolgonço,
Kiyim tappay, kalçalar
Tozoktuu ceri köründgön.
Ölböstön murun ölüügö,
Cakın kalgan kırk kalça
Kıyamat cüzün körüügö,
Bar olcosu kırk kalça
Kiyik taap alışkan,
Al kiyiktin terisin
May kuyrukka cabışkan.
Baarıdan caman kor bolgon.
Kiyse şımı bölünüp,
Aylasın tappayt kırk kalça,
Bayakı abiyirdüü ceri körünüp,
Calı tayıp, al ketken,
Kırk kalçadan mal ketken.
Bölökbay ünün ukkanda,
Abiyirdi Kuday bergenbi,
Azaptuu cetim kelgenbi?
etiñden,
Kabar barbı, Bölökö,
Bayakı Manastın uulu cetimden.
Semetey kelip, Bölökö,
Açılgan etter cabılıp,
Abiyirdin baarı tabılıp,

A Kuday, berer kün barbı?
Çokoylop buttu takalap,
Kara-Toonu cakalap,
Kapanı tarttık bir dalay,
Aylanayın, Bölökbay,
Bu kapa keteer kün barbı?
Caa ogun conduk dubalap,
Erikpey cortup can baktık,
Kudaydın cogun kubalap,
Bul unut bolor kün barbı?»

Kırk kalçanın başında Bölökbay,
Giyimi yok, çırılçıplak.
Kürkünün hepsi lime lime,
On iki yıl doluncaya dek,
Giyim bulamayıp, kalçaların
Çile çektiği belli olmuş.
Ölmeden önce ölmeye,
Yaklaşmış olan kırk kalça
Kıyametin yüzünü görmeye,
Tek ganimeti, kırk kalça,
Geyik bulup almışlar,
O geyiğin derisini
Bellerine dolamışlar.
Hepsinden beter hor olmuşlar.
Giyseler donları parçalanmış,
Çaresini bulamaz kırk kalça,
O ar yerleri görünüp,
Yeleleri dökülüp, güç gitmiş,
Kırk kalçadan mal gitmiş.
Bölökbay'ın sesini duyunca,
Şerefi Tanrı mı verdi,
Çileli yetim mi geldi?
etinden,
Haber var mı, Bölökö,
O Manas'ın oğlu yetimden.
Semetey gelip, Bölökö,
Açılan etler örtülüp,
Şerefin hepsi bulunup,

Ey Tanrı, vereceğin gün var mı?
Çokoy giyip ayak sürtüp,
Kara-Too eteğini boylayıp,
Kederi çektik hayli zaman,
Kurban olayım, Bölökbay,
Bu kederin gideceği gün var mı?
Yay okunu yonttuk dualayıp,
Usanmadan koşturup can besledik,
Tanrı'nın yoğunu kovalayıp,
Bunun unutulacağı gün var mı?»

Kırk kalça ıylap burkurap,
Ortosunda Bölökbay ıylayt
çurkurap. Ok ötpögön badana
Böksö toosun etektep,
Kele catat kırk kalça,
Boz boruktu cetelep.
Artıkça cindi kakkanda,
Kazınanı altı aram kelip
çapkanda, Busurmanga temirden
Uşu turgan boz boruk
Karaan kılgan mal eken.
Çoñoyup cetim kelgende,
Baabedinge soyom – dep,
Ençilep koygon mal eken.
Basıp kelet kırk kalça,
Oşondo közünün caşı tögülüp,
Caba turgan ayla cok,
Calañ eti körünüp.
Bölökbay ıylap turganda,
Manastın uulu cetimiñ
Et bışkıça erinbey,
Eçen künü, eçen tün
Uktabay kalgan cetimiñ
Akkañkını cazdanıp,
Kıbılanı baştanıp,
Uktap kalgan kezi eken,
Semeteydin özü eken.
Kırk kalça keldi cabılıp,
Bakay kanga calınıp,

Kırk kalça ağlayıp hıçkırdı,
Ortalarında Bölökbay ağlar
çığrışarak. Ok geçmez zırhı
Yamaç dağını etekleyip,
Gelmektedir kırk kalça,
Boz tokluyu yedeğine alıp.
Delilik iyice vurduğunda,
Hazineyi altı haram gelip
bastığında, Müslüman'a demirden
Şu duran boz toklu
Dayanak edilen mal imiş.
Yetim büyüyüp geldiğinde,
Baabedin'e keserim diye,
Adanıp ayrılmış mal imiş.
Yürüyüp gelir kırk kalça,
O anda gözünün yaşı dökülüp,
Örtünecek çare yok,
Çıplak eti görünüp.
Bölökbay ağlayıp dururken,
Manas'ın oğlu yetimin
Et pişinceye dek üşenmeden,
Nice gündüz, nice gece
Uyumadan kalmış yetimin
Akkañkı'yı yastık edinip,
Kıbleye baş verip,
Uyuyakalmış demi imiş,
Semetey'in kendisi imiş.
Kırk kalça geldi hep birden,
Bakay Han'a yalvarıp,

Kırk kalça turup munu aytat:
«Kapılette söz tapkıç,
Karañgıda köz tapkıç,
Kayran abam esenbi?
Karagaydan sırnayza
Boolagan abam esenbi?
Kapırdı kırıp tepsegen,
Coolagan abam esenbi?
Kün çıgış menen kün batış

Kırk kalça durup şunu der:
«Ansızlıkta söz bulan,
Karanlıkta göz bulan,
Kayran abam esen mi?
Çamdan cilalı mızrağı
Bağlayan abam esen mi?
Kâfiri kırıp çiğneyen,
Savaşan abam esen mi?
Gün doğusuyla gün batısını

Baskan gana abam esenbi?
Kapırga karap ok atkan,
Arıslan abam esenbi?
Kiygen abam esenbi?
On eki kapka Beecindi
Tiygen abam esenbi?
Meken kılıp Talastı
Kongon abam esenbi?
Korgon abam esenbi?
Aldaga işin ak kılıp,
Cakkan abam esenbi?
Cetim töösün köp kuurap,
Bakkan abam esenbi?
Uzak caşap dalayga,
Ölbögön abam esenbi?
On eke cılga dıdaarın
Körbögön abam esenbi?
Beş-Taştın başı Bek-Cayloo,
Catkan abam esenbi?
Bet alganın kıyratıp,
Atkan abam esenbi?
Kızırluu künüñ böldüñbü,
Bakay aba, sen cetimiñdi
kördüñbü?»
Anda Bakay munu aytat:
«– Eey, Bölökbay, kırk kalça,
Senin cogotkon coguñ tabıldı,
Senin körüngön etiñ cabıldı.

Baştan başa gezen abam esen mi?
Kâfire karşı ok atan,
Arslan abam esen mi?
Giyen abam esen mi?
On iki kapılı Beecin'e
Saldıran abam esen mi?
Mesken edip Talas'ı
Konan abam esen mi?
Koruyan abam esen mi?
Allah'a işini ak edip,
Yaranan abam esen mi?
Yetim devesini çok güdüp,
Besleyen abam esen mi?
Uzun yaşayıp nicelere,
Ölmeyen abam esen mi?
On iki yıldır yüzünü
Görmediğimiz abam esen mi?
Beş-Taş'ın başı Bek-Cayloo,
Orada yatan abam esen mi?
Yöneldiğini yıkıp,
Vuran abam esen mi?
Hızırlı gününü böldün mü,
Bakay aba, sen yetimini
gördün mü?»
O zaman Bakay şunu der:
«– Eey, Bölökbay, kırk kalça,
Senin yitirdiğin yitik bulundu,
Senin görünen etin örtüldü.

Cetimiñ keldi cetildiñ,
Üzülgönüñ ulandı,
Senin çaçılganıñ cıynaldı.
Tilegiñ Kuday beriptir,
Manastan kalgan calgızıñ
Bayakı, cetim keliptir.
Kırk kalça, küptüünün baarı
cazıldı,
Atam Manastan kalgan Bölökbay,

Yetimin geldi, murada erdin,
Kopan bağın ulandı,
Senin saçılanın toplandı.
Dileğini Tanrı vermiş,
Manas'tan kalan biriciğin
İşte o yetim gelmiş.
Kırk kalça, düğümlerin hepsi
çözüldü,
Atam Manas'tan kalan Bölökbay,

Kırk kalça, küyütüñ emi basıldı.
Kazınalık kan eken,
Budurdan buguñ cügürdü,
Muñkanbagın, kırk kalça,
Senin aykölüñ bügün tirildi.
Kemtigiñ bügün keliptir,
Keyibegin, kırk kalça,
Saa keñiri Kuday beriptir.
Içiñden küyüt cogoldu,
Cetimiñ kelip, kırk kalça,
Senin cetkileñ işiñ oñoldu!».
Bakaydan munu ukkanda
Buzup iydi sanaanı,
Basıp alıp cıgıldı,
Bölökbay Manastan kalgan balanı.
Döötü menen Bölökbay
Bölökbay ıylap turganda,
Karaanduu Bakay kan ıylayt,
Karap tursa iş kıyın,
Kırk kalçanın baarı ıylayt.
Kazınanı çaçkanı,
Kayıp ele bolup kaçkanı,
Bu düynönün tozogun
Çın ayabay tartkanı,
On eki cılga toluptur.
Balaga kelgen tabında,
Kırk kalça menen Bölökbay
Iylap turgan çagında,
Oşo cıl bala kelbese,
Kalçalar kırılıp (kalaar)
tabında, Bölököm kelip kalıptır.
Kırk kalça menen Bölökbay
Bala turup baykasa,

Kırk kalça, yasın artık dindi. Hazine hanı imiş,
Tepelerden geyiğin koştu,
Gam yeme, kırk kalça,
Senin deryadilin bugün dirildi.
Eksiğin bugün gelmiş,
Tasalanma, kırk kalça,
Sana bolluğu Tanrı vermiş.
İçinden yas silindi,
Yetimin gelip, kırk kalça,
Senin yetkin işin düzeldi!».
Bakay'dan bunu duyunca
Dağıttı bütün kaygıyı,
Varıp kapanıp düştü,
Bölökbay, Manas'tan kalan çocuğa. Döötü ile Bölökbay
Bölökbay ağlayıp dururken,
Heybetli Bakay Han ağlar,
Bakınca iş pek çetin,
Kırk kalçanın hepsi ağlar.
Hazinenin saçıldığı,
Kaybolup kaçtıkları,
Bu dünyanın cehennemini
Gerçekten acımasızca çektikleri,
On iki yıla dolmuş.
Çocuğa geldikleri demde,
Kırk kalça ile Bölökbay
Ağlayıp durduğu çağda,
O yıl çocuk gelmese,
Kalçalar kırılıp (kalacak)
demdeydi, Bölököm gelivermiş.
Kırk kalça ile Bölökbay'a
Çocuk kalkıp bakınca,

Üstündö kiyim bütün cok.
«Atam Manastan kalgan muraalar,
Mendege Kuday cetkizse,
Bolot eken ar kanday.
Kökcal atam ölböçü,

Üstlerinde giyim hiç yok.
«Atam Manas'tan kalan yadigârlar,
Kula Tanrı eriştirirse,
Her türlüsü olurmuş.
Bozkurt atam ölmeseydi,

Kökcaldan kalgan korduktu,
Kuday mendesine berbeçi.
Kasıettüü can eken.
Atam kökcal barında
Ar kımbattı maşagan,
Artık kılıp buyumdu
Kılıç, mıltık, mülktördü
Kıyın kılıp casagan.
Atam şerdin artıkça,
Cetpegenin cetkizgen,
Bolbogonun bolguzgan,
Kara mıltık Arkesken
Kadimkidey casagan,
Obodon bulut kozgolgon,
Akırettik dos bolgon.
Köörük bassa kereşken,
Balka çapsa Bölökön̈,
Döötü menen keñeşken.
Coldoşunan ayrılıp,
Bu düynönün kıskası –
Atagı cetken aalamga,
Kayran usta Bölökbay
Kabılan atam Manas kan,
Manaskandın ustası.
Atakemdin san dilde
Altı agam kirip çaçıptır.
Ayda korduk bek körüp,
Oşo künü, oy tobo
Bölökbaydın kırk cigit,
Kırk kalça atka kondurup,

Bozkurttan kalma horluğu,
Tanrı kuluna vermeseydi.
Kutlu bir can imiş.
Atam bozkurt sağ iken
Her değerliyi işleyen,
Eşyayı üstün kılıp
Kılıcı, tüfeği, malları
Sağlam edip yapan.
Arslan atama fazlasıyla,
Yetmeyeni yetiştiren,
Olmayanı oldurtan,
Kara tüfek Arkesken'i
Adamakıllı yapan,
Gökten bulut oynatan,
Ahiretlik dost olmuş.
Körük bassa hünerli,
Balyoz vursa Bölökön,
Döötü ile danışırmış.
Yoldaşından ayrılıp,
Bu dünyanın kısası –
Ünü âleme yayılan,
Kayran usta Bölökbay
Kaplan atam Manas Han,
Manas Han'ın ustası.
Atamın sayısız altınını
Altı ağam girip saçmış.
Her ay horluğu pek görüp,
O gün, ey tövbe,
Bölökbay'ın kırk yiğidi,
Kırk kalçayı ata bindirip,

Camanattı bolturup,
Kabılan Manas ölgöndö,
Cakkan otun öçürüp,
Can-cabılta köçürüp,
Korduk körüp çırkırap,
Kokuy, Manas ölbö! – dep,
Ketken eken burkurap.
Kayıp bolup, kün körüp,

Kötü ünü üstlenip,
Kaplan Manas öldüğünde,
Yanan ateşini söndürüp,
Topunu birden göçürüp,
Horluk görüp feryat edip,
Eyvah, Manas ölme! diye,
Hıçkıra hıçkıra gitmişler.
Kayıplara karışıp, gün görüp,

Kaçıp cürüp, can bagıp,
Too başında bakırıp,
«Semetey keleer beken» – dep,
Körgön candı çakırıp,
On eki cılga toluptur,
Miskindikti köp körüp,
Ölö turgan boluptur.
Ölö turgan sebebi,
Ökürüp bular kelgende,
Ölçöösün Manastın uulu körgöndö,
Celkesine caman ton,
Cılañaylak, cılañbaş,
Agala bolup kurgan baş,
Cırtık tonu bölünüp,
Kan Bölökbay baş bolup,
Ayaktay eti körünüp.
Kıynalgandan Bölököm,
Ölö turgan kezi eken.
Kıyın müşkül, balaaluu iş,
Ança bala kelbese,
Körö turgan kezi eken.
Sarı cargak kiygen şım
San-san ketip bölünüp,
Adam sınduu türü cok,
Alda aylanayın, Bölökbay
Karakçıday körünüp.
Kayran Manas barında
Bölökbay usta döö ele,
Kazınaga ee ele.
Kök sülöösün, suusar börk
Irgap turgan kan ele,
Köp düynögö ee bolup,

Kaçıp gezip, can besleyip,
Dağ başında bağırıp,
«Semetey gelir mi ola» diye,
Gördüğü canı çağırıp,
On iki yıla dolmuş,
Yoksulluğu çok görüp,
Ölecek hale gelmiş.
Ölecek olmasının sebebi,
Bunlar feryatla geldiğinde,
Manas'ın oğlu hallerini görünce,
Ensesinde eski kürk,
Yalınayak, yalın baş,
Ağarıp kalmış zavallı baş,
Yırtık kürkü lime lime,
Han Bölökbay başta olmak üzre,
Çanak kadar eti görünüp.
Ezadan Bölököm,
Ölecek demi imiş.
Çetin müşkül, belalı iş,
O çocuk gelmeseydi,
Görecekleri dem imiş.
Giydiği sarı sahtiyan don
Parça parça olup bölünmüş,
İnsana benzer hali yok,
Ah kurban olayım, Bölökbay
Haydut gibi görünüp.
Kayran Manas sağ iken
Bölökbay usta bir devdi,
Hazineye sahipti.
Gök vaşak, zerdeva börkü
Sallana sallana gezen han idi,
Çok mala sahip olup,

Cırgap turgan al ele.
Kalıñ kırgız oy tartıp,
Konup catkan kün ele,
Kündüzü kımız, tünü kız
Bolup cürgön kezi ele.
Kabılandın barında,

Sefa süren o idi.
Kalabalık Kırgız ovaya inip,
Konup yattığı gün idi,
Gündüzü kımız, gecesi kız
Olup gezdiği dem idi.
Kaplan sağ iken,

Uşu turgan Bölökbay
Bütün kunduz terisin
Cara bölüp alçu ele,
Bagalekke salçu ele.
Kazına eesi Bölökbay,
Erikse elik atıçu.
Kunan çaap, kuş oynop,
Kurdaşı Manas barında
Kuturup oynop catıçu.
Oşo Manas ölgöndö,
Kaçıp, tentip kan Bölöñ,
Cetik kaçıp, artıptır,
Cerge kirbeyt can tattuu,
Korduktu mından tartıptır.
Bügün körçü, erteñ cok,
Bölökbay körgön korduktu,
Atañdın körü, düynö bok!
Toodoy Manas ölüptür,
Too cakalap kün körüp,
Bölökbay künün körüptür.
Cılañaylak, cılañ baş
Cürüp cürgön Bölökbay,
Karaalduu cetim kelet – dep,
Kan Manastın uuluna
Küyüp cürgön Bölökbay.
Bölökbay bala körgön soñ,
Şilbi tayak kolunda,
Caman tonu conunda,
Balaga çurkap sabılıp,
Manastın uulu cetimge
Kirip keldi calınıp.
Bölökbay ıylap turganda,

Şu duran Bölökbay
Bütün kunduz derisini
Yarıp bölüp alırdı,
Paçasına koyardı.
Hazine sahibi Bölökbay,
Canı sıkılsa karaca vururdu.
Tay koşturup, kuş uçurup,
Yaşıtı Manas sağ iken
Coşup oynar dururdu.
O Manas öldüğünde,
Kaçıp, sürünüp Han Bölön,
İyice kaçıp, aşmış,
Yere girmez, can tatlı,
Horluğu bundan çekmiş.
Bugün var, yarın yok,
Bölökbay'ın gördüğü horluğa bak,
Atanın körü, boktan dünya!
Dağ gibi Manas ölmüş,
Dağ boylayıp gün görüp,
Bölökbay gününü geçirmiş.
Yalınayak, yalın baş
Gezip duran Bölökbay,
Gözbebeği yetim gelir diye,
Han Manas'ın oğluna
Yanıp tutuşan Bölökbay.
Bölökbay çocuğu görünce,
Çalı değneği elinde,
Eski kürkü sırtında,
Çocuğa koşup atılıp,
Manas'ın oğlu yetime
Yalvararak vardı geldi.
Bölökbay ağlayıp dururken,

Kuçagında Semetey,
Kırk kalçanın baarı ıylap,
Kızıtalak kuu düynö,
Kımbatıñ Bakay dagı ıylap,
Erender ıylap, kan ıylap,
Esil cetim bala ıylap.

Kucağında Semetey,
Kırk kalçanın hepsi ağlayıp,
Kahpe felek kuru dünya,
Değerlin Bakay dahi ağlayıp,
Erenler ağlayıp, han ağlayıp,
Talihsiz yetim çocuk ağlayıp.

Bölökbay ıylap çırkırap,
Manastan kalgan er karıp,
Bozdop turat burkurap.
«Temir kandın şaarına
Tentip kirip çoñoygon,
Teñizim cetim, amanbı?
Kalıñ sarttın içine
Kaçıp kirip çoñoygon,
Katıgün, calgız, amanbı?
Manastan kalgan bargegim,
Baatırdan kalgan aynegim!
Toodo tentip, köp cürdüm,
Bala tuygun calgızım
Keleer beken dep cürdüm.
Ulamadan uladım,
On eki cılı curt körböy,
Uşintip kuu can kuuradım.
Eey, tulpardan kalgan tuyagım,
Eey, tuu kazanat çunagım,
Eey, ayzaga takkan celegim,
Eey, ayköldön kalgan belegim!
Eey, korduk kördüm ubaydan,
Cetimim, tiledim calgız
Kudaydan! Balañız çirkin turdu ele,
Zarlanıp, bozdop köp cürdüm,
Kanım Manastan kalgan Semetey
Keleer beken dep cürdüm.
Bozdodum, zarlap köp cürdüm,
Calgız tuuma tınarım
Kaçan kelet dep cürdüm.
Tilegim Kuday bergenbi,
Menin karaldım-cetim kelgenbi?
Çekemdeki carıgım,

Bölökbay ağlayıp feryat edip,
Manas'tan kalan garip er,
İnleyip durur hıçkırarak.
«Temir Han'ın şehrine
Sığınıp girip büyüyen,
Denizim yetim, sağ mısın?
Kalabalık Sart içine
Kaçıp girip büyüyen,
Vah yavrum, biricik, sağ mısın?
Manas'tan kalan tomurcuğum,
Bahadırdan kalan aynam!
Dağda sürünüp çok gezdim,
Yavru doğan biriciğim
Gelir mi ola diye gezdim.
Duyandan duyana sordum,
On iki yıl yurt görmeden,
Böylece zavallı can kurudum.
Eey, tulpardan kalan tırnağım,
Eey, soylu küheylan yamanım,
Eey, mızrağa takılı flamam,
Eey, deryadilden kalan armağanım!
Eey, horluk gördüm devranda,
Yetimim, diledim yalnız
Tanrı'dan! Oğlunuz garip ayakta idi,
Ağıt yakıp, inleyip çok gezdim,
Hanım Manas'tan kalan Semetey
Gelir mi ola diye gezdim.
İnledim, sızlayıp çok gezdim,
Biricik doğmuş dayanağım
Ne zaman gelir diye gezdim.
Dileğimi Tanrı mı verdi,
Benim gözbebeğim yetim mi geldi?
Alnımdaki ışığım,

Karaldı kılgan calgızım,
Tüptüü terek çınarım,
Kaygırsa kabak açaarım,
Arka kılgan çunagım,
Azır Kuday bergenbi!

Gözbebeği edindiğim biriciğim,
Köklü kavağım, çınarım,
Kaygıda kaşımı açanım,
Arka edindiğim yamanım,
Şimdi Tanrı mı verdi!

Manastan kalgan kuu cetim,
Baykasam cetim kelgenbi!
Karıganda Çıyırdı,
Kartayganda Kanıkey,
Eki eneñ tegiz amanbı?
Uruguñuz, ceriñiz,
Tayakeñiz, tagañız,
Tayatañız, agañız,
Takır baarıñ esenbi?»
Bölökbaydı körgöndö,
Manastın uulu cetimiñ
Kaarlanıp bek bütöp,
Kañırıgı bek tütöp,
Bala cetim atanıp,
Itelgidey kayran köz
Irmebey közgö caş alıp.
Kaldaydı buzgan kol kurap,
Kanıñ Manastın uulu cetimiñ
Bölökbaydı körgöndö
Caşıp ele ketti koñgurap.
Manastın uulu balañız,
Talaska kirip cerdi taap,
Tozup ketken talaaga,
Bayakı, Manastan kalgan eldi taap.
Oşondo ıylap Bölökbay:
«A Kuday, emi berdi – dep,
Aynegim cetim keldi» – dep,
Semetey taap algan cer,
Bölökbay artıkça kebin salgan cer,
Eey, aynegim cetim, kan Bakay,
Ayta turgan kebim bar,
Kabılan Manas ölgöndö
Kaygını körgön cerim bar,

Menin kazılıp kalgan orum bar,
Kaynap catkan şorum bar,
Bel baylagan belim bar,
Bekip catkan cerim bar,
Semetey, Bakay – eki şer,

Manas'tan kalan zavallı yetim,
Bakıyorum, yetim mi gelmiş!
Kocamışken Çıyırdı,
Yaşlanmışken Kanıkey,
İki anan da esen mi?
Soyunuz, yeriniz,
Dayınız, taga soyunuz,
Dedeniz, ağanız,
Hepiniz tümden esen mi?»
Bölökbay'ı görünce,
Manas'ın oğlu yetimin
Kahrlanıp içine atıp,
Genzi acıyla tütüp,
Yetim çocuk diye anılıp,
Aladoğan gibi kayran göz
Kırpmadan göze yaş alıp.
Kalday'ı bozacak ordu kurup,
Hanın Manas'ın oğlu yetimin
Bölökbay'ı görünce
Yaşarıp boğuk boğuk ağladı.
Manas'ın oğlu oğlunuz,
Talas'a girip yeri bulup,
Dağılıp gitmiş bozkırda,
İşte, Manas'tan kalan halkı bulup.
O anda ağlayıp Bölökbay:
«Ey Tanrı, şimdi verdi diye,
Aynam yetim geldi» diye,
Semetey'i bulduğu yerdi,
Bölökbay'ın en özlü sözünü söylediği yerdi,
Eey, aynam yetim, Han Bakay,
Söyleyecek sözüm var,
Kaplan Manas öldüğünde
Kaygı gördüğüm yerim var,

Benim kazılıp kalmış çukurum var,
Kaynayıp duran çilem var,
Bel bağladığım belim var,
Saklanıp yattığım yerim var,
Semetey, Bakay – iki arslan,

	Silerge aytıp bereer kebim bar.	*Size anlatacak sözüm var.*
46800	Kazınam buzup kayırıp,	*Hazinemi bozup dağıtıp,*
	Menin kurdaşım Manas ölgöndö,	*Benim yaşıtım Manas öldüğünde,*
	Kup cıyılgan kazına	*Derli toplu hazineyi*
	Itterdin baarı bölgöndö,	*İtlerin hepsi bölüştüğünde,*
	Karagay buzup, noo kılıp,	*Çam söküp, oluk yapıp,*
	Kançalık kuldar çogulup,	*Nice kullar toplanıp,*
	«Kazınam azır bergin» – dep,	*«Hazinemi hemen ver» diye,*
	Karangün başka doo kılıp.	*Kara gün başıma dava açıp.*
	Kazınada canımdı,	*Hazinede canımı,*
	Köp ketirgen alımdı,	*Çok tükettiler dermanımı,*
46810	Camgırday kılıp caa tartıp,	*Yağmur gibi yay çekip,*
	Kütünböy catkan canımdı	*Hazırlıksız yatan canımı*
	Möndürdöy kılıp ok atıp,	*Dolu gibi ok atıp,*
	Köp küygüzgön canımdı.	*Çok yaktılar canımı.*
	Abıke, Köböş – altı aram,	*Abıke, Köböş – altı haram,*
	Andan kördüm borumdu,	*Ondan gördüm horlanmayı,*
	Kan Manastın kırk çoro,	*Han Manas'ın kırk çorası,*
	Ce balam, artıkça kördüm sonundu.	*Ey oğlum, görülmedik şey gördüm. Ölsek*
	Ölüp ketsek can tattuu,	*de can tatlı,*
	Tirüü tozok tarttırıp,	*Diri diri cehennem çektirip,*
	Açkıç algan altoonu,	*Anahtarı alan altıyı,*
46820	Abıke kulga arttırıp,	*Abıke kuluna yükletip,*
	Kırk kalça menen beldi aşıp,	*Kırk kalça ile beli aşıp,*
	Kayıpçının kara üñkür,	*Kayıpçı'nın kara mağarası,*
	Kulunum, kaçıp çıgıp can bagıp.	*Tayım, kaçıp çıkıp can besledim.*
	Sultandan çoguu ayrılıp,	*Sultandan hep birden ayrılıp,*
	Manas kandın kırk çoro,	*Manas Han'ın kırk çorası,*
	Kırkı kırk cerden kelgen	*Kırkı kırk yerden gelme*
	it çoçko. Talastan ordo buzdurup,	*it domuz. Talas'tan otağı bozdurup,*
	It emes, kaysı kişi ele,	*İt değil de, hangi kişiydi ki,*
	Karan kıldık kalmakka,	*Kalmuk önünde kara olduk,*
46830	Üñkürdü tozduk kurgan can,	*Mağarayı bekledik zavallı can,*
	Altı aramga aşkere,	*Altı harama apaçık,*
	Uşuntüp kırgın salmakka.	*Böylece kırgın salmak için.*
	Celeden töö çatışıp,	*Yulardan deve kapışıp,*
	Altı aram menen kurgan can,	*Altı haramla zavallı can,*
	Ceti kün tınbay atışıp,	*Yedi gün durmadan çatışıp,*

Cekeleşip turganda,
Manas kandın kırk çoro,
Acıbay, Bakay abam cok,
Atañdın körü, it çoçko,
Bu çoçko kança mülktön ayırıp,
Kızırluu Manas barında
Kırkı katar şer ele,
Kırkı kılımdı buzgan er ele.
Kazınam buzup baltalap,
Müşküldü saldı talkalap.
Esepti caman tarttırıp,
Kabırgamdın som etin
Kırgılçal itke attırıp,
Bolkuldap ıylap tötölöp,
Karaan kılıp kurgan can,
Bereki kırk kalçanı cetelep.
Kan Manas dep kaygırıp,
Kazına mülktön ayrılıp.
«Kokuy, Manas, ölbö» – dep,
«Korduktu kuu can körbö» – dep,
Kirip ketsek cer katuu,
Kapalanıp kaygırıp,
Kazına mülktön ayrılıp,
Surasa berbes san altın,
Suuk dorbosun saldırıp,
«Kabılan Manas, kayran şer,
Ala cat» – dep kaygırıp.
Belesten beri aşkanda,
Bet alıp beri kurgan can,
Alapay tappay baskanda,
Uşu kan Manastın çoñ kabır,
Çoñ kabırga kelgende.
Uşu turgan kabırdı
Baana kılıp catkanda,

Bölökbay abañ kaygırıp,
Kan Manastın kırk kulaktuu
cez kazan,
Ar atışka çıkkanda,

Teke tek vuruşurken,
Manas Han'ın kırk çorası,
Acıbay yok, Bakay abam yok,
Atanın körü, it domuz,
Bu domuz nice maldan etti beni,
Hızırlı Manas sağ iken
Kırkı sıra sıra arslandı,
Kırkı çağı bozan erdi.
Hazinemi baltayla kırıp,
Müşkülü saldı paramparça.
Hesabı fena ödettiler,
Kaburgamın som etini
Kırgılçal itine vurdurup,
Hüngür hüngür ağlayıp kestirmeden,
Dayanak edinip zavallı can,
Şu kırk kalçayı peşime takıp.
Han Manas diye yas tutup,
Hazine maldan ayrılıp.
«Eyvah, Manas, ölme» diye,
«Horluğu zavallı can görme» diye,
Girsek yere, yer katı,
Kederlenip yas tutup,
Hazine maldan ayrılıp,
İstense verilmez sayısız altını,
Soğuk torbasına doldurtup,
«Kaplan Manas, kayran arslan,
Al da git» diye yas tutup.
Belden beri aşınca,
Yüz tutup beri, zavallı can,
Ne yapacağını bilmeden yürürken,
İşte Han Manas'ın büyük kabri,
Büyük kabre geldiğimde.
Şu duran kabri
Sığınak edip yatarken,

Bölökbay aban yas tutup,
Han Manas'ın kırk kulplu
tunç kazanı,
Her çatışmaya çıktığında,

Cez kazandan ayrılıp,
Men Bölökbay çın şorduu,
Bel baylagan belim cok,
Keçee, berenim Manas ölgöndö
Berekem Bakay şerim cok,
Kaz aylanbas zoom cok,
Kargıluu kara toom cok,
Darman kaçıp alsırap,
Uşu cerge cetkende
Köz bozordu kansırap.
Kabılan Manas şerdigi
Tak oşondo bilindi,
Menin bir butumdun kemdigi.
Kıltıñdap basıp kaygırıp
Kımbatım cetim, ugup al,
Manas kandın kasıettüü mis kazan
Uşu cerge kelgende,
Müşküldü tartıp ayrılıp.
Kötörö turgan sebebim,
Kulunum, cönököy kazan elde bar,
Camı curttu toyguzgan
Bul öñdöngön 40 kulaktuu
mis kazan,
Uşu cayga kongondo,
Kımbatım Manas şerde bar.
Baykasa canga kerek – dep,
Badışa Manastan kalgan belek – dep,
Karooldukka koygondo,
Ölçöösün körsöm Talastın
Özündöy körüp cürsöm – dep,
Kagılayın Manastın.
Al Manastın kazanın
Kayra baylap kabıştap,
Aysooruma tabıştap,
Ala çıktım Talastan.
Ala çıkkan sebebim,
«Bısmılda!» – dep askanda
Kayıp kelip soyulgan,

Tunç kazandan ayrılıp,
Ben Bölökbay, gerçek bahtsız,
Bel bağladığım belim yok,
Hani, yiğidim Manas öldüğünde
Bereketim Bakay arslanım yok,
Kazın dolanamayacağı kayam yok,
Tılsımlı kara dağım yok,
Derman kaçıp güçsüz düşüp,
Bu yere vardığımda
Göz bozardı kan yitirip.
Kaplan Manas'ın arslanlığı
Tam o anda bilindi,
Bir ayağımın eksikliği de.
Sekerek yürüyüp yas tutup,
Değerlim yetim, dinleyiver,
Manas Han'ın kutlu bakır kazanı
Bu yere geldiğinde,
Müşkül çekip ayrıldım.
Taşımamın sebebi şu,
Tayım, sıradan kazan elde var,
Cümle yurdu doyuran
Bunun gibi 40 kulplu
bakır kazan,
Bu yere konduğunda,
Değerlim arslan Manas'ta var.
Bakılsa cana gerek diye,
Padişah Manas'tan kalan armağan diye,
Gözcülüğe koyduğumda,
Görsem onda Talas'ın
Ta kendisini görür gibi olayım diye,
Kurban olduğum Manas'ın.
O Manas'ın kazanını
Yeniden bağlayıp denkleyip,
Aysooru'ma emanet edip,
Alıp çıktım Talas'tan.
Alıp çıkmamın sebebi,
«Bismillah!» deyip astığımda
Kayıptan gelip kurban kesilir,

	Karagan adam toyungan.	*Bakan adam doyardı.*
	Kulagın segiz büktögön,	*Kulpunu sekiz kat büken,*
	Ayköl Manas kayran şer,	*Deryadil Manas, kayran arslan,*
	Celmayanga cüktögön.	*Yelmayan'a yükletmişti.*
	Özü kasıettüü sınaakı,	*Kendisi kutlu, sınanmış,*
	Kazandın cayı uşunday,	*Kazanın hali böyledir,*
	Özü kanım Manastan kalgan	*Kendisi hanım Manas'tan kalan*
	muraapı,	*mirastır,*
	Keçee, künü-tünü eçen kün,	*Hani, gece gündüz nice gün,*
46920	Kazına buzup alganda,	*Hazineyi bozup aldıklarında,*
	Kayran can açka kalganda,	*Kayran can aç kaldığında,*
	Kalayman zorduk köp körüp,	*Kargaşa, zorbalık çok görüp,*
	Karan tüngö kalganda,	*Kapkara geceye kaldığımda,*
	Kulunum, Kırçınduunu aralap,	*Tayım, Kırçınduu'yu dolaşıp,*
	Kara zoonu baanalap,	*Kara kayayı sığınak edip,*
	Coldoştordu zekitip,	*Yoldaşları sıkıştırıp,*
	Kayran candı bekitip,	*Kayran canı gizleyip,*
	Uşu cerge kelgende	*Bu yere geldiğimde*
	Miskazandı askamın.	*Bakır kazanı astım.*
46930	Belgige asıp kazandı,	*Nişan diye asıp kazanı,*
	Bet alıp aytıp azandı,	*Yüz tutup okuyup ezanı,*
	«Coldu Kızır, coldo – dep,	*«Hızır, yolda yoldaş ol diye,*
	Coldoşum Manas koldo» – dep,	*Yoldaşım Manas, kolla» diye,*
	Bet alıp kelip belgilep,	*Yüz tutup gelip nişanlayıp,*
	Kuyun kötön Enteri	*Kasırga sağrılı Enteri*
	Uşu cayga kelgende,	*Bu yere geldiğinde,*
	Moynuma kurum salınıp,	*Boynuma kuşak asıp,*
	Açkalıktın ayınan	*Açlığın yüzünden*
	A Kudaylap calınıp.	*«Ey Tanrım!» deyip yalvarıp.*
46940	Adırdı Bölökbay basıp çalganda,	*Kırları Bölökbay basıp dolaşınca,*
	Adis bolgon kurgan can,	*İşinin ehli zavallı can,*
	Altı maral, üç bugu	*Altı maral, üç geyik*
	Bölökbay atıp alganda,	*Bölökbay vurup aldığında,*
	Bir şıyraktı tük koyboy,	*Bir inciği bile bırakmadan,*
	Uşu çoñ kazanga salganda,	*Şu büyük kazana attığında,*
	Kazandın orto ceri burkurap,	*Kazanın orta yeri fokurdayıp,*
	Çekesinen kanduu köbük şırkırap.	*Alnından kanlı köpük fışkırarak.*
	Bozortup etke toerdo,	*Benzi ağarıp ete doyarken,*

Açkalıktı koerdo,
Manastan kalgan kırk çoçko,
Abıke, Köböş – altı aram,
Karoolgo koygon Enteri
Çıkanaktap tınç alıp,
Kalgan eken al çoçko
Çırm etip uyku alıp.
Karoolçu karmap, al itter
Öltürüp başın çapkanda,
Kalıñ kazıp orumdu,
Kaynatıp mintip şorumdu,
Kesek it töbömdön cetip baskanda,
Aybalta alıp burkurap,
Kalayman katuu baştadım.
Kagılayın cetimim,
Bu düynödö can tattuu,
Kazan menen kaynagan etti taştadım.
Ökürük salgan çurkurap.
Kanatımdan kayrılıp,
Karabaskan katınday,
Kaygırıp basıp çunak can,
Kazanımdan ayrılıp.
Bolkuldap ıylaym cötölüp,
Eerçitkenim kırk kalça,
Kaçıp çıktım kayran can,
Bereki boz kelteni kötörüp.
Bolkuldap ıylap ayanıp,
«Kökcalım Manas, algın» – dep,
Boz kelteni tayanıp,
«Ay karañgı tün bürkök,
Tün uşunday eken – dep,
Asıldın közü cumulsa,
Kün uşunday eken» – dep,
Kapa bolup kaygırıp,
Ölböyt eken can tattuu,
Kulunum kazanımdan ayrılıp.
Karaan kılgan kazanım bolso
canımda,
Köörügün mıktap bastı emi.

Açlığı geride koyarken,
Manas'tan kalan kırk domuz,
Abıke, Köböş – altı haram,
Gözcü diye diktikleri Enteri
Dirseğine yaslanıp rahata erip,
Kalakalmış o domuz
Şekerleme yapıp uykuya dalıp.
Gözcüyü yakalayıp, o itler
Öldürüp başını vurduklarında,
Çukurumu derin kazıp,
Kara bahtımı böyle kaynatıp,
Alçak it tepeme çöküp bastığında,
Aybaltayı kapıp feryat ederek,
Kıyameti şiddetle başlattım.
Kurbanın olayım yetimim,
Bu dünyada can tatlı,
Kazanla birlikte kaynayan eti bıraktım.
Hıçkıra hıçkıra figan koptu.
Kanadımdan kırılıp,
Kara basmış kadın gibi,
Kaygıyla yürüyüp garip can,
Kazanımdan ayrılıp.
Hıçkıra hıçkıra ağlarım öksürüp,
Peşime taktığım kırk garip,
Kaçıp çıktım zavallı can,
Şu boz kelteyi omuzlayıp.
Hıçkırıp ağlayıp yas tutup,
«Bozkurdum Manas, al beni» – deyip,
Boz kelteye dayanıp,
«Ay karanlık, gece kapalı,
Gece böyleymiş – deyip,
Asil olanın gözü yumulunca,
Gün böyleymiş» – deyip,
Kederlenip kaygılanıp,
Ölmüyormuş insan, can tatlı,
Kulunum, kazanımdan ayrılıp.
Dayanağım olan kazanım olsaydı
yanımda,
Körüğünü sıkıca bastı şimdi.

Atpayt belem añımdı,
Vurmaz mıydım avımı,

Bakpayt belem canımdı,
Salbayt belem toyunsam,
Aramdarga kapkaydagı çañımdı.
Kazanım itter baskanda,
Esebimdi tapkan cer,
Bu aramdın kazanın
Ala kelgen eken – dep,
Aybaltalap tokmoktop,
Abıke, Köböş – altı aram
Kazandı bölö çapkan cer.
Kalçalarım kaygırıp,
Karan tündü körgön cer
Kazanınan ayrılıp.
«Eş kılgan Manas emi öldü»,–
Dep, öşöntüp, kırk kalça
Öz başın özü koygulap,
Esebim mintip tapkan cer,
Manas kandın kasıettüü kazanın
Aramdar bölö çapkan cer.
Kayra tartıp bir kelip,
Sınıktarın men körüp,
Aşkere aytkan kebim bar.
Ayköldün uulu cetimim
Kayra kelse Talaska,
Kuyup tölgö salam – dep,
Özün tartsa Manastın,
Özüñdöy tüşöt kazan – dep,
Ölçöölöp tölgö salam – dep,
Bu kazandı kuyayın,
Köz caşım anan tıyayın»
Dep, öşöntüp, Bölökbay,
Köörüktörün şayladı.
Kömürün cetik kamdadı.
Kömürün koydoy çaçtırdı,
Könüp kalgan kırk kalça,
Cetimge tölgö tarttı ele.

Beslemez miydim canımı,
Doysaydım salmaz mıydım
Haramlara ta nerelerden tozumu.
Kazanımı itler bastığında,
Hesabımı gördükleri yer,
Bu haramın kazanını
Alıp gelmiş meğer – deyip,
Aybaltayla döve döve,
Abıke, Köböş – altı haram
Kazanı ikiye böldüğü yer.
Gariplerim kaygılanıp,
Kapkara geceyi gördüğü yer
Kazanından ayrılıp.
«Yoldaş bildiğimiz Manas artık öldü» –
Deyip, böylece, kırk garip
Kendi başını kendi döverek,
Hesabımın böyle görüldüğü yer,
Manas Han'ın kutlu kazanını
Haramların ikiye böldüğü yer.
Geri dönüp bir gelip,
Kırıklarını ben görüp,
Açıkça söylediğim sözüm var.
Ayköl'ün oğlu yetimim
Talas'a geri gelirse,
Döküp fal açarım – deyip,
Manas'ın kendine çekerse,
Kazan senin gibi çıkar – deyip,
Ölçüp biçip fal açarım – deyip,
Bu kazanı dökeyim,
Gözyaşımı ondan sonra dindireyim»
Deyip, böylece, Bölökbay,
Körüklerini hazırladı.
Kömürünü eksiksiz sağladı.
Kömürünü koyun sürüsü gibi yaydırdı,
Alışıp kalmış kırk garip,
Yetim için fal çekti idi.

Anday-mınday degiçe,
Açıp közdü cumguça,
Kazandı kayra kuydu ele,
Kankor Manas barınan
Öödöröök bolup turdu emi.
Tilegin Kuday berdi emi,
Tökör usta baykuştun
Baştakısı keldi emi.
Kazan kayra kuyulup,
Kardı toydu kırk kalça,
Közünün caşı tıyılıp,
Al kazandı körgöndö
Kubanıp baarı bakırıp,
Manastap uraan çakırıp,
Tizesi cerge bügülüp,
Katar baarı cügürüp.
Bölökbay, Bakay karısı,
Kırk kalçanın baarısı
Kol kötörüp burkurap,
Kudayga aytıp borugun,
«Oomiyin!» – deşip çurkurap, Bir
Kudayga calınıp,
Moynuna kurun salınıp,
«Cetimim aman koygun» – dep,
Kazanı kalıp, eti cok,
Bir Kudayga calınıp,
Boz boruk soyup kaldı emi,
Aş kaynabas kazanga,
Alıp kelip, erender
Baabedin aytkan boruktun
Bardigerin saldı emi.
Kabılan Manas kankor – şer,
Men şorduuga koyçu ele.
Tirilip bügün kelgensip,
Bölökbay, Bakay baş bolup,
Manasımdan ayrılıp,
Kırk kalçası dagı bar,
Alp uykunu saldı emi.
Çıkanaktap tınç alıp,

Şöyle böyle diyene dek,
Göz açıp yumana dek,
Kazanı yeniden döktü idi,
Hunhar Manas devrindekinden
Daha da üstün olup çıktı şimdi.
Dileğini Tanrı verdi şimdi,
Tökör usta zavallının
Baştaki hâli geldi şimdi.
Kazan yeniden dökülüp,
Karnı doydu kırk garibin,
Gözünün yaşı dinip,
O kazanı gördüklerinde
Sevinip hepsi haykırıp,
Manas diye nara atıp,
Dizleri yere bükülüp,
Sıra sıra hepsi koşuşup.
Bölökbay, ihtiyar Bakay,
Kırk garibin hepsi
El kaldırıp feryat edip,
Tanrı'ya adayıp erkecini,
«Âmin!» – deyip hep bir ağızdan, Bir
Tanrı'ya yalvarıp,
Boynuna kuşağını dolayıp,
«Yetimimi esen kıl» – deyip, Kazanı
kalmış, eti yok,
Bir Tanrı'ya yalvarıp,
Boz erkeç kesti şimdi,
Aş kaynamaz kazana,
Alıp gelip, yiğitler
Baabedin'e adanan erkecin
Hepsini birden koydu şimdi.
Kaplan Manas hunhar – aslan,
Ben kara bahtlıya bırakırdı.
Sanki dirilip bugün gelmiş gibi,
Bölökbay, Bakay başta olup,
Manas'ımdan ayrılıp,
Kırk garibi de orada,
Alp uykusuna daldı şimdi.
Dirseğe yaslanıp rahat bulup,

Çırm etip uyku alıp,
Catıp cambaş taldırıp,
Cambaştap uyku kandırıp,
Oşo kezde Semetey,

Şekerleme yapıp uyku alıp,
Yatıp yanını dinlendirip,
Yan gelip uykuya kanıp,
O sırada Semetey,

Bütkül uktap kalgan soñ,
Eçen künü, eçen tün
Aş cebegen cetim kul
Uykudan tura keldi ele,
Kabılan Bakay kan abam
Bışırıp koygon buura etin
Bu cetimiñ kördü ele.
Bir kayıñdan şiş casap,
Manastın uulu Semetey
Sugunup etke kirdi emi.
Söögün taştap takır cep,
Boz buura etin bütün cep.
Kaysap bala baştabayt,
Bakay abam cesin – dep,
Bu çirkin kaşık sorpo taştabayt,
Uykudan Bakay oygonup,
Oñ cagına tolgonup,
Şaşıp amaz okunup,
Moynuna kurun salınıp,
Meder kılıp cetimdi
Salgan etke bardı emi.
Bir töönün etin büt cegen
Bu cetimdin beti cok.
Kabılan Manas barında,
A da töönü ceçü ele,
Ar müçölüü, asıl et
«Abam Bakay cesin» – dep,
Can birgem, Manas, ölböy kal,
Bakırıp Bakay, kalbay kal!
Köñül oylop sanaaga,
Kor kılbay, Manas, ala cat.
Art cakta kalgan balaga!
Kabılan Manas barında,
Töönün eti da turgay,

Herkes uykuya daldıktan sonra,
Nice gündür, nice gece
Aş yememiş yetim kul
Uykudan kalkıverdi idi,
Kaplan Bakay han ağamın
Pişirip koyduğu buğra etini
Bu yetimin gördü idi.
Bir kayından şiş yapıp,
Manas'ın oğlu Semetey
İştahla ete girişti şimdi.
Kemiğini sıyırıp silip süpürüp,
Boz buğra etini bütün yiyip.
Çocuk kemirip yarım bırakmaz,
«Bakay ağam yesin» – diye,
Bu çirkin bir kaşık çorba bırakmaz,
Uykudan Bakay uyanıp,
Sağ yanına dönüp,
Aceleyle namazını kılıp,
Boynuna kuşağını dolayıp,
Yetimi kendine umut edip
Koyduğu ete vardı şimdi.
Bir devenin etini bütün yiyen
Bu yetimde utanma yok.
Kaplan Manas sağken,
O da deveyi yerdi,
Her âzâsı seçme, asil et
«Ağam Bakay yesin» – diye,
Can yoldaşım Manas, ölmez olaydın,
Haykıran Bakay, kalmaz olaydın!
Gönlü düşünceye dalıp,
Hor kılmadan, Manas, al götür.
Ardında kalan çocuğu!
Kaplan Manas sağken,
Deve eti şöyle dursun,

Kazını kesip ceçü elem,	*Kazıyı kesip yerdim,*
Balaket kayda deçü elem.	*Bela nerede derdim.*
Boz buura cakşı mal ele,	*Boz buğra iyi bir maldı,*
Aza kütkön al ele,	*Yas için beslenendi o,*
Bagıp cürgön men elem,	*Besleyip duran bendim,*
Balam kelse tıyaktan,	*Oğlum gelirse o yandan,*
Manaska atap soysom – dep,	*Manas'a adayıp kessem – diye,*
Tilek kılıp cürçü elem,	*Dilek tutup dururdum,*
Boz buuranın etine	*Boz buğranın etine*
Köz körünöö toysom – dep,	*Göz göre göre doysam – diye,*
Bu tilekke cetkizbey,	*Bu dileğe erdirmeden,*
Buuranı cediñ taptakır.	*Buğrayı yedin tamamıyla.*
Toyboy kalsañ meni ce,	*Doymadınsa beni ye,*
Abıke, Köböş erdi ce,	*Abıke, Köböş erini ye,*
Azdık kılıp baratsa,	*Az gelirse eğer,*
Atañdın kırk çorosun koşup ce!».	*Babanın kırk çorasını da kat da ye!».*
Baarı-cogu toydu ele.	*Varı yoğu doymuştu.*
Kargap Bakay kaldı emi,	*Bakay böyle ilenip durdu şimdi,*
Manastın uulu cetimiñ	*Manas'ın oğlu yetimin*
Buuraga toyup aldı emi.	*Buğraya doyup aldı şimdi.*
Içi ısıyt Bakay kan:	*İçi ısınır Bakay Han'ın:*
«Aylanayın cetimdin	*«Kurban olduğum yetimin*
Telegeyi teñ eken,	*Her yanı denkmiş,*
Atasın tartkan er eken,	*Babasına çekmiş er imiş,*
Ar müçösü keñ eken.	*Her uzvu genişmiş.*
Belesten akkan bulagım,	*Yamaçtan akan pınarım,*
Belgilüü Manas törömdön	*Namlı Manas beyimden*
Belekke kalgan çunagım.	*Armağan kalan garibim.*
Aman cürsün ılayım,	*Esen gezsin ilahi,*
Altı töö etin cese da,	*Altı deve etini yese de,*
Aldadan surap turamın.	*Allah'tan dileyip dururum.*
Körörgö calgız künüm bar,	*Görecek tek güneşim var,*
Uşundan bölök kimim bar?	*Bundan başka kimim var?*
Uşunu aman kılgın – dep,	*Bunu esen eyle – diye,*
Bir Kudayga kıldım zar.	*Bir Tanrı'ya eyledim ah u zar.*
Mañdaydagı baraanım,	*Karşımda duran heybetim,*
Mañdayımda karaanım,	*Alnımın karşısında karaltım,*
Cürögüm calın, içim çok,	*Yüreğim alev, içim kor,*

Manastan kalgan cetimim,
Mından bir bölök kişim cok».
Bakay ırdap turganda,

Bölökbay baştap, kırk kalça
Kazandı közdöy kamınıp,
Et bışırıp cabılıp,
Eti bışıp kalgan soñ,
Baabedinge bata aytıp,
Koroşongo koy aytıp,
Bışkan etke kamınıp,
Bölökbay baştap, Bakay kan,
Kırk kalça menen bularıñ
Içindegi kapanın
Biröön koyboy coydu ele,
Boz boruktun etine
Kabılan Manas kankordun
Bardıgınday barpañdap,
Berekesi al ettin,
Beren Manas barında,
Al kazandın içinen
Beş cüz kişi toyuuçu.
Aşıp tolup al kazan,
Artık kaynap kalıptır,
Tañ, bilbeybiz, çın bolso,
Kayıbınan aş kelip,
Kayra tolup kalıptır.
Kırk kalça menen Bölökbay,
Kabılan Bakay baş bolup,
Mıktap toyup alıptır.
Bir cegendey dagı et
Kayra artıp kalıptır.
Artıp kalgan sebebi,
Kabılan Manas kankor – şer,
Mekege sapar barganda,
Mediynanı çalganda,
Kalıypadan kat alıp,
Kanzaadadan bata alıp,
Zayıpburuş atanıp,

Manas'tan kalan yetimim,
Bundan başka kimsem yok».
Bakay türkü söyleyip dururken,

Bölökbay önde, kırk garip
Kazana doğru davranıp,
Hep birden et pişirip,
Et pişip olduktan sonra,
Baabedin'e dua edip,
Koroşon'a koyun adayıp,
Pişmiş ete davranıp,
Bölökbay önde, Bakay Han,
Kırk garip ile bunların
İçlerindeki kederin
Birini komadan dağıttılar idi,
Boz erkecin etiyle
Kaplan Manas hunharın
Sağlığındaki gibi gürleyip,
O etin bereketi,
Yiğit Manas sağken,
O kazanın içinden
Beş yüz kişi doyardı.
Taşıp dolup o kazan,
Fazlasıyla kaynamış,
Şaşılası, bilmeyiz, gerçekse,
Gaipten aş gelip,
Yeniden dolup kalmış.
Kırk garip ile Bölökbay,
Kaplan Bakay başta olup,
Adamakıllı doymuşlar.
Bir öğün yetecek kadar et
Yine artıp kalmış.
Artıp kalmasının sebebi,
Kaplan Manas hunhar – aslan,
Mekke'ye sefer ettiğinde,
Medine'yi dolaştığında,
Halife'den mektup alıp,
Hanzadeden dua alıp,
Zayıpburuş diye anılıp,

	Kayran Manas çıkkanda,	*Aziz Manas yola çıktığında,*
	Kabılan Manas barında,	*Kaplan Manas sağken,*
	Ceti kün tınbay atışıp,	*Yedi gün durmadan çarpışıp,*
	Kaldaydın tuusun cıkkanda,	*Kalday'ın tuğunu yıktığında,*
	Karoolgo çıkkan kalmakka	*Gözcülüğe çıkan Kalmuk'a*
	Kalaymandı salganda,	*Kıyameti kopardığında,*
47180	Keçee, cer cüzündö busurman	*Hani, yeryüzünde Müslüman'ı*
	Kamap catkan kapırdan	*Kuşatıp duran kâfirden*
	Azat kılıp alganda,	*Azat edip aldığında,*
	Cer cüzünö kalayman	*Yeryüzüne kıyameti*
	Ceke Manas salganda,	*Tek başına Manas saldığında,*
	Kum-Bulaktın belinen,	*Kum-Bulak'ın belinden,*
	Daarat algan cerinen,	*Abdest aldığı yerinden,*
	Mediyandın çölünön,	*Medine'nin çölünden,*
	Kayıbınan tabılgan,	*Gaipten bulunmuş,*
	Ay talaada asıluu,	*Issız kırda asılı,*
47190	Kızır çalgan Manaska	*Hızır'ın dokunduğu Manas'a*
	Oşo kazan tabılgan,	*O kazan bulunmuş,*
	Kazan kelse Manaska	*Kazan Manas'a gelince*
	Kasıet kelip kabılgan.	*Kutluluk gelip kavuşmuş.*
	Oluyattın Bakayı,	*Evliya soylu Bakay,*
	Argın kandın Acıbay,	*Argın Han'ın Acıbay'ı,*
	Akbaltaydın Çubagı,	*Akbaltay'ın Çubak'ı,*
	Azız kandın Almambet –	*Azız Han'ın Almambet'i –*
	Koyçu, kıraandın baarı tabılgan.	*Bırak saymayı, yiğitlerin hepsi bulunmuş.*
	Catkan töödöy on eki	*Yatan deve gibi on iki*
	Kızır çalgan Manaska	*Hızır'ın dokunduğu Manas'a*
47200	Kıyla nerse tabılgan.	*Nice nesne bulunmuş.*
	Baabedin çalgan Manaska	*Baabedin'in kolladığı Manas'a*
	Baatırdın baarı kez bolgon.	*Bahadırların hepsi denk gelmiş.*
	Kazandan mıktuu cez kazan,	*Kazanların yeğidir bakır kazan,*
	Katından mıktuu Kanıkey,	*Kadınların yeğidir Kanıkey,*
	Bar keltirip bir Kuday,	*Var edip getirip bir Tanrı,*
	Başaaga bular tabılgan.	*Padişaha bunlar bulunmuş.*
	Manastın kayıp kazanın	*Manas'ın gaipten gelen kazanının*
	Kulagın törtkö büktögan,	*Kulpunu dörde katlamış,*
	Kazatka barsa taştabay,	*Gazaya gitse bırakmaz,*
47210	Askerge azık berüügö,	*Askere azık vermek için,*

Al kazandı cüktögön.
Kazanı kaynap basılıp,
Kalçanın baarı toyunup,
Kazanga Kudaydın nuru çaçılıp,
Dünüyönü mol katkan.
Kursaktın baarı toyunup,

O kazanı yükletirdi.
Kazanı kaynayıp durulup,
Gariplerin hepsi doyunup,
Kazana Tanrı'nın nuru saçılıp,
Dünyalığı bol saklamıştı.
Karınların hepsi doyup,

Kaygının baarı coyulup.
Keñ-Kolgo kirip cerdi taap,
Kan Manastın calgızı
Semetey sınduu erdi taap,
Cılañaç kalgan kırk kalça,
Cılmayıp kalgan Bölökbay
İçke colun tötölöp,
Kalçalardın baarısın,
Kan Bakaydı baş kılıp,
Kazına közdöy cetelep,
Manastan kalgan kurguruñ,
Başaadan kalgan tuygunuñ
Enesi Kanıkey katkan kazına,
Kazına oozun açtı emi,
Kırk kalçanın baarına
Kızıl altın, kööhar taş
Zarıp kılıp çaçtı emi.
Cana ar cakka bastı ele,
Kıyla kızık, köp buyum
Turgan eken ar cakta.
Ölçöölöböy saldırgan,
Katarlata tañdırgan,
Al tañıktı çeçkende,
Körgön canga iş kıyın,
Taştagan eken enekem,
Ilayıktap köp buyum.
Baykuş enem Kanıkey,
«Esen cürsö cetimim,
Ölböy cürsö çunagım,
Kayrılıp Talas keleer – dep,
Enesinin kadırın
Adam bolso bileer – dep,

Kaygının hepsi dağılıp.
Keñ-Kol'a girip yeri bulup,
Han Manas'ın biriciği
Semetey gibi eri bulup,
Çırılçıplak kalan kırk garip,
Yüzü gülüp kalan Bölökbay
İçeriye yolu doğrultup,
Gariplerin hepsini,
Han Bakay'ı baş edip,
Hazineye doğru yedekleyip,
Manas'tan kalan garibin,
Padişahtan kalan doğanın
Anası Kanıkey'in sakladığı hazine,
Hazinenin ağzını açtı şimdi,
Kırk garibin hepsine
Kızıl altın, gevher taş
Cömertçe saçıp verdi şimdi.
Sonra öte yana yürüdü idi,
Nice ilginç, çok eşya
Duruyormuş öte yanda.
Ölçüp biçmeden koydurmuş,
Sıra sıra bağlatmış,
O düğümü çözdüğünde,
Gören cana hâl zordur,
Bırakmış meğer anacığım,
Yakıştırıp nice eşya.
Zavallı anam Kanıkey,
«Esen gezerse yetimim,
Ölmez de kalırsa garibim,
Dönüp Talas'a gelir – diye,
Anasının kadrini
Adam olursa bilir – diye,

Ayköldön kalgan kuu cetim
Atışka kirse kiyeer – dep,
Türlüü-türlüü ton katkan,
Eey, tügöngön enem beytaalay,
Kayran enem Kanıkey

Ayköl'den kalan boynu bükük yetim
Çarpışmaya girerse giyer – diye,
Türlü türlü giyim saklamış,
Ah, tükenmiş anam bahtı kara,
Zavallı anam Kanıkey

Coonun kiymi bir bölök,
Cana doonun kiymi bir bölök,
Ancıyandın arkagı coon sarala,
Cana kandın kiymi bir bölök.
Bukardın bulu kımbat karala,
Biti bittep ketet dep,
Bit kiyimi miñ bölök,
Kiri kirdep ketet dep,
Kir kiyimi miñ bölök.
Cay kiyimi bir bölök,
Cana kış kiyimi bir bölök,
Kudaydın çındap caratkan
Kayra baylap kabıştap,
Kazınanın içine
Taştagan eken enekem,
Çunagı Semeteyge tabıştap.
On eki cılı çurkurap,
«Ömür berse bir Kuday,
Ölböy cetim çoñoyso,
Kazınaga kireer – dep,
Köödönü bolso cetimim
Bu kadırım bileer – dep.
Andan kiyin bul uulum,
Degenime könöör – dep,
Manastan kalgan baykuşka,
Belek kılıp bereer» – dep,
Kiyim bergen sebebi,
Beren eneñ Kanıkey,
Mınça çuunu baştagan.
«Cetimime kerek» – dep,
Cetkileñ katın şurkuya
Bek arınap taştagan.
Al üñkürdün oozuna

Cenk giyimi ayrı bir takım,
Hem dava giyimi ayrı bir takım,
Andican'ın atkısı kalın sarı ala,
Hem hanlık giyimi ayrı bir takım.
Buhara'nın kumaşı pahalı kara ala,
Bitlenir de gider diye,
Bit giyimi bin takım,
Kirlenir de gider diye,
Kir giyimi bin takım.
Yaz giyimi ayrı bir takım,
Hem kış giyimi ayrı bir takım,
Tanrı'nın gerçekten yarattığı
Yeniden bağlayıp kat kat edip,
Hazinenin içine
Bırakmış meğer anacığım,
Garibi Semetey'e emanet edip.
On iki yıl feryat ederek,
«Ömür verirse bir Tanrı,
Ölmez de yetim büyürse,
Hazineye girer – diye,
Yüreği varsa yetimim
Bu kadrimi bilir – diye.
Ondan sonra bu oğlum,
Dediğime uyar – diye,
Manas'tan kalan zavallıya,
Armağan edip verir» – diye,
Giyim vermesinin sebebi,
Yiğit anan Kanıkey,
Bunca hazırlığı başlatan.
«Yetimime gerek» – diye,
Yetkin kadın, cin fikirli,
İyice paklayıp saklamış.
O mağaranın ağzına

Bereni Bakay, Bölökbay,
Bek bozdogon kırk kalça
Bet alıp baarı turdu emi.
Belgilüü cetim Semetey
Berendikti kıldı emi.
Tüp atası tügöl kan,
Tübünön Kızır daarıgan,
Tüptüü cerdin tukumu,
Başkı atası baarı kan,
Başınan Kızır daarıgan,
Baatırıñdın özü bul.

Yiğidi Bakay, Bölökbay,
İçli içli ağlayan kırk garip
Yönelip hepsi durdu şimdi.
Namlı yetim Semetey
Yiğitliğini gösterdi şimdi.
Kök atası tümden han,
Kökünden Hızır dokunmuş,
Köklü yerin soyudur,
İlk ataları hep han,
Başından Hızır dokunmuş,
Bahadırının ta kendisi bu.

Kazına oozun açtı emi,
Bu düynönün baarısın
Zarıp kılıp berdi emi,
Aşığı cok, kemi cok,
Adilet tuugan cetim kul
Kalçalarga berdi emi.
Kulu ekenin kördüñbü,
Kurgan Manas törönün
Uulu ekenin kördüñbu.
Bakırlardın baarısı
Zarılganın kördüñbü,
Talaska kelip bereki,
Taalayluu tuugan cetimdin
Tabılganın kördüñbü?
Coo kiyimi bir bölök,
Cılañaçın körgön cer,
Coo kiyimin bergen cer.
Bıt-bıt tonu bölüngön,
Katar tursa kırk kalça,
Kayaları köründgön.
Caba turgan ayla cok,
Cana kantet kırk kalça,
Caşıra turgan alı cok.
Abiyirlüü cetim tabılıp,
A Kudaydın bergeni,
Abiyir – atı cabılıp,
Arslanı cetim kelgeni,

Hazinenin ağzını açtı şimdi,
Bu dünyalığın hepsini
Cömertçe verdi şimdi,
Fazlası yok, eksiği yok,
Adil doğmuş yetim kul
Gariplere verdi şimdi.
Kulu olduğunu gördün mü,
Koca Manas beyinin
Oğlu olduğunu gördün mü.
Yoksulların hepsinin
Nasıl yakardığını gördün mü,
Talas'a gelip işte şu,
Bahtlı doğan yetimin
Bulunduğunu gördün mü?
Cenk giyimi ayrı bir takım,
Çıplaklığını gördüğü yer,
Cenk giyimini verdiği yer.
Paramparça kürkü bölünmüş,
Sıraya dursa kırk garip,
Çıplak yerleri görünürdü.
Örtecek çare yok,
Hem ne yapsın kırk garip,
Gizleyecek gücü yok.
Haysiyetli yetim bulunup,
Bu, Tanrı'nın verdiği,
Ayıpları böylece örtülüp,
Aslanları yetimin gelişi,

	Katar turdu kırk kalça,	*Sıraya durdu kırk garip,*
	Bısmılda dep Bakayga,	*Bismillah deyip Bakay'a,*
	Cakası altın, ceñi cez,	*Yakası altın, yeni tunç,*
	Koş badana, torgoy köz,	*Çift kat zırh, toygar gözlü,*
	Keleme kürmö, keñ boto,	*Kelime işli cepken, geniş kuşak,*
	Kerişke kiyçü badana	*Cenkte giyilen zırhın*
	Için cibek içtegen,	*İçini ipekle astarlamış,*
47330	Kayran katın Kanıkey	*Aziz kadın Kanıkey*
	Künü-tünü eçen kün,	*Gece gündüz nice gün,*
	Ok ötküs kılıp iştegen,	*Ok geçmez kılıp işlemiş,*
	Orunboor, Margalañ	*Orunboor, Margalañ*
	Orto cerin çaldırgan,	*Arasını baştan başa taratmış,*
	Oşondon berki bulanı	*Oradan beri gelen kumaşı*
	Oyron katın şurkuya	*Yaman kadın, cin fikirli,*
	Zorduk menen aldırgan.	*Zorla aldırtmış.*
	Kum eletip maydasın,	*Kumu eleyip incesini,*
	Egendi temir kaydasın	*Eğelenmiş demir nerdeyse*
47340	Eçen katar saldırgan.	*Nice kat kat koydurmuş.*
	Coonun kiymi momunday,	*Cenk giyimi işte şöyle,*
	Kelep temir madatkan,	*Kangal demiri dövdürmüş,*
	Keltenin ogun cadatkan,	*Keltenin okunu bezdirmiş,*
	Atışka kiyse ok ötpös,	*Çarpışmada giyilse ok geçmez,*
	Sayışka kiyse ayza ötpös,	*Mızraklaşmada giyilse mızrak geçmez,*
	Kılıçtaşsa bu kespes,	*Kılıçlaşılsa bu kesilmez,*
	Kımbat kiyim oşondo,	*Değerli giyim işte o zaman,*
	Coo kiyimin kiygizip,	*Cenk giyimini giydirip,*
	Al kiyimdi kiygende	*O giyimi giydiğinde*
47350	Açılganı cabılıp,	*Açığı örtülüp,*
	Abiyri mintip tabılıp,	*Haysiyeti böylece bulunup,*
	Kol kötörüp çurkurap,	*El kaldırıp hep bir ağızdan,*
	Cetimiñe calınıp,	*Yetimine yalvarıp,*
	Biti bittep ketpeske,	*Bitlenip gitmesin diye,*
	Bit kiyimi bir bölök,	*Bit giyimi ayrı bir takım,*
	Iç içinen kiygizip,	*İç içine giydirip,*
	Sıy kiyimi bir bölök,	*Şeref giyimi ayrı bir takım,*
	Sıy kiyimin kiygizip,	*Şeref giyimini giydirip,*
	Manastın uulu çirkiniñ	*Manas'ın oğlu şu garibin*
47360	Oşondo sırttandıgın bilgizip,	*O zaman yavuzluğunu belli edip,*

Türlöntüp tonun kiygizip!
Adırda cılkı alabaş,
Argımak, buudan aralaş,
Atası Manastan kalgan kayran mal,
Kırılışsa ok ötküs
Kırk kalça menen Bölökbay
Mından kaalap miñgizip,
(Kudaydın çındap caratkan
Kulu ekenin kördüñbü,

Türlü türlü kürkünü giydirip!
Kırlarda yılkı alabaş,
Argımak, küheylan karışık,
Babası Manas'tan kalan aziz mal,
Kırışılsa ok geçmez
Kırk garip ile Bölökbay
Bundan dilediğince bindirip,
(Tanrı'nın gerçekten yarattığı
Kulu olduğunu gördün mü,

Kurgan Manas sultandın
Uulu ekenin kördüñbü?)
Süyüngöndön kırk kalça
Cügürüp turgan oşol cer,
Ataşkan Manas kabılan
Tirilip turgan oşol cer.
Añ añgıça iş kıyın,
Kayran enem Kanıkey
Cana taştagan eken bir buyum.
«Kokusunan cetimim
Ereşen tartıp er bolup,
Er uulu menen teñ bolup,
Kelip konso Talaska,
Bek kımbattuu doo çıksa,
Bet algan müşkül coo çıksa,
Beypayga böödö kalaar – dep,
Erteñ künü kelgende,
Belekke körüp alaar – dep,
Coo apsabı dalay bar,
Kayran enem Kanıkey.
Oşondo kata ketken sır nayza
Kırk kalçaga kırk nayza
Alıp berdi Semetey,
Bul kırkına kırk kılıç
Cana berdi Semetey,
Kırk kalçaga kırk mıltık
Dagı berdi Semetey.
Kırk kalçanı karasañ,
Sölökötü-sölbötü,

Koca Manas sultanın
Oğlu olduğunu gördün mü?)
Sevincinden kırk garip
Koşuşup durduğu yerdi orası,
Namı yürüyen kaplan Manas'ın
Dirilip durduğu yerdi orası.
Derken derken iş çetin,
Aziz anam Kanıkey
Bir eşya daha bırakmış meğer.
«Ola ki yetimim
Serpilip boy atıp er olup,
Er oğluyla denk olup,
Gelip konarsa Talas'a,
Pek ağır bir dava çıkarsa,
Karşısına çetin düşman çıkarsa,
Boş yere zahmete düşer – diye,
Yarın o gün geldiğinde,
Armağan diye görüp alır – diye,
Cenk pusatı hayli var,
Aziz anam Kanıkey.
O zaman saklanıp kalan sırlı mızrak,
Kırk garibe kırk mızrak
Alıp verdi Semetey,
Bu kırkına kırk kılıç
Daha verdi Semetey,
Kırk garibe kırk tüfek
Yine verdi Semetey.
Kırk garibe baksana,
Endamı, heybeti,

Atka miñgen kelbeti,
Körgöndün köönü bölünüp,
Başaası Manas kayran şer
Bardıgınday körünüp,
Kırk kalçanın kiygeni –
Kırk kalçanın miñgeni –
Kıstalış bolso ok cetkis.
Kasabası kalkıldap,
Kara caak aybalta

Ata binmiş kılığı,
Görenin gönlü bölünüp,
Padişahı Manas, aziz aslan
Sağlığındaki gibi görünüp,
Kırk garibin giydiği –
Kırk garibin bindiği –
Darlık gelse ok yetişmez.
Tuğları salınıp,
Kara çeneli aybalta

Bilekterde carkıldap,
Kırk kalçanın tulparı
Baarı türlöş kulaça,
Mañdayında tumarça,
Kırk kalçanı karasañ,
Baarı birdey köykaşka,
Adamdan türü bir başka.
Mına oşondo Semetey,
Anda bala munu aytat:
«Ak coltoyum Bölökbay,
Atadan kalgan muraapım,
Kündü katka salalı,
Kün mezgilin kılalı.
Abıke, Köböş tuuganga
Körgönü ketip baratam,
Köp tantıp ketse, itterden
Ölgönü ketip baratam.
Atakemdin san mülkün,
Alganı ketip baratam,
On ekige kelipmin,
Kan atam Manastan kalgan
men cetim,
Tilek kılıp burkurap,
Agalardın üyünö
Barganı ketip baratam,
Cüyöölü cakşı söz bolso,
Köngönü ketip baratam.
Adaldıgı bar bolso,
Bu kayran enem dolunu

Bileklerde parıldayıp,
Kırk garibin tulparı
Hepsi bir örnek kula donlu,
Alnında muskaca akıtma,
Kırk garibe baksana,
Hepsi bir örnek gök akıtmalı,
İnsandan görünüşü bir başka.
İşte o zaman Semetey,
O an çocuk şunu söyler:
«Uğurlum benim, Bölökbay,
Atadan kalan emektarım,
Günü yazıya dökelim,
Gün vadesini koyalım.
Abıke, Köböş akrabaya
Görmeye gidiyorum,
Çok saçmalarlarsa, o itlerden
Ölmeye gidiyorum.
Babacığımın sayısız malını,
Almaya gidiyorum,
On ikime gelmişim,
Han babam Manas'tan kalan
ben yetim,
Dilek dileyip feryat ederek,
Ağabeylerin evine
Varmaya gidiyorum,
Yerinde güzel söz olursa,
Uymaya gidiyorum.
Helallikleri varsa,
Bu aziz anamı, o çılgını,

Altı agamdın biröönö
Bergeni ketip baratam.
Atam Manastan kalgan tuuganın,
Agalar, men körgönü ketip baratam.
Erikpese kırk kalça
Esen kayra men tartsam,
Ölböstön-citpey men kaytsam,
Oş cerde cüröm otuz kün.
Men kayra ketem bir on kün
Men Bukarda catam bir on kün,
Men col tartamın bir on kün.
Baş-ayagı mınçalık

Altı ağamın birine
Vermeye gidiyorum.
Babam Manas'tan kalan akrabayı,
Ağalar, ben görmeye gidiyorum.
Sıkılmazsa kırk garip
Esen geri dönersem,
Ölmeden yitmeden dönersem,
O yerde kalırım otuz gün.
Ben dönüş yaparım bir on gün
Ben Buhara'da yatarım bir on gün,
Ben yol alırım bir on gün.
Başı sonu bu kadar,

Altımış kündö kelermin.
Altımış kündön men kalsam,
Kaza bolup ölöörmün.
Kazadan aman saktasa,
Kayrılıp seni köröörmün.
Kan Bölökbay, kırk kalça,
Seksen kündön men kalsam
Arkar atıp cep koygun,
Manastan kalgan muraapım
Ölgön eken dep koygun.
Altımış kündö men kelsem,
Senin tilegiñ Kuday bergeni.
Altımış kündön men kalsam.
Menin kazam cetip ölgönüm».
Cırtılbagan ton berip,
Artıkça tulpar at berip,
Ubadanı bat berip,
Kün belgisi mınça kün,
Calgızım aman koe kör,
Aynegim cetim kelse – dep,
Tilegim Kuday berse – dep,
Kırk kalçanın baarısı
Munacat kılıp çurkurap,
Cañırıktın Car-Kıya
Calgız maldın çubama,
Özöndü közdöy col tartıp,

Altmış günde gelirim.
Altmış günü geçirirsem,
Kazaya uğrayıp ölmüşümdür.
Kazadan esen saklarsa,
Dönüp seni görürüm.
Han Bölökbay, kırk garip,
Seksen günü geçirirsem
Arkar vurup yiyiverin,
Manas'tan kalan mirasçı
Ölmüş deyiverin.
Altmış günde ben gelirsem,
Senin dileğini Tanrı vermiş demektir.
Altmış günü geçirirsem.
Benim ecelim yetip ölmüşümdür».
Yırtılmamış kürk verip,
Üstün tulpar at verip,
Sözü çabucak verip,
Gün nişanı şu kadar gün,
Biriciğimi esen kıl,
Aynam yetim gelirse – diye,
Dileğimi Tanrı verirse – diye,
Kırk garibin hepsi
Münacat edip hep bir ağızdan,
Cañırık'ın Car-Kıya'sı,
Tek davarın süzüldüğü iz,
Vadiye doğru yol alıp,

Kırk kalçanın baarısı
Bagalak oynop, çañ salıp,
Baarı cetik dañ salıp.
Erikse elik atuuga,
Karoolun karap catuuga,
Kubantıp kurgan sanaanı,
Aman körüp cetişip,
Manastan kalgan balanı.
A Kudaylap şert kılıp,
Ubadanı bek kılıp,
Bolcogon cerge bardı emi,

Kırk garibin hepsi
Oynaşıp, toz koparıp,
Hepsi yetkin, şan salıp.
Sıkılınca karaca vurmaya,
Gözcü yerinden gözetlemeye,
Kurumuş gönlü sevindirip,
Esen görüp kavuşup,
Manas'tan kalan çocuğu.
Ya Tanrı deyip ant içip,
Sözü sağlam edip,
Kararlaşan yere vardı şimdi,

Kayıpçının kara kır,
Mıktap tozup aldı emi.
Kaykalaşa konuşup,
Kankor Manas kökcalıñ
Tirilgendey boluşup,
Kayguuldap colun çalışıp,
Bütün kunduz terisin
Bagalakka salışıp.
Cılkının kısır tayın cep,
Iriktin semiz mayın cep,
Tökör usta, kırk kalça
Törönün uulu kelgençe,
Kayıpçının kara kır –
Kaalap tozup algan cer,
Kabagı mintip açılıp,
Sultan bolup kalgan cer.
Munu mınday taştaylı,
Kabılan Bakay, Semetey
Mından kepti baştaylı.
Bilbegendi bilgizçü,
Bilimduu Bakay karıya.
Tuybagandı tuyguzat
Tuygun Bakay oluya.
Bilgiçi curtka sınaakı,
Tuygunum Manastan kalgan
muraapı. Bıyıl Kökçolok atka
konuptur,

Kayıpçı'nın kara sırtı,
İyice karşılayıp aldı şimdi.
Kurula kurula konup,
Hunhar Manas bozkurdun
Dirilmiş gibi olup,
Keşfe çıkıp yol kollayıp,
Bütün kunduz derisini
Paçalarına geçirip.
Yılkının kısır tayını yiyip,
Toklunun semiz yağını yiyip,
Tökör usta, kırk garip
Beyin oğlu gelene dek,
Kayıpçı'nın kara sırtı –
Dileyip bekledikleri yer,
Kaşları böylece açılıp,
Sultan olup kaldıkları yer.
Bunu burada bırakalım,
Kaplan Bakay, Semetey
Bundan sözü başlatalım.
Bilinmeyeni bildiren,
Bilgili Bakay ihtiyar.
Sezilmeyeni sezdirir
Doğan Bakay evliya.
Bilgesidir, halkı sınardı,
Doğanım Manas'tan kalan
mirasçısı. Bu yıl adı Kökçolok konmuş,

Işi carık sınaakı,
Bayırkı baaşa muraapı,
Obodon cıldız bolcoşu,
O düynö ketken Manastın
Akılın oylop tabuuçu
Aşkere Bakay coldoşu.
Oşo Bakay kökcalıñ
Körsö köñül bölünüp,
Karap tursa, Bakay kan
Opol-Toodoy körünüp,
Astıga salsa ak coltoy,
Abam Bakay san koldoy,
Coo kiyimin kiygen soñ,

İşi aydın, ferasetli,
Kadim padişah emanetçisi,
Gökten yıldız hesaplayan,
Öte dünyaya giden Manas'ın
Aklını düşünüp bulan
Apaçık Bakay yoldaşı.
O Bakay bozkurdunu
Görse gönül bölünür,
Bakıp dursa, Bakay Han
Opol Dağı gibi görünüp,
Öne katılsa uğurlu,
Ağam Bakay sayısız ordu gibi,
Cenk giyimini giydikten sonra,

Koldogonu – Kocosan,
Cetelegen – kırk çilten,
Kadimkidey körünüp,
«Koldogonu abamdın,
Atam Manaska tete eken – dep,
Balanın köñülü mintip bölünüp,
Kapıray, astındagı Kökçolok
Celgenine cel cetpeyt,
Oşo künü Kökçolok
Baskanına mal cetpey,
Taştuu cerge kelgende
Kömürdöy taş bırkırayt,
Anda-mında dañkanı
Töbösündö çırkırayt.
Koktu cerge kelgende
Betege başı dırkırayt,
Munu körüp Semetey,
Keyip turdu er neme
«Bu Kudaydın buyrugu,
Abakemdin bul atı
Tulpar eken başında,
Kanday eken caşında?
Töö kaytarıp kıykırıp,
Beli coorup oñuptur,
Cal-kuyruktan ayrılıp,

Koruyanı – Kocosan,
Yedeğinde – kırk çilten,
Eskisi gibi görünüp,
«Ağamın koruyucusu,
Babam Manas'a denkmiş – deyip,
Çocuğun gönlü böyle bölünüp,
Şaşılası, altındaki Kökçolok
Yelişine yel yetişmez,
O gün Kökçolok
Yürüyüşüne mal yetişmez,
Taşlı yere geldiğinde
Kömür gibi taş savrulur,
Şurada burada kopan kesekler
Tepesinde vızıldar.
Koyak yere geldiğinde
Ayrık otunun başı titreşir,
Bunu görüp Semetey,
Kederlendi er kişi
«Bu Tanrı'nın buyruğu,
Ağacığımın bu atı
Tulparmış aslında,
Kim bilir nasıldı gençliğinde?
Deve güdüp bağıra bağıra,
Beli yağır olup solmuş,
Yeleden kuyruktan ayrılıp,

Canıbar camanattı boluptur?
Kökçolok körüp bir keyip,
Cetim mintip turdu emi.
Cetkileñi Bakay kan,
Emi sözdü kıldı emi:
«Abıke, Köböş tuuganım,
Ar kılığın bilgemin.
A düynö ketken atañdın,
Akırettik dostumdun
Arbagın sıylap cürgömün.
Oroyun eçak bilgemin,
A düynö ketken kökcaldın
Arbagın sıylap cürgömün.

Zavallı hayvan kötü nama düşmüş?
Kökçolok'u görüp bir yanıp,
Yetim böyle durdu şimdi.
Olgunların olgunu Bakay Han,
Şimdi söze girişti:
«Abıke, Köböş akrabam,
Her huyunu bilirdim.
Öte dünyaya giden babanın,
Ahiretlik dostumun
Ruhunu sayardım.
Kabalığını çoktan bilirdim,
Öte dünyaya giden bozkurdun
Ruhunu sayıp dururdum.

On ekige çıkkanda
Cetimim keler beken – dep,
Seni küyüp cürgömün.
Köp aytam, cetim, ugup al,
Aytsa sözüm dagı bar.
Kazınamdı Abıke, Köböş açkanda,
Baskan ceri bırkırap,
Karaan kılgan Kanıkey
Bukarga tentip kaçkanda,
Kuduret başka salganda,
Kurusun, düynö uşunday,
Bakayıñ töö kaytarıp kalganda,
Okoro tüygön tizgini
Töönü olco kıluuga,
Kargan Bakay abañdı
Olcolop alıp tunuuga,
Bu kızıktı kıluuga,
Mintip meni kıruuga
Cabılıp itter caa tartıp,
Cabılıp kamap kelgende,
Can ayabay atışıp,
Capa körüp catışıp.
Künü-tünü tınım cok,
Es alışpay atışıp,
Kabıla tüştü, men attım,

On ikisine bastığında
Yetimim gelir mi ola – diye,
Senin için yanıp dururdum.
Çok söylerim, yetim, dinleyiver,
Söylesem sözüm daha var.
Hazinemi Abıke, Köböş açtığında, Bastığı yer sarsılıp,
Dayanağımız Kanıkey
Buhara'ya sürgün kaçtığında,
Kudret başa vurduğunda,
Kurusun, dünya böyleymiş,
Bakay'ın deve güder olduğunda,
Sımsıkı düğümlenmiş dizgini
Deveyi ganimet etmeye,
Kocamış Bakay ağanı
Ganimet edip semirmeye,
Bu oyunu oynamaya,
Böylece beni kırmaya
İtler hep birden yay çekip,
Hep birden kuşatıp geldiğinde,
Can esirgemeden çarpışıp,
Cefa çekip yattık.
Gece gündüz durak yok,
Soluk almadan atışıp,
Karşıma düştü, ben vurdum,

Altımışın teñ attım.
Aytsam sözüm dagı bar,
Tañdı makşar künündö,
Baykuş Bakay abañda
Altımış erdin kanı bar.
Karıganda abañdın
Körkoo bolgon çeni bar,
Korgolotkon abañdın,
Beş cüz tütün eli bar.
Öçkönüñ taamay keldi – dep,
Uşu turgan elime
Bir süyünçü aytar kebim bar»
Dep, öşöntüp, zor Bakay
Kıyaga tarta col baştap,
Çiymek boldu sızıktı.
Beş cüz tütün koñulçu,

Altmışını birden vurdum.
Söylesem sözüm daha var,
Mahşer gününün tanında,
Zavallı Bakay ağanda
Altmış erin kanı var.
Kocayınca ağanın
Cani sayıldığı demi var,
Sığındırdığı ağanın,
Beş yüz ocak halkı var.
Sönen ocağın dirilip geldi – diye,
Şu duran halkıma
Bir müjde verecek sözüm var»
Deyip, böylece, ulu Bakay
Yamaca doğru yol başlatıp,
Çizgisini çizmeye durdu.
Beş yüz ocak sığınmıştı,

Berenim bala keldi – dep,
Bakay kılmak boldu kızıktı.
Art cagında Semetey,
Astındagı zor Bakay,
Kökçologu kurusun,
Çoñ kazanday dañkanı
Bakaydın töbösündö çırkırap.
Kökçologu bulkunup,
Eri ölgöndöy culkunup,
Alakanda karışıp,
Beş cüz tütün kolunda,
Curttu aralap barışıp,
Curt karısı Baymırza
Süyünçülöp kalışıp:
«Ooy, Baymırza, kan aba,
Tilegiñ Kuday beriptir.
Badışa Manas kandın calgızı,
Bayakı, kaalagan çunak keliptir!
Üzülgönüñ ulanıp,
Çaçılganıñ cıynalıp,
Tilegiñ Kuday beriptir,
Tiktegen cetim keliptir.

Yiğidim çocuk geldi – diye,
Bakay şenlik etmeye durdu.
Ardında Semetey,
Önde giden ulu Bakay,
Kökçolok'u kurusun,
Koca kazan gibi kesekler
Bakay'ın tepesinde vızıldar.
Kökçolok'u silkinip,
Eri ölmüş gibi çırpınıp,
Avuçta kasılıp,
Beş yüz ocak elinde,
Yurdu arasından geçip,
Yurdun yaşlısı Baymırza'ya
Müjdeleyip kaldılar:
«Hey, Baymırza, han ağa,
Dileğini Tanrı vermiş.
Padişah Manas Han'ın biriciği,
Hani o özlenen garip gelmiş!
Kopan bağın eklenip,
Saçılanın derlenip,
Dileğini Tanrı vermiş,
Gözlediğin yetim gelmiş.

Körüngönüñ tabılıp,
Etiñdin baarı cabılıp,
Kökcaldın uulu keliptir.
Aylanayın Baymırza,
Töö soygonuñ töö soygun,
Koy soygonuñ koy soygun.
Bozala tuygun bolpoñdun,
Borumun karap, beylep bil,
Manastan kalgan boz karçıga
çolpondun.
Beş cüz tütün koñulçu,
Beylegeniñ kabıldı,
Senin berekeñ mintip tabıldı.
Beypaydı tartkan abaña,
Mınakey, berendin uulu kabıldı!»

Aradığın bulunup,
Yaranın hepsi kapanıp,
Bozkurdun oğlu gelmiş.
Kurban olayım Baymırza,
Deve keseceksen deve kes,
Koyun keseceksen koyun kes.
Boz ala doğan yavrusunun,
Endamına bakıp, tanıyıver,
Manas'tan kalan boz atmaca
çolpanın.
Beş yüz ocak sığınmıştı,
Umduğun kabul oldu,
Senin bereketin böyle bulundu.
Mihnet çeken ağana,
İşte, yiğidin oğlu kavuştu!»

Munu ukkan soñ, Baymırza
Tilegin Kuday bergen kez,
Tokson beş caşka kelgen kez.
Al dagı kalk atası karıya,
Eçendi körgön oluya,
Kol kötörüp bakırıp,
A da Manastap uraan çakırıp,
Tar kıyanı tötölöp,
Baabedinge boz taylagın cetelep:
Iylaganda sabılıp,
«Eey, aylanayın, kan Bakay,
Atıñdın oozun bura tur,
Aldıñkı cerge tura tur.
Armanduu kebim aytayın,
Asılım Bakay, uga tur!
Manastın uulu Semetey
Kele turgan kün kayda,
Semeteydi kurgan can,
Körö turgan kün kayda?!
Semetey kelse, Baymırza
Ölö turgan kün barbı,
Baymırzanı Semetey
Atakelep ökürüp,

Bunu duyunca Baymırza –
Dileğini Tanrı'nın verdiği dem,
Doksan beş yaşına geldiği dem.
O da halk atası ihtiyar,
Nicesini görmüş evliya,
El kaldırıp haykırıp,
O da Manas diye nara atıp,
Dar yamacı doğrulayıp,
Baabedin'e boz köşeğini yedekleyip:
Ağlarken sarsıla sarsıla,
«Ey, kurbanın olayım, Han Bakay,
Atının başını çevire dur,
Önümdeki yerde dura dur.
Hasretli sözümü söyleyeyim,
Asilim Bakay, dinleye dur!
Manas'ın oğlu Semetey
Gelecek gün nerede,
Semetey'i, zavallı can,
Görecek gün nerede?!
Semetey gelirse, Baymırza
Ölecek gün var mı,
Baymırza'yı Semetey
Babacığım deyip ağıt yakıp,

Kömö turgan kün barbı!
Karaluu ketken Kanıkey,
Keçee, kaçıp ketken Semetey,
Cesir ketti Kanıkey,
Bukarga ketti Semetey,
Tilekti Kuday bergen kez,
On eki caşka kelgen kez.
Bakay, kakşaganda bu başka.
Kadır tün öñdüü tün kayda,
Manas uulu cetimdi
Kayrılıp köröör kün kayda?»
Dep, öşöntüp, oñgurap,
Baymırza boz taylagın çaldı emi. Calgız uulu Baytaylak,
Baymırza antip turganda,
Kayıñ ıylap, tal ıylap,
Karagan candın baarı ıylap,
Ulukmaluu karı ıylap,

Uşunça candın baarı ıylap,
Şay koldogon şer ıylap,
Beş cüz tütün el ıylap.
Köñüldögü sanaaga,
Toguz kara bukanı
Oşondo keskiletti balaga.
Baymırza baykuş bakırıp,
Tokson beşte karıya
Cetimi Semeteyge calınıp.
Toodoy kökcal Manastan
Tozorgo kalgan Semetey,
Belestey kökcal Manastan
Belekke kalgan Semetey.
Bozala kıraan bolpoñum,
Semetey bozdotup kelgen çolponum.
Kanıman kalgan bazarım,
Kabagım carık açarım,
Zarlangan cürök basarım,
Menin salıngan kabak açarım.
Badışam Manastan kalgan bargegim,

Gömecek gün var mı!
Yaslı giden Kanıkey,
Hani, kaçıp giden Semetey,
Dul gitti Kanıkey,
Buhara'ya gitti Semetey,
Dileği Tanrı'nın verdiği dem,
On iki yaşına geldiği dem.
Bakay, bu baş inleye inleye.
Kadir gecesi gibi gece nerede,
Manas oğlu yetimi
Dönüp göreceğim gün nerede?»
Deyip, böylece, hıçkırıp,
Baymırza boz köşeğini kurban etti şimdi.
Tek oğlu Baytaylak,
Baymırza böyle dururken,
Kayın ağlar, söğüt ağlar,
Bakan canların hepsi ağlar,
İtibarlı koca ağlar,

Bunca canın hepsi ağlar,
Şay'ın koruduğu aslan ağlar,
Beş yüz ocak halk ağlar.
Gönüldeki tasaya karşı,
Dokuz kara boğayı
O an çocuk için boğazlattı.
Baymırza zavallı haykırıp,
Doksan beşinde ihtiyar
Yetimi Semetey'e yalvarıp.
Dağ gibi bozkurt Manas'tan
Bekleyip karşıladığımız Semetey,
Yamaç gibi bozkurt Manas'tan
Armağan kalan Semetey.
Boz ala çakır yavrucuğum,
Semetey, inlete inlete gelen çolpanım.
Hakanımdan kalan pazarım,
Kaşımı aydın açanım,
Sızlayan yüreğimi yatıştıranım,
Benim çatık kaşımı açanım.
Padişahım Manas'tan kalan tomurcuğum,

Karap koysom kardım tok,
Badışa Manastan kalgan aynegim»,
Dep, öşöntüp, Baymırza.
Baymırza baştap karı ıylap,
Bargan curttun baarı ıylap,
Tentigen cetim tabılıp,
Abiyri mintip cabılıp.
Kıyla curtu bee soyup,
Kıyla curtu töö soyup,
Curt kubanıp körgön cer,
Semetey çunak kelgen cer.
Oşondo Bakay dır koyup,
Baybiçesi Körpöyan,
Enteñdep Bakay er sultan
Munu közdöy çu koyup.
Cana Bakay bakırıp,
Süyünçülöp çakırıp,

Bakıversem karnım tok,
Padişah Manas'tan kalan aynam»,
Deyip, böyle dedi Baymırza.
Baymırza başta, ihtiyar ağlar,
Varan yurdun hepsi ağlar,
Sürgün yetim bulunup,
Ayıbı böylece örtülüp.
Nice yurdu kısrak kesip,
Nice yurdu deve kesip,
Yurdun sevinip gördüğü yer,
Semetey garibin geldiği yer.
O an Bakay dörtnala koşturup,
Baş hatunu Körpöyan,
Soluk soluğa Bakay er sultan
Ona doğru at sürüp.
Yine Bakay haykırıp,
Müjde diye çağırıp,

Enteñdep, «Baabedin!» – dep
çu koyso, Bul atam Bakay kandın köp cılkı,
«Akem şaşıp çıgıp kelet – dep,
Bakaydın caman uulu Baytaylak
Munu Kuday urup saldı emi.
Döbögö turup Baytaylak
Oylobogon oy oyloyt:
«Kazgan kalıñ or bar go,
Kaynatıp koygon şor bar go.
Cañırıktın Car-Kıya,
Ördöp çıgıp kelatkan,
Tumön kıyın kol bar go.
Kakandan kıtay kozgolup,
Uruçu Kuday urgan beym,
Atakemdi tokmoktop,
Coldogu curttu kırgan beym!
Atam Baykuş Bakaydın
Baktarına suu burup,
Bakçalatıp saluuga,
Col üstünö süyrötüp,

Soluk soluğa, «Baabedin!» – deyip
at sürünce, Bu, babam Bakay Han'ın çok yılkısı,
«Ağam telaşla çıkıp geliyor – diye,
Bakay'ın hayırsız oğlu Baytaylak
Bunu Tanrı çarpıverdi şimdi.
Tepeye dikilip Baytaylak
Düşünülmez düşünce düşünür:
«Kazılmış derin çukur var galiba,
Kaynatılıp konmuş kara baht var galiba.
Cañırık'ın Car-Kıya'sından,
Tırmanıp çıkıp gelen,
Tümen tümen çetin ordu var galiba.
Kakan'dan Kıtay kalkışıp,
Kahreden Tanrı çarptı besbelli,
Babacığımı döve döve,
Yoldaki yurdu kırdı besbelli!
Babam zavallı Bakay'ın
Bahçelerine su çevirip,
Bostan düzüp koymaya,
Yol üstünde sürükleyip,

Dañgıttarga caruuga,
Kubalap duşman kuugan beym,
Mintip Kuday urgan beym!
Aylası ketip bakırıp,
«Baytaylaktap» çakırıp,
Aşıp-şaşıp antañdap,
Atam kaçıp alganbı,
Sarı izine çöp salıp,
Sargara kuup kalganbı!
Töböbüzdön baskan beym,
Tört tülüktü çaçkan beym.
Atamdı karmap aluuga,
Artınan cakın kalganbı?
Kurmandıkka çalçuday,
Kuday urup salganbı?
Tügöt atam Manastın
Tügönböçü kebi bar,
Munu tügötö turgan ar cerde,
Tügöngön curttun kegi bar.

İt sürülerine parçalatmaya,
Kovalayıp düşman kovmuş besbelli,
Böylece Tanrı çarpmış besbelli!
Çaresi tükenip haykırıp,
«Baytaylak!» diye çağırıp,
Apar topar soluyup,
Babam kaçıp kurtuldu mu,
Sarı izine ot koyup,
Sarara sarara kovaladılar mı!
Tepemize çöktüler besbelli,
Dört tülük malı saçtılar besbelli.
Babamı yakalamaya,
Ardından yakın mı kaldılar?
Kurban diye kesercesine,
Tanrı mı çarpıverdi?
Tükenesi atam Manas'ın
Tükenmez sözü var,
Bunu tüketecek her yerde,
Tükenen yurdun öcü var.

Şumdugun kantip bileyin,
Andan körö men baykuş
Adırdı közdöy tieyin».
Dep, öşöntüp, Baytaylak
Aşıp-şaşıp antañdap,
Kabar salıp bakırıp,
Caman curttun baarısın
«Kaçkıla!» – dep bakırıp,
Kara booluu ukuruk
Karmap kolgo tükürüp,
Kaarlanıp sumsayıp,
Çatıragan köp cılkı
Tiymek ele boldu bir salıp,
Semiz aygır, semiz bee
Kuup aydap sapırıp,
Eey, kurup ketken Baytaylak
Bakaylap uraan çakırıp,
Baspagan semiz karan mal,
Oşondo baarın tiydi sapırıp.

Şeytanlığını nereden bileyim,
Ondansa ben zavallı
Kıra doğru sürüvereyim».
Deyip, böylece, Baytaylak
Apar topar soluyup,
Haber salıp haykırıp,
Zavallı yurdun hepsine
«Kaçın!» – diye haykırıp,
Kara bağlı ukuruğu
Kavrayıp avucuna tükürüp,
Öfkelenip suratı asılıp,
Uğuldayan çok yılkıya
Bir dalışta vurmak oldu niyeti,
Semiz aygır, semiz kısrak
Kovup sürüp savurup,
Ah, kuruyasıca Baytaylak
Bakay diye nara atıp,
Yürümez semiz kara malı,
O an hepsini savurup vurdu.

Art cagınan zor Bakay.
Baytaylaktap bakırıp,
Aşıp-şaşıp Baytaylak,
Ogo tötön sapırıp.
Törö Bakay abakeñ
Arızın aytat Kudayga:
«Mından körö ölsömçü,
Kıyamat cüzün körsömçü!
Tuubay tuna çöksömçü,
Caman uul körgüçö,
Kuubaş bolup ötsömçü!
Çöp çıkpagan takırday
Talaasız bolup kalsamçı,
Tuyak körböy, kurgan baş
Ce balasız bolup kalsamçı!
Ay-aalamdı buy kılıp,
Kamap turgan kezimde,
Altı arışka çır salıp,
Sabap turgan kezimde,

Ardından ulu Bakay.
Baytaylak diye haykırıp,
Apar topar Baytaylak,
Büsbütün beter savurup.
Bey Bakay ağacığın
Arzını söyler Tanrı'ya:
«Bundansa ölseydim ya,
Kıyamet yüzünü görseydim ya!
Evlat görmeden batsaydım ya,
Kötü oğul göreceğime,
Kuru başla göçseydim ya!
Ot bitmez çorak gibi
Tarlasız kalaydım ya,
Toynak görmeden, kuru baş
Ya da çocuksuz kalaydım ya!
Ay-âlemi tir tir titretip,
Kuşatıp durduğum çağımda,
Altı-Arış'a kavga salıp,
Dövüp durduğum çağımda,

Mında ölböy ne boldum?
Tük eçteme körbögön
Tuubas bolboy ne boldum!
Kokuy, Manastan kuu can kem bele?!
Uul camanın körgüçö,
Kuubaş bolboy ne boldum!
Mına mintip kelatat,
Kokuy, Taylak, tura tur,
Menin uulum karasañ,
Alat, Taylak, tura tur,
Caman Taylak, tura tur
Çoçko Taylak, tura tur,
Tügöttüñbü mülkümdü,
Kızıl may kıldıñ cılkımdı. Kaynattıñ menin şorumdu.
Ketirdiñ caman alımdı,
Kızıl may kıldıñ malımdı.
Kıldıñ ee maa sonundu» –
Cerge kirgen cer Taylak,

O zaman ölmeyip ne oldum?
Hiçbir şey görmemiş
Kısır olmayıp ne oldum!
Vah, Manas'tan kuru can mı eksikti?!
Oğlun kötüsünü göreceğime,
Kısır kalmayıp ne oldum!
İşte böyle geliyor,
Vah, Taylak, dur hele,
Benim oğluma baksana,
Vay, Taylak, dur hele,
Hayırsız Taylak, dur hele
Domuz Taylak, dur hele,
Tükettin mi mülkümü,
Kızıl ter ettin yılkımı. Kaynattın benim kara bahtımı.
Berbat ettin hâlimi,
Kızıl ter ettin malımı.
Ettin ya bana bu âlâsını» –
Yere giresice Taylak,

Dep, öşöntüp, zor Bakay
Kuday algan kuu Taylak,
Taylabasañ cerge kir,
Taylabasañ körgö kir!
Kokuy, Manas, şer bele,
Manas menden er bele?
Kara-Şaar, Kambıldı
Kamagan kolum uşul, ee,
Altı arıştı cün kılıp,
Sabagan kolum uşul, ee!
Cer cüzünö kalayman
Salgan Bakay men elem,
Cetken cerdi talkalap,
Algan Bakay men elem.
Kök sülöösün, ogoy börk,
Bir salgandan çıgarbay,
Kiygen Bakay men elem,
Köp kıtaydı talkalap,
Sürgön Bakay men elem.
Karagay ayza coybolot,
Boolaşkan Bakay men elem,
Men tuyaksız ketken ekemin» –
Opol-Toodoy barbayıp,
Caynagan Bakay men elem.
Cetimi kelip cetilip,
Oluya Manas sultandın
Ayçıgı altın kızıl tuu
Karmagan Bakay men elem.
Çiygizmek boldu sızıktı,
Kas bolgondu ciberbey,

Caylagan Bakay men elem.
Kokuy, Manas er bele,
Manastın uulun karaçı,
Koyboy müşkül iş kılıp,
Cılkımdı kuup baratat.
Kalıñ bir kazdı orumdu,
Cılkımdı tiyip tokmoktop,
Bakaydın caman uulu dedirtip,

Deyip, böylece, ulu Bakay
Tanrı canını alasıca Taylak,
Durmazsan yere gir,
Durmazsan kabre gir!
Vah, Manas, aslan mıydı,
Manas benden er miydi?
Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı
Kuşatan kolum işte bu, ey,
Altı-Arış'ı yün gibi didip,
Döven kolum işte bu, ey!
Yeryüzüne kıyameti
Salan Bakay ben idim,
Vardığım yeri paralayıp,
Alan Bakay ben idim.
Gök vaşak kürkü, oğma börk,
Bir vuruştan kaçırmadan,
Giyen Bakay ben idim,
Nice Kıtay'ı paralayıp,
Süren Bakay ben idim.
Çam mızrak, has çelik,
Kuşanıp bağlayan Bakay ben idim,
Ben evlatsız gitmişim meğer» –
Opol Dağı gibi heybetle,
Kaynaşıp duran Bakay ben idim.
Yetimi gelip yetişip,
Evliya Manas sultanın
Ay nişanlı altın kızıl tuğu
Tutan Bakay ben idim.
Çizgisini çizdirmeye durdu,
Hasım olanı salmadan,

Tepeleyen Bakay ben idim.
Vah, Manas er miydi,
Manas'ın oğluna baksana,
Bırakmadan güç iş edip,
Yılkımı kovup gidiyor.
Derin kazdı bir çukurumu,
Yılkıma dalıp döve döve,
Bakay'ın hayırsız oğlu dedirtip,

Kökçolokko kamçı urup,
Kara caak buldursun
Kabılan Bakay kayran şer
Karmay kalıp imerdi,
Caman uulu Baytaylak
Töbögö salıp ciberdi.
Bir çapkandan çıgarbay,
Kabılan Bakay, kayran er
Cıga çaap ciberdi.
Bee baştagan beş toguz,
Beren Bakay oluya
Bet alganda soydu emi.
Caman uulu Baytaylak
Cıga çaap koydu emi.
«Tübüm çalçık suu bolup,
Bulaksız ketken ekemin,
Kayran başım kor bolup,
Dep, öşöntüp, Bakay şer
Cetelep coldu körgözüp,
Bilbegendi bilgizip,
Bakay körgözmök boldu kızıktı.

Kökçolok'a kamçı vurup,
Kara çeneli örme kamçıyı
Kaplan Bakay, aziz aslan
Kavradığı gibi çevirdi,
Hayırsız oğlu Baytaylak'ın
Tepesine indiriverdi.
Bir vuruştan kaçırmadan,
Kaplan Bakay, aziz er
Yıkıp deviriverdi.
Kısrak başı çeken beş dokuzu,
Yiğit Bakay evliya
Yöneldiği gibi kesti şimdi.
Hayırsız oğlu Baytaylak'ı
Yıkıp devirdi şimdi.
«Köküm bataklık su olup,
Pınarsız kalmışım meğer,
Zavallı başım hor olup,
Deyip, böylece, Bakay aslan
Yedekleyip yolu gösterip,
Bilinmeyeni bildirip,
Bakay gösterecek oldu görülmedik şeyi.

Bakay kandın zor ordo
Bala cakın kalganda,
Bakay kandın Körpöyan
Astınan çıktı burkurap,
Aykölüm Manastan kalgan cetim –
Bilbegendi bilgizçü,
dep, Bilimdüü Bakay er oşol,
A da ıylayt çırkırap:
«Ayaştan kalgan artıgım,
Kıyından kalgan tuyagım,
Kızır çalgan Manastan kalgan
çunagım! Kaykısın adam çalbagan,
Saamay çaçım agında,
Saparım bıyıl barında,
Acal cetip ölöördö,
O düynönü köröördö,
Artıgım cetim keldiñbi,

Bakay Han'ın ulu otağına
Çocuk yaklaşıp kaldığında,
Bakay Han'ın Körpöyan'ı
Önünden çıktı feryat ederek,
Ayköl'üm Manas'tan kalan yetim –
Bilinmeyeni bildiren,
diye, Bilgili Bakay er odur,
O da ağlar çığlık çığlığa:
«Ayaşımdan kalan kıymetlim,
Yiğitten kalan toynağım,
Hızır dokunmuş Manas'tan kalan
garibim! Sırtını insan dolaşmamış,
Zülüf saçım ağarmışken,
Bu yıl ömür yolum sürerken,
Ecel yetip ölürken,
Öte dünyayı görürken,
Kıymetlim, yetim, geldin mi,

Cetimdi kuu can kördümbü?»
Çıñırışıp körüşüp,
Çırkıraşıp öbüşüp,
Semeteyi kabılıp,
Kerektüü cetim tabılıp
Dagı kızık, dagı bar,
Kabılan Bakay er kökcal
Tün ayttırıp comoktu,
Manastın uulu cetimge
Kısır emdi tay soyup,
Kanttı karday kemirtip,
Kara çaydı şimirtip,
Armandın baarın taştatıp,
Bagılan kozu, şirin baş
Balanı konok kıluuga,
Bor kaynatıp taştatıp,
Konok kılıp koy soyup,
Dünüyösün teñ koyup,
Öödö-tömön karabay,
Ölgöndö körgön cetimge
Tegi canın ayabay.
Cetimi kelip cetilip,
Arslanı coldon kabılıp,

Yetimi kuru can gördüm mü?»
Çığrışarak görüşüp,
Feryat ederek öpüşüp,
Semetey'ine kavuşup,
Gerekli yetim bulunup
Daha ilginci, daha var,
Kaplan Bakay, er bozkurt
Gece boyu destan söyletip,
Manas'ın oğlu yetime
Kısır emmiş tay kesip,
Şekeri kar gibi kemirtip,
Kara çayı höpürdetip,
Hasretin hepsini bıraktırıp,
Besili kuzu, tatlı baş
Çocuğu konuk etmeye,
Kazan kaynatıp taşırtıp,
Konuk edip koyun kesip,
Varını yoğunu ortaya koyup,
Aşağı yukarı demeden,
Ölmeden bir gördüğü yetime
Hiç canını esirgemeden.
Yetimi gelip yetişip,
Aslanı yoldan kavuşup,

Azaptuu cetim tabılıp,
Emi cürmök boldu kan Bakay,
Çoñ atası çoçko kan közdöy
kamınıp,
Tuybagandı tuyguzgan,
Tuygundun kara közü oşol.
Cañırıktın Car-Kıya,
Calgız maldın çubama
Kattap kişi barbagan.
Cüktögönü bil bolgon,
Kan Bakay barbay kalganı
On ekiçe cıl bolgon.
Oşo cerdi kördü emi,
Eey, kagılayın kulunum,
Uşu catkan Boz-Moynok,

Cefalı yetim bulunup,
Şimdi yola düşecek oldu Han Bakay,
Büyük atası domuz hanı yönüne
davranıp,
Sezilmeyeni sezdiren,
Doğanın kara gözü odur.
Cañırık'ın Car-Kıya'sı,
Tek davarın süzüldüğü iz,
Uğrayıp kimse varmamış.
Yüklediği yük belli olmuş,
Han Bakay'ın varmaz olduğu
On iki yılı bulmuş.
O yeri gördü şimdi,
Ey, kurbanın olayım kulunum,
Şu uzanan Boz-Moynok,

	Boz-Moynoktu körgöndö	*Boz-Moynok'u görünce*
	Köñülüm ketet köp oynop.	*Gönlüm gider bir hoş olup.*
	Tuurası kadır küygön çañ,	*Karşı yamaç, kadri yanmış toz,*
	Uşu cerdi körgöndö	*Şu yeri görünce*
	Küyüp ketet bizdin can.	*Yanıp gider bizim can.*
	Talas,Keñ-Kol ortosu,	*Talas, Keñ-Kol arası,*
	Kadırın kalık bilgen cer,	*Kadrini halkın bildiği yer,*
	At arıtıp, cer çalıp,	*At yorup, yer dolaşıp,*
47930	Eey, balam, it agıtıp kuş salıp,	*Ey oğlum, it salıp kuş uçurup,*
	Bir kezekte Bakaydın	*Bir zamanlar Bakay'ın*
	Oyun salgan ceri oşol.	*Cirit oynattığı yer odur.*
	Oñkoygon adır, boz tumşuk	*Dimdik kır, boz burun*
	Oyronum Manas barında,	*Aslanım Manas sağken,*
	Uşul Bakay kan abañ	*Şu Bakay han ağan*
	Karool karap cer körgön,	*Gözcülük edip yer görmüş,*
	Kayguulga çıgıp col çalgan,	*Keşfe çıkıp yol kollamış,*
	Kan abañ Bakay beli oşol.	*Han ağan Bakay'ın beli odur.*
	On eki cılga tolguça,	*On iki yıl dolana dek,*
47940	It agıtıp, kuş salbay,	*İt salmadan, kuş uçurmadan,*
	Kaşaygan Bakay men oşol,	*Kararan Bakay benim işte,*
	Een kalgan cer oşol.	*Issız kalan yer odur.*
	Cana balam Semetey,	*Hem oğlum Semetey,*
	Bereki budur-budur bel kelgen,	*Şu tümsek tümsek bel gelen,*
	Acal cetpey, dart bolup,	*Ecel yetmeden, dert olup,*
	Budurmak artuu cer kelgen,	*Engebeli aşıt yer gelen,*
	Agala moynok bölüngön,	*Ak alalı boyun ayrılan,*
	Astıñkı cerdi körgöndö	*Aşağıdaki yeri görünce*
	Közümdün caşı tögülgön.	*Gözümün yaşı dökülmüştür.*
47950	Budur-budur körüngön,	*Tümsek tümsek görünen,*
	Budurmak artuu körüngön,	*Engebeli aşıt görünen,*
	Budurdan bugu kuyulat,	*Tümsekten geyik boşanır,*
	Budurdun çöbü suyulat,	*Tümseğin otu seyrelir,*
	Tektirden teke kuyulat,	*Sekiden teke boşanır,*
	Tektirdin çöbü suyulat.	*Sekinin otu seyrelir.*
	Adırı arkar keñ moynok,	*Kırı arkarlı geniş boyun,*
	Kayran cerdi körgöndö	*Aziz yeri görünce*
	Kapa bolom köp oylop.	*Kederlenirim çok düşünüp.*
	Sultanım Manas barında,	*Sultanım Manas sağken,*

Uşu turgan Bakay kan
Tüz çatınan tülkü kuup,
Türlüü oyun salgan cer.
Adırınan arkar kuup,
Butkulunan çunak can,
Bugusun atıp algan cer.
Bu cerdin baltırganı bilektey, Çıdap
mende ukçu emes,
Maralı ürküp çu dese,
Saygaktagan inektey.
Uşu cerge uu kılıp,
Cırgap turgan kezekte,
Anda ölböy ne boldum!
Bu cerde bööt-bööt sazı bar,
Colop bir can kelbegen,
Bölüngön ördök-kazı bar.
Oşo Manas ölgöndö
Menin kalıñ bolgon azabım,
Karan kalgan bu cerim.
Köñülüm caman bölünöt,
Uşu cerdi körgöndö,
Kayran Bakay abañdın
Közünün caşı tögülöt.
Oşo Manas ölgöndö
Esimen ketken bul oyun,

Şu duran Bakay Han
Düzün koyağından tilki kovup,
Türlü oyun kurduğu yer.
Kırından arkar kovup,
Sarp köşesinden, garip can,
Geyiğini vurup aldığı yer.
Bu yerin baldıranı bilek gibi, Dayanıp
dinleyemezdim,
«Çu» dense maralı ürküp,
Sineklenen inek gibi.
Şu yerde av edip,
Sefa sürdüğüm demlerde,
O zaman ölmeyip ne oldum!
Bu yerde öbek öbek sazlığı var,
Yanaşıp bir can gelmemiş,
Bölük bölük ördeği kazı var.
O Manas öldüğünde
Benim katmerli olan azabım,
Karalar bağlayan bu yerim.
Gönlüm fena bölünür,
Şu yeri görünce,
Zavallı Bakay ağanın
Gözünün yaşı dökülür.
O Manas öldüğünde
Aklımdan çıkan bu oyun,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZEHIRLI KÂSE VE YETIMLERIN KAVUŞMASI

Bakay, yıldızlar altında geçen geceden sonra Semetey'e Talas'ı ve en acı haberi gösterir: Almambet'in dul eşi, Esenkan'ın nazlı kızı Burulça, altı haramca sığırtmaçlara cariye edilmiş; Aruuke'nin altı yıl karnında taşıyıp doğumundan üç gün sonra ölerek bıraktığı Külçoro ise dövüle dövüle çobanlığa salınmıştır. Yırtık kara çadırın önünde Semetey, ayaş anası Burulça'ya Kanıkey'in emaneti ak gömleği verir; kadın, Beecin saraylarından Kadir gecesi düşüne, Almambet'i Müslüman edip ona varışından Külçoro'nun bıçağına sarılıp kendisini ölümden alıkoyduğu güne dek destanını döker. Gök boğalı dervişin muştuladığı gün gelmiştir: altı yaşından beri zulüm gören Külçoro koşup gelir, iki yetim "ak buğdayın unu gibi yoğrulup" kucaklaşır; Bakay ve bütün oba ağlar. Kanıkey'in ak heybesinden çıkan yakası altın kaftan, ipek gömlek, meşin şalvar ve vaşak börk Külçoro'ya giydirilir, Almambet'in ruhuna ak boz kısrak kurban edilir. Bölüm, Semetey'in andıyla kapanır: altı ağasına önce helallikle varacak, yola gelirlerse Argın ile Kırgız'ı toplayıp Beecin'den, Koñurbay'dan atası Manas'ın kanını soracaktır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Cakıp Han, Semetey için küpte zehirli boza ve oturağın altında kırk kulaç çukur hazırlatır; karşı çıkan Bagdöölöt'ün başını el tokmağıyla yarar.
- Bagdöölöt kâseleri düzenler: Bakay'a bal katar, Semetey'e sunulan zehri işaretle bildirir; eşiğe savrulan kâsenin kokusundan boz köpek ölür.
- Semetey zehir kâsesini Cakıp'ın başına geçirir; hanın saçı, sakalı ve bıyığı yanar, fakat "ata" adı yüzünden öldürülmez.
- Semetey mirasını ister: Akkelte tüfeği, Akolpok zırh-kaftanı, altı keskin çelik (Zulpukor, Oykuma, Açalbars, Kılbolot, Coybolot, Narkesken) ve Saykal'ın verdiği Buurul at; Manas'ın boz heybesini Bakay tek eliyle kaldırıp Bölökbay'a teslim eder.
- Esenkan'ın kızı ve Almambet'in eşi Burulça sığırtmaçlara cariye edilmiştir; Aruuke'nin doğumundan üç gün sonra ölmesiyle öksüz kalan Külçoro altı haramca dövülüp çobanlığa verilmiştir.
- Kanıkey'in ak heybesinden çıkan altın yakalı kaftan, gömlek, meşin şalvar ve vaşak börk Külçoro'ya giydirilir; Semetey altı ağasıyla helalleşmeyi, olmazsa Beecin'den kan davasını gütmeyi ant eder.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Eesiz kalgan bul cerim.	*Issız kalan bu yerim.*
Aykölümön acırap,	*Ayköl'ümden ayrılıp,*
Ölüp kalbas çak bolup,	*Ölünmez bir çağ olup,*
Ezelde ötkön Manasım,	*Ezelde göçen Manas'ım,*
Elkin kalgan Talasım.	*Öksüz kalan Talas'ım.*
Kırk çoro menen altı aram	*Kırk çora ile altı haram*
47990 Ürbüs ürküp ketiptir,	*Ürküp dağılıp gitmişler,*
Bul cerim een kalganı	*Bu yerimin ıssız kalışı*
On eki cılga cetiptir.	*On iki yıla varmıştır.*
Badıraygan çatırça	*Çadır gibi heybetle duran*
Manasımdın Kerme-Taş,	*Manas'ımın Kerme-Taş'ı,*
Uşul cerdi körgöndö	*Şu yeri gördüğünde*
Keyip ele ketet çunak baş	*Yanıp yakılır bu garip baş*
Astı cagı keñ özön,	*Alt yanı geniş vadi,*
Telegeyi teñ özön.	*Her yanı denk, dolu vadi.*
Üydöy-üydöy çınarlar,	*Ev gibi ev gibi çınarlar,*
48000 Oo melcep, üydöy bolgon munarlar.	*Göğe uzanan, ev gibi olmuş burçlar.*
Too cagında karı bar,	*Dağ yanında karı var,*
Tokoyunda cetimim,	*Ormanında, yetimim,*
Can bütköndün baarı bar.	*Can taşıyanın hepsi var.*
Çınardan bulbul sayrasa,	*Çınardan bülbül şakısa,*
Muñu barlar burkurap,	*Derdi olanlar hıçkırıp,*
Içinen karış çıkçu emes.	*İçinden acısı bir karış çıkmazdı.*
Bul cerdin tegeregi çınar bak,	*Bu yerin çevresi çınar bağı,*
Menin Manasım aman barında,	*Benim Manas'ım sağ iken,*
Orto cerde altın tak,	*Orta yerde altın taht,*
48010 Colborsum Manas barında,	*Kaplanım Manas var iken,*
Bu cerge colugup bir can kelbegen.	*Bu yere yaklaşıp bir can gelmezdi.*
Kas kılgan kayra kaytpagan,	*Kastedenler geri dönmezdi,*
Duşman ölböy tartpagan,	*Düşman ölmeden çekilmezdi,*
Manas kandan kırk çoro	*Manas Han'ın kırk çorası*
Cin urganday celdegen,	*Cin çarpmış gibi eserdi,*
Kaarınan can çıgıp,	*Kahrından can çıkar,*
Colop adam kelbegen.	*Yanaşıp adam gelmezdi.*
Senin atañ Manastın	*Senin baban Manas'ın*
Telegeyi teñ ele,	*Her şeyi tamam, denkti,*

Şay koldogon şer ele.
Atañ öñdüü bir Kuday,
Asıl kılıp adamdı,
Caratıp berbeyt tegi ele.
Atañ Manas kan bolup,
Aalamdı bilip turganda,
Cer soorusu bu Talas,
Er baatırı zor Manas:
Kalıñ argın, köp kırgız
Kuturup oynop, kup külüp,
Konup catkan ceri oşol,
Balam, kündüzü – kımız, tünü – kız,
Bakay baştap bereki
Bolup catkan el uşul.
Oşol elden biröö cok,
Eey, cetimim,uşunday eken
düynö bok!
Tabılbay ketti Manasım,
Iç örttönüp, boorum çok,
Kökcalım Manas dagı cok,
Kökcalınan ayrılgan
Bul Bakaydın bagı cok.
Kokuy, cetim, ugup al,
Kokondogu koconu
Kordop turgan kez bolgon,
Altı-Şaarga alımdı
Salıp turgan kez bolgon.
Altı-Şaar, Margalañ,
Altı miñ cambı, miñ kunduz
Alıp turgan kez bolgon.
Atañ Manas ölgöndö
Ancıyan ketti cayına,
Alım turgay bok berbey,
Kokon ketti col berbey,
Atañ Manas ölgöndö
Bukara ketti boy berbey.
Bet algan cerdin baarın
Beylep korduk salçu elek,
Belek emes, kayran can

Şay'ın kolladığı aslandı.
Baban gibi birini Tanrı,
Asil kılıp insanı,
Yaratıp vermez bir daha.
Baban Manas han olup,
Âleme hükmedip dururken,
Yeryüzünün sağrısı bu Talas,
Er bahadırı ulu Manas:
Kalabalık Argın, nice Kırgız
Coşup oynayıp, gönlünce gülüp,
Konup yattığı yer işte bu,
Balam, gündüzü – kımız, gecesi – kız,
Bakay başta olmak üzere şu
Böyle yaşayan halk buydu.
O halktan bir kişi yok,
Eey yetimim, böyleymiş
dünya bok!
Bulunmaz oldu Manas'ım,
İçim yanıp, bağrım kor,
Bozkurdum Manas dahi yok,
Bozkurdundan ayrılan
Bu Bakay'ın bahtı yok.
Vah, yetim, dinleyiver,
Kokon'daki hocayı
Hor görüp durduğumuz çağ oldu,
Altı-Şaar'a haracı
Salıp durduğumuz çağ oldu.
Altı-Şaar, Margalañ,
Altı bin yambı, bin kunduz
Alıp durduğumuz çağ oldu.
Baban Manas ölünce
Ancıyan gitti keyfine,
Haraç şöyle dursun, bok bile vermeden,
Kokon gitti yol vermeden,
Baban Manas ölünce
Bukara gitti baş eğmeden.
Yüz tuttuğumuz yerlerin hepsine
Dilediğimizce boyun eğdirirdik,
Armağan değil, ah yiğit can,

	Biz Beecinden alım alçu elek.	*Biz Beecin'den haraç alırdık.*
	Alımına könbösö,	*Haracına razı olmazsa,*
48060	Aytkanımdı berbese,	*Dediğimi vermezse,*
	Bekterin kırıp salçu elek.	*Beylerini kırıp geçirirdik.*
	Berendin közü ötkön soñ,	*Yiğidin gözü kapandıktan sonra,*
	Bek küç turgay, dümbül cok.	*Bey gücü şöyle dursun, körpe başak bile yok.*
	Kabılan kankor barında	*Kaplan kan içen var iken*
	Ombunu çaptık, olco aldık,	*Ombu'yu vurduk, ganimet aldık,*
	Ortosun buzup, col saldık,	*Ortasını bozup, yol saldık,*
	Eçender menen coolaştık,	*Nicesiyle düşman olduk,*
	Kulunum, eçen cer kırıp	*Kulunum, nice yeri kırıp*
	col açtık.	*yol açtık.*
48070	Manas sınduu şer öldü,	*Manas gibi aslan öldü,*
	Artındagı teñ öldü.	*Ardındaki denkler öldü.*
	Özön boyloy el kondu,	*Vadi boyunca el kondu,*
	Ört öçköndöy curt boldu.	*Yangın sönmüş gibi yurt oldu.*
	Karan kalgan Talasım.	*Karanlığa kalan Talas'ım.*
	Oyran Manas barında	*Koca Manas var iken*
	Oogandı buzup dilde aldık,	*Oogan'ı bozup altın aldık,*
	Kara közdön miñdi aldık.	*Kara gözlüden binini aldık.*
	Kurdaşım Manas barında,	*Yoldaşım Manas var iken,*
	Kuu ılaçın teppegen	*Ak laçınının pençelemediği*
48080	Kuuda bütün kalbagan,	*Kuğularda bütün kalmadı,*
	Kuu tulparı baspagan	*Boz tulparının basmadığı*
	Cerde bütün kalbagan.	*Yerlerde bütün kalmadı.*
	Kuu ayza uçu tiybegen	*Boz mızrak ucunun değmediği*
	Erden bütün kalbagan,	*Erlerde bütün kalmadı,*
	Kuu kıykırık ukpagan	*O gür narayı duymayan*
	Elden bütün kalbagan.	*Ellerde bütün kalmadı.*
	On eki kılım salbagan,	*On iki asırda görülmemiş,*
	O düynö ketken ataña	*Öbür dünyaya giden babana*
	Ukuruk kayrar kalbagan.	*Kement çevirecek kimse kalmadı.*
48090	Tel baylagan Mekenin	*Kutlu bağlı Mekke'nin*
	Beli bolçu sen atañ,	*Beli idi senin baban,*
	Meltiregen ıslam,	*Uçsuz bucaksız İslam'ın,*
	Şeri bolçu sen atañ.	*Aslanı idi senin baban.*
	Caşı on ekige kelgende	*Yaşı on ikiye geldiğinde*
	Ordo buzup, olco algan,	*Orda bozup, ganimet aldı,*

Kulak ukkan çoñdu algan.

Kulağın duyduğu ululuları aldı.

Ok ötpös tondu kiyişken,
Kapır menen busurman
Kas bolgongo tiyişken.
Kabarın ukkan çuulagan,
Atın ugup atañdın,
Al emes, Beecindin kanı ıylagan.
Kesirettüü ceñeñdi
Katılıp döö kelbegen,
Alakanday kırgızga,
Kan atañ aman barında
Kadırga surak berbegen.
Kabılan Manas kan ölüp,
Colborsuñ Bakay tirüü ölüp,
Kalayıktın baarı ölüp,
Kökcalım Manas ölgöndö,
Korduktu bu baş körgöndö,
Senin çoñ atañ Cakıp akmak kan,
Çoñ atañ-çoçko kandan çır çıgıp,
Özü azazil öñdüü busurman,
Buzuk süyüp, kep baştap,
Çoçko kandın murunku sözü
cep taştap, Itter kirip tebelep,
Atañ Manas ölgöndö,
Ölgönü kırk kün bolboston,
Kaarlanıp bakırıp,
Bagdöölöttün altı uulun çakırıp,
San düynösün çaçkanda,
Buzuk ölöör sözdü aytıp,
Curt kırılaar kezdi aytıp,
Kaarlanıp bakırıp,
Altı aramın çakırıp,
Buzuktu mintip tilegen.
Çoñ atañ – çoçko kan cayın
aytayın, Bek esebin tapkanda,
Oşondo altı aramın küülögön:
«At ölgöndö kesek it,
Sooru kerek boluçu,

Ok geçmez kaftan giyerlerdi,
Kâfir ile Müslüman,
Kasteden kim varsa saldırırlardı.
Haberini duyan çığrışırdı,
Adını duyunca babanın,
O değil, Beecin'in hanı ağlardı.
Kahırlı yengeni
Sataşıp dev gelmezdi,
Avuç kadar Kırgız'a,
Han baban sağ iken
Kadir'e bile hesap vermezdi.
Kaplan Manas Han ölüp,
Kaplanın Bakay diri diri ölüp,
Halkın hepsi ölüp,
Bozkurdum Manas ölünce,
Horluğu bu baş görünce,
Senin deden Cakıp ahmak han,
Deden – domuz handan kavga çıkıp,
Kendisi Azazil'e benzer Müslüman,
Fesat sevip, söz başlatıp,
Domuz hanın önceki sözünü
yutup atıp, İtler girip çiğneyip,
Baban Manas öldüğünde,
Öleli kırk gün olmadan,
Kahırlanıp bağırıp,
Bagdöölöt'ün altı oğlunu çağırıp,
Sayısız malını saçtığında,
Fesat, ölüm getirecek sözü söyleyip,
Yurdun kırılacağı vakti söyleyip,
Kahırlanıp bağırıp,
Altı haramını çağırıp,
Fesadı böyle diledi.
Deden – domuz hanın halini
anlatayım, Sağlam hesabını bulduğunda,
O zaman altı haramını kışkırttı:
«At ölünce kesek yiyen ite,
Sağrısı gerek olurdu,

Aga ölgöndö altı aram,
Ceñe kerek boluçu.
Oşol Manas ölgöndö,
Özön boyloy konupsuñ,
Ölörman tuugan altı aram,

Sen ört öçköndöy bolupsuñ.
Manas ölsö baarı ölüp,
Baarı caman altı aram,
Maanisi ketip dagı ölüp,
Kelgenderden kep uktum,
Altı miñ cambı, miñ kunduz
Baraga Bakay cep alıp,
Tekeçinin Ormombek
Kaçırıp beret dep uktum».
Buzuktu mintip tilegen,
Camandarın cabıltıp,
Çoñ atañ-çoçko kan mintip sürögön.
Kıstalaktan kır çıgıp,
Kırk çoro baştap uruşkan.
Esebin caman tapkanda,
Kolunda erkek özüñ caş,
Kayran balam Kanıkey
Emçegin cara çapkanda,
Enekeñ korduk körgöndö,
Senin toodoy atañ ölgöndö,
Beşikten suurup özüñdü,
Çoñ eneñ Çıyırdı ala kaçkanda,
Kara küñdün balasın
Beşikke bölöp sen eneñ,
Bek emizip catkanda,
Bet alıp kirip, altı aram
Aybaltalap altı aram,
Asıl balam Kanıkey cıga
çapkanda,
«Semetey uşul eken – dep,
Beşiktegi kara küñdün balasın
Arkesken menen altı aram
Eki bölö çapkanda,

Ağabey ölünce altı harama,
Yengesi gerek olurdu.
O Manas öldüğünde,
Vadi boyunca konmuşsun,
Ölesiye azgın kardeş altı haram,

Sen yangın sönmüş gibi olmuşsun.
Manas ölünce hepsi ölüp,
Hepsi kötü altı haram,
İtibarı gidip bir daha ölüp,
Gelenlerden söz duydum,
Altı bin yambı, bin kunduzu
Toptan Bakay yiyip alıp,
Tekeçi'nin Ormombek'ine
Kaçırıp verir diye duydum».
Fesadı böyle diledi,
Kötülerini üşüştürüp,
Deden – domuz han böyle sürükledi.
O kahrolasıdan kavga çıkıp,
Kırk çora önde savaştılar.
Hesabı kötüye vardığında,
Elinde erkek olarak sen küçüktün,
Ah yavrum Kanıkey'in
Memesini yarıp vurduklarında,
Anacığın horluk görünce,
Senin dağ gibi baban ölünce,
Beşikten çekip seni,
Büyük annen Çıyırdı alıp kaçtığında,
Kara cariyenin çocuğunu
Beşiğe belegip senin annen,
Sıkıca emzirip yatarken,
Yüz tutup girip, altı haram,
Teber çalıp altı haram,
Asil yavrum Kanıkey'i yere
çaldıklarında,
«Semetey buymuş – deyip,
Beşikteki kara cariyenin çocuğunu
Bıçkı ile altı haram
İkiye bölüp vurduklarında,

Coolugun anık bilgende,

Temir kandın şaarına
Tentip eneñ cürgöndö,
Kara kandın şaarına
Kaçıp eneñ cürgöndö,
«Temir kan cete bargın» – dep,
Altımış erin atkamın.
Artınan cetip, men Bakay
Eki çanaç süt berip,
Eki semiz küç berip,
Boz boruk soyup arıştap,
Bozdop turdum, cetimim,
Kanıkeyge tabıştap.
Corgonun-Colun aşırıp,
Cogotup iydim men seni,
Bul Talastan kaçırıp.
Ölüp kalbay, cetimim,
Ölöyün desem can tattuu,
Kireyin desem cer katuu,
Abıke, Köböş – altı aram
Asıl Bakay abañdın
Astı canın tük koyboy,
Üyrülmönün sazına
Üyrülüp cıyın kılışıp,
Çogulmanın sazına
Çoñ buzugun kılışıp,
Tekeçi kan, Şıgay kan,
Eştekterdin Camgırçı –
Uçkan eli çogulup,
«Karabetti kaçırgan Bakay uşu» –
Bölögün aytıp neteyin,
dep, Çoñ atañ – çoçko kan saga el emes!
Men şorduuga doo kılıp,
Camgır sınduu caa tartıp,
Möndürdön beter ok atıp,
Kamap itter kelgende
Kök tulpardı bir salıp,

Düşman olduklarını kesin bildiğinde,

Temir Han'ın şehrine
Sürünüp annen giderken,
Kara Han'ın şehrine
Kaçıp annen giderken,
«Temir Han'a ulaşıver» – deyip,
Altmış erini vurdum ben.
Ardından yetişip, ben Bakay
İki tulum süt verip,
İki semizi güç diye verip,
Boz toklu kesip azık edip,
Bozlayıp durdum, yetimim,
Kanıkey'e emanet edip.
Corgonun-Col'dan aşırıp,
Yitirdim ben seni,
Bu Talas'tan kaçırıp.
Ölüp gitmeden, yetimim,
Öleyim desem can tatlı,
Gireyim desem yer katı,
Abıke, Köböş – altı haram
Asil Bakay amcanın
Şu canını hiç rahat komayıp,
Üyrülmö'nün sazlığında
Üşüşüp toplantı kurup,
Çogulma'nın sazlığında
Büyük fesadını kurup,
Tekeçi Han, Şıgay Han,
Eştek'lerin Camgırçı'sı –
Uçan kaçan eli toplanıp,
«Kara yüzlüyü kaçıran Bakay budur» –
Gerisini söyleyip nedeyim,
deyip, Deden – domuz han sana el değil!

Ben zavallıya dava açıp,
Yağmur gibi yay çekip,
Doludan beter ok atıp,
Kuşatıp itler geldiğinde
Gök tulparı bir sürüp,

Kök barañdı kolgo alıp,
Erigişpey catıştım,
Eçen künü, eçen tün
Es alışpay atıştım.
Col kulatıp, çep karmap,

Adam cürgüs bek karmap,
Azaptı Bakay tartkamın,
Adis bolgon kayran can,
Abıkedey aramdın
Kara car ördöy kongomun.
Çunagım, senin ayıñdan,
Çuulgan atka kongomun,
Cana uulum, ugup al,
Camanattuu bolgomun.
Esilim, senin ayıñdan,
Erikpesten catıştım,
Aramdar menen men özüm,
On eki cılı atıştım,
Töö kaytardım, köp cürdüm,
Töröm Manastan kalgan çunagım
Keler beken dep cürdüm.
Mal kaytardım, köp cürdüm,
Baatırdan kalgan cetimim
Keler gana beken – dep cürdüm.
Cetim, mınday tura tur,
Tura turgan sebebiñ,–
Kazıp koygon oruñ bar,
Kaynatıluu şoruñ bar,
Calgızım, senin başıña
Capaluu müşkül sonun bar.
Bul Talas saa cer emes,
Baştaar saa buzuktu,
Körgözöör saa kulunum,
Kişi kılbas kızıktı.
Cetimim, aman bolso köröörsüñ,
Çalgayı bolot sözündö,
Çalgırtı bolot közündö,
Çaması kelse, çalmak bolot özüñdü.

Gök tüfeği ele alıp,
Yılıp usanmadan durdum,
Nice günler, nice gece
Soluk almadan atıştım.
Yol yıkıp, siper tutup,

Adam geçemez sağlam tutup,
Azabı Bakay ben çektim,
Hünerli olan ah bu can,
Abıke gibi haramın
Kara yarına ördek gibi kondum.
Yavrum, senin yüzünden,
Dile düşmüş ada kondum,
Yine oğlum, dinleyiver,
Adım kötüye çıktı benim.
Canım benim, senin yüzünden,
Usanmadan durdum vuruşta,
Haramlarla ben kendim,
On iki yıl atıştım,
Deve güttüm, çok gezdim,
Töröm Manas'tan kalan yavrum
Gelir mi ola diye gezdim.
Mal güttüm, çok gezdim,
Bahadırdan kalan yetimim
Gelir mi ki ola – diye gezdim.
Yetim, şöyle dur hele,
Durup bekleyişinin sebebi,–
Kazılıp konmuş çukurun var,
Kaynatılmış çilen var,
Bir tanem, senin başında
Cefalı müşkül işler var.
Bu Talas sana yer değil,
Sana fesat başlatır,
Sana gösterir, kulunum,
İnsanın yapmayacağı oyunu.
Yetimim, sağ olursan görürsün,
Sözünde dolambacı olur,
Gözünde şaşılığı olur,
Gücü yetse, seni çelmek olur niyeti.

Buygatı bolot sözündö,
Buzugu bolot közündö,
Murda ozunsa, çoçko kan.

Sözünde pususu olur,
Gözünde fesadı olur,
Önce davranırsa, domuz han.

Soymokçu bolot özüñdü.
Çoñ atañ – al çoçkonun üyündö
Küpçökkö salgan bozo bar.
Içinde küydürgön uusu koşo bar.
Ordosuna kireyin,
Çapçakka salgan bozo bar,
Çaçama uusu koşo bar.
Ayuu talpak, zor kilem
Asılga calgız oturba.
Tübünö kazıp kamdagan,
Kırk kulaç çuñkur oru bar,
Oşogo balam oltursañ
Kabılanıñ kan Bakaydın coobu bar.
Dep, oşondo zor Bakay,
Bilip gana tilim albasañ,
Abakeñ bul Bakaydın şoru bar.
Azaptı ayttım bilip al,
Alatkün, cetim, tilimdi al.
Manastan kalgan bargegim,
Atıñdın oozun bura tur,
Cetimim, aldıñkı cayga tura tur.
Cakıp kandın kermege,
Zoñkoyup karaan körüngön,
Atañ Manastan kalgan muraapı,
Almambet menen Çubaktın
Karoolgo tikken ordosu.
Emdigisin surasañ,
Çoñ atañ – çoçko kandın ordosu.
«Saloodon saloomeleykim,
Çoñ atañ – çoçko kanga barayın,
Sandırgaluu kan abam,
Atası ele eey, atañdan,
Arbak üçün eey, bir üçün,
Men amandaşa kalayın.
«Asıldan kalgan cetimiñ,

Seni boğazlamak ister.
Deden – o domuzun evinde
Küpçüğe konmuş boza var.
İçinde yakıcı zehri de var.
Ordasına gireyim,
Fıçıya konmuş boza var,
Saçılma zehri de var.
Ayı postu, büyük kilim
Değerlisine yalnız oturma.
Dibine kazıp hazırlanmış,
Kırk kulaç derin çukuru var,
Ona balam oturursan
Kaplanın Han Bakay'ın cevabı var.
Deyip, o zaman ulu Bakay,
Bile bile sözümü tutmazsan,
Amcan bu Bakay'ın çilesi var.
Azabı söyledim, bilesin,
Vay garip, yetim, sözümü tut.
Manas'tan kalan alın süsüm,
Atının başını çevirip dur,
Yetimim, öndeki yerde duruver.
Cakıp Han'ın germesinde,
Heybetle karaltısı görünen,
Baban Manas'tan kalan yadigâr,
Almambet ile Çubak'ın
Gözcülüğe diktiği otağı.
Şimdikini sorarsan,
Deden – domuz hanın ordası.
«Selamdan selamünaleyküm,
Deden – domuz hana varayım,
Şanlı han ağam,
Babasıydı eey, babanın,
Ervah için eey, Tanrı için,
Ben esenleşivereyim.
«Asilden kalan yetimin,

Azır kelip eey, kaldı» – dep,
Çoçko kanıñ eey, ak bolso
Men süyünçüsün alayın.
Kara gana bolso kan atañ,
Men kalayman – müşkül salayın,
Men karmaşa ketip it menen,
Andan kapkayda kegim alayın.
Adal bolso, atañdın
Ayak cagın sınayın.

Şimdi çıkıp eey, geldi» – deyip,
Domuz hanın eey, ak ise
Ben müjdesini alayım.
Kara ise eğer han atan,
Ben kıyamet – müşkül salayım,
Ben boğuşup gidip it ile,
Ondan nice öcümü alayım.
Helal ise, atanın
Ayak yanını sınayayım.

Aram bolso, akmaktın
Bulasın bulap alayın,
Buzuktu mıktap salayın.
Aram menen adalın
Çek ara kılıp bileyin,
Atıñdın oozun bura tur,
Ölgöndö körgön muraapım,
Aldıñkı cayga tura tur,
Aldırıp iysem camanat,
Cetimim, bir Kudayga amanat!» –
Koyup ele koydu balanı.
Kök tulpardı bir salıp,
Barabandı bir çoyup,
Çoñ atası – çoçko kan közdöy
dır koyup.
Oşondo karuudan culup aldı emi,
Kökçolok baylay saldı emi.
Cakıp kandın ordogo
Cana Bakay kaşkayıp,
Salam aytıp tastayıp,
Cana kirip bardı emi:
Sandırga curtuñ esenbi?
On eki cılı çabıştık,
Cakıp kan, oylosoñ bıyıl
tabıştık.
Kanduu kiyim kiyiştik,
Manas ölsö, baarı ölüp,
Biz kıtaydan beter sürüştük.
Kaadanı kaçan biliştik,

Haram ise, ahmağın
Malını yağmalayıp alayım,
Fesadı adamakıllı salayım.
Haram ile helalini
Sınır çekip bileyim,
Atının başını çevirip dur,
Kocayınca gördüğüm yadigârım,
Öndeki yerde duruver,
Kaptırırsam adım kötüye çıkar,
Yetimim, bir Tanrı'ya emanet!» –
Bırakıp koydu çocuğu.
Gök tulparı bir sürüp,
Davulu bir çekip,
Dedesi – domuz hana doğru
dörtnala koşup.
O an bileğinden çekip aldı işte,
Kökçolok'u bağlayıverdi işte.
Cakıp Han'ın ordasına
Yine Bakay dimdik,
Selam verip dosdoğru,
Yine girip vardı işte:
Şanlı yurdun esen mi?
On iki yıl vuruştuk,
Cakıp Han, düşünsene bu yıl
kavuştuk.
Kanlı giysi giyiştik,
Manas ölünce, hepsi ölüp,
Biz Kıtay'dan beter kovalaştık.
Töreyi ne vakit gözettik,

Kelcirep uşak kep bolup,
Karıya, kez bolo albay cürüştük.
Keñ-Kol mına, cer mına,
Başımdı kesip taştasañ
Bayakı Bakay men mına!

Geveleyip dedikodu söz olup,
İhtiyar, buluşamadan dolaştık.
Keñ-Kol işte, yer işte,
Başımı kesip atarsan
O eski Bakay ben işte!

Kalaaluu kırgız el mına,
Kayran abam, kanımdı töksöñ
men mına!» –
Bakay, Talaska başıñ caşırıp,
Dep, öşöntüp, eey, Bakay kan
Salam aytıp kaşkayıp,
Bakay sultan kirdi ele.
Bakaydı közü körgöndö,
Çoñ atası eey, çoçko kan
Momintip çoguu ele Kuday urdu emi!
Bilesiñbi eey, zor Bakay,
Salam aytsa alik cok,
Tegerenip eey, ıkçıyıp,
Teskeri karap zey, mıkçıyıp.
Aybalta karmap ıñgırap,
Azır buzuk salçuday,
Teskeri karap zıñgırap.
Kuturgansıp eey, kıygaçtap,
Çoñ atası eey, çoçko kan
Bakay kandı körgön cerde
çır baştap:
Adam gana körgüs sonundu,
«Buzuk salıp köndürüp,
Bul Bakay, çoçko sensiñbi?
Abıke candın altımış erin
öltürüp,
Dep, öşöntüp, Cakıp kan
Ölbösüñdü eey, bildiñbi,
Bakay kul, ölböymün dep cürdüñbü?
Oroyu gana suuk kep aytıp,
Kemibesiñ, eey, bildiñbi,
Bakay sen, ketpeymin dep
cürdüñbü?

Şehirli Kırgız eli işte,
Kayran ağam, kanımı dökersen
ben işte!» –
Bakay, Talas'a başını gizleyip,
Deyip, böylece, eey, Bakay Han
Selam verip dimdik,
Bakay sultan girmişti.
Bakay'ı gözü görünce,
Dedesi eey, domuz han
Böylece topunu Tanrı çarptı işte! Bilir
misin eey, ulu Bakay,
Selam verse karşılık yok,
Dönenip eey, büzülüp,
Ters bakıp zey, kasılıp.
Teber tutup homurdanıp,
Şimdi fesat salacakmış gibi,
Ters bakıp dikilip.
Kudurmuşça eey, yan bakıp,
Dedesi eey, domuz han
Bakay Han'ı gördüğü yerde
kavga başlatıp:
İnsanın görmeyeceği görülmedik işi,
«Fesat salıp alıştırıp,
Bu Bakay, domuz sen misin?
Abıke canın altmış erini
öldürüp,
Deyip, böylece, Cakıp Han
Ölmeyeceğini eey, mi sandın,
Bakay kul, ölmem deyip mi gezdin?
Kaba, soğuk söz söyleyip,
Eksilmeyeceğini eey, mi sandın,
Bakay sen, gitmem deyip
mi gezdin?

Badışa Bakay, kayran şer
Bakay sen, nar öltürüp, dooñ bar,
Oşondo çoçko kanga kep urdu:
Sen bulkor Bakay keldiñbi?
Altımış erdi eey, kaysagan,
Sen kankor Bakay keldiñbi?
Bakay kul, Keñ-Kolgo boyuñ
caşırıp,
Kesirettüü eey, cesirdi
Sen Keñ-Koldon cöö kaçırıp,
Sen Corgonun-Belin aşırıp,
Coboloñdun eey, kançıktı
Sen Talastan cöö kaçırıp.

Padişah Bakay, kayran aslan
Bakay sen, buğra öldürdün, davan var,
O zaman domuz hana söz vurdu:
Sen çapulcu Bakay geldin mi?
Altmış eri eey, çiğneyen,
Sen kan içici Bakay geldin mi?
Bakay kul, Keñ-Kol'a kendini
gizleyip,
Kahırlı eey, dul kadını
Sen Keñ-Kol'dan yaya kaçırıp,
Sen Corgonun-Bel'inden aşırıp,
Belalı eey, kancığı
Sen Talas'tan yaya kaçırıp.

Bakay kul, cobobosuñ bildiñbi,
Sen cogolboym dep cürdüñbü?
Manastan kalgan balamdı
Sen, Temir kan közdöp kaçırıp.
Sen kektüü kılıp tukumum,
Kalganıma eey, asılıp,
Acalıñdın ee, cetkenin
Senin amalıñ bügün ketkenin!
Alda kolgo bergenin,
Bakaydın acalı cetip kelgenin!
Barbaktagan Bakay kul,
Senin kazamın azır oruñdu,
Bakay kul, kaynatam azır şoruñdu!
Kılayın azır eey, sonundu,
Artıña ele baylap koluñdu.
Körgözöyün, Bakay kul,
Olcolop çeçip eey, alayın,
Üstüñdögü ölgöndö tapkan
tonuñdu!» –
Oodarılıp eey, oñtoyloyt.
Cakıptı Kuday cana urdu.
Can tutamça körünböy,
«Senin körgönü keldim közüñdü,
Karasañ çoçko, kaalap keldim
özüñdü,

Bakay kul, hesap vermeyeceğini mi sandın,
Sen yok olmam deyip mi gezdin?
Manas'tan kalan balamı
Sen, Temir Han'a doğru kaçırıp.
Sen kinli kılıp soyumu,
Kalanıma eey, sataşıp,
Ecelinin ee, yettiğini,
Senin çarenin bugün bittiğini!
Allah'ın ele verdiğini,
Bakay'ın eceli yetip geldiğini!
Böbürlenen Bakay kul,
Kazarım şimdi çukurunu,
Bakay kul, kaynatırım şimdi çileni!
Edeyim şimdi eey, görülmedik işi,
Arkana bağlayıp elini.
Göstereyim, Bakay kul,
Ganimet edip soyup eey, alayım,
Üstündeki, öldükte bulduğun
kaftanını!» –
Dönüp eey, fırsat kollar.
Cakıp'ı Tanrı yine çarptı.
Canı bir tutam görünmeden,
«Senin görmeye geldim gözünü,
Baksana domuz, isteyip geldim
seni,

Ugup turgun, azır aytkan sözümdü!	*Dinleyedur, şimdi söylediğim sözümü!*
Sürgönü gana keldim çaçıñdı,	*Yolmaya geldim saçını,*
Keskeni keldim başıñdı.	*Kesmeye geldim başını.*
Çiygeni keldim sızıktı,	*Çizmeye geldim çizgiyi,*
48400 Kılganı keldim başıña	*Etmeye geldim başına*
Kişi kılbas buzuktu.	*İnsanın etmeyeceği fesadı.*
Senin ukkanı keldim sözüñdü,	*Senin duymaya geldim sözünü,*
Senin çukumak boldum, çoçko kan,	*Senin oymaya geldim, domuz han, Fesatlı*
Buzuktuu kan körünsö,	*han görünse,*
Tetigi uñkuygan eki közüñdü	*Şu çukura kaçmış iki gözünü*
Badışam Manas ölgöndö,	*Padişahım Manas ölünce,*
Ak bolotum ketilgen,	*Ak çeliğim gedilmişti,*
Azır arslanı kelip, Bakaydın	*Şimdi aslanı gelip, Bakay'ın*
Al-akbalı cetilgen.	*Gücü kuvveti yerine geldi.*
Talaska boyum caşırıp,	*Talas'a kendimi gizleyip,*
48410 Senin al aytkanıñ dagı çın,	*Senin o dediğin de doğru,*
Baana kılgan balanı	*Sığınak ettiğim çocuğu*
Talastan cöö kaçırıp,	*Talas'tan yaya kaçırıp,*
Keñ-Kolgo boyum caşırıp,	*Keñ-Kol'a kendimi gizleyip,*
Kesiri tiyip ketet – dep,	*Kahrı dokunur gider – diye,*
Imırkay bala çagında,	*Körpecik çocuk çağında,*
Acalı böödö cetet – dep,	*Eceli boşuna yetişir – diye,*
Kılgılıktı kılat – dep,	*Yapacağını yapar – diye,*
Kıylanganım dagı çın.	*Nice çektiğim de doğru.*
Cetimim (keldi) cetildim,	*Yetimim (geldi) erdim ben,*
48420 Açılgan etim cabılgan,	*Açılan etim örtüldü,*
Menin abiyrim mintip tabılgan.	*Benim onurum böyle bulundu.*
Almak bir boldum teñdikti,	*Almak oldum denkliği,*
Açuum bir kelet abayla,	*Öfkem bir gelir, sakın,*
Öltüröm senin özüñdü,	*Öldürürüm seni bizzat,*
Ukpaymın öküm sözüñdü,	*Dinlemem hüküm sözünü,*
Çukuymun azır közüñdü.	*Oyarım şimdi gözünü.*
Baştaymın saa buzuktu,	*Başlatırım sana fesadı,*
Kılamın çoguu kızıktı.	*Ederim topluca oyunu.*
Kımbatım cetim kelgen soñ,	*Kıymetlim yetim geldikten sonra,*
48430 Tilekti Kuday bergen soñ,	*Dileği Tanrı verdikten sonra,*
Özöndüü bulak, çoñ Talas,	*Vadili pınar, koca Talas,*
Menin ördötö salaar malım cok,	*Benim yukarı sürecek malım yok,*

Senin üstüñdögü tonuñdu.	*Senin üstündeki kaftanını.*
Öz tuuganım kastaşsın,	*Öz akrabam bana kastetsin,*
Menin ölümdön ayar canım cok.	*Benim ölümden esirgeyecek canım yok.*
Cılgınduu, Keñ-Kol, keñ Talas	*Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas*
Cıldırıp aydaar malım cok,	*Sürüp götürecek malım yok,*
Cılma cerden coo çıksa,	*Kaygan yerden düşman çıksa,*
Menin ayanıp kalaar canım cok.	*Benim sakınıp kalacak canım yok.*
Kan içip cürüp katıgıp,	*Kan içe içe katılaşıp,*
Özüm kabılan Bakay atıgıp,	*Kendim kaplan Bakay diye anılıp,*
Baştagıday oñoldum,	*Eskisi gibi düzeldim,*
Menin cetimim kelip zor boldum.	*Benim yetimim geldi, güçlendim.*
Cinime tiyseñ çukuymun,	*Cinime dokunursan oyarım,*
Bulasın bulap alamın.	*Malını yağmalayıp alırım.*
Kayra aytkan can bolso,	*Karşı söyleyen can olursa,*
Karap turgun, çoçko kan,	*Bakadur, domuz han,*
Men kurmandıkka çalamın!	*Ben kurban diye keserim!*
Menin karaanım kelip cetildim,	*Benim karaltım geldi, erdim ben,*
Emi kapkayda kegim alamın!	*Şimdi nice öcümü alırım!*
Ördöy bir konom Talastı,	*Boydan boya konarım Talas'a,*
Mura kılam, murunku ötkön Manastı.	*Miras kılarım, önceden geçen Manas'ı.*
Bügün kubançı kılam sanaanı,	*Bugün sevince çeviririm kaygıyı,*
Baana kılam başıma,	*Sığınak ederim başıma,*
Manastan kalgan balanı.	*Manas'tan kalan çocuğu.*
Bügün Cakıp, cetimim kelip cetildim,	*Bugün Cakıp, yetimim geldi, erdim ben,*
Cergege mintip koşuldum.	*Yurduma böyle katıldım.*
Korduktun baarı cogoldu,	*Horluğun hepsi yok oldu,*
Bügün zarlangan Bakay oñoldu.	*Bugün ağlayan Bakay düzeldi.*
Kılmak boldum men saga	*Etmek oldum ben sana*
Kapkaydagı erdikti,	*Görülmedik yiğitliği,*
Körgözöyün közüñö,	*Göstereyim gözüne,*
Bayakı murunKuday şerdikti.	*O eski, önceki Tanrı vergisi aslanlığı.*
Töböñdön bügün basayın,	*Tependen bugün basayım,*
Töböñdön tiygen çoçko kan,	*Tepeme çöken domuz han,*
Senin tört tülügüñ çaçayın.	*Senin dört türlü davarını saçayım.*
Çabayın kaşka coluñdu,	*Vurayım apaçık yolunu,*
Olcogo çeçip kieyin,	*Ganimet diye soyup giyeyim,*

Tügötöyün coobuñdu,	*Tüketeyim cevabını,*
Çukuyun tereñ oruñdu.	*Oyayım derin çukurunu.*
Ketireyin sırıñdı,	*Gidereyim sırrını,*
Çoguu cinim kaynattıñ,	*Topunuz cinimi kaynattınız,*
Çoçko kan, tügötöyün çırıñdı.	*Domuz han, tüketeyim kavganı.*
Kapkayda ketken suruñdu,	*Nereye gittiyse gitmiş şanımı,*
Olcogo tartıp alamın,	*Ganimet diye çekip alırım,*
Oyrondon kalgan mülkümdü.	*Yıkımdan kalan mülkümü.*
Öltürömün özüñdü,	*Öldürürüm seni,*
Senin möltürögön közüñdü.	*Senin ışıl ışıl gözünü.*
Bügün içemin arak-aşıñdı,	*Bugün içerim rakını, aşını,*
Kecirime köp tiyseñ,	*İnadıma çok dokunursan,*
Kesemin senin başıñdı,	*Keserim senin başını,*
Suraganı kelgemin,	*Sormaya geldim ben,*
Senin eçege çıkkan caşıñdı.	*Senin niceye varan yaşını.*
Töö bakkan Bakay oñoldu,	*Deve güden Bakay düzeldi,*
Törönün uulu Semetey çunak	*Törönün oğlu Semetey yaramaz*
çoñoydu. Keñ-Koldon uktap tüş kıldıñ,	*büyüdü. Keñ-Kol'da uyuyup düş gördün,*
Kaçkın Bakay oñoldu,	*Kaçkın Bakay düzeldi,*
Bügün kabılan çunak çoñoydu.	*Bugün kaplan yaramaz büyüdü.*
Emi Keñ-Koldon alam köçümdü,	*Şimdi Keñ-Kol'dan alırım göçümü,*
Kelbersigen itterden	*Kasılıp duran itlerden*
Almak boldum men Bakay,	*Almak oldum ben Bakay,*
Kapkayda ketken öçümdü.	*Nicedir kalan öcümü.*
Talasta buzgan sartımdı,	*Talas'ta bozdukları işimi,*
Tentigen Bakay oñolup,	*Sürünen Bakay düzelip,*
Almak boldum men Bakay,	*Almak oldum ben Bakay,*
Kapkayda ketken dartımdı.	*Nicedir çekilen derdimi.*
Kaygımdın baarı ketilip,	*Kaygımın hepsi gidip,*
Menin kanatım karış cetilip,	*Benim kanadım karış karış yetişip,*
Talaadan cetim tabılıp,	*Kırdan yetim bulunup,*
Menin abiyirim mintip cabılıp,	*Benim onurum böyle örtülüp,*
Alışkanga men Bakay	*Boğuşmaya ben Bakay*
Emi cürüp ele kaldım kamınıp.	*Şimdi çoktan hazırlanıp durdum.*
Surasa berbes mülküñö	*İstense vermez mülküne*
Suuk ukuruk salaarmın,	*Soğuk kement salarım,*
Kaalasa berbes kazına	*Dilense vermez hazineyi*
Karatıp tartıp alamın.	*Göz göre göre çekip alırım.*

	Karaandı Kuday bergen soñ,	*Karaltıyı Tanrı verdikten sonra,*
48510	Karap turgun, Cakıp kan,	*Bakadur, Cakıp Han,*
	Saga men kalaymandı salaarmın,	*Sana ben kıyameti salarım,*
	Menin adırda cılkım ala baş,	*Benim kırlarda yılkım ala başlı,*
	Argımak, buudan aralaş,	*Argımak, küheylan karışık,*
	Menin mülküm kayda, Cakıp kan?	*Benim mülküm nerede, Cakıp Han?*
	Toodogu cılkı toguz san,	*Dağdaki yılkı dokuz tümen,*
	Toburçak, tulpar aralaş,	*Toburçak, tulpar karışık,*
	Menin bu malım kayda, Cakıp kan?	*Benim bu malım nerede, Cakıp Han?*
	Seni menen men özüm	*Seninle ben kendim*
	Aybalta, kılıç kolgo alıp,	*Teber, kılıç ele alıp,*
48520	Kınaganı kelgemin,	*Kınamaya geldim ben,*
	Buzup ketken mülktördü	*Bozup gittiğin mülkleri*
	Men senden suraganı kelgemin.	*Ben senden sormaya geldim.*
	Kişiçilik abiyirdi	*İnsanlık onurunu*
	Taştaşkanı kelgemin.	*Seninle bırakışmaya geldim.*
	Bayırkı ciniñ karmatsañ,	*Eski cinin tutarsa,*
	Kişi kılbas buzuktu	*İnsanın etmeyeceği fesadı*
	Seni menen baştaşkanı kelgemin.	*Seninle başlaşmaya geldim ben.*
	Menin kerbenim Manas ketken soñ,	*Benim kervanım Manas gittikten sonra,*
	Maga sen unutkusuz iş kıldıñ.	*Bana sen unutulmaz iş ettin.*
48530	Talas ördöp catıştıñ,	*Talas boyunca yayılıp yattın,*
	Meni menen mancuudan beter atıştıñ	*Benimle Mançu'dan beter atıştın*
	Kanga toybos Zulpukor	*Kana doymaz Zulpukor,*
	Karap turgun, Cakıp kan,	*Bakadur, Cakıp Han,*
	Men alışkanı kelgemin.	*Ben boğuşmaya geldim.*
	Kara kıtay, mancuuday	*Kara Kıtay, Mançu gibi*
	Seni menen Cakıp kan,	*Seninle Cakıp Han,*
	Men salışkanı kelgemin.	*Ben çarpışmaya geldim.*
	Cılgınduu, Keñ-Kol, keñ Talas	*Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas*
48540	Cer alganı kelgemin.	*Yer almaya geldim.*
	Uruşa turgan ceriñdi ayt,	*Savaşacağın yeri söyle,*
	Seni menen Cakıp kan,	*Seninle Cakıp Han,*
	Men kek alganı kelgemin.	*Ben öç almaya geldim.*
	Ceriñdi çektep bolcoldop,	*Yerini sınırlayıp kararlaştırıp,*
	Men catışkanı kelgemin.	*Ben yerleşmeye geldim.*
	Uulun menen cetööñ bol,	*Oğullarınla yedi ol,*

Seni menen atışkanı kelgemin.
Bir ölbögön şumduktan,
Kılışkanı kelgemin.
Aylañ bolso, Cakıp kan,
Kanım Manas kandın atası,
Cakşı bolsoñ özüñüz,
Ayıl konup Talaska,
Men turuşkanı kelgemin.
Şaytandı salsañ, Cakıp kan,
Uruşkanı kelgemin.

Seninle atışmaya geldim.
Bir türlü ölmemiş melanetle,
Hesaplaşmaya geldim.
Çaren varsa, Cakıp Han,
Hanım Manas Han'ın babası,
İyi olursanız kendiniz,
Talas'a oba kondurup,
Ben birlikte durmaya geldim.
Şeytanı salarsan, Cakıp Han,
Savaşmaya geldim.

Karıya dep men tüşsöm,
Kara mıltık Zulpukor
Boolaşkanı turasıñ,
«Abıkenin altımış eri kayda?» –
Ölgöndö körgön çunaktı
dep, Tüptüü terek çınardı,
Sen coolaşkanı turasıñ.
Kaman uuluñ altoo eken,
Sen cıyışkanı turasıñ,
Çoçkoluguñ mınçalık,
Sen uruşkanı turasıñ.
Töö kaytarıp coorugan
Astımda çolok malım bar,
Altımış Kuday emi ursun,
Azır da sendik alım bar!»
Bakaydın kebin ukkan soñ,
Başkaça mıtaam Cakıp kan,
Cürgüzdü oozdon şamaldı,
Semetey keldi dep ugup,
Bakayga kılmak ele boldu amaldı.
Kumar bolup Kudayga,
Bu çoçkonun üyündö,
Küpçökkö salgan bozo bar,
Külgündöy kübüp iyüüçü,
Mında küydürgön uusu koşo bar.
Bul akmaktın üyündö,
Çapçakka salgan bozo bar,
Cıttasa adam ölüçü,

İhtiyardır deyip ben insem,
Kara tüfek Zulpukor'u
Doğrultmaya duruyorsun,
«Abıke'nin altmış eri nerede?» –
Öldükte gördüğüm yavruyu
deyip, Köklü kavağı, çınarı,
Sen düşmanlığa duruyorsun.
Yaban domuzu oğlun altıymış,
Sen toplamaya duruyorsun,
Domuzluğun bu kadarken,
Sen savaşmaya duruyorsun.
Deve güdüp yağır olmuş
Altımda güdük malım var,
Altmış Tanrı şimdi çarpsın,
Şimdi bile sana yetecek gücüm var!»
Bakay'ın sözünü duyduktan sonra,
Bambaşka kurnaz Cakıp Han,
Ağzından yel estirdi,
Semetey geldi diye duyup,
Bakay'a hile kurmak oldu niyeti.
Tanrı'ya tutkun olup,
Bu domuzun evinde,
Küpçüğe konmuş boza var,
İnsanı kökünden deviren,
Bunda yakıcı zehri de var.
Bu ahmağın evinde,
Fıçıya konmuş boza var,
Koklasa insan ölürdü,

Çaçama uusu koşo bar.
Eptep aldap körüügö,
Manastın calgız uulu Semetey,
Cetim kulga berüügö,
Kalp ele ıylap koñgurap,
Bakay kanga calınıp,
Balanın daynın ukkan soñ,
Kalp ele ıylap koet oñgurap.
«Eey, aylanayın Bakay kan,
Çın ele cetim keldibi,
Tilekti Kuday berdibi?
Sakalımdın agında,
Saparım tuura barında,

Saçılma zehri de var.
Bir yolunu bulup kandırmaya,
Manas'ın tek oğlu Semetey,
Yetim kula vermeye,
Yalandan ağlayıp inleyip,
Bakay Han'a yalvarıp,
Çocuğun haberini duyduktan sonra,
Yalandan ağlar hüngürdeyip.
«Eey, kurbanın olayım Bakay Han,
Gerçekten yetim geldi mi,
Dileği Tanrı verdi mi?
Sakalımın akında,
Son seferim yaklaşmışken,

Ölö turgan çagımda,
Özöndüü dayra-bulaktı,
Alıp kelgin ber cakka,
Kanım Manastan kalgan calgızım
Semeteydey çıraktı!
Bozala tuygun bolpoñdu,
Kudaydan surap cürgömün,
Balam Manastan kalgan çolpondu,
Ölböy cüröm can üçün,
Bir Semetey bala üçün,
Bul ölbödüm kim üçün,
Temir kandın şaarına
Tentip kirip çoñoygon
Bir Semetey bala üçün,
Suuda çınar talmızım,
Sultan Manastan kalgan calgızım!
Kılıp cürdüm ubada,
Semeteydi köröm – dep,
Andan kiyin ölsöm – dep.
Uzak caşap, kün kördüm,
Balamdan calgız Semetey,
Keleer beken dep cürdüm.
Bölüntüp iyip sanaamdı,
Bölök cakka çoñoyttu,
Bir Semetey balamdı.

Ölecek çağımda,
Vadili ırmağı, pınarı,
Alıp gel beri yana,
Hanım Manas'tan kalan bir tanem
Semetey gibi çırayı!
Boz ala doğan yavrusunu,
Tanrı'dan isteyip durdum,
Balam Manas'tan kalan çolpanı,
Ölmeden geziyorum can için,
Bir Semetey çocuk için,
Ben ölmedim kimin için,
Temir Han'ın şehrine
Sürünüp girip büyüyen
Bir Semetey çocuk için,
Sudaki çınar fidanım,
Sultan Manas'tan kalan bir tanem!
Edip durdum ahdimi,
Semetey'i görürüm – diye,
Ondan sonra ölsem – diye.
Uzun yaşayıp, gün gördüm,
Balamdan tek Semetey,
Gelir mi ola diye gezdim.
Kaygımı bölük bölük edip,
El yurtta büyüttüler,
Bir Semetey balamı.

Semetey oylop kelgende,
Içim küyüp, boorum çok,
Manastan kalgan külbotom,
Bakay, menin balamdan başka
dartım cok.
Ölböy cüröm can üçün,
Menin ökürüp künüm körgönüm,
Bir Semetey bala üçün.
Eey, baygambar sınduu Bakay er,
Kelip kalsa cetimim,
Degeniñe könöyün,

Semetey aklıma geldiğinde,
İçim yanıp, bağrım kor,
Manas'tan kalan botacığım,
Bakay, benim balamdan başka
derdim yok.
Ölmeden geziyorum can için,
Benim inleyip gün görmem,
Bir Semetey çocuk için.
Eey, peygamber misali Bakay er,
Gelmişse eğer yetimim,
Dediğine razı olayım,

Al kazına, köp dilde
Munun baarın Bakay kan,
Süyünçügö bereyin.
Bölök debe sanaamdı,
Alıp kelip közümö,
Körgözö körgün özümö,
Bir Semetey balamdı.
Mañdaydagı bargekti,
Alıp kelgin özümö,
Semetey mañdayga bütkön aynekti
Kökcal Bakay cürdü emi.
Bakay körgözö körgün közümö.
Alıp kelseñ özümö,
Degeniñe eey, könöyün,
Eesi cok maldın baarısın
Süyünçügö ee, bereyin.
Karaanduu tulpar malımdı al,
Süyünçügö meni öltürüp,
canımdı al!
Basıp ötkön cerine
Kokuy, Bakay, tilimda al,
Süyünçügö bereyin,
Eşiktegi kızıl kuyruk
bilimdi al! Bastırıp Bakay kabılan,
Eköömdü taştap, biröömdü al,
Ögöömdü koyup, bülöömdü al,
Kempirim koyup, elimdi al!

O hazine, çok altın,
Bunun hepsini Bakay Han,
Müjdelik diye vereyim.
Kaygımı ayrı sanma sen,
Alıp gelip gözüme,
Göstere gör bana,
Bir Semetey balamı.
Alnımdaki süsümü,
Alıp gel bana,
Semetey, alnıma bitmiş aynayı
Bozkurt Bakay yürüdü işte.
Bakay, göstere gör gözüme.
Alıp gelirsen bana,
Dediğine eey, razı olayım,
Sahipsiz malın hepsini
Müjdelik diye ee, vereyim.
Heybetli tulpar malımı al,
Müjdelik diye beni öldürüp,
canımı al!
Basıp geçtiği yere
Vay, Bakay, sözümü tut,
Müjdelik diye vereyim,
Kapıdaki kızıl kuyruk
filimi al! At sürüp Bakay kaplan,
İkimden birini bırak, birini al,
Eğemi bırakıp, bileğimi al,
Karımı bırakıp, elimi al!

Altın menen kazına,
Ar kılbay berem özüñö,
Arslanım Bakay, özüñ al!
Baatır uulum Manastan kalgan
cetimim,
Çoñ atası – çoçko kan
Köp zarıgıp ketpeybi,
Kün zardebi ötpöybü.
Ölgöndö körgön calgızım
Suukka üşüp ketpeybi,
Uşuntip Kuday albaybı,
Kastarlagan calgızım
Darttuu bolup kalbaybı».
Cakıp mınday degen soñ,
Cakşılap ugat er Bakay.

Altın ile hazineyi,
Esirgemeden veririm sana,
Aslanım Bakay, kendin al!
Bahadır oğlum Manas'tan kalan
yetimim,
Dedesi – domuz han
Çok hasret çekip gitmez mi,
Güneşin kavurması işlemez mi.
Öldükte gördüğüm bir tanem
Soğukta üşüyüp gitmez mi,
Böylece Tanrı almaz mı,
El üstünde tuttuğum bir tanem
Dertli olup kalmaz mı».
Cakıp böyle dedikten sonra,
İyice dinler er Bakay.

Kök sülöösün börk kiygen,
Kökcal Bakay kabılan,
Köptü körgön bereniñ,
Közü açık Bakay oluyañ
Cakıp kebin cana ugup,
Cana Bakay karıya
El eken, coosun bile albay,
Añ-tañ kalıp kan Bakay,
Kökçolokko mindi emi,
Celgenine cel cetpes,
Oşol künü Kökçolok,
Baskanına mal cetpes,
Celbey cürsö Kökçolok,
Çöptün başı şıbırlayt,
Karasa közgö ilinbey,
Kabılan Bakay kıymıldayt.
Taştın baarı bırkırayt,
Cürüp ketse carıktık,
Çöptün başı dırkırayt,
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Başına altımış sanaa bir kelip,
Tukuyansız cetimdi
Tuura alıp kelbeyin.

Gök vaşak börkü giyen,
Bozkurt Bakay kaplan,
Çok görmüş yiğidin,
Gözü açık Bakay evliyan
Cakıp'ın sözünü yine duyup,
Yine Bakay ihtiyar
El midir, düşman mı bilemeyip,
Şaşakalıp Han Bakay,
Kökçolok'a bindi işte,
Koşusuna yel yetmez,
O gün Kökçolok,
Yürüyüşüne mal yetmez,
Koşmadan gitse Kökçolok,
Otun başı fısıldar,
Baksan göze ilişmeden,
Kaplan Bakay süzülür gider.
Taşın hepsi parçalanır,
Yürüyüp gitse mübarek,
Otun başı titreşir,
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Başına altmış düşünce bir gelip,
Kimsesiz kalan yetimi
Doğruca alıp gelmeyeyim.

Çoçkogo çalış kan ele,
Sırın tartıp bir körböy,
Cetimimdi berbeyin.
Kara niet can ele,
Corugu menen köñülü,
Kapırga çalış bar ele,
Curtçulugu eey, az ele,
Balası emes bu çoçko,
Manasımdın özünö
Kasçılıgı bar ele.
Küñgürönüp küyçü ele:
«Altaydan kelgen tümön mal,

Domuza çalar bir handı,
Sırrını bir yoklamadan,
Yetimimi vermeyeyim.
Kara niyetli bir candı,
Huyu ile gönlü,
Kâfire çalar yanı vardı,
Yurtseverliği eey, azdı,
Oğluna değil bu domuz,
Manas'ımın kendisine
Düşmanlığı vardı.
Homurdanıp yanardı:
«Altay'dan gelen tümen malı,

Aydap Manas cogotup,
Uşuntüp akmak kıldı – dep,
Uşuntüp aytıp cürçü ele.
Adal bolso, Cakıptın
Ak köñülün köröyün,
Aram bolso, Cakıptın
Akmaktay sırın bileyin» –
Dep oşontüp, kan Bakay,
Artık kıyın oluya,
Aram menen adalın,
Cakıp sınduu atasın
Emi sınamak gana boldu karıya.
Cürüp ketip zır koyup,
Kayra tartıp çu koyup,
Kökçolok oozun burdu ele,
Kabılan Bakay kanzaada
Kan Cakıptın kapşıttan
Kebin tıñşap turdu ele.
Cakıp kan catat koñgurap,
Oşondo ıylap turat oñgurap:
«Oy, kempir, men bilgendi bildiñbi,
Eey, kempir, aarçıganday kılalık.
Men tuygandı tuyduñbu?
Kazıp koygon or keldi,
Kaynatıp koygon zor keldi,

Sürüp Manas yok etti,
Böyle ahmak etti beni – diye,
Böyle söyleyip dururdu.
Helal ise, Cakıp'ın
Ak gönlünü göreyim,
Haram ise, Cakıp'ın
Ahmakça sırrını bileyim» –
Deyip böylece, Han Bakay,
Pek yaman evliya,
Haram ile helalini,
Cakıp gibi atasını
Şimdi sınamak oldu ihtiyar.
Yürüyüp gidip fırlayıp,
Geri dönüp deh deyip,
Kökçolok'un başını çevirmişti,
Kaplan Bakay han soylu
Han Cakıp'ın duvar dibinden
Sözünü dinleyip durmuştu.
Cakıp Han yatar mırıldanıp,
O anda ağlar hüngürdeyip:
«Ey, karı, benim bildiğimi bildin mi,
Eey, karı, siler gibi temizleyelim.
Benim sezdiğimi sezdin mi?
Kazılıp konmuş çukur geldi,
Kaynatılıp konmuş bela geldi,

Örttöp iyer ört keldi,
Baldarıma karankün müşkül
zor keldi. Ört öçköndöy kılalık,
Kempirim, tügöngön sayın tütögön,
Semeteyge eey, uu çıla!».
Tigi dümbökünün tukumu,
Ölgön sayın öörçügön,
Örttöngürdün tukumu,
Tigi kara suuga kan kuygan,
Kapılettin öz uulu,
Tigi ölöñdüü cerdi örttögön,
Tigi örttöngürdün calgızı
Akırda bizdi oñ kılbayt,
Eey, kempir, baldarımdı soo
kılbayt! Kaçan bolso ölösüñ,

Yakıp bitirecek ateş geldi,
Çocuklarıma kara gün, müşkül
bela geldi. Yangın sönmüş gibi edelim,
Karıcığım, tükendikçe tüten, Semetey'e
eey, zehir kat!».
Şu belalının soyu,
Öldükçe çoğalan,
Yanasıcanın soyu,
Şu kara suya kan döken,
Gafletin öz oğlu,
Şu otlu yeri yakan,
Şu yanasıcanın bir tanesi
Sonunda bizi rahat komaz,
Eey, karı, çocuklarımı sağ
komaz! Er geç öleceksin,

Menin emgekten tapkan san kara,
Keçee, aştıktan tapkan tümön mal,
Uşunun baarın cok kılgan
Dümbökü Manas öz uulu.
Bu cetimdi soybosok,
Menin tukumumdu oñ kılbayt.
Buursundu burguzbayt,
Altı uulumdu bu Talaska
turguzbayt.
Cetimge kızık kılalık,
Bu çirkindi ört öçköndöy kıralık.
Kemeline keltirbey,
Keçiktirbey öltürüp,
Munu mintip ölüm kılalık.
Kök mıyazdı koporup,
Culgan kezdey kılalık,
Caş kezinde kırçındı,
Kılgan kezdey kılalık.
Ukkan candın baarısın,
Caşıganday kılalık,
Tübünön kırkıp terekti,
Mintpey koysok oñ kılbayt,
Baldarımdı soo kılbayt.

Benim emekle bulduğum sayısız davar,
Hani, ekinden kazandığım tümen mal,
Bunun hepsini yok eden
Belalı Manas öz oğlu.
Bu yetimi boğazlamazsak,
Benim soyumu rahat komaz.
Sabanı döndürtmez,
Altı oğlumu bu Talas'ta
durdurtmaz.
Yetime bir oyun edelim,
Bu çirkini yangın söner gibi kıralım.
Kemaline erdirmeden,
Geciktirmeden öldürüp,
Bunu böylece ölüme verelim.
Gök soğanı söküp,
Yolar gibi edelim,
Gençken körpe fidanı,
Biçer gibi edelim.
Duyan canların hepsini,
Yaş döker gibi edelim,
Kavağı kökünden keselim,
Böyle etmezsek rahat komaz,
Çocuklarımı sağ komaz.

Kızıl kuyruk bilimdi al,
Kımbatım kempir, tilimdi al!
Bakay kanga bal çıla,
Baydöölöttöy baybiçe
Cakıp kan antip turganda,
Irgıp ketti carıktık.
«Oñbogon kakbaş oñboysuñ,
Kaçan bolso kalcaktap,
Sen buzuguñdu koyboysuñ.
Kaçan bolso, aramdın
Altımışın oyloysuñ,
Ceti kündün biri – ölüm,

Kızıl kuyruk filimi al,
Kıymetlim karı, sözümü tut!
Bakay Han'a bal kat,
Baydöölöt gibi hatun
Cakıp Han böyle deyip dururken,
Fırlayıverdi mübarek.
«Onmadık kart kafa, onmazsın,
Her ne zaman olsa zevzeklenip,
Sen fesadını bırakmazsın.
Her ne zaman olsa, haramın
Altmışını düşünürsün,
Yedi günün biri – ölüm,

Öz balaña uu berip,
Aytılımış çın bolso
Tañdı makşar bolgondo,
Emine coobun beresiñ?
Boz ala tuygun bolpoñgo,
Kantip koluñ barıçu,
Oşol öñdüü boz karçıga çolpongo.
Oşo Manas barında
Ayzaga takkan celegiñ,
Ayköl Manastan kalgan belegiñ.
Tulpardan kalgan tuyakka,
Kantip uu beresiñ,
Tuu kazanat çunakka.
Mintseñ kakbaş oñboysuñ,
Öz balañdı öltürsöñ,
Egerde eki bolboysuñ.
Kepinin cegen iş kıyın,
Kepinsiz sendey bolobu.
Kerdenge bütkön çunagın
Kapıray, öltüröm degen oñobu!
Busurman sendey bolobu,
Sen öñdöngön kapırdı
Busurman degen oñobu?
Sen öñdöngön kapırdın
Adam gana tilin alabı?
Kay betiñ menen beresiñ,

Öz balana zehir verip,
Söylenenler doğruysa
Tan mahşer olduğunda,
Ne cevabını verirsin?
Boz ala doğan yavrusuna,
Nasıl elin varacak,
O misali boz atmaca çolpana.
O Manas var iken
Mızrağa takılı tuğun,
Ayköl Manas'tan kalan armağanın.
Tulpardan kalan tırnağa,
Nasıl zehir verirsin,
Soy küheylan yavruya.
Böyle edersen kart kafa, onmazsın,
Öz balanı öldürürsen,
Asla iki olmazsın.
Kefenini yemek zor iştir,
Kefensiz senin gibisi olur mu.
Gerdanda bitmiş yavrusunu
Hayret, öldürürüm diyen onar mı!
Müslüman senin gibi olur mu,
Senin gibi kâfire
Müslüman diyen onar mı?
Senin gibi kâfirin
Sözünü insan dinler mi?
Hangi yüzünle verirsin,

Kanıñ Manastan tuugan balaga.	*Hanın Manas'tan doğan çocuğa.*
Sen öz balaña uu kamdap,	*Sen öz balana zehir hazırlayıp,*
Kapır, ölçölüü gana sendey bolobu.	*Kâfir, ölçülüsü senin gibi olur mu. Hızırlı*
Kızırluu Manas barında,	*Manas var iken,*
Seni busurman degen kişi oñobu,	*Sana Müslüman diyen kişi onar mı,*
Kana, busurman sizdey bolobu?	*Hani, Müslüman sizin gibi olur mu?*
At baylasa mamısız,	*At bağlasan kazıksız,*
Senin takırlıgıñ bar eken.	*Senin çoraklığın varmış.*
Öz balaña uu berip,	*Öz balana zehir verip,*
48820 Senin kapırlıgıñ bar eken!	*Senin kâfirliğin varmış!*
Busurman sendey bolobu,	*Müslüman senin gibi olur mu,*
Seni ak eken degen oñobu!	*Sana ak imiş diyen onar mı!*
Çogooluñan abışka,	*Kötülüğünden ihtiyar,*
Çoçko kan bolup atıktıñ,	*Domuz han diye ad aldın,*
Adam sendey bolobu?	*İnsan senin gibi olur mu?*
Manastın calgız uulu Semetey,	*Manas'ın tek oğlu Semetey,*
Ölgöndö körgön çunakka	*Öldükte görülen yavruya*
Katılgan menen bolobu?	*Sataşmakla olur mu?*
Senin bul işiñ kalsın talaaga,	*Senin bu işin boşa gitsin,*
48830 Altı uuluñ kelip cıyılıp,	*Altı oğlun gelip toplanıp,*
Calgız Manaska ketsin sadaga!	*Tek Manas'a kurban gitsin!*
Aptiyek* sözün baykadım,	*Aptiyek* sözüne baktım ben,*
May menen oozum çaykadım.	*Yağ ile ağzımı çalkaladım.*
Tündük tartpas bu başım,	*Tündük çekmez bu başım,*
Calgızım Manas ötköndö	*Bir tanem Manas göçünce*
Menin agarıp ketti bul çaçım.	*Benim ağarıp gitti bu saçım.*
Kabılan Manas barında	*Kaplan Manas var iken*
Kazı kertken can boldum,	*Kazı doğrayan can oldum,*
Kabılan Manastın közü ötkön soñ,	*Kaplan Manas'ın gözü kapandıktan sonra,*
48840 Kalmaktan caman kar boldum.	*Kalmuk'tan beter hor oldum.*
Beren Manas barında,	*Yiğit Manas var iken,*
Acayıptuu kazınam,	*Acayip hazinem,*
Ar tülügüm şay bolup,	*Her varlığım tamam olup,*
On segiz miñ aalamga	*On sekiz bin âleme*
Men turuuçu elem kan bolup.	*Ben dururdum han olup.*
Eşigimdin eey, oozuna	*Kapımın eey, ağzında*
Colborsum on beş töldögön,	*Kaplanım on beş kez yavrulamış,*

Colop kişi kelbegen.
Acıdaarı altımış,
Anın ber cak cagına
Kılıç tumşuk bil turgan
Bul öñdönüp kim turgan?
Oşo Manas ötkönü,
O düynögö ketkeni,
Eşigiñdin aldında,
Colbors turmak, küçük cok.
Oşo Manas eey, balaga
Altı aram baştap ulanıñ,
Takır ketsin sadaga!
Oşo Manas barında
Cırgaldı kızık kılçu elek,
Ar kaysı curttun baarınan

Yanaşıp kişi gelmezdi.
Ejderhası altmış,
Onun beri yanında
Kılıç burunlu fil duran
Bunun gibi kim durmuş?
O Manas göçeli,
Öbür dünyaya gideli,
Kapının önünde,
Kaplan şöyle dursun, enik yok.
O Manas eey, çocuğa
Altı haram başta, oğlanların,
Topunuz kurban gitsin!
O Manas var iken
Sefayı şenlik ederdik,
Her bir yurdun hepsinden

Altı miñden kısır tay
Alım alıp turçu elek.
Oşo Manas ötkönü
Alım turmak, dümbül cok.
Dümbülgö cetpes balanı,
Altı aramday çalanı
Bala degen bolobu,
Manas öñdüü kökcaldı,
Mınday gana degen oñobu!
Tavaga cetpes altı aram,
Munu bala degen bolobu!
Manasımdın barında
Taruu batpas bul oozum,
Manastın közü ötkön soñ,
Tananın başı çak keldi.
Manasımdın barında
Buuday batpas bul oozum,
Buudaydan közü ötkön soñ,
Altı aram közün karasam,
Bukanın başı çak keldi.
Manasım ketti, kün ketti,
Baykasam Kadır tün ketti.
Manasım öñdüü balama

Altı binden kısır tay
Haraç alıp dururduk.
O Manas göçeli
Haraç şöyle dursun, körpe başak yok.
Körpe başağa değmez çocuğu,
Altı haram gibi yarım yamalağı
Çocuk demek olur mu,
Manas gibi bozkurdu,
Böyle diyen onar mı!
Tavaya değmez altı haram,
Buna çocuk demek olur mu!
Manas'ım var iken
Darı sığmaz bu ağzım,
Manas'ın gözü kapandıktan sonra,
Dananın başı denk geldi.
Manas'ım var iken
Buğday sığmaz bu ağzım,
Buğdaydan gözü geçince,
Altı haramın gözüne baksam,
Boğanın başı denk geldi.
Manas'ım gitti, gün gitti,
Bakarsam Kadir gecesi gitti.
Manas'ım gibi balama

Altı aram baştap, argın curt
Çoguu ketsin sadaga!
Öz balaña uu çılap,
Ötkörö aram kılasıñ,
Minte berseñ sen özüñ,
Altı uuluñdu kırasıñ!».
Baybiçe Bagdöölöt mintip
turganda, Baş ayrılıp bük tüşüp,
Cakıp kan turdu küülönüp,
Kol tokmok alıp koluna,
Korduktu salmak ele boldu süylönüp.
Alı ketip alsırap,
«Manas kan keçee cıyırmaga
kelgende, «Oñbogon, kakbaş,
oñboysuñ
Akkulası baspagan,
Anın cerde bütün kalbagan.
Aykırıgın ukpagan,

Altı haram başta, Argın yurdu
Topluca kurban gitsin!
Öz balana zehir katıp,
Alabildiğine haramlık edersin,
Böyle sürdürürsen sen kendin,
Altı oğlunu kırarsın!».
Hatun Bagdöölöt böyle
dururken, Başı yarılıp iki büklüm düşüp,
Cakıp Han kalktı hışımla,
El tokmağını eline alıp,
Horluk etmek oldu söylenip. Gücü gidip
bitkin düşüp,
«Manas Han hani yirmisine
geldiğinde, «Onmadık, kart kafa,
onmazsın
Akkula'sının basmadığı,
Yerlerde bütün kalmadı.
Narasını duymayan,

Anın elde bütün kalbagan.
Tömönkü urum elin çapkanda,
Urum kanın talkalap,
Uruşup kırgın salganda,
Ayza karmap, top buzup,
Acalı cetken okko uçup,
Urumdu kırıp, dilde alıp,
Kızıl kuyruk bildi alıp,
Bilge cüktöp dilde alıp,
Kara közdön miñdi alıp,
Olconu Manas çapkanda,
Oşo curttu kırganda
Olcogo tüşkön sen eleñ,
Soogatka algan men elem.
Katın, oşondo senin can tartkan
caman kebiñ bar,
Manas menen sen kempir,
Köönü kelse, köñüldöş bolgon
ceriñ bar.
Aramdıgıñ bilgemin,

Ellerde bütün kalmadı.
Aşağıdaki Urum elini vurduğunda,
Urum hanını darmadağın edip,
Savaşıp kırgın saldığında,
Mızrak tutup, alay bozup,
Eceli yeten okla uçup,
Urum'u kırıp, altın alıp,
Kızıl kuyruk fili alıp,
File yükleyip altın alıp,
Kara gözlüden binini alıp,
Ganimeti Manas vurduğunda,
O yurdu kırdığında
Ganimete düşen sendin,
Armağan diye alan bendim.
Kadın, o zaman senin taraf tutan
kötü sözün var,
Manas ile sen karı,
Gönlü esince, gönüldeş olduğun
yerin var.
Haramlığını bilirdim,

Murunkudan kep oylop,
Soo emes dep cürgömün.
Senin kıyalıñ buzuk çeniñ bar,
Murunkudan kuu katın,
Senin Manas menen kebiñ bar».
Uşuntüp aytıp küülönüp,
Baybiçesi Bagdöölötkö süylönüp,
Kolundagı tokmoktu
Karmay kalıp imerip,
Baybiçesin başka salıp ciberip,
Darman ketip al kempir
Töbösü menen tik tüşüp.
Et bışımga kansırap:
Öz balaña uu çılap,
Sen buzuguñdu koyboysuñ!
Balañ emes, özüñ öl,

Eskiden beri söz kurup,
Temiz değil diye gezdim.
Senin huyunda bozukluk payı var,
Eskiden beri kurnaz kadın,
Senin Manas'la lafın var».
Böyle söyleyip hışımlanıp,
Hatunu Bagdöölöt'e söylenip,
Elindeki tokmağı
Kavrayıp savurup,
Hatununun başına indirip,
Dermanı gidip o karı
Tepesi üstü dimdik düşüp.
Bir et pişimi kan yitirip:
Öz balana zehir katıp,
Sen fesadını bırakmazsın!
Balan değil, kendin öl,

Ak sakalduu karıñ öl,
Maa salmaktan Abıke, Köböş
baarıñ öl!
Bayakı beriçü aşka saldı ele.
Ökürösüñ, sen kakbaş,
Özön boyloy konup kal,
Maa salmaktan altı uuluñdun
baarı ölüp,
Aşın kamdap belendep,
Sen ört öçköndöy bolup kal!
Baştatan aram türüñ bar,
Senin tozoku bolçu çeniñ bar».
Bagdöölöttöy baybiçe
Tokmokton başı ayrılıp,
Tozok tartıp kaygırıp,
«Toodayım Manas, ölböy kal,
Manastan bala kalbay kal!
Balası kelse uu ber – dep,
Oo, Kuday, mendesine salbay kal».
Kök tulpar menen zır koyup,
Kaygılanıp baybiçe,
Köñülü caman bölünüp,

Ak sakallı ihtiyarın ölsün,
Bana el kaldırmaktansa Abıke, Köböş
hepiniz ölün!
O verilecek aşa koymuştu.
İnlersin, sen kart kafa,
Vadi boyunca konakalasın,
Bana el kaldırmaktansa altı oğlunun
hepsi ölüp,
Aşını hazır edip,
Sen yangın sönmüş gibi olakal!
Baştan beri haram suratın var,
Senin cehennemlik payın var».
Bagdöölöt gibi hatun
Tokmaktan başı yarılıp,
Azap çekip kederlenip,
«Dağ gibim Manas, ölmez olaydın,
Manas'tan çocuk kalmaz olaydı!
Oğlu gelince zehir ver – diye,
Oo, Tanrı, kuluna salmaz olaydın».
Gök tulpar ile fırlayıp,
Kaygılanıp hatun,
Gönlü fena bölünüp,

Eey, çirkin közünün caşı
tögülüp. Borumu caman iş kördüm,
Kabırga söögü sögülüp,
«Balama kastık kılat – dep,
Opurup turgan abışka
Kempirge calañkıçtay körünüp.
Basıp turup baybiçe,
Baykap kirdi çıgdanga,
Altı kişi toyguday,
Al Cakıptın kara ayak,
Karıya tartıp iysin – dep,
Bakay kanga bal kuydu.
Küpçökkö salgan bozo bar,
Içinde küydürgön uusu koşo bar,
Semeteyge uu kuydu.
Bakay kanga bal çılap,
Çunagıñ Semeteyge uu çılap.
Keçee, Ombunu çaap olco alıp,
On eki şaarga kol salıp,
Oşonu buzup alganda

Eey, çaresizin gözünün yaşı
dökülüp. Görünüşü fena bir iş gördüm,
Kaburga kemiği sökülüp,
«Balama kastedecek – diye,
Kükreyip duran koca herif
Karıya zebani gibi görünüp.
Yürüyüp varıp hatun,
Kollayıp girdi kilere,
Altı kişi doyacak kadar,
O Cakıp'ın kara çanağına,
İhtiyar çekip içsin – diye,
Bakay Han'a bal koydu.
Küpçüğe konmuş boza var,
İçinde yakıcı zehri de var,
Semetey'e zehir koydu.
Bakay Han'a bal katıp,
Yavrun Semetey'e zehir katıp.
Hani, Ombu'yu vurup ganimet alıp,
On iki şehre el salıp,
Onu bozup aldığında

Olcogo kelgen küydürgü uu
Kaşık menen aldı emi,
Serpilip tışka tüşkönü,
Kök şiber küyöt dırkırap,
Cer örttönöt burkurap,
Açuusu kelgen baybiçe
Alapayın tabalbay,
Köñülü ketip bölünüp,
Körüp turdu baybiçe,
«Körsö kopor kuu cetim
Içip iyer beken» – dep,
Oşondo ölüp turdu baybiçe.
Uu çıladı Cakıp kan,
Ugup alıp Bakay kan,
Manastın uulu cetimge
Barıp cetti çu koyup.
«Boz ala tuygun bolponum,
Ugup turgun, boz karçıga çolponum!

Ganimetle gelen yakıcı zehri
Kaşık ile aldı işte,
Sıçrayıp dışarı düşeni,
Gök çimen yanar çatırdayıp,
Yer tutuşur dumanlanıp,
Öfkesi gelen hatun
Ne yapacağını bilemeyip,
Gönlü gidip bölünüp,
Bakıp durdu hatun,
«Meğer zavallı garip yetim
İçiverir mi ola» – diye,
O anda ölüp ölüp durdu hatun.
Zehri kattı Cakıp Han,
Duyup öğrenen Bakay Han,
Manas'ın oğlu yetime
Deh deyip varıp yetişti.
«Boz ala doğan yavrum,
Dinleyedur, boz atmaca çolpanım!

	Bügün çoñ atañ-çoçko kan bolot duşmanıñ,	*Bugün deden – domuz han olur düşmanın,*
49000	Manastın uulu badirek,	*Manas'ın oğlu haşarım,*
	Senin içiñde bolot buşmanıñ.	*Senin içinde olur pişmanlığın.*
	Aragın alıp sunganda,	*Rakısını alıp sunduğunda,*
	Aragın içseñ ölösüñ,	*Rakısını içersen ölürsün,*
	Cetimim a düynö cüzün körösüñ.	*Yetimim, öbür dünya yüzünü görürsün.*
	Caş çagıñda cayraysıñ,	*Genç çağında serilirsin,*
	Cana uulum içseñ tirüü kalbaysıñ.	*Yine oğlum, içersen diri kalmazsın.*
	Iskeçü bolsoñ ölösüñ,	*Koklarsan bile ölürsün,*
	Baykap koygun uşunu,	*Bunu iyi belle,*
	Eey, balam, kantkende künüñ	*Eey, balam, nasıl edersen günün*
49010	körösüñ.	*görürsün.*
	Bakay kanga bal kuydu,	*Bakay Han'a bal koydu,*
	Men barıp tartıp iyemin,	*Ben varıp çekip içerim,*
	Balam saa uu kuydu,	*Balam, sana zehir koydu,*
	Köönüñ içseñ, köönüñ koy.	*Gönlün varsa iç, yoksa bırak.*
	Köp canıña kas bolsoñ,	*Çok canına düşmansan,*
	Köönüñ, cetim, içip koy.	*Gönlünce, yetim, içiver.*
	Bu Talas saa cer emes,	*Bu Talas sana yer değil,*
	Çoñ atañ – çoçko kan saa el emes.	*Deden – domuz han sana el değil.*
	Aytıluu Talas ceriñdi	*Ünlü Talas yerini*
49020	Añgırap ıylap özüñö,	*Hıçkıra hıçkıra ağlayıp sana,*
	Aylası kelse, al çoçko	*Fırsat bulursa, o domuz*
	Asmay salat közüñö.	*Gözüne tuzak kurar.*
	Koñgurap ıylap özüñö,	*İnleyip ağlayıp sana,*
	Çaması kelse, çoçko kan	*Gücü yetse, domuz han*
	Kastıgın kılat özüñö,	*Düşmanlığını eder sana,*
	Bıyakka cetim, sak bolgun.	*Burada, yetim, tetikte ol.*
	Çoñ atañ – çoçko kanga baralık,	*Deden – domuz hana varalım,*
	Elçiligi bar bolso,	*Elçiliği varsa eğer,*
	Erikpey közdü salalık.	*Üşenmeden göz atalım.*
49030	Atañ Manastan kalgan san düynö	*Baban Manas'tan kalan sayısız malın*
	Bir bölügü anda bar,	*Bir bölüğü ondadır,*
	Atañdan surap alalık.	*Atandan isteyip alalım.*
	Suraganga berbese,	*İstediğimizde vermezse,*
	Suuk ukuguk salalık.	*Soğuk kement salalım.*
	Cürü balam, Semetey,	*Yürü balam, Semetey,*

Çoñ atañ – çoçko kanga baralık».
Balaga kalp körüşöt koñgurap,
Körgözüp Talas talaanı,
Alıp keldi Bakay kan,
Cakıp kandın üyünö
Bayakı Manastan kalgan balanı.
Manastan kalgan cetim kul
Kan atası Cakıp kandın üyünö
Caynap cetim kirdi emi.
Çoñ enesi Bagdöölöttöy baybiçe
Semeteydi körgöndö,
Bödönödöy kayran köz
Bölök-bölök caş ketip,
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketip,
Bozdop-ıylap, çırkırap
«Badışa uulum Manastan kalgan
belek» – dep, Bu kazınam çaçkanım,

Baybiçe ıylap burkurap:
«Karıganda Kanıkey

Deden – domuz hana varalım».
Çocukla yalandan ağlaşıp görüşür,
Gösterip Talas kırını,
Alıp geldi Bakay Han,
Cakıp Han'ın evine
O Manas'tan kalan çocuğu.
Manas'tan kalan yetim kul
Han atası Cakıp Han'ın evine
Işıl ışıl yetim girdi işte.
Büyük annesi Bagdöölöt gibi hatun
Semetey'i gördüğünde,
Bıldırcın gibi kayran gözden
Bölük bölük yaş gidip,
Karadut gibi kayran gözden
Kamçı boyu yaş gidip,
Bozlayıp ağlayıp, çığrışıp
«Padişah oğlum Manas'tan kalan armağan» – deyip, Bu hazinemi saçtığım,
Hatun ağlayıp hıçkırıp:
«Kocayınca Kanıkey

Eneñ barbı balam – dep,
Kartayganda Çıyırdı
Muraañ barbı balam – dep.
Izdep esen keldiñbi,
Uşul kırgız eliñdi.
Temir kandın şaarına
Tentip kirip çoñoygon,
Teñizim cetim, keldiñbi?
Kalaaluu Bukar şaarına
Kaçıp barıp çoñoygon.
Karaanın cetim, keldiñbi?»
Çoñ enesi Bagdöölöt
Balaga ıylap burkurap,
Cetimim – dep, baybiçe
Cetine albayt çırkırap.
Cetimin körüp, karıya
Bozdop turat burkurap.

Anan var mı yavrum? – diye,
Kocamışken Çıyırdı,
Mirasın var mı yavrum? – diye.
Arayıp sağ esen geldin mi,
Şu Kırgız elini bulmaya.
Temir Han'ın şehrine
Sürgün girip büyüyen,
Denizim, yetimim, geldin mi?
Kaleli Buhar şehrine
Kaçıp varıp büyüyen,
Karaltım, yetimim, geldin mi?»
Büyük anası Bagdöölöt
Çocuğa ağlayıp hıçkırarak,
Yetimim – diye, hatun ana
Dayanamaz feryat ederek.
Yetimini görüp, ihtiyar
Bozlar durur hıçkırarak.

Kara niet kan Cakıp	*Kara niyetli Han Cakıp,*
Aramdıgı aşkere,	*Haramlığı aşikâr,*
Kalp ele ıylayt oñgurap:	*Yalandan ağlar hüngürdeyip:*
«Tulpardan kalgan tuyagım,	*«Küheylandan kalan tırnağım,*
Semetey, tuu kazanat çunagım.	*Semetey, tuğ kazanan yavrucuğum.*
Ayzaga takkan celegim,	*Mızrağa taktığım flamam,*
Ayköl Manastan kalgan belegim.	*Ayköl Manas'tan kalan armağanım.*
49080 Cetimim seni köröörüm,	*Yetimim, seni görmeyi,*
Calgızım, seni körsöm – dep,	*Bir tanem, seni görsem – diye,*
Azıraak kalgan ölöörüm.	*Az kalan ölümümde diledim.*
Tüptüü baana çınarım	*Köklü, sağlam çınarım,*
Kagılayın çunagım,	*Kurbanın olayım yavrucuğum,*
Kaçıp ketken Bukarga	*Kaçıp gitmiş Buhar'a*
Kara kaşka tınarım.	*Kara sakar kuluncuğum.*
Cetimim keleer beken – dep,	*Yetimim gelir mi ola – diye,*
Seni küyüp turganım.	*Senin için yanıp durdum.*
Buzukunun ayınan,	*Fesatçının yüzünden,*
49090 Baltır beşik çagıñda,	*Beşikte kundak çağındayken,*
Balaketiñ alayın,	*Dert ve belanı alayım,*
Bukardı közdöy kaçkanım.	*Buhar'a doğru kaçıp gidenim.*
Calgız uulum kara kökcal	*Biricik oğlum, kara bozkurt,*
Manastan	*Manas'tan*
Erin tiştep, baş çaykap:	*Dudağını ısırıp, baş sallayıp:*
Karmap kalgan arslanım.	*Yadigâr tutup kaldığım aslanım.*
Sen Bukarga ketkende	*Sen Buhar'a gittiğinde*
Kazına malım ürödüm,	*Hazine malımı saçtım,*
Karaanım külbotom keler beken –	*Karaltım, gül yavrum gelir mi ola –*
49100 dep, Aragın alıp, Semetey	*diye, Rakısını alıp, Semetey*
Seni Kudaydan çoguu tiledim.	*Seni Tanrı'dan durmadan diledim.*
Keyip ölböy, köp cürdüm,	*Kahrolup ölmeden, çok yaşadım,*
Badirek Manastan kalgan kuu cetim,	*Bedbaht Manas'tan kalan kuru yetim,*
Aragın içpey kalcaktap,	*Rakısını içmeden bocalayıp,*
Keler beken dep cürdüm.	*Gelir mi ola diye yaşadım.*
Baabedinge bata aytıp,	*Baabedin'e dua edip,*
Baardıgımdı ürödüm,	*Varımı yoğumu saçtım,*
Manasım eske tüşköndö,	*Manas'ım aklıma düştüğünde,*
Baarıdan caman küyömün.	*Hepsinden beter yanarım.*
Cetimim aman kelse – dep,	*Yetimim sağ gelse – diye,*

Düynödö seni surap cürömün».
Oşondo çoñ atası Cakıp kan,
Iylap turdu koñgurap,
Oşondo bozdomuş boldu oñgurap.
Bozdomuş bolup sabılıp,
Balaga kalp ele ıylap calınıp,
Tartıp eey iydi ele,
Oozu tokmokton muzdak tiyde ele.
Cüzün körböy Kudaydın,
«Tur, baybiçe, turgun» – dep,
Bayakı it içkirden bar beken,
Bu balama kuygun» – dep,
Irgıp turup baybiçe,
Bal çılagan şeker aş,
Bakay kanga kuydu ele.
Cutup Bakay kaldı emi,
Uu çılagan açuu aş,
Içinde küydürgön uusu aralaş,
Alıp sunup, baybiçe
Aylasın tappay turdu emi.
Oşo kep süylöböy, til aytpay,
«Çoñ atañ – çoçko kanga bergin» –
Egerde eki bolobu?
dep, Özüñ iç, ata, özüñ iç» –

Dünyada seni sorup dururum».
O zaman büyük babası Cakıp Han
Ağlayıp durdu inleyerek,
O an bozlar gibi yaptı hüngürdeyip.
Bozlar gibi olup çırpınıp,
Çocuğa yalandan ağlayıp yalvarıp,
Çekiverdi işte,
Ağzına tokmaktan soğuk değmişti.
Yüzünü görmeden Tanrı'nın,
«Kalk, hatun, kalksana» – diye,
«O it içesice içkiden var mı ola,
Bu çocuğuma doldur» – diye,
Fırlayıp kalktı hatun,
Bal katılmış şeker aşı
Bakay Han'a doldurdu.
Yutup Bakay kaldı işte,
Zehir katılmış acı aşı,
İçinde yakan zehri karışık,
Alıp sunup, hatun
Çaresini bulamaz oldu işte.
O söz söylemeden, dil dökmeden,
«Büyük baban – domuz hana ver» –
Yoksa iki mi olur?
diye, Kendin iç, ata, kendin iç» –

Oşondo işaara kılıp turdu emi.
Kabagın kagıp, köz kısıp,
– «Çoñ ataña bergin» – dep,
Ünü cok cañdap turdu emi,
Bagdöölöttöy baybiçe
Bul amaldı kıldı emi,
Atakelep calınıp,
Kan Cakıpka sundu emi.
Cakıptı Kuday urdu emi.
«Atake, senden murun aş içsem,
Andan kiyin, ıymanımdı
koşo içsem,
Sunbay içsem oñombu,
Kan atam murun oozuñ tiybese,

O zaman işaret edip durdu işte.
Kaşını çatıp, göz kırpıp,
– «Büyük babana ver» – diye,
Sessizce el kol edip durdu işte,
Bagdöölöt gibi hatun
Bu hileyi yaptı işte,
«Atacığım» deyip yalvarıp,
Han Cakıp'a sundu işte.
Cakıp'ı Tanrı çarptı işte.
«Atacığım, senden önce aş içersem,
Ondan sonra, imanımı
birlikte içersem,
Sunmadan içersem onar mıyım,
Han atam, önce ağzın değmezse,

Uşunu içsem bolombu,
Men bolup, tolup oñombu?
Sizge sunbay, men içsem,
Egerde eki bolombu?
At baylasa mamı cok,
Sizden murun men içsem,
Takır bolup ketemin,
Atake, kapır bolup ketemin.
Kep kılbay daamıñ men içip,
Kemelime kelembi,
Sizden murun men içip,
Kelerki küzdü körömbü?
Sayıp cürüp bak kıldıñ,
Meni salıp cürüp tam kıldıñ.
Atadan murun aş içken,
Abiyirdin baarın koşo içken,
Oşontken bala bolobu,
Oşonu bala degen oñobu?
Abiyirsiz bolso al bala,

Bunu içsem olur mu,
Ben olup, dolup onar mıyım?
Size sunmadan ben içersem,
Böylesi iki olur mu?
At bağlansa direği yok,
Sizden önce ben içersem,
Büsbütün mahvolurum,
Atacığım, kâfir olup giderim.
Söz etmeden tadını ben içip,
Kemalime erer miyim,
Sizden önce ben içip,
Gelecek güzü görür müyüm?
Dikip durup bağ ettin,
Beni koyup durup ev ettin.
Atadan önce aş içen,
Haysiyetin hepsini birlikte içen,
Böyle yapan evlat olur mu,
Ona evlat diyen onar mı?
Haysiyetsiz olursa o çocuk,

Dep, oşondo Semetey,
Kayra sundu ayagın.
Anda Cakıp munu aytat:
«Içpeymin, balam, içpeymin,
Menin kulunum Manas ölgöndö;
Menin bu başım karan körgöndö,
Kaykaygan belim sınganda,
Kan balamdan ayrılıp,
Meni tünörtüp Kuday urganda,
Özöngö boyloy kongondo,
Tuygunumdan ayrılıp,
Ört öçköndöy bolgondo,
Narkesken kurçum matalıp,
Calgızım Manas kandan ayrılıp,
Menin kara közüm kaşayıp,
O, balam,ayta turgan kebim bar.
Oñbogon kakbaş oñbodu,
It içkirdin bul arak,
Iççü bolsom, kulunum,

Deyip, o zaman Semetey
Geri sundu kâsesini.
O an Cakıp şöyle der:
«İçmem, yavrum, içmem,
Benim kulunum Manas öldüğünde;
Benim bu başım karanlık gördüğünde,
Dimdik belim kırıldığında,
Han evladımdan ayrılıp,
Beni karartıp Tanrı çarptığında,
Vadi boyunca konduğumda,
Doğanımdan ayrılıp,
Yangın sönmüş gibi olduğumda,
Narkesken keskinim körelip,
Bir tanem Manas Han'dan ayrılıp,
Benim kara gözüm kör olup,
Ey yavrum, söyleyecek sözüm var.
Onmadık kart kafa onmadı,
İt içesicedir bu rakı,
İçecek olursam, kulunum,

Botomdun boorun ceyin – dep,
Cana Kudaydı eki deyin – dep,
Bu düynödö cıygansız,
Ölüp ketsem ıymansız,
Içsem bolup ketem – dep,
Menin kargış ele kılgan
cerim bar. «Ay, atakem, Cakıp kan,
Tuygunum Manas ölgöndö,
Içpeyin dep ant kıldım,
Ölüp keter şert kıldım.
Ubadanı bek kıldım,
Bir colu emes bul aşka,
Kırk eki sapar şert kıldım.
Çoñ atañ kan Cakıptın
Tokson segiz caş ele,
Uşunu içpeyin degen aş ele.
Cutkun balam, Semetey,
Eey, suusap kelgen carıgım,
Añkap kelgen cetimim.
Cutsañ suusun kandırat,
Uktasañ candı tındırat,

Yavrumun bağrını yiyeyim – diye,
Bir de Tanrı'ya iki diyeyim – diye,
Bu dünyada yığdıklarım kalmadan,
Ölüp gidersem imansız,
İçersem öyle olurum – diye,
Benim lanetle bağladığım
yerim var. «Ey atam, Cakıp Han,
Doğanım Manas öldüğünde,
İçmeyeyim diye ant ettim,
Ölürüm diye şart koştum.
Sözü pekçe bağladım,
Bir kez değil bu aşa,
Kırk iki sefer şart koştum.
Büyük baban Han Cakıp'ın
Doksan sekiz yaşı vardı,
Bunu içmeyeyim dediği aştı.
Yut, yavrum, Semetey,
Ey, susamış gelen ışığım,
Kavrulup gelen yetimim.
Yutarsan susuzluğunu kandırır,
Uyursan canı dinlendirir,

Eey, Manastan kalgan bargegim,
Balamdan kalgan çolponum,
Özöndüü Keñ-Kol bulagım,
Içe koy, balam, içe koy,
Ölgöndö körgön çunagım!
Sen öñdöngön kımız içken
mas kezde,
Kıyalı tentek, caş kezde,
Kimder munu içpesin,
Tartıp iy, balam, tartıp iy!
Arak içken mas kezde,
Akılı suyuk, caş kezde,
Araktan kay can ayansın,
Arak erdin coldoşu,
Alıp iy, balam, alıp il!»
Cüyöö söz aytıp bolbodu.
Ölgüçö caman sürödü,

Ey, Manas'tan kalan tomurcuğum,
Yavrumdan kalan çoban yıldızım,
Vadili Keñ-Kol pınarım,
İçiver, yavrum, içiver,
Ölüm çağımda gördüğüm yavrucuğum!
Senin gibi kımız içip
sarhoş olmuş çağda,
Huyu haşarı, genç çağda,
Kimler bunu içmesin,
Çekiver, yavrum, çekiver!
Rakı içip sarhoş olan çağda,
Aklı hafif, genç çağda,
Rakıdan hangi can sakınsın,
Rakı yiğidin yoldaşı,
Alıver, yavrum, alıver!»
Türlü sözler söyledi, olmadı.
Ölesiye kötü zorladı,

Içe koy – dep, Cakıp kan
Oşondo Semeteydi sürödü.
Manastın uulu er Semeñ,
Temir kandın şaarına
Tentip barıp çoñoyup,
Tekti bilgen er nemeñ,
Senden murun kim içsin,
Uşu sungan aşıñdı,
Sen içpeseñ, it içsin,
It içpese, kuş içsin,
Kapkarañgı tün içsin,
Mından bölök kim içsin!
Kan ata, senin kıyşıgıñ boldu
közüñdö,
Kıyabın tapsañ, çoñ ata,
Kılmak bir bolduñ özümdü.
Çalgırtıñ boldu közüñdö,
Senin çalgayıñ boldu sözüñdö.
Çaçagan uuñdu maa sunup,
Kan ata, çalmak bir bolduñ özümdü.

İçiver – diye, Cakıp Han
O zaman Semetey'i zorladı.
Manas'ın oğlu er Semen,
Temir Han'ın şehrine
Sürgün varıp büyüyen,
Aslını bilen yiğit oğul:
«Senden önce kim içsin,
Şu sunduğun aşını,
Sen içmezsen, it içsin,
İt içmezse, kuş içsin,
Kapkaranlık gece içsin,
Bundan başka kim içsin!
Han ata, senin eğriliğin oldu
gözünde,
Fırsatını bulsan, büyük ata,
Kıymak oldun bana sen.
Şaşılığın oldu gözünde,
Senin çarpıklığın oldu sözünde.
Saçılan zehrini bana sunup,
Han ata, yıkmak oldun beni.

Çamañ kelse, Talastın
Terdirmek bolduñ tezegin,
Çarkım keldi, berip koy,
Manas kandın kezegin.
Kan atam Manas ölgöndö,
Kazınasın talkalap,
Sen kiyiptirsiñ tülküsün,
Tügötöörmün buyursa,
Senin altı uuluñdun külküsün.
Bekzaadanın botosu,
Ata – dep men saa kelgemin,
Bezip cüröör cön barbı,
Tozokunun özüsüñ,
Çaçama uuñdu bergeniñ.
Babam – dep sizge kelgemin,
Bu Talasta el kayda?
Maderiñ öçü mendebi,

Gücün yetse, Talas'ın
Tezeğini bana toplatacaktın,
Gücüm yetti, veriver,
Manas Han'ın nöbetini.
Han atam Manas öldüğünde,
Hazinesini talan edip,
Sen giyinmişsin tilki kürkünü,
Tüketirim, nasip olursa,
Senin altı oğlunun gülüşünü. Beyzadenin
yavrusu,
Ata – diye ben sana gelmişim,
Kaçıp gezmeye sebep var mı,
Cehennemliğin tekisin,
Saçılası zehrini vermişsin.
Babam – diye size gelmişim,
Bu Talas'ta el nerede?
Ananın öcü bende mi,

Sen başkalap uuñdu bergeniñ. Kaysı cakka ketirdiñ,
Ala koyup ayagın,
Manastan tuugan er çirkin
Bosogo közdöy serpti ele
Iregege serpilip,
Arak barıp cetkende
Könöçök baştuu kök dañgıt –
Kamdadıñ arak aşıñdı.
Al Cakıptın döbötü
Uu mıktuusun mından bil,
Cıttagandan çıkpadı,
Şilisin, tartıp cok boldu.
Kök dañgıt ölüp kalgan soñ,
Kişi körgüs sonundu.
Çoñ atası Cakıptın
Çoçkolugun bildi emi,
Kan atası Cakıptın
Kas ekenin bildi emi.
«Oñbogon atam, oñboysuñ,
Öz balaña uu berip,
Mnntip cürsöñ sen özüñ
Din busurman bolboysuñ.
Temir kandın şaarına
Tentip kirip çoñoydum,
Temir kandın şaarına,
Tentigenim kim üçün,
Tegi, atam sen üçün.

Kalıñ sarttın şaarına
Kaçkandagım kim üçün,
Tozoku atam sen üçün!
Senin dartıñ bolboso,
Kanzaadanın calgızı
Kaçıp cüröör col barbı,
Aybandıgıñ artık çın,
Kan ata, sen kireerge kör barbı?
Bekzattıgıñ çın bolso,
Beren atam, ugup al,

Sen yadlayıp zehrini vermişsin.

Alıverip kâsesini,
Manas'tan doğma er koçak
Eşiğe doğru savurdu,
Eşik dibine savrulup,
Rakı varıp eriştiğinde
Kova başlı boz köpek –
Hazırladın rakılı aşını.
O, Cakıp'ın iti idi,
Zehrin gücünü bundan bil,
Koklamasıyla kalakaldı,
Ensesi kasılıp yok oldu.
Boz köpek ölüp kaldıktan sonra,
İnsan görmedik ibreti.
Büyük babası Cakıp'ın
Domuzluğunu bildi işte,
Han atası Cakıp'ın
Düşman olduğunu bildi işte.
«Onmadık atam, onmazsın,
Öz evladına zehir verip,
Böyle yaparsan sen kendin
Dini bütün Müslüman olamazsın.
Temir Han'ın şehrine
Sürgün girip büyüdüm,
Temir Han'ın şehrine
Sürgün oluşum kimin için,
Aslında, atam, senin için.

Kalabalık Sart'ın şehrine
Kaçışım kimin için,
Cehennemlik atam, senin için!
Senin derdin olmasa,
Hanzadenin bir tanesi
Kaçıp gezecek yol var mı,
Hayvanlığın fazla, gerçek,
Han ata, senin girecek mezarın var mı?
Beyzadeliğin gerçekse,
Yiğit atam, dinleyiver,

	Buzuk kıldıñ tegimdi,	*Bozguna verdin soyumu,*
	Bu Talasta elimdi.	*Bu Talas'ta elimi.*
	Buzuk ayttıñ sözüñdü,	*Bozukça söyledin sözünü,*
49300	Bu ciniñ kaynap, kan atam,	*Bu öfken kaynayıp, han atam,*
	Cogotmok bolduñ özümdü,	*Yok etmek oldun beni,*
	Cok kılmak bolduñ başımdı,	*Yok kılmak oldun başımı,*
	Kazmak bolduñ orumdu,	*Kazmak oldun çukurumu,*
	Kaynatmak bolgon ekensiñ,	*Kaynatmak olmuşsun,*
	Kan ata, kapkaydagı şorumdu,	*Han ata, ta nerdeki çilemi,*
	Körgözmök bolgon ekensiñ,	*Göstermek olmuşsun,*
	Emi, çiyemin saa sızıktı,	*Şimdi çizerim sana çizgiyi,*
	Kaalaganıñ çır bolso,	*İstediğin kavga ise,*
	Baştayın saa buzuktu.	*Başlatayım sana bozgunu.*
49310	Surasa berbes cılkıña	*İstense verilmez yılkına,*
	Kan ata, men suuk ukuruk salayın	*Han ata, ben soğuk kement atayım,*
	Kaalasa bergis dünüyöñ	*İstense verilmez dünyalığını*
	Men körünöö tartıp alayın.	*Ben göz göre çekip alayım.*
	Ketireyin alıñdı,	*Gidereyim gücünü,*
	Takır tartıp alayın,	*Tümden çekip alayım,*
	Kan atam Manastan kalgan malımdı.	*Han atam Manas'tan kalan malımı.*
	Oy, ata, cakası altın, ceñi cez,	*Ey ata, yakası altın, yeni tunç,*
	Koş badana, torgoy köz,	*Çift katlı zırh, serçe gözlü,*
	Atışka kirse ok ötpös,	*Vuruşmaya girse ok geçmez,*
49320	Atamdan kalgan Akolpok	*Atamdan kalan Akolpok,*
	Ata Cakıp, al kayda?	*Ata Cakıp, o nerede?*
	Keçee, Kökötaydın aşında,	*Hani, Kökötay'ın aşında,*
	Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslüman*
	Çoguluşkan kaşında,	*Toplanmışken karşısında,*
	Karaçanın kan Saykal	*Karaça'nın hanı Saykal'ın*
	Kaalap bergen Buurul at,	*İsteyip verdiği Buurul at,*
	Atamdan kalgan al kayda?	*Atamdan kalan, o nerede?*
	Keçee, ötkön küzündö,	*Hani, geçen güzünde,*
	Alaydın arkı tüzündö,	*Alay'ın öte düzünde,*
49330	Altımış orus cer çençi,	*Altmış Rus yer ölçücü,*
	Arabasın süyrötüp,	*Arabasını sürükleyip,*
	Alıstan çıga cürüşüp,	*Uzaktan çıkıp yürüyüp,*
	Sarı tonun salınıp,	*Sarı kürkünü atınıp,*
	Attarın caydak minişip,	*Atlarına eyersiz binip,*

Alıstan atam körgöndö
Kaçkan eken şaraktap,
Azız kandın Almambet,
Oluyattın zor Bakay,
Atam Manas bul üçöö
Olcolop algan karaktap.
Oynogondo Oçogor,
Çındaganda Koyçagır,
Asınıp alsa canıbar –
Aydalının aynegi,
Aykaşkan coogo salganda –
Amanat candın ermegi,
Artık kurçtuu Almabaş,
Altımış küngö buzulbas,
Iraak-cuuk ılgabas,
Atam Manas ayköldön
Amanat kalgan Akkelte,
Ata Cakıp, al kayda?
Kurçu curtka sınaakı,
Atam artıktan kalgan muraapı Arıslan atam kökcalga
Atayın degen kurç ele,
Asıldan kalgan mülk ele.
Aytkanga tuura könüñüz,
Belek kılıp cürgöngö,

Uzaktan atamı gördüklerinde
Kaçmışlar şangırdayıp,
Azız Han'ın Almambet'i,
Evliya soylu koca Bakay,
Atam Manas, bu üçü
Yağmalayıp ganimet almışlar.
Oynarken Oçogor,
Ciddiye binince Koyçagır,
Omuzlanınca o canım silah –
Sırtın aynasıdır,
Kapışan düşmana salınca –
Emanet canın eğlencesi,
Üstün keskin Almabaş,
Altmış güne bozulmaz,
Irak yakın ayırt etmez,
Atam ayköl Manas'tan
Emanet kalan Akkelte,
Ata Cakıp, o nerede?
Keskinliği halkça sınanmış,
Atam yüceden kalan mirası Arslan atam bozkurda
Mahsus denilen keskin çelikti,
Asilden kalan mülktü.
Söylenene doğruca uyunuz,
Armağan olup gezene,

Akkelte bizge beriñiz.
Cana buyum, cana bar,
Berbey koysoñ Cakıp kan,
Canımday körgön çoñ atam,
Dümöktüü sizge balaa bar.
Manastan kalgan nerseler,
Aytkandı alıp beriñiz,
Ulamadan uladım,
Atam Manas şerdigin
Bilgiçterden suradım.
Oşol atam ölgöndö,
Manastan kalgan san düynö
Altı uuluñ talap bölgöndö,

Akkelte'yi bize veriniz.
Daha eşya, daha var,
Vermezsen Cakıp Han,
Canım gibi gördüğüm büyük atam,
Başınıza gaileli bela var.
Manas'tan kalan nesneleri,
Söyleneni alıp veriniz,
Ağızdan ağıza ulaştım,
Atam Manas'ın aslanlığını
Bilgelerden sordum.
O atam öldüğünde,
Manas'tan kalan sayısız dünyalığı
Altı oğlun talan edip böldüğünde,

San düynögö ee bolboy,
Baykuş enem kaçkanda,
Korduktu caman bek körüp,
Baykuş katın şaşkanda,
Olco kılıp, çoñ ata,
Mülküm sizde kalıptır.
Çatagı cok, çırı cok,
Degen sözgö könüñüz,
Olcolop kalgan düynöñdü
Cetildim emi beriñiz,
Keçee, Kum-Bulaktın belinde,
Mediyandın çölündö,
Can cürbögön, suusu cok,
Meltiregen talaada,
Atam Manas artık şer,
At arıtıp, cer çalıp,
It agıtıp, kuş salıp,
Cerdi çardap, curt karap,
Celdet cıyıp, el karap,
Cetigim atam barganda,
Kuday berip kabılgan,
Altı kılıç tabılgan.
Kılıçtın kıñay mıktuusu,
Kırgın kılçuu ıktuusu,
Atam algan Zulpukor,

Sayısız mala sahip olamadan,
Zavallı anam kaçtığında,
Horlanmayı pek ağır görüp,
Zavallı kadın şaşırdığında,
Ganimet edip, büyük ata,
Mülküm sizde kalmış.
Kavgası yok, gürültüsü yok,
Denen söze uyunuz,
Ganimet kalan dünyalığımı,
Yetiştim artık, veriniz.
Hani, Kum-Bulak'ın belinde,
Mediyan'ın çölünde,
Can yürümeyen, suyu yok,
Uçsuz uzanan bozkırda,
Atam Manas, üstün aslan,
At yorup, yer kolaçan edip,
İt salıp, kuş uçurup,
Yeri dolaşıp, yurt gözleyip,
Asker toplayıp, el gözleyip,
Yedigerim atam vardığında,
Tanrı verip rast gelmiş,
Altı kılıç bulunmuş.
Kılıçların eğilmez sağlamı,
Kırgın eden ustalıklısı,
Atamın aldığı Zulpukor,

Bakay kandın Oykuma,
Acıbaydın Açalbars,
Almambettin Kılbolot,
Çubak algan Coybolot,
Kılıçtın kıldı ayagı –
Er Sırgaktın Narkesken,
Arıslan atam kökcaldan
Amanat kalgan altı kurç,
Keçee, baykuş enem Kanıkey
Kaldaygan kara başında,
Atakemden ayrılıp,
Aldı katkan al şorduu,
Otuz eki caşında,

Bakay Han'ın Oykuma'sı,
Acıbay'ın Açalbars'ı,
Almambet'in Kılbolot'u,
Çubak'ın aldığı Coybolot,
Kılıçların en sonuncusu –
Er Sırgak'ın Narkesken'i,
Arslan atam bozkurttan
Emanet kalan altı keskin çelik.
Hani, zavallı anam Kanıkey,
Koskoca kara başında,
Atacığımdan ayrılıp,
Bahtı kararmış o çileli,
Otuz iki yaşında,

Temir kan közdöy bet alıp,
Baltır beşik men baykuş,
Bukarga tentip kötörüp,
Kan dünüyö, kalıñ mülk
Kalayman bolup çaçkanda,
Kastarın tigip, ok atıp,
Senin altı uuluñ kelip baskanda, Oşo köp kırgınga bolcogon.
Cesir menen cetimge,
Bilgeniñ özüñ kılganda,
Coo-caraktın baarısı
Olco bolup kalganda,
Oşonçonun içinen
Koluñda kalgan altı kurç,
Atamdan kalgan belekti
Alganı keldim, berip koy.
Keçee, karaluu ketken Kanıkey,
Carıp salçu börüsüñ,
Kaarıñızga çıdabay,
Kaçıp ketken Semetey.
Bulasın buzup oñoldum,
Buzuguñdun ayınan,
Men Bukarga barıp çoñoydum.
Ereşen tartıp, er boldum,
Men er uulu menen teñ boldum.
Cetim cürdüm cetildim,
Cergege özüm koşuldum,
Kan içip cürüp katıktım,

Temir Han'a doğru yönelip,
Kundakta bebek ben zavallıyı,
Buhar'a sürülüp taşıyıp,
Han dünyalığı, yığın mülk
Kargaşayla saçıldığında,
Kastını dikip, ok atıp,
Senin altı oğlun gelip bastığında, O çok kırgına yazgılıydı.
Dul ile yetime,
Bildiğini kendin yaptığında,
Cenk pusatının hepsi
Ganimet olup kaldığında,
Onca şeyin içinden
Elinde kalan altı keskin çeliği,
Atamdan kalan armağanı
Almaya geldim, veriver.
Hani, yaslı giden Kanıkey,
Yarıp atan kurtsun sen,
Kahrınıza dayanamayıp,
Kaçıp gitmişti Semetey.
Varını dağıtıp düze çıktım,
Fesadının yüzünden,
Ben Buhar'a varıp büyüdüm.
Serpilip er oldum,
Ben er oğluyla denk oldum.
Yetim gezdim, yetiştim,
Yurduma kendim katıldım,
Kan içe içe pekiştim,

Bıyıl men kankor Semeñ atıktım.
Kan ata, Cakıp, munu uk,
Atamdan kalgan mal kayda?
Ayköl Manastan kalgan can kayda?
Kana ata, Cakıp kan,
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Keñiri kürmö, keñ caka,
Kabılan kankor atakem
Kerişke kiygen Akolpok,

Bu yıl kan içen Semen diye ün aldım.
Han ata Cakıp, bunu dinle,
Atamdan kalan mal nerede?
Ayköl Manas'tan kalan can nerede?
Hani ata, Cakıp Han,
Yakası altın, yeni tunç,
Çift katlı zırh, serçe gözlü,
Geniş cepken, geniş yaka,
Kaplan, kan içen atacığımın
Cenkte giydiği Akolpok,

Atışka kirse ok ötpös.
Arkagın artık saldırgan,
Kiyse adamdın meerin kandırgan.
Arı çopkut, arı zoot,
Atam Manastan kalgan Akolpok,
Şorduu enem Kanıkey beybak
iştegen.
Arkagın altı tolgogon,
Beecindegi çoñ kazat,
Kımbat menen bek iştep,
Altı cıl arañ oñdogon.
Amanat candın koyçusu,
Al öñdüü buyum bolbogon,
Atamdan kalgan Akolpok,
A da sizdin koldo okşoyt,
Ata Cakıp, beriñiz.
Aytkan mülktü berbeseñ,
Buzukunun özüsüñ.
Kan ata, kaardansam körösüñ,
Cana açuunu keltirseñ,
Kan ata, azır ölösüñ,
On eki cılı el körböy,
Tentip cürüp çoñoysom,
Kele kalsam uu çılap,
Kelgen cerde beresiz,
Ata sizdey bolobu?
Azap saldıñ canıma,

Vuruşmaya girse ok geçmez.
Atkısını üstün ördürmüş,
Giyince insanın gönlünü doyuran.
Hem kat kat kaftan, hem zırh,
Atam Manas'tan kalan Akolpok'u,
Çileli anam Kanıkey, o bahtsız
işlemişti.
Atkısını altı kez bükmüş,
Beecin'deki büyük gaza için,
Pahalıyla berkçe işleyip,
Altı yılda güçbela onarmış.
Emanet canın çobanı,
Onun gibi eşya olmamış,
Atamdan kalan Akolpok,
O da sizin elinizde gibi,
Ata Cakıp, veriniz.
Söylenen mülkü vermezsen,
Fesatçının tekisin.
Han ata, kahırlanırsam görürsün,
Bir daha öfkemi getirirsen,
Han ata, şimdi ölürsün,
On iki yıl el görmeden,
Sürgün gezip büyüdümse,
Geliverdiğimde zehir katıp,
Geldiğim yerde verirsiniz,
Ata sizin gibi olur mu?
Azap saldın canıma,

Sizdi – ata degen oñobu?
Örttöyün kalgan çaçıñdı,
Uu kuyup, baykap köröyün,
Kan atam, senin başıñdı!»
Kan içeer Manas kökcaldan
Kankor tuugan çirkiniñ
Karmay alıp ayaktı:
«Ayagıñ kiygin başıña,
Tük ıraazı emesmin,
Uşu senin uu çılagan aşıña».
Kırgız olco kılganda,

Size ata diyen onar mı?
Yakayım kalan saçını,
Zehir döküp bir sınayayım,
Han atam, senin başını!»
Kan içen Manas bozkurttan
Kan içici doğan o koçak
Kavrayıp aldı kâseyi:
«Kâseni giy başına,
Hiç razı değilim,
Şu senin zehir katılmış aşına».
Kırgız'ı ganimet ettiğinde,

Kömkörö saldı ayagın,
Kan Cakıptın başına.
Oşo kezde Cakıptın
Çaçı küydü şırkırap,
Uu küçtüüsün kördünbü,
Sakal menen murutu
Çoguu küydü dırkırap.
Çaçı ketip taz boldu,
Murut menen sakal cok,
Cakıp kan baykuş mas boldu.
Baş terisi ayrıldı,
Balası Semetey çunak kaygırdı. «Badışa
Manastan kalgan
Kan Cakıp kaysap saluuga,
Balanın kolu baralbayt,
Kapkayda kekti aluuga.
Kalayıktın katı bar,
Kan Cakıptın saatı bar,
Kastarlap caylap iyüügö,
Akmaktın «ata» degen atı bar.
«Atamdan kalgan mülküm» – dep,
Atasına kol barbay,
Alek boldu Semetey,
Semetey cañı kelgeni –
Cakıptın çala-bula ölgönü.
Kankor Bakay kabılan
Kan Cakıptın üyünö,
Kelgen eken körgönü.
Colbors Manas barında,
Manaska coldoş çagında,
Kakançıluu Beecindi
Kamap aydap barganda,

Tepetaklak geçirdi kâseyi,
Han Cakıp'ın başına.
O anda Cakıp'ın
Saçı yandı cızırdayıp,
Zehrin güçlüsünü gördün mü,
Sakalıyla bıyığı
Birlikte yandı çatırdayıp.
Saçı gidip kel oldu,
Bıyık ile sakal yok,
Cakıp Han zavallı, sarhoş oldu.
Baş derisi soyuldu,
Oğlu Semetey, yavrucak, kaygılandı.
«Padişah Manas'tan kalan
Han Cakıp'ı parçalayıp atmaya
Çocuğun eli varamaz,
Ta nerdeki öcü almaya.
Halkın yazısı var,
Han Cakıp'ın saati var,
Kasten yere serivermeye,
Ahmağın «ata» denen adı var.
«Atamdan kalan mülküm» – diye,
Atasına el varmayıp,
Perişan oldu Semetey,
Semetey'in yeni gelişi –
Cakıp'ın yarı yamalak ölüşü oldu.
Kan içen Bakay kaplan
Han Cakıp'ın evine
Gelmişti görmeye.
Kaplan Manas varken,
Manas'a yoldaş çağında,
Hakanlı Beecin'i
Kuşatıp sürüp vardığında,

Kalaymandı salganda,
Ayzalaşıp top buzup,
Acalı cetken okko uçup,
Tepçip ketçü şor bolup,
Kazgan kalıñ or bolup,
Kaynagan kıtay arık köp,

Kargaşayı saldığında,
Mızraklaşıp saf bozup,
Eceli gelen okla uçup,
Delip geçen çile olup,
Kazılmış derin hendek olup,
Kaynaşan Çinli, arkları çok,

Tübünön beri kozgolup,
Kaynagan kalkın kırganda,
Esen kandın kazına
Kımbatıñ Bakay kökcalıñ
Dostusu Manas kökcalga
Tartıp bergen boz kurcun
Kan Cakıptın cügündö
Turgan eken cıyıluu.
Körgön cerde zor Bakay,
Kapa boldu kayran baş,
Al kurcundun içinde
Cakut, altın aralaş.
«Manastan kalgan kurcun – dep,
Koe berbey cabışıp,
mülküm – dep,
Bakay catat boz kurcun menen
alışıp.
Olcogo alıp ketüügö
Oyu ketti Semetey.
Al kurcundu körgöndö:
Kilitten karmap üyrötüp,
Bakay menen Semetey,
Eköö karmap kurcundu,
Kökçoloktun canına
Alıp çıktı süyrötüp.
Bakay turat sabılıp,
«Kökçolokko salgın» – dep,
Semeteyge calınıp.
Kökcaldın uulu Semetey
Al kurcundu salalbayt,
Balalıgı tügönsün,

Kıymıldatıp alalbayt.
Açuusu keldi kan Bakay,
«Emdikinin balası
Çöbögö içip, çöp çıçat.
Bayırkı bala caş kezde,
Baykabas cindi mas kezde,
Ak maraldı uy kıldım,

Tâ dibinden beri devinip,
Kaynaşan halkını kırdığında,
Esen Han'ın hazinesinden,
Kıymetlin Bakay, bozkurdun,
Dostu Manas bozkurda
Armağan verdiği boz heybe
Han Cakıp'ın yükünde
Duruyormuş toplu halde.
Gördüğü yerde koca Bakay
Kederlendi, o değerli baş,
O heybenin içinde
Yakut, altın karışık.
«Manas'tan kalan heybe – diye,
Bırakmadan yapışıp,
mülküm – diye,
Bakay yatar boz heybeyle
boğuşup.
Ganimete alıp gitmeye
Niyetlendi Semetey,
O heybeyi gördüğünde:
Kilidinden tutup çevirip,
Bakay ile Semetey,
İkisi tutup heybeyi,
Kökçolok'un yanına
Alıp çıktı sürükleyip.
Bakay durur çabalanıp,
«Kökçolok'a yükle» – diye,
Semetey'e yalvarıp.
Bozkurdun oğlu Semetey
O heybeyi yükleyemez,
Çocukluğu kurusun,

Kımıldatıp alamaz.
Öfkesi geldi Han Bakay'ın:
«Şimdikinin çocuğu
Çökelek içip, ot sıçar.
Eski zaman çocuğu genç çağda,
Sakınmaz deli sarhoş çağda,
Ak maralı inek ettim,

Ay-aalamdı buy kıldım.
Ok ötpöstü kiyişip,
Kurcun emes, kurgan can
Ay-aalam menen tiyişip.
Emdiginin balası
Kurup ketsin kıstalak,
Kurcunga cetpeyt çaması.
Begelçegi beyişip,
Cılañaylak, cılañbaş,
Bagalçagı mayışıp,
Cer solkuldap bir kezek,
Kursak cerde salañdap,
Ötüp ketti kayran caş.
«It emine bolot?» – dep,
Sendey bala kezimde
Abakeñ Bakay alañdap,
Tiyişkendi kuurçu elem,
Omurtkası oroktop,
Kurcun emes, kurgan can,
Çıgıp turgan kayıñdı.
Tübü menen culçu elem.
Cıyırma caşka çıkkıça,
Emdiginin balası
Bala bolgon turbaybı,
Bir kaynoosu içinde
Çala bolgon turbaybı» –
Dep, öşöntüp, munu aytıp,
Abası Bakay küülöndü,
Semeteyge süylöndü.
Ala koyup kurcundu,
Arıslan Bakay oluya,
Tübünön Kızır daarıgan.
Artık balban oluya,
Ata Manas törögö
Coldoş bolgon karıya,
Kürsö-kürsö cötölüp,
Manastan kalgan kurcundu
Bir kolu menen kötörüp,

Ay âlemi tarumar ettim.
Ok geçmezi giyinip,
Heybe değil, bu kuru can
Ay âlemle çatışıp.
Şimdikinin çocuğu
Kurusun kahrolası,
Heybeye yetmez gücü.
Bilekleri gevşeyip,
Yalınayak, yalın baş,
İncikleri bükülüp,
Yer sarsılıp bir zaman,
Karnı yerde sarkıp,
Geçip gitti o değerli gençlik.
«İt nedir ki?» – diye,
Senin gibi çocuk çağımda
Amcan Bakay atılıp,
Sataşanı kavururdum,
Omurgasını orak gibi büküp,
Heybe değil, kuru can,
Dikilip duran kayını
Köküyle sökerdim.
Yirmi yaşına çıkana dek,
Şimdikinin çocuğu
Çocuk kalmış değil mi,
Bir kaynatımı içinden
Yarım kalmış değil mi» –
Deyip, öylece bunu söyleyip,
Amcası Bakay coştu,
Semetey'e söylendi.
Alıverip heybeyi,
Arslan Bakay evliya,
Tâ kökünden Kızır dokunmuş,
Üstün pehlivan evliya,
Ata Manas beyine
Yoldaş olmuş ihtiyar,
Hırıl hırıl öksürüp,
Manas'tan kalan heybeyi
Bir eliyle kaldırıp,

Kaarlanıp zırgıttı,
Kambıl tuugan kurguruñ
Kökçolokko ırgıttı.
Caratkanga calınıp,
Bayakı turgan boz kurcun
Bakay abañ Kökçolokko salınıp,
Özü koşo mindi emi.
Eerçitkeni Semetey,
Kara niet Cakıptan
Kan Manastın kurcunun
Tartıp alıp cürdü emi,
Bakay erdin Kökçolok,
Oorlugu kurcundun,
Kökçologu kurusun,
Kabırga söögü karcaktap,
Mayışıp beli bılkıldap,
Basa tüşüp Kökçolok,
Maanilüü tulpar canıbar,
Corgo basık kıltıldap,
Celgenine cel cetpey,
Baskanına mal cetpey,
Murdunan buusu burkurap,
Basıp ötkön kara taş
Kömürdön beter bırkırap.
Törö Bakay, er abañ
(Kayıpçının kara üñkür,
Kabılan Manas barında
Kazına katkan daana üñkür)
Kazına cıygan üñkürgö
Oodarıp tüşürüp,
Bayakı Manastan kalgan müñkürgö,
Boz kurcundu kapşırıp,
«Manastan kalgan kurcun» – dep,
Bölökbayga tapşırıp,

BAKAYDIN SEMETEYGE
ÖTKÖNDÖRDÜ AYTIP,
TALASTI SÜRÖTTÖP
KÖRSÖTKÖNÜ

Kahırlanıp fırlattı,
Becerikli doğan o koca kurt,
Kökçolok'a atıverdi.
Yaradan'a yalvarıp,
Deminki duran boz heybeyi
Bakay amcan Kökçolok'a yükleyip,
Kendi de birlikte bindi işte.
Yanına kattığı Semetey,
Kara niyetli Cakıp'tan
Han Manas'ın heybesini
Çekip alıp yürüdü işte.
Bakay yiğidin Kökçolok'u,
Ağırlığından heybenin,
Kökçolok'u kurusun,
Kaburga kemiği gıcırdayıp,
Bükülüp beli esneyip,
Çöke basıp Kökçolok,
Şanlı küheylan, canım hayvan,
Rahvan yürüyüşle salınıp,
Koşusuna yel yetmez,
Yürüyüşüne mal yetmez,
Burnundan buğusu tüterek,
Basıp geçtiği kara taş
Kömürden beter ufalanıp.
Bey Bakay, er amcan
(Kayıpçı'nın kara mağarası,
Kaplan Manas varken
Hazine sakladığı has mağara)
Hazine yığılan mağaraya
Devirip indirip,
Deminki Manas'tan kalan mahzene
Boz heybeyi sıkıştırıp,
«Manas'tan kalan heybe» – diye,
Bölökbay'a teslim edip,

BAKAY'IN SEMETEY'E GEÇMİŞTE
OLANLARI ANLATIP,
TALAS'I TASVİR EDİP GÖSTERMESİ

	Bilbegendi bilgizip,	*Bilinmeyeni bildirip,*
	Bilimdüü Bakay karıya,	*Bilgili Bakay ihtiyar,*
	Tuybagandı tuyguzup,	*Sezilmeyeni sezdirip,*
	Tuygun Bakay oluya.	*Doğan Bakay evliya.*
	Andan arı bastırsa,	*Ondan öte at sürse,*
	Sarı adırmak körüngön	*Sarı kırlar görünen*
49640	Beldi körüp bir ıylap,	*Beli görüp bir ağlayıp,*
	Cılgınduu, Keñ-Kol, keñ Talas	*Cılgınduu, Keñ-Kol, geniş Talas*
	Köñülüm caman bölünöt,	*Gönlüm fena bölünür,*
	Cerdi körüp bir ıylap,	*Yeri görüp bir ağlayıp,*
	Kara-Buura, Çoñ-Çatkal	*Kara-Buura, Çoñ-Çatkal*
	Batkalın körüp bir ıylap,	*Vadisini görüp bir ağlayıp,*
	Kalıñ kırgız, köp argın,	*Kalabalık Kırgız, çok Argın*
	Catkanın körüp bir ıylap,	*Yattığını görüp bir ağlayıp,*
	Kabılan Bakay abakeñ	*Kaplan Bakay amcan*
	Karoolgo çıkçu kara kır	*Gözcülüğe çıktığı kara sırtın*
49650	Çokusun körüp bir ıylap.	*Doruğunu görüp bir ağlayıp.*
	Asmandan Aldanın künü bürkölüp,	*Gökten Allah'ın günü bulutlanıp, Kara-*
	Kara-Şaar, Kambıldı	*Şaar, Kambıl'ı*
	Bakay kandın başına	*Bakay Han'ın başına*
	Altımış sanaa bir kelip:	*Altmış kaygı bir gelip:*
	Aylanayın cetimim,	*Kurbanın olayım yetimim,*
	Bügün körgön erteñ cok,	*Bugün görülen yarın yok,*
	Uşunday eken düynö bok.	*Böyleymiş işte, dünya pislik.*
	Kebimdi cetim ugup al,	*Sözümü, yetim, dinleyiver,*
	Keçee, kerbenim Manas barında,	*Hani, kervanım Manas varken,*
	Adam çabar Narkesken	*Adam biçen Narkesken*
49660	Kök sülöösün kırgız börk	*Gök vaşak kürklü Kırgız börkü*
	Irgap turgan kezimde,	*Sallayıp durduğum çağımda,*
	Aalamdı men bilip,	*Âleme ben hükmedip,*
	Cırgap turgan kezimde,	*Sefa sürüp durduğum çağımda,*
	Çalkamdan tüşüp Kudaysıp,	*Sırtüstü yatıp Tanrılık taslayıp,*
	Cayanı kesip ceçü elem,	*Yayın balığını kesip yerdim,*
	Can birgem Manas barında	*Can yoldaşım Manas varken*
	Maga calañgıç kayda deçü elem.	*Bana ecel nerede derdim.*
	On segiz miñ aalamdı	*On sekiz bin âlemi*
	Oşo Manas ölgön soñ,	*O Manas öldükten sonra,*
49670	Töö kaytarıp kor boldum.	*Deve güdüp hor oldum.*
	Törösünün barında,	*Beyi varken,*

Törö Bakay abakeñ	*Bey Bakay amcanın*
Başındagı suusar börk	*Başındaki zerdeva börkünü*
Kimder ırgap kiybegen.	*Kimler sallayıp giymedi ki.*
Kan abañ Bakay kandı ukkanda,	*Han amcan Bakay Han'ı duyunca,*
Uluu kıtay, kakan curt	*Ulu Çin, hakan yurdu,*
Uluk curttar dürbögön.	*Ulu yurtlar çalkalanırdı.*
Aylanayın cetimim,	*Kurbanın olayım yetimim,*
Bayırkımdı sanasam	*Eski günlerimi andıkça*
Közümdün caşı tögülöt.	*Gözümün yaşı dökülür.*
Kömkörülgön kuu düynö	*Tepetaklak olmuş kuru dünya*
Kılçaybay ketken körünöt.	*Dönüp bakmadan gitmiş görünür.*
Astımda bolgon cakşılık	*Önümde olan iyiliği*
Körböy kalgan ekemin,	*Görmez olmuşum,*
Kök ala bolgon kurgan can,	*Mosmor olmuş kuru can,*
Kökcal Manas barında	*Bozkurt Manas varken*
Ölböy kalgan ekemin.	*Ölmeden kalmışım.*
Karmap turgan kezimde,	*Tutup durduğum çağımda,*
Kalıñ mancuu, san tırgoot	*Kalabalık Mançu, sayısız Tırgoot'u*
Sabap turgan kezimde,	*Dövüp durduğum çağımda,*
Keñ düynönün tabında,	*Geniş dünyanın tavında,*
Kökcalımdın barında	*Bozkurdum varken*
Mında ölböy ne boldum?	*Burada ölmeyip ne oldum?*
Alıp turgan kezimde,	*Alıp durduğum çağımda,*
Aalamga kalayman	*Âleme kargaşa*
Salıp turgan kezimde,	*Salıp durduğum çağımda,*
Kasiet başta barında,	*Keramet başta varken,*
Manastın aman çagında	*Manas'ın sağ çağında*
Mında ölböy ne boldum?	*Burada ölmeyip ne oldum?*
Keçee, ok ötpös tondu kiygende,	*Hani, ok geçmez kürkü giydiğimde,*
Kömürdöy basıp cürgöndö	*Kömür gibi basıp yürüdüğümde*
Mında ölböy ne boldum?	*Burada ölmeyip ne oldum?*
Közdögöngö kalayman	*Göz diktiğime kargaşa*
Salıp turgan kezimde,	*Salıp durduğum çağımda,*
Köp cerinen alımdı	*Çok yerinden haracımı*
Alıp turgan kezimde,	*Alıp durduğum çağımda,*
Altın caak aybalta	*Altın yanaklı aybaltayı*
Bilegime kurgan can,	*Bileğime, kuru can,*

	Ilip turgan kezimde	*Asıp durduğum çağımda,*
49710	Aalamdın baarısın	*Âlemin tamamını*
	Bilip turgan kezimde,	*Yönetip durduğum çağımda,*
	Çöl tüşürüp düynönü	*Çöle çevirip dünyayı*
	Sürüp turgan kezimde,	*Sürüp durduğum çağımda,*
	Tör başında töödöy tak	*Baş köşede deve gibi tahta*
	Minip turgan kezimde,	*Binip oturduğum çağımda,*
	Törölüü curttun baarısın	*Beyli yurtların tamamını*
	Iyrip turgan kezimde,	*Eğip durduğum çağımda,*
	Mında ölböy ne boldum?	*Burada ölmeyip ne oldum?*
	Keçee, oyronumdun barında	*Hani, koçağım varken,*
49720	Ombunu buzup olco alıp,	*Ombu'yu bozup ganimet alıp,*
	Ortosun buzup col salıp	*Ortasını yarıp yol açıp,*
	Ak maral aydap uy kılıp,	*Ak maralı sürüp inek edip,*
	Alışkan cerdi buy kılıp,	*Kapıştığı yeri tarumar edip,*
	Altı ayçılık kezenge	*Altı aylık menzile*
	Atım cetken kezimde,	*Adım eriştiği çağımda,*
	Ay-aalamdın baarına	*Ay âlemin tamamına*
	Datım cetken kezimde,	*Sözüm geçtiği çağımda,*
	Mında ölböy ne boldum?	*Burada ölmeyip ne oldum?*
	Keçee, erikse elik atkanda,	*Hani, canı sıkılsa karaca vurduğunda,*
49730	Erikpese catkanda,	*Sıkılmazsa yattığında,*
	Keçee, kürdöldüü düynö cakşı ubak	*Hani, gürül gürül dünya, güzel vakit*
	Mañdaykı talaa körünöt,	*Karşıki ova görünür,*
	Bolup catkan kezinde,	*Olup durduğu çağında,*
	Külkülüü kırgız, köp argın	*Gülüşlü Kırgız, çok Argın*
	Konup catkan kezinde,	*Konup yattığı çağında,*
	Kündüzü kımız, tünü kız	*Gündüzü kımız, gecesi düğün dernek*
	Bolup catkan kezinde,	*Olup durduğu çağında,*
	Mında ölböy ne boldum?	*Burada ölmeyip ne oldum?*
	Bu Talastın boyuna	*Bu Talas'ın boyuna*
	Kırk taman ordo salganda,	*Kırk taban ordo kurduğunda,*
49740	Oyunga ordo atkanda,	*Oyunda ordo attığında,*
	Altın ooz surnaydı	*Altın ağızlı zurnayı*
	Ermektüü adam tartkanda.	*Keyif ehli insan çaldığında,*
	Altın aydar baraban	*Altın perçemli davulu*
	Añgeme kılıp çalganda,	*Sohbet edip çaldığında,*
	Asıl Manas dagı bar,	*Asil Manas da vardı,*

Bagılan kozu, şirin baş
Bor kaynatıp salganda,
Eriksek elik atkanda,
Erikpesek Talasta
Elkim oynop catkanda,
Mında bir ölböy ne boldum?
Kankorum Manas barında
Kazına tizgen cer oşol,
Bayırkımdı men aytsam,
Maktanganday körünöt,
Baykuş Bakay men oşol.
Keçee, atakeñ Manas barında,
Abiyirdin toluk çagında,
Aylanayın cetimim,
Atakeñ meken kılgan cer,
Atañdın közü ötkön soñ
Een bolgon eken kurgan cer.
Menin egizim Manas barında
Kaynardın kara közü uşul,
Kak çınardın özü uşul.
Kagılayın cetimim,
Baykap sözüm ugup al!
Kök döböçö munarık –
Een kaldı bu cer çunayıp,
Baykuş abañ Bakaydın köönü bölünöt.
Bar-Köldün mañday cagı oşol,
Andan beri körüngön
Badışa Manastın saygan bagı oşol,
Boz munarık kök döbö –
Badışa Manastın mingen tagı oşol».
Bar kılıgın köp aytıp,
Badışa Bakay abañdın
Ölüp turgan çagı uşul.
Kireyin deymin cer katuu,

Ölöyün desem can tattı.
Kırkılıp ketken çınar tal,

Besili kuzu, tatlı baş
Kazan kaynatıp koyduğunda,
Sıkılsak karaca vurduğumuzda,
Sıkılmazsak Talas'ta
Başıboş oynayıp yattığımızda,
Burada bir ölmeyip ne oldum?
Kan içenim Manas varken
Hazine dizdiği yer işte o,
Eski günlerimi ben anlatsam,
Övünüyorum gibi görünür,
Zavallı Bakay, ben oyum.
Hani, atacığın Manas varken,
İtibarın dolu çağında,
Kurbanın olayım yetimim,
Atacığının mekân ettiği yer,
Atanın ömrü geçtikten sonra
Issız kalmış kuru yer.
Benim ikizim Manas varken,
Kaynağın kara gözü budur,
Has çınarın kendisi budur.
Kurbanın olayım yetimim,
Dikkatle sözümü dinleyiver!
Gök tepecik, puslu –
Issız kaldı bu yer, çıplak kalıp,
Zavallı amcan Bakay'ın gönlü bölünür.
Bar-Köl'ün karşı yanı odur,
Ondan beri görünen,
Padişah Manas'ın diktiği bağ odur,
Boz puslu gök tepe –
Padişah Manas'ın bindiği taht odur».
Tüm huylarını çok anlatıp,
Padişah Bakay amcanın
Ölür gibi olduğu çağ budur.
Gireyim derim, yer katı,

Öleyim desem can tatlı.
Kırkılıp gitmiş çınar söğüt,

Bul cerdi surasañ,
Kıstoo tüşüp başıma,
Kızıtalak kuu düynö,
Tutamga kelbeyt kayran can. Kança
sakçı eşikte,
Ölgöndö körgön çunagım,
On eki cılı töö bagıp,
Ölöyün dedim arımdan,
Ölböy kaldım kanteyin,
Cetimim, senin barıñdan.
Manas kan eske tüşköndö
Kabırgam katuu sögülöt,
Közümdün caşı tögülöt.
Kızıtalak çirkin can
Tattıraak közgö körünöt.
Tuura cakka salgan tam
Manas eske tüşköndö,
Tutamga kelbeyt kurgan can. Kabar
uksa cabılgan.
Badışam Manas barında,
Bar dünüyöm çagında,
Ekööbüz turgan bu döbö
Kulunum cetim, ugup al,
Uşundan çıgat añgeme,
Kan atañ miñgen altın tak,
Emgekti kuu can körgöndö,
Tegeregi çınar bak.
Altın taktın tübündö
Añgemesi mına bul,
Kırk cılı suuga çılasa,
Kıyarıp çirip koybogon,
Seksen cıl suuga taştasa,
Aylasın caman ketirip,
Serpilip çirip oñbogon,
Altın türdüü kilemden
Altımışı salıngan.
Al kilemdin betinde,
Tört kıbıla çetinde,

Bu yeri sorarsan,
Darlık düşüp başıma,
Kahrolası kuru dünya,
Tutama gelmez o değerli can. Nice bekçi kapıda,
Ölüm çağımda gördüğüm yavrucuğum,
On iki yıl deve güdüp,
Öleyim dedim arımdan,
Ölemeden kaldım, ne edeyim,
Yetimim, senin varlığından.
Manas Han akla düştüğünde
Kaburgam katıca sökülür,
Gözümün yaşı dökülür.
Kahrolası şu can
Daha tatlı görünür göze.
Sağ yana kurulan ev
Manas akla düştüğünde,
Tutama gelmez kuru can. Haber duysa kapanırdı.
Padişahım Manas varken,
Var dünyalığım çağında,
İkimizin durduğu bu tepe,
Kulunum yetim, dinleyiver,
Bundan çıkar hikâye,
Han atanın bindiği altın taht,
Zahmeti kuru can görünce,
Çevresi çınar bağı.
Altın tahtın dibinde
Hikâyesi işte şu,
Kırk yıl suya batırılsa,
Eğrilip çürüyüvermeyen,
Seksen yıl suya atılsa,
Çaresini iyice tüketip,
Savrulup çürüyüp bozulmayan,
Altın işlemeli kilimden
Altmışı serilmiş.
O kilimin yüzünde,
Dört kıble ucunda,

Çokmorun karmap burgan cer,
Çınardın baarın sulatıp,
Çoñ karooldor turgan cer,
Türkügün suurup, suu cayıp,
Duşman türün körbögön,
Kankorumdun barında

Topuzunu tutup çevirdiği yer, Çınarların hepsini devirip,
Büyük gözcülerin durduğu yer,
Direğini söküp, su salıp,
Düşman yüzü görmeyen,
Kan içenim varken

Kattap adam kelbegen.
Kanıkeydin ak saray,
Kaalga temir, som kalay,
Ötüp ketti kuu düynö
Atañdın körü, cırgal ay.
Al saraydın içinde
Sakçıları sandan köp,
Balbandarı andan köp,
Kabarın adam çalbagan,
Al saraydın içine
Kattap mende barbagan.
Bosogogo tiygende
Doolbas ünü kagılgan,
Anın arı cak cagında,
Sakçıları dagı bar,
Adamdın murdu, kulagın
Tumar kılıp tagıngan.
Atañdın kolu tiybegen,
Kaysı bir mende soo kalgan.
Keçee, egizim Manas ölgöndö,
Abıke, Köböş altı aram
San düynöm talap bölgöndö,

Uğrayıp insan gelmeyen,
Kanıkey'in ak sarayı,
Kapısı demir, som kalay,
Geçip gitti kuru dünya,
Kahrolası, ah o sefalı günler!
O sarayın içinde
Bekçileri sayıdan çok,
Pehlivanları ondan çok,
Haberini kimse alamayan
O sarayın içine
Uğrayıp kul da varmayan.
Eşiğe değince
Davul sesi çalınırdı,
Onun öte yanında
Bekçileri daha var,
İnsanın burnunu, kulağını
Muska edip takınan.
Atanın eli değmedik
Hangi bir kul sağ kalmış ki.
Hani, ikizim Manas öldüğünde,
Abıke, Köböş altı haram
Sayısız dünyalığımı talan edip böldüğünde,

Buulumdu bulap alganda,
Buzuktu itter salganda,
Atakeñdin altın tak
Karagay ayza boolaşıp,
Altın tak menen coolaşıp,
Ce Manastın atı kalbayt – dep,
Kaçan bolso dañkıldap,
Uşu, kök meenin atı kalbayt – dep,
Ordonu mintip kulatıp,

İpekli kumaşı yağmalayıp aldığında,
Bozgunu itler saldığında,
Atacığının altın tahtına
Çam mızrağı kuşanıp,
Altın tahtla düşmanlaşıp,
«Manas'ın adı kalmasın» – diye,
Her ne zaman böbürlenip,
«Şu dik kafalının adı kalmasın» – diye,
Ordayı böylece yıkıp,

Talın kıyıp sulatıp,
Söğüdünü kesip devirip,

Tamın cıgıp uratıp,
Tüptüz kılıp ketiptir,
Tüpkö mintip cetiptir.
Özöngö boyloy konuptur,
Kankordun közü ötköndö,
Atañdın körü kuu ordo
Ört öçköndöy boluptur.
Ittikti kılıp salıptır,
Abıke, Köböş altı aram
Ordodon öçün alıptır».
Oşonu körüp zor Bakay,
Eki közü alaktap,
Esinen talıp salaktap,
Atasınan kalgan cer
Col üyrötüp,kol kurap,
«Colborsum Manas, ölbö! – dep, Kırk
eki sapar dos bolgon.
Coruktuu Bakay abakeñ
Ökürük saldı koñgurap,
Karandı salıp iş bütöp,
Kañırıgı bek tütöp,
Obozdonup oñgurap,
Oluya Bakay kayran şer
Oşondo ıylap iydi koñgurap.
Baştagısın surasañ,
Baatır Bakay atanıp,
Itelgidey kara köz
Irmebesten caş alıp,
Ar düynöñ kaldı camanat,
On eki birge kol bergen
Oluyam Manas, ala cat!
Kokuy kün, Manas, ölböy kal,
Akolpoktu kiygende,
Korduktu Bakay körböy kal.
Can dep Kuday caratsa,
Bul öñdöngön kokuydu,
Mendesine berbey kal.

Evini yıkıp devirip,
Dümdüz edip gitmişler,
Köküne böyle ermişler.
Vadi boyunca konmuşlar,
Kan içenin ömrü geçince,
Kahrolası kuru orda
Yangın sönmüş gibi olmuş.
İtliği edip koymuşlar,
Abıke, Köböş altı haram
Ordadan öcünü almışlar».
Bunu görüp koca Bakay,
İki gözü fıldır fıldır,
Aklından bayılıp sarkıp,
Atasından kalan yerde
Yol öğretip, ordu derleyip,
«Kaplanım Manas, ölme! – diye, Kırk
iki sefer dost olmuştu.
Töreli Bakay amcan
Feryat saldı inleyerek,
Karasını basıp iş bitirip,
İçi berkçe tüterek,
Sesi yükselip hüngürdeyip,
Evliya Bakay, o değerli aslan,
O an ağlayıverdi inleyerek.
Baştakini sorarsan,
Bahadır Bakay diye anılıp,
Doğan gibi kara gözünden
Kırpmadan yaş alıp:
«Tüm dünyalığın kaldı yüzüstü,
On iki pîre el veren
Evliyam Manas, beni de al!
Vay kara gün, Manas, ölmez ol,
Akolpok'u giydiğinde,
Horluğu Bakay görmez ol.
Can diye Tanrı yaratmışsa,
Böylesi bir kara derdi
Kuluna vermez ol.

Aylanayın cetimim
Atañ Manas şer ele,
Ay-aalamdı buy kılgan
Artık tuugan şer ele.

Kurbanın olayım yetimim,
Atan Manas aslandı,
Ay âlemi tarumar eden
Üstün doğmuş aslandı.

Atañ öndüü mendeden,
Can caratıp bir Kuday,
Cakında berbeyt tegi ele,
Bet cagında Mekenin,
Beli bolçu kan atañ,
Meltirep catkan din ıstan
Ceri bolçu kan atañ.
Atañ Manas ak coltoy
Kaarman bolgon bel ele,
Atañ öñdüü mendeni
Caratkan alda taalabız,
Cakında berbeyt tegi ele.
Atañ Manas kökcal kan
Altayda tuulup kozgolgon,
Kırk çilten, Kızır Ilıyas
Işin caratkan Capar oñdogon,
Özün cılañaç Kıdır koldogon.
Senin atañ kökcalga,
Betteşken aman bolbogon.
Keçee, atañ Manas barında,
Mekeden kelgen beş eşen
Beş, altı cayga oynotkon.
Senin atañ köykaşka,
Bet algan coosun soylotkon.
On ekige kelgende,
Ordo çaap olco algan.
Ay-aalamdın baarına
Atañ Manas çır salgan.
Atañ Akkulanı mingende,
Aykırıp coogo tiygende,
Kara çaar kabılan
Kaptalınan çamıngan,
Çolok kökcal arslan
Candap çurkap kamıngan.

Atan gibi bir kulu,
Can yaratıp bir Tanrı,
Yakın zamanda vermez asla,
Yüz yanında Mekke'nin
Beli idi han atan,
Engin yatan din yurdunun
Yeri idi han atan.
Atan Manas, uğurlu,
Kahraman olmuş beldi,
Atan gibi bir kulu
Yaratan Allah Teâlâmız
Yakın zamanda vermez asla.
Atan Manas, bozkurt han,
Altay'da doğup kımıldanmış,
Kırk çilten, Kızır İlyas,
İşini yaratan Capar onarmış,
Kendini çıplak Kıdır korumuş.
Senin atan bozkurda
Karşı çıkan sağ kalmamış.
Hani, atan Manas varken,
Mekke'den gelen beş şeyhi
Beş altı yaz ağırlayıp eğlendirmiş.
Senin atan, ünlü yiğit,
Yöneldiği düşmanı yerde süründürmüş.
On ikisine geldiğinde,
Orda basıp ganimet almış.
Ay âlemin tamamına
Atan Manas kavga salmış.
Atan Akkula'ya bindiğinde,
Haykırıp düşmana daldığında,
Kara benekli kaplan
Yanı sıra atılırdı,
Kısa kuyruk bozkurt aslan
Yanınca koşup davranırdı.

Atañ Manas kökcaldın,
Astı cagın karasa,
Altı miñ erdin sürü bar,

Atan Manas bozkurdun
Ön yanına bakılsa,
Altı bin erin heybeti var,

Arkasın salsa atañdın
Acıdaardın türü bar.
Maylagan buuday cüzdöngön,
Küügüm tuman közdöngön.
Atañ Manas ayköldün
Türü mınday boluçu.
Atañ Manas turganda,
Argın, kırgız aralaş,
Eli mınday boluçu.
Atañ cerdep turganda,
Aytıluu Keñ-Kol, keñ Talas,
Ceri mınday boluçu.
Adır bir adır cer kelet,
Adırmak artuu bel kelet.
Adırdan arkar kuyulat,
Adırdın çöbü suyulat.
Budur-budur bel kelet,
Budurmak attuu cer kelet.
Budurdan bugu kuyulat,
Budurdun çöbü suyulat.
Bizden Talas kayran cer,
El cogolup bu kezde,
Elkin catkan uşu kez.
Elestep közgö körünsö,
Menin közümdün caşı tögülöt.
Kadırman curttan ayrılıp,
Kagılayın Talasım, een kalgan
körünöt, Kayıñga tuup kuştarı
Bu Talas cayın suraba,
Bulagı caynap taşıgan,
Muñkanıp bulbul tañşıgan.
Muñu bar adam ukpagan,
Burulup ukkan mendesi
Içinen karış çıkpagan.
Armanduu Talas cer uşul,

Ardını dönse atanın
Ejderhanın görünüşü var.
Yağlanmış buğday yüzlü,
Alacakaranlık duman gözlü.
Atan ayköl Manas'ın
Görünüşü böyleydi.
Atan Manas dururken,
Argın, Kırgız karışık,
Eli böyleydi.
Atan yurt tutup dururken,
Ünlü Keñ-Kol, geniş Talas,
Yeri böyleydi.
Kır ardından kır gelir,
Engebeli aşıtlı bel gelir.
Kırlardan arkar boşanır,
Kırların otu seyrelir.
Tümsek tümsek bel gelir,
Budurmak adlı yer gelir.
Tümseklerden geyik boşanır,
Tümseklerin otu seyrelir.
Bizden Talas, o değerli yer,
El yitip bu çağda,
Başıboş yattığı çağ bu.
Hayal olup göze görünse,
Benim gözümün yaşı dökülür.
Kadirşinas yurttan ayrılıp,
Kurbanın olayım Talas'ım, ıssız kalmış
görünür, Kayına yumurtlayıp kuşları
Bu Talas'ın halini sorma,
Pınarı kaynayıp taşan,
Dertlenip bülbül şakıyan.
Derdi olan insan dinleyemez,
Dönüp dinleyen kulu
Yanından bir karış ayrılamaz.
Hasretli Talas yeri budur,

Naalat kün Bakay men uşul.
Kükügü taldan küülönsö,
Küyüttüü mende ukkusuz.
Burulup ukkan mendesi,

Bul küküktün ününön,
Burulup basıp çıkkısız.
Bul Talas cayın suraba,
Toosunda karı bar.
Tokoyunda çarı bar.
Adırında arkar bar,
Budurunda bugu bar.
Tektirinde teke bar,
Tüz cerinde kulan bar.
Koñulunda koen bar,
Kopşutunda cılan bar.
Bööt-bööt sazı bar,
Bölünüp uçkan kazı bar.
Kıl kuyrugu kılkıldap,
Kızıl başı bılkıldap,
Elkin öskön buları,
Ulup catkan uları.
Al ulardın canında,
Elkin öskön emespi,
Kuçak cetkis çınarı.
Ölgönünçö cazılbayt,
Bakay kandın kumarı,
Alması bışıp köñ bolgon,
Cañgagı bışıp say tolgon,
Talasıñ mınday cer bolgon,
Bu Talas cayın kördüñbü,
Kagılayın cetimim!
Kamınıp turat uçkanı.
Tegerekke tuup kuştarı
Teminip turat uçkanı,
Eçak ölgön Manasıñ,
Een kalgan Talasıñ».
Al añgıça Bakay kan
Cer körsötüp turganda,

Lanetli günlü Bakay benim işte.
Guguğu söğütten öterse,
Yaslı kul dinlemeye dayanamaz.
Dönüp dinleyen kulu,

Bu guguğun sesinden
Dönüp gidesi gelmez.
Bu Talas'ın halini sorma,
Dağında karı var.
Ormanında sık çalısı var.
Kırında arkarı var,
Tümseğinde geyiği var.
Sekisinde tekesi var,
Düz yerinde kulanı var.
Kuytusunda tavşanı var,
Kovuğunda yılanı var.
Öbek öbek sazlığı var,
Bölük bölük uçan kazı var.
Kıl kuyruğu kıpırdayıp,
Kızıl başı sallanıp,
Başıboş yetişmiş bunlar,
Uluyup duran ular kuşu.
O ularların yanında,
Başıboş büyümüş değil mi,
Kucak yetmez çınarı.
Ölünceye dek dinmez,
Bakay Han'ın hasreti,
Elması olup yere serilmiş,
Cevizi olup dere dolmuş,
Talas'ın böyle yer olmuş,
Bu Talas'ın halini gördün mü,
Kurbanın olayım yetimim!
Davranıp durur uçmaya,
Çepeçevre yumurtlayıp kuşları
Depinip durur uçmaya,
Çoktan ölmüş Manas'ın,
Issız kalmış Talas'ın».
O arada Bakay Han
Yer gösterip dururken,

Küügüm kirip, kün battı,	*Alacakaranlık girip, gün battı,*
Can-canıbar tim cattı.	*Cümle canlı sessiz yattı.*
Oşondo Bakay kan, Semetey	*O zaman Bakay Han, Semetey,*
50010 Ak kañkını cazdanıp,	*Ak eyeri yastık edip,*
Kıbılanı baştanıp,	*Kıbleye baş verip,*
Ok ötpögön çopkuttu	*Ok geçmeyen kaftanı*
Cambaşına salınıp,	*Yanbaşına serip,*
Caratkanga calınıp.	*Yaradan'a yalvarıp,*
Çıkanaktap uyku alıp,	*Dirsek dayayıp uyku alıp,*
Çırım etip tınç alıp,	*Kestirip soluklanıp,*
Eren Bakay karısı,	*Yiğit Bakay ihtiyarı,*
Semetey bala kabılan	*Semetey, o yavru kaplan,*
Alp uykunu saldı ele.	*Alp uykusuna dalmışlardı.*
50020 Oşondo uykudan çoçup oygonso,	*O an uykudan irkilip uyansa,*
Oñ cagına tolgonso,	*Sağ yanına dönse,*
Asmandan cıldız birindep,	*Gökten yıldız birer birer,*
Oşondo kıbıla közdöy zirildep,	*O an kıbleye doğru titreyip,*
Töbödön cıldız bölünüp,	*Tepeden yıldız bölünüp,*
Kıbıla közdöp tögülüp.	*Kıbleye doğru dökülüp.*
Tañdın artı bültöyüp,	*Tanın ardı kabarıp,*
Tañ sögülüp dümpöyüp,	*Tan sökülüp yükselip,*
Tañdın carkırap şañı körünüp,	*Tanın parlayıp şavkı görünüp,*
Cerge carık tögülüp.	*Yere ışık dökülüp.*
50030 Tañdın muzdak celi zırkırap,	*Tanın soğuk yeli sızlayıp,*
Kamıştın başı dırkırap,	*Kamışın başı titreşip,*
Tañ ataarda balapan torgoy	*Tan atarken yavru turgaylar*
çurkurap, Mala kaşka inektey.	*cıvıldayıp, Açık sakar inek gibi.*
Tañ kaşkayıp sürgöndö,	*Tan ağarıp yürüdüğünde,*
Cerge carık tiygende,	*Yere ışık değdiğinde,*
Irgıp tursa Semetey	*Fırlayıp kalksa Semetey,*
Cılgınduunun oyu eken,	*Cılgınduu'nun çukuru imiş,*
Kanıkeydin Kötörmö,	*Kanıkey'in Kötörmö'sü,*
Kötörmönün boyu eken,	*Kötörmö'nün boyu imiş,*
50040 Talasıñ sonun cer eken,	*Talas'ın güzel yer imiş,*
Cansız menen canıbar	*Cansız ile canlının*
Elkin bolgon kezi eken.	*Başıboş olduğu çağ imiş.*
Tañ bilbeybiz, çın bolso	*Bilemeyiz, şaşarız, gerçekse,*
Köbü calgan, köbü çın,	*Çoğu yalan, çoğu gerçek,*

Körüp kelgen kişi cok,	*Görüp gelen kişi yok,*
Carımı tögün, carımı çın	*Yarısı uydurma, yarısı gerçek,*
Canınan kelgen adam cok.	*Yanından gelen insan yok.*
Corugu bölök kökcaldı	*Tavrı başka bozkurdu*
Comok kılam ermekke,	*Masal ederim eğlenceye,*
Corugun aytıp bermekke.	*Tavrını anlatıvermeye.*
Oşo kezde Talasıñ	*O çağda Talas'ın,*
On eki cıl el konboy,	*On iki yıl el konmadan,*
Kalıptır een Talası.	*Kalmış ıssız Talası.*
Bugu, maral, kunanı	*Geyiği, maralı, tayı*
Eelep algan buları.	*Sahiplenip almış buraları.*
Acıdaar menen buları,	*Ejderhası da var bunların,*
Adamdı tepsep öltüröt	*İnsanı çiğneyip öldürür*
San cetpegen kulanı.	*Sayıya gelmez kulanı.*
Elkin kalgan Talastın	*Başıboş kalmış Talas'ın*
Ne corugun aytalı.	*Ne halini söyleyelim.*
Çırpıgı bar çınarday,	*Fidanı var çınar gibi,*
Çınarı bar munarday,	*Çınarı var minare gibi,*
Çımçıgı bar ularday,	*Serçesi var ular gibi,*
Buların körüp Semetey	*Bunları görüp Semetey*
Aktulpar oozun burdu emi,	*Aktulpar'ın ağzını çevirdi işte,*
Manastın uulu er cetim	*Manas'ın oğlu er yetim*
Añgeme kılıp turdu emi.	*Hikâye edip durdu işte.*
Üydön-üydöy çınar bar,	*Ev gibi ev gibi çınar var,*
Çınardın bar can-canı	*Çınarın var yanı yöresi,*
Baltırgan çıkkan bilektey,	*Baldırgan bitmiş bilek gibi,*
Maralı ürküp dır koyso,	*Maralı ürküp fırlayınca,*
Kımızdık kıyla buları,	*Kuzukulağı hayli bunda,*
Kıykırat toodo uları,	*Bağırır dağda uları,*
Kızık eken buları	*Şaşılası şeymiş bunlar,*
Türdüü çıkkan çınarı.	*Türlü bitmiş çınarı.*
Çınarı tügül talı bar,	*Çınarı şöyle dursun, söğüdü var,*
Çın kızıktın baarı bar.	*Gerçek güzelliğin hepsi var.*
Een kalgan cer eken,	*Issız kalmış yer imiş,*
Talabı elkin bel eken.	*Bozkırı başıboş bel imiş.*
Talaaga çıkkan talı bar,	*Ovaya çıkmış söğüdü var,*
Dagı kızık dagı bar.	*Daha nice güzellik var.*
Talının başı iyilip,	*Söğüdünün başı eğilip,*

Kumunun üstü çiyilip,	*Kumunun üstü çizilip,*
Alma, örük bışıp tögülüp,	*Elma, kayısı olup dökülüp,*
Ölçöösünön kez boyu,	*Ölçüsünden bir arşın boyu,*
Kara köñ bolup bölünüp,	*Kara yığın olup ayrılıp,*
Ee, canıbar bu Talas	*Ah, canım bu Talas*
Cer soorusu turbaybı,	*Yerin sağrısı değil mi bu,*
Cerdegen kırgız tunbaybı.	*Yurt tutan Kırgız huzur bulmaz mı.*
50090 Bekem belin buungan,	*Belini sıkıca kuşanan,*
Bala çunak cetimdi	*Çocuk, garip yetimi*
Cerin körüp kızıgıp,	*Yerini görüp imrenerek,*
Bulagı tunuk, salkın cel,	*Pınarı berrak, yeli serin,*
Beren Bakay abañdın	*Yiğit Bakay amcanın*
Beyişke katar cer eken,	*Cennete denk bir yermiş,*
Bereke belden tögülgön,	*Bereket belden dökülürmüş,*
Beyişke katar körüngön,	*Cennete denk görünen,*
Keñ Talas kanday cer eken!	*Geniş Talas ne yaman yermiş!*
Oluyattan bata algan,	*Evliyadan dua almış,*
50100 Meken kılgan Talastı	*Talas'ı yurt edinen*
Atakem kanday er eken!	*Atacığım ne yaman ermiş!*
Atamdan cetim kalganım	*Atamdan yetim kaldığım*
Bilgen canga camanat,	*Bilen cana ne acı bir yergi,*
Cetim atka kondurbay	*Yetim adıyla anılmadan*
Cetkileñ atam ala cat!» –	*Yüce atam, al götür beni!» –*
Cerdi, suunu körsötüp,	*Yeri, suyu göstererek,*
Sır nayza karmap bolkuldap, Manastın uulu cetimdi	*Sır mızrağı tutup sarsılarak, Manas'ın oğlu yetimi*
Sırttandın uulu cetimiñ,	*Kurt yürekli erin oğlu yetimin,*
Iylap barat solkuldap.	*Hıçkıra hıçkıra ağlayıp gider.*
50110 Burulbay Bakay abakeñ,	*Yolundan sapmadan Bakay amcan,*
Bööt, bööt moynoktu	*Geçit geçit boyunları*
Bötönçö abañ Bakay kan	*Emsalsiz amcan Bakay han*
Baştap ketip baratat.	*Öne düşmüş, aşıp gidiyor.*
Bakaydın cayın surasañ,	*Bakay'ın halini sorarsan,*
Baydın uulu Bakay kan	*Bay oğlu Bakay han*
Baatırdın cönü bir bölök,	*Bahadırın hali bir başkadır,*
Akılım ayran bölünöt,	*Aklım hayran, bölünür,*
Bal menen oozun çaykagan.	*Ağzını balla çalkalamıştır.*
Bu dünüyö soodager	*Bu dünya bir tüccarmış,*

Kök sülöösün börk kiygen,
Bizdi aldap ketken körünöt.
Kök ala kalkan oynogon.
Başın başaa aldına bölögön, Tozoktu kuu can körgöndö,
Ayagın kark altınga cölögön. Argın, kırgız aralaş
Kapiletten söz tapkan,
Karañgıda köz tapkan.
Artıkça bölök aşık şer,
Özü çın oluya kenen er.
Caman sözgö tanılbas,
Karañgıda Karsaktın
Izine salsa cañılbas.
Söz süylösö carıya,
Murunku ötkön Manastan

Gök vaşak kürkünden börk giymiş,
Bizi aldatıp gitmiş görünür.
Gök ala kalkan oynatmıştır.
Başını atlaslara yaslamış, Cehennemi kurnaz can görünce,
Ayağını halis altına dayamıştır. Argın, Kırgız karışık
Umulmadık yerden söz bulan,
Karanlıkta göz bulan.
Herkesten üstün, coşkun bir aslan,
Kendisi gerçek evliya, gani gönüllü er.
Kötü söze kanmaz,
Karanlıkta karsak tilkisinin
İzine düşse şaşırmaz.
Söz söylese aşikârdır,
Önceden göçüp giden Manas'tan

Belekke kalgan karıya,
Abañdın cayın surasañ,
Oluyat cerde tuulgan.
Bedelin körgön çoçugan,
Beş caşar bala kezinde,
Mekeden beş cıl okugan.
Oluya Bakay atangan
Özü bilgiç can oşol,
Ölüp kalsa sözü açık,
Tirüü cürsö közü açık,
Oşo Bakay şer oşol.
Alıp cürgön ceri oşol.
Eer beldey belesti
Aşıp Bakay keldi ele.
Belge çıga kelgende
Beren Bakaydı surasañ
Kökçolok oozun burdu emi,
Kölpügüp ıylap turdu emi:
Eey, aylanayın, cetimim,
Keçee, toodoy şer Manas ölgöndö,
Talastan ürküp köçköndö,
Kabılan kökcal Manastın

Yadigâr kalan ihtiyardır,
Amcanın halini sorarsan,
Kutlu bir yerde doğmuştur.
Heybetini gören ürkmüştür,
Beş yaşında çocukken,
Mekke'de beş yıl okumuştur.
Evliya Bakay diye ad almış,
Kendisi bilge candır o,
Ölüp gitse sözü açıktır,
Sağ gezdikçe gözü açıktır,
İşte o Bakay, aslandır o.
Alıp götürdüğü yer işte orasıdır.
Eyer beli gibi yamacı
Aşıp Bakay gelmişti.
Bele çıkıp vardığında
Yiğit Bakay'ı sorarsan
Kökçolok'un başını çevirdi şimdi,
Gözyaşına boğulup ağladı şimdi:
Eey, kurbanın olayım, yetimim,
Dün, dağ gibi aslan Manas öldüğünde,
Talas'tan ürküp göçüldüğünde,
Kaplan bozkurt Manas'ın

Cakkan bir otu öçköndö,
Kan Manas köçü cöö bolup,
Talaska Abıke, Köböş ee bolup,
Abıke menen Köböştü
Taptakır Kuday urdu dep,
Cesir menen cetimdi
Talap alıp turdu dep

Yaktığı ocak söndüğünde,
Han Manas'ın göçü yaya kalıp,
Talas'a Abıke, Köböş sahip olup,
Abıke ile Köböş'ü
Tanrı büsbütün çarptı diye,
Dul ile yetimi
Yağmalayıp durdu diye

Kelgenderden kep ugam,
Taamay kep uşu dep ugam,
Agınay kızı Aruuke,
Esen kan kızı Burulça,
Asılım Alakemdin zayıbı,
Ulamadan ulasam,
Bilgiçterden surasam,
Munun koldo dayını
Olcolop alıp bulardı,
Öz bilgenin kıldı deyt,
Cesir menen cetimdi
Olcolop alıp tundu deyt.
Keçee, Akkula okko uçkanda,
Almambet şeyit ketkende,
Alıska Almam barganda,
Atına katkan cügönü,
Aruukenin boyunda
Üç ay talgak kümönü.
«Baybiçe erkek tuusa»,– dep.
Baykuşum Almam tilegi.
Keçee, çalıyar* cetpes Beecinge, Betin tıtıp çırkırap,
Çama kelip turganda.
Kımbatıñ Manas kanı bar,
Kırk kıraandın baarı bar.
Ayzakerden ıktuular,
Aalamdı buzar mıktılar.
Kıtayda Kalday kanı bar,
Kızırduu erdin baarı bar.
Oşondo altın aydar, çok belboo
Kaygının barın coydu deyt.

Gelenlerden söz duyarım,
En doğru söz budur diye duyarım,
Agınay kızı Aruuke,
Esen han kızı Burulça,
Asilim Alakem'in eşi,
Haber verenlerden izini sürsem,
Bilenlerden soruştursam,
Bunların eldeki haberi şu:
Bunları ganimet diye alıp,
Kendi bildiğini yaptı derler,
Dul ile yetimi
Ganimet edinip keyif sürdü derler.
Dün, Akkula oka uçtuğunda,
Almambet şehit gittiğinde,
Uzaklara Almam vardığında,
Atına sakladığı dizginle,
Aruuke'nin karnında
Üç aylık aş erme yükü vardı.
«Hatunum bir oğul doğursa» – diye.
Zavallı Almam'ın dileğiydi.
Dün, çalıyar yetişmez Beecin'e, Yüzünü yırtıp feryat ederek,*
Takati yerinde durduğunda.
Kıymetlin Manas hanın var,
Kırk yiğidin hepsi var.
Mızrak ustalarının en yamanları,
Âlemi bozacak yamanlar.
Kıtay'da Kalday hanı var,
Hızırlı erin hepsi var.
O zaman altın kâküllü, korlu kuşaklı
Kaygının hepsini dağıttı derler.

Aziz kandın calgızı,
Almambet caydar dagı bar.
Oşondo turup Almambet
Armanın aytkan kebi bar.
Oşol aytkan armandın,
Kişi unutkus ebi bar.
Amanat kılıp Bakayga,
Tabış kılgan çeni bar:
«Köp cerdi körgön oluya,
Kökcal abam karıya!

Aziz hanın bir tanesi,
Güler yüzlü Almambet de var.
O zaman kalkıp Almambet'in
Hasretini döktüğü sözü var.
O söylenen hasretin,
İnsanın unutamayacağı yanı var.
Bakay'a emanet edip,
Sıkı sıkı ısmarladığı yeri var:
«Çok yer görmüş evliya,
Bozkurt amcam, ihtiyarım!

Aman Talas sen körsöñ,
Künügö işiñ cönösö,
Alganım Agınay kızı Aruuke
Baybiçem esen törösö,
Toyuna tokson soe kör,
Erkek uul törösö,
Atın er Külçoro koe kör!
Egerde erkek uul bolso,
Miñgen atı sur bolot,
Telegeyi teñ bolot,
Menden ayza salım er bolot.
Caynagan kızıl çok bolot,
Kaçırgan coosu toktolot.
Abake Bakay kabılan,
Ukpay koysoñ camanat,
Uşul sizge amanat».
Alakem aytkan kep ele,
Dal uşunday dedi ele.
Keçee, Almambetti ukkanda,
Astımdan basıp çıktı ele,
Berenim dep burkurap,
Buzulup ketken sanaası,
Altı cılı tömöndöp,
Çögüp ketken balası.
Altı cılı söök cürüp,
Anan öskön balası.
Aruuke töröp koydu deyt,
Toyuna bee soyuptur,

Sağ salim Talas'ı görürsen,
Her gün işin yolunda giderse,
Aldığım Agınay kızı Aruuke,
Hatunum sağ esen doğurursa,
Toyuna doksan kurban kesiver,
Bir erkek oğul doğurursa,
Adını er Külçoro koyuver!
Eğer erkek oğul olursa,
Bindiği atı boz olur,
Dört başı mamur olur,
Benden bir mızrak boyu üstün er olur.
Alev alev kızıl kor olur,
Üstüne vardığı düşmanı durur.
Amcacığım Bakay kaplan,
Dinlemezsen yazık olur,
İşte bu size emanet».
Alakem'in dediği söz buydu,
Tam da böyle demişti.
Dün, Almambet'i duyduğunda,
Önümden yürüyüp çıkmıştı,
Yiğidim deyip hıçkırarak,
Perişan olmuştu düşüncesi,
Altı yıl boyu boynu bükük,
Çöküp kalmıştı yavrusu.
Altı yıl karnında taşınıp,
Sonra büyüyen yavrusu.
Aruuke doğuruverdi derler,
Toyuna kısrak kesmişler,

Atın Külçoro beren koyuptur,
Balasın cakşı süyö albay,
Baykuş katın Aruuke
Kıyamat cüzün kördü deyt,
Üç kündön kiyin öldü deyt.
Moynuna tumar taktı deyt,
«Kanımdan kalgan muraa» – dep,
Burulça baykuş baktı deyt.
Balası üçkö kelgende,

Buzuktu Köböş saldı deyt,
Suluusuna suktanıp,
Kün salkındap, keç kirse
Tamaşaga biyletip,
Abıke, Köböş altı aram
Üşüntüp öçün aldı deyt,
Alkımdagı badaçı,
Badaçıga Büköştü
Saançı kılıp saldı deyt.
Uşu kezde Burulça
Köynögü tozup bölünüp,
Eñkeygende Bükööndün
Artınan kuyruk körünüp.
Abiyir etin caba albay,
Arık boldu dep ugam.
Ölük dese kördö cok,
Tirik dese sanda cok,
Esenkandın Burulça
Karıp boldu dep ugam.
Kıyamattın kıstoosun
Körmök boldu dep ugam.
Uşu bıyıl barbasak,
Ölmök boldu dep ugam.
Kelgenderden kep uktum,
Almambettin Külçoro
Abıke, Köböş altı aram,
Dene kul kılıp aluuga
Koy artına saldı deyt,
Koyuna könböy Külçoro,

Adını yiğit Külçoro koymuşlar,
Yavrusunu doyasıya sevemeden,
Zavallı kadın Aruuke
Kıyametin yüzünü gördü derler,
Üç gün sonra öldü derler.
Boynuna muska taktı derler,
«Hanımdan kalan yadigâr» – diye,
Zavallı Burulça besledi derler.
Çocuk üç yaşına geldiğinde,

Fitneyi Köböş saldı derler,
Güzelliğine göz dikip,
Gün serinleyip akşam girince
Eğlencede oynatıp,
Abıke, Köböş altı haram
Böylece öcünü aldı derler,
Yamaçtaki sığırtmaçlara,
Sığırtmaçlara Büköş'ü
Sağıcı yapıp saldılar derler.
Bu sıralar Burulça'nın
Gömleği eskiyip parçalanıp,
Eğildiğinde Bükön'ün
Arkasından eti görünüp.
Ar yerini örtemeden,
Bir deri bir kemik kaldı diye duyarım.
Ölü desen mezarda yok,
Diri desen sayıda yok,
Esenkan'ın Burulça'sı
Garip düştü diye duyarım.
Kıyametin darlığını
Görür oldu diye duyarım.
Bu yıl varmazsak eğer,
Ölecek diye duyarım.
Gelenlerden söz duydum,
Almambet'in Külçoro'sunu
Abıke, Köböş altı haram,
Bedence kul edinmek için
Koyun ardına saldı derler,
Koyuna alışmayıp Külçoro,

Koyçuga korduk saldı deyt.
Cılkıçısın uruptur,
Booz beesin carıptır.
Burulçaday suluunu
Abıke akmak aldı deyt.
Alakeñ zayıbı Burulça,
Kızıgına batkızbay,
Koyununa catkızbay,
Boyun salbay koydu deyt.
Abıke, Köböş altı aram

Çobana eziyet etti derler.
Yılkıcısını dövmüş,
Gebe kısrağını yarmış.
Burulça gibi güzeli
Ahmak Abıke aldı derler.
Alakeñ'in eşi Burulça,
Zevkine erdirmeden,
Koynuna yatmadan,
Boyun eğmedi derler.
Abıke, Köböş altı haram

Süyrötüp cürüp urdu deyt,
Kızıl ala kıldı deyt.
Cañırıktın car kıya,
Calgız coldun çetinde,
Cazayıl* salıp moynuna,
Catpay-kopboy koynuna,
Itterdi Kuday urdu deyt,
Salbar katın* kıldı deyt.
Cırtık kara üy berip,
Cırık kara uy berip,
Erteñ erte turguzup,
Çılgıy teri iyletip,
Cesir menen miskinge*,
Cetim menen karıpka*,
Sokur menen tökörgö
Malın soyup kıyratıp,
Toy tüşürüp cırgatıp,
Malın kırdı dep uktum.
Abıke, Köböş altı aram:
«Ölöñdüü cerge ört koygon,
Örttöngürdün tukumu,
Kara suuga kan kuygan,
Kapilettin tukumu,
Altı caşka keldi ele,
Emi on beşke çıksa oñ kılbayt,
Baarıbızdı soo kılbayt»,–
Dep, oşondo munu aytıp,
Kamçıga alıp süyrötüp,

Sürükleyip döve döve vurdu derler,
Kızıl ala kan ettiler derler.
Cañırık'ın uçurum yamacında,
Yalnız yolun kenarında,
Boynuna cazayıl vurup,*
Koynuna yatıp kalkmadan,
İtleri Tanrı çarptı derler,
Salbar kadın ettiler derler.*
Yırtık kara çadır verip,
Yarık dudaklı kara inek verip,
Sabah erkenden kaldırıp,
Ham deriyi sepilettirip,
Dul ile miskine,*
Yetim ile garibe,*
Köre ve topala
Malını boğazlayıp telef edip,
Toy verip sefa sürdürüp,
Malı kırıp bitirdi diye duydum.
Abıke, Köböş altı haram:
«Otlu yere ateş salanın,
Yanası gelesicenin soyu,
Kara suya kan dökenin,
Gafil basanın soyu,
Altı yaşına gelmişti,
On beşine varırsa rahat vermez,
Hepimizi sağ komaz»,–
Deyip, o zaman bunu söyleyip,
Kamçıya bağlayıp sürükleyip,

Almambettin Külçoro
Kızıl ala kıldı deyt,
Kıynap sabap urdu deyt.
Kokuykün atam ölbö dep,
Kopşonup ıylap Külçoro
Bakırlık tüşüp başına
Bakırıp ıylap Külçoro,
Kudayga ünü ugulup,
Eñ sızdadı dep uktum.
Cılañaylak, cılañbaş,
Ürbüstün başı kır menen

Almambet'in Külçoro'sunu
Kanlar içinde bıraktılar derler,
Ezip döverek vurdular derler.
Eyvahlar olsun, atam, ölme diye,
Sarsıla sarsıla ağlayıp Külçoro,
Yoksulluk çöküp başına
Bağıra bağıra ağlayıp Külçoro,
Sesi Tanrı'ya duyulup,
Pek çok sızlandı diye duydum.
Yalınayak, başı kabak,
Ürbüs'ün başında, sırtlar boyunca

Basıp cüröt dep uktum.
Abakem kaçan kelet dep,
Körüngöndön köp surap,
Şaşıp cüröt dep uktum.
Uşu bıyıl barbasak,
Aylanayın, cetimim,
Acıratıp albasak,
Ittikti çoguu bilbeybi,
Tañda makşar* künündö,
Aytılımış çın bolso,
Kara eşek kılıp minbeybi.
Atası kökcal Almambet
Ayaş atañ boluçu,
Kan Manastın koluna,
Kuduret eken sanaası.
Kırk kıraan çoro boluçu.
Beecinden şeyit bolgondo,
Ar kökcalıñ ekiden
Tentip ketti kördüñbü,
Egiz çoro boluçu.
Katın menen balası.
Ay-aalamdı buy kılgan,
Almambet cayın suraba,
Ar kimisi köykaşka
Telegeyi teñ ele,
Tegiz çoro boluçu.
Börk al dese, baş kesken,

Yürüyüp durur diye duydum.
Amcam ne zaman gelir diye,
Her görünene sorup durup,
Telaş içinde gezer diye duydum.
Bu yıl varmazsak eğer,
Kurbanın olayım, yetimim,
Ayırıp kurtarmazsak,
İtliği hep birden bilmezler mi,
Tanda mahşer gününde,*
Söylenenler gerçekse,
Kara eşek edip binmezler mi.
Babası bozkurt Almambet
Ayaş atan olurdu,
Han Manas'ın ordusunda,
Kudretmiş düşüncesi.
Kırk yiğit çoro vardı.
Beecin'de şehit olduğunda,
Her bozkurdun ikişerden
Sürünüp gitti, gördün mü,
İkiz çorosu olurdu.
Karısıyla çocuğu.
Ay-âlemi kasıp kavuran,
Almambet'in halini sorma,
Her biri seçkin yiğit,
Dört başı mamurdu,
Birbirine denk çoroydu.
Börk al dese, baş kesen,

Suu iç dese, uu içken,
Kan tök dese, cin tökkön,
Çorolordun çoguusun
Conun sanap bereyin:
Acıbay, Bakay egiz kan,
Almambet çubak egiz er,
Sırgak, Serek tegizder.
Üzüktöy kalpak er Şuutu,
Adamzattın tuygunu,
Özü Angliya – kan uulu.
Iramandın Irçı uulu,
Içkırıgı tünök kırk muundu
Tömönkü kandın Tölgöçü,
Törtkürönbektin erkesi.
Akcoltoy, aşık Tölögü,
Kaldaydın kan içe cürgön Seregi, Sarı taldan saydırgan,
Kolu küçtüü Bayçoro,
Töö kötörgön Akayar,

Su iç dese, ağı içen,
Kan dök dese, cin döken,
Çoroların hepsini
Sırasıyla sayıvereyim:
Acıbay, Bakay ikiz han,
Almambet, Çubak ikiz er,
Sırgak, Serek denklerdir.
Keçe örtüsü gibi kalpaklı er Şuutu,
İnsanoğlunun doğanı,
Kendisi Angliya'dan – han oğlu.
Iraman'ın Irçı oğlu,
Islığı kırk kuşağa gece boyu yetişen,
Aşağı hanın Tölgöçü'sü,
Törtkürönbek'in nazlısı.
Akcoltoy, sevdalı Tölögü,
Kalday'ın kanını içegelen Serek'i, Sarı söğütten saplatan,
Eli güçlü Bayçoro,
Deve kaldıran Akayar,

Tazbaymat, Şuutu ekөө bar.
Kırktın başı Kırgılçal,
Kırkında köpkön cindi çal.
Buzuktun miñin oylogon,
Çataktın birin koybogon.
Buttayın buzup iyse da,
Buudan atañ kabılan
Buzdu eken dep koybogon.
Kara özgöy candın nemesi,
Kan Manas kökcaldın
Bozuul degen emesi.
Kırk çoro kıya kelse da,
Kımbatı Almañ törösü.
Kıtaydan şeyit bolgondo,
Alda taala kuduret,
Can caratıp Almamdı
Cakında berbeyt emi ele.
Ayaş atañ kökcaldın,
Almambet cayın aytayın:

Tazbaymat ile Şuutu, ikisi de var.
Kırkın başı Kırgılçal,
Kırkında şımarmış deli koca.
Fesadın binini düşünen,
Kavganın birini eksik etmeyen.
Her şeyi bozup dağıtsa da,
Küheylan atan kaplan
Bozdu bu deyip kınamazdı.
İnatçı, dik başlı bir candı,
Han Manas bozkurdun
Bozuul denen adamıydı.
Kırk çoro karşı gelse de,
En kıymetlisi Almañ töresiydi.
Kıtay elinde şehit olduğunda,
Allah Taala kudrettir,
Can yaratıp Almam gibisini
Yakın zamanda bir daha vermez.
Ayaş atan bozkurdun,
Almambet'in halini anlatayım:

Atagın ukkan çoçugan,
Kıtaydın dubasın
Alakeñ acayıptan okugan.
Altımış burku* iliyi*
Aşkere bilip cat kılgan.
Kandıgın taştap carıya,
Ada tüşündö körüp oluya.
Kara dinden ak bolgon,
Kapırdan kaçıp cat bolgon.
Kakanga kalgan cıyganı,
Kaalaganı ıymanı.
Beecinde kalgan cıyganı,
Talı kalıp Beecinde.
Sap altından ornotkon,

Ününü duyan ürkerdi,
Kıtay'ın duasını
Alakeñ acayipten okumuştu.
Altmış burku iliyi**
Apaçık bilip ezber etmişti.
Hanlığını bırakıp aşikâre,
Apaçık düşünde görüp evliyayı.
Kara dinden ak olmuştu,
Kâfirden kaçıp yad olmuştu.
Kakan'a kalmıştı yığdığı,
Dilediği imandı.
Beecin'de kalmıştı biriktirdiği,
Söğüdü kalıp Beecin'de.
Halis altından kurdurduğu,

Tagı kalıp Beecinde.
Altın kazıp kün körgön,
Keni kalgan Beecinde.
Urugu mancuu kıtay,
Eli kalgan Beecinde.
Kaalaganda dindi izdep,
Kalıypa*sultan* birdi izdep.
Köñülü kalıp Kökçödön,
Köçüp kelgen Talaska.
Çoro bolgon Cakıptın
Calgız uulu Manaska.
Keçee, Almambet Talas kelgende,
Manaska Kuday bergende,
Munun uruusun kıtay dep koet,
Urugu urdun* tukumu.
Kaadasın kalmak dep koet.
Kadimki urdun tukumu,
Oroyu aktan caralgan,
Oluya* çalış er ele.
O düynö ketken ataña
Oroyu tete er ele.
Almambet Beecin kelgende,
Obodon bulut kozgolgon,
Oluya atañ şer menen

Tahtı kalıp Beecin'de.
Altın kazıp gün gören,
Madeni kalmıştı Beecin'de.
Soyu Mancu, Kıtay,
Halkı kalmıştı Beecin'de.
Dilediğinde dini arayıp,
Halife sultan* birini arayıp.*
Gönlü kırılıp Kökçö'den,
Göçüp gelmişti Talas'a.
Çoro olmuştu Cakıp'ın
Biricik oğlu Manas'a.
Dün, Almambet Talas'a geldiğinde,
Manas'a Tanrı verdiğinde,
Bunun boyuna Kıtay deyiverirler,
Soyu, hurinin dölüdür.*
Töresine Kalmak deyiverirler.
Gerçekte hurinin soyudur,
Çehresi aktan yaratılmış,
Evliyaya çalar bir erdi.*
O dünyaya giden atana
Çehresi denk bir erdi.
Almambet Beecin'den geldiğinde,
Gökten bulut depreşmişti,
Evliya atan aslan ile

On eki sapar dos bolgon,
Asmandan cıldız kozgolgon,
Arıslan atañ şer menen
Altı sapar dos bolgon.
Erdigin aytam Almamdın,
Estenip çunak ugup al!
Keçee, kapırdın malın çaçkanda,
Din ıstam colun açkanda,
Kıtaylardın bacıga* cıygan
san kara, Alakemdin zayıbı.

On iki sefer dost olmuştu,
Gökyüzünden yıldız depreşmişti,
Arslan atan aslan ile
Altı sefer dost olmuştu.
Yiğitliğini söyleyeyim Almam'ın,
Aklında tut, garibim, dinleyiver!
Dün, kâfirin malını saçtığında,
Din-i İslam yolunu açtığında,
Kıtayların vergiye yığdığı*
sayısız kara mal, Alakem'in eşi.

Kazınalık tümön mal
Ber caktı közdöy sürgöndö,
Kalıñ kıtay dañsañdar*,
Kanı kaptap kelgende,
Kalıñ kıtay, köp mancuu
Baarı kaptap kelgende,
Cetkileñ Almam kökcalım
Cekene* belge kurçangan.
Ceti san kara kıtayga
Ceke aralap kol salgan:
Esil Almam köykaşka,
Eñkeyişte er saygan,
Eçendi katar teñ saygan.
Muştasa ayza kıyragan,
Burutka kirip ketti dep,
Kapır kanı Koñurbay
Aylasın tappay ıylagan.
Erdi saysa kim saygan,
Esil Almam şer saygan,
Atı kalgan Manaska.
Alakem cayın suraba,
Talaska Almam kongondo,
Artıkça Manas atañdı
Sanaası menen bolturgan.
San kazına mülktörün
Sarı altınga tolturgan.
Tuurduktu may kılgan,
Tuşukkandı bay kılgan.

Hazinelik tümen malı
Beri yakaya doğru sürdüğünde,
Kalabalık Kıtay dañsañlar,*
Hanı üşüşüp geldiğinde,
Kalabalık Kıtay, çokça Mancu
Hepsi üşüşüp geldiğinde,
Yüce Almam, bozkurdum
Cekene kuşanmıştı beline.*
Yedi tümen kara Kıtay'a
Tek başına dalıp saldırmıştı:
Canım Almam, seçkin yiğit,
İnişte er mızraklamıştı,
Nicesini sıra sıra birden mızraklamıştı.
Yumruk vursa mızrak kırılırdı,
Burut'a karışıp gitti diye,
Kâfir hanı Koñurbay
Çaresini bulamayıp ağlamıştı.
Eri mızraklarsa kim mızraklardı,
Canım Almam, aslan mızraklardı,
Adı kalmıştı Manas'a.
Alakem'in halini sorma,
Talas'a Almam konduğunda,
Yüce Manas atanı
Aklıyla, fikriyle var etmişti.
Sayısız hazine mülklerini
Sarı altınla doldurmuştu.
Keçe örtüyü yağa bulamıştı,
Rast geleni bay etmişti.

Koroonu çañga caşırgan,
Kokuy Almam kelgende
Kandıktı curttan aşırgan.
Uşu bolot dayını,
Esenkandın Burulça

Ağılı toza gömmüştü,
Vay, Almam geldiğinde
Hanlığı bütün elden aşırmıştı.
İşte budur haberi,
Esenkan'ın Burulça'sı

SEMETEY, BAKAYDIN BURULÇAGA UÇURAŞKANI

SEMETEY İLE BAKAY'IN BURULÇA'YA KAVUŞUP SELAMLAŞMASI

Munu aytıp zor Bakay
Tügöngön toonun urçukka,
Tüz bolgon toonun tumşukka,
Ökürdüm caman cüyö cok,
Kara señir belesten,
Kan abañ Bakay karasa,
Cırtık kara üy turat.
Andan arı bastırsa,
Cırık kara uy turat.
Tigip algan üyünün
Tutuusu ketken bölünüp,
Kerege, uugu körünüp.
Körüp alıp zor Bakay
Altın caak aybalta
Oñ böyrökkö tayanıp,
Semetey menen Bakay kan
Oñgurap ündü saldı emi.
Bakay kan ündü salganda
Bala cetim turabı,
Semetey koşo ün saldı
«Altı dayra birikse
Kuyuşunday bek akem!
Köz cetpegen zor toonun
Urçugunday bek akem!
Aşuusu biyik zor toonun
Señirindey bek akem!
Ok ötpögön çopkuttun
Öñüründöy bek akem!
Kara bolot kurçtardın
Temirindey bek akem!

Bunu deyip ulu Bakay
Biten dağın çıkıntısına,
Düzleşen dağın burnuna, Feryat ettim,
boşuna, çare yok,
Kara sırtlı yamaçtan,
Han amcan Bakay bakınca,
Yırtık kara bir çadır durur.
Ondan öte at sürse,
Yarık dudaklı kara inek durur.
Kurup oturduğu çadırının
Örtüsü gitmiş, parçalanıp,
Keregesi, sırıkları görünüp.
Bunu görüp ulu Bakay
Altın yanaklı aybaltayı
Sağ böğrüne dayayıp,
Semetey ile Bakay han
Hıçkırıp ses saldı şimdi.
Bakay han ses saldığında
Çocuk yetim durur mu,
Semetey de birlikte ses saldı:
«Altı ırmak birleşse
Kavuştuğu boğaz gibi pek akam!
Göz yetmez ulu dağın
Doruğu gibi pek akam!
Geçidi yüksek ulu dağın
Sırtı gibi pek akam!
Ok geçmez zırh kaftanın
Göğüslüğü gibi pek akam!
Kara çelik keskinlerin
Demiri gibi pek akam!

Tabılgı çıkkan özöndün
Kolotunday bek akem!
Taptap koygon Manastın
Bolotunday bek akem!
Artında kalıp caman at,
Kıymıldatkan cönü cok,
Celdey baykuş bar eken,

Tavulga biten vadinin
Koyağı gibi pek akam!
Suyu verilmiş Manas'ın
Çeliği gibi pek akam!
Ardında kalıp kötü ad,
Kımıldatacak hali yok,
Yel gibi bir zavallı var imiş,

Kıyırınan ayrılgan
Mendey baykuş bar beken?
Beldi bekem buuganga,
Beecindegi Koñurbay
Atam, Manastın kunun kuuganga,
Alakçı düynö oñboy kal
Almambet, Sırgak biröö cok.
Kayratım toluk ubak cok,
Kapırdan öçtü aluuga,
Kalaymandı saluuga
Kan Baltaydın Çubak cok.
Temirkandın şaarına
Tentip ketip kayrılgan,
Cal, kuyruktan ayrılgan
Kulanga çalış ekemin,
Takır buttan ayrılgan
Cılanga çalış ekemin.
On eki birge kol bergen
Oluyat atam ölböy kal.
Ölgöndön öksüp bülöösü,
Ökürüp, tentip kalbay kal.
Bul öñdöngön korduktu
Can dep Kuday caratsa,
Calpı curut mendenin,
Töbösünö salbay kal.
Törösün Kuday albasın,
Törödön katın kalbasın,
Tündüktü artka tartpagan,
Tünögön aştan içpegen,
Miñgeni altın tak bolup,
Seyildikten tüşpögön

Yurdundan ayrı düşmüş
Benim gibi zavallı var mıdır?
Beli sıkıca kuşanmaya,
Beecin'deki Koñurbay'dan
Atam Manas'ın kanını sormaya,
Aldatıcı dünya, onmaz ol,
Almambet, Sırgak, biri yok.
Gücümün olgunlaştığı çağ değil,
Kâfirden öç almaya,
Kıyameti koparmaya
Han Baltay'ın Çubak'ı yok.
Temirkan'ın şehrine
Sürgün gidip dönmüşüm,
Yeleden, kuyruktan ayrılmış
Kulana benzer biriyim,
Büsbütün ayaktan yoksun
Yılana benzer biriyim.
On ikiyle birlik el veren
Evliya atam, keşke ölmeseydin.
Ölenin ardından ailesi öksüz kalıp,
Feryat edip sürünmez olaydı.
Bu türlü horluğu,
Tanrı can diye yaratmışsa,
Bütün kul kavminin,
Tepesine salmaz olaydı.
Töresini Tanrı almasın,
Töreden dul kadın kalmasın,
Tünlüğü geriye çekmemiş,
Gecelemiş aştan içmemiş,
Bindiği altın taht olup,
Seyranlıktan inmemiş,

Urgaaçının uzu eleñ,
Ayaş ene Burulça
Esenkan kandın kızı eleñ.
Karaluu kakşap tün bolgon,

Kadınların en hünerlisiydin,
Ayaş ana Burulça,
Esenkan hanın kızıydın.
Yas tutup inleyerek gecen oldu,

Kan Almam közü ötköndö
Uyçularga küñ bolup,
Ayaş ene, sen uşunday bolduñbu!
Kanzaadanın botosu
Kaçıp ketip Bukarga,
Karaanın curtka tiygizbey
Men uşunday boldumbu?
Müşkül kün menen kün körüp,
Ayaş ene Burulça
Sen uşunday bolduñbu?
Kandı Bukar şaarına,
Kan atam közü ötkön soñ,
Kaçıp kettim camanat.
Kayran enem Kanıkey,
Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu,
Bödönödöy kayran köz
Bölök-bölök caş ketip,
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketip.
Amanat kılıp çırkırap,
Tabış kılıp burkurap,
Enekem bergen sup köynök,
Berbey ketsem camanat,
Sizge bergen amanat.
Ayaş ene Burulça
Enekem bergen köynögün,
Belekke berdim kiyiñiz,
Beren enem dolunu
Köp unutpay cürüñüz.
Köynöktü cetim bergen soñ,
Köynögü kolgo tiygen soñ,
Köynöktü Burulça şorduu kiygen soñ,
Dene kul kılıp alat dep,

Han Almam'ın gözü göçünce
Sığırtmaçlara cariye olup,
Ayaş ana, sen böyle mi oldun!
Han oğlunun yavrusu
Bukar'a kaçıp gidip,
Gölgesini yurda değdirmeden
Ben böyle mi oldum?
Müşkül günlerle gün görüp,
Ayaş ana Burulça,
Sen böyle mi oldun?
Hanlı Bukar şehrine,
Han atamın gözü göçtükten sonra,
Kaçıp gittim, ne yazık.
Canım anam Kanıkey,
Kara yağızın güzeli,
Müslümanın hurisi,
Bıldırcın gibi canım gözden
Bölük bölük yaş gidip,
Kuşüzümü gibi canım gözden
Kamçı boyu yaş gidip.
Emanet edip feryatla,
Ismarlayıp hıçkırarak,
Anacığımın verdiği ak bez gömlek,
Vermeden gidersem ayıptır,
Size verilen emanettir.
Ayaş ana Burulça,
Anacığımın verdiği gömleği,
Armağan verdim, giyiniz,
Yiğit anamı, o çılgını
Sakın unutmadan yürüyünüz.
Gömleği yetim verdikten sonra,
Gömlek eline değdikten sonra,
Gömleği bahtsız Burulça giydikten sonra,
Bedence kul edinir diye,

Burulça kaydan toktodu,
Murunkusun coktodu:
«Men da bayırkı töröm barında,
Tal-tal bolgon kayran çaç,
Törömdün közü ötkön soñ,
A düynögö ayaşıñ canı ketken soñ,

Talaanga tüştü kayran baş.
Bu dünüyö calgançı,
Ubara bolup turganım.
Bir Külçoro bala üçün,
Men uyçuga kızmat kılgamın.
Ölöyün deymin arımdan,
Ölböy tirüü cürgönüm,
Külçoronun barınan.
Azaptı körüp çırkırap,
Bir künü kıyalım keldi ölüügö,
Kıyamat cüzün körüügö.
Canımdan keçip boy kılıp,
Ölöyün dep oy kılıp,
Altı torpok, tört tayga
Satıp algan ak tinte,
Karmay kaldım sabınan,
Suurup aldım kabınan.
Cüröktü közdöy salarda,
A düynö ketken Almambet,
Koşuluşup kalarda.
Üç caşar kezi Külçoro
Bıçagım karmap barbaktap,
Koe berbey dardaktap
Ölöyün dep arıman,
Ölböy kaldım akırı
Külçoronun barınan.
Ölüp kalsam okustan,
Mendelik kılsam kokustan,
Ölgöndö körgön calgızım,
Külçoro böödö kalat,– dep,
Abıke, Köböş altı aram,
Ene-atası takır cok,

Burulça nasıl dursun,
Geçmişini yâd edip ağladı:
«Ben de eski töröm sağken,
Tel tel olan canım saç,
Törömün gözü göçtükten sonra,
O dünyaya ayaşının canı gittikten sonra,

Kırlara düştü canım baş.
Bu dünya yalancıdır,
Boşuna çile çekip durduğum.
Bir Külçoro çocuk için,
Ben sığırtmaça hizmet ettim.
Utancımdan öleyim derim,
Ölmeyip sağ gezişim,
Külçoro'nun varlığındandır.
Azabı görüp feryat edip,
Bir gün ölmeye niyetim geldi,
Kıyametin yüzünü görmeye.
Canımdan geçip göze alıp,
Öleyim diye kurup fikrimi,
Altı dana, dört taya
Satın aldığım ak hançeri,
Yakalayıverdim sapından,
Sıyırıp aldım kınından.
Yüreğe doğru saplarken,
O dünyaya giden Almambet'e,
Kavuşmak üzereyken.
Üç yaşındaydı Külçoro,
Bıçağımı tutup emekleyip,
Bırakmadan çırpınıp,
Utancımdan öleyim dedim,
Ölmeden kaldım sonunda
Külçoro'nun varlığından.
Beklenmedik ölüp gidersem,
Kazara ecele boyun eğersem,
Ölümün ardından kalan biriciğim,
Külçoro ortada kalır,– diye,
Abıke, Köböş altı haram,
Anası babası hiç yok,

Körgömün düynö calganın	*Gördüm dünyanın yalanını,*
Mun üçün ölböy kalgamın.	*Bunun için ölmeden kaldım.*
Mañdayda söögüm kaykı eken,	*Alnımda kemiğim eğriymiş,*
Alakeñ közü ötkön soñ,	*Alakeñ'in gözü göçtükten sonra,*
Alat kün düynö oñbosun,	*Alan gün, dünya onmasın,*
Kün körörüm taykı eken.	*Gün görmem kısaymış.*
Kecige çaçım çöp eken,	*Ensemde saçım çöpmüş,*
Alakeñ közü ötkön soñ,	*Alakeñ'in gözü göçtükten sonra,*
Cırgalımdan cılasım,	*Sefamdan uzaklaşışım,*
Ayza boyu köp eken.	*Mızrak boyu fazlaymış.*
Kazganım kalıñ or eken,	*Kazdığım derin çukurmuş,*
Körörüm kalıñ şor eken.	*Göreceğim koyu kara bahtmış.*
Tiledim Külçoro calgız balanı,	*Diledim Külçoro tek çocuğu,*
Kıraandar kirip çaçkanda,	*Yiğitler dalıp saçtığında,*
Itterdin çapkan kamçısı	*İtlerin vurduğu kamçı izi*
Zarlasam Kuday alabı,	*Yakarsam Tanrı alır mı,*
Say söögümdön kalabı.	*Öz kemiğimden çıkar mı.*
Aytsam sözüm dagı bar,	*Söylesem sözüm daha var,*
Ketirgen çoguu sanaamdı,	*Bütün aklımı başımdan alan,*
Keçee kün urdu dep uktum,	*Daha dün felek çarptı diye duydum,*
Kerdenge bütkön balanı.	*Gövdesi serpilmiş çocuğu.*
Ay karañgı bürkölsö,	*Ay karanlık, bulutlansa,*
Tün uşunday eken go,	*Gece böyleymiş meğer,*
Acal cetip, kan ölsö,	*Ecel yetip han ölse,*
Artındagı kalganga	*Ardında kalana*
Kün uşunday eken go.	*Gün böyleymiş meğer.*
Kazılgan kalıñ orum bar,	*Kazılmış derin çukurum var,*
Kaynatıluu şorum bar,	*Kaynatılmış kara bahtım var,*
Kakşap aytıp berüügö,	*İnleyip anlatmaya,*
Cetimim eçen sonun bar.	*Yetimim, nice ibret var.*
Ayaş atañ barında,	*Ayaş atan sağken,*
Ayaş eneñ şorduunun	*Ayaş anan bahtsızın*
Tal-talduu kara çaçı bar.	*Tel tel kara saçı vardı.*
Ayaş atañ ölgön soñ,	*Ayaş atan öldükten sonra,*
Menin talanıp cürgön başım bar.	*Benim yağmalanıp duran başım var.*
Kurgan atam Esenkan	*Zavallı atam Esenkan*
Köp korduk körgön alım bar,	*Çok horluk görmüş halim var,*
Kaşıkça kalgan kanım bar.	*Bir kaşık kalmış kanım var.*

Oylop kelsem can tattı,
Tutamga kelbes canım bar.
Çiyilip turgan sızık bar,
Süylöp bersem cetimim,
Aytarga eçen kızık bar.
Topon suu cürbös Beecinge,
Toktoboy kırgın salganda.
Topuraktay kapırdın
Kandıgın tartıp alganda.

Düşününce can tatlı,
Bir tutama gelmez canım var.
Çizilip duran çizgi var,
Anlatıversem yetimim,
Söylenecek nice ibret var.
Tufan suyu erişmez Beecin'e,
Durmadan kırgın saldığında.
Toprak kadar çok kâfirin
Hanlığını çekip aldığında.

Kara kıtay, mancuuga
Kalaymandı salganda.
Keçee, kırk eşiktüü Beecindin
Kızırluu kanın baskanda.
Kıyamat cese tügöngüs
Kıtaylardın kızıl altın kazına
Kızıtalak kıtayga
Kırgındı mıktap salganda,
Kıyındarın kıyratıp,
Kızdarın tartıp alganda,
Urgaaçının uzu elem,
Beecindin Çıñçı kanının
Çındagan erke kızı elem.
Tak mingen Esenkanının
Taamayının özü elem.
Ayta bersem tügönböyt,
Ee, cetim, kumurskaday kebim bar.
Keçee, özüm bala sekelek,
Örümgö çaçım cete elek.
Oylop cürgön şorduu baş
On ekiden ötö elek,
Men atamda turganda,
Beyilsidim kurgan can.
Kurgan can cayın aytayın:
Erkeliktin belgisi,
«Cayası tattı bolot»,– dep,
Kulundan cüzdü soydurgan.
Şuru otogot*, marcan taş*
Zuñtuñdun kanı aralaş,

Kara Kıtay'a, Mancu'ya
Kıyameti kopardığında.
Dün, kırk kapılı Beecin'in
Hızırlı hanını bastığında.
Kıyamete dek yense tükenmez
Kıtayların kızıl altın hazinesi,
Kahrolası Kıtay'a
Kırgını adamakıllı saldığında,
Yamanlarını kırıp geçirip,
Kızlarını çekip aldığında,
Kadınların en hünerlisiydim,
Beecin'in Çıñçı hanının
El üstünde tuttuğu nazlı kızıydım.
Tahta oturan Esenkan'ının
Has evladının ta kendisiydim.
Anlata anlata bitmez,
Ey yetim, karınca kadar çok sözüm var.
Dün, kendim körpe bir çocuktum,
Örgüye saçım ermemişti.
Düşünüp duran bahtsız baş
On ikiyi geçmemişti,
Ben atamın yanında dururken,
Nazlandım durdum, zavallı can.
Zavallı canın halini anlatayım:
Nazlılığın nişanı,
«Sağrı eti tatlı olur»,– diye,
Taydan yüzünü boğazlatmıştı.
Şuru otogot, mercan taş**
Zuñtuñ'un hanı karışık,

Karooldon cüzdü koydurgan.	*Karakola yüz kişi koydurmuştu.*
Sakçıları sandan köp,	*Bekçileri sayıdan çok,*
Mergenderi andan köp,	*Nişancıları ondan çok,*
Aytsa neçen cayı bar,	*Anlatsa nice hali var,*
Cıl on eki ay kezinde,	*Yılın on iki ayı içinde,*
«Çagaan»* degen ayı bar.	*«Çagaan»* denen ayı var.*
Oşo çagaan bolgondo,	*O çagaan geldiğinde,*
Beecindegi korgongo	*Beecin'deki hisara*
Kıtay kaynap tolgondo,	*Kıtay kaynayıp dolduğunda,*
Kalıñ kıtay, mancuunun	*Kalabalık Kıtay'ın, Mancu'nun*
Kalkının kebin ukçu ele.	*Halkının sözünü dinlerdi.*
Çınmaçın kandın aldına,	*Çınmaçın hanın önüne,*
Seyildikke çıkçu elem.	*Seyrana çıkardım.*
Oşondo şordongon atam Esenkan,	*O zaman bahtı kara atam Esenkan,*
Men baykuş seyildikke çıgarda,	*Ben zavallı seyrana çıkarken,*
Altından kılgan cılaacın*	*Altından yapılma cılaacın**
Könçögümö taktırıp,	*Şalvarıma taktırıp,*
Betine Aldanın künü tiet – dep,	*Yüzüne Allah'ın güneşi değer – diye,*
Otuz törttün mıktısı,	*Otuz dördün en yamanı,*
Üstümö bardoo tarttırıp,	*Üstüme gölgelik çektirip,*
Köör* menen cakuttan*	*Köör* ile yakuttan**
Casap algan boy monçok,	*Yapılıp alınmış gerdanlığı,*
Moyunuma taktırıp,	*Boynuma taktırıp,*
Totu kuştun kuyrugu,	*Tavus kuşunun kuyruğu,*
Tokson türdüü kuulangan,	*Doksan türlü oynaşan,*
Takıyama* taktırıp,	*Takkeme* taktırıp,*
Tırgoot, mancuu, kıtaydın,	*Tırgoot'un, Mancu'nun, Kıtay'ın,*
Uluguna baktırıp,	*Beylerine baktırıp,*
Baskanı topo bolot – dep,	*Bastığı yer toz olur – diye,*
Baykuş atam Esenkan	*Zavallı atam Esenkan*
Aldıma kilem saldırıp,	*Önüme halı serdirip,*
Kızıl ala türdüü gül,	*Kızıl ala türlü çiçeği,*
Tuş-tuşuma saydırıp,	*Dört bir yanıma diktirip,*
Şamaldap serüün cürsün – dep,	*Yellensin, serin yürüsün – diye,*
Kelbegey torko* kiygizip,	*Geniş kesim torko* giydirip,*
Köp oynop oynu kansın – dep,	*Çok oynasın, oyuna doysun – diye,*
Cılcıgan corgo mingizip.	*Süzülüp giden yorgaya bindirip.*
Erkeligim el-curtka,	*Nazlılığım ele yurda,*

Maalım bolup bilingen.
Suluulugum Kakandın
Dañzasına* çiyilgen.
Cerim beyiş buragan,
Agama azap çır salıp,
Beecindin eçen bir döösü suragan. Biri
tikken munar bak,
Kıtaylardın kızıl-tazıl
keñ köynök
Kazına cıygan ak saray.
Kiybey koygon men oşol.
«Dini kara kapır» – dep,

Malum olup bilinmişti.
Güzelliğim Kakan'ın
Kütüğüne çizilmişti.*
Yerim cennet gibi kokardı,
Ağabeyime azap, kavga salıp,
Beecin'in nice devi beni istemişti. Biri
dikilmiş minareli bahçe,
Kıtayların kızıl alaca
geniş gömleğini,
Hazine yığılan ak saray.
Giymeyen benim işte.
«Dini kara kâfir» – diye,

Mancuunun kıyın kanına,
Tiybey koygon men oşol.
Men Beecinde turganda
Urgaaçının uzu elem,
Atam Esen çoñ kandın
Düynödö calgız körgön kızı elem.
Aytsam Aldaga sözüm zar eken,
Esenkandın erkek uulun surasañ,
Otuz tört uulu bar eken.
Ayzakerdin ıktuusu,
Acayıp okuu ilimdi
Artık bilgen mıktısı,
Atagı çıkkan Börüköz,
Otuz tört kalday kencesi,
Kaarınan kan çıkkan,
Kabarınan can çıkkan.
Etegime kıtayça çiyip kat koygon,
Otuz tört agam, er atam
Atımdı «Burulça» dep at koygon.
Caşım on ekige kelgende
Kebezdey belim iyilgen:
«Esenkandın erke kız,
Ebi cok suluu eken,– dep,–
Beecindik kara kıtaydın
Biçigine* çiyilgen.
Altımda oynop caş boldum,

Mancu'nun yaman hanına,
Varmayan benim işte.
Ben Beecin'de dururken
Kadınların en hünerlisiydim,
Atam Esen büyük hanın
Dünyada bir tek gördüğü kızıydım.
Söylesem Allah'a sözüm yakarışmış,
Esenkan'ın erkek oğlunu sorarsan,
Otuz dört oğlu var imiş.
Mızrak ustasının en yamanı,
Acayip okuma ilmini
Herkesten iyi bilen yamanı,
Ünü çıkmış Börüköz,
Otuz dört kaldayın küçüğü,
Kahrından kan çıkardı,
Haberinden can çıkardı.
Eteğime Kıtayca çizip yazı koymuştu,
Otuz dört ağabeyim, er atam
Adımı «Burulça» diye koymuştu.
Yaşım on ikiye geldiğinde
Pamuk gibi belim eğilirdi:
«Esenkan'ın nazlı kızı,
Eşsiz bir güzelmiş,– diye,–
Beecinli kara Kıtay'ın
Biçigine çizilmiştim.*
Altı yaşımda oynayıp körpeydim,

Segiz caşka çıkkanda
Erkelik menen mas boldum.
Toguzga çıgıp kelgende,
Köp köñülüm bölünüp,
Kara kıtay, mancuunun
Kalkı caman körünüp.
Atakem Esenkandın altın tak
Al munardın tübündö
Kaşatın adam çalbagan,
Kattap mende barbagan,

Kabarın kişi albagan,
Körgön adam tañ kalgan,
Kök munarık çoñ ordo,
Türkügü temir, tübü cez,
Tügönsün içi tamaşa,
Kızıgın kımbat oydurgan,
Kırk bir cerge cardırıp,
Kööhar menen cakuttan
Carık kılıp saldırgan.
Kaşatına kapırlar
Kıtayça çiyip kat koygon:
«Erke kız Burulçanın
saray»,– dep, Kokus erkek kezikse,
Al sarayga at koygon.
Al saraydın içine
Kattap mende kirbegen.
Kara kıtay mancuunun
Kalkının biröö bilbegen.
Bilbey turgan sebebi:
Menin atam Esenkan
Urgaaçıdan uzum – dep,
Otuz tört kalday uul körüp,
Oşondon kiyin kızım dep.
Epsiz ugup sözümdü,
Erkeletip özümdü,
Altımış kaçır, kırk çoçko,
Kazınadan soydurup,
Biröö menin kızıma kastık

Sekiz yaşına vardığımda
Nazlılıkla mest oldum.
Dokuza varıp geldiğimde,
Gönlüm çokça bölünüp,
Kara Kıtay'ın, Mancu'nun
Halkı kötü görünüp.
Atacığım Esenkan'ın altın tahtı
O minarenin dibinde,
Setine insan uğramamış,
Ben bile gidip varmamıştım,

Haberini kimse almamıştı,
Gören insan şaşakalmıştı,
Gök puslu büyük saray,
Direği demir, dibi tunç,
İçi eğlence, bitmez tükenmez,
Süsünü pahalıya oydurmuşlar,
Kırk bir yerini yardırıp,
Cevher ile yakuttan
Işık yapıp koydurmuşlar.
Setine kâfirler
Kıtayca çizip yazı koymuşlar:
«Nazlı kız Burulça'nın
sarayı»,– diye, Kazara bir erkek rastlarsa,
O saraya ad koymuşlar.
O sarayın içine
Ben bile girmemiştim.
Kara Kıtay'ın, Mancu'nun
Halkından kimse bilmezdi.
Bilmemesinin sebebi:
Benim atam Esenkan
Kadınlardan hünerlim – diye,
Otuz dört kalday oğul görüp,
Ondan sonra kızım diye.
Sözümü pek çok dinleyip,
Kendimi nazlandırıp,
Altmış katır, kırk domuz,
Hazineden boğazlatıp,
Biri benim kızıma kast

	kılat dep, Kutpa* cakka tarttırgan	*eder diye, Kutpa* yönüne çektirmiş*
	Beecinge alım saldırıp,	*Beecin'e vergi saldırıp,*
	Altı miñ balban, sıykırçı,	*Altı bin pehlivan, sihirbaz,*
	Dubakerdi aldırıp.	*Duacıyı getirtip.*
	Al saraydın oozuna	*O sarayın kapısına*
50800	Amaldap önör körgözdü.	*Hile ile hüner gösterdi.*
	Acıdaar, kaman, cırtkıçka	*Ejderhaya, yaban domuzuna, yırtıcıya*
	Col kaytartıp saldırıp.	*Yol bekletip koydurup.*
	Al saraydın oozuna	*O sarayın kapısında*
	Colborsu on beş töldögön,	*Kaplanı on beş kez yavrulamış,*
	Coldop adam kelbegen.	*Yolunu tutup insan gelmemiş.*
	Acıdaarı altımış,	*Ejderhası altmıştı,*
	Anın ar cak cagına	*Onun her bir yanına*
	Adam tilin üyrötkön,	*İnsan dili öğretilmiş,*
	Kızıl kindik kıtaydın	*Kızıl göbekli Kıtay'ın*
50810	Kılıgın körçü mamınday,	*Marifetine bak, işte böylesi,*
	Kılıç murun bili bar,	*Kılıç gibi burnu, ince beli var,*
	Oşol ak saraydın batkalda,	*O ak sarayın kuytusunda,*
	Otuz teytey, otuz kız	*Otuz teytey, otuz kız*
	Oyun salıp catkanda.	*Oyun kurup yatardı.*
	Al saraydın içine	*O sarayın içine*
	Kattap adam barbagan,	*Uğrayıp insan varmamış,*
	Kan buyrugu uşunday,	*Han buyruğu böyleydi,*
	Kaşık kanı kalbagan.	*Bir kaşık kanı kalmazdı.*
	Kaarduu bolot kanatı,	*Kahırlı çeliktir kanadı,*
50820	Katın menen kızına	*Karısıyla kızına*
	Kattap bölök can barsa,	*Uğrayıp yabancı can varsa,*
	Öltürüp salar adatı.	*Öldürüvermek âdetiydi.*
	Kaynap catkan kıtaydın	*Kaynaşıp duran Kıtay'ın*
	Koşoloñ tartkan cırımı*,	*Çifte çekilmiş cırımı*,*
	Kayrıdındüü kapırdın	*Dini dönük kâfirin*
	Katının korup iş kılgan,	*Karısını koruyup iş gören,*
	Kançadan berki ırımı.	*Nicedir süregelen töresi.*
	Oşo bekitken saray korgondo,	*O kapatılmış saray hisarında,*
	Erkelep ösüp men şorduu,	*Nazlanıp büyüyüp ben bahtsız,*
50830	Caşım on ekige tolgondo,	*Yaşım on ikiye dolduğunda,*
	Özüm oynoo sekelek,	*Kendim oyuncul bir körpe,*
	Caşım on ekiden ötö elek.	*Yaşım on ikiyi geçmemişti.*

Altın türdüü köşögö,
Otuz tört cuurkan, on cazdık,
Men şorduunun töşögü.
Altı teytey, segiz kız
Tamaşaga batkanda,
Oşo töşök üstünö
Cumanın kadır tünündö*,
Seyildikke catkanda,
Catkanım Kadır tün eken,
Tüşkö kirdi oluyattın özü eken.

Altın işli gerdek perdesi,
Otuz dört yorgan, on yastık,
Ben bahtsızın döşeğiydi.
Altı teytey, sekiz kız
Eğlenceye daldığında,
O döşeğin üstünde
Cumanın kadir gecesinde,*
Keyifle uzanıp yattığımda,
Yattığım Kadir gecesiymiş,
Düşüme girdi, evliyanın ta kendisiymiş.

A düynö ketken Alakeñ
Kılıgın aytkanı cürgön kezi
eken.
«Ay-ay-ay, balam Burulça,
Uykuñdan çoçup oygongun,
Oñ cagıña tolgongun,
Bügün körgön erteñ cok,
Uşunday bolot düynö bok,
Emi keldi cüyöñ dep.
Urdun uulu bul ele,
Urdun kızı sen eleñ,
Aytkanım cakşı bilgin – dep,
Tañda makşar künündö
Balam koluktu bolup tiygin dep,
Dubana kayıp bolgonu.
Asmandan altı uruu cıldız
bolcoşuñ, Asıl Almam şer menen
Akıretti ket Kuday,
Tie turgan coldoşuñ
Corugu candı cobotot,
Cosunu candı kubantat.
Arı çeti oluya uşu tier küyööñüz,
Bitteyimde birigip,
Şerdigi curtka carıya,
Kütüp alçu cer uşul,
Kürdööñdüü tapçu er uşul.
Bu düynödö cıyganıñ,
Ölüp kalsa ıymanıñ,

O dünyaya giden Alakeñ'in
Huyunu söyleyip gezdiği zamanı
imiş.
«Ay-ay-ay, yavrum Burulça,
Uykundan irkilip uyanıver,
Sağ yanına dönüver,
Bugün görülen yarın yok,
Böyledir işte, dünya boktur,
Şimdi geldi sıran diye.
Hurinin oğluydu bu,
Hurinin kızıydın sen,
Dediğimi iyi bil – diye,
Tanda mahşer gününde
Yavrum, gelin olup var ona diye,
Derviş kaybolup gitti.
Gökten altı takım yıldız
buluşacağındır, Asil Almam aslan ile
Ahirete dek, Tanrı'm,
Varacağın yoldaşındır,
Yürüyüşü canı yıldırır,
Töresi canı sevindirir.
Üstelik evliyadır varacağın güveyiniz,
Küçücükken birleşip,
Aslanlığı yurda aşikârdır,
Seni barındıracak yer budur,
Devletli bulacağın er budur.
Bu dünyada yığdığın,
Ölüp gidersen imanındır,

Obodon cıldız bolcoşuñ, | *Gökten yıldız buluşmandır,*
Tiyçü bolsoñ coldoşuñ, | *Varacaksan yoldaşındır,*
Kabagıñ açar şer oşol, | *Kaşını açacak aslan odur,*
Kaygırbay kütör er oşol. | *Kaygısız bakacak er odur.*
Azızkandın Almambet | *Azizkan'ın Almambet'i*
Urdun uulu baykuşka, | *Hurinin oğlu zavallıya,*
Koşulgun balam sen oşol | *Katıl ona yavrum, işte o,*
Tüşümdö kirgen oluya, | *Düşüme giren evliya,*
Tak uşunday dedi oşol. | *Tam da böyle dedi o.*
Abışka mınday degen soñ, | *İhtiyar böyle dedikten sonra,*
Oñ cagıma tolgonsom, | *Sağ yanıma dönünce,*
Kümüş kemer kurçangan, | *Gümüş kemer kuşanmış,*
Kündöy beti ur çalgan, | *Güneş gibi yüzü huriye çalan,*

Altın kemer kurçangan, | *Altın kemer kuşanmış,*
Ayday betin ur çalgan, | *Ay gibi yüzü huriye çalan,*
Sungandan kayra kaytpagan, | *Uzattığından geri dönmeyen,*
Sumsayganın cazbagan, | *Somurttuğunu bozmayan,*
Çekiri cok, koy közdüü, | *Çakırlığı yok, koyun gözlü,*
Sepkili cok ak cüzdüü. | *Çilsiz ak yüzlü.*
Uzun boyluu, keñ dalı, | *Uzun boylu, geniş omuzlu,*
Arı balban, arı şer, | *Hem pehlivan, hem aslan,*
Alda-taala kuduret, | *Allah Taala kudrettir,*
Tüşümdö bergen oşo cer. | *Düşümde verdiği yer orasıdır.*
Tamaşaga batkın dep, | *Eğlenceye dal diye,*
Eki aşık oynop catkın dep, | *İki âşık oynaşıp yatın diye,*
Almambet berip koluma, | *Almambet'i verip elime,*
Tamaşaga batkamın, | *Eğlenceye dalmışım,*
Aykalıp birge catkamın. | *Sarmaş dolaş birlikte yatmışım.*
Oşo kün uktap tüşümdö, | *O gün uykuda, düşümde,*
Kızık oyun tamaşa | *İlginç oyun eğlencenin*
Kıylasına batkamın. | *Nicesine dalmışım.*
Barmaktayda baş koşup, | *Parmak kadarken baş göz olup,*
Asılkeç carım eken dep, | *Sevgili yârim imiş diye,*
Tañ atkıça oynop catkamın. | *Tan atana dek oynaşıp yatmışım.*
Kızıtalak düynönün, | *Kahrolası dünyanın,*
Kızıgına batkamın, | *Zevkine dalmışım,*
Kördüm calgan düynönün | *Gördüm yalan dünyanın*
Alakçısın bilgemin, | *Aldatıcılığını bilmişim,*

Oşo künü kurgan can,
Örttönüp canıp küygömün,
Keçee tañ kaşkayıp sürgöndö,
Cerge carık tiygende,
Taraza cıldız batkanda,
Tañ kaşkayıp atkanda,
Uykudan çoçup oygonup,
Oñ cagıma tolgonup,
Irgıp tura men kalsam,
Kudaydın kılgan işine
Kötörböskö çara cok.

O gün zavallı can,
Tutuşup yanıp kavrulmuşum,
Dün tan ağarıp söktüğünde,
Yere ışık değdiğinde,
Terazi yıldızı battığında,
Tan ağarıp attığında,
Uykudan irkilip uyanıp,
Sağ yanıma dönüp,
Fırlayıp kalkıverince,
Tanrı'nın ettiği işe
Katlanmamaya çare yok.

Irgıp tura kalganda,
Uktap catkan tüş eken,
Koynumda anday mende cok,
Kudaydın kılgan işi eken.
Aykalıp künöö kılsam dep,
Koynunda oynop tursam dep,
Köz ilinip uktasam
Koşulup oynop cürgömün.
Oygonsom anday mende cok,
Oşondo bozdop bir küyüp cürgömün.
Keçee, çıpka kuyruk Sarala,
Tüşümdö körgön aşıkka
Öñümdö körsöm eken dep,
Kumar bir bolup cürgömün.
Almambet attuu balanı
Öñümdö bir körsöm dep,
Andan kiyin ölsöm dep,
Tilek kılıp cürgömün.
Almambet tilep cürgöndö,
Ulamadan uladım,
Buttap altın zer berip,
Bilgiçterden suradım.
Saray bagıp olturgan
Kan atamdın Luñködü degen
balbanı, Tüşümdö körgön oşonu,
Anıgın aytıp salganı:
«Taş-Köpürö şaarında,

Fırlayıp kalktığımda,
Uyurken görülen düşmüş,
Koynumda öyle bir kul yok,
Tanrı'nın ettiği işmiş.
Sarmaşıp günah işlesem diye,
Koynunda oynayıp dursam diye,
Göz iliştirip uyusam
Kavuşup oynaşıp durmuşum.
Uyansam öyle bir kul yok,
O zaman inleyip bir yanıp durmuşum.
Dün, süzme kuyruk Sarala,
Düşümde gördüğüm âşığı
Uyanıkken görsem diye,
Hasretle tutkun olup gezmişim.
Almambet adlı delikanlıyı
Uyanıkken bir görsem diye,
Ondan sonra ölsem diye,
Dilekte bulunup durmuşum.
Almambet'i dileyip dururken,
Söz taşıyandan izini sürdüm,
Batman batman altın verip,
Bilenlerden sordum.
Sarayı bekleyip oturan
Han atamın Luñködü denen
pehlivanı, Düşümde gördüğümü işte,
Doğrusunu söyleyiverdi:
«Taş-Köpürö şehrinde,

Atası carım kan eken,
Acayıptan okugan
Körgöndün közü çoçugan,
Caşı on ekige keliptir,
Aysarala at mingen,
Almambet uulu bar eken.
Almambetti karasañ,
Ay tiygendey caynagan,
Almambet bala bar eken.
Anday suluu bala cok,
Anı karmap alar çara cok,
Kırk kandın eli Kıtayda,
Kızıgı mınday bala cok,

Babası yarım han imiş,
Acayipten okumuş,
Görenin gözü ürkmüş,
Yaşı on ikiye gelmiş,
Aysarala ata binen,
Almambet oğlu var imiş.
Almambet'e bakarsan,
Ay değmiş gibi ışıldayan,
Almambet çocuğu var imiş.
Öyle güzel çocuk yok,
Onu tutup alacak çare yok,
Kırk hanın halkı Kıtay'da,
Böylesine görklü çocuk yok,

Keçee, kaldaydın tuusun
cıkkanda,
Kazık moyun Sarala
Kaykalatıp turganda,
Mında körüp bir küydüm,
Keçee, uy kuymulçak Sarala
Uyulgutup turganda,
Koñurbaydı kuuganda,
Mında körüp bir küydüm.
Zımırıltıp turganda,
Çoñ Koñurbay caysañdın
Karoolçusun kuuganda,
Çındıgın körüp men aldım,
Kumar bolup men kaldım».
Balban aytıp turganda,
«Menin tüşümdö körgön oşo» – dep,
Ebedeyim ezilip,
Et tırmagım cazılıp,
Köñülüm ketip bölünüp,
Közümdün caşı tögülüp,
Oşo künü kurgan can
Zırkırap sızdap küygömün.
Öñümdö kaalap körsöm dep,
Andan kiyin ölsöm dep,
Kudaydan surap cürgömün.

Dün, kaldayın tuğunu
çıkardığında,
Kazık boyunlu Sarala
Kaykılıp kurulduğunda,
Burada görüp bir yandım,
Dün, inek sağrılı Sarala
Girdap gibi dönüp durduğunda,
Koñurbay'ı kovaladığında,
Burada görüp bir yandım.
Rüzgâr gibi uçup durduğunda,
Büyük Koñurbay caysañın
Gözcüsünü kovaladığında,
Gerçeğini görüp anladım,
Tutkun olup kaldım».
Pehlivan söyleyip dururken,
«Benim düşümde gördüğüm o» – diye,
Yüreğim ezilip,
Etim tırnağım çözülüp,
Gönlüm gidip bölünüp,
Gözümün yaşı dökülüp,
O gün zavallı can
Zonklayıp sızlayıp yanmışım.
Uyanıkken isteyip görsem diye,
Ondan sonra ölsem diye,
Tanrı'dan dileyip durmuşum.

	Buttap altın zer tögüp,	*Batman batman altın döküp,*
	Kurgan can çaçtım eçen malımdı.	*Zavallı can, saçtım nice malımı.*
	Tübündö körüp kalsam dep,	*Sonunda görüp kalsam diye,*
	Köp ketirdim alımdı,	*Çok tükettim varımı,*
	Körsömbü dep küygömün,	*Görsem mi diye yanmışım,*
	Köbüröök surap cürgömün.	*Daha çok sorup durmuşum.*
	Ebedeyim ezilip,	*Yüreğim ezilip,*
50990	Et cürögüm sozulup,	*Et yüreğim uzayıp,*
	Tüşümdö körgön al candı	*Düşümde gördüğüm o canı*
	Öñümdö körüp ölsöm dep,	*Uyanıkken görüp ölsem diye,*
	Sarı ooru bolup sandaldım,	*Sarı hastalığa tutulup süründüm,*
	Almambetti körsöm dep,	*Almambet'i görsem diye,*
	Süt kımıran tañ kaldım.	*Süt ile kımıran arası şaşıp kaldım.*
	Otursam-kopsom oyumda,	*Otursam kalksam aklımda,*
	Uşul iş kanday tañdandım.	*Bu iş nasıl iş diye şaşırdım.*
	Tañ kalıp karap turganda,	*Şaşırıp bakıp dururken,*
	Kabarın uktum buzuktun,	*Haberini duydum fitnenin,*
51000	Oşo kün kördüm düynönün	*O gün gördüm dünyanın*
	Ayıkpay turgan buzugun.	*Onulmaz bozgununu.*
	Tüşümdö körgön Almamdın	*Düşümde gördüğüm Almam'ın*
	Emi öñümdö kördüm kızıgın.	*Şimdi uyanıkken gördüm görkemini.*
	Tüş kıyşayıp ketkende,	*Öğle kayıp geçtiğinde,*
	Beşimge ubak cetkende,	*İkindiye vakit erdiğinde,*
	Boz ala celek, kızıl tuu,	*Boz ala bayrak, kızıl tuğ,*
	Boy-boyu köp ızı-çuu.	*Boy boy nice gürültü patırtı.*
	Ak ala maydan, kızıl tuu,	*Ak ala meydan, kızıl tuğ,*
	Aç aykırık, ızı-çuu,	*Keskin çığlık, gürültü patırtı,*
51010	Baraban ünü barsıldap,	*Davul sesi güm güm ötüp,*
	Oçogor ünü tarsıldap,	*Oçogor sesi çat çat patlayıp,*
	Caanın ünü şıkırap,	*Yayın sesi şakırdayıp,*
	Oçogor* ünü dırkırap,	*Oçogor* sesi gümbürdeyip,*
	Altın eşik darbaza	*Altın kapılı cümle kapısı,*
	Atam Esenkandın ordosu,	*Atam Esenkan'ın otağı,*
	Altı küçtüü kaçırga	*Altı güçlü katıra*
	Darbazasın tarttırıp,	*Kapısını çektirip,*
	Altımış balban sakçıga	*Altmış pehlivan bekçiye*
	Tezdik menen açtırıp.	*Tezlikle açtırıp.*
51020	Aça koyup karasa,	*Açıp da bakınca,*

Altımış luñtuñ*, kırk kalday*,
Esenkandın aldına
Ak sakalı oşonun
Kebez belboo, keñ ötük
Oşo keçildin kanı Koñurbay.
Koñurbay cayın surasañ,
Bul kıtayga kalganda,
Kerüügö salgan tam oşol
Keçildin mıktı kanı oşol.
Keçil degen kıtaydın,
Taş sayıngan tukumu,
Kıtay menen kalmaktın
Kıyın mıktı ulugu.
Uluktugun mından bil,

Altmış luñtuñ, kırk kalday*, Esenkan'ın önüne*
Ak sakalı onların,
Pamuk kuşak, geniş çizme,
İşte o keçilin hanı Koñurbay.
Koñurbay'ın halini sorarsan,
Bu Kıtay'a kaldığında,
Yamaca kurulan ev odur,
Keçilin yaman hanı odur.
Keçil denen Kıtay'ın,
Taş kuşanan soyudur,
Kıtay ile Kalmak'ın
Yaman, güçlü uluğudur.
Uluğluğunu bundan bil,

Mıktı cer bolso cerdegen,
Eç kimge surak berbegen.
Ögüzü karıp, özü ölgön,
Ölgöndün malın teñ bölgön,
Serkesin seter* kötörgön,
Bu kapırdın ırımı,
Degele dambal kiybegen,
Cana oturup cerge siybegen.
Al kapırdın adatı,
Urgaaçı menen cürbögön,
Miñgeni azoo at bolgon,
Urgaaçı körsö cat bolgon,
Azoosun karmap tokugan,
Üydöy bolgon çoñ burkan*,
Uşu Kuday eken dep,
Kereli-keçke çokungan.
Beecindegi kıtaydan
Alöökö degen kan çıkkan,
Alöökönün Koñurbay
Dübürtünön can çıkkan.
Oşo Beecindin kanı Koñurbay
Karoolgo mıktı kan ele,
Kol tokmoktoy can ele.
Altımış kıtay, san kalday,

Sağlam yer varsa orayı yurt edinmiş,
Kimseye hesap vermemiş.
Öküzü kocayıp, kendisi ölmüş,
Ölenin malını eşit bölmüş,
Tekesini seter diye yükseltmiş,*
Bu kâfirin töresidir,
Hiç mi hiç don giymemiş,
Hem de oturup yere işememiş.
O kâfirin âdetidir,
Kadınla gezmemiş,
Bindiği azgın at olmuş,
Kadın görse yabanlaşmış,
Azgınını tutup eyerlemiş,
Ev kadar büyük burkan,*
İşte Tanrı budur diye,
Sabahtan akşama tapınmış.
Beecin'deki Kıtay'dan
Alöökö denen han çıkmış,
Alöökö'nün Koñurbay'ı,
Nal gürültüsünden can çıkmış.
O Beecin'in hanı Koñurbay
Gözcülükte yaman handı,
Ordunun tokmağı gibi candı.
Altmış Kıtay, sayısız kalday,

Aksakalı Koñurbay
Aralaş kaçtı dırkırap,
Arız bolup kirdi burkurap.
Koñurbaydı karasam,
Çakçalakey çañ bolgon,
Buduñ-çelek kan bolgon.
Üstündögü Koñurbay
Köñülü caman bölüngön
Astındagı Algara
Buurul çañ bolup körüngön.
Üstündögü Koñurbay
Kapkara kanga bölöngön,
Astındagı Algara
Kıpkızıl kanga bölöngön.

Aksakalı Koñurbay,
Karışıp kaçtı hızla,
Arza durup girdi hıçkırarak.
Koñurbay'a bakıversem,
Toza dumana bulanmış,
Allak bullak kana bulanmış.
Üstündeki Koñurbay'ın
Gönlü fena bölünmüş,
Altındaki Algara
Kırçıl toz olup görünmüş.
Üstündeki Koñurbay
Kapkara kana bezenmiş,
Altındaki Algara
Kıpkızıl kana bezenmiş.

Oşondo Koñurbay ayttı bir sözdü, On beşke çıksa oñ kılbayt,
Sanaaga saldı kir sözdü.
Atam Esenkandın aldına
Algara oozun burganı
Bok sözün bolboy çoñ aytıp,
Atam kandın aldına
Kalmakça tildep turganı:
«Canım küydü Esenkan,
Karooldon kördüm buzuktu.
Azızkandın aram siydik akmagı,
Kırk kandın eli Kıtaydan
Burutka çalış uulunan
Oşondon kördüm kızıktı.
Men Koñurbay bolgonu,
Koñurbay atka kongonu.
Kara Kıtay, mancuunu
Kan bolup kalkın sorgonu,
Özöndün talın kıyıp al,
Karoolgo çıgıp kongonu,
Örttönüp çıgıp baratat,
Kara kıtay, mancuunun
Kanım, Almambetti tıyıp al!
Kalkı bütün çogulup,

O zaman Koñurbay söyledi bir sözü, On beşine varırsa rahat vermez,
Zihne saldı kirli sözü.
Atam Esenkan'ın önüne
Algara'nın başını çevirdi,
Bok sözünü çekinmeden koca koca söyleyip,
Atam hanın önünde
Kalmakça sövüp durdu:
«Canım yandı Esenkan,
Gözcü yerinden gördüm fesadı.
Azizkan'ın haram sidik ahmağı,
Kırk hanın halkı Kıtay'dan
Burut'a çalan oğlundan
İşte ondan gördüm bu hâli.
Ben Koñurbay olalı,
Koñurbay adını alalı.
Kara Kıtay'ı, Mancu'yu
Han olup halkını sömüreli,
Vadinin söğüdünü kesiver,
Gözcülüğe çıkıp konalı,
Yanıp tutuşup gidiyor,
Kara Kıtay'ın, Mancu'nun
Hanım, Almambet'i durduruver!
Halkı bütün toplanıp,

Almambetti tıybasañ,	*Almambet'i durdurmazsan,*
Azarın biröö çalbagan.	*Belasına kimse ilişememiş.*
Tamırın taktap kıybasañ,	*Kökünü belirleyip kesmezsen,*
Kırk uruusu çogulsun	*Kırk boyu toplansın,*
Ce oşo tursun Beecinge,	*Ya da o dursun Beecin'de,*
Maga ukuruk kayrar kalbagan.	*Bana kement çevirecek kalmamış.*
Cürsöm cerden çañ çıkkan,	*Yürüsem yerden toz çıkmış,*
Kaarımdan can çıkkan.	*Kahrımdan can çıkmış.*
Bügün kördüm buzuktu,	*Bugün gördüm fesadı,*
Mendeden mınday körsömçü,	*Bir kuldan böylesini görmüş değilim,*
Kişi kılbas kızıktı.	*İnsanın yapmayacağı işi.*
Karoolgo turgan cerimden,	*Gözcü durduğum yerimden,*
Kan-Caylaktın keriden,	*Kan-Caylak'ın yamacından,*
At bayloonun takırdan	*At bağlanan çıplak düzden,*
Azızkandın aram siydik çoçkosu,	*Azizkan'ın haram sidik domuzu,*
Açıp közdü cumguça,	*Göz açıp yumana dek,*
Almambet attuu kapırdan,	*Almambet adlı kâfirden,*
Oşondon korduk men kördüm,	*İşte ondan horluk gördüm,*
Ölböy tirüü men keldim.	*Ölmeden diri geldim.*
Kıyamattın kıstoosun	*Kıyametin darlığını*
Körböy tirüü men keldim,	*Görmeden diri geldim,*
Kızıtalak çoçkodon	*Kahrolası domuzdan*
Ölböy tirüü men keldim.	*Ölmeden diri geldim.*
Kapırdın caşı on ekige keliptir,	
Baarıbızdı soo kılbayt,	*Hiçbirimizi sağ komaz,*
Buursundu burdurbayt,	*Sabanımızı sürdürmez,*
Bizdi bul Beecinge turguzbayt.	*Bizi bu Beecin'de durdurmaz.*
Cakşılap ukkun sözümdü,	*İyice dinle sözümü,*
On altıga çıkkanda	*On altıya vardığında*
Calduu baytal miñgizbeyt,	*Yeleli kısrak bindirmez,*
Kuyruktuu toktu cedirtpeyt.	*Kuyruklu toklu yedirmez.*
Karooldu tüzük çaldırbayt,	*Karakolu düzgün kolaçan ettirmez,*
Kıltaytıp bacı aldırbayt.	*Sinsice haraç aldırmaz.*
Aman bolso körörsüñ,	*Sağ olursan görürsün,*
Dalay kızık köröbüz,	*Nice ibretler görürüz,*
Kayaşa bersek ölöbüz.	*Karşılık versek ölürüz.*
Aman cürsö akmaktan	*Sağ gezerse o alçaktan*
Korduktu mıktap köröbüz.	*Zulmü adamakıllı görürüz.*

Ce men turayın Beecinge,–
Dep, oşentüp, Koñurbay,
Atama ayttı bir sözdü,
Köönümö saldı kir sözdü.
Ugup turdum men oşol,
Aytıp turdu al oşol.
«Aytkanıma köngün,– dep,
Kan-Caylaktı bergin»,– dep,
Anday-mınday degiçe,
Sarala sanga bir saldı,
San kıtaydın içinde
Aralap kirip kol saldı.
Aalamga moyun berbegen,
Baatırsıgan kayran can,
Sokmoktuu tiyip ayzası
Taba albadım kurgan candın
aylasın.

Ya da ben durayım Beecin'de,–
Deyip, işte böyle, Koñurbay,
Babama söyledi bir söz,
Gönlüme düşürdü kir söz.
Dinleyip durdum ben o an,
Söyleyip durdu o o an.
«Dediğime boyun eğ,– diye,
Kan-Caylak'ı ver bana»,– diye,
Şöyle-böyle deyinceye,
Sarala'nın sağrısına bir vurdu,
Sayısız Çinlinin içine
Dalıp girip el saldı.
Âleme boyun eğmeyen,
Yiğitlenen zavallı can,
Tokmaklı mızrağı değince
Bulamadım çaresiz canımın
çaresini.

Kömülgön çoçko sayganda,
Azızkandın Kan-Caylak
Közüm ketti alaktap,
Butum ketti salaktap.
Darmanım kaçıp, al ketip,
Sen da kandın uulu eleñ,
Kaptaldan kara kan ketip,
Tegi atañız teñ tuugan,
Köökörlöp kandı tögüügö,
Teñ köröm ekööñ bir tuugan».
Cakın kaldı al akmak
Kabırgamdı sögüügö.
Altımış kıtay, san kalday
Esenkanga taarınıp,
Araga tüşüp kalganı.
Aman-esen özümdü
Acıratıp kalganı.
Ceti keçil bu coldo
Boluşup ölüp kalganı.
It-Ölböstün çölündö
Kalaymandı baştadı,

Gömülü domuzu mızraklayınca,
Azızkan'ın Kan-Caylak'ı
Gözlerim döndü fıldır fıldır,
Ayaklarım kaldı sarkık sarkık.
Dermanım kaçıp, güç gidip,
Sen de hanın oğluydun,
Böğrümden kara kan gidip,
Aslında babanız öz kardeş,
Tulumla kanımı dökmeye,
Bir görürüm ikinizi kardeş».
Yaklaşmıştı o alçak
Kaburgamı sökmeye.
Altmış Çinli, sayısız kalday
Esenkan'a gücenip,
Araya girip kurtardı.
Sağ salim beni onlar
Ayırıp da kurtardı.
Yedi keşiş bu yolda
Beni tutup öldüler.
İt-Ölbös'ün çölünde
Kıyameti başlattı,

Alkaranın üstünön
Altı kömö bir sayıp
Meni soyup koe taştadı».
Koñurbay aytıp turganda,
Artık balban, arı şer,
Çındıgın ugup abıdan,
Bir Kudayga zar ıylap:
«Kebetesin körsöm,– dep,
Ay sarala malı bar,
Körüp anan ölsöm»,– dep
Kudayga ıylap turgamın.
Çımınday canın körüügö
Çın kumarım bir tarkap,
Andan kiyin ölüügö,
Çırkırap ıylap men tursam. Kasaba koldo kalkıldap,
Menin atam Esenkan
Kasieti barbı dep,
Uşu kezde tañgalam.
«Ee, kulunum Koñurbay,
Anın atası carım kan ele,
Katılgan tirüü kalbagan.
Oşo turgan Azızkan
Bir balaga zar ele.
Özöndön tüşkön bulagı,
Ölgöndön körgön çıragı.
Öödür-söödür kebiñ bar,

Tartıp algan ceriñ bar.
A da kandın uulu ele,
Esenkan mınday degen soñ,
Koñurbay ketti çamınıp,
Al añgıça bolgon cok,
Anday-mınday degiçe,
Açıp közdü cumguça,
Atamdın koygon sakçısı,
Altımış kıtay, kırk şibee
Añtañdap kirip kelgeni.
Oşondo şibee munu aytat:

Alkara'nın üstünden
Altı kez saplayıp mızrağını
Beni boğazlayıp bırakıverdi».
Koñurbay söyleyip dururken,
Üstün pehlivan, hem de arslan,
Gerçeğini dinleyip adamakıllı,
Bir Tanrı'ya ağlayıp yakardım:
«Yüzünü bir görsem,– diye,
Ay sarala malı var,
Görüp de sonra ölsem»,– diye
Tanrı'ya ağlayıp duruyordum.
Sinek kadar canını görmeye
Gerçek özlemim bir dinip,
Ondan sonra ölmeye,
Feryat edip ağlarken ben. Sancak elinde dalgalanıp,
Benim babam Esenkan
Kerameti var mı diye,
Şimdi bile şaşarım.
«Ey, kulunum Koñurbay,
Onun babası yarım handı,
Sataşan sağ kalmamıştı.
Şu duran Azızkan
Bir evlada hasretti.
Vadiden inen pınarıydı,
Ölümünden sonra gördüğü çırasıydı.
Densiz densiz lafın var,

Zorla aldığın yerin var.
O da hanın oğluydu,
Esenkan böyle deyince,
Koñurbay gitti hışımla,
O arada olan olmadı,
Şöyle-böyle deyinceye,
Göz açıp yumuncaya,
Babamın koyduğu bekçiler,
Altmış Çinli, kırk Şibe
Şaşkın şaşkın girip geldiler.
O zaman Şibe şöyle söyler:

	Kanım taksır aldıña arız,	*Hanım hazretleri, huzuruna arzım,*
	Eşikke keldi bir adam,	*Kapıya geldi bir adam,*
51210	Uzun boyluu, keñ dalı,	*Uzun boylu, geniş omuzlu,*
	Aç arıstan türdöngön,	*Aç arslan suretine bürünmüş,*
	Astındagı miñgeni	*Altındaki bindiği at*
	Ay-aalamdın baarısın	*Ay-âlemin tümünü*
	Kırıp keter alı bar.	*Kırıp geçecek gücü var.*
	Tolo boyu topçuluu,	*Bütün bedeni düğmeli,*
	Toltoygon öñdün baarısı	*Kabaran endamının her yeri*
	Kök temir menen üpçülüü	*Gök demirle zırhlanmış,*
	Nar kesken kılıç, aybalta	*Deve kesen kılıç, aybalta*
	Bileginde carkıldap.	*Bileğinde parıldar.*
51220	Örttönüp közü caynagan,	*Alev alev gözü yanar,*
	Kabarı kımbat, türü suuk,	*Haberi ağır, çehresi soğuk,*
	Beecinden elkin cer çıkpayt,	*Beecin'den böyle yaman yer çıkmaz,*
	Mendeden mınday er çıkpayt.	*Kuldan böyle bir er çıkmaz.*
	Mañküş alptan başka öödö,	*Mañküş devinden bir baş üstün,*
	Kutan alptan ança öödö,	*Kutan devinden epey üstün,*
	Coloy kandan coon öödö,	*Coloy handan kat kat üstün,*
	Ilamadan dagı öödö.	*Ilama'dan da üstün.*
	Ezkaradan er öödö,	*Ezkara'dan er üstün,*
	Boronçudan borumduu,	*Boronçu'dan endamlı,*
51230	Delpi alptan tegi öödö.	*Delpi devinden aslen üstün.*
	Muzkindikten mınça öödö,	*Muzkindik'ten bunca üstün,*
	Tiken alptan tim öödö.	*Tiken devinden büsbütün üstün.*
	Tim ele mınday can bolboyt,	*Böylesi bir can hiç olmaz,*
	Tiktegen mende soo bolboyt,	*Dik baktığı kul sağ kalmaz,*
	Bet alıp mende kele albayt,	*Karşısına kul çıkamaz,*
	Boo eç kim toskool bolo albayt.	*Yoluna hiç kimse engel olamaz.*
	Keñ kökürök, cayık töş,	*Geniş göğüs, yayvan sine,*
	Kelbersigen kara köz,	*Heybetli kara göz,*
	Esenkan taksır, özüñdön çoçup	*Esenkan hazretleri, senden ürkerek*
51240	aytkan söz! Arslanday çamındı.	*söylenen söz! Arslan gibi hamle etti.*
	Bir şumduk bolup, keldi kez,	*Bir alamet olup geldi çattı,*
	Adamdan bölök türü bar,	*İnsandan başka çehresi var,*
	Mendeden bölök sürü bar.	*Kuldan başka heybeti var.*
	Zoot caragın şaylangan,	*Zırhını, silahını kuşanmış,*
	Astındagı miñgeni	*Altındaki bindiği at*

Ay tiygendey Sarala
Ketmen tuyak, keñ sooru
Kerişke miner cılkı eken.
Kara bayır*, cez bilek
Kagışka miner mal eken,
Kanım, kalkıña salat çoñ dümök.
Arkası biyik, zeeri bas,
Adırga salsa çarçabas,
Aybanda mınday mal bolboyt,
Adamda mınday can bolboyt.
Anı ugup alganda,
Kan atam çıkkan eşikke.
Esenkan cüzün körgöndö,
Taazım kılıp, baş iybey,
Taptakır Kuday emi urdu:
«Kırk kandın eli kıtaydın
Bir kandıgın bergin»,– dep,
Kandık surap da turdu.
Menin atam Esenkan
Aytkanına köngön cok,

Ay doğmuş gibi Sarala,
Kazma toynaklı, geniş sağrılı,
Cenge binilir at imiş.
Kara bayır, tunç bilek,*
Vuruşmaya binilir mal imiş,
Hanım, halkına salar büyük bela.
Sırtı yüksek, huyu uslu,
Kıra sürülse yorulmaz,
Hayvanda böyle mal olmaz,
İnsanda böyle can olmaz.
Bunu işitir işitmez,
Han babam çıktı kapıya.
Esenkan'ın yüzünü görünce,
Tazim edip baş eğmeden,
Büsbütün Tanrı çarptı işte:
«Kırk hanın halkı Çin'in
Bir hanlığını ver bana»,– diye,
Hanlık isteyip de durdu.
Benim babam Esenkan
Dediğine razı olmadı,

Kırk uruu kıtay, maçından
Bir kandıgın bergen cok.
Atam Esen munu ayttı:
«Balam, senin balalıgıñ ketken cok,
Cıyırmaga caşıñ cetken cok.
Köödöngö akıl kongon cok,
Kan bolor çagıñ bolgon cok.
Çamañ cakşı cetken cok,
Balalıgıñ ketken cok».
Atam mınday degende,
Kandıkka Almam taarındı,
Bulkungandan silkinip,
Eki mizdüü zulpukor
Suurup alıp kamındı.
Oozunan çıkkan kök calın
Oktos berip zırkırap,
Kaalgaday kayran tiş

Kırk boy Çin'in, Maçin'in
Bir hanlığını vermedi.
Babam Esen şunu söyledi:
«Yavrum, senin çocukluğun geçmiş değil,
Yirmiye yaşın ermiş değil.
Göğsüne akıl konmuş değil,
Han olacak çağın gelmiş değil.
Gücün hakkıyla yetmiş değil,
Çocukluğun geçmiş değil».
Babam böyle deyince,
Hanlığa Almam gücendi,
Silkinip bir davranıp,
İki ağızlı zülfikârı
Sıyırıp çekip davrandı.
Ağzından çıkan gök alev
Şahlanıp cayır cayır,
Kapı kanadı gibi güzelim dişleri

Taruudaydan bırkırap.
Arıslanday süzüp, köz caynap,
Kan içmesi çın karmap.
Ooz-başı şıbırap,
Ooz-murdunun baarısı
Toktono albay kıbırap.
Almambet türün körgöndö,
Esenkan çoçup şaşkanı,
Kaarına çıdabay,
Ordogo kire kaçkanı.
Mına oşondo Alakeñ,
Sarala oozun burganı,
Esenkandın eşikte
Toguz kün añdıp turganı.
Almambetti körgöndö,
Içim küyüp ört bolup,
Asıldın közün körsöm dep,
Eki közüm tört bolup.
Karaanın körüp süyünüp,
Eliktey ırgıp tüyülüp.

Darı gibi çatır çatır.
Arslan gibi süzüp, gözleri alevlenip,
Kan içiciliği gerçekten tutup.
Ağzı başı fısıldayıp,
Ağzı burnunun her yanı
Duramayıp kıpırdayıp.
Almambet'in halini görünce,
Esenkan ürküp şaşırdı,
Öfkesine dayanamayıp,
Ordo'ya girip kaçtı.
İşte o zaman Alake'n,
Sarala'nın başını çevirdi,
Esenkan'ın kapısında
Dokuz gün pusuda bekledi.
Almambet'i görünce,
İçim yanıp kor olup,
Asilin gözünü göreyim diye,
İki gözüm dört olup.
Karaltısını görüp sevinip,
Karaca gibi sıçrayıp zıplayıp.

Kara cerge kar tamsa,
Kardı kör da, etin kör,
Kar üstünö kan tamsa,
Kandı kör da, betin kör,
Kırımzı köynök, ayça bel
Kılaktap ayaş eneñ men,
Oymok ooz, boto köz,
Oynogon suluu calcal köz.
Kıya tartıp bölünüp,
Kıraanımdın astınan
Kılaktay tartıp köründüm.
Kıraan Almam kayran şer
Sarala sanga bir salıp,
Imere karmap moyundan,
Emçegime kol salıp,
Almambet munu aytat,
Adam ukpas şumdu aytat:
«Atañ Esenkan akmaktın

Kara yere kar damlasa,
Karı gör de etini gör,
Kar üstüne kan damlasa,
Kanı gör de yüzünü gör,
Kırmızı gömlekli, hilal belli,
Salınan ayaş annen benim,
Yüksük ağızlı, deve gözlü,
Oynak güzel, mahmur gözlü.
Yolu kesip ayrılıp,
Yiğidimin önünde
Salınarak göründüm.
Kartal Almam, güzel arslan,
Sarala'nın sağrısına bir vurup,
Boynumdan sarıp kavrayıp,
Göğsüme elini salıp,
Almambet şunu söyler,
İnsanın işitmediği yamanı söyler:
«Baban Esenkan alçağın

Tübünö çoguu ceteyin.
Tügöngür, algın tilimdi,
Seni koluktu kıla keteyin.
Çırlaşkan Beecin, Çıñçı kan
Çıñdaşıp cañcal salayın,
Çın kirip altı ay salışıp,
Seni koluktu kılıp alayın.
Kandıgın ayayt, atañdın
Tübünö mintip ceteyin,
Tügöngür, alçı tilimdi,
Koluktu kıla keteyin!
Caynap catkan kıtaydın
Başıma cañ-cuñ taş* berse
albaymın. Bilesiñbi, Almambet?
Azır algın tilimdi»,–
Dep, öşöntüp turganı,
Kızıktı mintip kılganı.
Anda Alakeñ atka kono elek,
Anda Almambet attuu bolo elek,
Anda Almañ kanday bile elek,
Burulup dinge kire elek.

Kökünü hepten kurutayım.
Tükenesice, dinle sözümü,
Seni kendime gelin edeyim.
Kavgacı Beecin, Çıñçı han
İle çarpışıp kavga salayım,
Gerçekten girip altı ay vuruşup,
Seni gelin edip alayım.
Hanlığını esirger, babanın
Kökünü böylece kurutayım,
Tükenesice, dinle sözümü,
Gelin edip gideyim!
Kaynayıp yatan Çin'in
Başıma cañ-cuñ taş verse de*
almam. Bilir misin, Almambet?
Şimdi dinle sözümü»,–
Deyip işte böyle durdu,
İbreti böyle gösterdi.
O zaman Alake'n ata binmemişti,
O zaman Almambet adlı olmamıştı,
O zaman Almam nereden bilecekti,
Dönüp dine girmemişti.

Oşondo ayttım bir sözdü,
Köönünö saldım kir sözdü.
Kolun bulkup cindedim,
Başta bek, busurman men baykuş,
Busurman dinge ündödüm,
Busurman bol dep süylödüm.
Alakeñdin aldına
Carkırap özüm bargamın,
Busurman bol dep turgamın.
Çaçılıp ketsem cıygandaş,
Çamamdı ugup tilimdi al,
Kagılayın ıymandaş.
Atañdan bezgin, kapırdır,
Atañdan diniñ cakındır.
Eliñden bezgin, kapırdır,
Eliñden diniñ cakındır.
Kıyrıñ kıtay kapırdır,

O zaman söyledim bir söz,
Gönlüne düşürdüm kir söz.
Elini çekip kızdırdım,
Ezelden pek, Müslüman'ım ben zavallı,
Müslüman dinine çağırdım,
Müslüman ol diye söyledim.
Alake'nin önüne
Işıl ışıl kendim vardım,
Müslüman ol deyip durdum.
Saçılıp gitsem toplayacak eşim,
Halimi dinle, sözümü tut,
Kurban olayım, iman yoldaşım.
Babandan bez, kâfirdir,
Babandan dinin yakındır.
Elinden bez, kâfirdir,
Elinden dinin yakındır.
Çevrendeki Çinli kâfirdir,

Kıyırıñdan diniñ cakındır.
Muñkangan sözdü bilip al,
Muñkantpay Almam tilimdi al.
Bu dünüyö soodager,
Cürö berseñ kürsüldöp,
Akırı bir kün ölörsüñ,
Tañda makşar künündö,
Emine coop beresiñ,
Din bilgen kişi baatırdır,
Din bilbegen kapırdır».
Mına oşondo munu ayttım:
«Bısmılda» dep tilime,
Kiresiñbi Almambet?
Kuday calgız, kuran çın,
Menin busurman cakta ıymanım,
Tüşümdö körüp oluya,
Sizge koluktu bolup turgamın.
Oylonsoñ Almam, tilimdi al,
Menin bul aytkan sözüm bilip al.
Oroylor aktan caraldı,
Aylansam bolot Aldaga,

Çevrenden dinin yakındır.
Dertli sözü bilesin,
Dertlendirmeden Almam, sözümü tut.
Bu dünya bir tüccardır,
Yürüyüp durursan gümbür gümbür,
Sonunda bir gün ölürsün,
Yarın mahşer gününde
Nasıl cevap verirsin,
Din bilen kişi bahadırdır,
Din bilmeyen kâfirdir».
İşte o zaman şunu söyledim:
«Bismillah» deyip dilime,
Girer misin Almambet?
Tanrı tektir, Kur'an haktır,
Benim Müslüman yanındadır imanım,
Düşümde görüp evliyayı,
Size gelin olmuşum ben.
Düşünürsen Almam, sözümü tut,
Benim bu söylediğim sözü bil.
Kaba olanlar da haktan yaratıldı,
Dönüp dursam olur Allah'a,

Urdun uulu sen bolduñ,
Urdun kızı men boldum,
Kudaydın cakşı künündö,
Cumanın Kadır tünündö
Acayıp cakşı tüş kördüm,
Barmaktayda baş koşup,
Bitteyimde birigip,
Uşunday cakşı iş kördüm».
Uşüntüp ayttım bir sözdü,
O düynö ketken arslandın
Köönünö saldım kir sözdü.
Men uşunday degende,
Aysarala buudandı
Bastıra albay sandaldı.
Ubadanın başı oşol,
Oşonetip cürüştük,
Ayagında çatak bul,

Uzun soyun oğlu sen oldun,
Uzun soyun kızı ben oldum,
Tanrı'nın hayırlı gününde,
Cumanın Kadir gecesinde
Şaşılacak güzel düş gördüm,
Parmak kadarken baş göz olup,
Bit kadarken birleşip,
Böylesi güzel iş gördüm».
Böylece söyledim bir söz,
O dünyaya göçen arslanın
Gönlüne düşürdüm kir söz.
Ben böyle deyince,
Aysarala kübeylanı
Yürütemeyip bocaladı.
Sözleşmenin başı budur,
İşte böyle yürüdük,
Sonunda kavga budur,

Oşonetip tiyiştik.
Beycay men şorduunun ayınan,
Kapanın baarı çaçılıp,
Muzburçak, Kökçö kan ölüp,
Kez bolgon candın baarı ölüp.
Üzülgönü ulanıp,
Kan atañ Manas kankor şer
Kakanga kirip kayrılıp,
Kıraandardan ayrılıp.
Altı ayçılık Beecindi
Altı kündün col degen,
Aziret tiybes Beecindi
Ala köynök kol degen.
Kıyası kımbat Beecindin
Kır cagınan çaldırıp,
Kıraandardın baarısın
Kıtayga şeyit aldırıp.
On eki aylık Beecindi,
On künçülük kıtaydı
Mendeden bölök kor dedi,
Baygambar baspas Beecindi
Mañdayınan çaldırıp,
Baatırlardın baarısın
Kıtayga belek aldırıp,

İşte böyle varıp birleştik.
Talihsiz ben zavallının yüzünden,
Kederin tümü dağılıp,
Muzburçak, Kökçö han ölüp,
Karşılaşan canların hepsi ölüp. Kopanı eklenip,
Han baban Manas, kan içen arslan,
Kakan'a girip dönerek,
Kartallarından ayrılıp.
Altı aylık Beecin'i
Altı günlük yol dedi,
Hazret'in değmediği Beecin'i
Ala gömlekli asker dedi.
Kıyısı paha biçilmez Beecin'i
Sırt yanından gözletip,
Kartalların hepsini
Çin'e şehit verdirip.
On iki aylık Beecin'i,
On günlük Çin'i
Kuldan başka değersiz saydı,
Peygamber'in basmadığı Beecin'i
Alnından gözletip,
Bahadırların hepsini
Çin'e armağan verdirip,

Kakanga kirip kayrılıp,
Kan atañ kıraandardan ayrılıp,
Akkula okko uçkanda,
Alakeñ şeyit keçkende,
Bu düynödö çala bar,
Murunku ketken Almamdan
Alıp kalgan belekke
Altı caşar bala bar.
Almambet sanap kelgende
Örttönüp, canıp küyöbüz,
Arkasında altı caşar Külçoro
Oşonu arka kılıp cüröbüz.
Ayaş eneñ Burulça
Abiyiri mından tabılıp,

Kakan'a girip dönerek,
Han baban kartallardan ayrılıp,
Akkula okla düşünce,
Alake'n şehit olunca,
Bu dünyada bir eksik var,
Önceden göçen Almam'dan
Alıp kalınan yadigâr,
Altı yaşında çocuk var.
Almambet'i anıp geldikçe
Tutuşup, alev alev yanarız,
Ardında altı yaşında Külçoro,
Onu arka bilip yaşarız.
Ayaş annen Burulça
Şerefi bununla bulunup,

Açılgan ceri cabılıp.
Bürkölgön kabak açılıp,
Kapanın baarı çaçılıp,
Kabaktar carık açılıp,
Kaygırgan cürök açılıp.
Çaçılganı cıynalıp.
Tilegin Kuday bergenge,
Semetey mında kelgenge,
Kakşap bergen Burulça,
Burulçanın comogu.
Munu mınday taştaylı,
Almambettin cetimi,
Külçorodon baştaylı.
Abıke, Köböş altı aram
Altı caşar balanı
Cer karama kıluuga
Kolunan baylap üyrötüp,
Sabagan eken süyrötüp.
Itterdi Kuday uruptur,
Almambet uulu çoronu
Itterdin baarı çogulup,
Kızıl ala kılıptır,
Kıynap sabap uruptur,

Açılan yeri kapanıp.
Çatılan kaşları açılıp,
Kederin tümü dağılıp,
Kaşları aydın açılıp,
Kaygılı yürek açılıp.
Saçılanı toplanıp.
Dileğini Tanrı verdiği için,
Semetey buraya geldiği için,
İnleyerek anlatan Burulça,
Burulça'nın destanıdır.
Bunu şöyle bırakalım,
Almambet'in yetimi
Külçoro'dan başlayalım.
Abıke, Köböş, altı haram
Altı yaşında çocuğu
Yere baktırıp ezmek için
Elinden bağlayıp alıştırıp,
Dövmüşler sürükleyip.
İtleri Tanrı çarpmıştır,
Almambet oğlu çorayı
İtlerin hepsi toplanıp,
Kızıl ala etmişler,
Zorlayıp dövüp vurmuşlar,

Kızıktı mintip salıptır.
Altı caşar al çoro
Topusu cok cılañbaş,
Köynögü cok cılañaç,
Abakelep çırkırap,
Kudayga ünü ugulbay,
Kuurap cetim burkurap.
Bügün körgön erteñ cok,
Almambet kandın calgızı
Atañdın körü düynö bok!
San-san bolup kögörüp,
San eti ketken bölünüp,
Altı caşar balaga
Ayabay kaar salıptır.
Abıke menen Köböştün

İbreti böyle sermişler.
Altı yaşında o çora
Takkesi yok, başı açık,
Gömleği yok, çıplak,
«Abake!» diye feryat edip,
Tanrı'ya sesi işitilmeden,
Kavrulup yetim hıçkırıp.
Bugün olan yarın yok,
Almambet hanın bir tanesi,
Babanın körü, boktur dünya!
Say say olup morarıp,
Bacak eti kopup parçalanıp,
Altı yaşında çocuğa
Acımadan kahır salmışlar.
Abıke ile Köböş'ün

	Ittigi közgö körünüp,	*İtliği göze görünüp,*
	Altı caşar Külçoro	*Altı yaşında Külçoro,*
	Köñülü ketip bölünüp,	*Gönlü kopup parçalanıp,*
	Kökcal atam ölbö dep,	*Bozkurt babam ölme diye,*
	Közünün caşı tögülüp.	*Gözünün yaşı dökülüp.*
	Tamanı taşka taptalıp,	*Tabanı taşta dövülüp,*
	Çekesi küngö kaktalıp,	*Alnı güneşte kavrulup,*
51480	Ürbüstön kaçıp cöö cürüp,	*Ürkmeden kaçıp yaya yürüyüp,*
	Ölümdön kayra kaytpay cür,	*Ölümden geri dönmeden yürü,*
	Kıyla künü mol cürüp,	*Nice günler çok yürüyüp,*
	Kızıl beles kırka zoo	*Kızıl bel, sıra kayalıklar*
	Kıynalıp bir kün aralap,	*Zorlanıp bir gün dolaşıp,*
	Kızırluu erdin balası	*Hızır'lı erin çocuğu*
	Kıynalıp cattı bir künü	*Zorlanıp yattı bir günü*
	Kara üñkürdü baanalap,	*Kara mağarayı sığınak edip,*
	Kara üñkürdö cattı ele,	*Kara mağarada yatmıştı,*
	Kaygını cetim tarttı ele.	*Kaygıyı yetim çekmişti.*
51490	Caşı on ekige kelgendir,	*Yaşı on ikiye gelmiştir,*
	Caşınıp keter bu cayda	*Saklanıp gidecek bu yerde*
	Üñkürdön bölök kabak cok.	*Mağaradan başka sığınak yok.*
	Coruguñ tabar er oşol,	*Çareni bulacak er odur,*
	Almambet uulu calgızga	*Almambet oğlu bir taneye*
	Ce calmalap ceçü tamak cok. Köñülüñ	*Yalayıp yiyecek yemek de yok. Gönlünü*
	tapçu şer oşol,	*bulacak arslan odur,*
	Al añgıça bolgon cok,	*O arada olan olmadı,*
	Anday-mınday degiçe,	*Şöyle-böyle deyinceye,*
	Açıp közdü cumguça,	*Göz açıp yumuncaya,*
	Kuday kıldı ubara,	*Tanrı düşürdü meşakkate,*
51500	Tentip cürgön cetimge	*Sürünüp gezen yetime*
	Kezikken eken, oy tobo,	*Rast gelivermiş, ey tövbe,*
	Kök buka mingen dubana.	*Gök boğaya binmiş bir derviş.*
	Bir karasa dubana	*Bir baksan o derviş*
	Kırk adam bolup bölünöt,	*Kırk adam olup bölünür,*
	Bir karasa dubana	*Bir baksan o derviş*
	Miñ kişi bolup körünöt.	*Bin kişi olup görünür.*
	Kocosandın* özü eken,	*Kocosan'ın* kendisiymiş,*
	Kırk çiltendin* közü eken	*Kırk çilten'in* gözüymüş,*
	Kıdırduu Almam uuluna	*Hızır'lı Almam'ın oğluna*

Kezigüüçü kezi eken.
Koldogonu Kocosan*
Koldop aldı cetimdi.
Kol bergeni kırk çilten
Cölöp aldı cetimdi.
Baabedin* atam bakırıp,
Aşkere açık col berdi
Cıñaylak Kızır oluya
Eki sapar, üç sapar
Al balaga kol berdi!
«Balam, kıykırgan coodon
tartpay cür,
Acaldan kılça tartpay cür!
Balam, astıga salsa ak coltoy,
Aydap cürsö san koldoy,
Oluyat Bakay abañ bar,
Tüp atası tügöl kan,
Tübünön kıdır daarıgan,
Tübü küçtüü Manastan,
Coldoş bolor şer oşol,
Kütüp alçu er oşol,
Caşı on ekige kelgendir,
Bıyıl kelip kalar kezi oşol».
Munu aytıp dubana
Közdön kayım cogoldu,

Rast geleceği zamanmış.
*Koruyucusu Kocosan**
Koruyup aldı yetimi.
El vereni kırk çilten
Destekleyip aldı yetimi.
Baabedin atam haykırıp,*
Apaçık yol verdi,
Yalınayak Hızır evliya
İki sefer, üç sefer
O çocuğa el verdi!
«Yavrum, haykıran düşmandan
çekinmeden yürü,
Ecelden kıl kadar çekinmeden yürü!
Yavrum, öne katsan ak uğurlu,
Sürüp gitsen sayısız ordu gibi,
Evliya Bakay aban var,
Kök atası tümden han,
Kökünden Hızır'ın dokunduğu,
Kökü güçlü Manas'tan,
Yoldaş olacak arslan odur,
Karşılayıp alacak er odur,
Yaşı on ikiye gelmiştir,
Bu yıl gelip çatacağı zaman odur».
Bunu söyleyip derviş
Gözden kayboluverdi,

Munu ukkan soñ Külçoro
Uykudan çoçup oygondu.
Elirip bala cügürüp,
Elikten beter tüyülüp,
Badaçını aralap,
Enesi Burulçanın alaçık,
Alaçıktı baanalap
Cürgön eken Külçoro,
Cılañaylak, cılañbaş,
Kiyimi cok cılañaç,
Tamaşaga batıptır.
Badaçının baldarın
Cıyıp alıp Külçoro

Bunu işitince Külçoro
Uykudan irkilip uyandı.
Coşup çocuk koşarak,
Karacadan beter sıçrayıp,
Sığırtmaçların arasına dalıp,
Anası Burulça'nın alaçığı,
Alaçığı barınak edip
Yaşıyormuş Külçoro,
Yalınayak, başı kabak,
Giyimi yok, çıplak,
Oyuna dalmıştı.
Sığırtmacın çocuklarını
Toplayıp da Külçoro

Çükö atışıp catıptır.
Mına oşondo cetimiñ
Cetik ıylap sabılıp,
Badaçının baldarına calınıp:
Bilgiçterden suradım,
«Badaçının baldarı ay,
Aylanayın, baldar ay!
Candı Kuday caratat,
Calpı baldar, beri kelçi
Canım çıgıp baratat.
Ebedeyim ezilip,
Et tırmagım sozulup,
Emi Kuday bergenbi,
Cogotkon cogum tabılıp,
Abiyirim mintip cabılıp,
Coldoşum agam kelgenbi?!
Temirkandın şaarına
Tentip ketti dep ugam,
Teñizim abam kelgenbi?!
Atalar çoguu ölgöndö,
Atadan kalgan san düynö
Altı aram bilip bölgöndö.
Bulanı bulap alganda,
Buzuktu mintip salganda.
Kazına buzup barbaktap,
Eselek itter dardaktap.
Kazına buzup kalışıp,

Aşık atışıp duruyormuş.
İşte o zaman yetimin
Hüngür hüngür ağlayıp çırpınıp,
Sığırtmacın çocuklarına yalvarıp:
Bilgelerden sordum,
«Sığırtmacın çocukları ey,
Kurban olayım, çocuklar ey!
Canı Tanrı yaratır,
Bütün çocuklar, beri gelin,
Canım çıkıp gidiyor.
Yüreğim ezilip,
Et tırnağım uzayıp,
Şimdi Tanrı verdi mi,
Yitirdiğim yitiğim bulunup,
Şerefim böylece örtülüp,
Yoldaşım ağabeyim geldi mi?!
Temirkan'ın şehrine
Sürünüp gitti diye duyarım,
Denizim abam geldi mi?!
Atalar hep birden ölünce,
Atadan kalan sayısız malı
Altı haram bilip bölüşünce.
Ganimeti yağmalayıp alınca,
Bozgunu böyle salınca.
Hazineyi bozup böbürlenip,
Akılsız itler kasılıp.
Hazineyi bozup dururken,

Bütün kunduz terisin
Cara bölüp ciberip,
Bagalakka salışıp,
Köñülü semiz kuturup,
Bayı ölgön kulday cutunup.
Ordonu talap turganda,
Kızıktı altı aram cetik
kılganda,
«Epsiz cayga konot,– dep,–
Eri ölgöndö katınga,
Törkünü cakın bolot»,– dep,–

Bütün kunduz derisini
Yarıp bölüp atarak,
Paçalarına geçirip,
Gönlü semirip kudurup,
Beyi ölmüş kul gibi obur olup.
Ordo'yu yağmalarken,
İbreti altı haram böyle adamakıllı
gösterince,
«Yersiz yurda konar,– diye,–
Eri ölünce kadına
Baba ocağı yakın olur»,– diye,–

	Karakandın şaarına	*Karakan'ın şehrine*
	Kaçıp ketti dep ugup,	*Kaçıp gitti diye duyup,*
	Temirkandın şaarına	*Temirkan'ın şehrine*
	Tentip ketti dep ugup,	*Sürünüp gitti diye duyup,*
	Ulamadan uladım,	*Ulemadan sordum ulaştım,*
51590	Tilekti Kuday berdi deyt,	*Dileği Tanrı verdi der,*
	Abam bıyıl on ekige keldi deyt.	*Abam bu yıl on ikiye geldi der.*
	Aylanayın, baldar ay,	*Kurban olayım, çocuklar ey,*
	Köktön kök ala munar bölünöt,	*Gökten gök ala pus bölünür,*
	Ata menen eneden	*Ata ile anadan*
	Aşkere kalgan cetimge	*Büsbütün kalan yetime*
	Bir añgeme körünöt.	*Bir alamet görünür.*
	Aylanayın, baldar ay,	*Kurban olayım, çocuklar ey,*
	Kırsıktı kıyın çeçüüçü	*Belayı ustaca çözecek*
	Cayım kelgen körünöt,	*Yaylağım gelmiş görünür,*
51600	Kızır çalgan tübünön	*Hızır'ın dokunduğu kökten,*
	Aylanayın, baldar ay,	*Kurban olayım, çocuklar ey,*
	Menin, bayım kelgen körünöt!	*Benim beyim gelmiş görünür!*
	Başında carık tiyüüçü	*Başıma ışık düşürecek*
	Ayım kelgen körünöt!	*Ayım gelmiş görünür!*
	Kaalaganga bir Kadır	*Dileyene bir Kadir*
	Tünüm kelgen körünöt!	*Gecem gelmiş görünür!*
	Öçkön otum tamızar,	*Sönmüş ateşimi tutuşturur,*
	Ölgön canım tirgizer,	*Ölmüş canımı diriltir,*
	Aylanayın, baldar ay,	*Kurban olayım, çocuklar ey,*
51610	Menin, künüm kelgen körünöt!	*Benim güneşim gelmiş görünür!*
	Aylanayın, baldar ay,	*Kurban olayım, çocuklar ey,*
	Bel baylagan kara kır	*Bel bağladığım kara sırt,*
	Belim kelgen körünöt,	*Belim gelmiş görünür,*
	Meder kılıp cürüüçü	*Medet bilip yaşadığım*
	Şerim kelgen körünöt!	*Arslanım gelmiş görünür!*
	Kabagım bügün açılat,	*Kaşım bugün açılır,*
	Aylanayın, baldar ay,	*Kurban olayım, çocuklar ey,*
	Kaygırgan cürök basılat.	*Kaygılı yürek yatışır.*
	Basılgandın sebebi	*Yatışmasının sebebi,*
51620	Baykagıla, baldar ay,	*Bakın hele, çocuklar ey,*
	Enekemdin alaçık	*Anacığımın alaçığı,*
	Alaçıktın çamgarak,	*Alaçığın bacasından,*

Ot cagılbas karan üy
Orgup tütün bölünöt.
Ezelden beri, baldar ay,
At baylanbas kuu mamı
Eki tulpar körünöt.
On eki cıl boldu deyt,
Keşigi cok enekem,
Aza kütüp añgırap.
Çıñ-çıñ ünü çıñ çıgat,
Öödö turbay zañgırap,
Çıñırgan ünü bek çıgat,
Çuudası kuykul bölünüp,
Çıñırıktın ayagı,
Közünün caşı tögülüp,
Çındagan töröm dep çıgat.
Moynun cerge salıptır,
Uşu, bügün Aldanın cakşı
künü eken, Bozdop catıp kalıptır.
Muñkangan ündü men uksam,
Şorduu enem Burulçanın ünü eken.
Könök menen suu berip,
Uşu kuu üygö kelgen eki can
Abakem Semeteydin özü eken,
Özü emes kara közü eken,
«Cetimim kayda cüröt»,– dep,
Izdep kelgen kezi eken,
Canıñdagı coldoşu
Aylanayın baldar ay,
Cana türün aytayın:
Atadan kalgan muraapı
Oluyat Bakay karıya,
Atalardın barında
Akim* tüşkön ar cerge,
A da tak uşunday oluya.
Keçee törösü Manas ölgöndö,

Töö kaytardı dep uktum,
At arıktap ketkende,
Aylasın tappay zor Bakay,

Ateş yakılmaz kara evden
Fışkırıp duman bölünür.
Ezelden beri, çocuklar ey,
At bağlanmaz kuru direkte
İki küheylan görünür.
On iki yıl oldu der,
Nasipsiz kalan anacığım,
Yas tutup bomboş inleyip.
Çın çın sesi tiz çıkar,
Ayağa kalkmadan gümbürdeyip,
Feryat eden sesi pek çıkar,
Tüyü yanık ayrılıp,
Feryadının sonunda,
Gözünün yaşı dökülüp,
Gerçek beyim diye çığlığı çıkar.
Boynunu yere salmıştır,
İşte, bugün Allah'ın hayırlı
günüymüş, İnleyip yatıp kalmıştır.
Dertlenen sesi ben duysam,
Çilekeş anam Burulça'nın sesiymiş.
Kovayla su verip,
Bu kuru eve gelen iki can:
Abam Semetey'in kendisiymiş,
Kendisi değilse kara gözüymüş,
«Yetimim nerede gezer»,– diye,
Arayıp geldiği zamanmış,
Yanındaki yoldaşın,
Kurban olayım çocuklar ey,
Şimdi halini söyleyeyim:
Atadan kalan emektar,
Evliya Bakay ihtiyar,
Ataların sağlığında
Hâkim inmiş her yere,*
O da tıpkı böyle bir evliya.
Dün beyi Manas ölünce,

Deve güttü diye duydum,
At zayıflayıp gidince,
Çaresini bulamayıp ulu Bakay,

Cöö kaytardı dep uktum.	*Yaya güttü diye duydum.*
Astındagı Köktulpar	*Altındaki Köktulpar*
Arık boldu dep uktum.	*Zayıf düştü diye duydum.*
Üstündögü zor Bakay	*Üstündeki ulu Bakay*
Karıp boldu dep uktum.	*Garip oldu diye duydum.*
Eerden beldey belesten	*Eyerden bel gibi tepelerde*
Toktop cüröt dep ugam.	*Durup gezer diye duyarım.*
Eesi cok kuu mal dep,	*Sahipsiz kuru mal diye,*
Boktop cüröt dep ugam.	*Sövüp gezer diye duyarım.*
51670 Oşo töönün içinde,	*İşte o develerin içinde,*
Calpak örköç kara nar,	*Yassı hörgüçlü kara ner,*
Kanı Manastan kalgan Celmayan	*Hanı Manas'tan kalan Celmayan*
Bıyıl on eki cılga toldu deyt,	*Bu yıl on iki yılı doldurdu der,*
Öödö turbay Celmayan	*Ayağa kalkmadan Celmayan'a*
Ködöödön culup çöp berip,	*Ködöö otunu yolup ot verip,*
Bozdop cüröt dep uktum.	*İnleyip gezer diye duydum.*
Abam Bakay ölöt ko,	*Abam Bakay ölür ya,*
Abam Bakay ölbösö,	*Abam Bakay ölmezse,*
Abakemdi eerçitip,	*Abamı yanına katıp,*
51680 Uşu cerge kelet ko.	*Bu yere gelir ya.*
Badaçının baldarı ay,	*Sığırtmacın çocukları ey,*
Aylanayın baldar ay!	*Kurban olayım çocuklar ey!*
Körbösö kuu can ölömün,	*Görmezse kuru canım, ölürüm,*
Abiyirim bügün tabılat,	*Şerefim bugün bulunur,*
Açılgan artım cabılat!» –	*Açılan ardım örtülür!» –*
Dep, öşöntüp, Külçoro	*Deyip, işte böyle, Külçoro,*
Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
Alaçık közdöy dır koyup,	*Alaçığa doğru fırlayıp,*
Cetimiñ, çurkap keldi cügürüp.	*Yetimin koşarak geldi seğirtip.*
51690 KÜLÇORONUN SEMETEYGE UÇURAGANI	*KÜLÇORO'NUN SEMETEY'E RASTLAMASI*
Manastan kalgan Semetey	*Manas'tan kalan Semetey,*
Oylongon oyu bölünüp,	*Düşündüğü düşünce bölünüp,*
Oy oylonup otursa,	*Düşünceye dalıp otururken,*
Beren eneñ beybaktın	*Yiğit annen bahtsızın*
Aytkanı közgö körünüp.	*Söyledikleri gözüne görünüp.*
Enem, Kanıkey aytkan kep ele: Ala kelseñ çoronu,	*Anam Kanıkey'in söylediği söz idi: Alıp gelirsen çorayı,*

«Aman Talas sen körsöñ,
Almambet uulu cetimdi
Ala kelgin dedi ele.
Karaanı artık bel degen,
Al bala aman cürüp çoñoyso,
Artıkça tuugan şer,– degen,–
Kattap duşman kelbegen,
Karaldı bolot oşol er
Özüñdön öödö şer,– degen,–
Ereşen tartıp çoñoyso,
Caynagan kızıl çok,– degen,
Koldogonu Kocosan,
Bul upaasız calganda,
Caratkan anday cok,– degen,
Külçoro cayı mamınday,
Canıña coldoş bir kılsañ,
Can-cuñdu buzçu şok,– degen,
Külçoro saga amanat.
Canıña coldoş bir kılsañ,
Calgızım senden er,– degen,
Esil enem beybaktın,
Namazın canga berbegen,
On segiz miñ aalamga
Datı ceter er,– degen,–
Özü kızarıp tiyçu ok,– degen
Oñurañdap oñdonup,
Alıp kelgin ber cakka,
Kılımda anday cok,– degen,–
Arta tuugan kayran er,
Kastaşkanga bet alsa,
Çıla p koygon uu,– degen,–
Karmaşkanga bet alsa,
Cıgılgıs köpkök tuu,– degen,
Altıda bala cılañaç
Kaçırıp kirçü duşmanga
Çır salçu kızıl çuu,– degen
Tamaşanı salıptır,
Enekemdin kebi ele,–
Oy cagıñda orus bar,

«Sağ salim Talas'ı sen görürsen,
Almambet oğlu yetimi
Alıp gel demişti.
Karaltısı üstün bir bel demişti,
O çocuk sağ kalıp büyürse,
Emsalsiz doğmuş arslan,– demişti,–
Ardından düşman gelmemiş,
Kale olur o er,
Senden üstün arslan,– demişti,–
Erlik çağına erip büyürse,
Alevlenen kızıl kor,– demişti,
Koruyucusu Kocosan,
Bu vefasız yalan dünyada
Yaradan'ın yarattığı öylesi yok,– demişti,
Külçoro'nun hali işte böyle,
Canına yoldaş bir edersen,
Cañ-cuñları bozacak yaman,– demişti,
Külçoro sana emanet.
Canına yoldaş bir edersen,
Bir tanem, senden er,– demişti,
Aziz anam bahtsızın,
Namazını cana vermeyen,
On sekiz bin âleme
Feryadı erişir er,– demişti,–
Kendisi kızarıp değen ok,– demişti,
Homurdanıp doğrulup,
Alıp gel bu yana,
Asırda öylesi yok,– demişti,–
Emsalsiz doğmuş güzel er,
Düşmanlaşana yönelirse,
Karılmış duran zehir,– demişti,–
Vuruşana yönelirse,
Yıkılmaz gömgök tuğ,– demişti,
Altısında çocuk çıplak,
Saldırıp giren düşmana
Kavga salan kızıl kıyamet,– demişti,
Oyunu kurmuştur,
Anacığımın sözüydü,–
Ova yanında Rus var,

Kır cagında kıtay bar,

Kırışçu cooñ dalay bar.
Köñülgö kebim sala kel,
Kökcal ayaş atañdan
Körünöö kalgan bir belek,
Külçoronu ala kel!
Beliñe tañuu bel,– degen,–
Bet alışkan coo bolso,
Boşop belin berbegen.
Ayaş atañ Almamdan
Beliñe tañuu bel,– degen,–
Ereşen tartıp er bolso,
Er uulu menen teñ bolso,
Özüñdön öödö şer,– degen,–
Col bergeni kırk çilten.
Taştap koysoñ camanat,
Enekemdin ebi bar,
Amanat kılgan ceri bar»,–
Oşonu aytıp Semetey,
Manastan kalgan cetim kul,
Atası Manas ayköldön
Korozdoy bolgon kayran şer,
Kozgolup cetim karasa,
Çurkap kelet ber cakka
Takımına kamçı urup,
Eski kara börüktü
Kökbörü tartıp alıptır,
Kuugulaşıp cırgaşıp,

Tize cerge bügülüp,
Oşo baldar içinde
Külçoro kelet cügürüp.
Külçoro türün karasa,
Cılañaylak, cılañbaş,
Alakeñ kandın balası
Kiyimi cok cılañaç.
Külçoronu körgöndö
Kaardanıp koñgurap,

Kır yanında Çinli var,

Vuruşacak düşmanın hayli var.
Gönlüme sözümü koyup gel,
Bozkurt ayaş babandan
Görünür kalan bir yadigâr,
Külçoro'yu alıp gel!
Beline sarılacak bel,– demişti,–
Karşılaşan düşman olsa,
Gevşeyip belini vermeyen.
Ayaş baban Almam'dan
Beline sarılacak bel,– demişti,–
Erlik çağına erip er olursa,
Er oğluyla denk olursa,
Senden üstün arslan,– demişti,–
Yol vereni kırk çilten.
Bırakıp koysan kötü ad,
Anacığımın haklı yanı var,
Emanet ettiği yeri var»,–
Bunu söyleyip Semetey,
Manas'tan kalan yetim kul,
Babası Manas cömertten
Horoz gibi kalmış güzel arslan,
Kımıldayıp yetim baksa,
Koşup gelir bu yana,
Baldırına kamçı vurup,
Eski kara börkü
Kökbörü gibi çekip kapmıştır,
Kovalaşıp keyif sürüp,

Dizleri yere bükülüp,
O çocukların içinde
Külçoro gelir koşarak.
Külçoro'nun haline baksa,
Yalınayak, başı kabak,
Alake han'ın çocuğu
Giyimi yok, çıplak.
Külçoro'yu görünce
Kahırlanıp inleyip,

Oşondo kañırıgı bek tütöp,
Caşıp ketti zoñgurap.
Baatırıñ baatır Semeñ atanıp,
Itelgidey kayran köz
Irmebey közgö caş alıp.
Caş alıp turgan sebebi
Könülü caman bölünüp,
Köröm dep cürgön çunagı
Cılañaç közgö körünüp.
Bu da keñ özön suunun bulagı,
Ayaş atam arıslandın
Keçigip körgön çıragı.
San kazına, kızıl zer*
Bir balanın zarınan
Sarıp kılıp ürögön,
Kudaydan calgız botonu
Kuurap mintip tilegen.
Arıslandın atına katkan cügönü,
Belgilüü kandın calgızı,
Ee, Kuday, mına mintip cürötpü?!» –
Karaanın körböy tentigen,
Munu aytıp Semetey
Aranday oozun açtı emi,
Almambettin balası
Bir Külçoro cetimdi
Booruna bastı emi.
Oşondo, ak bököndün kılınday
Suuruluşup kaldı emi,
Ak buudaydın ununday
Cuuruluşup kaldı emi.
Obodo çınar cıldızday

O an genzi pek tütüp,
Yaşarıp gitti hıçkırarak.
Bahadırın, bahadır Seme'n adıyla anılıp,
Doğan gibi güzelim gözlerine
Kırpmadan yaş dolup.
Yaş dolmasının sebebi,
Gönlü fena bölünüp,
Göreyim diye yaşadığı yavrucak
Çıplak gözüne görünüp.
Bu da geniş vadi suyunun pınarı,
Ayaş babam arslanın
Gecikip gördüğü çırası.
*Sayısız hazine, kızıl altını**
Bir çocuğun hasretinden
Sarf edip saçmıştı,
Tanrı'dan bir tek yavruyu
Kavrulup böyle dilemişti.
Arslanın atına sakladığı dizgini,
Namlı hanın bir tanesi,
Ey Tanrı, işte böyle mi gezer?!» –
Karaltısını görmeden sürünen,
Bunu söyleyip Semetey
Kapı gibi kollarını açtı şimdi,
Almambet'in çocuğu
Bir tane Külçoro yetimi
Bağrına bastı şimdi.
O zaman, ak ceylanın kılı gibi
Sıyrılıp sarmaş oldular şimdi,
Ak buğdayın unu gibi
Yoğrulup bir oldular şimdi.
Gökyüzünde çınar yıldızı gibi

Coşuluşup aldı emi,
Eki cetim baş koşup,
Koşuluşup kaldı emi,
Ün alışıp teñ ıylap,
Koñgurap ündü saldı emi,
Cetimder ıylap turganda,
Kargan Bakay kan ıylap,

Coşup sarıldılar şimdi,
İki yetim baş birleştirip,
Kavuşup kaldılar şimdi,
Ses sese verip birlikte ağlayıp,
İnleyerek ses saldılar şimdi,
Yetimler ağlayıp dururken,
Kocamış Bakay han ağlayıp,

Kalayıktın baarı ıylap,
Bul eköönü körgöndö
Ar muñduular zar ıylap,
Ereşen ıylap, el ıylap,
Estegendin baarı ıylap,
Kayıñ emes, tal ıylap,
Karagandın baarı ıylap.
Arıslan şerdin baldarı
Azışıp cürüp tabışıp,
Teñiz erdin baldarı
Tentişip cürüp kabılıp,
Oşondo, kuçaktaşıp burkurap,
Eki cetim çırkırap,
Söögünö söögü cetişip,
Bilekke bilek ötüşüp.
Cogotkon coktor kabılıp,
Colooçu cetim tabılıp.
Manastın uulu er çirkin,
Cobosun ayttı kamınıp:
«Kakşıp catkan suusu cok
Çöldöy baykuş bar eken,
Mendey baykuş bar beken?!
Kazanat kandın tukumu
Kaçıp, tentip kün körgön,
Ce kabılan ata ölböy kal,
Kaygını kuu can körböy kal!
Uşu tentip körgön kuu kündü,
Can dep Kuday caratsañ,
Mendesine berbey kal.
Semetey mintip burkurayt,
Altı caşar Külçoro

Ahalinin hepsi ağlayıp,
Bu ikisini görünce
Her dertli zar zar ağlayıp,
Yiğitler ağlayıp, el ağlayıp,
Hatırlayanların hepsi ağlayıp,
Kayın değil, söğüt ağlayıp,
Karağanın hepsi ağlayıp.
Arslan şerlerin çocukları,
Yollarını yitirip bulunup,
Deniz erlerin çocukları,
Sürünüp gezip rastlaşıp,
O zaman, kucaklaşıp hıçkırıp,
İki yetim çığlık atıp,
Kemiğine kemiği erişip,
Bileğe bilek geçişip.
Yitirilmiş yitikler rast gelip,
Yolcu yetim bulunup.
Manas'ın oğlu er canım,
Derdini söyledi davranıp:
«Kuruyup yatan suyu yok
Çöl gibi zavallı var imiş,
Benim gibi zavallı var mı ki?!
Kazanat hanın soyu
Kaçıp, sürünüp gün görmüş,
Ya kaplan ata ölmemiş olaydın,
Kaygıyı kuru can görmemiş olaydın!
Bu sürünerek görülen kara günü,
Can diye Tanrı yaratırsan,
Kuluna vermez olaydın.
Semetey böyle hıçkırır,
Altı yaşında Külçoro

Momintip ıylap çırkırayt:
«Menin, öödö tartsam öbögüm,
Itterdin urgan tayagı
Belim abam kelgenbi?!
Meder kılıp köp cürgön,
Şerim abam kelgenbi?!
Abake, kozu cayıp köp cürdüm,

Şöyle ağlayıp çığlık atar:
«Benim, yukarı çeksem dayanağım,
İtlerin vurduğu sopası
Belim abam geldi mi?!
Medet bilip çok yaşadığım,
Arslanım abam geldi mi?!
Abake, kuzu güdüp çok gezdim,

Arı-beri süyrötüp,
Kokuy taalay, abakem
Kaçan kelet dep cürdüm.
Muñumdu aytıp çırkırap,
Köp bozdodum burkurap.
Temirkandın şaarına,
Tentip ketken sen kanday?
Teñizim kaçan kelet dep,
Telmirip cürgön men kanday?!
Say-söögümdön kalabı.
Kazanat kandın baldarı
Ayrılışıp ar cerge
Korduk körör cön barbı?!
Emi kokuy kün abam el kayda?!
Mından kördüm zorduktu.
Kanzaadanın baldarı
Kaçıp cürör cön barbı?!
Karangün abam el kayda?!
Bekzaadanın tukumu
Bezip cürör cön barbı?
Berenim abam el kayda?
Kanzaadanın karanı,
Kaçıp cürör can barbı?
Kabılan abam el kayda?!
Tektüü erdin balası
Tentip cürgön bolobu,
Telmirişip tabışbay,
Üşüntüp cürgön oñobu!
Kanzaadanın baldarı
Kaçıp cürgön bolobu,
Kalıñ curttan ayrılıp,
Kaygırgan adam oñobu!
Kurusun calgan dünüyö,
Kursaktan tuulup tün kördüm,
Itter menen sürüşör çagım bolo
Kursantım sendey abam cok,
Men kulçuluk menen kün kördüm!
Iyirme etten tolo elek,

Öteye beriye sürükleyip,
Vay talihim, abam
Ne zaman gelir diye yaşadım.
Derdimi söyleyip çığlık atıp,
Çok inledim hıçkırarak.
Temirkan'ın şehrine
Sürünüp giden sen nasılsın?
Denizim ne zaman gelir diye,
Gözlerim dalıp bekleyen ben nasılım?!
İliğimden kemiğimden kalır mı?
Kazanat hanın çocukları
Ayrılıp düşüp her yere
Zulüm görmesi reva mı?!
Şimdi vay günüm, abam, el nerede?!
Bundan gördüm zorbalığı.
Han oğlunun çocukları
Kaçıp gezmesi reva mı?!
Kara günlüm abam, el nerede?!
Bey oğlunun soyu
Bezip gezmesi reva mı?
Yiğidim abam, el nerede?
Han oğlunun karaltısı,
Kaçıp gezecek can var mı?
Kaplanım abam, el nerede?!
Soylu erin çocuğu
Sürünüp gezer olur mu,
Gözleri dalıp bulamayıp,
Böyle gezen onar mı!
Han oğlunun çocukları
Kaçıp gezer olur mu,
Kalabalık yurttan ayrılıp,
Kaygılanan adam onar mı!
Kurusun yalan dünya,
Karından doğup karanlık gördüm,
İtlerle itişecek çağım daha
Sevincim, senin gibi abam yok,
Ben kullukla gün gördüm! Bükülü etim
dolmuş değil,

	Bölünttü Kuday sanaanı,	*Böldürdü Tanrı düşünceyi,*
	Say-söögümdön kalabı!?	*İliğimden kemiğimden kalır mı!?*
	Azoo tayday üyrötüp,	*Yabani tay gibi alıştırıp,*
	Alıp kaçıp kezek it	*Kapıp kaçıp sırayla it*
	Ayabay korduk kılganı,	*Acımadan zulüm etti,*
51890	Arı-beri cetimdi	*Öteye beriye yetimi*
	Kökbörü tartıp urganı.	*Kökbörü gibi çekip vurdu.*
	Denemdin baarı bırkırap,	*Bedenimin hepsi param parça,*
	Say-söögüm zırkırap,	*İliğim kemiğim sızım sızım,*
	Zarlansam Kuday alabı,	*Ağlayıp yakarsam Tanrı alır mı,*
	Itterdin kılgan kordugu	*İtlerin ettiği zulmü,*
	Abıke, Köböş eki aram	*Abıke, Köböş, iki haram,*
	Mından kördüm korduktu.	*Bunlardan gördüm zulmü.*
	Çıybıt, Koçkor tört aram	*Çıybıt, Koçkor, dört haram,*
	Adıbay, Kölbay altı aram	*Adıbay, Kölbay, altı haram,*
51900	Oşondon kördüm korduktu.	*Onlardan gördüm zulmü.*
	Bir kordoşup kaluuga,	*Bir hınç alıp kalmaya,*
	Kıykırıktı kızık saluuga	*Naralarını görkemle salmaya*
	Ay karañgı, künüm caz,	*Ay karanlık, günüm bahar,*
	Kuu balalık çamam az.	*Kuru çocukluk, gücüm az.*
	Korduktu körüp köp cürdüm,	*Zulmü görüp çok yaşadım,*
	Kokuy abam kabılan	*Vay abam kaplanım*
	Kaçan kelet dep cürdüm.	*Ne zaman gelir diye yaşadım.*
	Abakem kayra kayrılıp	*Abam geri dönerek*
	Kelip konso Talaska,	*Gelip konarsa Talas'a,*
51910	Keñ-Koldon buzsam köçümdü,	*Keñ-Kol'dan bozsam göçümü,*
	Kelbersigen itterden	*Kasılan itlerden*
	Alsam dep cüröm öçümdü.	*Alayım diye yaşarım öcümü.*
	Talastan buzup köçümdü,	*Talas'tan bozup göçümü,*
	Balalıgı kurusun,	*Kurusun çocukluk,*
	Itterden alalbay cüröm öçümdü.	*İtlerden alamayıp gezerim öcümü.*
	Süyürmö süttön tolo elek,	*Sivri memeden süt daha dolmuş*
	elek.	*değil.*
	Itter menen eñişer çagım bolo elek.	*İtlerle güreşecek çağım gelmiş değil.*
	Kuçaktaşıp ıylaşıp,	*Kucaklaşıp ağlaşıp,*
	Abakem kelip cetilip,	*Abam gelip yetişip,*
51920	Keñ-Koldon kuusam köçümdü,	*Keñ-Kol'dan kovsam göçümü,*
	Kelbersigen itterden	*Kasılan itlerden*

Ketirbey alsam öçümdü.	*Kaçırmadan alsam öcümü.*
Talastan kuusam köçümdü,	*Talas'tan kovsam göçümü,*
Talkalaşıp oturup,	*Parçalaşıp oturup,*
Itterden talıkpay alsam öçümdü»,–	*İtlerden yılmadan alsam öcümü»,–*
Ekөönön birdey ayrılıp,	*İkisinden birden ayrılıp,*
Tilek kılıp munu aytıp,	*Dilek dileyip bunu söyleyip,*
Tim ele cetim toktoboyt,	*Hiç mi hiç yetim durmaz,*
Eki cetim kezigip,	*İki yetim karşılaşıp,*
51930 Ecigeydey ezilip.	*Ecigey gibi ezilip.*
Körüp turgan adamdın	*Görüp duran adamın*
Say-söögü zırkırap.	*İliği kemiği sızlayıp.*
Baldar mintip turganda,	*Çocuklar böyle dururken,*
Baatır Bakay abakeñ	*Bahadır Bakay aban,*
Ak sakalı suyulup,	*Ak sakalı seyrelip,*
Közünön akkan möndür caş	*Gözünden akan dolu gibi yaş*
Akırek ıldıy kuyulup,	*Köprücükten aşağı dökülüp,*
Oşo kezde Bakaydın	*O sırada Bakay'ın*
Koen tuyak kolunda,	*Tavşan tuynağı elinde,*
51940 Özü bir Kudaydın colunda.	*Kendisi bir Tanrı'nın yolunda.*
Muñduu abañ Bakay burkurap,	*Dertli aban Bakay hıçkırıp,*
Eki arstan dep çırkırap.	*İki arslanım diye çığlık atıp.*
Araga tüşüp oolugup,	*Araya girip coşup,*
Ortogo tüşüp colugup.	*Ortaya girip buluşup.*
Kargan Bakay kan abañ,	*Kocamış Bakay han aban,*
Közü ketip iriñdep,	*Gözleri irinlenip,*
Toktoboy muunu zirildep,	*Durmadan eklemleri titreyip,*
Köbүröök caşıp beçara,	*Fazlaca yaşarıp biçare,*
Köödönü turat kirildep,	*Göğsü durur hırıldayıp,*
51950 Ortogo tüşüp kamınıp,	*Ortaya girip davranıp,*
Eki arstanga calınıp:	*İki arslana yalvarıp:*
«Aylanayın eki şer,	*«Kurban olayım iki arslan,*
Ekөөñ eki şerdin çıragı,	*İkiniz iki arslanın çırası,*
Sen da kandın uulu eleñ,	*Sen de hanın oğluydun,*
Semetey, sen da kandın calgızı	*Semetey, sen de hanın bir tanesi,*
Bügün, menin kümüröy kılba	*Bugün benim kanımı zehir*
kanımdı,	*etme,*
Menin kümüröy kılba canımdı.	*Benim canımı zehir etme.*
Aylanayın, eki şer,	*Kurban olayım, iki arslan,*

51960	Ekööñö aytar kebim bar;	*İkinize söyleyecek sözüm var;*
	Men da egizderden ayrılıp,	*Ben de ikizlerden ayrılıp,*
	Ayıkpagan çerim bar.	*İyileşmeyen derdim var.*
	Menin da egiz kozu tügöyüm,	*Benim de ikiz kuzu eşim var,*
	Men da ölö albay cürgömün,	*Ben de ölemeyip yaşadım,*
	Men da ölöyün deymin arımdan,	*Ben de öleyim derim arımdan,*
	Ölböy tirüü cürömün,	*Ölmeden diri yaşarım,*
	Törödön kalgan eki şer	*Beyden kalan iki arslan,*
	Ekööñdün tirüü barıñdan.	*İkinizin sağ olmanızdan.*
	Kocosan Bakay karıya,	*Kocosan Bakay ihtiyar,*
51970	Eçendi körgön oluya,	*Nicesini görmüş evliya,*
	Bilbegendi bilgizgen	*Bilinmeyeni bildiren*
	Bilimdüü Bakay karıya.	*Bilgili Bakay ihtiyar.*
	Tuybagandı tuyguzgan	*Sezilmeyeni sezdiren*
	Tuygun Bakay oluya.	*Doğan Bakay evliya.*
	Araga tüşüp, eköönü	*Araya girip ikisini*
	Acırattı oluya.	*Ayırdı evliya.*
	Cıpcılañaç balaga,	*Çırılçıplak çocuğa,*
	Ceti kara bukaçar	*Yedi kara tosunu*
	Keskiletip ciberip,	*Kestirip vererek,*
51980	Balanın nazırın kıldı sadaga.	*Çocuğa adak kılıp sadaka etti.*
	Keçee, Bukardan beri çıgaarda,	*Dün, Buhara'dan beri çıkarken,*
	Bayakı kayran eneñ Kanıkey,	*O bildik güzelim annen Kanıkey,*
	Kara surdun suluusu,	*Kara yağızın güzeli,*
	Busurmandın urduusu,	*Müslümanın soylusu,*
	On eki kızdın kencesi,	*On iki kızın küçüğü,*
	Kudaydın süygön mendesi,	*Tanrı'nın sevdiği kulu,*
	Kayran enem doluñuz	*Güzelim annem, o çilekeş,*
	Kasiettüü can ele.	*Kerametli bir candı.*
	Oñ iyninde enemdin,	*Sağ omuzunda annemin,*
51990	Altı ayçılık işterdi	*Altı aylık işleri*
	Azır aytıp berüüçü	*Anında söyleyiveren*
	Cılañaç Kızır bar ele,	*Çıplak Hızır var idi,*
	Kayran enem Kanıkey	*Güzelim annem Kanıkey*
	Oluya mınday can ele.	*Evliya böylesi bir candı.*
	Bilimdüü enem oluya	*Bilgili annem evliya,*
	Amanat bergen ak kurcun,	*Emanet verdiği ak heybe,*
	Çunagı Semeteyge çak kurcun.	*Yavrucak Semetey'e denk heybe.*

Kayran enem beytaalay
Kayra baylap kapşırıp,
Kancıgaga tapşırıp,
Bir Kudayga zar ıylap,
Çunagı Külçorogo arınap,
Ayta berse sonun bar,
Al kurcundun içinde
Külçorogo amanat bergen tonu bar.
Bagalekke saldırgan.
Bu katın Bukarda cürüp zar ıylap,
Barıdan kızık cargak şım
Casagan eken bir tondu,
Külçorogo arınap.
Casap bergen al tondun
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Keleme boto, keñ kürmö:
Kelişken katın Kanıkey
Keltirgen eken balaga.
Büçüsü altın sımbatı,
Bir dalay baa kımbatı,
Cakasında katı bar,
Külçoro cetim kiet dep,
Ardaktap cazgan atı bar.
Cetimdigin bilgizip,
Enesi bergen amanat
Külçorogo kiygizip.
Arkagı cibek ak suptan
Arnap tikken köynöktü
Anı içinen kiygizip.
Kayran katın Kanıkey:
«Kadırman cetim kiet»,– dep
Kaalap kılgan cargak şım,
Bagalegi baybaluu,
Cibekten kargı saymaluu.
Bukardın arkagı kımbat sarala,
Sarala menen içtegen,
Baykuş enem Kanıkey

Güzelim annem bahtsız,
Yeniden bağlayıp sıkıştırıp,
Terkiye teslim edip,
Bir Tanrı'ya ağlayıp yakarıp,
Yavrucağı Külçoro'ya adayıp,
Anlattıkça güzeli var,
O heybenin içinde
Külçoro'ya emanet verdiği kürkü var.
Paçasına geçirtmiş.
Bu kadın Buhara'da ağlayıp yakarıp,
Hepsinden güzeli, meşin şalvar,
Yapmış bir kürkü,
Külçoro'ya adayıp.
Yapıp verdiği o kürkün
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırh gözlü, tarla kuşu gözlü,
Kelime desenli, geniş bir kaftan:
Yakışıklı kadın Kanıkey
Getirmiş çocuğa.
Düğmesi altın endamlı,
Epeyce pahası ağır,
Yakasında yazısı var,
Külçoro yetim giyer diye,
Saygıyla yazılmış adı var.
Yetimliğini bildirip,
Anasının verdiği emaneti
Külçoro'ya giydirip.
Atkısı ipek ak bezden
Adayarak diktiği gömleği
Onu içinden giydirip.
Güzelim kadın Kanıkey:
«Kadirşinas yetim giyer»,– diye
İsteyerek yaptığı meşin şalvar,
Paçası paha biçilmez,
İpekten gerdanlığı nakışlı.
Buhara'nın atkısı pahalı sarala,
Sarala ile astarlanmış,
Zavallı annem Kanıkey,

Eçen künü, eçen tün
Tınım albay tiştegen.
Kapıray, tartıp alsa oşol şım
Şili bolup çoyulgan,
Koe berse oşol şım
Celim bolup cıyılgan.
Ar cerine al şımdın
Milte koyup taldırgan.
Bütün kunduz terisin
Cara tilip ciberip,
Külçorogo kiygizip,
Al kurcundun tübündö,
Kaadaluu eneñ Kanıkey,
Bu kızmatım biler dep,
Almamdan kalgan Külçoro,
Amanat kılıp kier dep,
Casagandan, maşagan
Kök sülöösün kımbat börk,
Küyüttüü enem Kanıkey,
Külçorogo casagan.
Cetimdigin bilgizip,
Enesi kılgan al börktü
Külçorogo kiygizip.
Öçkön otun tamızıp,
Almambettin cetimin
Ölgön canın tirgizip.
Burulça menen Külçoro
Eki muñduu üyünö
Ak boz bee karmap aldırıp,
Almambetke atatıp
Ak boz beeni çaldırıp.
Kanatın karday opurtup,
Sarı maydan tomurtup.
Bölökçö coruk baştatıp,
Bagılan kozu, şirin baş,
Cesir, cetim üyünö
Bor kaynatıp taştatıp.

Nice gündüz, nice gece
Durup dinlenmeden dişlemiş.
Şaşılası, çekince o şalvar
Kayış olup uzarmış,
Bırakınca o şalvar
Zamk olup toplanırmış.
Her yerine o şalvarın
Fitil koyup işletmiş.
Bütün kunduz derisini
Yarıp dilip atarak,
Külçoro'ya giydirip,
O heybenin dibinde,
Töreli annen Kanıkey,
Bu hizmetimi bilir diye,
Almam'dan kalan Külçoro,
Emanet bilip giyer diye,
Yapılmışın en işlenmişi,
Gök vaşaktan pahalı börk,
Dertli annem Kanıkey
Külçoro'ya yapmış.
Yetimliğini bildirip,
Anasının yaptığı o börkü
Külçoro'ya giydirip.
Sönmüş ateşini tutuşturup,
Almambet'in yetiminin
Ölmüş canını diriltip.
Burulça ile Külçoro,
İki dertlinin evine
Ak boz kısrak yakalatıp,
Almambet'e adayarak
Ak boz kısrağı kurban ettirip.
Kanadını kar gibi savurtup,
Sarı yağdan yığdırtıp.
Başka türlü âdet başlatıp,
Besili kuzu, tatlı baş,
Dul, yetim evine
Bor kaynatıp bıraktırıp.

MANASTIN KARINDAŞI
KARDIGAÇKA
SEMETEYDIN COLUKKANI
Munu mınday taştaylı,
Bıyagınan baştaylı.
Eerçitkeni er Bakay,
Manastın uulu bul cetim
«Acalım cetse ölöm,– dep,–
Abıke, Köböş, altı agam
Uçuraşıp kelem,– dep,–
Cakşı bolso agalar,
Atamdan kalgan muraalar,
Buruluşar tuuganım,
Ayköldön kalgan Buurul at
Atamdan kalgan buudanım
Bet alıp surap kelem – dep,–
Oluyat berse bul işti
Dubaga közüm salam,– dep,–
Artıkça beldüü altı agam,
Aga kılıp alam,– dep,–
Atama tete kan eken,
Abıke agam bar eken,
Degenine könömün,
Enem Kanıkeydi alıp beremin.
Bıyıl cetimiş kızıl nar aydap,
Kara mıltık kars etse
Ar kuyrugun örbösöm,
Ala-Toodoy altı agam
Tartuuga munu berbesem.
Talıgıp cürdüm eçen cıl,
Bıyıl cüzün körbösöm.
Buttap altın zer cüktöp,
Köründükkö berbesem.
Bıyıl cüzün körbösöm,
Ak beyildüü Abıke abama,
Enekem Kanıkey tartuu kılbasam,
Kalıñ coogo kez bolup,
Ayıldaş konup oñbosom,
Bıyıl kayrılıp Talas konbosom,

MANAS'IN KIZ KARDEŞİ
KARDIGAÇ'A
SEMETEY'İN RASTLAMASI
Bunu şöyle bırakalım,
Bu yanından başlayalım.
Yanına kattığı er Bakay,
Manas'ın oğlu bu yetim,
«Ecelim yeterse ölürüm,– diye,–
Abıke, Köböş, altı ağamla
Görüşüp geleyim,– diye,–
İyi çıkarlarsa ağalar,
Babamdan kalan miraslar,
Bana dönecek akrabam,
Cömertten kalan Buurul at,
Babamdan kalan küheylanımı
Yüz yüze isteyip geleyim,– diye,–
Evliyalar verirse bu işi,
Duaya gözümü dikerim,– diye,–
Üstün belli altı ağamı
Ağabey edinip alırım,– diye,–
Babama denk han imiş,
Abıke ağam var imiş,
Dediğine razı olurum,
Anam Kanıkey'i alıp veririm.
Bu yıl yetmiş kızıl ner sürüp,
Kara tüfek çat ederse
Her kuyruğunu örmezsem,
Ala-Too gibi altı ağama
Armağan diye bunu vermezsem.
Yorulup gezdim nice yıl,
Bu yıl yüzünü görmezsem.
Batmanla altın cevahir yükleyip,
Görümlük diye vermezsem.
Bu yıl yüzünü görmezsem,
Ak gönüllü Abıke abama
Anacığım Kanıkey'i armağan etmezsem,
Kalabalık düşmana rast gelip,
Aynı köyde konup onmazsam,
Bu yıl dönüp Talas'a konmazsam,

	Kalıñ kol cıynap albasam,	*Kalabalık ordu toplamazsam,*
	Bıyıl tuuganga mintip oñbosom.	*Bu yıl akrabaya böyle onmazsam.*
52110	Maga kara bolso altı agam,	*Bana arka olursa altı ağam,*
	Coonu birge coolaşıp,	*Düşmana birlikte düşmanlık edip,*
	Doonu birge doolaşıp,	*Davayı birlikte dava edip,*
	Beren tuugan Abıke	*Yiğit akraba Abıke'yi*
	Belime tañuu kılbasam,	*Belime destek etmezsem,*
	Beecindin curtu kakandan	*Beecin'in yurdu Kakan'dan*
	Bet alıp kundu kuubasam,	*Yüz yüze gelip kan davasını gütmezsem,*
	Bıyıl bilimdi koyup bir cerge,	*Bu yıl aklımı koyup bir yere,*
	Birleşip alıp mamintip,	*Birleşip de işte böyle,*
	Kaynap catkan kapırga	*Kaynayıp yatan kâfire*
52120	Kazattı* mıktap salbasam,	*Gazayı* adamakıllı salmazsam,*
	Kança atamdın öçü bar	*Nice babamın öcü var,*
	Kıtayga kırgın salbasam.	*Çin'e kırgın salmazsam.*
	Abakem Bakay, kebimdi uk,	*Abam Bakay, sözümü dinle,*
	Arka kılıp altoonu,	*Arka bilip o altısını,*
	Cıybasam koco, moldonu.	*Toplamazsam hocayı, mollayı.*
	Cıynap alıp şerlerdi,	*Toplayıp da arslanları,*
	Özümö katar teñderdi,	*Kendime denk akranları,*
	Cönümö könsö altı agam	*Yoluma uyarsa altı ağam,*
	Argın menen kırgızdı	*Argın ile Kırgız'ı*
52130	Artılta cıyıp albasam,	*Aşırtıp toplayıp almazsam,*
	Aydap kelip baarısın	*Sürüp getirip hepsini*
	Çubatuuga salbasam.	*Resmigeçide salmazsam.*
	Kaçpay turgan erenden,	*Kaçmayan erenlerden,*
	Çogool mıltık çort etse	*Yaman tüfek çat etse*
	Çoçup ketpes berenden,	*Ürküp gitmez yiğitlerden,*
	Ayzaga kambıl ıktuudan,	*Mızrağa çevik ustalardan,*
	Aybalta çabar mıktıdan,	*Aybalta çalan sağlamlardan,*
	Kol çabuuçu erenden,	*Ordu vuran erenlerden,*
	Közgö atuuçu mergenden,	*Göze atan nişancılardan,*
52140	Kalıñ çañga kanışçu,	*Koyu toza doyan,*
	Kalıñ uruş çın bolup,	*Koyu vuruş gerçek olup,*
	Kaçpay turup salışçu	*Kaçmadan durup çarpışan,*
	Kara kalmak, tırgootko	*Kara Kalmuk'a, Tırgoot'a*
	Kalaymandı salbasam,	*Kıyameti salmazsam,*

Bıyıl kızıtalak kıtayga
Kırgındı mıktap kılbasam.
Üç-Koşoydun boyunda,
Şıgaydın uulu Çınkoco
Belime tañuu kılbasam,
Bakaydın uulu Baytaylak,
Sarı kandın Kalıgın,
Camgırçının Şayımbet,
Tekeçenin Ormonbek,
Calañ kandın baldarı
Koyboy baarın cıybasam,
Meni kor körbösö altı agam,
Abıke agañ aytayın,
Bıyıl ebi cok koldu caynatıp, Ak köñül
tuugan er ele,
Ayçıgı altın kızıl tuu
Bakay Kanga karmatıp,
Aldıñkı kıtay Beecinge
Kırgındı mıktap kılbasam.
Kılçaybasa tuuganım,
Kıtaydı kızık kılbasam,
Çınmaçındın kalkınan
Atagı ketken aalamga,
Kan Koñurbay alpınan,
Kalıñ kıtay calpınan
Kaçırıp uruş salbasam,
Kayır aytpay tuugan eerçise,
Kegi bar biröö soet dep,
Kara kıtay, mancuudan
Kandardın öçün albasam.
Tünörüp catkan tüp Beecin
Tüp atam ölgön öçü bar,
Tüz kirip uruş salbasam.
Tüptüz tursa tuuganım,
Türü suuk kıtay, kalmakka
Tüz kirip kegim albasam,
Ayza karmap, top buzup,
Alışıp cürüp okko uçup»,
Aytıp turgan uşul iş

Bu yıl kahrolası Çin'e
Kırgını adamakıllı etmezsem.
Üç-Koşoy'un boyunda,
Şıgay'ın oğlu Çınkoco'yu
Belime destek etmezsem,
Bakay'ın oğlu Baytaylak,
Sarı hanın Kalıgı,
Camgırçı'nın Şayımbet'i,
Tekeçe'nin Ormonbek'i,
Yalnız hanların çocukları,
Bırakmadan hepsini toplamazsam,
Beni hor görmezse altı ağam,
Abıke ağanı söyleyeyim,
Bu yıl sayısız orduyu kaynatıp, Ak gönüllü doğmuş bir erdi,
Alemi altın kızıl tuğu
Bakay Han'a tutturup,
Öndeki Çin Beecin'e
Kırgını adamakıllı etmezsem.
Dönüp bakmazsa akrabam,
Çin'i ibretlik etmezsem,
Çınmaçın'ın halkından,
Ünü âleme yayılmış
Han Koñurbay devinden,
Kalabalık Çin'in tümünden
Saldırıp savaş salmazsam,
Hayır demeden akraba uyarsa,
Öcü var biri boğazlar diye,
Kara Hıtay'dan, Mançu'dan
Hanların öcünü almazsam.
Kararıp yatan kadim Beecin,
Kök atamın ölüm öcü var,
Dosdoğru girip savaş salmazsam.
Dosdoğru dururşa akrabam,
Çehresi soğuk Çin'e, Kalmuk'a
Dosdoğru girip öcümü almazsam,
Mızrak tutup, top bozup,
Boğuşup gidip okla düşüp»,
Söyleyip durduğu bu iş

Semeteydin tilegi.
Bilbegendi bilgizet,

Semetey'in dileği.
Bilinmeyeni bildirir,

Beşinci cildin sonu.

Altıncı cilt, Semetey'in atalar yurdundaki hükümranlığı ve yeni mücadelelerle sürer.

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT V

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Kırgızca Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Beşinci cilt, kutlu deve Celmayan'ın kurbanından Kara Kaya'daki gizli kümbetin açılışına; Cakıp'ın zehir tuzağından Külçoro ile Burulça'ya kavuşup içilen büyük anda uzanır.

SEMETEY · SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT V

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

KIRGIZCA LATİN YAZIMI · TÜRKÇE EDEBÎ ÇEVİRİ

CİLT VI · AKKELTE'NİN UYANIŞI VE BÜYÜK GÖÇ

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Kırgızca Latin yazımı ve Türkçe edebî çevirisiyle
karşılıklı iki sütun hâlinde

CİLT VI

Bölüm 1 · Manas'ın Suretindeki Süvari
Bölüm 2 · Akkelte'nin Uyanışı
Bölüm 3 · Ananın Duası, Atanın Yurdu

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Kırgızca Latin transliterasyonu, Türkçe edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 52.184–62.550 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	Manas'ın Suretindeki Süvari	Cilt VI — bu ciltte
2	Akkelte'nin Uyanışı	Cilt VI — bu ciltte
3	Ananın Duası, Atanın Yurdu	Cilt VI — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

MANAS'IN SURETINDEKI SÜVARI

Kardıgaç ağabeyini görmeye gelmiştir; fakat Bakay'ın ağzından dökülen, on iki yıldır saklı duran ölüm haberidir: Manas göçmüş, Beecin seferi Almambet'i, Çubak'ı, yirmisindeki Sırgak'ı, Serek'i ve nice çoroyu yutmuştur — bir zamanlar dev Döñgö'nün başını Oykuma ile uçuran Çubak da artık yoktur. Baygın düşen Kardıgaç'ı Bakay, Kökötöy aşında evliyalar toplanıp dua ederken kutlu Koşoy'un alkışıyla Semetey'in dünyaya gelişini anlatarak avutur. Kardıgaç altı haramı ve dönek kırk çoroyu kırıp geçirmek ister; ama Semetey akraba kanı dökmenin dedikoduya ve Tanrı kahrına yol açacağını söyleyip halasını yeminlerle yurduna uğurlar — o ise görünmeden dolaşıp yetimi kollamayı sürdürür. Ürbüs'te hanlık taslayıp Manas'ı küçümseyen Köböş'ün meclisinde Şuutu ile Irçı-uul hakikati haykırır; kılık değiştirmiş Bakay'ı tanıyan Şuutu, on iki hayvanlı yıl hesabıyla dönüş yılının geldiğini ispatlar, haramların elindeki mirası bir bir sayar ve kurnaz bir hile tasarlar.

KÜNYE — KEY FACTS

- Bakay, Abıke ile Köböş önderliğindeki altı haram ve "Köböş!" diye uran çağıran dönek kırk çoro (başları Kırgılçal ile Tazbaymat) durdukça Talas'ın Semetey'e yurt olmayacağını söyler.
- Cakıp'ın atı Telküröñ'e binip Semetey'in mızrağını kıran korkulu süvari, Manas'ın öz kız kardeşi, savaşçı kız Kardıgaç çıkar; atı Telkızıl vurulunca dev Ilama'ya tutsak düşmüş, sonra Manas'ın eliyle Celpiniş'li Carmanas'a verilmiştir.
- Bakay, Manas'ın on iki yıl önce öldüğünü, Beecin seferinde Almambet, Çubak, yirmi yaşındaki Sırgak, Serek ve nice çoronun düştüğünü açıklar; Akkula da vurulmuş, Kanıkey dul kaçmış, Semetey Bukar'da büyümüştür.
- Semetey, Kökötöy aşında evliyaların ve kutlu Koşoy'un duasıyla, çocuksuz Manas'a Tanrı'nın verdiği oğuldur.
- Kardıgaç altı haramla kırk çoroyu kırmak ister; Semetey akraba kanı dökmeyi reddedip halasını Celpiniş'e yollar — yedi yüz kızıl deveyle ziyaret edip Ak Dev ile Kök Dev'e karşı vuruşma yemini eder; Kardıgaç ise gizlice nöbet tutar.
- Şuutu, "güdük boz at"lı kılık değiştirmiş Bakay'ı tanır; on iki hayvanlı yıl hesabıyla Semetey'in on ikisine bastığını, dönüş yılının geldiğini ispatlar ve haramların elindeki mirası (Akolpok, Akkelte, gökten inme altı kılıç: Zulpukor, Oykuma, Açalbars, Coykuma, Kılbolot, Arkesken) sayıp bir hile kurar.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Abakeñ Bakay kandın dümögü	*Aban Bakay Han'ın derdi işte bu:*
Bakay abañ munu aytat,	*Bakay aban bunu söyler,*
Baykasañ şumdu aytat:	*Dikkat etsen, acı gerçeği söyler:*
Abıke, Köböş barında,	*Abıke ile Köböş varken,*
Aylanayın calgızım,	*Kurbanın olayım biriciğim,*
Altı agañ aman çagında,	*Altı ağan sağ iken,*
Bul Talas saga cer emes,	*Bu Talas sana yurt değil,*
Bul kırgız saga el emes.	*Bu Kırgız sana el değil.*
Altı agañ aman turganda	*Altı ağan sağ dururken,*
Akmaktıktı Köböş aram kılganda.	*Köböş ahmaklıkla haramlık ederken.*
Bul Keñ-Kol saga cer emes,	*Bu Keñ-Kol sana yurt değil,*
Bul argın saga el emes.	*Bu Argın sana el değil.*
Köböştün cayın surasañ	*Köböş'ün halini sorarsan,*
Köp karañgı it ele,	*Kapkaranlık bir itti,*
It emey kaysı kişi ele.	*İt değil de hangi insandı.*
Al çoçkonun ayınan,	*O domuzun yüzünden,*
Azıp-tentip kün kördük,	*Azıp savrulup gün gördük,*
Kapkarañgı tün kördük,	*Kapkaranlık geceler gördük,*
Kalaymandı biz kördük.	*Kıyameti biz gördük.*
Köböş it korduk salganda,	*Köböş it, zulüm saldığında,*
Ordonu talap alganda	*Ordayı yağmalayıp aldığında,*
Temir kandın şaarına	*Temir Han'ın şehrine*
Tentip kirip kün kördük.	*Sürünüp girip gün gördük.*
Böödö öltürüp koet dep,	*Boş yere öldürür diye,*
Kırkılıp ketip çıbıgıñ,	*Çubuğun kesilip kırkıldı,*
Kılınıp bergen ırımıñ,	*Uğruna yapılan ırımınla,*
It ayagın keçirip,	*İt çanağından geçirilip,*
Kılıçtın mizin attatıp,	*Kılıcın keskininden atlatılıp,*
Moynuña tumar tagıldıñ,	*Boynuna tılsım takıldı,*
Köböş kördün ayınan,	*Köböş alçağın yüzünden,*
Temirkandın şaarına	*Temirkan'ın şehrinde*
Tentip ketip bagıldıñ.	*Sürgün olup büyütüldün.*
Tegerenip keteyin,	*Başına döneyim senin,*
Aytsam sözüm dalay bar,	*Söylesem sözüm çoktur,*
Köböş çoçko kolunda	*Köböş domuzun elinde,*
Atañdan kalgan kırk çoro,	*Atandan kalan kırk çora,*

Kırkı kırk cerden kelgen it ele, Buudan atañ kabılan
It emes kaysı kişi ele,
Atsız kelgen bir çoro,
Atsız kelgen çorogo
Arkar ayak, cez bilek
At tulparın miñgizgen,
Tonsuz kelgen bir çoro,
Tonsuz kelgen çorogo
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, ok ötpös
Ton kiygizgen sen atañ.
Malsız keldi bir çoro
Malsız kelgen çorogo
Adırda cılkı altı san,
Argımak, buudan aralaş
Ençi bergen zor Manas,
Katınsız keldi bir çoro,
Katınsız kelgen çorogo,
Kırmızı köynök, ayça bel,
Oymok ooz, boto köz,
Oykuştagan kara köz,
Beli kınday, beti ayday,
Belgilüü suluu kızdardan
Alıp berdi er Manas,
Atañdın közü ötköndö,
Aybandar ketti sanaaga,
Kılçaybay atañ Manaska
Kırk çoro ketti talaaga,
Uşu kezde kırk çoro
Ürbüstü caylap çek kıldı,
Altı aramdı bek kıldı.
Bu kezde kırk çoronun kıyını
Kırgılçal baştık, Tazbaymat
Kırktın başı Kırgılçal,
Kırkında köpkön cindi çal,
Kaçan bolso buzuk kepti oylogon.
Beren Bakay Kabılan
Buttayın buzup iyse da,

Kırkı kırk yerden gelmiş itti, Küheylan atan kaplandı
İt değil de hangi insandı,
Atsız gelmişti bir çora,
Atsız gelen çoraya
Arkar ayaklı, tunç bilekli
Tulpar atlar bindirmişti,
Kürksüz gelmişti bir çora,
Kürksüz gelen çoraya
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırhlı, ok geçmez
Kürk giydirmişti senin atan.
Malsız geldi bir çora,
Malsız gelen çoraya
Kırlarda sayısız yılkıdan,
Argımak, küheylan karışık
Pay vermişti ulu Manas,
Kadınsız geldi bir çora,
Kadınsız gelen çoraya,
Kırmızı gömlekli, ince belli,
Yüksük ağızlı, ceylan gözlü,
Süzülüp bakan kara gözlü,
Beli kın gibi, yüzü ay gibi,
Namlı güzel kızlardan
Alıp vermişti er Manas,
Atanın gözü kapanınca,
O hayvanlar kaygıya düştü,
Atan Manas'a dönüp bakmadan,
Kırk çora gitti yabana,
Şimdi ise kırk çora
Ürbüs'ü yaylayıp sınır etti,
Altı haramzadeyi bey etti.
Bu demde kırk çoranın belalısı
Başları Kırgılçal ile Tazbaymat,
Kırkın başı Kırgılçal,
Kırkında şımarmış deli ihtiyar,
Her zaman fesat söz düşünen. Yiğit Bakay Kaplan
Put gibi yıkıp bozsa da,

Buzdu eken dep koybogon.
Kömkörülüp kırk çoro
Köbü unutup Talastı
Taştap ketti kördüñbü,
Atakeñ sultan Manastı.
Atañdın körü, kırk çoro,
Kırkı kırk cerden kelgen it ele,
It emey kaysı kişi ele.
Atañ Manas barında,
Baabedin dep bakırgan
Manastap uraan çakırgan.
Uşu kezde kırk çoro
Taldın başın capırat,
Köböştöp uraan çakırat.
Biz menen kıyabı kelse kıyraşat,
Kızır urgan kırk çoro
Kaysı künü sıylaşat.
Kakşap aytıp oturgan
Kan abañ Bakay kebi bar.
Karap cürgün uşunu,
Sende kırk çoçkonun kegi bar,
Bulardın kıyalı buzuk ceri bar,
Kagılayın cetimim
Kayguuldu mıktap çalalık,
Kabardı mıktap alalık –
Dep öşöntüp, Bakay kan,
Kambıl Bakay kan abañ,
Tügöngön toonun urçukka,
Dümüröygön tumşukka,
At arıtıp, cer çalıp,
Karaan baykap, col çalıp,
Astındagı Kökçolok
Olbuy-solbuy teminip,
Oñ-tetiri iz çalıp,
Beleske cetti tayanıp.

BAKAY MENEN SEMETEYDIN KARDIGAÇKA

'Bozdu' demeyi bilmeyen.
Tepetaklak olup kırk çora,
Çoğu unutup Talas'ı,
Bırakıp gitti, gördün mü,
Atacığın sultan Manas'ı.
Kahrolası kırk çora,
Kırkı kırk yerden gelmiş itti,
İt değil de hangi insandı.
Atan Manas var iken,
'Baabedin!' diye bağıran,
'Manas!' diye nara atan.
Şimdi ise kırk çora
Söğüdün başını yerlere yatırır,
'Köböş!' diye nara atar.
Fırsat bulsa bizimle çarpışır,
Hızır çarpası kırk çora
Hangi gün saygı gösterir ki.
Dövünerek söyleyip duran
Han aban Bakay'ın sözü var.
Gözle bunu, dikkat et,
Sende kırk domuzun öcü var,
Bunların huyunda bozukluk var,
Kurban olayım yetimim,
Keşfe sağlamca çıkalım,
Haberi sağlamca alalım –
Deyip böylece Bakay Han,
Becerikli Bakay Han aban,
Dağın bittiği çıkıntıya,
Heybetle yükselen buruna,
At yorup, yer gözleyip,
Karaltı kollayıp, yol gözleyip,
Altındaki Kökçolok'u
Sağlı sollu mahmuzlayıp,
Sağı solu iz sürüp,
Bele vardı dayanıp.

BAKAY İLE SEMETEY'İN KARDIGAÇ'A

	COLUKKANI	*RASTLAMASI*
	Al añgıça bolgon cok,	*O ara çok geçmeden,*
	Anday-mınday degiçe,	*Şöyle böyle diyene dek,*
	Açıp közdu cumguça,	*Göz açıp kapayana dek,*
	Toñdugu toonun teñindey,	*İriliği dağın dengi gibi,*
	Kez bolgondu cegidey,	*Rast geleni yutacak gibi,*
52300	Kabagı biyik, öñü sur,	*Kaşı yüksek, benzi kurşuni,*
	Keñ kökürök, cayık töş	*Geniş göğüslü, yayvan döşlü,*
	Kelbersigen bir adam,	*Çalımla kurulmuş bir adam,*
	Kara küröñ at miñgen,	*Kara doru at binmiş,*
	Kıl kuyrugun çart tüygön,	*Kıl kuyruğunu sımsıkı düğmüş,*
	Tün calañgıç tüstöngön,	*Gece heyulasına benzer suratlı,*
	Küügüm tuman közdöngön,	*Gözleri alacakaranlık sis gibi,*
	Asabası kalkıldap,	*Sancağı dalgalanıp,*
	Kök temirden tuulga	*Gök demirden tolgası*
	Töbösündö carkıldap,	*Tepesinde parıldayıp,*
52310	Körsö köñül bölünüp,	*Görse gönül ürperip,*
	Ok ötpös bolot kalkanı	*Ok geçmez çelik kalkanı*
	Ay dalıda körünüp,	*Geniş sırtında görünüp,*
	Altın caak aybalta	*Altın yanaklı aybaltası*
	Bilekke mıktap çalıngan,	*Bileğe sımsıkı dolanmış,*
	Kanga toybos aç albars	*Kana doymaz aç albarstan*
	Bolot kılıç salıngan,	*Çelik kılıcı kuşanılmış,*
	Adamdan bölök türü bar,	*İnsandan başka bir görünüşü var,*
	Acıdaarday sürü bar,	*Ejderha gibi heybeti var,*
	Kara küröñ tulpar malı bar,	*Kara doru tulpar bineği var,*
52320	Tögöröktün tört burçun	*Dünyanın dört bucağını*
	Sorup ier alı bar,	*Emip yutacak gücü var,*
	Kelbeti küçtüü bir adam	*Endamı güçlü bir adam*
	Kelip cetti canına.	*Gelip yetişti yanına.*
	Manastan tuugan er çirkin	*Manas'tan doğma yaman er,*
	Azır kelgen adamga	*Az önce gelen adama*
	Aytıp turdu bir kepti:	*Söyledi durdu bir sözü:*
	Türüñ suuk, cüz bölök	*Suratın soğuk, yüzün yaban,*
	Kaydan kelgen erensiñ?!	*Nereden gelme yiğitsin?!*
	Atıñdın moynu alçaktayt,	*Atının boynu yüksekten salınır,*
52330	Aybandan türkün minipsiñ,	*Hayvanın türlüsüne binmişsin,*
	Ayzañdın artı bir kuçak	*Mızrağının ardı bir kucak,*

	Cıgaçtan türkün ilipsiñ.	*Ağaçtan türlüsünü asmışsın.*
	At arıtıp, cer çalıp,	*At yorup, yer gözleyip,*
	It agıtıp, kuş salıp,	*İt koşturup, kuş salıp,*
	Orolmo-Toonu aylanıp	*Orolmo-Too'yu dolanıp,*
	Coo-caragıñ baylanıp,	*Pusatını sıkı kuşanıp,*
	Cortormondun birisiñ.	*Yol kesenlerin birisin.*
	Coruguñ közgö körünöt,	*Niyetin gözden bellidir,*
	Coluñ bolgur çınıñdı ayt,	*Yolun açık olasıca, doğrunu söyle,*
52340	Azır kanıñ tögülöt.	*Şimdi kanın dökülür.*
	Atışar köönüñ bar bolso,	*Atışmaya gönlün var ise,*
	Mıltıgıñ mınday kamdap koy,	*Tüfeğini böyle hazır et,*
	Salışar köönüñ bar bolso,	*Vuruşmaya gönlün var ise,*
	Aybalta, kılıç kamdap koy,	*Aybalta ile kılıç hazır et,*
	Sayışar köönüñ bar bolso,	*Mızraklaşmaya gönlün var ise,*
	Ayzañdı beri kamdap koy,	*Mızrağını beri hazır et,*
	Bügün bek ölüm tüşöt oyuña,	*Bugün çetin ölüm düşer aklına,*
	Bek sakıt* bol boyuña.	*Canına iyice sakıt* ol.*
	Cortormon adam sen bolsoñ,	*Yol kesen adam sen isen,*
52350	Colukkan balañ men bolsom,	*Karşına çıkan oğlan ben isem,*
	Kaşayta közüñ oemun,	*Gözünü kör edip oyarım,*
	Kaardandım soemun.	*Öfkelendim, boğazlarım seni.*
	Ot çalıp közüñ caynadı,	*Ateş saçıp gözün alevlendi,*
	Öñgöçö koyboym canıñdı,	*Sağ komam senin canını,*
	Kan içmem bügün karmadı.	*Kan içiciliğim bugün tuttu.*
	Menin cayım surasañ,	*Benim halimi sorarsan,*
	Atboroyun sıdırıp,	*At koşturup diyar diyar,*
	Sayışar sendey er tappay,	*Mızraklaşacak senin gibi er bulamayıp,*
	Salmaktaşar cer tappay,	*Boy ölçüşecek yer bulamayıp,*
52360	Karmaşıp kumar cazuuga	*Kapışıp hasret gidermeye*
	Sen öñdöngön can tappay,	*Senin gibi bir can bulamayıp,*
	Urunarga too tappay,	*Çarpışacak dağ bulamayıp,*
	Uruşarga coo tappay,	*Vuruşacak düşman bulamayıp,*
	Ubara bolup turganda.	*Boşa dolanıp dururken.*
	Munu aytıp Semetey	*Bunu deyip Semetey,*
	Kaardanıp toktoboy,	*Öfkelenip durmadan,*
	Kara caak ak kamçı	*Kara saplı ak kamçıyı*
	Karmay kalıp imerip,	*Kavrayıverip çevirdi,*
	Kadiktüü külük Aktulpar	*Sakınılan yürük Aktulpar'ın*

52370	Karınga tartıp ciberip,	*Karnına çekip vurdu,*
	Bolot kırduu sır nayza	*Çelik ağızlı sırlı mızrağı*
	Bolboy karmap imerip,	*Durmadan kavrayıp çevirdi,*
	Aktulpar oozun burdu ele,	*Aktulpar'ın başını döndürdü,*
	Beli ketti mekçeyip,	*Beli gitti bükülüp,*
	Kürsüygön döönü karata	*Heybetli deve doğru*
	Kürküröp ayza sundu ele.	*Gürleyip mızrak uzattı.*
	Kaçırıp barat Semetey,	*Saldırıp gider Semetey,*
	Semetey cakın kalganda,	*Semetey yaklaştığında,*
	Zıñ-zıñ etip kenebey,	*Zınk zınk edip aldırmadan,*
52380	Balanın sungan ayzasın	*Oğlanın uzattığı mızrağı*
	Buçkagına teñebey,	*Topuğuna denk saymadan,*
	Kara kürööñ tulpardın	*Kara doru tulparın*
	Tartıp oozun burdu emi,	*Dizginini çekip çevirdi işte,*
	Talıkpay karmap turdu emi.	*Yılmadan tutup durdu işte.*
	Oñ takımga saldı emi,	*Sağ oyluğuna aldı işte,*
	Talaptuu eken bul bala	*Hevesli imiş bu oğlan,*
	Ayzasın mıktap saysın dep,	*Mızrağını sağlam saplasın diye,*
	Obu cok şaşıp kaldı emi.	*Ölçüsüz telaşa düştü işte.*
	Armanda bolboy kalsın dep,	*Hasrette kalmasın diye,*
52390	«Katılbas coogo katılıp,	*«Sataşılmaz düşmana sataşıp,*
	Kartkürööñ oozun burdu emi,	*Kartkürööñ'ün başını çevirdi işte,*
	Karangün bolgon ekenmin,	*Kara güne kalmışım ben,*
	Bat alıp cetip Semetey	*Tez yetişip Semetey,*
	Bek karmap ayza urdu emi,	*Pek tutup mızrak vurdu işte,*
	Til azar bolgon ekenmin,	*Dilimin belasını bulmuşum ben,*
	Balanın urgan ayzaga	*Oğlanın vurduğu mızrağa*
	Meltirep karap turdu emi.	*Kılı kıpırdamadan bakıp durdu işte.*
	Körgönü tiygen ekenmin,	*Göreceğime çatmışım ben,*
	Kemerdin beri cak beti dep, Acal cetip, kün bütpöy	*Kuşağın beri yüzü diye, Ecel yetip, gün dolmadan*
52400	Öpkönün tömön çeti dep,	*Ciğerin alt ucu diye,*
	Kaçırıp bala urganda,	*Oğlan saldırıp vurduğunda,*
	Kolunda bolot nayzası	*Elindeki çelik mızrağı*
	Bıtıradı bırkırap,	*Paramparça oldu çatırdayıp,*
	Tize belden büktöldü,	*Diz belden büküldü,*
	Kayran canga küç keldi.	*Aziz cana zor geldi.*
	Serpilip Semeñ sayganda	*Silkinip Semen saplayınca,*
	Serpilip tegi koygon cok,	*Silkindi, yerinden hiç oynamadı,*

Kuup kelet Kardıgaç,
Semetey kayra tartkıça
Altın caak aybalta
Ala koyup tört çaptı,
Anın arı cagında,
Aç bolot candan suurup,

Kovalayıp gelir Kardıgaç,
Semetey geri dönene dek,
Altın yanaklı aybaltayı
Alıverip dört kez çaldı,
Onun öte yanında,
Aç çeliği belinden sıyırıp,

Anı menen üç saldı,
Kolunda kambıl ayzası,
Artık eken aylası.
Cetimiñe cetti emi,
Cetip muştap öttü ele.
Berensigen cetimdin
Közü ketti çekçeyip,
Eerinen art ketip,
Üzöñgüdön but ketip,
Okoro tüygön ak tizgin,
Aktulparga çak tizgin
Opsoloñ tentek cetim kul
Oñdoy karmay kaldı emi,
Astındagı Aktulpar
Oñdop-soldop kamçılap,
Oyrondun uulu çunagıñ
Tiybes coogo katılıp,
Bul düynönün kordugun
Ölgönü tiygen ekenmin.
Kasiettüü kan ele»,–
Dep, oşondo munu aytıp,
Kayran bala Semetey
Aşıp-şaşıp dır koyup,
Abası Bakay karata
Kaçıp cetim çu koyup,
Eñkeyişten kaçkanda,
Semeteydin Aktulpar
Eliktey kolu sayılat,
Ör tayana bergende
Kardıgaçtın tulparı

Onunla üç kez vurdu,
Elinde becerikli mızrağı,
Çaresi pek üstünmüş.
Yetimine yetişti işte,
Yetişip yumruklayıp geçti.
Yiğitlenen yetimin
Gözü gitti fal taşı gibi açılıp,
Eyerden ardı kayıp,
Üzengiden ayağı çıkıp,
Sımsıkı düğülmüş ak dizgin,
Aktulpar'a denk dizgin,
Delişmen yaramaz yetim kul
Düzeltip kavrayıverdi işte,
Altındaki Aktulpar'ı
Sağlı sollu kamçılayıp,
Yamanın oğlu delişmenin,
Dokunulmaz düşmana sataşıp,
Bu dünyanın zilletiyle
Ölümüme çatmışım ben.
Kutlu bir han idi», –
Deyip, o an bunu söyleyip,
Aziz oğlan Semetey,
Apar topar fırlayıp,
Abası Bakay'a doğru
Yetim kaçıp 'çü!' deyip,
Yokuş aşağı kaçarken,
Semetey'in Aktulpar'ı
Ceylan gibi ayakları saplanır,
Yokuşa dayanıp çıkarken,
Kardıgaç'ın tulparının

Cal-kuyrugu cayılat.

Yelesi kuyruğu yayılır.

Calı suydañ, kuyrugu az,
Calañgıç eken Telkürööñ
Kan Cakıptın malı ele,
Kumga tuup, taşka öskön,
Cılkıdan bölök başka öskön, Kapalanıp küyünüp,
Kara bayır, kapkan bel,
Çurkaganı şamal cel,
Anık kayıp Telkürööñ,
Kagışka minse kamsıkpas,
Oorukka minse oorubas,
Çalgınga minse çarçabas,
Celgenine cel cetpes,
Baskanına mal cetpes.
Karaçanın kız Saykal,
Kan Cakıptın Kardıgaç,
Kalıñ kıtay kakançın
Kaptap takır kelgende
Kalmaktardın döölörü,
Kayran Coloy, Boroonçu,
Kalmaktardın Bozkertik,
Kança döönün baarı bar,
Mancuunun kanı Ezkara
Baarısı ayza salganda,
Kızıl bolot Zulpukor
Kınap bergen emespi,
Kırk uruu kıtay döölörgö
Kırk bir künü sayışıp,
Çıdap bergen emespi.
Urgaaçının şeri oşol.
Uypalgır cayın surasañ
Aalamdı buzar er oşol.
Semeteydi kubalap,
Aydap bargan ceri oşol.
Akılınan şaştı ele,
Añtalañdap Semetey
Amanat candan tüñülüp,
Bakaydı közdöy kaçtı ele.
Tegi caman şaştı emi,

Yelesi seyrek, kuyruğu az,
Heyula imiş Telkürööñ,
Han Cakıp'ın malıydı,
Kumda doğup, taşta büyümüş,
Yılkıdan ayrı başka büyümüş, Kederlenip yanıp,
Kara bayır, kapan belli,
Koşuşu rüzgâr, yeldir,
Sahiden gaipten Telkürööñ,
Çatışmaya binilse kaygılanmaz,
Sefere binilse hastalanmaz,
Keşfe binilse yorulmaz,
Yelişine yel yetişmez,
Yürüyüşüne hayvan yetişmez.
Karaça'nın kızı Saykal,
Han Cakıp'ın Kardıgaç'ı,
Kalabalık Çinli, Kakançin
Basıp toptan geldiğinde,
Kalmakların devleri,
Yaman Coloy, Boroonçu,
Kalmakların Bozkertik'i,
Nice devin hepsi var,
Mançu'nun hanı Ezkara,
Hepsi mızrak saldığında,
Kızıl çelik Zulpukor'u
Kınına koyup vermedi mi,
Kırk boy Çin devleriyle
Kırk bir gün mızraklaşıp,
Dayanıp durmadı mı.
Dişilerin aslanı odur.
Kahrolasının halini sorarsan,
Âlemi bozacak er odur.
Semetey'i kovalayıp,
Sürüp götürdüğü yer orası.
Aklı başından gitmişti,
Telaşla çırpınıp Semetey,
Emanet candan umut kesip,
Bakay'a doğru kaçtı.
Pek fena şaşırdı işte,

Aşıp-şaşıp dır koyup,

Abasın közdöp çu koyup.
«Abam Bakay aylaker
Acıratıp albasa,
Amalım ketken uşu cer»,–
Oşondo bala Semetey
Astındagı Aktulpar
Ombul-dombul tüyülüp,
Üstündögü Semetey
Çımınday candan tüñülüp,
Aşıp-şaşıp antalap,
Bileginen sap ketip,
Cürögünön kap ketip,
Mınçalık şaşkan sebebi
Kezikken bul er, er eken
Kemtigi cok şer eken.
Taalayı artık zor eken,
Tulpardan kalgan tuyagım,
Mendede mınday cok eken,
Çındap ayza sunganı
Çıñoolu kızıl temirdey.
Çoñdugun karap otursa,
Urçuktuu toonun señirdey! –
Munu aytıp Semetey
Çaması ketip küyünüp,
Bakaydı közdöy tüñülüp,
Şaşıp kalgan kezi eken,
Manastın uulu er cetim,
Bakaydı közdöy bet alıp,
Kaçıp kalgan kezi eken.
Aktulpar kelet tüyülüp,
Semetey amanat candan tüñülüp,
Cılgınduunu aralap,
Semetey kaçtı Bakay kandı
baanalap,
Aşıp-şaşıp añtañdap,
Al Manastın cetimi
Teñiz Bakay abañdı

Apar topar fırlayıp,

Abasına doğru 'çü!' deyip.
«Abam Bakay çare bilir,
Ayırıp kurtarmazsa,
Çarem tükendiği yer burası», –
O anda oğlan Semetey,
Altındaki Aktulpar
Paldır küldür sıçrayıp,
Üstündeki Semetey
Sinek kadar candan umut kesip,
Apar topar çırpınıp,
Bileğinden sap gidip,
Yüreğinden fer gidip,
Bunca telaşının sebebi:
Rast gelen bu er, er imiş,
Kusuru yok, aslan imiş.
Talihi üstün, ulu imiş,
Tulpardan kalan tırnağım,
Bende de böylesi yokmuş,
Gerçekten mızrak uzatışı
Su verilmiş kızıl demir gibi.
İriliğine bakıp durulsa,
Çıkıntılı dağın doruğu gibi! –
Bunu deyip Semetey,
Gücü gidip yanıp,
Bakay'a doğru, candan bezip,
Şaşırıp kaldığı dem imiş,
Manas'ın oğlu er yetim,
Bakay'a doğru yönelip,
Kaçıp kaldığı dem imiş.
Aktulpar gelir sıçrayıp,
Semetey emanet candan bezip,
Cılgındı'nın arasından geçip,
Semetey kaçtı, Bakay Han'ı
siper edinerek,
Apar topar afallayıp,
O Manas'ın yetimi,
Deniz gibi Bakay abanın

Tegerene kaçtı emi.
Arıslan Bakay abañ şer
Añ-tañ bolgon oşo cer,
Baraanın körüp sabılıp,
Koe berdi Bakay kan
Semeteyge calınıp:
«Eey, Manastan kalgan bargegim,
Bettep mende kelgisiz,
Baatırdan kalgan aynegim,
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tuygundan kalgan çıragım,
Añtañdap şaşıp alıpsıñ,
Balam ayabay kaçıp kalıpsıñ,
Kazılgan kalıñ or barbı?
Karmooçu temir tor barbı?
Kaynatıluu şor barbı?
Kaçkanıñ caman çunayıp,
Kakançından Beecinden
Balam, kaptagan ilek kol barbı? Örttöy közü bek caynap,
Kaptagan ilek* kol bolso,
Karaanım cetim çınıñdı ayt,
Kökçoloktu mineyin,
Kölkügön kalıñ kalmakka
Ölöörümdö bir cemek
Caratkan işi bir demek,
Baygambar bar ak, dinim ak,
Bıyıl sakalımdın agında,
Saparım çukul çagımda
Salışıp çoguu kireyin,
Sandagan kıtay, köp şibee
Beecinge çeyin süröyün,
Ölöörümdö men Bakay
Kakanga aydap kireyin,
Ulukman Beecin uluu curt
Uçuna çeyin süröyün.
Coruksuz cerde doo barbı?
Colukkan saga coo barbı?

Çevresinde döne döne kaçtı işte.
Arslan Bakay aban, o aslan,
Şaşakaldığı yer orası,
Karaltısını görüp koşturup,
Koyuverdi Bakay Han,
Semetey'e yalvarıp:
«Ey, Manas'tan kalan goncam, Yüzüne kul varamaz,
Bahadırdan kalan aynam,
Tulpardan kalan tırnağım,
Doğandan kalan çırağım,
Afallayıp telaşa kapılmışsın,
Oğlum, amansız kaçmışsın,
Kazılmış derin çukur mu var?
Yakalayan demir ağ mı var?
Kaynatılmış bela mı var?
Kaçışın fena, sinmişsin,
Kakançin'in Beecin'inden,
Oğlum, basan sürü sürü ordu mu var?
Ateş gibi gözü pek alevlenip,
Basıp gelen ilek ordu ise,*
Karaltım yetim, doğrunu söyle,
Kökçolok'a bineyim,
Dalga dalga kalabalık Kalmak'a,
Ölürken bir kez dalış var,
Yaradan'ın işi birdir demek,
Peygamber hak, dinim hak,
Bu yıl sakalımın ağında,
Seferim yakın çağımda,
Vuruşup birlikte gireyim,
Sayısız Çinliyi, çok Şibe'yi
Beecin'e kadar süreyim,
Ölürken ben Bakay,
Kakan'a sürüp gireyim,
Ulukman Beecin ulu yurdu
Ucuna kadar süreyim.
Sebepsiz yerde dava mı var?
Sana rastlayan düşman mı var?

	Aytıp Bakay turguça,	*Bakay söyleyip durana dek,*
	Cooptu Semetey cetim kılgıça	*Yetim Semetey cevap verene dek,*
	Açıp közdü cumguça,	*Göz açıp kapayana dek,*
52560	Anday-mınday degiçe,	*Şöyle böyle diyene dek,*
	Kara küröñ at mingen,	*Kara doru at binmiş,*
	Kıl kuyrugun çart tüygön,	*Kıl kuyruğunu sımsıkı düğmüş,*
	Çoñdugu toonun teñindey,	*İriliği dağın dengi gibi,*
	Kayrat menen kaarına	*Gücüyle, gazabıyla,*
	Ayzasın sungan zaarına,	*Mızrak uzatışındaki zehriyle,*
	Mende cüzün körgüsüz,	*Kul yüzüne bakamaz,*
	Körsö köñül bölünüp,	*Görse gönül ürperip,*
	Kayrat menen sımbatı,	*Gücü ile endamı*
	Mendeden bölök körünüp,	*Kuldan başka görünüp,*
52570	Mingeni tulpar Telküröñ	*Bindiği tulpar Telküröñ,*
	Tartpay oozun buruptur,	*Dizgin çekmeden başını çevirmiş,*
	On eki kulaç sır nayza	*On iki kulaç sırlı mızrağı*
	Kürkürötö sunuptur,	*Gürleterek uzatmış,*
	Kara közün kan çalıp,	*Kara gözünü kan bürüyüp,*
	Kanduu betin sur çalıp,	*Kanlı yüzünü kurşuni renk kaplayıp,*
	Kan içmesi çın karmap,	*Kan içiciliği gerçekten tutup,*
	Kaşka tişi karasa,	*Ak dişleri, bakılırsa,*
	Taruudaydan bırkırap,	*Darı misali çatırdayıp,*
	Oozundagı kök calın	*Ağzındaki gök alev*
52580	Ottoy küyüp şırkırap,	*Ateş gibi yanıp çıtırdayıp,*
	Kaardanıp küyünüp,	*Öfkelenip yanıp,*
	Katın keypin cogotup,	*Kadın kılığını yitirip,*
	Erkekçe kiyim kiyinip,	*Erkekçe giyim kuşanıp,*
	Oloñdoy bolgon kayran çaç	*Urgan gibi gür aziz saçını*
	Töbögö kınap tüyüptür,	*Tepesine sımsıkı düğmüş,*
	Kök temirden tuulga	*Gök demirden tolgayı*
	Kömkörüp başka kiyiptir.	*Başına geçirip giymiş.*
	Añ-tañ kalıp Bakay er	*Şaşakalıp Bakay er,*
	Abaylap karap turdu ele.	*Dikkatle bakıp durdu.*
52590	Körsö köñül bölünöt,	*Görse gönül bölünür,*
	Badışa Bakay baykuştun	*Padişah Bakay zavallının*
	Közünün caşı tögülöt.	*Gözünün yaşı dökülür.*
	Köñülü ketip köp cakka	*Gönlü gidip çok yana,*
	Çögöt bolup bölünöt,	*Çöküp içi bölünür,*

Sölökötü-sölbötü,	*Görünüşü, salınışı,*
Atka mingen kelbeti,	*Ata binmiş endamı,*
Kabılan Manas kökcaldın	*Kaplan Manas bozkurdun*
Dal özündöy körünöt.	*Tıpkı kendisi gibi görünür.*
Oydu-toonun baarısı,	*Ovanın dağın hepsi,*
52600 Oy tobo, cügürgöndöy körünöt, Çın kandarı ıylagan.	*Ey tövbe, koşuyormuş gibi görünür, Gerçek hanları ağlamış.*
Ötkön Manas közünö	*Göçüp giden Manas gözüne*
Tirilgendey körünöt.	*Dirilmiş gibi görünür.*
Kozgolup cürök zırkırap,	*Yürek oynayıp sızlayıp,*
Bul karaandı körgöndö	*Bu karaltıyı gördüğünde,*
Kokuy kün Bakay burkurap.	*Vay gün, Bakay hıçkırıp.*
Koen tayak kolgo alıp,	*Tavşan değneğini ele alıp,*
Eki közün teñ aarçıp,	*İki gözünü birden silip,*
Es ala albay burkurap,	*Kendine gelemeden hıçkırıp,*
Baatır Bakay kabılan	*Bahadır Bakay kaplan,*
52610 Baarını körgön oluyañ,	*Her şeyi görmüş evliyan,*
Kele catkan bul adam	*Gelmekte olan bu adam,*
Köktön munar bölünöt,	*Gökten pus gibi ayrılır,*
Manas menen uyalaş,	*Manas ile aynı yuvadan,*
Uyalaş tügül udaalaş,	*Aynı yuvadan değil, ardı ardına,*
Kambarday bolgon Cakıptın	*Kambar misali Cakıp'ın*
Tuu belinen sızışkan,	*Öz belinden süzülüp gelen,*
Kayran eneñ Çıyırdı	*Aziz anan Çıyırdı'nın*
Catının cara teep çıgışkan.	*Rahmini tekmeleyip yarıp çıkan.*
Kaçır mingen Karaboz,	*Katıra binmiş Karaboz,*
52620 Epsiz eneñ Çıyırdı,	*Emsalsiz anan Çıyırdı,*
Uuldan birdi şer tuugan,	*Oğuldan birini aslan doğurmuş,*
Kızdan birdi şer tuugan,	*Kızdan birini aslan doğurmuş,*
Uuldan tuugan er Manas	*Oğul doğan er Manas*
Uyaluu curtka kan bolgon,	*Yuvalı yurda han olmuş,*
Kızdan tuugan Kardıgaç	*Kız doğan Kardıgaç,*
Kız künündö bey taalay	*Kızlık gününde talihsiz,*
Kılım çaykap, curt buzgan.	*Çağı çalkalayıp, yurt bozmuş.*
On cetige kelgende	*On yediye geldiğinde,*
Ayza sunup, top buzgan,	*Mızrak uzatıp, saf bozmuş,*
52630 Kabılgan kara kalmagın,	*Karşısına çıkan kara Kalmak'ın*
Kanın tögüp sulatkan,	*Kanını döküp sermiş,*

Eñkeyişte er saygan,
Er Coloydu baş kılıp,
Kara kalmak, mayacuunun,
Cetöön cetip bir saygan.
Kaarına bu kızdın

İnişte er saplamış,
Er Coloy başta olmak üzere,
Kara Kalmak'ın, Mançu'nun
Yedisine yetişip bir vuruşta saplamış.
Bu kızın gazabına

Kalayık çıdap turbagan.
Kan Koñurbay baş bolup,
Çınmaçındın Beecindin
Kabaktan kaar tögülgön,
Betteşken eki bölüngön,
Beecindin Çınçı kanına
Cana kakançındın şaarına
Biçigine* çiyilgen.
Ile suusu çoñ dayra
Öyüz-büyüz catışıp,
Altı miñ kıtay, san kalday,
Bulardın aksakalı Koñurbay
Açbuudan mingen er Toltoy,
Çoñ küröñ menen Ezkara,
Bozbuudan mingen Boroonçu,
Boz kaçırçan çoñ döödür,
Ilama, Şıykoo karısı,
Kayrıdındüü kapırdın
Alptarının baarısı.
Caanı tartar ıktuusu,
Buda şibee curttun mıktısı,
Soloondordon Bozkertik,
Sooronduktun Şıpşaydar,
Bütkül kıtay cabılıp,
Ayzakerden kıtaydın
Abıdanı cabılıp,
Öyüz-büyüz turuşup,
Ayza menen cetişpey
Mıltık menen uruşup,
Tosmoloşup catışıp,
Toguz kün tınbay atışıp,
Bir birine erender
Batışa albay catkanda,

Halk dayanıp duramamış.
Han Koñurbay başta olup,
Çin-Maçin'in, Beecin'in
Kaşından gazap dökülen,
Yüzleşeni ikiye bölünen,
Beecin'in Çınçı hanına,
Hem Kakançin'in şehrine,
Biçiğine yazılmış.*
İle suyu büyük ırmak,
Karşılıklı iki yakada yatıp,
Altı bin Çinli, sayısız kalday,
Bunların aksakalı Koñurbay,
Açbuudan'a binmiş er Toltoy,
Büyük doruyla Ezkara,
Bozbuudan'a binmiş Boroonçu,
Boz katırlı koca devdir,
Ilama ile ihtiyar Şıykoo,
Dini dönük kâfirin
Alplarının hepsi.
Yay çekmenin ustası,
Bu da Şibe yurdunun yamanı,
Solonlardan Bozkertik,
Sooronduk'un Şıpşaydar'ı,
Bütün Çin üşüşüp,
Çin'in mızrakçılarından
En seçkinleri üşüşüp,
Karşılıklı yakalarda durup,
Mızrakla yetişemeyip,
Tüfekle vuruşup,
Birbirini pusuya alıp yatıp,
Dokuz gün durmadan atışıp,
Yiğitler birbirine
Sığışamaz olduğunda,

Kan Coloydun Açbuudan	*Han Coloy'un Açbuudan'ı*
Arkı öyüzgö atkanda,	*Öte yakaya atladığında,*
Kıtay kolu dırkırap,	*Çin ordusu darmadağın kaçışıp,*
Bu kançık beycay eken dep,	*Bu kancık azgın imiş diye,*
Kalmaktın kanı çurkurap.	*Kalmak'ın hanı çığrışıp.*
Kantse candı koyboyt dep,	*Ne yapsa can komaz diye,*
Kokuy kün* kız candı koyboyt dep.	*Vay gün* kız, can komaz diye. Buğrasını*
Buurasın bittep töö kılıp,	*bitleyip deve edip,*
Cekeni belge kurçanıp,	*Ceken otunu bele kuşanıp,*
Tümöndögön kıtayga	*On binlerce Çinliye,*
Cetkileñ beybak Kardıgaç	*Yaman bahtsız Kardıgaç,*
Telkızıl menen aralap,	*Telkızıl ile dalıp,*
Kara kalmak mancuu curt	*Kara Kalmak, Mançu yurdu*
Kaarına çıdap turbagan.	*Gazabına dayanıp duramamış.*
Kardıgaç ayza sunganda,	*Kardıgaç mızrak uzattığında,*
Taş sayıngan kıtaydın	*Taş kuşanmış Çin'in*
Tazaları kulagan.	*Seçkinleri devrilmiş.*
Kaldaydın tuusun kulatıp,	*Kalday'ın tuğunu devirip,*
Kanın sayıp sulatıp,	*Hanını saplayıp serip,*
Aynıbastan catışıp,	*Yılmadan direnip,*
Altımış künü atışıp,	*Altmış gün atışıp,*
Alek kılgan kıtaydı.	*Çin'i perişan etmiş.*
Oşondo Çoñtaman, Dönköy alp ölüp,	*O zaman Çoñtaman, Dönköy alp ölüp,*
Ayıkpagan kalıñ çır,	*Dinmeyen koyu kavga,*
Oşo kalıñ soguş içinde	*O koyu savaşın içinde,*
Kayrattanıp cönölüp,	*Yüreklenip yürüyüp,*
Kardıgaçtın kılgan sır nayza,	*Kardıgaç'ın tuttuğu sırlı mızrak,*
Kapkara kanga bölönüp.	*Kapkara kana bulanıp.*
Keçee kırgındı kıtay salganda,	*Hani Çin kırgını saldığında,*
«Kırgızdın kanı Manastın	*«Kırgız'ın hanı Manas'ın*
Kızdarın tartıp alam,– dep,–	*Kızlarını çekip alırım, – deyip, –*
Töbösünön basam,– dep,–	*Tepesinden basarım, – deyip, –*
Tört tülügün çaçam,– dep,–	*Dört tülüğünü saçarım, – deyip, –*
Bulduragan buruttun	*Kekeme dilli Burut'un*
Tiyip alıp beesin,	*Kısrağını basıp alırım,*
Cakın kelse buruttun	*Yakına gelirse Burut'un*
Caynata muştap meesin»,–	*Beynini yumrukla dağıtırım», –*
Kan Koñurbay, çoñ Coloy,	*Han Koñurbay, koca Coloy,*

Kamıngan eken kozgolup,
Kara kalmak, tırgoottun
Cakkan otun öçürüp,
Cabıltıp baarın köçürüp,
Aygırın bittep at kılıp,
Burkanın koyup başına,
Ubadasın bat kılıp,

Hazırlanmış, kımıldanıp,
Kara Kalmak'ın, Tırgoot'un
Yaktığı ateşi söndürüp,
Toplayıp hepsini göçürüp,
Aygırını bitleyip at edip,
Burkan'ını başına koyup,
Vaadini tez edip,

Buruttu çaap aluuga,
Bir şumduktu saluuga,
Kolunun köbün cöö kılıp,
Kolu Beecin kaçpaska,
Bıtıratıp çaçpaska
Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Şıpşaydardı ee kılıp,
Kalıñ kolun mol aydap,
Kumurskaday caynatıp.
Beecindegi sankara,
Bacıga cıygan tümön mal
Azıkka munu aydatıp,
Ayçık altın kızıl tuu,
Aygaylatıp ızı-çuu.
Beyli kara burutka,
Bet alıp uruş salam dep,
Alöökönün kalıñ kun
Buruttan barıp alam,– dep,–
Beecinden çıkkan kızıl kur,
Beldi bekem buuym,– dep,–
Atam Alöökö kuunun kuuym,– dep.–

Burut'u vurup almaya,
Bir şeamet salmaya,
Ordusunun çoğunu yaya edip,
Beecin ordusu kaçmasın diye,
Darmadağın saçılmasın diye,
Kızıl kamçı Şıpşaydar,
Şıpşaydar'ı baş edip,
Kalabalık ordusunu bol sürüp,
Karınca gibi kaynatıp.
Beecin'deki karakalabalığı,
Vergiyle yığdığı on binlerce malı
Azık diye sürdürüp,
Hilalli altın kızıl tuğ,
Haykırtıp velvele koparıp.
Niyeti kara Burut'a
Yönelip savaş salarım diye,
Alöökö'nün ağır kan bedelini
Burut'tan varıp alırım, – deyip, –
Beecin'den çıkma kızıl kuşağı
Belime sıkı bağlarım, – deyip, –
Atam Alöökö'nün öcünü kovarım, – deyip. –

Kırk uruu kıtay kımbat curt
Kıyabı menen el aydap,
Kürmö kiygen kıtaydın
Küçtüülörün teñ aydap.
Kara kıtay, mancuu curt
Kaptap bizdi kalganda,
Kalaymandı salganda,
Karoolgo turup Kardıgaç
Calgız körüp alıptır,

Kırk boy Çin, değerli yurdu,
Sırasıyla halkı sürüp,
Cepken giymiş Çin'in
Güçlülerini birlikte sürüp.
Kara Çin, Mançu yurdu
Bizi basıp geldiğinde,
Kıyameti saldığında,
Gözcü durup Kardıgaç,
Tek başına görüvermiş,

Zulpukor kılıç kolgo alıp,	*Zulpukor kılıcı ele alıp,*
Telkızıldı bir salıp,	*Telkızıl'ı bir mahmuzlayıp,*
Cer caynagan kıtayga	*Yeri kaplayan Çinliye*
Ceke kirip kol salıp,	*Tek başına girip saldırıp,*
Keçee, Kardıgaç tozok körgöndö,	*Hani, Kardıgaç cehennemi gördüğünde,*
Aytıp turgan şu cerde,	*İşte burada anlatıp duran*
Bakay kandın kebi bar	*Bakay Han'ın sözü var,*
Kırktın başı Kırgılçal,	*Kırkın başı Kırgılçal,*
Kırkında köpkön cindi çal,	*Kırkında şımarmış deli ihtiyar,*
Sakalı suydañ takır çal,	*Sakalı seyrek, kel ihtiyar,*
Buzukka tuugan kapır çal,	*Fesat için doğmuş kâfir ihtiyar,*
Buzuktun miñin oylogon,	*Fesadın binini düşünen,*
Buttayın buzup baratsa	*Put gibi yıkıp bozup gitse,*
Buudan Manas kabılan	*Küheylan Manas kaplan*
Buzdu eken dep koybogon.	*'Bozdu' demeyi bilmeyen.*
Baskan cerin tamandap,	*Bastığı yeri taban tepip,*
Tozoku caktan camandap,	*Cehennemlikçe kötüleyip,*
Kişi işener kebi bar,	*İnsanın inanacağı sözü var,*
Tozoku bolor ceri bar,	*Cehennemlik olacak yanı var,*
Toodoy atañ kan Manas .	*Dağ gibi atan Han Manas .*
Munun buzup koygon ceri bar.	*Bunun bozup koyduğu yer var.*
Ak sözdü naalat kılganda.	*Ak sözü lanetleyince.*
Ataña Kırgıl munu aytkan,	*Atana Kırgıl bunu demiş,*
Adam bilbes şumdu aytkan,	*İnsanın bilmediği şerri söylemiş,*
Kırgıldın aytkan kebi bul,	*Kırgıl'ın dediği söz bu,*
Kıyamat ketken atañdı	*Kıyamete göçen atanı*
Buzup turgan ceri bul:	*Bozduğu yer işte bu:*
«Kızırluu Manas kebimi uk!	*«Hızırlı Manas, sözümü dinle!*
Adırga salgan san malıñ	*Kırlara saldığın sayısız malın*
Buudan emes turbaybı,	*Küheylan değilmiş meğer,*
Akırettik dos bolduñ,	*Ahiretlik dost oldun,*
Akbaltaydın Çubagı,	*Akbaltay'ın Çubak'ı,*
Aram kıyal çunagı	*Haram huylu delişmeni,*
Tuugan emes turbaybı,	*Akraba değilmiş meğer,*
Eşekti sıyla toguz cıl	*Eşeğe dokuz yıl saygı göster,*
Buudan bolboyt turbaybı,	*Küheylan olmazmış meğer,*
Akbaltaydın aramzaada Çubagı, Keñ	*Akbaltay'ın haramzade Çubak'ı, Geniş*
Kaşkardın Çoñ-Alay	*Kaşkar'ın Çoñ-Alay'ı*

Kızdan tuugan çunagı
Tuugan bolboyt turbaybı.
Kırga aydasa ak buuday
Egin emes turbaybı,
Kanıkey menen Çubagıñ
Tegin emes turbaybı.
Bu Talastın öñdürü
Koo boluşpayt turbaybı,
Kanıkey menen bul Çubak
Soo boluşpayt turbaybı,

Kızdan doğma delişmeni,
Akraba olmazmış meğer.
Kıra ekilse ak buğday,
Ekin olmazmış meğer,
Kanıkey ile Çubak'ın
İşi temiz değilmiş meğer.
Bu Talas'ın sırtları
Dere olmazmış meğer,
Kanıkey ile bu Çubak
Masum durmazlarmış meğer,

Kan-Cayloo közdöy el köçsö,
Kaygısı cok tüşüşöt,
Köç üstünön araktı
Körünöögö içişet
Törö Manas sultandın
Töşögün baskan oñobu,
Töbödön çındap dart tiyse,
Döörügön Çubak kobobu,
Carıktık Manas kökcaldın
Cazdıgın baskan oñobu.
Candimi Çubak çala sart
Canına kelse kobobu»,–
Tak oşondoy sözdü aytıp,
Kırgıldın aytkan sözünö,
Kıyamat ketken kan atañ
Kup işenip turganda,
Kabılan Çubak ardıgıp,
Ugup alıp tardıgıp,
Enekem ele Kanıkey
Eptep koysom oñombu,
Esil kan menen kurgan can
Kıyamattık dos elem,
Antına siysem oñombu»,–
Dep, öşöntüp, çamınıp,
Öpkölöp Çubak taarınıp,
San kazına dilde mülk
Çubak sapırıp barın çaçkanda,
Kerilip Çubak kaçkanda.

Kan-Cayloo'ya doğru el göçse,
Kaygısız konarlar,
Göç üstünde rakıyı
Göz göre göre içerler,
Töre Manas sultanın
Döşeğini çiğneyen onar mı,
Tepeden gerçekten dert değse,
Sayıklayan Çubak yanından kalkar mı,
Nurlu Manas bozkurdun
Yastığını çiğneyen onar mı.
Sinsi Çubak, yarı Sart,
Yanına gelse kalkar mı», –
Tam da böyle söz söyleyip,
Kırgıl'ın dediği söze
Kıyamete göçen han atan
İyice inanıp durduğunda,
Kaplan Çubak arlanıp,
İşitip içi daralıp,
Anam sayılırdı Kanıkey,
El uzatsam onar mıyım,
Aziz han ile bu garip can
Kıyametlik dost idim,
Andını çiğnesem onar mıyım», –
Deyip, böylece, köpürüp,
İçerleyip Çubak küsüp,
Sayısız hazineyi, altın mülkü
Çubak savurup hepsini saçtığında,
Kasılıp Çubak kaçtığında.

	Kebez belboo, keñ ötük	*Pamuk kuşaklı, bol çizmeli*
	Keçildin kanı kalçaga	*Keçil'in hanı Kalça'ya,*
52820	Akbaltay kandın er Çubak	*Akbaltay Han'ın er Çubak'ı*
	Altı külük at berip,	*Altı yürük at verip,*
	Alakanday kat berip,	*Avuç kadar mektup verip,*
	Taalayluu Manas törönü	*Talihli Manas töreyi*
	Dardaytıp Kuday aldı dep,	*Kuday sırtüstü serip aldı diye,*
	Koldop turgan coldoştor	*Destek olan yoldaşlar*
	Boyunan ketip kaldı dep,	*Yanından gitti diye,*
	Talastın içi koo bolup,	*Talas'ın içi viran olup,*
	Işengen Çubak coo bolup,	*Güvenilen Çubak düşman olup,*
	Kakan kandın Beecinge	*Kakan Han'ın Beecin'ine*
52830	Çubaktın katı tiyiptir.	*Çubak'ın mektubu ulaşmış.*
	Alöökö öçün alam dep,	*Alöökö öcümü alırım diye,*
	Kan Koñurbay baş bolup,	*Han Koñurbay başta olup,*
	Kırk uruu kıtay cürüptür.	*Kırk boy Çin yürümüş.*
	Kırktın başı Kırgıldı	*Kırkın başı Kırgıl'ı*
	Kuday taala alganda,	*Kuday Taala aldığında,*
	Kayran eneñ Kanıkey	*Aziz anan Kanıkey*
	Altı ay salbar kalganda.	*Altı ay salbar kaldığında.*
	Çoñ Talastın batkalda,	*Koca Talas'ın koyağında,*
	Çoñ törö atañ baatır Manas kan	*Koca töre atan bahadır Manas Han*
52840	Kökala menen samsıtıp,	*Kökala ile darmadağın edip,*
	Akılayga catkanda,	*Akılay'ın koynunda yattığında,*
	Ardık oylop, kep kılbay,	*Gücenip düşünüp, söz etmeden,*
	Azaptı Kanıkey beybak tartkanda.	*Azabı bahtsız Kanıkey çektiğinde.*
	Baatırıñ abañ dagı bar,	*Bahadırın, aban dahi var,*
	Salbar kalıp Kanıkey	*Salbar kalıp Kanıkey,*
	Cılgınduunu caylaptır,	*Cılgındı'yı yaylamış,*
	Akkula menen Akolpok,	*Akkula ile Akolpok,*
	Eköönü katar kamdaptır.	*İkisini birden hazırlamış.*
	Keçee, Kara-Buura, Çatkalda	*Hani, Kara-Buura'da, Çatkal'da,*
	Kapası cok kaykalap	*Kedersiz, kaygısız salınıp,*
52850	Kalıñ kırgız catkanda,	*Kalabalık Kırgız yatarken,*
	Küügüm kire, kün bata,	*Alacakaranlık çöküp, gün batarken,*
	Eldin astı nım cata,	*El henüz uykuya yatmışken,*
	Boz ala celek, kızıl tuu,	*Boz ala bayrak, kızıl tuğ,*
	Boy-boyu köp ızı-çuu,	*Her yanda çok velvele,*

Ak asaba, kara tuu
Aygayı köp ızı-çuu.
Asmandan kıyarıp cıldız bölünöt,
Beecindi közdöy kaçkanda.
Alban türdüü aykırık
Kıtaydın ünü körünöt.
Kara kurttay kılkıldap,
Kalmaktın kolu lıkıldap,
Cañcuñdun kolu cabılıp.
Keçildin kanı Koñurbay,
Aldı menen kamınıp.
Tört uruktuu kırgızdın
Töbösünön baskanda.

Ak sancak, kara tuğ,
Nârası çok, velvele.
Gökten kayıp yıldız ayrılır,
Beecin'e doğru kaçtığında.
Türlü türlü haykırışla
Çin'in sesi gelir.
Kara kurt gibi kaynaşıp,
Kalmak'ın ordusu tıklım tıklım,
Cañcuñ'un ordusu üşüşüp.
Keçil'in hanı Koñurbay,
En önden hazırlanıp.
Dört boylu Kırgız'ın
Tepesinden bastığında.

Cılañaylak, cılañbaş
Bel bakandı kolgo alıp,
Törö atañ Manas şaşkanda,
Oşondo törönün zayıbı Kanıkey,
Meenet dolu beytaalay
Berendigin bilgizip,
Akkula menen akolpok
Atakeñe miñgizip,
Coo-caraktın baarısın
Ataña berip tabıştap,
Kıtayga mintip kirgizip.
Köktön kögörüp munar bölünüp,
Kökcalıñ Çubak körünüp.
Baydın uulu Bakay kan,
Ulak kandın Sırgagı,
Atañ Manas kabılan,
Kızıktı bular salganda,
Kıtaylardın kızıl tuu
Kımbatım Çubak sayganda,
Kayrıdindüü kapırlar
Kayra tarta şaşkanda.
Taalayı artık atañdın
Isıgına çıdabay,
Kayratına kata albay,
Kara mancuu, köp şibee

Yalınayak, yalın baş,
Bel sırığını ele alıp,
Töre atan Manas şaşırdığında,
O zaman törenin eşi Kanıkey,
Cefakâr, çılgın, bahtsız,
Yiğitliğini belli edip,
Akkula ile Akolpok'u
Atacığına verip bindirip,
Silah pusatın hepsini
Atana verip emanet edip,
Böylece Çin üstüne salıp.
Gökten göğerip pus ayrılıp,
Bozkurdun Çubak görünüp.
Bay'ın oğlu Bakay Han,
Ulak Han'ın Sırgak'ı,
Atan Manas kaplan,
Bunlar kızılca kıyameti saldığında,
Çinlilerin kızıl tuğunu
Kıymetlim Çubak devirdiğinde,
Dini dönük kâfirler,
Geri dönmeye şaşırdığında.
Talihi üstün atanın
Hışmına dayanamayıp,
Gücüne karşı duramayıp,
Kara Mançu, çok Şibe,

Antalañdap kaçkanda,	*Telaşla çırpınıp kaçtığında,*
Kıtay tuusu cıgılıp	*Çin tuğu yıkılıp,*
Kara talday kapırdı	*Kara söğüt gibi sık kâfiri*
Beecindi közdöy sapırıp,	*Beecin'e doğru savurup,*
Azuuların arkaytıp,	*Azı dişleri sırıtıp,*
At ölügü too tüşüp,	*At ölüsü dağ gibi yığılıp,*
Kıl murutun şıypaytıp,	*Kıl bıyığı sarkıp,*
Er ölügü boo tüşüp.	*Er ölüsü demet demet düşüp.*
Kara kıtay, mancuunun	*Kara Çin'in, Mançu'nun*
Kudayga ünü ugulup,	*Sesi Kuday'a işitilip,*
Ayzasının baarısı	*Mızraklarının hepsi*
Karşı-terşi cıgılıp.	*Karmakarışık devrilip.*
Kırk uruu kıtay Beecinge	*Kırk boy Çin, Beecin'e*
Kızıktı mintip salganda,	*Böyle kızılca kıyamet saldığında,*
Alakanday busurman.	*Avuç kadar Müslüman.*
Acıratıp alganda.	*Ayırıp kurtardığında.*
Kürmö kiygen kıtaydın	*Cepken giymiş Çin'in*
Küçtüüsün aydap kırganda,	*Güçlüsünü sürüp kırdığında,*
Taş sayıngan kıtaydın	*Taş kuşanmış Çin'in*
Tazaların kuuganda.	*Seçkinlerini kovduğunda.*
Anı mınday taştaylı,	*Onu şöyle bırakalım,*
Armanda calgız Kardıgaç	*Hasrette yalnız Kardıgaç,*
Oşondon kabar baştaylı.	*Ondan haber başlatalım.*
Kabılan tuugan Kardıgaç,	*Kaplan doğmuş Kardıgaç,*
Keçildin kanı Koñurbay	*Keçil'in hanı Koñurbay*
Bet alışıp turganda,	*Karşı karşıya durduğunda,*
Kayran candı ayabay,	*Aziz canı esirgemeden,*
Alöökönün Koñurbay	*Alöökö'nün Koñurbay'ı,*
Oşo turgan Kardıgaç	*Orada duran Kardıgaç*
Kaçırıp ayza salganda,	*Saldırıp mızrak vurduğunda,*
Alöökönün Koñurbay	*Alöökö'nün Koñurbay'ı*
Aylası ketip kalganda,	*Çaresi tükenip kaldığında,*
Koñurbaydın kırk törö	*Koñurbay'ın kırk töresi,*
Oolcugan kalçanı	*Sendeleyen Kalça'yı*
Alsıratıp alganda.	*Güçten düşmüşken kurtardığında.*
Kıtaylardın döölörü,	*Çinlilerin devleri,*
Kumurskaday baatırlar,	*Karınca gibi sayısız bahadırlar,*
Kurçagan eken kapırlar,	*Kâfirler kuşatmış meğer,*

Kurup kalsın calgızdık.	*Kahrolsun yalnızlık.*
Kapırlardın kazınalık mergeni	*Kâfirlerin hazinelik nişancısı*
Belgilüü Manas şeri cok,	*Namlı Manas aslanı yok,*
Karacoy çukul kelgeni,	*Karacoy yakına geldi,*
Kara calduu Boroonçu,	*Kara yeleli Boroonçu,*
Boroonçunu sayganda,	*Boroonçu'yu sapladığında,*
Müşküldu al kız tartıptır,	*O kız çok müşkül çekmiş,*
Çukul turgan Karacoy	*Yakında duran Karacoy*
Telkızıl attı atıptır.	*Telkızıl atı vurmuş.*
Başın çaykap Telkızıl	*Başını sallayıp Telkızıl,*
Bük tüşüp cerge catıptır.	*Yığılıp yere yatmış.*
Oşondo kalmaktan balban Ilama,	*O zaman Kalmak'tan pehlivan Ilama,*
Kolgo tüşüp kalıptır.	*Ele düşüp kalmış.*
Kapırdın cayın suraba,	*Kâfirin halini sorma,*
Kolgo tüşkön al kızdı	*Ele düşen o kızı*
Tegerektep alıptır,	*Çepeçevre kuşatmış,*
Ecekeñ Kardıgaç şorduu başına	*Ablan Kardıgaç'ın kara bahtlı başına*
Kalaymandı salıptır.	*Kıyameti salmış.*
Oşondo temir arkan torçonu,	*O zaman demir urganlı ağcıları,*
Tegiz kancarkolçonu,	*Tekmil hançer ellileri,*
Çalma uruuçu ıktuusu,	*Kement atmanın ustası,*
Kayrıdindin kaynap catkan mıktuusu.	*Dini dönüğün kaynaşıp duran yamanı.*
Kalıñ kol kaptap kelgende	*Kalabalık ordu basıp geldiğinde,*
Cakın kelgen cañcundun	*Yakına gelen cañcuñun*
Içegisin bulaptır,	*Bağırsağını deşmiş,*
Ayza cetken cerlerin	*Mızrağın yettiği yerleri*
Ayza menen soylotup,	*Mızrakla yere sermiş,*
Kızıgıp cakın kelgenin	*Heveslenip yakına geleni*
Kılıç menen sulatıp,	*Kılıçla devirmiş,*
Kan agızıp kapırdan	*Kâfirden kan akıtıp,*
Tört künü beybak çıdaptır.	*Dört gün bahtsız dayanmış.*
Kaardanıp kaygırıp,	*Öfkelenip kederlenip,*
Kazatka minip oturgan	*Gazaya binip gittiği*
Telkızıldan ayrılıp,	*Telkızıl'dan ayrılıp,*
Oşondo köküröktü çañ basıp,	*O zaman göğsünü toz basıp,*
Közdü kara kan basıp,	*Gözünü kara kan basıp,*
Akıl boşop, iç küyüp,	*Akıl gevşeyip, iç yanıp,*

Darman ketip salaktap,
Eki kolu şalaktap,
Eki közü alaktap,
Bel baylagan beli cok,
Ceti börü bir koydu,
Cetimim çunak, uguptur,
Talasa tarpın koebu?
Cetimiş kalmak bir kızdı
Sabasa tarpın koebu?
Tegerektep Ilama
Tegi ele karmap alıptır,
Teñiz eceñ Kardıgaç
Kardıgaç kolgo tüşköndö,

Derman gidip sarkıp,
İki kolu sallanıp,
İki gözü fıldır fıldır,
Bel bağlayacak beli yok,
Yedi kurt bir koyunu,
Yetimim delişmen, duymuş,
Kapışsalar leşini korlar mı?
Yetmiş Kalmak bir kızı
Dövse leşini korlar mı?
Çepeçevre kuşatıp Ilama,
Sonunda yakalayıvermiş,
Deniz gibi ablan Kardıgaç,
Kardıgaç ele düştüğünde,

Şuru otogot, marcan taş
Zuñtuñdun kanın cıyıptır,
Ilamaga baldırap,
Oşo kün nike kıyıptır,
Kardıgaçtı Ilama çoçko alıptır. Kayrat kılgan oşo şer.
Kaçırdan ıloo miñgizip,
Beecindi közdöy olcolop,
Beş cüzü alıp tartkanda,
Olcolop kayra kaytkanda,
Kabılan Manas, Bakay er
Akbaltaydın Çubagı,
Kaynap catkan kapırdı
Kakandı közdöy sayganda,
Keçee, kırgızdın künü tuuganda,
Kanduu kanga kanışıp,
Beypayga salıp kapırdı
Beecindi közdöy kuuganda,
Beecin curt kaçıp dırkırap,
Beecindi közdöy burkurap,
Isık-Köldü baskanda,
Kızıl-Kıya aşkanda,
Karkıra boylop burkurap,
Kalıñ kapır kaçkanda,
Kızıtalak kıtaydı

Mercan düğme, mercan taş,
Zuñtuñ'un hanlarını toplamış,
Ilama'ya gevezelik edip,
O gün nikâh kıymış,
Kardıgaç'ı Ilama domuz almış. Direnip duran o aslandı.
Katırdan binek bindirip,
Beecin'e doğru ganimet edip,
Beş yüzü alıp çekildiğinde,
Ganimetleyip geri döndüğünde,
Kaplan Manas, Bakay er,
Akbaltay'ın Çubak'ı,
Kaynaşıp duran kâfiri
Kakan'a doğru saplayıp sürdüğünde,
Hani, Kırgız'ın günü doğduğunda, Kanlı kana kanışıp,
Kâfiri belaya salıp,
Beecin'e doğru kovduğunda,
Beecin yurdu tabana kuvvet kaçıp,
Beecin'e doğru feryat edip,
Isık-Köl'ü bastığında,
Kızıl-Kıya'yı aştığında,
Karkıra boyunca feryat edip,
Kalabalık kâfir kaçtığında,
Kahrolası Çinliyi

	Eçki-Ölöstü eñkeytip,	*Eçki-Ölös'ten aşağı eğdirip,*
	Epsiz sayıp barganda,	*Amansız saplayıp vardığında,*
	Mañkan ıldıy baskanda,	*Mañkan'dan aşağı bastığında,*
	Kordoy ıldıy çapkanda,	*Kordoy'dan aşağı at sürdüğünde,*
	It uruşun* salganda,	*İt dalaşını* saldığında,*
	Ittey kuup alganda,	*İt gibi kovaladığında,*
53010	Köñüz menen Tekesti	*Köñüz ile Tekes'i*
	Kömkörültüp alganda,	*Tepetaklak ettiğinde,*
	Ilenin başı Üç-Aral	*İle'nin başı Üç-Aral'a*
	Imeriltip kuuganda,	*Döndürüp kovduğunda,*
	Ögüz-Aşuu, Tay-Aşuu	*Ögüz-Aşuu ile Tay-Aşuu'ya*
	Sürüp barıp turganda,	*Sürüp varıp durduğunda,*
	Tay-Aşuunun Çara-Taş,	*Tay-Aşuu'nun Çara-Taş'ı,*
	Öyüz-böyüz ceri tar	*İki yakası yeri dar,*
	Kamalışıp turuştuk,	*Sıkışıp direndik,*
	Alaman uruş* kılıştık.	*Alaman savaşı* ettik.*
53020	Kabılan Manas ayköl şer,	*Kaplan Manas, gönlü deniz aslan,*
	A düynö ketken kayran er,	*Öbür dünyaya göçen aziz er,*
	Baytal beenin kulunu,	*Baytal kısrağın tayı,*
	Kalıñ kıtay kapırga,	*Kalabalık Çinli kâfire,*
	Oşo kıtay içinde,	*O Çin'in içinde,*
	Kayrattuusu Koñurbay,	*En yüreklisi Koñurbay,*
	Tikenalp menen Şıpşaydar,	*Tikenalp ile Şıpşaydar,*
	Boronçu menen er Coloy,	*Boronçu ile er Coloy,*
	Er Börüköz, Ezkara	*Er Börüköz, Ezkara,*
	Döölörünün baarı bar.	*Devlerinin hepsi var.*
53030	Bet alıp tınbay uruşup,	*Yönelip durmadan vuruşup,*
	Beypaylaşıp turuşup.	*Birbirini belaya sokup durup.*
	Kaçpay turup salışıp,	*Kaçmadan durup çarpışıp,*
	Tüz karmap ayza sunuşup,	*Düz tutup mızrak uzatıp,*
	Mıltık atıp, caa tartıp,	*Tüfek atıp, yay çekip,*
	Tügönüşüp uruşup,	*Tükene tükene vuruşup,*
	Döösü canın ayabay,	*Devi canını esirgemeden,*
	Müşküldöşüp turuşup,	*Birbirini müşküle sokup durup,*
	Kapır menen busurman,	*Kâfir ile Müslüman,*
	Kayrattaşıp turuşup.	*Güç yarıştırıp durup.*
53040	Kayra tartpay betteşip,	*Geri dönmeden yüzleşip,*
	Kaçpay turup uruşup,	*Kaçmadan durup vuruşup,*

A düynö ketken Manas er
Taalayı artık şer ele,
Bu düynögö kuduret
Bir caratkan er ele.
Telegeyi teñ ele,
Için karap otursañ
Cer cüzünön keñ ele,
Bet alışa kelgende,
Beren törö Manaska
Mende azar salbagan.
Cer cerdegen mendeden
Ukuruk kayırır kalbagan.
Kıtay kaynap toluşup,
Alaman kırgın boluşup.
Camgır kılıp caa tartıp,

Öbür dünyaya göçen Manas er,
Talihi üstün aslandı,
Bu dünyaya kudretin
Bir yarattığı erdi.
Her yanı denkti, kusursuzdu,
İçine bakıp otursan,
Yeryüzünden genişti,
Karşı karşıya gelindiğinde,
Yiğit töre Manas'a
Hiçbir kul eza edememiş.
Yeryüzünde yurt tutan kuldan
Ukruk çevirecek kimse kalmamış.
Çin kaynayıp dolup,
Alaman kırgın olup.
Yağmur gibi yay çekip,

Möndür kılıp ok atıp,
Ayzanın başı çabışıp,
Adamdın başı kagışıp.
Kumurskaday bılkıldap,
Kurttay caynap kılkıldap.
Asman açık, cer bürköö,
Topurak kaptap, çañ uçup,
Toguz kün uruş bir bolduk.
Tuu karmap Bakay karıbız
Toz-toz bolduk barıbız,
Cer körünbös çañ menen
Cetkileñ uruş bolgondo
Alek bolduk can menen.
Cabıla kıtay caa tartsa
Caanın ogu çırkırap,
Munun tiygen ceri bırkırap,
Cer aldına tıgışıp,
Oşondo acalı cetken can ölüp, Bet alıp uruş kılganda,
Tiygen ceri bırkırap,
Kan tögülüp şırkırap,
Acalı cetken ölüşüp,
A düynö cüzün körüşüp,

Dolu gibi ok atıp,
Mızrağın başı çarpışıp,
Adamın başı tokuşup.
Karınca gibi kımıldayıp,
Kurt gibi kaynaşıp dalgalanıp.
Gök açık, yer kapalı,
Toprak kaplayıp, toz uçup,
Dokuz gün savaşta bir olduk.
Tuğ tutan ihtiyarımız Bakay,
Darmadağın olduk hepimiz,
Yer görünmez tozla,
Amansız savaş olduğunda,
Canla başla perişan olduk.
Çin hep birden yay çekse,
Yayın oku vızıldayıp,
Bunun değdiği yer parçalanıp,
Yer altına sığınıp,
O zaman eceli yeten can ölüp, Yönelip savaş edildiğinde,
Değdiği yer parçalanıp,
Kan dökülüp şarıldayıp,
Eceli yeten ölüp,
Öbür dünya yüzünü görüp,

Oşo soguş bolgondo
Aksakalduu karı ölgön
Kıtay menen buruttan
Kıyla adam dagı ölgön.
Can kaşayıp salışıp,
Can talaşıp kalışıp,
Bet alışıp tikteşip,
Ayza salıp aykırıp,
Bet algandı büktöşüp,
Küñdüzündö tınç albay,
Tün içinde uyku albay,
Küçtöşüp uruş kılışkan,
Kan Bakay abañ içinde,
Kalayman salıp turuşkan.
Kızırluu Manas kanı bar,
Kırk çoronun baarı bar,
Aç aykırık, kuu süröön,
Arstan tişi ötpögön,

O savaş olduğunda,
Aksakallı ihtiyar öldü,
Çinli ile Burut'tan
Hayli insan dahi öldü.
Can acısıyla çarpışıp,
Can çekişircesine kapışıp,
Yüzleşip dikleşip,
Mızrak vurup haykırıp,
Karşısına çıkanı büküp,
Gündüzünde rahat almadan,
Gece içinde uyku almadan,
Güç yarıştırıp savaşmışlar,
Han Bakay aban içlerinde,
Kıyamet salıp durmuşlar.
Hızırlı Manas hanı var,
Kırk çoranın hepsi var,
Aç haykırış, kuru nara,
Arslan dişi işlemeyen,

Aalamdın alı cetpegen,
Akbaltanın Çubak bar.
Atka ceñil, tayga çak,
Uykusu cok, colgo sak,
Ulakkan uulu Sırgak bar.
Baarısınan artıgı
Taalayluu Manas kankor şer
Talıkpay kara kıtayga
Talkandı salgan oşo cer.
Talıkpastan turuşup,
Talkalaşıp uruşup.
Bet alışıp turuşup,
Belsenişip uruşup,
Cekeme-ceke çıgışıp,
Çaması kelse bir birin,
Beypaylaşıp turganda,
Kalıñ kıtay kalkı bar,
Urugu mancu kıtaydan
Çoñ Döñgö alpı bar,
Al Döñgönün özünö,

Âlemin gücü yetmeyen,
Akbalta'nın Çubak'ı var.
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yolda uyanık,
Ulakkan oğlu Sırgak var.
Hepsinden üstünü,
Talihli Manas, kan dökücü aslan,
Yılmadan kara Çin'e
Bozgunu saldığı yer orası.
Yılmadan durup,
Birbirini parçalayıp vuruşup.
Yüzleşip durup,
Bel bağlayıp vuruşup,
Teke tek çıkışıp,
Gücü yetse birbirini,
Belaya sokup durduğunda,
Kalabalık Çin halkı var,
Soyu Mançu, Çin'den,
Koca Döñgö alpı var,
O Döñgö'nün kendisine,

Kaçırdan tulpar mingizip,
Calañ temir torgoy köz
Kök temir soot kiygizip,
Al kapırdın kolunda
On eki kulaç sır nayza,
Kaarına mende çıdabay
Çıga keldi bir saydan.
Kazatka kankor attangan,
Döñgönün cayın surasañ,
Beecindin kakan kanının
Dañzasına kattalgan.
Kırk uruu kıtay, köp kalkka
Oşo kelgen Döñgönün
Kımbattıgı bilingen,
Kaarınan kan çıkkan,
Kayratınan can çıkkan.
Ceti cıl tınbay cöö cürüp,

Katırdan tulpar bindirip,
Salt demirden, kuş gözü halkalı
Gök demir zırh giydirip,
O kâfirin elinde
On iki kulaç sırlı mızrak,
Gazabına kul dayanamayıp,
Bir vadiden çıkageldi.
Gazaya kan dökücü at binmiş,
Döñgö'nün halini sorarsan,
Beecin'in Kakan hanının
Defterine kayıtlı.
Kırk boy Çin'e, çok halka,
O gelen Döñgö'nün
Değerliliği bilinmiş,
Gazabından kan çıkmış,
Kudretinden can çıkmış.
Yedi yıl durmadan yaya yürüyüp,

Kap-Toonun beri çetinen
Cetimiş döönü öltürgön.
Altı cılı cöö basıp,
Ayzasın çıktap maylagan,
Kabarında bar beken:
Kulagı temir Kutan alp,
Kindigi temir Kiten alp,
Mañdayı temir Mañguş alp,
Karager mingen Kaman alp,
Sarıker mingen Sazan alp.
Bul beşöö menen çoñ Döñgö,
Bet alıp ayza sunuşup,
Ceti kün tınbay uruşup,
Erdikti mınday kılıptır,
Kap-Toonun beri betinen
Suuk-Tör degen bir toonun,
Tügöngön narkı çetinen,
Uruktuu balban seksen döö
Tügöl kırıp salıptır,
Eey, tügöngön balban çoñ Döñgö,
Serüün cayga baktırıp,

Kap-Too'nun beri ucunda,
Yetmiş devi öldürmüş.
Altı yıl yaya basıp,
Mızrağını özenle yağlamış,
Haberin var mıdır:
Kulağı demir Kutan alp,
Göbeği demir Kiten alp,
Alnı demir Mañguş alp,
Karager'e binmiş Kaman alp,
Sarıker'e binmiş Sazan alp.
Bu beşiyle koca Döñgö,
Yönelip mızrak uzatıp,
Yedi gün durmadan vuruşup,
Erliği şöyle etmiş,
Kap-Too'nun beri yüzünde,
Suuk-Tör denen bir dağın
Bittiği öte ucunda,
Soylu pehlivan seksen devi
Tümden kırıp geçirmiş,
Eey, tükenesice pehlivan koca Döñgö, Serin yaylada baktırıp,

Erdikti epsiz salıptır. *Erliği amansız salmış.*
Sekseninen beşöönü *Sekseninden beşini*
Kakançındın kanına *Kakançin'in hanına*
Tirüü baylap barıptır, *Diri bağlayıp götürmüş,*
Beecindin Karı kanına, *Beecin'in Karı hanına,*
Tartuu kılıp salıptır. *Armağan edip sunmuş.*
Oşondo Döñgönü kanı caktırgan, *O zaman hanı Döñgö'yü beğenmiş,*
Döñgönü beri cumşaarda, *Döñgö'yü beri yollarken,*
Baylap bargan beşöönü *Bağlayıp götürdüğü beşini*
Kazınaga baktırgan. *Hazinede baktırmış.*
Kırk uruu kıtay elinin *Kırk boy Çin elinin,*
Kızıtalak Beecindin *Kahrolası Beecin'in*
Kay kılıgın aytayın, *Hangi işini anlatayım,*
Adam tappas oy kılıp, *İnsanın bulamayacağı düşünce edip,*
Seksen tört künü toy kılıp, *Seksen dört gün toy edip,*
Toyunda kıtay çogulup, *Toyunda Çinli toplanıp,*
Düñküldögün urdurup, *Davulunu gümbürdetip,*
Baraban kulak tundurup, *Trampetle kulak sağır edip,*
Surnayların sızgırtıp, *Zurnalarını inletip,*
Koñguroosun kaktırıp, *Çanlarını çaldırıp,*

Kolodon kılgan çoñ burkan *Tunçtan yapılma koca Burkan'ı*
Asa baylap aldırıp, *Sırığa bağlatıp taşıtıp,*
Astınan curtun çubatıp, *Önünden yurdunu sıra sıra geçirtip,*
Alekti mintip saldırıp, *Böylece velveleyi saldırıp,*
Etegine kıtayça çiyip kat koyup, *Eteğine Çince çizip yazı koyup,*
Döñgö kan dep at koyup, *Döñgö Han diye ad koyup,*
Altın taacı kiygizip, *Altın taç giydirip,*
Al Döñgönün bir özün *O Döñgö'nün bir kendisini*
Altın takka miñgizip, *Altın tahta çıkarıp,*
Ayarına sınatıp, *Ayarına sınatıp,*
Irçısına ırdatıp, *Ozanına söyletip,*
Aytkanın curtka ep kılıp, *Dediğini yurda yasa edip,*
Kırk uruu kıtay Beecindin *Kırk boy Çin Beecin'in*
Carımına bek kılıp, *Yarısına bey edip,*
Kürmöçönün küldüytüp, *Cepkenini kabartıp,*
Al Döñgönün özünö *O Döñgö'nün kendisine*
Küçtüünün tonun kiygizip, *Güçlünün kürkünü giydirip,*
Karıpçısın kaldaytıp *Kolçağını heybetle takıp,*

Kanının tonun kiygizip,
Al Döñgönü caktırıp,
Ayarları körüptür:
«Buruttardın buurukma Manas
cindisin
Döñgö karmap beret»,– dep
Ümüt kılıp cürüptür.
Karı kan menen Esen kan,
Aycañcuñ menen Küncañcuñ,
Azız kan beşöö kan eken,
Kakançını Beecindin
Çoñ ulugu al eken.
«Uşu kırgızdın kanı Manastı
Çoñ Döñgö karmap beret»,– dep,
Çoñ ümütü bar eken.
Döñgönün cayın suraba,
Kabar alıp kanınan,
Kayratı taşıp abıdan:
«Buruttun cindi Manaska

Hanının kürkünü giydirip,
O Döñgö'yü beğenip,
Ayarları bakıp görmüş:
«Burutların hırçın Manas
delisini
Döñgö yakalayıp verir», – deyip,
Umut edip durmuşlar.
Karı Han ile Esen Han,
Aycañcuñ ile Küncañcuñ,
Azız Han, beşi han imiş,
Kakançin'in, Beecin'in
Büyük uluğu onlarmış.
«Şu Kırgız'ın hanı Manas'ı
Koca Döñgö yakalayıp verir», – deyip,
Büyük umutları var imiş.
Döñgö'nün halini sorma,
Hanından haber alıp,
Gücü iyice taşıp:
«Burut'un deli Manas'ına

Buzuktu mıktap salam»,– dep,–
Kaardanıp çoñ Döñgö,
Beyilsigen Manastı
Bet alıp karmap alam,– dep,–
Çınmaçından kızına
Çın karmap aygır salam»,– dep,– Kalıñ
kıtay, maçañçın,
Çın kamınıp çoñ Döñgö
Kelip kalgan kezi eken.
Döñgönün cayın surasañ
Çoñdugu toonun teñindey,
Katılgandı cegidey,
Adamdan bölök türü bar,
Katılsa candan kan çıgıp,
Cana kayratınan can çıgıp,
Kaçırı cerdi tebelep,
Kan Koñurbay, Coloydu
Katınınça cemelep:
«Emgiçe Manas buruttu

Fesadı sağlam salarım», – deyip, –
Öfkelenip koca Döñgö,
Kibirlenen Manas'ı
Yönelip yakalarım, – deyip, –
Çin-Maçin'in kızına
Sahiden tutup aygır salarım», – deyip, –
Kalabalık Çinli, Maçançin,
Sahiden hazırlanıp koca Döñgö,
Gelip çattığı dem imiş.
Döñgö'nün halini sorarsan,
İriliği dağın dengi gibi,
Sataşanı yutacak gibi,
İnsandan başka görünüşü var,
Sataşılsa candan kan çıkar,
Hem kudretinden can çıkar,
Katırı yeri çiğneyip,
Han Koñurbay ile Coloy'u
Karısı gibi azarlayıp:
«Şimdiye dek Manas Burut'u

Eñkeytip sayıp albagan,
Cılkısı turmak buruttun
Uyların aydap albagan,
Kaardanıp maktanıp,
Kan Koñurbay kayda eken
Kaçırıp uruş kılbagan,
Kızdarı tügül buruttun
Katının olco kılbagan
Kayratsız Kalça kayda eken?
Kalıñ kıtay, kakan curt
Ebelektey çöp bolsoñ,
Ebi cok mınday köp bolsoñ,
Mancuu, kara kalmak curt
Baarıñ kaçıp alıpsıñ,
Tolup catkan buruttan
Calgız kız olco alıpsıñ».
Dep, öşöntüp, çoñ Döñgö,
Kürmö kiygen kıtaydın
Küçtüülörün cemelep.
Taş sayıngan kıtaydın
Tazaların cemelep,
Bülüktü caman baştadı,

Eğdirip saplayıp alamayan,
Yılkısı şöyle dursun, Burut'un
İneklerini sürüp alamayan,
Öfkelenip övünüp,
Han Koñurbay nerede imiş,
Saldırıp savaş etmeyen,
Kızları şöyle dursun, Burut'un
Karısını ganimet etmeyen,
Yüreksiz Kalça nerede imiş?
Kalabalık Çin, Kakan yurdu,
Kavılca gibi ot isen,
Böyle düzensiz kalabalık isen,
Mançu, kara Kalmak yurdu,
Hepiniz kaçıvermişsiniz,
Dolup taşan Burut'tan
Bir tek kız ganimet almışsınız».
Deyip, böylece, koca Döñgö,
Cepken giymiş Çin'in
Güçlülerini azarlayıp.
Taş kuşanmış Çin'in
Seçkinlerini azarlayıp,
Kargaşayı fena başlattı,

Kandarının baarısın
Kırıp ie taştadı,
Kan Coloy menen Ilama,
Kalkının cayın suraba,
Bu kara coltoy Döñgönün
Alpının cayın aytayın:
Döñgönün cayın suraba,
Kabagı biyik, cüzü suuk,
Kayran Döñgö kanetsin,
Burulup çıkkan murutu
Ötökkö çıkkan çalkanday,
Kancasının* batkalı
Baldar cegen talkanday,
Murununun çoñdugu
Selebenin* kabınday,
Kaş-kabaktın ortosu

Hanlarının hepsini
Kırıp geçiriverdi,
Han Coloy ile Ilama,
Halkının hâlini hiç sorma,
Bu kara uğursuz Döñgö'nün
Alpının hâlini anlatayım:
Döñgö'nün hâlini sorma sen,
Kaşları yüksek, yüzü soğuk,
Zavallı Döñgö ne yapsın,
Kıvrılıp çıkan bıyığı
Çayırda biten ısırgan gibi,
Çubuğunun lüle çukuru*
Çocukların yediği talkan çanağı gibi,
Burnunun kocamanlığı
Palanın kını gibi sanki,*
Kaşla kapak arasındaki çukur

Töbösü tüşkön körgö okşoyt,
Ay mañdaydın keñdigi
Bay caylagan törgö okşoyt.
Cüzün adam körgüsüz,
Bet alıp mende kelgisiz,
Mende türün körgüsüz.
Mına oşondo oşol döö,
Arkasında köp dayar
Kaptap turgan eçen döö,
Kayrattanıp kürküröp,
Kalıñ kıtay, Koñurbay
Kak carılıp dürküröp,
Berelenip belsenip,
Belgilüünün biri eken,
Beri urganday teñselip,
Zıñgırap kıtay kenebey,
Kaptal kirgen kalıñ kol
Buçkagına teñebey.
Kak canına baylaluu
Kızıl baştık düñgürçök,
Kolundagı kancaga

Tavanı çökmüş mezara benzer,
Ay alnının genişliği
Bey yaylağı başköşeye benzer.
Yüzüne insan bakamaz,
Karşısına kul varamaz,
Kul, suretini göremez.
İşte o zaman o dev,
Ardında hazır bekleşen,
Akına duran nice dev,
Yüreklenip kükreyip,
Kalabalık Kıtay, Koñurbay
Ortadan yarılıp gürleyip,
Kabarıp bel bağlayıp,
Namlıların biriymiş,
Beri vurmuş gibi sallanıp,
Heybetle Kıtay aldırmadan,
Yandan giren kalabalık orduyu
Topuğuna denk saymadan.
Tam yanı başına bağlı
Kızıl keseli tütün torbası,
Elindeki çubuğa

Düñgürçöktö tameki
Törт çeñgeldep saldı ele,
Al Döñgönün kancası,
Dagı tolboy oşondo
Cana törт eli böksö kaldı ele.
Kıraandın baarı cıyılıp,
Colum üydöy barbaytıp
Kiseden* çubap kara kuu,
Kıtayga kılıp ızı-çuu.
Kıtay ottuk, boor taş
Kırıp iyip ot koyup,
Kancasına çok koyup,
Kancaga mintip ot koyup,
Sorup alsa çoñ kanca
Barabanday korkurap,
Koe berse tütünü
Kol ıştıktay burkurap,

Torbadaki tütünü
Dört avuçlayıp doldurmuştu,
O Döñgö'nün çubuğu
Yine de dolmayıp o anda
Daha dört parmak eksik kalmıştı.
Yiğitlerin hepsi derlenip,
Yolcu çadırı gibi kabartıp
Keseden kara kav çekip,*
Kıtay'a koparıp gürültü.
Kıtay çakmağını, sert taşı
Çakıp çakıp ateş yakıp,
Çubuğuna kor koyup,
Çubuğa böyle ateş koyup,
Çekince koca çubuk
Davul gibi horuldayıp,
Salıverince dumanı
Ordugâh ocağı gibi tütüp,

Calpı mancuu, köp keçil
Canı kalbay çırkırap.
Cıldız uçkan emedey
Kancanın çogu zırkırap.
Aldında tulpar kaçırga
Kaardanıp kamçı urup,
Atañdın körü Koñurbay,
Şıpşaydar menen Koñurbay
Emgiçe karap turasıñ,
Bastaşkan kara burutka
Balaketti salamın,
Manası turmak karap tur,
Başkasın baylap alamın.
Belgilüü burut az curttu
Mekege aydap baramın.
Beli boşoñ, suu cürök
Beyli ketken itter»,– dep,
Bek aybatın saldı emi,
Bet alıp sunup ayzasın,
Bek ketiret karap tur,
Kırk çoronun aylasın.
Kaardanıp bakırıp,
Kaçırına kamçı urup,

Bütün Mancu, nice keşiş
Canı çıkarcasına çığrışıp.
Yıldız kayar gibi
Çubuğun koru vızıldayıp.
Altındaki yürük katıra
Öfkelenip kamçı vurup,
Kahrolası Koñurbay,
Şıpşaydar ile Koñurbay:
«Bunca zaman bakıp durdun,
Karşı gelen kara Burut'a
Belaları salarım ben,
Manas'ı şöyle dursun, seyret,
Ötekileri bağlayıp alırım.
Şu namlı, bir avuç Burut'u
Meke'ye sürüp götürürüm.
Beli gevşek, su yürekli,
Soysuzlaşmış itler» – deyip,
Pek heybetini taktı şimdi,
Yönelip uzatıp mızrağını,
«Hepten bitiririm, seyret,
Kırk çoronun çaresini».
Öfkeyle böğürüp,
Katırına kamçı vurup,

Kel burut dep çakırıp.
Al Döñgönü körgöndö,
Kan Manastın kırk kıraan,
Kayran Bakay abañ bar,
Uu içkendey tıyılıp,
Döñgögö çıdap can barbay,
Kırk çoronun özünön
Öñünön bittey kan kalbay.
«Kızıtalak kıtayga
Katılgan tirüü kalbayt,– dep,–
Buga kezikken tirüü barbayt»,– dep,–
Kırgıl baştap karısı,
Kırk çoronun baarısı
Cürögünön kap ketip,
Bileginen sap ketip,

«Gel Burut!» diye çağırıp.
O Döñgö'yü görünce,
Han Manas'ın kırk yiğidi,
Aziz Bakay aban var,
Zehir içmiş gibi sinip,
Döñgö'ye can dayanamayıp,
Kırk çoronun kendinde,
Yüzünde zerre kan kalmayıp.
«Kahrolası Kıtay'a
Sataşan sağ kalmaz, – deyip, –
Buna rastlayan sağ dönmez» – deyip, –
Başta Kırgıl, yaşlısı,
Kırk çoronun cümlesi
Yüreğinden güç gidip,
Bileğinden derman gidip,

Beren Manas kabılan,
Belgilüü tuugan oluyañ,
Sayıpburuş* artık şer
Sayıştı kılgan oşo cer.
Kocosan Manas kabılan,
Astındagı miñgeni
Kazatka miner Akkula,
Özü kara bayır kazanat,
Kalbır öpkö, cez bilek,
Baytal beenin kulunu,
Kara cılkı duldulu.
Sır nayzanı kolgo alıp,
Akkula sanga bir salıp,
Arsılan töödöy kabılan
Al döñgögö kol salıp.
Asmandan tüşkön Boz kise
Aykırıp belge kurçanıp,
Aç aykırık, kuu süröön
Cer carılgan ün salıp,
Beren Manas arsılan
Beli artına mekçeyip,
Cumulbay közü çekçeyip,
Kalmak eerdin kaşı,– dep,–

Yavuz Manas kaplan,
Namlı doğmuş evliyan,
Sayıpburuş, üstün arslan,*
Mızrak cengine girdiği yer orası.
Kocosan Manas kaplan,
Altında bindiği,
Gazaya bindiği Akkula,
Kendisi halis soylu kübeylan,
Kalbur ciğerli, tunç bilekli,
Baytal kısrağın kulunu,
Kara yılkının düldülü.
Sırlı mızrağı ele alıp,
Akkula'nın sağrısına bir vurup,
Arslan, deve cüsseli kaplan
O Döñgö'ye saldırıp.
Gökten inen Boz kise
Haykırıp bele kuşanıp,
Aç nara, keskin savaş çığlığı,
Yer yarılırcasına ses salıp,
Yavuz Manas arslan
Beli geriye kavislenip,
Kırpmadan gözü belerip:
«Kalmak eyerin kaşı, – deyip, –

Omuroo ıldıy çögörsöm
Cüröktün bolgon başı»,– dep,
Kayran Çubak, er Bakay
Manas muştap alganda
Kıñkaybadı çoñ Döñgö,
Kızıgı kalıñ añgeme,
Kastaşkan coogo köp minip
Kandim bolgon Akkula,
Muştaganda Döñgönü
Butu cerge ornogon.
Külümsüröp kaşkayıp,
Carkırap külüp tastayıp:
«Kezegiñ algın kapır,– dep,–
Aralaşıp kalışıp,
Beecinden çıkkan ekensiñ,

Göğsünden aşağı çökertsem
Yüreğin tam başıdır» – deyip,
Aziz Çubak, er Bakay
Manas yumruğu indirince
Kılı kıpırdamadı koca Döñgö'nün,
Merakı bol kıssadır bu,
Hasım yağıya çok koşulup
Cenge pişmiş olan Akkula,
Döñgö'ye yumruk inince
Ayakları yere perçinlenmiş.
Gülümseyip ışıldayıp,
Parlayıp gülüp sırıtarak:
«Sıranı al, kâfir, – deyip, –
Birbirine karışıp,
Beecin'den çıkmışsın sen,

53380	Belgilüü Döñgö baatır»,– dep, Kaysı	*Namlı Döñgö bahadır» – deyip, Hangisi*
	ekeni bilinbey,	*hangisi bilinmez,*
	Beleske turdu kan Manas,	*Yamaçta durdu han Manas,*
	Bet alıp saydı çoñ Döñgö,	*Yönelip sapladı koca Döñgö,*
	Beylebey koydu kan Manas,	*Aldırış etmedi han Manas,*
	Çokuga turdu çoñ Döñgö,	*Doruğa dikildi koca Döñgö,*
	Çoyulup saydı kan Manas,	*Gerilip sapladı han Manas,*
	Çoçubay koet çoñ Döñgö.	*İrkilmedi koca Döñgö.*
	Kezekme-kezek turuşup,	*Nöbetleşe karşı durup,*
	Biri-birine mıktaşıp,	*Birbirine sıkı direnip,*
	Kıykırıp ayza uruşup,	*Haykırıp mızrak vuruşup,*
53390	Kılımda cok çoñ comok	*Asırda görülmedik koca destanı*
	Mına mintip uruşup.	*İşte böyle vuruşup.*
	Cana turdu çoñ Döñgö,	*Yine durdu koca Döñgö,*
	Cana turdu kan Manas,	*Yine durdu han Manas,*
	Cana Manas sayganda,	*Manas yine saplayınca,*
	Çıdap turgan Döñgönün,	*Dayanıp duran Döñgö'nün*
	Ok ötpös tonu bölündü,	*Ok işlemez kaftanı yarıldı,*
	Öpkönün tuşu köründü.	*Ciğerinin hizası göründü.*
	Alapayın taba albay,	*Ne yapacağını bilemeyip,*
	Oşo turgan çoñ Döñgö	*Öyle duran koca Döñgö*
53400	Alek bolup turganda,	*Telaşa düşüp dururken,*
	Kan Koñurbay, Şıpşaydar,	*Han Koñurbay, Şıpşaydar,*
	Kadimki Tiken balbanı.	*Namlı Tiken pehlivanı,*
	Kan Manastı karata	*Han Manas'ın üstüne*
	Çoçkolor alaman koyup kalganı.	*Domuzlar hep birden saldırıverdi.*
	Kaçırının üstünön	*Katırının üstünden*
	Kan Manastın kırk törö	*Han Manas'ın kırk beyi*
	Kaçırışıp turuşup,	*Birbirine saldırışıp,*
	Kaptatıp iybey Manasın	*Manas'ını çiğnetmeden*
	Karsıldaşıp uruşup,	*Çatır çatur vuruşup,*
	Aybaltalap çabışıp,	*Aybaltayla biçişip,*
53410	Akalaşıp kalışıp,	*Boğaz boğaza gelişip,*
	Igına kelse caylaşıp,	*Sırası düşünce haklayıp,*
	Ölçöösünö kelişse,	*Ölçüsüne denk gelseler,*
	Kurç tüpöktüü ayzanı	*Keskin püsküllü mızrağı*
	Ölçölüü cerge kadaşıp.	*Ölçülü yere çakışıp.*
	Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslüman —*

Kuday betin körgözbö,
Karasa közgö ilinbey,
Kamgak uçkan emedey,
Tüz cerden caynap çañ ketip,
Adır-küdür añgekten
Korkurap kara kan ketip,
Kıtay ölüp turganda,
Döñgönün cayın surasañ,
Manastın ısıgına çıdabay,
Kayratına bata albay,
Kakandı közdöy çu koyup,
Kaçıp kalgan kezi eken,
Akıldan şaşıp antañdap,
Kayran Döñgö kanetsin
Şaşıp kalgan kezi eken.
Eñkeyişke kelgende
Al Döñgönün kaçırı
Bukaday moynu bultuldap,
Örgö çıga bergende
Manas kandın Akkula
Arkarday közü cıltırap,
Cetkileñ Manas abakeñ
Cebeden murun cetkeni,
Cetken cerde Döñgönü
Kayran Manas kamınsa

Tanrım, öylesini gösterme,
Bakılsa göze ilişmez,
Savrulan diken yumağı gibi,
Düz yerden kaynayıp toz kalkıp,
İnişli çıkışlı hendekten
Gürül gürül kara kan gidip,
Kıtay kırılıp dururken,
Döñgö'nün hâlini sorarsan,
Manas'ın ateşine dayanamayıp,
Gayretine karşı duramayıp,
Kakan'a doğru at salıp,
Kaçıp gittiği demmiş,
Aklı şaşıp bocalayıp,
Zavallı Döñgö ne yapsın,
Şaşırıp kaldığı demmiş.
İnişe geldiğinde
O Döñgö'nün katırı
Boğa gibi boynu oynayıp,
Yokuşa çıkarken
Manas hanın Akkula'sı
Arkar gibi gözü ışıldayıp,
Yetkin Manas aban
Oktan önce yetişti,
Yetiştiği yerde Döñgö'yü
Aziz Manas davranırken,

Akbaltanın Çubagı
Ay-aalamdı buy kılgan
Atañdın körü çunagı,
Kan Çubaktın kolunda
Kadimki kılıç Oykuma
Cetip başın alganı,
Cetigi Manas bul ekөö
Döñgönü soyup salganı,
«Beldüü Döñgö öldü»,– dep,
Beecindin curtu kaçkanda,
Oşondo beren Manas kökcal kan «El oozunda elek cok,
Mekeden kelgen beş celek

Akbalta'nın Çubak'ı,
Ay-âlemi kasıp kavuran,
Kahrolası o çılgın,
Han Çubak'ın elinde
Meşhur kılıcı Oykuma
Yetişip başını aldı,
Yiğit Manas'la bu ikisi
Döñgö'yü boğazlayıverdi,
«Güçlü Döñgö öldü» – diye,
Beecin'in halkı kaçınca,
O zaman yavuz Manas, bozkurt han «El ağzında elek yok,
Meke'den gelen beş sancağı

	Bekemdep cerge ornotup,	*Pekiştirip yere dikip,*
	Bet algandı soylotup.	*Karşı geleni yerde süründürüp.*
	Alıstan kelgen belgini	*Uzaktan gelen nişanı*
	Altı cerge ornotup,	*Altı yere dikip,*
	Aydap cürüp soylotup,	*Sürüp sürüp süründürüp,*
	Kaldaydın tuusun cıgıltıp	*Kalday'ın tuğunu devirtip,*
	Kara mancuu, şibeeni,	*Kara Mancu'yu, Şibe'yi*
53460	Kudayga ünün ugultup,	*Sesini Tanrı'ya işittirip,*
	Kubalap aydap sapırıp,	*Kovalayıp sürüp savurup,*
	Beecindi közdöy capırıp,	*Beecin'e doğru önüne katıp,*
	Berendin başı kesilip,	*Yavuzun başı kesilip,*
	Meenetke kıtay kezigip,	*Mihnete Kıtay düşüp,*
	Küçtüüsü Döñgö ölgöndö,	*Güçlüsü Döñgö ölünce,*
	Küyüttü kıtay körgöndö,	*Yası Kıtay görünce,*
	Kuup-sürüp oturup	*Kova kova sürüp de*
	Cıldızdın ar cak betinen,	*Cıldız'ın öte yüzünden,*
	Ak-Talaanın çetinen,	*Ak-Talaa'nın ucundan,*
53470	Kıran-Kırdın conunan,	*Kıran-Kır'ın sırtından,*
	Ilamanın kolunan,	*Ilama'nın elinden,*
	Kaynap catkan kapırdın	*Kaynaşıp duran kâfirin*
	Temir arkan torunan,	*Demir urgan ağından,*
	Surkızıl okko uçkanda,	*Surkızıl okla vurulup düşünce,*
	Manastın karındaşı Kardıgaç	*Manas'ın kız kardeşi Kardıgaç*
	Oozun cıyıp algıça,	*Ağzını toplayıncaya dek,*
	Kolgo tüşüp kalıptır,	*Ele düşüvermiş,*
	Temir arkan tordoluu	*Demir urgan örülü*
	Torgo tüşüp kalıptır.	*Ağa düşüvermiş.*
53480	Kaynap catkan kıtayga	*Kaynaşıp duran Kıtay'a*
	Kalaymandı salganbız,	*Kıyameti koparmıştık,*
	Çoñ Ilama kapırdan	*Koca Ilama kâfirden*
	Kardıgaçtı mintip tartıp	*Kardıgaç'ı böyle çekip*
	alganbız.	*almıştık.*
	Kıtayga önök aldırbay	*Kıtay'a tutsak kaptırmadan*
	Kızıktı mınday salganbız.	*Böylesi bir şan salmıştık.*
	Talaska kelip kongondo,	*Talas'a gelip konunca,*
	Kayran bala Kardıgaç	*Zavallı yavru Kardıgaç*
	Camanattı bolgondo,	*Kötü söze uğrayınca,*
53490	Er Manas turup munu aytkan:	*Er Manas kalkıp şöyle demiş:*

	Esi cok curttan ugat,– dep,–	*«Akılsız halktan işitir, – diye, –*
	Oşo kün canı çıgat,– dep,–	*O gün canı çıkar, – diye, –*
	Elden uşak kep uksa	*Elden dedikodu duyarsa*
	Oşo künü ölöt,– dep,–	*O gün ölür, – diye, –*
	Caş kezinde karındaş	*Genç yaşında kız kardeş*
	Kıyamat cüzün köröt»,– dep,–	*Kıyamet yüzünü görür» – diye, –*
	Camanattı bolorun	*Kötü söze uğrayacağını*
	Carıktık Manas kördü ele,	*Nurlu Manas görmüştü,*
	Cerdin tübü Celpiniş	*Yerin dibi Celpiniş,*
53500	Celpinişti cerdegen,	*Celpiniş'i yurt edinen,*
	Caman eldin eesine,	*Kem halkın sahibine,*
	Carmanas degen döösünö	*Carmanas denen devine,*
	Carmanaska bergenbiz,	*Carmanas'a vermiştik,*
	Carmanaska bergeni	*Carmanas'a verilişi:*
	Kattap adam barbagan,	*Gidip geleni olmayan,*
	Kabarın kişi albagan,	*Haberini kimse almayan,*
	Ulamadan ulasak,	*Söylenceden ulasak da*
	Bile turgan adam cok,	*Bilecek insan yok,*
	Tetigi kara kürön at miñgen	*İşte şu kara doru ata binen*
53510	Kardıgaçtın özü eken,	*Kardıgaç'ın ta kendisiymiş,*
	Kan agası Manastı	*Han ağası Manas'ı*
	Körgönü kelgen kezi eken»,–	*Görmeye geldiği demmiş», –*
	Dep, oşentip, Bakay kan	*Deyip, böylece, Bakay han...*
	Karındaşı Kardıgaç	*Kız kardeşi Kardıgaç,*
	Könülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
	Közünün caşı tögülüp,	*Gözünün yaşı dökülüp,*
	Sanaası caman bölünüp,	*Düşüncesi fena dağılıp,*
	Salaa-salaa köz caşı	*Sicim sicim gözyaşı*
	Kayran bet ıldıy tögülüp,	*Zavallı yüzden aşağı dökülüp,*
53520	Kardıgaç beybak kanetet,	*Çaresiz Kardıgaç ne yapsın,*
	Bakaydın cüzün karasa,	*Bakay'ın yüzüne baksa:*
	Eçki tonu etinde,	*Keçi kürkü teninde,*
	Cargak şımı artında,	*Gön şalvarı üstünde,*
	Sakalının agında,	*Sakalının akıyla,*
	Saparı çukul barında,	*Yol vakti yaklaşmışken,*
	Küldögön külü başınan	*Gülüp coşan neşesi başından*
	Ebak ele öçüptür,	*Çoktan sönüp gitmiş,*
	Bakay kandın başına	*Bakay hanın başına*

Ölümdün türü cetiptir.
Kök cal Bakay karıya
Közü ketken iriñdep,
Köödönü kalgan kirildep,
Muunu kalgan bılkıldap,
Közü arı cakta cıltırap,
Kuuday sakal ak bolup,
Kuruy turgan çak bolup,
Kalgan eken Bakay kan.
Tiktep tursa Kardıgaç,
Bakay erdin başına
Ölümdün kaarı cetiptir,
Tirüülüktün belgisi
Eçak ötüp ketiptir,
Bakaydı körüp zar ıylap,
Çıñırıp turat can kıynap:
«Eey, kabılan Bakay kan aba ay! Temir kandın kızı ele,
Başındagı suusar börk
Kimder ırgap kiybegen,
Döölötü başta barında
Kim kürküröp cürbögön,
Bakay kandı körgöndö
Bet albay mende dürbögön.
Beren kan Bakay abakem,
Sen uşunday bolduñbu?!
Tentip ketip alıska
Men uşunday boldumbu?!
Aba Bakay kabılan,

Kagılayın oluyam,
Kalayıktın taanışı,
Bu düynönün kalısı
Toodon suu cürsö tozdobos,
Toodoy abam Manastın
Toodoy altın mamısı.
Amalsızdan aylanıp
Alıska ketken men elem,
Dool kelse cel tiygis

Ölümün sureti ermiş.
Bozkurt Bakay ihtiyar,
Gözü irinlenip gitmiş,
Göğsü hırıldar olmuş,
Dermanı titrer kalmış,
Gözü ta derinde ışıldayıp,
Kuğu gibi sakalı ak olup,
Sönüp gidecek çağa gelip,
Öyle kalmış Bakay han.
Dikkatle baksa Kardıgaç,
Er Bakay'ın başına
Ölümün kahrı ermiş,
Diriliğin nişanı
Çoktan geçip gitmiş,
Bakay'ı görüp zâr zâr ağlayıp,
Çığlık atar can dağlayıp:
«Eey, kaplan Bakay han aba, ah! Temir hanın kızıydı,
Başındaki samur börkü
Kimler sallanıp giymedi ki,
Devleti başındayken
Kim kükreyip gezmedi ki,
Bakay hanı görünce
Karşısına kul çıkamaz, ürkerdi.
Yavuz han Bakay abam,
Sen böyle mi oldun?!
Uzaklara savrulup gidip
Ben böyle mi oldum?!
Aba Bakay kaplan,

Kurbanın olayım evliyam,
Cümle halkın tanışı,
Bu dünyanın hakemi,
Dağdan sel inse dağıtmaz,
Dağ gibi abam Manas'ın
Dağ gibi altın direği.
Çaresizlikten dönüp dolaşıp
Uzağa giden bendim,
Bora kopsa yel değdirmez

Kalıñ tokoy çer eleñ,
Kabarın ukpay mañ bolgon
Kaygı baş baykuş men elem,
Kayrılıp keldim Talaska
Amanbı kırgız eliñiz?
Kabarın aba aytıp ber,
Esenbi Manas şeriñiz?
Köz körsö, kursak köp kaynayt,
Keñ-Özön, Keñ-Kol ceriñiz
Kep kıldım, aman bar beken,
Keñiri argın eliñiz?
Keyitpey aba, baçım ayt,
Aman-esen bar beken
Bayakı Manas şeriñiz?
Keñ-Kolgo tartkan celebiz,
Kıyamat ketpey amanbı
Çıyırdı kargan enebiz?
Urgaaçının uzu ele,
Barmaktayda baş koşup,
Bittey kezde birikken;
Sır bilgi ceñem Kanıkey
Sırttanım aman bar beken?» –
Dep, öşöntüp, Kardıgaç
Eldi surap turganda,
Kadırman Manas kankor şer,
Kırk çoronun baarısın
Teñdep surap turganı.
«Aba Bakay, kebimdi uk!
Kırk çoronun kıyını,

Koyu orman, sık meşendin,
Haber alamayıp şaşkına dönen
Kaygı başlı zavallı bendim,
Dönüp geldim Talas'a:
Esen mi Kırgız eliniz?
Haberini söyle, aba,
Esen mi Manas arslanınız?
Göz görse, içim çok kaynar,
Keñ-Özön, Keñ-Kol yeriniz,
Söz ettim, sağ esen mi ola
Geniş Argın eliniz?
Üzmeden söyle aba, tez söyle,
Sağ salim duruyor mu ola
O eski Manas arslanınız?
Keñ-Kol'a gerilen yele ipimiz,
Kıyameti görmeden sağ mı
Çıyırdı koca anamız?
Kadınların hünerlisiydi,
Parmak kadarken baş koşup,
Bit kadarken bir olan;
Sır bilir yengem Kanıkey,
Aslanım sağ esen mi ola?» –
Deyip, böylece, Kardıgaç
Eli sorup dururken,
Kadirli Manas'ı, kankor arslanı,
Kırk çoronun hepsini
Bir bir denk sorup durdu.
«Aba Bakay, sözümü dinle!
Kırk çoronun yamanı,

Altımıştın artıgı,
Altın tagın may kılgan,
Ak busurman boldum,– dep,–
Atası Azoozil kandı cay kılgan.
Akbaltaydın kolunda
Kümüştön tagın maylagan,
Atası kürsüygön kandı caylagan,
Karganda Baltay kanetsin,
Alakanga kalgan cıyganı,

Altmışın üstünü,
Altın tahtını yağ eyleyen,
«Ak Müslüman oldum» – diye, –
Atası Azoozil hanı yere seren.
Akbaltay'ın elinde
Gümüşten tahtını yağlayan,
Heybetli atası hanı deviren,
Kocamış Baltay ne yapsın,
Avuçta kalan birikimi,

Kaalagan calgız ıymandı,
Sarı taldan saydırgan
Talı kalgan Beecinde,
Sap altından casatkan
Tagı kalgan Beecinde,
«Kayrı dindüü kapırdın
Kalkında kantip turam,– dep,
Kadimki balaa-azaptan
Canımdı azat kılam»,– dep,
Keçee aylınan bezip adaşkan,
Kaynap catkan kapırdan
Altı cıl kandık talaşkan,
Kıtaydan kaçıp kıraanıñ,
Kelip kongon Talaska,
Çoro bolgon Manaska,
Altın aydar, çok belboo
Beecindegi Azoozil kandın
calgızı, Balam cok dep zardanıp,
Almambet kökcal esenbi?
Atka ceñil, tayga çak,
Uykusu cok, colgo sak,
Çıkanaktap kalbagan,
Çırm etip uyku albagan,
Sungandan kayra tartpagan,
Sumsayıp coodon kaytpagan,
Kara bolot kırgagı,
Kan Manastın Sırgagı
Kayran inim esenbi?
Kan aba Bakay çınıñdı ayt!
Keñ Alaydı cerdegen,
Noyguttun kanı Akbaltay
Oluya çalış er degen,

Dilediği yalnız imandı,
Sarı söğütten diktirdiği
Söğüdü kaldı Beecin'de,
Halis altından yaptırdığı
Tahtı kaldı Beecin'de,
«Yad dinli kâfirin
İçinde nasıl dururum, – diye,
Bildik bela ve azaptan
Canımı azat ederim» – diye,
Dün obasından bezip yolunu yitiren,
Kaynaşıp duran kâfirle
Altı yıl hanlık çekişen,
Kıtay'dan kaçan yiğidin,
Gelip konan Talas'a,
Çoro olan Manas'a,
Altın perçemli, püsküllü kuşaklı,
Beecin'deki Azoozil hanın
biriciği, «Oğlum yok» diye yakınıp,
Almambet bozkurt esen mi?
Ata hafif, taya denk,
Uykusu yok, yolda sak,
Dirsek dayayıp yatmayan,
Kestirip uyku almayan,
Uzattığından geri dönmeyen,
Yılıp düşmandan dönmeyen,
Kara çeliğin keskin ağzı,
Han Manas'ın Sırgak'ı,
Aziz kardeşim esen mi?
Han aba Bakay, doğrunu söyle!
Geniş Alay'ı yurt tutan,
Noygut'un hanı Akbaltay,
Evliya yaradılışlı er denen,

Tört tülük cıynap mal kütkön,
Oşo Baltay bay degen
Akılı curtka cay degen,
Altımış katın bar degen,
Altımış katın alıptır,
Altımış katın teñ tuubay,

Dört türlü davarı derleyip güden,
O Baltay'a bay denirdi,
Aklı yurda huzur denen,
Altmış karısı var denen,
Altmış kadın almış,
Altmışı da doğurmayıp,

	Bir bala körböy kalıptır.	*Bir çocuk göremez olmuş.*
	Altımış katın sonunbu,	*Altmış kadın hüner mi,*
	Bala üçün katın alıptır.	*Çocuk için kadın almış.*
	Seksenge caşı kelgençe,	*Yaşı seksene gelinceye dek*
	Bala körböy kalıptır.	*Çocuk yüzü görmemiş.*
	Caylooluu cayga tünöptür,	*Yaylalı yerde gecelemiş,*
	Kayran Baltay kanetsin,	*Zavallı Baltay ne yapsın,*
	Tört tülük maldın baarısın	*Dört türlü malın hepsini*
53650	Sarıp kılıp üröptür.	*Sarf edip saçmış.*
	Malın maani kılbastan,	*Malını umursamadan,*
	Kudaydan bala tileptir	*Tanrı'dan çocuk dilemiş,*
	Bul düynönün alegin	*Bu dünyanın kavgasını*
	Körö turgan boluptur,	*Görür olmuş,*
	Kaygı baş bolup kan Baltay,	*Kaygı başlı olup han Baltay,*
	Bölö turgan boluptur,	*İçi bölünür olmuş,*
	Kuu düynögö tañ kalıp,	*Kuru dünyaya şaşakalıp,*
	Keçee el öödögö tartarda,	*Dün el yukarı göçerken,*
	At kara til mezgilde,	*Atın dili karardığı çağda,*
53660	Oşo kezde Akbaltay	*İşte o demde Akbaltay*
	Altımış mergen cıynaptır.	*Altmış avcı toplamış.*
	Alıstap coldu çalıptır,	*Uzaklara yol gözlemiş,*
	Eer beldey beleske	*Eyer beli gibi sırtlara*
	Eñkeyip tüşö barganda,	*Eğilip inip vardığında,*
	Mediyandın çölünün	*Mediyan çölünün*
	Betine tüşö barganda,	*Düzüne inip vardığında,*
	Ak kurcunga saluluu,	*Ak heybeye konulmuş,*
	Akbaltaydın kuu ingen	*Akbaltay'ın kır dişi devesinin*
	Örköçünö tañıluu.	*Hörgücüne bağlanmış.*
53670	Kayran Baltay kanetsin,	*Zavallı Baltay ne yapsın,*
	Atının oozun buruptur,	*Atının başını çevirmiş,*
	Örköçkö tañgan al bala	*Hörgüce sarılı o çocuk*
	Barkırap ıylap turuptur,	*Bar bar bağırıp ağlıyormuş,*
	Taap alıp Akbaltay	*Bulup alan Akbaltay*
	Aalamdan aşık tunuptur,	*Âlemden aşkın sevinmiş,*
	Ak cılañaç koynuna	*Çırılçıplak koynuna*
	Ak balanı salıptır.	*Ak bebeği koymuş.*
	Korosongo koy aytıp,	*Korosan'a koyun adayıp,*
	Baabedindi bat aytıp,	*Baabedin'i tez anıp,*

Alda taala Kudayga
Ay tuyagın cat aytıp,
Köñüldö müşkül kapanın
Biröön koyboy çaçıptır,
Añtalañdap Akbaltay
Üyün közdöy kaytıptır.
Altımış katın uluusu,
Baarısının urduusu,
Urgaaçının uzu eken,
Aygan kandın kızı eken,
Atı cakşı Kanışay
Baybiçem erkek tuudu dep,
Kalıkka carın çakırıp,
Toy kılganda Akbaltay,
Tokson kur bee soyuptur,
Aalımdardı cıynatıp,
Atın Çubak koyuptur,
Munu menen kan Çubak,
Caşı altıga kelgiçe,
Moynuna tumar tagıptır,
Altımış katın aldeylep,
Al Çubaktı bagıptır,
Tentek çıgıp al Çubak,
Türtüp iyse baldardı
Ölüm kılıp koyuptur,
«Bu kubaarı tentek»,– dep,
Bölök eldin baarısı
Bolot atka koyuptur.
«Biröönün közü tiet,– dep,–
Kıyanat cüzün köröt,– dep,–
Buttap altın, kızıl zer,

Allah Teala Tanrı'ya
Ay tuynaklıyı adayıp,
Gönüldeki müşkül kederin
Birini komadan dağıtmış,
Sevinç telaşıyla Akbaltay
Evine doğru dönmüş.
Altmış kadının ulusu,
Hepsinin soylusu,
Kadınların hünerlisiymiş,
Aygan hanın kızıymış,
Adı güzel Kanışay,
«Başhatunum oğul doğurdu» diye,
Halka müjde çağırtıp,
Toy verdiğinde Akbaltay
Doksan kısır kısrak kesmiş,
Âlimleri toplatıp,
Adını Çubak koymuş,
Bununla han Çubak,
Yaşı altıya gelene dek,
Boynuna muska takmış,
Altmış kadın ninnileyip,
O Çubak'ı beslemiş,
Yaramaz çıkıp o Çubak,
Çocukları itiverse
Ölüm edip koyarmış,
«Bu uğursuz yaramaz» – diye,
Yad ellerin hepsi
Bolot adını takmış.
«Birinin nazarı değer, – diye, –
Hıyanet yüzü görür, – diye, –
Batman batman altın, kızıl cevher,

Kölükkö cüktöp körüptür,
Alımdar catkan Mekege
Azıgın kamdap mol berip,
Moldogo karmap beriptir,
Kadimki Meke kalaaga
Kabılan Çubak ketiptir,
Beren Çubak kökcalıñ

Yük hayvanına yükleyivermiş,
Âlimlerin yattığı Meke'ye,
Azığını bolca hazırlayıp,
Mollaya teslim edivermiş,
Meşhur Meke şehrine
Kaplan Çubak gitmiş,
Yavuz Çubak bozkurdun,

Bedelin körgön çoçugan,
Beş colu Meke şaarına
Beren Çubak okugan.
Okuusun okup bolgondo,
Çubak on ekige tolgondo,
Kalıypa kirip kat algan,
Kanzaadadan bata algan,
On eki birge kol berip,
Sayıp kuruş atangan,
Okuusun okup bolgondo,
On ekige tolgondo,
Atasının üyünö
Kayra Çubak keliptir,
Akbaltanın san cılkı
Kayran Çubak kanetsin
Adırdan cıyıp alıptır:
«Atake, senin cılkıñda,
Kagışka miner mal barbı?
Karmaşpay koer can barbı?
Çalgınga miner mal barbı?
Çarpışpay koyor can barbı?
Oy cagıñda orus bar,
Ar cagıñda kıtay bar,
Kıyraşaar coo dalay bar.
Baş cagında barañ bar,
Bastaşaar cooñ dalay bar»,
Uşunu aytıp er Çubak,
Akbaltaydın cılkısın,
Takır cıyıp alıptır,
Künü-tünü seksen kün,
Çubatuuga salıptır.
Sınçılarga sınatıp,

Sırttanıñ Çubak turganda,
Kagışka miner at tappay,
Karmaşka miner can tappay,
Kaygılanıp sabılıp,
Kayran Çubak kanetsin,
Akbaltayga taarınıp.

Heybetini gören ürkmüş,
Beş kez Meke şehrinde
Yavuz Çubak okumuş.
Okumasını bitirdiğinde,
Çubak on ikisini doldurunca,
Halifeye varıp icazet almış,
Han-zâdeden dua almış,
On iki pîre el verip,
Sayıp kuruş diye ad almış,
Okumasını bitirince,
On ikisini doldurunca,
Atasının evine
Geri dönüp gelmiş Çubak,
Akbalta'nın sayısız yılkısını
Aziz Çubak ne yapsın,
Kırlardan toplayıp almış:
«Atam, senin yılkında
Cenge binilir mal var mı?
Çarpışmadan kalır can var mı?
Keşfe binilir mal var mı?
Vuruşmadan kalır can var mı?
Ova yanında Orus var,
Öte yanında Kıtay var,
Kırışacak yağı hayli var.
Baş ucunda tüfekli var,
Çatışacak yağın hayli var»,
Bunu deyip er Çubak,
Akbaltay'ın yılkısını
Tümden toplayıp almış,
Gece gündüz seksen gün
Geçit dizisine sokmuş.
Sınçılara baktırıp,

Yaman Çubak dururken,
Cenge binecek at bulamayıp,
Dövüşe binecek soy bulamayıp,
Kaygılanıp süzülüp,
Aziz Çubak ne yapsın,
Akbaltay'a gücenip:

Ata, kagılayın kan ata,
Cılkıñdı köp kırgızdan
Öödö bakkan ekensiñ,
Kayguulga miner bir at cok,
Bu karan kalgan cılkını
Böödö bakkan ekensiñ.
Bagalçagı bir tutam
Baatır atam, kebimdi uk!
Bakanı bakkan ekensiñ!
Sogonçogu bir tutam
Atake, çoburdu bakkan ekensiñ!
Tamanıñda cürök cok,
Mınday cılkı kayda cok,
Bu cılkıñda bayda cok».
Aytıp Çubak ceeligip,
Mediyandın çölündö
Baskan eken celigip,
Kaygılanıp sabılıp,
Kan Baltayga taarınıp.
Kakıldap uçkan karga cok,
Kurkuldagan kuzgun cok,
Çımçıp ceer çöbü cok,
Çık etim cerde suusu cok,
Mediyandın çölündö
Canında karaan takır cok,
Çubak öñdüü baatır cok,
Elirip kirip barganda,
Oşo çöldün çetinen,
Kutpa* cakkı betinen,
Kulan menen kuuşup,
Celkayıptan* tuuşup,
Arkası biyik, zeeri bas,
Adırga salsa oyubas,
Çalgınga minse çarçabas,

Oorukka minse oorubas.
Suluu kökül, taykı cal,
Sımbatı başka çın tulpar
Kan Baltaydın Çubakka

«Ata, kurban olayım han ata,
Yılkını nice Kırgız'dan
Üstün beslemişsin,
Keşfe binilir bir at yok,
Bu kahrolası yılkıyı
Boşuna beslemişsin.
İnciği bir tutamlık —
Bahadır atam, sözümü dinle! —
Kurbağa beslemişsin sen!
Topuğu bir tutamlık,
Atam, çoban beygiri beslemişsin!
Tabanında yürek yok,
Böyle yılkı nerde yok,
Bu yılkında fayda yok».
Deyip Çubak coşuvermiş,
Mediyan çölünde
Yelip yürümüş kızışıp,
Kaygılanıp süzülüp,
Han Baltay'a gücenip.
Gaklayıp uçan karga yok,
Kurkuldayan kuzgun yok,
Didikleyip yenecek otu yok,
Şıp edecek damla suyu yok,
Mediyan çölünde
Yanında karaltı hiç yok,
Çubak gibi bahadır yok,
Coşup dalıp girdiğinde,
O çölün kıyısından,
Kutup yönündeki yüzünden,*
Kulanla kovalaşan,
Celkayıp'tan doğma,*
Sağrısı yüksek, beli yatık,
Kıra sürsen çökmez,
Keşfe binilse yorulmaz,

Ağırlığa koşulsa incinmez.
Güzel perçemli, kısa yeleli,
Endamı bambaşka gerçek tulpar,
Han Baltay'ın Çubak'ına

Kaardansa kabılgan.
Kudaydın süygön kuluna,
Kurgan Baltay uuluna,
Kaymana cerden kabılıp,
Asıyında Kökala
Al Çubakka tabılıp.
Akbaltaydın Çubagı
Cügön katıp cırgaptır,
Kökalanı sınaptır.
«Tuyagında tura cok,
Canıbarım Kökala
Tuura tulpar eken,– dep,–
Taamay tulpar eken»,– dep,
Çubak kök küpü* tondu kiyiptir.
Kökalanı miniptir,
Kan Baltaydan bata alıp,
Kagışka Çubak attanıp.
Urunarga too tappay,
Uruşuuga coo tappay,
Üşüntüp Çubak taptanıp,
Caşı on ekige kelgende,
Ereşen tartıp, er bolup,
Er uulu menen teñ bolup,
Kaşkardı kamap altı algan,
Karap Kaşkar bergende
Indıstan buzup tört algan.
Oogandı kamap on algan,
Akbaltaydın al uulu
Oynogon cerge çır salgan.
Çuulgandı köp salıp,
Çubak atka koyulgan,
Kaarmanduu kan tögör
Çunak atka koyulgan.
Kökala menen soylogon.

Kök balta kılıç oynogon,
Çubakka katılgandar soylogon. Bir sayganda tört sayıp,
Akbaltaydın Çubagı

Öfkeli demine rast gelmiş.
Tanrı'nın sevdiği kuluna,
Zavallı Baltay'ın oğluna,
Beklenmedik yerden çıkagelip,
Asıy yaşında Kökala
O Çubak'a bulunuvermiş.
Akbaltay'ın Çubak'ı
Gem takıp keyiflenmiş,
Kökala'yı sınamış.
«Tuynağında kusur yok,
Canım hayvanım Kökala
Doğru tulparmış, – diye, –
Tam yerinde tulparmış» – diye,
Çubak gök küpü kaftanı giymiş.*
Kökala'ya binmiş,
Han Baltay'dan dua alıp,
Cenge Çubak atlanmış.
Çarpacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak yağı bulamayıp,
Böylece Çubak bilenmiş,
Yaşı on ikiye gelince,
Ergenleşip er olup,
Er oğluyla denk olup,
Kaşkar'ı sarıp altı kez almış,
Kaşkar boyun eğip verince,
Indıstan'ı bozup dört almış.
Oogan'ı sarıp on almış,
Akbaltay'ın o oğlu
Oynadığı yere kavga salmış.
Velveleyi çok koparıp,
Çubak adı konulmuş,
Kahraman, kan döken,
Çunak adı konulmuş.
Kökala ile akıp gitmiş.

Gök balta, kılıç oynatmış,
Çubak'a sataşanlar yerde sürünmüş. Bir saplayışta dört saplayıp,
Akbaltay'ın Çubak'ı,

Atañdın körü çunagı,
Ancıyandı kamagan,
Alımdı mıktap bergin»,– dep,
Bura tartıp çu koyup,
Kokonduktu sabagan.
Kaarına çıdabay,
Samarkan kalaa cadagan.
Bukardı burup alıptır,
Buzuktu mintip salıptır.
Bulasın bulap alıptır,
Akbaltaydın Çubagı
Alek salıp turganda,
Aleginen çıdabay
Oşondo Temir kan kızı Kanıkey Cal-
kuyrugu cayılıp,
Urgaaçının uzu eken,
On tört caşka ilinip
Çıgıp kelgen kezi eken.
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Töbögö kınay tüyüptür,
Ok ötpös tondu kiyiptir.
Karakaşka argımak
Ürtüktöp tokup miniptir.
Keñ Bukardın çoñ maydan,
Kerilip çıkkan çoñ saydan
Cekeme-ceke sayışıp,
Çubak menen Kanıkey
Bir-birine bul ekööö
Aykırıp ayza sunuşup,
Altı künü bul ekööö
Alışa albay turuşup
Keñ Bukardın keñ Ak-Çiy,
Aykırıp ayza sundurup,
Kezekme-kezek sundurup,
Altımış ayza sındırıp,
Sayış kılıp turganı,
Altı künü bolgondo,
Añgemeni Kanıkey

Kahrolası o çılgın,
Ancıyan'ı kuşatmış,
«Vergiyi sağlamca ver!» – diye,
Dizgin çevirip at salıp,
Kokonluları dövmüş.
Kahrına dayanamayıp,
Samarkan şehri bezmiş.
Bukar'ı çevirip almış,
Kargaşayı böyle salmış.
Ganimetini yağmalayıp almış,
Akbaltay'ın Çubak'ı
Kırıp geçirip dururken,
Kargaşasına dayanamayıp,
O zaman Temir han kızı Kanıkey Yele-
kuyruğu yayılıp,
Kadınların hünerlisiymiş,
On dört yaşına değip,
Serpilip çıktığı demmiş.
Sicim gibi gür saçını
Tepeye sımsıkı düğümlemiş,
Ok işlemez zırh giymiş.
Karakaşka küheylanı
Çullayıp eyerleyip binmiş.
Geniş Bukar'ın büyük meydanı,
Gerilip uzanan büyük vadiden
Teke tek mızraklaşıp,
Çubak ile Kanıkey,
Birbirine bu ikisi
Haykırıp mızrak uzatıp,
Altı gün bu ikisi
Yenişemeden durup,
Geniş Bukar'ın geniş Ak-Çiy'i,
Haykırıp mızrak sundurup,
Nöbetleşe sundurup,
Altmış mızrak kırıp,
Mızrak cengi edip durdular,
Altı gün dolduğunda,
Destanlık işi Kanıkey

	Sala turgan boluptur.	*Koparır olmuş.*
	Ala turgan boluptur.	*Üstünlüğü alır olmuş.*
	Baatırsıgan er Çubak	*Bahadır geçinen er Çubak*
53870	Aldasınan şaşıptır,	*Allah'ından şaşırmış,*
	Atası Akbaltay közdöy dır koyup,	*Atası Akbaltay'a doğru dörtnala kaçıp,*
	Akılınan şaşıptır.	*Aklından şaşmış.*
	Antalañdap er Çubak	*Apar topar er Çubak*
	Oyguttu közdöy kaçıptır.	*Oygut'a doğru kaçmış.*
	Oroygon toonun urçuktan,	*Sarp dağın çıkıntısından,*
	Oñuraygan tumşuktan,	*Yalçın kaya burnundan,*
	Aylanta kuup Kanıkey,	*Döndüre döndüre kovan Kanıkey,*
	Ör tayana bergende,	*Yokuşa dayanınca,*
	Er Çubaktın Kökala	*Er Çubak'ın Kökala'sı*
53880	Eñküü cerge kelgende	*İnişli yere gelince,*
	Kanıkeydin Kara kaşka argımak	*Kanıkey'in Kara kaşka küheylanı*
	Eliktey kolu sayılıp,	*Karaca gibi bacakları saplanıp,*
	Cer aylanıp zakımdap,	*Yer dönüp serap gibi akıp,*
	Kanıkeydin argımak	*Kanıkey'in küheylanı,*
	Er Çubaktın Kökala	*Er Çubak'ın Kökala'sını*
	Cetüüçüdöy takımdap.	*Yetişecek gibi sıkıştırıp.*
	Kız-küyöö bolup alışıp,	*Kız ile güvey misali tutuşup,*
	Kızıktı mintip salışıp.	*Seyirliği böyle koparıp.*
	Oşondo er Çubaktın Kökala	*O zaman er Çubak'ın Kökala'sı,*
53890	Koltuktan buu burkurap,	*Koltuğundan buğu tütüp,*
	Tanoodon tütün burkurap,	*Burun deliğinden duman fışkırıp,*
	Basıp ötsö kara taş,	*Basıp geçse kara taş*
	Taruudaydan bırkırap.	*Darı gibi un ufak olup.*
	Tamanı cerge tarsıldap,	*Tabanı yere çat çat vurup,*
	Kara bolot oozduk	*Kara çelik gem*
	Kömököydö karsıldap.	*Damağında şakırdayıp.*
	Astındagı Kökala	*Altındaki Kökala*
	Uçkan kuş menen carışıp,	*Uçan kuşla yarışıp,*
	Eti kızıp alganda,	*Eti kızıştığında,*
53900	Üstündögü er Çubak	*Üstündeki er Çubak*
	Oozu menen alışıp,	*Gemini zor zapt edip,*
	Caaday külük Kökala	*Yay gibi yüğrük Kökala,*
	Buluttay uçup burkurap,	*Bulut gibi uçup köpürüp,*
	Colum üydöy çoñ dañkan	*Yolcu çadırı gibi koca toz*

Çubaktın töbösündö çırkırap.
Ancıyandın ar cagı,
Kokon kandın koltugu,
Ayday sarı talaaga
Aydap kirip kelgende,
Añgemeni Kanıkey
Sala turgan boluptur,
Akbaltanın Çubagın
Oygutka çeyin kubalap,
Ala turgan boluptur.
Oşondo Kızırduu Manas
kımbat şer, Barganım mınça kün bolup,
Kıyını Bakay bul eköö
Kaçıp kelgen Çubaktı
Talaadan karmap alıptır,
Çubaktı kan Manas karmap alganda, Kalıñ curtka ee bolup,
Ugup cürgön Kanıkey,
Kereettüü kerben kurguruñ,
Kelgenin bilip Manaska,
Kayra tartıp cılt koyup,
Akılduu beybak Kanıkey
Bukardı közdöy kılt koyup,
Köktön kök ayman cıldız tutulup,
Ar bir cerden el cıyıp,
Kanıkey körünöö kaçıp kutulup.
Bakay menen er Manas
Çubaktı karmap alıptır.
Ak buuday unun çaynaşıp,
Keleme şarıp karmaşıp,
Ölüp keter şert kılıp,
Ubadanı bek kılıp,
Talaa cerge tüşüşüp,
Köökör menen bir arak
Ant kılışıp içişip,
Kelip kongon Talaska,
Çoro bolgon Manaska,
Koyu birge korooloş,

Çubak'ın tepesinde burgaçlanıp.
Ancıyan'ın ötesi,
Kokon hanın koltuğu,
Ay gibi uçsuz sarı bozkıra
Sürüp girip geldiğinde,
Kanıkey seyirliği
Koparır olmuş,
Akbalta'nın Çubak'ını
Oygut'a kadar kovalayıp,
Alt eder olmuş.
O zaman Kızır'lı Manas,
kıymetli arslan, «Gideli bunca gün olup,

Yamanı Bakay, bu ikisi
Kaçıp gelen Çubak'ı
Bozkırdan yakalayıvermiş,
Çubak'ı han Manas yakalayıp
alınca, Kalabalık yurda sahip olup,
İşitip duran Kanıkey,
Kısmetli kervan, kör olası,
Manas'a geldiğini bilip,
Geri dönüp sıvışıp,
Akıllı biçare Kanıkey
Bukar'a doğru kayboluvermiş,
Gökten mavi kubbede yıldız tutulup,
Her bir yerden el toplayıp,
Kanıkey göz göre kaçıp kurtulmuş.
Bakay ile er Manas
Çubak'ı yakalayıvermiş.
Ak buğday ununu çiğneşip,
Kelime-i şerif tutuşup,
Ölesiye şart kılıp,
Sözü pek sağlam kılıp,
Bozkır yere inişip,
Köökörle bir arakı
Ant edişip içişip,
Gelip konmuş Talas'a,
Çoro olmuş Manas'a,
Koyunu bir ağılda karışık,

	Aşıñar birge coroolоş	*Aşınız bir arada yoldaş,*
	Arsılanım Çubak amanbı?!	*Arslanım Çubak esen mi?!*
	Kırk çoronun baarısı,	*Kırk çoronun cümlesi,*
	Kırgıl baştap karısı,	*Başta Kırgıl, yaşlısı,*
	Argın kandın Acıbay,	*Argın hanın Acıbay'ı,*
	Üzüktöy kalpak er Şuutu,	*Keçe örtü gibi kalpaklı er Şuutu,*
	Iramandın Irçı uulu,	*Iraman'ın Irçı oğlu,*
53950	Kolu küçtüü Bayçoro,	*Eli güçlü Bayçoro,*
	Kokuy, Bozuul amanbı?	*Aman, Bozuul esen mi?*
	Kıyalım cakşı bölgönüm,	*Gönlümce üstün tuttuğum,*
	Manastan artık körgönüm,	*Manas'tan üstün gördüğüm,*
	Baatır aba, kebimdi uk,	*Bahadır aba, sözümü dinle,*
	Kırk kıraan tügöl amanbı?!	*Kırk yiğit tümü esen mi?!*
	Ketkenim eçen cıl bolup,	*Gideli nice yıl olup,*
	Bergeniñer Carmanas	*Verdiğiniz Carmanas*
	Caman elge döö bolup,	*Kem halka dev olup,*
	Karındaşıñ Kardıgaç	*Kız kardeşin Kardıgaç,*
53960	Kulaalı cıyıp, kuş kılıp,	*Çaylak derleyip kuş edip,*
	Kurama cıyıp, curt kılıp,	*Derme çatma derleyip yurt edip,*
	Teli kuş bagıp, kuş kılıp,	*Yaban kuşu besleyip kuş edip,*
	Tentigen cıyıp, curt kılıp,	*Başıboş derleyip yurt edip,*
	Ordo kütüp, kan bolup,	*Orda kurup han olup,*
	Oluya çalış can bolup,	*Evliya yaradılışlı can olup,*
	Kuurap turgan kezimde,	*Kavrulup durduğum demde,*
	Kökdöö, Akdöö döö çıgıp,	*Kökdöö, Akdöö dev çıkıp,*
	At kötörböy cöö çıgıp,	*At taşıyamaz, yaya çıkıp,*
	Cürgönünön çañ çıgıp,	*Yürüdükçe toz kalkıp,*
53970	Dobuşunan can çıgıp,	*Sesinden can çıkıp,*
	Karagay ayza boolaşıp,	*Çam mızrağı bağlayıp,*
	Celpiniştin oyunda	*Celpiniş ovasında*
	Ceti cıl tınbay coolaşıp,	*Yedi yıl durmadan savaşıp,*
	Çataktaşıp çamam cete albay,	*Çatışıp gücüm yetmeyip,*
	Alışıp alım kele albay,	*Boğuşup dermanım kalmayıp,*
	Altı ay tınbay col cürdüm,	*Altı ay durmadan yol yürüdüm,*
	At ayabay mol cürüp,	*At esirgemeden çok yürüyüp,*
	Külazıgım tügönüp	*Yol azığım tükenip,*
	Kancıgamdı cep keldim,	*Terki kayışımı yiyip geldim,*

Uyalaşım kan Manas
Kol berer beken dep keldim.
Menin kazanday kara çoñ börküm
Almambet, Çubak baş bolup
Mol berer beken dep keldim,
Döölötümdön meenetim
Acıbay, Bakay egiz er,
Egizdi berer dep keldim.
Sırgak, Sergek teñiz er,
Tegizdi berer dep keldim.
At arıtıp buudanga
Boluşaar dep keldim.
Ak coltoy Manas tuuganga
Öçkön ottu tamızat
Ölgön candı tirgizet
Öñköyüp ketip baratam,
Öbök bolor dep keldim.
Ölgön candı tirgizip,
Cölök bolor dep keldim.
Kün çıgış karay uçkanda
Kuştun talıyt kanatı,
Bosogodon ötkön soñ,
Kayra tartıp törkülöö
Urgaaçının adatı,
Aba Bakay artık şer,
Öñköygöndö öbök bol!
Kökdöödön korduk köp kördüm,
Tüyşügü kımbat tozokton
Abake Bakay, cölök bol.
Öçkön ottu tamızgın,
Ölgön candı tirgizgin,
Kabılan Bakay sen eleñ,
Karoolgo çıgıp kagışkan
Kardıgaç beybak men elem.
Anda Bakay munu aytat,
Mende körgüs şumdu aytat:
«Okuyam aytam Kardıgaç
On eki cıl bolgondur
Kan abañ Bakay ölgönü,

Kardeşim han Manas
El uzatır mı ola diye geldim.
Benim kazan gibi kara koca börküm,
Almambet, Çubak başta olup
Bolca verir mi ola diye geldim,
Devletimden mihnetim,
Acıbay, Bakay ikiz er,
İkizi verir diye geldim.
Sırgak, Sergek denk er,
Dengi verir diye geldim.
At yorarak, küheylanla
Arka çıkar diye geldim.
Uğurlu Manas kardeşe:
Sönmüş ateşi tutuşturur,
Ölmüş canı diriltir,
Yıkılıp gidiyorum ben,
Dayanak olur diye geldim.
Ölmüş canı diriltip,
Destek olur diye geldim.
Gündoğusuna doğru uçarken
Kuşun yorulur kanadı,
Eşikten geçtikten sonra
Geri dönüp baba evine varmak
Kadınların âdetidir,
Aba Bakay, üstün arslan,
Yıkıldığımda dayanak ol!
Kökdöö'den çok horluk gördüm, Zahmeti
ağır cehennemden,
Abam Bakay, destek ol.
Sönmüş ateşi tutuştur,
Ölmüş canı dirilt,
Kaplan Bakay sendin,
Gözcü tepesine çıkıp çarpışan
Biçare Kardıgaç bendim.
O zaman Bakay şunu söyler,
Kul görmedik şomluğu söyler:
«Başa geleni söyleyeyim Kardıgaç,
On iki yıl olmuştur
Han aban Bakay öleli,

On eki cılga tolgondur.	*On iki yıla dolmuştur.*
Kalıñ kazgan orumdu,	*Derin kazılmış çukur mezarımı,*
Kaynatkan Kuday şorumdu.	*Tanrı kaynatmış kara çilemi.*
Ugup tur, Kardıgaç balam, sonundu,	*Dinle, Kardıgaç yavrum, şu ibreti:*
Çöp bolgondo kelipsiñ,	*Ot olup kuruduğumda gelmişsin,*
Köp bolgondo kelipsiñ,	*Aradan çok geçince gelmişsin,*
Kör azabın tartayıp	*Kabir azabını çeke çeke*
Körörümdö kelipsiñ.	*Göreceğim demde gelmişsin.*
Köödönüm ketip kirildep,	*Göğsüm hırıldar gidip,*
Közüm ketip iriñdep	*Gözüm irinlenip gidip,*
Ölörümdö kelipsiñ!	*Öleceğim demde gelmişsin!*
Semetey kelip canıma,	*Semetey gelip yanıma,*
Oñolgondo köründüñ,	*İşler düzeldiğinde göründün,*
Say kökcaldın baarısı	*Seçkin bozkurtların hepsi*
Cogolgondo köründüñ,	*Yittiğinde göründün,*
Ölböy-citpey kan Bakay	*Ölmeden yitmeden han Bakay*
Omolgondo köründüñ.	*Kökünden devrildiğinde göründün.*
Uşu kündö kan Bakay	*Bugün artık han Bakay'da*
Baatırlık ketip erde cok,	*Yiğitlik gitmiş, erde yok,*
Kepinin kiyip çoñ Bakay	*Kefen giymiş koca Bakay,*
Çirip catkan cerde cok.	*Bir toprakta çürümediği kalmış.*
Kardıgaç balam, kebimdi uk!	*Kardıgaç yavrum, sözümü dinle!*
Kankoruñ Manas barında,	*Kankorun Manas sağken,*
Tünörüp catkan çoñ Beecin	*Kararıp yatan koca Beecin'e*
Tüz kirip nayza sunganda,	*Dosdoğru girip mızrak uzattığında,*
Candı azat kılganda,	*Canları azat ettiğinde,*
Sulayman tiybes Beecindin	*Sulayman el süremez Beecin'in*
Suragın alıp kaytkanda,	*Yönetimini alıp döndüğünde,*
Iskender tiybes Beecindi	*Iskender el süremez Beecin'i*
Iştetip alıp kaytkanda,	*İşletip alıp döndüğünde,*
Topon suu cetpes Beecinge	*Tufan suyu ermez Beecin'e*
Topoloñ salıp kaytkanda,	*Kargaşa salıp döndüğünde,*
Altın menen kümüşün	*Altını ile gümüşünü*
Cüktöy albay tartkanda,	*Yükleyemeden çekildiğinde,*
Agaça kelin, suluu kız	*Ak gelini, güzel kızı*
Üptöy albay kaytkanda.	*Toplayamadan döndüğünde.*
Beecinge kirip belgi alıp,	*Beecin'e girip nişan alıp,*
Bet alıp Beecin cerdi alıp	*Yönelip Beecin yerini alıp,*

Berensigen kara kök
Beecinden neçen şerdi alıp,
Altın eşik darbaza
Akim tüşüp ordo alıp,
Atı menen takaluu
At cetpegen corgo alıp.
Kümüşün taştap, dilde alıp,
Içke buttuu, keñ köynök
Kıtaydan teytey kızdı alıp.
Munarık tüşkön Beecinge
Buzuşup catıp kayrılıp,
Burulup altı ay salışıp,
Buudandardan ayrılıp.
Keçee, bılkıldak kuuray
bışkıça,
Karaan kılıp oturgan
Mıyzamdın külü uçkuça
Mıktap ayza sunuşup,
Tınbay altı ay uruşup.
Kakanga kirip kayrılıp,
Karan kündü körgönbüz,
Kabılandan ayrılıp.
Kaynap catkan kagışka,
Karsıldaşkan çabışta,
Topurak uçup, taş küygön,
Tozoktu tartkan barışta.
Topurak kulap, kan agıp,
Topoloñ tüşkön salışta.
Kızırluu Beecin şaardın
Kıyasın çalıp kayrılıp
Kızıktı körgön çoñ Bakay,
Kıraandardan ayrılıp.
Tozokko çalış Beecindin
Toorumuna toorup kayrılıp,
Tozoktu tartkan çoñ müşkül,
Toodoylordon ayrılıp.
Tozoku soguş bolgondo,
Muzburçak, Kökçö kan ölüp,

Yavuzlanan karayağızı,
Beecin'den nice arslanı alıp,
Altın kapılı derbazadan
Hâkimini indirip orda alıp,
Nalları atıyla takılı,
At yetişmez yorga alıp.
Gümüşü bırakıp altın alıp,
İnce bacaklı, geniş gömlekli,
Kıtay'dan körpe kız alıp.
Pusa bürünen Beecin'i
Boza boza dönerek,
Dönüp altı ay çarpışıp,
Küheylanlardan ayrılıp.
Dün, körpecik kuray otu
olgunlaşana dek,
Sığınıp oturduğu,
Mıyzam'ın külü uçana dek
Sağlamca mızrak uzatışıp,
Durmadan altı ay vuruşup.
Kakan'a girip dönerken,
Kara günü gördük biz,
Kaplandan ayrılıp.
Kaynayan cenkte,
Çatır çatur kılıçlaşmada,
Toprak uçup, taş yanan,
Cehennemi çektiğimiz seferde.
Toprak göçüp, kan akıp,
Kargaşa kopan savaşta.
Kızır'lı Beecin şehrinin
Yamacını dolaşıp dönerken,
İbreti gören koca Bakay,
Yiğitlerden ayrılıp.
Cehenneme denk Beecin'in
Çevresini kuşatıp dönerken,
Cehennem çektiren büyük müşkül,
Dağ gibilerden ayrılıp.
Cehennemî savaş olduğunda,
Muzburçak, Kökçö han ölüp,

Beecinge kezikken candın baarı
Bügün körgön erteñ cok,
ölüp, Uşunday eken düynö bok,

Beecin'e rastlayan canların hepsi
Bugün var olan yarın yok,
ölüp, Böyleymiş şu boktan dünya,

Kökötöydün Bokmurun
Er calgızdan bul ölüp,
Kabarman ölüp, kan ölüp,
Kakanga kattagan candın
baarı ölüp,
Kızır çalgan col ölüp,
Beecinge bargan candın
baarı ölüp.
Asıl Manas ayköl şer
Bakayga naalat kün salgan oşo cer,
Oşo çoñ Beecindin kırında
Akkula okko uçurup,
Almambet şeyit keçirip.
Karmaşıp cürüp kayrılıp,
Kan Çubaktan ayrılıp,
Bölök curt kıtay, köp mancuu,
Bölüp aydap kayrılıp,
Cıyırma caşka keldi ele
Er Sırgaktan ayrılıp,
Serpişip Serek er ölüp,
Baatır Bozuul teñ ölüp,
Külküçü Küldür şer ölüp,
Çorolordon on eki mıktı bek ölüp,
Karoolgo çıgıp çaldırıp,
Amaz okup ayköl er
Cülündü çettey saydırıp,
Menin aykölüm Manas kan ölüp,
Men cürömün Kardıgaç,
Töö kaytarıp kaygırıp,
Törölördön ayrılıp.
Ölöyün dep ölö albay,
Öz canımdı kıya albay,
Kün açılbas tün kördük,
Eçki tonum etimde,
Cargak şımım kötümdö

Kökötöy'ün Bokmurun'u,
Biricik oğulken o da ölüp,
Haberci ölüp, han ölüp,
Kakan'a gidip gelen canların
hepsi ölüp,
Kızır uğrağı yol ölüp,
Beecin'e varan canların
hepsi ölüp.
Asil Manas, cömert arslan —
Bakay'a lanet günü açan yer orası,
O koca Beecin'in sırtında,
Akkula'yı kurşunla düşürüp,
Almambet'i şehit verip.
Çarpışa çarpışa dönerken,
Han Çubak'tan ayrılıp,
Yad yurt Kıtay, nice Mancu,
Bölüp sürüp dönerken,
Yirmi yaşına gelmişti,
Er Sırgak'tan ayrılıp,
Çarpışırken Serek er ölüp,
Bahadır Bozuul birlikte ölüp,
Güldüren Küldür arslan ölüp,
Çorolardan on iki yaman bey ölüp,
Gözcü tepesinde gafil avlanıp,
Namaz kılarken cömert er,
İliğine yandan mızrak saplatıp,
Benim cömerdim Manas han ölüp,
Ben dolanırım Kardıgaç,
Deve güdüp kahrolarak,
Beylerden ayrılıp.
Öleyim desem ölemeyip,
Öz canıma kıyamayıp,
Günü açılmaz gece gördük,
Keçi kürküm tenimde,
Gön şalvarım üstümde,

Balam, botom Kardıgaç,	*Yavrum, kuzum Kardıgaç,*
Keçee, abakeñ Manas ölgöndö,	*Dün, aban Manas öldüğünde,*
Abañdan kalgan san düynö	*Abandan kalan sayısız malı*
Abıke, Köböş altı aram	*Abıke, Köböş, altı haram*
Kamçıga çenep bölgöndö,	*Kamçı boyu ölçüp bölüştüğünde,*
Oşondo karaluu ketken Kanıkey,	*O zaman yaslı gitti Kanıkey,*
Meni kakşatayın dediñbi!»	*Beni inletmek mi istedin!»*
Kaçıp ketken Semetey.	*Kaçıp gitti Semetey.*
54140 Buulumdu* bulap oñolup,	*Buulum* kumaşı devşirip düzelip,*
Semetey Bukarga kirip çoñoyup,	*Semetey Bukar'a girip büyüyüp,*
Keçee, cesir ketip Kanıkey,	*Dün, dul gidip Kanıkey,*
Cetim ketip Semetey,	*Yetim gidip Semetey,*
Künügö işi oñolup,	*Günden güne işi düzelip,*
Bukarga kirip çoñoyup,	*Bukar'a girip büyüyüp,*
Ereşen tartıp, er bolup,	*Ergenleşip er olup,*
Er uulu menen teñ bolup,	*Er oğluyla denk olup,*
Adırdan akkan bulagım,	*Kırlardan akan pınarım,*
Kastaşıp cürgön bu balañ	*Hasım belledi̇ğin bu yavrun,*
54150 Ayköl Manastan kalgan çıragıñ.	*Cömert Manas'tan kalan çırağın.*
Kudayga ünü ugulup,	*Tanrı'ya sesi işitilip,*
Ey Kardıgaç, kulunum!	*Ey Kardıgaç, kuzum benim!*
Buzup iydiñ sanaanı,	*Dağıttın düşüncemi,*
Burulup kuup alıpsıñ	*Dönüp kovalamışsın*
Buudandan kalgan balanı.	*Soylu küheylandan kalan çocuğu.*
Menin cürgönüm kara zoo bolgon,	*Benim durağım kara kayalık oldu,*
Karañgün cetim dagı ıylap,	*Karagün yetimi yine ağlayıp,*
Altı aramga koşulup,	*Altı harama katılıp,*
Kırk çoçko baarı coo bolgon.	*Kırk domuz hep yağı oldu.*
54160 Kırkı kırk cerden kelgen it ele, Kayrattı kılat Kardıgaç,	*Kırkı kırk yerden gelme itti, Yüreklenir Kardıgaç,*
It emey kaysı kişi ele,	*İt değil de hangi insandı,*
Küyüttüü baykuş Kardıgaç	*Yaslı zavallı Kardıgaç,*
Kürmölüp munu ukkanda,	*Boğazı düğümlenip bunu duyunca,*
Tarak tiybes kara çaç	*Tarak değmez kara saçını*
Talınan culup ırgıtıp,	*Telinden yolup fırlatıp,*
Esinen tanıp çırkırap,	*Kendinden geçip çığırıp,*
Al şorduu «Uyalaş – ay! – dep	*O çilekeş «Kardeşim, ah!» – diye*
burkurap,– Eçen kıyın alp ötkön.	*hıçkırıp, – Nice yaman alp geçti.*

	Körüngüs cerge men ketip	*Görünmez yere ben gidip,*
54170	Körböy kaldım camanat,	*Göremedim kara haberi,*
	Emi tuygunum Manas ala cat!	*Şimdi doğanım Manas, beni de al!*
	Tutam-tutam tal cibek	*Tutam tutam ipek telini*
	Tuş-tuştan karmap bölbödüm,	*Dört yandan tutup bölemedim,*
	Kün batış caydan men kelip	*Günbatısı yerden ben gelip,*
	Tuuganım seni körbödüm.	*Kardeşim, seni göremedim.*
	Kaardanıp cürgöndö	*Kahırlanıp gezerken*
	Kazını kesip cedimbi,	*Kazı yağı kesip mi yedim,*
	Kapıstan kelip uguzup,	*Ansızın gelip haber alıp,*
	Kardıgaç beybak munu aytıp,	*Biçare Kardıgaç bunu deyip,*
54180	Meltiregen ak betke	*Duru ak yüzüne*
	Beş tırmaktı saldı emi,	*Beş tırnağı bastı şimdi,*
	Culkup-culkup aldı emi.	*Yolup yolup aldı şimdi.*
	Culkkanda kara kan ketip,	*Yolunca kara kan gidip,*
	Kardıgaçtan al ketip,	*Kardıgaç'tan derman gidip,*
	Közünün caşı suyulup,	*Gözünün yaşı seyrelip,*
	Eki betten akkan kan	*İki yanaktan akan kan*
	Akirek ıldıy kuyulup,	*Köprücükten aşağı dökülüp,*
	Çıñırıp ıylap Kardıgaç,	*Çığlıkla ağlayıp Kardıgaç,*
	Çın Manastı ukkanda	*Manas'ın gerçeğini duyunca,*
54190	Telkürööndün üstünön	*Telküröñ'ün üstünden*
	Tegerenip cıgılıp.	*Dönerek yıkılıp düştü.*
	Kardıgaç antip turganda,	*Kardıgaç öyle olup dururken,*
	Kadırman Bakay kan ıylap,	*Kadirli Bakay han ağlayıp,*
	Kayıñ ıylap, tal ıylap,	*Kayın ağlayıp, söğüt ağlayıp,*
	Karagan candın baarı ıylap,	*Bakan canların hepsi ağlayıp,*
	Kayrat aytat Bakay kan:	*Yüreklendirir Bakay han:*
	«Eey, Kardıgaç kulunum,	*«Eey, Kardıgaç kuzum,*
	Cılkıdan cılma ker ötkön,	*Yılkıdan kaypak kula geçti,*
	Uşunça curttun atası	*Bunca yurdun atası*
54200	Adam ata tegi ötkön.	*Âdem Ata bile geçti.*
	Eçen alban er ötkön,	*Nice türlü er geçti,*
	Eçen türdüü kalk ötkön,	*Nice türlü halk geçti,*
	Ötköngö ökürö berse tabılbayt,	*Geçene ağıt yaksan bulunmaz,*
	Ketkenge keyigen menen kabılbayt.	*Gidene yansan geri gelmez.*
	Bereki kuup cürgönüñ,	*Şu kovalayıp durduğun,*
	Kan abañ Manas kankordun	*Han aban kankor Manas'ın*

Karaan kılgan calgızı.	*Sığınılan biriciği.*
Kardıgaç balam, kebimdi uk,	*Kardıgaç yavrum, sözümü dinle,*
Keçee, Kökötöydün aşında,	*Dün, Kökötöy'ün aşında,*
Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslüman*
Köp cıyılgan kaşında,	*Kalabalık toplanmışken önünde,*
Katagandın kan Koşoy,	*Katagan'ın hanı Koşoy,*
On eki birge kol bergen	*On iki pîre el vermiş,*
Oluyat Koşoy karıya,	*Evliya Koşoy ihtiyar,*
Baylanıp catkan bazardın	*Bağlanıp duran pazarın*
Bagın açkan karıya,	*Bahtını açan ihtiyar,*
Bayloodogu muñduunun	*Bağdaki dertlinin*
Kolun çeçken karıya,	*Elini çözen ihtiyar,*
Batası curttu bayıtkan,	*Duası yurdu zengin eden,*
Baykasa candı carıtkan,	*Gözetse canı gönendiren,*
Aksakalın caykaltkan,	*Aksakalını dalgalandıran,*
Boz corgonu çaypaltkan.	*Boz yorgayı çalkalandıran.*
Kasiettüü cerde öskön,	*Kutlu yerde büyümüş,*
Ubadaluu elde öskön,	*Sözüne sadık elde büyümüş,*
Süylöp tursa sözü açık,	*Konuşunca sözü açık,*
Çın oluya közü açık,	*Gerçek evliya, gözü açık,*
Kökcal Manas Sultandın	*Bozkurt Manas Sultan'ın*
Bir tutkan biri zor Koşoy,	*Bir tuttuğu biri ulu Koşoy,*
Çeç-Töbönü cerdegen	*Çeç-Töbö'yü yurt tutan,*
Çenebegen er degen,	*Ölçüye sığmaz er denen,*
Karooldo mıktap karagan,	*Gözcülükte sıkı bakan,*
Karmaşkan duşman cadagan.	*Tutuşan düşman bezmiş.*
Ceti-Suuday kayran cer	*Ceti-Suu gibi aziz yeri*
Eptep cürüp cer kılgan,	*Uğraşıp yurt eylemiş,*
Ceti-Suunun kırgızın	*Ceti-Suu'nun Kırgız'ını*
Ebi menen el kılgan,	*Ustalıkla el eylemiş,*
Akılı curtka cay bolgon,	*Aklı yurda huzur olmuş,*
Özü abiyirdüü mıktı kan bolgon. Alım ber desem bolgon cok,	*Kendisi şerefli, yaman han olmuş. «Vergi ver» dedimse olmadı,*
Keçee, Karkıranın boyunda,	*Dün, Karkıra boyunda,*
Kan Kökötöy toyunda,	*Han Kökötöy toyunda,*
Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslüman'ın*
Karçılışkan tobunda.	*Çarpıştığı kalabalıkta.*
Kızıl çoktuu kıtaydan	*Kızıl püsküllü Kıtay'dan*

Kırk uruusu kelgende,
Oozu tüktüü orustan
On eki uruu kelgende,
Kalayık kaynap bolgondo

Kırk boyu geldiğinde,
Ağzı tüylü Orus'tan
On iki boy geldiğinde,
Ahali kaynaşıp dolunca,

Cer cüzünö kılkıldap
Adam uulu tolgondo,
Kıtay, kırgız dagı bar,
Kılım curttun baarı bar,
Kalayık kaynap turganda,
Kan Manastın kebi bar,
Bata* surap Koşoydon
Balam cok dep zarlanıp,
Iylap turgan ceri bar.
Muñduu Manas kabılan,
Kandagay berip ürögön,
Karıyası Koşoygo
Muñun aytıp süylögön:
«Altayda tuulup zor bolup,
Arman ay curtka çoñ bolup,
Kelip konup Talaska,
Atandım curtka Manas dep,
Beldi bekem kurçanıp,
Bedelin tögüp sumsayıp,
Çambıl-Beldi cerdegen,
Atagı türk curt el degen.
Belendin belin caylagan,
Belgilüü tulpar baylagan,
Cana bet alıp mende barbagan,
Aba Koşoy, kebim uk,
Aytsam kebim dagı bar,
Oşo türk curt elinde,
Baarısının başçısı,
Şooruk kan degen kanı bar,
Aytkanıma köngön cok,
Çaap alıp men tarttım,
Bet karaytıp bir kayttım,
Şooruk kan kızı Akılay
Tartıp algan katınım,

Yeryüzüne dalga dalga
Âdemoğlu dolunca,
Kıtay, Kırgız dahi var,
Cümle âlem yurdu var,
Ahali kaynaşıp dururken,
Han Manas'ın bir sözü var,
Koşoy'dan bata isteyip,*
«Oğlum yok» diye yakınıp,
Ağlayıp durduğu yer var.
Dertli Manas kaplan,
Kandagay verip saçan,
İhtiyarı Koşoy'a
Derdini deyip söylemiş:
«Altay'da doğup ulu olup,
Ah ki yurda büyük olup,
Gelip konup Talas'a,
Yurda "Manas" diye ad saldım,
Beli sıkı kuşanıp,
Gücünü döküp yaslanıp,
Çambıl-Bel'i yurt tutan,
Adı Türk yurdu denen el,
Belen'in belini yaylayan,
Namlı tulpar bağlayan,
Hem karşısına kul varmayan,
Aba Koşoy, sözümü dinle,
Söylesem sözüm daha var:
O Türk yurdu elinde,
Hepsinin başbuğu,
Şooruk han denen hanı var,
Dediğime boyun eğmedi,
Akın edip aldım ben,
Yüzünü karartıp bir döndüm,
Şooruk han kızı Akılay
Zorla aldığım karım,

Mından bala körbödüm.
Kara kalmak, tırgoottu
Ceti-Suudan sürgöndö,
Ilaçınday kubalap,

Kün çıgış karay türgöndö,
Colsuz cay menen aşkanda,
Kargaday bolup çurkurap,
Kara kalmak kaçkanda,
Art cagınan kubalap,
Kögörö kuup cançkanda.
Kalmaktın kanı Molto kan
Moltonu cetip kırganda,
Kızıktı mınday kılganda.
Moltonun kızı Karabörk
Tartıp algan katınım,
Mından bala körbödüm,
Keçee, cetimiş töögö dilde artıp,
Telkürööñgö tokuduñ
Küçtüüdön tandap bilge artıp,
Kudalaşıp mal aydap,
Ubada kılıp may çaynap,
Buttap altın, kızıl cez
Ceñketayga berişip,
Cüzdü mintip körüşüp,
Temir kan kızı Kanıkey
Mından merset körbödüm.
Aba Koşoy, kebimdi uk!
Er tuyaksız ötpöyt deçü ele,
Tuyaksız ketip baratam,
Er mersetsiz ketpeyt deçü ele,
Mersetsiz ketip baratam.
Kandagay* şımdı sen alsañ,
Kadırman bata berseñ»,– dep,
Kan Manas ıylap turganda
Koşoy bata berdi ele.
Kapır menen busurman
Kol kötörüp çurkurap,
Koşo bata berdi ele.

Bundan çocuk görmedim.
Kara Kalmak'ı, Tırgoot'u
Ceti-Suu'dan sürdüğümde,
Laçın gibi kovalayıp,

Gün doğusuna doğru sürüldüğünde,
Yolsuz yerlerden aşıp geçildiğinde,
Karga yavrusu gibi çığrışarak,
Kara Kalmuk kaçtığında,
Ardı sıra kovalayıp,
Amansız kovup mızrakladığında.
Kalmuk'un hanı Molto Han,
Molto'ya yetişip kırdığında,
Böyle destanlık işler kıldığında.
Molto'nun kızı Karabörk,
Zorla aldığım karımdır,
Ondan çocuk görmedim,
Hani, yetmiş deveye altın yükleyip,
Telküröñ'ü eyerledin
Güçlüsünden seçip file yükleyip,
Dünür olup mal sürüp,
Söz kesip yağ çiğneyip,
Batmanlarca altın, kızıl tunç,
Yenge hakkını verişip,
Yüz görümlüğüyle görüşüp aldığım,
Temir Han'ın kızı Kanıkey,
Ondan da yadigâr görmedim.
Koşoy ağam, sözümü dinle!
Er kişi evlatsız göçmez derlerdi,
Evlatsız gidiyorum işte,
Er yadigârsız gitmez derlerdi,
Yadigârsız gidiyorum işte.
Kandagay şalvarı sen alsan,*
Aziz duanı bir versen»,– diye,
Han Manas ağlayıp dururken,
Koşoy dua vermişti.
Kâfir ile Müslüman,
El kaldırıp çığrışıp,
Birlikte dua vermişti.

Batadan bütkön Semetey
Baykuşuñdun çıragı,
Kan Manastın orduna
Karan kılıp turamın.
Bul cetimdi tuuganda,
Köñüldögü kapanı

Duadan olma Semetey,
Şu zavallının çırasıdır,
Han Manas'ın yerine,
Onu dayanak kılıp duruyorum.
Bu yetimi doğurduğunda,
Gönüldeki kederi,

Koyboy Manas coygondo,
Atın er Semetey koygondo,
Orus toyun cep ketken,
Aman cürsö bul bala
Oyrottu buzar dep ketken.
Kıtay toyun cep ketken,
Aman bolso bul bala
Kılımdı buzar dep ketken,
Özöndüü dayra-bulaktı,
Ölgöndö körgön çunaktı,
Ötkörö ayza salıpsıñ,
Ölgüçö kuup alıpsıñ.
Şiriden içmek terdikti,
Cetimimdi kubalap,
Körgözdüñ bügün erdikti.
Bakay mintip turganda,
Baykuş bolgon Kardıgaç
Çıñ-çıñ ıylap, çıñ ıylap,
Çıñırıp katuu bek ıylap,
Çındagan Manas bir boordon
Kalgan merset dep ıylap,
Kardıgaç turup munu aytat,
Kişi bilbes şumdu aytat:
Abake Bakay, Semetey,
Tozbo bügün columdu,
Koe berseñ kolumdu,
Telküröñ oñdop mineyin,
Tek bilbegen altoonu
Tegizdep aydap süröyün,
Temteñdetip baarısın
Abıke, Köböş karısın
Kaşayta közün oeyun,

Manas büsbütün giderdiğinde,
Adını er Semetey koyduğunda,
Rus, toyunu yiyip gitmişti,
Sağ kalırsa bu çocuk,
Oyrat'ı bozar deyip gitmişti.
Çinli, toyunu yiyip gitmişti,
Sağ olursa bu çocuk,
Cihanı bozar deyip gitmişti.
Vadili ırmakları, pınarları,
Ölürken görülmüş yavrucağı,
Delip geçercesine mızrak salmışsın,
Ölesiye kovalamışsın.
Ham deriden astarlı teğeltiyle,
Yetimimi kovalayıp,
Gösterdin bugün yiğitliği!
Bakay böyle deyip dururken,
Zavallıya dönen Kardıgaç,
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp,
Çığlık atıp yaman ağlayıp,
Öz bağrından bildiği Manas'tan,
Kalan yadigâr diye ağlayıp,
Kardıgaç kalkıp şunu söyler,
Kul bilmez dehşeti söyler:
Bakay ağam, Semetey,
Bugün yolumu kesmeyin,
Bıraksanız kolumu,
Telkürön'ü düzüp bineyim,
Soy bilmez o altıyı,
Düze sürüp önüme katayım,
Sendeletip hepsini,
Abıke, Köböş kartlarının,
Gözlerini kör edip oyayım,

Karansız buzuk itterdi
Kaltırbay baarın soeyun.
Arsılan algan emedey
Itterdi taptakır kırıp koeyun.
Töbösünön basayın,
Doñuzday sabap cançayın.

Dayanaksız bozguncu itleri,
Bırakmadan hepsini boğazlayayım.
Arslan pençesine almış gibi,
İtleri toptan kırıp geçeyim.
Tepesinden basayım,
Domuz döver gibi dövüp ezeyim.

Kara basıp cürgöndür,
Suuk duba* salıp itterdin
Umaçtay közün açayın,
Kuturup cürgön altoonun
Baylatkan cinin cazayın.
Arakka toygon aramdın
Aykırgan cinin basayın.
Kırgıl baştap karısın,
Kırk çoronun baarısın
Kıyamat menen Manaska
Kurmandık kılıp çalayın,
Özü tiygen itterden
Momintip kekti alayın,
Arakka toygon aramdın
Töbösünön basayın,
Tört tülügün çaçayın.
Tiyip alıp beesin,
Cakın kelse caynata muştap
meesin, Kakançındın şaarı emes,
Çıgarayın itterdin,
Kuturup catkan keesin».
Kardıgaç mınday degende,
Semetey mınday dedi oşol:
«Kokuy, ece, ne deysiñ,
Bu kebiñdi kim uksun,
Köz baylagan tün uksun,
Tübü kara suu uksun,
Tügöngön ecem, kim uksun.
Açuusuna kelgende
Agalarıñ kırdı dep,
Ar kim ösök kılbaybı,
Özöktön Kuday urbaybı,

Kara bahtları basmış olmalı,
Soğuk dua okuyup itlerin,*
Faltaşı gibi gözünü açayım,
Kudurup gezen o altının,
Bağlanmış cinini çözeyim.
Rakıya doymuş haramzadenin,
Haykıran cinini bastırayım.
Kırgıl başta, kartlarını,
Kırk çoronun hepsini,
Kıyamete göçen Manas'a,
Kurban edip keseyim,
Kendi saldıran itlerden,
Böylece öcümü alayım,
Rakıya doymuş haramzadenin,
Tepesinden basayım,
Dört türlü malını saçayım.
Kısrağını basıp alayım,
Yaklaşırsa yumruklayıp ezerek,
beynini, Kakançın'ın şehri değil,
Çıkarayım itlerin,
Kudurup yatan kinini».
Kardıgaç böyle deyince,
Semetey şöyle dedi o an:
«Aman abla, ne diyorsun,
Bu sözünü kim duysun,
Göz bağlayan gece duysun,
Dibi kara su duysun,
Tükenmiş ablam, kim duysun.
Öfkesine kapılınca,
Ağabeylerini kırdı diye,
Herkes dedikodu etmez mi,
Tanrı özümden çarpmaz mı,

Öz tuuganın öltürgön
Örnöktö mınday iş barbı,
Cakının calmap taştagan,
Adam turmak, eceke,
Aybanda mınday iş barbı?!
El oozunda neler cok,
Manastın cetim cindi uulu

Öz kardeşini öldüren,
Görenekte böyle iş var mı,
Yakınını yutup atan,
İnsan şöyle dursun, ablacığım,
Hayvanda böyle iş var mı?!
El ağzında neler yok,
Manas'ın yetim, deli oğlu,

Agasın soygon debeybi,
Aşkere kalkım munu uksa,
Meni ayıñ kılıp cebeybi?
Çogulgan adam kep salsa,
Atası Manastan kalgan muraa ele,
Çorosun soydu debeybi.
Çogulgan curttun baarısı,
Çogulup cürüp uşaktap,
Çoguu ele meni cebeybi.
Temirkandın şaarına
Tentip ketip çoñoyup,
Bu Manastın balası
Tegi cok çıktı debeybi,
Cılgınduu, Keñ-Kol, bu Talas
Atamdan kalgan cer eken,
Calpı kırgız, köp argın
Atam kankordon kalgan el eken,
Uşu turgan keñ Talas
Öpkö carıp, öt algan
Abıke, Köböş eki agam
Beecindegi Koñurbay kıtay
coo emes,
Uşu kokuy kün ecem soo emes.
Karagın, ece, bul sözdü,
Kara kırda koo barbı,
Ata kagılayın, eceke,
Kakşatıp kırıp koyguday
Kalmaktan kelgen coo barbı?
Kızıl kırda koo barbı,
Kıyratıp kırıp iygidey,
Kıtaydan kelgen coo barbı?

Ağabeyini boğazladı demezler mi,
Aşikâr halkım bunu duysa,
Beni dile dolayıp yemez mi?
Toplanan insan söz açsa,
Babası Manas'tan kalan mirastı,
Çorosunu boğazladı demez mi.
Toplanan yurdun hepsi,
Toplanıp durup dedikoduyla,
Hep birden beni yemez mi.
Temirkan'ın şehrine,
Sürgün gidip büyüyüp,
Bu Manas'ın oğlu,
Soysuz çıktı demezler mi.
Ilgınlı Keñ-Kol, bu Talas,
Babamdan kalan yermiş,
Bütün Kırgız, kalabalık Argın,
Hunhar babamdan kalan elmiş,
Şu duran geniş Talas'ta,
Ciğer yarıp öd alan,
Abıke, Köböş iki ağam,
Beecin'deki Koñurbay Çinlisi,
düşman değil,
Şu kara günlü ablamın aklı başında değil.
Bak hele abla, şu söze,
Kara sırtta koyak var mı,
Kurban olayım, ablacığım,
İnleterek kırıp geçirecek,
Kalmuk'tan gelen düşman var mı?
Kızıl sırtta koyak var mı,
Yıkıp kırıp geçirecek,
Çin'den gelen düşman var mı?

Esil ecem, kebimdi uk,
Er adam kumar buudanga,
Egerde kara sanabaym
Erişim birge tuuganga.
Esilim ecem, kebimdi uk,
Senin etegiñ tömön zatıñ bar,
Urgaaçı degen atıñ bar,

Canım ablam, sözümü dinle,
Er kişi küheylana düşkündür,
Asla kötülük düşünmem,
Bir dokunmuş öz kardeşe.
Canım ablam, sözümü dinle,
Senin eteği aşağı bir özün var,
Kadın denilen adın var,

Celpiniş cerden kayrılıp,
Bizge ayıl konboysuñ.
Bosogoñ bölök carıktık
Bizge egerde tuugan bolboysuñ.
«Semetey kelmek boldu»,– dep,
Kete ber, ece, eliñe,
Celpinıştey ceriñe,
Kapa bolbo, eceke,
Atan ölsö taylak bar,
Komu cerde kalabı,
Atası ölsö bala bar,
Ordu kuru kalabı?!
Kelip konsom Talaska,
Ceti cüz kızıl nar aydap,
Cer çiyilgen mal aydap,
At kuyrugun örbösöm,
Ataktuu cezdem Carmanas,
Ayaktaşa koemun,
Barıp cüzün körbösöm,
Telküröñ soyup cep ketem,
Cetik abam er Bakay
Eki birdey eneme
Col baştatıp albasam,
Ecekem Kardıgaç öldü,– dep ketem,
Alışkan Ak döö, Kök döögö
Koş emese, ece»,– dep,
Kırgındı kızık salbasam,
Kardıgaç ecem cezdemdi
Acıratıp albasam,
Bet alışkan duşmanıñ
Beren ece, toktoy tur

Celpiniş yerinden dönüp,
Bize komşu konmazsın.
Eşiğin ayrı, aydınlığım,
Bize asla akraba olmazsın. «Semetey gelecek oldu»,– diye,
Var git, abla, eline,
Celpiniş gibi yerine,
Gücenme, ablacığım,
Buğra ölse köşek var,
Havudu yerde kalır mı,
Babası ölse oğul var,
Yeri boş kalır mı?!
Gelip konarsam Talas'a,
Yedi yüz kızıl ner sürüp,
Yeri çizen mal sürüp,
At kuyruğunu örmezsem,
Namlı eniştem Carmanas,
Ayaktaş olup oturmazsam,
Varıp yüzünü görmezsem,
Telkürön'ü kesip yer giderim,
Yetkin ağam er Bakay'a,
İki bir örnek anama,
Yol başlatıp almazsam,
Ablam Kardıgaç öldü,– der giderim,
Boğuşan Ak Dev'e, Kök Dev'e,
Hoşça kal öyleyse, abla»,– diye,
Kırgını görklü salmazsam,
Kardıgaç ablamla eniştemi,
Kurtarıp ayırmazsam,
Yüz yüze gelen düşmanının,
Yiğit abla, dur hele,

Baarın kırıp salbasam,
Manastan tuubay ölöyün,
Tuubay tuna çögöyün.
Kagışıp catkan Kök döögö
Karmaşıp kanın tögöyün,
Cerdegeniñ Celpiniş
Cetip ayıl konuşup,
Eceke, saga boluşup,
Cetip uruş salbasam,
Celmoguzdun kolunan
Acıratıp albasam,
Semetey atım kurusun.
Ubadanı bek kılıp,
Adam ölör şert kılıp,
Kündü katka salalı,

Hepsini kırıp geçirmezsem,
Manas'tan doğmadan öleyim,
Doğmadan dibe çökeyim.
Kavgaya durmuş Kök Dev'le,
Kapışıp kanını dökeyim,
Yurt tuttuğun Celpiniş'e,
Varıp komşu konuşup,
Ablacığım, sana arka çıkıp,
Yetişip savaş açmazsam,
Yelmoğuz'un elinden,
Kurtarıp almazsam,
Semetey adım kurusun.
Sözü pek sağlam edip,
Adam ölür şartı edip,
Günü yazıya dökelim,

Kün esebin alalı,
Ubada uşu, kep uşu
Eceke, emi kayta bar.
Kan cezdeme ayta bar.
Zayıptık kılıp, eceke,
Kayrılıp kelbe özümö,
Körünböy ketkin közümö,
Men tuuganga barganda,
Körünüp kalsañ közümö
Kımbatım ecem ölösüñ,
Kıyamat cüzüñ körösüñ.
Artık közgö körünsöñ,
Ece, seni soemun,
A düynö ketken Manaska
Kol alışıp kalışıp,
Kolun karmap zar ıylap,
Kocosan Bakay karı ıylap,
Kokuy kün muñduu dagı ıylap,
Armanın aytıp arıştap,
Alda taala Kudayga
Ölgöndö körgön cetimdi
Amanat kılıp tabıştap,
Kara küröñ at menen,

Gün hesabını tutalım,
Söz budur, ahit budur,
Ablacığım, şimdi geri dön.
Han enişteme söyleyedur.
Kadınlık edip, ablacığım,
Dönüp gelme bana bir daha,
Görünme sakın gözüme,
Ben soyuma vardığımda,
Görünürsen gözüme,
Kıymetlim ablam, ölürsün,
Kıyamet yüzünü görürsün.
Bir daha göze görünürsen,
Abla, seni boğazlarım,
Öbür dünyaya göçen Manas'a,
El sıkışıp vedalaşıp,
Elini tutup zâr ağlayıp,
Kocalmış Bakay ihtiyar ağlayıp,
Kara günlü dertli de ağlayıp,
Hasretini söyleyip uzun uzun,
Yüce Allah Kuday'a,
Ölürken görülmüş yetimi,
Emanet kılıp ısmarlayıp,
Kara doru at ile,

Kara küpü ton menen,
Semeteyden bölünüp,
Kayrılıp cürdü Kardıgaç,
Çuñkur tereñ kabaktap,
Koodo cürdü Kardıgaç.
Köñülü caman bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
«Manastan kalgan calgızdı
Altı aram alda emine kılat» – dep,–
Aram sanayt körünöt,

Kara kaftan kürk ile,
Semetey'den ayrılıp,
Dönüp gitti Kardıgaç,
Çukur derin yamaçlardan,
Koyaklardan gitti Kardıgaç.
Gönlü yaman bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
«Manas'tan kalan biriciği,
Altı haram acep ne yapar» – diye,–
Haram düşünür besbelli,

Toodo cürdü Kardıgaç.
Mına oşondo Kardıgaç
Semeteyge körünböy,
Astındagı Telküröñ
Olbuy-solbuy kamçı urup,
Oñ-tetiri teminip,
Özü körgön cer menen,
Özöndüü bulak suu menen,
Karool karap, col çalıp,
Kaardanıp iz çalıp,
Abıke, Köböş altı aram,
Cetimim karmap alat»,– dep
Kokusunan kesek it

Dağlardan gitti Kardıgaç.
İşte o zaman Kardıgaç,
Semetey'e görünmeden,
Altındaki Telküröñ'e,
Sağlı sollu kamçı vurup,
Sağdan soldan mahmuzlayıp,
Kendi bildiği yerlerden,
Vadili pınar sularından,
Gözcü gözleyip, yol yoklayıp,
Hınçla dolup iz sürüp,
Abıke, Köböş altı haram,
Yetimimi yakalar»,– diye,
Ansızın alçak it,

BAKAY MENEN SEMETEYDIN
ABIKE, KÖBÖŞKÖ
UÇURAŞKANI
Abakeñ Bakay karıya
Bilbegendi bilgizer
Bilimdüünün özü oşol,
Tuybagandı tuyguzar,
Tuygundun kara közü oşol.
Kabılan Bakay abañız
Karap turbay col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Ürbüstün başı Kök-Cayık,
Abıke, Köböş aramdın
Maana kılgan ceri oşol.

BAKAY İLE SEMETEY'İN ABIKE İLE
KÖBÖŞ'E
KAVUŞMASI
Ağan Bakay ihtiyar,
Bilinmeyeni bildiren,
Bilgenin ta kendisi odur,
Sezilmeyeni sezdiren,
Doğanın kara gözü odur.
Kaplan Bakay ağanız,
Bakıp durmadan yola çıkıp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Ürbüs'ün başı Kök-Cayık,
Abıke ile Köböş haramın,
Mekân tuttuğu yer orası.

Baarısın kuup ürkütkön	*Hepsini kovup ürküten,*
Balaket Bakay men oşol.	*Belalı Bakay benim işte.*
Atışıma çıdabay,	*Atışıma dayanamayıp,*
Atış bolgon eli oşol,	*Atışa giren el onlardı,*
Öyüz-büyüz catışıp,	*Karşılıklı yataklanıp,*
Itter menen men Bakay	*İtlerle ben, Bakay,*
On eki cılı atışıp,	*On iki yıl atışıp,*
Kalayman salıp katıktım,	*Kıran salıp katılaştım,*
Abıkenin mergenden	*Abıke'nin nişancılarından,*
Altımıştı öltürüp,	*Altmışını öldürüp,*
Cokson kılıp salat,– dep,	*Yok edip bırakır,– diye,*
Kokustan cetim kezikse,	*Kazara yetime rastlarsa,*
Tübü cok tuugan kakşaalga,	*Dibi yok soysuz kavgacıya,*
Tüz kirip ayza sunam,– dep,–	*Dosdoğru dalıp mızrak uzatırım,– diye,–*
Tügötüp kırıp baarısın	*Tüketip hepsini kırayım,*
Andan kiyin tınam»,– dep,	*Ondan sonra dinlenirim»,– diye,*
Maydan cagın barooldop,	*Meydan yanını kollayıp,*
Semetey kayta tartkıça	*Semetey geri dönene dek,*
Kardıgaç cürdü karooldop.	*Kardıgaç nöbet tutup gezdi.*
Kardıgaçtın corugun	*Kardıgaç'ın gidişini,*
Munu mınday taştaylı,	*Şuracıkta bırakalım,*
Bakay menen Semetey	*Bakay ile Semetey'den,*
Mından kabar baştaylı.	*Şimdi haber başlayalım.*
Kanduu moyun atıktım.	*Kanlı boyun diye ad aldım.*
Capaa salıp oturup,	*Cefa çekip oturup,*
Kana menin oñgonum,	*Hani benim onduğum,*
Calgız kalıp el curttan	*Yalnız kalıp el yurttan,*
Caman attuu bolgomun.	*Kötü adlı olmuşum.*
Cana beylep ugup al,	*Yine dikkatle dinleyiver,*
Kagılayın korgonum,	*Kurban olduğum korunağım,*
Atañ Manastan kalgan kırk çoro	*Baban Manas'tan kalan kırk çoro,*
Azırkısın surasañ,	*Şimdiki halini sorarsan,*
Kıyalı buzuk it çoçko	*Huyu bozuk it domuz,*
Baarısı oroy kıyal kapırlar,	*Hepsi kaba huylu kâfirler,*
Eçen cerden doo doolop,	*Nice yerde dava güdüp,*
Eçen cerden coo coolop,	*Nice yerde düşmanlık edip,*
Dañgıl bolgon kapırlar,	*Kurtlaşmış olan kâfirler,*
Er öltürüp, baş kesip,	*Er öldürüp, baş kesip,*

Er atañ Manas barında
Kambıl bolgon kapırlar,
Nar öltürüp ar cerden
Bulkor bolgon kapırlar,
Er öltürüp ar cerden
Künkor bolgon kapırlar,

Er baban Manas varken,
Becerikli olan kâfirler,
Ner öldürüp her yerde,
Yağmacı olan kâfirler,
Er öldürüp her yerde,
Kan güder olan kâfirler,

Ayzakerden abıdan
Iktuu çoro dagı bar,
Akılı köl-dayraday
Mıktı çoro dagı bar.
Tuura çabar türs kıyal
Sokur çoro dagı bar.
Köödönündö akıl cok,
Sokur çoro dagı bar.
Köp süylösö uruşkan,
Çogool çoro dagı bar.
Kerdeninde akıl cok,
Oroy çoro dagı bar,
Candagan cakka basuuçu,
Torpok çoro dagı bar,
Canı tattı, can bagar,
Korkok çoro dagı bar,
Bit sıgarga karuu cok,
Kolunan bir kıl kelbegen,
Tantık çoro dagı bar.
Sırtı biyik, sını tüz,
Alban çoro dagı bar.
Töö kötörüp aluuçu,
Balban çoro dagı bar,
Koşomattı köp kılgan,
Corgo çoro dagı bar.
Coon öpkö kürsüldök,
Köpkön çoro dagı bar.
Öz ırısın töşünö
Tepken çoro dagı bar.
Cazı caak, calpak til,
Cañılbagan köykaşka,
Iktuu çoro dagı bar.

Mızrakçıdan hepten,
Usta çoro dahi var,
Aklı göl gibi, ırmak gibi,
Yaman çoro dahi var.
Doğruya çatan ters huylu,
Kör çoro dahi var.
Göğsünde akıl yok,
Kör çoro dahi var.
Çok konuşulsa kavga eden,
Şirret çoro dahi var.
Kafasında akıl yok,
Kaba çoro dahi var,
Yanaşılan yana yürüyen,
Tosun çoro dahi var,
Canı tatlı, can besleyen,
Korkak çoro dahi var,
Bit sıkmaya gücü yok,
Elinden bir kıl gelmeyen,
Şaşkın çoro dahi var.
Dışı yüksek, endamı düz,
Alp yapılı çoro dahi var.
Deve kaldırıp alan,
Pehlivan çoro dahi var,
Dalkavukluğu çok eden,
Yorga çoro dahi var.
Kalın ciğerli, gümbürtücü,
Şımarık çoro dahi var.
Kendi kısmetini göğsüyle,
Tepen çoro dahi var.
Yassı yanak, yayvan dil,
Yanılmayan, alnı akıtmalı,
Usta çoro dahi var.

Kara tilin kayragan,
Kan aldına sayragan,
Mıktı çoro dagı bar.
Kebez köñül, ak beyil.
Artık çoro dagı bar.
Tuzun aktap Manastın
Kaluuçu çoro dagı bar,

Kara dilini bileyen,
Han önünde şakıyan,
Yaman çoro dahi var.
Pamuk gönüllü, ak niyetli.
Üstün çoro dahi var.
Tuzunu hak edip Manas'ın,
Yanında kalan çoro dahi var,

Tuurasınan bülüktü
Saluuçu çoro dagı bar,
Ölgöndö körgön çunagım,
Beş şooşagıñ teñ emes,
Abıke, Köböş aramga
Kişi işener eme emes,
Uşu kezde cetimim,
Kırk çoronun cakşısı,
Öpkö çapçu bakşısı,
Cüyö tabar cakşısı
Kırktın başı Kırgılçal,
Kırkında köpkön cindi çal.
Kıştın kıraan çildede
Kempirin kırk colu turguzgan,
Kırk caragan sürgün çal,
Tışı külkü, içi aram,
Bötönçö körgön közü bar,
Bölök-bölök sözü bar,
Kırk çoronun içinen
Kırgılçal çoçko cogolboyt,
Kırgılçal çoçko cogolboy
Çorolordun işi oñolboyt.
Kırktın başı Kırgıldın
Kızıtalak Kırgıldın
Buzuktu salgan ceri bar,
Kökcal atañ Manaska
Köp dümök salgan çeni bar,
Mında kılıgı buzuk Tazbaymat,
Uşul ekööbirigip,
Curt buzuuçu sözdü aytıp
Ölö turgan kezdi aytıp,

Ortalığa fitneyi,
Salıveren çoro dahi var,
Ölürken görülmüş yavrucağım,
Beş parmağın bir değil,
Abıke, Köböş harama,
Kişi güvenecek şey değil,
Bu zamanda, yetimim,
Kırk çoronun iyisi,
Ciğere vuran baksısı,
Sözün ipini bulan iyisi,
Kırkın başı Kırgılçal,
Kırkında azmış deli koca.
Kışın zemheri ayazında,
Karısını kırk kez kaldırtan,
Kırk yarar sürgün koca,
Dışı gülüş, içi haram,
Başka türlü gören gözü var,
Bölük bölük sözü var,
Kırk çoronun içinden,
Kırgılçal domuzu kaybolmaz,
Kırgılçal domuzu kaybolmadan,
Çoroların işi onulmaz.
Kırkın başı Kırgıl'ın,
Kahrolası Kırgıl'ın,
Fesat saldığı yeri var,
Bozkurt baban Manas'a,
Çok gaile açtığı çağı var,
Bir de huyu bozuk Tazbaymat,
Bu ikisi birleşip,
Yurt bozan sözü söyleyip,
Ölünecek vakti söyleyip,

Baskan cerdi tamandap,
Senin eneñ Kanıkey
Altı aramga camandap,
Esebin cetip taptırıp,
Temirkandın şaarına
Tentitip iygen oşol it.
Karakandın şaarına
Kaçırıp iygen oşol it,

Basılan yeri adım adım izleyip,
Senin anan Kanıkey'i,
Altı harama kötüleyip,
Hesabını bulup buldurtup,
Temirkan'ın şehrine,
Sürgün eden o ittir.
Karakan'ın şehrine,
Kaçırtıp yollayan o ittir,

Kagılayın cetimim,
Altı aramdın mıktısı
Köböş itti kan kılıp,
Katılgandı cay kılıp,
Kolottu boyloy kongon kez,
Kırk çoronun baarısı
Ittey körkoo bolgon kez.
Aylanayın cetimim,
Baykaçı uşu kebimdi.
Bar sözüm aytsam çın ukpay,
Ketire körbö ebimdi.
Abañ Bakay törönün
Cakşılap uksañ kebimdi,
Mañdayı biyik baraanım,
Manastan kalgan karaanım,
Badırañ temir kurç emes,
Balam, başka öskön itter curt emes.
Çalgın çalıp, cer kaygıp,
Kurama temir kurç bolboyt,
Kul öskön itter curt bolboyt.
Tuura köktün bulutu
Asmandap alsa bölünböyt.
Atalaş tuugan altı aram
Ayıl bir konboyt körünöt.
Eçen cibek, ak suptun
Oñup bir türü bölünböyt,
Tuugan degen altı akmak
Oñdurçu türü körünböyt,
Kara çoku, çoñ zoñkok
Kançaga tursa koo bolboyt.

Kurban olduğum yetimim,
Altı haramın yamanı,
Köböş iti han olup,
Sataşanı yola getirip,
Koyak boyunca konduğu çağ,
Kırk çoronun hepsinin,
İt gibi zorba olduğu çağ.
Kurban olayım yetimim,
Dinle hele şu sözümü.
Var sözümü desem de gerçek saymayıp,
Yolumu boşa çıkarma sakın.
Ağan Bakay törenin,
İyice dinlersen sözünü,
Alnı yüce heybetlim,
Manas'tan kalan karaltım,
Salatalık demiri su vermez,
Oğlum, elde büyüyen itler yurt olmaz.
Keşfe çıkıp, yer gezip,
Devşirme demir su vermez,
Kul büyüten itler yurt olmaz.
Doğrusu, göğün bulutu,
Göğe ağarsa bölünmez.
Baba bir kardeş altı haram,
Köyü bir konmaz görünür.
Nice ipeğin, ak patiskanın,
Solup da bir türü ayrılmaz,
Kardeş denen altı ahmağın,
Onulacak türü görünmez,
Kara tepe, koca kayalık,
Ne kadar dursa koyak olmaz.

Kaalap bir bargan tuuganıñ
Kadırıñ bilip soo koyboyt.
Kaalap bir bargan tuuganıñ
Kadırıñ biler it emes,
Kapalantpay özüñdü,
Kütüp bir turar kişi emes,
Baştadan ayttım kança col, cetim,
Abakem Bakay karıya,
Bul özön bizge cer emes,
Bul altoo bizge el emes,
Özöndüü dayra – bulagım,

İsteyerek vardığın akraban,
Kadrini bilip sağ koymaz.
İsteyerek vardığın akraban,
Kadrini bilir it değil,
Kederlendirmeden seni,
Ağırlayacak kişi değil,
Baştan söyledim nice kez, yetim,
Ağam Bakay ihtiyar,
Bu vadi bize yer değil,
Bu altısı bize el değil,
Vadili ırmağım – pınarım,

Ölgöndö körgön çıragım,
Baş kesişken tuugandı,
Körgönü keldik kördüñbü?
Baykabay çorkok iş kılsak,
Ölgönü keldik kördüñbü?
Atañdan kalgan kırk çoroñ
Kayda ekenin bileli,
Aramdarda cok bolso,
Anan barıp kireli».
Dep öşöntüp Bakay kan,
Kökçolok menen ceeligip,
Kökcalıñ Bakay kabılan
Kırk çoro közdöy eeligip,
Adır cerin abaylap,
Budurdu bugup kan Bakay
Adis bolgon kayran er,
Akıl iylep, oy oylop,
Akılduu Bakay karıya
Adis bolgon ar işke,
Közü açık tuugan oluya,
Eçen müşkül iş bolso,
Ebin tapkan al Bakay,
Kalayman tüşkön çataktın
Kebin tapkan al Bakay,
Kecirdengen kecirdin
Köktöösün bilgen er oşol,
Köp til albas makoonun

Ölürken görülmüş çırağım,
Baş kesişen akrabayı,
Görmeye geldik, gördün mü?
Sakınmadan hoyrat iş yaparsak,
Ölmeye geldik, gördün mü?
Babandan kalan kırk çoron,
Nerede olduğunu bilelim,
Haramların yanında yoklarsa,
Ondan sonra varıp girelim».
Deyip böylece Bakay Han,
Kökçolok'la coşkuya kapılıp,
Bozkurdun Bakay kaplan,
Kırk çoroya doğru şahlanıp,
Kıraç yerini gözleyip,
Tepeciklerde sinip Han Bakay,
Her işte usta olan yiğit er,
Akıl yoğurup, düşünce kurup,
Akıllı Bakay ihtiyar,
Her işe usta olmuş,
Gözü açık doğmuş evliya,
Nice müşkül iş olsa,
Çaresini bulan o Bakay,
Kıran kopan kavganın,
Sözünü bulan o Bakay,
İnatlaşan inatçının,
Yularını bilen er odur,
Söz dinlemez alığın,

Igın bilgen er oşol.
Abañız Bakay ak coltoy,
Akılga dıykan şer oşol.
Kırk çoronu körüügö,
Köñülü cakın biröönö
Körünüşüp kaytuuga,
Akılı tolgon darıya
Adırga salıp çu koyup,
Kökçolok menen dır koyup,
Bir adamga bilinbey,

Rastını bilen er odur.
Ağanız Bakay ak yolludur,
Akla çiftçi arslan odur.
Kırk çoroyu görmeye,
Gönlü yakın birine,
Görünüp geri dönmeye,
Aklı dolu ırmak misali,
Kıraçlara sürüp dehleyip,
Kökçolok'la fırlayıp,
Bir adama bilinmeden,

Bir kişige körünböy,
Bilimdüüsü mınçalık,
Tegiz Bakay akılman:
«Ölgöndö körgön çunaktı
Alda emine kılat»,– dep,
Korkup cüröt kördüñbü?
Abıke, Köböş kapırdan
Çoçup cüröt kördüñbü?
Ceek ıldıy sıdırıp,
Ceti moynok, kırk çıbır,
Koyboy baarın kıdırıp,
Bötönçö kara döbönün
Böyrögünön karasa,
Bötönçö kişi körünöt,
Al kişini körgöndö,
Börü Bakay abañdın
Köñülü caman bölünöt.
Sölökötü, söölötü
Atka mingen kelbeti
Kırk çoronun biri eken.
Munu körüp zor Bakay
Kır-kırınan karadı,
Kırgılçal türü körünböyt.
Mañdayınan karasa,
Bayçoro türü körünböyt.
Bastırganın baykasa,
Tazbaymat türü körünböyt.
Bek cakındap Bakay kan

Bir kişiye görünmeden,
Bilgini işte bu kadar,
Dosdoğru Bakay akıl eri:
«Ölürken görülmüş yavrucağı,
Acep neler eder»,– diye,
Korkup geziyor, gördün mü?
Abıke, Köböş kâfirden,
Ürküp geziyor, gördün mü?
Kıyı boyunca süzülüp,
Yedi boyun, kırk çığır,
Bırakmadan hepsini dolaşıp,
Başkaca kara tepenin,
Böğründen baksa ki,
Başkaca bir kişi görünür,
O kişiyi gördüğünde,
Kurt Bakay ağanın,
Gönlü yaman bölünür.
Silueti, heybeti,
Ata binmiş endamı,
Kırk çoronun biriymiş.
Bunu görüp ulu Bakay,
Yandan yandan baktı,
Kırgılçal'a benzer hali görünmez.
Karşıdan baksa,
Bayçoro'ya benzer hali görünmez.
At sürüşünü gözlese,
Tazbaymat'a benzer hali görünmez.
İyice yaklaşıp Bakay Han,

Beren Bakay köz salsa,
Üzüktöy kalpak er Şuutu,
Adamzattın tuygunu,
Kıyamat ketken Manastı
Unutpay cürgön kurguru.
Kırk çoronun mıktısı,
Kökcal Bakay kabılan
Keñeşin salar ıktuusu.
Özü kanzaadanın balası,
Kayran Şuutu er kurbu
Tirüü cürsö cıygındaş,

Yiğit Bakay göz atsa,
Keçe örtü gibi kalpaklı er Şuutu,
Âdemoğlunun doğanı,
Kıyamete göçen Manas'ı,
Unutmadan yaşayan garibi.
Kırk çoronun yamanı,
Bozkurt Bakay kaplanın,
Danışıp görüştüğü ustası.
Kendisi han soyunun oğlu,
Yiğit Şuutu er yaren,
Sağ gezerse yoldaştır,

Ölüp ketse ıymandaş,
Bul Köböştün kolunda,
Amalı cok Şuutu kul
Kırk arkan boyu torunda.
Kaygılanıp köp cüröt:
«Kabılan Manas,– dep cüröt, –
Karaluu ketip Kanıkey,
Kaçıp ketip Semetey,
Kankordun katın, balası
Emine boldu»,– dep cüröt.
Ulamadan kep ugat,
Bilgiçterden köp surayt.
Kaygılanıp köp cüröt:
«Kankorumdun Semetey
Keler beken»,– dep cüröt.
Keçee, Abıke, Köböş eki aram
Ölüp keter oy kılıp,
Manastı Kuday berdi dep,
Kabagı carık açılıp,
Küptüsü ayıgıp cazılıp,
Üyrülmönün sazına
Üyrülüşüp alışıp,
Çogulmanın sazına
Çoguluşup alışıp,
«Baabedin» – dep bakırıp,
Köböştöp uran çakırıp,
Altı aramdın baarısı,

Ölüp gitse imandaştır,
Bu Köböş'ün elinde,
Çaresi yok Şuutu kul,
Kırk urgan boyu ağında.
Kaygılanıp çok gezer:
«Kaplan Manas,– der gezer, –
Yaslı gidip Kanıkey,
Kaçıp gidip Semetey,
Hunharın karısı, oğlu,
Ne oldu acep»,– der gezer.
Bilenlerden söz işitir,
Bilgiçlerden çok sorar.
Kaygılanıp çok gezer:
«Hunharımın Semetey'i,
Gelir mi ola»,– der gezer.
Hani, Abıke, Köböş iki haram,
Ölüp gitti sanıp,
Manas'ı Kuday verdi diye,
Çehresi aydın açılıp,
İç sıkıntısı onup dağılıp,
Üyrülmö'nün sazına,
Üşüşüp toplanıp,
Çogulma'nın sazına,
Toplaşıp buluşup,
«Baabedin» – diye bağırıp,
Köböş diye savaş narası çağırıp,
Altı haramın hepsi,

Kırk çoronun Kırgıl baştık
karısı.
Abıke, Köböş aktanıp,
«Alımdı mintip saldık,– dep,–
Sultan bolup kaldık»,– dep,–
Abıke, Köböş, altı aram
Kırk çorogo maktanıp.
Al Köböştün üyündö
Kapşıtında kara arak,
Kalmakça köökör menen bir arak,
Bulkagın* buza turuşup,
Köökör, bulkak* aragın

Kırk çoronun Kırgıl başta,
kartları.
Abıke, Köböş övünüp,
«Gücümüzü böyle saldık,– diye,–
Sultan olup kaldık»,– diye,–
Abıke, Köböş, altı haram,
Kırk çoroya böbürlenip.
O Köböş'ün evinde,
Duvar dibinde kara rakı,
Kalmukça matarayla bir rakı,
Bulkak'ını boza dursunlar,*
Matara, bulkak rakısını,*

Buzup alıp kuyuşup,
Özü kıyın, iş kıyın
Kalmakça ırım kılışıp,
Kacıldaşıp sunuşup.
Aragın içip aktanıp,
Ala köödön kızıtalak,
Köböş it turdu maktanıp.
Kırk çorolop bakırıp,
Kırgıl baştık karısın,
Kel beri dep çakırıp.
«Kıyınıñ Manas barında,
Kırkıñ kırk cerden kelgen
can eleñ, Körsö közgö köz kelbey,
Oşo, köödögüñ Manas barında,
Kaçan mendegidey kan eleñ?
Oşo, Manas barında
Coo coolop berip teñ bolduñ.
Uşu menin barımda
Kara kaşka keñ bolduñ,
Oşo, Manas barında
Çalgın çalıp arıdıñ,
Kırk çoro, çabışıp cürüp
karıdıñ,
Tilden kalgan emedey,
Korduktu kördüñ karıñar,
Tukumsuz öttüñ baarıñar.

Bozup alıp doldursunlar,
Kendi zorlu, işi zorlu,
Kalmukça uğur duası okuyup,
Cıvıldaşıp sunuşurlar.
Rakısını içip aklanıp,
Ala göğüslü kahrolası,
Köböş it kalktı övünüp.
Kırk çoro diye bağırıp,
Kırgıl başta kartlarını,
Gel beri diye çağırıp.
«Zorluydun Manas varken,
Kırkınız kırk yerden gelme,
candınız, Göze göz gelmeyip görse,
Hani, şişindiğin Manas varken,
Ne zaman bendeki gibi han idin?
Hani, Manas varken,
Düşman kırıp verip denk oldun.
Şu benim varlığımda,
Kara akıtmalı, ferah oldun,
Hani, Manas varken,
Keşif çala çala arıklaştın,
Kırk çoro, vuruşa vuruşa,
kocaldınız,
Dili tutulmuş gibi,
Horluğu gördü kartlarınız,
Soysuz göçtünüz hepiniz.

Atañdın körü kırk çoro,
Künüñör keldi külüp al,
Menin bu kızmatım bilip al.
Kırsıgıñ azır çeçildi,
Kırk çoro kımbat bilip al.
Mañdayga çıksam men Köböş
Çoñdugu toodoy uramın,
Uşu kezde men özüm
Emine bolup turamın.
Kırk çoro, kıdırata sınagın,
Manastın tuşu kanday çak?
Menin tuşum kanday çak?
Kırk çoro bügün sınagın!
Kırk çoro ırdap bergin ırıñdı,
Suuga talkan çalganday,

Babanın mezarı, kırk çoro,
Gününüz geldi, gülüverin,
Benim bu hizmetimi biliverin.
Belanız şimdi çözüldü,
Kırk çoro, kıymetli bilin.
Karşıya çıksam ben Köböş,
Büyüklüğü dağ gibi soyum var,
Bu zamanda ben kendim,
Ne olup duruyorum bakın.
Kırk çoro, sırayla sınayın,
Manas'ın devri nasıl çağ?
Benim devrim nasıl çağ?
Kırk çoro, bugün sınayın!
Kırk çoro, çalıp söyleyin türkünüzü,
Suya kavut katar gibi,

Iymanday aytkın sırıñdı».
Küp-küp etip suktanıp,
Köböş mintip turganda,
Kırgıl menen Tazbaymat,
Koşomat kılıp corgolop,
Köböştün koltugunan korgolop.
Kırgıldı Kuday urganda,
Koşomat kılıp turganda,
Kayran Kırgıl kanetsin,
Kayrat kılıp kamalbay,
Ce kara baskan altoonun
Bir erdigin tabalbay.
Aytayın dese söz kelbey,
Ce tokunup çabar terdik cok,
Ce top carıltkan erdik cok,
Köp uyalıp Kırgılçal,
Kırınan ketip kuladı.
Kuday urgan Tazbaymat,
Cerdi çukup turganı.
Kan Manastın kırk çoro
Tiktese biröö unçukpayt,
Kep aytpayt biröö Köböşkö,
Tilden kalgan emedey,

İman gibi söyleyin sırrınızı».
Küp küp edip hayranlıkla,
Köböş böyle deyip dururken,
Kırgıl ile Tazbaymat,
Dalkavukluk edip yorgalayıp,
Köböş'ün koltuğuna sokulup.
Kırgıl'ı Kuday çarptığında,
Dalkavukluk edip dururken,
Zavallı Kırgıl ne yapsın,
Yiğitlik gösterip ileri atılamayıp,
Ne de kara basmış altının,
Bir yiğitliğini bulamayıp.
Diyeyim dese söz gelmeyip,
Ne eyerlenip vurulacak teğelti var,
Ne topu yarıp geçen yiğitlik var,
Çok utanıp Kırgılçal,
Yan tarafından kayıp yuvarlandı.
Kuday çarpmışı Tazbaymat,
Yeri eşeleyip duruverdi.
Han Manas'ın kırk çorosu,
Baksa da biri ağzını açmaz,
Söz demez biri Köböş'e,
Dili tutulmuş gibi,

Tilden kalıp kalıştı.
Kırgıl baştık karısı
Kıyşalaktap cer çukuyt
Kırk çoronun baarısı.
Oşo çoro içinde
Üzüktöy kalpak er Şuutu,
Iramandın Irçı uulu,
Iras eköö munu aytat,
Çuçukka tier şumdu aytat:
«Manas kanday, şer kanday
Kankor Manas barında
Ötüp ketken kün kanday?
Süylö bügün Köböş kan,

Dilden kalıp kaldılar.
Kırgıl başta kartları,
Kıvranıp yeri eşeler,
Kırk çoronun hepsi.
İşte o çorolar içinde,
Keçe örtü gibi kalpaklı er Şuutu,
Iraman'ın Irçı oğlu,
Gerçekten ikisi şunu söyler,
İliğe işleyen acıyı söyler:
«Manas nasıldı, arslan nasıldı,
Hunhar Manas varken,
Geçip giden gün nasıldı?
Söyle bugün, Köböş Han,

Kökcal Manas barında
Köp cer menen coolaşıp,
Körünöö cılkı tiyçü elek,
Köp döölör menen sayışıp,
Kıçışkan cerdi kandırıp,
Kızıkka batıp cürçü elek.
Sizdin uşu köökörgö kuygan
arakka, Kazınaña sarı altın
Köp cinder karmap baratsa,
Oozunan karmap mındayga
Şarkırata siyçü elek.
Kırk çoro cıydıñ, kan bolduñ,
Köböş aba, kaçan erdik kılasıñ!
Kuturup oynop catkanda.
Uşu kebiñ beker kep,
Köböş aba aragıñ maktap turasıñ.
Bütün kunduz terisin
Arak degen açuu aş
Içkendin başı çatılat,
Arakka toyup algan can
Enesine katılat.
Maktandıñ arak-aşıñdı,
Ar kaçan men körömün
Üydön çıkpas kaşıñdı,
Keçee, kankor Manas barında,

Bozkurt Manas varken,
Çok yerle savaş edip,
Göz göre göre yılkı alırdık,
Çok devlerle mızraklaşıp,
Kaşınan yeri kanatıp,
Görkün içinde yüzerdik.
Sizin şu mataraya konan,
rakıya, Hazinene sarı altın,
Çok cinler tutup götürse,
Ağzından yakalayıp böylesine,
Şarıldata işerdik.
Kırk çoro derledin, han oldun,
Köböş ağa, ne zaman yiğitlik edeceksin!
Kudurup oynayıp yatarken.
Şu sözün boş sözdür,
Köböş ağa, rakını övüp duruyorsun. Bütün kunduz derisini,
Rakı denen acı aş,
İçenin başı derde girer,
Rakıya doymuş olan can,
Anasına bile sataşır.
Övündün rakınla aşınla,
Her zaman görürüm ben,
Evden çıkmaz kaşını,
Hani, hunhar Manas varken,

Kabılan aman çagında,	*Kaplan sağ esen çağında,*
Atañdın körü kırk çoro!	*Babanın mezarı, kırk çoro!*
Cabıla konduk Talaska,	*Hep birlikte konduk Talas'a,*
Çoro bolduk Manaska.	*Çoro olduk Manas'a.*
At semirtip ık bolduk,	*At semirtip sıkı olduk,*
Ayıldaş konup kırk bolduk.	*Komşu konup kırk olduk.*
Colbors Manas barında,	*Kaplan Manas varken,*
Coonu birge coolaştık,	*Düşmanı birlikte kırdık,*
54930 Doonu birge doolaştık,	*Davayı birlikte güttük,*
Çalgındı birge çalıştık,	*Keşfi birlikte çaldık,*
Çampandan cılkı alıştık,	*Çampan'dan yılkı aldık,*
Kabılan Manas şer menen	*Kaplan Manas arslan ile,*
Kaçan köñül kalıştık.	*Ne zaman gönül kırıştık.*
Ölümdö birge ölüştük,	*Ölümde birlikte öldük,*
Cırgaldı birge körüştük.	*Sefayı birlikte sürdük.*
Cılas bolgon olconu,	*Yağmalanan ganimeti,*
Araga taştap ciberip,	*Ortaya atıveririp,*
Kak carıp birge bölüştük.	*Tam ikiye yarıp birlikte bölüştük.*
54940 Badışa Manas şer menen	*Padişah Manas arslan ile,*
Bittey kezde birigip,	*Bit kadarken birleşip,*
Barmaktayda baş koştuk.	*Parmak kadarken baş koştuk.*
Keçee, aşkere cırgap turganda,	*Hani, dolu dolu sefa sürerken,*
Ar kimiñer kırk çoro,	*Her biriniz kırk çoro,*
Teñdep-teñdep turganda,	*Denk denk pay ederken,*
Eriksek elik atkanda,	*Canımız sıkılsa karaca vururduk,*
Erikpesek Talasta	*Sıkılmazsak Talas'ta,*
Kunan minip kuş salıp,	*Kunan binip kuş salıp,*
Buudan Manas barında	*Küheylan Manas varken,*
54950 Cartı bölüp alçu elek,	*Yarısını bölüp alırdık,*
Bagalekke salçu elek.	*Paçamıza doldururduk.*
Kabılan Manas barında,	*Kaplan Manas varken,*
Kayra ayza tiybegen	*Mızrak saplanmadık,*
Elde bütün kalbagan.	*Elde bütün kimse kalmadı.*
Kayran tulpar baspagan	*Zavallı tulpar basmadık,*
Cerde bütün kalbagan.	*Yerde bütün toprak kalmadı.*
Kayran Manas barında,	*Zavallı Manas varken,*
Ak maral aydap uy kıldık,	*Ak maralı sürüp inek ettik,*
Atışkan coonu buy kıldık.	*Atışan düşmanı perişan ettik.*

Akimsigen biröögö
Ayabay tüşüp çır kıldık.
Kök maral aydap uy kıldık,
Kökcal Manas barında
Közdögön coonu buy kıldık.
Kölpöktögön can bolso,
Körünöö iylep iy kıldık,
Okçontoy toluk ok kıldık,
Oşo Manas barında
Közdögön coonu cok kıldık.
Çını Manas barında
Çındagan çoro baarıñ bar,
Mına bu Kırgıl karıñ bar,
Keçee, Çılandın colun toskondo,

Hâkimlik taslayan birine,
Amansız çullanıp kavga ettik.
Boz maralı sürüp inek ettik,
Bozkurt Manas varken,
Göz koyduğumuz düşmanı perişan ettik.
Sallanıp duran can olsa,
Göz göre göre yoğurup büktük,
Okluğu dolusu ok ettik,
İşte o Manas varken,
Göz koyduğumuz düşmanı yok ettik.
Doğrusu, Manas varken,
Sadık çoro hepiniz vardınız,
İşte bu Kırgıl kartınız var,
Hani, Çılan'ın yolunu kestiğinde,

Çınmaçındın Beecinge
Çın kalayman bir saldık.
Kara kalmak Coloydun
Altımış döösün öltürüp,
Miñ töödö çayın bir aldık,
Kalabanı bir saldık.
Beren Manas kökcalga
Bet algan mende suladı,
Betteşip kelgen kuladı.
Al Manastın dümögün
Beylep, ugup alganda
Kakançındın Beecindin
Karıkanı ıyladı.
Manaska teñgel bolboysuñ,
Beyleçi Köböş kubaarı.
Oylonup kelsem Manaska,
Ot bolup küyüp canamın.
Ölöyün desem can tattı
Mun üçün ölböy kalamın.
Buudan Manas barında,
Ombunu buzup olco aldık,
Ortosun buzup col saldık,
Olconu mından mol aldık.

Çınmaçın'ın Beecin'ine,
Gerçek kıranı bir saldık.
Kara Kalmuk Coloy'un,
Altmış devini öldürüp,
Bin devede çayını bir aldık,
Kavgayı bir saldık.
Yiğit Manas bozkurda,
Yüz döndüren bende yere serildi,
Yüzleşmeye gelen yıkıldı.
O Manas'ın gailesini,
Dinleyip haber aldığında,
Kakançın'ın Beecin'inin,
Karıkan'ı ağladı.
Manas'a denk olamazsın,
Anla artık, Köböş zavallısı.
Düşünüp gelirsem Manas'a,
Od olup tutuşup yanarım.
Öleyim desem can tatlı,
Bu yüzden ölmeden kalırım.
Küheylan Manas varken,
Ombu'yu bozup ganimet aldık,
Ortasını yarıp yol saldık,
Ganimeti bundan bol aldık.

Keçee, Kakandın curtun ıylattık, Kızır çalgan Bakayga
Kara kıtay, mancuunu
Baarın kırıp kıyrattık.
Kakandın curtun kakşattık,
Kan Koñurbay, Karıkan
Körünöö mintip aksattık.
Ayköl Manas barında,
Altı-Şaar, Kokondon
Alım aldık oşondon.
Asıl Manas barında
Kokongo korduk salçu elek,
Altı miñ cambı, miñ kunduz
Alımına alçu elek.
Kızıktı mintip kılçu elek,
Düynögö mintip tunçu elek.
Emi Köböş, senin tuşuñda,

Hani, Kakan'ın yurdunu ağlattık, Hızır dokunmuş Bakay'a,
Kara Çinliyi, Mançu'yu,
Hepsini kırıp devirdik.
Kakan'ın yurdunu inlettik,
Han Koñurbay'ı, Karıkan'ı,
Göz göre göre böyle aksattık.
Cömert Manas varken,
Altı-Şaar'dan, Kokon'dan,
Haraç aldık oralardan.
Asil Manas varken,
Kokon'a korku salardık,
Altı bin külçe, bin kunduz,
Haracına alırdık.
Görkü böyle sürerdik,
Dünyada böyle ün tutardık.
Şimdi Köböş, senin devrinde,

Biz köp akmak bolduk uşunda.
Alım turgay bok berbey,
Altı-Şaar ketti cayına.
Kokuy Manas barında
Ar cerdi çaap uzdu aldık,
Oogandı çaptık, bildi aldık,
Bilge cüktöp dilde aldık,
Kara közdön miñdi aldık.
Oyron Manas barında,
Kırk çoro kıraan çagında,
Mında ölböy ne boldum»,–
Munu aytıp er Şuutu,
Kan Manastı köp estep,
«Ölböy kal, Manas»,– dep estep,
Öktösün aytıp Kudayga,
Öksöp cürgön kezi eken.
Oşo künü kırk çoro
Arak içip kuturup,
Oylogon oyu az bolup,
Ala buurul mas bolup,
Catkan eken kırk çoro.

Biz çok ahmak olduk burada.
Haraç şöyle dursun, bok bile vermeden,
Altı-Şaar gitti keyfince.
Vay Manas varken,
Her yeri vurup usta kızlar aldık,
Afgan'ı vurduk, fil aldık,
File yükleyip altın aldık,
Kara gözlüden binini aldık.
Yıkıcı Manas varken,
Kırk çoro kıran çağındayken,
Orada ölmeden ne oldum ben»,–
Bunu söyleyip er Şuutu,
Han Manas'ı çok anıp,
«Ölmez ol, Manas»,– diye anıp,
Sitemini söyleyip Kuday'a,
İçin için ağladığı çağıymış.
İşte o gün kırk çoro,
Rakı içip kudurup,
Düşündüğü düşünce az olup,
Ala karışık sarhoş olup,
Yatmıştaymış kırk çoro.

Kayran Şuutu kanetsin
Kırk çorodon bölünüp,
Bara catat körünüp.
Baykuş Şuutu kanetsin,
Döbödö turat töödöy can,
Ak sakalı çüçtödöy,
Agarıp tiş mistedey,
Ay kulagı kalkanday,
Alagay közü çolpondoy,
Ustukan söök müçösü
Abaylap karap otursa
Azırkı candan bir başka,
Ar corugun karasa
Abañ Bakay köykaşka.
Bakaybı dep tañdanıp,
Kurgan Şuutu tañkalıp,
Bar borumun karasa,

Zavallı Şuutu ne yapsın,
Kırk çorodan ayrılıp,
Gitmekteymiş göründüğünce.
Garip Şuutu ne yapsın,
Tepede durur deve gibi can,
Ak sakalı ak patiska gibi,
Ağarmış dişi fıstık içi gibi,
Ay kulağı kalkan gibi,
İri gözleri çoban yıldızı gibi,
Kemikli sağlam endamı,
Dikkatle bakıp otursa,
Şimdiki candan bir başka,
Her davranışına baksa,
Ağan Bakay, alnı akıtmalı.
Bakay mı diye şaşırıp,
Garip Şuutu hayrete düşüp,
Var duruşuna baksa,

Bakay öñdüü keypi cok.
Baykap-baykap tiktese,
Kanı kaçıp, söögü bar,
Karıp bolgon körünöt.
Kalcayıp Bakay karıya
Arık bolgon körünöt.
Keçee, kabılan Manas ölgöndö,
Anda Bakay munu aytat,
Bakay korduk körüptür,
Törö Manas ölgöndö,
Korduktu körgön zor Bakay,
On eki cılı töö bagıp,
Zorduktu körgön zor Bakay.
Şuutu körüp cürgöndö,
Astındagı Kök tulpar
Kaldı kızıl, calduu kök,
Canıbarım Kök tulpar
Anda kök çolok atka kono elek,
Tazbaymat aman barında
Camanattı bolo elek.
Üstündögü zor Bakay

Bakay'a benzer hali yok.
Süze süze dikkatle baksa,
Kanı çekilmiş, kemiği kalmış,
Garip düşmüş görünür.
Süzülüp kalmış Bakay ihtiyar,
Arıklaşmış görünür.
Hani, kaplan Manas öldüğünde,
O zaman Bakay şunu söyler,
Bakay horluk görmüştür,
Töre Manas öldüğünde,
Horluğu gören ulu Bakay,
On iki yıl deve güdüp,
Zorbalığı gören ulu Bakay.
Şuutu görüp gezerken,
Altındaki Kök tulpar,
Kaldı kızıl, yeleli boz,
Canavarım Kök tulpar,
O zaman güdük boz at adını almamıştı,
Tazbaymat sağ iken,
Kötü ada karışmamıştı.
Üstündeki ulu Bakay,

Töö kaytarıp kaygırıp,
Astındagı Kök tulpar
Cal-kuyruktan ayrılıp,
Kök çolok atka konuptur,
Camanattı boluptur.
Üstündögü Bakaydın,
Eçki tonu etinde,
Cargak şımı artında.
Karıp kalgan Bakayga
Asmandagı cıldızday
Koşuluştu Şuutu kul,
Aytmak bolup armanın
Coşuluştu Şuutu kul.
Bakaydı Şuutu körgöndö,
Köñülü caman bölündü.
Kayran Şuutu kanetet,
Kan Bakaydı körgöndö,
Közünün caşı tögüldü.
Beren Bakay abası
Mekege tete köründü.

Deve güdüp kaygılanıp,
Altındaki Kök tulpar,
Yeleden kuyruktan olup,
Güdük boz at adını almış,
Kötü ada karışmıştır.
Üstündeki Bakay'ın,
Keçi kürkü sırtında,
Meşin şalvarı üstünde.
Garip kalmış Bakay'a,
Gökteki yıldız gibi,
Kavuşuverdi Şuutu kul,
Hasretini söylemek olup,
Coşuverdi Şuutu kul.
Bakay'ı Şuutu gördüğünde,
Gönlü yaman bölündü.
Zavallı Şuutu ne etsin,
Han Bakay'ı gördüğünde,
Gözünün yaşı döküldü.
Yiğit Bakay ağası,
Mekke'ye denk göründü.

Bakay kandı körgöndö,
Közü ketip alaktap,
Muunu ketip bırkırap,
Caman caşıp zırkırap,
Şuutunun aytkan kebi bul:
«Saloodon-saloomalekim, aba!»
«Aleki saloom aleki, balam!
Karıp boldum desembi, balam!?
Senin altı kan begiñ esenbi,
balam!?
Karıbıñ Bakay mınakey,
Kaygırıp cüröm desembi,
Menin, kaygım içten cogoldu,
Baya, kartaygan Kırgıl esenbi?
Oşo, kartaygan Kırgıl cogolboyt,
Kırk çoro işiñ oñolboyt.
Aylanayın, Şuutu kul,
Törö Bakay men elem,

Bakay Han'ı gördüğünde,
Gözü kaçıp fıldır fıldır,
Dermanı gidip titreyip,
Yaman yaşarıp sızlayıp,
Şuutu'nun dediği söz şu:
«Selamdan selamünaleyküm, ağa!»
«Aleykümselam aleyküm, oğlum!
Garip düştüm mü desem, oğlum!?
Senin altı han beyin esen mi,
oğlum!?
Kocamışın Bakay işte burada,
Kaygılanıp gezerim mi desem,
Benim kaygım içten yitip gitti,
Hani, kartlaşan Kırgıl esen mi?
İşte, kartlaşan Kırgıl kaybolmaz,
Kırk çoro, işiniz onulmaz.
Kurban olayım, Şuutu kul,
Töre Bakay ben idim,

Törö Şuutu sen eleñ.
Törö Manas barında,
Törölük cetti baarıña,
Töö kaytarıp kor bolgon,
Çınıñdı ayt, Bakay karıña.
Aylanayın, er Şuutu,
Çalgırtıñ cokpu közüñdö?
Çalgayıñ cokpu özüñdö?
Buygatıñ cokpu közüñdö?
Buzuguñ cokpu özüñdö?»
Bakay mınday degende,
Köödöngö batpay köp sanaa,
Közünün caşı on talaa:
«Kagılayın, kan aba,
Ugup turgun sözümdü,
Iylatpa menin özümdü.
Koş kolgo salgan tuşamış
Öröö kıldı deysiñbi?
Kuzgunday bolgon al itter,

Töre Şuutu sen idin.
Töre Manas varken,
Törelik yetti hepinize,
Deve güdüp hor olan,
Doğrunu söyle, Bakay kartına.
Kurban olayım, er Şuutu,
Bulanıklık yok mu gözünde?
Yorgunluk yok mu özünde?
Perde yok mu gözünde?
Fesat yok mu özünde?»
Bakay böyle deyince,
Göğse sığmaz nice tasa,
Gözünün yaşı on dere:
«Kurban olayım, han ağa,
Duyup dur sözümü,
Ağlatma benim özümü.
Çift ele vurulmuş köstek,
Rahat mı verdi diyorsun?
Kuzgun gibi olan o itler,

Meni törö kıldı deysiñbi?
Töröm Manastın közü ötköndö,
A da Colbors, al Koen,
Törönü süysöm oñboyun,
Töböñdön tiygen altı itti
Törö eken dep men aytsam,
Din busurman bolboyun.
Kabar barbı, kep barbı?
Kagılayın, can aba,
Kadır tün öñdüü tün barbı?
Kan Manastın calgızı
Semetey keler kün barbı?!
Aba, Bukardı çalıp çıktıñbı?
Er Şuutu cetimdi surap turganda,
Cetimden kabar uktuñbu?
Aba Bakay, ak coltoy,
Astıga salsa san koldoy,
Kabar barbı, tün barbı,
Cetimim keler kün barbı?

Beni töre kıldı mı diyorsun?
Töröm Manas'ın gözü göçtüğünde,
O da Pars, o Tavşan,
Töreyi seversem onmayayım,
Tepeden inme altı iti,
Töreymiş diye ben dersem,
Dini bütün Müslüman olmayayım.
Haber var mı, söz var mı?
Kurban olayım, can ağa,
Kadir gecesine benzer gece var mı?
Han Manas'ın biriciği,
Semetey gelir gün var mı?!
Ağa, Buhara'yı dolaşıp çıktın mı?
Er Şuutu yetimi sorup dururken,
Yetimden haber duydun mu?
Ağa Bakay, ak yollum,
Öne düşse bin ordu gibi,
Haber var mı, gece var mı,
Yetimim gelir gün var mı?

Küyüttüü cürök, köpkön iç
Kan aba, kaçan basılat,
Cetimim kelip bul cerge
Kuu kabak kaçan açılat?!
Aba Bakay, ak colum,
Aylanayın san kolum!
Anık Bakay sen eleñ,
Armanda Şuutu men elem.
Töö kaytarıp kor bolgon
Törö Bakay sen eleñ.
Uzun kulak, közü açık,
Oluya çalış er eleñ.
Burulup Bukar bardıñbı,
Cetimden kabar aldıñbı?
Ceñekem Kanıkey sanap küyömün,
Uşu bügün Şuutu kul,
Cetimdi sınap cürömün.
Aman cürsö cetimim
On eki cılga tolgon kez,
Bıyıl on eki caşar bolgon kez. Keñ-
Koldon çaptı köçümdü,
Kan abam Bakay, ugup tur,
Cıl eseptep köröyün,
Cıldı eseptep bereyin.

Yanık yürek, kabaran iç,
Han ağa, ne zaman yatışır,
Yetimim gelip bu yere,
Solgun çehre ne zaman açılır?!
Ağa Bakay, ak yolum,
Kurban olayım, bin kolum!
Gerçek Bakay sen idin,
Hasrette Şuutu ben idim.
Deve güdüp hor olan,
Töre Bakay sen idin.
Uzun kulaklı, gözü açık,
Evliya soylu er idin.
Dönüp Buhara'ya vardın mı,
Yetimden haber aldın mı?
Yengem Kanıkey'i anıp yanarım, İşte
bugün Şuutu kul,
Yetimi sınayıp gezerim.
Sağ gezerse yetimim,
On iki yıla dolduğu çağ,
Bu yıl on iki yaşına girdiği çağ. Keñ-
Kol'dan sürdü göçümü,
Han ağam Bakay, dinleyedur,
Yıl sayıp göreyim,
Yılı sayıp vereyim.

Al ele, Çıçkan, al ele Uy,
Al ele Balık, al Cılan,
Anısı Cılkı, a da Koy,
A da maymıl, a da Took.
Anısı it, al Doñuz.
Manastan kalgan cetimim
On ekige tolgondur,
Uşu bıyıl cetimim
Ereşen tarıp, er bolup,
Er uulu menen teñ bolup».
Anda Bakay munu aytat:
«Eey, aylanayın Şuutu kul,
Abiyir bügün tabıldı,
Açılgan etter cabıldı.

O idi Sıçan, o idi Sığır,
O idi Balık, o Yılan,
Onlardan Yılkı, o da Koyun,
O da Maymun, o da Tavuk.
Onlardan İt, o Domuz.
Manas'tan kalan yetimim,
On ikiye dolmuştur,
İşte bu yıl yetimim,
Erlik yaşına erip, er olup,
Er oğluyla denk olup».
O zaman Bakay şunu söyler:
«Eey, kurban olayım Şuutu kul,
Şeref bugün bulundu,
Açılan yaralar kapandı.

Kabılan Manas ölgöndö
Karmagan bolot ketilip,
Uşu bügün men turam,
Aylanayın Şuutu kul,
Cetimim kelip cetilip,
On eki cılı bolguça,
Aylanayın Şuutu kul,
Manastan kalgan cetimdi
Talıkşıp, kalam,– dep,–
Talastan cöö kaçırdım.
Tegi itter oñ kılbayt,– dep,
Temir közdöy tentittim.
Telmirip Bakay karıya,
On eki cıl bolguça,
Töö kaytarıp cogoldum,
Cetimim kelip oñoldum.
Süyünçü, Şuutu, süyünçü,
Altı aram baştap, kırk çoro,
Bügün keñirsigen itterden
Keñiri cetip, men Bakay
Almak boldum öçümdü.

Kaplan Manas öldüğünde,
Tutulan çelik gedildi,
İşte bugün ben durmaktayım,
Kurban olayım Şuutu kul,
Yetimim gelip erginleşip,
On iki yıl dolana dek,
Kurban olayım Şuutu kul,
Manas'tan kalan yetimi,
Güçten düşer kalırım,– diye,–
Talas'tan yaya kaçırdım.
Zaten itler rahat bırakmaz,– diye,
Temir'e doğru sürgün ettim.
Gözleri dalıp Bakay ihtiyar,
On iki yıl dolana dek,
Deve güdüp yittim,
Yetimim gelip ondum.
Müjde, Şuutu, müjde,
Altı haram başta, kırk çoro,
Bugün kabaran itlerden,
Enine boyuna yetişip, ben Bakay,
Almak oldum öcümü.

Akmaktar baarı birigip,
Talastan buzdu sartımdı,
Tayanar toom coguman,
Itterden alalbay kettim dartımdı,
Tizesi cerge bügülüp.
Cetimim kelip cetildim,
Cergege mintip koşuldum.
Surasa berbes dünüyö
Suuk ukuruk salamın,
Sunalıp catkan itterden
Kapkayda kegim alamın»,–
Bakay mınday degende,
Baatır Şuutu munu aytat:
Abiyir berer kün bolso,
Anday attuu tün bolso,
Aba Bakay, kebimdi uk!
Uşu bügün er Köböş

Ahmaklar hep birleşip,
Talas'tan bozdu düzenimi,
Dayanacak dağım yokluğundan,
İtlerden alamadan gittim derdimi,
Dizleri yere bükülüp.
Yetimim gelip yetiştim,
Yurduma böyle kavuştum.
Sorsa vermez dünyalığa,
Soğuk urgan salarım,
Serilip yatan itlerden,
Kat kat öcümü alırım»,–
Bakay böyle deyince,
Bahadır Şuutu şunu söyler:
Şeref verir gün olursa,
Öyle adlı gece olursa,
Ağa Bakay, sözümü dinle!
İşte bugün er Köböş,

Kürsö-kürsö cötölüp,
Töşöktön başın kötörüp,
Töbödön tiygen emedey,
Turbay catıp algan kez.
Törölügün mından bil,
Kırk çoronun baarısı,
Kırgıl baştık karısı
Töbödön tiygen itterdi
Törö kılıp algan kez.
Kırk çoronun baarına
Kıyındap bülük salgan kez,
Kırk çoronun baarısı
Kıñk ete albay kalgan kez.
Kızıtalak kırk çoro
Birdigin berip salgan kez.
Kün şaşike ubakta,
Bul Köböştün kılığı,
Kıyalının buzugu,
Cılañaylak, cılañ baş
Kayran Köböş kan çıgat,
Bir kıykırıp ciberse,
Kırk çorodon can çıgat.
Kızıktı körsöñ mından kör,

Hırıl hırıl öksürüp,
Döşekten başını kaldırıp,
Tepeden inme biriymiş gibi,
Kalkmadan yatıp aldığı çağ.
Töreliğini bundan bil,
Kırk çoronun hepsi,
Kırgıl başta kartları,
Tepeden inme itleri,
Töre edinip aldığı çağ.
Kırk çoronun hepsine,
Zorbalıkla fitne saldığı çağ,
Kırk çoronun hepsinin,
Gıkını çıkaramaz kaldığı çağ.
Kahrolası kırk çoronun,
Birliğini verip saldığı çağ.
Gün kuşluk vaktindeyken,
Bu Köböş'ün huyudur,
Mizacının bozuğudur,
Yalınayak, baş açık,
Zavallı Köböş Han çıkar,
Bir haykırıverse,
Kırk çorodan can çıkar.
Görkü göreceksen bundan gör,

Kırgıl baştık karısı
Ölüüçüdöy cügürüp,
Astına cakın barganda
Al akmaktın aldına,
Kalmaktarça cügünüp,
Köböştün cayın surasañ,
Cılkının kısır tayın cep,
Eçkinin toñgon mayın cep,
Esirip catat altı aram.
Manastan kalgan Akolpok,
Tondun cayın surasañ,
Kabılan Manas barında,
Koş badana torgoy köz,
Atışka kiyse ok ötpös,
Muştaganda ayza ötpös,

Kırgıl başta kartları,
Ölürcesine koşuşup,
Önüne yakın vardığında,
O ahmağın önünde,
Kalmuklarca diz çöküp,
Köböş'ün halini sorarsan,
Yılkının kısır tayını yiyip,
Keçinin donmuş yağını yiyip,
Esriyip yatar altı haram.
Manas'tan kalan Akolpok,
Kaftanın halini sorarsan,
Kaplan Manas varken,
Çift zırh katlı, torgay gözlü,
Atışta giyilse ok geçmez,
Vuruşta mızrak geçmez,

Kayran katın Kanıkey
Kelep altın bolotton
Şıkap catıp orotkon,
Tiktese közdü taldırgan.
Kurgan Manas törönün
Kubanıçın mintip kandırgan,
Keltenin ogu kespegen.
Ataganat dünüyö,
Arkasınan altı miñ kıtay
kol salsa,
Ar kesken çapsa ötpögön,
Saysa ayza kespegen,
Kaadaluu baa, kımbat bul,
Kan Manastın Akolpok,
Olco kılıp algan kez.
Bukara öskön altı aram
Bulayt kiyip salgan kez.
Bul Manastın Akolpok,
Olco kılıp algan kez.
Kankordun uulu cetimge
Kaalap surap ala kör,
Kaalaganda berbese,
Kalaymandı sala kör.

Zavallı kadın Kanıkey,
Kangal kangal altın çelikten,
Sıkıştıra sıkıştıra ördüğü,
Bakılsa gözü kamaştıran.
Garip Manas törenin,
Sevincini böyle kandıran,
Fitilli tüfeğin oku kesmeyen.
Ah dünya, yazık dünya,
Ardından altı bin Çinli,
saldırsa,
Her kesen çalsa geçmeyen,
Saplasa mızrak kesmeyen,
Değeri yüce, pahası ağır,
Han Manas'ın Akolpok'u,
Ganimet edinip aldığı çağ.
Sıradan yetişme altı haram,
Sallana sallana giyip gezdiği çağ.
Bu Manas'ın Akolpok'u,
Ganimet edinip aldığı çağ.
Hunharın oğlu yetime,
Dileyip isteyip alıver,
İstediğinde vermezse,
Kıranı koparıver.

Küyüp canıp ölböymün,
Ayköl kandın Akolpok
Itterge ıraa körböymün.
Belekke surap ala ket,
Beylep tur, abam, dagı bar,
Keçee, Kum-Bulaktın belinen,
Kabılan Manas kankor şer,
Cortuulga bargan cerinen,
Een talaanın çölünön
Kayıbınan kabılgan,
Een talaadan altı kurç
Kabılan Manas kanga tabılgan.
Kılıçtın kıl mıktuusu,
Manas algan Zulpukor,
Bakay kandın Oykuma,

Yanıp tutuşup ölmem ben,
Cömert hanın Akolpok'unu,
İtlere reva görmem ben.
Hediye diye isteyip alıp git,
Dinleyedur, ağam, dahası var,
Hani, Kum-Bulak'ın belinden,
Kaplan Manas, hunhar arslan,
Akına vardığı yerinden,
Issız bozkırın çölünden,
Gaipten karşısına çıkan,
Issız bozkırdan altı keskin çelik,
Kaplan Manas Han'a bulunmuştu.
Kılıcın kıl gibi keskini,
Manas'ın aldığı Zulpukor,
Bakay Han'ın Oykuma'sı,

Acıbaydın Açalbars,
Almambet algan Coykuma,
Çubak algan Kılbolot.
Sırgak algan Narkesken.
Altı bolot kurç oşol,
Alışkan coonun baarısın
Azap salgan mülk oşol,
Kılçayışkan duşmanga
Kırgın salar kurç oşol.
Kızıgıp kından suursa,
Kan içpey kuru cürbögön,
Kanga mıktap toyboso,
Katsa kınga kirbegen.
Beren başka küç kelip,
Bet alıp duşman kelgende,
Beren Manas, altı şer
Berender kından çıgargan,
Şiltegen sayın uzargan.
Asıldın baarı ölgöndö,
Olcogo kalgan altı kurç,
Altı aramdın kolunda.
Aba Bakay, esiñe al,
Kabılan Manastan kalgan Akkelte, Alıs
bir colgo salayın.
Oynogondo oçogor,

Acıbay'ın Açalbars'ı,
Almambet'in aldığı Coykuma,
Çubak'ın aldığı Kılbolot.
Sırgak'ın aldığı Narkesken.
Altı çelik, keskin işte,
Boğuşulan düşmanın hepsine,
Azap salan mülk işte,
Dönüp bakan düşmana,
Kırgın salan keskin işte.
Heves edip kından sıyrılsa,
Kan içmeden boş dönmeyen,
Kana iyice doymazsa,
Dönse de kına girmeyen.
Yiğidin başına güç gelip,
Yüz dönüp düşman geldiğinde,
Yiğit Manas, altı arslan,
Yiğitlerin kından çıkardığı,
Her sallayışta uzayan.
Asillerin hepsi öldüğünde,
Ganimete kalan altı keskin çelik,
Altı haramın elinde.
Ağa Bakay, aklında tut,
Kaplan Manas'tan kalan Akkelte, Uzak
bir yola koyulayım.
Oynarken oçogor tüfeği,

İKİNCİ BÖLÜM

AKKELTE'NİN UYANIŞI

Abıke her yadigârın hikâyesini söyleyerek hepsini teslim eder: mazar başında bulunup Kanıkey'in emzirdiği Kumayık, Manas ölünce kayalara çekilen Akşuñkar, Kanıkey'in yedi yıl dişleri kapı pervazı gibi aşınana dek diktiği, İt-Baspas çölünde altmış-yetmiş mızrağa dayanmış Akolpok... Fakat Köböş kükrer: Manas'ı yoksul diye aşağılar, her yadigârı kendi ganimeti sayar, yetimi boğazlamakla tehdit edip Coykuma'ya el atar. Semetey'in tek yumruğu onu kerege kafesine kafası saplanmış hâlde serer; öz varisini tanıyan Akkelte kendi kendine takırdayıp kükrer ve miras Aktulpar'a yüklenip alınır. Ardından Köböş eyersiz Toruaygır'la kovalayıp Bakay'ın tepesini dört parmak yarar; Semetey onu ezip Zulpukor'u sıyırdığında Bakay "bir kaşıkçık kanını bağışla" diye yalvarır — akraba kanı yerine kan bedeli olarak Toruaygır alınır; şaha kalkan aygırdan düşen Köböş'ün kafası ocak taşında yarılır. Dönen çorolar Akılay'ın kışkırtmasına kanmaz; Acıbay ile Şuutu, Semetey'in doğum alametlerini sayarak takibi reddeder. Kırda on iki yıl bekleyen Taybuurul bulunur; Manas'ın aygırı Bozbee şükür kurbanı edilir; Argın ile Kırgız "Manas'ın oğlu geldi — sönmüş ateş tutuşup, ölmüş Manas dirilip" diye bayram eder.

KÜNYE — KEY FACTS

- Şuutu'nun sahte "Kıtay baskını" haberi kırk çoroyu (yanlarında Adıbay, Kölbay, Çıybıt, Koçkor) on günlük yola savurur; Bakay ile Semetey boş kalan ordoya girer.
- Abıke, Semetey'i ağlayarak kucaklayıp on iki yıllık arayışını anlatır; Köböş ise Manas'ın dulu Akılay'ı alıp koynunda sarhoş yatmaktadır.
- Semetey'in soyunu Bukar'da kömürcü Sarıtaz açıklamıştır: "Manas senin baban... Akun han kayınbaban, Ayçürök senin eşin."
- Abıke mirası yadigâr hikâyeleriyle teslim eder: Kanıkey'in emzirdiği Kumayık, kayalara çekilip yavrulayan Akşuñkar, yedi yılda dikilen ok geçirmez Akolpok, Akkelte, Sırnayza, Boz kise ve altı kılıç; Akkelte öz varisini tanıyıp kendi kendine kükrer.
- Yadigârları kendi ganimeti sayıp yetimi tehdit eden Köböş önce Semetey'in yumruğuyla serilir; sonra kovalayıp Bakay'ın tepesini dört parmak yarar, Bakay'ın ricasıyla canı bağışlanır, fakat Toruaygır'dan düşüp kafası ocak taşında yarılır ve yedi gün kanlar içinde yatar.
- On iki yıl sahibini bekleyen Taybuurul kırda bulunur; Kambar-ata soyundan Bozbee şükür kurbanı kesilir; Argın ile Kırgız "Manas'ın oğlu geldi" diye sevinir, Kardıgaç ise geceleri görünmeden nöbet tutar.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Çındap atsa koyçagır.	*Gerçekten atılsa yaman vurur.*
Asınıp çıksa canıbar	*Omza asılıp çıkılsa o canavar,*
Aydalının aynegi,	*Kürek başının aynasıdır,*
Atışkan coogo sundursa	*Çarpışan düşmana doğrultulsa*
Amanat candın ermegi,	*Emanet canın avuntusudur;*
Artık kurç temir Almabaş,	*Üstün, keskin demir Almabaş,*
Iraak, cakın ılgabas,	*Uzağı yakını ayırt etmez,*
Altımış küngö buzulbas,	*Altmış günde bozulmaz,*
Canduu mıltık Akkelte	*Canlı tüfek Akkelte*
Olcogo tüşüp carıktık,	*Ganimete düşmüş o aziz varlık,*
Al Köböştün kolunda,	*O şimdi Köböş'ün elinde,*
Oşonu surap ala ket.	*Onu isteyip alıver.*
Aba Bakay, kebimdi uk,	*Bakay ağa, sözümü dinle,*
Manastan kalgan kırk çoro	*Manas'tan kalan kırk çoro,*
Kırkı kırk cerden kelgen it ele.	*Kırkı kırk yerden gelme itti.*
Kırgılçal başçı bolgon soñ	*Kırgılçal başları olduktan sonra*
It emey kaysı kişi ele.	*İt değil de ne idiler.*
Arakka toyup kuturup,	*Rakıya doyup kudurup,*
Abake Bakay oyloçu	*Bakay ağam, düşün taşın,*
Kol salbasın cutunup.	*Azıp da el uzatmasınlar sana.*
Bayakı çoro Tazbaymat	*O eski çoro Tazbaymat*
Artıkça kıydı taz ele,	*Fazlasıyla kurnaz bir keldi,*
Elçiligi az ele,	*İnsanlığı pek azdı,*
Kanıkey menen kas ele,	*Kanıkey ile hasımdı,*
Abıke, Köböş, altı aram	*Abıke, Köböş, altı haram*
Köpkölöñ döölöt mas ele,	*Şımarık devletle sarhoştu,*
Er ölüşüp, kan tökkön,	*Erler ölüp kan dökülürken,*
Abake, seni menen kas ele.	*Ağam, seninle de hasımdı.*
Abıke, Köböş aramdın	*Abıke ile Köböş haramın*
Comogu sözdü cootpoyt,	*Masalı söze karşılık vermez,*
Corugu candı kubantpayt.	*Gidişi canı sevindirmez.*
Beren abam, kebimdi uk,	*Yiğit ağam, sözümü dinle,*
Men bir borumdap kepti salayın,	*Ben bir düzenleyip söz açayım,*
Bozogo toygon itterdi	*Bozaya doymuş itleri*
Teskeri colgo salayın.	*Ters yola saptırayım.*
Abaylap kirip barayın,	*Sakınarak girip varayım,*

Arakka toygon itterdi	*Rakıya doymuş itlerden*
Ayköldön kalgan cetimdi	*Ayköl'den kalan yetimin*
Cerin aruu kılayın».	*Yurdunu arı kılayım».*
Karooldo kaldı kan Bakay,	*Karakolda kaldı han Bakay,*
Kayra cürdü Şuutu kul.	*Geri döndü Şuutu kul.*
Kança cerdi köp körgön	*Nice yeri çok görmüş*
Dañgıl Şuutu baratat,	*Usta Şuutu gidiyor,*
Kelgen akıl, keñ kıyal	*Olgun akıl, geniş hayal,*
Kambıl Şuutu baratat,	*Becerikli Şuutu gidiyor,*
Kan Manastın barında	*Han Manas'ın sağlığında*
Kançalık elçi köp cürgön	*Nice kez elçilik etmiş*
Dañgıl Şuutu baratat.	*Usta Şuutu gidiyor.*
Şuutu cayın suraba,	*Şuutu'nun halini sorma sen,*
Arıslan Manas barında,	*Arslan Manas sağ iken*
Celmayandı mingizgen,	*Celmayan'a bindirmişti,*
Cerdin cüzün kıdırtıp,	*Yeryüzünü dolaştırıp*
Tegiz barın bilgizgen.	*Hepsini tümden bildirmişti.*
Altı külük at alıp,	*Altı yürük at alıp,*
Arsılan Şuutu kanetsin	*Arslan Şuutu neylesin,*
Alakanday kat kılıp,	*Avuç kadar mektup yazıp*
Cerdin üstün kıdırgan.	*Yeryüzünü dolaşmıştı.*
Ar aalımdan kat algan,	*Her âlimden mektup almış,*
Arıslan Şuutu atalgan,	*Arslan Şuutu diye anılmış,*
Tereñ akıl, çoñ çeçen,	*Derin akıllı, büyük hatip,*
Terbelbegen er Şuutu,	*Sarsılmayan er Şuutu,*
Kara tilin kayragan,	*Kara dilini bilemiş,*
Kalık aldında sayragan,	*Halk önünde şakımış,*
Cügürük çeçen, cüyrük til	*Yürük hatip, çevik dilli,*
Cüyöö tapkıç er oşol.	*Söze gerekçe bulan er odur.*
Kırk çorogo kızıktı	*Kırk çoroya fitneyi*
Salgan ceri emi oşol.	*İşte orada saldı o.*
Kan Köböştün ordogo	*Han Köböş'ün ordosuna,*
Abıkenin kerüügö,	*Abıke'nin yamacına,*
Macilis salgan cerine,	*Meclis kurdukları yere,*
Kaardanıp bakırıp,	*Öfkelenip bağırıp,*
Kırk çorolop çakırıp,	*Kırk çoro diye çağırıp,*
Kızıktı salıp Şuutu kul	*Fitneyi salıp Şuutu kul*
Kırgıl baştık karıga,	*Kırgıl başta, yaşlılara,*

Kırgın tiygen emedey
Kızık kıldı baarına.
Şuutunun aytkan kebi bul,

Dürbölöñ salgan ceri bul.
«Kırk çoro bolboy kıyrap kal,
Kırga koygon karool cok,
Kıyrapsıñ go baarıñar,
Atañdın körü, kırk çoro
Kımbatı Manas kan ölüp,
Manas menen baarı ölüp,
Kalıptırsıñ kırk çoro.
Törönün közü ötkön soñ
Özöndü boyloy konupsuñ,
Kökcal Manas ölgön soñ
Ört öçköndöy bolupsuñ.
Atañdın körü, kırk çoro
Arak pçpey, taş içkin,
Azdık kılsa kırk çoro
Atañdın kanın koşo içkin.
Talaska kurgan bagıñ cok,
Atañdın körü, kırk çoro
Taltayıp catar çagıñ cok,
Kerüügö tikken bagıñ cok,
Atañdın körü, kırk çoçko
Kerilip kalar çagıñ cok.
Kaalaganıñ kelüüçü,
Kadır tün öñdüü tün barbı?
Bütün kunduz terisin
Cartı bölüp alışkan,
Bagalekke salışkan,
Baştagı ötkön kün barbı?
Talaalantar bagıñ cok,
Taltañdap catar çagıñ cok,
Cesir kılgan ceriñ bar,
Eçen eldin kegi bar.
Altı-şaar, Kokon kan,
Ancıyan menen keñ Bukar,
Arı cagıñ Oogan, Indıstan

Kırgına uğramışçasına
Hepsini telaşa boğdu.
Şuutu'nun söylediği söz bu,

Kargaşa saldığı yer bu.
«Kırk çoro, olmaz olun, kırılıp kalın,
Sırta koyduğunuz gözcü yok,
Mahvolmuşsunuz hepiniz,
Vay babanızın körü, kırk çoro,
Değerliniz Manas han ölüp,
Manas'la her şey ölüp,
Kalakalmışsınız kırk çoro.
Beyin gözü kapandıktan sonra
Vadi boyunca konmuşsunuz,
Bozkurt Manas öldükten sonra
Sönmüş yangın gibi olmuşsunuz.
Vay babanızın körü, kırk çoro,
Rakı içmeyin, taş için,
Az gelirse, kırk çoro,
Babanızın kanını da katıp için.
Talas'a kurduğunuz bağ yok,
Vay babanızın körü, kırk çoro,
Gerinip yatacak çağınız yok,
Yamaca diktiğiniz bağ yok,
Vay babanızın körü, kırk domuz,
Kurulup kalacak çağınız yok.
Dilediğinizin geliverdiği
Kadir gecesi gibi gece var mı?
Bütün kunduz derisini
Yarı bölüşüp aldığınız,
Paçanıza soktuğunuz
Önceki geçmiş gün var mı?
Ovada at koşturacak bahtınız yok,
Çalım satıp yatacak çağınız yok,
Dul bıraktığınız eller var,
Nice halkın öcü var.
Altı-Şaar, Kokon hanı,
Ancıyan ile geniş Bukar,
Ötenizde Oogan, Indıstan,

Atışar cooñ bular bar,
Oñ cagıñda orus bar,
Kır cagıñda kıtay bar,
Kırkışar cooñ dalay bar.

Çarpışacağınız düşman bunlar var,
Sağ yanınızda Orus var,
Sırt yanınızda Kıtay var,
Boğazlaşacağınız düşman hayli var.

Kan bolgon Köböş, Abıke –
Bul öñdöngön karı bar,
Karmaşar coo baarı bar.
Arı cakta kıtay dagı bar,
Atagı curtka düñ bolgon
Kan Koñurbay kanı bar,
Karmaşar cooñ dagı bar.
Arak içip alkınıp,
Kabarsız oynop catkanda
Kızıktı çoguu kılçu bar,
Kılçaybay çoguu kırçu bar,
Kaptap kelse köp kıtay
Kaçıp kirer tokoy cok,
Kalaymandı salaarga,
Acıratıp alaarga,
Kankor Manas mında cok.
Kımız içpey, zañıñ iç,
Içkilik içpey, kırk çoro,
Kubaarıñdın kanın iç.
Karool karap, cer çalsam,
Kabardı katuu men alsam,
Kara-Buura, Çatkaldan
Orgup-orgup çañ çıgat,
Orgugan çañdı karasam,
Er Şuutudan can çıgat.
Kara kıtay, köp mancuu
Kan Koñurbay baş bolup,
Kaptap kelgen türü bar.
Manas ölsö, baarı ölüp,
Atañdın körü kırk çoro
Bolboy kalgan künüñ bar»,–
Şuutu mintip turganda,
Manas kandın kırk çoro
Kırgın tiygen emedey

Han olmuş Köböş ile Abıke –
Bunun gibi kocamışlar var,
Tutuşacak düşman hepsi var.
Ötede Kıtay dahi var,
Ünü yurda yayılmış
Han Koñurbay hanları var,
Tutuşacağınız düşman daha var.
Rakı içip taşarak,
Habersiz oynayıp yatarken
Hepinizi oyuna getirecek var,
Dönüp bakmadan hepinizi kıracak var,
Kalabalık Kıtay basıp gelse
Kaçıp gireceğiniz orman yok,
Kıyameti koparacak,
Ayırıp kurtaracak
Hunhar Manas burada yok.
Kımız içmeyin, tezek için,
İçki içmeyin, kırk çoro,
Kuruyup solanınızın kanını için.
Gözcülük edip yeri yoklasam,
Haberi sıkıca alsam,
Kara-Buura'dan, Çatkal'dan
Fışkıra fışkıra toz çıkıyor,
Fışkıran toza baktıkça
Er Şuutu'nun canı çıkıyor.
Kara Kıtay, kalabalık Mancu,
Han Koñurbay başlarında,
Basıp gelmiş görünüyor.
Manas ölünce her şey ölüp,
Vay babanızın körü, kırk çoro,
Yok oluverdiğiniz gün bu»,–
Şuutu böyle deyince,
Manas han'ın kırk çorosu
Kırgına uğramışçasına

Kızık bolup şaşışıp,
Etegin üzö basışıp,
Enteleñdeşip cügürüp,
Surnayların tartışıp,
Manastan kalgan kızıl nar

Telaşa kapılıp şaşırıp,
Eteklerini kopararak basıp,
Sendeleye sendeleye koşuşup,
Zurnalarını öttürüp,
Manas'tan kalan kızıl nere

Azıgın mıktap artışıp,
Coo-caragın şaylanıp,
Can kazanın baylanıp,
Barabanın bir koyup,
Kara-Buura, Çatkalga
Kaptap baarı çu koyup.
Kırk çoronun içinde
Adıbay, Kölbay eki aram,
Çıybıt, Koçkor tört aram,
Koşo ketip kaldı emi.
Ketkenin kördü zor Bakay,
Oşo künü Kökçolok
Caaday uçup zırkırap,
Oşo künü Kökçolok
Basıp ötkön kara taş,
Kömürdöy bolup bırkırap,
Celgenine cel cetpey,
Baskanına mal cetpey,
Bulut sınduu dırkırap,
Kökçolok cürüp ketkende,
Çöptün başı zırkırap.
Arış kerip çurkasa,
Arkar sınduu körünüp,
«Ayban da bolso canı bar,
Tilek tilep turat»,– dep,
Özüñ körgön Bakaydın,
Köñülü caman bölünüp,
Cetimin közdöy celigip,
Cetti Bakay balaga,
Kökçolok oozun burdu emi,
Kökcal Bakay karıya
Köp söz aytıp turdu emi:
«Atañdan kalgan kırk çoro,

Azığını sağlamca yükleyip,
Savaş pusatını kuşanıp,
Can kazanını bağlayıp,
Davulunu bir vurup,
Kara-Buura'ya, Çatkal'a
Hepsi çü deyip akın etti.
Kırk çoronun içinde
Adıbay, Kölbay iki haram,
Çıybıt, Koçkor — dört haram,
Birlikte gidiverdiler işte.
Gittiklerini gördü ulu Bakay,
O gün Kökçolok
Ok gibi uçup vınlayarak,
O gün Kökçolok
Basıp geçtiği kara taş
Kömür gibi ufalanarak,
Yelişine yel yetişmez,
Yürüyüşüne hayvan yetişmez,
Bulut misali akarak,
Kökçolok yürüyüp geçtiğinde
Otların başı sızlayarak.
Adımını açıp koştuğunda
Dağ koyunu gibi görünüp,
«Hayvan da olsa canı var,
Dilek diliyor işte»,– diye,
Senin bildiğin Bakay'ın
Gönlü fena bölünüp,
Yetimine doğru coşarak
Bakay çocuğa yetişti,
Kökçolok'un başını çevirdi,
Bozkurt Bakay ihtiyar
Çok söz söyleyip durdu:
«Babandan kalan kırk çoroyu,

Kırgıl baştık karısın	*Kırgıl başta kocamışını,*
Kızık kılıp Şuutu kul	*Oyuna getirip Şuutu kul*
Cumşap iydi baarısın.	*Hepsini yollayıverdi.*
Ordosunan oylosom,	*Ordosunu düşünürsem,*
Abıke, Köböş er kaldı,	*Abıke ile Köböş er kaldı,*
Basa tüşüp süylöşüp,	*Yanlarına varıp konuşup,*
Kagılayın, cetimim,	*Kurbanın olayım yetimim,*
Çıgaralık armandı.	*Dökelim içteki hasreti.*
Atañ, Manastan kalgan san düynö,	*Baban Manas'tan kalan sayısız mal,*
Kırgız köçkön bir cayga,	*Kırgız'ın göçtüğü bir yurda,*
Belek ber dep aytalı,	*Armağan ver diyelim,*
Berip kalsa camanga	*Kötü kişiye verirse de*
Uşu aytkan tilimdi al.	*Bu söylediğim öğüdü tut.*
Akmaktar akmak bolboso,	*Ahmaklar ahmak olmasa,*
Bölök emes sanaası,	*Düşünceleri ayrı değil,*
Atañ menen atalaş	*Babanla baba bir olan*
Bul itter kiçi katın balası.	*Bu itler küçük kadının oğulları.*
Altoonon artık aramı,	*Altısından beter haramı,*
Naadan Köböş camanı,	*Cahil Köböş kötüsüdür,*
Oylongun Köböş abañdı,	*Düşün Köböş ağanı,*
Orgu-bargı camandı,	*O dönek, o kötüyü,*
Oylonup cetim tilimdi al,	*Düşün yetimim, öğüdümü tut,*
Bul kızmatım, bilip al».	*Bu hizmetimdir, bilmiş ol».*
Munu aytıp zor Bakay,	*Bunu deyip ulu Bakay,*
Eerçitkeni Semetey,	*Peşine kattığı Semetey,*
Colgo salıp celigip,	*Yola koyulup coşarak,*
Abıke menen Köböşkö	*Abıke ile Köböş'e*
Uçuraşıp ketüügö	*Selam verip görüşmeye*
Kokuy cetim eeligip,	*Vay, yetim heveslenip,*
Koyboy surap Bakaydan,	*Bakay'dan durmadan isteyip,*
Bala surap turganda	*Çocuk isteyip dururken*
Baykuş Bakay munu aytıp:	*Zavallı Bakay şöyle dedi:*
«Balam cetim, beri tart,	*«Yavrum yetim, beri gel,*
Baatır Manas ölgöndö,	*Bahadır Manas öldüğünde,*
Kalk çogulup kömgöndö,	*Halk toplanıp gömdüğünde,*
Karan kün müşkül bolgondo,	*Kara gün müşkül olduğunda,*
Argın menen kırgızdı	*Argın ile Kırgız'ı*
Abıke, Köböş, altı aram	*Abıke, Köböş, altı haram*

Takır cıyıp alganda,
Talkandı mıktap salganda:
«Toguz tuu tay ber,– dep,–
Tokson miñ töögö çay ber»,– dep,
Buzuktu mıktap salıptır.
Kırgızga alım saldı ele.
«Ay karañgı bolgondo
Tün uşunday bolot,– dep,–
Ayköldün közü ötköndö

Tümden derleyip aldığında,
Yağmayı iyice saldığında:
«Dokuz kısır tay ver,– diye,–
Doksan bin deveye çay ver»,– diye, Fesadı iyice salmışlar.
Kırgız'a vergi salmışlardı.
«Ay karanlık olduğunda
Gece böyle olur,– diye,–
Ayköl'ün gözü kapandığında

Kün uşunday bolot»,– dep,
Aytkanın taap bere albay,
Altı miñ kısır tay tappay,
Altımış töögö çay tappay,
Argın köçkön bir cayga.
Kankor Manastan kalgan kırgız curt
Abıke, Köböş çaçıptır,
Alımına çıdabay
Kalıñ curttun baarısı
Tuş-tuştu közdöy kaçıptır.
Alapayın taba albay,
Argın köçkön bir cayga.
Kıstalıp korduk köp körüp,
Kırgız ketken bir cayga.
Törönün közü ötköndö,
Kırgızdın curtu kalıptır,
Abıke, Köböş aramdı
Üşüntüp Kuday alıptır.
Bulanı bulap alıptır,
Buzuktu mıktap salıptır,
Aylasın tappay oşondo,
Argın curt ketip kalıptır,
Munu menen kayran cer
Añkayıp een kalıptır.
Oşo Manas barında,
Uşu cerde kayran el
Kelini kozu aydagan,
Kempiri kuyruk çaynagan.

Gün böyle olur»,– diye,
İstediklerini bulup veremeyip,
Altı bin kısır tay bulamayıp,
Altmış deveye çay bulamayıp,
Argın göçtü bir yurda.
Hunhar Manas'tan kalan Kırgız yurdunu
Abıke ile Köböş dağıtmış,
Vergisine dayanamayıp
Kalabalık yurdun hepsi
Dört bir yana kaçışmış.
Çaresini bulamayıp
Argın göçtü bir yurda.
Sıkışıp çok horluk görüp
Kırgız gitti bir yurda.
Beyin gözü kapandığında
Kırgız'ın yurdu boş kalmış,
Abıke ile Köböş haramı
Tanrı işte böyle çarpmış.
Malı mülkü yağmalamış,
Fesadı iyice salmış,
Çaresini bulamayıp o zaman
Argın yurdu çekip gitmiş,
Bu yüzden o güzelim yer
Bomboş, ıssız kalmış.
O Manas sağ iken
Bu yerde o güzelim elin
Gelini kuzu güderdi,
Kocakarısı kuyruk yağı çiğnerdi.

Törönün közü ötköndö,	*Beyin gözü kapandığında*
Uşu cerde kayran el,	*Bu yerde o güzelim elin*
Kenedey canı kalbagan,	*Kene kadar canı kalmamış,*
Bulanı bulap alıptır,	*Malı mülkü yağmalamışlar,*
Bu Manastın çoñ ordo	*Bu Manas'ın büyük ordosuna*
Eselek ittin baarısı	*Aptal itlerin hepsi*
Ee boluşup kalıptır.	*Sahip oluvermiş.*
Takka minip it Köböş	*Tahta çıkıp it Köböş*
Sultan bolup kalıptır.	*Sultan oluvermiş.*
Tamaşaga batıptır,	*Eğlenceye dalmış,*
Törö Manas barında	*Bey Manas sağ iken*
Minip cürgön töödöy tak,	*Bindiği deve gibi tahta*
Akılaydı alıp al Köböş,	*Akılay'ı da alıp o Köböş*
Turbay catıp alıptır.	*Kalkmadan yatıp kalmış.*
Kara niet kan Köböş	*Kara niyetli han Köböş*
Kapanı mintip salıptır.	*Kederi işte böyle salmış.*
Beri cagında körüngön,	*Beri yanda görünen,*
Körüngöndü körgöndö,	*Görüneni gördüğünde*
Kökcal Bakay abañdın	*Bozkurt Bakay ağanın*
Köñülü caman bölüngön,	*Gönlü fena bölündü,*
Közünün caşı tögülgön.	*Gözünün yaşı döküldü.*
Bügün körgön erteñ cok,	*Bugün var olan yarın yok,*
Uşunday eken düynö bok.	*Böyleymiş dünya — bokmuş meğer.*
Andan beri körüngön	*Ondan beride görünen*
Kanıkeydin ak saray,	*Kanıkey'in ak sarayı,*
Kaalga temir som kalay,	*Kapısı demir, som kalay,*
Zayıpta bolso Kanıkey	*Kadın da olsa Kanıkey*
Söölötü aşkan bir dalay.	*Haşmeti hayli üstündü.*
Colop adam kelbegen,	*Yanına kimse sokulamazdı,*
Ak saraydın eşigin	*Ak sarayın kapısını*
Bey kayrat adam körbögön,	*Yüreksiz adam görememiş,*
Mendesi çıdap kelbegen.	*Sıradan kişi dayanıp varamamış.*
Kanıkeydin meltiregen ak saray Altı agañdın üyündö	*Kanıkey'in ışıl ışıl ak sarayı Altı ağanın evinde*
Bosogosu sarı altın,	*Eşiği sarı altın,*
Tündügü altın, uugu cez,	*Tepe halkası altın, kirişleri tunç,*
Uypalıp Manas ketkende,	*Manas göçüp hırpalandığında*
Olcogo tüşkön uşu köz.	*Ganimete düşen işte bu gördüğün.*

Bayırkını köp sanap,
Balam, uypalanat bizdin es.
Tuygun Manas barında,
Tuuraga tolgon bizdin mal,
Bügünkünü sanasam,
Tutamga kelbeyt bizdin can.
Özön-özön bölünöt,
Özgöçö sanap oturup,
Közümdün caşı tögülöt,
Kan Manastın kazına

Eskiyi çok andıkça,
Yavrum, karışıyor aklımız.
Şahin Manas sağ iken
Kırları doldururdu malımız,
Bugünü saydıkça
Bir tutama gelmez canımız.
Vadi vadi bölünür içim,
Hele oturup andıkça
Gözümün yaşı dökülür,
Han Manas'ın hazinesi

Bügün Köböştükü körünöt»,–
Munu aytıp zor Bakay,
Ordonu közdöy bet alıp,
Oyron Bakay solkuldap.
Uşu turgan kazına
Bayırkısın surasañ,
Manas kandın ak ordo,
Emdigisin surasañ,
Atañdın körü dünüyö
Abıkenin ak ordo.
Dümüröyüp körüngön
Seyildikke çıguuçu
Manas kandın bagı ele,
Andan beri körüngön
Kökcalımdın tagı ele.
Azırkısın surasañ
Abıkenin bagı oşol,
Boz munarık körüngön
Köböş kandın tagı oşol.
Kagılayın cetimim,
Özöndüü dayra, bulagım,
Ölgöndö körgön çıragım,
Bul aytkan sözüm bilip al,
Ökümdük kılbay tilimdi al.
Kazıp koygon oru bar,
Kaynatıp koygon şoru bar,
Bel baylagan beli bar,
Bekip catkan ceri bar,

Bugün Köböş'ün görünür»,–
Bunu deyip ulu Bakay,
Ordoya doğru yönelip,
Yaman Bakay sarsıla sarsıla.
Şu duran hazine,
Eskisini sorarsan,
Manas han'ın ak ordosu,
Şimdikisini sorarsan,
Kahrolası dünya,
Abıke'nin ak ordosu.
Karaltı gibi görünen,
Gezintiye çıktığı
Manas han'ın bağıydı,
Ondan beride görünen
Bozkurdumun tahtıydı.
Şimdikisini sorarsan,
Abıke'nin bağı odur,
Boz pus içinde görünen
Köböş han'ın tahtı odur.
Kurbanın olayım yetimim,
Vadili ırmağım, pınarım,
Kocayınca gördüğüm çırağım,
Bu söylediğim sözü belle,
Diklenmeden öğüdümü tut.
Kazıp koyduğu çukuru var,
Kaynatıp koyduğu belası var,
Bel bağladığı dayanağı var,
Gizlenip yattığı yeri var,

Beren atañdan beri coo bolgon
Altı aramdın kegi bar,
Kargan Bakay abañdın
Altı agañdı bügün körgözö turgan
ceri bar».
Kökcal Bakay munu aytıp,
Abıkeni bet alıp,
İçke colun tötölöp,
Manastın uulu calgızın
Karaan kılıp cetelep,

Yiğit babandan beri düşman olan
Altı haramın kini var,
Kocamış Bakay ağanın
Altı ağanı bugün göstereceği
yeri var».
Bozkurt Bakay bunu deyip,
Abıke'ye yönelip,
İnce yolu kestirmeden tutup,
Manas'ın biricik oğlunu
Yoldaş edip yedeğinde,

Özön dayra, bulagım,
Manastan kalgan badirek,
Kölökö kılgan çıragım.
Manastın uulu barganda,
Abıke, Köböş aramdın
Atadan çirik tuugan camandın,
Kaardansa duşmanın
Karoolunda kişi cok,
Kalıñ kıtay, mancuunun
Ortosunda men bolup,
Ölömbü degen işi cok,
Bulardan akmak kişi cok.
Abıke menen Köböştün
Meken kılgan ordogo,
Bakay menen Semetey
Attan tüşö kaldı emi.
Tübü kolo, uçu cez
Biyiktigi törtçö kez,
Kooz kolo mamıga
Koñgurap basıp barışıp,
Okoro tüygön ak çılbır
Kökçolok menen Aktulpar
Mamıga kürmöy çalışıp,
Bekem baylay salışıp
Abıke, Köböş ordogo
Semetey menen Bakay kan
Kirip bargan ceri oşol.
Ekөönö turup calınıp,

Vadi ırmağım, pınarım,
Manas'tan kalan yaramazım,
Gölgesine sığındığım çırağım.
Manas'ın oğlu vardığında,
Abıke ile Köböş haramın,
Babadan çürük doğma kötünün,
Öfkelense düşmanının
Gözetleme yerinde adamı yok,
Kalabalık Kıtay'ın, Mancu'nun
Ortasında ben durayım deyip
Ölür müyüm diye tasası yok,
Bunlardan ahmak kişi yok.
Abıke ile Köböş'ün
Mesken tuttuğu ordoya
Bakay ile Semetey
Attan iniverdiler işte.
Dibi tunç, ucu pirinç,
Yüksekliği dört arşın,
Süslü tunç direğe,
Ağır ağır yürüyüp varıp,
Sağlam düğümlü ak yuları
Kökçolok ile Aktulpar'ı
Direğe ilmekleyip,
Sıkıca bağlayıverip,
Abıke ile Köböş'ün ordosuna
Semetey ile Bakay han
İşte orada girdiler içeri.
İkisine kalkıp yalvarıp

Abıkenin kebi oşol:
«Saloodon-saloom alekim
Arslanım Bakay amanbı?
Az çatak kıldık tuugandan
Cazganım Bakay, amanbı?
Bekip catkan bek coldu
Açkanım Bakay, amanbı?
Bet alsa kara kazına
Açkanım Bakay, amanbı?
Beypay salıp Beecindi
Baskanım Bakay, amanbı?
Bet algan coonu kıyratkan

Abıke'nin sözü şudur:
«Selamların selamıyla, aleyküm,
Arslanım Bakay, esen misin?
Akrabayla az çatışma çıkardık,
Çekindiğim Bakay, esen misin?
Kapalı duran berk yolu
Açanım Bakay, esen misin?
Yönelince kara hazineyi
Açanım Bakay, esen misin?
Beecin'e kargaşa salıp
Basanım Bakay, esen misin?
Karşısına aldığı düşmanı kıran

Arslanım Bakay, amanbı?
Öböktögön kuu candın
Öbögü Bakay, amanbı?
Ölgönü turgan kuu candın
Sebebi Bakay, amanbı?
Bu düynödön cok kılıp,
Köçürgön Bakay, amanbı?
Öçkön ottu tamızgan,
Ölgön candı tirgizgen,
Öküm Bakay, amanbı?
Omiyin dep kol caysa,
Batam Bakay, amanbı?
Manastan kalgan mıraapı
Atam Bakay, amanbı?
Bu Cakıptın tukumun,
Kıraan Manas tuygunun
Sayıp cürüp bak kılgan,
Cuurup cürüp tam kılgan,
Üzülgönün ulagan,
Çaçılganın cıynagan,
Öçkön ottu tamızıp,
Ölgön candı tirgizgen,
Astıga salsa ak coltoy,
Aydap cürsö san koldoy,
Şay koldogon oluya,
Abam Bakay karıya,

Arslanım Bakay, esen misin?
Çöküp kalmış kuru canın
Dayanağı Bakay, esen misin?
Ölmek üzere olan kuru canın
Şifa sebebi Bakay, esen misin?
Bu dünyadan yok edip
Göçüren Bakay, esen misin?
Sönmüş ateşi tutuşturan,
Ölmüş canı dirilten
Hüküm sahibi Bakay, esen misin?
Âmin deyip el açınca
Duam Bakay, esen misin?
Manas'tan kalan mirabı
Atam Bakay, esen misin?
Bu Cakıp'ın soyunu,
Yiğit Manas şahinini
Dike dike bağ eden,
Yoğura yoğura dam eden,
Kopanı ulayan,
Saçılanı derleyen,
Sönmüş ateşi tutuşturup
Ölmüş canı dirilten,
Öne salınsa ak uğurlu,
Sürüp gitse sayısız ordu gibi,
Pirlerin koruduğu evliya,
Ağam Bakay ihtiyar,

Kök sülöösün börk kiygen,	*Gök vaşak kürkünden börk giyen,*
Kök ala kalkan oynogon.	*Gök ala kalkan oynatan.*
Çın oluya carıyam,	*Gerçek evliyamsın, nurlum,*
Çındagan Bakay karıyam.	*Sözü sağlam Bakay ihtiyarım.*
Karap cürsö kardım tok,	*Sana baktıkça karnım tok,*
Körüp cürsö köönüm tok,	*Seni gördükçe gönlüm tok,*
Aba senden artık muura cok.	*Ağa, senden üstün dayanak yok.*
On eki cıl bolguça,	*On iki yıl olana dek*
Körünüşpöy kettik ko,	*Görüşmez olduk ya,*
Uşunday bele, düynö bok?	*Böyle miydi, bokmuş dünya?*
Kan Bakay aba, kebimdi uk!	*Han Bakay ağa, sözümü dinle!*
Keçee, kabılan Manas ölgöndö,	*Hani, kaplan Manas öldüğünde,*
Kalayık müşkül körgöndö,	*Halk müşkül gördüğünde,*
Cakşı Manas kan ölüp,	*İyi Manas han ölüp,*
Kalayıktın baarı ölüp,	*Halkın hepsi ölmüşçesine,*
Özön boyloy kongondo,	*Vadi boyunca konulduğunda,*
Kabılandan ayrılıp,	*Kaplandan ayrılıp*
Mında kalgan camandar	*Burada kalan zavallılar*
Ört öçköndöy bolgondo.	*Sönmüş yangın gibi olduğunda.*
Keçee, karaluu ketti Kanıkey,	*Hani, yaslı gitti Kanıkey,*
Kaçıp ketken Semetey,	*Kaçıp giden Semetey,*
Cesir ketken Kanıkey,	*Dul giden Kanıkey,*
Tentip ketken Semetey,	*Sürgün giden Semetey,*
Bakay aba, oylonsom-tursam	*Bakay ağa, düşündükçe durdukça*
küyömün. «Arstan Manas ölgönü	*yanarım. «Arslan Manas öleli*
Manastın uulu calgızdı	*Manas'ın biricik oğlunu*
Kudaydan surap cürömün.	*Tanrı'dan dileyip dururum.*
Ulamadan uladım,	*Bilenden bilene ulaştım,*
Bilgiçterden suradım.	*Bilgiçlerden sordum.*
Daregin tappay cetimdi,	*Yetimin izini bulamayıp*
Üşüntüp cürüp kuuradım.	*Böyle böyle kurudum.*
Kazgaldak degen kayran kuş	*Kazgaldak denen zavallı kuş*
Kayrılbay uçat talaa üçün,	*Dönmeden uçar bozkır için,*
Abake, kaygıram cetim bala üçün,	*Ağacığım, kaygılanırım yetim çocuk için,*
Esepsiz çatak boluşup.	*Sayısız kavga çıkıp.*
Bezbeldek degen kayran kuş	*Bezbeldek denen zavallı kuş*
Bezildep uçat talaa üçün,	*Çırpına çırpına uçar bozkır için,*
Bek kapa bolup ketemin,	*Pek kederlenip giderim*

Berenden kalgan bala üçün.
Kulaalı degen kurgan kuş
Kuyulup uçat cem üçün,
Manastın kurganda körgön
calgızı
Kıyratıp çaap alsın,– dep,–
Kuyugup ketti men üçün.
Karçıga degen kayran kuş
Kayrılbay uçat cem üçün,
Kayran ceñem Kanıkey
Ala kaçıp karaanın
Taarınıp ketti men üçün.
Kabılan Manas ölgöndö,
Kabılan aba, ugup tur!
Talastın için koo kıldı,

Yiğitten kalan çocuk için.
Kulaalı denen zavallı kuş
Süzülüp iner yem için,
Manas'ın kocayınca gördüğü
biriciği
Kırıp geçirsin,– diye,–
Hışımla gitti benim yüzümden.
Karçıga denen zavallı kuş
Dönmeden uçar yem için,
Canım yengem Kanıkey
Karaltısını alıp kaçıp
Küsüp gitti benim yüzümden.
Kaplan Manas öldüğünde,
Kaplan ağa, dinleyedur!
Talas'ın içini fesada verdi,

Tekeçi kan, Şıgay kan
Alkımdagı Camgırçı
Ortogo uşak söz aytıp,
Ekööbüzdü coo kıldı.
«Altı miñ cambı, miñ kunduz
Baraga Bakay cedi,– dep,–
Tekeçinin Ormonbek
Kaçırıp bermek boldu»,– dep,
Caat salışıp catıştık,
Buzuku, bulayt söz çıgıp,
On eki cılı atıştık.
Aba Bakay, kebimdi uk,
Otuz küngö tolo elek,
Uşaktan caman kep ugup,
Ooganstan, Indıstan
Üç kandın curtu salışıp,
Celeden aygır minişip,
Cerden bakan alışıp,
Caman soguş boluşup,
Er ölüşüp, cılkı alıp,
Altı külük at kelip,
Oşo curttan alakanday kat kelip:
«Manas ölsö, baarı ölüp,

Tekeçi han, Şıgay han,
Eşikteki Camgırçı,
Ortaya dedikodu atıp
İkimizi düşman etti.
«Altı bin yambı, bin kunduzu
Bakay yedi bitirdi,– diye,–
Tekeçi'nin Ormonbek'i
Kaçırıp verecek oldu»,– diye,
Taraf tutuşup durduk,
Fesat, bulandıran söz çıkıp
On iki yıl atıştık.
Bakay ağa, sözümü dinle,
Otuz gün dolmadan,
Dedikodudan kötü söz duyup,
Ooganstan, Indıstan,
Üç hanın yurdu çatışıp,
Bağdan çözüp aygır binip,
Yerden sırık kapışıp,
Kötü savaş kopup,
Erler ölüşüp, yılkı alıp,
Altı yürük at gelip,
O yurttan avuç kadar mektup gelip:
«Manas ölünce her şey ölüp,

Ört öçköndöy bolboston
Baştıktan biröö kelsin,– dep,–
Bu kıyşıktı körsün,– dep,–
Kıyşık kelgen adamdı
Bizdi tezireek tezge salsın»,– dep,
Tez kabarı kelgende
Aktelkini moyundap,
Salıp bardım özüñö:
«Cakşısı ölsö baarı ölüp,
Ört öçköndöy bolboylu,
Üç kandın eli coolaşıp,
Çatak boldu dep uktum,
Manastan kalgan Muraapı

Sönmüş yangına dönmeden
Başlardan biri gelsin,– diye,–
Bu eğriliği görsün,– diye,–
Eğri gelen adamı,
Bizi tezcecik yola getirsin»,– diye,
İvedi haberi gelince
Aktelki'yi koşturup
Doludizgin vardım sana:
«İyisi ölünce hepsi ölüp
Sönmüş yangın gibi olmayalım,
Üç hanın eli düşmanlaşıp
Kavga koptu diye duydum,
Manas'tan kalan mirap

Abakem Bakay baralık,
Manastın cogun coktotpoy
Cürü, abake baralık,
Kıyşıktarın ayabay
Kıyratıp çaça salalık»,–
Uşundaydı men dedim.
Aytsam Bakay ıyladıñ
Asıl candı kıynadıñ:
«Ey, Abıke, kulunum!
Toodoy Manas ölgön soñ,
Tozoktu Bakay körgön soñ,
Tobuñ menen topot tüş,
Tobuna kantip baramın.
Toodoy Manas ölgöndö,
Tozoku Bakay kakçañdap,
Topko attandı dep aytsa,
Oşondo ölüp kalamın».
Kecelip aba bolboduñ,
«Cetimdin töösün bagam»,– dep,
Cetimiñ mına, azır kör!
Kep tügötüp koygonuñ
Aba senin orduña
Acıbaydı algamın,
Üç ay, tört ay cogolup,
Tömönkü üç kan eline

Ağam Bakay, varalım,
Manas'ın yokluğunu aratmadan,
Yürü ağa, varalım,
Eğrilerini esirgemeden
Kırıp savuruverelim»,–
Böyle demiştim ben.
Söyleyince, Bakay, ağladın,
Aziz canı üzdün:
«Ey Abıke, kulunum!
Dağ gibi Manas öldükten sonra,
Cehennemi Bakay gördükten sonra,
Takımınla çekil git,
O topluluğa nasıl varayım.
Dağ gibi Manas öldüğünde,
Cehennemlik Bakay çabalanıp
Sefere atlandı derlerse,
O zaman ölür kalırım».
İnat edip ağa, olmadın,
«Yetimin devesini beslerim»,– diye,
Yetimin işte, şimdi gör!
Sözü kestirip atmıştın,
Ağa, senin yerine
Acıbay'ı almıştım,
Üç ay, dört ay yitip,
Aşağıdaki üç hanın eline

Kalıska ketip kalgamın.
Men kalıstan kelgençe
Baana kılgan Bakay cok,
Manastan kalgan cetim cok,
Çıyırdı enem dagı cok,
Corgonun – Belin aşırıp,
Coboloñduu ceñemi
Keñ Talastan kaçırıp,
Küyüktün – Belin aşırıp,
Küyüttüü ceñe dolunu
Bu Talastan kaçırıp,
Uzun kulak can eleñ,
Oluya çalış karı eleñ,
Bukardan kabar uktuñbu?
Oluya çalış can eleñ,

Bukar cakka bardıñbı?
Ceñemden kabar aldıñbı?
Colooçulay çıktıñbı?
Cetimden kabar uktuñbu?
Cetkileñ aba, kan Bakay
Cetimden kabar sen uksañ,
Süyünçügö bereyin
Aktelki öñdüü malımdı al,
Azdık kılsa bul olco
Köökörgö kuyup kanımdı al.
Özöndüü dayra-bulaktan,
Eptep coobun ugup ber
Ölgöndö körgön çunaktan».
Anda Bakay munu aytat:
«Oy, Abıke can kulunum,
Coktogon cetim tabılat,
Cogolgon çunak kabılat
Süyünçüñ bolso azır ber,
Bakay kan mınday degende
Bir-birden sakal birindep,
Abıke ıylap zirildep,
murundan suusu suyulup.
«Buudandan kalgan cetim»,– dep,

Hakemliğe gitmiştim.
Ben hakemlikten dönene dek
Sığınak olan Bakay yok,
Manas'tan kalan yetim yok,
Çıyırdı anam dahi yok,
Corgo Beli'nden aşırıp
Dertli yengemi
Geniş Talas'tan kaçırıp,
Küyük Beli'nden aşırıp
Yaslı, deli yengeyi
Bu Talas'tan kaçırıp,
Uzun kulaklı candın,
Evliya soylu kocaydın,
Bukar'dan haber duydun mu?
Evliya soylu candın,

Bukar yanına vardın mı?
Yengemden haber aldın mı?
Yolcu olup çıktın mı?
Yetimden haber duydun mu?
Yetkin ağa, han Bakay,
Yetimden haber duyduysan
Müjdelik vereyim,
Aktelki gibi malımı al,
Az gelirse bu armağan,
Köököre doldurup kanımı al.
Vadili ırmaktan, pınardan,
Bir yolunu bulup haberini alıver
Kocayınca görülen o afacandan».
O zaman Bakay şöyle der:
«Oy Abıke, can kulunum,
Aranan yetim bulunur,
Yiten afacan çıkagelir,
Müjdeliğin varsa şimdi ver,
Bakay han böyle deyince,
Sakalı tel tel titreyip,
Abıke ağlayıp zangırdayıp,
burnunun suyu inceden akıp.
«Küheylandan kalan yetim»,– diye,

Muunu boşop Abıke,
Közünün caşı kuyulup,
Koñgurap ıylap sabılıp,
Kokuylap Semeteyge calınıp,
Abıke can atalıp,
Kañırıgı bek tütöp,
Itelgidey kara köz
Irmebesten caş alıp:
«Kaygırtıp ketken alıska
Kara kaşka tınarım,
Kayrılıp kelgen Talaska
Kagılayın çunagım!
Tuygundan kalgan tuncurum,
Tuu kazanat kurgurum.
Tulpardan kalgan tuyagım,

Dizinin bağı çözülüp Abıke,
Gözünün yaşı boşanıp,
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp çırpınıp,
Vay vay deyip Semetey'e yalvarıp,
Can Abıke diye anılan,
Genzi sızım sızım tütüp,
Itelgi gibi kara gözden
Kırpmadan yaş salarak:
«Uzaklara gidip dert yakan
Kara sakar yavrum,
Talas'a dönüp gelen
Kurbanın olayım afacanım!
Şahinden kalan şahbazım,
Soylu kuşum, zavallım.
Tulpardan kalan tırnağım,

Tuu kazanat Manastan kalgan çıragım.
Booruma basar çolponum.
Ayzaga takkan celegim,
Ayköldön kalgan alıska ketken belegim. Kara kaşka tınarım,
Bir Semetey karaanım,
Karaanın körüp calgızdın,
Örttönüp küyüp baramın.
Örttönüp küyöör sebebim,
Calgızdan kalgan karaldım,
Ay kaşında çolponum,
Manastan kalgan aldeylegen soltonum.
Oñgurap ıylap toktonboy,
Kıyından kalgan kıraakım,
Kımbat Manas calgızdan
Kalıp kalgan muraapım.
Mañdayga bütkön baraanım,
Baatırdan kalgan karaanım,
Uyadan uçkan şumkarım,
Cılkıdan çıkkan tulparım.
Men, kazına baktım, köp cürdüm,

Soylu kuşum, Manas'tan kalan çırağım.
Bağrıma basacağım çobanyıldızım.
Mızrağa taktığım flamam,
Ayköl'den kalan, uzağa giden armağanım. Kara sakar yavrum,
Bir Semetey karaltım,
Biriciğin karaltısını görüp
Tutuşup yanmaktayım.
Tutuşup yanmamın sebebi,
Biricikten kalan gözbebeğim,
Ayın kaşındaki çobanyıldızım,
Manas'tan kalan, ninniyle sevilen sultanım.
Hüngür hüngür ağlayıp durmadan,
Yamandan kalan keskin bakışlım,
Değerli Manas biricikten
Kalakalan mirasım.
Alnıma yazılan görkemim,
Bahadırdan kalan karaltım,
Yuvadan uçan sungurum,
Yılkıdan çıkan tulparım.
Ben hazine besledim, çok yaşadım,

Öçkön ottor tamılıp,
Karaan kılgan cetimdi
Keler beken dep cürdüm.
Kagılayın cetimim,
Kalıñ malıñ mende bar
Bagıp cürgön amanat,
Temir kandın şaarına
Tentip kettiñ camanat.
Adırda cılkıñ altı san,
Ayçıktuu kula ala baş,
Içinde argımak, buudan aralaş,
Asılım cetim alar dep,
Atasınan bu cılkı
Balasına kalar dep,
Bagıp cürdüm amanat.
Telmirtip mında abañdı,
Karakandın şaarına
Tentip kettiñ camanat.
Boz ala tuncur bolpoñum,

Uşu turgan Semetey
Cel tiybes tüptüü çınarım,
Cetiminen cetilgen
Töbömdö ürkör bolcolum,
Tört kurçap kıtay coo kelse,
Buzulbas bolot korgonum»,–
Bu sözdü aytıp Abıke.
«Ölgöndö körgön calgız»,– dep,
Bir Semetey balanı
Oroy karmap moynunan,
Eeginin astınan,
Kekirtektin üstünön,
Abıke sınduu agañız
Kur-kur-kur köp cıttap,
Kuçaktap ıylap bek cıttap.
Altoonun Abıke öñdüü kan ıylap,
Ak sakal Bakay dagı ıylap.
Oşo kün Manas tirilip,
Tirilgen emey etkeni,

Sönmüş ateşler tutuşup,
Dayanak edindiğim yetim
Gelir mi ola diye bekledim.
Kurbanın olayım yetimim,
Kalabalık malın bende var,
Emanet diye besleyip durduğum,
Temir han'ın şehrine
Sürünüp gittin, ne yazık.
Kırlarda yılkın altı san,
Hilal nişanlı, kula ala başlı,
İçinde argımak, küheylan karışık,
Azizim yetim alır diye,
Babasından bu yılkı
Oğluna kalır diye,
Emanet diye baktım.
Gözleterek burada ağanı,
Karakan'ın şehrine
Sürünüp gittin, ne yazık.
Boz ala şahin tombulum,

Şu duran Semetey,
Yel değmez köklü çınarım,
Yetimken yetişip serpilen,
Tepemdeki Ülker nişanım,
Dört yandan Kıtay düşmanı kuşatsa
Bozulmaz çelik korunağım»,–
Bu sözü deyip Abıke.
«Kocayınca görülmüş biricik»,– diye,
Bir Semetey çocuğu
Boynundan sarıp yakalayıp,
Çenesinin altından,
Gırtlağının üstünden,
Abıke gibi ağanız
Kur kur kur diye doyasıya koklayıp,
Kucaklayıp ağlayıp kana kana koklayıp.
Altısından Abıke gibi han ağlayıp,
Ak sakal Bakay dahi ağlayıp.
O gün Manas dirilip,
Dirilmiş değil de nedir,

Tiktegen cetim kelgeni,	*Gözlediği yetimin gelişi,*
Tilegin Kuday bergeni.	*Dileğini Tanrı'nın verişi.*
Muñduular mintip koşulup,	*Dertliler böyle kavuşup*
Burkuraşıp turuşsa,	*Hüngür hüngür ağlaşırken,*
Kapıray tegeregi çınar bak,	*Şaşılası, çevresi çınar bağı,*
Kan Manastın altın tak,	*Han Manas'ın altın tahtı,*
Altın taktın tübündö,	*Altın tahtın dibinde*
Alda neçe borumduu,	*Nice görklü,*
Cetim bala körö elek	*Yetim çocuğun görmediği*
Bul öñdöngön sonundu.	*Böylesi güzellikler.*
Altın taktın tübündö,	*Altın tahtın dibinde*
Altın türdüü zor kilem,	*Altın işlemeli koca kilim,*
Kırk cılı suuga çılasa,	*Kırk yıl suya bastırsan*
Kılday çirip oñgusuz,	*Kıl kadar çürüyüp solmaz,*
Seksen cıl suuga çılasa,	*Seksen yıl suya bastırsan*
Serpilip çirip oñbogon.	*Esneyip çürüyüp bozulmamış.*
Eçenden beri al kilem	*Nicedir o kilim*
Ezilip çirip koybogon.	*Ezilip çürüyüp gitmemiş.*
Keçee, tilge könbös adamdı,	*Hani, söze gelmez adamı*
Tiktep cürüp korkutup,	*Dik dik bakıp korkutup,*
Til bilbegen adamdı	*Dil bilmez adamı*
Cinge salıp korkutup.	*Cinlendirip korkuturdu.*
Kokondogu koconu	*Kokon'daki hocayı*
Kordop turgan kezinde,	*Horladığı çağda,*
Samarkanda sançını*	*Samarkan'da sançıyı**
Sabap turgan kezinde,	*Dövdüğü çağda,*
Bukardagı muñçunu*,	*Bukar'daki muñçuyu**
Kamap turgan kezinde,	*Kuşattığı çağda,*
Ancıyanga alek salıp turgan kezinde, Köböş Akılaydı alıptır.	*Ancıyan'ı telaşa verdiği çağda, Köböş Akılay'ı almış.*
Altı-Şaardan alımdı	*Altı-Şaar'dan vergiyi*
Alıp turgan kezinde,	*Aldığı çağda,*
Bolboy içip bozonu,	*Durmayıp bozayı içip,*
Bozdotup urup koconu,	*Hocayı inleterek dövüp,*
Alıp içip araktı,	*Rakıyı alıp içip,*
Alıp catıp oşondo	*O zaman koynuna alıp*
Aynektey suluu calaptı,	*Billur gibi güzel yosmayı,*
Colbors Manas kökcalga	*Kaplan Manas bozkurda*

Colop adam barbagan,
Corugun körgön tañ kalgan.
Kan Manastın altın tak,
Mañdayına cazgan bak,
Baatır Manas ölgöndö
Baatır Köböş ee bolup,
Baarıdan mıktı döö bolup,
Altın tak minip algan kez,
Armanı cok Köböş kan
Sultan bolup kalgan kez.
Abıke, Bakay – bul üçöö
Çurkuraşıp catkanda
Oşondo Köböş kökcal er
Zıñ-zıñ etip kenebeyt,
Iylap catkan bulardı
Buçkagına teñebeyt.
Kayran Köböş barbayıp,

Kimse yanaşamazdı,
Gidişini gören şaşakalırdı.
Han Manas'ın altın tahtı,
Alnına yazılan baht,
Bahadır Manas öldüğünde
Bahadır Köböş sahip olup,
Hepsinden yaman dev olup,
Altın tahta kurulduğu çağ,
Tasasız Köböş han
Sultan oluverdiği çağ.
Abıke, Bakay – bu üçü
Çığrışıp ağlaşırken,
O sırada Köböş bozkurt er
Zınk zınk edip aldırmaz,
Ağlayıp duran bunları
Topuğuna denk tutmaz.
Koca Köböş yayılıp,

Çanaçtay murdu dardayıp,
Tamaşaga batkan kez,
Manastın zayıbı Akılay
Akılaydı kuçaktap,
Künü-tünü catkan kez,
Kürküröp Köböş abañız
Köp kızıkka batkan kez.
Ordunan turbayt düpürdöp,
Oygonbos Köböş kürküröp,
Kankor Manastı Kuday alıptır,
Kankordon kalgan altın tak
Ee bolup Köböş kalıptır.
Altın taktın üstünö
Cılkının kısır tayın cep,
Eçkinin toñgon mayın cep,
Eselek Köböş er abañ
Esirip catıp kalıptır.
Esine tüşsö birdeme
Şumduk kılat Köböş er,
Cetpegen cesir, cetimge
Buyruk kılat Köböş er.

Tuluk gibi burnu kabarıp,
Eğlenceye daldığı çağ,
Manas'ın karısı Akılay,
Akılay'ı kucaklayıp
Gece gündüz yattığı çağ,
Gürleyip Köböş ağanız
Bin bir zevke daldığı çağ.
Yerinden kalkmaz, gümbürder,
Uyanmaz Köböş, horuldar,
Hunhar Manas'ı Tanrı almış,
Hunhardan kalan altın tahta
Sahip olan Köböş kalmış.
Altın tahtın üstünde
Yılkının kısır tayını yiyip,
Keçinin donmuş yağını yiyip,
Aptal Köböş er ağan
Esriyip yatıp kalmış.
Aklına bir şey düşerse
Kötülük eder Köböş er,
Çaresiz dula, yetime
Buyruk yağdırır Köböş er.

Kıyıgına tiygendi
Orgo kamap captırat,
Açuusuna tiygendi
Kılıçtap başın çaptırat.
Karı-kartañ candarga,
Köksöö bolgon çaldarga,
Bir kıyalı karmasa,
Çılgıy teri iyletet,
Bir kıyalı karmasa,
Oşolordun baarısın
Oyun üçün biyletet,
Kalıñ curttun baarısın
Kak üşüntüp cadatat,
Küçkö salıp er Köböş
Eçen cerdi karatat.
Alımdı curtka köp salat,
Alımına çıdabay

Keyfine dokunanı
Çukura kapattırır,
Öfkesine dokunanın
Kılıçla başını vurdurur.
Yaşlı başlı canlara,
Eli ayağı tutmaz kocalara,
Bir huyu tuttu mu
Ham deri sepilettirir,
Bir huyu tuttu mu
Onların hepsini
Oyun diye oynattırır,
Kalabalık yurdun hepsini
İşte böyle bezdirir,
Zora koşup er Köböş
Nice yeri baş eğdirir.
Yurda çok vergi salar,
Vergisine dayanamayıp

Argın ıylap da kalat.
Amalı cok Köböştü
Cektep cürgön mından köp.
«Kokuy, Manas ölbö,– dep,
Eñsep cürgön mından köp,–
Oşo Manas barında
Eriksek elik atçu elek,
Erikpesek catçu elek,
Kunan minip, kuş salıp,
Kuturup oynop cürçü elek,
Mınday tozoktu kaydan bilçü elek.
Emçegin cara çapkanda,
Kayran Köböş kanetsin
Torpokko cüktü arttırdı,
Tozoktu mintip tarttırdı,
Soydurdu eçki kasaptı,
Tarttırmak boldu azaptı».
Kez-kezinde oolugup,
Köböş öñdüü kan çıgat,
Dooşunan can çıgat.
Kölpöyüp Köböş catkanda,

Argın ağlar da kalır.
Çaresizlikten Köböş'ü
Yerip duran bundan çok.
«Vay, Manas, ölmeseydin,– diye,
Özleyip duran bundan çok,–
O Manas sağ iken
Canımız sıkılsa karaca vururduk,
Sıkılmazsak yatardık,
Kunan binip, kuş salıp,
Coşup oynar dururduk,
Böyle cehennemi nereden bilirdik.
Memesini yara biçtiğinde,
Canım Köböş neylesin,
Danaya yük yükletti,
Cehennemi böyle çektirdi,
Keçiyi kasaplık diye boğazlattı,
Azabı çektirir oldu».
Zaman zaman azgınlaşıp
Köböş gibisi han çıkar,
Sesinden can çıkar.
Gevşeyip Köböş yatarken,

Köp kızıkka batkanda,
Akılay menen al Köböş
Aykalışıp catkanda,
Manastın uulu cetim kul
Sanaası caman bölünöt,
Tentip kelgen cetimdin
Közünün caşı tögülöt,
Atası bügün ölgöndöy
Akılı caman bölünöt,
Dardaygan Köböş abaga
Açuusu kelet körünöt:
«On eki birge kol bergen
Oluya atam ölböy kal,
Atadan cetim kalbay kal,
Bul öñdöngön korduktu,
Mendesine salbay kal».
Kayrattanıp iç küyüp
Karap cetim tura albay,
Manastan tuugan er

Bin bir zevke dalmışken,
Akılay ile o Köböş
Sarmaş dolaş yatarken,
Manas'ın oğlu yetim kul
Düşüncesi fena bölünür,
Sürgün gelen yetimin
Gözünün yaşı dökülür,
Babası bugün ölmüşçesine
Aklı fena dağılır,
Kabaran Köböş ağaya
Öfkesi geliyor besbelli:
«On iki pire el vermiş
Evliya atam, ölmez olaydın,
Babadan yetim kalmaz olaydım,
Böylesi horluğu
Kuluna salmaz olaydın».
Yüreklenip içi yanıp,
Bakıp duramayıp yetim,
Manas'tan doğan er

Kalayman salçu oşo cer.
Kızıktı cetim kıldı emi,
Kıyamat ketken Manastın
Mülktörün doolap turdu emi:
«Abıke aba, sözümdü uk,
Menin atam ölüptür,
Atamdan kalgan san düynö
Çöl tüşürüp bölgöndö,
Esepti mintip tapkanda,
Cesir enem baykuştun
Temirkandın şaarına
Tentip enem ketkende.
Kayran enem Kanıkey
Karakan közdöy kaçkanda,
Kalıñ düynö barısın
Karıp kılıp çaçkanda.
Keçee, bulanı bulap alganda,
Buzuktu kaman salganda,
Atam ölüp, on kündön

Kıyamet koparacağı yer orası.
Yetim işi kızıştırdı işte,
Ahirete giden Manas'ın
Mallarını dava edip durdu:
«Abıke ağa, sözümü dinle,
Benim babam ölmüş,
Babamdan kalan sayısız malı
Çöle indirip böldüğünüzde,
Hesabı böyle bulduğunuzda,
Dul anam zavallı
Temirkan'ın şehrine
Sürgün gittiğinde.
Canım anam Kanıkey
Karakan'a doğru kaçtığında,
Kalabalık malın hepsini
Yoksul düşüp saçtığında.
Hani, malı yağmaladığınızda,
Fesadı azgınca saldığınızda,
Babam ölüp on gün geçmeden

Menin enem şorduuga
Algır bolup kalganda,
Ar kazına düynö mülk
Olco kılıp alganda,
Beşiktegi çagımda
Menin enem Çıyırdı
Bet alıp suurup kaçkanda,
Een kalıp beşigim,
Menin beren enem Kanıkey
Kara küñdün balasın
Çeçip alıp kundaktan,
Beşikke bölöp alganda,
Enekem anı emizip,
Emçegin oozgo salganda,
Kıykırıgıñ taş carıp,
Kurgan enem üstünö
Kuturup kirip barganda,
Çın esebin taapsıñ,
Aybaltalap enemdi

Benim zavallı anama
El koyucu kesildiğinizde,
Her hazineyi, malı mülkü
Ganimet edip aldığınızda,
Beşikteki çağımda
Benim anam Çıyırdı
Yönelip beni çekip kaçtığında,
Bomboş kalıp beşiğim,
Benim yiğit anam Kanıkey
Kara cariyenin çocuğunu
Kundaktan çözüp alıp
Beşiğe belediğinde,
Anacığım onu emzirip
Memesini ağzına verdiğinde,
Çığlığın taş yarıp,
Zavallı anamın üstüne
Kudurup girdiğinde,
Gerçek hesabını bulmuşsun,
Ay baltayla anamı

Çıñırtıp cıga çaapsıñ.
Enemdin kundaktagı balasın
bölö çaapsıñ. Tişterime taş tappay,
Manastan kalgan kazına,
Takır talap alıpsıñ.
Bilgeniñ mintip kılıpsıñ.
Atamdan kalgan düynönü
Olcolop alıp tınıpsıñ,
Caşım on ekige kelgiçe,
Agalar senin ayıñdan,
Akmaktık kılgan cayıñdan,
Temirkandın şaarına
Tentip kirip kün kördüm,
Karakandın şaarına
Kaçıp kirip kün kördüm.
Temirkan tentip barganda,
Kundaktagı özümdü
«Caş kezinde balama
Capanı biröö salat»,– dep,

Çığlık attırıp yıkıp biçmişsin.
Anamın kundaktaki çocuğunu
ikiye biçmişsin. Dişlerime taş bulamayıp,
Manas'tan kalan hazineyi
Tümden yağmalamışsın.
Bildiğini böyle yapmışsın.
Babamdan kalan malı
Ganimet edip rahatlamışsın,
Yaşım on ikiye gelene dek,
Ağalar, senin yüzünden,
Ahmaklık ettiğin halinden,
Temirkan'ın şehrine
Sürgün girip gün gördüm,
Karakan'ın şehrine
Kaçıp girip gün gördüm.
Temirkan'a sürgün vardığımda,
Kundaktaki beni,
«Küçükken çocuğuma
Biri cefa eder»,– diye,

Menin enem Kanıkey
Kırkıp iygen çıbıgın*,
Kırkıp bergen ırımın,
It ayagın keçirip*,
Kılıçtın mizin attatıp*,
Mintip korduk körüptür,
Bir tuuganı Ismayılga beriptir.
Kalayık körüp tañ kalıp,
Oluyattar kol caysa,
Bata ekenin tük bilbey,
O düynö ketken Manastın
Ata ekenin tük bilbey,
Taalayga bütkön kurgan can
Tentip cürüp çoñoydum,
Tegerenip bizdin al
On ekige kelgiçe,
Temirkandın botosu,
Ismayıldın balası
Bolup cürdüm kayran can.
Caşım on ekige kelgende,
Urunarga too tappay,

Benim anam Kanıkey
Kırkıp yolladığı çubuğunu,*
Kırkıp verdiği ırımını,
İt çanağından geçirip,*
Kılıç ağzından atlatıp,*
Böyle horluk görmüş,
Öz kardeşi Ismayıl'a vermiş.
Halk görüp şaşakalıp,
Evliyalar el açsa,
Dua olduğunu hiç bilmeden,
Öbür dünyaya giden Manas'ın
Atam olduğunu hiç bilmeden,
Talihe doğmuş zavallı can,
Avare gezip büyüdüm,
Dönüp dolaşıp bu halim,
On ikiye gelene dek,
Temirkan'ın yavrusu,
Ismayıl'ın oğlu
Olup gezdim, zavallı can.
Yaşım on ikiye geldiğinde,
Çarpışacak dağ bulamayıp,

Uruşaarga coo tappay,
Cularıma baş tappay,
Kalenderdi* kamadım,
Dubananı sabadım,
Koco körsöm tepkilep,
Meçitine kamadım.
Menin tentegim körüp alganda,
Bütün Bukardın curtu cadadı.
Çoçup ketip Temirkan,
Akılı çoçup, oy kılıp,
Segiz kan elin çogultup,
Oşondo cesir katın Kanıkey
Altımış asıy kezinde
Taytoru çaap alıptır.
Kanıkeydin Taytoru
Kalaaluu Bukar şaarına
Iraak çıgıp barıptır.

Vuruşacak düşman bulamayıp,
Yolacak baş bulamayıp,
Kalenderi kıstırdım,*
Divaneyi dövdüm,
Hoca görsem tekmeleyip
Mescidine kapattım.
Benim yaramazlığımı görünce
Bütün Bukar yurdu bezdi.
Ürküp Temirkan,
Aklı ürküp, düşünüp,
Sekiz hanın elini topladı,
O zaman dul kadın Kanıkey,
Altmış asıylık çağında,
Taytoru'yu koşturup kazanmış.
Kanıkey'in Taytoru'su
Kaleli Bukar şehrine
Uzaktan çıkıp varmış.

Bukardagı san bayge
Takır iyrip körgömün,
Cartı carmak bul albay,
Carım tıyın kıl albay,
Balbandardın baarına
Olco kılıp bergemin.
Körgön adam cardanıp,
Kalık çogulup turganda,
Miñ karaça töö sayıp,
Miñ kara kaşka bee sayıp,
Car çakırdı Temirkan:
«Cöö balban küröp salsın,– dep,–
Cıgılgan kuru kalsın»,– dep.
Kalayıkka düñ kılıp,
Car çakırıp turganda,
Katuu buyruk kılganda.
Kokondon çıktı Tööbalban,
Bukardan çıktı Akbalban,
Küröş kıldı cöö balban.
Kök bukaday süzüşüp

Bukar'daki sayısız ödülü
Tümden derleyivermiştim,
Yarım akçe pul almadan,
Yarım kuruş etmeden,
Pehlivanların hepsine
Armağan edip vermiştim.
Gören insan üşüşüp,
Halk toplanıp dururken,
Bin karaca deve koyup,
Bin kara sakar kısrak koyup,
Tellal çağırttı Temirkan:
«Yaya pehlivan güreşe dursun,– diye,–
Yıkılan eli boş kalsın»,– diye.
Halka duyurup,
Tellal bağırıp dururken,
Sıkı buyruk verdiğinde.
Kokon'dan çıktı Tööbalban,
Bukar'dan çıktı Akbalban,
Güreş tuttu yaya pehlivanlar.
Boz boğa gibi tosuşup,

Aygır attay üzüşüp,
Aç buuraday çaynaşıp,
Bagalekten alışıp,
Can ayabay çalışıp,
Bukardın al Akbalbanı
Alsız bolup kalganı,
Kokonduktun Tööbalban
Kötörüp urup ciberip,
Bukardagı köp bayge
Takır aydap alganda
Tööbalban menen küröşüp,
Semetey azap salganda,
Tööbalbanday balbandı
Kötörüp cerge bir urup,
Kolun suurup alganda,
Munu manen Tööbalban
Ölüm bolup kalganda.
«Manastan öödö bolot»,– dep,

Aygır at gibi kapışıp,
Aç buğra gibi çiğneşip,
Paçadan tutuşup,
Can esirgemeden çelmeleşip,
Bukar'ın o Akbalban'ı
Güçsüz düşüverdi,
Kokonlu Tööbalban
Kaldırıp yere vurup,
Bukar'daki çok ödülü
Tümden sürüp aldığında,
Tööbalban ile güreşip
Semetey azap saldığında,
Tööbalban gibi pehlivanı
Kaldırıp yere bir vurup,
Kolunu söküp aldığında,
Böylece Tööbalban
Ölmüş olduğunda.
«Manas'tan üstün olur»,– diye,

Kalayıktın baarısı uşak
kılıp salganda.
Kuday taalam kan atam
Munu menen tim turbay,
Astımdagı miñgenim
Temirkandın Aktulpar,
Kolumdagı alganım
Ismayıldın şuñkarı.
Şuñkar salıp men barıp,
Kömürçü tazdan kep uktum,
«Köp curtuñ kırgız,– dep uktum,

Atıñ senin kaşka,– dep,–
Atañ senin başka»,– dep,
Sarıtaz ayttı bir sözdü,
Sanaaga saldı kir sözdü.
Kızıtalak tazdan kep uktum;
«Kıyırım kırgız,– dep uktum,–
Manas senin atañ,– dep,–
Talas senin ceriñ,– dep,–
Kanıkey senin eneñ,– dep,–
Ismayıl senin tagañ,– dep,–
Talastagı Abıke, Köböş agañ,– dep,
Candı azat kılganda.

Akun kan senin kaynıñ,– dep,–
Ayçürök senin zaybıñ»,– dep,
Sarıtaz ayttı bir sözdü,
Sanaaga saldı kir sözdü.
Men kaalap mindim Aktulpar,
Atayı keldim buudan dep,
Alıstan kaalap men keldim,
Abıke, Köböş tuugan dep,
Ata orduna karmagan
Arka kılgan Abıke,
Aytmak boldum sözümdü uk,
Atam Manastan kalgan kumayık
Kıraanı curtka sınaakı,
Atam Manastan kalgan muraapı,

Halkın hepsi dedikodu
edip saldığında.
Yüce Tanrım, han atam
Bununla durmayıp,
Altımdaki bindiğim
Temirkan'ın Aktulpar'ı,
Elimdeki aldığım
Ismayıl'ın sunguru.
Sungur salıp ben varıp,
Kömürcü kelden söz duydum,
«Kalabalık yurdun Kırgız'dır,– diye duydum,
Adın senin Kaşka,– diye,–
Baban senin başkadır»,– diye,
Sarıtaz söyledi bir sözü,
Gönlüme düşürdü kirli sözü.
O kahrolası kelden söz duydum;
«Soyum Kırgız'dır,– diye duydum,–
Manas senin baban,– diye,–
Talas senin yurdun,– diye,–
Kanıkey senin anan,– diye,–
Ismayıl senin dayın,– diye,–
Talas'taki Abıke, Köböş ağan,– diye, Canı azat ettiğinde.

Akun han senin kayınbaban,– diye,–
Ayçürök senin eşin»,– diye,
Sarıtaz söyledi bir sözü,
Gönlüme düşürdü kirli sözü.
Ben dileyip bindim Aktulpar'a,
Küheylanla mahsus geldim,
Uzaktan dileyerek geldim,
Abıke, Köböş akrabam diye,
Baba yerine tuttuğum,
Arka edindiğim Abıke,
Söyleyeceğim, sözümü dinle,
Babam Manas'tan kalan kumayık,
Yiğitliği yurtça denenmiş,
Babam Manas'tan kalan miras,

Çoñ Talastın ceeginen
Adaşıp sizge kalıptır,
Ak taygan öñdüü mülk kayda?
Anın cayın aytıp ber.
Keçee, kulalı çaykap kuş kılgan,
Manas kanga tuş kılgan,
Teköörü temir, teegi cez,
Tegeregi eki kez,
Tepkeni tegin ketpegen,
Aga teñdeşip kıraan cetpegen,
Közü kara, kökşal but
Körgöndön kayra tartpagan,
Könöktöy cemden artpagan,
Kanatın cıyıp şukşurbas,
Kazdı köldön uçurbas.
Kuyrugun cıyıp şukşurbas,
Kuunu köldön uçurbas,
Alıp cürör kuş eken,
Atamdan kalgan mülk eken,
Ak şuñkar kayda, abake?!
Keçee, tünörüp catkan Çoñ-Beecin
Tüz kirip ayza sunganda
Tüyşügü kımbat tozokton

Büyük Talas'ın kıyısından
Yolunu şaşırıp size kalmış,
Aktaygan gibi mal nerede?
Onun halini söyleyiver.
Hani, çaylaktan çalkanıp kuş edilen,
Manas han'a denk düşen,
Pençesi demir, tırnağı tunç,
Çevresi iki arşın,
Vurduğu boşa gitmeyen,
Ona denk yırtıcı yetişmeyen,
Gözü kara, çelik bacaklı,
Gördüğünden geri dönmeyen,
Kova dolusu yemi artırmayan,
Kanadını toplayıp süzülmeden
Kazı gölden uçurmaz.
Kuyruğunu toplayıp süzülmeden
Kuğuyu gölden uçurmaz,
Yanda taşınacak kuşmuş,
Babamdan kalan malmış,
Ak sungur nerede, ağacığım?!
Hani, kararıp yatan Çoñ-Beecin'e
Dosdoğru girip mızrak uzattığında,
Zahmeti ağır cehennemden,

Baygambar barbas Beecinge
Basıp kırgın salganda,
Baskünçö* kara kıtaydın
Başaasın tartıp alganda,
Ok ötpös tondu büktögön,
Üstünö kaalap cüktögön,
Bolot oktu mol artkan,
Kül azıgın çoguu artkan,
Kan atam kazat barganda,
Koşo bargan Celmayan
Enekem aytkan kep ele,
Altı agaña dedi ele,
Celmayan külük al kayda?!
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,

Peygamber'in varmadığı Beecin'e
Basıp kırgın saldığında,
Zorba kara Kıtay'ın*
Haracını çekip aldığında,
Ok geçmez kaftanı katlayıp,
Üstüne dileyip yükleyip,
Çelik oku bolca yükleyen,
Kavut azığını hep birden yükleyen,
Han babam gazaya vardığında
Birlikte giden Celmayan,
Anacığımın söylediği sözdü,
Altı ağandadır demişti,
Celmayan yürük, o nerede?!
Yakası altın, yeni tunç,
Çift katlı zırh, toygar gözlü,

Atamdan kalgan akolpok
Olcogo sizge kalıptır!
Belekke mıktap kiyüügö,
Belgilüü çepken dep ugam,
Bet alıp coogo tiyüügö.
«Cetimdi cetim eken»,– dep,– Akkelte
kayda, munuñdu ayt!
Cetkileñ aba körüñüz,
Kaalap keldim özüñdön
Akolpoktu beriñiz.
Atamdan kalgan altı kurç,
Kılıçtın kınay mıktısı:
Manas algan Zulpukor,
Acıbaydın Açalbars,
Bakay algan Kılbolot,
Almambettin Oykuma,
Er Çubaktın Coykuma,
Sırgak algan Arkesken,
Ardaktuu kılıç altı kurç
Karaluu enem turganda,
Kaptap çaap alganda,
Tartıp alıp kalıpsıñ,
Kaalap keldim bul kayda?
Bilgen adam aytçu eken,
Asmandan tüşkön Boz kise,

Babamdan kalan akolpok
Ganimet olarak size kalmış!
Armağan diye giyilecek,
Ünlü kaftan diye duyarım,
Yüz tutup düşmana çarpılacak.
«Yetimi yetim işte»,– diye,– Akkelte
nerede, söyle şunu!
Yetkin ağa, görünüz,
Dileyerek geldim, senden
Akolpoku veriniz.
Babamdan kalan altı keskin,
Kılıçların en sağlamı:
Manas'ın aldığı Zulpukor,
Acıbay'ın Açalbars'ı,
Bakay'ın aldığı Kılbolot,
Almambet'in Oykuma'sı,
Er Çubak'ın Coykuma'sı,
Sırgak'ın aldığı Arkesken,
Yüce kılıç, altı keskin,
Yaslı anam dururken
Basıp vurup aldığında,
Çekip almışsın,
Dileyip geldim, bunlar nerede?
Bilen insan söylermiş,
Gökten inen Boz kise,

Kan atam kökcal er menen
Kadimkidey dos kise.
Kıykırıp belge çalganda,
Kırk çilten coldoş bir bolgon,
Aykırıp belge çalganda,
Arıslan sınduu küç kelgen.
Mende çıdap turbagan,
Bet algan duşman kulagan.
Keçee beycay enem Kanıkey,
Bet alıp kirip barıpsız,
Beypay salıp eneme
Munu tartıp alıpsız,
Kaalap keldim, könüñüz

Han babam, o gök yeleli erle
Ezelden beri dost olan kise.
Haykırıp bele kuşandığında,
Kırk çilten yoldaş olurdu ona,
Nara atıp bele bağladığında,
Arslan misali güç gelirdi.
Hiçbir kul dayanamazdı önünde,
Yöneldiği düşman yıkılırdı.
Dün, çaresiz anam Kanıkey'in
Üstüne varıp girmişsiniz,
Anama eziyet edip,
Bunu çekip almışsınız,
İsteyip geldim, razı olun,

	Boz kiseni beriñiz.	*Boz kiseyi verin bana.*
	Asınganda canıbar	*Kuşanıldığında bu canıvar,*
	Aydalının aynegi,	*Omuz başının aynasıdır,*
	Aykaşkan coogo bir koyso,	*Sarmaş dolaş düşmana bir vursa,*
	Amanat candın bargegi.	*Emanet canın kalkanıdır.*
56340	Atamdan kalgan mülk eken,	*Babamdan kalan mülktür bu,*
	Alıp cürör kurç eken,	*Taşınacak keskin çeliktir,*
	Menin atam ölgöndö	*Benim babam öldüğünde*
	Adırda cılkı ala baş,	*Kırlarda yılkı, ala başlı,*
	Argımak, buudan aralaş	*Argımak, küheylan karışık,*
	Atamdan kalgan mal kayda?	*Babamdan kalan mal nerede?*
	Abıke aba, munuñdu ayt,	*Abıke ağa, söyle bunu,*
	Segiz tam tolgon kazına,	*Sekiz ev dolusu hazine,*
	Kızıl dilde, sarı altın,	*Kızıl sikke, sarı altın,*
	Köör, cakut aralaş	*Mercan, yakut karışık,*
56350	Abıke aba munuñdu ayt.	*Abıke ağa, söyle bunu.*
	Atamdan kalgan Narbuurul	*Babamdan kalan Narbuurul,*
	Çölgö tuup, taşka öskön,	*Çölde doğmuş, taşta büyümüş,*
	Kayıptan bölök başka öskön,	*Gaipten gelmiş, başka yetişmiş,*
	Kulan menen kuuşkan,	*Kulanlarla koşuşmuş,*
	Kız Saykaldın Algara	*Kız Saykal'ın Algara'sı,*
	Tulpar menen tuuşkan.	*O tulparla kardeştir.*
	Arkası biyik, zeeri bas	*Sağrısı yüksek, beli alçak,*
	Adırga salsa oyubas,	*Kıra salsan yeri oymaz,*
	Altımış asıy bolguça	*Altmış yaşına varana dek*
56360	Azuusun söyköp karıbas,	*Azı dişi aşınıp kocamaz,*
	Taytalaşıp kelgende,	*Karşı karşıya gelindiğinde,*
	Tartuuga bergen buurul at	*Armağan verilen boz at,*
	Buura kökül, taykı cal,	*Buğra perçemli, kısa yeleli,*
	Buudan atam, kan Manastan	*Küheylan, babam Han Manas'tan*
	kalgan mal. Bulkuntup coogo tiygende,	*kalan mal. Silkinip düşmana daldığında,*
	Tartuuga Saykal bergende,	*Saykal armağan ettiğinde,*
	Tay çagında kelgende,	*Tay çağında geldiğinde,*
	Başına ükü taktırgan,	*Başına puhu tüyü taktırmış,*
	Karañgı cerge baktırgan,	*Karanlık yerde baktırmış,*
56370	Sınçı sınap caktırgan,	*Sınçıya sınatıp beğendirmiş,*
	Abayı cabuu captırgan.	*Kadife çul örttürmüş.*
	Buguday moynun buragan,	*Geyik gibi boynunu buran,*

	Buta boyu car kelse	*Ok atımı yar gelse,*
	Buydalbastan çuragan,	*Duraksamadan aşıveren,*
	Buudandıgın bilgen soñ	*Küheylanlığını bilince,*
	Buttap zeer, bul berip,	*Batmanla altın, mal verip,*
	Bukardın kanı suragan.	*Buhara hanı istemişti onu.*
	Arkarday moynun buragan,	*Arkar gibi boynunu buran,*
	Arkan boyu añ kelse	*Urgan boyu hendek gelse,*
56380	Ayanbay attap çuragan.	*Sakınmadan atlayıp geçen.*
	Nar ekenin bilgende,	*Bir ner olduğunu bilince,*
	Nazdap kızıl zer berip,	*Nazlanıp kızıl altın verip,*
	Ancıyan kanı suragan.	*Andican hanı istemişti.*
	Suraganga berbegen,	*İsteyene verilmedi o,*
	Bermek turmak Buurulga	*Vermek şöyle dursun, Buurul'a*
	Beydaarat adam minbegen.	*Abdestsiz adam binmedi.*
	Keçee, Muzburçak, Kökçö kanı bar,	*Dün, Muzburçak, Kökçö hanı vardı,*
	Talasta kırgız can kayda?	*Talas'ta Kırgız canı nerede?*
	Koşoy, Töştük alpı bar,	*Koşoy, Töştük alpı vardı,*
	Anda busurman döösü calpı bar.	*O gün Müslüman devleri hep vardı.*
56390	Almambet şeyit keçirip,	*Almambet şehit düşünce,*
	Kampayıp atam kalganda,	*Babam öksüz kaldığında,*
	Karacoy uulu Kococaş	*Karacoy oğlu Kococaş*
	Kalıñ müşkül salganda.	*Ağır müşkül saldığında.*
	Akkelteni tayanıp,	*Akkelte'ye dayanıp,*
	Asıl atam kañgırap,	*Asil babam şaşkın dolanıp,*
	Aylasın tappay añgırap,	*Çaresini bulamayıp bunalıp,*
	Kapalanıp kaygırıp,	*Kederlenip kaygılanıp,*
	Akkuladan ayrılıp,	*Akkula'dan ayrılıp,*
	Kabılan atam turganda,	*Kaplan babam dururken,*
56400	Oluya çalış kan Bakay	*Evliya misali Han Bakay,*
	Asıyında Buuruldu	*Genç yaşında Buurul'u*
	Alıp cetip barganda,	*Alıp yetiştirip vardığında,*
	Buuruldu atam miñgende,	*Buurul'a babam bindiğinde,*
	Burultup kara kıtaydı	*Kara Hıtay'ı döndürüp,*
	Beecindi közdöy sürgöndö,	*Beecin'e doğru sürdüğünde,*
	Altı ay tınbay cürgöndö,	*Altı ay durmadan yürüdüğünde,*
	Korgoşun söök atamdı	*Kurşun gibi ağır babamı*
	Koyboy alıp kötörgön.	*Bırakmadan alıp taşımıştı.*
	Opol toodoy atamdı	*Ulu dağ gibi babamı*

Oyubay alıp çurkagan.
Menin atam ölöördö,
Kıyamat cüzün köröördö,
Asıy çıkma Buuruldu
Baylagan eken tuşuna,
Esil atam kabılan
Ermek kılgan uşunda.
Maga ençilüü Buurul at,
Maanisin surap oturdum,
Baylap koygon cerinde
Arday bolgon nar buudan
Okuranıp canıbar
Çapçıp cerge culuptur,
Aybanda bolso canıbar
Aza kütüp turuptur,
Buurul at öñdüü mal kayda?
Bul mülküm kayda, al kayda?
Anda Abıke munu aytat:
«Aylanayın cetimim,
Al aytkanıñ dagı çın,
Aytkanıñdın baarı çın.
Asıl atañ Manasta
Neler bar da, neler cok,
Elestep közgö köründü
Uşunday eken düynö bok!
Içim kapa, tışım çok,

Sarsmadan alıp koşmuştu.
Benim babam ölürken,
Kıyamet yüzünü görürken,
Yaşı dolan Buurul'u
Bağlamış karşısına,
Yazık, kaplan babam
Onunla avunmuş o demde.
Bana düşen paydır Buurul at,
Halini sorup duruyorum,
Bağlanıp kaldığı yerde,
Aygır misali ner küheylan,
Kişneyip o canıvar,
Eşinip yeri koparmış,
Hayvan olsa da canıvar,
Yas tutup durmuştur,
Buurul at gibi mal nerede?
Bu mülküm nerede, o nerede?
O zaman Abıke şöyle der:
«Kurbanın olayım yetimim,
O dediğin de gerçek,
Dediklerinin hepsi gerçek.
Asil baban Manas'ta
Neler vardı, neler yok,
Hayal olup göze göründü,
Böyleymiş şu bok dünya!
İçim keder, dışım kor,

Tilimdi alaar kişi cok,
Özöndüü dayra-bulagım,
Ölgöndö körgön çunagım,
Tirüülöy körgö kirgizdiñ
Abıke sınduu agañdı.
Bügün kökcaldıgıñ bilgizdiñ. Aza kütüp alsırap,
Ölböy-cetpey kuuradım,
Menden Kumayıktı suradıñ,
Kumayıktın maanisin,
Aytpay kantip turamın.
Kan atañ Manas kabılan,

Sözümü dinler kişi yok,
Vadili ırmağım, pınarım,
Ölürken gördüğüm yavrucuğum,
Diri diri mezara soktun
Abıke gibi ağanı.
Bugün kökyallığını gösterdin. Yas tutup bitkin düşüp,
Ölmeden yetmeden kurudum,
Benden Kumayık'ı sordun,
Kumayık'ın hikâyesini,
Söylemeden nasıl durayım.
Han baban Manas kaplan,

Ötüp ketken oluyam,
Kuyulgan mazar belinen,
Daarat algan cerinen,
Tabılgan ele Kumayık
Kayıbınan kabılgan,
Kök coru tuup taştaptır,
Üç kündön kiyin tabılgan.
Koluna alıp karasa
Kocosan atañ kabılan,
Kol başınday sur küçük.
Tañ kalıp Manas turuptur.
«Çın Kumayık eken»,– dep,
Kabılan Bakay abakeñ,
Kumayıktı sınaptır,
Bukardagı Kanıkey
Oşo kezde kız eken,
Alıp cetip barıptır,
Kumayıktın moynuna
Bolotton kargı tagıptır,
Bolcolu cok Kanıkey
Opsuz kılıp bagıptır.
Kumayık cayın suraba,
Kurgan Manas kıraanı
Adamdan artık sıyagı.
Colborsko salıp «ayt» dese,
Esi ketip ölsün dep,
It öñdönüp kaçpagan,
Ayuuga salıp «ayt» dese,
Tiştegen cerin büldürgön,

Agıtkan candı küldürgön.
Oşol Manastan kalgan Kumayık,
Oşo Manas ölgöndö,
Boyun salbay bölökkö,
Kurup kalgan Kumayık,
Kurup kalgan Kumayık.
Kumayık ulup turganda,
Kumayıktı körgöndö,
Tiri mende ıylagan.

Göçüp gitmiş evliyam,
Kutlu mazarın belinden,
Abdest aldığı yerinden,
Bulunmuştu Kumayık,
Gaipten rast gelmişti,
Gök akbaba doğurup bırakmış,
Üç gün sonra bulunmuştu.
Eline alıp bakınca,
Kocosan baban kaplan,
Yumruk kadar boz enik.
Şaşakalmış Manas durmuş.
«Gerçek Kumayık imiş», deyip,
Kaplan Bakay amcan,
Kumayık'ı sınamış,
Buhara'daki Kanıkey
O zamanlar kız imiş,
Alıp ona götürmüşler,
Kumayık'ın boynuna
Çelikten tasma takmış,
Ölçüye sığmaz Kanıkey,
Emsalsizce beslemişti.
Kumayık'ın halini sorma hiç,
Garip Manas'ın kıraanı,
İnsandan üstün görünüşü.
Kaplana salıp «hayt» dese,
Aklı gidip ölsün diye,
İt gibi olup kaçmamış,
Ayıya salıp «hayt» dese,
Dişlediği yeri parçalamış,

Salanın yüzünü güldürmüş.
İşte Manas'tan kalan Kumayık,
O Manas öldüğünde,
Boyun eğmedi başkasına,
Kuruyup kalan Kumayık,
Kuruyup kalan Kumayık.
Kumayık uluyup durduğunda,
Kumayık'ı görünce,
Diri olan her kul ağladı.

Bödönödöy bögülüp,
Bögüp kalgan Kumayık,
Közünün caşın ilgirtip,
Tögüp algan Kumayık.
Alañgazar beş agañ
Aram oylop turuşkan,
Taygan menen uruşkan:
«Aytayın dese tili cok,
Iti koşo oñboyt,– dep,–
Kökcal Manas baatırdın,
Bardıgınday bolboyt,– dep,
Kargıdan karmap üyrötüp,
Kamçıga alıp süyrötüp,
Kızıl ala kıldı ele,
Cıynap sabap urdu ele.
Bıyıl bugu içine toldu ele,
Bir cagınan kaardap,
Akılay karşı boldu ele.
Koyçu korduk kıldı ele,
Cılkıçı sabap urdu ele.
Aybandan asıl Kumayık
Azaptı tartkan çunayıp
Köböş saldı zorduktu,
Akılay kıldı korduktu,
El öödögö tartkanda,
Caşıgan öpkö berdi ele.
El ıldıyga tartkanda,
Tüktöp iyip arpanın

Bıldırcın gibi büzülüp,
Sinip kalan Kumayık,
Gözünün yaşını süzdürüp,
Döküp duran Kumayık.
Sersem beş ağan,
Haram düşünüp durmuşlar,
Tazıyla kavga etmişler:
«Söyleyeyim dese dili yok,
İti de onmaz», deyip,
«Kökyal Manas bahadırın,
Varlığı gibi olmaz», deyip,
Tasmasından kavrayıp çevirip,
Kamçıya alıp sürükleyip,
Kızıl ala etmişlerdi,
Toplanıp döve döve vurmuşlardı.
Bu yıl gamı içine dolmuştu,
Bir yandan hışımla,
Akılay düşman olmuştu.
Çoban horluk etmişti,
Yılkıcı döve döve vurmuştu.
Hayvandan üstün Kumayık,
Azabı çekmişti boynu bükük,
Köböş zulmü saldı,
Akılay horluğu etti,
El yukarı göçtüğünde,
Bayat ciğer vermişti.
El aşağı göçtüğünde,
Arpanın kabuğunu dövüp,

Kebegin alıp arpanın,
Atala kılıp berdi ele.
Öpkösün kebek saydı ele,
Daakısı tüşpöy üstünön,
Cötkürçöök bolup kaldı ele.
Kumayık kuurap boldu ele,
Uuruluk atka kondu ele,
Al canıbar Kumayık
Camanattı boldu ele.
Eer beldey kaykıga

Arpanın kepeğini alıp,
Bulamaç yapıp vermişti.
Ciğerine kepek batmıştı,
Eski tüyü dökülmeden üstünden,
Öksürüklü olup kalmıştı.
Kumayık kuruyup gitmişti,
Hırsızlık adını almıştı,
O canıvar Kumayık,
Kötü ada çıkmıştı.
Eyer beli gibi sırta,

Çıgıp alıp Kumayık
Üç kün ulup turdu ele.
Ulamaluu karı aytkan:
«Manastın uulu er cetim,
On eki cılga toldu,– dep,–
Bıyıl keler çagı boldu»,– dep, Sarı suu agıp tolgondo.
Kumayık kaçıp ooluktu,
Kanetse cetimim saga coluktu.
Can-canıbar tolgondo,
Aytıp turgan Akşuñkar,
Aytkanıñdın baarı çın.
Kabılan Manas ölgöndö,
Kayıp bolgon Akşuñkar,
Muraazına mamintip
Cetip kalgan Akşuñkar,
Arıslan Manas ölgöndö,
On eki cıl nak boldu
Ketip kaldı Akşuñkar,
Uşu bıyıl ulamadan uladım,
Malçılardan suradım,
Cerdin üstün çalıptır,
Talaska cetip kalıptır.
Tetigi toonun kaykañga,
Itelgi tuuçu taypañga,
Şuñkar uya çıñ taşka
Cetip saldı deyt.
Oşol turgan Akşuñkar,
Kırdın baarın kıdırıp,
Aşuunu tosup aldı deyt,
Cürgön kuu, kelgin kaz,

Kırgındı kıyın saldı deyt.
Keçee, Çeç-Töbönün boyunda
At-Başını çalıptır,
Ak-Saydagı Çatır-Köl,
Oşondogu Kuukumpay
Cetip alıp Akşuñkar,
Üyügüşüp alıptır,

Çıkıp durup Kumayık,
Üç gün uluyup durmuştu.
Rivayet bilen yaşlı demişti:
«Manas'ın oğlu er yetim,
On iki yıla doldu», deyip,
«Bu yıl gelme çağıdır», deyip, Sarı sular akıp dolduğunda.
Kumayık kaçıp yabanlaştı,
Ne çare, yetimim, sana kavuştu.
Can-canıvar coştuğunda,
Deyip durduğun Akşuñkar,
Dediklerinin hepsi gerçek.
Kaplan Manas öldüğünde,
Kayıp olmuştu Akşuñkar,
Muradına böylece
Ermişti Akşuñkar,
Arslan Manas öldüğünde,
Tam on iki yıl oldu,
Çekip gitti Akşuñkar,
Bu yıl haberini iz sürüp buldum,
Çobanlardan sordum,
Yerin üstünü dolaşmış,
Talas'a ulaşıp gelmiş.
Şu karşı dağın sırtına,
Doğan kuşu yuvalayan düzlüğe,
Sungur yuvası sarp kayaya,
Varıp kurmuş derler.
İşte o duran Akşuñkar,
Sırtların hepsini dolaşıp,
Geçidi kesip tutmuş derler,
Gezen kuğu, göçmen kaz,

Amansız kırgın salmış derler.
Dün, Çeç-Töbö boyunda,
At-Başı'yı dolaşmış,
Ak-Say'daki Çatır-Köl,
Oradaki Kuukumpay'la,
Varıp bulup Akşuñkar,
Çiftleşip eş olmuşlar,

Uşu bıyıl canıbar
Cüktüü bolup kalıptır.
Aytkan zoonu bakalap,
Uyanı kenen salıptır,
Kışında tuup tukumun,
Toñdurma kılıp salıptır.
Kün uzarıp bolgondo,
Koktu menen korkurap,
Tuura çepke can kirip,
Şılınıp kar ketkende,
Cerge cıluu cetkende,
Atañdan kalgan Akşuñkar
Kökürök cünün çaçtı deyt,
Otuz eki kün basıp,
Cumurtkasın açtı deyt.
Ötkür kıraan kubarı,
Aylanayın cetimim,
Alıp ketseñ mülk oşol,
Azır temene kanat ubagı.
Asmandan tüşkön altı kurç,
Kılıçtın kıl mıktısı,
Manastan kalgan Zulpukor,
Bakay kandın Kılbolot,
Akıbay algan Coybolot,
Almambet algan Coykuma.
Çubak algan Açalbars,
Kılıçtın kıl ayagı
Sırgak algan Arkesken.
Keleriñ cetim bilgemin,
Kereez kılıp kurgan can

Bu yıl o canıvar,
Yüklü olup kalmıştır.
Dediğim kayayı yurt edinip,
Yuvayı geniş kurmuştur,
Kışın yumurtlayıp dölünü,
Dondurup saklamıştır.
Günler uzayıp geldiğinde,
Koyaklardan sular çağlayıp,
Yamaçtaki çalıya can girip,
Sıyrılıp kar gittiğinde,
Yere sıcaklık ulaştığında,
Babandan kalan Akşuñkar,
Göğüs tüyünü saçmış derler,
Otuz iki gün kuluçkada yatıp,
Yumurtasını açmış derler.
Keskin kıraanın yavrusu,
Kurbanın olayım yetimim,
Alıp gidersen, mülkün odur,
Şimdi iğne kanat çağıdır.
Gökten inen altı keskin çelik,
Kılıçların en yamanı,
Manas'tan kalan Zulpukor,
Bakay Han'ın Kılbolot'u,
Akıbay'ın aldığı Coybolot,
Almambet'in aldığı Coykuma.
Çubak'ın aldığı Açalbars,
Kılıçların en sonuncusu,
Sırgak'ın aldığı Arkesken.
Geleceğini, yetim, bilirdim,
Vasiyet edip o garip can,

Kelse alat dep cürgömün.
Munuñuz bizge amanat,
Munu berem ala ket.
Keçee, Manas kabılan
Akkulanı oynotup,
Bet alışkan duşmandı
Betteşkenin soylotup,
Bet algan adam kologon,

Gelirse alır diye beklerdim.
Bu bizlere emanetti,
Bunu veririm, alıp git.
Dün, Manas kaplan,
Akkula'yı oynatıp,
Karşısına çıkan düşmanı,
Yüzleşeni yerde süründürüp,
Yöneldiği adam devrildi,

Atışkan alıs barbagan.
Atışa çıkkan coo bolso,
Azuuga salıp çaynagan,
Betteşer adam kalbagan.
Arıslan şerdin belinde,
Al kurçangan Boz kise,
Kökcal Manas calgızdın
Özü canı menen dos kise,
Mende çıdap koluna
Bettep kolgo albagan,
Manastan bölök bir adam,
Beline çıdap çalbagan,
Aytıp berem cetimim,
Ar cüyönün colunda,
Uşu kezde saktaluu
Köböş kandın kolunda.
Oşo turgan Boz kise
Belek kılıp ala ket:
«Beren atamdan kalgan eken» – dep,
Bacıga cıygan tümön mal,
Beliñe anı çala ket.
Atañ Manastan Akolpok,
Anın cayın aytayın:
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana torgoy köz,
Keleme boto, keñ kürmö,
Soguşka kiyse ok ötpös,
Beren eneñ Kanıkey
Orunboor, Margalañ
Orto cerin çaldırgan.
Oşondon berki bulanı
Soodagerdi sabatıp,

Zorduk menen aldırgan,
Arkagına bulanı,
Balbandarga burdurgan,
Bolot menen albarstı
Ortosuna töktürüp,
Tabak-tabak tundurgan.

Atışan uzağa varamadı.
Atışmaya çıkan düşman olsa,
Azı dişine alıp çiğnedi,
Yüzleşecek adam kalmadı.
Arslan şirin belinde,
O kuşandığı Boz kise,
Kökyal Manas yalnızın,
Kendi canıyla dost kise,
Hiçbir kul dayanıp eline
Yüz tutup alamadı onu,
Manas'tan başka bir adam,
Beline dayanıp saramadı,
Söyleyeyim yetimim,
Her sözün sırası geldikçe,
Şimdilerde saklıdır,
Köböş Han'ın elinde.
İşte o duran Boz kise,
Armağan olarak alıp git:
«Yiğit babamdan kalmış» diyerek,
Vergiyle yığılan tümen mal,
Beline onu sarıp git.
Baban Manas'tan Akolpok,
Onun halini söyleyeyim:
Yakası altın, yeni tunç,
Çift zırh halkalı, torgay gözlü,
Keleme boto, geniş cepken,
Savaşta giyilse ok geçmez,
Yiğit anan Kanıkey,
Orunboor ile Margalañ,
Orta yerini araştırtmış.
Oradan gelen ipeği,
Tüccarı dövdürüp,

Zorbalıkla aldırmış,
Atkısına ipeği,
Pehlivanlara büktürmüş,
Çelikle elmas çeliği,
Ortasına döktürmüş,
Tabak tabak koyulaştırmış.

	Için buulum içtegen,	*İçini kumaşla astarlamış,*
	Topçusun toguz taktırıp,	*Düğmesini dokuz taktırıp,*
	Kayran eneñ Kanıkey,	*Yazık, anan Kanıkey,*
	Ceti cıl tınbay tiştegen.	*Yedi yıl durmadan dişlemiş.*
	Tiktep catıp al tondu	*O kaftanı dike dike,*
56640	Kayran közü kardıkkan,	*Yazık, gözü kararark,*
	Tiştegendin küçünön	*Dişlemenin gücünden,*
	Kaalgaday tiş coyulgan.	*Kapı kanadı gibi dişi aşınmış.*
	Arkagın asıl saldırgan,	*Atkısını asilden koydurtmuş,*
	Aykaşkan coogo kirgende	*Sarmaş düşmana girildiğinde,*
	Adamdın meerin kandırgan.	*İnsanın gözünü doyurmuş.*
	Cebenin ogu cetpegen,	*Cebenin oku işlememiş,*
	Ayzanın uçu ötpögön,	*Mızrağın ucu geçmemiş,*
	Barañdın ogu batpagan.	*Tüfeğin kurşunu batmamış.*
	Badışa kiygen Akolpok	*Padişahın giydiği Akolpok,*
56650	Keçee, kerbenim Manas barında	*Dün, kervanım Manas sağken,*
	Kıraandar aman çagında,	*Kıraanlar esen çağında,*
	Kebez belboo, keñ ötük	*Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli,*
	Keçildii kanı Kalçanın	*Keçil ilinin hanı Kalça'nın,*
	Keñ-Şordon cılkı alganda,	*Keñ-Şor'dan yılkı aldığında,*
	Kazınalık san kara	*Hazinelik sayısız kara mal,*
	Almambet, Çubak atı uykaş	*Almambet, Çubak — adları uyumlu,*
	Takır tiyip alganda,	*Tümünü basıp aldığında,*
	Çıbıragan kulunun	*Çırpınan taylarını,*
	Suuga kırıp salganda	*Suya kırıp döktüğünde,*
56660	Şıñkıldagan beelerin	*Kişneşen kısraklarını,*
	Oorsok aydap alganda,	*Toptan sürüp aldığında,*
	Acıbaydın Kartküröñ	*Acıbay'ın Kartküröñ'ü,*
	Cılkını baştap kalganda,	*Yılkıya baş çektiğinde,*
	Kaynap catkan kandarın	*Kaynaşıp yatan hanlarını,*
	Karañ küngö salganda,	*Kara güne saldığında,*
	Cılkı bakkan candarın	*Yılkı güden canlarını,*
	Tegiz kırıp salganda,	*Tümünü kırıp döktüğünde,*
	Cılkısın tie kaçkanda,	*Yılkısına dokunup kaçtığında,*
	Kalıñ kıtay, Koñurbay	*Kalabalık Hıtay, Koñurbay,*
56670	Kırk kandın eli çogulup	*Kırk hanın eli toplanıp,*
	Artınan cetip baskanda.	*Ardından yetişip bastığında.*
	Kalaymanduu çoñ kırgın,	*Kıyametli büyük kırgın,*

	Bolup turgan kezinde,	*Kopup durduğu demde,*
	Almambet menen Sırgakka	*Almambet ile Sırgak'a,*
	Tegiz kapır curt kaptap,	*Tüm kâfir eli üşüşüp,*
	Kalaymandı salarda,	*Kıyameti koparırken,*
	Almambet menen Sırgaktı	*Almambet ile Sırgak'ı,*
	Tirüü baylap alarda.	*Diri diri bağlarken.*
	Arıslan Manas er kökcal	*Arslan Manas, er kökyal,*
56680	Kaynagan kıtay, kalmakka	*Kaynayan Hıtay'a, Kalmuk'a,*
	Aralaşıp kalganda.	*Karışıp daldığında.*
	Kanduu kanga kanışıp,	*Kana kan katıp doyuşup,*
	Kaçpay turup salışıp,	*Kaçmadan durup vuruşup,*
	Kalıñ kırgın bolgondo.	*Koyu kırgın olduğunda.*
	Atañ Manas ayköl şer	*Baban Manas, cömert şir,*
	Ala köödön kurgan er,	*Deli dolu garip er,*
	Çanaçtay murdu dardaktap,	*Tulum gibi burnu sallanıp,*
	Aybanboz menen barbaktap,	*Aybanboz üstünde hantal hantal,*
	Astındagı Aybanboz	*Altındaki Aybanboz,*
56690	Oşo cılı soyulgur	*O yıl kesilesice,*
	Asıyı kırkka cetti ele,	*Yaşı kırka ermişti,*
	Alışıp catkan oşo cer,	*Boğuşulan o yer,*
	Kırk künçülük oşo çöl,	*Kırk günlük o çöl,*
	Atañ Manas kabılan	*Baban Manas kaplan,*
	Kıyraşıp turgan oşo cer.	*Kıran kırana durduğu o yer.*
	It-Baspas çölü deer eken,	*İt-Baspas çölü derlermiş,*
	Kabılıp kalgan mendesi	*Oraya düşen kul kişi,*
	Ölümdün kaamın ceer eken.	*Ölümün gamını yermiş.*
	Kuu uçkanda kulagı	*Kuğu uçarken kulağı,*
56700	Küyüp ketken cer eken,	*Yanıp giden yermiş orası,*
	Kulan cürsö tuyagı	*Kulan yürüse tırnağı,*
	Küyüp ketüüçü çöl eken.	*Yanıverecek çölmüş orası.*
	Çımçım ceer çöbü cok,	*Bir tutam yenecek otu yok,*
	Çık etim cerde suusu cok.	*Bir damlacık yerde suyu yok.*
	Kündöp-tündöp şo cerde	*Gündüz gece o yerde,*
	Küçöp uruş kılışıp,	*Şiddetle savaş kılışıp,*
	Kıpkızıl kanga kanışıp,	*Kıpkızıl kana banışıp,*
	Kıylaga tınbay salışıp.	*Nicedir durmadan vuruşup.*
	Kırgın bolup turganda,	*Kırgın olup dururken,*
56710	Kıyın sınçı Koñurbay,	*Yaman sınçı Koñurbay,*

Aybanboz cürböy kaların
Aşkere bilip er Kalça.
Manas kandın Aybanboz
Uzun kulak şalpıldap,
Altı kün suu içpey kalganda,
Aram ölgön Aybanboz
Cürböy kalgan talpıldap.
Öödö tartsa Aybanboz
Içegi-kardı bolkuldap,
Ildıy tartsa doñuzdun
Orodoy çatı korkuldap.
Bul sın menen Aybanboz
Uşüntüp cürböy kalganda,
Altı miñ kıtay, san kalday,
Aksakalı Koñurbay
Koñurbaydın canında,
Ayzakerden ıktuu bar,
Aybalta çabar mıktuu bar.
Şuru otogot, marcan taş,
Zuñtuñdun kanı aralaş,
Karıpçısın* kaldaytıp,
Kaldayının baarı bar,
Kambılı Kalça kanı bar,
Oşondo kaçırıp kirgen abıdan
Artık Manas kökcaldı.
«Temir arkan torçonum,
Tegiz kancarkolçonum,
Baatır Manas er eken,
Başkaça kıyın şer eken,
Tirüü karmap alalık,
Beecindin Karıkanına
Tartuu kılıp baralık,
Kazınalık kırk şurkut,
Barıp aygır salalık.

Mından erkek uul tuulsa,
Amıs kılbay, ar kılbay,
Altın taacı kiygizip,
Altın takka mingizip,

Aybanboz'un yürümez olacağını,
Apaçık bildi er Kalça.
Manas Han'ın Aybanboz'u,
Uzun kulakları sarkıp,
Altı gün su içmez olunca,
Haram ölesi Aybanboz,
Yürümez oldu tıpırdayıp.
Yokuş çıksa Aybanboz,
Bağırsağı karnı hoplayıp,
İniş inse domuzun,
Çukur gibi apışı gurulduyor.
Bu halle Aybanboz,
Böylece yürümez kalınca,
Altı bin Hıtay, sayısız kalday,
Aksakalı Koñurbay,
Koñurbay'ın yanında,
Mızrakçıdan ustası var,
Aybalta çalar yamanı var.
Mercan düğmeli, inci taşlı,
Zuñtuñ hanları karışık,
Karıpçısını kabartıp,*
Kaldaylarının hepsi var,
Becerikli Kalça hanı var,
O dem saldırıp girdiler azgınca,
Üstün Manas kökyalın üstüne.
«Demir urgan tuzakçılarım,
Hep hançer tutan kollularım,
Bahadır Manas er imiş,
Bambaşka yaman şir imiş,
Diri tutup alalım,
Beecin'in Karıkan'ına,
Armağan edip varalım,
Hazinelik kırk cariye,
Varıp aygır salalım.

Bundan erkek oğul doğarsa,
Ayıplamadan, ar etmeden,
Altın taç giydirip,
Altın tahta bindirip,

Kan kötörüp alalık»,–
Kan Koñurbay munu aytıp,
Kalıñ kıtay, kakan curt
Kaptap ayza salganda,
Kan Koñurbay, Ilama
Can ayabay barganda,
Cetimiş ayza bir tiyse,
Ceñi tozup kalbagan,
Altımış ayza bir tiyse,
Arkagı tozup kalbagan,
Atañ Manas kabılan,
Kaalap kiygen Akolpok,
Kagışka kirse ok ötpös,
Kaalap cürgön Akolpok,
Katıp cürdük atayın,
Karaldı cetim kiysin dep,
Kaysı ekeni bilinbeyt.
Katıp cürdüm amanat,
Bu kadırım bile ket.
«Agalar belek berdi»,– dep, Manastan kalgan bargegim*,
Aylansın cetim kie ket.
Kan atañdın Akkelte,
Anın cayın aytayın:
Artık kurç temir, alma baş, Argımak, buudan aralaş
Iraakı, cuuk ılgabas.
Atañdan kalgan muraapı
Atuuçu bolsoñ mülk oşol.
Akkelteñ dayar ala ket.
Cana calgız, kebimdi uk,
Atañdan kalgan Narbuurul,
Atañdan kalgan mal mına,
Keçee, atañ Manas ölgöndö,
Atañdan kalgan can mına,
Aza kütkön Buurul at,
Baylap salsa toktoboy,
Koe berse ottoboy,
Okuranıp baş çaykap

Han kaldırıp alalım», —
Han Koñurbay bunu deyip,
Kalabalık Hıtay, hakan eli,
Üşüşüp mızrak saldığında,
Han Koñurbay, Ilama,
Candan sakınmaz vardığında,
Yetmiş mızrak bir değse,
Yeni yıpranıp kalmadı,
Altmış mızrak bir değse,
Atkısı yıpranıp kalmadı,
Baban Manas kaplan,
Severek giydiği Akolpok,
Çarpışmaya girse ok geçmez,
Sevip gezdiği Akolpok,
Sakladık onu bilerek,
Gözbebeği yetim giysin diye,
Hangisi olduğu bilinmez.
Sakladım emanet diye,
Bu kadrimi bil de git.
«Ağalar armağan verdi», deyip,
Manas'tan kalan bargeğim,*
Kurban olduğum yetim, giyip git.
Han babanın Akkelte'si,
Onun halini söyleyeyim:
Üstün keskin demir, elma başlı, Argımak, küheylan karışık,
Irak, yakın ayırt etmez.
Babandan kalan mirastır,
Atıcıysan, mülkün odur.
Akkelte'n hazır, alıp git.
Yine, yalnızım, sözümü dinle,
Babandan kalan Narbuurul,
Babandan kalan mal işte,
Dün, baban Manas öldüğünde,
Babandan kalan can işte,
Yas tutan Buurul at,
Bağlansa durmadı,
Salınsa otlamadı,
Kişneyip baş sallayıp,

Azarlanıp añgırap,	*Azap çekip inleyip,*
Aybanda bolso canıbar	*Hayvan olsa da canıvar,*
Aza kütüp zañgırap.	*Yas tutup yankılanıp.*
Çokudan kökül suyulup,	*Tepeden perçemi seyrelip,*
56790 Közünün caşı kuyulup,	*Gözünün yaşı dökülüp,*
Añırañdap toktoboy,	*Böğürerek durmadan,*
Ayıp boldu Buurul at,	*Kayıplara karıştı Buurul at,*
Muradına mamintip	*Muradına böylece,*
Cetip kalgan Buurul at.	*Ermiş oldu Buurul at.*
Ceti miñ tulpar eerçitip,	*Yedi bin tulpar peşine takıp,*
Ketip kalgan Buurul at.	*Çekip gitti Buurul at.*
Bir kişige körünböy,	*Bir kişiye görünmeden,*
Bir adamga karmatpay,	*Bir adama tutulmadan,*
Too başına toktoptur,	*Dağ başında durmuştur,*
56800 Toguz döbö ottoptur.	*Dokuz tepede otlamıştır.*
El cok cerden çöp ottop,	*Elsiz yerden ot otlayıp,*
Elkim cerden suu içip,	*Issız yerden su içip,*
Oşo kündön, uşu kün	*O günden bugüne dek,*
Karasa közgö ilinbeyt,	*Bakılsa göze ilişmez,*
Kayıp bolup ketiptir,	*Kayıplara karışmıştır,*
Kördüm degen adam cok,	*Gördüm diyen adam yok,*
Bildim degen mende cok.	*Bildim diyen kul da yok.*
Başaamdan kalgan aynegim!	*Ulu atamdan kalan aynam benim!*
Atañ Manas barında	*Baban Manas sağ iken,*
56810 Adırda cılkı altı san,	*Kırlarda yılkı altı tümen,*
Köböydü, azayganı cok.	*Çoğaldı, azalmadı hiç.*
Atañdan kalgan bolot kurç	*Babandan kalan keskin çelik,*
Cetildi, ketilgeni cok,	*Yetkinleşti, gedilmedi,*
Atañdan kalgan kazına	*Babandan kalan hazine,*
Tolboso, böksörgönü cok.	*Dolmadıysa da eksilmedi.*
Atañdan kalgan üp* mına,	*Babandan kalan üp* işte,*
Atañdan kalgan mülk mına!	*Babandan kalan mülk işte!*
Atañ Manas kabılan	*Baban Manas kaplan,*
Aşkere curtka kül gana.	*Aşikâr, halkın gülüydü.*
56820 Kelip konsoñ Talaska,	*Gelip konarsan Talas'a,*
Aylanayın cetimim,	*Kurbanın olayım yetimim,*
Uşu turgan kalıñ curt	*Şu duran kalabalık halk,*

Atañdan kalgan bukara.
Keyip-kepçip köp cürdüm,
Kan Manastın cetimi
Kaçan keler dep cürdüm.
Kazına mına, el mına,
Cetimim dep kuuragan
Abıke agañ men mına!
Akılman tuugan Abıke
Alıstan kelgen balaga
Akıldı mıktap kıldı emi,
Alıstan kelgen cetimge
Körüşüp ıylap turdu emi.
Abıkenin aytkanı,
Anı mınday taştaylı*,
Akılaydın koynuna
Kündöp-tündöp bir catkan,
Köböştön kabar baştaylı:
Alañgazar, içi tar
Altoonon aramga tuugan Köböş bar.
Ört öçköndöy kılayın.
Köbünön çoçko çın caman.
Kıyalı caman aygırday
Torsuldagan kul eken
Tokoydogu kamanday
Korsuldagan kul eken.
Kıbıladan sızgırgan
Cel boluuçu kul emes,
Cetim menen birigip,
El boluuçu kul emes.
Kozu kara koçkordoy
Kokçoktogon kul eken
Koluna tiygen adamdı
Tokmoktogon kul eken.
Alım-salık eline
Çaçıp turgan kul eken,
Kayaşayak bergendi
Tirüülöy cerge kirgizip,
Basıp turgan kezi eken.

Babandan kalan tebaadır.
Dertlenip yakınıp çok gezdim,
Han Manas'ın yetimi,
Ne zaman gelir diye bekledim.
Hazine işte, el işte,
Yetimim diye kavrulan,
Abıke ağan, ben işte!
Akıl sahibi soydaş Abıke,
Uzaktan gelen çocuğa,
Öğüdü sağlamca verdi işte,
Uzaktan gelen yetimle,
Kucaklaşıp ağladı işte.
Abıke'nin söylediği bu,
Onu şöyle bırakalım,*
Akılay'ın koynunda,
Gece gündüz yatan,
Köböş'ten haber başlatalım:
Sersem, içi dar,
Altısından harama doğan Köböş var. Ateş sönmüş gibi edeyim.
Çoğundan beter domuz, gerçek yaman.
Huyu kötü aygır gibi,
Homurdanan kulmuş o,
Ormandaki yaban domuzu gibi,
Horuldayan kulmuş o.
Kıbleden esip gelen,
Yel olacak kul değil,
Yetimle birleşip,
El olacak kul değil.
Kara kuzulu koç gibi,
Kabarıp duran kulmuş o,
Eline geçen adamı,
Tokmaklayan kulmuş o.
Alım salığı iline,
Saçıp duran kulmuş o,
Karşılık vereni,
Diri diri yere sokup,
Ezip durduğu demdi.

Altoonon Köböş kan eken,
Azabı mınça bar eken,
Özü bir akmak turgan can eken.
Turdu Köböş küülönüp,
Manastın uulu cetimge
Bolcolu cok süylönüp.
Köböş dümök baştadı,
Manastın uulu cetimdi
Çalıp ie taştadı.
Ökürügü baş cardı,
Kıykırıgı taş cardı.
Kaardanıp küpüldöp,
Kayran Köböş düpüldöp:
«Temirkandın şaarına
Tentip ketken cetim kul,
Karakandın şaarına
Kaçıp ketken kaçkın kul,
Bu kızıtalak cetimdin
Kılıp turgan işin kör.
Öltürüp başın kıyayın,
Car cıgılsa suu cölöyt,
Bul calgız kul ölsö kim cölöyt?!
Kızıtalak cetim kul,
Senin, atañ Manas kandan
ne kalgan,
Kula çolok bee kalgan,
Kurttagan calgız töö kalgan,
Cırık kara uy kalgan,
Cırtık kara üy kalgan.
Senin atañ Manastın
Kirgeni kara alaçık,
Atañdın künü ötüüçü
Ar kaysı menen sabaşıp.
Tomayak kılıp sen atañ
Torpokko cüktü arttırgan,
Tozoktu mintip tarttırgan.
Senin atañ Manas kelesoo
Akkulanı minüüçü,

Altısından Köböş han imiş,
Azabı bunca çok imiş,
Kendisi bir ahmak can imiş.
Kalktı Köböş kükreyip,
Manas'ın oğlu yetime,
Ölçüsüz söylenip.
Köböş kavga başlattı,
Manas'ın oğlu yetimi,
Bir çırpıda azarlayıp attı.
Böğürtüsü baş yardı,
Haykırışı taş yardı.
Hışımlanıp gümbürdeyip,
Zavallı Köböş güm güm edip:
«Temirkan'ın şehrine,
Sürtüp giden yetim kul,
Karakan'ın şehrine,
Kaçıp giden kaçak kul,
Bu kahrolası yetimin,
Yaptığı işe bak.
Öldürüp başını keseyim,
Yar yıkılsa su destekler,
Bu yalnız kul ölse kim destekler?!
Kahrolası yetim kul,
Senin baban Han Manas'tan,
ne kaldı ki,
Kula, kuyruğu güdük kısrak kaldı,
Kurtlanmış tek deve kaldı,
Kulağı yırtık kara inek kaldı,
Yırtık kara çadır kaldı.
Senin baban Manas'ın,
Girdiği kara alaçık,
Babanın günü geçerdi,
Şununla bununla dövüşerek.
Yoksul düşüp senin baban,
Danaya yükü yükletirdi,
Cehennemi böyle çektirirdi.
Senin baban Manas budala,
Akkula'ya binerdi,

Betteşken menen uruşup,
Dogurunup cürüüçü.
Atañdın minip cürgön Akkula
Keçee, barıp çaptım Oogandı,
Bizdin cılkı boluuçu.
Dogurunup al Manas
Küçün minip cürüüçü.
Bir kıyalı karmasa,
Argımak bittep at kılgan,
Altaydan bizdi cat kılgan.
Kızıtalak cetim kul,
Munun atası Manas kelesoo
Kaysı cerde el çapkan,
Kelesoo bolçu sen atañ
Bizdin mal menen can bakkan.
Mediynanı çalganda,
Çuulgan işti baştagan,
Kalmaktan kelse kadırlap,
Közkamanday tuugandı
Çoguu soyup taştagan.
Cürgöndü zından koo kılgan,
Kak özümö tabılgan.
Buzuk salıp kıtayga
Bizdi alarga coo kılgan.
Kızıtalak cetimdin
Kılgan işin karaçı,
Manastan kança can kalgan,
Ancıyandın arı cagı,
Atañdan kaysı mal kalgan?
Aytıp turgan Akşuñkar
Uyadan özüm algamın,
Kubanıçka salgamın.
Kızıtalak cetim kul
Kaçan Manas kuşu eken!
Mediyandın çölünön,
Daarat algan cerimden
Taap algan Kumayık,
Küçügündö baptagan,
Çoñoyguça saktagan,

Karşısına çıkanla vuruşup,
Kabadayılanıp gezerdi.
Babanın binip gezdiği Akkula,
Dün, varıp vurdum Oogan'ı,
Bizim yılkımızdandı.
Kabadayılanıp o Manas,
Onun gücüne binip gezerdi.
Bir huyu tuttu mu,
Argımağı bitleyip at ederdi,
Altay'dan bizi yabancı kıldı.
Kahrolası yetim kul,
Bunun babası Manas budala,
Hangi yerde el talan etti,
Budalaydı senin baban,
Bizim malla can besledi. Mediyna'yı vurduğunda,
Kargaşalı işi başlattı,
Kalmuk'tan gelse ağırlayıp,
Közkaman gibi akrabayı,
Toptan kesip attı.
Gezeni zindana tıktı,
Tam bana bulundu.
Fesat salıp Hıtay'a,
Bizi onlara düşman etti.
Kahrolası yetimin,
Yaptığı işe baksana,
Manas'tan kaç can kaldı,
Andican'ın öte yüzü,
Babandan hangi mal kaldı?
Deyip durduğun Akşuñkar,
Yuvadan kendim almıştım,
Sevinçle büyütmüştüm.
Kahrolası yetim kul,
Ne zaman Manas'ın kuşu olmuş!
Mediyan çölünden,
Abdest aldığım yerimden,
Bulup aldığım Kumayık,
Eniğinde besledim,
Büyüyene dek sakladım,

Sınçılarga sınatkan,
Kıldat korgo kınatkan,
Moynuna kargı taktırgan,
Sakçılarga baktırgan,
Taap algan öz itim.

Sınçılara sınattım,
Usta elden özenle geçirttim,
Boynuna tasma taktırdım,
Bekçilere baktırdım,
Bulup aldığım öz itim.

Kızıtalak cetim kul
Kaçan Manas iti eken?
Margalañ kaydan soo kaldı,
Kocogo korduk salganda
Moldonu sabap alganda,
Tartıp algan Akolpok
Kaçan Manas tonu eken?
Aytıp turgan kebin kör!
Boz kise dep turganın,
Bolbos kepti kılganın,
Mekeni közdöy barganda,
Medinanın belinen,
Beri oynogon cerinen,
Kayıbınan kabılgan,
Kızıtalak cetim kul,
Kaçan Manas buyumu?
Kızıtalak cetimdin
Kılıp turgan işin kör.
Amangendin beri cagı,
Kokon kandın koltugu,
Ayday sarı talaadan
Altımış orus cer çençi
Arabasın süyrötüp,
Sarı tonun salınıp,
Caydak beesin minişip,
Cer çençi çıgıp kelgende,
Orustu kırdım karaktap,
Al orustun conunan,
Tartıp aldım kolunan
Cetip bülük salgamın,
Özüm tartıp algamın.
Kızıtalak cetim kul
Kaçan Manas mıltıgı?

Kahrolası yetim kul,
Ne zaman Manas'ın iti olmuş?
Margalañ nasıl sağ kaldı,
Hocaya horluk saldığında,
Mollayı döve döve aldığında,
Zorla alınan Akolpok,
Ne zaman Manas'ın kaftanı olmuş?
Söyleyip durduğu lafa bak!
Boz kise deyip durmasına,
Olmaz lafı etmesine bak,
Meke'ye doğru varıldığında,
Medina'nın belinden,
Beri oynadığı yerinden,
Gaipten rast gelmişti,
Kahrolası yetim kul,
Ne zaman Manas'ın eşyası olmuş?
Kahrolası yetimin,
Yaptığı işe bak.
Amangen'in beri yüzü,
Kokon hanının koltuğu,
Ay gibi sarı bozkırdan,
Altmış Rus toprak ölçücü,
Arabasını sürükleyip,
Sarı kürkünü omuzlayıp,
Çıplak kısrağına binişip,
Ölçücüler çıkıp geldiğinde,
Rus'u kırdım yağmalayıp,
O Rus'un sırtından,
Çekip aldım elinden,
Yetişip kargaşa saldım,
Kendim çekip aldım.
Kahrolası yetim kul,
Ne zaman Manas'ın tüfeği olmuş?

Keçee, Bukardı buzup barganda,	*Dün, Bukar'ı bozup vardığımda,*
Buulumdu bulap alganda,	*Kumaşı yağmalayıp aldığımda,*
Mazarluudan kabılgan,	*Mazarlı yerde rastlanan,*
Een cerden tabılgan,	*Issız yerden bulunan,*
Asmandan tüşkön altı kurç	*Gökten inen altı keskin çelik,*
Özüm taap algamın,	*Kendim bulup aldım,*
56980 Kızıtalak cetim kul,	*Kahrolası yetim kul,*
Kaçan Manas mulkü eken?	*Ne zaman Manas'ın mülkü olmuş?*
Irgaytının-Belinen	*Irgaytı-Beli'nden,*
Iras bettep barganda,	*Dosdoğru yönelip vardığımda,*
Beypaydı kalıñ salganda,	*Koyu kargaşa saldığımda,*
Köönö-Turpan astında,	*Köönö-Turpan önünde,*
Çoñ Barbardın betinde,	*Çoñ Barbar yamacında,*
Lop darıya çetinde,	*Lop ırmağı kıyısında,*
Noygutka kol salganda,	*Noygut'a el saldığımda,*
Karaçanın Saykalga	*Karaça'nın Saykal'ına,*
56990 Kagış kılıp barganda,	*Çarpışmaya vardığımda,*
Sandırgaluu Saykalga	*Şanı yüce Saykal'la,*
Sayış kılıp barganda,	*Mızrak dövüşüne vardığımda,*
Bet alışıp turganda,	*Yüz yüze durduğumuzda,*
Bekem uruş kılganda,	*Çetin savaş kıldığımızda,*
Bet alıp ayza sundurup,	*Yüz tutup mızrak uzatıp,*
Betteşkende ayzanı	*Yüzleşince mızrağı,*
Bel-belinen sındırıp,	*Ta belinden kırıp,*
Tirelişip turuşup,	*Göğüs göğüse dayanıp,*
Tikteşip eçen uruşup,	*Dik dik bakışıp nice vuruşup,*
57000 Mıltık atıp, caa tartıp,	*Tüfek atıp, yay çekip,*
Kaçpay turup uruşup,	*Kaçmadan durup vuruşup,*
Aybaltalap salışıp,	*Aybaltayla girişip,*
Köz cuma albay kalışıp,	*Göz yumamaz kalışıp,*
At üstünön alışıp,	*At üstünde kapışıp,*
Cakalaşıp kalışıp,	*Yakalaşıp kalışıp,*
Irgaytının-Beline,	*Irgaytı-Beli'nde,*
Irgalışıp turuşup,	*Sallanışıp duruşup,*
Iras mintip uruşup,	*Gerçekten böyle vuruşup,*
Karaçanın Saykalın	*Karaça'nın Saykal'ını,*
57010 Özüm sayıp algamın.	*Kendim mızraklayıp aldım.*
Kızıtalak cetim kul	*Kahrolası yetim kul,*

Aytıp turgan Buurul at
Kaçan Manas malı eken?

Adırda cılkı altı san,
Aytıluu külük ala baş,
Içinde argımak, buudan aralaş
Özön tolgon uşu mal
Kerdenge bütkön öz malım,
Kaçan Manas malı eken,
Ala köödön Manastın
Kança malı bar eken?
Kızıtalak cetimdin
Kılgan işin kördüñbü?
Kalp emeni doo kılıp,
Turgan işin kördüñbü?
Uyçu-tuyçu kep aytat,
Uşunçam bar dep aytat.
Kara ösköylöp oy kılat,
Kalp ele maga doo kılat.
Oşondo da Köböştün,
Kara başın soo kılat».
Boroondotup zakımdap,
Bolbos söz aytıp çakıldap,
Bolbodu Köböş abañız.
Çın kürsüldöp ketti emi,
Köböştün aytkan suuk kebi,
Manastın uulu cetimdin
Çuçugunan öttü emi.
Teminip Köböş kıykırsa,
Söögünön ötüp ketti emi.
Küülöngöndön küülönüp,
Köböştün közü ok boldu,
Tutamça bolboy kurgan can
Balanın içi çok boldu.
Tentip-terbip ketkenin,
Tegi cok Köböş akmagıñ
Tegiz aytıp öttü emi.
«Karakandın şaarına
Kaçıp ketken cetim kul,

Deyip durduğun Buurul at,
Ne zaman Manas'ın malı olmuş?

Kırlarda yılkı altı tümen,
Namlı yürük, ala başlı,
İçinde argımak, küheylan karışık,
Vadiyi dolduran şu mal,
Alın terimle bittiği öz malım,
Ne zaman Manas'ın malı olmuş,
Deli dolu Manas'ın,
Ne kadar malı varmış ki?
Kahrolası yetimin,
Yaptığı işi gördün mü?
Yalan şeyi dava edip,
Durduğu işi gördün mü?
İpe sapa gelmez laf ediyor,
Şu kadarım var deyip duruyor.
Kapkara iftira kuruyor,
Boş yere bana dava açıyor.
O zaman bile Köböş'ün,
Kara başını sağ kor sanır».
Boran gibi esip köpürüp,
Olmaz söz söyleyip çatırdayıp,
Yola gelmedi Köböş ağanız.
Sahiden gürleyip gitti işte,
Köböş'ün dediği soğuk söz,
Manas'ın oğlu yetimin,
İliğinden geçti işte.
Üzengiyi vurup Köböş haykırınca,
Kemiğinden geçip gitti işte.
Kükredikçe kükreyip,
Köböş'ün gözü ok oldu,
Bir tutamlık kalmadı garip can,
Çocuğun içi kor oldu.
Sürtüp savrulup gittiğini,
Soysuz Köböş ahmağın,
Hepsini sayıp döktü işte.
«Karakan'ın şehrine,
Kaçıp giden yetim kul,

57050	Temirkandın şaarına	*Temirkan'ın şehrine,*
	Tentip ketken cetim kul,	*Sürtüp giden yetim kul,*
	Manastan kalgan bu kuldun	*Manas'tan kalan bu kulun,*
	Aytıp turgan kebin kör.	*Söyleyip durduğu lafa bak.*
	Munun enesi baytal, çoñ kançık, Men altınıñdı çaçtımbı?	*Bunun anası kısrak, koca kancık, Ben altınını saçtım mı?*
	Katınında kalk buzgan,	*Kadınlığında halkı bozdu,*
	Kız ekende enesi	*Kızken anası,*
	Kılım çaykap curt buzgan.	*Âlemi çalkalayıp eli bozdu.*
	Kaçıp barıp enesi	*Kaçıp varıp anası,*
	Eselek kök mee elde öskön,	*Ahmak, kaz kafalı elde büyüdü,*
57060	Eşekke mingen cerde öskön,	*Eşeğe binilen yerde büyüdü,*
	Eşigi cok kördö öskön.	*Kapısı olmayan mezarda büyüdü.*
	Bayagı Manas köödöktün	*O bildik bön Manas'ın,*
	Kaçıp cürgön cetimi	*Kaçıp gezen yetimi,*
	Kızıtalak cindi kul	*Kahrolası deli kul,*
	Kaçıp bölök cerde öskön,	*Kaçıp gurbet elde büyüdü,*
	Kaada bilbes elde öskön,	*Töre bilmez elde büyüdü,*
	Kıyla altınım kaldı dep,	*Nice altınım kaldı deyip,*
	Kızıtalak cetimdin,	*Kahrolası yetimin,*
	Kılıp turgan işin kör!	*Yaptığı işe bak!*
57070	Kuturup kelgen cetimdi	*Kudurup gelen yetimi,*
	Kurmandıkka çalayın,	*Kurbanlığa keseyim,*
	Manastın uşu cindisin,	*Manas'ın şu delisini,*
	Kurmandıkka çalayın.	*Kurbanlığa keseyim.*
	Köktöyündö kömültüp,	*Körpeyken yere yıkıp,*
	Azır köömüp salayın!»	*Şimdi gömüp bırakayım!»*
	Küpüldöp Köböş küülönüp,	*Gümbürdeyip Köböş kükreyip,*
	Uşunday dep süylönüp,	*Böyle deyip söylenip,*
	Almambettin Coykuma,	*Almambet'in Coykuma'sını,*
	Ala koyup koluna.	*Alıverdi eline.*
57080	Köböştü Kuday emi urdu,	*Köböş'ü Tanrı şimdi çarptı,*
	Kuday emi bek urdu!	*Tanrı şimdi pek çarptı!*
	Kılıç alıp kıykırıp,	*Kılıç alıp haykırıp,*
	Köböştöp uraan çakırıp,	*«Köböş!» diye nara çağırıp,*
	Tagınan tüşüp dardaktap,	*Tahtından inip paldır küldür,*
	Köböş kul kelet barbaktap.	*Köböş kul gelir hantal hantal.*
	Köböş cakın kelgende,	*Köböş yakına gelince,*

Balanın aytkan kebi uşu:	*Çocuğun dediği söz şu:*
«Aram Köböş, kebimdi uk!	*«Haram Köböş, sözümü dinle!*
Kulandı kuuy kaçtımbı?	*Kulanı kovalayıp mı kaçtım?*
57090 Kurcunda buluñ çaçtımbı?	*Heybedeki ipeğini mi saçtım?*
Alañdı ala kaçtımbı?	*Varını mı alıp kaçtım?*
Añırañdap çurkaysıñ	*Böğüre böğüre koşuyorsun,*
Surasa berbes köp düynö	*İsteyene verilmez çok dünyalık,*
Emi suuk ukuruk salamın,	*Şimdi soğuk kement atarım,*
Kaalasa berbes kazına	*Dileyene verilmez hazine,*
Senden tartıp alamın,	*Senden çekip alırım,*
Senin kaalaganıñ çatakpı?	*Senin istediğin kavga mı?*
Azır kırgın salamın,	*Şimdi kırgın salarım,*
Enekem, Kanıkey keyip ketiptir	*Anacığım Kanıkey dertlenip gitmiş,*
57100 Senden üşüntüp öçüm alamın!»	*Senden böylece öcümü alırım!»*
Köböş cakın kelgende	*Köböş yakına gelince,*
Manastın uulu er çirkin	*Manas'ın oğlu yaman er,*
Kagıp kaldı kak caakka,	*Çarptı tam yanağına,*
Muştap kaldı narı caakka,	*Yumrukladı öbür yanağına,*
Atası Manas kökcaldan	*Babası kökyal Manas'tan,*
Artık tuugan cetimiñ.	*Üstün doğmuş yetimin.*
Kayran Köböş kanetsin,	*Zavallı Köböş ne etsin,*
Caak cakka muştum tiygende	*Yanağına yumruk değince,*
Közü ketti alaktap,	*Gözü gitti fıldır fıldır,*
57110 Esi ketti şalaktap,	*Aklı gitti sallanıp,*
Kurgan abañ kanetet	*Garip ağan ne etsin,*
Kudayga ünü uguldu,	*Tanrı'ya sesi duyuldu,*
Cer kuçaktap cıgıldı,	*Yeri kucaklayıp yıkıldı,*
Keregenin közünö	*Keregenin gözüne,*
Köböştün başı tıgıldı.	*Köböş'ün başı sıkıştı.*
Başın culup algıça,	*Başını çekip alıncaya,*
Esin cıyıp kalgıça,	*Aklını derleyinceye dek,*
Böyröktön arı bir tepti,	*Böğrüne öte bir tekme bastı,*
Oozunan aktı kara kan,	*Ağzından aktı kara kan,*
57120 Artınan aktı sarı zil.	*Ardından aktı sarı safra.*
Oşondo Abıke sınduu agası,	*O zaman Abıke gibi ağası,*
Bulardın aramdıgın karaçı,	*Bunların haramlığına baksana,*
Küñgürönüp küülönüp,	*Homurdanıp kükreyip,*
Uguzbastan Semeteyge süylönüp,	*Semetey'e duyurmadan söylenip,*

Köösör tuugan Köböşkö	*Küstah soydaş Köböş'e,*
Boluşçuday türdönüp,	*Arka çıkacakmış gibi görünüp,*
Çanaçtay beti kızarıp,	*Tulum gibi yüzü kızarıp,*
Arday moynu uzarıp,	*Aygır gibi boynu uzayıp,*
Obdulgandan obdulup,	*Atıldıkça atılıp,*
Öödö bolup kalaarda,	*Ayağa kalkacakken,*
Balaga koldu salaarda.	*Çocuğa el uzatacakken.*
Kıyını Köböş cindinin	*Deli Köböş belalının,*
Kılaygan esi kalbadı,	*Zerrece aklı kalmadı,*
Kıraanıñ Bakay karmadı,	*Kıraanın Bakay tuttu onu,*
Abıkeni turguzbay	*Abıke'yi kaldırtmadan,*
Kımbattuu kepten salganı:	*Değerli sözden söyledi:*
«Ay, Abıke can, ay-ay can,	*«Ay, Abıke can, ay ay can,*
Bul uruşkan tuugan tabışat,	*Kavga eden kardeş barışır,*
Cetimiñe çiy ketse,	*Yetimine bir halel gelse,*
Erteñ emine dep kalışat?	*Yarın ne derler sonra?*
Abıke can, sabır kıl	*Abıke can, sabreyle,*
Sabırdın tübü sarı altın,	*Sabrın dibi sarı altındır,*
Sabır kılsañ ozorsuñ,	*Sabredersen öne geçersin,*
Sabırsız bolsoñ tozorsuñ!	*Sabırsız olursan tozarsın!*
Abaylagın Abıke,	*Aklını başına al Abıke,*
Sen Köböşkö boluşsañ,	*Sen Köböş'ten yana olsan,*
Men balaga boluşsam	*Ben çocuktan yana olsam,*
Özök söz kaydan arılat,	*Özdeki söz nasıl arınır,*
Abiyir kaydan cabılat?	*Ar perdesi nasıl örtülür?*
Toktooluk kılbay kalışsak,	*Ağırbaşlılık etmezsek,*
Toypoktoşup salışsak,	*Tepişip dövüşürsek,*
Tozoktu körüp alışsak,	*Cehennemi görüverirsek,*
Kuyundan orgup çañ ketet,	*Kasırgadan toz fışkırır,*
Cañcaldan kara kan ketet,	*Kavgadan kara kan gider,*
Kan ketkende can ketet,	*Kan gidince can gider,*
Uşunday buzuk bir kılsak,	*Böyle bir fesat kılarsak,*
Abıke can, andan kiyin kanetet?	*Abıke can, ondan sonra ne olur? Dağ gibi*
Toodoy Köböş abañdın	*Köböş ağanın,*
Arman kaydan arılat,	*Hasreti nasıl diner,*
Agayın kaydan tabılat?	*Kardeşlik nerden bulunur?*
Kıpkızıl better köö bolot,	*Kıpkızıl yüzler kara olur,*
Kızıtalak bu köt açılat.	*Kahrolasıca ayıp açılır.*

Kayguulga miner Kökçolok	*Keşfe binilen Kökçolok,*
Kartaysa da malım bar,	*Kocasa da malım var,*
Kançalık ölüp ketsem da	*Ne kadar ölüp gitsem de,*
Mende da sendik alım bar.	*Bende de senlik pay var.*
Abıke can abayla,	*Abıke can, sakın ha,*
Kıya tartıp suursa,	*Eğri çekilip kılıç sıyrılsa,*
Kızuusu kumar kılıçtın,	*Kılıcın harareti tutkundur,*
Kızıl ala muştaşsak	*Kızıl ala yumruklaşırsak,*
Zalalı caman uruştun».	*Kavganın zararı yamandır».*
Abıkeni ay-aylap,	*Abıke'ye ay ay deyip,*
Karmap turdu Bakay kan,	*Tutup durdu Bakay Han,*
Örttöy közü kızarıp,	*Ateş gibi gözü kızarıp,*
Caynap turdu Bakay kan.	*Alev saçıp durdu Bakay Han.*
Köböştün cadın surasañ	*Köböş'ün halini sorarsan,*
Esten tanıp koldoydu,	*Kendinden geçip serildi,*
Ölgön canday soldoydu.	*Ölmüş can gibi soldu.*
Kıyamat ketken emedey	*Kıyamete gitmiş gibi,*
Kızıtalak türün karasañ,	*Kahrolasının haline baksan,*
Bileginen sap ketken,	*Bileğinden derman gitmiş,*
Cürögünön kap ketken.	*Yüreğinden kuvvet gitmiş.*
Darman kaçıp, al ketken,	*Derman kaçmış, hal gitmiş,*
Töşünön kara kan ketken.	*Göğsünden kara kan gitmiş.*
Cumulgan közü açılbayt,	*Yumulan gözü açılmaz,*
Sungan butu tartılbayt,	*Uzanan ayağı çekilmez,*
Töşünün kanı basılbayt.	*Göğsünün kanı dinmez.*
Köböş cattı daldayıp,	*Köböş yattı yayılıp,*
Et bışımga cazılbay.	*Bir et pişimi ayılmadan.*
Kıyın dart boldu Köböşkö,	*Ağır dert oldu Köböş'e,*
Kıyamat ketçü emedey,	*Kıyamete gidecek gibi,*
Kıl murutu şıypayat.	*Kıl bıyığı sarkıyor.*
Oyron Manas ölgöndö,	*Koca Manas öldüğünde,*
Olconu itter bölgöndö	*Ganimeti itler bölüştüğünde,*
Olcogo ketken Akkelte,	*Ganimete giden Akkelte,*
Munun kemtigi bilüülü,	*Bunun gediği bellidir,*
Er cagında ililüü.	*Er yanında asılıdır.*
Kan Manastın Akkelte	*Han Manas'ın Akkelte'si,*
Kaardı bala salganda,	*Çocuk hışım saldığında,*
Köböş menen bul bala	*Köböş ile bu çocuk,*

Toypoñdoşup kalganda,	*Tepişip kaldığında,*
Topko oyundu salganda.	*Kalabalığa oyunu saldığında.*
Manastan kalgan kurç Kelte,	*Manas'tan kalan keskin Kelte,*
Kurçtugu curtka sınaakı,	*Keskinliği halkça denenmiş,*
Manastan kalgan muraapı,	*Manas'tan kalan mirası,*
Keregeni tepkilep,	*Keregeyi tepikleyip,*
Özünön-özü tarsıldayt,	*Kendi kendine çatırdar,*
Özünön-özü barsıldayt.	*Kendi kendine gümbürder.*
Kulaktan şüyşüp kan agıp,	*Kulağından süzülüp kan akıp,*
Özünön-özü dürküröyt,	*Kendi kendine gürler,*
Özünön-özü kürküröyt.	*Kendi kendine kükrer.*
Akkelte cayın surasañ,	*Akkelte'nin halini sorarsan,*
Özünön-özü küülönöt,	*Kendi kendine coşar,*
Özünön-özü türlönöt.	*Kendi kendine renklenir.*
Akkelteni kördü emi,	*Akkelte'yi gördü işte,*
Manastan kalgan cetimiñ	*Manas'tan kalan yetimin,*
Bile koyup Kelteni	*Kelte'yi hemen tanıyıp,*
Aydalıga ildi emi,	*Omzuna astı işte,*
Surasa berbes düynögö	*İsteyene verilmez dünyalığa,*
Zorduk menen kirdi emi.	*Zorla girdi işte.*
Kapşıt cagın karasa,	*Yan tarafına bakınca,*
Kan Manastın Sırnayza	*Han Manas'ın Sırnayza'sı,*
Kapkara kanga bölöngön,	*Kapkara kana bürünmüş,*
Tutkası altın köördön,	*Sapı altın mücevherden,*
Ar uruu cıgaç burdurgan,	*Her cins ağaç büktürmüş,*
Cez aralaş celimdep	*Tunç katıp tutkallayıp,*
Bölünüp ketpes kıldırgan.	*Ayrılıp kopmaz kıldırmış.*
Muunak-muunak baptagan,	*Boğum boğum işlemiş,*
Koldon tayıp ketet dep,	*Elden kayıp gider diye,*
Bil terisin kaptagan.	*Fil derisiyle kaplamış.*
Tutam cerin sırdatkan,	*Tutulan yerini cilalatmış,*
Tutam cerin kırdatkan.	*Tutulan yerini yivletmiş.*
Uçu bolot, börü til	*Ucu çelik, kurt dilli,*
Taştan kayra tartpagan	*Taştan geri dönmeyen,*
Ak bolotton kınatkan,	*Ak çelikten yaptırtmış,*
Alışkan coonu kulatkan.	*Tutuşan düşmanı deviren.*
Tökör usta Bölökbay,	*Topal usta Bölökbay,*
Döötü menen dos eken:	*Dööt ile dost imiş:*

«Tiygeninin baarısı
Kabıldap ölüp ketsin»,– dep,
Adamdın köz caşı menen
sugartkan. Tübünö ceter emedey,
Kıyın usta Bölökbay
Temirin tegiz çoygulap,
Barskan menen koygulap.
Kömürünö çıdabay,

«Değdiği herkes,
Kıvranıp ölüp gitsin», deyip,
İnsanın gözyaşıyla,
su vermiş. Dibine erecekmiş gibi,
Yaman usta Bölökbay,
Demirini boydan boya çekiçleyip,
Balyozla döve döve.
Kömürüne dayanamayıp,

Tokoydun çeti oyulgan,
Köörügünö çıdabay,
Köp bukaçar soyulgan.
«Atamdan kalgan belek,– dep,
Anı da aldı Semetey.
«Ölböy aman men cürsöm,
Kıykırıp ayza sunam,– dep,–
Kıylaga kızık kılam,– dep,–
Kıyratıp öçüm alam,– dep,
Sırnayza aldı Semetey
Cana kebi cana bar:
«Asmandan tüşkön altı kurç,
Aldası bergen cetik mülk,
Kıtaydın curtun kıyratkan,
Kızıgışkan coo bolso,
Kızık çöldö sulatkan.
Irmegen cerden ilinbey,
Irmep coogo çapkanda,
Ötkürünön öltürgön.
Kanga toyup albasa,
Katsa kınga kirbegen.
Kıyın kırgın körbösö,
Kılçayıp kuru cürbögön.
Asmandagı altı kurç,
Bul akılsız it Köböş,
Olco kılıp alıptır,
Coo-coolop künün körböstön,
Cosunu buzuk bul doñuz,
Ce çorogo bölüp berbesten,
Çogultup baarın alıptır,

Ormanın kıyısı oyulmuş,
Körüğüne dayanamayıp,
Çok tosun kesilmiş.
«Babamdan kalan armağan», deyip,
Onu da aldı Semetey.
«Ölmeden sağ gezersem,
Haykırıp mızrak uzatırım», deyip,
«Nicesine görülmedik iş ederim», deyip,
«Kırıp geçirip öcümü alırım», deyip,
Sırnayza'yı aldı Semetey,
Daha sözü, dahası var:
«Gökten inen altı keskin çelik,
Allah'ın verdiği yetkin mülk,
Hıtay'ın elini kırıp geçiren,
Kızışıp gelen düşman olsa,
Kızgın çölde yere seren.
Baktığı yerden şaşmadan,
Göz atıp düşmana çalındığında,
Keskinliğiyle öldüren.
Kana doymadıkça,
Kurusa da kınına girmeyen.
Çetin kırgın görmedikçe,
Dönüp boş gezmeyen.
Gökten gelme altı çelik,
Bu akılsız it Köböş,
Ganimet edip almıştı,
Cenk edip gününü görmeden,
Töresi bozuk bu domuz,
Ne çorolara pay vermeden,
Toplayıp hepsini almıştı,

Boz kise menen Akolpok
Çogultup iyip baarısın,
Akolpokko tañıptır,
Çoñ kurcundun tübünö
Çogultup baarın salıptır.
Ögöy eneñ Akılay
Ölüp ketken kapıray
Çoñ kurcuñdu çogultup,

Boz kise ile Akolpok'u,
Hepsini bir araya devşirip,
Akolpok'a sarmıştı,
Büyük heybenin dibine,
Toplayıp hepsini koymuştu.
Üvey anan Akılay,
Ölüp gidesi zavallı,
Büyük heybeyi devşirip,

Cambaşına salıptır.
Çoñ Köböştün koynuna
Turbay catıp alıptır.
Çoyulcugan Akılay,
Akılı cok kapıray,
Al katındı serpip kelip ırgıttı, Kulpusu altın, boosu cez
Bala cetim baatır ay,
Togolondu Akılay,
Tompoñdodu kapıray,
Togolonup taş oçok
Cerge tiydi Akılay.
Beli ketti mekçeyip,
A degenge alı cok,
Közü ketti çekçeyip.
Tizesi oorup bırkırap,
Saysöögü zırkırap,
«Manastan körbös korduktu
Balasınan kördüm»,– dep,
Akılay ıylap çırkırap.
Bala sultan cetim kul
Balaket sınduu körünöt.
Manastan kalgan dünüyö
Kıl emesin taştabay,
Abıke, Köböş kolunan
Tartıp aldı körünöt,
Çoñ kurcundu kötörüp,
Aktulparga Semetey,
Artıp algan körünöt.
Dayardanıp şañdanıp,

Kalçasının altına koymuştu.
Koca Köböş'ün koynunda,
Kalkmadan yatıp durmuştu.
Gerinip yayılan Akılay,
Akılsız zavallı,
O kadını savurup fırlattı, Kilidi altın, bağı tunç,
Çocuk yetim, bahadır ay,
Yuvarlandı Akılay,
Tombalak düştü zavallı,
Yuvarlanıp taş ocağa,
Yere çarptı Akılay.
Beli gitti bükülüp,
«Ah» demeye hali yok,
Gözü gitti fal taşı gibi.
Dizi ağrıyıp sızlayıp,
İliği kemiği zonklayıp,
«Manas'tan görmediğim horluğu,
Oğlundan gördüm», deyip,
Akılay ağlayıp çığrışıp.
Çocuk sultan, yetim kul,
Bela gibi görünür.
Manas'tan kalan dünyalığı,
Kıl kadarını bırakmadan,
Abıke'yle Köböş'ün elinden,
Çekip aldı görünür,
Büyük heybeyi kaldırıp,
Aktulpar'a Semetey,
Yükleyip almış görünür.
Hazırlanıp şahlanıp,

	Coo-caragın kamdanıp,	*Cenk pusatını kuşanıp,*
	Eşikke bala çıgaarda	*Kapıya çocuk çıkarken,*
	Manastan kalgan muraapı,	*Manas'tan kalan mirası,*
	Bayakı Bakay kıraakı,	*O bildik Bakay ferasetli,*
	Manastın uulu cetimge	*Manas'ın oğlu yetime,*
	Erin tiştep, köz kısıp,	*Dudak ısırıp, göz kırpıp,*
	Bakay candap turganda,	*Bakay yanında dururken,*
57320	Manastın uulu er cetim	*Manas'ın oğlu er yetim,*
	Kıtaydan algan kıyın mülk	*Hıtay'dan alınan yaman mülk,*
	Abıkenin kolunda	*Abıke'nin elinde,*
	Neler bar da, neler cok.	*Neler var da, neler yok.*
	Bukardın bulu kımbat sarala,	*Bukar'ın kumaşı pahalı sarala,*
	Ancıyandın arkagı kımbat karala	*Ancıyan'ın atkısı pahalı karala,*
	Bir kurcunda saluulu.	*Bir heybede saklıdır.*
	Al kurcundu surasañ,	*O heybeyi sorarsan,*
	Irañı akçıl, özü kez,	*Rengi akça, kendi bez,*
	Bul kurcunga keldi kez.	*Bu heybeye geldi sıra.*
57330	Körsö kumar kandırgan,	*Gören gözün tutkusunu dindiren,*
	Kımbat baa kırmızı,	*Paha biçilmez kırmızı,*
	Altın, cakut aralaş	*Altın, yakut karışık,*
	Al kurcunda saluulu.	*O heybede saklıdır.*
	Kurcundu bala alganda,	*Heybeyi çocuk aldığında,*
	Atası Manas ayköldön	*Babası cömert Manas'tan,*
	Kalıp kalgan dünüyö	*Kalakalmış dünyalığı,*
	Aldı belem Semetey.	*Almış oldu Semetey.*
	Altı aramga dümöktü	*Altı harama kavgayı,*
	Saldı belem Semetey,	*Salmış oldu Semetey,*
57340	Dünüyösün tük koyboy	*Dünyalığını hiç komadan,*
	Aldı belem Semetey	*Almış oldu Semetey,*
	Bulasın bulap mamintip	*Malını yağmalayıp böylece,*
	Ketti belem Semetey,	*Gitmiş oldu Semetey,*
	Altı aramdın tübünö,	*Altı haramın köküne,*
	Cetti belem Semetey.	*Ermiş oldu Semetey.*
	Bu Manastın cetimi –	*Bu, Manas'ın yetimi —*
	Cetim cürüp cetildi,	*Yetim gezip yetişti,*
	Cergege mintip koşuldu.	*Yurduna böylece katıldı.*
	Ereşen tartıp, er boldu,	*Serpilip boy atıp er oldu,*
57350	Er uulu menen teñ boldu.	*Er oğluyla denk oldu.*

	Cetken cerde cetimiñ	*Vardığı yerde yetimin,*
	Tuu kazanat tuu saldı,	*Tuğ dikip sancak açtı,*
	Altı aramga çuu saldı.	*Altı harama velvele saldı.*
	Manastın uulu badirek	*Manas'ın oğlu gözü pek,*
	Ölgön menen arman cok,	*Ölse bile hasreti yok,*
	Altı aramdın kolunda	*Altı haramın elinde,*
	Kılaygan eme kalgan cok.	*Zerrece bir şey kalmadı.*
	Abıke turdu küülönüp,	*Abıke kalktı kükreyip,*
	It Köböşkö süylönüp.	*İt Köböş'e söylenip.*
57360	Eselekte tuugan cok,	*Sersemde soydaş yok,*
	Eçteme menen işiñ cok.	*Hiçbir şeyle işin yok.*
	Eserim cettiñ tübümö,	*Sersem, kökümü kuruttun,*
	Kazmak bolduñ orumdu,	*Mezarımı kazmaya kalktın,*
	Kaynatmak bolduñ şorumdu.	*Kara bahtımı kaynatmaya kalktın.*
	Körgözmök bolduñ közümö,	*Gözüme göstermeye kalktın,*
	Adam körgüs sonundu.	*İnsanın görmediği acayipliği.*
	Eselek aram sen bolduñ,	*Sersem haram sen çıktın,*
	Bir boroon menen cön bolduñ.	*Bir borayla yola geldin.*
	Üstündögü kiygeni	*Üstündeki giydiği*
57370	Kırmızı kızıl übümö	*Kıpkırmızı al kumaşıma*
	Kıykırbastan tim bolboy	*Haykırmadan rahat durmayıp*
	Akmagım, cetmek bolduñ tübümö.	*Ahmağım, köküme kastettin. Manas'tan*
	Manastan kalgan Zulpukor	*kalan Zulpukor*
	Körölekte cetimge	*Daha görmeden yetime*
	Uruştun kebin salasıñ,	*Kavga sözü açarsın,*
	Üşüntüp cürsöñ eselek,	*Böyle gidersen, sersem,*
	Menin tübümö cetip salasıñ.	*Benim de köküme kastedersin.*
	Kişi sendey bolobu,	*İnsan senin gibi olur mu,*
	Seni kişi eken degen oñobu.	*Sana insan diyen onar mı?*
	Kapkara tarttıñ betime,	*Yüzüme kapkara sürdün,*
57380	Kastıgıñdı bilgizdiñ	*Düşmanlığını belli ettin*
	Üygö kelgen cetimge!»	*Eve gelen yetime!»*
	Abıke aytıp toktoldu,	*Abıke söyleyip sustu,*
	Manastın uulu bul cetim,	*Manas'ın oğlu bu yetim,*
	Eşikti közdöy oktoldu.	*Kapıya doğru atıldı.*
	Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
	Eşikti közdöy cügürüp.	*Kapıya doğru koşarak.*
	Bakay menen Semetey	*Bakay ile Semetey*

Kayra baylap kapşırıp,
Manastan kalgan düynönü
Kancıgaga tapşırıp.
Bilip bala zar ıylap,
Bul buyumdun baarısın
Enesi Kanıkeyge arınap.
Köñülü caşıp bölünüp,
Eerçitkeni er Bakay,
Bastırıp çıktı cetimiñ
Arslanday körünüp.
Beren Manas kökcaldan,
Belekke kalgan çunagıñ
Oolugup bölünüp,

Yeniden bağlayıp sımsıkı,
Manas'tan kalan varlığı
Terkiye yükleyip.
Bilerek çocuk zâr zâr ağlayıp,
Bu eşyanın hepsini
Anası Kanıkey'e adayıp.
Gönlü yaşarıp bölünüp,
Yanına aldığı er Bakay,
Sürüp çıktı yetimin
Arslan gibi görünüp.
Yiğit bozkurt Manas'tan,
Armağan kalan yavrun
Coşup taşarak ayrılıp,

Bastırıp çıktı çunagıñ
Opol toodoy körünüp.
Kızıtalak cetimdin
Kılgan işin karasañ:
Asınganı Akkelte,
Kurçanganı Boz kise,
Kıraan Manas kulunu,
Manas kandın buulumu.
Bastırganda zıñgırap,
Eesin tapkan emedey
Sol cagında kıñgırap,
Abası Bakay kolunda
Asaba tuusu kalkıldap.
Manastan kalgan kan içer,
Kurgan cetim balanın
Belekke algan Sırnayza
Takımında carkıldap,
Körgöndö köñül bölünüp,
Miñ kubulup körünüp,
Şaymandarın alganda,
Boz kise belge çalganda,
Koldogonu bir toguz
Koldop kalgan kezi eken.
Kırk çilten, Kızır Iliyas,
Coldoş bolgon tabı eken.

Sürüp çıktı yavrun
Ulu dağ gibi görünüp.
Kahrolası yetimin
Yaptığı işe baksana:
Kuşandığı Akkelte,
Beline bağladığı Boz kise,
Kartal Manas'ın kulunu,
Manas Han'ın kıymetlisi.
Sürünce heybetle çınlayıp,
Sahibini bulmuş gibi
Sol yanında şıngırdayıp,
Amcası Bakay'ın elinde
Sancak tuğu dalgalanıp.
Manas'tan kalan kan içen,
Zavallı yetim çocuğun
Armağan aldığı Sırnayza
Baldırında parıldayıp,
Görenin gönlü bölünüp,
Bin bir surete bürünüp,
Silahlarını aldığında,
Boz kiseyi bele doladığında,
Koruyanları bir dokuz
Koruyup durduğu demmiş.
Kırk çilten, Kızır İlyas,
Yoldaş olduğu çağmış.

Kayran Bakay köz salsa,
Kara çaar kabılan
Kaptalında çamınat,
Çolok kökcal arıslan
Canday salıp kamınat.
Koldogonun körgöndö,
Kocosan Bakay abası
Canı kalbay calınat.
«Uşu taalayga bütkön cetimim
Telegeyi teñ boldu,
Için karap otursañ,
Cer cüzünön keñ boldu,

Kökcal Manas törödön
Kaysı ceri kem boldu.
Şuñkar Manas kıraandan
Tınarım uşu emespi,
Tuygun Manas kökcaldan
Tuygunum uşu emespi.
Koldogonu cön çıktı,
Ar müçösü teñ çıktı,
Aman cürsö cetimim
Aalamga tatır er çıktı.
Kargan Bakay ölbösö,
Kıyamat cüzün körbösö,
Başı Kakan, Beecindin
Bastırıp colun çalarmın,
Kaynap catkan kapırdan
Cetsem öçüm alarmın»
Koldogonun körgöndö:
«Manasımça boldu»,– dep,
Baykuş Bakay calınıp,
Baabedinin bat aytıp,
Bir Kudaylap cat aytıp,
Baykuş Bakay kelatat.
Kayra tartıp col cürgön
Bul ekөönün konogu,
Emi aytıp bereyin,
Abıke, Köböş comogun.

Aziz Bakay göz atınca,
Kara benekli kaplan
Böğründe atılıp gerinir,
Çolak bozyeleli arslan
Yanı sıra yürüyüp hazırlanır.
Koruyanları görünce,
Hoca soylu Bakay amcası
Canı çıkasıya yalvarır.
«Şu talihle yaratılan yetimim
Her yanı denk oldu,
İçine bakıp otursan,
Yeryüzünden geniş oldu,

Bozkurt Manas beyden
Hangi yeri eksik oldu?
Şahin Manas kartaldan
Yavru doğanım bu değil mi,
Toygun bozkurt Manas'tan
Toygunum işte bu değil mi.
Koruyanları düzgün çıktı,
Her uzvu denk çıktı,
Sağ yürürse yetimim
Âleme değer bir er çıktı.
Kocamış Bakay ölmezse,
Kıyamet yüzünü görmezse,
Başı Kakan, Beecin'in
Sürüp yolunu gözlerim,
Kaynayıp duran kâfirden
Yetişirsem öcümü alırım»
Koruyanları görünce:
«Manas'ım gibi oldu», deyip,
Zavallı Bakay yalvarıp,
Baabedin'ini tez söyleyip,
Bir Kuday deyip dua okuyup,
Zavallı Bakay gelmekte.
Geri dönüp yol yürüyen
Bu ikisinin konak yeri,
Şimdi anlatıvereyim,
Abıke, Köböş destanını.

	Akıl kirip, es cıynap	*Aklı başına gelip, kendini toplayıp*
	Köböş öödö turdu ele,	*Köböş ayağa kalkmıştı,*
	Şooruktun kızı Akılay	*Şooruk'un kızı Akılay*
	Şooduragan kapıray,	*Şangırdayan cadaloz,*
	Kan Manastı unutkan,	*Han Manas'ı unutan,*
	Azır iy Köböştün katını,	*Şimdi ise Köböş'ün karısı,*
57470	Kaardandı kapırı.	*Öfkelendi kâfiri.*
	Oñbogon katın oñbodu,	*Onmayan kadın onmadı,*
	Buzuktan birdi koybodu.	*Fesattan geri durmadı.*
	Çır çıgarın bilbedi,	*Kavganın kopacağını bilmedi,*
	Çıñırıp ıylap arıldap,	*Çığlık atıp ağlayıp uluyarak,*
	Köböştü caman tildedi,	*Köböş'e fena sövdü,*
	Buzuktu artık tiledi,	*Fesadı fazlasıyla diledi,*
	Köböştü caman sürödü:	*Köböş'ü fena kışkırttı:*
	«Kiçi katın aramdar,	*«Kuma çocuğu haramlar,*
	Uul ekeniñ çın eken,	*Oğul olduğun doğruymuş,*
57480	Ara kürmöy* dardaygan	*Ara kürmöy* misali şişinen*
	Koy* ekeniñ çın eken,	*Koyun* olduğun doğruymuş,*
	Töşkö catar, çolok konç	*Döşe yatan, kısa konçlu*
	It ekeniñ çın eken.	*İt olduğun doğruymuş.*
	Menin it dep aytar kebim bar,	*Benim it deyişimin sebebi var,*
	Silerdin, ittik kılgan ceriñ bar.	*Sizin de itlik ettiğiniz yer var.*
	Ittigiñ uşu emespi,	*İtliğin işte bu değil mi,*
	Talaska konup döö bolboy,	*Talas'a konup dev olmadan,*
	Kankordon kalgan kazınam	*Hunhardan kalan hazineme*
	Kakşaaldar baarıñ ee bolboy.	*Kakavanlar, hepiniz sahip çıkmadan.*
57490	Kımbattuu düynö-mülkümdü	*Kıymetli mal mülkümü*
	Kıyasınan çaldırdıñ,	*Göz göre göre kaptırdın,*
	Kımbat baa düynömdü	*Paha biçilmez varlığımı*
	Bir cetimge aldırdıñ.	*Bir yetime aldırdın.*
	Kızıl-tazıl kırmızı,	*Kızıl mızıl kırmızı,*
	Kıygaçtap bıçsam ceñ bolboy,	*Verev kessem yen olmayan,*
	Kımbat baa mülktördü	*Paha biçilmez malları*
	Aldırıp iydiñ teñ bolboy,	*Kaptırıverdin denk olmadan,*
	Künü-tünü türpüldöp,	*Gece gündüz horuldayıp,*
	Küpüyüp uyku kandırdıñ,	*Kabarıp uykuya doydun,*
57500	Manastan kalgan mülktördü	*Manas'tan kalan malları*
	Bir cetimge aldırdıñ.	*Bir yetime kaptırdın.*

Törösüngön kesek it
Töböñdön çoguu bastırdıñ,
Törödön kalgan mülktördü
Bir tentigen kulga çaçtırdıñ.
Surasa berbes kazınam
Suuk ukuruk saldırdıñ,
Sultandan kalgan mülktördü
Bir tentigen kulga aldırdıñ,
Aadanıñ bügün bilgizdiñ,
Ak kazına düynömdü
Cetim kuldu kirgizdiñ,
Kımbat dilde kazınam
Semeteyge talattıñ.
Çapçışıp alıñ cete albay,

Beylik taslayan kesek it,
Tependen hep birden bastırttın,
Beyden kalan malları
Bir serseri kula saçtırdın.
İsteyene verilmez hazineme
Soğuk kement attırdın,
Sultandan kalan malları
Bir serseri kula kaptırdın,
Aczini bugün belli ettin,
Ak hazine varlığıma
Yetim kulu sokturdun,
Kıymetli altın hazinemi
Semetey'e yağmalattın.
Çarpışıp gücün yetmeden,

Çamañ ketken kesek it,
Bakay kanga kamattıñ.
Manastın kaçkın uuluna
Men şorduunu sabattıñ.
Atañdın körü, kesek it,
Kum cınasam taş emes,
Keçee, arak içip alkınıp,
Kuturuşup catkanda
Cayanı kesip ceçü eleñ,
Cabıla turup altı aram
Cañ-cuñdu buzam deçü eleñ.
Cañ-cuñ emes, kesek it,
Çöp ottogon töö bolduñ,
Manastın cetim uuluna
Altı aram kaçan ee bolduñ?
Alaköödön Abıke öñdüü kübüñö,
Aman bolso tura tur,
Semetey cetet tübüñö!
Enesi beycay katınga
Akılı cok altı aram
Korduk kıldıñ al öñdöngön
kapırga, Manastın uulu cetimge,
Kara başıñ tartuu kıl

Dermanı kesilmiş kesek it,
Bakay Han'a hapsettirdin.
Manas'ın kaçkın oğluna
Ben karabahtlıyı dövdürttün.
Kahrolasıca kesek it,
Kum yığsam taş olmaz,
Dün, rakı içip azgınlaşıp,
Kudurup yattığınızda
Sağrı yağını kesip yerdin,
Hep birden kalkıp altı haram
Cañ-cuñ'u bozarım derdin.
Cañ-cuñ değil, kesek it,
Ot otlayan deve oldun,
Manas'ın yetim oğluna
Altı haram, ne zaman sahip çıktın?
Boşboğaz Abıke gibi hempana,
Sağ kalırsa bekleyedur,
Semetey kökünü kurutur!
Anası densiz kadına
Akılsız altı haram
Horluk ettin, o suretli
kâfire, Manas'ın oğlu yetime,
Kara başını armağan et

KÖBÖŞTÜN SEMETEYGE DUŞMANDIK

TÜRÜN KÖRSÖTÜŞÜ

Küülönüp Köböş munu aytat:
«Atası Manas köödöktü
Altı aldagan kolum,– dep,
Temirkandın şaarınan
Tentip kelgen cetimge
Körsötöyün sonundu.
Atası Manas barında
Aldap-saldap üşüntüp,
Ala cürgön kolum,– dep,–
Erdigim epsiz bilgizip,
Enesi Kanıkeydin içine,

Manastın cetim uulu baatırga.
Kıyada cılkım kırk miñdey
Kıyalı cerde çaldırdıñ,
Kütünbösöñ, altı aram,
Manastın caman uuluna
Cılkımdı koşo aldırdıñ.
Üydö baatır, coodo cok
Uşunday eken düynö bok.
Atañdın körü, altı aram,
Tuubay tuna çögüp al,
Tirüü cürböy ölüp al!
Dagı kızık dagı bar,
Bügün tiyip maldı alat,
Erteñ kırıp cürüp candı alat.
On ekige kelgende
Kördüñ mınday sonundu,
Bir kiybesten aldırdıñ
Başaadan kalgan tonumdu».
Akılay mından kep urdu,
Köböştü Kuday bek urdu:
Coo-caragın şaylanıp,

KÖBÖŞ'ÜN SEMETEY'E DÜŞMANLIK

YÜZÜNÜ GÖSTERMESİ

Coşarak Köböş şöyle der:
«Atası Manas'ken şu toyu
Altı kez kandıran elimdir, deyip,
Temirkan'ın şehrinden
Sürtüp gelen yetime
Göstereyim görülmedik şeyi.
Atası Manas sağken
Aldatıp kandırıp böylece,
Alıp yürüyen elimdir, deyip,
Yiğitliğimi ölçüsüz belli edip,
Anası Kanıkey'in içine,

Manas'ın yetim oğlu bahadıra.
Yamaçta yılkım kırk bin kadar
Kuytu yerde kaptırdın,
Tetikte durmazsan, altı haram,
Manas'ın hayırsız oğluna
Yılkımı da birlikte kaptırdın.
Evde bahadır, savaşta yok
Böyleymiş demek, dünya bok.
Kahrolası, altı haram,
Doğmaz olaydın, bat da git,
Diri gezme, öl de kurtul!
Daha tuhafı daha var,
Bugün saldırıp malı alır,
Yarın kırıp geçirip canı alır.
On ikisine geldiğinde
Gördün böyle görülmedik işi,
Bir kez giymeden kaptırdın
Başaa'dan kalan kaftanımı».
Akılay böyle söz söyledi,
Köböş'ü Kuday pek çarptı:
Cenk pusatını kuşanıp,

	Sayışmak boldu kamdanıp.	*Mızraklaşmaya hazırlandı.*
	Sabap aydap kirgizip.	*Döverek sürüp içeri sokup.*
	Karap turgan cetimge	*Bakıp duran yetime*
	Kalaymandı salayın,	*Kıyameti koparayım,*
	Kaarıma keltirdi,	*Beni hışmıma getirdi,*
	Karmap başın alayın,	*Yakalayıp başını alayım,*
	Kara coltoy cetimdi	*Kara uğursuz yetimi*
	Col üstünö carayın.	*Yol üstünde ikiye biçeyim.*
	Karaan kılgan emesin	*Arka edindiği herifi*
57580	Tındım kılıp salayın.	*Susturup yok edeyim.*
	Ölörman tuugan cetimge	*Ölümüne yaratılmış yetime*
	Kıykırıp ayza sunayın,	*Haykırıp mızrak uzatayım,*
	Caş kezinde cayratıp,	*Genç yaşında yere serip,*
	Ört öçköndöy kılayın.	*Sönmüş yangın gibi edeyim.*
	Cañı çıkkan kayıñdı	*Yeni sürmüş kayını*
	Sulatkanday kılayın,	*Devirmişçesine edeyim,*
	Carduu toonun tumşugun	*Yarlı dağın burnunu*
	Uratkanday kılayın.	*Yıkmışçasına edeyim.*
	Argın menen kırgızdı	*Argın ile Kırgız'ı*
57590	Köçürgöndöy kılayın,	*Göçürmüşçesine edeyim,*
	Mañdayında carıgın	*Alnındaki ışığını*
	Öçürgöndöy kılayın.	*Söndürmüşçesine edeyim.*
	Küygültükkö ceteyin,	*Yakıp kavurup yeteyim,*
	Bakay baştık karısın,	*Bakay başta, ihtiyarını,*
	Balası menen baarısın	*Çocuğuyla birlikte hepsini*
	Kübüp-kübüp ötöyün.	*Silkip silkip geçeyim.*
	Toruaygır karmap mineyin,	*Toruaygır'ı tutup bineyim,*
	Temirkan közdöy süröyün».	*Temirkan'a doğru süreyim».*
	Uşunu aytıp bul çoçko	*Bunu deyip bu domuz*
57600	Cer carıldı dürküröp,	*Yer yarıldı gürleyip,*
	Akılay kılgan boz çepken	*Akılay'ın diktiği boz cepkeni*
	Endey etke kiydi emi,	*Çıplak tene giydi işte,*
	Celedegi tokmok calduu	*Bağda duran tokmak yeleli*
	Toruaygır Kaçan bolso sen kakbaş	*Toruaygır'a Ne zaman olsa sen kakbaş*
	Caydak ırgıp mindi emi.	*Eyersiz sıçrayıp bindi işte.*
	Mayluu kara bel bakan	*Yağlı kara bel sırığını*
	Iyinine saldı emi.	*Omzuna aldı işte.*
	Coo kaçtılap bakırıp,	*«Düşman kaçtı!» diye bağırıp,*

	Köböştöp uraan çakırıp,	*«Köböş!» diye uran çağırıp,*
57610	Kıykırıp kuup kaldı emi.	*Haykırıp kovaladı işte.*
	Tokmok calduu Toruaygır	*Tokmak yeleli Toruaygır*
	Caaday uçup zakımdap,	*Ok gibi uçup yıldırayıp,*
	Semetey menen Bakayga	*Semetey ile Bakay'a*
	Kirip keldi cakındap.	*Yaklaşıp geliverdi.*
	Bakay menen Semetey	*Bakay ile Semetey*
	Zıñ-zıñ etip kenebey,	*Zınk zınk gidip aldırmadan,*
	Cürö berdi bastırıp,	*Sürüp yürüdüler öylece,*
	Ökürük salgan al itti	*Böğürüp bağıran o iti*
	Buçkagına teñebey.	*Tırnağına denk tutmadan.*
57620	Akmak cakın kalganda	*Ahmak yaklaşınca*
	Astında cüröt Semetey,	*Önde gider Semetey,*
	Artındagı Bakay kan.	*Ardındaki Bakay Han.*
	Köböş cetti küülönüp,	*Köböş yetişti coşarak,*
	Bakay kanga süylönüp:	*Bakay Han'a söylenip:*
	«Kızıtalak Bakay kul,	*«Kahrolası Bakay kul,*
	Mañdayda calgız alaçık	*Karşıdaki yalnız alacık*
	Baraanbı dep kelipsiñ,	*Karaltı mı diye gelmişsin,*
	Manastın akmak cetimin	*Manas'ın ahmak yetimini*
	Karaan go dep kelipsiñ.	*Arka olur diye gelmişsin.*
57630	Karaanıñdı kagayın,	*Karaltını dağıtayım,*
	Kızıtalak kuu sakal	*Kahrolası kurnaz sakal*
	Esebiñ azır tabayın.	*Hesabını şimdi göreyim.*
	Sakalıñdın agında,	*Sakalın ağarmışken,*
	Saparıñ cakın barında,	*Son yolculuğun yakınken,*
	Buzukuñdu bilbeysiñ,	*Fesatlığını bilmezsin,*
	Curt çaykabay cürböysüñ.	*Yurdu çalkalamadan duramazsın.*
	Karıp kalgan çagıñda,	*Kocayıp kaldığın çağda,*
	Ölümüñ cakın tabıñda,	*Ölümün yakın demindeyken,*
	Kökçologuñ şıypantıp,	*Kökçolok'u sallana sallana sürüp,*
57640	Cerdin üstün çalıpsıñ,	*Yeryüzünü kolaçan etmişsin,*
	Manastın tentip cürgön cetimin.	*Manas'ın sürtüp gezen yetimini.*
	Karaan kılıp alıpsıñ.	*Kendine arka edinmişsin.*
	Buzuku kepti oyloysuñ,	*Fesat sözü düşünürsün,*
	Curt buzganıñ koyboysuñ.	*Yurt bozmaktan vazgeçmezsin.*
	Aalamga çır saldıñ,	*Âleme kavga saldın,*
	Buzukka eger toyboysuñ,	*Fesada asla doymazsın,*

Mintseñ kakbaş oñboysuñ.	*Böyle yaparsan, kart kafa, onmazsın.*
Buzuktu salıp bu cerge	*Fesadı salıp bu yere*
Tuura kılıp kelipsiñ,	*Düpedüz getirmişsin,*
Manastın uulu cetimdi	*Manas'ın oğlu yetimi*
Maga buura kılıp kelipsiñ.	*Bana buğra edip getirmişsin.*
Buurul sakal çagıñda	*Kır sakallı çağında*
Buzuktu mınça kılıpsıñ.	*Fesadı bunca işlemişsin.*
Ölüp kalgan buuranı	*Ölmüş gitmiş buğrayı*
Tirüü buura körsötüp,	*Diri buğra diye gösterip,*
Süyünçülöp turasıñ.	*Müjde verip dursun.*
Oñbogon kakbaş oñboysuñ,	*Onmaz kart kafa, onmazsın,*
Buzukuñdu koyboysuñ.	*Fesatlığını bırakmazsın.*
Kesiriñ mınça curtka öttü,	*Zararın bunca yurda dokundu,*
Keñ-Kolgo boyuñ caşırıp,	*Keñ-Kol'a kendini gizleyip,*
Eçak ölçü cetimdi	*Çoktan ölecek yetimi*
Sen, keñ Talastan kaçırıp.	*Sen, geniş Talas'tan kaçırıp.*
Kayran Köböş dardayıp,	*Aziz Köböş kabarıp,*
Kızıtalak Bakay kul	*Kahrolası Bakay kul*
Kılgan işiñ mınça bar,	*Yaptığın iş bunca var,*
Talaska boyuñ caşırıp.	*Talas'a kendini gizleyip.*
Eçak talkalançu akmaktı	*Çoktan paralanacak ahmağı*
Sen Talastan cöö kaçırıp	*Sen Talas'tan yaya kaçırıp*
Cana olco kılıp malımdı,	*Hem de malımı ganimet edip,*
Kızıtalak Bakay kul,	*Kahrolası Bakay kul,*
Mınça buzduñ kanımdı.	*Bunca bozdun kanımı.*
Küygüzdüñ mintip canımdı,	*Yaktın böylece canımı,*
Üröp barıp ciberdiñ	*Savurup gönderiverdin*
Kazınada malımdı.	*Hazinedeki malımı.*
Buzukka burduñ sanaañdı,	*Fesada çevirdin düşünceni,*
Buurul sakal Bakay kul	*Kır sakallı Bakay kul*
Bürküt kıldıñ başıma	*Başıma kartal ettin*
Manastan kalgan balañdı.	*Manas'tan kalan çocuğunu.*
Azır buzup keteyin	*Şimdi bozup gideyim*
Tüptüz kılıp kalaañdı,	*Şehrini dümdüz edip,*
Kurmandıkka çalayın	*Kurban edip keseyim*
Senin karaan kılgan balañdı! Kulu ekenin kördüñbü,	*Senin arka edindiğin çocuğunu! Kul olduğunu gördün mü,*
El atası Bakay kul,	*El atası Bakay kul,*

	Bel baylagan beliñdi	*Bel bağladığın belini*
	Bek öltüröm, Bakay kul,	*Pek öldürürüm, Bakay kul,*
	Senin, bekip catkan ceriñdi. Bala cetim çunagıñ	*Senin, saklanıp yattığın yerini. Çocuk yetim yavrunun*
	Bügün bildim, Bakay kul,	*Bugün bildim, Bakay kul,*
	Cetim ekööñ birigip,	*Yetimle ikiniz birleşip,*
	Keñeş kılgan kebiñdi!	*Danışıp kurduğunuz sözü!*
57690	Buzuku Bakay kuu sakal,	*Fesatçı Bakay kurnaz sakal,*
	Ketireyin ebiñdi.	*Düzenini bozayım.*
	Kaardanıp küpüldöp,	*Hışımlanıp gümbürdeyip,*
	Kayratı tolup düpüldöp,	*Gayreti dolup güpürdeyip,*
	Kara mayluu bakandı	*Kara yağlı sırığı*
	Karmay kalıp imerip,	*Kavrayıp çevirerek,*
	Kañk dedire Bakaydı	*Çınlatarak Bakay'ın*
	Çokuga salıp ciberip.	*Tepesine indiriverip.*
	Bakan küçtüü cetkeni,	*Sırık güçlü değdi ya,*
	Tört elidey Bakaydın	*Dört parmak kadar Bakay'ın*
57700	Oroy çoku üstünön	*Tepe kemiği üstünden*
	Tilinip çıgıp ketkeni.	*Yarılıp çıkıp gitti ya.*
	Kaardanıp barbayıp,	*Hışımlanıp kabararak,*
	Semeteyge cetkeni.	*Semetey'e yetişti ya.*
	Bakan menen balanı	*Sırık ile çocuğa*
	Dagı salıp ötöördö,	*Bir daha vurup geçerken,*
	Atası Manas kökcaldan	*Atası bozkurt Manas'tan*
	Arta tuugan bu cetim,	*Üstün doğan bu yetim,*
	Anı-munu degiçe,	*Şunu bunu diyene dek,*
	Açıp közdü cumguça,	*Göz açıp kapayana dek,*
57710	Beren Manas kökcaldan	*Yiğit bozkurt Manas'tan*
	Belekke kalgan çunagıñ,	*Armağan kalan yavrun,*
	Koyboçuday bakanın	*Bırakmayacakmış gibi sırığını*
	Kolunan suurup ırgıttı.	*Elinden çekip fırlattı.*
	Buzukka közün salganı,	*Fesatçıya göz attı ya,*
	Bura tartıp algıça	*Dizgin çevirip alana dek*
	Bu çılbırdan alganı,	*Bu yularından yakaladı ya,*
	Bılkıldatpay Köböştü	*Kımıldatmadan Köböş'ü*
	Mıktap karmap kalganı.	*Sımsıkı yakalayıverdi.*
	Kudaydın çındap caratkan	*Kuday'ın gerçekten yarattığı*
57720	Kurgan baatır Manastın,	*Aziz bahadır Manas'ın,*

Uulu ekenin kördüñbü.
Manastan kalgan Zulpukor
Karmay kalıp sabınan,
Suurup aldı kabınan.
Kurmandıkka çalarda,
Başın kesip alarda,
Kurup Köböş kalarda
Abası Bakay karıya,
Şay* koldogon oluya,
Bul Köböştün canın ber
Aylanayın, cetimim,
Bir kaşıktay kanın ber!
Tuuganın soygon oñçu emes,
Duşman tuugan bolçu emes.
Kıyrına tiygen oñobu,

Bizge kıtay tuugan bolobu?!
Aman bolso, cetimim
Erteñ Talas konobuz,
«Abıkeni soygon»,– dep,
Camanattı bolobuz.
Manastın uulu er cetim
Tuuganın taap azdı deyt.
Talaska cetip kelgende,
Köböşün soyup saldı deyt.
Köp duşman ösök kıluuçu,
Üşüntüp Kuday uruuçu.
Toruaygır sooga malın ber,
Agañdın bir kaşıktay kanın ber.
Camandaşpay ayta ket,
«Karıganda Bakay abakem
Kalıstık mıktı kıldı»,– dep,
Kanıkeyge ayta ket.
Tayatañ Temirkanday kanıña ayt,
Tek bilgen curttun baarına ayt.
Teñiz abañ Bakaydın
Ölgönü uşu bolboso,
Uşunday teñdiktüü kepti

Oğlu olduğunu gördün mü.
Manas'tan kalan Zulpukor
Sapından kavrayıp,
Kınından sıyırıp aldı.
Kurban edip keserken,
Başını kesip alırken,
Köböş yok olup giderken
Amcası Bakay ihtiyar,
*Şay*ın koruduğu evliya,*
Bu Köböş'ün canını bağışla
Kurbanın olayım, yetimim,
Bir kaşıkçık kanını bağışla!
Kardeşini boğazlayan onmaz,
Düşman kardeş olmaz.
Soyuna dokunan onar mı,

Bize Kıtay kardeş olur mu?!
Sağ olursa, yetimim
Yarın Talas'a konarız,
«Abıke'yi boğazladı», diye,
Adımız kötüye çıkar.
Manas'ın oğlu er yetim
Kardeşini bulup azdı derler.
Talas'a varıp geldiğinde,
Köböş'ünü boğazlayıverdi derler.
Çok düşman dedikodu eder,
Böylece Kuday çarpar.
Toruaygır'ı bağış malı ver,
Ağanın bir kaşıkçık kanını bağışla.
Kötüleşmeden söyleyiver,
«Kocayınca Bakay amcam
Adaleti sağlam gözetti», diye,
Kanıkey'e söyleyiver.
Deden Temirkan gibi hanına söyle,
Soy bilen yurdun hepsine söyle.
Deniz amcan Bakay'ın
Ölümü işte bu olmasa,
Böyle hakça sözü

salçu elem, Üstünön ırgıp ketkeni.

Tegi abam cakşı aytat»,– dep,
Manasım tilimdi alçu ele.
Bakayda bar çoñ arman,
Uşunday eken şum calgan,
Teñiz Manastan murun ölbödüm,
Kör azabın körbödüm.
«Kökcalım abam öldü,– dep,–
Kıyamat caydı kördü»,– dep,
Kımbatım Manas kömbödü.
Töö kaytarıp kün körüp,
Törödön kalıp er Bakay
Uşu kündü körgönü».
Kadırman Bakay kanzaada
Araçalap turganı,
Açuusun cetim tıydı ele.
Mınça cerge çır salgan

Bul Köböştün dümögü,
Toruaygırdın başında
Akkulanın cügönü.
Kaardı kayra saldı emi,
Toruaygırdan cügöndü
Er Semetey kökcalıñ
Teep suurup aldı emi.
Cügönü baştan ketken soñ
Toruaygır toktop turabı,
Üyrün közdöy çü koyboy
Aygırdı Kuday urabı.
Toruaygırı kurusun,
Azınap alıp dır koyup,
Üyrün közdöy çü koyup,
Caydak bolçu al Köböş.
Kuymulçak coorup zırkırap,
Köçük eti bırkırap.
Toruaygır çurkap zırkırap,
Küülönüp çurkap Toruaygır
Celege çurkap cetkeni,

ortaya atardım, Üstünden fırlayıp gitti ya.
Zaten amcam güzel söyler», diye,
Manas'ım sözümü dinlerdi.
Bakay'da var büyük hasret,
Böyleymiş bu kalleş yalan dünya,
Deniz Manas'tan önce ölmedim,
Kabir azabını görmedim.
«Bozkurdum amcam öldü, diye,
Kıyamet yerini gördü», diye,
Kıymetlim Manas gömmedi.
Deve güdüp gün görüp,
Beyden geriye kalıp er Bakay
İşte bu günü gördü ya».
Muhterem Bakay hanzade
Araya girip durdu ya,
Öfkesini yetim dizginledi.
Bunca yere kavga salan

Bu Köböş'ün belası,
Toruaygır'ın başında
Akkula'nın dizgini.
Hışmı yeniden saldı işte,
Toruaygır'dan dizgini
Er Semetey bozkurdun
Tekmeleyip söküp aldı işte.
Dizgin baştan gidince
Toruaygır durur mu,
Sürüsüne doğru fırlamadan
Aygırı Kuday çarpar mı?
Kahrolası Toruaygır,
Kişneyip fırlayıp,
Sürüsüne doğru dörtnala koşup,
Eyersizdi o Köböş.
Kuyruk sokumu yara olup sızlayıp,
Kaba eti parça parça olup.
Toruaygır koşup sızlayıp,
Hızlanıp koşan Toruaygır
Bağ ipine koşup yetişti ya,

Cetip toktoy kalganda,
Cerge kirgen it Köböş
Ala salıp er Köböş
Kulap cerge cetkeni.
Kolomto boyu kara taş
Başı tiyip ötkönü.
Başı ketti bırkırap,
Kanı ketti dırkırap.
Akılay çurkap kaygırıp,
Kenen sööm bir eli
Köböştün başı ayrılıp,
Akmak Köböş bul ittin
Kıyşıktıgı körünüp,
Toruaygırdan tokmok cep,
Aram kanı tögülüp,
Ceti künü alsırap,
Cattı Köböş kansırap.
Köböş mintip turganda

Yetişip duruverince,
Yere geçesi it Köböş
Yana kayıp er Köböş
Yıkılıp yere düştü ya.
Ocak boyu kara taş
Başı değip geçti ya.
Başı gitti paramparça,
Kanı gitti fışkırıp.
Akılay koşup kederlenip,
Geniş bir karış bir parmak
Köböş'ün başı yarılıp,
Ahmak Köböş bu itin
Eğriliği göründü,
Toruaygır'dan tokmak yiyip,
Haram kanı döküldü,
Yedi gün bitkin düşüp,
Yattı Köböş kan yitirip.
Köböş böyle dururken

Kırgıl baştık karısı,
Kırgın tiygen emedey
Kırk çoronun baarısı
Kayguul karap, cer çalıp,
On kündük cerge barıptır.
Kayguuldan çoro kelgiçe
Kara baskan emedey,
Kadimki Köböş akmaktı
Kuday urup salıptır.
Bulasın bulap ötüptür,
Bakay menen Semetey
Bul ittin, tübünö çoguu cetiptir. Tuura arbakka çatılıp,
Manastan kalgan mülktördü
Çoguu alıp ketiptir.
Manastan kalgan dünüyö,
Akolpok menen Akkelte,
Boz kise menen Altıkurç,
Sırttan Manas kökcaldın
Sır nayzası dagı cok.

Kırgıl başta, ihtiyarı,
Kırgına uğramış gibi
Kırk çoronun hepsi
Devriye gezip, yer kolaçan edip,
On günlük yere varmışlar.
Devriyeden çoro gelene dek
Karabasan basmış gibi,
Bildiğimiz Köböş ahmağı
Kuday çarpıvermiş.
Malını yağmalayıp geçmişler,
Bakay ile Semetey
Bu itin köküne birlikte yetmişler. Doğruca ervaha sataşıp,
Manas'tan kalan malları
Hep birden alıp gitmişler.
Manas'tan kalan varlık,
Akolpok ile Akkelte,
Boz kise ile Altıkurç,
Kurt yürekli bozkurt Manas'ın
Sır mızrağı dahi yok.

«Cetim talap aldı,– dep,
Akılay turat arıldap,
Kırk çoronun baarısın
Süröp turap çarıldap,
«Atañdın körü, kırk çoro,
Aykölüm Manas kan menen
Bittey kezde biriktiñ,
Kenedeyde keziktiñ.
Kagılayın kırk çoro
Kaçkınga süröön salıp ber,
Tartıp ketken mülktördü
Özümö kayra alıp ber.
Arbagı artık Manastın,
Arbagı üçün, kırk çoro,
Artıkça süröön salıp ber».
Bezge saygan emedey
Irgıp ketti kırk çoro.
Acıbay, Şuutu munu aytat:
«Añıldaysıñ Akılay
Köñülgö saldıñ sanaanı,

«Yetim yağmalayıp aldı, diye,
Akılay durur uluyarak,
Kırk çoronun hepsini
Kışkırtıp durur cırlayıp,
«Kahrolasıca, kırk çoro,
Ayköl'üm Manas Han ile
Bit kadarken birleştin,
Kene kadarken karşılaştın.
Kurban olayım kırk çoro
Kaçkının ardına düşüver,
Çekip götürdüğü malları
Bana geri alıver.
Ruhu yüce Manas'ın,
Ruhu için, kırk çoro,
Fazlasıyla akın salıver».
Bezine iğne batmış gibi
Fırlayıp gitti kırk çoro.
Acıbay, Şuutu şöyle der:
«Uluyorsun Akılay
Gönle kaygı saldın,

Kırk çoro kalat talaaga,
Ne bet menen kol saldık
Kızır çalgan Manastın
Ölgöndö körgön balaga,
Kırk çoro kıyrak aşkıday,
Kara adırmak too emes
Kaçırıp uruş salgıday,
Al Semetey kabılan
Kalmaktan kelgen coo emes,
Akılay ceñem, ugup tur,
Bu kıyalıñ soo emes.
Çoronu Kuday urabı,
Tuygun Manas baatırdın
Calgızına katılıp.
Tuzu oor Manastın
Tuzu bizdi sorboybu,
Arbagı oor Manastın
Arbagı sorup koyboybu.

Kırk çoro yazıda kalır,
Ne yüzle el kaldırdık
Hızır'ın dokunduğu Manas'ın
Ölürken gördüğü çocuğa,
Kırk çoro kırılıp geçesi mi,
Kara engebeli dağ değil
Saldırıp savaş açılası,
O Semetey kaplan
Kalmak'tan gelen düşman değil,
Akılay yengem, dinleyedur,
Bu huyun iyi değil.
Çoroyu Kuday çarpar mı,
Toygun Manas bahadırın
Biriciğine sataşarak.
Tuzu ağır Manas'ın
Tuzu bizi çarpmaz mı,
Ruhu ağır Manas'ın
Ruhu bizi çarpıvermez mi.

Törönün uulu calgızga
Katılgan adam oñobu,
Kaptaldan tiyse kobobu.
Törögö tiygen oñobu,
Töbödön tiyse kobobu.
Calgızga tiygen oñobu,
Canına urgan kobobu.
Semeteydi tuuganda
Kırk çoronun baarı bar,
Kırgıl baştık karı bar,
Toyuna toguz cüz kısır soygondo,
Atın Semetey koygondo,
Kızır toyun cep ketken,
Aman cürsö bul çunak
Kıylanı kılat dep ketken.
Kanıkey cañı törösö,
Maktanıp Manas barbaktap,
Toygo kelgen tokson alp,
Toodoyu Koşoy baş bolup,
Koşomat kılıp barbaktap,

Bey oğlu biriciğe
Sataşan adam onar mı,
Yandan dokunsa yanına kalır mı.
Beye dokunan onar mı,
Tepeden dokunsa yanına kalır mı.
Biriciğe dokunan onar mı,
Canına vuranın yanına kalır mı.
Semetey doğduğunda
Kırk çoronun hepsi vardı,
Kırgıl başta, ihtiyarı vardı,
Toyunda dokuz yüz kısır kesildiğinde,
Adı Semetey konduğunda,
Hızır toyunu yiyip gitmiş,
Sağ yürürse bu yavru
Nicesini yapar deyip gitmiş.
Kanıkey yeni doğurunca,
Övünüp Manas kabararak,
Toya gelen doksan alp,
Dağ gibisi Koşoy başta olup,
İltifat edip kabararak,

Ençi bölüp berçüdöy,
Baarısı koldoruna alıp salmaktap:
Kaardanıp uruşsam,
«Kökcaldan calgız tuyak,– dep,–
Keçigip körgön çunak»,– dep,
Batası tiygen Koşoydun,
Barkı tiygen çoñdordun.
Bastaşkan kişi oñ bolboyt,
Katılgan kişi soo bolboyt.
Manastın uulu cetimdi
Törögöndö cañıdan,
Tügönböy turgan kebi bar,
Tügöngön sayın tütögön,
Tübü oluya ceri bar,
«Cañı töröp catkanda,
Çoñ keremet kördük»,– dep,
Altı katın kebi bar,
Altoonun cayın aytayın:

Pay bölüp verecekmiş gibi,
Hepsi ellerine alıp tartarak: Hışımlanıp dövüşsem,
«Bozkurttan tek tırnak, diye,
Geç vakit görülen yavru», diye,
Koşoy'un duası değmiş,
Ulukların itibarı değmiş.
Ona diş bileyen kişi onmaz,
Sataşan kişi sağ kalmaz.
Manas'ın oğlu yetimi
Yeni doğurduğunda,
Tükenmeyen sözü var,
Tükendikçe tüten,
Kökü evliya yeri var,
«Yeni doğururken,
Büyük keramet gördük», diye,
Altı kadının sözü var,
Altısının halini söyleyeyim:

Almambettin Aruuke,	*Almambet'in Aruuke'si,*
Bakay kandın Körpöcan,	*Bakay Han'ın Körpöcan'ı,*
Er Çubaktın Altınay,	*Er Çubak'ın Altınay'ı,*
Acıbaydın Alımkan,	*Acıbay'ın Alımkan'ı,*
Er Şuutunun Burmakan,	*Er Şuutu'nun Burmakan'ı,*
Kanıkey çoñ tolgotup turganda,	*Kanıkey büyük sancı çekerken,*
Sarıbaşıl kök koydon	*Sarı başlı boz koyundan*
Samsalap appak irk tuugan,	*Sallana sallana apak toklu doğmuş,*
Er Semetey baatırdı	*Er Semetey bahadırı*
Tamanı menen tik tuugan.	*Tabanı üstüne dik doğurmuş.*
Oñ koluna kara kan,	*Sağ eline kara kan,*
Karmay tüştü dep ugam,	*Kavramış diye duyarım,*
Kara kan karmay tüşkönü,	*Kara kan kavraması,*
Katılışkan duşmandı	*Sataşan düşmanın*
Kanın tögöm degeni.	*Kanını dökerim demesi.*
Sol koluna sarı zaar	*Sol eline sarı zehir*
Uuçtay tüşkön sebebi,	*Avuçlamasının sebebi,*
Sarı zaarday sargartıp,	*Sarı zehir gibi sarartıp,*
Bir tukumu kalgança	*Soyu tükenene dek*
Dümürün kazam degeni.	*Kütüğünü kazırım demesi.*
Abıkenin ordogo	*Abıke'nin ordasına*
Kırk çoronun baarısı,	*Kırk çoronun hepsi,*
Kırgıl baştık karısı,	*Kırgıl başta, ihtiyarı,*
Kızırduu sözdü ukkanda	*Hızırlı sözü duyunca*
Kıyrap tüştü baarısı	*Hepsi yıkılıp döküldü*
Coo-caragın ilişip,	*Cenk pusatını asıp,*
Içkilikke kirişip.	*İçkiye girişip.*
Abıkenin üyündö	*Abıke'nin evinde*
Kapşıtında kara arak,	*Duvar dibinde kara rakı,*
Kalmakça köökör menen bir arak,	*Kalmak usulü köökörle bir rakı,*
Can ayakka kuyuşup,	*Can kâsesine doldurup,*
Calpı baarı sunuşup,	*Topluca hepsi sunuşup,*
Canıñ çıkkan kırk çoro	*Canı çıkası kırk çoro*
Can ayabay uruşup,	*Canını sakınmadan çekişip,*
Manastın uulu cetimdi	*Manas'ın oğlu yetimle*
Kırk çoronun işi cok,	*Kırk çoronun işi yok,*
Kaydasıñ degen kişi cok,	*Neredesin diyen kişi yok,*
Arak içip alkıngan,	*Rakı içip azgınlaşan,*

Kımız içip kıykırgan,
Kırk çoronun domogun,
Emi aytıp bereyin:
Er Semetey comogun.

Kımız içip haykıran,
Kırk çoronun destanını,
Şimdi anlatıvereyim:
Er Semetey destanını.

SEMETEYDIN TAYBUURUL, AKŞUMKAR, KUMAYIK – ÜÇÖÖNÜ TALAADAN TAAP ALGANI

SEMETEY'İN TAYBUURUL, AKŞUMKAR, KUMAYIK – ÜÇÜNÜ KIRDA BULUŞU

Eerçitkeni er Bakay,
Sarı adırmak bel menen
Samsaalagan tör menen
Sadagası keteyin,
Sarı adırmak bel menen,
Buudandı buzup soyuptur,
Kan-Caylaktın çıbırı
Çıbır ala körünüp,
Çındagan Bakay kökcaldın, Uyañ kuyruk, uyañ cal
Köñülü caman bölünöt.
Adır-adır körünöt.
Adırdan cılkı bölünöt.
Armanduu kökcal Bakaydın
Bul malga Abıke, Köböş ee bolup,
Közünün caşı tögülöt,
Körüp turup Semetey
Alek bolot körünöt.
Aksakalı suyulup,
Közünön akkan kara caş
Kıraan Bakay abañdın
Akirek ıldıy kuyulup,
Kep süylöböy, til aytpay, Orgugan çañdı körgöndö
Kerbeniñ Bakay bolkuldap, Bakay kandan can çıgat.
Bayırkısın köp sanap,
Baykuşuñ turat solkuldap. «Cetimim!» – dep çakırıp,
«Aylanayın cetimim

Yanına aldığı er Bakay,
Sarı engebeli bel ile
Salkım saçak yaylalar ile
Kurbanı olayım,
Sarı engebeli bel ile,
Küheylanı parçalayıp kesmişler,
Kan-Caylak'ın patikası
Patika alacalı görünüp,
Gayrete gelen bozkurt Bakay'ın, Yumuşak kuyruk, yumuşak yele
Gönlü fena bölünür.
Engebe engebe görünür.
Engebeden yılkı ayrılır.
Hasretli bozkurt Bakay'ın
Bu mala Abıke, Köböş sahip olup,
Gözünün yaşı dökülür,
Görüp dururken Semetey
Perişan olur görünür.
Ak sakalı seyrelip,
Gözünden akan kara yaş
Kartal Bakay amcanın
Yanağından aşağı boşanıp,
Laf söylemeden, dil demeden, Fışkıran tozu görünce
Kervanın Bakay hıçkıra hıçkıra, Bakay Han'ın canı çıkar.
Eski günleri çok anıp,
Zavallın durur sarsılıp. «Yetimim!» diye çağırıp,
«Kurbanın olayım yetimim

On eki cılı körbögön
Eesiz kalgan karan mal
Elestep közgö körünöt.
Enesi talak kuu düynö
Üşüntüp ketet körünöt.
Adırda catkan kayran mal, Ölgönümdö körgönüm,
Aygırı Kambar atadan,
Tulparı miñden alabaş,
Bayırkısın men aytsam,
Manastın malı boldu ele.
Bügün Bakay abañdın
Bügünküsün men aytsam,
Abıke, Köböş altı aram

On iki yıldır görmediği
Sahipsiz kalan aziz mal
Hayal olup göze görünür.
Anası boş olası kalleş dünya
Böyle geçip gider görünür.
Engebede yatan aziz mal, Öleceğim demde gördüğüm,
Aygırı Kambar atadan,
Tulparı binde bir alabaş,
Eskisini ben söylesem,
Manas'ın malı idi.
Bugün Bakay amcanın
Bugünküsünü ben söylesem,
Abıke, Köböş altı haram

Manastın Kambar ata aygırın
Sogumga karmap soyuptur.
Soolgon maldın baarısın
Sopol kılıp koyuptur.
Buurulga çalış kayran mal
Munu burultup türgö koyuptur.
Uşunday ele kayran mal,
Tobun çeçip koyuptur.
Tulparlar azoo mee bolup,
Düynönün sanı ketiptir».
Öşöntüp keyiyt Bakay kan,
Eer beldey moynokko
Er Semetey, Bakay kan
Emi çıgıp bardı ele.
Kutpa cagın karasa
Orgup-orgup çañ çıgat,
Kök çolok oozun burdu emi:
Beri kel dep bakırıp
Beren Bakay turdu emi.
Baabedin dep bakırat,
Semeteylep çakırat:
Aylanayın, Semetey,
Kanım Manastan kalgan* ermegim,
Men körgöndü kördüñbü?

Manas'ın Kambar ata aygırını
Kışlık kesime tutup kesmişler.
Kuruyup kalan malın hepsini
Bir hiç edip koymuşlar.
Buurul'a çalan aziz mal
Bunu çevirip bağa koymuşlar.
İşte böyle aziz mal,
Sürüsünü dağıtıvermişler.
Tulparlar başıboş yaban olup,
Varlığın sayısı gitmiş».
Böylece yakınır Bakay Han,
Eyer beli gibi geçide
Er Semetey, Bakay Han
Şimdi çıkıp varmıştı.
Kutup yanına bakınca
Fışkır fışkır toz çıkar,
Kök çolok'un ağzını çevirdi işte:
Beri gel diye bağırıp
Yiğit Bakay durdu işte.
Baabedin diye bağırır,
Semetey diye çağırır:
Kurbanın olayım, Semetey,
Hanım Manas'tan kalan avuncum,*
Benim gördüğümü gördün mü?

Men tuygandı tuyduñbu?
Men bilgendi bildiñbi?
Bokono söögü bolkuldayt,
Et cürögü solkuldayt.

Benim sezdiğimi sezdin mi?
Benim bildiğimi bildin mi?
Kaburga kemiği zonklar,
Et yüreği çarpar.

Bügün Bakay kan abañ
Uykudan çoçup oygonot,
Oñ cagına tolgonot,
Kolun suuga malınat,
Kol daaratın alınat.
Bir Kudayga calınat.
Şaşıp amaz okunat,
Kökçoloktu tokunat.
Uşu bügün abakeñ
Kalayman tüşkön tün köröt,
Ce carık tiygen kün köröt.
Bügün Bakay abakeñ
Ce kaza taap ölüçü,
Kıyamat cüzün körüçü.
Ce bolboso Bakay kan
Kızık düynö körüçü.
Oyron Manas ölgönü,
On eki cılga toldu ele.
Kaçıp ketken kuu belgi
Bıyıl kelgen körünöt.
Bul abañ Bakay ölöt ko,
Abañ Bakay ölbösö,
Bir kızıktı köröt ko.
Eey aylanayın, cetimim,
Orgugan çañdı kördüñbü?
Orgugan çañdı bildiñbi?
Çañdın aldın karasam
Köñülüm boşop bölünöt,
Senin Narbuurul atıñ körünöt. Ölkö tüzgö toktogon,
Keçee, kabılan Manas ölgöndö,
Betegeden ottogon.
Kaygını kuu baş körgöndö,
Aza kütüp añgırap,

Bugün Bakay Han amcan
Uykudan irkilip uyanır,
Sağ yanına döner,
Elini suya daldırır,
El abdestini alır.
Bir Kuday'a yalvarır.
Telaşla namazını kılar,
Kökçolok'u eyerler.
İşte bugün amcacığın
Ya kargaşa basan gece görür,
Ya ışık değen gün görür.
Bugün Bakay amcacığın
Ya ecel bulup ölecek,
Kıyamet yüzünü görecek.
Ya da Bakay Han
İlginç bir dünya görecek.
Koca Manas öleli,
On iki yıl dolmuştu.
Kaçıp giden kurnaz nişan
Bu yıl gelmiş görünür.
Bu amcan Bakay ölür herhal,
Amcan Bakay ölmezse,
Bir ilginçlik görür herhal.
Ey kurbanın olayım, yetimim,
Fışkıran tozu gördün mü?
Fışkıran tozu bildin mi?
Tozun önüne baksam
Gönlüm gevşeyip bölünür,
Senin Narbuurul atın görünür. Ova düzde duran,
Dün, kaplan Manas öldüğünde, Ayrık otundan otlayan.
Kaygıyı kuru baş görünce,
Yas tutup böğürüp,

58050	Azap salıp zañgırap,	*Azap salıp gümbürdeyip,*
	Okuranıp cer çapçıp,	*Kişneyip yer eşip,*
	Ayban da bolso canıbar	*Hayvan da olsa mübarek*
	Kuyruk, calı bölünüp,	*Kuyruğu, yelesi dağılıp,*
	Közünün caşı tögülüp.	*Gözünün yaşı dökülüp.*
	Toonun başın sıdırıp,	*Dağın başını sıyırıp,*
	Mazarluu cerdi kıdırıp.	*Mezarlı yeri dolaşıp.*
	Bir adamga bilinbey,	*Bir insana bildirmeden,*
	Bir kişige körünböy,	*Bir kişiye görünmeden,*
	Seksen külük eerçitip,	*Seksen yürük peşine takıp,*
58060	Kayıp bolgon Narbuudan,	*Sır olup kaybolan Narbuudan,*
	Muradına mamintip	*Muradına böylece*
	Cetip kalgan Narbuudan.	*Erişivermiş Narbuudan.*
	Kayıp bolup körünböy,	*Sır olup görünmeden,*
	Ketip kalgan Narbuudan.	*Çekip gitmiş Narbuudan.*
	Kulun kelse kubalap,	*Tay gelse kovalayıp,*
	Betegelüü bel karap,	*Ayrık otlu beli gözleyip,*
	Mende cürgüs cer karap,	*Kul basmaz yeri gözleyip,*
	Caydın ısık çildede	*Yazın sıcak çillesinde*
	Too başına toktogon,	*Dağ başında duran,*
58070	Toguz-Döbö ottogon.	*Toguz-Döbö'de otlayan.*
	Küzgü salım* bolgondo,	*Güz salımı* olduğunda,*
	Çöp küçünö tolgondo,	*Ot gücüne dolduğunda,*
	Bılkıldak çöp bışkanda	*Yumuşak ot piştiğinde*
	Mıyzamdın külü uçkanda.	*Mıyzam otunun külü uçtuğunda.*
	Mıktı tulpar Narbuurul,	*Yaman tulpar Narbuurul,*
	Cıltırganga toktogon,	*Cıltırgan otunda duran,*
	Ebelekten* ottogon.	*Ebelek*ten otlayan.*
	Kışka salım bolgondo,	*Kış vakti geldiğinde,*
	Cer doñkuldap toñgondo,	*Yer tak tak donduğunda,*
58080	Bulak kaynap, muz toñup,	*Pınar kaynayıp, buz donup,*
	Öndür menen şıkıldap,	*Yamaç boyunca çıtırdayıp,*
	Abıdan muzdak cel urup,	*İyice soğuk yel vurup,*
	Kıçırap çilde kış bolup,	*Çatır çatır zemheri kış olup,*
	Suuk çıkıldap tolgondo,	*Soğuk çıtırdayıp dolduğunda,*
	Karaan körsö kılt koygon,	*Karaltı görse kaçıveren,*
	Keleriñ bıyıl bilgen go,	*Geleceğini bu yıl bilmiş herhal,*
	Suusamırdın Suurma-Kök	*Suusamır'ın Suurma-Kök'ü*

Suurma-Kökkö kirgen go,
Kaygıp karap cılkıdan
Bozup cürgön kezi eken,
«Karaanım cetim kelet»,– dep,
Tozup cürgön kezi eken.
Miner bolsoñ at oşol,

Suurma-Kök'e girmiş herhal,
Yılkıdan ayrı kaygılanıp,
Bozkırda başıboş gezdiği demmiş,
«Karaltım yetim gelir», diye,
Yol gözleyip durduğu demmiş.
Binecek olsan at odur,

Arkası biyik, zeeri bas,
Kara bayır, kazanat,
Kalbır öpkö, cez bilek.
Çatkayagı kolottoy,
Mañdayında kaşka tiş
Taptap koygon bolottoy,
Şıyragı uzun, kolu bas,
Altı ay tınbay col cürsö,
Arka başı coorubas,
Aygay uksa şaşpagan,
Aydın karañgısında
Bir izin kata baspagan.
Kokuy atañ barında,
Bugudan çılbır süyrötkön,
Kolu kolo* bolot dep,
Adır-küdür cer bolso,
Oşogo barıp üyrötkön.
Çuuga kirse şaşpagan,
Müdürülüp, sürdügüp,
Aydın karañgısında
Bir cerdi kata baspagan.
Buura kökül, taykı cal,
Kabırgaluu kazanat.
Kulandı kuusa kutkarbas,
Tuyagında tura cok
Tuura tulpar canıbar.
Algaradan ança öödö,
Akkuladan ança öödö,
Kuukazıktan kup öödö,
Maanikerden başka öödö,
Çalkuyruktan çap öödö,
Cetip minseñ, cetimim,

Sırtı yüksek, omzu basık,
Kara bayır, kazanat soylu,
Kalbur ciğerli, tunç bilekli.
Apışlığı vadi gibi geniş,
Öndeki bembeyaz dişleri
Dövülüp su verilmiş çelik gibi,
İncikleri uzun, ön ayağı kısa,
Altı ay durmadan yol yürüse,
Sırtı başı yara olmaz,
Nara duysa şaşırmayan,
Ayın karanlığında
Bir izini yanlış basmayan.
Vay, atan sağken,
Geyiğe yular sürütmüş,
Ayağı tunç olur diye,*
Engebeli tümsekli yer olsa,
Oraya götürüp alıştırmış.
Kalabalığa girse şaşırmayan,
Tökezleyip, sendeleyip,
Ayın karanlığında
Bir yeri yanlış basmayan.
Buğra perçemli, kısa yeleli,
Kaburgalı kazanat.
Kulanı kovsa kaçırmaz,
Tırnağında kusuru yok
Düpedüz tulpar mübarek.
Algara'dan epey üstün,
Akkula'dan epey üstün,
Kuukazık'tan pek üstün,
Maaniker'den başkaca üstün,
Çalkuyruk'tan çarçabuk üstün,
Erişip binersen, yetimim,

Cetik külük mal oşol.
Oboodon bulut tutulbayt,
Tört ayaktuu aybanat
Mından kaçıp kutulbayt.
Miniçü bolsoñ sınaakı,
Atañ Manastan kalgan muraapı,
Karakandın şaarına,
Körsö köñül bölünöt,

Dört başı mamur yürük odur.
Gökte bulut tutulmaz,
Dört ayaklı hayvanat
Bundan kaçıp kurtulmaz.
Binecek olsan sınanmışı,
Atan Manas'tan kalan mirası,
Karakan'ın şehrine,
Gören gönül bölünür,

Oşo Buurul canıbar
Tosup çıkkan körünöt.
«On eki cılga toldu,– dep,–
Bıyıl kazatka miner kadırlaş,
Keler kezi boldu,– dep,
Tosup cürgön kezi eken.
Bet aldınan balaga,
Kızıl buurul, taykı cal,
Kımbat tulpar Narbuurul
Kökülün kökkö zırgıtıp,
Kara cerdin kırtışın
Çapçıp-çapçıp ırgıtıp,
Kuyruk, calı bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Aytayın dese tili cok,
Aybanda bolso Buurul at
Okuranıp bolkuldap,
Için cıyıp solkuldap.
Kulagı şamday körünüp,
Közünün caşı tögülüp.
Ertegi ötkön atası
Elestep közgö körünüp.
Altın caak aybalta
Manastın uulu cetimiñ
Oñ böyrökkö tayanıp.
«Oyronum atam» – dep ıylap,
Oñgurap ündü saldı emi,
Buurul attı körgöndö,
«Buudanım atam ölbö»,– dep,
Burkurap balañ zar ıylap,

O Buurul mübarek
Karşılamaya çıkmış görünür.
«On iki yıl doldu, diye,
Bu yıl gazaya binecek can yoldaşı,
Gelecek çağı geldi, diye,
Yol gözlediği demmiş.
Tam önünden çocuğa,
Kızıl kırçıl, kısa yeleli,
Kıymetli tulpar Narbuurul
Perçemini göğe savurup,
Kara yerin kabuğunu
Eşip eşip fırlatıp,
Kuyruğu, yelesi dağılıp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Söyleyeyim dese dili yok,
Hayvan da olsa Buurul at
Kişneyip hıçkırıp,
İçini çekip sarsılıp.
Kulağı mum gibi dik görünüp,
Gözünün yaşı dökülüp.
Vaktiyle göçen atası
Hayal olup göze görünüp.
Altın yanaklı aybalta
Manas'ın oğlu yetimin
Sağ böğrüne dayanıp.
«Koca atam!» diye ağlayıp,
Hüngür hüngür ses saldı işte,
Buurul atı görünce,
«Küheylanım, atam, ölme», diye,
Hıçkırıp çocuğun zâr zâr ağlayıp,

«Buudanım atam ölgöndö,
Bul ayban aza kütüptür,
Adam turup kayran baş,
Temirkandın şaarına
Tentip kettim camanat.
Temteñdetpey düynöñdü
Teñizim atam ala cat.
Tentip kettim camanat,

«Küheylanım, atam öldüğünde,
Bu hayvan yas tutmuş,
İnsan olan aziz baş dururken,
Temirkan'ın şehrine
Sürtüp gittim, ne yazık.
Sallantıda koymadan varlığını
Denizim atam, yanına al.
Sürtüp gittim, ne yazık,

Kañgırttıñ kança mülküñdü
Kabılan atam ala cat!
Cetim taştap balañdı,
Cesir taştap zaybıñdı
Kuuragan düynö camanat,
Aylanayın Buurul at,
On eki cılı el körböy,
Mendey karıp bar beken?
On eki cılı cer körböy,
Sendey karıp bar beken?
Karakandın şaarına,
Kagılayın Buurul at,
Kaçıp ketken men karıp.
Tuyagın taşka ketiltip,
Tuygunum kaçan kelet dep,
Ayban da bolso canıbar,
Küyüp cürgön sen karıp.
Tuuganım bolup duşmanım,
İçimde kalıp buşmanım.
Aylanayın Buurul at,
Senin kaçkanıñ kara zoo bolup,
Teñizdin uulu cetiminñ
Menin öz tuuganım coo bolup,
Tegeregin karabay,
Baltır beşik çagımda
Esebim mintip taptırıp,
Enekem Kanıkeydey dolunu
Emçegin cara çaptırıp.
Tayatam Temir şaarına
Tentip ketken men karıp.

Nice malını yüzüstü koydun
Kaplan atam, yanına al!
Yetim bırakıp çocuğunu,
Dul bırakıp karını
Kurumuş dünya, ne yazık,
Kurbanın olayım Buurul at,
On iki yıl el görmeden,
Benim gibi garip var mıdır?
On iki yıl yer görmeden,
Senin gibi garip var mıdır?
Karakan'ın şehrine,
Kurban olayım Buurul at,
Kaçıp giden ben garibim.
Tırnağını taşta yontup,
Toygunum ne zaman gelir diye,
Hayvan da olsa mübarek,
Yanıp gezen sen garipsin.
Kardeşim olup düşmanım,
İçimde kalıp pişmanlığım.
Kurbanın olayım Buurul at,
Senin kaçtığın kara kayalık olup, Denizin oğlu yetimin
Benim öz kardeşim düşman olup,
Çevresine bakmadan,
Baldırı beşik çağımda
Hesabımı böyle buldurup,
Anacığım Kanıkey gibi delişmenin
Memesini yardırıp.
Dedem Temir'in şehrine
Sürtüp giden ben garibim.

On eki cılı bolguça,
Köp cılkı türün körö albay,
Kaçıp cürgön sen karıp.
Kan atam közü ötköndö,
Kagılayın Narbuudan,
Kayıp atka konduñbu?
Camanattı bolduñbu?
Aylanayın Buurul at,
Estep kelgen özüñdön,
Men aylanıp keteyin
Caynagan eki közüñdön.

On iki yıl oluncaya dek,
Çok yılkının yüzünü göremeden,
Kaçıp gezen sen garipsin.
Han atamın gözü göçtüğünde,
Kurban olayım Narbuudan,
Kayıp adını mı aldın?
Kötü ada mı çıktın?
Kurbanın olayım Buurul at,
Anıp da gelen kendine,
Ben kurban olup gideyim
Işıldayan iki gözüne.

Kulanday moynuñ burganım,
Ayban da bolso Buurul at
Atamdan kalgan buudanım.
Altı agamdın özünön
Cakın bolup turganıñ,
Dars okugan sabatım,
Atamdan kalgan muraapım
Kıynalbay uçar kanatım.
Külügüñ curtka sınaakım.
Küloyron atam Manastan
Alıp kalgan Muraapım.
A düynö ketken ayköl şer
Artının kamın cep ketken,
Artımda kalgan calgızım,
Aylanayın Narbuudan,
Seni at kılıp minsin dep ketken.
Kökcalım atam sanasam,
Köödöndön ketpeyt armanım,
Taybuurul sendey buudanga,
Sadaga ketsin bar malım».
Taybuuruldu körgöndö
Tegele canın ayabay,
Tilegin Kuday bergensip,
Tim ele Manas atası
Bügün tirilip canga kelgensip,
Buuruldu körüp turganda,
Manastı körgön emedey,

Kulan gibi boynunu büken,
Hayvan da olsa Buurul at
Atamdan kalan küheylanım.
Altı ağamın kendisinden
Yakın olup durduğun,
Ders okuyup belledi̇ğim,
Atamdan kalan mirasım
Zorlanmadan uçar kanadım.
Yurda sınanmış yürüğüm.
Cihangir atam Manas'tan
Devralıp kaldığım Mirasım.
Öte dünyaya giden ayköl aslan
Ardının kaygısını çekip gitmiş,
Ardımda kalan biriciğim,
Kurbanın olayım Narbuudan,
Seni at edip binsin diye gitmiş.
Bozkurdum atamı ansam,
Göğsümden gitmez hasretim,
Taybuurul, senin gibi küheylana,
Kurban olsun bütün malım».
Taybuurul'u görünce
Hiç canını esirgemeden,
Dileğini Kuday vermişçesine,
Sanki Manas atası
Bugün dirilip cana gelmişçesine,
Buurul'u görüp dururken,
Manas'ı görmüş gibi,

	Aybandın zoru Buuruldu	*Hayvanın ulusu Buurul'u*
	Moynunan karmap burkurap,	*Boynundan kavrayıp hıçkırıp,*
58240	Uurtunan cıttap aldı emi.	*Yanağından koklayıverdi işte.*
	Manastın uulu cetimiñ	*Manas'ın oğlu yetimin*
	Öñgüröp ündü saldı emi.	*Hüngürdeyip ses saldı işte.*
	Abası Bakay karıya,	*Amcası Bakay ihtiyar,*
	Muñduu bolgon oluya,	*Dertli olan evliya,*
	Egizinen ayrılıp,	*İkizinden ayrılıp,*
	Ölgönü cürgön oluya,	*Ölmek üzere gezen evliya,*
	Buurul attı körgöngö	*Buurul atı görünce*
	Muñduu Bakay kanetet,	*Dertli Bakay ne yapsın,*
	Muñdaşın körgön emedey,	*Dert ortağını görmüş gibi,*
58250	Murda ötkön Manas kanzaada	*Önceden göçen Manas hanzade*
	Kurdaşın körgön emedey,	*Yaşıtını görmüş gibi,*
	Bereni Manas tirilip,	*Yiğidi Manas dirilip,*
	Betine bügün kelgendey.	*Yüzüne bugün gelmiş gibi.*
	Bereniñ Bakay kenetet.	*Yiğidin Bakay ne yapsın.*
	Buurulun körüp kan Bakay	*Buurul'unu görüp Han Bakay*
	Köküldön karmap kur cıttap,	*Perçeminden tutup boyuna koklayıp,*
	Kurkurata bek cıttap,	*Hıçkırta hıçkırta pek koklayıp,*
	Ayban da bolso Buurul at	*Hayvan da olsa Buurul at*
	Kurdaştan kalgan dep ıylap,	*Yaşıttan kalmış diye ağlayıp,*
58260	Kayıñ ıylap, tal ıylap,	*Kayın ağlayıp, söğüt ağlayıp,*
	Karagan candın baarı ıylap.	*Bakan canların hepsi ağlayıp.*
	Bakay menen Semetey	*Bakay ile Semetey*
	Katar ıylap zırkırap.	*Yan yana ağlayıp sızlayıp.*
	Manastan kalgan san cılkı	*Manas'tan kalan sayısız yılkı*
	Tebelep ketçü emedey	*Çiğneyip geçecekmiş gibi*
	Tegerektep çurkurap.	*Çevreleyip çığrışıp.*
	Tegi Kuday bergen soñ,	*Mademki Kuday verdi,*
	Buurul özü kelgen soñ,	*Buurul kendi geldi ya,*
	Okoro tüygön ak tizgin	*Sımsıkı düğümlü ak dizgin*
58270	Oyronuñ Manastan kalgan emespi,	*Koca Manas'tan kalma değil mi, Şurada*
	Oşo turgan Bozbeeni	*duran Bozbee'yi*
	Akkulaga çak tizgin.	*Akkula'ya denk dizgin.*
	Berenelüü oñ cürgön,	*Süslü püslü, uğurlu yürüyen,*
	Oozdugu bolot canıbar	*Ağızlığı çelik, mübarek*

	Oyron Manastan kalgan çoñ cügön	*Koca Manas'tan kalan büyük dizgin*
	Atap turup çaldı emi.	*Adını anıp kesti işte.*
	Bısmılda dep Semetey	*Bismillah deyip Semetey*
	Buurul atka kattı emi.	*Buurul ata vardı işte.*
	Asmandagı cıldızday	*Gökteki yıldız gibi*
	Koşuluşup cattı emi.	*Kavuşup kaynaştılar işte.*
	Ayban, adam birigip,	*Hayvan, insan birleşip,*
58280	Coşuluşup cattı emi.	*Coşup sarmaştılar işte.*
	Ak buudaydın ununday	*Ak buğdayın unu gibi*
	Cuuruluşup cattı emi.	*Yoğrulup kaynaştılar işte.*
	Ak bököndün kılınday	*Ak ceylanın kılı gibi*
	Suuruluşup cattı emi.	*Sıyrılıp sarmaştılar işte.*
	Azıkka ezgen süzmödöy	*Azık diye ezilen süzme gibi*
	Cuuruluşup cattı emi.	*Yoğrulup kaynaştılar işte.*
	Al-añgıça bolgon cok,	*Çok geçmeden, o ara,*
	Cana kızık, cana bar	*Yine ilginç, yine var*
	Kayıp bolup Buurul at	*Sır olup Buurul at*
58290	Bu Talastan kaçkanda,	*Bu Talas'tan kaçtığında,*
	Seksen külük eerçitip,	*Seksen yürük peşine takıp,*
	Cer kıdırıp baskanda	*Yer dolaşıp yürüdüğünde*
	Oşondo Kambarata, çoñ Bozbee	*O zaman Kambarata, büyük Bozbee*
	Kan Manastın öz malı,	*Han Manas'ın öz malı,*
	Buurul attı eerçişip,	*Buurul ata katılıp,*
	Koşo ketken emespi.	*Birlikte gitmiş değil mi.*
	Karool karap, cer çalıp,	*Gözcülük edip, yer kolaçan edip,*
	Cürüp cürgön emespi,	*Yürüyüp durmuş değil mi,*
	«Semetey kaçan kelet»,– dep	*«Semetey ne zaman gelir», diye*
58300	Küyüp cürgön emespi.	*Yanıp durmuş değil mi.*
	Okuranıp al Bozbee,	*Kişneyip o Bozbee,*
	Oñ cagınan kez boldu.	*Sağ yanından denk geldi.*
	Manastın uulu cetimiñ	*Manas'ın oğlu yetimin*
	Aldasına calınıp,	*Allah'ına yalvarıp,*
	Manastan kalgan Boz kise	*Manas'tan kalan Boz kise'yi*
	Moyununa salınıp.	*Boynuna dolayıp.*
	«Caratkan ay!» – dep calınıp.	*«Ey Yaradan!» diye yalvarıp.*
	Manastan tuugan er neme	*Manas'tan doğan er kişi*
	Kulagı menen kökülün	*Kulağıyla perçemini*
58310	Koşo karmap aldı emi,	*Birlikte kavrayıverdi işte,*

Atası Manas coluna
Cıkpay turup Bozbeenin
Başın kesip aldı emi.
Bozbeeni soyup catışıp,
Kızıkka mınday batışıp,
Manastın malı emespi
Talaaga soyup caynatıp,
Can kazanga kaynatıp,
Bakay menen Semetey
Cılkıçı bar, karı bar,
Manastı bilgenderdin baarı bar,
Tülöögö Bozbee soyulup,
Tügöl kursak toyunup,

Öçkön ottor cagılıp,
Ölgön candar tirilip,
Oy, toonun baarı cügürüp.
«Oy tobo, Manastın uulu eken»,– dep,
Topoloñ tiygen emedey
Körgöndün baarı süyünüp.
«Baabedin!» – dep bakırıp,
«Manastın calgız uulu keldi»,–
dep,–
Çıybıt, Koçkor tört aram
Süyünçülöp çakırıp.
Eñ alduusu bee soyup,
Ortoloru koy soyup,
«Carıktık Manas kökcaldın
Calgız uulu keldi,– dep,–
Bizge, caratkan Kuday berdi,– dep,
Tük koyboy cıyıp alçu ele,
Ayköl aman barında,
Uşu kırgız, argında
Kalıñ kırgız oy tartıp,
Konup catkan kezinde,
Kündüzü kımız, tünü kız
Bolup catkan kezinde.
Koş alaba* suusar börk
Irgap turgan kezinde,

Atası Manas yoluna
Yere yıkmadan Bozbee'nin
Başını kesiverdi işte.
Bozbee'yi kesip dururken,
Böylesi keyfe dalışıp,
Manas'ın malı değil mi
Kırda kesip yayıp,
Can kazanda kaynatıp,
Bakay ile Semetey
Yılkıcısı var, kocası var,
Manas'ı bilenlerin hepsi var,
Adak için Bozbee kesilip,
Cümle karın doyup,

Sönmüş ateşler yakılıp,
Ölmüş canlar dirilip,
Ova, dağ hepsi koşuşup.
«Ey tövbe, Manas'ın oğluymuş», diye,
Kargaşaya uğramış gibi
Görenlerin hepsi sevinip.
«Baabedin!» diye bağırıp,
«Manas'ın biricik oğlu geldi»,
diye,
Çıybıt, Koçkor dört haram
Müjdeleyip çağırıp.
En güçlüsü kısrak kesip,
Ortancaları koyun kesip,
«Nur yüzlü bozkurt Manas'ın
Biricik oğlu geldi, diye,
Bize Yaradan Kuday verdi, diye,
Kıl koymadan derleyip alırdı,
Ayköl sağ iken,
Şu Kırgız'da, Argın'da
Kalabalık Kırgız ovayı tutup,
Konup yattığı çağda,
Gündüzü kımız, gecesi kız
Olup durduğu çağda.
Çift alaba samur börk*
Sallanıp durduğu çağda,

Koşo bilip kırgızdı
Cırgap turgan kezinde.
Al Manastın barında,
Bütün kunduz terisin
Cartı bölüp alçu elek,
Bagalekke salçu elek.
Çanaçtay murun dardayıp,
Kökcal Manas barında,
Cürçü belek barbayıp.
Manastın közü ötköndö,
Itterge dooran cetkende,
Alımına çıdabay,
Argın kaçtı bir cayga.
Kılıgına çıdabay,
Kırgız ketti bir cayga.
Manastın közü ötköndö,
Cakkan ottu öçürdü,

Kırgız'ı da yanına bilip
Sefa sürdüğü çağda.
O Manas sağken,
Bütün kunduz derisini
Yarı bölüp alırdık,
Paçamıza koyardık.
Tuluk gibi burnu kabarıp,
Bozkurt Manas sağken,
Gezmez miydik kasılarak.
Manas'ın gözü göçünce,
İtlere devran gelince,
Vergisine dayanamayıp,
Argın kaçtı bir yana.
Huyuna dayanamayıp,
Kırgız gitti bir yana.
Manas'ın gözü göçünce,
Yanan ateşi söndürdü,

Capaa salıp köp curtka
Cabıltıp eldi köçürdü.
Tozok kördü karıbız,
Tozup kettik baarıbız.
Abıke, Köböş eki aram
Mından kördük korduktu.
Mından kördük zorduktu.
Adıbay, Kölbay altı aram
Andan kördük çoñduktu.
Bu tügöngön altoo barında
Tütüngö alman salçu ele,
Almanına çıdabay,
Tügönüp bu curt kalçu ele.
Manas baatır calgızı
Kelip kalgan kezi eken.
Tilegenin bir Kuday
Uşu turgan köp curttun
Berip kalgan kezi eken.
Tay soygonuñ tay soygun,
Bee soygonuñ bee soygun».
Argın, kırgız burkurap,

Cefa salıp çok yurda
Toptan eli göçürdü.
Cehennem gördü kocamız,
Darmadağın olduk hepimiz.
Abıke, Köböş iki haram
Bundan gördük horluğu.
Bundan gördük zorbalığı.
Adıbay, Kölbay altı haram
Ondan gördük büyüklenmeyi.
Bu tükenesi altısı varken
Ocak başına vergi salardı,
Vergisine dayanamayıp,
Tükenip bu yurt kalırdı.
Manas bahadırın biriciği
Gelip durduğu demmiş.
Dilediğini bir Kuday
Şurada duran çok yurdun
Verdiği dem imiş.
Tay kesecek tay kessin,
Kısrak kesecek kısrak kessin».
Argın, Kırgız hıçkırıp,

Tülöö kılıp çurkurap.
Öçkön otu tamılıp,
Ölgön Manas tirilip.
«Manastın uulu keldi»,– dep,
Oydogusu toosuna
Süyünçülöp cügürüp.
Küügüm kirip, kün battı,
Eldin aldı nım cattı.
Manastın karındaşı Kardıgaç
At arıtıp, cer çalıp,
Uykusu cok iz çalıp,
Çıkanaktap tınç albay,
Çırım etip uyku albay,
Şer müçölüü er çirkin
Manas menen uyalaş tuugan eme ele,

Adak adayıp çığrışıp.
Sönmüş ateşi tutuşup,
Ölmüş Manas dirilip.
«Manas'ın oğlu geldi», diye,
Ovadakisi dağına
Müjdeleyip koşuşup.
Alacakaranlık çöküp, gün battı,
Elin önde gideni yatıp uyudu.
Manas'ın kız kardeşi Kardıgaç
At yorup, yer kolaçan edip,
Uykusuz iz sürüp,
Dirseğine dayanıp rahat bulmadan,
Kestirip uyku almadan,
Aslan endamlı er, garip
Manas ile bir yuvadan kardeş idi,

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANANIN DUASI, ATANIN YURDU

Toplanan güzeller arasından üstün sınçı Kölöy, Şaatemir'in on dördündeki kızı Çaçıkey'i seçip çıkarır; kız Cediger beyi Bagış oğlu Toltoy'un yavuklusudur ve Şaatemir kan davasından korkar — Temir Han "Toltoy kahırlanırsa cevabını kendim veririm" diyerek dokuz gün toy edip hutbe okutur, nikâh kıydırır. Seksen kızıl neriye altın yüklenir, seksen pehlivan yoldaş verilir ve kervan Talas'a yürür: Keñ-Kölçük'te çınar yeşerip bülbül şakıyarak uğur verir; Kül-Tokoy'da Kanıkey, kaçış gecesinde dalından süt akıtan ulu kavağı ve maral emerken bulunan kundaktaki yetimi anlatır. Kokonlu Kozubek'in — Abıke ile Köböş'ün Kırgılçal eliyle yolladığı mektuplarla kışkırtılmış — dört han elinden derlenmiş bin pehlivanı yolu kesince Semetey anasının "görünmeden geçelim" yakarışını dinlemez: önce el kaldırmayanı vurmaz, saldırıya uğrayınca "Manas!" uranıyla dalar; Canaalı ile Karaç hanları ve Hindistan pehlivanı Orokcan'ı devirip bin kişilik orduyu bozguna uğratır. Kokand kapılarını sürgüler; suçsuz halkın kanına girmesin diye Sarı Han geminden tutup yetimi yola döndürür. Sır-Dayra geçilir, kutlu mezarlar ziyaret edilir ve bir geçidin başında Kanıkey, yalınayak kaçtığı Küyük, Çakmak ve Corgo bellerini bir bir göstererek çektiği cehennemi oğluna anlatır — Talas artık ufuktadır.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kumayık semirmiş, arslan sesli döner; Akşuñkar geçidi tutmuş, büyüttüğü yavrusunu Semetey'e sunar; doksan beşindeki Çıyırdı'ya verilen otuz günlük dönüş sözü yolculuğu hızlandırır.
- Kanıkey, Temirkan'ın minaresinden Manas'ın saklı dürbünüyle bakıp önde koşan Kumayık'tan oğlunun geldiğini anlar; kavuşmada Kumayık başını Kanıkey'in göğsüne koyar, bütün Bukar ağlar.
- Semetey Bukar'ı ve Temir Han'ın yabancı askerini reddeder ("Öz yurdumu kendim mi kırayım?"), Sarıtaz'ı Sarı Han yapar; Temir Han on iki kapı ile on iki hazineyi açtırır, Kanıkey Karakaşka'yı, Sarı Han Tuuçunak'ı seçer.
- Sınçı Kölöy'ün seçtiği gelin, Şaatemir kızı on dört yaşındaki Çaçıkey'dir; Cediger'li Bagış oğlu Toltoy'un yavuklusu olduğundan Şaatemir kan davasından korkar, Temir Han davayı üstlenip dokuz gün toyla nikâh kıydırır.
- Göç kervanı altın yüklü seksen kızıl neri ile seksen pehlivandan kurulur; Keñ-Kölçük'te yeşeren çınar uğur sayılır, Kül-Tokoy'da kaçış gecesi dalından süt akan kavak ile maral emziren yetimin hikâyesi anılır.
- Abıke ile Köböş'ün Kırgılçal eliyle kışkırttığı dört han eli bin pehlivanla yolu keser; Semetey, Canaalı ile Karaç hanları ve Hindistan'ın Orokcan'ını öldürüp orduyu bozguna uğratır; Kokand'ı yağmalamasını Sarı Han'ın "suçsuz halkı öldürürsek mahşerde kan cevabını nasıl veririz" öğüdü önler.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Cetimge biröö katılsa,	*Yetime biri sataşsa,*
Aykırıp ayza saluuga,	*Haykırıp mızrak saplamaya,*
Kezikse cinin kaguuga,	*Denk gelse azgınlığını kırmaya,*
Almaday başın çabuuga,	*Elma misali başını kesmeye,*
Col üstünö süyrötüp,	*Yol üstünde sürükleyip,*
Dañgırata caruuga,	*Çınlata çınlata yarmaya,*
Alalık kılsa altı akmak	*Fesatlık etse altı ahmak*
Kırk çoronun baarısın	*Kırk çoranın hepsini*
Artıkça kızık kıluuga,	*Görülmedik ibrete çevirmeye,*
58410 Duşmandık kılsa kırk çoro Taş-	*Düşmanlık etse kırk çora Taşını talkan*
talkanın çıgarıp,	*edip,*
Kılça koyboy baarısın,	*Kıl kadarını koymadan hepsini,*
Kırgıl baştık karısın	*Başları Kırgıl kocasını*
Tegiz kırıp saluuga,	*Tekmil kırıp geçirmeye,*
Bayagı colbors Kardıgaç	*O yiğit pars Kardıgaç*
Karool karap cürüptür,	*Gözcü durup bakmaktaydı,*
Amandıgın biliptir.	*Sağ esen olduğunu bilmişti.*
Astındagı Telküröñ	*Altındaki Telküröñ*
Kayıptay kulak capırıp,	*Geyik gibi kulak yatırıp,*
Buruş-buruş bel menen,	*Kıvrım kıvrım bellerden,*
58420 Kuyunday cerdi sapırıp,	*Kasırga gibi yeri savurup,*
Uçkan kuş menen carışıp,	*Uçan kuşla yarışıp,*
Buka siydik col menen,	*Boğa siydiği büklüm yoldan,*
Oozu menen alışıp,	*Ağzıyla gemi çekiştirip,*
Eelendirip culkuntup,	*Coşturup silkindirip,*
Eri ölgöndöy bulkuntup.	*Eri ölmüş gibi çırpındırıp.*
Tögöröktün tört burçun	*Dünyanın dört bucağını*
Oşo künü Telküröñ	*O gün ki Telküröñ*
Tulpar sını körünüp,	*Küheylan çalımı göründü,*
Basıp ötsö kara cer	*Basıp geçse kara yer*
58430 Kemegedey bölünüp,	*Ocak çukuru gibi oyulup,*
Kan aralaş ak köbük	*Kan karışık ak köpük*
Omuroogo tögülüp,	*Döşü üstüne dökülüp,*
Tal cibektey kuyrugu	*Tel ipek gibi kuyruğu*
Çatkayakta bölünüp*,	*Apışlığında ikiye ayrılıp*,*
Tuyagı tiygen kara cer	*Tırnağının değdiği kara yer*

Kol arıktay sögülüp,
Ketmen tuyak, keñ sooru
Kelişimdüü Telküröñ.
Kardıgaç baykuş kanetet,
Tañ şookumu körünüp.
Kandim bolgon soyulgur
Eñkeyişte buudandın
Eliktey kolun sayıltıp,
Balapan torgoy çurkurap,
Öödö tarta bergende

Kol arkı gibi sökülüp,
Çapa tırnaklı, geniş sağrılı
Yakışıklı Telküröñ.
Zavallı Kardıgaç n'etsin,
Tan şavkı göründü.
Kesilesi kanı kaynamış hayvan
İnişte küheylanın
Karaca gibi ön ayak uzatıp,
Yavru tarla kuşları cıvıldaşıp,
Yokuşa asılıp çıkarken

Cal-kuyrugun cayıltıp,
Cerdin cüzün uratıp,
Eelendirip çuratıp,
Sarı izine çöp salıp,
Sargara kuup kırk çoro
Kuup kalsa cetimdi,
Colunan tosup aluuga,
Takır kırıp saluuga
Tün ortosu oogondo
Telkürööñdü çuratıp,
Kan Bakaydın Karool-Taş,
Takıyaday biyik taş,
Kurçap çıkkan al taştı
Kayıñ, ırgay aralaş.
Çıçar öödö bel menen,
Muruntan körgön Kardıgaç
Karool kırda turdu emi.
Tört aylanıp karasa,
Burgugan coldo çañ da cok,
Ce bılkıldagan can da cok.
Munu körüp Kardıgaç
Telküröñ oozun burdu emi,
Bılk etpey karap turdu emi.
Al-añgıça bolgon cok,
Asmandan cıldız bölünüp,
Tañ şookumu körünüp,
Töbödön cıldız bırkırap,
Kıbıla közdöy zırkırap,

Yele kuyruğunu yayarak,
Yerin yüzünü döverek,
Coşturup dörtnala sürerek,
Soğumuş izine ot salıp,
Sarara sarara kovalayan kırk çora
Yetimi kovalayacak olsa,
Yolunu kesip yakalamaya,
Tekmil kırıp geçirmeye,
Gece yarısı devrilince
Telküröñ'ü koşturarak,
Han Bakay'ın Karool-Taş'ı,
Takke gibi yüksek taş,
O taşı çepeçevre sarmış
Kayın, dağ muşmulası karışık.
Sarp yokuş bel yoluyla,
Eskiden bilen Kardıgaç
Gözcü sırtında durdu şimdi.
Dört yanı dönüp bakınca,
Kıvrılan yolda toz da yok,
Ne de kımıldayan bir can var.
Bunu görüp Kardıgaç
Telküröñ'ün başını çevirdi,
Kıpırdamadan bakıp durdu.
Çok geçmedi, o esnada,
Gökten yıldız ayrılıp,
Tan şavkı göründü,
Tepeden yıldızlar saçılıp,
Kıbleye doğru kayıp,

Çolpon cıldız bölünüp,
Tañdın muzdak celi zırkırap,
Kayıñdın başı dırkırap,
Tañ kaşkayıp sürgöndö,

Çolpan yıldızı ayrılıp,
Tanın buz gibi yeli eserek,
Kayının başı titreşip,
Tan apaydın söktüğünde,

Cerge carık tiygende,
Kutpa cagı betinde,
Kan-Caylaktın çetinde,
Kökçoloktoy at mingen
Bakay abam özü eken,
Bıyak cagın karasañ,
Şaşıp amaz okunup,
Taybuuruldu tokunup,
Karaan kılgan cetimim
Aman-esen tilekke
Cetip barat körünöt,
Kayra tartıp Bukarga
Ketip barat körünöt.
Kargaday bolup közgö aman,
Karaanım aman köründü.
Tilegin tilep Kardıgaç
Közünün caşı tögüldü.
Mına oşondo Kardıgaç
Tilek kılıp sabılıp,
Celpinişti bet alıp,
Cüröyün dep kamınıp,
Uşu kagılayın Semetey
Alañdagan itterge
Aldırıp iyçü bala emes,
Canındagı Bakay kan
Añdabay kalçu can emes,
Emi barıp colugup,
Ne muratka ceteyin,
Emi Celpiniş közdöy keteyin». Baatır eken Kumayık,
Colgo salıp dır koydu,
Colbors eceñ çü koydu.
Küyüp cürüp balbanı
Alıp boldu Kardıgaç,

Yere aydınlık değdiğinde,
Kutup yönü karşısında,
Kan-Caylak'ın kıyısında,
Kökçolok misali at binmiş
Bakay ağam kendisiymiş,
Bu yanına bakarsan,
Aceleyle namaz kılıp,
Taybuurul'u eyerleyip,
Karaltısını gözlediğim yetimim
Sağ esen muradına
Ulaşıp gidiyor görünür,
Geri dönüp Bukar'a
Çekip gidiyor görünür.
Karga kadarcık, gözüme sağ esen,
Karaltım sağ salim göründü.
Dileğini dileyen Kardıgaç'ın
Gözünün yaşı döküldü.
İşte o zaman Kardıgaç
Dilek dileyip çırpınıp,
Celpiniş'e yüz tutup,
Gideyim diye davranıp:
«Şu kurban olduğum Semetey
Gözü dönmüş itlere
Kendini kaptıracak çocuk değil,
Yanındaki Bakay han
Gafil avlanacak can değil,
Şimdi varıp buluşup,
Ne murada ereyim,
Şimdi Celpiniş'e doğru gideyim».
Bahadırmış Kumayık,
Yola düşüp dörtnala kalktı,
Pars ablan «çüh» deyip sürdü.
Yana yakıla yürüyen pehlivanı
Alıp yürüdü Kardıgaç,

Çu degen cerde cok bolup,
Kayıp bolup Kardıgaç.
Olcogo tüşkön boz kurcun,
Aktulparga arttırıp,
Cez kazandı kömkörüp,
Akolpoktu böktörüp,

«Çüh» dediği yerde yok olup,
Kayboldu gitti Kardıgaç.
Ganimetten düşen boz heybeyi,
Aktulpar'a yükletip,
Tunç kazanı ters kapatıp,
Akolpok'u terkiye bağlayıp,

Aktulparga cüktötüp,
Cılgınduunun oyuna,
Çoñ Keñ-Koldun boyuna
Bala, Bakay bardı ele,
Calbıragı cargaktay
Cer soorusu turbaybı,
Canıbarım bu Keñ-Kol,
Cerdese kırgız tunbaybı.
Buruluşta tokoy bar,
Bu kızıgın karasañ
Bulbul, kuçkaç koşo bar.
Muñkanıp bulbul sayrasa,
Muñduu kişi ukkusuz.
Burkurap ıylap eeligip,
Içinen adam çıkkısız.
Körüp cetim Semetey,
Közü toyup bu cerge,
Kökcal cetim kubanıp,
Tak öşöntüp turganda
Adır-adır bölünüp,
Al adırdın conunan
Arkar aydap akaktap,
Kumayık baykuş körünüp,
Kan Manastın Kumayık
Beri karay kelgende,
Kula beeni soygondo,
Amanat kılıp canına
Kumayıktı koygondo.
Kula beenin etine
Basa catıp toyuptur,
Baatır Manas sultandın
Bardıgınday boluptur.

Aktulpar'a yükleterek,
Cılgınduu'nun ovasına,
Büyük Keñ-Kol'un boyuna
Çocuk ile Bakay varmıştı,
Yaprakları zar misali,
Yerin sağrısı değil mi burası,
Canım kurban bu Keñ-Kol,
Yurt tutsa Kırgız huzur bulmaz mı.
Dönemecinde orman var,
Şu güzelliğine baksana,
Bülbül, serçe de bir arada.
Bülbül dertli dertli şakısa,
Dertli kişi dinleyemez.
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp coşar,
İçinden insan çıkamaz.
Görüp yetim Semetey,
Gözü doyup bu yere,
Bozkurt yetim sevinip,
Tam da böyle dururken
Kır kır olup bölünen,
O kırların sırtından
Dağ koyunlarını sürüp soluyarak,
Zavallı Kumayık göründü,
Han Manas'ın Kumayık'ı
Beriye doğru gelince,
Kula kısrağı kestiklerinde,
Emanet edip yanına
Kumayık'ı koymuşlardı.
Kula kısrağın etine
Yata yata basıp doymuş,
Bahadır Manas sultanın
Sağlığındaki gibi olmuş.

Semirip-sergip alıptır,
Kubat kirip kalıptır.
Semetey kayra tartkıça,
Elden kayra kaytkıça,
Adırdagı arkardı
Aydap cürüp carıptır.

Semirip dinçleşivermiş,
Kuvvet girip toparlanmış.
Semetey geri dönene dek,
Elden geri gelene dek,
Kırlardaki dağ koyununu
Kovalayıp paralamıştı.

Körgön canga tamaşa
Mınça kızık salıptır.
Budurdagı bugunu
Buzup aydap carıptır.
Adırdagı kulanga
Ayabay kırgın salıptır.
Kurup kalgan Kumayık
Kumarı cetik kanıptır.
Cetim, Bakay aldına
Salıp kelse Kumayık
Kunduzday cünü toluptur,
Ayköl Manas baatırdın
Bardıgınday boluptur.
Añgırasa Kumayık
Arslanga tete ünü bar,
Manastan kalgan muraanın
Üç kubulgan cünü bar.
Cana cetim karasa,
Arıslanday türü bar,
Moynunda bolot kargı bar,
«Enekem ıylap kaldı ele,
Kumayık ala kelgin»,– dep,
Amanat kılıp saldı ele.
Aba Bakay, kebimdi uk!
Taştap ketsem camanat,
Kagılayın eneme,
Aparayın amanat.
Enekem aytkan kep ele,
Ala kelgin dedi ele,
Körsötkün degen közümö,
Kumayık ala barayın,
Kurgan enem şorduunun

Gören cana temaşa,
Böylesi bir seyir sunmuştu.
Tümseklerdeki geyiği
Bozup sürüp paralamıştı.
Kırlardaki yaban eşeğine
Amansız kırgın salmıştı.
O yaman Kumayık
Hasretini doyasıya gidermişti.
Yetimle Bakay'ın önüne
Koşup gelince Kumayık
Kunduz gibi tüyü dolmuş,
Ayköl Manas bahadırın
Sağlığındaki gibi olmuş.
Gürleyip ürüse Kumayık
Arslana denk sesi var,
Manas'tan kalan mirasın
Üç renge dönen tüyü var.
Yetim yine bakınca,
Arslan misali görünüşü var,
Boynunda çelik tasması var,
«Anacığım ağlayıp kalmıştı,
Kumayık'ı alıp gel»,– diye,
Emanet olarak ısmarlamıştı.
Ağa Bakay, sözümü dinle!
Bırakıp gitsem ayıptır,
Kurban olduğum anama,
Emaneti götüreyim.
Anacığımın dediği sözdü,
Alıp gel demişti,
Gözüme göster demişti,
Kumayık'ı alıp varayım,
Bahtı kara zavallı anamın

Emçeginin sütünön
Bir kutulup kalayın.
Kumayık taap Kudaylap,
Kurgan cetim munu oylop,
Oydu-toonun baarısı
Cügürgöndöy körünüp,
Sultan Manas atası

Memesinin ak sütünden
Bir nebze borcumu ödeyeyim.
Kumayık'ı bulup Hüda'ya şükredip,
Zavallı yetim bunu düşünüp,
Ova ile dağın hepsi
Koşuşuyormuş gibi görünüp,
Sultan Manas atası

Tirilgendey körünüp.
Eerçitkeni er Bakay
Andan beri bastırdı.
Bööt-bööt sazı bar,
Bölünüp uçkan kazı bar,
Kıl kuyrugu kılkıldap,
Catkan eken canıbar
Kızılbaşı bılkıldap,
Bölünüp akkan kara suu
Bölök-bölök taralıp,
Kelgin kuu, kaz, ördök
Uçpay baarı kamalıp,
Catkan eken canıbar.
Üstü cakkı señirden
Dagı kızık körünöt,
Körüp alıp Bakaydın
Közünün caşı tögülöt.
Baykuş abañ kanetet,
Bödönödöy kayran köz
Bölök-bölök caş ketet.
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketet.
Badışa Bakay abañdın
Köñülü caman bölünöt.
Manas kandın Akşuñkar
«Balası bügün kelet»,– dep,
Tozup cürgön körünöt.
Oşo künü Akşuñkar
Aşuu tosup alıptır,
Kelgin kuu, kelgin kaz
Kırgındı kızık salıptır

Dirilmiş gibi görünüp.
Yanına kattığı er Bakay
O yandan beri at sürdü.
Öbek öbek sazlığı var,
Bölük bölük uçan kazı var,
Kıl kuyruğu salınıp,
Yatıp durmaktaymış o canlar,
Kızıl başları kımıldayıp,
Bölünüp akan kara su
Öbek öbek yayılıp,
Göçmen kuğu, kaz, ördek
Uçmadan hepsi toplanıp,
Yatıp durmaktaymış o canlar.
Üst yandaki yamaçtan
Daha da hoş görünür,
Bunu gören Bakay'ın
Gözünün yaşı dökülür.
Zavallı ağan n'etsin,
Bıldırcın misali güzelim gözden
Bölük bölük yaş gider.
Kara üzüm gibi güzelim gözden
Kamçı boyu yaş gider.
Padişah Bakay ağanın
Gönlü fena burkulur.
Manas hanın Akşuñkar'ı
«Oğlu bugün gelir»,– diye,
Yol gözlemekte görünür.
O gün ki Akşuñkar
Geçidi kesip tutmuş,
Göçmen kuğuya, göçmen kaza
Yaman bir kırgın salmış,

Kıyamat ketken Manastın
Arbagın sıylap alıptır.
«Kanetse, cetim kelet»,– dep,
Colunan tozup kalıptır.
Tilegin Kuday beriptir,
Tegerek bolgon balasın
Terekke alıp keliptir.
«On ekide cetimdi,

Ahirete göçen Manas'ın
Ruhunu sayıp ağırlamış.
«Nasılsa yetim gelir»,– diye,
Yolunu gözleyip durmuş.
Dileğini Hüda vermiş,
Palazlanıp yetişmiş yavrusunu
Kavağa alıp gelmiş.
«On ikisinde yetimi,

Uçup közün köröm,– dep,–
Esi mından çıgıptır.
Atası Manas Ayköl şer,
Arbagın sıylap Manastın
Balasına balasın,
Amanat kılıp berem»,– dep, Karşı-terşi cıgılıp,
Kelip kalgan kezi eken,
Canıbarım şuñkardın
Uşunday eken sanaası,
Kanatın küülöyt kördüñbü
Üzülgönü ulanıp,
Çınardagı balası.
Uşu turgan cetimdin
Kudayga işi oñ eken.
Enesinen balası
Alda kança çoñ eken.
Teköörü bolot, teegi cez,
Cügürgöndöy körünüp,
Tegeregi eki kez,
Közü kara, kök şal but,
Körgöndön kayra tartkısız. Kökcal
Bakay abası
Manastan kalgan Akşuñkar
Köptü körgön karıya,
Artıkça çaykap kuş kılgan,
Kambıldıgın karaçı,
Aldası buyrup şuñkardı
Semeteyge tuş kılgan.
Alıp cürör kuş eken,

Uçup gözünü göreyim,– diye,–
Aklı başından çıkmıştı.
Atası Manas Ayköl aslan,
Manas'ın ruhunu sayarak
Oğluna öz yavrusunu,
Emanet olarak vereyim»,– diye, Sağa sola kapanıp,
Gelip çattığı demmiş,
Canım kurban sungurun
Düşüncesi buymuş meğer,
Kanadını çırpar gördün mü
Kopan yeniden ulanıp,
Çınardaki yavrusu.
Şurada duran yetimin
Hüda katında işi rastmış.
Anasından yavrusu
Kim bilir kaç kat iriymiş.
Mahmuzu çelik, tırnağı tunç,
Koşuşuyormuş gibi görünüp,
Çevresi iki arşın,
Gözü kara, gök çelik but,
Gören dönüp gidemez başından. Bozkurt Bakay ağası
Manas'tan kalan Akşuñkar
Çok görmüş ihtiyar,
Özenle çalkanıp kuş kılınmış, Hünerine bir bak,
Allah'ı buyurup sunguru
Semetey'e nasip kılmış.
Yanında taşınacak kuşmuş,

58660	Manastan kalgan mülk eken, Kerben	*Manas'tan kalan mülkmüş, Kervan*
	Bakay karıya,	*Bakay ihtiyar,*
	Manastı sıylap Akşuñkar	*Manas'ı sayıp Akşuñkar*
	Balasın berip ketüügö,	*Yavrusunu verip gitmeye,*
	Balasın berip tabıştap,	*Yavrusunu verip ısmarlayıp,*
	Andan kiyin Akşuñkar	*Ondan sonra Akşuñkar*
	Muraadına cetüügö.	*Muradına ermeye.*
	Akşuñkardın balası	*Akşuñkar'ın yavrusu*
	Köödön cünü toluptur,	*Göğüs tüyü dolmuştu,*
	Kamçılanıp canıbar	*Kamçılanıp o can*
	Tegerek kanat boluptur.	*Yuvarlak kanatlı olmuştu.*
58670	Aytayın dese tili cok	*Söyleyeyim dese dili yok*
	Akılman, estüü Akşuñkar,	*Akıllı, ferasetli Akşuñkar,*
	Ayanıp kantip kalalı,	*Nasıl esirgeyip duralım,*
	Kaz, karkıra, kelgin kuu	*Kazı, turnayı, göçmen kuğuyu*
	A düynö ketken atakem	*Ahirete göçen atamın*
	Azıkka cınap koyuptur.	*Azık diye toplayıp koymuştu.*
	Kamalıp catkan kaz, ördök	*Toplanıp yatan kaz, ördek*
	Aktulpardı çalalı.	*Aktulpar'ı kurban edelim.*
	Elesin körüp şuñkardın	*Sungurun karaltısını görüp*
	Baş kötörböyt baarısı	*Baş kaldıramaz hiçbiri*
58680	Baş-başın suuga tıgıptır,	*Başını suya sokmuştu her biri,*
	Kanattın küüsü ugulup,	*Kanadın uğultusu duyulup,*
	Balırga başı tıgılıp,	*Yosuna başı gömülüp,*
	Turgan eken canıbar.	*Öyle durmaktaymış o canlar.*
	Bereniñ cetim munu alıp,	*Yiğit yetimin bunu alıp,*
	Çaçılganı cınalıp.	*Saçılanı toplandı.*
	Cogolgondor tabılıp,	*Yitenler bulundu,*
	Abiyiri mından cabılıp.	*İtibarı böylece korundu.*
	Akşuñkardı alganda,	*Akşuñkar'ı aldığında,*
	Oydu-toonun baarısı	*Ova ile dağın hepsi*
58690	O, düynö ketken atası	*Ahirete göçen atası*
	Tirilgendey körünüp.	*Dirilmiş gibi görünüp.*
	Oluya Bakay abañdın	*Evliya Bakay ağanın*
	Dañgıldıgın karaçı.	*Bilgeliğine bir bak.*
	Köp süylöböy, til aytpay,	*Çok söylemeden, dil dökmeden,*
	Dalaydı körgön oluya	*Nicesini görmüş evliya*
	Kisesinen bir boonu	*Kesesinden bir bağı*

Alıp çıktı abañız,
Cibektep çalgan boo eken,
Akşuñkarga taktı emi.
Bakay mintip catkanda,
Manastın uulu er çirkin:
Kuday taalam bergen soñ,
Kayıbınan Ak şuñkar
Balasın alıp kelgen soñ,
Arbagına bagıştap,
Aktulpardı aytkanda

Bezge saygan emedey
Irgıp ketti er Bakay:
«Kokuy, cetim, tilimdi al
Til albasañ camanat,
Korkkonunan tayatañ
Aktulpar bergen amanat.
Amanat atın soygondo,
Ölüm kılıp koygondo,
Kanetkende oñobuz,
Kalkka şıldıñ bolobuz.
Tayatakeñ Temirkan
Ata degen atı bar,
Atın soyup koygon soñ,
Kargap koyor saatı bar.
Atın soyup salgan soñ,
Anıñız bolot çoñ uyat.
Anda Bakay munu aytat:
«Bul Aktulpar cayın aytayın:
«Tayatakeñ Temirkan,
Al Bukardı suragan
Ataktuu mıktı kan ele,
Birok malga karoo can ele.
Atakeñden tuulgan,
Enekeñ Kanıkey baştap
On eki kızı bar ele.
Kalayıktın baarına
Urugun çaçkan can ele.
Kızdarının uluusu,

Çıkarıverdi ağanız,
İpekle örülmüş bağmış,
Akşuñkar'a taktı şimdi.
Bakay böyle ederken,
Manas'ın oğlu er koçak:
Hüda Teala verdikten sonra,
Gaipten Ak şuñkar
Yavrusunu alıp geldikten sonra,
Ruhuna adayarak,
Aktulpar'ı kurban deyince

Bezine iğne saplanmış gibi
Sıçrayıverdi er Bakay:
«Aman, yetim, sözümü dinle,
Dinlemezsen ayıptır,
Korkusundan deden sana
Aktulpar'ı emanet vermişti.
Emanet atı kestiğinde,
Onu ölüme yatırdığında,
Nasıl edip onarız,
Halka maskara oluruz.
Deden Temirkan'ın
Ata denen adı var,
Atını kesip koyduktan sonra,
Beddua edecek saati var.
Atını kesip attıktan sonra,
O olur büyük ayıp.
O zaman Bakay şunu söyler:
«Bu Aktulpar'ın aslını anlatayım:
«Deden Temirkan,
O, Bukar'ı yöneten
Namlı, güçlü bir handı,
Ama mala kıyamaz, cimri candı.
O atadan doğma,
Anan Kanıkey başta olmak üzre
On iki kızı vardı.
Ahalinin her yanına
Soyunu saçmış candı.
Kızlarının en büyüğü,

	Kızımtalduu suluusu,	*Kızıla çalan güzeli,*
	Beli kınday, beti ayday	*Beli kın gibi, yüzü ay gibi*
	Belgilüü suluu Akerkeç,	*Namlı güzel Akerkeç,*
	Kökçönün zayıbı boluçu.	*Kökçö'nün karısıydı.*
	Urgaaçının uzu ele,	*Kadın kısmının hünerlisiydi,*
58740	Temirkandın tuñguç körgön	*Temirkan'ın ilk gördüğü*
	kızı ele. Kakançındın Beecinge	*kızıydı. Kakançın'ın Beecin'ine*
	Seksen kaymal töö alıp,	*Seksen boz dişi deve alıp,*
	Akerkeç bir col kuuragan,	*Akerkeç bir yol perişan olmuş,*
	Aktulpardı suragan.	*Aktulpar'ı istemişti.*
	Aktulpardı berbesten,	*Aktulpar'ı vermeden,*
	Aytkanına könböstön,	*Dediğine boyun eğmeden,*
	Aktulpardın ayınan,	*Aktulpar'ın yüzünden,*
	Al kızı ketip cat bolgon.	*O kızı gidip yad oldu.*
	Muzburçak algan Burulkan,	*Muzburçak'ın aldığı Burulkan,*
58750	Bu da oşonun kızı ele.	*Bu da onun kızıydı.*
	Ötkön iştin ayınan,	*Geçmiş işin yüzünden,*
	Aktulpardın cayınan,	*Aktulpar'ın halinden,*
	Al kızı da ketip cat bolgon.	*O kızı da gidip yad oldu.*
	Tekeçenin Ormonbek,	*Tekeçe'nin Ormonbek'i,*
	Ormonbek algan Oyumkan,	*Ormonbek'in aldığı Oyumkan,*
	Ormonbek küyöö boluçu,	*Ormonbek güveyiydi,*
	Temirkan mınday saat bolgon,	*Temirkan'a böyle uğursuz saat geldi,*
	Aktulpardın ayınan,	*Aktulpar'ın yüzünden,*
	Al küyöösü cat bolgon.	*O güveyisi yad oldu.*
58760	Koyçu, cetim, kebimdi uk,	*Bırak şimdi, yetim, sözümü dinle,*
	Karagay ayza boolaşkan,	*Çam mızraklara bağ takıp,*
	Aktulpardın ayınan,	*Aktulpar'ın yüzünden,*
	Oşo Temirkan menen	*O Temirkan ile*
	On eki küyöö coolaşkan.	*On iki güveyi düşman olup savaştı.*
	Öpkölöşüp ketişken.	*Küsüşüp gittiler.*
	Bet karaşpay ölüşkön.	*Yüz yüze bakmadan öldüler.*
	Kan atañ aman barında,	*Han baban sağ iken,*
	Döölöttün aman çagında,	*Devletin esen çağında,*
	Elden ösök kep uktuk	*Elden söylenti işittik:*
58770	Altın aydar, çok belboo	*Altın perçemli, püsküllü kuşaklı*
	Azoozil kandın calgızı	*Azoozil hanın bir tanesi*
	Bir ıymandın ayınan,	*Bir imanın uğrundan,*

Ayılınan bezip adaşıp,
Cana Beecinden kandık talaşıp,
Kayrattı katuu salışıp,
Kıtaydan kança döö ölüp,
Kan tögüşüp kalışıp,
Çaçın kılıp cıyganın,
Kaalap bilip ıymanın,
Kalayman saldı dep uktuk.
Aylınan mınday adaşıp,
Artıkça kaldık talaşıp:
«Munumdu biler adam cok,

Yurdundan bezip yolunu şaşırıp,
Hem Beecin'de hanlık için çekişip,
Sert yiğitlik gösterişip,
Kıtay'dan nice dev ölüp,
Kan döküşüp kalıp,
Saçını kesip topladığını,
İmanını isteyip bilerek,
Kıyamet kopardı diye işittik.
Yurdundan böyle ayrı düşüp,
Kalan taht için fazlaca çekişip:
«Bu halimi bilir adam yok,

Mında turup netem,– dep,–
Burutka kirip ketem»,– dep,
Öz atasın öltürüp,
Enesin şeyit keçirip,
Kıtaydan beri kıñgaylap,
Kañgay kirdi dep uktuk.
Kañgayga but mala albay,
Kandarın soyup talkalap,
Kayra çıktı dep uktuk.
Andan beri ceeligip
Altay keldi dep uktuk.
Altay menen bata albay,
Artık kanın öltürüp,
Sarı-Arka keldi dep uktuk.
Sarı-Arkada Kökçögö
Cetip ayıl kongondo,
Ötkön iştin cayınan,
Akerkeçtin ayınan,
Aydarkan uulu Kökçönü
Sabap ketti dep uktuk.
Köñülü kalıp Kökçödön
Köçüp kelgen Talaska,
Ayıl konup, dos bolgon
Atañ sultan Manaska.
Arıslan atañ Manastın
Tilegin Kuday bergende,
Kıtaydan Almam kelgende,

Burada durup n'edeyim,– diye,–
Burut'a girip giderim»,– diye,
Öz babasını öldürüp,
Anasını şehit edip,
Kıtay'dan beri yönelip,
Kañgay'a girdi diye işittik.
Kañgay'a ayak basamayıp,
Hanlarını kesip darmadağın edip,
Geri çıktı diye işittik.
Ondan beri coşup
Altay'a geldi diye işittik.
Altay ile uyuşamayıp,
Ulu hanını öldürüp,
Sarı-Arka'ya geldi diye işittik.
Sarı-Arka'da Kökçö'ye
Varıp obasına konduğunda,
Geçmiş işin halinden,
Akerkeç'in yüzünden,
Aydarkan oğlu Kökçö'yü
Dövüp gitti diye işittik.
Gönlü kırılıp Kökçö'den
Göçüp gelmişti Talas'a,
Oba kurup, dost olmuştu
Atan sultan Manas'a.
Arslan atan Manas'ın
Dileğini Hüda verdiğinde,
Kıtay'dan Almam geldiğinde,

Acıbay, Bakay kanı bar
Akılman erdin baarı bar.
Alıstan kelgen arslanga
At ençilep berbesek,
Artıkça Kuday urat,– dep,–
Ar kim ösök kılat»,– dep,
Akıl iylep imerdik,
Seksen narga düynö artıp:
«Aktulpar surap kelgin»,– dep,
Aylanayın, cetimim,
Senin eneñ Kanıkey
Oşondo törkülötüp ciberdik.
Oşondo kayran balam Kanıkey,
Cakındaşpay, kastaşpay

Acıbay, Bakay hanı var,
Akıl sahibi erlerin hepsi var.
Uzaktan gelen arslana
At pay edip vermezsek,
Hüda bizi fena çarpar,– diye,–
Herkes dedikodu eder»,– diye,
Akıl yoğurup danıştık,
Seksen deveye mal yükleyip:
«Aktulpar'ı isteyip gel»,– diye, Kurban olayım, yetimim,
Senin anan Kanıkey'i
O zaman baba evine yolladık.
O zaman güzelim balam Kanıkey,
Yakınlaşmadan, düşman olmadan

Kara surdun suluusu,
Busurmandın urduusu.
Oşondo on cetide kelinçek
Cana Kudaydın süygön mendesi,
On eki kızdın kencesi.
Arka çaçın örçü eken,
Altımış uuldun baarınan
Artıkça cakşı körçü eken.
Törö zaybı Kanıkey
Törkülöp kirip barıptır,
Seksen töönün düynösün
Takır cıyıp Temirkan
Kazınaga salıptır.
Degenine könböstön,
Aktulpardı berbesten,
Ulugan ittey oñşoytup,
Eneñdi kuru uzatkan şoñşoytup.
Kaarduu atañ kan Manas:
«Oñbogon dolu oñboyt,– dep,–
Törkülötüp ciberse,
Atasının bir tayınça bolboyt»,–
dep,
Oşondo cazayıl saldı moynuna,
Catpay koydu koynuna.

Kara yağızın güzeli,
Müslümanın soylusu.
O zaman on yedisinde gelincik,
Hem Hüda'nın sevdiği kulu,
On iki kızın küçüğü.
Arka saçını örermiş,
Altmış oğulun hepsinden
Onu daha çok severmiş.
Bey hatunu Kanıkey
Baba evine girip varmış,
Seksen devenin malını
Tekmil toplayıp Temirkan
Hazineye koymuştu.
Dediğine boyun eğmeden,
Aktulpar'ı vermeden,
Uluyan it gibi inleterek,
Ananı boynu bükük, eli boş yolcu etmiş.
Kahırlı atan han Manas:
«Onmaz deli kadın onmaz,– diye,–
Baba evine yollansa da,
Babasının bir düvesince olamaz»,–
diye,
O zaman boynuna tüfek astı,
Koynuna yatmaz oldu.

Özön boyloy da kondu,
Altı ay salbar bir boldu.
Eneñ Kanıkeydin kebi bar,
Ata debey Temirden
Cat boluşkan ceri bar.
Bolor kepti mokotpo,
Adam bolsoñ cetimim,
Aktulpardı cogotpo.
Kuday urgan kan ele,
Malga karoo can ele,
Aytkanıma könö kör,
Aktulpardı aparıp,
Aman-esen bere kör.

Vadi boyunda ayrı kondu,
Altı ay terk edilmiş kaldı.
Anan Kanıkey'in bir sözü var,
Temir'e ata demeden
Yadlaşıp kaldıkları hal var.
Olacak sözü boşa çıkarma,
Adamsan eğer yetimim,
Aktulpar'ı yitirme.
Hüda'nın çarptığı handı,
Mala kıyamaz cimri candı,
Dediğime uyuver,
Aktulpar'ı götürüp,
Sağ esen teslim ediver.

Bu kızıktı sala kel,
Tayatañdın batasın
Cakşı surap ala kel.
Esen barıp, bat kelgin,
Erikpey barıp, şat kelgin.
Astıñda külük Narbuudan
Taştuu cerde tarta bar,
Cesir eneñ şorduuga.
«Cetkileñ Bakay kandı kördüm»,–
Oşondogu coruktu.
dep, Buulumdan tondu kiygizip,
Dubay salam ayta bar.
Eneñ Kanıkeydin kegi bar:
«Tayatañdın ırañın
Ölsöm tirüü körböym»,– dep,
Ubada kılgan ceri bar.
Keçee, kurgan Kanıkey
Kuuraganın bilgizip,
Toksondogu Çıyırdı
Aydalıga mingizip,
Kayra baylap kapşırıp:
«Berenden kalgan belek»,– dep,
Beldemçinin büktöögö
Bekem baylap tapşırıp,
Köp düynönü çaçkanda,

Bu hüneri göstere gel,
Dedenin duasını
Güzelce isteyip ala gel.
Esen varıp, tez gel,
Üşenmeden varıp, şen gel.
Altındaki yürük Narbuudan'ı
Taşlı yerde dizginleye git,
Dul anana, bahtı karaya.
«Yetkin Bakay hanı gördüm»,–
O günkü yapılanı.
diye, Değerli kumaştan kürk giydirip,
Dua ile selam söyleye git.
Anan Kanıkey'in öcü var:
«Dedenin yüzünü
Ölsem de sağ oldukça görmem»,– diye,
Ahdettiği yer var.
Dün, zavallı Kanıkey
Perişanlığını belli edip,
Doksanındaki Çıyırdı'yı
Yağrınına bindirip,
Yeniden bağlayıp sıkıştırıp:
«Yiğitten kalan armağan»,– diye,
Bel önlüğünün kıvrımına
Sıkıca bağlayıp emanet edip,
Nice malı saçtığında,

	Talastan cöö kaçkanda,	*Talas'tan yaya kaçtığında,*
	Cer cüzünö dañkayıp	*Yeryüzüne ün salıp*
	Batpay kaçıp alganda,	*Sığamadan kaçıp gittiğinde,*
	Eki künü bir cerge	*İki gün bir yerde*
58890	Catpay kaçıp alganda.	*Yatmadan kaçıp gittiğinde.*
	Kepiçi cok, baypakçan	*Pabucu yok, çoraplı,*
	Keyip ıylap çunak can.	*Sızlanıp ağlayan öksüz can.*
	Ötügü cok, baypakçan,	*Çizmesi yok, çoraplı,*
	Ökürüp ıylap kurgan can.	*Hıçkırıp ağlayan zavallı can.*
	Bukardı közdöy bet alıp,	*Bukar'a doğru yüz tutup,*
	Eköön birdey kötörüp,	*İkisini birden yüklenip,*
	Kempiri condo cötölüp,	*Kocakarı sırtında öksürüp,*
	Kempir menen balanı	*Kocakarı ile çocuğu*
	Keyip eneñ kötörüp,	*Sızlanarak anan taşıyıp,*
58900	Ketkenin bilip men Bakay,	*Gittiğini bilip ben Bakay,*
	Kumayıktı kuup, izine salgamın.	*Kumayık'ı sürüp, izine saldım.*
	Cekendüü köldön artınan	*Sazlıklı gölden ardınca*
	Ceke cetip bargamın.	*Tek başıma yetişip vardım.*
	Eki semiz at berdim,	*İki semiz at verdim,*
	Eki çanaç süt berdim.	*İki tulum süt verdim.*
	Cetip soyup men berdim.	*Yetişip kesip ben verdim.*
	Mala kaşka boruktu	*Alnı sakar boz toklu –*
	Enekeñ şorduu unutpas	*Bahtı kara anan unutmaz.*
	Buluttay eki at mingizip,	*Bulut misali iki at bindirip,*
58910	Burkurap ıylap ırastap,	*Hüngür hüngür ağlayıp donatıp,*
	Bukarga ket dep tabıştap,	*Bukar'a git diye ısmarlayıp,*
	Köñülüm ketip bölünüp,	*Gönlüm gidip bölünüp,*
	Közümdün caşı tögülüp,	*Gözümün yaşı dökülüp,*
	Köp kapa bolup turganda	*Çok kederli durduğumda*
	Kanıkey aytat bir sözdü,	*Kanıkey söyler bir sözü,*
	Köödöngö salat kir sözdü.	*Göğsüme salar acı sözü.*
	Oşondo kayran balam Kanıkey	*O zaman güzelim balam Kanıkey*
	Kan Manastan ayrılıp,	*Han Manas'tan ayrılıp,*
	Müşküldü tartıp kaltırıp.	*Zorluğu çekip kalmıştı.*
58920	Kaldaygan kara başında,	*Çaresiz kara başında,*
	Kanduu beti tırmaluu,	*Kanlı yüzü tırmıklı,*
	Kara çaçı cayıluu,	*Kara saçı dağınık,*
	Küyüt içten oño elek,	*İçindeki yas henüz onmamış,*

Ölgönü otuz kün bolgon,
Kırk aşına tolo elek.
Kayran balam Kanıkey:
«Menin cüzüm tük körböy,
Acaldan murun ölöm,– dep,
Kaldaygan kara başında
Abamdı kantip köröm»,– dep,
Kudayga ünü ugulup,
Üstömöndöp cıgılıp,
Kanıkey balam munu aytat,
Adam bilbes şumdu aytat:
«Kagılayın, abake!
Muratka kantip cetebiz,
Bukardan ıylap ketkenmin.

Öleli otuz gün olmuş,
Kırk aşına dolmamıştı.
Güzelim balam Kanıkey:
«Yüzümü hiç görmeden,
Ecelden önce ölürüm,– diye,
Çaresiz kara başımla
Ağamı nasıl görürüm»,– diye,
Hüda'ya sesi duyulup,
Yüzükoyun kapanıp,
Kanıkey balam şunu söyler,
İnsanın bilmediği acıyı söyler:
«Kurban olayım, ağacığım!
Murada nasıl ereriz,
Bukar'dan ağlayarak gitmiştim.

Aktulpardın ayınan
Atalıktan keçkemin.
Oluyat bolgon on cardı,
Bata debey kalgamın.
Orok murun emeni
Ata debey kalgamın.
Atama kantip baram,– dep,–
Cesir cürüp dardayıp
Kantip cüzün karaym» – dep.
Kanıkey turup munu aytat:
«Bukara barıp neteyin,
Oluya aba bata ber,
Cetimimdi kötörüp,
Kokongo kirip keteyin.
Batkakka salıp ceektep,
Calgızımdı tektep»
Kara neet Kanıkey,
Mintip catıp alganda,
Azapka çoguu salganda,
Oşondo Kök tulpar oozun burgamın,
Neçen kepti bilgizip,
Öz başım özüm tokmoktop,
Ökürüp ıylap turgamın,

Aktulpar'ın yüzünden
Atalıktan vazgeçmiştim.
Evliya olan on garibe,
Dua demez olmuştum.
Orak burunlu herife
Ata demez olmuştum.
Babama nasıl varırım,– diye,–
Dul gezip serilmişken
Nasıl yüzüne bakarım» – diye.
Kanıkey durup şunu söyler:
«Bukar'a varıp n'edeyim,
Evliya ağa, dua ver,
Yetimimi yüklenip,
Kokon'a girip gideyim.
Bataklık kıyısını yurt edinip,
Bir tanemi büyüteyim»
Kara niyetli Kanıkey,
Böyle diretip yattığında,
Hepimizi azaba saldığında,
O zaman Kök tulparın başını çevirdim,
Nice sözü bildirip,
Kendi başımı kendim tokatlayıp,
Hıçkırıp ağlayıp durdum,

Eegimdegi sakaldı
Birin koyboy culgamın.
Öz başım özüm koygulap,
Bu kızıktı kılgamın.
«Oy, Kanıkey, kulunum,
Oñbogon balam, oñboysuñ,
Kayratıñdı koyboysuñ.
Kokon ketseñ, oñ kılbayt,
Cetimimdi soo kılbayt.
Eri ölgöndö katınga
Törkünü cakın boluçu,
Temirkan közdöy tenti» – dep,
Tez aytıp, colgo salgamın.
Bolotuñdu mokotpo,
Ak tulparıñ cogotpo.
Kalaaluu Bukar şaarına
Kagılayın cetimim,
Catıp alsañ camanat»,–
Dep, oşondo munu aytıp,
Manastın uulu cetimdi
Bukardı közdöy kirgizip.

Çenemdeki sakalı
Bir teli kalmadan yoldum.
Kendi başımı kendim döverek,
Bu işi ben ettim.
«Ey, Kanıkey, kulunum,
Onmaz balam, onmazsın,
İnadından vazgeçmezsin.
Kokon'a gitsen, hayretmez,
Yetimimi sağ komaz.
Eri ölünce kadına
Baba evi yakın olurdu,
Temirkan'a doğru göç» – diye,
Tez söyleyip, yola koydum.
Çeliğini köreltme,
Ak tulparını yitirme.
Kaleli Bukar şehrinde
Kurban olduğum yetimim,
Yatıp kalırsan ayıptır»,–
Diye, o zaman bunu söyleyip,
Manas'ın oğlu yetimi
Bukar'a doğru yola koydu.

SEMETEYDIN TALASTAN BUKARGA CÖNÖGÖNÜ

Berendin uulu cetimiñ,
Bukardan beri çıgaarda
Karıganda Kanıkey,
Kartayganda Çıyırdı
Alakan açıp, kol cayıp,
«A Kuday*!» – dep, mol cayıp,
Iyık calın karmasa,
Tilek kılıp köp ıylap,
Eki enekem teñ ıylap,
«Keçikpey kelgin» – dep ıylap, Tüşö turgan çagı eken,
Baykuş enem Çıyırdı –
Tokson beşte karıya!
Atam Manastı tuugan oluya*

SEMETEY'İN TALAS'TAN BUKAR'A YOLA ÇIKIŞI

Yiğidin oğlu yetimin,
Bukar'dan bu yana çıkarken
Kocamış Kanıkey,
İyice yaşlanmış Çıyırdı
Avuç açıp, el yayıp,
«Ah Hüda!» – deyip, bol bol yakarıp,*
Kutlu yelesinden tutunca,
Dilek dileyip çok ağlayıp,
İki anam birden ağlayıp,
«Gecikmeden gel» – diye ağlayıp, İneceği çağıymış,
Zavallı anam Çıyırdı –
Doksan beşinde ihtiyar!
*Atam Manas'ı doğuran evliya**

Çıñırıp ündü saldı ele.
Kün esebin aldı ele,
Kündü katka saldı ele,
Mezgildi kürmöp kaldı ele:
«Arı bargın – on künü,
Elde cürgün – on künü,
Kayta kelgin – on künü,
Üç mezgili – otuz kün,
Otuz kündö kelbeseñ»,–
Enekemdin kebi ele,
«Acaldan* murun şorduu enem
Ölüp kalam» – dedi ele.
Çökkön töödöy bükçüyüp,
Bögüp kalgan enekem,
Közdün caşın çuburtup
Tögüp kalgan enekem,
Eki künü keçiksem,
Böödö acalı cetebi,
Armanda ölüp ketebi?
Ubadası otuz kün
Enekem ölüp kalabı,
Karandı başka salabı?»
Aşıp-şaşıp col cürüp,
At ayabay mol cürüp,

Çığlık atıp ses salmıştı.
Gün hesabını almıştı,
Günü kayda geçirmişti,
Vakti düğümleyip saklamıştı:
«Oraya varman – on gün,
Elde kalman – on gün,
Geri dönmen – on gün,
Üç vakti – otuz gün,
Otuz günde gelmezsen»,–
Anamın sözüydü,
«Ecelden önce bahtsız anan*
Ölüp kalırım» – demişti.
Çökmüş deve gibi iki büklüm,
Yığılıp kalan anacığım,
Gözünün yaşını boşaltıp
Döküp kalan anacığım,
İki gün gecikirsem,
Boş yere eceli mi yeter,
Hasretle mi ölüp gider?
Vaadi otuz gün,
Anacığım ölüp mü kalır,
Karayı başıma mı salar?»
Aşıp koşup yol yürüyüp,
Atı esirgemeden çok yürüyüp,

Astındagı Narbuudan,
Bala cetim miñgende,
Oşo kündö Taybuurul
Tañ bilbeymin, çın bolso,
Oşo kündö tabı eken.
Kıl etinde çagı eken,
Uzun colgo uzarıp,
Kanattuuday zarkırap,
Uça turgan çagı eken.
On eki calı bolguça,
Erkin ottop cürüptür,
Semeteydin keleerin,
Ayban da bolso (canıbar)
Oşo cılı biliptir.

Altındaki Narbuudan'a
Yetim çocuk bindiğinde,
O günlerde Taybuurul,
Bilmem, şaşarım, doğruysa,
O günlerde kıvamındaymış.
Eti kıvamına gelmiş çağıymış,
Uzun yola uzayıp,
Kanatlı gibi süzülüp,
Uçacak çağıymış.
On iki yelesi oluncaya dek,
Başıboş otlayıp gezmişti,
Semetey'in geleceğini,
Hayvan da olsa (o can)
O yıl bilmişti.

Kuçak bolgon kuyrugu
Özüñ körgön buurul at
Tal-tal bolup çaçılıp,
Bala baykuş miñgende
Canıbarım Taybuurul
Kabagı camı açılıp.
Mına emi, Manastın uulu
cetimiñ –
Cetim cürüp cetilip,
Cergege mintip koşulup.
Ereşen tartıp, er bolup,
Er uulu menen teñ bolup.
Körgöndün köönü bölünüp,
Kökcal* ötkön Manastın
Tak özündöy körünüp.
Manas kandın* Akolpok*
Bala cetim kiydi emi.
Topçulugu bir toguz,
Toodoy bolgon Manastan
Muraaga* kalgan olpogun,

Topçulugun bekitip,
Üpçülügü bir toguz
Üpçülügün bekitip,
«A, Kuday!» – dep süyünüp,
Akolpoktu kiyinip,
Manastan kalgan Boz kise*
Kurçanıp belge çaldı ele,
Bala törö kabılan
Ertegi ötkön atası
Manas bolup kaldı ele.
Atası Manastan kalgan Zulpukor* Too
turuştuk bergisiz.
Kımbattuu arslan balası
Kızır* çalıp süyünüp,
Atası Manastın kebin kiyinip,
Biröö közün körgüsüz,
Muraaga kalgan Zulpukor
Sol cagına ildi emi,

Kucak dolusu kuyruğu –
Kendin gördüğün demir kırı at –
Tel tel olup saçılıp,
Zavallı çocuk bindiğinde
Canım kurban Taybuurul'un
Çatık kaşı hep açılıp.
İşte şimdi, Manas'ın oğlu
yetimin –
Yetim gezip yetişip,
Yurduna böyle katılıp.
Erginleşip, er olup,
Er oğluyla denk olup.
Görenin gönlü bölünüp,
Bozkurt göçmüş Manas'ın*
Tıpkı kendisi gibi görünüp.
Manas hanın Akolpok'unu**
Yetim çocuk giydi şimdi.
Düğmesi tam dokuz,
Dağ misali Manas'tan
Miras kalan savaş kaftanının,*

Düğmelerini iliklemiş,
Bağcığı tam dokuz,
Bağcıklarını pekiştirmiş,
«Ah, Hüda!» – deyip sevinip,
Akolpok'u giyinip,
*Manas'tan kalan Boz kise'yi**
Kuşanıp bele doladı,
Çocuk bey, kaplan,
Evvelce göçen atası
Manas oluvermişti.
Atası Manas'tan kalan Zulpukor Dağ*
bile önünde duramaz.
Kıymetli arslan yavrusu
Kızır dokunmuş gibi sevinip,*
Atası Manas'ın donunu giyinip,
Kimse gözüne bakamaz,
Miras kalan Zulpukor'u
Sol yanına astı şimdi,

	Kan içme kılım Zulpukor	*Kan içici keskin Zulpukor'a*
	Köp anttaşıp iydi emi.	*Nice ant içip söz verdi:*
	«Kankordon* kalgan Zulpukor,	*«Hunhardan* kalan Zulpukor,*
	Betteşken coodon men kaçsam,	*Yüzleşen düşmandan ben kaçarsam,*
	Meni Kuday da ursun,	*Beni Hüda çarpsın,*
	Şiltegen cerden taygılsañ,	*Savurduğum yerden kayarsan,*
	Seni Kuday da ursun!	*Seni de Hüda çarpsın!*
	Atagıñ curtka çıgaram,	*Ününü yurda yayarım,*
	Karmaşkan coogo kezikseñ,	*Tutuşan düşmana rast gelirsen,*
59080	Kızıl kanga sugaram!»	*Kızıl kana kandırırım!»*
	Kılıçın ildi orduna,	*Kılıcını astı yerine,*
	Asınganda aydalının aynegi,	*Kuşanınca omzunun aynası,*
	Aykaşkan coogo salganda	*Kapışan düşmana saldığında*
	Amanat candın* ermegi,	*Emanet canın* avuncu,*
	Atası Manastan kalgan mülk ele,	*Atası Manas'tan kalan mülktü, Engebeli,*
	Adırmak-artuu cer basıp.	*aşıtlı yerlere basıp.*
	Atasının Akkelte*	*Atasının Akkelte'sini*
	Aydalıga ildi emi.	*Omzuna astı şimdi.*
	Aşıp-şaşıp Semetey,	*Aşıp koşup Semetey,*
	Bukardı közdöy cürdü emi.	*Bukar'a doğru yürüdü şimdi.*
59090	Cetimiñ bulardın baarın alganda	*Yetimin bunların hepsini kuşanınca*
	Çındap cürüp aylanıp,	*Gerçekten dönüp dolaşıp,*
	Körkünö çıgıp balkıldap,	*Güzelliği açığa çıkıp ışıldayıp,*
	Kökcaldın könöktöy bolgon	*Bozkurdun kova gibi iri olan*
	Akşuñkar, Cañı cetip ilinip,	*Akşuñkar'ı, Yeni yetişip tünemiş,*
	Oñ kolunda carkıldap.	*Sağ kolunda parıldayıp.*
	Körgöndö köñül bölünüp,	*Görünce gönül bölünüp,*
	Manastın uulu çunaktın	*Manas'ın oğlu öksüzün*
	Baatırlık sını körünüp,	*Bahadırlık çalımı görünüp,*
	Manastan kalgan Kumayık*	*Manas'tan kalan Kumayık*
	Astında kündük körünüp,	*Önünde bir günlük yoldan görünüp,*
59100	Manastın uulu cetimge	*Manas'ın oğlu yetime*
	Atışka karşı kelgisiz,	*Ateş edip karşı gelinmez,*
	Adam cüzün körgüsüz,	*İnsan yüzüne bakamaz,*
	Kayratına cetimdin	*Yetimin yiğitliğine,*
	Tobokel, Alda* koldoso,	*Tevekkül, Allah* korursa,*
	Tolup kıtay çıksa da	*Kıtay dolusuyla çıksa da*
	Kaarına çıdap balaga	*Kahrına dayanıp çocuğa*

Kaçırgan cakın kelgisiz.
Körsö köñül bölünüp,
On eki müçö teñ bolup,
Manastay bolup körünüp.
Çoñdugu toonun teñindey,
Manastın uulu cetimiñ
Betteşkendin baarısın
Tirüü çaynap cegidey,
Aybalta*, ayza bölünüp,
Bukardı közdöy çu koydu,
Manastın uulu cetimiñ,
Arıslanday körünüp.
Bööt-bööt beldi aşıp,
Böltök, çuñkur cer basıp,
Adır-adır beldi aşıp,
Toñkoygon çuñkur koo keçip,
Manastın uulu kabılan
Tompoygon öödö toonu aşıp,
Çıbır-çıbır moynoktu
Tügöngön toonun urçukka,
Dümüröygön tumşukka

Saldıran yanına yaklaşamaz.
Görse gönül bölünüp,
On iki azası denkleşip,
Manas gibi görünüp.
İriliği dağın yarısı kadar,
Manas'ın oğlu yetimin
Karşısına çıkanın hepsini
Diri diri çiğneyip yiyecek gibi,
Aybalta, mızrak kuşanılıp,*
Bukar'a doğru at saldı,
Manas'ın oğlu yetimin,
Arslan misali görünüp.
Öbek öbek beli aşıp,
Tümsek, çukur yere basıp,
Kır kır beli aşıp,
Kaskatı çukur dereyi geçip,
Manas'ın oğlu kaplan
Kabarık yüce dağı aşıp,
Patika patika boyunları,
Biten dağın sivri ucuna,
Heybetle uzanan buruna

Cetelegen Aktulpar
Cetik törö çunagıñ
Boş agıtıp, cön aydap,
Tındırbastan bek aydap,
Astındagı Buurul at
Çü! – dese, koldon suurulat.
Beles-beles cer kelse,
Berendin cayın suraba,
Añgek-döñgök cer kelse,
Atının cayın aytayın,
Kapkanday beli iyilip,
Keñ sayça añgek kez kelse,
Ilinbey ırgıp tüyülüp,
«Iras, buudan* eken» – dep,–
Manastın uulu er cetim
Kubanıp, emi süyünüp.
Oşondo bala munu oyloyt:

Yedeğindeki Aktulpar'ı
Yetkin bey öksüzün
Gevşek salıp, usulca sürüp,
Dinlendirmeden sıkı sürüp,
Altındaki Buurul at
Çüh! – dese, elden sıyrılır.
Sırt sırt yerler gelse,
Yiğidin halini hiç sorma,
Hendekli tümsekli yer gelse,
Atının halini anlatayım,
Kapan gibi beli bükülüp,
Geniş dere gibi hendek denk gelse,
Takılmadan sıçrayıp derlenip,
«Sahiden küheylan imiş» – diye,–*
Manas'ın oğlu er yetim
Şad olup, şimdi sevinip.
O zaman çocuk şunu düşünür:

«Bügün mindim cañıdan,
Bu canıbar Buurul at
Tulpar* eken abıdan,
Tulparı bügün bilindi.
Tuyagı tiygen kara cer
Tuş-tuşunan bölünöt.
Tuura altı ay col cürsö,
Tulparlık cayı körünöt».
Tuuşun körsö Semetey,
Tuyaktın tuura tiygen cer
Kemege bolup oyulat,
Sürdügüp tuyak tiygen cer
Belgi tüşüp soyulat,
Canıbardın baskan ceri
bırkırap, Oşo künü Buuruldun
Çoñ kazanday dañkanı*
Töröñdün töbösündö çırkırayt,
Uçkan kuş menen carışıp.
Alıska sapar col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Okoro tüygön ak tizgin*
Koş-koldop koldo karışıp,

«Bugün bindim ilk kez,
Bu can Buurul at
Sahiden tulparmış,*
Tulparlığı bugün belli oldu.
Tırnağının değdiği kara yer
Dört bir yandan bölünür.
Tam altı ay yol yürüse,
Tulparlık hali görünür».
Yaradılışını görse Semetey,
Tırnağın dosdoğru bastığı yer
Ocak çukuru olup oyulur,
Sendeleyip tırnak değen yer
İz düşüp yarılır,
O canın bastığı yerler
paramparça, O gün Buurul'un
*Koca kazan gibi toprak kesekleri**
Beyin tepesinde vınlar,
Uçan kuşla yarışıp.
Uzağa sefer yol yürüyüp,
Atı esirgemeden çok yürüyüp,
*Sımsıkı düğümlü ak dizgin**
Çift elle elde kenetlenip,

Er ölgöndöy culkuntup,
Buudandın oozu menen alışıp.
Bukardı közdöp col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Çoñ Bukardın keñ Ak-Çiy,
Temir kandın ceri oşol.
Ayabay cürgön tulparga
Altı kündük col ele,
Al Ak-Çiyge barganda
At boroygo* saldı ele,
Ayabay cürüp aldı ele,
Cetik çurkap dırkırap,
Kara batkak, akkan ter
Üzöñgü ıldıy zırkırap.
Astındagı Buurul at
Bargan sayın zırkırap,

Eri ölmüş gibi silkinip,
Küheylanın ağzıyla çekişip.
Bukar'ı hedefleyip yol yürüyüp,
Atı esirgemeden çok yürüyüp,
Büyük Bukar'ın geniş Ak-Çiy'i,
Temir hanın yurdudur orası.
Durmadan yürüyen tulpara
Altı günlük yoldu,
O Ak-Çiy'e vardığında
Atı dolu dizgine saldı,*
Esirgemeden yol almıştı,
Vargücüyle koşup uçarak,
Kara çamur, akan ter
Üzengiden aşağı süzülüp.
Altındaki Buurul at
Gittikçe hızlanıp,

Küçöp ketip baratat.
Temir kandın Aktulpar
Teli* bolgon emedey,
Temteleñdeyt canıbar,
Balañızdın Buurul at
Baskanına mal cetpey,
Celgenine cel cetpey,
Bulut öñdüü dırkırap,
Şamaldan beter ırkırap,
Köküldü kökkö ırgıtıp,
Bargan sayın Buurul at
Tuyaktı cerge mılgıtıp,
Basıp ötsö, kara taş
Talkan bolup bırkırap.
Temir kandın Aktulpar
Basıgına bas kelbey,
Celişine çak kelbey,
Boloktop kaldı Aktulpar.
Aktulpar cürböy kalgan soñ,
Arday bolgon Buuruldun
Anıktap oozun cıydı ele,
Körüngöndö körünüp,

Coşup gitmektedir.
Temir hanın Aktulpar'ı
Deliye dönmüş gibi,*
Tökezleyip sendeler o can,
Oğlunuzun Buurul atı –
Yürüyüşüne mal yetişmez,
Koşusuna yel yetişmez,
Bulut misali süzülüp,
Rüzgârdan beter uğuldayıp,
Perçemi göğe savurup,
Gittikçe Buurul at
Tırnağı yere çakıp,
Basıp geçse, kara taş
Talkan olup un ufak.
Temir hanın Aktulpar'ı
Yürüyüşüne denk gelemeyip,
Koşusuna çıkışamayıp,
Bocalayıp kaldı Aktulpar.
Aktulpar yürüyemez olunca,
Arı soylu Buurul'un
Dizginini adamakıllı kastı,
Görününce görünüp,

Körünbösö kök tütün bolup bölünüp,
Ölüü dese kördö cok,
Uçuuçuday dırkırap,
Üşüntüp barat Buurul at,
Manastın uulu cetimiñ
Oşo künü barbasa,
Kıyamattın* kıstoosun
Körö turgan boluptur,
Otuz künü tak bolup,
Oyron eneñ Çıyırdı
Ölö turgan boluptur.
Tamak içpey, aş içpey,
Azaptı mintip salıptır.
«Cetimim kaçan kelet?» – dep,
Bozdop catıp alıptır.
«Cetimdi Kuday beret – dep,

Görünmezse gök duman olup süzülüp, Ölü desen mezarda yok,
Uçacakmış gibi süzülüp,
Böyle gitmekte Buurul at,
Manas'ın oğlu yetimin
O gün varmasaydı,
Kıyametin sıkboğazını*
Görecek olmuştu,
Otuz günü tamam olup,
Talihsiz anan Çıyırdı
Ölecek olmuştu.
Yemek yemeden, aş içmeden,
Azabı böylece çekmişti.
«Yetimim ne zaman gelir?» – diye,
İnleyip yatıp kalmıştı.
«Yetimi Hüda verir – diye,

Aman bolso keler» – dep,
Kayran eneñ Kanıkey
Azaptı tartıp alıptır,
Çökkön kempir Çıyırdı
Tokson beş caşka barıptır.
Kapa bolgon Kanıkey,
Kayran ceñeñ beybaktın
Çıyırdıday karını
Karap koyso kardı tok.
Kanı Manastan kalgan muraapı –
Karap koyso kardı tok,
Mından bölök biri cok.
Keçee, cesirinde dümöktü
Sala kelgen emespi,
«Baana* bolup cürsün» – dep,
Baykuş ceñeñ Kanıkey
Aydalıga miñgizip,
Ala kelgen emespi.
Oşo kezde Çıyırdı
«Elge cetim ketti» – dep,
Sanaası ketip bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Eki közü iriñdep,
Bütkön boyu dirildep,

Sağ ise gelir» – diye,
Güzelim anan Kanıkey
Azabı çekip durmuştu,
Çökmüş kocakarı Çıyırdı
Doksan beş yaşına varmıştı.
Kederlenen Kanıkey,
Güzelim yengen bahtsızın
Çıyırdı gibi kocamışı
Gözetince karnı tok.
Hanı Manas'tan kalan mirası –
Bakıp gözetse karnı tok,
Bundan başka kimsesi yok.
Dün, dulluğunda onca zahmeti
Göze alıp gelmedi mi,
«Sığınak olup dursun» – diye,*
Zavallı yengen Kanıkey
Yağrınına bindirip,
Alıp gelmedi mi.
O sıralar Çıyırdı
«Ele yetim gitti» – diye,
Kaygısı gidip bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
İki gözü irinlenip,
Bütün bedeni titreyip,

Tokson beşte karıya
Bögüp kalgan emespi,
Öödö bolboy baybiçe
Çögüp kalgan emespi.
Al Semetey kelbese,
Tirüü cürüp düynögö
Netem degen emespi,
Açkalıktı karışıp,
Körmök bolgon emespi,
Uşu calgan düynödön,
Ölmök bolgon emespi.
«Cetim kaçan kelet – dep,
Cüzün kaçan köröm» – dep,
Til albastan bökçöyüp,

Doksan beşinde ihtiyar
Yığılıp kalmadı mı,
Doğrulamayıp baş hatun
Çöküp kalmadı mı.
O Semetey gelmezse,
Diri gezip dünyada
N'ederim demedi mi,
Açlığı göze alıp,
Görmeye razı olmadı mı,
Şu yalan dünyadan,
Ölmeye karar vermedi mi.
«Yetim ne zaman gelir – diye,
Yüzünü ne zaman görürüm» – diye,
Söz dinlemeden iki büklüm,

	Bögüp kalgan emespi,	*Yığılıp kalmadı mı,*
	«Cetim kaçan kelet» – dep,	*«Yetim ne zaman gelir» – diye,*
59260	Çögüp kalgan emespi.	*Çöküp kalmadı mı.*
	Enesi çögüp turganda,	*Anası çöküp dururken,*
	Bul azaptı kılganda,	*Bu azabı çekerken,*
	Kayran ceñeñ Kanıkey	*Güzelim yengen Kanıkey*
	Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
	Temir kandın munara	*Temir hanın minaresine*
	Çurkap çıktı cügürüp.	*Koşarak çıktı seğirtip.*
	Ümüt kılat Kanıkey,	*Umut eder Kanıkey,*
	Cetimin çıgıp körüügö,	*Çıkıp yetimini görmeye,*
	Körsö aytıp kabarın	*Görürse haberini söyleyip*
59270	Çıyırdıga berüügö.	*Çıyırdı'ya vermeye.*
	Kayran eneñ Kanıkey	*Güzelim anan Kanıkey*
	Ayabagan bülüktü	*Nice sıkıntıyı, kargaşayı*
	Sala kelgen emespi,	*Göze alıp gelmedi mi,*
	Kan Manastın çoñ dürbü	*Han Manas'ın büyük dürbününü*
	Beren* ceñeñ Kanıkey	*Yiğit* yengen Kanıkey*
	Beldemçinin bügünö*	*Bel önlüğünün kıvrımına**
	Bek bekitip tabıştap,	*Sıkıca gizleyip saklayıp,*
	Ala kelgen emespi.	*Alıp gelmedi mi.*
	Kayra baylap kapşırıp,	*Yeniden bağlayıp sıkıştırıp,*
59280	Bilbes cerge tapşırıp,	*Bilinmez yere emanet edip,*
	Bir Kudayga zar ıylap,	*Bir Hüda'ya yana yakıla ağlayıp,*
	Çunagı Semeteyge arınap.	*Öksüzü Semetey'e adanıp.*
	Aşıp-şaşıp tura albay,	*Sabırsızlanıp duramayıp,*
	Artık korkup baladan,	*Çocuk için fazlaca korkup,*
	Boosun albay moynunan,	*Bağını boynundan çıkarmadan,*
	Bolcolu cok dürbünü	*Eşi benzeri olmayan dürbünü*
	Suurup alıp koynunan.	*Koynundan sıyırıp aldı.*
	Çıgırıgın imerip,	*Çarkını çevirip,*
	Çın közünö ciberip,	*Gerçek gözüne dayayıp,*
59290	Dürbü salıp karasa,	*Dürbün tutup bakınca,*
	Alda taala* bir Kuday	*Allah Teala* bir Hüda*
	Berip salgan körünöt,	*Verivermiş görünür,*
	Eline ketken calgızı	*Eline giden bir tanesi*
	Kelip kalgan körünöt!	*Gelivermiş görünür!*
	Astı cagın karasa,	*Ön yanına bakınca,*

	Colborston kayra tartpagan, Tiktegen cetim keliptir!	*Parstan geri dönmeyen, Göz diktiğim yetim gelmiş!*
	Ayuudan kayra kaytpagan,	*Ayıdan geri kaçmayan,*
	Agıtkanın küldürgön,	*Salındığını darmadağın eden,*
	Tiştegenin büldürgön,	*Isırdığını mahveden,*
59300	Bala ekende baptagan,	*Yavruyken besleyip yetiştirdiğim,*
	Küçügündö saktagan,	*Eniğinde sakınıp koruduğum,*
	Moynuna kargı* taktırgan,	*Boynuna tasma* taktırdığım,*
	Tilegim Kuday beriptir,	*Dileğimi Hüda vermiş,*
	Kazınalık baktırgan,	*Hazine malıyla baktırdığım,*
	Menin itim bolso – dep,	*Benim itim olsun – diye,*
	Körgön kişi caktırgan,	*Gören kişinin beğendiği,*
	Oşol adaşıp kalgan Kumayık	*O yolunu şaşıran Kumayık*
	Atasınan kaldı ele,	*Atasından kalmıştı,*
	Tun uulumday al ele,	*İlk oğlum gibiydi o,*
59310	Enedey bolgon men elem,	*Ana yerini tutan bendim,*
	Alda taala kuduret*,	*Allah Teala kudret*,*
	Berip salgan körünöt.	*Verivermiş görünür.*
	Semeteydin aldında	*Semetey'in önünde*
	Buta boyu dırıldap,	*Bir ok atımı önde seğirtip,*
	Kelip kalgan körünöt!	*Gelivermiş görünür!*
	Özöngö çıkkan talmızım,	*Vadide biten körpe söğüdüm,*
	Ölgöndö körgön calgızım,	*Ölürken gördüğüm bir tanem,*
	Amanat kılgan Kumayık.	*Emanet ettiğim Kumayık.*
	Ala kelip özümö,	*Alıp gelip bana,*
59320	Körsötkön eken közümö.	*Gözüme göstermiş meğer.*
	Köñülü kurgur bölünöt,	*Zavallı gönlü bölünür,*
	Astındagı çurkagan	*Önünde koşup gelen*
	Çın Kumayık körünöt.	*Gerçek Kumayık görünür.*
	Artındagı kelatkan	*Ardından gelmekte olan*
	Boz ala tuygun bolpoñum,	*Boz ala doğanım, tombulum,*
	Boz karçıga şuñkarım,	*Boz atmacam, sungurum,*
	Özöndön akkan bulagım,	*Vadiden akan pınarım,*
	Taybuurul menen kelatat,	*Taybuurul ile gelmekte,*
	Ölgöndö körgön çıragım!	*Ölürken gördüğüm çırağım!*
59330	Körsö köñülü kurgur bölünöt:	*Görse zavallı gönlü bölünür:*
	«Kokuy kün, ene, süyünçü*!	*«Aman gün, ana, müjde*!*
	Cetimim kelet körünöt!	*Yetimim geliyor görünür!*

Kaalaganım beriptir,
Karaanım cetim keliptir!
Tilegim Kuday beriptir,
Tim ele, enem, öödö bol,
Kabagıñ azır açılat,
Kapañ azır cazılat.
Körsö köñül bölünöt,
Sölökötü-söölötü
Manas öñdüü körünöt.
Manastan kalgan cetimim
Tiktegenin alıptır.
Bölögün aytıp neteyin,
Akşuñkar alıp keliptir.
Kazgaldak degen kayran kuş
Kayrılbay uçat cem üçün,
Kançanı kördüm kayran baş,
Karından çıkkan sen üçün.
Kulaalı degen kurgan kuş
Kuyulup uçat cem üçün,
Eçendi kördü eki eneñ,
Kursaktan çıkkan sen üçün!»
Eki enesi teñ ıylayt,
Artıkça Çıyırdı baykuş
köp ıylayt.
Bala kirdi Bukarga
Bar cabdıgı şaylaluu,

İstediğimi vermiş,
Karaltım yetim gelmiş!
Dileğimi Hüda vermiş,
Haydi, anam, doğrul artık,
Çatık kaşın şimdi açılır,
Kederin şimdi dağılır.
Görse gönül bölünür,
Endamı ve heybeti
Manas gibi görünür.
Manas'tan kalan yetimim
Göz diktiğini almış.
Gerisini söyleyip n'edeyim,
Akşuñkar'ı alıp gelmiş.
Kazgaldak denen güzelim kuş
Dönmeden uçar yem için,
Nicesini gördüm, garip başım,
Karnımdan çıkan senin için.
Çaylak denen zavallı kuş
Süzülüp uçar yem için,
Nicesini gördü iki anan,
Karnından çıkan senin için!»
İki anası birden ağlar,
Hele zavallı Çıyırdı
çok ağlar.
Çocuk girdi Bukar'a
Bütün donanımı kuşanılmış,

Manastan kalgan amanat
Barı-cogu kamdaluu.
Keçee, cesir kaçıp barganda,
Mına oşondo Kumayık,
Bölüp bergen atası
Kanıkeydin ak saray –
Kaalgası, temir, som kalay.
Kişi ıylagan emedey,
Cesir da bolso beybaktın
Söölötü artık bir dalay,
Baykuş cetim barbayıp,

Manas'tan kalan emanet
Varı yoğu hazırlanmış.
Dün, dul kaçıp vardığında,
İşte o zaman Kumayık,
Babasının pay verdiği
Kanıkey'in ak sarayı –
Kapısı demir, som kalay.
İnsan ağlar gibi,
Dul da olsa bahtsızın
Heybeti bir hayli üstün,
Zavallı yetim heybetle kurulup,

Atası Manaska okşop dardayıp, Öz atası Temir kan,
Körsö köñül bölünüp,
Kökcaldın uulu cetimiñ
Başınan beri körünüp.
Kara çaar kabılan
Kaptalınan çamınıp,
Kaymana koldop kalıptır,
Kıdırata balanı
Tegerektep alıptır.
Kanıkey menen Çıyırdı,
Karaanın körüp, balaga
Kara canın kurmandık
Kılıp turat sadaga.
Esildi* körüp alganda
Eki enesi süyünüp,
Kumayıktı körgöndö
Kanıkey menen Çıyırdı
Katar eköö küyünüp,
Aytayın dese tili cok,
Aybandan estüü Kumayık.
Kalayık bar, kanı bar,
Kumayık mintip turganda
Kalıñ curttun baarı bar.
Eki ayımdı körgöndö
Bödönödöy bögülüp,
Bögüp keldi Kumayık,
Közünün caşın irgiltip,
Tögüp keldi Kumayık.
Eki ayımdı körgöndö
Kurup turdu Kumayık,

Adamdan beter zoñkuldap,
Ulup turdu Kumayık.
Kanıkeydi körgöndö
Töşünö başın saldı emi,
Bozdop catıp aldı emi.
Kumayık mintip turganda,
Kurgan eneñ koşo ıylap,

Atası Manas'a benzer, kurumlu, Öz atası Temir han,
Görse gönül bölünüp,
Bozkurdun oğlu yetimin
Baştan beri belli olup.
Kara benekli kaplan
Yanı sıra atılıp,
Gizliden destek olmuştu,
Sıra sıra çocuğu
Çepeçevre kuşatmıştı.
Kanıkey ile Çıyırdı,
Karaltısını görüp, çocuğa
Kara canını kurbanlık
Edip durur sadaka.
Kıymetliyi görüverince*
İki anası sevinip,
Kumayık'ı gördüğünde
Kanıkey ile Çıyırdı
İkisi bir yanıp yakılıp,
Söyleyeyim dese dili yok,
Hayvandan akıllı Kumayık.
Ahali var, hanı var,
Kumayık böyle dururken
Kalabalık yurdun hepsi orada.
İki hanımı gördüğünde
Bıldırcın gibi büzülüp,
Sine sine geldi Kumayık,
Gözünün yaşını damlatıp,
Döke döke geldi Kumayık.
İki hanımı gördüğünde
Kurudu kaldı Kumayık,

İnsandan beter hıçkırıp,
Uluyup durdu Kumayık.
Kanıkey'i gördüğünde
Göğsüne başını koydu şimdi,
İnleyip yatıverdi şimdi.
Kumayık böyle dururken,
Zavallı anan birlikte ağlayıp,

Iniçegi Ismayıl –
Bukardın kanı koşo ıylap,
Kan ıylasa, kalk ıylap,
Kalayık curt calpı ıylap,
Karıganda Çıyırdı
Töşöktögü karı ıylap.
Ee, Kumayık canıbar
Ene orduna enemdi
Ene kılıp alıptır,
Emçekke baştı salıptır.
Oñ emçekten bir cıttayt,
Sol emçekten bir cıttayt.
Kanıkey turat zar ıylap,
Kumayık turat arıldap.
«Surap cürgön Kumayık,
Öñünö kelgen eken – dep,
Kaalap cürgön muraapı
Özümö kelgen eken» – dep,
Obodogu camgırday
Coşuluşkan kezi eken,
On eki cılı körüşpöy,
Koşuluşkan kezi eken.
Törösü* Manas er kökcal
Törö bolgon emespi.
Keçee, Manas kabılan
Beleñdinin-Belinen,
Daarat* algan cerinen
Taap algan Kumayık.
Közü açılbas çagında,

Küçük kardeşi Ismayıl –
Bukar'ın hanı birlikte ağlayıp,
Han ağlayınca, halk ağlayıp,
Ahali yurt topluca ağlayıp,
Kocamış Çıyırdı
Döşekteki ihtiyar ağlayıp.
Ah, Kumayık, o can
Ana yerine anamı
Ana edinivermiş,
Memeye başını koymuş.
Sağ memeden bir koklar,
Sol memeden bir koklar.
Kanıkey durur yana yakıla ağlayıp,
Kumayık durur inleyip.
«Sorup durduğum Kumayık,
Kendine gelmiş meğer – diye,
Arzulayıp durduğum miras
Bana gelmiş meğer» – diye,
Gökteki yağmur gibi
Coştukları dem imiş,
On iki yıl görüşmeden,
Kavuştukları dem imiş.
Töresi Manas er bozkurt*
Bey olmuştu ya.
Dün, Manas kaplan
Beleñdi-Beli'nden,
Abdest aldığı yerden*
Bulup almıştı Kumayık'ı.
Gözü açılmamış çağında,

Ölüp keter tabında,
Alıp taap kelgende,
Kanıkeyge bergende,
Moynunda bolot kargısın
Kanıkey takkan emespi.
Ene bolgon oşondo
Kanıkey bakkan emespi.
Köz aça elek kezinde,
Kol başınday çagında,

Öleceği bir hâldeyken,
Bulup alıp geldiğinde,
Kanıkey'e verdiğinde,
Boynundaki çelik tasmayı
Kanıkey takmış değil miydi.
Ana olup o zaman
Kanıkey beslemiş değil miydi.
Gözü daha açılmamışken,
El kadarcık çağında,

«Caman baksam küçügü
Acalı böödö cetet – dep,
Amalım çoguu ketet» – dep,
Bagıp algan emespi,
Oozu menen süt bergen,
Kolu menen et bergen.
Kündüzündö tınç albay,
Tün içinde uyku albay,
Mintip bakkan taygandı.
Bir da beker catpagan,
Özüñ körgön taygandı
Ene bolup saktagan.
Kumayıktı bagaarda
Akıl oylop, oy sanap,
Dünüyönü keñ sanap,
«Uşu bakkan Kumayık
Ölüp kalsa kokustan,
Mayıp bolso okustan,
Uşu turgan Bukardı
Kaardanıp kabılan
Çoguu çaap ketet – dep,
Mintip tüpkö cetet» – dep,
Irımın koyboy ırımdap,
Cakşı bagıp baptagan,
Bul Kumayık baykuştu
Balasınday saktagan.
Kanıkey menen körüşüp,
Kumayık ıylap turganda
Kayıñ ıylap, tal ıylap,
Karagan candın baarı ıylap, Kurgan
Manas baatırdın
Aksakalduu çal ıylap,
Kalayık ıylap, kalk ıylap,
Atakesin caratıp,

Kalıñ Bukar calpı ıylap,
Uluksungan can ıylap,
Atası Temir kan ıylap.
Bukardagı Ismayıl,

«Kötü bakarsam yavrunun
Eceli boşuna erişir – diye,
Çarem büsbütün biter» – diye,
Besleyip almış değil miydi,
Ağzıyla süt vermişti,
Eliyle et vermişti.
Gündüzleri rahat durmadan,
Gece içinde uyku almadan,
Böyle beslemişti tazıyı.
Bir an bile boş yatmayan,
Kendi gözünle gördüğün tazıyı
Ana olup korumuştu.
Kumayık'ı beslerken
Akıl yorup, düşünüp,
Dünyayı geniş sayıp,
«Bu beslediğim Kumayık
Kazara ölüp kalırsa,
Ansızın sakat kalırsa,
Şu duran Bukar'ı
Öfkeye gelip o kaplan
Topunu birden vurup geçer – diye,
Böylece kökünü kurutur» – diye,
Her töreni eksiksiz yapıp,
İyi besleyip yetiştirmişti,
Bu zavallı Kumayık'ı
Öz çocuğu gibi korumuştu.
Kanıkey ile kucaklaşıp,
Kumayık ağlayıp dururken
Kayın ağladı, söğüt ağladı,
Bakan canların hepsi ağladı, Zavallı
Manas Bahadır'ın
Aksakallı ihtiyar ağladı,
Ahali ağladı, halk ağladı,
Babasına benzeyen,

Kalabalık Bukar topluca ağladı,
Ulular geçinen canlar ağladı,
Atası Temir Han ağladı.
Bukar'daki Ismayıl,

Temir kan menen Kölöy kan,
Şaatemir menen bul törtöö
Okşoş altı boz beeni
Ay tuyakka* çaldırıp,
Baabedinin* bat aytıp,
Kalıñ Bukar burkurap,
«Cetimim» – dep çurkurap.
Ismayıl ıylayt bir caktan,
«Calgız tuuma çolpondun
Kim kadırın bilet – dep,
Mintip cürsö, balaga
Biröönün közü tiyet» – dep.
Kazınalık* baktırgan,
Toguz kara bukanı
Munu aydatıp aldırıp,
Nazır* kılıp baarısın
Tegiz başın aldırıp.
Ala çapan koconu*,
Ak seldeçen* moldonu*,
Toguz kara bukanı
Keskiletip saldırıp,
Irım kılıp balaga
Müçösünö kaktırıp,
Sadaga kılıp çaptırıp.
Iras kılıp cırımdap,
Irımına könböstön
Özüñ körgön Semetey
Bukarga boorun burbastan,
Kudaydın çındap caratkan
Kulu ekenin kördüñbü,
Uulu ekenin kördüñbü.

Temir Han ile Kölöy Han,
Şaatemir ile bu dördü
Birbirine eş altı boz kısrağı
Ay tuynak kurbanı ettirip,*
Baabedin duasını tez okuyup,*
Kalabalık Bukar hıçkırdı,
«Yetimim» – diye çığrıştı.
Ismayıl ağlar bir yandan,
«Tek doğan çolpanın
Kadrini kim bilir – diye,
Böyle gezerse, çocuğa
Birinin nazarı değer» – diye.
Hazinelik diye baktırdığı,*
Dokuz kara boğayı
Bunları sürdürüp getirtip,
Hepsini adak kılıp*
Topunun başını kestirip.
Ala kaftanlı hocayı,*
Ak sarıklı mollayı*,*
Dokuz kara boğayı
Parçalatıp doğratıp,
Uğur olsun diye çocuğun
Uzuvlarına değdirtip,
Sadaka kılıp dağıttırıp.
Usulünce töresin yapıp,
Törenine aldırmadan
Kendin gördüğün Semetey
Bukar'a gönül vermeden,
Hüda'nın gerçekten yarattığı
Kulu olduğunu gördün mü,
Oğlu olduğunu gördün mü.

Algandıgın kördüñbü,
Atasınan balası
Art cagına tukumga
Kalgandıgın kördüñbü?!»
Oşondo bala munu aytat:
«Keñ Talas öñdüü cer taptım, Eldüü
cerdin* tukumu

Aldığını gördün mü,
Babasından oğulun
Ardındaki soya döle
Kaldığını gördün mü?!»
O zaman çocuk şöyle der:
«Geniş Talas gibi yer buldum, İlli
yurdun dölüyüm,*

	Kerdenge* bütkön el taptım,	*Gerdene* yaraşır el buldum,*
59520	Elden bezip neteyin,	*İlden bezip nideyim,*
	Tamaşaluu el taptım,	*Şen şakrak bir el buldum,*
	Taalayga bütkön cer taptım.	*Talihe doğmuş yer buldum.*
	Men eldi közdöy keteyin!	*Ben ile doğru gideyim!*
	Elge ketpey, el-curtum,	*İle varmadan, el yurdum,*
	Egerde moyun burbaymın,	*Asla boynumu çevirmem,*
	Elge cetpey tınbaymın».	*İle ermeden durmam».*
	Kanıkeydi bet alıp,	*Kanıkey'e yönelip,*
	Aytıp turgan kebi bul:	*Söyleyip durduğu söz şu:*
	«Bekzaadanın* calgızı	*«Beyzadenin* bir tanesi*
59530	Bezip cürör cön barbı,	*Bezip gezmesi reva mı,*
	Beytaalay* enem, el kayda?!	*Bahtsız* anam, el nerede?!*
	Bıyıl Talaska köçüp baramın,	*Bu yıl Talas'a göçüp varırım,*
	Kanzaadanın* balası	*Hanzadenin* oğlu*
	Kaçıp cürör cön barbı,	*Kaçıp gezmesi reva mı,*
	Karan kün, enem, el kayda?!	*Kara gün, anam, el nerede?!*
	Argınga kan kötörüp,	*Argın'a han kaldırıp,*
	Kaçıp çıgıp kalkımdan,	*Halkımdan kaçıp çıkıp,*
	Bukarga ketip konupsuñ,	*Bukar'a varıp konmuşsun,*
	Kaçkın katın dedirtip,	*Kaçak kadın dedirtip,*
59540	Camanattı bolupsuñ.	*Adın kötüye çıkmış.*
	Tentektikti bek kılıp,	*Serkeşliği huy edinip,*
	Tentip çıgıp elimden	*Elimden avare çıkıp*
	Bukarga cetip konupsuñ,	*Bukar'a erişip konmuşsun,*
	Buzulgan katın dedirtip,	*Bozulmuş kadın dedirtip,*
	Camanattı bolupsuñ.	*Kötü nama boyanmışsın.*
	Kaçıp kelip törküngö,	*Kaçıp gelip baba evine,*
	Karabet enem, tunupsuñ,	*Kara yüzlü anam, oturup kalmışsın,*
	Tektüü cerdin tukumun	*Soylu yerin dölünü*
	Tentigen cetim dedirtip,	*Başıboş yetim dedirtip,*
59550	Caman attı kılıpsıñ.	*Kötü ada bulamışsın.*
	Törküngö kelip cetinip,	*Baba evine gelip sığınıp,*
	Törönün zayıbı tunupsuñ,	*Törenin karısı, yerleşip kalmışsın,*
	Kanzaadanın balasın	*Hanzadenin oğlunu*
	Iniñ Ismayılga baktırıp,	*Kardeşin Ismayıl'a baktırıp,*
	Kızıktı mınday kılıpsıñ.	*İşte böyle iş etmişsin.*
	Bukardan beri kaçkanda,	*Bukar'a doğru kaçtığında,*

	Dünüyöñdü çaçkanda,	*Varını yoğunu saçtığında,*
	Taytoru minip at kılıp,	*Taytoru'ya binip at edip,*
	Alıp keldiñ Bukarga	*Getirdin beni Bukar'a*
59560	Tuugandan meni cat kılıp.	*Akrabadan beni yad edip.*
	Emi Bukar, esen bol,	*Şimdi Bukar, esen kal,*
	Körünöö köçöm, bukarlık,	*Göz göre göçerim, Bukarlı,*
	Men Talaska ketemin,	*Ben Talas'a giderim,*
	Atışkan duşman coo bolso,	*Atışan düşman yağı olsa,*
	Tübünö çoguu cetemin.	*Topunun kökünü keserim.*
	Kastaşkan kalıñ coo bolso,	*Kast eden kalın yağı olsa,*
	Kaarım kelip kakaydım,	*Öfkem kabarıp şahlandım,*
	Tübünö çoguu cetemin!	*Topunun kökünü keserim!*
	Kömür öçürgön Sarıtaz	*Kömür söndüren Sarıtaz'ı*
59570	Men Talaska alparıp,	*Ben Talas'a götürüp,*
	Sultan* kılıp alamın.	*Sultan* kılıp alırım.*
	Sarı kan oñoy can emes,	*Sarı Han kolay can değil,*
	Etegine kat koydum,	*Eteğine nişan koydum,*
	«Sarı kan» dep at koydum.	*«Sarı Han» diye ad koydum.*
	Kalaaluu Bukar kalıñ curt,	*Kaleli Bukar, kalın yurt,*
	Kanıñ mında turasıñ.	*Hanınla burada dursun.*
	Uşu turgan Sarı abam	*Şu duran Sarı ağam*
	Kömür öçürüp köö bolgon,	*Kömür söndürüp kurum olmuş,*
	Kül-Tokoygo ee bolgon,	*Kül-Tokoy'a sahip olmuş,*
59580	Bukarlık, Kudaydı kaçan karadıñ?	*Bukarlı, Hüda'dan ne zaman korktun?*
	Kul* kılıp kömür öçürtüp,	*Kul* edip kömür söndürtüp,*
	Sarı abamdı sabadıñ.	*Sarı ağamı dövdün.*
	Sarıtaz atı cogoldu,	*Sarıtaz adı yok oldu,*
	Emi Sarı kan bolup oñoldu.	*Şimdi Sarı Han olup onuldu.*
	Cetim cürüp cetilip,	*Yetim gezip yetişip,*
	Cergege abam koşuldu.	*Yurduna ağam kavuştu.*
	Tokoygo korduk çaçıldı,	*Ormana horluk saçılmıştı,*
	Sarı abamdın umaçtay közü açıldı.	*Sarı ağamın gözü aydınlığa kavuştu.*
	Camandaşpay bukarlık,	*Çekişmeden, Bukarlı,*
59590	Sarı abamdı bergile.	*Sarı ağamı verin bana.*
	Ok ötpögön ton kiygiz,	*Ok geçmez kaftan giydirin,*
	Ok cetpegen at miñgiz.	*Ok yetişmez at bindirin.*
	Bakay menen Sarı kan,	*Bakay ile Sarı Han,*
	Külçoro menen Kançoro,	*Külçoro ile Kançoro,*

Abıke menen Çınkoco,–
Ataşkan tuugan mobular,
Belime tañuu kılbasam,
Beycindegi Koñurbay,
Atam Manastın kunun kuubasam!
Kıyıktanba bukarlık,
Kaynap catkan kapırga*
Kazat* açar çak keldi.
Kan Koñurbay baatırga,
Maçançındın cerine,
Çınmaçındın eline,
Çındap kırgın salamın,
Çın atamdın kalıñ öç,
Kakançından* alamın,
Abam Bakay karıya
Col baştatıp alamın,
Çöyçöktöy közdüü Sarıtaz
Tuu karmatıp alamın.
Tuurası – Altay, Kakançın
Takır koyboy çalamın,

Abıke ile Çınkoco,–
Adı konmuş akraba işte bunlar,
Belime destek etmezsem,
Beycin'deki Koñurbay'dan,
Atam Manas'ın kanını sormazsam! Ters düşme, Bukarlı,
*Kaynayıp yatan kâfire**
Gaza açacak çağ geldi.*
Han Koñurbay bahadıra,
Maçançın'ın yerine,
Çınmaçın'ın eline,
Sahiden kırgın salarım,
Öz atamın koyu öcünü,
Kakançın'dan alırım,*
Ağam Bakay ihtiyarı
Kılavuz edip alırım,
Çanak gözlü Sarıtaz'a
Tuğ tutturup alırım.
Enine boyuna – Altay, Kakançın
Hiçbirin komadan vururum,

TEMIRKAN CURTUN ÇOGULTUP, SEMETEYDI
TALASKA CÖNÖTÜÜGÖ KEÑEŞ KILGANI
Bala mintip turganda
Bukarlıktın baarısı,
Temir kan menen Ismayıl,
Kölöy menen Şaatemir,
Curt çogulup baarısı,
Bukardın kanı Temir kan
Sakalı ıldıy caş ketip,
Közünün caşı tögülüp,
Köñülü caman bölünüp,

TEMIRKAN'IN YURDUNU TOPLAYIP SEMETEY'İ TALAS'A GÖNDERMEYE MEŞVERET ETMESİ
Çocuk böyle dururken
Bukarlıların hepsi,
Temir Han ile Ismayıl,
Kölöy ile Şaatemir,
Yurt toplanıp hepsi,
Bukar'ın hanı Temir Han
Sakalından aşağı yaş süzülüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Gönlü fena bölünüp,

Kumurskaday kıtayga
Kalbanı katuu salamın.
Kara kalmak, şibeege
Kalaymandı* salamın,

Karınca gibi Kıtay'a
Kavgayı sıkı salarım.
Kara Kalmak'a, Şibe'ye
Kıyameti koparırım,*

Menin kançalık atam öçü bar,
Kapırdan kuup alamın!
Kıtay emes, bukarlık
Kıyla cer tikteyt özümdü,
Kıyraşar coom kıyla bar.
Köçüp ketem Talaska,
Cetip cakın konomun,
Atakem ötkön Manaska.
Unutpaymın bukarlık,
Uşu kılgan çatañdı,
Caşım on ekige kelgiçe,
Enemdi ecem dedirip,
Katıpsıñar atamdı.
Atañdın körü bukarlık,
Men emi atamdı taptım, catambı?!
Sumsañdasañ, bukarlık,
Suuk ukuruk* salamın.
Költöñdösöñ, bukarlık,
Köbüröök dartım alamın».
Moynuna kurun salınıp,
Semeteyge calınıp:
«Kagılayın, Semetey!
Karaan kılgan çıragım,
Eliñe coluñ baştadıñ,
Een kalsın, Bukardı
Muntup karan taştadıñ.
Aylanayın, kulunum!
Sen Bukardan ketkende

Benim nice atam öcü var,
Kâfirden söküp alırım!
Kıtay değil yalnız, Bukarlı,
Nice yer gözler beni,
Çarpışacak yağım hayli var.
Göçüp giderim Talas'a,
Varıp yakınına konarım,
Göçmüş atam Manas'a.
Unutmam, Bukarlı,
Bu ettiğin fesadı,
Yaşım on ikiye gelinceye dek,
Aneme abla dedirtip,
Saklamışsınız atamı.
Atanın körü, Bukarlı,
Ben artık atamı buldum, yatar mıyım?!
Surat asarsan, Bukarlı,
Soğuk kement atarım.*
Kabadayılanırsan, Bukarlı,
Derdimin fazlasını çıkarırım».
Boynuna kuşağını asıp,
Semetey'e yalvarıp:
«Kurbanın olayım, Semetey!
Dayanağım, çırağım,
İline yolunu tuttun,
Issız kalsın, Bukar'ı
Böyle kimsesiz bıraktın.
Kurban olayım, kulunum!
Sen Bukar'dan gittiğinde

Öz eliñe cetkende,
Talaska barıp kongondo,
Taamay kırgız bolgondo,
Bu karan kalgan Bukardı
Karıp kılıp taştadıñ.
Dolono* saptuu kamçıñdı
Tolgontturbay kim aştayt?
Sen Talaska ketkende,
Tozoku* Bukar bu curttu
Toz-toz kılbay kim baştayt?

Öz eline eriştiğinde,
Talas'a varıp konduğunda,
Tam Kırgız olduğunda,
Bu yaslı kalan Bukar'ı
Garip kılıp bıraktın.
Alıç saplı kamçını*
Evirip kim kuşanır?
Sen Talas'a gittiğinde,
Cehennemlik Bukar'ı, bu yurdu*
Toz gibi dağıtmadan kim güder?

	Kara caak aybalta	*Kara yanaklı aybaltayı*
	Kaykalatpay kim aştayt?	*Parlatıp kim sapına takar?*
59670	Karan kalgan Bukardı	*Öksüz kalan Bukar'ı*
	Karaan bolup kim baştayt?	*Dayanak olup kim güder?*
	Bukarga cetim kelgende,	*Bukar'a yetim geldiğinde,*
	Toyuña* tokson soydurdum,	*Toyuna* doksan kestirdim,*
	«Ismayıl uulu» dedirtip,	*«Ismayıl oğlu» dedirtip,*
	Senin babañdı burup koydurdum.	*Senin ceddini çevirip sakladım.*
	Karagay ayza, coybolot*	*Çam saplı mızrak, coybolat*
	Bolo turgan oy kıldım,	*Eri olacak diye düşündüm,*
	Sen Bukarga kelgende	*Sen Bukar'a geldiğinde*
	Seksen künü toy kıldım.	*Seksen gün toy eyledim.*
59680	Biröönün közü tiyet – dep,	*Birinin nazarı değer – diye,*
	Moynuña okutup, tumar*	*Boynuna okutup, muska*
	taktırdım. Kızıl altın Bukardı	*taktırdım. Kızıl altın Bukar'ı*
	Caydın ısık künündö	*Yazın sıcak gününde*
	Aptap urup ketet – dep,	*Sıcak çarpar gider – diye,*
	Kölökö cerge baktırdım.	*Gölge yerde baktırdım.*
	Cürögü mayluu bolsun – dep,	*Yüreği yağlı olsun – diye,*
	Tuu kalgan beeden soydurup,	*Kısır kalmış kısraktan kestirip,*
	Narın* tartıp koydurup,	*Narın* çekip koydurup,*
	Kazısına toydurdum.	*Kazısına doyurdum.*
59690	Artıkça baatır bolsun – dep,	*Üstün bahadır olsun – diye,*
	Mergendi cıyıp aldırıp,	*Avcıları toplatıp,*
	Salbırıñga* bardırıp,	*Salbırın'a* vardırıp,*
	Colborston atıp keldirdim,	*Kaplandan vurup getirttim,*
	Cürögün saga berdirdim.	*Yüreğini sana verdirdim.*
	Caşıñ on ekige kelgiçe	*Yaşın on ikiye gelinceye dek*
	Senin catkan ordoño*	*Senin yattığın ordana*
	Balbandardı cıydırdım,	*Pehlivanları yığdırdım,*
	Beykabar* kelgen adamdın	*Habersiz* gelen adamın*
	Bir kançasın kırdırdım.	*Bir niçesini kırdırdım.*
59700	Altıga caşıñ kelgende	*Altıya yaşın geldiğinde*
	Karmap berip moldogo,	*Tutup verip mollaya,*
	Aalım* kılıp baktırdım.	*Âlim* kılıp okuttum.*
	Mergen bolup kalsın – dep,	*Avcı olup kalsın – diye,*
	On eki caşka kelgende	*On iki yaşa geldiğinde*
	Talaadan kiyik attırdım.	*Kırdan geyik vurdurdum.*

Iktuu bolup kalsın – dep,
Kargılap ayza süyröttüm,
Coo cagına üyröttüm.
Balam tursa Bukarga,
Erteñ erte turganda
Cayanı kesip ceçü elem,
Katılgan kara coo bolso,
Cañ-Cuñdu* buzam deçü elem.
Balam tursa Bukarga,
Köölöşörmün deçü elem,
Katılışkan duşmanga
Cöölöşörmün deçü elem.
Kıyrıñ bölök bolgon soñ,
Kırgızdı közdöy baştadıñ.
Bu cerge karan taştadıñ.
Sen Bukardan ketkende
Ay karañgı bürkölsö,
Tündü emine kılabız?
«Bukardan bala ketti» – dep,
Duşmandar kamap kol salsa,
Kündü emine kılabız?
Kımbatım balam, kebimdi uk,
Oñ cagımda orus bar,
Sol cagımda Altı-Şaar,
Kokon bar,
Mañdayımda barañ bar,
Bastaşaar coom dalay bar.
Karkıttap bakkan cetimim,
Karan taştap Bukardı

Becerikli olsun – diye,
Bağlayıp mızrak sürüttüm,
Yağı yönüne alıştırdım.
Oğlum dursa Bukar'da,
Yarın erken kalktığında
Cayadan kesip yerdim,
Sataşan kara yağı olsa,
Cañ-Cuñ'u bozarım derdim.*
Oğlum dursa Bukar'da,
Meydan okurum derdim,
Sataşan düşmana
Göğüs gererim derdim.
Diyarın ayrı olunca,
Kırgız'a doğru yöneldin.
Bu yeri yasa boğup bıraktın.
Sen Bukar'dan gittiğinde
Ay karanlığa bürünse,
Geceyi ne yaparız?
«Bukar'dan çocuk gitti» – diye,
Düşmanlar kuşatıp el salsa,
Gündüzü ne yaparız?
Kıymetlim oğlum, sözümü dinle,
Sağ yanımda Urus var,
Sol yanımda Altı-Şaar,
Kokon var,
Karşımda tüfekliler var,
Çullanacak yağım hayli var.
Özenle beslediğim yetimim,
Bukar'ı yasta bırakıp

Kaynatmak bolduñ şorumdu,
Kazmak bolduñ orumdu,
Kartayganda ataña
Körsötmök bolduñ sonundu.
Tañga aralaş çolponum,
Taalayga bütkön calgızım.
Başıma bütkön bargegim*
Baaşa* kılıp Bukarga
Karap turgan aynegim.

Kaynatır oldun çilemi,
Kazar oldun çukurumu,
Kocayınca atana
Göstermek oldun alameti.
Tana karışık çolpanım,
Talihe doğmuş bir tanem.
*Başıma konmuş sorgucum**
Padişah kılıp Bukar'a*
Bakıp durduğum aynam.

	Özöngö çıkkan talmızım,	*Irmak boyunda biten söğüdüm,*
	Özgöçö Bukar şaarına	*Hele Bukar şehrine*
	Akim bolup beret – dep,	*Hâkim olur diye,*
	Aldeylep cürgön calgızım.	*Ninniyle büyüttüğüm bir tanem.*
	Keteeriñ közgö köründü,	*Gideceğin göze göründü,*
	Kabırga söögüm bölündü.	*Kaburga kemiğim ayrıldı.*
59750	Karaan kılgan cetimim,	*Dayanak bildiğim yetimim,*
	Karbalastap alıpsıñ,	*Telaşa kapılmışsın,*
	Katuu şaşıp kalıpsıñ,	*Pek acele etmişsin,*
	Kalk aşpagan too barbı,	*Halkın aşmadığı dağ mı var,*
	Kalıñ kırgız curtuñdu	*Kalın Kırgız yurdunu*
	Kamap catkan coo barbı?	*Kuşatıp yatan yağı mı var?*
	Katkandan kelgen coo barbı?	*Gizliden gelen yağı mı var?*
	Boz kereşke degenden,	*Boz zırhlı denilenden,*
	Bu çınıñdı aytıp ber,	*Bu gerçeğini söyleyiver,*
	Kılçaybay cürör doo barbı,	*Ardına bakmadan gidecek davan mı var,*
59760	Ce Kıtaydan kelgen coo barbı? Ayla	*Ya Kıtay'dan gelen yağı mı var? Çare*
	tabar erenden,	*bulur erenden,*
	Kıstoo körsö al curtuñ,	*Darlık görse o yurdun,*
	On eki kapka* bukarlık	*On iki kapılı* Bukarlı'yı*
	Çoguu cıynap alayın,	*Topunu derleyip alayım,*
	Ulugu bar, kanı bar,	*Ulusu var, hanı var,*
	Eldin baarın çogultup,	*Elin hepsini toplayıp,*
	Çubatuuga salayın.	*Geçit resmine sokayım.*
	Ayza salar mıktuudan	*Mızrak saplar yamandan*
	Mından miñdi bereyin,	*Bundan binini vereyim,*
	Aybalta çabar ıktuudan,	*Aybalta çalar ustadan,*
59770	Mından miñdi bereyin,	*Bundan binini vereyim,*
	Kılıç çabar kambıldan	*Kılıç çalar çeviğinden*
	Mından miñdi bereyin.	*Bundan binini vereyim.*
	Maşa irmebes mergenden,	*Tetikte göz kırpmaz nişancıdan,*
	Teñizdik menen erdigi	*Deniz gibi engin yiğitliği*
	Tegiz baarı kelgenden	*Tastamam yerinde olandan*
	Mından miñdi bereyin.	*Bundan binini vereyim.*
	Coon öpkö kürsüldök,	*Kalın göğüslü gümbürdek,*
	Alaköödön türsüldök,	*Geniş sineli tümbürdek,*
	Maktap koyso, çuu koyup,	*Övüldü mü nara atıp,*
59780	Baş tartpay coogo kirçüüdön	*Geri durmadan yağıya girenden*

Mından miñdi bereyin.
Bilegi toluk balbandan,
Toktolboy coogo kirçüüdön,
Acaldı kılça körböstön,
Atışkan coogo kirgende,
Ölüp kalam debegen,
Acaldan kaygı cebegen,
Keñ kökürök erenden,
Kelbersigen berenden*
Mından miñdi bereyin.
Cazı caak, calpak til
Cañılbagan çeçenden
Dool* kelse, sel tiybes,
Dooçu kelse, mal berbes,
Çın bolumduu erenden,
Mından miñdi bereyin.
Aç kıykırık, kuu süröön,
Mından miñdi bereyin,
Tayakeñ Ismayıldı baş kılıp,
Mından miñdi bereyin.
Bukarlıktın cılkısın
Tegiz cıynap alayın,
Çubatuuga salayın.
Tañga turar bolcoş al,
Taamay erden coldoş al.
Kıl kuyruktan kaaladım,
Kımbatım calgız, bilip al,
Uşu colu tilimdi al.
Altı ay minseñ arıbayt,
Aktulpar sınduu malımdı al,
Anım dagı az bolso,

Bundan binini vereyim.
Bileği dolu pehlivandan,
Duraksamadan yağıya girenden,
Eceli kıl kadar saymayandan,
Atışan yağıya girdiğinde,
Ölürüm demeyenden,
Ecelden kaygı yemeyenden,
Geniş göğüslü erenden,
*Heybetli yiğit berenden**
Bundan binini vereyim.
Yassı çeneli, yayvan dilli
Yanılmayan söz ustasından
Dolu yağsa sel basmaz,*
Davacı gelse mal vermez,
Gerçek özlü erenden,
Bundan binini vereyim.
Aç naralı, kuru avazlı,
Bundan binini vereyim,
Dayın Ismayıl'ı baş kılıp,
Bundan binini vereyim.
Bukarlıların yılkısını
Tümünü derleyip alayım,
Geçit resmine dizeyim.
Tan'a dek sürecek ahdi al,
Tam erden yoldaş al.
Kıl kuyrukludan diledim,
Kıymetlim, bir tanem, bilesin,
Bu sefer sözümü tut.
Altı ay binsen yorulmaz,
Aktulpar gibi malımı al,
O da az gelirse,

Köökörgö kuyup kanımdı al!
Calgızım ketseñ eliñe,
Baaşaluu Bukar el mına*
Barımdı kaalap alsañ da,
Balam cetim, men mına!».
Tayatası Temir kan mınday degende,
Körüşömün – dep kelip,

Tuluma doldurup kanımı al!
Bir tanem, gidersen eline,
*Padişahlı Bukar eli işte**
Varımı dileyip alsan da,
Oğlum yetim, ben işte!».
Dedesi Temir Han böyle deyince,
Görüşürüm – diye gelip,

Karargandan tünörüp,
Bezge saygan emedey
Irgıp ketti Semetey.
Irgıp ketken sebebi –
Tüp atası tügöl kan –
Tübünön Kızır daarıgan
Tügöngürdün tukumu.
Başkı atası baarı kan,
Başınan Kızır daarıgan,
Balakettin tukumu.
Özöndüü cerdi maylagan,
Öçügüşö ketkende,
Öz cakının caylagan,
Örttöngürdün tukumu.
Kara suuga kan kuygan,
Kaarına algandı
Karmap alıp caylagan,
Kankor Manas tukumu.
Tünöp ötkön cerine,
Tüptüü mazar* ornogon,
Tübünön Kızır koldogon,
Dümpökü Manas tukumu.
Tügöngön sayın tütögön,
Ölgön sayın öörçügön,
Öküm Manas tukumu.
Kabarıñda bar beken,
Tüp atası Tüböykan,
Tüböydön kiyin Böyönkan,
Böyönkandın börüsü
Andan kiyin Çayankan,
Çayankandan taragan
Andan kiyin Bala kan.
Bala kandın balası,

Karardıkça kararıp,
Bezine bız batmış gibi
Sıçrayıp kalktı Semetey.
Sıçrayışının sebebi –
Kök atası tümden han –
Kökünden Kızır dokunmuş
Tükenesicenin soyu.
Baştaki atası hep han,
Başından Kızır dokunmuş,
Belalının soyu.
Vadili yeri kana yağlamış,
Öçleşmeye girince,
Öz yakınını bile devirmiş,
Yanasıcanın soyu.
Kara suya kan dökmüş,
Kahrına aldığını
Yakalayıp yok etmiş,
Kan içici Manas soyu.
Konaklayıp geçtiği yere,
Köklü mazar kurulmuş,*
Kökünden Kızır kollamış,
Heybetli Manas soyu.
Tükendikçe tüten,
Öldükçe çoğalan,
Hükmü yaman Manas soyu.
Haberin var mıdır,
Kök atası Tüböykan,
Tüböy'den sonra Böyönkan,
Böyönkan'ın kurdu
Ondan sonra Çayankan,
Çayankan'dan türeyen
Ondan sonra Bala Han.
Bala Han'ın oğlu,

Busulmandın* daanası,
Andan kiyin Ogoy kan.
Ogoy cayın aytayın,
Köktömödön soot* kiyip,
Kök ala kalkan oynogon,

Müslümanın seçkini,*
Ondan sonra Ogoy Han.
Ogoy'un hâlini söyleyeyim,
Ta gençliğinden zırh giyip,*
Gök ala kalkan oynatmış,

	Köp duşmandar soylogon.	*Çok düşmanlar yerde sürünmüş.*
	Ogoy kandan Karakan	*Ogoy Han'dan Karakan,*
	Kapçal buzup col salgan,	*Kayalık yarıp yol açmış,*
	Kança cerge kol salgan.	*Nice yere ordu salmış.*
59860	Karakandan Cakıp kan,	*Karakan'dan Cakıp Han,*
	Kara niet kapırdan,	*Kara niyetli kâfirden,*
	Kabarıñda bar beken	*Haberin var mıdır*
	Kara kökcal baatırdan.	*Boz yeleli o bahadırdan.*
	Altayda tuulup çoñ bolgon,	*Altay'da doğup büyümüş,*
	Asılgan duşman cok bolgon.	*Sataşan düşman yok olmuş.*
	Segizinde serpilip,	*Sekizinde silkinip,*
	Toguzuna kelgende	*Dokuzuna geldiğinde*
	Katılgandan kan çıkkan,	*Sataşandan kan çıkmış,*
	Kabarınan can çıkkan.	*Haberinden can çıkmış.*
59870	On caşına kelgende	*On yaşına geldiğinde*
	Ordo buzup, olco algan.	*Orda bozup, doyum almış.*
	On ekige kelgende	*On ikiye geldiğinde*
	Betteşken adam mert bolgon,	*Yüzleşen adam helak olmuş,*
	Kezikken adam soylogon.	*Rastlayan adam yere serilmiş.*
	Atagı curtka bilingen,	*Ünü yurda duyulmuş,*
	Kaardı Manas salat – dep,	*Kahrı Manas salar – diye,*
	Beycindin kakan kanının	*Beycin'in Kakan hanının*
	Biçigine* çiyilgen.	*Bitiğine* çizilmiş.*
	Atası Manas kan çıkkan,	*Atası Manas han çıkmış,*
59880	Aybatınan can çıkkan.	*Heybetinden can çıkmış.*
	Keçee, Altaydan Manas kelgende	*Hani dün, Altay'dan Manas geldiğinde*
	Okçontoy* cıynap, ok kılgan,	*Okluk* derleyip, ok yapmış,*
	Acayıp* cıyıp turçu ele,	*Nice acayip* güç toplamıştı,*
	Alöökönü cok kılgan.	*Alööke'yi yok etmişti.*
	Manastın uulu badirek* –	*Manas'ın oğlu, o haşarı* –*
	Atasın tartkan kara kök,	*Atasına çekmiş inatçı soy,*
	Oşondo bala munu aytat:	*O zaman çocuk şöyle der:*
	«Senden kıyla kol alıp,	*«Senden hayli ordu alıp,*
	Ne murazga ceteyin.	*Hangi murada ereyim.*
59890	Ölçölüü kebim – uşu kep,	*Ölçülü sözüm – işte bu söz,*
	Özüm köçüp keteyin.	*Kendim göçüp gideyim.*
	Bukardan köçüp col alıp,	*Bukar'dan göçüp yol alıp,*
	Kılımga tatır kol alıp,	*Bir asra bedel ordu alıp,*

	Özümö özüm kılambı,	*Kendime kendim mi edeyim,*
	Öz curtum özüm kırambı?	*Öz yurdumu kendim mi kırayım?*
	Tayata, bu kebiñdi kim ugaar,	*Dede, bu sözünü kim duysun,*
	Kazılgan kara kör ugaar!	*Kazılmış kara mezar duysun!*
	Ketirbe menin ebimdi,	*Bozma benim düzenimi,*
	Mınday aytpa kebiñdi!	*Böyle söyleme sözünü!*
59900	Bu kebiñdi kim uksun,	*Bu sözünü kim işitsin,*
	Bir karañgı tün uksun!	*Bir karanlık gece işitsin!*
	Men Talasta bolgondo,	*Ben Talas'ta olduğumda,*
	Aman barıp kongondo,	*Sağ esen varıp konduğumda,*
	Semirip-sergip alarmın.	*Semirip serpilirim.*
	At semirip ık bolup,	*At semirip kıvama gelip,*
	Er semirip buk bolup,	*Er semirip içi kabarıp,*
	Cilik çorlop may bolup,	*İlik dolup yağ bağlayıp,*
	Cigitter köönü cay bolup,	*Yiğitlerin gönlü rahatlayıp,*
	Oşondo el öödögö tartaarda,	*O zaman el yaylaya çekilirken,*
59910	At kara til mezgilde,	*At kara dil olan mevsimde,*
	Aman barıp kongondo,	*Sağ esen varıp konduğumda,*
	Semirip-sergip tolgondo,	*Semirip serpilip dolduğumda,*
	Beker karap turbaymın,	*Boş bakıp durmam ben,*
	Aalamdın curtun cıynaymın!	*Âlemin yurdunu toplarım!*
	Tayata, senin özüñö	*Dede, senin kendine*
	Altı külük at berem,	*Altı yürük at veririm,*
	Alakanday kat berem.	*Avuç kadar name veririm.*
	Bukar emes, men özüm	*Bukar değil, ben kendim*
	Kılımdı cıyıp alamın,	*Cümle âlemi derleyip alırım,*
59920	Kızıtalak kıtayga	*Kahrolası Kıtay'a*
	Kıyındap soguş salamın.	*Çetin savaş açarım.*
	Kızıktı körsöñ anan kör,	*Asıl temaşayı o zaman gör,*
	Kıyratıp koldu aydaymın,	*Kırıp geçirip ordu sürerim,*
	Kıtaylardın kır murunduu	*Kıtayların gaga burunlu*
	Koñurbay Kızdarıñ alıp olcolop,	*Koñurbay'ını Kızlarını alıp ganimetleyip,*
	Kıyabın tapsam caylaymın!	*Fırsatını bulsam yok ederim!*
	Kazattı azır salbaymın,	*Gazayı şimdi açmam,*
	Senin kaalagan koluñ albaymın.	*Senin sunduğun orduyu almam.*
	Atamdan kalgan kırgız curt,	*Atamdan kalan Kırgız yurduna,*
59930	Senden algan kol menen	*Senden aldığım ordu ile*
	Kalaymandı salbaymın!	*Kıran kargaşa salmam ben!*

Karap tursam, tayata,
Senin kaalagan koluñ alambı,
Kadırman kalıñ argın curt
Özüm kırıp salambı?»
Manastın uulu munu aytıp,
Baykap curtka şumdu aytıp,
Bala bolboy koydu emi.
Bala bolboy turganda,
Taenesi Körpöcan
Temir kanga munu aytat:
«Bu Manastın calgızı
Atası Manastan kalgan
kalıñ curt,
Aga ketpey koyboyt» – dep aytat.
«Ölgöndö körgön çunaktın
Ökümünö könbösöñ,
Kaalaganın berbeseñ,
Bulanı* bulap albasın,
Buzuktu çoguu salbasın,
Tübüñö çoguu cetpesin!
Ak seldeçen kocoñdu,
Dars* okugan moldoñdu,
Ulukman* sözdüü karıñdı,
Uparak kılıp baarıñdı,
Çoguu kırıp ketpesin,
Tübüñö mintip cetpesin!
Bukarga buzuk salbasın,
Oymok ooz, boto köz,
Oykuştagan suluuñdu
Olcolop aldap albasın!
Kızıl köynök, ayza bel,
Kılaktagan tasma bel,
Kırgızga aydap ketpesin,
Tübüñö çoguu cetpesin!

Küyüp turgan çok çıktı,
Kürdölüü bizdin Bukarda
Mınday tentek cok çıktı.
Kalenderdi* kamadı,

Düşünüyorum da, dede,
Senin sunduğun orduyu alır mıyım,
Kadirşinas kalın Argın yurdunu
Kendim kırıp geçirir miyim?»
Manas'ın oğlu bunu deyip,
Sezdirip yurda keskin sözü söyleyip,
Artık çocuk olmaktan çıktı.
Çocuk gibi durmayınca,
Anneannesi Körpöcan
Temir Han'a şöyle der:
«Bu, Manas'ın bir tanesi
Atası Manas'tan kalan
kalın yurt,
Ona gitmeden edemez» – diye söyler.
«Can pahasına kavuştuğun yavrunun
Hükmüne uymazsan,
Dilediğini vermezsen,
Malını yağmalayıp almasın,*
Fesadı topluca salmasın,
Kökünü büsbütün kurutmasın!
Ak sarıklı hocanı,
Ders okuyan mollanı,*
Ulukman sözlü ihtiyarını,*
Un ufak edip hepinizi,
Topunu kırıp gitmesin,
Böylece kökünü kazımasın!
Bukar'a fesat salmasın,
Yüksük ağızlı, mahmur gözlü,
Salınıp gezen güzelini
Ganimetleyip kandırıp almasın!
Kızıl gömlekli, mızrak belli,
Salınan ince kayış belli,
Kırgız'a sürüp götürmesin,
Kökünü büsbütün kurutmasın!

Yanıp duran kor çıktı,
Güçlü bizim Bukar'da
Böylesi bir yaramaz görülmedi.
Kalenderi hapsetti,*

59970	Dubananı* sabadı,	*Divaneyi* dövdü,*
	Koco körsö tepkilep,	*Hoca görse tekmeleyip,*
	Meçitine kamadı.	*Mescidine tıktı.*
	Tentektigin körgöndö,	*Yaramazlığını gördüğünde,*
	Kulak ugup, köz körgön	*Kulak duyup, göz gören*
	Kalayık baarı cadadı.	*Ahalinin hepsi bıktı.*
	Cerine ketçü cetimge	*Yerine gidecek yetime*
	Cetik ençi berbeseñ,	*Yeterli pay vermezsen,*
	Cetesiz curttu kırat ko?	*Zavallı yurdu kırar ha?*
	Malga karoo can eleñ,	*Mala düşkün candın sen,*
59980	Tarıktıgıñ karmatsañ,	*Cimriliğin tutarsa,*
	Kokustan Kuday urat ko?	*Bakarsın Hüda çarpar ha?*
	Aytkanıma könö kör,	*Dediğime uyuver,*
	Manastın uulu cetimge	*Manas'ın oğlu yetime*
	Ar tilegin bere kör!	*Her dileğini veriver!*
	Aktulpardın üstünö	*Aktulpar'ın üstüne*
	Altın, kümüş arta kör,	*Altın, gümüş yükleyiver,*
	Manastın uulu cetimge	*Manas'ın oğlu yetime*
	Alıp çıgıp tarta kör!	*Çıkarıp sunuver!*
	Kaarmanduu -kayrattuu	*Kahraman -gayretli*
59990	Kankordun uulu çunagıñ	*Kan içicinin oğlu yaramazın*
	On eki cılı bolguça	*On iki yılı doluncaya dek*
	Ata cönün bilgizbey,	*Ata aslını bildirmeden,*
	Katıp koygon ceriñ bar,	*Saklayıp koyduğun gerçek var,*
	Karagın uşu şumduktu,	*Bak şu dehşete,*
	Bıyagında kegi bar.	*İçinde bundan yana öcü var.*
	Cetimiş kızıl ar kamdap,	*Yetmiş kızıl nar hazırlayıp,*
	Ar kuyrugun örö kör,	*Her birinin kuyruğunu örüver,*
	Içinde kegi kalbasın,	*İçinde öcü kalmasın,*
	Buttap* altın, zer* cüktöp, Atıñ turmak cetimge	*Batmanla* altın, ziynet* yükleyip, Atın şöyle dursun, yetime*
60000	Bu cetimge bere kör!	*Bu yetime veriver!*
	Cana kebim, cana bar,	*Yine sözüm, yine var,*
	Cana, kanım,tilimdi al!	*Yine, hanım, sözümü tut!*
	Çırdın astın ala kör,	*Kavganın önünü alıver,*
	Taarıntpay colgo sala kör!	*Gücendirmeden yola koyuver!*
	Tübüñö çoguu cetpesin.	*Kökünü büsbütün kurutmasın.*
	Munun enesi beybak Kanıkey	*Bunun anası bahtsız Kanıkey*

Kız ekende çır kılıp,	*Kızken kavga çıkarıp,*
Kılım çaykap*, curt buzdu.	*Cihanı çalkalayıp*, yurt bozdu.*
Katınında bul dolu	*Kadınlığında bu şirret*
Kaada çaykap, el buzdu.	*Töreyi çalkalayıp, el bozdu.*
Enesi dolu epsiz er,	*Anası şirret, zapt olmaz er,*
Munun atası Manas artık şer.	*Bunun atası Manas üstün bir şir.*
Menin tilim alaarsıñ,	*Benim sözümü tutarsın,*
Menin tilim albasañ,	*Benim sözümü tutmazsan,*
Kalaaluu Bukar curtuñdu	*Kaleli Bukar yurdunu*
Karan tüngö salaarsıñ.	*Kara geceye salarsın.*
Cana kanım, kebimdi uk!	*Yine hanım, sözümü dinle!*
Üy kütüp saga kelgende	*Ev kurup sana geldiğimde*
On eki kızdı teñ tuudum,	*On iki kızı denk doğurdum,*
On eki kızdan kiyinki –	*On iki kızdan sonraki –*
Özü urgaaçı atı bar,	*Adı kadın olsa da kendi –*
Kanıkey öñdüü şer tuudum.	*Kanıkey gibi bir şir doğurdum.*
Kanıkeyden Semetey	*Kanıkey'den Semetey*
Bölök-salak can emes,	*Ayrı gayrı can değil,*
Bötönçö körçü bala emes,	*Yabancı görülecek çocuk değil,*
Munun tanabı* birge taalayıñ,	*Bunun urganı* talihinle birdir,*
Ösölönüp* köp aytam,	*Üsteleyip* çok söylerim,*
Özüñdön çıkkan baanayıñ*.	*Kendi sulbundan gelen yavrun*.*
Aytıp turgan Aktulpar	*Sözünü ettiğim Aktulpar*
Ayaluu caman at bolgon,	*Esirgenen belalı at olmuş,*
Oşo tulpar ayınan	*O tulpar yüzünden*
On eki küyööñ cat bolgon.	*On iki güveyin yad olmuş.*
Kotorup aytkan kebim bar,	*Evirip söylediğim sözüm var,*
Törkülöp kelse berbediñ,	*Baba evine gelince vermedin,*
Kanıkeydin kegi bar.	*Kanıkey'in öcü var.*
Malga karoo kan eleñ,	*Mala kıskanç han idin,*
Kara neet can eleñ,	*Kara niyetli can idin,*
Degenime könö kör,	*Dediğime uyuver,*
Katın alıp bere kör!	*Kadın alıp veriver!*
Bu kızmattı kılbasañ,	*Bu hizmeti etmezsen,*
Bu eliñdi cıybasañ,	*Bu elini toplamazsan,*
Tügöl kırıp ketpesin,	*Tümünü kırıp gitmesin,*
Oylop tursañ uşunu,	*Düşünüp durursan şunu,*
Özöndön akkan bulagıñ,	*Vadiden akan pınarın,*

	Balañdan körgön memireñ	*Evladından gördüğün ciğerparen,*
	Ölgöndö körgön çıragıñ,	*Güç bela kavuştuğun çırağın,*
	Köktöyündö algansıñ,	*Körpecikken almışsın,*
	Bala kılıp kalgansıñ».	*Evlat edinip kalmışsın».*
	Taenesi munu aytıp,	*Ninesi bunu söyleyip,*
60050	Tayatası kandı esine keltirdi,	*Dedesi hanı kendine getirdi,*
	Kara neet Temir kan	*Kara niyetli Temir Han*
	Candı esine keltirdi.	*Aklını başına devşirdi.*
	Oşo kezde Temir kan	*O sırada Temir Han*
	«Köçsö köçüp ketsin – dep,	*«Göçerse göçüp gitsin – diye,*
	Eline aman cetsin» – dep,	*Eline sağ esen ersin» – diye,*
	Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
	Közünün caşı tögülüp.	*Gözünün yaşı dökülüp.*
	Oşondo Ismayıl, Kölöy koşo	*O zaman Ismayıl, Kölöy birlikte*
	ıylayt: Şaatemirdin Çoñküröñ,	*ağlar: Şaatemir'in Çoñküröñ'ü,*
60060	«Semetey mında turganda,	*«Semetey burada dururken,*
	Kagılayın cetimdi	*Kurban olduğum yetimi*
	Kara boloor dep cürdük.	*Dayanak olur diye gezdik.*
	Uşu turgan Bukardan	*Şu duran Bukar'dan*
	Kagılayın cetimim,	*Kurban olduğum yetimim,*
	Kaalaganıñ ala ket!	*Dilediğini alıp git!*
	Kerbençiden* kep surap,	*Kervancıdan* haber sorup,*
	Keşigi cok Bukarga	*Kısmeti kesik Bukar'a*
	Kez-kezde közüñ sala cür,	*Ara sıra göz atadur,*
	Tayatañ menen tagañdan	*Dedenle dayından*
60070	Taamay aman barbı – dep,	*Sahi esen mi – diye,*
	Kez-kezde kabar ala cür».	*Ara sıra haber aladur».*
	Bukardagı kenen curt	*Bukar'daki geniş yurt,*
	Kanı munu aytkan soñ,	*Hanı bunu dedikten sonra,*
	Mına oşondo Temir kan	*İşte o zaman Temir Han*
	Baraban kolgo aldı emi,	*Davulu ele aldı şimdi,*
	Dümpüldötö çaldı emi.	*Gümbürdete çaldı şimdi.*
	On eki kapka Bukardın	*On iki kapılı Bukar'ın*
	Dümpüldök ünün ukkanda	*Gümbürtü sesini duyunca*
	Kanının baarı bülünüp,	*Hanlarının hepsi telaşlanıp,*
60080	Kalkının baarı cügürüp,	*Halkının hepsi koşuşup,*
	Bukardın seksen balbanı	*Bukar'ın seksen pehlivanı*
	Temir kandın aldına	*Temir Han'ın önüne*

	Tegerete çapkılap,	*Çevresinde at koşturup,*
	Tegiz cetip kalganı.	*Hep birden erişiverdi.*
	Baykuş Temir kanetet,	*Zavallı Temir Han n'etsin,*
	«Balam elge ketet – dep,	*«Oğlum iline gider – diye,*
	Samagan cayga cetet – dep,	*Özlediği yere erer – diye,*
	Kazınalık cönünön,	*Hazinelikten yana,*
	Kalayıktın köbünön,	*Ahalinin çoğundan,*
60090	Atkanada miñ tulpar	*Ahırdaki bin tulparı*
	Aktulpardı baş kılıp,	*Aktulpar'ı baş kılıp,*
	Aydap kelgin beri cakka.	*Sürüp getirin bu yana.*
	Çubatuuga salalı,	*Geçit resmine dizelim,*
	Tulparın tandap alalı.	*Tulparını seçip alalım.*
	Al tulpardın içinde	*O tulparlar içinde*
	Aktulpar bolsun aytıluu.	*Aktulpar olsun namlısı.*
	Mına Ismayıldın Çoñkaşka,	*İşte Ismayıl'ın Çoñkaşka'sı,*
	Kölöydün Karakaşka argımak,	*Kölöy'ün Karakaşka argımağı,*
	Agınaydın Tuuçunak,	*Agınay'ın Tuuçunak'ı,*
60100	Aydagın beri tulpardı,	*Sürün beri tulparı,*
	Çubatuuga salsın – dep,	*Geçit resmine dizsinler – diye,*
	Semetey menen Sarı kan	*Semetey ile Sarı Han*
	Kaalaganın alsın» – dep,	*Dilediğini alsın» – diye,*
	Temirkan buyruk bergen soñ,	*Temirkan buyruk verdikten sonra,*
	Kazınalık balbandan	*Hazinelik pehlivandan*
	Miñ balbanı kamınıp,	*Bin pehlivanı hazırlanıp,*
	Miñ tulparga cabılıp,	*Bin tulpara üşüşüp,*
	Kıska karmap tötölöp,	*Kısa tutup yedekleyip,*
	Miñ tulpardı miñ balban	*Bin tulparı bin pehlivan*
60110	Alek bolup cetelep.	*Uğraşa didine yedekledi.*
	Köçönün içi cardanıp,	*Sokağın içi seyre durup,*
	Körgön candar tañdanıp,	*Gören canlar şaşakalıp,*
	Kalaanın içi cardanıp,	*Kalenin içi seyre durup,*
	Karagan candar tañdanıp.	*Bakan canlar şaşakalıp.*
	Kazınalık miñ balban	*Hazinelik bin pehlivan*
	Ar kimisi bir candan	*Her biri bir candan*
	Eelendirip bulkuntup,	*Coşturup silkindirip,*
	Karan kalgan tulpardı	*Şu baş belası tulparı*
	Eri ölgöndöy culkuntup.	*Eri ölmüş gibi çırpındırıp.*
60120	Balbandın baarın şaştırıp,	*Pehlivanların hepsini telaşlandırıp,*

Sogonçogun bastırıp,
Çubatuuga saldı emi,
Kanıkey menen Sarı kan
Attarga sınçı bolup kaldı emi. Oñ iyninin üstündö
Eelenip tulpar baratat,
Berki ekööö kaydan caratat.
Kee biröönö köz salsa,
Kara bayır kazanat*.
Kee biröönö köz salsa,
Kalbır öpkö, cez kanat.
Kee biröönö köz salsa,
Buura kökül, türsüldök.
Kee biröönö karasa,
Müçösü coon, kürsüldök.
Kee biröösün karasa,
Kulan sooru, ükü ayak.
Kee biröösün karasa,
Kara bayır, türs ayak*.
Ortolop tulpar öttü emi,
Eçen balban ketti emi.
Kanıkey turup kezikti,
Kölöy kandın Karakaşka argımak Kara teşi kolunda
Kuyrugu sayañ, calı az,
Salışkan coogo bolgon maş,
Arkası biyik, zeeri* bas,
Kulandı kuusa kutkarbas.
Bu kurgan katın Kanıkey
Kız kezinde köp minip,
Kıyla coo menen salışıp,
Ayzaga bolgon artık maş,
Karakaşka argımak,
Kanıkey kaalap anı aldı.
«Kanday közü açık» – dep,
Kalıñ Bukar tañ kaldı.
Bukarlıktın sınçılar
Sınap turat ceñeñdi,
Kanıkeydey eneñdi.

Topuklarına bastırıp,
Geçit resmine dizdiler şimdi,
Kanıkey ile Sarı Han
Atlara sınayıcı oldular şimdi. Sağ omzunun üstünde
Coşup tulpar gidiyor,
Beriki ikisi nasıl beğensin.
Kimine göz atsa,
Kara bayır, soylu kazanat.*
Kimine göz atsa,
Kalbur ciğerli, tunç kanatlı.
Kimine göz atsa,
Buğra perçemli, tümbürdek.
Kimine baksa,
Gövdesi kalın, gümbürdek.
Kimine baksa,
Kulan sağrılı, püsküllü ayak.
Kimine baksa,
Kara bayır, tok ayak.*
Tulparlar yarıyı geçti şimdi,
Nice pehlivan geçti gitti.
Kanıkey'in karşısına çıktı,
Kölöy Han'ın Karakaşka argımağı Kara eşi elinde
Kuyruğu seyrek, yelesi az,
Çarpışan yağıya alışkın usta,
Sırtı yüksek, omzu alçak,*
Kulanı kovsa kaçırmaz.
Bu bahtı yanık kadın Kanıkey
Kızlığında çok binip,
Hayli yağıyla çarpışıp,
Mızrağa fazlasıyla usta olmuş,
Karakaşka argımağı,
Kanıkey dileyip onu aldı.
«Ne kadar da gözü açık» – diye,
Kalın Bukar şaşakaldı.
Bukarlıların sınayıcıları
Sınayıp durur yengeni,
Kanıkey gibi ananı.

Bu zayıptın kadır tünü eken,
Oozun cayıp ciberse,

Urgaaçıdan oluya,
Kasıettüü küñ eken.
Beyilin* çeçpes mendege
Tabılbay turgan can eken,
Cılañaç Kızır bala bar eken,
Munu algan Manastın
Ne armanı bar eken?»
Bukarlık mintip turganda,
At koştogon balbandın
Beş cüzü ötüp ketkende,
Beş cüzü azır cetkende,
Tokoy eelep kongon kez,
Caman attı bolgon kez,
Kömür öçürüp, köö bolup,
Köp tokoygo ee bolup,
Korduk menen cürgöndö,
Kömürdön alıp köp berip,
Oñboy cürgön kezinde,
Köp korduk körüp tokoydo
Oñboy cürgön kezinde
Ittey çarık butunda,
Karıptıkta cürüüçü,
Agınaydın Tuuçunak
Tulpardıgın bilüüçü
Menin atım bolso – dep,
Tilek kılıp cürüüçü
Tuuçunak cayı mamınday:
Çuuga kirse şaşpagan,
Cerdi kalpıs baspagan.
Aygaylagan çuu çıksa,
Añırañdap şaşpagan.
Camgırday caap ok tiyse,
Caza cerdi baspagan.
Çuu ukkanda şañdanıp,
Tulparlık sını körüngön.
Altı kündük çöl kelse,

Bu kadının kadir gecesiymiş,
Ağzını yayıp salıverse,

Kadınlardan bir evliya,
Kerametli bir cariyeymiş.
Huyunu çözemez kul,*
Bulunmaz bir canmış,
Çıplak Kızır dolaşırmış yanında,
Bunu alan Manas'ın
Ne hasreti olsun ki?»
Bukarlı böyle dururken,
At yedekleyen pehlivanın
Beş yüzü geçip gittiğinde,
Beş yüzü henüz eriştiğinde,
Ormanı yurt edinip konduğu çağ,
Kötü ada büründüğü çağ,
Kömür söndürüp, kurum olup,
Koca ormana sahip olup,
Horluk içinde gezdiğinde,
Kömürden alıp çok verip,
Onmadan gezdiği çağda,
Ormanda çok horluk görüp
Onmadan gezdiği çağda
İt gibi çarık ayağında,
Gariplikte gezerdi,
Agınay'ın Tuuçunak'ı
Tulparlığını bilirdi
Benim atım olsa – diye,
Dilek tutup gezerdi
Tuuçunak'ın hâli şöyleydi:
Gürültüye girse şaşmayan,
Yere yanlış basmayan.
Feryatlı çığlık kopsa,
Afallayıp telaş etmeyen.
Yağmur gibi yağıp ok değse,
Yanlış yere basmayan.
Çığlık duyunca coşup,
Tulparlık vasfı görünen.
Altı günlük çöl gelse,

Ayta-buyta degiçe,
Açıp közdü cumguça
San tulpardan bölüngön.
Kabırga söögü bölüngön,
Aybandın zoru zoñkoyup,
Kayıptık sını körüngön.
Kazıp koygon or bolso,
Kaynap catkan şor bolso,
Butun korgo malbagan,
Bu canıbar Tuuçunak
Buydalıp turup kalbagan.
Çılbırı tutam kalbasa,
Çındagan coogo aldırbas,
Kırsıktın miñi çalbasa,
Kılaytıp coogo çaldırbas,
Kuyrugu suyañ, calı az,
Kuyunga çalış külük mal.
Çölgö kirse çöölükpös,
Adırga salsa arıbas,
Biyigi kımbat beleske
Kılt etip coorup koybogon,
Aylap, cıldap çurkasa
Akırı çarçap koybogon,
Özü çurkaganga toybogon,
Tört ayaktuu aybandı
Çöölügö kuusa koybogon.
Kulagı buruş çunayıp,
Cılkıdan çıkpayt kılayıp,
Kagışka minse kamsıkpas,
Sayışka minse mayışpas.
Mına oşondo Sarı kan:
«Canga ölçöölü buudan» – dep,
Kömürçü tazdı er kılıp,
Tuuçunak karmap aldı emi.
Alakan cayıp Temir kan
Dubasın* berip ayabay,
Argımak menen Tuuçunak

Aha deyip vaha deyinceye dek,
Gözü açıp yumuncaya dek
Sayısız tulpardan öne ayrılan.
Kaburga kemiği seçilen,
Hayvanın zoru, heybetle dikilen,
Kutlu soy nişanı görünen.
Kazılıp konmuş çukur olsa,
Kaynayıp yatan bataklık olsa,
Ayağını çukura daldırmayan,
Bu can hayvan Tuuçunak
Duraksayıp kalmayan.
Yuları bir tutam kalmadıkça,
Azmış yağıya kaptırmaz,
Belanın bini çelmedikçe,
Ucundan bile yağıya çaldırmaz,
Kuyruğu seyrek, yelesi az,
Kasırgaya denk yürük mal.
Çöle girse susamaz,
Kıra sürülse yorulmaz,
Başı zorlu dik yokuşta
Bir kez sendeleyip yağır tutmayan,
Aylarca, yıllarca koşsa
Sonunda yorulup kalmayan,
Kendi koşmaya doymayan,
Dört ayaklı hayvanı
Çölde kovalasa kaçırmayan.
Kulağı kıvrık, sipsivri,
Yılkıdan dengi çıkmaz zerrece,
Çatışmaya binilse kaygılanmaz,
Mızrak dövüşüne binilse ezilmez.
İşte o zaman Sarı Han:
«Cana denk bir küheylan» – diye,
Kömürcü keli er kılıp,
Tuuçunak'ı tutup aldı şimdi.
Avuç açıp Temir Han
Duasını esirgemeden verip,*
Argımak ile Tuuçunak'ı

«Berbeymin» – dep ayta albay,
Aalamga buzuk salam» – dep,
Berendin köönün kaytarbay,
Berendigin bilgizdi,

Kazınanın içinen
Alıp çıgıp kök küpü*
Sarı kanga kiygizdi.
Temir kandın Bozkelte
Sarı kanga ildi emi.
Ismayıldın Arkesken
Artık ötö kurç ele
Sarı kanga ildi emi.
Artık cetim kubanıp,
Sarı kan köönü bölünüp,
Umaçtay közü açılıp,
Küyükkön cürök basılıp,
Körgön Bukar küyünüp,
Körüp tursañ Sarı kan,
Kan belgisi bilinip.
Sarı abañ baykuş kanetet,
Bilegi coon, taş cürök,
Buların tartuu kılbasa
Bukarga salat çoñ dümök.
Mañdaydan közü bölünüp,
Baatırlık sını körünüp,
Bet aldınan karasa,
Mende çıdap kelgisiz,
Bet alıp ayza sundursa,
Mende cakın kelgisiz.
Bel baylagan bel eken,
Bul Semetey cetimdin
Beline tañuu eme eken,
Meder* kılgan er eken.
Oşondo Manastın uulu bu calgız
«Sarı abam» – dep, dem kılıp,
«Sarı taz» attı cogoltup,
Sandırgaluu kan kılıp,
Sarı tazdı oñoltup.

«Vermem» – diyemeden, Âleme fesat
salarım» – diye,
Yiğidin gönlünü kırmadan,
Yiğitliğini belli etti,

Hazinenin içinden
Gök küpüyü çıkarıp*
Sarı Han'a giydirdi.
Temir Han'ın Bozkelte'sini
Sarı Han'a astı şimdi.
Ismayıl'ın Arkesken'i
Fazlasıyla keskin idi
Sarı Han'a astı şimdi.
Yetim fazlasıyla sevinip,
Sarı Han'ın gönlü dolup,
Gözü ışıl ışıl açılıp,
Yanık yüreği yatışıp,
Gören Bukar yanıp yakılıp,
Bakıp görsen Sarı Han,
Han nişanı belli olup.
Sarı ağan zavallı n'etsin,
Bileği kalın, taş yürek,
Bunlar armağan verilmese
Bukar'a salar büyük bela.
Alnından gözleri ayrık,
Bahadırlık vasfı görünüp,
Yüzüne karşı bakılsa,
Kul dayanıp gelemez,
Yönelip mızrak uzattırsa,
Kul yanına varamaz.
Bel bağlanan bir belmiş,
Bu yetim Semetey'in
Beline destek imiş,
Güvenç bildiği ermiş.*
O zaman Manas'ın oğlu bu bir tane
«Sarı ağam» – deyip, güç bilip,
«Sarı kel» adını yok edip,
Şevketli han kılıp,
Sarı keli düze çıkarıp.

«Kayran baş aman barında,
Altın taacı* kiygizip,
Altın takka miñgizip,

«Aman bolso argınga
Kan kötörüp alam» – dep,
Ok cetpegen Tuuçunak
Sarı kanga miñgizip,
Baası kımbat kök küpü
Üstünö basa kiygizip,
Atışka adis Bozkelte
Sarı abaña ilgizip,
Sarı abañdın kolunda
Coo-caraktın baarı bar.
Kan belgisi abıdan –
Körsö köñül bölünüp,
Kan belgisi körünüp,
Kırsıgı kıyla kesilip,
Kıyalı toluk çeçilip,
Bukarga kirip at alıp,
Özü «Sarı kan» bolup atalıp.
Munu mınday taştaylı,
Beri cagınan baştaylı.
Oşondo Temir kan cardık
çakırdı, Akılga dıykan karıñ kel,
Tegiz curttun baarısın
«Kelsin» – dep, mında çakırdı.
Manastan kalgan baanayım,
Temir kandın altın tak,
Başka candan artık bak,
Celdetteri* cetik bar,
Balbandarı baarı bar.
Al balbandın içinde
Akıl tabar karı bar,
Kapkanın oozun kaytargan
Sakçıları dagı bar,
Al sakçının canına
Colop adam barbagan,
Adamdın murdu, kulagın

«Cancağız baş sağ iken,
Altın taç giydirip,*
Altın tahta çıkarıp,

«Sağ olursa Argın'a
Han kaldırıp alırım» – diye,
Ok yetişmez Tuuçunak'a
Sarı Han'ı bindirip,
Pahası ağır gök küpüyü
Üstüne bastıra giydirip,
Atışta usta Bozkelte'yi
Sarı ağana astırıp,
Sarı ağanın elinde
Cenk pusatının hepsi var.
Han nişanı adamakıllı –
Gören gönül verip,
Han nişanı görünüp,
Belası hayli kesilip,
Huyu tümden çözülüp,
Bukar'a girip ad alıp,
Kendi «Sarı Han» diye anılıp.
Bunu böylece bırakalım,
Beri yanından başlayalım.
O zaman Temir Han ferman
okuttu, Akılda üstat ihtiyarın gel,
Tüm yurdun hepsini
«Gelsin» – diye, buraya çağırdı.
Manas'tan kalan yavrucuğum,
Temir Han'ın altın tahtı,
Başka candan üstün bahtı,
Cellatları eksiksiz var,*
Pehlivanları hepsi var.
O pehlivanların içinde
Akıl bulur ihtiyar var,
Kapının ağzını bekleyen
Nöbetçileri dahi var,
O nöbetçinin yanına
Yaklaşıp insan varmamış,
İnsanın burnunu, kulağını

Tumar kılıp tagıngan,
Coloboy mende sandalgan,
Colukkan mende tañ kalgan.
Temir kan tegiz kan bolgon,
Arbagı oor can bolgon,

Muska yapıp takınmış,
Yanaşamadan kul avare kalmış,
Rastlayan kul şaşakalmış.
Temir Han tam bir han olmuş,
Ruhaniyeti ağır can olmuş,

Alışkan kişi cay bolgon,
Akılga dıykan kan bolgon.
Duutarların* aldırıp,
Temirden kılgan şaldırak
Tegiz baptap çaldırıp.
Kerneylerin* bakırtıp,
Düñküldögün* urdurup,
Eli-curtun cıydırıp,
Epsiz akıl kıldırıp,
Altından kılgan munara
Tübünö kalktın baarın
cıydırıp.
Kaardanıp bakırıp,
Temir kan cardık çakırıp:
«Uluguñ kel, kanıñ kel,
Uşunça curttun baarıñ kel!
Aylası toluk ıktuuñ kel,
Akılga dıykan mıktuuñ kel.
Ak seldeçen kocoñ kel,
Dars okugan moldoñ kel,
Karı-caşıñ baarıñ kel!
Semetey, calgız taalayım,
Altından çatır tartkanım,
Aldeylep bakkan arslanım!
Köktöyüñdö körgömün,
Kızıl ette balamdı
Asırap, saktap kelgemin.
Men ıraazı Kudayga,
Emi on ekige keliptir,
Tilegim Kuday beriptir.
Ereşen tartıp, er boldu,
Balalık ketip, es toldu,
Eline keter kez boldu.

Tutuşan kişi yerle bir olmuş,
Akılda üstat han olmuş.
Dutarlarını getirtip,*
Demirden yapılma çıngırağı
Hepsini düzenle çaldırıp.
Kerneylerini böğürtüp,*
Kös davulunu dövdürüp,*
Elini yurdunu toplatıp,
Ölçüsüz tedbir aldırıp,
Altından yapılma minarenin
Dibine halkın hepsini
toplatıp.
Kahırlanıp bağırıp,
Temir Han ferman okutup:
«Ulun gel, hanın gel,
Bunca yurdun hepiniz gelin!
Çaresi bol becerikliniz gelin,
Akılda üstat yamanınız gelin.
Ak sarıklı hocanız gelin,
Ders okuyan mollanız gelin,
Yaşlınız genciniz hepiniz gelin!
Semetey, biricik talihim,
Altından çadır kurduğum,
Ninniyle beslediğim arslanım!
Körpeliğinde görmüştüm,
Kıpkızıl et hâlindeki yavrumu
Besleyip, koruyageldim.
Ben razıyım Hüda'ya,
Şimdi on ikiye gelmiş,
Dileğimi Hüda vermiş.
Serpilip boy atıp, er oldu,
Çocukluk gidip, akıl doldu,
İline gidecek çağ oldu.

On eki kuyruk, on çalgın,	*On iki kuyruk, on telek,*
Oylosoñ curtum cetildi,	*Düşünsen, yurdum, yetişti,*
Ordo kütör kan boldu,	*Otağ tutacak han oldu,*
Oruntuktuu can boldu.	*Makam sahibi can oldu.*
Balalık çagı cogoldu,	*Çocukluk çağı yok oldu,*
Baatırlık türgö oñoldu,	*Bahadır suretine büründü,*
Eselek* türü cogoldu,	*Toyluk* hâli yok oldu,*
Er uulu bolup oñoldu.	*Er oğlu olup düzeldi.*
Ümütüm bar balamdan,	*Umudum var yavrumdan,*
Talaska barıp konoor – dep,	*Talas'a varıp konar – diye,*
Bukardagı caman el	*Bukar'daki kem halk*
Aman bolso bu cetim,	*Sağ olursa bu yetim,*
Manastın uulu boloor – dep,	*Manas'ın oğlu olur – diye,*
Kırgın tiygen emedey,	*Kırgına uğramış gibi,*
Ümütüm cürök baladan,	*Umudum yaşar çocuktan,*
Atasın tartıp alaar – dep.	*Atasına çeker – diye.*
Aman cürsö, berekem	*Sağ gezerse, bereketim*
Armanduu curttun baarına	*Hasretli yurdun hepsine*
Ata bolup kalaar* – dep.	*Ata olup kalır* – diye.*
Keçigip sürsö ömürü,	*Uzayıp sürse ömrü,*
Kentango buzuk salaar – dep,	*Kentango'ya fesat salar – diye,*
Boz baldardı karadı,	*Boz oğlanlara baktı,*
Manastan kalgan muraapı,	*Manas'tan kalan emaneti,*
Ketken bir kegin alaar – dep, Kırgın tiygen emedey,	*Yiten öcünü alır – diye, Kırgına uğramış gibi,*
Uşu turgan Semetey	*Şu duran Semetey*
Manastan kalgan bargekti,	*Manas'tan kalan sorgucu,*
Kökcaldan kalgan aynekti,	*Kökcal'dan kalan aynayı,*
Cetik Bukar, sözümdü uk,	*Olgun Bukar, sözümü dinle,*
Cetim cürüp cetildi,	*Yetim gezip yetişti,*
Cergege özü koşuldu,	*Yurduna kendi kavuştu,*
Ereşen tartıp, er boldu,	*Serpilip boy atıp, er oldu,*
Er uulu menen teñ boldu,	*Er oğluyla denk oldu,*
Mañdayına bak kondu,	*Alnına baht kondu,*
Baatırlık keleer çak boldu!	*Bahadırlık gelecek çağ oldu!*
«Oy, kapka tıkkan saman curt,	*«Ey, çuvala tıkılmış saman yurt,*
Atañdın körü, bukarlık,	*Atanın körü, Bukarlı,*
Kalıñ kazdıñ orumdu,	*Derin kazdın çukurumu,*

«Balañ tentek çıktı» – dep,
Katınsız ketse, bu cetim
Kaynatmak bolduñ şorumdu!
Emi kalkına ketet Semetey,
Camanıñ emes, camıñ kel,
Cabıla Bukar, baarıñ kel!
Boydok ketse bu bala,
Boy-boylop curtum kalbagın.
Kapkayda kegin albaybı?!
Boz ala tuygun bolpoñdun,
Boz karçıga çolpondun
Koluktusun kamdagın!

«Oğlun yaramaz çıktı» – diye,
Kadınsız giderse, bu yetim
Kaynatır oldun çilemi!
Şimdi halkına gider Semetey,
Kötünüz değil, cümleniz gelin,
Hep birden Bukar, hepiniz gelin!
Bekâr giderse bu çocuk,
Ağıt yakıp, yurdum, kalmayın.
Nerelerde öcünü almaz mı?!
Boz ala doğan yavrumun,
Boz atmaca çolpanın
Gelinini hazırlayın!

Estenip ençi malın ber,
Kırgızga köçüp baratat,
Minerge altın tagıñ ber!»
Temir kan aytıp turganda,
Buzulup öñü kubulup,
Baştarı cerge tıgılıp.
Kıñk etip biröö unçukpay,
Baarı katar cer çukup,
Baş-başı cerge tıgılıp,
Atırayıp aksakal
Kara sakalın karadı,
Kara sakal erender,
Boz baldardın baarısı
Kaçıp-kaçıp baradı.
Bukardın kanı Temir kan
Bul curttan akıl çıkpasın
Munardan körüp kaldı emi,
Bulkungandan bulkunup,
Buurukma tiygen emedey,
Bulkunup buyruk saldı emi,
Bukardagı köp curtka,
Açuusu kelip kaldı emi:
Kayratsız curtta karaan cok!
Atañdın körü, caman el,
Buulugup ketse kokustan,
Mınça uşagıñ dagı bar,

Aklını derleyip pay malını ver,
Kırgız'a göçüp gidiyor,
Binmesine altın tahtını ver!»
Temir Han söyleyip dururken,
Benzi bozulup değişip,
Başları yere eğilip.
Gık deyip biri ses etmeden,
Hepsi sıra sıra yeri eşeleyip,
Her biri yere gömülüp,
Gözlerini devirip aksakal
Kara sakallıya baktı,
Kara sakallı erenler,
Boz oğlanların hepsi
Kaça kaça gidiyordu.
Bukar'ın hanı Temir Han
Bu yurttan akıl çıkmayacağını
Minareden görüverdi şimdi,
Silkindikçe silkinip,
İllete tutulmuş gibi,
Silkinip buyruk saldı şimdi,
Bukar'daki çok yurda,
Öfkesi kabarıverdi şimdi:
Gayretsiz yurtta dayanak yok!
Atanın körü, kem halk,
Kazara içi kabarıp taşarsa,
Bunca dedikodun dahi var,

Kokustan kaardanıp kalbaybı,
Kayra tartsa, bu cetim
Kalaymandı salbaybı,
Esebiñ mintip tappaybı,
Eelenip ketse bu cetim
Eliñdi tıypıl çappaybı,

Bakarsın kahırlanıvermez mi,
Geri dönse, bu yetim
Kıyameti koparmaz mı,
Hesabını böyle görmez mi,
Coşup giderse bu yetim
Elini tümden vurmaz mı,

Eçakkı ciniñ kakpaybı!
Kazınañ bulap albaybı,
Katınsız ketse, Semetey
Kalaymandı salbaybı!?»
Açuulanıp Temir kan,
Surnay tartıp kalganı,
Seksen beştey balbanı
Dayar bolup alganı.
Curtka kıldı şumduktu,
Katuu kıldı buyruktu.
Kaardanıp bakırdı,
Balbandardın baarısın
Enteñdetip şaştırıp,
«Kel beri» – dep çakırdı.
Cana sözüm, cana bar,
Cana curtum, tilimdi al!
Temir kandın balbandar
On eki kapka Bukardın
Aşıp-şaşıp kalganı.
Eşigin açıp koygula,
On başısı oroktop,
Bee baştagan, beş toguz
Elüü başı, cüz başı
Ar eşikke soygula.
Esi çıgıp koroktop,
On eki bilgiç sınçını,
Cüz başısı cügürüp,
Canınan caman tüñülüp.
Balbandar cetip kelgende,
Iras bilçü ıktuunu,
Temir kan turup munu aytat: Artık bilgiç mıktuunu,

Nicedir biriken hıncını çıkarmaz mı!
Hazineni yağmalamaz mı,
Kadınsız giderse, Semetey
Kıyameti koparmaz mı!?»
Öfkelenip Temir Han,
Zurna çaldırıverdi,
Seksen beş kadar pehlivanı
Hazır olup durdu.
Yurda etti dehşeti,
Sıkı etti buyruğu.
Kahırlanıp bağırdı,
Pehlivanların hepsini
Soluk soluğa telaşlandırıp,
«Gel beri» – diye çağırdı.
Yine sözüm, yine var,
Yine, yurdum, sözümü tut!
Temir Han'ın pehlivanları
On iki kapılı Bukar'ın
Koşup telaşa düştü.
Kapısını açıverin,
On başısı dolanıp,
Kısrak başı çekmiş beş dokuz,
Elli başı, yüz başı
Her kapıda kurban kesin.
Aklı çıkıp ürkerek,
On iki bilgiç sınayıcıyı,
Yüz başısı koşuşup,
Canından fena ümit kesip.
Pehlivanlar erişip geldiğinde,
Sahiden bilir ustayı,
Temir Han durup şöyle der: Fazla bilgiç yamanı,

«Ай, балбандар, кебимди ук! Ар эшикке коygула.
On eki kapka Bukardın
On eki oozun açkıla!
Kazınaga karagan
On eki uruu malım bar,
Bir Semetey bala üçün
Sarıp kılıp çaçkıla!
Darbazaluu ordodo
Kımbat baa kırmızı
Kırmızıdan büktötkön,
Tögöröktün tört burçun
Tört aylana çaldırıp,
Sooda kılıp cüktötkön,
Könöktöy bolgon cılaalcın
Çubatuuga salgıla.
Erkeletip moynuna
Epsiz baarın taktırgan,

«Hey, pehlivanlar, sözümü dinleyin! Her kapıya koyun.
On iki kapılı Bukar'ın
On iki ağzını açın!
Hazineye bakan
On iki soy malım var,
Bir Semetey çocuk için
Sarf edip saçın!
Darbazalı otağda
Pahası ağır kırmızı
Kırmızıdan kat kat dürülmüş,
Yeryüzünün dört bucağını
Dört kez dolaşıp,
Ticaret edip yükletilmiş,
Kova gibi iri inciyi
Geçit resmine sokun.
Nazlandırıp boynuna

Tük aybanga colotpoy,
Ak sarayga baktırgan,
Azuuların arkaytkan,
Astıñkı erdin şalkaytkan,
Örköçü öödö köründgön,
Çuudaları tögülgön,
Kızıl kuyruk seksen ar
Kazınaga tartkıla,
Altın menen kümüştön
Atandarga artkıla.
Degenime köngülö,
Bul cetimdin ençisin
Uşunday kılıp bergile.
Közü açık erendi,
Köptü körgön berendi,
Kalıkka kabar salgıla,
Oymok ooz, boto köz,
Kırmızı köynök, ayça bel,
Kıltıldagan suluudan
Cuban* bolboy, kız bolsun,

Hiçbir hayvanı yaklaştırmayıp,
Ak sarayda baktırılan,
Azı dişleri dışa taşmış,
Alt dudağı sarkık duran,
Hörgücü yüce görünen,
Uzun tüyleri dökülüp saçılan,
Kızıl kuyruklu seksen neri
Hazineye çekip getirin,
Altın ile gümüşten
Erkek develere yükleyin.
Dediğime razı olun,
Bu yetimin payını
İşte böylece verin.
Gözü açık yiğidi,
Çok görmüş geçirmiş ereni,
Halka haber salın,
Yüksük ağızlı, boncuk gözlü,
Kırmızı gömlekli, hilal belli,
Salınıp yürüyen güzellerden
Gelin olmasın, kız olsun,*

Cuda* baarı uz bolsun.
Bosogo mañday, kara köz,
Bolumduu suluu, kara köz,
On altıdan ıldıykı,
On caştan öödökü,
Eki ortosun kızdardın
Takır cıyıp algıla,
Başı boolu* mınday dep,
Coop tabılıp albasın,

Cobogo* böödö kalbasın.
Kıyşalañdap albasın,
Kızıktı körüp caman curt,
Kıyamatka barbasın.
Kalayıkka bilingen
Dayınduu kız kalbasın,
Kalıñ malga ketüüçü
Kayınduu kız kalbasın!»
Temir kan kaarın salgan soñ,
Buyruktu balbandar ugup algan soñ,
Ustalardın zımın kör,
Tütüngö kızdı saldı emi,
Tük koyboy cıyıp aldı emi.
Sınçılardın aldına
Aydap kirip bardı emi.
Karşı-terşi kız çubap,
Kalayman boldu Bukarga.
Bukardagı korgongo
Kız kıcıldap tolgondo,
Bukardagı Kölöykan
Tuura beyil, sözü açık,
Artık sınçı, közü açık:
Oşo körgön Kölöyüñ
Boosun üzüp ölüüçü,
Manastın uulu cetimdi
Başkaça cakşı körüüçü,
Alakandan tögülbös,
Cıyganınday körüüçü.
Kökürөktö ısık can,

Hepsi de eli uz olsun.*
Geniş alınlı, kara gözlü,
Endamlı güzel, kara gözlü,
On altısından aşağısı,
On yaşından yukarısı,
Bu ikisi arasındaki kızları
Eksiksiz toplayıp getirin,
Başı bağlı deyip biri,*
Bir bahane bulup kurtulmasın,

Boş yere derde düşüp kalmasın.*
Kırıtıp nazlanıp durmasın,
Şamatayı görüp kem gözlü halk,
Kıyamete dek dile dolamasın.
Ahali içinde bilinen
Adı sanı belli kız kalmasın,
Kalın malına verilecek
Nişanlı kız kalmasın!»
Temir kan kahrını salınca,
Buyruğu pehlivanlar işitir işitmez,
Ustaların teline bak,
Her haneden kız topladılar şimdi,
Hiç bırakmadan derleyip aldılar şimdi.
Sınçıların önüne
Sürüp getirdiler şimdi.
Öne arkaya kızlar dizilip,
Bukar'da kıyamet koptu.
Bukar'daki hisara
Kızlar kaynaşıp dolunca,
Bukar'daki Kölöykan —
Doğru huylu, sözü açık,
Üstün sınçı, gözü açık:
İşte o gören Kölöy'ün,
Bağını koparırcasına ölesiye,
Manas'ın oğlu yetimi
Bambaşka bir sevgiyle severdi,
Avuçtan dökülmez
Öz birikimi gibi görürdü.
Göğsündeki sıcak canı,

Iymanınday körüüçü.
Bukardın Kölöy törösü
Içke coldu tötölöp,
Çubagan kızdın içinen
Alıp çıktı bir kızdı
Kölöy törö cetelep.
Cetelegen ol kızı –
Tektüü cerdin kulunu,
Şaatemirdin kızı eken,
Özü bala sekelek,
Örümgö çaçı cete elek,
On törttön caşı ötö elek.

İmanı gibi görürdü.
Bukar'ın Kölöy beyi
İnce yoldan kestirip,
Dizilen kızların içinden
Bir kızı çekip çıkardı
Kölöy bey elinden tutup.
Elinden tuttuğu o kız —
Soylu ocağın yavrusu,
Şaatemir'in kızı imiş,
Kendisi daha körpecik,
Saçı örgüye ermemiş,
Yaşı on dördü geçmemiş.

Başında altından kılgan takıya*,
Şaatemirdin Çaçıkey
Özü opsoloñ suluu şurkuya,
Beli tutam, beti ayday,
Kara cerge kan tamsa,
Kardı kör da etin kör,
Kar üstünö kan tamsa,
Kandı kör da betin kör.
Misteni kör, tişin kör.
Zımın kör da çaçın kör,
Almanı kör, başın kör.
Körsö köñül bölünüp,
Totu kuştun cünündöy,
Kubulup eçen körünüp.
Kölöy sınap bergeni,
Börk* al dese, baş kesken
Temir kandın balbanı
Kandın altın tagına
Şaatemir kızı Çaçıkey
Munu karmap cetip barganı.
Bukardagı Şaatemir,
Temir kan, Kölöy uşular –
Aga-ininin balası.
Temir kandın aldına
Şaatemir barıp arız kıldı:
«Bu Manastın uulu cetimge

Başında altından yapılma takke,*
Şaatemir'in Çaçıkey'i,
Kendisi eşsiz güzel, bir içim su,
Beli bir tutam, yüzü ay gibi,
Kara yere kan damlasa,
Karı gör de tenini gör,
Kar üstüne kan damlasa,
Kanı gör de yüzünü gör.
Fıstığı gör, dişini gör.
Teli gör de saçını gör,
Elmayı gör, başını gör.
Gören gönlünü kaptırıp,
Tavus kuşunun tüyü gibi,
Türlü türlü renge bürünüp görünüp.
Kölöy sınayıp seçince,
Börk al dese baş kesen*
Temir kanın pehlivanı,
Hanın altın tahtına
Şaatemir kızı Çaçıkey'i
Tutup huzura götürdü.
Bukar'daki Şaatemir,
Temir kan, Kölöy — bunlar
Kardeş çocuklarıdır.
Temir kanın önüne
Şaatemir varıp arz eyledi:
«Bu Manas'ın oğlu yetime

Bergeniñe süyünöm,	*Verdiğine seviniyorum,*
Toltoy munun kayını,	*Toltoy bunun yavuklusudur,*
Artınan çatak çıgat – dep,	*Ardından kavga çıkar diye,*
Oşon üçün küyünöm!	*İşte onun için yanarım!*
Keçee Ceti-Suuda cediger	*Hani dün Ceti-Suu'da Cediger*
Celpinip barıp catkanda,	*Kabarıp yayılıp yatarken,*
Cedigerdin baatırı	*Cediger'in bahadırı*
Cetkileñ Bagış kan bolgon.	*Yetkin Bagış han olmuştu.*
Keñ Kaşkardın arı cagı,	*Geniş Kaşkar'ın öte yanı,*
Çoñ Sarı-Koldun boyunda,	*Büyük Sarı-Kol boyunda,*
Toguz uuldun kencesi,	*Dokuz oğlun en küçüğü,*
Bir Kudaydın mendesi,	*Bir Tanrı'nın kulu,*
Kıyla alptın sırttanı*	*Nice alpın sırttanı**
Elemandın er Töştük	*Eleman'ın er Töştük'ü*
Cer aldına tüşkönü	*Yerin altına inişi*
Ceti cılga tolgondo,	*Yedi yılı bulduğunda,*
Cer üstünö çıkkanı	*Yerin üstüne çıkışı*
Kırk ceti künü bolgondo,	*Kırk yedi günü olduğunda,*
Elemandın san kara,	*Eleman'ın sayısız sürüsünden*
Toguz cüz kısır soygondo,	*Dokuz yüz kısır kesildiğinde,*
El çogulup oy kılıp,	*El toplanıp danıştığında,*
Estüüsü Koşoy karı bar.	*Akıllısı Koşoy ihtiyar oradaydı.*
Kımbatı Manas çoro cok,	*Kıymetlisi Manas yoldaş yoktu,*
Bölök alptın baarı bar:	*Öteki alpların hepsi vardı:*
Eştekterden Camgırçı,	*Eştek'lerden Camgırçı,*
Kazaktardan kan Kökçö,	*Kazaklardan han Kökçö,*
Buudayıktın Muzburçak,	*Buudayık'ın Muzburçak'ı,*
Kaysı birin aytalı,	*Hangi birini sayalım,*
Kalayık bar, kalkı bar	*Ahali vardı, halkı vardı,*
Bolgon curttun alpı bar,	*Bütün yurdun alpı vardı,*
Oşondo busurman curtu calpı bar.	*O gün Müslüman yurdu topyekûn vardı.*
Kudalaşkan antı bar.	*Dünürlük andı vardı.*
Ayzakerden ıktuu bar,	*Mızrak ustası becerikliler vardı,*
Aylası cetik mıktuu bar.	*Tedbiri tam yamanlar vardı.*
Kalıs mıktı kanı bar,	*Adaletli yaman hanı vardı,*
Kalayıktın baarı bar.	*Ahalinin hepsi vardı.*
Cedigerdin er Bagış –	*Cediger'in er Bagış'ı —*
Al Toltoydun atası,	*O Toltoy'un babası,*

Oşolordun baarısı
Çaçıkeyge kuda bolgon batası*.
«Atañdın körü, bukarlık,
Kuda bolgon mal aydap,
Oşo Töştük toyunda
Kulduktadıñ may çaynap.
Aladan altı cüzdü aydap,
Adamdın köönün bölüntüp,
Alaçıktay ak boz at,
Kökülünö al attın
Ayaktay bula köröntüp,
«Kudañ kuttuu bolsun» – dep,
Kurgan Koşoy kol caygan.
Sakalduuga, karıga
Maalım bolgon dayını.
Bagıştın uulu Toltoydun
Ala turgan kayını.

İşte onların hepsinin
Çaçıkey'e dünür olduğuna duası vardır.*
«Babanın körü, ey bukarlı,
Dünür olup mal sürüp,
O Töştük toyunda
Yağ çiğneyip kulluk ettin.
Ala yılkıdan altı yüz sürüp,
İnsanın gönlünü çelerek,
Alaçık gibi ak boz atın,
Perçemine o atın
Çanak kadar ipek püskül asıp,
«Dünürün kutlu olsun» deyip,
Garip Koşoy el açmıştı.
Sakallıya da yaşlıya da
Malum olmuştur hâli.
Bagış'ın oğlu Toltoy'un
Alacağı yavuklusudur.

Munun bekitken caman doosu bar,
A da kırgız urugu,
Bu da kırgız urugu,
Eköönün betteşe turgan coosu bar.
Çaçıkey alıp ketken – dep,–
Semeteyge cediger eldin doosu bar.
Munun belgilüü cerde kaynı bar,
Tügöngüs dümök kebi bar,
Men kızımdı ayabaym,
Uşunday tügönüşöör ceri bar.
Bul Çaçıkeydi bergende,
Kalıñ kara cediger
Kaptap ketse çuu tartıp,
Aylabız kanday boluçu,
Aylıbız kanday konuçu?
Bul kurgan sözdün şartı bar,
Cedigerdin Toltoyu
Azapka böödö tutulduk,
Munun antınan kantip kutulduk?»
Şaatemir mintip turganda,
Kaardanıp Temir kan,

Bunun gizlenmiş kötü davası var,
O da Kırgız soyu,
Bu da Kırgız soyu,
İkisinin yüz yüze gelecek düşmanlığı var.
Çaçıkey'i alıp gitti diye,
Semetey'e Cediger elinin davası var.
Bunun belli yerde yavuklusu var,
Bitmez gaile sözü var,
Ben kızımı esirgemem,
İşte böyle boğazlaşacak yeri var.
Bu Çaçıkey'i verdiğimizde,
Kalabalık kara Cediger
Çığlık koparark üstümüze akarsa,
Çaremiz nice olur,
Obamız nereye konar?
Bu garip sözün şartı var,
Cediger'in Toltoy'u —
Boş yere azaba tutulduk,
Bunun andından nasıl kurtulmalı?»
Şaatemir böyle derken,
Kahırlanıp Temir kan,

Kazır cini karmadı,
Karap turgan kalıktın,
Kılaygan alı kalbadı.
Kuuday sakal karıñdı,
Kup kıram senin baarıñdı.
Kazamın tereñ oruñdu,
Kaynatamın şoruñdu,
Körgözömün közüñö
Kalk körbögön sonundu!
Uşu turgan Bukarga
Ceti atakem kan bolup,
Adıldık menen curt surap,
Zorduk kıldım bukarlık,
Kaysı cerde ala tayıña?
Men könböymün bul colu
Kermeletken cayıña.
Bir kız emes, Semetey

Hemen öfkesi tuttu,
Bakıp duran ahalinin,
Kıpırdayacak hâli kalmadı.
Kuğu gibi ak sakallı ihtiyarını,
Hepinizi kırıp geçiririm.
Derin çukurunu kazarım,
Belanı kaynatırım,
Gösteririm gözüne
Halkın görmediği görülmedik şeyi!
Şu duran Bukar'da
Yedi atam han olup,
Adaletle yurdu güttü,
Zorbalık mı ettim, ey bukarlı,
Nerede el uzattım ala tayına?
Ben razı olmam bu sefer
Gerdirip uzattığın nazına.
Bir kız değil, Semetey

Seksen kız alsa mınakey!
Kalıñ Bukar eldi alsın,
Kerek dese, Semetey
Sakalım kırkıp meni alsın.
Oşo kündö Bukarga
Tört tülüktüü* maldı alsın,
Duutarların tarttırıp,
Bukardan altın taktı alsın. Altımıştay sartına
Kaalasa kargan meni alsın!
Tegiz akuş* ayttırıp.
Uşu turgan cetimden,
Kara canım ayabaym.
Kayınduu kızın beret – dep, Kız biyçisin aldırıp,
Kaardansa Toltoygo
Tozup aytaar coobum bar,
Toypoñdoşoor kolum bar.
Sayışa çıksa körömün,
Özüm coobun beremin.
Mildet menen azabın

Seksen kız alsa, işte buyursun!
Kalabalık Bukar elini alsın,
Gerek derse, Semetey
Sakalımı kırkıp beni alsın.
O günde Bukar'a
Dört türlü malı alsın, Dutarlarını çaldırıp,*
Bukar'dan altın tahtı alsın. Altmış kadar sartına
Dilerse kocamış beni alsın!
Hep bir ağızdan akuş söyletip.*
Şu duran yetimden,
Kara canımı esirgemem.
Nişanlı kızını veriyor diye, Kız oyuncusunu getirtip,
Toltoy kahırlanırsa,
Karşılayıp söyleyecek cevabım var,
Boy ölçüşecek kolum var.
Mızrak dövüşüne çıkarsa görürüm,
Cevabını kendim veririm.
Yükünü de azabını da

Murda tozup alamın,
Bılçıldasa cediger,
Mıktap kırgın salamın.
Andan kelgen azaptı,
Özüm tozup alamın».
Kazınalık miñ balban
Kabar berip salganı.
Semetey menen Çaçıkey
Darbazaluu korgongo,
Temir kandın ordogo
Alıp cetip barganı.
Tokson kurdan* bee soyup,
Süt boto tokson töö soyup,
Dars okugan moldonun
Sarı maydan opurup,
Dünüyögö tolturup,
Aş-tamagın caynatıp,
Adam tapkıs oy kılıp,
Tört uruktan toksondon,
Ar uruu maldan soydurup,
Atasın tartkan kan bolup,
Ar dubana, miskindi*
Tokson kün katar toydurup.
Kökcaldın uulu cetimiñ
Kızıktı kıyın baştatıp,
Bagılan* kozu, şirin baş

Önceden karşılayıp alırım,
Cediger cıvıklık ederse,
Adamakıllı kırgın salarım.
Ondan gelen azabı,
Kendim karşılayıp alırım».
Hazinelik bin pehlivan
Haber verip saldılar.
Semetey ile Çaçıkey'i
Kapılı hisara,
Temir kanın ordosuna
Alıp götürdüler.
Doksan kurdan kısrak kesip,*
Süt botası doksan deve kesip,
Ders okuyan mollanın
Sarı yağdan avuç avuç yığıp,
Dünyalıkla doldurup,
Aş yemeğini donatıp,
İnsan aklına gelmez düzen kurup,
Dört soydan doksanar,
Her cins maldan kestirip,
Babasına çekmiş han olup,
*Her divaneyi, miskini**
Doksan gün art arda doyurup.
Kökcal'ın oğlu yetimin
Şenliği yaman başlatıp,
Besili kuzu, tatlı baş*

Bor kaynatıp* taştatıp.
Tamaşa tañdı atırıp,
Külküsü kündü batırıp,
Düñküldögün çaldırıp,
Uşul oynop berüüçü
Tamaşasın arttırıp,
Torpok soyup ırımdap,
Kökbörüsün* tarttırıp,
Kökbörügö kirgende
Balbandarı dardañdap,
Kocoloru barbañdap,
Kamçıların bek tiştep,

Bor kaynatıp dağıttırıp.*
Eğlenceyle tan attırıp,
Gülüşüyle gün batırıp,
Davulunu güm güm çaldırıp,
İşte böyle oynayanların
Eğlencesini arttırıp,
Dana kesip uğur sayıp,
Kökbörüsünü çektirip,*
Kökbörüye girildiğinde
Pehlivanları böbürlenip,
Hocaları çırpınıp,
Kamçılarını sıkı dişleyip,

Calgız atın küş-küştöp,
Tamaşa tañdı salışıp,
Kişi körbös çoñ önör
Taz süzüşüp alışıp,
Süzüp ketken tazına
Degenine könüşüp,
Kazınalık arınan
Toguzdu karmap berişip.
Adam bilbes oy kılıp,
Toguz künü toy kılıp,
Ak seldeçen koconun,
Daanışmanın cıydırıp,
Al Bukardın ırımı –
Kutpa* okup, ike* kıydırıp.
Oşo kezde Semetey,
Zayıp alıp, üy-üylöp,
Abiyiri artık can bolup,
Köçmök boldu Talaska,
Ketmek boldu atası ötkön Manaska.

Tek atını hayda hayda kışkırtıp,
Eğlenceyle tanı karşılayıp,
Kimsenin görmediği büyük hüner —
Keller tos tos tokuşup,
Tos vurup yıkan keline,
Dediğine boyun eğip,
Hazinelik nerlerden
Dokuzunu tutup verdiler.
İnsanın bilmediği düzen kurup,
Dokuz gün toy edip,
Ak sarıklı hocaların,
Danişmendini toplatıp,
O Bukar'ın töresince —
Hutbe okutup, nikâh* kıydırıp.*
O zaman Semetey,
Kadın alıp, ev bark kurup,
Şerefi üstün can olup,
Göçmek oldu Talas'a,
Gitmek oldu babası göçüp gitmiş Manas yurduna.

SEMETEYDIN BUKARDAN TALASKA

SEMETEY'İN BUKAR'DAN TALAS'A

KÖÇÜP CÖNÖGÖNÜ

GÖÇÜP YOLA ÇIKIŞI

Manastın uulu cetimdin
Keteeri közgö körünüp,
Asıragan Bukardın
Közünün caşı tögülüp,
Ulugu Temir kan ıylap,
Ismayılı dagı ıylap,
Oşondo, Bukardın curtu
koşo ıylap. Dünüyö artkan kızıl nar

Iylagandın baarısı
Öz kaygısın cep ıylap.
Karaan bolso Bukarga,

Manas'ın oğlu yetimin
Gideceği göze görünüp,
Besleyip büyüten Bukar'ın
Gözünün yaşı dökülüp,
Ulusu Temir kan ağlayıp,
İsmayıl'ı dahi ağlayıp,
O zaman Bukar'ın yurdu
birlikte ağlayıp. Dünyalık yüklenmiş kızıl ner
Ağlayanların hepsi
Kendi kaygısını yiyip ağlayıp.
Bukar'a arka olurdu,

	Kagılayın bu cetim,	*Kurban olduğum bu yetim,*
	Bizge balaa cok ele – dep ıylap.	*Onunla bize bela yoktu, deyip ağlayıp.*
	Kuuday moynun koykoytup,	*Kuğu gibi boynunu kıvırıp,*
60750	Keñ Bukardın şaarında	*Geniş Bukar şehrinde*
	Segiz tam tolgon kazına,	*Sekiz ev dolusu hazine,*
	Kızıl dilde*, cakut* taş,	*Kızıl altın dilde*, yakut* taş,*
	Kımbat buyum aralaş.	*Pahalı eşya karışık.*
	Badışalık* balbanı	*Padişahlık* pehlivanı*
	Kandan buyruk tiygen soñ,	*Handan buyruk değince,*
	Kızıl kuyruk seksen ar,	*Kızıl kuyruk seksen neri,*
	Altın menen cakuttan	*Altın ile yakuttan*
	Ayabay artıp salıptır.	*Esirgemeden yükleyivermiş.*
	Semeteydin ençige	*Semetey'in payına*
60760	«Ketseñ ala ketkin» – dep,	*«Gidersen alıp git» deyip,*
	Alıp cetip barıptır,	*Alıp ulaştırıvermiş,*
	Manastın uulu cetimge	*Manas'ın oğlu yetime*
	Tartuu kılıp salıptır.	*Armağan edivermiş.*
	Degenine könüptür,	*Dediğine razı olmuş,*
	Seksen töönü artuuga,	*Seksen deveyi yüklemeye,*
	Talastı közdöy tartuuga	*Talas'a doğru çekmeye*
	Seksen balban beriptir,	*Seksen pehlivan vermiş,*
	Semeteyge seksen er	*Semetey'e seksen er*
	Coldoş bolup alıptır.	*Yoldaş oluvermiş.*
60770	Töönü tartıp çıkkanda	*Develer çekilip çıktığında*
	Körsö köñül bölünöt,	*Gören gönlünü kaptırır,*
	Kızıl nar sonun körünöt.	*Kızıl ner görklü görünür.*
	Kızıl nardın üstündö	*Kızıl nerin üstünde*
	Türdüü kilem büktölüp,	*Türlü kilim katlanıp,*
	Dür-dünüyö, cakut taş	*İnci mercan, yakut taş*
	Kızıl narda cüktölüp.	*Kızıl nere yükletilip.*
	Kırka töö çubalıp,	*Sıra sıra deve dizilip,*
	Bul düynönü körgöndö,	*Bu dünyalığı gördüğünde,*
	Kızıktuu cetim kubanıp.	*Bahtı açılan yetim sevinip.*
60780	Temir kandın kazınalık malınan,	*Temir kanın hazinelik malından,*
	Türlörü sonun abıdan.	*Cinsleri pek görklüydü.*
	Azuuların arkaytıp,	*Azı dişlerini dışa taşırıp,*
	Aldıñkı erdin şalkaytıp,	*Ön dudağını sarkıtıp,*
	Cep iyçüüdöy orkoyup,	*Yutacakmış gibi dikilip,*

	Körsö köñül bölünüp,	*Gören gönlünü kaptırıp,*
	Kokoloru körünüp.	*Gırtlakları görünüp.*
	Mañ-mañ-mañ basıp,	*Man man man basıp,*
	Tört ayagın teñ basıp,	*Dört ayağını denk basıp,*
	Çuudaların çañ basıp,	*Uzun tüylerini toz basıp,*
60790	Dooş çıgıp düñgüröp.	*Ses çıkıp gümbürdeyip.*
	Candı Kuday caratat,	*Canı Tanrı yaratır,*
	Seksen balban kızmatker	*Seksen pehlivan hizmetkâr*
	Bayagı töönü cetelep,	*O dediğim develeri yedeğinde,*
	Kök calıñ Talaska köçüp baratat.	*Kökcal'ın Talas'a göçüp gidiyor.*
	Semeteydin Sarı kan	*Semetey'in Sarı kanı,*
	Koluna karmap alganı –	*Eline tutup aldığı —*
	Ayçık altın kızıl tuu	*Hilalli altın kızıl tuğ,*
	Atışa çıgaar coo bolso,	*Atışacak düşman olursa,*
	Arı balban, arı şer,	*Hem pehlivan hem arslan,*
60800	Aalamga salat ızı-çuu.	*Âleme salar gürültü patırtı.*
	Sarı kandın Kalıgı	*Sarı kanın Kalık'ı,*
	Keçee, kaldaydın tuusun	*Hani dün, kaldayın tuğunu*
	cıkkanda,	*yıktığında,*
	Bu da busurmandın curtuna	*Bu da Müslümanın yurduna*
	Baydası tiygen carıgı.	*Faydası değen ışığıdır.*
	Candı Kuday caratır,	*Canı Tanrı yaratır,*
	Seksen segiz can bolup,	*Seksen sekiz can olup,*
	Manastın uulu cetimiñ	*Manas'ın oğlu yetimin*
	Talaska köçüp baratır.	*Talas'a göçüp gidiyor.*
60810	Manastı tapkan oluya,	*Manas'ı doğuran evliya,*
	Tokson beşte Çıyırdı	*Doksan beşinde Çıyırdı,*
	Boz corgonu cılcıtıp,	*Boz yorgayı süzdürüp,*
	Köñüldün köbün bölüntüp,	*Gönüllerin çoğunu çelerek,*
	Agartıp çaçtı köruntüp,	*Ağarmış saçını göstererek,*
	Opol-Toodoy çalkayıp,	*Opol Dağı gibi kurulup,*
	Boz corgodo, salkayıp,	*Boz yorgada, salınıp,*
	Baybiçe tüştü bu colgo,	*Baybiçe düştü bu yola,*
	Opsuz eneñ Kanıkey –	*Emsalsiz anan Kanıkey —*
	Er müçölüü, epsiz er,	*Er yapılı, dev gibi er,*
60820	Oñ dalısı keñ ele,	*Sağ küreği geniş idi,*
	Urgaaçıdan obu cok çıkkan şer ele.	*Kadın soyundan çıkmış eşi yok arslandı.*
	Başkalap attı miniptir,	*Atına erkekçe binivermiş,*

	Erdiginen oolukkan,	*Yiğitliğinden coşmuş,*
	On törtündö Kanıkey	*On dördünde Kanıkey*
	Ol Manaska colukkan,	*O Manas'a kavuşmuştu,*
	Barmaktayda baş koşup,	*Parmak kadarken baş göz olup,*
	Bitteyinde birikken.	*Minicikken birleşmişti.*
	Sultan Manas kökcaldı	*Sultan Manas kökcalı,*
	Sayıp cürüp bak kılgan,	*Dike dike bağ etmişti,*
	Salıp cürüp tam kılgan,	*Kura kura ev etmişti,*
60830	Üzülgönün ulagan,	*Kopuğunu ulamıştı,*
	Çaçılganın cıynagan.	*Saçılanını derlemişti.*
	Oloñdoy* bolgon kara çaç	*Oloñ otu* gibi kara saçını*
	Töbögö kınap tüyüşkön,	*Tepeye sıkıca düğümlemişti,*
	Atışa çıkkan coo bolso,	*Atışmaya çıkan düşman olsa,*
	Coonu birge sürüşkön.	*Düşmanı birlikte sürmüştü.*
	Kayran eneñ Kanıkey	*Yiğit anan Kanıkey'in*
	Kay kılıgın aytalı,	*Hangi hünerini söyleyelim,*
	Karaluu başın* tuu kılgan,	*Yaslı başını* tuğ etmişti,*
	Katın başın er kılgan.	*Kadın başını er etmişti.*
60840	Er müçölüü, epsiz er,	*Er yapılı, dev gibi er,*
	Ebegeyde epsiz cok,	*Ölçüye sığmaz, dengi yok,*
	Eçen coodo atkan ok.	*Nice savaşta atılmış ok.*
	Baya esil eneñ Kanıkey	*O aziz anan Kanıkey*
	Urgaaçıdan uz ele,	*Kadınların en hünerlisiydi,*
	Temir kandın kızı ele.	*Temir kanın kızı idi.*
	On eki kızdın kencesi	*On iki kızın en küçüğü,*
	Kudaydın süygön mendesi,	*Tanrı'nın sevdiği kulu,*
	Kara surdun suluusu,	*Kara yağızın güzeli,*
	Busurmandın nurduusu,	*Müslümanın nurlusu,*
60850	Temene etek ıktuusu,	*İğne iplikte eli en çevik,*
	Urgaaçının mıktısı,	*Kadınların yamanı,*
	Zayıp attuunun tazası,	*Kadın denenlerin en temizi,*
	Urgaaçının baaşası.	*Kadınların padişahı.*
	Katın mınday bolobu,	*Kadın böyle olur mu,*
	Munu katın dep aytkan oñobu?	*Buna kadın diyen iflah olur mu?*
	Munu katın dep aytkan,	*Buna kadın deyip söyleyen,*
	Egerim cılda oñobu?	*Ömür yılında onar mı hiç?*
	Bu Bukardan çıkkıça	*Bu Bukar'dan çıkana dek*
	Kayrattanıp kalıptır,	*Gayrete gelivermiş,*

Baatırça tondu kiyiptir,
Kaardanıp surdanıp,
Bukardı kırıp ketçüdöy,
Temirden kemer* kurçanıp,
Sır bilgizbey sırt salıp,
Oñ cagımda orus bar,
Mañdayımda barañ bar,
Bastaşaar coom dalay bar.
Calgızga biröö katılsa,
Acalım cetse ölöyün,
Amalım bolso köröyün,
Ölgöndö körgön çunakka,
Karaan bolup bereyin.
Talas menen Bukardın
Ortosu kıyla col ele,
Oynoşoor duşman mol ele».
Cay-caragın şaylanıp,
Coo-caraktın baarısın
Belendene baylanıp,
Epsiz eneñ Kanıkey,
Eerçitkeni – Çaçıkey.
Erke kelin Çaçıkey
Kızıl-tazıl kubulgan
Kırmızıdan kiygizip,

Bahadırca kürk giyivermiş,
Kahırlanıp yüzü sertleşip,
Bukar'ı kırıp geçecekmiş gibi,
Demirden kemer kuşanıp,*
Sır vermeden dışa vurmayıp,
Sağ yanımda Urus var,
Karşımda tüfekli var,
Üstüme yürüyecek düşmanım çoktur.
Yalnızıma biri sataşırsa,
Ecelim yetmişse öleyim,
Çarem varsa göreyim,
Öle öle bir gördüğüm yavruma,
Arka olup durayım.
Talas ile Bukar'ın
Arası hayli yol idi,
Sataşacak düşman bol idi».
Silahını pusatını kuşanıp,
Cenk pusatının hepsini
Hazır edip bağlanıp,
Emsalsiz anan Kanıkey,
Yanına kattığı — Çaçıkey.
Nazlı gelin Çaçıkey'e
Rengârenk yanıp sönen
Kırmızıdan giydirip,

Kırmızının etegin
Kıygaçtap cerge tiygizip.
Kak talaadan tabılgan,
Caşıl ala köründön,
Calañ cibek kiygizip,
Al cibektin etegin
Cayıltıp cerge tiygizip.
Semeteydin şuñkarı.
Töbösünö Çaçıñdın
Şökülönü kiygizip,
Şökülönün ceegi
Kızıl altın körünüp,
Körö kalgan kişinin
Köñülü caman bölünüp,

Kırmızının eteğini
Çaprazlayıp yere değdirip.
Kuru bozkırda bulunan,
Yeşil ala görünen,
Halis ipek giydirip,
O ipeğin eteğini
Yayarak yere değdirip.
Semetey'in sunguru.
Tepesine senin Çaçı'nın
Şökülö tacını giydirip,
Şökülönün kıyısı
Kızıl altın görünüp,
Görüveren kişinin
Gönlü fena çelinip,

Arkasında çaç kabı	*Arkasında saç kesesi*
Altı bölök tögülüp.	*Altı bölük dökülüp.*
Çaçıkeydey erkege	*Çaçıkey gibi nazlıya*
Kızıl-tazıl kiygizip,	*Rengârenk giydirip,*
Kızıktı körsöñ mından kör, Erdik menen kesirdi	*Seyrine bakacaksan bundan bak, Yiğitlik ile kibiri*
Bukardan beri köçköndö	*Bukar'dan beri göçerken*
Taytorunu miñgizip.	*Taytoru'ya bindirip.*
Talastı közdöy bet alıp,	*Talas'a doğru yönelip,*
Bergen eken çenebey	*Ölçüsüz vermiş meğer*
Manastın uulu Semetey	*Manas'ın oğlu Semetey*
Buuruldu minip bulkuntup,	*Buurul'a binip şahlandırıp,*
It agıtıp, kuş salıp,	*İt salıp, kuş uçurup,*
Eri ölgöndöy culkuntup,	*Er yitirmişçesine debelendirip,*
Akolpok menen Akkelte	*Akolpok ile Akkelte*
Üstündö bular körünüp,	*Üstünde bunlar görünüp,*
Manastın uulu er neme,	*Manas'ın oğlu er kişi,*
Dars okugan şer neme,	*Ders okumuş arslan kişi,*
Atası Manas ayköldön	*Babası cömert Manas'tan*
Artık tuugan er neme,	*Üstün doğmuş er kişi,*
Kocosanduu kabılan,	*Hoca soylu kaplan,*
Kozgolbogon oluyam	*Yerinden oynamaz evliyam,*
Talaska karap kol cürüp,	*Talas'a doğru ordu yürüyüp,*
Tegeregi eki kez,	*Çevresi iki arşın,*
Talıkpastan mol cürüp,	*Yorulmadan bol yürüyüp,*
At arıtıp, cer çalıp,	*At yorup, yer kolaçan edip,*
It agıtıp, kuş salıp,	*İt salıp, kuş uçurup,*
Astındagı miñgeni	*Altındaki bindiği —*
Atası Manas arınap,	*Babası Manas'ın adayıp,*
Taştap ketken tulparı.	*Bırakıp gittiği küheylanı.*
Kolundagı alganı,	*Elindeki tuttuğu,*

Kayıbınan kabılgan	*Gaipten rast gelen —*
Munu kulaalı çaykap kuş kılgan,	*Bunu çaylak çalkayıp kuş etmiş,*
Kuday buyrup balaga	*Tanrı buyurup çocuğa*
Een talaada tuş kılgan	*Issız bozkırda denk getirmiş.*
Manastın uulu er töröñ	*Manas'ın oğlu er beyin:*
Cazgı salım boldu – dep,	*Bahar vakti geldi deyip,*
Ölkönün kögü toldu – dep,	*Yurdun yeşili doldu deyip,*

Kelgin kuu, kaz-ördök
Bıdırlarga toldu – dep,
Köçüp sapar cüröm – dep,
Manastın uulu kenebey,
Atışıp çıkkan coo bolso,
Aygaylagan doo bolso,
Buçkagına teñebey.
Manastın uulu cetimge,
Kuday taala kuduret
Manastın uulu cetimiñ
Cürö berdi kenebey.
Kolundagı Akşuñkar,
Enesi Kanıkey çalgan baldaktap*,
Teñi cibek, teñi altın,
Butunda altın boosu bar,
Kuuga salat kırgındı,
Karkıra* öñdüü coosu bar.
Tekööru bolot, teegi cez,
Tepkeni tirüü ketpegen.
Kanatın cıyıp şukşurbas,
Kazdı köldön uçurbas,
Kuyrugun cayıp şukşurbas,
Kuunu köldön uçurbas.
Kötörgön koldu taldırgan,
Agıtsa meerdi kandırgan.
Kolundagı Akşuñkar

Göçmen kuğu, kaz, ördek
Kırlara doldu deyip,
Göçüp sefere giderim deyip,
Manas'ın oğlu aldırmadan,
Atışmaya çıkan düşman olsa,
Yaygara koparan dava olsa,
Topuğuna denk saymadan.
Manas'ın oğlu yetime,
Kadir Tanrı Teala —
Manas'ın oğlu yetimin
Yürüyüverdi aldırmadan.
Elindeki Akşuñkar,
Anası Kanıkey'in bağladığı köstekle,*
Yarısı ipek, yarısı altın,
Ayağında altın bağı var,
Kuğuya kırgın salar,
Turna misali düşmanı var.*
Tırnağı çelik, mahmuzu tunç,
Pençelediği sağ gitmemiş.
Kanadını toplayıp süzülmeden,
Kazı gölden uçurmaz,
Kuyruğunu yayıp süzülmeden,
Kuğuyu gölden uçurmaz.
Taşıyan kolu uyuşturmuş,
Salıverince göz gönül kandırmış.
Elindeki Akşuñkar

«Kadırımdı bileer – dep,
Karaandap uçup cüröör» – dep,
Kubanıçka kanıp cür.
Kagıp iyip kak cakka,
Türtüp iyip arı cakka.
Koldon çıgıp Akşuñkar,
Kötörülüp cöndönüp,
Körböy kalgan öñdönüp.
Tegerenip kalkaktap,
Teñiziñdin Akşuñkar,
Teskeri uçup çalkaktap.
Manastın uulu er cetim

«Kadrimi bilir diye,
Yanımda süzülüp uçar» diye, Sevince
kanıp gidiyor.
Silkip salıp bir yana,
İtip salıp öte yana.
Elden çıkıp Akşuñkar,
Yükselip doğrulup,
Görmez olmuş gibi olup.
Dönerek süzülüp,
Dengi bulunmaz Akşuñkar,
Ters uçup yalpalayıp.
Manas'ın oğlu er yetim

	Bukardın beri çetinde,	*Bukar'ın beri ucunda,*
	Üç kündük beri betinde,	*Üç günlük beri yüzünde,*
	Buduraygan çıbırdın	*Engebeli kır yolunun*
	Tügönüp kelgen urçukka,	*Tükenip geldiği çıkıntıda,*
	Dümpüygön çiydin tumşukka,	*Kabarık çiy otunun burnunda,*
	Ölkönün kögü toluptur.	*Yurdun yeşili dolmuştur.*
	Oşo ölkö boyuna	*O ülke boyunca*
	Miñdep koydoy cayılıp,	*Binlerce koyun gibi yayılıp,*
60980	Tompoñdop toodak toluptur,	*Paytak paytak toy kuşu dolmuştur,*
	Emi tamaşa toluk boluptur.	*Şimdi eğlence tamam olmuştur.*
	Oşo cörgölögön toodakka	*O yerde gezinen toylara*
	Manas kandın Kumayık	*Manas kanın Kumayık'ı*
	Cetip ürkün saldı emi,	*Yetişip bozgun saldı şimdi,*
	Cer körünböy düñgüröp,	*Yer görünmez gümbürdeyip,*
	Uçup toodak kaldı emi.	*Toylar uçup kalktı şimdi.*
	Cetip tiydi Akşuñkar,	*Yetişip çarptı Akşuñkar,*
	Cetkenin teep ötüp cür,	*Yetiştiğini pençeleyip geçiyor,*
	Kumayık tiştep ketip cür.	*Kumayık dişleyip gidiyor.*
60990	Manastın uulu cetimiñ	*Manas'ın oğlu yetimin,*
	Taybuuruldu koygulap,	*Taybuurul'u mahmuzlayıp,*
	«Manas!» «Manas!» bakırıp,	*«Manas!» «Manas!» diye bağırıp,*
	«Manastap» uraan çakırıp,	*«Manas» diye uran çağırıp,*
	Semetey uraan salıp cür.	*Semetey uran salıp gidiyor.*
	Kutkarbay toodak, kuştardı	*Toyları, kuşları kaçırmadan*
	Kuup kalgan Akşuñkar,	*Kovalayan Akşuñkar,*
	Arkı-terki çalıp cür.	*Bir öte bir beri dönüp duruyor.*
	Kırılgan toodak, kuştardı	*Kırılan toyları, kuşları*
	Kumayık cıyıp alıp cür,	*Kumayık derleyip topluyor,*
61000	Manastın uulu cetimiñ	*Manas'ın oğlu yetimin,*
	Karıganda Kanıkey,	*Kocamışken Kanıkey,*
	Kartayganda Çıyırdı,	*İyice yaşlanmışken Çıyırdı,*
	Çöyçöktöy közdüü Sarı kan,	*Çanak gözlü Sarı kan —*
	Sarı kandın kılığı,	*Sarı kanın huyu bu,*
	Törtöö kızık teñ kördü,	*Dördü birden seyre daldı,*
	Mizdey bolgon talaada	*Bıçak sırtı gibi düz bozkırda*
	Mınday kızık kim kördü!	*Böyle seyri kim gördü!*
	Kızmatçı-tööçü baldarı,	*Hizmetçi, deveci oğlanları,*
	Bular da toktop kalganı.	*Bunlar da durup kaldılar.*

Tamaşaga tañ kalıp,
Körüp turup tañdanıp:
«Kudaydın çındap caratkan,
Kulu ekeni çın eken,
Kurgan törö Manastın
Uulu ekeni çın eken!
Atası Manas aalamdı
Karatkanı çın eken,
Alda taala can kılıp,
Uşu cetim balanı,
Caratkanı çın eken!
Şuñkardı körüp Kanıkey:
«Atası kandın şuñkardan
Algır kıraan mülk eken,
Agıtsa kızık külkü eken.
Menin kapamdı Kuday açıptır,
Atasın bala tartıptır.
Olutuna konuptur,
Uşu turgan cetimim
Oyronumça boluptur.
Emi ölsöm arman cok,
Mende kenedey arman kalgan cok.
Bir kezekte kuduret,
Kuzgunga kuşum cegizdiñ,
Kursaktan çıkkan balamdı
Biröönün uulu dedirdiñ.
Kargaga kuum cedirdiñ,
Kaçıp kelsem Bukarga,

Eğlenceye şaşakalıp,
Baka baka hayran olup:
«Tanrı'nın gerçekten yarattığı,
Kulu olduğu gerçekmiş,
Garip bey Manas'ın
Oğlu olduğu gerçekmiş!
Babası Manas'ın âlemi
Baş eğdirdiği gerçekmiş,
Allah Teala can verip,
Şu yetim çocuğu,
Yarattığı gerçekmiş!
Sunguru görüp Kanıkey:
«Han babasının sungurundan
Alıcı bir kıraan malmış,
Salınca seyrine doyum olmazmış.
Benim kederimi Tanrı açmış,
Çocuk babasına çekmiş.
Onun makamına konmuş,
Şu duran yetimim
Oyronum kadar olmuş.
Şimdi ölsem gam yok,
Bende zerrece hasret kalmadı.
Bir zamanlar, ey kudret,
Kuzguna kuşumu yedirdin,
Karnımdan çıkan çocuğumu
Başkasının oğlu dedirttin.
Kargaya kuğumu yedirdin,
Bukar'a kaçıp geldiğimde,

Karından çıkkan balamdı
Sarttardın uulu dedirdiñ.
Bezbeldek degen kayran kuş
Bezildep uçat bala üçün,
Meenetti tarttım kayran baş
Kanıkeydin Keñ-Kölçük –
Berenden kalgan bala üçün,
Kazkaldak degen kayran kuş
Kayrılıp uçat cem üçün,
Kançanı kördüm kayran baş,

Karnımdan çıkan çocuğumu
Sartların oğlu dedirttin.
Bezbeldek denen zavallı kuş
Çırpına çırpına uçar yavrusu için,
Mihneti çektim, zavallı başım,
Kanıkey'in Keñ-Kölçük'ü —
Yiğitten kalan çocuk için,
Kazkaldak denen zavallı kuş
Döne döne uçar yem için,
Neler gördüm, zavallı başım,

	Karından çıkkan sen üçün.	*Karnımdan çıkan senin için.*
	Ata, boz ala tuncur bolponum, Çatır tigip serüündöp,	*Ah, boz ala yavru şahinim,*
61050	Boz karçıga çolponum.	*Boz atmacam, çolpanım.*
	Kelin çakta kulunum,	*Gelin çağımda yavrum,*
	Keriltip çaçım örgönüm,	*Gerdirip saçımı ördüğüm çağda,*
	Keçigip cürüp körgönüm.	*Gecikip de gördüğüm.*
	Atañ Manas kandın kazına,	*Baban Manas kanın hazinesini,*
	Bakır* menen miskinge	*Fakir* ile miskine*
	Sarıp kılıp ürödüm.	*Sarf edip saçtım.*
	Otuz bir caşka kelgende,	*Otuz bir yaşıma geldiğimde,*
	Kudaydan seni tiledim.	*Tanrı'dan seni diledim.*
	Keñ dünüyöm tar bolup,	*Geniş dünyam dar olup,*
61060	Keçigip ketip kurgan can,	*Gecikip kalıp garip can,*
	Bir balaga zar bolup.	*Bir çocuğa hasretle zar olup.*
	Kökötöy kandın aşında,	*Kökötöy kanın aşında,*
	Köp cıyındın kaşında,	*Kalabalık meclisin önünde,*
	Top oluya birigip,	*Bir küme evliya birleşip,*
	Tobosunan* bütkönsüñ.	*Tövbesinden* vücut buldun.*
	Calpı oluya birikken	*Bütün evliyanın bir olup,*
	Aylanayın cetimim,	*Kurban olduğum yetimim,*
	Batasınan bütkönsüñ!	*Duasından vücut buldun!*
	Mından arı col cürdük,	*Bundan öte yol yürüdük,*
61070	Altı kün tınbay mol cürdük.	*Altı gün durmadan bol yürüdük.*
	Kamışı çirip döñ bolup,	*Kamışı çürüyüp tepe olup,*
	Uşu cerde keñ talaa	*İşte burada geniş bozkır —*
	Keñ Bukardın Çoñ-Ak-Çiy,	*Geniş Bukar'ın Çoñ-Ak-Çiy'i,*
	Altı kündük col oşol,	*Altı günlük yol odur,*
	Ayırmaçtay ak kaykı,	*Semer kaşı gibi ak belen,*
	Men enekeñ Kanıkey,	*Ben anan Kanıkey'in,*
	Karoolgo turçu cer oşol.	*Gözcü durduğu yer odur.*
	Atam Temir kandın ordo kız	*Babam Temir kanın saray kızları —*
	Otuzu kelin, otuz kız,	*Otuzu gelin, otuzu kız,*
61080	Opsoloñ suluu, tegiz uz.	*Görülmedik güzel, hepsi hünerli.*
	Oşondo on tört caşta özü.	*O zaman kendisi on dört yaşında.*
	Ak-Kaykının arı cagı	*Ak-Kaykı'nın öte yanı*
	Seyildikke cürgön cer,	*Seyre gezmeye gidilen yer,*
	Selkinçek salıp, köp oynop,	*Salıncak kurup, çok oynayıp,*

Enekeñ beybak catkan cer,
Şatıra-şatman köp oynop,
Enekeñ tamaşaga batkan cer,
Selkinçek oynop catkan cer.
Kız kezinde eneñdin
Seyildik kılgan Keñ-Kölçük,
Kökcalıñ atañ ölgönü
Kölçügüm soolup kaldı ele,
Enekeñ tozok körgölü
Çınarım kuurap aldı ele.
Keñ-Kölçükkö kayrılıp,
Tölgögö körö keteli,
Irımga konup ötölü.
Kölçük tolkup, suu tolso,
Bizge Kuday bergeni.
Çınar köktöp bürdösö,
Kan atañdın arbagı
Calgızım, saga kelgeni.
Çınardan bulbul sayrasa,
Çındap kündün tiygeni» –
Dep, oşondo munu aytıp,
Çınardı közdöy tarttı ele.
Kanıkeydin Keñ-Kölçük
Kalgan eken Keñ-Kölçük.
Alması bışıp, köñ bolup,
Cañgagı kulap, say tolup,
Talının başı iyilip,
Kumunun üstü çiyilip,
Kımızdık çöbü buralıp,
Körgön adam kubanıp,

Kalgan eken Keñ-Kölçük,
Calbıragı cargaktay,
Canıbarım Keñ-Kölçük
Kara kurtu barmaktay,
Ortosu çalkar, bir top köl,
Kayran enekeñ Kanıkey
Oyundu salgan oşo cer.
Kanıkeydin al Kölçük

Anan bahtsızın yattığı yer,
Şen şakrak çok oynayıp,
Ananın eğlenceye daldığı yer,
Salıncakta sallanıp yattığı yer.
Kızlık çağında ananın
Seyran ettiği Keñ-Kölçük,
Kökcal baban öldü öleli
Gölcüğüm kuruyup kalmıştı,
Anan cehennemi gördü göreli
Çınarım kuruyup gitmişti.
Keñ-Kölçük'e dönelim,
Fal diye bir görelim,
Uğur diye konup geçelim.
Gölcük çalkanıp su dolarsa,
Tanrı bize vermiş demektir.
Çınar yeşerip tomurcuklanırsa,
Han babanın ruhu,
Bir tanem, sana gelmiş demektir.
Çınardan bülbül şakırsa,
Gerçekten gün doğmuş demektir» —
Deyip, o zaman bunu söyleyip,
Çınara doğru yol aldı.
Kanıkey'in Keñ-Kölçük'ü,
Duruyormuş Keñ-Kölçük.
Elması olgunlaşıp yere yığılıp,
Cevizi düşüp, dere dolup,
Söğüdünün başı eğilip,
Kumunun üstü çizilip,
Kuzukulağı otu kıvrılıp,
Gören insan sevinip,

Duruyormuş Keñ-Kölçük,
Yaprağı ince deri gibi,
Canım Keñ-Kölçük'ümün
Kara kurdu parmak kadar,
Ortası engin, koca bir göl,
Yiğit anan Kanıkey'in
Oyun kurduğu yer orası.
Kanıkey'in o Gölcüğü —

Tegeregi çınar-şak,	*Çevresi çınar dallı,*
Kayıñ, terek aralaş.	*Kayın, kavak karışık.*
Oşonun çırpıgı bar çınarday,	*Onun fidanı var çınar kadar,*
Çımçıgı bar ularday,	*Serçesi var ular kadar,*
Cılanı bar oşonun,	*Yılanı var onun,*
Altı kulaç arkanday.	*Altı kulaç urgan kadar.*
Kulanı bar kunanday,	*Kulanı var tay kadar,*
61130 Kuday taala candardı	*Tanrı Teala canları*
Caratkan eken ar kanday.	*Türlü türlü yaratmış.*
Çınardagı bulbulu,	*Çınardaki bülbülü,*
Çındap sayrayt kurguru.	*Gerçekten şakır, garibim.*
Bulbuldun ünü muñkansa,	*Bülbülün sesi hüzünlense,*
Kapıray, muñu bar kişi ukkusuz. Bala törö Semetey	*Vay ki, derdi olan kişi dinleyemez. Genç bey Semetey*
Burkurap ıylap, muñduu can,	*Hıçkıra hıçkıra ağlar, dertli can,*
Içinen karış çıkkısız.	*İçindeki derdi bir karış dışarı çıkmaz.*
Al çınardın üstündö	*O çınarın üstünde*
Ar muñduu çımçık baarı bar.	*Her dertli kuşun hepsi var.*
61140 Adam tilin bilüüçü,	*İnsan dilini bilen,*
Aytıluu totu dagı bar.	*Adı belli papağan dahi var.*
Al çınardı karasañ,	*O çınara baksan,*
Calbıragı canaşa,	*Yaprakları yan yana,*
Çınarga çıkkan tamaşa,	*Çınarda kopan eğlenceye,*
Çındap bala keldi emi.	*Gerçekten çocuk geldi şimdi.*
Sanatı seksen kızıl nar,	*Sayısı seksen kızıl ner,*
Konuuga katar çögörüp,	*Konmaya sıra sıra çöktürüp,*
Kızmat kılgan seksen can	*Hizmet eden seksen can*
Aş-tamagın kaynatıp,	*Aş yemeğini kaynatıp,*
61150 Arday bolgon Buuruldun	*Ner misali Buurul'un*
Eerin alıp, caydaktap,	*Eyerini alıp, sırtını boşaltıp,*
Çider salıp baymaktap,	*Köstek vurup bağlayıp,*
Çınarga asa baylatıp,	*Çınara yularından astırıp,*
Attardın baarın caylatıp.	*Atların hepsini rahat ettirip.*
Atası artık törödön	*Üstün bey babasından*
Belekke kalgan cez kazan	*Yadigâr kalan tunç kazanda*
Kısırdın etin kaynatıp,	*Kısırın etini kaynatıp,*
Şirin tamak, dünüyö aş	*Tatlı yemek, dünya aşını*
Kanıkey eneñ caynatıp,	*Anan Kanıkey donatıp,*

Kazı kertip, caldı cep,
Kantın karday opurup,
Sarı maydan topurup.
Keñ-Kölçükkö kelgende
Tamaşaga batışıp,
Konok bolup catışıp.
Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Cerge carık tiygende
Çoçup amaz* okunup,
Manastın uulu er çirkin,
Narbuuruldu tokunup,
Cakkan otun öçürüp,
Cabılta baarın köçürüp,
Cana cürdü Talaska.
Budur-budur çıbırdı
Basıp çıgıp kelatat,
Adır-kudur cerlerdi
Aşıp çıgıp kelatat.
Manastın uulu cetimiñ
«Kaçan Talas cetem?» – dep,
Şaşıp çıgıp kelatat.
Enekesi Kanıkey
Özü körgön col menen,
Özöndüü bulak – suu menen,
Şaşıp çıgıp kelatat.
Budur-budur beldi aşıp,
Erender kaydan ayandı,
Enesi dolu col baştap,
Beyiştey* cerge tayandı.
Özön, tokoy, ceek eken,
Al tokoy cayın aytayın:
«Küleşendin Kül-Tokoyu deer eken.

Kazı doğrayıp, yeleyi yiyip,
Şekeri kar gibi kütür kütür yiyip,
Sarı yağdan avuçlayıp.
Keñ-Kölçük'e geldiklerinde
Eğlenceye dalıp,
Konuk olup yattılar.
Tan ağarıp söktüğünde,
Yere aydınlık değdiğinde,
İrkilip namaz kılınıp,*
Manas'ın oğlu garip er,
Narbuurul'u eyerleyip,
Yaktığı ateşi söndürüp,
Topunu birden göçürüp,
Yine yürüdü Talas'a.
Engebe engebe kır yolunu
Basıp aşıp geliyor,
İnişli çıkışlı yerleri
Aşıp aşıp geliyor.
Manas'ın oğlu yetimin,
«Ne zaman Talas'a yeterim?» deyip,
Acele edip geliyor.
Anası Kanıkey
Kendi gördüğü yoldan,
Vadili pınar suyu boyunca,
Acele edip geliyor.
Engebe engebe beli aşıp,
Erenler kendini hiç esirgemedi,
Deli dolu anası yol başlayıp,
Cennet gibi yere dayandı.*
Vadi, orman, kıyı imiş,
O ormanın hâlini söyleyeyim:
«Küleşen'in Kül-Tokoy'u derlermiş.

Al tokoydun içinde
Üydöy-üydöy çınar bar,
Al çınardın üstündö
Tolup catkan kumar bar.
Keçee, dünüyönü çaçkanda,
Talastan cöö kaçkanda,

O ormanın içinde
Ev gibi ev gibi çınar var,
O çınarın üstünde
Dolup taşan zevk u sefa var.
Hani dün, dünyalığı saçtığımda,
Talas'tan yaya kaçtığımda,

	Korduktu mıktı körgöndö,	*Horluğu iyice gördüğümde,*
	Bukarga tentip keleerde.	*Bukar'a sürünüp gelirken.*
61200	Oşondo azıp-tozup al ketip,	*O zaman bitkin düşüp gücüm gitmiş,*
	Darman kaçıp, kan ketip,	*Derman kaçıp, kan gitmiş,*
	Baana tappay bakırıp,	*Sığınak bulamayıp bağırıp,*
	«Balañ açka boldu» – dep,	*«Oğlun aç kaldı» deyip,*
	Arbaktardı çakırıp.	*Ruhları çağırıp.*
	Söögüm oorup zırkırap,	*Kemiğim ağrıyıp sızlayıp,*
	Tamanım coorup bırkırap.	*Tabanım su toplayıp çatlayıp.*
	«Cetimim açka kaldı» – dep,	*«Yetimim aç kaldı» deyip,*
	Bir Kudaydın özünö	*Bir Tanrı'nın kendisine*
	Munacat* kılıp çırkırap,	*Münacat* edip feryat edip,*
61210	Tiledim suusun kerekti,	*Diledim gereken suyunu,*
	«Kaçıp kelem, süt ber» – dep,	*«Kaçıp geliyorum, süt ver» deyip,*
	Kınınan suurup alaarda,	*Kınından sıyırıp alacakken,*
	«Ene bolup sakta» – dep,	*«Ana olup koru» deyip,*
	Kuçaktadım terekti.	*Kucakladım kavağı.*
	Epsiz kaçıp kelgende,	*Perişan kaçıp geldiğimde,*
	Ene bolgon bayterek.	*Ana olmuştu ulu kavak.*
	Kutpa cagı betinen,	*Kıble yanı yüzünden,*
	Mobu butak çetinen	*Şu dalın ucundan*
	Bulakça agıp süt çıkkan.	*Pınarca akıp süt çıkmıştı.*
61220	Tentip kelgen biz bakır,	*Sürünüp gelen biz fakirler,*
	Könökkö tozup toygonbuz,	*Kovaya tutup doymuştuk,*
	Köp kapanı koygonbuz.	*Çok kederi bırakmıştık.*
	Enekem menen ekööbüz	*Anamla ikimiz*
	Kölpügüp cırgap toygonbuz,	*Kana kana keyifle doymuştuk,*
	Kundaktagı* özüñdü	*Kundaktaki* seni*
	Ortobuzga koygonbuz.	*Ortamıza koymuştuk.*
	Aldanın bir caratkan künü eken,	*Allah'ın bir yarattığı gün imiş,*
	Kundaktagı cetimiñ,	*Kundaktaki yetimin,*
	Cumanın Kadır tünü eken,	*Cumanın Kadir gecesi imiş,*
	Terdep uktap kölpügüp,	*Terleyip uyuyup gevşemiş,*
61230	Tamaşaga batıppız,	*Sefaya dalmışız,*
	Tün ortosu mezgilde	*Gece yarısı vaktinde*
	Tüşümdön çoçup oygonsom,	*Düşümden irkilip uyandığımda,*
	Kudaydın kılgan işine	*Tanrı'nın ettiği işe*
	Kötörböskö çaram cok,	*Katlanmamaya çarem yok,*

Koltugumdu karasam
Canımdagı balam cok.
Sıypalap izdep, taba albay,
Kabırga söögüm bölünüp,
Közümdün caşı tögülüp,
Kalıñ kırgız elimden,
Kaçıp çıksam cerimden,
Kaadaluu Talas cerimden,
Bir Semetey bala üçün
Tentip kelem elimden.
Bul calgızdan ayrılıp,
Ne muratka* ceteyin,
Mından körö kurgan can,
Azır ölüp keteyin!
Altımış koy, kırk tayga
Satıp algan Ak tinte
Özümdü özüm oşondo,
Kıy süböögö salaarda,
Arbaktuu enem – karıyam,
Aylanayın oluyam,
Karmay kaldı bıçaktan» –
Dep, oşondo munu aytıp:
«Oy, Kanıkey, kulunum!
Ölüp canıñ kıybagın,
Enekeñ menen cetimdi
Ört öçköndöy kılbagın!
Tuygun uçsa ordunda,
Tuncur kalat deçü ele.
Tuygunum* Manas emespi,
Tuncurum cetim emespi.
Kundagınan suurulup,
Soylop ketip cürbösün?
Soylogonun kara» – dep,
Enem aytıp turgan soñ,

Bul akıldı kılgan soñ,
Soylogon iziñ çalgamın,
Koldop cürgön biriñdin
Üstünön çıgıp kalgamın.

Koltuğuma baktığımda,
Yanımdaki çocuğum yok.
El yordamıyla arayıp bulamayıp,
Kaburga kemiğim ayrılıp,
Gözümün yaşı dökülüp,
Kalabalık Kırgız elimden,
Kaçıp çıkmıştım yerimden,
Töreli Talas yerimden,
Bir Semetey çocuk için
Sürünüp gelmiştim elimden.
Bu bir tanemden ayrılıp,
Hangi murada ereyim,*
Bundan ise garip can,
Şimdi ölüp gideyim!
Altmış koyuna, kırk taya
Satın alınmış Ak hançeri,
Kendimi kendim o anda,
Kaburgamın altına saplayacakken,
Ruhu güçlü anam — ihtiyarım,
Kurban olduğum evliyam,
Tutuverdi bıçağımdan» —
Deyip, o zaman bunu söyleyip:
«Ey Kanıkey, kulunum!
Ölüp canına kıymayasın,
Ananla yetimi
Ocağı sönmüşe çevirmeyesin!
Doğan uçarsa, yerinde
Palazı kalır derlerdi.
Doğanım Manas değil mi,*
Palazım yetim değil mi.
Kundağından sıyrılıp,
Sürünerek gitmiş olmasın?
Süründüğü izine bak» deyip,
Anam böyle deyince,

Bu aklı verince,
Süründüğün izini kolaçan ettim,
Seni kollayıp yürüyen birinin
Üstüne çıkageldim.

Çalkañdan tüşüp sen calgız,
Karalduu-Döbö, Kara-Özön,
Tamaşaga batıpsıñ,
Apappak bolgon maraldı
Sorup eemp catıpsıñ.
Çurkap kirip, men bardım,
Maral ürküp al kaldı.
Maraldı eemp toyupsuñ,
Eki uurtuñdan süt ketken,
Agıp cerge barıptır,
Eki könök süt bolup,
Cerge uyup kalıptır.
Men da oşogo toygomun,
Içimdegi armandı
Andan kiyin koygomun.
Bul belgini körsötkön,
Oşol çınar teregiñ,
Men enekeñ beybakka
Ene bolgon keregi».
Manastın uulu er cetim
Terekti turup karasa
Dünüyönün borumu,
Bul terektin sonunu.
Bir butagın karasa,
Ala karga al tuugan,
Bir butagın karasa,
Kökala moyun taan tuugan,
Bir butagın karasa,
Koko tamak çar tuugan.
Bir butagın karasa,
Salpıldap uçkan karasa,
Salpıldagan sarı tuugan,
Sonunu mına uşunday,
Can bütköndün baarı tuugan».
Kuyruktarın çubaltıp,
Zıyarat* kılıp tüşüşüp,
Calınıp tamak içişip,

Tulpardı oñdop tokuşup,

Sırtüstü uzanmış sen bir tanem,
Karalduu-Döbö, Kara-Özön,
Keyfe dalmışsın,
Apak olmuş maralı
Emip somurup yatmışsın.
Koşup girip ben vardım,
Maral ürküp uzaklaştı.
Maralı emip doymuşsun,
İki avurdundan süt taşmış,
Akıp yere varmış,
İki kova süt olup,
Yerde pıhtılaşıp kalmış.
Ben de ona doymuştum,
İçimdeki hasreti
Ondan sonra bıraktım.
Bu nişanı gösteren,
İşte o çınar kavağın,
Ben bahtsız anana
Ana olan dayanağıdır».
Manas'ın oğlu er yetim,
Durup kavağa baktığında —
Dünyanın süsüdür,
Bu kavağın görkü.
Bir dalına baksa,
Ala karga yavrulamış,
Bir dalına baksa,
Boynu gök ala taan yavrulamış,
Bir dalına baksa,
Ak gerdanlı çar kuşu yavrulamış.
Bir dalına baksa,
Sallana sallana uçana baksa,
Sallanıp uçan sarı kuş yavrulamış,
Görkü işte böyledir,
Can taşıyanın hepsi yavrulamış».
Kuyruklarını sarkıtıp,
Ziyaret edip indiler,*
Yalvarıp yakarıp yemek yediler,

Küheylanı düzeltip eyerlediler,

Arıldap kuran okuşup,
Tınbay şaşa col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Kararıp conu körünüp,
Oşol condu körgöndö,
Kayran dolu Kanıkey
Könülü caman bölünüp.
Taygan ittey bürüştöp,
Celgen baykuş emespi.
Tarçılık – müşkül köp körüp,
Talastan kaçıp, cöö tentip,
Kelgen baykuş emespi,
Dalay düynö, dalay col,
Körgön baykuş emespi!
Oşo cerge kelgende,
Atının oozun burdu emi,
Al coldu aytıp turdu emi:
«Tomuktay cerde toosu cok,
Tokumçalık koosu cok,
Buursun* tiygen çiyin cok,
Suur çukugan iyin cok.
Kakıldap uçkan karga cok,
Kurkuldap uçkan kuzgun cok.
Bul coldun cayın aytayın:
İçim calın, tışım çok,
Sırımdı bileer kişi cok.
Muñkanganım ak saray,
Muñumdu aytam bir dalay,
Dünüyönü çaçkanda,
Talastan cöö kaçkanda,
Aman-Coldun özü ele,
Özü emes kara közü ele.
Kulaktarın çunaytıp,
Börü cürbös uşu col.
Tülkü cürbös uşu col.
Karakçı*, küröö* cürbögön,

Suuk boor kattap kirbegen,
Munun kerbender cayın bilbegen,

Gürül gürül Kur'an okudular,
Durmadan tez yol yürüyüp,
At esirgemeden bol yürüyüp,
Kararıp sırtı görünüp,
O sırtı gördüğünde,
Yiğit deli dolu Kanıkey'in
Gönlü fena bulanıp.
Tazı it gibi büzülüp,
Koşup gelen zavallı değil mi.
Darlık, sıkıntı çok görüp,
Talas'tan kaçıp, yaya sürünüp,
Gelen zavallı değil mi,
Nice dünya, nice yol,
Görmüş zavallı değil mi!
O yere geldiğinde,
Atının başını çevirdi şimdi,
O yolu anlatıp durdu şimdi:
«Aşık kemiği kadar yerde dağı yok,
Teğelti kadar koyağı yok,
Saban değmiş çizisi yok,*
Marmotun eştiği ini yok.
Gaklayıp uçan kargası yok,
Kurklayıp uçan kuzgunu yok.
Bu yolun hâlini söyleyeyim:
İçim alev, dışım kor,
Sırrımı bilir kişi yok.
Hüzünlendiğim ak saray,
Derdimi söylerim bir hayli,
Dünyalığı saçtığımda,
Talas'tan yaya kaçtığımda,
Aman-Col'un ta kendisiydi,
Kendisi değil, kara gözüydü.
Kulaklarını dikip,
Kurt yürümez bu yoldur.
Tilki yürümez bu yoldur.
Haydut, çeteci* yürümemiş,*

Soğuk bağırlı yabancı uğrayıp girmemiş,
Bunun hâlini kervanlar bilmezdi,

Talastı meken kılganda,
Aman-Col degen col uşul.
Munarık bolup burçtangan,
Tetigi buluñgır bolup uçtangan,
On eki kan busurman
Çöyçöktöy bolup dümpüygön,
Çetinen cöö tuman tüşüp bölüngön,
Atañdı çaap alam – dep,
Üstünön kararıp tütün körüngön,
Başkasın Kuday urganda,
Kan Kokon degen şaar ele.
Salıngan keri munarık,
Oşondo catkan çoñ kalaa,
Samarkan bolot çunayıp.
Tetigi, baş karaan tartıp
köz cetkis, On kan eli busurman
Balam calgız, ugup tur,
Margalañ degen şaar oşol.
Atı ugulat, baraan cok,
Balam, Ancıyandın colu oşol.
Ancıyandı suragan,
Ayrı sakal Sınçıbek,
Altı-Şaarda Alabek,
Aytsa eçen kep bolgon,
Bulardın ulugu türdüü bek bolgon. Oşo
kılıgın bilbey Kokonduk,
Cetim, emi ugup tur!
Margalañdın Malabek,
Samarkandın Sançıbek,
Kokon kandın Kozubek
Argımagı türsüldök,
Ordoluu şayık, kök cökör,
Orçun Kokon, Margalañ,
Özdörü coon öpkö kürsüldök,
Ala köödön, ters kıyal,
Aybanga çalış oşo curt,
Tögörök bışkan nanı bar,
Tört buluñ kelgen tamı bar.
Ay karañgı cazıraak,

Talas'ı mekân edindiğinde,
Aman-Col denen yol budur.
Pusa bürünüp köşelenen,
Şu bulanık olup sivrilen,
On iki han Müslüman —
Çanak gibi kabaran,
Ucundan yaya sisi çöküp bölünen, Babana akın ederim deyip,
Üstünden kararıp duman görünen,
Başkasını Tanrı çarptığında,
Han Kokon denen şehir idi.
Enine yayılmış pus içinde,
Orada yatan büyük kent,
Samarkan'dır, kurulup oturan.
Şu, başı karaltı verip
göz erişmez, On han eli Müslüman —
Oğlum, bir tanem, dinleyedur,
Margalañ denen şehir odur.
Adı duyulur, karaltısı yok,
Oğlum, Ancıyan'ın yolu odur.
Ancıyan'ı yöneten,
Çatal sakal Sınçıbek,
Altı-Şaar'da Alabek,
Anlatsan nice söz olur,
Bunların ulusu türlü bey olmuştur. O huyunu bilmeden Kokonlu,
Yetim, şimdi dinleyedur!
Margalañ'ın Malabek'i,
Samarkan'ın Sançıbek'i,
Kokon kanının Kozubek'i —
Argımağı dört nala gümbürder,
Ordalı şeyhi, mağrur nökeri,
Koskoca Kokon, Margalañ,
Kendileri kaba, göğsü gümbürder,
Ala göğüslü, ters huylu,
Hayvana çalar o halk,
Yuvarlak pişmiş ekmeği var,
Dört köşe gelen evi var.
Ayı karanlık, yazısı geniş,

Aygaylagan bu sarttar,	*Yaygara koparan bu Sartlar,*
Atañ Manas menen kasıraak.	*Baban Manas'la haylice hasımdır.*
Kas bolup kalgan oebebi:	*Hasım kalmalarının sebebi şu:*
Atañ kelip Altaydan,	*Baban gelip Altay'dan,*
Alakanday busurman	*Avuç içi kadar Müslümanı*
Ata bolup cıyganda,	*Ata olup derlediğinde,*
Eköö kalıs turganda,	*İkisi tarafsız durduğunda,*
Keñ Talaska barganda,	*Geniş Talas'a vardığında,*
Kıraandardın koluna	*Kıraan yiğitlerin eline*
On kan el tüşüp kalganda,	*On han eli düştüğünde,*
Kan atañ Manas kabılan	*Han baban Manas kaplan,*
Talasta turgan cer caylap,	*Talas'ta durup yer yaylayıp,*
Aydap bargan baarısın	*Hepsini sürüp götürmüştü*
Beycindi karay kembaylap.	*Beycin'e doğru güderek.*
Sulayman cetpes Beecindin	*Süleyman'ın ermediği Beecin'in*
Suragın alıp turganda,	*Yönetimini elinde tutarken,*
Aalı-Şer tiybes Beecindi	*Aalı-Şer'in el süremediği Beecin'e*
Atışıp kırgın salganda,	*Atışıp kırgın saldığında,*
Kerilgen murza kan ölüp,	*Kurulup gerinen mirza han ölüp,*
Kez bolgon candın baarı ölüp.	*Denk gelen canın hepsi ölüp.*
Tört kandın eli çogulup,	*Dört hanın eli toplanıp,*
Kılayın degen oyu bar,	*Bir şey etmek niyeti var,*
Oşentip, kılıgı caman	*Böylece, huyları kötü*
bolgon soñ,	*olduktan sonra,*
Senin atañ kabılan	*Senin baban kaplan,*
Kokongo korduk saluuçu,	*Kokon'a horluk salardı,*
Koyboy catıp sarttardan	*Bırakmayıp Sartlardan*
Alımdı* mıktap aluuçu.	*Vergiyi* sıkıca alırdı.*
Altı-Şaar, Kokondon	*Altı-Şaar'dan, Kokon'dan,*
Alım alıp oşondon,	*Ondan vergi alıp,*
Koydoy korduk kıluuçu,	*Koyun gibi hor tutardı,*
Altı miñ cambı*, miñ kunduz*	*Altı bin yambı*, bin kunduz**
Alım alıp turuuçu.	*Vergi alıp dururdu.*
Alımına çıdabay,	*Vergisine dayanamayıp,*
Ar curt ıylap kaluuçu,	*Her yurt ağlar kalırdı,*
Alardın öçü dagı bar.	*Onların öcü dahi var.*
Bukardan köçüp ketti – dep,	*Bukar'dan göçüp gitti diye,*

Karankün, Kokon soo kılbayt.
Kerbenden ugup algandır.
Tört kandın curtu birigip,
Koldorun* cıyıp salgandır.
Seni karmap aluuga,
Tındım kılıp saluuga
Tört kandın curtu çogulup,
Ak buuday unun çaynaşıp,
Kelem şarıp* karmaşıp,
Kuday deşip, kep kılıp,
Ubadanı bek kılıp,
Ölö turgan şert kılıp,
Kozgoloñ tüşüp algandır,
Oşo curttun baarısı
Kokuy bolup kalgandır,
Balbanın cıyıp algandır,
Başkalar kıyal salgandır,
Senin coluñdu tozup algandır.
Akılmandın baarı aytkan:
Karaan bolçu bel emes,
Mende işeneer el emes,
Töötalban cıgıp aldı – dep,
Curtuna cetpey it tınbas»,
Soogat* desek, cön koyboy,
Tulpardan kalgan tuyagım,
Bir kolun culup aldı – dep,
Tuygundan kalgan çunagım!
Ölüm kılıp saldı – dep,
Bukardın budur beli bar,
Kokondun öçü koşo bar.
Buzukka cakın eli bar.
Özöndüü dayra – bulagım,
Budurmak belge cölönbö,
Ölgöndö körgön çunagım,
Buzuku elge teñelbe.
Kararıp döbö körüngön,
Kan Kokondun beli ele.
Kaçan bolso al belge,
Karoolu turgan bel ele,

Karagün, Kokon sağ komaz.
Kervandan duymuşlardır.
Dört hanın yurdu birleşip,
Ordularını toplamışlardır.*
Seni yakalamaya,
Kökünü kurutmaya,
Dört hanın yurdu toplanıp,
Ak buğday ununu çiğneyip,
Kelam-ı Şerif tutuşup,*
Tanrı deyip, söz edip,
Vaadi pek edip,
Ölümüne şart edip,
Ayaklanmaya durmuşlardır,
O yurdun hepsi
Telaşa kapılmıştır,
Pehlivanını toplamıştır,
Başkaları kurgu kurmuştur,
Senin yolunu kesmiştir. Akıl sahipleri hep demiştir:
Arka olacak bel değil,
Bana güvenilir el değil,
Töötalban'ı yıktı diye,
Yurduna varmadan it durmaz»,
Aman dilesek, rahat komaz,*
Küheylandan kalan tırnağım,
Bir kolunu koparıp aldı diye,
Doğandan kalan yavrucuğum!
Ölüm saçtı diye,
Bukar'ın engebeli beli var,
Kokon'un öcü de birlikte var.
Fesada yakın eli var.
Vadili ırmağım, pınarım,
Engebeli bele yaslanma,
Öle öle bir gördüğüm yavrucuğum,
Bozguncu ele bulaşma.
Kararıp tepe görünen,
Han Kokon'un beli idi.
Her ne zaman olsa o belde,
Gözcüsü duran bel idi,

Kagılayın cetimim,
Kabılbaylı tegele.
Men enekeñ Kanıkey,
Kızırduu sözün bilip al,
Kımbattuum cetim, tilimdi al! Kalıñ kırgız eliñ cok!».
Kabılçu bolsok bul colgo,
Karmalçu bolsoñ Kokongo,
Katılçu bolsoñ oñ kılbayt,

Tört kan elden kuragan,
Tolup catkan kolu bar,
Kazıp koygon oru bar,
Kaynatıp koygon şoru bar.
Enekeñdin tentip kelgen
Aman-Col,
Aman-Colgo salalı.
Ak şaytanduu* bul curtka
Aylanayın kulunum,
Körünböy ketip kalalık,
Çomgo miñgen bul curtka
Teñelgende neteli,
Çoçunuş müşkül uşu col,
Atañdan kalgan muraa cer
Talaska kirip keteli.
Ak sakalduu karı aytkan,
«Elge cetpey er tınbas,
Erge tiybey kız tınbas,
Karagaydan kak calgız,
Karaan kılaar sen calgız.
Bel baylagan beliñ cok,
Bet alıp, köp kol kaptasa,
Belgilüü Bakay eriñ cok.
Kaçıp kirçü tokoy cok,
Karaan kılaar canıñda
Enesi aytıp turganda,
Oñbogon cetim oñobu,
Kayran eneñ dolunun

Kurban olduğum yetimim,
Hiç rastlamayalım oraya.
Ben anan Kanıkey'im,
Hızırlı sözünü belle,
Kıymetlim yetim, sözümü tut! Kalabalık Kırgız elin yok!».
Bu yola düşecek olursak,
Kokon'a yakalanacak olursan,
Sataşacak olursan iflah etmez,

Dört han elinden derlenmiş,
Dolup taşan ordusu var,
Kazıp koyduğu çukuru var,
Kaynatıp koyduğu belası var.
Ananın sürünüp geldiği
Aman-Col,
Aman-Col'a düşelim.
Ak şeytanlı bu yurda,*
Kurban olduğum kulunum,
Görünmeden geçip gidelim,
Semere binen bu yurda
Bulaşıp da ne edelim,
Ürkütücü, çetin yoldur bu,
Babandan kalan miras yere,
Talas'a girip gidelim.
Ak sakallı ihtiyar demiştir:
«Eline varmadan er durmaz,
Ere varmadan kız durmaz,
Karaçamdan tek kalmış kuru,
Arka olacak bir sensin, yalnızsın.
Bel bağladığın belin yok,
Yönelip kalabalık ordu basarsa,
Adı belli Bakay erin yok.
Kaçıp girecek orman yok,
Arka olacak yanında —
Anası böyle söyleyip dururken,
Onmadık yetim onar mı,

	Aytkanına bolobu?	*Söylediğiyle olur mu hiç?*
	Tügöngön sayın tütögön	*Tükendikçe tütüp yanan*
	Tüptüü Manas tukumu,	*Köklü Manas soyudur,*
	Ölgön sayın öörçügön	*Öldükçe boy atıp gelişen*
61500	Öküm Manas tukumu –	*Hükmü yürür Manas soyudur –*
	Semetey turup munu aytat:	*Semetey durup şöyle der:*
	«Kokuy ene, ne deysiñ?!	*«Vah ana, sen ne diyorsun?!*
	Bu sözüñdü kim uksun,	*Bu sözünü kim duysun,*
	Bir karañgı tün uksun,	*Bir karanlık gece duysun,*
	Uşundan bölök kim uksun.	*Bundan gayrı kim duysun.*
	Temir kandan köçköndö,	*Temir Han'dan göçtüğünde,*
	Tentip kirip çoñoyup,	*Sürünüp gelip büyüyüp,*
	Ençisin aldı debeybi!	*Payını aldı demezler mi!*
	Algan ençi-dünüyö	*Aldığı pay ile serveti*
61510	Çaçıp ketti debeybi!	*Saçıp gitti demezler mi!*
	Al Manastın camanı	*O, Manas'ın kötüsü,*
	Aydarım* coldon cön ketpey,	*Aydarım* yoldan düz gitmeyip,*
	Kiyik cürbös too menen	*Geyik yürümez dağlardan*
	Kaçıp ketti debeybi!	*Kaçıp gitti demezler mi!*
	Kalıñ curtu çogulup,	*Kalabalık halkı toplanıp,*
	Uşak-ayıñ kılbaybı,	*Dedikodu etmez mi,*
	Ura turgan kişini	*Vurulacak kişiyi*
	Üşüntüp Kuday urbaybı!	*Böyle çarpmaz mı Kuday!*
	Aldanın cazgan buyrugun	*Allah'ın yazdığı buyruğu*
61520	Amanat mende körböybü!	*Emanet, bende görmez mi!*
	Kazaa* cetip, kün bütsö,	*Kaza* erişip, gün bitince,*
	Caratkan buyruk kılganda,	*Yaradan buyruk kıldığında,*
	Can aluuçu berişte*	*Can alıcı ferişte**
	Beş kolun arbaytıp bizge sunganda,	*Beş parmağını gerip bize uzattığında,*
	Kokonduktun karoolu	*Kokandlının gözcüsü*
	Oşondo süylögön kuu til tutulat,	*İşte o an konuşan kurnaz dil tutulur,*
	Balanı körüp dır koyup,	*Çocuğu görüp fırlayıp,*
	Bu dünüyö çın beker,	*Bu dünya gerçekten boştur,*
	Kaysı can kaçıp kutulat?	*Hangi can kaçıp kurtulur?*
	Kirgizüüçü kazgan kör,	*Konulacak kazılmış kabir,*
61530	On segiz miñ aalamdı	*On sekiz bin âlemi*
	Büt ele sorot kara cer.	*Hepten yutar kara yer.*
	Kanzaadanın calgızı,	*Hanzâdenin biriciği,*

Kaçıp ketken bolobu?
Amanat candı düynödön
Korgolotkon oñobu?
Men al Kokongo barayın,
Aman bolso el-curtka
Men da bir uçuraşıp kalayın!».
Manastın uulu kökcalıñ,
Korozdoy bolgon kayran er,
Kozgoloñ körgön oşo cer.
Arday bolgon Buuruldun
Oozun cıyıp kaldı emi,
Kan Kokondu karata
Cetimiñ «Çu» – dep, cürüp
kaldı emi.
Çöyçöktöy közdüü Sarı kan
Tuuçunak öñdüü malı bar,
Munun da miñ kişilik alı bar.
Bilegi coon, taş cürök,
Kalaluu Kokon şaarına
Katılsa salat çoñ dümök.
Kan Kokongo cakındap,
Arkasınan caaday uçup Tuuçunak
Kele catat zakımdap.
Kokondun karool cerine,
Kozgolup eköö bardı ele.
Kokongo cürdü çu koyup.
Kokondogu Kozubek
Barıp kabar berdi emi.

Kaçıp gitmiş olur mu?
Emanet canı dünyadan
Kaçırıp saklamak onar mı?
Ben o Kokand'a varayım,
Sağ esen ise el ile yurda
Ben de bir kavuşup kalayım!».
Manas'ın oğlu gökyelen,
Horoz misali yiğit er,
Kargaşa gördü işte o yer.
Küheylan olmuş Buurul'un
Dizginini derleyip durdu,
Han Kokand'a doğruca
Yetimin «Çü!» – deyip, yürüyüp
gitti işte.
Çanak gibi gözlü Sarı Han,
Tuuçunak misali malı var,
Bunun da bin kişilik gücü var.
Bileği kalın, taş yürek,
Kaleli Kokand şehrine
Sataşırsa koparır büyük bela.
Han Kokand'a yaklaşıp,
Ardından yay gibi uçarak Tuuçunak
Geliyor toz kaldırıp.
Kokand'ın gözcü yerine,
Davranıp ikisi vardılar.
Kokand'a sürdü çü deyip.
Kokand'daki Kozubek'e
Varıp haber verdi işte.

SEMETEYDIN COLDO KOKONDUKTAR MENEN URUŞUP CEÑGENI

SEMETEY'İN YOLDA KOKANDLILARLA SAVAŞIP YENMESİ

«Bayakı kalaymandı baştagan,
Tööbalbandın bir kolun
Takır suurup taştagan
Baçagar* kelip kalıptır,
Kızagar* kelip kalıptır!»
Karoolçu bardı küülönüp,
Kozubekke süylönüp:

«Geçenki kargaşayı başlatan,
Tööbalban'ın bir kolunu
Kökünden söküp atan
Baçagar gelip durmuş,*
Kızagar gelip durmuş!»*
Gözcü vardı hışımla,
Kozubek'e söylenip:

«Kalaymandı baştagan,
Mından arı keteerde,
Kokondun altımıştay askerin
Takır kırıp taştagan,
Cetim cürüp cetilgen
Cetim kul ötüp baratat,
Azır karmap albasañ,
Tındım kılıp salbasañ,
Kayra tartsa, cetim kul
Kalenderdi kamayt ko,
Kocolordu sabayt ko?!
Selde orongon koconu,
Meçittegi moldonu
Tügöl kırıp ketet ko.
Cetimdi Kuday urat ko,
Kokongo korduk salat ko.
Samarkan curtun sapırıp,
Talastı közdöy aydayt ko.
Margalañdı baylayt ko,
Ancıyandı caylayt ko.
Alımdı toluk alat ko,
«Atamdan kalgan mülküm» – dep,
Semeteydi öltürüp,
Azaptı çoguu salat ko!
Tüpkö çoguu cetet ko,
Uşu turgan Kokondu
Tügöl kırıp ketet ko!
Bulanı bulap alat ko,
Buzuktu bala salat ko!
Tatıtat ko tuzdardı,

Talap ketip kalat ko,
Kokondon calpı kızdardı!
Manastın uulu bul cetim,
Baçagardın özü eken,
Kuu tentektin közü eken.
Çatak salıp Bukarga,
Talaska köçkön kezi eken.
Munu karmap soybosok,

«Kargaşayı başlatan,
Buradan öte giderken,
Kokand'ın altmış kadar askerini
Kökünden kırıp geçiren,
Yetim yürüyüp yetişen
Yetim kul geçip gidiyor,
Şimdi tutup almazsan,
Susturup yok etmezsen,
Geri dönerse, yetim kul
Kalenderleri kapatır ha,
Hocaları döver ha?!
Sarık sarınan hocayı,
Mescitteki mollayı
Tümden kırıp gider ha.
Yetimi Kuday çarpar ha,
Kokand'a horluk salar ha.
Semerkand halkını savurup,
Talas'a doğru sürer ha.
Margalan'ı bağlar ha,
Ancıyan'ı yerle bir eder ha.
Vergiyi tamam alır ha,
«Atamdan kalan mülküm» – deyip,
Semetey'i öldürüp,
Azabı hep birden salar ha!
Köküne hepten erer ha,
Şurada duran Kokand'ı
Tümden kırıp gider ha!
Malı mülkü yağmalar ha,
Fitneyi çocuk salar ha!
Tadını bozar ha tuzların,

Yağmalayıp götürür ha,
Kokand'dan cümle kızları!
Manas'ın oğlu bu yetim,
Baçagarın ta kendisiymiş,
Kurnaz haylazın gözüymüş.
Bukar'a kavga salıp,
Talas'a göçtüğü demiymiş.
Bunu tutup boğazlamazsak,

Cokson kılıp koybosok,
Buursundu burdurbayt,
Bul Kokongo turdurbayt.
Şamıyandı* şaylatpayt,
Egin-tegin aydatpayt.
Caydın künü bolgondo
Calduu baytal miñgizbeyt,
Küzdün künü bolgondo
Kuyruktuu toktu cedirbeyt.
Töböbüzdön basat ko,
Tört tülüktü çaçat ko?
Kazına buzup alat ko,
Karan tün kılıp salat ko?»
Karoolçu kaçıp antalap,
Kozubekke mınday dep
Aytıp turdu camandap:
«Balanı köçüp ötöt» – dep,
Kabarçıdan kep ugup,
«Talaska ötöt» – dep ugup,
Akıl iylep, köp oylop,
Başın kesip aluuga,
Abıke menen Köböşkö
Süyünçülöp baruuga,
Manastan kalgan dünüyö
Al eköönön aluuga,
Süyünçügö mülk alıp,
Bayıp catıp kaluuga,

Yok edip koymazsak,
Sabanı sürdürmez,
Bu Kokand'da durdurmaz.
Şamıyan kurdurmaz,*
Ekin tahıl ektirmez.
Yazın günü geldiğinde
Yeleli kısrak bindirmez,
Güzün günü geldiğinde
Kuyruklu toklu yedirmez.
Tepemizden basar ha,
Dört tür malı saçar ha?
Hazineyi bozup alır ha,
Karanlık gece eder ha?»
Gözcü kaçıp soluyarak,
Kozubek'e böyle deyip
Kötüleyip söyleyip durdu:
«Çocuk göçüp geçecek» – deyip,
Habercinin sözünü duyup,
«Talas'a geçecek» – diye duyup,
Akıl yorup, çok düşünüp,
Başını kesip almaya,
Abıke ile Köböş'e
Müjdeleyip varmaya,
Manas'tan kalan serveti
O ikisinden almaya,
Müjdelik olarak mülk alıp,
Zenginleşip yaşamaya,

Tört kandın eli çogulup,
Üyrülmölüü Kokongo
Üyrülüp cıyın kılışıp,
Çogulmaluu Kokongo
Çogulup cıyın kılışıp.
Kuugaçtaşıp kuuşup,
Tapkıçtaşıp tabışıp,
Kıyşık cerin koyboşup,
Tüzötüp işin oñdoşup,
Tulparların şaylaşıp,
Balbandarın kamdaşıp,

Dört hanın halkı toplanıp,
Dönüp toplanan Kokand'da
Dönüp devşirip meclis kurup,
Toplanılan Kokand'da
Toplaşıp meclis kurup.
Kovalayıp koşuşup,
Bulup buluşup akıl bulup,
Eğri yerini bırakmayıp,
Düzeltip işini onarıp,
Küheylanlarını hazırlayıp,
Pehlivanlarını kuşandırıp,

Kıyla sarttar kep aytıp,
«Kızıtalak cetimdi
Karmap soem» – dep aytıp.
«Al baçagar balanı
Karmap alıp soybosok,
Kaşayta közün oybosok,
Cokson kılıp koybosok,
Kolunan karmap albasak,
Col üstünö süyrötüp,
Kurmandıkka çalbasak.
Atamdan kalgan alımdı
Azır sanap bergin – dep,
Akırı cetim çır kılat.
Kemeline keltirbey,
Keçiktirbey soelu,
Kemirçek kezde cetimdi
Tındım kılıp koelu.
Balanın canın kıyalı,
Köödök Manas kökcaldı
Ört öçköndöy kılalı!»
Törт kan eli birigip,
Karagaydan noo kılıp,
Semeteydin başına
Mende körgüs doo kılıp,
Belendep salgan kezi eken,
Bir miñ balban çogulup,
Miñ balban çoguu kaptasa,
Kaydan alı ceter – dep,

Nice Sartlar söz söyleyip,
«Kahrolası yetimi
Tutup boğazlarım» – deyip.
«O baçagar çocuğu
Tutup alıp boğazlamazsak,
Kör edip gözünü oymazsak,
Yok edip koymazsak,
Kolundan tutup almazsak,
Yol üstünde sürüyüp,
Kurban diye kesmezsek.
Atamdan kalan vergiyi
Şimdi sayıp ver – deyip,
Sonunda yetim kavga çıkarır.
Kemale erdirmeden,
Geciktirmeden boğazlayalım,
Kıkırdak çağında yetimi
Susturup yok edelim.
Çocuğun canını kıyalım,
Toy Manas gökyeleni
Sönen ateş gibi edelim!»
Dört han halkı birleşip,
Çamdan oluk yaparak,
Semetey'in başına
Bende görülmedik dava açıp,
Hazırlayıp koyduğu demmiş,
Tam bin pehlivan toplanıp,
Bin pehlivan hep birden bassa,
Nereden gücü yeter – deyip,

Manastın tentek cetimi
Ölüm bolup keter – dep.
Akıl iylep, kep oylop,
Öltürörün bek oylop.
Akılduusu, karısı,
Bilgiçterdin baarısı,
«Ceti börü bir taydı
Talasa tarpın koebu?
Bir miñ balban cabılsa,
Manastın uulu cetimdin,

Manas'ın haylaz yetimi
Ölüp gider elbet – deyip.
Akıl yorup, söz düşünüp,
Öldürmeyi pek düşünüp.
Akıllısı, yaşlısı,
Bilgelerin hepsi de,
«Yedi kurt bir tayı
Kapışsa leşini kor mu?
Tam bin pehlivan üşüşse,
Manas'ın oğlu yetimin,

Sabasa tarpın koebu?» –
Dep, oşontip, tört kan curt,
Tulpar atın şaylaptır,
Balbandarın kamdaptır,
Barabanın çalıptır,
Özünün curtu cetpestey,
Indıstandan alıptır.
Ok cetpes at miñgizip,
Ok cetpes ton kiygizip,
Argımagın kekeytip,
Kök kepiçin tepeytip,
Balbandarın kamdaptır,
Baatırların şaylaptır.
Karoolçudan kep ugup,
Kokon kandın Kozubek
Semetey keldi dep ugup,
Kazınalık munarga
Tulpar atın baylaptır.
Kazınadan aş kılıp,
Kürüçün tegiz kaynatıp,
Duutarın tarttırıp,
Balbandardın baarına
Tegiz aşula ayttırıp.
Miñ balbandın içinde
Ala çapan koco bar,
Dars okugan moldo bar,
Keñ kökürök eren bar,
Kayratı mıktı beren bar.
Kırk bir eken datkası*

Döverse leşini kor mu?» –
Diyerek, böylece, dört han yurdu,
Küheylan atını hazırlamış,
Pehlivanlarını kuşatmış,
Davulunu çaldırmış,
Kendi yurdu yetmezmiş gibi,
Hindistan'dan almış.
Ok yetmez at bindirip,
Ok işlemez kürk giydirip,
Küheylanını kabartıp,
Gök kepiçini diklendirip,
Pehlivanlarını kuşatmış,
Bahadırlarını hazırlamış.
Gözcüden haber duyup,
Kokand hanı Kozubek
Semetey geldi diye duyup,
Hazine kulesine
Küheylan atını bağlamış.
Hazineden aş yapıp,
Pirincini hep kaynatıp,
Duutarını çaldırıp,
Pehlivanların hepsine
Hep bir ağızdan ezgi söyletip.
Bin pehlivanın içinde
Ala cübbeli hoca var,
Ders okumuş molla var,
Geniş göğüslü eren var,
Gayreti güçlü yiğit var.
*Kırk bir imiş datkası**

Kokon kandan Kozubek
Barabanın tarttı ele,
Coo kelgensip miñ balban
Coo-caragın şaylanıp,
Kılıçın kıya baylanıp,
On başısı oroktop,
Elüü başı soroktop,
Cüz başının baarısı
Aşıp-şaşıp cügürüp,

Kokand hanından Kozubek
Davulunu çaldırdı,
Düşman gelmiş gibi bin pehlivan
Silah pusatını kuşanıp,
Kılıcını çapraz bağlanıp,
Onbaşısı orak gibi eğilip,
Ellibaşısı dikilip,
Yüzbaşıların hepsi de
Telaşla koşuşup,

Kan aldında munara,
Kalıñ balban kamınıp,
Kozubektin aldına
Taazım* kılıp cabılıp,
Balban kelip turganda,
Balbandardın baarına
Kozubek kılıp buyruktu:
«Atañdın körü, balbanım,
Baarı mıktı zardalım,
Öñköy balban candarım!
Manastın uulu cetimdi
Karoolçudan kep uktum,
Bukardan buttap zer cüktöp, Çomgo minip kelatat.
Köçüp kelet dep uktum.
Karagın, balban, bu sözdü,
Miñgeni Ancıyandın ak kañkı,
Oñdop-soldop baskıla,
Olcolop bulun çaçkıla!
Manastın uulu cetimge
Balaanı mıktap salgıla!
Bek uruşup kalgıla!
Çöyçöktöy közdüü Sarı taz
Karsıldaşıp kalışsa,
Kanı tiyse koluña,
Kurmandıkka çalgıla!
Cetimdi tirüü karmasañ,
Eki kolun teñ baylap,
Eki közün teñ çukup,
Beri karay tirüü ayda!
Manastın uulu cetimdin
Başın kesip salalık,
Kekti mintip alalık.

Han önünde kule var,
Kalabalık pehlivan hazırlanıp,
Kozubek'in önüne
Tazim kılıp kapanıp,*
Pehlivan gelip durduğunda,
Pehlivanların hepsine
Kozubek verdi buyruğu:
«Atanın körü, pehlivanım,
Hepsi yaman erlerim,
Cümle pehlivan canlarım!
Manas'ın oğlu yetimi
Gözcüden haber aldım,
Bukar'dan batmanla altın yükleyip, Yük atına binip geliyor.
Göçüp gelirmiş diye duydum.
Bakın, pehlivan, bu söze,
Bindiği Ancıyan'ın ak kaltak eyeri,
Sağlı sollu basın,
Ganimet edip malını saçın!
Manas'ın oğlu yetime
Belayı adamakıllı salın!
Sıkı vuruşup kalın!
Çanak gibi gözlü Sarı keleş
Çarpışıp kapışırlarsa,
Kanı değerse elinize,
Kurban diye kesin!
Yetimi diri yakalarsanız,
İki kolunu birden bağlayıp,
İki gözünü birden oyup,
Bu yana doğru diri sürün!
Manas'ın oğlu yetimin
Başını kesip atalım,
Öcü böylece alalım.

Karı enesi Çıyırdı
Col üstündö süyrötüp,
Dañgıttarga* salalık!
Kanıkey menen Semetey
Karmap alıp bul eköön,

Koca anası Çıyırdı'yı
Yol üstünde sürüyüp,
Dañgıtlara atalım!*
Kanıkey ile Semetey –
Yakalayıp bu ikisini,

	Abıke menen Köböşkö	*Abıke ile Köböş'e*
	Süyünçülöp baralık.	*Müjdeleyip varalım.*
61760	Manastan kalgan sarı altın,	*Manas'tan kalan sarı altını,*
	Sanatıp andan alalık,	*Saydırıp ondan alalım,*
	Tört kandın eli baarısı.	*Dört hanın halkı hepimiz.*
	Bayıp catıp kalalık!»	*Zenginleşip yaşayalım!»*
	Kandan buyruk alganda,	*Handan buyruk alınca,*
	Ancıyan, Kokon balbanı,	*Ancıyan, Kokand pehlivanı,*
	Aralaş cürüp kalganı.	*Karışıp yürüyüverdi.*
	Ayza sayar artıkça	*Mızrak saplayan üstün*
	Erenderi dagı bar,	*Erenleri dahi var,*
	Ay-aalamdı buy kılgan	*Ay ile âlemi perişan eden*
61770	Berenderi dagı bar.	*Yiğitleri dahi var.*
	Miñ balbanı dır koyup,	*Bin pehlivanı fırlayıp,*
	Coldo cürüp baratat,	*Yolda yürüyüp gidiyor,*
	Dalay sartta eer cok	*Nice Sartta eyer yok,*
	Kelatkan koldo akıl cok,	*Gelen orduda akıl yok,*
	Attarının baarı aygır,	*Atlarının hepsi aygır,*
	Kuyuşkanı takır cok.	*Kuskunları hepten yok.*
	Belge tañuu bel emes,	*Bele kuşak değil bunlar,*
	Beldeşip turar el emes,	*Bel bağlanır el değil,*
	Bet alışıp sayışsa,	*Yüz yüze gelip mızraklaşsa,*
61780	Bir-biri attan tüşüşsö,	*Birbirleri attan düşse,*
	Karaan kılıp bir-birin	*Birbirine arka olup*
	Acırataar can emes.	*Ayıracak can değil.*
	Bala beri tartkanda,	*Çocuk bu yana yöneldiğinde,*
	Bukardı közdöy kaytkanda,	*Bukar'a doğru döndüğünde,*
	Abıke, Köböş, altı aram	*Abıke, Köböş, altı haram*
	Altı külük at berip,	*Altı yürük at verip,*
	Alakanday kat berip,	*Avuç kadar mektup verip,*
	Köp aramdık taptırıp,	*Çok haramlık ettirip,*
	Kırktın başı Kırgılçal	*Kırkın başı Kırgılçal –*
61790	Kırgılçaldı çaptırıp.	*Kırgılçal'ı koşturup.*
	Çambıl-Beldi cerdegen,	*Çambıl-Bel'i yurt edinen,*
	Canaalı, Karaç er degen.	*Canaalı, Karaç er denen.*
	Ay karañgı köçü bar,	*Ay karanlığında göçü var,*
	Koenaalı öltürgön	*Koenaalı'yı öldüren*
	Anda da Semeteyde öçü bar.	*Onda da Semetey'e öcü var.*

	Cabılıp kirip kelatat.	*Üşüşüp girip geliyorlar.*
	Buga kabar salıptır,	*Buna haber salmışlar,*
	Kozubektin koluna	*Kozubek'in ordusuna*
	Al koşulup kalıptır.	*O da katılıp kalmış.*
61800	Tört kandın eli çogulup,	*Dört hanın halkı toplanıp,*
	Törönün uulu cetimdi	*Törenin oğlu yetimi*
	Kaptamak bolup oolugup.	*Basmak için azıtıp.*
	Akılıñdan şaşpa – dep,	*Aklından şaşma – deyip,*
	Birööñ kayta kaytpa – dep,	*Biriniz geri dönmeyin – deyip,*
	Çap oloñun bek tartıp,	*Kolanını sıkı çekip,*
	Ak buuday unun çaynaşıp,	*Ak buğday ununu çiğneşip,*
	Kelemşarıp karmaşıp,	*Kelimeişahadet getirip tutuşup,*
	Ölö turgan şert calap,	*Ölesiye ahit yalayıp,*
	Ölüp keter ant kılıp.	*Ölüp gitmeye ant içip.*
61810	Çoguu cürböy keñ cür – dep,	*Toplu yürümeyin, geniş yürüyün – deyip,*
	Astındagı Tuuçunak	*Altındaki Tuuçunak*
	Baarıñ katar teñ cür – dep, Artık	*Hepiniz sıra sıra denk yürüyün – deyip,*
	tulpar malı bar,	*Üstün küheylan malı var,*
	Ceek tartıp kılkıldap,	*Kıyı çekip dalgalanıp,*
	Cergeleşip bılkıldap,	*Yan yana dizilip kıpırdaşıp,*
	Ayzanın uçu çabışıp,	*Mızrağın ucu çarpışıp,*
	Adamdın başı kagışıp.	*Adamın başı tokuşup.*
	Kamıştı kör, seldi kör,	*Kamışı gör, seli gör,*
	Kaptagan sart eldi kör!	*Kaplayan Sart halkını gör!*
	Çıyırçıktay opokşoş,	*Sığırcık gibi tıpatıp benzer,*
	Sur miñgeni bir bölök.	*Kır at binenler bir bölük.*
61820	Cügörügö semirtip,	*Darıyla semirtilmiş,*
	Kur miñgeni bir bölök.	*Sırf at binenler bir bölük.*
	Aygır minip alkıntıp,	*Aygır binip soluklatan,*
	Eri ölgöndöy culkuntup,	*Eri ölmüş gibi silkinip debelenen,*
	Azap körgön mından köp.	*Azap görenler bundan çok.*
	Moyundarın mekçeytip,	*Boyunlarını uzatıp,*
	Kulaktarın çekçeytip,	*Kulaklarını dikip,*
	Kuyruktarın şart tüyüp,	*Kuyruklarını sımsıkı düğümleyip,*
	Kadimkidey toburçak*	*Sahiden toburçak**
	At miñgeni bir bölök.	*At binenler bir bölük.*
61830	Boz ala celek tuu bolup,	*Boz ala flama tuğ olup,*
	Boyboylogon çuu bolup,	*Bağırıp çağıran gürültü olup,*

Cer carılgan bakırık,
«Kokon!» – dep, uraan çakırıp,
Miñ balbanı çurkurap,
Caanın ogu zırkırap,
Kayran eneñ Kanıkey
Oloñdoy bolgon kara çaç
Töbögö kınay tüyüptür,
«Acalım cetse ölöm – dep,
Amalım bolso calgızga
Karaan bolup berem – dep,
Kara kaşka argımak
Canındagı Sarı kan
Örttöy közü bek caynap,
Kaalgaday kayran tiş
Bölö-bölö bek çaynap,
Alışkan coogo bolgon maş.
Artık tulpar canıbar,
Tuuçunak anık argımak
Tartıp oozun buruşup,
Aldındagı miñ kolgo
Añ-tañ kalıp turuşup.
Bir-birinen bir-biri:
«Bildiñizbi, Sarı kan,
Öödö-tömön bölünböyt,
Calgızım tiyse koluna,
Soo koer akmak körünböyt.
Boz ala celek, kızıl tuu,
Boy-boylogon ızı-çuu,
Ce ayıkpay catkan doosu cok,
Ce Ancıdan kelgen coosu cok.
Kaptap keter zel kelet,
Kalıñ dürböön el kelet!».
Eköömınday degende,

Yer yarılan haykırış,
«Kokand!» – diye, savaş narası atıp,
Bin pehlivanı bağrışıp,
Yayın oku vınlayıp,
Bahtsız anan Kanıkey
Urgan gibi olan kara saçı
Tepeye sımsıkı düğümlemiş,
«Ecelim yeterse ölürüm – deyip,
Elimden gelirse biriciğime
Arka olurum – deyip,
Kara sakar küheylan,
Yanındaki Sarı Han,
Ateş gibi gözü keskin parlayıp,
Kanat kadar aziz dişini
Parça parça sıkı çiğneyip,
Tutuştuğu düşmana ustadır.
Üstün küheylan hayvancık,
Tuuçunak halis küheylan,
Çekip dizginlerini döndürüp,
Önlerindeki bin orduya
Şaşıp kalıp duruyorlar.
Birbirlerine birbiri:
«Bildiniz mi, Sarı Han,
Aşağı yukarı ayrılmıyor,
Biriciğim geçse eline,
Sağ koyacak alçak görünmüyor.
Boz ala flama, kızıl tuğ,
Bağırıp çağıran gürültü patırtı,
Ne iyileşmez bir davası var,
Ne Ancı'dan gelen düşmanı var.
Basıp geçecek sel geliyor,
Kalabalık, kaynaşan el geliyor!».
İkisi böyle deyince,

Semetey turup munu aytat:
«Cooluk kılsa bulardın
Coboloñun tartalı,
Colukkan cerde kol salsa,
Anan salam aytalı.

Semetey durup şöyle der:
«Düşmanlık ederlerse bunların
Vebalini çekelim,
Karşılaştığımız yerde el kaldırırlarsa,
Ondan sonra selam verelim.

Atış kılsak cutunup,
Ant – arbaktan kutulup,
Özü tiyse korcoñdop,
Anan koldu salalık.
Busurmandın mildeti –
Enekem menen abakem
Bir kutulup kalalık!
Böödösünön kol salsak,
Kalaymandı baştasak,
Kapilet* kırıp taştasak,
Bu da busurmandın kulunu,
Akırı bir kün ölöbüz,
Aytılımış çın bolso,
Tañda maaşar* künündö
Momundar kanın doolasa,
Kanday dep coop berebiz?
Kıyası aşık bel emes,
Bu kele catkan busurman
Kıtaydan kelgen el emes.
Enekem menen abakem,
Colgo tüşüp kete ber,
Elçilik cayı bar bolso,
Estenip cakşı ugayın,
Ezişe çıgıp coolaşsa,
Öltürüp cerge tıgayın.
Atışkan bolso busurman
Acalım cetse ölöyün,
Eldik menen coolugun
Eske alıp cakşı köröyün.
Bet alışıp coolaşsa,
Mekeden kelgen coo bolso,
Bet alışışıp uruşup,
Mekege çeyin süröyün.
Kılım aşpas too bolso,

Kıtaydan kelgen coo bolso,
Anan takır kırıp iyeyin.
Eldik cayı bar beken,
Eptep coobun ugayın,

Yutkunup atışmaya girsek,
Ant – ervahtan kurtulup,
Kendisi saldırırsa böbürlenip,
Ondan sonra el atalım.
Müslümanın vazifesi –
Anacığım ile amcam,
Bir kurtulup kalalım!
Boş yere el kaldırırsak,
Kargaşayı başlatırsak,
Ansızın kırıp geçirirsek,*
Bu da Müslümanın kuludur,
Sonunda bir gün ölürüz,
Söylenenler doğru ise,
Yarın mahşer gününde*
Masumlar kanını dava etse,
Ne diye cevap veririz?
Kıyısı aşırı bel değil,
Bu gelmekte olan Müslüman,
Kıtay'dan gelen el değil.
Anacığım ile amcam,
Yola düşüp gidiverin,
Elçilik hali var ise,
Aklımı derip iyice dinleyeyim,
Ezmeye kalkıp düşmanlık ederse,
Öldürüp yere gömeyim.
Atışmaya girerse Müslüman,
Ecelim yeterse öleyim,
Barışıyla düşmanlığını
Göz önüne alıp iyi göreyim.
Yüz yüze gelip savaşırsa,
Mekke'den gelen düşmansa,
Karşı karşıya vuruşup,
Mekke'ye kadar süreyim.
Yüzyılda aşılmaz dağ olsa,

Kıtay'dan gelen düşman olsa,
Ondan sonra hepten kırıp geçireyim.
Barışa niyeti var mıymış,
Bir yolunu bulup cevabını dinleyeyim,

Koolaşa çıgıp salışsa,
Öltürüp cerge tıgayın».
Munu aytıp Semetey
Enesi menen abasın
Astıga cumşap ciberdi.
Arday bolgon Buuruldun
Tartıp oozun burdu emi,
Manastın uulu cetimiñ
Talıkpay karap turdu emi.
Körgöndö köñül bölünüp,
Arıslan Manas kökcaldın
Tak özündöy körünüp,
Kolomsoktoy kayran şer
Kozgolboy turgan oşo cer,
Kaptap kelgen miñ balban,
Köñülü caman bölünüp,
Manastın uulu cetimiñ
Opol-Toodoy körünüp,
Astın salsa,balanın
Acıdaarday türü bar,
Arkasın salsa, balanın
Arıslanday sürü bar.
Kızırduu erge katılıp,
Acalga özü çatılıp,
Bu sarttardın cini bar.
Balbandar kaptap balaga
Salmak boldu çoñ kızık.
Cabıla barıp uruşup,
Kılmak boldu çoñ buzuk.
Balbandardın baarısı,
Canaalı, Karaç karısı,
Töö kötörgön tört balban,
Töö muştaçu beş balban,
Balbandardın baarısı
«Kaçpa, kaçpa, kaçpa!» – dep

Kovalayıp saldırırlarsa,
Öldürüp yere gömeyim».
Bunu söyleyip Semetey
Anası ile amcasını
Öne salıp gönderdi.
Küheylan olmuş Buurul'un
Çekip dizginini döndürdü,
Manas'ın oğlu yetimin
Yılmadan bakıp durdu işte.
Görünce gönül bölünüp,
Arslan Manas gökyelenin
Tıpkı kendisi gibi görünüp,
Sadak misali aziz aslan
Kımıldamadan durduğu o yer,
Basıp gelen bin pehlivan,
Gönülleri fena bölünüp,
Manas'ın oğlu yetimin
Opol Dağı gibi görünüp,
Önünü dönse, çocuğun
Ejderha gibi görünüşü var,
Arkasını dönse, çocuğun
Arslan gibi heybeti var.
Hızır'lı ere sataşıp,
Ecele kendileri dolaşıp,
Bu Sartların çılgınlığı var.
Pehlivanlar üşüşüp çocuğa
Saldırmak oldu büyük seyirlik.
Hep birden varıp vuruşup,
Etmek oldular büyük fesat.
Pehlivanların hepsi de,
Canaalı, Karaç yaşlısı,
Deve kaldıran dört pehlivan,
Deve yumruklayan beş pehlivan,
Pehlivanların hepsi de
«Kaçma, kaçma, kaçma!» – deyip

Ökürügü taş carat,
Kıykırıgı baş carat.
«Manastın uulu cetim kul,

Böğürtüsü taş yarar,
Haykırışı baş yarar.
«Manas'ın oğlu yetim kul,

Eki kandın artınan
Kırk beş canıñ bar bolso,
Töö kötörgön balbanı
Kıyamat cüzün körgün» – dep, Otuzu katar cetkeni,
Miñ balbandın baarısı
Tegiz ayza sunuşup,
Uruşkanda belgisi -
Barabandı uruşup.
Camgırday kılıp caz tartıp, Zıñ-zıñ etip kenebeyt,
Möndürdöy kılıp ok atıp,
Bölünüp balban dırkırap,
Bölök, bölök çurkurap,
Bir cak çeti kelatat,
«Indıstan!» – dep ökürüp,
Kündöy betin nur çalıp,
Bir cak çeti kelatat,
«Çambıl-Bel» – dep çakırıp. Ayday betin nur çalıp,
Coon ortosu kelatat,
«Kokondop» – uraan çakırıp.
Külümsüröp tastayıp,
Berki çetin karasañ,
«Samarkan!» – dep sandalıp, Ayzaçan sayıp ötkön soñ,
Bıyak çetin karasañ,
«Ancıyan!» – dep baratat.
Tuş-tuştun baarı bakırık,
Opsoloñ eken aları,
Ar kaysısın baykasa,
Cer-cerlep uraan çakırıp.
Salıp-salıp ötkönü.
Semetey turdu tañdanıp,
Süt kımıran tañ kalıp.
Aç kıykırık, kuu süröön,
Aygayı kulak tundurup,
Aykırıp ayza sundurup,
Orup-cıyıp ötçüdöy,

İki hanın ardından
Kırk beş canın var ise,
Deve kaldıran pehlivanı
Kıyamet yüzünü gör!» – deyip, Otuzu sıra sıra yetişti,
Bin pehlivanın hepsi de
Hep birden mızrak uzatıp,
Vuruştuklarının nişanı –
Davulu döverek.
Yağmur gibi yay çekip, Çın çın öter, aldırmaz,
Dolu gibi ok atıp,
Bölünüp pehlivan fırlayıp,
Bölük bölük bağrışıp,
Bir yan ucu geliyor,
«Hindistan!» – diye böğürüp,
Güneş gibi yüzüne nur vurup,
Bir yan ucu geliyor,
«Çambıl-Bel!» – diye çağırıp. Ay gibi yüzüne nur vurup,
Kalın ortası geliyor,
«Kokand!» diye nara atıp. Gülümseyip gererek,
Beriki ucuna bakarsan,
«Semerkand!» – diye sendeleyip,
Mızraklı saplayıp geçtikten sonra,
Bu yandaki ucuna bakarsan,
«Ancıyan!» – diye gidiyor.
Dört bir yan hep haykırış,
Azman imiş onları,
Her birine dikkat etse,
Yer yer nara atıp.
Vura vura geçişleri.
Semetey durdu şaşırıp,
Süt kımıran şaşa kalıp.
Aç haykırış, kuru nara,
Çığlığı kulak sağır edip,
Haykırıp mızrak uzattırıp,
Biçip devşirip geçecekmiş gibi,

61980	Manastın uulu cetimdin,	*Manas'ın oğlu yetimin,*
	Başın kesip ketçüdöy!	*Başını kesip gidecekmiş gibi!*
	Atın sanga bir salıp,	*Atının sağrısına bir vurup,*
	Canaalı, Karaç eki kan	*Canaalı, Karaç iki han*
	Balaga cetti kol salıp.	*Çocuğa yetişti el atıp.*
	Canaalı, Karaç eki kan	*Canaalı, Karaç iki han*
	Katar sayıp öttü ele,	*Sıra sıra saplayıp geçtiler,*
	Manastın uulu emespi	*Manas'ın oğlu değil mi,*
	Kaykaygan cok Semetey.	*Kılını kıpırdatmadı Semetey.*
	Manastın uulu cetimdi	*Manas'ın oğlu yetimi*
61990	Otuzu otuz muştap öttü emi.	*Otuzu otuz kez yumruklayıp geçti.*
	Atası Manas kökcaldan	*Atası Manas gökyelenden*
	Artık tuugan bereniñ	*Üstün doğan yiğidin,*
	Oşonço ayza tiyse da	*O kadar mızrak değse de*
	Buçkagına teñebeyt,	*Topuğuna denk tutmaz,*
	Kebelip koyup kenebeyt.	*Kımıldayıp da aldırmaz.*
	Kümüş kemer kurçanıp,	*Gümüş kemer kuşanıp,*
	Altın kemer kurçanıp,	*Altın kemer kuşanıp,*
	Küröktöy tişi kaşkayıp,	*Kürek gibi dişi ışıldayıp,*
	Turup berdi Semetey.	*Durup verdi Semetey.*
62000	Baltaçandar cetti emi,	*Baltalılar yetişti işte,*
	Kokonduktun on eki kıyın balbanı	*Kokandlının on iki zorlu pehlivanı,*
	Ombutup baarı cetkeni,	*Hepsi kükreyip yetişti,*
	Oylonup turup Semetey,	*Düşünüp duran Semetey,*
	Kankordun uulu er çirkin	*Hunharın oğlu er çelebi,*
	Açuusu kelip ketkeni.	*Öfkesi kabarıp taştı.*
	Örttöy közü caynadı,	*Ateş gibi gözü parladı,*
	Kan içmesi karmadı,	*Kan içiciliği tuttu,*
	Kaalgaday kaşka tiş	*Kanat kadar sakar dişini*
	Kaçırata çaynadı.	*Gıcırdatarak çiğnedi.*
62010	Ayzaçanı buzulup,	*Mızraklıları bozguna uğrayıp,*
	Kayra ayza sundurup,	*Yeniden mızrak uzattırıp,*
	Kalgan eken kamınıp,	*Kalmışlar hazırlanıp,*
	Alaman uruş salışıp,	*Alaman vuruşa girişip,*
	Calpı sart ketti cabılıp,	*Cümle Sart üşüşüverdi,*
	Aleñgir caa, sır cebe,	*Alengir yay, sır temren,*
	Tuş-tuştan tiydi cabılıp.	*Dört bir yandan değdi üşüşüp.*

Manastın uulu cetimiñ
Emi sarttarga saldı añgeme.
Ölümgö özü çatılıp,
«Cayıña koysom baarıñdı,
Cabıla ayza sunguday,
Canımdı koyboy tokmoktop,
Tuş-tuştan balta urguday,
Mınçalık alek kılgıday,
Kulañdı kuup kaçtımbı?
Kızıtalak sarttarım,
Kurcunda buluñ çaçtımbı?
Alañdı ala kaçtımbı,
Ak kazınañ çaçtımbı?
Özüñ tiydiñ busurman,
Öz ubalıñ özüñö,
Emgegiñ kara töböñö!
Miñ balbanıñ cıyılıp,
Tilegeniñ buzukpu,
Menden körgün kızıktı!
Kazayın kalıñ oruñdu,
Kaynatayın şoruñdu.
Körsötöyün közüñö,
Mende körbös sonundu!
Açuusu kelip toktoboy,
Bezelenip-belsenip,
Bet algan coogo kirgende,
Berendin cayın karap tur,
Beri urganday teñselip,
Arıslanday çamınıp,
Sır nayzaga kamınıp,
A düynö ketken Manastın
Arbagına calınıp,
«Manas!» – dep aytıp bakırıp, Miñ balbandın içinde
«Manastap» uraan çakırıp,
Arbuudan sanga bir salıp,
Balbandarga kol salıp,
Manastın uulu Semetey
Oynop-oynop aldı ele,

Manas'ın oğlu yetimin
Şimdi Sartlara açtı söz.
Ölüme kendileri dolaşıp,
«Rahat bıraksam hepinizi,
Hep birden mızrak uzatırcasına,
Canımı komadan tokmaklayıp,
Dört bir yandan balta vururcasına,
Bu denli perişan edercesine,
Kulunu kovalayıp mı kaçtım?
Kahrolası Sartlarım,
Heybenizdeki malı mı saçtım?
Alanınızı mı alıp kaçtım,
Ak hazineni mi saçtım?
Kendin saldırdın Müslüman,
Kendi vebalin kendine,
Emeğin kara tepene!
Bin pehlivanın toplanıp,
Dilediğin fesat mı,
Benden gör bak seyri!
Kazayım derin hendeğini,
Kaynatayım kara bahtını.
Göstereyim gözüne,
Bende görülmedik alameti!»
Öfkesi kabarıp durmadan,
Coşup bilenerek,
Yöneldiği düşmana girdiğinde,
Yiğidin haline bakadur,
Beri vurmuşça sallanıp,
Arslan gibi atılıp,
Sır mızrağa davranıp,
Ahirete göçen Manas'ın
Ervahına yalvarıp,
«Manas!» – deyip haykırıp, Bin pehlivanın içinde
«Manas!» diye nara atıp,
Hışımla sağrıya bir vurup,
Pehlivanlara el atıp,
Manas'ın oğlu Semetey
Oynayıp oynayıp aldı işte,

Oynogondo on balban	*Oynadığında on pehlivan*
Ölüp catıp kaldı ele.	*Ölüp yatakaldı işte.*
Miñ balban kelip katılıp,	*Bin pehlivan gelip sataşıp,*
Zulpukordu kolgo alıp,	*Zulpukor'u eline alıp,*
Balbandarga kol salıp,	*Pehlivanlara el atıp,*
62060 Tegeregin karabay,	*Çevresine bakmadan,*
Tegi canın ayabay,	*Hiç canını esirgemeden,*
Oroluşup balbandar	*Sarmaşıp pehlivanlar*
Alaman* uruş saldı ele,	*Alaman* vuruş saldılar,*
Otuz begi* bir cerge	*Otuz beyi* bir yerde*
Okşoyup ölüp kaldı emi.	*Sıralanıp ölüp kaldı işte.*
Kıykırık salıp çıñdanıp,	*Haykırış salıp çelikleşip,*
Kızık uruş salganda,	*Kızgın vuruşa girdiğinde,*
Kırk balban öldü bir cerge.	*Kırk pehlivan öldü bir yerde.*
Kaardanıp bakırıp,	*Hiddetlenip haykırıp,*
62070 Oñdop-soldop kol salıp,	*Sağlı sollu el atıp,*
Oñ-tetiri ayzalap.	*Enine boyuna mızraklayıp.*
Ayza cetken cerlerin	*Mızrak eriştiği yerlerini*
Ayza menen uratıp,	*Mızrak ile yıkıp,*
Kılıç cetken cerlerin	*Kılıç eriştiği yerlerini*
Kıyma çaap kulatıp.	*Kıyıp biçip devirip.*
Oykup-oykup alganda	*Dalıp dalıp aldığında*
Ondon-beşten bir ölüp,	*Ondan beşten bir ölüp,*
Bet alışa tüşköndö	*Yüz yüze gelip düşüldüğünde*
Canaalı, Karaç kan ölüp.	*Canaalı, Karaç han ölüp.*
62080 Ala çapan kocosun,	*Ala cübbeli hocasını,*
Ak seldeçen moldosun,	*Ak sarıklı mollasını,*
Aydap çıgıp baratat.	*Sürüp çıkarıp gidiyor.*
Miñ balbandın kelgeni	*Bin pehlivanın geleni –*
Dalayı ölüp ketkeni,	*Niceleri ölüp gitti,*
Balbandardın tübünö	*Pehlivanların köküne*
Çoguu bala cetkeni.	*Tek başına çocuk erişti.*
Kuyuşkanı üzülüp,	*Kuskunu kopup,*
Kurup cürgön andan köp,	*Perişan olan ondan çok,*
Oozun açıp asmanga	*Ağzını açıp göğe*
62090 Ulup cürgön andan köp.	*Uluyup duran ondan çok.*
Basmayılı üzülüp,	*Kolanı kopup,*
Şaşıp cürgön mından köp,	*Telaşla koşan bundan çok,*

Balaketke kaldık – dep,
Kaçıp cürgön mından köp.
Eçen kıyın aygırdın
Eeri ketip moynuna
Moynop cürgön mından köp,
Eçen külük tulparlar
Eer-tokum üstündö
Minip çabar eesi cok,
Koştop cürgön mından köp.
Esil kayran bir boorum,
Balança cerge öldü – dep,
Kıyamattı kördü – dep,
Bozdop cürgön mından köp.
Kayran candan antañdap,
Tüñülgönü mından köp,
Kol kuuşurup booruna
Cügürgönü mından köp.
Kan kaarınan keldik – dep,
Kapıyadan* öldük – dep,
Arız bolgonu mından köp.
Ayzanı alıp koroktop,
Cabılganı mından köp,
«Baatır, kulduk kıldık!» – dep, A da
andis* bolgon mıktuu eken,
Calınganı mından köp.
Özü beren, tüsü suuk,
Kızıl ceerde at miñgen,
Kıl kuyrugun çart tüygön,
Altın caak aybalta
Bilegine çalıngan,
Calañgıçtay* köründgön,
Körsö köñül bölüngön,
Ar türdüü cabdık salıngan,
Arıslanday çamıngan,
Kasaba* temir kiyingen,
Ayzanın uçu iyilgen,
Sıyagı oroy, türü suuk,
Sırttan eken köp candan,

Belaya kaldık – deyip,
Kaçıp giden bundan çok.
Nice zorlu aygırın
Eyeri kayıp boynuna,
Boynunda sürüyen bundan çok,
Nice yürük küheylanlar,
Eyer takım üstünde
Binip koşturacak sahibi yok,
Yedekte giden bundan çok.
Vah aziz bir ciğerim,
Falanca yerde öldü – deyip,
Kıyameti gördü – deyip,
Ağıt yakıp gezen bundan çok.
Aziz candan soluyup,
Umut kesen bundan çok,
El kavuşturup bağrına
Koşup giden bundan çok.
Han kahrından geldik – deyip,
Ansızın öldük – deyip,*
Arzuhale duran bundan çok.
Mızrağı alıp titreyip,
Üşüşen bundan çok,
«Bahadır, kulun olduk!» – deyip, O da
andis olan yamanmış,*
Yalvaran bundan çok.
Kendisi yiğit, çehresi soğuk,
Kızıl doru at binmiş,
Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümlemiş,
Altın yanaklı aybalta
Bileğine dolanmış,
Calañgıç gibi görünen,*
Görse gönül bölünen,
Türlü türlü pusat kuşanmış,
Arslan gibi atılan,
Kasaba demir giyinmiş,*
Mızrağının ucu eğilmiş,
Kılığı kaba, çehresi soğuk,
Sırttan imiş çok candan,

Tört kandın eli çogulup,
Cibergen eken bir balban,

Çoñdugu toonun teñindey,
Kayratı katuu, öñü zaar,
Kim körünsö cegidey.
Kele catkan dooşu
Cer ayrılıp dürküröyt.
«Manastın uulu cetim kul,
Cetimiş canıñ bolso da,
Azır menden öldüñ – dep,
Kıyamattı kördüñ!» – dep,
Kesir aytıp kürküröyt,
Kesirinen balbandın
Cer carılıp dürküröyt.
Kaarın karap otursa
Bokono cürök bolkuldayt,
Bolboy cürök solkuldayt.
Indıstandın balbanı
Atı eken Orokcan,
Orokcandın çoñdugu
Döböçödöy bar eken.
Kıyla cer menen karmaşıp,
Köndüm bolgon can eken.
Ayzakerden ıktuu eken,
Aylası cetik ıktuu eken.
Can ayabay, al balban
«Cekege beri çıkkın!» – dep,
Kılceerdenin oozun
Burup çıgıp kelatat,
Bek kıykırıp, ayzanı
Sunup çıgıp kelatat!
Katının kara baskansıp,
Kuugunu cakın kaçkansıp,
Kuugunun çukul kuugansıp,
Katını erkek tuugansıp,
Aşıp-şaşıp antalap,
Çımçım taş cok keñ saydan,
Çıñıroon* çıkpas bu caydan

Dört hanın halkı toplanıp,
Göndermişler bir pehlivan,

Büyüklüğü dağın yarısı gibi,
Gayreti katı, yüzü zehir,
Kim görünse yiyecek gibi.
Gelmekte olan gürültüsünden
Yer ayrılıp gürlüyor.
«Manas'ın oğlu yetim kul,
Yetmiş canın olsa da,
Şimdi benden öldün – deyip,
Kıyameti gördün!» – deyip,
Küstahça söyleyip kükrüyor,
Küstahlığından pehlivanın
Yer yarılıp gürlüyor.
Kahrına bakıp oturulsa,
Kaburgada yürek güm güm atar,
Durmadan yürek titrer.
Hindistan'ın pehlivanı,
Adı imiş Orokcan,
Orokcan'ın büyüklüğü
Tepecik kadar var imiş.
Nice diyarla tutuşup,
Alışmış bir can imiş.
Mızrakçıdan ustaymış,
Çaresi bol, becerikliymiş.
Can esirgemeden, o pehlivan
«Teke tek beri çık!» – deyip,
Kılceerde'nin dizginini
Çevirip çıkıp geliyor,
Sıkı haykırıp, mızrağı
Uzatıp çıkıp geliyor!
Karısını karabasan basmış gibi,
Kovalayanı yakından kaçmış gibi,
Kovalayanı ensesinden kovmuş gibi,
Karısı erkek doğurmuş gibi,
Aşırı telaşla soluyup,
Bir çimdik taş yok geniş vadiden,
Çığlık çıkmaz bu yerden*

Coo kutulbayt ayzadan.	*Düşman kurtulmaz mızraktan.*
Manastın uulu sultanıñ	*Manas'ın oğlu sultanın,*
Orokcan cañı kelgende	*Orokcan yeni geldiğinde*
Buuruldun oozun burdu emi,	*Buurul'un dizginini döndürdü,*
Kabagım-kaşım debesten,	*Kaşım deyip gözüm demeden,*
Muñayıp karap turdu emi.	*Boynunu büküp bakıp durdu işte.*
«Kezegin balban alsın – dep,	*«Sırasını pehlivan alsın – deyip,*
Armansız bolup kalsın – dep,	*Ahsız armansız kalsın – deyip,*
Çaması kelse bul balban,	*Gücü yeterse bu pehlivan,*
Meni kamandan murun çalsın –dep,	*Beni yaban domuzundan önce vursun –*
Enteleñdep cügürüp.	*deyip, Hamle edip koşarak.*
Kapkayda kegin alsın» – dep,	*Nerdeyse öcünü alsın» – deyip,*
Turup berdi Semetey.	*Durup verdi Semetey.*
Kaçırıp Orok sayganda	*Saldırıp Orok sapladığında*
Kabagım dep, kaşım dep,	*Kaşım deyip, gözüm deyip,*
Kaykaygan cok Semetey.	*Kılını kıpırdatmadı Semetey.*
Atası Manas kökcaldan	*Atası Manas gökyelenden*
Artık tuugan er eme,	*Üstün doğan er odur,*
Komokoyluu* sır nayza	*Komokoylu* sır mızrağı*
Oñtoylop kolgo aldı emi.	*Yerleştirip eline aldı işte.*
Bereniñdin beli ketip mekçeyip,	*Yiğidinin beli gidip gerilip,*
Manastın uulu cetimdin	*Manas'ın oğlu yetimin*
Közü ketip çekçeyip,	*Gözü gidip belerip,*
Kabırga söögü karcayıp,	*Kaburga kemiği gerilip,*
Tegeregin karabay,	*Çevresine bakmadan,*
Teñizdin uulu cetimiñ	*Denizin oğlu yetimin*
Tegele canın ayabay.	*Hiç canını esirgemeden.*
Bala ayza sunganda	*Çocuk mızrak uzattığında*
Mañdayga turdu Orokcan,	*Karşısına durdu Orokcan,*
Manastın uulu cetti emi,	*Manas'ın oğlu yetişti işte,*
Kılceerdenin üstünön	*Kılceerde'nin üstünden*
Cetken cerde Oroktu	*Yetiştiği yerde Orok'u*
Kömö koyup öttü emi.	*Yıkıp devirip geçti işte.*
Atası Manastın kalgan Zulpukor	*Atası Manas'tan kalan Zulpukor*
Basıp algan ekenbiz,	*Basıp almışız,*
Karmay kalıp sabınan,	*Kavrayıp sapından,*
Suurup alıp kabınan,	*Sıyırıp alıp kınından,*
Oroktun başın kesti emi.	*Orok'un başını kesti işte.*

Miñ balbandın baarısı,
Ölgönünön kalganı,
Öz düynösün talaadan
Çaçıp ketken mından köp,
Bet algan cakka birindep,
Kaçıp ketken mından köp.

Bin pehlivanın hepsi de,
Ölenlerinden kalanı,
Kendi dünyalığını kırlara
Saçıp giden bundan çok,
Yöneldiği yana birer birer,
Kaçıp giden bundan çok.

Topoloñu toz bolup,
Balbandın baarı birindep,
Alapayın tabalbay,
Alek bolup can menen,
Balbandar cüröt birindep.
Kaçıp balban küyünüp,
Kuşbeginin* aldına
Bargan balban baarısı
Kuşbegine camandap:
«Oñoy cetim bala emes,
On segiz miñ aalamdı
Oñ taptıraar can emes.
Kelbersigen börü öldü,
Kez bolgondon köp öldü,
Canaalı, Karaç kan öldü,
Orokcan balban dagı öldü.
Astında Buurul malı bar,
Tört kandın eli biz emes,
On segiz miñ aalamga
Kırgın salaar alı bar.
Keñ kökürök, çalkar töş
Erge ılayık uul eken,
Atası Manas kökcaldan
Artık tuugan şum eken.
Çalışkan adam oñ bolboyt,
Çarpışkan adam soo bolboyt.
Balanın kördük şumdugun,
Acıdaardın* kuyrugun.
Çoçup kaldık baladan,
Oburagı* biyik, tüsü suuk,
Arıslanday kara kök,
Teñdeşip adam bargısız,

Kargaşası toz olup,
Pehlivanın hepsi birer birer,
Ne yapacağını bilemeden,
Canıyla perişan olup,
Pehlivanlar geziyor birer birer.
Kaçıp pehlivan yanıp yakılıp,
Kuşbeyi'nin önüne*
Varan pehlivanların hepsi
Kuşbeyi'ne kötüleyip:
«Kolay yetim çocuk değil,
On sekiz bin âlemi
Yola getirilir can değil.
Kurumlanan kurt öldü,
Karşılaşandan çoğu öldü,
Canaalı, Karaç han öldü,
Orokcan pehlivan dahi öldü.
Altında Buurul malı var,
Dört hanın halkı biz değil,
On sekiz bin âleme
Kırgın salacak gücü var.
Geniş göğüs, engin sine,
Ere layık oğul imiş,
Atası Manas gökyelenden
Üstün doğan yaman imiş.
Çelmeleşen adam onmaz,
Çarpışan adam sağ kalmaz.
Çocuğun gördük şeytanlığını,
Ejderhanın kuyruğunu.*
Ürküp kaldık çocuktan,
Endamı yüksek, çehresi soğuk,*
Arslan gibi kara yağız,
Denk gelip adam varılmaz,

Katılgan tirüü kalgısız.
Oynop-oynop ketti ele,
Otuz balban bir öldü,
Oyulgurdu köz kördü.

Sataşan diri kalmaz.
Oynayıp oynayıp gitmişti,
Otuz pehlivan birden öldü,
Oyulasıcayı göz gördü.

Acalduular tutuldu,
Acalı coktor baarısı
Arañ kaçıp kutuldu.
Teñele berseñ, bu cetim
Bulanı bulap alat ko,
Buzuktu katuu salat ko?
Kıyratıp iyip sizderdi,
Kırıp taştap bizderdi,
Oymok ooz, boto köz,
Oykuştagan kara köz,
Kızdardı olco kılat – dep,
Kıyın korktuk bu candan
Koybooçuday miñ balban
Ayza salıp çatıldık,
Azapka böödö kabıldık.
Kocogo korduk salgıday,
Moldonu aydap kırgıday,
Teñele berseñ, bu cetim
Tübübüzgö cetkidey,
Tügöl kırıp ketkidey».
Balbandan ugup Kozubek,
Maanisi ketti bu kandın.
Surap içip toybogon,
Sugalagın koybogon,
Baya, baçagar kırgız tukumu
Balaketti salat – dep,
Tört kan elin taptakır
Bügün kırıp salat – dep,
Mintip tursa bu cetim
Kapkayda kegin alat – dep.
Keñ çapanı dalbaktap,
Öñ kanının baarısı
Töşün açıp kalışıp,
Caman şaşıp alışıp,

Ecelliler tutuldu,
Eceli olmayanların hepsi
Zar zor kaçıp kurtuldu.
Denk tutmaya kalkarsan, bu yetim
Malı mülkü yağmalar ha,
Fesadı katı salar ha?
Kırıp döküp sizleri,
Kırıp geçirip bizleri,
Yüksük ağızlı, deve gözlü,
Süzülen kara gözlü
Kızları ganimet eder – deyip,
Fena korktuk bu candan.
Komayacakmışız gibi bin pehlivan
Mızrak salıp dolandık,
Azaba boş yere düştük.
Hocaya horluk salacak gibi,
Mollayı sürüp kıracak gibi,
Denk tutmaya kalkarsan, bu yetim
Kökümüze erecek gibi,
Tümden kırıp geçecek gibi».
Pehlivandan duyup Kozubek –
Beti benzi kaçtı bu hanın.
Sorup içip doymayan,
Açgözlülüğünü komayan,
Hani, o baçagar Kırgız soyu
Belayı salar – deyip,
Dört hanın halkını hepten
Bugün kırıp geçer – deyip,
Böyle dururşa bu yetim,
Nerdeyse öcünü alır – deyip.
Geniş cübbesi savrulup,
Cümle hanlarının hepsi
Bağrı açık kalıp,
Fena telaşa kapılıp,

Ordogo kaçtı daldaktap,
Köñüldörü bölünüp,
Kökürögü körünüp,
Murundarı barbaktap,
Kaçıp-şaşıp dardaktap.

Ordaya kaçtı savrulup,
Gönülleri bölünüp,
Göğüsleri görünüp,
Burunları titreyip,
Kaçıp koşup savrularak.

Karoolçusun zekitip,
Eşikterin bekitip,
Kaçıp kirip ordogo,
Ordogo Kokon kamaldı.
Balbandı aydap çakırıp,
Ölgönünön kalganın
Kuup kelet Semetey,
Kokongo aydap capırıp.
Çöyçöktöy közdüü Sarı kan
Colgo salıp, dır koyup,
«Semeteylep» bakırıp,
Cetip keldi çü koyup,
Cetip kelip Sarı kan,
Oozduktan aldı emi,
Oluya kepten saldı emi:
«Mañdaydagı bulagım,
Baana kılgan çıragım!
Atañ Manas artık şer
Ölüp ketken tuygunuñ
Korduk kılsa, busurman
Kozgolup közgö ilçü emes,
Buttagan altın, dildesin
Busurman örttöp iyse da
Bir kılçalık körçü emes!
Koydoy korduk salsa da
Busurmandı bilçü emes!
Munun kandarı akmak emespi,
Kagılayın cetimim,
Kalıñ curtta ne cazık?
Baştıgı doñuz* emespi,
Başka elde ne cazık?
Sabır kıl, cetim, sabır kıl!
Akırı bir kün ölöbüz,

Gözcüsünü azarlayıp,
Kapılarını sürgüleyip,
Kaçıp girip ordaya,
Ordaya Kokand kapandı.
Pehlivanı sürüp çağırıp,
Ölenlerinden kalanını
Kovalayıp geliyor Semetey,
Kokand'a sürüp saldırarak.
Çanak gibi gözlü Sarı Han
Yola koyulup, fırlayıp,
«Semetey!» diye haykırıp,
Yetişip geldi çü deyip,
Yetişip gelip Sarı Han,
Geminden tuttu işte,
Evliya sözünden açtı işte:
«Alnımdaki pınarım,
Sığınak kıldığım çırağım!
Atan Manas üstün aslan,
Ölüp giden doğanın,
Horluk etse, Müslüman
Kımıldayıp göze almazdı,
Batmanla altınını, akçesini
Müslüman yakıp yıksa da
Bir kıl kadar görmezdi!
Koyun gibi horluk salsa da
Müslümana el sürmezdi!
Bunun hanları alçak değil mi,
Kurban olduğum yetimim,
Kalabalık halkta ne suç?
Başları domuz değil mi,*
Kalan halkta ne suç?
Sabreyle, yetim, sabreyle!
Sonunda bir gün ölürüz,

Kılmışsız eldi öltürsök,
Tañda maaşar künündö,
Kan coobun kantip berebiz?
Kan Kokongo teñelseñ,
Kay murazga cetesiñ?
Kalkın kırıp ketesiñ?

Suçsuz halkı öldürürsek,
Yarın mahşer gününde,
Kan cevabını nasıl veririz?
Han Kokand'la denkleşirsen,
Hangi murada erersin?
Halkını kırıp geçersin?

Kalkıñ karıp kılganda,
Kokon curttu kırganda,
Tübünö çoguu cetkende,
Kadimkidey kögörüp,
Bu curttu kırıp ketkende
Kanına caman batabız,
Tañda maaşar künündö
Kara eşek bolup catabız.
Aytılımış çın bolso,
Kıyamattın tar coldo
Bilbestikti bilbeybi,
«Kılmışsız kırıp saldı» – dep, Manastan kalgan cetimge
Kandarın doolop kirbeybi!»
Çöyçöktöy közdüü Sarı abañ
Bilbegendi bilgizip,
Mintip tilge kirgizip,
Manastın uulu cetimdi
Çılbırdan karmap cetelep,
İçke colgo tötölöp,
Bilbegendi bilgizip,
Mintip colgo kirgizip,
Bek tapşırıp teektep,
Alıp ketti cetimdi.
Sogonçogum coorutup,
Coldo salıp kızıktı,
Baltır etim oorutup.
Kokongo salıp buzuktu,
Açkadan bala çırkırap,
Kanga toyup katıgıp,
Men enekeñ şorduu küñ
Kabılan kökcal atıgıp,

Halkını çaresiz kıldığında,
Kokand yurdunu kırdığında,
Köküne hepten erdiğinde,
Eskisi gibi göğerip,
Bu yurdu kırıp geçtiğinde
Kanına fena batarız,
Yarın mahşer gününde
Kara eşek olup yatarız.
Söylenenler doğru ise,
Kıyametin dar yolunda
Bilmezliği bilmez mi,
«Suçsuzken kırıp geçirdi» – deyip,
Manas'tan kalan yetime
Kanlarını dava edip girmezler mi!»
Çanak gibi gözlü Sarı amcan,
Bilmediğini bildirip,
Böylece dile getirip,
Manas'ın oğlu yetimi
Yularından tutup yedeğine alıp,
İnce yola doğrultup,
Bilmediğini bildirip,
Böylece yola sokup,
Sıkı tembih edip perçinleyip,
Alıp gitti yetimi.
Topuğumu yara edip,
Yolda gösterdi görülmedik çileyi,
Baldır etimi ağrıtıp.
Kokand'a fesat salıp,
Açlıktan çocuk feryat edip,
Kana doyup katılaşıp,
Ben anacığın, kara bahtlı cariye,
Kaplan gökyelen diye ad alıp,

Aylasın tappay burkurap.
Bukardan çıgıp ketişip,
Sır-Dayranı keçe albay,
Talastı közdöy ötüşüp,
Enesi Kanıkeydin Aman-Col,
Aman-Col boylop saldı emi,
Köçköndön cetim zerikpey,
Sır-Dayra kelip kaldı emi.
Sır-Dayranın boyuna
Cakın cetip kelgende,
Küyüt, tozok köp tartıp,
Ötkön cerge kelgende,
Kıştın kıraan çildede
Kırk eki tepçip al suunu
Keçken cerge kelgende,

Çaresini bulamayıp ağlaşıp.
Bukar'dan çıkıp gittiler,
Sır-Dayra'yı geçemeden,
Talas'a doğru geçtiler,
Anası Kanıkey'in Aman-Col'u –
Aman-Col boyunca gitti işte,
Göçmekten yetim usanmadan,
Sır-Dayra'ya gelip vardı işte.
Sır-Dayra'nın boyuna
Yakın erişip geldiğinde,
Dert, cehennem çok çekip,
Geçtiği yere geldiğinde,
Kışın zemheri karakışında
Kırk iki kez delip o suyu
Geçtiği yere geldiğinde,

Oşondo eneñ Kanıkey
Zarlansa Kuday alabı,
Tileptir calgız balanı,
Oşoñdo baltırına toñgon muz
Say-söögünön kalabı?
Kelgen colun körgöndö
Köñülü caman bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Kabırga söögü sögülüp,
Kañırıgı bek tütöp,
Karap turdu zırkırap,
Sır-Dayranın maanisin
Aytıp turdu burkurap:
«Keçee, san dünüyöm çaçkanda,
Talastan cöö kaçkanda,
Çunagım, senin ayıñdan
Too kıdırıp ceektep,
Berenden kalgan calgız,– dep,
Beldemçinin bügünö
Muradıma cete albay,
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Üstümö altımış sanaa bir kelip,
Aydalımda enekem,

O zaman anan Kanıkey –
Ağlayıp sızlasa Kuday alır mı,
Dilemişti biricik çocuğu,
O zaman baldırında donan buz
İliğinden kemiğinden çıkar mı?
Geldiği yolu gördüğünde
Gönlü fena bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Kaburga kemiği sökülüp,
İçi sızlayıp yanıp tütüp,
Bakıp durdu sızlanıp,
Sır-Dayra'nın manasını
Söyleyip durdu ağlaşıp:
«Dün, sayısız servetim saçıldığında,
Talas'tan yaya kaçtığımda,
Yavrucuğum, senin yüzünden
Dağ dolaşıp kıyı kıyı,
Yiğitten kalan biricik – deyip,
Beldemçinin kıvrımında
Muradıma eremeden,
Gökten Allah'ın günü kararıp,
Üstüme altmış kaygı bir gelip,
Omzumda anacığım,

Belimdegi sen çunak,	*Belimdeki sen yavrucak,*
Talıbay ekööñ kötörüp,	*Yorulmadan ikinizi taşıyıp,*
Kempiriñ condo cötölüp,	*Kocakarın sırtımda öksürüp,*
Zarlasam Kuday alabı,	*Ağlayıp sızlasam Kuday alır mı,*
Şıybılçakka toñgon muz	*İncik kemiğime donan buz*
Say-söögümdön kalabı?	*İliğimden kemiğimden çıkar mı?*
Uşu suudan keçe albay,	*Şu sudan geçemeden,*
Melcemdüü cerge cete albay Mintip köçtü Talaska.	*Nişanlı yere eremeden Böyle göçtü Talas'a.*
Tamandın eti kaçıp bölünüp Ay talaalap col tartıp,	*Tabanın eti kaçıp bölünüp Ay kırlarını aşıp yol tutup,*
Baltırdan akkan kara kan	*Baldırdan akan kara kan*
At arıtıp mol tartıp,	*At yorup bolca yol alıp,*
Kancıga boyu tögülüp,	*Terki kayışınca dökülüp,*
Kudayga ünüm ugulup,	*Kuday'a sesim duyulup,*
Cer boortoktop cıgılıp,	*Yere yüzükoyun düşüp,*
Alla tappay turganda,	*Allah'tan çare bulamaz iken,*
Asıl Bakay kıraanı,	*Asil Bakay kartalı,*
Atakeñdin ınagı,	*Atacığının sırdaşı,*
Kıyamattık bolcoşu,	*Kıyametlik ahitlisi,*
Kızır çalgan coldoşu,	*Hızır değmiş yoldaşı,*
Atañ Manas kökcaldın	*Atan Manas gökyelenin*
Akıl tapkan kurguru,	*Akıl bulan çilekeşi,*
Asıl Bakay tuygunu	*Asil Bakay doğanı*
Eki külük at alıp,	*İki yürük at alıp,*
Eki çanaç süt alıp,	*İki tulum süt alıp,*
Sır-Dayranın boyunda	*Sır-Dayra'nın boyunda*
Asıl Bakay abañdın	*Asil Bakay amcanın*
Azıkka soygon borugu,	*Azık için kestiği koç burulmuşu,*
Köñüldön kantip cogolot	*Gönülden nasıl yitip gider*
Altı aramdın corugu!?	*Altı haramın oyunu!?*
Cayık-Keçüü, Taş-Keçüü,	*Cayık-Keçüü, Taş-Keçüü –*
Badışa Bakay abakeñ	*Padişah Bakay amcan,*
Barını bilgen oluya,	*Varı olanı bilen evliya,*
Öçkön ottu tamızıp,	*Sönen ateşi tutuşturup,*
Ölgön candı tirgizip,	*Ölen canı diriltip,*
Kan Bukardı karata	*Han Bukar'a doğruca*
Colgo salgan oluya.	*Yola koyan evliya.*

Bakay tapkan Taş-Keçüü
Oluya tapkan maş keçüü,
Oyron eneñ Kanıkey
Taş-Keçüügö saldı emi,
Ardın baarın çuburtup,
Aman keçip aldı emi,
Ay talaaga saldı emi.
Kündüzündö tınç albay,
Tün içinde uyku albay,
Catıp uyku kandırbay,
Külüktördü çaldırbay,

Bakay'ın bulduğu Taş-Keçüü,
Evliya bulmuş usta geçit,
Bahtı yıkık anan Kanıkey
Taş-Keçüü'ye vurdu işte,
Cümlesini peş peşe dizip,
Sağ esen geçip aldı işte,
Ay kırlarına saldı işte.
Gündüzünde dinç durmadan,
Gece içinde uyku almadan,
Yatıp uykuya kanmadan,
Yürükleri yorup düşürmeden,

Arlarına cük artıp,
Körünöö çıgıp Bukardan
Köçüp barat Talaska.
Adır-adır bel menen,
Aykın talaa bel menen
Çıyırçık, Salar-Ataga,
Duba kılıp öttü emi.
Tüp munarık Türkstan
Tümön-Ata çoñ mazar,
Tügöl munu koyboston
Zıyarat kıla ketti emi.
Aşıp köçüp col tartıp,
Eçen kızık bel körüp,
Kasıettüü cer körüp,
Orkok-sorkok belderge,
Oñuraygan cerlerge
Cañı kirip keldi emi.
Tüz talaadan bel kördü,
Adam casap koygondoy
Ar kaysı cerden döñ kördü.
Kündöp-tündöp col tartıp,
Kürküröp köçüp alıştı.
Eçen küngö col köçüp,
Az gana emes mol köçüp,
Erikpey köçüp ooluktu,
Adam körgüs sonun cay
Çıga kelip coluktu.

Sırtlarına yük vurup,
Göz göre çıkıp Bukar'dan
Göçüp gidiyor Talas'a.
Kıvrım kıvrım bellerden,
Apaçık bozkır bellerden,
Çıyırçık'a, Salar-Ata'ya
Dua kılıp geçti işte.
Ta pusarık Türkstan,
Tümön-Ata büyük mezar,
Tümünü bırakmadan bunların
Ziyaret ederek geçti işte.
Aşıp göçüp yol tutup,
Nice görklü bel görüp,
Kutlu mübarek yer görüp,
İnişli çıkışlı bellere,
Yalçın uçurumlu yerlere
Yeni girip geldi işte.
Düz bozkırdan bel gördü,
İnsan yapıp koymuş gibi
Her bir yerde tepe gördü.
Gündüz gece yol tutup,
Gürleyerek göçüp uzaklaştılar.
Nice günler yol göçüp,
Az değil, bolca göçüp,
Usanmadan göçüp coştu,
İnsan görmedik güzel yurt
Çıkageldi karşısına.

Kabagı bar, döñü bar,
Karasa kızık ceri bar,
Adırı bar, beli bar,
Añdap tursa bu cerdin
Adam aytkıs ceri bar.
Arkak-terkek too körüp,
Adam cürbös cer körüp,
Eer beldey moynokko
Emi çıgıp keldi emi.

Yamacı var, tepesi var,
Bakılsa görklü yeri var,
Kırı var, beli var,
Dikkat edip bakılsa bu yerin
İnsan diliyle anlatılmaz yeri var.
Sıra sıra dağ görüp,
İnsan yürümez yer görüp,
Eyer beli gibi boyun geçide
Şimdi çıkıp geldi işte.

KANIKEYDIN SEMETEYGE CER KÖRSÖTÜP,
ARMANIN AYTKANI

KANIKEY'İN SEMETEY'E YER GÖSTERİP,
YAKARIŞINI SÖYLEMESİ

Belge çıga kelgende
Berendin cayın suraba,
Al döbögö çıkkanda
Beybak eneñdin cayın suraba!
Cerdi körüp alganda,
Cer maanisin ayttı emi.
«Munarık tartıp körüngön –
Oluya-Ata, keñ Merki,
Oy, cetimim, kanteyin,
Oyuma tüşöt ilgerki!
Andan arı körüngön
Kara-Balta, Sokuluk
Kararıp sonun körünöt,
Kademi katkan eneñdin
Közünün caşı tögülöt.
Ölgöndö körgön çunagım,
Bügün körgön erteñ cok,
Uşunday eken düynö bok!
Bereki añıraygan kapçıgay,
Azaptı cetim, ugup tur,
Enekeñ armanın aytat bir dalay,
Al Küyüktün-Beli uşul.
Menin Kudayga ünüm ugulup,
Say-söögüm zırkırap,
Kuday albay çırkırap,
Dünüyösün çaçkan cer,

Bele çıkıp geldiğinde
Yiğidin halini sorma,
O tepeye çıktığında
Talihsiz ananın halini sorma!
Yeri görüp aldığında,
Yerin manasını söyledi işte.
«Pusarık çekip görünen –
Oluya-Ata, geniş Merki,
Ah, yetimim, ne edeyim,
Aklıma düşer geçmiştekiler!
Ondan öte görünen
Kara-Balta, Sokuluk
Kararıp güzel görünür,
Adımı uğursuz ananın
Gözünün yaşı dökülür.
Ölürken gördüğüm yavrucuğum,
Bugün görülen yarın yok,
Böyleymiş işte kahpe dünya!
Beriki yarılıp açılan kapçık dere –
Azabı, yetim, dinleyedur,
Anacığın derdini söyler bir hayli,
O Küyük-Beli işte budur.
Benim Kuday'a sesim duyulup,
İliğim kemiğim sızlayıp,
Kuday almadan feryat edip,
Servetini saçtığı yer,

Enekeñ cöö kaçkan cer,	*Anacığının yaya kaçtığı yer,*
Korduktu eneñ körgöndö,	*Horluğu anan gördüğünde,*
Uşulardın baarısın	*Bunların hepsini*
Biröön koyboy aşkan cer.	*Birini komadan aştığı yer.*
Çalkayıñkı boz adır	*Enginleşen boz kırlık,*
62510 Çakmak degen bel oşol,	*Çakmak denen bel odur,*
Çarçap kaçıp çaalıgıp,	*Yorulup kaçıp bitkin düşen,*
Zardagan şorduu men oşol.	*Ağlayıp inleyen bahtı kara benim.*
Boz dömbölçök, çalkakça –	*Boz tümsekli, yayvanca –*
Al Corgonun-Beli oşol,	*O, Corgo-Beli işte odur,*
Cobonup ıylap aşa albay,	*Ağlayıp sızlanıp aşamayan,*
Tozok tartkan men oşol.	*Cehennemi çeken benim işte.*
Men enekeñ – Kanıkey	*Ben anacığın – Kanıkey,*
Küyüktün-Belin aşa albay,	*Küyük-Beli'ni aşamadan,*
Küyüp-ıylap basa albay,	*Yanıp ağlayıp yürüyemeden,*
62520 Corgonun-Belin aşa albay,	*Corgo-Beli'ni aşamadan,*
Cobonup ıylap basa albay,	*Ağlayıp sızlanıp yürüyemeden,*
Çakmaktın-Belin aşa albay,	*Çakmak-Beli'ni aşamadan,*
Çarçap, ıylap basa albay,	*Yorulup, ağlayıp yürüyemeden,*
Baltırdan kara kan ketip,	*Baldırdan kara kan gidip,*
Kurgan menden al ketip.	*Bitkin benden derman gidip.*
Bolkuldap basıp çoyulup,	*Sendeleye basıp gerilip,*
Tamandın baarı soyulup,	*Tabanın hepsi soyulup,*
Sogonçogun coorutup,	*Topuğunu yara edip,*
Baltır etim oorutup,	*Baldır etimi ağrıtıp,*
62530 Eki künü bir cerge	*İki gün bir yerde*
Catpay kaçıp alganda,	*Yatmadan kaçıp gittiğimde,*
Cer cüzünö kayran can	*Yeryüzüne aziz can*
Batpay kaçıp alganda,	*Sığmadan kaçıp gittiğimde,*
Kaptalımdın karış cerin coorutup,	*Böğrümün karış yerini yara edip,*
Könülümdü karanga salıp oorutup,	*Gönlümü karanlığa salıp ağrıtıp,*
Çunak cetim, ayıñdan	*Yavru yetim, senin yüzünden*
Emineni körbödüm,	*Neleri görmedim,*
Emineler bolbodum?!	*Neler olmadım?!*
62540 Kuday başka salganda,	*Kuday başa saldığında,*
Töbögö karan tün tüşüp,	*Tepeme kapkara gece çöküp,*
Kepiçi cok baypakçan	*Kepiçsiz, çorapla*

Eneñ beri kaçkanda,
Keyisem ölböy kurgan can
Ötük tozup baypakçan,
Özü kaalap albasa,
Ölböyt eken kakşaal can!
Çunagım, senin ayıñdan,
Öksöp ıylap bakırıp,
Ölgöndördü çakırıp.

Anan bu yana kaçtığında,
Kederlensem de ölmeyen zavallı can –
Çizmesi eskimiş, çorapla,
Kendi isteyip almazsa,
Ölmez imiş bu inatçı can!
Yavrucuğum, senin yüzünden,
Hıçkıra hıçkıra ağlayıp haykırıp,
Ölenleri çağırıp.

Altıncı cildin sonu.

Yedinci cilt, Talas'taki kanlı taht kavgası ve ak kuğu Ayçürök'ün sınamasıyla sürer.

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT VI

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Kırgızca Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Altıncı cilt, Telküröñ'e binmiş esrarlı süvarinin sırrından Akkelte'nin varisini tanıyıp kükreyişine; Buhara'dan kalkan seksen develik göçten Kokand önünde bozguna uğratılan bin pehlivana uzanır.

SEMETEY · KARALAEV VARYANTI · CİLT VI

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

KIRGIZCA LATİN YAZIMI · TÜRKÇE EDEBÎ ÇEVİRİ

CİLT VII · KANLI TAHT VE AK KUĞU AYÇÜRÖK

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Kırgızca Latin yazımı ve Türkçe edebî çevirisiyle
karşılıklı iki sütun hâlinde

CİLT VII

Bölüm 1 · Talas'a Dönüş ve Kanlı Taht
Bölüm 2 · Kırk Kümbet ve Çınkoco'nun Kini
Bölüm 3 · Ak Kuğu Ayçürök ve Kaçırılan Akşumkar

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Kırgızca Latin transliterasyonu, Türkçe edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 62.550–72.963 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

I	Talas'a Dönüş ve Kanlı Taht	Cilt VII — bu ciltte
2	Kırk Kümbet ve Çınkoco'nun Kini	Cilt VII — bu ciltte
3	Ak Kuğu Ayçürök ve Kaçırılan Akşumkar	Cilt VII — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

TALAS'A DÖNÜŞ VE KANLI TAHT

Yaşlı hatip Baymırza'nın ölümü üzerine kurulan mecliste Bakay, Abıke ile Köböş'e barış elçisi gönderilmesini önerir; Kanıkey, Kırgılçal ile kırk çoronun asla yola gelmeyeceğini söylese de dinletemez. Elçi giden çanak gözlü Sarıkan, altı haramiyi Baymırza'nın aşına çağırıp armağanlar, hatta Kanıkey'i bile sunar; fakat Kur'an üzerine ant içmiş koalisyon — er Ürbü, Kökçö oğlu Ümötöy, Muzburçak oğlu Buyanbek, Alabek ve Kırgılçal'ın kırk çorosu — elçiyi öldürmeye kalkar. Sarıkan mızrağıyla Ürbü'yü, Tazbaymat'ı ve Kırgılçal'ı devirip kanlar içinde Tuuçunak'la Talas'a ulaşır. Kanıkey oğlunu Taybuurul'a bindirir, Akolpok'u giydirir, Akkelte ile Zulpukor'u kuşandırır; kendisi erkek kılığında Almambet'in Sır tüfeğiyle kaleyi savunur. Büyük savaşta düşman ordusu kırılır; Semetey yalnızca korkutmak istediği Köböş'ü Akkelte kurşunuyla devirir ve kanını içerek "kan içer hunhar" ününü alır, kaçan Abıke'yi yalvarışlarına rağmen mızraklar. Kanıkey ile Çıyırdı, ihanet eden dede Cakıp'ı öldürür; Manas'ın kırkı çıkmadan Köböş'e varan dul Akılay da Kanıkey'in elinden canını verir. Bakay'ın araya girmesiyle suçsuz halk bağışlanır; kırk çoro boyunlarını uzatıp teslim olur.

KÜNYE — KEY FACTS

- Kanıkey, Manas öldüğünde otuz iki yaşındadır; naaşı Keñ-Şor'a gizlice gömülmüş, hazine mağarasını kazan beş pehlivanı Kanıkey zehirleyip gömmüştür.
- On iki yaşındaki Semetey, Tört-Kül eteğinde yedi bin haneli ordo kurar ve altın taç ile tahta oturtulup han ilan edilir.
- Kanıkey öksüzleri emzirdiğinde Külçoro'nun payına ak süt, Kançoro'nunkine kara-kızıl kan düşer; bu, Kançoro'nun gelecekteki hıyanetinin önbelirtisidir.
- Elçi Sarıkan, kendisini öldürmeye kalkan koalisyondan er Ürbü'yü, Tazbaymat'ı ve kırk çoronun başı Kırgılçal'ı öldürüp Tuuçunak atıyla Talas'a kaçar.
- Kanıkey erkek kılığına girip Almambet'in Sır tüfeğiyle kaleyi savunur; Semetey savaşta Köböş'ü Akkelte kurşunuyla öldürüp kanını içer, Abıke'yi mızrakla devirir.
- Kanıkey ile Çıyırdı dede Cakıp'ı öldürür; Kanıkey ayrıca Köböş'e varan dul Akılay'ı öldürür, Bakay'ın ricasıyla sıradan halk bağışlanır.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Aytsam arman arılbayt,	*Söylesem hasret dinmez,*
Atakeñ, kökcal tabılbayt,	*Baban, o bozkurt bulunmaz,*
Dalay ıylap çırkırap,	*Nice ağlayıp feryat ederek,*
Kankorum – dep burkurap».	*«Kankorum!» deyip hıçkırarak».*
Kanıkey eneñ munu aytıp,	*Anan Kanıkey bunu söyleyip,*
Kişi ukpagan şumdu aytıp,	*Kimsenin duymadığı acıları döküp,*
Bööt-bööt beldi aytıp,	*Geçit geçit belleri sayıp,*
Bölüngön eçen cerdi aytıp.	*Ayrı düşülen nice yeri anıp.*
Sarı adırmak çıbırdın	*Sarı yamaçlı kır yolunun*
62560 Etek cagın aştı ele,	*Etek yanından aştı idi,*
Oluya-Ata mazardı	*Oluya-Ata mezarının*
Öödö cagın bastı ele.	*Yukarı yanına bastı idi.*
Oluya-Ata barganda,	*Oluya-Ata'ya vardığında,*
Kaykayıñkı kara adır	*Kamburunu vermiş kara yamaç,*
Corgo degen bel eken,	*Corgo denen bel imiş,*
Adis bolup enekeñ	*Anacığının alışıp*
Aşa cürgön cer eken.	*Aşıp geçtiği yer imiş.*
Corgonun-Belin aştı ele	*Corgo Beli'ni aştı idi,*
Colukkan ceri çoñ Talas –	*Karşılaştığı yer koca Talas –*
62570 Adır-adır bölünüp,	*Yamaç yamaç bölünüp,*
Adırmak artuu körünüp.	*Engebeli geçitler görünüp.*
Artuunun çöbü suyulup,	*Geçidin otu seyrelip,*
Arkarlar kumday kuyulup.	*Yaban koyunları kum gibi dökülüp.*
Budur-budur buyugup,	*Tepe tepe ıssızlaşıp,*
Budurdun çöbü suyulup,	*Tepelerin otu seyrelip,*
Bugusu kumday kuyulup,	*Geyiği kum gibi dökülüp,*
Kulanı tüzdö dırkırap,	*Kulanı düzlükte koşuşup,*
Bulbulu talda çurkurap,	*Bülbülü söğütte şakıyıp,*
Suusunan baka kırkırap,	*Suyunda kurbağa vıraklayıp,*
62580 Kükügü toodon unçugup,	*Guguk kuşu dağdan seslenip,*
Çınardan totu süylönüp,	*Çınardan papağan söylenip,*
Çındap körsö bu Talas	*Gerçekten bakılsa bu Talas,*
Betege belden köñ bolup,	*Çayırı bel boyu gürleşip,*
On eki cılı een kalıp,	*On iki yıldır ıssız kalıp,*
Cer kayıbı öm bolup,	*Yerin gaipleri yurt tutup,*
Calbıragı türdönüp,	*Yaprağı renk renk donanıp,*

Içinen kürsüldöp elik süylönüp, Konup catkan kezinde,	*İçinde hışırdayıp karaca söylenip, Konup yattığı zamanda,*
Cer kür bolup kalgan soñ,	*Yer böyle gürleşip kaldıktan sonra,*
Kayıp eelep kiriptir,	*Gaipler sahiplenip girmiş,*
Bugu, maral baldarı	*Geyik, maral yavruları*
Kubalaşıp cürüptür.	*Kovalaşıp durur imiş.*
Tolukşup catkan cer da cok,	*Şenlikle dolup taşan yer de yok,*
Tolkup catkan el da cok,	*Dalgalanıp yatan halk da yok,*
Kak etkenden karga cok,	*«Gak» diyecek karga yok,*
Talas een kalıptır,	*Talas ıssız kalmış,*
Kurkuldap catkan kuzgun cok,	*Gurklayıp duran kuzgun yok,*
Een kalgan cerdi körgöndö,	*Issız kalan yeri gördüğünde,*
Sarı adırmak körüngön	*Sarı yamaçlarıyla görünen*
Beldi körüp bir ıylap,	*Beli görüp bir ağladı,*
Samsıp catkan keñ Talas,	*Uzanıp yatan geniş Talas'ı,*
Cerdi körüp bir ıylap,	*Yeri görüp bir ağladı,*
Kara-Buura kerüünün	*Kara-Buura yamacının*
Bıtkılın körüp bir ıylap,	*Kuytusunu görüp bir ağladı,*
Kadimki Keñ-Kol, Talastın	*O bildik Keñ-Kol'un, Talas'ın*
Çatkalın körüp bir ıylap.	*Vadisini görüp bir ağladı.*
Kulun karmap, bee baylap,	*Kulun tutup, kısrak bağlayıp*
Tuurgan cerdi körgöndö,	*Konakladığı yeri gördüğünde,*
Kısır emdi tay soyup,	*Kısır emmiş tay kesip*
Turgan cerdi körgöndö	*Durduğu yeri gördüğünde,*
Oşondo eneñ Kanıkey	*O zaman anan Kanıkey'in*
Bödönödöy kayran köz	*Bıldırcın gibi zavallı gözünden*
Bölök-bölök caş ketti,	*Bölük bölük yaş gitti,*
Karagattay kayran köz.	*Kara üzüm gibi zavallı gözünden*
Kamçı boyu caş ketti.	*Kamçı boyu yaş gitti.*
Cerin sanap çırkırayt,	*Yerlerini sayıp feryat eder,*
Eneñ ıylap burkurayt.	*Anan ağlayıp inler.*
Kök şiberge kölpügüp,	*Yeşil çimende serilip,*
Kök özöngö entigip,	*Yeşil vadiye can atıp,*
Konup catkan kezi ele,	*Konup yattığı zamandı,*
Cırgalduu atañ barında,	*Devletli baban sağken,*
Cırgaldın aman çagında,	*Mutluluğun esen çağında,*
Tilegendi alganda,	*Dilediğini aldığında,*
Tilip kunduz terisin	*Kunduzun derisini dilip*

Bagalakka salganda,
Argın, kırgız kalıñ curt
Kündüzü külkü, tünü oyun
Bolup catkan kezinde,

Paçalığa koyduğunda,
Argın, Kırgız kalabalık halk,
Gündüzü gülüş, gecesi oyun
Olup yattığı zamanda,

Cırgalı başka kayran cer,
Ayta bersem, kulunum,
Cılas bolgon bizdin el.
Bul boz özön urçukta,
Boduraygan tumşukta,
Kabılan agañ Bakaydın
Karoolgo turgan Moynok-Taş, Mañday
çaçım çöp eken,
Kabak cagın karasañ,
Argın, kırgız aralaş.
Uşu bügün Talasta
Kırgız turmak, dümür cok,
Kara-Buura, Çatkalda
Menin kaynap boorum çok!
Boz dömbölçö moynokço,
Kırk kıraan menen atakeñ
Çoguluşup algan cer,
Kırk taman çiyip çiyindi
Kızık ordo* salgan cer
Kırk kısırak semizdi
Baylap salıp ortogo,
Utkanı soyup algan cer,
Uypalanıp tügü cok,
Een kalgan eken uşu cer.
Argın, kırgız aralaş
Ordo kütüp, el biylep,
Öşöntöör elek kayran baş.
Uşu Keñ-Şor boyunda
Uşu Talas boyunda
Neler bar da, neler cok,
Elsiz elkim cer körüp,
Içim kapa, boorum çok.
Elestep ketti kuu düynö,
Enekeñ kördü dalaydı,

Sefası bir başka aziz yer,
Anlata gitsem, kulunum,
Perişan olan bizim el.
Bu boz vadinin çıkıntısında,
Pütür pütür burunda,
Kaplan ağan Bakay'ın
Gözcü durduğu Moynok-Taş, Alnımdaki
saçım çimen olmuş,
Yamaç yönüne bakarsan,
Argın, Kırgız karışık.
İşte bugün Talas'ta
Kırgız şöyle dursun, kütük bile yok,
Kara-Buura'da, Çatkal'da
Benim bağrım kaynayıp kor oldu!
Boz höyükçe kuytu belde,
Kırk yiğidiyle babacığının
Toplanıp oturduğu yer,
Kırk taban çizip çizgiyi,
Coşkun ordo kurduğu yer,*
Kırk semiz kısrağı
Ortaya bağlayıp koyup,
Kazananın kesip aldığı yer,
Örselenip tüyü kalmamış,
Issız kalmış işte bu yer.
Argın, Kırgız karışık,
Ordo kurup, halkı yönetip,
Öyle yaşardık, zavallı başım.
İşte bu Keñ-Şor boyunda
İşte bu Talas boyunda
Neler var da neler yok,
Halksız, sahipsiz yeri görüp,
İçim keder, bağrım kor.
Gözümde canlandı yalan dünya,
Anacığın çok şey gördü,

	Men şorduuda arman cok,	*Ben bahtsızda tasa yoktu,*
	Cerdep al curt turganda,	*O halk bu yeri yurt tutmuşken,*
	Kempir kuyruk çaynagan,	*Kocakarılar kuyruk yağı çiğnerdi,*
	Kedeyler miñ koy aydagan.	*Yoksullar bin koyun güderdi.*
	Tal çaçım tüşkön cerine	*Tel tel saçımın döküldüğü yere*
	Cırgabay kelin kalbagan,	*Sefa sürmedik gelin kalmazdı,*
	Cırgalı menen teñ ölböy,	*Mutluluğuyla birlikte ölemeden,*
	Enekeñ şoru kaynagan.	*Anacığının çilesi kaynadı.*
	Köödönümdö kulunum,	*Göğsümde, kulunum,*
62670	Ayıkpay turgan buzuk bar,	*Onulmaz bir yara var,*
	Kökcalım curtka tuu bolgon.	*Bozkurdum halka tuğ olmuştu.*
	Eçen-eçen kızık bar.	*Nice nice hatıra var.*
	Mañday söögüm kaykı eken,	*Alın kemiğim meğer eğriymiş,*
	Atañdın közü ötköndö,	*Babanın gözü dünyadan göçünce,*
	Kün körörüm taykı eken.	*Gün görmem kısa imiş.*
	Döölötümdön meenetim	*Devletimden mihnetim,*
	Kabılan atañ ötkön soñ,	*Kaplan baban göçtükten sonra,*
	Ayza boyu köp eken.	*Kargı boyu fazla imiş.*
	Kaykalap köp curt catkanda,	*Kalabalık halk kaygısız yatarken,*
62680	Berekem aman çagında,	*Bereketim esen çağında,*
	Kesirdin kalıñ tabında,	*Kibrin en koyu demindeyken,*
	Çorolordun cırtılganın camabay,	*Çoroların yırtığını yamamayan,*
	Tük Kudayga karabay,	*Hiç Tanrı'ya yüz çevirmeyen,*
	Tündüktü arttan tartpagan,	*Tündüğü ardından çekmeyen,*
	Tünögön aştan içpegen,	*Gecelemiş aştan içmeyen,*
	Kerimsigen beybaktın	*Kurulup böbürlenen bu bahtsızın*
	Bu kesiri cetken başına,	*Bu kibri başına yetti,*
	Kankorunan ayrılgan	*Kankorundan ayrı düştü*
	Otuz eki caşında.	*Otuz iki yaşında.*
62690	Astıñ kabak, çoñ özön,	*Önün bayır, koca vadi,*
	Keñ-Şor degen cer oşol,	*Keñ-Şor denen yer işte odur,*
	Atañ Manastı cedim men oşol!	*Baban Manas'ı orada yedim ben!*
	Alasa çukul kelgen soñ,	*Ömür payı kısalıp gelince,*
	Acal tooruy bergen soñ,	*Ecel pusuya yatıp durunca,*
	Kılagar közün kılaytıp,	*Süzgün gözünü süzdürüp,*
	Kıl murutun şıypaytıp,	*Kıl bıyığını sarkıtıp,*
	Kıyamat atañ ketkende,	*Baban kıyamet yoluna gittiğinde,*
	Tarak tiybes kara çaç	*Tarak değmez kara saçı*

Uşu Keñ-Şor özündö
Taldap karmap culgamın!
Taldap tokoy tal bütkön,
Közümdön akkan kara caş
Uşu bügün Keñ-Şordo
Kölçük kara suu bolgon,

İşte bu Keñ-Şor içinde
Tutam tutam tutup yoldum!
Öbek öbek orman, söğüt bitmiş,
Gözümden akan kara yaş
İşte bugün Keñ-Şor'da
Gölcük kara su olmuş,

Betimden akkan kara kan
Uşu bügün Keñ-Şordo
Tuşardan kızıl taş bolgon, Kocosandar birigip,
Atañ curtka baş bolgon.
Aşkere kömsöm atañdı
Coolaşıp cürgön kakşaaldın Caynagan kızıl tal büttü,
Biröö açıp alat – dep,
Dañgıttarga carat – dep,
Keñ-Şor degen cer uşul,
Bir kişige körgözböy,
Bir kişige tuyguzbay,
Artık kızık salgamın.
Körgön candı çoçuttum,
Atakeñdin canaza
Körsötpöy curtka okuttum.
Endirep ıylap Kanıkey,
Koşoy, Töştük al kördü,
Kokuy Bakay kan kördü.
Sarpayılap* buugan cer,
Atañdın cuugan cerine
Korooldoy çınar ornogon,
Kökcal Manas kabılan
Kocosandar koldogon.
Canazaga algan cer
Caynagan çınar ornogon,
Casagan özü koldogon,
Murutun burup tolgogon,
Mustapalar koldogon.
Sakalın burup tolgogon,
Mustapalar* koldogon.

Yüzümden akan kara kan
İşte bugün Keñ-Şor'da
Topuktan kızıl taş olmuş, Kocosan'lar birleşip,
Baban halka baş olmuştu.
Açıkta gömersem babanı,
Düşmanlık güden kakşaalın Yayılıp kızıl söğüt bitti,
Biri açıp alır diye,
Azgın itlere yem eder diye,
Keñ-Şor denen yer budur,
Bir kişiye göstermeden,
Bir kişiye sezdirmeden,
Görülmedik bir iş yaptım.
Gören canı ürküttüm,
Babacığının cenazesini
Halka göstermeden kıldırdım.
İki büklüm ağlayıp Kanıkey,
Koşoy, Töştük onu gördü,
Vah, Bakay han gördü.
Sarpayla kefenleyip sardığım yer,*
Babanın yıkandığı yere
Ağıl gibi çınar dikilmiş,
Bozkurt Manas, o kaplanı
Kocosan'lar korudu.
Cenazeye alındığı yerde
Sıra sıra çınar boy vermiş,
Yaradan'ın kendisi korudu,
Bıyığını burup kıvıranlar,
Mustafalar korudu.
Sakalını burup kıvıranlar,
Mustafalar korudu.*

Atañ curtka şer ele,
Al öñdöngön kökcaldı
Can caratıp, bar kılıp,
Cakında berbeyt tegele.
Araptan kelgen kırk balban
Aytsa tili bilinbeyt,
Al kızıkka saldırdım,
Kötörgüzüp aldırdım.
Kökbörü, Töştük oşo bar,
Uluk da bar, kan da bar,
Bakay kan, Koşoy koşo bar. Nuskaluu*
kıyla can da bar.
Canaza okup, kelme aytıp,
Al meçittin içinde
Cana alıp cürgön cer

Baban halka arslandı,
Onun gibi bir bozkurdu
Can yaratıp, var edip,
Yakın zamanda vermez asla.
Arap'tan gelen kırk pehlivan,
Konuşsa dili anlaşılmaz,
Onları o işe koştum,
Tabutu kaldırtıp taşıttım.
Kökbörü, Töştük orada var,
Ulular da var, hanlar da var,
Bakay han, Koşoy birlikte var. Nice
hikmet ehli can da var.*
Cenaze kılıp, kelime getirip,
O mescidin içinde
Alıp yürüdükleri yerde

Cal tartıp kızıl tal büttü,
Caratkan özü car büttü.
Koroolop alıp cürgön cer,
Cayına alıp cetkiçe,
Caratkan özü car büttü.
Atañdı cegen men uşul!»
Oñdop attı tokuşup,
Oluyazaada* erender
Buga kuran okuşup,
Ertegi tüşüp esine
Asmandan Aldanın künü bürkölöt,
Başına altımış sanaa bir kelet!
Cerdegen ceri körünöt,
Közünün caşı tögülöt,
Cañı ölgöndöy körünöt!
Törт-Küldün tömön cagına,
Törö Manastın saygan bagına
Cañı kelip Kanıkey,
Cana toktop turdu emi.
«Mına bereki çoñ döbö –
Atakeñdin zor meçit.
Talının baarın sulatıp,
Tamının baarın kulatıp,

Yele gibi kızıl söğüt bitti,
Yaradan'ın kendisi yâr oldu.
Kuşatıp alıp yürüdükleri yer,
Yerine götürüp yetirene dek,
Yaradan'ın kendisi yâr oldu.
Babanı yiyen işte benim!»
Atı düzeltip eyerleyip,
Evliya soylu erler*
Ona Kur'an okuyup,
Geçmişler düşüp aklına,
Gökten Allah'ın günü bulutlanır,
Başına altmış kaygı bir gelir!
Yurt tuttuğu yer görünür,
Gözünün yaşı dökülür,
Yeni ölmüş gibi görünür!
Törт-Kül'ün aşağı yanına,
Töre Manas'ın diktiği bağa
Yeni gelip Kanıkey,
Yine durdu bekledi şimdi.
«İşte şuradaki koca tepe –
Babacığının ulu mescidi.
Söğütlerinin hepsini devirip,
Duvarlarının hepsini yıkıp,

Türkügün suurup alıptır,
Meçit menen coolaşıp,
Altı aramdı aşkere Kuday
alıptır.
Atakeñdin barında,
Uşu turgan çoñ meçit –
Çoñ meçittin içinde
Uluk turgan, kan turgan.

Direğini söküp almışlar,
Mescitle düşmanlık ettiler,
Altı haramiyi apaçık Kuday
almıştır.
Babacığın sağken,
İşte bu duran ulu mescit –
Ulu mescidin içinde
Ulular durur, hanlar dururdu.

Abıke, Köböş altı aram,
Aramdın kılgan işteri,
Tagının baarın kulatkan,
Tamının baarın uratkan.
Türkügün suurup alıptır,
Tügönüp kalgan çoñ meçit
Tüptüz bolup kalıptır.
Çuñkurları toluptur,
Tört-Külçö döbö boluptur.
Berenim töröm, ölböy kal,
Beypaydı kuu can körböy kal!».
Atasının san kazına, dalay mülk
Cerin körüp ceeligip,
Enekeñ ıylayt eeligip,
Kara közdön kan agıp,
Kançalık ıylayt burkurap,
Körüp turgan adamdın
Köñülü caman bölünüp.
Eneñ ıylap bolkuldap,
Çıyırdı baykuş kanetet,
Suuga salgan çıbıktay,
Bozdop-ıylap solkuldap.
«Aylanayın cetimim,
Bayırkını men aytsam,
Maktanganday körösüñ,
Adırda cılkı altı san,
Argımak, buudan aralaş,
Amalım barbı Kudayga,
Arkamda karaan balam caş,
Alapay, arka tügönüp,

Abıke, Köböş, altı harami,
Haramilerin ettiği işler:
Tahtının hepsini devirmişler,
Duvarlarının hepsini yıkmışlar.
Direğini söküp almışlar,
Tükenip kalan ulu mescit
Dümdüz olup kalmış.
Çukurları dolmuş,
Tört-Kül gibi tepe olmuş.
Yiğidim, törem, ölmeyesin,
Bu zilleti kör olası can görmeyesin!».
Babasının sayısız hazinesi, nice malı
Yerini görüp coşup,
Anacığın ağlar kendinden geçip,
Kara gözden kan akıp,
Nasıl da ağlar hıçkırarak,
Görüp duran adamın
Gönlü fena parçalanıp.
Anan ağlar hıçkıra hıçkıra,
Çıyırdı zavallı ne yapsın,
Suya salınmış çubuk gibi,
İnleyip ağlayıp sarsıla sarsıla.
«Kurbanın olayım yetimim,
Geçmişi ben anlatsam,
Övünüyorum sanırsın:
Yamaçta altı tümen yılkı,
Küheylanla küheylan karışık,
Kuday'a elimden ne gelir,
Ardımda tek dayanağım, yavrum küçük,
Çaresiz, arkasız kalıp,

Alek bolgon bizdin baş,	*Perişan olan bizim baş,*
Oşondo aga-ininin baarı kas!	*O gün ağabey-kardeşin hepsi düşman!*
Sarıp kılıp malımdı,	*Malımı harcayıp,*
Ölöyün dep arımdan,	*Öleyim dedim arımdan,*
Ölböy tirüü kalgamın	*Ölmeyip sağ kaldım,*
Çunagım, senin barıñdan.	*Yavrucuğum, sen varsın diye.*
Keteyin dep arımdan,	*Gideyim dedim arımdan,*
Ketpey kaldım oşondo	*Gitmeden kaldım o zaman,*
Kerektüü cetim barınan!	*Gerekli yetimim var diye!*
Ardıkkandan men ölsöm,	*Kahrımdan ben ölürsem,*
Ardaktagan cetimim	*El üstünde tuttuğum yetimim*
Ört öçköndöy bolot – dep,	*Ateşi sönmüşe döner diye,*
Kıybay kaldım canımdı,	*Kıyamadım canıma,*
Çaçpay kaldım kanımdı.	*Dökmedim kendi kanımı.*
Uşu Talas boyunda	*İşte bu Talas boyunda*
Kongon argın aralaş,	*Konmuş Argın'la karışık,*
Koltugumda balam caş.	*Koltuğumda yavrum küçük.*
Korduktu körüp müşkül iş	*Zulmü görüp, iş müşkül,*
Oşondo kozgoloñ boldu kayran baş.	*O zaman kargaşaya düştü zavallı başım.*
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,	*Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,*
Başıma altımış dümök bir kelip,	*Başıma altmış bela bir gelip,*
Itter talap alaar – dep,	*İtler yağmalayıp alır diye,*
Kayra cetim kelgende	*Yetim geri döndüğünde,*
Dünüyösü takır cok,	*Malı mülkü hepten yok,*
Alsız bolup kalaar – dep,	*Güçsüz düşüp kalır diye,*
Meni mintip Kuday alaar – dep,	*Beni de böylece Kuday alır diye,*
Kazınañ katkan cerim bar,	*Hazineni sakladığım yerim var,*
Men enekeñ beybaktın	*Ben anacığının, bahtsızın,*
Tügönböy turgan kebi bar.	*Tükenmeyecek sözü var.*
Bir kişige bilgizbey,	*Bir kişiye bildirmeden,*
Bir adamga tuyguzbay,	*Bir adama sezdirmeden,*
Tetigi bozalaluu Kızıl-Too,	*Şu karşıki bozca Kızıl-Too'da,*
Beypaydı mınday salgamın,	*Zahmetini böyle çektim,*
Argın menen kırgızdan	*Argın ile Kırgız'dan*
Beş balbandı algamın.	*Beş pehlivanı aldım.*
Akısına at berdim,	*Hakkına at verdim,*
Akısınan başkaça	*Hakkından da fazlaca*
Altın, kümüş bat berdim.	*Altın, gümüş tez verdim.*

	Kanttı karday kemirttim,	*Şekeri kar gibi kemirttim,*
	Kara çaydı şimirttim.	*Kara çayı içirttim.*
	Beş balbanga calındım,	*Beş pehlivana yalvardım,*
62850	Som temirden kurç berdim,	*Som demirden keskin verdim,*
	Bolot ketmen mülk berdim.	*Çelik kazma, mülk verdim.*
	Boz zoonun betin kazdırdım,	*Boz kayanın yüzünü kazdırdım,*
	Kazınanın baarısın	*Hazinenin tamamını*
	Amanat* kılıp tapşırdım.	*Emanet* edip teslim ettim.*
	Oozun kıldat oydurdum,	*Ağzını ustaca oydurdum,*
	Calgız adam batkıday	*Yalnız bir adam sığacak kadar,*
	Arı cak cagın köölöttüm,	*Öte yanını genişlettim,*
	Altı miñ koy catkıday.	*Altı bin koyun yatacak kadar.*
	Oozu şeksiz bolsun – dep,	*Ağzı kuşku vermesin diye,*
62860	Amalımdı aşırttım,	*Hilemi tamama erdirdim,*
	Içindegi kumdardı	*İçindeki kumları*
	Dorbolotup taşıttım.	*Torbalatıp taşıttım.*
	Bul kızıktı kıldırdım,	*Bu görülmedik işi yaptırdım,*
	Içindegi kumdardı,	*İçindeki kumları,*
	Talastın çoñ suusuna kuydurdum.	*Talas'ın büyük suyuna döktürdüm.*
	Kılmışı cok momundan	*Suçu olmayan masumdan*
	San kazına, sarı altın,	*Sayısız hazine, sarı altın,*
	Köör, cakut aralaş	*Mücevher, yakut karışık,*
	Ol üñkürgö cıydırdım,	*O mağaraya yığdırdım,*
	Bul kızıktı kıldırdım,	*Bu görülmedik işi yaptırdım,*
62870	Dünüyönün baarısın	*Dünyalığın tamamını*
	Bildirbesten tundurdum,	*Bildirmeden gizledim,*
	Kazınanı mamintip,	*Hazineyi böylelikle*
	Bir üñkürgö cıydırdım.	*Bir mağaraya yığdırdım.*
	Şeksiz bolup kalsın – dep,	*Kuşkusuz kalsın diye,*
	Üstündögü kara kum	*Üstündeki kara kumu*
	Som temirdep kurattım,	*Som demir gibi kuruttum,*
	Oozu şeksiz bolsun – dep,	*Ağzı kuşku vermesin diye,*
	Üñkürdü közdöy kulattım.	*Mağaranın üstüne yıktım.*
	Kazınanı bekitip,	*Hazineyi gizleyip,*
62880	Kayradan amal kılgamın,	*Yeniden bir çareye başvurdum,*
	Oşo kezde men beybak	*O zaman ben bahtsız,*
	Akıl oylop turgamın.	*Akıl yorup duruyordum.*
	Men Talastan ketkende,	*Ben Talas'tan gidince,*

Tübümö çoguu cetet – dep,
Işimdi aytıp kişige
Bakanooz* bolup işime,
Kazınam açıp ketet – dep,
Tübümö çoguu cetet – dep,
Işene albay işime,
Aytıp koyup kişige
Mintip Kuday urat – dep,
Mintip kızık kılat – dep,
Küügüm kire, kün bata,
Eldin aldı nım cata,
Beş balbandı bakırıp,

Köküme topluca kıyarlar diye,
İşimi söyleyip birine,
Boşboğazlık edip işime,*
Hazinemi açıp giderler diye,
Köküme topluca kıyarlar diye,
Güvenemeyip işime,
Söyleyiverip birine,
Böyle yaparsam Kuday çarpar diye,
Böyle yaparsam iş fena olur diye,
Alacakaranlık çöküp gün batarken,
Halkın öncüleri yatarken,
Beş pehlivana bağırıp,

Beri kel dep çakırıp,
Kalakka çenep, suu berip,
Kaşık menen uu berip,
Keşigin mintip cedirip,
Baarın boorum dedirtip,
Okçontoy karmap, ok koyup,
Okşoytup soydum baarısın
Beş balbandı cok kılıp,
Beş balbandı soygomun,
Büktöp iyip belinen,
Kolomtonun ceegine
Tundurma* kılıp koygomun.
Aytsam sözüm dagı bar,
Tañda maaşar künündö,
Kılmışı cok öltürgön
Enekeñdin moynunda
Beş momundun kanı bar.
Bıyak cagı körüngön –
Eneñdin katıp ketken kazına,
Bıyak cagı körüngön –
Kabılan atañ barında,
Döölötüm* aman çagında,
Kanıkey enekeñdin ak saray
Ordo bolçu uşunda,
Kaalga temir, som kalay,
Katın da bolso eneñdin

Beri gel diye çağırıp,
Kepçeyle ölçüp su verip,
Kaşık ile ağı verip,
Payını böylece yedirip,
Hepsine «bağrım» dedirtip,
Sadağı tutup ok koyup,
Sereserpe boğazladım hepsini,
Beş pehlivanı yok edip,
Beş pehlivanı boğazladım,
Belinden büküp katlayıp,
Ocak yerinin kıyısına
Gömüp saklayıp koydum.*
Söylesem sözüm daha var,
Yarın mahşer gününde,
Suçsuz yere öldürülen
Anacığının boynunda
Beş masumun kanı var.
Bu yanda görünen –
Ananın gizleyip gittiği hazine,
Bu yanda görünen –
Kaplan baban sağken,
Devletim esen çağında,*
Anacığın Kanıkey'in ak sarayı,
Ordo idi işte burada,
Kapısı demir, som kalay,
Kadın da olsa ananın

Döölötü bolçu bir dalay.
Darbazaluu korgondo,
Akılaydın ordodo
Katar turgan kazına
Kan atañdın barında
Kattap adam çalbagan,
Suuk boor kelip kalbagan.
Colop bötön körbögön,
Colop adam kelbegen,
Beydaarat* kişi baspagan,
Mende eşigin açpagan,
Uşu saray korgondo

Devleti vardı hayli fazla.
Kapılı büyük hisarda,
Akılay'ın ordosunda
Sıra sıra duran hazineye
Han baban sağken
Uğrayıp adam yanaşamazdı,
Soğuk bağırlı yaklaşıp gelemezdi.
Sokulup yabancı göremezdi,
Sokulup adam gelemezdi,
Abdestsiz kişi basamazdı,*
Bensiz kapısını açamazdı,
İşte bu saray hisarında

Colukkan tirüü ketpegen,
Cologon soo ötpögön.
Sakçıları sandan köp,
Karoolçular andan köp.
Adamdın murdu, kulagın
Tumar kılıp tagıngan,
Celdetterden cetimiş,
Atañ kılgan mınday iş –
Aalamga salgan küç.
Telegeyi teñ ele
Şay koldogon er ele.
Atañday kılıp kuduret,
Can caratpayt tegele.
Atañ on eki kılım eldi algan,
Kız-kelinin ıylatkan.
Oşo kezde ataña
Ukuruk kayırar* kalbagan.
Taalayı artık er bolgon,
İçin karap otursañ,
Cer cüzünön keñ bolgon.
Atagı curtka zor bolgon,
Busurman kolun cıynagan,
Ataña alışkan adam kor bolgon.
«Buruttun* kankor kanı» – dep,
On ekige kelgende,
Beycindin kanı ıylagan.

Rastlanan diri gidemezdi,
Sokulan sağ geçemezdi.
Bekçileri sayıdan çok,
Gözcüleri ondan da çok.
İnsanın burnunu, kulağını
Tılsım yapıp takınmış,
Cellatlardan yetmişi,
Babanın yaptığı böyle iş –
Âleme saldığı güç.
Her yanı dengince tamdı,
Şay'ın koruduğu erdi.
Baban gibi bir kudreti
Yaratmaz can, asla.
Baban on iki asırlık eli aldı,
Kızını gelinini ağlattı.
O zaman babana
Ukuruk çevirecek kalmadı.*
Talihi üstün er oldu,
İçine bakıp otursan,
Yeryüzünden geniş oldu.
Ünü halka ulu oldu,
Müslüman ordusunu topladı,
Babana çatan adam zelil oldu.
«Burut'un kan içici hanı» diye,*
On ikisine geldiğinde,
Beecin'in hanı ağladı.

62960	Ordo buzup olco algan,	*Ordo bozup ganimet aldı,*
	Ok cetpegen at minip,	*Ok yetişmeyen ata binip,*
	Ordo kütkön ulugu	*Ordo tutan ululları,*
	Ok ötpögön ton kiyip,	*Ok işlemeyen zırh giyip,*
	Alöökögö kol salgan.	*Alööke'ye el saldı.*
	Ayzasın kanga çıktagan,	*Kargısını kana bandı,*
	Acayıbın taratkan,	*Aceplik ününü yaydı,*
	Atañdan dübürt ukkanda,	*Babandan bir tapırtı duyunca,*
	Tartıp alıp dalayın,	*Nicesini çekip alıp,*
	Koñurbay kaydan uktagan?!	*Koñurbay nerede uyudu?!*
62970	Kazınanın baarısın	*Hazinenin tamamını,*
	Bu Talastı caylagan,	*Bu Talas'ı yaylayan,*
	Akkulanı baylagan,	*Akkula'yı bağlayan,*
	Açuusuna kelgende	*Öfkesi kabardığında*
	Azuuga salıp çaynagan,	*Azı dişine vurup çiğneyen,*
	Atışa çıga coo kelse,	*Atışmaya düşman çıkıp gelse,*
	Astına salıp aydagan.	*Önüne katıp süren.*
	Bet alışkan coo bolso,	*Yüz yüze gelen düşman olsa,*
	Almambet, Çubak oynotkon,	*Almambet'i, Çubak'ı oynatan,*
	Beypay salıp duşmanga,	*Belaya salıp düşmanı,*
62980	Eçenin atañ soylotkon.	*Nicesini baban yerde süründürdü.*
	Tilge kelgen adamdı	*Dile gelen adamı*
	Tili menen aydagan,	*Diliyle güttü,*
	Tilge könböy koygondu	*Dile boyun eğmeyeni*
	Cinge salıp aydagan,	*Kudurtup önüne kattı,*
	Kastarın tigip kaçırsa,	*Kastını kurup saldırırsa,*
	Duşmanı tirüü kalbagan.	*Düşmanı diri kalmadı.*
	Betteşken adam ment bolgon,	*Yüzleşen adam serildi,*
	Betteşip duşman kelbegen,	*Yüzleşmeye düşman gelemedi,*
	Mende türün körbögön.	*Bensiz yüzünü göremedi.*
62990	Senin atañ er Manas	*Senin baban er Manas,*
	Ombunu çaap olco algan,	*Ombu'yu vurup ganimet aldı,*
	Ortosun buzup col salgan,	*Ortasını yarıp yol açtı,*
	Kıyabına kelgende	*Sırası geldiğinde*
	Kızılbaş curtuna kıyratkan,	*Kızılbaş yurdunu kırdı,*
	Mekeden kelgen ceti tuu,	*Mekke'den gelen yedi tuğu*
	Ceti cerge ornotkon.	*Yedi yere dikti.*
	Cetkileñ atañ kabılan –	*Yetkin baban, o kaplan –*

Cetken cerin soylotkon.
Altayda tuulup çoñoyup,
Busurmanga taratkan.
Kaardanıp kelgende
Akkulanı oynotkon,
Altı miñ balban Alöökö
Aydap-kuup oturup,
Kum-Arıktan ötköndö,
Çoñ-Aksıga cetkende
Oşondo cetip soylotkon.
Alöökönün Koñurbay
Aytsa sözdün mörtü bar,
Atasın soygon öçü bar.

Vardığı yeri yerlere serdi.
Altay'da doğup büyüyüp,
Müslümana ün saldı.
Hışımla geldiğinde
Akkula'yı oynattı,
Altı bin pehlivanlı Alööke'yi
Sürüp kovalaya kovalaya,
Kum-Arık'tan geçtiğinde,
Çoñ-Aksı'ya vardığında,
Orada yetişip yere serdi.
Alööke'nin oğlu Koñurbay,
Söylenirse sözün sırası var,
Babasını boğazlamanın öcü var.

Alöökönü soydu – dep,
Busurmanda kek kalgan,
Çoñ kalaba, çır salgan,
Bu Talaska kongondo
Alöökö karmap bir algan,

Alööke'yi boğazladı diye,
Müslümanda kin kaldı,
Büyük kavga, kargaşa saldı,
Bu Talas'a konduğunda,
Alööke'yi yakalayıp bir almıştı,

SEMETEYDIN TALASKA KELIP KONGONU

SEMETEY'İN TALAS'A GELİP KONUŞU

Kanıkeydin ak saray
Kaşatçanın astında,
Törт-Küldün tömön cagında,
Törö atañ Manastın tikken bagında, Kudaydın çındap caratkan
Ordosunun orduna
Ordo tikti ceti miñ.
Bukardan kelgen seksen ar,
Seksenin katar çögörüp,
Arkan çeçip, töö boştop,
Naalış kılıp, üy tigip,
Keçee, karaluu ketip Kanıkey,
Kaçıp ketip Semetey,
Buulumun* bulup oñolup,
Bukarga kirip çoñoyup,
Cılgındı, Keñ-Kol cer taptı,
Atadan kalgan el taptı.

Kanıkey'in ak sarayının,
Kaşatça'nın alt yanında,
Törт-Kül'ün aşağı yanında,
Töre baban Manas'ın diktiği bağda, Kuday'ın hakkıyla yarattığı
Ordosunun yerine
Ordo kurdu yedi bin.
Buhara'dan gelen seksen deve,
Seksenini sıra sıra çökertip,
Urgan çözüp, deve boşaltıp,
Ağıt yakıp, ev dikip,
Dün, yaslı gidip Kanıkey,
Kaçıp gidip Semetey,
İpekli kumaşını dermeyip düzelip,*
Buhara'ya girip büyüyüp,
Cılgın'ı, Keñ-Kol'u, yurt buldu,
Atadan kalan eli buldu.

Kanıkeydin ordogo,
Ordosunun orduna
Ordo tigip, kün körüp,
Tegeregi teñ bolup,
Atası Manas ayköldön
Artık tuugan er bolup,
On ekige kelgende
Ordo kütüp, curt biylep,
Oñoy emes, cetimiñ
Orçun curtka kan bolup.
Cetim cürüp cetilip,
Cergege emi koşulup,
Üzülgöndön ulanıp,

Kanıkey'in ordosuna,
Ordosunun yerine
Ordo dikip, gün görüp,
Çevresi denk olup,
Babası Manas ayköl'den
Üstün doğmuş er olup,
On ikisine geldiğinde
Ordo tutup, halkı yönetip,
Kolay değil, yetimin
Yüce halka han olup.
Yetim gezip yetişip,
Yurduna şimdi kavuşup,
Kopan bağlar ulanıp,

Atañ ötkön kabılan
Ay-aalamga çır salgan.
Kabılan atañ şer ele,
Atañday kılıp kuduret
Can caratpayt tegele!
Çaçılgandan cınalıp,
Konup kaldı Talaska ay,
Sultan boldu kördüñbü,
Atası ötkön Manastay!
Kulu ekenin kördüñbü,
Kurgan Manas sultandın
Uulu ekenin kördüñbü?
Atakesin bir Kuday
Algandıgın kördüñbü,
Atadan bala tukumga
Kalgandıgın kördüñbü?
Ereşen tartıp, er boldu,
Er uulu menen teñ boldu,
Atası Manas ayköldön
Artıla tuugan şer boldu.
Talaska barıp kongonu,
Manastay sultan bolgonu
Ordo kütüp, can bolup,
O düynö* ketken Manastın
Tak özünçö bar bolup.

Göçüp giden kaplan baban
Aya, âleme velvele saldı.
Kaplan baban arslandı,
Baban gibi bir kudreti
Yaratmaz can, asla!
Saçılmışken derlenip,
Kondu kaldı Talas'a, ah,
Sultan oldu, gördün mü,
Göçüp giden babası Manas gibi!
Kulu olduğunu gördün mü,
Yaslı Manas sultanın
Oğlu olduğunu gördün mü?
Babacığını bir Kuday'ın
Aldığını gördün mü,
Atadan oğula, soya
Kaldığını gördün mü?
Erişip serpilip er oldu,
Er oğullarıyla denk oldu,
Babası Manas ayköl'den
Üstün doğmuş arslan oldu.
Talas'a varıp konması,
Manas gibi sultan olması,
Ordo tutup, can olup,
Öbür dünyaya giden Manas'ın*
Tıpkı kendisi gibi var olup.

Talaska barıp kongondo,
Manasça baatır bolgondo,
Oy-toonun baarı bakırık,
Oydogunun baarısı
«Manastap» uraan çakırıp.
Bala kelip kongondo,
Aksakalduu karı ıylap,
«Tirilip Manas keldi» – dep,
Körgön candın baarı ıylap.

Talas'a varıp konduğunda,
Manasça bahadır olduğunda,
Ova ve dağların hepsi çığlık,
Ovadakilerin tamamı
«Manas!» diye nara atıp.
Çocuk gelip konduğunda,
Aksakallı yaşlılar ağlayıp,
«Dirilip Manas geldi» diye,
Gören canın hepsi ağlayıp.

Bilgiliktüü karı ıylap,
Manastın uulu keldi – dep,
Altı aram maldı bölgöndö,
Argın, kırgız baarı ıylap.
Bulanı bulap alganda,
«Baabedin!» – dep bakırıp,
Altı aram buzuktu katuu salganda,
Kelgen curttun baarısı
«Manastap» uraan çakırıp,
Kırk kalçası canında,
Karakandın şaarına
Kaçıp barıp çoñoygon
Kabılan cetim keldi – dep,
Altı aram menen salışıp.
Temir kandın şaarına
Tentip barıp çoñoygon
Teñiz cetim keldi – dep,
Baana kılgan baş-başka,
Bazar cetim keldi – dep,
Balakettüü dümöktü*
Cazar cetim keldi – dep,
Oşo Manas ölgöndö,
O düynö cüzün körgöndö,
Özön boylop kongonbuz,
Öödö bolor bir can cok,
Ört öçköndöy bolgonbuz!»
Oşondo kalayıgı, karısı,
Kalıñ eldin baarısı

Görmüş geçirmiş yaşlılar ağlayıp,
Manas'ın oğlu geldi diye,
Altı harami malı bölüştüğünde,
Argın, Kırgız hepsi ağlayıp.
İpeklileri yağmalayıp aldığında,
«Baabedin!» diye haykırıp,
Altı harami fesadı şiddetle saldığında,
Gelen halkın tamamı
«Manas!» diye nara atıp,
Kırk kalçası yanında,
Karakan'ın şehrine
Kaçıp varıp büyüyen
Kaplan yetim geldi diye,
Altı haramiyle vuruşup.
Temir han'ın şehrine
Sürülüp varıp büyüyen
Deniz yetim geldi diye,
Sığındıkları başka başka,
Pazar yetim geldi diye,
*Belalı fitnenin**
Yazarı yetim geldi diye,
O Manas öldüğünde,
Öbür dünyanın yüzünü gördüğünde,
Vadi boyunca konmuştuk,
Baş kaldıracak bir can yok,
Ateşi sönmüşe dönmüştük!»
O zaman ahalisi, yaşlısı,
Kalabalık halkın tamamı

«Oomiyin*!» – dep çurkurap, On eki cılı Bölökbay
«Baabedin!» – dep burkurap. Kündüz emes, tün körüp,
Bayagı usta Bölökbay
Kırk kalça* bar canında,
Bölökbay cayın surasañ,
Obodon* cıldız kozgolgon,
Eçki tonu üstündö,
Döötü* menen Bölökbay,
On eki sapar dos bolgon.
Aşagandan maşagan,
Kabılan Manas barında
Al şaymandın baarısın
Kup keltirip casagan,
Kasiettüü can ele,
Kan Manastın kazına
Kaytarıp turgan al ele.
Keçee, Manas ölgöndö,

«Âmin!» diye çığrışıp, On iki yıl Bölökbay,*
«Baabedin!» diye inleyip. Gündüz değil, gece görüp,
O eski usta Bölökbay,
Kırk kalça var yanında,*
Bölökbay'ın halini sorarsan,
Gökten yıldız yerinden oynadı,*
Keçi postu üstünde,
Davut ile Bölökbay,*
On iki kez dost olmuştu.
Hünerlinin de hünerlisi,
Kaplan Manas sağken
O silahların tamamını
Yakıştırıp yapan oydu,
Kerametli bir candı,
Han Manas'ın hazinesini
Bekleyip duran o idi.
Dün, Manas öldüğünde,

Keyişti kuu can körgöndö,
Oşondo tökör usta Bölökbay
Ölbögöndön kalışıp,
Ötkörö mıktı Bölökbay
Uygu-tuygu catışıp,
Iraaktan catıp cetişpey,
Mıltık menen atışıp.
Karşı-terşi turuşup,
Ayzalaşıp cetişpey,
Mıltık menen uruşup.
Kezikken eçen kan ölüp,
Acalı cetken can ölüp.
Köktön bulut tutulup,
Tökör usta Bölökbay
Dünüyösün aldırıp,
Kayıpçının-Toosuna
Kırk kalçasın eerçitip,
Ölgöndö kaçıp kutulup,
Ölüü dese kördö cok,

Kör olası can kederi gördüğünde,
O zaman topal usta Bölökbay,
Ölmeyip geri kalıp,
Fazlasıyla yaman Bölökbay,
Karman çorman yatışıp,
Uzaktan durup yetişemeden,
Tüfek ile atışıp.
Karşılıklı dikilip,
Kargılaşmaya yetişemeden,
Tüfek ile vuruşup.
Rastlaşan nice han ölüp,
Eceli yeten can ölüp.
Gökte bulut tutulup,
Topal usta Bölökbay,
Dünyalığını kaptırıp,
Kayıpçı Dağı'na
Kırk kalçasını peşine takıp,
Ölümden kaçıp kurtulup,
Ölü dense mezarda yok,

Tirüü dese, sanda cok,
Mına mınday kün körüp.
Cargak şımı kötündö,
Kırk kalça menen Bölökbay,
Kabılan cetim kelgende
Kaygının baarın coyuşup,
Cetelegen boz boruk
Baabedinge soyuşup.
Kazınadan ton kiyip,
Kaygısı cok aş içip,
Öçkön otu tamılıp,
Ölgön canı tirilip,

Diri dense sayıda yok,
İşte böyle gün görüp.
Deri şalvarı belinde,
Kırk kalçayla Bölökbay,
Kaplan yetim geldiğinde,
Kaygının hepsini dağıtıp,
Yedeklerindeki boz toklu
Baabedin'e kurban kesip.
Hazineden kürk giyip,
Kaygısız aş içip,
Sönen ateşi harlanıp,
Ölen canı dirilip,

Üzülgönü ulanıp,
Çaçılganı cınalıp,
Tizesi cerge bügülüp,
Közünün caşı on talaa,
Kırk kalça menen Bölökbay
Kanıkeyge cügürüp.
Kurgan tökör kanetet,
Aksakalı suyulup,
Eki közdön akkan caş
Akırek ıldıy kuyulup,
Bölökbay keldi körüşüp:
«Kagılayın Kanıkey,
Kan ayımı, kulunum!
Temir kandın şaarına
Tentip keter sen beleñ?
Kayıpçının-Toosuna
Karaan tappay kaysalap,
Kaçıp keter men belem?
Kudaydın kadır tünübü,
Kuu coltoy candı cırgatıp,
Kanıştın keler künübü?
Kayıpçıda cürgöndö,
Karıp bolup köp cürdüm.
Kan Kanışı, beytaalay,
Seni ölgöndö köröm dep cürdüm!
Kanıkeydin özübü?

Kopanı ulanıp,
Saçılanı derlenip,
Dizleri yere bükülüp,
Gözünün yaşı on dere,
Kırk kalçayla Bölökbay
Kanıkey'e koşup.
Yaslı topal ne yapsın,
Ak sakalı seyrelip,
İki gözden akan yaş
Köprücükten aşağı dökülüp,
Bölökbay geldi görüşüp:
«Kurbanın olayım Kanıkey,
Han hanımı, kulunum!
Temir han'ın şehrine
Sürgün gidecek sen miydin?
Kayıpçı Dağı'na,
Sığınak bulamayıp bocalayıp,
Kaçıp gidecek ben miydim?
Kuday'ın Kadir gecesi mi,
Kör talihli canı sevindirip,
Hanışın geleceği gün mü?
Kayıpçı'da gezerken,
Garip olup çok dolaştım.
Han Hanışı, bahtı kara,
Seni öldüğümde görürüm derdim!
Kanıkey'in kendisi mi?

Tiriley kelgen kezibi?»	*Sağ salim geldiği an mı?»*
Bölökbay menen kırk kalça	*Bölökbay ile kırk kalça*
Iylap keldi munu aytıp,	*Ağlayıp geldi bunu söyleyip,*
Al añgıça bolgon cok,	*O ara çok geçmedi,*
Anı mınday taştaylı,	*Onu şöyle bırakalım,*
Beri cagınan baştaylı.	*Beri yanından başlayalım.*
Sultan Manas kankorgo	*Sultan Manas kankora,*
63190 Erdiginen oolukkan,	*Erliğiyle coşana,*
Otuz tört caşta colukkan.	*Otuz dört yaşında kavuşan.*
Obodon cıldız kozgolgon,	*Gökten yıldız yerinden oynadı,*
Manas menen on eki sapar dos bolup,	*Manas ile on iki kez dost olup, Fesat söze*
Buzuk kepke tañılbas,	*kanmaz,*
Coonu birge coolaşkan,	*Düşmanla birlikte savaşan,*
Kırgındı birge kırışkan,	*Kırgını birlikte kıran,*
Kızıkka birge turuşkan.	*Şenlikte birlikte duran.*
Çalgındı birge çalışıp,	*Keşfe birlikte çıkışıp,*
Çataktı birge salışıp,	*Kavgaya birlikte girişip,*
Çampandan* cılkı alışkan,	*Çampan'dan* yılkı alışan,*
63200 Ölümgö birge barışkan,	*Ölüme birlikte varışan,*
Manas, Bakay atanıp,	*Manas, Bakay diye anılıp,*
Eköö kılımga kızık salışkan,	*İkisi asra destan salışan,*
Uşunça curttun baaşası	*Bunca halkın padişahı,*
Kıtayga kırgın salışkan.	*Çin'e kırgın salışan.*
Kabılan Manas şer menen	*Kaplan Manas arslan ile*
Tirüüsündö cıygandaş,	*Sağlığında yoldaştı,*
Ölgönündö ıymandaş.	*Ölümünde imandaştı.*
Erdigi epsiz oolukkan,	*Erliği emsalsiz coşkun,*
Badışa Manas sultanga	*Padişah Manas sultana*
63210 Maana bolup colukkan.	*Destek olup kavuşan.*
Sandırgaluu Manastı	*Şanlı Manas'ı*
Salıp cürüp tam kılgan,	*Uğraşa uğraşa kale eden,*
Sayıp cürüp bak kılgan,	*Savaşa savaşa devlet eden,*
Sandırgaluu Manastı	*Şanlı Manas'ı*
Salmaktuu kıyın kan kılgan.	*Ağır, çetin bir han eden.*
Abası Bakay karıya –	*Amcası Bakay ihtiyar –*
Artık bilgiç oluya.	*Üstün bilge bir evliya.*
Abası Bakay – opsuz er,	*Amcası Bakay – ölçüsüz er,*
A düynö ketken Manastan	*Öbür dünyaya giden Manas'tan*

Artık bilgiç bu bir şer,
Ayla tapkıç artıkça
Arıslan Bakay kemenger.
Kökcaldın cayın surasañ
Kök sülöösün börk kiyip,
Kök ala kalkan oynogon,
Bacına köör* bölögön,
Ayagın algınga cölögön,
Baydın uulu Bakay kan
Bal menen oozun çaykagan.
Kapıyada* söz tapkan,
Karañgıda köz tapkan.
Karañgıda karsaktın
Izine salsa cañılbas.

Üstün bilge bu bir arslan,
Çare bulmakta fazlasıyla,
Arslan Bakay kemenger.
Bozkurdun halini sorarsan,
Gök vaşak börkünü giyip,
Gök ala kalkan oynatan,
Beline mücevher kuşanan,*
Ayağını üzengiye dayayan,
Bay'ın oğlu Bakay han,
Bal ile ağzını çalkalayan.
Ansızın söz bulan,*
Karanlıkta göz bulan.
Karanlıkta bozkır tilkisinin
İzine düşse yanılmaz.

Astıga salsa ak coltoy,
Añdap cürsö san koldoy.
Arıslan Bakay karıya –
Bul düynögö bir Kuday
Çın caratkan oluya.
Keçee, kayran Manas ölgöndö, Kanıkey
mintip kalganı,
Ötüp ketken cayınan,
Semetey menen Kanıkey,
Bul ekөönün ayınan,
Beş-Taştın başı Bek-Cayloo*
Baatır Bakay karıya
Beş cüz tütün kolunda,
Bekine konup catışıp,
Altı aram menen al Bakay
On eki cılı atışıp,
Oşo Manas ölgöndö
Törölüktü taştagan,
Töö kaytarıp, mal bagıp,
Bul coruktu baştagan,
Törösü Manas ölgöndö
Korduk cakka baştagan.
Ordonu körüp oolugup,
Beş cüz tütün kolunda

Öne katsa uğuru ak,
Gözetleyip yürüse tümen asker gibi.
Arslan Bakay ihtiyar –
Bu dünyaya bir Kuday'ın
Hakkıyla yarattığı evliya.
Dün, yaslı Manas öldüğünde, Kanıkey
böyle kalınca,
Göçüp gittiği yurdundan,
Semetey ile Kanıkey,
Bu ikisinin yüzünden,
Beş-Taş'ın başı Bek-Cayloo,*
Bahadır Bakay ihtiyar,
Beş yüz ocak halkıyla,
Sığınağa konup yatışıp,
Altı haramiyle o Bakay
On iki yıl atışıp,
O Manas öldüğünde
Töreliği bırakmış,
Deve güdüp, mal bakıp,
Bu yola baş koymuş,
Töresi Manas öldüğünde
Zillet yanına yönelmiş.
Ordoyu görüp coşup,
Beş yüz ocak halkıyla,

Argın, kırgız aralaş
Bu da keldi baarısı.
Kanıkeyge colugup,
Kayran Bakay abañdın
Sölökötü-söölötü,
Atka miñgen kelbeti
Artıgıraak körünüp.
Köç aldında carkıldap,
Kelgin kazday barkıldap,
Kökçolok menen kamınıp,
Kök colborstoy çamınıp,
Körör bolsoñ oşondo,
Bir Kudayga calınıp,
Törö Bakay kelatat.
Balası kelip Kanıkey
Bakay kandı körgöndö
Kep süylöböy, til aytpay

Argın, Kırgız karışık,
Bu da geldi hepsi.
Kanıkey'e kavuşup,
Yaslı Bakay amcanın
Endamı ve heybeti,
Ata binmiş kameti
Daha da üstün görünüp.
Göçün önünde ışıldayıp,
Göçmen kaz gibi öterek,
Kökçolok ile davranıp,
Gök kaplan gibi atılıp,
Görecek olsan o zaman,
Bir Kuday'a yalvarıp,
Töre Bakay gelmekte.
Çocuğu gelip, Kanıkey
Bakay han'ı gördüğünde,
Laf söylemeden, dil dökmeden,

Keşigi cok Kanıkey
Abiyirdüüsün kördüñbü,
Kudayga ünü ugulup,
Bakaydın cüzün körö albay,
Közün basıp cıgılıp.
Çoñ enesi Çıyırdı
Bakaydı tozup alganı.
Çıyırdını körgöndö
Iylap-ıylap sabılıp,
Çıyırdıga calınıp.
Çıyırdını körgöndö
Köñülü caman bölünüp,
Abañ Bakay karıya
Közünün caşı tögülüp:
«Tokson beşte karıya,
Toodoy bolgon oluya!
Uuldan birdi şer tuugan,
Kızdan birdi şer tuugan
Ak baybiçe karıyam,
Altın catın oluyam!
On eki caşka tolguça

Nasipsiz kalan Kanıkey,
Ne kadar haysiyetli, gördün mü,
Kuday'a sesi duyulup,
Bakay'ın yüzüne bakamayıp,
Gözünü örtüp yığılıp.
Büyük annesi Çıyırdı
Bakay'ı karşılayıp aldı.
Çıyırdı'yı gördüğünde,
Ağlaya ağlaya kahrolup,
Çıyırdı'ya yalvarıp.
Çıyırdı'yı gördüğünde,
Gönlü fena parçalanıp,
Amcan Bakay ihtiyarın
Gözünün yaşı dökülüp:
«Doksan beşinde ihtiyar,
Dağ gibi olmuş evliya!
Oğuldan birini arslan doğuran,
Kızdan birini arslan doğuran,
Ak baybiçe ihtiyarım,
Altın rahimli evliyam!
On iki yaşını dolduranadek

Töö kaytarıp kün körüp,
Bu kılıgım camanbı?
Temir kandın şaarına
Tentip barıp kayrılgan
Teñizim enem, amanbı?
Kanzaadanın bülösü
Eneke, kaçıp cüröör cön barbı?!
Akka burduñ beyliñdi,
Aylanıp tapkan ekensiñ,
Kadimki Talas ceriñdi!
Cılgınduu, Keñ-Kol, keñ Talas
Talaañdı kördüñ, eneke!
Töö kaytargan çoñ bakır
Balañdı kördüñ, eneke!
Botoñ Manastan kalgan keñ ordo
Kalaañdı kördüñ, eneke!»

Deve güdüp gün görüp,
Bu halim kötü mü?
Temir han'ın şehrine
Sürülüp varıp geri dönen
Denizim, anam, esen misin?
Han oğlunun ailesi,
Anacığım, kaçıp gezmek reva mı?!
Hakk'a çevirdin yönünü,
Dolanıp bulmuşsun,
O bildik Talas yurdunu!
Cılgın'lı Keñ-Kol'u, geniş Talas'ı,
Ovanı gördün, anacığım!
Deve güden koca garibi,
Oğlunu gördün, anacığım!
Yavrun Manas'tan kalan geniş ordoyu,
Kaleni gördün, anacığım!»

Kurgan Bakay karıya
Kudayga ünü ugulup,
Kökçoloktun üstünön
Oop Bakay cıgılıp.
Çıyırdının Bakay kan
Töşünö başın saldı ele,
Emçeginen bir cıttap,
«Oy, enekem», – dep cıttap,
Obodogu buluttay
Coşuluşkan ceri bul,
Tentip cürgön baykuştar
Koşuluşkan ceri bul!
Cetim menen cesirdi
Cetip Bakay körgöndö,
Abakeñ Bakay karı ıylap,
Argın, kırgız baarı ıylap.
Esenkan kızı Burulça,
Ay cañ-cuñ kızı Birmıskal
Eki cesir teñ ıylap
Bulardı karap oturup*
Başı muñduu bek ıylap.
Baatırdan kalgan çunaktar

Yaslı Bakay ihtiyarın
Kuday'a sesi duyulup,
Kökçolok'un üstünden
Devrilip Bakay yıkılıp.
Çıyırdı'nın, Bakay han,
Göğsüne başını koydu idi,
Göğsünden bir koklayıp,
«Ah, anacığım» deyip koklayıp,
Gökteki bulut gibi
Coşup taşıştıkları yer bu,
Sürgün gezen zavallıların
Kavuşuştukları yer bu!
Yetim ile dul kalanı
Yetişip Bakay gördüğünde,
Amcan Bakay, o koca ağlayıp,
Argın, Kırgız hepsi ağlayıp.
Esenkan kızı Burulça,
Ay cañ-cuñ kızı Birmıskal,
İki dul birden ağlayıp,
*Bunlara bakıp otururken**
Başı dertli çokça ağlayıp.
Bahadırdan kalan yavrucaklar:

Biröö – Almambettin Külçoro,
Biröö – kan Çubaktın Kançoro,
Eköö keldi körünüp,
Kanıkeydi körgöndö
Közünün caşı tögülüp.
Bu cetimdi körgöndö
Kayran eneñ Kanıkey
Köñülü ketip bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Kabırga söögü sögülüp,
Közünün caşı tögülüp.
Murundun suusun tarta albay,
Közünün caşın artalbay.
Cetimdi körüp çırkırap,
Bödönödöy kayran köz,
Bölök-bölök caş ketip,
«Öndürdön özölöngön bulak – dep,
Cürögü mayluu bolsun – dep,

Ölgöndö körgön çunak – dep,
Tulpardan kalgan tuyaktar,
Tuygundan kalgan çıraktar,
On eki cılı can bagıp,
Kam-kaygıñdı cep keldim,
Eki tügöy cetimdi
Kaçan bagam – dep keldim!» –
Dep, oşöntüp Kanıkey,
Adırda cılkı altı san,
Toksondop aydap aldırıp,
Ak boz beeden altı cüz
Ay tuyakka çaldırıp,
Adam tapkıs oy kılıp,
Külçoro menen Kançoro
Bul eköönö toy kılıp
Argın, kırgız aralaş
Konup kaldı kördüñbü!
Kündüzü kımız, tünü kız,
Bolup kaldı kördüñbü!
Kankor Manas barınday,

Biri – Almambet'in Külçoro'su,
Biri – han Çubak'ın Kançoro'su,
İkisi geldi görünüp,
Kanıkey'i gördüğünde
Gözünün yaşı dökülüp.
Bu yetimleri gördüğünde,
Yaslı anan Kanıkey'in
Gönlü gidip parçalanıp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Kaburga kemiği sökülüp,
Gözünün yaşı dökülüp.
Burnunun suyunu çekemeyip,
Gözünün yaşını dindiremeyip.
Yetimleri görüp feryat edip,
Bıldırcın gibi zavallı gözden
Bölük bölük yaş gidip,
«Yamaçtan sızlayan pınar diye, Yüreği yağlı olsun diye,

Ölümünde gördüğüm yavrucak diye,
Tulpardan kalan tırnaklar,
Doğandan kalan çıralar,
On iki yıl can besleyip,
Kahrını kaygını yiyip geldim,
İki eş yetimi
Ne zaman beslerim diye geldim!» –
Deyip, böylece Kanıkey,
Yamaçta altı tümen yılkıdan,
Doksanar doksanar sürdürüp getirtip,
Ak boz kısraktan altı yüzünü
Ay tuynağına kurban ettirip,
İnsanın akıl ermez düşünü kurup,
Külçoro ile Kançoro,
Bu ikisine toy verip,
Argın, Kırgız karışık
Konup kaldı, gördün mü!
Gündüzü kımız, gecesi kız
Olup kaldı, gördün mü!
Kankor Manas sağmışçasına,

Bu Talastın boyuna
Berekenin baarısı
Tolup kaldı kördüñbü?!
Oşondo Manastın uulu cetimdi
Altından sokkon çoñ kilem,
Zor kilemge saldı emi,
Altın taacı kiygizip,
Altın takka miñgizip,
«Oomiyin!» – dep, Talaska
Kan kötörüp aldı emi.
Cetim kelip cetilip,
Cergege mintip koşulup,
Manastın uulu kabılan
Sultan bolup kaldı emi!
Kırk kısırak baytaldın
Kayran eneñ Kanıkey,
Tunugunan soydurup,
Kazınasın möldöp oydurup,

Bu Talas'ın boyuna
Bereketin tamamı
Dolup kaldı, gördün mü?!
O zaman Manas'ın oğlu yetimi
Altından dokunmuş büyük kilim,
Ulu kilime koydular şimdi,
Altın tacı giydirip,
Altın tahta çıkarıp,
«Âmin!» deyip, Talas'a
Han kaldırıp aldılar şimdi.
Yetim gelip yetişip,
Yurduna böylece kavuşup,
Manas'ın oğlu, o kaplan,
Sultan olup kaldı şimdi!
Kırk kısır kısraktan,
Yaslı anan Kanıkey,
En arısını kestirip,
Hazinesini pırıl pırıl açtırıp,

Külçoro menen Kançoro
Bul eköönö toydurup,
Cergelüü çapan kiygizbey,
Cetimdigin bilgizbey,
Kazı kertip, cal berip,
Arak çaykap, bal berip,
Arıslan eneñ Kanıkey
Mintip baktı baldardı.
Oñ emçegin çıgarıp,
Oyron eneñ Kanıkey
Külçorogo emizip,
Sol emçegin çıgarıp,
Solton* eneñ Kanıkey,
Kançorogo emizip,
Külçoro emgen oñ emçek
Adal uuz süt çıgıp,
Kançoro emgen cagınan
Kara koçkul kan çıgıp,
Bul belgini körgöndö,
Kanıkeyden can çıgıp:

Külçoro ile Kançoro,
Bu ikisini doyurup,
Sıradan çapan giydirmeden,
Yetimliğini bildirmeden,
Kazı kesip, yele yağı verip,
Rakı çalkayıp, bal verip,
Arslan anan Kanıkey
Böyle besledi çocukları.
Sağ memesini çıkarıp,
Yürekli anan Kanıkey
Külçoro'yu emzirip,
Sol memesini çıkarıp,
Sultan anan Kanıkey*
Kançoro'yu emzirip,
Külçoro'nun emdiği sağ memeden
Helal ağız sütü çıkıp,
Kançoro'nun emdiği yandan
Kara kızıl kan çıkıp,
Bu alameti gördüğünde,
Kanıkey'den can çıkıp:

«Uşu turgan Külçoro
Belekke kalgan Kançoro,
Burulbas senin buudanıñ,
Beylesem, maga bet kerek!
Kıyamatka ketkiçe
Manastın uulu Semetey
Birge cürüüçü tuuganıñ.
Ayban eken debeybi,
Kançoro emgen cagımdan
Ayban adam ortosu
Kara koçkul kan çıktı,
Aadan eken debeybi!
On eki müçöm zırkırap,
Men balaga tiygiçe
Men şorduudan can çıktı.
Tüydöktögön cibegim,
Tüydögün cazsam bölünböyt,
Bu tügöngön Kançoro
Aman cürüp çoñoyso,
Tüz cüröör bala körünböyt.
Caşıl ala cibekti
Candata tıtsam bölünböyt,
Eptep cürüp çoñoyso,
El bolooru körünböyt!»
Emçekti sorup turganda
Enekeñ caman küyündü,

«İşte bu duran Külçoro,
Yadigâr kalan Kançoro,
Dönmez senin küheylanın,
Anlarım ki bana yüz gerek!
Kıyamete gidenedek,
Manas'ın oğlu Semetey,
Birlikte yürüyecek akraban.
Hayvan imiş demez mi,
Kançoro'nun emdiği yanımdan,
Hayvanla insan arası,
Kara kızıl kan çıktı,
Canavar imiş demez mi!
On iki uzvum sızlayıp,
Ben çocuğa varanadek,
Ben bahtsızdan can çıktı.
Yumak yumak ipeğim,
Yumağını çözsem ayrılmaz,
Bu tükenesice Kançoro
Sağ kalıp büyürse,
Doğru yürüyecek çocuğa benzemez.
Yeşil ala ipeği
Boydan boya didiklesem ayrılmaz,
Zar zor edip büyürse,
El olacağı görünmez!»
Memeyi emip dururken,
Anacığın fena yandı,

Seksen tamır zırkırap,
Cooluk cayı bilindi.
«Kızıktı kıyın salsak beym,
Kımbatım cetim, tilimdi al,
Kalakka çenep uu berip,
Kaşık menen suu berip,
Uşu turgan balanı
Tındım kılıp salsak beym!
Kara toodo cöö tuman,
Celargı tiyse bölünböyt,
Eptep kamın kılbasañ,
Tındım kılıp salbasañ,

Seksen damarı sızlayıp,
Yazgının hali belli oldu.
«Başımıza büyük iş açarız belki,
Kıymetlim yetimim, sözümü dinle,
Kepçeyle ölçüp ağı verip,
Kaşık ile su verip,
İşte bu duran çocuğu
Sessizce yok edelim bari!
Kara dağda yayan sis,
Yel değse de dağılmaz,
Bir yolunu bulup önlem almazsan,
Sessizce yok edip koymazsan,

Cön cüröör bala körünböyt».
Semetey anda munu aytat:
«Bu kebiñdi kim uksun,
Bir karañgı tün uksun.
Kazılgan kara kör uksun,
Mından bölök kim uksun!
Ayaş atam Çubaktan,
Beren kandın özünön
Tuubay tuna çögöyün,
Baldardan korkup cürgüçö,
Tirüü cürböy ölöyün!
Külçoro menen Kançoro –
Eköö menin tuuganım.
Caş balanı öltür – dep,
Cana emne kılganıñ?» –
Mintip, cetim bolgon cok.
Telegeyi teñ çıgıp,
Atasın tartkan şer çıgıp.
Altın taacı kiygeni,

Düz yürüyecek çocuğa benzemez».
Semetey o zaman şunu söyler:
«Bu sözünü kim duysun,
Bir karanlık gece duysun.
Kazılmış kara mezar duysun,
Bundan başka kim duysun!
Ayaş babam Çubak'tan,
Yiğit hanın öz kendinden,
Doğmadan dibe çökeydim,
Çocuklardan korkup gezeceğime,
Diri gezmeden öleyim!
Külçoro ile Kançoro –
İkisi benim akrabam.
Küçük çocuğu öldür deyip,
Bu ne yaptığın senin?» –
Böyle deyip, yetim olmadı.
Her yanı dengince çıkıp,
Babasına çekmiş arslan çıkıp.
Altın tacı giymesi,

Altın takka miñgeni,
On tört külük at kamdap,
Ok ötpögön ton şaylap,
Orto Keñ-Kol cer caylap,
Tügöngön sayın tütögön
Tüz kazanat er çıgıp,
Kılgan işi cön çıgıp,
Manastı tartkan kan çıgıp,
Talaska salgan tam bolup,
Kara kıldı kak cargan
Kasiettüü can bolup,
At arıtıp, cer çalıp,
It agıtıp, kuş salıp,
Erikse elik atışıp,

Altın tahta çıkması,
On dört yürük at hazırlayıp,
Ok işlemez zırh kuşanıp,
Orta Keñ-Kol'u yurt tutup,
Tükendikçe tüten,
Öz kazanat er çıkıp,
Yaptığı işi doğru çıkıp,
Manas'a çekmiş han çıkıp,
Talas'a kurulmuş kale olup,
Kara kılı tam ortadan yaran
Kerametli bir can olup,
At yorup, yer dolaşıp,
İt salıp, kuş uçurup,
Canı sıkılsa karaca avlayıp,

BAYMIRZANIN ÖLÜŞÜ,
SEMETEYDIN SARIKANDI
ABIKE, KÖBÖŞKÖ KABARGA
CIBERGENI, ANDAGI

BAYMIRZA'NIN ÖLÜMÜ,
SEMETEY'İN SARIKAN'I
ABIKE İLE KÖBÖŞ'E HABERE
GÖNDERMESİ, ORADAKİ

ÇATAKTA ÜRBÜ, KIRGILÇAL,
TAZBAYMATTARDIN
SARIKANDAN ÖLÜŞÜ
Kara-Buura, Çatkalda
Kaykalap kırgız catkanda,
Keñ Taşkendi cerdegen,
Kelbersigen er degen,
Önögün canga berbegen,
Boz ala ayçık tuu algan,
Boz tulpar aygır at miñgen,
Kara tilin kayragan,
Kan aldında sayragan,
Ak sakalın caykagan,
Söz nuskasın baykagan,
Cügürük çeçen, cüyöökor
Kan Baymırza ölüptür,
Kayra kelbes düynönü
Al karıya körüptür.
Kıl murutu şıypayıp,
Kıyamat közdöy col tartıp,
Alagay közü alaktap,

KAVGADA ÜRBÜ, KIRGILÇAL VE
TAZBAYMATLARIN
SARIKAN ELİYLE ÖLÜMÜ
Kara-Buura'da, Çatkal'da
Kırgız kaygısız yayılıp yatarken,
Geniş Taşkent'i yurt edinen,
Kurumlu er denen,
Üstünlüğünü kimseye vermeyen,
Boz ala hilalli tuğ alan,
Boz tulpar aygır ata binen,
Kara dilini bileyen,
Han önünde şakıyan,
Ak sakalını salındıran,
Sözün inceliğini gözeten,
Yürük hatip, söz ustası
Han Baymırza ölmüş,
Geri dönülmez dünyayı
O ihtiyar görmüş.
Kıl bıyığı sarkıp,
Kıyamete doğru yola düşüp,
Patlak gözü fıldır fıldır,

Erikpese Talasta
Erkin oynop catışıp.
Argın, kırgız aralaş
Keñ-Koldu boylop konuşup,
Baatır Manas kökcaldın
Bar kezindey boluşup,
Cılgıñduu, Keñ-Kol, Keñ Talas
Boyuna konup caylaşıp,
Eñ ele cardı degender
Miñden bee baylaşıp,
Kelini taylak baylaşıp,
Kempiri kuyruk çaynaşıp,
Badırañdap konuşup,
Manastın bar kezindey boluşup.
A düynö közdöy col tartıp,
Tokson beşte can eken,
Toluk körgön karı eken.

Sıkılmadıkça Talas'ta
Özgürce oynayıp yatışıp.
Argın, Kırgız karışık,
Keñ-Kol boyunca konuşup,
Bahadır Manas bozkurdun
Sağ olduğu zamanki gibi olup,
Cılgın'lı Keñ-Kol'da, geniş Talas'ta
Boyuna konup yerleşip,
En yoksul denenler bile
Binden kısrak bağlayıp,
Gelini deve yavrusu bağlayıp,
Kocakarısı kuyruk yağı çiğneyip,
Gürül gürül konup oturup,
Manas'ın sağ olduğu zamanki gibi olup.
Öbür dünyaya doğru yola düşüp,
Doksan beşinde can imiş,
Dolu dolu görmüş yaşlı imiş.

Karıyaga keñeşip,
Abası Bakay ak coltoy,
Sarı kanday sultanı,
Karıgandan Kanıkey,
Kartaygandan Çıyırdı,
Eştekterden Camgırçı
Akılman kandı cıydı emi.
Üyürmönün-Sazına
Üyülö cıyın kılışıp,
Çogulmanın-Sazına
Çoguluşup turuşup.
Kepti ortogo salışıp,
Cüyölöşüp kalışıp,
Tapkıçtaşıp tabışıp,
Kasiettep kıygaçtap,

İhtiyara danışıp,
Amcası Bakay, uğru ak,
Sarıkan gibi sultanını,
Yaşlanmışlardan Kanıkey'i,
Kocamışlardan Çıyırdı'yı,
Eştek'lerden Camgırçı'yı,
Akıllı hanları topladı şimdi.
Üyürmönün-Sazı'na
Yığılıp toplantı yapışıp,
Çogulmanın-Sazı'na
Toplaşıp duruşup.
Sözü ortaya koyuşup,
Enine boyuna tartışıp,
Akıl yarıştırıp buluşup,
Hikmetle söze dolanıp,

Kayran Bakay söz baştap:
«Altı ayçılık col cürsö,
At ayabay mol cürsö,
Asılı kaşka buudandın,
Öpkö carıp, öt alsa,
Karaanı cakşı tuugandın.
Kaz aylangıs zoo bolot,
Karaldaşıñ tuuganıñ
Karasañ ülkön* too bolot.
Karaanım cetim, kebimdi uk,
Altı külük at berip,
Alakanday kat berip,
Abıke, Köböş tuuganga
Ayabay kabar salalık,
Akılga munu alalık.
Tuugandın tuugan ekenin
Mına üşüntüp körölük,
Anan Baymırzanı kömölük.
Altı ay minse arıbas,
Arbuudanday buudandı
Buudan kılıp alalık,
Abıke menen Köböştü
Tuugan kılıp alalık.

Yaslı Bakay söze başlayıp:
«Altı aylık yol yürüse,
At esirgemeden bolca gitse,
Asili, sakar küheylanın,
Ciğeri yarılıp ödü çıksa,
İyi gelir karaltısı akrabanın.
Kaz dolaşamaz kaya olur,
Kara gün dostun, akraban,
Baksan, ulu dağ olur.*
Karaltım yetimim, sözümü dinle,
Altı yürük at verip,
Avuç kadar mektup verip,
Abıke, Köböş akrabalara
Esirgemeden haber salalım,
Akıl edip bunu yapalım.
Akrabanın akraba olduğunu
İşte böyle görelim,
Sonra Baymırza'yı gömelim.
Altı ay binilse yorulmaz,
Ejderha gibi küheylanı
Küheylan edip alalım,
Abıke ile Köböş'ü
Akraba edip alalım.

Keñ Talastı köp boylop,
Kömkörülüp al konso,
Keñ Keñ-Koldu ceektep,
Kerile tartıp biz konsok,
Barmaktuudan batabı,
Tırmaktuu mende tiyebi,
Coldop duşman kelebi?»
Bakay turdu munu aytıp.
Kanıkey turup munu aytat:
«Kırk çoronun kıyşıgı.
Kırgılçal kakşaal öldübü?
Oşol kakşaal ölbösö,
Kıyamat cüzün körbösö,
Aramı Kırgılçal akmak cogolboyt,
Kıyamat ketken kan atam
Oşol akmak turganda
Altoonun işi oñolboyt.

Geniş Talas'ı boydan boya
Kaplayarak onlar konsa,
Geniş Keñ-Kol'u kıyılayıp,
Gerine gerine biz konsak,
Baş parmaklı sokulabilir mi,
Tırnaklı bana dokunabilir mi,
Yol bulup düşman gelebilir mi?»
Bakay durdu bunu söyleyip.
Kanıkey durup şunu söyler:
«Kırk çoronun eğrisi.
Kırgılçal, o kakşaal, öldü mü?
O kakşaal ölmedikçe,
Kıyametin yüzünü görmedikçe,
Harami Kırgılçal, o ahmak, yok olmaz,
Kıyamete giden han atam
O ahmak durdukça,
Altısının işi düzelmez.

Kırgılçal menen kırk çoro –
Çalgırtı boloor közündö,
Çaması kelse al itter
Çalmak boloor özüñdü.
Bölögü boloor közündö
Bötönü boloor sözündö,
Bötönçö akıl çıgarıp,
Çaması kelse bul itter
Bölgönü cüröt özüñdü.
Kırgılçal çoçko ölbösö
Kıyamat cüzün körbösö,
Keñ Talas bizge cer bolboyt,
Altı agañ bizge el bolboyt».
Enesi aytsa bul sözdü,
Oñbogon cetim bolgon cok,
Ukumunan tukumu
Til albagan kökcaldar,
Tilazardın* tukumu
Enesi aytsa bolgon cok,
Er Semetey baatırıñ,
Kebin ugup koygon cok.

Kırgılçal ile kırk çora –
Gözlerinde çakırlık belirir,
Güçleri yeterse o itler
Seni devirmeye kalkarlar.
Gözlerinde yabancılık olur,
Sözlerinde ellik olur,
Bambaşka akıllar kurup,
Güçleri yeterse bu itler
Seni bölmenin peşine düşerler.
Kırgılçal domuz ölmedikçe,
Kıyametin yüzünü görmedikçe,
Geniş Talas bize yurt olmaz,
Altı ağan bize el olmaz.»
Anası söyleyince bu sözü,
Onmaz yetim boyun eğmedi,
Soyundan sopundan beri
Söz dinlemez boz yeleliler,
Söz dinlemezin dölüydü,
Anası söylese de dinlemedi,
Er Semetey bahadırın,
Sözüne kulak asmadı.

Kan Sarı kan abanı
Altı agaga Semetey
Çaptırmak boldu çabagan*,
Buramaluu cez nayza
Burçtan karmap imerdi,
Ok ötpös tondu kiygizip,
Ok cetpesti miñgizip,
Çöyçöktöy közdüü abañdı,
Altı agaga ciberdi.
«Abıke, Köböş – eki agam,
Çıybıt, Koçkor – tört agam,
Adıbay, Kölbay – altı agam,
Atamdan kalgan muraalar,
Kırk çoronun baarısı,
Kırgıl baştık karısı,
Kıl arbagın sıylasa,
Biröö kalbay kelsin de!

Kayran abam Baymırza
Uuç toposun salsın de,
Tuugan bolup kalsın de!
Kalayıktı cıysın de,
Katuulap kızmat kılsın de!
Tuugandıgı çın bolso,
Tuu tübünö tursun* de,
Bu kızmattı kılsın de!
Bee baştagan beş toguz
Kara aşına* kaynatıp,
Kalıñ düynö, sarı altın
Zıynatına caynatıp.
At baştagan altı cüz,
Dooranına* baylatıp,
Koco menen moldonun
Antip köönün caylatıp,
Bul Baymırza öldü – dep,
Kıyamattı kördü – dep,
Kömööründö bul baydı,
Adam tapkıs oy kılıp,
Arbın dürböön toy kılıp,

Han Sarı han amcasını
Altı ağaya Semetey
Ulak diye koşturmak istedi,
Burmalı tunç mızrağı
Ucundan tutup çevirdi,
Ok geçmez kaftanı giydirip,
Ok yetişmez ata bindirip,
Çanak gözlü amcanı
Altı ağaya gönderdi.
«Abıke, Köböş – iki ağam,
Çıybıt, Koçkor – dört ağam,
Adıbay, Kölbay – altı ağam,
Babamdan kalan miraslar,
Kırk çoranın hepsi,
Kırgıl başta, yaşlısı,
Atanın ruhunu sayarlarsa,
Bir kişi kalmadan gelsinler de!

Aziz amcam Baymırza'ya
Bir avuç toprak atsınlar de,
Akraba olup kalsınlar de!
Ahaliyi toplasınlar de,
Sıkı sıkıya hizmet etsinler de!
Akrabalıkları gerçekse,
Tuğun dibinde dursunlar de,
Bu hizmeti görsünler de!
Kısrak başta beş dokuzu
Yas aşına kaynatıp,
Bol mal mülkü, sarı altını
Törenine yaysınlar.
At başta altı yüzü
Devranına bağlatıp,
Hocayla mollanın
Gönlünü böylece hoş edip,
Bu Baymırza öldü – diye,
Kıyameti gördü – diye,
Bu bayı gömerlerken,
İnsan aklına gelmez düzen kurup,
Kalabalık, gürültülü toy edip,

Kara coldu çañdatıp	*Kara yolu tozutup,*
At külügün kamdatıp,	*Küheylan atları hazırlatıp,*
Süröönü mıktap bek kılıp,	*Yarış alayını sağlamca kurup,*
Alıstatıp aydatıp,	*Uzaklara sürdürüp,*
Baymırzanın san cılkı	*Baymırza'nın sayısız yılkısından*
Teñin bölüp alalık,	*Yarısını bölüp alalım,*
Baygesine sayalık!	*Yarış ödülüne koyalım!*
Tokson beşte karı eken,	*Doksan beşinde bir kocaymış,*
Kızmatın, mintip kılalık.	*Hizmetini böylece görelim.*
63640 Tuu tübünö turalık,	*Tuğun dibinde duralım,*
Kalıñ curtka dañ kılıp,	*Kalabalık halka nam salıp,*
Kozgoloñdu salalık,	*Ortalığı çalkalandıralım,*
Munu menen bir koştoşup kalalık! Eki	*Onunla böylece vedalaşalım! İki*
örköçün kaykaytıp,	*hörgücünü dikleştirip,*
Ancıyandın arkagı coon sarala*,	*Ancıyan'ın atkısı kalın sarı alacası,*
Cük kötöröör lök* berem,	*Yük götürür lök deve veririm,*
Bukardın bulu kımbat karala*,	*Buhara'nın pahası ağır kara alacası,*
Zıynatına* cıyalı,	*Törenine yığalım,*
Mintip kızmat kılalı.	*Böylece hizmet edelim.*
Acalduu mende ölböybü,	*Eceli gelen kul ölmez mi,*
63650 Car-coroosu kömböybü,	*Yâri yoldaşı gömmez mi,*
Tiri can künün körböybü!	*Sağ olan gününü görmez mi!*
Temir kandın şaarına	*Temir han'ın şehrinde*
Tentip cürüp çoñoygon	*Sürgün gezip büyüyen*
Cetimdin cüzün körsün – dep,	*Yetimin yüzünü görsünler – diye,*
Altı agam mında kelsin – dep.	*Altı ağam buraya gelsin – diye.*
Adırmak elek kıyalaş,	*Yamaç yamaca komşu tepeleriz,*
Atabız birge uyalaş,	*Babamız bir, aynı yuvadanız,*
Tentektik ketse özümdön	*Kusur benden çıktıysa eğer,*
Akka moynum sunayın*,	*Hakka boynumu uzatayım,*
63660 Altı agam kelsin özümö,	*Altı ağam gelsin yanıma,*
Enekem tartuu kılayın.	*Anacığımı armağan edeyim.*
Baymırzanın çoñ zıynat,	*Baymırza'nın büyük töreni,*
Çoñ zıynatka tursun de,	*Büyük törende dursunlar de,*
Ayta bar Abıke, Köböş agaga,	*Söyleyiver Abıke, Köböş ağaya,*
Bir tuugandık kılsın de.	*Kardeşlik etsinler de.*
Cılkıdan tartuu kılayın	*Yılkıdan armağan edeyim*
Taytoruday malımdı,	*Taytoru gibi malımı,*

Ayıpka tartuu kılayın
Abakem Bakay karımdı.
Ayanbay tartuu kılayın,
On eki caşar canımdı!
Semeteydin appak – adal oyu de,
Tokson caşka kelgende,
Baymırzanın düynödön kaytkan
toyu de!
Topurañdap tuugandar
Topuraktı salsın de,
Töö baştagan toguzdu
Müçösünö alsın de!
Baymırzanın zıynatın
Bölök elden köp berem.
Aldıñkı erdin şalpaytıp,
Cırtışına kızıl altın zer
berem,
Kıyla düynö men berem.
Çöyçöktöy közdüü Sarıkan,

Suçuma karşılık sunayım
Amcam Bakay ihtiyarımı.
Esirgemeden armağan edeyim
On iki yaşındaki canımı!
Semetey'in apak, temiz niyeti de,
Doksan yaşına vardığında
Baymırza'nın dünyadan göçüşünün
toyu de!
Koşuşarak akrabalar
Toprağını atsınlar de,
Deve başta dokuzu
Payına alsınlar de!
Baymırza'nın töreni için
El obadan çok veririm.
Alt dudağı sarkanlara,
Yırtışına kızıl altın sırma
veririm,
Nice mal mülkü ben veririm.
Çanak gözlü Sarıkan,

Sultan abam, ugup al!
Teskeri süylöp, küç kılsa,
Kan abam saga iş kılsa,
Baymırzanın kızmatka
Zorduktap alam beesin,
Baylap alam döösün,
Cakın kelse oşondo,
Caynata muştaym meesin!
Çıgaramın çındasam,
Kapkaydagı keesin!
Keçigişip kalbasın,
Keçigeer bolso kerişip,
Kerişeer cerin kamdasın,
Tegele, keçigip biröö kalbasın.
Asmandagı buluttay
Salmaktanıp kalbasın,
Salmaktaşıp küç kılsa,
Sayışaar cerin kamdasın!
Salam aytkan kebim bul,

Sultan amcam, dinleyiver!
Ters konuşup zor kullanırlarsa,
Han ağam sana iş açarlarsa,
Baymırza'nın hizmetine
Zorla alırım kısrağını,
Bağlarım devesini,
O zaman yakınıma gelirlerse,
Beynini dağıtırcasına yumruklarım!
Sıkıya alırsam söküp çıkarırım
Ta derinlerdeki kinini!
Sakın gecikip kalmasınlar,
Gecikeceklerse çekişip,
Çekişecek yerini hazırlasınlar,
Hele, tek kişi gecikip kalmasın.
Gökyüzündeki bulut gibi
Ağırdan alıp durmasınlar,
Ağırlık koyup güç gösterirlerse,
Mızraklaşacak yerini hazırlasınlar!
Selamla söylediğim sözüm bu,

	Sarı abam, cakşı ugup al!	*Sarı amcam, iyice dinleyiver!*
	Añıstatpay* özünö ayt,	*Dolandırmadan yüzüne söyle,*
	Altı agamdın közünö ayt.	*Altı ağamın gözüne söyle.*
	Şuutu kuldun betine ayt,	*Şuutu kulun yüzüne söyle,*
63710	Kırk çoronun çetine ayt!	*Kırk çoranın önüne söyle!*
	Kolu küçtüü Bayçoro –	*Eli güçlü Bayçoro –*
	Atamdan kalgan muraapı*,	*Babamdan kalan emanettir,*
	Oşol öñdüü baatırga ayt.	*O soylu bahadıra söyle.*
	Kırktın başı Kırgılçal	*Kırkların başı Kırgılçal,*
	Curt buzuku kapırga ayt.	*Yurt bozan kâfire söyle.*
	Iramandın Irçuulga ayt,	*Iraman'ın Irçuul'una söyle,*
	Tölgöçu kara Tölökkö ayt?	*Falcı kara Tölök'e söyle,*
	Ata uuldan karıga ayt,	*Ata oğuldan yaşlıya söyle,*
	Kırk çoronun baarına ayt!	*Kırk çoranın hepsine söyle!*
63720	Akıl tabaar Abıke	*Akıl bulan Abıke*
	Akılman tuugan er ele,	*Akıllı doğmuş bir erdi,*
	Köböş agam költöñdöp,	*Köböş ağam ise kabara kabara,*
	Kömülgön kara cer ele.	*Gömülü kara toprak gibiydi.*
	Köptü körgön oluyam,	*Çok görmüş evliyam,*
	Adamdan ak coltoy tuugan karıyam!	*İnsandan uğurlu doğmuş ihtiyarım!*
	Astındagı mingeni –	*Altındaki bindiği –*
	Köböş menen Kırgılçal	*Köböş ile Kırgılçal*
	Kıyalı caman it ele,	*Huyu kötü birer itti,*
	Orgu-bargı söz aytsa,	*İleri geri söz söylerlerse,*
	Oşol itke teñelbe.	*O itlerle bir olma sen.*
63730	Eey, Sarı kan abake!	*Eey, Sarı han amcacığım!*
	Aldırıp iyseñ camanat,	*Kaptırırsan kara lekedir,*
	Abıke menen Köböşkö	*Abıke ile Köböş'e*
	Elçige ketip barasıñ,	*Elçi olarak gidiyorsun,*
	Abake, azır amanat!».	*Amcacığım, canın şimdi emanet!»*
	Mına oşondo Sarı kan	*İşte o zaman Sarı han*
	Kök temir soot camınıp,	*Gök demir zırhı bürünüp,*
	Kök colborstoy çamınıp,	*Gök kaplan gibi atılıp,*
	Narkesken kılıç baylanıp,	*Narkesken kılıcını kuşanıp,*
	Ar caragın şaylanıp,	*Her silahını donanıp,*
63740	Arkı-terki aylanıp,	*Bir ileri bir geri dolanıp,*
	Coo-caragın kamdanıp,	*Cenk pusatını hazırlayıp,*
	Artık çeçen sözü bar,	*Üstün, hatipçe sözü var,*

Çöyçöktöy bolgon közü bar.
Körör bolsoñ Sarı abañ,
Bet aldınan kelgen can
Oroyu çoçup oşondo
Köñülü caman bölünöt,
Art cagınan karasa,
Opol-toodoy körünöt.
Sır nayzasın caylanıp,
Aybalta kıya baylanıp,
Bir cagına askanı –
Aleñgir caa, sır cebe,
Abakeñiz Sarı kan
Aalamga salat añgeme.
Kök temirden tuulga*
Kömkörüp başka kiyilüü.
Abakeñ cayın surasañ,
Er müçölüü, cayık töş,
Kök temirden ton eken.
Ceti kılım coo kelse,
Ceke aralap bir tiygen,
Artık tulpar Tuuçunak

Çanak gibi gözü var.
Görecek olsan Sarı amcanı,
Karşısından gelen can
Heybetinden ürküp o anda
Yüreği fena bölünür,
Ardından bakacak olsa,
Ulu dağ gibi görünür.
Sırlı mızrağını yerleştirip,
Aybaltasını çapraz kuşanıp,
Bir yanına astığı –
Alengir yay, sırlı ok,
Amcanız Sarı han
Âleme destan salar.
Gök demirden tolgası
Başına geçirilip giyili.
Amcanın halini sorarsan,
Er yapılı, yayvan göğüslü,
Gök demirden kaftanı varmış.
Yedi asırlık düşman gelse,
Tek başına dalıp bir vuran,
Üstün küheylan Tuuçunak –

Kara bayır kazanat,
Kalbır öpkö, cez bilek,
Çalgın minse çarçabas,
Oorukka minse oorunbas,
Ketmen tuyak, keñ sooru
Kelişimdüü Tuuçunak.
Ok cañılıp ketpese,
Böödö acalı cetpese,
Kagışka minse kamsıkpas,
Kayıpça buudan Tuuçunak.
Astındagı miñgeni –
Tulpar Tuuçunagı –
Ordodon çıgıp bölünüp,
Opol-Toodoy körünüp,
Keliştirip at minip,
Kıl kuyrugun çart tüyüp,
Betinen zaarı tögülüp,

Kara soylu asil at,
Kalbur ciğerli, tunç bilekli,
Keşfe binilse yorulmaz,
Orduğa binilse yıpranmaz,
Kazma tırnaklı, geniş sağrılı,
Endamlı Tuuçunak.
Yanılıp bir ok değmezse,
Boş yere eceli yetmezse,
Çarpışmaya binilse kaygılanmaz,
Kayıptan gelme küheylan Tuuçunak.
Altındaki bindiği –
Küheylan Tuuçunak'ı –
Ordudan çıkıp ayrılıp,
Ulu dağ gibi görünüp,
Yakışığıyla ata binip,
Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümleyip,
Yüzünden zehri dökülüp,

Kayratı küçtüü, öñü zaar
Erdigi kımbat kayran can.
Başta kömürçü bolup köö bolgon,
Kürüçün küzdük aydagan,
Semeteyge koşulup,
Kırsıktın baarı çeçilip,
Argınga sultan döö bolgon.
Araga bargan ceri oşol.
Kerüü cerge kerdirip,
Adırmakka barganda,
Oozun koe berdirip,
Keñ Ürbüstün boyuna –
Abıke, Köböş catkan cay,
Çöyçöktöy közdüü Sarı kan
Salıp urup bardı ele.
Kazılıp kalgan ordu kör,
Kaynap catkan koldu kör,
Ak asaba* tuunu kör,
Aygaylagan çuunu kör!
Munar tüşüp burçtanıp,
Kalk çogulup kurçtanıp,
Ceek tartıp kılkıldap,
Kan Köböştün ordosu

Gayreti güçlü, çehresi zehir,
Yiğitliği paha biçilmez aziz can.
Önceleri kömürcü olup kurum kesilmişti,
Pirincini güzlük eken,
Semetey'e katılınca,
Belaların hepsi çözülüp,
Argın'a sultan, dev olmuştu.
Araya elçi gittiği yer bu işte.
Yokuş yerde gerdirip,
Engebeye vardığında,
Ağzını salıverip,
Geniş Ürbüs boyuna –
Abıke, Köböş'ün yattığı yere,
Çanak gözlü Sarı han
Dörtnala sürüp varmıştı.
Kazılıp duran hendeği gör,
Kaynayıp duran orduyu gör,
Ak alemli tuğu gör,
Haykırışan gürültüyü gör!
Duman inip köşe köşe olup,
Halk toplanıp bilenip,
Saf tutup dalgalanıp,
Han Köböş'ün ordusu –

Kalıñ kol kurçap bılkıldap.
Bozalaluu kızıl tuu,
Boyboyu köp, ızı-çuu
Agala celek, kızıl tuu,
Aç aykırık ızı-çuu.
Mergenderi mekçeyip,
Ayzaçandar çekçeyip,
Aybaltaçan şaylanıp,
Abıke menen Köböştün
Kalıñ kolu kamdanıp.
Ceti asaba tuu bolup,
Cer mayışkan kol bolup,
Çogulgan kolu mol bolup,
Abıke, Köböş ceke emes,
Cer-cerden kelgen kol bolup,

Kalın ordu kuşatıp kıpırdaşmakta.
Boz alacalı kızıl tuğ,
Bağırışı çok, curcuna,
Ak alaca bayrak, kızıl tuğ,
Aç haykırış, curcuna.
Nişancıları çömelip,
Mızraklıları göz belertip,
Aybaltalıları kuşanıp,
Abıke ile Köböş'ün
Kalın ordusu hazırlanmakta.
Yedi alem tuğ olup,
Yeri ezen ordu olup,
Toplanan asker bol olup,
Abıke, Köböş yalnız değil,
Yer yerden gelen ordu olup,

Cer mayışkan mol bolup.
Keçee, Semetey Bukar ketkende,
Eki-Kemin cerdegen,
Egiz kara at baylagan,
Kürüçünün kürmögün
Atına ilip baylagan,
Kara tilin kayragan,
Kan aldında sayragan,
Kulaalı cıyıp kuş kılgan,
Kurama cıyıp curt kılgan,
Kara tokoy mal etken,
Kara üñkürün üy etken
Eybit taz uulu er Ürbü,
Abıke, Köböş, altı aram
Ürbügö kabar salıptır,
Ürbünün kolun çogultup,
Talaska cıynap alıptır.
Sarı-Arkanı cerdegen,
Salmaktuu kıyın er degen,
Taruusun taştay aktagan,
Katının kızday maktagan,
Keregesi agaçtan*,
Arkı atası alaçtan*,

Yeri ezen bolluk olup.
Hani, Semetey Buhara'ya gittiğinde,
Eki-Kemin'i yurt edinen,
İkiz kara at bağlayan,
Pirincinin demetini
Atına asıp bağlayan,
Kara dilini bileyen,
Han önünde şakıyan,
Çaylak toplayıp kuş eden,
Derme çatmayı toplayıp yurt eden,
Kara ormanı mal edinen,
Kara mağarasını ev edinen
Eybit kelin oğlu er Ürbü,
Abıke, Köböş, altı haram
Ürbü'ye haber salmışlar,
Ürbü'nün ordusunu toplayıp,
Talas'a yığıvermişler.
Sarı-Arka'yı yurt edinen,
Ağırbaşlı, çetin er denen,
Darısını taş gibi ağartan,
Karısını kız diye öven,
Keregesi ağaçtan,
Uzak atası Alaç'tan,

Aydarkandın er Kökçö,
Kökçönün uulu Ümötöy
Sasık ayran, kök kurut
Aygaylagan kazaktan,
Ümötöy kolun alıptır,
Abıke, Köböş aramdar
Munu cıynap salıptır.
Kastık kılçu kandardı,
Ok atıçu candardı
Baarın cıynap alıptır.
Altın taacı Muzburçak,
Muzburçak uulu Buyanbek,
«Atañdın öçün algın – dep,
Ak boz bee soyuşup,
Manastın uulu cetimdi

Aydarkan'ın er Kökçö'sü,
Kökçö'nün oğlu Ümötöy,
Ekşi ayranlı, gök kurutlu,
Haykırışan Kazak'tan,
Ümötöy ordusunu almış,
Abıke, Köböş haramlar
Bunu da toplayıvermişler.
Düşmanlık güden hanları,
Ok atan canları,
Hepsini toplayıvermişler.
Altın taçlı Muzburçak,
Muzburçak oğlu Buyanbek,
«Babanın öcünü al – diye,
Ak boz kısrak kesişip,
Manas'ın oğlu yetimi

Kurmandıkka çalgın» – dep,
Töş-töşünö koyuşup,
Anı cıynap alıptır.
Alkımdagı Şıgaykan,
Anın uulu Çınkoco,
Anın da kılgan işi tıñ Koco, Ceti atası
kapır – dep,
«Manastın uulu cetimdi
Kurmandıkka çalam – dep,
Ketpegen kekti alam» – dep,
Cer ayrılıp düüldöp.
Al cıynalıp kalıptır.
Altı-Şaardı suragan,
Azelden kas Manaska
Köçmön kanı Alabek,
Anın kolun alıptır.
Ürbüs boyloy konuptur,
Bozala celek tuu tartıp,
Kumurskaday toluptur.
Kandarının baarısı,
Kalk biylegen karısı,
Ala çapan kocosu,
Dars okugan moldosu,
Abıke, Köböş ordosu,
Ordosunda oolugup,
Oşonun baarı colugup,
Ölüp keter şert kılıp,
Ubadanı bek kılıp,

Kurban diye boğazla» – diye,
Göğüs göğüse koyuşup,
Onu da toplayıvermişler.
Eteklerdeki Şıgaykan,
Onun oğlu Çınkoco,
Onun da işi sağlam bir Koco, Yedi atası
kâfir – diye,
«Manas'ın oğlu yetimi
Kurban diye boğazlarım – diye,
Geçmeyen öcümü alırım» – diye,
Yer yarılırcasına uğuldayıp.
O da toplanıvermiş.
Altı-Şaar'ı yöneten,
Ezelden Manas'a düşman
Göçmen hanı Alabek,
Onun ordusunu almışlar.
Ürbüs boyunca konmuşlar,
Boz alaca bayrak, tuğ çekip,
Karınca gibi dolmuşlar.
Hanlarının hepsi,
Halkı yöneten yaşlısı,
Ala kaftanlı hocası,
Ders okuyan mollası,
Abıke, Köböş ordusu,
Ordusunda azgınlaşıp,
Onların hepsi buluşup,
Ölümüne ant içip,
Sözü sağlama bağlayıp,

Manastın calgız cetimin
Çogulup karmap aluuga,
Kurmandıkka çaluuga,
Tındım kılıp saluuga,
Öltürüp canın kıyuuga,
Ört öçköndöy kıluuga,
Kelgen kandın baarısı,
Akılga dıykan karısı
Ubadanı bek kılıp,
Ölüp keter şert kılıp,

Manas'ın biricik yetimini
Toplanıp yakalamaya,
Kurban diye boğazlamaya,
Sesini soluğunu kesmeye,
Öldürüp canına kıymaya,
Yangın sönmüşçesine söndürmeye,
Gelen hanların hepsi,
Akılda usta yaşlısı,
Sözü sağlama bağlayıp,
Ölümüne ant içip,

Ak buuday unun çaynaşıp,
Kelemşarıp karmaşıp,
At başında ak kuran*
Manastın uulu cetimdi
Karmap soybos kişini
Cetkileñ söz baatır – dep,
Küñgürönüp küüldöp,
Küüsünön alardın
Cana Köböş canında,
Kırk çoronun baarısı
Kırgıl baştık karısı,
Ayzakerdin ıktuusu,
Akılga dıykan mıktuusu,
Bil müçölüü şerleri,
Ayabagan erleri,
Taştan kayra tartpası,
Ölüm dese kaytpası,
Keñ kökürök ereni,
Kelbersigen bereni
Kaynagan koldun içine
Kan Sarı kan kelgeni.
Kan Manastın çorosu
Kabılan Şuutu kanetsin,
Sarı kanga munu aytat:
«Aldanın salgan buyrugun

Ak buğday ununu çiğneşip,
Kelâm-ı Şerif'e el basıp,
At başı kadar ak Kur'an'la,
Manas'ın oğlu yetimi
Tutup kesmeyecek kişiye
Sözünün eri bahadır – diye,
Homurdanıp uğuldayıp,
Onların uğultusundan,
Hem de Köböş'ün yanında
Kırk çoranın hepsi,
Kırgıl başta, yaşlısı,
Mızrakçının en ustası,
Akılda usta yamanı,
Fil yapılı aslanları,
Canını esirgemeyen erleri,
Taştan geri dönmeyeni,
Ölüm dense caymayanı,
Geniş göğüslü ereni,
Kurumlanan koç yiğidi –
Kaynayan ordunun içine
Han Sarı han geliverdi.
Han Manas'ın çorası
Kaplan Şuutu ne yapsın,
Sarı han'a şunu söyler:
«Allah'ın saldığı buyruğu

Körgönü kelgen ekensiñ,
Acaldan murun bulardan
Ölgönü kelgen ekensiñ!
Küçöp ketti itterdin
Kazıp koygon orloru,
Kamdalıp catat kördüñbü,
Kaptap ketçü koldoru.
Baymırzaday karıga
Barıp kızmat kılçu emes,
Manastın uulu cetimge
Tuugan bolup turçu emes.
Taştuu cerde tarta bar,
Manastın uulu cetimge

Görmeye gelmişsin demek,
Ecelinden önce bunların elinde
Ölmeye gelmişsin demek!
İyice azıttı bu itlerin
Kazıp koyduğu hendekleri,
Hazırlanıp yatıyor, gördün mü,
Basıp geçecek orduları.
Baymırza gibi ihtiyara
Varıp hizmet edecek değiller,
Manas'ın oğlu yetime
Akraba olup duracak değiller.
Taşlı yerden sıyrılıp git,
Manas'ın oğlu yetime

Barıp salam ayta bar.
Kazılgan kalıñ or keldi,
Kaynatıluu şor keldi,
Manastın uulu cetimdi
Kaptap ketse mobular
Kanday coruk bolot? – dep,
Eerdin kese çaynaşıp,
Kayran başka zor keldi.
Cönsüz cerden doo keldi,
Semetey kelse soyom – dep,
«Köböştöp» uraan çakırıp.
Tındım kılıp koyom – dep,
Tuş-tuştan kıyın coo keldi. Ubadanı bek kılıp,
Sarı-Arkanı çaldırdı,
Kazak uulun aldırdı,
Altı-Şaardı çaldırdı,
Alabek kolun aldırdı.
Eki-Kemin cerdegen,
Celmoguzday er degen
Er Ürbügö bardırdı,
Anın kolun aldırdı,
Muzburçaktın Buyanbek
Munun kolun aldırdı.
«Kazıp koygon oru bar,
Kaynagan mınday kolu bar,
Kırgızdın curtu kubangan.
Cadıgöy tildüü çeçen bar,
Kozusun uyga calgızgan,
Sarı abam, ukkun sözümdü,
Arak menen kımızın
Aldap keter eçen bar.

Varıp selam söyleyiver.
Kazılmış derin hendek geldi,
Kaynayan kara dert geldi,
Manas'ın oğlu yetimi
Şunlar basıp geçerse,
Ne hal olur? – diye,
Dudağını ısırıp çiğneyip,
Aziz başa zor geldi.
Yok yere dava geldi,
Semetey gelirse keserim – diye,
«Köböş!» diye nara atıp.
Sesini kesip koyarım – diye,
Dört yandan çetin düşman geldi. Sözü sağlama bağlayıp,
Sarı-Arka'ya ulak saldılar,
Kazak oğlunu getirttiler,
Altı-Şaar'a ulak saldılar,
Alabek ordusunu getirttiler.
Eki-Kemin'i yurt edinen,
Canavar gibi er denen
Er Ürbü'ye vardırdılar,
Onun ordusunu getirttiler,
Muzburçak'ın Buyanbek'i,
Bunun ordusunu getirttiler.
«Kazıp koyduğu hendeği var,
Böyle kaynayan ordusu var,
Kırgız'ın yurdu sevinmişti.
Büyücü dilli hatibi var,
Kuzusunu ineğe emzirten,
Sarı amcam, dinle sözümü,
Rakı ile kımızını
Kandırıp gidecek nicesi var.

Aldoosuna könbögün,
Ordosuna kirbegin,
Attan tüşüp albagın,
Böödö ölüp kalbagın.
Aybaltañdı kamdangın,
Kılıçıñ kurçtap şaylangın,

Aldatmacasına kanma,
Ordusuna girme,
Attan inip durma,
Boş yere ölüp kalma.
Aybaltanı hazır et,
Kılıcını bileyip kuşan,

Kanday zaman, kanday kün,
Boloor eken kanday tün?
Arak içip alkınıp,
Erenderdin baarısı
Abıke, Köböş üstündö
Kuturganday talpınıp.
Kımız içip kızışıp,
Söök teri ısışıp,
Çekeden terin şıpırıp,
Manastın uulu cetimge
Kekenişip cer muştap,
Örttöy közü caynaşıp,
Tutkabı karmap bakırıp,
Tura albastan kuturup,
Orun baspas kep kılıp,
Aygaylagan abıdan
Çuuga kirip alıptır,
Ayıkpagan abıdan
Duuga kirip alıptır».
Duuldaşıp catkanda,
Kayran Şuutu barıptır.
Şuutunun aytkan kebi bul,
Masilettin içinde
Şuutu mınday dedi bul:
«Boz aygır minip, tuu algan,
Borumun körüp alganda
Bosogodon agızgan.

Nasıl zaman, nasıl gün,
Nasıl bir gece olacak ki?
Rakı içip coşup,
Erlerin hepsi
Abıke, Köböş katında
Kudurmuşçasına çırpınmakta.
Kımız içip kızışıp,
Kemiği teni ısınıp,
Şakağından terini silip,
Manas'ın oğlu yetime
Hınçlanıp yeri yumruklayıp,
Ateş gibi gözleri parlaşıp,
Kabzasını tutup bağırıp,
Yerinde duramayıp kudurup,
Yerli yersiz laf edip,
Avaz avaz haykırarak
Curcunaya dalmışlar,
Onmaz biçimde iyice
Kalabalığa karışmışlar.»
Uğuldaşıp dururlarken,
Yiğit Şuutu varmış.
Şuutu'nun söylediği söz bu,
Meclisin ortasında
Şuutu şöyle dedi işte:
«Boz aygıra binip tuğ alan,
Endamını görüverince
Eşiğinden bolluk akıtan.

Bir salganda kazanga
Kırk taydın etin kaynatkan,
Cetpes bakır – miskinge
Aş-tamagın caynatkan,
Baydın uulu Baymırza –
Oşo mırza ölüptür,
Kaytpas, tartpas bir bolup,
Kıyanat caydı körüptür.
Atı külük atalıp,
Alakanday kat alıp,
Çöyçöktöy közün caynatıp,

Kazana bir koyuşta
Kırk tayın etini kaynatan,
Yoksula, düşkün miskine
Aşını yemeğini seren,
Bay oğlu Baymırza –
O mirza ölmüş,
Dönüşü olmayan yola girip,
Kıyamet yurdunu görmüş.
Atı küheylan diye anılıp,
Avuç içi kadar mektup alıp,
Çanak gözünü parlatıp,

	Çoñ Sarı kan keliptir.	*Koca Sarı han gelmiş.*
	Sarı kan cayın suraba,	*Sarı han'ın halini sorma,*
	Adamdan şirin sözü bar,	*İnsandan tatlı sözü var,*
	Mañdayda könöktöy calgız közü bar.	*Alnında kova gibi biricik gözü var.*
	Cabılıp kaldı kanıña	*Üşüşüverdiler hanına*
64010	Ok cetpegen at miñgen,	*Ok yetişmez ata binmiş,*
	Ok ötpögön ton kiygen,	*Ok geçmez kaftan giymiş,*
	Kök küpünü* camıngan,	*Gök zırh cübbesin bürünmüş,*
	Körör bolsoñ, Sarı kan	*Görecek olsan, Sarı han*
	Kök colborstoy çamıngan.	*Gök kaplan gibi atılgan.*
	Oñ dalısı keñ eken,	*Sağ küreği genişmiş,*
	Oyrottu buzar şer eken.	*Oyrat'ı bozacak aslanmış.*
	Ayzakerden ıktuu eken,	*Mızrakçıların ustasıymış,*
	Aylasız cetik, mıktuu eken.	*Emsalsiz yetkin, yamanmış.*
	Çoñdugu toonun teñindey,	*Büyüklüğü dağın yarısı kadar,*
64020	Betteşken candı ceñgidey.	*Karşılaşan canı yenecek gibi.*
	Er müçölüü taş cürök,	*Er yapılı, taş yürekli,*
	Aybatı katuu, zaarı küç,	*Heybeti sert, zehri güçlü,*
	Acıdaar öñdüü türü bar –	*Ejderha yüzlü bir görünüşü var –*
	Er Semetey baatırdın	*Er Semetey bahadırın*
	Elçisi keldi, coop ber!».	*Elçisi geldi, cevap ver!»*
	Bul kabardı ukkandar,	*Bu haberi duyanlardan,*
	Çeçen Ürbü er kökcal,	*Hatip Ürbü, er bozkurt,*
	Tili şeker, içi zaar	*Dili şeker, içi zehir,*
	Çurkap çıktı ordodon.	*Koşarak çıktı ordudan.*
64030	Sarı kandı körgöndö	*Sarı han'ı görünce*
	Örttöy közü caynadı,	*Ateş gibi gözleri parladı,*
	Ölçüüdöy cini kaynadı.	*Ölçüsüzce öfkesi kaynadı.*
	Coo-caragın şaylanıp,	*Cenk pusatını kuşanıp,*
	Arkeskenin baylanıp,	*Arkesken kılıcını bağlanıp,*
	Sarı kandı karmap aluuga,	*Sarı han'ı yakalamaya,*
	Kurmandıkka çaluuga,	*Kurban diye boğazlamaya,*
	Zaman akır saluuga,	*Ahir zamanı koparmaya,*
	Kepke kelbey oşonu	*Söze gelmeden onun*
	Başın kesip aluuga	*Başını kesip almaya*
64040	Ürbü kelet kamınıp,	*Ürbü gelir hazırlanıp,*
	Al Ürbünün artınan	*O Ürbü'nün ardından*
	Kökçönün uulu Ümötöy,	*Kökçö'nün oğlu Ümötöy,*

	Muzburçaktın Buyanbek,	*Muzburçak'ın Buyanbek'i,*
	Bu da kelet cabılıp.	*Bunlar da gelir üşüşüp.*
	Kırk çoronun baarısı,	*Kırk çoranın hepsi,*
	Cana kelet karmoogo	*Yine gelir yakalamaya,*
	Kırgıl baştık karısı,	*Kırgıl başta, yaşlısı,*
	Kaynagan koldun baarısı.	*Kaynayan ordunun hepsi.*
	Kolu kaptap kelgen soñ,	*Ordu basıp gelince,*
64050	Coo ekenin bildi emi.	*Düşman olduklarını bildi artık.*
	Coo ekenin bilgen soñ,	*Düşman olduklarını bilince,*
	Antañdap şaşıp kenebey,	*Telaşlanıp şaşmadan, aldırmadan,*
	Alarıñdın baarısın	*Onların topunu*
	Kayran abañ kanetsin,	*Yiğit amcan ne yapsın,*
	Buçkagına teñebey,	*Topuğuna bile saymadan,*
	Kaptagan koldun aldında	*Basan ordunun önünde*
	Kayran Ürbü kamınıp,	*Yaman Ürbü hazırlanıp,*
	Sarı kan karmap alganı,	*Sarı han'ı tutup almaya,*
	Ürbü cakın kalganda,	*Ürbü yaklaşıp kaldığında,*
64060	Ayza boyu barganda,	*Mızrak boyu kala vardığında,*
	«Kabarga kelgen kançıbız,	*«Habere gelmiş ulaklardanız,*
	Cüyökördün biribiz,	*Söz bilenlerin biriyiz,*
	Çabagançı dinçibiz,	*Ulak koşturan elçileriz,*
	Danaker bolgon elçibiz,	*Ara bulan elçileriz,*
	Oolagıraak turuñuz,	*Biraz uzakça durunuz,*
	Oşo cerden uguñuz!	*Oradan dinleyiniz!*
	Odurañdap çurkaysız,	*Höykürerek koşuyorsunuz,*
	Osolduk bolot munuñuz.	*Bu yaptığınız kabalık olur.*
	Oyumda kördüm duşmansız,	*Gönlümden geçirdim, düşmansınız,*
64070	Oşo cerge turuñuz!	*Orada durunuz!*
	Kabarçıga men keldim,	*Ben haberci olarak geldim,*
	Karap sözdu uguñuz.	*Durup sözü dinleyiniz.*
	Balbandarıñ cabılat,	*Pehlivanlarınız üşüşüyor,*
	Baylaçuuday türüñüz	*Bağlayacakmış gibi bir haliniz,*
	Başkaça eken ciniñiz.	*Öfkeniz bambaşkaymış.*
	Sölökötüñ-sölbötüñ,	*Suretin, heybetin,*
	Atka miñgen kelbetiñ	*Ata binmiş endamın,*
	Duşmandık türüñ köründüñ!	*Düşmanlık suretinde göründün!*
	Bet aldınan kez bolup,	*Karşısına denk gelip,*
64080	Kımız içip kıykırıp,	*Kımız içip haykırıp,*

Arak içip alkınıp,
Kuturup baarıñ talpınıp,
Meni karmap aluuga.
Kurmandıkka çaluuga,
Manastın uulu cetimdi
Başı ıldıy kirip çabuuga
Çoguluşup kol cıynap,
Aygaylatıp mol cıynap,
Alganın kördüm bügün kün
Buzulgan eken sizdin tür,
Baatırsıgan Baymattın
Mıktap keldi bizdin cin!».
Kök temirden tuulga
Arkası biyik, zeeri bas –
Uçup cerge ketkeni.
Astındagı Tuuçunak,
Tuuçunaktı bir salıp,
Sır nayzanı kolgo alıp,
Bura tarta bergiçe,
Er Ürbügö kol salıp,
Adis bolgon Sarı kan
Er Ürbügö cetti ele.
«Boordun bıyak beti – dep,
Başın kesip öttü ele,
Öpkönün bir cak çeti – dep, Kökçönün uulu Ümötöy
Kabırganın kaşı – dep,
Tayıp ketse topçuluk
Cürögünün başı» – dep,
Adis bolgon Sarı kan
Cebeden murun cetti ele,
Cetken cerde Ürbünü
Katuu muştap öttü ele.
Taamay saydı Sarı kan,
Talkalandı Ürbü kan.
Algara attın üstünön

Irgıp ketti sorok dep,
Artındagı dalıdan

Rakı içip coşup,
Kudurup hepiniz çırpınıp,
Beni yakalamaya,
Kurban diye boğazlamaya,
Manas'ın oğlu yetimi
Baş aşağı dalıp vurmaya
Toplaşıp ordu yığıp,
Haykırtarak bolca yığıp,
Aldığınızı gördüm bugün,
Bozulmuş sizin suretiniz,
Bahadır taslağı Baymat'ın
İyice tuttu bizim cin!»
Gök demirden tolgası
Arkası yüksek, kaşı alçak –
Uçup yere düşüverdi.
Altındaki Tuuçunak,
Tuuçunak'a bir vurup,
Sırlı mızrağı ele alıp,
Dizgini çevirene dek,
Er Ürbü'ye saldırıp,
Usta olan Sarı han
Er Ürbü'ye yetişmişti.
«Bağrın bu yanki yüzü – diye,
Başını kesip geçmişti,
Ciğerin bir yan ucu – diye, Kökçö'nün oğlu Ümötöy
Kaburganın kaşı – diye,
Kayarsa düğme kadar öteye,
Yüreğinin başı» – diye,
Usta olan Sarı han
Oktan önce yetişmişti,
Yetiştiği yerde Ürbü'yü
Sertçe vurup geçmişti.
Tam yerinden sapladı Sarı han,
Paramparça oldu Ürbü han.
Algara atın üstünden

Fırlayıp gitti tepetakla,
Ardındaki kürek kemiğinden

Sarı kandın ayzası
Çıga tüştü korok dep.
Er Ürbünü cay kılıp,
Arı taman ötkönü,
Tazbaymatka cetkeni.
Talıkkan cok Sarı abañ,
Ayza menen keskerip*,
Taamay muştap ötkönü.
Tazbaymat Manas çorosu,
Kaysı coo menen bet alsa,
Cekege çıgaar adatı.
Sarı kan ayza salganda,
Sarı kandın ayzası
Ozunup murun cetkeni,
Caman şaşıp, Tazbaymat
Kalkandı kolgo algıça,
Canın saktap kalgıça,
Kambıl bolgon Sarı abañ,
Nar kesken suurup kınınan,
Cebeden murun cetti ele,
Cetken cerde Baymattın
Böyrögünön cabıldı,
Muzburçak uulu Buyanbek –
Buyagunan kamındı.
Kan Manastın kırk çoro
Camgır kılıp caa tartıp,
Möndür kılıp ok atıp,
Tuş-tuşunan cabıldı.
«Karma tazdı, karma» – dep,
Karmap alıp cayla» – dep,
Kırgılçal kelet bakırıp,

«Köböştöp» uraan çakırıp.
(Badışa Manastın atı öçüptür,
Kırgılçalıñ kanetet?
«Köböş döö» bolup ketiptir.)
Narkızıldın üstünön
Kırktın başı Kırgılçal,
Kırkında köpkön cindi çal,

Sarı han'ın mızrağı
Çıkıverdi ucunu gösterip.
Er Ürbü'nün işini bitirip,
Öte yana geçiverdi,
Tazbaymat'a yetişti.
Yorulmadı Sarı amcan,
Mızrakla çaprazlayıp,
Tam vurup geçiverdi.
Tazbaymat, Manas çorası,
Hangi düşmanla yüzleşse,
Teke tek çıkmak âdetiydi.
Sarı han mızrak salınca,
Sarı han'ın mızrağı
Öne geçip önce yetişti,
Fena şaşırıp Tazbaymat,
Kalkanı eline alana dek,
Canını koruyana dek,
Çevik olan Sarı amcan,
Narkesken'i kınından sıyırıp,
Oktan önce yetişmişti,
Yetiştiği yerde Baymat'ın
Böğrüne çullandı,
Muzburçak oğlu Buyanbek –
Bu yanından davrandı.
Han Manas'ın kırk çorası
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Dört bir yandan çullandı.
«Tut kel'i, tut» – diye,
«Yakalayıp gebert» – diye,
Kırgılçal gelir bağırarak,

«Köböş!» diye nara atarak.
(Padişah Manas'ın adı sönmüş,
Kırgılçal'ın ne yapsın?
«Köböş dev» olup çıkmış.)
Narkızıl'ın üstünden
Kırkların başı Kırgılçal,
Kırkında şımarmış deli koca,

	Buzuktun miñin oylogon,	*Bin türlü fesat düşünen,*
	Buudan Manas oşonu	*Küheylan Manas onun*
	Buzdu eken dep koybogon.	*Bozduğunu hiç ummamıştı.*
	Kayran Sarı kanetsin,	*Yiğit Sarı ne yapsın,*
	Kırgılçaldı karata	*Kırgılçal'a doğruca,*
64160	Öödö-tömön karabay,	*Bir aşağı bir yukarı bakmadan,*
	Ölömün dep sanabay,	*Ölürüm diye saymadan,*
	Opsuz baatır Sarı kan	*Ölçüsüz bahadır Sarı han,*
	Astındagı Tuuçunak	*Altındaki Tuuçunak'a*
	Olbuy-solbuy kamçı urup,	*Sağlı sollu kamçı vurup,*
	Oñ-tetiri teminip,	*Sağdan soldan mahmuzlayıp,*
	Cetik eken Sarı kan,	*Yetkinmiş Sarı han,*
	Kırgılçalga cetti emi.	*Kırgılçal'a yetişti artık.*
	Aalamga çır salıp,	*Âleme kavga salıp,*
	Bölgön abañ emespi,	*Paylaşan amcan değil mi,*
64170	Ar coo menen karmaşıp,	*Her düşmanla tutuşup,*
	Köngön abañ emespi!	*Pişmiş amcan değil mi!*
	Kırgılçaldı körgöndö,	*Kırgılçal'ı görünce,*
	Tegeregin karabay,	*Çevresine bakmadan,*
	Tegi canın ayabay,	*Canını hiç esirgemeden,*
	Kıdırata karabay,	*Sağa sola bakınmadan,*
	Kılça canın ayabay,	*Kıl kadar canını esirgemeden,*
	Kaardanıp bakırıp,	*Kükreyip bağırıp,*
	«Manastap» uraan çakırıp,	*«Manas!» diye nara atıp,*
	«Sakaldın orto beti – dep,	*«Sakalın orta yüzü – diye,*
64180	Aş ötöördün çeti» – dep,	*Aş geçidin kıyısı» – diye,*
	Cetkileñ abañ kanetet,	*Yaman amcan ne yapsın,*
	Özüñ körgön Kırgıldı	*Senin bildiğin Kırgıl'ı*
	Cetip muştap öttü ele.	*Yetişip vurup geçmişti.*
	Kıymıldabay kılt etpey,	*Kıpırdamadan, kılını oynatmadan,*
	Tiktegen cerden bılk etpey,	*Nişanladığı yerden şaşmadan,*
	Abıke baştap, altı miñ	*Abıke başta, altı bin*
	Ayzanın uçu aralap,	*Mızrağın ucu dalıp,*
	Aş ötöörgö cetti ele,	*Aş geçidine yetişmişti,*
	Ooz-omurtka, kara kuş	*Ağız omuru ile kara kuşu*
64190	Taarıy koyup öttü ele.	*Sıyırıp koparıp geçmişti.*
	Kürküröp kulap ketti ele,	*Gürleyip yıkılıp gitmişti,*
	Eki çoro, bir baatır	*İki çora, bir bahadır*

Kandan ölüp ketti ele.
Tuuçunagın tuylatıp,
Kayran baatır Sarı kan
Kez kelgenin kıyratıp,
Arkı-terki boluşup,
Ayabay kanga toyuşup,
Kara kanga kanışıp,
Kaçpay turup salışıp,
Ayzalaşıp uruşup,
Aygaylaşıp turuşup,
Caa tartışıp atışıp,
Kızıkka kızık batışıp,
Kıtay menen kırgızday,
Bet alışıp catışıp.
Meenet tartıp turuşup,
Betteşip caman uruşup,
Celeden aygır minişip,
Cerden bakan alışıp,
«Caa, pirim!» – dep salışıp,
Caman uruş boldu emi.
Caanın ogu dırkırap,
Cebenin ogu şırkırap,
Ceti kurçap uguşup,
Cemek boldu abañdı.
Ceti börü bir koydu
Talasa tarpın koebu?
Cetkileñ can biröönü
Sabasa tarpın koyobu?
Köböş baştap, beş miñ can
Alkımınan cabıldı,
Bir cagınan kamındı,
Koyçu, argın, kırgız aralaş,
Kırk çoronun baarısı

Han elinden ölüp gitmişti.
Tuuçunak'ını şahlandırıp,
Yiğit bahadır Sarı han,
Önüne geleni kırıp,
Bir ileri bir geri olup,
Doyasıya kana doyup,
Kara kana kanışıp,
Kaçmadan durup vuruşup,
Mızraklaşıp dövüşüp,
Haykırışıp duruşup,
Yay çekişip atışıp,
Kızıştıkça kızışıp,
Çinli ile Kırgız gibi
Yüz yüze gelip vuruşmakta.
Zahmet çekip duruşup,
Yüzleşip fena dövüşüp,
Bağdan aygır çekip binişip,
Yerden sırık kapışıp,
«Yâ, pirim!» – deyip vuruşup,
Fena bir savaş oldu artık.
Yayın oku vızıldayıp,
Temrenin oku ıslık çalıp,
Yedi kat çember kurup,
Amcanı yemek istediler.
Yedi kurt bir koyunu
Kapışsa leşini kor mu?
Yaman canlar bir kişiyi
Döverse leşini kor mu?
Köböş başta, beş bin can
Gırtlağına çullandı,
Bir yanından davrandı,
Sorma, Argın, Kırgız karışık,
Kırk çoranın hepsi

Sarı kanga cabıldı.
«Karma tazdı, karma! – dep,
«Karmap alıp cayla! – dep,
«Tuuçunagın toku! – dep,
«Eki közün çuku!» – dep,

Sarı han'a çullandı.
«Tut kel'i, tut! – diye,
«Yakalayıp gebert! – diye,
«Tuuçunak'ını eyerle! – diye,
«İki gözünü oy!» – diye,

	Ak asaba tuu bolup,	*Ak alemli tuğ olup,*
	Aygaylagan çuu bolup,	*Haykırışan curcuna olup,*
	Kamgak uçkan emedey,	*Savrulan çalı çırpı gibi,*
	Kaysı ekeni bilinbey,	*Hangisinin hangisi olduğu bilinmeden,*
	Kalıñ uruş boldu emi.	*Koyu bir savaş oldu artık.*
	Manastan kalgan çorodon	*Manas'tan kalan çoralardan*
	Tazbaymat, Kırgıl karı ölüp,	*Tazbaymat, ihtiyar Kırgıl ölüp,*
	Çakırıp kelgen kanınan	*Çağırıp getirdikleri hanlardan*
	Ürbü çeçen al ölüp,	*Hatip Ürbü, o da ölüp,*
64240	Bul üçöö teñ, öldü – dep,	*Bu üçü birden öldü – diye,*
	Katuu kirdi Abıke.	*Sertçe daldı Abıke.*
	Abıkeni surasañ,	*Abıke'yi sorarsan,*
	Artık mergen er eken,	*Üstün nişancı bir ermiş,*
	Köböştün cayın surasañ,	*Köböş'ün halini sorarsan,*
	Kürsüldögön eme eken.	*Gümbür gümbür bir şeymiş.*
	Kan Manastın kırk çoro	*Han Manas'ın kırk çorası,*
	Börk al dese, baş kesken,	*Börk al dense baş kesen,*
	Kan tök dese, cin tökkön,	*Kan dök dense beyin döken,*
	Suu iç dese, uu içken,	*Su iç dense zehir içen,*
64250	Ayzakerden ıktuular,	*Mızrakçıların ustaları,*
	Coonun aylasın bilgen mıktuular,	*Düşmanın çaresini bilen yamanlar,*
	Baana kılgan Bakay cok,	*Sığınılan Bakay yok,*
	«Köböştöp» uraan çakırıp,	*«Köböş!» diye nara atıp,*
	Kırk çoro ayza saldı emi,	*Kırk çora mızrak saldı artık,*
	Tuuçunak menen Sarı kan	*Tuuçunak ile Sarı han*
	Ortosunda kaldı emi!	*Ortalarında kaldı artık!*
	Tuuçunak cayın suraba,	*Tuuçunak'ın halini sorma,*
	Kuyrugu suydañ, calı az,	*Kuyruğu seyrek, yelesi az,*
	Çöldön kulandı kuusa kutkarbas,	*Çölde kulanı kovsa kaçırtmaz,*
	Alışa bersem bularga	*Bunlarla boğuşup durursam*
64260	Oşondoy kurçagan coonu körgöndö	*Öyle kuşatan düşmanı görünce*
	Aram ölöt ekemin.	*Haram ölecekmişim.*
	Epsiz külük, estüü maş.	*Eşsiz küheylan, akıllı, usta.*
	Ayza salsa bılk etpes,	*Mızrak salınsa kılı kıpırdamaz,*
	Kölüktügü dagı bar,	*Binek gücü de var,*
	Oozun caysa dırkırap,	*Ağzı salınsa fırtına gibi,*
	Külüktügü dagı bar.	*Yürüklüğü de var.*
	Celgenine cel cetpes,	*Yortmasına yel yetişmez,*

Celkayıptay* canıbar,
Baskanına mal cetpes,
Başkaça külük canıbar.
Asmandan Aldanın künü bürköldü,
Aramdar kurçap kirgende,
Başına altımış müşkül
bir keldi.
Kazıp koygon or boldu,
Aramdın baarı kozgoldu,
Köröörü kalıñ şor boldu,
Aylanasın karasa –
Kuş kutulbas tor boldu.
Kün tutulup bürköldü,
Sarı abañdın başına
Altımış sanaa bir keldi.
Aramdar kaptap kalganı,
Sarı abañdın başına
Akır zaman salganı.
«Bul itterdin koluna
Tüşsöm aram ölömbü,
Kıyamat cüzün körömbü?
Bozala tuncur bolpoñdu,
Boz karçıga çolpondu,
Semeteydi körömbü?
Arka kılgan argın cok,
Abiyirsiz ölöt ekemin?
Çabagançı bolom – dep,
Çaldırmak bolgon ekemin,
Araga kelem dep turup,
Aldırmak bolgon ekemin.
Caş küçüktöy kıñıldap,
Arañ ölöt ekemin.
Teñele berip bularga
Teñdeşem dep neteyin,
Teñizim cetim Semetey

Yel kayıbı gibi bir hayvan,
Yürüyüşüne mal yetişmez,
Bambaşka yürük bir hayvan.
Gökten Allah'ın günü karardı,
Haramlar kuşatıp girince,
Başına altmış müşkül
bir anda geldi.
Kazılmış hendek oldu,
Haramların hepsi depreşti,
Göreceği koyu dert oldu,
Çevresine bakınsa –
Kuş kurtulmaz ağ oldu.
Güneş tutulup karardı,
Sarı amcanın başına
Altmış kaygı bir anda geldi.
Haramlar basıp kaldı,
Sarı amcanın başına
Ahir zamanı saldılar.
«Bu itlerin eline
Düşersem haram mı ölürüm,
Kıyametin yüzünü mü görürüm?
Boz alaca sakin körpemi,
Boz atmaca çolpanımı,
Semetey'i görür müyüm?
Arka kıldığım Argın yok,
Şerefsizce mi ölecekmişim?
Ulak olurum – diye,
Vurulup düşecekmişim,
Araya girerim derken,
Canımı aldıracakmışım.
Körpe enik gibi sızlanıp,
Zar zor ölecekmişim.
Bunlarla boy ölçüşe ölçüşe
Denkleşeyim deyip ne edeyim,
Denizim, yetim Semetey,

Tezireek kaçıp keteyin,
Adalıraak ölöyün,
Asıl Bakay abakem

Tezce kaçıp gideyim,
Daha helalce öleyim,
Asil Bakay amcamın,

Oşonun cüzün köröyün.
Armanım aytıp kakşanıp,
Andan kiyin ölöyün!» –
Dep, üşüntüp, Sarı kan,
Kara caak buldursun* –
Çapsa kulak tundursun,
Karmay kalıp imerip,
Kañk dedire buudandı
Boorgo tartıp ciberip.
Okoro tüygön ak tizgin –
Tuuçunakka çak tizgin,
Sööp oozun koydu ele,
Baatır kandın Tuuçunak
Başın cerge saldı ele,
Arkarday arış aldı ele,
Artınan çañı burkurap,
Tört ayaktın dañkanı*
Ayza boyu çırkırap,
Baskan ceri bırkırap,
Adegende bir kördü,
Andan kiyin bir kördü,
Andan kiyin kim kördü?
Ayta-buyta degiçe,
Açıp közdü cumguça,
Köktön kögala bulut tutuldu,
Kaynagan tümön coo kördüm.
Kökcal tuugan Sarı kan
Körünöö kaçıp kutuldu.
Çaçıkeydin korgongo,
Kanıkeydin ordogo
Tört-Küldün tömön cagına,
Törö Bakay canına,
Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Cerge carık tiygende
Sarı abañ bardı Talaska.
Astındagı Tuuçunak
Eti kızıp alıptır,

Eelenip bulkunup,

Onun yüzünü göreyim.
Derdimi söyleyip sızlanıp,
Ondan sonra öleyim!» –
Deyip, böylece, Sarı han,
Kara kayış kamçısını –
Vursa kulak sağır olsun,
Kavrayıp çevirerek,
Çınlatırcasına küheylanın
Bağrına çekip indirdi.
Kalın örülmüş ak dizgin –
Tuuçunak'a denk dizgin,
Gevşetip ağzını koyuverdi,
Bahadır hanın Tuuçunak'ı
Başını yere eğmişti,
Dağ koyunu gibi adım açmıştı,
Ardından tozu savrulup,
Dört ayağın koparttığı kesek
Mızrak boyu vınlayıp,
Bastığı yer un ufak olup,
İlkin bir gören oldu,
Ondan sonra bir daha gördüler,
Ondan sonra kim gördü?
Aman deyip demeyene dek,
Göz açıp kapayana dek,
Gökte gök ala bulut tutuldu, Kaynayan
tümen düşman gördüm.
Bozkurt doğmuş Sarı han
Göz göre göre kaçıp kurtuldu.
Çaçıkey'in hisarına,
Kanıkey'in ordosuna,
Tört-Kül'ün aşağı yanına,
Töre Bakay'ın yanına,
Tan ağarıp söktüğünde,
Yere aydınlık değdiğinde,
Sarı amcan vardı Talas'a.
Altındaki Tuuçunak
Eti kızışıvermiş,

Huysuzlanıp silkinip,

Eri ölgöndöy culkunup,
Başın cerge salıptır,
Üstündögü Sarı kan
Cıynap oozun tartalbay,
Alek bolup kalıptır.
Çakçelekey çañ bolgon,
Bütkön boydun baarısı
Kara koçkul kan bolgon.
Sarı kandı karasañ –
Erbendegen eki kol
Öödö bolboy şal bolgon,
Colum üydöy* kayran baş
Karan kalsın dünüyö
Kara koçkul kan bolgon.
Bakay kökcal kep surayt,
Korduktun cayın bek surayt:
«Ay, Sarı kan baatırım,
Emine kördüñ?» – dep surayt.
Körgön menen bilgenin
Aytmak boldu Sarı kan:
«Arıslan Bakay, kebimdi uk,
Argın menen kırgızdı
Körgönü kelgen ekenbiz,
Araga cürüp Sarı kan
Ölgönü cürgön ekemin.
Kaz aylangıs zoo kördüm,
Ürbüskö çıga cer kördüm,
Abıke, Köböş er kördüm.
Körö albagan köpçülük
Candı cıynap alıptır,
Öpkö carıp, öt alçu
Kandı cıynap alıptır,
Kazıp koygon or bolup,
Tümöndöp* kolu kozgolup,
Ceti asaba tuu kelet,
Cer mayışkan kol kelet.
Kaptap ketse oşol kol,
Kayran canga zor kelet.

Eri ölmüşçesine çırpınıp,
Başını yere eğmiş,
Üstündeki Sarı han
Toparlayıp ağzını çekemeden,
Helak olup kalıvermiş.
Allak bullak toz olmuş,
Bütün bedeninin her yanı
Kara koyu kan olmuş.
Sarı han'a bakarsan –
Sallanıp duran iki kolu
Kalkamayıp felç olmuş,
Küçük çadır gibi aziz baş,
Yıkılası şu dünya,
Kara koyu kan olmuş.
Bozkurt Bakay söz sorar,
Zulmün halini sıkı sorar:
«Ay, Sarı han bahadırım,
Neler gördün?» – diye sorar.
Görüp bildiklerini
Anlatmaya durdu Sarı han:
«Arslan Bakay, sözümü dinle,
Argın ile Kırgız'ı
Görmeye gelmişiz meğer,
Araya girip Sarı han
Ölmeye gidiyormuşum meğer.
Kaz dönemez yalçın kaya gördüm,
Ürbüs'e çıkan yer gördüm,
Abıke, Köböş erlerini gördüm.
Çekemeyen kalabalık
Canları toplayıvermiş,
Ciğer deşip öd alacak
Hanları toplayıvermiş,
Kazılmış hendek olup,
Tümen tümen ordusu depreşip,
Yedi alem tuğ gelir,
Yeri ezen ordu gelir.
O ordu basıp geçerse,
Aziz cana zor gelir.

Ekööbüzdü, kan aba,
Koluna tiyse algıday,
Manastın calgız karaanın
Tındım kılıp salgıday.
Kölpöktöşüp bakırıp,
Curttu Kuday uruptur,
«Köböştöp» uraan çakırıp
Tulpar atın şaylaşıp,
Kıtaydan coo kelgendey
Ayzaların şaylaşıp,
Ceek tartıp kılkıldap,
Cerge tartıp bılkıldap.
Ayzaçanı bölünüp,
Calañgıç sını körünüp,
Cıyıp algan kalıñ kol
Cer bılkıldap caynatıp,
Kazaktardın kan Kökçö,
Anın uulu Ümötöy,
Muzburçaktın Buyanbek,
Ürbünün kolu dagı bar,
Altı-Şaardın Alabek,
Anın kolu dagı bar.
Ayzaçanın şaylatıp,
Aybaltanın baarısın
Çet-çetine karmatıp,
Mergenderin belendep,
Ortosuna caynatıp,
Türkün-türkün bölünüp,
Türü suuk körünüp.
Caynap-kaynap bölünüp,
Calañkıç türü körünüp,
Turup bersek uyalbay,
Kaptap ketçü kol kelet,
Karan kün canga zor kelet.
Cark-curk etip körünüp,
Caynay tüşüp, bölünüp,
Kılıççanı çetinde,
Kımbatım Bakay, ugup al,

İkimizi de, han ağa,
Eline geçirse alacak gibi,
Manas'ın biricik karaltısını
Susturup yok edecek gibi.
Bölük bölük bağırışıp,
Yurdu Tanrı çarpmış,
«Köböş!» diye nara atıp,
Küheylan atlarını donatıp,
Çin'den düşman gelmişçesine
Mızraklarını kuşanıp,
Saf tutup dalgalanıp,
Yere yayılıp kıpırdaşıp.
Mızraklısı ayrılıp,
Cellat sureti görünüp,
Toplanmış kalın ordu
Yeri titretip yayılmakta,
Kazakların hanı Kökçö,
Onun oğlu Ümötöy,
Muzburçak'ın Buyanbek'i,
Ürbü'nün ordusu da var,
Altı-Şaar'ın Alabek'i,
Onun ordusu da var.
Mızraklısını donatıp,
Aybaltalıların hepsini
Kıyı köşesine tutturup,
Nişancılarını hazır edip,
Ortasına yaymışlar,
Türlü türlü bölünüp,
Suratları soğuk görünüp.
Yayılıp kaynayıp bölünüp,
Cellat suretleri görünüp,
Utanmadan karşı durursak,
Basıp geçecek ordu gelir,
Kara gün, cana zor gelir.
Şimşek gibi çakıp görünüp,
Yayılıveren, bölünen,
Kılıçlısı kıyısında,
Kıymetlim Bakay, dinleyiver,

Kıyındarı betinde.
Çetinleri ön yüzünde.

Ayzaçanı çetinde,
Mızraklısı kıyısında,

Arıslandarı betinde,
Arslanları ön yüzünde,

Kumurskaday bılkıldap,
Karınca gibi kaynaşıp,

Caynap çıgıp kelatat,
Yayılıp çıkıp gelmekte,

Kurt ekeni bilinbey,
Kurtçuk mu nedir bilinmeden,

Kaynap çıgıp kelatat.
Kaynayıp çıkıp gelmekte.

Caa tartuuçu ıktuusun,
Yay çekenin ustasını

Cana bölüp alıptır.
Yine ayırıp almışlar.

Kayratı bar mıktuusun,
Gayreti olan yamanını

Bölök bölüp alıptır,
Başka bölüp almışlar,

Balbandarın baarısın
Pehlivanlarının hepsini

Başka-başka salıptır.
Ayrı ayrı koymuşlar.

Baarısın sürüp artınan
Hepsini ardından sürüp

Köböş aydap alıptır.
Köböş güdüp gelmiş.

Kalıñ kıtay Kakanga
Kalabalık Çinli Kakan'a

Kazat kılçu emedey,
Gaza edecekmiş gibi,

Kara basıp, altı aram
Kara basmış, altı haramı,

Kuday urup salıptır.
Tanrı çarpmış onları.

Abıke, Köböş eki aram,
Abıke, Köböş iki haram,

Atagın aytsak altı aram,
Adını sayarsak altı haram,

Kan Manastın kırk çoro,
Han Manas'ın kırk çorası,

Kırkı kırk cerden kelgen –
Kırkı kırk yerden gelme –

it, çoçko
it, domuz –

Kılçaybay koydu arbakka.
Ata ruhuna dönüp bakmaz oldu.

Kıraan Manas barında
Kartal Manas sağken

Kırkı kılımdı buzgan car-coro*.
Kırkı âlemi bozan yâren yoldaştı.

Celek karmap, tuu tartıp,
Bayrak tutup tuğ çekip,

«Köböşkandap» çuu tartıp,
«Köböş han!» diye çığrışıp,

Kerney ünü bapıldap,
Borunun sesi güm güm ötüp,

Surnay ünü takıldap,
Zurnanın sesi tak tak vurup,

Koldu baştap col salat,
Orduyu başlatıp yol açar,

Korkpoy kaldı arbaktan,
Korkmaz oldular ata ruhundan,

Manastın cetimine kol salat.
Manas'ın yetimine el kaldırırlar.

Ay karañgı bürkölsö,
Ay karanlığa bürünürse,

Tün emine boluuçu?
Gece nice olurdu?

Aba Bakay, ayla tap,
Ağa Bakay, çare bul,

Bu cetimdi kaptasa,
Bu yetimi basarlarsa,

Kün emine boluuçu?
Gün nice olurdu?

Buzulbay tiygen ok kelse,
Buulugup kelgen top kelse,
Muñduu tazıñ men elem,
Mınça coonun aylasın,
Tabıçu Bakay sen eleñ.
Üzülgöndü ulaçu,
Çaçılgandı cınaçu,
Kökcal Bakay sen eleñ,
Kökcalıñ Manas menen teñ eleñ».
Sabagan Bakay men elem.
Sarı kan mınday degen soñ,
Bakay turup munu aytat:
«Ee, Sarı kan, kurbaldaş!
Kayıp aşpas zoo körgön
Kayran Bakay mınakey,
Cer cüzünö kalayman
Salgan Bakay mınakey.
Kabılan Manas barında,
Kapırdın malın çaçkanda,
Din ıstam* colun açkanda,
Eey, Sarı kan, kurbaldaş!
Tozoktu* bügün tarttırdıñ,
Abıke, Köböş it menen
Karıganda Bakayga
On eki cılı atıştım.
Bayırkını ayttırdıñ.
Kana menin ölgönüm,
Asıl Manas özündö,
Kıyamat cüzün körgönüm?
Bakaydın ölöör kezinde,
Tübü birge tuugandın
Mekedegi çoñ ıymam*
Ölçöösün körüp turarbız,
Acal cetse ölöm – dep,
Ölçöösünön taygılsa,
Alakanday busurman
Iymam kılıp berem – dep,
Arap curttan al kelgen.

Şaşmadan değen ok gelirse,
Öfkeyle gelen topluluk gelirse,
Dertli kelin bendim,
Bunca düşmanın çaresini
Bulan Bakay sendin.
Kopanı ulayan,
Saçılanı toplayan
Bozkurt Bakay sendin,
Bozkurdun Manas ile denktin.» *Döven*
Bakay bendim.
Sarı han böyle deyince,
Bakay kalkıp şunu söyler:
«Ee, Sarı han, yaşıtım!
Geyik aşamaz kaya görmüş
Yaman Bakay işte burada,
Yeryüzüne kızılca kıyamet
Salan Bakay işte burada.
Kaplan Manas sağken,
Kâfirin malını saçarken,
Din İslam'ın yolunu açarken,
Eey, Sarı han, yaşıtım!
Cehennemi bugün çektirdin,
Abıke, Köböş it ile
Kocamışken bu Bakay
On iki yıl atıştım.
Eski günleri andırdın.
Hani benim öldüğüm,
Asil Manas'ın yanında
Kıyamet yüzünü gördüğüm?
Bakay'ın öleceği çağda,
Kökü bir kardeşin
Mekke'deki büyük imamı
Ölçüsünü görüp dururuz,
Ecel gelirse ölürüm – diye,
Ölçüsünden saparsa,
Bir avuç Müslüman'a
İmam kılıveririm – diye,
Arap yurdundan o gelmişti.

Alakanday busurman
Kurttay kaynap curt tolgon,
Katagandın kan Koşoy
Tuu karmagan al bolgon.
Kıraan Almam oşo bar,
Altımıştın artığı,
Kırk çoronun kıyını
Çubak, Sırgak koşo bar.
Kakandın eli kalıñ curt –

Bir avuç Müslüman
Kurt gibi kaynayıp yurt dolmuştu,
Katagan'ın hanı Koşoy,
Tuğ tutan o olmuştu.
Kartal Alma'm işte oradaydı,
Altmışın en seçkini,
Kırk çoranın çetini
Çubak, Sırgak da birlikteydi.
Kakan'ın eli kalabalık yurt –

Köptügün körsöñ kara kurt.
Kanduu kanga kanıştık,
Kaçpay altı ay salıştık.
Cekege çıgıp turuşup,
Ceti ayga tınbay uruşup,
Kara-Şaar, Kambılın
Kamagan Bakay men elem,
Karsıldatıp mancuunu
Kol tiygenge kalayman
Salgan Bakay men elem,
Büt karatıp cer cüzün
Algan Bakay men elem.
Acalduu kişi ölböybü,
Alda salgan buyruktu
Mende çirkin körböybü!
Kaptap ketken kol bolso,
Esebin Bakay berbeybi!
Kökcalım Manas ölgöndö,
On eki cılı catıştım,
Uruştu anan kılabız.
Kazak uulu kapırga,
Kaygaylagan cakırga
Karmasak kırgın kılabız.
Uruşsak kırgın kabılat,
Bizge aga-ini kaydan tabılat?
Sayışa turgan kol kelse,
Kara canga zor kelse,
Anan kırgın salalık,
Manastın uulu cetimdi

Çokluğunu görsen kara kurt gibi.
Kanlı kana kandık,
Kaçmadan altı ay vuruştuk.
Teke tek meydana çıkıp,
Yedi ay durmadan dövüşüp,
Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı
Kuşatan Bakay bendim,
Çatırdatıp Mançu'yu,
El değene kıyameti
Salan Bakay bendim,
Bütün yeryüzünü baş eğdirip
Alan Bakay bendim.
Eceli gelen kişi ölmez mi,
Allah'ın saldığı buyruğu
Ben zavallı da görmez miyim!
Basıp gelen ordu varsa,
Hesabını Bakay vermez mi!
Bozkurdum Manas ölünce,
On iki yıl yattım,
Savaşı ondan sonra ederiz.
Kazak oğlu kâfire,
Haykırışan yoksula,
Tutarsak kırgın ederiz.
Dövüşürsek kırgın kopar,
Bize kardeş nereden bulunur?
Mızraklaşacak ordu gelirse,
Kara cana zor gelirse,
O zaman kırgın salalım,
Manas'ın oğlu yetimi

Acıratıp alalık» –

Dep, oşöntüp, zor Bakay
Manastan kalgan doolbas
Ala koyup koluna
Orto belge urdu ele,
Argın menen kırgızdı
Biröön koyboy cıydı ele,
Bakaydın uulu Baytaylak,
Mından murun bastırıp coogo
kirelek, Şayımbet balban al kelip.
Coo aylasın bile elek.
Sarı kandın Kalıgı
Din busurman uruşup,
Kaldaydın* tuusun cıkkanda
Kalkka tiygen carıgı.
Ok cetpes attı minişip,
Ok ötpös tondu kiyişip,
Ayzasın alıp kamdanıp,
Aybaltasın baylanıp,
Coo kiyimin kiyinip,
Bu da keldi süyünüp.
«Acalım cetse ölöm – dep,
Manastın uulu cetimge
Karaan bolup berem» – dep,
Eştekterdin Camgırçı
Salakaluu kan ele,
Buudan Manas kökcalga
Karaan bolgon can ele.

Malı birge koroolоş,
Aşı birge coroolоş
Camgırçının Şayımbet
Bozala celek tuu alıp,
Boy-boylogon çuu salıp,
«Acal cetse ölöm – dep,
Manastan kalgan cetimge
Karaan bolup berem» – dep,
Calañ kandın baldarı,

Çekip kurtaralım» –

Deyip, böylece, ulu Bakay,
Manas'tan kalan davulu
Alıverip eline,
Tam ortasından vurmuştu,
Argın ile Kırgız'ı
Bir kişiyi bırakmadan toplamıştı,
Bakay'ın oğlu Baytaylak,
Bundan önce at sürüp düşmana
girmemiş, Şayımbet pehlivan o da gelip.
Düşman düzenini bilmez henüz.
Sarı han'ın Kalık'ı,
Din Müslüman uğruna dövüşüp,
Kalday'ın tuğunu devirdiğinde
Halka değen ışığıydı.
Ok yetişmez ata binişip,
Ok geçmez kaftan giyişip,
Mızrağını alıp hazırlanıp,
Aybaltasını kuşanıp,
Cenk giysisini giyinip,
Bu da geldi sevinerek.
«Ecelim gelirse ölürüm – diye,
Manas'ın oğlu yetime
Arka olurum» – diye,
Eştekler'in Camgırçı'sı,
İtibarlı bir handı,
Küheylan Manas bozkurda
Arka olmuş bir candı.

Malı bir, ağılı ortak,
Aşı bir, sofrası ortak
Camgırçı'nın Şayımbet'i,
Boz alaca bayrak, tuğ alıp,
Bağıra çağıra gürültü salıp,
«Ecel gelirse ölürüm – diye,
Manas'tan kalan yetime
Arka olurum» – diye,
Hep han çocukları,

Calañkıçtay candarı,
Bakay baştık karısı,
Tuuçunakçan Sarı kan,
Erenderdin baarısı
Coo-caragın şaylanıp,
Semeteyge kol salsa,
Takır kaptap ketüügö
Erendin baarı kamdanıp.
Cılgınduunun oyuna,
Keñ Talastın boyuna
Cüzdön-cüzdön bölünüp,
Baarısı arslanday körünüp.
Attın oozun burdu ele,
Añdışıp baarı turdu ele.
Anı mınday taştaylı,
Kaptap kelgen kalıñ kol,
Andan kabar baştaylı.

Cellat gibi canları,
Bakay başta, yaşlısı,
Tuuçunak'lı Sarı han,
Erlerin hepsi
Cenk pusatını kuşanıp,
Semetey'e el kaldırırlarsa,
Topunu basıp geçmeye
Erlerin hepsi hazırlandı.
Cılgındı'nın ovasına,
Geniş Talas'ın boyuna
Yüzer yüzer bölünüp,
Hepsi arslan gibi görünüp.
Atın başını çevirmişti,
Hepsi pusup durmuştu.
Onu şimdilik böyle bırakalım,
Basıp gelen kalın ordudan,
Ondan haber başlatalım.

ABIKE, KÖBÖŞ, CAKIPTIN ÖLÜŞÜ

ABIKE, KÖBÖŞ VE CAKIP'IN ÖLÜMÜ

Abıke, Köböş – eki aram,
Çıybıt, Koçkor – tört aram,
Keçee, altı aram çogulup,
Acıbay, Kölbay – altı aram,
Talastan çaap köçümdü,
Manastan kalgan kırk çoro,
Katındıgı kurusun,
Kan kötörüp Köböştü,
Kastaşkan kandan kol cıynap, Aytıp cürgön kebi bar,
Kolun kalıñ mol cıynap,
Cerdin üstün taptatıp,
Cer caynata kaptatıp,
Adam tolup kılkıldap,
Uygu-tuygu bılkıldap,
Ayzaçanın caynatıp,

Abıke, Köböş – iki haram,
Çıybıt, Koçkor – dört haram,
Hani, altı haram toplanıp,
Acıbay, Kölbay – altı haram,
Talas'tan göçümü vurup,
Manas'tan kalan kırk çora,
Karılıkları kurusun,
Han kaldırıp Köböş'ü,
Düşman handan ordu yığıp, Söyleyip durduğu sözü var,
Ordusunu kalın, bol yığıp,
Yerin üstünü çiğnetip,
Yeri kaplatıp yaydırıp,
İnsan dolup dalgalanıp,
Curcuna içinde kaynaşıp,
Mızraklısını yayıp,

Arkasın kırk çorogo aydatıp, Adırdan akkan bulaktı,
Talıkpagan col kelet,
Taptap keteer kol kelet,
Bozala celek tuu kelet,
Boy-boylogon çuu kelet.
Dürkün-dürkün bölünöt,
Karap turup, Kanıkey
Kayran eneñ dolunun
Közünün caşı tögülöt.
Bödönödöy kayran köz
Bölök-bölök caş ketip,
Karagattay kayran köz
Kamçı boyu caş ketip:
«Aylanayın caratkan,
Kazar beken orumdu?
Karaan kılgan cetimdi
Karmap, soyup ciberip,
Kaynataar beken şorumdu?
Bozala tuncur bolpoñdu,
Boz karçıga çolpondu*
Kaptasa Kuday urat – dep,
Alda emne kılat – dep.
Bul altı aram barında,
Keñ Talas bizge cer bolboyt, Arıslan tuugan cetimdin

Ardını kırk çoraya sürdürüp, Tepeden akan pınarı,
Yorulmak bilmez yol gelir,
Çiğneyip geçecek ordu gelir,
Boz alaca bayrak, tuğ gelir,
Bağırış çağırış gürültü gelir.
Bölük bölük ayrılır,
Bakıp dururken Kanıkey,
Aziz anan, o yavuzun,
Gözünün yaşı dökülür.
Bıldırcın gibi aziz gözden
Bölük bölük yaş gidip,
Kara üzüm gibi aziz gözden
Kamçı boyu yaş gidip:
«Kurban olayım Yaradan,
Kazar mı ki çukurumu?
Arka edindiğim yetimi
Tutup boğazlayıverip,
Kaynatır mı ki çilemi?
Boz alaca sakin körpemi,
Boz atmaca çolpanımı
Basarlarsa Tanrı çarpar – diye,
Allah neler eder – diye.
Bu altı haram durdukça,
Geniş Talas bize yurt olmaz, Arslan doğmuş yetimin

Bul kırgız bizge el bolboyt,
Aramdardan ala albay kettim öçümdü!
Tügönbögön itterdin
Ayza boyu kegi bar.
Men bul cerden kaçkanda,
Talastan buzdu sartımdı,
Katındıgı kurusun,
Itterden alalbay kettim dartımdı!
Dagı üstünön bastı beym,
Aldeylegen çıraktı
Üşüntüp Kuday urat beym?»
Kançalık aytsa Kanıkey,

Bu Kırgız bize el olmaz,
Haramlardan alamadan gittim öcümü!
Tükenmez itlerin
Mızrak boyu kini var.
Ben bu yerden kaçarken,
Talas'tan dağıttı varımı,
Kadınlığım kurusun,
İtlerden alamadan gittim derdimi!
Yine üstüne mi çöker acep,
Ninniyle büyüttüğüm çerağı
Böyle mi vurur Tanrı acep?»
Ne kadar söylese de Kanıkey,

Tilazardın* tukumu –
Til albadı Semetey,
Zıñ-zıñ etip kebelbeyt,
Abıke menen Köböştün
Kançalık ilek* koldorun
Buçkagına teñebeyt.
Bala törö kabılan
Catıp aldı kenebey.
Darbazaluu ordogo,
Kaalgası temir korgongo,
Kız-kelindin oynuna,
Catıp aldı oşondo
Çaçıkeydin koynuna.
Eki enesi teñ ıylayt,
«Tur, bala» – dep aytalbay,
Tuygun tuugan çunaktın
Bir könülün kaytarbay.
«Ay bala» – dep aytalbay,

Söz dinlemezin soyu –
Söz dinlemedi Semetey,
Derin derin uyur, kıpırdamaz,
Abıke ile Köböş'ün
Nice kalabalık ordusunu
Tırnağına denk tutmaz.
Çocuk töre, o kaplan
Yatıverdi aldırmadan.
Kapılı büyük ordaya,
Kanadı demirden korunağa,
Kız gelinin oyununa,
Yatıverdi o zaman
Çaçıkey'in koynuna.
İki anası birden ağlar,
«Kalk, çocuğum» diyemeden,
Şahin doğmuş yaramazın
Gönlünü hiç kırmadan.
«Ey çocuğum» diyemeden,

Astı köönün kaytarbay.
Eki enesi teñ ıylap,
Manastan kalgan karaandın
Kam-kaygısın cep ıylap.
Bul kayran eneñ Kanıkey:
«Aramdar kelip uruşsa,
Kanday bolot zaman – dep,
Emine bolot, ölgöndö körgön
balam?» – dep, Aldıñkı kaşı – ak altın,
Arka çaçın on bölüp,
Örgön ceñeñ emespi.
Ayköl Manas barında
Ar kaysı menen alışıp,
Coo cagına begireek,
Köngön ceñeñ emespi.
Kança şer menen coolaşıp,
Kan Manastın barında
Körgön ceñeñ emespi.
Kolu kaptap kelgiçe,
Abıke, Köböş altı aram

Asla gönlünü kırmadan.
İki anası birden ağlayıp,
Manas'tan kalan yadigârın
Kaygısını, derdini yiyip ağlayıp.
Bu zavallı anan Kanıkey:
«Haramlar gelip savaşırsa,
Nasıl olur zaman?» deyip,
«Ne olur, öleceğim çağda gördüğüm
yavrum?» deyip, Ön kaşı ak altından,
Arka saçını ona bölüp,
Ören yengen değil mi.
Ayköl Manas sağken
Her biriyle boğuşup,
Düşman yönüne pek yatkın,
Alışmış yengen değil mi.
Nice aslanla savaşıp,
Han Manas sağken
Görmüş yengen değil mi.
Ordu basıp gelmeden,
Abıke, Köböş, altı haram

	Çoguu kaptap kelgiçe,	*Toplanıp basıp gelmeden,*
	Arday bolgon Buurulga	*Küheylan olmuş Buurul'a*
	Alıp cügön kattırıp,	*Alıp gemini taktırıp,*
	Için cibek iştegen,	*İçi ipek işlenmiş,*
64680	Ceti cıl tınbay tiştegen,	*Yedi yıl durmadan dikilmiş,*
	Atabayça sup cabuu*	*Atabayça sup çulunu*
	Arday bolgon Buurulga	*Küheylan olmuş Buurul'a*
	Ok cañılıp ketpeske,	*Ok yanılıp değmesin diye,*
	Abayı* menen captırıp.	*Abayı kumaşıyla örttürüp.*
	Al cabuunun üstünön	*O örtünün üstünden*
	Bulgaarı terdik, kök tokum	*Sahtiyan terlik, gök teyelti*
	Munu salıp çırkırap,	*Bunu koyup feryat edip,*
	Kayran eneñ Kanıkey	*Zavallı anan Kanıkey*
	Bir Kudayga burkurap.	*Bir Tanrı'ya ağlayıp yakarıp.*
64690	Cay-carakka kamınıp,	*Silaha pusata davranıp,*
	«Calgızda Kuday koldo!» – dep,	*«Yalnızımı, Tanrım, koru!» deyip,*
	Caratkanga calınıp.	*Yaradan'a yalvarıp.*
	Arday bolgon Buurulga	*Küheylan olmuş Buurul'a*
	Arınap ketken amanat,	*Adanıp gelmiş emanet,*
	Bil* terisin kaptagan,	*Fil derisiyle kaplanmış,*
	On beş cılı mamintip,	*On beş yıl böylece,*
	Oyron Bakay saktagan.	*Yaman Bakay saklamış.*
	Kaşı cerge tiybegen,	*Kaşı yere değmemiş,*
	Beydaarat adam minbegen,	*Abdestsiz adam binmemiş,*
64700	Kadırın bölök bilbegen,	*Kadrini başkası bilmemiş,*
	Almambet kılgan Akkañkı –	*Almambet'in yaptığı Akkañkı –*
	Ar Buudanga çak kañkı,	*Her küheylana denk eyer,*
	Artkı kaşı – çılk kümüş,	*Arka kaşı som gümüş,*
	Eki kaptalı – en temir,	*İki yanı pek demir,*
	Beren Alma sultandan	*Yiğit Alma sultandan*
	Belekke kalgan Akkañkı,	*Armağan kalan Akkañkı,*
	Aramdardan çoçudu,	*Haramlardan ürküp,*
	Arıslan eneñ Kanıkey	*Aslan anan Kanıkey*
	Arbuudandı tokudu.	*Arbuudan'ı eyerledi.*
64710	Azemdetip tarttırıp,	*Süsleyip sıkı çektirip,*
	Ayuu talpak, aybıştan*	*Ayı postu, aybıştan*
	Akkañkının üstünö	*Akkañkı'nın üstüne*
	Bap keltirip tarttırıp.	*Denk getirip bağlatıp.*

Basmayılı bargektüü,
Kuyuşkandın alakan
Köör taş menen aynektüü.
Kayran eneñ beybaktın
Köñülü caman bölündü.
«Beykabar catkan balamdı
Aramdar kaptap ketet dep,
Acalı böödö cetet» – dep,
Kayran eneñ dolunun
Kılayıp alı kalbadı,
«Kımbatım cetim minet» – dep,
Arbuudandı kamdadı.
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana*, torgol köz,
Sayışka kiyse ayza ötpös,
«Munu cetim kiysin – dep,
Akolpoktu kamdadı.
Kayran eneñ Kanıkey
Manas kandın Akkelte,

Kolanı sırma işlemeli,
Kuskunun ayası
Mücevher taşlı, aynalı.
Zavallı ananın, bahtsızın
Gönlü fena bölündü.
«Habersiz yatan yavrumu
Haramlar basıp geçer diye,
Eceli boşuna erişir» diye,
Zavallı deli yürek ananın
Zerrece gücü kalmadı,
«Kıymetlim, yetim biner» diye,
Arbuudan'ı hazırladı.
Yakası altın, yeni tunç,
Çift badanalı, boncuk gözlü,
Cenkte giyilse mızrak geçmez,
«Bunu yetim giysin» diye,
Akolpok'u hazırladı.
Zavallı anan Kanıkey
Manas hanın Akkelte'si,

Asınganda canıbar,
Aydalının aynegi,
Alışkan coogo atkanda,
Amanat candın ermegi,
Canduu mıltık Akkelte,
Kayran eneñ Kanıkey
Kırgı menen kırgılap,
Kızıl kum menen sürgülöp,
Tartkı menen tartkılap,
Tazalap için artkılap,
Kurgan eneñ beytaalay
Kutudagı darını
Kurkurata çögörüp,
Okçontoydon ok alıp,
Akkeltenin oozuna
Küldürötüp urdu emi,
Coo-caragın belendep,
Çıyırdı karmap turdu emi.
Oloñdoy bolgon kara çaç

Kuşanılınca, o can yoldaşı,
Omuz başının aynası,
Tutuşan düşmana atılınca,
Emanet canın avuncu,
Canlı tüfek Akkelte,
Zavallı anan Kanıkey
Kazıyıcıyla kazıyıp,
Kızıl kumla ovalayıp,
Çekiyle çekip düzeltip,
İçini temizleyip arıtıp,
Zavallı anan, bahtı kara,
Kutudaki barutu
Gürül gürül doldurup,
Fişeklikten ok alıp,
Akkelte'nin ağzına
Gümbürdeterek vurdu işte,
Cenk pusatını hazır edip,
Çıyırdı tutup durdu işte.
Yele gibi kara saçı

	Töbögö kınay tüyünüp,	*Tepeye sımsıkı düğümleyip,*
	Erkektin kiyimin kiyinip,	*Erkek giysisini giyinip,*
	Çoçup amaz okunup,	*İrkilip namazın kılıp,*
	Kara kaşka argımak	*Kara sakar argımağı*
	Ordo içinde tokunup,	*Orda içinde eyerleyip,*
	Coogo kirçü emedey,	*Cenge girecekmiş gibi,*
	Colbors eneñ kamınıp,	*Kaplan anan davranıp,*
	«Özünön çatak çıksın» – dep, Kara bayır at miñgen,	*«Kavga ondan çıksın» diye, Kara bayır at binmiş,*
64760	Caratkanga calınıp,	*Yaradan'a yalvarıp,*
	Uktap catat Semetey,	*Uyuyup yatar Semetey,*
	Kamınıp cüröt Kanıkey,	*Hazırlanır durur Kanıkey,*
	Munu mınday taştaylı,	*Bunu böylece bırakalım,*
	Beri cagınan baştaylı.	*Beri yanından başlayalım.*
	Bozalaluu kızıl tuu –	*Boz alemli kızıl tuğu –*
	Er Koçkorgo karmatıp,	*Er Koçkor'a tutturup,*
	Koldun artın kılıçtap	*Ordunun ardını kılıçlayıp*
	Köböş kanga aydatıp,	*Köböş hana sürdürüp,*
	Aybaltaçan çetinde,	*Aybaltalılar kıyısında,*
64770	Arıslan Köböş betinde,	*Aslan Köböş önünde,*
	Ak asaba, kızıl tuu	*Ak sancak, kızıl tuğ*
	Aygaylagan ızı-çuu,	*Haykırışan gürültü patırtı,*
	Mıltık ataar mergendi	*Tüfek atan avcıları*
	Çetine bölüp alıptır,	*Kıyıya ayırıp almış,*
	Altı miñdey kol menen	*Altı bin kadar orduyla*
	Abıke cürüp kalıptır.	*Abıke yürüyüvermiş.*
	Altı miñdey mergenin	*Altı bin kadar avcısını*
	Adırga bölüp alıptır,	*Kıra ayırıp almış,*
	Al mergendin başçısı	*O avcıların başbuğu*
64780	Abıke bolup kalıptır.	*Abıke oluvermiş.*
	Anın beri cak betinde,	*Onun beri yakasında,*
	Cılkısının baarısı	*Yılkısının hepsi*
	Öñköy okşoş kulaça,	*Tümü birbirine eş kula,*
	Mañdayında tumarça,	*Alnında muska nişanlı,*
	Baarı tulpar köykaşka,	*Hepsi tulpar, gök sakar,*
	Ölöñün aytıp ökürgön	*Ağıtını söyleyip böğüren*
	Kazaktın kolu bir başka.	*Kazak ordusu bir başka.*
	Ürbüsünön ayrılıp,	*Ürbü'sünden ayrılıp,*

Üşkürük salıp kaygırıp,
Kayra caaçu buluttay
Arkı-terki aylanıp,
Kara balta, zulpukor
Candarına baylanıp,
Cer tumandap düpüldöp,
Aykırıgı taş carıp,
Çurkurap çuusu baş carıp,
Kıpçak kolu bir bölök.
Kara ok ötpös ton kiygen,
Eñ kayrattuu, zaarı küç,
Kezikkendi kılgan tüz,
Muzburçaktın Buyanbek
Burulbay kelet kol menen
Bu da tört miñ kol menen.
Altı-Şaardın Alabek,
Aygır, kaçır, at minip,
Sakaldarın tüpöytüp
Bir-birine süylönüp,
«Akalaşıp» küülönüp,
Kambılsınıp şaylanıp,

Kara çokmor, aybalta
Candarına baylanıp,
Sakaldarın cayıltıp,
Açık töşün daktaytıp,
Sıbızgısın tarttırıp,
Çomgo mingen balbanga
Tegiz akış ayttırıp,
Alabek kaptap alıptır.
Abıke menen Köböştün
Tiline kirip, bulardı
Teñir urup salıptır.
Kum-Kıyanı ceektep,
Caynap çıgıp kelatat.
Kumurskaday bıcıldap,
Kaynap çıgıp kelatat.
Koldun baarın kırk çoro –
Kambıl bolgon kayrandar

Ah çekip kederlenip,
Yeniden yağacak bulut gibi
Öteye beriye dolanıp,
Kara balta, zülfikâr
Yanlarına kuşanıp,
Yer dumanlanıp gümbürdeyip,
Haykırışı taş yarıp,
Çığlığı, gürültüsü baş yarıp,
Kıpçak ordusu bir bölük.
Kara ok geçmez kürk giymiş,
En yürekli, zehri güçlü,
Rast geleni dümdüz etmiş,
Muzburçak'ın Buyanbek'i
Sapmadan gelir orduyla
Bu da dört bin orduyla.
Altı-Şaar'ın Alabek'i,
Aygır, katır, at binip,
Sakallarını kabartıp
Birbirine söylenip,
«Ağalaşıp» kükreyip,
Becerikli geçinip kuşanıp,

Kara çomak, aybalta
Yanlarına kuşanıp,
Sakallarını yayıp,
Açık göğsünü kabartıp,
Sıbızgısını çaldırıp,
Semere binmiş pehlivana
Hep bir ağızdan ır söyletip,
Alabek basıp gelmiş.
Abıke ile Köböş'ün
Diline uyup, bunları
Tanrı çarpıvermiş.
Kum-Kıya'yı kıyılayıp,
Kaynaşıp çıkıp gelmekte.
Karınca gibi kaynaşıp,
Kaynayıp çıkıp gelmekte.
Ordunun hepsini kırk çora –
Becerikli olan zavallılar

Aydap çıgıp kelatat.
Taş-Moynoktun böksösün
Attap çıgıp kelatat,
Çoñ Talastın böksösün
Kalıñ asker bıcıldap,
Kaptap çıgıp kelatat.
Ayzanın uçu koroktop,
Adamdın başı soroktop,
Bolboguru içinde,
Bolumduusu çetinde,
Kaçkıları içinde
Kayrandarı çetinde,
Karasa közgö ilinbeyt, –
Kuday betin körsötpö,
Kaysı ekeni bilinbeyt.
Kamıştı kör, zeldi kör,
Kaynagan kalıñ eldi kör.
Celek menen cürgöndör
Cerdi buzup taptaşıp,
Manastın calgız cetimin
Cep iyçüdöy kaptaşıp.
Doolbastı kars urup,

Sürüp çıkıp gelmekte.
Taş-Moynok'un yamacını
Aşıp çıkıp gelmekte,
Koca Talas'ın yamacını
Kalabalık asker kaynaşıp,
Basıp çıkıp gelmekte.
Mızrağın ucu dikilip,
Adamın başı belirip,
İşe yaramazı içeride,
İşe yarayanı kıyıda,
Kaçkınları içeride
Yiğitleri kıyıda,
Baksan göze ilişmez, –
Tanrı yüzünü göstermesin,
Hangisi olduğu bilinmez.
Kamışa bak, sele bak,
Kaynayan kalabalık ele bak.
Bayrakla yürüyenler
Yeri bozup çiğneyip,
Manas'ın yalnız yetimini
Yiyecekmiş gibi üşüşüp.
Davulu güm güm vurup,

Çoguu baarın ant urup,
Abıke, Köböş kol aydap,
Altı aramdın baarısı
Kelgen koldu çoguu aydap,
Manastın calgız cetimge
Katılmak boldu şor kaynap.
Alasın ala kaçkansıp,
Akmaktı Kuday emi urdu,
Ak kazına çaçkansıp,
Cer tumandap zakımdap,
Semeteydin ordogo
Kol kirmek boldu cakındap.
Kan Manastın kırk çoro
Iras Kuday urdu emi,
Irgılcıñ bolup turdu emi.
Irbı-dırbı boluşup,

Hepsini birden ant çarpıp,
Abıke, Köböş ordu sürüp,
Altı haramın hepsi
Gelen orduyu toplu sürüp,
Manas'ın yalnız yetimine
Sataşır oldu, şoru kaynayıp.
Alacağını alıp kaçar gibi,
Ahmağı Tanrı işte çarptı,
Ak hazine saçar gibi,
Yer dumanlanıp buğulanıp,
Semetey'in ordasına
Ordu girmek oldu yaklaşıp.
Han Manas'ın kırk çorası
Gerçekten Tanrı çarptı işte,
İkircikli olup durdu işte.
Darmadağın oluşup,

Ala bolup caynaşıp,
Biröön biröö karmaşıp,
Kepti ortogo salışıp,
Dürküröşüp kalışıp.
Ata uululap bölünüp,
Oşo kelgen çoronun
Adal neet cakşısı –
Közünün caşı tögülüp.
Ata uuldaşıp kalışıp,
Añgemeni salışıp,
Tizgindeşip toktoşup,
Ilgerkini coktoşup,
Cüyöölöşüp alışıp,
Tutkaktaşıp kalışıp,
Ara cerge toktoşup,
Bir kıylası çoronun
Abıke menen Köböştü
Ayabay caman boktoşup.
Irbı-dırbı boluşup,
Kızarışıp koyuşup,
Bölök-bölök kırk çoro
Bölünüşüp turganda,
Bötöndügü aramdın

Araları açılıp kaynaşıp,
Biri birini yakalayıp,
Sözü ortaya koyuşup,
Gürültüyle dalgalanıp.
Boy boy, soy soy bölünüp,
O gelen çoraların
Temiz niyetli iyisi –
Gözünün yaşı dökülüp.
Soy soy toplaşıp,
Sohbete koyulup,
Dizgin çekip duruşup,
Eskiyi yâd edip,
Gerekçe döküp tartışıp,
Birbirine takışıp,
Ara yerde duruşup,
Çoraların bir nicesi
Abıke ile Köböş'e
Amansızca fena sövüp.
Darmadağın oluşup,
Kızarışıp duruşup,
Bölük bölük kırk çora
Bölünüşüp dururken,
Haramın yabancılığı

Körünüşüp turganda,
Könülü caman bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Biröö üzüktöy kalpak er Şuutu,
Biröö Iramandın Irçıuulu –
Içkırı tüpök kırk muñduu*
Oşol Irçıuul kanetsin,
Kızırduu Manas erdi aytat,
Cürök carar çerdi aytat:
«Atañdın körü, kırk çoro,
Arbaktı kaçan bilebiz?
Arbagı azız Manastın
Tuzuna kantip siyebiz?
Balasına kol salıp,
Ne muraatka cetebiz?

Görünüşüp dururken,
Gönlü fena bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Biri koca keçe kalpaklı er Şuutu,
Biri Iraman'ın Irçıuul'u –
Uçkuru püsküllü, kırk dertli
O Irçıuul ne yapsın,
Hızırlı Manas eri anlatır,
Yürek yaran derdi söyler:
«Atanızın körü, kırk çora,
Ata ruhunu ne zaman bileceğiz?
Ruhu aziz Manas'ın
Tuzuna nasıl işeriz?
Çocuğuna el kaldırıp,
Hangi murada ereriz?

	Kırkıbız kırk cerden kelgen	*Kırkımız kırk yerden gelme*
	it elek, Topoloñ salıp tiyiştik.	*it idik, Kargaşa salıp sataştık.*
	Doñuz koop ketebiz.	*Domuz gibi kudurup gideriz.*
	Arbagı azız Manastın	*Ruhu aziz Manas'ın*
	Arbagı azır turbaybı,	*Ruhu hazır durmaz mı,*
	Arbagı bizdi urbaybı!	*Ruhu bizi çarpmaz mı!*
	Carıktık Manas kökcaldın	*Işık yüzlü bozkurt Manas'ın*
64910	Calgız uulu Semetey,	*Yalnız oğlu Semetey,*
	Oşogo tiysek oñobu?	*Ona el kaldırsak onar mıyız?*
	Atañdın körü, kırk çoro,	*Atanızın körü, kırk çora,*
	O düynö ketken Manastın	*Öbür dünyaya göçen Manas'ın*
	Bizdi arbagı ursa bolobu?	*Ruhu bizi çarparsa nice olur?*
	Baatır Manas barında,	*Bahadır Manas sağken,*
	Baykagıla, kırk çoro,	*Düşünün bir, kırk çora,*
	Barbalaktap kalçu elek.	*Şen şakrak gezerdik.*
	Bütün kunduz terisin	*Bütün kunduz derisini*
	Cara bölüp ciberip,	*Yarıp bölüştürüverip,*
64920	Bagalakka salçu elek,	*Paça kürküne koyardık,*
	Kunduz turmak, körpö cok,	*Kunduz şöyle dursun, kuzu postu yok,*
	Kuruganıñ uşu kez?	*Kuruyup kaldığın çağ bu!*
	Atañdın körü, kırk çoro,	*Atanızın körü, kırk çora,*
	Curtta kalgan küçüktöy	*Yurtta kalmış enik gibi*
	Uluganıñ uşu kez.	*Uluduğun çağ işte bu.*
	Keçee, Manas barında,	*Daha dün, Manas sağken,*
	Eriksek elik atkanda,	*Canımız sıkılsa karaca vururken,*
	Erikpesek Talasta	*Sıkılmazsak Talas'ta*
	Erkin oynop catkanda,	*Özgürce oynayıp yatarken,*
64930	Kabılan Manas barında,	*Kaplan Manas sağken,*
	Kankordun aman çagında,	*Hunhârın esen çağında,*
	Atañdın körü, kırk çoro,	*Atanızın körü, kırk çora,*
	Barıp aldıñ Oogandı,	*Varıp aldın Oogan'ı,*
	Margalañ kaydan soo kaldı?	*Margalañ nereden sağ kaldı?*
	Oşo Manas barında	*O Manas sağken*
	Olcolop buzup, uzdu aldık.	*Yağmalayıp bozup, usta kızlar aldık.*
	Oymok ooz, boto köz	*Yüksük ağızlı, boto gözlü,*
	Oykuştagan suluudan	*Salınan güzellerden*
	Tandap turup, kızdı aldık.	*Seçe seçe kız aldık.*
64940	Ok ötpögön bedel ton*	*Ok geçmez bedel kürkünü*

Bir kündö beşten kiyiştik,
Topon suu* cetpes Beecinge
Coonu birge coolaştık,
Doonu birge doolaştık,
Oyron Manas barında
Ortosun buzup, col saldık,
Ombunu buzup, olco aldık,
Oşo Manas ötkönü –
Olco turmak, böz tappay,
Kaysı cerde zor bolduk,
Altı aramga kor bolduk.
Orustan keldik bir çoro,
Kıtaydan keldik bir çoro,
Kırımdan keldik bir çoro,
Kırkıbız kırk cerden kelgen
it elek,
It emey kaysı kişi elek?
Bul Manaska kelgeni,
Atsız keldik bir çoro,
Atsız kelgen çorogo
Arkar ayak, cez bilek
Nak tulpardı miñgizdi.
Tonsuz keldik bir çoro,
Tonsuz kelgen çorogo

Bir günde beşer giydik,
Tufan suyu ulaşmaz Beecin'e
Düşmana birlikte kılıç çaldık,
Davayı birlikte güttük,
Yaman Manas sağken
Ortasını yarıp yol açtık,
Ombu'yu bozup ganimet aldık,
O Manas göçeli –
Ganimet şöyle dursun, bez bulamadan,
Hangi yerde güçlü olduk,
Altı harama hor olduk.
Rus'tan geldik bir çora,
Kıtay'dan geldik bir çora,
Kırım'dan geldik bir çora,
Kırkımız kırk yerden gelme
it idik,
İt değilsek hangi kişiydik?
Bu Manas'a geldiğimizde,
Atsız geldik bir çora,
Atsız gelen çoraya
Arkar ayaklı, tunç bilekli
Halis tulpara bindirdi.
Kürksüz geldik bir çora,
Kürksüz gelen çoraya

Ton cakşısın kiygizdi,
Üysüz keldik bir çoro,
Üysüz kelgen çorogo
Tündügü altın, kırçoo cez,
Balası calgız Semetey
Çoñ ordogo kirgizdi,
Katınsız keldik bir çoro,
Katınsız kelgen çorogo
Kırmızı köynök, ayça bel,
Kılaktagan boto köz,
Kız suluusun cıydırdı,
Moldo menen kocogo
Çapma nike kıydırdı,
Alıp berdi er Manas.

Kürkün iyisini giydirdi,
Evsiz geldik bir çora,
Evsiz gelen çoraya
Tündüğü altın, çemberi tunç,
Oğlu yalnız Semetey
Koca ordaya buyur etti,
Kadınsız geldik bir çora,
Kadınsız gelen çoraya
Kırmızı gömlekli, ince belli,
Süzülen boto gözlü,
Kızın güzelini derletti,
Molla ile hocaya
İvedi nikâh kıydırdı,
Alıverdi er Manas.

	Malsız keldi bir çoro,	*Malsız geldi bir çora,*
64980	Malsız kelgen çorogo	*Malsız gelen çoraya*
	Adırda cılkı ala baş,	*Kırlarda yılkı, ala başlı,*
	Argımak, buudan aralaş	*Argımak, küheylan karışık*
	Malın berdi kan Manas.	*Malını verdi han Manas.*
	Atañdın körü, kırk çoro,	*Atanızın körü, kırk çora,*
	Kızırluu Manas ölgöndö	*Hızırlı Manas ölünce*
	Baarıbız ölgön ekenbiz.	*Hepimiz ölmüşüz meğer.*
	Kecige cündü ürpöytüp,	*Ense tüyünü kabartıp,*
	Ayban bolgon ekenbiz.	*Hayvan olmuşuz meğer.*
	«Tuyt» degen cakka çü koygon Atışa kirip bet bolboym.	*«Tuyt» denen yana koşturan Atışa girip karşı durmam.*
64990	Taygan bolgon ekenbiz.	*Tazı olmuşuz meğer.*
	Abıke menen Köböştü	*Abıke ile Köböş'ü*
	Kan kötörüp muraaga	*Han kaldırıp murat diye*
	Cetip kalgan ekenbiz.	*Ermişiz meğer.*
	A düynö ketken Manastın	*Öbür dünyaya göçen Manas'ın*
	Arbagına ok atıp,	*Ruhuna ok atıp,*
	Ayban bolup burulup,	*Hayvana dönüşüp,*
	Adamdıktın türünön	*İnsanlık suretinden*
	Ketip kalgan ekenbiz.	*Çıkıp gitmişiz meğer.*
	Tuzu oor Manastın,	*Tuzu ağır Manas'ın,*
65000	Tuzuna kantip siyebiz?	*Tuzuna nasıl işeriz?*
	Manastın tuygun uuluna,	*Manas'ın şahin oğluna,*
	Ne bet menen tiyebiz?	*Hangi yüzle el kaldırırız?*
	Kudayga koydum, kırk çoçko,	*Tanrı'ya bıraktım, kırk domuz,*
	Akmak bolduk baarıbız!	*Ahmak olduk hepimiz!*
	Kurga tüygön kat kana?	*Kuşağa düğümlenen ahit hani?*
	Kuçaktaşıp dos bolgon	*Kucaklaşıp dost olan*
	Kudaylaşkan ant kana?	*Tanrı adına içilen ant hani?*
	Baatır Manas kökcaldın	*Bahadır bozkurt Manas'ın*
	Ok atıp kantip kirebiz?	*Oğluna ok atıp nasıl gireriz?*
65010	Kudaydan korkpos kırk çoçko	*Tanrı'dan korkmaz kırk domuz*
	Balaga kantip tiyebiz?	*Çocuğa nasıl el kaldırırız?*
	Bala menen uruşup,	*Çocukla vuruşup,*
	Ne muraatka cetebiz?	*Hangi murada ereriz?*
	Aytılımış çın bolso	*Söylenen söz gerçekse*
	Kara eşek bolup ketebiz.	*Kara eşek olup gideriz.*

Manastın calgız uuluna	*Manas'ın yalnız oğluna*
Katılgan adam oñobu?	*Sataşan adam onar mı?*
Tuygun Manas kökcaldın	*Şahin, bozkurt Manas'ın*
Tuzuna kara sanagan,	*Tuzuna kara kastı olan,*
65020 Tuura busurman bolobu?	*Doğru Müslüman olur mu?*
Senin bu sözüñdü bilbeymin,	*Senin bu sözünü bilmem ben,*
Manastın uulu calgızga	*Manas'ın yalnız oğluna*
Baş kesilsin, tiybeymin.	*Başım kesilsin, dokunmam.*
Atışa ketip mert bolboym,	*Atışıp gidip telef olmam,*
A düynö ketken kökcaldın	*Öbür dünyaya göçen bozkurdun*
Arbagına çet bolboym,	*Ruhuna yabancı düşmem,*
Azır kelgen cetimge	*Şimdi gelen yetime*
Bu sözüñdü bilbeymin,	*Bu sözünü bilmem ben,*
Buudan Manas kökcaldın	*Küheylan, bozkurt Manas'ın*
65030 Calgızına tiybeymin.	*Yalnızına dokunmam.*
Kulaalı eleñ tegiñer,	*Çaylak idi aslınız,*
Kurgan Manas ölgönü	*Zavallı Manas öleli*
Kurama bolduñ teñiñer.	*Derme çatma oldunuz hepiniz.*
Kökcal Manas barında	*Bozkurt Manas sağken*
Coo artınan tüşçü elek,	*Düşman ardına düşerdik,*
Abıke, Köböş kelgeni,	*Abıke, Köböş geleli,*
Coo turgay, doo tappay	*Düşman şöyle dursun, dava bulamadan*
Alek bolduk karıbız.	*Helak olduk, kocadık.*
Atañdın körü, kırk çoro,	*Atanızın körü, kırk çora,*
65040 Ayköl Manas ölgönü	*Ayköl Manas öleli*
Belgilüü Manas kan ölüp,	*Namlı Manas han ölüp,*
Kırk çoronun baarı ölüp,	*Kırk çoranın hepsi ölüp,*
Atañdın körü, kırk çoro!	*Atanızın körü, kırk çora!*
Kırkıbız kırk cerden kelgen	*Kırkımız kırk yerden gelme*
curt elek. Şuutu kul koşo toktodu,	*halk idik. Şuutu kul da birlikte durdu,*
Biröönün tilin biröö albas,	*Biri birinin sözünü dinlemez,*
Biröönü biröö körö albas,	*Biri birini çekemez,*
Kıcıldagan it elek.	*Hırlaşan it idik.*
Kurandı belek kurç bolboy,	*Çelik gibi keskin olamadan,*
65050 Kurama elek curt bolboy,	*Derme çatmaydık, yurt olamadan,*
Baştıgıñ Abıke, Köböş börü albay,	*Başı çeken Abıke, Köböş kurt kapamaz,*
Karaan kılgan ekensiñ!	*Meğer arka edinmişsin!*
Börü algan asıl Manastı	*Kurt kapan asil Manas'ı*

Al aram cürөt körö albay.
Baatır Manas barında
Cılkının kısır tayın cep,
Cayanın karış mayın cep,
Arakka toyup alkınıp,
Ar kaysı coogo talpınıp,
Kımız içip kızışıp,
Söök-teri ısışıp,
Şabıyat* oynop, dañ salıp,
Catıçu beleñ, kırk çoro,
Keñ Talasta dañ salıp.
Kesiri kalıñ kırk çoro,
Ayköl Manas sultandın
Calgızına kol salıp,
Emi bolduk kırk çoçko.
Kazat kılgan Semetey
Özön suunun bulagı,
Kabılan Manas sultandın
Ölgöndö körgön çıragı.
Kaptap kazat kılgıday,
Karsıldaşıp turguday,
Kara munar too emes,
Ce kalmaktan kelgen coo emes,
Kızıl munar too emes,
Kıykırıp kazat kılgıday,
Ce Kıtaydan kelgen coo emes,
Kılçaybagan arbakka
Kırk çoro çoçko soo emes» –

O haram gezer çekemeyip.
Bahadır Manas sağken
Yılkının kısır tayını yiyip,
Sağrının karış yağını yiyip,
Rakıya doyup coşup,
Her bir düşmana atılıp,
Kımız içip kızışıp,
Kemiği teni ısınıp,
Şabıyat oynayıp, şan salıp,
Yatar değil miydin, kırk çora,
Geniş Talas'ta şan salıp.
Vebali ağır kırk çora,
Ayköl Manas sultanın
Yalnızına el kaldırıp,
İşte olduk kırk domuz.
Gaza kılan Semetey
Vadi suyunun pınarı,
Kaplan Manas sultanın
Ölürken gördüğü çerağı.
Basıp gaza edecek gibi,
Çarpışıp duracak gibi,
Kara puslu dağ değil,
Ne Kalmak'tan gelen düşman,
Kızıl puslu dağ değil,
Haykırıp gaza edecek gibi,
Ne Kıtay'dan gelen düşman,
Göz kırpmayan ervah önünde
Kırk çora domuz sağ kalmaz» –

Dep, oşöntüp, er Irçıuul,
Ezelkisin coktodu,
Kañırıgı bek tütöp,
Kırk çoronun kalganı
Bul ekөönü boktodu.
«Manastın calgız cetimin
Baana kılgan ekensiñ,
Kaçkın katın Kanıkey
Manastın uulu oñ kılbayt,
Baarıbızdı soo kılbayt.

Deyip, böylece, er Irçıuul,
Eski günleri yâd etti,
İçi yanıp tütüp,
Kırk çoranın kalanı
Bu ikisine sövüp saydı.
«Manas'ın yalnız yetimini
Kendine siper etmişsin,
Kaçak kadın Kanıkey
Manas'ın oğlu hayır etmez,
Hepimizi sağ komaz.

Irçı menen Şuutu kul,
Murun ekööñdü karmap alabız,
Kurmandıkka çalabız,
Manastın uulu cetimden
Anan öçtü alabız!».
Bular mınday degende,
Şuutu turup munu aytat:
«Manastın uulu cetimge
Atañdın körü, kırk çoro,
Tüz kirip, ayza sunduñar,
Körgön menen ukkanga
Çın şermende kıldıñar!
Tübö! Tübö! betiñe,
Atañdın körü, kırk çoçko!
Tülkü şimşir etiñdi,
Emi kim körsün senin betiñdi!?»
Irçıuul menen Şuutu kul
San kazına düynösün
Çaçıp ketti bul eköö,
Semeteyge katılbay,
Cer-cerine bet alıp,
Kaçıp ketti bul eköö.
Tañ kaşkayıp sürgöndö,
Cerge carık tiygende,
Asmandan taraza cıldız batkanda,
Tañ dümpöyüp atkanda,
Tañdın carık bölünüp,

Cerge carık körünüp,
Mına uşunday ubakta,
Kögala celek körünüp,
Kol çurkurap bölünüp,
Türkün-türkün el kaptap,
Türmögün cazbay kol kaptap.
Aybandın tişi ötpögön,
Kaardanıp bakırıp,
«Köböştöp» uraan çakırıp,
Kuturgan ittey eeligip,
Kırk çoro kelet ceeligip,

Irçı ile Şuutu kul,
Önce ikinizi yakalarız,
Kurban diye keseriz,
Manas'ın oğlu yetimden
Sonra öcümüzü alırız!».
Bunlar böyle deyince,
Şuutu kalkıp şunu söyler:
«Manas'ın oğlu yetime
Atanızın körü, kırk çora,
Dosdoğru dalıp mızrak uzattınız,
Görene ve işitene
Kendinizi gerçekten rüsva ettiniz!
Tövbe! Tövbe! yüzüne,
Atanızın körü, kırk domuz!
Tilkiler koklasın etini,
Şimdi kim görsün senin yüzünü!?»
Irçıuul ile Şuutu kul
Sayısız hazine varlığını
Saçıp gitti bu ikisi,
Semetey'e sataşmadan,
Kendi yerlerine yönelip,
Kaçıp gitti bu ikisi.
Tan ağarıp sökünce,
Yere ışık değince,
Gökten terazi yıldızı batınca,
Tan kabarıp atınca,
Tanın ışığı ayrılıp,

Yere aydınlık görünüp,
İşte tam böyle bir vakitte,
Gök ala bayrak görünüp,
Ordu çığrışıp bölünüp,
Türlü türlü el basıp,
Sırasını bozmadan ordu basıp.
Hayvanın dişi işlemez,
Öfkelenip bağırıp,
«Köböş!» diye nara atıp,
Kudurmuş it gibi azıp,
Kırk çora gelir coşup,

Abıkeler çuu tartıp,
Topurak uçup, toz küyüp,
Alamandap cabılıp,
Kuday betin körsötpö,
Kamgak uçkan emedey,
Kaçırıp soguş saldı emi,
Katuulap kamap aldı emi,
Kalaymandı saldı emi.
Aç aykırık, çuu salıp,
Alamandap duu salıp,
Kerney ünü bapıldap,
Doolbas ünü takıldap,
Aç aykırık, çuu salıp,
Camgırday kılıp, caa tartıp, Kez-kezdeşip catışıp,
Möndürdöy kılıp, ok atıp,
Kan Manastın kırk çoro
Cetik beldi kurçanıp,
Celmoguzday kol salıp.
Calpı karşı turuşup,
Can ayabay uruşup,
Çaçıkeydin korgondo,
Kanıkeydin ordodo
Kan Manastın kırk çoro
Tegerektep kalıştı,
Ortosuna alıştı.
Kakan menen karmaşıp,
Kandim bolgon kırk çoro
Kayran Manastın barında,
Kança coo menen sayışıp,

Dañgıl* bolgon kırk çoro.
Örttöy közü caynaşıp,
Kan içmesi karmaşıp,
Aç aykırık, kuu süröön,
Alışsa adamdın alı cetpegen,
Kırk çoro kirdi küülönüp,
Calgızı Semeteyge süylönüp:
«Temir kandın şaarına

Abıkeler gürültü koparıp,
Toprak uçup, toz yanıp,
Akın akın üşüşüp,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Savrulan diken topu gibi,
Saldırıp savaş açtı işte,
Sıkıca kuşatıverdi işte,
Kıyameti kopardı işte.
Aç haykırış, gürültü salıp,
Akın akın uğultu salıp,
Kerney sesi güm güm ötüp,
Davul sesi takırdayıp,
Aç haykırış, gürültü salıp,
Yağmur gibi yay çekip, Karşı karşıya gelişip,
Dolu gibi ok atıp,
Han Manas'ın kırk çorası
Yetkin beli kuşanıp,
Celmoguz gibi saldırıp.
Topluca karşı duruşup,
Can esirgemeden vuruşup,
Çaçıkey'in hisarında,
Kanıkey'in ordasında
Han Manas'ın kırk çorası
Çepeçevre sardılar,
Ortalarına aldılar.
Kakan ile çarpışıp,
Usta olmuş kırk çora,
Zavallı Manas sağken,
Nice düşmanla mızraklaşıp,

Ünlü olmuş kırk çora.
Ateş gibi gözleri parlaşıp,
Kan içiciliği tutup,
Aç haykırış, kuru nara,
Tutuşsa insanın gücü yetmeyen,
Kırk çora girdi kükreyip,
Yalnız Semetey'e söylenip:
«Temir hanın şehrine

	Tentip ketken cetimdi	*Sürgün gitmiş yetimi*
	Tebelep karmap algıla,	*Çiğneyip yakalayın,*
	Col üstünö süyrötüp	*Yol üstünde sürükleyip*
	Kurmandıkka çalgıla,	*Kurban diye kesin,*
65170	Kanıkeydi süyrötüp,	*Kanıkey'i sürükleyip,*
	Dañgıttarga cargıla.	*Azgın köpeklere parçalatın.*
	Bakay çaldı tokmoktop,	*Bakay kocayı dövüp,*
	Töö artına salgıla,	*Deve ardına bağlayın,*
	Çatak salgan Sarı taz	*Fitne salan Sarı taz'ın*
	Közün çukup algıla!	*Gözünü oyup alın!*
	Karma-karma-karma – dep,	*Yakala, yakala, yakala! deyip,*
	Cetim kuldu bayla!» – dep,	*Yetim kulu bağlayın!» deyip,*
	Keñ ordogo tie albay,	*Geniş ordaya dokunamayıp,*
	Ce balaga daap kire albay,	*Ne çocuğa cesaret edip girebilip,*
65180	Mıltık menen atışıp,	*Tüfekle atışıp,*
	Kire alışpay turuşup,	*Giremeyip duruşup,*
	Mıltık menen uruşup,	*Tüfekle vuruşup,*
	Andis bolgon kırk çoro,	*Şaşkına dönen kırk çora,*
	Aran ooz* sır cebe,	*Aran ağızlı sırlı ok,*
	Munun uruşu kızık añgeme,	*Bunun savaşı ilginç hikâye,*
	Baarısı Manastan kalgan er neme	*Hepsi Manas'tan kalma er kişi*
	Ala koyup cüzdü atıp,	*Alıp hemen yüz kez atıp,*
	Kök çıbık mıltık, ak tinte,	*Gök çubuk tüfek, ak hançer,*
	Kösömdü mıltık kurç menen	*Öncüyü keskin tüfek ile*
65190	Ünün üngö koşturup,	*Sesini sese katıp,*
	Kürkürötö bek atıp,	*Gürleterek sıkı atıp,*
	Can ayabay atkılap cana turganda	*Can esirgemeden ateş edip dururken*
	Kolundagı kelteler	*Ellerindeki kelteler*
	Ününö ünü koşulup,	*Sesine sesi katılıp,*
	Oozunan tütün coşulup.	*Ağzından duman fışkırıp.*
	Kurçtun ogu çırkırap,	*Çeliğin oku vızıldayıp,*
	Tiygen sayın ketilip,	*Değdikçe gedilip,*
	Ordonun booru bırkırap.	*Ordanın bağrı ufalanıp.*
	Mıltıktın ünü cabırap,	*Tüfeğin sesi yaygaralanıp,*
65200	Caanın ogu bıdırap,	*Yayın oku takırdayıp,*
	Kuday betin körsötpö,	*Tanrı yüzünü göstermesin,*
	Buurçak kuurgan emedey,	*Kavrulan nohut gibi,*
	Can ayabay turuşup,	*Can esirgemeden duruşup,*

Cabıla baarı uruşup,
Kırk çoro baştap baarısı
Cabıla kaptap ketti emi,
Cetimiñdin ordosun,
On eki kurçap öttü emi,
Oktun cayı oşondo
Kırçoogo çıgıp ketti emi,
Munarıktı kör, çoktu kör,
Buyrugu küçtüü kuduret
Burulbay tiygen oktu kör!
Alar kamap kelgende
Boz munarık, küygön çañ,
«Calgızım kanday bolot?» – dep,
Uykudan çoçup oygonup,
Iylap turat eki can.
«Terbelbegen cetimdi
Kokustan kaptap ketet – dep,
Ölgöndö körgön cetimdin,
Acalı böödö cetet» – dep,
Baya beren eneñ Kanıkey
Köñülü caman bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Ordunan ırgıp cügürüp,
Başına altımış sanaa bir kelip.
Akolpoktu kiyinip,
Beren eneñ Kanıkey
Beybaktın cayın suraba,
Almambettin Sır barañ
Ala koyup koluna,
Oñgo oop bir atıp,
On eçesin sulatıp,
Solgo oop bir atıp,

Soltondorun kulatıp,
Katındıgın bilgizbey,
Abıke, Köböş itterdi
Al ordogo kirgizbey,
Er müçölüü, epsiz er,

Hep birden vuruşup,
Kırk çora önde, hepsi
Hep birden basıverdi işte,
Yetiminin ordasını,
On iki kez kuşatıp geçti işte,
Okun hâli o zaman
Çembere çıkıverdi işte,
Pusa bak, kora bak,
Buyruğu güçlü Kudret'in
Sapmadan değdirdiği oka bak!
Onlar kuşatıp gelince
Boz pus, yanan toz,
«Yalnızım nice olur?» deyip, Uykudan
irkilip uyanıp,
Ağlayıp durur iki can.
«Kımıldamayan yetimi
Ansızın basıverirler diye,
Ölürken görülen yetimin,
Eceli boşuna erişir» diye,
Demin o yiğit anan Kanıkey
Gönlü fena bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Yerinden fırlayıp koşup,
Başına altmış düşünce birden gelip.
Akolpok'u giyinip,
Yiğit anan Kanıkey
Bahtsızın hâlini sorma,
Almambet'in Sır tüfeğini
Alıverip eline,
Sağa eğilip bir atıp,
On kadarını serip,
Sola eğilip bir atıp,

Sultanlarını devirip,
Kadınlığını belli etmeden,
Abıke, Köböş itleri
O ordaya sokmadan,
Er yapılı, emsalsiz er,

Esil eneñ Kanıkey
Epsiz erdik kıldı emi,
Kudaydan surap turdu emi,
Kurgan eneñ Kanıkey
Çoñ aybattı kıldı emi.
Oşondo Manastın uulu badirek
Zıñ-zıñ etip kenebey,
Bala törö, er çirkin
Sungan butu tartılbayt,
Cumgan közü açılbayt.
Zıñgırap uktap kenebeyt,
Kurçap catkan duşmandı
Buçkagına teñebeyt,
Oşondo Çaçıkeydin korgondo,
Kanıkeydin ordodo,
Tüşkö cakın bolgondo
Oñ cagına tolgonup,
Çukuranıp erigip,
Kök colborstoy kerilip,
Kolun suuga salınıp,
Kol daaratın alınıp,
Bir Kudayga calınıp.
Çoçup amaz okunup,
Arbuudandı tokunup,
Caratkanga calınıp,
Manastan kalgan Boz kise
Alıp belge çalınıp,
Cay-caragın şaylanıp,
Törönün uulu çunagıñ
Kayra caaçu buluttay,
Kaarı betine aylanıp.

Asmandan tüşkön altı kurç
Kılıçtın kınay mıktısı –
Manas algan Zulpukor,
Kıykırıp kından çıgarsa,
Kan içpey kuru cürbögön,
Kanga mıktap toyboso,
Katsa kınga kirbegen.

Değerli anan Kanıkey
Eşsiz yiğitlik etti işte,
Tanrı'dan dileyip durdu işte,
Zavallı anan Kanıkey
Büyük heybet gösterdi işte.
O zaman Manas'ın oğlu, o yaman,
Mışıl mışıl aldırmadan,
Çocuk töre, koca yiğit
Uzattığı ayağı çekilmez,
Yumduğu gözü açılmaz.
Derin uyur, aldırmaz,
Kuşatıp yatan düşmanı
Tırnağına denk tutmaz.
O zaman Çaçıkey'in hisarında,
Kanıkey'in ordasında,
Öğleye yakın olunca
Sağ yanına dönüp,
Gerinip sıkılıp,
Gök kaplan gibi gerinip,
Elini suya daldırıp,
El abdestini alıp,
Bir Tanrı'ya yalvarıp.
İrkilip namazını kılıp,
Arbuudan'ı eyerleyip,
Yaradan'a yalvarıp,
Manas'tan kalan Boz kise'yi
Alıp beline dolayıp,
Cenk pusatını kuşanıp,
Törenin oğlu yaramazın
Yeniden yağacak bulut gibi,
Öfkesi yüzüne vurup.

Gökten inen altı çelikten
Kılıcın en sağlamı –
Manas'ın aldığı Zulpukor,
Haykırıp kından çıkarılsa,
Kan içmeden boş gezmeyen,
Kana iyice doymasa,
Zorlasan da kına girmeyen.

Şiltese kuru kaytpagan,
Kaardanıp şiltese,
Kurçtugu közgö köründgön,
Çapsa bil eki bölüngön.
Kan içip cürüp katıkkan,
Karmap cürgön kan Manas –
«Kan içme burut» atıkkan.
Kurçtugu curtka sınaakı,
Atası Manastan kalgan muraapı).
Küdörü kılıp koydurup,
Kaardanıp caylanıp,
Zulpukordu baylanıp.
Kabarıñda bas beken,
Ayaş atañ Bölökbay
Asmandan Altaykan cıldız
kozgoşkon, Atayı kaalap arınap,
Döötü menen Bölökbay
Altımış sapar dostoşkon.
Bir Kudayga zar ıylap.
«Kelse cetim alsın – dep,
Aman kelse cetimim
Coogo dürböön salsın» – dep,
Meenet usta Bölökbay,
Aşaganda maşagan,
Döötü eköö birigip,
Akbaltanı casagan.
Sabına altın kaktırıp,
Mizine uu captırıp,
«Menin baltam bolso» – dep,
Körgön alptar caktırıp.
Bolottop mizin çıgarıp,
«Tiygeninin baarısı
Kabıldap ölüp ketsin» – dep,

Acıdaardın uusuna
Altımış colu sugarıp.
Kömürünö kelgende
Böyrökçö tokoy coyulup,
Köörügünö kelgende,

Sallansa boş dönmeyen,
Öfkeyle sallansa,
Keskinliği göze görünen,
Çalınsa fil ikiye bölünen.
Kan içe içe pekişen,
Onu taşıyan han Manas –
«Kan içen Burut» diye anılan.
Keskinliği yurtça denenmiş,
Babası Manas'tan kalma mirası).
Güderi kılıp taktırıp,
Öfkelenip yerleşip,
Zulpukor'u kuşanıp.
Haberin var mı acaba,
Ayaş baban Bölökbay
Gökten Altaykan yıldızını
oynatmış, Özellikle isteyip adanıp,
Döötü ile Bölökbay
Altmış kez dost olmuş.
Bir Tanrı'ya zâri zâri ağlayıp.
«Gelirse yetim alsın diye,
Sağ gelirse yetimim
Düşmana dehşet salsın» diye,
Emektar usta Bölökbay,
Yorulmadan uğraşan,
Döötü'yle ikisi birleşip,
Akbalta'yı yapmış.
Sapına altın kakma vurdurup,
Ağzına zehir sürdürüp,
«Benim baltam olsaydı» diye,
Gören alplar beğenmiş.
Çelikleyip ağzını çıkarıp,
«Değdiğinin hepsi
Kıvranıp ölüp gitsin» diye,

Ejderhanın zehrine
Altmış kez suvarıp.
Kömürüne gelince
Böyrökçö ormanı yok olup,
Körüğüne gelince,

Köp bukaçar soyulup.
Sabı çalgay tiyet – dep,
Irgay menen tabılgı
Burup iyip saptatkan,
Sap bölünüp ketet – dep,
Bil terisin kaptatkan.
Kokuy bolup ötpöskö,
Koldon çıgıp ketpeske,
Küzgü serkeç soydurgan,
Al serkenin terisin
Balbandarga çoydurup,
Burup iyip keltirip,
Büldürgö kılıp koydurup,
Artık usta Bölökbay
«Asıl cetim alsın» – dep,
Artık kılgan aybalta –
Ala koyup cetimiñ,
Bir Kudayga calınıp,
Belge kınay çalınıp.
Canduu mıltık Akkelte –
Atuuçu bolso kurç oşol,
Aykalaşkan coo bolso,
Alek kılgan mülk oşol.
Kulagın tütün bütögön,
Irmegen sayın küçögön.
Ünün ukkan duşmanı
Alek bolgon dürküröp,
Çañırıp ünü çıkkanda,
Botoluu töödöy kürküröp,
Kayrattuu ünün ukkanda
Karap duşman tura albay,
Kayra kaçkan zirkirep.

Çok tosun kesilip.
Sapı yampiri gelir diye,
Irgay ile tavulgayı
Bükerek saplatmış,
Sap yarılıp gider diye,
Fil derisi kaplatmış.
Belaya uğrayıp gitmesin diye,
Elden çıkıp gitmesin diye,
Güz tekesi kestirmiş,
O tekenin derisini
Pehlivanlara gerdirip,
Bükerek getirtip,
El kayışı yapıp taktırıp,
Üstün usta Bölökbay
«Asil yetim alsın» diye,
Üstün kıldığı aybalta –
Alıverip yetimin,
Bir Tanrı'ya yalvarıp,
Beline sımsıkı dolayıp.
Canlı tüfek Akkelte –
Atılacaksa keskin odur,
Sarmaş dolaş düşman olsa,
Perişan eden mülk odur.
Kulağını duman tıkamış,
Nişanladıkça güçlenen.
Sesini duyan düşmanı
Perişan olmuş, ürküşüp,
Çınlayıp sesi çıkınca,
Yavrulu deve gibi böğürüp,
Yiğit sesini duyunca
Bakıp düşman duramayıp,
Geri kaçmış sızlanıp.

Tuura ogu kabılsa,
Tutam söögü kalbagan,
Bet alıp duşman cürbögön,
Akkelte ünün ukkanda,
Beycinde kıtay dürbögön,
Atıçu bolso Akkelte –

Doğru oku rastlarsa,
Bir tutam kemiği kalmayan,
Karşısına düşman çıkmayan,
Akkelte'nin sesini duyunca,
Beecin'de Kıtay dalgalanmış,
Atılacaksa Akkelte –

	Atası Manastan kalgan muraapı,	*Babası Manas'tan kalma mirası,*
	Moynuna kurun salınıp,	*Boynuna kuşağını dolayıp,*
	Arıslan tuugan Semetey	*Aslan doğmuş Semetey*
	Aydalıga ildi emi.	*Omzuna astı işte.*
	Koykoyuñku kayran er,	*Boylu poslu yaman er,*
	Korcoñdogon duşmanga	*Kasılıp duran düşmana*
	Kozgoloñ salgan oşo cer,	*Kargaşa saldığı yer orası,*
	Atası Manas ayköldön	*Babası ayköl Manas'tan*
65360	Artık tuugan kayran şer.	*Üstün doğmuş yaman aslan.*
	Bura tartıp oñdonup,	*Dizgin çekip doğrulup,*
	Arsılanday komdonup,	*Aslanca atılmaya kurulup,*
	Akolpoktu camınıp,	*Akolpok'u bürünüp,*
	Körör bolsoñ Semetey	*Görecek olsan Semetey*
	Ak colborstoy çamınıp,	*Ak kaplan gibi davranıp,*
	A düynö ketken Manastın	*Öbür dünyaya göçen Manas'ın*
	Arbagına calınıp.	*Ruhuna yalvarıp.*
	Örttöy közü bek caynap,	*Ateş gibi gözü pek parlayıp,*
	Kan içmesi çın karmap,	*Kan içiciliği sahiden tutup,*
65370	Kaalgaday kayran tiş	*Kapı kanadı gibi yaman dişler*
	Taruudaydan bırkırap,	*Darı tanesince gıcırdayıp,*
	Eki uurtunan kök calın –	*İki avurdundan gök alev –*
	Kök calın çıgıp şırkırap.	*Gök alev çıkıp fışırdayıp.*
	Başınan kayrat bölünüp,	*Başından cesaret taşıp,*
	Arıslan türü körünüp,	*Aslan sureti görünüp,*
	Bala törö er neme,	*Çocuk töre, er kişi,*
	Atası Manas ayköldü	*Babası ayköl Manas'ı*
	Aynıbay tartkan şer neme,	*Hiç şaşmadan andıran aslan kişi,*
	Oolugup bölünüp,	*Coşup kabarıp,*
65380	Ordonun ooz cagınan	*Ordanın kapı yanından*
	Enesi Kanıkeyge körünüp.	*Anası Kanıkey'e görünüp.*
	Calgızın körö kalganda,	*Yalnızını görüverince,*
	Karıganda Kanıkey,	*Kocamışken Kanıkey,*
	Kartayganda Çıyırdı,	*İyice yaşlanmışken Çıyırdı,*
	Eki enesi teñ ıylap,	*İki anası birden ağlayıp,*
	Oşondo kabılan eneñ Kanıkey	*O zaman kaplan anan Kanıkey*
	Kaygılanıp körünüp,	*Kaygılanmış görünüp,*
	Köñülü ketip bölünüp.	*Gönlü gidip bölünüp.*
	Eki enesi ekööläp,	*İki anası el birlik,*

Arday bolgon Buuruldu
Astına tartıp cetelep,
Caratkan calgız Kudayga
«Calgay kör!» – dep calınıp,
Eki enesi teñ ıylap,
«Omiyin!» – dep, kol cayıp,
Çıñırıp ıylap kabıştap,
Çın baybiçe kurgurlar
Bir Kudayga tabıştap.
«Özöndüü dayra – bulagım,
Ölgöndö körgön çıragım!
Tulpardan kalgan tuyagım,
Tuu kazanat* çunagım!
Ayzaga takkan celegim,
Ayköldön kalgan belegim!
Çunagım, senin ayıñdan,
Eki enekeñ teñ ıylap,
Esil candı teñ kıynap.
Kapadan kuu can çıgalbay,
Tozok cattı ceekten,
Ölgöndö körgön çıraktı
Eki eneñ baykuş teektep.
Karañgı caydı aralap,
Kayra keldik bu cerge
Cetimim, seni baanalap.
Baanalıgı kurusun,
Ölgölü kelgen ekenbiz,
Ezeli duşman itterden
Dagı mınday korduktu
Körgölü kelgen ekenbiz.
Kagılayın cetimim,
Men körgöndü kördüñbü?
Kazıluu kalıñ or kelet,
Kaynagan tümön kol kelet,

Munarık kelet, çok kelet,
Buzulbay tiyçü ok kelet!
Abıke, Köböş zor kelet,
Kırk çoro baştap, cetimim,

Küheylan olmuş Buurul'u
Önüne çekip yedeğe alıp,
Yaradan tek Tanrı'ya
«Esirge, koru!» diye yalvarıp,
İki anası birden ağlayıp,
«Âmin!» deyip el açıp,
Çığlık atıp ağlaşıp sarılıp,
Has baybiçe zavallılar
Bir Tanrı'ya emanet edip.
«Vadili ırmak – pınarım,
Ölürken gördüğüm çerağım!
Tulpardan kalan tırnağım,
Soylu küheylan yaramazım!
Mızrağa taktığım flamam,
Ayköl'den kalan armağanım!
Yaramazım, senin yüzünden,
İki anacığın birden ağlayıp,
Değerli canı birlikte üzüp.
Tasadan kuru can çıkamadan,
Cehennemi yattık kıyılarda,
Ölürken gördüğümüz çerağı
İki anan, biçareler, sarıp sarmalayıp.
Karanlık yurdu dolaşıp,
Yine geldik bu yere
Yetimim, sana sığınarak.
Sığınması kurusun,
Ölmeye gelmişiz meğer,
Ezelden düşman itlerden
Yine böyle horluğu
Görmeye gelmişiz meğer.
Kurbanın olayım yetimim,
Benim gördüğümü gördün mü?
Kazılı derin hendek gelir,
Kaynayan tümen ordu gelir,

Pus gelir, kor gelir,
Şaşmadan değecek ok gelir!
Abıke, Köböş zorlu gelir,
Kırk çora önde, yetimim,

Kılımga tatır kol kelet,
Kızıtalak canga zor kelet!
Ceti börü bir taydı
Talasa tarpın koebu?
Mınçalık coo calgızdı
Sabasa tarpın koebu?
Canga ölçölüü calgız at
Caş bala minmek boldubu,
Caratkan, bir özüñö amanat!
Başka cakşı zaman kıl,
Caratkan calgız, kanteyin
Calgızımdı aman kıl!
Oluya çalış teñderim,
Calgızımdı koldop al,
Kıyamat ketken şerlerim!
Sırgak, Serek egiz er,
Almambet, Çubak tegiz er,
Işin Kuday oñdosoñ,
Uşu törtööñ birigip,
Cetimim barat koldosoñ!
Biri tirüü Talasım,
San kıtayga kol salgan
Oluya çalış Manasım,
Cetimim barat közdöp al!
Kırk çilten, Kızır Nıyazım
Cetimge coldoş bolo kör!»
Katar turdu eki eneñ,
Kol kötörüp çırkırap,
«Omiyin!» – dep, kol cayıp,
Bata kıldı burkurap.
Enesinen bata alıp,
Emi cetim attanıp,
Kan atası Manastan kalgan
sır nayza, Aç aykırık, kuu süröön,
Çımçık uçpas keñ sayda,

Bir devre bedel ordu gelir,
Kahrolası cana zor gelir!
Yedi kurt bir tayı
Kapışsa leşini kor mu?
Bunca düşman yalnızı
Döverse leşini kor mu?
Cana denk tek at
Genç çocuk binecek oldu mu,
Yaradan, bir sana emanet!
Bundan böyle iyi zaman ver,
Yaradan tektir, ne edeyim
Yalnızımı esen kıl!
Evliya soylu denklerim,
Yalnızımı koruyup destekle,
Kıyamete göçen aslanlarım!
Sırgak, Serek ikiz er,
Almambet, Çubak denk er,
İşini, Tanrım, rast getirirsen,
Şu dördünüz birleşip,
Yetimim gidiyor, destek olsanız!
Biri diri Talas'ım,
Sayısız Kıtay'a el salan
Evliya misali Manas'ım,
Yetimim gidiyor, gözet onu!
Kırk çilten, Kızır Nıyaz'ım
Yetime yoldaş oluver!»
Yan yana durdu iki anan,
El kaldırıp feryat edip,
«Âmin!» deyip el açıp,
Dua kıldı hıçkırıp.
Anasından dua alıp,
Şimdi yetim atlanıp,
Han babası Manas'tan kalma
sır mızrak, Aç haykırış, kuru nara,
Serçe uçmaz geniş vadide,

Miñgeni Buurul buudanga,
Betteşe bardı dañkayıp,
Abıke, Köböş tuuganga,

Bindiği Buurul küheylana,
Yüzleşmeye vardı heybetle,
Abıke, Köböş akrabaya,

Amal barbı, iş kıyın,
Alda taala kılganga.
Armanın aytıp, Semetey
Cana turdu çırkırap,
Abıke, Köböş tuuganga.
Buuruldu minip zañkayıp,
Bura tartıp, cetimiñ
Turup berdi balkayıp.
Ce sarı adırmak too emes,
Salışa turgan cönü cok,
Ce Kıtaydan kelgen coo emes,
«Bastaşaarıñ men bolsom,
Baaşaluu kırgız el mına,
Itçilik ketse kokustan,
Başımdı kesseñ, men mına!
Buurul at tartuu, baş tartuu,
Kalıñ kazba orumdu,
Kalmaktan beter kol salıp,
Kaynatpa menin şorumdu!
Tübübüz birge uyalaş,
Tügöngön koluñ tıyıñız,
Açuuñuzdu cıyıñız!
Enekem Kanıkey tartuu kılayın,
Altı aga, birööñö ike kıyayın!
Temir kandın şaarına
Tentip cürüp çoñoyup,
Kayrılıp cetim kelgeli
Tentek çıktı dedirbe,
Aylanayın agalar,
Tokonaalat* keltirbe!»
Oozun cıyıp algıça,
Kan Manastın kırk çoro
Camgırday kılıp caa tartıp,
Möndürdöy kılıp ok atıp,
Abıke kolu bir bölök,

Kökcaldap uraan çakırıp,
Bet aldında kamınıp.
Köböştün kolu bir bölök.

Çare var mı, iş zor,
Allah Teala'nın kıldığına.
Derdini söyleyip, Semetey
Yine durdu feryat edip,
Abıke, Köböş akrabaya.
Buurul'a binip heybetle,
Dizgin çekip, yetimin
Dimdik durdu gövdesiyle.
Ne sarı engebeli dağ,
Çarpışacak sebep yok,
Ne Kıtay'dan gelen düşman,
«Çekişeceğin ben isem,
Padişahlı Kırgız eli işte,
İtlik olduysa kazara,
Başımı kesersen, ben işte!
Buurul at armağan, baş armağan,
Derin kazma çukurumu,
Kalmak'tan beter saldırıp,
Kaynatma kara bahtımı!
Kökümüz bir, aynı yuvadanız,
Bitip tükenen ordunu dizginle,
Öfkenizi toplayın!
Anam Kanıkey'i armağan edeyim,
Altı ağa, birinize nikâhlayayım!
Temir hanın şehrinde
Sürgün gezip büyüyüp,
Dönüp yetim geleli
Yaramaz çıktı dedirtme,
Kurban olduğum ağalar,
Lanet getirmeyin başıma!»
Ağzını toparlayana dek,
Han Manas'ın kırk çorası
Yağmur gibi yay çekip,
Dolu gibi ok atıp,
Abıke'nin ordusu bir bölük,

«Kökcal!» diye nara atıp,
Önünde hazırlanıp.
Köböş'ün ordusu bir bölük.

Bir karasa, Semetey
Bozala celek tuu tartıp,
Bir kişidey körünüp,
Boyboylogon çuu tartıp,
Tüpkö çoguu cetçüüdöy,
Tügöl kaptap ketçüüdöy.
Alamandap aydaşıp,
Cer bılkıldap caynaşıp,
On başısı oroktop
Belgilüüsü betinde,
Berenderi çetinde,
Ayzaçanı bölünüp,
Duşmandık türü körünüp,
Katılgan soñ özdörü,
Kabılan karap turabı,
Kan içmenin tukumu
Karap Kuday urabı!
«Atañdın körü, altı agam,
Miñ adamdın sürü bar,
Öz ubalıñ özüñö,
Emgegiñ kara töböñö!
Bılkıldak kuuray bışkıça,
Katılgan kişi soo bolboyt,
Mıyzamdın gülü uçkuça
Mıktap altı ay kordosom,
Kazat cakka şaylagan,
Başımdı tartsam bolboysuñ, Atışa çıga coo kelse
Baarıñ kaptap koyboysuñ,
Astıga salıp aydagan,
Enemdi tartsam bolboysuñ,
Açuusuna kelgende
Egizdep kaptap koyboysuñ!
Azuuga salıp çaynagan,
Kazışmak bolduñ orlordu,
Betteşip mende barbagan,
Kaktatmak bolduñ çoñdordu. Bet algan tirüü kalbagan.
Kökcaldın kökcal ekeni,

Bir baksa, Semetey
Boz ala flamalı tuğ çekip,
Bir kişi gibi görünüp,
Vaveylalı gürültü koparıp,
Köküne topluca erecekmiş gibi,
Tümüyle basıp geçecekmiş gibi.
Akın akın sürüşüp,
Yer sarsılıp kaynaşıp,
Onbaşısı dolanıp
Namlısı önünde,
Yiğitleri kıyısında,
Mızraklısı ayrılıp,
Düşmanlık sureti görünüp,
Kendileri sataştıktan sonra,
Kaplan bakıp durur mu,
Kan içenin soyu
Öylece bakarsa Tanrı çarpmaz mı!
«Atanızın körü, altı ağam,
Bin adamın heybeti var,
Vebalin kendi boynuna,
Emeğin kara tepene!
Yumuşak kamış pişene dek,
Sataşan kişi sağ kalmaz,
Kır otunun çiçeği uçana dek
Sıkıca altı ay hor görsem,
Gaza yönüne kuşanmış,
Başımı çeksem olmuyorsun, Atışa çıkacak düşman gelse
Hepiniz basmadan durmuyorsunuz,
Önüne katıp süren,
Anamı sunsam olmuyorsun,
Öfkesi gelince
İkişer ikişer basmadan durmuyorsunuz!
Azı dişine vurup çiğneyen,
Kazmak oldunuz hendekleri,
Yüzleşmeye yiğit varmayan,
Çarptırmak oldunuz büyükleri. Karşısına çıkan sağ kalmayan.
Bozkurdun bozkurt olduğu,

Köbüröök kolgo köründü.
Tuugan dep ayap salganı,
Tuuganı ayap kalbadı.
Kaardanıp alganda,
Koldogonu bir toguz,
Koldon aldı balanı.
Kara çaar kabılan
Kaptalında çamınıp,
Çolok kökcal arıslan

Bir karasa, Semetey
Miñ kişidey körünüp.
Atası Manas törödön
Arta tuugan kökcaldın
Kay kılıgın aytalı.
Kayratı suuk kabılan,
Karagan mende tañ kalgan,
Katılgan kaydan soo kalgan,
Bilegi coon, taş cürök,
Oñoy emes kuu coltoy
Opol-Toodoy badirek.
Astın sala bergende,
Acıdaardın türü bar,
Arkasın karap baykasa,
Munu menen kagışkan adam
oñ bolboyt,
Arday bolgon Buurul at
Bet alışa kelgende
Berendin cayın aytayın,
Belgilüü türün körgöndö,
Bek kapa bolot kırgız curt.
«Berenge kantip tiyebiz?» –
Beyilsiz turat kayran curt.
«Kökcalga kantip tiydik» – dep,
Köñülsüz turat kayran curt.
Argın menen kırgızdın
Tapkan eken darısın,

Talkalap aydap alıptır,

Kalabalık orduya göründü.
Akraba diye esirgediğini,
Akrabası esirgemedi.
Öfkeye kapıldığında,
Koruyucusu tam dokuz,
Ele aldı çocuğu.
Kara benekli kaplan
Yanı başında atılıp,
Çolak bozkurt aslan

Bir baksa, Semetey
Bin kişi gibi görünüp.
Babası Manas töreden
Üstün doğmuş bozkurdun
Hangi huyunu söyleyelim.
Heybeti ürperten kaplan,
Bakan yiğit şaşakalmış,
Sataşan nereden sağ kalmış,
Bileği kalın, taş yürek,
Kolay değil o kurt yürekli,
Opol Dağı gibi yaman.
Önünü verip saldırınca,
Ejderhanın sureti var,
Ardından bakıp süzülse,
Bununla çarpışan adam
onmaz,
Küheylan olmuş Buurul at
Yüz yüze gelince
Yiğidin hâlini söyleyeyim,
Belli suretini görünce,
Pek kederlenir Kırgız yurdu.
«Yiğide nasıl el kaldırırız?» –
İsteksiz durur zavallı yurt.
«Bozkurda nasıl sataştık» deyip,
Gönülsüz durur zavallı yurt.
Argın ile Kırgız'ın
Bulmuş meğer ilacını,

Ezip sürüp götürmüş,

Köönsüz curttun baarısın.
«Kankordun uulu cetimge
Kay bet menen tiydik?» – dep,
Abıke, Köböş zordugu.
Curt uyalıp kılkıldap,
Kaçuuçuday bılkıldap,
Abıkege kol bolup,
Amalsız curt köp keliptir.
Kökcaldın uulu cetimdi
Abıdan sınap körüptür,
Kökcaldın uulu cetimge
Kusadar bolup ölüptür.
«Atañdın körü, dünüyö,
Abıke, Köböş bolboso,
Birdikti koyup bir cerge,
Kan kötörüp munu alsak,
Oñ caktagı orustu
Oyup berçü uul eken,
Kır caktagı Kıtayga
Kırgın salçu kul eken,
Atası Manas kökcaldan
Arta tuugan bul eken!
Balaga uruş kılganı,
Bizdi Kudaydın urup turganı!
Kol, cabılıp bayla – dep,
Kabılan Manas ölgöndö,
Abıke, Köböş kan çıktı,
Kayratınan can çıktı.
Aramdın tilin albasak,
Bul koluna barbasak,
«Altımış töögö çay ber – dep,
Köböş buyruk kılganda,
Altı miñ semiz tay ber» – dep, Köp
curt karap turabı,
Alek kılıp, kor kılat,
Ayla mından tügöndü,
Abıke, Köböş – altı aram,
Kaarına kantip cüröbüz?
Kankordun uulu cetimge

Gönülsüz yurdun hepsini.
«Hunhârın oğlu yetime
Hangi yüzle sataştık?» deyip,
Abıke, Köböş zorbalığı.
Yurt utanıp sallanıp,
Kaçacakmış gibi kıpırdanıp,
Abıke'ye asker olup,
Çaresiz yurt çok gelmiş.
Bozkurdun oğlu yetimi
İyice sınayıp görmüş.
Bozkurdun oğlu yetime
Hasret çekip ölmüş.
«Atanın körü, şu dünya,
Abıke, Köböş olmasa,
Birliği koyup bir yere,
Han kaldırıp bunu alsak,
Sağ yandaki Rus'u
Oyup verecek oğulmuş,
Sırt yandaki Kıtay'a
Kırgın salacak kulmuş,
Babası bozkurt Manas'tan
Üstün doğma buymuş!
Çocuğa savaş açması,
Tanrı'nın bizi çarpıp durması!
Ordu, üşüşüp bağlayın deyip,
Kaplan Manas ölünce,
Abıke, Köböş han çıktı,
Kahrından can çıktı.
Haramın sözünü dinlemezsek,
Bu ordusuna varmazsak,
«Altmış deveye çay ver deyip,
Köböş buyruk kılınca,
Altı bin semiz tay ver» deyip, Kalabalık
yurt bakıp durur mu,
Perişan edip hor kılar,
Çare bundan tükendi,
Abıke, Köböş – altı haram,
Kahrına nasıl dayanırız?
Hunhârın oğlu yetime

Kay bet menen tiyebiz?»
Kalıñ curt kelet kıbırap,
Bir-birine şıbırap,

Katuu aytaarga kolu cok.
Altı aramdın kordugu –
Aydap çıgıp kelatkan
Kökcalın köp kol bakırat,
«Köböştöp» uraan çakırıp.
Altı aram cayın suraba,
Aydap ketçü malı cok,
Semeteyden aynıp kalaar
canı cok,
Kırk çoro menen altı aram
Kıyını boldu köp koldun
Keñ Talastın ceeginde,
Caynap çıgıp kelatat,
Koldun aldın kırk çoro
Aybaltalap kırk çoro
Aydap çıgıp kelatat,
Argın, kırgız içinde
Arañ çıgıp kelatat.
Kökcalı aramdın baarısı,
Akmagı Köböş karısı:
«Ayda koldu, ayda! – dep,
Bu Manastın cetimin
Eki kolun teñ baylap,
Eki közün teñ çukup,
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga cargın – dep,
Mintip kekti algın!» – dep,
Köptügünön cer caynap,
Kaçırıp köp kol kol saldı.
Biröönü biröö kembaylap,
Topurak uçup, toz kaptap,
Kamgak uçkan emedey,
Kaysı ekeni bilinbeyt,
Kuday betin körsötpö,
Kaysı ekeni bilinbeyt!

Hangi yüzle el kaldırırız?»
Kalabalık yurt gelir kıpırdanıp,
Birbirine fısıldayıp,

Sert söylemeye gücü yok.
Altı haramın horluğu –
Sürüp çıkıp gelmekte olan
Bozkurduna koca ordu bağırır,
«Köböş!» diye nara atıp.
Altı haramın hâlini sorma,
Sürüp götürecek malı yok,
Semetey'den vazgeçecek
canı yok,
Kırk çora ile altı haram
Koca ordunun belalısı oldu
Geniş Talas'ın kıyısında,
Kaynaşıp çıkıp gelmekte,
Ordunun önünü kırk çora
Aybalta sallayıp kırk çora
Sürüp çıkıp gelmekte,
Argın, Kırgız içinde
Güç bela çıkıp gelmekte.
Haramların hepsinin ele başı,
Ahmağı, Köböş ihtiyarı:
«Sür orduyu, sür! deyip,
Bu Manas'ın yetimini
İki elini birden bağlayıp,
İki gözünü birden oyup,
Yol üstünde sürükleyip,
Azgın köpeklere parçalatın deyip,
Böylece öcü alın!» deyip,
Çokluğundan yer kaynayıp,
Saldırıp koca ordu el attı.
Biri birini geride bırakıp,
Toprak uçup, toz kaplayıp,
Savrulan diken topu gibi,
Hangisi olduğu bilinmez,
Tanrı yüzünü göstermesin,

Bozala celek, kızıl tuu,
Boy-boylogon ızı çuu!
Can-canınan cetimdin
Caanın ogu dırkırap,
Möndürdöy kılıp ok atıp,
Manastan kalgan kırk çoro
Cekeme-ceke turuşup,
Ordonu kaptap çurkurap,
Ayzanın başı kagışıp,
Alamañdap çu koyup,
Azamattar carışıp,
Kaptap cetti kalıñ kol
Semeteyge cabışıp.
Bala törö Semetey
Arbuudan sanga bir salıp,
Orto cerin er Semeñ
Aralap kirdi san kolgo
Semetey çındap kol salıp.
Tegeregin Sarı kan
Semetey kol salganda
Acalı cetken can ölüp,
Uygu-tuygu sayışıp,
It uruşun salışıp,
Topurlaşıp kalışıp,
Oşondo kayran eneñ Kanıkey, Aylasın tappay çırkırap.
Çındap tokup miniptir,
Oloñdoy bolgon kara çaç,
Töbögö kınap tüyüptür,
Semeteydin eski börk
Başka basa kiyiptir.
«Acalım cetse ölöm – dep,
Ayzaların ırgıtıp,
Azabım bolso köröm – dep,
Attan tüşö kalışıp,
Ayköldön kalgan cetimge
Karaan bolup berem» – dep.
Astına kelgen eli bul,

Boz alaca sancak, kızıl tuğ,
Boy boyu yükselen çığlık, gulgule!
Dört bir yanından yetimin
Yayın oku vızıldayıp,
Dolu gibi ok yağdırıp,
Manas'tan kalan kırk çora
Teke tek karşı durup,
Orduyu basıp çığrışıp,
Mızrağın başı çarpışıp,
Hay huy ile at salıp,
Yiğitler yarışıp,
Basıp yetişti kalın ordu
Semetey'in üstüne üşüşüp.
Genç töre Semetey
Arbuudan'ın sağrısına bir vurup,
Orta yerini er Semeñ
Dalıp girdi sayısız orduya
Semetey gerçekten saldırıp.
Çevresini Sarı Han
Semetey saldırdığında
Eceli yeten can ölüp,
Karmakarışık mızraklaşıp,
İt dalaşı gibi dövüşüp,
Toz duman birbirine girip,
O an aziz anan Kanıkey, Çare bulamayıp feryat ederek.
Sağlamca eyerleyip binmişti,
Urgan gibi gür kara saçını,
Tepesine sımsıkı düğümlemişti,
Semetey'in eski börkünü
Başına bastırıp giymişti.
«Ecelim yetse ölürüm – deyip,
Mızraklarını fırlatıp,
Azabım varsa görürüm – deyip,
Attan iniverip,
Ayköl'den kalan yetime
Dayanak olurum» – deyip.
Önüne gelen halkı bu,

Aybalta alıp oynotup,
Kırk çoronun kee birin
Cıga çaap soylotup,
Kaptalınan kamınıp,
Kanıkey kirdi çamınıp.
Tuuçunagın tuylatıp,
Kez bolgondu kıyratıp,
Sarı kan kirdi bir caktan.
Kanım Manastan kalgan muraapı.

Aybaltayı alıp oynatıp,
Kırk çoranın kimini
Vurup düşürüp yere serip,
Böğründen atılıp,
Kanıkey daldı hamle edip.
Tuuçunak'ı şahlandırıp,
Rast geleni kırıp geçirip,
Sarı Han girdi bir yandan.
Hanım Manas'tan kalan mirastır.

Bakaydın uulu Baytaylak
Sarı kandın Kalıgı,
Camgırçının Şayımbet –
Bular kirip uruşup,
Cetimge emi boluştu,
Ayza salıp uruşup,
Eki curt emi betteşip,
Karmap alıp ayzanı
Bir-birine sunuşup,
Kalayman uruş boldu emi.
Kan Semetey kankor er
Kalayman salgan oşo cer,
Oyup kelip berdi ele,
Sabap kelip berdi ele,
Kak ortosun Kanıkey
Kamap aydap kirdi ele.
Bulardın kaarına çıdabay,
Bölünüp san kol dırkırap,
Semetey menen Kanıkey –
Bul ekөönü körgöndö
Aydalıp kelgen kayran curt,
Argın, kırgız aralaş
Birөө kalbay bölünüp.
Moynuna kurun salışıp,
Bala törö çunakka
Kalayıktın kebi bul:
«Oy, bozala tuncur bolpoñum,
Boz karçıga çolponum!
Baaşalık ala cer mına,

Bakay'ın oğlu Baytaylak,
Sarı Han'ın Kalık'ı,
Camgırçı'nın Şayımbet'i –
Bunlar girip vuruşup,
Yetime arka çıktılar,
Mızrak salıp vuruşup,
İki yurt artık yüz yüze gelip,
Kavrayıp mızrağı
Birbirine uzatıp,
Kıyamet gibi savaş koptu artık.
Han Semetey, kan içici er,
Kıyameti kopardığı o yer,
Oyup gelip vurmuştu,
Kırıp geçirip gelmişti,
Tam ortasını Kanıkey
Kuşatıp sürüp girmişti.
Bunların kahrına dayanamayıp,
Bölünüp sayısız ordu darmadağın,
Semetey ile Kanıkey –
Bu ikisini görünce
Sürülüp gelen zavallı yurt,
Argın, Kırgız karışık
Biri kalmadan ayrılıp.
Boyunlarına kuşak asıp,
Genç töre yiğitçiğe
Halkın sözü şu:
«Ey boz alaca, gürbüz yavrum,
Boz atmacam, çoban yıldızım!
Padişahlık süreceğin yer işte,

Baştı kesseñ, biz mına!
Kazbagın kalıñ orumdu,

Kaynatpagın şorumdu!
Atañ Manas ölgöndö,
Kaygını curtu körgöndö,
Altı aram bizge kan çıktı, Kaçpay uruş salganı.
Kaarınan can çıktı.
Alım-salık köp saldı,
Abal murda maldı aldı.
Kalaymandı baştadı,
Kayaşayak bergendi,
Kaardanıp altı aram
Takır kırıp taştadı.
Alman salıp tay aldı,
Alımına çıdabay,
Atañdan kalgan kayran el
Beycinge barıp soygon – dep,
Kaçıp-kaçıp taradı.
Teñiz cetim, kepti uk!
Konsoñ Talas cer mına,
Atañdan kalgan el mına!
Öltürüp töksöñ kan mına,
Kalıñ kıpçak cabılıp,
Çırkıratıp cetimim,
Kıyıp iyseñ can mına!» –
Kaptalınan cabılıp,
Kalayık aytıp kalganı.
Kan Semetey kökcalıñ
Üşüntkön eldi körgöndö,
Köñülü ketti bölünüp,
Közünün caşı tögülüp.
Argın, kırgız aralaş
Attan tüşüp cabılıp,
Semeteyge bagınıp,
Ondon, beşten taradı,
Oyrondun uulu cetimdi
Karaan kılıp baradı.

Baş keseceksen, biz işte!
Kazma derin hendeğimi,

Kaynatma kara bahtımı!
Baban Manas öldüğünde,
Kaygıyı yurdu gördüğünde,
Altı haram bize han kesildi, Kaçmadan savaşa girişti.
Kahrından can çıktı.
Vergi salgın çok saldı,
En önce malı aldı.
Kargaşayı başlattı,
Karşılık vereni,
Kahırlanıp altı haram
Tümüyle kırıp attı.
Haraç salıp tay aldı,
Vergisine dayanamayıp,
Babandan kalan zavallı halk
Beycin'e varıp kırılan – diye,
Kaça kaça dağıldı.
Deniz yetim, sözü dinle!
Konarsan Talas yeri işte,
Babandan kalan halk işte!
Öldürüp dökeceksen kan işte,
Kalabalık Kıpçak üşüşüp,
Feryat ettirip, yetimim,
Kıyıverirsen can işte!» –
Yanından üşüşüp,
Halk böyle söyleyip durdu.
Han Semetey gökyelen
Böyle diyen halkı görünce,
Gönlü gitti bölünüp,
Gözünün yaşı döküldü.
Argın, Kırgız karışık
Attan inip hep birden,
Semetey'e baş eğip,
Onar beşer dağıldı,
Oyron'un oğlu yetimi
Dayanak edinip gittiler.

Argın, kırgız bölünüp,
Tüşüp berdi koluna.
Manastın uulu cetimdin
Adaldıgı körünüp,
Köçüp barıp Semetey
Talas öñdüü cer taptı,
Manastın uulu badirek

Argın, Kırgız ayrılıp,
Kendiliğinden girdi eline.
Manas'ın oğlu yetimin
Halisliği görünüp,
Göçüp varıp Semetey
Talas gibi yer buldu,
Manas'ın oğlu yaman er

Argın, kırgız el taptı.
Oşondo Sarı-Arkanın kazagı,
Karın bölö Ümötöy
Cedigerdin Ürbüsü,
Ürbünün öçün aluuga
Kaptalınan kaçırıp,
Kalıñ kara cediger
Kaçpay uruş salganı.
Kıpçaktardın Muzburçak,
Muzburçaktın – Buyanbek
Tuu kötörgön al bolup,
«Tuygun atam Muzburçak
Manas kolduu bolgon – dep,
Atamdın öçün alam – dep,
Manastın uulu cetimdi
Kurmandıkka çalam» – dep,
Kuday betin körgözbö,
Kalıñ kıpçak kamınıp,
Kaardanıp bakırıp,
Muzburçaktap çakırıp,
Kıpçaktın kolu kirdi emi.
Kaardanıp küpüldöp,
Baçagarlap düpüldöp,
Özünön özü küülönüp
Özünön özü süylönüp.
Uygu-tuygu toktoşup,
Biröön biröö boktoşup,
Badırañdap küpüldöp,
Badañdaşıp düpüldöp,
Çokçoñdoşup kalışıp,
Çokmorlorun baarısı

Argın, Kırgız halkı buldu.
O zaman Sarı-Arka'nın Kazağı,
Teyzeoğlu Ümötöy,
Cediger'in Ürbü'sü,
Ürbü'nün öcünü almaya
Yanından saldırıp,
Kalabalık kara Cediger
Kaçmadan savaşa girişti.
Kıpçakların Muzburçak'ı,
Muzburçak'ın oğlu – Buyanbek
Tuğ kaldırıp önder olup,
«Doğan babam Muzburçak
Manas'ın elinden gitti – diye,
Babamın öcünü alırım – diye,
Manas'ın oğlu yetimi
Kurban edip keserim» – diye,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Kalabalık Kıpçak hazırlanıp,
Kahırlanıp bağırıp,
«Muzburçak!» diye nara atıp,
Kıpçak ordusu girdi işte.
Kahırla gümbürdeyip,
Sövüp sayıp gürleyip,
Kendi kendine coşup,
Kendi kendine söylenip.
Karmakarışık itişip,
Biri birine sövüp sayıp,
Höykürüp gümbürdeyip,
Zırh zırha çarpıp güpürdeyip,
Horozlanıp dikleşip,
Çomaklarını hepsi

Iyinine salışıp,
Kızık bolup küülöşüp,
Kızagarlap süylöşüp,
Kaçırları añgırap,

«Kaçpagın!» – dep biri-birin
Takool* bolup zañgırap.
Kurun selde çalınıp,
«A Kudaylap» calınıp,
Seldelerin küpüytüp,
Sakaldarın düpüytüp,
«Alabek!» – dep aykırıp,
Baarısı çomçon, uraan çakırıp,
Cabılıp kirip kalıñ kol
Çoguu baarı kamınıp,
Semeteyge cabılıp,
Tıyıla turgan cini cok,
Koluna tiyse Semetey,
Ayay turgan türü cok.
Ay-aylaşıp çamınıp,
Bir sart kakşaal kirdi cabılıp. Kalıñ kol kaptap kelgende,
Cetim Bukar ketkende,
Abıke, Köböş – altı aram
Ar kaysı coonun baarına
Altı külük at berip,
Alakanday kat berip,
Temir urgan tor cıynap,
Türdüü-türdüü kol cıynap,
Cetimdi karmap aluuga,
Kurmandıkka çaluuga,
Andan kiyin uşular
Argın menen kırgızdı
Kamçıga çenep bölüügö*,
Kelgen koldun baarına
Bukara kılıp berüügö
Ubadanı bek kılıp,
Uşunday sözdü bek kılıp,
Buzulup ketpes bek kılıp.

Omuzlarına vurup,
Coşkuya kapılıp hızlanıp,
Sövüşerek atışıp,
Katırları anırıp,

«Kaçma!» – diye birbirine
Takool olup gümbür gümbür.*
Kuşağını sarık gibi dolayıp,
«Ya Kuday!» diye yalvarıp,
Sarıklarını kabartıp,
Sakallarını kabartıp,
«Alabek!» – diye haykırıp,
Hepsi çom eyerli, nara atıp,
Üşüşüp girdi kalın ordu,
Topluca hepsi hazırlanıp,
Semetey'e üşüşüp,
Dinecek öfkesi yok,
Eline geçse Semetey,
Esirgeyecek hali yok.
Hay huy ederek saldırıp,
Bir Sart-Kakşaal girdi üşüşüp. Kalın ordu basıp geldiğinde,
Yetim Bukar'a gittiğinde,
Abıke, Köböş – altı haram
Her bir düşmanın hepsine
Altı yürük at verip,
Avuç kadar mektup verip,
Demirden dövme ağ derleyip,
Türlü türlü ordu toplayıp,
Yetimi yakalamaya,
Kurban edip kesmeye,
Ondan sonra bunlar
Argın ile Kırgız'ı
Kamçıyla ölçüp bölüşmeye,*
Gelen ordunun hepsine
Kul köle edip vermeye
Ahdi sağlam bağlayıp,
Böylesi sözü pekiştirip,
Bozulmaz biçimde sağlama alıp.

Bütün koldu cıyışıp,
Irımga çıbık kıyışıp,
Algan eken altı aram,
Ubada kılgan oşo zor,
Kan Semetey kökcaldı
Kaptap ketken oşo col.
Manastın uulu badirek

Bütün orduyu toplayıp,
Töre gereği çubuk kesişip,
Almış meğer altı haram,
Verdikleri söz o büyük and,
Han Semetey gökyeleyi
Basıp geldikleri o yol bu.
Manas'ın oğlu yaman er

Zıñ-zıñ etip kenebeyt,
Oşonço kol kaptasa
Buçkagına teñebeyt.
Öödö-tömön karabayt,
Ölömün dep sanabayt.
Sırttanıñdın calgızı
Zıñ-zıñ etip kenebeyt,
Ayza sayıp, balta ursa
Buçkagına teñebeyt.
Ötkörö şerdin balası
Ölümdön kaygı cegen cok
Kaptagan koldun baarısın
Kök çımınça körgön cok.
Tegerektey bergende,
Teñizdin uulu cetimiñ
Teñselgen cok bul coogo.
Tegiz kaptap kalganda,
Çöyçöktöy közdüü Sarı kan
Tuuçunagın tuylatıp,
Tuşukkan canın kıyratıp.
Kaptalınan Kanıkey
Kaçırıp koşo kol salıp,
Baatırın bettep turuşup,
Balbanı menen uruşup,
Kılıçın bettep turuşup,
Kıyını menen uruşup.
Cetkileñ belin kurçanıp,
Kanıkey menen Sarı kan
Ceke aralap kol salıp.
Sarı kan sayıp ketkeni,
Kanıkey başın keskeni.

Dimdik durur, aldırmaz,
Onca ordu bassa da
Tırnağına denk tutmaz.
Ne yukarı ne aşağı bakar,
Ölürüm diye saymaz.
Er sırttanın biriciği
Dimdik durur, aldırmaz,
Mızrak saplasa, balta vursa,
Tırnağına denk tutmaz.
Aslanlar aslanının oğlu
Ölümden tasa çekmedi,
Basıp gelen ordunun hepsini
Gök sinek kadar görmedi.
Çepeçevre sardıklarında,
Deniz'in oğlu yetimin
Sarsılmadı bu düşmana.
Hepsi birden bastığında,
Çanak gözlü Sarı Han
Tuuçunak'ını şahlandırıp,
Rast gelen canı kırıp geçirip.
Yanından Kanıkey
Saldırıp birlikte hamle edip,
Bahadırıyla yüzleşip durup,
Pehlivanıyla vuruşup,
Kılıcıyla yüz yüze durup,
En çetiniyle vuruşup.
Yiğit belini kuşanıp,
Kanıkey ile Sarı Han
Tek başına dalıp saldırıp.
Sarı Han mızraklayıp geçti,
Kanıkey başını kesti.

Kanıkey sayıp ötüp cür,
Sarı kan başın kesip cür.
Kündüzündö tınç albay,
Tün içinde uyku albay,
Kündöp-tündöp turuşup,
Küçtüü kirdi uruşup.

Kanıkey saplayıp geçiyor,
Sarı Han baş kesip duruyor.
Gündüzünde dinlenmeden,
Gece içinde uyku almadan,
Günlerce gecelerce direnip,
Var gücüyle girdi vuruşup.

Orto cerin Kanıkey
Oyup aydap baratat,
Tegeregin Sarı kan
Soyup aydap baratat.
Kak ortosun Semetey
Kamap ketip baratat.
Bir çekesin Baytaylak
Sabap ketip baratat.
Kıldı çetin er Kalık
Kırıp aydap baratat,
Bir böyrögün Şayımbet
Sürüp aydap baratat.
Ilaaçın tiygen taanday
Aydap kelip sürdü ele,
Kekilik sınduu kuduttu,
Keyitip curttu kuruttu.
Bul curtka aalam tüşkönü
Kırgın boldu dalay curt.
Abıkenin ayınan,
Köböştün köp aramı barınan,
Ayzaların tüşürüp,
Ebi cok cerden kol cıynap,
Alapayı tügönüp,
Eselegin kördüñbü,
Ayanbay kirip uruşup,
Atka miner kan ölüp,
Aygayluu cañcal, çoñ buzuk
«Böödö kaçıp kaldıñ» – dep,
Acalı cetken can ölüp.
Ayza cetken cerlerin
Ayza menen añtarıp,
Kılıç cetken cerlerin

Orta yerini Kanıkey
Oyup sürüp gidiyor,
Çevresini Sarı Han
Kesip sürüp gidiyor.
Tam ortasını Semetey
Kuşatıp sürüp gidiyor.
Bir ucunu Baytaylak
Döve döve gidiyor.
Kıyısını er Kalık
Kırıp sürüp gidiyor,
Bir böğrünü Şayımbet
Sürüp kovup gidiyor.
Laçın çarpmış küçük karga gibi
Sürüp getirip kovaladı,
Keklik gibi ürküttü,
İnletip yurdu kuruttu.
Bu yurda kıyamet çökeli
Kırgına uğradı nice yurt.
Abıke'nin yüzünden,
Köböş'ün nice haramlığından,
Mızraklarını düşürüp,
Olmadık yerden ordu toplayıp,
Şaşkına dönüp,
Gördün mü ahmağı,
Esirgemeden girip vuruşup,
Ata binen beyler ölüp,
Çığlıklı kavga, büyük fitne
«Boşuna kaçtın» – diye,
Eceli yeten can ölüp.
Mızrak yeten yerlerini
Mızrak ile devirip,
Kılıç yeten yerlerini

Kılıç menen añtarıp.
Köktön cıldız tutulup,
Kökçönün uulu Ümötöy
Körünöö kaçıp kutulup.
Oşondo azuuları arkayıp,
At ölügü too tüşüp,
Eçen külük attardın
Eeri tüşüp booruna,
Kuru eerin tepkilep,
Moynop cürgön mından köp.
Boktu içegi solkuldap,

Kılıç ile devirip.
Gökte yıldız tutulup,
Kökçö'nün oğlu Ümötöy
Göz göre kaçıp kurtulup.
O an azı dişleri sırıtıp,
At ölüsü dağ gibi yığılıp,
Nice yürük atların
Eyeri kayıp böğrüne,
Boş eyerini tepikleyip,
Boyun büküp gezen bundan çok.
Pis bağırsağı sarsılıp,

Ne bir külük attardı
Eesi cok cetelep,
Koştop cürgön mından köp.
«Esil kayran bir boorum,
Balança cerde öldü» – dep,
Bozdop cürgön mından köp.
«Esil kayran bir boorum,
Emi kaydan kördüm» – dep,
Bozdop cürgön mından köp.
Neçen külük at alıp,
Tuylap cürgön mından köp.
Naalat arman bir boorum
Ölüp kalgan eken – dep,
Iylap cürgön mından köp.
Kuyuşkanı üzülüp,
Eeri ketip booruna
Toktop cürgön mından köp.
Basmayılı üzülüp,
Şaşıp cürgön mından köp.
Kaçıp cürgön mından köp.
Ürküp-dürgüp talaalap,
Toktop cürgön andan köp.
Öküm kılıp bir-birin
Boktop cürgön mından köp.
Bıt-çıt tüşüp bıçırap,
Kaçıp cürgön mından köp.
Alencisin tabalbay,

Nice yürük atları
Sahipsiz yedeğe alıp,
Yedekleyip gezen bundan çok.
«Vah aziz bir kardeşim,
Filanca yerde öldü» – diye,
Bozlayıp gezen bundan çok.
«Vah aziz bir kardeşim,
Şimdi nerde görürüm» – diye,
Bozlayıp gezen bundan çok.
Nice yürük at yakalayıp,
Şahlanıp gezen bundan çok.
Lanet, hasret! Bir kardeşim
Ölüp kalmış meğer – diye,
Ağlayıp gezen bundan çok.
Kuskunu kopup,
Eyeri kayıp böğrüne,
Duraklayıp kalan bundan çok.
Kolanı kopup,
Telaşla koşturan bundan çok.
Kaçıp giden bundan çok.
Ürküp savrulup kıra düşüp,
Duraklayıp kalan ondan çok.
Birbirine hükmedip,
Sövüp sayan bundan çok.
Paramparça dağılıp,
Kaçıp giden bundan çok.
Ne yapacağını bilemeyip,

Şaşıp cürgön mından köp,
Amaldarı baş-baştan,
Aşınganı mından köp.
Altoo-cetöö kabakta
Caşınganı mından köp.
Öz düynösün talaaga
Çaçıp cürgön mından köp.
Bokono cürök bolkuldap,

Alapayın tabalbay
Ar kimisi say-saylap,
Kaçıp cürgön mından köp.
Kaçkan koldun içinde
Kaçkandı kayra capırıp,
Abıke, Köböş – altı aram
«Köböştöp» uraan çakırıp,
Kır-kırınan kırk çoro
Kayrat kılıp bakırıp,
Dagı çabuul koydu emi.
«Köböştöp» uraan çakırıp.
Kırk çoro çabuul koygondo,
Andis bolgon Sarı kan
Kayra tartpay turuşup,
Kırk çoro menen uruşup.
Kırk çoro emes, kırk kaşka* –
Kıyalı buzuk akmaktar,
Kırkı kırk cerden kelgen
köykaşka.
Müşküldü caman salganı.
Baarısı ayzakerden ıktuu er,
Baarı sayıştın aylasın bilgen
mıktuu er. Beren ceñeñ Kanıkey
Tegiz ayza sunuşup,
Teminişip uruşup,
Tegerektep kırk kıraan,
Sarı kanga cetti emi
Kırkı kırktay muştap öttü emi.
Kıyamat ketçü emedey,
Bütkön boydun baarısı

Telaşla koşan bundan çok,
Hilesi baştan aşıp,
Azıp gideni bundan çok.
Altışar yedişer koyakta
Gizleneni bundan çok.
Kendi varını kıra
Saçıp giden bundan çok.
Kaburgada yürek hoplayıp,

Aklını derleyemeyip,
Her biri bir dereye sapıp,
Kaçıp giden bundan çok.
Kaçan ordunun içinde
Kaçanı geri çevirip,
Abıke, Köböş – altı haram
«Köböş!» diye nara atıp,
Sırt sırttan kırk çora
Gayrete gelip bağırıp,
Yine hücuma geçti işte.
«Köböş!» diye nara atıp.
Kırk çora hücum ettiğinde,
Yılmaz Sarı Han
Geri çekilmeden durup,
Kırk çora ile vuruşup.
Kırk çora değil, kırk kaşka –*
Huyu bozuk ahmaklar,
Kırkı kırk yerden gelmiş
köykaşka.
Belayı fena sardılar.
Hepsi mızrakçıdan usta er,
Hepsi mızraklaşmanın yolunu bilen
yaman er. Yiğit yengen Kanıkey
Hep birden mızrak uzatıp,
Mahmuzlayıp vuruşup,
Çepeçevre kırk kıran,
Sarı Han'a yetişti işte
Kırkı kırkça yumruklayıp geçti işte.
Kıyamet kopacakmış gibi,
Bütün bedeninin hepsi

Bılkıldabay dal bolup,
Kayrat berçü eki kol
Öödö bolboy şal bolup,
Can kazanday kayran baş
Tuş-tuşunan kancıgadan kan bolup,
Kanatınan kayrılıp,
Alek boldu Sarı kan.
Bu Sarı kan bolgolu,
Sarı kan atka kongolu,
Alçayıp atka mingeli
Kazaası cetip ölö elek,

Kımıldamadan donakalıp,
Güç veren iki kolu
Kalkamayıp felç olup,
Can kazanı gibi zavallı baş
Dört bir yandan terkiye dek kan olup,
Kanadından kırılıp,
Perişan oldu Sarı Han.
Bu Sarı Han olalı,
Sarı Han adını alalı,
Apışıp ata bineli
Kazası yetip ölmemişti,

Kırk çorodoy kıraandı
Cer üstünön körö elek,
Keñ-Koldo Ak-Çiy talaa bar,
Al talaada soguşup,
Sarı kandın etinde
Altımış cerde cara bar.
Sarı kandın başına
Alek salıp turganı,
Alek kılgan sebebi,–
Arıslan Manas barında
Tikteşpegen eri cok,
Tiyişpegen ceri cok,
Kapır menen kagışıp,
Kaynap catkan köp mancuu,
Kıtay menen çabışıp,
Kandim bolgon kırk çoro
Tegerektep kalganı,
Sarı kanday abaña
Kan Sarı karmap alaarda
Kurmandıkka çalaarda,
Bettep çıgıp kol salıp,
Eñkeyiştep er sayıp,
Ar sayganda Kanıkey
Törttön, beşten bir sayıp.
Katın mınday bolobu,
Munu katın degen oñobu?
Kırk çoronun baarısın

Kırk çora gibi kıranı
Yeryüzünde görmemişti,
Keñ-Kol'da Ak-Çiy ovası var,
O ovada savaşıp,
Sarı Han'ın etinde
Altmış yerde yara var.
Sarı Han'ın başına
Bela sarıp durmaları,
Perişan etmelerinin sebebi, –
Arslan Manas sağken
Karşısına dikilmedik er yok,
Sataşmadık yer yok,
Kâfir ile çarpışıp,
Kaynayıp duran nice Mançu,
Hıtay ile vuruşup,
Savaşta pişmiş kırk çora
Çepeçevre kuşattılar,
Sarı Han gibi ağanı
Han Sarı'yı yakalayacakken
Kurban edip kesecekken,
Karşısına çıkıp saldırıp,
Eğilip inişte er saplayıp,
Her sapladığında Kanıkey
Dörder beşer birden saplayıp.
Kadın böyle olur mu,
Buna kadın diyen onar mı?
Kırk çoranın hepsinin

Taptı ceneñ darısın,
Talkan kılıp kıyratıp,
Takır saydı baarısın.
Kayrat kılgan kırk çoro
Attarınan ayrılıp,
Oturup kaldı oñşoyup,
«O, ceñeke, kulduk!» – dep,
Ulugan ittey şoñşoyup.
Arıslan eneñ Kanıkey

Buldu yengen ilacını,
Un ufak edip kırıp,
Baştan başa mızrakladı hepsini.
Gayret eden kırk çora
Atlarından ayrılıp,
Oturup kaldı süklüm püklüm,
«Ah yengeciğim, kulunuz!» – diye,
Uluyan it gibi büzülüp.
Arslan anan Kanıkey

Sarı kan eköö birigip,
Attarın aydap alganı,
Adırga tayap salganı,
Kırk çoronun kırk külük
Olco kılıp alganı,
Abıke, Köböş – altoono,
Kaptap keter köp kolgo
Kılıç alıp çamınıp,
Semeteyge cabılıp,
Emi karmap alaarda,
Kurmandıkka çalaarda
Manastın uulu er çirkin
On eki müçö teñ kılgan,
Manastın uulu cetimdi
Alda taala kuduret
Adamzattan şer tuugan.
«Abıke menen Köböştü
Tiri karmap alayın,
Keñ Talaska kondurup,
Kalaa kılıp alayın.
Erteli-keçti eki ubak,
Baana kılıp alayın.
Degenine könöyün,
Abıke sınduu agama
Enem Kanıkey alıp bereyin.
Bul Köböştöy agamdı
Altın taacı kiygizip,
Altın takka miñgizip,
Argın menen kırgızga

Sarı Han'la ikisi birleşip,
Atlarını sürüp aldılar,
Kıra doğru dayadılar,
Kırk çoranın kırk yürüğünü
Ganimet edinip aldılar,
Abıke, Köböş – altısına,
Basıp gelen çok orduya
Kılıç alıp hamle edip,
Semetey'e üşüşüp,
Tam yakalayacakken,
Kurban edip kesecekken
Manas'ın oğlu, hey gidi er,
On iki âzâyı denk kılan,
Manas'ın oğlu yetimi
Allah Taala kudretiyle
İnsanoğlundan aslan doğurmuş.
«Abıke ile Köböş'ü
Diri yakalayayım,
Geniş Talas'a kondurup,
Kale edinip alayım.
Sabah akşam iki vakit,
Sığınak edineyim.
Dediğine razı olayım,
Abıke gibi ağabeyime
Anam Kanıkey'i alıvereyim.
Bu Köböş gibi ağabeyime
Altın taç giydirip,
Altın tahta çıkarıp,
Argın ile Kırgız'a

Kan kötörüp alayın.
Bir korkutup, kızık salayın,
Köktelkinin üstünön
Küçkö salıp abamdı
Eptep karmap alayın».
Atası Manastan kalgan Akkelte,
Kökcaldıgın bilgizdi.
Oynop atsa oçogor,
Çındap atsa Koyçagır,
Artık kurç temir Almabaş,
Iraakı-cakın ılgabas,
Altımış küngö buzulbas.

Arbuurulga saluuluu,
Ak kurcundun içinde
Altı çeyrek ok-darı.
Oyrondu mıktap salıptır,
Oşo turgan kurcundun
Oozun açıp alıptır.
Akkelte kolgo alganda,
Oñgo oop bir atıp,
Solgo oop bir atıp,
Sol caktın çañın buratıp,
Tiygen sayın Akkelte,
Kaşattın başın uratıp.
Tars degende Akkelte
Kulak tunup düñgüröp,
Çañırıp ogu zırkırap,
Coogo cakın kalganda,
Botoluu töödöy barkırap,
Andan cakın kalganda,
Cıldız bolup çubalıp,
Bölünüp ogu zarkırap,
Oktun çuusun körgöndö,
Abıke, Köböş – altı aram
Bölünüp kaçtı dırkırap.
Bir atkan cok, miñ attı,
Miñ katar ogu cetkeni.
Korkutmakçı kılam – dep,

Han kaldırıp alayım.
Bir korkutup, oyun edeyim,
Köktelki'nin üstünden
Zorlayıp ağabeyimi
Bir yolunu bulup yakalayayım».
Babası Manas'tan kalan Akkelte,
Gökyeleliğini belli etti.
Şakadan atsa oçogor,
Gerçekten atsa Koyçagır,
Üstün keskin demir Almabaş,
Uzak yakın ayırt etmez,
Altmış güne dek bozulmaz.

Arbuurul'un terkisinde asılı,
Ak heybenin içinde
Altı çeyrek ok ile barut.
Yıkımı adamakıllı doldurmuş,
O duran heybenin
Ağzını açıvermiş.
Akkelte'yi ele aldığında,
Sağa eğilip bir atıp,
Sola eğilip bir atıp,
Sol yanın tozunu savurtup,
Değdikçe Akkelte,
Bayırın başını devirip.
«Tars!» dediğinde Akkelte
Kulak tıkanıp gümbürdeyip,
Çınlayıp oku vızıldayıp,
Düşmana yakın kaldığında,
Yavrulu deve gibi böğürüp,
Ondan da yakın kaldığında,
Yıldız olup süzülüp,
Bölünüp oku şakıyıp,
Okun gürültüsünü görünce,
Abıke, Köböş – altı haram
Bölünüp kaçtı darmadağın.
Bir atmadı, bin attı,
Bin sıra oku ulaştı.
Korkutayım – diye,

	Bala sultan er neme	*Genç sultan, er kişi*
	Alıs atıp turganı,	*Uzağa atıp duruyordu,*
	Kömörülüp atkan ok	*Devrilerek giden ok*
	Köböştün başın culganı,	*Köböş'ün başını kopardı,*
	Köböş abañ kuladı.	*Köböş ağan yıkıldı.*
	Köböştü körgö kirgizdi,	*Köböş'ü mezara soktu,*
66110	Öz agasın öltürdü,	*Öz ağabeyini öldürdü,*
	Kara suuga kan kuydu.	*Kara suya kan döktü.*
	Tulañduu cerdi tutanttı,	*Otlu yeri tutuşturdu,*
	Kan içip catıp katıktı,	*Kan içerek katıklandı,*
	Kanın içip Köböştün,	*Kanını içip Köböş'ün,*
	Kan içeer kankor atıktı.	*Kan içer hunhar diye ün saldı.*
	Keñ özöndü mayladı,	*Geniş vadiyi yağladı,*
	Kele salıp bu kankor	*Gelir gelmez bu hunhar*
	Köböş kandı cayladı.	*Köböş Han'ın işini bitirdi.*
	Abası Köböş ölgöndö	*Ağabeyi Köböş ölünce*
66120	Köñülü ketip bölünüp,	*Gönlü gidip bölünüp,*
	Ölgönünön kalganı	*Ölenlerden geriye kalan*
	Abıke közgö körünüp.	*Abıke göze görünüp.*
	Mına oşondo Semetey	*İşte o zaman Semetey*
	Sır nayzanı kolgo alıp,	*Sır mızrağı ele alıp,*
	Buurul menen bulkuntup,	*Buurul ile silkinip,*
	Eri ölgönsüp culkuntup,	*Sahibi ölmüşçesine şahlanıp,*
	Körsö köñül bölünüp,	*Görse gönül bölünür,*
	Opol-toodoy körünüp,	*Ulu dağ gibi görünüp,*
	Altın kise kurçanıp,	*Altın kise kuşanıp,*
66130	Ayday betin ur çalıp,	*Ay gibi yüzü mora çalıp,*
	Aybatı kıyın sumsayıp,	*Heybeti çetin, kaşları çatık,*
	Taalayı artık kökcaldın	*Talihi üstün gökyelenin*
	Kay kılıgın aytalı!	*Hangi huyunu söyleyelim!*
	Kümüştön kise kurçanıp,	*Gümüşten kise kuşanıp,*
	Kündöy betin ur çalıp,	*Gün gibi yüzü mora çalıp,*
	Küñgürönüp sumsayıp,	*Homurdanıp kaş çatıp,*
	Taalayı artık sultanıñ	*Talihi üstün sultanının*
	Dalay iş tüşöt başına.	*Nice iş düşer başına.*
	Köñülü ketet bölünüp,	*Gönlü gider bölünüp,*
66140	Abıke, Köböş agalar	*Abıke, Köböş ağabeyler*
	Aramı közgö körünüp,	*Haramlığı göze görünüp,*

Berelenip-belsenip,
Bek küyüt tüşüp başına.
Bereniñ töröñ oşondo,
Beri urganday teñselip.
Kabırga söögü sögülüp,
Kapa bolup Semetey,
Köñülü ketip bölünüp,
Başına tüştü kalıñ iş,
«Öz tuuganım ok atıp,
Uşunday eken müşkül iş!
Buuruldu mindim buudan – dep,
Calgız kıldıñ uyadan!»
Burulup keldim şorduu can,

Bilenip kuşanıp,
Ağır dert düşüp başına.
Yiğit tören o zaman,
Cin çarpmış gibi sallanıp.
Kaburga kemiği sökülüp,
Kederlenip Semetey,
Gönlü gidip bölünüp,
Başına düştü ağır iş,
«Öz kardeşim ok atıp,
Böyleymiş meğer müşkül iş!
Buurul'a bindim, yürük – diye, Yalnız kıldın yuvadan!»
Dönüp geldim, bahtsız can,

Abıke, Köböş tuugan – dep.
Tuuganım boldu duşmanım,
İçimden boldu buşmanım.
Taylaktı baksa töö bolot,
Alda taala kuduret,
Calgız kılıp adamdı
Caratpay koyso ne bolot?
Cal-kuyrugum takır cok,
Kulanga çalış ekemin.
Şilteerime butum cok,
Men cılanga çalış ekemin!
Buuruldan başka buudan cok,
Muñkantkan düynö, oñboy kal,
Ce menin muñumdu çeçeer tuugan cok.
Mañdayga çıksam baraan cok,
Baştasam kara kıtayga,
Kölökö bolup erçiçü,
Art cagımda karaan cok.
Karagay calgız, men calgız,
Kan atam Manas, ölböy kal!
Karan tün tüşüp başıma,
Kaygını kuu can, körböy kal!
Cakşısı düynö ölböy kal,
Camanı artta kalbay kal!

Abıke, Köböş kardeş – diye.
Kardeşim oldu düşmanım,
İçimde oldu pişmanlığım.
Deve yavrusu beslense deve olur,
Allah Taala, ey kudret,
Yalnız kılıp insanı
Yaratmasaydı ne olurdu?
Yelem kuyruğum hiç yok,
Kulana çalarmışım.
Adım atacak ayağım yok,
Ben yılana çalarmışım!
Buurul'dan başka yürük yok,
Dertlere salan dünya, onmaz ol,
Ya da benim derdimi çözecek kardeş yok.
Önüme baksam karaltı yok,
Kara Hıtay'a sefer açsam,
Gölge olup ardımdan gelecek,
Ardımda karaltı yok.
Karaçam yalnız, ben yalnız,
Han babam Manas, ölmez ol!
Karanlık gece çöküp başıma,
Kaygıyı, kuru can, görmez ol!
Dünyanın iyisi ölmesin,
Kötüsü ardda kalmasın!

Baskanı çuñkur koo bolgon,
Mendey muñduu bar beken?
Öz tuuganı coo bolgon,
Mendey şumduu bar beken?
Badırañ temir kurç bolboy,
Badirek düynö, kanteyin,
Başka öskön itter curt bolboy!
Kurama temir kurç bolboy,
Kuuragan düynö, kanteyin,
Kuturgan itter curt bolboy!
Car boorunda kıyadan,
Caratkan egem, kanteyin,
Esin cıyıp toktodu,

Bastığı yer çukur uçurum olan,
Benim gibi dertli var mıdır?
Öz kardeşi düşman olan,
Benim gibi kara bahtlı var mıdır?
Kaba demir keskin olmaz,
Hey gidi dünya, ne edeyim,
Elde büyümüş itler yurt olmaz!
Derleme demir keskin olmaz,
Kurumuş dünya, ne edeyim,
Kudurmuş itler yurt olmaz!
Yar böğründeki geçitte,
Yaradan Rabbim, ne edeyim,
Aklını derleyip durdu,

Içi kaynap çok boldu.
Aylası ketip al cetim,
Agaların coktodu.
«Baraanım cok, belgim cok,
Döbögö çalış ekemin,
Oynoo bala kezimde
Kazgaldak atıp cedimbi?
Öz tuuganım kas bolup,
Alda taala caratkan
Müşküldü tartsın dediñbi?»
Manastın uulu calgızdın,
Köñülü caman bölünüp,
Köp sanaa kelip başına,
Közünün caşı tögülüp.
Aktelki menen argıtıp,
Altımış mergen canında
Abıke közgö köründü.
Abıkeni körgöndö,
Manastan kalgan Boz kise
Moyunga çeçip salındı,
Buurul attı cetelep,
Başın tartıp Semetey
Abıkege calındı:
«Buurul at satuu, men tartuu,
Muñkantpay abam, tilimdi al!

İçi kaynayıp kor oldu.
Çaresi tükenip o yetim,
Ağabeylerine yandı yakıldı.
«Karaltım yok, nişanım yok,
Issız tepeye çalarmışım,
Oyuncu çocukluk çağımda
Angut vurup mu yedim?
Öz kardeşim hasım olup,
Allah Taala, ey Yaradan,
Müşkülü çeksin mi dedin?»
Manas'ın oğlu biriciğin,
Gönlü fena bölünüp,
Çok kaygı gelip başına,
Gözünün yaşı döküldü.
Aktelki ile dörtnala sürüp,
Altmış nişancı yanında
Abıke göze göründü.
Abıke'yi görünce,
Manas'tan kalan Boz kise
Çözüp boynuna asıldı,
Buurul atı yedeğe alıp,
Başını çekip Semetey
Abıke'ye yalvardı:
«Buurul at satılık, ben armağan,
Dertlendirme ağam, sözümü dinle!

Akka moyun burayın,
Enekem Kanıkey tartuu kılayın!
Cılkıdan kaalap bereyin:
Arbuudan öñdüü malımdı al.
Kerek bolso, abake,
Köökörgö kuyup kanımdı al!
Öödögö çıksam öbök bol,
Ildıyga tüşsöm cölök bol!
Abake, kaptatpaçı koluñdu,
Kaynatpaçı şorumdu!
Kaçıp kelgen cetimge
Abıke, kıldırbaçı sonundu!
Men Bukardan köçtüm baraan – dep,
Balanın kaarın körgöndö,
Burulup keldim bu cerge,

Hakk'a boyun eğeyim,
Anacığım Kanıkey'i armağan edeyim!
Yılkıdan dilediğini vereyim:
Arbuudan gibi malımı al.
Gerekirse, ağacığım,
Deri kaba doldurup kanımı al!
Yukarı çıksam destek ol,
Aşağı insem dayanak ol!
Ağacığım, salma üstüme ordunu,
Kaynatma kara bahtımı!
Kaçıp gelen yetime
Abıke, yaptırma bu ibreti!
Ben Bukar'dan göçtüm, sığınak var – diye,
Çocuğun kahrını görünce,
Dönüp geldim bu yere,

Abıke, Köböş karaan – dep.
Burulup aba, tuugan bol,
Buzup iybe kanımdı,
Küygüzbö menin canımdı!»
Cetim tursa baş tartıp,
Abıkedey aramdı
Artık Kuday urdu emi.
Munarıktı kör, çoktu kör,
Altımış balban, Abıke
Möndürdöy ogun atkanda,
Caynagan kızıl oktu kör.
Ok atkan sayın Semetey,
Kıymıl etip, kılt etpeyt,
Kızırluu cetim bılk etpeyt.
Abıke turmak, balaga
Topon suu kelse, boy berbes,
Telegeyi teñ eken,
Için karap otursañ
Cer-aalamdan keñ eken.
Özün karap otursañ,
Şay koldogon şer eken,
Telegeyi teñ eken,
Betteşip mende kelbegen,

Abıke, Köböş dayanak – diye.
Dön ağam, kardeş ol,
Dökme boş yere kanımı,
Yakma benim canımı!»
Yetim böyle geri dururken,
Abıke gibi haramı
Tanrı iyice çarptı işte.
Puslu ufka bak, kora bak,
Altmış pehlivan, Abıke
Dolu gibi okunu attığında,
Kaynaşan kızıl oka bak.
Ok atıldıkça Semetey,
Kımıldamaz, kıpırdamaz,
Hızır'lı yetim yerinden oynamaz.
Abıke şöyle dursun, çocuğa
Tufan gelse boyun eğmez,
Her yanı denk imiş,
İçine bakacak olsan
Yerden gökten geniş imiş.
Kendine bakacak olsan,
Erenlerin koruduğu aslan imiş,
Her yanı denk imiş,
Yüzleşmeye kimsenin gelemediği,

Karagan azar salbagan,
On segiz miñ aalamda
Ukuruk kayırar kalbagan.
Cabılıp mergen atkanda,
Capaa salıp catkanda,
Öödö-tömön karabay,
Ölömün dep sanabay,
Tegerete karabay,
Tegi candı ayabay.
Arday bolgon Buuruldu
Attanıp cetim çıkkanda,
Altımış balban birindep,
Aylasın tappay zirildep,
Zamanası kuuruldu.
Acaldan murun öldük – dep,

Bakanın azar veremediği,
On sekiz bin âlemde
Ukruk çevirecek kimse kalmamış.
Nişancılar hep birden attığında,
Cefa salıp yatarken,
Ne yukarı ne aşağı bakmadan,
Ölürüm diye saymadan,
Çevresine bakınmadan,
Hiç canını esirgemeden.
Küheylan olan Buurul'a
Atlanıp yetim çıktığında,
Altmış pehlivan teker teker,
Çare bulamayıp titreyip,
Zamanı kavruldu.
Ecelden önce öldük – diye,

Akıretti kördük – dep,
Altımış balban birindep,
Tuş-tuşka kaçtı zirildep.
Aktelkiçen Abıke
Balanın türün körgöndö,
Alapayın tabalbay:
«Bilegi coon, taş cürök,
Bil müçölüü badirek,
Kaygırbay turgan er eken,
Azireti Aalı – şer*
Oşogo küçü teñ eken!
Teñelişsem bul cetim,
Koendoy cerge ıktayt ko,
Artık sürdüü sır nayza
Añtara sayıp kokustan,
Tüpögün* kanga çıktayt ko?
Körsö köñül bölünöt,
Kökcal Manas kabılan
Kak özündöy körünöt.
Kır-kırınan kırk çilten,
Koldop kelet cabılıp.
Kara çaar kabılan
Kaptalınan çamınıp,

Ahireti gördük – diye,
Altmış pehlivan teker teker,
Dört bir yana kaçtı titreyip.
Aktelki'ye binmiş Abıke
Çocuğun halini görünce,
Ne yapacağını bilemeyip:
«Bileği kalın, taş yürek,
Fil yapılı yaman er,
Kaygı nedir bilmez er imiş,
*Hazreti Aalı – aslan**
Ona gücü denk imiş!
Boy ölçüşsem bu yetim,
Tavşan gibi yere yapıştırır ya,
Pek heybetli sır mızrak
Ansızın devirip saplayıp,
Püskülünü kana bular ya?*
Görse gönül bölünür,
Gökyele Manas kaplan
Tıpkı kendisi gibi görünür.
Dört bir yandan kırk çilten,
Destekleyip gelir hep birden.
Kara benekli kaplan
Yanı başında atılıp,

Kaymananın özü oşol,
Kızır Iliyas canıbar,
Kıyın koştop alıptır,
Kırk arslan balbanı
Tegerektep kalıptır,
Bu türdöngön balaga
Argim azar salgısız.
Mende turmak, kapıray,
Topon suu kaptap algısız.
Kaardangan cetimdin
Aytkanına til albay,
Akmak bolgon ekemin
Ölöörümdü bile albay».
Munu oylonup, Abıke
Bokono söögü bolkuldap,
Boktuu içegi solkuldap,

Gaipten gelenin ta kendisi o,
Hızır İlyas mübarek,
Sıkıca yoldaş olmuş,
Kırk arslan pehlivanı
Çepeçevre sarmış,
Bu heybetlenen çocuğa
Kimse zarar veremez.
Ben şöyle dursun, vay be,
Tufan bassa alamaz.
Öfkelenen yetimin
Dediğine kulak asmayıp,
Ahmak olmuşum meğer
Öleceğimi bilemeden».
Bunu düşünüp, Abıke
Kaburga kemiği hoplayıp,
Pis bağırsağı sarsılıp,

Abıkedey agañdın
Bileginen sap ketip,
Cürögünön kap ketip:
«Teñizdin uulu cetimge
Teñelip turup neteyin.
Tegi çıdap turbastan,
Ancıyan kirip keteyin».
Barabandı bir çoydu,
Baatır abañ Abıke
Aktelkini bir koydu,
Bura tartıp, abakeñ
Kaçıp-şaşıp çü koydu.
Abıke kaçtı antalap,
Arbuudan atı koebu,
Semetey kuudu çalkalap.
«Köböştü soyup koyduñ» – dep,
Abıke kaçıp barat taarınıp,
Semetey kelet arkadan
«Abakelep» calınıp.
«Abake, eköömdü koyup, biröömdü al,
Ögöömdü koyup, bülöömdü al!
Karan tün salbay başıma,

Abıke gibi ağanın
Bileğinden derman gidip,
Yüreğinden fer gidip:
«Deniz oğlu yetimle
Boy ölçüşüp de ne edeyim.
Hiç dayanıp durmadan,
Ancıyan'a girip gideyim».
Davula bir vurdu,
Bahadır ağan Abıke
Aktelki'ye bir vurdu,
Dizgin kırıp, ağacığın
Kaçıp telaşla «çü!» dedi.
Abıke kaçtı apar topar,
Arbuudan atı bırakır mı,
Semetey kovaladı kaykılıp.
«Köböş'ü boğazladın» – diye,
Abıke kaçıp gidiyor küskün,
Semetey geliyor ardından
«Ağacığım!» diye yalvarıp.
«Ağacığım, ikimi koy, birimi al,
Üveyi bırak, öz evladını al!
Karanlık gece salma başıma,

Katıgün aba, tilimdi al!
Eselek bolboy, toktoy tur,
Kokuy abam, enemdi al!
Kapkara kılba betimdi,
Agasın kütüp albadı,
Oroy eken cetim – dep,
Duşmanga açpa betimdi!»
Aytkan sözgö bolgon cok.
Kakşap cüröt Semetey,
Abıke ugup koygon cok.
Budur-budur belesti,
Aşıp çıgıp baratat.
Buudan eken Aktelki
Burkuratıp Abıke
Kaçıp ketip baratat.
Astındagı Arbuurul –
Celkayıptın balası,

Aman ağam, sözümü dinle!
Ahmaklık etme, dur biraz,
Kokuy ağam, anamı al!
Kapkara etme yüzümü,
«Ağabeyini barındırmadı,
Kaba imiş yetim» – diye,
Düşmana açma yüzümü!»
Söylenen söze aldırmadı.
Yalvarıp duruyor Semetey,
Abıke dinleyip durmadı.
Engebe engebe belleri,
Aşıp geçip gidiyor.
Yürük imiş Aktelki
Toz koparıp Abıke
Kaçıp gidiyor.
Altındaki Arbuurul –
Celkayıp'ın yavrusu,

Celegine cel cetpeyt,
Cetkileñ tulpar abıdan,
Arday bolgon Arbuudan –
Kız Saykaldın Alkara,
Oşonu menen bir tuugan.
Dars okugan sabatı,
Buuruldun cayın suraba,
Bu törönün kanatı,
Buttuu kayıp çurkasa,
Tepsep ötmöy adatı.
Ildıy tarta bergende
Arkarday arış uzartıp,
Er tayana bergende
Kulcaday közün kızartıp,
Kaptalında kanatı,
Kaalap oozun cayganda
Uça cürgön adatı.
Tüpkü sını mamınday:
Kuyrugu sayañ, calı az,
Arkası biyik, zeeri bas.
Keñ soorusun surasañ,

Yelesine yel yetişmez,
Dört başı mamur tulpar hem de,
Küheylan olan Arbuudan –
Kız Saykal'ın Alkara'sı,
Onunla öz kardeş.
Ders okumuşçasına bilgili,
Buurul'un halini hiç sorma,
Bu törenin kanadı o,
Ayaklı cin bile koşsa,
Çiğneyip geçmek âdeti.
Yokuş aşağı sürüldüğünde
Arkar gibi adım uzatıp,
Er üzengiye dayandığında
Yaban koçu gibi gözünü kızartıp,
Yanı başında kanadı var,
Dileyip ağzını saldığında
Uçarak gitmek âdeti.
Asıl yapısı şöyledir:
Kuyruğu seyrek, yelesi az,
Sağrısı yüksek, beli alçak.
Geniş sağrısını sorarsan,

	Kömkörüp koygon kazanday.	*Ters kapatılmış kazan gibi.*
	Bulçuñ eti baladay.	*Kas eti çocuk gövdesi gibi.*
66370	Bul canıbar Buuruldun	*Bu mübarek Buurul'un*
	Çatkayagı kolottoy,	*Apış arası koyak gibi,*
	Kaşka tişin karasañ	*Ön dişine bakarsan*
	Taptap koygon bolottoy.	*Dövülüp su verilmiş çelik gibi.*
	Bargan sayın Buurul at	*Gittikçe açılıp Buurul at*
	Kara bolot oozduk	*Kara çelik gemi*
	Kömköydö karsıldap,	*Damağında takırdatıp,*
	Çara sınduu çoñ tuyak	*Leğen gibi büyük toynak*
	Çapçısa cerde tarsıldap,	*Eşeledikçe yerde gümleyip,*
	Köküldü kökkö kakkılap,	*Perçemini göğe savurup,*
66380	Tal cibektey, kuyrugun	*Dal ipek gibi kuyruğunu*
	Çatkayakka çapkılap,	*Apış arasına çarpıp,*
	Bara catat Buurul at.	*Gidiyor Buurul at.*
	Çurkagan sayın canıbar,	*Koştukça mübarek,*
	Dünüyö cüzü zirildep,	*Dünya yüzü titreyip,*
	Calı menen kuyrugu	*Yelesi ile kuyruğu*
	Bölök-bölök birindep.	*Tel tel ayrılıp savrulup.*
	Ayaktan çañı burkurap,	*Ayağından tozu tütüp,*
	Basıp ötsö kara taş	*Basıp geçse kara taş*
	Talkan bolup bırkırap.	*Un ufak olup dağılıp.*
66390	Temir tuyak, cez bilek,	*Demir toynak, tunç bilek,*
	Terdebegen Buurul at	*Terlemeyen Buurul at*
	AbıkeninTelkige	*Abıke'nin Telki'sine*
	Cebeden murun cetkeni,	*Oktan önce yetişti,*
	Cetip candap ötöördö	*Yetişip yanından geçerken*
	Kan Manastın calgızı	*Han Manas'ın biriciği*
	Semetey ayza kötördü:	*Semetey mızrak kaldırdı:*
	«Abıkedey abamdı	*«Abıke gibi ağamı*
	Korkutmakçı kılayın,	*Bir korkutayım,*
	Eptep karmap alayın,	*Bir yolunu bulup yakalayayım,*
66400	Baanı kılıp başıma	*Başıma sığınak kılayım,*
	Bazar* kılıp alayın.	*Bazar* edinip alayım.*
	Alıp barıp Talaska,	*Alıp götürüp Talas'a,*
	Argın menen kırgızga	*Argın ile Kırgız'a*
	Abıkedey agamdı	*Abıke gibi ağabeyimi*
	Kan kötörüp alayın.	*Han kaldırıp alayım.*

	Korkutup ayza sunayın,	*Korkutup mızrak uzatayım,*
	Bul amaldı kılayın,	*Bu oyunu edeyim,*
	Öñürünün çetine,	*Yakasının ucuna,*
	Eteginin betine,	*Eteğinin yüzüne,*
66410	Cana törö Semetey	*Yine töre Semetey*
	Cazgap sayıp öttü emi.	*Kaydırıp saplayıp geçti işte.*
	Ant urgurdu ant urup,	*Ant çarpasıcayı ant çarpıp,*
	Öödölöy tiyip, Sır nayza	*Yukarı doğru değip, Sır mızrak*
	Öpkögö kirip ketkeni,	*Akciğere girip gitti,*
	Abıke menen Köböştün	*Abıke ile Köböş'ün*
	Teñ acalı cetkeni,	*İkisinin de eceli yetti,*
	Abıkeni añtarıp,	*Abıke'yi devirip,*
	Köböştü körgö kirgizip,	*Köböş'ü mezara sokup,*
	Cana bala Semetey	*Yine genç Semetey*
66420	Kökcaldıgın bilgizip,	*Gökyeleliğini belli edip,*
	Özöndüünü mayladı,	*Vadili yeri yağladı,*
	Öçögüşö ketkende,	*Kinleşip gittiğinde,*
	Öz agasın cayladı.	*Öz ağabeyinin işini bitirdi.*
	Kara suuga kan kuydu,	*Kara suya kan döktü,*
	Tulañduu cerdi tutanttı,	*Otlu yeri tutuşturdu,*
	Ölöñdüü cerge ört koydu.	*Çayırlı yere ateş saldı.*
	Cetim cürüp cetilip,	*Yetim gezip yetişip,*
	Cergege özü koşulup,	*Yurduna kendisi katılıp,*
	Ereşen tartıp, er bolup,	*Erginleşip, er olup,*
66430	Er uulu menen teñ bolup.	*Er oğluyla denk olup.*
	Altı-Şaardın – Alabek,	*Altı-Şaar'ın – Alabek'i,*
	Buudayık kandın – Buyanbek,	*Buudayık Han'ın – Buyanbek'i,*
	Bul ekөönün köp kolu	*Bu ikisinin çok ordusu*
	Tuuçunagın tuylatıp,	*Tuuçunak'ını şahlandırıp,*
	Sarı kan abañ kanetsin,	*Sarı Han ağan ne yapsın,*
	Köp kolu menen bul ekөön	*Çok ordusuyla bu ikisini*
	Takır kırgan kıyratıp.	*Tümden kırdı yok edip.*
	Öz bilgenin Sarı kan,	*Bildiğini Sarı Han,*
	Kılıp catkan kezinde,	*Yapıp durduğu sırada,*
66440	Öödö-tömön dırgıtıp,	*Aşağı yukarı dağıtıp,*
	Kırıp catkan kezinde,	*Kırıp durduğu sırada,*
	Bakay kandın Baytaylak	*Bakay Han'ın Baytaylak'ı*
	Kaşat menen bakırıp,	*Bayır boyunca bağırıp,*

Manastap uraan çakırıp,
Çomgo miñgen köp sarttı
Kırgan eken capırıp.
Sarı kandın Kalıgı
Keçee, kaldaydın tuusun
cıkkanda, Köp adam bilet kılıgın,
Busurmandın curtuna
Başkaça tiygen carıgı,
Anın da ak beyil eken sanaası.
Çırkıratıp dolunu
Sarı kandın balası
Kıykırıp ayza sunuptur,
Kıylanı kırgın kılıptır.
Camgırçının Şayımbet
Aç börüdöy calanıp,
Tegeregin karanıp,
Teñiz eken Şayımbet,
Tuu tübündö turuptur,
Kanıkeyge saydırıp,
Arbak urgan kırk çoro
Kolgo tüşüp kalıptır.

«Manas!» diye nara atıp,
Çoma binmiş nice Sart'ı
Kırmış meğer devirip.
Sarı Han'ın Kalık'ı
Hani dün kaldayın tuğunu
devirdiğinde, Çok kişi bilir huyunu,
Müslümanın yurduna
Bir başka vurmuş ışığı,
Onun da ak imiş niyeti.
Feryat ettirip azgını
Sarı Han'ın oğlu
Haykırıp mızrak uzatmış,
Niceyi kırgına uğratmış.
Camgırçı'nın Şayımbet'i
Aç kurt gibi yalanıp,
Çevresini kollayıp,
Deniz imiş Şayımbet,
Tuğ dibinde durmuş,
Kanıkey'e mızraklatıp,
Ervah çarpmış kırk çora
Ele düşüvermiş.

Kanıkey menen Çıyırdı
Semeteydin çoñ atası
Çoñ Cakıpka barıptır,
Cakıp öñdüü çoçkonu
Töbösünön basıptır,
Üç baybiçe birigip,
Tört tülügün çaçıptır.
Çıgarıptır keesin,
Çıgara muştap meesin,
Çoñ atası çoçko kandı soyuptur,
Eki közün oyuptur,
Aramsıtpay kaynatıp,
Başın kuurdak kılıp toyuptur.
Küygön cürök kapalık,
Kayran ceñeñ Kanıkey
Biröön koyboy coyuptur.
Oorugan ceri basılıp,

Kanıkey ile Çıyırdı
Semetey'in dedesi
Koca Cakıp'a varmış,
Cakıp gibi domuzu
Tepesinden bastırmış,
Üç hatun birleşip,
Dört tülüğünü saçıp savurmuş.
Çıkarmışlar öcünü,
Beynini dışarı çıkarırcasına yumruklayıp,
Dedesi domuz hanı boğazlamış,
İki gözünü oymuş,
Haram etmeden kaynatıp,
Başını kavurma edip doymuş.
Yanan yürek, kara keder,
Aziz yengen Kanıkey
Birini komadan yok etmiş.
Ağrıyan yeri yatışıp,

Oşondo ceñeñ Kanıkey
Umaçtay közü açılıp,
Manastın zayıbı Akılay,
Akılı cok, kapıray!
Erke katın Akılay –
Eselek tuugan kapıray,
Köböşkö tiyip alganı,
Kayran eneñ Kanıkey
Miñgizgen eken şırıgın,
Çın çaçınan süyrötüp.
«Oloñdoy bolgon kayran çaç
Omuroo kantip arttıñız,
Kuzgundan tuugan itterge
Kuturup kantip cattıñız?
Kumpaydan tuugan törönün
Töşögün kantip bastırdıñ,
Kankorumdun kazına
Kalıñ itke çaçtırdıñ,
Kankordun kalıñ salgan töşögün
Altı aramga bastırdıñ.

O zaman yengen Kanıkey
Umaç gibi gözü açılıp,
Manas'ın karısı Akılay,
Aklı yok, vay be!
Şımarık kadın Akılay –
Ahmak doğmuş, vay be,
Köböş'e varıvermiş,
Aziz anan Kanıkey
Bindirmiş meğer sırığına,
Sahiden saçından sürükleyip.
«Urgan gibi gür aziz saçı
Omzunuza nasıl yüklendiniz,
Kuzgundan doğma itlere
Kudurup nasıl yattınız?
Kumpay'dan doğma törenin
Döşeğini nasıl çiğnettin,
Hunharımın hazinesini
Sürü ite saçtırdın,
Hunharın kalın serili döşeğini
Altı harama çiğnettin.

Sen da Manas zayıbı eleñ,
Badana* kiyip carkıldap,
Men da Manas zayıbı elem,
Bala kazday barkıldap,
Temir kandın şaarına
Tentigenim kim üçün?
Tentip Bukar şaarına,
Tentip koñşu kongonum,
Caman attı bolgonum –
Cana katın, sen üçün!
Keçee kankor ölgöndö,
Ölgölü kırk kün bolo elek
Sandırgaluu kep aytam
Erge tiyip, kızıktı
Mintip saldıñ buzuktu.
Kuu katın, senin cayıñdan, Cetilip kelgen cetimge
Sogonçogum coorutup,

Sen de Manas karısıydın,
Badana giyip parıldayıp,*
Ben de Manas karısıydım,
Yavru kaz gibi bağırıp,
Temir Han'ın şehrine
Sürgün düştüğüm kimin için?
Sürgün, Bukar şehrine,
Sürgün, komşu konduğum,
Kötü ad aldığım –
Yine kadın, senin için!
Hani dün hunhar öldüğünde,
Öleli kırk gün olmadan
Şanlı söz söylerim
Ere varıp, ne oyunlar,
Böyle saldın fitneyi.
Kurnaz kadın, senin yüzünden, Yetişip gelen yetime
Topuğum nasır bağlayıp,

Baltır etim oorutup,
San kazınam çaçkamın,
Bukardı közdöy kaçkamın!
Çoñdugu toonun señirdey
Bu kordugum kim üçün,
Buzuku katın, sen üçün!»
Talaska kelip kongondo,
Munu aytıp, Kanıkey
Buzulgan katın Akılay
Murun karmap alıptır,
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga carıptır,
Kas sanagan duşmanın
Kurmandıkka çalıptır,
Kayran ceñeñ Kanıkey
Kapkayda kegin alıptır.
Kanıp alıp mookumu,
Kabılan cetim kelgiçe,
Kolgo tüşkön kırk çoro
Koroologon tümön kol,
Kozgoloñ salıp bargıça,
Munu mınday taştaylı,
Kolgo tüşkön adamdı
Kozgoltpoy kırıp salgıça,
Kaalaganın berişip.
Koroson* Bakay kabılan,
Kök sülöösün börk kiyip,
Col üyrötkön karıya,
Kögala kalkan oynotup,

Badışa Bakay kep baştap:
«Oy, Kanıkey, Sarı kan!
Oroyluk bolot munuñuz,
Kalıñ elde ne cazık,
Oşo cerge turuñuz,
Karaan cetim kelgiçe
Sabır kılıp turuñuz,
Saattalbay ekööñ uguñuz!
Keñ-Özöngö cer kerek,

Baldır etim ağrıyıp,
Sayısız hazinemi saçtım,
Bukar'a doğru kaçtım!
Büyüklüğü dağ sırtı gibi
Bu horlanmam kimin için,
Fesat kadın, senin için!»
Talas'a gelip konduğunda,
Bunu deyip, Kanıkey
Bozulmuş kadın Akılay'ı
Önce yakalayıvermiş,
Yol üstünde sürükleyip,
Yaban itlerine atmış,
Hasım belleđiği düşmanını
Kurban edip kesmiş,
Aziz yengen Kanıkey
Nice yerde öcünü almış.
İçi soğuyup, yatışıp,
Kaplan yetim gelinceye dek,
Ele düşen kırk çora
Ağıla kısılmış tümen ordu,
Kargaşa çıkarıp gitmeden,
Bunu böylece bırakalım,
Ele düşen insanı
Kımıldatmadan kırıp geçirmeden,
Dilediğini verip.
Koroson Bakay kaplan,*
Gök vaşak börkünü giyip,
Yol öğreten ihtiyar,
Gök ala kalkan oynatıp,

Padişah Bakay söze başlayıp:
«Ey Kanıkey, Sarı Han!
Kabalık olur bu yaptığınız,
Kalabalık halkta ne suç var,
Olduğunuz yerde durun,
Karaltı yetim gelinceye dek
Sabredin, bekleyin,
Uğursuzlanmadan ikiniz dinleyin!
Keñ-Özön'e yer gerek,

Erteñki künü el kerek!
Adırmak toogo bel kerek,
Azamatka el kerek!
Manastın uulu Semetey
Kalkının baarın kıyratıp,
Kırıp saldı dedirbey...
Kanı akmak emespi,
Kalıñ elde ne cazık,
Baarı curtta ne cazık?
Aramga burup beyliñdi,
Oy, kulunum Kanıkey!
Ne betiñ menen kırasıñ,
Manastan kalgan eliñdi?» –
Badışa Bakay barkıldap,
Araga tüşüp kalganı,
Oşonço curttun baarısın
Araçalap alganı.
Bakay kanga baş iyip,
Oluya Bakay kökcaldın
Kebine cakşı könüşüp,
Abañ Bakay ak coltoy –
Anık özü oluya.

Yarınki güne halk gerek!
Engebeli dağa bel gerek,
Yiğide halk gerek!
Manas'ın oğlu Semetey
Halkının hepsini kırıp,
Kırıp geçirdi dedirtmeyin...
Hanı ahmak değil mi ya,
Kalabalık halkta ne suç var,
Bütün yurtta ne suç var?
Harama çevirip niyetini,
Ey kulunum Kanıkey!
Hangi yüzle kırarsın,
Manas'tan kalan halkını?» –
Padişah Bakay gürleyip,
Araya giriverdi,
Onca yurdun hepsini
Araya girip kurtardı.
Bakay Han'a baş eğip,
Evliya Bakay gökyelenin
Sözüne güzelce uyup,
Ağan Bakay ak yolludur –
Gerçekten kendisi evliya.

Caman sözgö tañılbas,
Kör aldına kirse da
Kökcal Bakay cañılbas.
Ay-aalamdın baarısın
Bölgön Bakay emespi,
Dünüyögö er bolup,
Körgön Bakay emespi.
Bekip catkan eşikti,
Açkan Bakay emespi,
Altın menen kümüştü
Sarıp kılıp talaaga
Çaçkan Bakay emespi.
Bel baylagay mendenin
Beli Bakay emespi,
Mendesine caratkan
Şeri Bakay emespi!

Kötü söze bağlanmaz,
Mezarın dibine girse de
Gökyele Bakay yanılmaz.
Ay ile âlemin hepsini
Bölüştüren Bakay değil mi,
Dünyaya er olup,
Görmüş geçirmiş Bakay değil mi.
Sürgülü duran kapıyı,
Açan Bakay değil mi,
Altın ile gümüşü
Harcayıp kıra bayıra
Saçan Bakay değil mi.
Bel bağlayacak kulun
Beli Bakay değil mi,
Kuluna Yaradan'ın verdiği
Aslanı Bakay değil mi!

Kebi şirin, sözü bal,
Bakay kandı suraba
Artık açık közü bar.
Akılı cetik, ar kanday
Cüyöölötö söz baştap,
Cügürük Bakay kurguruñ –
Kandıgı curtka carıya,
Kabılan Bakay karıya
Kök çolok oozun burgan cer,
Araçalap turgan cer.
Al-añgıça bolgon cok,
Bala törö Semetey
Bu da kelip kaldı emi.
Kan Manastın kırk çoro
Semeteydi körgöndö,
Katar turdu burkurap,
«Kanım Manastan kalgan calgız» –
Kööndönsöñ soyuñuz,
dep, Köönüñ kelbey baratsa,
Aytıp turdu çurkurap.
«Manastan kalgan baanayım,
Batadan kalgan taalayım!
Obolku ketken Manaska
Otursak-tursak küyöbüz,

Lafı şirin, sözü bal,
Bakay Han'ı hiç sorma
Fazlasıyla açık gözü var.
Aklı olgun, her türlü
Sözü mantığıyla başlatıp,
Hey gidi yürük Bakay –
Hanlığı yurda ayan,
Kaplan Bakay ihtiyar
Kökçolok'un ağzını çevirdiği yer,
Araya girip durduğu yer.
Derken çok geçmedi,
Genç töre Semetey
O da çıkageldi işte.
Han Manas'ın kırk çorası
Semetey'i görünce,
Sıra sıra durdu hıçkırıp,
«Hanım Manas'tan kalan biricik» –
Dilerseniz boğazlayın,
diye, Gönlünüz el vermezse,
Söyleyip durdu çığrışıp.
«Manas'tan kalan penahım,
Duadan kalan talihim!
Önceden göçen Manas'a
Otursak kalksak yanarız,

Manastan kalgan baanayım,
Tilegiñ tilep cüröbüz,
Arbaktı çapsañ col mına,
Kara kılıp oturgan
Kırk çoro abañ biz mına
Butaluu Talas cer mına,
Murunku çoro biz mına,
Atadan kalgan muraanı
Kütüp alsañ, biz mına.
Başaaluu kırgız el mına,
Baş alıp iyseñ, biz mına.
Karaan cetim, ugup tur,
Kalıñ kazsañ, or mına,
Kaynataar bolsoñ şor mına,

Manas'tan kalan penahım,
Dileğini diler dururuz,
Ervaha kılıç çalarsan, yol işte,
Dayanak edip oturan
Kırk çora ağaların biz işte,
Çalılı Talas yeri işte,
Eski çoraların biz işte,
Atadan kalan mirası
Kabul edersen, biz işte.
Beyli Kırgız halkı işte,
Baş alacaksan, biz işte.
Karaltı yetim, dinleyedur,
Derin kazarsan, hendek işte,
Kaynatacaksan, kara baht işte,

Başaadan kalgan calgızım,
Baylap öltür kol mına,
Arbak sayıp, ant urgan,
Aram kıyal biz mına!
Ala bolso, kuduret
Alda-taala kimdi urat*,
Ant arbaktan korkpogon
Akırı çeti bizdi urat!
Tarap kettik kırk çoro*
Taalayluu agañ ölgöndö
Talaska boydu caşırıp,
Baana kılgan özüñdü
Bukardı közdöy kaçırıp.
Toboköl atañ barında,
Tooday ala kan bolduk.
Tozoku bolup ok atıp,
Topoloñ tüşüp baarıbız,
Bügün senden cay bolduk.
Tamtaytıp tirüü koyuñuz!
Olco kılsañ mal mına,
Agızsañ kızıl kan mına,
Kıyıp iyseñ can mına!
Kan Manastın cetimi,

Padişahtan kalan biriciğim,
Bağlayıp öldür, kol işte,
Ervah çarpmış, ant vurmuş,
Haram düşünceli biz işte!
İkilik olursa, kudret,
Allah Taala kimi çarpar,*
Anttan, ervahtan korkmayanı,
Eninde sonunda bizi çarpar!
*Dağılıp gittik kırk çora**
Talihli ağan öldüğünde
Talas'ta kendimizi gizleyip,
Penah edindiğimiz seni
Bukar'a doğru kaçırıp.
Tevekkül baban sağken,
Dağ gibi al kana boyandık.
Cehennemlik olup ok atıp,
Kargaşaya düşüp hepimiz,
Bugün sende karar kıldık.
Sürüne sürüne de olsa sağ bırakın!
Ganimet edersen, mal işte,
Akıtırsan, kızıl kan işte,
Kıyıverirsen, can işte!
Han Manas'ın yetimi,

Köñül kalıp, ar cerden
Köçüp keldik Talaska,
Çoro bolup çogulduk
Kabılan törö Manaska.
At semirip, ık bolduk,
Ar cerden kelip kırk bolduk.
Aylanayın, kırk aba!
Erdik kılıp ooluktuk,
Kırk cerden kelip cıyıldık,
Kırgıl baştık karıbız,
Kırk çoronun baarısı
Kızık bolup kırıldık.
Ilgerkini unutup,
Arbakka kayra kayrıldık,
Köböştün tilin alam dep,

Gönlümüz kırık, her yerden
Göçüp geldik Talas'a,
Çora olup toplandık
Kaplan töre Manas'a.
At semirip, keyfe düştük,
Her yerden gelip kırk olduk.
Kurban olayım, kırk ağa!
Yiğitlik taslayıp azıttık,
Kırk yerden gelip yığıldık,
Başımız Kırgıl, ihtiyarımız,
Kırk çoranın hepsi
Maskara olup kırıldık.
Eskiyi unutup,
Ervaha karşı geldik,
Köböş'ün sözünü dinlerim diye,

Körünöö sizge ok atıp,
Kara kılıp oturgan
Irçıuul menen Bozuul,
Bul ekөönön ayrıldık.
Kuturgandan kırk çoro
Sizge koldu salıppız,
Kurdaşınan ayrılıp,
Kurup ketsin, kırk çoro
Kuturma bolup kalıppız!
Kaalagan Kadır tündö cok,
Koluña tüştük cetimim,
Özüñdön bölök kün da cok.
Kaalasañ tirüü koyuñuz,
Kaardanıp baratsañ –
Kırk çoro mına, soyuñuz!
Bizge Talaska kurgan bakta cok Kırk çoro bolso coldoşum,
Taltañdap cataar çakta cok.
Keñ-Kolgo kurgan bagı cok,
Kolgo tüşkön kırk çoro
Keñiri cataar çagı cok!»
Kırk çoro aytıp çurkurap,
«Kıyamat ketken Manastın
Arbagı» – dep burkurap.
Kırk çoronu körgöndö,
Kıyından uulu Semetey

Göz göre size ok atıp,
Dayanak edip oturduğumuz
Irçıuul ile Bozuul,
Bu ikisinden ayrı düştük.
Kudurduğundan kırk çora
Size el kaldırmışız,
Yaşıtından ayrılıp,
Kurusun, kırk çora
Kudurgan olup kalmışız!
Dilediğimiz Kadir gecesi yok,
Eline düştük, yetimim,
Senden başka günümüz de yok.
Dilersen sağ bırakın,
Kahırlanıp gidiyorsan –
Kırk çora işte, boğazlayın!
Bize Talas'ta kurulu baht yok Kırk çora olsa yoldaşım,
Kurulup yatacak çağ da yok.
Keñ-Kol'da kurulu bahtı yok,
Ele düşen kırk çoranın
Rahatça yatacak çağı yok!»
Kırk çora söyleyip çığrışıp,
«Kıyamete göçen Manas'ın
Ervahı» – diye hıçkırıp.
Kırk çorayı görünce,

İKİNCİ BÖLÜM

KIRK KÜMBET VE ÇINKOCO'NUN KINI

Beecin seferi için akraba arayan Semetey, Kebez-Too'da oturan Şıgay oğlu Çınkoco'ya Bakay, Ormonbek, Külçoro ve Kançoro'yu altı yedek at ve mektupla gönderir. Çınkoco elçilik sözünü hakaretle keser: "Soyu bozuk yetimi nasıl er sayarım!" Bunun üzerine on iki yaşındaki Külçoro asıl oyununu oynar — Koco'nun Kara atına Ogoy damgası vurup kulağını keser, babası Manas'a on iki yıllık haracı ister, kamçısıyla Çınkoco'yu tepesinden vurup kendinden geçirir; çorolar "Manas!" narasıyla Koco'nun sayısız yılkısını önlerine katıp Talas'a sürerler. Aklı öfkesinden kısa Çınkoco hıncından koçunu, boğasını, buğrasını iğdiş ettirip bütün obasıyla Ceti-Özön'e, Cediger'in hanı Bagış oğlu Toltoy'a göçer. Tüfek ağzı öpülüp kılıç yalanarak ant içilir; Koco, Toltoy'un yüreğini oyar: Semetey senin alacağın Çaçıkey'i aldı, öyleyse sen de onun beşik kertmesi Ayçürök'ü al! Kökötöy'ün aşında Manas ile Akun Han'ın yaptığı dünürlük anlatılır; Cediger ordusu derlenip Oogan'a yürür ve "Ayçürök'ü ver" diye Akun Han'ı kuşatır; kara sakal Tölök dünürcü elçi olarak kaleye gönderilir.

KÜNYE — KEY FACTS

- Semetey kırk çoroyu bağışlar ve Manas'ın öcü için Beecin'deki Koñurbay'a gaza etmeye ant içer; altı yüz boz kısrak kesilen büyük toy verilir.
- Koçkor ile Çıybıt'ın kışkırttığı kırk çoro iki kez kaçar; ikinci kaçışta Semetey Koçkor vadisinde hepsini kırar ve yaptırdığı kırk kümbetten ötürü o yer "Koçkor" adını alır.
- Kırımdan sonra Semetey, Argın ile Kırgız'ın üstünde sultan ilan edilir; soy zinciri Böyönkan'dan Cakıp, Manas ve Semetey'e dek sayılır.
- Kebez-Too'ya giden elçilikte Külçoro, ittifakı reddedip hakaret eden Çınkoco'yu kamçıyla bayıltır, Kara atını damgalayıp kulağını keser ve yılkısını Talas'a sürer.
- Aşağılanan Çınkoco bütün obasıyla Ceti-Özön'e göçüp Cediger hanı Bagış oğlu Toltoy'a katılır; altı baş — Koco, Toltoy, Tölök, Tölöbay, Kalça, Kadırbay — ölümüne ant içer.
- Çınkoco, karısı Çaçıkey'i Semetey'e kaptıran Toltoy'u, Semetey'in beşik kertmesi olan Akun Han kızı Ayçürök'ü almaya kışkırtır; Cediger ordusu Akun Han'ı kuşatır ve Tölök dünürcü elçi gönderilir.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
Taybuuruldun üstünön	*Taybuurul'un üstünden*
Çurkap tüştü cügürüp,	*Koşarak indi yürüyüp,*
«A düynö ketken atamdan	*«Öbür dünyaya göçen atamdan*
Alıp kalgan muraapım,	*Bana kalan mirasım,*
Burulup keldim kim üçün,	*Dönüp geldim kimin için,*
Arkaluu kırgız bir üçün,	*Arkalı Kırgız'ın biri için,*
Al cürgönüm siz üçün!	*Bu yürüyüşüm sizin için!*
Arıslan arka kılgan baanayım,	*Arslanı arka bildiğim devletim,*
A düynö ketken atamdan	*Öbür dünyaya göçen atamdan*
Alıp kalgan taalayım.	*Bana kalan talihim.*
Astıga salsam ak colum,	*Öne katsam ak yolum,*
Atadan kalgan muraapı –	*Atadan kalan mirastır –*
Aydap cürsö san kolum.	*Sürüp gitse sayısız kolum.*
Körüp koyso bazarım,	*Görüp geçse pazarım,*
Kaynap catkan kapırga	*Kaynayıp yatan kâfire*
Kaçırsa kumar cazaarım.	*Saldırırsa hıncımı alacağım.*
On eki çalgın bazarım,	*On iki akın pazarım,*
On eki dürkün Beecinge	*On iki bölük Beecin'e*
Çarpışsam kumar cazaarım.	*Çarpışsam hıncımı alacağım.*
Kaz aylanbas zoodoyum,	*Kazın dolanamadığı sarp kayam,*
Atamdan kalgan muraapı	*Atamdan kalan mirası*
Azır berdi koluma,	*Şimdi verdi elime,*
Aylansam bolot, Kudayım!	*Kurban olayım, Hüdam!*
Badışa atam Kökcaldan	*Padişah atam Kökcal'dan*
Baykap kalgan bargegim	*Görüp belleğiğim gözbebeğim,*
Baarıdan işim ak eken,	*Hepsinden işim ak imiş,*
Kırk çoro menin aynegim!	*Kırk çoro benim aynamdır!*
Tünörüp catkan Beecinge	*Kapkara çöken Beecin'e*
Emi tüz kirip ayza sunamın,	*Şimdi dosdoğru girip mızrak uzatırım,*
Türü suuk kıtaydın	*Suratı soğuk Kıtay'ın*
Tük koyboy baarın kıramın!	*Tekini koymadan hepsini kırarım!*
Kakançındın Beecinge	*Kakançın'ın Beecin'ine*
Kazattı mıktap kılamın,	*Gazayı sağlamca kılarım,*
Beycinge beypay salamın.	*Beecin'e kargaşa salarım.*
Karaan bolsoñ kırk çoro,	*Arka olursan kırk çoro,*

Kan atam Manastın kunun* alamın!

At semirip ık bolso,
Er semirip buk bolso,
Kakançındın Beecin cer –
Karmaşaar cerim oşol el.
Tünörüp catkan mancuuga
Tüz kirip, kırgın biz kılsak, Sözümdün
mınça barkı bar.
Tüyşügü kımbat tozokton
Kuu candı azat bir kılsak!
Çalıyar* tiybes Beecinge
Çapçışıp soguş kılbasam,
Tüp atam ötkön oşo cer,
Tügötüp kunun kuubasam!
Ayzalaşıp top buzup,
Acal cetse Kudaydan,
Kan Beecinden okko uçup.
Kap-Too barbas Beecinge
Kaçırıp soguş salbasak,
Kara kıtay, mancuudan
Kapkayda kekti albasak!
Çınmaçındın Beecinge,
Çın Kıtaydın eline,
Kara kurttay kapırga,
Kança erdin kegi bar,
Kan Koñurbay baatırga,
Aytışa kirse doo oşol,
Alışa kelse coo oşol.
Kakançındın kalkı bar,
Karmaşa turgan al elge
Men cetimdin dartı bar.
Bakay kan menen Sarı kan
Tuu karmatıp albasam,
Tuuradan mancuu, kıtayga
Tuura kırgın salbasam,
Tuygun atam Manastın
Mintip öçün albasam!
Aylanayın, kırk abam!

Han atam Manas'ın kanını alırım!*

At semirip kıvama gelse,
Er semirip içi bunalsa,
Kakançın'ın Beecin yeri –
Kapışacağım yer o eldir.
Kapkara çöken Mançu'ya
Dosdoğru girip kırgın kılarsak, Sözümün
bunca değeri var.
Zahmeti pahalı cehennemden
Kuru canı bir azat kılarsak!
Çalıyar'ın değmediği Beecin'e*
Çarpışıp savaş kılmazsam,
Kök atamın göçtüğü o yer,
Kanını tüketip gütmezsem!
Mızraklaşıp saf bozup,
Ecel yeterse Hüda'dan,
Han Beecin'de oka uçarım.
Kaf Dağı'nın varmadığı Beecin'e
Saldırıp savaş salmazsak,
Kara Kıtay'dan, Mançu'dan
Nice yerde öcü almazsak!
Çınmaçın'ın Beecin'ine,
Çın Kıtay'ın eline,
Kara kurt gibi kâfire,
Nice erin öcü var,
Han Koñurbay bahadıra,
Söze girse dava odur,
Tutuşmaya gelse düşman odur.
Kakançın'ın halkı var,
Kapışılacak o ele
Ben yetimin derdi var.
Bakay han ile Sarı han
Tuğ tutturup almazsam,
Karşımdaki Mançu'ya, Kıtay'a
Doğruca kırgın salmazsam,
Doğan atam Manas'ın
Böylece öcünü almazsam!
Kurban olayım, kırk ağam!

	Özüñör körgön col menen,	*Kendi gördüğünüz yol ile,*
	Özöndüü bulak, suu menen,	*Vadili pınar, su ile,*
66770	Kalmak, şibee kalkı bar,	*Kalmuk, Şibe halkı var,*
	Kan Koñurbay karkıbar	*Han Koñurbay heybetli,*
	Kırgız, kalmak birigip,	*Kırgız, Kalmuk birleşip,*
	Salışa cürgön saltı bar,	*Vuruşagelmiş töresi var,*
	Aylanayın, kırk aba,	*Kurban olayım, kırk ağa,*
	Uga körgün cakşılap,	*Dinleyiver güzelce,*
	Abaylaçı, kırk aba,	*Dikkat et hele, kırk ağa,*
	Acalduu kişi ölböybü,	*Eceli gelen kişi ölmez mi,*
	Casagandın buyrugun	*Yaradan'ın buyruğunu*
	Mendesi çirkin körböybü!	*Kulu zavallı görmez mi!*
66780	Ayzalaşıp top buzup,	*Mızraklaşıp saf bozup,*
	Acal cetse, okko uçup,	*Ecel yeterse, oka uçup,*
	Kaza cetse ölüşüp,	*Kaza yeterse ölüşüp,*
	Karmaşıp cürüp körüşüp,	*Kapışa kapışa görüşüp,*
	Kapsañ-Tooluu kıtayga	*Kapsañ Dağlı Kıtay'a*
	Kagışıp buzuk salalık,	*Çarpışıp bozgun salalım,*
	Karaan bolsoñ, kırk aba,	*Arka olursan, kırk ağa,*
	Kaynap catkan kıtayga	*Kaynayıp yatan Kıtay'a*
	Kalaymandı salalık!	*Kıyameti salalım!*
	Altın-Toonun keni bar,	*Altın Dağ'ın madeni var,*
66790	Kagışsak kara kıtayda	*Çarpışırsak kara Kıtay'da*
	Bekip catkan beli bar,	*Berkitilmiş beli var,*
	Bel baylagan çoñ şeri –	*Bel bağladığı büyük aslanı –*
	Bek Koñurbay eri bar,	*Bey Koñurbay eri var,*
	Bet alıp, uruş biz kılsak,	*Yüz tutup savaş kılarsak biz,*
	Ceti atanın kegi bar.	*Yedi atanın öcü var.*
	Topon suu cetpes Beecinde	*Tufan suyunun ermediği Beecin'de*
	Kişi körbös koosu bar,	*İnsan görmez vadisi var,*
	Çay aluuçu toosu bar,	*Çay alınan dağı var,*
	Ataktuusun, baarısın	*Ünlüsünü, hepsini*
66800	Atam kaysap salıptır,	*Atam kemirip yıkmıştır,*
	Bir Koñurbay coosu bar.	*Bir Koñurbay düşmanı var.*
	Obolku bolgon uruşta,	*Evvelki olan savaşta,*
	Oşo bolgon cumuşta,	*O olan seferde,*
	Kakandı atam alganda,	*Kakan'ı atam aldığında,*
	Kaynap catkan kıtayga	*Kaynayıp yatan Kıtay'a*

Kalaymandı salganda,
Sultan bolup kan atam
Altı ay surak alganda,

Köñüldö bolot köp arman,
Uşunday bolot şum calgan.
Kıyasınan çaldırıp,
Katın alıp al cayga,
Busurmandın curtunan
Targana degen el kalgan,
Kakanga kazat salabız,
Ada kırgız tukumu –
Salalık degen el kalgan.
Atadan kalgan kırk çoro,
Kün esebin alalı,
Ayın katka salalı,
Semirip-sergip iş kılıp,
Alakanday busurman
Aydap-cıynap, küç kılıp,
Busurman curtun büt cıyıp,
Kayrandardan ayrılıp,
Türü suuk Beecinge –
Tügönüp soguş kılbasak,
Uy tügündöy kıtayga
Tüyşüktü mıktap salbasak,
Bayçoro, Bozuul, Agayar
Kaynagan kara kıtaydan
Kaçırıp öç albasak,
Tirüü cürböy ölölü!
Tiyişe turgan duşman bar,
Çındap altı ay salışıp,
Tikteşip turup körölü.
Ulamadan uladım,
Bilgiçterden suradım.
Ak sakalduu karıñ bar,
Abakem Bakay baarı bar,
Busurman curttan alpı bar,
Erikpey altı ay salışıp,
Eçen şerler calpı bar.

Kıyameti saldığında,
Sultan olup han atam
Altı ay hüküm sürdüğünde,

Gönülde kalır çok hasret,
Böyledir bu hain yalan dünya.
Uçurumdan aldırıp,
Kadın alıp o yurda,
Müslümanın yurdundan
Targana denen el kalmış,
Kakan'a gaza salarız,
Katıksız Kırgız soyu –
Salalım diyen el kalmış.
Atadan kalan kırk çoro,
Gün hesabını alalım,
Ayını yazıya dökelim,
Semirip dinçleşip iş kılıp,
Avuç içi kadar Müslümanı
Sürüp derleyip güç kılıp,
Müslüman yurdunu hep toplayıp,
Yiğitlerden ayrılıp,
Suratı soğuk Beecin'e –
Tükenircesine savaş kılmazsak,
Sığır tüyü kadar Kıtay'a
Kaygıyı sağlamca salmazsak,
Bayçoro, Bozuul, Agayar
Kaynayan kara Kıtay'dan
Saldırıp öç almazsak,
Diri gezmektense ölelim!
Sataşılacak düşman var,
Gerçekten altı ay vuruşup,
Göz göze durup görelim.
Bilenlerden aktardım,
Bilgiçlerden sordum.
Ak sakallı ihtiyarın var,
Ağabeyim Bakay hepsi var,
Müslüman yurdundan alpı var,
Usanmadan altı ay vuruşup,
Nice aslanlar toptan var.

	Keçee, kapır menen busurman Arıslan	*Hani, kâfir ile Müslüman Arslan Çubak*
	Çubak er kökcal	*er kökcal*
	Kagış bolup uşundan,	*Çarpışmaya girince bundan,*
	Karşı-terşi turuşup,	*Karşı karşıya duruşup,*
	Ayzalaşıp culuşup,	*Mızraklaşıp çekişip,*
	Can kıyışıp uruşup,	*Can kıyarcasına vuruşup,*
	Menin atam Manas kan,	*Benim atam Manas han,*
66850	Çalıyar tiybes Beecindin	*Çalıyar'ın değmediği Beecin'in*
	Çabışın mıktap salganda,	*Akınını sağlamca saldığında,*
	Aytıluu Kakan Beecinge	*Namlı Kakan Beecin'e*
	Alış kılıp barganda,	*Kapışmaya vardığında,*
	Kıyındardın baarısın	*Yamanların hepsini*
	Kıtayga belek aldırıp.	*Kıtay'a armağan verdirip.*
	Kabarga bargan kan ölüp,	*Habere giden han ölüp,*
	Kakançındın Beecinge	*Kakançın'ın Beecin'ine*
	Katılgan candın baarı ölüp.	*Sataşan canların hepsi ölüp.*
	Elebey, Ceeren kan ölüp,	*Elebey, Ceeren han ölüp,*
66860	Er Bokmurun dagı ölüp,	*Er Bokmurun dahi ölüp,*
	Muzburçak, Kökçö kan ölüp,	*Muzburçak, Kökçö han ölüp,*
	Çınmaçındın Kıtaydan	*Çınmaçın'ın Kıtay'ından*
	Kez kelgen candın baarı ölüp.	*Karşısına çıkan canların hepsi ölüp.*
	Kakanga barıp kayrılıp,	*Kakan'a varıp dönerken,*
	Kabılan atam koşo ölgön	*Kaplan atam da beraber ölmüş,*
	Akkula okko uçurup,	*Akkula'yı oka uçurup,*
	Almambet şeyit keçirip,	*Almambet şehitliğe göçüp,*
	Sırgak, Serek şer ölüp,	*Sırgak, Serek aslanlar ölüp,*
	Balbandarı teñ ölüp.	*Pehlivanları hep birden ölüp.*
66870	Akbaltaydın er Çubak	*Akbaltay'ın er Çubak'ı*
	Çın kırgındın içinde	*Gerçek kırgının içinde*
	Tüsü suuk kara kıtayga	*Yüzü soğuk kara Kıtay'la*
	Tügönüşüp kalışıp,	*Tükenişip kalışıp,*
	Bılkıldak kuuray bışkıça,	*Yumuşak kamış pişinceye dek,*
	Mıyzamdın gülü uçkuça,	*Mevsimin gülü uçuncaya dek,*
	Altı aydan aşık tolguça,	*Altı aydan fazlası doluncaya dek,*
	Arıslanday çamınıp.	*Arslan gibi atılıp.*
	It-Ölböstün çölündö,	*İt-Ölbös'ün çölünde,*
	Kıtaylardın baraban	*Kıtaylar davulu*
66880	Tuurasınan tarttırıp,	*Yandan gümbürdetip,*

Kalayman uruş bolgondo	*Kıyamet savaş olduğunda*
Kococaşka attırıp,	*Kococaş'a vurdurup,*
Obodon bulut tutulup,	*Gökten bulut tutulup,*
Ok cep alıp, kan Çubak	*Ok yiyip alıp, han Çubak*
Korkok bolup kutulup,	*Korkak olup kurtulup,*
Kögalaga kamçı urup,	*Kögala'ya kamçı vurup,*
Kökcal Çubak kanetsin	*Kökcal Çubak ne yapsın,*
Tınbay kaçıp çabuuldap,	*Durmadan kaçıp koşturup,*
Caradar ceri kabıldap,	*Yaralı yeri sızlayıp,*
66890 Eti ketip, söök kalıp,	*Eti gidip, kemik kalıp,*
Kanı kaçıp, et kalıp,	*Kanı çekilip, et kalıp,*
Kıl murutu şıypayıp,	*Kıl bıyığı sarkarak,*
Kıyın dartka colugup,	*Ağır derde çatarak,*
Kılagar közü alaktap,	*Fersiz gözü fıldır fıldır,*
Keede tilge kele alsa,	*Kâh dile gelebilse,*
Keede tilge kele albay,	*Kâh dile gelemeyip,*
Keyip bolup alaktap.	*Kederlenip şaşkın şaşkın.*
Talas colun bile albay,	*Talas yolunu bilemeyip,*
Cer ölçöölöp cürö albay,	*Yer kestirip yürüyemeyip,*
66900 Kerbenderden suradım.	*Kervanlardan sordum.*
Cetkileñ kayran er Çubak	*Yetkin yiğit er Çubak*
Kerbendin keesi munu aytat,	*Kervanın yaşlısı şunu söyler,*
Adaşıp ketti dep uktum,	*Yolunu şaşırdı diye duydum,*
Atboroyun sıdırıp,	*At sırtını sıyırıp,*
Cer üstündö mazardın	*Yeryüzündeki mezarların*
Biröön koyboy kıdırıp,	*Birini koymadan dolaşıp,*
Eñgir-deñgir es körüp,	*Sersem sepelek akıl görüp,*
Keede taza, kee cindi	*Kâh aklı başında, kâh deli,*
Tak oşondoy kün körüp,	*Tam öylesi bir gün görüp,*
66910 Kayran Çubak kanetet,	*Zavallı Çubak ne yapsın,*
Kök meege çalış, mee cindi Karaan kılgan ogoy cok,	*Kör beyne karışık, mecnun beyinli, Arka olan kimsesi yok,*
Burulup tartıp oşondo,	*Dönüp çekilip o zaman,*
Bu Talas öñdüü cer tappay, Kayran Çubak kanetet,	*Bu Talas gibi yer bulamayıp, Zavallı Çubak ne yapsın,*
Buyrugun kara, Kudaydın	*Buyruğuna bak Hüda'nın,*
Bu kırgız öñdüü el tappay, Margalañda Malabek	*Bu Kırgız gibi el bulamayıp, Margalañ'da Malabek*

	Atboroyun sıdırıp,	*At sırtını sıyırıp,*
	Ancıyandı kıdırıp,	*Ancıyan'ı dolaşıp,*
	Kee bir adam kep aytat,	*Kimi adam söz söyler,*
	Arıslanbapka bardı – dep,	*Arıslanbap'a vardı – diye,*
66920	Küydürgü uudan köp salıp,	*Yakıcı zehirden çok katıp,*
	Kee bir adam kep aytat,	*Kimi adam söz söyler,*
	Ancıyandın Sınçıbek	*Ancıyan'ın Sınçıbek'i*
	Küydürgön uudan saldı dep, Ayaş atam	*Yakan zehirden kattı diye, Ahret atam*
	Çubaktın	*Çubak'ın*
	Tındım kılıp saldı dep,	*Sessizce yok etti diye,*
	Kee bir adam munu aytat,	*Kimi adam şunu söyler,*
	Tügönbögön işi bar.	*Tükenmeyen işi var.*
	Tögünbü-çınbı kim bilet,	*Yalan mı gerçek mi kim bilir,*
	Tögünbü-calgan kim bilet,	*Yalan mı düzmece mi kim bilir,*
	Işendirip şumdu aytat.	*İnandırıp fitneyi söyler.*
66930	Arka bolsoñ kırk çoro,	*Arka olursan kırk çoro,*
	Ancıyandı çabamın,	*Ancıyan'ı vururum,*
	Çuulgandı salamın,	*Kıyameti koparırım,*
	Çubaktın kunun alamın!	*Çubak'ın kan bedelini alırım!*
	Aytılımış çın bolso,	*Söylenen gerçek ise,*
	Talaalangan kebi bar,	*Ovalara yayılmış sözü var,*
	Arıslan Çubak kökcalım	*Arslan Çubak kökcalımın*
	Dalaydı körgön ceri bar.	*Nicesini gördüğü yeri var.*
	Munu tögünbü-çınbı, kim bilet,	*Bu yalan mı gerçek mi, kim bilir,*
	Bir caratkan bir bilet!	*Bir Yaradan, bir o bilir!*
66940	Ulamadan uladım,	*Bilenlerden aktardım,*
	Buttap alıp zer berip,	*Batmanla alıp altın verip,*
	Bu Çubaktın maanisin	*Bu Çubak'ın hâlini*
	Can kaşaygan şumdu aytat.	*Can yakan fitneyi söyler.*
	Kögala menen ceeligip	*Kögala ile coşup*
	Kökcalıñ Çubak eeligip,	*Kökcalın Çubak azıp,*
	Darman kaçıp, al ketip,	*Derman kaçıp, güç gidip,*
	Caradan şüüşün kan ketip,	*Yaradan sızıntı kan gidip,*
	Say-saylap söögü birindep,	*Oyuk oyuk kemiği ufalanıp,*
	Ustukan söögü zirildep,	*İri kemiği zangırdayıp,*
66950	Kara kılgan tokoy cok,	*Sığındığı orman yok,*
	Darman kaçıp, al ketip,	*Derman kaçıp, güç gidip,*
	Margalañ kirdi dep uktum.	*Margalañ'a girdi diye duydum.*

Baştatadan öçü bar,
Ooruluu bolgon adamdı,
Malabek karmap aldı – deyt,
Tındım kılıp saldı – deyt.
Tuş-tuşka ketken izi bar,
Artıkça kuup otursak,
Bir caratkan bir bilet.

Baştan beri öcü var,
Hasta düşmüş adamı,
Malabek tutup aldı – der,
Sessizce yok etti – der.
Dört bir yana giden izi var,
Üstüne düşüp kovalarsak,
Bir Yaradan, bir o bilir.

Izi tüşkön Margalañ,
Margalañdı çabamın,
Çubaktın öçün alamın.
Kee bir adam kep aytat:
Ayday sarı talaada
Öböktöp Çubak oolugup,
Samarkanga colugup,
Ayday sarı talaada
Samarkan karmap aldı – dep, Boz mazardı cakalap,
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga cardı dep,
Kee bir adam munu aytat,
Kişi işengis şumdu aytat.
Kara baktan kıdırıp,
Samarkandın şaarına
Zaman akır salamın,
Arka bolsoñ, kırk çoro,
Çubaktın öçün alamın!
Ala çapan kocosun,
Dars okugan moldosun
Kurmandıkka çalamın,
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga caramın!
Keçee, budur-budur kerüüdö, Tarsa-tarsa cötölüp,
Munarık tartkan talaanın
Beri çeti kerüüdön,
Ayday sarı talaanın
Tügöngön beri çetinen
Kokondun kanı Kozubek,

İzi düşen Margalañ,
Margalañ'ı vururum,
Çubak'ın öcünü alırım.
Kimi adam söz söyler:
Ay gibi sarı bozkırda
İki büklüm Çubak azıp,
Samarkan'a rastlayıp,
Ay gibi sarı bozkırda
Samarkan tutup aldı – diye, Boz mezarı boylayıp,
Yol üstünde sürükleyip,
Köpeklere attı diye,
Kimi adam şunu söyler,
İnsanın inanmayacağı fitneyi söyler.
Kara bahçeleri dolaşıp,
Samarkan'ın şehrine
Ahir zamanı salarım,
Arka olursan, kırk çoro,
Çubak'ın öcünü alırım!
Ala cübbeli hocasını,
Ders okuyan mollasını
Kurbanlığa keserim,
Yol üstünde sürükleyip,
Köpeklere yem ederim!
Hani, engebeli engebeli yamaçta, Kesik kesik öksürüp,
Pus çekilen bozkırın
Beri ucu yamaçtan,
Ay gibi sarı bozkırın
Tükenen beri ucundan
Kokon'un hanı Kozubek,

Talaadan karmap aldı dep,	*Bozkırdan tutup aldı diye,*
Ayaş atam Çubaktın	*Ahret atam Çubak'ın*
Oşo cerde Çubaktın	*Orada Çubak'ın*
Başın kesip saldı dep,	*Başını kesip attı diye,*
Kee bir adam munu aytat.	*Kimi adam şunu söyler.*
Kemelime kelbesem,	*Muradıma ermezsem,*
Keçikpey ölüp kalbasam,	*Gecikmeden ölüp kalmazsam,*
Kokongo korduk salamın,	*Kokon'a hakaret salarım,*
Ayaş atam Çubaktın	*Ahret atam Çubak'ın*
Koyboy kegin alamın!	*Bırakmadan öcünü alırım!*
Kee bir adam munu aytat:	*Kimi adam şunu söyler:*
Ok cañılıp er Çubak,	*Oka yenik düşüp er Çubak,*
Oozdon kara kan ketip,	*Ağzından kara kan gidip,*
Kabılandan al ketip,	*Kaplandan güç gidip,*
Kañgırgan boydon kan Çubak	*Sersem sepelek han Çubak*
Köödöndön kara kan siyip,	*Bağrından kara kan işeyip,*
Atboroyun sıdırıp,	*At sırtını sıyırıp,*
Köönö-Turpan, keñ Barbar,	*Eski Turpan, geniş Barbar,*
Kerege caktan col cürüp,	*Kerege yanından yol yürüyüp,*
Boz talaanı kıdırıp,	*Boz bozkırı dolaşıp,*
Ulama mınday kep aytat,	*Bilen kişi böyle söz söyler,*
Oşo Çubak atabız	*O Çubak atamız*
Kum-Arıktan keçti – dep,	*Kum-Arık'tan geçti – diye,*
Kömkörülgön urçuktun,	*Devrilmiş çıkıntının,*
Tooraktuu tumşuktun	*Toorak'lı burnun*
Başı menen kıdırıp,	*Başı ile dolaşıp,*
Munarıktı teektep,	*Pusu kollayarak,*
Caman-Suunu ceektep,	*Caman-Suu'yu kıyılayıp,*
Kayran Çubak kanetet,	*Zavallı Çubak ne yapsın,*
Kaşkar kirdi dep uktum.	*Kaşkar'a girdi diye duydum.*
Kaşkardın curtu karmadı,	*Kaşkar'ın halkı yakaladı,*
Kan Çubaktı cayladı.	*Han Çubak'ı öldürdü.*
Cazdıktan başım kötörüp,	*Yastıktan başımı kaldırıp,*
Kemelime kelbesten,	*Muradıma ermeden,*
Keçikpey ölüp kalbasam,	*Gecikmeden ölüp kalmazsam,*
Uşu turgan Kaşkarga	*Şu duran Kaşkar'a*
Topoloñdu salamın,	*Kargaşayı salarım,*
Toktotpoy öçün alamın.	*Durdurmadan öcünü alırım.*

Acalım cetse ölömün,
Karaan bolsoñ, kırk çoro,
Aldanın salgan buyrugun
Moyunga kelse körömün,
Kan atam mınday er eken,
On segiz miñ aalamga
Kagış kıla beremin.
Urunaarga too tappaym,
Karaan bolsoñ, kırk çoro,

Ecelim yeterse ölürüm,
Arka olursan, kırk çoro,
Allah'ın saldığı buyruğu
Boynuma gelirse görürüm,
Han atam böylesi er imiş,
On sekiz bin âleme
Çarpışıp dururum.
Vuracak dağ bulamıyorum,
Arka olursan, kırk çoro,

Uruşaarga coo tappaym.
Ayza berip coogo sal,
Alışkan toonun baarısın
Talkan kılıp çalbasam,
Andan kiyin başımdı al!
Kagışka kirsem karaan bol,
Talasta beş kün catıştı.
Karmaşka kirsem baraan bol!» Kırk taman çiyip ordonu
Manastan kalgan er cetim,
Tabılbagan kepti aytıp,
Adırda cılkı altı san,
Argımak, buudan aralaş,
Al cılkının içinen
Altı cüz ak boz bee soyup,
Manastın uulu çirkiniñ
Ar kılıktı teñ koyup,
Kırk çoro baştık Bakaydı
Kazısına bölötüp,
Kartasına cölötüp,
Kırk çoronun baarına
Erikse elik attırıp,
Erikpese catkırıp,
Kayra orduna tüşürüp,
Kapasız arak içirip,
Suusaganda çay berip,
Suusabasa may berip,
Kanttı karday opurup,
Sarı maydan topurup,

Savaşacak düşman bulamıyorum.
Mızrak verip düşmana sal,
Kapıştığım dağların hepsini
Un ufak edip devirmezsem,
Ondan sonra başımı al!
Çarpışmaya girsem arka ol,
Talas'ta beş gün yattılar.
Kapışmaya girsem gölge ol!» Kırk taban çizip ordayı
Manas'tan kalan er yetim,
Bulunmaz sözü söyleyip,
Kırlarda yılkı altı tümen,
Argımak, küheylan karışık,
O yılkının içinden
Altı yüz ak boz kısrak kesip,
Manas'ın oğlu yavrucak
Her ikramı denk koyup,
Kırk çoro başı Bakay'ı
Kazısına buyur edip,
Kartasına yaslayıp,
Kırk çoronun hepsine
Canı sıkılsa karaca vurdurup,
Sıkılmazsa yatırıp,
Yeniden yerine indirip,
Tasasız rakı içirip,
Susadığında çay verip,
Susamazsa yağ verip,
Şekeri kar gibi kütür kütür yedirip,
Sarı yağdan avuç avuç sunup,

Tuurdugun may kılıp,
Tuşukkanda çoronu
Tuş-tuşunan bay kılıp,
Ok ötpös tondon kiygizip
Ok cetpes attan miñgizip
Kalkanın kara torlotup,
Ar şaymañdın baarısın
Kadimkidey oñdotup.
Ayzasın artık kamdatıp,
Aybaltasın şaylatıp,
Kılımga kırgın salgalı,
Kıyındın uulu Semetey

Çadır keçesini yağa bulayıp,
Rast geldiğinde çoroyu
Dört bir yandan bay kılıp,
Ok geçmez kürkler giydirip,
Ok yetişmez atlara bindirip,
Kalkanını kara ağla ördürüp,
Her donatının hepsini
Eskisi gibi onartıp.
Mızrağını üstün hazırlatıp,
Ay baltasını biletip,
Yüzyıla kırgın salmaya,
Yamanın oğlu Semetey

Kızık bolup kamdandı.
Kıtaydan öçün algalı,
Oylonboy cetim kalbadı,
On tört attı kamdadı,
Bereke tartıp katıştı,
Kızık bolup atışıp,
Kırk kısırak baytaldı
Baygesine sayışıp,
Utkanı soyup alışıp,
Tañ-tamaşa oyunga
Kırk çoro mınday kanışıp.
Kırk çoro kütüp turganda
Kandıktı bala kılganda,
Oşo kezde Talasta
Kara eginden kürüç köp,
Kalayınan kümüş köp,
Boz koendon tülkü köp,
Bokçogo cıygan mülkü köp,
Kiygeni tülkü, kiş* bolup,
Kırk çoro menen köp curttun
Oşo kündö turmuşu
Akır zaman curtuna
Aytılganday iş bolup.
(Keleñker çaçpak*, keñ sooru
Kelini suluu kırgızdın,
Kızıl köynök, ayça bel,

Coşkuyla hazırlandı.
Kıtay'dan öcünü almaya,
Düşünmeden yetim kalmadı,
On dört atı hazırladı,
Bereket çekip katıldılar,
Coşkuyla atışıp,
Kırk kısır baytalı
Ödülüne koyuşup,
Kazananı kesip alışıp,
Şenlikli eğlenceli oyuna
Kırk çoro böylece kanıp.
Kırk çoro hizmette dururken,
Hanlığı çocuğa verdiğinde,
O sıra Talas'ta
Kara ekinden pirinç çok,
Kalayından gümüş çok,
Boz tavşandan tilki çok,
Torbaya yığılmış mal çok,
Giydiği tilki, samur olup,*
Kırk çoro ile kalabalık yurdun
O gündeki yaşayışı
Ahir zaman halkına
Söylenegeldiği gibi iş olup.
(İpek saç bağlı, geniş sağrılı,*
Gelini güzeldir Kırgız'ın,
Kızıl gömlekli, hilal belli,

Kızdarı suluu – kırgızdın,	*Kızları güzeldir – Kırgız'ın,*
Kara çepken, ak kalpak,	*Kara cepkenli, ak kalpaklı,*
Ulanı suluu – kırgızdın.)	*Delikanlısı güzeldir – Kırgız'ın.)*
Oşo kündö kırk çoro	*O günde kırk çoro*
Eki-ekiden suusar börk	*İkişer ikişer samur börkü*
Çekege koyup ırgaşıp,	*Alına koyup sallanıp,*
Argın menen kırgızga	*Argın ile Kırgız'a*
Sultan bolup cırgaşıp,	*Sultan olup keyif sürüp,*
Cogolgon cetim tabılıp,	*Yiten yetim bulunup,*
Kırgızdın abiyiri cabılıp.	*Kırgız'ın namusu örtülüp.*
O düynö ketken Manastın	*Öbür dünyaya göçen Manas'ın*
Bardıgınday boluşup,	*Var olduğu günlerdeki gibi olup,*
Ordo tigip, kırk çoro	*Orda kurup, kırk çoro*
Talaska kayra konuşup.	*Talas'a yeniden konup.*
Kırk çoronun baarısı	*Kırk çoronun hepsi*
Üyrülmönün-Sazına	*Üyrülmö Sazı'na*
Üyrülö cıyın kılışıp,	*Dönüp dolaşıp meclis kurup,*
Çogulmanın-Sazına	*Çogulma Sazı'na*
Çogulup cıyın kılışıp,	*Toplanıp meclis kurup,*
Tapkıçtaşıp tabışıp,	*Bulmaca bulup bulaşıp,*
Kuuguçtaşıp kuuşup,	*Kovalamaca oynayıp,*
Kuturuşup alışıp,	*Kudurup birbirine girip,*
Aram akıl salışıp,	*Haram akıl saçıp,*
KIRK ÇORONUN KITAYDI KÖZDÖY	*KIRK ÇORONUN KITAY'A DOĞRU*
KAÇKANI	*KAÇIŞI*
Kırk çoro çoçko oñgon cok,	*Kırk çoro domuz adam olmadı,*
Kılaygan aram koygon cok,	*İçlerinde parlayan haramı bırakmadı,*
Semeteyge bolgon cok.	*Semetey'e yâr olmadı.*
Al çoronun içinde	*O çoroların içinde*
Ayzakerden kabılan,	*Mızrakçıların kaplanı,*
Iktı çoro dagı bar,	*Becerikli çoro da var,*
Akılga çeçen, iş bilgi	*Akılda usta, iş bilir*
Mıktı çoro dagı bar,	*Yaman çoro da var,*
Aybaltanı çabuuçu	*Ay baltasını çalan*
Baatır çoro dagı bar.	*Bahadır çoro da var.*
Bir sırın kişi bilbegen,	*Bir sırrını kimsenin bilmediği,*

Kapır çoro dagı bar.
«Tuyt» degen cakka basuuçu
Caman çoro dagı bar,
Türsüldöp sözdü bilbegen
Naadan çoro dagı bar.
Kep süylöbös, til aytpas
Çorkok çoro dagı bar,
Tündö eşikke çıga albas
Korkok çoro dagı bar.
Akıl, ayla köp bilgen
Aalım çoro dagı bar,

Kâfir çoro da var.
«Kışt» denen yana yürüyen
Kötü çoro da var,
Paldır küldür, söz bilmeyen
Cahil çoro da var.
Laf söylemez, dil dökmez
Hantal çoro da var,
Gece kapıya çıkamayan
Korkak çoro da var.
Akıl, çare çok bilen
Âlim çoro da var,

Ant urgurdu ant urup,
Akmak boldu kırk çoro,
Kişi bilbes aramdı
Tapmak boldu kırk çoro.
Baştagı künü ölüptür,
Tazbaymat, Kırgıl karısı,
Aramdı saktap kaldı emi,
Kırk çoronun baarısı.
Kırk çoronun içinde,
Neler bar da, neler cok?
Atañdın körü, alakçı,
Uşunday eken düynö bok!
Artık buzuk, cön cürbös
Zalim çoro dagı bar.
Dalayınan iş bilgen
Tunuk çoro dagı bar,
Mayda uşaktı cürgüzgön
Buzguç çoro dagı bar.
Kırk çoronun cakşısı,
Meder kılgan bereni,
Kırk çoronun közölü,
Kuday urgan oşo bar,
Çıybıt, Koçkor koşo bar.
Adıbay, Kölbay aram bar,
Arbıy beret şumdugu
Mına mınday camandar.
Kaardanıp küpüldöp,

Kahrolasıyı kahır basıp,
Ahmak oldu kırk çoro,
Kimsenin bilmediği haramı
Bulmaya durdu kırk çoro.
Önceki gün ölmüştü,
Tazbaymat, Kırgıl kocası,
Haramı besleyip kaldı şimdi,
Kırk çoronun hepsi.
Kırk çoronun içinde,
Neler var da, neler yok?
Atanın mezarı, dönek dünya,
Böyleymiş şu bok dünya!
Fazla fesat, doğru gitmez
Zalim çoro da var.
Nicesinden iş anlayan
Duru çoro da var,
Ufak dedikodu yürüten
Fesat çoro da var.
Kırk çoronun iyisi,
Güven duyulan yiğidi,
Kırk çoronun seçkini,
Tanrı'nın çarptığı da var,
Çıybıt, Koçkor da beraber var.
Adıbay, Kölbay haramlar var,
Fitnesi kabardıkça kabarır
İşte böylesi kötüler.
Öfkelenip gürleyip,

Kara baskan emedey,
Kayrattanıp düpüldöp,
Kızık bolup kıygaçtap,
Kızıtalak Koçkor kep baştap:
«Atañdın körü, kırk çoro
Kırkıñ kızıl şer eleñ,
Alaköödön Manastan

Kaysı ceriñ kem eleñ?
Kılımga kırgın sen saldıñ,
Kılıktı Manas al aldı.
Erdi saysañ sen saydıñ,
Atañdın körü, kırk çoro,
Atı kaldı Manaska!
Manas senden er emes,
Kırk çoronun erdigi
Kan Manastan cön emes!
Atañdın körü, kırk çoro,
Arak içpey, taş içkin,
Balaga çoro bolguça,
Atañdın kanın koşo içkin!
Kırk çoronun erdigi
Adamzaat cetebi?
Ömürüñdö kırk çoro
Çoro boydon ötöbü?
Kumarıñ karmap, kırk çoro,
Urunaarga too tappay,
Uruşaarga coo tappay,
Kırkıñ kırk uruk kan eleñ,
Kırkıñ kımbat şer eleñ,
Kırkıñ kırk cerden kelgen
börü eleñ, Enesi kançık şurkuya.
Kıykırıgıñ taş carıp,
Kırkıñ kırk cerden keldiñ
Talaska, Kırgın tiyip kalbasa
Künüñ ölüp baylanıp,
Çoro bolduñ Manaska.
Kayra barıp Keñ-Kolgo
Kongolu kalgan ekensiñ,

Kara basmışçasına,
Gayretlenip gümbürdeyip,
Coşup yan yan bakıp,
Kahrolası Koçkor söze başlayıp:
«Atanın mezarı, kırk çoro,
Kırkınız kızıl arslandınız,
Ala göğüslü Manas'tan

Hangi yeriniz eksikti?
Yüzyıla kırgını sen saldın,
Ününü Manas alıp gitti.
Eri mızraklarsan sen mızrakladın,
Atanın mezarı, kırk çoro,
Adı kaldı Manas'a!
Manas senden er değil,
Kırk çoronun erliği
Han Manas'tan aşağı değil!
Atanın mezarı, kırk çoro,
Rakı içme, taş iç sen,
Çocuğa çoro olacağına,
Atanın kanını da beraber iç!
Kırk çoronun erliğine
Âdemoğlu yetişir mi?
Ömrün boyunca kırk çoro,
Çoro olarak mı göçeceksin?
Hırsın tutup, kırk çoro,
Vuracak dağ bulamayıp,
Savaşacak düşman bulamayıp,
Kırkınız kırk boyun hanıydınız,
Kırkınız değerli arslandınız,
Kırkınız kırk yerden gelmiş
kurttunuz, Anası kancık yosma.
Naranız taş yarardı,
Kırkınız kırk yerden geldiniz
Talas'a, Kırgın dokunup kalmasa
Gününüz ölüp bağlanıp,
Çoro oldunuz Manas'a.
Yeniden varıp Keñ-Kol'a
Konmaya kalmışsınız,

Manastın calgız uuluna	*Manas'ın biricik oğluna*
Kayra barıp çogulup,	*Yeniden varıp toplanıp,*
Bolgolu kalgan ekensiñ.	*Kul olmaya kalmışsınız.*
Akmaktıktın ir aldı	*Ahmaklığın en önde gideni*
Kırk çoro saga cetebi,	*Kırk çoro, sana mı düşer,*
Atasınan balaga	*Atadan oğula*
67220 Başıñ çoroluk boydon ötöbü?	*Başın çoroluk olarak mı geçecek?*
Çaması ketken kırk çoro	*Dermanı tükenmiş kırk çoro*
Çalgının kayra çalabı,	*Akınını yeniden mi çalar,*
Manastın tentip kelgen cetimin	*Manas'ın sürtüp gelmiş yetimini*
Törö kılıp alabı?	*Töre yapıp mı alır?*
Tuunbay tuna çögüp al,	*Doğurmadan çöküp bat,*
Atañdın körü kırk çoro,	*Atanın mezarı, kırk çoro,*
Bu körökçü ölüp al!	*Bunu görmektense öl daha iyi!*
Manastın uulu cetimdin	*Manas'ın oğlu yetimin*
Çoñ zordugun körüp al,	*Büyük zorbalığını gör hele,*
67230 Karmap soet tayıñdı,	*Tutup keser tayını,*
Törö kılsañ, al cetim	*Töre kılarsan, o yetim*
Köp ketireer şayıñdı,	*Çok götürür dermanını,*
Cetim kul kaydan tapçu eken,	*Yetim kul nereden bulacakmış,*
Köp ketiret cayındı	*Çok bozar düzenini,*
Atañdın körü kırk çoro,	*Atanın mezarı, kırk çoro,*
Bala bilip barktaybı?	*Çocuk anlayıp değer verir mi?*
Badışalık barkıñdı	*Padişahlık itibarını,*
Kaarına tiygende, Semetey	*Kahrına dokunduğunda, Semetey*
Kalıñ kazaar oruñdu,	*Derin kazar çukurunu,*
67240 Kaynatıp koer şoruñdu,	*Kaynatıverir çileni,*
Çoro bolsoñ cetimge	*Çoro olursan yetime,*
Atañdın körü, kırk çoro,	*Atanın mezarı, kırk çoro,*
Köröörsüñ kızık sonundu!	*Görürsün ilginç âlemi!*
Munun çalaarı biyik, tik kıya,	*Bunun akını yüksek, dik yardır,*
Uluguñ bar, karıñ bar,	*Ulun var, kocan var,*
Atañdın körü, kırk çoro,	*Atanın mezarı, kırk çoro,*
Uşulardın baarı bar.	*Bunların hepsi var.*
Katınında kalk buzdu,	*Kadınken halkı bozdu,*
Kız ekende enesi	*Kız iken anası*
67250 Kılım çaykap, curt buzdu.	*Yüzyılı çalkalayıp, yurdu bozdu.*
Kan Bukardın şaarında	*Han Bukar'ın şehrinde,*

Temir kandın aylında
Enesi beybak Kanıkey
Oynoo bala teytelek,
Örümgö çaçı cetelek,
On tört caştan ötö elek,
Bakay, Koşoy – eki alp
«Urgaaçının şeri», – dep,

Temir han'ın obasında,
Anası bahtsız Kanıkey,
Oyun çağında bir çocukken,
Örgüye saçı yetmezken,
On dört yaşını geçmemişken,
Bakay, Koşoy – iki alp
«Dişilerin arslanı», – diye,

Bul eköö sınap kalganda,
«Şer tuudurup alam»,– dep,
Alaköödön Manas kan
Seksen töögö dilde artıp,
Kuda bolup barganda.
Busurmandın ırımı –
Bukardın kanı Temir kan
Bul Manaska berem»,– dep,
Koco, moldo cıyganda,
Tal tüştö ike kıyganda.
Ilgerkinin ırımı –
Korcoygon Manas törönün
Koynuna kızdı saluuga,
Ceñketaydı* aluuga,
Tokson kelin, tokson kız
«Catkızam»,– dep Manaska
Alıp cetip barganda,
Catpay koyup oşondo,
Camı curt tartkan dümögün.
Kancarın suurup Kanıkey,
Cara saygan oşondo
Kan Manastın bilegin.
Manastı saygan al kançık,
Balasın süröp oturup,
Bizdi tirüü koebu.
Aytsak eçen kebi bar,
Bu kançıktın ayıkpagan kegi bar.
Kölüktördün baarısın
Keçee, Manas ölgöndö,
Ölgölü kırk kün bolo elek,
Esebin caman tapkansıñ

Bu ikisi sınayıp durunca,
«Arslan doğurtup alırım», – diye,
Ala göğüslü Manas han
Seksen deveye altın yükleyip,
Dünür olup vardığında.
Müslümanın töresi –
Bukar'ın hanı Temir han
«Bunu Manas'a veririm», – diye,
Hoca, molla topladığında,
Kuşluk vakti nikâh kıydığında.
Eskilerin töresi –
Kabaran Manas törenin
Koynuna kızı salmaya,
Yenge payını almaya,*
Doksan gelin, doksan kız
«Yatırırım», – diye Manas'a
Alıp götürüp vardığında,
Yatmayıp o zaman,
Bütün yurdu belaya sokmuştu.
Hançerini çekip Kanıkey,
Yarıp mızraklamıştı o zaman
Han Manas'ın bileğini.
Manas'ı saplayan o kancık,
Oğlunu destekleyip dururken,
Bizi sağ kor mu?
Söylesek nice sözü var,
Bu kancığın dinmemiş öcü var. Binek atların hepsini
Hani, Manas öldüğünde,
Öleli kırk gün olmadan,
Hesabını kötü bulmuşsun,

Atañdın körü, kırk çoro,
Emçegin cara çapkansıñ!».
Çıybıt, Koçkor camandar,
Til bilbegen aramdar,
Alda taala aramga
Sugarıp koygon naadandar,
Kan Manastın kırk çoro
Aytkanına ınanıp,
Kün kılkıldap batkanda,

Eldin aldı catkanda,
Bir adamga körünböy,
Bir kişige bilinbey,
San düynönü çaçkan cer,
Kırk çoronun baarısı
Talastan emi kaçkan cer.
Aşmaranı aşıptır,
Keñ-Özöndü basıptır,
«Bu cerge turup neteli»,–
Kıtaylardın Koñurbay,
Kaçıp barıp oşogo
Çoro bolup keteli,
Kızıtalak cetimdin
Tübünö mintip ceteli.
Bulasın bulap alalı,
Buzuktu anan salalı.
Buurukmaluu cetimden
Kapkayda öçtü alalı».
Keñ-Özön boyloy col tartıp,
Kıyla cürüp ötüptür,
Keñ Ilenin boyuna,
Kızıl-Ciyde cetiptir.
Aş-tamagın caynatıp,
Ar kimisi can kazan
Ay talaaga kaynatıp,
Köp toktoşup turuşup,
Kölük bayloo kılışıp,
Say tulpardın baarısın
Oşo kezde kırk çoro

Atanın mezarı, kırk çoro,
Memesini yara yara vurmuşsun!»
Çıybıt, Koçkor kötüler,
Dil bilmeyen haramlar,
Allah Teala'nın haramla
Suladığı cahiller,
Han Manas'ın kırk çorosu
Dediklerine kanıp,
Gün kızarıp battığında,

Elin önde gelenleri yattığında,
Bir adama görünmeden,
Bir kişiye bilinmeden,
Sayısız serveti saçtıkları yer,
Kırk çoronun hepsinin
Talas'tan işte kaçtığı yer.
Aşmara'yı aşmıştır,
Keñ-Özön'ü geçmiştir,
«Bu yerde durup nideriz», –
Kıtayların Koñurbay'ına,
Kaçıp varıp ona
Çoro olup gidelim,
Kahrolası yetimin
Kökünü böylece kurutalım.
Malını yağmalayıp alalım,
Fesadı sonra salalım.
Buruk mallı yetimden
Her yerde öcü alalım».
Keñ-Özön boyunca yol tutup,
Hayli yürüyüp geçmiştir,
Geniş Ile boyuna,
Kızıl-Ciyde'ye ermiştir.
Aş yemeğini donatıp,
Her biri koca kazanı
Issız bozkırda kaynatıp,
Çokça durup eğleşip,
Bineklerini bağlayıp,
Soylu tulparların hepsinin
O sırada kırk çoro

	Eerin alıp caydaktap,	*Eyerini alıp çıplak bırakıp,*
	Çider urup baymaktap,	*Köstek vurup bukağılayıp,*
	Cılkının kısır tayın cep,	*Yılkının kısır tayını yiyip,*
67330	Eçkinin toñgon mayın cep,	*Keçinin donmuş yağını yiyip,*
	Esirip cattı kırk çoro.	*Esriyip yattı kırk çoro.*
	Tañ kaşkayıp sürgöndö,	*Tan ağarıp söktüğünde,*
	Cerge carık tiygende,	*Yere aydınlık değdiğinde,*
	Uykudan çoçup oygonup,	*Uykudan irkilip uyanıp,*
	Manastın uulu Semetey	*Manas'ın oğlu Semetey,*
	Uykusu ketip çaçılıp,	*Uykusu gidip dağılıp,*
	Umaçtay közü açılıp,	*Umaç gibi gözü açılıp,*
	Bokono cürök bolkuldap,	*Kaburga altında yürek çarpıp,*
	Bütkön boydun baarısı,	*Bütün vücudunun hepsi*
67340	Belgilenip solkuldap,	*Belli belirsiz titreyip,*
	Bulgaarı terdik, kök tokum	*Sahtiyan terlik, gök keçeyi*
	Buurul atka tokunup,	*Buurul ata vurup,*
	Buruksugan cetimiñ	*Yüreği yanmış yetimin*
	Kırk çorodon çoçunup.	*Kırk çorodan pirelenip.*
	Özünön özü küyünüp,	*Kendi kendine yanıp,*
	Ok ötpös tondu kiyinip,	*Ok geçmez kürkü giyinip,*
	Boz kiseni çalınıp,	*Boz kuşağı kuşanıp,*
	Caratkanga calınıp,	*Yaradan'a yalvarıp,*
	Ok ötpös tondu kiyinip,	*Ok geçmez kürkü giyinip,*
67350	Arday bolgon Buurulga	*Küheylan olan Buurul'a,*
	Altın taman üzöñgü	*Altın tabanlı üzengiye*
	Teppey çurap cetimiñ	*Basmadan sıçrayıp yetimin,*
	Koyço çurap mindi emi.	*Koyun gibi sıçrayıp bindi işte.*
	«Atamdan kalgan muraa»,– dep,	*«Atamdan kalan mirastır», – diye,*
	Irmebesten caş alıp,	*Durmadan yaş döküp,*
	Kırk çoronun özünö	*Kırk çoronun kendine*
	Ençilep bergen çoñ ordo,	*Pay olarak verilen büyük orda,*
	Esebi cok zor ordo	*Hesapsız ulu orda,*
	Beydaarat mende barbagan,	*Abdestsiz kulun varamadığı,*
	Kırk çoronun özünö	*Kırk çoronun kendisine*
67360	Katılgan tiri kalbagan,	*Sataşanın sağ kalmadığı,*
	Coobu cok adam barbagan,	*Cevabı olmayan adamın varamadığı,*
	Bir balaaga colukpay	*Bir belaya çatmadan*
	Colukkan aman kalbagan,	*Rastlayanın sağ kalmadığı,*

	Kırk çoronun çoñ ordo,	*Kırk çoronun büyük ordası,*
	Çoñ ordogo barganda	*Büyük ordaya vardığında,*
	Al ordonu karasa,	*O ordaya baksa,*
	Sandan ketip sabalgan,	*Düzeninden çıkmış darmadağın,*
	Kırk çoronu karasa	*Kırk çoroya baksa,*
	Bıt-çıtı çıgıp taragan.	*Paramparça olup dağılmış.*
67370	Curtu kalgan, özü cok,	*Yurdu kalmış, kendi yok,*
	Uşunday eken düynö bok!	*Böyleymiş şu bok dünya!*
	Aşmaranın-Kaykısın	*Aşmara Geçidi'ni*
	Aşkan türü körünöt,	*Aştıkları görünür,*
	Keñ-Özön boylop kırk çoro	*Keñ-Özön boyunca kırk çoronun*
	Kaçkan türü körünöt,	*Kaçtığı hâli görünür,*
	Talak kılıp düynösün	*Dünyalığını boşayıp*
	Çaçkan türü körünöt.	*Saçtığı hâli görünür.*
	Manastın uulu Semetey	*Manas'ın oğlu Semetey,*
	Atası Manas kabılan	*Atası Manas kaplan*
67380	Düynödön azır ötkön emedey,	*Dünyadan şimdi göçmüşçesine,*
	Arıslanım atam, ölböy kal,	*Arslanım atam, ölmez ol,*
	Atadan cetim kalbay kal!	*Atadan yetim kalmaz ol!*
	Bul öñdöngön korduktu	*Bu türlü hakareti,*
	Can dep Kuday caratsa	*Can diye Hüda yaratmışsa,*
	Mendesine salbay kal!	*Kuluna salmaz ol!*
	Asmandan Aldanın künü bürkölüp,	*Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,*
	Semeteydin başına	*Semetey'in başına*
	Altımış sanaa bir kelip,	*Altmış kaygı bir gelip,*
	Kaardanıp koldurap,	*Öfkelenip gürüldeyip,*
67390	Kañırıgı bek tütöp,	*Genzi koyu tütüp,*
	Bala törö attanıp,	*Çocuk töre atlanıp,*
	Itelgidey kayran köz	*Doğan gibi zavallı göz,*
	Könülgö batpay köp sanaa,	*Gönle sığmaz çok kaygı,*
	Közünün caşı on talaa.	*Gözünün yaşı on dere.*
	Al Manastın cetimi	*O Manas'ın yetimi*
	Buuruldu minip bulkuntup,	*Buurul'a binip silkinip,*
	Eri ölgöndöy culkuntup.	*Eri ölmüşçesine sarsılıp.*
	Oozun caysa Buurul at,	*Ağzını salsa Buurul at,*
	Uçkan kuş menen carışıp,	*Uçan kuş ile yarışıp,*
67400	Oozun cıysa Semetey,	*Ağzını dersen Semetey,*
	Okoro tüygön ak tizgin	*Kangal düğümlü ak dizgin*

	Eki koldo karışıp.	*İki elinde kenetlenip.*
	Esebi cok bulkuntup,	*Hesapsızca silkinip,*
	Esebi cok buudandın	*Hesapsız küheylanın*
	Oozu menen alışıp.	*Ağzı ile boğuşup.*
	Butkul-butkul cer kelse	*Tümsek tümsek yer gelse,*
	Buguday moynun buratıp,	*Geyik gibi boynunu kıvırıp,*
	Buta boyu añdardı	*Ok atımı hendekleri*
	Buydalbastan çuratıp,	*Duraksamadan sıçratıp,*
67410	Adır-adır cer kelse	*Kır kır yamaç gelse,*
	Zakım bolup zırkırap,	*Serap olup vınlayıp,*
	Çoñ kazanday dañkanı	*Büyük kazan gibi toz dumanı*
	Töbösündö çırkırap.	*Tepesinde uğuldayıp.*
	Kulanday kulak capırıp,	*Kulan gibi kulak yatırıp,*
	Semeteydin Buurulu	*Semetey'in Buurul'u*
	Kuyunday cerdi sapırıp,	*Kasırga gibi yeri savurup,*
	Körüngöndön körünüp,	*Görünenden görünüp,*
	Körünbösö Buurul at	*Görünmezse Buurul at*
	Kök tütün bolup bölünüp,	*Gök duman olup ayrılıp,*
67420	Cer aylanıp takıldap,	*Yer dönüp takırdayıp,*
	Oozun caysa al Buurul	*Ağzını salsa o Buurul,*
	Uçup barat zakımdap.	*Uçup gider serap gibi.*
	Sarı izine çöp salıp,	*Sarı izine ot koyup,*
	Sargara kuup alıptır,	*Sarara sarara kovalamıştır,*
	Attın izin kubalap,	*Atın izini takip edip,*
	Ayabay kuup alıptır.	*Amansızca kovalamıştır.*
	Astındagı kuyrugu ketip suyulup, Kırk künçülük col bolso,	*Altındakinin kuyruğu gidip seyrelip, Kırk günlük yol olsa da,*
	Omuroodon akkan ter	*Göğsünden akan ter*
	Üzöñgüdön kuyulup.	*Üzengiden dökülüp.*
67430	Iyri kara suu menen,	*Eğri kara su ile,*
	Imerilgen col menen	*Kıvrılan yol ile,*
	Semeteydin Buurulu	*Semetey'in Buurul'u,*
	Sını biyik, sırtı tüz,	*Endamı yüksek, sırtı düz,*
	Kabırgaluu kazanat,	*Kaburgalı asil at,*
	Karaçanın Saykalga	*Karaça'nın Saykal'ına*
	Kagış kılıp barganda,	*Çarpışmaya vardığında,*
	Karmaşta bergen Buurul at,	*Kapışmada verilen Buurul at,*
	Irgalışa kelgende	*Sarsıla sarsıla geldiğinde,*

Kırk çoronun baarısı
Kıyrap cöö kalganda.
Kırk eki künü sayışıp,
Kızıktı Saykal salganda,
Almambet, Manas eki şer
Ortosuna alganda,
Kayran candan tüñülüp,
Tartuuga bergen Taybuurul
Koñurbaydın Algara,
Algaradan ança öödö,
Akkuladan mınça öödö.
Tuyagı bölök aybandan –
Süt kuygan kara çaraday,

Kırk çoronun hepsi
Kırılıp yaya kaldığında.
Kırk iki gün mızraklaşıp,
Kızılca kıyameti Saykal saldığında,
Almambet, Manas iki arslan
Ortasına aldığında,
Zavallı candan umut kesip,
Armağana verilen Taybuurul,
Koñurbay'ın Algara'sı,
Algara'dan onca üstün,
Akkula'dan bunca üstün.
Tırnağı başka hayvandan –
Süt konan kara çanak gibi,

Soorusuna karasa
Körünöt közgö talaaday,
Semirgeni sümbödöy,
Bu canıbar Buuruldun,
Sekirişi bürgödöy,
Anık oozun cayganda
Al canıbar buudandın,
Adamdın köönü bölünöt,
Ay talaaga kelgende
Cer aylanıp zakımdap
Uçuuçuday körünöt,
Külügün anık körgöndö,
Üstündögü törönün
Köönü oşondo bölünöt,
Kıyanat tüşör cer bolso,
Çıp etip cerden suu içpey
Çımçıp tişteer çöp çalbay
Çıdap bereer mal eken.
«Çıñdap uulum minsin»,– dep,
A düynö ketken kan Manas
Ençilep koygon çagı eken.
Kapkanday beli iyilip,
Boz karagan, badaldan
Ombul-dombul tüyülüp,
Kolu kıska, özü zor,

Sağrısına bakılsa,
Göze bozkır gibi görünür,
Semirmişi harbi gibi,
Bu canavar Buurul'un
Sıçrayışı pire gibi,
İyice ağzını saldığında
O canavar küheylanın,
İnsanın aklı başından gider,
Issız bozkıra geldiğinde,
Yer dönüp serap gibi
Uçacakmış gibi görünür,
Yürüğünü hakkıyla görünce,
Üstündeki törenin
Aklı o zaman başından gider,
Zorluk düşecek yer olsa,
Çıp diye yerden su içmeden,
Kırpıp ısıracak ot çalmadan,
Dayanıp verecek mal imiş.
«Sağlamca oğlum binsin», – diye,
Öbür dünyaya göçen han Manas'ın
Pay olarak ayırdığı çağı imiş.
Kapan gibi beli eğilip,
Boz çalılıktan, fundadan
Hoplaya zıplaya düğümlenip,
Kolu kısa, kendi iri,

	Cürgönü ıraak, kıyla col.	*Yürüyüşü uzak, hayli yol.*
	Ayta-buyta degiçe,	*Şöyle böyle diyene dek,*
	Açıp közdü cumguça,	*Açıp gözü yumana dek,*
67480	Kırk çoronun üstünö	*Kırk çoronun üstüne*
	Cetip bargan oşo col.	*Yetip vardı o yol.*
	Eti kızıp, Buurul at	*Eti kızıp, Buurul at*
	Kök tütündöy bölünüp,	*Gök duman gibi ayrılıp,*
	Üstündögü Semetey	*Üstündeki Semetey*
	Opol-Toodoy körünüp,	*Opol Dağı gibi görünüp,*
	Kırk çoronun baarısı	*Kırk çoronun hepsi*
	Semeteydi körgöndö	*Semetey'i gördüğünde,*
	Uygu-tuygu dürgüşüp,	*Telaş içinde ürküşüp,*
	Şaşpay catkan beykabar –	*Acele etmeden yatan habersizler –*
67490	Can kazanga mürgüşüp.	*Koca kazana kapaklanıp.*
	Uruştu eske alışıp,	*Savaşı akla getirip,*
	Aşıp-şaşıp kırk çoro	*Apar topar kırk çoro*
	At-atına barışıp,	*Atlarına varıp,*
	Coo-caragın şaylaşıp,	*Silah pusatını kuşanıp,*
	Kıtaylardın kır murun Koñuru	*Kıtayların sırtı burun Koñur'u,*
	Akmak eken Semetey	*Ahmak imiş Semetey,*
	Kıykırıp kelip kalgansıp,	*Nara atıp gelmişçesine,*
	Kurç mıltık kolgo alışıp,	*Keskin tüfeği ele alıp,*
	Manastın uulu cetimge	*Manas'ın oğlu yetime*
67500	Karşı tura kalışıp,	*Karşı duruverip,*
	Kamınıp kaldı kırk börü.	*Hazırlanıp kaldı kırk kurt.*
	Kırkılışıp ketse da,	*Kırpışıp gitseler de,*
	Kırk çoro cakın tuuganı.	*Kırk çoro yakın akrabası.*
	Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
	Azdık kılsa al tartuum,	*Azlık ederse o armağanım,*
	Kırk çoronu körgöndö,	*Kırk çoroyu gördüğünde,*
	Köökörgö kuyup kanımdı al!	*Deri kaba döküp kanımı al!*
	Törö bala Semetey	*Töre çocuk Semetey,*
	Men Bukardan köçköndö	*Ben Bukar'dan göçtüğümde,*
67510	Arday bolgon Buuruldun	*Küheylan olan Buurul'un*
	Kızıl meyiz cep keldim,	*Kızıl kuru üzüm yiyip geldim,*
	Üstünön tüştü cügürüp.	*Üstünden indi koşarak.*
	Karaan bolso kırk abam	*Arka olursa kırk ağam,*
	Buurul attın ak çılbır	*Buurul atın ak yuları,*

Kıtaydı buzam dep keldim!»
Okoro tüyüp keltirgen,
Oyron eneñ Kanıkey.
Semeteyge çak çılbır.
Moyunga orop salınıp,
«Atadan kalgan muraa»,– dep,
Tattı kepten baştaşıp,
Kol kuuşurup booruna,
Kırk çorogo calınıp:
«Aylanayın, kırk aba,
Kazbagın menin orumdu,
Kaçıp betpak bir kılıp,
Kaynatpa menin şorumdu!
Atadan kalgan muraalar,
Anıktap ukkun kebimdi,
Sındırıp menin belimdi,
Suutpa menin denimdi.
Kup ukkun, menin sözümdü,
Kırk aba, çukup ketpe közümdü.
Kastaşkandı kıyratıp,
Buurulum tartuu, baş tartuu,
Cöölöp turgan kırk çoro,
Sınap ukkun sözümdü,
Kırk aba, zırkıratpa özümdü!
Eelep turgan kırk çoro.

Kıtay'ı bozarım diye geldim!»
Kangal düğümleyip getirmiş,
Yiğit anan Kanıkey.
Semetey'e denk yular.
Boynuna dolayıp,
«Atadan kalan mirastır», – diye,
Tatlı sözden başlayıp,
El kavuşturup bağrına,
Kırk çoroya yalvarıp:
«Kurban olayım, kırk ağa,
Kazmayın benim çukurumu,
Kaçıp beni rezil edip,
Kaynatmayın benim çilemi!
Atadan kalan miraslar,
İyice dinleyin sözümü,
Kırıp benim belimi,
Soğutmayın benim bedenimi.
İyi dinleyin benim sözümü,
Kırk ağa, oyup gitmeyin gözümü.
Düşmanlık edeni kırıp geçiren,
Buurul'um armağan, baş armağan,
Destek olup duran kırk çoro,
Sınayıp dinleyin sözümü,
Kırk ağa, sızlatmayın beni!
Sahip çıkıp duran kırk çoro.

Balalık ketse özümdön
Uşu cerde çuku közümdü!
Arınap bergen Buuruldu
Açırıp iydi dedirbe,
Atadan kalgan muraanı
Kaçırıp iydi dedirbe!
Aylanayın, kırk aba!
Kıyşıktık ketse, kırk aba,
Coluñ menen soyup ket,
«Manastın uulu öldü»,– dep,
Koluñ menen koyup ket!
Cılkıdan tartuu kılayın,
Taybuurul öñdüü malımdı al,

Çocukluk ettiysem kendim,
Şuracıkta oyun gözümü!
Adayıp verdiğim Buurul'u
Aç bıraktı dedirtmeyin,
Atadan kalan irası
Kaçırıverdi dedirtmeyin!
Kurban olayım, kırk ağa!
Eğrilik ettiysem, kırk ağa,
Yolunuz üzre kesip gidin,
«Manas'ın oğlu öldü», – diye,
Elinizle gömüp gidin!
Yılkıdan armağan kılayım,
Taybuurul gibi malımı al,

Bala mintip turganda,
Kırk çoronun baarısı,
Kızırluu törön emespi,
Manastı körgön emedey,
Cabdıktardı taştaşıp.
Kırk çoronun ıktuusu,
Bayçoro bar mıktuusu,
Basa tüşüp barkıldap,
Bayçoro baatır carkıldap,
Balaga aytkan kebi bul:
«Eey, tulpardan kalgan tuyagım,
Tuygundan kalgan çunagım!
Keçee, tuygun Manas barında,
Kara bolot Zulpukor
Köölöp turgan kırk çoro,
On segiz miñ aalamdı

Çocuk böyle dururken,
Kırk çoronun hepsi,
Hızır'lı töreniz değil mi,
Manas'ı görmüşçesine,
Silahları bıraktılar.
Kırk çoronun becerikli olanı,
Bayçoro var, yamanı,
Yaklaşıp gelip gür sesle,
Bayçoro bahadır güleç yüzle,
Çocuğa söylediği söz şu:
«Eey, tulpardan kalan tırnağım,
Doğandan kalan yavrucuğum!
Hani, doğan Manas sağken,
Kara çelik Zulpukor'u
Bileyip duran kırk çoro,
On sekiz bin âlemi

«Ermektüü cetim keldi,– dep,
Ordun bastı Manastın
Tilekti Kuday berdi»,– dep,
Urunaarga too tappay,
Uruşaarga coo tappay,
Buurugup kalgan kırk çoro,
Kakanga çalgın çaluuga,
Kan Koñurbay baatırdan
Kabardı katuu aluuga,
Buurugup kalgan kırk çoro
Kılımga kızık saluuga,
Belgilüü Beecin cer menen
Bir betteşip kaluuga,
Berendin uulu cetimdi
Belge tañuu kıluuga,
Kırk çoronun baarısı
Çalgınga kelip entelep,
Kelip kaldı ertelep,
Kırk çoronun kırkka cetken
sanatı, Kan Manastay kökcaldın
Kızırluu Manas barında
Keñeş kılbay, kep kılbay,

«Eğlenceli yetim geldi, – diye,
Yerini tuttu Manas'ın,
Dileği Hüda verdi», – diye,
Vuracak dağ bulamayıp,
Savaşacak düşman bulamayıp,
İçi bunalıp kalmış kırk çoro,
Kakan'a akına çıkmaya,
Han Koñurbay bahadırdan
Haberi sıkıca almaya,
İçi bunalıp kalmış kırk çoro,
Yüzyıla şenlik salmaya,
Belli Beecin yeri ile
Bir yüzleşip kalmaya,
Yiğidin oğlu yetimi
Bele destek kılmaya,
Kırk çoronun hepsi
Akına gelip soluyarak,
Gelip kaldı erkenden,
Kırk çoronun kırka varan
sayısı, Han Manas gibi kökcalın
Hızır'lı Manas sağken,
Danışmadan, söz etmeden,

Kete bermey adatı.
Kan Manaska aytpastan,
Çalgındı mintip çaluuçu,
Çapçışıp kirip oşondo
Çampandan cılkı aluuçu.
Kımbatım Manas ölgöndö,
Kırk çoronun tügönüp kalgan
suragı, Üç, tört ubak kaynatıp.
On eki cılı tim catıp,
Oolugup kalgan ubagı.
Oyronu cetim kelgende,
Atañdın körü, kırk çoro
Oolukpay karap turabı?»
Munu aytkanda Bayçoro,
Anda çunak munu aytat:
«Akıl tabar aylakeç,
Aylanayın, kırk abam!
Bakayga keñeş salalı,

Çekip gitmekti âdeti.
Han Manas'a söylemeden,
Akını böyle çalardı,
Çarpışıp girip o zaman
Çampan'dan yılkı alırdı.
Kıymetlim Manas öldüğünde,
Kırk çoronun tükenip kalmıştı
sorgusu, Üç, dört öğün kaynatıp.
On iki yıl boş yatıp,
Azgınlaşıp kaldığı çağı.
Yiğidi yetim geldiğinde,
Atanın mezarı, kırk çoro,
Azmadan bakıp durur mu?»
Bunu dediğinde Bayçoro,
O an yavrucak şunu söyler:
«Akıl bulur çare bilen,
Kurban olayım, kırk ağam!
Bakay'a danışalım,

At semirtip ık kılıp,
Erendin baarın buk kılıp,
Kol çogultup caynatıp,
Kan Manastın çoñ tuusun
Sarı kanga karmatıp,
Anan Beecin çalalı,
Azırınça kırk aba,
Semirip-sergip alalı!
Kırk çoro tilin alganı,
Kasaga tartkan erender,
Kayra tartıp erender,
Talaska cönöp kalganı.
Talaa menen col cürüp,
Azıraak emes mol cürüp,
Kayra barıp Talaska,
Kırk çoronu kondurup,
Kündüzü kımız, tünü kız,
Küzgü oyundu bolturup.
Suusar börkün ırgatıp,
Bardıgınday cırgatıp.

At semirtip kıvama getirip,
Yiğitlerin hepsini coşturup,
Ordu toplayıp donatıp,
Han Manas'ın büyük tuğunu
Sarı han'a tutturup,
Sonra Beecin'e akın edelim,
Şimdilik kırk ağa,
Semirip dinçleşip alalım!»
Kırk çoro sözünü dinledi,
Kasta yürüyen yiğitler,
Geri dönüp yiğitler,
Talas'a yönelip gitti.
Bozkır ile yol yürüyüp,
Az değil bol yürüyüp,
Yeniden varıp Talas'a,
Kırk çoroyu kondurup,
Gündüzü kımız, gecesi kız,
Güz oyununu düzenletip.
Samur börkünü sallatıp,
Hepsini birden keyiflendirip.

Adırda cılkı altı san,
Argımak, buudan aralaş
Ok cetpes attan miñgizip,
Ok ötpös tondon kiygizip,
Kanttı karday kemirtip,
Araktı suuday şimirtip.
Dünüyönü caynatıp,
Bagılan kozu, şirin baş
Erikse elik attırıp,
Erikpese Talaska
Erkin oynop catkırıp.
Tuurdugun may kılıp,
Tuşukkanda çoronu
Tuş-tuş cerge kan kılıp.
Keregesin may kılıp,
Kezikkende çoronu
Kelbersigen kan kılıp.
Burulup akkan bulaktan

Kırlarda yılkı altı tümen,
Argımak, küheylan karışık,
Ok yetişmez ata bindirip,
Ok geçmez kürkler giydirip,
Şekeri kar gibi kemirtip,
Rakıyı su gibi höpürdetip.
Dünyalığı donatıp,
Besili kuzu, tatlı baş,
Canı sıkılsa karaca vurdurup,
Sıkılmazsa Talas'ta
Özgürce oynayıp yatırıp.
Çadır keçesini yağa bulayıp,
Rast geldiğinde çoroyu
Dört bir yerde han kılıp.
Keregesini yağa bulayıp,
Karşılaştığında çoroyu
Kasılıp gezen han kılıp.
Kıvrılıp akan pınardan

Burup tulpar sugarıp,
Murdagıdan miñ ese
Kırk çoro atın çıgarıp,
Manastay kördü çoronu.
Oşondo kayran eneñ Kanıkey,
Kabılan Bakay, Sarı kan,
Er Camgırçı, Bölökbay –
Erenderdin baarı bar.
Kayran eneñ Kanıkey
Bu cetimge kep baştayt:
«Atañdan kalgan kırk çoro
Camgır kılıp caa tartat,
Bölünüp çıgıp ok atat.
Törт-Kül tüzöñ cer bolboyt,
Atañdan kalgan kırk çoro
Cetimim, saga el bolboyt.
Alışkan caydı oy kılıp,
Bölünüp çıksañ bügülör,
Kıtayga kaçıp ketüügö,
Kulunum, senden tüñülör.

Çevirip tulpar sulayıp,
Öncekinden bin kat
Kırk çoro atını ünletip,
Manas gibi gördü çoroyu.
O zaman zavallı anan Kanıkey,
Kaplan Bakay, Sarı han,
Er Camgırçı, Bölökbay –
Yiğitlerin hepsi var.
Zavallı anan Kanıkey
Bu yetime söze başlar:
«Atandan kalan kırk çoro
Yağmur gibi yay çeker,
Ayrılıp çıkıp ok atar.
Tört-Kül düzlük yer olmaz,
Atandan kalan kırk çoro,
Yetimim, sana el olmaz.
Kapıştığı yeri düşünüp,
Ayrılıp çıksan eğilir,
Kıtay'a kaçıp gitmeye,
Kulunum, senden umut keser.

Özöndön çıkkan celargı
Bet üşütüp cel bolboyt,
Beyli buzuk kırk itter
Berenim, saga el bolboyt.
Uçu tüptüü cibekti
Çubap tartsam bölünböyt,
Atañdan kalgan kırk çoro
Çuu salbay cürör körünböyt.
Atañdan kalgan kırk çoro
Bu Talaska konuşpayt,
Ermegim cetim, ugup tur
Bul itter, egerim tuugan boluşpayt!
Tozokko çalış kırk çoro
Kızıl-tazıl kırmızı
Kırgagın tartsam bölünböyt,
Kılıgı buzuk kırk çoçko
Kılçayar akmak körünböyt.
Caşıl ala cibekti
Canınan tıtsam bölünböyt,
Canıñ çıkkan bul itter
Cakındaşaar körünböyt.

Vadiden çıkan yel esintisi,
Yüz üşütüp yel olmaz,
Huyu bozuk kırk itler,
Yiğidim, sana el olmaz.
Ucu köklü ipeği
Çekip sarsam bölünmez,
Atandan kalan kırk çoro
Gürültü koparmadan durur görünmez.
Atandan kalan kırk çoro
Bu Talas'a konmaz,
Eğlencem yetim, dinleyedur,
Bu itler, asla akraba olmaz! Cehenneme
karışık kırk çoro,
Kızıl alacalı kırmızının
Kenarını çeksem bölünmez,
Huyu bozuk kırk domuz,
Dönüp bakar ahmak görünmez.
Yeşil alaca ipeği
Yanından yırtsam bölünmez,
Canı çıkasıca bu itler
Yakınlaşır görünmez.

Can köökördö kımızıñ,
Cakındaşsa bul itter
Camandık kılaar tımızın!
Cana balam, ugup al!
Çapçakka kuygan kımızıñ,
Çaması kelse, kırk çoro
Çalıña beret tımızın!
Cortuulga cürsöñ kırk çoro,
Tabılgı çogun üylöşöt.
Coldoş kılsañ itterdi,
Tarçılık cerde süylöşöt.
Calınsañ ukpayt kebiñdi,
Sındıraar senin demiñdi.
Çındasa ketse bul itter,
Çıgaraar senin demiñdi!».
Kanıkey aytat mınday kep:
«Atañdan kalgan kırk çoro –

Deri kaptaki kımızın,
Yakınlaşırsa bu itler,
Kötülük eder gizliden!
Yine oğlum, dinleyiver!
Fıçıya konan kımızın,
Gücü yeterse, kırk çoro,
Sarhoşuna verir gizliden!
Akına çıkarsan kırk çoro,
Tabılgı korunu üfleşir.
Yoldaş edinsen itleri,
Darlık yerinde fısıldaşır.
Yalvarsan dinlemez sözünü,
Kırar senin gururunu.
Azıya alsa bu itler,
Söndürür senin soluğunu!»
Kanıkey söyler böyle söz:
«Atandan kalan kırk çoro –

Bir altoon ketirip ciber erenge,
Bölüp-bölüp baarısın
Tüşürüp ciber tereñge.
Biröön ciber Kakanga,
Birin ciber Altayga,
Birin ciber Kañgayga,
Birin ciber Ertişke,
Ertelep kamın kılbasañ,
El bolup turçu kul emes,
Esiñdi tapçu bul emes.
Aram saktap, oy oylop,
Aramdar saga el bolboyt,
Tomuktay bolgon çıçkandın
Toksonun cıydım ton bolboyt,
Toktop saga el bolboyt».
Atası Manas kökcaldan
Arta tuugan Semetey
Karılar kança kep aytsa,
Kaardanıp kebelbey,
Karılardın al kebin
Buçkagına teñebey,
Catıp aldı kenebey.

Bir altısını gönderiver yiğitliğe,
Bölük bölük hepsini
İndiriver derinliğe.
Birini gönder Kakan'a,
Birini gönder Altay'a,
Birini gönder Kañgay'a,
Birini gönder Ertiş'e,
Erkenden tedbir almazsan,
El olup duracak kul değil,
Aklını başına getirecek bu değil.
Haram besleyip, kötü düşünüp,
Haramlar sana el olmaz,
Aşık kemiği kadar sıçanın
Doksanını topladım, kürk olmaz,
Durup sana el olmaz».
Atası Manas kökcaldan
Artık doğan Semetey,
Kocalar nice söz söylese de,
Öfkelenip kılı kıpırdamadan,
Kocaların o sözünü
Topuğuna denk tutmadan,
Yatıp kaldı aldırmadan.

KIRK ÇORONUN KAÇIŞI.
SEMETEY KUUP CETIP, BAARIN KIRIP,
KOÇKORGO KÜMBÖZ SALDIRGANI

KIRK ÇORONUN KAÇIŞI.
SEMETEY'IN KOVALAYIP YETIP,
HEPSINI KIRIP,
KOÇKOR'A KÜMBET YAPTIRMASI

Beyşembinin künündö,
Cumanın Kadır tünündö,
Talastın içi bakırık,
«Semeteylep» çakırıp,
Cana kaçkan kırk çoro,
Keñ Talastın boyunda,
Kanıkeydin – Kötörmö,
Kötörmönü aşıptır,
Suusamırdı basıptır.
Kızart aşıp sıdırıp,
Keñ Koçkordu kıdırıp,

Perşembenin gününde,
Cumanın Kadir gecesinde,
Talas'ın içi feryat dolu,
«Semetey!» diye çağırıp,
Yine kaçtı kırk çoro,
Geniş Talas'ın boyunda,
Kanıkey'in – Kötörmö'sü,
Kötörmö'yü aşmıştır,
Suusamır'ı geçmiştir.
Kızart'ı aşıp süzülüp,
Geniş Koçkor'u dolaşıp,

Mına oşondo kırk çoro
Tamaşaga batıptır.
Colooçu cürgön tulpardı
Eerin alıp caydaktap,
Asa baylap alıptır,
Katuu suutup salıptır.
Taştan kerme kılışıp,
Dayar bolup turuşup.
Aş-tamagın caynatıp,
Can kazanga kamınıp,
Taş tulgalar cabılıp.
Türkügü kamış çatırdı
Tüz cerge tigip salışıp.
Kısırak taydan soyuşup,
Kıyındap karool koyuşup,
Catkan eken kırk çoro.
Ayzaların şaylaşıp,
Mıltıktarın kamdaşıp,
Catkan eken kırk çoro.
Al Kızarttan eñkeyip,
Semetey dürbü bir salsa,
Kögala çatır körünöt,
Kögörüp tütün bölünöt.
Uygu-tuygu aykırık,

İşte o zaman kırk çoro
Eğlenceye dalmıştır.
Yolculuk yapan tulparın
Eyerini alıp çıplak bırakıp,
Yükseğe bağlayıvermiştir,
Sıkıca soğutup salmıştır.
Taştan germe yapışıp,
Hazır olup duruşup.
Aş yemeğini donatıp,
Koca kazana girişip,
Taş sacayaklar kapanıp.
Direği kamış çadırı
Düz yere dikip kurup.
Kısır taydan kesişip,
Sağlamca nöbetçi koyuşup,
Yatmakta imiş kırk çoro.
Mızraklarını kuşanıp,
Tüfeklerini hazırlayıp,
Yatmakta imiş kırk çoro.
O Kızart'tan eğilip,
Semetey dürbünü bir tutsa,
Gök ala çadır görünür,
Göğerip duman tüter.

Kırk çoronu karasa
Duşmandık türü körünöt.
Köktön tütün bölünöt,
Kögörüp çatır körünöt,
Köp aykırık, kuu süröön,
Atañdın körü, kırk çoro
Kögörgön türü körünöt!
Manastın uulu er cetim
Buuruldu minip bulkuntup,
Köñülgö batpay köp sanaa,
Kırk çoronu körgöndö
Közünün caşı on talaa.
Atası Manastan kalgan Boz kise
Moyunga çeçip salınıp,

Kırk çoroya bakınca
Düşmanlık hali görünür.
Göğe duman yükselir,
Morarıp çadır görünür,
Nice haykırış, uğultulu nara,
Kahrolası, kırk çoro
Öfkeden morarmış hali görünür!
Manas'ın oğlu er yetim
Buurul'a binip şahlandırıp,
Gönlüne sığmaz nice kaygı,
Kırk çoroyu gördüğünde
Gözünün yaşı on dere.
Atası Manas'tan kalan Boz kise'yi
Çözüp boynuna asınıp,

Taybuuruldu cetelep,
Kırk çorogo calınıp:
«Men Talaska kelgeli,
Aylanayın, kırk çoro,
Altımış boldu sanatıñ,
Aylanıp uçaar kanatım.
Beylep ukkun kebimdi,
Aylanayın, kırk aba,
Bek sındırba belimdi.
Talaska barıp, kırk çoro
Tayangan ceri temirdey,
Taratıp iydi çoronu,
Manastın caman uulu dedirbe.
Öltürüp ketpe sözümdü,
Aylanayın, kırk aba,
Kıldırba özök özümdü!
Tirüü koybo, soyup ket,
Koluñ menen kırk aba!
Meni belgilüü cerge koyup ket,
Kaardansañ kırk aba,
Men cetimdi soyup ket!»

Taybuurul'u yedeğe alıp,
Kırk çoroya yalvarıp:
«Ben Talas'a geleli,
Kurban olayım, kırk çoro,
Gün sayınız altmış oldu,
Dönüp uçacak kanadım.
Dikkatle dinle sözümü,
Kurban olayım, kırk ağa,
Pek kırma belimi.
Talas'a varıp, kırk çoro
Dayandığı yeri demir gibi,
Dağıtıverdi çoroyu,
Manas'ın kötü oğlu dedirtme.
Öldürüp gitme sözümü,
Kurban olayım, kırk ağa,
Öz canımı kıydırma!
Diri koyma, kesip git,
Kendi elinle, kırk ağa!
Beni belli bir yere gömüp git,
Öfkelendinse kırk ağa,
Ben yetimi kesip git!»

Kan Manastın kırk çoro,
Çıybıt, Koçkor – eki aram,
Buzulbay tiygen oktu kör,
Adıbay, Kölbay – tört aram
Burç-burç cerden ayzalap,
Baarı tekşi turuştu,
Mıltık atıp, caa tartıp,
Karsıldaşıp uruştu.
Kan Manastın kırk çoro
Başın tartkan cetimge
Camgır kılıp caa tarttı,
Möndür kılıp ok attı.
Adis bolgon kırk çoro
Ay-aalamdı buy kılgan,
Arı balban, arı şer,
Semeteydin başına
Dümöktü salgan oşo cer.

Han Manas'ın kırk çorosu,
Çıybıt, Koçkor – iki haram,
Şaşmadan değen oku gör,
Adıbay, Kölbay – dört haram
Dört bir yandan mızraklayıp,
Hepsi bir sıra durdular,
Tüfek atıp, yay çekip,
Çarpışarak vuruştular.
Han Manas'ın kırk çorosu
Baş eğen yetime
Yağmur gibi yay çekti,
Dolu gibi ok attı.
Usta olan kırk çoro
Ay-âlemi kasıp kavuran,
Hem pehlivan, hem arslan,
Semetey'in başına
Belayı saran yer o yer.

Cazayıl* mıltık cabılıp,
Kırk çoronun baarısı,
Akılmanı, karısı
Calınıp turgan cetimge
Cabılıp ketti baarısı.
Oozu kurçtan Oçogor
Katar turup miñ atıp,
Kırk çoronun baarısı
Oñ keldekey caa tartıp,
Araan ooz sır cebe –
Ala koyup miñ atıp.
Turup berse cetimdi
Kaptap karmap algalı,
Çın neetteri buzuldu,
Kurmandıkka çalgalı.
Çaması kelse alarıñ
Col üstünö süyrötüp,
Dañgıttarga cargalı.
Çıybıt, Koçkor – eki aram,
Oşonço korduk kılsa da
Adıbay, Kölbay – tört aram, Kozgolgon
cok kayran er.
Kiçi katın balası,
Bölüngön eken sanaası.
Manastan kalgan kırk çoro
Kömkörüp çoguu kiyilüü,
Kıyın süröp, caa tartıp.

Cazayıl tüfeklerle üşüşüp,*
Kırk çoronun hepsi,
Bilgesi ve yaşlısı
Yalvarıp duran yetime
Hepsi birden üşüştü.
Ağzı çelikten Oçogor'la
Sıra durup bin atıp,
Kırk çoronun hepsi
Sağlı sollu yay çekip,
Ejder ağızlı sırlı ok –
Alıp koyup bin atıp.
Yetim öylece durunca
Sarıp yakalamak için,
Gerçek niyetleri bozuldu,
Kurban gibi kesmek için.
Güçleri yetse onların
Yol üstünde sürükleyip,
İtlere parçalatmak için.
Çıybıt, Koçkor – iki haram,
Bunca hakaret etseler de
Adıbay, Kölbay – dört haram,
Kımıldamadı kahraman er.
Küçük hatunun oğulları,
Ayrıymış meğer sevdaları.
Manas'tan kalan kırk çoro
Baştan ayağa zırh giyili,
Şiddetle bağırıp, yay çekip.

Munarıktı, çoktu kör,
Kaptap ketken toptu kör.
Aç aykırık, kuu süröön,
Al Manastın kırk çoro –
Alışsa börünün tişi ötpögön,
Aalamdın alı cetpegen.
Uñgusu tereñ sır nayza,
Uçun bolot ulatkan,
Kez kelgendi sulatkan,
Ayzakerden kırk çoro
Aykırıp ayza sunganı,

Puslu dumanı, koru gör,
Sarıp gelen topluluğu gör.
Aç haykırış, uğultulu nara,
O Manas'ın kırk çorosu –
Kapışsa kurdun dişi işlemeyen,
Âlemin gücü yetmeyen.
Sapı derin sırlı mızrak,
Ucuna çelik eklenmiş,
Rast geleni yere seren,
Mızrak ustası kırk çoro
Haykırıp mızrak uzattı,

Ondon, beşten dembelep,
Tuş-tuştan ayza urganı.
Manastın uulu er cetim
Turup berdi kenebey,
Oşonçoluk ayzanı
Buçkagına teñebey.
Meltirep cetim turganı.
Ayzaların taştaşıp,
Balta menen urganı.
Ürgüp-dürgüp turuşu,
Aybaltalap, ayzalap,
Kımbat boldu uruşu.
Kılıçın kolgo alışıp,
Can ayabay cetimge
Kıykırıp kılıç salışıp.
Kökcaldın uulu er cetim
Köödöngö batpayt köp sanaa,
Kökcaldın uulu cetimdin
Közünün caşı on talaa,
Korozdoy bolgon kayran şer,
Kök temirden tuulga
Kökcal cetim başında
Kabırganın sebili

Onar, beşer nöbetleşe,
Dört bir yandan mızrak vurdu.
Manas'ın oğlu er yetim
Aldırmadan durdu,
Onca mızrağı
Topuğuna denk saymadı.
Yetim dimdik duruverdi.
Mızraklarını atıp,
Baltayla vurdular.
Üşüşüp kaynaşıp durdular,
Aybaltayla, mızrakla,
Çetin oldu vuruşları.
Kılıcını ele alıp,
Can esirgemeden yetime
Haykırıp kılıç saldılar.
Kökcal'ın oğlu er yetim
Göğsüne sığmaz nice kaygı,
Kökcal'ın oğlu yetimin
Gözünün yaşı on dere,
Horoz gibi kabaran kahraman arslan,
Gök demirden tulga
Kökcal yetimin başında
Kaburganın zırhı

Ok ötpöstön cetimdin
Aydalının üstündö,
Enekesi Kanıkey
Irastap tartkan temiri.
Manastan kalgan Akolpok
Kecisin kurçtan madatkan,
Keltenin ogun cadatkan,
Uzdan-uzga uzdatkan,
Akılmanga sındatkan.
Altın, cibek aralaş,
Altımış uruu kurdatkan.
Kıyın müşkül cumuşta,
Kırk çoro emes, Akolpok
Kakançındın uruşta
Tozoktu caman salganda,

Ok işlemez yetimin
Kürek kemiği üstünde,
Anacığı Kanıkey'in
Özenle döktüğü demiri.
Manas'tan kalan Akolpok
Astarını çelikle berkitmiş,
Kelte tüfeğin okunu bezdirmiş,
Ustadan ustaya işletmiş,
Bilgelere sınatmış.
Altın, ipek karışık,
Altmış boya dokutmuş.
Çetin, müşkül işlerde,
Kırk çoro değil, Akolpok
Kakançın'la savaşta
Cehennemi kötü kopardığında,

Topolon salıp atkanda,
Ok cañılıp ötpögön,
Kurçtun ogu ötpögön.
Atası Manas kökcaldan
Belekke kalgan Akolpok.
Coboloñduu beytaalay,
Colbors eneñ Kanıkey
Manastan kalgan çoronun
Coo bolorun bilgizip,
«Colu katkan alakçı
Coluguşa keteer» – dep,
«Kokusunan cetimin,
Böödö acalı ceteer» – dep,
Asıl katın Kanıkey
Akolpoktu kiygizip,
Alkımına büçüsün
Arkı-terki tüygüzüp.
Körsö köñül bölünüp,
Kökcal Manas törönün
Dal özündöy körünüp.
Kızırluu şerge katılgan
Kırk çorodo keşik cok,
Akolpokto teşik cok,
Bügün körgön erteñ cok,

Kargaşa salıp atıştığında,
Ok yanılıp geçmemiş,
Çeliğin oku işlememiş.
Atası Kökcal Manas'tan
Armağan kalan Akolpok.
Dertli talihsiz,
Kaplan anan Kanıkey
Manas'tan kalan çoronun
Düşman olacağını sezip,
«Yolu kurumuş hilekârlar
Yolda ona rastlar» – diye,
«Ansızın yetimimin,
Boş yere eceli erişir» – diye,
Asil hatun Kanıkey
Akolpok'u giydirip,
Boğazına düğmesini
Çapraz çapraz düğümleyip.
Görenin gönlü bölünüp,
Kökcal Manas beyin
Tıpkı kendisi gibi görünüp.
Hızır dokunmuş arslana sataşan
Kırk çoroya felah yok,
Akolpok'ta delik yok,
Bugün var olan yarın yok,

Öz tuuganı coo bolup,
Uşunday eken düynö bok!
Içi küyüp, booru çok,
«Tentip kelgen cetim»,– dep
Sırdı bilgen tuugan cok.
«Artık tuugan – dep cürüp,
Kanım kaldı bir kaşık,
Etim kaldı kök caşık.
Buuruldu mindim buudan,– dep,
Atañdın körü, kuu düynö,
Buruldum calgız tuugan,– dep.
Ce muñum cetpeyt Kudayga,
Burulsam bolboyt tuuganga.
Kancıgam katıp kalganın,

Öz kardeşi düşman olup,
Böyleymiş meğer, boktan dünya!
İçi yanıp, bağrı kor,
«Sürünüp gelmiş yetim» – diye
Sırrını bilen kardeş yok.
«Üstün kardeş – diye diye,
Kanım kaldı bir kaşık,
Etim kaldı gök çürük.
Buurul küheylana bindim, – diye,
Kahrolası, kalleş dünya,
Yalnız kardeşe yöneldim, – diye.
Derdim Tanrı'ya ulaşmaz,
Kardeşe dönsem de olmaz.
Terkimin kuruyup kaldığını,

Kayşalañdap at bildi,
Kayran can küyüp ketkenin,
Öz tuugan emes, cat bildi.
Emi özöndüü bulak keñ suuga,
Ördötüp salar malım cok.
Öz tuuganım coolaştı,
Emi ölümdön ayar canım cok.
Adırduu Keñ-Kol, keñ Talas
Aydap salar malım cok
Öz tuuganım ok attı,
Emi ölümdön ayar canım cok.
Men Talaska kelgeli,
Tuuganım seni körgönü,
Alañdı ala kaçtımbı?
Arımdı caman tügöttüñ,
Atañdın körü, camandar,
Kazınañ ala kaçtımbı?!
Eselek tuugan oñboy kal,
Enemdi tartsam bolboduñ,
«Estenip alıp soem»,– dep,
Aramdıgıñ koyboduñ.
Tügöttüñ emi caşımdı,
Tüyşügüñ kılıp iysem da
Tartuu kıldım başımdı.
Başımdı tartsam bolboduñ,

Sallanıp yürüyen at bildi,
Zavallı canın yandığını,
Öz kardeş değil, el bildi.
Şimdi vadili pınara, geniş suya,
Yukarı sürecek malım yok.
Öz kardeşim düşman oldu,
Artık ölümden esirgeyecek canım yok.
Engebeli Keñ-Kol, geniş Talas'a
Sürüp salacak malım yok
Öz kardeşim ok attı,
Artık ölümden esirgeyecek canım yok.
Ben Talas'a geleli,
Kardeşim, seni göreli,
Ovanı mı alıp kaçtım?
Onurumu fena tükettin,
Kahrolası kötüler,
Hazineni mi alıp kaçtım?!
Akılsız kardeş, onmaz ol,
Anamı ansam da olmadın,
«Aklıma düşünce keserim» – diye,
Haramlığını bırakmadın.
Tükettin artık yaşımı,
Zahmetine katlansam da
Armağan ettim başımı.
Başımı sunsam olmadın,

Badırañdap koyboduñ,
Badırañ temir kurç emes,
Başka öskön itter curt emes.
Kaçırıp kol salganday,
Kurama temir kurç emes.
Kuturgan itter curt emes.
Kızıgıpsıñ kırk çoro,
Akolpok sınduu übümö*.
Abaylasam kırk çoro,
Cetmek bolgon ekensiñ
Bu cetimdin tübünö.
Senin tilegeniñ kızıkpı,
Kaalaganıñ buzukpu?

Gürleyip de vazgeçmedin,
Gürleyen demir çelik değil,
Başka yerde büyüyen itler yurt olmaz.
Saldırıp el atarcasına,
Derme demir çelik değil.
Kudurmuş itler yurt olmaz.
Göz koymuşsun kırk çoro,
Akolpok gibi übüme.*
Dikkat etsem kırk çoro,
Meğer kastetmişsiniz
Bu yetimin köküne.
Senin dilediğin çıkar mı,
İstediğin fesat mı?

Oylogonuñ tırışpı,
Kaalaganıñ uruşpu?
Surasa berbes külükkö
Suuk ukuruk salayın,
Sumsaytıp iydiñ kırk çoro,
Baarıñdı kurmandıkka çalayın!
Çukumak boldum közüñdü.
Kıynaltıp iydiñ kırk çoro,
Kıyratıp öçüm alayın!
Maaniñ ketken kırk aba,
Başımdı tartsam bolboduñ,
Barsıldatıp atkılap,
Buzuguñdu koyboduñ.
Tuura Kuday emi urdu,
Tulpardın oozun burbaybı,
Tuuganım dep calınsam,
Duşmanım mında turbaybı!
Adırañdap kol salsam,
Atakemdin arbagı
Aylantpay cetip meni ursun!
Aybandan beter ok attıñ,
Alda taalam seni ursun!
Kürmögö saldıñ kanımdı,
Atañdın körü, kırk aba,
Küygüzüp iydiñ canımdı.
Kırk aba, mında turasıñ,
Sen kızıl kırça zoo beleñ,
Men Kıtaydan kelgen coo belem?
Teñizdin uulu çirkiniñ

Düşündüğün çekişme mi,
İstediğin dövüş mü?
İsteyene verilmez küheylana
Soğuk kement atayım,
Suratımı astırdın kırk çoro,
Hepinizi kurban edeyim!
Gözünü oyar oldum.
Çok üzdün beni kırk çoro,
Kırıp geçirip öcümü alayım!
Aklı gitmiş kırk ağa,
Başımı sunsam olmadın,
Gümbürdete gümbürdete ateş edip,
Fesadını bırakmadın.
Adil Tanrı işte vurdu,
Küheylanın başını çevirmez mi,
Kardeşim diye yalvarsam,
Düşmanım işte burada durmaz mı!
Kükreyerek el atsam,
Atacığımın ruhu
Döndürmeden yetişip beni vursun!
Hayvandan beter ok attın,
Allah Teâlâ seni vursun!
Kanımı kaynattın kürede,
Kahrolası kırk ağa,
Yaktın kavurdun canımı.
Kırk ağa, burada dursun,
Sen kızıl sarp kaya mıydın,
Ben Çin'den gelen düşman mıydım?
Teñiz'in oğlu o çirkin

Kadır bilbes kırk aba,
Sen kara adırmak too beleñ,
Men kalmaktan kelgen coo belem?
Men Bukardan köçköndö,
Kulandı kuup cep keldim,
Atañdın körü, kırk çoro,
Küyüşöör tuugan dep keldim.
Emi öz ubalıñ özünö,
Özüñ tiydiñ kırk çoro,

Kadir bilmez kırk ağa,
Sen kara engebeli dağ mıydın,
Ben Kalmuk'tan gelen düşman mıydım?
Ben Buhara'dan göçtüğümde,
Kulan kovalayıp yiyerek geldim,
Kahrolası kırk çoro,
Derdimi paylaşır kardeş diye geldim.
Şimdi vebalin kendine,
Kendin saldırdın kırk çoro,

	Emgegiñ kara töböñö!	*Emeğin kara tepene!*
	Men Bukardan çıkkanda	*Ben Buhara'dan çıktığımda*
	Toodaktı kuup cep keldim,	*Toy kuşu kovalayıp yiyerek geldim,*
	Tobuñ menen kırk çoro	*Topunuzla kırk çoro*
	Karaan bolor dep keldim.	*Arka olur diye geldim.*
	Emi karap turgun, kırk çoro	*Şimdi bakıp durun, kırk çoro*
	Öltürmök boldum özüñdü,	*Öldürmeye karar verdim seni,*
68010	Ketirmek boldum alıñdı,	*Gücünü gidermeye karar verdim,*
	Tökmök boldum kanıñdı!»	*Kanını dökmeye karar verdim!»*
	Oşondo, berelenip cetimiñ	*İşte o an, coşup yetimin*
	Açık cerin bütödü,	*Açık yerini örttü,*
	Kaardanıp toktoboy,	*Öfkelenip durmadan,*
	Kañırıgı tütödü.	*Bağrı tütüp dağlandı.*
	Kırk çoro turdu mıltıktap,	*Kırk çoro durdu tüfek doğrultup,*
	Cetim kılçaybas türün körgön soñ,	*Yetimin dönüp bakmaz halini görünce,*
	Örttöy közü caynadı,	*Ateş gibi gözleri parladı,*
	Kızırduu şerdin tukumu	*Hızırlı arslanın soyunu*
68020	Tutkabı caman karmadı.	*Kötü bir öfke nöbeti tuttu.*
	Kaalgaday kaşka tiş	*Kapı kanadı gibi ak dişini*
	Bala törö cetimiñ	*Çocuk bey yetimin*
	Kaçırata çaynadı.	*Gıcırdatarak çiğnedi.*
	Kaarı közgö köründü,	*Öfkesi göze göründü,*
	Kaalgaday kaşka tiş	*Kapı kanadı gibi ak diş*
	Tiştegende cetimdin	*Yetim dişlediğinde*
	Taruudaydan bölündü.	*Darı gibi ufalandı.*
	Asınganı alengir caa, sır cebe,	*Kuşandığı alengir yay, sırlı ok,*
	Emi salat añgeme!	*Şimdi başlar hengâme!*
68030	Tegerete karabay,	*Çevresine bakmadan,*
	Tegi canın ayabay	*Hiç canını esirgemeden*
	Asmandan tüşkön Boz kise	*Gökten inen Boz kise'yi*
	«Alda!» – dep, belge kurçanıp,	*«Allah!» – deyip, beline kuşanıp,*
	Kan atası Manastan kalgan	*Han atası Manas'tan kalan*
	Zulpukor Miñgeni tulpar ala baş,	*Zulpukor'u Bindiği küheylan ala baş,*
	Karmap kalıp sabınan,	*Kabzasından kavrayıp,*
	Suurup aldı kabınan.	*Sıyırıp çekti kınından.*
	Bir kolunda cetimdin	*Bir elinde yetimin*
	Altın caak aybalta,	*Altın yanaklı aybaltası,*
68040	Takımında cetimdin	*Uyluğunda yetimin*

Manastan kalgan Sırnayza,
Oñ cagında körünöt
Altındagan cankalta.
Körsö köñül bölünüp,
Kökcaldın uulu cetimiñ
Opol-Toodoy körünüp.
Altın kemer kurçanıp,
Ayday betin nur çalıp,
Kümüş kemer kurçanıp,
Kündöy betin nur çalıp,
Azarlanıp surdanıp,
Çeçekeyi caynadı,
Çenebegen cetimiñ
Kan içmesi karmadı.
Ayzalap turat kırk çoro,
Taybuuruldu bir salıp,
Ayza sunup aykırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Kırk çorogo kol saldı.
Manastan kalgan ceti tuu –
Ceti cerge ornotup,
Emi kirdi cetimiñ,
Cetken cerin soylotup.
Ardaktuusu altı tuu –
Altı cerge ornotup,
Aydap kirdi cetimiñ
Adegende soylotup.
Küçtüüdön Küldür al öldü,

Manas'tan kalan Sırnayza'sı,
Sağ yanında görünür
Altın işlemeli cankaltası.
Görenin gönlü bölünüp,
Kökcal'ın oğlu yetimin
Opol Dağı gibi görünüp.
Altın kemer kuşanıp,
Ay gibi yüzüne nur vurup,
Gümüş kemer kuşanıp,
Gün gibi yüzüne nur vurup,
Hışımlanıp somurtup,
Gözbebeği alev saçtı,
Ölçü tanımaz yetimin
Kan içiciliği tuttu.
Mızraklıyor kırk çoro,
Taybuurul'u bir sürüp,
Mızrak uzatıp haykırıp,
«Manas!» diye nara atıp,
Kırk çoroya el saldı.
Manas'tan kalan yedi tuğu –
Yedi yere dikip,
Şimdi girdi yetimin,
Ulaştığı yeri yere serip.
En değerlisi altı tuğu –
Altı yere dikip,
Sürüp girdi yetimin
Önce yere serdirip.
Güçlülerden Küldür, o öldü,

Dardes tuugan kul ele,
Bayçoro baatır al öldü.
Çoñ tamaşa salgan cer,
Çoñ Kızarttın boyunda,
Keñ Koçkordun boyunda,
Kırk çoronun içinde
Koçkor, Çıybıt aralaş,
Ukumunan tukumu,
Eelikmenin tukumu
A dedirbey kol salsa,

Çaresiz doğmuş kul idi,
Bahadır Bayçoro, o öldü.
Büyük şenlik kurulan yer,
Büyük Kızart boyunda,
Geniş Koçkor boyunda,
Kırk çoronun içinde
Koçkor, Çıybıt karışık,
Soyundan sopundan,
Eelikme'nin soyu
'Ah' dedirtmeden el salınca,

Alaktagan kırk çoro	*Şaşkına dönen kırk çoronun*
Altoo öldü bir cayda.	*Altısı öldü bir yerde.*
Belgilüüsü belde öldü,	*Namlısı belde öldü,*
Koçkor, Çıybıt agası	*Koçkor, Çıybıt ağası*
Koşula ketken cerde öldü,	*Katıldığı yerde öldü,*
Adıbay, Kölbay al öldü,	*Adıbay, Kölbay, onlar öldü,*
Kırk çoronun cakşısı	*Kırk çoronun iyisi*
Kımbatı Küldür al öldü.	*Değerlisi Küldür, o öldü.*
Tölömöndün Tölgöçü,	*Tölömön'ün Tölgöçü'sü,*
Törtküröñ baydın erkesi,	*Törtküröñ bayın nazlısı,*
Argın kandın Acıbay –	*Argın hanın Acıbay'ı –*
Kırk çoronun serkesi,	*Kırk çoronun öncüsü,*
Kökcal tuugan Körögöç –	*Kökcal doğmuş Körögöç –*
Kösöldörü mında öldü.	*Ustaları burada öldü.*
Kıyadan işi ketken soñ,	*İşleri yokuşa sarınca,*
Kırk çoro keldi cabılıp,	*Kırk çoro geldi üşüşüp,*
Semeteyge calınıp.	*Semetey'e yalvarıp.*
Calınıp çoro kelgende,	*Çorolar yalvarıp gelince,*
Tügöngön sayın tütögön	*Tükendikçe tüten*
Dümpökünün tukumu	*Dümpökü'nün soyu*
Kırk çoronun kalganın	*Kırk çoronun kalanını*
Tügöl karmap alganı,	*Tümünü yakaladı,*
Col üstünö süyrötüp,	*Yol üstünde sürükleyip,*
Dañgıttarga carganı,	*İtlere parçalattı,*
Sultan eken Semetey	*Sultanmış Semetey*
Suusunu kançu emedey,	*İçeceği kanmış gibi,*
Kanınan cutup alganı.	*Kanından yutuverdi.*
Manastan kalgan kırk çoro,	*Manas'tan kalan kırk çoro,*
Tört agasın baş kılıp,	*Dört ağasını baş edip,*
Tamam* kırıp salganı,	*Tamam* kırıp geçirdi,*
Kırk çoronu kırganı,	*Kırk çoroyu kırdı,*
Kırıp canı tınganı.	*Kırıp canı rahatladı.*
Ölöñdüü cerge ört koydu,	*Otlu yere ateş verdi,*
Tulañduu cerdi tutanttı.	*Çayırlı yeri tutuşturdu.*
Kara suuga kan kuyup,	*Kara suya kan döküp,*
Kankor çındap atandı.	*Hunhar diye gerçekten ad aldı.*
Özöndüü cerdi mayladı,	*Vadili yeri yağladı,*
Öçögüşö ketkende	*Kinleşip gittiğinde*

Öz agasın cayladı.
Kan agızıp katıktı,
Kankor bolup atıktı.
Talastı kelip cayladı,
Kırk çoronu kıyratıp,
Calgız bolup kalganı.
Kırk çoronu kırıptır.
Kılganı üçün kılıptır,
Kırıp canı tınıptır.
Cakıp kandı calmadı,
Manastın uulu cetimde
Kılaygan arman kalbadı.
Köböştü körgö kirgizdi,
Kökcaldıgın bilgizdi.
Abıkeni añtarıp,
Anın özün cogottu.
Kanga toyup katıktı,
Kankordun uulu Semetey
Kan içeer kökcal atıktı.
Betteşken coonu mert kıldı, Coo
kadırın bile elek,
Kandan kayra tartpaska
Kılıç calap şert kıldı.
Öz cakının öltürüp,
Cardıgın curtka cürgüzdü.
Körüp kaldı beken»,– dep,
Çın kabarın Semetey,
Çınmaçındın kanı eken
Koñurbayga bilgizdi.
On ekide bul cetim,
Oñoy emes şum cetim.

Öz ağasını hakladı.
Kan akıtıp katık etti,
Hunhar olarak nam saldı.
Gelip Talas'ı yayla edindi,
Kırk çoroyu kırıp geçirip,
Yapayalnız kaldı.
Kırk çoroyu kırmış.
Yaptıkları için yapmış,
Kırıp canı rahatlamış.
Cakıp hanı yuttu,
Manas'ın oğlu yetimde
Zerrece hasret kalmadı.
Köböş'ü mezara soktu,
Kökcallığını gösterdi.
Abıke'yi devirip,
Onun kendisini yok etti.
Kana doyup katıklandı,
Hunharın oğlu Semetey
Kan içer kökcal diye nam saldı.
Karşısına çıkan düşmanı yere serdi,
Düşman kadrini bilmemişken,
Handan geri dönmemeye
Kılıç yalayıp ant içti.
Öz yakınını öldürüp,
Fermanını yurda yürüttü.
Görmüş müdür acaba» – diye,
Gerçek haberini Semetey,
Çın-Maçın'ın hanı olan
Koñurbay'a bildirdi.
On ikisinde bu yetim,
Kolay değil kurnaz yetim.

Atagı curtka bilindi:
«Agasın soyup saldı» – dep,
Kırk eşiktüü Beecindin
Dañzasına çiyildi,
Agasın soygon şer çıktı,
Aalamdı basıp er çıktı.
Kımbattuu Bakay karıya,

Namı yurda duyuldu:
«Ağasını kesip attı» – diye,
Kırk kapılı Beecin'in
Defterine çizildi,
Ağasını kesen arslan çıktı,
Âlemi ezen yiğit çıktı.
Değerli Bakay ihtiyar,

Sarı kan menen Camgırçı
Bat attarın tokunup,
Cürüp kalgan kezi eken,
Cetiminen çoçunup.
Arıslan Bakay abası –
Akılın mınday karaçı,
Çın oluya Bakaydın
Akılının daanası.
«Oluşup coogo kire elek,
Kıyamattın tar colun
Körüp kaldı beken,– dep,
Kızıtalak bu cetim
Ölüp kaldı beken»,– dep,
Sakalı ketip suyulup,
Eki betten akkan caş
Akırek ıldıy kuyulup.
Manastan kalgan kırk çoro
Kırkı kırk cerden kelgen
çır çoro.
Atışa ketip okustan,
Alışa ketip kokustan.
Cobonup coogo kire elek,
Coluga ketip Semetey
Ölüp kaldı beken,– dep,
Kıyamattın tar colun
Cobop Bakay abañız,
Coo börüsün karañız,
Eerçitkeni eki kan,
Es cıyalbay busurman,
Murutu ketip suyulup,

Murundun suusu kuyulup.
Közünün caşın artalbay,
Çimkirigin tartalbay,
Çın kapa bolup Bakay kan.
Kökçolok menen zırgıtıp,
Çaraday dañkan ırgıtıp.
Oozun caysa Kökçolok,
Uçkanı cürөt zakımdap,

Sarı han ile Camgırçı
Tez atlarını eyerleyip,
Yola çıktıkları demmiş,
Yetiminden ürküp.
Arslan Bakay ağası –
Aklına bir bak sen,
Gerçek evliya Bakay'ın
Aklının en seçkini.
«Olgunlaşıp düşmana girmemişken,
Kıyametin dar yolunu
Görmüş müdür acaba, – diye,
Kahrolası bu yetim
Ölmüş müdür acaba» – diye,
Sakalı seyrelip,
İki yanaktan akan yaş
Köprücüğe doğru dökülüp.
Manas'tan kalan kırk çoro
Kırkı kırk yerden gelmiş
kavgacı çoro.
Kazara atışıp,
Ansızın kapışıp.
Pişip de düşmana girmemişken,
Belaya çatıp Semetey
Ölmüş müdür acaba, – diye,
Kıyametin dar yolunda
Kederlenen Bakay ağanız,
Düşman kurduna bakınız,
Yanına aldığı iki han,
Kendine gelemez Müslüman,
Bıyığı seyrelip,

Burnunun suyu dökülüp.
Gözünün yaşını silemeden,
Sümüğünü çekemeden,
Gerçekten kederlendi Bakay han.
Kökçolok ile fırlayıp,
Çanak gibi keseği savurup.
Ağzını bıraksa Kökçolok,
Serap gibi uçup gider,

Açıp közdü cumguça,
Anday-mınday degiçe,
Aralaşıp cetimge
Kirip bardı cakındap.
Kırk çoronu al cetim
Takır kırıp salıptır.
Ölüktörün özöngö cıyıp alıptır. Kapa bolgon karañız,
Baatır Bakay karıya,
Abam Bakay oluya
Koen tuyak kolgo alıp,
Közün açıp bulkuldap,
Köbüröök caşıp solkuldap,
Bakay caşıp ketkeni.
Kokuy, Bakay er menen
Koyu birge korooloş,
Aşı birge corooloş,
Ölüm ortok, can birge,
Bakaydın ketip köñülü,
Talaadan kördü kan Bakay
Kırk çoronun ölügün.
Kırılganın körgön kez,
Kımbat Bakay abañız
Kayra tartıp kandarga
Aytıp turgan mabu söz:
«Camgırçı menen Sarı kan,
Köñülüm caman bölündü,
Kızıtalak kırk çoro
Kırılganı köründü.
Kıyalı buzuk itterdin
Kalıptır kırda ölügü,
Talaşkan sonun bolobu,

Talaaga kanı tögüldü,
Aramdan bütkön kırk çoro
Talaaga söögü kömüldü,
Kırk çoro coldoş ölüptür,
Ölgönün Bakay körüptür.
Koçkor, Çıybıt koşo ölgön,

Göz açıp yumuncaya dek,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Yetime karışıp
Yaklaşarak girip vardı.
Kırk çoroyu o yetim
Tümden kırıp geçirmiş.
Ölülerini vadiye yığmış. Kederlenişine bakınız,
Bahadır Bakay ihtiyar,
Ağam Bakay evliya
Tavşan toynağını eline alıp,
Gözünü açıp silkinip,
İyice yaşarıp hıçkırıp,
Bakay gözyaşına boğuldu.
Vah, yiğit Bakay ile
Koyunu bir ağılda,
Aşı bir sofrada,
Ölümü ortak, canı bir,
Bakay'ın gönlü yıkıldı,
Kırda gördü han Bakay
Kırk çoronun ölüsünü.
Kırıldığını gördüğü an,
Değerli Bakay ağanız
Geri dönüp hanlara
Söyleyip durduğu şu söz:
«Camgırçı ile Sarı han,
Gönlüm fena bölündü,
Kahrolası kırk çoro
Kırıldığı göründü.
Huyu bozuk itlerin
Kalmış sırtta ölüsü,
Çekişmenin iyisi olur mu,

Kıra kanı döküldü,
Haramdan olma kırk çoronun
Kıra kemiği gömüldü,
Kırk çoro yoldaş ölmüş,
Öldüğünü Bakay görmüş.
Koçkor, Çıybıt birlikte ölmüş,

Adıbay, Kölbay oşo ölgön.
Koñgurap bular turganda,
Koşoloñduu Semetey
Başında suusar kara börk,
Manastan tuugan kara kök,
Eki cagın karanıp,
Eerdi-murdun calanıp,
Cetip keldi Bakayga.
Şek bildirbeyt balaga
Kabılan Bakay abañız:
«Eey, Manastın uulu cetimim,
Kırk çoro kaçkın abañdı
Kıyın kuup alıpsıñ,
Kıyşıgın bir az kötörböy
Kırgın kılıp salıpsıñ,
Kızır çalgan cetimim,
Kıyla öçüñdü alıpsıñ!
Atañdan kalgan kırk çoro
Kırgın kılıp salıpsıñ!
Kızıl kuyruk bilimdi al,
Kımbatın cetim, tilimdi al,
Manastan kalgan muraapı,
Baarı birdey kırk çoro
Tabılgan eken darısı,
Talkan bolgon baarısı.
Kıl murutun şıypaytıp,
Kıyamat ketken baarısı.
Kıyşayıp kalgan eken go,
Kagılayın Semetey,
Karı-caştın baarısı.
Abalarıñ baş kılıp,
Kırk çoronu soyupsuñ.

Kızır çalgan cetimim,
Kanına mıktap toyupsuñ.
Camgır kılıp caa tartıp,
Cabılgandan soyupsuñ,
Canıña capaa bek kelip,
Tındım kılıp koyupsuñ!

Adıbay, Kölbay orada ölmüş.
Bunlar söylenip dururken,
Heybetli Semetey
Başında samur kara börk,
Manas'tan doğma kara-gök,
İki yanına bakınıp,
Dudağını burnunu yalanıp,
Bakay'a ulaşıp geldi.
Çocuğa belli etmez
Kaplan Bakay ağanız:
«Ey, Manas'ın oğlu yetimim,
Kırk çoro kaçak ağalarını
Amansız kovalamışsın,
Eğriliğini bir nebze çekmeden
Kırgına uğratmışsın,
Hızır dokunmuş yetimim,
Hayli öcünü almışsın!
Atandan kalan kırk çoroyu
Kırgına uğratmışsın!
Kızıl kuyruk öğüdümü al,
Değerli yetim, sözümü tut,
Manas'tan kalan irası,
Hepsi bir olan kırk çoronun
Bulunmuş meğer ilacı,
Un ufak olmuş hepsi.
Kıl bıyığı sarkıtıp,
Kıyamete gitmiş hepsi.
Yan yatıp kalmışlar meğer,
Kurbanın olayım Semetey,
Yaşlının gencin hepsi.
Ağalarını baş edip,
Kırk çoroyu kesmişsin.

Hızır dokunmuş yetimim,
Kanına iyice doymuşsun.
Yağmur gibi yay çekip,
Üşüşenleri kesmişsin,
Canına cefa pek gelip,
Sesini soluğunu kesmişsin!

Manastan kalgan kırk çoro
«Koçkor», «Çıybıt» koydurup.
Caşırıp cüzün ketpesek,
Karagattay kayran köz
Karkıldap karga oybosun,
Kaalgaday kaşka tiş
Sagızgan çıçıp koybosun!
Böyrögün börü oybosun,
Bötön ettin baarına
Tülkülör kapır toybosun!
Mingenderin soyup ket,
Ketmendep cerdi oyup ket,
Miñgenin atap soyup ket,
Kırk çoronun baarısın
Belgilep cerge koyup ket!»
Aytkan sözgö bek bolup,
Tilin alıp Bakaydın,
Arı ötköndön, beri ötkön
Colooçu cıynap alıptır,
Koçkor, Çıybıt ekөönü,
Adıbay, Kölbay törtөönü
Katar koyup salıptır,
Kırk çorogo kırk kümböz
Kızık kılıp salıptır.
Soodagerlüü tokson sart,
Kerben başı Kızıl sart,
Kızıl sart menen dos bolup,
tuulup Semetey,
Ustasın sarttın aldırıp,
Batkagın iylep teptirip,
Eçki aralaş uy cünün
Batkagına septirip,
Batkagın kıyma çanatıp
Kıyşık-өödө bolgonun
Kızıl sartka karatıp,
Kırk çorogo kırk kümböz

Kıyla daana sanatıp,
Surkızıldı soydurup,

Manas'tan kalan kırk çoro
«Koçkor», «Çıybıt» adı verdirip.
Yüzlerini örtüp gitmezsek,
Kuş üzümü gibi güzelim gözü
Gaklayan karga oymasın,
Kapı kanadı gibi ak dişe
Saksağan pislemesin!
Böbreğini kurt oymasın,
Kalan etin tümüne
Tilkiler, kâfirler doymasın!
Bindiklerini kesip git,
Çapayla yeri oyup git,
Bindiğini adayıp kesip git,
Kırk çoronun hepsini
İşaretleyip yere gömüp git!»
Söylenen söze bağlı kalıp,
Bakay'ın öğüdünü tutup,
Öteden geçen, beriden geçen
Yolcuları toplamış,
Koçkor, Çıybıt ikisini,
Adıbay, Kölbay dördünü
Yan yana koyup gömmüş,
Kırk çoroya kırk kümbet
Görkemle yaptırmış.
Tüccarlı doksan sart,
Kervan başı Kızıl sart,
Kızıl sart ile dost olup, Arta *Üstün doğmuş*
Semetey,
Sartın ustasını getirtip,
Çamurunu yoğurtup çiğnetip,
Keçiyle karışık sığır yününü
Çamuruna serptirip,
Çamurunu kıyım kıyım kardırıp
Eğri büğrü olan yerini
Kızıl sarta baktırıp,
Kırk çoroya kırk kümbet

Tane tane saydırıp,
Surkızıl'ı kestirip,

«Cerdegen eldin baarısı
Koçkordoy koygulaşa bersin»,–
dep,
Kümböz turgan al cerdi
Kırk çoro koyup Semetey
Kan Bakaydan bata alıp,
Munu menen oşo cer
«Koçkor» bolup atalıp.
Kırk çoronu kırgan soñ,
Kırıp canı tıngan soñ,
Kayra keldi Talaska,
Semeteydin arman cok,
Sultan bolup Talaska.
Atı ugulup Alayga,
Arbagı çıgıp dalayga,
Betteşkendi ment kılıp,
Temirdey kara kök bolup,
Ordo kütüp, kan bolup,
Oluyazaada can bolup.
Kalkka kabar salganı,
Altın taacın kiygizip,
Altın takka miñgizip,
Argın menen kırgızdı
Kıltıldatpay bilgizip,
Kan kötörüp aldı emi,
Atası Manas kökcaldan
Sultan bolup kaldı emi.
Argın menen kırgızdın
Üzülgönün uladı,
Çaçılganın cınadı.
On eki müçö teñ çıktı,
O düynö ketken Manaska
Cetik bolgon er çıktı.
Balanın cayın surasañ,

Tüp atası Tügölkan
Tübünön Kıdır daarıgan.
Tübü oluya tukumu
Arkı atası Böyönkan,

«Burada yurt tutan halkın hepsi
Koçkor gibi vuruşadursun», –
diye,
Kümbetlerin durduğu o yeri
Kırk çoroyu gömüp Semetey
Han Bakay'dan dua alıp,
Böylece o yer
«Koçkor» diye adlandı.
Kırk çoroyu kırdıktan sonra,
Kırıp canı dindikten sonra,
Yine geldi Talas'a,
Semetey'in hasreti yok,
Sultan olup Talas'a.
Adı duyulup Alay'a,
Ünü yayılıp nicesine,
Karşı çıkanı sersemletip,
Demir gibi kara-gök olup,
Orda kurup, han olup,
Evliyazade can olup.
Halka haber saldı,
Altın tacını giydirip,
Altın tahta çıkarıp,
Argın ile Kırgız'ı
Kıpırdatmadan yönetip,
Han diye yükselttiler işte,
Atası Kökcal Manas'tan
Sultan olup kaldı işte.
Argın ile Kırgız'ın
Kopanını uladı,
Saçılanını topladı.
On iki uzvu denk çıktı,
Öbür dünyaya giden Manas'a
Yetkin olan er çıktı.
Çocuğun aslını sorarsan,

Kök atası Tügölkan
Kökünden Hızır dokunmuş.
Kökü evliya soyu
Üst atası Böyönkan,

	Böyönkandan Çayankan	*Böyönkan'dan Çayankan*
	Çayankandan Balakan,	*Çayankan'dan Balakan,*
	Balakandın baatırı	*Balakan'ın bahadırı*
	Bet algandan tartpagan,	*Yöneldiğinden dönmeyen,*
	Ölümdön kayra kaytpagan,	*Ölümden geri kaçmayan,*
	Baatır tuugan Ogoykan.	*Bahadır doğmuş Ogoykan.*
	Kabagı biyik, zaarı küç,	*Çatık kaşlı, zehri güçlü,*
	Bu da Kıtaydı kılgan kıyla tüz. Adırda cılkı altı san	*Bu da Çin'i epey düze çıkardı. Yamaçta yılkısı altı tümen*
68350	Kıyla cerge çır salgan,	*Nice yere kavga salmış,*
	Ordo buzup, olco algan,	*Orda bozup, ganimet almış,*
	Can cürbögön çöl körgön,	*Can yürümez çöl görmüş,*
	Caan kezip* cer körgön.	*Cihan gezip* yer görmüş.*
	Darıya suunu boylogon,	*Derya suyunu boylamış,*
	Oolukmaluu Ogoygo	*Azgın huylu Ogoy'a*
	Bet algan mende soylogon.	*Karşı çıkan kul yerde sürünmüş.*
	Busurmanga çöp bolup,	*Müslümana ot misali eğilip,*
	Ataktuu Ogoy kan çıkkan,	*Namlı Ogoy han çıkmış,*
	Dooşunan can çıkkan.	*Sesinden can çıkmış.*
68360	Kolomtodon kor bolgon,	*Ocak başında hor olmuş,*
	Kan sorup cürüp zor bolgon,	*Kan emerek güçlenmiş,*
	Kayran Ogoy kan menen	*Koca Ogoy han ile*
	Katılışkan kor bolgon.	*Sataşan hor olmuş.*
	Ogoy kandan Karakan,	*Ogoy handan Karakan,*
	Kara neet Cakıptan,	*Kara niyetli Cakıp'tan,*
	Kara kökcal baatırdan,	*Kara kökcal bahadırdan,*
	Ataktuu Manas kökcaldan	*Namlı Kökcal Manas'tan*
	Arbaktuu tuugan Semetey.	*Kutlu doğmuş Semetey.*
	Cılgınduu, Talas cer çıgıp,	*Ilgınlı Talas yeri çıkıp,*
68370	Semetey attuu er çıgıp,	*Semetey adlı er çıkıp,*
	Keçee, Temir kandın şaarına	*Hani, Temir hanın şehrine*
	Tentip barıp kor bolup,	*Sürünüp varıp hor olup,*
	Tegin taap Semetey,	*Aslını bulup Semetey,*
	Talaska kelip zor bolup,	*Talas'a gelip güçlenip,*
	Argın menen kırgızdın	*Argın ile Kırgız'ın*
	Ortosuna çep bolup.	*Arasına kale olup.*
	Argın menen kırgızdın	*Argın ile Kırgız'ın*
	Ölgönünön kalganı:	*Ölenden kalanı:*

«Semetey sultan boldu,– dep,
Olutka kayra kondu,– dep,
Arıgan at semirip,
Açkan kursak toyunup,
Emi cakşı boldu», – dep,
Talastı meken cer kılıp,
Taralgan cıyıp el kılıp,
Keyigen curttu el kılıp.
Malsız kelgen baykuşka
Bölüp berip bay kılıp,
Köñülün mintip cay kılıp.
Koş alaba suusar börk
Irgap kalgan kezi eken,
Ordo kütüp, kan bolup,
Oruntuktuu can bolup,
Küptülüü cürök cazılıp,
Kününün baarı çaçılıp,
Tüpöyül dart oñolup,
Aramdın baarı cogolup,
Manastın uulu badirek
Mintip kalgan kezi eken.
Tüptüü munar tal bolup,
Bukardan kelip Semetey,
Argın menen kırgızga
Akim-sultan kan bolup,
Baana kılıp balanı,
Argın, kırgız oy tartıp,
Konup kalgan kezi eken,
Kündüzü arak, tünü et
Bolup kalgan kezi eken.
Kırgızdardın baarısı,
Caşı menen karısı
Kımız içip, kız oynop,
Köp tamaşa oyunga
Batıp kalgan kezi eken.
At carışmay, ordo atıp,

Tamaşaga mamınday,
Batıp kalgan kezi eken.

«Semetey sultan oldu, – diye,
Makamına yine kondu, – diye,
Zayıflayan at semirip,
Acıkan karın doyup,
Artık iyi oldu», – diye,
Talas'ı yurt edinip,
Dağılanı toplayıp halk edip,
Dertlenen yurdu halk edip.
Malsız gelen zavallıya
Pay verip zengin edip,
Gönlünü böyle rahatlatıp.
Çifte alaca samur börkün
Sallandığı demmiş,
Orda kurup, han olup,
Makam sahibi can olup,
Dertli yürek açılıp,
Kaygısının hepsi dağılıp,
Kuruntulu dert düzelip,
Haramın hepsi yok olup,
Manas'ın oğlu yaramaz
Böylece kaldığı demmiş.
Köklü ulu söğüt olup,
Buhara'dan gelip Semetey,
Argın ile Kırgız'a
Hâkim-sultan han olup,
Çocuğu dayanak edinip,
Argın, Kırgız gönül verip,
Konup kaldığı demmiş,
Gündüzü rakı, gecesi et
Olup gittiği demmiş.
Kırgızların hepsi,
Genci ile yaşlısı
Kımız içip, kızla oynayıp,
Nice şenlik oyununa
Daldığı demmiş.
At yarışıp, ordo oynayıp,

Eğlenceye adamakıllı,
Daldığı demmiş.

Kunan minip, kuş salıp,
Kuturup oynop alışıp,
Bütün kunduz terisi
Eki bölüp ciberip,
Bagalakka salışıp,
Cılgınduu, Keñ-Kol, keñ Talas Semetey menen Çınkoco
Şıkıray konup caylaşıp,

Tay binip, kuş salıp,
Coşup oynaşıp,
Bütün kunduz derisini
İkiye bölüverip,
Bagalak oyununa koyup,
Ilgınlı Keñ-Kol, geniş Talas'a Semetey ile Çınkoco
Sıkışıp konup yerleşip,

SEMETEY MENEN ÇINKOCONUN ÇATAGI
Cumanın Kadır tünündö,
Semeteydin ordodo
Abası Bakay karı bar,
Üç-Koşoydun boyunda
Argın kanı Sarı kan
Akıl tabar dagı bar.
Enekesi Kanıkey –
Ak cooluktan oluya,
Enesi Kanıkey beybak oşo bar. Kazısına toydurdum.
Akılman kandın baarı bar,
Kırk kalçasın eerçitip,
Manastan kalgan muraapı,
Obodon cıldız kozgolgon,
Döötü* menen dos bolgon,
Kasiettüü can ele,
Kazınanın kanı ele,
Bölökbay usta dagı bar.
Tekeçinin Ormonbek,
Kandın baarı cıyılsa,
Manastan tuugan badirek
Salıp turgan kebi bar:
«Almambet uulu Külçoro
Egiz kozu tuuganım
On ekige keliptir,
Tak uşunun tilegin

SEMETEY İLE ÇINKOCO'NUN ÇATIŞMASI
Cumanın Kadir gecesinde,
Semetey'in ordasında
Ağası ihtiyar Bakay var,
Üç-Koşoy boyunda
Argın hanı Sarı han
Akıl bulan yine var.
Anacığı Kanıkey –
Ak yazmalıların evliyası,
Anası bahtsız Kanıkey, o da var. Kazısına doyurdum.
Bilge hanların hepsi var,
Kırk hizmetkârını ardına takıp,
Manas'tan kalan miras,
Gökten yıldız oynatan,
Döötü ile dost olan,*
Keramet ehli candı,
Hazinenin hanıydı,
Usta Bölökbay da var.
Tekeçi'nin Ormonbek'i,
Hanların hepsi toplanınca,
Manas'tan doğma yaramazın
Ortaya koyduğu sözü var:
«Almambet oğlu Külçoro
İkiz kuzu kardeşim
On ikisine gelmiş,
Tam da bunun dileğini

Eñ cardımın degeni

En yoksulum diyeni

Miñden kulun baylaşıp.
Azemin mintip arttırıp,
Sarı saamal kımızdan
Çorgolop arak tarttırıp,
Kırgızdın kılgan kızıgı,
Emi aytsak cöö comok
Çatak bolgon buzugu!
Kudaydan surap turgamın.
Ayzaga takkan celegim,
Ayaş atam Almambet
«Karaan kılıp alsın» – dep,
Taştap ketken belegim.
Uşu turgan Kulçorom,
Cürögü mayluu bolsun – dep,
Baytal beeni soydurdum,
Altı caşta men alıp,
Moynuna tumar taktırdım,
Argın menen kırgızga
Erkeletip baktırdım.
Kirdüü köynök kiygizbey,
Kir bolgon ayak içirbey,
Baana kıldım balanı,
Balan-tügün dedirdim,
Külçoro menen Kançoro
Teñ böldürüp emizdim.
Külçoro menen Kançoro,
Mañdayga baana kılgan teregim,
Almambet menen Çubaktan
Alıp kalgan kereezim.
Cakamda baana kunduzum,
Töböñdö carık cıldızım.

Binden tay bağlayıp.
Görkemini böyle artırıp,
Sarı sağmal kımızdan
Oluk oluk rakı çektirip,
Kırgız'ın kurduğu şenlik,
Şimdi anlatsak destanın
Çatışma olan fesadını!
Tanrı'dan dileyip durmuştum.
Mızrağa taktığım flamam,
Ayaş atam Almambet'in
«Kendine arka edinsin» – diye,
Bırakıp gittiği armağanım.
İşte duran Kulçorom,
Yüreği yağlı olsun – diye,
Kısır kısrağı kestirdim,
Altı yaşında ben alıp,
Boynuna muska taktırdım,
Argın ile Kırgız'a
Nazlandırıp baktırdım.
Kirli gömlek giydirmeden,
Kirli kaptan içirmeden,
Çocuğu kendime dayanak ettim,
Şunu bunu söyletmedim,
Külçoro ile Kançoro'yu
Eşit bölüp emzirttim.
Külçoro ile Kançoro,
Önümde siper ettiğim kavağım,
Almambet ile Çubak'tan
Alıp kaldığım vasiyetim.
Yakamda siper kunduzum,
Tepende parlak yıldızım.

Tay-kunanday tebişken,
«Bölökçö atı kalsın» – dep,
Beykapar catkan bolobu,
Şorduu enem Kanıkey
Anık tuugan kıluuga
Ak emçek sütün emizgen,
Bir kızıkka batışkan,

Tay gibi tepişen,
«Ayrıca adı kalsın» – diye,
Kaygısız yatmak olur mu,
Bahtsız anam Kanıkey
Gerçek kardeş kılmaya
Ak memesinin sütünü emzirmiş,
Bir sevince dalmışlar,

Semetey menen bul baldar
Bir töşökkö catışkan.
Kanıbız birge, can bölök,
Kalıs kandar, ugup tur!
On ekide Külçoro
On törttögü Kançoro
Kara kiyiz* sanaası,
Tüpkü asılı uşular
Kanzaadanın* balası,
Atadan calgız Semetey
Arga kılgan bul ekööö
Körsö kumar cazaarım,
Meenettüü başka iş tüşsö,
Beypaydı mıktap salaarım.
Cerge salar şumdugum,
Cergelüü kandar, ugup tur,
Cetilgen eken kuyrugum.
Kanatı karşı kelgende,
Kamınbay şumkar turabı,
Menin tilegim Kuday biliptir, Körünöö kazat kılalı,
Kün esebin alganda,
Kündü katka salganda,
Canımdagı caragım,
Uşu turgan Külçoro
Bıyıl on eki caşka keliptir.
Belge tañuu kılalı.
Karaan kılgan Kançorom
On tört caşka keliptir.
Kabılan Bakay baş bolup,
Kalıs kandar, karap tur!
Kanzaadanın balası
Kabar albay kıtaydan
Karap turgan oñobu.
Bekzaadanın calgızı

Semetey ile bu çocuklar
Bir döşekte yatmışlar.
Kanımız bir, canımız ayrı,
Adil hanlar, dinleyin!
On ikisinde Külçoro
On dördündeki Kançoro
Kara keçe düşüncesi,*
Kökten asil olanlar bunlar
Hanzadenin oğlu,*
Atadan yalnız Semetey'in
Çare edindiği bu ikisi
Görünce hasret gidereceğim,
Başıma zahmetli iş düşse,
Sıkıntıyı iyice yükleyeceğim.
Yere sereceğim hünerim,
Yurtlu hanlar, dinleyin,
Yetişmiş meğer kuyruğum.
Kanadı karşı geldiğinde,
Hazırlanmadan sungur durur mu,
Benim dileğimi Tanrı bilmiş, Açıktan gaza kılalım,
Gün hesabını aldığında,
Günü yazıya döktüğünde,
Yanımdaki silahım,
İşte duran Külçoro
Bu yıl on iki yaşına gelmiş.
Bele bağ edelim.
Arka edindiğim Kançorom
On dört yaşına gelmiş.
Kaplan Bakay baş olup,
Adil hanlar, bakın durun!
Hanzadenin oğlu
Çin'den haber almadan
Bakıp durmak onar mı.
Beyzadenin biriciği

Beylep curtum, ugup al,
Arışı cetip kalgan soñ,
Ayzalaşıp top buzbay,

Dikkat et yurdum, dinle,
Adımım yettiğine göre,
Mızraklaşıp saf bozmadan,

Acal cetse okko uçpay,
Uçmaktuu* şaar Çoñ-Beecin
Uygu-tuygu uruşpay,
Öşöntpöy adam bolobu,
Ceti kündün biri ölüm
Ölümdön korkkon oñobu.
Baaşaluu* kıtay, kakan* curt
Karmaşpasak bolobu,
Çınçı* kakan, Maçınga*
Çırdaşpay adam turabı,
Çın catıp alıp bir cerge
Bizdi Kuday urabı.
Kara tuman körüngön
Kakançındın oozu bar,
Kan atam Manas baş bolup,
On eki erdin dosu bar.
Anık kıtay Beecinge
Atışpay koysok ölölü.
Atadan tuuldum kişi,– dep,
Tuubay tuna çögölü!
Bıyıl kögala sakal mancuuga
Kara kurttay kapırga
Kaçırıp ayza sunalı!
Argın-kırgız bir tuugan,
Şıgaydın uulu Çınkoco
Çınkoco kirse ebime
Beldi bekem bubamın,
Beecindegi Koñurbay
Atamdın kunun kubamın.
Kara kurttay kapırga
Kalaymandı salamın,
Bir atam emes, al itten
Kırk atam öçün alamın.

Aba Bakay, Ormonbek
Külçoro menen Kançoro
Uşu törtööñ barıp kel.
Şıgaydın uulu Çınkoco,
Kılgan işi tıñ koco,

Ecel gelse okla uçmadan,
Uçmaklı şehir Çoñ-Beecin'le*
Karman çorman vuruşmadan,
Böyle yapmadan adam olur mu,
Yedi günün biri ölüm
Ölümden korkan onar mı.
Padişahlı Çin, hakan* yurdu*
Kapışmasak olur mu,
Çınçı hakan, Maçın'a**
Çatışmadan insan durur mu,
Gerçekten bir yerde yatıp kalırsak
Tanrı bizi çarpmaz mı.
Kara duman görünen
Kakançın'ın ağzı var,
Han atam Manas baş olup,
On iki erin dostu var.
Gerçek Çin Beecin'e
Atışmadan durursak ölelim.
Atadan doğdum, insanım, – deyip,
Doğmamış gibi yitip gidelim!
Bu yıl kır sakallı Mançu'ya
Kara kurt gibi kâfire
Saldırıp mızrak uzatalım!
Argın-Kırgız bir kardeş,
Şıgay'ın oğlu Çınkoco
Çınkoco uyarsa sözüme
Beli sıkı bağlarım,
Beecin'deki Koñurbay'dan
Atamın öcünü kovalarım.
Kara kurt gibi kâfire
Kıyameti koparırım,
Bir atam değil, o itten
Kırk atamın öcünü alırım.

Ağa Bakay, Ormonbek
Külçoro ile Kançoro
Siz dördünüz gidip gelin.
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
İşi sağlam hoca,

	Kebez-Toonu cerdegen,	*Kebez-Too'yu yurt edinen,*
	Kelbersigen er degen,	*Kurumlanan er denen,*
	Kara küldüü ton kiygen,	*Kara kül rengi kürk giyen,*
	Kara bedöö* at miñgen,	*Kara bedevi* at binen,*
	Bilegi coon, taş cürök	*Bileği kalın, taş yürekli*
68570	Bilimdüü erdin biri ele.	*Bilgili erlerin biriydi.*
	Bil müçölüü badirek,	*Fil gövdeli haylaz,*
	Belge tañuu bel oşol,	*Bele bağlanacak destek odur,*
	Kakançındın Beecinge	*Kakançın'ın Beecin'iyle*
	Katılışıp kalışsak	*Sataşıp kapışırsak*
	Kayrat kılar er oşol.	*Yiğitlik gösterecek er odur.*
	Mıktap ayza sunuşsak,	*Sıkıca mızrak uzatırsak,*
	Mıltık atıp, caa tartıp	*Tüfek atıp, yay çekip*
	Bılçıldaşıp uruşsak,	*Göğüs göğüse vuruşursak,*
	Tuu tübündö turuuçu,	*Tuğ dibinde duracak olan,*
68580	Kıtaydı kırgın kıluuçu,	*Çin'i kırgına uğratacak olan,*
	Karan kün tüşüp, kan agıp,	*Kara gün çöküp, kan akıp,*
	Katuu müşkül kün tuusa,	*Ağır müşkül gün doğsa,*
	Kaykañdabay turuuçu,	*Yalpalamadan duracak olan,*
	Kayrattı mıktap kıluuçu,	*Yiğitliği adamakıllı gösterecek olan,*
	Belge tañuu bel oşol,	*Bele bağlanacak destek odur,*
	Beecinge barar er oşol,	*Beecin'e varacak er odur,*
	Aba Bakay, bul – törtööñ	*Ağa Bakay, siz – dördünüz*
	Alıp kelgin sen oşol!	*Onu alıp gel sen!*
	Al Çınkoco ekööbüz	*O Çınkoco ile ikimiz*
68590	Balban elek bilekteş,	*Pehlivandık bilek bileğe,*
	Baatır elek cüröktöş,	*Bahadırdık yürek yüreğe,*
	Ulamadan ulasam,	*Bilenden bilene ulasam,*
	Bilgiçterden surasam,	*Bilgiçlerden sorsam,*
	Kara mıltık kars etse,	*Kara tüfek çat etse,*
	Kaçpay turgan er eken,	*Kaçmayan bir ermiş,*
	Çogool mıltık çort etse,	*Sert tüfek çat diye patlasa,*
	Çoçubastın özü eken.	*Hiç ürkmeyenin ta kendisiymiş.*
	Keçee, kankor atam barında,	*Hani, hunhar atam sağken,*
	Curt buzulup ketpeske	*Yurt bozulup gitmesin diye*
68600	Keñ-Sarı-Koldu cerdegen,	*Keñ-Sarı-Kol'u yurt edinen,*
	Atagı oygut el degen	*Adı Oygut halkı denen*
	Oyguttun kanı Akbaltay	*Oygut'un hanı Akbaltay*

Ak üylüü* surap alıptır,
Şıgay menen Çınkoco
Buyrugu menen Kudaydın
Kebez-Toodo kalıptır,
Sebebi bul, bul tuugan
Bölünüşüp alıptır,
Munu menen Çınkoco
Atası Şıgay ölgön soñ,
Iraaktaşıp kalıptır.
Temirkandın şaarınan
Tentip kelip men konsom,
Kubanıp kılgan toyu cok
Örülük soygon koyu cok,
«Cetim inim keldi» – dep,
Körgözüp ketken kaşı cok,
Kubanta sungan aşı cok.
Keçee, kökcal atam ölgöndö,
Curt çogulup kömgöndö,
Dubaga* biröö kelbeptir,
Karaluu enem Kanıkey
Kelip biröö körböptür.
Öyüz-büyüz kıyalaş,
Oylosun uşul sözümdü
Tübübüz birge uyalaş,
Birdikke kelse Çınkoco
Keñ-Kol boyloy al konso,
Keñ Talas boyloy men konsom,
Bilimdi koysok bir cerge
Asmandan altı uruu cıldız
kozgoşsok,
Akirettik dostoşsok,
Al ökööbüz bir bolsok,
Barmaktuu adam batabı,
Tırmaktuu kişi tiebi.
Bizge kangurlar kaptap kelebi,

Kan Koñurbay tiebi.
Tuugan bolsok Kocogo
Altı külük at tartıp,

Ak evli isteyip almış,*
Şıgay ile Çınkoco
Tanrı'nın buyruğuyla
Kebez-Too'da kalmış,
Sebebi bu, bu kardeşler
Ayrılıp gitmişler,
Bu yüzden Çınkoco
Atası Şıgay öldükten sonra,
Uzaklaşıp kalmış.
Temirkan'ın şehrinden
Sürünüp gelip ben konduğumda,
Sevinip kurduğu toyu yok
Konukluk diye kestiği koyunu yok,
«Yetim kardeşim geldi» – diye,
Gösterip gittiği kaşı yok,
Sevindirip sunduğu aşı yok.
Hani, kökcal atam öldüğünde,
Yurt toplanıp gömdüğünde,
Duaya biri gelmemiş,*
Yaslı anam Kanıkey'i
Gelip biri görmemiş.
Karşılıklı yamaçlarda,
Düşünsün şu sözümü
Kökümüz bir, yuvamız ortak,
Birliğe gelirse Çınkoco
Keñ-Kol boyunca o konsa,
Geniş Talas boyunca ben konsam,
Bilgiyi bir yere koysak
Gökten altı takım yıldızı
oynatsak,
Ahiretlik dost olsak,
O ikimiz bir olsak,
Parmaklı insan sokulur mu,
Tırnaklı kişi dokunur mu.
Bize kangurlar akın eder mi,

Han Koñurbay dokunur mu.
Kardeş isek Koco'ya
Altı küheylan at sunup,

Aynıbay düynö bat tartıp,
Çınkoco alıp kele kör,
Atadan calgız cetimge,
Aba Bakay kabılan,
Coldoş kılıp bere kör!
Teñ atabız teñ tuugan,
Tegibiz birge bir tuugan.
Kaptap kirip baş tartıp,
Bir köçürüp kalgıla,
Bul sözümö könbösö,
Atamdan kalgan alımdı
Anık cılın eseptep,
Azır bere koygun – dep,
Bu caaldı salgıla!
Bu tiliñdi albasa,
Çubak uulu Kançoro
Çuulgandı salgın de,
Almambettin Külçoro
Cılkısın tiyip algın de,
Kirbey koyso ebiñdi,
Albay koyso kebiñdi,
Antı-şertiñ alsın de,
Körünböstön közümö
Duşman bolup kalsın de!»
Çın calınıp oşogo
Altı külük at berip,
Alakanday kat berip,
Içi küyüp imerip,
Tört kalıstı ciberip,
Bala sultan er kökcal
Törölügün bilgizip,
Abıkenin Aktelki
Külçorogo mingizip,
Köböş kandın Kökteke
Kançorogo mingizip,
Tört kalıstı – bereki

Çınkocogo ciberip
Astıga salsa akcoltoy,

Çekinmeden mal mülk tez sunup,
Çınkoco'yu alıp gelesin,
Atadan yalnız yetime,
Ağa Bakay kaplan,
Yoldaş edip veresin!
Denk atamız, denk kardeşiz,
Kökümüz bir, öz kardeşiz.
Akın edip baş çekip,
Bir kez göçürüverin,
Bu sözüme uymazsa,
Atamdan kalan vergimi
Yılını tam hesaplayıp,
Hemen veriver – deyip,
Bu inadı dayatın!
Bu sözünü tutmazsa,
Çubak oğlu Kançoro
Kıyameti koparsın de,
Almambet'in Külçoro'su
Yılkısını sürüp alsın de,
Uyum yoluna girmezse,
Sözünü tutmazsa,
Ant ve şartını alsın de,
Gözüme görünmeden
Düşman olup kalsın de!»
İçtenlikle yalvarıp ona
Altı küheylan at verip,
Avuç içi kadar mektup verip,
İçi yanıp dolanıp,
Dört tarafsız elçiyi gönderip,
Çocuk sultan, er kökcal
Beyliğini bildirip,
Abıke'nin Aktelki'sini
Külçoro'ya bindirip,
Köböş hanın Kökteke'sini
Kançoro'ya bindirip,
Dört tarafsızı – işte onları

Çınkoco'ya gönderip
Öne düşse kutlu uğur,

	Aldap cürsö san koldoy,	*Yanında yürüse tümen ordu gibi,*
68680	Too başılap sıdırıp,	*Dağ başlarını sıyırıp,*
	Kerdin üstün kıdırıp,	*Sırtların üstünü dolaşıp,*
	Adır-adır cer basıp,	*Engebe engebe yer basıp,*
	Adırmak ala bel basıp,	*Engebeli ala beli aşıp,*
	Baatır Bakay kabılan,	*Bahadır Bakay kaplan,*
	Tuura tartkan kır menen,	*Dosdoğru uzanan sırtla,*
	Tunuk bulak suu menen,	*Duru pınar suyuyla,*
	Baatır Bakay col baştap,	*Bahadır Bakay yol başlayıp,*
	Maseyildi aşıptır,	*Maseyil'i aşmış,*
	Keñ-Kaşkardı basıptır,	*Keñ-Kaşkar'ı geçmiş,*
68690	Çoñ-Kotondu cakalap,	*Çoñ-Koton'u yanlayıp,*
	Tulparlardı talkalap,	*Küheylanları yıpratıp,*
	Kebez-Toogo barıptır.	*Kebez-Too'ya varmış.*
	Kerbeniñ Bakay karıyañ,	*Kervanın Bakay ihtiyarın,*
	Kebi tattı oluyañ,	*Sözü tatlı evliyan,*
	Er Koconun ordogo,	*Er Koco'nun ordasına,*
	Bekitilüü korgongo,	*Kapalı kalesine,*
	Cañırıktın Car-Kıya	*Cañırık'ın Car-Kıya'sı*
	Üstü Kebez-Too eken.	*Üstü Kebez-Too imiş.*
	Calgız attın çubama,	*Tek atın geçeceği patika,*
68700	Şıgaydın uulu Çınkoco	*Şıgay'ın oğlu Çınkoco*
	Kebez-Toonu cerdegen	*Kebez-Too'yu yurt edinen*
	Kelbersigen er degen,	*Kurumlanan er denen,*
	Kaardansa Çınkoco	*Öfkelense Çınkoco'nun*
	Astınan çıgat kanatı,	*Altından çıkar kanadı,*
	Kıtay tügül kılımga	*Çin şöyle dursun, bütün âleme*
	Talkan çalar adatı.	*Un ufak etmek âdeti.*
	Çıtırayt eken Çınkoco	*Gerilmiş dururmuş Çınkoco*
	Çıñaluu kızıl temirdey,	*Su verilmiş kızıl demir gibi,*
	Çın karmaşar coo emes	*Gerçek kapışılır düşman değil*
68710	Çoñdugu toonun teñindey.	*Büyüklüğü dağın yarısı kadar.*
	Közü köldün ordunday,	*Gözü göl çukuru kadar,*
	Körkömüröök kara sur –	*Yakışıklıca kara yağız –*
	Körüngön candı sorguday.	*Görünen canı emecek gibi.*
	Karoolgo koygon balbanı	*Gözcü koyduğu pehlivanı*
	Cügürüp attı alganı,	*Koşup atı aldı,*
	Caaday uçup bir adam	*Yay gibi uçup bir adam*

Eşik tartıp kalganı.
Törö Bakay karıya,
Eçendi körgön oluya,
Coldu baştap kirgeni,
Colbors sınduu Kocogo
Salam aytıp iygeni.
Abañ Bakay akcoltoy
Aytıp turgan kebi bul:
«Adır elek kıyalaş,
Amanbı, Koco kulunum,
Arkagım birge uyalaş.
Altı külük at tartıp,
Alakanday kat tartıp,
Astıña almaday altın baş tartıp,
Karaanın körböy cogolduñ!
At ayabay col cürüp,
Araga tınbay mol cürüp,
Aldıña keldim özüñ bil,
«Kan abam Bakay eken»,– dep,
Men Bakaydı közüñö il!
Dalay tolgon armanım,
Kebez-Too köçüp oygutka
Ak üylüü ketip kalganıñ.
Törö Manas sultandın
Kıl murutun şıypaytıp,
Kıyamat közdöy ketkende
Uuçtap topo salbadıñ,
Tübüñ tuugan el eleñ
Iras kızmat kılbadıñ,
Kabılanıñ ölgöndö,
Kalk çogulup kömgöndö
«Abakelep» turbadıñ.
Berenim Kocom, kebimdi uk.
Kızır çalgan col bolup,
Kırk eki tümön kol bolup,
On eki tügöy kan bolup,
Kalıñ kolgo col başçı
Kabılan Almam al bolup,
Keçee kapırdın malın çaçkanda,

Kapıyı açıverdi.
Bey Bakay ihtiyar,
Nicesini görmüş evliya,
Yolu başlayıp girdi,
Kaplan yapılı Koco'ya
Selam verip esenledi.
Ağan Bakay, kutlu uğur,
Söyleyip durduğu söz şu:
«Yamaç yamaca komşuyduk,
Esen misin, Koco kulunum,
Dokumam bir, yuvamız ortak.
Altı küheylan at sunup,
Avuç içi kadar mektup sunup,
Önüne elma gibi altın baş sunup,
Karaltını göstermez oldun!
At esirgemeden yol yürüyüp,
Arada dinlenmeden çok yürüyüp,
Önüne geldim, kendin bil,
«Han ağam Bakay'mış» – deyip,
Ben Bakay'ı gözüne al!
Nice birikmiş hasretim,
Kebez-Too'ya, Oygut'a göçüp
Ak evli olup gidişin.
Bey Manas sultan
Kıl bıyığı sarkıtıp,
Kıyamete doğru gittiğinde
Avuçlayıp toprak atmadın,
Kökten akraba halktın
Doğru dürüst hizmet etmedin,
Kaplanın öldüğünde,
Halk toplanıp gömdüğünde
«Abake!» deyip ağıt tutmadın.
Yiğidim Kocom, sözümü dinle.
Hızır dokunmuş yol olup,
Kırk iki tümen ordu olup,
On iki çift han olup,
Kalabalık orduya yol başçısı
Kaplan Almam'ım o olup,
Hani kâfirin malını saçtığında,

Köröyün dedi közünü.	*Göreyim dedi gözünü.*
Din Istam colun açkanda,	*Din İslam yolunu açtığında,*
Tünörüp catkan Çoñ-Beecin,	*Kararıp yatan Çoñ-Beecin'e,*
Tüz kirip ayza sunganda,	*Dosdoğru girip mızrak uzattığında,*
Türü suuk kara kıtayga	*Yüzü soğuk kara Çinliye*
68760 Kazattı mıktap kılganda,	*Gazayı adamakıllı kıldığında,*
Kara dindüü* kapırga,	*Kara dinli* kâfire,*
Kan Koñurbay baatırdın	*Han Koñurbay bahadırın*
Kandıgın tartıp alganda,	*Hanlığını çekip aldığında,*
Agaça kelin, suluu kız	*Hanım gelin, güzel kız*
Üptöy albay çıkkanda,	*Ganimet edemeden çıktığında,*
Altın menen kümüştü	*Altın ile gümüşü*
Cüktöy albay çıkkanda,	*Yükleyemeden çıktığında,*
Kaynap catkan kıtayga	*Kaynayıp duran Çin'e*
Kaçırıp kırgın salganda,	*Saldırıp kırgın verdiğinde,*
68770 Kayra tartıp kelişte	*Geri dönüp gelişte*
Muzburçak, Kökçö – kan ölüp,	*Muzburçak, Kökçö – hanlar ölüp,*
Kez bolgondun baarı ölüp,	*Rast gelenin hepsi ölüp,*
Almambetti aldırıp,	*Almambet'i kaptırıp,*
Çubaktı belek çaldırıp,	*Çubak'ı kurban ettirip,*
Kadırman şerdin baarısın	*Aziz arslanların hepsini*
Kakançınga aldırıp,	*Kakançın'a kaptırıp,*
Kayra tartıp kelgende,	*Geri dönüp geldiğinde,*
Arka-moyun arası	*Sırtla boyun arasında*
Artık booru küç bolup,	*Dayanılmaz derdi güç olup,*
68780 Aykölüñdün carası,	*Ayköl'ünün yarası,*
Düynödön Manas ötköndö,	*Dünyadan Manas göçtüğünde,*
Karaluu kalıp Kanıkey,	*Yaslı kalıp Kanıkey,*
Kaçıp ketip Semetey,	*Kaçıp gidip Semetey,*
Kalgan işi oñ bolup,	*Kalan işi rast gidip,*
Bukarga kirip çoñ bolup,	*Buhara'ya girip büyüyüp,*
Şay* koldogon şer çıgıp,	*Şay'ın* koruduğu arslan çıkıp,*
Kelip kondu Talaska.	*Gelip kondu Talas'a.*
Cetim cürüp cetilip,	*Yetim gezip yetişip,*
Cergege özü koşulup,	*Yurduna kendisi katılıp,*
68790 Talaska kelip kongondo	*Talas'a gelip konduğunda*
Dalay kaalap özüñdü,	*Nicedir isteyip seni,*
Manastın uulu al cetim	

Karap turgun Çınkoco,
Kanzaadanın dal özü.
Kayran Koco, tilimdi al,
Kayra köçkün Talaska,
Kaygırıp bargın Manaska.
Malıñdı caygın talaaga,
Barıp karaan bolup ber
Bir Semetey balaga.
Senin kürdööñdü tapçu cer oşol,
Bulardın toyuna tokson soyulgan,
Barıp kongun Talaska
Kütüp alçu er oşol,
Küptüñdü cazar şer oşol.
Kök bolotun mayladı,
Köp cinine tiygendi
Köböş kandı cayladı.
Öcörünö tiygende,
Öz atasın cok kıldı,
Kıyıgına tiygende,
Kırk çoronu kıyrattı.
Cakıp kandı calmadı,
Bende çıgıp balaga
Ukuruk kayrar kalbadı.
Saga kelgen sebebi –
Kara kurttay kapırga
Kan Koñurbay baatırga
Kazattı mıktap kıluuga,
Kasaba tuusun karmatıp,
Busurmandın san kolun
Bir özüñö aydatıp,
Beldi bekem buuga,
Özüñdü medet kıluuga,
Beecindegi Koñurbay
Betteşip kundu kuuga.
Beypaydı mıktap saluuga,
Berenim saga ciberdi
Argın menen kırgızga
Bek kötörüp aluuga.

Bak da gör, Çınkoco,
Hanzadenin ta kendisi.
Aziz Koco, sözümü tut,
Geri göç et Talas'a,
Kederlenip var Manas'a.
Malını yay ovaya,
Varıp yanında dur da
Semetey adlı o çocuğun.
Senin dengini bulacağın yer orası,
Bunların toyunda doksan mal kesilmiş,
Varıp kon Talas'a,
Seni karşılayacak er odur,
Derdini giderecek arslan odur.
Gök çeliğini yağladı,
Öfkesine çok dokunanı,
Köböş hanı yere serdi.
İnadına dokunulunca,
Öz babasını yok etti,
Damarına basılınca,
Kırk çoroyu kırıp geçti.
Cakıp hanı silip süpürdü,
Kul içinden çıkıp o çocuğa
Karşı duracak kimse kalmadı.
Sana gelişinin sebebi –
Kara kurt gibi kâfire,
Han Koñurbay bahadıra
Adamakıllı gaza kılmaya,
Alem tuğunu tutturup,
Müslümanın sayısız ordusunu
Yalnız sana sürdürüp,
Beli berk kuşanmaya,
Seni kendine medet kılmaya,
Beecin'deki Koñurbay'la
Yüzleşip kan öcünü kovmaya.
Onu iyice perişan etmeye,
Yiğidim beni sana gönderdi,
Argın ile Kırgız'a
Seni bey kaldırmaya.

Kızıl çıray, nur cüzdüü
Caynagan kızıl çok eken,

Bu calgançı düynödö
Külçorodoy cok eken.
Semeteydin tilek kılgan sanaası,
Kümüştön kemer kurçangan,
Kündöy betin nur çalgan,
Külüñdögön bul bala
Almambettin balası.
Orto boyluu, keñ dalı
Kançoro atı koyulgan,
Kayran Çubak uulu oşol,
Kadırlaş tuugan sen eleñ
Kocom, kadırın bilgin sen oşol.
Tulpar baktık buudan – dep,
Tura albay keldik tuugan – dep,
Köp söz aytam tilimdi al,
Kökcalım Kocom, bilip al.
Artık Kocom sen eleñ,
Akcoltoy Bakay men elem» –
Dep, oşondoy degende,
Oşondo Koco küülönöt:
«Beren Bakay abake!
Bu sözüñdü albaymın,
Men Talaska barbaymın.
Atası Manas kankordu
Altı aldap cürgön kol uşul.
Too ortosu Talastı,
Kantip barıp cer kılam
Temir kandın şaarına
Tentip barıp çoñoygon,
Tegi buzuk cetimdi
Kantip barıp er kılam!
Muñkanbay, Bakay, kebimdi uk,
Adır-adır Keñ-Kolgo
Kantip ayıl konomun,
Manastın eselek uulu Semetey
Meder kılıp oşonu

Al yanaklı, nur yüzlü,
Işıldayan kızıl kor imiş,

Bu yalancı dünyada
Külçoro gibisi yok imiş.
Semetey'in dilek tuttuğu candır,
Gümüşten kemer kuşanmış,
Güneş gibi yüzünü nur kaplamış,
Gülümseyen bu çocuk
Almambet'in oğludur.
Orta boylu, geniş omuzlu,
Kançoro adı konulmuş,
Aziz Çubak'ın oğludur o,
Hatırlı kardeş sendin,
Kocom, onun kadrini bil sen.
Tulpar besledik, küheylan – diye,
Duramayıp geldik, kardeş – diye,
Çok söz söylerim, sözümü tut,
Bozkurdum Kocom, bilesin.
Üstün Kocom sendin,
Ak talihli Bakay bendim» –
Deyip böyle söylediğinde,
O zaman Koco köpürür:
«Yiğit Bakay ağam!
Bu sözünü tutmam ben,
Ben Talas'a varmam ben.
Babası kan içici Manas'ı
Altı kez aldatmış el bu eldir.
Dağlar arası Talas'ı
Nasıl varıp yurt edinirim,
Temir hanın şehrine
Sürünüp varıp büyümüş,
Soyu bozuk yetimi
Nasıl varıp er sayarım!
Sızlanma, Bakay, sözümü dinle,
Engebeli Keñ-Kol'a
Nasıl obamı kondururum,
Manas'ın toy oğlu Semetey'i
Kendime medet kılıp onu,

Kantip barıp oñomun.	*Varıp da nasıl onarım.*
Oñdop aytkın sözüñdü,	*Düzelt de söyle sözünü,*
Bakay aba, oodarıltpay özüñdü! Kayra keldi Külçoro,	*Bakay ağa, kendini devirtme! Geri geldi Külçoro,*
Kıygaç kılba közüñdü,	*Yan yan bakma gözünle,*
Kıyalatpa sözüñdü!	*Sözünü dolandırma!*
Talasıñ artık cer beken,	*Talas'ın üstün yer miymiş,*
Semetey menden er beken,	*Semetey benden er miymiş,*
Uygu-tuygu ara col,	*Karmakarışık ara yolda*
Çala cürgön men oşol.	*Yarı yolda kalan benim işte.*
Erdigim aşık külkana*,	*Yiğitliğim aşkın, külkana*,*
Manastın eselek uulu cetimge	*Manas'ın toy oğlu yetime*
Bakay kanga süylönöt.	*Bakay hana söylenir.*
Ayıl konboym bukara!»	*Oba kondurmam, ahali!»*
Küülönüp Koco catkanda,	*Koco köpürüp dururken,*
Almambettin Külçoro	*Almambet'in Külçoro'su*
Aykırıp coogo kire elek,	*Haykırıp düşmana girmemiş henüz,*
Coo menen eldin ortosun	*Düşman ile elin arasını*
Acıratıp bile elek.	*Ayırt edip bilmemiş henüz.*
Cılıp çıgıp Külçoro	*Sıyrılıp çıkıp Külçoro*
Şumduktu mından salıptır,	*Asıl oyunu burada oynamış,*
Çınkoconun Kara atı,	*Çınkoco'nun Kara atına,*
Oyo kesip oşondo	*Oyup keserek o zaman*
Ogoydun enin salıptır,	*Ogoy'un damgasını vurmuş,*
Çılbırın suurup boşonup,	*Yularını sıyırıp boşanıp,*
Cılmaygırdın Kara atı	*Sırıtkanın Kara atı*
Cılmañday basıp şaşıptır,	*Kaypakça basıp telaş etmiş,*
Cılasıñdın Karaatı	*O uğursuzun Kara atı*
Kebez-Too karay kaçıptır.	*Kebez-Too'ya doğru kaçmış.*
Astındagı mingeni	*Altındaki bindiği*
Abıkenin Aktelki,	*Abıke'nin Aktelki'si,*
Oyron cetim Külçoro	*Yaman yetim Külçoro*
Olbuy-solbuy kamçı urup,	*Sağlı sollu kamçı vurup,*
Oñ-tetiri teminip,	*Ters düz mahmuzlayıp,*
Al Kara attı kuuptur.	*O Kara atı kovalamış.*
Kuup-kuup cete albay	*Kova kova yetemeyip*
Çoro çıktı çoñ colgo,	*Çoro çıktı büyük yola,*
Kubalasa cetkirbey	*Kovalasa da yetiremeden*

Kara at çıktı bir congo.	*Kara at bir sırta çıktı.*
Kutkarıp iyip Kara attı,	*Kara atı elden kaçırıp,*
Kulagın kesip Külçoro	*Kulağını kesip Külçoro*
Kara atka kıldı sanattı.	*Kara ata bir ders verdi.*
Küülönüşüp catkanda	*Böyle köpürüşüp dururken*
Cüyöölöşüp cöölöşüp	*Ağız dalaşıp çekişerek*
Catkan eken Çınkoco.	*Yatmakta imiş Çınkoco.*
Añgi suuday kürpüldöp,	*Azgın su gibi çağlayıp,*
Aç buuraday çamınıp,	*Aç buğra gibi saldırıp,*
Buka sınduu bakırıp,	*Boğa misali böğürüp,*
Murunku cinin çakırıp,	*Eski öfkesini çağırıp,*
«Küp-küp» etip küülönöt,	*«Küp küp» edip köpürür,*
Telegeyi teñ eken,	*Her yanı denk imiş,*
Oñ dalısı keñ eken,	*Sağ omzu geniş imiş,*
Uşunday oolukkan cini bolboso,	*Böyle azgın öfkesi olmasa,*
Oyrottu buzar er eken.	*Oyrot'u bozacak er imiş.*
Tolkup catkan şer eken,	*Coşup duran arslan imiş,*
Kançalık toodoy bolso da	*Ne denli dağ gibi olsa da*
Akıl caktan kem eken	*Akıl yönünden eksik imiş,*
Aylaluu bolso al Koco	*Tedbirli olsaydı o Koco,*
Ay-aalamdın baarısın	*Ay-âlemin tümünü*
Buy kıluuçu neme eken.	*Alt üst edecek biri imiş.*
Kayran Koco abañdın	*Aziz Koco ağan*
Arsılanday çamınsa,	*Arslan gibi saldırsa,*
Kazanday kara börkü bar,	*Kazan gibi kara börkü var,*
Bilimdüü bolup Çınkoco	*Bilgili olup Çınkoco*
Semeteyge koşulsa,	*Semetey'e katılsa,*
Kılım kıtay-kakandı	*Bütün Kıtay-Kakan'ı*
Kızık kılar erki bar.	*Oyuncak edecek gücü var.*
On eki müçö teñ eken,	*On iki uzvu denk imiş,*
Opsoloñ tuugan er eken.	*İri yarı doğmuş er imiş.*
Körör bolsoñ Çınkoco,	*Görecek olsan Çınkoco'yu,*
Kılgan işi tıñ Koco.	*İşi sağlam Koco'dur.*
Uzun boyluu, keñ dalı	*Uzun boylu, geniş omuzlu,*
Adamdan sürdüü Koconun	*İnsandan heybetli Koco'nun*
Kaysınısın aytalı.	*Hangisini söyleyelim.*
Arı baatır, arı şer	*Hem bahadır, hem arslan,*
Körör bolsoñ Çınkoco	*Görecek olsan Çınkoco*

Körkü başka artık er.	*Görkü başka, üstün er.*
Kök küldüü ton camınıp,	*Gök kül rengi kürke bürünüp,*
Körör bolsoñ Çınkoco	*Görecek olsan Çınkoco*
Kök colborstoy çamınıp,	*Gök kaplan gibi saldırıp,*
Bar açuusu tabılıp,	*Bütün öfkesi kabarıp,*
Kuykası karış tırışıp,	*Derisi bir karış buruşup,*
Bakay menen uruşup.	*Bakay ile kavga edip.*
Abañ Bakay artık şer,	*Ağan Bakay üstün arslan,*
Alapay tappay kayran er.	*Çaresini bulamaz aziz er.*
Sakalının agında,	*Sakalının ağında,*
Saparının barında,	*Yolculuğu sürerken,*
Salmaktaşar arga cok	*Boy ölçüşecek gücü yok*
Karıp kalgan çagında,	*Kocamış olduğu çağında,*
Kök sülöösün, suusar börk	*Gök vaşak, samur börkü*
Kimder ırgap kiybegen	*Kimler seçip giymemiş,*
Koco emes Bakaydan	*Koco değil, Bakay'dan*
Beecindin kanı dürbögön.	*Beecin'in hanı bile ürkmüştü.*
Kaardanıp iş bütöp,	*Öfkelenip iş bitirip,*
Kabılan Bakay abañdın	*Kaplan Bakay ağanın*
Kañırıgı bek tütöp,	*Yüreği pek tütüp,*
«Ölöyün» dep ölö albay,	*«Öleyim» der, ölemez,*
Öz canın özü kıya albay,	*Öz canına kıyamaz,*
Bakaydı Kuday çın albay,	*Bakay'ı Tanrı gerçekten almaz,*
Öküm Bakay Kocodon	*Hükmü keskin Bakay, Koco'dan*
Ölöyün dese can tattı,	*Öleyim dese can tatlı,*
Kireyin dese cer katuu.	*Gireyim dese yer katı.*
Al añgıça bolgon cok,	*O arada çok geçmedi,*
Anday-mınday degiçe,	*Şöyle böyle diyene dek,*
Açıp közdü cumguça,	*Göz açıp yumana dek,*
Atası arslan tuygundan	*Babası arslan, şahinden*
Artık tuugan Külçoro	*Üstün doğmuş Külçoro,*
Küülönüp Koco turganda,	*Koco köpürüp dururken,*
Bul zorduktu kılganda,	*Bu zorbalığı ederken,*
Cini boygo taradı,	*Öfkesi bedenine yayıldı,*
Ormonbek menen Kançoro	*Ormonbek ile Kançoro*
Bul ekөönü karadı.	*Bu ikisine baktı.*
Kaarına çıdabay,	*Kahrına dayanamayıp,*
Ormonbek menen Kançoro	*Ormonbek ile Kançoro'nun*

Cürögünön kap ketken,
Bileginen sap ketken,
Şıgaydın uulu Çınkoco,
Eköönü karmap alçuday,
Tizesine salçuday,

Yüreklerinden fer gitmiş,
Bileklerinden güç gitmiş,
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
İkisini yakalayacakmış gibi,
Dizine yatıracakmış gibi,

Öödö bolboy kılçıldap,
Cer çukuşat bılkıldap,
Al ököönü körgöndö
Adis bolgon Çınkoco
Atırılıp küülönüp,
Eçen türdüü türdönüp,
Özünön-özü küülönöt,
Özünön-özü süylönöt.
Koco mintip turganda,
Atası Alma törödön
Artık tuugan Külçoro
Tegeregin karabay,
Teminip Koco turganda
Tegi canın ayabay,
Kıdırata karabay,
Kıykırıp Koco turganda
Kılçalık canın ayabay:
«Salam aytıp aldıña
Kıldım asıl zatıñdı,
Kıykırasıñ cönü cok,
Emi Koco dep aytam atıñdı!
Añıldaysıñ sen Koco
Katınıñ kara baskansıp,
Kuturup çıgıp ketipsiñ
Kuugunuñ cañı kaçkansıp.
Oolukpa, Koco, cönü cok,
Sarı-Koldo oygut eliñ cok,
Sarı ooru bolgon emedey
Salmaktaşpa cönü cok!
Eelenesiñ sen, Koco,
Erdigiñ bar külkana
Tizelegen bu curtuñ,
Kıyamat ketken Manaska

Doğrulamayıp titreşip,
Kıpırdanıp yeri eşelerler,
O ikisini görünce
Usta olan Çınkoco
Fırlayıp köpürerek,
Türlü türlü kılığa girip,
Kendi kendine köpürür,
Kendi kendine söylenir.
Koco böyle dururken,
Babası Alma töröden
Üstün doğmuş Külçoro,
Çevresine bakmadan,
Koco tepinip dururken
Hiç canını esirgemeden,
Sağa sola bakınmadan,
Koco haykırıp dururken
Kıl kadar canını esirgemeden:
«Selam verip önünde
Yücelttim asil zâtını,
Haykırırsın yok yere,
Şimdi adını yalnız Koco diye söylerim!
Uluyorsun sen Koco,
Karını karabasan basmış gibi,
Kudurup çıkıvermişsin,
Kovaladığın yeni kaçmış gibi.
Azma, Koco, yok yere,
Sarı-Kol'da Oygut elin yok,
Sarı hastalığa tutulmuş gibi
Boy ölçüşme yok yere!
Kabarırsın sen, Koco,
Yiğitliğin var, külkana,
Diz çökmüş bu halkın,
Ahirete göçen Manas'a

	Karatıp bergen bukarañ.	*Bağlanıp verilmiş tebaandır.*
69020	Kürküröbö, küülönbö,	*Gürleme, köpürme,*
	Kürsüldöp Koco, süylönbö,	*Gümbürdeyip Koco, söylenme,*
	Meenet bolsoñ sen, Koco,	*Belaysan eğer sen, Koco,*
	Bel baylagan beliñ ayt,	*Bel bağladığın dayanağını söyle,*
	Bekinip kaçaar ceriñdi ayt,	*Gizlenip kaçacağın yeri söyle,*
	Kazışa keteer oruñdu ayt,	*Kazışıp gireceğin çukuru söyle,*
	Bakay karmap alıptır.	*Bakay yakalamış tutmuş.*
	Kaypañdatpay coobuñdu ayt!	*Kaçamak etmeden cevabını söyle!*
	Almambet uulu Çoronu	*Almambet oğlu Çoro'yu*
	Karmaşaar bolsoñ, sen Koco,	*Tutuşacaksan, sen Koco, Arslan gibi*
	Arıslanday culkuntup,	*çırpındırıp,*
69030	Kamdap çıkkan kolundu ayt!	*Hazırlayıp çıktığın orduyu söyle!*
	Ormonbek karmap alıptır.	*Ormonbek yakalamış tutmuş.*
	Manastan kalgan Zulpukor	*Manas'tan kalan Zulpukor'u*
	Maylaganı kelgenmin,	*Yağlamaya gelmişim,*
	Suuguma Çınkoco	*Hıncım soğusun diye Çınkoco'yu*
	Caylaganı kelgenmin.	*Haklamaya gelmişim.*
	Kan içeer deseñ kan içem,	*Kan içer dersen kan içerim,*
	Kara caak kamçını	*Kara yanak kamçıyı*
	Kankor şerdin özümün,	*Kan içici arslanın ta kendisiyim,*
	Kabılan Semeteyiñdin	*Kaplan Semetey'inin*
69040	Karagan kara közümün.	*Bakan kara gözüyüm.*
	Baatır deseñ baatırmın,	*Bahadır dersen bahadırım,*
	Bakıldagan sendeydin	*Böbürlenen senin gibinin,*
	Kayran canım ölbösö,	*Aziz canım ölmezse,*
	Seksenine tatırmın!	*Seksenine bedelim!*
	Degenime könüñüz,	*Dediğime razı olun,*
	Atam Manaska bergen alımdı	*Babam Manas'a verilen haracı*
	Baladan kamçı cegeni	*Çocuktan kamçı yediği*
	On eki cılın eseptep,	*On iki yılını hesaplayıp,*
	Bügün tuura beriñiz!	*Bugün eksiksiz verin!*
69050	Bu sözümö könbösöñ,	*Bu sözüme razı olmazsan,*
	Al alımdı berbeseñ,	*O haracı vermezsen,*
	Tak töböñdön basamın!	*Tam tependen basarım!*
	Tört tülügüñ çaçamın!	*Dört tülük malını saçarım!*
	Baatırıñ baylap alamın,	*Bahadırını bağlayıp alırım,*
	Bakılday berseñ uşuntip,	*Böyle böbürlenip durursan,*

Kurmandıkka çalamın!
Kıyşıgı bolso sözüñdün
Kıykıra beret ekensiñ,
Kıyratamın özüñdü.
Kaarıma tiydiñ katuulap,
Karap turgun, Çınkoco,
Cetim cürüp cetilgen
Cetip kalgan canım bar!» –
Astındagı miñgeni
Dep, oşentip Külçoro
«Kuldu koe bergin» – dep,
Kolundagı alganı
Koco çıktı kaçırıp
Şıgaydın uulu Koconu
Eri ölgöndöy culkuntup,

Eeligişip bulkunup,
Esebi cok culkunup,
Eeligip Koco cürgöndö,
Esepsiz baatır Külçoro
Karmay kalıp imerip,
«Kañ» dedire Koconu
Töbögö salıp ciberip,
Törösüngön Kocoñuz
Töbögö kamçı tiygen soñ,
Oturdu Koco okşuyup,
Tonogon arday şoñşoyup.
Uluksungan er Koco
Deni suup deldeyip,
Et bışımga cetkiçe
Esten ketti er Koco.
Esin Koco cıygıça,
Emi attandı Külçoro.
Atası kökcal er neme
Aşıkpay basıp cürgönü,
Abıkenin Aktelki
Koyço surap mingeni,
Ayılın çaap talkalap,
Er Kocogo tiygeni.

Kurban diye keserim!
Sözünün eğrisi varsa,
Haykırıp dururşun madem,
Seni kırıp geçiririm.
Kahrıma dokundun sertçe,
Bak da gör, Çınkoco,
Yetim gezip yetişmiş,
Ermiş, olgun canım var!» –
Altındaki bindiği
Deyip, böylece Külçoro,
«Kulu koyuver» – deyip,
Elindeki tuttuğu
Koco saldırıp çıktı,
Şıgay'ın oğlu Koco'yu
Kocası ölmüşçesine silkeleyip,

Azışıp çırpınarak,
Hesapsızca silkinerek,
Koco azıp giderken,
Hesapsız bahadır Külçoro
Yakalayıp çevirerek,
«Kañ» ettirip Koco'nun
Tepesine indiriverip,
Beylik taslayan Koco'nuz,
Tepesine kamçı değince,
Koco çöktü büzülüp,
Soyulmuşçasına boynu bükük.
Ululuk taslayan er Koco,
Bedeni soğuyup sersemleyip,
Et pişimi vakte dek
Kendinden geçti er Koco.
Koco kendine gelene dek,
Şimdi atlandı Külçoro.
Babası bozkurt er kişinin
İvedisiz basıp yürüdüğü,
Abıke'nin Aktelki'si,
Çobanca isteyip bindiği,
Obasını vurup dağıtıp,
Er Koco'ya saldırdığı.

Kaardanıp Külçoro,
Artınganı berendin
Belgilengen ok-darı,
Beren kökcal Külçoro
Abıkenin tulparı.
Almambettin Oykuma,
Ay dalıga asıngan
Almambettin Sırbarañ,

Öfkelenip Külçoro,
Yiğidin terkiye yüklediği
Belirlenmiş ok ile barut,
Yiğit bozkurt Külçoro'nunki
Abıke'nin tulparıdır.
Almambet'in Oykuma'sı,
Geniş omzuna astığı
Almambet'in Sırbarañ'ı,

Eeligip Çoro bölünüp,
Çınkoco közdöy körünüp,
Tübünö çoguu cetçüüdöy,
Koe berse Koconu
Tügötüp kırıp ketçüüdöy.
Bala cakın kelgende
Bakay karmay kaldı emi,
Er Kocogo cetkirbey
Eri ölgöndöy culkuntup,
Araçalap aldı emi:
«Aylanayın, Külçorom!
Altı ay minse arıbas
Buudan kerek emespi,
Akıldaşıp sırdaşsa,
Tuugan kerek emespi.
Şıgaydın uulu Çınkoco,
Kılgan işi tıñ Koco.
Sabır kıl, Çorom, sabır kıl, Kıbıragan tay-kulun
Salışkan kişi oñobu,
Çabışkan cakşı bolobu?
Körüngön köö cabılat,
Kökcal Çorom, sözümdü uk
Aga-ini kaydan tabılat».
Talastı közdöy col cürüp,
Kebez-Toonun urçugun,
Kesip çıgar tumşugun,
Betegelüü kaykañda,
Bel-bel kelgen taytañda,
Köktön tütün bölünüp,

Çoro coşup ayrılıp,
Çınkoco'ya doğru görünüp,
Kökünü toptan kurutacakmış gibi,
Koyverseler Koco'yu
Tüketip kırıp geçecekmiş gibi.
Çocuk yakına gelince
Bakay tutuverdi işte,
Er Koco'ya vardırmadan,
Kocası ölmüşçesine silkeleyip,
Araya girip ayırdı işte:
«Kurbanın olayım, Külçorom!
Altı ay binilse yorulmaz
Küheylan gerek değil mi,
Akıl danışıp sırlaşmaya,
Kardeş gerek değil mi.
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
İşi sağlam Koco'dur.
Sabret, Çorom, sabret, Kımıldayan tay ile kulunu
Dövüşen kişi onar mı,
Vuruşan iyi olur mu?
Görünen kir örtülür,
Bozkurt Çorom, sözümü dinle,
Ağabey kardeş nereden bulunur».
Talas'a doğru yol alıp,
Kebez-Too'nun çıkıntısını,
Kesip aşan burnunu,
Ayrık otlu yamaçta,
Bel bel olmuş sırtlarda,
Gökten duman ayrılıp,

Çıyırçıktay sarı ala
Çınkoconun köp cılkı
Coldo cürgön körünüp,
Kökcal tuugan Külçoro
Köñülü ketti bölünüp.
Külçoro menen Kançoro,
Telegeyi teñ oşol
Atasın tartkan anıktap,
Arbagı oor debese,
Semeteyden er oşol.

Sığırcık gibi sarı ala,
Çınkoco'nun çok yılkısı
Yolda yürür göründü,
Bozkurt doğmuş Külçoro'nun
Gönlü bölünüp gitti.
Külçoro ile Kançoro,
Her yanı denktir onların,
Babalarına çekmiş besbelli,
Ata ruhu ağır basmasa,
Semetey'den yiğittir onlar.

Köp cılkını bet alıp,
Aç aykırık çuu salıp,
Doolbastı kakkılap,
Sır barañ menen kök barañ
Ekөө almak-salmak atkılap,
Kulak tunup düñgüröp,
Çınkoconun cılkısı
Tügöl ürktü kürküröp,
Orto cerin Ormonbek
Oyup aydap sapırıp,
Oñ cagınan çorolor
«Manastap!» – uraan çakırıp,
Alsız çabır kulun-tay
Keñ Kaşkardın arı cagı,
Kakırga kırıp salıptır.
Kercektetip beelerin
Orsok aydap alıptır.
Talaaga kırıp salıptır,
Zıñkıldagan beelerin
Boydok aydap alıptır.
Şıgaydın uulu Koconun
Alıp ketti cılkısın,
Açıp ketti uykusun.
Oşondo, Şıgaydın uulu Çınkoco,
Kayran Koco kanetet.
«Ölömün» dep, ölö albay,
Öz canın Koco kıya albay,
Kaardanıp çıkkanda,

Çok yılkıya yönelip,
Aç haykırışla çığlık salıp,
Davulu döverek,
Sır tüfek ile gök tüfeği
İkisi nöbetleşe ateşleyip,
Kulak sağır eden gümbürtüyle,
Çınkoco'nun yılkısı
Toptan ürktü gürleyerek,
Orta yerini Ormonbek
Oyup sürüp savurarak,
Sağ yanından çorolar
«Manas!» diye nara atıp,
Güçsüz, cılız kulun ile tayı,
Geniş Kaşkar'ın öte yanı,
Çorak yere kırıp dökmüşler.
Kısraklarını diretip,
Önlerine katıp sürmüşler.
Ovaya kırıp dökmüşler,
Dinç, sağlam kısrakları
Başıboş sürüp almışlar.
Şıgay'ın oğlu Koco'nun
Yılkısını alıp gittiler,
Uykusunu açıp gittiler.
O zaman, Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
Aziz Koco ne yapsın.
«Ölürüm» der, ölemez,
Öz canına Koco kıyamaz,
Öfkeyle dışarı çıktığında,

Bayloodogu Kara attı
Kuturgan kul Külçoro
Kulagın kesip alıptır,
Ogoydun oyuk enin salıptır.
Cayıtka kelse cılkı cok:
«Tüpkö emi cetiptir,
Tügöl tiyip ketiptir.
Azaptı artık salıptır,
Atasın kıtay öltürgön
Menden öçün alıptır.

Ak çardaktay beemdi
Bakay kanga tiygizip,
Ukuruk tiybes Kara attı
Kalıñ curtun talkalap,
Kuldarga caydak miñgizip, Kaptap çaap alayın,
Korduk kördüm mınçalık,
Ayıl konup Toltoygo
Tübünö çoguu ceteyin,
Cedigerdin Er Toltoy
Oşogo kirip keteyin.
Atası Manas kankordu
Altı aldagan kolum bul,
Aptap ısık kaytkıça
Çın atışıp uruşup,
Tübünö çoguu ceteyin.
Cedigerdin Toltoydu
Cer mayışkan san koldon
Üşüntüp öçüm alayın!
Cetip cıyıp alayın,
Temir kandın şaarına
Tentip ketken cetimdin
Tegiz kaptap Oogandı,
Katının tartıp alayın.
Bılkıldak kuuray bışkıça, Semetey aldı dep uktum.
Mıyzamdın külü uçkuça,
Mıktap altı ay salışıp,

Bağlı duran Kara atın
Kudurmuş kul Külçoro
Kulağını kesip almış,
Ogoy'un oyuk damgasını vurmuş.
Otlağa gelse yılkı yok:
«Köküme artık ermiş,
Tümüne dokunup gitmiş.
Azabı fazlasıyla salmış,
Babasını Kıtay öldürmüş de
Öcünü benden almış.

Ak martı gibi kısrağımı
Bakay hana verdirtip,
Kement değmez Kara ata
Kalabalık yurdunu dağıtıp,
Kulları eyersiz bindirtip, Basıp vurup alayım,
Bunca horluk gördüm ben,
Toltoy'a obamı kondurup
Köküne toptan ereyim,
Cediger'in Er Toltoy'u var,
Ona varıp sığınayım.
Babası kan içici Manas'ı
Altı kez aldatan elim bu,
Kavurucu sıcak dönene dek
Gerçekten atışıp vuruşup,
Köküne toptan ereyim.
Cediger'in Toltoy'unu
Yer ezen sayısız ordudan
Böylece öcümü alayım!
Varıp derleyip alayım,
Temir hanın şehrine
Sürünüp gitmiş yetimin,
Oogan'ı baştan başa basıp,
Karısını çekip alayım.
Yumuşak kuray katılaşana dek, Semetey aldı diye duydum.
Mıyzam otunun külü uçana dek,
Sağlamca altı ay çarpışıp,

Kozgoloñ salıp kotorsom
Tübünö mintip ceteyin.
Manastın uulu köödöktün
Koygulaşpay turabı!»
Akun kan anın kaynı ele,
Köçtü Koco küülönüp,
Ayçürök anın zayıbı ele,
Kebez-Toodoy cerinen,
Kaptap kirip Ooganga
Karan kündü salayın,
Kankordun uulu cetimdin
Kadimki oygut elinen.
Katının tartıp alayın.
Cedigerdin Toltoygo
Cetip ayıl konoyun,
Ceti cıl tınbay salışıp,
Aygırın bittep at kıldı,
Semeteydi soeyun!
Bagıştın uulu Toltoydu
Belime tañuu kılayın,
Berensigen cetimdi
Kuldarı menen kırayın.
Taş korgonun talkalap,

Kargaşa salıp devirsem
Köküne böylece ereyim.
Manas'ın toy oğlunun
Vuruşmadan durur mu!»
Akun han onun kayınıydı,
Göçtü Koco köpürüp,
Ayçürök onun karısıydı,
Kebez-Too gibi yerinden,
Oogan'a basıp girip
Kara günü salayım,
Kan içicinin oğlu yetimin
Kadim Oygut elinden.
Karısını çekip alayım.
Cediger'in Toltoy'una
Varıp obamı kondurayım,
Yedi yıl durmadan çarpışıp,
Aygırını enetip at etti,
Semetey'i boğazlayayım!
Bagış'ın oğlu Toltoy'u
Belime destek kılayım,
Yiğitlik taslayan yetimi
Kullarıyla birlikte kırayım.
Taş kalesini parçalayıp,

Takır çaap alayın,
Kalaymandı salayın,
Asmandan cıldız kozgolup,
Akırettik dos bolup,
At kuyrugun tüyüşüp,
Öödö-tömön sürüşüp,
El ıldıyga tartkıça,
Erikpey uruş kılayın,
Manastın uulu kaçkından
Kelgenderden kep uktum.
Beri karay kaytkanda,
Bukardan beri köçüp tartkanda,
Er Toltoydun zaybı eken,
Şaatemirdin Çaçıkey
Toltoydu Kuday urabı,

Dümdüz vurup alayım,
Kıyameti koparayım,
Gökten yıldız kımıldayıp,
Ahiretlik dost olup,
At kuyruğunu düğümleyip,
Bir aşağı bir yukarı sürüşüp,
El ovaya inene dek,
Usanmadan savaş edeyim,
Manas'ın oğlu kaçkından,
Gelenlerden söz duydum.
Beri yana döndüğünde,
Bukar'dan beri göçüp geldiğinde,
Er Toltoy'un karısı imiş,
Şaatemir'in Çaçıkey'i,
Toltoy'u Tanrı mı çarptı,

Kokuy Toltoy bolboso,
Epsiz balban, opsuz er,
Bölünüp ketti Çınkoco
Kayran Koco kanetet,
Koçkorun bıçıp irik kıldı,
Koyunun baarın türk kıldı,
Azaptı Koco bat kıldı.
Bukasın bıçıp al Koco
Bilseñ boydok uy kıldı,
Kolundagı bukara
Koyboy takır buy kıldı.
Buurasın bittep töö kıldı,

Vay Toltoy, o olmasa,
Ölçüsüz pehlivan, uçsuz er,
Ayrılıp gitti Çınkoco,
Aziz Koco ne yapsın,
Koçunu eneyip iğdiş etti,
Koyunun tümünü kısır kıldı,
Azabı Koco tez kıldı.
Boğasını eneyip o Koco,
Bilesin, kısır sığır kıldı,
Elinin altındaki tebaayı
Bırakmadan hepten perişan etti.
Buğrasını enetip deve etti,

Azamatın cöö kıldı.
Düynösün satıp kiş kıldı,
Tuuganına taarınıp,
Kayran Koco çamınıp
Kişi kılgıs iş kıldı.
Kebez-Toodo bukara,
Kolunda mınça kalkı bar,
Balbandarı calpı bar,
Koco da oñoy er emes
Eçen türdüü alpı bar,
Baarın aydap Çınkoco:
«Cedigerdin Toltoyu
Barganda tilim albasa,
Baykap turgun kalıñ curt,
Bakçasına suu kılıp,
Barı-cogun çuu kılıp,
Baarın çaap alamın!
Oylogula, kalıñ curt!
Talası artık cer emes,
Manastın kaçkını menden er emes.
Azır soror erki bar.
Şıgaydın uulu Çınkoco
Ay-aalamdan kem emes.
Ayıl konup Toltoygo
Kolun cıyıp albasam,
Korduktu katuu salbasam,

Yiğidini yaya bıraktı.
Varını satıp samur etti,
Akrabasına gücenip,
Aziz Koco hışım ile
İnsanın yapmayacağı işi yaptı.
Kebez-Too'da tebaası,
Elinde bunca halkı var,
Pehlivanları toptan var,
Koco da kolay er değil,
Türlü türlü alpı var,
Hepsini sürüp Çınkoco:
«Cediger'in Toltoy'u
Vardığımda sözümü tutmazsa,
Gözleyin, kalabalık yurt,
Bahçesine su salıp,
Varını yoğunu velveleye verip,
Hepsini vurup alırım!
Düşünün, kalabalık yurt!
Talas'ı üstün yer değil,
Manas'ın kaçkını benden yiğit değil.
Şimdilik sömürecek gücü var.
Şıgay'ın oğlu Çınkoco
Ay-âlemden eksik değil.
Toltoy'a obamı kondurup
Ordusunu derleyip almazsam,
Horluğu sertçe salmazsam,

Tuubay tuna çögöyün,
Tiri cürböy ölöyün!»
Aykırıp Koco munu aytıp,
Adam bilbes şumdu aytıp,
Tınç catkan eldi kuuratıp,

Doğurmadan dibe çökeyim,
Diri gezmeden öleyim!»
Haykırıp Koco bunu söyleyip,
İnsanın bilmediği şerri söyleyip,
Rahat yatan eli kurutup,

Kolundagı kayran curt
Cakkan otun öçürüp,
Cabılta baarın köçürüp,
Kölüktörün tuylatıp,
Kız-katının ıylatıp,
Köçüp cürdü Çınkoco.
Korduk kılıp Çınkoco
Kalıñ curttun barısın
Kocoytup aydap alganı,
Ak şaytanduu at a-a akmak
Al elge korduk salganı.
Aydap takır kembaylap*,
Aylap-cıldap bul köçüp,
Cedigerdin Toltoygo
Kayran Koco kanetet
Cetken eken oşogo
Kaardangan Kocoñdun
Kazanday kara börkü bar,
On segiz miñ aalamdı*
Törö* Koco agañız,
Bu kılıgın karañız.
Cedigerdin eline,
Beldüü bardı, bel bardı,
Bendeden bölök türü bar,
Belgilüü Koco şer bardı.
Er Toltoydun başına
Opol-Toodoy tuu bardı
Bukaranın başına
Ayıkpagan çuu bardı.

Elinin altındaki aziz yurdun
Yaktığı ateşini söndürüp,
Hepsini toptan göçürüp,
Bineklerini tepindirtip,
Kızını karısını ağlatıp,
Göçüp durdu Çınkoco.
Horluk edip Çınkoco
Kalabalık yurdun hepsini
Kasılarak önüne katıp sürdü,
Ak şeytanlı at, a-a ahmak,
O ele horluğu saldı.
Sürüp hepten kembaylayıp,*
Aylarca yıllarca bu göçüp,
Cediger'in Toltoy'una,
Aziz Koco ne yapsın,
Ona varmış nihayet.
Öfkelenen Koco'nuzun
Kazan gibi kara börkü var,
*On sekiz bin âlemi**
Törö Koco ağanız,*
Şu yaptığına bakınız.
Cediger'in eline,
Güçlüsü vardı, dayanağı vardı,
Sıradan kuldan başka görünüşü var,
Namlı Koco arslanca vardı.
Er Toltoy'un başına
Opol-Too gibi tuğ geldi,
Tebaanın başına
Dinmeyen çığlık geldi.

ÇINKOCONUN TOLTOYGO KÖÇÜP BARIP KOŞULGANI

Kalıñ kara bukara
Kapalanıp munu aytat,
Ak sakalduu karısı,
Cedigerdin baarısı:
«Bukara bolup keliptir,
Kökcal Koco baatırdı
Közübüz anık kördü go
Köp şaytanduu kapırdı.
Baatır Toltoy cooş ele,
Suraktı Koco alat go,
Suurulgus dartka salat ko, Kalça menen
Kadırbay,
Ayıl kondu Çınkoco,
Aman bolso körörsüñ
Kıyla esepti tabat ko,
Kıyla çañdı kagat ko,
Ketkileñ momun el elek,
Cerge kirgen Çınkoco
Cepirip aydap oturup,
Cetkize kırıp salat ko.
Cerge kirgir bul eldin
Ubalına kalat ko?
Kördüñörbü Koconu
Orkok-sorkok kebi bar,
Oymoktoy başka küç kelse,
Ubadanı bek kılıp,
Oluşa ketip şalpayıp,
Müntüp kelgen çeni bar.
Çardap aytkan kebi bar,
Çapçışıp alıp bir erge
Çarçap kelgen çeni bar.
Kanıbız Toltoy kabılan
Öödür-söödür can ele,

ÇINKOCO'NUN GÖÇÜP TOLTOY'A VARIP ONA KATILMASI

Kalabalık kara tebaa
Kederlenip şunu söyler,
Ak sakallı yaşlısı,
Cediger'in hepsi:
«Tebaa olup gelmiş,
Bozkurt Koco bahadırı,
Gözümüz apaçık gördü ya
Çok şeytanlı kâfiri.
Bahadır Toltoy uysaldı,
Yönetimi Koco alır ya,
Çıkılmaz derde salar ya, Kalça ile
Kadırbay,
Obasını kondurdu Çınkoco,
Sağ olursan görürsün,
Nice hesabı bulur ya,
Nice tozu koparır ya,
Sessiz, yumuşak halktık biz,
Yere giresi Çınkoco
Ezerek sürüp götürüp,
Sonuna dek kırar ya.
Yere giresice, bu elin
Vebalinde kalır ya?
Gördünüz mü Koco'yu,
Kabadayı sözleri var,
Yüksük gibi başa güç gelse,
Sözü sağlam bağlayıp,
Sünüp sölpüyüp kaldığı,
Böyle geldiği de olmuştur.
Çalım satıp söylediği sözü var,
Bir er ile kapışıp da
Yorgun döndüğü de olmuştur.
Hanımız Toltoy kaplan
Savruk, dengesiz candı,

	Uşu Koconun tilin alat ko, Kişi ölör	*Bu Koco'nun sözünü tutar ya, Adam ölesi*
	şert kılıp,	*ant edip,*
	Kordukka salıp bul eldi	*Bu eli horluğa salıp*
	Takır kırıp salat ko,	*Hepten kırıp döker ya,*
	Eñkeygen karı, kırçın caş	*Beli bükük yaşlı, körpe genç*
69350	Toodo cılkı toguz miñ,	*Dağda yılkı dokuz bin,*
	Ubalına kalat go!»	*Vebalinde kalır ya!»*
	Curt aytıp munu toktodu,	*Yurt bunu söyleyip sustu,*
	Biröönü biröö boktodu.	*Biri birine sövdü.*
	Toltoygo barıp Çınkoco	*Toltoy'a varıp Çınkoco*
	Sandırgaluu kan boldu,	*Şevketli han oldu,*
	Salakaluu can boldu,	*Sözü geçer can oldu,*
	Er Toltoydun özünön	*Er Toltoy'un kendisinden*
	Artıgıraak kan boldu.	*Daha da üstün han oldu.*
	Koco menen er Toltoy,	*Koco ile er Toltoy,*
69360	Tölök menen Tölöbay,	*Tölök ile Tölöbay,*
	Cedigerdey bul curttun	*Cediger gibi bu yurdun*
	Uşul altoo-cakşısı,	*İşte bu altısı — iyisi,*
	Öpkö çabar bakşısı,	*Ciğerle okuyan bakşısı,*
	Öödö kılar cakşısı,	*Yükseltecek iyisi,*
	Ayzakerden ereni,	*Mızrakçıların ereni,*
	Aybalta çabar bereni.	*Aybalta çalan yiğidi.*
	Uşul altoo baş koşup,	*İşte bu altısı baş birleştirip,*
	Ak buudaydın ununday	*Ak buğdayın unu gibi*
	Cuuruluşup turuştu,	*Yoğrulup durdular,*
69370	Ak bököndün kılınday	*Ak ceylanın kılı gibi*
	Suuruluşup turuştu.	*Sıyrılıp öne durdular.*
	Ölö turgan şert kılıp,	*Ölümüne ant edip,*
	Doonu birge dooloogo,	*Davayı birlikte gütmeye,*
	Coonu birge cooloogo,	*Yağıyı birlikte yağılamaya,*
	Uruştu birge salışka,	*Savaşı birlikte salmaya,*
	Acal cetip, kün bütsö	*Ecel erip, gün biterse*
	Bir cerge ölüp kalışka,	*Bir yerde ölüp kalmaya,*
	«Kuday» deşip kep kılıp,	*«Kuday» deyip söz kesip,*
	Ubadanı bek kılıp,	*Sözü sağlam bağlayıp,*
69380	Mıltıktın oozun öbüşüp,	*Tüfeğin ağzını öpüşüp,*
	Kılıçtın mizin calaşıp.	*Kılıcın ağzını yalaşıp.*

Cedigerdin Toltoydun
Kaysı armanın aytasıñ,
Tokson kur bee aldırıp,
Kıbılanı bet alıp,
Ay tuyakka çaldırıp:
«Coodon kayta, kaçkandar,
Cosunu mintip ölsün» – dep,
Manas degen kan çıkkan,
Kolun kanga maldırıp.
Cetip kondu Çınkoco
Cedigerdin Toltoygo.
Ceti-Özöndö cediger
Cetik cıyıp aldı emi,
Mına oşondo Çınkoco
Körgön menen bilgenden
Cetik comok saldı emi.
Koyu boldu koroolоş,
Aşı boldu coroolоş,
Köñülü güldöy cay boldu,
Kış ubak ketip, cay boldu.
Kayırdin menen kagışıp,
El öödögö tartaarda,
At kara til mezgilde,
Şıgaydın uulu Çınkoco,
Kılgan işi tıñ Koco
Kaardanıp bakırıp,
Kalıñ kara cediger
Biröön koyboy çakırıp.
«Kandan buyruk keldi» – dep,
Kordukka bölüp sanaasın,
Cedigerdin baarısı
Kelgen eken oşondo.
Tölök, Toltoy – karısı.
Kılçaybastan Toltoygo
Kırgın tiygen emedey
Kıyrap tüştü baarısı:
«Ar uruu curt cediger,
Kayrat berem baarıña,
Kayra tartıp kaçsañar

Cediger'in Toltoy'unun
Hangi derdini söylersin,
Doksan kısır kısrak getirtip,
Kıbleye yönelip,
Ay tırnaklıyı kurban ettirip:
«Düşmandan dönüp kaçanlar,
Töresi budur, böyle ölsün» – deyip,
Manas denen han çıkmış,
Elini kana daldırıp.
Varıp kondu Çınkoco
Cediger'in Toltoy'una.
Ceti-Özön'de Cediger'i
Tastamam toplayıp aldı işte,
İşte o zaman Çınkoco
Gördüğünden bildiğinden
Dolu dolu destan döktü işte.
Koyunları ağıl ortağı oldu,
Aşları sofra ortağı oldu,
Gönlü gül gibi huzur buldu,
Kış vakti gitti, yaz oldu.
Kayırdin ile çarpışıp,
El yaylaya çekilirken,
Atın kara dil vaktinde,
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
İşi sağlam Koco,
Öfkelenip bağırıp,
Kalabalık kara Cediger'in
Birini koymadan çağırıp.
«Handan buyruk geldi» – diye,
Düşüncesini horlukla bölüp,
Cediger'in hepsi
Gelmişler o zaman.
Tölök, Toltoy — yaşlısı.
Dönüp bakmadan Toltoy'a,
Kırgına uğramışçasına
Yığılıp indi hepsi:
«Her boydan yurt Cediger,
Hepinize yüreklilik veririm,
Geri dönüp kaçarsanız

Anan boktu cediñer.
Men cañıdan kelgende,
Eki-ekiden bılkıldap

Cana emine dediñer!
Uluguñ baştap karıñ kel,
Uşunçalık curtum baarıñ kel!
Dalay aytıp bereyin:
Argın, kırgız el elek,
Oşo curttan tuulgan
Kabarın ukkan duşmandar
Kökürөktön can çıkkan.
Altayda tuulup çoñ bolgon,
Alışkan duşman kor bolgon,
Kara kalmak Boşogo*
Kalayman salgan oşogo.
Kalaymandı bir salgan,
Kañgaydı buzup mülk algan,
Kıtaydın kıyla çoñ kanı
Alөөkө cerge kirgizgen,
Arıslandıgın bilgizgen,
Kayırdin menen çabışıp,
Oşo Manas öldü ele,
Manastan kalgan san düynө
Abıke, Köbөş – altı aram
Oşolor künün kördü ele.
Enesi dolu Kanıkey,
Cetim kalıp Semetey,
Ala kaçıp balasın,
Bukarga kirip çoñ bolup,
Kayrılıp kelip Talaska
Öz tuuganın öltürüp,
Ölörman çıgıp al bala.
Talastı közdöy köçköndө,
Koşomat kılıp Temirkan,
Er eken dep balanı
Sarttardı Kuday uruptur.
Şaatemirdin Çaçıkey,
Senin ala turgan katınıñ

O zaman boku yediniz.
Ben yeni geldiğimde,
İkişer ikişer kıpırdayıp

Demin ne demiştiniz!
Ulun önde, yaşlın gel,
Bunca yurdum, hepiniz gelin!
Nicesini anlatayım:
Argın, Kırgız halktık biz,
O yurttan doğmuşun
Haberini duyan düşmanların
Göğsünden canı çıkmış.
Altay'da doğup büyümüş,
Tutuştuğu düşman hor olmuş,
Kara Kalmak Boşo'ya,*
Ona kıyamet salmış.
Kıyameti bir kez salmış,
Kañgay'ı bozup mülk almış,
Kıtay'ın nice büyük hanı
Alөөkө'yü yere sokmuş,
Arslanlığını bildirmiş,
Kayırdin ile vuruşup,
O Manas ölmüştü,
Manas'tan kalan sayısız mal,
Abıke, Köbөş — altı haram,
Onlar gününü görmüştü.
Anası deli dolu Kanıkey,
Yetim kalıp Semetey,
Çocuğunu kaçırıp,
Bukar'a girip büyüyüp,
Dönüp gelip Talas'a
Öz akrabasını öldürüp,
Gözü pek çıktı o çocuk.
Talas'a doğru göçtüğünde,
Yaltaklanıp Temirkan,
Er imiş diye çocuğa —
Sartları Tanrı çarpmış.
Şaatemir'in Çaçıkey'ini,
Senin alacağın karını

Semetey tartuu kılıptır,	*Semetey'e armağan etmiş,*
Manastın uulu al cetim	*Manas'ın oğlu o yetim*
Bul zorduktu kılıptır.	*Bu zorbalığı etmiş.*
Katınıñdı aldırıp,	*Karını kaptırdın,*
Toltoy, seni Kuday uruptur.	*Toltoy, seni Tanrı çarpmış.*
Buyruktu katuu salganda,	*Buyruğu sertçe saldığında,*
Atası Manas kankordu	*Babası kan içici Manas'ı*
Altı aldagan men uşul.	*Altı kez aldatan benim işte.*
Baatır dese baatırmın,	*Bahadır dersen bahadırım,*
Toltoy dosum, munumdu uk,	*Toltoy dostum, şunu dinle,*
Coldon bölök kol çıksa,	*Yoldan başka ordu çıksa,*
Calgız özüm tatırmın.	*Tek başıma bedelim.*
Mıltık ünün ukkanda,	*Tüfek sesini duyunca,*
Asmanga uçat Kara atım,	*Göğe uçar Kara atım,*
Kıtay emes kılımdı	*Kıtay değil, bütün âlemi*
Kırıp koer adatım,	*Kırıvermek âdetim,*
Saga kelip çıgaram	*Sana gelip çıkarırım*
Oşo Semeteydin sanatın.	*O Semetey'in hesabını.*
Kara suuda keme cok,	*Kara suda gemi yok,*
Karap turgun Cediger	*Bakıp dur, Cediger,*
Kayran başım barında,	*Aziz başım var iken,*
Saga kaş kaytarar eme cok.	*Sana kaş çatacak kimse yok.*
Bir çoçkonun etine	*Bir domuzun etine*
Aman bolso Kara atım,	*Sağ olursa Kara atım,*
On segiz miñ aalamdı	*On sekiz bin âlemi*
Talkanday çalar adatım.	*Talkan gibi öğütmek âdetim.*
Menin bu kebimde buşman cok,	*Benim bu sözümde pişmanlık yok, Ocakta*
Kemegede etti sapırgan,	*eti savuran,*
Baatır Koco barında	*Bahadır Koco var iken*
Cediger saga duşman cok.	*Cediger, sana düşman yok.*
Kabarıñda bar beken,	*Haberin var mıdır,*
Karkıranın oyunda,	*Karkıra'nın ovasında,*
Kan Kökötöy toyunda,	*Han Kökötöy'ün toyunda,*
Oozu tüktüü orustan	*Ağzı tüylü Orus'tan*
On eki türü kelgende,	*On iki türlüsü gelince,*
Kızıl çoktuu kıtaydın	*Kızıl püsküllü Kıtay'ın*
Kırk uruusu kelgende,	*Kırk boyu gelince,*
Keçee, Karkıranın Kara-Saz	*Hani, Karkıra'nın Kara-Saz'ında*

Öz canınan tüñülgön.
Bee baylatıp salganda,
Kalday menen dos bolup,
Tuz kaynatıp alganda,
Kan Kökötöy toyunda
Alp cıyılıp alganda,

Öz canından umut kesmiş.
Kısrak bağlatıp koyduğunda,
Kalday ile dost olup,
Tuz kaynatıp aldığında,
Han Kökötöy'ün toyunda
Alplar toplanıp geldiğinde,

Adam uulu tük kalbay
Takır boydon barganda,
Oluyazaada kan Koşoy
Arga cügün artkanda,
Kökötöydün köp toyun
Din busurman tartkanda,
Oşo cıyın içinde
Koşoy, Töştük alpı bar,
Kozgolgon curtu calpı bar,
Kara kalmak, mancuudan
Kayran Coloy döösü bar.
Busurmandın kabılan Manas
eesi bar,
Kıtaydan alban türdüü baatır bar,
Al kıtaydın içinde
Tüktüü taman Tükübay
Tügönüp ketken kapır bar.
Alışkandı koybogon,
Calgız cese toybogon,
Çoñdukka salıp al kıtay
Çoguu kaptap, turbastan
Cañı salgan çiyki etti
Bıştı-çiyki oydo cok
Kara kalmak talagan.
Kökötöydün kızmat kılgan
baldarın
Kösöö menen sabagan.
Kıcıldagan kapırlar
Kemegege cügürgön,
Körüp turgan busurman
Akkula menen çamınıp,
Kabılan Manas oşondo

Âdemoğlu hiç kalmadan
Hepten toptan vardığında,
Evliyazade han Koşoy
Çare yükünü yüklendiğinde,
Kökötöy'ün büyük toyunu
Din ehli Müslüman verdiğinde,
O toplantı içinde
Koşoy, Töştük alpı var,
Ayaklanmış yurdu toptan var,
Kara Kalmak'tan, Mancu'dan
Aziz Coloy devi var.
Müslümanın kaplan Manas
sahibi var,
Kıtay'dan türlü türlü bahadır var,
O Kıtay'ın içinde
Tüylü tabanlı Tükübay,
Tükenesice kâfir var.
Tutuştuğunu bırakmayan,
Yalnız yese doymayan,
Büyüklük taslayıp o Kıtay
Toplu basıp, durmaksızın
Yeni konmuş çiğ eti,
Pişmişi çiği umursamadan
Kara Kalmak yağmalamış.
Kökötöy'ün hizmet eden
çocuklarını
Köseği ile dövmüş.
Kaynaşan kâfirler
Ocağa koşuşmuş,
Bakıp duran Müslüman —
Akkula ile saldırıp,
Kaplan Manas o zaman

Bir Kudayga calınıp,
Aş bergeni çakırsak,
Alganı kelgen eken – dep,

Bir Tanrı'ya yalvarıp,
Aş vermeye çağırdıksa,
Almaya gelmişler – diye,

Ayabagan dümöktü
Salganı kelgen eken» – dep,
Ayköl Manas can dostum,
Arıslanday kızarıp,
Arday moynu uzarıp,
Uurtunan çañ çıgıp,
Kayratınan can çıgıp,
Boz kiseni kurçanıp,
Manas kirgen kürküröp,
Kalıñ kıtay, köp mancuu
Kemegenin üstünön
Kaçıp bergen dürküröp.
«Urup aydayt» – biz desek
Kırıp aydap kalıptır,
Başı ayrılgan busurman
Baatır Manas kabılan
Acıratıp alıptır.
«Aş berip cañcal saldı – dep,
cayın surasañ
Kılımga çatak cetet – dep,
Kapır menen busurman
Karçalışa ketet» – dep,
Kayran Koşoy, Akunkan
Karmap alıp Manastı
Eelendirip bulkuntup,
Eri ölgöndöy culkuntup,
Eptep alıp Manastı
Acıratkan kıtaydan.
Oşondo Akun munu aytıp:
«Kıyamattık dos elek,
Bu kebimdi bilip al,
Açuuñdu koyup, tilimdi al!
Belgilüünün – Belinen,
Beri* oynogon cerinen,
Urgaaçıday uz taptım,

Amansız kargaşayı
Salmaya gelmişler» – diye,
Ayköl Manas can dostum,
Arslan gibi kızarıp,
Boynu heybetle uzayıp,
Avurdundan toz çıkıp,
Gayretinden can çıkıp,
Boz kese kemerini kuşanıp,
Manas girmiş gürleyerek,
Kalabalık Kıtay, çok Mancu
Ocağın üstünden
Sel gibi kaçıvermiş.
«Vurup sürer» – dedikse biz,
Kırıp süregelmiş,
Başı yarılan Müslümanı
Bahadır Manas kaplan
Ayırıp kurtarmış.
«Aş verip kavga saldı – diye, Onun hâlini
sorarsan
Kavga bütün âleme yayılır – diye,
Kâfir ile Müslüman
Boğuşup gider» – diye,
Aziz Koşoy, Akunkan
Manas'ı yakalayıp,
Coşturup çırpındırtıp,
Kocası ölmüşçesine silkindirtip,
Manas'ı güçbela alıp
Kıtay'dan ayırmışlar.
O zaman Akun şunu söylemiş:
«Ahiretlik dosttuk,
Bu sözümü belle,
Öfkeni bırak, sözümü tut!
Belgilüü'nün — Beli'nden,
Beri'lerin oynadığı yerden,*
Dişilerin en zarifini buldum,

Tiygen ayday suluusu
Caş törögön kız taptım.
Toyuna tokson soygonmun,
«Artık suluu eken» – dep,
Atın Çürök koygonmun.
Kulagına balamdın

Doğan ay gibi güzelini,
Yeni doğmuş kız buldum.
Toyunda doksan kestim,
«Pek güzel imiş» – diye,
Adını Çürök koydum.
Çocuğumun kulağına

Altın iymek salganmın,
Saga arnap kalganmın.
Kebimdi mıktap alıñız,
Kelin kılıp kalıñız,
«Oomiyin» – dep kol cayıp,
Başın baylap salıñız» –
Dep, oşondo aytkanda
«Makul bolot Akun – dep,
Bul aytkanıñ akıl» – dep,
Kudalaşıp mal aydap,
Kulduk urgan may çaynap,
Mına mınday kebi bar,
Akundun kızı Ayçürök
Manaska kelin ceri bar.
Til al Toltoy baatırım,
Semeteydin katını.
Munun kımbat cerde daynı bar,
Kız ala turgan zaybı bar,
Senin zaybıñ al aldı,
Anın zaybın sen alsañ
Amız mınday akırı.
Añdaçı, Toltoy baatırım!
Ceti-Özöndö Cediger
Cetip cıyıp alalık,
Ooganga bülük salalık,
Manastın uulu Semetey
Munun katının tartıp alalık.
Ayçüröktü talaşsak,
Çaçılıp ketsin bar malıñ,
Manastın uulu Semetey
Katının tartıp alganda,
Kalabı senin armanıñ.

Altın küpe taktım,
Sana adayıp sakladım.
Sözümü sağlam tutunuz,
Gelin edip alınız,
«Âmin» – deyip el açıp,
Başını bağlayıp koyunuz» –
Deyip o zaman söyleyince,
«Olur, Akun – deyip,
Bu dediğin akıl» – deyip,
Dünürleşip mal sürüp,
Kullukla eğilip yağ çiğneyip,
İşte böyle sözü var,
Akun'un kızı Ayçürök'ün
Manas'a gelinlik yeri var.
Sözümü tut, Toltoy bahadırım,
Semetey'in karısıdır o.
Onun izi değerli yerdedir,
Alacağı kız, eşi var,
Senin eşini o aldı,
Onun eşini sen alsan,
Böyledir bunun sonu işte.
Anla hele, Toltoy bahadırım!
Ceti-Özön'deki Cediger'i
Varıp derleyip alalım,
Oogan'a kargaşa salalım,
Manas'ın oğlu Semetey'in,
Bunun karısını çekip alalım.
Ayçürök'ü çekişirsek,
Saçılıp gitsin bütün malın,
Manas'ın oğlu Semetey'in
Karısını çekip aldığında,
Kalır mı senin hasretin.

	Oñoy emes Ooganga	*Kolay değil, Oogan'a*
	Oyrondu mıktap salalı,	*Yıkımı adamakıllı salalım,*
69610	Oyron Toltoy, kebimdi uk!	*Yaman Toltoy, sözümü dinle!*
	Oykuçtagan Ayçürök,	*Salınan Ayçürök'ü*
	Koluktu kılıp alalı.	*Gelin edip alalım.*
	Kaptap barıp biz catsak,	*Basıp varıp yatarsak biz,*
	Kıyşaybay turgun cediger,	*Eğilmeden dur, Cediger,*
	Degen kepke könbösö,	*Denen söze razı olmazsa,*
	Karı kızın berbese	*İhtiyar, kızını vermezse,*
	Kerege-talın ıylatıp,	*Keregesini söğüdünü ağlatıp,*
	Ubara bülük salalı,	*Zahmetli kargaşa salalım,*
	Uşüntüp tartıp alalı.	*Böylece çekip alalım.*
69620	Cakşı kepke könbösö,	*İyi söze razı olmazsa,*
	Degen kızdı berbese,	*İstenen kızı vermezse,*
	Tieşelüü sözüm bar,	*Yerinde sözüm var,*
	Tiyişkendi cogotkon	*Sataşanı yok eden*
	Kabılan Koco özüm bar.	*Kaplan Koco ben varım.*
	Türkügün suurup tamdarın,	*Direğini söküp damlarının,*
	Kara döbö señirmin.	*Kara tepe yamacıyım.*
	Tügöl kırıp candarın,	*Canlarını toptan kırıp,*
	Baktarına suu burup,	*Bahçelerine su çevirip,*
	Baykasañ mınça çır kılıp,	*Baksana bunca kavga edip,*
69630	Ala cürsöñ tilimdi	*Sözümü tutup gidersen*
	Tegiz uruş salamın,	*Baştan başa savaş salarım,*
	Teregine suu burup,	*Kavağına su çevirip,*
	Temteñdetip salamın,	*Sendeletip koyarım,*
	Berse dagı berbese,	*Verse de vermese de,*
	Ayçürök tartıp alamın!	*Ayçürök'ü çekip alırım!*
	Aylına salam dümöktü,	*Obasına salarım kargaşayı,*
	Aylasın caman tügötüp,	*Çaresini kötü tüketip,*
	Akırı alam Çüröktü!	*Sonunda alırım Çürök'ü!*
	Cazga maal bolgondo,	*Bahar vakti olduğunda,*
69640	Calduu baytal mingizbeym,	*Yeleli kısrak bindirmem,*
	Baabedinin bat aytıp,	*Baabedin'i tez söyleyip,*
	Capaa salıp carsıtıp,	*Cefa salıp ezdirip,*
	Mintip alam Çüröktü.	*Böyle alırım Çürök'ü.*
	Küzdün künü bolgondo,	*Güz günü olduğunda,*

Kuyruktuu toktu cedirbeym, Kocodon ugup eeligip,
Cazdın künü bolgondo,
Şamıyanın şaylatpaym,
Koş ögüzün baylatpaym,
Cerdin betin açtırbaym,
Koçuuş egin çaçtırbaym.
Sasık amal* kılamın,
Baarı curtun kıramın,
Buzuktu mintip kılamın,
Ayçürök alıp tınamın.

Kuyruklu toklu yedirmem, Koco'dan duyup coşup,
Bahar günü olduğunda,
Çadır tentesini kurdurmam,
Çift öküzünü bağlatmam,
Yerin yüzünü açtırmam,
Bir avuç ekin ektirmem.
Kokuşmuş hile ederim,*
Bütün yurdunu kırarım,
Bozgunu böyle yaparım,
Ayçürök'ü alıp rahat ederim.

Bu düynölük kızıkka
Batkanıñ kanday, er Toltoy,
Ayçürök menen aykalıp,
Catkanıñ kanday, er Toltoy.
Çekeñdegi tırışın,
Argından keldim özüñö
Mañdayıñda ırısmın.
Çındaganda Çınkoco
Çıñaluu kızıl temirmin,
Çın başıña küç kelse,
Astıña salıp aydasañ,
Aalamga buzuk salamın.
On segiz miñ aalamga
Kan kötörüp alamın».
Çüröktün cayın ukkanda
Kayran Toltoy kanetsin,
Çımınday canı çırkırap,
Say-söögü bırkırap,
«Baabedin» – dep bakırıp.
«Baarıñ mında kelgin» – dep,
Cedigerdi çakırıp.
Korosongo koy aytıp,
Kayran Toltoy añgırap,
Añgi aygırday zañgırap,
Kokuy Toltoy turabı,
Çınkoco süröp turganda,
Toltoydu Kuday urabı.

Bu dünyalık keyfe
Dalmana ne dersin, er Toltoy,
Ayçürök ile sarmaş dolaş
Yatmana ne dersin, er Toltoy.
Şakağındaki kırışığı sil,
Argın'dan geldim sana,
Alnındaki talihinim.
İş ciddiye binince Çınkoco,
Su verilmiş kızıl demirim,
Gerçekten başına güç gelirse,
Önüne katıp sürersen,
Âleme bozgun salarım.
On sekiz bin âleme
Seni han kaldırırım».
Çürök'ün hâlini duyunca
Aziz Toltoy ne yapsın,
Sinek kadar canı cıyaklayıp,
İliği kemiği sızlayıp,
«Baabedin» – diye bağırıp.
«Hepiniz buraya gelin» – deyip,
Cediger'i çağırıp.
Koroson'a koyun adayıp,
Aziz Toltoy böğürüp,
Azgın aygır gibi gümbürdeyip,
Vay Toltoy durur mu,
Çınkoco kışkırtıp dururken,
Toltoy'u Tanrı çarpmaz mı.

Oogandarga kol cıyıp,	*Ooganlara karşı ordu toplayıp,*
Oñoy emes mol cıyıp,	*Kolay değil, bol toplayıp,*
Ceti-Özöndö cediger	*Ceti-Özön'de Cediger'i*
Cetik cıyıp alıptır,	*Tastamam toplamış,*
Cetkileñ kolu çogulup,	*Yetkin ordusu derlenip,*
Cer mayışıp kalıptır.	*Yer ezilip kalmış.*
ÇINKOCO, TOLTOY KOL CIYIP BARIP:	*ÇINKOCO İLE TOLTOY'UN ORDU TOPLAYIP VARIP:*
«AYÇÜRÖKTÜ BER» – DEP, AKUN KANDI	*«AYÇÜRÖK'Ü VER» – DİYE, AKUN HANI*
69690 KAMAGANI	*KUŞATMASI*
Boz alaluu tuu alıp,	*Boz alalı tuğ alıp,*
Boyboylogon çuu salıp,	*Bağıra çağıra velvele salıp,*
Ceti-Özönü kozgolup,	*Ceti-Özön'ü yerinden oynayıp,*
Cer mayışkan kol bolup,	*Yeri ezen ordu olup,*
Tölöktün uulu Tölöbay	*Tölök'ün oğlu Tölöbay*
Tömönkü koldun başçısı,	*Aşağı ordunun başçısı,*
Kalça menen Kadırbay	*Kalça ile Kadırbay*
Kançalık koldun cakşısı.	*Nice ordunun iyisi.*
Cetip kaptap aluuga,	*Varıp basıp almaya,*
69700 Çındaganı Çınkoco	*Gerçekten azan Çınkoco*
Çıñaluu kızıl temirdey,	*Su verilmiş kızıl demir gibi,*
Kayrattuusu kan Toltoy	*Yürekli olanı han Toltoy,*
Çoñdugu toonun señirdey,	*Büyüklüğü dağın burnu gibi,*
Cedigerler kuralıp,	*Cedigerler derlenip,*
Küülönüp eköö turganda,	*İkisi köpürüp dururken,*
Kürküröp buyruk kılganda,	*Gürleyip buyruk kıldığında,*
Bursat* surap turdu ele.	*Bursat* isteyip durmuştu.*
Kalıñ kara cediger	*Kalabalık kara Cediger*
Kayaşa aytar kezibi,	*Karşılık verecek çağı mı,*
69710 Kumurskaday kılkıldap,	*Karınca gibi kaynaşıp,*
Boz munar tüşüp bılkıldap, Karıñ mında turasıñ,	*Boz pus çöküp kımıldaşıp, Yaşlın burada durursun,*
Azık-tülük kamdatıp,	*Azık erzak hazırlatıp,*
Tulparlardın baarısın,	*Tulparların hepsine*
Sarı tokum baylatıp,	*Sarı keçe bağlatıp,*

Kürüçtün kürmök cem berip, Kara
kalmak coo emes,
Kündö terin aldırıp,
Ayzaların şaylatıp,
Aybalta kurçtan kamdatıp,
Kalayman tüşkön cakşı emes.
Bütün conduu tulparın
Soguş cakka ıygarıp,
Kırçañgı, coor tulparın
«Carabayt» – dep çıgarıp,
Araga elçi salalı,
At kuyrugun tüyüşüp,
Oogandı kaptap ötüügö,
Tübünö çoguu cetüügö,
Kaptap barıp Oogandı
Kalıñ bülük saluuga,

Manastın uulu calgızdın
Şıkak bolup Çınkoco
Katının tartıp aluuga.
Oyron buzuk kıluuga,
Oykuştagan Çüröktü
Olcolop alıp tınuuga,
Cetik kara cediger
Berbey koyso Akundu,
Cer mayışkan kol menen
Cetip çaap saluuga.
Kara sakal er Tölök
«Baatır Toltoy, Çınkoco
Baarıñ mında turasıñ,
Akılga dıykan dalay curt
Kaptap barsak oroy iş,
Katılışsak caman iş.
Kalıñ koldu cıyışıp,
Katın üçün uruşup,
Kalıñ curt böödö kırılıp,
Andan körö Akunga
Cazı caak, calpak til
Cañılbagan çeçenden

Pirinçten kürmök yem verip, Kara
Kalmak düşman değil,
Her gün terini aldırıp,
Mızraklarını hazırlatıp,
Aybaltayı çelikten hazırlatıp,
Kıyamet kopması iyi değil.
Sırtı sağlam tulparını
Savaş yanına ayırıp,
Uyuz, sırtı yaralı tulparını
«Yaramaz» – diye çıkarıp,
Araya elçi salalım,
At kuyruğunu düğümleyip,
Oogan'ı basıp geçmeye,
Köküne toptan ermeye,
Basıp varıp Oogan'a
Koyu kargaşa salmaya,

Manas'ın oğlu, o yalnızın,
Kışkırtıcı olup Çınkoco,
Karısını çekip almaya.
Yıkıcı bozgun kılmaya,
Salınan Çürök'ü
Ganimet edip rahatlamaya,
Yetkin kara Cediger,
Akun vermezse eğer,
Yeri ezen ordu ile
Varıp vurup dökmeye.
Kara sakal er Tölök:
«Bahadır Toltoy, Çınkoco,
Hepiniz burada durursunuz,
Akılda mahir nice yurt,
Basıp varsak kaba iş,
Sataşırsak kötü iş.
Kalabalık orduyu toplayıp,
Kadın için vuruşup,
Kalabalık yurt boş yere kırılıp,
Ondansa Akun'a,
Yassı çeneli, yayvan dilli,
Yanılmayan hatipten

Cuuçu tüşüp kalalı,
Zorduk-korduk salışpay
Cakşılaşıp alalı.
Tilge kelse Akundun
Baştaşpasa dümöktü

Dünürcü indirelim,
Zorbalık horluk salmadan
İyilikle anlaşalım.
Söze gelirse Akun,
Başlatmazsa kargaşayı,

Berer bolso Çüröktü,
Ceti cüz kızıl bil aydap, Kün esebin eseptep,
Ar kuyrugun örölü,
Akunga kalıñ bereli.
Kuda bolup mal aydap,
Kulduktaşıp may çaynap,
Araga Tölök ketkeni
Kızmattı cakşı salalı,
Akundun kızın alalı,
Akundun kızı Ayçürök
Teñdik menen alalı.
Tegerektep biz barsak,
Tentektikti biz salsak,
Kurt ekeni bilinbey
Ölbögöndön kalışsak,
Oogan da oñoy curt emes
Taş-Kıyanın ceek col
Kız üçün kırgın salışsak, Caynap tüştü cediger.
Andan ölsö bir top can,
Cedigerdin Bagışı,
Bizden ölsö bir top can,
Bagıştın er Toltoyu
Kırgın bolup alışsak,
Kızı katın bolobu?
Kıstap tartıp alganda,
Bizge katın bolobu.
Araga elçi salalı,
Abıdan kabar alalı»,–
Çınkoco, Toltoy, karısı
Cerge tüşüp caynaşıp.
Kabıl kördü uşunu –

Verecek olursa Çürök'ü,
Yedi yüz kızıl fil sürüp, Gün hesabını sayıp,
Her kuyruğunu örelim,
Akun'a başlık verelim.
Dünür olup mal sürüp,
Kullukla eğilip yağ çiğneyip,
Araya Tölök'ün gitmesi,
Hizmeti güzel edelim,
Akun'un kızını alalım,
Akun'un kızı Ayçürök'ü
Hakça, denklikle alalım.
Çepeçevre varırsak biz,
Taşkınlığı salarsak biz,
Kurt olduğu bilinmeden
Ölümden arta kalırsak,
Oogan da kolay yurt değil,
Taş-Kıya'nın kıyı yolu,
Kız için kırgın salarsak, Kaynaşıp indi Cediger.
Onlardan ölse bir yığın can,
Cediger'in Bagış'ı,
Bizden ölse bir yığın can,
Bagış'ın er Toltoy'u,
Kırgına tutuşursak,
Kızı kadın olur mu?
Zorlayıp çekip alınca,
Bize kadın olur mu.
Araya elçi salalım,
İyice haber alalım»,–
Çınkoco, Toltoy, yaşlısı
Yere inip kaynaşıp.
Kabul gördü işte bunu –

Kayran Tölök aytkanın.
Cedigerdin baarısı
Kepti ortogo salışıp,
Cuuçuga baruuga
Adamdı şıygap kalışıp,
Kara sakal Tölöktü
Kaalap çıktı baruuga,
Kalıñ kara cediger
Akundan kabar aluuga.
Tölök cayın surasañ
Araga cürör eptüüsü,
Bir tobunun keptüüsü.
Toltoy menen Kocosu
Kayran Tölök dagı özü –
Tölöktön kabar baştaylı.

Aziz Tölök'ün dediğini.
Cediger'in hepsi
Sözü ortaya koyup,
Dünürcülüğe gitmeye
Adam seçip durup,
Kara sakal Tölök'ü
İsteyip çıkardılar gitmeye,
Kalabalık kara Cediger,
Akun'dan haber almaya.
Tölök'ün hâlini sorarsan,
Araya girecek beceriklisi,
Bir bölüğün sözcüsü.
Toltoy ile Koco'sunun
Aziz Tölök hem kendisi –
Tölök'ten haber başlatalım.

Kagaz cazar moldosu.
Kündü katka saldı emi,
Ay esebin eseptep,
Cıldı kattap aldı emi.
Kalıñ kara cediger
Ceek tartıp kılkıldap,
Cerge tartıp bılkıldap,
Kum-Kıyanın ceek col,
Caynap tüştü cediger
Kaynap tüştü cediger,
Opol-Toodoy zorlugu,
Cer mayışkan köp kolu.
Ayzanı üyüp alışıp,
Mıltıktı toodoy cıyışıp,
Mıktı törö Çınkoco
Bu kılıktı kılışıp,
Tulpardı asa baylaşıp,
Altı-altıdan bölünüp,
Can kazanın kaynatıp,
Cıyırma canga bir beeden
Azıktarın soyuşup,
Kol burçuna ar cüzdön
Karooldu mıktap koyuşup,

Kâğıt yazar mollası.
Günü kayda geçti işte,
Ay hesabını sayıp,
Yılı yazıp aldı işte.
Kalabalık kara Cediger
Kıyı boyunca dalgalanıp,
Yere yayılıp kımıldaşıp,
Kum-Kıya'nın kıyı yolu,
Kaynaşıp indi Cediger,
Kaynayıp indi Cediger,
Opol-Too gibi heybeti,
Yeri ezen çok ordusu.
Mızrağı yığıp alışıp,
Tüfeği dağ gibi toplayıp,
Sağlam törö Çınkoco
Bu işi edip,
Tulparı yedeğe bağlayıp,
Altışar altışar bölünüp,
Can kazanını kaynatıp,
Yirmi cana bir kısraktan
Azıklarını kesişip,
Ordu köşesine her yüzden
Karakolu sağlam koyup,

Koldu cıynap ireettep,
Kabılan Koco er eken
«Karı kızın alam»,– dep,
Kan Akundu bek kurçap,
Kamap catkan kezi eken.
Munu mınday taştaylı,
Aradagı elçisi

Orduyu toplayıp düzene sokup,
Kaplan Koco er imiş,
«İhtiyarın kızını alırım»,– diye,
Han Akun'u berk kuşatıp,
Kuşatıp durduğu çağ imiş.
Bunu böylece bırakalım,
Aradaki elçisi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AK KUĞU AYÇÜRÖK VE KAÇIRILAN AKŞUMKAR

Suusamır ve Kötörmö üzerinden Talas'a süzülen Ayçürök, Manas'ın büyük kümbetinde dua okur, gönenmiş Kırgız yurduna hayran kalır; kırk çiltenin, kaplanın, arslanın, ejderhanın ve Zumuruk kuşunun koruduğu Semetey'i sungur salarken görünce adaklı erini bulduğunu anlar. Keñ-Kol kıyısında Çaçıkey'in yolunu kesip "Abla" diye diz vurur, altı günü sana altısı bana diye kuma olmaya yalvarır; ağır hakaretle kovulunca efsunlu toprağı savurup nazlı hatunu altı gün baygın yatıran bir kara nöbete çarptırır. Yedi gün kuş salmaması için yalvaran Çaçıkey'i kamçısıyla kanlar içinde bırakan Semetey, Külçoro, Kançoro ve on dört yürük atla Ala-Köl'e kuğu avına çıkar. Külçoro "Bu kuğu Mekke'den gelme, kılıktan kılığa giren bir keramet" diye yalvarsa da dinlemez; babasından yadigâr Akşumkar kuğuyu bataklığa serer, fakat Ayçürök sunguru kısa bağından kapıp yer sisi salarak gökyüzünde kaybolur. Yıldırıma dönen Semetey "Akşumkar'ın yüzünden on sekiz bin âlemi dolaşırım" diye ant içer; sungurun yerini söylerse Çaçıkey'i ne kamçılayacağına ne üstüne kuma alacağına yemin edip iki çoroyu ordoya gönderir — ama Çaçıkey, kapısına gelen Külçoro'yu "Görünme, yok ol gözümden!" diye hışımla kovar.

KÜNYE — KEY FACTS

- Akun Han, kuşatan Cediger ordusuna karşı seksen günlük vaad koparır; armağan olarak Çınkoco'nun Kara atı ile Toltoy'un Surkoen'ini, başlık olarak yedi yüz kızıl at ister.
- Ayçürök ak kuğu donunda Kañşıbek, Sıncıbek, Malabek, Bilerik, Töştük, Koşoy, Ümötöy ve Mıradıl'ı sınayıp hepsini eksik bulur; ölen Ürbü'nün ise yalnız yurdunu görür.
- Doksan beş yaşındaki Koñurbay, kuğunun kadın olduğunu sezip oçogor tüfeği ve yayla ateş açar, kanatlı Algara atıyla kovalar; Ayçürök yada büyüsüyle sis ve dolu salıp kurtulur.
- Talas'ta Semetey'i kırk çilten, kara benekli kaplan, çolak gök yeleli arslan, ak yılan ejderha ve Zumuruk kuşu korumaktadır; Ayçürök onda adaklı erini tanır.
- Kuma olmaya yalvaran Ayçürök'ü hakaretle kovan Çaçıkey, efsunlu toprakla çarpılıp altı gün baygın yatar; yedinci gün dile gelir.
- Ala-Köl avında Akşumkar kuğuyu vurur, fakat Ayçürök sunguru kaçırır; Semetey, sungurun yerini söylerse Çaçıkey'i kamçılamamaya ve üstüne kuma almamaya ant içer, Çaçıkey ise soran Külçoro'yu kovar.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Akunkandın çoñ ordo	*Akun Han'ın ulu ordası,*
Darbazası dalay bek,	*Kapısı pek sağlamdır,*
Tokson kulaç biyigi	*Doksan kulaç yüksekliği*
Sırgındagı kalıñ çep.	*Çevresini saran kalın sur.*
Bettep mende kirgidey,	*Bende karşı koyup giremez,*
Al çebinin kalıñı	*O surunun kalınlığı*
Katarlaşıp toguz töö	*Yan yana dizilmiş dokuz deve*
69840 Boşko basıp cürgüdöy.	*Rahatça basıp yürüyecek kadar.*
Oşo turgan Akundun	*Orada duran Akun'un*
Saltanatı bek mıktı.	*Saltanatı pek yücedir.*
Badışalık baatırdın	*Padişah soylu bahadırın*
Kaarına algan adamga	*Gazabına uğrayana*
Kazıp koygon oru bar,	*Kazıp koyduğu çukuru var,*
Kayrattansa Akundun	*Öfkeye kapılsa Akun'un*
Kaynatıp koygon şoru bar.	*Kaynatıp koyduğu çilesi var.*
Anın arı cagında	*Onun öte yanında*
Darbazada munara,	*Kapıda bir kule var,*
69850 Munun cayın suraba,	*Bunun halini hiç sorma,*
Anın beri cagında	*Onun beri yanında*
Kan eken Akun karısı,	*Han imiş yaşlı Akun,*
Kaardangan kişini	*Gazaplandığı kişiyi*
Tartıp salar darısı.	*Çekip deviren barutu var.*
Anın beri cagında,	*Onun beri yanında,*
Kattap adam barbaska,	*Kimse yanaşıp varmasın diye,*
Karagaydan noo kılgan,	*Çam ağacından oluk yapılmış,*
«Karı kızın bergin» – dep, Okuyasın körgöndö	*«Yaşlı, kızını ver» diye, Olanları gördüğünde*
Kança döölör doo kılgan,	*Nice devler dava açmış,*
69860 Tölöktün köönü bölünüp,	*Tölök'ün gönlü böldü,*
Oşondo da Akundun	*O zaman bile Akun*
Kara başın soo kılgan.	*Kara başını sağ tutmuş.*
Darbazada sakçısı,	*Kapıda bekçisi var,*
Tışındagı miñ balban	*Dışındaki bin pehlivan*
Akundu çardap bakçusu.	*Akun'u koruyup gözetir.*
Balbandarı bir başka	*Pehlivanları bambaşka,*
Baarısı colbors köykaşka	*Hepsi kaplan, hepsi seçkin*

Şıyraktarın mekçeytip
Tegiz bedöö malı bar,
Akılman Akun kanı bar,
Balbandarın baykasañ,
Bir balbandın özündö
Miñ balbandın alı bar.
Eşiginin oozunda

Bakmaçısı başkaça,
Bosogodo koñguroo –
Koñguroosu kagılsa,
Koer emes kuu candı.
Ar cagında sakçılar
Okusunan cabılsa,
Arıslanday çamıngan.
Adamdın murdu-kulagın
Tumar kılıp tagıngan
Sakçıları dagı bar.
Eşiktin bir cak cagında
Kılıç tumşuk bili bar,
Katın alçu Toltoydun
Kıyındıgın bilip al.
Çınar tüptüü bagı bar,
Süylögön toogu dagı bar,
Baktan arı ötköndö
Kayran Akun berendin
Minip turgan tagı bar.
Taktın çegi çınar bak,
Ortosunda altın tak.
Baspay mende sandalgan,
Körgön candar tañ kalgan.
Akun kandın al saray
Beyiş çalış körünüp.
Kılıçtarın kımpıytıp
Kıyındarı dagı bar.
Baltaların tayanıp
Başka curtu körünöt,
Mergenderi körünöt.
«Betteşken aman bolboyt» – dep,

Bacaklarını gerip
Hep küheylan atları var,
Bilge Akun gibi hanları var,
Pehlivanlarına baksan,
Bir pehlivanın kendinde
Bin pehlivanın gücü var.
Kapısının ağzında

Bakıcısı bambaşka,
Eşikte bir çıngırak –
Çıngırağı çalınsa,
Sağ komaz kurnaz canı.
Öte yanda bekçiler
Oklarını yağdırsa,
Arslan gibi atılır.
İnsanın burnunu, kulağını
Muska yapıp takınan
Bekçileri dahi var.
Kapının bir yanında
Kılıç hortumlu fili var,
Kadın alacak Toltoy'un
İşinin ne çetin olduğunu bil.
Çınar köklü bağı var,
Konuşan tavuğu bile var,
Bağdan öteye geçilince
Koca Akun erenin
Kurulup oturduğu tahtı var.
Tahtın sınırı çınar bağ,
Ortasında altın taht.
Bende basamaz, bocalar,
Gören canlar şaşakalır.
Akun Han'ın o sarayı
Cennet misali görünür.
Kılıçlarını kuşanmış
Yamanları dahi var.
Baltalarına dayanmış
Başka halkı görünür,
Avcıları görünür.
«Karşı çıkan sağ kalmaz» diye,

Tölöktün köönü bölünöt.	*Tölök'ün gönlü bölünür.*
Tört-beş balban Tölöktü	*Dört beş pehlivan Tölök'ü*
Tegerektep Akunga	*Çevreleyip Akun'a*
Aydap bargan körünöt.	*Sürüp götürdüğü görünür.*
Akunga aydap barganda,	*Akun'a sürüp vardıklarında,*
Akundun cayın surasañ	*Akun'un halini sorarsan*
Sölökötü, söölötü,	*Endamı ve heybeti,*
Takka mingen kelbeti,	*Tahta kurulmuş kameti,*
Körsö köñül bölünöt,	*Gören gönlünü kaptırır,*
Başkaçaraak körünöt.	*Bambaşkaca görünür.*
Akundun cayın suraba,	*Akun'un halini hiç sorma,*
Ak seldesi bir kuçak	*Ak sarığı bir kucak,*
Kocoluk sını körünöt.	*Hocalık hali görünür.*
At başınday kurandan	*At başı gibi Kur'an'dan*
Altımışı cayıluu,	*Altmışı açık serili,*
Moldoluk sını körünöt.	*Mollalık hali görünür.*
Ak sakalın caykagan	*Ak sakalını sıvazlar,*
Aalimdik türü körünöt,	*Âlimlik yüzü görünür,*
Aptiek* tilin baykagan.	*Aptiek* dilinden anlayan.*
Caş kezinde Akun kan	*Genç çağında Akun Han*
Kerüügö salgan tam eken,	*Yamaca kurmuş bir evmiş,*
Oşo Tölök sakal çal eken,	*O Tölök sakallı bir ihtiyarmış,*
Karısı da Akun da	*Yaşlısı da, Akun da –*
Köp añgeme bar eken.	*Çok hikâyeleri varmış.*
Cedigerdin kara sakal Tölögü Kayran	*Cediger'in kara sakal Tölök'ü Yaman*
Koco eli bar.	*Koco'nun eli var.*
Elçi bolup barganda,	*Elçi olup vardığında,*
Ak sakalı carkıldap,	*Ak sakalı parlayarak,*
Kelgin kazday barkıldap,	*Göçmen kaz gibi öterek,*
Akundun aytkan kebi bul:	*Akun'un dediği söz şu:*
«Caragıñdı şaylangan,	*«Silahını kuşanmışsın,*
Kılıçın kınay baylangan,	*Kılıcını sıkı bağlamışsın,*
Kıygaçtagan sen kimsiñ?	*Yan yan bakan sen kimsin?*
Uraanıñ ayt, cayıñ ayt?	*Uranını söyle, halini söyle?*
Uruguñdu ayt, curtuñdu ayt?	*Soyunu söyle, yurdunu söyle?*
Oñ dalısı keñ Koco,	*Sağ omzu geniş Koco,*
Eldigiñdi ayt, coonu ayt?	*Elini söyle, düşmanını söyle?*
Bul Akundun korgongo	*Bu Akun'un kalesine*

Kaçırganıñ emine?
Kaalaganıñ kim ele?
Uçurganıñ emine?
Uruşarıñ kim ele?
Aytçı botom kebiñ» – dep,
Akun ayttı mınday kep.
Kep süylöböy, til aytpay,

Kaarduusun kördü emi,
Kisesine salgan kat
Ala koyup antañdap,
Akun kanga berdi emi.
«Ortodogu cerçi elek,
Araga kelgen elçi elek,
Taraza cıldız tün elek,
Araçının biri elek,
Aytar keptin şartı bar,
Alıp kelgen aldıña
Çınkoco, Toltoy katı bar»,
Katın okup karasa
Kayran Koco atı bar.
Katın okup karasa
Katı şumduk kebi bar:
«Ayçüröktü bersin» – dep,
Oogan kandın baarısın
Kamap kalgan çeni bar.
Teñelişseñ içinde
Ay-aalamdı koybogon
Koconun cayın surasañ,
Bilegi coon, taş cürök,
Bil müçölüü badirek,
Kaydan Çürök kördü eken,
Kaydan Toltoy keldi eken.
Artıkça bilet Akun kan,
Şıgaydın uulu Çınkoco
Kılgan işi tıñ Koco,
Oodarılma er Koco,
Taalim algan Manastan
Dalaydı körgön şer Koco.

Saldırman neyin nesi?
İstediğin kim idi?
Uçurduğun neyin nesi?
Savaşacağın kim idi?
Söyle yavrum sözünü» diye,
Akun söyledi böyle söz.
Söz söylemeden, dil dökmeden,

Gazaplısını gördü işte,
Kesesine koyduğu mektubu
Alelacele çıkarıp,
Akun Han'a verdi işte.
«Aradaki aracıydık,
Araya gelen elçiydik,
Terazi yıldızlı gece idik,
Arabulucunun biriydik,
Söylenecek sözün şartı var,
Önüne getirdiğimiz
Çınkoco'yla Toltoy'un mektubu var»,
Mektubu okuyup baksa
Yaman Koco'nun adı var.
Mektubu okuyup baksa
Mektupta korkunç söz var:
«Ayçürök'ü versin» diye,
Oogan hanlarının hepsini
Kuşatıp durduğu hali var.
Boy ölçüşsen, içinde
Ay-âlemi rahat komayan
Koco'nun halini sorarsan,
Bileği kalın, taş yürek,
Fil gövdeli o alçak,
Nereden Çürök'ü görmüş ola,
Nereden Toltoy gelmiş ola.
Pek iyi bilir Akun Han,
Şıgay'ın oğlu Çınkoco
Yaptığı işi sağlam Koco,
Dönek yiğit o Koco,
Manas'tan talim almış,
Çok şey görmüş aslan Koco.

Keçee karaluu kelip Kanıkey,	*Dün yaslı gelip Kanıkey,*
Kaçıp ketip Semetey,	*Kaçıp gidip Semetey,*
Buulumun bulap oñolup,	*Varını devşirip toparlanıp,*
Bukarga kirip çoñoyup,	*Buhara'ya girip büyüyüp,*
Kökcaldın uulu er küyöö	*Kökcal'ın oğlu er güvey*
Köçüp Talas kelgen go,	*Göçüp Talas'a gelmiş ya,*
Manastın uulu cetimden	*Manas'ın yetim oğlundan*
Mıktı korduk körgön go.	*Ağır hakaret görmüş ya.*
Zayıbın Toltoy albaybı,	*Karısını Toltoy almaz mı,*
69990 Erdigi bar külkana	*Yiğitliği var, külhani,*
Cedigerdin Toltoygo	*Cediger'in Toltoy'una*
Kaçıp konup bukara	*Kaçıp sığınan tebaası*
Kabarın aytıp Çüröktün	*Çürök'ün haberini verip*
Baştagan go dümöktü.	*Başlatmış ya bu belayı.*
Kayran Akun kanıñız	*Koca Akun hanınız*
Akıl oylop turdu emi,	*Akıl edip durdu işte,*
Çır arbıtıp abıdan	*Kavgayı iyice büyütüp*
Çılbır çaynoo* kıldı emi: Akundan ugup ubada,	*Çılbır çaynoo* eyledi işte: Akun'dan vaadi işitip,*
«Seksen künü bolgondo,	*«Seksen gün dolduğunda,*
70000 Bizden kabar algın dep,	*Bizden haber alın diye,*
Kalkına kayttı entelep.	*Halkına döndü koşarak.*
Kuda bolup kalgın – dep,	*Dünür olup kalın diye,*
Kalıñ kara cediger,	*Kalabalık kara Cediger,*
Menin kızım Ayçürök	*Benim kızım Ayçürök*
Tegin kılçu bala emes,	*Bedavaya verilecek kız değil,*
Uşu turgan keñ Opol	*Şu duran geniş Opol*
Tebelep keteer şaar emes. Ubadaga könüşüp,	*Çiğnenip geçilecek şehir değil. Vaade razı olup,*
Kalıñ kara cediger	*Kalabalık kara Cediger,*
Kaptaptırsıñ çoguu ele,	*Topluca akın etmişsin,*
70010 Kalıñ kara cediger	*Kalabalık kara Cediger*
Toltoy menen Kocogo,	*Toltoy ile Koco'ya,*
Ar öltürüp taştagan	*Namus çiğneyip bıraktığım*
Bul kordugum cok ele,	*Bir zulmüm yoktu benim,*
Er öltürüp taştagan	*Er öldürüp bıraktığım*
Künkordugum cok ele.	*Bir kan borcum yoktu benim.*
Ubadabız seksen kün	*Vaadimiz seksen gündür,*

	Kaptap ketpey kokustan,	*Ansızın basıp gelmeden,*
	Sierine cer tappay,	*Sığacak yer bulamayıp,*
	Kırgın bolboy okustan,	*Kazayla kırgın olmadan,*
70020	Kalıñ kolun tıysın de.	*Kalabalık ordusunu dizginlesin de.*
	Katın aları çın bolso,	*Kadın alacağı gerçekse,*
	Degenime könböybü,	*Dediğime razı olmaz mı,*
	Çınkoconun Karaatın	*Çınkoco'nun Karaat'ını*
	Kebez baylap kelbeybi,	*Pamuk bağlayıp getirmez mi,*
	Er Toltoydun Surkoen	*Er Toltoy'un Surkoen'ini,*
	Baş alaarı çın bolso,	*Baş alacağı gerçekse,*
	Baş atına berbeybi,	*Baş atı olarak vermez mi,*
	Ceti cüz kızıl ar aydap,	*Yedi yüz kızıl at sürüp,*
	Bel baylagan beldi taap,	*Bel bağladığı eri bulup,*
70030	Kalıñına berbeybi,	*Başlığına vermez mi,*
	Altı kertip cük cıyıp,	*Altı kat yük yığıp,*
	Aldıñkı coldu çañdatıp,	*Öndeki yolu tozutup,*
	Küyöö bolup kalbaybı,	*Güvey olup kalmaz mı,*
	Kuyup sungan çayı cok,	*Doldurup sunduğu çayı yok,*
	Kuda bolgon malı cok,	*Dünürlük ettiği malı yok,*
	Kol körgözüp kodoñdop,	*Ordu gösterip böbürlenip,*
	Kordukka Çürök berbeymin,	*Zorbalığa Çürök'ü vermem,*
	Aytılımış eki atın,	*Adı anılan iki atını,*
	Maga bersin tartuu atın,	*Bana versin armağan atını,*
70040	Degenine könböymün!»	*Dediğine razı olmam!»*
	Kara sakal er Tölök	*Kara sakal er Tölök*
	Kanı Toltoy, Çınkoco	*Hanları Toltoy'la Çınkoco'ya*
	Kabar aytıp kubanıp,	*Haber verip sevindirdi,*
	Kün esebin seksen kün	*Gün hesabını seksen gün,*
	Erikse elik atışıp,	*Sıkılınca karaca avlayıp,*
	Oogandı kamap catışıp,	*Oogan'ı kuşatıp yatıp,*
	Kaarın salıp Çınkoco,	*Gazabını salıp Çınkoco,*
	Kayrattanıp er Toltoy	*Gayretlenip er Toltoy*
	Kamap catkan cer oşol,	*Kuşatıp yattığı yer odur,*
70050	Emi aytıp bereli	*Şimdi anlatıp verelim,*
	Kayran Çürök kebi oşol:	*Canım Çürök'ün sözü şu:*
	Tierine er tappay,	*Varacak er bulamayıp,*
	Atam kargan, özüm kız	*Babam kocamış, kendim kız,*
	Kamap kelse cediger	*Kuşatıp gelse Cediger,*

	Ay karañgı, tün bürkök,	*Ay karanlık, gece kapalı,*
	Tün emine bolot – dep,	*Gece nice olur diye,*
	Atam kargan, özüm kız	*Babam kocamış, kendim kız,*
	Kün emine bolot – dep,	*Gündüz nice olur diye,*
	Atboroyun sıdırıp,	*Dört bir yanı boydan boya geçip,*
70060	Ay-aalamdın baarısın	*Ay-âlemin tamamını*
	Uçup cürüp men özüm	*Uçup dolaşıp ben kendim*
	Özümö teñtuş erdi taap,	*Kendime denk er bulup,*
	Köñülüm süygön şerdi taap,	*Gönlümün sevdiği aslanı bulup, Beylik*
	Törösüngön Toltoydun	*taslayan Toltoy'un*
	Kalaymandı salayın,	*Başına kıyameti koparayım,*
	Kamap catkan Kocodon,	*Kuşatıp yatan Koco'dan,*
	Kayrattuusu Toltoydon	*Gayretlisi Toltoy'dan*
	Kapkayda kegin alayın.	*Nerde olsa öcümü alayım.*
	Buunayın belimdi,	*Bağlayayım belimi,*
	Izdeyin mıktap teñimdi,	*Arayayım sıkıca dengimi,*
70070	Celikken Koco, Toltoydon	*Azgın Koco'yla Toltoy'dan*
	Dep, öşöntüp munu aytıp,	*Deyip, böylece bunu söyleyip,*
	Bir alayın kegimdi.	*Bir alayım öcümü.*
	Oloñdoy bolgon kayran çaç, Akundun kızı Ayçürök	*Yele gibi gür canım saç, Akun'un kızı Ayçürök*
	Talaşka tüşkön bizdin baş, Belgilenip belsenip,	*Kavgaya düşen bizim baş, Kararını verip bel bağlayıp,*
	Cedigerdin Toltoygo	*Cediger'in Toltoy'una*
	Ne betim menen tieyin,	*Ne yüzle varayım,*
	Aradan çıkkan añgige	*Aradan çıkma o alçağa*
	Aydalıp kaydan cüröyün.	*Sürülüp nasıl gideyim.*
	Kudaydın salgan buyrugu	*Hüda'nın verdiği buyruk*
70080	Uşunday eken köröyün,	*Böyleymiş, göreyim,*
	Eselek Toltoy kakşaalga	*Ahmak Toltoy kabasına*
	Eñkeyip katın bolguça	*Eğilip kadın olmaktansa*
	Er izdep cürüp ölöyün!	*Er arayıp gezerken öleyim!*
	Uluu Beecin tüpkü şaar	*Ulu Beecin, köklü şehir,*
	Şekerdi kör, sözün kör,	*Şekeri gör, sözünü gör,*
	Uçuna çeyin barayın,	*Ucuna kadar varayım,*
	Çolpondu kör, közün kör,	*Çolpan'ı gör, gözünü gör,*
	Kebez belboo, keñ ötük	*Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli*
	Kara cerge kan tamsa	*Kara yere kan damlasa*

70090	Keçildin kanı Koñurbay	*Keçil'in hanı Koñurbay,*
	Kardan appak etin kör,	*Kardan apak etini gör,*
	Cerdin cüzün sıdırıp,	*Yerin yüzünü boydan boya geçip,*
	Kar üstünö kan tamsa,	*Kar üstüne kan damlasa,*
	Cer üstündö döölördün	*Yeryüzünde devlerin*
	Kandı kör da, betin kör,	*Kanı gör de yüzünü gör,*
	Biröön koyboy kıdırıp,	*Birini komadan dolaşıp,*
	Cibekti kör, çaçın kör,	*İpeği gör, saçını gör,*
	Bel baylagan beldi taap.	*Bel bağlanacak eri bulup.*
	Belgilüü kıyın şerdi taap, Almanı kör, başın kör.	*Namlı çetin aslanı bulup, Elmayı gör, başını gör.*
70100	Kol cıynagan Toltoygo	*Ordu toplayan Toltoy'a*
	Korduktu mintip salayın,	*Zilleti böylece salayım,*
	Oluya Çürök özü bar,	*Evliya Çürök'ün kendisi var,*
	Kocosun soyup baş kılıp,	*Koco'sunu kesip baş edip,*
	Mintip kegim alayın.	*Böylece öcümü alayım.*
	Tögöröktün tört burçun	*Dünyanın dört bucağını*
	Tört aylana kıdırıp,	*Dört dolanıp gezeyim,*
	Mediynanın beş burçun	*Mediyna'nın beş bucağını*
	Beş aylana kıdırıp,	*Beş dolanıp gezeyim,*
	Belgilüü cerden bel izdep, Bassa beti carkıldap,	*Belli yerden dayanak arayıp, Yürüse yüzü parlayıp,*
70110	Meltiregen şer izdep,	*Heybetli aslan arayıp,*
	Töbösünön bastırıp,	*Tepesinden bastırıp,*
	Tört tülügün çaçtırıp,	*Dört türlü malını saçtırıp,*
	Kalıñ kazıp orlorun,	*Derin kazıp çukurlarını,*
	Kaynatıp takır şorlorun,	*Kaynatıp büsbütün çilelerini,*
	Kırdırbasam koldorun,	*Kırdırmazsam ordularını,*
	Ketirbesem bolcolun!»	*Bozmazsam hesaplarını!»*
	Ötkörö kıyın şumdu aytıp,	*Pek çetin, kurnaz sözler söyleyip,*
	Bezildep ıylayt kuuragır	*Sızlanıp ağlar zavallı,*
	Beri urganday teñselip,	*Peri çarpmış gibi sallanıp,*
70120	Töbösündö altından kılgan takıya,	*Tepesinde altından yapılma takke,*
	Caratılgan düynögö	*Dünyaya yaratılmış*
	Akundun kızı şurkuya.	*Akun'un kızı, o dilber.*
	Beli tutam, beti ayday,	*Beli bir tutam, yüzü ay gibi,*
	Belgilüü suluu tügöngür.	*Namlı güzeldir tükenesi.*
	Kayran Çürök dolunun	*Canım deli Çürök'ün*

Kay kılıgın aytalı.
Şumdanıp aytkan sözü bar,
Kanga ılayık kanıştın
Kança türdüü kebi bar,
Erdinin üstü cagında
Tüyrügüröök ceri bar,
Tügöngön Çürök beybaktın
Kay cerinde kemi bar.
Altımış topçu, kırk açkıç

Hangi huyunu söyleyelim.
Kurnazca söylediği sözü var,
Hana lâyık hanımın
Nice türlü sözü var,
Dudağının üst yanında
Hafif kıvrık bir yeri var,
Tükenesi bahtsız Çürök'ün
Neresinde kusuru var.
Altmış düğme, kırk anahtar

Körköm tuugan kurgurdun
Omuroodo şarkıldap.
Eki taalay kebi bar,
Aldam özü bilbese,
Akundun kızı Çüröktün
Alban türdüü sözü bar.
Aldam özü bilbese,
Akundun kızı Çüröktün
Alda kanday kebi bar.
Keçee, Belendinin-Belinde,
Beri oynogon cerinde
Beşikte tapkan Akun kan,
Kup uksak mınday kebi bar,
Kurgan Manas uuluna
Kuda bolgon çeni bar.
Çın oluya şurkuya

Güzel doğmuş o körolasının
Göğsünde şakırdar.
İki talihin sözü var,
Allah'ın kendisi bilmezse,
Akun'un kızı Çürök'ün
Türlü çeşit sözü var.
Allah'ın kendisi bilmezse,
Akun'un kızı Çürök'ün
Kim bilir nice sözü var.
Dün, Belendinin-Belinde,
Beri oynadığı yerinde
Beşikteyken bulan Akun Han,
İyi dinlersek şöyle sözü var,
Koca Manas'ın oğluna
Dünür olmuşluğu var.
Gerçek evliya o dilber

AYÇÜRÖK AK KUU BOLUP UÇUP ÇIGIP

CER CÜZÜNDÖGÜ BAATIR ALPTARDI SINAGANI

AYÇÜRÖK AK KUĞU OLUP UÇUP ÇIKIP

YERYÜZÜNDEKİ BAHADIR ALPLARI SINAMASI

Sülöösündöy kerilip,
Süylöögö sözdön erinip,
Akılı tereñ abıdan
Berinin kızı Çüröktün
Tügönbögön kebi bar.
Dünüyönün baarısın

Vaşak gibi gerinip,
Söz söylemeye üşenip,
Aklı derindir hem pek,
Perinin kızı Çürök'ün
Tükenmeyen sözü var.
Dünyanın tamamını

Kıdıruuçu ceri bar.
Bir kişige bilinbeyt,
Bilimdüüsü mınçalık
Bir adamga körünböyt.
Tögöröktün tört burçun
Tört aylanıp kıdırsa,
Çaalıgıp-çarçap turbagan,
Kırk künçülük çöl bolso
Çarçap-çaalıp koybogon,
Türdüü düyüm söz bolso
Tük koyboy baarın oylogon
Urgaaçıdan akılman

Dolaşıp gezdiği var.
Bir kişiye bilinmez,
Bunca bilgili olduğu
Bir insana görünmez.
Dünyanın dört bucağını
Dört dolanıp gezse de,
Yorulup bitkin düşmeyen,
Kırk günlük çöl olsa da
Yorgunluk nedir bilmeyen,
Türlü çeşit söz olsa
Hiç komadan hepsini düşünen,
Kadınlardan bilge olan

Manastın uulu calgızdı
Küyüp cürgön çeni bar.
Colu bolgon Toltoydun
Coo bolorun biliptir,
Cogolup ketken Manastın
Coosunun sıylap cürüptür.
Añıldagan Koconun
Aadanın eçak biliptir,
O düynö ketken Manastın
Arbagın sıylap cürüptür.
«Toltoy kamap kelgende,
Kocodon korduk körgöndö,
Kündölük işi oñolup,
Ay-aalamdı kıdırıp,
Akundun kızı beytaalay
Uçmak boldu cogolup.
Akıl kaçıp kutulbayt
Oşo Çürök kapırdan,
Adis bolgon beytaalay
Arabıça tildi okup,
Ar dubanı tündö okup,
Uçkanı cuma kün bolup,
Ketkeni Kadır tün* bolup.
Atboroyun sıdırıp,
Cerdin üstün kıdırıp,
Çınkoco menen Toltoydun

Manas'ın biricik oğluna
Yanıp tutuştuğu hali var.
Yolu açık Toltoy'un
Düşman olacağını bilmiş,
Yitip gitmiş Manas'ın
Düşmanını bile sayıp durmuş.
Anıran o Koco'nun
Âdetini çoktan bilmiş,
Öbür dünyaya göçen Manas'ın
Ruhunu sayıp durmuş.
«Toltoy kuşatıp geldiğinde,
Koco'dan zulüm gördüğünde,
Gündelik işi yoluna girip,
Ay-âlemi dolaşıp,
Akun'un kızı bahtsız
Uçmak oldu, yitip gitti.
Akıl edip kurtulamaz
O Çürök kâfirden,
Usta olmuş bahtsız,
Arapça dili okuyup,
Her duayı gece okuyup,
Uçtuğu cuma günü olup,
Gittiği Kadir gecesi olup.*
Dört bir yanı boydan boya geçip,
Yerin üstünü dolaşıp,
Çınkoco ile Toltoy'un

Korduguna küyünüp,
Akkuunun kebin kiyinip,
Oogandan çıgıp zakımdap,
Kanat irmep Ayçürök
Çoñ Kaşkarga cakındap,
Kaşkardan kördü kalıñ curt
Kayran ceñeñ tañ kalıp,
Karap tursa oşol el

Zulmüne yanıp yakılıp,
Ak kuğunun donunu giyinip,
Oogan'dan çıkıp süzülüp,
Kanat çırpıp Ayçürök
Büyük Kaşkar'a yaklaşıp,
Kaşkar'dan gördü kalabalık halkı,
Canım yengen şaşakalıp,
Bakıp dursa o halkın

Tögörök bışkan nanı bar,
Tört buluñ bolgon tamı bar.
Tiygen adam oñobu,
Oşo kezde Kaşkardı
Karatıp turgan Kañşıbek,
«Kadırman erdin biri» – dep, Bul öñdöngön sartıñdı
Sınap kördü Ayçürök.
Kañşıbek cayın karasa,
Tüpök sakal tüksüygön
Tügöngürdün biri eken,
Kerbenderin başkarıp,
Coldo cürgön eme eken,
Boz kaçırın kekeytip,
Çomgo mingen eme eken.
Isık caydı caylagan,
Bassa-tursa beline
Ketmendey tokoç baylagan,
Coru kuyruk çoñ ketmen
Conuna salıp kaylagan,
Açık köynök, caydak töş,
Belgilüü emes, bel emes,
«Beren» dep mende işenip,
Tie turgan er emes.
Körgüsü kelbey sıdırıp,
Beri tarttı kıdırıp,
Erkeç Tamdı aştı emi,
Çoñ Ancıyandı bastı emi,
Ancıyandın Sıncıbek
Anı sınap öttü emi.

Yuvarlak pişmiş ekmeği var,
Dört köşe kurulmuş evi var.
Varan insan iflah olur mu,
O zamanlar Kaşkar'ı
Buyruğunda tutan Kañşıbek,
«Saygın erin biridir» diye, Bu kılıklı sartını
Sınayıp gördü Ayçürök.
Kañşıbek'in haline baksa,
Püskül sakalı kabarmış
Tükenesinin biriymiş,
Kervanlarını yönetip,
Yollarda gezen biriymiş,
Boz katırını dikleştirip,
Semere binen biriymiş.
Sıcak yazı yaylayan,
Yürüse dursa beline
Ketmen kadar somun bağlayan,
Akbaba kuyruklu koca ketmeni
Sırtına vurup taşıyan,
Açık gömlek, çıplak göğüs,
Namlı değil, dayanak değil,
Bende «eren» diye inanıp
Varılacak er değil.
Görmek istemeyip süzülüp,
Beriye döndü dolaşıp,
Erkeç-Tam'ı aştı işte,
Büyük Ancıyan'a bastı işte,
Ancıyan'ın Sıncıbek'i –
Onu sınayıp geçti işte.

Sıncıbekti sınasa,
Cıyılganda akıl cok,
Cılas bolgon bulardın
Attarının baarı aygır
Kuyuşkanı takır cok.
Kök kepiçin tepeytip,
Argımagın kekeytip,
Kozu kara koçkordoy
Korçoñdogon kul eken,
Erkek kara kargaday
Tokçoñdogon uul eken.

Sıncıbek'i sınasa,
Hepsini toplasan akıl yok,
Kahrolasıca bunların
Atlarının hepsi aygır,
Kuskunları hiç mi hiç yok.
Gök pabucunu bastırıp,
Küheylanını kasıp,
Kuzulu kara koç gibi
Kasılıp duran bir kulmuş,
Erkek kara karga gibi
Şişinip duran bir oğulmuş.

Uşunu baatır eken – dep,
Tilegi kabıl kelbegir,
Tikteşe ketse er Toltoy
Çay kaynatım koebu.
Sarttardın çaar-ala çapanı
Ne betim menen kiemin,
Buga kantip tiemin,
Buçuk bolgon emedey
Çümkönüp kantip cürömün.
Andan ötüp sıdırıp,
Cana ketti Ayçürök
Cana eldi kıdırıp,
Margalañda Malabek,
Malabekti çaldı ele.
Kokon, Taşken cer eken,
Koendoy okşoş el eken.
«Kayra aytsam, kayra kep
Kayra aytıp cürömbü,
Kadimkinin sürötün
Canagıday dedi – dep,
Artık Çürök küyünüp,
Çom mingenden tüñülüp,
Çoçunup tarttı ber cakka.
Cerdin üstün sıdırıp,
Kulak ukkan alptardın
Biröön koyboy kıdırıp.
Cerdin üstün çalayın,

Buna bahadır imiş diye,
Dileği kabul olmayasıca,
Karşı karşıya gelse er Toltoy
Bir çay kaynatımı sağ kor mu.
Sartların alaca kaftanını
Ne yüzle giyerim,
Buna nasıl varırım,
Burnu basık biri gibi
Örtünüp nasıl gezerim.
Ondan geçip süzülüp,
Yine gitti Ayçürök,
Yine elleri dolaşıp,
Margalañ'da Malabek,
Malabek'e uğradıydı.
Kokon, Taşken yeriymiş,
Tavşana benzer halkmış.
«Yine söylesem, yine söz,
Yeniden söyleyip durur muyum,
Öncekinin suretini
Az önceki gibiydi de, deyip,
Üstün Çürök yanıp yakılıp,
Semer binenden umut kesip,
Ürküp döndü beri yana.
Yerin üstünü boydan boya geçip,
Kulağın duyduğu alpların
Birini komadan dolaşıp.
Yerin üstünü yoklayayım,

Kerektüünü tabayıñ.
Keyip cürüp neteyin,
Busurmandan tüñülsöm
Kapırga kirip keteyin.
Armansız bolboy çalayın,
Busurmandın alptarın
Biröön koyboy barayın.
Ketmen-Töbö cerdegen,
Kelbersigen er degen,
Atı ketken Alayga,

Gerekeni bulayım.
Dertlenip gezip nideyim,
Müslümandan umut kesersem
Kâfire girip gideyim.
Gönlümde ukde kalmadan yoklayayım,
Müslümanın alplarını
Birini komadan varayım.
Ketmen-Töbö'yü yurt tutan,
Çalımlı bir er denen,
Adı yayılmış Alay'a,

Arbagı ketken dalayga,
Aykoconun Bilerik,
Bir köröyün imerip».
Aykoconun Bilerik
Bilerikke keldi ele,
Anı sınap kördü ele:
Col corgoluu kıltıldak
Corgo çalış kişi eken,
Otursa-tursa cuungan
Moldo çalış kişi eken.
Bir cerden öödö turbagan
Ayıp çalış kişi eken,
Seldesi tüşpös başınan
Zayıp çalış kişi eken.
Kuday kılgan işimdi
Kuuragan Toltoy koebu,
Zayıp çalış kişimdi.
Ala şayı köynöktü
Ne betim menen kieyin,
Özü da mandem kişi eken
Ne betim menen tieyin.
Andan öttü sıdırıp,
Arı tarttı kıdırıp,
Maseyildi bastı emi,
Keñ Kakşaaldı aştı emi.
Al Kakşaaldın oyunda,
Caman-Suunun boyunda,
Saparbaydı cerdegen,

Ünü yayılmış nicelere,
Aykoco'nun Bilerik'i,
Bir göreyim uğrayıp».
Aykoco'nun Bilerik'i –
Bilerik'e geldiydi,
Onu sınayıp gördüydü:
Yolu rahvanlı, kırıtkan,
Yorgaya çalar kişiymiş,
Otursa kalksa yıkanan,
Mollaya çalar kişiymiş.
Bir yerden kalkıp doğrulmayan,
Kusurluya çalar kişiymiş,
Sarığı düşmez başından,
Kadına çalar kişiymiş.
Hüda'nın kıldığı işimi
Zavallı Toltoy kor mu,
Kadına çalar kişimi.
Alaca ipek gömleği
Ne yüzle giyeyim,
Kendi de sakat kişiymiş,
Ne yüzle varayım.
Ondan geçti süzülüp,
Öteye döndü dolaşıp,
Maseyil'e bastı işte,
Geniş Kakşaal'ı aştı işte.
O Kakşaal'ın ovasında,
Caman-Suu'nun boyunda,
Saparbay'ı yurt tutan,

Kulansarık kıştagan,
Toguz uuldun kencesi,
Bir Kudaydın bendesi,
Elemandın erkesi.
Kulansarık cerdegen,
Kurup kalgan kökcaldı
Mendeden bölök er degen
Ok ötpös ton kiyişken,
Cer astına ceti döö
Ceke kirip tiyişken,
Cekeme* belge kurçangan,

Kulansarık'ta kışlayan,
Dokuz oğlun küçüğü,
Bir Hüda'nın kulu,
Eleman'ın nazlısı.
Kulansarık'ı yurt tutan,
Kahrolası kökcalı
Bendeden başka er denen,
Ok geçmez kaftan giymiş,
Yerin altına yedi deve
Tek başına girip çatmış,
Cekeme'yi beline kuşanmış,*

Ceti tümön coo kelse
Ceke aralap kol salgan,
Eñçeger candın ereni,
Eçen döönün bereni,
Er Töştük sınap ötüügö,
Munu körö ketüügö,
Köönünö caksa tiyüügö,
Namız kılbay, ar kılbay
Tokol bolup cürüügö:
«Köönünö caksa Töştüktü
Eerçitip cürüp er kılıp,
Cedigerdin Toltoydu
Kara cer menen teñ kılıp,
Kalaymandı salbasa
Köönümö caksa Töştüktü,
Küyöö kılıp albasam».
Bulut menen zakımdap,
Elemandın Töştükkö
Kirip bardı cakındap:
«Bilegi coon şer eken,
Baatır Töştük er eken,
Caş kezinde kezikse
Uşu Töştük sultanga
Tiyip alar er eken.
Uzun boyluu, keñ dalı,
Arı balban, arı şer
Altımıştan ötüptür,

Yedi tümen düşman gelse
Tek başına dalıp saldıran,
İri yarı canların ereni,
Nice devin yiğidi,
Er Töştük'ü sınayıp geçmeye,
Bunu görüp gitmeye,
Gönlüne yatarsa varmaya,
Namus etmeden, ar etmeden
Kuma olup yaşamaya:
«Gönlüme yatarsa Töştük'ü
Yanıma alıp er edip,
Cediger'in Toltoy'unu
Kara yerle bir edip,
Kıyameti koparmazsam,
Gönlüme yatarsa Töştük'ü
Güvey edip almazsam».
Bulutla birlikte süzülüp,
Eleman'ın Töştük'üne
Yaklaşıp girip vardı:
«Bileği kalın aslanmış,
Bahadır Töştük ermiş,
Genç çağında rastlasaydım
Şu Töştük sultana
Varılacak bir ermiş.
Uzun boylu, geniş omuzlu,
Hem pehlivan, hem aslan,
Altmışı geçmiş,

Azırkı caşı berendin
Cetimişke cetiptir,
Cigittikten köçüptür,
Karılıkka cetiptir.
Isığı ketip koynunun,
Kubatı ketip oynunun,
Kartayganda bu canga
Kay betim menen tieyin.
Karıp kelgen can eken,
Karap tursam kolunda
Törт katını bar eken,
Bolboso Töştük oluya,

Şimdiki yaşı yiğidin
Yetmişe ermiş,
Yiğitlikten göçmüş,
İhtiyarlığa ermiş.
Koynunun sıcağı gitmiş,
Oyununun gücü gitmiş,
Kocamışken bu cana
Ne yüzle varayım.
Kocamış bir canmış,
Bakıp dursam elinde
Dört karısı varmış,
Yoksa Töştük evliyadır,

Kocozaada can eken.
Eñkeyip ketken ereni,
Caş kezinde Töştük döö
Kıyla döönün bereni.
Altın başı agıptır,
Cigittik dooru ötüptür,
Abışka doorgo cetiptir.
Oşol ayıbı bolboso,
Kayran Töştük kanetet,
Çayiñgi sınduu ton kiyip,
Ot kaşına bögüptür,
Çalkuyruk sınduu at minip, Kayran abañ kanetet
Çalkalayt ele er Töştük»,
Öödö bolboy çögüptür.
Karılıktan kemitip,
Kayra tarttı Ayçürök.
Izge salıp uçtu emi,
Mına oşondo Ayçürök
Çeç-Töbögö tüştü emi.
Çeç-Töbönü cerdegen,
Çenebegen er degen,
Baylanıp kalgan baatırdın
Koşoydun ketip karuusu,
Bagın açkan er Koşoy,
Baylanıp kalgan bazardın

Hocazade bir canmış.
Beli bükülmüş ereni,
Genç çağında Töştük dev
Nice devin yiğidiydi.
Altın başı ağarmış,
Yiğitlik devri geçmiş,
İhtiyarlık çağına ermiş.
O kusuru olmasa,
Canım Töştük nitsin ki,
Çayiñgi misali kürk giyip,
Ocak başına çökmüş,
Çalkuyruk misali at binip, Canım ağan nitsin ki,
Kurulurdu er Töştük»,
Doğrulamadan çöküp kalmış.
İhtiyarlıkça kusur bulup,
Geri döndü Ayçürök.
İz sürüp uçtu işte,
İşte o zaman Ayçürök
Çeç-Töbö'ye indi işte.
Çeç-Töbö'yü yurt tutan,
Ölçüye sığmaz er denen,
Bağlanıp kalmış bahadırın
Koşoy'un gücü gitmiş,
Bahtını açan er Koşoy,
Bağlanıp kalmış pazarın

	Birin biri körö albay,	*Birbirini göremeden,*
	Şaarın açkan er Koşoy.	*Şehrini açan er Koşoy.*
	Çın oluya karıya,	*Gerçek evliya ihtiyar,*
	Çın bilimdüü oluya.	*Gerçek bilgili evliya.*
	Batası* curttu bayıtkan,	*Duası* yurdu zengin eden,*
	Kartaygan Koşoy kan abam	*Kocamış Koşoy han ağam*
	Baykagandı carıtkan,	*Gözettiğine ışık veren,*
70390	Baygambar* çalış oluya.	*Peygamber'e* çalar evliya.*
	Kalıypadan* kat alıp,	*Halifeden* mektup almış,*
	Kanzaadadan bata alıp,	*Hanzadeden dua almış,*
	On eki birge kol berip,	*On iki pîre el vermiş,*
	Zayıpburuş* atangan.	*Zayıpburuş* diye anılmış.*
	Batası curttu bayıtkan,	*Duası yurdu zengin eden,*
	Baykasa candı carıtkan,	*Bakınca cana ışık veren,*
	Ak sakalın caykagan,	*Ak sakalını sıvazlayan,*
	Aptiek sözün baykagan.	*Aptiek sözünü gözeten.*
	Kızırduu sultan kımbat er, Kirip kelse Ayçürök	*Hızırlı sultan, aziz er, İçeri girse Ayçürök,*
70400	Kıyın sınçı Ayçürök	*Usta sınayıcı Ayçürök'ün*
	Sınap turgan oşo cer.	*Sınayıp durduğu yer orası.*
	Abañdın cayın suraba,	*Ağanın halini hiç sorma,*
	Ömürdü Kuday beriptir,	*Ömrü Hüda vermiş,*
	Caşı cüzgö tayap keliptir.	*Yaşı yüze dayanmış.*
	Caş kezinde bul abam	*Genç çağında bu ağam*
	Ceti-Suuday kayran cer	*Ceti-Suu gibi canım yeri*
	Ebi menen cer kılgan,	*Ustalıkla yurt kılmış,*
	Ceti-Suunun kırgızın	*Ceti-Suu'nun Kırgız'ını*
	Eptep cürüp el kılgan.	*Uğraşa uğraşa el kılmış.*
70410	Sınap körsö abañdı	*Sınayıp görse ağanı,*
	Tirüü dese sanda cok,	*Diri dese sayıda yok,*
	Ölüü dese kördö cok,	*Ölü dese mezarda yok,*
	Koşoy cagıp alganda,	*Koşoy ateşini yaktığında,*
	Sagızgan, taanday çurkurap,	*Saksağan, karga gibi bağrışıp,*
	Kazanınan kaş ketken,	*Kazanından bereket gitmiş,*
	Ceti-Suunun kırgızı –	*Ceti-Suu'nun Kırgız'ı –*
	Kapırlardan baş ketken.	*Kâfirler yüzünden baş gitmiş.*
	Birinin tilin biri albay,	*Biri birinin sözünü dinlemez,*
	Kırgızdardın baarısı	*Kırgızların hepsi*

Kütüp alar el emes,
Küptümdü tabar er emes.
Çoñ atam menen teñ eken.
Çarçagan Koşoy bul döögö
Tañılıp cürüp neteyin,
Cer cüzündö döölördün
Baarısın körüp ötöyün.
Keñ Isık-Köl kıştagan,
Eki Kemin caylagan,
Egiz kara at baylagan,
Kara üñkürdü üy etken,
Ürbünü sınap ketüügö,
Eli kalıp özü cok.
Er Ürbünün közü cok,

Ağırlayacak el değil,
Derdimi anlayacak er değil.
Büyük babamla yaşıtmış.
Yorgun Koşoy, bu deve
Bağlanıp kalıp nideyim,
Yeryüzünde devlerin
Hepsini görüp geçeyim.
Geniş Isık-Köl'de kışlayan,
İki Kemin'de yaylayan,
İkiz kara at bağlayan,
Kara mağarayı ev eden,
Ürbü'yü sınayıp gitmeye,
Eli kalmış, kendi yok.
Er Ürbü'nün kendisi yok,

Bügün körgön erteñ cok,
Uşunday eken düynö bok.
Baştıgı Ürbü ölüptür,
Çabılgandan çaçılıp,
Caman curt künün körüptür. Mende işeneer er emes.
Özöngö eli konuptur,
Özü ölüp er Ürbü
Örт öçköndöy boluptur.
Ürbüdön Çürök tüñülüp,
Çoñ-Kaştekti aştı emi,
Çöl cer menen kıdırıp,
Keñ Ileni bastı emi.
Bööt-bööt bel basıp,
Budurmak aşuu cer basıp,
Beli katuu er degen,
San-tümön cerdi sıdırıp,
Mıradıldı kördü ele.
Sarı-Arkanı kıdırıp,
Sarı-Arkaga barganda,
Mından kördü kızık el:
Taruusun taştay taptagan,
Caratılgan calgızın
Katının kızday maktagan,

Bugün görülen yarın yok,
Böyleymiş şu boktan dünya.
Başları Ürbü ölmüş,
Vurgun yiyip dağılmış,
Zavallı halk kara gün görmüş. Kulun güveneceği er değil.
Vadiye eli konmuş,
Kendi ölüp er Ürbü,
Yangın sönmüş gibi olmuş.
Ürbü'den Çürök umut kesip,
Çoñ-Kaştek'i aştı işte,
Çöl yerlerden dolaşıp,
Geniş İle'ye bastı işte.
Tepe tepe bel basıp,
Engebeli aşıt yerler basıp,
Beli sağlam er denen,
Sayısız tümen yeri geçip,
Mıradıl'ı gördüydü.
Sarı-Arka'yı dolaşıp,
Sarı-Arka'ya vardığında,
Burada gördü tuhaf bir el:
Darısını taş gibi döven,
Yaratılmış biriciğin
Karısını kız diye öven,

Bir ekenin bilbegen.
Şıldır ayran, kök kurut,
El çetinde karoolçu
Kazaktardın kan Kökçö,
Kökçönün uulu Ümötöy,
Ümötöy sınap kirdi emi.
Sarı-Arkanın keriden
Altımış balban canında
Salbırın kelgen cerinen,
Coldoşko munu alıptır,
Sınap turdu Ümötöy:
Dümbül kıyal köödönsüz
Torpok çalış Ümötöy,
Bet algan coogo kirgende
Altı doñuz, törт kaman
Korkok çalış Ümötöy.
Belge tañuu bel emes,
Bek işener er emes,
Bir kaçkanda toktobos,
Korkoktuk cayı körünöt,
Cüyö bilbes dümpüldök,
Çorkoktuk cayı körünöt.
Tim işener el emes,

Tiyip alar er emes,
Cedigerdin Toltoyu
Erdigi mından kem emes.
Kökçönün uulu Ümötöy
Tuura uçup Ayçürök
Turbay-tınbay er izdep,
Talaa-Çelek bastı emi,
Too-Çelekti aştı emi,
Isık-Köldü kıdırıp,
Kızıl-Kıya bardı emi.
Kızıl-Kıya cerdegen,
Kırımdın uulu Mıradıl
Özü cayçı kul eken,
Otura kalıp siybegen,
Etegi cerge tiybegen,

Bir olduğunu bilmeyen.
Cıvık ayran, gök kurut,
El ucunda gözcü
Kazakların hanı Kökçö,
Kökçö'nün oğlu Ümötöy,
Ümötöy'ü sınamaya girdi işte.
Sarı-Arka'nın sırtlarından
Altmış pehlivan yanında,
Avdan döndüğü yerinden,
Yoldaş diye bunları almış,
Sınayıp durdu Ümötöy'ü:
Ham hayalli, şuursuz,
Danaya çalar Ümötöy,
Yüz tuttuğu düşmana girince
Altı domuz, dört yaban domuzu
Korkağa çalar Ümötöy.
Bele bağlanacak dayanak değil,
Sağlam güvenilecek er değil,
Bir kaçınca durmaz,
Korkaklık hali görünür,
Usul bilmez paldır küldür,
Beceriksizlik hali görünür.
Öylece güvenilecek el değil,

Varılacak er değil,
Cediger'in Toltoy'u
Yiğitlikte bundan aşağı değil.
Kökçö'nün oğlu Ümötöy'den
Dosdoğru uçup Ayçürök,
Durmadan dinlenmeden er arayıp,
Talaa-Çelek'e bastı işte,
Too-Çelek'i aştı işte,
Isık-Köl'ü dolaşıp,
Kızıl-Kıya'ya vardı işte.
Kızıl-Kıya'yı yurt tutan,
Kırım'ın oğlu Mıradıl,
Kendisi yadacı kulmuş,
Oturarak işemeyen,
Eteği yere değmeyen,

Baatırdıgı bar eken,
Etegi cerge tiybegen,
Barbardıktı bilbegen
Kapırdıgı bar eken.
Altı soloon, tört mancuu
Kadimki Sandal-Bulakka
Kaptatıp uusun salıptır,
Uuga çıgıp kalıptır,
Atıp alıp Mıradıl
Dardalaktap kalıptır.
Kızıl mıyan*, kök köynök
Kay betim menen kieyin,
Kızıl kindik kıtayga
Dinsiz kara dinsizge,
Din bilbegen birsizge,
Kay betim menen tieyin.

Bahadırlığı varmış,
Eteği yere değmeyen,
Yaradan'ın varlığını bilmeyen
Kâfirliği varmış.
Altı Soloon, dört Mancu,
Bildik Sandal-Bulak'a
Baskın verip ağı salmış,
Ava çıkmış o ara,
Vurup avlayıp Mıradıl
Böbürlenip kalmış.
Kızıl mıyan, gök gömlek –*
Ne yüzle giyeyim,
Kızıl göbekli Kıtay'a,
Dinsiz kara dinsize,
Din bilmez imansıza,
Ne yüzle varayım.

Arı tartıp sıdırıp,
Kakançındın Beecindi,
Kara kurttay kapırdı,
Kan Koñurbay baatırdı,
Kılımga atı ugulgan,
«Kazat kılam» dep barıp.
Busurmandın kıyla döösü kırılgan. Çın agı cok karası,
Cürögünön çañ çıkkan,
Kabarınan can çıkkan,
Beecinge mıktı kan çıkkan,
Kebez belboo, keñ ötük
Keçildin kanı Koñurbay
Kelbersigen çoçkogo,
Ak sakalduu karıdan
Surap cürgön oşondo.
Kalayıktın baarınan
«Koñurbay sınap kalayın,
Keçildin kanı çoçkonun
Kelbetin körüp alayın».
Dep, öşöntüp Ayçürök
Kürpüldöktün sazına

Öteye çekip süzülüp,
Kakançın'ın Beecin'ini,
Kara kurt gibi kâfiri,
Han Koñurbay bahadırı,
Çağlara adı duyulan,
«Gaza ederim» deyip varıp.
Müslümanın nice devi kırılmış. Gerçek akı yok, karası,
Yüreğinden toz kopan,
Haberinden can çıkan,
Beecin'e sağlam han çıkmış,
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keçil'in hanı Koñurbay,
Çalım satan o domuzu,
Ak sakallı ihtiyardan
Sorup öğrenmişti o zaman.
Ahalinin hepsinden:
«Koñurbay'ı bir sınayayım,
Keçil'in hanı domuzun
Endamını görüp alayım».
Deyip, böylece Ayçürök
Kürpüldök'ün sazlığına

Çukul kirip barganda,
Koñurbay körsöñ emi kör,
Bacıga cıygan san kara,
Beecindegi tümön mal,
Koñurbaydın san cılkı
Catkan eken kıcıldap,
Kumurskaday bıcıldap,
Karasa közgö ilinbey,
Bu kapırdın cılkısı
Tilingeni bilinbey,
Koñurbaydın san cılkı
Türdüü-türdüü mal eken,
Türmöktölüü mal eken,
Çıyırçıktay sarı ala,
Bir türkünü cılkının
Çıpka kuyruk cılkının
Bileriktüü sur cılkı,
Minilbegen kür cılkı.

Kara calduu kulası,
Kacıldagan kalçanın
Kay kılıgın aytalı,
Minilbegen cılası.
Tomogoluu torusu,
Ecigeydey ceerdesi,
Cer cüzünö bilingen
Koñurbaydın daanası.
Cılkısın körüp kubanıp,
Cırgap turdu Ayçürök.
Kulun-tayı bölünüp,
Tüz cer menen çurkurap,
Kulan bolup carışıp,
Kutpa cagı cılkının
Kır-Kayıñdın betinde,
Ildıy cagı cılkının
Kürpüldöktün çetinde,
Cılas bolgon kıtaydın
Cılkısı sanga cetiptir,
Opsuz bayıp ketiptir.

Yakınına sokulup vardığında,
Koñurbay'ı görürsen şimdi gör,
Bâc diye yığdığı sayısız davar,
Beecin'deki tümen mal,
Koñurbay'ın sayısız yılkısı
Yatıyormuş kaynaşıp,
Karınca gibi kaynaşıp,
Baksan göz seçemez,
Bu kâfirin yılkısı
Dilinip alınsa bilinmez,
Koñurbay'ın sayısız yılkısı
Türlü türlü malmış,
Küme küme malmış,
Sığırcık gibi sarı ala,
Yılkının bir bölüğü,
Süzme kuyruklu yılkının
Bilezikli boz yılkısı,
Binilmemiş semiz yılkısı.

Kara yeleli kulası,
Geveze o Kalça'nın
Hangi huyunu söyleyelim,
Binilmemiş körpesi.
Tomağalı dorusu,
Ecigey misali kızılı,
Yeryüzüne nam salmış
Koñurbay'ın seçkini.
Yılkısını görüp sevinip,
Keyiflenip durdu Ayçürök.
Kulunu tayı ayrılıp,
Düz yerden koşuşup,
Kulan olup yarışıp,
Yılkının kuzey yanı
Kır-Kayıñ'ın yamacında,
Yılkının aşağı yanı
Kürpüldök'ün kıyısında,
Kahrolası Kıtay'ın
Yılkısı sayısızı bulmuş,
Ölçüsüz zenginleşmiş.

Bayıp ketken sebebi -
Keçildin mıktı kanı eken,
Kılıgı bölök keçili,
Ögüzü karıp özü ölgön,
Ölüp kalsa adatı
Ölgöndün malın teñ bölgön.
Serkesin seter* kötörgön,
Mingeni ıyık at bolgon,
Urgaaçı menen cat bolgon.
Azoo atın tokungan,
Üydöy bolgon çoñ burkan*
Oşonu «Kuday» eken dep
Taazim kılıp çokungan.
Kebez belboo, keñ ötük
Keçildin kanı Koñurbay
Keçüüdön çıktı barbayıp,
Algara külük culkuntup,
Altından çılbır bulkuntup,

Zenginleşmesinin sebebi –
Keçil'in sağlam hanıymış,
Huyu başkadır Keçil'in,
Öküzü kocayıp kendi ölen,
Ölüp kaldığında âdeti,
Ölenin malını eşit bölmek.
Tekesini seter edinen,*
Bindiği kutsal at olan,
Kadından uzak duran.
Azgın atını eyerleyen,
*Ev kadar büyük burkanı**
O imiş «Hüda» deyip
Tazim edip ona tapınan.
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keçil'in hanı Koñurbay
Geçitten çıktı kabararak,
Algara yürüğü depretip,
Altından yuları çekiştirip,

Kelişimdüü can eken,
Keçildin mıktı kanı eken.
Biröön koyboy çaçkanda
Çoñ ötük butta çoykoyup,
Korozdoy moynu koykoyup,
Köz aynegi balkıldap*,
Köökördöy bolgon şuru taş*
Altımış kıtay, kırk kalday
Töbösündö carkıldap.
Körsö köñül bölünüp,
Kök ala sakal, zor mancuu
Alek bolup adaşıp,
Opol-Toodoy körünüp.
Buurul çalgan murutu
Mayluu balta sabı okşop,
Murununun çoñdugu
Selebenin* kabı okşop.
Eki közdün kıçıgı
Açılıp kalgan körgö okşop,
Tolup kalgan kezi eken,

Yakışıklı bir canmış,
Keçil'in sağlam hanıymış.
Birini komadan saçınca
Koca çizme ayakta kurumlu,
Horoz gibi boynu dik,
Göz camı ışıldayıp,*
*Kökör gibi mercan taşı**
Altmış Kıtay, kırk kalday
Tepesinde parlayıp.
Gören gönlünü kaptırıp,
Kır sakallı, iri Mancu
Telaşa düşüp yolunu şaşırıp,
Opol Dağı gibi görünüp.
Kırlaşmış bıyığı
Yağlı balta sapına benzer,
Burnunun büyüklüğü
Selebe kınına benzer.*
İki gözünün çukuru
Açılıp kalmış mezara benzer,
Dolup taştığı çağıymış,

	Ay mañdayın karasa	*Ay alnına bakarsan*
	Bay caylagan törgö okşop.	*Bey yaylamış başköşeye benzer.*
70610	Bolup kalgan kezi eken.	*Olgunlaştığı çağıymış.*
	Baatırdıgı bir başka,	*Bahadırlığı bambaşka,*
	Balbandıgı bir kança,	*Pehlivanlığı bir nice,*
	Altın nayluu sır kanca,	*Altın lüleli sırlı çubuğu,*
	Alaçıktay çoñ kalça,	*Alaçık kadar iri Kalça,*
	Altımış kıtay, kırk kalday* Zaara kılıp	*Altmış Kıtay, kırk kalday* İşeyip*
	bolgon soñ,	*bitirdikten sonra,*
	Al cılkını körüügö	*O yılkıyı görmeye*
	Artık mıktı Koñurbay,	*Pek yaman Koñurbay,*
	Altın nayluu kancaga	*Altın lüleli çubuğu*
	Azem kılıp körgözüp,	*Özenip gösteriş edip,*
70620	Düñgürçöktö tameki	*Kesesindeki tütünü*
	Uuçtap turup Koñurbay	*Avuçlayıp durup Koñurbay*
	Tört kaytara saldı ele,	*Dört kez doldurmuştu,*
	Döö ekenin mından bil,	*Dev olduğunu bundan bil,*
	Oşo turgan sır kanca	*O duran sırlı çubuk,*
	Kıtay ottuk boor taş,	*Kıtay işi çakmak taşı,*
	Kırıp iyip Koñurbay	*Çakıp tutuşturup Koñurbay,*
	Kazangaptay kızıl çok,	*Kazan kapağınca kızıl kor,*
	Kancasına koyup ot,	*Çubuğuna koyup ateşi,*
	Kumarı kelgen kurguruñ	*Keyfi gelen körolası*
70630	Korkurata sordu ele,	*Hırıldata hırıldata çekmişti,*
	Araanday oozun açkanda,	*Mağara gibi ağzını açınca,*
	Uurtundagı tütündü	*Avurdundaki dumanı*
	Koe berse korkurap,	*Salıverince hırıldayıp,*
	Kol ıştıktay burkurap,	*El körüğü gibi tütüp,*
	Cöö tuman tüşüp dırkırap,	*Yer sisi çöküp dağılıp,*
	Adaşıp turdu çurkurap,	*Şaşırıp kaldı bağrışıp,*
	Biri-birin taba albay.	*Birbirlerini bulamadan.*
	Kaldaylar antip turganda	*Kaldaylar öyle dururken,*
	Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
70640	Tilegiñ kabıl bolbogur,	*Dileği kabul olmayasıca,*
	Algaranın üstünön	*Algara'nın üstünden*
	Çurkap tüştü cügürüp,	*Koşup indi seğirtip,*
	Tokson beşke ömürü	*Doksan beşe varmış ömrü,*
	Suuk siydik al kıtay	*Soğuk sidikli o Kıtay*

Kıbılanı bet alıp,
Abiyirin kamdap kötörüp,
Oturup cerge siygen cok,
Etegi cerge tiygen cok.
Kayra tartıp at minip,
Şaşıp-buşup bat minip,
Cılkını közdöy bet alıp,
Cılmaygır cürüp ketkende,
Alptıgın sınap ketüügö,
Tüşkön cerge cetti emi,
Baskan izdin ölçöösün
Balaket Çürök aldı emi.
Kumga baskan tamanı
Ölçöp körsö Ayçürök
On eki sööm sere eken,
Oluya zaada kayın atam
Mert kılganı ep eken,
Kalıñ kıtay, mancuuga
Çep bolgonu ep eken.
Tokson beşke ilinip,

Kıbleye yüzünü dönüp,
Avret yerini derleyip tutup,
Oturup yere işemedi,
Eteği yere değmedi.
Geri dönüp ata binip,
Aceleyle çabuk binip,
Yılkıya doğru yönelip,
Sırıtkan yürüyüp gidince,
Alplığını sınayıp gitmeye,
İndiği yere vardı işte,
Bastığı izin ölçüsünü
Afet Çürök aldı işte.
Kuma basan tabanını
Ölçüp görse Ayçürök,
On iki karış boyu varmış,
Evliya soylu kayın atamın
Onu helâk etmesi yerindeymiş,
Kalabalık Kıtay'a, Mancu'ya
Kale olması yerindeymiş.
Doksan beşine takılıp,

Çıgıp kelgen kezi eken,
Erdigi ketip eñkeyip
Karıp kalgan çagı eken.
Cıyırma beş menen otuz beş
Er izdegen kapırıñ
Ortosunda kezikse,
Tiyip alar er eken,
Kurçu ketip kurgurdun
Bolboy kalgan çagı eken,
Köbü ketip mancuunun
Kök ala sakal çagı eken.
Kabagı biyik, zaarı küç
Caş kezinde bu Kalça
Çoñ erdigi bar eken,
Kabagı biyik, zaarı küç,
Katılgandı kılgan tüz.
Bilegi coon, taş cürök
Bil müçölüü badirek.

Çıkıp geldiği çağıymış,
Yiğitliği gitmiş, beli bükülmüş,
Kocamış çağıymış.
Yirmi beş ile otuz beş
Er arayan kâfirin
Arasında rastlasa,
Varılacak bir ermiş,
Keskinliği gitmiş körolasının,
İşe yaramaz çağıymış,
Çoğu gitmiş Mancu'nun,
Kır sakallı çağıymış.
Kaşı yüksek, zehri güçlü,
Genç çağında bu Kalça'nın
Büyük yiğitliği varmış,
Kaşı yüksek, zehri güçlü,
Sataşanı dümdüz etmiş.
Bileği kalın, taş yürek,
Fil gövdeli o alçak.

	Körkömü biyik, zaarı küç	*Görkemi yüksek, zehri güçlü,*
	Körgön adam tañ kalgan.	*Gören insan şaşakalmış.*
	Caş kezinde Koñurbay	*Genç çağında Koñurbay,*
	Capaasın körsöñ doñuzday	*Cefasını görsen domuz gibi,*
	Közü köldün butkulday,	*Gözü göl bataklığı gibi,*
	Körüngöndü cutKuday,	*Göründüğünü yutacak gibi,*
	Kabagı cılga ordunday,	*Kaşları dere yatağı gibi,*
70690	Kaçırgandı sorguday.	*Saldırdığını emecek gibi.*
	Bastıra cürö bergende	*Sürüp yürüyüverdiğinde*
	Temingisi telpildep,	*Üzengisi sallanıp,*
	Arkaga burgan aydar çaç	*Arkaya attığı perçemi*
	Tokmoktoy condo selkildep,	*Tokmak gibi sırtta sallanıp,*
	Bek cadıgöy* amalköy	*Koyu büyücü*, hilebaz,*
	Kayratı katuu can eken	*Gayreti sert bir canmış,*
	Kançalık kapır bolso da	*Ne denli kâfir olsa da*
	Koldogonu bar eken.	*Koruyucusu varmış.*
	Oñ dalısı keñ eken,	*Sağ omzu genişmiş,*
70700	Aalamga tatır şer eken.	*Âleme değer aslanmış.*
	On eki müçö teñ eken,	*On iki uzvu denkmiş,*
	O düynö ketken kayın atam - Koluktu kılıp alayın».	*Öbür dünyaya göçen kayın atamın – Gelin edip alayım».*
	Munun kaysaganı ep eken.	*Bunu hırpalaması yerindeymiş.*
	Kıtaylardın kızıl köynögün	*Kıtayların kızıl gömleğini*
	Coonun aylasın bilgen	*Düşmanın çaresini bilen,*
	Kiyip alar er eken,	*Uğruna giyilecek ermiş,*
	Kızık oynop Kalçaga	*Kalça'yla hoş oynaşıp,*
	Kıtaylıgı bolboso,	*Kıtaylığı olmasa,*
	Tiyip alar er eken».	*Varılacak er imiş».*
70710	Bek caktırıp Kalçanı,	*Pek beğendi Kalça'yı,*
	Köp kıdırıp kançanı,	*Çok dolaştı nicesini,*
	Kapırdıgı bolboso,	*Kâfirliği olmasa,*
	Köp caktırat Kalçanı.	*Çok beğenir Kalça'yı.*
	«Alcıp ketken tabı dep,	*«Bunamış halidir deyip,*
	Kartayıp kalgan çagı» dep,	*Kocamış çağıdır» deyip,*
	Köp caktırıp erendi	*Çok beğenip ereni,*
	Koñurbayday berendi.	*Koñurbay gibi yiğidi.*
	Boz torgoy bolup zakımdap,	*Boz toygar olup süzülüp,*
	Şerdigine kubanıp,	*Aslanlığına sevinip,*

Kayran ceñeñ cakındap,
Cakınıraak kelgende
Kebez belboo, keñ ötük
Keçildin kanı Koñurbay
Tirüü cürsö sözü açık
Artık sınçı, arı er
Aylakerden Koñurbay.
Karap, tiktep Koñurbay
Kayıptıgın bildi emi,
Özü urgaaçı adamzat
Zayıptıgın bildi emi.
Arıptuu Çürök beybaktın
Atboroyun köp izdep,
Sıdırganın bildi emi,
Uz ekenin bildi emi,
Er kıdırgan eelikken
Kız ekenin bildi emi:
«Asmandagı munusun
Azaptı mıktap salayın,
Atkılap kolgo tüşürüp,
Adis bolgon dañgıl kul,
kambıl kul,

Canım yengen yaklaşıp,
Daha yakına geldiğinde,
Pamuk kuşaklı, geniş çizmeli
Keçil'in hanı Koñurbay,
Sağ gezerse sözü açık,
Üstün sınayıcı, hem de er,
Hilekârlardan Koñurbay.
Bakıp süzerek Koñurbay
Gaipten olduğunu bildi işte,
Kendisi dişi bir insanoğlu,
Kadın olduğunu bildi işte.
Okumuş Çürök zavallının
Dört bir yanı çok arayıp,
Boydan boya gezdiğini bildi işte,
Hünerli olduğunu bildi işte,
Er arayıp coşmuş
Kız olduğunu bildi işte:
«Gökteki şuna
Azabı adamakıllı salayım,
Ateş edip ele geçirip,
Usta olmuş mahir kul,
çevik kul,

Aylakerden Koñurbay,
Uçup cürgön Çüröktü,
Al Çüröktün özünö
Alöökönün Koñurbay
Emi saldı dümöktü.
Kolundagı oçogor*,
Munun cayın suraba
Maşaluu mıltık bat atar,
Barsıldakka aldı emi.
Bul aybatın körgöndö,
Çımınday canı çırkırap,
Say-söögü bırkırap,
Akun kandın Ayçürök
Kayra tartıp kaldı emi.
Canın taştap Ayçürök
Uçup kelet zırkırap,

Hilekârlardan Koñurbay,
Uçup giden Çürök'e,
O Çürök'ün kendisine,
Alööke'nin Koñurbay'ı
Şimdi saldı belayı.
Elindeki oçogor,*
Bunun halini hiç sorma,
Fitilli tüfek, çabuk atar,
Gümbürtüye tuttu işte.
Bu heybetini görünce,
Sinek gibi canı feryat edip,
İlikleri kemiği sızlayıp,
Akun Han'ın Ayçürök'ü
Geri dönüp kaldı işte.
Canından geçip Ayçürök
Uçup gelir vınlayıp,

Oçogordon çıkkan ok
Kanattı kaysap çırkırap,
Kudaydan başka oyu cok,
Kayran Çürök kanetet,
Kaçıp kelet dırkırap.
Alöökönün Koñurbay
Kayrat kıldı abıdan,
Ayçüröktü körgöndö
Kayran Kalça kanetsin
On beşke keldi cañıdan.
«Burku-burku-burku! – dep,
Burkuldadı Koñurbay,
«Burku» degen Kudayı
«Möndü-möndü-möndü! – dep,
Möndülödü Koñurbay,
«Möndü» degen uraanı
Küülönböy Kalça turabı.
Bu kapırdın Algara
Irmegenden can cetpeyt,
Uçkan bir kuş bolboso
Tört ayaktuu mal cetpeyt.
Kuturgurdun Algara
Kulandı kuusa kutkarbas,

Oçogor'dan çıkan ok
Kanadı yalayıp vınlayıp,
Hüda'dan başka düşüncesi yok,
Canım Çürök nitsin ki,
Kaçıp gelir hızla.
Alööke'nin Koñurbay'ı
Gayret etti iyice,
Ayçürök'ü görünce,
Canım Kalça nitsin ki,
On beşine geldi yeniden.
«Burku-burku-burku! diye,
Burkuldadı Koñurbay,
«Burku» dediği Hüdası,
«Möndü-möndü-möndü! diye,
Möndüledi Koñurbay,
«Möndü» dediği uranı,
Coşmadan Kalça durur mu.
Bu kâfirin Algara'sı,
Süzülüşüne can yetmez,
Uçan bir kuş olmadıkça
Dört ayaklı mal yetişmez.
Kudurasının Algara'sı
Kulanı kovsa kaçırmaz,

Kırk künçülük çöl basıp,
Çurkaş cakka bolgon maş.
Kuturgurdun Algara
Oozun cıysa zakımdap,
Kanattuuga cakındap,
Koñurbaydın kara atı,
Kara atının bar eken
Kaptalında kanatı.
Kırk künçülük çöl bolso.
Can-canıbar akaktap,
Suusap ölör çöl bolso,
Çıdap çurkaar adatı.
Bir izin kata baspagan,
Astınan arkar kutulup,
Adırga çıga kaçpagan.

Kırk günlük çölü basıp,
Koşu yönünde ustalaşmış.
Kudurasının Algara'sı
Dizgini kasılınca süzülüp,
Kanatlıya yaklaşıp,
Koñurbay'ın kara atı,
Kara atının varmış
Böğründe kanadı.
Kırk günlük çöl olsa da.
Her canlı dili sarkıp soluyup,
Susuzluktan ölünecek çöl olsa,
Dayanıp koşmak âdeti.
Bir izini yanlış basmayan,
Önünden arkar kurtulup,
Yamaca çıkıp kaçamamış.

Kıldattıgı mamınça,
Taygılbagan biyikten,
Karañgıda col cürsö,
Ustalıgı canıbar
Uşunçalık eñ kıyın
Zoogo baskan kiyikten.
Ayçüröktü körgöndö
Kuturgan kıtay Koñurbay
Cazayılın kurçanıp,
Algara sanga bir salıp,
Kaçırıp kirdi kan abañ
Ayçürökkö kol salıp,
Eptep karmap alganı,
Koluna tiyse Ayçürök
Koluktu kılıp alganı.
«O botom uluktuu Tuñşa, Bakburçun,
Uluk kalaa Kakançın
Kıdırıp kördüm bu curttan.
Oşonun baarın kıdırıp,
Urgaaçı mınday körbödüm,
Caşımda körüp ölbödüm.
Asılkeç eleñ Algara
Başıñdı cerge sala kör,
Çındap arış ala kör.

İnceliği işte böyle,
Yüksekten kaymayan,
Karanlıkta yol yürüse,
Ustalığı hayvanın
Böylesine yamandır, üstündür
Kayada gezen geyikten.
Ayçürök'ü görünce,
Kudurmuş Kıtay Koñurbay,
Cazayılını kuşanıp,
Algara'nın sağrısına bir vurup,
Saldırıp girdi han ağan,
Ayçürök'e el atıp,
Bir yolunu bulup yakalamaya,
Eline geçse Ayçürök'ü
Gelin edip almaya.
«Ey yavrum, ulu Tuñşa, Bakburçun,
Ulu kale Kakançın –
Dolaşıp gördüm bu yurttan.
Onların hepsini dolaşıp,
Böyle bir dişi görmedim,
Gençliğimde görüp ölmedim.
Kıymetlim idin Algara,
Başını yere eğiver,
Adamakıllı adım alıver.

Tögöröktü tört aylanta kubalap, Altoocetöön küç atıp,
Mediyandın beş burçun
Beş aylanta kubalap,
Cadıgöy karmap alayın,
Beecindin kakan* kanına
Kayıp kız karmap keldim – dep,
Emi saldı añgeme.
Süyünçülöp barayın.
Kayrattanıp kamçılap,
Kaçırıp cürdü Çüröktü.
Üstü menen kalkıldap
Kayran Çürök kanetet
Uçup ketip baratat.

Dünyayı dört döndürüp kovalayıp, Altısı yedisi güçle atıp,
Mediyan'ın beş bucağını
Beş döndürüp kovalayıp,
Büyücüyü yakalayayım,
Beecin'in kakan hanına*
Gaipten kız yakalayıp getirdim diye,
Şimdi koptu hengâme.
Müjdeleyip varayım».
Gayretlenip kamçılayıp,
Kovalayıp durdu Çürök'ü.
Üstünden süzülerek,
Canım Çürök nitsin ki,
Uçup gitmektedir.

Izi menen Koñurbay
Ar bir işke maşıgıp
Adis bolgon donuz ay,
Kökölöp Çürök zakımdap,
Atı külük Koñurbay
Deñgeline cakındap,
Koñurbaydın kara atı,
Kara atının kanatı,
Kuugundu körsö kutkarbas
Algara attın adatı.
Eñkeyişke kelgende
Eliktey kolu sayılıp,
Öödö çıga bergende
Cal kuyrugu cayılıp,
Budurmakka kelgende
Buguday arış uzarıp,
Bult koygon cerge kelgende
Kulcaday közü kızarıp,
Asmandap uçat kalkıldap,
Cerden Koñurbay kelet cakındap. Kara nöşör kuyulup,
Adis bolgon Koñurbay
Deñgeline kelgende
Atıp karmap alçuday,
Karaanın körüp Çüröktün,
Kalkıldap uçkan dümöktün,
Aran ooz oçogor*
Ala koyup üç atıp,

Kalça kuldun canında,
Uñgusu altın sır cebe
Abañdın cayı uşunday
Asmandagı Çürökkö
Amaldı artık kıldı emi,
Astıñda cürüp Koñurbay.
Caa menen urdu emi.
Küçöp caa cabılıp,
Dırkırap ogu cetti emi.
«Kutkarbayt eken kıtay» – dep,

İzi sıra Koñurbay,
Her bir işte ustalaşıp
Usta olmuş domuz ah,
Yükselip Çürök süzülüp,
Atı yürük Koñurbay
Hizasına yaklaşıp,
Koñurbay'ın kara atı,
Kara atının kanadı,
Kovaladığını görse kaçırmaz,
Algara atın âdeti.
İnişe geldiğinde
Karaca gibi ön ayağı uzanıp,
Yokuşa çıkıverince
Yelesi kuyruğu yayılıp,
Engebeye geldiğinde
Geyik gibi adımı uzayıp,
Kıvrılıp kaçılan yere gelince
Dağ koçu gibi gözü kızarıp,
Göğe ağıp uçar süzülüp,
Yerden Koñurbay gelir yaklaşıp. Kara sağanak boşanıp,
Usta olmuş Koñurbay,
Hizasına geldiğinde
Vurup yakalayacak gibi,
Karaltısını görüp Çürök'ün,
Süzülüp uçan belanın,
*Geniş ağızlı oçogor**
Kapıp alıp üç kez atıp,

Kalça kulun yanında,
Sapı altın sırlı ok,
Ağanın hali böyledir,
Gökteki Çürök'e
Hileyi arttırdı işte,
Altında gidip Koñurbay,
Yayla vurdu işte.
Şiddetle yay boşanıp,
Vınlayıp oku yetişti işte.
«Bırakmıyor bu Kıtay» diye,

70870	Kurup kalgan Çüröktün	*Zavallı kalmış Çürök'ün*
	Aylası caman ketti emi,	*Çaresi iyice tükendi işte,*
	Kün buzultup, cay caylap,	*Havayı bozup, yada kılıp,*
	Cadıgöydü saldı emi.	*Büyüyü saldı işte.*
	Artık cayçı* amalköy	*Üstün yadacı*, hilebaz,*
	Asıldın biröö Ayçürök,	*Asillerin biri Ayçürök,*
	Kalça karmap alaarda,	*Kalça yakalayacakken,*
	Karan tündü salaarda,	*Karanlık günü salarken,*
	Tark oosurup, tırk çıçıp,	*Tark yellenip, tırk edip,*
	Kündü caylap saldı emi.	*Günü yadalayıp saldı işte.*
70880	Kaardanıp bakırıp,	*Öfkelenip bağırıp,*
	Caydın ısık çildede	*Yazın kızgın çillesinde*
	Koş buluttu çakırıp,	*Çift bulutu çağırıp,*
	Asmandan bulut sabılıp,	*Gökten bulut sarkıp,*
	Cer cüzünö cöö tuman tüşüp kamalıp,	*Yeryüzüne yer sisi çöküp kaplanıp,*
	Asmandan bulut bölünüp,	*Gökten bulut bölünüp,*
	Böksödön altı say möndür tögülüp,	*Yamaçtan altı dere dolu dökülüp,*
	Cakanın baarı camgırlap,	*Dört bir yan yağmura kesip,*
	Cerdin üstün körgözböy	*Yerin üstünü göstermeden,*
70890	Cöö tuman tüşüp burulup,	*Yer sisi çöküp burgaçlanıp,*
	Şıbırgak, möndür şaldırap,	*Sulusepken, dolu şakırdayıp,*
	Kaysı ekeni bilinbey,	*Hangisi olduğu bilinmeden,*
	Kır murunduu Koñurbay	*Kemer burunlu Koñurbay*
	Adaşıp kaldı baldırap.	*Yolunu şaşırıp kaldı sayıklayıp.*
	Cer kögörüp tuman tutulup,	*Yer göğerip sise bürünüp,*
	Er sınagan Ayçürök	*Er sınayan Ayçürök,*
	Er Kalçanın kolunan	*Er Kalça'nın elinden*
	Ölgöndö kaçıp kutulup.	*Ölümden kaçıp kurtulup.*
	Belgilüü cerden bel tappay, Tierine er tappay,	*Belli yerde bel bulamadan, Varacağı er bulamadan,*
70900	Beelep tier er tappay,	*Beğenip varacak er bulamadan,*
	Kızıl-Kıya aştı emi,	*Kızıl-Kıya'yı aştı işte,*
	Kıyın şaşıp Ayçürök	*Pek telaşla Ayçürök*
	Ala-Köldü bastı emi,	*Ala-Köl'e bastı işte,*
	Es cıya albay Ayçürök	*Aklını derleyemeden Ayçürök*
	Elkin-Too çıgıp cattı emi.	*Elkin-Too'ya çıktı işte.*
	Çındap uçup er izdep,	*Gerçekten uçup er arayıp,*

Esin cıyıp taranıp,
Koñurbay cetip kelçüdöy
Eki cagın karanıp,
Elkin-Too een cer eken,
«Kak etkenden karga cok,
Kurkuldap uçkan kuzgun cok, Köp kapa bolup Ayçürök
Buursun kazgan çiyin cok,
Közünün caşı tögülüp,
Suur kazgan iyin cok,
Burulgan koktu cer eken,
Elkin-Too Ata deer eken.
Bulagı agıp taşıgan,
Bööt beldi aştı ele,
Muñu bar mende caşıgan,
Suusamırdı bastı ele:
Bulbulu sayrap tañşıgan.
«Suusamırda Kanıkey,
Cer soorusun köp körüp,
Kanıkeydi Kötörmö
Köñülü tolgon ubayga
Kötörmönü aşayın,
Ugup turgan bir can cok,
Keñ Talastı basayın.
Muñun aytat Kudayga:
Oroyluu cerge kireyin,
«Uluu Beecin tüpkü şaar
Uçuna çeyin kıdırıp,
Kapır menen busurman
Kalkının baarın kıdırıp,
Belgilüü cerden bel tappay, A düynö ketken kaynatam
Beybakta mençe bolobu
Özünö teñtuş er tappay!
Etegi keñ ak köynök
Kay betim menen kiemin,
Cedigerdin Toltoygo
Anık küyööm uşu – dep,
Kay betim menen tiemin!

Aklını başına alıp taranıp,
Koñurbay yetişip gelecekmiş gibi
İki yanına bakınıp,
Elkin-Too ıssız yermiş,
«Gak diyecek karga yok,
Gurklayıp uçan kuzgun yok, Çok kederlenip Ayçürök,
Toprağı eşen sıçanı yok,
Gözünün yaşı dökülüp,
Kazılmış marmot ini yok,
Kıvrılan koyaklı yermiş,
Elkin-Too Ata derlermiş.
Pınarı akıp taşarmış,
Böböt belini aştıydı,
Derdi olan kulun ağladığı,
Suusamır'a bastıydı:
Bülbülü şakıyıp öterdi.
«Suusamır'da Kanıkey,
Yerin en hasını çok görüp,
Kanıkey'i Kötörmö
Gönlü kaygıyla dolmuş hâlde,
Kötörmö'yü aşayım,
Dinleyen bir can yok,
Geniş Talas'a basayım.
Derdini söyler Tanrı'ya:
Kutlu ulu yere gireyim,
«Ulu Beecin, kadim şehir,
Ucuna dek dolaşıp,
Kâfir ile Müslüman
Halkının hepsini dolaşıp,
Belli yerde bel bulamadan, Ahirete göçen kayınbabam,
Bir bahtsız bencileyin olur mu,
Kendine denk er bulamadan!
Eteği geniş ak gömleği
Hangi yüzümle giyeyim,
Cediger'in Toltoy'una,
Gerçek kocam budur deyip,
Hangi yüzümle varayım!

Kara bet mençe bolobu,	*Kara yüzlü bencileyin olur mu,*
Kaygırgan adam oñobu,	*Kaygılanan insan onar mı,*
Sierine cer tappay,	*Konacağı yer bulamadan,*
Kara bet mençe bolobu!	*Kara yüzlü bencileyin olur mu!*
Atakem Akun kanıñdın	*Atam Akun hanının*
Çındaşkan coosu Çınkoco	*Amansız düşmanı Çınkoco,*
Çıñaluu kızıl temirdey,	*Su verilmiş kızıl demir gibi,*
Akundun kızı Ayçürök	*Akun'un kızı Ayçürök*
Kuru keldi dedirbey,	*Boş geldi dedirtmeden,*
Kuu canım kantip ölöyün,	*Zavallı canım, nasıl öleyim,*
Kurdaştı kaydan köröyün!»	*Yoldaşı nerden bulup göreyim!»*
Küyöö tappay alptardan	*Alplardan koca bulamadan*
Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
Can ayabay sıdırıp,	*Canını esirgemeden süzülüp,*
Cana cerdi kıdırıp	*Yine yeryüzünü dolaşıp*
Uçup cürdü Ayçürök.	*Uçup durdu Ayçürök.*
O düynö ketken kaynatam	*Ahirete göçen kayınbabamın*
Oroyun sıylap cüröyün,	*Hatırasını sayıp gezeyim,*
Asılduu cerge kireyin,	*Asil yere gireyim,*
Arbagın sıylap cüröyün,	*Ruhunu sayıp gezeyim,*
Argın menen kırgızdın	*Argın ile Kırgız'ın*
Kaysı ekenin bileyin.	*Hangisi olduğunu bileyim.*
Ulamadan ulasam,	*Rivayetten rivayete ulaşsam,*
Bilgiçterden surasam,	*Bilgelerden sorup öğrensem,*
Kaynatam sultan ölgöndö,	*Kayınbabam sultan öldüğünde,*
Kalk cıyılıp kömgöndö,	*Halk toplanıp gömdüğünde,*
Karaluu ketti kaynenem,	*Karalar bağladı kaynanam,*
Kaçıp ketti öz küyööm,	*Kaçıp gitti öz kocam,*
Argın, kırgız kayran curt	*Argın, Kırgız, aziz yurt,*
Eesiz eldi köröyün.	*Sahipsiz kalan halkı göreyim.*
On eki birge kol bergen,	*On ikilere el vermiş,*
Oluya ketken kaynatam	*Evliya göçmüş kayınbabamın*
Oroyun sıylay cüröyün.	*Hatırasını sayıp gezeyim.*
AYÇÜRÖK SEMETEYDIN	*AYÇÜRÖK'ÜN SEMETEY'İN*
AKŞUMKARIN	*AKŞUMKAR'INI*
ALA KAÇIP KETKENI	*KAÇIRIP GÖTÜRMESİ*
Talastagı çoñ kümböz,	*Talas'taki büyük kümbet,*

Çoñ kümbözdün canına,
O düynö ketken Manaska
«Oomiyin» dep bata okup*,
«Tappat» degen süröönü
Tañ kalganday bat okup.
Bıyak cagın karasa:
Argın, kırgız oy tartıp,
Konup catkan kezi eken,
Kündüzü kımız, tünü kız,
Bolup catkan kezi eken.
Koştop kiyip suusar börk
Irgap turgan kezi eken,
Koşoktoşup kırgızdar
Cırgap turgan kezi eken.
Oşo kezde kırgız curt
Bütün kunduz terisin
Cara tilip alıptır,
Talaska saygan bak eken,
Taltalañdap catkan çagı eken. Altoo,
cetöö barganda
Oşo kezde kırgızdın,
Kedeyi miñ koy aydaptır,
Kempiri kuyruk çaynaptır,
Kaynap catkan kırgızdın
Kaysı dartın aytayın:
Keleñker çaçpak, keñ sooru
Kelini suluu kırgızdın,

Büyük kümbetin yanına,
Ahirete göçen Manas'a
«Âmin» deyip dua okur,*
«Tappat» denen sureyi
Şaşılacak hızla okur.
Bu yanına bakınca:
Argın, Kırgız ovaya inip,
Konup oturduğu çağmış,
Gündüzü kımız, gecesi kız,
Sürüp giden çağıymış.
Kat kat giyip zerdeva börkü
Sallanıp durduğu çağmış,
Koşuk söyleşip Kırgızlar
Sefa sürdüğü çağıymış.
O çağda Kırgız yurdu
Bütün kunduz derisini
Yarıp dilip almıştı,
Talas'a dikilmiş bağmış,
Keyfince yayıldığı çağmış. Altısı, yedisi vardığında
O çağda Kırgız'ın,
Yoksulu bin koyun gütmüştü,
Kocakarısı kuyruk çiğnemişti,
Kaynayıp coşan Kırgız'ın
Hangi derdini söyleyeyim:
İpekli saç bağı, geniş sağrı,
Gelini güzeldi Kırgız'ın,

Talas ıldıy men uçup,
Çoñ kümbözgö ceteyin,
A düynö ketken atakem
Zıyarat kıla keteyin,
Andan uçup sıdırıp,
Keñ-Kol ıldıy kıdırıp,
Keldi Ayçürök beytaalay.
Kızıl köynök, ayça bel,
Kızdarı suluu kırgızdın,
Kara çepken, ak kalpak
Kalkı suluu kırgızdın,

Talas boyunca aşağı uçup,
Büyük kümbete ulaşayım,
Ahirete göçen atamı
Ziyaret edip geçeyim,
Oradan uçup süzülüp,
Keñ-Kol boyunca dolaşıp,
Geldi Ayçürök bahtsız.
Kızıl gömlek, ince ay gibi bel,
Kızları güzeldi Kırgız'ın,
Kara cepken, ak kalpak,
Halkı güzeldi Kırgız'ın,

Kara eginden kürüç köp,
Kalayınan kümüş köp,
Boz koendon tülkü köp,
Bosogo cıygan mülkü köp,
Kiygeni tülkü, kiş bolgon.
Cetim cürüp cetilip,
Cergege başı koşulup,
Semetey curtka baş bolgon.
Anı bilbeyt Ayçürök,
Añ-tañ kalıp bul işke,
Azamatı kiygeni
Kök sülöösün kara börk,
Azamatı baarısı
Tegiz okşoş kara kök.
Astında tulpar malı bar,
Çınkocoluk alı bar.
Baarısının mingeni
Kara bayır kazanat,
Kalbır öpkö, cez bilek.
Cılgınduu, Keñ-Kol, Talastın
Cerin körüp kubanıp,
Cırgap emi Ayçürök

Kara ekinden pirinci çok,
Kalayından gümüşü çok,
Boz tavşandan tilkisi çok,
Eşiğe yığdığı malı çok,
Giydiği tilki, samur olmuş.
Yetim gezip yetişip,
Yurduna başı kavuşup,
Semetey yurda baş olmuş.
Bunu bilmez Ayçürök,
Şaşıp kalıp bu işe,
Yiğitlerinin giydiği
Gök vaşaklı kara börk,
Yiğitlerinin tamamı
Baştan başa aynı, kara gök.
Altında tulpar atı var,
Çınkoco'ya yeter gücü var.
Hepsinin bindiği
Kara bayır soylu kazanat,
Kalbur ciğerli, tunç bilek.
Cılgınduu'nun, Keñ-Kol'un, Talas'ın
Yerini görüp sevinip,
Sefaya erdi şimdi Ayçürök,

Elin körüp kubanıp,
Atının oozu alaktay
Aybandın türkü mında eken,
Ayzanın artı çaçpaktay,
Cıgaçtın türkü mında eken.
Añ-tañ kalat Ayçürök:
«Kaynatamdın elibi?
Cılkısın körüp ötöyün,
Ulamadan ulasam,
Bilgiçterden surasam,
Kıyla adamdar kep aytkan:
«Cılkısı kızıl buurul» – dep
aytkan. Bir bölögü cılkının
Kalayık baarı kep aytkan:
«Kaynatañdın cılkısı
Kara buurul» – dep aytkan,

Halkını görüp sevinip,
Atının ağzı gemde oynak,
Hayvanın türlüsü buradaymış,
Mızrağın ardı püskül gibi,
Ağacın türlüsü buradaymış.
Şaşakalır Ayçürök:
«Kayınbabamın eli mi?
Yılkısını görüp geçeyim,
Rivayetten rivayete ulaşsam,
Bilgelerden sorup öğrensem,
Nice insan söz söylemiş:
«Yılkısı kızıl kırdır» diye
demişler. Yılkının bir bölüğü
Ahali hep söz söylemiş:
«Kayınbabanın yılkısı
Kara kırdır» diye söylemiş,

Anıktap tuura bileyin,
A düynö ketken asıldın
Arbagın sıylay cüröyün».
Kuu bolup kurkuldap,
Kurdaşın cakşı körö albay,
Kurgan Çürök bılkıldap.
Üç-Koşoydun oyuna,
Taş-Tulganın boyuna,
Kara-Buura, Çatkalga
Kaykalap argın catkanda,
Adır-adır bel körüp,
Adırdan kızık cer körüp.
Al adırda cayılgan
Tümön cılkı tügöl köp.
Adırda cılkı ala baş,
Alaluu ceerde aralaş,
Bileriktüü suru bar,
Minilbegen kuru bar,
Karasa közgö ilinbeyt,
Kaynap catkan köp cılkı
Kanday türü bilinbeyt.
Aygır calduu, bee kursak,
Bir türkünü cılkının

İyice, doğruca bileyim,
Ahirete göçen asilin
Ruhunu sayıp gezeyim».
Kuğu olup çığrışıp,
Yoldaşını doyasıya göremeden,
Zavallı Çürök çırpınıp.
Üç-Koşoy'un ovasına,
Taş-Tulga'nın boyuna,
Kara-Buura'ya, Çatkal'a
Argın kurulup yattığında,
Kır kır beller görüp,
Kırdan güzel yerler görüp.
O kırda yayılan
Tümen yılkı hepten çok.
Kırda yılkı ala baş,
Alacayla al doru karışık,
Bilezik nişanlı bozu var,
Binilmemiş nice başı var,
Baksan göze sığmaz,
Kaynayıp duran çok yılkı,
Nasıl türdendir, bilinmez.
Aygır yeleli, kısrak karınlı,
Yılkının bir bölüğü

Cetkileñ okşoş kulaça,
Mañdayında tumarça,
Aygırınan atı köp,
Baarısı tulpar köykaşka,
Kara bayır, kazanat
Karasa maldan bir başka.
Kulundarı kunanday,
Kurup kalgan sonun mal,
Körgön adam ketkisiz
Köp cılkının türün kör.
Bir uruusu cılkının
Çıyırçıktay sarala,
Kömür sınduu kapkara,
Cılkını körüp oturup,
Cılmaygan Çürök tañ kaldı.

Tastamam benzer kula donlu,
Alnında muska nişanlı,
Aygırından atı çok,
Hepsi tulpar, gök sakar,
Kara bayır, kazanat,
Baksan maldan bir başka.
Tayları kunan boyunda,
Görülmedik güzel mal,
Gören insan ayrılamaz,
Çok yılkının türüne bak.
Yılkının bir soyu
Sığırcık gibi sarı ala,
Kömür misali kapkara,
Yılkıyı görüp otururken,
Gülümseyen Çürök şaştı kaldı.

Ulamadan ulasak,	*Rivayetten rivayete ulaşsak,*
Bilgenderden surasak,	*Bilenlerden sorsak,*
Kaynatamdın cılkısı,	*Kayınbabamın yılkısı,*
Bu Talastın boyunda	*Bu Talas'ın boyunda*
Kara buurul deçü ele,	*Kara kırdır derlerdi,*
Cılkının türü bölüngön,	*Yılkının türü değişmiş,*
Bölök türdüü körüngön,	*Bambaşka türlü görünmüş,*
71100 Kabılandın cılkısı	*Kaplanın yılkısı*
Kızıl buurul deçü ele.	*Kızıl kırdır derlerdi.*
Kabılan baatır ölgöndö,	*Kaplan bahadır öldüğünde,*
Kalk cıyılıp kömgöndö,	*Halk toplanıp gömdüğünde,*
Özön boyloy kongondo,	*Irmak boyuna konduğunda,*
Kabılan közü ötkön soñ,	*Kaplan dünyadan göçtükten sonra,*
Kalıñ curttun baarısı	*Kalabalık yurdun tamamı*
Ört öçköndöy bolgonbu?	*Sönmüş yangın yeri mi olmuş?*
Kabarın ugup alganbı,	*Haberini duyup almış mı,*
Kalıñ kıtay, köp mancuu	*Kalabalık Hıtay, çok Mancu*
71110 Kaptap konup kalganbı?	*Basıp konup kalmış mı?*
Eelep alıp cılkısın	*Yılkısına el koyup*
Kızıldan aygır salganbı?	*Kızıldan aygır mı salmışlar?*
Munu menen cılkısı	*Bununla yılkısı*
Kıpkızıl bolup kalganbı?	*Kıpkızıl mı olup kalmış?*
Körüp turup Ayçürök	*Görüp dururken Ayçürök,*

Asmandan künü bürkölüp,	*Gökte güneşi bulutlanıp,*
Başına altımış sanaa bir kelip,	*Başına altmış düşünce üşüşüp, «Kadim*
«Kadırlaş uşul eken» – dep,	*dost bu imiş» deyip,*
Köñülü ketip bölünüp,	*Gönlü gidip bölünüp,*
Közünün caşı tögülüp,	*Gözünün yaşı dökülüp,*
71120 Cılkını körüp Çüröktün	*Yılkıyı görüp Çürök'ün*
Çındap köönü buzuldu:	*Gerçekten gönlü bozuldu:*
«Bel baylagan bel tappay,	*«Bel bağlanacak bel bulamadan,*
Bendede mendey şorduu cok	*Kul içinde bencileyin kara bahtlı yok,*
Bek izdenip er tappay!	*Sıkı arayıp er bulamadan!*
Er izdep cürüp ölömbü,	*Er arayıp gezerken mi öleyim,*
Cedigerdin Toltoydon	*Cediger'in Toltoy'undan*
Cetik korduk körömbü?	*Tam bir horluk mu göreyim?*
Eçen cerden alp kördüm,	*Nice yerde alp gördüm,*
Er caktırbay calgız can	*Er beğenmeyen yalnız can,*

Menin şorum kaynadı.
Ala küldüü köynögüm,
Kay betim menen kiemin,
Cedigerdin Toltoygo
Olco katın bir bolup,
Kay betim menen tiemin,
Eçen cerdi kıdırdım,
Er tappay kantip cürömün».
Sanaası caman bölünüp,
Salañday uçtu Ayçürök,
Bar-Köldün mañday cagına,
Karooldop kondu Ayçürök,
Kün keç kirip beşimde,
Salkın tüşkön kezinde
Cana kördü bir kızık:
Tört-Küldün tömön cagınan
Törö Manastın saygan bagınan,
Arkasınan karasa
Kanıkeydin ordodon,
Çaçıkeydin korgondon,
Başında suusar tebetey,
Seyildikke çıgıptır
Manastın uulu Semetey.
Oolukmaluu er nemeñ,
O düynö ketken Manastan
Opsoloñ* tuugan şer nemeñ.

Benim bahtım karardı.
Ala çiçekli gömleğimi,
Hangi yüzümle giyeyim,
Cediger'in Toltoy'una
Ganimet kadın olup da,
Hangi yüzümle varayım,
Nice yeri dolaştım,
Er bulamadan nasıl gezerim».
Düşüncesi fena bölünüp,
Süzülerek uçtu Ayçürök,
Bar-Köl'ün karşı yakasına,
Gözcü gibi kondu Ayçürök,
Gün geç ikindiye vardığında,
Serinlik düştüğü çağda
Yine gördü bir aceplik:
Tört-Kül'ün aşağı yanından,
Töre Manas'ın diktiği bağdan,
Ardından bakınca
Kanıkey'in ordosundan,
Çaçıkey'in korganından,
Başında zerdeva kalpak,
Seyrana çıkmış
Manas'ın oğlu Semetey.
Deli dolu bir er bu,
Ahirete göçen Manas'tan
Opsoloñ doğmuş bir arslan bu.*

Karap sınap tañ kalat:
Karap turat Ayçürök.
At arıtıp, cer çalıp,
It agıtıp, kuş salıp,
Koldogonu Kocosan*,
Kol bergeni kırk çilten*,
Kırk çiltendin biröösü -
Kara çaar kabılan,
Kaptalınan çamınıp,
Miñ kişidey türü bar,
Mintip koldop alıptır,
Oñ cagına karasa,

Bakıp sınayıp şaşakalır:
Bakıp durur Ayçürök.
At yorup, yer gözleyip,
İt salıp, kuş uçurup,
Koruyanı Kocosan,*
El vereni kırk çilten,*
Kırk çiltenin birisi -
Kara benekli kaplan,
Böğründen atılıp,
Bin kişilik heybeti var,
Böylece koruyup durmuş,
Sağ yanına bakınca,

Çolok kökcal arıslan
Canday salıp çamınıp,
Mintip koldop alıptır.
Acıdaar-ak cılan
Oozun açıp ışkırıp,
Ilep tartıp cutçuuday,
Miñ san koldoy türü bar
Artınan soylop kalıptır.
Alp kara kuş Zumuruk*,
Azır ilip alçuday
Butun salıp arbayıp,
Üstündö cürüp kalıptır.
Kızık suluu kıypıygan,
Cıl* oozduktan balanı
Biröö koştop kalıptır.
Astı cagın karasa
Altı miñ erdin sürü bar,
Acıdaardın türü bar.
Maylagan buuday cüzdöngön,
Küügüm tuman közdöngön,
Oñ dalısı keñ eken.
Oydo cini karmasa
On segiz miñ aalamdı*
Kırgın kılar er eken.
Kabagı biyik, zaarı küç,

Çolak gök yeleli arslan
Yanı sıra atılıp,
Böylece koruyup durmuş.
Ejderha - ak yılan,
Ağzını açıp ıslık çalıp,
Soluğuyla çekip yutacakmış gibi,
Bin tümen ordu gibi heybeti var,
Ardından sürünüp gelmiş.
Alp kara kuş Zumuruk,*
Şimdi kapıp alacakmış gibi
Pençesini salıp gererek,
Üstünde uçup durmuş.
Görülmedik güzel, nazenin,
Cıl gemiyle çocuğu*
Birisi yedeğine almış.
Ön yanına bakınca
Altı bin erin heybeti var,
Ejderhanın görkü var.
Yağlanmış buğday yüzlü,
Alacakaranlık duman gözlü,
Sağ omzu genişmiş.
Öfkesi bir tutarsa
*On sekiz bin âlemi**
Kırıp geçirir ermiş.
Kaşı yüce, zehri güçlü,

Katılgandı kılat tüz.
Beecin kanı Koñurbay
Betine kelbey kaçkıday,
Manastın uulu berenge
Bet alsa ölüp catkıday.
Toltoy menen Koconu
Ayzaçan kirip aykırsa,
Topoloñ kılat oşonu,
Keñ kökürök, cayık töş
Kelbersigen şer eken,
Cer üstündö alptarga
Ceke tatır er eken.
Ölümdön kayra kaytkısız,

Sataşanı dümdüz eder.
Beecin hanı Koñurbay
Yüzüne gelmeden kaçasıymış,
Manas'ın oğlu yiğide
Yönelen ölüp kalasıymış.
Toltoy ile Koco'yu
Mızraklı dalıp haykırsa,
Darmadağın eder onları,
Geniş göğüslü, yayvan döşlü,
Kurumlu bir arslanmış,
Yeryüzündeki alplara
Tek başına bedel ermiş.
Ölümden geri dönmez,

	Toltoy turgay bul kökcal	*Toltoy şöyle dursun, bu bozkurt*
	Tozokton kayra tartkısız.	*Cehennemden geri çekilmez.*
	Bettep mende kelgisiz,	*Karşısına kul gelemez,*
	Bettegen adam ölgüsüz.	*Yüz tutan adam kurtulmaz.*
71210	Uzun boyluu, keñ dalı	*Uzun boylu, geniş omuzlu,*
	Arı balban, arı şer,	*Hem pehlivan, hem arslan,*
	Ataşkan eri tabılıp,	*Adaklı eri bulunup,*
	Añ-tañ kalgan oşo cer.	*Şaşıp kaldığı yer orası.*
	Artıkça tuugan şer eken,	*Üstün doğmuş arslanmış,*
	Colbors cürök, coon moyun	*Kaplan yürekli, kalın boyunlu,*
	Colu bolgon Semetey	*Yolu açık Semetey,*
	Bul kırgızga ornogon	*Bu Kırgız'a dikilmiş*
	Temirden kızıl çep eken.	*Demirden kızıl kaleymiş.*
	Teñine albay zıñgırap,	*Kimseyi dengi saymayıp dimdik,*
71220	Teñtuş kılbay cürgönü	*Kimseyi eş tutmayışı*
	Kökcaldıkı ep eken,	*Bozkurda pek yaraşırmış,*
	Emgiçe izdep tiybegen	*Şimdiye dek arayıp varmayışım*
	Kuday urgan kep eken.	*Tanrı çarpmışı bir işmiş.*
	Çın tamaşa kızıkka	*Gerçek şakaya, eğlenceye*
	Batpagıday er beken,	*Sığmayacak bir er mi ki,*
	Çımçışıp oynop kökcalga	*Çimdikleşip oynamaya bozkurtla*
	Catpagıday er beken!»	*Yatmayacak bir er mi ki!»*
	Çoñ kubanıp Ayçürök,	*Çok sevinip Ayçürök,*
	Kıyşaya karap oturup,	*Yan bakışla süzüp oturup,*
71230	Kıyabına tolturup,	*Hayaline doldurup,*
	Caldırap karap oturup,	*Yalvaran gözle bakıp oturup,*
	Köñülünö tolturup,	*Gönlüne doldurup,*
	Astındagı miñgeni,	*Altındaki bindiği,*
	Aşkere tulpar Narbuudan	*Apaçık tulpar Narbuudan,*
	Tüpkülügün karasañ,	*Aslına bakarsan,*
	Kız Saykaldın Algara	*Kız Saykal'ın Algara'sı*
	Oşonu menen bir tuugan.	*Onunla öz kardeş.*
	Tay çagında caktırıp,	*Tay çağında beğenilip,*
	Tartuuga kelgen Manaska.	*Armağan gelmiş Manas'a.*
71240	«Biröönün közü tiet» – dep,	*«Birinin gözü değer» diye,*
	Başına ükü taktırıp,	*Başına baykuş tüyü taktırıp,*
	Karañgı cerge baktırgan,	*Karanlık yerde baktırmış,*
	Eçen sınçı caktırgan.	*Nice sınayıcı beğenmiş.*

Buguday moynun buragan,
Buta boyu añ kelse,
Buydalbastan çuragan,
Buttap altın zer tartıp,
Körgön kandar suragan.
Suraganga berbegen,
Bermek tursun Buurulga
Beydaarat* kişi minbegen.
Ardaktap bakkan at bolgon
Munu naz kılgan adam cat bolgon,
Narbuudanı bölünüp,
Kolundagı Akşumkar,
Eerçitkeni Aktaygan,
Manastın uulu Semetey
Opol-Toodoy körünüp,
Körgön cerde Çüröktün
Köñülü ketti bölünüp:
«Közü köldün butkulday,
Körünöö kelse Koñurbay
San kolu menen cutkuday.
Şıgaydın uulu Çınkoco
Çındaşıp kelse soyguday,
Bagıştın uulu Toltoydu
Kırgın kılıp koyguday.
Uçtum* Beecin, Bakburçun
Ulugun kördüm al curttun,
Oşondon beri kıdırıp,

Geyik gibi boynunu buran,
Ok atımı hendek gelse,
Duraksamadan sıçrayan,
Batman batman altın tartıp,
Gören hanlar istemiş.
İsteyene vermemiş,
Vermek şöyle dursun, Buurul'a
Abdestsiz kişi binmemiş.*
El üstünde bakılan at olmuş,
Buna dil uzatan adam yad olmuş,
Narbuudan'ı apayrı görünüp,
Elindeki Akşumkar,
Peşine taktığı Aktaygan,
Manas'ın oğlu Semetey
Opol Dağı gibi görünüp,
Gördüğü yerde Çürök'ün
Gönlü gitti bölünüp:
«Gözü göl burgacı gibi,
Açıktan gelse Koñurbay,
Tümen ordusuyla birlikte yutacak gibi.
Şıgay'ın oğlu Çınkoco
İnat edip gelse boğazlayacak gibi,
Bagış'ın oğlu Toltoy'u
Kırıp geçirecek gibi.
Uçtum Beecin'e, Bakburçun'a,*
Ulusunu gördüm o yurdun,
O günden beri dolaşıp,

Belgilüü mınday er tappay,
Mendeden mınday şer tappay,
Arkama bütkön kayran çaç
Örgönü cürgön ekenmin,
Ataşkan sınap alalbay
Ölgönü cürgön ekenmin.
Telegeyi teñ eken,
Şay koldogon şer eken.
Temirkandın şaarına
Tentigeni ep eken.

Belli böyle bir er bulamadan,
Kullar içinde böyle arslan bulamadan,
Sırtımda biten güzelim saçı
Örmek için gezer olmuşum,
Adaklımı sınayıp alamadan
Ölmek için gezer olmuşum.
Her yanı denkmiş,
Şay'ın koruduğu arslanmış.
Temirkan'ın şehrine
Başını alıp gitmesi yerindeymiş.

	Başında altından kılgan takıya, Munun	*Başında altından takke, Bunun iki türlü*
	eki taalay ceri bar,	*baht yeri var,*
	Alapayın taba albay	*Kendine yer bulamadan,*
	Akundun kızı şurkuya.	*Akun'un kızı afet.*
	Ak tamagı balkıldap,	*Ak gerdanı titreşip,*
	Agarıp öñü carkıldap,	*Ağarıp yüzü parlayıp,*
	Altımış açkıç, kırk sedep	*Altmış anahtar, kırk sedef*
	Omuroodo şarkıldap,	*Göğsünde şakırdayıp,*
	Er izdegen ceñeñdin	*Er arayan yengenin*
	Şekerdi kör, sözün kör,	*Şekere bak, sözüne bak,*
71290	Botonu kör, közün kör,	*Deve yavrusuna bak, gözüne bak,*
	Beli tutam, beti ayday,	*Beli bir tutam, yüzü ay gibi,*
	Belgilüü ceñeñ şurkuya.	*Namlı yengen bir afet.*
	Bek kapa bolup toktoboy,	*Pek kederlenip durmadan,*
	Berenin karap turdu emi.	*Yiğidini süzüp durdu işte.*
	Bet alıp cakın kelalbay	*Yüz tutup yakına gelemeden*
	Çüröktün köönü bölünöt,	*Çürök'ün gönlü bölünür,*
	Bek calınıp karmasa	*Çok yalvarıp sarılsam,*
	Oroy tuugan kokuyuñ	*Kaba doğmuş belalın*
	Zorduk kılar körünöt.	*Zorbalık eder görünür.*
71300	Talaadan karmap sın kalsa,	*Kırda tutup adım lekelense,*
	Katınım özü tiydi – dep,	*Karım kendi vardı bana deyip,*
	Barbay koyup çır kılsa,	*Varmayıp kavga çıkarırsa,*
	Cedigerdin Toltoyu	*Cediger'in Toltoy'u*
	Atam Akundu çaap ketebi,	*Atam Akun'u vurup geçer mi,*
	Tübünö çoguu cetebi?	*Kökünü toptan kurutur mu?*
	Özüm kelip tiygende,	*Kendim gelip vardığımda,*
	Cagıngan atka konom go,	*Kendi sokulmuş adını alırım ya,*
	Camanattı bolom go	*Kötü ada kalırım ya,*
	Kapa bolup karkıldap,	*Kederlenip çığrışıp,*
71310	Altından kılgan çoñ söykö	*Altından yapılmış büyük küpe*
	Omuroodo şarkıldap,	*Göğsünde şakırdayıp,*
	Belgilüü suluu, beti ayday,	*Namlı güzel, yüzü ay gibi,*
	Beylese kumar tüşküdöy,	*Bakanı sevdaya düşüresi,*
	Meltiregen şurkuya	*Dalgın duran afetin*
	Erdinin üstü cagında,	*Dudağının üst yanında,*
	Er izdegen Çüröktün	*Er arayan Çürök'ün*
	Tüyrügüröök ceri bar,	*Hafif kıvrık bir yeri var,*

Tügöngön ceñeñ beybaktın
Kay cerinde kemi bar.
Artık Çürök kurgurdun
Eki bölök kebi bar.
Kee bir adam kep aytat:
«Akundun kızı Çürök» – dep,
Kee bir adam kep aytat:
«Berinin kızı Çürök – dep,
Kargança erge tiybesten
Kalkına saldı dümök» – dep.
Munu menen Ayçürök
Tierine er tappay,
Sierine cer tappay,
Atboroyun sıdırıp,
Aalamdın baarın kıdırıp,
Uçup cürüp kıdırıp,
Kızıkkan boydon körüptür.
Munu mınday taştaylı,
Ar cagınan baştaylı.
Canında eki coldoşu,
Biröö miñ kişilik colborsu,
Belesten akkan bulagı,
Beren Almambetten
Belekke kalgan çıragı.
Almambettin Külçoro,
Aalamda mınday bala cok,
Ar türdüü kılıp bendesin
Caratat eken düynö bok.
Almambet uulu Külçoro
Caynagan kızıl çok eken,

Bitkin yengen bahtsızın
Neresinde eksiği var.
Üstün Çürök zavallının
İki türlü sözü var.
Kimi insan söz söyler:
«Akun'un kızı Çürök» diye,
Kimi insan söz söyler:
«Peri kızıdır Çürök, diye,
Karga ömrünce ere varmadan
Halkına saldı kargaşa» diye.
Bununla Ayçürök
Varacağı er bulamadan,
Konacağı yer bulamadan,
Dünyanın çevresini süzüp geçip,
Âlemin hepsini dolaşıp,
Uçup gezip dolaşıp,
İmrenmiş hâlde görmüş.
Bunu burada bırakalım,
Öte yanından başlayalım.
Yanında iki yoldaşı,
Biri bin kişilik kaplanı,
Yamaçtan akan pınarı,
Yiğit Almambet'ten
Yadigâr kalan çırası.
Almambet'in Külçoro'su,
Âlemde böyle çocuk yok,
Türlü türlü yaratıp kulunu
Yaratırmış şu yalan dünya.
Almambet oğlu Külçoro
Işıldayan kızıl kormuş,

On segiz miñ aalamdın
Baarın bütün cıynasa,
Mınday bala cok eken,
Calınduu kızıl ok eken.
Körüp turup tañ kaldı ay,
Alda taala adamdı
Caratat eken ar kanday.
Mingen atı ker eken,

On sekiz bin âlemin
Hepsini bütün toplasan,
Böyle çocuk yokmuş,
Alevli kızıl okmuş.
Görüp dururken şaştı ey,
Allah Taala insanı
Yaratırmış türlü türlü.
Bindiği atı koyu doruymuş,

	Semeteydin taalayı aşık debese, Alışa	*Semetey'in bahtı üstün denmese,*
	turgan cooñ köp,	*Tutuşacağın düşman çok,*
	Kere kulaç öödö er eken.	*Gergin kulaç boyu yüksek ermiş.*
	Çubaktın uulu Kançoro	*Çubak'ın oğlu Kançoro*
	Kara neet er eken,	*Kara niyetli ermiş,*
71360	A da Tölöktün uulu Tölöbay,	*O da Tölök'ün oğlu Tölöbay,*
	Cedigerdin bir tobun	*Cediger'in bir bölüğünü*
	Kokuylatar er eken.	*Feryat ettirir ermiş.*
	Sınabay uçup ketişim	*Sınamadan uçup gitmem*
	Kuday urgan kep eken».	*Tanrı çarpmışı bir işmiş».*
	Alapayın tabalbay	*Kendine yer bulamadan*
	Alek boldu ceñeñiz.	*Helak oldu yengeniz.*
	Ce artınan eerçip cüralbay,	*Ne ardından takılıp gidebilir,*
	Ce körünöö basıp tie albay,	*Ne açıktan varıp dokunabilir,*
	Ce kurgan Çürök şumduguñ	*Ne zavallı Çürök, kurnazın,*
71370	Kubulup cürgön kurguruñ.	*Don değiştirip gezen bahtı yanığın.*
	Kökcaldın uulu Semetey	*Bozkurdun oğlu Semetey*
	Kötörmönü aylanıp,	*Kötörmö'yü dolanıp,*
	Ceti toodak, altı kaz	*Yedi toy kuşu, altı kaz*
	Aldırıp alıp baylanıp,	*Avlatıp alıp bağlayıp,*
	Buuruldu minip bulkuntup,	*Buurul'a binip şahlandırıp,*
	Eri ölgöndöy culkuntup,	*Eri ölmüşçesine tepindirip,*
	Opol-Toodoy körünüp,	*Opol Dağı gibi görünüp,*
	Körgön sayın Çüröktün	*Gördükçe Çürök'ün*
	Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
71380	Karooldop karap turganı.	*Gözleyip bakıp durmakta.*
	Darbazaluu korgondon,	*Kapılı korgandan,*
	Çaçıkeydin ordodon,	*Çaçıkey'in ordosundan,*
	Erke katın Çaçıkey	*Nazlı kadın Çaçıkey*
	Sülöösün içik camınıp,	*Vaşak kürkünü omzuna alıp,*
	Semeteydin astınan	*Semetey'i karşılamaya*
	Erkeley süylöp kamınıp:	*Nazlanıp söyleyip davranıp:*
	Kündö şumkar salam – dep,	*Her gün sungur salarım deyip,*
	Köp küygüzüp kalasıñ,	*Çok yakıp gidersin,*
	Köp keçigip talaaga	*Kırda çok gecikip*
71390	Azaptı mintip salasıñ.	*Beni böyle azaba salarsın.*
	Men tursam, şumkar salam dep,	*Ben dururken, sungur salarım deyip,*
	Beypayga mintip salasıñ,	*Beni böyle telaşa salarsın,*

Alıstap ketip talaaga
Ak adırmak tooñ köp,
Kır cagında kıtay bar,
Kılar işiñ dalay bar,
Mañdayıñda barañ bar,
Bastaşar cooñ dalay bar.
Talasta kırgız köçü bar,
Saga dalaylardın öçü bar.
Keñ-Koldo kırgız köçü bar,
Saga kez kelgendin öçü bar.
Ayda şuñkar salam dep,
Ayda ketip kalasıñ,
Añkoo kılıp karatıp,
Azapka mintip salasıñ».
Çaçıkey mintip erkelep,
Bet alıp basıp bardı emi,
Köp erkelep kaldı emi.
Manas uulu er Semeñ,
Dars okugan er nemeñ:
«Şuñkar salıp cer çardap,
Karooldu mıktap kördü – dep,
Ceti toodak, altı kaz
Aldırıp alıp bulardı,
Baybiçe, tartuu kılıp keldik» – dep,
Kolun alıp arkaga
Kozgolbogon kayran er.
Kozgolbogon kayran şer,
Katın menen arakka
Ölüp ketet kayran er.
Katın canduu kayran şer
Koñgurap attan tüştü emi.

Kıra uzaklaşıp gidersin,
Ak sırtlı dağın çok,
Kır yanında Hıtay var,
Yapacak işin hayli var,
Karşında tüfekli var,
Çatışacak düşmanın hayli var.
Talas'ta Kırgız göçü var,
Sana nicelerin öcü var.
Keñ-Kol'da Kırgız göçü var,
Sana rast gelenin öcü var.
Her ay sungur salarım deyip,
Aylarca gidip kalırsın,
Beni saf koyup baktırıp,
Beni böyle azaba salarsın».
Çaçıkey böyle nazlanıp,
Yüz tutup yürüyüp vardı işte,
Çokça nazlandı işte.
Manas oğlu er Semeñ,
Ders okumuş bir er bu:
«Sungur salıp yer gezip,
Gözcülüğü sıkıca gördü deyip,
Yedi toy kuşu, altı kaz
Avlatıp alıp bunları,
Baybiçe, armağan edip geldik» – deyip,
Elini arkasına alıp,
Kılı kıpırdamayan aziz er.
Kılı kıpırdamayan aziz arslan,
Kadın ile rakıya
Ölüp gider aziz er.
Kadın canlısı aziz arslan,
Gürleyerek attan indi işte.

Törösü attan tüşköndö
Tizesi cerge bügülüp,
Almambettin Külçoro
Caaday uçup cügürüp,
Arday bolgon Buuruldu
Cetip barıp alganı,

Töresi attan indiğinde
Dizi yere bükülüp,
Almambet'in Külçoro'su
Yay gibi uçup koşup,
Küheylan olmuş Buurul'u
Yetişip varıp aldı,

Tübü çoyun, cez mamı
Tügöngürdün Buurulun,
Asa baylap salganı,
Akşuñkarın cügürüp
Kançorosu alganı.
Kayran eneñ Kanıkey
Azemdep kılgan altın tuur* Eceke kılıp aluuga,
Akşuñkardı kondurup,
Kayra baylap kabıştap.
Erke katın Çaçıkey
Buulukmaluu bulası,
Bulastagan cılası,
Ketençiktep kecektep,
Caş balaça erkelep,
Semetey kelet ordogo
Çaçıkeydi cetelep.
Erkeletip kirgizdi,
Karap turgan Çüröktün
Küybögön cerin küygüzdü:
Ak maralday kıygaştap,
«Epsiz erke katını,
Çalçañdayt eken kapırı.
Ebin taap süylöşüp,
Epke kelse katındı,
Eceke kılıp alayın,
Epke katın kelbese,
Esebin çoguu tabayın,
Erin tartıp alayın,
Emgekke mintip salayın!»
Arabıça til okup
Adis bolgon şurkuya,
Kün kılkıldap bataarda,
Eldin aldı cataarda,
Mal-tegesi baylanıp,

Dibi dökme demir, tunç direğe
Kahrolasının Buurul'unu,
Yularından asıp bağladı,
Akşuñkar'ını koşarak
Kançoro'su aldı.
Aziz anan Kanıkey'in
*Özenip yaptığı altın tüneğe** *Abla edinip almaya,*
Akşuñkar'ı kondurup,
Yeniden bağlayıp sıkılayıp.
Nazlı kadın Çaçıkey,
İçi buğulu nazlısı,
Salınıp süzülen körpesi,
Geri geri çekilip diretip,
Küçük çocukça nazlanıp,
Semetey gelir ordoya
Çaçıkey'i yedeğinde.
Nazlandırıp içeri soktu,
Bakıp duran Çürök'ün
Yanmadık yerini yaktı:
Ak maral gibi süzülüp,
«Ölçüsüz nazlı karısı,
Kırıtıp duruyormuş kâfiri.
Yolunu bulup konuşup,
Kadın yola gelirse,
Abla edinip alayım,
Kadın yola gelmezse,
Hesabını toptan göreyim,
Erini çekip alayım,
Böyle zahmete salayım!»
Arapça dil okuyup
Usta olmuş afet,
Gün kızarıp batarken,
Elin önü yatarken,
Malı davarı bağlanıp,

Eldin saramcalı şaylanıp,
Küügüm kirip kıcırap,
Ar uruu cıldız bıcırap,

Elin işi gücü derlenip,
Alacakaranlık çöküp kaynaşıp,
Türlü yıldız kaynaşıp,

Bir kişige körünböy,
Bir adamga bilinbey,
Erke katın Çaçıkey
Bir süylöşüp ketüügö,
Tilge kelse katınga
Muraapı bolup ketüügö,
Til albasa katındın
Tübünö çoguu cetüügö,
Ebin tapsa Çaçıkey
Astına kızmat kıluuga,
Akılga kelse beybakka
Köp calınıp turuuga,
Tizesi cerge bügülüp,
Başın tartıp cügünüp.
Özöndö bütöt tik kıya,
Akundun kızı şurkuya,
Eçendi körgön eski küñ,
Kubulup cürgön keski küñ,
Sülöösündöy kerilip,
Süylöögö sözdön erinip,
Akundun kızı beytaalay
Ardıgın koyup kep baştap,
Çoñ Keñ-Koldun ceegine,
Koş çınar çıkkan kerüügö,
Kokuydun erke katını
Zaara kılçu cerinen
Tozup kaldı Ayçürök.
Çaçıkeydin can cökörü kırk kelin:
Cıyırması kelin, cıyırma kız
Argın menen kırgızdan
Opsuz erke zar ıylap,
Oşo kırkın canına
Coldoş kılgan arınap.

Bir kişiye görünmeden,
Bir insana bilinmeden,
Nazlı kadın Çaçıkey'le
Bir konuşup gitmeye,
Kadın dile gelirse
Sırdaşı olup gitmeye,
Kadın söz dinlemezse
Köküne toptan ermeye,
Yolunu bulursa Çaçıkey'in
Önünde hizmet etmeye,
Akla gelirse bahtsıza
Çok yalvarıp durmaya,
Dizi yere bükülüp,
Başını eğip diz vurup.
Vadide biter dik yar,
Akun'un kızı afet,
Niceyi görmüş eski halayık,
Don değiştirip gezen yaman halayık,
Vaşak gibi gerinip,
Söylemeye sözden üşenip,
Akun'un kızı bahtsız,
Arını bir yana koyup söze başlayıp,
Büyük Keñ-Kol kıyısına,
Çift çınar bitmiş yamaca,
Belalının nazlı karısını
Su döktüğü yerinde
Yolunu kesti Ayçürök.
Çaçıkey'in can yoldaşı kırk gelin:
Yirmisi gelin, yirmisi kız,
Argın ile Kırgız'dan
Ölçüsüz nazlı, zar ağlayıp,
O kırkını yanına
Yoldaş etmiş seçerek.

Keleñger çaçpak, keñ sooru
Bu kebime kirersiñ,
Kelini suluu cañıdan,
Kızıl köynök, nayça bel

İpekli saç bağı, geniş sağrı,
Bu sözüme gelirsin,
Gelini güzel yeniden,
Kızıl gömlek, kamış bel,

Kızdarı suluu abıdan.
Erke katın Çaçıkey
Berelenip belsenip,
Söölötü mınday boluçu
Beri urganday teñselip.
Oñ cagında cıyırması,
Canı birge cılası,
Cöölöp çıgıp kelatat,
Sol cagında cıyırması,
Azabın tartar cılası,
Alar da cölöp kelatat.
Çılk cibekke oronup,
Ak şayı cooluk kolgo alıp,
Ceti künü saa catsın,
Bekem baspay tolgonup,
Berizattay* oñdonup,
Arkarday tañın kılaytıp,
Ak emçegin bulaytıp,
Astına apañ kelgende
Akundun kızı Ayçürök
Totu kuştay kıygaştap,
Erke katın doluga
Emi kirdi kep baştap,
Akırın süylöp, bek taştap,
Saa bütkön ırısmın,
Ar bir kebi cep taştap:
«Eceke, menin cayım ugup al!
Çekeñdegi tırışmın!
Eriñdi süydüm sabılam,
«Eceke» dep calınam,
Arkama bütkön kayran çaç,
Ardıgım koyup kıdırıp,
Astıña keldim kayran baş.
Maldan tartuu kılayın,
Kızıl kuyruk bilimdi al,
Kımbatım ecem, tilimdi al.
Örgölü keldim, eceke,
Bet aldıña cügünüp,
Tize bügüp baş tarttım.

Kızları güzel hepten.
Nazlı kadın Çaçıkey
Kurulanıp kuşanıp,
Görkemi şöyleydi işte,
Peri çarpmışçasına salınıp.
Sağ yanında yirmisi,
Canı bir olan körpesi,
Koltuklayıp geliyor,
Sol yanında yirmisi,
Çilesini çeken körpesi,
Onlar da destekleyip geliyor.
Halis ipeğe bürünüp,
Ak ipek yazmayı ele alıp,
Yedi günü sana yatsın,
Sıkı basmadan kıvranıp,
Berizat misali düzelip,*
Arkar gibi salınıp süzülüp,
Ak göğsünü salındırıp,
Önüne hanımın geldiğinde,
Akun'un kızı Ayçürök,
Tuti kuşu gibi süzülüp,
Nazlı kadın, o çılgına,
Şimdi girdi söze başlayıp,
Usul söyleyip, sağlam bırakıp,
Sana bahşedilmiş kısmetim,
Her bir sözü yer bitirir:
«Abla, benim hâlimi dinle! Şakağındaki kırışığım!
Erini sevdim, perişanım,
«Abla» deyip yalvarırım,
Sırtımda biten güzelim saç,
Arımı koyup dolaşıp,
Önüne geldim, zavallı baş.
Maldan armağan sunayım,
Kızıl kuyruk malımı al,
Kıymetlim ablam, sözümü tut.
Niyaza geldim, abla,
Yüzünün önünde diz vurup,
Diz büküp baş eğdim.

Adam bolsoñ bilersiñ,	*İnsansan bilirsin,*
Kebim altın, bilip al,	*Sözüm altın, bilesin,*
Kerbenim, ecem, tilimdi al!	*Kervanım, ablam, sözümü tut!*
El – kazına, ülkön suu	*El - hazine, büyük su,*
Könöktöp çaçsa tügönböyt,	*Kovayla saçsan tükenmez,*
Kökcalıñ tüptüü kazına.	*Bozkurdun köklü hazine.*
Kızıl torko maydana*	*Kızıl ipek maydana*,*
Kımbat buyum badana*,	*Kıymetli eşya badana*,*
Kiyişsek kantet, eceke?	*Birlikte giysek nolur, abla?*
Ece-siñdi biz bolup,	*Abla kardeş biz olup,*
Tiyişsek kantet, eceke?	*Birlikte varsak nolur, abla?*
Koşoktoşup üy kütüp,	*El ele ev tutup,*
Cürüşsök kantet, eceke?	*Birlikte yürüsek nolur, abla?*
Altı künü saa catsa,	*Altı günü sana yatsa,*
Artpagan künü maa catsa,	*Artmayan günü bana yatsa,*
Cetpegen künü maa catsın.	*Yetmeyen günü bana yatsın.*
Kaarduu kebiñ ugayın,	*Öfkeli sözünü dinleyeyim,*
Otuñ menen kireyin,	*Ateşinle gireyim,*
Külüñ menen çıgayın,	*Külünle çıkayım,*
Sizge moyun burayın,	*Size boyun eğeyim,*
Kızmatıñdı kılayın,	*Hizmetini edeyim,*
Akıl söz ayttım bilip al,	*Akıl sözü söyledim, bilesin,*
Kakşatpay, ecem, tilimdi al!	*Boşa söyletme, ablam, sözümü tut!*
Tilimdi alsañ, eceke,	*Sözümü tutarsan, abla,*
Til albasañ, eceke,	*Sözümü tutmazsan, abla,*
Colukkan kadır tünüñmün,	*Karşına çıkan Kadir gecenim,*
Kılıgım tapsañ, eceke,	*Huyumu hoş görürsen, abla,*
Kızmatkerdin birimin.	*Hizmetçilerinin biriyim.*
Atboroyun sıdırıp,	*Dünyanın çevresini süzüp geçip,*
Azdap keldim atayı	*Azar azar geldim bile bile,*
Aalam curttu kıdırıp.	*Âlem yurdunu dolaşıp.*
Caagımda saamay çaçımdı	*Yanağımdaki zülüf saçımı*
Kızmatıñ kılıp aldıña	*Hizmetini edip önüne*
Bergeli keldim, eceke!	*Vermeye geldim, abla!*
Uşu sözüm bilip al,	*Şu sözümü bilesin,*
Kımbatım, ecem, tilimdi al!	*Kıymetlim, ablam, sözümü tut!*
Ugup al uşu cüyöömdü,	*Dinle şu gerekçemi,*

Izdep keldim Oogandan
Muruntan bolgon küyöömdü!»
Çürök mınday degen soñ,
Oşol kezde Çaçıkey
Bezelenip belsenip,
Beri urganday teñselip,
Bek-bek süylöp arıldap,
Çüröktün betinen aldı darıldap: Cin-
şaytandın özüsüñ!
«Sendey er albagan eskini,
Dalay bolgon ubara
Sendey ezelden berki keskini,
Albarstıday* köründüñ,
Senin sıyınbagan ceriñ cok,
Kıdırbagan eriñ cok,
Ooluga berbe cönü cok!
Akun kandın şaarına
Dalay cürüp zarıldıñ,
«Beti açık» – dep ugup,
Senin kökcal eriñ taarıngan.
Atası Akun kandın töründö,
Kebi zaarga tolturgan,
Karıgıça olturgan,
«Tü-tü» katın betiñe,
Aytkanıña könböymün,
Ayköldü tirüü berbeymin.
Kolumdan alba daynı cok,
Kokuy törö kankordun
Akun kan attuu kaynı cok,
Ayçürök attuu zaybı cok!
Ukkun katın, kebimdi,
Suutayın demiñdi!
Senin bu sözüñö könböymün,
Eriñden murun men senin
Talak katıñ beremin.
Bel baylagan beliñdi,
Kıdırıp tentip taap al,
Tie turgan eriñdi!
Degeniñe könböymün,

Arayıp geldim Oogan'dan
Öteden beri yazılı kocamı!»
Çürök böyle dedikten sonra,
O anda Çaçıkey
Feveran edip kuşanıp,
Peri çarpmışçasına salınıp,
Sert sert söyleyip hırlayıp,
Çürök'ün yüzüne çıkıştı gürleyip: Cin
şeytanın tekisin!
«Senin gibi ere varmamış eskiyi,
Nice zahmete girmiş,
Senin gibi ezelden beri yaman kesiği,
Albastı gibi göründün,*
Senin tapınmadığın yer yok,
Dolaşmadığın er yok,
Boş yere coşup durma!
Akun hanın şehrine
Nice gidip yalvardın,
«Yüzü açık» diye duyup,
Senin bozkurt erin gücenmiş.
Atası Akun hanın baş köşesinde,
Sözü zehirle dolduran,
Kocayana dek oturan,
«Tüh tüh» kadın, yüzüne,
Dediğine gelmem,
Ayköl'ü sağken vermem.
Elimden almaya kalkma, boşuna,
Bela töre, o hunharın
Akun han adlı kayını yok,
Ayçürök adlı karısı yok!
Dinle kadın, sözümü,
Soğutayım soluğunu!
Senin bu sözüne gelmem,
Erinden önce ben senin
Talak kâğıdını veririm.
Bel bağladığın belini,
Dolaşıp sürtüp bul kendine,
Varacağın erini!
Dediğine gelmem,

Kayran, canım barında
Kankorumdu berbeymin!
Bel baylagan beliñe,
Bezelenbey kete ber
Izdep cürgön eriñe!
Özöndüü bulak tik kıya,
Özölönbö şurkuya!
Tün katkandın közüsüñ,
Türüñ suuk köründü,
Aytıp turgan kebiñe,
Añ-tañ kalam özüñö,
Uşu menin közümö,
Semeteyge men katın,
Cakındabay oolak tur,
Cadıgöy salbay sen katın.
Arı-beri koyşoñdop,
Baytaldık türüñ körünöt,
Arı-beri sınasam,
Şaytandık türüñ körünöt!
Ce suudan çıkkan şumsuñbu,
Cazgırıp cürgön kuusuñbu?»
Suuk-suuk kep aytıp,
Erke katın Çaçıkey
Eserdi Kuday emi urdu,
Eñ ele muzdak kep urdu:
«Arka çaçım tüyöyün,
Aldırıp iysem törömdü
Atam Şaatemirge tieyin!»
Uyat bolup çırkırap,
Alapayın tabalbay,
Akundun kızı Ayçürök
Emi ıyladı burkurap.
Köñülü ketti bölünüp,
Közünün caşı tögülüp:
«Kokuy, ecem, oñboy kal!
Oroyluguñ bilgenbiz
O düynö ketken kaynatañ,

Aziz canım sağ iken
Hunharımı vermem!
Bel bağladığın beline,
Feveran etmeden çek git
Arayıp durduğun erine!
Vadili pınar, dik yar,
İçlenip sızlanma, afet!
Gece gezenin gözüsün,
Görünüşün soğuk geldi,
Söyleyip durduğun söze,
Şaşar kalırım kendine,
Şu benim gözüme,
Semetey'e ben karıyım,
Yaklaşmadan uzak dur,
Büyü salmadan sen kadın.
Öne arkaya kırıtıp,
Kısraklık hâlin görünür,
Şöyle bir sınasam,
Şeytanlık hâlin görünür!
Yoksa sudan çıkmış cadaloz musun,
Baştan çıkarıp gezen tilki misin?»
Soğuk soğuk söz söyleyip,
Nazlı kadın Çaçıkey,
Şaşkını Tanrı işte çarptı,
En buz gibi sözü vurdu:
«Ense saçımı düğümleyeyim,
Kaptırırsam töremi
Atam Şaatemir'e varayım!»
Utanç içinde çığlık atıp,
Kendine yer bulamadan,
Akun'un kızı Ayçürök
Şimdi ağladı hıçkırıp.
Gönlü gitti bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp:
«Vah, ablam, onmayasın!
Kabalığını biliriz,
Ahirete göçen kayınbaban,

Oroyun sıylap cürgönbüz!
Arıldaba, eceke,
Arsızıñ eçak bilgenbiz,
Erge tiybey kalganım,
A düynö ketken kaynatañ
Arbagın sıylap cürgömün.
Keçee, kan Kökötöy toyunda,
Karkıranın boyunda,
Curt çogulgan kaşında,
Kayran Koşoy başında,
Kalayık bar, kalkı bar,
Kapır menen busurman
At kötörbös alpı bar,
Bala kazday barkıldap,
Abam Koşoy karıya
Ak sakalı carkıldap,
Batası curttu bayıtkan,
Baygambar çalış can eken
Koşoy bata beriptir,
Kapır menen busurman
Kol kötörüp çurkurap,
Koşo bata beriptir.
Menin küyööm Semetey
Batadan bütkön can eken,
Kurgan atam Akunga
Beren ötkön kaynatam
Bel kuda cayı bar eken.
Kuda bolup mal aydap,
Kulduk urup may çaynap,
Alptın baarın bölüntüp,
Altı cüz boz at aydap,
At başınday bulanı
Kökülünö köruntüp,
Aytıp turgan bu cüyööm,
Semetey menin öz küyööm!»
Dep, öşöntüp Ayçürök:
«Adebi cok, çoñ katın
Artık amal salbasam,
Töröñüzdün Akşuñkar

Hatırasını sayıp geziyorduk!
Hırlayıp durma, abla,
Arsızlığını çoktan biliriz,
Ere varmadan kalışım,
Ahirete göçen kayınbabanın
Ruhunu sayışımdandır.
Hani, han Kökötöy'ün toyunda,
Karkıra'nın boyunda,
Yurdun toplandığı yerde,
Aziz Koşoy başında,
Ahalisi var, halkı var,
Kâfir ile Müslüman'ın
At taşımaz alpı var,
Kaz palazı gibi öterek,
Ağam Koşoy ihtiyar,
Ak sakalı parlayıp,
Duası yurdu zenginleten,
Peygamber misali bir canmış,
Koşoy dua vermiş,
Kâfir ile Müslüman
El kaldırıp gürül gürül,
Birlikte dua vermiş.
Benim kocam Semetey
Duadan olmuş bir canmış,
Zavallı atam Akun'la
Yiğit geçmiş kayınbabamın
Bel kudalığı varmış.
Dünür olup mal sürüp,
Baş eğip yağ çiğneyip,
Alpların hepsine pay bölüp,
Altı yüz boz at sürüp,
At başı kadar has ipeği
Perçemine bağlayıp gösterip,
Söyleyip durduğum bu gerekçem,
Semetey benim öz kocam!»
Deyip, öylece Ayçürök:
«Edebi yok koca karıya
Üstün bir oyun etmezsem,
Törenizin Akşuñkar'ını

Ala kaçıp albasam,
Kızıktı mınday kılbasam
Salındı katın kılbasam,
Arka çaçım ieyin,
Atam Akun kanga tieyin!»
Dep, oşentip Ayçürök
Arabıça til okup,
Adis bolgon beytaalay
Cerden uuçtap topo alıp,
Cadıgöy kıyın dubadan
Şakıldata cat okup,
Açıp közdü cumguça,
Anday-mınday degiçe,
Ayanbastan bat okup,
Suuk duba saldı emi.
Kolundagı topurak,
Irım kılıp ırımdap,
Urup turup kaldı emi.
Erke katın Çaçıkey
Ökürgöndön bakırıp,
Ölgöndörün çakırıp,
Talma bolup sandalıp,
Canındagı kırk kelin
Takır boydon tañ kalıp,
Talma ooru boldu Çaçıkey,
Altoo-cetöö cetelep,
Çaçıkeydin korgongo
Alıp kirdi ekööläp.
Mına üşüntüp turganı
Ak seldeçen kocodon,
Dars okugan moldodon,
Daanışmanduu cakşısın,
Körüm körgön bakşısın,
Baarın cıydı Semetey.
Basa okutup altı kün,
Cindi bolup baylatıp
Türgö keldi Çaçıkey,
Cetinçi künü bolgondo

Kaçırıp almazsam,
Böyle bir oyun kurmazsam,
Onu düşkün kadın etmezsem,
Ense saçımı bükeyim,
Atam Akun hana varayım!»
Deyip, öylece Ayçürök,
Arapça dil okuyup,
Usta olmuş bahtsız,
Yerden avuçlayıp toprak alıp,
Büyücünün çetin duasından
Şakır şakır ezber okuyup,
Göz açıp yumuncaya dek,
Şöyle böyle deyinceye dek,
Esirgemeden tez okuyup,
Soğuk duayı saldı işte.
Elindeki toprağı,
Efsunlayıp efsunla,
Vurup durdu işte.
Nazlı kadın Çaçıkey
Böğürerek bağırıp,
Ölmüşlerini çağırıp,
Nöbete tutulup sendeleyip,
Yanındaki kırk gelin
Hepten şaşıp kalıp,
Nöbet hastası oldu Çaçıkey,
Altısı yedisi yedekleyip,
Çaçıkey'i korgana
İkişer ikişer taşıyıp soktu.
İşte böylece dururken,
Ak sarıklı hocadan,
Ders okumuş molladan,
Bilgelik ehli iyisini,
Görüsü açık bahşısını,
Hepsini topladı Semetey.
Bastırıp okutup altı gün,
Deliye dönüp bağlatılıp,
Şekle geldi Çaçıkey,
Yedinci günü olduğunda

Tilge keldi Çaçıkey.	*Dile geldi Çaçıkey.*
Körgüsü kelbey dolunu,	*Görmek istemez çılgını,*
Kökcal tuugan Semetey	*Bozkurt doğmuş Semetey,*
At arıtıp, cer çalıp,	*At yorup, yer gözleyip,*
At agıtıp, kuş salıp,	*At salıp, kuş uçurup,*
«Cazga maal boldu – dep,	*«Bahar vakti geldi deyip,*
Cakanın çöbü toldu – dep,	*Yakanın otu doldu deyip,*
71740 Ala-Köldün çetine,	*Ala-Köl'ün kıyısına,*
Kaz-ördöktün baarısı	*Kazın ördeğin tamamı,*
Cış urganday toldu – dep,	*Sık ekilmişçesine doldu deyip,*
Kerbençi colgo kondu – dep,	*Kervancı yola kondu deyip,*
Için bula içtegen,	*İçini has ipekle astarlatan,*
Kelgindin maalı boldu – dep,	*Göçmen kuş vakti geldi deyip, İnceden*
Cımıldata tiktirip,	*inceye diktirip,*
Kerektüü colum boldu – dep,	*Gerekli yolum çıktı deyip,*
Cılan boor büktürüp,	*Yılan karnı gibi kıvırtıp,*
Kolumdagı Akşuñkar,	*Elimdeki Akşuñkar,*
On eki kuyruk, on çalgın	*On iki kuyruk, on kanat telek,*
71750 Biröön koyboy taranat,	*Birini komadan taranır,*
Asman caktı karanat,	*Gök yüzüne bakınır,*
Tetirilep kalkaktayt,	*Ters dönüp çırpınır,*
Teskeri uçup çalkaktayt,	*Tersine uçup kanat çalar,*
Kelgindin maalı boluptur	*Göçmen kuş vakti gelmiş,*
Tuurga turbay barkıldayt,	*Tünekte durmaz, bağırır,*
Künü tünü toktoboyt,	*Gece gündüz durmaz,*
Açuu ünün çıgarıp,	*Acı sesini çıkarıp,*
Daarıp turat tarkıldap.	*Coşup durur çığırıp.*
Bügün kuuga kuşum salbasam,	*Bugün kuğuya kuşumu salmazsam,*
71760 Çubak kandın Kançoro	*Çubak hanın Kançoro'su*
Kuu aldırıp deñizden	*Denizden kuğu avlatıp*
Kubançıga kanbasam.	*Sevince kanmazsam.*
Kuunun ötü kunu* deyt,	*Kuğunun ödüne kunu* derler,*
Kunu degen darı – deyt.	*Kunu denen ilaçtır derler.*
Kuu aldırıp kelbesem,	*Kuğu avlatıp gelmezsem,*
Kolumdagı şuñkardın	*Elimdeki sungurun*
Kubançısın körbösöm.	*Sevincini görmezsem.*
Karıganda Kanıkey,	*Kocamışken Kanıkey'e,*
Karıp kalgan Çıyırdı,	*İyice kocamış Çıyırdı'ya,*

Kuunun etin berbesem,
Beren atam Manastan
Belekke kalgan şuñkardın
Berendigin körbösöm».
«Kara suuga kan kuygan,
Er kabılan kökcaldan

Kuğunun etini vermezsem,
Yiğit atam Manas'tan
Yadigâr kalan sungurun
Yiğitliğini görmezsem».
«Kara suya kan katan,
Er kaplan bozkurttan

Esepsiz tuugan Semetey,
Ay kaşında çolponum,
Argın menen kırgızdın
Ortosunda törönün.
Oolukmak boldu şuñkarga
Oyronduu uul bu kökcal.
«Şuñkar salsa kiysin – dep,
Şumduktuu enem Kanıkey –
Bul kadırım bilsin» – dep,
Konçuna cibek çaldırgan.
«Ceñin kenen kiysin» – dep,
Kanıkey kılgan ak meeley,
Çunagı Semeteyge çak meeley,
Alıp kolgo kiydi ele.
Tuurdagı şuñkardı
Turbay kolgo alganı,
Can cökörü cıyırma beş
Calañ kandın baldarı:
Almambettin Külçoro
Astıga salsa ak coltoy,
Aydap cürsö san koldoy.
Sarıkandın Kalıgı
Karmaşa çıgar coo bolso
Baydası tier carıgı.
Bakay kandın Baytaylak,
Bu da bastırıp coogo kire elek,
Coo kadırın bile elek.
Dünüyödön borumu ay,
Bu da atanın uulu sonunu ay,
Camgırçının Şayımbet
Bu da uuldun şayırı.
Almambettin Külçoro

Emsalsiz doğan Semetey,
Ayın yanındaki Çolpan'ım,
Argın ile Kırgız'ın
Ortasında bir töre o.
Sungura düşkün oldu
Yaman oğul bu bozkurt.
«Sungur salarken giysin deyip,
Hünerli anam Kanıkey -
Bu emeğimi bilsin» deyip,
Konçuna ipek sardırmış.
«Yenini geniş giysin» diye,
Kanıkey'in yaptığı ak eldiven,
Yaramazı Semetey'e tastamam eldiven,
Alıp eline giymişti.
Tünekteki sunguru
Durmadan eline aldı,
Can yoldaşı yirmi beş,
Hepsi han çocukları:
Almambet'in Külçoro'su,
Öne salsan uğuru ak,
Sürüp gitse tümen ordu gibi.
Sarıkan'ın Kalıgı,
Tutuşacak düşman çıksa
Faydası değer ışığı.
Bakay hanın Baytaylak'ı,
Bu da at sürüp düşmana girmemiş,
Düşman kadrini bilmemiş.
Dünyada endamı ah,
Bu da ata oğlunun hasıymış ah,
Camgırçı'nın Şayımbet'i,
Bu da oğulların şen yürekli hası.
Almambet'in Külçoro'su,

	Arday bolgon Buuruldu	*Küheylan olmuş Buurul'u*
	Aşıp-şaşıp at tokup,	*Aceleyle koşturup at eyerleyip,*
71810	Aşıp-şaşıp at tokup,	*Aceleyle koşturup at eyerleyip,*
	Açıp közdü cumguça	*Göz açıp yumuncaya dek*
	Şamdagaydan bat tokup,	*Çeviklikle tez eyerleyip,*
	Almambet kılgan Akkañkı	*Almambet yapımı Akkañkı,*
	Aldıñkı kaşı ak altın,	*Ön kaşı ak altın,*
	Artkı kaşı çılk kümüş,	*Arka kaşı halis gümüş,*
	Eki kaptal en temir,	*İki yanı boydan demir,*
	Esepsiz kılgan eerdi	*Paha biçilmez yapılmış eyeri*
	Buurulga tokup eleñdep,	*Buurul'a vurup telaşla,*
	Tuura tartıp ordogo	*Doğruca çekip ordoya,*
71820	Tuygunu Semeteyge belendep.	*Doğanı Semetey'e hazırlayıp.*
	Azıktı kenen arttırıp,	*Azığı bolca yükletip,*
	On ekide Külçoro	*On ikisinde Külçoro,*
	Caynagan kızıl çok eken,	*Işıldayan kızıl kormuş,*
	Baarısının baası	*Değerlilerin içinde*
	Mınday bala cok eken.	*Böyle çocuk yokmuş.*
	Kümüş kemer kurçanıp,	*Gümüş kemer kuşanıp,*
	Külüñdögön cetimdin	*Gülümseyen yetimin*
	Kündöy betin ur çalıp,	*Güneş gibi yüzünü al basıp,*
	Eki cagın karanıp,	*İki yanına bakınıp,*
71830	Eerdi-murdun calanıp,	*Dudağını burnunu yalanıp,*
	Ogoydon çıkkan on tört at:	*Ogoy'dan çıkan on dört at:*
	Oroşon külük Buurul at,	*Görkemli yürük Buurul at,*
	Kanıkeydin Karakaşka argımak,	*Kanıkey'in Karakaşka argımağı, Yelesine*
	Oloñuna orolup,	*dolanıp,*
	Çıyırdının Bozcorgo,	*Çıyırdı'nın Bozcorgo'su,*
	Çaçıkeydin Tiktoru,	*Çaçıkey'in Tiktoru'su,*
	Atadan kalgan muraapı	*Atadan kalan mirası,*
	Kadimki külük Taytoru,	*Namlı yürük Taytoru,*
	Sarıkandın Tuuçunak,	*Sarıkan'ın Tuuçunak'ı,*
	Bakay kandın Kökçolok,	*Bakay hanın Kökçolok'u,*
71840	Abıkenin Aktelki,	*Abıke'nin Aktelki'si,*
	Köböş kandın Köktelki,	*Köböş hanın Köktelki'si,*
	Al baatırdın kılganı	*O bahadırın yetiştirdiği*
	Arçatoru buudanı,	*Arçatoru küheylanı,*
	Şayımbettin Akkökül,	*Şayımbet'in Akkökül'ü,*

Kızdın Kızılcorgosu.
On tört attın başına
Okoro tüygön ak nokto,
Oyron Bakay baş bolup
Oşondoy kılgan çak nokto.
Oolugup okşoş kattırıp,

Kızın Kızılcorgo'su.
On dört atın başına
Sımsıkı düğümlü ak yular,
Yaman Bakay başta olup
Öyle yapılmış tastamam yular.
Coşup hepsini bir örnek koşturup,

Ok ötpös abay* cabuudan
On tört atka captırıp,
Azel kılıp catuuga
Al Manastın cetimi,
Çatır menen azıktı
Nartelkige cüktötüp,
Azıktı kenen arttırıp,
Aylap-cıldap ketçüdöy
Al Manastın cindisi,
Aldasına calınıp,
Coo-caragın salınıp.
Arı cak başı Ala-Kol
Anın baarın kıdırıp:
«Kuuga kuşun salam – dep,
Kuu aldırıp alam – dep,
Kuu da bolso men özüm
Kubançına kanam» – dep,
Oolugup çıktı Semetey,
Koe berbeyt, çırkırayt
Erke katın Çaçıkey.
Çılbırına çırmalıp,
Aşıgıraak erkelep,
Azap kıldı baatırdı
Kayra ordogo cetelep:
«Ayda şuñkar salam» – dep,
Añırañdap alasıñ,
Azapka meni salasıñ.
«Kündö şuñkar salam» – dep,
Kürsüldöysüñ kalasıñ,
Kündö ketip talaaga
Sagıntıp meni salasıñ.
Kün belgisi ceti kün,

Ok geçmez abay örtüden*
On dört ata örttürüp,
Uzun konmaya hazırlanıp,
O Manas'ın yetimi,
Çadır ile azığı
Nartelki'ye yükletip,
Azığı bolca yükletip,
Aylarca yıllarca gidecekmiş gibi,
O Manas'ın delisi,
Allah'ına yalvarıp,
Cenk pusatını kuşanıp.
Öte yanın başı Ala-Kol,
Onun hepsini dolaşıp:
«Kuğuya kuşumu salarım deyip,
Kuğu avlatıp alırım deyip,
Kuğu dahi olsa ben kendim
Sevincine kanarım» deyip,
Coşup çıktı Semetey,
Bırakmaz, çığlık atar
Nazlı kadın Çaçıkey.
Yularına dolanıp,
Aşırıca nazlanıp,
Azap etti bahadıra,
Yine ordoya çekeleyip:
«Her ay sungur salarım» deyip,
Dalgın şaşkın gidersin,
Beni azaba salarsın.
«Her gün sungur salarım» deyip,
Gümbürdeyip durursun,
Her gün kıra gidip
Beni hasrete salarsın.
Gün nişanı yedi gün,

Ceti kündö sen töröm
Kuuga kuşuñ salbagın
Kubançıga kanbagın,
Turup ketip at cakka
Meni köp ooruga salbagın!»

Yedi günde sen törem,
Kuğuya kuşunu salma,
Sevince kanma,
Kalkıp gidip at yanına
Beni derde çok salma!»

Kara suuga kan kuygan
Kabılandın tak özü
Kayratına keldi emi:
«Koe ber, katın, kolumdu,
«Kañk» dedire katındı
Tozboçu menin columdu,
Oorup catkan keziñde
Oñboy kalgan ekensiñ,
Tüşçül-cönçül köp bolup,
Bügüüsünön bölünüp,
Bolboy kalgan ekensiñ.
Erkek kuşun bilbeybi
Katın işin bilbeybi,
Erkek başın bilbeybi,
Er adam tüzün bilbeybi,
Katın özün bilbeybi.
Elkin koyup cayıña,
Erkeletip köp baksam
Esebi cok erkelep,
Eselek bolgon ekensiñ!
Serüün kılıp sözümdü,
Şermende kılıp özümdü,
Düyüm sözdü köp bilgen
Cakşı bolgon ekensiñ,
Oorudubu dep cürsöm,
Bakşı* bolgon ekensiñ!»
Semeteydin buldursun,
Çapsa kulak tundursun,
Kayaşa kılgan katındı
Kaykalatkan buldursun.
Keçee bıştı noopas terisin Erke katın
Çaçıkey
Özögünö kerdirgen,

Kara suya kan katan
Kaplanın ta kendisi
Öfkesine geldi işte:
«Bırak, kadın, elimi,
«Şank» dedirtip kadını
Kesme benim yolumu,
Hasta yattığın çağda
Onmaz olup kalmışsın,
Düş görüp yoran çok olup,
Büklümünden ayrılıp,
İflah olmaz olmuşsun.
Erkek kuşunu bilmez mi,
Kadın işini bilmez mi,
Erkek başını bilmez mi,
Er kişi yolunu bilmez mi,
Kadın kendini bilmez mi.
Başıboş koysam hâline,
Nazlandırıp çok beslesem,
Hesapsızca nazlanıp,
Sersem olmuşsun!
Sözümü oyuncak edip,
Kendimi rüsva edip,
Türlü sözü çok bilen
İyi biri olmuşsun,
Hasta mı oldu derken,
Bahşı olmuşsun!»*
Semetey'in kamçısı buldursun,
Vursa kulak çınlatsın,
Karşılık veren kadını
İki büklüm eden buldursun.
Hani dört yaşlı tayın derisini Nazlı
kadın Çaçıkey
Özüne gerdirmiş,

Kısır taydın terisin
Kızık tilip ciberip,
Şıkap catıp ördürgön.
Opol-Toonun tüp ırgay
Tübü menen culdurgan
Kamçı sapka burdurgan,
Bil terisin kaptatkan,
Bölökbayga saptatkan,
Alakanı aynektüü,

Kısır tayın derisini
İncecik dilip verip,
Sıkıca yatırıp ördürmüş.
Opol Dağı'nın kök ırgayını
Köküyle söktürmüş,
Kamçı sapına burdurmuş,
Fil derisi kaplatmış,
Bölökbay'a saplatmış,
Ayası cam gibi parlak,

Büldürgösü bargektüü
Kara caak buldursun
Karmay kalıp imerip,
Kaptalga tartıp ciberip.
Kuday betin körsötpö,
Bülküldök ala köynögü
Bülküldöp kanı tögülüp,
Kadırluu ala köynögü
Kaptalınan bölünüp,
Kalkıldap kanı tögülüp,
Baykuş katın Çaçıkey
Mañdaydagı toodaktay
Basa tüşüp corgolop,
Kök ala şayı köynöktün
Etekten kanı şorgolop,
Kaptal eti bırkırap,
Kayran ceñeñ erke ele
Kaçıp kirdi çırkırap.
Tüp atası tügöl kan
Tübünön Kızır daarıgan
Tüz kılıp saldı katındı.
Atası Manas baatırdan
Arta tuugan kökcalın
At arıtıp, cer çalıp,
It agıtıp, kuş salıp,
Oolugup cürö bergeni.
Möymölcügön közünön
Bölök-bölök caş ketip,
Çıñırıp ıylap çırkırap,

İlmeği sağlam kayışlı,
Kara kayış örme kamçıyı
Kavrayıverip savurarak,
Böğrüne çala çekiverdi.
Tanrım, gösterme o yüzü:
Salınan alaca gömleği
Çırpınıp kanı dökülüp,
O değerli alaca gömleği
Yanından yırtılıp bölünüp,
Çağlayıp kanı dökülüp,
Zavallı kadın Çaçıkey,
Önündeki toy kuşu gibi
Sendeleyip seğirterek,
Gök alaca ipek gömleğin
Eteğinden kanı sızarak,
Böğrünün eti parçalanıp,
Kayran yengen pek nazlıydı,
Çığlık atıp kaçıp girdi.
Ta atası tümden han olan,
Kökünden Hızır'ın dokunduğu,
Kadını dümdüz edip yere serdi.
Babası bahadır Manas'tan
Aşkın doğmuş gökyele,
At yorup, yer dolaşıp,
İt salıp, kuş uçurup,
Coşup gezip durmakta.
Dolu dolu gözlerinden
Bölük bölük yaş akıp,
Çığlık çığlığa ağlayıp,

Çındap ıylap burkurap,
Kaardanıp bakırıp,
Külçoro menen Kançoro
Ekөön birdey çakırıp,
Kayran ceñeñ erkenin
Aytıp turgan kebi bul,
Eki bala barganda

Hıçkıra hıçkıra sahiden ağlayıp,
Öfkeyle haykırarak,
Külçoro ile Kançoro –
İkisini birden çağırıp,
Kayran nazlı yengenin
Söyleyip durduğu söz şu,
İki çocuk vardığında

Mına mınday dedi bul:
«Atıñdın oozun bura tur,
Baldar, aldıñkı cayga tura tur. At arıtıp, cer çalıp,
Körüp kalgan tüşüm bar,
Köp tapşırar işim bar.
Kıyıtıp aytam bilip al,
Kımbatım baldar tilimdi al!
Opsoloñ tuugan emeñdi,
Korcoñdogon törөñdü
Kuuga kuşun saldırba,
Kuu bula* catsa aldırba!
Artık cindi baratat
Aman barıp, soo kelsin.
Şuñkar menen törömdü
Körgözö körgün közümö,
Aman alıp kel özümö,
Ekөönün birөө cok bolso,
Baldar, körünbögün közümö!
Keçüünü kenen çaldırba,
Kerbenden kabar aldırba.
Salamat cürüp, sak kelgin,
Sagındırbay bat kelgin,
Esen barıp soo kelgin,
Eriktirbey bat kelgin.
Şumduk kılsañ camanat,
Badışanın Akşuñkar
Baldar saga amanat.
Aman bolso şuñkardı
Körgözüp kelseñ közümö,
Aman kelseñ özümö,

İşte şöyle dedi bu:
«Atının ağzını çevirip dur,
Çocuklar, öndeki konakta bekleyin. At yorup, yer dolaşıp,
Görüp kaldığım düşüm var,
Emanet edecek çok işim var.
Üstü kapalı söylerim, anlayın,
Kıymetlim çocuklar, sözümü tutun!
O densiz doğmuş ağanızı,
O kurulup kabaran beyinizi
Kuğuya kuşunu saldırmayın,
Kuu bula yatsa aldırmayın!*
Pek delice gidiyor,
Sağ varıp esen dönsün.
Sungur ile beyimi
Gözüme göstere görün,
Sağ salim getirin bana,
İkisinden biri eksik olursa,
Çocuklar, görünmeyin gözüme!
Geçidi enine boyuna taratmayın,
Kervandan haber aldırmayın.
Selametle gidip sağ gelin,
Özletmeden tez gelin,
Esen varıp sağ gelin,
Bunaltmadan tez gelin.
Bir hile ederseniz kötü olur,
Padişahın Akşuñkar'ı,
Çocuklar, size emanet.
Sağ olursa sunguru
Gözüme gösterirseniz,
Sağ esen bana dönerseniz,

Degeniñe könömün,
Kızıl köynök, ayça bel
Kıltıldagan suluudan
Koluktu alıp beremin!
Bu kebimdi çın kılsañ,
Ekööñdöy egiz balaga
Kayran ceñeñ Çaçıkey,
Kara canı sadaga!»
Muñayıp ceñeñ munu aytıp,

Dediğinize uyarım,
Al gömlekli, hilâl belli,
Salınıp yürüyen güzellerden
Size gelin alıveririm!
Bu sözümü gerçeklerseniz,
Sizin gibi ikiz oğlana
Kayran yengeniz Çaçıkey'in
Kara canı kurban olsun!»
Hüzünle yengen bunu deyip,

Tabış kılıp zar aytıp,
Manastın uulu Semetey
Anısın kökcal ugabı,
It agıtıp, kuş salıp,
On tört külük at alıp,
Eerçitken eki çorosu
Oolugup töröñ attanıp,
Budur-budur bel basıp,
Budurmak ala cer basıp,
Cañırıktın Car-Kıya,
Calgız coldun çubama,
Cana kankor keldi emi,
Al kıyanın oozunda
Ak bula catat bir tañık
Asılıñ töröñ kördü emi,
Buuruldun oozun burdu emi.
Bulanı körüp kubanıp,
Kançoro menen Külçoro
Eköönö kubançı kılıp turdu emi:
Külçoro menen Kançoro –
Ekö birdey ermegim,
Asmanda carık cıldızım,
Cakamda kamçat kunduzum,
Altı ay minse buudanım,
Tay-kunanday tebişken,
Talaşıp emçek emişken,
Eki birdey tuuganım.
Kara kıtay, mancuu curt,
Köptügün körsöñ kara kurt,

Ses verip zâr zâr söyleyip,
Manas'ın oğlu Semetey –
Onu gökyele duyar mı,
İt salıp, kuş uçurup,
On dört yürük at alıp,
Peşine taktığı iki çorosuyla
Coşup töre atlanıp,
Engebe engebe bel aşıp,
Pürüzlü alaca yer basıp,
Cañırık'ın Car-Kıya'sı,
Yalnız yolun kıvrımı –
İşte hunhar geldi şimdi,
O yamacın ağzında
Bir denk ak bula yatmakta,
Asil töre gördü şimdi,
Buurul'un ağzını çevirdi şimdi.
Bulayı görüp sevinip,
Kançoro ile Külçoro –
İkisiyle sevincini paylaştı şimdi:
«Külçoro ile Kançoro –
İkiniz de bir tesellim,
Gökteki parlak yıldızım,
Yakamdaki kamçat kunduzum,
Altı ay binsem küheylanım,
Tay kunan gibi tepişen,
Yarışarak meme emişen,
İki bir örnek kardeşim.
Kara Kıtay, Mancu yurdu –
Çokluğunu görsen kara kurt,

Kazat kılıp kalışsak,
Mıltık atıp, caa tartıp,
Kaçpay turup salışsak,
Bet alışıp turuşsak,
Meenettüü müşkül tün tüşüp,
Betteşip caman uruşsak,
Karmaşka kier ton kerek,
Tabılgan uşu ak bula
Beeleseñ bizge çoñ kerek.

Gazâya çıkıp durursak,
Tüfek atıp, yay çekip,
Kaçmadan durup vuruşursak,
Yüz yüze gelip durursak,
Mihnetli müşkül gece çöküp,
Göğüs göğse fena dövüşürsek,
Cenge giyecek kaftan gerek,
Bulunan şu ak bula,
Düşünürsen, bize çok gerek.

Atam Manas ayköldön
Belekke kalgan Akolpok
Bulasın bulap alıptır,
Abıke, Köböş altı aram
Bulayt kiyip salıptır.
Kayıbınan kabıldı,
Karagıla, oy baldar!
Ak bula bizge tabıldı.
Bereyin degen kuluna
Belen kılat coluna,
Berbeyin degen kuluna
Satsa kelbeyt buluna.
Talaadagı bulanı
Olco kılıp alalı.
Oyron enem Kanıkey,
Oyulup ketken Akolpok
Bir septetip alalı.
Çalgın çalar cer da köp,
Çapçışa keter el da köp,
Oylongula, oy baldar,
Oy cagıñda orus bar,
Kır cagıñda kıtay bar,
Mañdayıñda barañ bar,
Biz menen bastaşar coo dalay bar».
Çımçıgı bar ularday.
Baatırıñ mınday degen soñ
Caaday uçup Külçoro
Bulasına bardı emi,
Erke katın ceñeñin,

Babam cömert Manas'tan
Yadigâr kalan Akolpok'un
Bulasını yağmalamışlar,
Abıke, Köböş altı haram
Hor kullanıp giymişler.
Gaipten karşımıza çıktı,
Bakın hele, ey çocuklar!
Ak bula bize bulundu.
Vereyim dediği kuluna
Yolunun üstüne hazır eder,
Vermeyeyim dediği kuluna
Satsa da pahası denk gelmez.
Kırda yatan bulayı
Ganimet edip alalım.
Canım anam Kanıkey,
Delik deşik olan Akolpok'u
Bir yamatıp alalım.
Keşfe çıkılacak yer de çok,
Çatışılacak el de çok,
Düşünün hele, ey çocuklar:
Ova yanında Urus var,
Kır yanında Kıtay var,
Karşınızda tüfekli var,
Bizimle boy ölçüşecek düşman çok var».
Serçesi var ular gibi.
Bahadırın böyle dedikten sonra,
Yaydan ok gibi uçup Külçoro
Bulasına vardı şimdi,
Nazlı kadın yengesinin

Aytkanı eske tüştü emi.
Ceñem aytkan kep ele:
«Olcogo bula tabılsa,
Ala körbö» – dedi ele.
Cogotuuga bulanı
Almambettin uulu ele,
Coluñ katkır turabı
Kamtıy karmap aldı emi.
Çoñ üñkürdün tübünö
Çoguusu menen saldı emi,
Colum üydöy kara taş

Dediği aklına düştü şimdi.
Yengemin dediği söz şuydu:
«Ganimete bula bulunursa,
Sakın alma» – demişti.
Bulayı yok etmeye –
Almambet'in oğluydu,
Yolu kuruyasıca durur mu,
Derleyip kavrayıp aldı şimdi.
Büyük mağaranın dibine
Hepsini birden koydu şimdi,
Göç evi kadar kara taşla

Colbors türdüü al bala
Bek bekitip saldı emi.
Astındagı mingeni
Abıkenin Aktelki,
Atırıltıp Külçoro
Cana cetip bardı emi.
Ala-Köldü ceektep
Ayköl sultan kelgende,
Kızık eken Ala-Köl,
Baltırkanı bilektey,
Maraldarın karasañ
Mala kaşka inektey,
Alması bışıp köñ bolgon,
Cañgagı kulap say tolgon,
Kükügü talda küülöngön,
Küldü bulbul, çımçıgı
Tal başında süylöngön,
Keskeldirik küçüktöy,
Kulandarı kunanday,
Cılandarın karasañ
Altı kulaç arkanday,
Alda-taala kuduret
Can caratkan ar kanday.
Çınarları munarday,
Bööt-bööt sazı bar,
Ay, canıbar Ala-Köl
Bötönçö türdüü canı bar,

Pars soylu o yiğit çocuk
Sıkı sıkı kapatıp koydu şimdi.
Altında bindiği –
Abıke'nin Aktelki'si,
Dörtnala sürüp Külçoro
Yine yetişip vardı şimdi.
Ala-Köl'ü kıyılayıp
Cömert sultan geldiğinde –
Ne ilginçtir Ala-Köl:
Baltırkanı bilek gibi,
Marallarına baksan
Açık alınlı inek gibi,
Elması pişip yığılmış,
Cevizi düşüp dere dolmuş,
Guguğu söğütte ötüşmüş,
Hep bülbül; küçük kuşları
Söğüt başında söyleşmiş,
Kertenkelesi enik gibi,
Kulanları kunan tayı gibi,
Yılanlarına baksan
Altı kulaç urgan gibi,
Yüce Allah'ın kudreti
Türlü türlü can yaratmış.
Çınarları minare gibi,
Öbek öbek sazı var,
Ay, canım Ala-Köl,
Bambaşka türlü canı var,

	Ala-Kölgö kirgende	*Ala-Köl'e girildiğinde*
	Börsölöñdöp cügürgön	*Hoplaya zıplaya koşuşan*
72110	Börsö* degen dagı bar.	*Börsö* denen dahi var.*
	El cok, curt cok talaası	*Eli yok, yurdu yok kırında*
	Böyrögünön börsöyüp,	*Böğründen kabarıp*
	Körünöt eken oy tobo	*Görünürmüş – ey tövbe –*
	Al börsönün balası.	*O börsönün yavrusu.*
	Türdüü-türdüü canı bar,	*Türlü türlü canı var,*
	Tük körbögön bendesi	*Kulun hiç görmediği*
	Tügöngürdün añı bar.	*Tükenesicenin avı var.*
	Ay, canıbar Ala-Köl	*Ay, canım Ala-Köl:*
	Kıl kuyrugu kılkıldap,	*Kılkuyrukları salınıp,*
72120	Kızıl başı bılkıldap,	*Kızılbaşları kıpırdaşıp,*
	Kaynap uçup kazdarı,	*Kaynaşıp uçan kazları,*
	Ilbesini çurkurap,	*Av kuşları çığrışıp,*
	Catkan eken sazdarı.	*Yatmaktaymış sazları.*
	Bööt-bööt sazı bar,	*Öbek öbek sazı var,*
	Bölünüp uçkan kazı bar,	*Bölük bölük uçan kazı var,*
	Kara şiber, betege	*Kara çayır, betege*
	Karabaşıl çöp bolup,	*Kara başaklı ot olup,*
	Kayra tartıp toluptur,	*Yeniden sürüp dolmuştur,*
	Cazga maal boluptur.	*Bahar vakti olmuştur.*
72130	Bölök-bölök bel eken,	*Ayrı ayrı bel imiş,*
	Tuş-tuşunan arkırap,	*Dört bir yandan uğuldayan*
	Muzdak sarı cel eken,	*Soğuk sarı yel imiş,*
	Kök sülöösün kayran börk	*Gök vaşak kürkünden kayran börkü*
	Irgay turgan cer eken,	*Uçuracak yer imiş,*
	Köñül tekşi açılıp,	*Gönüller hep açılıp,*
	Köp azamat bul cerde	*Nice yiğidin bu yerde*
	Cırgay turgan cer eken.	*Sefa süreceği yer imiş.*
	Oşo kezde bereki	*O sırada işte bu*
	Bala törö Semetey	*Genç töre Semetey,*
72140	Buuruldu minip bulkuntup,	*Buurul'a binip şahlandırıp,*
	Eri ölgöndöy culkuntup,	*Eri ölmüşçesine silkindirip,*
	Kolundagı Akşuñkar	*Elindeki Akşuñkar'ı*
	Andan salıp ildirip,	*Oradan salıp kaptırıp,*
	Mından salıp ildirip,	*Buradan salıp kaptırıp,*
	Kancıganın baarısın	*Terki bağlarının hepsini*

Kaz-ördökkö bildirip,	*Kaz ördekle yükleyip,*
Andan salıp ceektep	*Oradan salıp kıyılayıp,*
Mından salıp ceektep,	*Buradan salıp kıyılayıp,*
Kancıganın baarısın	*Terki bağlarının hepsine*
Kaz-ördökkö teektep,	*Kaz ördeği iliştirip,*
Kancıgadan artkanın,	*Terkiden artanını*
Kuyuşkanga teektep.	*Kuskuna iliştirip.*
Teñiziñdin Akşuñkar	*Sultanının Akşuñkar'ı –*
Tekөörü bolot, teegi cez,	*Mahmuzu çelik, tırnağı tunç,*
Tegeregi eki kez	*Çevresi tam iki arşın,*
Közü kara, kök şal but	*Gözü kara, gök çalık bacak,*
Körüngöndü koybogon,	*Göründüğünü koymayan,*
Könöktöy etke toybogon,	*Kova dolusu ete doymayan,*
Talpınganın koybogon,	*Çırpınanı bırakmayan,*
Tabaktay etke toybogon.	*Tabak dolusu ete doymayan.*
Kanatın cayıp şukşurbas,	*Kanadını yayıp süzülmesin,*
Kazdı köldön uçurbas,	*Kazı gölden uçurmasın,*
Kuyrugun cayıp şukşurbas,	*Kuyruğunu yayıp süzülmesin,*
Kuunu köldön uçurbas,	*Kuğuyu gölden uçurmasın –*
Şuñkardı cetip saldı emi,	*Sunguru yetip saldı şimdi,*
Semetey kubançına kandı emi.	*Semetey sevince kandı şimdi.*
Opol-Toodoy zoñkoñdop,	*Opol Dağı gibi heybetle,*
Oyron törö sultanıñ	*Canım töre sultanın*
Kuu tabalbay oñkoñdop,	*Kuğu bulamayıp bocalayıp,*
Ala-Köldün çetinen,	*Ala-Köl'ün kıyısından,*
Cekendinin betinen,	*Ceken sazlığının yüzünden,*
Çoñ şabırduu urçuktan,	*Büyük kamışlı burundan,*
Kuu-Cekendin tumşuktan	*Kuu-Ceken çıkıntısından,*
Ala-Köldün çetinen	*Ala-Köl'ün kıyısından –*
Oşondon kördü kızıktı.	*Orada gördü ilginç şeyi.*
Kukuluktap corgoloyt,	*«Kukuluk» diye seğirtir,*
Kuudan bölök ünü bar,	*Kuğudan başka sesi var,*
Kuu cekende corgoloyt,	*Kuru cekende seğirtir,*
Kuyrugu menen kum sabayt.	*Kuyruğuyla kum döver,*
Kanatı menen cer sabayt.	*Kanadıyla yer döver.*
Tolkup cünü bölünöt,	*Dalgalanıp tüyü ayrılır,*
Kukuluktap unçuksa	*«Kukuluk» diye ses verse*
Koñur ünü körünöt.	*Boğuk sesi belirir.*

	Moyunu kulaç, booru tüz	*Boynu kulaç, bağrı düz,*
	Al cekenden bölünüp,	*O cekenden ayrılıp,*
	Alaçıktay körünüp,	*Alaçık gibi görünüp,*
	Balır ottop, çöp tartıp,	*Yosun otlayıp, ot çekip,*
	Baş kötörüp, cer artıp,	*Baş kaldırıp, yer aşıp –*
	Manastın uulu er Semeñ	*Manas'ın oğlu er Semeñ*
72190	Baykap kuunu kördü emi.	*Gözleyip kuğuyu gördü şimdi.*
	Korcoñdogon kokuy kün	*Kurumlanan – vay hâline –*
	Kozgolboy töröñ turabı,	*Kımıldamadan durur mu töre,*
	Kuunu körüp tim kalıp,	*Kuğuyu görüp boş dursa*
	Törönü Kuday urabı.	*Töreyi Tanrı mı çarpar!*
	Kuuga kuştu saluuga,	*Kuğuya kuşu salmaya,*
	Kuu aldırıp aluuga,	*Kuğuyu kaptırıp almaya,*
	Kurgan törö çamındı,	*Kavruk töre davrandı,*
	Kuduretke calındı,	*Kudrete yalvardı,*
	Kolundagı şuñkardı	*Elindeki sunguru*
72200	Böyrökkö karmap imerip,	*Böğründe tutup döndürüp,*
	Astıñdagı Buuruldu	*Altındaki Buurul'u*
	Koltukka teep ciberip,	*Koltuğundan tepip mahmuzlayıp,*
	Bala törö Buuruldu	*Genç töre Buurul'u*
	Mañkañ-mañkañ bastırıp,	*Salına salına yürütüp,*
	Döñköñ-döñköñ celdirip,	*Hoplata hoplata tırısa kaldırıp,*
	Kıyşaya karmap olturup,	*Yan yatarak tutunup,*
	Kıyabına tolturup,	*Tam kıvamına getirip,*
	Kıltıldattı şuñkardı	*Sunguru diklendirdi*
	Tomogosun aluuga,	*Tomağasını almaya,*
72210	Toodoy bolgon kabılan	*Dağ gibi olan kaplan,*
	Toñkoe tüşüp saluuga	*Eğilip salıvermeye*
	Belendedi şuñkardı.	*Hazırladı sunguru.*
	Külçoro menen Kançoro,	*Külçoro ile Kançoro –*
	Beren ötkön şerlerden	*Yiğit geçmiş erlerden*
	Belekke kalgan bul ekөö	*Yadigâr kalan bu ikisi –*
	Bezelenip Külçoro,	*Yalvara yakara Külçoro,*
	Cetip keldi bul ekөö.	*Yetişip geldi bu ikisi.*
	Uzun boyluu, keñ dalı	*Uzun boylu, geniş omuzlu,*
	Almambettin Kulçoro	*Almambet'in Kulçoro'su,*
72220	Arı balban, arı şer,	*Hem pehlivan, hem arslan,*
	Abasına bir kepti	*Ağasına bir sözü*

Ayta berdi bu dagı:
«Külçoro menen Kançoro
Ekööbüz egiz bala elek,
Sizge biz ermek bolgon can elek. Bere koydu şuñkardı.
Ölüp kalsak bir çoro
It terisi uul elek,
Ölböy tirüü cürgöndö
Koy terisi kul elek.
Belin bekem buuşkan,
Beren Semeteydin
Özü menen tuuşkan.
A düynö ketken Manastın
Al belinen sızışkan
Kayran eneñ Kanıkey

Söyleyiverdi bu dahi:
«Külçoro ile Kançoro –
İkimiz ikiz çocuktuk,
Size eğlence olmuş canlardık. Sunguru veriverdi.
Ölüp gitsek birer çoro,
İt derisi oğulduk,
Ölmeyip sağ gezdikçe
Koyun derisi kulduk.
Belini pek kuşanan
Yiğit Semetey'in
Kendisiyle öz kardeş –
Ahirete göçen Manas'ın
O belinden süzülen,
Kayran anan Kanıkey'in

Catının cara teep çıgışkan,
Karap turgun kabılan
Kaçan Manas uul elek.
Kurgan abam, kebimdi uk,
Kul da bolsok kutursak
Kan abam senin barıñda
Kaardanıp cutunsak,
Kuuga kuştu biz salsak,
Kubançıga bir kansak,
Kabılan aba barında
Kürsö-kürsö cötölsök,
Kuu köñüldü kötörsök!
Atka minseñ sen mindiñ,
Abam törö Semetey
Kana müyüz çıkkanı.
Bul ekөönün koluna
Akşuñkarıñ kono elek,
Şumkardı ceke salganda
Başıñ ekөө bolo elek!
Baldar antip turganda,
Telegeyi teñ ele,
Teñizdin cayı uşunday,
Için karap baykasa

Rahmini tekmeleyip yarıp çıkan –
Bakıp dur, ey kaplan,
Ne zaman Manas oğluyduk?
Kavruk ağam, sözümü duy,
Kul da olsak kudursak,
Han ağam, sen varken
Hiddetlenip atılsak,
Kuğuya kuşu biz salsak,
Sevincine bir kansak,
Kaplan ağa sağ iken
Gümbür gümbür öksürsek,
Bezgin gönlü kaldırsak!
Ata binsen, sen bindin,
Ağam töre Semetey,
Hani, ne boynuz çıktı?
Bu ikisinin eline
Akşuñkar'ın konmuş değil,
Sunguru tek başına saldığında
Başın iki olmuş değil!»
Çocuklar böyle dururken –
Her şeyi denk idi,
Gölün hâli böyledir:
İçine bakıp gözlese

Cer cüzünön keñ ele.
Kolundagı şuñkardı
«Berbeymin» dep aytalbay
Berendin köönün kaytarbay,
Belgilüü Manas tuyguñu
Kuuga şuñkar saluuga,
Külçoro alıp ceeligip,
Sanaası menen bolturup,
Ak şuñkardı kondurup,
Şuñkardı alıp Külçoro
Kayra baylap kapşırıp,
Akşumkardın uzun boo
Kemer kurga tapşırıp,
Semeteydi şaştırıp,
Ce ıgın bilbeyt salıştın,

Yeryüzünden genişti.
Elindeki sunguru
«Vermem» diyemeyip,
Yiğidin gönlünü kırmayıp,
Manas'ın namlı soy oğlu,
Kuğuya sungur salmaya –
Külçoro alıp coşarak,
Muradınca eyleyip,
Ak sunguru kondurup,
Sunguru alıp Külçoro,
Yeniden bağlayıp sımsıkı,
Akşumkar'ın uzun bağını
Kemer kuşağa teslim edip,
Semetey'i aceleye verip,
Ne salmanın yolunu bilir,

Daynın bilbeyt kuuga kantip
barıştın, «Kuu ubalı kançalık,
Düpüldötüp celdirip,
«Kuusu uçup ketsin» – dep,
Köp-körünöö keltirip,
Oolugup turalbay,
Cete keldi Semetey.
Anda Külçoro munu aytat,
Kişi bilgis şumdu aytat:
«Kımbattuu sözüm bilip al,
Kızırduu aba, tilimdi al!
Kuuga kuştu salbaylı,
Kubançına kanbaylı,
Uşu kuunu men kördüm,
Kukuluktap unçuksa
Kuudan başka ünü bar,
Kumsalañdap silkinse,
Miñ kubulgan türü bar.
Eremettin* biri eken,
Kesirdüünün özü eken,
Kuu bolup kubulgan
Kurgan abam, kebimdi uk,
Çoñ kırsıktın özü eken,

Ne kuğuya nasıl varılacağının
yolunu bilir, «Kuğunun vebali nicedir,
Güm güm ettirip tırıs sürüp,
«Kuğusu uçup gitsin» – diye,
Göz göre göre yaklaştırıp,
Coşkusundan duramayıp,
Yetişip geldi Semetey.
O zaman Külçoro şunu söyler,
Kişi bilmez sırrı söyler:
«Kıymetli sözüm, bilmiş ol,
Hızırlı ağa, sözümü tut!
Kuğuya kuşu salmayalım,
Sevincine kanmayalım,
Şu kuğuyu ben gördüm:
«Kukuluk» diye ses verse
Kuğudan başka sesi var,
Solgunlaşıp silkinse
Bin kılığa giren hâli var.
Eremet'in biri imiş,*
Musibetin ta kendisiymiş,
Kuğu olup kılık değiştirmiş,
Kavruk ağam, sözümü duy:
Büyük felaketin özüymüş,

Mekeden kelgen kuu eken,
Beş balası bar eken,
Böödö aldırıp albaylı,
Beypayına kalbaylı,
Kankor aba, uguñuz,
Irımduu kuuga kuş salsak
Uyat bolot munubuz.
Kılçalaktayt uşu kuu
Adamga okşoş türü bar,
Ce bolboso kubulup,
Bizge salar cini bar,
Berenelüü kuu eken,
Keremettin biri eken!»
Bala mintip turganda,
Külük bolup küülönüp,
Küp-küp etip kabılan

Mekke'den gelme kuğuymuş,
Beş yavrusu var imiş,
Boşuna kaptırıp koymayalım,
Derdine düşüp kalmayalım,
Hunhar ağa, dinleyin:
Uğurlu kuğuya kuş salarsak
Ayıp olur bu işimiz.
Kıvranıp durur şu kuğu,
İnsana benzer hâli var,
Ya da kılıktan kılığa girip
Bize salacak cini var,
Yavrulu kuğu imiş,
Kerametin biri imiş!»
Çocuk böyle dururken,
Yürük at gibi coşup,
Küt küt edip kaplan

Külçorogo süylönüp:
Sen bala, kuturup kalat ekensiñ,
«Kuş salam» dep cönü cok,
Cutunup kalat ekensiñ
Azır bala çagıñda
Bakşı turup sen özüñ,
Barı ırımdı süylögön
Cakşı bolup kalasıñ,
Cok emeni ırımdap,
Çoçup kalat ekensiñ,
Coburap sözdü köp aytıp,
Tozup kalat ekensiñ.
Mekeden kelgen kuu bolso,
Beş balası bar bolso,
Bet alıp meni sorsun – dep,
Berenelüü kuu bolso,
Meni öltürüp koysun – dep,
Kuuda ubal bolobu,
Kuştan korkkon oñobu,
Kuu ubalı kişiden
Artıgıraak bolobu!
Caşım on ekide tolgondo,

Külçoro'ya söylenip:
Sen çocuk, kudurur olmuşsun,
«Kuş salarım» diye yok yere
Yutkunur olmuşsun,
Şimdi çocukluk çağında
Bakşı kesilip sen kendin,
Her türlü falı söyleyen
«İyi»lerden olacaksın,
Olmadık şeyi yorumlayıp
Ürker olmuşsun,
Gevezelik edip çok konuşup
Yorulur olmuşsun.
Mekke'den gelme kuğuysa,
Beş yavrusu var ise,
Yüz tutup beni sömürsün – de,
Yavrulu kuğu ise,
Beni öldürüversin – de,
Kuğuda vebal olur mu,
Kuştan korkan onar mı,
Kuğunun vebali kişininkinden
Daha ağır olur mu!
Yaşım on ikiye dolduğunda,

Bukardagı korgondo,
Menin atam Temirkan
Degenime köngöndö,
Atam Manastın aşın bergende,
Buzuktu mıktap baştadım,
Töö balbandan bir kolun
Takır suurup taştadım,
Kana menin ölgönüm,
Kana maa ubal cetkeni,
Men Talaska köçköndö,
Okçontoy solop ok kıldım,
Kokonduktun balbanın,
Canaalı, Karaç – baş kılıp,
Takır boydu calmadım,
Kana menin ölgönüm,
Kana maa ubal cetkeni.

Buhara'daki hisarda,
Benim atam Temirkan
Dediğime uyduğunda,
Atam Manas'ın aşını verdiğinde,
Kavgayı adamakıllı başlattım,
Deve pehlivanın bir kolunu
Kökünden söküp attım –
Hani benim öldüğüm,
Hani bana vebal değdiği?
Ben Talas'a göçtüğümde,
Okluğa basıp ok kıldım,
Kokandlının pehlivanını –
Canaalı, Karaç başta olmak üzere –
Tümünü silip yuttum,
Hani benim öldüğüm,
Hani bana vebal değdiği?

Özöndüü suunu mayladım,
Öçöşümö tiygende
Öz atamdı cayladım,
Ak bolotum mayladım,
Açuuma çındap tiygende
Abıkeni cayladım.
Kök bolotum mayladım,
Köp cinime tiygende
Köböş kandı cayladım.
Kırk çoronu kırgamın,
Kılgan üçün kırgamın.
Döñdüü cerdi örttödüm,
Tulañduu cerdi tutanttım.
Bardıger küçüñ salçı» – dep,
Kara suuga kan kuydum,
Kana menin ölgönüm!
Kaardanıp kayran şer,
Beren Manas kökcaldan
Belekke kalgan belgilüü er, Kökcal erdin şuñkarı
Koyboy açuu çın kelip,
Kolunan suurdu şuñkardı,

Vadili suyu kanla yağladım,
Öcüme dokunduğunda
Öz atamı tepeledim,
Ak çeliğimi yağladım,
Öfkeme sahiden dokununca
Abıke'yi tepeledim,
Gök çeliğimi yağladım,
Büyük hiddetime dokununca
Köböş han'ı tepeledim.
Kırk çoroyu kırdım ben,
Ettikleri için kırdım ben.
Tepelik yeri yaktım,
Otlu yeri tutuşturdum.
«Perverdigâr, gücünü kat» – diye,
Kara suya kan döktüm –
Hani benim öldüğüm!
Hiddetlenip kayran arslan,
Yiğit gökyele Manas'tan
Yadigâr kalan namlı er, Gökyele erin sunguru
Dinmez öfkesi sahiden gelip,
Elinden çekip aldı sunguru,

Kanıkey çalgan kayran boo
Tegerenip kalkaktap,
Tegiz teñiz tartkan soñ,
Teñi üzülüp al boonun
Külçorodo kaldı emi,
Korcoñdogon kokuyuñ
Şuñkardı tartıp aldı emi.
Kulak tunup dürküröp
Tomogosun şıpırıp,
Al ak kuunu körgözsö,
Murdunun suusu kuyulup,
Sañoor cünü suyulup,
Oodarılıp barkıldap,
Oktos berip carkıldap,
Kolgo turbay ceeligip,
Kokuyuñdun şuñkarı
Ölörün bilbey eeligip,
Töröñüzdün dagı özü:
Melcemdüü cerge cetkiçe,
Beypay kılıp iydi – dep,
Kagıp iyip kak cakka,

Kanıkey'in ördüğü kayran bağ
Halka çizip çalkalanıp,
Dümdüz gerilip çekilince,
Ortasından kopup o bağın
Yarısı Külçoro'da kaldı şimdi,
Kurumlanan vay canına,
Sunguru çekip aldı şimdi.
Kulak çınlatıp gürleyip,
Tomağasını sıyırıp
O ak kuğuyu gösterince,
Burnunun suyu akıp,
İnce tüyü seyrelip,
Devrilip vaklayıp,
Ürküp şahlanıp parlayıp,
Ele durmayıp azgınlaşıp,
Vay canına, sunguru,
Öleceğini bilmeden kudurup,
Törenizin dahi kendisi:
Nişanlanan yere varana dek
«Başıma dert açtı» – diye,
Çarpıp itip bir yana,

Türtüp iyip ar cakka,
Çekesi ketip tırışıp,
Manastın uulu er Semeñ
Akşuñkar menen uruşup:
Tabına takır cetken – dep,
Dalay kün turup buulugup,
Tabınan takır ötkön – dep
Talıkpastan kaçırıp,
Taşka tier beken – dep,
Arday bolgon Buuruldun
Tartıp oozun burdu ele,
«Ay canıbar barçı – dep,
Könöktöy bolgon şuñkardı
Kötörüp turup urdu emi.
Asılıñdın Akşçuñkar,
Meeleyden uçup tamandap,
Kötörülüp cöndönüp,

Dürtüp itip öte yana,
Alnı gidip buruşup,
Manas'ın oğlu er Semeñ
Akşuñkar ile çekişip:
«Kıvamına tam gelmiş» – diye,
Nice gün durup içi sıkılıp,
«Kıvamından tam geçmiş» – diye,
Yorulmaksızın saldırtıp,
«Taşa mı değer ki» – diye,
Küheylan kesilen Buurul'un
Çekip ağzını çevirmişti,
«Ay canım hayvan, git hele» – diye,
Kova gibi iri sunguru
Kaldırıp savuruverdi şimdi.
Asilinin Akşuñkar'ı,
Eldivenden fırlayıp basıp,
Yükselip düzelip,

Körböy kalgan öñdönüp,
Teskeri uçup çalkaktap,
Kanatın şiltep imerip,
Kuturgurdun şuñkarı
Kuunu körüp alganda
Muştumday bolup kürküröp,
Alaçıktay ak kuuga
Cebeden murun cetti emi,
Cer boortoktotup bul kuunu
Cetip muştap öttü emi.
Çañ ızgıp cünü burkurap,
Akşuñkar cetip muştasa,
Aldaga ünü ugulup,
Alaçıkgay ak kuunun
Batkakka başı tıgılıp,
Kubatı ketip corgolop,
Kuu cekenge korgolop,
«Kukuluktap» balpaktap,

Görmemiş gibi davranıp,
Tersine uçup çalkalanıp,
Kanadını sallayıp dönüp –
Kudurasıcanın sunguru
Kuğuyu görüp aldığında,
Yumruk kadar olup gürleyip,
Alaçık kadar ak kuğuya
Oktan önce yetti şimdi,
Yere yüzükoyun serip bu kuğuyu
Yetişip yumruklayıp geçti şimdi.
Toz savrulup tüyü uçuşup –
Akşuñkar yetişip vurunca,
Allah'a sesi duyulup,
Alaçık kadar ak kuğunun
Bataklığa başı saplanıp,
Gücü gidip seğirtip,
Kuru cekene sığınıp,
«Kukuluk» diye badi badi,

Kubatı ketip taytaktap,
Kurup turat al ak kuu.
Bil terisin kaptatkan
Semeteydin doolbas
Doolbastı kup kılıp,
Casap bergen emespi
Bölökbaydın bilimi,
Orto cerge bir kaksa,
Altı kündük coluna
Iras eken tiyimi.
Cetkileñ çapsa doolbas
Cer carılıp dürüldöyt,
Too cañırıp kürüldöyt,
Doolbastı bars urup,
Ala-Köldün batkalda,
Kabılandın Akşuñkar
Ak kuu menen alışıp,
Alek bolup catkanda
«Manas-Manas» bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,

Gücü gidip tökezleyip,
Perişan durur o ak kuğu.
Fil derisi kaplattığı,
Semetey'in davulbazı –
Davulbazı tam kıvamında
Yapıp veren değil miydi
Bölökbay'ın hüneri;
Orta yerine bir vursa,
Altı günlük yoluna
Gerçekten değermiş sesi.
Adamakıllı çalınsa davulbaz,
Yer yarılıp gürüldür,
Dağ yankıyıp gümbürder,
Davulbazı güm güm vurup,
Ala-Köl'ün bataklığında,
Kaplanın Akşuñkar'ı
Ak kuğu ile boğuşup
Helâk olup yatarken,
«Manas, Manas!» diye haykırıp,
«Manas!» diye nara atıp,

Kubangandan sabılıp,	*Sevincinden çırpınıp,*
Canında eki balaga	*Yanındaki iki çocuğa*
«Cete kör» dep calınıp, -	*«Yetişiver» diye yalvarıp: -*
Külçoro menen Kançoro	*«Külçoro ile Kançoro,*
Eki birdey öbögüm,	*İki bir örnek dayanağım,*
Ekööñör menin böbögüm,	*İkiniz benim yavrum,*
Cebeden murun cete kör,	*Oktan önce yetişiverin,*
Cetip muuzdap kala kör.	*Yetişip boğazlayıverin,*
Kayra baylap kabıştap,	*Yeniden bağlayıp sarıp,*
Kancıgaga tabıştap.	*Terkiye emanet edin.*
Adal muuzdap ala kör,	*Helâlce boğazlayıverin,*
Kayran enem Kanıkey	*Kayran anam Kanıkey'e*
Tartuu kılıp bara kör!»	*Armağan edip varıverin!»*
Munu şuñkar algan soñ,	*Bunu sungur aldıktan sonra,*
Külçoro menen Kançoro	*Külçoro ile Kançoro,*
Eki çoro carışıp,	*İki çoro yarışıp,*
Üzöñgüsü kagışıp,	*Üzengileri çarpışıp,*
Emi kuuga cetkiçe,	*Şimdi kuğuya yetene dek,*
Kooz ala ton menen,	*Süslü alaca kaftanla,*
Manastın uulu er Semeñ	*Manas'ın oğlu er Semeñ,*
Korkoñdotup col menen,	*Hoplata hoplata yol boyu,*
Buguday moynun buratıp,	*Geyik gibi boynunu burdurup –*
Buudan eken Buurul at	*Küheylanmış Buurul at,*
Buta boyu añ kelse,	*Ok atımı hendek gelse*
Buydalbastan çuratıp,	*Duraksamadan sıçratıp,*
Kuunu közdöy çu koyup,	*Kuğuya doğru dehleyip,*
Kurguruñdun Buurul at	*Kuruyasıcanın Buurul atı,*
Baskan ceri bırkırap,	*Bastığı yeri ufalanıp,*
Buluttay uçat dırkırap,	*Bulut gibi uçar gümbürdeyip,*
Anday-mınday degiçe,	*Şöyle böyle diyene dek,*
Açıp közdü cumguça,	*Göz açıp yumana dek,*
Adistey cetti Semetey.	*Usta gibi yetişti Semetey.*
Ayza boyu barganı	*Mızrak boyu kala varınca*
Ak kuuga közün salganı.	*Ak kuğuya gözünü dikti:*
Akşuñkar catat canıbar	*Akşuñkar yatar, canım hayvan,*
Ak kuunun moynuna cabışıp,	*Ak kuğunun boynuna yapışıp,*
Ak kuu catat kürpöktöp,	*Ak kuğu yatar kabarıp,*
Akşumkar menen alışıp.	*Akşumkar ile boğuşup.*

	Kaardanıp zırgıtıp,	*Hiddetle fırlayıp,*
	Arday bolgon Buuruldu	*Küheylan kesilen Buurul'dan*
	Çurkap tüşüp ırgıtıp,	*Koşarak inip atılıp –*
	Kuu baratat, şuñkar cok,	*Kuğu gidiyor, sungur yok,*
72490	Semetey közün açkanda,	*Semetey gözünü açtığında –*
	Uşunday eken düynö bok.	*Bokmuş işte şu dünya.*
	Cılıp kalgan al kuunu	*Sıvışıp giden o kuğuyu*
	Cana kökcal kabılan	*Yine gökyele kaplan*
	Kolun sermep karmasa,	*Elini savurup yakalasa da,*
	Kanatının mürüsün	*Kanadının omuz başını*
	Caza karmap salganı,	*Iskalayıp tutuverdi,*
	Kutulup alıp al ak kuu	*Kurtuluveren o ak kuğu*
	Tereñge ketip kalganı.	*Derinlere gidip kayboldu.*
	Keçken cerde Ala-Köl	*Geçtiği yerde Ala-Köl*
72500	Korcoktogon kokuydu	*Kurumlanan zavallıyı*
	Kekirtekten alganı,	*Gırtlağından alıverdi,*
	Kayra tartıp küyünüp,	*Geri dönüp yanarak,*
	Şaşkan boydon Semetey	*Telaş içinde Semetey*
	Arbuudanga cügürüp,	*Ar küheylana koşup –*
	Kokuy törö kanetsin,	*Vay töre, ne yapsın,*
	Koloktogon Buurulga	*Boşta sallanan Buurul'a,*
	Şaşkan boydon Semetey	*Telaş içinde Semetey,*
	Koyço çurkap mindi emi.	*Koyun gibi koşup bindi şimdi.*
	Kocosandın şuñkarın	*Kocosan'ın sungurunu*
72510	Koyboyt eken al ak kuu,	*Bırakmıyormuş o ak kuğu:*
	Çolok boosun kımırıp,	*Kısa bağını kıvırıp,*
	Koltukka katıp cımırıp,	*Koltuğuna saklayıp sindirip,*
	Kuyrugu menen suu sabap,	*Kuyruğuyla suyu döverek,*
	Kanatı menen kara köldü köp sabap,	*Kanadıyla kara gölü çok döverek, Dere,*
	Koktu, kabak, tüz menen	*tepe, düz ile*
	Bara tüşüp tamandap,	*Gide gide ayak vurup,*
	Andan kiyin şamaldap,	*Ardından yel gibi olup,*
	Karasa közgö ilinbey,	*Baksan göze ilişmez,*
	Kaçmak boldu çoñ ak kuu	*Kaçmaya durdu koca ak kuğu,*
	Kaysı ekeni bilinbey.	*Hangisi olduğu bilinmez.*
72520	Bala törö kökcalıñ,	*Genç töre gökyelen –*
	Astıidagı ar buudan	*Altındaki ar küheylan*
	Uçkan kuş menen carışat,	*Uçan kuşla yarışır,*

Malmaga salgan ak tizgin
Alakanda karışat.
Kubaladı ak kuunu,
Anık tulpar Buuruldu.
Ala kaçkan şuñkardı
Al ak kuunun şumdugu.
Buura kökül, taykı cal
Buudan eken Buurul at,
Kulanday kulak capırıp,
Kutkarar türü körünböy,
Kuyunday cerdi sapırıp,
Ombul-dombul tüyültüp,
Oñko atkanday süyüntüp,
Eer beldey belesten
Eñkeiyp arı kirgiçe,
Cakın kirip barganı,
Korcoñdogon kokuyuñ
Kolundagı sır nayza
Caza şiltep kalganı.
Kutulbasın körgön soñ,
Kurgan Çürök kanetet,
Tark oosurup, çırt çıçıp,

Tabaklanmış ak dizgin
Avuç içinde kenetlenir.
Kovaladı ak kuğuyu,
Sürdü gerçek tulpar Buurul'u.
Kapıp kaçırdığı sungur –
O ak kuğunun şeytanlığı.
Buğra perçemli, kısa yeleli,
Küheylanmış Buurul at,
Kulan gibi kulak yatırıp,
Kurtaracak gibi görünmeyip,
Kasırga gibi yeri savurup,
İnişli çıkışlı dörtnal atıp,
Uçarcasına sevindirip,
Eyer kaşı gibi sırttan
Eğilip öteye geçmeden,
Yakınına varıverdi,
Kurumlanan vay canına,
Elindeki sırlı kargıyı
Iskalayıp savurdu.
Kurtulamayacağını görünce,
Zavallı Çürök ne yapsın,
Tark diye yellenip, çırt diye pisleyip,

Cöö tumandı salganı.
Karasa közgö ilinbey,
Kayda ekeni bilinbey,
Köktön bulut sögülüp,
Cerge camgır tögülüp,
Asmandan bulut burulup,
Cerge segiz ay möndür kuyulup,
Celargı cürüp zırkırap,
Sasık tuman dırkırap,
Cöö tuman tüşüp, köz baylap,
Cakanın baarı camgırlap,
Böksönün baarı möndürlöp,
Kün körünböy tutulup,
Ala kaçıp şuñkardı
Bayagı Çürök kutulup.
Nar Buurul için açırıp,

Yer sisi saldı ortalığa.
Baksan göze ilişmez,
Nerede olduğu bilinmez:
Gökten bulut sökülüp,
Yere yağmur dökülüp,
Semadan bulut dönüp,
Yere sekiz ay dolu yağıp,
Sert yel esip vınlayıp,
Kokmuş duman boşanıp,
Yer sisi çöküp göz bağlayıp,
Yakaların hepsi yağmurlanıp,
Yamaçların hepsi dolulanıp,
Gün görünmez olup tutulup,
Sunguru kapıp kaçarak
Deminki Çürök kurtuldu.
Nar Buurul'un karnını aç koyup,

Atası Manas kabılan
Bügün ölgön nemedey,
Kaygılanıp kabılan
Akşuñkardı kaçırıp,
Açuusu kelip tünörüp,
Tünörgöndön küülönüp,
Kaardanıp bakırıp,
Külçoro menen Kançoro
Bul eköönü çakırıp.
Ökürügü baş carıp,
Kıykırıgı taş carıp,
Arstanday köz caynap,
Kan içmesi çın karmap,
Tünörgöndön kararıp,
Tügöngön töröñ turgan soñ
Külçoro menen Kançoro
Eki çoro carışıp,
Üzöñgüsü kagışıp,
Eki birdey tulpardın
Oozu menen alışıp,
Törögö cakın bargan soñ,
Kakşık aytat soogalap,

Babası kaplan Manas
Bugün ölmüşçesine,
Kederlenip kaplan,
Akşuñkar'ı kaçırıp,
Öfkesi gelip kararıp,
Karardıkça coşup,
Hiddetlenip haykırıp,
Külçoro ile Kançoro –
Bu ikisini çağırıp.
Böğürtüsü baş yarıp,
Haykırışı taş yarıp,
Arslan gibi gözü parlayıp,
Kan içiciliği sahiden tutup,
Karardıkça kararıp,
Tükenesice töre böyle durunca,
Külçoro ile Kançoro,
İki çoro yarışıp,
Üzengileri çarpışıp,
İki bir örnek tulparla
Baş başa çekişip,
Töreye yakın varınca,
İğneli söz atar, müjde payı isteyip:

Eki birdey er çorom
Bul müşküldü salgan soñ:
«Kuu aldırdıñ kubançı
Kurgan aba maa bayla!»
Külçorosu munu aytat.
Kançoro turup munu aytat:
«Mekeden kelgen kuu ele,
Beş balası bar ele,
Berenelüü can ele,
Beren aba maa bayla!»
«Soogat, aba, soogat» – dep,
Köz bayloonun biribi?
Ört calınday eki aram
Öltürmök boldu törönü,
Kaymana kakşık kep aytıp,

İki bir örnek er çoro,
Bu müşkül iş olduktan sonra:
«Kuğuyu aldırdın – müjde payını,
Kavruk ağa, bana bağla!»
Külçorosu bunu söyler.
Kançoro durup şunu söyler:
«Mekke'den gelme kuğuydu,
Beş yavrusu var idi,
Yavrulu bir can idi,
Yiğit ağa, bana bağla!»
«Müjde, ağa, müjde» – diye,
Göz bağının biri mi?
Alev yalımı gibi iki haram,
Öldürecek oldu töreyi,
Üstü kapalı iğneli söz söyleyip,

«Kapıray, soogat» – dep aytıp,
Atboroyun sıdıram,
Kakşap turdu eki aram.
Er Semetey munu aytat:
«Kaz aylanbas zoodayım,
Kançoro menen Külçoro
Karap turgan toodayım,
Kolumda bolot aybaltam,
Karap koysom kardım tok,
Karaan kılgan eki arkam!
Toodogu cılkım toguz miñ,
Toorulga miner buudan cok,
Tozokko salba abañdı,
Ekööñdön başka tuugan cok.
Tay-kunanday tebişken,
Müşkül iş mınday bolobu,
Talaşıp emçek emişken.
Taalayım çorom, ekööñ uk!
Şuñkar salgan elde köp,
Kubançı körgön bende köp.
Buzulup ketti tüşübüz.
Uşu kılgan müşkül iş
Ulamadan ulap kel,
Uşul körgön tüyşüktü
Bilgiçterden surap kel!
Uzak caştuu çaldarga ayt,

«Aman da müjde» – deyip, Baştan başa tararım,
Dırlanıp durdu iki haram.
Er Semetey şunu söyler:
«Kazın dönemediği yalçın kayam,
Kançoro ile Külçoro –
Bakıp duran ulu dağım,
Elimde çelik aybaltam,
Bakıversem karnım tok,
Karaltım olan iki arkam!
Dağdaki yılkım dokuz bin,
Akına binecek küheylan yok,
Cehenneme atmayın ağanızı,
İkinizden başka kardeş yok.
Tay kunan gibi tepişen –
Müşkül iş böyle mi olur –
Yarışarak meme emişen,
Talihim çorolarım, ikiniz duyun!
Sungur salan elde çok,
Sevincini gören kul çok.
Bozuluverdi düşümüz.
Şu başa gelen müşkül işi
Bilenden bilene sorup gel,
Şu görülen sıkıntıyı
Bilgiçlerden sorup gel!
Uzun yaşlı kocalara söyle,

Uzun kulak candarga ayt,
Kuuga kuştu salganda,
Kıraan bolso şuñkarı
Kuusun alat deçü ele
Albay kalsa al şuñkar
Kuu kutulup asmandap,
Özü kalat deçü ele.
Kuusu turmak, kuşu cok,
Kudaydın urgan künübü?
Ala kaçkan şuñkardı
Eki tügöy ermegim,
Ötkön iştin cayınan.

Uzun kulaklı canlara söyle:
Kuğuya kuş salındığında,
Alıcı kuşsa sunguru,
Kuğusunu alır derlerdi,
Alamazsa o sungur,
Kuğu kurtulup göğe ağıp,
Kendisi kalır derlerdi.
Kuğu şöyle dursun, kuşu yok –
Tanrı'nın çarptığı gün müdür?
Kapıp kaçırılan sunguru –
İki eş tesellim –
Geçen işin hâlinden,

	Akşuñkardın ayınan,	*Akşuñkar'ın yüzünden,*
	On segiz miñ aalamdın	*On sekiz bin âlemin*
	Biröön koyboy kıdıram,	*Birini koymadan dolaşırım,*
	Kakançından Beecinden	*Kakançın'dan, Beecin'den,*
	Kara kıtay, solooñdon,	*Kara Kıtay'dan, Solooñ'dan,*
72640	Oozu tüktüü orustan,	*Ağzı tüylü Urus'tan,*
	Mañdaydagı barañdan,	*Karşıdaki tüfeklilerden,*
	Akşuñkardın ayınan	*Akşuñkar'ın yüzünden*
	Kabar alam dalaydan.	*Nicesinden haber alırım.*
	Beldi bekem kurçanam,	*Beli sıkı kuşanırım,*
	Akşuñkardın ayınan	*Akşuñkar'ın yüzünden*
	Bet algan cerge çır salam.	*Yüz tuttuğum yere kavga salarım.*
	Ok ötpös tondu kiyişem,	*Ok geçmez kaftanı giyerim,*
	Bul şuñkardın ayınan	*Bu sungurun yüzünden*
	Bel algan menen tieşem.	*Bel bağlayanla çarpışırım.*
72650	Ötkön iştin ayınan,	*Geçen işin yüzünden,*
	Akşuñkardın ayınan,	*Akşuñkar'ın yüzünden,*
	Manastan kalgan san dilde	*Manas'tan kalan sayısız altını*
	Sarıp kılıp çaçamın,	*Sarf edip saçarım,*
	Belgilüü belim kurçanam,	*Namlı belimi kuşanırım,*
	Bul şuñkardın ayınan	*Bu sungurun yüzünden*
	Bet algan cerge kol salam.	*Yüz tuttuğum yere ordu salarım.*
	Külçoro menen Kançoro	*Külçoro ile Kançoro,*
	Akşuñkardın kaçkanın	*Akşuñkar'ın kaçtığını*
	Kabılan Bakay abama,	*Kaplan Bakay ağama,*
72660	Keremettüü küñ ele	*Kerametli bir cariyeydi –*
	Beybak enem doluga ayt!	*Bahtsız anam, o çılgına söyle!*
	Çöyçöktöy közdüü Sarıkan	*Çanak gibi gözlü Sarıkan,*
	Körör bolsoñ Semetey	*Görecek olsan Semetey*
	Bilgiç abam baatırga ayt!	*Bilgiç ağam bahadıra söyle!*
	Arsılanday çamınıp,	*Arslan gibi atılıp,*
	Eştekterdin Camgırçı	*Eştek'lerin Camgırçı'sı,*
	Eçendi körgön akılga ayt!	*Nicesini görmüş akıllıya söyle!*
	«Şuñkarım» dep burkurap,	*«Sungurum» diye hıçkırıp,*
	Çılbırıma çırmalıp,	*Yularıma dolanıp,*
72670	Çırkırap ıylap kaldı ele	*Çığlık çığlığa ağlar kalan*
	Akşuñkardı kaçırıp,	*Akşuñkar'ı kaçırıp,*
	Kötü kuçak katınga ayt!	*Koca kıçlı karıya söyle!*

	Kabarın bilse şuñkardı	*Haberini bilirse sungurun,*
	Keçiktirbey bat aytsın,	*Geciktirmeden tez söylesin,*
	Can keyitpey şart aytsın.	*Can incitmeden dosdoğru söylesin.*
	Burçunan karmap imerip,	*Köşesinden tutup çevirip,*
	Ketkenin bilse şuñkardın	*Gittiğini bilirse sungurun,*
	Muñdaşkan katın Çaçıkey	*Dertleşen kadın Çaçıkey,*
	Açık sırın al aytsa	*Açık sırrını o söylerse,*
72680	Andan kiyin ceñeñe	*Ondan sonra yengene*
	Artıltıp kamçı çappayın,	*Kaldırıp kamçı çalmayayım,*
	Kanıkey ölgön emedey,	*Kanıkey ölmüşçesine,*
	Anday-mınday debeyin,	*Şöyle böyle demeyeyim,*
	Astına künü albayın.	*Üstüne kuma almayayım.*
	Uşul col aytsa şuñkardı	*Bu yol söylerse sunguru,*
	Andan kiyin men desem,	*Ondan sonra sözümden dönersem,*
	Töbösü açık kök ursun!	*Tepesi açık gök çarpsın!*
	Töşü tüktüü cer ursun!	*Döşü tüylü yer çarpsın!*
	Alda-calda ak ursun!	*Yüce Allah, Hak çarpsın!*
72690	Akkeltenin ogu ursun!	*Akkelte'nin oku çarpsın!*
	Añıldap katındık al kılsa, Eköö kılday teñ çoro	*Vırlayıp karılık huy ederse, İkisi kıl gibi denk çoro,*
	Aytkan antım anı ursun!»	*Ettiğim ant onu çarpsın!»*
	Küygön kızıl çok çoro,	*Yanan kızıl köz çoro,*
	Salam-duba kep aytıp,	*Selam dua söz söyleyip,*
	Zar eñgirep bek aytıp,	*Zâr inleyip pek söyleyip,*
	Manastın uulu Semetey	*Manas'ın oğlu Semetey,*
	Atası Manas arıstan	*Babası Manas arslan*
	Azır ölgön nemedey,	*Şimdi ölmüşçesine,*
	Narday bolgon Buuruldun	*Nar gibi olan Buurul'un*
72700	Eerin alıp caydaktap,	*Eyerini alıp çıplak bırakıp,*
	Çider salıp baymaktap,	*Köstek vurup bağlayıp,*
	Bulgaarı terdik, kök tokum Ceti miñden coo çıksa,	*Sahtiyan terlik, gök keçe Yedi binden düşman çıksa,*
	Cambaşına salınıp,	*Kalçasının altına serip,*
	Caratkanga calınıp,	*Yaradan'a yalvarıp,*
	Akkañkını cazdanıp,	*Akkañkı'yı yastık edip,*
	Asıldın uulu er çirkin	*Asilin oğlu er, garip,*
	Kıbılanı baştanıp,	*Kıbleye baş verip,*
	Akolpoktu camınıp,	*Akolpok'u örtünüp,*

Oozunan calın şırkırap,
Karan tün körüp çaçılıp,
Korozdoy bolgon kayran şer
Kozgolboy cattı talaaga.
Buluñgur* bolgon cez naydı
Eki inisin ciberip,
Kapa bolup Semetey,
Sungan butu tartılbay,
Cumgan közü açılbay,
Üşkürügü basılbay
Kökcalıñ kaldı barbayıp,
Asa baylap Buuruldu
Aykölüñ cattı dardayıp.
Eki çoro – er çoro,
Egiz tuugan emedey
Atılgan caaday ok çoro,
Aalamdan çıkkan balaket,
Öödö çıksa öbögü,
Tulañduu cerdi tutantkan,
Tügöngürdün cölögü.
Ayköl Semeteyiñdin
Aman cürsö bul baldar
Aylanıp uçar kanatı,
Aynıbay tier adatı.
Külçoro menen Kançoro
Asıl Almambetinen.
Arta tuugan Külçoro,

Ağzından yalım fışkırıp,
Kara günü görüp perişan,
Horoz gibi olan kayran arslan
Kımıldamadan yattı kırda.
Buluñgur olan tunç kargıyla*
İki kardeşini gönderip,
Kederlenip Semetey,
Uzattığı ayağı çekilmez,
Yumduğu gözü açılmaz,
İç çekişi dinmez,
Gökyelen kaldı serilip,
Yüksek bağlayıp Buurul'u,
Cömerdin yattı gerilip.
İki çoro – er çoro,
İkiz doğmuşçasına,
Yaydan atılmış ok çoro,
Âlemden çıkma bir âfet,
Yokuş çıksa dayanağı,
Otlu yeri tutuşturan
Tükenesicenin direği.
Cömert Semetey'inin,
Sağ gezerse bu çocuklar,
Dönüp uçan kanadı,
Şaşmadan değen âdeti.
Külçoro ile Kançoro:
Asil Almambet'inden
Aşkın doğan Külçoro,

Ayaş ata Çubaktan
Artılta tuugan Kançoro.
Abıkenin Aktelki
Külçoronun mingeni,
Kançoronun mingeni –
Köböş kandın Köktelki.
Ekööçındap carışıp,
Kaardanıp attanıp,
Semeteydin oozunan
Çın ubada anttı alıp,
Abası cazgan kattı alıp.

Ayaş ata Çubak'tan
Aşkınca doğan Kançoro.
Abıke'nin Aktelki'si –
Külçoro'nun bindiği,
Kançoro'nun bindiği –
Köböş han'ın Köktelki'si.
İkisi sahiden yarışıp,
Hiddetle atlanıp,
Semetey'in ağzından
Gerçek vaadi, andı alıp,
Ağasının yazdığı mektubu alıp.

Kün kılkıldap batarda,	*Gün kızarıp batarken,*
Eldin alda catarda,	*El henüz yatmadan,*
Tört-Küldün tömön cagına,	*Tört-Kül'ün aşağı yanına,*
Törö Manas bagına,	*Töre Manas'ın bağına,*
Kaynardın kara közünö,	*Kaynağın kara gözüne,*
Kak çınardın özünö,	*Tek çınarın ta özüne,*
Kanıkeydin ordogo,	*Kanıkey'in otağına,*
Çaçıkeydin darbazaluu korgongo. Bilip alıp darkıldap,	*Çaçıkey'in kapılı hisarına. Bilip alıp gürleyip,*
Baldar kirip keldi emi.	*Çocuklar girip geldi şimdi.*
Eki çoro teñeşip,	*İki çoro yan yana,*
Aylasın tappay al baldar	*Çaresini bulamayıp o çocuklar,*
Şıbıraşıp süylöşüp,	*Fısıldaşıp konuşup,*
Şıñkıldaşıp külüşüp,	*Kıkırdaşıp gülüşüp,*
Ceñesinin açuusun	*Yengelerinin öfkesini*
Ebaktan beri bilişip,	*Çoktan beri bilişip,*
Çın ubada kılışıp,	*Gerçek söz verişip,*
Bata alışpay turuşup,	*Hayır dua alamadan duruşup.*
Erke katın Çaçıkey	*Nazlı kadın Çaçıkey –*
Erkeligi bir başka,	*Nazlılığı bir başka,*
Coolugu altın tumarça,	*Yazması altın muskaca,*
Coboloñduu köykaşka.	*Belalı bir güzel kaşka.*
Bettep adam barbagan,	*Yüzüne karşı varan olmamış,*
Erkesin körgön tañ kalgan,	*Nazını gören şaşakalmış,*
Üstünö beydaarat adam kirbegen,	*Huzuruna abdestsiz adam girmemiş,*
«Azgırgan eken kapır – dep,	*«Ayartmış demek kâfir – diye,*
Semeteyden bölök can	*Semetey'den başka can*
Bet alıp birge cürbögön.	*Yüz yüze onunla gezmemiş.*
Kabagı biyik, zaarı küç,	*Kaşı yüksek, zehri güçlü,*
Ceñeñdin cayın suraba,	*Yengenin hâlini sorma,*
Karan kündün biri uşul,	*Kara günün biri budur,*
Çın cinine tiygenge	*Gerçek öfkesine dokunana*
Kaardı salar küñ uşul,	*Kahrını yağdıran halayık budur,*
Kattap candar barbagan,	*Uğrayıp varan can olmamış,*
Mende kabar albagan,	*Kimseye haber sordurmamış,*
Karan kündün biri uşul.	*Kara günün biri budur.*
Çaçıkeydin canında,	*Çaçıkey'in yanında*
Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız,*

Oñoy emes döölötü,
Oyun salgan cökörü.
Tamagına tagılgan
Altından söykö tumarça,
Baarısı kelbettüü suluu şurkuya.
Semeteydin munara,
Munaranın üstünön
Kayran ceñeñ Çaçıkey
Karool karap turuptur,
Semeteydin coktugun
Katındı Kuday uruptur.
Çaçıkeydin kırk kelin,
Tegiz baarı uz kelin
Tegerektep turganda,
Katındı Kuday emi urdu,
Erke katın Çaçıkey
Kelinderge kep urdu:
«Salgan go zaman akır – dep,
Badışanın şuñkarın
Alıp ketken eken go
Er izdegen kapır» – dep.
Baldardı körüp küyünüp,
Erke katın Çaçıkey
Munaranın üstünön
Çurkap tüştü tüyülüp.
Algan eken akır» – dep,
Bödönödöy kayran köz
Bölök-bölök caş ketip,
Eeligip ıylap burkuldap,

Esebi cok solkuldap,
Canındagı cökörü
Çaçıkeydin kırk kelin,
Aralaşa kız-kelin,
Al kelindin içinde
Neler bar da, neler cok,
«Ey, aylanayın Külçoro,
Beli tutam, beti ayday
Meltiregen suluu anda,

Kolay değil devleti,
Oyun kuran maiyeti.
Boynuna takılan
Altından küpe, muskaca,
Hepsi endamlı, işveli güzel.
Semetey'in kulesi var,
Kulenin üstünden
Kayran yengen Çaçıkey
Gözcü olup bakıp durmuş,
Semetey'in yokluğunda –
Kadını Tanrı çarpmış.
Çaçıkey'in kırk gelini,
Düpedüz hepsi usta gelin,
Çepeçevre dururken,
Kadını Tanrı işte çarptı,
Nazlı kadın Çaçıkey
Gelinlere söz açtı:
«Salmış demek ahir zamanı – diye,
Padişahın sungurunu
Alıp gitmiş anlaşılan
Er arayan kâfir» – diye.
Çocukları görüp yanarak,
Nazlı kadın Çaçıkey,
Kulenin üstünden
Koşup indi süzülüp.
Almış demek, ahir» – diye,
Bıldırcın gibi kayran gözden
Bölük bölük yaş akıp,
Coşup ağlayıp hıçkırıp,

Hesapsız sarsılıp,
Yanındaki maiyeti –
Çaçıkey'in kırk gelini,
Karışık kız ve gelin,
O gelinlerin içinde
Neler var da, neler yok:
«Ey, kurbanın olayım Külçoro,
Beli tutam, yüzü ay gibi,
Süzülen güzeli var orada,

Kebi şirin sözdüü anda,
Kerilgen boto közdüü anda, Anıgın aytıp sal çoro!
Oloñdoy kara çaçtuu anda,
Bilet beken şuñkardı,
Çiyilgen kara kaştuu anda, Biler cayın surap kel,
Kesirdüü ceñeñ Çaçıkey,
Kerilgeni bir kança.
Canındagı cökörü
Tegerektep bastırbayt,
Semeteydin çoñ kilem
Kara cerge saldırıp,
Kudaydın cerin bastırbayt. Bilet beken şuñkardı
Kesirdüü katın Çaçıkey
Darbazaluu korgongo
Çubap kirip ketkeni,
Talaadan baldar cetpedi.
Al şaytanduu katınga
Külçoro menen Kançoro
Köp kesirdüü katınga,
Kötü kuçak kapırga,
Kep ugup kayta tartalbay
Ala-Köldün çetinen
Şumkardın cayın aytalbay,
Aldırıp iygen dartın ayt.
Iras meenet katındın
Isıgına batalbay,
Betine kirip aytalbay,
Ce kirbey kayra kaytalbay, Kançoro aytıp turganda,
Eki çoro egizi,
Keñeş kılıp turuşup,
Kepti mıktap kılışıp,
Biröönö-biröö til albay,
Çurkap tüşüp cügürüp,
Kaarı küçtüü katındın
Ordosuna kiralbay

Sözü şirin dilli var orada,
Gerilmiş boto gözlü var orada, Doğrusunu söyleyiver çoro!
Oloñ gibi kara saçlı var orada,
Bilir mi ki sunguru,
Çizilmiş kara kaşlı var orada, Bildiğini sorup gel,
Kibirli yengen Çaçıkey –
Kurulup gerinmesi bir hayli.
Yanındaki maiyeti
Çevreleyip yaklaştırmaz,
Semetey'in büyük halısını
Kara yere serdirip,
Tanrı'nın toprağına bastırmaz. Bilir mi ki sunguru,
Kibirli kadın Çaçıkey
Kapılı hisara
Sıra sıra girip gitti,
Kırdan çocuklar yetişemedi.
O şeytanlı kadına
Külçoro ile Kançoro,
Pek kibirli kadına,
Koca kıçlı kâfire,
Söz işitip geri dönemeyip,
Ala-Köl'ün kıyısından
Sungurun hâlini söyleyemeyip,
Kaptırıverdiğin derdi söyle.
Sahiden mihnetli kadının
Hışmına dayanamayıp,
Yüzüne karşı söyleyemeyip,
Ne girmeden geri dönebilip, Kançoro söyleyip dururken,
İki çoro ikizi,
Danışıp duruşup,
Sözü sağlam kılışıp,
Biri birini dinlemeyip,
Koşup inip seğirtip,
Kahrı güçlü kadının
Ordasına giremeyip,

Uçuraşıp tartalbay,
Karşılayıp selamlaşamayıp,

«Akşuñkardı kaçırdık» –
Maani-cayın aytalbay.
Tirelişip turuşup,
Bul azaptı kılışıp.
Çubaktın uulu Kançoro:
Bul tilimdi al çoro,
Ceñekeñe bar çoro,
Akşuñkardı kaçırdık biz – dep,–
Cazı caak, calpak til,
Cañılbay turgan er eleñ.
Cügürmö çeçen, cüyökör
Kepke ustat bala eleñ,
Keptin aylasın tapkan can eleñ.
Ceñekeñe barıp kel,
Eptüü kepten salıp kel.
Bilse dagı, bilbese,
Er eleñ çorom barıp kel,
Oolukmaluu kapırga,
Oy, Külçorom, barıp kel.
Akşuñkardın artın ayt,
Kılıçtın mizin calagan,
Aytıp berse şuñkardı
Aykölüñdün dartın ayt!»
«Makul, aba, makul» – dep,
Tize cerge bügülüp,
Akborçuktun üstünön
Caaday uçat Külçoro
Eki cagın karanıp,
Erdi-murdun calanıp.

«Akşuñkar'ı kaçırdık» – diye
İşin aslını söyleyemeyip,
Dikilip duruşup,
Bu azabı çekişip.
Çubak'ın oğlu Kançoro:
«Bu sözümü tut çoro,
Yengene var çoro,
«Akşuñkar'ı kaçırdık biz» – diye, –
Yassı çeneli, yayvan dilli,
Yanılmayan er idin,
Seğirtken hatip, hüccetli,
Söze usta çocuktun,
Sözün çaresini bulan candın.
Yengene varıp gel,
Yerinde sözler edip gel.
Bilse dahi, bilmese de,
Er idin çorom, varıp gel,
Coşkun huylu kâfire,
Ey Külçorom, varıp gel.
Akşuñkar'ın ardını söyle,
Kılıcın ağzını yalamış –
Söyleyiverirse sunguru,
Cömerdinin derdini söyle!»
«Peki, ağa, peki» – diye,
Diz yere bükülüp,
Akborçuk'un sırtında
Yaydan ok gibi uçar Külçoro,
İki yanına bakınıp,
Dudağını burnunu yalanıp.

Almambettin calgızı
Oñ dalısı keñ eken,
Ogoydon çıkkan şer eken,
Bilegi coon, taş cürök,
Artık suluu, arı şer,
Bil müçölüü badirek.
Kök kılıçın salınıp,

Almambet'in bir tanesi –
Sağ omzu genişmiş,
Apayrı çıkmış arslanmış,
Bileği kalın, taş yürek,
Fazlasıyla yakışıklı, hem arslan,
Fil endamlı bahadır.
Gök kılıcını kuşanıp –

Körör bolsoñ Külçoro
Kök colborstoy çamınıp.
Körsöñ köñül bölünüp,
Anık erke zayıpka
Emi cetti körünüp.
Eelikmelüü kapırga,
Artık erke katınga
Bezelenip belsengen,
Beri urganday teñselgen,
Begireek erke kapırga,
Bet alıp bala aytkıça,
Külük attay kıygaçtap,
Küyüttüü erke ceñekeñ,
Balanı aytıp kep baştap,
Akırın aytıp bek taştap:
«Oroy abañ Semetey
Oroyuñ aman bar beken?!
Astındagı tulparı,
Aman-esen bar beken
Kolundagı şumkarı?»
Ceñeñ mınday degende,
Çoro turup munu aytat:
«Asıl ceñe Çaçıkey!
Arılıptır meenetiñ,
Aştı senin döölötüñ,
Kılıç salçu kının ayt,
Kızır çalgan ceñeke,
Uşu colu çınıñ ayt!
Azap menen acaldın,
Ar türdüüsün oyloy ayt,
Bilimdüü bolsoñ, ceñeke,
Birdemesin koyboy ayt,

Ar Buurul için açırdık,
Ala-Köldün çetinen
Akşumkardı kaçırdık!
Keñeşmen erden kep uktuk,
Kecirligi bolboso,
Sizdi bilet dep uktuk.

Görecek olsan Külçoro
Gök kaplan gibi atılıp,
Görsen gönlün bölünüp –
Gerçek nazlı hanıma
Şimdi yetti görünüp.
Cin tutmuş kâfire,
Aşırı nazlı kadına,
Yalvara yakara davranan,
Beri vurulmuşça sallanan,
Beyce nazlı kâfire,
Yüz tutup çocuk söyleyene dek,
Yürük at gibi çaprazlayıp,
Dertli nazlı yengen,
Çocuğa hitap edip söze başlayıp,
Usulca söyleyip sağlam bağlayıp:
«Kaba ağan Semetey –
Kaban sağ esen mi ola?!
Altındaki tulparı
Sağ salim mi ola,
Elindeki sunguru?»
Yengen böyle deyince,
Çoro durup şunu söyler:
«Asil yenge Çaçıkey!
Arınmıştır mihnetin,
Taşmıştır senin devletin,
Kılıç konacak kını söyle,
Hızır'ın dokunduğu yengeciğim,
Bu yol gerçeğini söyle!
Azap ile ecelin
Her türlüsünü düşünüp söyle,
Bilgiliysen, yengeciğim,
Bir şeyini koymadan söyle:

Ar Buurul'un karnını aç bıraktık,
Ala-Köl'ün kıyısından
Akşumkar'ı kaçırdık!
Danışman erden söz duyduk,
İnatçılığı olmasa,
Sizin bildiğinizi duyduk.

Menin abam Semetey
Aytıp berseñ şuñkardı
Anday-mınday debeske,
Artıltıp kamçı çappaska,
Artıñdan künü albaska,
Artık kıldı ubada,
Aytıp ber, ceñe, bu kepti?»
Bala mınday degende,
Semeteydin epsiz erke katını,
Eelenip çıktı kapırı
«Tübö, tübö betine,
Türü suuk kep ayttıñ.
Talaadagı erkektin
Kuşu menen işi bar,
Üydögü katın – urgaaçı
Aşı menen işi bar,
Kaçırıp iygen şuñkardın
Üydö oturgan urgaaçı
Kay sebeptüü işi bar?
Körünböy cogol közümö,
Colobogun özümö!
Şıpıldata kep aytkan,
Şıldıñ kılgan kezdi aytkan,
Kup aytkan uşu sözümö,
Atañdın körü, cuukur kul,
Körünböy cogol közümö!
Azır soem özüñdü,
Atañdın körü şaytan kul
Azır çukuym közüñdü!
Aytkanımdı bilip ket,
Kankoruñ ekööñ birigip,
Kara cerge kirip ket!»
Kaardanıp küülönüp,

Benim ağam Semetey,
Söyleyiverirsen sunguru,
Şöyle böyle dememeye,
Kaldırıp kamçı çalmamaya,
Ardından kuma almamaya,
Fazlasıyla verdi vaadi,
Söyleyiver, yenge, bu sözü!»
Çocuk böyle deyince,
Semetey'in densiz nazlı karısı,
Cin tutup parladı kâfiri:
«Tövbe, tövbe yüzüne,
Yüzü soğuk söz söyledin.
Kırdaki erkeğin
Kuşuyla işi olur,
Evdeki kadının – dişinin
Aşıyla işi olur,
Kaçırıverdiğiniz sungurla
Evde oturan dişinin
Ne sebepten işi olur?
Görünme, yok ol gözümden,
Yaklaşma sakın bana!
Cerbezelikle söz söyleyen,
Alay edip geçmişi söyleyen,
İyi kulak ver şu sözüme,
Atanın körü, sinsi kul,
Görünme, yok ol gözümden!
Şimdi boğazlarım seni,
Atanın körü, şeytan kul,
Şimdi oyarım gözünü!
Dediğimi bil de git,
Hunharınla ikiniz birleşip,
Kara yere girip gidin!»
Hiddetlenip köpürüp,

Yedinci cildin sonu.

Sekizinci cilt, Semetey ile Ayçürök'ün kavuşması ve Çınkoco'ya karşı savaşla sürer.

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Kırgızca Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Yedinci cilt, on iki yaşında taht alan Semetey'in öz akrabalarıyla kanlı hesaplaşmasından kırk çoronun kırk kümbetine; Çınkoco'nun kinle ördüğü kuşatmadan ak kuğu donunda âlem sınayan Ayçürök'ün Akşumkar'ı kaçırışına uzanır.

SEMETEY · KARALAEV VARYANTI · CİLT VII

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT VII

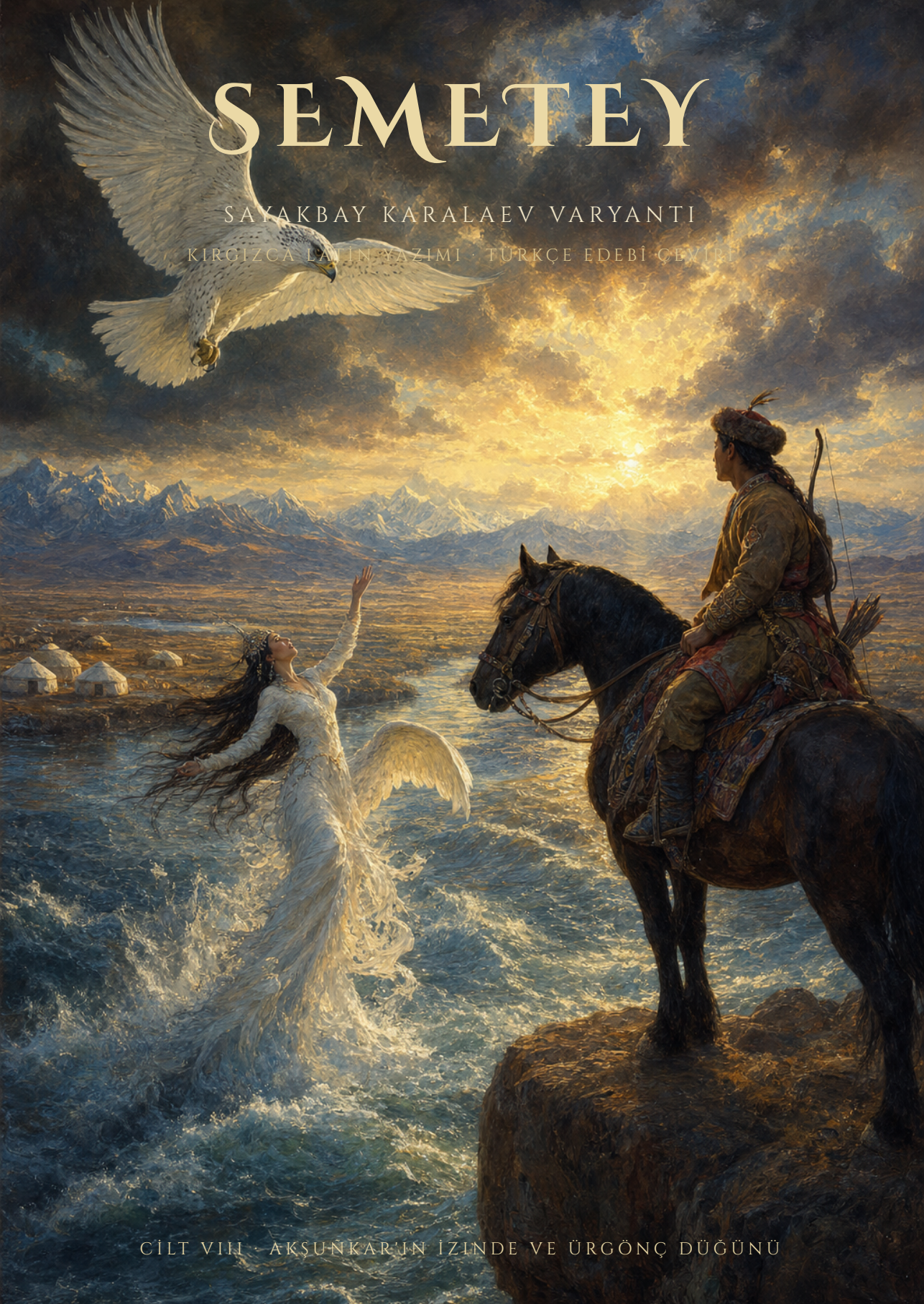
SEMETEY
SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI
KIRGIZCA LATİN YAZIMI · TÜRKÇE EDEBİ ÇEVİRİ
CİLT VIII · AKŞUNKAR'IN İZİNDE VE ÜRGÖNÇ DÜĞÜNÜ

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI

Kırgızca Latin yazımı ve Türkçe edebî çevirisiyle
karşılıklı iki sütun hâlinde

CİLT VIII

Bölüm 1 · Akşuñkar'ın İzinde: Deli Çaçıkey'in Sırrı
Bölüm 2 · Taşkın Sular ve Ay Yüzlü Gelin: Ürgönç Düğünü
Bölüm 3 · Yedi Gün Vaadi: Toltoy'un Düşü ve Kökötöy'ün Aşı

Bu kitaptaki metin, telif korumasına tabi olmayan halk edebiyatı (folklor) niteliğindeki destan mısralarından ibarettir.

Kaynak baskı: «Семетей» эпосу — Саякбай Каралаевдин айтымында (1-китеп). «Turar» Yayınevi, Bişkek 2013 (haz. A. Jaynakova; genel red. A. Akmataliev). Kaynak baskının telifli editoryal katmanları — ön söz ve son söz, bilimsel açıklamalar, sözlük bölümü ve Theodor Herzen'in illüstrasyonları — bu yayına alınmamıştır.

Kırgızca Latin transliterasyonu, Türkçe edebî çeviri, ön söz, bölüm özetleri, kapak ve iç tasarım bu yayın için özgün olarak üretilmiştir. © Gazâ'nın Neferi, 2026. Kaynak gösterimi, folklor eserlerinin kullanımına ilişkin dürüst uygulama gereğince yapılmıştır.

Bu cilt, üçlemenin yaklaşık 316.000 mısralık «Semetey» bölümünün 72.963–83.351 mısralarını kapsar.

ÖN SÖZ

Manas göçtü; ama ocağı sönmedi. Elinde destan, dilinde ant taşıyan Kırgız, kaybettiği hanın yasını bir başka hikâyeyle sağalttı: babasız doğan, sürgünde büyüyen, atalar yurdunu geri almak için tek başına yola çıkan bir oğulun hikâyesiyle. «Semetey», üçlemenin ikinci kitabıdır; yasın, vefanın ve dönüşün destanıdır.

Sayakbay Karalaev'in dilinden yazıya geçirilen bu varyantta Semetey'in hikâyesi, Manas'ın ölümünün hemen ertesinde başlar. Abıke ile Köböş'ün ihaneti, Kanıkey'in bebeğini koynuna alıp Buhara'ya kaçışı, yetimin dedesinin sarayında soyundan habersiz büyüyüşü ve kanının çağırdığı gün Talas'a dönüşü — bunların hepsi, sözlü geleneğin en usta anlatıcısının nefesiyle, kesintisiz bir ırmak gibi akar.

Bu dizide Karalaev varyantının «Semetey» bölümünü, Kırgızca aslının Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyoruz. Transliterasyonda Türk okurunun gözüne yatkın bir yazım benimsendi; çeviride ise mısra bütünlüğü korunarak destanın epik sesi Türkçede yeniden kuruldu. Her bölümün başında iki paragraflık bir özet ve okuru bekleyen olayları toplayan kısa bilgi kutuları yer alıyor.

Söz atadan oğula geçti; kitap da elden ele geçsin.

Gazâ'nın Neferi
Antalya, 2026

KİTABIN PLANI

1	Akşuñkar'ın İzinde: Deli Çaçıkey'in Sırrı	Cilt VIII — bu ciltte
2	Taşkın Sular ve Ay Yüzlü Gelin: Ürgönç Düğünü	Cilt VIII — bu ciltte
3	Yedi Gün Vaadi: Toltoy'un Düşü ve Kökötöy'ün Aşı	Cilt VIII — bu ciltte

BİRİNCİ BÖLÜM

AKŞUÑKAR'IN İZİNDE: DELI ÇAÇIKEY'IN SIRRI

Bu haberle Semetey'in yüreği coşar; "Manas!" uranını haykırıp Külçoro ile Kançoro'yu, seyisleri ve aşçıları yanına alarak yirmi beş kişilik kafileyle, on dört yüklü tulparla Oogan yoluna düşer. Karı-Kıya'da konaklayan bahadır, Agınek sırtından babası Manas'ın Kokon'dan ganimet kalma, yedi günlük yolu gösteren efsanevi dürbününü çıkarır. Merceğin ucunda önce Akun Han'ın şehri, sonra Çoñ-Ürgönç boyundaki Ak-Kıya düzünde otuz gelin, otuz kızın ortasında salınan Ayçürök belirir; bir bakışta sevdaya düşen Semetey, geçidi gözlemek için çoro arar. Kançoro kaba bir dille reddedince beyin gönlü ondan soğur; kul olduğunu söyleyip alçakgönüllülükle öne atılan Külçoro ise Akolpok zırhını ve yel perisinden doğma Taybuurul tulparı kuşanıp Ürgönç'e doğru dörtnala uçar.

KÜNYE — KEY FACTS

- Çılgın Çaçıkey, Kanıkey'in ak hançeriyle Külçoro'yu boğazlamaya kalkışır; çocuk Akborçuk atına atlayarak kaçıp kurtulur.
- Bakay, Sarıkan ve Camgırçı, başhatunları Körpöcan, Tınımkan ve Caynake ile birlikte arabulucu olarak Çaçıkey'in sarayına gider, fakat ağır hakaretlerle kovulurlar.
- Kanıkey'in buyruğuyla on iki yaşındaki Külçoro, Çaçıkey'i kamçılayarak Akşuñkar'ın sırrını itiraf ettirir.
- Doğanı kaçıran, Manas ile Akun Han'ın beşik kertmesi sözüyle Semetey'e adanmış peri kızı Ayçürök'tür; ak kuğu donunda Akşuñkar'ı Oogan'daki Ürgönç şehrine götürmüştür.
- Semetey; Külçoro, Kançoro, altı seyis ve dört aşçıdan oluşan yirmi beş kişilik kafile ve on dört yüklü tulparla Akşuñkar'ı aramaya Oogan'a çıkar.
- Agınek sırtında Manas'tan kalma dev dürbünle Ayçürök'ü gören Semetey öncü ister; Kançoro görevi reddeder, Külçoro ise Akolpok zırhı ve Taybuurul tulparıyla Ürgönç'e gönderilir.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Eser katın Çaçıkey	*Deli kadın Çaçıkey*
Esebi cok süylönüp,	*Hesapsız sözler söyleyip,*
Külçoronu soyuuga,	*Külçoro'yu boğazlamaya,*
Ölüm kılıp koyuuga,	*Ölümüne kıymaya,*
Kurmandıkka çaluuga,	*Kurban edip kesmeye,*
Tındım kılıp saluuga,	*Sesini büsbütün kesmeye,*
72970 Kurgan katın eelikti.	*Kudurdu o bahtsız kadın.*
Epsiz erke eser küñ,	*Ölçüsüz, şımarık, deli cariye,*
Eserdi Kuday emi urdu,	*Deliyi Tanrı çarptı şimdi,*
Bendesine berbesin	*Kuluna vermesin böylesini,*
Eçen balit kep urdu.	*Nice pis lâflar savurdu.*
Çaçıkeydi karasañ,	*Çaçıkey'e bir baksan,*
Kepke kelbey küülönüp,	*Söz dinlemez, köpürüp,*
Kecir ceñeñ süylönüp,	*İnatçı yengen söylenip,*
Dompoloñdop küülönüp,	*Kabara kabara köpürüp,*
Dolu ceñeñ süylönüp,	*Cadaloz yengen söylenip,*
72980 Semetey catkan tuşunda,	*Semetey'in yattığı yerde,*
Ililüü turgan uşunda,	*Asılı durur tam şurada,*
Altımış tay, tört koygo	*Altmış tay, dört koyuna*
Asıl eneñ Kanıkey	*Asil anan Kanıkey'in*
Arınatkan ak tinte	*Adayıp arıttığı ak hançer,*
Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
Ortosunda ceñekeñ	*Ortasında yengeciğin,*
Adam soer bıçaktı	*Adam boğazlar bıçağı*
Karmay kalıp sabınan,	*Sapından kavrayıp,*
Suurup alıp kabınan,	*Kınından sıyırıp,*
72990 Külçoronu soyuuga,	*Külçoro'yu boğazlamaya,*
Ölüm kılıp saluuga,	*Ölümüne kıymaya,*
Oktos berip kaçırıp,	*Birden atılıp saldırıp,*
Bıçak karmap koluna,	*Eline bıçak alarak,*
Külçorogo asıldı.	*Külçoro'ya saldırdı.*
Eselek tuugan kapırdan	*O şaşkın yaratılmış kâfirden*
Kaçıp berdi Külçoro	*Kaçıverdi Külçoro,*
Ene orduna karmanıp,	*Ana yerine tuttuğu,*
Eş tutup kalgan katından.	*Eş bellediği kadından.*
«Ata, oroy ceñe Çaçıkey!	*«Vay, kaba yenge Çaçıkey!*

Oroyluguñ bilemin,	*Kabalığını bilirim,*
Opsoloñ töröm Semetey	*Azgın töröm Semetey'in*
Oroyun sıylap cürömün!»	*Hatırını sayar dururum!»*
Aytıp bala kaçkanı.	*Deyip kaçtı delikanlı.*
Caaday uçat Külçoro,	*Yaydan ok gibi uçar Külçoro,*
Cakındatpayt tügöngür,	*Yanına yaklaştırmaz kahrolası,*
Aykırık salıp çoñ katın	*Çığlık atıp koca kadın*
Açuusu menen urdu ele.	*Öfkesiyle vurmuştu.*
Alıstan ketip baladan	*Uzağa düştü oğlandan,*
Kaalgaga tiydi emi.	*Kapı kanadına değdi işte.*
Kaalga ketti bırkırap,	*Kapı paramparça dağıldı,*
Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
Caynay kaçtı çurkurap.	*Çığrışarak dört yana kaçtı.*
Cana çurkap Külçoro	*Yine koşup Külçoro,*
Ayza boydo iyilip,	*Mızrak boyu eğilip,*
Akborçuktun üstünö	*Akborçuk'un üstüne*
Koyço çurkap tüyülüp,	*Sekerek koşup sıçrayıp,*
Coo çıkkansıp aylınan,	*Obasından düşman çıkmış gibi,*
Kaçıp ketip baratır	*Kaçıp gitmekteydi*
Semeteydin zayıbınan.	*Semetey'in karısından.*
Colgo salıp dır koyup,	*Yola düşüp dörtnala,*
Coloboston çu koyup,	*Yanaşmadan deh deyip,*
Aşıp-şaşıp teñeşip,	*Telaşla koşup yan yana,*
Eki birdey er çoro	*İki denk yiğit çoro*
Een cerde keñeşip:	*Issız yerde danışıp:*
«Mınday sırın kim bilet,	*«Böylesi sırrı kim bilir,*
Kançoro aba, kebimdi uk!	*Kançoro ağam, sözümü dinle!*
Beycay eken katını,	*Yaman huysuzmuş karısı,*
Öltürüp koe cazdadı	*Az kalsın öldürüyordu*
Karkıldagan kapırı.	*O bağırıp öten kâfir.*
Üç-Koşoydun boyunda,	*Üç-Koşoy'un boyunda,*
Kökcal abam zor Bakay	*Bozkurt ağam ulu Bakay,*
Köp akılman karıya,	*Çok bilge bir ihtiyar,*
Kökcal arslan Manastan	*Bozkurt arslan Manas'tan*
Belekke kalgan oluya,	*Yadigâr kalmış evliya,*
Bakaydın baybiçesi Körpöcan,	*Bakay'ın başhatunu Körpöcan,*
Araga munu salalı,	*Araya bunu koyalım,*
Anıktap kabar alalı.	*Sağlamca haber alalım.*

Cılgınduunun betinde,	*Cılgındı'nın yamacında,*
Keñ-Koldun bıyak çetinde,	*Keñ-Kol'un beri ucunda,*
Çöyçöktöy közdüü Sarıkan	*Çanak gözlü Sarıkan*
Kasiettüü can ele,	*Kutlu bir can idi,*
Baybiçesi Tınımkan	*Başhatunu Tınımkan,*
Araga törtöön salalı,	*Araya dördünü koyalım,*
Öşöntüp kabar alalı.	*Böylece haber alalım.*
Talastın berki betinde,	*Talas'ın beri yüzünde,*
Keñ-Koldun narkı çetinde,	*Keñ-Kol'un öte ucunda,*
Eştekterdin Camgırçı	*Eştekler'in Camgırçı'sı,*
Erenden anı alalık,	*Erenlerden onu alalım,*
Baybiçesi Caynake	*Başhatunu Caynake,*
Elçige munu salalık,	*Elçiliğe bunu koyalım,*
Eselek caman katından	*O şaşkın, kötü kadından*
Eptep kabar alalık.	*Bir yolunu bulup haber alalım.*
Elçini mıktap salalı,	*Elçiyi sağlamca gönderelim,*
Eren eken abakem,	*Eren imiş ağacığım,*
«Katın» dep kantip cürdü eken, Kara candı kaşaytıp,	*«Karım» deyip nasıl gezmiş ki, Kara canına kan kusturup,*
Eselek eken ceñekem,	*Şaşkınmış yengeciğim,*
Köp erkeleyt katını	*Pek şımartır karısını,*
Darkıldak eken kapırı».	*Küstahmış o kâfiri».*
Tün carışıp col cürüp,	*Geceyle yarışıp yol alıp,*
At ayabay mol cürüp,	*Atı esirgemeden çok gidip,*
Tañ kaşkayıp sürgöndö,	*Tan ağarıp söktüğünde,*
Cerge carık tiygende,	*Yere aydınlık değdiğinde,*
Tañ dümpüyüp açılıp,	*Tan kabarıp açılıp,*
Cerge carık çaçılıp,	*Yere ışık saçılıp,*
Beren Bakay abaña,	*Yiğit Bakay ağana*
Bet alıp eköö kirgende,	*Yönelip ikisi girdiğinde,*
Ordodogu zor Bakay	*Ordadaki ulu Bakay,*
Baldardın türün körgöndö,	*Çocukların hâlini görünce,*
Ordunan ırgıp ketti emi:	*Yerinden fırlayıverdi:*
«Kançoro menen Külçoro	*«Kançoro ile Külçoro,*
Ermek kılgan egizim,	*Avunduğum ikizlerim,*
Egizden kalgan teñizim,	*İkizden kalan denizim,*
Ay kaşında çolponum,	*Ayın kaşında çolpanım,*
Aldeylegen soltonum,	*Ninniyle sevdiğim sultanım,*

Karoolgo koygon beliñiz,
Aylanayın çolpondor
Aşıp-şaşıp kelipsiz,
Amanbı kırgız eliñiz?!
Mañdayıñda amanbı?
Baykuş calgız Semetey?

Gözcü diktiğim geçidimsiniz,
Kurban olayım çolpanlarım,
Telaş içinde gelmişsiniz,
Esen mi Kırgız eliniz?!
Karşında sağ esen mi
Zavallı yalnız Semetey?

Bargek kılgan kutuñuz,
Kaykalap aman catabı
Kalıñ argın curtuñuz?» –
Bakay abañ munu aytıp.
Uykudan şaşıp tüyülüp,
Şaşıp kiymin kiyinip,
Kelgenderden çoçunup,
Baatır Bakay abakeñ
Kök tulpardı tokunup,
Baldarınan çoçunup:
«O, botom eki birdey kulunum,
Boz adırmak too barbı?
Katuu şaşıp alıpsıñ,
Kamap catkan coo barbı?
Mekeden kelgen coo bolso,
Beren baldar, çınıñdı ayt,
Kökçoloktu mineyin,
Mekege çeyin süröyün.
Kıtaydan kelgen coo bolso,
Tokunup tulpar mineyin,
Tobun çeçip tieyin.
Ontoloboy kebiñdi ayt,
Opsuz şaşıp alıpsıñ,
Baldar, ontoloboy çınıñdı ayt?»
Baatır Bakay munu aytat
Artık şaşkan baldarga.
«Ay, baybiçem, turçu – dep,
Sarı saamal kımızdan
Baldarıma kuyçu» – dep.
Irgıp turup baybiçe
Bakay kandın zor ayak
Balalarga kuydu ele.

Küpe gibi sakınılan kutunuz,
Kurula kurula esen yatıyor mu
Kalabalık Argın yurdunuz?» –
Bakay ağan bunu deyip.
Uykudan telaşla fırlayıp,
Aceleyle giyimini giyip,
Gelenlerden ürküp,
Bahadır Bakay ağacığın,
Gök tulparı eyerleyip,
Çocuklarından ürkerek:
«Ey yavrularım, iki denk kulunum,
Boz engebeli dağ mı var?
Pek telaşa kapılmışsınız,
Kuşatıp duran düşman mı var?
Mekke'den gelen düşmansa,
Yiğit çocuklar, doğruyu söyleyin,
Kökçolok'a bineyim,
Mekke'ye dek süreyim.
Hıtay'dan gelen düşmansa,
Eyerleyip tulpara bineyim,
Bölüğünü dağıtıp saldırayım.
İnlemeden sözünü söyle,
Ölçüsüz telaşa düşmüşsünüz,
Çocuklar, inlemeden doğruyu söyleyin?»
Bahadır Bakay bunu der
Fazlaca şaşırmış çocuklara.
«Ay başhatunum, kalksana – deyip,
Sarı taze kımızdan
Çocuklarıma doldursana» – deyip.
Fırlayıp kalktı başhatun,
Bakay Han'ın koca kâsesini
Çocuklara doldurmuştu.

«Aba Bakay, kebimdi uk!
Ar Buurul için açırdık,
Azap iş mınday bolobu,
Ala-Köldün çetinen
Akşuñkardı kaçırdık!
Cekendini çaldırdık,

Cer kaşattın aldınan
Cetik aba, aytıp ber,
Akşuñkardı aldırdık!
Berenelüü kuu kördük,
Akşuñkardı aldırıp,
Beypayga tüşkön çuu kördük.
Arıslandan taptalıp,
Abakem Semeteydin kebi ele:
Kökcal Bakay attanıp,
Artık bilgiç abakem,
Abam Bakay kabılan,
Şuñkardın kayda ketkenin
Aytıp berer» – dedi ele.
Baldar mınday degen soñ,
Baatır Bakay karıya
Eştekterdin Camgırçı
Zayıbı menen aldırıp
Çöyçöktöy közdüü Sarıkan
Anı koşo aldırıp,
Aşıp-şaşıp dürböşüp,
Alda kanday şumduk – dep,
Kuuga kuşun salıptır,
Kuusu turmak kuşu cok
Kur talaada kalıptır.
Kuday betin körgözbö,
Menin kurdaşım Manas barında, Sarı abañız dagı bar.
Kuuga salsa Akşuñkar
Kuunu çalıp salçu ele
Kuu turmak tompoytup,
Toodagın koşo alçu ele.
Ala kaçkan şuñkardı,

«Bakay ağa, sözümü dinle!
Yürük Buurul'u aç koşturduk,
Azaplı iş böyle mi olur,
Ala-Köl'ün kıyısından
Akşuñkar'ı uçurup saldık!
Ceken sazlığını avlattık,

Yar başının dibinden,
Bilge ağa, söyleyiver,
Akşuñkar'ı kaptırdık!
Tılsımlı bir kuğu gördük,
Akşuñkar'ı kaptırıp,
Derde salan bir gürültü gördük.
Arslan elinde eğitilip,
Ağam Semetey'in sözüydü:
Bozkurt Bakay atlanıp,
Pek bilgiç ağacığım,
Ağam Bakay kaplan,
Sungurun nereye gittiğini
Söyleyiverir» – demişti.
Çocuklar böyle deyince,
Bahadır Bakay ihtiyar,
Eştekler'in Camgırçı'sını
Karısıyla getirtip,
Çanak gözlü Sarıkan'ı,
Onu da birlikte getirtip,
Telaş içinde kaynaşıp,
Bu nasıl uğursuzluk – deyip,
Kuğuya kuşunu salmış,
Kuğu şöyle dursun, kuşu yok,
Boş bozkırda kalakalmış.
Tanrı yüzünü göstermesin,
Benim yoldaşım Manas varken, Sarı ağanız dahi var.
Kuğuya salınsa Akşuñkar,
Kuğuyu çarpıp devirirdi,
Kuğu şöyle dursun, yere serip,
Dağdakini de birlikte alırdı.
Kapıp kaçırılan sunguru,

Aytılganı çın bolso
Abaylasam kup sonun,
Üç kan bütün çogulup,
Üç baybiçe, biz bolup,
Kepti ortogo salalı,
Keçikpey baçım baralı,
Üç kempir salıp araga
Kelinden coop alalı.
Kuu turmak kuşu cok
Kuday urgan çagı eken,

Söylenenler gerçekse,
İyice bakarsam pek ilginç,
Üç han hep toplanıp,
Üç başhatun, biz olup,
Sözü ortaya koyalım,
Gecikmeden tez varalım,
Üç kocakarıyı araya koyup,
Gelinden cevap alalım.
Kuğu şöyle dursun, kuşu yok,
Tanrı'nın çarptığı çağıymış,

Kurguruñdun Semetey
Kurup turgan tabı eken».
Baldarınan kep ugup,
«Akşuñkardın kandayın
Çaçıkey bilet» – dep ugup,
Bakay menen birigip,
Altı can çoguu attanıp,
Kanıkeydin ordogo,
Çaçıkeydin darbazaluu korgongo,
Üyürmönün sazına,
Üyrülüşüp turdu emi,
Çogulmanın sazına
Çoguu cıyın kıldı emi,
Kepti ortogo salışıp,
Kuugaştaşıp kuuşup,
Tapkıçtaşıp tabışıp,
Kan keñeşi üymölöp,
Kalıñ cıyın boldu emi.
Akılduu bar, karı bar,
Kökcaldardın baarı bar,
Kabılan Bakay, Camgırçı,
Manastın zaybı Kanıkey
Bilgiç dolu dagı bar.
Öñköy kandar kelgende,
Kızık işti baştatıp,
Bagılan kozu, şirin baş
Bor kaynatıp taştatıp,
Kaadanı kalıñ opurup,

Zavallının, Semetey'in,
Kahrolup durduğu demiymiş».
Çocuklarından söz işitip,
«Akşuñkar'ın hâlini
Çaçıkey bilir» – diye duyup,
Bakay ile birleşip,
Altı can birden atlanıp,
Kanıkey'in ordasına,
Çaçıkey'in kapılı hisarına,
Üyürmö'nün sazlığında
Halkalanıp durdular işte,
Çogulma'nın sazlığında
Hep birden toplandılar işte,
Sözü ortaya koyuşup,
Kovalaşıp izleşip,
Akıl yarıştırıp buluşup,
Han divanı yığılıp,
Kalabalık toplantı oldu işte.
Akıllısı var, kocamışı var,
Bozkurtların hepsi var,
Kaplan Bakay, Camgırçı,
Manas'ın hatunu Kanıkey,
Bilgiç, sert kadın da var.
Seçkin hanlar geldiğinde,
İlginç işi başlatıp,
Besili kuzu, tatlı kelle,
Kazanlar kaynattırıp,
Töreyi bol bol yerine getirip,

Sarı maydan topurup,
Caya kesip, cal koyup,
Suusunga arak, bal koyup,
Konok kütüp kamınıp.
«Kandarga çınıñdı aytkın» – dep,
Çaçıkeyge calınıp,
Üç adamdı şıygarıp,
Üç baybiçe zayıptı

Sarı yağı avuç avuç sunup,
Sağrı eti kesip, yele yağı koyup,
İçecek diye rakı, bal koyup,
Konuk ağırlamaya hazırlanıp.
«Hanlara doğruyu söyle» – deyip,
Çaçıkey'e yalvarıp,
Üç kişiyi seçip görevlendirip,
Üç başhatun kadını

Arakerge çıgarıp,
Biröö kandın Körpöcan,
Biröö Sarıkandın Tınımkan,
Biröö Camgırçının Caynake,
Üç baybiçe eerçişip,
Araga tüşüp kalganı,
Erkelegen katından
Barıp coop alganı.
Çaçıkeydin ak saray,
Kaalga temir som kalay,
Erkelegen kelindin
Döölötü artık bir dalay,
Colop adam barbagan
Cologon kişi tañ kalgan,
Kattap adam barbagan,
Karagan kişi tañ kalgan.
Çaçıkeydin ordogo
Araçı bolup oşondo,
Üç baybiçe kirgenin
Kaçıp ketken şuñkardın
Kaysı eken cayın bilüügö,
Bakay kandın Körpöcan
Balaluu kazday kıygaçtap,
Basıp kirip kep baştap:
«Caşıñ kiçüü bala eleñ.
Canım birge cırgal ay!
Cana balam çınıñdı ayt,
Attın için açırdı,
Ala-Köldün boyunan,
Arıslan törö Semetey

Aracılığa çıkarıp,
Biri hanın Körpöcan'ı,
Biri Sarıkan'ın Tınımkan'ı,
Biri Camgırçı'nın Caynake'si,
Üç başhatun peş peşe,
Araya girip vardılar,
O şımarık kadından
Gidip cevap almaya.
Çaçıkey'in ak sarayı,
Kapısı demir, som kalay,
Şımarık gelinin
Devleti hayli fazla,
Yanına kimse varamamış,
Yanaşan kişi şaşakalmış,
Uğrayıp kimse gitmemiş,
Bakan kişi şaşakalmış.
Çaçıkey'in ordasına
Aracı olup o zaman,
Üç başhatunun girişi,
Kaçıp giden sungurun
Nerede olduğunu bilmek içindi.
Bakay Han'ın Körpöcan'ı,
Yavrulu kaz gibi süzülüp,
Yürüyüp girip söze başladı:
«Yaşı küçük bir çocuktun.
Canım ciğerim, sevincim ay!
Hadi yavrum, doğruyu söyle,
Atının karnını acıktırdı,
Ala-Köl'ün boyundan,
Arslan törö Semetey

Akşuñkardı kaçırdı.
Kızıl altın bilim al,
Kımbatım balam, tilimdi al!
Ulamadan uladık,
Bilgiçterden suradık,
Keñeşmen erden kep uktuk,
Alıp ketken şuñkardı
Kulunum, seni bilet dep uktuk! Ker corgo minip şalkıldap,
Ay kulunum, Çaçıkey,

Akşuñkar'ı kaçırdı.
Kızıl altın öğüdümü al,
Kıymetlim yavrum, sözümü tut!
Bilenlerden sora sora ulaştık,
Bilgiçlerden sorduk,
Danışman erden söz duyduk,
Alıp giden sunguru,
Kulunum, sen bilirsin diye duyduk! Yağız yorgaya binip salınarak,
Ay kulunum, Çaçıkey,

Irdap aytkan ırıñdı
Iymanday aytsañ sırıñdı!
Sırıñdı aytsañ oñosuñ,
Ak baybiçe bolosuñ.
Adam bolsoñ çınıñdı ayt,
Kanday uktap, tüş kördüñ?
Kanday türdüü iş kördüñ?
Çınıñdı ayt, kulunum!
Artı-kiyniñ oylonçu,
Aytpay koysoñ köktügüñ
Böödö şıldıñ bolboçu.
Erkek işi som temir,
Balam, atıñ urgaaçı,
Eritüügö ep kerek,
Aytpay koysoñ uyat yaş –
Öz başıña kep kelet.
Aytpay koysoñ, kulunum,
Tügöngön sayın tütögön
Dümöktüünün tukumu,
Ölgön sayın öörçügön
Kabılandın öz uulu
Kara neet töröñdün
Kay kılıgın aytamın,
Aytpay koysoñ okustan,
Açuusu kelse kokustan,
Erkek işi eñ müşkül,
Saamay çaçıñ kerbesin,
Talak katın berbesin!

Türkü diye söylediğin şarkını,
İmanın gibi söylesen sırrını!
Sırrını söylersen onarsın,
Ak başhatun olursun.
İnsansan doğrunu söyle,
Nasıl uyudun, ne düş gördün?
Ne türlü işler gördün?
Doğrunu söyle, kulunum!
Önünü sonunu bir düşün,
Söylemezsen inadın yüzünden
Boş yere maskara olma.
Erkek işi som demirdir,
Yavrum, senin adın dişidir,
Eritmeye hüner gerek,
Söylemezsen, utanç ve yaş –
Kendi başına söz gelir.
Söylemezsen, kulunum,
Tükendikçe tüten,
Belalının soyu,
Öldükçe azıp güçlenen
Kaplanın öz oğlu,
Kara niyetli törönün
Hangi huyunu sayayım,
Söylemezsen ansızın,
Öfkesi gelirse kazara,
Erkek işi pek müşküldür,
Zülüf saçını çekip germesin,
Talak verip boşamasın!

Kecirlik kılbay, kebimdi uk,
Kelinim, azır tilimdi al.
Til albay şoruñ kaynasa,
Kementaydı kiygizip,
Ker baytaldı mingizip,
Atañdı közdöy aydasa,
Atañ seni bergende,
Sen kelin bolup kelgende,
Kete ton* kiyip carkıldap,
Supa ton* kiyip carkıldap,

İnat etmeden sözümü dinle,
Gelinim, şimdi öğüdümü tut.
Söz tutmayıp bahtın kararırsa,
Keçe cepkeni giydirip,
Kısır kısrağa bindirip,
Babana doğru kovarsa,
Baban seni verdiğinde,
Sen gelin olup geldiğinde,
Kete ton giyip ışıldayıp,*
Supa ton giyip parıldayıp,*

Sur corgo minip şalkıldap,
Çatak kılsañ, kulunum,
Kantip keter ekensiñ
Kementay kiyip salpıldap,
Ker baytal minip dalpıldap,
Bilseñ munuñ çoñ uyat.
Sur baytal minip dalpıldap,
Tentip kantip barasıñ,
Teri ton kiyip dalpıldap.
Tegi balam al tilim
Kızırduu curttun baarı bar,
Kımbatı Bakay karı bar,
Çöyçöktöy közdüü Sarıkan
Kasiettüü kanı bar
Eştekterdin er Camgırçı dagı
bar». Tonogon narday şoñşoyup,
Baybiçe munu aytkanda,
Eselek katın Çaçıkey
Emi turdu köölönüp, –
Eştektegi kandarga
Eñ başkaça süylönüp:
«Araçı bolgon katındar,
Azır ketkin kapırlar,
Kalıñ kazam oruñdu,
Kaynatamın şoruñdu,
Karaan kılıp kelipsiñ
Tartaygan Bakay çoñuñdu
Kup bilemin baarıñdı,

Boz yorgaya binip salınıp,
Kavga çıkarırsan, kulunum,
Nasıl gidersin acep,
Keçe cepken giyip sarkıp,
Kısır kısrağa binip hantalca,
Bilsen bu büyük ayıptır.
Boz kısrağa binip hantalca,
Sürgün gibi nasıl gidersin,
Deri kürk giyip sarkarak.
Ne olursa olsun yavrum, öğüdümü tut,
Hızırlı yurdun hepsi burada,
Kıymetlisi koca Bakay var,
Çanak gözlü Sarıkan,
Kutlu hanı var,
Eştekler'in yiğit Camgırçı'sı da
var». Soyulmuş deve gibi dikilip,
Başhatun bunu deyince,
Şaşkın kadın Çaçıkey
Şimdi kalktı kabararak, –
Eştek'teki hanlara
Bambaşka türlü söylenip:
«Aracı olan kadınlar,
Şimdi defolun kâfirler,
Derin kazarım çukurunuzu,
Kaynatırım kara bahtınızı,
Arkanıza alıp gelmişsiniz
Sıska Bakay kocanızı.
Hepinizi iyi bilirim,

Kuu sakal Bakay karıñdı	*Kuru sakal Bakay ihtiyarınızı,*
Üç katın senin maşıñdı,	*Üç kadın maşalarınızı,*
Oluya kılıp oturgan	*Evliya diye oturttuğunuz*
Kuykası cok tazıñdı,	*Derisi yok kelinizi,*
Bilemin senin işiñdi,	*Bilirim senin işini,*
Kaalap alıp kelgeniñ	*İsteyip alıp getirdiğiniz,*
Eselek tuugan ezelki	*Şaşkın yaratılmış ezelî*
Camgırçı degen kişiñdi,	*Camgırçı denen kişinizi,*
Kuuday sakal karıñdı,	*Kuğu misali ak sakal ihtiyarınızı,*
73310 Kuday atsın baarıñdı».	*Tanrı çarpsın hepinizi».*
Bakaydın baaşa ekenin	*Bakay'ın padişah olduğunu*
Baykuş katın bilbedi,	*Zavallı kadın bilmedi,*
Bakay kandı baş kılıp,	*Bakay Han'dan başlayarak,*
Barı-cogun tildedi.	*Varını yoğunu azarladı.*
Üç baybiçe baş bolup	*Üç başhatun başta olup*
Kaçıp çıktı dırkırap,	*Kaçıp çıktı hızla,*
Kazday moynu uzarıp,	*Kaz gibi boynu uzayıp,*
Eki beti kızarıp,	*İki yanağı kızarıp,*
Eç tabılbay darısı:	*Derdine derman bulunmadan:*
73320 «Kandı tildep iydi» – dep,	*«Hana sövdü» – deyip,*
Betin çımçıp baarısı.	*Yüzünü çimdikledi hepsi.*
Caman tildep turganı,	*Fena fena sövüp durmasını,*
Ugup Bakay karısı,	*Duyup Bakay ihtiyarı,*
Ukkanının baarısı,	*Duyanların hepsi,*
Alek tüşüp Bakayga,	*Bakay için telaşa düşüp,*
Oturdu üç kan oñşoyup,	*Üç han boynu bükük oturdu,*
Uyat bolup ölalbay,	*Utançtan ölemeyip,*
Ölüp körgö kire albay,	*Ölüp mezara giremeyip,*
Darkıldagan kelindin,	*O küstah gelinin*
73330 Kandaylıgın bile albay.	*Nasıl biri olduğunu bilemeyip.*
Bakay, Bakay bolgolu,	*Bakay, Bakay olalı,*
Bakay atka kongolu,	*Bakay adını alalı,*
Ereşen tartıp, er bolup,	*Ergenlik çağına girip er olalı,*
Er uulu menen teñ bolup,	*Er oğluyla denk olalı,*
Bakay atka kongolu,	*Bakay adını alalı,*
Curtka tutka bolgolu,	*Yurda direk olalı,*
Kazası cetip ölö elek,	*Eceli gelip ölmüş değil,*
Katın emes, er Bakay	*Kadından değil, er Bakay*

Erkekten mınday körö elek.	*Erkekten bile böylesini görmüş değil.*
Kıyamat işin körgönü,	*Kıyamet işini görmesi,*
Sakal-başın tildetip,	*Sakalına başına sövdürmesi,*
Bakay kandın ölgönü.	*Bakay Han'ın ölümüydü.*
Kabılan Bakay kanzaada	*Kaplan Bakay hanzade,*
Kaldaydı çapkan kol kurap,	*Ordu kurup Kalday'ı vuran,*
Kanzaada Bakay abakeñ.	*Hanzade Bakay ağacığın.*
Caşıp ketti koñgurap:	*Yaşarıp boğuk boğuk ağladı:*
«Döölöttün aman çagında,	*«Devletin esen çağında,*
Kabılan Manas barında,	*Kaplan Manas varken,*
Kara-Şaar, Kambıldı	*Kara-Şaar'ı, Kambıl'ı*
Kamap turgan kezimde	*Kuşatıp durduğum çağda,*
Karsıldatıp kaldaydı,	*Çatır çatır Kalday'ı*
Sabap turgan kezimde	*Dövüp durduğum çağda,*
Mında ölböy ne boldum!	*O zaman ölmeyip ne oldum!*
Kokuy, Manas barında,	*Vah, Manas varken,*
Korcoñdotup Kocogo	*Kabaran Koco'ya*
Kolum cetip turganda.	*Elim erişip dururken.*
Kakançındı, Keñtundu	*Kakançın'ı, Keñtun'u*
Kamap turgan kezimde,	*Kuşatıp durduğum çağda,*
Kaynap catkan kıtaydın	*Kaynayıp duran Hıtay'ın*
Taş sayıngan tazasın	*Taş kuşanmış kelini*
Sabap turgan kezimde,	*Dövüp durduğum çağda,*
Mında ölböy ne boldum?	*O zaman ölmeyip ne oldum?*
Cetigim Manas barında,	*Yedigerim Manas varken,*
Cer cüzünö kalayman	*Yeryüzüne kıyamet*
Salıp turgan kezimde,	*Salıp durduğum çağda,*
Kayaşayak bergendi,	*Karşılık vereni,*
Karmap alıp kurmanga	*Yakalayıp kurbana*
Çalıp turgan kezimde,	*Kesip durduğum çağda,*
Mında ölböy ne boldum?	*O zaman ölmeyip ne oldum?*
Bu cürgönüm caman at	*Bu yaşadığım kötü nam,*
Buudanım Manas, ala cat!»	*Küheylanım Manas, al götür beni!»*
Opsoloñun suraba.	*Taşkınlığını hiç sorma.*
Munu aytıp Bakay turdu ele. Kara caak buldursun	*Bunu deyip Bakay durmuştu. Kara kayış kamçıyı*
Kayran katın Kanıkey	*Yiğit kadın Kanıkey,*

Üç kanga tartuu corgo alıp, Tize cerge bügültüp,
Altın tayak kolgo alıp,
Kaardanıp bakırıp,
Eki egizdi çakırıp:
«Külçoro menen Kançoro,
Beş arkar cıldız batkıça
Beş aylanıp emizgen,
Atañdın körü, eki aram,
Belgilüü Kuday urdubu?
Tuubay tuna çögüp al,
Tirüü cürböy ölüp al!
At ölgöndö aramdar,
Sooru kerek boluçu,
Aga ölgöndö, aramdar,
Ceñe kerek boluçu,

Aganın közü cogolso,
Katını tentek bolgondo,
Kaynisi cinin tıyuuçu,
Kaşayta közün oyup çık,
Kan tildegen kapırdı
Kurmandık kılıp soyup çık!
Andan kelgen balaket
Özüm tozup alamın,
Anı menen men tuugan,
Terezebiz* teñ tuugan,
Kunun özüm beremin,
Andan kelgen balaanı,
Ceke özüm körömün!»
Beldemçini kurçanıp,
Kaardanıp bakırıp,
Külçoronu çakırıp,
Altın tayak kolgo alıp,
Külçoronu bir salıp,
Enesinen tayak cep,
Eptüü tuugan Külçoro
On ekide çunaktın
Büktöy karmap kolgo alıp,

Üç hana armağan yorga alıp, Dizini yere büküp,
Altın değneği ele alıp,
Öfkelenip bağırıp,
İki ikizi çağırıp:
«Külçoro ile Kançoro,
Beş-arkar yıldızı batıncaya dek
Beş kez dönüp emzirdiğim,
Kahrolasıcalar, iki haram,
Sizi Tanrı mı çarptı besbelli?
Doğmaz olaydınız, çöküp gidin,
Diri gezmeyin, ölün daha iyi!
At öldüğünde, haramlar,
Sağrısı gerek olurdu,
Ağa öldüğünde, haramlar,
Yenge gerek olurdu,

Ağanın gözü yittiğinde,
Karısı yaramaz olduğunda,
Kayını cinini dizginlerdi,
Kör edip gözünü oyup çık,
Hana söven kâfiri
Kurban edip kesip çık!
Ondan gelen belayı
Kendim karşılarım,
Onunla ben hısımım,
Terezemiz denk doğmuşuz,*
Kan bedelini kendim öderim,
Ondan gelen belayı,
Tek başıma ben görürüm!»
Önlüğünü kuşanıp,
Öfkelenip bağırıp,
Külçoro'yu çağırıp,
Altın değneği ele alıp,
Külçoro'ya bir vurup,
Anasından dayak yiyen,
Becerikli doğmuş Külçoro,
On ikisindeki yaramaz,
Kamçıyı katlayıp ele alıp,

Çaçıkeyge cügürüp,
Şuñkardın cayın aytuuga,
Caman tildüü katından
Esebin berip kaytuuga,
Korgongo cakın kalganda,
Çaçıkeydin kırk kelin
Kaalgasın bekitip,
Karmap turdu eşikti.
Ökürgöndön bakırıp,
«Eşikti aç» dep çakırıp,
Emi cetti Külçoro.
Bek bekitken eşigin
Beren tuugan Külçoro
Buza teep kirdi emi.

Çaçıkey'e koşup,
Sungurun yerini söyletmeye,
Kötü dilli kadının
Hesabını görüp dönmeye,
Hisara yaklaştığında,
Çaçıkey'in kırk gelini
Kapı kanadını sürgüleyip,
Tutup durdu kapıyı.
Böğürürcesine bağırıp,
«Kapıyı aç» diye çağırıp,
İşte yetişti Külçoro.
Sıkıca sürgülenmiş kapısını
Yiğit doğmuş Külçoro
Tekmeyle kırıp girdi işte.

Köçügü kuçak katındı
Kırk kelinin baş kılıp,
Ilaaçınday tiydi emi.
Kabılan eken Külçoro
Oloñdoy bolgon kayran çaç
Ceñketayga ceti miñ
Oñdop karmap aldı emi,
Kayaşa kılgan katındı
Karmay kalıp Külçoro
Karsıldakka aldı emi.
Köynögü ketti bölünüp,
May kuyrugu körünüp,
Öcöktögön kara kan
Kaptalı ıldıy tögülüp.
Çaçıkeydin kırk kelin
Tegiz kaçıp çırkırap:
«Ceñemdi soyup saldı» – dep, Berenim
Semetey alıp berbesem.
Tegiz ıylap burkurap,
Tabaktay eti bölünüp,
Kamçı tiyip kalgan soñ
Tal-taldap kanı tögülüp,
Korkkonunan al ceñeñ –
Çının aytıp çırkırap:

Kıçı kucak dolusu kadını,
Kırk gelinini başa koyup,
Laçin gibi çarptı işte.
Kaplanmış Külçoro,
Yele gibi gür güzelim saçı
Yengelik payına yedi bin
Düzeltip kavrayıverdi,
Karşı gelen kadını
Yakalayıverip Külçoro,
Çatır çatır dövmeye başladı.
Gömleği yırtılıp gitti,
Yağlı kuyruğu göründü,
Sızıp akan kara kan
Böğründen aşağı döküldü.
Çaçıkey'in kırk gelini
Hep birden kaçıp çığrışıp:
«Yengemi boğazladı» – deyip, Yiğidim
Semetey'e alıp vermezsem.
Hep birden hıçkırıp ağlayıp,
Tabak gibi eti yarılıp,
Kamçı değdikten sonra,
Sicim sicim kanı dökülüp,
Korkusundan o yengen –
Doğrusunu söyleyip çığırdı:

«Ak kuu bolup kubulup,
Alıp ketken şuñkardı
Ayçürök dolu – dep aytıp,
«Karı kızıñ bergin» dep,
Çiyip ketti sızıktı,
Al Ayçürök kara bet
Kılıp ketti kızıktı.
Karılar bilet Çüröktü,
Baştap ketti dümöktü.
Keçee cumanın kadır tünündö
Kaldaygan kara şaar ele,
Beyşembinin künündö,
Taş salışıp turuştuk,
Taymanbastan uruştuk.
Sırttap uçup Ayçürök
Sınagan go tulpardı,
Ala kaçıp ketiptir
Semeteydin şuñkarın».
Ceti cüz kızıl nar aydap,
Oşo Çürök özü eken,

«Ak kuğuya dönüşerek,
Sunguru alıp gideni,
Cadı Ayçürök'tür – deyip,
«Büyük kızını ver» deyip,
Çizgiyi çizip gitti,
O Ayçürök kara yüzlü,
Tuhaf işi yapıp gitti.
İhtiyarlar bilir Çürök'ü,
Belayı başlatıp gitti.
Dün cumanın kadir gecesinde Heybetli
kara şehirdi,
Perşembenin gününde,
Taş atışıp direndik,
Çekinmeden vuruştuk.
Yükseklerden uçup Ayçürök,
Sınamış olmalı tulparı,
Kapıp kaçırmış
Semetey'in sungurunu».
Yedi yüz kızıl deve sürüp,
O Çürök'ün ta kendisiymiş,

Cer caynagan mal aydap,
Ar kuyrugun örbösöm,
Ataşkanım Akundun
Bıyıl cüzün körbösöm.
Ceerde cılkı kur aydap,
Cebilgesi cer çiygen
Cetik semiz sur aydap,
Alışkan kolu bar ele,
Özü Oogandın kanı ele,
Kalıñına berbesem
Kasiettüü Akundun
Bıyıl cüzün körbösöm.
Berizattuu Çüröktü
Meltiregen suluunu
Bilgen adam köp süylöyt,
Berinin kızı Çürök – dep,
Bilbegender kep aytar
Ay-aalamdın baarına

Yeri kaplayan mal sürüp,
Her kuyruğunu örmezsem,
Sözlendiğim Akun'un
Bu yıl yüzünü görmezsem.
Al yılkıyı sürüyle sürüp,
Örtüsü yeri çizen,
Besili semiz bozlar sürüp,
El sıkışmışlıkları vardı,
Kendisi Oogan'ın hanıydı,
Başlığına vermezsem,
Kutlu Akun'un
Bu yıl yüzünü görmezsem.
Peri soylu Çürök'ü,
Süzülüp duran güzeli,
Bilen insan çok söyler,
Perinin kızı Çürök – diye,
Bilmeyenler söz eder,
Ay-âlemin hepsine

Salıp cürgön dümök – dep.
Suluulugun körgöndör,
Kan Akundun Çürökkö
Kara özgöydön doo kılgan.
Kabarın ukkan cön koyboy,
Kança döölör doo kılgan,
Oşondo da Akundun
Kayran başın soo kılgan.
Eçen aldık Oogandı
Ubadaluu çoñ kandın
Kasieti bar ele.
Semeteyge salam ayt.
Kerelenip kep aytkan,
Bereniñdin Akşuñkar
Akınkandın şaarına
Alıp ketken dep aytkın.

Bela salıp gezen – diye.
Güzelliğini görenler,
Han Akun'un Çürök'üne
Kara hırsla dava açtı,
Haberini duyan boş durmayıp,
Nice devler dava açtı,
Yine de Akun'un
Güzelim başını esen kıldı.
Nice kez aldık Oogan'ı,
Ahitli koca hanın
Kerameti vardı.
Semetey'e selam söyle.
Böbürlenip söz söyleyen,
Yiğidinin Akşuñkar'ını
Akınkan'ın şehrine
Alıp gitti diye söyle.

Ak kuu bolup kubulup,
Ala kaçkan kezi eken.
Anıgın ugup bakırıp,
Arıslan tuugan Külçoro
Abası Bakay kandı çakırıp:
Tikteşip catkan duşman köp.
«Akun degen kaynı eken
Ayçürök anın zaybı eken.
Şıgaydın uulu Çınkoco,
Çırdı bekem salgan go.
Çıday albay ceñekem,
Atboroyun sıdırıp,
Aalamdın baarın kıdırıp,
Akılınan şaşkan go,
Akşuñkar ala kaçkan go.
Muradına cetken go.
«Erkek bolso kelsin» – dep, Bet karatıp bir tarttık.
Ooganga alıp ketken go.
Ceñemden anık kep uktum,
«Ayçürök aldı» dep uktum.
Belendinin beli bar,

Ak kuğuya dönüşerek,
Kapıp kaçtığı demmiş.
Aslını duyup haykırıp,
Arslan doğmuş Külçoro,
Ağası Bakay Han'ı çağırıp:
Dikilip bakışan düşman çok.
«Akun denen kayını imiş,
Ayçürök onun nikâhlısıymış.
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
Kavgayı iyice çıkarmış olmalı.
Dayanamayıp yengeciğim,
Dört bir yanı süzüp geçip,
Âlemin hepsini dolaşıp,
Aklı şaşmış olmalı,
Akşuñkar'ı kapıp kaçmış olmalı.
Muradına ermiş olmalı.
«Erkekse gelsin» – deyip, Yüz döndürtüp bir çektik.
Oogan'a alıp gitmiş olmalı.
Yengemden kesin söz duydum,
«Ayçürök aldı» diye duydum.
Belendi'nin beli var,

Anda Bakay kabılan,
Cerdigin Şay koldogon oluya:
Epsiz buzuk eli bar,
«Al aytkanıñ emi çın,
Canaalı, Karaç döölördün
Oogandın kanı Akun kan
Katar soyup koyupsuñ
Kankor menen al eköö
Buyagında kegi bar».
Obodon cıldız boz bolup,
Munu ukkanda Külçoro
O düynölük dos bolup,
Kançorogo munu aytat,
Kuda bolup mal aydap,
Kişi bilgis şumdu aytat:
Kulduk urup may çaynap,
Köñüldün baarın bölüntüp,
«Ee, Kançoro abake!
Köp kazına – sarı altın
Tündügünön tögültüp,
Ubada kılgan kebi bar,
Kudaylaşkan ceri bar».
Karı Bakay abasın
Kar kılbay kebim alsın de,
Ubagı ketken Sarıkan,
Kırgız menen argındı
Kıyla kalıñ kol cıynap,
Cer mayışkan mol cıynap,
Andan kiyin barsın de.

Çır salışkan doosu köp,
Çarpışa keter coosu köp,
Til albasa buşman köp,
Tilimdi alsın calgızım,
Esi bolso calgızım,
Ayla tapkıç akılman
Abası Bakay meni alsın,
Tuuçunagın tuylatkan,
Tuşukkandı kıyratkan,

O zaman Bakay kaplan,
Özünü Şay'ın koruduğu evliya:
Ölçüsüz bozguncu halkı var,
«O dediğin şimdi doğru,
Canaalı, Karaç devleri
Oogan'ın hanı Akun Han,
Sırayla boğazlamışsın,
Hunhar'la o ikisi,
Bu yanda öcü var».
Gökten yıldız bozarıp,
Bunu duyunca Külçoro,
Öte dünyalık dost olup,
Kançoro'ya bunu der,
Dünür olup mal sürüp,
Kimsenin bilmediği düzeni söyler:
Kulluk edip yağ çiğneyip,
Gönlün hepsini bölüştürüp,
«Ey, Kançoro ağacığım!
Çok hazine – sarı altını
Tünlüğünden döktürüp,
Vaat edilmiş sözü var,
Tanrı adına ant içtiği yeri var».
Koca Bakay ağasını
Hor görmeden sözümü tutsun de,
Vakti geçmiş Sarıkan,
Kırgız ile Argın'ı,
Hayli kalabalık ordu toplayıp,
Yeri ezen bolluk toplayıp,
Ondan sonra varsın de.

Kavga çıkaran davası çok,
Çarpışmaya duran düşmanı çok,
Söz tutmazsa pişmanlık çok,
Sözümü tutsun biriciğim,
Aklı varsa biriciğim,
Çare bulucu bilge,
Ağası Bakay'ı yanına alsın,
Tuuçunak'ını şahlandıran,
Karşısına çıkanı kırıp geçiren,

Sarıkan baatır döönü alsın,
Ayla tabar Camgırçı.
Ayla tapkıç erdi alsın.
Oyron Manas barında.
Oogandı çaap bir kayttık,
Oogandın barar colunda
Kambıl-Beldin özü bar,
Eki kündük çölü bar,
Acalduu kişi ölböybü,
Aldası başka salgandı
Amanat kuu can körböybü!
Karıganda kan Bakay,
Kartayganda Camgırçı,
Ubara bolot Bölökbay,
Kalıñga berçü emedey
Kargandardı eerçitip,
Ne murazga cetebiz,

Sarıkan bahadır devi alsın,
Çare bulur Camgırçı,
Çare bulucu eri alsın.
Yaman Manas varken,
Oogan'ı vurup bir döndük,
Oogan'a varan yolda
Kambıl-Bel'in kendisi var,
İki günlük çölü var,
Eceli gelen kişi ölmez mi,
Allah'ın başa verdiğini
Emanet kuru can görmez mi!
Kocamışken Han Bakay,
İyice yaşlanmışken Camgırçı,
Zahmete girer Bölökbay,
Başlığa verilecekmiş gibi
Kocamışları peşine takıp,
Hangi murada ereriz,

Öñköy kandın baldarı
Uşu turgan Opolgo
Özübüz çü dep ketebiz,
Kayra kelsek müşkül iş,
Katının sabap taştadık
Kankoruñdu eerçitip,
Oşondon narı ketebiz».
Dep, öşöntüp Külçoro,
Kanıkeydin ordodo
Irañı caşıl kök kurcun,

Hep han oğulları olarak,
Şu duran Opol'a
Kendimiz deh deyip gideriz,
Geri dönersek iş müşkül,
Karısını dövüp bıraktık,
Hunhar'ını peşimize takıp,
Oradan öteye gideriz».
Deyip, böylece Külçoro,
Kanıkey'in ordasında,
Rengi yeşil, gök heybe,

CEMETEY KÜLÇORO MENEN
KANÇORONU
EERÇITIP, OOGANGA
AKŞUÑKARDI IZDEP
ÇIKKANI

SEMETEY'İN KÜLÇORO İLE
KANÇORO'YU
YANINA ALIP, AKŞUÑKAR'I
ARAMAYA OOGAN'A
ÇIKIŞI

Talastan on tört at aydap,
Azık tartkan Akborçuk,
Arak artkan Kökborçuk,
Ogoydon on tört at aydap,
Törösün közdöy bul baldar

Talas'tan on dört at sürüp,
Azık yüklenmiş Akborçuk,
Rakı yüklenmiş Kökborçuk,
Ogoy'dan on dört at sürüp,
Törölerine doğru bu çocuklar,

Ooluguşup bat aydap,
Cay-caragın büktötüp,
Soot-caraktın baarısın
On tört atka cüktötüp,
Azık, ogun mol artıp,
Kayran eneñ Kanıkey
On tört atka arınap,
Atayı kılgan ak okto,
On tört atka çak okto,
Oolugup baldar katuu aydap,
Opol-Toodoy törögö
Köñülü cakşı bölünüp,
Abasının közünö
Altı san kolço körünüp.
Kançoro menen Külçoro
Eköö birdey carışıp,
Üzöñgüsü kagışıp,
Abasının aldına

Coşup hızla sürüp,
Silah pusatını katlatıp,
Zırh pusatın hepsini
On dört ata yükletip,
Azığı, okunu bol yükleyip,
Yiğit anan Kanıkey,
On dört atı arıtıp donatıp,
Özel dökülmüş ak barutla,
On dört ata denk ok-barutla,
Coşup çocuklar sert sürüp,
Opol Dağı gibi töröye
Gönlü güzelce bağlanıp,
Ağasının gözüne
Altı bölük ordu gibi görünüp.
Kançoro ile Külçoro,
İkisi bir olup yarışıp,
Üzengileri tokuşup,
Ağasının önüne

«Atışa çıga coo çıksa,
Alsız bolup kalat» – dep,
İçinde ok-darısı köp kurcun,
Azemdetip büktötüp,
Akborçukka cüktötüp.
Catarga altın çoñ çatır,
Aş kaynatkan kol bakır,
At bakkan altı muraptır,
Tak cıyırma beş can bolup,
Ooganga ketip baratır.
Süyünçülöp barışıp:
«Ay abake, süyünçü!?
Akun kan eken kaynıñız
Ayçürök eken zaybıñız.
Akundun kızı Ayçürök
Akkuu bolup kubulup,
Beylep ugup sözüñdü,
Bek caktırıp özüñdü,
Beleske çıga kelgende
Berenim saga cetiptir,

«Atışmaya düşman çıkarsa,
Güçsüz kalır» – deyip,
İçinde ok-barutu çok heybeyi,
Özenle katlatıp,
Akborçuk'a yükletip.
Yatmaya altın büyük çadır,
Aş kaynatan el bakracı,
At bakan altı seyisi var,
Tam yirmi beş can olup,
Oogan'a gitmekteler.
Müjde vererek varıp:
«Ay ağacığım, müjde!?
Akun Han'mış kayınbabanız,
Ayçürök'müş nikâhlınız.
Akun'un kızı Ayçürök,
Ak kuğuya dönüşerek,
Sözünü dikkatle dinleyip,
Seni pek beğenip,
Tepeye çıkıp geldiğinde,
Yiğidim, sana ulaşmış,

Bek süylöşüp zaybıña
Bek kapa bolup ketiptir.
Ak kuu bolup kubulup,
Zaar-kayratın çaçıptır,
Akun kandın şaarına
«Izdese taap alsın» – dep,
Akşuñkar ala kaçıptır!
Erkek bolsoñ er abam,
Ezelki Çürök, şuñkardı
Ebin taap izdep alalı,
Eselek bolsoñ cürüñüz
Zaybıña kayra baralı.
Er ekeniñ çın bolso,

Karınla sertçe konuşup,
Pek gücenip gitmiş.
Ak kuğuya dönüşerek,
Zehrini, hıncını saçmış,
Akun Han'ın şehrine,
«Ararsa bulup alsın» – deyip,
Akşuñkar'ı kapıp kaçmış!
Erkeksen, er ağam,
Ezelî Çürök'ü, sunguru,
Yolunu bulup arayıp alalım,
Şaşkınsan haydi yürüyün,
Karına geri dönelim.
Er olduğun gerçekse,

Esil aba, cürüp ber,
Aalamga buzuk salalı!
Kaynagan duşman coo çıksa,
Kaçırıp ayza sunalı,
Kaçpastan kayra salışıp,
Ayçürök alıp tınalı.
Talaska kongon aylıñdı,
Albasak adam bolçu emes,
Ayçürök attuu zaybıñdı.
Taalayıñ aman barında,
Aba, senin taalayıñ toonun
señirdey, Barsıldatıp oturup,
«Manastın uulu Semetey
Ala kaçsam şuñkarın,
Korkkonunan Semetey
Aldırıp iygen şumkarın
Añdabay kaldı» – dedirbey,
Kırgızdan on tört at aydap,
Kıyaluu coldu çalalı,
Kızırduu abam, kebimdi uk
Kız kaynıñ cetip alalı!
Carabay kalsak ölölü,
Tirüü basıp cürgüçö
Tuubay tuna çögölü!
Azır uktum daynıñdı,

Canım ağam, yürüyüver,
Âleme kargaşa salalım!
Kaynayan düşman ordusu çıkarsa,
Saldırıp mızrak uzatalım,
Kaçmadan geri dönüp vuruşup,
Ayçürök'ü alıp rahat edelim.
Talas'a konmuş obana,
Almazsak adam sayılmayız,
Ayçürök adlı nikâhlını.
Talihin esenken,
Ağa, senin talihin dağın
doruğu gibi, Güm güm vurup oturup,
«Manas'ın oğlu Semetey,
Kaçırsam sungurunu,
Korkusundan Semetey
Kaptırdığı sungurunun
Farkına varamadı» – dedirtmeden,
Kırgız'dan on dört at sürüp,
Sarp yamaçlı yolu kolaçan edelim,
Hızırlı ağam, sözümü dinle,
Kız kayınına yetişip alalım!
İşe yaramazsak ölelim,
Diri gezip yürümektense,
Doğmamış gibi çöküp gidelim!
Şimdi duydum senin haberini,

Atañ Manas kabılan
Arnap ketken zaybıñdı.
Bel baylap catkan beliñdi,
Begireek çeçkin beliñdi,
Berenim aba, ugup tur,
Baldarıñ aytıp bergen kebiñdi!
Sırtı kara eken katınıñ
Sıylagandı bilbedi,
Sırttanıñ Bakay, üç kandın
Sırın kübüy tildedi.
Bakay baatır baş bolup,
Üç kanıñ kaldı oñşoyup,
Ulugan ittey şoñşoyup,
Kaardanıp kamadı,

Baban Manas kaplanın
Sana adayıp gittiği nikâhlını.
Kuşanıp yattığın belini,
Daha bir pekçe kuşan belini,
Yiğidim ağa, dinleyedur,
Çocuklarının sana anlattığı sözü!
Dışı kara imiş karının,
Saygı göstermeyi bilmedi,
Yaman Bakay'ın, üç hanın
Sırrını döke döke sövdü.
Bakay bahadır başta olup,
Üç hanın kaldı boynu bükük,
Uluyan it gibi büzülüp,
Öfkelenip kıstırdı,

Kayran enem Kanıkey
Tayak menen sabadı.
Sabap catıp iy bolup,
Eki çoroñ cadadı,
Kıyın eken baatır ay,
Katınıñdın cadaalı.
Kan eken törö abañız
Kalaymandı baştadık,
Köçügü kuçak katınıñ
Köbüröök urup taştadık!
Balaanı başka tarttırdık,
Akşuñkardı ayttırdık!
Çaldırsañ Opol cer mına,
«Katınıma tiydi» – dep,
Baatır çalıp iyseñ biz mına!
Başaaluu argın el mına,
«Balaketti kıldı» dep,
Baştı kesseñ biz mına!
Bala sultan daynıñız,
Calınsak bolboy balpaktap,
Köp tildep iydi zaybıñız.
Zaybıñdı urup taştagan
Eki çoro aybıbız!
Kup tentek caktı sınañız,

Yiğit anam Kanıkey
Değnek ile dövdü.
Döve döve yorulup,
İki çoron usandı,
Zorluymuş bahadır ay,
Karının hırçınlığı.
Han imiş törö ağanız,
Kıyameti başlattık,
Kıçı kucak dolusu karını
Fazlaca dövüp bıraktık!
Belayı başa sardırdık,
Akşuñkar'ı söylettik!
Vurdurmak istersen Opol yeri işte,
«Karıma dokundu» – deyip,
Bahadır, kesip atarsan biz işte!
Baş kaldıran Argın eli işte,
«Belayı etti» diye,
Baş keseceksen biz işte!
Çocuk sultan, işte hâliniz,
Yalvarsak da olmadı, badik badik,
Çok sövüp saydı nikâhlınız.
Nikâhlını dövüp bırakan
İki çoro — suçumuz bu!
Yaramaz yanı iyice sınayın,

Kurgan törö, til alçı
Kurutup iyseñ mına biz!
Ciberseñ sapar col mına,
Cin töksöñ törö, biz mına!»
Bala törö kabılan,
Atası Manas kökcaldan
Arta tuugan oluyañ.
Manastan kalgan boz kise
Moyunga kınay çalınıp,
Korcoktogon kayran şer
Baldarına calınıp,
Törö ekenin bilgizip,
Oñ cagına Külçoro,
Sol cagına Kançoro,

Zavallı törö, söz dinle,
Kurutup atacaksan işte biz!
Gönderirsen sefer yolu işte,
Öfke dökeceksen törö, işte biz!»
Çocuk törö kaplan,
Babası bozkurt Manas'tan
Üstün doğmuş evliyan.
Manas'tan kalan boz kise,
Boynuna sıkıca dolayıp,
Heybetle kabaran yiğit aslan
Çocuklarına yalvarıp,
Törö olduğunu belli edip,
Sağ yanına Külçoro'yu,
Sol yanına Kançoro'yu,

Ekööñ tizesine mingizip,
Epsiz oylop sanaanı,
Erkeletip balanı:
«Eki tügöy arslanım,
Er abañ közü barında
Kara bolot kadaga,
Kargaday bolup kandardan
Kalgan eki balaga,
Katınım emes ey, baldar,
Kara canım sadaga!
Baldar ögöömdü koyup, bülöömdü al,
Akşuñkardın dartınan,
Ekööñdü koyup, birööñdü al,
Öndürüm koyup, aylımdı al,
Kaalasañ urgan zaybımdı al!».
Kaardanıp sabılıp,
Eki kulga calınıp,
Şuñkardın cayın ukkanda,
«Baabedin» dep bakırıp,
«Manastap» uraan çakırıp,
Köp süyünüp Semetey,
Kökcal atası Manas kabılan
Tirilip kelgen emedey
Ak boz bee karmap aldırıp,

İkisini dizine oturtup,
Ölçüsüz düşünceye dalıp,
Çocukları okşayıp:
«İki eş arslanım,
Er ağanın gözü sağken,
Kara çelik hançere,
Karga yavrusu gibi hanlardan
Kalan iki çocuğa,
Karım değil ey çocuklar,
Kara canım kurban!
Çocuklar, üveyimi koyun, ocağımı alın,
Akşuñkar'ın derdinden,
İkimi koyun, birimi alın,
Ürünümü koyun, obamı alın,
İsterseniz dövdüğünüz karımı alın!».
Öfkelenip çırpınıp,
İki kula yalvarıp,
Sungurun yerini duyunca,
«Baabedin» diye haykırıp,
«Manas!» diye uran çağırıp,
Çok sevinip Semetey,
Bozkurt babası kaplan Manas
Dirilip gelmişçesine,
Ak boz kısrak tutturup,

Ay tuyakka çaldırıp,
Artık şaşıp Semetey
Kırk çiltendüü Manastan
Kımbat tuugan ereniñ,
Atası Manas kökcaldı
Aynıbay tartkan bereniñ,
Altın booluu çatırdı.
Azemdetip büktötüp,
Ala kiyiz, azık-aş
Akborçukka cüktötüp,
Soyuşka kısır emdi tay alıp,
Azıkka kızık may alıp,
Suusunga kızıl çay alıp,
Ar cabdıktı büktötüp,
Arak kıçkıl sonun aş
«Arada baldar içsin» – dep,

Ay tuynaklıyı kurban ettirip,
Pek acele edip Semetey,
Kırk çiltenli Manas'tan
Kıymetli doğmuş erenin,
Babası bozkurt Manas'a
Hiç şaşmadan çekmiş yiğidin,
Altın bağlı çadırı.
Özenle katlatıp,
Ala keçeyi, azığı aşı
Akborçuk'a yükletip,
Kesime kısır emmiş tay alıp,
Azığa güzel yağ alıp,
İçmeye kızıl çay alıp,
Her donatıyı katlatıp,
Rakıyı, ekşiyi, güzel aşı
«Yolda çocuklar içsin» – deyip,

Artelkige cüktötüp.
Ok ötpögön Akolpok,
Semeteyge çak olpok,
Almambet uulu çoronun
Art cagına böktörüp,
Körsö köñül bölünüp,
Karuu-cabdık boyunda,
Korcoktogon kokuyun
Opol-Toodoy körünüp,
Aydap alıp artınan,
Ayçüröktün saltınan,
Kırgızdan on tört at aydap,
Aşıktıra bat aydap,
Kol coldoş kılgan koşçusu –
Öñköy kandın baldarı,
Korcoktogon kokuydun
Çüröktö cüröt armanı.
Cürök degdep, iç sızdap,
Belgilüü beren çoñ baatır,
Mında at körgön altı muraapı,
Kazan askan tört bakır,
Tak cıyırma beş can bolup,

Yük eyerine yükletip.
Ok işlemez Akolpok,
Semetey'e denk kaftan,
Almambet oğlu çoronun
Terkisine bağlatıp,
Görse gönül bölünür,
Silah pusat üstünde,
Heybetle kabaran yamanı
Opol Dağı gibi görünüp,
Ardından sürüp alıp,
Ayçürök'ün âdetinden,
Kırgız'dan on dört at sürüp,
Aceleyle tez sürüp,
Yol arkadaşı ettiği yoldaşları –
Hepsi han oğulları,
Heybetle kabaran yamanın
Çürök'tedir hasreti.
Yürek çırpınıp, iç sızlayıp,
Namlı yiğit koca bahadır,
Yanında at bakmış altı seyisi,
Kazan kuran dört aşçısı,
Tam yirmi beş can olup,

Ayçüröktün artınan
Bereniñ Ooganga cönöp baratır.
Karasa köñül bölünüp,
Kañ atası Manastı tartkan
kökcalıñ
Manas kança körünüp,
Karanga kalagan çunaktın,
Kay belgisin aytalı.
Kabagı biyik, zaarı küç,
Kabılandın tukumu
Katılgandı kılat tüz.
Bayagı kayıp sınduu Buuruldu
Kıltıldatıp bastırıp,
Adamdın köönü bölünüp,
Arstan tuugan kurgurdun
Arbagı aşık körünüp,

Ayçürök'ün ardından,
Yiğidin Oogan'a yola koyuldu.
Baksan gönül bölünür,
Han babası Manas'a çekmiş
bozkurdun
Manas gibi nice görünüp,
Karaltıya göz diken yaramazın,
Hangi nişanını söyleyelim.
Kaşı yüksek, zehri güçlü,
Kaplanın soyu,
Sataşanın hakkından gelir.
O bildik gayb misali Buurul'u
Sekdirerek yürütüp,
İnsanın gönlü bölünüp,
Arslan doğmuş garibin
Ruhu baskın görünüp,

Coboloñduu kökcalıñ
Coodon kayra tartkısız.
Koldogonu bir toguz,
Korcoñdogon kokuydu
Koldop kalgan kezi eken,
Kırk çilteni kıykırıp,
Taalayı artık kökcaldı
Takır koldop alıptır.
Biröönün miñçe sürü bar,
Kırk çilten, Kızır Iliyas,
Baatırdı tegerektep alıptır. Anın da oñ
dalısı keñ eken,
Köbü calgan, köbü çın,
Körüp kelgen adam cok.
Carımı tögün, carımı çın,
Caratkan özü bilbese,
Canınan kelgen kişi cok.
Ilgeerki ketken şerlerdi
Comok kıldık ermekke,
Cogolup ketken baatırdın
Corugun aytıp bermekke.
Kankordun uulu çunagıñ,

Belalı bozkurdun
Düşmandan geri döndürülemez.
Koruyucusu tam dokuz,
Heybetle kabaran yamanı
Koruyup durduğu demmiş,
Kırk çilteni haykırıp,
Talihi üstün bozkurdu
Büsbütün korumaya almış.
Birinin binlik heybeti var,
Kırk çilten, Hızır İlyas,
Bahadırı çepeçevre sarmış. Onun da sağ
küreği genişmiş,
Çoğu yalan, çoğu gerçek,
Görüp gelen insan yok.
Yarısı uydurma, yarısı gerçek,
Yaradan'ın kendisi bilmezse,
Yanından gelen kişi yok.
Eskiden göçmüş aslanları
Destan ettik eğlenceye,
Yitip gitmiş bahadırın
Yaptıklarını anlatmaya.
Hunhar'ın oğlu yaramazın,

Ar kaysıdan kep ugup:
Karasa köñül bölünüp,
«Akun kandın Çürögü
Miñ kişilik alı bar,
Ala kaçıp şumkardı
Boz döbödöy körünüp,
Alıp ketti – dep ugup,
Caratkan bergen buudanı
Oogandı közdöy col tartıp,
Astında Buurul malı bar,
Bööt-bööt bel basıp,
Caynagan kıtay, mancuunu
Böltök döbö cer basıp,
Ceke kırar alı bar.
Kırdaç murun, öñü sur,
Kılımga tatır mına bul,
Bala törö kökcaldı
Baykasañ tañ kalgıday,
Baatırdın cayın suraba
Kılımga buzuk salgıday,
Ak caratkan atı uluk
Can caratkan ar kanday.
On tört külük at salıp,
Oluyat çaldan bata alıp,
Oolugup cürdü Semetey

Şundan bundan söz duyup:
Baksan gönül bölünüp,
«Akun Han'ın Çürök'ü,
Bin kişilik gücü var,
Kapıp kaçırıp sunguru
Boz tepe gibi görünüp,
Alıp gitti – diye duyup,
Yaradan'ın verdiği küheylanı,
Oogan'a doğru yol tutup,
Altında Buurul hayvanı var,
Bel bel geçitler aşıp,
Kaynaşan Hıtay'ı, Mançu'yu
Tümsek tepe yerler aşıp,
Tek başına kırar gücü var.
Kemerli burun, yüzü boz,
Yüzyıla bedeldir işte bu,
Çocuk törö bozkurda
Dikkat etsen şaşarsın,
Bahadırın hâlini hiç sorma,
Yüzyıla fitne salacak gibi,
Ak Yaradan'ın adı uludur,
Canları türlü türlü yaratmış.
On dört yürük at koşturup,
Evliya ihtiyardan dua alıp,
Coşup gitti Semetey,

Oogandı közdöy attanıp.
Can coldoşu Külçoro
Caynagan kızıl çok okşoyt,
Can caratat ar kanday
Aalamda mınday cok okşoyt.
Eñkegey boyluu keñ dalı,
Er müçölüü kökcaldın
Kaysı türün aytalı.
Beren Çubak kökcaldan
Belekke kalgan Kançoro,
Oyrottu buzaar er eken,
Telegeyi teñ eken,
Bu da aalamga tatır er eken.

Oogan'a doğru atlanıp.
Can yoldaşı Külçoro,
Işıldayan kızıl kora benzer,
Canları türlü yaratır,
Âlemde böylesi yok gibidir.
Uzun boylu, geniş kürekli,
Er yapılı bozkurdun
Hangi hâlini söyleyelim.
Yiğit Çubak bozkurttan
Yadigâr kalan Kançoro,
Oyrot'u bozacak ermiş,
Her yanı dengeliymiş,
Bu da âleme bedel ermiş.

73860	Azganakay ceri bar,	*Birazcık kusurlu yeri var,*
	Kara neet ceri bar.	*Kara niyetli yeri var.*
	Oolukma karmap, col cürüp,	*Coşkuya kapılıp yol alıp,*
	Oñoy emes mol cürüp,	*Kolay değil, çok gidip,*
	Manastan kalgan kızıl tuu	*Manas'tan kalan kızıl tuğu*
	Asmandatıp kötörüp	*Göğe yükseltip kaldırıp,*
	Iyri-muyru suu keçip,	*Eğri büğrü sular geçip,*
	Imeriliş too basıp,	*Dolambaçlı dağlar aşıp,*
	Adır-küdür kum basıp,	*Engebeli kumlar aşıp,*
	Alda neçe cer basıp,	*Nice nice yerler aşıp,*
73870	Kün kılayıp batkanda,	*Gün kızarıp battığında,*
	Karı-Kıya sonunga,	*Karı-Kıya güzeline,*
	Kayrıldı baatır konuuga	*Döndü bahadır konmaya.*
	Korozdoy bolgon kayran şer	*Horoz gibi çalımlı yiğit aslan,*
	Kolun alıp arkaga,	*Elini arkasına alıp,*
	Çarçagansıp üşkürüp,	*Yorulmuşçasına içini çekip,*
	Kıyaldanıp kökcalıñ	*Hülyalara dalıp bozkurdun,*
	Can coldoşun çakırıp,	*Can yoldaşını çağırıp,*
	Taş tulgasın caynatıp,	*Taş ocaklığını dizdirip,*
	Taş tulganın üstünö	*Taş ocaklığın üstünde*
73880	Can kazandı kaynatıp,	*Can kazanını kaynatıp,*
	Tegeregin tordotup,	*Çevresini ağla ördürüp,*
	Kolodon kılgan mamını	*Tunçtan yapılmış kazığı*
	Cerge bekem ornotup,	*Yere sağlam diktirip,*
	Bar düynönü caynatıp,	*Var dünyayı serdirip,*
	Caydaktatıp Buuruldu	*Eyerini aldırıp Buurul'u*
	Celargıga baylatıp.	*Gerili ipe bağlatıp.*
	Bugu sınduu Buuruldu	*Geyik misali Buurul'u*
	Azemdep kumga oonatıp,	*Özenle kumda debelendirip,*
	Al mamıdan bölökçö	*O kazıktan ayrıca,*
73890	Azemdetip baylatıp.	*Özenle bağlatıp.*
	Cibek booluu, altın çatırdı Şatıra-	*İpek bağlı altın çadırı Şakır şukur,*
	şatman, tamaşa	*şenlikle*
	Törösü calgız catuuga	*Törösü yalnız yatsın diye,*
	Şamalduu cerge caydırıp,	*Rüzgârlı yere kurdurup,*
	Barı dürdün* mamıktı	*Baştan başa dür* döşeği*
	Cerge kalıñ saldırıp,	*Yere kalın serdirip,*
	Coboloñduu kökcalga	*Belalı bozkurda*

Colop duşman kelgisiz,
Oñ kolunda baatırdın
Kümüş caak aybalta,
Sol cagında baatırdın
Altındagan can kalta.
Aalamga tatıyt köykaşka,
Azemi curttan bir başka.
Can kazanın kaynatıp,
Bar düynönü caynatıp,
Tamaşaluu kökcalıñ
Dastorkondu caynatıp,
Bar düynönü aldırıp,
Baglan kozu, tuu taydı
Kıya kesip saldırıp,
Kantın karday opurup,
Sarı maydan topurup,

Yanaşıp düşman gelemez,
Sağ elinde bahadırın
Gümüş yanaklı aybalta,
Sol yanında bahadırın
Altın kaplı can kesesi.
Âleme bedeldir gök alınlı yiğit,
Süsü elden bir başka.
Can kazanını kaynatıp,
Var dünyayı serdirip,
Şen şakrak bozkurdun,
Sofrayı donatıp,
Var dünyayı getirtip,
Besili kuzuyu, kısır tayı
Doğrayıp kestirip,
Şekeri kar gibi kütürdetip,
Sarı yağdan avuçlayıp,

Kantın karday kemirtip,
Balın suuday şimirtip,
Kazı kesip, caldı cep,
Balga çılap nandı cep,
Baykuş enem Kanıkey,
Barktı bilgen urgaaçı,
«Colgo cürsö kerek» – dep,
Bar akılın caynatkan,
Keñ Talastın boyuna
Baytal beeden baylatkan,
Çorgo aragın kamdatkan,
«Balam colgo içsin» – dep,
Baytal beenin bal kımız
Uşundan arak kaynatkan.
Artık salıp turuşup,
Saparga cürçü can-ayak
Tolturadan kuyuşup,
Arak içip kızışıp,
Çıkanaktap uyku alıp,
Çırım etip tınç alıp,
Catıp cambaş taldırıp,
Cantayıp uyku kandırıp,

Şekeri kar gibi kemirtip,
Balı su gibi içirtip,
Kazı kesip, yele yağı yiyip,
Bala banıp ekmek yiyip,
Zavallı anam Kanıkey,
Kadir bilen kadındır,
«Yola çıksa gerek» – deyip,
Bütün aklını seferber etmiş,
Geniş Talas'ın boyunda
Genç kısraklar bağlatmış,
İmbik rakısını hazırlatmış,
«Oğlum yolda içsin» – deyip,
Genç kısrağın bal kımızından,
Bundan rakı kaynatmış.
Fazlasıyla koyup durup,
Sefere giden can kabını
Doldurarak döküşüp,
Rakı içip kızışıp,
Dirseğe yaslanıp uyku alıp,
Kestirip rahat bulup,
Yatıp yanbaşı uyuşturup,
Yan gelip uykuya kanıp,

Tulparlardı çaldırıp,
Tañdın muzdak celi zooldop,
Çöptün başı bılkıldap,
Tañda sayraçu çımçık çırkıldap,
Cer carılıp açılıp,
73940 Küügüm tuman baarısı
Tuş-tuştu közdöy çaçılıp,
Dünüyö cüzün karasa,
Küzgüdöy carık açılıp,
Oşondo kökcal Semetey
Comok aytıp ermekke,
Colooçu cürgön kayran er
Emi dürbü saldı körmökkö.

Tulparları otlatıp,
Tanın buz gibi yeli uğuldayıp,
Otların başı kıpırdayıp,
Tanda öten kuşlar cıvıldayıp,
Yer yarılıp açılıp,
Alacakaranlık sisin hepsi
Dört bir yana saçılıp,
Dünya yüzüne baksa,
Ayna gibi aydınlık açılıp,
O zaman bozkurt Semetey,
Eğlenceye destan söyleyip,
Yolcu giden yiğit er,
Şimdi dürbün tuttu görmeye.

SEMETEY ÜRGÖNÇTÖ CATKAN
AYÇÜRÖKKÖ
KARAY DÜRBÜ SALGANI
73950 Ayrımaçtay akıska,
At cürbögön taksıkka,
Agınektin beline
Bıyada* basıp ermekke,
Oogandın şaarın körmökkö,
Oolugup törö kabılan,
Kozgolbogon kayran şer
Degdep bala Semetey
Çüröktü körüp kaluuga,
Delbe bolgon emedey,
73960 Erigip kökcal keç bolup,
Atası Manastan kalgan çoñ dürbü
Kayaşa kılar can kalbay,
Cer cüzünö saluuga,
Akundun kızı Ayçürök
Oşondon kabar aluuga,
Belge çıgıp belsenip,
Berizattay teñselip,
Belge çıga kelgende
Berendin cayın suraba.
Bet aldında kara taş,

SEMETEY'İN ÜRGÖNÇ'TE YATAN
AYÇÜRÖK'E
DOĞRU DÜRBÜN TUTUŞU
Çatal kaş gibi yalçın kayaya,
At yürümez sarp yere,
Agınek'in beline,
Yaya yürüyüp eğlenmeye,*
Oogan'ın şehrini görmeye,
Coşup törö kaplan,
Yerinden oynamaz yiğit aslan,
Özleyip çocuk Semetey,
Çürök'ü görebilmek için,
Divaneye dönmüşçesine,
İçi daralıp bozkurt, akşam olup,
Babası Manas'tan kalan büyük dürbünü
Karşı koyacak can kalmadan,
Yeryüzüne tutmaya,
Akun'un kızı Ayçürök'ten,
Ondan haber almaya,
Bele çıkıp bel bağlayıp,
Peri soylu gibi salınıp,
Bele çıkıp geldiğinde,
Yiğidin hâlini hiç sorma.
Önünde kara taş,

Tegeregi tabılgı, ırgay aralaş, Cakut
taştan cardırgan,
Ayırmaçtay akıs taş
Asıl kökcal tolgonup,
Arta tuulgan kurguruñ
Arıslanday oñdonup.
Ar dürkün aytsa iş kıyın,
A düynö ketken Manastan
Belekke kalgan köp buyum,
Al buyumdun içinde
Belgilüüsü çoñ dürbü.
Ketmen ooz keñ dürbü,
Kere kulaç çoñ dürbü.
Tartsa kulaç uzargan,
Içi örttöy kızargan,
Altından kılgan sabı bar,
Asıl eneñ Kanıkey:

«Saparga alıp cürgün» – dep,
Boy tumar çalış kabı bar,
Kararıp içi tunargan,
Kabılandın çoñ dürbü
Karagan mende kubangan.
Kabarıñda bar beken,
Kan atası Manas kan
Keçee, Kokondogu koconu*
Kordop turgan kezinde,
Bukardagı muñçunu*
Buzup algan kezinde,
Cöölöp turgan kezinde,
Kalayıktı kan Manas
Eelep turgan kezinde,
Ancıyandın ar cagı,
Namangendin beri cagı,
Kokon kandın koltugu,
Ayday sarı talaada,
Tartıp algan karaktap.
Aynegine saldırgan,
Sabına altın kerdirgen,

Çevresi tavulga, ırgay karışık, Yakut
taştan yontturulmuş,
Eyer kaşı gibi yalçın taş,
Asil bozkurt dönenip,
Üstün doğmuş garibin,
Arslan gibi doğrulup.
Her türlüsünü anlatmak zor iş,
Öte dünyaya göçen Manas'tan
Yadigâr kalan çok eşya,
O eşyanın içinde
En namlısı büyük dürbün.
Çapa ağızlı geniş dürbün,
Bir kulaç boyu büyük dürbün.
Çekilse kulaç kulaç uzayan,
İçi ateş gibi kızaran,
Altından yapılmış sapı var,
Asil anan Kanıkey:

«Sefere alıp git» – deyip,
Boy muskası gibi kılıfı var,
Kararıp içi dumanlanmış,
Kaplanın büyük dürbünü,
Bakan kulu sevindirirdi.
Haberin var mıdır bilmem,
Han babası Manas Han,
*Hani, Kokon'daki hocayı**
Ezip hor tuttuğu çağda,
*Bukar'daki muñçuyu**
Bozup aldığı çağda,
Çiğneyip durduğu çağda,
Ahaliyi Han Manas
Egemenliğinde tuttuğu çağda,
Ancıyan'ın öte yanı,
Namangen'in beri yanı,
Kokon Hanı'nın koltuğu,
Ay gibi sarı bozkırda,
Yağmalayıp çekip almıştı.
Camını taktırmış,
Sapına altın gerdirmiş,

Azıraak cerin oñdoso,
Cılkıdagı miñ baytal
Bölökbayga bildirgen.
Tört imerip burasa,
Aynegi bölök bölüngön,
Cetkileñ tiktep karasa,
Ceti kündük alıstık
Ceti arkan boyu köründön.
Kabılandın çoñ dürbü
Çıgırıgın imerip,
Çın közünö ciberip,
Buramasın imerip,
Burbay közgö ciberip,

Kıyşayışıp karmap oturup,
Añgemesi uşunday,
Kıyabına tolturup,
Cakşı karmap olturup,
Köñülünö tolturup,
Kadimki Akun kanıñdın
Şaarın körüp aldı emi,
Kalayıgı kay türdüü
Baarın körüp aldı emi.
Azemin artık tarttırgan,
Kırkma sakal, takma çaç,
Töögö cügün arttırgan,
Kerbençi cürgön kalıñ bak, Çaldır-
buldur tili bar,
Kercegireek oşo cak.
Sartka çalış el eken,
Atagın Oogan deer eken.
Bagalagı balbaktap,
Ala-bula şımı bar,
Tak altımış kancıga
Bıçagında kını bar.
Açık köynök, caydak töş,
Kımbatıraak aşı bar.
Orok murun, kara köz,
Alban türdüü curtu bar,

Azıcık yerini onartsa,
Yılkıdaki bin kısrağı
Bölökbay'a bildirmiş.
Dört kez çevirip bursa,
Camı ayrı ayrı bölünen,
Adamakıllı dikip baksa,
Yedi günlük uzaklık
Yedi urgan boyu görünen.
Kaplanın büyük dürbünü,
Makarasını çevirip,
Gerçek gözüne götürüp,
Burgusunu çevirip,

Yana eğilip dürbün tutup otururken,
Hikâyesi işte şöyledir,
Tam kıvamına getirerek,
İyice tutup otururak,
Gönlüne doldurarak,
O ünlü Akun hanının
Şehrini görüverdi işte,
Ahalisi ne türlüyse
Hepsini görüverdi işte.
Süsünü fazlasıyla takınmış,
Kırkma sakal, takma saç,
Deveye yükünü yükletmiş,
Kervancıların gezdiği sık bağlık, Çatra
patra dili var,
O taraf biraz aksidir.
Sart'a çalar bir halk imiş,
Adına Oogan derler imiş.
Paçaları savrula savrula,
Alaca bulaca şalvarı var,
Tam altmış terki bağında
Bıçağının kını var.
Açık gömlek, çıplak göğüs,
Pahalıca yemeği var.
Orak burunlu, kara gözlü,
Türlü türlü halkı var,

Abaylasañ Oogandın
Calgız türdüü körkü bar,
Uşunu çaap olco alıp,
Caydın ısık çildede
Kazanday kara börkü bar.
Bilge cüktöp dilde alıp,
Eşek, kaçır, atı bar,
Eçen türkün alpı bar,
Endey çapan, kara köz
Eçen türdüü kalkı bar,
Al Oogandın kanı eken,
Kasiettüü can eken,
Karıya Akun karkıbar.
Buluñgur bolup burçtangan,
Mañdayınan kirişse
Munarık tüşüp uçtangan,
Oogan kıyla şaar eken,
Oñdono dürbü bir salsa,
Oşondoy kalkı bar eken.
Al Oogandın curtunda,
Ak seldeçen moldo bar,

Dikkat etsen Oogan'ın
Bir başka türlü görkü var,
Bunu vurup yağma edip,
Yazın kızgın çillesinde
Kazan gibi kara börkü var.
File yükletip altın alıp,
Eşeği, katırı, atı var,
Nice türlü alpı var,
Bol kaftanlı, kara gözlü
Nice türlü halkı var,
O Oogan'ın hanı imiş,
Kutlu, kerametli bir can imiş,
İhtiyar Akun, o muhterem.
Köşe köşe bucaklanmış, Karşısından girilse
Pus çöküp uçları sivrilmiş,
Oogan hayli şehir imiş,
Doğrulup dürbünü bir tutsa,
İşte öyle halkı var imiş.
O Oogan'ın yurdunda
Ak sarıklı molla var,

Ala çapan koco bar.
Kalayıgı bar, kanı bar,
Kança türdüü canı bar.
Cok eken Akun armanı,
Kazınasın kaytargan
Arday kara balbanı.
Balbanının türdüüsü
Kızık eken uşu curt.
Busurmandın dini bar.
Kara aygırday korcoktop,
Bul Oogandın elinin
Katınga karoo ceri bar.
Beşik körböy, koldo öskön,
Sokuday süyrü başı bar,
Kızıl kişmiş-meyizden
Atagın Oogan deer eken,
Çabalıraak el eken.

Alaca kaftanlı hoca var.
Ahalisi var, hanı var,
Nice türlü canı var.
Yokmuş Akun'un hiçbir derdi,
Hazinesini bekleyen
Nar devesi gibi kara pehlivanı.
Pehlivanının türlüsü var,
İlginçmiş bu yurt.
Müslümanın dini var onlarda.
Kara aygır gibi hırslanıp,
Bu Oogan halkının
Kadına düşkün bir yanı var.
Beşik görmeden elde büyümüş,
Havan gibi uzun kafası var,
Kızıl kişmişten, kuru üzümden,
Adına Oogan derler imiş,
Zayıfça bir halk imiş.

Keçee, kan atam Manas barında,	*Dün, han babam Manas sağken,*
Olcosuna bil alıp,	*Ganimetine fil alıp,*
Kara közdön miñdi alıp,	*Kara gözlüden bin cariye alıp,*
Çapkandarı ep eken,	*Akın etmeleri yerinde imiş,*
Çabalıraak cer eken,	*Zayıfça bir yer imiş,*
Urgaaçısı nak suluu	*Dişileri hakikaten güzel,*
Aytkandarı ep eken.	*Söyledikleri doğru imiş.*
Coo boluşup kalışsak,	*Düşman oluversek birbirimize,*
Kaçırıp uruş salışsak,	*Saldırıp savaş açıversek,*
74090 Baarın kırıp salgıday,	*Hepsini kırıp geçirecek gibi,*
Kaarına tiyse Kançoro	*Kahrına dokunsa Kançoro*
Kandarın baylap algıday.	*Hanlarını bağlayıp alacak gibi.*
Bakay kandın Baytaylak	*Bakay hanın Baytaylak'ı*
Baarısın olco kılgıday.	*Hepsini ganimet edecek gibi.*
Sarıkandın Kalıgı	*Sarıkan'ın Kalık'ı*
Salışa ketse kırgıday.	*Kapışmaya girse kıracak gibi.*
Camgırçının Şayımbet	*Camgırçı'nın Şayımbet'i*
Zamandaşıp körgüdöy,	*Boy ölçüşüp görecek gibi,*
Çalışa ketsek okustan	*Ansızın çarpışmaya girsek,*
74100 Çapçışa ketsek kokustan,	*Kazara vuruşmaya girsek,*
Özüm kirip ökürsöm,	*Kendim girip nara atsam,*
Cürögü tüşüp ölgüdöy,	*Yüreği düşüp ölecek gibi,*
Kızıtalak çabal curt	*Şu kahrolası cılız yurt*
Kıyamat cüzün körgüdöy.	*Kıyamet yüzünü görecek gibi.*
Artık alsız el eken,	*Pek güçsüz bir halk imiş,*
Atagın Oogan deer eken.	*Adına Oogan derler imiş.*
Törт buluñ salgan tamı bar,	*Dört köşe yapılmış evi var,*
Tögörök kılgan nanı bar,	*Yuvarlak yapılmış ekmeği var,*
Alban-türdüü körsötüp,	*Türlü türlü gösterip*
74110 Alda-taala kuduret	*Allah Teâlâ kudretiyle*
Caratkan eken abıdan.	*Yaratmış imiş adamakıllı.*
Şaardan törөñ tüñülüp,	*Şehirden umudunu kesip beyin,*
Kıyşaya karmap olturup,	*Yana eğilip dürbün tutup otururak,*
Kıyabına tolturup,	*Tam kıvamına getirip,*
Böksö karmap olturup,	*Yamaca doğru tutup otururak,*
Köñülünö tolturup.	*Gönlüne doldurarak.*
Oñ çagarak imerip,	*Sağa bir halka çizip çevirip,*
Opoldu közdöy ciberip,	*Opol'a doğru yöneltip,*

	Oñtoylonup törööñüz	*Rahatça yerleşip beyiniz,*
74120	Ayırmaçtay akıstan	*Semer kaşı gibi dikilip ansızın,*
	Acıdaarday tolgonup,	*Ejderha gibi kıvranıp,*
	Ak colborstoy komdonup,	*Ak kaplan gibi pusuya çöküp,*
	Koykoyuñku kayran er,	*Salınan yiğit, o kahraman er,*
	Kozgoloñ tüşüp kayran şer.	*Coşkuya kapıldı o aslan.*
	Kaardanıp kapıstan	*Ansızın öfkelenip,*
	Kabılanıñ dürbünü	*Kaplanın dürbününü*
	Kayran közgö tabıştap,	*O güzel göze dayayıp,*
	Keñ Opoldun urçukka,	*Geniş Opol'un çıkıntısına,*
	Salıngan toonun tumşukka,	*Uzanan dağın burnuna,*
74130	Toguz coldun toomuna,	*Dokuz yolun kavşağına,*
	Börü-Koydun çarkına,	*Börü-Koy'un çevresine,*
	Ok-Kıyanın oyuna,	*Ok-Kıya'nın düzlüğüne,*
	Çoñ-Ürgönçtün boyuna,	*Çoñ-Ürgönç'ün boyuna,*
	Emi dürbü saldı ele.	*Şimdi dürbün tuttu işte.*
	Akkan suunun boyunan	*Akan suyun boyunda*
	Akundun kızı beybaktı	*Akun'un kızı zavallıyı*
	Törööñ abıdan körüp aldı emi.	*Beyin adamakıllı görüverdi işte.*
	Arak menen katınga	*Rakıya ve kadına*
	Apsisi caman kökcalıñ	*Nefsi zayıf o bozkurdun,*
74140	Abıdan közdü saldı emi,	*İyice gözünü dikti işte,*
	Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
	Ortosunda Çüröktün	*Ortasında Çürök'ün*
	Özün körüp aldı emi.	*Kendisini görüverdi işte.*
	Kalaymandı baştadı,	*Kargaşayı başlattı,*
	Karan kün törööñ korcoktop,	*Kara bahtlı beyin hırsla yutkunup,*
	Ayçüröktü körgöndö	*Ayçürök'ü gördüğünde*
	Ölüp kete taştadı:	*Ölüp gidecek gibi oldu:*
	«Kapıray, Bukardan katın	*«Vay be, Bukar'dan kadın*
	aldım» – dep,	*aldım» diye*
74150	Oylop cürgön ekenmin,	*Düşünüp durmuşum meğer,*
	Katın albay, kapıray,	*Kadın almadan, vay be,*
	Boydok cürgön ekenmin».	*Bekâr gezmişim meğer».*
	Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
	Oyun salıp bılkıldap,	*Oyuna dalıp kıvır kıvır,*
	Ortosunda Ayçürök	*Ortalarında Ayçürök*
	Kızgaldaktay cıltıldap,	*Gelincik çiçeği gibi parıldayıp,*

Kınama köynök, kiş içik,	*Dar gömlek, samur kürk,*
Etegi çıgıp körünüp,	*Eteği çıkıp görünüp,*
Köñülü caşıp töröñdün,	*Beyin gönlü yumuşayıp,*
Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölünüp,*
Körgön sayın Ayçürök	*Gördükçe Ayçürök*
Köör taştay körünüp.	*Mücevher taşı gibi görünüp.*
Caşıl ala, upa-endik	*Yeşil alaca, pudra allık*
Canagı Çürök ceñeñdin	*O Çürök yengenin*
Oñuroodo körünüp,	*Göğsünde görünüp,*
Körgön sayın okşoktop,	*Gördükçe yutkunup,*
Töröñdün köönü bölünüp.	*Beyin gönlü bölünüp.*
Bezelenip belsenip,	*Süslenip kuşanıp,*
Beri urganday teñselip,	*Beriye vurur gibi salınıp,*
Başında altından kılgan takıya,	*Başında altından yapılmış takke,*
Azemi candan bir başka	*Süsü herkesten bir başka,*
Akundun kızı şurkuya.	*Akun'un kızı, o işvebaz.*
Kandın kızı beytaalay	*Hanın kızı, bahtı kara,*
Kızık oyun tamaşa	*İlginç oyuna, eğlenceye*
Batbagıday beken dep,	*Dalmaz mı ki acep, diye,*
Uşu Çürök kız üçün	*Şu Çürök kız uğruna*
Dünüyönün capaasın	*Dünyanın cefasını*
Tartpagıday beken – dep,	*Çekmez mi ki acep, diye,*
Ar cazayıl buyruktu	*Her türlü kaza ve buyruğu*
Körbögüdöy beken – dep,	*Görmez mi ki acep, diye,*
Aykalışıp Çürökkö	*Çürök'le sarmaş dolaş olup*
Ölbögüdöy beken – dep,	*Ölmez mi ki acep, diye,*
Ar tamaşa kızıkka	*Her eğlenceye, her zevke*
Batpagıday beken – dep,	*Dalmaz mı ki acep, diye,*
Aykalışıp Çürökkö	*Çürök'le sarmaş dolaş olup*
Catpagıday beken – dep,	*Yatmaz mı ki acep, diye,*
Atañdın körü alakçı!	*Hey gidi vefasız yalancı felek!*
Bukarga ketken dayınım,	*Bukar'a gitti haberim,*
Menin buudanım atam bar bolso,	*Benim küheylanım, atam sağ olsa, Opol'a*
Opolgo cetip keler – dep,	*ulaşıp gelir, diye,*
Murun alçu zayıbım,	*Önceden alacağım eşimin*
Atasın Kuday caşınan	*Babasını Tanrı'nın gençliğinde*
Algandıgı kurusun	*Almış olması kahrolsun,*
Atadan bala caşında	*Çocuğun babadan küçük yaşta*

Kalgandıgı kurusun!
Dalay tentip kurgan can,
Taba albay cürgön ekenmin
Talasta kırgız aylımdı.
Albay cürgön ekenmin
Ayçürök öñdüü zaybımdı.
Temirkandın şaarına
Tentigeni kurusun,
Teñtuşun taap ala albay,
Kılbapmın iştin durusun!»
Keyip törö turganı
Çüröktü körüp tunganı.
Emi aytıp bereli,
Ayçüröktün kılganın.
Eki taalay kebi bar,
Elge talaş ceri bar.
Kee bir adam kep aytat:
«Berinin kızı Çürök – dep,
Belgilüü tuugan beytaalay

Kalmış olması kahrolsun!
Nice sürünüp gezmiş zavallı can,
Bulamadan dolaşmışım meğer
Talas'taki Kırgız obamı.
Almadan gezmişim meğer
Ayçürök gibi eşimi.
Temirkan'ın şehrine
Sürgün düşmesi kahrolsun,
Dengini bulup alamadan,
İşin doğrusunu yapmamışım!»
Bey böyle yanıp yakılıp durdu,
Çürök'ü görüp mest oldu.
Şimdi anlatıverelim
Ayçürök'ün yaptığını.
İki türlü sözü var,
Halk arasında tartışmalı yeri var.
Kimi insan söz eder:
«Perinin kızıdır Çürök, diye,
Belli soydan doğmuş bahtsız,

Eline saldı dümök dep,
Mediyandın belinen,
Beri oynogon cerinen,
Beren Akun köykaşka
Seksen balban koşçu alıp,
Uuga bargan cerinen,
Taap algan Çürök» – dep.
Keremeti bir başka,
Kerilgen Çürök köykaşka,
Kerektüü ceñeñ biliptir:
«Kabılan törö kankorum
Kelet go» – dep cürüptür.
«Aydap alıp artınan,
Akşuñkardın dartınan,
Oolugup alsa kabılan
Oolugup alsa kabılan
Tübünö çoguu ceter» – dep,
Ar kılganı başınan
Ozo çıkkan kezi eken,

Halkına saldı kargaşa, diye,
Mediyan'ın belinden,
Perilerin oynadığı yerden,
Yiğit Akun, o seçkin er,
Seksen pehlivan yoldaş alıp,
Ava gittiği yerden
Bulup almış Çürök'ü» diye.
Kerameti bir başka,
Gerinip salınan Çürök, o seçkin dilber,
O gerekli yengen bilmiş ki:
«Kaplan bey, kan içicim
Gelir elbet» deyip durmuş.
«Ardından sürüp gelip,
Akşuñkar'ın derdinden,
Coşup kudurursa kaplan,
Coşup kudurursa kaplan,
Hepimizin köküne birden erer» diye,
Her yaptığıyla baştan beri
Herkesi geride bıraktığı çağ imiş,

	Oroy küyöö törösün	*Kaba güvey beyini*
	Oyron bolgon Ayçürök	*O yaman Ayçürök'ün*
	Tozo çıkkan kezi eken.	*Karşılamaya çıktığı çağ imiş.*
	Kelgenderden kep ugup,	*Gelenlerden söz duyup,*
	Bilgiçterden bek ugup,	*Bilgelerden pek duyup,*
	«Arak menen zayıpka	*«Rakı ile kadından*
	Ayköldün uulu Semetey	*Ayköl'ün oğlu Semetey*
	Ölüp ketet» – dep ugup,	*Ölüp gider» diye duyup,*
74240	Oşonu ugup Ayçürök,	*Bunu duyan Ayçürök,*
	Urgaaçı alıp, uzdu alıp,	*Kadınlar alıp, usta eller alıp,*
	Upa-endikter sıypangan	*Pudra allık sürünmüş*
	Artıkça suluu kızdı alıp,	*Fazlasıyla güzel kızlar alıp,*
	Akun kandın şaarına	*Akun hanın şehrinde*
	Bir kişige bilgizbey,	*Bir kişiye bildirmeden,*
	Bir kişige tuyguzbay,	*Bir kişiye sezdirmeden,*
	Oogandan tandap kızdı alıp,	*Oogan'dan seçip kız alıp,*
	Tartıngan cok Ayçürök	*Hiç çekinmedi Ayçürök:*
	Kızıl cüzdüü nurduudan,	*Kızıl yüzlü, nurlu olandan,*
74250	Kırmızı köynök, tasma bel	*Kırmızı gömlekli, ince belli,*
	Kıltıldagan suluudan,	*Salınıp süzülen güzelden,*
	Mındaydan tandap kündö alıp,	*Böylesinden seçip her gün alıp,*
	Körgöndö adamdın köönü bölüngön,	*Görenin gönlünü bölen,*
	Miñ kızdan tandap birdi alıp, Mından tandap birdi alıp,	*Bin kızdan seçip birini alıp, Bundan seçip birini alıp,*
	Oyunga şayır ışıktuu,	*Oyunda şen, cilveli,*
	Oykuştap corgo basıktuu,	*Kırıtarak yorga yürüyüşlü,*
	Oşondon tandap birdi alıp,	*Ondan seçip birini alıp,*
	Azemdep çaçın örgöndön,	*Süsleyerek saçını örenden,*
	Azamat menen köykölüp,	*Yiğit ile salınıp gezenden,*
74260	Dalay kızık körgöndön,	*Nice zevk görmüş olandan,*
	Dañgıldan tandap birdi alıp.	*Görmüş geçirmişten seçip birini alıp.*
	Açıp közdü cumguça,	*Göz açıp kapayıncaya dek,*
	Taamaylap çaçın örgöndön,	*Özenle saçını örenden,*
	Azamat menen köp oynop,	*Yiğit ile çok oynamıştan,*
	Dañgıl bolup ar işke,	*Her işte usta kesilip,*
	Takap berip köngöndön	*Karşılık verip alışandan,*
	Taamaylap tandap birdi alıp,	*Özenle seçip birini alıp,*
	Mından tandap birdi alıp.	*Bundan seçip birini alıp.*

	Oymok ooz, boto köz,	*Yüksük ağızlı, mahmur gözlü,*
74270	Karmasa kolgo toktogus	*Tutsan elde durmayan,*
	Kadır bilgen ıktuudan,	*Kadir bilen uysal olandan,*
	Urgaaçıdan başkaça	*Kadınlardan bambaşka,*
	Artık şayır mıktıdan	*Pek şen, yaman olandan*
	Andan ceñeñ birdi alıp,	*Ondan yengen birini alıp,*
	Oymok ooz, kumar köz,	*Yüksük ağızlı, süzgün gözlü,*
	Ulandı körsö tügöngür	*Delikanlıyı görünce, o kahrolası,*
	Muñkanıp aytkan türdüü söz,	*İçli içli türlü söz söyleyenden,*
	Mındaylardan birdi alıp,	*Böylelerinden birini alıp,*
	Çurkagan taygan töştöngön,	*Koşan tazı göğüslü,*
74280	Alman taygan közdöngön,	*Av tazısı gibi bakışlı,*
	Moyunu salık, boto köz	*Boynu uzun, mahmur gözlü,*
	Mından tandap birdi alıp.	*Bundan seçip birini alıp.*
	Körgöndö könül bölüngön	*Görende gönlü bölünen,*
	Belgilüü suluu, beti ayday	*Ünlü güzel, yüzü ay gibi,*
	Berenden tandap birdi alıp.	*Yamanından seçip birini alıp.*
	Enesi kelse dırkırap,	*Anası gelse koşup çırpınarak,*
	Coon öpkö kürsüldök	*Geniş soluklu, gür sesli,*
	Bogogu salık, moynu coon,	*Gerdanı dolgun, boynu kalın,*
	Çatırdı bekem artçudan,	*Çadırı sıkıca yükleyenden,*
74290	Arkandı mıktap tartçudan,	*Urganı sağlam çekenden,*
	Zayıptan çıkkan almandan,	*Kadından çıkma yaman olandan,*
	Türsüldögön balbandan,	*Güm güm yürüyen pehlivandan,*
	Mından tandap birdi alıp.	*Bundan seçip birini alıp.*
	Emçegi töştön köründgön,	*Memesi göğsünden görünen,*
	Sarı altından buu tartıp,	*Sarı altından kordon takıp*
	Kızıktap çaçın örgöndön,	*Özene bezene saçını örenden,*
	Andan tandap birdi alıp.	*Ondan seçip birini alıp.*
	Boz ulan menen köp cürüp,	*Delikanlılarla çok gezip*
	Adis bolgon dañgıldan,	*Usta olmuş görmüş geçirmişten,*
74300	Ayta-buyta degiçe,	*Sen ben deyinceye dek*
	Iş bütürgön kambıldan,	*İş bitiren becerikliden,*
	Andan tandap birdi alıp.	*Ondan seçip birini alıp.*
	Ugutu bar şayırdan,	*Mayası sağlam şen olandan,*
	Uyalbagan dañgıldan	*Utanıp sıkılmayan açıkgözden,*
	Keçee buguday bolup torolgon,	*Daha dün geyik gibi serpilmiş,*
	Butuna çaçı orolgon,	*Ayağına saçı dolanan,*

Maralday bolup torolgon,	*Maral gibi serpilip büyümüş,*
Başına çaçı orolgon	*Başına saçı dolanan,*
Akıl bilgen baştı alıp.	*Akıl bilen başı alıp.*
Artık suluu caştı alıp,	*Pek güzel genci alıp,*
Kelinderden kelişimdüü uzdu alıp,	*Gelinlerden endamlı ustayı alıp,*
Caştardan artıkça suluu kızdı alıp,	*Gençlerden fazlasıyla güzel kızı alıp,*
Opol-Toonun oyuna.	*Opol Dağı'nın düzlüğüne,*
Çoñ Ürgönçtün boyuna,	*Çoñ Ürgönç'ün boyuna,*
Çogulup oyun saluuga,	*Toplanıp oyun kurmaya,*
Çoñ kumar eken tügöngür,	*Büyük tutkuymuş, o kahrolası,*
Törösün tozup aluuga.	*Beyini karşılayıp almaya.*
Calgız kişi çıkpaska	*Tek bir kişi çıkmasın diye*
Kapkanın oozun bekitip,	*Kale kapısının ağzını kilitleyip,*
«Barbagın» dep kızdarın	*«Gitmeyin» diye kızlarını*
Tozup tursa çırkırap,	*Çığlık çığlığa engellese de,*
Enesin Çürök keketip.	*Çürök anasını payladı.*
Keñ özön bulak, tik kıya	*Geniş vadi, pınar, dik yamaç,*
Kelişimdüü karabet	*Endamlı, o yüzü kara,*
Kerilgen Çürök şurkuya.	*Gerinip salınan Çürök, o işvebaz.*
Altın ceek çatırdı	*Altın kenarlı çadırı,*
Kan Akundun kazına,	*Han Akun'un hazinesi,*
Kazınanın içine	*Hazinenin içinden*
Altımışın büktötüp,	*Altmışını katlatıp,*
Ak buuraga cüktötüp,	*Ak buğraya yükletip,*
«Kıyınım töröm cesin» – dep Köñüldü caman kandırıp,	*«Yamanım, beyim yesin» diye Gönlü iyice kandırıp,*
Ar türdüü bışkan alban aş.	*Türlü türlü pişmiş nice aş.*
Atiles, şayı cuurkandan	*Atlastan, ipek yorgandan*
«Suusunu kanıp içsin» – dep Altımışın al Çürök	*«Susuzluğu kanıp içsin» diye Altmışını o Çürök*
Kişmişten tartkan arak aş,	*Kişmişten çekilmiş rakı, aş,*
Katarınan saldırıp.	*Sıra sıra serdirip.*
Kaymakka bışkan dan alıp,	*Kaymakla pişmiş tane alıp,*
«Ooluksa kie koer» – dep,	*«Coşarsa giyiverir» diye,*
Suusunga kımbat çay alıp,	*İçecek diye pahalı çay alıp,*
Ok ötpögön çarayna	*Ok geçmez zırhı*

Soyuşka kısır emdi tay alıp, Azem menen bürkütüp,
Baylatpay taydı boş alıp,
Kayran dolu Ayçürök
Kızmat kılıp berüügö
Aytıluu Oogan şaarınan
Altımış cigit koş alıp,
Kelip tüşkön konuşu,
Ak-Kıyanın oyu eken,
Çoñ-Ürgönçtün boyu eken.
Körgöndün meerin kandırıp,
Iñirden şaytan köçköndöy.
Kök ala maydan şiberge
Artık asıl kilemden
Altımışın caydırıp,
Kileminin türlörü
Kırk cılı suuga çılansa
Kılayıp çeti oñgusuz,
Seksen cıl suuga taştasa,
«Bende uşunday eken» – dep,
Serpilip çirip koygusuz.
Körgöndö köñül bölünüp,
Altımıştay kilemdi
Alıp cayıp iygende
Beyiştin türü körünüp,
Körüp alıp korcoktop,
Kökcaldın köönü bölünüp,
Akundun kızı Çürögüñ
Berizattay körünüp.
Töröñüzdün közünö
Çaar çımın uçup körünüp,
Erte aytkan sözü keç bolup, Akun kan elge dayın kan,
Akundun kızı Çürökkö

Kesim için kısır emmiş tay alıp, Özenle süsleyip donatıp,
Bağlatmadan tayı serbest alıp,
O yaman deli Ayçürök,
Hizmet edip sunmaya
Ünlü Oogan şehrinden
Altmış yiğit yanına alıp,
Gelip konduğu konak yeri
Ak-Kıya'nın düzlüğü imiş,
Çoñ-Ürgönç'ün boyu imiş.
Görenin gözünü doyurup,
Alacakaranlıkta şeytan göçmüş gibi.
Yemyeşil çayır çimene
Pek değerli halıdan
Altmışını serdirip,
Halısının türlüsü öyle ki
Kırk yıl suda ıslansa
Kenarı zerrece solmaz,
Seksen yıl suya atılsa,
«Kul dediğin böyleymiş» diye,
Dağılıp çürümez asla.
Görende gönül bölünüp,
Altmış kadar halıyı
Alıp yayıverdiğinde
Cennetin görünüşü belirip,
Görüp de yutkunup,
Bozkurdun gönlü bölünüp,
Akun'un kızı Çürök'ün
Peri soylu gibi görünüp.
Beyinizin gözüne
Alaca sinek uçuşur göründü,
Erken dediği söz geç olup, Akun han ele belli han,
Akun'un kızı Çürök'e

Aykalışıp kaluuga,
Azır cetip baruuga,
Arstan törö Semetey
Eki közü tört bolup.

Sarmaş dolaş olmaya,
Hemen yetişip varmaya,
Aslan bey Semetey'in
İki gözü dört oldu.

Altımıştay çatırdı
Kızık katar tiktirip.
Kızıgıp cigit barbasa,
Adamdın külü öçköndöy,
Ar borumun karasa,
Akundun kızı bul Çürök
Kıyşayıp törö karasa,
Otuz kelin, otuz kız
Oyun baştap tögülüp,
Ortosunda Ayçürök
Çolpondoy sını körünüp,
Süt kımıran tañ kalıp,
Berendin köönü bölünüp,
Meltiregen beybaktın
Kıyalı kızık körünüp,
Çoyulup basıp carkıldap,
Altımış topçu, kırk açkıç
Kıyın suluu beybaktın
Omuroodo carkıldap.
Boy tumarça sarı altın
Tamaktan boosu körünüp,
Ala köödön törönün
Akılı caman bölünüp.
Tolukşugan beytaalay

Altmış kadar çadırı
Güzelce sıra sıra kurdurup.
Yiğit heveslenip varmasa,
İnsanın ocağı sönmüş gibi,
Her endamına bakılsa,
Akun'un kızı bu Çürök,
Bey yan gelip baksa,
Otuz gelin, otuz kız
Oyun başlatıp dökülüp,
Ortalarında Ayçürök
Çolpan yıldızı gibi görünüp,
Süt de kımıran da şaşakalıp,
Yiğidin gönlü bölünüp,
Süzülüp duran o dilberin
Huyu bir hoş görünüp,
Uzanıp salınarak yürüyüp ışıldayıp,
Altmış düğme, kırk anahtar
O yaman güzel dilberin
Göğsünde parıldayıp.
Boy muskası gibi sarı altın
Boğazından bağı görünüp,
Kararsız gönüllü beyin
Aklı fena bölünüp.
Dolgunlaşan o bahtsız,

Totu kuştun kuyrugun
Kök sülöösün börkünö
Tokson türdöp sayıngan.
Akılın körçü Çüröktün,
Aşkere tuugan dümöktün,
Otuz kelin, otuz kız
Ortosunda Ayçürök,
Çoñ akkan suunun boyuna
Çogulup oyun baştadı,
Çogool tuugan çoñ töröñ
Ayçüröktü körgöndö
Ölüp kete taştadı.
Dürbüsün alıp koluna,
Aça-Taştın conunan

Tavus kuşunun kuyruğunu
Gök vaşak kürklü börküne
Doksan türlü takınmış.
Aklına bak Çürök'ün,
Apaçık doğmuş fitnenin,
Otuz gelin, otuz kız
Ortalarında Ayçürök,
Büyük akarsuyun boyunda
Toplanıp oyuna başladı,
Sert yaratılışlı büyük beyin,
Ayçürök'ü gördüğünde
Ölüp gidecek gibi oldu.
Dürbününü alıp eline,
Aça-Taş'ın sırtından

	Kaardanıp bakırdı,	*Öfkelenip bağırdı,*
	Külçoro menen Kançoro	*Külçoro ile Kançoro*
	Baldarın aytıp çakırdı.	*Oğlanlarını seslenip çağırdı.*
	Kozgolbogon kayran şer,	*Yerinden oynamaz o aslan,*
74420	Kozgolmok boldu kayran er.	*Kımıldamaya durdu o kahraman er.*
	Bakırıgın ukkanda,	*Bağırışını duyduklarında*
	Külçoro menen Kançoro	*Külçoro ile Kançoro,*
	Tizesi cerge bügülüp,	*Dizleri yere bükülüp,*
	Keçikpey kabar aluuga,	*Gecikmeden haber almaya,*
	Törögö cetip baruuga,	*Beye yetişip varmaya,*
	Coo-caragın salınıp,	*Silahlarını kuşanıp,*
	Caaday uçup bul baldar	*Yay gibi uçup bu oğlanlar*
	At-atına kamınıp,	*Her biri atına davranıp,*
	Bir çoronun mingeni –	*Bir çoronun bindiği –*
74430	Köböş kandın Kökburçak,	*Köböş hanın Kökburçak'ı,*
	Bir çoronun mingeni –	*Bir çoronun bindiği –*
	Abıkenin Aktelki.	*Abıke'nin Aktelki'si.*
	Koyço çurap minişip,	*Koyun güder gibi koşuşup binip,*
	Kaardangan kankordun	*Öfkelenen kan içicinin*
	Bet aldına cürüşüp,	*Önüne doğru yürüyüp,*
	Carışa tüşüp teñeşip,	*Yarışa girip başa baş,*
	Canagı baldar keñeşip:	*O oğlanlar danışıp:*
	«Kankor abam kabılan,	*«Kan içici ağam, kaplan,*
	Kıykırığı bek çıktı,	*Haykırışı pek çıktı,*
74440	Kıykırığı kıyın oor,	*Haykırışı pek ağır,*
	Kulak-murun cep çıktı.	*Kulağı burnu yercesine çıktı.*
	Bul abamdın ünündö	*Bu ağamın sesinde*
	Şaşıp kalgan türü bar,	*Telaşa düşmüş hali var,*
	Çuñkur kazgan or barbı?	*Çukur kazılmış hendek mi var?*
	Çuulgan salgan kol barbı?	*Kargaşa salan ordu mu var?*
	Tereñ kazgan or barbı?	*Derin kazılmış hendek mi var?*
	Tegerektep kaptagan	*Çepeçevre kuşatıp basan,*
	Tegi ele kıyın coo barbı?	*Gerçekten çetin düşman mı var?*
	Törönün ünü çoñ çıktı	*Beyin sesi yüksek çıktı,*
74450	Töbösünön baskanbı,	*Tepesine mi bastılar,*
	Törö kökcal şaşkanbı?	*Bozkurt bey telaşa mı düştü?*
	Ayıkpagan duu çıksa,	*Dinmeyen gürültü çıkarsa,*
	Ayabagan çuu çıksa,	*Amansız çığlık koparsa,*

Kabagı çuñkur koo çıksa,
Kaygaylagan coo çıksa,
Berenge cetip baralı,
Beypaydı mıktap salalı,
Beren tuugan kökcaldı
Acıratıp alalı!
Mekeden kelgen coo bolso,
Say tulpar* tandap mineli,
Sapırıltıp baarısın
Mekeni közdöy sürölü,
Kıtaydan kelgen coo bolso
Kakanga aydap kireli»,
Dep, öşöntüp, bu baldar
Abasın közdöy carışıp,
Eki üzöñgü kagışıp,
Aşıp-şaşıp dır koyup,
Attın oozun buruşup,
Abasına barganda
Ayzanı kolgo alışıp,
Aybatı küçtüü çorolor
Adırayıp kalışıp
Baldar barıp turganda,
Bala törö Semetey
Enesi dolu Kanıkey,
Erkek tuugan emedey,
Külümsüröp tastayıp,

Küröktöy tişi kaşkayıp,
Badana kiyip balkıldap,
Badışañ törö söz baştap:
«Külçoro menen Kançoro
Eki tügöy ermegim!
Kaz aylanbas zoodayım,
Aldaga işim ak eken
Ekööñdü bergen Kudayım.
Eki tügöy ermegim,
Esiñe algın bu sözdü
Kızıktı bügün körgönüm.
Külçoro menen Kançoro

Bağrı çukur uçurum çıkarsa,
Nara atan düşman çıkarsa,
Yiğide yetişip varalım,
Kızılca kıyameti koparalım,
Yiğit doğmuş bozkurdu
Ayırıp kurtaralım!
Mekke'den gelmiş düşman ise,
Say tulpar seçip binelim,*
Hepsini savurup
Mekke'ye doğru sürelim,
Kıtay'dan gelmiş düşman ise,
Kakan'a sürüp girelim»,
Deyip, böylece, bu oğlanlar
Ağalarına doğru yarışıp,
İki üzengi tokuşup,
Aceleyle dörtnala kalkıp,
Atın başını çevirip,
Ağalarına vardıklarında
Mızrağı ele alıp,
Heybeti güçlü çorolar
Gözlerini belertip durup,
Oğlanlar varıp durduğunda,
Genç bey Semetey,
Anası yaman Kanıkey
Er oğlan doğurmuş ya nasılsa,
Gülümseyip dimdik durup,

Kürek gibi dişleri parlayıp,
Zırhını giyip salınıp,
Padişah bey söze başladı:
«Külçoro ile Kançoro,
İki eş yoldaşım, avuncum!
Kazın dönüp aşamadığı kayam,
Allah'a işim ak imiş,
İkinizi veren Tanrım.
İki eş yoldaşım, avuncum,
Aklınıza alın bu sözü,
İlginç şeyi bugün gördüm.
Külçoro ile Kançoro,

	Töbömdö çolpon cıldızım	*Tepemde çolpan yıldızım,*
	Cakamda kımbat kunduzum,	*Yakamda değerli kunduzum,*
	Astıga salsam ak colum,	*Öne salsam ak yolum,*
	Artıma salsam san kolum.	*Ardıma salsam sayısız ordum.*
	Erkeletip süyörüm,	*Nazlayıp sevdiğim,*
	Ok ötpös tondu kierim,	*Ok geçmez kürküm, giyeceğim,*
	Cer caynagan kol kelse,	*Yeri kaplayan ordu gelse,*
	Çımınday canga zor kelse,	*Sinek gibi cana zor gelse,*
74500	Selt etpey coogo kirerim!	*İrkilmeden düşmana dalanım!*
	Külçoro menen Kançoro,	*Külçoro ile Kançoro,*
	Imırkay bala kezinde	*Kundakta bebek çağınızda,*
	Cüröktüü baatır bolsun – dep,	*Yürekli bahadır olsun diye,*
	Kırdan tütün bölünöt,	*Sırttan duman yükseliyor,*
	Kazını kesip cegizdim,	*Kazı kesip yedirdim,*
	Öz tuuganım bolsun – dep,	*Öz kardeşim olsun diye,*
	Kanıkeydin emçegin	*Kanıkey'in memesini*
	Ekööñörgö emizdim!	*İkinize emzirttim!*
	Munu menen sen ekööñ	*Böylece siz ikiniz*
74510	Tay-kunanday tebiştiñ,	*Tay kunan gibi tepiştiniz,*
	Talaşıp emçek emiştiñ.	*Yarışıp meme emiştiniz.*
	Altı ayga miner buudanım,	*Altı ay bineceğim küheylanım,*
	Emgektüü candın karaanı	*Emek çekmiş canın penahı,*
	Aylanayın tuuganım!	*Kurban olayım kardeşim!*
	Külçoro menen Kançoro,	*Külçoro ile Kançoro,*
	Karatkan asıl zatıñ bar,	*Boyun eğdiren asil zatınız var,*
	Ertegi ketken kandardan	*Erken göçüp giden hanlardan*
	Siler belekke kalgan karkıbar! Kimiñ	*Siz armağan kalmış değerlilersiniz!*
	barsañ anıñ bar,	*Hanginiz giderse o var,*
	Öödö çıksam öbögüm,	*Yukarı çıksam desteğim,*
74520	Ildıy tüşsöm cölögüm,	*Aşağı insem dayanağım,*
	Eki birdey erenim,	*İki eşit erenim,*
	Emi keñeş salamın,	*Şimdi danışıyorum size,*
	Ugup turgun berenim!	*Dinleyin, yiğitlerim!*
	Men körgöndü kördüñbü?	*Benim gördüğümü gördünüz mü?*
	Men tuygandı tuyduñbu?	*Benim sezdiğimi sezdiniz mi?*
	Men körgöndü körbösöñ,	*Benim gördüğümü görmediyseniz,*
	Men tuygandı tuybasañ,	*Benim sezdiğimi sezmediyseniz,*
	Eselek tuugan eki aram,	*Sersem doğmuş iki hınzır,*

	Çoñ-Opoldun oyunda,	*Çoñ-Opol'un düzlüğünde,*
74530	Çoñ-Ürgönçtün boyunda,	*Çoñ-Ürgönç'ün boyunda,*
	Dayra suunun çetinde,	*Nehir suyunun kıyısında,*
	Kayıñ, terek içinde,	*Kayın, kavak içinde,*
	Asmandan tütün bölünöt,	*Göğe doğru duman yükseliyor,*
	Abayla baldar sözümdü,	*Dikkat edin, oğlanlar, sözüme,*
	Agarıp çatır körünöt.	*Ağarıp çadır görünüyor.*
	Ayuu köpçük, ak celdik,	*Ayı postu minder, ak keçeli,*
	Basmayılı basıluu,	*Kolanı sıkılmış,*
	Bıştanı mıktap tartıluu,	*Göğüs kolanı sağlam çekilmiş,*
	Azamat atı körünöt.	*Yiğit atı görünüyor.*
74540	Keçüügö kerben konuptur,	*Geçide kervan konmuş,*
	Külçoro menen Kançoro,	*Külçoro ile Kançoro,*
	Kerektüü coluñ boluptur.	*Gerekli yolunuz açılmış.*
	Kızıl-tazıl kuş baş eer	*Kızıl alaca kuş başlı eyerli*
	Kızdın atı körünöt.	*Kızın atı görünüyor.*
	Basmayılı basıluu,	*Kolanı sıkılmış,*
	Üstünö cuurkan tartıluu,	*Üstüne yorgan örtülmüş,*
	Barsa kumar kandırar	*Varana arzusunu kandıracak*
	Kızdın eeri körünöt,	*Kızın eyeri görünüyor,*
	Körgöndö abañ toktoboy	*Görünce ağanız durmadan*
74550	Köñülü caman bölünöt.	*Gönlü fena bölünüyor.*
	Orgup tütün bölünöt,	*Fışkırıp duman yükseliyor,*
	Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
	Oñ kelip senin coluña	*Yolunuza rast gelip,*
	Baldar, oyun salgan körünöt.	*Oğlanlar, oyun kurmuşa benziyor.*
	Külçoro menen Kançoro,	*Külçoro ile Kançoro,*
	Ekööñdün bir kişilik alıñ bar,	*İkinizin bir kişilik gücü var,*
	Keçikpey keçüü çalıp ber,	*Gecikmeden geçidi yoklayıverin,*
	Keñeşke aytkan bu sözüm	*Danışarak söylediğim bu sözüm,*
	Keçikpey kabar alıp ber!	*Gecikmeden haber alıverin!*
74560	Añgeme kepti kurup kel,	*Sohbet muhabbet kurup gelin,*
	Adaşıp kalgan şuñkardın	*Yolunu şaşırmış sungurun*
	Al abalın surap kel!	*Halini ahvalini sorup gelin!*
	Cortup colun çalıp kel,	*Koşturup yolunu yoklayıp gelin,*
	Cogolup ketken şuñkardın	*Kaybolup gitmiş sungurun*
	Coobun baçım alıp kel!	*Cevabını çabuk alıp gelin!*
	Aytkanıña könöbü,	*Dediğine razı olur mu,*

	Acıbay menen Tümönbay	*Acıbay ile Tümönbay,*
	Kayın agaga salam ayt,	*Kayın ağaya selam söyleyin,*
	Karındaşın berebi?	*Kız kardeşini verir mi?*
74570	Altı külük at algın,	*Altı yürük at alın,*
	Ay tiygendey zor kanga	*Ay değmiş gibi ulu hana*
	Alakanday kat algan,	*Avuç içi kadar mektup alın,*
	Eski arbaktı sıylasa,	*Eski ruhlara saygısı varsa,*
	Ezelki kepke könsün de,	*Ezelden gelen söze razı olsun deyin,*
	Cogolup ketken şuñkardın	*Kaybolup gitmiş sungurun*
	Coobun aytıp bersin de.	*Cevabını söyleyiversin deyin.*
	Coobun cakşı alıp kel,	*Cevabını güzelce alıp gelin,*
	Colunan colun çalıp kel.	*Yolundan yolunu yoklayıp gelin.*
	Atagı çıkkan al Oogan,	*Adı çıkmış o Oogan,*
74580	Akun kan artık can beken,	*Akun han üstün bir can mı ki,*
	Kokustan karıp kalsa Akun kan,	*Kazara kocamışsa Akun han,*
	Kızdar menen ebim cok,	*Kızlarla uyuşacak halim yok,*
	Kalıñ Oogan baarısı	*Kalabalık Oogan'ın hepsi*
	Atışa keteer can beken	*Çarpışmaya girecek can mı ki,*
	Beren kan bolso Akun kan	*Yiğit han ise Akun han,*
	Bel kuda este bar beken?	*Beşik kertmesi aklında var mı ki?*
	Eki tügöy er çorom,	*İki eş er çorom,*
	Ekööñ egizdey, kılday teñ çorom,	*İkiniz ikiz gibi, kıl kadar denk çorom,*
	Balanı Kuday alganı,	*Oğlanı Tanrı çarptı ya,*
	Esen barıp, soo kelgin,	*Esen varıp, sağ gelin,*
74590	Kimiñ barsañ anıñ bar	*Hanginiz giderse o gitsin,*
	Eriktirbey bat kelgin.	*Bekletmeden tez gelin.*
	Tulpar minip col tartsañ,	*Tulpar binip yola çıkarsanız,*
	Tulpar oozun tarta bar,	*Tulparın dizginini çekerek gidin,*
	Talaa caydan körünsö,	*Kır bayırda görünürse,*
	Akundun kızı Çürökkö	*Akun'un kızı Çürök'e*
	Salam-duba ayta bar.	*Selam dua söyleyerek gidin.*
	Çubak uulu Kançorom,	*Çubak oğlu Kançorom,*
	Çıñap koygon temirdey,	*Su verilmiş demir gibi,*
	Kök bolor beken deçü elem,	*Çelik olur mu ki derdim,*
74600	Bet algan cagın örttögön,	*Yöneldiği yanı ateşe veren,*
	Şok bolor beken deçü elem.	*Yaman olur mu ki derdim.*
	Kabagıñ biyik sürdüü eleñ,	*Kaşın yüksek, heybetliydin,*
	Adamdan aşık nurduu eleñ.	*İnsandan öte nurluydun.*

Kökborçuktu minüügö
At arıtıp, cer çalıp,
Alıstap sapar cürüügö,
Otuz kelin, otuz kız
Oñdop çalgın çaluuga,
Oynogon Çürök suluudan
Barıp kabar aluuga,
Sen kandaysıñ balbanga?»
Kerceyip bolboy Kançoro
Ker aytışıp turdu emi,
«Barbaymın» dep tuura aytıp,
Baykuştu Kuday urdu emi:
«Kenebey keçüü çalbaymın,
Kelinder menen ebim cok,
Keçüü çalam dep cürüp,
Kesiretke kalbaymın.
Kıyalap coluñ çalbaymın,
Kıyanı çalam dep cürüp,
Kılmışka mintip kalbaymın.
Kızga taap aytar kebim cok,
Urgaaçı menen ebim cok,
«Barbaymın» dep tuura aytıp,
Adamdan artık tuugan kökcaldın
Kançorodoy baladan
Az gana köönü kalganı.
Bura tartıp munu aytıp,
Buudanıñ töröñ kıygaçtap,
On ekide Külçoro
Oyulgurga söz baştap:
«On ekide Külçorom,

Kökborçuk'a binmeye,
At yorup, yer yoklayıp,
Uzaklara sefer etmeye,
Otuz gelin, otuz kızı
Adamakıllı keşfe çıkmaya,
Oynayan güzel Çürök'ten
Varıp haber almaya,
Sen ne dersin, pehlivanım?»
Dikleşip razı olmadı Kançoro,
Ters ters karşılık verip durdu işte,
«Gitmem» diye dosdoğru söyleyip,
Zavallıyı Tanrı çarptı işte:
«Umursamam, geçit yoklamam,
Gelinlerle uyuşacak halim yok,
Geçit yoklayayım derken
Belaya bulaşacak değilim.
Dolanıp yolunu yoklamam,
Yamacı yoklayayım derken
Böyle suça bulaşacak değilim.
Kıza bulup söyleyecek sözüm yok,
Kadınla uyuşacak halim yok,
«Gitmem» diye dosdoğru söyleyip,
İnsandan üstün doğmuş bozkurdun,
Kançoro gibi oğlandan
Gönlü azıcık soğudu.
Dizgin çevirip bunu söyleyip,
Beyin küheylanını yan döndürüp,
On ikisinde Külçoro'ya,
O yaramaza söze başladı:
«On ikisinde Külçorom,

Ayzamda tüpök celegim,
O düynö ketken kökcaldan
Caratkan calgız maa buyrup,
Senin tiliñ alayın,
Alıp kalgan belegim.
On ekide oynoo sendey balaga Abake
senin coluña
Oolukmam karmap cumşadım,

Mızrağımdaki püsküllü flamam,
Öbür dünyaya giden bozkurttan,
Yaradan yalnız bana buyurup,
Senin sözünü dinleyeyim,
Alıp kaldığım armağanım.
On ikisinde oyunbaz senin gibi çocuğa,
Ağabey, senin yoluna
Coşuma kapılıp iş buyurdum,

	Abañdın kayran canı sadaga!	*Ağanın canı sana kurban!*
	Kaçıp ketken şuñkardın	*Kaçıp gitmiş sungurun*
	Kep kılbay keçüü çaluuga,	*Laf etmeden geçit yoklamaya,*
	Sen kandaysıñ Külçoro	*Sen ne dersin Külçoro,*
	Kerbenden kabar aluuga?	*Kervandan haber almaya?*
	Colooçulap cürüügö,	*Yolcu gibi gezmeye,*
	Coo kandayın bilüügö,	*Düşman nasıldır bilmeye,*
	Kızıl-tazıl kuş baş eer	*Kızıl alaca kuş başlı eyerli*
	Kızdın atı köründü	*Kızın atı göründü,*
74650	Kim ekenin bilüügö?	*Kim olduğunu bilmeye?*
	Keçüügö kerben konuptur,	*Geçide kervan konmuş,*
	Keçikpey barsañ Külçoro	*Gecikmeden varırsan Külçoro,*
	Kerektüü coluñ boluptur».	*Gerekli yolun açılmış».*
	Almambet uulu Çoronun	*Almambet oğlu Çoro,*
	Kümüş kemer kurçanıp,	*Gümüş kemer kuşanıp,*
	Kündöy betin ur çalıp,	*Güneş gibi yüzü al al olup,*
	Özü baladan şok bolup,	*Kendisi çocuktan yaramaz olup,*
	Abası cumşap turganda	*Ağası buyurup dururken*
	Kantip tursun toktolup,	*Nasıl dursun duraksayıp,*
74660	Kabagı biyik, zaarı küç,	*Kaşı yüksek, heybeti güçlü,*
	Ölgöndön kayra tük tartpayt, Kay	*Ölümden bile hiç geri durmaz, Hani ben*
	cerde Manas uulu elem,	*Manas oğluydum,*
	Katılgandı kılat tüz.	*Sataşanı hizaya getirir.*
	Caaday uçup zakımdap,	*Yay gibi uçup süzülerek,*
	Öz kaynın körçü emedey	*Öz kayınını görecekmiş gibi*
	Abasına cakındap,	*Ağasına yaklaşıp,*
	Sölökötü, söölötü	*Endamı, heybeti*
	Bölök közgö körünüp,	*Göze bambaşka görünüp,*
	Cürögü ısıp süyünüp,	*Yüreği ısınıp sevinip,*
	Anan kalsa Külçoro	*Hem de Külçoro*
74670	Şay koldogon şer eken,	*Erenlerin koruduğu aslan imiş,*
	Koldogonu bolboso,	*Koruyucusu olmasaydı,*
	Semeteyden er eken.	*Semetey'den bile yiğit imiş.*
	On ekide çak eken,	*On ikisinde çağı imiş,*
	Oyulgurdu suraba	*O yaramazı hiç sorma,*
	Taşka tier tabı eken.	*Ateşi taşa değer imiş.*
	«Bar deseñ aba, barayın,	*«Git dersen ağa, gideyim,*
	Cibergen cakka baş tartpay	*Gönderdiğin yandan baş çevirmeden,*

Kurman bolup kalayın.
Kabarın cetip alayın,
Kaldaygan bir san kol çıksa,
Kaçpastan koldu salayın,
Tüzdögön bir coo kezikse,
Tügönüşüp alayın.
Söz aytamın bilip al,
Kökcalım abam tilimdi al.
Menin özüm Külçoro
Ölüp kalgan kezimde,
It terisi kul elem,
Ölböy tirüü cürgöndö
Koy terisi uul elem.
Ce belin bekem buuşkan,
Özüñ menen catın carıp tuuşkan,
A düynö ketken Manastın
Çın belinen çıgışkan,
Ce kayran enem Kanıkey
Catının carıp çıgışkan,
Özüm basıp cürgöndö
Almambet kıtay uulu elem!
Kuldugumdu bilbesin,
Kız uşakçı kıyın curt
Kul ekenim bilbesin
Akıynek aytıp külbösün,
Ardıgıp ketip çoroñdu
Kuday urup cürbösün!
Astımdagı Aktelki
Aşuu toonu köp basıp,
Tuyagı mukur it ele,
Aşuusu biyik too kelip,
Uçup ölüp cürböyün!

Agın suunu köp keçip,
Tuyagı mukur it ele,
Agını katuu suu keçip,
Kökcalım ölüp cürböyün.
Menin kul degen cagım oñolsun,
Caaday bolgon kıztalak

Kurban olup kalayım.
Haberini yetişip alayım,
Kalabalık bir sürü ordu çıkarsa,
Kaçmadan orduya dalayım,
Düzlükte bir düşman rastlarsa,
Sonuna dek vuruşayım.
Söz söylerim, bilesin,
Bozkurdum ağam, sözümü dinle.
Ben kendim, Külçoro,
Ölüp kaldığım zamanda
İt derisi bir kuldum,
Ölmeyip sağ gezdiğimde
Koyun derisi bir oğuldum.
Ya belini sıkı bağlamış,
Seninle aynı rahmi yarıp doğmuş,
Öbür dünyaya giden Manas'ın
Gerçek belinden gelmiş değilim,
Ya da güzelim anam Kanıkey'in
Rahmini yarıp çıkmış değilim,
Kendim yürüyüp gezdiğimde
Almambet Kıtay oğluydum ben!
Kulluğumu bilmesinler,
Kız dedikoducu, yaman yurt,
Kul olduğumu bilmesinler,
Taşlama söyleyip gülmesinler,
Utanca boğulup çoron
Tanrı çarpmışa dönmesin!
Altımdaki Aktelki,
Aşıtlı dağı çok aşıp
Tırnağı kütelmiş bir itti,
Aşıdı yüksek dağ gelip,
Uçup ölmeyeyim sonra!

Akarsuyu çok geçip
Tırnağı kütelmiş bir itti,
Akıntısı sert sudan geçip,
Bozkurdum, ölüp gitmeyeyim.
Benim kul denen yanım düzelsin,
Yay gibi kıvrak o kahpe,

	Bet aldımda duşmanım	*Karşımdaki düşmanım*
	Betteşpey kaçıp cogolsun,	*Yüzleşmeden kaçıp yok olsun,*
	Ay abake, kökcalım,	*Ey ağabeyim, bozkurdum,*
	Menin kırsıgım kaçıp oñolsun!	*Benim uğursuzluğum kaçıp düzelsin!*
74720	Buulumdu berseñ kieyin,	*Değerli kaftanı verirsen giyeyim,*
	Buuruldu berçi mineyin,	*Buurul'u versene bineyim,*
	Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
	Oynop catkan kerbendin	*Oynayıp duran kervanın*
	Kim ekenin bileyin.	*Kim olduğunu bileyim.*
	Manastın kiçi uulunday	*Manas'ın küçük oğlu gibi*
	carkıldap, Kabırgaga cabışıp.	*ışıldayıp, Kaburgaya yapışıp.*
	Kişi bolup cüröyün».	*Adam olup gezeyim».*
	Buuruldu surap turganda	*Buurul'u isteyip durduğunda*
	Muñaygan cok kabılan.	*Kaplan hiç yüzünü asmadı.*
74730	«Berbeymin» dep aytalbay,	*«Vermem» diyemedi,*
	Berendin köönün kaytarbay.	*Yiğidin gönlünü kırmadan.*
	«Koy bala» dep aytalbay,	*«Bırak çocuk» diyemedi,*
	Kokuy tuugan calgızdın	*O canım biricik doğanın*
	Astı köönün kaytarbay.	*Asla gönlünü kırmadan.*
	Atası Manas kökcaldan	*Babası bozkurt Manas'tan*
	Arta tuugan kabılan:	*Üstün doğmuş kaplan:*
	«Kiyseñ kiyip algın» – dep,	*«Giyersen giyiver» diye*
	Çeçip berdi buulumdu,	*Çıkarıp verdi kaftanı,*
	«Minseñ minip algın» – dep,	*«Binersen biniver» diye*
74740	Tüşüp berdi Buuruldu.	*İnip verdi Buurul'u.*
	«Berdim» dep oozdon çıkkanda,	*«Verdim» sözü ağzından çıkınca,*
	Beren çoroñ toktoybu,	*Yiğit çoron durur mu,*
	Çurkap tura kalışıp,	*Koşup ayağa fırlayıp,*
	Arday bolgon Buuruldun	*Nar devesi gibi Buurul'un*
	Çılbırına cabışıp,	*Yularına yapışıp,*
	Etine kelgen nar Buurul	*Etine gelmiş nar Buurul,*
	Erigip turgan soyulgur,	*Canı sıkılıp duran, o boğazlanasıca,*
	Abası beri col cürüp,	*Ağası beriye yol alıp*
	Açuu terin alıptır,	*Acı terini almış,*
74750	Eerin alıp caydaktap,	*Eyerini alıp çıplak bırakıp,*
	Sarı celge salıptır,	*Tatlı yele salıvermiş,*
	Munu menen cılasıñ	*Böylece o soylu hayvan*
	Etine kelip kalıptır.	*Tam etine, kıvamına gelmiş.*

Cal-kuyrugu suyulup,
Etine kelip tüktöyüp,
Bölökçö tür burulup,
Asmandı karap toktoboy,
Ar ustukan-söögü
Cımıyıp boygo cıyılıp.
Uçkan kuş menen carışıp,
Karmagan menen alışıp,
Kazı aluuçu boor et
Kalgan eken kımpıyıp,
Okuranıp zırgıtıp,
Oynop turat cılasıñ,
Tumşuk menen balanı
Tebeteydey ırgıtıp.
Kozgolbogon er Semeñ,
Atadan artılta tuugan er emeñ:
«Ay-ay, çoçko kantet – dep,
Etine kelgen tabı – dep,
Eeligip kalgan çagı» – dep,
Bala töröñ barbayıp,
Basıp bardı buudanga.
Özü karmap dardayıp,
Bılkıldatpay buudandı
Mıktap karmap turganda,
Külçoro barıp at tokup,
Şamdagayı bir kança
Şapa-şupa bat tokup,
Bulgaarı terdik, kök tokum
Burbay salıp üstünö,
Almambet kılgan Akkañkı,
Semeteyge çak kañkı
Aldıñkı kaşı ak altın,
Kötkü kaşı çılk kümüş,

Eki kaşı en temir,
Eñişke minse kebelbes,
Eptep kılgan Akkañkı,
Kuyuşkanın kıskartıp,
Basmayılın uzartıp,

Yelesi kuyruğu seyrelip,
Etine gelip tüylenip,
Bambaşka bir görünüşe bürünüp,
Göğe bakıp durmadan,
Her eklemi, her kemiği
Derlenip toparlanıp bedene sinmiş.
Uçan kuşla yarışıp,
Tutanla boğuşup,
Kazı alınacak böğür eti
Sımsıkı derli toplu kalmış,
Kişneyip burnundan soluyup,
Oynayıp duruyor o soylu hayvan,
Burnuyla çocuğu
Börk gibi fırlatıp.
Yerinden oynamayan er Semeñ,
Babadan üstün doğmuş er değil mi:
«Ay ay, domuz ne yapıyor, diye,
Etine gelmiş kıvamı, diye,
Coşup kudurduğu çağı» diye,
Genç beyin kollarını gerip,
Yürüyüp vardı küheylana.
Kendi tutup gererek,
Küheylanı kımıldatmadan
Sımsıkı tutup dururken,
Külçoro varıp at eyerledi,
Çevikliği bir başka,
Çarçabuk eyerleyip,
Sahtiyan terlik, gök teyelti,
Döndürmeden üstüne koyup,
Almambet'in yaptığı Akkañkı,
Semetey'e denk eyer,
Ön kaşı ak altın,
Arka kaşı som gümüş,

İki kaşı has demir,
İnişe binse sarsılmaz,
Ustaca yapılmış Akkañkı,
Kuskununu kısaltıp,
Kolanını uzatıp,

Çap oloñun bek tartıp,
Töş oloñun uzartıp.
Abasınan Külçoro
Arbuudandı suradı,
Abası bere salgan soñ,
Altın taman üzöñgü
Arbuudandın üstünö
Teppey ırgıp çuradı,
Kan çıçkan bala turabı.
Buulumdu kiyip algan soñ,
Buuruldu minip algan soñ,
Körsö köñül bölünüp,
Kökcal tuugan Külçoro
Semeteydey körünüp,
Bastırıp bala ketkende,
Kolun bulgap bakırıp,
Korcoñdop töröñ çakırıp:
«Bolcop ukkun sözümdü
Közü sokur bolot – dep,
Moldo kıldım özüñdü.
Senin dars okugan sabatıñ,
Buurul menin kanatım.
Taştuu cerde tarta bar,
Talaa cerde kezikse
Akundun kızı Çürökkö
Salam-duba ayta bar.
Caştık kılıp karaanım,
Kuzgun körsöñ kuubagın,
Kup etinde soyulgur
Kurguyga butun malbasın,
Kolun suurup albasın.
Otuz kelin, otuz kız,
Ortosunda Ayçürök
Kologoylop barbasın,

«Kokuydun aksak atı» – dep,
Şıldıñ kılıp kalbasın,
Bıyagına sak bolgun.
Tentek eleñ Külçoro

Yan kolanını sıkı çekip,
Göğüs kolanını uzatıp.
Ağasından Külçoro
Nar küheylanı istedi,
Ağası hemen verince,
Altın tabanlı üzengiye
Basmadan nar küheylanın üstüne
Sıçrayıp atlayıverdi,
O gözü kara oğlan durur mu.
Kaftanı giydikten sonra,
Buurul'a bindikten sonra,
Gören gönlü bölünüp,
Bozkurt doğmuş Külçoro
Semetey gibi görünüp,
Çocuk sürüp gittiğinde,
Elini sallayıp bağırıp,
Sarsıla sarsıla beyin seslenip:
«İyi belle, dinle sözümü,
Gözü kör olur diye
Seni molla ettim, okuttum.
Senin ders okuyan okumuşluğun,
Buurul benim kanadım.
Taşlı yerde dizgin çekerek git,
Kır yerde rastlarsa,
Akun'un kızı Çürök'e
Selam dua söyleyerek git.
Gençliğe kapılıp, gözbebeğim,
Kuzgun görürsen kovalama,
Tam etinde o boğazlanasıca,
Uçuruma ayağını daldırmasın,
Ayağını burkup çıkarmasın.
Otuz gelin, otuz kız,
Ortalarında Ayçürök,
Yanlarına paldır küldür varmasın,

«Zavallının topal atı» diye
Alay edip durmasınlar,
Bu yanına dikkatli ol.
Yaramazdın Külçoro,

Tegi külük buudandı
Karga körsöñ kuubagın
Astıñdagı nar Buurul
Kayran canın ayabay
Katuu çurkap albasın,
Iyinge butun salbasın,
Butun suurup albasın,
Keçüüdögü kızdarga
Kercektep aksap barbasın,
Kenendin aksak atı – dep,
Keçüüdögü kız-kelin,
Şıldıñ kılıp kalbasın.
Aldeylegen calgızım,
Akolpok berdim kiyip bar,
Nar buudan berdim minip bar.
Altı san kara coo çıksa,
Işınbay coogo tiyip bak,
Menin aytkanım uşu bilip bak.
Köñülü çögöt buşman köp,
Cerden keleer duşman köp,
Adırı uuru too da köp,
Añdışıp cürgön coo da köp,
Çalkagı biyik cer da köp,
Çalışa turgan er da köp,
Keçigip kalsañ camanat,
Buurul at saga amanat!
On ekide bala eleñ,
Kalaymandı baştaba,
Astında mingen atı cok,
Üstündö kiygen tonu cok,
Kalcaytıp abañ töröñdü
Uşu cerge taştaba!
Aşıgıp cürüp Külçorom,
Akundun şaarın çalıp kel,
Ayçürök ceñeñ beybaktan

Soyu yürük küheylanı,
Karga görürsen kovalama,
Altındaki nar Buurul
Canını hiç esirgemeden
Fazla sert koşmasın,
İn deliğine ayağını sokmasın,
Ayağını burkup çıkarmasın,
Geçitteki kızlara
Sekerek topallayıp varmasın,
«Kenen'in topal atı» diye
Geçitteki kız gelin
Alay edip durmasın.
Ninniyle büyüttüğüm biriciğim,
Akolpok'u verdim, giyip git,
Nar küheylan verdim, binip git.
Altı bölük kara düşman çıkarsa,
Yılmadan düşmana girmeye bak,
Benim dediğim budur, bilmeye bak.
Gönlü çökük kederli çok,
Yerden gelecek düşman çok,
Engebesi hırsız dağ da çok,
Pusuda bekleşen düşman da çok,
Sırtı yüksek yer de çok,
Çarpışacak er de çok,
Gecikirsen kötüye varır,
Buurul at sana emanet!
On ikisinde çocuktun,
Kargaşayı başlatma,
Altında bineceği atı yok,
Üstünde giyeceği kürkü yok,
Ağanı, beyini öylece çıplak
Şuracıkta bırakma!
İvedi davranıp Külçorom,
Akun'un şehrini yoklayıp gel,
Ayçürök yengen zavallıdan

Akşuñkar surap alıp kel!
Taştap ketseñ camanat,
Taalayluu ceñeñ beybaktan

Akşuñkar'ı isteyip alıp gel!
Bırakıp gidersen kötü olur,
Bahtlı yengen zavallıdan

Kulan menen kuuşkan,
Ak şuñkar suraym amanat!»
Kız Saykaldın Algara
Aytıp Semeñ turganda
Toktolboy bala oktolup,
Semeteydin canınan
Anı-munu degiçe,
Közdön kayım cok bolup.
Buuruldu minip bulkuntup,
Bu canıbar Buurul at
Burulbastan Külçoro
Eri elgöndöy culkuntup,
Ayta-buyta degiçe,
Açıp közdü cumguça,
Şay koldogon er Çoro
Agınektin belinen
Aşa koyup aduulap,
Adis bolgon kişiçe
Astındagı Buuruldu
Abayı menen cabuulap,
Kızıgın körsöñ balanın
Kızıl Buurul at minip,
Kılıgı başka Buuruldun
Kıl kuyrugun çart tüyüp,
Semeteydin arbuurul
Ebelek çöpkö semirgen,
Semirgeni sümbödöy,
Bul canıbar Buuruldun
Sekirgeni bürgödöy.
Körgöndün canı küygöndöy,
Erkeletip er Manas
Caynagan cakşı kökülü
Közünö çenep tüygöndöy.
Çatkayagı kolottoy,
Mañdayında kaşka tiş
Taptap koygon bolottoy.
Tuyagı zor çaraday,
Art cagında soorusu,
Erkin catkan talaaday.

Kulanla kovalaşan,
Ak sunguru isterim, emanet!»
Kız Saykal'ın Algara'sı,
Semeñ böyle söyleyip dururken,
Çocuk duraksamadan atılıp,
Semetey'in yanından,
Şunu bunu deyinceye dek,
Gözden kayboluverdi.
Buurul'a binip silkindirip,
Bu canım hayvan Buurul at,
Hiç dönmeden Külçoro,
Eri coşmuş gibi şahlandırıp,
Şunu bunu deyinceye dek,
Göz açıp kapayıncaya dek,
Erenlerin koruduğu er Çoro,
Agınek'in belinden
Aşıp geçip hızlanıp,
Usta olmuş kişi gibi
Altındaki Buurul'u
Özenle abasıyla örtüp,
Şu çocuğun hoşluğuna bak,
Kızıl Buurul ata binip,
Huyu başka Buurul'un
Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümleyip,
Semetey'in nar Buurul'u
Ebelek otuyla semirmiş,
Semirmişi sırım gibi,
Bu canım hayvan Buurul'un
Sıçraması pire gibi.
Görenin canı yanar gibi,
Er Manas nazlayıp,
Işıl ışıl güzel perçemini
Gözüne göre ölçüp düğümlemiş gibi.
Apışlığı vadi gibi geniş,
Ön tarafında parlak dişi
Dövülüp tavlanmış çelik gibi.
Tırnağı koca çanak gibi,
Ard yanında sağrısı
Özgür uzanan bozkır gibi.

Mında tuudum degen ene cok,
Bukardın kanı suragan.

Burada «doğurdum» diyen ana yok,
Bukar'ın hanı istemişti onu.

Tuudurdum degen ata cok,
Cel kayıptın balası,
Tulpar menen tuuşkan.
Çuu ukkanda şaşpagan,
Kulak tungan ok bolso,
Bir izin kata baspagan.
Kayıptan bölök başka öskön,
Bugu cürbös taşka öskön.
Toonun başın sıdırgan,
Tokson külük eerçitip,
Kança cerdi kıdırgan.
Kayıp menen caylaşkan,
Kulan menen karmaşkan.
Arday bolgon Buuruldun
Bar müçösün suraba,
Altı ay minse arıbas,
Adırga salsa oyubas,
Altımış asıy bolguça,
Azuusun çaykap karıbas.
«Eer kaçkı bolot» – dep,
Moynuna arkan süyrötkön,
«Kolu kolo* bolot» – dep,
Adırmak cayga üyrötkön.
Tay kezinde Buuruldun
Moynuna tumar taktırgan,
Sınçılar sınap caktırgan,
Kazına calga baktırgan.
Keçee başına ükü tagıluu.
Manasta Buurul turganda
Buguday moynun buragan,
Buta boyu añ kelse,
Buydalbastan çuragan.
Buudandıgın bilgen soñ
Buttap altın bul berip,

«Doğurttum» diyen ata yok,
Yel perisinin yavrusu,
Tulpar ile kardeş doğmuş.
Gürültü duyunca şaşırmayan,
Kulak sağır eden ok sesi olsa,
Bir izini yanlış basmayan.
Kayıptan ayrı, başka büyümüş,
Geyiğin yürümediği taşta büyümüş.
Dağın başını sıyırıp geçen,
Doksan yürüğü peşine takıp,
Nice yeri dolaşan.
Kayıplarla yaylaşan,
Kulanla boğuşan.
Nar devesi gibi Buurul'un
Her uzvunu hiç sorma,
Altı ay binilse yorulmaz,
Engebeye sürülse oyulmaz,
Altmış yaşına gelene dek
Azı dişini sallayıp kocamaz.
«Eyer kaçırır olur» diye
Boynundan urgan sürütmüşler,
«Ayağı kolo olur» diye*
Engebeli yerlere alıştırmışlar.
Tay çağında Buurul'un
Boynuna muska taktırmışlar,
Sınayıcılar sınayıp beğenmişler,
Hazine yemiyle baktırmışlar.
Daha dün başına puhu tüyü takılıymış.
Buurul Manas'ta dururken,
Geyik gibi boynunu buran,
Ok atımı boyu hendek gelse,
Duraksamadan atlayan.
Küheylanlığını bildikten sonra,
Batman batman altın bedel verip,

Suraganga berbegen,

İsteyene vermemişler,

Bermek tursun Buuruldu
Beydaarat kişi minbegen.
Arkarday moynun buragan,
Arkan boyu añ kelse,
Aynıbastan çuragan.
Ar ekenin bilgen soñ
Ak cambıdan bul berip,
Ar kaysı kandar suragan.
Aybanattan bir başka
Kanatı bar Buuruldun
Kay corugun aytalı,
Kırk künçülük col bolso
Kılt etip suu içpegen,
Kıyın çuñkur añ bolso,
Caza basıp tüşpögön.
Öküm külük buudandı.
Arday bolgon Buuruldu
Uçtubu dep tañ kalıp.
Arkıratıp çuratıp,
Tamanı cerde tarsıldap,
Candı Kuday caratat,
Kara bolot oozduk
Canagı bala Külçoro
Kömköydö karsıldap,
Ürgönçkö cürüp baratat.
Basıp ötkön cerleri
Aşıp-şaşıp Külçoro
Erte sözü keç bolup,
Ertelep cetip baruuga,
Eki közü tört bolup,
Belge çıga kelgende,
Berendin cayın suraba,
Kayıp sınduu Buuruldu
Kara caak ak kamçı
Karmay kalıp imerip,
Kañ dedire Külçoro
Tomukka tartıp ciberip,
Burulbay kamçı tiygende,
Buta atımga Buurul at

Vermek şöyle dursun, Buurul'a
Abdestsiz kişi binmemiş.
Arkar gibi boynunu buran,
Urgan boyu hendek gelse,
Caymadan atlayan.
Nar soylu olduğunu bildikten sonra,
Ak külçeden bedel verip,
Her bir han istemiş.
Hayvandan bambaşka,
Kanadı olan Buurul'un
Hangi hünerini söyleyelim,
Kırk günlük yol olsa
Bir yudum su içmeyen,
Çetin çukur hendek olsa,
Yanlış basıp düşmeyen.
Hükmü yaman yürük küheylanı.
Nar devesi gibi Buurul'u,
Uçtu mu diye şaşakalıp.
Homurdatıp dörtnala koşturup,
Tabanı yerde takırdayıp,
Canı Tanrı yaratır,
Kara çelik gem,
O çocuk Külçoro,
Gırtlağında şakırdayıp,
Ürgönç'e doğru sürüp gidiyor.
Basıp geçtiği yerler öyle,
Aceleyle Külçoro,
Erken sözü geç olup,
Erkenden yetişip varmaya,
İki gözü dört olup,
Bele çıkıp geldiğinde,
Yiğidin halini hiç sorma,
Kayıp soylu Buurul'a,
Kara kayış ak kamçıyı
Kavrayıp çevirip,
Şaklatarak Külçoro
Diz kapağına çekip vurunca,
Kamçı sapmadan değince,
Bir ok atımı boyunca Buurul at

Butun süyröp basalbay,	*Ayağını sürüyüp yürüyemeyip,*
Buta atımdan ötköndö	*Ok atımını geçtiğinde*
Buudandıgın bilgizip,	*Küheylanlığını belli edip,*
Butun cerge tiygizip,	*Ayağını yere değdirip,*
Celgenine cel cetpey,	*Yelişine yel yetişmez,*
Baskanına mal cetpey,	*Yürüyüşüne hayvan yetişmez,*
Eñkeyiştep çurkasa,	*İnişte koşarsa,*
Eliktey kolu sayılıp,	*Karaca gibi ön ayakları saplanıp,*
74990 Ör tayana bergende	*Yokuşa dayandığında*
Cal-kuyrugu cayılıp,	*Yelesi kuyruğu yayılıp,*
Budur-budur cer kelse,	*Engebeli engebeli yer gelse,*
Butu cerge ilinbey,	*Ayağı yere ilişmeden,*
Ör tayana bergende	*Yokuşa dayandığında*
Öküm külük buudandın	*Hükmü yaman yürük küheylanın*
Kay cürüşü bilinbey.	*Hangi yürüyüşü olduğu bilinmeden.*
Kulanday kulak capırıp,	*Kulan gibi kulak yatırıp,*
Kuyunday cerdi sapırıp,	*Kasırga gibi yeri savurup,*
Adır-küdür cer kelse,	*İnişli çıkışlı yer gelse,*
75000 Art cagın topon çañ alıp,	*Ard yanını toz duman alıp,*
Dünüyö köçüp sandalıp,	*Dünya göçüp savrulup,*
Üstündögü Çoroñuz	*Üstündeki Çoronuz,*
Kemegedey oyulup,	*Ocak çukuru gibi oyulup,*
Sürülö tiygen tuyagı	*Sürtünüp değen tırnağı*
Kemer bolup soyulup.	*Yalıyar gibi soyulup.*
Baskan ceri bırkırap,	*Bastığı yer paramparça olup,*
Colum üydöy dañkanı	*Küçük çadır kadar kesekler,*
Colu katkan balanın	*O bahtı katı çocuğun*
Töbösündö çırkırap.	*Tepesinde vınlayıp.*
75010 Tanoosunan çıkkan buu	*Burun deliğinden çıkan buhar*
Kol ıştıktay burkurap,	*El körüğü gibi buram buram tütüp,*
Tuyakka tuura tiygen taş	*Tırnağa denk gelen taş*
Kıñ-kıñınan bölünüp,	*Çatır çutur bölünüp,*
Kıyrap catat çırkırap.	*Çınlayıp paramparça yatmakta.*
Arkarday arış uzartıp,	*Arkar gibi adımını uzatıp,*
Ay canıbar Buurul at	*Ah o canım hayvan Buurul at,*
Kulcaday közün kızartıp,	*Yaban koçu gibi gözünü kızartıp,*
Kökülün kökkö zırgıtıp,	*Perçemini göğe savurup,*
Tuyagın cerge mılgıtıp,	*Tırnağını yere gömercesine vurup,*

75020	Cer aylanıp zakımdap,	*Yer dönüp ufuk titreşip,*
	Cetüüçü cerge cakındap,	*Varılacak yere yaklaşıp,*
	Üstündögü Çoronun	*Üstündeki Çoro'nun,*
	Katuu çurkap algandan	*Sert koşusundan ötürü*
	Könülü aynıp bölünüp,	*Gönlü bulanıp bölünüp,*
	Tal cibektey kuyrugu	*Dal ipek gibi kuyruğu*
	Tal-tal bolup oşondo	*Tel tel olup o zaman*
	Arkasınan körünüp,	*Ardından görünüp,*
	Körsöñ Buurul dırkırap,	*Görsen Buurul hızla akıp,*
	Körünbösö kök tütündöy burkurap,	*Görünmese gök duman gibi tütüp,*
	Semeteydey tuugandı!»	*Semetey gibi kardeşi!»*
75030	Aranday oozu açılıp,	*Ağıl kapısı gibi ağzı açılıp,*
	Karap tursa buudandın	*Bakıp dursan küheylanın*
	Kan aralaş ak köbük	*Kan karışık ak köpüğü*
	Omuroodo çaçılıp.	*Göğsünde saçılıp.*
	Eñkeyiştep cügürsö,	*İnişte koşarsa,*
	Aybandan bölök canıbar	*Hayvandan başka bir yaratık,*
	Uçkan kuş menen carışıp,	*Uçan kuşla yarışıp,*
	Çaraday bolgon tört tuyak	*Çanak gibi dört tırnağı,*
	Eti kızıp algan soñ	*Eti kızıştıktan sonra,*
	Bir-birine kagışıp,	*Birbirine tokuşup,*
75040	Üstündögü Külçoro	*Üstündeki Külçoro,*
	Arday bolgon Buuruldun	*Nar devesi gibi Buurul'un*
	Oozu menen alışıp,	*Ağzıyla boğuşup,*
	Okoro tüygön ak tizgin	*Sımsıkı düğümlenmiş ak dizgin*

İKİNCİ BÖLÜM

Taşkın Sular ve Ay Yüzlü Gelin: Ürgönç Düğünü

Celmoguz soyundan gelen, yedi kez Kızır değmiş Ayçürök, öfkeli bahadır boğulmasın diye ırmağı kurutup dondurur; Semetey Zulpukor'la selin kalanını yarar, Külçoro'yu haşlar, sonra beşik kertmesi hakkını haykırıp Ayçürök'e el uzatır. Kızın vakarlı çekinişine öfkelenen bey ağza alınmaz hakaretler savurur; Ayçürök de sadakatle geçen bekleyişini, geri çevirdiği Buyanbek, Ümötöy, Coşo, Muradıl ve Koñurbay gibi talipleri sayıp döker. İki çoronun araya girmesiyle küskünlük barışa döner: ırmak boyunda toy kurulur, Ayçürök yirmi beş kişilik kafileyi iz belli etmeden gizlice Kara-Şaar'daki ak sarayına götürür ve seksen kız, seksen yiğidin katıldığı görkemli düğünle Semetey'e kavuşur. Fakat mutluluğun üstüne kara bulut çöker: verilen yedi günlük mühlet dolmuş, Şıgay oğlu Çınkoco ile Cediger'in Toltoy'u Ayçürök'ü istemek için ucu bucağı görünmez orduyla Akun Han'ın şehrini kuşatmıştır; hatip Acıbay ile yaman Tümönbay, hediye sürüleriyle elçiliğe çıkar.

KÜNYE — KEY FACTS

- Ayçürök, Semetey'in yiğidini sınamak ve Çınkoco ile Toltoy'dan öç almak için büyü gücüyle Ürgönç ırmağını korkunç bir taşkına çevirir.
- Külçoro "Manas!" narasıyla sele atılır; kırk çilten, Hızır İlyas ve zümrüdüankanın desteğiyle karşı kıyıya sağ salim çıkar.
- Ayçürök gerçeği itiraf eder: Çaçıkey konukluk dileğini geri çevirince Akşuñkar'ı Ala-Köl'den yem olarak kaçırmıştır.
- Külçoro'yu Ayçürök'le oynaşırken dürbünden gören Semetey kıskançlıktan deliye döner; Ayçürök ise ırmağı dondurup kurutarak onun boğulmasını önler.
- Kavga eden çifti Kançoro Semetey'i, Külçoro Ayçürök'ü yatıştırarak barıştırır; Kara-Şaar'daki ak sarayda seksen kız ve seksen yiğitle büyük düğün kurulur.
- Yedi günlük mühlet dolunca Çınkoco ile Toltoy'un ordusu Akun Han'ın şehrini kuşatır; Acıbay ile Tümönbay kırk kızıl deve ve seksen sekiz boz deveyle elçiliğe gönderilir.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
KÜLÇORO TAYBUURUL MENEN ÜRGÖNÇTÜN SUUSUN KEÇIP, AYÇÜRÖKKÖ COLUKKANI.	*KÜLÇORO'NUN TAYBUURUL İLE ÜRGÖNÇ'ÜN SUYUNU GEÇİP AYÇÜRÖK'E KAVUŞMASI.*
ÜRGÖNÇTÜN KÖRÜNÜŞÜ	*ÜRGÖNÇ'ÜN GÖRÜNÜŞÜ*
Karasa közgö ilinbey,	*Baksa da göze ilişmez,*
Tumandagan Çorogo	*Sise bürünmüş Çoro'ya*
Kaysı ekeni bilinbey.	*Hangisi olduğu bilinmez.*
Çay kaynatım bolguça,	*Bir çay kaynayası vakitte,*
Çaalıgıp kalgan kişiçe,	*Yorgun düşmüş kişi gibi,*
Çaçıp közdü açalbay,	*Gözlerini fal taşı gibi açamadan,*
Ce cüröktü cakşı basalbay,	*Yüreğini de bir türlü bastıramadan,*
Añ-tañ kalıp turganda	*Şaşkın hayran dururken*
Toosu biyik dooldap,	*Dağı yüce, uğuldayıp,*
Toktolup Çoro karasa,	*Duraklayıp Çoro baksa,*
Tartalbay kolu karışıp,	*Çekemez oldu, eli kasılıp,*
Bul anık kayıp soyulgur,	*Bu apaçık kayıptan gelme, yüzülesice,*
Aşkere çurkap alıptır:	*Besbelli koşup gitmişti:*
«Andıstap çurkap ketebi,	*«Azıp da koşar mı gider,*
Añgak-çönök cer kelse,	*Çukur çakır bir yer gelirse,*
Acalım böödö cetebi,	*Ecelim boş yere mi erişir,*
Amalım mintip ketebi?	*Çarem böyle mi tükenir?*
Körbödüm – dep Külçoro,–	*Görmedim – der Külçoro,–*
Tartalbay oozun baratat	*Ağzını çekemeden gidiyor*
Etine kelgen buudandı.	*Etine gelmiş küheylanın.*
Közü ketip alaktap,	*Gözleri fırıl fırıl bakınıp,*
Butu ketip salaktap,	*Ayakları sallanıp sarkıp,*
Oozu menen alışıp,	*Ağzıyla boğuşa boğuşa,*
Ketip barat Külçoro	*Gidiyor işte Külçoro*
Akkañkıga cabışıp.	*Akkañkı eyerine yapışıp.*
Alek bolup can menen,	*Canıyla helak olup,*
Bek alışıp Külçoro	*Sımsıkı tutuşup Külçoro*
Belgilüü Buurul mal menen.	*Namlı Buurul at ile.*
Ala kaçıp Arbuurul	*Alıp kaçıp Arbuurul*
Ak-Kıyanın oyuna,	*Ak-Kıya'nın düzlüğüne,*
Oyt berip tüşüp toktodu	*Ansızın atılıp inip durdu*

Çoñ Ürgönçtün boyuna. | *Büyük Ürgönç'ün boyunda.*
Kayıñ menen teregi | *Kayını ile kavağı*
Cel bolgondoy şooldap. | *Yel esmişçesine uğuldar.*
Kulak tunup düpüldöp, | *Kulak sağır olur güm güm vurup,*
Kuralıp agıp züpüldöp, | *Toplanıp akıp çağıldayıp,*
Atagı Ürgönç suu eken, | *Adı sanı Ürgönç suyu imiş,*
Üstü köbük buu eken. | *Üstü köpük, buğu imiş.*
Añtarılıp tögülüp, | *Altüst olup dökülüp,*
Tömön cagın karasa | *Aşağı yanına baksa*
Tört dayraday körünüp. | *Dört ırmak gibi görünüp.*
Töö örköç bolup kürküröp, | *Deve hörgücü olup gürleyip,*

Törösüngön Çoronun | *Beylik taslayan Çoro'nun*
Azat boyu dürküröp. | *Boyu posu ürperip.*
Boz çalma bolup ılaylap, | *Boz girdap olup bulanıp,*
Baatırsıgan Külçoro | *Yiğitlik taslayan Külçoro*
Kiyin tartıp Kudaylap. | *Geri çekilip Kuday'a yakarıp.*
Çoñ Ürgönçtü karasa, | *Büyük Ürgönç'e baksa,*
Tolup catat tamaşa. | *Temaşa dolup taşmakta.*
Oktos berip kürküröp, | *Şahlanıp ürküp gürleyip,*
Orto ceri şar agıp, | *Orta yeri şarıl şarıl akıp,*
Tegerenbey çoguu agıp, | *Dönmeden hep birden akıp,*
Deñizden kança çoñ agıp. | *Denizden kat kat büyük akıp.*
Ortosu opsuz şar agıp, | *Ortası ölçüsüz coşkun akıp,*
Çetinen üyör kar agıp, | *Kıyısından taşkın, kar akıp,*
Körgöndö köñül bölünüp, | *Görünce gönül bölünüp,*
Köl – dayraday körünüp. | *Göl – ırmak gibi görünüp.*
Kızıktı körsöñ mından kör | *İlginci göreceksen bundan gör:*
Caş balatı, karagay | *Genç ladin, çam ağacı*
Tübü menen suurulup, | *Kökünden sökülüp,*
Carga barıp urunup, | *Yara varıp çarpılıp,*
Cardın booru tuurulup, | *Yarın bağrı soyulup,*
Karap turup Külçoro | *Bakıp duran Külçoro'nun*
Zamanası kuurulup. | *Dünyası başına dar olup.*
Koktu, çap baarı coşulup, | *Dere, yamaç hepsi coşup,*
At agızçu tuura suu | *At sürükleyen enine sular*
Ar kaysı cerden soroktop, | *Her bir yerden fışkırıp,*
Miñ cerinen koşulup, | *Bin yerinden katılıp,*
Karagay menen sal agıp, | *Çamlarla sallar akıp,*

Kayıñ menen tal agıp,
Üyör bolup cıyılıp,
Çet-çetine urunup,
Körüp turgan Çoronun
«Kuday saktay körgün» – dep,
Ürgönçtün antip kirgeni
Keçmek tursun oşondo,
Zamanası kuurulup.
Üstünön köbük calbırap,
Tübü menen üydöy taş
Tügöl agıp kaldırap.
Kükük bolup küülönüp,
Küpüldöp agıp çoñ Ürgönç

Kayın ile söğüt akıp,
Taşkın olup yığılıp,
Kıyı köşesine çarpınıp,
Görüp duran Çoro
«Kuday, esirgeye gör» – deyip, Ürgönç'ün
böyle coşup kabarması
Geçmek şöyle dursun o anda,
Dünyası başına dar olup.
Üstünden köpük yalazlanıp,
Kökünden ev gibi taşlar
Hep birden akıp takırdayıp.
Gümbür gümbür güçlenip,
Güpül güpül akıp büyük Ürgönç

Eçen türdüü türdönüp.
Cer carılıp, car kulap,
Suunun baarı ılaylap,
Körüp turgan Külçoro
Cakasın karmap Kudaylap.
Üydöy bolgon boz çalma
Tüşüp ketip cuurulup,
Baykap turup Külçoro
Zamanası kuurulup.
Çetindegi serpilip akkan köbükkö
Çılbır salsa boyloboy,
Çıbırıp tülkü coyloboy,
Arkı öyüzgö Külçoro
«Çıgamın» dep oyloboy.
Tebilip çıkkan köbükkö
Arkan salsa boyloboy,
Adırın tülkü coyloboy,
Küçü menen Ürgönçtün
Celargı cürüp zooldap,
Tübü menen kayıñ-tal
Tügöl agıp dooldap.
«Keçemin» degen adamdın
Böyrögünön cetkidey
Kabıla tüşsö bul üyör,
Dal-dal kılıp ketkidey.

Nice türlü hallere bürünüp.
Yer yarılıp, yar yıkılıp,
Suların hepsi bulanıp,
Görüp duran Külçoro
Yakasını tutup Kuday'a sığınıp.
Ev gibi olan boz girdap
Düşüp gidip yoğrulup,
Gözleyip duran Külçoro'nun
Dünyası başına dar olup.
Kıyıda serpilip akan köpüğe
Yular atsa boy vermez,
Tilki süzülüp dolanamaz,
Karşı yakaya Külçoro
«Çıkarım» diye düşünemez.
Tepilip çıkan köpüğe
Urgan atsa boy vermez,
Kırlarında tilki dolanamaz,
Ürgönç'ün gücüyle
Yel esintisi vınlayıp geçip,
Köküyle kayın-söğüt
Hep birden akıp uğuldayıp.
«Geçerim» diyen adamın
Böğrüne erişecek gibi,
Bu taşkın çullanıverse,
Parça parça edip gidecek gibi.

Mõñgünün baarı buzulup,
Bölökçö agıp alıptır.
Caynap agıp tögülüp,
Karap tursa çoñ Ürgönç
Uşu turgan Çorogo
Calañkıçtay körünüp.
Kerettüü Çürök ceñeñiz
Kesirettüü Şurkuya
Kelerin bilip törönün
Baatır bolso al kökcal
Bastırıp suudan ötsün dep,
Korkok bolso kocoktop,
Kayra kaçıp ketsin – dep,

Buzulların hepsi bozulup,
Bambaşka akıp durmuştu.
Kaynaşıp akıp dökülüp,
Bakıp dursa büyük Ürgönç
Şurada duran Çoro'ya
Ecel zebanisi gibi görünüp.
Kerametli Çürök yengeniz,
Belalı güzel afet,
Beyin geleceğini bilip:
Yiğitse eğer o bozkurt
At sürüp sudan geçsin diye,
Korkaksa eğer sinip titreyip,
Geri kaçıp gitsin – diye,

Kayran Koco, Toltoydun
Kayratı bolso Semetey
Tübünö çoguu cetsin – dep,
Kayratsız bolso Semetey
Uşul akkan dayradan
Kayta kayra ketsin» – dep,
Ar akıldı köp oylop,
Erdigin sınap kaluuga,
Çınkoco menen Toltoydon
Ketpegen kegin aluuga,
Arabıça til okup,
Kündü caylap salıptır.
Mõñgünün baarı buzulup,
Bulaktar taşıp sızılıp,
Böksönün baarı möndürlöp,
Cakanın baarı camgırlap,
Çaptın baarı coşulup,
Çalkaktan akçu kaşka suu
Tuş-tuştan agıp koşulup.
Kararıp agıp kir bolup,
Kapçıgay menen bir bolup,
Sebebi bolup Çüröktön
Bok cıttanıp ılaylap,
Bolboy kirip alıptır.
Körgön adam Kudaylap,

Kayran Koco'nun, Toltoy'un
Gayreti varsa Semetey'in
Köklerine hep birden ersin – diye,
Gayretsizse eğer Semetey
Şu akıp giden ırmaktan
Dönüp geri gitsin» – diye,
Türlü düşünceyi çok düşünüp,
Erliğini sınayıp bilmek için,
Çınkoco ile Toltoy'dan
Gitmeyen öcünü almak için,
Arapça dua okuyup,
Büyüyle günü azdırıvermişti.
Buzulların hepsi çözülüp,
Pınarlar taşıp sızılıp,
Yamaçların hepsi dolu yağıp,
Etekleri baştan başa yağmurlanıp,
Bayırların hepsi coşup,
Yücelerden akan duru sular
Dört bir yandan akıp katılıp.
Kararıp akıp kirlenip,
Boğazlarla bir olup,
Sebebi Çürök'ten olup,
Pis pis kokup bulanıp,
Durmak bilmeden kabarıp taşmıştı.
Gören adam Kuday'a sığınıp,

Köbügü tolkup bölünüp,
Körüp turgan Çorogo
Calañkıçtay körünüp.
Suu körö elek Külçoro
Suunu körüp küyünüp,
Çoñ Ürgönçtü körgöndö,
Çoçup turdu kayran er
Amanat candan tüñülüp:
«Bul Ürgönçtü keçken can,
Kıstoo tartıp ölböybü,
Kıyamat cüzün körböybü!
Keçken kayta tartabı,
Kez bolgon aman kaytabı!
Calañkıçtay suu eken,

Köpüğü dalgalanıp bölünüp,
Görüp duran Çoro'ya
Ecel zebanisi gibi görünüp.
Su görmemiş Külçoro
Suyu görüp yanıp yakılıp,
Büyük Ürgönç'ü gördüğünde,
Ürperip durdu yiğit er,
Emanet candan umut kesip:
«Bu Ürgönç'ü geçen can,
Sıkışıp da ölmez mi,
Kıyamet yüzünü görmez mi!
Geçen geri döner mi,
Rast gelen sağ kalır mı!
Ecel zebanisi gibi suymuş,

Abam Semeteyge ceteyin,
Suusu kıyın eken dep,
Abama aytıp keteyin».
Bura tartıp Külçoro,
Buuruldun oozun burdu emi,
Bul Ürgönçtün cer-suusun
Burulup karap turdu emi.
Canıbarım çoñ Ürgönç,
Calbıragı cargaktay,
Kara kurtu barmaktay,
Keskeldirik cılanday,
Cılandarı ceti kulaç arkanday,
Alda-taala kuduret
Can caratkan ar kanday.
Çırpıktarı çınarday,
Çımçıktarı ularday,
Baltırkanı bilektey,
Maraldarın karasañ
Mala kaşka inektey,
Elkin catkan cer eken,
Alması bışıp köñ bolgon,
Ar türdüü kızık cer bolgon.
Añ-tañ kalıp Külçoro
Arkı öyüzün karasa,

Ağam Semetey'e varayım,
Suyu pek çetinmiş diyeyim,
Ağama söyleyip gideyim».
Dizgin çevirip Külçoro,
Buurul'un ağzını döndürdü işte,
Bu Ürgönç'ün yerini suyunu
Dönüp seyre daldı işte.
Güzelim canavarım büyük Ürgönç,
Yaprakları tirşe gibi,
Kara kurdu başparmak gibi,
Kertenkelesi yılan gibi,
Yılanları yedi kulaç urgan gibi,
Allahu Taala kudretiyle
Türlü türlü can yaratmış.
Fidanları çınar gibi,
Kuşçukları ular gibi,
Baldıranı bilek gibi,
Marallarına bakarsan
Alnı akıtmalı inek gibi,
Başıboş uzanıp yatan yermiş,
Elması pişip yere dökülmüş,
Türlü türlü ilginç yer olmuş.
Şaşıp kalıp Külçoro
Karşı yakasına bakınca,

	Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
75230	Oyun baştap catpaybı,	*Oyun kurmuş değil mi,*
	Ortosunda Ayçürök	*Ortalarında Ayçürök*
	Kızgaldaktay kılaktap,	*Gelincik çiçeği gibi salınıp,*
	Kınama beşmant, sup köynök	*Dar beşmet, has ipek gömlek,*
	Kıyın suluu beybaktın	*Emsalsiz güzel dilberin*
	Etegi çıgıp bulaktap,	*Eteği çıkıp dalgalanıp,*
	Akundun kızı Ayçürök	*Akun'un kızı Ayçürök,*
	Başında altından kılgan takıya,	*Başında altından yapılma takke,*
	Dünüyödöy körünöt,	*Dünyalar değer görünür,*
	Akundun kızı şurkuya.	*Akun'un kızı afet.*
75240	Ayday suluu Çüröktün	*Ay gibi güzel Çürök'ün*
	Kaysı dartın aytalı.	*Hangi derdini söyleyelim.*
	Kara cerge kar tamsa,	*Kara yere kar düşse,*
	Kardı kör da, etin kör,	*Karı gör de tenini gör,*
	Kar üstünö kan tamsa,	*Kar üstüne kan damlasa,*
	Kandı kör da, betin kör,	*Kanı gör de yüzünü gör,*
	Şekerdi kör, sözün kör,	*Şekeri gör, sözünü gör,*
	Çolpondu kör, közün kör,	*Çolpan'ı gör, gözünü gör,*
	Beli kınday, beti ayday,	*Beli kın gibi, yüzü ay gibi,*
	Belgilüü suluu şurkuya.	*Namlı güzel afet.*
75250	Basa tüşüp carkıldap,	*Salınıp yürüyüp parıldayıp,*
	Altındagan tumarça,	*Altınlanmış muskalık,*
	Omuroodo kalkıldap.	*Göğsünde salınıp durur.*
	Kız-kelinçek canaşa,	*Kızlar gelinler yan yana,*
	Kıyını Çürök içinde	*En yamanı Çürök içlerinde,*
	Kılıp catat tamaşa,	*Eğlence edip dururlar,*
	Külküsü kündü batırıp,	*Gülüşü günü batırıp,*
	Tamaşa tañdı atırıp,	*Eğlencesi tanı attırıp,*
	Selkinçektin artınan	*Salıncağın ardından*
	Şabıyat oyun salıptır,	*Şabıyat oyununu kurmuşlar,*
75260	Kız-kelinder aralaş	*Kızlar gelinler karışık*
	Kızışıp oynop kalıptır.	*Kızışıp oynayıp durmuşlar.*
	Kelinderden Kermekaş,	*Gelinlerden Kermekaş,*
	Keptüü suluu Karaçaç	*Endamlı güzel Karaçaç,*
	Kızdın başı Kınımcan,	*Kızların başı Kınımcan,*
	Kıyın suluu Tınımkan.	*Yaman güzel Tınımkan.*
	Sugatçının sugalak,	*Suvatçının açgözü,*

Al kızdardın içinde
Aştıkçının Birmoyun,
Oymok ooz Oyumkan,
Oşonço kızdın içinde
Oydologon Kanımcan
Boto közdüü Bolpokan,
Bolbogon suluu Kanımcan.
Koşoloñduu ceñeñdin
Kol artkanı Kolkunay,
Koşoktoşup Altınay,
Keñeşkeni Kermekaş,
Kerilişe basışkan,
Keptüü suluu Karakaş.
Özü bala sekelek,
Örümgö çaçı cete elek,
Kızıl köynök, ayça bel,

O kızların içinde
Ekincinin kızı Birmoyun,
Yüksük ağızlı Oyumkan,
Onca kızın içinde
Oynak salınan Kanımcan,
Deve yavrusu gözlü Bolpokan,
Eşi bulunmaz güzel Kanımcan.
Alaylı yengenizin
Koluna girdiği Kolkunay,
Yanaşıp yürüyen Altınay,
Danıştığı Kermekaş,
Gerine gerine yürüyen,
Endamlı güzel Karakaş.
Kendisi çocuk, körpecik,
Saçı örgüye ermemiş,
Kızıl gömlekli, ince belli,

Kılpıldagan suluudan
Kıyın cıynap alıptır.
Kızık çınar kayıñga
Selkinçekti salıptır.
Berizattay körünüp,
Kayran Çürök baş bolup,
Otuz kelin, otuz kız
Oyun baştap alıptır,
Ortosunda ceñekeñ
Oynop külkü salıptır
Belgilüü Çürök baş bolup
Körüp turgan Çoronun
Köñülü ketip bölünüp,
Kız körbögön Külçoro
Kızdı körüp kızıgıp,
Dümöktü çoguu baştadı,
Kızıl Buurul at menen
Kıygaçtatıp Külçoro
Kıyın kirgen Ürgönçkö
Kirip kete taştadı.
Kızdı körüp Külçoro,
Kız körbögön soyulgur

Süzülüp salınan güzellerden
Nicesini toplayıp almış.
Görklü çınar kayına
Salıncağı kurmuşlar.
Peri kızı gibi görünüp,
Canım Çürök baş olup,
Otuz gelin, otuz kız
Oyuna başlamışlar,
Ortalarında yengeniz
Oynayıp kahkaha salmış,
Namlı Çürök baş olup,
Görüp duran Çoro'nun
Gönlü gidip bölünüp,
Kız görmemiş Külçoro
Kızı görüp imrenip,
Kargaşayı hep birden başlattı,
Kızıl Buurul at ile
Çaprazlama sürüp Külçoro
Azgın kabarmış Ürgönç'e
Dalıp gitmeye davrandı.
Kızı görüp Külçoro,
Kız görmemiş yüzülesice,

Kıdırata karabay,
Kıyın kirgen Ürgönçtön
Kılça canın ayabay.
Kızırkanıp kızdarga,
Öyüzdögü köp kızga,
Tañ-tamaşa oyunga
Batpay turgan cer beken,
Selkinçek oynop turganda
Serpilişip kızdarga
Catpay turgan cer beken!
Selkinçekti koyuşup,
Şabiet oyun salışıp,
Kız-kelinçek aralaş
Kıyın Çürök baş bolup,
Kıyın oynop alışıp,
Koşomat kılıp Çürökkö,
Kozgoloñ tartıp tüş aytıp,

Çevresine bakınmadan,
Azgın kabarmış Ürgönç'ten
Kıl kadar canını esirgemeden.
Kızlara göz koyup,
Karşı yakadaki nice kıza,
Şen şakrak oyuna
Sığılmaz bir yer miymiş,
Salıncakta oynaşırlarken
Savrulup salınan kızlara
Varılmaz bir yer miymiş!
Salıncağı bırakıp,
Şabiet oyununu kurup,
Kızlar gelinler karışık,
Yaman Çürök baş olup,
Coşkuyla oynaşıp,
Çürök'e yaranmak için,
Ortalığı coşturup düş anlatıp,

Bayagı şooduragan Akılay
Corugu cakşı iş aytıp:
«Kagılayın eceler,
Kadır tabar ceñeler,
Tündö catıp tüş kördüm,
Tüşümdö cakşı iş kördüm.
Kara çaar kabılan
Kalaanın için coylodu,
Kars etip itter koybodu.
Çolok kökcal arslan
Ooganga kelip çamındı,
Oşondoy ırıs tabıldı.
Karşı aldınan çıgam – dep,
Katılgan coolor kıyradı,
Kara çaar kabılan uşu eken – dep,
Küyöö kelip kalganı!»
Oogandın curtu sıyladı.
Bul emine boluçu?
Kiçüü siñdi, uluu ece
Bul tüşümdü coruçu?!
Alp kara kuş-zumuruk

O bildik şen şakrak Akılay
Yorumu hayırlı bir iş söyleyip:
«Kurban olayım ablalar,
İtibar bulası yengeler,
Gece yatıp düş gördüm,
Düşümde hayırlı iş gördüm.
Kara benekli kaplan
Kalenin içinde dolandı,
İtler bir kez olsun havlayıp dokunamadı.
Güdük kuyruklu bozkurt arslan
Afgan iline gelip atıldı,
Öylece kısmet bulundu.
Karşısına çıkarım – diye,
Sataşan düşmanlar kırıldı,
Kara benekli kaplan bu imiş – diye,
Güvey gelip durmuş işte!»
Afgan'ın yurdu ağırladı.
Bu nedir, ne ola ki?
Küçük kız kardeş, ulu abla,
Bu düşümü yorsana?!
Alp kara kuş – zümrüdüanka

Asmandan arbayıp butun salıptır,
Süyünçülöp bakırıp.
Kaarına toktoboy,
Kamap catkan cediger
Kargaça kaçıp kalıptır,
Biri miñ adamdık kırk kişi
Bul Oogandın şaarına
Ordonu mıktap salıptır,
Bet algan cagın alıptır,
Bul emine boluçu?
Bul tüşümdü coruçu!
Akılay mintip turganda,
Kınımcan kapır kep baştayt:
Al kara çaar kabılan
Kan cezdem Semeteydin özü eken,
Oyrottu buzar er eken.
Kan içmesin karmatıp,
Kadırman ecekemdin ayınan,
Kastaşıp catkan duşmanga
Kalayman salar kezi eken.
Çolok kökcal arslan

Gökten pençesini gere gere salmış,
Müjde deyip bağırıp.
Kahrına dayanamayıp,
Kuşatıp yatan Cediger
Karga gibi kaçışıp durmuş,
Her biri bin adama bedel kırk kişi
Bu Afgan'ın şehrine
Ordayı sağlamca kurmuş,
Yöneldiği yanı almış,
Bu nedir, ne ola ki?
Bu düşümü yorsana!
Akılay böyle deyip dururken,
Kınımcan, kâfir, söze başlar:
O kara benekli kaplan
Han eniştem Semetey'in ta kendisiymiş,
Oyrot'u bozacak ermiş.
Kan içici hışmını kuşanıp,
Kadirli ablacığımın uğruna,
Kastedip duran düşmana
Kıran salacağı çağ imiş.
Güdük kuyruklu bozkurt arslan

Bet alganın ört kılgan
Beren cezdem özü eken,
Beypaydı salgan Kocodon
Bizdi aşatar kezi eken.
Alp kara kuş – zumuruk
Asmandan butun salganı,
Atası Manas kökcaldan
Ecekemdin küyöösü
Arta tuudu dep uktuk,
Kabılan cezdem kökcaldın
Özü kelip kalganı,
Karmaşaarga coo çıksa
Kalaymandı salganı,
Belgilüü ecem beybakka
Tüşün aytıp bolguça,
Karooldogu kara kız
Sakçı koygon sarı kız,

Yöneldiğini yangına çeviren
Yiğit eniştemin ta kendisiymiş,
Fitne salan Koco'dan
Bizi kurtaracağı çağ imiş.
Alp kara kuş – zümrüdüanka
Gökten pençesini salması,
Babası bozkurt Manas'tan
Ablacığımın güveyi
Üstün doğdu diye işittik,
Kaplan eniştem bozkurdun
Kendisinin gelip durmasıdır,
Tutuşacak düşman çıkarsa
Kıran salacağıdır,
Namlı ablam dilbere
Düşünü anlatıp bitirmeden,
Gözcü duran kara kız,
Nöbetçi konmuş sarı kız,

Tizeleri bügülüp,
Ayçürökkö cügünüp,
«Otuz kelin, otuz kız,
Oynop catkan kelinder:
Beri kelgile – dep çakırıp,
Aylanayın eceler!
Men bilgendi bildiñbi?
Men tuygandı tuyduñbu?
Men körgöndü kördüñbü?
Öyüzgö keldi bir adam
Zordugu toonun teñindey,
Körüngöndü cegidey,
Oñ dalısı keñ eken,
Oroyuna karasam
Kızıl Buurul at mingen,
Kıl kuyrugun çart tüygön,
Kümüş kemer kurçangan,
Kündöy betin ur çalgan,
Ok ötpögön ton kiygen,

Dizleri bükülüp,
Ayçürök'e yerlere eğilip,
«Otuz gelin, otuz kız,
Oynayıp duran gelinler:
Beri gelin – diye çağırıp,
Kurban olayım ablalar!
Benim bildiğimi bildiniz mi?
Benim sezdiğimi sezdiniz mi?
Benim gördüğümü gördünüz mü?
Karşı yakaya geldi bir adam,
Heybeti dağın yarısı kadar,
Göze görüneni yutacak gibi,
Sağ küreği genişmiş,
Çehresine bakarsam
Kızıl Buurul ata binmiş,
Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümlemiş,
Gümüş kemer kuşanmış,
Gün gibi yüzüne huri nuru değmiş,
Ok geçmez kaftan giymiş,

Ok cetpegen at mingen,
Artık alptın özü eken,
Cezdekemdin közü eken.
Kızıl çıray, ur cüzdüü
Caynagan kızıl çok eken,
Aalamda anday cok eken,
Cezdekemdin özü eken,
Artık ecem beybakka
Aykalışar kezi eken.
Altın caka ton kiygen,
Toodoy Buurul at mingen.
Kolunan kasaba körüngön,
Körsö köñül bölüngön,
Kan cezdemdin özü eken,
Talaadagı oyunda,
Talıkpastan eceme
Kezigişer kezi eken!»
Bu kabardı ukkanda,
Otuz kelin, otuz kız

Ok yetişmez ata binmiş,
Üstün alpın ta kendisiymiş,
Eniştemin öz gözü imiş.
Al yanaklı, huri yüzlü,
Işıl ışıl kızıl kor imiş,
Âlemde öylesi yok imiş,
Eniştemin ta kendisiymiş,
Üstün ablam dilbere
Kavuşup sarılacağı çağ imiş.
Altın yakalı kaftan giymiş,
Dağ gibi Buurul ata binmiş.
Elinde sancağı görünmüş,
Gören gönlünü kaptırmış,
Han eniştemin ta kendisiymiş,
Kırdaki oyun yerinde,
Yorulmak bilmeden ablama
Kavuşacağı çağ imiş!»
Bu haberi işitince,
Otuz gelin, otuz kız,

Ortosunda Ayçürök
Öyüzdö kelgen oşonu
Tegiz karap cardanıp.
«Kızıgım cezdem keldi» – dep,
Toyuna tokson soyuptur,
Otuz kelin, otuz kız
Kızık karap cardanıp.
Bilbegender kep aytıp:
«Cezdekemdin özü eken,
Özü emes, kara közü eken,
At arıtıp, col çalıp,
Alıstan kelgen kezi eken,
Arıslan cezdem özü eken!
Kız-kelin mintip turganda,
Kımbatıñ Çürök munu aytat:
«Adam körbös çöldö öskön,
Atañdın körü, kız-kelin,
Añ-tañ kaldıñ bul canga.
Keçüünü çalıp kercektep.
Cezdekeñ murun kelçü can emes,
Öçöşünö tiygende
Murun kelçü al emes,

Ortalarında Ayçürök,
Karşı yakaya gelen o eri
Hep birden bakıp dikildiler.
«Sevincim, enişte geldi» – diye,
Toyuna doksan davar kesmişler,
Otuz gelin, otuz kız
Merakla bakıp dikildiler.
Bilmeyenler söz söyleyip:
«Enişte ta kendisiymiş,
Kendisi değilse kara gözü imiş,
At yorup, yol gözleyip,
Uzaktan geldiği çağ imiş,
Arslan enişte ta kendisiymiş!
Kızlar gelinler böyle dururken,
Kıymetlin Çürök şunu söyler:
«Adam görmez çölde büyümüş,
Hay babanızın mezarı, kızlar gelinler,
Bu cana şaşıp kaldınız.
Geçidi yoklayıp dik dik süzerek.
Enişteniz önden gelecek can değil, İnadına dokunulunca
Önden gelecek o değil,

Keçüünü özü çalgıday,
Etene-taytañ bala emes!
Apiy kötök taytaylar,
Adam körbös şorduular!
Balasın körsöñ kanetsin?
Çorosun körsöñ minetsiñ,
Çoñun körsöñ kanetsiñ?
Çabagın körsöñ minetsiñ,
Cayanın körsöñ kanetsiñ?
Maylagan buuday cüzdöngön,
Küügüm tuman közdöngön,
Zordugu toonun teñindey,
Körüngöndü cegidey,
Törösüñ körsöñ kanetsiñ?
Kabarıñda bar beken,
Keçee, kayın atam baatır arıslan,

Geçidi kendisi yoklayacak değil,
El ayak takımından bir çocuk değil!
Vah zavallı şaşkınlar,
Adam görmemiş bahtı karalar!
Çocuğunu görsen n'edersin?
Çorosunu görsen n'eylersin,
Büyüğünü görsen n'edersin?
Çabağını görsen n'eylersin,
Yayınını görsen n'edersin?
Yağlanmış buğday yüzlü,
Akşam sisi gibi gözlü,
Heybeti dağın yarısı kadar,
Göze görüneni yutacak gibi,
Beyini görsen n'edersin?
Haberiniz var mıdır,
Hani, kayın atam yiğit arslan,

Bala körböy köp cürüp,
Balasız kalıp başında
Körgön eken kökcaldı
Elüü eki caşında.
Balamdı körüp kaldım – dep,
Baatır ötkön kaynatam,
Alp Koşoy kayıp at koyup.
«Semetey» atka konuptur.
Balanı cañı tuuganda.
Aşkere mıktı oy kılıp,
Kapır menen busurman
Koyboy baarın çakırıp,
Artık kızık toy kılıp,
Toyuna kalk çogulup,
Orus toyun cep ketken,
Aman cürsö bul bala
Oyrottu buzat dep ketken
Kıtay toyun cep ketken,
Aman cürsö bul bala
Kılımdı buzat dep ketken.
Öz agasın caylagan,

Çocuk yüzü görmeden çok gezip,
Başlangıçta çocuksuz kalıp,
Görmüş o bozkurdu
Elli iki yaşında.
Oğlumu görüp kaldım – diye,
Yiğit göçmüş kaynatam,
Alp Koşoy kayıptan ad koyup,
«Semetey» adını almış,
Çocuk yeni doğduğunda.
Besbelli pek yaman düşünüp,
Kâfir ile Müslüman,
Bırakmadan hepsini çağırıp,
Eşsiz görkemli toy edip,
Toyuna halk toplanıp,
Rus, toyunu yiyip gitmiş,
Sağ kalırsa bu çocuk
Oyrot'u bozar deyip gitmiş,
Kıtay, toyunu yiyip gitmiş,
Sağ kalırsa bu çocuk
Cihanı bozar deyip gitmiş.
Öz ağasını yere seren,

Öküm tuugan çın kökcal
Cezdekeñdin özü emes!
Kalcıragan beybaktar,
Kançanı aytıp bereyin,
Öyüzdögü balanın
Ata-tegin surasañ,
Keçee, kayın atam kökcal
baatırdın Kara canım sadaga».
Çın ubagı bolgondo,
Öyüzdögü balanın
Atası kökcal arıslan
Tuura colgo adaşıp,
Kakançındın Beecindin
Kandıgın mıktap talaşıp,
Ölbögöndön kalışıp,
Öz cakın tuuganı menen salışıp,
Arı cok beybak» – dep aytıp,

Hükmü keskin doğmuş gerçek bozkurt
Enişteniz ta kendisi değil o!
Saçmalayan zavallılar,
Daha nicesini anlatayım,
Karşı yakadaki oğlanın
Soyunu sopunu sorarsan,
Hani, kayın atam bozkurt
bahadırın Kara canım kurban».
Tam vakti geldiğinde,
Karşı yakadaki oğlanın
Babası bozkurt arslan,
Doğru yolda yolunu şaşırıp,
Kakançın'ın, Beecin'in
Hanlığını var gücüyle çekişip,
Ölümden zar zor kalıp,
Öz yakın akrabasıyla vuruşup,
Arsız zavallı» – deyip,

Köñülü kalıp kıtaydan
Köçüp kelgen Beecinden.
Keñ Talas öñdüü cer tapkan,
Kayın atamday er tapkan,
Artık kızmat çın kılgan,
Ak coltoy bolçu sanaası,
Almambettey törödön
Belekke kalgan balası.
Balasın körsöñ mürgüysüñ,
Baatırdı körsöñ dürgüysüñ».
Çürök aytıp toktolup,
Kız-kelinder kızıgıp
Öyüzdögü balaga,
«Menin küyööm bolso» – dep,
Köp müşkül tüşöt sanaaga.
Köp tañ kalat kız-kelin,
Öyüzdögü balaga
Kız-kelinder moymolcup,
Moyunga boy monçogun salışıp
Öyüzdögü balaga:
«Menin küyööm bolso» – dep,
Kız-kelindin baarısı
Tilek kılat sabılıp:

«Argın, kırgız çogulup,
Öyüz-büyüz konsoçu,
Kagılayın caş bala
Kadır aş-oynoş bolgongo
Bizdin elde bolsoçu.
Öyüzdö turgan balaga
Mendesin Kuday caratkan
Kız-kelindin baarısı
Cardanıp karap tañ kalıp.
Kee bir kızı kep aytıp:
«Öyüzdögü bu bala
Alganım bolso» – dep aytıp.
Kee biröösü kep aytıp:
«Añıldagan kuu coltoy
Kızdın baarı çurkurap,

Gönlü kalıp Kıtay'dan,
Göçüp gelmiş Beecin'den.
Geniş Talas gibi yurt bulmuş,
Kayın atam gibi er bulmuş,
Üstün hizmeti candan etmiş,
Uğurluydu düşüncesi,
Almambet gibi beyden
Yadigâr kalmış oğludur.
Oğlunu görsen kapaklanırsın,
Yiğidi görsen irkilirsin».
Çürök söyleyip durakladı,
Kızlar gelinler imrenip
Karşı yakadaki oğlana,
«Benim kocam olsa» – diye,
Nice kuruntu düşer gönüllerine.
Çok şaşar kızlar gelinler,
Karşı yakadaki oğlana
Kızlar gelinler süzülüp,
Boyunlarına boncuklarını takıp,
Karşı yakadaki oğlana:
«Benim kocam olsa» – diye,
Kızların gelinlerin hepsi
Yana yakıla dilek diler:

«Argın, Kırgız toplanıp,
Karşılıklı konsalar ya,
Kurban olduğum genç oğlan,
Kadir bilir eş dost olmaya
Bizim elde olsa ya.
Karşı yakada duran oğlana
Kuday kullarını yaratmış,
Kızların gelinlerin hepsi
Dikilip bakıp şaşakaldı.
Kimi kızı söz edip:
«Karşı yakadaki bu oğlan
Benim aldığım olsa» – deyip.
Kimi birisi söz edip:
«Vırıldayan kurnaz densiz»,
Kızların hepsi çığrışıp,

Duuga kirip kalıptır,
Basılbay turgan eñ ülkön
Çuuga kirip alıptır.
Kee biröösü kep aytat:
«Keçse ele ölöt» – dep aytat.
Kee biröösü kep aytat:
«Öz canın özü kıyabı,
Balanı Kuday urabı,
Kayta keter» – dep aytat.
Kee biröösü kep aytat:
«Keçkende bala kulanıp,
Başı üzülöt» – dep aytat.
Kee bir kızdar kep aytat:
«Keçip kelet Ürgönçtön
Atı kıyın» – dep aytat.
Anda Çürök kep aytat:
«Añıldaba, beybaktar!
Keçip ölüp kalaarın
Alda biler» – dep aytat.
Kızdı körüp Külçoro
Kız nakıştuu kuu çunak,
Kızıl Buurul at menen

Uğultuya kapılıp gitmiş,
Dinmek bilmez en büyük
Şamataya dalıp gitmiş.
Kimi birisi söz eder:
«Geçse öldü demektir» – der.
Kimi birisi söz eder:
«Öz canına kendi kıyar mı,
Oğlanı Kuday çarpar mı,
Geri döner gider» – der.
Kimi birisi söz eder:
«Geçerken oğlan savrulup,
Başı kopar» – der.
Kimi kızlar söz eder:
«Geçip gelir Ürgönç'ten,
Atı yamandır» – der.
O zaman Çürök söz eder:
«Vırıldamayın, zavallılar!
Geçerken ölüp kalacağını
Allah bilir» – der.
Kızı görüp Külçoro,
Kız yüzlü kurnaz çapkın,
Kızıl Buurul at ile

Kıygaçtatıp kuu coltoy
Kızdı körüp kızıgıp,
Tegerete karabay,
Deñizden canın ayabay,
Kıdırata karabay.
Kızdı körgön tügöngür,
Kıyın kirgen Ürgönçtön
Kılçalık canın ayabay:
«Atañdın körü balalık
Akkan suudan men korksom,
Aşkere Kuday urabı!
«Külçoro suudan keçet» – dep,
«Almambettep» aykırıp.
Azireyil calañkıç
Añdıp meni turabı!
Agın suudan çın korkup,

Çaprazlama sürüp, kurnaz densiz,
Kızı görüp imrenip,
Çevresine bakınmadan,
Denizden canını esirgemeden,
Sağa sola bakınmadan.
Kız görmüş tükenesice,
Azgın kabarmış Ürgönç'ten
Kıl kadar canını esirgemeden:
«Hay babanın mezarı çocukluk,
Akan sudan ben korkarsam,
Apaçık Kuday çarpmaz mı!
«Külçoro sudan geçer» – diye,
«Almambet!» diye haykırıp.
Azrail zebanisi
Pusuya yatmış beni mi bekler!
Akar sudan gerçekten korkup,

Aşkere Kuday urabı!
Agın suudan korkomun,
Azaptuu cerden doo çıksa,
Ayzasın karmap çurkurap,
Altı miñdey coo çıksa,
Andan kantip korkpoymun.
Menin abam Semetey
Atın berse ayabay,
At köönünö karabay,
«Akkan suusu kıyın» – dep,
Kantip baram carabay,
Tonun berse ayabay,
Ton köönünö karabay,
Tozoktu körböy men emi,
«Tili cok suusu caman» – dep,
Buuruluñ cok bolgondo,
Kantip baram carabay.
Abamdan ceme ukkuça,
Agın suudan ölöyün,
Aldanın cazıp koygonun
Moyunga salsa köröyün!
Akkan suu acal cetkirse
Azır ele ölöyün!»
Kıdırıp keçüü karabay,
Kıyın şumduk Külçoro

Apaçık Kuday çarpmaz mı!
Akar sudan korkarım da,
Azaplı yerden dava çıksa,
Kargısını kavrayıp çığrışan,
Altı bin kadar düşman çıksa,
Ondan hiç mi hiç korkmam ben.
Benim ağam Semetey
Atını esirgemeden verdiyse,
Atın gönlüne bakmadan,
«Akan suyu çetindir» – diye,
Nasıl varırım işe yaramadan,
Kaftanını esirgemeden verdiyse,
Kaftanın gönlüne bakmadan,
Cehennemi görmeden ben şimdi,
«Dilsiz suyu yamandır» – diye,
Buurul'un yok olduğunda,
Nasıl varırım işe yaramadan.
Ağamdan azar işitmektense,
Akar suda öleyim,
Allah'ın yazıp koyduğunu
Boynuma koyarsa göreyim!
Akan su ecel eriştirirse
Şimdicik öleyim!»
Dolaşıp geçit aramadan,
Yaman kurnaz Külçoro

Kılçalık canın ayabay:
«Tolgonup ketsem coldo – dep,
Tobokel Alda koldo – dep,
Tirüü cürsöm cıygan ber,
Ölüp ketsem ıyman ber!
Kızdarga şıldıñ bolguça,
Kıyamat cüzün köröyün,
Katınga şıldıñ bolguça,
Agıp ölüp bu suudan
Kapilet caydı köröyün!»
Buuruldu minip Ürgöngkö
«Manastap» uraan çakırıp,
Kara caak kamçını

Kıl kadar canını esirgemeden:
«Yolda burkulur gidersem – diye,
Tevekkül, Allah destek ol – diye,
Sağ gezersem devlet ver,
Ölüp gidersem iman ver!
Kızlara maskara olmaktansa,
Kıyamet yüzünü göreyim,
Kadınlara maskara olmaktansa,
Bu suda akıp ölüp
Ansız gelen yurdu göreyim!»
Buurul'a binip Ürgönç'e,
«Manas!» diye nara atıp,
Kara yanak kamçıyı

Karmap kolgo imerip,
Kayıp sınduu Buuruldu
Kaptalga tartıp ciberip,
Kızdar cardap turganda,
Cardın başın nuratıp
Caratkanga sıyınıp,
Külçoro suuga kirdi çuratıp.
Cardın başı buzulup,
Colum üydöy kulandı
Koşo kirdi çuburup.
Anık kayıp Buurul at
Kirgen cerden sürdügüp,
Sürdügö tüşüp oñolup,
Boy toktotup oktolup,
Kirgen cerde cok bolup,
Otuz kelin, otuz kız
Tegerenip burkurap,
Alakanın şak koyup,
Eri ölgöndöy çurkurap,
Koşomat kılıp köp kızdar
Öödö-tömön cügürüp,
Külçorodon tüñülüp,
Eelenip kızdar çurkurap,
Eri ölgöndöy burkurap,

Kavrayıp elde çevirip,
Kayıptan gelme soylu Buurul'u
Böğrüne çekip vurup,
Kızlar dikilip bakarken,
Yarın başını göçertip,
Yaradan'a sığınıp,
Külçoro dörtnala suya daldı.
Yarın başı bozulup,
Çoban çadırı kadar yıkıntı
Birlikte döküle döküle daldı.
Gerçek kayıptan Buurul at
Girdiği yerde tökezleyip,
Tökezleyip düşüp doğrulup,
Boyunu toplayıp atılıp,
Girdiği yerde yok olup,
Otuz gelin, otuz kız
Dönüp dolanıp figan edip,
Avuçlarını şak diye çırpıp,
Kocası ölmüşçesine çığrışıp,
Yaranmak için nice kızlar
Bir aşağı bir yukarı koşup,
Külçoro'dan umut kesip,
Coşup kızlar çığrışıp,
Kocası ölmüşçesine figan edip,

«Kelse çirkin balanı
Atayı kaalap körsök – dep,
Bir aykaşıp balaga
Andan kiyin ölsök» – dep,
Tilenip cüröt kızdarıñ.
«Bizdin elde candar köp,
On ekide baldar köp,
Ebin taap kiymin kie albayt,
Etegin caap sie albayt.
Emdigiçe al baldar
Enesinen uyalbayt.
Kızıl gül eken öçtü – dep,
Kızıl kırçın caş bala
Kıyamat közdöy köçtü» – dep,

«Gelse şu güzelim oğlanı
Özenle isteyip görsek – diye,
Oğlana bir sarılıp
Ondan sonra ölsek» – diye,
Dilenip durur kızların.
«Bizim elde canlar çok,
On ikisinde oğlanlar çok,
Usulünce giyimini giyemez,
Eteğini örtüp su dökemez.
Şimdiye dek o oğlanlar
Anasından utanmaz.
Kızıl gülmüş, soldu – diye,
Kıpkızıl körpe genç oğlan
Kıyamete doğru göçtü» – diye,

Eeligip kızdar burkurap,
Eri ölgöndöy çurkurap.
Ak bolotun dat alıp.
Adis bolgon Buurul at
Aldırbay cürөt Ürgönçkö
Agının közdöy matalıp.
Kök bolotun dat alıp,
Köl dayranı köp keçip,
Könük bolgon Buurul at
Suunun kirgenin közdöy matalıp.
Cılañaç Kızır, caş Aydar
Mañday tişi carkırap,
Öödö-tömön ketpesten
Adis bolgon Buurul at
Tuura süzüp şarkırap.
Törödöy bolgon çunakka
Üstünön ak köbük agıp körünüp,
Al ak köbük kürküröp,
Balanın töbösünön aşa koyup
tögülüp, Arday bolgon Buurul at
Al köbüktü körgöndö,
Karap turgan köp kızdar:
«Anık emi öldü» – dep,
Közünün caşı tögülüp.
Şay koldogon Külçoro
Kızıl Buurul at menen

Coşup kızlar figan edip,
Kocası ölmüşçesine çığrışıp.
Ak çeliğini pas bürüyüp.
Usta olmuş Buurul at,
Kendini kaptırmadan gider Ürgönç'e,
Akıntıya doğru kilitlenip.
Gök çeliğini pas bürüyüp,
Göl ırmak çok geçmiş,
Alışkın olan Buurul at,
Suyun kabaranına doğru kilitlenip.
Çıplak Kızır, genç Aydar
Ön dişleri parıldayıp,
Bir aşağı bir yukarı gitmeden,
Usta olmuş Buurul at
Dosdoğru yüzüp şarıldayıp.
Bey gibi olan yaramaza
Üstünden ak köpük akıp görünüp,
O ak köpük gürleyip,
Oğlanın tepesinden aşıp
dökülüp, Küheylan soylu Buurul at
O köpüğü gördüklerinde,
Bakıp duran nice kızlar:
«Artık kesin öldü» – diye,
Gözlerinin yaşı dökülüp.
Pirlerin koruduğu Külçoro
Kızıl Buurul at ile

Küçöp kelet körünüp.
Küçösö kızdar süyünüp,
«Baabedin» dep burkurayt.
Cakın kirip kelgeni,
Cana kızık cana bar
Üyör üydöy çogulup,
Bir-birine tiyişip,
Agıp kelet oolugup.
Azır kaptap ceteerde,
Ölüm kılıp ötöördö,
Almambet uulu çoroñuz
Sırnayzanı kötörüp.

Güçlenip gelir görünüp.
Güçlendikçe kızlar sevinip,
«Baabedin!» diye çığrışır.
Yakına varıp geldiğinde,
Yine ilginçlik yine var,
Taşkın ev gibi yığılıp,
Birbirine sataşıp,
Azgın azgın akıp gelir.
Tam basıp yetişeceği anda,
Ölüm saçıp geçeceği anda,
Almambet oğlu çoronuz
Sır kargıyı kaldırıp,

Aldına kelgen üyördü
Aldına türüp ciberip.
Artınan kelgen üyördü
Artına sürüp ciberip.
Adis bolgon emedey
Antip kelet Külçoro.
Cölögönü bir toguz.
Cölöp kalgan çagı eken,
Koldogonu bir toguz
Koldop algan tabı eken.
Suu içinde balanı
Cıloosunan alıptır.
Kırk çilten, Kızır Iliyası
Kıyındap süröön salıptır.
Alp kara kuş-zumuruk
Suu içinen balanı
Alıp ketçü emedey
Arbayıp buttu salıptır,
Kaçırıp cetip kalıptır.
Aynıbay süzüp Ürgönçtön
Aylansam bolot buudanga,
Aylanma ak car çöñör bar,
Ildıylap ketse Arbuudan
Aşkere ölör kemer bar,
Anı da bilet Buurul at,

Önüne gelen taşkını
Önüne katıp savurup,
Ardından gelen taşkını
Ardına itip savurup,
Usta olmuş gibi
Öylece gelir Külçoro.
Dayanağı tam dokuz,
Dayayıp tuttuğu çağ imiş,
Koruyanı tam dokuz,
Kollayıp aldığı dem imiş.
Su içinde oğlanı
Yularından tutmuşlar.
Kırk çilten, Hızır İlyas
Var güçle destek salmışlar.
Alp kara kuş – zümrüdüanka,
Su içinden oğlanı
Alıp götürecekmiş gibi,
Pençesini gere gere salmış,
Saldırıp yetişivermiş.
Şaşmadan yüzüp Ürgönç'te,
Kurban olsam yeridir küheylana,
Dönemeçli ak yar, girdaplı derinlik var,
Aşağı kayarsa Arbuudan
Kesin öleceği uçurum var,
Onu da bilir Buurul at,

Ildıylabay töp süzüp,
Aybandan estüü canıbar
Aşpay-şaşpay bek süzüp,
Aybandan estüü canıbar,
Akundun kızı Çüröktü
Tuuralap süzüp alıptır,
Bugu-Keçüü degenge
Bura tartpay buudanıñ
Cakın kirip barıptır.
Buguday moynun buradı,
Buydalbastan al cardan
Kaşatka ırgıp çuradı.
Suudan çıktı kıltıldap,

Aşağı kaymadan düz yüzüp,
Hayvandan akıllı yaratık,
İvmeden şaşmadan sağlam yüzüp,
Hayvandan akıllı yaratık,
Akun'un kızı Çürök'ü
Tam karşılayıp yüzüp durmuş,
Bugu-Keçüü denen yere,
Dizgin çevirmeden küheylanın,
Yakınına varıp girmiş.
Geyik gibi boynunu büktü,
Oyalanmadan o yardan
Sekiye sıçrayıp fırladı.
Sudan çıktı salınarak,

Bulgaarı terdik, kök tokum Ceti san
kara kol kelse,
Burçunan suusu bılçıldap,
Ceke aralap kirgidey.
Ay canıbar Buurul at
Basa tüşüp corgolop,
Çoñ tokumdun burçunan
Kuyulup suusu şorgolop,
Taygan ittey kıltıldap,
Altın taka, kümüş mık
Anık tulpar Buuruldun
Tamanında cıltıldap.
Say-saylap cünü bölünüp,
Tuyaktı cerge mılgıtıp,
Cal-kuyruktan akkan suu
Bölök-bölök tögülüp,
Omurtka menen kabırga,
Ustukan bölök körünüp.
Etine kelgen soyulgur
Baltırı buka belindey,
Baskanı sırttın celindey,
Tulpardık sını körünüp,
Kızdarga cakın kalganda
Corgolonup kıltıldap,
Corugu çıgıp bılkıldap,
Ar türdönüp canıbar
Köküldü kökkö zırgıtıp,
Tuyaktı cerge mılgıtıp,
Kara bolot oozduk
Kömköydö kakkılap,

Tal cibektey kuyrugun
Çatkayakka çapkılap,
Birindep cünü bölünüp,
Karap turgan mendege
Tulpardık sını körünüp,
Körüp turgan mendesi
«Menin atım bolso» – dep,
Kim körgön candar küygüdöy,

Meşin terlik, gök keçe, Yedi tümen kara ordu gelse,
Ucundan suyu şapırdayıp,
Tek başına dalıp girecek gibi.
Canım hayvan Buurul at
Basıp yürüyüp rahvanlayıp,
Büyük keçenin ucundan
Suyu şoril şoril dökülüp,
Tazı gibi kıvrak salınıp,
Altın nal, gümüş çivi,
Gerçek küheylan Buurul'un
Tabanında parıldayıp.
Öbek öbek tüyü ayrılıp,
Toynağı yere usulca değdirip,
Yeleden kuyruktan akan su
Bölük bölük dökülüp,
Omurgayla kaburga,
Kemikleri ayrı ayrı görünüp.
Etine gelmiş yüzülesice,
Baldırı boğa beli gibi,
Yürüyüşü bozkır yeli gibi,
Küheylanlık sıfatı görünüp,
Kızlara yaklaştığında
Rahvanlanıp salınıp,
Cilvesi çıkıp oynaşıp,
Türlü hallere girip yaratık,
Perçemi göğe savurup,
Toynağı yere usulca değdirip,
Kara çelik gemi
Damağında takırdatıp,

Dal ipeği gibi kuyruğunu
Apış arasına çırpıp,
Tel tel tüyü ayrılıp,
Bakıp duran kullara
Küheylanlık sıfatı görünüp,
Görüp duran kulları
«Benim atım olsa» – diye,
Gören her can yanacak gibi,

	Ay canıbar Buurul at	*Canım hayvan Buurul at,*
	Kökülün körsöñ köp sonun	*Perçemini görsen pek görklü,*
	Közünö çenep tüygüdöy,	*Gözüne göre ölçüp düğümlenmiş gibi,*
	Üstündögü miñgeni	*Üstündeki binicisi*
75760	Şay koldogon Külçoro.	*Pirlerin koruduğu Külçoro.*
	Ayzasın kamdap coo çıksa,	*Kargısını hazır edip düşman çıksa,*
	Baltırı buka belindey,	*Baldırı boğa beli gibi,*
	Baskanı sırttın celindey,	*Yürüyüşü bozkır yeli gibi,*
	Kızdarga cakın kalganda	*Kızlara yaklaştığında*
	Corgolonup kıltıldap,	*Rahvanlanıp salınıp,*
	Corugu çıgıp bılkıldap,	*Cilvesi çıkıp oynaşıp,*
	Ar türdönüp canıbar	*Türlü hallere girip yaratık,*
	Köküldü kökkö zırgıtıp,	*Perçemi göğe savurup,*
	Kara bolot oozduk	*Kara çelik gemi*
75770	Kömököydö kakkılap,	*Damağında takırdatıp,*
	Tal cibektey kuyrugun	*Dal ipeği gibi kuyruğunu*
	Çatkayakka çapkılap,	*Apış arasına çırpıp,*
	Birindep cünü bölünüp,	*Tel tel tüyü ayrılıp,*
	Karap turgan mendege	*Bakıp duran kullara,*
	Körüp turgan mendesi	*Görüp duran kulları*
	«Menin atım bolso» – dep,	*«Benim atım olsa» – diye,*
	Körgön candar küygüdöy,	*Gören canlar yanacak gibi,*
	Ay canıbar Buurul at	*Canım hayvan Buurul at,*
	Kökülün körsöñ köp sonun	*Perçemini görsen pek görklü,*
75780	Közünö çenep tüygüdöy,	*Gözüne göre ölçüp düğümlenmiş gibi,*
	Üstündögü miñgeni	*Üstündeki binicisi*
	Şay koldogon Külçoro.	*Pirlerin koruduğu Külçoro.*

	Ceti san kara kol kelse,	*Yedi tümen kara ordu gelse,*
	Ceke aralap kirgidey.	*Tek başına dalıp girecek gibi.*
	Ayzasın kamdap coo çıksa,	*Kargısını hazır edip düşman çıksa,*
	Aralap calgız kirgidey	*Yalnız başına dalıp girecek gibi,*
	Ayta-buyta dedirbey	*Aman zaman dedirtmeden*
	Aalamdın baarın tiygidey,	*Âlemin hepsine saldıracak gibi,*
	Altın caak aybalta	*Altın yanaklı ay balta,*
75790	Azır coogo kirçüdöy,	*Şimdi düşmana girecekmiş gibi,*
	Bilegine çalıluu,	*Bileğine dolanmış,*
	Atası Manastan kalgan Zulpukor	*Babası Manas'tan kalma Zulpukor,*
	Uypalgandan sıypaltıp,	*Örselenmişi sıvazlayıp,*

Bilegine salıluu,
Kanıkey kılgan çarayna
Töştö mıktap kiyilüü,
Manastan kalgan Akkelte
Ay dalıda ililüü,
Manastan kalgan Akolpok,
Külçorodo kiyilüü.
Kızga cakın kalganda,
Deñiz eken Külçoro
Körsö köñül bölünüp,
Törösündöy körünüp,
Eki cagın karanıp,
Aç colborstoy kökcalıñ,
Erdi-murdun calanıp.
Altın kemer kurçanıp,
Artık suluu balanın
Ayday betin ur çalıp.
Körsö köñül bölünüp,
Sölökötü, söölötü,
Atka mingen kelbeti
Ala-Toodoy körünüp,
Anı körgön kızdardın
Akılı ketip bölünüp.
Balanın türün körgöndö
Baarın tiyip ketçüdöy.
Tübünö çoguu cetçüdöy,
Çubay basıp corgolop,
Ayçüröktün ak çatır
Oşogo barıp korgolop,

Bileğine takılmış,
Kanıkey'in yaptığı göğüs zırhı
Göğse sımsıkı giyilmiş,
Manas'tan kalma Akkelte
Ay küreğine asılmış,
Manas'tan kalma Akolpok,
Külçoro'nun üstünde giyilmiş.
Kıza yaklaştığında,
Deniz imiş Külçoro,
Gören gönlünü kaptırıp,
Beyi gibi görünüp,
İki yanına bakınıp,
Aç kaplan gibi bozkurdun,
Dudağını burnunu yalanıp.
Altın kemer kuşanıp,
Eşsiz güzel oğlanın
Ay gibi yüzüne huri nuru değip.
Gören gönlünü kaptırıp,
Endamı, heybeti,
Ata binmiş duruşu
Ala-Too gibi görünüp,
Onu gören kızların
Aklı gidip dağılıp.
Oğlanın halini gördüklerinde
Hepsini alıp gidecek gibi,
Hepsinin köküne erecek gibi,
Sıra sıra yürüyüp rahvanlayıp,
Ayçürök'ün ak çadırı,
Oraya varıp sığınıp,

Şıbıraşıp süylöşüp,
Şıldıñdaşıp külüşüp,
Keesi kaçıp cügürüp,
Kayran candan tüñülüp,
Aram saktay kalışıp,
Oozu-başı kübüröp,
Bir-birin karap alışıp,
Uguzbay süylöy kıbırlap,
Bir-birine şıbırlap.

Fısıldaşıp konuşup,
Alay edip gülüşüp,
Kimi kaçıp koşup,
Tatlı candan umut kesip,
İçlerine kurt düşüp,
Ağzı dili mırıldanıp,
Birbirlerine bakışıp,
Duyurmadan kıpır kıpır konuşup,
Birbirlerine fısıldaşıp.

Tüpkö çoguu cetebi,
Oroy kandın tukumu
Olcolop alıp Talaska
Çoguu tiyip ketebi.
Oroydu Kuday urabı,
Olco katın* kılabı!»
Munu oylonup kız-kelin
Kudayga ünü ugulup,
Bir-birine tıgılıp,
Kırgın tiygen emedey
Kıyrap çoguu cıgılıp.
On ekide Külçoro
Kızıl buurul at menen
Kıltıldatıp baçagar
Zıñ-zıñ etip kenebey,
Otuz kelin, otuz kız
Oydologon mınça can
Buçkagına teñebey,
Bala da bolso erdikti
Alda-taala kuduret
Bergen eken çenebey.
Kızıl buurul at menen
Kıygaçtatıp bastırıp,
Kız-kelindi şaştırıp,
Erdigin sınap bilüügö
Özöndüü bulak tik kıya
Örttönüp ketken şurkuya:
«Cüröktüü bolso bastırıp
Tebeletip ötör – dep,

Cüröksüz bolso çetinen
Canday salıp ötör» – dep,
Epsiz suluu ceneñdin
Körgöndün köönün kandırgan,
Şekerden tattuu sözü bar,
Bayakı ceñeñ beytaalay
Kilem, cuurkan aralaş
Buta boyu saldargan.
Kız-kelindin baarısın

Hepimizin köküne mi erer,
Sert hanın soyu,
Ganimet edip alıp Talas'a
Hepimizi alıp mı gider.
Kaba herifi Kuday mı çarpar,
Ganimet karısı mı eder bizi!»*
Bunu düşünüp kızlar gelinler,
Kuday'a sesleri duyulup,
Birbirlerine sokulup,
Kırgına uğramış gibi
Devrilip hep birden yıkılıp.
On ikisinde Külçoro,
Kızıl Buurul at ile
Salındırıp giden o çapkın,
Zınk zınk edip aldırmadan,
Otuz gelin, otuz kız,
Oynaşıp duran bunca canı
Tırnağına denk tutmadan,
Çocuk da olsa erliği
Allahu Taala kudretiyle
Ölçüsüz vermiş ona.
Kızıl Buurul at ile
Çaprazlama at sürüp,
Kızları gelinleri şaşırtıp,
Erliğini sınayıp bilmek için,
Vadili pınar, dik yamaç,
Yanıp tutuşan afet:
«Yürekliyse at sürüp
Çiğnetip geçer – diye,

Yürekten yoksunsa kıyısından
Yanından dolanıp geçer» – diye,
Emsalsiz güzel yengenin
Görenin gönlünü kandıran, Şekerden tatlı sözü var,
O bildik yengen, bahtsız,
Halı, yorgan karışık
Ok atımı boyunca serdirmiş.
Kızların gelinlerin hepsini

Kızık kılıp şaştırıp,
Salgan cuurkan, kilemdi
Kara colgo salganday
Tebeletip bastırıp.
Bayakı Çürök munu oyloyt:
«Atasınan babası
Kesirlüünün tukumu
Kenebey basıp ötöbü,
«Kele beri şuñkar» – dep,
«Toktoy tur» – dep çakırıp,
Kelciretip Akundun
Tübünö çoguu cetebi.
Ayday beti körünüp,
Ar dürkündüü köynögü
Etegi kızık körünüp,
Al kızdardın içinen
Ay tiygendey carkıldap,
Akundun kızı Çürögüñ
Basıp çıktı bölünüp,
Bassa beti carkıldap,
Altından kılgan tumarça
Akırekte şarkıldap.
Calt dep karay salganda
Adamdın köönü bölünüp.
Beelep tursa meltirep,
Berizattay körünüp.
Cılmaya basıp carkıldap,
Altımış açkıç, kırk sedep
Sumsaygan suluu biz mına!
Alkımında carkıldap.
Cıpar küñküp, cez burap,
Cılmayıp köñül bölünüp,
Kök sülöösün, kunduz börk,
Akundun kızı beybaktın

Meraka salıp şaşırtıp,
Serilen yorganı, halıyı
Kara yola sermiş gibi
Çiğnetip at sürdürüp.
O bildik Çürök şunu düşünür:
«Atasından dedesi
Kibirli soyun dölü,
Aldırmadan basıp geçer mi,
«Gel beri sungur» – diye,
«Dur hele» – diye çağırıp,
Boş konuşturup Akun'un
Köküne hep birden erer mi.
Ay gibi yüzü görünüp,
Türlü türlü işlemeli gömleği,
Eteği hoş görünüp,
O kızların içinden
Ay vurmuşçasına parıldayıp,
Akun'un kızı Çürök'ün
Ayrılıp öne çıktı,
Yürüdükçe yüzü parıldayıp,
Altından yapılma muskalık
Köprücüğünde şıngırdayıp.
Şöyle bir dönüp bakıverince
İnsanın gönlü bölünüp.
Durup baksa süzgün süzgün,
Peri kızı gibi görünüp.
Gülümseyip yürüyüp parıldayıp,
Altmış anahtar, kırk sedef
Boynu bükük güzeller işte biziz!
Gerdanında parıldayıp.
Misk kokup, anber tüterek,
Gülümseyip gönül çelip,
Gök vaşak kürkü, kunduz börk,
Akun'un kızı dilberin

Çekesinde körünüp.
Esinen ketken körgön can
Erdinin üstü cagında
Tüyrügüröök ceri bar,

Alnında görünüp.
Gören can kendinden geçmiş,
Dudağının üst yanında
Hafif kalkıkça yeri var,

Bul tügöngön Çüröktün
Kay cerinde kemi bar.
Kokustan adam körgüdöy,
Korcoñdogon kokuy kün
Körüüçü bolso ceñeñdi
Isıpka kelbey ölgüdöy.
Kızıl buurul at mingen,
Kıygaçtagan balaga
Çoyulup ceñeñ bakırıp:
Külük attay kıygaçtap,
Küyüttüü ceñeñ söz baştap:
«Oy bala! Atıñdın oozun bura tur,
Aldıñkı cayga tura tur!»
Kolun bulgap imerip,
Korozdoy bolgon Ayçürök
Kakşık aytıp ciberip:
«Balam, atıñdın oozun bura tur,
Aldıñkı cayga tura tur!
Senin uraanıñ kim, daynıñ kim?
Kooz kiyinip alıpsıñ,
Kuda bolgon kaynıñ kim?
Balam, cosunuñ buzba cönü cok,
Colooçu bolsoñ col mına,
Cortorman bolsoñ mal mına!
Suusagan bolsoñ suu mına,
Suluu izdep cürsöñ çıragım,
Catsañ çatır cay mına,
Tamaşa kılsañ biz mına!
Balam, senin argın – kırgız eliñ cok,
Ez atıñdı mingensip,

Öz tonuñdu kiygensip,
Zıñgıray berbe cönü cok!
Kilem catsa bastırıp,
Bu kılıgıñ az emes,
Abañ ekööñ uypalap
Basıp ketip kalarday
Bular kırgız kızı emes.

Bu tükenesice Çürök'ün
Neresinde eksiği var.
Ansızın bir insan görecek olsa,
Paldır küldür bir biçare,
Yengeni görecek olsa,
Isınıp kanmadan ölecek gibi.
Kızıl Buurul ata binmiş,
Çaprazlama süzülen oğlana
Uzanıp yengen bağırıp:
Yüğrük at gibi yan süzülüp,
Dertli yengen söze başlayıp:
«Ey oğlan! Atının ağzını çevire dur,
Öndeki yerde dura dur!»
Elini sallayıp çevirip,
Horoz gibi kabaran Ayçürök
İğneli söz söyleyiverip:
«Oğlum, atının ağzını çevire dur,
Öndeki yerde dura dur!
Senin savaş çağrın kim, aslın ne?
Süslü püslü giyinmişsin,
Dünür olduğun kayının kim?
Oğlum, töreyi bozma, yolu yok,
Yolcuysan işte yol,
Akıncıysan işte mal!
Susamışsan işte su,
Güzel arıyorsan çırağım,
Yatacaksan işte çadır, işte yer,
Eğlenmek istersen işte biz!
Oğlum, senin Argın – Kırgız elin yok,
Öz atına binmiş gibi,

Öz kaftanını giymiş gibi,
Kasılıp durma, yolu yok!
Serili halıyı at sürüp çiğnemen,
Bu ettiğin az iş değil,
Ağanla ikiniz hoyratça örseleyip
Basıp geçip gidecekmişsiniz gibi,
Bunlar Kırgız kızı değil.

Bala senin uçurganıñ emine? Seksenine cutunam!	*Oğlan, senin uçurduğun nedir? Seksenine göz dikerim!*
Cayıñdı ayt abıdan,	*Halini söyle adamakıllı,*
Uruşarıñ kim ele?	*Vuruşacağın kimdi?*
Cogotkonuñ emine?	*Yitirdiğin nedir?*
Coolaganıñ kim ele?	*Düşmanlık ettiğin kimdi?*
Nazdap kelgen aylıñ kim?	*Naz edip geldiğin obân kim?*
Kuda bolgon kaynıñ kim?	*Dünür olduğun kayının kim?*
Çürök mintip turganda,	*Çürök böyle deyip dururken,*
Deñiz Çoro kep baştap:	*Deniz Çoro söze başlayıp:*
«Sonun bolso kakşık söz,	*«Hoşsa eğer iğneli söz,*
Mıktılıgın bileyin,	*Ne denli yaman olduğunu bileyim,*
Ebi menen kakşıktap	*Usulünce iğneleyip*
Say söögünö tiein.	*İliğine kemiğine dokunayım.*
Ebinen tayıp iş kılsa,	*Usulünden şaşıp iş ederse,*
Tübünö çoguu ceteyin,	*Köküne hep birden ereyim,*
Atası Akun kökcaldın	*Babası bozkurt Akun'un*
Ayılın çaap keteyin.	*Obasını yağmalayıp gideyim.*
Buzuk bolso Oogandın	*Fesat çıkarsa Afgan'ın*
Bulasın bulap alayın,	*Varını yağma edip alayım,*
Buzuktu katuu salayın.	*Fesadı şiddetle salayım.*
Otuz kelin, otuz kız,	*Otuz gelin, otuz kız,*
Oyun salıp catıpsız	*Oyun kurup durmuşsunuz,*
Bildim kılgan cüyööñdü,	*Bildim tuttuğun yolu,*
Cakşı tozup kelipsiñ,	*Güzelce karşılamaya çıkmışsın,*
Semetey attuu küyööñdü!	*Semetey adlı güveyini!*
Cakşı bildim cüyööñdü,	*İyi bildim tuttuğun yolu,*
Köçö çıga tozupsuz	*Sokağa dek çıkıp karşılamışsınız*
Kabılan sınduu küyööñdü!	*Kaplan yapılı güveyini!*
Bildim senin çeniñdi,	*Bildim senin ölçünü,*
Ölüp kalgan kezimde	*Öldüğüm bittiğim çağda*
It terisi kul elem,	*İt derili bir kuldum,*
Tüpkü cayım surasañ,	*Asıl aslımı sorarsan,*
Almambet kıtay uulu elem,	*Almambet Kıtay oğluydum,*
Bul turganım tuura aytam	*Şu duruşumla doğru söylerim,*
Semeteydin kulu elem!	*Semetey'in kuluydum!*
Uşu bügün ceñeke,	*İşte bugün yengeciğim,*
Kul da bolsom kuturam,	*Kul da olsam kudururum,*

	Siler öñdüü selkinçek tepken	*Sizin gibi salıncak tepen*
	kızdardın	*kızların,*
	Kul da bolsom can saktap,	*Kul da olsam can besleyip,*
	Eptep-septep turarmın,	*Bir yolunu bulup dururum,*
	Serüündöp çıgıp, col tozgon	*Serinlemeye çıkıp yol gözleyen,*
	Selkinçek salgan kız bolso,	*Salıncak kuran kız oldu mu,*
	Seksenin katın kılarmın!	*Seksenini kadın ederim!*
	Ubara kılba, ceñeke,	*Zahmete sokma, yengeciğim,*
	Degenime könüñüz,	*Dediğime uyunuz,*
75990	Başı booluu kişini	*Başı bağlı kişiyi*
	Şıldıñ kılbay cönü cok,	*Alaya almanın yolu yok,*
	Akşuñkardı beriñiz!	*Akşuñkar'ı veriniz!*
	Atboroyun sıdırıp,	*Dörtnala koşturup,*
	Ay-aalamdın baarısın	*Ay âlemin hepsini*
	Uçup cürüp kıdırıp,	*Uçup uçup dolaşıp,*
	Ala-Köldün çetine	*Ala-Köl'ün kıyısına*
	Ak kuu bolo kalgansız,	*Ak kuğu oluvermişsiniz,*
	Eptep erge tiyüügö	*Bir yolunu bulup ere varmak için*
	Semeteydin Akşuñkar	*Semetey'in Akşuñkar'ını*
76000	Ala kaçıp algansız!	*Kaçırıp almışsınız!*
	Menin uçurganım Akşuñkar,	*Benim uçurduğum Akşuñkar,*
	Uruşaarım er Toltoy,	*Vuruşacağım er Toltoy,*
	Cogotkonum Akşumkar,	*Yitirdiğim Akşumkar,*
	Coolaşaarım Çınkoco,	*Düşmanlık ettiğim Çınkoco,*
	Kuda bolso Akun kan,	*Dünürüm ise Akun han,*
	Kup süylöşöm Acıbay,	*Hoşça söyleştiğim Acıbay,*
	Kurçalışam Tümönbay.	*Kuşak kuşandığım Tümönbay.*
	Keçee, Kökötöydün aşında,	*Hani, Kökötöy'ün aşında,*
	Kökcal Manas başında,	*Bozkurt Manas başındayken,*
76010	Köp cıynalıp, curt çuulap,	*Çokluk toplanıp, yurt çağıldayıp,*
	Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslüman*
	Kurttay kaynap turganda,	*Kurt gibi kaynaşıp dururken,*
	Kızıktı mıktap kılganda,	*Şenliği adamakıllı kurduklarında,*
	Oogandın kanı Akun kan,	*Afgan'ın hanı Akun han,*
	Kasiettüü kan eken,	*Kerametli han imiş,*
	Bel kuda bolgon Manaska	*Manas'la beşik kertmesi dünür olmuş,*
	Ubadası bar eken.	*Verilmiş sözü var imiş.*
	Köp kep kılıp, ceñeke,	*Çok laf edip, yengeciğim,*

Köp tantıtıp etesiñ,	*Çok zevzeklik ettirirsin,*
Kuldu şıldıñ kılganda,	*Kulu alaya aldığında,*
Ne murazga cetesiñ?	*Hangi murada erersin?*
Kakşıgıñ ugup neteyin,	*İğneni dinleyip n'edeyim,*
Şuñkardı berçi, keteyin!	*Sunguru versene, gideyim!*
Astımdagı mingenim	*Altımdaki bindiğim*
Semeteydin tulparı,	*Semetey'in küheylanı,*
Cogotup izdep cürgönüm	*Yitirip arayıp durduğum*
Kankorumdun şuñkarı!	*Kan içici beyimin sunguru!*
Keleke kılba işimdi,	*İşimi maskaraya çevirme,*
Kurulay şıldıñ kılbañız	*Boş yere alaya almayınız*
Başı booluu kişini!	*Başı bağlı kişiyi!*
Üstümdögü kiygenim	*Üstümdeki giydiğim*
Kurgan töröm Akolpok,	*Zavallı beyimden kalma Akolpok,*
Kul da bolso kiygenge	*Kul da olsa giyene,*
Külçorogo çak olpok.	*Külçoro'ya denk kaftan.*
Menin kiygenim biröö tonu ele,	*Benim giydiğim el kaftanıydı, «Yenge»*
«Ceñe» dep kepten salasıñ,	*deyip laf atarsın,*
Mingenim biröö atı ele,	*Bindiğim el atıydı,*
Añırañdap bir tiyçü	*Böğüre böğüre bir saldıran*
Abakem caman saat ele.	*Ağacığım kara saat gibiydi.*
Degenge azır könüñüz,	*Dediğime hemen uyunuz,*
Keleke kılbay, ceñetay,	*Maskara etmeden, yengeciğim,*
Şuñkardı azır beriñiz.	*Sunguru hemen veriniz.*
Kızdar menen aytışıp,	*Kızlarla atışıp,*
Ne muratka ceteyin,	*Hangi murada ereyim,*
Ceñetay, azır bere goy,	*Yengeciğim, hemen veriver,*
Şuñkardı alıp keteyin!»	*Sunguru alıp gideyim!»*
Çoro mınday degende	*Çoro böyle deyince*
Çürök turup munu aytat:	*Çürök kalkıp şunu söyler:*
«Apey, kötök-tatay ay!	*«Aman, vay canına hey!*
Argın kırgız eliñ cok,	*Argın Kırgız elin yok,*
Caş ekensiñ, çıragım,	*Gençmişsin, çırağım,*
Ante berbe cönü cok!	*Öyle deyip durma, yolu yok!*
Aalamdın baarın kıdırıp,	*Âlemin hepsini dolaşıp,*
Er izdediñ dep saldıñ,	*Er aradın deyip saldın,*
Ala-Köldün çetinen	*Ala-Köl'ün kıyısından*
Akşuñkarım aldıñ dep,	*Akşuñkar'ımı aldın diye,*

	Kuru calaa kep kılıp,	*Kuru iftira laf edip,*
	Uşu caktan cep saldıñ!	*Daha şuracıktan çamur attın!*
	Kıdırganda, çıragım,	*Dolaştığımda, çırağım,*
	Aalamdın colun çaldımbı?	*Âlemin yolunu mu tuttum?*
76060	Ala köödön töröñö	*Böbürlenen o beyine*
	«Ala koygun meni» – dep,	*«Al beni, alıver» – diye,*
	Dogurunup bardımbı?	*Dayatıp yalvarıp mı vardım?*
	«Altı ay küçün bergin» – dep,	*«Altı aylık gücünü ver» – diye,*
	Koluñdan şuñkar aldımbı?	*Elinden sungur mu aldım?*
	«Şuñkarım ber» dep turasıñ,	*«Sungurumu ver» deyip durursun,*
	Dooña mintip kaldımbı?	*Böyle davaya mı düştüm?*
	Caş ekensiñ, çıragım,	*Gençmişsin, çırağım,*
	Şumkarıñ doo kılasıñ,	*Sungurunu dava edersin,*
	Ike kıyıp algansıp,	*Nikâh kıymışçasına,*
76070	Kubançıga kangansıp,	*Sevince kanmışçasına,*
	«Ceñekelep» turasıñ,	*«Yengeciğim» deyip durursun,*
	Kimdi şıldıñ kılasıñ?	*Kimi alaya alırsın?*
	Cetip kelip özümö	*Ta kendime dek gelip,*
	Cana koysom cayıña	*Kendi halinde bıraksam da*
	Şumkardı doolap kalasıñ,	*Sunguru dava edip durursun,*
	Özüñ şumduktuu kanday balasıñ?	*Sen ne düzenbaz oğlansın böyle?*
	Ike kıyıp algansıp,	*Nikâh kıymışçasına,*
	Başıma cooluk salgansıp,	*Başıma yazma örtmüşçesine,*
	Ceñeke dep kalasıñ.	*Yengeciğim deyip durursun.*
76080	Ketirbegin ebiñdi,	*Usulünü kaçırma,*
	Oñdop süylö kebiñdi!	*Sözünü düzeltip söyle!*
	Menin küyööm Çınkoco	*Benim güveyim Çınkoco*
	Çıñaluu kızıl temirdey,	*Su verilmiş kızıl demir gibi,*
	Aluuçu küyööm er Toltoy	*Beni alacak güveyim er Toltoy,*
	Zordugu toonun teñindey,	*Heybeti dağın yarısı kadar,*
	Kaymana küyööm Kadırbay,	*Dolaylı güveyim Kadırbay,*
	Karap turçu coo emes,	*Bakıp duracak düşman değil,*
	Kaptaldan caasın caadırıp,	*Yandan yayını yağdırıp,*
	Tayangan küyööm señirdey,	*Dayandığım güveyim sırt dağı gibi,*
76090	Erdigi köpkök temirdey.	*Erliği masmavi demir gibi.*

	Ala köödön töröñö	*Ala göğüslü beyine*
	Salam-duba aytıp koy,	*Selam ve dua söyleyiver,*
	Böödö kelip Toltoydon	*Boş yere gelip Toltoy'dan*

Ölüp kaldı dedirbey».
Munu aytkanda Külçoro
Artık çeçen, arı şer
Bala tapan Külçoro:
«Bel baylagan beliñdi,
Bekem taap alganıñ
Belgilüü Koco eriñbi?
Buzarmın korgon-çebiñdi,
Karap turup sabılıp,
Talkalaarmın dardaygan
Akmak Toltoy eriñdi!
Kaz aylanbas Kara-Kır
Beliñdi taap alıpsıñ,
Tölök menen Tölöbay,
Kalça menen Kadırbay
Cedigerdin mıktısı
Eriñdi taap alıpsıñ!
Bel baylagan beliñdi,
Kayran başım ölbösö,
Talkan kılıp ketermin
Tie turgan eriñdi!
Abakemdin Akşuñkar
Kanatın cıyıp şukşurbas,
Bul öñdöngön balaga,
Kazdı köldön uçurbas.
Kuyrugun cıyıp şukşurbas,
Munu aytıp Ayçürök
Kuunu köldön uçurbas.
Akşuñkardın butunda
Kanıkey çalgan keltirip,
«Aylanayın uul ay,
Altından baldan boosu bar, Al aytkanıñ dagı çın,
Coluñ bolsun, ceñeke,
Cogotup iyseñ şuñkardı,
Sen öñdöngön kızdardan
Cetimiş kızdın doosu bar!
Tüpkü Beecin, Kakançın,
Tomogosu bek sonun,

Öldü kaldı dedirtme».
Bunu deyince Külçoro
Üstün hatip, hem de er
Yaman oğlan Külçoro:
«Bel bağladığın belini,
Sağlam bulup aldığın
Namlı Koco kocan mı?
Yıkarım kale-hisarını,
Bakıp durup çırpınıp,
Paramparça ederim o kurumlu
Ahmak Toltoy erini!
Kaz dolaşmaz Kara-Kır
Belini bulup almışsın,
Tölök ile Tölöbay,
Kalça ile Kadırbay
Cediger'in yiğidi
Erini bulup almışsın!
Bel bağladığın belini,
Kayran başım ölmezse,
Un ufak edip giderim
Sana değecek erini!
Ağabeyimin Akşuñkar'ı
Kanadını toplayıp süzülmez,
Bu soydan bir oğlana,
Kazı gölden uçurmaz.
Kuyruğunu toplayıp süzülmez,
Bunu deyip Ayçürök
Kuğuyu gölden uçurmaz.
Akşuñkar'ın ayağında
Kanıkey'in ördüğü bağ vardır,
«Kurban olayım oğul ay,
Altından, baldan bağı var, O dediğin de gerçek,
Yolun açık olsun, yengeciğim,
Yitirecek olursan sunguru,
Senin gibi kızlardan
Yetmiş kızın davası var!
Ta dipteki Beecin, Kakançın,
Tomağası pek görkemli,

Baldaktuu altın boosu bar, Tüz bolup erdi caktırbay	*Kabzalı altın bağı var, Doğrusu, o eri beğenmeyip*
Cogotup koysoñ şuñkardı,	*Yitirecek olursan sunguru,*
Kayra tartıp kalganmın,	*Geri dönüp kalmışım,*
Sen öñdöngön kızdardan	*Senin gibi kızlardan*
Tokson bir kızdın doosu bar!	*Doksan bir kızın davası var!*
Cogolup ketken şuñkardın	*Yitip giden sungurun*
Süyünçüsün aytalı,	*Müjdesini söyleyelim,*
Kaysañdatsañ kaytalı,	*Oyalarsan dönelim,*
76140 Kaysañdatsañ, ceñeke	*Oyalarsan, yengeciğim,*
Kan atañ Akunga tiet şaytanı!»	*Han baban Akun'a dokunur şeytanı!»*
Munu ukkanda Ayçürök	*Bunu duyunca Ayçürök*
Almambet uulu Çoronu	*Almambet oğlu Çoro'yu*
Kıyşaya karap olturup,	*Yan yan bakıp oturup,*
Kıyabına tolturup,	*Nazarını gönlünce doyurup,*
Kayran ceñeñ kanetsin,	*Kayran yengen ne yapsın,*
Külçorogo calınıp:	*Külçoro'ya yalvarıp:*
«Uşu turgan Külçoro	*«Şu duran Külçoro*
Telegeyi teñ eken,	*Her yanıyla tam bir yiğitmiş,*
76150 Balalıgı bolboso,	*Çocukluğu olmasa,*
Abakesi Semetey	*Ağabeyi Semetey*
Andan da artık şer eken.	*Ondan da üstün bir ermiş.*
On ekide baldar bar,	*On ikisinde oğlanlar var,*
Eşikke çıgıp kire albayt,	*Kapıdan çıkıp giremez,*
Etegin caap sie albayt,	*Eteğini örtüp beceremez,*
Enesinen uyalbayt,	*Anasından utanmaz,*
Eçen söz emes al baldar	*Nice söz şöyle dursun, o çocuklar*
Eki-üç ooz söz bile albayt.	*İki üç ağız söz bilemez.*
Kara canım sadaga!»	*Kara canım kurban olsun!»*
76160 Kakşık kepti taştadı,	*İğneli sözü bıraktı,*
Tuura sözdü baştadı:	*Doğru söze başladı:*
Keçee, atboroyun sıdırıp,	*Dün, âlemin yüzünü sıyırıp,*
Ay-aalamdın baarısın	*Ay-âlemin hepsini*
Uçup cürüp kıdırıp,	*Uçup uçup dolaşıp,*
Tübünö uçup barganmın,	*Ta dibine uçup varmıştım,*
Kadimki Talas boyunan	*Meşhur Talas boyundan*
Öz küyööm taap alganmın.	*Öz güveyimi bulup almıştım.*

Ardıgım koyup men şorduu
Aralap kirdim aylıña.
Moynuma boy monçogum salındım,
Kız körbögön soyulgur,
«Altı kün sizge catsın» – dep, Kızdı körüp kızıgıp,
Katınına calındım.
Calınsam katın bolgon cok,
Kebimdi ugup koygon cok.
Ardıkkan boydon men şorduu
Ala-Köldün çetine
Ak kuu bolup barganmın,
Erkek bolso esilim,
Meni izdep keler – dep,
Ala-Köldün boyuna
Ak kuu bolup kalganmın,
Asılıñdın Akşuñkar
Ala kaçıp alganmın».
Munu aytıp Ayçürök
Ak tamagı balkıldap,
Ayday beti carkıldap,
Badışañdın Buuruldu,
Celargıluu çınarga
Asa baylap saldı emi.
Öödö-tömön karabay,
Ölömün dep sanabay,
Kıdırata karabay,
Kılça canın ayabay,
Ayçüröktün töşündö
Altımış marcan, kırk topçu
Idıratıp saldı emi,
Koykoygon moyundan
Oroy karmap aldı emi.
Ak töşünö kol salıp,
Iyiktey bolgon ak emgek
Bala tapan kızıtalak,
Imere karmap kaldı emi,
Almaday bolgon ak emçek
Aşkere karmap aldı emi.

Arlanmayı bırakıp ben çilekeş
Ortasından girdim obana.
Boynuma boncuğumu takındım, Kız görmemiş kahrolası,
«Altı gün size yatsın» – deyip, Kızı görüp kızışıp,
Karısına yalvardım.
Yalvardımsa kadın olmadı,
Sözümü dinleyip durmadı.
İçerlemiş halde ben bahtsız
Ala-Köl'ün kıyısına
Ak kuğu olup varmıştım,
Er ise o vefalım,
Beni arayıp gelir – diye,
Ala-Köl'ün boyunda
Ak kuğu olup kalmıştım,
Asilinin Akşuñkar'ını
Kapıp kaçırıp almıştım».
Bunu deyip Ayçürök
Ak gerdanı ışıldayıp,
Ay gibi yüzü parıldayıp,
Padişahının Buurul'unu,
Yel değen ulu çınara
Yular vurup bağladı işte.
Ne yukarı ne aşağı bakmadan,
Ölürüm diye saymadan,
Çevresine bakmadan,
Kıl kadar canını esirgemeden,
Ayçürök'ün göğsündeki
Altmış mercan, kırk düğme
Söküp dağıtıverdi işte,
Kırıtan o boynundan
Kaba kaba kavradı işte.
Ak göğsüne el atıp,
İğ gibi olan ak memeyi
Yaman oğlan, kahrolası,
Evirip kavrayıverdi işte,
Elma gibi olan ak memeyi
Apaçık tutuverdi işte.

Külkü oyundu salganda,
Gülüşüp oyuna dalınca,

Kürsüldögön törösü
Kün tüşüp ketken çoronun
Esinen çıgıp kaldı emi.
Zıñ-zıñ etip kenebey,
«Sırttan töröm kaldı» – dep,
Bala buçkagına teñebey,
Oyron bolgon Külçoro
Otuz kelin, otuz kız,
Ortosunda Ayçürök
Oynop aldı kenebey.
Kızık boldu kızdardın añgemesi,
Kızıgıp oynop olturup,
Kıyaldan çıktı törösü.
Kızıgışkan kız menen
Balanı mınday taştaylı,
Buuruldu berip cöö kalgan,
Buudan törö Semetey
Oşondon kabar baştaylı,
Agınektin belinde,
Korsoñdogoñ kokuy kün
Asmandan aldınan künü bürkölüp,
Semeteydin başına
Altımış sanaa bir kelip:
«Maana kılgan Külçoro,
On ekiden ötö elek,
On beşke taamay cete elek,
Kanıkeydin emçegi
Tañdayınan kete elek.
Es kire elek bala ele
Özü edene – taytañ çala ele.
Aşuusu biyik too kelip,
Uçup öldü beken – dep,
Agını katuu suu kelip,
Tüşüp öldü beken dep,
Temir arkan orogon
Torgo tüştü beken – dep,
Tegerektep kurçagan

Gürleyen o beyi
Güneş altında kalan çoronun
Aklından çıkıverdi işte.
Zıp zıp edip aldırmadan,
«Sırttan beyim kaldı» – diye,
Tırnak ucu kadar önemsemeden,
Harap olası Külçoro
Otuz gelin, otuz kız,
Ortasında Ayçürök
Oynayıp durdu aldırmadan.
Pek tatlı oldu kızların sohbeti,
Coşup oynayıp otururken,
Hayalinden çıktı beyi.
Cilveleşen kız ile
Oğlanı böylece bırakalım,
Buurul'u verip yaya kalan,
Küheylan bey Semetey
Ondan haber başlatalım,
Agınek'in belinde,
Homurdanıp duran, aman ha,
Gökten önünde günü bulutlanıp,
Semetey'in başına
Altmış kaygı bir gelip:
«Bana dayanak olan Külçoro,
On ikiyi henüz geçmemiş,
On beşe tam ermemiş,
Kanıkey'in ak sütü
Damağından gitmemiş.
Aklı ermemiş çocuktu daha
Kendi toy, adımları paytaktı daha.
Geçidi yüce dağ çıkıp,
Uçup öldü mü ola – diye,
Akıntısı sert su çıkıp,
Düşüp öldü mü ola diye,
Demir urgan sarılı
Tuzağa düştü mü ola – diye,
Çepeçevre kuşatan

Kolgo tüştü beken dep,
Kudaydın salgan buyrugun
Körüp kaldı beken dep,
Cürögü mayluu bala ele,
Kalıñ kolgo kol salıp,
Ölüp kaldı beken» – dep,
Örttöy közü bek caynap,
Kan içmesi çın karmap,
Kök kübö tondu camınıp,
Kuduretke calınıp,
Balaga dürbü saluuga,
Kızdardan kabar aluuga,
Kök colborstoy çamınıp,
Dürbünü alıp kamınıp,
At ötpögön akıstan,
Ayrı beles capızdan,
Kara boyun caşırıp,
Karaandap baştı çıgarıp,
Tulku boydu caşırıp,
Tuuralap baştı çıgarıp,
Manastan kalgan çoñ dürbü
Çıgırıgın imerip,
Çındap közgö ciberip,
Buramasın imerip,
Burap közgö ciberip.
Çıgırıgın burasa,
Kokuyuñdun dürbüsü
Aynegi altı bölünöt,
Altı kündük alıs col
Aşpay-şaşpay körünöt.
Köör taştan aynegi
Cetkileñ burap ciberse,
Ceti bölök bölünöt,
Ceti kündük ıraak col
Ceti arkan boyu körünöt.
Kımbatıñdın çoñ dürbü
Için altın tolgogon,
Tökör usta Bölökbay

Ele düştü mü ola diye,
Tanrı'nın saldığı buyruğu
Görüverdi mi ola diye,
Yüreği pek bir çocuktu,
Kalabalık orduya el atıp,
Ölüp kaldı mı ola» – diye,
Ateş gibi gözleri alev saçıp,
Kan içiciliği sahiden tutup,
Gök zırhlı tonu bürünüp,
Kudret sahibine yalvarıp,
Oğlana dürbün tutmaya,
Kızlardan haber almaya,
Gök kaplan gibi atılıp,
Dürbünü alıp davranıp,
At geçmez sarp yerden,
Çatal tepenin alçağından,
Kara gövdesini gizleyip,
Karaltı gibi başını çıkarıp,
Tüm bedenini gizleyip,
Doğrultup başını çıkarıp,
Manas'tan kalan büyük dürbün,
Çarkını çevirip,
Sahiden göze dayayıp,
Burgusunu çevirip,
Burup göze dayayıp.
Çarkını burarsa,
O yamanın dürbünü
Camı altıya bölünür,
Altı günlük uzak yol
Aşmadan, şaşmadan görünür.
Mücevher taştan camı
İyice burup gönderse,
Yedi parçaya bölünür,
Yedi günlük ırak yol
Yedi urgan boyu görünür.
O kıymetlinin büyük dürbünü
İçi altınla işlenmiş,
Topal usta Bölökbay

Buzulgan cerin oñdogon,	*Bozulan yerini onarmış,*
Kaardanıp kabılan,	*Öfkelenip kaplan,*
Çıgırıgın imerip,	*Çarkını çevirip,*
Çın közünö ciberip,	*Tam gözüne dayayıp,*
Akkan suunun boyuna,	*Akan suyun boyuna,*
Çoñ Opoldun oyuna	*Büyük Opol'un ovasına*
Manastın uulu arslanıñ	*Manas'ın oğlu arslanın*
Dürbü salıp karasa,	*Dürbün tutup baksa,*
Kaygı-sanaa cebesten,	*Kaygı tasa çekmeden,*
«Art cagında arbayıp	*«Ardında bir başına*
Abam kaldı» – debesten,	*Ağam kaldı» – demeden,*
Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
Oyundu mıktap salıptır,	*Oyunu iyice kurmuşlar,*
Ortosunda Külçoro	*Ortalarında Külçoro*
Oolcutup Çüröktün	*Mest edip Çürök'ün*
Emçegin karmap alıptır.	*Memesini tutuvermiş.*
Ce Buuruldan kaygı cebesten,	*Ne Buurul için kaygı çekmiş,*
«Abakem kaldı» debesten,	*Ne «Ağam kaldı» demiş,*
Koşoloñduu Çoronun	*Şamatacı Çoro'nun*
Kozgolgonun karasa,	*Kıpırdanışına baksa,*
Koyboy Çürök beybaktı	*Bırakmayıp Çürök zavallıyı*
Korozdoy bolgon moynunan	*Horoz gibi olan boynundan*
Oroy karmap alıptır,	*Kaba kaba kavramış,*
Aykalışıp al Çoro,	*Sarmaş dolaş o Çoro,*
Ezilişip Çüröktün	*Eriyip Çürök'ün*
Emçegin karmap alıptır.	*Memesini tutuvermiş.*
Otuz kelin, otuz kız,	*Otuz gelin, otuz kız,*
Opsuz Çürök, balanı	*Ölçüsüz Çürök, oğlanı*
Añ-tañ kalıp baarısı	*Şaşakalıp hepsi*
Ortosuna alıptır,	*Ortalarına almışlar,*
Koşomatın karasañ	*Dalkavukluğuna bir bak,*
Tegerektep kalıptır.	*Çepeçevre sarmışlar.*
Munu körüp Semetey:	*Bunu görüp Semetey:*
«Kemeline kelgende,	*«Kemale erdiğinde,*
Kazat beym kalıñ orumdu,	*Biçer besbelli kalın ekinimi,*
Ereşen tartıp er bolso,	*Serpilip yiğit olursa,*
Er uulu menen teñ bolso,	*Er oğluyla denk olursa,*
Körgözöt ko özümö	*Gösterir elbet kendime*

Kapkaydagı sonundu!	*Nice görülmedik şeyi!*
Aman cürsö bul bala	*Sağ kalırsa bu oğlan*
Mintse Kuday urat ko,	*Böyle giderse Tanrı çarpar ya,*
Kalaymandı salat ko,	*Kıyameti koparır ya,*
Kargış tiygir kuturup,	*Kahrolası kudurup,*
Katınım tartıp alat ko,	*Karımı çekip alır ya,*
Tübümö mintip cetet ko,	*Böylece kökümü kurutur ya,*
Tuuralangan kızıtalak	*Doğranası kahrolası*
Katınım tartıp ketet ko.	*Karımı çekip gider ya.*
Tügötöt eken külkümdü,	*Tüketirmiş gülüşümü,*
Çaçat eken kızıtalak	*Saçarmış kahrolası*
Kapkaydagı mülkümdü!	*Nerdeki malımı mülkümü!*
Bala turup badirek,	*Çocuk olduğu halde edepsiz,*
Sumsañdagan Çürökkö	*Süzülüp duran Çürök'e*
Suuk ukuruk salganın,	*Soğuk kement attığına bak,*
Oolak baylap Buuruldu	*Buurul'u uzağa bağlayıp*
Orompay tepken kız bolso,	*Orompay oynayan kız olsa,*
Oynop catıp kalganın	*Oynayıp yattığına bak,*
Çoronu Kuday alganın,	*Çoro'yu Tanrı çarpsın,*
Şabıet tepken kız bolso,	*Şabıet tepen kız olsa,*
Şaşpay oynop alganın.	*Acele etmeden oynadığına bak.*
«Menin dardaygan abam bar» – debey,	*«Benim koskoca ağam var» – demeden,*
Kankordu Kuday uruptur,	*Hunharı Tanrı çarpmış,*
Selkinçek salgan kız menen	*Salıncak kuran kız ile*
Sereñdeşip kalganın!»	*Zıpır zıpır oynaştığına bak!»*
Körüp töröñ toktoboy,	*Görüp beyin durmadan,*
Oozunan tütün burkurap,	*Ağzından duman fışkırıp,*
Közünön calın şırkırap,	*Gözünden alev saçılıp,*
Örttöy közü caynadı,	*Ateş gibi gözleri parladı,*
Törö kökcal barbaktap,	*Gök yeleli bey kabarıp,*
Kan içmesi karmadı.	*Kan içiciliği tuttu.*
Kaarlandı Semetey,	*Kükredi Semetey,*
Katını suluu Çüröktü	*Karısı güzel Çürök'ü*
Külçoro algan emedey:	*Külçoro almış gibi:*
«Öyüzdögü eköönü	*«Karşıdaki ikisini*
Kurmandıkka çalbasam!	*Kurban diye kesmezsem!*
Arı cagında Akundun	*Ötesindeki Akun'dan*
Kapkayda kegim albasam!	*Nerdeki öcümü almazsam!*

Törö atam Manastın malın berbese,
On tört attı ayday kör,
Törösüngön Akundun
Töbösünön baspasam,
Tört tülügün çaçpasam!

Bey babam Manas'ın malını vermezse,
On dört atı sürüver,
Beylik taslayan Akun'un
Tepesine basmazsam,
Dört türlü davarını saçmazsam!

Kubalap tiyip beesin,
Çıgarbasam kapkaydagı keesin,
Cakın kelse caynata muştap
meesin!
Azır tiydi cinime,
Akun turmak men özüm
Çürök menen Külçoro
Kırıp salıp tınbasam!»
Kaardanıp kabılan
Katınına küyündü.
Arıslan ünün çıgarıp,
Aybattanıp bakırdı
Kaardanıp tura albay,
Kançorolop çakırdı.
Ünün ugup Kançoro
«Törö emne boldu» – dep,
Caaday uçup kökcaldın
Canına azır cetkeni.
Kaardanıp korcoktop,
Kan atası Manas ölgöndöy,
Kaardanıp turuptur:
«Beri kelgin, Kançoro,
Kızık kördüm, cön kördüm,
Kızıtalak candı ayabaym,
Kıyın müşkül men kördüm!
Kaarıma tiyse kan ölsün,
Bügün katılgan candın
baarı ölsün!»
Kaardanıp bakırıp,
Aşıp-şaşıp kökcalıñ
Kançoronu çakırıp:
«Öödö çıksam öbögüm,
Kaarım kelip kakaydım,

Kovalayıp basmazsam kısrağını,
Çıkarmazsam içindeki kibrini,
Yakına gelirse çatır çatır yumruklayıp
beynini!
Şimdi dokundu damarıma,
Akun şöyle dursun, ben kendim
Çürök ile Külçoro'yu
Kırıp geçirmeden durmazsam!»
Öfkelenip kaplan
Karısı için yandı.
Arslan sesini çıkarıp,
Heybetlenip haykırdı
Öfkesinden duramayıp,
«Kançoro!» diye çağırdı.
Sesini duyup Kançoro
«Beye ne oldu» – diye,
Ok gibi uçup gök yelelinin
Yanına hemen yetişti.
Öfkeyle homurdanıp,
Han babası Manas ölmüş gibi,
Öfkeyle duruyordu:
«Beri gel, Kançoro,
Tuhaf gördüm, düpedüz gördüm,
Kahrolasının canını esirgemem,
Ağır bir dert gördüm ben!
Öfkeme dokunan han ölsün,
Bugün bana sataşan canın
hepsi ölsün!»
Öfkeyle haykırıp,
İvedi telaşla gök yelelin
Kançoro'yu çağırıp:
«Yukarı çıksam dayanağım,
Öfkem gelip dikildim,

Kançoro menin böbögüm!
On tört attın içinen
Ooganga minip baruuga,
Aramdan öçtü aluuga,

Taytorunu şaylay kör!
Şayla degen Taytorum
Belgilüü külük mal eken,
Beren atam ölgöndö,
Beypaydı enem körgöndö,
Katagandın kan Koşoy,
Kalk atası abakem,
Asaga bergen mal eken,
Ayday kör, Çorom, ayday kör! Altın caak doolbas
On tört attı bat ayda,
Taytoru tokup maş ayda!»
Bul kabardı ukkan soñ,
Caaday uçup Kançoro
Cıyırma beştey kelgen can
Doolbas urmay adatı.
Öñköy kandın baldarı,
Kabar alıp törödön,
Aş kaynatkan çoñ bakır,
Sarıkandın Kalıgı
At bakkan altı muraapı
Çoyunbaş kolgo alganı,
Uygu-tuygu dürgüşüp,
Doolbastı dolboorlop,
Şaşkanınan al baldar
Tak ortogo salganı.
Kara cerge mürgüşüp,
Altın booluu çatırdın
Kazıgın suurup büktöşüp,
Arça toru buudanga
Zamat koyboy cüktöşüp,
On tört attın baarısın
Boş aydaşıp alışıp,
Törösünün aldına

Kançoro benim körpem!
On dört atın içinden
Oogan'a binip varmaya,
Haramiden öç almaya,

Taytoru'yu hazırlayıver!
Hazırla dediğim Taytoru'm
Namlı yürük bir maldır,
Yiğit babam öldüğünde,
Anam o çileyi gördüğünde,
Katagan'ın hanı Koşoy,
Halkın atası ağam,
Yas aşına verdiği maldır,
Sürüver, Çorom, sürüver! Altın yanaklı davulu
On dört atı tez sür,
Taytoru'yu eyerleyip ustaca sür!»
Bu haberi duyduktan sonra,
Ok gibi uçup Kançoro
Yirmi beş kadar olan can
Davul dövmek âdetiydi.
Hepsi han oğulları,
Beyden haber alıp,
Aş kaynatan büyük bakırı,
Sarıkan'ın Kalık'ı,
At bakan altı seyisi
Çoyunbaş topuzu ele aldı,
Karman çorman koşuşup,
Davulu gümbürdetip,
Telaşından o oğlanlar
Tam ortaya koydular.
Kara yere kapaklanıp,
Altın bağlı çadırın
Kazığını söküp katlayıp,
Arçatoru küheylana
Bir anda durmayıp yükleyip,
On dört atın hepsini
Başıboş sürüp alıp,
Beylerinin önüne

	Açıp közdü cumgança,	*Göz açıp kapayıncaya dek,*
	Anday-mınday degiçe,	*Şöyle böyle deyinceye dek,*
	Bir demde cetip barışıp,	*Bir solukta yetişip,*
	Caaday uçat Kançoro	*Ok gibi uçar Kançoro*
	Törösün közdöy tötölöp,	*Beyine doğru kestirmeden,*
	Korcoñdotup kokuyga	*Homurdatıp, aman ha,*
	Koyboy tokup Kançoro	*Durmadan eyerleyip Kançoro*
	Taytorunu cetelep.	*Taytoru'yu yedeğe alıp.*
	Törösünün üstünö	*Beyinin üstüne*
76440	Kök kübönü kiygizip,	*Gök zırhı giydirip,*
	Körör bolsoñ mınday iş,	*Görecek olsan böylesi işi,*
	Dardañdatıp oşondo	*Kabarta kabarta o zaman*
	Taytoruga mingizip,	*Taytoru'ya bindirip,*
	Bar şaymanı tartıluu,	*Tüm donanımı kuşanmış,*
	Töröñüz mingen töödöy tak	*Beyinizin bindiği, deve gibi yük*
	Artelkige artıluu.	*Artelki'ye yüklenmiş.*
	Aşagandan maşagan,	*İşlenmişin işlenmişi,*
	Baatır törö barında,	*Bahadır bey sağken,*
	Kurgan usta Bölökbay	*Emektar usta Bölökbay*
76450	Kup keltire casagan.	*Tam yakışır yapmıştı.*
	Bil terisin kaptatkan,	*Fil derisiyle kaplatmıştı,*
	Ooganga cürgön baatırdın	*Oogan'a yürüyen bahadırın*
	Cıyırma beş eken sanatı,	*Yirmi beşmiş sayısı,*
	Iraak sapar col cürsö,	*Irak sefere yol alsa,*
	Atasınan babası	*Atasından, dedesinden,*
	Cer carılıp, too köçüp,	*Yer yarılıp, dağ göçüp,*
	Kulak tunup çurkurap,	*Kulak sağır olup çığrışıp,*
	Et bışımı bolguça,	*Bir et pişimi oluncaya dek,*
	On tört attın baarısı	*On dört atın hepsi*
76460	Toktoboy ürküp dırkırap.	*Durmadan ürküp dörtnala.*
	Opoldu közdöy col tartıp,	*Opol'a doğru yol tutup,*
	Korcoktogon kokuydun	*Homurdanan o yamanın*
	Kay kılıgın aytasıñ,	*Hangi huyunu söylersin,*
	Künü-tünü col tartıp,	*Gece gündüz yol tepip,*
	Çıkanaktap kalbastan,	*Dirsek koyup yatmadan,*
	Kerney-surnay tarttırıp,	*Boru-zurna çaldırıp,*
	Tulparga koşun arttırıp,	*Tulpara ağırlığı yükletip,*
	At ayabay col cürüp,	*Atı esirgemeden yol yürüyüp,*

Ayanbastan mol cürüp,
Kızıktı töröñ baştadı,
On tört attı kamçılap,
Oroy tuugan kabılan
Maldı-candın baarısın
Kırıp koe taştadı.
Bakırıgın ukkanda

Sakınmadan bol yürüyüp,
Beyin görülmedik işe başladı,
On dört atı kamçılayıp,
Sert yaradılışlı kaplan
Malın canın hepsini
Kırıp geçiriverdi.
Haykırışını duyunca

Aybanda bolso on tört at
Oñ kulagın capırıp,
Korkkonunan on tört at
Kara cerdin kırtışın
Asmandı közdöy sapırıp.
Aşıp-şaşıp col cürüp,
At ayabay mol cürüp,
Dalay şiber, dalay çöp,
Tuyak menen coyulup,
Art cagınan töröñdün
Börü, tülkü toyunup.
Kee bir cerge kelgende,
Kükük bolup körünüp,
Kaardanıp kapıray
On tört atka süylönüp.
Kaarınan kökcaldın
Karap mende tura albay,
Türü suuk, zaarı küç
Oolugup cini karmasa
Katılgandı kılat tüz.
Tügöngön sayın tütögön,
Tübünön beri küçögön,
Basıp ötkön cerine
Bazarluu dükön ornogon,
Başınan Kıdır koldogon.

Hayvan da olsa on dört at
Sağ kulağını yatırıp,
Korkusundan on dört at
Kara yerin toprağını
Göğe doğru savurup.
İvedi telaşla yol yürüyüp,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Nice çayır, nice ot,
Toynak altında silinip,
Beyinin ardından
Kurt, tilki doyunup.
Kimi yere geldiğinde,
Kükremiş gibi görünüp,
Öfkelenip, hayret,
On dört ata söylenip.
Gök yelelinin öfkesinden
Bende bakıp duramaz,
Yüzü soğuk, zehri güçlü
Coşup cini tutarsa
Sataşanı dümdüz eder.
Tükendikçe tüten,
Kökünden beri güçlenen,
Basıp geçtiği yere
Pazarlı dükkân kurulan,
Başından Kıdır'ın koruduğu.

SEMETEY ÜRGÖNÇTÜN SUUSUNUN BOYuNDA AYÇÜRÖKKÖ COLUKKANI

SEMETEY'İN ÜRGÖNÇ SUYUNUN BOYUNDA AYÇÜRÖK'E RASTLAMASI

Atası Manas kökcaldan
Arta tuugan Semetey

Babası gök yeleli Manas'tan
Üstün doğan Semetey

Ak-Kıyanın oyuna
On tört at menen körünüp,
Cetip bardı kökcalıñ
Çoñ Ürgönçtün boyuna.
Catışı biyik, tik kıya
Akundun kızı Ayçürök
Keremettüü şurkuya,

Ak-Kıya'nın ovasında
On dört at ile görünüp,
Yetişip vardı gök yelelin
Büyük Ürgönç'ün boyuna.
Yatağı yüksek, dik yamaç
Akun'un kızı Ayçürök
Kerametli işvebaz,

Ceti atası cetik kan
Celmoguzdun dal özü,
Ceti col Kızır daarıgan.
Atasınan babası
Ala köödön adatı,
Ay-aalamga buzuktu
Sala turgan sanatı.
Suu iç dese, uu içet.
Börk al dese, baş keset,
Kan tök dese cin tögöt,
Katılgandı kılgan ment,
Kaptaganı kızıl ört.
Okçontoy şıkap ok kılgan
Atasınan babası
Tiyişkendi cok kılgan.
Kırgızdan on tört at aydap,
Ooganga cürdü karkıbar,
Kastaşa çıkkan coo bolso,
Kanın içmey saltı bar.
Oolugup kökcal Semetey,
Aluuçu zaybı Çüröktü
Biröö ala kaçkan emedey,
Kuday betin körsötpö,
Öz atasın öltürgön
Öküm Manas öz uulu.
Kelerin bilip törönün,
«Keçüünü kantip çalar – dep,
Açuusu kelgen arıslan
Kenebey koyso Ürgönçtön
Böödö ölüp alar» – dep,
Suuk duba uruptur,

Yedi atası olgun han
Celmoguz'un ta kendisi,
Yedi kez Kızır değmiş ona.
Atasından dedesinden
Ala yürekli huyu var,
Ay-âleme fitneyi
Salmaktır sanatı.
Su iç dese, ağı içer.
Börk al dese, baş keser,
Kan dök dese cin döker,
Sataşanı pestil eden,
Bastırdığı yer kızıl alev.
Sadağını tıka basa okla dolduran
Atasından dedesi
İlişeni yok etmiştir.
Kırgız'dan on dört at sürüp,
Oogan'a yürüdü o heybetli,
Hasım çıkan düşman olsa,
Kanını içmek töresi var.
Coşup gök yeleli Semetey,
Alacağı eşi Çürök'ü
Biri kaçırmış gibi,
Tanrı yüzünü göstermesin,
Öz babasını bile öldürecek
Zorlu Manas'ın öz oğlu.
Beyin geleceğini bilip,
«Geçidi nasıl yoklar – diye,
Öfkesi gelen arslan
Aldırmazsa Ürgönç'te
Boş yere ölüverir» – diye,
Soğuk büyülü dua salmış,

Kündü caylap turuptur.	*Havayı büyüyle bağlamış.*
Obodon bulut sögülüp,	*Gökten bulut sökülüp,*
Böksödön öödö toolorgo	*Yamaçtan yukarı dağlara*
Möndürü cok, caanı cok,	*Dolusu yok, yağmuru yok,*
Muzdak şamal körünüp,	*Buz gibi yel görünüp,*
Añgi suunun baarısı,	*Yarıktaki suyun hepsi,*
Alek bolup şılpıldap,	*Perişan olup şıpırdayıp,*
Tuş-tuşka ketip bölünüp,	*Dört bir yana bölünüp,*
Miñ akkan suunun biri cok,	*Bin akan sudan biri yok,*
Kalgan eken çoñ Ürgönç	*Kalıvermiş büyük Ürgönç*
Saydan taşı körünüp,	*Yatağından taşı görünüp,*
Akundun kızı Ayçürök	*Akun'un kızı Ayçürök*
Amalduu tuugan beybaktın	*Hilesi bol doğan zavallının*
Cayçılık türü körünüp,	*Hava büyücülüğü belli olup,*
Bulaktan kaşık suu cürböy,	*Pınardan kaşık su yürümez,*
Tışka toktop catıptır,	*Dışarıda durup yatmış,*
Kışka çilde turgansıp,	*Kış zemherisi gelmiş gibi,*
Kıyın eken dubası	*Pek çetinmiş duası*
Möñgünün başı katıptır,	*Buzulun başı donmuş,*
Duba menen Çon Ürgönç,	*Dua ile Büyük Ürgönç,*
Akpay suusu catıptır,	*Suyu akmadan yatmış,*
Az gana sabaaday suusu bılkıldap.	*Bir tulum kadar suyu kıpırdayıp. Boş yere*
Böödö öltürüp salar – dep,	*öldürüverir – diye,*
Körör bolsoñ Semetey	*Görecek olsan Semetey*
Aldasına calınıp,	*Allah'ına yalvarıp,*
Ak colborstoy çamınıp,	*Ak kaplan gibi atılıp,*
Argından on tört at aydap,	*Argın'dan on dört at sürüp,*
Al attardın baarısın	*O atların hepsini*
Ölüüçüdöy bat aydap,	*Ölecekmiş gibi tez sürüp,*
Ak köbügün agızıp,	*Ak köpüğünü akıtıp,*
Toktotposton bat aydap,	*Durdurmadan tez sürüp,*
Oşondo kaardanıp Semetey,	*O zaman öfkelenip Semetey,*
Kalıñ curttu kırgızdı	*Kalabalık Kırgız halkını*
Kalmak çapkan emedey,	*Kalmuk vurmuş gibi,*
Surnayın çoygulap,	*Zurnasını uzata uzata çalıp,*
Surdanıp töröñ alıptır,	*Suratı asılıp beyin almış,*
On tört attı koygulap,	*On dört atı döve döve,*
Kaarına mende kelgisiz,	*Öfkesine kul yaklaşamaz,*

Kabagın kişi körgüsüz.	*Çatık kaşına kişi bakamaz.*
Opsoloñ tuugan kökcaldın	*Azman doğan gök yelelinin*
Kay kılıgın aytasıñ.	*Hangi huyunu söylersin.*
Orto Keñ-Kol caylagan,	*Orta Keñ-Kol'da yaylayan,*
On tört atın baylagan,	*On dört atını bağlayan,*
Atışa çıga coo kelse,	*Vuruşmaya çıkan düşman gelse,*
Astıga salıp aydagan,	*Önüne katıp süren,*
Arıslandın özübü	*Arslanın ta kendisi mi,*
Azuuga salıp çaynagan,	*Azı dişine vurup çiğneyen,*
Karap alıp Çoronun	*Bakakalıp Çoro'nun*
Köñülü caman bölünöt.	*Gönlü fena bölündü.*
On tört külük at aydap,	*On dört yürük at sürüp,*
Arkı öyüz keçüügö	*Karşı yakaya, geçide*
Oyulgur kelgen körünöt.	*Kahrolası gelmiş görünür.*
Çoçup ketip Külçoro	*İrkilip Külçoro*
Koe berdi emçekti,	*Bırakıverdi memeyi,*
Buuruldu közdöy cügürüp,	*Buurul'a doğru koşup,*
Amanat candan tüñülüp,	*Emanet candan umut kesip,*
Buuruldu karmap sabılıp,	*Buurul'u tutup çırpınıp,*
Kaşkayıp külüp Külçoro	*Işıl ışıl gülüp Külçoro*
Ayçürökkö calınıp:	*Ayçürök'e yalvarıp:*
«Aylanayın, ceñeke!	*«Kurban olayım, yengeciğim!*
Kaarı kelgen kabılan	*Öfkesi gelmiş kaplana,*
Katın canduu kankorgo	*Karı canlısı hunhara*
Kaşkayıp külüp bara kör.	*Işıl ışıl gülerek varıver.*
Kagılayın, ceñeke!	*Kurbanın olayım, yengeciğim!*
Kanımdı surap ala kör,	*Kanımı dileyip alıver,*
Surabasañ oñ kılbayt,	*Dilemezsen onmaz eder,*
Sultanım meni soo kılbayt!»	*Sultanım beni sağ komaz!»*
Mintip aytıp Külçoro	*Böyle deyip Külçoro*
Buudandı karmap turganı.	*Küheylanı tutup durdu.*
Törösün körüp Ayçürök	*Beyini görüp Ayçürök*
Karap turdu cardanıp,	*Merakla bakıp durdu,*
Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
Çoguu karap tañdanıp.	*Hep birden bakıp şaşırdı.*
On tört attı tokmoktop,	*On dört atı sopalayıp,*
Korcoñdogon kokuyuñ	*Homurdanan o yaman*
Ürgönçkö kirmek boldu kamdanıp.	*Hazırlanıp Ürgönç'e girmeye davrandı.*

Törönü suuga kirgizbey,
Akırın süylöp sabılıp,
Kançoro keldi törögö
«Abakelep» calınıp:
«Tantıp, aytam bir sözdü,

Tantıgımdı bilip al,
Taalayım abam, tilimdi al. Beş kolun salıp barbayıp,
Kümüş közdüü, kün cüzdüü
Bıçagın kamdap dardayıp,
Kürkürögön abakem,
Altın közdüü, ay cüzdüü
Aylanayın bek akem,
Astıbızda uşu suu,
Aşkere duşman mına bu,
Agıp ketip okustan,
Acal cetip kokustan,
Kırılıp cürüp ölböylü,
Coodon ölbös kayran can
Tili cok suudan ölböylü!
Keyitip bizdi cebeybi!
Kagılayın kan aba,
On tört attı tizdeyli,
Opsuz akkan bul suudan
Bölünö keçüü izdeyli,
Sayroo taap alalı,
Eptep keçip baralı».
Kançoro mınday degende,
Kaarı keldi törönün,
Kalaymandı baştadı,
Atı menen Çoronu
Cutup ie taştadı:
«Atañdın körü, Kançoro
Ölümdön korkkon oñobu?
Ölböy cürgön düynödön
Temir özök bolobu?
Agın suudan korkosuñ,
Adamdan tümön coo çıksa,

Beyi suya sokmadan,
Usulca söyleyip çırpınıp,
Kançoro geldi beye
«Ağam!» deyip yalvarıp:
«Saçmalayıp söylerim bir sözü,

Saçmaladığımı bil,
Talihim ağam, sözümü tut. Beş parmağını salıp kabarıp,
Gümüş gözlü, gün yüzlü
Bıçağını hazırlayıp kasılıp,
Gürleyen ağam,
Altın gözlü, ay yüzlü
Kurban olduğum bey ağam,
Önümüzdeki şu su,
Apaçık düşman işte bu,
Ansızın akıp gidip,
Kazara ecel yetip,
Kırılıp gidip ölmeyelim,
Düşmandan ölmez kayran can
Dilsiz sudan ölmeyelim!
Üzüp bizi yemez mi!
Kurbanın olayım han ağam,
On dört atı dizelim,
Ölçüsüz akan bu sudan
Ayrılıp geçit arayalım,
Sığ bir yer bulalım,
Usulca geçip varalım».
Kançoro böyle deyince,
Beyin öfkesi geldi,
Kıyameti başlattı,
Atı ile Çoro'yu
Yutuverecek gibi oldu:
«Atanın körü, Kançoro,
Ölümden korkan onar mı?
Ölmeden kalınan dünyada
Demir özlü olunur mu?
Akar sudan korkarsın,
İnsandan tümen düşman çıksa,

Ayröktöp bizdi cebeybi!»
Andan kantip korkpoysuñ?!
Kaardanıp munu aytıp,
Kirgen suudan korkosuñ,
Ayzanın uçu kılkıldap,
Adamdın başı bılkıldap,
Adamdan altımış coo çıksa, Kaardı
kankor baştadı,
Andan kanday korkpoysuñ?!
Talastan çıkkan on tört at
Kirgin suudan korkupsuñ,
Takır sabap badışañ
Seni Kuday urabı.
Cebireyil berişte:

Alay edip bizi yemez mi!»
Ondan nasıl korkmazsın?!
Öfkelenip bunu deyip,
Kabaran sudan korkarsın,
Mızrağın ucu kıpır kıpır,
İnsanın başı sallanıp,
İnsandan altmış düşman çıksa, Öfkeyi
hunhar başlattı,
Ondan nice korkmazsın?!
Talas'tan çıkan on dört atı
Coşkun sudan korkmuşsun,
Hepten döverek padişahın
Seni Tanrı mı çarpsın.
Cebireyil ferişte:

«Bular suudan keçet – dep,
Öyüzdön karap turabı?
Sen akkan suudan korkosuñ,
Kalcırabay baçagar,
Kayra tartıp kete ber!
Otuz kelin, otuz kız,
Ortosunda ceñekeñ:
«Ak çomçu keldi» – debeybi,
Ayabay bizdi cebeybi!
«Kerbençi keldi» – debeybi,
Akıynagın aytpaybı,
Er azamat er cigit
Uyattan korduk tartpaybı!
Kızdardı Kuday urbaybı,
Köp eliktep turbaybı!
Köödöndüktü bilbeybi,
Köp tabalap külböybü!
«Tuygun eken Külçoro
Tuura suuga kirdi – dep,
Turgusu kelbey tigiler
Keçüü izdep cürdü – dep,
Baatır eken Külçoro
Bastırıp suuga kirdi – dep,
Baş ooru tiygen kerbençi

«Bunlar sudan geçer – diye,
Karşıdan bakıp durur mu?
Sen akan sudan korkarsın,
Saçmalama sersem,
Geri dönüp gidiver!
Otuz gelin, otuz kız,
Ortasında yengen:
«Ak yükçü geldi» – demez mi,
Acımadan bizi yemez mi!
«Kervancı geldi» – demez mi,
Taşlamasını söylemez mi,
Er yiğit, er koçak
Utançtan horluk çekmez mi!
Kızları Tanrı çarpmaz mı,
Boyuna taklit edip durmaz mı!
Küstahlığı bilmez mi,
Boyuna hınçla gülmez mi!
«Doğanmış Külçoro
Dosdoğru suya girdi – diye,
Berikiler durmak istemeyip
Geçit arayıp durdu – diye,
Bahadırmış Külçoro
Sürüp suya girdi – diye,
Başı ağrıyan kervancı

Keçüü izdep cürdü – dep,
Alsızdar keldi debeybi,
Kamap kirdi attardı,
Karsıldatıp toktotpoy
Sabap kirdi attardı.
Kırıp ie taştadı.
Ogoydon çıkkan on tört at,

Geçit arayıp durdu – diye,
Güçsüzler geldi demez mi,
Atları kıstırıp girdi,
Çatır çatır, durdurmadan
Atları döve döve girdi.
Kırıp geçiriverdi.
Ta oradan çıkan on dört at,

On tört attın içinde
Oroşon külük Buurul at,
Kanıkeydin Karakaşka argımak, Kokuy törön̈ kabılan
Sarıkandın Tuuçunak,
Köböşkandın Kökborçuk,
Abıkenin Aktelki,
Arçatoru toburçak,
Çıyırdının Bozcorgo
Kalduu kızıl, calduu kök
Bakay kandın Kökçolok,
Asıl Manas ölgöndö
Azaga kelgen Taytoru,
Bagış kandın Surkiyik,
Muzburçaktın Telkızıl,
Şayımbettin Akkökül,
Kızdın kızıl corgosu,
Çaçıkeydin Tiktoru,
On tört attı kamalap,
Oñurañdap kabılan
Obu cok urup sabalap,
Kaardanıp bakırıp:
«Bakay kandın Kökçolok
Baştagın – dep çakırıp.
Oşondo Bakay kandın Kökçolok
Suuga turuş kılışıp,
Attardan ozup col baştap,
Çuu ukkanda bölünüp,
Aytıp berer tili cok,
Tulpardın sını körünüp,
Cetik akkan Ürgönçkö

On dört atın içinde
Görkemli yürük Buurul at,
Kanıkey'in Karakaşka argımağı, Aman ha, beyin kaplan
Sarıkan'ın Tuuçunak'ı,
Köböşkan'ın Kökborçuk'u,
Abıke'nin Aktelki'si,
Arçatoru küheylan,
Çıyırdı'nın Bozcorgo'su
Benli kızıl, yeleli gök
Bakay han'ın Kökçolok'u,
Asil Manas öldüğünde
Yasa gelen Taytoru,
Bagış han'ın Surkiyik'i,
Muzburçak'ın Telkızıl'ı,
Şayımbet'in Akkökül'ü,
Kızın kızıl yorgası,
Çaçıkey'in Tiktoru'su,
On dört atı kıstırıp,
Hırlayıp kaplan
Ölçüsüz vurup kamçılayıp,
Öfkeyle haykırıp:
«Bakay han'ın Kökçolok'u
Öncülük et – diye çağırıp.
O zaman Bakay han'ın Kökçolok'u
Suya karşı direnip,
Atları geçip yol başlayıp,
Çığlığı duyunca ayrılıp,
Anlatacak dili yok,
Tulparın soyu belli olup,
Coşkun akan Ürgönç'e

	Cetip kirdi col baştap.	*Yetişip girdi yol başlayıp.*
76730	Kökçolok suuga kirgende,	*Kökçolok suya girince,*
	Kömkörülüp on tört at	*Yuvarlanırcasına on dört at*
	Takır suuga kirdi emi,	*Hepten suya girdi işte,*
	Kirgen cerde çoñ Ürgönç	*Girdikleri yerde büyük Ürgönç*
	On tört attın baarısın	*On dört atın hepsini*
	Coo kuuganday sürdü emi.	*Düşman kovar gibi sürdü işte.*
	Kürküröp akkan Ürgönçtün	*Gürül gürül akan Ürgönç'ün*
	Katuu akkanı körünüp,	*Sert aktığı görünüp,*
	On tört attın baarısı	*On dört atın hepsi*
	Ulakça agıp dırkırap,	*Oğlak gibi akıp sürüklenip,*
76740	Bir-birinen bölünüp,	*Birbirinden ayrılıp,*
	Attar suuga kirgende,	*Atlar suya girince,*
	Koşo suuga kirdi emi.	*O da suya girdi işte.*
	Kolu suuga malınıp,	*Eli suya banılıp,*
	Kabılan törö oşondo	*Kaplan bey o zaman*
	Bir Kudayga calınıp.	*Bir Tanrı'ya yalvarıp.*
	Arkasınan Kançoro:	*Ardından Kançoro:*
	Abamdan kalıp ayrılıp,	*Ağamdan kalıp ayrılıp,*
	Kaysı körgö baram – dep,	*Hangi mezara giderim – diye,*
	Moynuna kurun salınıp,	*Boynuna kuşağını takıp,*
76750	Etekten alıp, «abalap»,	*Etekten tutup, «ağam!» deyip,*
	Koşo kirdi calınıp.	*O da girdi yalvarıp.*
	On tört attın baarısı	*On dört atın hepsi*
	Öödö süzüp tırışıp,	*Yukarı yüzüp direnip,*
	Semetey barat oşondo	*Semetey gider o zaman*
	On tört at menen uruşup.	*On dört atla boğuşup.*
	Atası Manas kökcaldan	*Babası gök yeleli Manas'tan*
	Belekke kalgan Zulpukor,	*Armağan kalan Zulpukor,*
	Kılıçtı kından suurup imerip,	*Kılıcı kından sıyırıp çevirip,*
	Tuura kelgen üyördü	*Önüne gelen taşkını*
76760	Tuuray çaap ciberip,	*Doğrayıp biçiverip,*
	Akkan suu menen uruşup,	*Akan suyla vuruşup,*
	Kükük bolup küülönüp,	*Kükremişçesine coşup,*
	Suudan çıktı kabılan	*Sudan çıktı kaplan*
	Külçorogo süylönüp,	*Külçoro'ya söylenip,*
	Küçkö salıp kabılan	*Güce vurup kaplan*
	Arañ çıktı kördüñbü,	*Güç bela çıktı gördün mü,*

Ogoydon kelgen on tört at
Aman çıktı kördüñbü.
Aldı menen korcoyup
Baatır çıktı Ürgönçtön,
Kırgızdan kaalap coldoşu,
Cıyırma beş can eken
Biri miñ kişilik colborsu
Aman çıktı Ürgönçtön.
Kabılan tuygun kankor şer

Ta oradan gelen on dört at
Sağ çıktı gördün mü.
En önde kasılıp
Bahadır çıktı Ürgönç'ten,
Kırgız'dan seçme yoldaşı,
Yirmi beş canmış
Her biri bin kişilik kaplanı
Sağ çıktı Ürgönç'ten.
Kaplan, doğan, hunhar er

Körö elek kaynım debesten,
Tezek tergen kız bolso,
Kaarlandı kurgan er,
Küpüldöy tarttı küülönüp,
Kerbençi kızga kezikseñ,
Külçorogo süylönüp,
Kökcalıñ ketip baratat
Konçunan suusu şorgolop,
Kız-kelindin baarısı
Çurkuraşıp oşondo
Çatırına korgolop.
Arıslanday közü kızarıp,
Semetey baatır baratat
Açuu ünü çıgarıp.
Üşügöndön on tört at
Oyun salıp canıbar
Kara cerdi tebelep,
Kaardanıp Semetey
Oşondo Külçoronu cemelep.
Toñgon narday dartaytıp,
Kaardanıp küülönüp,
Kalayık turat debesten
Külçorogo süylönüp:
«Kesirettüü balasıñ,
Keçüünü kaçan çalasıñ?
Keypi ketken kız bolso,
Keçigip oynop alasıñ!
Mintip cürsöñ kıztalak
Meni bir balaaga salasıñ!

Görmediğim kaynım demeden,
Tezek toplayan kız olsa,
Kükredi emektar er,
Gümbür gümbür coştu,
Kervancı kıza rastlarsan,
Külçoro'ya söylenip,
Gök yelelin gidiyor
Çizmesinden suyu şorlayıp,
Kızın gelinin hepsi
Çığrışıp o zaman
Çadırına sığınıp.
Arslan gibi gözü kızarıp,
Semetey bahadır gidiyor
Acı sesini çıkarıp.
Üşüdüğünden on dört at
Oynayıp durur hayvancıklar
Kara yeri tepeleyip,
Öfkelenip Semetey
O zaman Külçoro'yu payladı.
Donmuş deve gibi kasılıp,
Öfkeyle coşup,
El âlem duruyor demeden
Külçoro'ya söylenip:
«Musibetli oğlansın,
Geçidi ne zaman yoklarsın?
Kılığı düşük kız olsa,
Gecikip oynarsın!
Böyle gidersen kahrolası
Beni bir belaya sokarsın!

Çınıñdı aytıp cürböysüñ!
Balakettüü balasıñ,
Mañdayda kızdın canına
Barbayıp catıp alasıñ,
Mintip cürsöñ kıztalak
Bir balaaga salasıñ!
Selkinçek tepken kız bolso, Bu coruguñ koy, Çoro,
Sereñdep oynop kalasıñ,
Boek kazgan kız bolso,
Bolboy oynop alasıñ!
Uşintip cürsöñ badirek,
Meni bir balaaga salasıñ!
Karmaşar coo kança bar,
Kuuray tergen kız bolso,
Kupşuñdap oynop kalasıñ,

Temteyip oynop kalasıñ!
«Keyiyt abam» – debesten
Keñgirep oynop kalasıñ,
Bu coruguñ koybosoñ
Meni bir balaaga salasıñ!
Buuruldu minseñ dır koyup,
Kudutup ketet ekensiñ,
«Buudanım abam kaldı» – dep
Bir burulup oyloboy
Unutup ketet ekensiñ!
Aldap surap at minip,
Ayabagan dümöktü
Baştap ketet ekensiñ!
Aç kaykalañ beleske
Meni taştap ketet ekensiñ!
Kızdı körsöñ kıñşılap,
Candap ketet ekensiñ,
Toodoy bolgon abañdı
Kak talaaga unutup,
Aldap ketet ekensiñ!
Öz atıñdı minbeysiñ,
Ölüp ketken kıztalak

Doğrunu söyleyip durmazsın!
Belalı oğlansın,
Karşıdaki kızın yanına
Yayılıp yatıverirsin,
Böyle gidersen kahrolası
Bir belaya sokarsın!
Salıncak tepen kız olsa, Bu huyunu bırak, Çoro,
Zıplaya zıplaya oynarsın,
Boya kazan kız olsa,
İlle de oynarsın!
Böyle gidersen edepsiz,
Beni bir belaya sokarsın!
Tutuşacak düşman nice var,
Çalı çırpı toplayan kız olsa,
Kıvırıp oynarsın,

Sendeleyip oynarsın!
«Üzülür ağam» – demeden
Sersemleyip oynarsın,
Bu huyunu bırakmazsan
Beni bir belaya sokarsın!
Buurul'a binince dörtnala kalkıp,
Coşturup gidiverirmişsin,
«Küheylanım, ağam kaldı» – diye
Bir dönüp düşünmeden
Unutup gidiverirmişsin!
Kandırıp dileyip ata binip,
Görülmedik gaileyi
Başlatıp gidiverirmişsin!
Aç, ıssız yamaca
Beni bırakıp gidiverirmişsin!
Kızı görsen sızlanıp,
Yanaşıp gidiverirmişsin,
Dağ gibi olan ağanı
Kupkuru kırda unutup,
Aldatıp gidiverirmişsin!
Kendi atına binmezsin,
Geberesi kahrolası

	Balakettüü balasıñ,	*Belalı oğlansın,*
	Azaptı artık baştaysıñ,	*Azabı fazlasıyla başlatırsın,*
	Colooçuday abañdı	*Yolcu gibi ağanı*
	Een talaaga taptaysıñ!	*Issız kıra bırakırsın!*
	Oylosoñ bolo oy, Çoro,	*Bir düşünsen ya, Çoro,*
	Kara adırmak too da köp,	*Kara sırtlı dağ da çok,*
	Biz menen kagışa keter coo da köp,	*Bizimle çarpışacak düşman da çok,*
	Ment boluuçu bel da köp,	*Tuzak olacak geçit de çok,*
76850	Kan tögüşör er da köp,	*Kan dökülecek er de çok,*
	Añdıp cürgön artında	*Ardında pusuda gezen*
	Atañdı soygon Kalça bar.	*Babanı boğazlayan Kalça var.*
	Cabdıgı bar, ogu bar,	*Silahı var, oku var,*
	Cakın turat bizderge	*Bize yakın durur*
	Kıtayda Muradıl attuu şogu bar, Mına mınday dedi bul:	*Kıtay'da Muradıl adlı yamanı var, İşte şöyle dedi bu:*
	Kıyraşar duşman çoguu bar.	*Çarpışacak düşman hep birlikte var.*
	Dümöktü caman baştaysıñ,	*Gaileyi fena başlatırsın,*
	Aldap alıp atımdı	*Aldatıp atımı alıp*
	Meni dümüröytüp taştaysıñ!	*Beni çaresiz bırakırsın!*
76860	Öz cayıñdı bilbeysiñ,	*Kendi halini bilmezsin,*
	Ce öz coluñ menen cürböysüñ!»	*Ne de kendi yolunca gidersin!»*
	Kalayık aman bar beken,	*El âlem sağ mıdır,*
	Küülönüp töröñ barganda,	*Coşup beyin vardığında,*
	Kızdardan basıp bölünüp,	*Kızlardan ayrılıp yürüyüp,*
	Badana kiyin balkıldap,	*Badana zırhı üstünde salınıp,*
	Baykuş Çürök ceñekeñ	*Zavallı Çürök yengen*
	Baatırıñdın aldınan	*Bahadırının önünden*
	Basıp çıktı carkıldap.	*Parıldayıp yürüyüp çıktı.*
	Körgönündö boyu erip,	*Görür görmez içi eriyip,*
76870	Töröñdün köönü bölünüp,	*Beyin gönlü bölünüp,*
	Akundun kızı Çüröktün	*Akun'un kızı Çürök'ün*
	Ayday beti körünüp,	*Ay gibi yüzü görünüp,*
	Beli kınday, beti ayday	*Beli kın gibi, yüzü ay gibi*
	Belgilüü suluu tügöngür,	*Namlı güzel, tükenesi,*
	Başında altından kılgan takıya,	*Başında altından yapılma takke,*
	Deñiz törö kabılan,	*Deniz misali bey kaplan,*
	Belgilüü suluu tügöngür	*Namlı güzel, tükenesi*
	Akundun kızı şurkuya	*Akun'un kızı işvebaz*

Alkımın appak körüntüp,
Arıslandın köönün bölüntüp,
Sülöösündöy kerilip,
Süylöörgö sözdön erinip,
Koş oydurgan kök ceke
Koşoloñduu ötügü
Ayagında cıltıldap,
Çoyulup basıp kıltıldap,
Külsö küröktöy tişi kaşkayıp,
Kükük bolup küülönbö,
Külümsüröp Ayçürök
Küzgüdöy beti tastayıp,
Küdörüdöy bılkıldap,
Külüp basıp kıltıldap,
Törösün tozup alıptır.
Küçük ittey şıñkıldap,

Gerdanını apak gösterip,
Arslanın gönlünü çelip,
Vaşak gibi gerinip,
Söz söylemeye üşenip,
Çift oyulmuş gök sahtiyan
Süslü işlemeli çizmesi
Ayağında parıldayıp,
Uzana uzana yürüyüp kırıtıp,
Gülse kürek gibi dişi ışıldayıp,
Kükreyip coşma,
Gülümseyip Ayçürök
Ayna gibi yüzü ışıl ışıl,
Güderi gibi salınıp,
Gülüp yürüyüp kırıtıp,
Beyini karşılayıvermiş.
Enik gibi cıvıl cıvıl şenlenip,

Baatır törö kabılan
Çüröktün aytkan kebi bul,
«Kaarduu çıktı kebiñiz,
Aman-esen keldiñiz,
Argın-kırgız eliñiz,
Kartayıp ketken karıñız,
Kaalap surap turamın,
Kabılan abañ karıñız?
Cılgınduu, Keñ-Kol ceriñiz,
Cırgap esen catabı
Cırgalduu kırgız eliñiz?
Atañdan kalgan mülküñüz
Aman-esen bar beken?
Aman bolso badışam
Kaçan çıgat külküñüz?
Deñizim sultan kanteyin,
Tegerete kep saldım,
Tegi ele bizdi cep saldıñ,
«Tezek terdi» – dep koyduñ,
Küyöö sendey bolobu,
Uşu caktan cep koyduñ!
Arıslan törö kabılan

Bahadır bey kaplana
Çürök'ün söylediği söz bu,
«Öfkeli çıktı sözünüz,
Sağ esen geldiniz,
Argın-Kırgız eliniz,
Kocayıp gitmiş yaşlınız,
Gönülden sorup dururum,
Kaplan ağanız, yaşlınız?
Ilgınlı Keñ-Kol yurdunuz,
Sefayla esen yatıyor mu
Mutlu Kırgız eliniz?
Babandan kalan mülkünüz
Sağ esen duruyor mu?
Sağ ise padişahım
Ne zaman çıkar gülüşünüz?
Denizim, sultanım, ne edeyim,
Dolaştırıp söz açtım,
Sense düpedüz bizi yedin,
«Tezek topladı» – deyiverdin,
Güvey senin gibi olur mu,
Daha buradan bizi yedin!
Arslan bey kaplan

Kökcaldıgıñ bilgizdiñ,
«Kuuray tergen kızdar» – dep,
Kuu sözdü caman tiygizdiñ!
Kelgende suutup kep saldıñ,
«Selkinçek tepken» – dep saldıñ,
Tozoktuu sözdön oroytup,
Uşu caktan cep saldıñ!
Külçorogo süylönbö!
Kuykañ caman kuruşpa,
Oroyluk bolot munuñuz
Kuluñuz menen uruşpa!
Cemelep kelgen iniñiz
Telegeyi teñ eken.

Gök yeleliğini belli ettin,
«Çalı çırpı toplayan kızlar» – diye,
Kuru sözü fena dokundurdun!
Gelir gelmez soğuk söz açtın,
«Salıncak tepmiş» – deyiverdin,
Cehennemlik sözle kabalaşıp,
Daha buradan bizi yedin!
Külçoro'ya söylenme!
Öfkeden tepen fena atmasın,
Kabalık olur bu yaptığınız
Kulunuzla dalaşmayın!
Paylayıp geldiğiniz kardeşiniz
Her yanıyla tam biriymiş.

Şay koldogon şer eken!
Oñ dalısı keñ eken,
Oyrottu buzar er eken!
Omurtkanın uçunda
Eki eli ceri kem eken.
Oşonusu bolboso,
Özüñüzdön erdigi
Ayza boyu şer eken!
Adamdın bütkön uulunan
Kaysı ceri kem eken,
Kızıl-tazıl kırmızı
Kiyip alçu er eken,
Kıñkaylap ketse közüñüz
Uşu turgan işiñe
Tiyip alçu er eken!
Küp-küp etip küülönüp,
Körüşö elek kişige
Uşunuñuz uyat iş,
Iniñizge süylönüp.
Uşunday tuulgan balaga,
Kankorum kim bolbosun sadaga! Eki közü tört bolup,
Kılgan işi çala köp.
Bizde da on ekide bala köp,
Bir sorsom dep oozunan,

Şay'ın koruduğu ermiş!
Sağ küreği genişmiş,
Oyrot'u bozacak ermiş!
Omurganın ucunda
İki parmak yeri eksikmiş.
O kadarı olmasa,
Sizden yiğitliği
Mızrak boyu üstün ermiş!
İnsanoğlunun her birinden
Neresi eksikmiş,
Rengârenk kırmızı
Giyinen bir ermiş,
Gözünüz kayacak olsa
Şu durduğunuz yerde işinize
El koyacak bir ermiş!
Güm güm edip coşup,
Daha görüşmediğiniz kişiye
Bu yaptığınız ayıp iş,
Kardeşinize söylenmek.
Böyle doğmuş oğlana,
Hunharım, kim olsa kurban olsun! İki gözü dört olup,
Yarım kalan işi çoktur.
Bizde de on ikisinde oğlan çok,
Bir emsem diye ağzından,

Eşikke çıgıp cürö albayt,
Ebin taap kiyim kie albayt.
Asıl tuugan aykölüñ
Emdigiçe al baldar
Enesinen uyalbayt.
«Talaaga kalıp kaldım» – dep,
Korcoloktop col menen,
Kabarbañız özüñüz,
Bala menen kabattap,
Bizge da tiydi sözüñüz!»
Dep, oşondoy degen soñ
Semetey turup munu aytat:
«Bittey kezde birikken,
Barmaktayda baş koşkon,
Kenedeyde kezikken,
Kara kıya coşulgan,
Kapır menen busurman
Kalk cayılıp kelgende,

Kapıdan çıkıp yürüyemez,
Yolunu bulup giysi giyemez.
Asil doğan aykölün
Hâlâ o çocuklar
Anasından utanmaz.
«Kırda kalakaldım» – diye, Yol boyunca homurdanıp,
Siz kendiniz köpürmeyin,
Çocukla bir araya katıp,
Bize de dokundu sözünüz!»
Deyip, öyle dedikten sonra
Semetey durup şunu söyler:
«Bit kadarken birleşen,
Parmak kadarken baş göz olan,
Kene kadarken karşılaşan,
Kara yamaçlar aşılan,
Kâfir ile Müslüman
Halk yayılıp geldiğinde,

At koyuşup koşulgan,
Toygo tokson soyulup,
Toygo kalık cıyılgan,
Ay, baybiçem Ayçürök,
Bizdin ikebiz eçak kıyılgan!
Sulululuk ebaktan elge sınaakı,
Sultan atam Manas kan,
Taap bergen muraapı.
Keñ Talastan çıkkanda,
On tört at aydap semizdep,
Atagıñ ugup alıstan
Atayı keldim seni izdep,
Kızırluu algan kurgursuñ!»
Kız Çüröktü körgöndö,
Kızıktuu sözdön baştadı.
Apsisi caman aykölüñ
Ölüp kete taştadı.
Ayçüröktü körgöndö,
Arıslan tuugan Semetey
Erte sözü keç bolup,

Ad konulup birleşilen,
Toyda doksan mal kesilip,
Toya halk toplanan,
Ey baş hatunum Ayçürök,
Bizim nikâhımız çoktan kıyılmış!
Güzelliğin öteden beri elce bilinir,
Sultan babam Manas han,
Bulup verdiği kısmetim.
Geniş Talas'tan çıkarken,
On dört semiz at sürüp,
Ününü duyup uzaktan
Bile isteye geldim seni arayıp,
Kızır kutlu, alınası yavuklumsun!»
Kız Çürök'ü görünce,
Tatlı sözden başladı.
Nefsi yaman aykölün
Ölüp gidecek gibi oldu.
Ayçürök'ü görünce,
Arslan doğan Semetey
Erken sözü geç olup,

Oroy karmap moynunan,
Semeteydin eki közü tört bolup,
Attan tüşö kalganı,
Kooz ala ton menen,
Akundun kızı Çüröktü
Çap bilekten alganı,
Emçekke koldu salganı.
Arkarday közü koyulup,
Köşüp ketip baratat.
Akaktap töröñ kökcalıñ
Cöölömök bolup Çüröktü
Ölüp ketip baratat.
Törönün cayın körgön soñ,
Tömönkü suluu Ayçürök
Asmanda Aldanın künü bürkölüp,

Kaba kaba boynundan kavrayıp,
Semetey'in iki gözü dört olup,
Attan iniverdi,
Süslü ala kürküyle,
Akun'un kızı Çürök'ü
Çarçabuk bileğinden tuttu,
Memeye elini attı.
Dağ koyunu gibi gözü süzülüp,
Kendinden geçip gidiyor.
Soluyup beyin, gök yelelin
Çürök'e abanmak isteyip
Ölüp gidiyor sanki.
Beyin halini gördükten sonra,
Güzeller güzeli Ayçürök
Gökte Allah'ın günü bulutlanıp,

Başına altımış sanaa bir kelip: Atası
Manas kuuganı,
«Uruuçu Kuday urabı,
Talaada katın kılabı!
Serüün kılıp sözümdü,
Şermende kılıp özümdü,
Akundun kızı Ayçürök
Bir amaldı salayın,
Korcoktogon kokuydan
Bir kutulup kalayın.
Şıldıñ kılba kökcalım!
Sakalduu bar, karı bar,
Kalayıktın baarı bar,
Mında akılı toluk kişi bar,
Kee bir adam köp cüröt
Uşak menen işi bar.
Alaktabay alat kün.
Apsiñizdi tıyıñız,
Arbañdatpay töşümö
Koluñuzdu cıyıñız!
Korcoktogon kokuy kün,
Küyöö sizdey bolobu,
Küyöö kelip kürsüldöp,

Başına altmış kaygı bir gelip: Babası
Manas'ın kovaladığı,
«Çarpacak Tanrı çarpar mı,
Kırda kadın eder mi!
Sözümü havaya savurup,
Kendimi rezil edip,
Akun'un kızı Ayçürök
Bir düzen kurayım,
Homurdanan yamandan
Bir kurtuluvereyim.
Alay etme gök yelelim!
Sakallı var, yaşlı var,
El âlemin hepsi var,
Burada aklı başında kişi var,
Kimi adam çok gezer
Dedikoduyla işi var.
Telaşlanmadan geçsin gün.
Nefsinizi dizginleyin,
Göğsüme uzatıp durmadan
Elinizi çekiniz!
Homurdanan aman gün,
Güvey sizin gibi olur mu,
Güvey gelip gümbürdeyip,

	Cöölöy bergen oñobu!	*Abanıp duran onar mı!*
	Abayla kökcal artıñdı,	*Kolla gök yeleli ardını,*
77030	Çoroño çogool süylögön	*Çorona küstahça söylenen*
	Bereyin senin dartıñdı!	*Vereyim senin derdini!*
	Eserçe bolot munuñuz.	*Şaşkınlık olur bu yaptığınız.*
	Esiñizdi bek cıyıp,	*Aklınızı iyice toplayıp,*
	Entelebey turuñuz!	*Atılıp durmayın!*
	Erdigiñ maalim külkana	*Yiğitliğin herkesçe bellidir,*
	Tamaşa kılsañ kırgızıñ	*Şaka edersen Kırgız'ın*
	Atañ ayköldön kalgan bukara.	*Ayköl babandan kalma tebaadır.*
	Argın – kırgız eliñ cok,	*Argın-Kırgız elin yok,*
	Cöölöy berbe cönü cok!»	*Yok yere abanıp durma!»*
77040	Uşunu aytıp Ayçürök	*Bunu deyip Ayçürök*
	Emçeginen törönün	*Memesinden beyin*
	Kolun culup aldı emi,	*Elini çekip kopardı işte,*
	Uluksugan kabılan	*Beylik taslayan kaplan*
	Uyat bolup kaldı emi.	*Mahcup oluverdi işte.*
	Kanıkey beren tuuganı,	*Kanıkey'in yiğit doğurduğu,*
	Kapalanıp koe elek,	*Daha hiç kederlenmemiş,*
	Mınday uyat bolo elek.	*Böyle mahcup olmamıştı.*
	Akundun kızı Ayçürök	*Akun'un kızı Ayçürök*
	Töşünön törönün kolun aldı emi.	*Göğsünden beyin elini aldı işte.*
77050	Uluksungan töröñüz	*Beylik taslayan beyiniz*
	Uyat bolup kaldı emi.	*Mahcup oluverdi işte.*
	Kaardanıp düpüldöp,	*Öfkeyle küt küt atıp,*
	Karan kündü saldı emi.	*Kara günü saldı işte.*
	Kaardanıp kabılan	*Öfkelenip kaplan*
	Karan kepten baştadı,	*Kara sözden başladı,*
	Çürök turmak Akundu	*Çürök şöyle dursun, Akun'u*
	Kırıp ie taştadı.	*Kırıp geçirecek gibi oldu.*
	Kızıktı körsöñ emi kör,	*Görülmediği şimdi gör,*
	Açuulanıp küülönüp,	*Öfkelenip coşup,*
77060	Koe berdi kabılan	*Salıverdi kaplan*
	Ayçürökkö süylönüp:	*Ayçürök'e söylenip:*
	«Kuuray tergen kız menen	*«Çalı çırpı toplayan kızla*
	Kurdaş bolup eteyin,	*Yaren olup n'edeyim,*
	Kele berçi, oy kançık,	*Gel hele, ey kancık,*
	Şuñkardı berçi keteyin!	*Sunguru ver de gideyim!*

Tezek tergen kız menen
Teñtuş bolup eteyin,
Teksizdin biri ekensiñ,
Şuñkardı berçi keteyin!
Sendey er albagan eskige,
Tuuruk taman keskige,
Ezile berip eteyin.
Şumkardı berçi keteyin!
Atboroyun sıdırgan,
Ay-aalamdın baarısın
Uçup cürüp kıdırgan.
Sıyınbagan ceriñ cok,
Kıdırbagan eriñ cok.
Er albagan eski küñ,
Colooçu colun tozgon kün.
Çaçı kuuday bolguça,
Tişi buuday bolguça,

Tezek toplayan kızla
Yaşıt olup n'edeyim,
Soysuzun birisin sen,
Sunguru ver de gideyim!
Senin gibi er bulamamış eskiye,
Çatlak tabanlı kaltağa,
Eriyip gidip n'edeyim.
Sunguru ver de gideyim!
Âlemin yüzünü sıyıran,
Ay-âlemin hepsini
Uçup uçup dolaşan.
Tapınmadığın yer yok,
Dolaşmadığın er yok.
Er almamış eski halayık,
Yolcunun yolunu gözleyen halayık.
Saçı kuğu gibi ağarana dek,
Dişi buğday gibi sararana dek,

Kızdı cıyıp oynogon.
Erden birdi koybogon,
Külük attay caragan,
Kündö küyöö karagan,
Er albagan eski küñ,
Eçendi körgön keski kün
Tuuruk taman sarı küñ,
Tuuguça cürgön karı küñ,
Tuurdan tüşkön eski küñ,
Curttan çıkkan keski küñ,
Cagınıp alıp eteyin,
Şuñkardı berçi keteyin,
Tilin zaarduu kepke tolturgan,
Koyunuma catkansıp,
Atasının kolunda
Altını tuup olturgan,
Coboloñduu kara bet
Colooçu cürüp küyüngön,
Coldon erkek can körsö,
Etegin türüp cügürgön,
Eskini alıp etemin,

Kızları toplayıp oynayan.
Denemedik er komayan,
Yürük at gibi koşturan,
Her gün güvey gözleyen,
Er almamış eski halayık,
Niceleri görmüş yaman halayık,
Çatlak tabanlı sarı halayık,
Doğurana dek gezen koca halayık,
Tünekten düşmüş eski halayık,
Yurttan kovulmuş yaman halayık,
Yaranıp da n'edeyim,
Sunguru ver de gideyim,
Dilini zehirli sözle dolduran, Koynuma yatmış gibi,
Babasının elinde
Altın doğurup oturan,
Belalı kara yüzlü
Yolcu geçince yanıp tutuşan,
Yolda erkek can görse,
Eteğini toplayıp koşan,
Eskiyi alıp n'ederim,

Esime tüştü bir cumuş
Şunkarım berçi ketemin!»
Munu ukkanda Ayçürök
Köñülgö batpay kep sanaa,
Kömülgön kepti ukkan soñ
Közünün caşı on talaa:
«Koyçu, töröm kabılan,
Küyöö sizdey bolobu,
Küyüp cürgön kargıça
Küyüttüü Çürök oñobu?!
Oyron töröm, oñboy kal!
Oroyuñ eçak bilgemin,
O, düynö ketken atañdın
Arbagın sıylap cürgömün!
Oolukkan kara kırgızdan
Oroyu sizdey cok degen,
Oolukma cini karmasa,
Çorosun soygon şok degen,
Çogulgan argın, kırgızda

Aklıma düştü bir iş
Sungurumu ver de giderim!»
Bunu duyunca Ayçürök
Gönle sığmaz söz, kaygı,
Gömülü sözü duyduktan sonra
Gözünün yaşı sel oldu:
«Bırak, beyim kaplan,
Güvey sizin gibi olur mu,
Karga misali yanıp gezen
Dertli Çürök onar mı?!
Yaman beyim, onmayasın!
Kabalığını çoktan bilirdim,
Öte dünyaya giden babanın
Ruhunu sayıp dururdum!
Azgın kara Kırgız'da
Sizin gibi kabası yok derler,
Azgınlık cini tutarsa,
Çorosunu boğazlayan yaman derler,

Çogoolu sizdey cok degen,
Açuusu çındap karmasa,
Atası Cakıp baş kılıp,
Abıke soygon şok degen,
Altı uruu kırgız, argında
Akmagı sendey cok degen,
Akmagıñ beylep cürgömün,
A düynö ketken atañdın
Arbayın sıylap cürgömün!
Ike kıyıp algansıp,
Başıma cooluk salgansıp,
Kızıgıma batkansıp,
Kürsüldöp caman kettiñ go,
Say-söögümö cettiñ go.
Tuuruk taman men özüm,
Sarılıgım dagı çın,
Tuuguça cürüp atamda
Karılıgım dagı çın.
Atboroyun aalamdın

Sizin gibi azılısı yok derler,
Öfkesi gerçekten tutunca,
Babası Cakıp başta olmak üzre,
Abıke'yi boğazlayan yaman derler,
Altı boy Kırgız'da, Argın'da
Senin gibi ahmağı yok derler,
Ahmaklığına katlanıp durdum,
Öbür dünyaya göçen atanın
Ruhunu sayıp durdum ben!
Sanki nikâhım kıyılmış gibi,
Başıma yazma örtülmüş gibi,
Sefamı sürüp yaşamışım gibi,
Gürleyerek fena köpürdün ya,
İliğime kemiğime işledin ya.
Sağlam tabanlı biriyim ben,
Sararıp beklediğim de gerçek,
Baba evinde kızlığımla kalıp
Kocayıp gittiğim de gerçek.
Âlemin dört bucağını

Sıdırganım dagı çın,
Körüngöngö urunup,
Kıdırganım dagı çın.
Bul aytkanıñ dagı çın.
Keçee, Temirkandın şaarına
Tentip ketken sen kanday,
«Teñtuşum kaçan kelet» – dep,
Telmirip cürgön men kanday?!
Karakandın şaarına
Kaçıp ketken sen kanday,
«Kadırlaş kaçan kelet» – dep,
Kaygırıp cürgön men kanday?!
Bura tartpay Bukarda,
Burulbay catkan sendenbi,
«Buudanım kaçan kelet» – dep.
Buuday tiş atka köp konup.
Buzulbay cürgön mendenbi?!
Tayakeñdin şaarına,
Tarap ketken sen kanday,

Dalayga kütüp sargarıp,
Kütüp cürgön men kanday?!
Kokuy, kankor ayıñdan
Arbaktan korkup cürgömün,
Atayı köp cıl küygömün,
Senin köödögüñ eçak bilgemin,
Kaardap törö turganda,
Köp ubada, çın sözdün
Art cagın kuup cürgömün!
Keçee, korcoyup kelbey koygondo,
Egerde eki bolboy kal!
Akkuu kebim kiygemin,
Ala-Köldün çetine
Cöö tumandı salgamın,
Koluñdagı şuñkardı
Ala kaçıp algamın,
Kuş kadırın bilbegen
Katındıgı kurusun,
Toktu koydun tomuk et,

Baştan başa dolandığım gerçek,
Önüme çıkana çatıp,
Gezip durduğum da gerçek.
Bu dediğin de gerçek.
Hani, Temirkan'ın şehrine
Başıboş gidip yiten sen nesin,
«Eşim dengim ne zaman gelir» deyip,
Yollara bakıp duran ben neyim?!
Karakan'ın şehrine
Kaçıp giden sen nesin,
«Can yoldaşım ne zaman gelir» deyip,
Kaygılanıp duran ben neyim?!
Dizgin çevirmeden Buhara'da,
Dönmeden yatıp kalan senden mi,
«Küheylanım ne zaman gelir» deyip.
Buğday dişli ata konup konup.
Bozulmadan bekleyen benden mi?!
Dayının şehrine doğru,
Dağılıp giden sen nesin,

Nice zaman bekleyip sararan,
Yol gözleyen ben neyim?!
Vay, hunhar, senin yüzünden
Ruhlardan korkup durdum,
Bile bile nice yıl yandım,
Yüreğindekini çoktan bilmiştim,
Töre kükreyip dikildiğinde,
Nice vaadin, gerçek sözün
Ardını kovalayıp durdum!
Hani, kurulup da gelmez olduğunda,
Öyleyse iki olmayasıca kal!
Akkuğu donumu giyindim,
Ala-Köl'ün kıyısına
Yerde yürüyen sisi saldım,
Elindeki sunguru
Kapıp kaçırıverdim,
Kuş kadrini bilmeyenin
Kadınlığı kurusun,
Toklu koyunun aşıklı etini,

Toyguça berip salganım,
Kuşuñdu Kuday alganı,
Çıçkaktap ölüp kalganı,
Kuş bereyin kuşuñday,
Kurdaşım töröm, kebimdi uk.
Kuşuñdun cayı uşunday.
Atım bolgon zayıptır,
Zayıptın işi mayıptır.
Keçee ala koyup süyünüp,
Arık koydun aram et
Aşıra berip salganım,
Arıktap ölüp kalganı,
Kuş tabayın kuşuñday,
Kuşuñdun cayı uşunday!»
«Keleke kılba, oy kançık!
Şumkarım bergin ketemin,
Kelcireşip oturup,
Seni alıp etemin!
Bölök kuşuñ albaymın,
Degeniñe könböymün!
Kuşumdun Akşuñkar bolgon
dayını, Keçee, oloñdoy bolgon kayran çaç

Doyuncaya dek verdimdi,
Kuşunu Tanrı aldı işte,
Sürgüne düşüp öldü gitti,
Kuşun gibi kuş vereyim,
Yaşıtım törem, sözümü dinle.
Kuşunun hâli işte böyle.
Adı üstünde, kadınım ben,
Kadının işi sakattır.
Hani sevine sevine alıkoyup,
Cılız koyunun haram etini
Aşırıya kaçıp verdimdi,
Zayıflayıp öldü gitti,
Kuşun gibi kuş bulayım,
Kuşunun hâli işte böyle!»
«Alay etme, hey kancık!
Sungurumu ver, gideyim,
Gevezelik edip otursan,
Seni de alır giderim!
Başka kuşunu almam,
Dediğine boyun eğmem!
Kuşumun Akşuñkar olan
şöhreti, Hani, urgan gibi gür güzelim saç

Sen öndöngön keskiden
Seksen kız bolot ayıbı.
Atañ Akun tartuuga
Sen sıyaktuu karının
Bir cüzün berse albaymın!»
Açuusu kelip Çüröktün:
«Kokuy, töröm, oñboy kal,
Akşuñkar kuşuñ tabılar,
Añıldap caman uruştuñ
Abiyir kaçan tabılar?
On eki birge kol bergen.
On oluya col bergen,
O düynö ketken kabılan
Senin atañ bolboso,
Kuda bolup mal aydap,

Senin gibi bir yosmadan
Seksen kız çıkar, ne ayıp sayılır.
Baban Akun armağan diye
Senin gibi kart karının
Yüz tanesini verse de almam!»
Öfkesi kabardı Çürök'ün:
«Vay törem, onmayasıca,
Akşuñkar kuşun bulunur,
Böğürerek fena sövüp saydın,
Yiten haysiyet ne zaman bulunur?
On ikisine birden el vermiş.
On evli'yanın yol verdiği,
Öbür dünyaya göçen kaplan
Senin baban olmasaydı,
Dünür olup mal sürüp,

Kulduk urup, may çaynap,
Kalaymandı baştagan,
Kız bergen dep taştagan
Menin atam bolboso,
Kokuy, kankor, ayıñdan,
Kasiettüü erlerdin
Ubadası barınan,
Uşundan korkup alganım,
Er caktırbay kalganım!
Kokuy, kankor, ayıñdan
Sınabadım kançanı,
Sınap nee tiybedim
Beecindegi Kalçanı!
Eçen cerden alp kördüm,
Bölögün aytıp eteyin.
Kayra aytsa, kayra kep,
Kayra ele ayta berbeyli,
Kadimkidey dedi dep,
Cana aytsa, cana kep,
Cana döörüy berbeyli,
Canakıday dedi dep.

Kulluk edip, yağ çiğneyip,
O curcunayı başlatan,
Kız verdim deyip bırakan
Benim babam olmasaydı,
Vay hunhar, senin yüzünden,
Kutlu erlerin hepsinin
Verilmiş sözü olduğundan,
Bundan korkup vardım sana,
Er beğenmez oldum ben!
Vay hunhar, senin yüzünden
Nicesini sınamadım mı,
Sınayıp da neden varmadım
Beecin'deki Kalça'ya!
Nice yerde alp gördüm,
Ötesini söyleyivereyim.
Yine dese, yine söz,
Hep yeniden söyleyip durmayalım,
Öncekisi gibi dedi diye,
Bir daha dese, bir daha söz,
Bir daha sayıklayıp durmayalım,
Demincesi gibi dedi diye.

Töbögö kınap tüygöndö,
Töröm senden tüñülüp,
El kıdırıp cürgöndö,
Kıyla cerdi kıdırdım,
Muzburçaktın Buyanbek
A da senden kem emes,
Kemitüüçü er emes!
Sarı-Arkanı cerdegen,
Salmaktuu kıyın er degen,
Kökçönün uulu Ümötöy
A da senden kem emes,
Erdigi senden cön emes!
Ürbünün uulu Coşonu,
Eki-Kemin cerinen
Körüp öttüm oşonu.
Bu da senden kem emes,
Erdigi senden cön emes!

Tepeme sımsıkı bağladığımda,
Törem, senden umut kesip,
Elleri gezip dolaşırken,
Nice yeri gezip dolaştım,
Muzburçak'ın Buyanbek'i
O da senden aşağı değil,
Küçümsenecek er değil!
Sarı-Arka'yı yurt edinen,
Ağırbaşlı, çetin er derler,
Kökçö'nün oğlu Ümötöy
O da senden aşağı değil,
Yiğitliği seninkinden geri değil!
Ürbü'nün oğlu Coşo'yu,
Eki-Kemin ilinde
Görüp geçtim onu da.
Bu da senden aşağı değil,
Yiğitliği seninkinden geri değil!

	Kızıl-Kıya cerdegen,	*Kızıl-Kıya'yı yurt edinen,*
	Kırımdın uulu Muradıl	*Kırım'ın oğlu Muradıl*
	Beli katuu er degen,	*Beli pek, çetin er derler,*
	A da senden kem emes,	*O da senden aşağı değil,*
	Erdigi senden cön emes!	*Yiğitliği seninkinden geri değil!*
	Kokuy, kankor, ayıñdan,	*Vay hunhar, senin yüzünden,*
	Sınap öttüm kançanı.	*Nicesini sınayıp geçtim.*
77260	Sınap tiybey ne boldum	*Sınayıp da varmayıp n'ettim*
	Beecindin kanı Kalçanı!	*Beecin'in hanı Kalça'ya!*
	Kebez belboo, keñ ötük.	*Pamuk kuşaklı, bol çizmeli.*
	Keçüüdön kördüm men özüm,	*Geçitte gördüm ben kendim,*
	Kelbersip turgan Kalçanı.	*Kurulup duran Kalça'yı.*
	Buurul sakal tabı eken,	*Kır sakalı yeni düşmüş,*
	Karıp kalgan çagı eken,	*Kocamış çağıymış meğer,*
	Bolukşugan Kalçaga	*Gövdesi dolgun Kalça'nın*
	Çoñ ötügü çoykoyup,	*Koca çizmesi dimdik,*
	Korozdoy moynu koykoyup,	*Horoz gibi boynu kabarık,*
77270	Tüşö kaldı ölçöösü,	*Ölçüsü gözüme iliverdi,*
	Ötügünün tamanı	*Çizmesinin tabanı*
	Kere karış sere eken,	*Tam bir gerili karış enliymiş,*
	Senin atañ Manastı	*Senin baban Manas'ı*
	Çaap ieri ep eken!	*Vurup devirmesi yaraşırmış!*
	Oşonun karılıgı bolboso,	*Onun o kocalığı olmasaydı,*
	Kıtaylardın kızıl ala keñ köynök	*Hıtayların kızıl alaca bol gömleğini*
	Kiyip alçu er eken,	*Giyip gezen bir ermiş,*
	Kıtaylıgı bolboso,	*Hıtaylığı olmasaydı,*
77280	Kızıtalak Kalçaga	*O kahrolası Kalça'ya*
	Tiyip alar şer eken!	*Varılacak aslanmış o!*
	Albasañ alba, kankorum,	*Almazsan alma, hunharım,*
	Koñurbayga baramın,	*Koñurbay'a giderim,*
	Ölbösöm barıp men özüm	*Ölmezsem varıp ben kendim*
	Cetip tiyip alamın.	*Ulaşır, varırım ona.*
	Cılkıçı başı Karagul	*Yılkıcı başı Karagul*
	A da şerdin biri eken,	*O da aslanın biriymiş,*
	Erdigi sizden kem emes,	*Yiğitliği sizden aşağı değil,*
	Kemitüüçü er emes!	*Küçümsenecek er değil!*
77290	Ulamadan uladım.	*Bilenden bilene sorup ulaştım.*

Bilgiçterden suradım.
Oroyun eçak bilgemin,
O düynö ketken atañdın,
Oroyun sıylap cürgömün!
Çın cinine tiygende,
Atasın soygon şok degen,
Ar kanday mıktı bolsoñ da,
Altı uruu kırgız elinde
Akmagı sendey cok degen!
Tentek tuulgan küyöögö,
Telmirip turup eteyin,
Albasañ alba, kankorum,
Men da teñimdi taap keteyin!»
Dep, öşöntüp, Ayçürök
Bek kapa bolup berenge
Bek solkuldap ıyladı.
Murundun suusun tartalbay,
Közünün caşın artalbay,
Tüp atası tügöl kan,
Tübünön Kıdır daarıgan,
Tügöngürdün tukumu,
Ölgön sayın öörçügön
Öküm erdin tukumu:

Bilgelere sordum.
Sert huyunu çoktan bilmiştim,
Öbür dünyaya göçen atanın,
Hatırını sayıp durdum!
Gerçekten cini tepesine çıkınca,
Babasını boğazlayan yaman derler,
Ne denli yaman olsan da,
Altı boy Kırgız elinde
Senin gibi ahmağı yok derler!
Delişmen doğmuş güveye,
Bakıp bakıp n'ideyim,
Almazsan alma, hunharım,
Ben de dengimi bulup gideyim!»
Deyip, böylece, Ayçürök
Yiğide pek gücenip
Hıçkıra hıçkıra ağladı.
Burnunun suyunu çekemeden,
Gözünün yaşını silemeden,
Kökten ataları hep han,
Ta kökünden Hızır dokunmuş,
O tükenesicenin soyu,
Öldükçe çoğalıp serpilen
Buyruğu keskin erin soyu:

«Beybak seni bilemin,
Bel baylagan beliñdi,
Men bilemin Ayçürök
Beecinde kıtay eriñdi!
Sındıramın beliñdi,
Suutarmın deminñdi,
Çıgararmın men senin
Kapkaydagı celiñdi,
Kaalap taap alganıñ,
Çınkoco, Toltoy eriñdi!
Körgözörmün bilekti,
Baştarmın kıyla dümöktü!
Salarmın zaman akırdı,
Alarmın Toltoy baatırdı!
Er kıdırgan beytaalay

«Bahtsız, seni bilirim,
Bel bağladığın umudunu,
Ben bilirim, Ayçürök,
Beecin'deki Hıtay kocanı!
Kırarım o belini,
Söndürürüm soluğunu,
Çıkarırım ben senin
İçindeki gizli yelini,
İsteyip bulduğun,
Çınkoco, Toltoy kocanı!
Gösteririm bileği,
Nice kavga koparırım!
Ahir zamanı koparırım,
Toltoy bahadırı alt ederim!
Er gezen bahtı kara,

Seni alıp eteyin,
Kele beri keçikpey
Şuñkardı bergin keteyin!»
Kaardanıp kankoruñ
Korcoloktop kaldı emi,
Atasınan babası
Kara neettin tukumu,
Albay ketip kalat» – dep,
Çüröktü Kuday urdu emi.
Kayran ceñeñ çırkırap
Kankoruna taarındı.
Katuu ıylap burkurap,
Oolcup tize bügülüp,
Oyronunan tüñülüp.
Kırmızı köynök, ayça bel
Kılaktagan ceñeñiz
Ak emçegin bulaytıp,
Ak tamagın kılaytıp,
Çatırdı közdöy oolcup,
Demi suup aldı emi.
Caaday uçup Kançoro
Külçorogo bardı emi.
Eki çoro teñeşip,
Esebi cok keñeşip,

Seni alıp n'ideyim,
Getir beri, gecikme,
Sunguru ver de gideyim!»
Kükreyip hunharın
Kabarıp dikildi işte,
Atasından dedesine
Kara niyetin soyu bu,
Beni almadan gider» diye,
Çürök'ü Tanrı çarptı işte.
Zavallı yengen çığlık çığlığa
Hunharına gücendi.
Hüngür hüngür ağlayıp,
Sallanıp dizleri büküldü,
Aslanından umut kesip.
Kırmızı gömlekli, ince belli
Salınan yengeniz
Ak memesi görünüvermiş,
Ak gerdanı parlayıvermiş,
Çadıra doğru sendeleyip,
Soluğu soğuyup kaldı işte.
Yaydan ok gibi fırlayıp Kançoro
Külçoro'ya vardı işte.
İki çora baş başa verip,
Hesapsız danışıp,

Uşu kepten saldı emi:
«Korcondogon abakeñ
Kokuy bolup kalganbı,
Körö elekte uruşup,
Köödögüröök töröñdü
Momintip Kuday alganbı?!
Albay ketip Çüröktü
Baştap ketsek Ooganga
Ayabagan dümöktü,
Köröbüz zaman akırdı,
Tañılıp kantip calındık
Kötü kuçak katınga,
Köp açuuluu kapırga.
Kakşık salıp cebeybi:

Şu sözü açtı işte:
«Kabarıp duran ağabeyin
Yoksa belaya mı uğradı,
Daha görüşmeden kavga edip,
O böbürlenen töreni
Böylece Tanrı mı çarptı?!
Çürök'ü almadan gidip
Oogan'a karşı başlatırsak
O amansız gaileyi,
Ahir zamanı görürüz,
Bağlanıp nasıl yalvarırız
O koca kıçlı karıya,
Öfkesi bol kâfire.
İğneleyip yemez mi bizi:

«Kaalap bargan katının
Kayra albay keldi» – dep,
Uşintip bizdi cebeybi!
Aylanayın, Külçoro,
Kıyalıñ aşık sen eleñ,
Kızıl çıray, ur cüzdüü
Kızdarga eptüü bala eleñ,
Ebin taap, Külçoro,
Ceñekeñe barıp kel,
Eptüü kepten kep salıp,
Ceñekeñdi alıp kel!»
Caaday uçup Külçoro
Ceñesine cügürdü,
Canı kalbay Kançoro
Abasına cügürdü.
Kançoro turup munu aytat
Barganında törögö:
«Ata, kagılayın, abake,
Akıl-esiñ kanake?!
Biz Talasta turganda,
Cayanı kesip ceçü elek,
Katın menen kagışpay,
Cañ-cuñdu bassak deçü elek.
Kayra tartıp kayrılsak,
Emine dep barabız

«İsteyip vardığı karısını
Geri alamadan geldi» diye,
Böyle deyip bizi yemez mi!
Kurbanın olayım, Külçoro,
Huyu üstün olan sendin,
Al yanaklı, huri yüzlü
Kızlara sözü geçen oğlandın,
Yolunu bulup, Külçoro,
Yengene varıp gel,
Uygun sözden söz açıp,
Yengeni alıp gel!»
Yaydan ok gibi fırlayıp Külçoro
Yengesine koştu,
Canhıraş Kançoro
Ağabeyine koştu.
Kançoro durup şunu söyler
Törenin yanına varınca:
«Ah, kurbanın olayım, ağam,
Aklın fikrin hani nerde?!
Biz Talas'ta dururken,
Sağrı etini kesip yerdik,
Karıyla dalaşmadan,
Cañ-cuñ'u ezelim derdik.
Geri dönüp gidersek,
Ne diyerek varırız

Talasta kırgız aylıña,
Kün tügöngön emedey,
Emine dep barabız
Köçügü kuçak zayıbıña,
Ata kümüş közdüü, kün cüzdüü
Kürkürögön, abake,
Kötörüp koysoñ bolboybu,
Moynuñdagı ayıbıña,
Korcoloñdop uruştuñ
Ala elek catkan zayıbıña.
Korcoñdoysuñ, kokuy kün,
Küyöö sizdey bolobu,
Ilgerkinin ırımı,

Talas'taki Kırgız obana,
Günü tükenmiş gibi,
Ne diyerek varırız
O koca kıçlı karına,
Ah, gümüş gözlü, gün yüzlü
Kükreyen ağam benim,
Bağışlayıversen olmaz mı,
Boynundaki ayıbın hatırına,
Kabara kabara kavga ettin
Daha almadığın karınla.
Kabarıp dursun, vay gidi gün,
Güvey sizin gibi olur mu,
Eskilerin töresidir,

	Atasının töründö	*Babasının baş köşesinde*
	Al urgaaçı zor bolot,	*O kadın kısmı üstün olur,*
	Albay catıp uruştuñ	*Daha almadan kavga ettin*
	Baatır kantkende cıldız oñ bolot!?	*Bahadır, böyle giderse yıldız nasıl yâr olur!? Hiç işin rast gider mi,*
	Tegele işiñ oñobu,	
	Açuuñuzdu taştañız,	*Öfkenizi bırakınız,*
77410	Bölökçö kıyal baştañız,	*Bambaşka bir huy takının,*
	Eldeşer kepten salıñız,	*Barışılacak sözden açınız,*
	Zayıbıñızdı alıñız,	*Karınızı alınız,*
	Kalgan eken ekööläp,	*Baş başa kalmışken ikiniz,*
	Oñurañdap uruşsañ,	*Hırlaşıp kavga edersen,*
	Ekööñü eköö cetelep,	*İkisini ikisi yedeğe alıp,*
	Oroyluk bolot munuñuz.	*Kabalık olur bu yaptığınız.*
	Korcoñdotup törönü	*Kabarıp duran töreyi*
	Oy, kabılan kankorum,	*Ey, kaplanım, hunharım,*
	Kançoro koştop keldi emi,	*Kançoro yedip getirdi işte,*
77420	Açuuñuzdu tıyıñız!	*Öfkenizi dizginleyin!*
	Meltiretip Çüröktü	*Dalıp kalan Çürök'ü*
	Arañ turgan aykölüñ,	*Güçbela duran aykölüne,*
	Külçoro koştop keldi emi.	*Külçoro yedip getirdi işte.*
	Bura tartıp Çürökkö	*Dizgin çevirip Çürök'e*
	Obodon bulut celdeşip,	*Gökte bulutlarla yarışıp,*
	Buudanıñ basıp cönödü,	*Küheylanın yürüyüp gitti,*
	Akundun kızı Çüröktü	*Akun'un kızı Çürök'ü*
	Külçoro alıp keledi.	*Külçoro alıp geliyor.*
	Almambet uulu Külçoro	*Almambet oğlu Külçoro*
77430	Eptüü tuugan uul eken,	*Becerikli doğmuş oğulmuş,*
	Esebi cok kul eken,	*Hesaba sığmaz kulmuş,*
	Adamdan türü bir başka,	*İnsandan görünüşü bambaşka,*
	Ak coltoy tuulgan köykaşka	*Uğurlu doğmuş, nam salmış,*
	Ayçürökkö munu ayttı,	*Ayçürök'e şunu dedi,*
	Adam bilbes şum ayttı,	*Kimsenin bilmediği kurnaz sözü söyledi,*
	«Uşakçı bar, karı bar,	*«Dedikoducu var, koca var,*
	Uşunça curttun baarı bar.	*Bunca halkın hepsi var.*
	Körüşö elek küyöögö	*Daha yüz görmediği güveyle*
	Akundun kızı Ayçürök	*Akun'un kızı Ayçürök*
77440	Balban boldu debeybi,	*Pehlivan oldu demezler mi,*
	Körüşö elek küyöögö	*Daha yüz görmediği güveyle*

Talaada cürüp uruşup,
Dardesinen Ayçürök
Salbar* boldu debeybi.
Kılıktı kımbat baştañız,
Bul açuunu taştañız,
Kökcalıñızga barıñız,
Moyununan alıñız,
Bir erkelep kalıñız.
Kız kezinde uruşkan
Urgaaçı sizdey bolobu,
Ala köödön kökcalga
Teñele berseñ, ceñeke,
Körö elek catıp uruşkan
Ekööñdöy adam bolobu?!»
Kançoro menen Külçoro
Eki külcar* eldeşip.
Kol alışıp körüşüp,
Korcoñdoşup bul eköö
Kekirtekten öbüşüp,
Açuu kepti taştaşıp,
Oyun kepten baştaşıp.
Obodo Ürkör cıldızday
Coşuluşup kaldı emi,
Ayçürök menen Semetey
Koşuluşup kaldı emi.
Akundun kızı Beytaalay

Kırda gezip kavga edip,
Derdinden Ayçürök
Salbar oldu demezler mi.*
Tavrınızı soylu tutunuz,
Bu öfkeyi bırakınız,
Bozkurdunuza varınız,
Boynuna sarılınız,
Bir nazlanıp kalınız.
Kızlığında kavga eden
Kadın sizin gibi olur mu,
Deli dolu bozkurtla
Boy ölçüşüp durursan, yenge,
Daha görüşmeden kavga eden
Sizin ikiniz gibi insan olur mu?!»
Kançoro ile Külçoro
İki külcar barıştı da.*
El sıkışıp görüştüler,
Kabara kabara bu ikisi
Gırtlaktan öpüştüler,
Acı sözü bıraktılar,
Şaka sözden başlattılar.
Gökteki Ülker yıldızı gibi
Coşup kaynaştılar işte,
Ayçürök ile Semetey
Birleşip kavuştular işte.
Akun'un kızı bahtı kara

Artıktıgın bilgizip,
Altındagan çatırga
Ayköl erdi kirgizip,
Şıbıraşıp süylöşüp,
Şıñkıldaşıp külüşüp,
Suusunga arak sunuşup,
Sımbattuu sıydan kılışıp,
Kımızga suusun kandırıp,
Koştotup kelgen kısır tay
Kırkın katar çaldırıp,

Üstünlüğünü belli edip,
Altın işlemeli çadıra
Ayköl eri buyur edip,
Fısıldaşıp konuştular,
Cıvıldaşıp gülüştüler,
İçecek diye rakı sundular,
Zarifçe, incelikle davrandılar,
Kımızla susuzluğu kandırdılar,
Yedekte gelen kısır tayın
Kırkını dizip kestirip,

AYÇÜRÖK SEMETEYDI ÇOROLORU MENEN EERÇITIP,

ŞAARINDAGI SARAYINA ALIP BARGANI

AYÇÜRÖK'ÜN SEMETEY'İ ÇORALARIYLA BİRLİKTE PEŞİNE TAKIP,

ŞEHRİNDEKİ SARAYINA GÖTÜRMESİ

Özöndüü bulak, tik kıya,
Özü akılman beytaalay
Akundun kızı şurkuya,
Çoñ Ürgönçtün boyunda
Küügüm kire, kün bata
Çatırlardı büktötüp,
Bar buuraga cüktötüp.
«Badışam töröm kabılan
Aralap kirip Oogandı,
Ar kızıkka batsın – dep,
Arnap salgan ak saray,
Ak sarayga catsın – dep,
Meeri kanıp berenim
Bek kızıkka batsın» – dep,
Ogoydon çıkkan on tört at,
On tört attın başında
Okoro tüygön ak okto,
On tört atka çak okto,
Oyron Çürök ceñekeñ
Opsuzdugun bilgizip,
Oñcoñdogon Buuruldu
Kökmalına mingizip.
Cetkileñ Çürök ceñeñdin
Celbegey torko kiygeni,

Vadili pınar, dik yamaç,
Kendisi bilge, bahtı kara,
Akun'un kızı işveli dilber,
Ulu Ürgönç boyunda
Alacakaranlık çöker, gün batarken
Çadırları katlattı,
Var buğralara yükletti.
«Padişahım törem kaplan
Oogan içine girip dolaşsın,
Her sefaya ersin» diye,
Adayıp yaptırdığı ak saray,
Ak sarayda yatsın» diye,
Gönlü kanıp yiğidim
Doyasıya sefaya ersin» diye,
Ogoy'dan çıkma on dört at,
On dört atın başında
Sımsıkı düğümlü ak yular,
On dört ata denk düşen bağ,
Yaman Çürök yengen
Ölçüsüz elini belli edip,
Hoplayıp duran Buurul'u
Gök küheylanına katıp bindirdi.
Yetkin Çürök yengenin
Omuza atılmış ipek giysisi,

Bagılan kozu, kısır tay
Aralaşa saldırıp,
Tattı tamak, şirin baş
Bor kaynatıp aldırıp,
Kanttı karday kemirtip,
Kara çaydı şimirtip,
Kurup kelgen sultanım
Kubattanıp alsın» – dep,

Besili kuzu, kısır tay
Karıştırıp kestirdi,
Tatlı yemek, şirin baş
Kaynatıp pişirtip aldırdı,
Şekeri kar gibi kemirtti,
Kara çayı höpürdettirdi,
Yorgun düşüp gelen sultanım
Kuvvet bulup toplansın» diye,

Ar kimisi maş koyup,
Alban türdüü aş koyup.
Celbegen corgo mingeni.
Bir kişige bilinbey,
Bir adamga körünböy,
Küügüm kire, kün bata,
Eldin aldı kım cata
Oogandı közdöy cürgönü.
Cetkileñ kızık saldırıp,
Oncoñdogon on tört at
Boş koştotup aldırıp,
On tört attın aldına
Kızdın baarın kınatıp,
Kelin menen uuldu
Iz cogotup ketüügö,
On tört attın artına
Kızık kılıp çubatıp,
Akundun kızı beytaalay
Işin mintip oñoltup,
Izdin baarın cogoltup.
Iz cogotkon sebebi,
On tört at külük dayın mal
Izin taanıp kalat – dep,
Şıgaydın uulu Çınkoco
Bilip kalsa kokustan,
Atıştı mıktap salat – dep,

Her biri hüner gösterip,
Türlü türlü aş koydular.
Yel gibi yorgaya bindi.
Bir kişiye sezdirmeden,
Bir insana görünmeden,
Alacakaranlık çöker, gün batarken,
El uykuya yeni dalarken,
Oogan'a doğru yürüdü.
Yaman şenlik kurdurup,
Hoplayıp duran on dört atı
Boş yedekte getirtti,
On dört atın önüne
Kızların hepsini dizdirdi,
Gelinle oğlanları
İz yitirip gitmek üzre,
On dört atın ardına
Şenlik gibi katar edip,
Akun'un kızı bahtı kara
İşini böyle yoluna koydu,
İzlerin hepsini yitirtti.
İz yitirmesinin sebebi,
On dört at namlı yürük mal,
İzini tanıyıverir» diye,
Şıgay'ın oğlu Çınkoco
Kazara öğrenecek olursa,
Sıkı çatışma koparır» diye,

Esil töröm kabılan
Es ala elek kezinde
Armanda bolup kalat» – dep. Türkügü altın mamıga,
Ayçürök turup munu oylop,
Tügönüp kalgan Buuruldu
Adam bilgis şumdu oylop,
Bek akılın bilgizip,
Beren törö sultandı
Oogandı közdöy kirgizip.
Kirip ketken Kara-Şaar,
Kan Akundun şaarı eken,

Canım törem kaplan
Daha soluklanmadan
Hasrette kalakalır» diye. Direği altın sütuna,
Ayçürök durup bunu düşündü,
O tükenesice Buurul'u
Kimsenin bilmediği kurnazlığı kurdu,
Sağlam aklını belli etti,
Yiğit töre sultanı
Oogan'a doğru soktu içeri.
Girip gittiği Kara-Şaar,
Han Akun'un şehriymiş,

	Kalıñ Oogan aylı eken.	*Kalabalık Oogan obasıymış.*
77550	Baştap cürgön Ayçürök	*Öncülük eden Ayçürök*
	Urgaaçının uzu eken,	*Kadınların hünerlisiymiş,*
	Akun kandın kızı eken.	*Akun hanın kızıymış.*
	Çoñ Ooganga barganda	*Ulu Oogan'a varınca*
	Döbötü ürüp dañkıldap,	*Erkek köpekler havlayıp gürledi,*
	Kançıgı ürüp şıñkıldap,	*Dişileri çığlıkla havladı,*
	Eşegi tamda aykırıp,	*Eşeği damda anırdı,*
	Şaarınan toogu çakırıp,	*Şehrinden horozu öttü,*
	Catkan eken keñ Oogan	*Yatıyormuş geniş Oogan*
	Karoolonup bölünüp,	*Nöbetlere bölünmüş,*
77560	Kararıp tütün körünüp.	*Kararan duman görünüyor.*
	Catkan eken keñ Oogan,	*Yatıyormuş geniş Oogan,*
	Col tartışıp dalayga	*Nice yol tepip geldiler,*
	Çubap kirdi arslandar	*Katar katar girdi arslanlar*
	Başka salgan sarayga.	*Kendilerine ayrılan saraya.*
	Ayçüröktün ak saray,	*Ayçürök'ün ak sarayı,*
	Kaalga temir, som kalay,	*Kapısı demir, som kalay,*
	Kız da bolso beybaktın	*Kız da olsa bahtsızın*
	Kızmatı aşık bir dalay.	*Hizmeti fazlasıyla boldur.*
	Eşiginin oozunda	*Kapısının ağzında*
77570	Sakçı koygon balbanı	*Bekçi koyduğu pehlivanı*
	Üydöy çokmor kolgo alıp,	*Ev gibi topuz ele alıp,*
	Sekseni tura kalganı,	*Sekseni ayağa kalkıverdi,*
	Al seksenin aralap	*O seksenin arasından*
	Bayakı ceñeñ barganı.	*Demin dediğim yengen geçip vardı.*
	Kee biröönö kıbırlap,	*Kimine usulca işmar etti,*
	Kee biröönö şıbırlap,	*Kimine fısıldadı,*
	Bu kabardı ukkanda,	*Bu haberi duyunca,*
	Caaday uçup sakçılar	*Yaydan ok gibi fırlayıp bekçiler*
	Törönün atın alganı,	*Törenin atını aldılar,*
77580	Asa baylap salganı.	*Özenle bağlayıverdiler.*
	Ayçüröktün kırk kelin	*Ayçürök'ün kırk gelini*
	Şabırata at baylap,	*Şakır şukur at bağladı,*
	Şamdagayı bolcolsuz	*Çevikliği ölçüsüz,*
	Şapa-şupa bat baylap,	*Çarçabuk bağlayıverdi,*
	Ak saraydıı içinde	*Ak sarayın içinde*
	Azemge tikken çoñ ordo,	*Süs için kurulmuş büyük orda,*

Caaday uçup Akılay
Baldızı eşik açtı emi.
Törösü baştap kelgenden
Cıyırma beş can kirdi emi,
Töödöy bolgon altın tak
Törösü törgö mindi emi.
Tegeregi çınar – bak,
Ortosunda altın tak,
Caratkan bergen bul bir bak,
Kabılan törö Semetey,
Kan Akundun şaarına
Küyöölöp bargan uşul çak.
Belgilüü ceñen Ayçürök
Berendin cayın suraba,
Bereni törö kankordun
Kelgenin açak biliptir,
«Oyron şerdin tukumu
Kelet go» – dep cürüptür,
Oylonup ceñeñ turuptur,
On tört atka cabuunu
Colbors türdüü kılıptır.
Için buulum içtetip,
Tigişin kelin-kızga tiştetip,
Çetine altından nokot* taldırıp,
Betin çılk cibek menen saydırıp,
Tügün tüktüü burdurup,
Tüsün körgön kişige
Kak colborstun türün kıldırıp,

Yaydan ok gibi fırlayıp Akılay
Baldızı kapıyı açtı işte.
Töresi başta olmak üzre gelenlerden
Yirmi beş can girdi işte,
Deve gibi kocaman altın tahta
Töresi baş köşeye kuruldu işte.
Çevresi çınar bahçesi,
Ortasında altın taht,
Yaradan'ın verdiği bir baht bu,
Kaplan töre Semetey'in,
Han Akun'un şehrine
Güvey olarak vardığı çağ bu çağ.
Namlı yengen Ayçürök,
Yiğidin hâlini hiç sorma,
Yiğit töre hunharın
Geleceğini çoktan bilmiş,
«Yaman aslanın soyu
Gelir elbet» deyip durmuş,
Düşünüp durmuş yengen,
On dört atın çulunu
Kaplan desenli yaptırmış.
İçini kadifeyle astarlatmış,
Dikişini gelin kıza dişletmiş,
Kenarına altından nokot dizdirmiş,*
Yüzünü sırf ipekle işletmiş,
Tüyünü tüy tüy kıvırtmış,
Rengini gören kişiye
Tıpkı kaplan görünüşü verdirmiş,

On tört atka captırıp,
Bölök-bölök baylatıp,
On tört attın baarısın
Esebi cok bulkuntup,
On tört attın çetine
Arday bolgon Buuruldu
Eri ölgöndöy culkuntup,
On tört attın cabuusu
Tuyagına tuyagın
Tuura colbors okşotup,

On dört ata örttürmüş,
Ayrı ayrı bağlatmış,
On dört atın hepsini
Hesapsızca şahlandırtmış,
On dört atın yanına
Küheylan olan Buurul'u
Eri ölmüşçesine debelendirtmiş,
On dört atın çulları
Tırnağına tırnağını
Tam kaplana benzetmiş,

	Kulagına kulagın	*Kulağına kulağını*
	Kup colbors okşotup.	*Tıpatıp kaplana benzetmiş.*
	Attın beri cagına	*Atın beri yanına*
	«Adam körböy tursun» – dep,	*«İnsan görmesin» diye,*
	Kamdanbagan Çüröktö	*Hazırlıksız Çürök'te*
77630	Azemdetip arttırıp,	*Süsleyip yükletmiş,*
	Ak köşögö tarttırıp,	*Ak gerdek perdesi gerdirmiş,*
	Akundun kızı beytaalay	*Akun'un kızı bahtı kara*
	Artıktıgın bilgizip,	*Üstünlüğünü belli edip,*
	Artık oyun-tamaşa	*Üstün oyun eğlenceye*
	Kökcal erge kirgizip,	*Bozkurt eri buyur etmiş,*
	«Kımbatım töröm keldi – dep, Urgaaçı erkek aralaş,	*«Kıymetlim törem geldi» diye, Kadın erkek karışık,*
	Tilekti Kuday berdi» – dep,	*Dileği Tanrı verdi» diye,*
	Biri-birin uruşup,	*Birbiriyle itişip,*
	Altımıştay kısır bee	*Altmış kadar kısır kısrağı*
77640	Azıgına soydurup,	*Azığına kestirmiş,*
	Altındagan tabakka,	*Altın işlemeli tabağa*
	Et tuuratıp koydurup,	*Et doğratıp koydurmuş,*
	Kayran Çürök ceñekeñ	*Canım Çürök yengeciğin*
	Tubardan kılgan köşögö	*İpekliden yapılma gerdek perdesini*
	Tuşunan karmap tarttırıp,	*Karşıdan tutup gerdirmiş,*
	Kadırın curttan arttırıp,	*İtibarını elden üstün kılmış,*
	Körgöndün meerin kandırıp,	*Görenin gönlünü kandırmış,*
	Aykalışıp car körüşüp,	*Sarmaş dolaş yâr görüşüp,*
	Ar türdüü cibek cuurkandan	*Türlü türlü ipek yorgandan*
77650	Kumarın cazıp öbüşüp.	*Hasret giderip öpüşüp.*
	Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
	Keriltip teşök saldırıp.	*Gere gere döşek serdirmiş.*
	Otuz kelin, otuz kız	*Otuz gelin, otuz kız*
	Kurcun oozun açtırıp,	*Heybe ağzını açtırmış,*
	Ceñketay degen ırımga	*Ceñketay denen töreye*
	Buttap altın zerinen	*Batman batman altın zerinden*
	Baarısına çaçtırıp,	*Hepsine saçı saçtırmış,*
	Degenine köndürüp,	*Dediğine razı etmiş,*
	Irımın ıras berdirip.	*Töresini eksiksiz verdirmiş.*
77660	Bul oyundu karasañ,	*Şu oyuna bir baksana,*
	Özüñ körgön Ayçürök	*Kendin gördüğün Ayçürök*

Emi saldı tamaşa.
Kubançı körüp kayran baş,
Kız menen cigit aralaş,
Keçee, kadırman ceñeñ Ayçürök
Kelgenderden kep ugup,
«Kımız menen kız körsö,
Kıraan törö kabılan
Ölüp ketet» – dep ugup,
Ar türdüü kılıp kamdagan,
Kılaygan eme kalbagan.
Seksen kelin, seksen kız,
Seksen cigit, seksen uul
Serpilip oyun salışıp,
Oromoldon coolugun
Tokmok kılıp buruşup,
Mına mintip turuşup.
Urgaaçı – erkek aralaş,
Kezek tokmok alışıp,
Süygönünö salışıp,
Mookumga mınday kanışıp,
«Ayçüröktün oyunu – dep,
Semeteydin üylöngön toyu» – dep,
Biri urgaaçı, biri erkek
Erkekteri ırdaşıp,
Urgaaçılar tıñdaşıp,
Erikpey oynop alışıp,
Süygönünö barışıp,
Kımız içip kızışıp,
Sööktörü ısışıp,
Cırgaldın çetin karasa,

Kayran ceñeñ Ayçürök
Uşunday saldı tamaşa:
«Kımbatım kızık salsın – dep,
«Ecekem kayda cüröt» – dep,
Esine bizdi salbastan,
Erkek menen urgaaçı,
Kızık oynop alsın» – dep,
Akılduu Çürök munu oylop,

Şimdi kurdu şenliği.
Sevinç gördü canım baş,
Kızla yiğit karışık,
Hani, kadirşinas yengen Ayçürök
Gelenlerden söz işitmiş,
«Kımız ile kız görürse,
Alıcı kuş töre kaplan
Ölür gider» diye duymuş,
Türlü türlüsünü hazır etmiş,
Eksik gedik bir şey kalmamış.
Seksen gelin, seksen kız,
Seksen yiğit, seksen oğul
Silkinip oyuna daldılar,
Başlarındaki yazmayı
Tokmak edip burdular,
İşte böyle dikildiler.
Kadın erkek karışık,
Sırayla tokmak aldılar,
Sevdiğine vurdular,
Doyasıya böyle kandılar,
«Ayçürök'ün oyunu» diye,
Semetey'in evlenme düğünü» diye,
Biri kadın, biri erkek,
Erkekleri türkü söyledi,
Kadınları dinledi,
Usanmadan oynadılar,
Sevdiğine vardılar,
Kımız içip kızıştılar,
Kemikleri ısındı,
Sefanın ucuna baksan,

Canım yengen Ayçürök
İşte böyle kurdu şenliği:
«Kıymetlim sefa sürsün» diye,
«Ablam nerede gezer» diye,
Bizi hiç aklına getirmeden,
Erkeğiyle kadınıyla,
Doyasıya oynasın» diye,
Akıllı Çürök bunu düşünüp,

Başta Çürök kamdatkan,
«Oyun bolso içsin» – dep,
Kapşıttagı kara arak,
Kalmakça köökör menen bir arak
«Bizdi etişip catkanda
Çüröktön buyruk alışıp,
Arakka çurkap kalışıp,
Tıgındı cigit suurup, kız kuyup,
Kızdın başı Kanımcan
Kelinderden Kermekaş baykuş
al sunup, Özü bala sekelek,
Canayakka kuyuşup,
Can-cabıla turuşup,
Oyundan kızık körüşüp,
Biröön kuru taştabay
Sarımerden berişip,
Arak içip çuuldap,
Zayıp-erkek aralaş
Çuuga kirip kalıptır,
Basılbagan bir kızık
Duuga kirip kalıptır.
Oyun salıp ekööpöp,
Biri urgaaçı, biri erkek
Oyundu körsöñ mından kör.
Birin-biri cetelep,
Eki-ekiden epteşip,
Oñboy catkan mından köp.
«Adam, koyçu, kandaysıñ
Adamga aytıp koesuñ,
Şıldıñ kılıp soesuñ»,–
Cigit menen uruşup,
Bolboy catkan mından köp.
«Kapıray, altın mınday» – dep,
Kız menen cigit canaşa,

Calınganı mından köp.
«Menikin buzup kettiñ» – dep,
Bir-birine kercektep,
Taarınganı mından köp.

Önceden Çürök hazırlatmış,
«Oyun olunca içsinler» diye,
Yan kapta duran kara rakı,
Kalmak işi köökörle bir rakı
«Bizi çekiştirip dururken
Çürök'ten buyruk aldılar,
Rakıya koşuştular,
Tıpayı yiğit çekti, kız doldurdu,
Kızların başı Kanımcan
Gelinlerden Kermekaş zavallı
o sundu, Kendisi körpe bir çocuk,
Ahşap çanağa doldurdular,
Hep birlikte dikildiler,
Oyundan keyif sürdüler,
Kimseyi kuru bırakmadan
Sarı meyden sundular,
Rakı içip çığrıştılar,
Karı erkek karışık
Şamataya dalmışlar,
Dinmek bilmez bir sefa
Uğultuya dönmüş.
İkişer ikişer oyun kurdular,
Biri kadın, biri erkek,
Oyunu görsen bundan gör.
Birbirini yedeğe alıp,
İkişer ikişer anlaştılar,
Baştan çıkmış olan bundan çok.
«İnsaf, bırak, nasılsın böyle,
İnsanlara söyleyiverirsin,
Alay edip mahvedersin»,–
Yiğitle çekişip,
Yüz vermeyip direnen bundan çok.
«Aman, altın böyleymiş» diye,
Kızla yiğit yan yana,

Yalvaranı bundan çok.
«Benimkini bozdun» diye,
Birbirine söylenip,
Gücenip küseni bundan çok.

Kepke kelbey cinderi
Uçtaşkanı mından köp,
Kerceleñdep talaada
Muştaşkanı mından köp.
Içkırların karmaşıp,
«Canım, bolo koysoñ» – dep,
Şaşıp cürgön mından köp,
Körüp biröö koet» – dep,
Kaçıp cürgön mından köp.
Kançoro cüröt cabışıp,
Örümgö çaçı cete elek,
Şooruktun kızı Akılay,
Şooduragan kapıray
Külçoro karmay kalışıp,
Karañgı cerge barışıp,
Kuçaktaşıp kalışıp,
Içke colun tötölöp,
Bakaydan uulu Baytaylak
Kelindin başı Kermekaş
Kermekaştı cetelep,
Sarıkandın Kalıgı
Umsunay karmap alıptır,
Camgırçının Şayımbet
Ayımkanday suluunu
Oşonu minip kalıptır.
Urgaaçı-erkek aralaş
Oyun salıp tunuşup,
Çoñ tamaşa körünüp,
Eki-ekiden bölünüp,
Oyundu kızık tabışıp,
Carışa kunan çabışıp,

Söz dinlemez öfkeleri
Kapışanı bundan çok,
Kırda horozlanıp
Yumruklaşanı bundan çok.
Uçkurlarını tutuşup,
«Canım, oluver hadi» diye,
Telaşla koşanı bundan çok,
Biri görüverir» diye,
Kaçıp gideni bundan çok.
Kançoro yapışmış gezer,
Saçı örgüye ermemiş,
Şooruk'un kızı Akılay,
Şen şakrak, aman aman,
Külçoro yakalayıverdi,
Karanlık yere vardılar,
Kucaklaşıp kaldılar,
İnce yolu kestirmeden aşıp,
Bakay'ın oğlu Baytaylak
Gelinlerin başı Kermekaş,
Kermekaş'ı yedeğine alıp,
Sarıkan'ın Kalık'ı
Umsunay'ı yakalamış,
Camgırçı'nın Şayımbet'i
Ayımkan gibi güzeli
Onu kapıp binmiş.
Kadın erkek karışık
Oyun kurup coştular,
Büyük şenlik göründü,
İkişer ikişer ayrıldılar,
Oyunu tatlı buldular,
Yarışıp tay koşturdular,

Mamınday saldı tamaşa.
Kız-cigittin oyunu
Munu mınday taştaylı.
Kımbatıñ Çürök, Semetey
Alardan kabar baştaylı.
Altımış cazdık, kırk cuurkan Çımınday
canı çırkırap,

İşte şöyle kurdu şenliği.
Kız ile yiğidin oyununu
Şimdilik burada bırakalım.
Kıymetlin Çürök ile Semetey,
Onlardan haber başlatalım.
Altmış yastık, kırk yorgan Sinek kadar
canı çırpınıp,

Ayabay töşök saldırıp,
Körsö kızık tamaşa,
Adamdın meerin kandırıp,
Tubardan kılgan köşögö
Tuşuna caya tarttırıp,
Akundun kızı Ayçürök
Azemin mintip arttırıp,
Artık kankor emesin,
Kabılan sultan törösün
Butun çeçip kıpıldap,
Kiyimin çeçip şıpıldap,
Cırgalga törö sultandı
Çoñ töşökkö catkızıp,
Sultan catıp kalgan soñ,
Akundun kızı Ayçürök
Adaldıgın mından bil,
Kolun suuga saldı emi,
Kol daaratın aldı emi,
Kusul* suusun kuyunup,
Adaldanıp kamınıp,
Kuduretke calınıp,
Kurgan sultan koyununa
Catayın dep kamınıp,
«Kökcalga bir cetsem» – dep,
Cuuruluşuş kalıptır,
Arañ cürgön emespi,
Eç adamga coloboy
Aman cürgön emespi.
Kökcal catat kultuyup,
Köñülü caman bölünüp,
Akundun kızı Ayçürök
Dünüyödöy körünün.
Cıpar küñküp, cez burap,
Berizattay körünüp,

Bol bol döşek serdirdi,
Görene tatlı bir temaşa,
İnsanın gönlünü kandırdı,
İpekliden yapılma gerdek perdesini
Karşısına yayıp gerdirdi,
Akun'un kızı Ayçürök
Süsünü böyle artırdı,
O eşsiz hunhar yiğidin,
Kaplan sultan töresinin
Ayakkabısını çözdü ivedi,
Giysisini soydu el çabukluğuyla,
Sefaya töre sultanı
Büyük döşeğe yatırdı,
Sultan yatıp kaldıktan sonra,
Akun'un kızı Ayçürök,
Temizliğini bundan bil,
Elini suya soktu işte,
El abdestini aldı işte,
Kusul suyunu döküp yıkandı,*
Arınıp hazırlandı,
Kudret'e yalvardı,
Yorgun sultanın koynuna
Yatayım diye hazırlandı,
«Bozkurda bir ersem» diye, Yoğrulup kaynaşmışlar,
Güçbela gezmiş değil mi,
Hiç kimseye yanaşmadan
Namusuyla kalmış değil mi.
Bozkurt yatar büzülüp,
Gönlü fena bölünüp,
Akun'un kızı Ayçürök
Dünyalar kadar görünüp.
Misk kokup, amber tüterek,
Peri kızı gibi görünüp,

Törööndün köönü bölünüp,
Ayçürök cakın kelgiçe
Ayköl törö kabılan
Denesi boşop, esi oop,

Törenin gönlü bölündü,
Ayçürök yaklaşıp gelene dek
Ayköl töre kaplan,
Bedeni gevşedi, aklı gitti,

Çürök canga kelgiçe,
Şaşıp turat korkoyup,
Say-söögü bırkırap,
Erte ubakıt keç bolup,
«Çürök kaçan kelet» – dep,
Şaşıp turat kökcalıñ
Eki közü tört bolup.
Akundun kızı Ayçürök
Suptan kılgan köynögün
Suurup çeçip alganı,
Küdörüdöy bılkıldap,
Küçük ittey şıñkıldap,
Kündöy beti cıltıldap,
Sultanının koyununa
Aykalıp catıp kalganı.
Bir kızıkka batışıp,
Bir töşökkö catışıp,
Kayırmaluu sonodoy
Koşuluşmak boldu emi,
Arkar menen kulcaday
Aykalışmak boldu emi.
Bir töşökkö catışıp,
Kızıkka mintip batışıp,
Ak buudaydın ununday
Ak bököndün kılınday
Suuruluşup kalıptır.
Erki menen boluşup,
Kuçaktaşıp soruşup,
Şıbıraşıp süylöşüp,
Şıñkıldaşıp külüşüp,
Koyundaşkan tügöngür
Kokuy kankor cöölösö
Irgıp Çürök kıñşılap.

Çürök yanına gelene dek,
Telaşla bekler dimdik,
İliği kemiği sızlayıp,
Erken vakit geç oldu,
«Çürök ne zaman gelir» diye,
Telaşla bekler bozkurdun
İki gözü dört olup.
Akun'un kızı Ayçürök
İnce bezden gömleğini
Sıyırıp çıkarıverdi,
Güderi gibi yumuşacık,
Enik gibi cıvıl cıvıl,
Gün gibi yüzü parıl parıl,
Sultanının koynuna
Sarmaş dolaş yatıverdi.
Bir sefaya daldılar,
Bir döşeğe yattılar,
Oltaya düşmüş suna gibi
Birleşecek oldular işte,
Arkarla dağ koçu gibi
Sarmaşacak oldular işte.
Bir döşeğe yattılar,
Sefaya böyle daldılar,
Ak buğdayın unu gibi,
Ak ceylanın kılı gibi
Sıyrılıp kaynaşmışlar.
Kendi rızalarıyla oldular,
Kucaklaşıp emiştiler,
Fısıldaşıp konuştular,
Cıvıldaşıp gülüştüler,
Koyun koyuna o tükenesice,
Vay hunhar abanınca
Sıçrayıp Çürök inledi.

Kırgooldoy közün kılgırtıp,
Esinen tanıp kalganı.
Kıyalı bölök şurkuya
Kıñkıstap catıp kıldırtıp.
Koşoloñduu beytaalay

Sülün gibi gözünü süzdü,
Kendinden geçip kaldı.
Huyu başka işveli dilber
İnleyip yatarak nazlandı.
Nazlı nazlı bahtı kara

Korozdoy közün kılgırtıp,
«Koykoylop» catıp kıldırtıp.
Kaara kan kaptap kalganı.
On eki tutam oncogoy
Oozu-tübün bolcoboy,
Türtüp iyse tüyülüp,
Tük körö elek beytaalay
Tüpküç bolup iyilip.
«Eey, kokuy belim! – dep,
Kokuy kün töröm cediñ» – dep,
Tutamdap karmap şıpırıp:
Koyboy Çürök möñküsö,
Keregenin koş kögün
Koşu menen sındırıp,
Koyboy töröñ türtköndö
Koş kızdıgın cırttırıp,
Koşoloñduu beytaalay
Kankordun köönün tındırıp,
Karañ kün töröñ kabılan
Kayran Çürök ceñeñdi
Katıgün kılıp taştadı,
Bılkıldatpay Çüröktü
Mıktap catıp aştadı.
Kaardanıp kabılan
Kart buuraday çökkönü,
Bılkıldatpay Çürökkö
Sarı suusun tökkönü.
Mıktap karmap tuylatıp,
Caman cerin kıyratıp,
Kılıp sultan oñgon soñ,
Ayçürök turup munu aytat:
«Calınıp aytar sözüm – dep,
Baltırdın kanı şorgolop.
Cana töröm tarta kör,
Çıgıp barat közüm» – dep,
Buudanın töröñ oncoytup,
Cabdıgın tartıp alganı,
Et bışımday Çürögüñ

Horoz gibi gözünü süzdü,
«Kırıtarak» yatıp nazlandı.
Kara kan basıp kapladı.
On iki tutam upuzun,
Ucunu dibini kestirmeden,
İtiverince büzülüp,
Hiç görmemiş bahtı kara
Kasnak gibi büküldü.
«Eey, vay belim!» dedi,
Vay gidi gün, törem, yedin beni» dedi,
Tutam tutam kavrayıp sıyırdı:
Çürök durmayıp çırpınınca,
Keregenin çift kayışını
Takımıyla kırdı,
Tören durmayıp ittiğinde
Çift kızlığını yırttırıp,
Nazlı nazlı bahtı kara
Hunharın gönlünü dindirdi,
Kara gün tören kaplan
Canım Çürök yengeni
Perişan edip bıraktı,
Kımıldatmadan Çürök'ü
Sıkıca bastırıp aştı.
Kükreyip kaplan
Kart buğra gibi çöktü,
Kımıldatmadan Çürök'e
Sarı suyunu döktü.
Sıkı tutup tepindirdi,
Nazik yerini örseledi,
Sultan işini bitirince,
Ayçürök durup şunu söyler:
«Yalvarıp diyeceğim şu» dedi,
Baldırının kanı şoruldayıp.
Yine törem, geri çekile gör,
Gözüm yerinden çıkıyor» dedi,
Tören küheylanını doğrulttu,
Takımını çekip aldı,
Bir et pişimi Çürök'ün

	Kiriçi ketip cogolup,	*Dermanı gidip yitti,*
	Ölüp barıp oñolup,	*Ölüp ölüp dirildi,*
	Esin cıyıp alganı,	*Aklını başına topladı,*
77890	Cuurkan ak şeyşepti	*Yorganı, ak çarşafı,*
	Kan akkanın bilgizbey,	*Kan aktığını sezdirmeden,*
	Kayran Çürök kanetsin	*Canım Çürök ne yapsın,*
	Baarısın cıyıp ıpırıp,	*Hepsini derleyip topladı,*
	Baatırıñdın on eki tutam	*Bahadırının on iki tutam*
	çoñ cabdık	*koca takımını*
	Tubardan kılgan ak cooluk	*İpekliden yapılma ak yazmayla*
	«Kokuy törö kanteyin,	*«Vay töre, n'ideyim,*
	Çoguu amalım ketti – dep,	*Bütün dermanım tükendi» dedi,*
	Baatır senin aspabıñ	*Bahadır, senin âletin*
77900	Say-söögümö cetti – dep,	*İliğime kemiğime işledi» dedi,*
	Kindikten ötüp ketti» – dep,	*Göbeğimden geçip gitti» dedi,*
	Es ala albay bılkıldap,	*Soluk alamadan kıvrandı,*
	Çürök ıylayt solkuldap,	*Çürök hıçkıra hıçkıra ağlar,*
	Bar coktu baştagan	*Var yoğu başlatan*
	Bakay kandın tulparı,	*Bakay hanın tulparı,*
	Balaketti baştagan	*Belayı başlatan*
	Baatırıñdın şuñkarı.	*Bahadırının sunguru.*
	Esil Çürök ceñeñiz	*Canım Çürök yengeniz*
	Erteñ menen törögö	*Sabahleyin töreye*
77910	Eşik açıp kaltaktap,	*Kapı açtı titreyerek,*
	Esi ketip beybagıñ	*Aklı gitmiş bahtsızın,*
	Bittegen attay taltaktap.	*Bitlenmiş at gibi apışıp.*
	Erteñ menen törögö	*Sabahleyin töreye*
	Emi kızmat kılıp corgolop,	*Şimdi seğirtip hizmet etti,*
	Balaanı tartıp kalıptır,	*Belayı çekmiş başına,*
	Baykuş ceñeñ beytaalay	*Zavallı yengen bahtı kara*
	Ak sarayluu korgondo,	*Ak saraylı hisarda,*
	Eki küngö tolgondo,	*İki gün dolunca,*
	Semeteyge köptötüp,	*Semetey'le tekrar tekrar,*
77920	Cana ceñeñ eptetip.	*Yengen yine yolunu buldu.*
	Bir tutamı kirgende	*Bir tutamı girdiğinde*
	Bilbey kaldı ceñekeñ,	*Fark etmedi yengeciğin,*
	Tört tutamı kirgende	*Dört tutamı girdiğinde*
	Töö taylaktay bozdodu,	*Deve yavrusu gibi bozladı,*

Altı tutam kirgende
«Aykölüm ay!» – dep çakırdı,
Ak saraydın içinde
Toguz tutam kirgende
Tolgoo tartkan emedey
Eçki-ulaktay bakırdı.
On tutamı kirgende
Ontoo kelip oyuldu,
On eki tutam kirgende
«Oyronum, meni cediñ!» – dep,
Erikpey catkan sarayga
Kıl arkanday çoyuldu.
Baatırıñdın çoñ aspap
Kıñkıstap catıp kıldırıp,
Kımbattuu cerge sundurup,
Kımbattın canın tındırıp.

Altı tutam girdiğinde
«Aykölüm ay!» diye çağırdı,
Ak sarayın içinde
Dokuz tutam girdiğinde
Doğum sancısı çeken gibi
Keçi oğlak gibi bağırdı.
On tutamı girdiğinde
İnleyip içi oyuldu,
On iki tutam girdiğinde
«Aslanım, yedin beni!» dedi,
Usanmadan yattığı saraya
Kıl urgan gibi gerildi.
Bahadırının koca âleti
İnleye inleye nazlandırdı,
Kıymetli yere uzattı,
Kıymetlinin canını dindirdi.

ÇINKOCO, TOLTOYDUN KOLU KAPTAGANDA, ACIBAY, TÜMÖNBAYDIN ELÇILIKKE BARGANI

ÇINKOCO İLE TOLTOY'UN ORDUSU BASTIRDIĞINDA, ACIBAY İLE TÜMÖNBAY'IN ELÇİLİĞE GİTMESİ

Ak beyil artık sanaası,
Bular aga-ininin balası,
Bular Oogandan çıkkan daanası.
Munun ayta turgan kebi bar:
Acının uulu Acıbay
Kara tilin kayragan,
Kan aldında sayragan,
Cazı caak, calpak til
Caman çeçen kul eken,
Küçkö salbay iş kılsa
Cer üstündö adamga
Baaşa bolçu uul eken,
Arı çeçen, cüyökor,
Ayla tayanıç eme eken.
Tülkünün uulu Tümönbay
Ala köödön, türs kıyal
Düpüldögön er eken,

Ak gönüllü, üstün düşünceli,
Bunlar kardeş çocukları,
Bunlar Oogan'dan çıkma seçkinler.
Bunun anlatılacak sözü var:
Acı'nın oğlu Acıbay
Kara dilini bileyen,
Han önünde şakıyan,
Yassı çeneli, yayvan dilli,
Müthiş hatip bir kulmuş,
Güce vurmadan iş görse
Yeryüzünde insana
Padişah olacak oğulmuş,
Hem hatip, hem mantık ehli,
Çareye dayanak biriymiş.
Tülkü'nün oğlu Tümönbay
Deli dolu, sert huylu,
Gümbür gümbür bir ermiş,

Süylögönü zaar eken,	*Söyledikleri zehirmiş,*
Küyüp cürgön eçen cıl	*Nice yıldır yanıp tutuşan*
Ayçüröktün kebi oşol,	*Ayçürök'ün sözü işte bu,*
Kabılan sultan Semetey	*Kaplan sultan Semetey'in*
Köñülü tıngan ceri oşol.	*Gönlünün dinlendiği yer bu.*
Erikse ordo atışıp,	*Sıkılınca ordo atıştılar,*
Kımız içip, kız kılıp,	*Kımız içip, kızla eğlenip,*
Erikpese catışıp,	*Sıkılmayınca yattılar,*
Eçen türdüü kızıkka	*Türlü türlü sefaya*
Kökcaldar mintip batışıp,	*Bozkurtlar böyle daldılar,*
Erteli-keç eki ubak	*Sabah akşam iki öğün*
Semeteydin konogu,	*Semetey'in konuğu,*
Tülkünün uulu Tümönbay,	*Tülkü'nün oğlu Tümönbay,*
Acının uulu Acıbay	*Acı'nın oğlu Acıbay,*
Emi aytıp bereyin	*Şimdi anlatıvereyim*
Bul eköönün comogu.	*Bu ikisinin destanını.*
Köñülü cakpas mendege	*Gönlünün ısınmadığı kula*
Ayıkpas cini bar eken,	*Onulmaz öfkesi varmış,*
«Karı kızıñ bergin» – dep,	*«Kart kızını ver» diye,*
Kan Akundun şaarın	*Han Akun'un şehrini*
Kamap catkan çeni bar.	*Kuşatıp yatmaktaymış.*
Cedigerdin Toltoyu	*Cediger'in Toltoy'u,*
Cer mayışkan san kolu.	*Yeri ezen sayısız ordusu.*
«Ayçürök tartıp alam – dep,	*«Ayçürök'ü zorla alırım» diye,*
Azaptı katuu salam» – dep,	*Azabı ağır yaşatırım» diye,*
Çınkoconun bolcolu.	*Çınkoco'nun hesabı bu.*
Kaptap keter Oogandı	*Oogan'ı basıp geçecek*
Cedigerdin kolu bar	*Cediger'in ordusu var,*
Çınkoco menen Toltoygo	*Çınkoco ile Toltoy'a*
«Zorduk kılıp Çüröktü	*«Zorbalıkla Çürök'ü*
Silerge karmap berem» – dep,	*Tutup size veririm» diye,*
At başında ak kuran	*At başı kadar ak Kuran'a*
Ant kılışıp karmaşkan	*Ant içip el tutuşan*
Bul eköönün coobu bar.	*Bu ikisinin sözü var.*
«Ubadaluu kününön	*«Vaat edilen gününden*
Ceti kün ötüp ketti» – dep,	*Yedi gün geçip gitti» diye,*
Ayzalarga kurç temir	*Mızraklara keskin demir*

	Kaardansa cediger	*Kükrerse Cediger'in*
	Kaptap keter kolu bar,	*Basıp geçecek ordusu var,*
	Kazıp koygon oru bar,	*Kazılmış hendeği var,*
	Kaynatıluu şoru bar,	*Kaynayan derdi var,*
78000	Kaardanıp küpüldöp,	*Kükreyip gümbürdeyen,*
	Kayran Koco çoñu bar.	*Canım Koco gibi ulusu var.*
	Akun kandın çoñ sepil	*Akun hanın büyük suru,*
	Üstü biyik munara	*Üstü yüksek minare,*
	Üstünö çıgıp karasa,	*Üstüne çıkıp bakılsa,*
	Körsö köñül bölünöt,	*Gören gönül bölünür,*
	Dünüyö cüzü körünöt,	*Dünya yüzü görünür,*
	Acıbay menen Tümönbay	*Acıbay ile Tümönbay*
	Şaşıp çurkap barganı,	*Telaşla koşup vardılar,*
	«Cediger kantip cattı – dep,	*«Cediger nasıl yatmış» diye,*
78010	Çüröktü tartıp aluuga	*Çürök'ü zorla almaya*
	Oşo caktan koobu bar.	*O yandan korkusu var.*
	Acıbay menen Tümönbay	*Acıbay ile Tümönbay*
	Tize cerge bügülüp,	*Diz yere büküldü,*
	Munaranın üstünö	*Minarenin üstüne*
	Ekööçıktı cügürüp,	*İkisi koşup çıktı,*
	Munaranın üstünö	*Minarenin üstüne*
	Çıgıp karap otursa,	*Çıkıp bakıp otursalar,*
	Köktön kök ala munar bölünöt, Kalça menen Kadırbay	*Gökten gök ala pus bölünür, Kalça ile Kadırbay*
	Aç aykırık, ızı-çuu	*Aç nara, gürültü patırtı,*
78020	Cediger kolu körünöt.	*Cediger ordusu görünür.*
	Ceek tartıp kılkıldap,	*Saf tutup dalgalanıyor,*
	Kamıştay ayza bılkıldap,	*Kamış gibi mızrak titreşiyor,*
	Kum-Kıyanın ceek col	*Kum-Kıya'nın kıyı yolundan*
	Caynap çıgıp kelatat,	*Kaynaşıp çıkıp geliyor,*
	Kurt ekeni bilinbey	*Kurtçuk olduğu bilinmeden*
	Kaynap çıgıp kelatat,	*Kaynayıp çıkıp geliyor,*
	Kurgan Toltoy bir cagın	*Zavallı Toltoy bir yanını*
	Aydap çıgıp kelatat.	*Sürüp çıkıp geliyor.*
	Kamıştı kör, seldi kör,	*Kamışı gör, seli gör,*
78030	Kaynagan kalıñ eldi kör.	*Kaynayan kalabalık eli gör.*
	Taş-Kıyanın urçukta	*Taş-Kıya'nın çıkıntısından*
	Köbü çıgıp kelatat,	*Çoğu çıkıp geliyor,*

	Ceek coldun kısıkta	*Kıyı yolun boğazından*
	Teñi çıgıp kelatat,	*Yarısı çıkıp geliyor,*
	Aştap çıgıp kelatat,	*Mızrak takıp çıkıp geliyor,*
	Kaptap ketçü şerlerin	*Bastırıp geçecek aslanlarını*
	Kamdap çıgıp kelatat,	*Hazır edip çıkıp geliyor,*
	Eñ arkasın Çınkoco	*En ardını Çınkoco*
	Aydap çıgıp kelatat.	*Sürüp çıkıp geliyor.*
78040	Kumday bolup cediger	*Kum gibi olup Cediger*
	Kaynap çıgıp kelatat.	*Kaynayıp çıkıp geliyor.*
	Cedigerdin Toltoyu,	*Cediger'in Toltoy'u,*
	Cer mayışkan san kolu,	*Yeri ezen sayısız ordusu,*
	Türkün-türkün el aydap,	*Türlü türlü eli sürüp,*
	Cer mayışkan köptü aydap,	*Yeri ezen çokluğu sürüp,*
	Kele catkan koluna	*Gelmekte olan ordusuyla*
	Dünüyö tolup, cer caynap,	*Dünya doldu, yer kaynadı,*
	Oşonçoluk eldi aydap,	*Onca eli sürüp,*
	Ceti dürkün cediger	*Yedi bölük Cediger'i*
78050	Cetip aydap alıptır,	*Yetişip sürüp almış,*
	Köptügünön al koldun	*O ordunun çokluğundan*
	Cer mayışıp kalıptır.	*Yer ezilip kalmış.*
	Tölök menen Tölöbay	*Tölök ile Tölöbay*
	Tömönkü kırañ betinde,	*Aşağı yamacın yüzünde,*
	Öödökü koldun çetinde,	*Yukarıdaki ordunun ucunda,*
	Cedigerdin baarısı	*Cediger'in hepsi*
	Ceek tartıp kılkıldap,	*Saf tutup dalgalanıyor,*
	Cerge tartıp bılkıldap,	*Yere yayılıp kıpırdaşıyor,*
	Tümönbaydın oşondo	*Tümönbay'ın o anda*
78060	Köñülü caman bölünüp,	*Gönlü fena bölündü,*
	Acıbaydın közünö	*Acıbay'ın gözüne*
	Calañkıçtay körünüp,	*Azrail çerisi gibi göründü,*
	Kalıñ kara cediger	*Kalabalık kara Cediger*
	Dürkün-dürkün bölünüp,	*Bölük bölük ayrıldı,*
	Bölök bölüp alıptır.	*Ayrı ayrı bölmüşler.*
	Bolboguru betinde,	*Gözü pek delisi önde,*
	Boz atçanı çetinde,	*Boz atlısı yanda,*
	Kayrattuusu betinde,	*Yürekli olanı önde,*
	Kara atçanı çetinde.	*Kara atlısı yanda.*
78070	Ayzaçandın baarısı	*Mızraklıların hepsi*

Aldına çaap bölünüp,
Aybalta çabar balbandar
Çet-çetinde körünüp,
Caa tartuuçu ıktuusu,
Mıltık atçu mıktısı,
Caynap capaa salıptır.
Kamçı tiyse kaykabas
Balbanın bölüp alıptır,
Kılıç tiyse kıñkaybas
78080 Kıyındarın bir bölüp,
Kara mıltık kars etse
Kaçpaganın bir bölüp,
Çogool mıltık çort etse
Çoçubasın bir bölüp,
Çogultup aydap alıptır,
Şıgaydın uulu Çınkoco,
Kılgan işi tıñ Koco
Çoñ bülüktü salıptır.
Çüröktü tartuu kılbasak
78090 Kaptap keter kol kelet,
Kaardanıp kaçırsa,
Kalaymandı saluuçu
Kayran Toltoy zor kelet,
Cedigerdin baarısı,
Cetkileñ tölök karısı,
Ayzanı karmap koroktop,
Kamınıp kalgan kezi eken,
Buloo kanga cediger
Cabılıp kalgan kezi eken.
78100 Degenine könbösök,
Ayçüröktü berbesek,
Takır kaptap kol salıp,
Baktarına suu burup,
Bakçalatıp salat go,
Tegerete suu burup,
Teminip kirip baarısı

Tekşi çıgıp kalat go,
Ayçüröktü berbesek,

Öne at sürüp ayrıldı,
Aybalta çalan pehlivanlar
Kıyı kıyıda göründü,
Yay çeken ustası,
Tüfek atan yamanı,
Kaynaşıp cefa salmışlar.
Kamçı değse eğilmez
Pehlivanını ayırıp almış,
Kılıç değse ses etmez
Yamanlarını bir ayırıp,
Kara tüfek çat edince
Kaçmayanını bir ayırıp,
Yavuz tüfek pat edince
Ürkmeyenini bir ayırıp,
Toplayıp sürüp almış,
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
Yaptığı işi sıkı Koco,
Büyük kargaşa salmış.
Çürök'ü armağan etmezsek
Basıp geçecek ordu gelir,
Kükreyip saldırırsa,
Kıyameti koparacak
Canım Toltoy güçlü gelir,
Cediger'in hepsi,
Yetkin, gözü pek kocası,
Mızrağı kavrayıp dikilmiş,
Hazırlanıp durduğu demmiş,
Tüten kana Cediger
Hep birden üşüştüğü demmiş.
Dediğine razı olmazsak,
Ayçürök'ü vermezsek,
Toptan basıp saldırıp,
Bahçelerine su çevirip,
Bostana çevirir ya,
Çepeçevre su çevirip,
Mahmuzlayıp girip hepsi

Toptan üstümüze çıkar ya,
Ayçürök'ü vermezsek,

Aytkanına könbösök,
Tamdın baarın uratıp,
Taldı kesip sulatıp,
Sıpa-sıyda kılat ko.
Kartayganda Akundu
«Karı kızın berbeyt» dep,
Karıp kılıp alat ko!
Acıbay menen Tümönbay
Ekööbüzdü kuldanıp,
Cılkısına salat ko!
Dep, öşöntüp, Acıbay
Munu körüp algan soñ
Bileginen sap ketti,
Cürögünön kap ketti.
Cediger azap baştadı,
Bul kılıktı körgöndö
Korkok eken Acıbay
Munaranın üstünön
Kulap kete taştadı.
Munaradan tötölöp,
Acıbaydı Tümönbay
Öldüm-taldım degende,
Alıp tüştü cetelep.
Acıbay korkup sabılıp,
Tümönbayga calınıp:
«Aylanayın, Tümönbay!
Ayçüröktün ayınan
Kara canga zor keldi,
Kayranı Koco baş bolup,
Kaptap keter kol keldi,
Astın tozup albasak,
Seksen semiz kur aydap,
Baarın okşoş sur aydap,
Tartuu kılıp barbasak,
Kalıñ kolun toktotup,
Ceti kün nöömöt albasak,
Kalıñ kara cediger

Degenine könbösök,

Söylediğine razı olmazsak,
Damların hepsini yıkıp,
Söğüdü kesip devirip,
Dümdüz ediverir ya.
Kocamışken Akun'u
«Kart kızını vermiyor» diye,
Sefil ediverir ya!
Acıbay ile Tümönbay,
İkimizi köle edip,
Yılkısına katar ya!
Deyip, böylece, Acıbay
Bunu görüp aldıktan sonra
Bileğinden derman gitti,
Yüreğinden yürek gitti.
Cediger azap başlattı,
Bu gidişi görünce,
Korkakmış Acıbay,
Minarenin üstünden
Az kalsın düşüp gidiyordu.
Minareden kestirmeden,
Acıbay'ı Tümönbay,
Öldüm bayıldım derken,
Yedeğine alıp indirdi.
Acıbay korkudan perişan,
Tümönbay'a yalvardı:
«Kurbanın olayım, Tümönbay!
Ayçürök yüzünden
Kara cana zor geldi,
Canım Koco başta olmak üzre,
Basıp geçecek ordu geldi,
Önünü kesip karşılamazsak,
Seksen semiz kısır sürüp,
Hepsi bir örnek boz sürüp,
Armağan edip varmazsak,
Kalabalık ordusunu durdurup,
Yedi gün mühlet almazsak,
Kalabalık kara Cediger

Dediğine razı olmazsak,

	Ayçüröktü Toltoygo	*Ayçürök'ü Toltoy'a*
	Tartuu kılıp berbesek,	*Armağan edip vermezsek,*
	Kılıktı katuu kılat go,	*İşi pek ağır eder ya,*
78150	Şıgaydın uulu Çınkoco	*Şıgay'ın oğlu Çınkoco,*
	Kılgan işi tıñ Koco	*Yaptığı işi sıkı Koco,*
	Bizdi kırıp canı tınat ko! Kılgan işi tıñ Koco	*Bizi kırıp canı rahatlar ya! Yaptığı işi sıkı Koco*
	Ayçürök tartuu kılbasak,	*Ayçürök'ü armağan etmezsek,*
	Kaarına alganda	*Kahrına aldığında*
	Antip barıp tınbasak,	*Öyle varıp durulmazsak,*
	Koyboy baştı keset ko,	*Durmaz, başı keser ya,*
	Tübübüzgö cetet ko,	*Kökümüzü kurutur ya,*
	Bulanı bulap alat ko,	*Malı mülkü yağmalar ya,*
	Buzuktu katuu salat ko,	*Bozgunu ağır salar ya,*
78160	Kartaygan Çürök kız üçün	*Kocamış Çürök kızı için*
	Şıgaydın uulu Çınkoco	*Şıgay'ın oğlu Çınkoco*
	Munun colun tozbosok,	*Bunun yolunu kesmezsek,*
	Kalaymandı baştayt ko,	*Kıyameti başlatır ya,*
	Kalıñ kara Oogandı	*Kalabalık kara Oogan'ı*
	Takır kırıp taştayt ko!»	*Toptan kırıp bırakır ya!»*
	Kaardanıp küpüldöp,	*Kükreyip gümbürdeyip,*
	Acıbay munu aytkanda,	*Acıbay bunu söyleyince,*
	Elden murun köp candar	*Elden önce nice canlar*
	Oñurañdap kalışıp,	*Homurdanıp kaldılar,*
78170	Çoçup ketip köp candar	*Ürküp gitti nice canlar,*
	Makul bolo kalışıp,	*Hemen razı oldular,*
	Tizeleri bügülüp,	*Dizleri büküldü,*
	Cigitteri cügürüp,	*Yiğitleri koşuştu,*
	Kan Akundun ordodon	*Han Akun'un ordasından*
	Toltoygo tartuu kılganga	*Toltoy'a armağan etmek üzre*
	Köktön cıldız boz bolduk,	*Gökteki yıldızca boz olduk,*
	Kırktay kızıl nar aydap,	*Kırk kadar kızıl buhur devesi sürüp,*
	Kıyamattık dos bolduk.	*Kıyamete dek dost olduk.*
	Kocogo tartuu kıluuga	*Koco'ya armağan etmek üzre*
78180	Seksen segiz sur aydap,	*Seksen sekiz boz sürüp,*
	Baarısın semiz kur aydap,	*Hepsi semiz kısır sürüp,*
	Tiyişe kelgen coo bolso,	*Sataşıp gelen düşman varsa,*
	Tartuusuna can alıp,	*Armağanına adam katıp,*
	Aybandan eçe mal alıp,	*Hayvandan nice mal alıp,*

Ak celegin şaylatıp,
Asmandata baylatıp.
Cedigerdin oşondo
Astınan tozup bardı emi.
Baykadıñbı, oy Toltoy!
Malı menen aralaş
Baatır Koco aldına

Ak sancağını donatıp,
Göğe değercesine bağlatıp.
Cediger'in o zaman
Önünü kesip vardı işte.
Fark ettin mi, ey Toltoy!
Malıyla karışık
Bahadır Koco'nun önüne

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yedi Gün Vaadi: Toltoy'un Düşü ve Kökötöy'ün Aşı

Kırk çilten, Almambet'in ruhu ve zümrüdüankanın koruduğu Külçoro, dokuz yolun kavşağı Börü-Koy'da Manas'ın nişan taşına ulaşır, Sırnayza'yı yere saplayıp korkusuzca uykuya dalar. Ordugâhta ise Toltoy, kırçıl atlı demir kuşanmış bir oğlanın kendisini mızrakladığı kanlı düşünü anlatıp "Ayçürök'ü almayalım, Manas'tan kalan oğul var" diye yakarır; kükreyen Çınkoco'ya karşı sözünü ispat için destan içinde destan açar: Kökötöy'ün aşı. Taşken'in eşsiz zengini Kökötöy ölünce, bozkırda bulunup büyütülen şımarık oğlu Bokmurun görülmemiş bir yas toyu kurmaya girişir; bilge Koşoy'un Kıtay ve Koñurbay tehlikesine, Manas'sız aş verilmez öğüdüne kulak asmadan bütün elini Taşkent'ten Üç-Karkıra'ya göçürür. Genç Aydar, Maaniker'e binip kâfir ile Müslüman'ın bütün hanlarını tehditkâr davetlerle aşa çağırır; Kökçö, Muzburçak, Ürbü, Er Töştük derken Coloy'un yer çökerten Kalmuk ordusu ve Şibe elleri Karkıra'ya iner; Bokmurun altın saçarak Coloy'u yatıştırsa da, bir avuç Müslüman'ın yüreğine kırılıp yağmalanma korkusu çöker.

KÜNYE — KEY FACTS

- Toltoy elçilere güvenmez ve Çürök uğruna dokuz gün süren, iki yandan da ölü verilen eski bir vuruşmayı hatırlatır; Acıbay yine de yedi atası kâfir olsun diye ant içip Çürök'ü yedi günde Toltoy'a vermeye söz verir.
- Ayçürök, başlık olarak Toltoy'un Surkoen'i ile Çınkoco'nun Kara atının istenmesini şart koşar; sarayında kaplan suretinde görünen on dört tulpar, Acıbay ile Tümönbay'ın yüreğini ağzına getirir.
- On iki yaşındaki Külçoro; Kanıkey'in "Badana" zırhı, Manas'tan kalma Akolpok, Akkelte tüfeği, Bölökbay yapımı aybalta ve Sırnayza ile donatılıp Taybuurul'a bindirilerek Toltoy'un yolunu gözlemeye gönderilir.
- Külçoro, dokuz yolun kavşağı Börü-Koy'daki Manas'ın nişan taşına varır; kırk çilten, Almambet'in ruhu ve zümrüdüankanın koruması altında Sırnayza'yı yere saplayıp uykuya dalar.
- Toltoy, düşünde kırçıl atlı demir kuşanmış bir yiğidin kendisini mızraklayıp öldürdüğünü görür ve Çınkoco'ya kuşatmadan vazgeçmeyi önerir.
- Toltoy'un anlattığı Kökötöy aşı hikâyesinde Bokmurun, Koşoy'un öğüdüyle aş yerini Üç-Karkıra seçer, fakat Manas'a danışmadan bütün hanları çağırır; Coloy'un Kalmuk ordusu inince Müslüman halkı dehşete kapılır.

KIRGIZCA · LATİN YAZIMI	TÜRKÇE ÇEVİRİ
Tartuu kılıp bardı emi.	*Armağan sunup vardı işte.*
Acıbay menen Tümönbay	*Acıbay ile Tümönbay*
Koldorun boorgo alışıp,	*Ellerini bağırlarına koyup,*
Kulduk urup kalışıp.	*Kulluk edip eğildiler.*
Bul tartuunu körgöndö,	*Bu armağanı görünce,*
Şıgaydın uulu Çınkoco,	*Şıgay'ın oğlu Çınkoco,*
Kalayman salgan adatı,	*Kıyamet koparmak âdeti,*
Kagışkan coogo kirgende	*Çarpışan düşmana girdiğinde*
78200 Asmanga uçat kara atı,	*Göğe uçar kara atı,*
Karmaşkandın baarısın	*Kendisiyle boğuşanların hepsini*
Çöl tüşürgön adatı.	*Çöle sermek âdeti.*
Argından aşık kan çıkkan,	*Soyundan taşkın han çıkmış,*
Kaarına alganda	*Öfkesine aldığında*
Cedigerden can çıkkan	*Cediger'den can çıkaran*
Kayran Koco düpüldöp,	*Yaman Koco gürleyip,*
Kaardanıp bakırıp,	*Öfkelenip haykırıp,*
Cedigerdin Toltoyun	*Cediger'in Toltoy'unu*
Beri kel – dep çakırıp,	*«Beri gel!» diye çağırıp,*
78210 Toltoy cakın kelgende	*Toltoy yakına gelince*
Kaardanıp kıygaçtap,	*Öfkeyle yan bakıp,*
Kayran Koco kep baştap:	*Yaman Koco söze başladı:*
«Atañdın körü, er Toltoy!	*«Atanın körü, er Toltoy!*
Bul kezekte, oy Toltoy,	*Bu kez, ey Toltoy,*
Kayran başım barında	*Şu yaman başım sağken*
Tıypıl kırıp salamın,	*Kökünü kazıyıp keserim,*
Kara başım barında	*Kara başım sağken*
Til ala cürsöñ, oy Toltoy,	*Sözümü dinlersen, ey Toltoy,*
Ay-aalamdın baarına	*Ay-âlemin hepsine*
78220 Kan kötörüp alamın!	*Han olup tahta otururum!*
Bagınışıp oogandık	*Boyun eğip Afganlılar*
Baarı keldi kördüñbü?	*Hepsi geldi, gördün mü?*
Tartuusuna cer caynap,	*Armağanıyla yer kaynaşıp,*
Malı keldi kördüñbü?	*Malı geldi, gördün mü?*
Esi çıgıp Oogandan	*Aklı başından gidip Afgan'dan*
Elçi keldi kördüñbü!	*Elçi geldi, gördün mü!*
Al elçisi kelbese,	*O elçisi gelmeseydi,*

Menden kızık korduktu
Körmök boldu kördüñbü?!
Kol kuuşurup bizderge,
Tartuu kılıp Çüröktü
Bermek boldu kördüñbü?!
Ayçüröktü berbese,
Talkan bolup köp oogan
Ölmök boldu kördüñbü?
Elçinin kebin ugalık,
Ayçüröktü berbese,
Aytkan sözgö könbösö,
Atışka anan çıgalık!»
Koco mınday degende,
Toltoy turup munu aytat:
«Araga kelgen elçisi
Tülkünün uulu Tümönbay,
Acının uulu Acıbay
Tili çeçen baatırga
Tük işenbeym men özüm,
Tilegi kabıl kelbegen
Al öñdöngön kapırga.
Keçee, el öödögö tartaarda,
At kara til mezgilde,
Oşondo Koco özüñ bar,
At cetelep alıştık,
Oogan menen Cediger
Aygaylaşıp salıştık.
Celeden aygır minişip,
Cerden bakan alışıp,
Ceti künü salıştık.
Oogandan öldü bir top er,
Bizden öldü bir top er.
Ayçüröktün ayınan
Ayabay kırgın boluştuk.

Ortogo tüştü Acıbay:
«Degeniñe könöm»,– dep
Artık çeçen sanatı,
Alday cürgön adatı.

Benden nice acı zulmü
Görecekti, gördün mü?!
El pençe divan durup bize,
Armağan olarak Çürök'ü
Verecek oldu, gördün mü?!
Ayçürök'ü vermezse,
Darmadağın olup nice Afgan
Ölecek oldu, gördün mü?
Elçinin sözünü dinleyelim,
Ayçürök'ü vermezse,
Söylenen söze uymazsa,
Ondan sonra savaşa çıkalım!»
Koco böyle deyince,
Toltoy kalkıp şunu söyler:
«Araya gelen elçisi
Tülkü'nün oğlu Tümönbay,
Acı'nın oğlu Acıbay
Dili düzgün o yiğide
Hiç inanmam ben kendim,
Dileği kabul olmayan
Onun gibi kâfire.
Dün, halk yaylaya göçerken,
At kara dil mevsiminde,
O zaman Koco, sen de vardın,
At yedeğe alıp gittik,
Afgan ile Cediger
Naralaşıp vuruştuk.
Bağdan aygır binip,
Yerden sırık kapıp,
Yedi gün boyu vuruştuk.
Afgan'dan öldü bir bölük er,
Bizden öldü bir bölük er.
Ayçürök'ün yüzünden
Amansız kırgına uğradık.

Araya girdi Acıbay:
«Dediğine uyarım» deyip
Üstün hatiplik hüneri,
Aldata gelmek âdeti.

	Çürök turmak dümbül cok,	*Çürök şöyle dursun, taze mısır bile yok,*
	Oturup kaldık oñşoyup,	*Oturup kaldık büzüşüp,*
	Ulugan ittey şoñşoyup.	*Uluyan it gibi süklüm püklüm.*
	Cügürük çeçen, cüyökör	*Çevik dilli hatip, söz ustası*
78270	Aşık kelgen sanatı,	*Herkese baskın gelen hüneri,*
	Kaçan bolso bizderdi	*Ne zaman olsa bizleri*
	Alday cürgön adatı.	*Aldata gelmek âdeti.*
	Aytkanım uşul bilip al,	*Dediğim budur, bil de al,*
	Arıslanım Kocom, tilimdi al!	*Arslanım Kocom, sözümü dinle!*
	Degenine könböylü,	*Dediğine uymayalım,*
	Köbüröök çeçen it menen	*Fazlaca dilbaz o itle*
	Bılcıraşa berbeyli.	*Gevezelik edip durmayalım.*
	Elçisin karmap alalı,	*Elçisini yakalayalım,*
	Uşu catkan Ooganga	*Şu yatan Afgan'a*
78280	Kırgındı kızık salalı,	*Kırgının âlâsını salalım,*
	Surasa berbes Çüröktü	*İstesek de vermediği Çürök'ü*
	Zorduktap tartıp alalı!	*Zorbalıkla çekip alalım!*
	Kımbatım Kocom, tilimdi al,	*Kıymetlim Kocom, sözümü dinle,*
	Kıl bolottu taptaylı,	*Kıldan çeliği su verip dövelim,*
	Kızıtalak Oogandı	*Kahrolası Afgan'ı*
	Çöl tüşürö kaptaylı!	*Çöle serip basalım!*
	Kerege-talın kıyratıp,	*Kerege çubuğunu kırıp,*
	Kelin-kızın ıylatıp,	*Gelinini kızını ağlatıp,*
	Uuktarın kıyratıp,	*Uuk'larını kırıp,*
78290	Uul-kızın ıylatıp,	*Oğlunu kızını ağlatıp,*
	Talkalaylık kalaasın,	*Paramparça edelim kalesini,*
	Takır olco kılalık	*Tümden ganimet kılalım*
	Kolundagı balasın,	*Kucağındaki çocuğunu,*
	Ketireli oogandın	*Tüketelim Afgan'ın*
	Kapkaydagı çamasın.	*Nerde varsa dermanını.*
	Taş kalaasın talkalap,	*Taş kalesini yıkıp,*
	Takır çaap alalı,	*Tümüyle vurup alalım,*
	Kum talaasın kurutup,	*Kumlu ovasını kurutup,*
	Oogandardın baarısın	*Afganlıların hepsini*
78300	Talaaga itçe ulutup,	*Kırda it gibi ulutup,*
	Takır kaptap alalı,	*Tümden basıp alalım,*
	Tamaşanı salalı.	*Şenliğin âlâsını kuralım.*
	Cer caynatıp kol aydap,	*Yeri kaynatıp asker sürüp,*

	Koldun baarın mol aydap,	*Askerin hepsini bol bol sürüp,*
	Berse bersin Çüröktü,	*Verirse versin Çürök'ü,*
	Berbes bolso Çüröktü,	*Vermezse eğer Çürök'ü,*
	Biz salalı dümöktü!	*Biz salalım kıyameti!*
	Anda Koco munu aytat:	*O zaman Koco şunu söyler:*
	Canıñ çıkkan er Toltoy,	*Canı yanmış er Toltoy,*
78310	Cakşılaşkan adamga	*İyilik gösteren insana*
	Camandık kılgan oñobu,	*Kötülük eden onar mı,*
	Zordukka oogandın curtu bolobu? Ala	*Zorbalığa Afgan'ın yurdu boyun eğer mi?*
	köödön kürsüldök,	*Ala göğüslü gümbürdek,*
	Bul zorduktu kılbaylı,	*Bu zorbalığı etmeyelim,*
	Teñdikke kelse Ooganga	*Barışa yanaşırsa Afgan'a*
	Kuda bolup, mal aydap,	*Dünür olup, mal sürüp,*
	Kulduktaşıp may çaynap,	*Kulluklaşıp yağ çiğneyip,*
	Mintip kayta kaytalı!	*Böylece geri dönelim!*
	Kadırlaşıp kız alıp,	*Hatır sayıp kız alıp,*
	Kapa bolboy tartalı,	*Gücenmeden armağanını alalım,*
78320	Elçisine baralı,	*Elçisine varalım,*
	Berer bolso Çüröktü	*Verecekse Çürök'ü*
	Ubadasın alalı,	*Vaadini alalım,*
	Berbes bolso Çüröktü	*Vermezse eğer Çürök'ü*
	Anan uruş salalı.	*Ondan sonra savaş açalım.*
	Abaylaçı, er Toltoy,	*Dikkat etsene, er Toltoy,*
	Tartuusuna mal keldi,	*Armağanına mal geldi,*
	Başın tartıp kan keldi,	*Başını sunup han geldi,*
	Ooganga caman küç keldi,	*Afgan'a yaman güç geldi,*
	Oendoru büt keldi,	*Ulularının tümü geldi,*
78330	Elçiden coop ugalı,	*Elçiden cevap dinleyelim,*
	Soguşka anan çıgalı!»	*Savaşa ondan sonra çıkalım!»*
	Boz alaluu kızıl tuu	*Boz alacalı kızıl tuğu*
	Kayran Koco şiltese,	*Yaman Koco sallayınca,*
	Tüşkün degen kep eken,	*«İnin!» demek olan işaretmiş,*
	Cedigerdin baarısı	*Cediger'in hepsi*
	Kaynap attan tüştü emi.	*Kaynaşıp attan indi işte.*
	Kumurskaday bıcıldap.	*Karınca gibi kımıl kımıl,*
	Caynap attan tüştü emi.	*Kaynaşıp attan indi işte.*
	Oñdon-beşten bölünüp,	*Onar-beşer bölünüp,*
78340	Can kazanga cabılıp.	*Can kazanına üşüşüp.*

	Çınkoco menen er Tölök	*Çınkoco ile er Tölök*
	Cedigerdi tüşürüp.	*Cediger'i indirip.*
	Araga tüştü entelep	*Araya girdi telaşla*
	Acının uulu Acıbay	*Acı'nın oğlu Acıbay,*
	Tülkünün uulu Tümönbay.	*Tülkü'nün oğlu Tümönbay.*
	Acının uulu Acıbay	*Acı'nın oğlu Acıbay*
	Artık çeçen kul ele.	*Üstün hatip bir kuldu.*
	Cügürük çeçen, cüyökör	*Çevik dilli hatip, söz ustası*
	Artık çeçen bul ele,	*Üstün hatip buydu,*
78350	Tülkünün uulu Tümönbay	*Tülkü'nün oğlu Tümönbay*
	Bek kayrattuu türsüldök,	*Pek yürekli, gümbür gümbür,*
	Ölümdön kayta kaytpagan	*Ölümden geri dönmeyen*
	Ayabagan er ele.	*Amansız bir erdi.*
	Koco menen Tölöktün	*Koco ile Tölök'ün*
	Kelatkanın körgön soñ,	*Gelmekte olduğunu görünce,*
	Argımagın şaylatıp,	*Küheylanını hazırlatıp,*
	Attardı ıraak baylatıp,	*Atları uzağa bağlatıp,*
	Düyüm tattı, sonun aş	*Türlü tatlıyı, güzel aşı*
	Koconun aldına salıp caynatıp,	*Koco'nun önüne serip donatıp,*
78360	Türdüü sonun kilemden	*Türlü güzel halıdan*
	Astına kalıñ caydırıp,	*Altına kalın döşetip,*
	Tölök menen Çınkoco	*Tölök ile Çınkoco*
	Cediger kolun toktotup,	*Cediger ordusunu durdurup,*
	Araga ekөө keldi emi.	*Araya ikisi geldi işte.*
	Tümönbay menen Acıbay	*Tümönbay ile Acıbay,*
	Ekөönün türün körgöndö	*İkisinin hâlini görünce*
	Oolukpay Koco turabı:	*Coşmadan durur mu Koco:*
	«Acıbay menen Tümönbay,	*«Acıbay ile Tümönbay,*
	Aram-adal çınıñdı ayt.	*Haram-helal, doğrunu söyle.*
78370	Berbes bolsoñ koobuñdu ayt,	*Vermeyeceksen korkunu söyle,*
	Berem degen coobuñdu ayt!	*Vereceğim diyorsan cevabını söyle!*
	Berbeym deseñ Çүröktü,	*Vermem diyorsan Çürök'ü,*
	Baştaşalık dümöktü.	*Başlatalım kıyameti.*
	Kaptatalık koldordu.	*Bastıralım orduları.*
	Kaynatalık şorlordu,	*Kaynatalım çileleri,*
	Bel baylagan beliñdi ayt.	*Bel bağladığın dayanağını söyle.*
	Bekip catkan ceriñdi ayt,	*Saklandığın yerini söyle,*
	Belge tangan eriñdi ayt!	*Beline sardığın erini söyle!*

Kaptasañ Oogan curt mına,
Acının uulu Acıbay
Beker aytıp salganıñ;
«Ayçüröktü berem» – dep,
Baatır Koco, kebimdi uk,
Beş aydan beri aldadıñ
Antıñ, kalpıñ körgön soñ,
Biz öñdöngön bakırdı,
Salmak boldum sonundu,
Aydap çıktım kördüñbü
Kalıñ kara kolumdu.
Cañcal sonun çır süysöñ,
«Ayçüröktü berbeyt – dep,
Ayanıp Acım kalbaçı
Berbes bolsoñ Çüröktü
Aytışar koluñ kamdaçı.
Seni menen salışıp,
Ölbögön cerden kalışıp,
Ötüp ketken cayınan,
Ayçüröktün ayınan,
Ölbögöndön kalıştık,
Mıltık atıp, caa tartıp,
Kuda bolup, mal aydap,
Karsıldaşıp salıştık.
Calgız Çürök kız üçün
Señden öldü bir top ör,
Menden öldü bir top ör,
Mıktap Acım, kebimdi uk!
Soyuşka bergen tayıñ cok.
Bılkıldak kuuray bışkıça,
Cakşı söz aytkan cayıñ cok,
Mıyzamdın Külü uçkuça,
Ölbögöndön kalışsak,
Mıktap altı ay salışsak,
Oroñdoşoor cayıñ cok.
Cañcal süygön oñobu,
Munubuz payda bolobu!
Küülönüp Koco turganda,
Tülkünün uulu Tümönbay

Basacaksan Afgan yurdu işte,
Acı'nın oğlu Acıbay,
Boşuna söyleyip durdun;
«Ayçürök'ü veririm» deyip,
Bahadır Koco, sözümü dinle,
Beş aydan beri aldattın.
Andını, yalanını gördükten sonra,
Bizim gibi biçareyi,
Göstermek oldum ibreti,
Sürüp çıkardım, gördün mü,
Kalabalık kara ordumu.
Kavganın âlâsını, gürültü seversen,
«Ayçürök'ü vermez» deyip,
Esirgeyip durma, Acım,
Vermeyeceksen Çürök'ü,
Vuruşacak orduyu hazırlasana.
Seninle çarpışıp,
Ölmediğimiz yerde sağ kalıp,
Geçip giden hâlinden,
Ayçürök'ün yüzünden,
Ölümden zor kurtulduk,
Tüfek atıp, yay çekip,
Dünür olup, mal sürüp,
Çatır çatır vuruştuk.
Bir tek Çürök kız için
Senden öldü bir bölük er,
Benden öldü bir bölük er,
İyice dinle Acım, sözümü!
Kesime verdiğin tayın yok.
Yumuşak kuray otu pişene dek,
Güzel söz söylediğin yerin yok,
Mıyzam'ın Kül'ü uçana dek,
Ölmeden sağ kalırsak,
Adamakıllı altı ay vuruşsak,
Höykürecek hâlin yok.
Kavga seven onar mı,
Bu işimizden fayda çıkar mı!
Coşup Koco dururken,
Tülkü'nün oğlu Tümönbay

Türs kıyalduu eme eken.
Acının uulu Acıbay
Artık çeçen er eken,
Akırın süylöp, bek taştap, Tüz kılbaçı şaarımdı!
Acının uulu Acıbay
Çınkocogo söz baştap:
«Bastırsañ talaa col mına, Eçen colu kalp aytıp,

Sert huylu biriymiş.
Acı'nın oğlu Acıbay
Üstün hatip bir ermiş,
Yavaşça söyleyip, sağlam bağlayıp,
Dümdüz etme şehrimi!
Acı'nın oğlu Acıbay
Çınkoco'ya söze başladı:
«At sürersen bozkır yolu işte, Nice kez yalan söyleyip,

Kalıñ kazsañ or mına,
Kaynatam deseñ şor mına.
Kuday bilsin, özüñ bil,
Kız üçün kırıp taştabay
Kımbatım Kocom, közüñö il,
Kızık çırdı baştaba,
Aytkanıma könböyt» – dep,
Alakanday Oogandı
Kırgın kılıp taştaba!
Köödöndö dalay ubay bar,
Kürsüldögön, Çınkoco,
Bu sözüñö Kuday bar!
Abaylaçı, Çınkoco,
Menin kız ayay turgan cayım cok,
Kulduktaşıp may çaynap,
Cakşı aytıp ketken cayıñ cok,
Astıga sungan çayıñ cok,
«Ayçüröktü alam» – dep,
Baatır, «Caman aytıp koydu» – dep,
Korduk menen tatıttıñ
Kordop catıp tuzumdu
Kordop almak bolduñ go
Ayçüröktöy kızımdı.
Oşo kızga taarınıp,
Çıgarbaçı kaarıñdı.
«Ayçüröktü berbeyt» – dep,
Ubadaluu sözüñö
Könbögönüm dagı çın,

Derin kazarsan çukur işte,
Kaynatırım dersen çile işte.
Kuday bilsin, kendin bil,
Kız için kırıp geçirmeden,
Kıymetlim Kocom, gözüne al,
Kızılca kıyamet başlatma,
«Dediğime uymuyor» deyip,
Avuç içi kadar Afgan'ı
Kırgından geçirip bırakma!
Bağrımda nice dert var,
Gümbürdeyen Çınkoco,
Bu sözüne Kuday tanıktır!
Dikkat etsene, Çınkoco,
Benim kızı esirgeyecek hâlim yok,
Kulluklaşıp yağ çiğneyip,
Güzel söz söyleyip gittiğin yerin yok,
Öne sunduğun çayın yok,
«Ayçürök'ü alırım» deyip,
Bahadır, «Kötü söz söyledi» deyip,
Zulümle zehir ettin,
Horlayıp durdun tuzumu,
Horlayıp almak oldun ya
Ayçürök gibi kızımı.
O kıza darılıp,
Salıverme öfkeni.
«Ayçürök'ü vermez» deyip,
Vaatli sözüne
Uymadığım da doğru,

Akun kandın Çüröktü
Berbegenim dagı çın.
Berbey cürgön sebebim,
Belgilüü cerde beli bar,
Bel baylap catkan eri bar.
Kankor Manas kabılan,
Oşonun uulu Semetey
Kaarı katuu eri bar.
Erteñ kelse Semetey
Kaardanıp düpüldöp:
«Katınım kayda berdiñ» – dep, On caşına çıkkıça
A da kelse küpüldöp,
Tügöngön sayın tütögön
Dümpökünün tukumu,
Ölgön sayın öörçügön
Örttöngürdün tukumu,
Kara suuga kan kuygan
Kabılandın kak özü.
Atası Manas şer ele,
Ay-aalamdın baarısın
Titiretken er ele.
Atası Manas kabılan
Ak maral aydap uy kılgan,
Ay-aalamdı buy kılgan,
Kabarıñda bar beken,
Kaarduu Manas kan çıkkan,
Kayratınan can çıkkan.
Beren Manas barında
Betteşken tirüü turbagan,
Berendigin körgöndö
Beecindin kanı ıylagan.
Kabarında dagı bar,
Kılımdı Manas kıyratkan,
Kıyşık kılgan duşmanın
Kırgın kılıp kıyratkan.
Soguşkanın somdogon,
Kıyşıktın baarın oñdogon.

Akun han'ın Çürök'ünü
Vermediğim de doğru.
Vermeyip durmamın sebebi,
Belli yerde dayanağı var,
Bel bağlayıp yattığı eri var.
Hunhar Manas kaplan,
Onun oğlu Semetey,
Öfkesi katı eri var.
Yarın gelirse Semetey
Öfkelenip gümbürdeyip:
«Karımı nereye verdin?» deyip, On yaşına varana dek
O da gelirse gürleyip,
Tükendikçe tüten
Yıkılmazın soyu,
Öldükçe serpilen
Yanasıcanın soyu,
Kara suya kan döken
Kaplanın ta kendisi.
Atası Manas arslandı,
Ay-âlemin hepsini
Titreten bir erdi.
Atası Manas kaplan,
Ak maralı sürüp inek eden,
Ay-âlemi perişan eden,
Haberin var mıdır,
Kahırlı Manas han çıkmış,
Yiğitliğinden can çıkmış.
Yiğit Manas sağken
Karşısına çıkan sağ kalmamış,
Yiğitliğini görünce
Beecin'in hanı ağlamış.
Haberinde bir de şu var:
Cihanı Manas yıkmış,
Eğrilik eden düşmanını
Kırgından geçirip yıkmış.
Savaşanı yola getirmiş,
Eğrinin hepsini doğrultmuş.

Kılımdın baarı çogulup,	*Cihanın hepsi toplansa da,*
Kıraan Manas kankorgo	*Alp Manas hunhara*
Kılapat aytaar bolbogon.	*Kınama sözü söyleyememiş.*
Tünöp ötkön cerine	*Geceleyip geçtiği yere*
Tüptüü mazar ornogon,	*Köklü mazar dikilmiş,*
Tügöngürdün tukumu,	*Tükenmezin soyu,*
Tübünön Kızır koldogon.	*Ezelden Hızır kollamış.*
Bir kulagım eşitken	*Bir kulağımla işittim:*
Tügöngön sayın tütögön,	*Tükendikçe tüten,*
78500 Ölgön sayın öörçügön,	*Öldükçe serpilen,*
Munun Bukar şaarına	*Bunun Bukar şehrine*
Burulup ketip oñolup,	*Dönüp gidip düzelmiş,*
Al Bukarda cogolup,	*O Bukar'da gizlenmiş,*
On ekige kelgende	*On ikisine gelince*
Bukardan köçüp col tartıp,	*Bukar'dan göçüp yola koyulup,*
Keñ Talastı bastı deyt,	*Geniş Talas'a bastı derler,*
Abıke menen Köböştün	*Abıke ile Köböş'ün*
Dünüyösün çaçtı deyt,	*Dünyalığını saçtı derler,*
Manastın ordun bastı deyt.	*Manas'ın yerine geçti derler.*
78510 Kerbençiden kep ugam:	*Kervancıdan söz duyarım:*
«Atası ayköl Manastan	*«Atası cömert Manas'tan*
Arstan bala Semetey	*Arslan çocuk Semetey*
Artık çıktı» – dep ugam.	*Üstün çıktı» diye duyarım.*
«Astınan buzuk salam» – dep,	*«Önünden fitne çıkarırım» deyip,*
Abıke, Köböş öldü deyt.	*Abıke, Köböş öldü derler.*
Akılı cokton al itter	*Akılsızlıktan o itler*
A düynö cüzün kördü deyt.	*Öbür dünyanın yüzünü gördü derler.*
Çogool cindi balanın	*Gözü pek deli çocuğun*
Çoñ şaytanın karaçı.	*Koca şeytanına baksana.*
78520 Çoñ atası çoñ Cakıptı soydu deyt,	*Dedesi koca Cakıp'ı boğazladı derler,*
Kanına mıktap toydu deyt,	*Kanına iyice doydu derler,*
Katılgandın baarısın	*Sataşanların hepsini*
Kırgın kılıp koydu deyt.	*Kırgından geçiriverdi derler.*
Bukardan beri köçköndö,	*Bukar'dan beri göçtüğünde,*
Kokondun beri betinen,	*Kokon'un beri yüzünden,*
Ayday bolgon talaanın	*Ay gibi uzanan ovanın*
Kömkörülgön çetinen,	*Devrilen ucundan,*
Bütkül Kokon çogulup,	*Bütün Kokon toplanıp,*

Altı miñ balban baarısı,
Canaalı, Karaç boluşup,

Soguş kıla bardı deyt,
Canaalı, Karaç baş bolup,
Kalıñ koldun baarısı,
Kırgın bolup kaldı deyt.
Argın, kırgız elin taap,
Talas öñdüü cerin taap,
Keçee, Talaska bala kelgende,
Kök sülöösün suusar börk
Irgap tüştü dep uktum,
Al Talaska konoordo
«Ayçürök menin zayıbım – dep,
Akun kan mennn kaynım» – dep,
Irdap tüştü dep uktum.
Kıyıgına tiygende
Kırk çoro kırıp saldı deyt,
Kıyındıgın körgöndö
Kılımdın baarı balanın
Koluna tüşüp kaldı deyt.
Kalp aytıp cürgön Acıbay,
Kalptı aytar daynı bar.
Katuu cerde kaynı bar,
Akundun kızı Ayçürök
Karmap bere albaganım,
Balakettüü Çüröktün
Bel baylagan beli bar,
Bekip catkan ceri bar,
Oşondoy meenettüü cerde eri bar.
Türdüü zorduk köp kıldıñ,
Bet alıp çıksak ekööbüz,
Biz emes arslan Semetey
Ay-aalamdın baarısın
Buy kıla turgan çeni bar,
Oşondoy buurukma kökcal eri bar.
Atayı kaalap kelipsiñ
Akundun kızı Ayçürök
Kocom, aman bolso körörsüñ,

Altı bin pehlivan hepsi,
Canaalı, Karaç öncü olup,

Savaş etmeye vardı derler,
Canaalı, Karaç başa geçip,
Kalabalık ordunun hepsi,
Kırgına uğrayıp kaldı derler.
Argın, Kırgız halkını bulup,
Talas gibi yurdunu bulup,
Dün, Talas'a çocuk geldiğinde,
Gök vaşaklı, samur börkü
Sallayıp indi diye duydum,
O Talas'a konarken:
«Ayçürök benim karımdır,
Akun han kayınbabamdır» deyip,
Türkü söyleyip indi diye duydum.
Damarına basıldığında
Kırk yiğidi kırıp geçirdi derler,
Yamanlığını görünce
Cihanın hepsi çocuğun
Eline düşüverdi derler.
Yalan söyleyip duran Acıbay,
Yalanı söyleyecek hâli var.
Sağlam yerde kayını var,
Akun'un kızı Ayçürök'ü
Tutup verememem şundan:
Belalı Çürök'ün
Bel bağladığı dayanağı var,
Saklanıp yattığı yeri var,
Öyle çileli yerde eri var. Türlü zorbalığı çok ettin,
Karşı karşıya çıksak ikimiz,
Biz değil, arslan Semetey'in
Ay-âlemin hepsini
Perişan edecek gücü var,
Öyle hiddetli bozkurt eri var. Bile isteye gelmişsin,
Akun'un kızı Ayçürök'ü,
Kocom, sağ kalırsan görürsün,

	Aalamga salat çoñ dümök.	*Âleme salar büyük kıyameti.*
	Özöndön tüşkön tik kıya,	*Vadiden inen dik yamaç,*
	Örttöngön Çürök şurkuya,	*Yanası Çürök afeti,*
	Akkuu bolup alganda	*Akkuğu olup uçtuğunda*
	Uçkanın cuma tün bilet,	*Uçtuğunu cuma gecesi bilir,*
78570	Balakettüü Çüröktün	*Belalı Çürök'ün*
	Kayda ekenin kim bilet!	*Nerede olduğunu kim bilir!*
	Beycay dolu Çüröktün,	*Dur durak bilmez huysuz Çürök'ün,*
	Bendege tuulgan dümöktün,	*Kula doğmuş kıyametin,*
	Adamdın tüşpöy toruna,	*İnsanın tuzağına düşmeden,*
	Kişinin tüşpöy koluna,	*Kişinin eline geçmeden,*
	Tuulgan eken Ayçürök	*Doğmuş meğer Ayçürök*
	Oogandıktın şoruna.	*Afganlının çilesine.*
	Curt kızıgıp çogulup,	*Yurt imrenip toplanıp,*
	Kumar kıldı Çüröktü.	*Tutku etti Çürök'ü.*
78580	«Kündö çaap alam» – dep,	*«Her gün vurup alırım» deyip,*
	Ooganga saldı dümöktü.	*Afgan'a saldı kıyameti.*
	Küpüldöböy Çınkoco	*Gürlemeden dur, Çınkoco,*
	Toktoto turçu koluñdu,	*Durdursana ordunu,*
	Men karmap berem Çüröktü,	*Ben tutup veririm Çürök'ü,*
	Öz moynuña sen algın	*Kendi boynuna sen al*
	Artınan keler dümöktü.	*Ardından gelecek kıyameti.*
	Tüşündürüp men ayttım,	*Anlatıp söyledim ben,*
	Mına mınday daynı bar,	*İşte böyle hâli var,*
	Ugup turgun Çınkoco	*Dinleyedur, Çınkoco,*
78590	Dümöktüü cerde kaynı bar.	*Belalı yerde kayını var.*
	Eçen kıldıñ zorduktu,	*Nice ettin zorbalığı,*
	Könbögönüm dagı çın,	*Uymadığım da doğru,*
	Eçen calgan kep aytıp,	*Nice yalan söz söyleyip,*
	Tübünön korkup Çüröktü	*Kökünden korkup Çürök'ü*
	Berbegenim dagı çın.	*Vermediğim de doğru.*
	Könbögönüm dagı çın.	*Uymadığım da doğru.*
	Akılın taap, ayla kıl,	*Aklını bul, çare kıl,*
	Akıl tapsañ Çınkoco	*Akıl bulursan Çınkoco,*
	Urgaaçı tandap uzumdu al,	*Kadınlardan seçip hünerlimi al,*
78600	Ayçürök sınduu kızımdı al!	*Ayçürök benzeri kızımı al!*
	Kızga koşup, Çınkoco	*Kıza katık, Çınkoco,*
	Kızıl kuyruk bilimdi al,	*Kızıl kuyruk küheylanımı al,*

Dümöktön korkkon can elem
Aytkanımdı bilim al!»
Koco turdu küülönüp,
Kamçı menen cer sabap,

Kıyametten korkan bir candım,
Dediğimi bil de al!»
Koco kalktı coşarak,
Kamçısıyla yeri döverek,

Acıbayga süylönüp:
«Kızıtalak, Acıbay!
Kız berem deseñ çınıñdı ayt, Umaçtay közüñ açamın!
Kıyın dart aytıp alcıbay,
Kız bergin desem kılcırap,
Antıñ öttü Acıbay
Kıyıgıma tiesiñ
Cok kepti aytıp bılcırap.
Cerdep turgan Talası,
Ceti-Özön suudan kem beken?
Ayçüröktü beresiñ,
Cerge kirgen Acıbay,
Cetim bala Semetey
Baykaçı, menden er beken?
Argın, ogoy curt bolup,
Cerdep cürdüm Talastı,
Altı aldagan kolum bul
Atası köödök Manastı.
Talasıñ anday cer emes,
Maktap turgan cetimiñ
Baykasañ, menden er emes!
Kaarına alganda,
Kaalgıp uçat Kara atım,
On segiz miñ aalamdı
Kayran başım barında
Talkanday çalar adatım.
Kızıtalak Acıbay,
Kıcırga tiyip alcıbay,
Kız berem deseñ munuñdu ayt,
Aramdıgıñ koybosoñ,
Berbes bolsoñ coobuñdu ayt,
Azır, Acım, kebimdi uk,
Bel baylagan çebiñdi ayt,

Acıbay'a söylenerek:
«Kahrolası Acıbay!
Kız veririm diyorsan doğrunu söyle,
Umaç gibi gözünü açarım!
Ağır dert söyleyip bunamadan,
Kız ver dedikçe sırıtıp,
Andın canıma tak etti, Acıbay,
Damarıma basarsın,
Boş sözler söyleyip geveleyip.
Yurt tuttuğun Talas'ın,
Ceti-Özön suyundan üstün müdür?
Ayçürök'ü vereceksin,
Yerin dibine giresi Acıbay,
Yetim çocuk Semetey,
Baksana, benden yiğit midir?
Argın, yaban yurt olup,
Yurt tuttum Talas'ı,
Altı kez aldatan elim bu
Atası bön Manas'ı.
Talas'ın öyle yer değil,
Övüp durduğun yetimin,
Bakarsan, benden yiğit değil!
Öfkesine aldığında,
Süzülüp uçar Kara atım,
On sekiz bin âlemi
Şu yaman başım sağken
Un ufak etmek âdetim.
Kahrolası Acıbay,
Damarıma basıp bunamadan,
Kız veririm diyorsan derdini söyle,
Haramzadeliği bırakmazsan,
Vermeyeceksen cevabını söyle,
Şimdi, Acım, sözümü dinle,
Bel bağladığın kaleni söyle,

	Berbes bolsoñ çınıñdı ayt!	*Vermeyeceksen doğrunu söyle!*
78640	Kolomtoñdu taptaymın,	*Ocak taşını döverim,*
	Surasa berbes Çürökkö	*İstense de verilmez Çürök'e*
	Suuk ukuruk salamın,	*Soğuk kementi atarım,*
	Kaalasa berbes Çüröktü	*Dilense de verilmez Çürök'ü*
	Karmap tartıp alamın.	*Tutup çekip alırım.*
	Kakayıp kaarım karmasa,	*Dikilip öfkem tutarsa,*
	Aytkanıma könbösöñ,	*Dediğime uymazsan,*
	Ayçüröktü berbeseñ,	*Ayçürök'ü vermezsen,*
	Törüñö kuduk kazamın,	*Baş köşene kuyu kazarım,*
	Töşüñö kazan asamın,	*Göğsüne kazan asarım,*
78650	Tört tülük mülküñ çaçamın,	*Dört tülük malını mülkünü saçarım,*
	Uypalaşsañ Acıbay,	*Direnip çırpınırsan Acıbay,*
	Kamap kelsem: «Berem» – dep,	*Kuşatıp gelirsem: «Veririm» deyip,*
	Kalptı-çındı köp aytıp,	*Yalanı-doğruyu çok söyleyip,*
	Dartıñ öttü Acıbay.	*Derdin canıma tak etti, Acıbay.*
	Aytkanıma könösüñ,	*Dediğime uyarsın,*
	Elkin koysom cayıña	*Salıversem seni rahatına,*
	Menden artık kan deysiñ,	*Benden üstün han dersin,*
	Manastın uulu bar deysiñ.	*Manas'ın oğlu var dersin.*
	Semetey menen men tuugan,	*Semetey ile ben akranız,*
78660	Terezebiz teñ tuugan,	*Penceremiz bir, denk doğmuşuz,*
	Talasta birge ayılım,	*Talas'ta birliktedir obam,*
	Çının aytsam, Acıbay,	*Doğrusunu söylersem, Acıbay,*
	Ayçürök alçu zayıbım.	*Ayçürök alacağım karımdır.*
	Kaysaktatıp kep aytıp,	*Kem küm edip söz söyleyip,*
	Kayda cürgön kesiriñ,	*Nerede kalmış küstahlığın,*
	Kaardansam Ayçürök	*Öfkelenirsem Ayçürök*
	Özümdün alçu cesirim.	*Kendimin alacağı dul kadınımdır.*
	Kaardanıp uruşsa,	*Öfkelenip savaşırsa,*
	Manastın uulu kaçkındı	*Manas'ın oğlu kaçkını*
78670	Özüm soyup salamın,	*Kendim boğazlayıveririm,*
	Andan kelgen tozoktu	*Ondan gelen cehennemi*
	Özüm tosup alamın!	*Kendim karşılayıp alırım!*
	Kaarıma çın tiyseñ,	*Öfkeme gerçekten dokunursan,*
	Koyboy azıp kaptaymın,	*Kimseyi koymadan azıp basarım,*
	Dümürüñdü tük koyboy	*Kütüğünü hiç bırakmadan*
	Tügötüp baarın aktaymın,	*Tüketip hepsini temizlerim,*

Cinime tiyseñ, Acıbay,
Ooganıñdı kaptaymın!
Berer bolsoñ çınıñdı ayt,
Berbes bolsoñ anıñdı ayt,
Amaldabay, sen Acı,
Ayzalaşar kerüüñdü ayt,

Atış kılar ceriñdi ayt?»
Oolugup Koco turganda,
Oşondo Acı munu aytat,
Cazı caak, calpak til,
Cañılbagan Acıbay,
Bala kazday barkıldap,
Baatır Acı kep baştap,
Koe berdi karkıldap:
«Bul aytkanıñ dagı çın,
Buudan Koco kabılan,
Aytkanıñdın baarı çın,
Başta aytkan kebiñe
Könbögönüm dagı çın,
Kaysañdatıp Çüröktü,
Tübünön korkup dümöktü
Berbegenim dagı çın,
Çeçendik menen köp kepti
Baştaganım dagı çın,
Altı sapar seni aldap,
Taştaganam dagı çın.
Uşu kebiñ çın bolso,
Baatır Koco kabılan,
Degeniñe könöyün,
Başı booluu kızdardın
Baarın sizge bereyin.
Er ekensiñ er Koco,
Emi bildim daynıdı,
Sen katından cutasañ,
Koşup baarın bereyin
Koynumdagı zaybımdı.
Er ekensiñ sen Koco,
Emi bildim uzuñdu,

Cinime dokunursan, Acıbay,
Afgan'ını basarım!
Verecek isen doğrunu söyle,
Vermeyeceksen kararını söyle,
Hile etmeden, sen Acı,
Mızraklaşacağın yamacını söyle,

Vuruşacağın yerini söyle?»
Coşup Koco dururken,
O zaman Acı şunu söyler,
Yassı yanak, yayvan dil,
Yanılmayan Acıbay,
Yavru kaz gibi ötüp,
Bahadır Acı söze başlayıp,
Salıverdi kelamı gaklayıp:
«Bu dediğin de doğru,
Küheylan Koco kaplan,
Dediklerinin hepsi doğru,
Baştan söylenen sözüne
Uymadığım da doğru,
Oyalayıp durdurup Çürök'ü,
Kökünden korkup kıyametten
Vermediğim de doğru,
Hatiplikle çok sözü
Başlattığım da doğru,
Altı sefer seni aldatıp
Bıraktığım da doğru.
Şu sözün gerçek ise,
Bahadır Koco kaplan,
Dediğine uyayım,
Başı bağlı kızların
Hepsini size vereyim.
Yiğitmişsin, er Koco,
Şimdi anladım hâlini,
Sen kadına susamışsan,
Katık edip hepsini vereyim,
Koynumdaki karımı.
Yiğitmişsin sen Koco,
Şimdi anladım hünerini,

Baarın cıynap bereyin
Elimdegi kızımdı!
Kuda boldum kup Koco,
Emi bildim tiliñdi,
Akundun kızı Çüröktü
Eçe kündö alasıñ
Aytıp ketkin çınıñdı!

Hepsini toplayıp vereyim
Elimdeki kızımı!
Dünür oldum, pekâlâ Koco,
Şimdi anladım dilini,
Akun'un kızı Çürök'ü
Kaç günde alacaksın,
Söyleyip git doğrunu!

Cana Koco, kaytarıp,
Karmatpagın ciniñdi!
Aşkere salgın cüyöñdü,
Aytıp bergin Çınkoco,
Ekööñdün kimiñ alçuu küyööñdü!
Toltoy menen Çınkoco,
Kimiñ barsañ anıñ bar,
Bir kişilik alıñ bar.
Bir tabaktan et ceşip,
Bir töşöktö epteşip,
Kaytıp ceriñ çalbay kel,
Ceti kündön kalbay kel!
Catar ceriñ kamdaymın,
Tiybeym dese Çüröktü,
Kötörmö menen baylaymın».
Acıbay aytkan al kepke
Ugup Koco kuturdu,
Kuturgan ittey cutundu.
Kaardanıp küülönüp,
Kayrattanıp süylönüp:
«Caman bolso bul Toltoy,
Degenime könüñüz,
Caktırbasañ Toltoydu,
Küyöö kılıp aluuga,
Tak özümö beriñiz!»
Tülkünün uulu Tümönbay
Türsüldögön caman er,
Tutkagı karmap can küyüp,
Tura albastan küülönüp,
Tümönbay turdu süylönüp:
«Enteñdegen cediger,

Bir daha Koco, geri dönüp
Tutturma cinini!
Açıkça ortaya koy gerekçeni,
Söyleyiver Çınkoco,
İkinizden hanginiz alacak güveyiniz!
Toltoy ile Çınkoco,
Hanginiz giderseniz gücünüz var,
Bir kişilik dermanınız var.
Bir tabaktan et yiyip,
Bir döşekte uyuşup,
Dönüşte yerini kolaçan etmeden gel,
Yedi günden geç kalmadan gel!
Yatacağın yeri hazırlarım,
Varmam derse Çürök'ü,
Kolanla bağlayıveririm».
Acıbay'ın söylediği o söze
Kulak verip Koco kudurdu,
Kudurmuş it gibi yutkundu.
Öfkelenip coşarak,
Gayrete gelip söylenerek:
«Kötüyse eğer bu Toltoy,
Dediğime uyunuz,
Beğenmezseniz Toltoy'u,
Güvey edip almaya,
Ta kendime veriniz!»
Tülkü'nün oğlu Tümönbay,
Gümbürdeyen yaman er,
Kabzasını kavrayıp canı yanıp,
Duramayıp coşarak,
Tümönbay kalktı söylenerek:
«Telaşla koşuşan Cediger,

Eki-ekiden süylöşüp,
Emi emine dediñer!
Kalcırabay cediger,
Karmaştan adam kaçabı,
Kaçsañar boktu cediñer!
Oloñdoysuñ Çınkoco,
Olcolop alsañ Ayçürök
Baarıña katın bolobu?

İkişer ikişer fısıldaşıp,
Şimdi ne dediniz!
Saçmalamadan dur, Cediger,
Kavgadan insan kaçar mı,
Kaçarsanız boku yediniz!
Böbürlenip durursun Çınkoco,
Ganimet edip alsan Ayçürök
Hepinize karı olur mu?

Kızıtalak cediger,
A da baaluu bala Ayçürök
Baarıña katın bolobu?
Kızıtalak Çınkoco,
Zorduguña Kuday bar,
Saga kız bergen kişi oñobu? Korsoktop ketet ekensiñ?
Bulkunasıñ cönü cok,
Busurman sendey bolobu,
Sen öñdöngön akmaktı
Busurman degen oñobu?
Kız berbeymin kılıp al!
Kızıtalak Çınkoco,
Kıla albasañ eneñdi al!
Çontoyumdun kübün al,
Çoçoñdop kalgan ekensiñ,
Çoñ çoçoktun tübün al!
Kapalansañ kabımdı al,
Me, bereyin kızıtalak,
Aybaltamdın sabın al!
Ee, baçagar Çınkoco!
Talasta argın eliñ cok,
Kız berbeymin, munumdu al!
Akılmanı mınçalık
Tarkıldaba cönü cok,
Koş ötkörö er beken,
Tümönbay kara cer beken?
Kaçıp cürgön kaçkından
Tümönbay emi kem beken?
Berdim Çürök kubun al,

Kahrolası Cediger,
O da değerli çocuk Ayçürök
Hepinize karı olur mu?
Kahrolası Çınkoco,
Zorbalığına Kuday tanıktır,
Sana kız veren kişi onar mı? Homurdanıp gidermişsin?
Silkinip durursun yok yere,
Müslüman senin gibi olur mu,
Senin gibi ahmağa
Müslüman diyen onar mı?
Kız vermem, ne yaparsan yap!
Kahrolası Çınkoco,
Elinden gelmiyorsa ananı al!
Kesemin ağzını al,
Kabarıp kalmışsın meğer,
Koca çomağın dibini al!
Kederlenirsen dağarcığımı al,
Al, vereyim kahrolası,
Aybaltamın sapını al!
Ey, kepaze Çınkoco!
Talas'ta Argın halkın yok,
Kız vermem, al sana bu kadar!
Bilgesi bu kadarcık,
Takırdayıp durma yok yere,
Katmerli yiğit midir,
Tümönbay kara toprak mıdır?
Kaçıp duran kaçkından
Tümönbay şimdi eksik midir?
Verdim, Çürök'ün kabını al,

Mına tartuu kılayın,
Kuulugumdun tübün al!
Senin curtuñ köp bolup,
Menin curtum çöp bolup,
Ayza sende bar bolup,
Mende kösöö bar beken?
Bel baylagan beliñe,
Belsenip Kocokul çıga kel,
Arı cagınan Çınkoco
Atış kılar ceriñe!
Cakşı kep albay şumdukka,
Cer tokmoktop bulkunup,
Çürök albay, eneñdi al!

İşte armağan edeyim,
Kurnazlığımın dibini al!
Senin yurdun kalabalık diye,
Benim yurdum ot misali diye,
Mızrak sende var diye,
Bende köseği yok mudur?
Bel bağladığın dayanağına,
Kuşanıp Kocokul, çıkagel,
Öte yandan Çınkoco,
Vuruşacağın yerine!
İyi söze uymayıp şumluğa,
Yeri tokmaklayıp silkinip,
Çürök'ü alma da ananı al!

«Koco-Koco» dep koyso,
Korsoktop kalat turbaybı,
Erkek kara kargaday
Soksoktop kalat turbaybı!
Kozu kara koçkordoy
Caş baylagan kulunday,
Soksoñdop kalat ekensiñ?»
Öküröñdöp bakırıp,
Örüktün başın capırıp,
Közünön calın şırkırap,
Oozunan tütün burkurap,
Kara caak aybalta
Karmay kalıp kamınıp,
Ak colborstoy çamınıp,
Törösüngön Koconu
Töbödön arı salarda
Çakçalakey çañ bolup,
Kızıl ala kan bolup,
Buzuk bolup kalaarda
Acının uulu Acıbay
«Törösüngön Koconu
Töbödön arı salat – dep,
Töböñdön tiygen bu çoçko
Uyat bolup kalat – dep,
Kep kızıgın salaarda,

«Koco, Koco» deyiverseler,
Homurdanıp kalıyor ya,
Erkek kara karga gibi
Hoplayıp kalıyor ya!
Kuzu karası koç gibi,
Yeni bağlanmış tay gibi,
Hoplayıp kalıyormuşsun?»
Böğürerek haykırıp,
Kayısının başını yıkıp,
Gözünden alev fışkırıp,
Ağzından duman tütüp,
Kara yanaklı aybaltayı
Kavrayıp hazırlanıp,
Ak kaplan gibi atılıp,
Beylik taslayan Koco'yu
Tepeden aşağı vuracakken,
Fırıl fırıl toz olup,
Kızıl ala kan olup,
Fitne kopmak üzereyken,
Acı'nın oğlu Acıbay:
«Beylik taslayan Koco'yu
Tepeden aşağı vurur deyip,
Tepene inen bu domuz
Rezil olup kalır deyip,
Sözün kızıştığı anda,

Toltoy menen Çınkoco,
Topuragan cediger
Emi aldap alaarda,
Eserdi Kuday aldı – dep,
Buzuktu azır saldı» – dep,
Acıbay cüröt araçalap tırışıp,
Tümönbay menen uruşup.
Kaardanıp bulkunup,
Azır turdu culkunup,
Kaardanıp culkunup.

Toltoy ile Çınkoco,
Kaynaşan Cediger
Tam aldatıp alacakken,
Şaşkını Kuday çarptı deyip,
Fitneyi şimdi saldı» deyip,
Acıbay dolanır ara bulup didinip,
Tümönbay ile çekişip.
Öfkelenip silkinip,
Şimdi kalktı çırpınıp,
Öfkelenip çırpınıp.

Ak şaytanduu Koconu,
Azır turdu küülönüp,
Tümönbayga süylönüp:
«Er ekensiñ Tümönbay,
Er ekeniñ bilindi,
Koygo tiygen börüdöy
Kök ekeniñ bilindi,
Köp şaytanıñ içinde
Köp ekeniñ bilindi,
Otko salgan temirdey
Kök ekeniñ bilindi,
Oolugupsuñ Tümönbay,
Keltirdiñbi cinimdi,
Kızıtalak oogandık,
Kaysayımbı biriñdi!»
Oolugup turup Çınkoco,
Ok ötpöstü camınıp,
Körör bolsoñ Çınkoco
Kök bukaday çamınıp,
Altın caak aybalta,
Ala turdu kamınıp,
Kaardanıp bakırıp,
«Alamandap» çakırıp.
Tölök cüröt tırışıp,
«Töböñdön tiygen akmak» – dep,
Tümönbaydın kara kaşka argımak,
Çınkoco menen uruşup.
Tarkıldagan oogandı

Ak şeytanlı Koco'yu,
Şimdi kalktı coşarak,
Tümönbay'a söylenerek:
«Yiğitmişsin Tümönbay,
Yiğit olduğun anlaşıldı,
Koyuna dalan kurt gibi
Gözü pek olduğun anlaşıldı,
Nice şeytanının içinde
Çok olduğun anlaşıldı,
Ateşe atılmış demir gibi
Çelik olduğun anlaşıldı,
Coşup taşmışsın Tümönbay,
Getirttin mi cinimi,
Kahrolası Afganlı,
Ezmez miyim birinizi!»
Coşup dururken Çınkoco,
Ok geçmezi kuşanıp,
Görsen eğer Çınkoco'yu,
Boz boğa gibi atılıp,
Altın yanaklı aybaltayı
Alıverdi hazırlanıp,
Öfkelenip haykırıp,
«Alamana!» diye çağırıp.
Tölök dolanır didinip,
«Tepene inen ahmak» deyip,
Tümönbay'ın kara sakar küheylanı,
Çınkoco ile çekişip.
Takırdayan Afgan'ı

	Taza Kuday bererde,	*Kuday tümden verecekken,*
	Kızık tartıp oogandık,	*İşi tatlıya bağlayıp Afganlı*
	Astıña emi kelerde,	*Önüne şimdi gelecekken,*
	Eelikkenden ceeligip,	*Azgınlıktan azıp coşup,*
	Seni Kuday ne urdu?	*Seni Kuday niye çarptı?*
78870	Caman kepti cana aytsañ	*Kötü sözü yine söylersen,*
	Can bolgon soñ cürböybü,	*Can olduktan sonra gitmez mi,*
	Ayçürök tartuu bergen soñ,	*Ayçürök armağan verildikten sonra,*
	Tümönbay baykuş küyböybü.	*Tümönbay zavallı yanmaz mı.*
	Epke emi kireerde,	*İşe akıl şimdi girecekken,*
	Tartuu kılıp aldıña	*Armağan edip önüne*
	Emi kızın bereerde,	*Şimdi kızını verecekken,*
	Eser kişi ekensiñ,	*Şaşkın bir kişiymişsin,*
	Seni Kuday ne urdu?»	*Seni Kuday niye çarptı?»*
	Dep, oşondoy kep aytıp,	*Deyip, öyle söz söyleyip,*
78880	Şıgaydın uulu Kocogo	*Şıgay'ın oğlu Koco'ya*
	Cıgıluuçu sözdü köp aytıp,	*Yatıştıracak sözü çok söyleyip,*
	Kaardanıp bulkuntup,	*Öfkelenip çırpındırıp,*
	Kayran Tölök kanetsin	*Yaman Tölök n'etsin,*
	Şıgaydın uulu Koconu	*Şıgay'ın oğlu Koco'yu*
	Karmap cüröt culkuntup.	*Tutup durur çırpındıkça.*
	Koe berbey cabışıp,	*Bırakmayıp yapışıp,*
	Tümönbay menen alışıp,	*Tümönbay ile boğuşup,*
	Arada toktoy kalışıp,	*Arada durakalıp,*
	Ürpöñdöşüp alışıp,	*Tüyleri kabarıp kapışıp,*
78890	Ara cerge toktoşup,	*Ara yerde duruşup,*
	Oozeki boktoşup,	*Ağız ağıza sövüşüp,*
	Cete alışpay turuşup,	*Birbirine erişemeyip,*
	Oozu menen uruşup.	*Ağızlarıyla dövüşüp.*
	Artıktıgın bilgizip,	*Üstünlüğünü bildirip,*
	Şıgaydın uulu Koconu	*Şıgay'ın oğlu Koco'yu*
	Tölök tilge kirgizip,	*Tölök dile getirip,*
	Çeçendigin bilgizip,	*Hatipliğini bildirip,*
	Tümönbaydı Acıbay	*Tümönbay'ı Acıbay*
	Arañ tilge kirgizip,	*Zar zor dile getirip,*
78900	Aldap catıp Acıbay,	*Aldata aldata Acıbay,*
	Argımakka miñgizip.	*Küheylana bindirip.*
	Tümönbay toktop kalganı.	*Tümönbay durup kaldı.*

Cedigerdin bul ekөө
Kızık kepten salganı,
Tülkünün uulu Tümönbay
Caman attap kalganı.
Baskan cerdi tamandap,
Tümönbaydı camandap,
Acının uulu Acıbay,
Cügürük çeçen kul eken,
Cüyөө tapçu uul eken,
Akılı menen iş kılsa,
Ay-aalamdın baarına
Başa bolçu kul eken.

Cediger'in bu ikisi
İlginç sözler salıştı,
Tülkü'nün oğlu Tümönbay
Kötü adım atıp kaldı.
Bastığı yeri tabanlayıp,
Tümönbay'ı kötüleyip,
Acı'nın oğlu Acıbay,
Çevik dilli hatip bir kulmuş,
Gerekçe bulur oğulmuş,
Aklıyla iş görse,
Ay-âlemin hepsine
Baş olacak kulmuş.

Curt biylөөçü bul eken,
Curtta kalçu tigi eken.
Anık adam bul eken,
Cediger antip turganda,
Kaardanıp bulkunup,
Tülkünün uulu Tümönbay,
Kara kaşka argımak
Eri ölgöndöy culkuntup,
Ayza bulgap bakırıp:
«Eneñdi katın kılayın,
Cekege azır kelgin» – dep,
Kalıñga karmap bereyin
Kara kaşka argımak
Tartıp oozun burganı,
Tülkünün uulu Tümönbay,
Ayza karmap oolugup,
Tüzdөp karmap turganı.
Tölөk menen Çınkoco
Tümönbayga uguzbay
Çakırıp kepti salganı.
«Adamdın kadır tünüsüñ,
Acının uulu Acıbay
Akılmandın birisiñ!
Söz cagına ıktuusuñ,
Tüyün çeçer mıktısıñ.
Özüñ da sında, özüñ bil,

Yurdu yönetecek buymuş,
Yurtta geri kalacak öbürüymüş.
Gerçek adam buymuş,
Cediger böyle dururken,
Öfkelenip silkinip,
Tülkü'nün oğlu Tümönbay,
Kara sakar küheylanı,
Eri ölmüşçesine çırpındırıp,
Mızrak sallayıp haykırıp:
«Ananı karı edeyim,
Teke tek dövüşe hemen gel!» deyip,
Başlık diye tutup vereyim,
Kara sakar küheylanın
Çekip ağzını çevirdi,
Tülkü'nün oğlu Tümönbay,
Mızrak kavrayıp coşup,
Doğrultup tutup durdu.
Tölök ile Çınkoco,
Tümönbay'a duyurmadan,
Çağırıp söz saldılar:
«İnsanın kadir gecesisin,
Acı'nın oğlu Acıbay,
Bilgelerin birisin!
Söz yanına ustasın,
Düğüm çözer yamansın.
Kendin de tart, kendin bil,

	Tülkünün uulu Tümönbay	*Tülkü'nün oğlu Tümönbay,*
	Türs kıyalduu baatırdı	*Sert huylu bahadırı*
	Mından kiyin colotpo,	*Bundan böyle yaklaştırma,*
	Ak şaytanduu kapırdı,	*Ak şeytanlı kâfiri,*
	Acının uulu Acıbay,	*Acı'nın oğlu Acıbay,*
	Aktıgıñ bügün bilindi,	*Akpaklığın bugün anlaşıldı,*
	Akundun kızı Çüröktü	*Akun'un kızı Çürök'ü*
	Berer bolsoñ muñuñdu ayt,	*Verecek isen derdini söyle,*
	Toltoy alat Çüröktü	*Toltoy alacak Çürök'ü,*
78950	Bara turgan künün ayt!	*Varacağı günü söyle!*
	Tuu tübündö turup ket,	*Tuğ dibinde durup git,*
	Ubadañdı kılıp ket,	*Vaadini edip git,*
	«Çüröktü anık berem!» – dep, Tilek kılıp cürömün.	*«Çürök'ü kesin veririm!» deyip, Dilek dileyip dururum.*
	Kündü katka salıp ket,	*Günü yazıya döküp git,*
	Kün bolcolun alıp ket,	*Gün vaadini alıp git,*
	«Anık Çürök berem» – dep,	*«Kesin Çürök veririm» deyip,*
	Ubadanı kılıp ket!	*Vaadi edip git!*
	Ubadanı biz dagı,	*Vaadi biz dahi,*
	Ölör antıñ kılıp ket!	*Ölüm andını edip git!*
78960	Ak buudaydı çaynap ber,	*Ak buğdayı çiğneyip ver,*
	Kelem-şarıp karmap ber.	*Kelam-ı şerifi tutup ver.*
	Küyöö bolsun er Toltoy,	*Güvey olsun er Toltoy,*
	Bir adamga bilgizbey,	*Bir insana bildirmeden,*
	Bir adamga tuyguzbay	*Bir insana sezdirmeden,*
	Segiz cüz kılday kara attı,	*Sekiz yüz kıl gibi kara atı,*
	Ayçüröktün kalıñga,	*Ayçürök'ün başlığına,*
	Azır kamdap baramın	*Şimdi hazırlayıp varırım*
	Akun kandın aldına	*Akun han'ın önüne,*
	Bir miñ kılday çaar attı.	*Bin tane kıl gibi alaca atı.*
78970	Akun kandın Ayçürök	*Akun han'ın Ayçürök'ünü,*
	Atagı çıkkan suluunu	*Adı çıkmış güzeli,*
	Kuda bolup kızdı alam,	*Dünür olup kızı alırım,*
	Al öñdöngön uzdu alam.	*Onun gibi hünerliyi alırım.*
	Ebi kelse Çüröktü	*Sırası gelirse Çürök'ü*
	Akun kandın özünö	*Akun han'ın kendisine,*
	Kamdap cürgön başında,	*Baştan beri hazırlayıp durdum,*
	Seksen kızıl bilim bar,	*Seksen kızıl devem var,*

Al bilderge cüktögön
Kızıl dilde bulum bar,
Bildi oñdop artkanga,
Tak altımış kulum bar,
Bir bilimdin baası
Tokson kişi kunu bar,
Kalıñdı kamdap cürömün,
Kayran Acım, ugup al.
Men da adamdı bilemin,
Akundun kızı Ayçürök,
Camandaşpay kan Akun,
Cayga kelip kalganda,
Kurçalıp kuda bolsom – dep,
Berseñ Çürök kızıñdı

O develere yüklenmiş
Kızıl altın kumaşım var,
Deve yükünü düzeltip sarana,
Tam altmış kulum var,
Bir devenin pahası
Doksan kişi kanı değerinde,
Başlığı hazırlayıp dururum,
Yaman Acım, dinleyiver.
Ben de insanı bilirim,
Akun'un kızı Ayçürök,
Kötüleşmeden han Akun,
İşler yoluna girdiğinde,
Kuşanıp dünür olsam deyip,
Verirsen Çürök kızını,

Degeniñe könömün,
Buttap alıp dildeni
Ceñketayga beremin
Küyöölötüp Toltoydu
Adalıñdı körömün.
Berinin kızı Çüröktü
Bereriñ ıras bir bolso,
Cakası altın, ceñi cez
Badana tondu kiygizem,
Astımdagı Karattı
Tak özüñö mingizem.
Er Toltoydun Surkoen
Salıt atka beremin,
Degeniñe könömün.
Kerbeniñ cügün artuuga
Töödön tandap lök berem,
Berer bolsoñ Çüröktü
Kalıñdı mıktap köp berem.
Kolum cetse ayabay
Karmap kadır tün berem,
Kalıñ kılıp kaadaga,
Cetimiş katın küñ berem!»
Koco mınday degende,
Cel söz aytkan Kocogo

Dediğine uyarım,
Batmanla tartıp altını
Yenge payına veririm,
Güvey edip Toltoy'u
Helalliğini görürüm.
Peri kızı Çürök'ü
Vermen gerçekten olacaksa,
Yakası altın, yeni tunç
Zırhlı kürkü giydiririm,
Altımdaki Karat'ı
Ta kendine bindiririm.
Er Toltoy'un Surkoen'ini
Hediyelik ata veririm,
Dediğine uyarım.
Kervanının yükünü sarmaya
Deveden seçip buğra veririm,
Verecek isen Çürök'ü,
Başlığı adamakıllı çok veririm.
Elim yeterse esirgemeden
Tutup kadir gecesi veririm,
Başlık edip töreye,
Yetmiş kadın cariye veririm!»
Koco böyle deyince,
Yel gibi söz söyleyen Koco'ya

Acıñ caman iygeni,
Tura kalıp Kocogo
Kulduk kılıp iygeni.
Acıbay turdu Kocogo:
«Makul Koco, baatır – dep,
Ayçüröktü berbesem,
Ceti atam bolsun kapır – dep, Ayçürök karap kaldı emi.
Degenime könsün – dep,
Küyöö Toltoy baatırıñ
Ceti kündö kelsin» – dep,
Ubada kılıp taptandı,
Acıbay şaardı közdöy attandı. Aman alıp kaluuga,
Tülkünün uulu Tümönbay
Böyröktön çıktı küülönüp,
Acıbayga süylönüp:

Acı'n fena eğildi,
Ayağa kalkıp Koco'ya
Kulluk edip eğildi.
Acıbay durdu Koco'ya:
«Peki Koco, bahadır, deyip,
Ayçürök'ü vermezsem,
Yedi atam olsun kâfir, deyip, Ayçürök bakakaldı işte.
Dediğime uysun deyip,
Güvey Toltoy bahadırın
Yedi günde gelsin» deyip,
Vaat edip pekiştirdi,
Acıbay şehre doğru atlandı. Sağ salim alıkoymaya,
Tülkü'nün oğlu Tümönbay,
Böğürden çıktı coşarak,
Acıbay'a söylenerek:

«Kızıtalak Acıbay,
Oozuñdu kımtıp cürsöñçü,
«Kız berem» – dep alcıbay,
Segiz cüz okşoş at alıp,
Bayıp kalçu sensiñbi?!
Tomuktuu cilik et cebey,
Torala corgo at minbey,
Tomsorup kalçu menminbi?!
Kara nardan miñdi alıp,
Bilge cüktöp dilde alıp,
Kazınaña saluuçu,
Kampayıp catıp kaluuçu,
Kayran Acı sensiñbi?!
Tomuktay cilik et cebey,
Torala corgo at minbey,
Tomsorup kalçu menminbi?!
Kuday bardır, Acıbay,
Çeçensingen kebiñe,
Çenebey kılgan ebiñe.
Uşul kılgan ebiñdi,
Kim uksun senin kebiñdi,

«Kahrolası Acıbay,
Ağzını kısıp dursana,
«Kız veririm» deyip bunamadan,
Sekiz yüz benzer at alıp,
Zenginleşecek olan sen misin?!
Aşıklı ilikli et yemeden,
Doru ala yorga at binmeden,
Somurtup kalacak ben miyim?!
Kara nerden binini alıp,
Deveye yükleyip altın alıp,
Hazinene koyacak olan,
Şişinip yatıp kalacak olan,
Yaman Acı, sen misin?!
Aşık kadar ilikli et yemeden,
Doru ala yorga at binmeden,
Somurtup kalacak ben miyim?!
Kuday tanıktır, Acıbay,
Hatiplik taslayan sözüne,
Ölçüsüz kurduğun düzenine.
Şu kurduğun düzenini,
Kim dinlesin senin sözünü,

Kördüm senin ebiñdi».	*Gördüm senin düzenini».*
Acıbay Tümönbay menen uruşup,	*Acıbay Tümönbay ile çekişip,*
Tümönbay Acıbay menen uruşup,	*Tümönbay Acıbay ile çekişip,*
Araga toktop kalışıp,	*Arada durakalıp,*
Acıldaşıp alışıp,	*Hırlaşıp atışıp,*
Akun kandın şaarına	*Akun han'ın şehrine*
Emi cetip barışıp,	*Şimdi ulaşıp varıp,*
Akun kandın sepilge,	*Akun han'ın kalesine,*
79060 Kanı turgan ordogo	*Hanın oturduğu ordaya,*
Çüröktü karmap aluuga	*Çürök'ü tutup almaya,*
Cedigerdin Toltoygo	*Cediger'in Toltoy'una*
Tartuu kılıp baruuga,	*Armağan edip varmaya,*
Kalıñ oogan köp curttu	*Kalabalık Afgan nice yurdu,*
Acıbay menen Tümönbay	*Acıbay ile Tümönbay,*
Ayçüröktü bakalap,	*Ayçürök'ü çevreleyip,*
Catçu cerin cakalap.	*Yattığı yeri kollayıp.*
Cakın kirse ordogo,	*Yakına girseler ordaya,*
Akundun kızı Ayçürök	*Akun'un kızı Ayçürök,*
79070 Artık estüü akılman,	*Üstün akıllı bilge,*
Akıl kaçıp kutulbayt.	*Akıl kaçıp kurtulamaz.*
Beybak Çürök kapırdan.	*Bahtsız Çürök kâfirden.*
Berendin cayın bilgizbey,	*Yiğidin yerini bildirmeden,*
Tamaşaga batıptır,	*Eğlenceye dalmış,*
Eçen künü ötküçö	*Nice günler geçene dek*
Semeteyde catıptır.	*Semetey'in yanında yatmış.*
Acıbay menen Tümönbay	*Acıbay ile Tümönbay,*
Araçısın biliptir:	*Aracısını bilmiş:*
«Kantse eköö kelet» – dep,	*«Nasılsa ikisi gelir» deyip,*
79080 Töşögünö kiriptir.	*Döşeğine girmiş.*
Eçe künü, eçe tün	*Nice gün, nice gece*
Uktabagan soyulgur,	*Uyumamış çile küpü,*
Tamaşaga batıptır,	*Eğlenceye dalmış,*
Oşol eköö barganda	*O ikisi vardığında*
Talıkpay uktap catıptır.	*Kanmadan uyuyup yatmış.*
Ayçüröktün üyündö	*Ayçürök'ün evinde,*
Eşiginde kapkaçı	*Kapısında kapıcı,*
Añgemeni kuradı,	*Sohbeti kurdu,*
Kapkaçıdan suradı:	*Kapıcıdan sordu:*

«Akundun kızı Ayçürök,
Çürök üydö bar beken?
Ay-aalamga çır salgan
Dümök üydö bar beken?
Çüröktün cayın surasañ,
Uykudan çoçup oygonup,
Oñ cagına tolgonup,
Celikken köñül basılıp,
Umaçtay közü açılıp,
Irgıp tursa Ayçürök,
Al eşikten bakırık.
Acıbay menen Tümönbay
Ayçüröktöp çakırıp.
Akundun kızı Ayçürök
Oydoloyt eken oy tartıp,
Caş çınarday boy tartıp,
Sülöösündöy kerilip,

«Akun'un kızı Ayçürök,
Çürök evde var mıdır?
Ay-âleme kavga salan
Kıyamet evde var mıdır?
Çürök'ün hâlini sorarsan,
Uykudan irkilip uyanıp,
Sağ yanına dönüp,
Coşan gönlü yatışıp,
Umaç gibi gözü açılıp,
Fırlayıp kalksa Ayçürök,
O kapıdan bir haykırış.
Acıbay ile Tümönbay,
«Ayçürök!» diye çağırıp.
Akun'un kızı Ayçürök,
Sallanıp yürürmüş düşünceye dalıp,
Genç çınar gibi boy atıp,
Vaşak gibi gerinip,

Süylöörgö sözdön erinip,
Maralday bolup torolup,
Başına çaçı orolup,
Buguday bolup torolup,
Butuna çaçı orolup.
Bulastagan Ayçürök
Burulup çıksa eşikke.
«Kazıp koygon orum bar,
Kagılayın, Ayçürök,
Kaynatıluu şorum bar,
Cedigerdin Toltoyu,
Cetkileñ eri Kocosu
Töböbüzdön bastı go,
Törт tülüktü çaçtı go,
Seni tartuu kılbasak
Tüp korgondu tüzötüp,
Tügöl kırgın kılat ko.
Bulanı bulap alganı,
Murda seni berbesek
Cediger öñdüü zor kelet,
Cer mayışkan mol kelet.

Söylemeye sözden üşenip,
Maral gibi serpilip,
Başına saçı dolanıp,
Geyik gibi serpilip,
Ayağına saçı dolanıp.
Salınıp yürüyen Ayçürök
Dönüp çıksa kapıya.
«Kazılıp konmuş çukurum var,
Kurbanın olayım, Ayçürök,
Kaynayıp duran çilem var,
Cediger'in Toltoy'u,
Yaman eri Kocosu
Tepemize bindi ya,
Dört tülük malı saçtı ya,
Seni armağan etmezsek,
Ana kaleyi dümdüz edip,
Tümden kırgın eder ya.
Ganimeti yağmalayıp almaya,
Önceden seni vermezsek,
Cediger gibisi zorlu gelir,
Yer eziliverecek kadar bol gelir.

	Aylanayın, Çürköbay,	*Kurbanın olayım, Çürökbay,*
	Bizdin tildi alsañız,	*Bizim sözümüzü dinlerseniz,*
79130	A da atanın uulu eken,	*O da bir atanın oğluymuş,*
	Er Toltoygo barsañız.	*Er Toltoy'a varsanız.*
	Toltoygo barıp sen ölsöñ,	*Toltoy'a varıp sen ölürsen,*
	Söögüñdü köröbüz,	*Kemiğini görürüz,*
	«Curt korgonu boldu» – dep,	*«Yurdun kalkanı oldu» deyip,*
	Altından korgon saldırıp,	*Altından türbe yaptırıp,*
	Tak öşöntüp kömöbüz.	*Tam öylece gömeriz.*
	Aytkanım dalay bilip al,	*Dediklerimi iyice bil,*
	Altınım Çürök, tilimdi al!	*Altınım Çürök, sözümü dinle!*
	Bizdin tildi albasañ,	*Bizim sözümüzü dinlemezsen,*
79140	Er Toltoygo barbasañ,	*Er Toltoy'a varmazsan,*
	Baktarına suu kuyup,	*Bahçelerine su döküp,*
	Bakçalatıp salat ko,	*Bahçıvan ediverir ya,*
	Kargan atañ Akundu	*Kocamış baban Akun'u*
	Otunçu kılıp alat ko,	*Oduncu edip alır ya,*
	Kaarına alsa cediger,	*Öfkesine alırsa Cediger,*
	Kaptap ketse okustan,	*Basıverirse ansızın,*
	Soguş kılsa kokustan,	*Savaş açarsa kazara,*
	Uşu turgan Oogandı	*Şurada duran Afgan'ı*
	Tügöl kırıp ötöt ko.	*Tümden kırıp geçer ya.*
79150	Munun bel-belden kirer kolu bar, Taap	*Bunun bel bel aşıp girecek ordusu var,*
	keldik tıyaktan	*Bulup geldik öteden,*
	Berbeybiz desek, karındaş,	*Vermeyiz dersek, kardeş,*
	Bet alıp kaptap ketüüçü	*Yüz tutup basıp gidecek*
	Belgilüü Koco çoñu bar!	*Namlı Koco ulusu var!*
	Çoguu kaptap ketüüçü,	*Topluca basıp gidecek,*
	Çoguu tüpkö cetüüçü	*Topluca kökünü kurutacak*
	Cedigerdin kolu bar,	*Cediger'in ordusu var,*
	Celpinse candı koybogon	*Silkinirse can komayan*
	Cetkileñ Toltoy zoru bar.	*Yaman Toltoy zorlusu var.*
	Degenine könbösök,	*Dediğine uymazsak,*
79160	Seni tartuu berbesek,	*Seni armağan vermezsek,*
	Karşı-terşi turuşsak,	*Karşı karşıya dursak,*
	Mıltık atıp, caa tartıp,	*Tüfek atıp, yay çekip,*
	Karsıldaşıp uruşsak,	*Çatır çatır dövüşürsek,*
	Cebenin ogu kırkırap,	*Okun temreni vızıldayıp,*

Cetip tiyse zırkırap,
Curt kırılsa çurkurap,
Bul emine boluçu?
Menin aytkan sözümdü
Alsañ kantet Ayçürök?
A da atanın uulu eken,
Oşo Toltoy baatırga
Barsañ kantet Ayçürök?
Badana kiyip carkıldap,
Barbas ayla sende cok,
Bastaşa çıgıp salışıp,
Barsıldagan itterge
Berbes ayla bizde cok,
Çama çarçap al ketti,
Keñeşer ayla bizde cok,
Çürökbay, senin ayıñdan,
Çabışar bolsok kan ketti.
Oy oylonup oturup,
Ukmak bolduk kebiñdi,
Tartuu kılıp Toltoygo

Erişip değse sızlatıp,
Yurt kırılsa çığrışıp,
Bu ne olacak hâl?
Benim söylediğim sözü
Tutsan n'olur Ayçürök?
O da bir atanın oğluymuş,
Şu Toltoy bahadıra
Varsan n'olur Ayçürök?
Zırh giyip parıldayıp,
Varmamaya çare sende yok,
Karşı çıkıp vuruşup,
Havlayıp duran itlere
Vermemeye çare bizde yok,
Derman yoruldu, güç gitti,
Danışacak çare bizde yok,
Çürökbay, senin yüzünden,
Vuruşacak olsak kan gitti.
Düşünüp taşınıp oturup,
Dinlemek olduk sözünü,
Armağan edip Toltoy'a,

Tapmak bolduk ebiñdi.
Taarınbastan urunbay,
Emi taptık ebiñdi,
Takır tügöt kebiñdi!
Kabılan Toltoy eriñdi!
Aylası ketip baratsa,
Cedigerdin Toltoyu
A da atanın balası,
Emi tildi alıñız,
El kırılat siz üçün
Er Toltoygo barıñız!»
Dep, oşondoy degende
Anda Çürök munu aytat:
«Acıbay menen Tümönbay
Eki birdey can agam.
Aytkan tiliñ alayın,
Atam kargan, özüm kız
Aylam barbı kanteyin,

Bulmak olduk çareni.
Darılmadan, çırpınmadan,
Şimdi bulduk çareni,
Tümden tüket sözünü!
Kaplan Toltoy erini!
Çaresi tükenip gidiyorsa,
Cediger'in Toltoy'u,
O da bir atanın oğlu,
Şimdi sözü dinleyiniz,
Halk kırılır sizin için,
Er Toltoy'a varınız!»
Deyip, öyle deyince,
O zaman Çürök şunu söyler:
«Acıbay ile Tümönbay,
İkiniz bir olmuş can ağamsınız.
Söylediğin sözü tutayım,
Babam kocamış, kendim kızım,
Çarem var mı, n'edeyim,

Toltoyuña barayın!
Aylanayın, eki aga,
Er ekeniñ bilindi.
Degenine könsöñçü,
Cedigerdin Toltoydon
Cer mayışkan mal alıp,
Anan meni berseñçi,
Cedigerdin kalkına
Er öltürüp esepsiz
Kunkor bolup kaldıñbı?
Nar karaktap alarga
Bulkor bolup kaldıñbı?
Al korkunçuñ bolboso,
Ce torala corgo tay minbey,
Tomuktay cilik et cebey,
Alaluu corgo at minbey,
Aşıktuu cilik et cebey,
Ayıpka karmap berdiñbi?
Katın alçu cediger
Çoñ kalayman salsañçı,

Toltoy'una varayım!
Kurbanın olayım, iki ağam,
Er olduğunuz anlaşıldı.
Dediğine uysanıza,
Cediger'in Toltoy'undan
Yer eziliverecek kadar mal alıp,
Sonra beni verseniz ya,
Cediger'in halkına
Er öldürüp hesapsız,
Kan borçlusu mu kaldınız?
Ner yağmalayıp alanlara
Çapulcu mu kaldınız?
O korkun yoksa eğer,
Ya doru ala yorga tay binmeden,
Aşık kadar ilikli et yemeden,
Alacalı yorga at binmeden,
Aşıklı ilikli et yemeden,
Suça karşılık tutup mu verdiniz?
Karı alacak Cediger,
Büyük kıyameti koparsanıza,

Er Toltoydun Surkoen
Baş atına alsañçı?
Çınkoconun Kara atın
Salıt atka salsañçı,
Toodoy bolgon canımdan
Eki tulpar alsañçı?
Degenime könsöñçü.
«Kız uyatı satuu» – dep,
Andan kiyin berseñçi?»
Çürök mınday degen soñ,
Eki agası epeñdep,
Eptüü söz aytıp tepeñdep:
Eşiginin oozunda
«Makul bolot makul» – dep, Bakay
balban seksen bar,
Oşol eki tulpardı
Salıt kılıp albagan,
Ceti atası kapır – dep,

Er Toltoy'un Surkoen'ini
Baş at olarak alsana?
Çınkoco'nun Kara atını
Salıt atı diye koşsana,
Dağ gibi olan canımdan
İki tulpar alsana?
Dediğime razı olsana.
«Kız utancı satılır» diye,
Ondan sonra versene?»
Çürök böyle söyleyince,
İki ağası telaşlanıp,
Uygun söz söyleyip çabalayıp:
Kapısının ağzında
«Olur, olur, makuldür» diye, Bakay gibi
seksen pehlivan var,
İşte o iki tulparı
Salıt edip almayanın
Yedi atası kâfirdir deyip,

Dep, oşondoy degen soñ:
«Aylanayın, eki agam,
Araga cürüp ekööñör
Arık bolup ketipsiñ,
Azap, zorduk köp körüp,
Karıp bolup ketipsiñ.
Seyildikke saldırgan
Körsö kumar kandırgan,
Kısır emdi tay soydum,
Agalarım cesin dep,
Aş-tamaktı cay koydum.
Semirip-sergip, sıyım kör, Caaday uçup cügürüp,
Andan kiyin karmap ber.
Atam kargan, özüm kız
Argam barbı, Toltoygo,
Enem kargan, özüm kız,
Erkim barbı Toltoygo.
Bar deseñer barayın,
Men üçün kırgın kıldırbay, On tört tulpar culunup,
Kalıñ kara Oogandı
Aman saktap kalayın.
Ötük çeçip, but sunup,
Arak içip, tamak cep,

Semirip-sergip alıñız,
Andan kiyin agalar
Korkpoy-ürkpöy bek bolup,
Eki atka salık salıñız!»
Munu aytıp Ayçürök,
Içke coldu tötölöp,
Acıbay menen Tümönbay
Özü salgan sarayga
Alıp cürdü cetelep.
Ayçüröktün ak saray,
Azemi artık bir dalay,
Erin tiştep, köz kısıp,
Kabak serpip koydu emi.

Deyip, böyle söyleyince:
«Kurbanınız olayım, iki ağam,
Aracılık edip ikiniz
Zayıf düşüp kalmışsınız,
Çok cefa, zulüm görüp,
Garip olup kalmışsınız.
Seyre daldıran,
Görene gönlünü kandıran,
Kısır emmiş tay kestim,
Ağalarım yesin diye,
Aş yemeği bolca koydum.
Semirip dinlenin, ikramımı görün, Yay gibi uçup koşarak,
Ondan sonra tutup verin.
Babam kocamış, kendim kızım,
Çarem var mı Toltoy'a,
Anam kocamış, kendim kızım,
İradem var mı Toltoy'a.
Var derseniz varayım,
Benim için kırgın çıkartmadan, On dört tulpar silkinip,
Kalabalık kara Oogan'ı
Sağ esen koruyayım.
Çizmeyi çıkarıp, ayak uzatıp,
Rakı içip, yemek yiyip,

Semirip dinlenip alın siz,
Ondan sonra, ağalar,
Korkmadan ürkmeden pek olup,
İki ata salığı salın!»
Bunu söyleyip Ayçürök,
İnce yoldan kestirip,
Acıbay ile Tümönbay'ı
Kendi yaptırdığı saraya
Yedeğinde alıp götürdü.
Ayçürök'ün ak sarayı,
Ziyneti pek çok, bir hayli,
Dudak ısırıp, göz kırpıp,
Kaşını çatıp işmar etti.

«Açkın» degen kep eken,
Balbandarı çogulup,
Kapka tartıp kalganı.
Eki agasın cetelep,
Eptüü tuugan kara bet
Azemdegen sarayga
Alıp kirip barganı.
Ayçüröktün kırk kelin,
Tegiz suluu uz kelin,
Candap koyso bul Çürök
Kırk kelindin baarısı
Tize cerge bügülüp,
Beri cagında köşögö
Kırk kelindin baarısı
Çurkap türö saldı emi.
Arı cak cagın karasañ
On tört tulpar baylaluu,
Berki ekөönü körgöndö,
Tulparı tuura körünböy,
Tuura colbors körünüp,
Körgön cerden ekөönün
Köñülü ketti bölünüp.

«Açın» demekmiş bu söz,
Pehlivanları toplanıp,
Kapıyı çekip açtılar.
İki ağasını yedekleyip,
Becerikli doğan kara yüz,
Süslenip bezenmiş saraya
Alıp içeri giriverdi.
Ayçürök'ün kırk gelini,
Hepsi güzel, hünerli gelin,
Bu Çürök yanlarına varınca
Kırk gelinin hepsi de
Diz çöküp yere eğildi,
Beri yanındaki gerdek perdesini
Kırk gelinin hepsi de
Koşup dikip kuruverdi.
Öte yanına bakarsan
On dört tulpar bağlı durur,
Beriki ikisini görünce,
Tulpar gibi görünmeyip,
Düpedüz kaplan görünüp,
Gördükleri yerde ikisinin
Yüreği bölünüp gitti.

Anday-mınday degiçe,
Açıp közdü cumguça,
Üzüp alsa noktosun
Adamdın baarın cegidey.
Okurañdap culkunup,
Oloñdoşup bulkunup,
Kulaktarın capırıp,
Kara cerdin kırtışın
Asmandı közdöy sapırıp.
Oñurandap cer çapsa,
Butu tiyse kara cer
Kat-katınan bölünüp,
Esi çıkkan ekөönü
Ayban türü bilinbey
Colbors türü körünüp.
Esi çıgıp Tümönbay

Şöyle böyle diyene dek,
Göz açıp kapayana dek,
Yularını koparıverse
İnsanların hepsini yiyecek gibi.
Homurdanıp silkinip,
Debelenip çırpınıp,
Kulaklarını yatırıp,
Kara yerin toprağını
Gökyüzüne doğru savurup.
Kükreyip yeri eşeledikçe,
Ayağı değince kara yer
Kat katından yarılıp,
Ödü kopan o ikisine
Hayvan sureti bilinmez,
Kaplan sureti görünür.
Aklı çıkıp Tümönbay

Acıbayga süylönüp:
«Bul colborstun biröösü
Boşonso bizdi cedi – dep,
Takır şor anık kaynayt – dep, Kız
Çüröktün kolunan
Bu colbors biröö boşonso,
Ölgönü kelgen ekenbiz!
Tarpsız bizdi çaynayt – dep,
Oñurañdap Çınkoco
Azuuluudan colborstu
Sabasa candı koebu,
Baylap algan bolobu,
On tört colbors çogulup
Bul öñdöngön kançıkka
Talasa candı koebu?!
Araga cürgön oñobu!
Bagıp algan Çüröktü,
Bel baylagan beli – dep,
Balakettüü dümöktü,
Meenet baskan kançıktın
Kaydan tapkan eri – dep,
Munun biröö boşonso,
Takır bizdi cedi – dep,
Cosunu cok ar işti
Şaylagan adam oñobu,
Colborston on tört çogultup,
Cürögünön kap ketip,
Baylagan adam oñobu?!
Atboroyun sıdırgan,
Amalı cetik beytaalay
Ay-aalamdın baarısın
Uçup cürüp kıdırgan.

Kırk amalduu Çüröktün
Kay amalın bilebiz.
Ce bekip catkan belibi,
Ce beytaalay Çüröktün
Beecinden kelgen eribi?!
Baştatan bilip cürgönbüz,

Acıbay'a söylenir:
«Bu kaplanların birisi
Boşanırsa bizi yer diye,
Kara bahtımız iyice kaynar diye, Kız
Çürök'ün elinden
Bu kaplanın biri boşanırsa,
Ölmeye gelmişiz meğer!
Leş komadan bizi çiğner diye,
Homurdanıp duran Çınkoco
Azı dişli kaplanı
Dövse can bırakır mı,
Bağlayıp almış olur mu,
On dört kaplan toplanıp
Bunun gibi kancığa
Saldırsa can bırakır mı?!
Araya giren iflah olur mu!
Besleyip büyüttüğü Çürök'ü,
Bel bağladığı dayanağı diye,
Belalı bu gaileyi,
Mihnete batmış kancığın
Nereden bulduğu eri diye,
Bunların biri boşanırsa,
Bizi büsbütün yer diye,
Yolu yordamı olmayan her işi
Kuran adam iflah olur mu,
Kaplandan on dört toplayıp,
Yüreğinin zarı gidip,
Bağlayan adam iflah olur mu?!
At sağrısını sıyırıp geçen,
Hilesi yaman o bahtsız,
Ay-âlemin tamamını
Uçup dolaşıp gezen.

Kırk hileli Çürök'ün
Hangi hilesini bilelim.
Ya gizlenip yatan dayanağı mı,
Ya bahtsız Çürök'ün
Beecin'den gelen eri mi?!
Baştan beri biliriz biz,

Çalgırtı cürçü közündö,
Çalgayı cürçü sözündö,
Çaması kelse, Acıbay,
Çalganı cürçü özümdü!
Kıyşıgı cürçü közündö,
Kıñırtı cürçü sözündö,
Kıyabına kelse bu Çürök
Tümönbay kılganı cürçü özüñö!
Acıbay menen Tümönbay
Baspay turat tırışıp,
Bir-biri menen uruşup:
«Kıyamattay kıstoonu
Körgönü kelgen ekenbiz,
Tirüü cürböy öldük go,
Kapırdan korduk kördük go!»
Acıbay menen Tümönbay
Al colborstu körgöndö,
Bileginen sap ketip,
Acıbay Tümönbayga korgolop,
Acıbaydın şımınan
Siydigi çıgat şorgolop.
Tümönbaydın oozunan söz ketip,
Acıbaydan badıraygan köz ketip.

Şaşılık vardı gözünde,
Çarpıklık vardı sözünde,
Gücü yetse, Acıbay,
Beni bile çelmeye kalkardı!
Eğrilik vardı gözünde,
Yamukluk vardı sözünde,
Sırasına gelse bu Çürök,
Tümönbay, sana da yapmaya kalkardı!
Acıbay ile Tümönbay
Yürüyemez oldu gerilip,
Birbiriyle çekişip:
«Kıyamet gibi bu darlığı
Görmeye gelmişiz meğer,
Sağ gezmeden öldük ya,
Kâfirden horluk gördük ya!»
Acıbay ile Tümönbay
O kaplanı gördüğünde,
Bileğinden derman gidip,
Acıbay Tümönbay'a sığınıp,
Acıbay'ın şalvarından
Sidiği çıkar şoruldayıp.
Tümönbay'ın ağzından söz gitti,
Acıbay'dan o patlak göz gitti.

Bulkungandan culkunup.
On tört colbors kürküröp,
Korkkonunan bulardın,
Sakalı ketti zirildep,
On tört colbors küründöp,
Acıbay menen Tümönbay
Sakalı ketti birindep,
Çürök bastı saraydı közdöy
corgolop, Al ordogo kirgende,
Aylası ketip oşondo,
Acıbay menen Tümönbay
Ayçürökkö korgolop.
Esi çıgıp bul ekööö,
Es ketip, öñdü buzuşup.

Silkindikçe çırpınıp.
On dört kaplan kükreyip,
Korkusundan bunların,
Sakalı gitti titreyip,
On dört kaplan gürleyip,
Acıbay ile Tümönbay
Sakalı döküldü birer birer,
Çürök yürüdü saraya doğru
rahvan gidip, O ordaya girdiğinde,
Çaresi tükenip o anda,
Acıbay ile Tümönbay
Ayçürök'e sığınıp.
Aklı çıkıp bu ikisi,
Us gidip, benzi bozulup.

ACIBAY MENEN TÜMÖNBAYDIN AYÇÜRÖКТÜN ORDOSUNDAGI SEMETEYGE UÇURAŞKANDARI

ACIBAY İLE TÜMÖNBAY'IN AYÇÜRÖK'ÜN ORDASINDA SEMETEY'LE SELAMLAŞMALARI

Akundun kızı Çüröktün
Tügönbögön kebi bar,
Tük adamga körgözböy,
Er Semetey colborstu
Tündö alıp kelip Ayçürök
Katıp koygon çeni bar.
Kirip barıp karasa,
Manastın uulu Semetey
Maylagan buuday cüzdönüp,
Küügüm tuman közdönüp,
Çoñdugu toonun teñindey,
Katılgandı cegidey,
Oñ dalısı keñ eken,
Oyrottu buzar şer eken.
Kabagı adır bıtkılday,
Çınkoco menen Toltoydu,
Karmasa anık cutkuday.
Kabagı biyik, zaarı küç,
Kan Manastın özündöy
Katılgandı kılat tüz!

Akun'un kızı Çürök'ün
Tükenmez sözü var,
Hiç kimseye göstermeden,
Er Semetey kaplanı,
Gece getirip Ayçürök,
Gizleyip sakladığı yer var.
Girip içeri bakınca:
Manas'ın oğlu Semetey,
Yağlanmış buğday yüzlü,
Alacakaranlık sisli gözlü,
Büyüklüğü dağın dengi,
Sataşanı yiyecek gibi,
Sağ omzu geniş imiş,
Oyrot'u bozacak arslan imiş.
Kaşları engebeli kırlar gibi,
Çınkoco ile Toltoy'u,
Yakalarsa gerçekten yutacak gibi.
Kaşı yüksek, zehri güçlü,
Han Manas'ın kendisi gibi
Sataşanı düz eder!

Anda-mında bul ekөö,
Ketip barat kususup,
Ayçürөktün ordodo
Cakın kirip barganda
Sakçıları sandan köp,
Karoolçular andan köp.
Al ordonun tübündö
Tegerete çınar bak,
Opol-Toodoy körünüp
Törösü mingen töödöy tak,
Acıbay menen Tümönbay

Ara sıra bu ikisi,
Gidiyorlar kusa kusa,
Ayçürök'ün ordasına
Yakın girip vardığında
Nöbetçileri sayısız çok,
Gözcüleri ondan çok.
O ordanın dibinde
Çepeçevre çınar bağı,
Opol Dağı gibi görünüp
Beyinin bindiği deve gibi taht,
Acıbay ile Tümönbay

Er Semetey baatırdı
Emi körgön oşol çak.
A düynö ketken Manastın
Artında kalgan Semetey
Cetim küyöö özü eken,
Cetilip alıp zayıbın
Alganı cürgön kezi eken.
Acıbay taanıp kalganı,
Kol kuuşurup cügürüp,
Salam aytıp salganı:
«Saloomdon saloom aleykim,
Sandırgaluu küyööbüz!
«Kankor küyöö aman» – dep,
Kabarıñ uga cüröbüz.
Amandaşaar kebibiz,
Aman-esen catabı
Atañdan kalgan murapı
Altı uruu kırgız eliñiz?
Argın, kırgız aralaş,
Aman beken baarıñız?
Aalam kalktın korgonu
Kartaygan Bakay karıñız?

Er Semetey bahadırı
İlk gördükleri an bu andı.
Öte dünyaya göçen Manas'ın
Ardında kalan Semetey
Yetim güvey kendisiymiş,
Yetişip de kadınını
Almaya geldiği çağmış.
Acıbay tanıyıverdi,
El kavuşturup koşarak,
Selam verip söyledi:
«Selamdan selam aleyküm,
Şevketli güveyimiz!
«Hunhar güvey sağ imiş» diye,
Haberini duyar dururuz.
Hal hatır soracak sözümüz:
Sağ esen duruyor mu
Atandan kalan miras,
Altı boy Kırgız eliniz?
Argın, Kırgız karışık,
Esen mi hepiniz?
Âlem halkının kalesi
Kocamış Bakay ihtiyarınız?

Balam, aman-esen catabı
Talaska kurgan celeñiz?
Kartayganda Çıyırdı,
Kayran kanış Kanıkey,
Aman-esen catabı
Azap tartkan eneñiz?
Bölüngön eliñ kar beken?
Manastın kazınasın kaytargan, Aman-esen catıptır
Döötü menen dos ele
Bölökbay aman bar beken?
Aman-esen taptıñbı
Çaçılgan curttun ukumun?
Aman taap aldıñbı
Almambet, Çubak tukumun?
Kördüñbü Talas içinen

Balam, sağ esen duruyor mu
Talas'a kurduğun tay bağınız?
Kocamışken Çıyırdı,
Yiğit hanış Kanıkey,
Sağ esen duruyor mu
Cefa çekmiş anneniz?
Bölünmüş elin hor mu?
Manas'ın hazinesini bekleyen, Sağ esen duruyormuş
Davut ile dost idi,
Bölökbay sağ, var mı?
Sağ esen bulabildin mi
Dağılmış yurdun soyunu?
Esenlikle bulup aldın mı
Almambet, Çubak neslini?
Gördün mü Talas içinde

Boz koendoy tülküñdü,
Çarpıtpay baarın aldıñbı
Manastan kalgan mülküñdü?!
Ulamadan ulasak,
Bilgiçterden surasak,
Bukardan uktuk daynıñdı,
Aman bagıp cüröbüz
Ayçürök öñdüü zaybıñdı.
Ötüp ketken cayınan,
Koluktuñdun ayınan
Toktunun etin ton kördük,
Tozoktu caman çoñ kördük.
Ayçüröktün ayınan
Kolomtodon kor çıktı,
«Ayçüröktü bergin» – dep,
Çınkoco, Toltoy zor çıktı!»
Bul öñdöngön alsızdan
Çınkocodon söz baştap,
Munu aytıp turganda,
Bala törö Semetey
Korozdoy bolgon kayran şer,
Toltoy menen Çınkoco,
Kozgolo tüşüp söz aytıp,
Amandaştı kayran er:
«Kalayık aman, kan aman,
Kabılan Bakay dagı aman,

Cılgınduu, Keñ-Kol cer aman,
Cırgalduu kırgız el aman.
Kanıkey menen Çıyırdı
Eki birdey ene aman,
Körüşölük, kaynaga
Cañı körgön sen aman.
Uu kılıp çıgar tülkübüz
Atadan kalgan mülkübüz.
Araçaloogo kelippiz,
Ak eken bizdin köönübüz,
Aman-esen catabı,
Eki tügöy kayınaga,

Boz tavşan gibi tilkini,
Çarçur etmeden hepsini aldın mı
Manas'tan kalan mülkünü?!
Rivayetten rivayete ulasak,
Bilgelerden soruştursak,
Buhara'dan duyduk haberini,
Sağ esen bakıp dururuz
Ayçürök gibi kadınını.
Geçip giden halinden,
Yavuklunun yüzünden
Toklu etini kaftan bildik,
Cehennemi pek büyük gördük.
Ayçürök'ün yüzünden
Ocaklıktan kor çıktı,
«Ayçürök'ü ver!» diye,
Çınkoco, Toltoy zorba kesildi!»
Bunun gibi güçsüzden
Çınkoco'dan söz açıp,
Bunu söyleyip dururken,
Çocuk bey Semetey,
Horoz gibi olan yiğit arslan,
Toltoy ile Çınkoco,
Yerinden doğrulup söz alıp,
Selamlaştı yiğit er:
«Halk esen, han esen,
Kaplan Bakay da esen,

Ilgınlı Keñ-Kol yeri esen,
Bahtiyar Kırgız eli esen.
Kanıkey ile Çıyırdı,
İki eş ana esen,
Görüşelim, kayınağa,
Yeni gördüğüm sen esen.
Zehir edip çıkaran tilkimiz,
Atadan kalan mülkümüz.
Ara bulmaya gelmişiz,
Ak imiş bizim gönlümüz,
Sağ esen duruyor mu,
İki eş kayınağa,

Opoldo oogan eliñiz?
Bizdin Kocogo cetet barkıbız,
Kozgolboy esen catabı
Bul cerde oogan kalkıñız?»
Altın taktın üstünön
Kozgolboy turgan kökcalıñ
Korcoyup koldu sunganı,
Acıbay menen Tümönbay
Şaşkanı emey emine,
Ekөö teñ kolun sunganı,
Şaşıp Kuday urganı.
Manastın uulu Semetey
Ekөönö kolun sunganı,
Ekөön birdey karmasa,
Uuçu tolboy kalganı.
«Mınday alsız kişige
Er kızıkpay koebu?
Eki miñi bir kelse,
Esil başım toebu?
Mınday alsız adamdı
Korduk salıp başına,
Kamap albay koebu!»
Kankordun uulu çunagıñ
Ekөönün kolun teñ karmap,

Kardı toyboy kaldı emi.
Akundun kızı Ayçürök
Bul ekөönü camandap,
Tuuradan kepti saldı emi:
«Erdigiñ bar, esiñ cok,
Emine deyin, sultanım,
Enөölügüñ koy, töröm,
Bul Opol deyt atagı,
Talas өñdüü cer emes,
Kaynagañ saga el emes,
Talasta senin ayılıñ,
Bul Oogan senin kayınıñ,
Kaynagaña işenseñ

Opol'da Oogan eliniz?
Bizim Koco'ya erer itibarımız,
Kımıldamadan esen duruyor mu
Bu yerdeki Oogan halkınız?»
Altın tahtın üstünden
Kımıldamadan duran bozkurdun
Kasılarak elini uzattı,
Acıbay ile Tümönbay
Şaşırmak değil de nedir,
İkisi birden elini uzattı,
Şaşkına dönüp Tanrı çarpmışları.
Manas'ın oğlu Semetey
İkisine elini uzattı,
İkisini birden kavrasa,
Avucu dolmaz kaldı.
«Böyle güçsüz kişiye
Er heves etmez mi hiç?
İki bini bir gelse,
Aziz başım doyar mı?
Böyle güçsüz adamı
Horluk salıp başına,
Kapatıp almaz mı hiç!»
Hunharın oğlu yaramazın,
İkisinin elini birden tutup,

Karnı doymaz kaldı işte.
Akun'un kızı Ayçürök
Bu ikisini yerip,
Yandan söze girdi işte:
«Yiğitliğin var, aklın yok,
Ne diyeyim, sultanım,
Saflığını bırak, beyim,
Bunun adı Opol'dur,
Talas gibi yer değil,
Kayınağan sana el olmaz,
Talas'tadır senin obanın,
Bu Oogan senin kayının,
Kayınağana güvenirsen,

Töröm, tabılbay kalat dayınıñ! Çürök senin ayıñdan,
Cüyöölüü söz aytkanga,
Keptüü beken kaynagañ?
Ceñketay – bara alışka
Eptüü beken kaynagañ?
Tili çeçen, akıl cok,
Kaynagañ öñdüü kapır cok.
Küyöö kamdap tiygin dep,
Şaylap cüröt kaynagañ,
Kündö «Toltoy tiygin» – dep,
Sasık kamal kılganda,
Aydap cüröt kaynagañ!
«Ala güldüü kök köynök,
Kiygin – dep cüröt kaynagañ!
Takır koyboy kırganda,
Cedigerdin Toltoygo,
Tiygin» – dep cüröt kaynagañ!
Ayçürök senin ayıñdan
Araga cürüp çır kılsa,
Keptüü beken kaynagañ!
«Cedigerdin Toltoygo
Kündö tie koygun» – dep,
Cetelep cüröt kaynagañ!
Cedigerge barbasam,
Kergeni cüröt kaynagañ,
Cetelep barıp Toltoygo
Bergeni cüröt kaynagañ».
Dep, oşondoy degen soñ,
Acıbay turup kep baştap,

Çenemsiz çeçen Acıbay,
Akırın süylöp, bek taştap:
«Çürök, camandoo kirdi beyliñe,
Camanattı kılbaçı
Canıñdagı eriñe.
Añıldagan, beytaalay,
Al aytkanıñ dagı çın,
Aytkanıñdın baarı çın!

Beyim, izin tozun bulunmaz! Çürök senin yüzünden,
Yerinde söz söylemeye,
Söz anlar mı kayınağan?
Yengelik edip gidip gelmeye,
Becerikli mi kayınağan?
Dili çevik, akıl yok,
Kayınağan gibi kâfir yok.
Güvey hazırlayıp var diye,
Seçip durur kayınağan,
Her gün «Toltoy'a var» diye,
Pis kuşatma kurduğunda,
Sürüp durur kayınağan!
«Ala çiçekli gök gömlek,
Giy!» deyip durur kayınağan!
Hiç komadan kırdığında,
Cediger'in Toltoy'una,
Var!» deyip durur kayınağan!
Ayçürök senin yüzünden
Araya girip kavga etse,
Söz anlar mı kayınağan!
«Cediger'in Toltoy'una
Her gün hemen var!» diye,
Yedekleyip durur kayınağan!
Cediger'e varmasam,
Zorlayıp durur kayınağan,
Yedekleyip götürüp Toltoy'a
Vermeye durur kayınağan».
Deyip, böyle söyleyince,
Acıbay kalkıp söze başlayıp,

Ölçüsüz hatip Acıbay,
Usulca söyleyip, sağlam koyup:
«Çürök, kötüleme girdi huyuna,
İftirada bulunma
Yanındaki erine.
Uluyan zavallı kadın,
O dediğin de gerçek,
Dediklerinin hepsi gerçek!

Er Toltoygo berüügö
Şaylaganım dagı çın,
Enteñdetip men seni
Aydaganım dagı çın!
Ötkön iştin cayınan,
Şıgaydın uulu Çınkoco,
Kılgan işi tıñ Koco
Cazdın künü bolgondo
Calduu baytal mingizbey,
Kışınkısın bolgondo
Kuyruktuu toktu cedirbey,
Sala keldi dümöktü,
Talaşa keldi Çüröktü.
Cedigerdin Toltoyu
Çetke çıkkan adamdı
At salışıp turuştuk,
Mıltık atıp, caa tartıp,
Kaçpay turup uruştuk!
Toguz ay toktop turuştuk,
Toguz kün tınbay uruştuk.
Azuuları arkayıp
At ölügü too boldu,
Muruttarı şıypayıp
Er ölügü boo boldu.
Eçen kıyın bek öldü,
Kılmışsızdar köp öldü.
«Ayçüröktü bergin – dep,

Er Toltoy'a vermeye
Seçtiğim de gerçek,
Soluk soluğa ben seni
Sürdüğüm de gerçek!
Geçmiş işin aslından:
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
Yaptığı iş sıkı Koco,
Yazın günü olduğunda
Yeleli kısrak bindirmeden,
Kış geldiği zamanda
Kuyruklu toklu yedirmeden,
Salıp geldi gaileyi,
Çekişip geldi Çürök için.
Cediger'in Toltoy'u,
Karşı duran adama,
At sürüşüp direndik,
Tüfek atıp, yay çekip,
Kaçmadan durup vuruştuk!
Dokuz ay durup dayandık,
Dokuz gün dinmeden vuruştuk.
Azı dişleri sırıtıp
At ölüsü dağ oldu,
Bıyıkları sarkıp
Er ölüsü demet oldu.
Nice çetin bey öldü,
Suçsuzlar pek çok öldü.
«Ayçürök'ü ver! diye,

Aytkanıma köngün» – dep,
Cana kaptap kelgen soñ,
Cakındap ölüm cetken soñ,
Çamanın baarı ketken soñ,
Şamıyandı şaylatpay,
Cerge egin aydatpay,
Cerdin betin açtırbay,
Koçuş egin çaçtırbay,
Sasık kamal kılgan soñ,
Kızıktı kımbat kılgan soñ,
Kılçaybay curttu kırgan soñ,

Dediğime boyun eğ!» diye,
Yine bastırıp gelince,
Ölüm yaklaşıp yetince,
Gücün hepsi bitince,
Otağı kurdurmadan,
Yere ekin ektirmeden,
Yerin yüzünü açtırmadan,
Avuç ekin saçtırmadan,
Pis kuşatma kurunca,
Tadı tuzu pahalı kılınca,
Dönüp bakmadan yurdu kırınca,

Munu Kuday urdu» – dep,
Curttu saktap kaluuga
Könöyün dedim dagı çın!
Cedigerdin Toltoygo
Baylap barıp özüñdü
Bereyin dedim, dagı çın!
Buzuk tüştü beyliñe,
Camanattı kılbaçı,
Belgilüü törö eriñe,
Kim işenet kebiñe,
Erkeley berbe eriñe.
Capaa kelse canıma,
Kaçırıp uruş kılganga
Argınım bar, boyum bar,
Koynumdagı ak nikelüü katınım, Kün esebin aldı emi.
Kızıtalak canga küç kelse,
Bereyin degen oyum bar!
Bel baylagan beliñe,
Bek camanday berbegin
Belgilüü kökcal eriñe!
Atası Manas kökcaldan
Arta tuugan Semetey,
Ugup cürsöñ daynıña,
Işene berseñ zaybıña
Baaşaluu kalaa cer mına,
Başımdı kesseñ men mına!»
Cañılbagan Acıbay
Cöndüü kebin aytkan soñ,
Çeçendigin bilgizdi,

Artık çeçen Acıbay
Tüyündüü sözdün baarısın
Er Semetey törönün
Cürögünö kirgizdi.
Mına oşondo Semetey
Acıbaydan alban türdüü kep körüp,
Aytkandın baarın ep körüp:
«Urgaaçılık kılat» – dep,

Bunu Tanrı çarptı» diye,
Yurdu koruyup kalmaya
Razı olayım dedim, bu da gerçek!
Cediger'in Toltoy'una
Bağlayıp götürüp seni
Vereyim dedim, bu da gerçek!
Fesat düştü huyuna,
İftirada bulunma,
Belli bey olan erine,
Kim inanır sözüne,
Nazlanıp durma erine.
Cefa gelse canıma,
Saldırıp savaş etmeye
Argın'ım var, boyum var,
Koynumdaki ak nikâhlı karımı, Gün hesabını aldı işte.
Kahrolası cana güç gelse,
Vereyim diye fikrim var!
Bel bağladığın dayanağına,
Pek kötüleyip durma,
Belli bozkurt erini!
Babası Manas bozkurttan
Üstün doğan Semetey,
Duyup gezsen namını,
İnanıp durursan kadınına,
İşte padişahlı kale yurt,
Başımı kesersen ben işte!»
Yanılmayan Acıbay
Yerinde sözünü söyleyince,
Hatipliğini bildirdi,

Üstün hatip Acıbay
Düğümlü sözün hepsini
Er Semetey beyin
Yüreğine işledi.
İşte o zaman Semetey,
Acıbay'dan türlü türlü söz görüp,
Dediklerinin hepsini yerinde görüp:
«Karılık ediyor» diye,

Ayçüröktü cek körüp.
«Öz agasın camandap,
Arıslanday közü kızarıp,
Aybatı katuu kabılan
Zaar öñün çıgarıp,
Oşondo Çüröktü karap kaldı emi.
Kaarına çıdabay,
Kayran Çürök kanetet
Basa tüşüp corgolop,
Zaarına çıdabay
Kökcal karap turganda
Köşögögö korgolop,
Acının uulu Acıbay,
Tülkünün uulu Tümönbay,
Kündü katka saldı emi,
Ceti küngö tolgondo,
«Küyöö bolup er Toltoy,
Ayçürökkö kelsin» – dep,
Acının uulu Acıbay
Ubada kılıp saldı emi.
Almambet uulu Külçoro
On ekide kezi eken,
Oyulgurdun özü eken,
Caynagan kızıl çok eken,
Aalamda mınday cok eken,
Adamdan çıkkan şok eken,
Mendede mınday cok eken.
Mingen atı sur eken,
Beren Alma sultandan

Ayçürök'ten nefret edip.
«Öz ağasını kötüleyip,
Arslan gibi gözü kızarıp,
Heybeti sert kaplan
Zehirli çehresini takınıp,
O zaman Çürök'e bakakaldı işte.
Kahrına dayanamayıp,
Zavallı Çürök ne yapsın,
Eğilip usulca seğirtip,
Zehrine dayanamayıp,
Bozkurt bakıp dururken
Gerdek perdesine sığınıp,
Hacı'nın oğlu Acıbay,
Tilki'nin oğlu Tümönbay,
Günü yazıya döktü işte,
Yedi güne dolduğunda,
«Güvey olup er Toltoy,
Ayçürök'e gelsin» diye,
Hacı'nın oğlu Acıbay
Vaadini verdi işte.
Almambet oğlu Külçoro
On ikisinde çağı imiş,
O yaman oğlanın kendisiymiş,
Parlayan kızıl kor imiş,
Âlemde böylesi yok imiş,
İnsandan çıkma afacan imiş,
Kul içinde böylesi yok imiş.
Bindiği atı kır imiş,
Yiğit Alma sultandan

Belekke kalgan Külçoro
Atası arstan törödön
Ayza boyu er eken.
Eşigi temir ordodo,
Ayçüröktün azemdep tikken
korgondo, Oolukkan Akun begi bar.
Kün ubada tolgondo,
Küyöö bolçu Toltoydun
Keler çagı bolgondo,

Yadigâr kalan Külçoro,
Babası arslan beyden,
Mızrak boyu er imiş.
Kapısı demir ordada,
Ayçürök'ün özenle diktirdiği
hisarda, Coşup taşan Akun beyi var.
Gün vaadi dolduğunda,
Güvey olacak Toltoy'un
Gelme çağı olduğunda,

Kalıñ kara oogandık
Kalayık bar, kanı bar,
Kan Akundun dagı bar,
Acının uulu Acıbay,
Tülkünün uulu Tümönbay,
Tügöl akıl berüüçü

Kalabalık kara Oogan'dan
Ahali var, hanı var,
Han Akun'u da var,
Hacı'nın oğlu Acıbay,
Tilki'nin oğlu Tümönbay,
Hep birlikte akıl veren

KÜLÇORO TAYBUURULDU MINIP, TOLTOYDUN COLUNAN KAYGUULDAP BARGANI

KÜLÇORO TAYBUURUL'A BİNİP, TOLTOY'UN YOLUNU GÖZLEMEYE GİTMESİ

On ekide oyulgur
Semeteyden suranıp,
Moynop catkan ceri bar:
79690 Kankor aba, kabılan
Karaldı kılgan oluyam,
Ok cetpegen atıñ ber,
Ok ötpögön tonuñ ber,
Ekөönü berseñ kieyin,
Ökümsügön Toltoydun
Kay zordugun bileyin!
Kudaydın cazgan buyrugun
Mañdayga cazsa köröyün,
Cedigerdin Toltoygo
79700 Sayışıp catıp ölöyün!
Kürsüygön Toltoy kapırdı,
Küyөölөp kelçü baatırdı,
Koco menen Toltoydun
Kimisi tiyse koluma,

On ikisinde yaman oğlan,
Semetey'den izin isteyip,
Israrla yalvardığı yer var:
«Hunhar ağam, kaplanım,
Kendime dayanak kıldığım ermişim,
Ok yetişmez atını ver,
Ok işlemez kaftanını ver,
İkisini verirsen giyineyim,
Zorbalanan Toltoy'un
Nasıl zorbaymış bileyim!
Tanrı'nın yazdığı buyruğu
Alnıma yazdıysa göreyim,
Cediger'in Toltoy'uyla
Mızraklaşa mızraklaşa öleyim!
Kabaran Toltoy kâfiri,
Güveyliğe gelecek bahadırı,
Koco ile Toltoy'un
Hangisi geçse elime,

Akılmandın baarı bar.
«Kan cezde Semetey kelip kaldı» –
dep,
Kalaadagı köp oogan
Ugup kalgan çeni bar,
79710 «Cedigerdin Toltoydon
Arıslan küyөө Semetey,

Akıllıların hepsi var.
«Han enişte Semetey geldi» –
diye,
Kaledeki nice Oogan
Duymuş oldukları yer var,
«Cediger'in Toltoy'undan
Arslan güvey Semetey,

Acıratıp alar dep,
Kalaymandı salar» – dep,
Bütün oogan çogulup,
Baabedin kılgan çeni bar.
Ayta berse cöö comok,
Almambet uulu Çoronun
Tügönbögön kebi bar.
Acalım cetse ölöyün,
Koluman kelse alardı
Kızık kılıp bereyin!
Ayzalaşa top buzup
Köröyün degen oyum bar,
Acalım cetse Kudaydan
Ölöyün degen oyum bar!
Toltoy menen Koconun
Kimisi tiyse koluma,
Kızık kılıp özüñö
Bereyin degen oyum bar.
Cetik Toltoy törönü,
Cezde bolçu emeni
Kanduu kanga kanışsak,
Kaçpay turup salışsak,
Tüp etekten alışsak,
Ay talaaga tüşüşüp,
Tügönüşüp kalışsak.

Ayırıp alır diye,
Kıyameti koparır» diye,
Bütün Oogan toplanıp,
Baabedin adağı adadıkları var.
Söylene söylene yaya masal olur,
Almambet oğlu Çoro'nun
Tükenmez sözü var.
Ecelim yetse öleyim,
Elimden gelse onları
Seyirlik edip vereyim!
Mızraklaşıp saf bozup
Göreyim diye fikrim var,
Ecelim yetse Tanrı'dan,
Öleyim diye fikrim var!
Toltoy ile Koco'nun
Hangisi geçse elime,
Seyirlik edip sana
Vereyim diye fikrim var.
Yetkin Toltoy beyi,
Enişte olacak herifi,
Kanlı kana kanışsak,
Kaçmadan durup çarpışsak,
Ta eteğinden tutuşsak,
Issız kıra düşüşüp,
Tükeninceye dek dövüşsek.

Kızık uşu emespi,
Biz Talasta cürgöndö
Argın, kırgız boyu bar,
Eerçitip cürgön bul Çoroñ
Asmandan Aldanın künü bürkölüp,
Abakemdin aldına
Kurman bolup ketsem – dep,
«Keziktirmek bolduñ go,
Uşundan murun ötsöm – dep,
Aylanayın kuduret,
Tak uşunday oyum bar.
Karmaştın cayı çoñ buzuk,
Bel baylattıñ kanteyin

Seyirlik dediğin bu değil mi,
Biz Talas'ta gezerken
Argın, Kırgız boyu var,
Peşine taktığın bu Çoro'n,
Gökten Allah'ın günü bulutlanıp,
Ağamın önünde
Kurban olup gitsem diye,
«Karşılaştırmak oldun ya,
Ondan önce ölsem diye,
Kurbanın olayım kudret,
Tam böyle bir fikrim var.
Çarpışmanın hali büyük fesat,
Bel bağlattın, ne edeyim,

Kagıştın cayı çoñ kızık.
Caş eken dep keyibe,
Carıktık aba, kabılan,
Caşında kişi ölböybü,
Casagan salgan buyruktu,
Karı, caş debey körböybü?
Kapa bolup kaygırsam,
Kagılayın, kan aba,
Çetke kelgen Toltoygo
Çenep coobun berüügö,
Çelişip cürüp ölüügö,
Boz ala cılkı tulpardın
Moynuna takkan tumarmın,
Caş çagımda Toltoydon
Bir ölüügö kumarmın.
Cedigerdin Toltoygo
Aykırıp ayza sunuşsak,
Cekeme-ceke uruşsak,
Ayza tiyse çırkırap,
Kan tögülsö şırkırap,
Sayışkanda Sırnayza,
Ortodon sınsa bırkırap,
Munusu sonun emespi.
Akolpok berseñ, men kiysem, Kaçıp kirer tokoy cok,
Arbuudan berseñ men minsem, Kara kılar ogoy cok,
Astımda Buurul malım bar,
Kaz aylanbas zoom cok,
Toltoy emes, Kaldañdı
Buzarmın degen alım bar.
Oyron aba, kebimdi uk,
On ekide er saybay,
Otuz beşke kelgende

Tuşagan uyga cetembi?»
Oşondo Manastın uulu kökcalıñ
Suranıp bala turganda,
Başına altımış sanaa bir kelip:

Vuruşmanın hali büyük seyir.
Genç diye tasalanma,
Aydınlığım ağam, kaplan,
Gençken kişi ölmez mi,
Yaradan'ın saldığı buyruğu,
Yaşlı, genç demeden görmez mi?
Kederlenip tasalansam,
Kurbanın olayım, han ağam,
Sınırı aşıp gelen Toltoy'a
Ölçüp cevabını vermeye,
Çekişe çekişe ölmeye,
Boz ala yılkı tulparın
Boynuna takılmış muskayım,
Genç çağımda Toltoy'dan
Bir ölmeye hevesliyim.
Cediger'in Toltoy'una
Haykırıp mızrak uzatsak,
Teke tek vuruşsak,
Mızrak değince çınlayıp,
Kan dökülünce şırlayıp,
Vuruşta Sırnayza,
Ortadan kırılsa çatırdayıp,
Bu da güzel değil mi.
Akolpok verirsen, ben giysem, Kaçıp girecek orman yok,
Arbuudan verirsen ben binsem, Sırt verecek yakın yok,
Altımda Buurul malım var,
Kaz dolanmaz sarp kayam yok,
Toltoy değil, Kaldañ'ı
Bozarım diyecek gücüm var.
Yaman ağam, sözümü dinle,
On ikisinde er mızraklamadan,
Otuz beşe geldiğimde

Köstekli sığıra mı yeteyim?»
O zaman Manas'ın oğlu bozkurdun,
İzin isteyip çocuk dururken,
Başına altmış düşünce bir gelip:

Kutulbay turgan sanaaga,
On ekide balaga,
Külçoro, sendey balaga
Kara canım sadaga.
On ekide bala eleñ,
Ubagıñ caş can eleñ,
Kanday bolot bizdin kün
Karaanım, Külçorom senden ayrılsam?
Kabırga söögüm sögülöt,
Közümdün caşı tögülöt,
Atadan calgız bolgon soñ
Köñülüm caman bölünöt.
Bekip catkan belim cok,
Bel baylap catkan cerim cok,
Meenettüü canga küç kelse,
Bel akıl taap berüçü
Belgilüü Bakay şerim cok.
Bul cerge keldim Ooganga,
Belgilüü kırgız baarı cok,
Belime tañuu boluçu
Sarıkan abam dagı cok.
Kargıluu kara toom cok.
Bastırıp çıgar buudan cok,
Badışa Kuday özüñsüñ,
Baladan başka tuugan cok.
«Manastın köpkölöñ uulu Semetey

Kurtulamadığı kaygıya,
On ikisinde çocuğa,
Külçoro, senin gibi evlada
Kara canım kurban olsun.
On ikisinde çocuk idin,
Vaktin körpe can idin,
Nasıl olur bizim gün,
Karaltım, Külçorom, senden ayrılırsam?
Kaburga kemiğim sökülür,
Gözümün yaşı dökülür,
Atadan yalnız olunca
Gönlüm fena bölünür.
Gizlenecek belim yok,
Bel bağlayıp yattığım yerim yok,
Mihnetli cana güç gelse,
Bel olacak akıl bulup veren
Belli Bakay arslanım yok.
Bu yere geldim, Oogan'a,
Belli Kırgız'ın hepsi yok,
Belime destek olacak
Sarıkan ağam dahi yok.
Sırtımı verecek kara dağım yok.
Sürüp çıkacak küheylanım yok,
Padişah Hüda kendinsin,
Çocuktan başka akrabam yok.
«Manas'ın şımarık oğlu Semetey,

Çoñdugu toonun teñindey.
Oogandan katın alam dep,
Eki birdey çorosun
Soydurup aldı» – dedirbey,
Cazayıl cakka barbaçı,
Can dep Kuday caratsañ
Camanattı kılbaçı?!
Serüün kılba sözümdü,
Serbeygen calgız balanı
Karaan kılıp turamın

Büyüklüğü dağın dengi.
Oogan'dan kadın alırım diye,
İki eş çorosunu
Boğazlattı» dedirtme,
Cazayıl yanına varmagıl,
Can diye Hüda yarattınsa,
İftiraya uğratma?!
Boşa çıkarma sözümü,
Boy atan yalnız çocuğu
Kendime karaltı kılıp duruyorum,

Ee Kuday, şermende kılba özümdü.
Baya kayran eneñ Kanıkey
Kooz ala ton menen,
Manastın uulu er nemeñ
Korcoloktop col menen,
Manastan kalgan Boz kise
Moyunga alıp salınıp,
Coo kiyimin berüügö
Külçorogo kamınıp.
Talastan kökcal çıgarda,
Kayran eneñ Kanıkey
Türün adam körö elek,
Caynamazga büktötkön,
Artelkige cüktötkön,
Azemdegen ak kurcun
Caaday uçup Kançoro,
Alıp keldi kötörüp,
Ak kurcunda beder cok,
Al kurcundun içinde
Neler bar da, neler cok,
Alıp kelip karasa,
Kök temirden tuulga
İçin kebez, cibek tundurgan,
Tışın kurçtan kuratıp,
Bölökbayga kıldırgan,
Kemtik cerin maşagan,
Kup keltirip baarısın
Kurgan eneñ casagan:
Ak asaba tuu kelse,
Aygaylagan çuu kelse,

Ey Hüda, rezil etme beni. Hani yiğit anan Kanıkey
Güzel ala kaftan ile,
Manas'ın oğlu er kişi,
Kasıla kasıla yol ile,
Manas'tan kalan Boz kise'yi
Boynuna alıp kuşanıp,
Cenk giyimini vermeye
Külçoro'ya hazırlanıp.
Talas'tan bozkurt çıkarken,
Yiğit anan Kanıkey,
Şeklini insan görmemiş,
Seccadeye büktürülmüş,
Art heybeye yükletilmiş,
Özenle işlenmiş ak heybe,
Yay gibi uçup Kançoro,
Getirdi onu yüklenip,
Ak heybede nakış yok,
O heybenin içinde
Neler var da neler yok,
Getirip de bakınca:
Gök demirden tolga,
İçine pamuk, ipek doldurulmuş,
Dışını çelikten kurdurup,
Bölökbay'a yaptırılmış,
Eksik yerini pekiştirmiş,
Yerli yerince hepsini
Zavallı anan yapmış:
«Ak bayraklı tuğ gelirse,
Haykıran çığlık gelirse,

Bet alıp coo ceter – dep,
Kokusunan baldarga
Aybalta tiyip keter» – dep.
Korcoktoy basıp Semetey
Er ekenin bilgizip,
Enesi kılgan çarayna
Külçorogo kiygizip.
Cana aldı bir buyum,

Yüz tutup düşman yetişir diye,
Kazara çocuklara
Aybalta değip geçer» diye.
Kasılarak yürüyüp Semetey,
Er olduğunu bildirip,
Anasının yaptığı göğüs zırhını
Külçoro'ya giydirip.
Yine aldı bir eşya,

Caratkan özü bilbese,
Karap tursa iş kıyın.
Katın mınday bolobu,
Katın degen oñobu,
Bir emenin içine
Bekigen eken bir buyum,
Al buyumdu karasa,
Cakası altın, ceñi cez,
Koş badana, torgoy köz,
Beren eneñ Kanıkey
Için bulgaarı, buulum içtegen,
Tışına temir kurdatıp,
Uzdan-uzga sındatıp,
Için kurç temirden kuydurup,
Koş kabırga temirden,
Koş oloñduu beytaalay,
Çıbık kılıp cıydırıp,
Keltenin ogu kespeyt – dep
Cakaga cazıp kat koygon,
Al çapandın öz atın
«Badana» dep at koygon.
Ok ötpögön badana
Oolcuy basıp Semetey
Er ekenin bilgizip,
Külçorogo kiygizip.
Kayra buyum kızık bar,
Eerinin kaşına,
Kindiginin başına,
Kabırga degen sebildi
Kankor törön kiygizdi.

Ok ötpögön temirdi,
Bölök kılgan sebildi,
Böyrögünün üstünö
Cana koyup temirdi.
Kürmöçö kılgan bir ton bar,
Anın atı aşına
Kiyip alsa oşol ton,
Kindiginin başında.

Yaradan'ın kendisi bilmese,
Bakıp dursa iş çetin.
Kadın böyle olur mu,
Kadın dediğin böyle mi olur,
Bir şeyin içine
Gizlenmişmiş bir eşya,
O eşyaya bakınca:
Yakası altın, yeni tunç,
Çift örme zırh, serçe gözlü,
Yiğit anan Kanıkey,
İçine sahtiyan, çuha kaplatmış,
Dışına demir kuşatıp,
Ustadan ustaya sınatıp,
İçini has çelikten döktürüp,
Çift kaburga demirden,
Çift kolanlı, kara bahtlı,
Çubuk kılıp derletip,
«Kelte kurşunu kesmez» diye,
Yakasına yazıp kayıt koymuş,
O kaftanın öz adını
«Badana» diye ad koymuş.
Ok işlemez badanayı,
Salınarak yürüyüp Semetey,
Er olduğunu bildirip,
Külçoro'ya giydirip.
Yine ilginç eşya var:
Eyerinin kaşına,
Göbeğinin başına,
Kaburga denen zırhı
Hunhar beyin giydirdi.

Ok işlemez demiri,
Ayrı yapılmış zırhı,
Böbreğinin üstüne
Yine koyup demiri.
Kürmöçö denen bir kaftan var,
Adı da ona yaraşan,
Giyip alınca o kaftan,
Göbeğinin başında durur.

Etegin öödö tüşürüp,
Ok ötpös tondu kiyinip,
Toltoygo barat degende,
Kabagım-kaşım debesten,
Kaşkaya külüp süyünüp,
Ok ötpögön sonun ton
Oolcup bala kiyinip,
Kocogo barat degende,
Kabagım-kaşım debesten.
Kamırap kaygı cebesten
Kaşkayıp külüp süyünüp.
Törönün uulu Semetey
Törölügün bilgizip,
Bende kiybes sonundan
Az bolgondo balaga
On eki türdöp kiygizip,
Almambet uulu Çoronu
Ok cañılıp ketpeske,
Acalı böödö cetpeske.
Tolo boyun topçulap,
Toltoygon cüzdün baarısın
Kök temir menen üpçülöp,
Bala törö Semetey
Baatırlıgın bilgizip,
Bardiger coo şaymanın
Külçorogo kiygizip,
Keyip turat sumsayıp.
Kıyamat ketken Manastan,
Belekke kalgan Boz kise
Külçorogo kurçatıp,
Anan bala tapan badirek

Eteğini yukarı çekip,
Ok işlemez kaftanı giyinip,
Toltoy'a gidiyor denince,
Kaşım gözüm demeden,
Ağzı kulaklarında gülüp sevinip,
Ok işlemez güzel kaftanı
Salınıp çocuk giyinip,
Koco'ya gidiyor denince,
Kaşım gözüm demeden.
Bunalıp kaygı yemeden
Işıldayıp gülüp sevinip.
Beyin oğlu Semetey,
Beyliğini bildirip,
Kul giymez güzelliklerden
Az olsa da çocuğa
On iki kat giydirip,
Almambet oğlu Çoro'yu,
Ok şaşıp değmesin diye,
Eceli boşa yetmesin diye.
Bütün boyunu düğmeleyip,
Dolu dolu yüz parçanın hepsini
Gök demir ile pekiştirip,
Çocuk bey Semetey,
Bahadırlığını bildirip,
Bardiger cenk pusatını
Külçoro'ya giydirip,
Kederle durur boynu bükük.
Kıyamete göçen Manas'tan,
Yadigâr kalan Boz kise'yi
Külçoro'ya kuşatıp,
Sonra o kurnaz yaramaz çocuk

Oyloso içti küygüzüp,
Manastan kalgan Akolpok,
Külçorogo kiygizip,
Kankor Manas barında
Kaldaydı çapkan col bütöp,
Balanı karap tura albay,
Manastın uulu calgızdın

Düşününce içi yanıp,
Manas'tan kalan Akolpok'u,
Külçoro'ya giydirip,
Hunhar Manas sağken,
Kalday'a saldırdığı yolu tutup,
Çocuğa bakıp duramayıp,
Manas'ın yalnız oğlunun

Kañırıgı bek tütöp,
Baatır törö atanıp,
Balanı körüp baatırıñ,
Itelgidey kara köz
Irmebey közgö caş alıp,
Kaardanıp oñgurap,
Kañırıgı bek tütöp,
Manastın uulu kabılan,
Caşıp ketti koñgurap:
«On ekide bala ele,
Oylop cürör can ele.
On beşke caşı cete elek,
Kanıkeydin emçegi
Tañdayınan kete elek.
Bokono söögü bolo elek,
Cedigerdin Toltoygo
Boyloşor kezi bolo elek.
Kabırga söögü tolo elek,
Cedigerdin Toltoygo
Karmaşar çagı bolo elek».
Coo körbögön balaga,
Coonu közdöy attansa,
Cobo tüştü sanaaga.
Colborsuñ karap tura albay,
Asınganda carıktık
Ay dalının aynegi,
Aykaşkan coogo salganda
Amanat candın ermegi,
Oynogondo oçogor,
Çındaganda koyçagır,
Ogu tiyip tutulbas,
Oynoşkon aman kutulbas.

İçi yanıp pek tütüp,
Bahadır bey diye anılıp,
Çocuğu görüp bahadırın,
Atmaca gibi kara gözü,
Kırpmadan göze yaş alıp,
Öfkelenip hıçkırıp,
İçi yanıp pek tütüp,
Manas'ın oğlu kaplan,
Yaşarıp gitti içli içli:
«On ikisinde çocuk idi,
Düşünüp gezer can idi.
On beşe yaşı ermemiş,
Kanıkey'in memesi
Damağından gitmemiş.
Kıkırdak kemiği daha oluşmamış,
Cediger'in Toltoy'uyla
Boy ölçüşecek çağı gelmemiş.
Kaburga kemiği dolmamış,
Cediger'in Toltoy'uyla
Kapışacak çağı olmamış».
Düşman görmemiş çocuğa,
Düşmana doğru atlanınca,
Dert düştü gönlüne.
Kaplanın bakıp duramayıp,
Kuşanınca, aydınlık,
Ay kürek kemiğinin aynası,
Kenetlenen düşmana salınca
Emanet canın eğlencesi,
Oynaşında oçogor,
Gerçeğinde koyçagır,
Oku değip de tutulmaz,
Oynaşan sağ kurtulmaz.

Aşkere kurçtan almabaş,
Sabın altın çırmatkan,
Altımış küngö buzulbas,
Mizin bolot kurç tartıp,
Manastan kalgan Akkelte
Katılgandı sulatkan.

Halis çelikten almabaş,
Sapını altınla sarmış,
Altmış güne bozulmaz,
Ağzına çelik su verip,
Manas'tan kalan Akkelte'yi
Sataşanı devirmiş.

Külçorogo ildi emi.
Kaardansa kabılgan,
Keçee, Mediyandın çölündö
Tizgindeşip turuşsa,
Ay talaadan tabılgan,
Asmandan tüşkön altı kurç «Keregi anda tiysin – dep,
Coogo çabar ıktuusu,
Kılıçtın kınay mıktuusu,
Balañın balaketin kördü emi.
Kaardanıp suurganda,
Kan içpey kuru cürbögön,
Aybaltanı berdi emi.
Kanga toyup albasa,
Kayta kınga kirbegen,
Atadan kalgan ılayık,
Balaga anı berdi çunayıp. Ak tinteni berdi emi.
Semeteydin aybalta
Tökör usta Bölökbay
Ulap uçun çıgargan,
Kaçırışkan coo kelse,
Kaardanıp şiltese,
Kulaç boyu uzargan,
Coogo tier kezinde
Örttöy bolup kızargan,
Ay balta cayı çunayıp,
Asılıñ Semeteyge ılayık.
Otuz kelin, otuz kız
Aşagandan maşagan,
Tökör usta Bölökbay
Kıynalıp catıp casagan.
«Ataganat Külçoro
Bölökbay cayın surasañ,
Bügün konso bolot ele» – dep,
Obodon cıldız boz bolgon, Arman kılıp çurkurap,
Döötü menen Bölökbay
On eki colu dos bolgon.

Külçoro'ya astı işte.
Öfkelenince karşı gelen,
Dün, Mediyan çölünde,
Dizgin dizgine dursalar,
Issız kırdan bulunan,
Gökten inmiş altı çelik, «Gereği orada değsin» diye,
Düşmana çalmaya elverişli,
Kılıçların en yamanı,
Çocuğun türlü derdini gördü işte.
Öfkeyle sıyrılınca,
Kan içmeden boş dönmeyen,
Aybaltayı verdi işte.
Kana doyup almazsa,
Kınına geri girmeyen,
Atadan kalan layığı,
Çocuğa onu verdi uzatıp. Ak hançeri verdi işte.
Semetey'in aybaltası:
Topal usta Bölökbay
Ulayıp ucunu çıkarmış,
Saldıran düşman gelince,
Öfkeyle savrulunca,
Kulaç boyu uzayan,
Düşmana değeceği zaman
Ateş gibi kızaran,
Aybaltanın hali böyle,
Asilin Semetey'e layık.
Otuz gelin, otuz kız
İşleye işleye pişirmiş,
Topal usta Bölökbay,
Zorlanıp uğraşıp yapmış.
«Ah, keşke Külçoro
Bölökbay'ın halin sorarsan,
Bugün konaklasa olurdu» diye,
Gökte yıldız bozarmış, Hasretle feryat edip,
Davut ile Bölökbay,
On iki kez dost olmuş.

Balanın türün karaba,
Baltanı casap catkanda,
Otuz kelin, otuz kız
Köörügünö çıdabay,
Köp bukaçar soyulgan,
Kömürünö çıdabay,
Köp tokoylor coyulgan.
Uzdun uzu uzdagan,

Çocuğun haline bakma,
Baltayı yaparken,
Otuz gelin, otuz kız
Körüğüne dayanamayıp,
Nice boğa boğazlanmış,
Kömürüne dayanamayıp,
Nice ormanlar yok edilmiş.
Ustaların ustası işlemiş,

Cedigerdin Toltoyun,
Een talaadan coluksa,
Ay baltalap uruşsa,
Aybalta menen kirsin» – dep,
Atayılap tabıştap,
Tizgindeşip turuşup,
Cakalaşıp uruşsa,
Külçoronun moynuna
Tegeregin karabay,
Deñiziñ keyip bolkuldap,
Baladan candı ayabay,
Sırnayza berip koluna,
Deñizdigin bilgizip,
Toodoy bolgon Buuruldu
Tokuluu dayar turganda
Külçorogo mingizip.
Atka bala mingende,
Ortosunda Ayçürök
Armanın aytıp burkurap:
Bala atka mingende,
Toguz kara torpoktu
Keskiletip ciberip,
Balaga çaptı sadaga,
Irımın kılıp burkurap,
Otuz kelin, otuz kız

Cediger'in Toltoy'unu,
Issız kırda rastlarsa,
Aybaltayla vuruşursa,
Aybalta ile girsin» diye,
Özellikle ısmarlayıp,
Dizgin dizgine durup,
Yakalaşıp vuruşursa,
Külçoro'nun boynuna
Çevresine bakmadan,
Yüreğin kederle çarpıp,
Çocuktan canı esirgemeden,
Sırnayza verip eline,
Enginliğini bildirip,
Dağ gibi olan Buurul'u,
Eyerlenmiş hazır dururken,
Külçoro'ya bindirip.
Ata çocuk bindiğinde,
Ortalarında Ayçürök
Hasretini söyleyip hıçkırıp:
Çocuk ata bindiğinde,
Dokuz kara danayı
Kestirip gönderip,
Çocuğa kurban kesti sadaka,
Uğur duasın edip hıçkırıp,
Otuz gelin, otuz kız

«Oomiyin!» – dep balaga,
Batasın kıldı çurkurap,
Baykuş Çürök ceñeñdin
Köñülgö batpay köp sanaa:

«Âmin!» deyip çocuğa,
Duasını etti çığrışıp,
Zavallı Çürök yengenin
Gönlüne sığmaz nice kaygı:

«Balası aman bolso» – dep.
Közünün caşı on talaa.
«Ay karañgı, tün bürkök,
Tün emine bolot – dep,
Aldırıp iyse Toltoygo
Uşu turgan Çüröktün
Künü emine bolot – dep,
Munun karmaşkanı temirdey.
«Ayçüröktün dartınan
Ot calınday balasın
Soydurup iydi» – dedirbey,
Tilegim Kuday tamam kıl,
Can dep Kuday caratsañ,
Balasın Kuday aman kıl!
Aybalta belge çalıpsız,
On eki caşar çagıñda
Saparga cönöp kalıpsız.
Saparga cürsöñ san koldoy,
Oy tuygun, bolup kelgin ak coltoy,
Cedigerdin Toltoydon
Sanaañdı salkın küz kılsın,
Samagan cooñdu tüz kılsın.
Eey, aylanayın tuygun caş,
Eñkeyişte er saygın,
Ekini katar teñ saygın.
Aman kelgin, colborsum,
A düynö ketken kabılan
Atakeñ bolsun coldoşuñ».
Otuz kelin, otuz kız
Koşolonup burkurap,
Ortosunda Ayçürök
Koldorun cayıp çurkurap.
Manastın uulu Semetey
Baatırdın cayın aytayın,
Kök kübö tondu camınıp,
Kök colborstoy çamınıp,

Moyununa kurup salınıp,
Ceti cılı tuu kalgan

«Oğlu esen olsun» diye.
Gözünün yaşı on dere.
«Ay karanlık, gece kapalı,
Gece nasıl olur diye,
Kaptırıverse Toltoy'a,
Şurda duran Çürök'ün
Günü nice olur diye,
Bunun kapışması demir gibi.
«Ayçürök'ün derdinden
Ateş alevi gibi oğlunu
Boğazlattı» dedirtme,
Dileğimi Hüda tamam kıl,
Can diye Hüda yarattınsa,
Oğlunu Hüda esen kıl!
Aybaltayı bele çalmışsın,
On iki yaşındaki çağında
Sefere çıkıp gitmişsin.
Sefere gidersen sayısız ordu gibi,
Ey doğanım, dön gel uğurlu ol, Cediger'in
Toltoy'undan
Kaygını serin güz kılsın,
Umduğun düşmanını düz kılsın.
Eey, kurbanın olayım körpe doğan,
İnişte er mızrakla,
İkisini sıra ile birden mızrakla.
Esen gel, kaplanım,
Öte dünyaya göçen kaplan
Ataceğizin olsun yoldaşın».
Otuz gelin, otuz kız,
Hep birlikte hıçkırıp,
Ortalarında Ayçürök,
Ellerini açıp çığrışıp.
Manas'ın oğlu Semetey,
Bahadırın halini söyleyeyim:
Gök zırh kaftanı bürünüp,
Gök kaplan gibi davranıp,

Boynuna kuşağını asıp,
Yedi yıldır kısır kalan

Ak boz beeni cetelep.
Manastın uulu er nemeñ
Moyununa kurun salınıp,
Caratkanga calınıp:
«Oomiyin!» dep kol cayıp,
Köñülü caman bölünüp,
Közünün caşı tögülüp,
Manastan kalgan çoñ kise,
Moyununa salınıp,
Bir Kudayga calınıp:
«Oomiyin, Kuday, oomiyin!
Canga ölçölüü calgız at
Caş bala minip baratat,
Calpaytıp iyseñ camanat
Surasa berbes Buuruldu
Suktantpay bala miñgende
Menin zamanım caman kuuruldu.
Caratkan salgan capaanı
Körgönü ketip baratat,
On okide caş bala
Ölgönü ketip baratat.
Adis bolgon Çınkoco
On ekide balanı,
Arman kılam Kudayga,
Añtara sayıp salabı,
Astındagı Buuruldu
Olco kılıp alabı?!
Küçöttüñ mınça sanaanı,
Körgözör beken kuduret,
Kargaday bolgon balanı.
Altı ayga minse arıbayt
Narbuudan menin buudanım,
Arman kılam Kudayga
Külçoro menin tuuganım.
Tuuganımdın tilegin,
Tura algım kelbey çunak can
Kudaydan surap turamın.
Kurup kalsın balaga

Ak boz kısrağı yedekleyip.
Manas'ın oğlu er kişi,
Boynuna kuşağını asıp,
Yaradan'a yalvarıp:
«Âmin!» deyip el açıp,
Gönlü fena bölünüp,
Gözünün yaşı dökülüp,
Manas'tan kalan büyük kiseyi,
Boynuna asıp,
Bir Hüda'ya yalvarıp:
«Âmin, Hüda, âmin!
Cana denk yalnız at,
Genç çocuk binip gidiyor,
Yere serersen kötü nam olur,
İstense verilmez Buurul'a,
İmrendirmeden çocuk binince,
Benim zamanım fena kavruldu.
Yaradan'ın saldığı cefayı
Görmeye gidiyor,
On ikide genç çocuk,
Ölmeye gidiyor.
Usta olan Çınkoco,
On ikisinde çocuğu,
Feryat ederim Hüda'ya,
Devirip mızraklar mı,
Altındaki Buurul'u
Ganimet edip alır mı?!
Bunca kaygıyı güçlendirdin,
Gösterir mi ki kudret,
Karınca kadar çocuğu.
Altı ay binilse yorulmaz
Narbuudan benim küheylanım,
Feryat ederim Hüda'ya,
Külçoro benim akrabam.
Akrabamın dileğini,
Duramayıp çaresiz can,
Hüda'dan isteyip duruyorum.
Kurusun, çocuk için

Zamanım caman bölünöt,
Kambıl bolso er Toltoy
On ekide balanı
Karmap alat körünöt,
Uşunu oylop şorduu can,
Zamanım caman bölünöt.
On ekide balanı
Toltoy karmap alabı,
Bısmıldaga keltirbey,
Kurmandıkka çalabı?
Kaşınarga calı cok,
Argın menen kırgızga,
Kalcayıp törö barabı?!
Kemeline kelbesten,
Kerek ele Külçorom
Böödö ölüp alabı?!»
Dep, öşöntüp Semetey
Keyip törö turganda,
Kalayık ıylap, kan ıylap,
Cakın kelip kıygaçtap,
Kalıñ curttun baarı ıylap, Koyo berdi
söz baştap:
Ayçürök öñdüü uz ıylap,
Çurkurap kelin-kız ıylap.
Kim kubanat munuña,
Manastın uulu er Semeñ,
Atası Manas kökcaldan
Artık tuugan er nemeñ,
Oşondo töröñ toktoboy,
Içke coldu tötölöp,
Altı cılı tuu kalgan
Akun kandın boz beesin,
Alıp çıktı cetelep,
Kökcal tuugan kabılan
«Oomiyin!» dep tuylatıp,
Beker keyiy beresiñ,
Kökülü menen kulagın
Koşo karmap aldı emi,
Alaça moyun ak şamşar

Zamanım fena bölünür,
Becerikliyse er Toltoy,
On ikisinde çocuğu
Yakalayıverir görünür,
Bunu düşünüp dertli can,
Zamanım fena bölünür.
On ikisinde çocuğu
Toltoy yakalar mı,
Besmeleye getirmeden,
Kurban diye keser mi?
Kaşınacak yelesi yok,
Argın ile Kırgız'a,
Sırıtarak bey mi varır?!
Kemaline ermeden,
Gerekliydi Külçorom,
Boş yere ölüp gider mi?!»
Deyip, böylece Semetey,
Kederle bey dururken,
Ahali ağlar, han ağlar,
Yakın gelip yan dönüp,
Kalabalık yurdun hepsi ağlar, Bıraktı söze
başlayıp:
Ayçürök gibi hünerli ağlar,
Çığrışıp gelin kız ağlar.
Kim sevinir buna,
Manas'ın oğlu er Semeñ,
Babası Manas bozkurttan
Üstün doğan er kişi,
O zaman beyin durmadan,
İnce yoldan kestirip,
Altı yıl kısır kalan
Akun Han'ın boz kısrağını,
Çıkarıp geldi yedekleyip,
Bozkurt doğan kaplan,
«Âmin!» deyip şahlandırıp,
Boşuna kederlenirsin,
Perçemi ile kulağını
Birlikte tutuverdi işte,
Ala saplı ak şimşiri

Ala koyup koluna,
Turguzup turup al beenin
Beliñ bekem buuşkan,

Başın kesip aldı emi:
«Kaygılanbas zaman kıl,
Can dep Kuday caratsañ
Külçoronu aman kıl!»
Baatır tuugan kökcalıñ,
Ak boz beeni çaldı emi,
«Omiyin!» – dep kol cayıp,
Irımın kılıp kaldı emi,
Balanı colgo saldı emi.
Oşondo Almambet uulu Külçoro
Kümüş kemer kurçanıp,
Kündöy betin nur çalıp,
Ok ötpös tondon kiyinip,
Toltoygo barat degende
Kabagım debey, kaş debey,
Kaşkayıp bala süyünüp.
Çoñdugu toonun teñindey,
Arbak konup balaga,
Arbuudan menen kıygaçtap,
Abası Semeteyine
«Kökcal aba, kabılan!
Ne üçün keyiy beresiñ
Bagıp algan kuluña.
Tuuganıñ bar, carıñ bar,
Duşmanıñdın baarı bar,
Tuygunum abam, karkıbar.
Cedigerdin Toltoydon
Kuday bilet ölüştü,
Kuday bilet kalıştı.
Böödö turup sanaaga,
Mendey cetim balaga.
Öpkölöp kelip turganday
Başı boolu men bala
Baştatan beri kul elem,

Alıverip eline,
Ayakta tutup o kısrağın,
Belin sıkı kuşanmış,

Başını kesip aldı işte:
«Kaygılanmaz zaman kıl,
Can diye Hüda yarattınsa,
Külçoro'yu esen kıl!»
Bahadır doğan bozkurdun,
Ak boz kısrağı kurban çaldı işte,
«Âmin!» deyip el açıp,
Uğur duasını etti işte,
Çocuğu yola saldı işte.
O zaman Almambet oğlu Külçoro,
Gümüş kemeri kuşanıp,
Güneş gibi yüzüne nur vurup,
Ok işlemez kaftanı giyinip,
Toltoy'a gidiyor denince,
Kaşım demeden, göz demeden,
Işıl ışıl çocuk sevinip.
Büyüklüğü dağın dengi,
Ruhlar konup çocuğa,
Arbuudan ile yan verip,
Ağası Semetey'ine:
«Bozkurt ağam, kaplan!
Niçin kederlenirsin,
Besleyip aldığın kuluna.
Akraban var, yârin var,
Düşmanının hepsi var,
Doğanım ağam, heybetlim.
Cediger'in Toltoy'undan,
Hüda bilir ölmeyi,
Hüda bilir kalmayı.
Boş yere kaygıya düşme,
Benim gibi yetim çocuğa.
Gücenmiş gibi gelip duran,
Başı bağlı ben çocuk,
Baştan beri kul idim,

Özüñ menen tuuşkan,
Kaçan Manas uulu elem?
Asıl Manas ayköldün
Nak belinen sızışkan,
Asıl enem Kanıkey
Catının cara teep çıgışkan. Kayıp sınduu Buuruldu
Kaçan Manas uulu elem,
Ölüp kalsam men özüm
It terisi kul elem.
Ölböy tirüü cürgöndö
Koy terisi kul elem,
Keyiy berbe cönü cok,
Aytılgan kuldun biri elem,
Kara coltoy Çoronun
Abake aytar kereezim,
Ölüp kalsam Toltoydon
Kuran okup kömörsüñ.
Öltürüp kelsem Toltoydu
«Kul» degen atım cogolup,
Arbagı koldop alıptır.
Kurgan canım oñolup,
Sultan bolup kaluuga
Cok degende kabılan,
Argındın elin berersiñ,
Koş emese kabılan!»
Dep, öşöntüp Kulçoro,
Cakın turgan törönü,
Moyununan karmay kalganı,
Köynögünün sup bügüş
Bıdıratıp Semetey
Baarın üzüp salganı.
Eeginin aldınan,
Sakalının üstünön,
Korkurata bek cıttap,
«Koş, abake!» – dep cıttap, Asmandan butun salıp kamınıp,
Bala mintip turganda
Kan Akun, şaarı çurkurap,

Seninle öz kardeş,
Ne zaman Manas oğlu idim?
Asil Manas cömerdin
Tam belinden süzülüp,
Asil anam Kanıkey'in
Rahmini yara tekmeleyip çıkan. Kayıp misali Buurul'u
Ne zaman Manas oğlu idim?
Ölüp kalırsam ben kendim,
İt derisi kul idim.
Ölmeyip sağ gezdiğimde,
Koyun derisi kul idim,
Kederlenme, yolu yok,
Adı anılmış kullardan biriydim,
Kara bahtlı Çoro'nun
Ağacığım, söyleyecek vasiyetim:
Ölüp kalırsam Toltoy'dan,
Kur'an okuyup gömersin.
Öldürüp gelirsem Toltoy'u,
«Kul» denen adım yok olup,
Ruhu destekleyip almış.
Zavallı canım onarılıp,
Sultan olup kalmaya,
Hiç değilse, kaplan,
Argın'ın elini verirsin,
Hoşça kal öyleyse, kaplan!»
Deyip, böylece Kulçoro,
Yakın duran beyi,
Boynundan tutuverdi,
Gömleğinin ince kıvrımlarını,
Çatırdatıp Semetey,
Hepsini koparıp attı.
Çenesinin altından,
Sakalının üstünden,
Hıçkırtarak sıkı koklayıp,
«Hoşça kal, ağacığım!» diye koklayıp,
Gökten ayağını salıp hazırlanıp,
Çocuk böyle dururken,
Han Akun, şehri çığrışıp,

Kürküröp butun sunuptur,
Körgön candın baarısı,
Caş agıp közdön çırkırap,
Koldogonu körünüp,
Semetey karap tura albay.
Kayran Semeñ kubanıp,
Kasaba koldo kalkıldap,

Kükreyip ayağını uzatmış,
Gören canların hepsi,
Yaş akıp gözden feryat edip,
Destekçisi görünüp,
Semetey bakıp duramayıp.
Zavallı Semeñ sevinip,

Sırnayza koldo carkıldap,
Körgöndün köönü bölünüp,
Opol-Toodoy körünüp,
Kara caak kamçını
Karmay kalıp imerip,
Kaptalga tartıp ciberip,
Cerdin betin uratıp,
Ketip barat Külçoro
Toltoydu közdöy çuratıp.
Töröñ toktop tura albay
Koluna dürbü aldı emi,
Artınan dürbü saldı emi.
Kara çaar kabılan
Kaptalınan çamınıp,
Kan atası Manastın
Çolok kök cal arıstan
Canday salıp çamınıp,
Almambettin arbagı
Algan eken kamınıp.
Kırk çilten, Kızır Iliyası
Biröö miñçe kol bolup,
Artınan süröön salıptır,
Koldogonu bir toguz
Koltugunan kamınıp,
Kösöö kuyruk kök börü,
Körünöö kırktay can bolup,
Art cagınan cabılıp.
Alp kara kuş – zumuruk
Alıp keter emedey,
A dagı koldop turuptur,
A da koldop turuptur.

Sırnayza elinde parıldayıp,
Görenin gönlü ürperip,
Opol Dağı gibi görünüp,
Kara saplı kamçıyı
Kavrayıp döndürerek,
Böğrüne şaklatıp indirerek,
Yerin yüzünü sarsarak,
Gidiyor işte Külçoro
Toltoy'a doğru at koşturup.
Töre duramayıp yerinde,
Eline dürbün aldı şimdi,
Ardından dürbünle baktı şimdi.
Kara benekli kaplan
Yanı sıra atılıp,
Han babası Manas'ın
Güdük boz yeleli arslanı
Yanınca koşup saldırıp,
Almambet'in ruhu da
Hazırlanıp gelmişti.
Kırk çilten, Hızır İlyas'ı
Her biri bin er kadar olup,
Ardından nara salmıştı,
Koruyucusu tam dokuz,
Koltuğundan destek olup,
Küskü kuyruklu bozkurt,
Görünürde kırk can olup,
Art yanından üşüşüp.
Alp karakuş – zümrüdüanka
Alıp götürecekmiş gibi,
O dahi destek durmuştu,
O da koruyup durmuştu.

Turgan eken kerilip:

«Çınkoco, Toltoy – er emes,
Bul bala kıtayga kırgın salgıday,
Çaçkan erdin tukumu,
Bu türü menen Külçoro
Cediger emes baarısı
Cet-Kayttın baarın algıday,
Kılımga dürböön salgıday.
Munu körüp kubanıp:
«Aylansam bolot Aldaga,
Kagılsam bolot balaga.
Tilegim Kuday berer – dep,
Kanetse bala keler» – dep,
Kayra tartıp kızdarga
Çuuga kirdi Semetey,
Basılbagan tamaşa
Duuga kirdi Semetey.
Cırgap kalgan bul cerde
Semeteydin konogu,
Emi aytıp bereli
Külçoronun comogu.
Bala tapan Külçoro
Baarın bilet köykaşka
Kündüz emes, tün bolup,
Baladan çarkı bir başka.
Kaş kararıp caylanıp,
Kaalasa bolot köp arman,
Tün cürüş közü baylanıp,
Karap turgun kızıgın
Imerilgen koo keçip,
Toltoygo salat çoñ cañcal.
Iyiri-buyru toonu ötüp,
Atına katkan cügönü,
Kaşkaygan kara suu körüp,
Almambettin altı aylık kalgan
Burulbastan col cürüp,
kümönü,
Toltoy emes balanın

Gerinip durmaktaydı:

«Çınkoco, Toltoy – er değil,
Bu çocuk Kıtay'a kırgın salacak, Saçan erin soyudur,
Bu haliyle Külçoro
Cediger değil, hepsini,
Cet-Kayt'ın tümünü alacak gibi,
Asra kargaşa salacak gibi.
Bunu görüp sevinip:
«Kurban olayım Allah'a,
Feda olayım bu oğula.
Dileğimi Kuday verir – deyip,
Ne olsa oğul döner gelir» – deyip,
Geri dönüp kızlara,
Cümbüşe daldı Semetey,
Dinmeyen eğlenceyle
Şenliğe daldı Semetey.
Sefa sürüp kaldı bu yerde
Semetey'in konağı,
Şimdi anlatalım biz de
Külçoro'nun destanını.
Çevik yiğit Külçoro,
Her şeyi bilir o seçkin er,
Gündüz değil, gece olunca,
Öbür çocuklardan bambaşka hüneri.
Kaş kararıp ortalık yatışınca,
Dilese neler yapmaz ki,
Gece yürüyüşte göz bağlanıp,
Sen seyret asıl âlemi:
Kıvrılan dereleri geçip,
Toltoy'a koparır büyük kavga.
Eğri büğrü dağları aşıp,
Atına vurulmuş dizgini,
Parıldayan kara suyu görüp,
Almambet'in altı aylık kalan
Sapmadan yol yürüyüp,
kuşkusu,
Toltoy değil, bu oğulun

Aalamga cetet dümögü.
Kabarıñda bar beken,
Kara kalmak, mancuuga
Kas kılgandın tukumu,
Karmaşkan coosun uypalap,
Bas kılgandın tukumu.
Kalaymandı Kakanga
Baştagandın tukumu,
Öz atasın öltürüp,
Taştagandın tukumu.

Dünüyösün Beecindin
Kandıgına taarınıp,
Kakançındın Beecinden
Kaçkan erdin tukumu.
Eçendi körgön emedey,
Erdik menen şerdikti
Almambettin Çorogo
Bergen eken çenebey,
Tegeregin karanıp,
Erdi-murdun calanıp,
Eki cagın karanıp,
Arıslanday komdonup,
Kök colborstoy çamınıp,
Ayzanı alıp komdonup,
Kaardanıp Külçoro
Arkı-terki tolgonup,
Budur-çıbır cer basıp,
Buduragan kum basıp,
Cer kadırın bile albay,
At ayabay mol cürüp,
Emi cetip tayanıp
Toguz coldun toomuna,
Börü-Koydun çarkına:
Bir col kelgen Ooganga,
Kaşkar ketken kara col,
Bir col kelgen Ooganga,
Turpanga ketken tuura col,
Bir col kelgen Ooganga,

Kavgası âleme ulaşır.
Haberin var mıdır bilmem,
Kara Kalmuk'a, Mançu'ya
Düşman kesilenin soyudur,
Tutuştuğu düşmanı ezip,
Sindirenin soyudur.
Kargaşayı Kakan'a
Başlatanın soyudur,
Öz babasını öldürüp,
Bırakıp gidenin soyudur.

Beecin'in dünyalığından,
Hanlığına gücenip,
Kakançın'ın Beecin'inden
Kaçan erin soyudur.
Nicesini görmüşçesine,
Yiğitliği, arslanlığı
Almambet, Çoro'suna
Ölçüsüz vermişti,
Çevresini süzerek,
Dudağını, burnunu yalayıp,
İki yanına bakınıp,
Arslan gibi çöküp gerinip,
Boz kaplan gibi atılıp,
Mızrağı alıp kurulup,
Öfkelenip Külçoro,
Bir o yana bir bu yana dönüp,
Engebeli yerlerden geçip,
Savrulan kumlara basıp,
Yerin hâlini kestiremeden,
Atı esirgemeden bol yürüyüp,
Şimdi varıp dayandı
Dokuz yolun kavşağına,
Börü-Koy'un dolayına:
Bir yol gelir Oogan'a,
Kaşkar'a giden kara yol,
Bir yol gelir Oogan'a,
Turpan'a giden düz yol,
Bir yol gelir Oogan'a,

Beecin ketken belgi col,
Bir col kelgen Ooganga

Beecin'e giden belli yol,
Bir yol gelir Oogan'a

Kokongo ketken kokuy col,
Bir col kelgen Ooganga,
Anciyandın aman col,
Aylanıp tügöl çaldı emi,
Cetim bala Külçoro
Cerine ayran kaldı emi.
Abaylasa Külçoro,
Bir kaykañdın başı bar,
Salıp çıgıp karasa,
Manastın oboo taşı bar.
Oboo taştın boorunda
Almambettin katı bar.
Keçee, Kokondogu kocogo
Korduk salıp turganda,
Cer cüzünö kalayman
Zorduk salıp turganda,
Kıyını Manas kabılan,
Kızılbaş curtun çapkanda,
Bet karatıp kaytkanda,
Beren Manas kabılan
Batıp ketken kezi eken,
Almambet, Çubak, er Manas
Catıp ketken ceri eken.
«Kara taştın katı – dep,
Kan Almambet atı – dep,
Babadan kalgan bel eken,
Baatırlar catkan cer eken.
Baykabastan er Toltoy
Bastırıp kalçu bel eken.
Tetigi batkalış* döbö Beş-Belçir,
Arıslan tuugan Külçoro
Baatırsıgan Toltoygo
Badışa Kuday kez keltir.
Kelip kalsa okustan,
Toltoy kezigip kalsa kokustan,
Tüz karmap ayza sunuşsak,

Kokon'a giden çetin yol,
Bir yol gelir Oogan'a,
Anciyan'ın esen yolu,
Dolanıp hepsini gözledi şimdi,
Yetim oğlan Külçoro
Bu yere hayran kaldı şimdi.
Dikkat etse Külçoro,
Bir yamacın başı var,
Sürüp çıkıp bakınca,
Manas'ın nişan taşı var.
Nişan taşının bağrında
Almambet'in yazısı var.
Hani, Kokon'daki hocaya
Eziyet edip durduğunda,
Yeryüzüne kargaşa,
Zulüm salıp durduğunda,
Yamanların yamanı kaplan Manas,
Kızılbaş yurdunu vurduğunda,
Yüz döndürtüp döndüğünde,
Bahadır Manas kaplanın
Konakladığı çağ imiş,
Almambet, Çubak, er Manas'ın
Yatıp geçtiği yer imiş.
«Kara taşın yazısı bu – deyip,
Han Almambet'in adı bu – deyip,
Atadan kalma bel imiş,
Bahadırların yattığı yer imiş.
Farkına varmadan er Toltoy'un
Sürüp geçeceği bel imiş.
Şuradaki sarp tepe Beş-Belçir, Arslan yaradılışlı Külçoro,
Yiğitlik taslayan Toltoy'u
Padişah Kuday karşıma getir.
Ansızın çıkagelirse,
Toltoy kazara denk gelirse,
Dosdoğru mızrak uzatışsak,

Kayra tartpay uruşsak.
Kanduu kanga kanışsak,
Kaçpay turup salışsak,
Kokustan kaçıp kalsa er Toltoy,
Er Toltoydun comogu.

Geri çekilmeden vuruşsak.
Kanlı kana kanışsak,
Kaçmadan durup çarpışsak,
Kazara kaçarsa er Toltoy,
Er Toltoy'un destanı.

Tüzgö sala keter – dep,
Betegelüü kaykañdan,
Beli biyik taypañdan
Ölbösö Buurul ceter – dep,
Ilgerki ketken şerlerdin
Colun Kuday coldo – dep,
On eki birge kol bergen
Kabılan Manas koldo» dep,
Berelenip belsenip,
Belgilüü tuugan kabılan
Beri urganday teñselip.
Zıñ-zıñ etip kenebey:
«Cedigerdin Toltoyu
Cetip kelet eken» – dep,
Buçkagına teñebey.
Erdik menen kesirdi,
Kuday taala kuduret
Bergen eken çenebey.
Kabılandın Sırnayza
Kara coltoy Külçoro
Karmap kolgo aldı emi,
Malmaga salgan ak tizgin
Akkañkının kaşına
Eki col oroy çaldı emi,
«Tobokel alda koldo» – dep,
Semeteydin Sırnayza,
Cerge muştap aldı emi,
Taş öböktü saldı emi,
Toltoy kelet debesten
Talıkşıp uktap kaldı emi.
Koñuruktu saldı emi,
Korkpoy turgan Külçoro
Kozgolboy uktap kaldı emi.

Düzlüğe sürüp gider – deyip,
Ayrık otlu yamaçtan,
Beli yüksek düzlükten
Ölmezse Buurul yetişir – deyip,
Evvel geçen arslanların
Yolunu Kuday uğurlu kılsın – deyip,
On iki pîre el veren
Kaplan Manas, koru beni» deyip,
Bilenip bel bağlayıp,
Namlı doğan kaplan,
Delice vurulmuş gibi sallanıp.
Zınk zınk edip aldırmadan:
«Cediger'in Toltoy'u
Yetişip gelecekmiş» – deyip,
Tırnağına denk tutmadan.
Yiğitliği ve cüreti,
Kudretli Kuday Taala
Ölçüsüz vermişti ona.
Kaplanın Sırnayza'sını
Kara yavuz Külçoro
Kavrayıp ele aldı şimdi,
Sepilenmiş ak dizgini
Akkañkı'nın kaşına
İki kez dolayıp bağladı şimdi,
«Tevekkül, Allah koru» – deyip,
Semetey'in Sırnayza'sını,
Yere saplayıp dikti şimdi,
Taşı yastık edindi şimdi,
Toltoy gelir demeden
Yorgun düşüp uyudu şimdi.
Horlamaya durdu şimdi,
Korku bilmeyen Külçoro
Kımıldamadan uyudu şimdi.

Catıp kalgan öböktöp,
At üstünön uktagan
Külçoronun konogu,
Emi aytıp bereyin

KÖKÖTÖYDÜN AŞI
Şıgaydın uulu Çınkoco
Kılganı kımbat tıñ Koco.
Kabarıñda bar beken
Urugu argın kırgızdan
Telegeyi teñ Koco.
Cumuru baştuu mendeden
Belgilüü tuugan er Koco.
Şıgaydın uulu er Koco
Taalım alıp Manastan
Dalaydı körgön şer Koco.
Salıp kelgen emespi.
Kayran Koco er kuldun
Kazanday kara börkü bar,
Kalıñ kara Cediger
Kayrattuu tuugan Karkıbar Katar aydap baarısın
Çoñdugu coodoy barkı bar. Alıp kelgen emespi.
Adamdan sürdüü körkü bar, Ooganga buzuk saluuga,
On segiz miñ aalamdı
Aydaymın degen erki bar.
Cedigerdin baarısın
Anın mañdayında barkı bar Baştap kelgen emespi.
Cedigerdin baarına
Kıykırıp ier çarkı bar.
Öz düynösün aylasız
Kaarınan Çınkocogo
Kattap adam kelbegen.
Kalıñ kara cediger
Kan Toltoyu baş bolup
Kayaşayak berbegen.

Yüzükoyun yatıp kalmış,
At üstünde uyuyakalan
Külçoro'nun kıssası bu,
Şimdi anlatayım size

KÖKÖTÖY'ÜN AŞI
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,
Ettiği paha biçilmez, dinç Koco.
Haberin var mıdır bilmem,
Soyu Argın-Kırgız'dan,
Her şeyi denk, tam Koco.
Yuvarlak başlı kullardan
Namlı doğmuş er Koco.
Şıgay'ın oğlu er Koco
Manas'tan talim almış,
Nicesini görmüş şir Koco.
Sürüp gelmiş değil mi?
Yaman Koco er kulun
Kazan gibi kara börkü var,
Kalabalık kara Cediger'i
Gayretli doğmuş Karkıbar, Katar katar sürüp hepsini
İriliği düşman ordusu gibi, heybeti var.
Alıp gelmiş değil mi?
İnsandan heybetli görkü var, Oogan'a fitne salmaya,
On sekiz bin âlemi
Sürerim diyen iradesi var.
Cediger'in tümünü
Onun alnında devlet var, Başlarına geçip gelmiş değil mi?
Cediger'in tümüne
Haykırıp buyuracak gücü var.
Öz dünyalığını çaresiz
Kahrından, Çınkoco'ya
Uğrayıp gelen adam olmamış.
Kalabalık kara Cediger,
Han Toltoy'u başta olmak üzere,
Karşılık verememiş.

Oşo kezde Kocogo
Eç kim nazar salbagan,
Eelikkende Kocogo
Ukuruk kayırar kalbagan.
Cedigerdin baarısın
Aybatı katuu, zaarı küç,
Celpildetip Çınkoco
Kaardansa Çınkoco
Cedigerdi kılat tüz.
Çındap cini karmasa,
Çınkoconun Kara atı
Kara atının bar eken
Kaptalında kanatı.
Kaardansa Çınkoco
Cedigerdin baarısın
Talkanday çalar adatı.

O çağda Koco'ya
Kimse yan bakamamış,
Coştuğunda Koco'ya
Ukruk çevirecek kimse kalmamış.
Cediger'in tümünü
Heybeti sert, zehri güçlü,
Bayrak gibi dalgalandırıp Çınkoco,
Öfkelense Çınkoco,
Cediger'i düzler geçer.
Gerçekten öfkesi tutarsa,
Çınkoco'nun Kara atı,
Kara atının var imiş
Böğründe kanadı.
Öfkelense Çınkoco,
Cediger'in tümünü
Talkan gibi ezmek âdeti.

Kaardanar kalkı bar,
Kayrattanıp ciberse,
Cedigerdin baarısın
Kanın içer saltı bar.
Kişi körbös dümöktü
Ayçürök alıp berem dep,
Ayçürök tartıp aluuga,
Ceti-Özöndö cediger
Taştap kelgen emespi.
Kün kılkıldap batkanda
Şıgaydın uulu Çınkoco
Kök ala tonun camınıp,
Körör bolsoñ Çınkoco
Kök ayuuday çamınıp
Kaardanıp Toltoygo
Katuu kepten baştadı.
Cep cibere taştadı.
Cedigerdin baarısı,
Tölöbay, Kalça karısı:
«Koco keldi biz desek,
Kokuy kelgen eken go!
Baatır keldi dep cürsök,

Öfkelenecek halkı var,
Coşup kabardığında,
Cediger'in tümünün
Kanını içmek töresi var.
Kimsenin görmediği belayı,
Ayçürök'ü alıp veririm deyip,
Ayçürök'ü çekip almaya,
Ceti-Özön'deki Cediger'i
Bırakıp gelmiş değil mi?
Gün kızarıp battığında,
Şıgay'ın oğlu Çınkoco
Gök ala kürkünü bürünüp,
Görecek olsan Çınkoco,
Boz ayı gibi saldırıp,
Öfkeyle Toltoy'a
Sert sözlerle başladı.
Yiyip bitirecek gibiydi.
Cediger'in tümü,
Tölöbay, ihtiyar Kalça:
«Koco geldi derken biz,
Meğer felaket gelmiş be!
Bahadır geldi der dururken,

Balaket kelgen eken go!
Elkin catkan el elek,
Eeligip Kuday urat ko?

Eptep cürüp bul Koco,
Eldin baarın kırat ko!»
Bölünüşö kalışıp,
Şıbıraşıp kalışıp,
Cedigerdin çetibi,
Açık aytıp kep kılçu
Oşo curttuyan betibi!
Abaylasañ Çınkoco
Canagı aytkan kuu sözdün
Çetin ugup alıptır,
Emki aytkan şum sözdün
Artın ugup kalıptır.
Ugup alıp Çınkoco,
Kaardanıp Çınkoco,
Cer tokmoktop kalıptır.
Kayratına çoñ tönüp,
Kıykırıp kepti salıptır:
«Kalıñ kara cediger,
Kayratımdı kördüñör,
Katın alıp bergin dep,
Baarıñ mında keldiñer.
Eki-ekiden süylöşüp,
Cana emine dediñer?
Kızıtalak cediger
Kaçsañar boktu cediñer!
Kalıñ kara cediger,
Aksakalduu karıñ kel,
Ay, cediger baarıñ kel!
Ayzakerden ıktuuñ kel,
Aybalta çapçu mıktuuñ kel,
Ayla tabar ıktuuñ kel.
Eçendi körgön karıñ kel,
Es bilgeniñ baarıñ kel.
Kepti ortogo salamın,
Kep aylasın tabamın.

Meğer bela gelmiş be!
Rahat yatan el idik,
Azıp gider, Kuday çarpar ya!

Bir yolunu bulup bu Koco,
Elin tümünü kırar ya!»
Bölük bölük ayrışıp,
Fısıldaşıp durdular,
Cediger'in ucundan mı,
Açık söyleyip laf edecek
O yurdun yüzü var mı hiç!
Bak ki Çınkoco,
Demin söylenen kurnaz sözün
Ucunu işitmişti,
Sonra söylenen sinsi sözün
Ardını duymuştu.
Bunu duyunca Çınkoco,
Öfkeye kapılıp Çınkoco,
Yeri tokmaklamıştı.
Gücüne iyice güvenip,
Haykırıp söze girişti:
«Kalabalık kara Cediger,
Gayretimi gördünüz,
Bana kadın al ver diye,
Hepiniz buraya geldiniz.
İkişer ikişer konuşup,
Demin ne dediniz?
Kahrolası Cediger,
Kaçarsanız boku yediniz!
Kalabalık kara Cediger,
Aksakallı yaşlınız gelsin,
Ey Cediger, hepiniz gelin!
Mızrakçıdan ustanız gelsin,
Aybalta çalan yamanınız gelsin,
Çare bulan becerikliniz gelsin.
Nicesini görmüş yaşlınız gelsin,
Aklı erenleriniz hep gelin.
Sözü ortaya koyarım,
Sözün çaresini bulurum.

Karı kızın berbese,
Kızıtalak oogandı
Başı ıldıy kirip çabamın,
Keptin aylasın cetik tabamın.
Cedigerdin baarısı

İhtiyar kızını vermezse,
Kahrolası Oogan'ı
Baş aşağı dalıp vururum,
Sözün çaresini adamakıllı bulurum.
Cediger'in tümü

Keçee, Tülkünün uulu Tümönbay,
Acının uulu Acıbay
Aradan kızık kep ketken,
Altı kündön kaltırbay,
Ayçürök berem dep ketken.
Kalıñ kara cediger!
Barganı kanday Toltoydun
Küyöö bolup Akunga?
Kalganı kanday Toltoydun,
Bir kızıkka batışıp,
Bir töşökkö catışıp,
Bir tabaktan et ceşip,
Bir tabaktan betteşip,
Kelgeni kanday Toltoydun?
Oy, cediger, kalıñ curt!
Obdulup turup takır ayt,
Ontoo tiygen emedey,
Ontoloboy baçım ayt,
Artı, kiyinin oylop ayt,
Açık bolup söz kalsın,
Aşkere sırdı koyboy ayt».
Şıgaydın uulu Çınkoco
Kür-kür etip küülönüp,
Kalıñ kara cediger,
Unçukkun dep süylönüp,
Kürküröp Koco turganı.
Kalıñ kara cediger
«Unçugarga biröö cok.
Çınkoconun kıykırık
Çagılganday ugulup,
Cedigerdin baarısı
Öödö bolgon bir can cok,
Başı cerge tıgılıp.

Hani, Tülkü'nün oğlu Tümönbay,
Acı'nın oğlu Acıbay,
Aradan ilginç söz geçmişti,
Altı günü geçirmeden,
Ayçürök'ü veririm deyip gitmişti.
Kalabalık kara Cediger!
Nasıl olur Toltoy'un gitmesi,
Akun'a güvey olması?
Nasıl olur Toltoy'un kalması,
Bir eğlenceye dalışıp,
Bir döşekte yatışıp,
Bir tabaktan et yiyişip,
Bir tabağa baş başa eğilip,
Nasıl olur Toltoy'un dönüp gelmesi?
Ey Cediger, kalabalık yurt!
Doğrulup dimdik söyle,
İnleyecek dert değmiş gibi,
İnlemeden çabuk söyle,
Ardını, sonunu düşünüp söyle,
Söz apaçık kalsın,
Gizli sırrı saklamadan söyle».
Şıgay'ın oğlu Çınkoco
Gür gür edip coşup,
Kalabalık kara Cediger,
Ses ver diye söylenip,
Gürleyip durdu Koco.
Kalabalık kara Cediger'de
«Ses verecek bir kişi yok.
Çınkoco'nun haykırışı
Şimşek gibi duyulup,
Cediger'in tümünden
Doğrulan tek can yok,
Başları yere gömülüp.

Tömön karap kıñkıldap.
Cerdi çukup ıñkıldap.
Kıyını Tölök karısı,
Kırgın tiygen emedey,
Kıñ-kıñınan kıyradı

Aşağı bakıp mızıldayıp.
Yeri eşeleyip inleyip.
Yamanları, ihtiyar Tölök,
Kırgına uğramış gibi,
Mırıltısı bile kesildi

Et bışımı bolguça,
Cedigerdin baarısı
Kıymıldabay kalganı.
Bagıştın uulu er Toltoy
Cerden başın bulkup alganı.
Bala kazday barkıldap,
Maanilüü kepten salganı,
Baatır Toltoy Kocogo,
Aytıp turgan armanı:
«Koysoñçu Koco, can dostum,
Biz Çüröktü albaylı,
Balaasına kalbaylı.
Azapka çoguu çatılıp,
Acalga barıp katılıp,
Korduktu koydoy körböylü.
Korsoñdop dep turup,
Kokustan kırgın bolboylu.
Acaldan böödö kaytpaylı.
Aldırıp salıp tartpaylı.
Aldırıp salıp kokustan,
Saydırıp salıp okustan
Kıyla kızık kıldırıp,
Kalıñ kara cediger
Ayçürök üçün kırdırıp,
Ubalına kalbaylı.
Kül azıktı çaçalı,
Bul Opoldon kaçalı.
Ayçürök alıp neteli
Cürgün dostum, keteli.
Kayra tartıp kalalı,
Tetigi karargan Toogo baralı.
Aşuusun baykap aşalı,

Et pişimi süre dek,
Cediger'in tümü
Kımıldamadan kaldı.
Bagış'ın oğlu er Toltoy
Başını yerden silkip kaldırdı.
Kaz palazı gibi bağırıp,
Manalı sözlere girişti,
Bahadır Toltoy, Koco'ya,
Döküp durduğu derdi şu:
«Vazgeç Koco, can dostum,
Biz Çürök'ü almayalım,
Belasına kalmayalım.
Azaba hep birden dolanıp,
Ecele varıp sataşıp,
Koyun gibi horluk görmeyelim.
Horozlanıp dururken,
Kazara kırgına uğramayalım.
Boş yere ecele gitmeyelim.
Yenilip de çekilmeyelim.
Kazara yenik düşüp,
Ansızın mızraklanıp,
Nice oyunlara düşüp,
Kalabalık kara Cediger'i
Ayçürök uğruna kırdırıp,
Vebaline kalmayalım.
Kül azığı saçalım,
Bu Opol'dan kaçalım.
Ayçürök'ü alıp nideriz,
Yürü dostum, gidelim.
Geri dönüp kalalım,
Şu kararan Dağ'a varalım.
Geçidini kollayıp aşalım,

Narı cagında karabaş elin basalı Orus
toyun cep ketken.
Zulpukordu taptaylı,
Karabaş curtun kaptaylı.
Kara toru kız alıp,
Atın Ayçürök koyup maktaylı.
Olcolop alıp oşonu,
Toyuna tokson soelu,

Öte yanındaki karabaş eli basalım,
Orus'un toyunu yiyip gitmiş.
Zulpukor'u bileyelim,
Karabaş yurdunu kaplayalım.
Kara yağız bir kız alıp,
Adını Ayçürök koyup övelim.
Onu ganimet edinip,
Toyuna doksan mal keselim,

Bul cañcaldı koelu.
Kırdap toonu basalı,
Kıyasın tandap aşalı.
Narı cagında kaynagan
Kızılbaş curtun kaptaylı.
Kızıltoru kız alıp,
Atın Kızçürök koyup maktaylı.
Ayçüröktü albaylı,
Azapka böödö kalbaylı.
Ayçürök alıp oñboylu,
Uşu turgan momun el,
Tañda künü maaşarda*
Kara eşegi bolboylu.
Dostum, Kocom, kebimdi uk!
Akundun kızı Çüröktün
Tübüñ tüşkön dümöktün,
Bel baylagan beli bar,
Bekip catkan şeri bar.
Beş-altı kündö tügönbös
Meenettin tozok kebi bar.
Köönü kelse, Çüröktün
Bekitip cürgön eri bar.
Tübün bilem Çüröktün,
Tügönüp kalgan dümöktün.
Kokuy, Kocom, kebimdi uk!
Bul sözüñdö çala bar,
Ayçüröktün eri oşol.
Manastan kalgan bala bar.
Zorduguña könöbü.
Katının bizge berebi.

Bu kavgayı bırakalım.
Sırtlardan dağı aşalım,
Yamacını seçip aşalım.
Öte yanında kaynaşan
Kızılbaş yurdunu kaplayalım.
Kızıl yağız bir kız alıp,
Adını Kızçürök koyup övelim.
Ayçürök'ü almayalım,
Boş yere azaba kalmayalım.
Ayçürök'ü alıp da onmayalım,
Şu duran mazlum elin,
*Yarın mahşer gününde**
Kara eşeği olmayalım.
Dostum, Kocom, sözümü dinle!
Akun'un kızı Çürök'ün,
Kökünü kurutan o belanın,
Bel bağladığı beli var,
Gizlenip yatan şiri var.
Beş altı günde tükenmez
Mihnetin cehennemlik derdi var.
Gönlü isterse, Çürök'ün
Sakladığı eri var.
Aslını bilirim Çürök'ün,
O tükenip gitmiş belanın.
Aman Kocom, sözümü dinle!
Bu sözünde eksik var,
Ayçürök'ün eri odur.
Manas'tan kalan oğul var.
Zorbalığına boyun eğer mi?
Kadınını bize verir mi?

Bir kulagım eşitken:
Semeteydi tuuganda
Aman cürüp çoñoyso
Oyrottu buzat dep ketken.
Kıtay koyun cep ketken,
Aman bolso bul bala,
Kılımdı buzat dep ketken.
Tügönböy turgan kebi bar,

Bir kulağım işitmişti:
Semetey doğduğunda,
Sağ kalıp büyürse,
Oyrot'u bozar demişlerdi.
Kıtay'ın koyununu yemişti,
Sağ olursa bu çocuk,
Asrı bozar demişlerdi.
Bitip tükenmeyen sözü var,

Dümpöökü cerde eri bar.
Kokuy, Koco, kebimdi uk,
Kürsüldöp, küülöp ötösüñ.
Küülöp cürüp bir künü
Tübümö çoguu cetesiñ.
Kara küçkö küülösöñ,
Kazarsıñ kalıñ orumdu,
Kaynatarsıñ şorumdu.
Körgözörsüñ közümö
Kişi körbös sonundu.
Saktatıp sarı talaaga,
Salıştırat ekensiñ
Manastan kalgan balaga.
Ne kızıktıñ Çınkoco,
Akundun kızı Çürökkö?
Katılmak bolduñ kan kocom,
Ayıkpay turgan dümökkö.
Soydurduñ eçki azıktı,
Soolgon koco, oñboy kal,
Tarttırmak bolduñ cazıktı,
Çaldırdıñ Oogan kalaanı,
Salmak bolduñ başıma
Kişi kılbas balaanı.
Tügöngön eldi dürbötüp,
Tünötmök bolduñ konoktu,
Tügöngön koco düpüldöp,
Maga ayttırmak bolduñ comoktu. Ceke karşı sapırgan.
Azaptuu koco ekensiñ,
Aytkanıñdı bilebi,

Kuytu yerde eri var.
Aman Koco, sözümü dinle,
Gümbürdeyip, coşup geçersin.
Coşa coşa bir gün sen
Topunuzla kökümü kurutursun.
Kaba kuvvete coşarsan,
Derin çukurumu kazarsın,
Kaynatırsın çilemi.
Gösterirsin gözüme
Kimsenin görmediği hâli.
Sarı bozkırda beklettirip,
Karşı karşıya getirecekmişsin beni
Manas'tan kalan oğulla.
Neden imrendin Çınkoco,
Akun'un kızı Çürök'e?
Sataşmak istedin han Kocom,
Onulmaz bir belaya.
Keçi azığını boğazlattın,
Kurumuş koca, onmayasın,
Cezayı çektirmek istedin,
Oogan kalesini gözlettin,
Başıma sarmak istedin
Kimsenin etmediği belayı.
Bitkin eli ürkütüp,
Konuğu gecelendirmek istedin,
Tükenmiş koca, gümbürdeyip,
Bana destan söyletmek istedin. Tek başına karşı savuran.
Dertli bir koca imişsin,
Dediğini bilir mi hiç,

Akundun kızı Ayçürök
Calınsak bizge tiebi?
Zordukka Kuday könöbü?
Kelini bolçu Manastın
Akunkan bizge berebi?
Akunkan kızı Ayçürök
Atboroyun sıdırat,
Amalı toluk beytaalay
Ay-aalamdın baarısın
Uçup cürüp kıdırat.

Akun'un kızı Ayçürök,
Yalvarsak bize varır mı?
Zorbalığa Kuday razı olur mu?
Manas'ın gelini olacaktı,
Akunkan bize verir mi?
Akunkan kızı Ayçürök
Dört bir yanı dolaşır,
Hilesi bol, bahtı kara,
Ay ile âlemin tümünü
Uçup uçup gezer durur.

Baatır Koco, kebimdi uk!
Tündö catıp tüş kördüm,
Tüyşügü caman iş kördüm.
Ayçürögüñ albaymın,
Azabına kalbaymın.
Bul sözüñdö çala bar,
Katının bizge berebi,
Manastan kalgan bala bar.
Tündö catıp tüş körsöm,
Tüşümdö caman iş körsöm.
Kızıl buurul at mingen,
Kıl kuyrugun şart tüygön.
Kümüş kemer kurçangan,
Kündöy betin ur çalgan.
Bilegi coon, taş cürök,
Kayratı toluk badirek.
Aç coykuma kılıçın
Kını cok canga baylangan
Kayra caar buluttay
Arkı-terki aylangan.
Körsö köñül bölüngön,
Cüzünön kaarı tögülgön.
Orto boyluu, keñ dalı,
Çılka temir kiyingen.
Kaardanıp bakırgan,
Ceti ilek kol kelse,
Celmoguz türdüü bala,
Manastap uraan çakırgan.

Bahadır Koco, sözümü dinle!
Gece yatıp düş gördüm,
Zahmeti kötü iş gördüm.
Ayçürök'ünü almam ben,
Azabına kalmam ben.
Bu sözünde eksik var,
Kadınını bize verir mi,
Manas'tan kalan oğul var.
Gece yatıp düş görsem,
Düşümde kötü iş görsem.
Kızıl kırçıl at binmiş,
Kıl kuyruğunu sımsıkı düğümlemiş.
Gümüş kemer kuşanmış,
Güneş gibi yüzüne nur vurmuş.
Bileği kalın, taş yürekli,
Gayreti tam, gözü pek.
Aç kıyıcı kılıcını
Kınsız, beline bağlamış,
Yeniden boşanacak bulut gibi
Bir o yana bir bu yana dönmüş.
Görenin gönlü ürperir,
Yüzünden kahır dökülür.
Orta boylu, geniş omuzlu,
Baştan başa demir giyinmiş.
Öfkeyle bağırıyordu,
Yedi ilek ordu gelse de,
Celmoguz suratlı çocuk,
Manas! diye nara atıyordu.

Meltiretip ayzasın,
Mına mınday tügöttü
Toltoyuñdun aylasın.
Manas baştap san kişi.
Acıbay, Bakay, Almanbet,
Beren Çubak, miñ kişi
Kaptalımdan kaçırıp,
Ar kaysısı bir sayıp,
Algan eken asılıp.
Çımınday canım çırkırap,

Mızrağını doğrultup,
İşte böyle böyle bitirdi
Toltoy'unun çaresini.
Manas başta, sayısız kişi.
Acıbay, Bakay, Almanbet,
Bahadır Çubak, bin kişi
Böğrümden hücum ettirip,
Her biri bir kez mızraklayıp,
Üşüşüp canımı almışlar.
Sinek gibi canım çırpınıp,

Ayzalar ötüp ketken cer
Kalgan eken azır da
Kıymıldatpay bırkırap.
Eñ obu cok tüş körüp,
Catıptırmın kurgan can
Eñ ele müşkül iş körüp.
Tündögü tüşüm caman tüş,
Kabırgamdın kaşı ooruyt.
Öñümdö saygan emedey,
Kak cüröktün başı ooruyt.
Ayçürök alam dep cürüp,
Azabına kalbaymın.
Az gana curttu kıdırıp,
Ubalına kalbaymın.
Munuñ müşkül, karan iş
Buurukpa Koco, can dostum,
Bul kebiñde çala bar,
Zorduguña könöbü?
Katının bizge berebi,
Manastan kalgan bala bar.
Kabarıñda bar beken,
Kabılan Manas kökcaldın,
Altayda tuulup zor bolgon,
Kabılan Manas Ayköl şer
On ekige kelgende
Karmaşamın dep kelip,
Kara kalmak, mancuu curt,
Kança şibee, köp soloon

Mızrakların geçtiği yer
Şimdi bile duruyormuş,
Kımıldatmadan sızlayarak.
Hiç olmadık düş görüp,
Yata kalmışım zavallı can,
Pek müşkül bir iş görüp.
Geceki düşüm kötü düş,
Kaburgamın başı ağrıyor.
Uyanıkken saplanmış gibi,
Tam yüreğimin başı ağrıyor.
Ayçürök'ü alırım der de,
Azabına kalmam ben.
Şu bir avuç yurdu dolaşıp,
Vebaline kalmam ben.
Bu iş müşkül, kara iş,
Kederlenme Koco, can dostum,
Bu sözünde eksik var,
Zorbalığına boyun eğer mi?
Kadınını bize verir mi,
Manas'tan kalan oğul var.
Haberin var mıdır bilmem,
Kaplan Manas bozkurdun,
Altay'da doğup ulu olmuş,
Kaplan Manas, Ayköl şir,
On ikisine geldiğinde,
Dövüşürüm deyip gelip,
Kara Kalmuk, Mançu yurdu,
Nice Şibee, çok Soloon

Kırılıp baarı kor bolgon,
Kılımga atı ugulup,
Kızır çalıp, zor bolgon.
Keçee, Altaydın toosun bettegen, Seni
Kuday urabı?
Esenkandın miñ asker,
Al askerdin içinde
Şuru otogot, marcan taş*
Zuñtundun kanı* aralaş,
Manastı baylap algalı
Kanınan buyruk alıptır.
Oşonçoluk köp asker

Kırılıp hepsi hor olmuş,
Asra adı duyulup,
Hızır dokunup, ulu olmuş.
Hani, Altay'ın dağına yönelen, Seni
Kuday mı çarpsın?
Esenkan'ın bin askeri,
O askerin içinde
Mercan düğmeli, inci taşlı,*
Zuñtun hanı da aralarında,*
Manas'ı bağlayıp almaya
Hanından buyruk almıştı.
Onca kalabalık asker

Kaptap catıp kalıptır.
Atası Cakıp, Akbaltay
Dünüyösün çaçıptır.
Kırk üylüü kırgız baarısı
Too tayana kaçıptır.
Cetik kara kıtayga,
Ayılın basıp alarda,
Karmap alıp baarısın
Kurmandıkka çalarda,
Cekene belge kurçanıp
Ceti san kara kıtayga
Ceke kirip kol salıp,
Kurgan Manas kabılan,
Kula çaarın oynotup,
Kan Coloyun baş kılıp,
Beecinge çeyin soylotup,
Tiyişken Kıtay sulaygan
Kabılan Manas sultandın
Tiktegen coosu sulagan.
«Kankor Manas burut» dep,
Aalamga atı bilingen.
Beecindin Kokon kanının
Dañzasına çiyilgen.
Bu kabardı ukkanda
Kılım kıtay baarısı
Esenkan baştap küyüngön.

Kaplayıp yatıp kalmıştı.
Babası Cakıp ile Akbaltay
Dünyalığını saçmıştı.
Kırk evli Kırgız'ın tümü
Dağa sığınıp kaçmıştı.
Azgın kara Kıtay,
Köyünü basacağı sırada,
Hepsini yakalayıp
Kurban edeceği sırada,
İnce beline kuşanıp,
Yedi san kara Kıtay'a
Tek başına dalıp saldırıp,
Yaman Manas kaplan,
Kula çaparını oynatıp,
Han Coloy başta olmak üzere,
Beecin'e dek süründürüp,
Sataşan Kıtay serilmiş,
Kaplan Manas sultanın
Baktığı düşman devrilmiş.
«Hunhar Manas Burut» diye,
Âleme adı bilinmiş.
Beecin'in Kokon hanının
Defterine çizilmiş.
Bu haberi duyduğunda
Bütün asırlık Kıtay,
Esenkan başta, yanıp yakılmış.

Mına oşol Manastın
Kelinin kantip alasıñ?
Uşintip cürsöñ Çınkoco,
Bir balaaga kalasıñ.
Tartıp alıp Çınkoco,
Tarttırıp iyip Semetey
Çırdaşpay karap turabı?
Kızırluu şerdin uuluna
Tiygen adam oñobu?
Cana Koco, kebimdi uk!
Manastın Manas ekenin,
Canıñ çıkkır körgönsüñ.

İşte o Manas'ın
Gelinini nasıl alırsın?
Böyle gidersen Çınkoco,
Bir belaya çatarsın.
Sen çekip alsan Çınkoco,
Semetey kaptırıp da
Kavgasız bakıp durur mu?
Hızırlı şirin oğluna
Dokunan adam onar mı?
Yine Koco, sözümü dinle!
Manas'ın Manas olduğunu,
Canı çıkasıca, görmüşsün.

Baş azooñ* caman baarınan,
Alöökögö karata
Cañcaldaşıp batışpay,
Sen bul cerge kelgensiñ.
Kabılan Manas, kankor şer
On ekige kelgende,
Köçüp kelip bul cerge
Cılgınduu Talas cer tapkan,
Örttönüp ketken Alöökö
Kırk uruu kırgız el tapkan.
Beecindi közdöy kaçıptır.
Kelip kongon Talaska,
Barlıgın bergen kalayık
Cakıptın calgız uulu Manaska Çoñ
Aksıga cetkende
Manas Talas kelgende
Ak üylüügö* oturgan.
Kakançındın Beecinden
Alöökö degen kan çıkkan.
Kayaşa aytar can kalbay,
Kaarınan can çıkkan.
Alıktı curtka ayabay,
Salıp turgan Alöökö.
Kaarına algandı
Karmap alıp ulaktay
Atamdı Manas soydu dep,

Baş belan hepsinden beter,*
Alöökö'ye doğru
Kavgalaşıp sığışamayıp,
Sen bu yere gelmişsin.
Kaplan Manas, hunhar şir,
On ikisine geldiğinde,
Göçüp gelip bu yere
Ilgınlı Talas yurdunu bulmuş,
Yanıp tutuşan Alöökö
Kırk boy Kırgız eli bulmuş.
Beecin'e doğru kaçmıştı.
Gelip konmuş Talas'a,
Varını vermiş ahali,
Cakıp'ın biricik oğlu Manas'a. Büyük
Aksı'ya vardığında
Manas Talas'a geldiğinde
Ak evliye oturmuş.*
Kakançın'ın Beecin'inden
Alöökö denen han çıkmış.
Karşılık verecek can kalmamış,
Kahrından can çıkarmış.
Vergiyi yurda acımadan,
Salıp durmuş Alöökö.
Kahrına aldığını
Oğlak gibi yakalayıp,
Babamı Manas kesti diye,

Çalıp turgan Alöökö. | *Boğazlayıp durmuş Alöökö.*
Alöökö uulu Koñurbay | *Alöökö oğlu Koñurbay,*
Kayaşayak aytkandı | *Karşı söz söyleyeni*
Ayköl Manas törögö | *Ayköl Manas töreye,*
Col üstünö süyrötüp, | *Yol üstünde sürükletip,*
Kektüü bolup kalıptır. | *Kinci olup kalmıştı.*
Dañgıttarga toy kılıp, | *İtlere şölen edip,*
Oşentken Manas er ele, | *Öyle yapan Manas er idi,*
Carıp turgan Alöökö. | *Yarıp durmuş Alöökö.*
Alakanday busurman | *Bir avuç Müslüman'ı*
Kapkarañgı zındanga | *Kapkaranlık zindana,*
Ayköl Manas kabılan | *Ayköl Manas kaplanı,*
Kamap turgan Alöökö. | *Kapatıp durmuş Alöökö.*
Kayaşayak bergendi | *Karşılık vereni,*
Kayış alıp conunan | *Sırtından kayış çıkarıp,*
Sabap turgan Alöökö. | *Dövüp durmuş Alöökö.*
Alöökönün kılığı | *Alöökö'nün bu huyu,*
Alöökögö barganda | *Alöökö'ye varıldığında,*
Bargan candın baarısı | *Varan canların tümü*
Taazim kılıp cügüngön. | *Tazim edip diz çökmüş.*
Alöökönün kılığı | *Alöökö'nün bu huyu*
Ayköl Manas sultanga | *Ayköl Manas sultana*
Anık barıp bilingen. | *Apaçık varıp bilinmiş.*
Kan Bakay, Manas baş bolup, | *Han Bakay, Manas başta olup,*
Busurmandın curtuna | *Müslüman'ın yurduna*

Kalaymandı salganda | *Kargaşayı saldığında,*
Kelgenderden kep ugup, | *Gelenlerden söz duyup,*
Colukkanın er Manas | *Rast geleni er Manas*
Örttöp iydi dep ugup, | *Yakıp kül etti diye duyup,*
Öz düynösün çaçıptır, | *Öz dünyalığını saçmıştı,*
Catkan boydon Alöökö | *Yattığı yerden Alöökö*
Keñ Kaşkardı basıptır. | *Geniş Kaşkar'ı tutmuştu.*
Kum-Arıktı keçkende | *Kum-Arık'ı geçtiğinde,*
Keñ Ak-Çiydin çetinde, | *Geniş Ak-Çiy'in kıyısında,*
Karoolun koyup Alöökö | *Nöbetçisini dikip Alöökö*
Konup catkan kezinde, | *Konaklayıp yattığı sırada,*
Korcoktogon er Manas | *Homurdanan er Manas*
Töbösünön basıptır, | *Tepesinden basmıştı,*

Tört tülügün çaçıptır.
Cetip karmap alıptır,
Kurmandıkka çalıptır.
Kaytarıp turgan çep ele.
On eki kılım salbagan,
Oyron Manas sultanga,
Oşol ötkön zamanda
Ukuruk kayrar kalbagan.
Oşo Manas er ele,
Telegeyi teñ ele.
Için karap oltursa,
Cer cüzünön keñ ele.
Manas öñdüü baatırdı

Dört çeşit malını saçmıştı.
Yetişip yakalamıştı,
Kurban diye kesmişti.
Koruyup duran kale idi.
On iki asrın boyun eğdiremediği,
Yaman Manas sultana,
O geçmiş zamanda
Ukruk çevirecek kimse kalmamış.
O Manas bir er idi,
Her şeyi denk, tam idi.
İçine bakıp oturulsa,
Yeryüzünden geniş idi.
Manas gibi bir bahadırı

Caratıp berbeyt tegi ele.
Akkula tulpar baspagan
Cerde bütün kalbagan.
Manastın kolu tiybegen
Elde bütün kalbagan.
Ar kılganı mendege
Cakkan Manas emespi.
Azganakey busurman
Atası başka kapırdın
Bakkan Manas emespi.
Çımçışkanı Bakburçun,

Yaratıp vermez felek bir daha.
Küheylan Akkula'nın basmadığı
Yer kalmamış bütün dünyada.
Manas'ın eli değmedik
El kalmamış hiçbir yerde.
Her ettiği kullara
Hoş gelen Manas değil mi?
Bir avuççık Müslüman'ı,
Atası başka kâfire karşı
Besleyip koruyan Manas değil mi?
Çekiştiği Bakburçun,

KÖKÖTÖYDÜN KIM EKENDIGI CANA

KÖKÖTÖY'ÜN KİM OLDUĞU VE

KÖKÖTÖY ÖLGÖNDÖ KANDAY KILIP KÖMGÖNDÜGÜ

KÖKÖTÖY ÖLDÜĞÜNDE NASIL GÖMÜLDÜĞÜ

Keçee, kabarıñda bar iş beken,
Kökötöydün düynösü
Kayran Koco, ugup tur!
Keçee, Kökötöydün aşında,
Köp cıyındın kaşında
Koşoy bardı, men bardım.
Şıgaydın uulu Çınkoco,

Hani, haberin var mı bilmem, Kökötöy'ün dünyalığı
Yaman Koco, dinleyedur!
Hani, Kökötöy'ün aşında,
Büyük cemaatin önünde
Koşoy vardı, ben vardım.
Şıgay'ın oğlu Çınkoco,

Koşo kaçan sen bardıñ?
Keçee, kan Kökötöy ötköndö,
Barsa-kelbes cerine
Burulbay arı ketkende,
Kökötöy attuu can eken,
Dünüyögö Kökötöy
Türkük bolgon bay eken.
Eski Taşken, Çıyırçık
Cerdep turgan bay eken.
Kulak ugup, köz körgön
Kılım curttun baarınan
Kökötöy artık bay eken.
Kızıl dilde, sarı altın
Kırk tamı tolgon kan eken.
Kökötöy attuu boluptur.
Çar taraptın baarına

Sen ne zaman birlikte vardın?
Hani, han Kökötöy göçtüğünde,
Varılıp dönülmez yerine
Dönmeden öteye gittiğinde,
Kökötöy adlı bir can imiş,
Dünyaya Kökötöy
Direk olmuş bir bay imiş.
Eski Taşken ile Çıyırçık'ı
Yurt edinmiş bay imiş.
Kulağın duyduğu, gözün gördüğü
Bütün asırlık yurtların hepsinden
Kökötöy üstün bay imiş.
Kızıl sikke, sarı altınla
Kırk evi dolu bir han imiş.
Kökötöy diye ün salmıştı.
Dört bir yanın tümüne

Çındaşkan coosu Kakançın.
Köp oluya kol caysa,
Bata bolgon er Manas.
Kıtay kaptap ötördö
Busurmandın eline
Ata bolgon er Manas.
Baatır Manas atanıp,
Dünüyönün cüzündö
Bolgondugun körgömün.
Busurmanga cel ötpös
Korgondugun körgömün.
Köldöy caynap toluptur.
Törт tülüktü kütüptür,
Töşü tüktüü kara cer,
Kökötöydün düynögö,
Küçtüüsünön tütüptür.
Curt atası Kökötöy,
Uzagıraak karıptır.
Dünüyösü büt bolup,
Curt atası Kökötöy,
Balasız bolup kalıptır.
Baylıkka salıp Kökötöy,

Çekişen düşmanı Kakançın.
Çok evliya el açsa,
Dua olmuş er Manas.
Kıtay kaplayıp geçerken,
Müslüman'ın eline
Ata olmuş er Manas.
Bahadır Manas adını alıp,
Dünyanın yüzünde
Var olduğunu görmüşüm.
Müslüman'a yel geçirmez
Kale olduğunu görmüşüm.
Göl gibi kaynaşıp dolmuştu.
Dört çeşit malı gütmüştü,
Bağrı tüylü kara yer,
Kökötöy'ün dünyalığına,
Zor dayanmıştı ağırlığına.
Yurt atası Kökötöy,
Epeyce kocamıştı,
Dünyalığı tamam olup,
Yurt atası Kökötöy,
Oğulsuz kalakalmıştı.
Zenginliğe güvenip Kökötöy,

	Ceti katın alıptır,	*Yedi kadın almıştı,*
	Cetimiş beşke kelgiçe	*Yetmiş beşine gelene dek*
	Bala körböy kalıptır.	*Çocuk yüzü görmemişti.*
	Cetimiş beşke kelgende	*Yetmiş beşine geldiğinde,*
80940	Cetimiş cigit koşçu alıp,	*Yetmiş yiğit yoldaş alıp,*
	Kulan atıp, bökön kuup,	*Kulan vurup, ceylan kovup,*
	Salbırınga barıptır.	*Uzun ava çıkmıştı.*
	Sayakat kılıp cürgöndö,	*Seyahat edip gezerken,*
	Kayıpçının belinen	*Kayıpçı'nın belinden,*
	Mediyandın çölünön,	*Mediyan'ın çölünden,*
	Aş bergen Bokmurunun	*Aş veren Bokmurun'unu*
	Talaadan taap alıptır.	*Bozkırda bulup almıştı.*
	Taap algan balaga	*Bulup aldığı çocuğa*
	Toguz miñ bee soyuptur.	*Dokuz bin kısrak kesmişti.*
80950	Tögöröktün tört burçun,	*Yeryüzünün dört bucağını,*
	Kıbılanın kırk burçun	*Kıblenin kırk bucağını*
	Cıyıp alıp Kökötöy,	*Toplayıp Kökötöy,*
	Kökötöydün toyuna	*Kökötöy'ün toyuna*
	Kelgendin baarı toyuptur.	*Gelenlerin hepsi doymuştu.*
	Toygo kelgen köpçülük,	*Toya gelen kalabalık,*
	Toygo kelip toyuptur.	*Toya gelip doymuştu.*
	Toygonunun artınan	*Doyduklarından ötürü*
	Bokmurun dep koyuptur.	*Adını Bokmurun koymuşlardı.*
	Munu menen Bokmurun	*Böylece Bokmurun*
80960	Kökötöy uulu boluptur.	*Kökötöy oğlu olmuştu.*
	Altı caşka kelgiçe	*Altı yaşına gelene dek*
	Bay Kökötöy kanetet,	*Bay Kökötöy ne yapsın,*
	Balasının başına	*Çocuğunun başına*
	Bargektep ükü tagıptır.	*Sorguçlayıp baykuş tüyü takmıştı.*
	Ceti katın Kökötöy	*Yedi kadını Kökötöy'ün*
	Balanı cetelep cürüp bagıptır. Esirgen eken Bokmurun.	*Çocuğu elinden tutup büyütmüştü. Şımarmıştı Bokmurun.*
	Bokmurunga Kökötöy	*Bokmurun'a Kökötöy'ün*
	Erip ketken sanaası,	*Eriyip gitmişti gönlü,*
	Zilinde bul Bokmurun	*Aslında bu Bokmurun*
80970	Er Töştüktün balası.	*Er Töştük'ün çocuğu.*
	Erkeligi eñ kıyın,	*Şımarıklığı pek yaman,*
	Bokmurun uktap catkanda	*Bokmurun uyurken,*

Erteñ menen Kökötöy
Kazına oozun aççu eken,
Sadaga kılıp oşondo
Kızıl altın, ak kümüş
Alıp çıgıp üröndöy,
Duban aşa çaççu eken.
Tuş-tuşuna Kökötöy,
«Biröö kastık kılat» – dep,
Mıktap karool koyçu eken.
Ar bir kün aman tünösö,
Altı erkeç, tört ulak
Sadaga çaap koyçu eken.

Sabahleyin Kökötöy
Hazine ağzını açarmış,
Sadaka edip o zaman
Kızıl altın, ak gümüşü
Çıkarıp tohum gibi,
Diyar aşırı saçarmış.
Dört bir yanına Kökötöy,
«Biri kastta bulunur» – diye,
Sıkı nöbetçi koyarmış.
Her gün esen geceledikçe,
Altı erkeç, dört oğlağı
Sadaka diye keserlermiş.

Artık bakkan sanaası,
On ekide Bokmurun
Kökötöydün balası.
Antip-mintip çoñoyup,
Kündölük işi oñolup.
Kökötöydün Bokmurun
On ekige kelgende
Küyüp turgan çok çıgıp,
Bay Kökötöy balası
Aalamda cok şok çıgıp.
Kökötöydün Bokmurun
Urunaarga too tappay,
Uruşaarga coo tappay,
Soodagerdi sabatıp,
Kerbençini kamatıp,
Kolu cetken cerlerge
Bulanı bulap aldırıp*,
Buzuktu kıyla saldırıp,
Cılkının kısır tayın cep,
Eçkinin toñgon mayın cep,
«Menin atam Kökötöy
Baylıgın kılım kördü dep,
Kökötöydün köp düynö
Köktömdö çöptöy öldü dep,
Bul dünüyö beker dep,
Upaası cok köp maldı

Üstüne titreyen düşüncesi,
On ikisinde Bokmurun,
Kökötöy'ün çocuğu.
Öyle böyle büyüyüp,
Günlük işi yoluna girip.
Kökötöy'ün Bokmurun'u
On ikisine geldiğinde,
Yanan bir kor çıkıp,
Bay Kökötöy'ün çocuğu
Âlemde eşsiz haşarı çıkıp.
Kökötöy'ün Bokmurun'u,
Çarpacak dağ bulamayıp,
Vuruşacak düşman bulamayıp,
Tüccarı dövdürüp,
Kervancıyı kapattırıp,
Eli yettiği yerlerden
Yağmayı yağmalatıp,*
Nice fesat saldırıp,
Yılkının kısır tayını yiyip,
Keçinin donmuş yağını yiyip,
«Benim babam Kökötöy'ün
Zenginliğini asır gördü diye,
Kökötöy'ün çok malı
Baharda ot gibi soldu diye,
Bu dünya boştur diye,
Hayrı olmayan çok malı

Bagıp cürüp neter dep,
Dalay malın cogotsom,
Atakemdin köp düynö
Ölgönümçö ceter» – dep.
Bokmurundun kılıgın,
Azuuların arkaytıp,
Astıñkı erdin şalkaytıp,
Örköçtörün karkaytıp,
Miñ atanın komdotup,
Cabuul baarın oñdotup,
Arkan menen tarttırıp,
Kızıl altın düynönü,

Besleyip de nideyim diye,
Nice malını yitirsem de,
Babacığımın çok malı
Ölünceye dek yeter» – diye.
Bokmurun'un işine bak,
Azılarını dikleştirip,
Alt dudağını sarkıtıp,
Hörgüçlerini kabartıp,
Bin erkek deveyi çöktürüp,
Örtülerini hep düzelttirip,
Urganla sıkı bağlatıp,
Kızıl altın dünyalığı,

Azemdetip arttırıp,
Atboroyun sıdırtıp,
Aalamdın baarın kıdırtıp,
Dünüyö cüzün çalçu eken.
Zöökür bolup Bokmurun
Kız izdetip kalçu eken.
Kalayık curttu kıdırıp,
Kara köz kızdı körçü eken.
Boz kaymaldı soydurup,
Meyli kızı cakpasın,
Atan töönün altının
Atasına berçü eken.
Kulak ugup, köz körgön,
Munu menen düñküldöp,
Bokmurun manap deçü eken.
Mal cetelep barardı,
Bala da bolso Bokmurun
Kıdırtıp kıyla şaardı,
Eçen eldi basıptır,
Köp düynönün baarısın
Zarıp kılıp çaçıptır.
Kökötöydün Bokmurun
Maanikerdi mingende,
Tögöröktün tört burçun
Tört aylana kıdırıp,
Katın izdep cürgöndö,

Süsleyerek yükletip,
Dört bir yanı dolandırıp,
Âlemin tümünü gezdirip,
Dünya yüzünü tararmış.
Hovarda olup Bokmurun,
Kız aratır olmuş.
Ahaliyi, yurdu dolaşıp,
Kara gözlü kızları görürmüş.
Boz genç deveyi kestirip,
Varsın kızı beğenilmesin,
Altı erkek deveyi
Babasına verirmiş.
Kulak duymuş, göz görmüş,
Bu yüzden namı gümbürdeyip,
Bokmurun manap denirmiş.
Mal yedekleyip varmayı,
Çocuk da olsa Bokmurun,
Nice şehri dolaştırıp,
Nice ele uğramıştı,
Çok dünyalığın tümünü
Harcayıp saçmıştı.
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Maaniker'e bindiğinde,
Yeryüzünün dört bucağını
Dört kez dolanıp gezip,
Kadın arayıp gezerken,

Dalay cerdi baskanda,
Köp dünüyö, san maldı
Zarıp kılıp çaçkanda,
Cel cetpesti mingende,
Katın izdep cürgöndö
Han Kökötöy ölüptür.
Kökötöy ölüp catkanda,
Bokmurunu keliptir.
«Kan atam ölüp ketti» – dep, Kılıktı mintip baştagan.
Çakırıptır uluktu,
Curtka salgan buzuktu,
«Kayran atam öldü» – dep,
Kaygılanıp bakırıp,
Kalayıktın baarısın

Nice yeri dolaştığında,
Çok dünyalığı, sayısız malı
Harcayıp saçtığında,
Yel yetişmeze bindiğinde,
Kadın arayıp gezerken,
Han Kökötöy ölmüştü.
Kökötöy ölüm döşeğindeyken,
Bokmurun'u gelmişti.
«Han babam ölüp gitti» – deyip, İşe böyle girişti.
Ululları çağırmıştı,
Yurda fesat salanları,
«Yaman babam öldü» – deyip,
Kaygılanıp bağırıp,
Ahalinin tümünü

Kara aşına çakırıp,
Say tulparın baylatıp,
Sandagan koco, eşendi
Dooron alsa kelsin dep,
Zorduk menen aydatıp,
Botolorun bozdotup,
«Kan Kökötöy kara aş» – dep
Kulunun cetim taştatıp,
Beelerdi kırıp koydurup,
Koydu kırıp, lök soyup,
«Kan atamdın soobu» – dep,
Uy, cılkını köp soyup,
Alptın baarın aydatıp,
Atasının söögün
Altımış alpka karmatıp.
Doorongo tokson sur baylap
Baarısın miñdep kur baylap,
Koñguroosun taktırıp,
Kalı kilem captırıp.
Altı miñ atan, lök baylap,
Balbandarı bakırıp,
«Kalender, miskin, dubana,
Biriñ mından kalba» – dep,

Kara aşına çağırıp,
Soylu küheylanları bağlatıp,
Sayısız hoca ile şeyhi,
Devran alacaksa gelsin diye,
Zorla sürdürüp,
Boduklarını bozlatıp,
«Han Kökötöy'ün kara aşı» – diye
Taylarını öksüz bıraktırıp,
Kısrakları kırdırıp,
Koyunu kırıp, lök deve kesip,
«Han babamın sevabı» – diye,
Sığırı, yılkıyı çok kesip,
Alpların tümünü sürdürüp,
Babasının naaşını
Altmış alpa tutturup.
Devrana doksan boz at bağlayıp,
Hepsine biner kuşak bağlayıp,
Çıngıraklarını taktırıp,
Halı kilim örttürüp.
Altı bin erkek deve, lök bağlayıp,
Pehlivanları bağırıp,
«Kalender, miskin, divane,
Biriniz bundan geri kalmayın» – diye,

	Kalayıktı çakırıp,	*Ahaliyi çağırıp,*
	Canazasın okutup,	*Cenazesini kıldırıp,*
	«Can atam minip cüröt» – dep,	*«Can babam binip gezer» – diye,*
	Tak miñ kılday kara attı	*Tam bin kıl gibi kara atı*
81090	Burak atka* tokutup,	*Burak at* diye eyerletip,*
	Kalayıktın baarısın	*Ahalinin tümünün*
	Momuntip cürök çoçutup,	*Böylece yüreğini ürkütüp,*
	Atasının kara aşka	*Babasının kara aşında,*
	Kökötöydün Bokmurun	*Kökötöy'ün Bokmurun'unun*
	Kızmatına çıdabay,	*Hizmetine dayanamayıp,*
	Keñ Taşkendin kırgızı	*Geniş Taşken'in Kırgız'ı*
	Kırılıp kete taştagan.	*Kırıla yazıp bırakıp gitmişti.*
	Kan Kökötöy öldü dep,	*Han Kökötöy öldü diye,*
	Kalayık ugup, curt kelgen.	*Ahali duyup, yurt gelmişti.*
81100	Kulak ugup, köz körgön,	*Kulağı duyan, gözü gören,*
	Ukkan candar büt kelgen.	*Duyan canlar hep gelmişti.*
	Ak seldesi kazanday,	*Ak sarığı kazan gibi,*
	Aykırsa ünü azanday,	*Haykırsa sesi ezan gibi,*
	Koconun köönü cay algan,	*Hocanın gönlü rahatlamıştı,*
	Cetpegen miskin, dubana,	*Eli ermemiş miskin, divane,*
	Cetiden bodo mal alıp,	*Yedişer baş davar alıp,*
	Cetik köönü şay bolgon.	*Gönülleri tam şen olmuştu.*
	Kökötöydün ölümdö	*Kökötöy'ün ölümünde*
	Cetkileñ kedey bay bolgon.	*Yoksulun hası bay olmuştu.*
81110	Kör kazuuçu balbandı	*Mezar kazıcı pehlivanı*
	Kökötöydün Bokmurun	*Kökötöy'ün Bokmurun'u*
	Ulamadan ulagan,	*Ulemadan sorup öğrenmiş,*
	Bilgiçterden suragan.	*Bilgelerden sormuştu.*
	Bilgiçterden kep ugup,	*Bilgelerden söz duyup,*
	Suptan* kepin kıldırgan,	*Suptan* kefen yaptırmış,*
	Sonun bolot dep ugup,	*Pek güzel olur diye duyup,*
	Celbegey torko kiygizip,	*Omuza atma ipekli giydirip,*
	Celmayandı mingizip,	*Celmayan'a bindirip,*
	Ayat cazıp kat berip,	*Ayet yazıp mektup verip,*
81120	Aalımdarga bat berip,	*Âlimlere çabuk ulaştırıp,*
	Misir menen Bagdattın	*Mısır ile Bağdat'ın*
	Eköönü katar çaldırgan,	*İkisine birden haber saldırmış,*
	Kökötöydün kepinin*	*Kökötöy'ün kefenini*

	Çoñ Misirden aldırgan.	*Büyük Mısır'dan getirtmişti.*
	Supka salıp orotup,	*Supa sarıp dolatıp,*
	Kökötöydün san düynö	*Kökötöy'ün sayısız malını*
	Mına mintip korotup,	*İşte böyle tüketip,*
	Zamzam suu* menen cuudurup,	*Zemzem suyuyla* yıkatıp, Kapkara*
	Kaldaytıp kara kiygizip	*giydirip,*
	Baş-ayagın ırımdap	*Başını ayağını usulünce,*
81130	Sarpayı* menen buudurup,	*Sarpay* ile sardırıp,*
	Tulun* tuura tarttırıp,	*Tul'unu* usulünce kurdurup,*
	Kökötöydün coktoosun	*Kökötöy'ün ağıtını*
	Külayımga ayttırıp,	*Külayım'a söyletip,*
	Bar düynönün baarısın,	*Var dünyalığın tümünü,*
	Belendetip sandatıp,	*Hazırlatıp sandıklatıp,*
	Cuuçusuna berüügö	*Yıkayıcısına vermek için*
	Badanaluu çepkendin*	*Zırh nakışlı çepkenin**
	Tak beş cüzün kamdatıp.	*Tam beş yüzünü hazırlatıp.*
	Kazına oozu açılıp,	*Hazine ağzı açılıp,*
81140	Kökötöydün san düynö	*Kökötöy'ün sayısız malı*
	Zarıp kılıp oşondo	*Harcanıp o zaman*
	Kara aşına çaçılıp.	*Kara aşına saçıldı.*
	Kökötöy kandın cataar cay,	*Kökötöy hanın yatacağı yer,*
	Mürzösü bölök kazılıp,	*Mezarı ayrıca kazılıp,*
	Ketmen çabar balbandan,	*Ketmen sallayan pehlivandan,*
	Çot çabuuçu dardandan	*Keser vuran ustalardan,*
	Kokon menen Samarkan	*Kokon ile Samarkan'dan*
	Koyboy baarın çaldırıp,	*Eksiksiz hepsine haber saldırıp,*
	Oşolordon aldırıp,	*Onlardan getirtip,*
81150	Caykanasın cay kazıp,	*Yatağını rahat kazıp,*
	Cayı menen keñ kazıp,	*Enine boyuna geniş kazıp,*
	Telegeyin teñ kazıp,	*Her yanını denk kazıp,*
	Tekşilep baarın çoñ kazıp.	*Düzgünce hepsini büyük kazıp.*
	Kazanagın oydurup,	*Kazanağını oydurup,*
	Baş-ayagın çoydurup,	*Başını ayağını uzattırıp,*
	Door-kıyamat bolguça	*Devir kıyamete dek*
	Carık bolup tursun dep,	*Aydınlık dursun diye,*
	Köör menen cakuttan	*Mücevher ile yakuttan*
	Cara çaap ciberip,	*Yararak döşetip,*
81160	Ayak menen başına	*Ayağıyla baş ucuna*

Carık kılıp koydurup.
«Kan Kökötöy öldü» -dep,
Kalayıkka bilgizip.
«Kan kanışı uşu» – dep,
Ceti katın zayıpka
Bul Kökötöy ölgöndö
Can cıyılgan topurap
Sandagan döönün baarısı
Sapırıp salgan topurak.
«Kan Kökötöy öldü» – dep,
Kayra kelbes çın caydı
Kayran kişi kördü dep,
Kökötöydün Bokmurun
Közü açılbay ıylagan,
«Beren atam öttü dep,
Barsa kelbes cayına,

Işık edip koydurup.
«Han Kökötöy öldü» -diye,
Ahaliye bildirip.
«Hanın hanımı budur» – diye,
Yedi kadın eşine,
Bu Kökötöy öldüğünde,
Canlar toplanıp kaynaşarak,
Sayısız devin tümü,
Savurup atmıştı toprağı.
«Han Kökötöy öldü» – diye,
Geri dönülmez gerçek yurdu
Yaman kişi gördü diye,
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Gözü açılmadan ağlamıştı,
«Bahadır babam göçtü diye,
Varılıp dönülmez yurduna,

Badışa atam ketti dep,
Kez cogolgon tuşu – dep,
Menin atam Kökötöy
Kör üstündö kalayık,
Körüşkönüñ uşu – dep,
Beş cüz taylak, beş cüz bee Kabar berbey salıptır,
Bügün atam törögö
«Kör bayge» dep sayayın,
Menin atakem ötkön soñ,
Aştı kanday beremin?
Attı kanday çabamın?
Kepti ortogo salamın.
Calañ alptın baarı bar,
Keñeş alıp kalamın».
Tak oşondon men özüm,
Kökötöydün aşında,
Kökcal atam er Bagış
Çakırıktın kaşında.
Oşondo menin cayım surasañ, «Barıp çaap algıday,
Menin atam er Bagış

Padişah babam gitti diye,
İzi yittiği çağdır bu – diye,
Benim babam Kökötöy'ü,
Mezar başındaki ahali,
Son görüşmeniz budur – diye,
Beş yüz köşek, beş yüz kısrak, Haber vermeden salıvermişti,
Bugün babam töreye
«Mezar ödülü» diye koyayım,
Benim babacığım göçtükten sonra,
Aşı nasıl veririm?
Atı nasıl koştururum?
Sözü ortaya koyarım.
Salt alpların hepsi burada,
Danışıp öğüt alayım».
Tam o günden ben kendim,
Kökötöy'ün aşında,
Bozkurt babam er Bagış
Çağrının başındaydı.
O zamanki hâlimi sorarsan, «Varıp vuracakmış gibi,
Benim babam er Bagış,

Toru ala corgo mingizip,
Torkonun külün kiygizip,
Toygo eerçitip cürgön çak.
Butparaş* çapkan bolobu,
Agala corgo mingizip,
Asıldan kiyim kiygizip,
Aşka eerçitip cürgön çak.
Cetimdi çapkan bolobu,
Ayırmaçtan kayran baş
Çıga berbes başım bar,
Altı caşka oşondo
Çıga berbes caşım bar.
Kökötöydün köp düynö
Tolgondugun körgömün,
Köp adamdar olco alıp,
Oñgondugun körgönmün.
Oşo kezde surasañ,
Kökötöydün Bokmurun
On ekige cetiptir,
Özünö candı teñebey,
Döölöt mas* bolup ketiptir. Kalayıktın baarı bar.

Doru ala yorga bindirip,
İpeklinin hasını giydirip,
Toya yanında götürdüğü çağ.
Putperest vurmak olur mu,*
Ak ala yorga bindirip,
Değerliden giysi giydirip,
Aşa yanında götürdüğü çağ.
Yetimi vurmak olur mu,
Eyer kaşından yaman başım
Aşamayan başım var,
O zaman altı yaşımı
Henüz aşmamış yaşım var.
Kökötöy'ün çok malının
Dolup taştığını görmüşüm,
Çok insanın ganimet alıp,
Onduğunu görmüşüm.
O çağı sorarsan,
Kökötöy'ün Bokmurun'u
On ikisine ermişti,
Kimseyi kendine denk tutmayıp,
Devlet sarhoşu olup gitmişti. Ahalinin hepsi orada.*

«Kan atam menin öldü» – dep,
Kapır menen busurman
Karatıp cıyıp alıptır,
Cakıptın calgız Manaska.
Köpköndügün mından bil,
Kökötöydün kara aşka
Manas kelbey topurap,
Salbay kalgan topurak.
Akkulası minilip,
Ak olpogun kiyinip,
Aç bolotun çalınıp,
Arıslan Manas kabılan
«Bokmurun çaap alam» – dep,
Ak colborstoy çamınıp,
Aykırıp Manas turganda
Akılman Bakay kökcalıñ,

«Benim han babam öldü» – deyip,
Kâfir ile Müslüman'ı
Boyun eğdirip toplamıştı,
Cakıp'ın biriciği Manas'a.
Şımardığını bundan bil,
Kökötöy'ün kara aşına
Manas gelmeyip, kaynaşan halk,
Toprağını salmadan kalmıştı.
Akkula'sına binilip,
Ak zırh kaftanını giyip,
Keskin çeliğini kuşanıp,
Arslan Manas kaplan,
«Bokmurun'u vurup alırım» – deyip,
Ak kaplan gibi atılıp,
Manas haykırıp dururken,
Bilge Bakay bozkurdun,

Araga tüşö kalıptır:
Kökötöydün Bokmurun
Sarı adırmak too emes,
Salmaktaşar coo emes.
Butparaşka katılsa,
Manastın işi oñobu?
Cetkileñ işi oñobu?
Balaga barıp katılıp,
Uyatka işiñ çatılıp,
Oşondo işiñ oñobu?»
Asıl Bakay kabılan
Araga tüşüp alıptır,
Añgeme kepten salıptır.
Ayköl törö Manasın
Antip tıyıp alıptır.
Manastan bölök karı bar,
«Kan Kökötöy ölgöndö
Kalk çogulup kömgöndö

Araya giriverdi:
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Sarı kıraç dağ değil,
Boy ölçüşülecek düşman değil.
Putpereste sataşsa,
Manas'ın işi onar mı?
Yaman işi yoluna girer mi?
Çocuğa varıp sataşıp,
İşin utanca dolanıp,
O zaman işin onar mı?»
Asil Bakay kaplan
Araya girivermişti,
Tatlı dilli söze girişmişti.
Ayköl töre Manas'ını
Böylece yatıştırmıştı.
Manas'tan gayrı yaşlılar var,
«Han Kökötöy öldüğünde,
Halk toplanıp gömdüğünde,

Oşolordun içinde
Baatır Koşoy dagı bar.
Kökötöydün kara aşka
Kalkı kaynap çogulup,
Kömgön cerin körgömün,
El çogulup eçe kün,
Kongon cerin körgömün.
Kökötöydün «kör bayge»,
Közüm menen körgömün.
Buttap altın-zer sayıp,
Dünüyönün baarısın
Buruusu cok teñ sayıp,
Miñ karaça töö sayıp,
Miñ kara kaşka bee sayıp,
Çaba turgan tulpardın,

Onların arasında
Bahadır Koşoy dahi var.
Kökötöy'ün kara aşına
Halkı kaynaşıp toplanıp,
Gömüldüğü yeri görmüşüm,
El toplanıp nice gün,
Konduğu yeri görmüşüm.
Kökötöy'ün «mezar ödülünü»,
Gözümle görmüşüm.
Put put altın-ziynet koyup,
Dünyalığın tümünü
Eksiksiz, denk koyup,
Bin karaca deve koyup,
Bin kara sakar kısrak koyup,
Koşturulacak küheylanın,

BOKMURUNDUN KÖKÖTÖYDÜN
AŞIN BERÜÜGÖ
KOŞOYGO KEÑEŞ KILGANI
Kan Kökötöy ölümgö

BOKMURUN'UN KÖKÖTÖY'ÜN
AŞINI VERMEK İÇİN
KOŞOY'A DANIŞMASI
Han Kökötöy'ün ölümüne

Kozgolup kelgen eli bar.
Baatırı bar, alpı bar,
Biröö miñge ee bolgon,
Baatırları calpı bar.
Ak sakalın caykagan,
Akıldın tübün baykagan,
Oroyun körgön çoçugan,
Oluyattan okugan*
Oyron Koşoy dagı bar.
Bilbegendi bilgizgen,
Bilimdüü Koşoy karıya.
Koşoydun cayın suraba,
Artık sabak aluuga,
Mısır kirgen er Koşoy.
Mısırdan beş cıl okugan.
Bar dünüyö bilüügö
Bagdaddan beş cıl okugan
Bettep cerdi kıdırıp,

Yerinden kopup gelen eli var.
Bahadırı var, alpı var,
Biri bine bedel olan,
Bahadırları hep burada.
Ak sakalını dalgalandıran,
Aklın dibini kavrayan,
Heybetini gören ürken,
*Evliyadan okumuş**
Yaman Koşoy dahi var.
Bilinmeyeni bildiren,
Bilgin Koşoy ihtiyar.
Koşoy'un hâlini hiç sorma,
Üstün ders almak için,
Mısır'a girmiş er Koşoy.
Mısır'da beş yıl okumuş.
Var dünyayı bilmek için
Bağdat'ta beş yıl okumuş
Yönelip yeri dolaşıp,

Kıl kuyrugun şüydürüp,
Köküldörün azemdep,
Kök şayı menen tüydürüp,
Kındırday belin caratıp,
Öödö-tömön çubatıp,
Kökötöydün köp bayge
Körgön candı kubantıp,
Azuuların arkaytıp,
At külügü eeligip,
Muruttarın kalkaytıp,
Alp, ereni celigip,
Kaptap salıp topurak,
Kan Kökötöy öldü dep,
Kalayık-curt topurap,
Kocosu bar, cönü bar.
Mekege kirgen er Koşoy,
Mekeden beş cıl okugan.
Kalıypadan* kat algan,
On eki birge* kol berip,
Sayıpburuş atangan,

Kıl kuyruğunu süzdürüp,
Kâküllerini süsleyip,
Gök ipekle düğdürüp,
İpince belini yaraştırıp,
Aşağı yukarı yürütüp,
Kökötöy'ün nice ödülü
Gören canı sevindirip,
Azılarını gösterip,
Atların yüğrüğü coşup,
Bıyıklarını dikleştirip,
Alpı, ereni şahlanıp,
Toprağı savurup basarak,
Han Kökötöy öldü diye,
Kalabalık halk kaynaşıp,
Hocası var, yolu yordamı var.
Mekke'ye giren er Koşoy,
Mekke'de beş yıl okumuş.
Halife'den icazet almış,*
On iki pîre el verip,*
Sayıpburuş diye anılmış,

Ak sakalın caykagan,
Abañ Koşoy karı oşol
Ar akıldı baykagan.
Al Koşoydun aldına,
Kalayıktı cıynagan.
Bay balası Bokmurun
«Kan atam ötüp ketti» – dep,
Kan Koşoygo ıylagan:
«Abam Koşoy karıya
Menin atam Kökötöy
Çın Kökötöy boluptur,
Atakemdin san düynö
Tögöröktün tört burçu,
Kıbılanın kırk burçu,

Ak sakalını dalgalandıran,
Aban Koşoy, o ihtiyar,
Her aklı sezip anlayan.
O Koşoy'un önüne
Kalabalık halk toplandı.
Bay oğlu Bokmurun,
«Han babam göçüp gitti» diye,
Han Koşoy'a ağladı:
«Abam Koşoy, ihtiyarım,
Benim babam Kökötöy
Gerçek Kökötöy imiş,
Babacığımın sayısız malı,
Yeryüzünün dört bucağı,
Kıblenin kırk bucağı,

Kırk aylana toluptur.
Curtka kılar külkü bar,
Atakemden maa kalgan,
Caynap catkan mülkü bar.
Kırk tam tolgon kazına
Munun oozun açamın.
Atakemdin san düynö
Kapır menen busurman,
Sarıp kılıp çaçamın.
Sarpayım bar, mülküm bar,
Tak ceti san koyum bar,
Kızmat kılar cönüm bar.
Dünüyömdü artuuga,
Samagan cerge cetüügö
Kılımdı baskan tööm bar.
Kökötöydün köp düynö
Közünö tük karabay,
Takır çaap körömün.
Kapır menen busurman
Ortosuna men konup,
Atamdın aşın beremin,
Atam cıygan san maldın
Mintip küçün körömün.
Adırda cılkım altı ilek,

Kırk dolayınca dolmuş.
Halka sunulacak şenlik var,
Babacığımdan bana kalan,
Yayılıp yatan mülkü var.
Kırk dam dolusu hazine,
Bunun ağzını açarım.
Babacığımın sayısız malını,
Kâfir ile Müslüman'a,
Sarf edip saçarım.
Hil'atim var, mülküm var,
Tam yedi tümen koyunum var,
Hizmet edecek yolum var.
Malımı yükletmeye,
Dilediğim yere ulaşmaya,
Cihanı arşınlayan devem var.
Kökötöy'ün nice malına
Gözümü bile kırpmadan,
Tümünü döküp göreyim.
Kâfir ile Müslüman'ın
Ortasına ben konup,
Babamın aşını veririm,
Babamın yığdığı sayısız malın
Böylece gücünü göreyim.
Kırlarda yılkım altı kere yüz bin,

Aydap sayam baygege.
San cetpegen karan töö
Sanabay sayam baygege.
Asıl atam kökcaldın
Ölööründö «kör bayge»
Kalayıkka dañ kılıp,
Azır sayam çoñ bayge.
Kan Kökötöy aşına
Kaysı mende canaşar?
Kapır menen busurman
Karşılaşıp kelgende
Karsıldaşıp taz süzüşöt,
Oşondo çıgat tamaşa,
Bul aşımdın içinde
Bagalaktan alışat,

Sürüp koyarım ödüle.
Sayıya gelmez kara deve,
Saymadan koyarım ödüle.
Asil babam bozkurdun
Ölürken dediği «kör bayge»yi
Halka nam salarak,
Şimdi koyarım büyük ödül.
Han Kökötöy'ün aşında
Hangi bende bana yanaşır?
Kâfir ile Müslüman
Karşı karşıya geldiğinde,
Çatır çatur keller tosuşur,
İşte o zaman çıkar temaşa,
Bu aşımın içinde
Paçadan kapışırlar,

Balbandar küröş salışat.
Şaar bazarın açamın,
Atakemdin san düynö
Topuratıp çaçamın.
Kapır menen busurman
Alpının baarın cıyamın.
Aşık saysam baygesin
Bakandarı mayışat,
Baatır erler sayışat.
Menin atam Kökötöy
Tolkup catkan san düynö,
Atama çaçam baarısın,
Kalıstıkka koemun,
Katagandın kargan Koşoy karısın.
Cetkileñ köp malım bar,
Kapır menen busurman
Ceti cılı toy kılıp,
Toydura turgan alım bar.
Kökötöydün köp düynö
Köptük kılbay az bolso,
Köp bılcırap ortodo,
Körünöö tuugan kas bolso,
Törт tülügün bölömün.

Pehlivanlar güreş tutar.
Şehir pazarını açarım,
Babacığımın sayısız malını
Toz duman edip saçarım.
Kâfir ile Müslüman'ın
Alplarının hepsini toplarım.
Ödülünü aşkın koyarsam,
Sırıkları bükülür,
Bahadır erler mızraklaşır.
Benim babam Kökötöy'ün
Dalgalanıp yatan sayısız malı,
Babam için saçarım hepsini,
Hakemliğe koyarım
Katagan'ın kocamış ihtiyarı Koşoy'u.
Yeter de artar malım var,
Kâfir ile Müslüman'a
Yedi yıl toy edip,
Doyuracak gücüm var.
Kökötöy'ün nice malı
Çokluk etmeyip az gelirse,
Ortada laf çoğalıp,
Apaçık akraba düşman olursa,
Dört tür malını bölerim.

Korduk menen çoñduktu
Koyboy sala beremin,
Kalayıktın baarısın
Düñüm menen basamın.
Calgız bukam kalgıça
Köp düynömdü çaçamın.
Et cebegen el da köp,
Aş bermek turmak, at bilbey,
Deldeyip cürgön mende köp,
Çabuuldan caman oy kılam,
Çaçılıp curt kıyrasın,
Kökötöygö toy kılam.
Kökötöydün köp malı,
Cetpey kalsa okustan
Dübürögön busurman,
Atakemdin aşı üçün

Horlukla büyüklenmeyi,
Esirgemeden salıveririm,
Halkın tümünü
Varımla yoğumla basarım.
Tek boğam kalıncaya dek,
Nice malımı saçarım.
Et yememiş halk da çok,
Aş vermek şöyle dursun, at bilmeden,
Şaşkın şaşkın gezen kul da çok,
Baskından beter niyet ederim,
Saçılsın da yurt yığılsın,
Kökötöy'e toy ederim.
Kökötöy'ün nice malı,
Kazara yetmez kalırsa,
Gümbür gümbür Müslüman'dan,
Babacığımın aşı için

Tütüngö asıy salamın,
Tüzötüp sabap baarısın,
Tük koyboy cıyıp alamın,
Aba Koşoy, kebimdi uk!
Koy içinde kozgolbos,
Iyık koygon serke bar.
Kazınaga baktırgan,
Atakemdin sarayda
Eki cüz kız erke bar.
Sandırgaluu boyu bar,
Munun baarın baygege
Sayayın degen oyum bar».
Oşondo bezge saygan emedey,
Irgıp ketken er Koşoy:
«Balam, aş bergen kişi ayıpker,
Kırgızdan çıgıp Karakan
Aş bergen kişi künöökör.
Eñkeyişte bas bolot,
Bizdin kırgız az bolot.
Kara kıtay, mancuu curt
Bizdin curtka kas bolot.
Kara kıtay caynagan

Her haneye bir asıy salarım,
Düzeltip döverim hepsini,
Hiç koymadan toplarım,
Aba Koşoy, sözümü dinle!
Koyun içinde kımıldamaz,
Kutsal diye ayrılmış erkeç var.
Hazineyle besletilen,
Babacığımın sarayında
İki yüz nazlı kız var.
Görklü, salınan boyu var,
Bunların hepsini ödüle
Koyayım diyen niyetim var».
O an beze iğne batmış gibi,
Fırlayıp kalktı er Koşoy:
«Oğlum, aş veren kişi ayıplıdır,
Kırgız'dan çıkıp Karakan
Aş veren kişi günahkârdır.
İnişte basık olur,
Bizim Kırgız az olur.
Kara Kıtay, Mançu yurdu
Bizim yurda düşman olur.
Kara Kıtay kaynaşan

Kakançından kalkı bar,
Kabıla kalsa, kırgızdın
Kanın içer saltı bar.
Kıyşıgı bar, eli bar,
Kıñırıgın tüzötöör
Tozoku Coloy börü bar.
Kara kıtay, köp mancuu
Kaynap catkan kapır bar,
Oşolordun baarısı –
Kan Koñurbay baatır bar.
Kaarına alganda
Kalaymandı salbasın?
Kalayman salar sebebi:
Kan Alöökö atasın
Kankor Manas öltürgön.
Aşta baştap kazattı,
Bir salbasın azaptı?
Bolumduusu Boroonçu,

A da Kakanga kirip kayrılgan,
Tokuşkerdin Bozkertik
Oşol üçöö bir tuugan.
Kabılan Manas kankorgo
Katılam dep, bular da
Atasınan ayrılgan.
Tüz bolgon kara kıtaydın
Tügönbögön kegi bar.
Kan atañ Kökötöydün aşına
Kalayıktı çakırsañ,
Biz menen karmaşıp keter şeri bar.
Kan Kökötöy karı bar
Uşu cerde kırgızdın
Kan uulunun baarı bar
Kan bolup turup ölgöndö,
A düynö cüzün körgöndö
Karakandın segiz uul
Bolboy baarı mas kalıp
Boortoktogon caş kalıp .
Kan taloosu kıyın iş,

Kakançın'ın halkı var,
Denk düşerse, Kırgız'ın
Kanını içer töresi var.
Eğrisi var, eli var,
Çarpığını doğrultacak
Cehennemlik Coloy kurdu var.
Kara Kıtay, kalabalık Mançu,
Kaynayıp duran kâfir var,
Onların hepsinin başında —
Han Koñurbay bahadır var.
Kahrına aldığında
Kıyameti koparmasın?
Kıyamet koparmasının sebebi:
Han Alöökö babasını
Hunhar Manas öldürmüştü.
Aşta gazayı başlatıp,
Bir azap salmasın sakın?
En yamanları Boroonçu,

O da Kakan'a girip dönmüştü,
Tokuşker'in Bozkertik'i,
İşte o üçü öz kardeş.
Kaplan Manas hunhara
Sataşırım derken, bunlar da
Babalarından ayrılmıştı.
Düz görünen kara Kıtay'ın
Tükenmeyen öcü var.
Han baban Kökötöy'ün aşına
Kalabalığı çağırırsan,
Bizimle boğuşup gidecek aslanı var.
Han Kökötöy gibi koca var,
Şu yerde Kırgız'ın
Han oğullarının hepsi var,
Han olarak dururken ölünce,
Öte dünya yüzünü görünce,
Karakan'ın sekiz oğlu
Olmaz olup hepsi sarhoş kalıp,
Emekleyen körpeler kaldı.
Han yağması zorlu iştir,

Kalıñ kırgız bul curttu,
Kayaşayak bergenin
Kalayman salıp bölgöndö,
Kıtay künü tuuganda,
Kayaşayak bergendi
Barañ kılıp kuuganda.
Kol kaytargan kalayık,
Korduk tartıp ölgöndö.
Koluna tiyse al Kıtay
Birin aydap iygen erenge
Tüşürüp iygen tereñge.
Birin aydap tutkunga
Biröön aydap Altayga.
Altayga Cakıp kuulup,
Arıslan Manas kankor şer
Aydalıp cürüp tuulup,
Telegeyi teñ tuugan,
Kara kökcal Manastı

Kalabalık Kırgız bu yurdu,
Karşılık verenini
Kıyamet salıp böldüğünde,
Kıtay'ın günü doğduğunda,
Karşı koyanları
Tüfeğe tutup kovduğunda.
El kaldıran kalabalık,
Horluk çekip öldüğünde.
Eline geçerse o Kıtay,
Birini sürüp salmış enginlere,
Düşürüvermiş derinlere.
Birini sürmüş tutsaklığa,
Birini sürmüş Altay'a.
Altay'a Cakıp sürülüp,
Arslan Manas, hunhar aslan,
Sürgünde doğuvermiş,
Her yanı denk, eksiksiz doğan,
Kara yeleli bozkurt Manas'ı

Kara neet Cakıptan
Kara çaar şer tuugan.
On ekige kelgende
Ordo buzup, olco algan.
Mendeden mınday bolbogon
Bet algan coolor soylogon.
Kaardansa karmagan,
Karmaganın çaynagan.
Kara kıtay, mancuudan
Karmaşar coosu kalbagan.
Kayratın karuu ukkanda
Kan Esenkan ıylagan.
Kökötöygö aş berseñ,
Çalgınga ciber Talaska,
Kabar aytkın kulunum,
Kara calın Manaska!
Ey Bokmurun, oylop tur:
Bel baylagan bel oşol.
Kökötöygö aş berseñ,
Meder bolup özüñö,

Kara niyetli Cakıp'tan
Kara çapar aslan doğmuş.
On ikisine geldiğinde
Orda bozup ganimet almış.
Kuldan böylesi doğmamış,
Yöneldiği düşmanlar yerde sürünmüş.
Kahırlanınca yakalar,
Yakaladığını çiğnerdi.
Kara Kıtay'dan, Mançu'dan
Boğuşacak düşmanı kalmamış.
Gücünü, kuvvetini duyunca
Han Esenkan ağlamıştı.
Kökötöy'e aş verirsen,
Talas'a öncü gönder,
Haber ulaştır kulunum,
Kara yeleli Manas'a!
Ey Bokmurun, iyi düşün:
Bel bağlanan bel odur.
Kökötöy'e aş verirsen,
Kendine destek olup,

Beliñe tañuu er oşol.
Manaska kabar berbeseñ,
Törüñö kuduk kazbasın,
Töböñdön anık baspasın.
Tört tülügüñ çaçpasın,
Kıtaydın künü tuubasın
Aşka bargan adamdı
Tük koyboy baarın kırbasın.
Kalayıkka maalim dep,
Tüktüü taman Tükübay
Tügöngön kıtay balbanı,
Tügönüp kalgan burutka
Tügönüşüp ketsek dep,
Ee, Koñurbay, Tükübay ,
Bulardın içinde cüröt armanı, Emesin koyboy çaçamın.
Kaptalınan Börüköz,
Kıtaydın çoñ bir balbanı,
Arık sınçı Ezkara,
Añdıp cüröt bizderdi.
Bir kalayman salganı.

Beline kuşak olacak er odur.
Manas'a haber vermezsen,
Baş köşene kuyu kazmasın,
Tependen apaçık basmasın.
Dört tür malını saçmasın,
Kıtay'ın günü doğmasın,
Aşa varan insanı
Hiç koymadan hepsini kırmasın.
Halka malûm olsun diye,
Tüylü tabanlı Tükübay,
Tükenesice Kıtay pehlivanı,
Tükenip kalmış Burut'a
Tükeninceye dek çarpışsak diye,
Hey, Koñurbay, Tükübay,
Bunların içinde gezer hasreti, Nesi varsa koymam, saçarım.
Yanı sıra Börüköz,
Kıtay'ın büyük bir pehlivanı,
Cılız sınçı Ezkara,
Bizleri gözetleyip durur.
Bir kıyamet koparmak için.

«Açuu şaytan, akıl dos»,
Ay, Bokmurun kulunum!
Akılıña akıl koş.
Alakanday kırgızdı
Aş berem dep cıybagın,
Aytıluu Manas bolboso,
Bölök curttu kırbagın.
Ay, Bokmurun kulunum!
Baylıgıña salbagın,
Alakanday busurman
Barıp berip Kıtayga,
Balaketke kalbagın.
Malga köpkön balasıñ,
Bu tilimdi albasañ,
Baarı curttu çakırıp,
Balaketke salasıñ.
Kara kıtay, köp mancuu

«Öfke şeytandır, akıl dosttur»,
Ay, Bokmurun kulunum!
Aklına akıl kat.
Avuç kadar Kırgız'ı
Aş veririm diye toplama,
Namlı Manas olmadıkça,
El yurdunu kırdırma.
Ay, Bokmurun kulunum!
Zenginliğine güvenme,
Avuç kadar Müslüman'ı
Varıp Kıtay'a teslim edip,
Belaya düşme sakın.
Mala şımarmış çocuksun,
Bu öğüdümü tutmazsan,
Bütün yurdu çağırıp,
Belaya salarsın.
Kara Kıtay, kalabalık Mançu

Aş bilüüçü el emes.
Kabar ugup, kalk cıyıp,
Kan Koñurbay cetpesin?
Kabılan Manas bolboso,
Kalıñ kara curtuñdu
Takır kırıp ketpesin?»
Koşoy mınday degende,
Bulkungandan silkinip,
Irgıp ketken Bokmurun:
«Koşoy aba, kebimdi uk,
Kan Kökötöy bolgonu,
Kökötöydün köp düynö
Cer cüzünö tolgonu.
Kilitin emi açamın,
Kalayıktın baarına
Kalayıktın baarına
Cetip kabar berüügö
At Maaniker külük bar,
Kapır menen busurman
Kalayıktı toyguzar

Tolup catkan mülük bar.
Kalkka kabar salamın,
Kayran başım barında
Cetik cıyıp alamın.
Bügün kıldım köp bayge,
Erteñ kılam çoñ bayge.
Aba Koşoy, akılman,
Akıl çıgat karıya,
Sen öñdöngön baatırdan.
Atamdın aşın bere albay,
Aylanayın kan aba,
Men kayda barıp katılam?
Mancuu, kırgız ortosu,
Cer oçogun oyduram.
Kapır menen busurman,
Aşka kelgen adamdı
Appak mayga toyduram.
Atakemdin aşına

Aş nedir bilen halk değil.
Haber alıp, halk toplayıp,
Han Koñurbay yetişmesin?
Kaplan Manas olmazsa,
Kalabalık kara yurdunu
Tümden kırıp gitmesin?»
Koşoy böyle deyince,
Hışımla silkinip,
Fırlayıverdi Bokmurun:
«Koşoy aba, sözümü dinle,
Han Kökötöy han olalı,
Kökötöy'ün nice malı
Yeryüzüne dolalı.
Kilidini şimdi açarım,
Halkın tümüne,
Halkın tümüne,
Ulaşıp haber vermeye
At Maaniker yüğrük var,
Kâfir ile Müslüman
Kalabalığı doyuracak

Dolup taşan mülküm var.
Halka haber salarım,
Şu canım sağ iken,
Eksiksiz toplarım.
Bugün verdim nice ödül,
Yarın koyarım büyük ödül.
Aba Koşoy, bilge kişi,
Akıl çıkar, ey ihtiyar,
Senin gibi bahadırdan.
Babamın aşını veremeyip,
Kurbanın olayım han aba,
Ben kime varıp çatayım?
Mançu ile Kırgız arası,
Yer ocağını oydururum.
Kâfir ile Müslüman'dan,
Aşa gelen insanı
Apak yağa doyururum.
Babacığımın aşı için

Kürüçtü küzdük aydatam,
Köp dünüyö, sansız mal
Atakemdin toyuna
Baarın çaçıp caynatam.
Tögöröktün tört burçun
Tört aylanta cıybasam,
Törö atamdın aşına
Mınday kızık kılbasam,
Bokmurun bolboy ölöyün.
Tirüü basıp cürgüçö,
Tuubay tuna çögöyün!
Kecirime tiygendi
Çaap alıp, mert kılam.
Atakemdin aşına
Ala-Toodoy et kılam,
Ala-Köldöy çık kılam.
Kurdan sandı soyduram,
Kurçagan candı toyduram.
Baylıgımdı köruntöm,
Altındı taştay bölüntöm.
Cerdin cüzün çañ kılam,

Pirinci güzlük ektiririm,
Nice mal, sayısız davar,
Babacığımın toyunda
Hepsini saçıp sererim.
Yeryüzünün dört bucağını
Dört dolanıp toplamazsam,
Töre babamın aşında
Böyle bir şenlik kurmazsam,
Bokmurun olmadan öleyim.
Sağ gezip yürüyeceğime,
Doğmadan yiter olaydım!
İnadıma dokunanı
Vurup alır, helâk ederim.
Babacığımın aşında
Ala-Too kadar et yığarım,
Ala-Köl kadar sulu aş ederim.
Kur kur sayısız mal kestiririm,
Çevredeki canı doyururum.
Zenginliğimi gösteririm,
Altını taş gibi böldürürüm.
Yerin yüzünü toz ederim,

«Kan Kökötöy aşı» dep,
Kalayıkka dañ kılam.
Aba Koşoy, akılman,
Akıl surap turamın
Siz öñdöngön baatırdan.
Beren atam ölgön soñ,
Beri bakpas düynönü
Kan Kökötöy körgön soñ
Ayıl kanday konuuçu,
Aylıbız kanday boluuçu?
Koşoy aba akıl tap,
Aylası kanday boluuçu?
Aşın kanday berebiz,
Atın kanday çababız?
Akılın kanday tababız,
Önörgö moyun burabız,
Zıynatın kanday kılabız?

«Han Kökötöy aşı» diye,
Halka nam salarım.
Aba Koşoy, bilge kişi,
Akıl danışıp duruyorum
Sizin gibi bahadırdan.
Yiğit babam öldükten sonra,
Yüz vermez şu dünyayı
Han Kökötöy gördükten sonra,
Oba nasıl konacak,
Obamız nasıl olacak?
Koşoy aba, akıl bul,
Çaresi nasıl olacak?
Aşını nasıl veririz,
Atını nasıl koştururuz?
Yolunu nasıl buluruz,
Hünere nasıl baş koyarız,
Ziynetini nasıl düzeriz?

Aba Koşoy, karıya!
Azırkı adam uulunan
Artık tuugan oluya.
Atasınan ayrılıp
Cetim kalgan men elem,
Kalkka paydañ köp tiyip,
Çın oluya sen eleñ,
Çınıgı cetim men elem.
Bayloogo tüşkön baatırdın
Bazarın açkan er Koşoy,
Baylanıp kalgan bazardın
Bagın açkan er Koşoy,
Kaalagandın Kan Koşoy
Kayran abañ karıya –
Kalıñ curttun tutkası,
Bolup turgan oluya.
Kün kaynagan, suusuz cay
Teregisiñ er Koşoy,
Kırk uruu kırgız köp curttun
Keregisiñ er Koşoy.
Çeç-Döbödöy kayran cer
Ebiñ menen cer kıldıñ,

Aba Koşoy, ihtiyar!
Şimdiki âdemoğlundan
Üstün doğmuş evliya.
Babasından ayrılıp
Yetim kalan ben idim,
Halka çok faydan dokunup,
Gerçek evliya sen idin,
Sahici yetim ben idim.
Bağa düşmüş bahadırın
Pazarını açan er Koşoy,
Bağlanıp kalmış pazarın
Bahtını açan er Koşoy,
Dileyene Han Koşoy,
Aziz aban, o ihtiyar —
Kalabalık yurdun direği,
Olagelen evliya.
Gün kaynayan, susuz yazda
Kavağısın er Koşoy,
Kırk boy Kırgız, nice yurdun
Keregesisin er Koşoy.
Çeç-Döbö gibi aziz yeri
Ustalığınla yurt kıldın,

Ceti-Suunun kırgızın
Ebiñ menen el kıldıñ.
Tolkup catkan tozoktun
Közün kördüñ er Koşoy,
Tolgon kara kıtaydın
Közün kördüñ er Koşoy.
Bekip catkan beycaydın
Belin kördüñ er Koşoy.
Kapır menen busurman
Kalk cıyılgan uruktun,
Köbün kördüñ er Koşoy.
Ayabagan dümöktü
Salıp keldiñ er Koşoy.
Aykoconun Bilerik
Kıtay karmap ketkende,
Altı ay tınbay salışıp,

Ceti-Suu'nun Kırgız'ını
Ustalığınla el kıldın.
Dalgalanıp yatan cehennemin
Gözünü gördün er Koşoy,
Dopdolu kara Kıtay'ın
Gözünü gördün er Koşoy.
Kapanıp yatan ıssızın
Belini gördün er Koşoy.
Kâfir ile Müslüman'dan
Halk toplanan boyların,
Çoğunu gördün er Koşoy.
Amansız kavgayı
Salıp geldin er Koşoy.
Aykoco'nun Bilerik'i
Kıtay tutup götürünce,
Altı ay durmadan vuruşup,

Alıp keldiñ er Koşoy.
Bekip ketken beyişke
Medet bolduñ er Koşoy.
Bek atamdın aşına
Sebep bolgun er Koşoy.
Ayçıgı altın kızıl tuu
Alıp bergin er Koşoy.
Arıslan atam aşına
Barıp bergin er Koşoy.
Ak sakalıñ señseltip,
Caykap bergin er Koşoy.
Kapır menen busurman,
Kalıñ tolot topurap,
Kalayman salıp ketipsiñ,
Barıp bergin er Koşoy.
Bul tilimdi alıp ber,
Aş başkarıp, barıp ber.
Kankor Manas kabılan,
Buçkagına teñebey,
A da bir zıñgırap catkan oluyañ. Tolup
catkan el kelet,
Manasıña barbaymın,
Aga keñeş salbaymın.
Özüñüzdön başkanın

Alıp geldin er Koşoy.
Kapanıp kalmış cennete
Medet oldun er Koşoy.
Bey babamın aşına
Sebep ol sen er Koşoy.
Ay çekili altın kızıl tuğu
Alıver sen er Koşoy.
Arslan babamın aşına
Varıver sen er Koşoy.
Ak sakalını savurup,
Dalgalandır er Koşoy.
Kâfir ile Müslüman,
Kalabalık dolar kaynaşıp,
Nice kıyamet salıp gelmişsin,
Varıver sen er Koşoy.
Bu dileğimi kabul et,
Aşı yönetip, varıver.
Hunhar Manas kaplanı,
Tırnağına denk tutmam,
O da öyle heybetle yatan bir evliyan.
Dolup taşan el gelir,
Manas'ına varmam ben,
Ona danışmam ben.
Sizden başkasının

Ölsöm tilin albaymın.
Ökümsügön Manaska
Aş berem dep barbaymın,
Ölsöm ölüp kalayın,
Manastın tilin albaymın.
Kökötöy aşın köldötöm,
Kökötöydün köp düynö,
Köktömdö çöptöy töldötöm.
Keñ Samarkan, Alay bar,
Kep kılsam, düynöm dalay bar.
Tört cakka tolgon koyum bar,
On segiz miñ aalamın
Takır kelse topurap,
Toyguzam degen oyum bar.

Ölsem de sözünü tutmam.
Buyruk taslayan Manas'a
Aş veririm diye varmam,
Ölürsem ölüp kalayım,
Manas'ın sözünü tutmam.
Kökötöy aşını göl ederim,
Kökötöy'ün nice malını,
Baharda ot gibi çoğaltırım.
Geniş Samarkan, Alay var,
Söze döksem, malım hayli var.
Dört yana dolmuş koyunum var,
On sekiz bin âlemi,
Toptan gelse kaynaşıp,
Doyururum diyen niyetim var.

Bıyak cagı Sır-dayra
Bütkül tolgon tööm bar.
Töö kaytargan oşondo,
Tolup catkan dööm bar,
Töö cetelep berüüçü,
Köp kızmatçı cööm bar.
Töö başına toktotkon,
Toguz döbö ottotkon
Tolgon cılkı kunum bar.
Tolkuta cıyam bul eldi
Toodoyum Koşoy, ugup al,
Cük artarga bilim bar,
Bilge artuuçu dildem bar.
Tügönbögön düynöm bar.
Kööddöndö dalay arman bar.
Otun alıp bererge
Tolgon ilek balban bar.
Kara kalmak, mancuuga,
Soyuşuna ilek uy kılam.
Topondogon kalmaktı,
Toñgon et berip buy kılam.
Tolup catkan sel kelet.
Kalıñ cıyın kaşı dep,
Kan Kökötöy aşı dep,

Beri yanı Sır-dayra,
Baştan başa dolmuş devem var.
Deve güden orada,
Dolup taşan devim var,
Deve yedeğine alacak,
Nice hizmetçi yayam var.
Deve başına durdurulmuş,
Dokuz tepede otlatılmış
Dolu yılkı bedelim var.
Dalgalandırıp toplarım bu eli,
Dağ gibi Koşoy'um, dinle,
Yük sarmaya bilgim var,
Hörgüce yüklenecek altınım var.
Tükenmeyen malım var.
Gönlümde hayli hasret var.
Odun alıp verecek
Yüz binlik dolu pehlivan var.
Kara Kalmak'a, Mançu'ya,
Kesimine yüz bin sığır ayırırım.
Kaynaşan Kalmak'ı,
Donmuş et verip afallatırım.
Dolup taşan sel gelir.
Kalabalık toy başı diye,
Han Kökötöy aşı diye,

Cerge sıybay topurap,
Cerge kirip cürbösün
Çatak salıp koçurap,
Orun tappay çurkurap,
Çataktaşıp çırkırap,
Keñ esebin ala kör,
Aylanayın abake,
Keñiri cerdi taba kör.
Cer caynagan kol bolso,
Kızmat kılgan baldarga
Caguuga otun mol bolso,
Kazan kaynap kelgende
Cer körünbös buu bolso,
Kalayık suusap ketpeske

Yere sığmaz kaynaşıp,
Yerin dibine girmesin,
Kavga çıkarıp itişip,
Yer bulamayıp çığrışıp,
Dalaşıp bağrışıp,
Geniş hesabını göriver,
Kurbanın olayım abacığım,
Geniş bir yer buluver.
Yeri kaplayan ordu olsa,
Hizmet eden oğlanlara
Yakmaya odun bol olsa,
Kazan kaynayıp geldiğinde
Yer görünmez buğu olsa,
Halk susayıp kalmasın diye

Miñden bulak suu bolso.
Aş berüüçü ceribiz,
Bul emine boluuçu?
Özöndüü taypañ cer bolso,
Til bilbegen er keler
Ölkösü cayık keñ bolso,
Köptügünön kara cer
Curtka salam tamaşa,
Arañ tütüp terbeler
Balbandar çıgıp kalışsa,
Mildet kılıp kelgen can
Bagalaktan alışsa,
Toy mildet dep çalkalaar,
Körüngön cerin üzüşsö,
Kök bukaday süzüşsö.
Baatırlar çıgıp sayışsa
Bakandarı mayışsa,
Curt çogulup kelgende,
Tegerektep körgöndö,
Telegeyi teñ bolso,
Çañ çıkpagan keñ bolso,
Kan Koşoydu baş kılsak,
Kökötöygö aş kılsak,
Köp tilegim uşu» – dep,
Bokmurun aytıp basıldı.
Abam Koşoy karıya -
Tüydöktöşkön tümön söz,
Tüyünün çeçken oluya,
Katagandın kalıska çıkkan karıya.
Kanatı çarçap talıkkan.
Kayran Koşoy oluya.
Ak sakalı carkıldap

Binden pınar su olsa.
Aş vereceğimiz yerimiz,
Bu nasıl olacak?
Vadili, düzlük yer olsa,
Dil bilmez erler gelir,
Ülkesi yayvan, geniş olsa,
Çokluğundan kara yer
Yurda salarım temaşa,
Güçbela dayanıp sallanır,
Pehlivanlar çıkıverse,
Ödev bilip gelen can
Paçadan kapışsa,
Toy ödevdir deyip kasılır,
Görünen yerinden koparsalar,
Gök boğa gibi tosuşsalar.
Bahadırlar çıkıp mızraklaşsa,
Sırıkları bükülse,
Yurt toplanıp geldiğinde,
Çepeçevre seyrettiğinde,
Her yanı denk olsa,
Toz kalkmayan geniş yer olsa,
Han Koşoy'u baş kılsak,
Kökötöy'e aş kılsak,
Büyük dileğim budur» diye,
Bokmurun söyleyip sustu.
Abam Koşoy ihtiyar —
Düğümlenen tümen sözün,
Düğümünü çözen evliya,
Katagan'ın hakkaniyetle ünlenen ihtiyarı.
Kanadı yorulup bitkin düşen.
Aziz Koşoy evliya.
Ak sakalı parıldayıp,

Bala kazday barkıldap,
Küülönüp sözün tıñ aytıp,
Calganı cok çın aytıp:
«Alay konup aş bersek
Altı külük at menen
Alakanday kat menen

Yavru kaz gibi öterek,
Coşup sözünü sağlam söyleyip,
Yalansız, dosdoğru söyleyip:
«Alay'a konup aş versek,
Altı yüğrük at ile,
Avuç kadar mektup ile,

Koroson ottuk çaktırsak,
Kapır menen busurman
Koyboy baarın çakırsak,
Kabar tüşüp el kelse,
Kaptap keter sel kelse,
Curt kıcıldap terbelse.
Aş bışırıp bere albay,
Şaşıp otun karasa,
Kızmatçının baarısın
Mildettüü konok sabasa,
Kızmatçının baarısı
Tezek terip arkalaar.
Alayıñ artık otun cok.
Anısı bolor çoñ müşkül».
Ataktuu cerdin baarısın
Abañ Koşoy kotordu.
«Ataktuu ceriñ Sarı-Arka,
Munun cayın aytayın,
Tomuktay bolgon toosu cok,
Tokum batar koosu cok.
Buursun tiygen çiyin cok,
Suur çukugan iyin cok.
Karga uçalbay karıkkan -
Kara kuzgun uçkanda,
Kak ortogo kelgende
Sarı-Arkañ suusuz çöl eken,
Curt cıyılsa topurap,

Horasan çakmağı çaktırsak,
Kâfir ile Müslüman'ı
Koymadan hepsini çağırsak,
Haber düşüp el gelse,
Basıp geçen sel gelse,
Yurt kaynaşıp çalkalansa.
Aşı pişirip veremeyip,
Telaşla odun arasa,
Hizmetçilerin hepsini
Ödevli konuk dövse,
Hizmetçilerin hepsi
Tezek toplayıp sırtlanır.
Alay'ında fazla odun yok.
İşte bu olur büyük müşkül».
Namlı yerlerin hepsini
Aban Koşoy bir bir saydı.
«Namlı yerin Sarı-Arka,
Bunun halini söyleyeyim,
Aşık kemiği kadar dağı yok,
Teğelti sığacak koyağı yok.
Saban değmiş çizisi yok,
Dağ sıçanı eşmiş ini yok.
Karga uçamayıp bunalmış —
Kara kuzgun uçtuğunda,
Tam ortaya geldiğinde,
Sarı-Arka'n susuz çölmüş,
Yurt toplansa kaynaşıp,

Celden uçat topurak.
Çañ sozulup burkurap,
Cıyılıp kelgen kalayık
Suu taba albay çurkurap,
Cetkileñ müşkül emespi?
Suusamırga barışsak,
Öyüz-büyüz ceri tar,
Ayzanın başı çabışaar
Adamdın başı kagışaar.
Kalayık batpay turuşaar,
Kabagı caman uruşaar.

Yelden uçar toprağı.
Toz sürüklenip savrulup,
Toplanıp gelen kalabalık
Su bulamayıp çığrışır,
Tam bir müşkül değil mi?
Suusamır'a varırsak,
Öte beri yeri dar,
Mızrağın ucu çarpışır,
İnsanın başı tokuşur.
Kalabalık sığmayıp dikilir,
Kaşları çatık, kavga eder.

Öndürü çalkak, kerüü cok,
Ölçölüü cer Suusamır
At ayday turgan ceri cok.
Kalayık batpay tuurlap,
Kurgan caman iş boloor,
Kulak tunup çuuldap,
Kaynap kalık topurap,
Batpay catkan köp curtuñ,
Kalayman bolup tuurdap,
Karangün tüşüp cürbösün,
Ottuk, bıçak uurdap.
Men körgömün dalay cer,
Atboroyun sıdırıp,
Ay-aalamdın baarısın
Aylanıp cürüp kıdırıp.
Atı ugulat Karkıra,

Yamacı yayvan, sırtı yok,
Ölçülü yerdir Suusamır,
At koşturacak yeri yok.
Kalabalık sığmayıp dağılır,
Kahrolası kötü iş olur,
Kulak tıkanır uğultudan,
Halk kaynaşır itişip,
Sığmayıp yatan nice yurdun,
Kıyamete dönüp dağılıp,
Kara gün başına gelmesin,
Çakmak, bıçak çalarak.
Ben görmüşüm hayli yer,
At koşturup boydan boya,
Ay âlemin tümünü
Dolanıp gezip dolaşıp.
Adı duyulur Karkıra,

BOKMURUN ELIN CALPI
KÖÇÜRÜP, TAŞKENDEN
KARKIRAGA BARGANI

BOKMURUN'UN ELİNİ TOPTAN
GÖÇÜRÜP, TAŞKENT'TEN
KARKIRA'YA VARIŞI

Karıyadan kep ugup,
Kan balası Bokmurun
Karkıra cakşı dep ugup,
Beylegiçten kep ugup,
Bek balası Bokmurun
Berenelüü Karkıra
Bek cakşı cayloo dep ugup.

İhtiyardan söz işitip,
Han oğlu Bokmurun,
Karkıra iyidir diye işitip,
Bilenlerden söz işitip,
Bey oğlu Bokmurun,
Bereketli Karkıra,
Pek iyi yayladır diye işitip.

Artıkça başka oşo cer.
Müdürülöör añgek cok,
Suu cegen kemer cok.
Cilik çagaar taşı cok,
Say-sayıman şarkırap
Miñden bulak kuyulgan,
Ükürçünün oyuna,
Üç-Kapkaktın boyuna,
Kemegeni kazçu cer,
Kerilgen özön Kegen-Suu
Keñ boylop attı çapçuu cer,

O yer başkadır, üstündür.
Tökezletecek çukur yok,
Su oymuş yar yok.
İlik kıracak taşı yok,
Her deresinden şarıldayıp
Binden pınar dökülür,
Ükürçü'nün çukuruna,
Üç-Kapkak'ın boyuna,
Ocak çukuru kazılacak yer,
Gerilip uzanan vadi Kegen-Suu,
Geniş boyunca at koşturulacak yer,

	Keñ tamaşa salçu cer.	*Geniş temaşa kurulacak yer.*
	Üç-Karkıra özönü	*Üç-Karkıra vadisi,*
	Aş berüüçü cer oşol.	*Aş verilecek yer odur.*
	Bokmurun, tilimdi alsañ, körölü	*Bokmurun, sözümü tutarsan, görelim,*
	Bakandarı mayışsa,	*Sırıkları bükülse,*
	Baatırlar anda sayışsa,	*Bahadırlar orada mızraklaşsa,*
81840	Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslüman*
	Tañ kalışıp karaşsa,	*Şaşakalıp bakışsa,*
	Mında bolot tamaşa».	*Burada olur temaşa».*
	Kayran Koşoy baş bolup,	*Aziz Koşoy baş olup,*
	Aytıp turgan sözü oşol.	*Söyleyip durduğu söz budur.*
	Koşoy barıp, men barıp,	*Koşoy varıp, ben varıp,*
	Karap turgan kez oşol.	*Bakıp durduğumuz çağ odur.*
	Koşoy bardı, men bardım,	*Koşoy vardı, ben vardım,*
	Kokuy, dosum Çınkoco,	*Vay, dostum Çınkoco,*
	Koşo kaçan sen bardıñ?	*Birlikte ne zaman vardın sen?*
81850	Ottogon malı semiz dep,	*Otlayan malı semizdir diye,*
	Aş berer cerim Karkıra	*Aş vereceğim yer Karkıra,*
	Tilegeyi tegiz dep.	*Her yanı düzdür diye.*
	Kökötöydün Bokmurun	*Kökötöy'ün Bokmurun'u,*
	Taşkendegi kırgızga	*Taşkent'teki Kırgız'a*
	Cardık aytıp, küç alıp,	*Ferman söyleyip, güç alıp,*
	Tilin albay koygondu	*Sözünü tutmayanların*
	Dükönün anık tüz kılıp,	*Dükkânını dümdüz edip,*
	Caynap catkan köp curttun	*Yayılıp yatan nice yurdun*
	Asmandatıp aşatıp,	*Göğe savurup aşırtıp,*
81860	Cakkan otun öçürüp,	*Yaktığı ateşini söndürüp,*
	Can-cabılta köçürüp.	*Topyekûn göçürüp.*
	Azemdegen boz üydü	*Süslenmiş boz evi*
	Kerege-uugun büktötüp,	*Keregesini, uğunu katlatıp,*
	Kızıl narga cüktötüp.	*Kızıl mayaya yükletip.*
	Kıya tartpay üy çeçip,	*Duraksamadan ev söküp,*
	Kıldıratpay suu keçip,	*Kımıldatmadan sudan geçip,*
	Kızıl nardın kuyrugun	*Kızıl mayanın kuyruğunu*
	Kıya tartıp ördürüp,	*Yandan çekip ördürüp,*
	Kan Kökötöy köçü dep,	*Han Kökötöy göçü diye,*
81870	Kalayıktın baarına,	*Halkın tümüne,*
	Azemdetip kördürüp.	*Süsletip gösterip.*

Kökötöydün köp düynö,
San atanga arttırıp.
Sandırgalap* baarısın
Sarpayıdan captırıp.
Kıltıldagan kızdarga
Kızıl çapan kiygizip
Kızıl çapan etegin
Kıygaçtap cerge tiygizip,
Artık Koco eken dep,
Kökötöydün Bokmurun
Kıyındıgın bilgizip.
Kelinge kete* kiygizip,
Kete tondun etegin
Keriltip cerge tiygizip,
Al töölörgö koşulgan
Kökötöydün Bokmurun
Keñdigin kalkka bilgizip.
Körgön adam tañ kalgan,
At Maaniker külüktü
Ürtüktötüp* baylatıp,
Kırk tam tolgon sarı altın «Adam, san
töölör kimdin töölörü?
Oozun açıp caynatıp.
Al altındın baarısın
Dolboolotup büktötüp,
Sarı atanga cüktötüp.
Taşkendegi kırgızdın
Cakkan otun öçürüp,
Can-cabılta köçürüp,

Ayçık altın kızıl tuu
Kapır menen busurman,
Çek arası Karkıra,
Karkıra közdöy baştantıp,
Kökötöydün Bokmurun
Taşkenden köçüp çıkkanda,
Toru ala corgo mingizip,
Torkonun külün kiygizip,
Toygo eerçitip cürgön çak.

Kökötöy'ün nice malını,
Sayısız iğdiş deveye yükletip.
Şanlandırıp hepsini,*
Hil'atlerle örttürüp.
Salınan körpe kızlara
Kızıl kaftan giydirip,
Kızıl kaftan eteğini
Çaprazlayıp yere değdirip,
Üstün Koco imiş diye,
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Yamanlığını belli edip.
Geline kete giydirip,*
Kete kürkün eteğini
Gererek yere değdirip,
O develere katılan
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Cömertliğini halka belli edip.
Gören insan şaşakalmış,
At Maaniker yüğrüğü
Örtükletip bağlatıp,*
Kırk dam dolusu sarı altının «Ey insan,
sayısız develer kimin develeri?
Ağzını açıp serdirip.
O altının hepsini
Denk ettirip katlatıp,
Sarı iğdiş deveye yükletip.
Taşkent'teki Kırgız'ın
Yaktığı ateşini söndürüp,
Topyekûn göçürüp,

Ay çekili altın kızıl tuğ,
Kâfir ile Müslüman,
Sınır boyu Karkıra,
Karkıra'ya doğru yöneltip,
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Taşkent'ten göçüp çıktığında,
Doru ala yorgaya bindirip,
Torka ipeğin âlâsını giydirip,
Toya yanında götürdüğü çağ.

Sarala corgo mingizip,
Sarpaydın külün kiygizip,
Sanga eerçitip cürgön çak.
Ayırmaçtan oşondo
Çıga berbes başım bar,
Altı caşka oşondo
Çıga berbes caşım bar.
Kökötöydün aşında,
Koşoy bardı, men bardım,
Kokuy, Koco ekensiñ,
Koşo kaçan sen bardıñ?
Aytıp turgan kep uşul.
Kökötöydün köpçülük,
Körüp kelgen kez uşul.
Tümöndögön kalıñ töö,
Tolup catkan dalay töö.
Kökötöydün köçünö,
Köp adamdar cardangan:
Kan Kökötöy baatırdın
Kürüç artçu töölörü.
San cöölör kimdin cöölörü?
Kızmat kılıp berüüçü,
Kökötöydün cöölörü».
Algan carı Külayım –
Kaldaytıp kara kiygizip,

Sarı ala yorgaya bindirip,
Hil'atin âlâsını giydirip,
Kalabalığa katıp gezdirdiği çağ.
O zaman çocuk eyerinden
Çıkamayan başım var,
O zaman altı yaşını
Aşmamış yaşım var.
Kökötöy'ün aşında,
Koşoy vardı, ben vardım,
Vay, Koco imişsin,
Birlikte ne zaman vardın sen?
Söylenip duran söz budur.
Kökötöy'ün kalabalığını,
Görüp geldiği çağ budur.
Tümen tümen yoğun deve,
Dolup taşan hayli deve.
Kökötöy'ün göçüne,
Nice insan hayran bakmış:
Han Kökötöy bahadırın
Pirinç yükleyen develeri.
Sayısız yayalar kimin yayaları?
Hizmet edip duran,
Kökötöy'ün yayaları».
Aldığı eşi Külayım —
Heybetle karalar giydirip,

Kan Kökötöy zıynatın*,
Kalayıkka bilgizip,
Atanga cügün arttırıp,
Altımıştay katınga
Tegiz koşok ayttırıp.
Mal aydap baldar, abışka
Tuş-tuşunan çabuuldap,
Köç aldında Külayım
Altımış katın koşokçu
Tegiz ıylap añıldap.
Cebilgesi* cer çiyip,
Cekesan ünü baş carıp.
Cer caynata köçürüp,

Han Kökötöy ziynetini,*
Halka belli edip,
İğdiş deveye yükünü yükletip,
Altmış kadar kadına
Hep bir ağızdan ağıt söyletip.
Mal süren çocuklar, ihtiyarlar
Dört bir yandan koşuşup,
Göçün önünde Külayım,
Altmış kadın ağıtçı
Hep bir ağızdan ağlayıp inleyip.
Cebilgesi yeri çizip,*
Tiz feryadı baş yarıp.
Yeri kaplata göçürüp,

Kulun, taydı şirgelep,
Bee baylata köçürüp,
Botonun baarı burkurap,
Kulundun baarı çurkurap.
Seyildüü köçü karasa,
Kökötöydün köçkönü
Körgöndörgö tamaşa.
Kökötöydün Bokmurun
Kelbersigen Manaska
Keñeş salbay ketkeni.
Oluya-Ata, Talastı
Katar basıp alganı.
Tomuktay da too cok,
Tokum batar koo cok,
Köçtün baarı cer caynap,
Keñ özöngö salganı.
Cer tumandap kir bolup,
Kökötöydün san kara
Cer cüzü menen bir bolup.
Cer üstündö çıkkan çöp
Tuyak tiyip coyulup,
Baylıgı candan başkaça
Azuuları toyunup.
Türdüü-türdüü mal çubap,
Türkün-türkün can çubap,
Köç aldında kızıl nar

Kulunu, tayı bağlayıp,
Kısrakları bağlatıp göçürüp,
Deve yavruları hep bozlayıp,
Kulunların hepsi kişneyip.
Görkemli göçüne bakılsa,
Kökötöy'ün göçüşü
Görenlere temaşa.
Kökötöy'ün Bokmurun'u,
Kurumlanan Manas'a
Danışmadan gitmişti.
Oluya-Ata'yı, Talas'ı
Sıra sıra basıp geçti.
Aşık kemiği kadar dağ yok,
Teğelti sığacak koyak yok,
Göçün tümü yeri kaplayıp,
Geniş vadiye yayıldı.
Yer dumanlanıp kirlenip,
Kökötöy'ün sayısız sürüsü,
Yeryüzüyle bir oldu.
Yer üstünde biten ot,
Toynak değip silinip,
Zenginliği herkesten başka,
Azılıları doyunup.
Türlü türlü mal dizilip,
Çeşit çeşit can dizilip,
Göçün önünde kızıl maya,

Kokoloru könöktöy,
Azuuların karkaytıp,
Aldıñkı erdin şalpaytıp,
Mañ-mañ-mañ basıp,
Çuudaların çañ basıp,
Töö çubadı bir kança.
Kulundarı çurkurap,
Kursaktarı cer çiyip,
Bee çubadı bir kança.
Cerdin üstün sıdırıp,
Serüün boylop kıdırıp,
Şaa müyüzün karkaytıp,

Gırtlakları kova gibi,
Azılarını dikleştirip,
Alt dudağını sarkıtıp,
Ağır ağır salına salına basıp,
Yünlerini toz kaplayıp,
Deve dizildi bir hayli.
Kulunları kişneyip,
Karınları yeri çizip,
Kısrak dizildi bir hayli.
Yerin üstünü süzüp,
Serin boyunca dolaşıp,
Çatal boynuzunu dikip,

Uy çubadı bir kança.
Kozu-Başı, Kopogo
Koy semirtip oşogo,
Ar sonundu basıptır,
Aşuu boyloy aşıptır.
Kutpa cagı al köçtün
Kegen boylop ketiptir,
Keñ Karkıra tüzünö
Bokmurun barıp cetiptir.
Baş-ayagın tordotup,
Kökötöydün çoñ ordo,
Karkıranın talaaga
Barıp tigip ornotup.
Kan Kökötöy toyu dep,
Karkıranın boyu dep,
Cerdin üstün çañ kılıp,
Kalayıkka dañ kılıp.
Bar düynösün şaylatıp,
Kökötöydün köp cigit
Toktotpoy otun kamdatıp,
Karkıranın Kara-Saz
Kalday menen dos bolup,
Tuz kaynatıp aldı emi,
Çoñ Karkıra boyuna
Tolkup eli kondu emi.
Kan Kökötöy aşına
Kapır menen busurman

Sığır dizildi bir hayli.
Kozu-Başı'na, Kopo'ya,
Koyun semirtip oralarda,
Her güzel yeri basmış,
Geçit boyunca aşmış.
O göçün kıble yanı
Kegen boyunca gitmiş,
Geniş Karkıra düzüne
Bokmurun varıp yetişmiş.
Başını ucunu çevirtip,
Kökötöy'ün büyük otağı,
Karkıra'nın kırına
Varıp dikip yerleştirdi.
Han Kökötöy toyu diye,
Karkıra'nın boyu diye,
Yerin üstünü toz edip,
Halka nam saldı.
Bütün malını hazırlatıp,
Kökötöy'ün nice yiğidi
Durdurmadan odun hazırlatıp,
Karkıra'nın Kara-Saz'ında
Kalday ile dost olup,
Tuz kaynatıp aldı işte,
Büyük Karkıra boyuna
Dalgalanıp eli kondu işte.
Han Kökötöy aşına
Kâfir ile Müslüman'ın

Keler çagı boldu emi.
Ükürçünün Küdürgö
Uyun aydap baktırdı.
Aygır-Caldın astına
Çoñ kermeni tarttırdı.
Üç-Kapkaktın boyuna
Kökötöydün kemege –
Kemegeni kazdırdı.
Keñirsigen Küdürgö
Kelip cılkı saldırıp.
Al cılkının ar cagına

Gelme çağı geldi işte.
Ükürçü'nün Küdür'üne
Sığırını sürüp baktırdı.
Aygır-Cal'ın altına
Büyük germeyi çektirdi.
Üç-Kapkak'ın boyuna,
Kökötöy'ün ocağı —
Ocak çukurunu kazdırdı.
Genişçe yayılan Küdür'e
Gelip yılkı saldırdı.
O yılkının ötesinde

	Baatırlarga çaldırıp.	*Bahadırlara kestirtip.*
	Kökötöydün toyuna	*Kökötöy'ün toyuna*
	Tamakka uşul ılayık.	*Yemeğe budur lâyık.*
	Şibee menen kalmakka	*Şibe ile Kalmak'a,*
	Kelgeni munu cesin dep,	*Gelenler bunu yesin diye,*
	Şaa müyüz ögüz, uy soyup.	*Çatal boynuz öküz, sığır kesip.*
	Mancuu, kara kıtayga	*Mançu'ya, kara Kıtay'a,*
82030	Kelse uşular cesin dep,	*Gelirlerse bunlar yesin diye,*
	Ilayıktap töö soyup,	*Uygun görüp deve kesip,*
	Kırgız menen oygutka	*Kırgız ile Oygut'a*
	Kızık kılıp bee soyup.	*Şenlik olsun diye kısrak kesip.*
	Kökötöydün Bokmurun	*Kökötöy'ün Bokmurun'u,*
	Kızık kılıp, keñ kılıp,	*Şenlikli kılıp, geniş tutup,*
	Bar düynösün teñ kılıp,	*Bütün malını denk bölüp,*
	Kara kalmak, kırgızdın	*Kara Kalmak ile Kırgız'ın*
	Orto cerin çek kılıp,	*Orta yerini sınır kılıp,*
	Kökötöydün bu toyun	*Kökötöy'ün bu toyunu*
82040	Door-kıyamat* bolguça	*Devir-kıyamet* olana dek*
	Unutulgus kalıkka	*Halka unutulmaz kılıp,*
	Ala-Toodoy et kılıp.	*Ala-Too kadar et yığıp.*
	Kalayıktı baştatıp,	*Kalabalığa baş ettirip,*
	Abañ Koşoy karıya	*Aban Koşoy ihtiyar,*
	Ayçık altın asaba	*Ay çekili altın sancağı*
	Asmandatıp aştatıp,	*Göğe yükseltip aşırtıp,*
	Kalayıkka çır kılgan,	*Halka gürültü salan,*
	Bokmurundun bülügün.	*Bokmurun'un velvelesi.*
	Minip kelgen abakeñ,	*Binip gelmiş abacığın,*
82050	Kerkabılan külügün.	*Kerkabılan yüğrüğüne.*
	Bar caragın şaylanıp,	*Bütün silahını kuşanıp,*
	Altın caak aybalta	*Altın yanaklı aybaltayı*
	Bilegine şaylanıp,	*Bileğine kuşanıp,*
	Kabagı biyik, öñü saz	*Kaşı yüksek, benzi soluk,*
	Karagan adam tañ kalgan.	*Bakan insan şaşakalmış.*
	Eñçeger boyluu, keñ dalı,	*Upuzun boylu, geniş omuzlu,*
	Urumkandın Kökbörü,	*Urumkan'ın Kökbörü'sü,*
	Men körgöndön al kelgen.	*Ben gördüğümde o gelmişti.*
	Andan kiyin surasañ,	*Ondan sonrasını sorarsan,*
82060	Çayiñgi degen ton kiyip,	*Çayingi denen kürk giyip,*

Çalkuyruk sınduu at minip,
Tüpögü cok ayza alıp,
Calañ kılıç baylanıp,
Toguz uuldun kencesi,
Elemandın erkesi,
Bir Kudaydın pendesi.
Cer aldına tüşkönü
Ceti cıl bolgon çagı eken.
Cer üstünö çıkkanı
Ceti künçö bar eken.
Ceti baş kempir sıykırçı
Cetik amal salganda
Atakesi Elemandı korkutup,
Elemandı al kempir
Ceti künü kamaptır,
Sakalın culkup ırgıtıp,
Murutun bulkup ırgıtıp,
Ceti künü sabaptır.
Kuur teridey iy bolup,
Kurgan çalıñ cadaptır.
Er Töştüktün sakasın
Kelininen alıptır.
Can soogalap Eleman
Kempirge kelip barıptır.
Sakası kalıp kalgan go
Elemandın er Töştük
Ertesinde keliptir.
Al sakanın canınan
Ceti baş kempir körüptür.

Er Töştüktü körgöndö
Okurañdap al kempir,
«Or, orgogum, orgun» – dep,
Oro turgan boluptur.
Oy-boyuna koyboston,
Oşo kelgen Töştüktü
Soro turgan boluptur.
Kaardanıp al kempir,
Kamay turgan boluptur.

Çalkuyruk soylu at binip,
Püskülsüz mızrak alıp,
Yalın kılıç kuşanıp,
Dokuz oğlun küçüğü,
Eleman'ın nazlısı,
Bir Tanrı'nın kulu.
Yerin altına inişi
Yedi yıl olmuş çağı imiş.
Yer üstüne çıkışı
Yedi gün kadar olmuş imiş.
Yedi başlı büyücü kocakarı
Ustaca düzen kurduğunda,
Babası Eleman'ı korkutup,
Eleman'ı o kocakarı
Yedi gün kapatmış,
Sakalını yolup fırlatıp,
Bıyığını çekip fırlatıp,
Yedi gün dövmüş.
Kuru deri gibi yumuşayıp,
Zavallı ihtiyarın canına tak etmiş.
Er Töştük'ün aşığını
Gelininden almış.
Can derdine düşüp Eleman,
Kocakarıya varıvermiş.
Aşığı orada kalmış ya,
Eleman'ın er Töştük'ü
Ertesi gün gelivermiş.
O aşığın yanı başında
Yedi başlı kocakarıyı görmüş.

Er Töştük'ü görünce
Homurdanıp o kocakarı,
«Or, orağım, or» diye,
Biçmeye davranmış.
Aman zaman dinlemeden,
O gelen Töştük'ü
Emmeye davranmış.
Kahırlanıp o kocakarı,
Kapatmaya davranmış.

Karsıldatıp Töştüktü
Sabay turgan boluptur.
Kayratına çıdabay,
Kayran Töştük şaşıptır.
Astındagı Çalkuyruk
Olbuy-solbuy kamçılap,
Oñ-tetiri teminip,
Celigip kaçıp Er Töştük
Celpinişke cetiptir.
Cer aldına korkkondon,
Tüşö kaçıp ketiptir.
Cer aldında adamdın
Neçelerin biliptir.
Azap tartıp er Töştük,
Ceti cıl anda cürüptür.
Kökötöydün aşına
Oşo Töştük kelgeni,
Ceti künçö boluptur.
Cer astınan çıkkanı,
Ceti küngö toluptur.
Koşoy, Töştük alpı bar,
Akılga dıykan er Koşoy
Oşondo kelgen karkıbar.
Kökötöydün Bokmurun,
Attı sartça baylaptır.
Kızık konok mamınday,
Kısır taydın etterin,
Kemegege kaynatıp.
Keñ dünüyö kızıktı,
Tügöl baarın caynatıp,

Bokmurundun kebi bul:
«Oñ alptardın baarınan
Akıl surap turgan cer.
Koşoy, Töştük alptar bar,
Armanım cok Kudayga,
Atakemdin toyuna
Aş başkarar calpı bar.
Tögöröktün tört burçun

Çatır çutur Töştük'ü
Dövmeye davranmış.
Gücüne dayanamayıp,
Aziz Töştük şaşırmış.
Altındaki Çalkuyruk'u
Sağlı sollu kamçılayıp,
Ters yüz mahmuzlayıp,
Coşup kaçan Er Töştük,
Celpiniş'e yetişmiş.
Korkusundan yerin altına,
İnip kaçıp gitmiş.
Yerin altında insanların
Nicelerini tanımış.
Azap çekip er Töştük,
Yedi yıl orada gezmiş.
Kökötöy'ün aşına
O Töştük'ün gelişi,
Yedi gün kadar olmuş.
Yer altından çıkışı,
Yedi güne dolmuş.
Koşoy, Töştük alpları var,
Akıl ekincisi er Koşoy,
O zaman gelmiş o muhterem.
Kökötöy'ün Bokmurun'u,
Atı Sart usulünce bağlamış.
Seçkin konuk kazık misali,
Kısır tayın etlerini,
Ocak çukurunda kaynatıp.
Geniş dünya şenliğini,
Tümünü serip döşeyip,

Bokmurun'un sözü şu:
«Sağ kol alpların hepsinden
Akıl sorulan yer burası.
Koşoy, Töştük alplar var,
Tanrı'ya bir hasretim yok,
Babacığımın toyunda
Aşı yönetecek topluluk var.
Yeryüzünün dört bucağını

	Tört aylanta kurçaçu,	*Dört dolanıp kuşatacak,*
	Bokmurundun alı bar.	*Bokmurun'un gücü var.*
	Kumurskaday caynagan,	*Karınca gibi kaynaşan,*
82140	Soe turgan atamdın	*Kesilecek, babamın*
	Tört tülüktüü malı bar.	*Dört tür davarı var.*
	Akıl saldım kalkıña,	*Akıl danıştım halkına,*
	Aba Koşoy, Baymırza,	*Aba Koşoy, Baymırza,*
	Uşu turgan calpıña.	*Şurada duran topluluğuna.*
	Keñeş aytar kebim bul:	*Danışıp diyeceğim söz şu:*
	Koroson ottuk çaktıram,	*Horasan çakmağı çaktırırım,*
	Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslüman'ı*
	Koyboy baarın çakıram.	*Koymadan hepsini çağırırım.*
	Kızıl cagaal* kıtaydın	*Kızıl yakalı* Kıtay'ın*
82150	Kıl emesi kalbasın,	*Kılı kırpığı kalmasın,*
	Kara cagaal* kalmaktın	*Kara yakalı* Kalmak'ın*
	Kalkınan biröö kalbasın,	*Halkından biri kalmasın,*
	Şibee menen soloondon,	*Şibe ile Soloon'dan,*
	Tırgoot menen mancuudan	*Tırgoot ile Mançu'dan,*
	Tıypıl biröö kalbasın.	*Tek bir kişi kalmasın.*
	Cer üstündö adamdan	*Yer üstündeki insandan*
	Biröö kalbay kelsin deym.	*Biri kalmadan gelsin derim.*
	Ugup turup okustan,	*İşitip durup da kazara,*
	Kelbey kalsa kokustan,	*Gelmez kalırsa ansızın,*
82160	Kökötöydün ayçıgı altın kızıl tuu	*Kökötöy'ün ay çekili altın kızıl tuğunu*
	Üy üstünön körsün de.	*Evinin üstünden görsün de.*
	Kız körbögön koñulda,	*Kız görmemiş kuytuda,*
	Mından bir can kalbasın,	*Bundan bir can kalmasın,*
	Buruluş bar, ördöştön	*Dönemeçte, yokuşta*
	Curt kalbasın körböstön.	*Görmedik yurt kalmasın.*
	Bul aşıma kelsin de,	*Bu aşıma gelsin de,*
	Bul aşıma kelbese,	*Bu aşıma gelmezse,*
	Teñge albasa sözümdü,	*Sözümü denk saymazsa,*
	Teskeri körsö özümdü,	*Beni ters görürse,*
82170	Karmap tüşöm kara tuu,	*Kara tuğu kapıp inerim,*
	Kalkına salam ızı-çuu!	*Halkına salarım feryat figan!*
	Kökötöydün Bokmurun	*Kökötöy'ün Bokmurun'u*
	Oñtoyluu cerge kondu de,	*Elverişli yere kondu de,*
	Kökötöydün san düynö,	*Kökötöy'ün sayısız malı,*

Köktömdö çöptöy öñdü de.
Tögöröktün tört burçun
Törö atası ölgön soñ,
Tört cılı kütöör alı bar.
Kabar ukkan kan kelsin,
Ceti kılım cer cüzü,
Cer caynagan can kelsin!»
Bokmurun mınday degen soñ
Baymırza turup kep aytat:
Baatır Manas Talasta,
«Tögöröktün tört burçun
On ekide Bokmurun,
Tört aylana çakırıp,
Obuñdu taap, iş kılgın!»
Törölüktü kılbasañ,
Baymırza mınday degende,
Maşayıktuu baarı eldin
Bokmurun turup munu aytat:
Baarı-cogun çakırıp,
Balalık kılıp turbasañ.
Kara kıtay, mancuunun,
Kalkın bilem al curttun,
Kakançındın kalkı bar,
Ar uruu curt çogulsa,
Kan tögüüçü saltı bar.
Kıyalı buzuk Coloy bar,
Kıyın öçtüü Koñurbay,
Biz menen kıyışar coo alar bar. Coo
köründüñ aşıma, kakbaş,
Uy tügündöy köp kapır
Ubaranı salbasın.
Toyup alıp aşıña,
Bokmurun, munu oyloçu
Tozok salıp cürbösün,
Topçuday bolgon başıña?
Aş bergen kişi ayıpker,
Aş bergen kişi künöökör.
Eñkeyişiñ bas bolso,
Öödögö çıkkan çöp bolso,

Baharda ot gibi yeşerdi de.
Yeryüzünün dört bucağını,
Töre babası öldükten sonra,
Dört yıl ağırlayacak gücü var.
Haber alan han gelsin,
Yedi iklim yeryüzü,
Yeri kaplayan can gelsin!»
Bokmurun böyle dedikten sonra,
Baymırza kalkıp söz söyler:
Bahadır Manas Talas'ta,
«Yeryüzünün dört bucağını,
On ikisinde Bokmurun,
Dört dolanıp çağırıp,
Yolunca bulup iş kıl!»
Beylik etmezsen eğer,
Baymırza böyle deyince,
Meşayihli bütün elin,
Bokmurun kalkıp şunu söyler:
Varını yoğunu çağırıp,
Çocukluk edip durmazsan.
Kara Kıtay'ın, Mançu'nun,
Halkını bilirim o yurdun,
Kakançın'ın halkı var,
Her boydan yurt toplansa,
Kan dökücü töresi var.
Huyu bozuk Coloy var,
Amansız öçlü Koñurbay,
Bizimle çekişecek düşman onlar var.
Aşıma düşman göründün, kart kafa,
Sığır tüyü kadar çok kâfir,
Zahmete sokmasın.
Aşına doyup da,
Bokmurun, şunu bir düşün,
Cehennem salıp gitmesin,
Düğme kadar başına?
Aş veren kişi ayıplıdır,
Aş veren kişi günahkârdır.
İnişin alçak olursa,
Yokuşta biten ot olursa,

Kapırdın curtu köp bolso,
Tayanganıñ temirdey,
Kökötöydün caman uulu Bokmurun
Kökötöydün köp düynö
Aş berem dep kapırga
Talatıp iydi dedirbey.
Köpköndük bolot munuñuz,
Bek kısıp, curttu cıyıñız.
Azganakay busurman,
Aş berem dep sabatıp,
Köpkölöñdün belgisi.
Alakanday busurman
Kara kalmak, mancuuga
Kızıl uuk kılıp talatıp,
Mastıgın baykap, iş kılgın!
«Baydın uulu Baymırza, kakbaş,
Konuşuñ tataal say, mırza kakbaş.
Mineriñ calgız tay, mırza kakbaş,
Içkeniñ kara çay, mırza kakbaş!
Özüñdün aşıñ özüñ bil, kakbaş,
Artıñdı kısıp, colgo kir, kakbaş!
Colotpoymun aşıma, kakbaş,
Coon kılbaym başıma, kakbaş!
Coloboy ketkin, kaşıma, kakbaş!
Köp korgon bolup konboçu, kakbaş,
Köbüröök karaan bolboçu, kakbaş!»
Dep, oşöntüp, Bokmurun,
Baskan cerin tebelep,
Baymırzanı cemelep,
Cer tokmoktop çañdatıp,
Celdetteri ceti miñ,
At Maaniker külüktü
Cılkı içinen aydatıp.

AYDARGA MAANIKERDI
MINGIZIP, ELDI
AŞKA ÇAKIRGANI
Kökötöydün Maaniker

Kâfirin yurdu çok olursa,
Dayandığın demir gibiyse,
Kökötöy'ün yaramaz oğlu Bokmurun,
Kökötöy'ün nice malını,
Aş veririm diye kâfire
Yağmalattı dedirtme.
Bu yaptığınız şımarıklıktır,
Sıkı tutup yurdu derleyin.
Bir avuç Müslüman'ı,
Aş veririm diye dövdürüp,
Şımarıklığın nişanıdır.
Avuç kadar Müslüman'ı
Kara Kalmak'a, Mançu'ya
Talan malı edip yağmalatıp,
Mestliğini kollayıp iş kıl!
«Bay oğlu Baymırza, kart kafa,
Konağın çetin dere, mirza kart kafa.
Bindiğin tek bir tay, mirza kart kafa,
İçtiğin kara çay, mirza kart kafa!
Kendi aşını kendin bil, kart kafa,
Kuyruğunu kıs, yola gir, kart kafa!
Yaklaştırmam aşıma, kart kafa,
Başıma dert etmem, kart kafa!
Yaklaşma, git karşımdan, kart kafa!
Büyük kale kesilip konma, kart kafa,
Fazla gölge olup durma, kart kafa!»
Deyip, böylece Bokmurun,
Bastığı yeri çiğneyip,
Baymırza'yı payladı,
Yeri döverek tozutup,
Cellatları yedi bin,
At Maaniker yüğrüğü
Yılkı içinden sürdürttü.

AYDAR'A MAANIKER'İ BİNDİRİP,
ELİ
AŞA ÇAĞIRIŞI
Kökötöy'ün Maaniker'i,

Tulpardan artık külügü,
Ölgön canga aş berip,
Kalayıktı dürbötkön
Bokmurundun bülügü.
Ay, canıbar Maaniker,
Cılkıdan çıkkan köykaşka,
Kalbır öpkö, cez kanat.
Sını maldan bir başka.
Uçkan kuş menen carışkan,
Takır ele kem emes,
Kazı aluuçu boor et
Kayra tartıp zımpıyıp,
Söögünö cabışkan.
Aygay uksa şaşpagan,
Aydın karañgısında,
Bir izin caza baspagan.
Çuu ukkanda bölüngön,
Azar-tümön* kol bolso,
Tulparlık sını körüngön.
Alakanday kat algın,
Basıp ötsö, kara cer
Kıñ-kıñınan bölüngön.
Baskan buttuu debese,
Kanatı barday körüngön.
Çılbırı tutam kalbasa,
Çındagan coogo aldırbayt,
Mobu toñkoygon toonun artında
Kurgan kırsık çalbasa,
Kuyrugun örtkö çaldırbayt. Sayılgan tömön betinde,
Omuroo sınap ötpösö,
Ok cañılıp ketpese
Mingenin coogo aldırbayt.
Lop-darıya boyunda
Cetik külük Maaniker
Celgenine cel cetpes,
Baskanına mal cetpes.
Tizginin cıya tartpasa,
Uçkan kuştay zakımdap,

Tulpardan üstün yüğrüğü,
Ölen cana aş verip,
Halkı ayağa kaldıran,
Bokmurun'un velvelesi.
Ay, canım hayvan Maaniker,
Yılkıdan çıkma gök akıtma,
Kalbur ciğer, tunç kanat.
Endamı maldan bir başka.
Uçan kuşla yarışan,
Hiç mi hiç eksik değil,
Kazı alınan bağır eti,
Geri çekilip sımsıkı,
Kemiğine yapışmış.
Nara işitse şaşmayan,
Ayın karanlığında,
Bir izini şaşırıp basmayan.
Gürültü duyunca sıyrılan,
Hezar tümen ordu olsa,*
Tulparlık endamı görünen.
Avuç kadar mektup al,
Basıp geçse, kara yer
İniltiyle yarılan.
Yürür ayaklı denmese,
Kanadı varmış gibi görünen.
Yuları bir tutam kalmasa,
Azmış düşmana kaptırmaz,
Şu yükselen dağın ardında
Kahrolası kaza çarpmasa,
Kuyruğunu ateşe değdirtmez. Dikilen aşağı yamacında,
Göğüs sınayıp geçmese,
Kurşun yanılıp gitmese,
Binicisini düşmana kaptırmaz.
Lop-darıya boyunda
Yetkin yüğrük Maaniker,
Yelişine yel yetmez,
Yürüyüşüne mal yetmez.
Dizginini kasıp çekmese,
Uçan kuş gibi süzülüp,

Kırk künçülük çöldördön
Bulut öñdüü zakımdayt.

Kırk günlük çöllerden
Bulut gibi akıp gider.

Kırk künçülük çöl bolso,
Kılt etip suu içpegen.
Çurkagan sayın uzargan,
Kayıptay közü kızargan.
Kökötöydün Maaniker -
Kara bayır kazanat*,
Taygılbagan biyikten,
Taşka baskan kiyikten,
El çakıram dep barıp,
Ee, kulunum, caş Aydar,
Een çölgö kezigip,
Eeligip özüñ ötpögün.
Een boşotup oozun,
Üstünön uçup ketpegin!
Altı külük at algın,
Atboroyun sıdırgın,
Ay aalamdın baarısın
Kabar berip kıdırgın.
El maanisin aytayın,
Eey, caş Aydar, beri kel,
Kün karagan çekenin
Köönö-Turpan bıyagı,
Keñ-Barbardın tıyagı.
Kumga töösü töldögön,
Önögün canga berbegen,
Surap içip toybogon,
Sugalagın koybogon,
Karañgıda aydasa,
Kabılan sınduu coylogon.
Kızıl kamçı, kök nayza

Kırk günlük çöl olsa,
Bir yudum su içmeyen.
Koştukça boyu uzayan,
Geyik gibi gözü kızaran.
Kökötöy'ün Maaniker'i —
Kara bayır kazanat,*
Yüksekten kaymayan,
Taşa basan geyikten,
El çağırırım diye varıp,
Ey kulunum, genç Aydar,
Issız çöle rastlayıp,
Coşup da kendin geçme.
Ağzını başıboş bırakıp,
Üstünden uçup gitme sakın!
Altı yüğrük at al,
Boydan boya at koştur,
Ay âlemin tümünü
Haber verip dolaş.
Ellerin halini söyleyeyim,
Hey, genç Aydar, beri gel,
Güne bakan yakanın,
Köönö-Turpan bu yanı,
Keñ-Barbar'ın öte yanı.
Kumda devesi yavrulayan,
İnadını kimseye bırakmayan,
İsteyip içip doymayan,
Açgözlülüğünü bırakmayan,
Karanlıkta sürülse,
Kaplan misali sinsi yürüyen.
Kızıl kamçı, gök mızrak

Kırgızdın bölök teñi bar.
Ataktuu oygut eli bar,
Kasiettüü kanı bar,
Lop-Dayranı cerdegen
Karaça degen dagı bar.

Kırgız'ın başka dengi var.
Ünlü Oygut halkı var,
Kutlu, ulu hanı var,
Lop-Dayra'yı yurt edinen
Karaça denen biri de var.

	Bul aşıma kelsin de,	*Gelsin bu aşıma, de,*
	Bul kızıktı körsün de!	*Görsün bu şenliği, de!*
	Bul aşıma kelbese,	*Bu aşıma gelmezse,*
	Bul kızıktı körbösö,	*Bu şenliği görmezse,*
	Kökötöydün ayçıgı altın kızıl tuu Al	*Kökötöy'ün altın hilalli kızıl tuğunu O*
	Cerkendi cerdegen	*Cerken'i yurt edinen*
	Üy üstünön körsün de!	*Evinin üstünden görsün, de!*
82330	Kızdarının çaçtarın	*Kızlarının saçlarını*
	Beş köküldöp örsün de!	*Beş perçem edip örsün, de!*
	Andan arı tartkanda,	*Oradan ileri varınca,*
	Kün batışka kaytkanda	*Gün batıya dönünce*
	Atı Koton şaarı bar,	*Adı Koton, şehri var,*
	Kotondogu Cügörü,	*Koton'daki Cügörü,*
	Çoñ balbanı dagı bar.	*Büyük pehlivanı da var.*
	Suusunda Kuday kaarı bar,	*Suyunda Tanrı kahrı var,*
	Suusun içip boşobo,	*Suyunu içip oyalanma,*
	Kotondogu Cügörü	*Koton'daki Cügörü'ye,*
82340	Kabar aytkın oşogo.	*Haberi ona ulaştır.*
	Kökötöydün aşına	*Kökötöy'ün aşına*
	Alıp kelip çabuuga	*Alıp gelip koşturmaya*
	Külük atın baylasın,	*Yürük atını bağlasın,*
	Kelip küröş saluuga	*Gelip güreş tutmaya*
	Balbandarın kamdasın.	*Pehlivanlarını hazırlasın.*
	Atakemdin aşına	*Babacığımın aşına*
	Miñ karaça atan töö sayam,	*Bin kara iğdiş deve koyarım,*
	Miñ kara kaşka bee sayam.	*Bin kara sakar kısrak koyarım.*
	Calañ altın mülk sayam,	*Salt altından mal koyarım,*
82350	Cügörügö salam ayt,	*Cügörü'ye selam söyle,*
	Bul aşıma kelsin de,	*Gelsin bu aşıma, de,*
	Bul kızıktı körsün de!	*Görsün bu şenliği, de!*
	Bul aşıma kelbese,	*Bu aşıma gelmezse,*
	Bul kızıktı körbösö,	*Bu şenliği görmezse,*
	Kökötöydün san kolun	*Kökötöy'ün sayısız ordusunu*
	Üy üstünön körsün de.	*Evinin üstünden görsün, de.*
	Bokmurunga olco dep,	*Bokmurun'a ganimet diye,*
	Kızdarının çaçtarın	*Kızlarının saçlarını*
	Beş köküldöp örsün de!	*Beş perçem edip örsün, de!*
82360	Çatak kılbay, çır kılbay,	*Kavga etmeden, çıngar çıkarmadan,*

	Baçımıraak kelsin de!	*Tezcecik gelsin, de!*
	Sol kol cakkı betinde,	*Sol kol yanı tarafında,*
	Tügöngön çöldün çetinde,	*Bitip tükenen çölün ucunda,*
	Adır-küdür urçukta,	*Engebeli çıkıntıda,*
	Añıraygan tumşukta	*Apaçık yatan burunda*
	Ataktuu Cerken ceri bar.	*Ünlü Cerken yeri var.*
	Cortuulçu balban eri bar.	*Cortuulçu pehlivan eri var.*
	Kalkı menen cıyılıp,	*Halkıyla birlikte toplanıp,*
	Kan Cortuulçu kelsin de,	*Han Cortuulçu gelsin, de,*
82370	Taştabasın çaldarın,	*Koca ihtiyarlarını bırakmasın,*
	Kadimkidey çomuna	*Bildik deve semerine*
	Mingize kelsin baldarın.	*Bindirip getirsin oğullarını.*
	Isık çöldü cakalap,	*Kızgın çölün kıyısınca,*
	Iras kelsin aşıma,	*Doğruca gelsin aşıma,*
	Tulparların takalap,	*Küheylanlarını nallayıp,*
	Bul aşıma kelsin de,	*Gelsin bu aşıma, de,*
	Bul kızıktı körsün de.	*Görsün bu şenliği, de.*
	Bul aşıma kelbese,	*Bu aşıma gelmezse,*
	Bul kızıktı körbösö,	*Bu şenliği görmezse,*
82380	Elin çaap kurutam,	*İlini vurup kuruturum,*
	Eşegin sayga ulutam.	*Eşeğini vadide uluturum.*
	Kelbey kalsa kezegin,	*Gelmeden kalırsa eğer,*
	Mamintip berem esebin.	*İşte böyle görürüm hesabını.*
	Körüngön curtka takır ayt.	*Görünen yurdun hepsine bildir.*
	Andan arı col cürsöñ,	*Ondan öte yol yürürsen,*
	At ayabay mol cürsöñ,	*Atı esirgemeden bol yürürsen,*
	Keñ Ürgönçtün şaarında	*Geniş Ürgönç'ün şehrinde*
	Keñ Oogandın aylında	*Geniş Oogan'ın obasında*
	Akun kanday kanına ayt,	*Akun han gibi hanına söyle,*
82390	Oşo körüngön curttun baarına ayt.	*O görünen yurdun hepsine söyle.*
	Kökötöydün Bokmurun	*Kökötöy'ün Bokmurun'u*
	Üç-Karkıra kondu de,	*Üç-Karkıra'ya kondu, de,*
	Kökötöydün köp düynö,	*Kökötöy'ün nice malı mülkü,*
	Cer cüzünö toldu de,	*Yeryüzüne doldu, de,*
	Kökötöydün kalıñ toy	*Kökötöy'ün kalabalık toyu*
	Berer kezi boldu de!	*Verilecek çağı geldi, de!*
	Akun kanga salam ayt,	*Akun hana selam söyle,*
	Bul aşıma kelsin de,	*Gelsin bu aşıma, de,*

Bul aşıma kelbese,
Aygaylagan atıştı,
Ayıkpagan tartıştı,
Üy üstünön körsün de.
Suluu kızın suktantpay,
Olco kılıp bersin de!
Arı cürböy, beri tart,
Tak oşo cerden kayta kayt.
Karmaşar çagı boldu de,
Kızıl celek, kök nayza,
Kırgızdan biröö kalbasın.
Kalmaktan çıgat küçtüü taz,
Andan tuura tartkanda
Çambıl-Bel degen cer kelet. Bu da bayge alışat,
Çambıl-Beldi cerdegen,
Canaalı, Karaç er degen
Belendini caylagan,
Belendinin beline
Tulparların baylagan.
Ölümdön kayra tartpagan,
Acaldan aynıp kaçpagan.
Kökötöy kandın aşı de,
Köp cıyındın kaşı de.
Baygambar çalış karıya,
Bata kan Koşoy oluya
Oşol aştın başı de.
Temir özök erendi,
Teñselip turgan berendi
Bul aşıma kelsin de,
Bul kızıktı körsün de.
El öödögö tartkanda,
At kara til bolgondo
Töbösünön basamın,
Tört tülügün çaçamın.
Kıyratamın candarın,
Çuulatamın baldarın.
Al kızıktı süybösö,
Bul aşıma kelsin de!

Bu aşıma gelmezse,
Haykırışan atışmayı,
Dinmek bilmez çekişmeyi,
Evinin üstünden görsün, de.
Güzel kızını imrendirmeden,
Ganimet edip versin, de!
İleri gitme, beri dön,
Tam o yerden geri dön.
Kapışma çağı geldi, de,
Kızıl bayrak, gök mızrak,
Kırgız'dan kimse kalmasın.
Kalmuk'tan çıkar güçlü kel,
Oradan doğru varılınca
Çambıl-Bel denen yer gelir. Bu da ödül kapışır,
Çambıl-Bel'i yurt edinen,
Canaalı, Karaç er denen
Belendi'yi yaylayan,
Belendi'nin beline
Küheylanlarını bağlayan.
Ölümden geri dönmeyen,
Ecelden caymayıp kaçmayan.
Kökötöy hanın aşı, de,
Nice derneğin önü, de.
Peygamber misali ihtiyar,
Duacı han Koşoy evliya
İşte o aşın başı, de.
Demir özlü yiğidi,
Salınıp duran koç yiğidi
Gelsin bu aşıma, de,
Görsün bu şenliği, de.
El yukarıya göçünce,
Atın dili karardığında
Tepesinden basarım,
Dört tür malını saçarım.
Kırarım geçiririm canlarını,
Feryat ettiririm çocuklarını.
O şenliği sevmezse,
Gelsin bu aşıma, de!

	Iraak cerdin özündö,	*Irak yerin ta özünde,*
	Kara-Kumdun ortosu,	*Kara-Kum'un ortası,*
	Nayzaker erdin sultanı,	*Mızrakçı erin sultanı,*
82440	Urumkandın Kökbörü –	*Urumkan'ın Kökbörü'sü –*
	Dalay eldin almanı,	*Nice elin alman alanı,*
	A da ata uulunun	*O da ata oğlunun*
	Artılta tuugan balbanı.	*Aşkın doğmuş pehlivanı.*
	Üç-Karkıra boyuna	*Üç-Karkıra boyuna*
	Kökötöy aylı kondu de.	*Kökötöy'ün obası kondu, de.*
	Kıtay, kalmak busurman	*Hıtay, Kalmuk, Müslüman*
	Balbanı bar, sayış bar,	*Pehlivanı var, mızrak cengi var,*
	Kırgızdan çıgat küçtüü taz,	*Kırgız'dan çıkar güçlü kel,*
	Öpkö menen salışat.	*Ciğer sökercesine kapışır.*
82450	Cılañaç katın töö çeçet,	*Çıplak kadın deve çözer,*
	Bul kızıktı körbösö,	*Bu şenliği görmezse,*
	Köz açık bolup curt ketet.	*El gözü açılmış gider.*
	Urumkandın Kökbörü	*Urumkan'ın Kökbörü'sü*
	Bul aşıma kelsin de,	*Gelsin bu aşıma, de,*
	Bul aşıma kelbese,	*Bu aşıma gelmezse,*
	Boz alaluu kızıl tuu	*Boz alacalı kızıl tuğu*
	Üy üstünön körgözöm,	*Evinin üstünden gösteririm,*
	Boy-boylogon ızı-çuu.	*Bay bay diyen feryat figan.*
	Kelbey kesir al bolso,	*Gelmeyip kibirlenirse,*
82460	Keçiger bolso sındaşam,	*Gecikir olsa boy ölçüşürüm,*
	Köp keçigip baratsa,	*Çokça gecikip durursa,*
	Kamçılaşıp çırdaşam!	*Kamçılaşıp çekişirim!*
	Beri karay tartkanda	*Beri yana çekilince*
	Ordoluu şayık kök cökör	*Otağlı şeyhi, gök cepkenli*
	Orçun Kokon, Margalañ	*Koca Kokon, Margalañ*
	Kokon kandın Kozubek,	*Kokon hanı Kozubek,*
	Margalañdın Malabek,	*Margalañ'ın Malabek'i,*
	Ancıyandın ayrı sakal Sıncıbek	*Ancıyan'ın çatal sakal Sıncıbek'i*
	Altı-Şaardın Alabek,	*Altı-Şaar'ın Alabek'i,*
82470	Samarkanda Sançıbek	*Samarkan'da Sançıbek*
	Uşularga salam ayt.	*Bunlara selam söyle.*
	Biröö kalbay kelsin de!	*Biri kalmadan gelsin, de!*
	Ukpay kalsa kokustan,	*Duymadan kalırsa kazara,*

Uksa dagı togotpoy,
Catıp alsa okustan,
Bul kızıktı körbösö,
Bul aşıma kelbese,
Tirüü kalbay ölsün de!
Kökötöydün ayçıgı altın kızıl tuu,
Tulpar atın baylasın,
Üy üstünön körsün de!
Kara köz kızdın baarısın.
Bizge olco bersin de.
Andan arı cürgöndö,
Ataktuu Bukar şaarı bar.
Al Bukardı suragan
Temirkan attuu kanı bar,
Tögörök bışkan nanı bar,
Tört buluñ kelgen tamı bar.
Kök kepiçin tepeytken,
Temirkanga salam bar.
Kökötöydün aşı de,
Köp cıyındın kaşı de.
Kalk atası er Koşoy,
Aş başkargan başı de.
Bul kızıktı körüügö
Üygö kalbay karısı
Köçö kelsin baarısı.
Kepke kulak salbasa,
Bul tilimdi albasa,
Cañcaldı sonun körsün de,
Calpı baarı ölsün de.
Açuum kelse kokustan,
Uşu turgan Bukardı
Töbösünön basamın,
Tört tülügün çaçamın.
Soroytup soem eesin,
Zorduktap soem beesin.
Cakın kelse baarının
Caynata muştap meesin.
Çıgaramın Bukardın
Kapkaydagı keesin.

Duysa bile umursamayıp,
Yatıp kalırsa ansızın,
Bu şenliği görmezse,
Bu aşıma gelmezse,
Diri kalmadan ölsün, de!
Kökötöy'ün altın hilalli kızıl tuğunu,
Küheylan atını bağlasın,
Evinin üstünden görsün, de!
Kara gözlü kızların hepsini.
Bize ganimet versin, de.
Ondan öte yürüdüğünde,
Ünlü Bukar şehri var.
O Bukar'ı yöneten
Temirkan adlı hanı var,
Değirmi pişmiş ekmeği var,
Dört köşe kurulmuş evi var.
Gök kepiçini aşındıran,
Temirkan'a selam var.
Kökötöy'ün aşı, de,
Nice derneğin önü, de.
Halk atası er Koşoy,
Aşı yöneten başı, de.
Bu şenliği görmeye
Evde kalmadan ihtiyarı
Göçüp gelsin cümlesi.
Söze kulak asmazsa,
Bu sözümü tutmazsa,
Cengin âlâsını görsün, de,
Topu birden ölsün, de.
Öfkem gelirse kazara,
Şu duran Bukar'ı
Tepesinden basarım,
Dört tür malını saçarım.
Boylu boyunca boğazlarım sahibini,
Zorbalıkla keserim kısrağını.
Yakına gelse hepsinin
Ezip dağıtırım beynini.
Çıkarırım Bukar'ın
En derindeki hıncını.

Bukardın tıyak betinde
Ceti-Özön degen ceri bar.
Ceti-Özöndü cerdegen
Cediger degen eli bar.
Al Cediger içinde
Bagış degen kanı bar.
Azamatı kalbasın,
Ayzaların ıkçıytıp,
Argımagın mıkçıytıp,
Kökötöydün aşına,
Kökcal Bagış kelsin de.
Bul aşıma kelbese,
Bul kızıktı körbösö,
Tim ele açam uykusun,
Tiyip alam cılkısın!
Bul aşımdı bilsin de,
Kol attatıp kelsin de,
Degenime könsün de!
Andan mınday kaytkanda
Kara çöldö kamış bar,
Ordo kız menen oynogon,
Kızduu üydö kıyakçı,
Kımızduu üydö ayakçı,
Kız nakıştuu Agış bar,
Balbandıgı bir kança,
Baatır tuugan köykaşka.
Astında ceerde tulparı
Ceñdey bolup caragan,
Orolmonun ak iyindüü bürkütü
Baldagı cok kondurup,
Karışkır, tülkü karagan.
Çıkanaktay er Agış –
Bütkön boyu taramış,
Belgilüü kıyın bel ele,
Kara kalmak bettese,
Beli tier er ele.
Baylıgına kuturup,
Kökötöydün Bokmurun

Bukar'ın öte yüzünde
Ceti-Özön denen yeri var.
Ceti-Özön'ü yurt edinen
Cediger denen halkı var.
O Cediger içinde
Bagış denen hanı var.
Yiğidi geri kalmasın,
Mızraklarını sivriltip,
Küheylanını mahmuzlayıp,
Kökötöy'ün aşına,
Gök yeleli Bagış gelsin, de.
Bu aşıma gelmezse,
Bu şenliği görmezse,
Düpedüz açarım uykusunu,
Basıp alırım yılkısını!
Bu aşımı bilsin, de,
Ordu atlatıp gelsin, de,
Dediğime uysun, de!
Ondan böyle dönüldüğünde
Kara çölde kamış var,
Saray kızıyla oynaşan,
Kızlı evde kıl kopuzcu,
Kımızlı evde saki olan,
Kız nakışlı Agış var,
Pehlivanlığı bir hayli,
Bahadır doğmuş bir gözde.
Altında al doru küheylanı
Yen gibi süzülüp yarayan,
Orolmo'nun ak omuzlu kartalı
Kolçaksız kondurup,
Kurdu, tilkiyi gözleyen.
Dirsek boyu er Agış –
Bütün gövdesi kiriş,
Adı belli, çetin beldi,
Kara Kalmuk yeltense,
Bel olup dayanan er idi.
Varlığına kudurup,
Kökötöy'ün Bokmurun'u

Üç-Karkıra kondu de.
Ala-Toodoy et kılıp,
Ala-Köldöy çık kılıp,
Aş berer kezi boldu de.
Türdüü-türdüü can bar de,
Tügönör kızık da bar de.
Bul aşıma kelsin de,
Bul kızıktı körsün de.
Bul kızıktı kerbösö,
Katın canduu kişi ele,
Beylebese okustan,
Kelbey kalsa kokustan,
Kökötöydün ayçıgı altın kızıl tuu
Sayışkanın körsün de.
Üy üstünön körsün de,
Ordo kızdın baarısın
Olcogo bizge bersin de!
Andan arı col cürsöñ,
Çoñ Bukardın arı cagı,
Çoñ özöndüü talaada
Adır-küdür cerdegen,
Añgemesi başkaça,
Ayabagan er degen
Buudayık kandın Muzburçak,
Ayzasın kanga çıktagan,
Alışa kelgen adamdı
Kara cerge nıktagan,
Karşı aldınan kezigip,
Kaçırıp duşman çıkpagan.
Kısıktap belin buungan,
Atadan artık tuulgan,
Açuusuna kelgende
Duşmanga salgan çuulgan.
Caragı boydo bir kuçak,
Buudayık kandın Muzburçak,
Eñişip kişi ceñbegen,
Bet alıp mende kelbegen,
Önögün canga berbegen.

Üç-Karkıra'ya kondu, de.
Ala-Too kadar et yığıp,
Ala-Köl kadar çorba edip,
Aş verecek çağı geldi, de.
Türlü türlü can var, de,
Bitip tükenmez şenlik de var, de.
Gelsin bu aşıma, de,
Görsün bu şenliği, de.
Bu şenliği görmezse,
Karı canlı biriymiş o,
Aldırmazsa ansızın,
Gelmeden kalırsa kazara,
Kökötöy'ün altın hilalli kızıl tuğunu
Mızraklaşanı görsün, de.
Evinin üstünden görsün, de,
Saray kızlarının hepsini
Ganimet olarak bize versin, de!
Ondan öte yol yürürsen,
Koca Bukar'ın öte yanı,
Büyük vadili bozkırda
Engebeli yerleri yurt edinen,
Hikâyesi bambaşka,
Amansız bir er denen
Buudayık hanın Muzburçak'ı,
Mızrağını kanla suvaran,
Tutuşmaya gelen adamı
Kara yere mıhlayan,
Karşısına çıkageldiğinde,
Üstüne varan düşman çıkmayan.
Sıkıca belini kuşanan,
Atadan üstün doğan,
Öfkesi kabardığında
Düşmana kopardığı velvele.
Silahı belde bir kucak,
Buudayık hanın Muzburçak'ı,
Güreşte kimsenin yenemediği,
Yüz tutup 'ben' diyen çıkmayan,
Üstünlüğü kimseye kaptırmayan.

Kürüçün küzdük aydagan,	*Pirincini güzlük eken,*
Kürösköndö duşmandı	*Güreştiğinde düşmanın*
Keldesin cutup çaynagan.	*Kellesini yutup çiğneyen.*
Bilegi coon, taş cürök,	*Bileği kalın, taş yürek,*
Bil müçölüü badirek,	*Fil gövdeli zebella,*
Buudayık kandın Muzburçak,	*Buudayık hanın Muzburçak'ı,*
Muzburçakka salam ayt.	*Muzburçak'a selam söyle.*
Kökötöydün sanattuu,	*Kökötöy'ün şanlı,*
Çoñ aşına kelsin de,	*Büyük aşına gelsin, de,*
Kapır menen busurman	*Kâfir ile Müslüman'ın*
Çogulgan cerin körsün de.	*Toplandığı yeri görsün, de.*
Bakandar koldo karsıldap,	*Sırıklar elde şakırdayıp,*
Mayışkanın körsün de.	*Eğilip bükülenini görsün, de.*
Baatırlar atçan kaçırıp,	*Bahadırlar atlı saldırıp,*
Bul aşıma kelsin de,	*Gelsin bu aşıma, de,*
Bul kızıktı körsün de!	*Görsün bu şenliği, de!*
Bul aşıma kelbese,	*Bu aşıma gelmezse,*
Bul kızıktı körbösö,	*Bu şenliği görmezse,*
Çır sonunun tabışam.	*Kavganın âlâsını bulurum.*
Bılkıldak kuuray bışkıça*,	*Körpe kuray otu erişene dek*,*
Mıyzamdın külü uçkuça,	*Mıyzam otunun külü uçana dek,*
Mıktap altı ay salışam.	*Sıkıca altı ay vuruşurum.*
Kökötöydün kızıl kuyruk kara nar	*Kökötöy'ün kızıl kuyruk kara nerine*
Ok-darını cüktötöm.	*Ok ile barutu yükletirim.*
Bul tilimdi albasa,	*Bu sözümü tutmazsa,*
Üy üstünön atışıp,	*Evi üstünden atışıp,*
Muzburçaktı büktötöm.	*Muzburçak'ı iki büklüm ederim.*
Olcolop alam uzdarın,	*Ganimet ederim usta kadınlarını,*
Tatıtamın tuzdarın!	*Tattırırım tuzlarını!*
Andan beri cürgöndö,	*Ondan beri yürüdüğünde,*
Eki-Kemin caylagan,	*Eki-Kemin'i yaylayan,*
Egiz kara at baylagan,	*İkiz kara at bağlayan,*
Kara tokoy mal etken,	*Kara ormanı mal eden,*
Kara üñkürdü üy etken.	*Kara mağarayı ev eden.*
Kara tilin kayragan,	*Kara dilini bileyen,*
Kan aldında sayragan,	*Han önünde şakıyan,*
Eybit tazdın er Ürbü	*Kel Eybit'in er Ürbü'sü*
Cetimiş uruu til bilgen,	*Yetmiş boyun dilini bilen,*

Cetkileñ çeçen er ele.
Kulalı cıyıp, kuş kılgan.

Yetkin, usta dilli bir erdi.
Çaylağı toplayıp kuş eden.

Kurama cıyıp, curt kılgan.
Bul ekөönö salam ayt,
Teli kuş cıyıp, kuş kılgan,
Bul aşıma kelsin de,
Tentigen cıyıp, curt kılgan.
Kökötöydün çoñ bayge
Cardı cürüp bayıgan,
Calgız cürüp köböygön.
Er Ürbügö salam ber.
Bul aşıma kelsin de,
Bul kızıktı körsün de,
Bul aşıma kelbese,
Bul kızıktı körbösö,
Kaarıma alsam kokustan,
Kayrılıp barıp çabamın,
Ezelki cinin kagamın.
Anın beri cagında,
Tekeçi kan, Şıgay kan,
Eştekterdin Camgırçı,
Üç kan eli katar bar.
Urugu kırgız, çın uulu,
Üç kanga katar salam ayt.
Kökötöydün köp malı
Ükürçügö toldu de,
Busurman kalkın aştı de,
Üç-Kapkaktın boyuna
Kemegeni kazdı de,
Kökötöydün Bokmurun
Üç-Karkıra kondu de,
Kökötöydün san düynö,
Cer cüzünö toldu de,
Aş berer kezi boldu de!
Bul aşıma kelsin de,
Bul sözümö könsün de.
Bul aşıma kelbese,
Kökötöydün miñ balban

Derme çatmayı derleyip yurt eden.
Bu ikisine selam söyle,
Yaban kuşunu toplayıp kuş eden,
Gelsin bu aşıma, de,
Başıboşu derleyip yurt eden. *Kökötöy'ün büyük ödülü*
Yoksul gezip zenginleşen,
Yalnız gezip çoğalan.
Er Ürbü'ye selam ver.
Gelsin bu aşıma, de,
Görsün bu şenliği, de,
Bu aşıma gelmezse,
Bu şenliği görmezse,
Kahrıma alırsam kazara,
Dönüp varıp vururum,
Ezelden kalma cinini kakarım.
Onun beri yanında,
Tekeçi han, Şıgay han,
Eştek'lerin Camgırçı'sı,
Üç hanın eli katar durur.
Soyu Kırgız, öz oğlu,
Üç hana sırayla selam söyle.
Kökötöy'ün nice malı
Ükürçü'ye doldu, de,
Müslüman halkını aştı, de,
Üç-Kapkak boyuna
Ocakları kazdı, de,
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Üç-Karkıra'ya kondu, de,
Kökötöy'ün sayısız malı,
Yeryüzüne doldu, de,
Aş verecek çağı geldi, de!
Gelsin bu aşıma, de,
Bu sözüme uysun, de.
Bu aşıma gelmezse,
Kökötöy'ün bin pehlivanını

Üy üstünön körsün de!	*Evinin üstünden görsün, de!*
Keñ-Ileni cerdegen,	*Geniş İle'yi yurt edinen,*
Kelbersigen er degen.	*Kurumlanan er denen.*
Edigey, Teyiş eki kan,	*Edigey, Teyiş iki han,*
Anda catat baykasak	*Orada yatar, bakarsak,*
Esebi cok busurman.	*Hesaba gelmez Müslüman.*
Közü menen körsün de.	*Gözüyle görsün, de.*
Bul tilimdi albasa,	*Bu sözümü tutmazsa,*
Bul aşıman al kalsa,	*Bu aşımdan geri kalırsa,*
Olcolop soem beesin,	*Ganimet edip keserim kısrağını,*
Baylap alam cöösün,	*Bağlayıp alırım yayasını,*
Arkalap otun kötörtüp,	*Sırtına odun yükletip,*
Mintip berem keesin,	*Böyle çıkarırım hıncını,*
Kayaşayak bergenin	*Karşılık verenin de*
Çıgara muştap meesin.	*Yumruklayıp dağıtırım beynini.*
Andan arı barganda	*Ondan öte varıldığında*
Cana bala körörsüñ	*Yine, oğul, göreceksin*
Keñ Sarı-Arka özönün,	*Geniş Sarı-Arka vadisini,*
Kelbersip catkan oşondo	*Kurumlanıp yatan orada*
Kazaktardın közölün.	*Kazakların gözdesini.*
Taruusun taştay aktagan,	*Darısını taş gibi ağartan,*
Katının kızday maktagan,	*Karısını kız diye öven,*
Keregesi agaçtan,	*Keregesi ağaçtan,*
Arkı agası alaçtan,	*Ulu atası Alaç'tan,*
Aydarkan uulu er Kökçö	*Aydarkan oğlu er Kökçö*
Kaysı mende canaşkan!	*Hangi yiğit ona yan durmuş!*
Kök ötüktün ökçösü,	*Gök çizmenin ökçesi,*
Köp ayttıram salamdı	*Bol bol selam yollarım,*
Aydarkandın Kökçösü.	*Aydarkan'ın Kökçö'sü.*
Sarı-Arkanı cerdegen,	*Sarı-Arka'yı yurt edinen,*
Sarala üyrün baylagan,	*Sarı alaca sürüsünü bağlayan,*
Sayışıp duşman barbagan.	*Cenkte üstüne düşman varamayan.*
Kors etme kıyal, kılıgı –	*Ters, parlayıveren huyu, tavrı –*
Kazaktardın kayran Kökçö ulugu.	*Kazakların aziz Kökçö ulusu.*
Kazaktardın kan Kökçö,	*Kazakların hanı Kökçö,*
Kan Kökçögö salam ber.	*Han Kökçö'ye selam ver.*
Kökötöydün aşına	*Kökötöy'ün aşına*
Kalk cıyılat kıcıldap,	*Halk toplanır kaynaşıp,*

Kara kurttay bıcıldap,
Kan Kökötöy aşına,
Kalıñ cıyın kaşına,
Toru ala celek tuusuna,

Kara karınca gibi kaynaşıp,
Han Kökötöy aşına,
Kalabalık derneğin önüne,
Doru alaca yelek tuğuna,

Tolgon kıtay çuusuna,
Karkıranın boyuna,
Kan Kökötöy toyuna,
Eren kelet, şer kelet,
Kapır menen busurman,
Baarı kalbay, teñ kelet.
Bul kızıktı körsün de,
Ayzanın uçu cıltıldayt,
Adam tolup bılkıldayt.
Kaynap kelet kalıñ curt,
Bul aşıma kelbese,
Köptügün körsöñ kara kurt. Ceti asaba tuu alıp,
Uşul aşka kelbeseñ
Bul kızıktı körbösöñ,
Kalabanı salat de,
Cılkısın emes, kazaktın
Uyların koşo alat de!
Andan arı ötköndö,
Arı taman col cürüp,
Kakançınga cetkende,
Mancı, kalmak el oşol,
Sen aytuuçu er oşol.
Kalmaktardın kan Coloy,
Karıpçısın kiysin de,
Açbuudandı minsin de,
Üç Karkıra boyuna,
Kan Kökötöy toyuna
Eli-curtun aydasın,
Özünün kılsın baydasın.
Bul Kökötöy aşına
Elinen biröö kalbasın,
Üy tügündöy köp kalmak,
Çoñ balbanı çoñ Coloy

Dolup taşan Hıtay çığlığına,
Karkıra'nın boyuna,
Han Kökötöy toyuna,
Eren gelir, arslan gelir,
Kâfir ile Müslüman,
Hepsi kalmadan, denk gelir.
Görsün bu şenliği, de,
Mızrağın ucu parıldar,
İnsan dolup kımıldar.
Kaynayıp gelir kalabalık yurt,
Bu aşıma gelmezse,
Çokluğu dersen kara karınca. Yedi sancak tuğ alıp,
Bu aşa gelmez isen
Bu şenliği görmezsen,
Belayı salar, de,
Yılkısı şöyle dursun, Kazak'ın
Sığırlarını da alır, de!
Ondan öte geçildiğinde,
Öte taban yol yürüyüp,
Kakançın'a varıldığında,
Mançu, Kalmuk eli odur,
Senin diyeceğin er odur.
Kalmukların hanı Coloy,
Kolçağını giysin, de,
Açbuudan'a binsin, de,
Üç Karkıra boyuna,
Han Kökötöy toyuna
Elini yurdunu sürsün,
Kendi görsün faydasını.
Bu Kökötöy aşına
Elinden kimse kalmasın,
Sığır tüyünce çok Kalmuk,
Büyük pehlivanı koca Coloy

Çoguusu menen aydasın,
Oşo kalmak içinde
Bölünüp biröö kalbasın.
Ceti cılı cöö cürüp,
Cetik ayza maylagan,
Cetimiş erdi caylagan,
Cin cıttangan er Coloy.
Altımış cılı cöö cürüp,

Toptan hepsini sürsün,
O Kalmuk içinde
Ayrılıp kimse kalmasın.
Yedi yıl yayan yürüyüp,
Yetkin mızrak yağlayan,
Yetmiş eri haklayan,
Cin kokulu er Coloy.
Altmış yıl yayan yürüyüp,

Alışıp ayza maylagan,
Altımış erdi caylagan,
Kan cıttangan er Coloy.
Çoñ ötügün kiysin de,
Çoñ buudan atın minsin de.
Bul aşıma kelsin de!
Bul kızıgım körbösö,
Cer belek col alıp,
Cer mayışkan kol alıp,
Kuturgan cinin kagamın,
Kan Coloydu çabamın,
Üç kalayman salamın.
Cılkısın emes, kalmaktın
Ükürün tiyip alamın.
Til alsa Coloy kelsin de,
Til albas bolso al Coloy,
Kökötöydün ayçıgı altın kızıl tuu
Kan üstünön körsün de!
Andan arı barganda,
Ters akkan suunun boyunda
Munarık bolup burçtangan,
Buluñgur bolup uçtangan,
Kıtaylar kızık at koygon,
Taş-Köpürö deer eken.
Taş-Köpürö cerdegen
Atagı şibee el eken.
Şibeenin kıyın balbanı
Çoñ Ilama deer eken.
Alban türlüü eli bar,
Ayta bersek köbü bar.

Kapışıp mızrak yağlayan,
Altmış eri haklayan,
Kan kokulu er Coloy.
Büyük çizmesini giysin, de,
Büyük yürük atına binsin, de.
Gelsin bu aşıma, de!
Bu şenliğimi görmezse,
Yeri kuşak edip yol alıp,
Yeri çökerten ordu alıp,
Kudurmuş cinini kakarım,
Han Coloy'u vururum,
Üç kızılca kıyamet koparırım.
Yılkısı şöyle dursun, Kalmuk'un
Sığırını basıp alırım.
Söz dinlerse Coloy gelsin, de,
Söz dinlemez olursa o Coloy,
Kökötöy'ün altın hilalli kızıl tuğunu
Kan üstünden görsün, de!
Ondan öte varıldığında,
Ters akan suyun boyunda
Pusarık olup köşelenen,
Alacakaranlık olup uçlanan,
Hıtayların tuhaf ad koyduğu,
Taş-Köpürö derler imiş.
Taş-Köpürö'yü yurt edinen
Adı sanı Şibe elmiş.
Şibe'nin çetin pehlivanı
Koca Ilama derler imiş.
Türlü türlü halkı var,
Saya dursak çoğu var.

Şibee eldin ırımı,
Cañı katın törösö,
Kindigin kesken kamıştan,
Urugun şibee dep koygon,
Küügümgö kalsa kokustan,
Karışkır talap cep koygon.

Şibe elinin töresi şu,
Yeni kadın doğursa,
Göbek bağını kamışla kesip,
Soyunu Şibe koymuşlar,
Alacakaranlığa kalırsa kazara,
Kurt kapıp yemiş onu.

Ilamaga cetip ayt,
Bul aşıma kelsin de,
Kökötöydün kızıgın
Kömülgön şibee körsün de!
Bul tilimdi albasa,
Bul sözümö könbösö,
Bul aşıma kelbese,
Kalkın kırıp talkalap,
Karışkırga eeletem.
Kalgan elin talkalap,
Karaylatıp cöölötöm.
Andan arı barganda
Boz munarık çölü bar,
Oşol çöldün betinde
Soloon degen eli bar.
Tün içinde bekitet,
Tosup salgan tamı bar.
Al soloondun ulugu
Orokkır degen kanı bar.
Soloondun türün surasañ,
Sokuday süyrü başı bar,
Arkasında cayılgan
Sokbilektey çaçı bar.
Bardıger kıyın sanatı –
Cılan, çayan, keskekti,
Baka körsö talaadan
Kuurup cegen adatı.
Oşonun kanı Orokkır,
Orokkırga kabar ayt.
Malça cürgön al curttun
Baarı kalbay kelsin de,
Kökötöydün kızık aş

Ilama'ya yetip söyle,
Gelsin bu aşıma, de,
Kökötöy'ün şenliğini
Gömülü Şibe görsün, de!
Bu sözümü tutmazsa,
Bu sözüme uymazsa,
Bu aşıma gelmezse,
Halkını kırıp dağıtıp,
Kurtlara yem ederim.
Kalan elini paralayıp,
Karartıp yayan koyarım.
Ondan öte varıldığında
Boz pusarık çölü var,
O çölün yüzünde
Soloon denen halkı var.
Gece içinde saklanır,
Çevrili kurulmuş evi var.
O Soloon'un ulusu
Orokkır denen hanı var.
Soloon'un halini sorarsan,
Dibek gibi sivri başı var,
Arkasında yayılmış
Havaneli gibi saçı var.
Yaradan'ın tuhaf hikmeti –
Yılanı, çıyanı, keleri,
Kurbağa görse kırlardan
Kavurup yemek âdeti.
Onun hanı Orokkır,
Orokkır'a haber ver.
Mal gibi gezen o yurdun
Hepsi kalmadan gelsin, de,
Kökötöy'ün şenlikli aşını

Karkıradan körsün de.	*Karkıra'dan görsün, de.*
Kökötöydün Bokmurun	*Kökötöy'ün Bokmurun'u*
Taşkenden köçüp keldi de,	*Taşken'den göçüp geldi, de,*
Üç-Karkıra kondu de,	*Üç-Karkıra'ya kondu, de,*
Kökötöydün köp düynö	*Kökötöy'ün nice malı*
Cer cüzünö toldu de.	*Yeryüzüne doldu, de.*
Bul aşıma kelsin de,	*Gelsin bu aşıma, de,*
Bul aşıma kelbese,	*Bu aşıma gelmezse,*
Kökötöydün ayzakerden san balban	*Kökötöy'ün mızrakçıdan sayısız pehlivanını*
Tak üstünön körsün de!	*Taht üstünden görsün, de!*
Kaptap curtun kıramın,	*Basıp yurdunu kırarım,*
Kara eleçek kılamın*.	*Karalar bağlatırım*.*
Andan arı barganda,	*Ondan öte varıldığında,*
Altın-Toonun keni bar,	*Altın-Too'nun madeni var,*
Ayta berse Beecindin	*Söylene dursa Beecin'in*
Tügönbögön kebi bar.	*Bitmez tükenmez lafı var.*
Kıtayça şaarı Bakburçun,	*Hıtayca şehri Bakburçun,*
Kıylasın bilem al curttun.	*Çoğunu bilirim o yurdun.*
Talaaga munar kötörüp,	*Kırlara kule yükseltip,*
Munara kılgan tamı bar.	*Minare ettiği evi var.*
Mancuu kanı Ezkara,	*Mançu hanı Ezkara,*
Artık baatır dagı bar.	*Üstün bahadırı dahi var.*
Çoñ dañzada katı bar,	*Büyük defterde yazısı var,*
Çoñküröñ sınduu atı bar.	*Çoñküröñ soylu atı var.*
Atagın ukkan çoçugan,	*Ününü duyan ürkmüş,*
Al küröñün tokugan,	*O doru atını eyerlemiş,*
Mancuulardın altımış burku iliyin,	*Mançuların altmış büklüm ilmini,*
Altı cıl catka okugan.	*Altı yıl ezber okumuş.*
Baatırlıgı bir başka,	*Bahadırlığı bir başka,*
Mancuudan çıkkan köykaşka.	*Mançu'dan çıkmış bir gözde.*
Arı sınçı, arı er,	*Hem sınçı, hem de er,*
Aytaar şeriñ oşo şer.	*Diyeceğin arslan işte o arslan.*
Mancuunun kanı Ezkara	*Mançu'nun hanı Ezkara*
Bu sözümö könsün de.	*Bu sözüme uysun, de.*
Mancuu curttan can kalbay,	*Mançu yurdundan can kalmadan,*
Kökötöydün aşına	*Kökötöy'ün aşına*

Karkıraga kelsin de.
Kökötöydün köp kızık,
Köz aldında körsün de.
Taş sayıngan mancuunun
Tazaları kelsin de.
Kürmö kiygen kıtaydın
Küçtüülörü kelsin de!
Karıpçısın salınıp,
Kaldaydan biröö kalbasın.

Karkıra'ya gelsin, de.
Kökötöy'ün nice şenliğini,
Gözü önünde görsün, de.
Taş kuşanan Mançu'nun
Kelleri bile gelsin, de.
Kürmö giyen Hıtay'ın
Güçlüleri gelsin, de!
Kolçağını kuşanıp,
Kalday'lardan kimse kalmasın.

Ardaktap aşka çakırdım,
Ay, Ezkara, ugup al!
Kökötöydün ölüü mal
Kırk tam tolgon kazına,
Kazına oozun açamın,
Kadırlap kelgen ulukka
Müçösünö çaçamın*,
Bul aşıma kelsin de,
Bul kızıktı körsün de!
Bul aşıma kelbese,
Bul kızıktı körbösö,
Töböñdön tiygen mancuunu
Töbösünön basamın,
Kaptap kirip şaarına
Sarı-Suunun boyunda,
Tört tülügün çaçamın!
Orkoygon Küröö körünöt.
Andan arı barganda,
Al Küröögö barganda,
Ataktuu şaarı Kakançın.
Kızıl sakal topusu,
Kakançında Kan tuluk,
Takır dambal kiybegen,
Kaynap catkan köp uluk,
Otura kalıp siybegen,
Çay algan toonun keni bar,
Uçmakuu Beecin uluu curt,
Tırgoot degen eli bar,
Kaynap catkan kıtaydın

Ağırlayıp aşa çağırdım,
Ey, Ezkara, işitip al!
Kökötöy'ün ölü malı
Kırk ev dolusu hazine,
Hazine ağzını açarım,
Saygıyla gelen uluğa
Payına göre saçarım,*
Gelsin bu aşıma, de,
Görsün bu şenliği, de!
Bu aşıma gelmezse,
Bu şenliği görmezse,
Tependen inen Mançu'yu
Tepesinden basarım,
Basıp girip şehrine
Sarı-Su'nun boyunda,
Dört tür malını saçarım!
Yükselen Küröö görünür.
Ondan öte varıldığında,
O Küröö'ye varıldığında,
Ünlü şehri Kakançın.
Kızıl sakal takkesi,
Kakançın'da han takımı,
Hiç mi hiç don giymemiş,
Kaynayıp duran nice uluk,
Otururak işemeyen,
Çay alınan dağın madeni var,
Uçmakuu Beecin ulu yurt,
Tırgoot denen halkı var,
Kaynayıp duran Hıtay'ın

Kança türdüü canı bar.
Al tırgoot kapırdın
Katından koygon kanı bar,
Kaardansa al katın,
Sayışka çıksa kokustan,
Toguz miñ candık alı bar.
Katından atı Kanışay,
Köçügü kuçak çoñ katın.
Balbandıgı bir kança,
Katından çıkkan köykaşka*,
Talaaga salgan tam bolgon,
Al katından cayı bul,
Tırgootko kıyın kan bolgon,
Kandıgın tartıp alam dep,
Kıtaydın dalay döösü cay bolgon.
Kaalagan eri Muzkindik,

Nice türlü canı var.
O Tırgoot kâfirin
Kadından koyduğu hanı var,
Kahırlansa o kadın,
Mızrak cengine çıksa kazara,
Dokuz bin can gücü var.
Kadının adı Kanışay,
Kıçı kucak dolusu koca kadın.
Pehlivanlığı bir hayli,
Kadından çıkmış bir gözde,*
Kırlara kurulmuş evi olmuş,
O kadının hâli bu,
Tırgoot'a çetin han olmuş,
Hanlığını çekip alayım derken,
Hıtay'ın nice devi yerle bir olmuş.
Dilediği eri Muzkindik,

Atagın aytat bilgender,
Muzkindiktin katını
Cetip alıp kabar ayt,
Kökötöydün aşına
Ugaar zamat kelsin de,
Ukkan zamat kelbese,
Kökötöydün kızıl tuu
Üy üstünön körsün de.
Tırgoot curtun tıptıypıl,
Cılma çaap alat de!
Andan arı barganda,
Altın kazgan keninde,
Sarı-Suunun ceeginde.
Kürpüldöktün Sarı-Suu,
Al kıtaydın sopusu.
Oşol küröödö bolot keçili,
Keçildin* cayı mına bul:
Ögüzü karıp, özü ölgön,
Al kapırdın adatı,
Ölgöndün malın teñ bölgön.
Serkesin seter kötörgön*.
Mingeni ıyık at bolgon,

Ününü söyler bilenler,
Muzkindik'in karısına
Yetip varıp haber ver,
Kökötöy'ün aşına
Duyar duymaz gelsin, de,
Duyduğu anda gelmezse,
Kökötöy'ün kızıl tuğunu
Evinin üstünden görsün, de.
Tırgoot yurdunu tastamam,
Silme vurup alır, de!
Ondan öte varıldığında,
Altın kazılan madeninde,
Sarı-Su'nun kıyısında.
Kürpüldök'ün Sarı-Su'yu,
O Hıtay'ın sofusu.
İşte o Küröö'de bulunur keçili,
Keçil'in hâli işte şu:*
Öküzü kocamış, kendi ölmüş,
O kâfirin âdeti,
Ölenin malını eşit bölmüş.
Tekesini seter diye kutsamış.*
Bindiği kutlu at olmuş,

Katın albay Ilama
Urgaaçı menen cat bolgon.
Azoo atın tokungan,
Asa baylap Kuday dep,
Tak oşogo çokungan.
Kebez belboo, keñ ötük,
Kelbersigen köykaşka,
Keçildin kanı Koñurbay,
Ayzakerden ıktuuga ayt,
Coonun aylasın bilgen
mıktuuga ayt.
Kökötöydün Bokmurun

Kadın almadan Ilama
Dişi cinsine yad olmuş.
Azgın atını eyerlemiş,
Asa bağlayıp Kuday deyip,
Tam ona tapınmış.
Pamuk kuşak, geniş çizme,
Kurumlanan bir gözde,
Keçil'in hanı Koñurbay,
Mızrakçının ustasına söyle,
Düşmanın çaresini bilen
yamanına söyle.
Kökötöy'ün Bokmurun'u

Üç-Karkıra kondu de,
Baatır bolso Koñurbay,
Bul aşımdan kalbasın,
Kelbey koyup başına
Katuu kalba salbasın.
Bul aşıma kelsin de,
Bul kızıktı körsün de.
Bul aşıma kelbese,
Bul kızıktı körbösö,
Kankor burut baş bolup,
Kalaymandı körsün de!
Andan arı barganda
Döödür alp degen alpı bar,
Kalk çogulup tolgondo,
Tiken alp menen Muñguş alp,
Kaadasın kördüm Manastın.
Çoñ Tükübay balban bar,
Oroyu suuk, zaarı küç,
Alışkandı kılgan tüz.
Mınça alpının baarına ayt». Toskonun
kördüm Manastın.

Üç-Karkıra'ya kondu, de,
Bahadırsa Koñurbay,
Bu aşımdan kalmasın,
Gelmeyerek başına
Ağır bela sarmasın.
Gelsin bu aşıma, de,
Görsün bu şenliği, de.
Bu aşıma gelmezse,
Bu şenliği görmezse,
Hunhar Burut baş olup,
Kızılca kıyameti görsün, de!
Ondan öte varıldığında
Döödür alp denen alpı var,
Halk toplanıp dolunca,
Tiken alp ile Muñguş alp, Töresini
gördüm Manas'ın.
Koca Tükübay pehlivan var,
Suratı soğuk, zehri güçlü,
Tutuştuğunu düz eden.
Bunca alpının hepsine söyle».
Karşılayışını gördüm Manas'ın.

KÖKÖTÖYDÜN AŞINA ELDIN KELIP TÜŞKÖNÜ

Kökötöydün Bokmurun,
Kalkka salgan kızıktı,
Aş berem dep celpinip,
Aalamga salgan buzuktu.
Menin atam er Bagış
Attanıp cürgön col menen,
Indıstandan da keldi.
Karkıraga barganda,
El esebin alganda,
On eki miñ kol menen.
Cooruker mingen Cortuulçu
Ala köödön kürsüldök,
Condop tüştü col menen,
Caynagan dalay kol menen.
Türkün-türkün bölünüp,
Koton kanı Cügörü,
A da keldi koturap,
Asmanga uçup topurak.
Oogan kanı Akun kan
Celektüü ayza celpildep,

Dep, öşöntüp, Bokmurun
Maanikerdi mingizip,
Badana tondu kiygizip,
Koroson ottuk çaktırıp*,
Kapır menen busurman
Koyboy baarın çakırıp.
Kökötöydün köp ordo
Kırka tikken canaşa,
Kökötöydün Bokmurun,
Kılımga salgan tamaşa,
Kan Kökötöy bayıñdın
Kalıñ aylı kongondo,
Kaarduu kıyın kayratı
Ozgonun kördüm Manastın.

KÖKÖTÖY'ÜN AŞINA ELİN GELİP İNİŞİ

Kökötöy'ün Bokmurun'u,
Halka saldığı temaşa,
Aş veririm diye kabarıp,
Âleme saldığı fesat.
Benim atam er Bagış
Atlanıp gittiği yol ile,
Indıstan'dan da geldi.
Karkıra'ya vardığında,
El sayımı yapıldığında,
On iki bin ordu ile.
Cooruker'e binen Cortuulçu
Ala göğüslü gümbürdek,
Sırtları aşıp indi yol ile,
Kaynaşan nice ordu ile.
Türlü türlü bölünüp,
Koton hanı Cügörü,
O da geldi kaynaşıp,
Toz toprak göğe savrulup.
Oogan hanı Akun han
Bayraklı mızrağı dalgalanıp,

Deyip, böylece, Bokmurun
Maaniker'e bindirip,
Badana zırhı giydirip,
Horasan çakmağı çaktırıp,*
Kâfir ile Müslüman
Koymadan hepsini çağırıp.
Kökötöy'ün nice otağı
Sıra sıra dikilmiş yan yana,
Kökötöy'ün Bokmurun'u,
Asra saldığı temaşa,
Han Kökötöy bayının
Kalabalık obası konduğunda,
Kahırlı çetin gayreti
Öne geçişini gördüm Manas'ın.

Busurman curtun korgonço	*Müslüman yurdunu koruyunca*
Çoñ tebetey selpildep,	*Büyük börkü sallanıp,*
Oogan keldi col menen,	*Oogan geldi yol ile,*
On eki miñ kol menen.	*On iki bin ordu ile.*
Ara cerden çañ keldi,	*Ara yerden toz geldi,*
Anısı az kelgensip,	*O da az gelirmiş gibi,*
Ordoluu şayık, kök ceke	*Otağlı şeyhi, gök sahtiyan*
Orçun Kokon, Margalañ	*Koca Kokon, Margalañ*
Argımagı türsüldök,	*Küheylanı tıpırdak,*
83000 Ancıyandın ayrı sakal Sıncıbek	*Ancıyan'ın çatal sakal Sıncıbek'i*
Türü suuk körünüp.	*Suratı soğuk görünüp.*
Kelgenderde akıl cok,	*Gelenlerde akıl yok,*
Ancıyandın ak kañkı,	*Ancıyan'ın ak kañkı eyeri,*
Attarının baarı aygır,	*Atlarının hepsi aygır,*
Kuyuşkanı takır cok.	*Kuskunları hiç mi hiç yok.*
Samarkanda Sançıbek	*Samarkan'da Sançıbek*
Bu da keldi col menen,	*Bu da geldi yol ile,*
Oodarılıp al keldi,	*Devrilircesine geldi,*
On miñçelik kol menen.	*On bin kadar ordu ile.*
83010 Kamçıların bek tiştep,	*Kamçılarını sıkı dişleyip,*
Calgız atın küş-küştöp,	*Tek atını küş küş edip,*
Kokon kandın Kozubek	*Kokon hanı Kozubek*
Margalañdın Malabek,	*Margalañ'ın Malabek'i,*
Altı-Şaardın Alabek,	*Altı-Şaar'ın Alabek'i,*
Bukardın kanı Temirkan,	*Bukar'ın hanı Temirkan,*
Mından tolgon kol keldi.	*Bunlardan dolup ordu geldi.*
Tört kandın kolu aralaş	*Dört hanın ordusu karışık*
Aralaşa mol keldi.	*Karışarak bol geldi.*
Cıyırma miñçe kol keldi.	*Yirmi bince ordu geldi.*
83020 Törtöö törtkö bölünüp,	*Dördü dörde bölünüp,*
Törölük türü körünüp.	*Beylik hâli görünüp.*
Al törtöönün içinde	*O dördünün içinde*
Ala çapan koco bar,	*Ala kaftanlı hoca var,*
Ak seldeçen moldo bar.	*Ak sarıklı molla var.*
Köçügü kuçak, çoñ komuz	*Kıçı kucak, büyük kopuz*
Duutarların tarttırıp,	*Dutarlarını çaldırıp,*
Altımıştay cigitke	*Altmış kadar yiğide*
Akıştarın ayttırıp,	*Türkülerini söyletip,*

	Anın arı cagınan	*Onun öte yanından*
83030	Çoñ obogo burulup,	*Koca göğe savrulup,*
	Ayza-ayzaga urunup,	*Mızrak mızrağa çarpılıp,*
	Ayzaçanı celigip,	*Mızraklısı coşup,*
	Aybaltaçan eeligip,	*Aybaltalısı kızışıp,*
	Çambıl-Beldin belinen,	*Çambıl-Bel'in belinden,*
	Belendinin ceeginen,	*Belendi'nin kıyısından,*
	Canaalı, Karaçal keldi.	*Canaalı, Karaçal geldi.*
	Kan Kökötöy aşı dep,	*Han Kökötöy aşı diye,*
	Kalıñ cıyın kaşı dep,	*Kalabalık dernek önü diye,*
	Kızıl-Kıya col menen	*Kızıl-Kıya yolu ile*
83040	Sanatı on miñ kol menen.	*Sayısı on bin ordu ile.*
	Anın arı cagınan	*Onun öte yanından*
	Temir arkan tor alıp,	*Demir urgan ağ alıp,*
	Kök temirdey kor alıp,	*Gök demirden erzak alıp,*
	Tüpögü cok nayza alıp,	*Püskülü yok mızrak alıp,*
	Kuu azık tulpar at minip,	*Kuru azıklı küheylan ata binip,*
	Kıl kuyrugun şart tüyüp,	*Kıl kuyruğunu sımsıkı düğüp,*
	Kasaba, ayza dırkırap,	*Sancak, mızrak takırdayıp,*
	Kökbörü keldi col menen	*Kökbörü geldi yol ile*
	On miñçelik kol menen.	*On bin kadar ordu ile.*
83050	Anın ar cak cagınan,	*Onun öbür yanından,*
	Doolbas kulak tundurup,	*Davulbaz kulakları sağır edip,*
	Kurçtan kılgan sır nayza	*Kurçtan yapılmış sırlı mızrak*
	Koldoru tuştan sundurup.	*Kolları her yandan uzatıp.*
	Cay-caragı bir kuçak	*Cenk silahı bir kucak*
	Telkızılday at minip,	*Telkızıl misali at binip,*
	Buudayık uulu Muzburçak	*Buudayık oğlu Muzburçak*
	Bukardın arı belinen	*Bukar'ın öte belinden*
	Buzulgan Çambıl cerinen,	*Bozulan Çambıl yerinden,*
	Kan Kökötöy çoñ aşın	*Han Kökötöy'ün büyük aşını*
83060	Kaadalap barıp köröm dep,	*Töresince varıp göreyim diye,*
	Kara kıtay, mancuu curt	*Kara Hıtay, Mançu yurdu*
	Karmaşsa kanın tögöm dep,	*Kapışırsa kanını dökeyim diye,*
	A da tüştü oşondo	*O da indi o zaman*
	Karkıranın boyuna,	*Karkıra'nın boyuna,*
	Kan Kökötöy toyuna.	*Han Kökötöy toyuna.*
	Aşuu aşıp, taş basıp,	*Aşıt aşıp, taş basıp,*

	Antalañdap bek şaşıp,	*Telaşlanıp pek şaşıp,*
	Lop darıya cerinen,	*Lop ırmağı yerinden,*
	Tuurada oygut elinen,	*Karşıdaki Oygut elinden,*
83070	Boz ala celek tuu alıp,	*Boz ala yelek tuğ alıp,*
	Boyboylogon çuu alıp,	*Bay bay diyen çığlık alıp,*
	Tulpardan tandap at alıp,	*Küheylandan seçme at alıp,*
	Caş Aydardan kat alıp,	*Genç Aydar'dan mektup alıp,*
	Karkıranın boyuna,	*Karkıra'nın boyuna,*
	Kan Kökötöy toyuna	*Han Kökötöy toyuna*
	Karaça kelgen col menen,	*Karaça geldi yol ile,*
	Toguz miñçe kol menen.	*Dokuz bince ordu ile.*
	Kutpa cagın karasañ,	*Kutup yanına bakarsan,*
	Eybit kandın er Ürbü,	*Eybit hanın er Ürbü'sü,*
83080	Eçen türlüü til bilgen,	*Nice türlü dil bilen,*
	Kuralıp kalgan kut menen	*Derlenip kalmış kut ile*
	Kurama cıygan curt menen,	*Derme çatma yığdığı yurt ile,*
	Bölüngön böyrök col menen	*Ayrı düşmüş sapa yol ile*
	Altı miñdey kol menen	*Altı bin kadar ordu ile*
	Kan Kökötöy aşına	*Han Kökötöy aşına*
	Kalıñ cıyın kaşına,	*Kalabalık dernek önüne,*
	Ürbü tüştü col menen,	*Ürbü indi yol ile,*
	Altı miñçe kol menen,	*Altı bince ordu ile,*
	Anın beri cagınan	*Onun beri yanından*
83090	Sarı– Arkanı cerdegen,	*Sarı-Arka'yı yurt edinen,*
	Salmaktuu kıyın er degen,	*Ağırbaşlı çetin er denen,*
	Uruştu oyloy kalıştı.	*Cengi düşünür oldular.*
	Cılkısı sonun kulaça,	*Yılkısı görklü kula al,*
	Mañdayı kaşka tumarça,	*Alnı sakar muskaca,*
	Baarısı tulpar köykaşka.	*Hepsi küheylan, seçme at.*
	Tulparı köyröñ-türsüldök,	*Küheylanı çalımlı tıpırdak,*
	Kan Koşoy baştap karı bar,	*Han Koşoy başta, koca var,*
	Azamatı bir başka	*Yiğidi bir başka*
	Ala köödön kürsüldök.	*Ala göğüslü gümbürdek.*
83100	Çañ töbödö burkurap,	*Toz tepede savrulup,*
	Aydarkandın köp kazak	*Aydarkan'ın nice Kazak'ı*
	Ölöñ aytıp çurkurap,	*Ölen türküsü söyleyip çağrışıp,*
	Kök temirden ton kiyip,	*Gök demirden zırh giyip,*
	Kazaktardın kan Kökçö	*Kazakların hanı Kökçö*

Kök ala tulpar at minip,
Kök ala celek bulgalap,
Kökçö keldi col menen,
Sanatı kırk miñ kol menen.
Ketmendin-Belin cakalap,
Busurman kolu kelgen soñ,
Öödö cagı al koldun
Çañ asmanga burulup,
Busurman kolu cıyılıp,
Karı-kartañ maldardı
Kalmakka saktap tıyılıp.
Kemege menen oyulup,
Süt boto taylak, kısır tay
Busurmandan kelgen kol
Kelgendarge soyulup.
Kelgen adam sabılıp,
«Uul uşunday bolsun» – dep, Biri-biri boktoşup.
Kökötöydün Bokmurun
Iraazı bolup calınıp.
Kokuy koco, can dosum,
Körüp turgan köz oşol,
Aytıp turgan söz oşol,
Kapır menen musulman,

Gök ala küheylan ata binip,
Gök ala yeleği dalgalandırıp,
Kökçö geldi yol ile,
Sayısı kırk bin ordu ile.
Ketmen-Bel'i kıyılayıp,
Müslüman ordusu geldikten sonra,
Yukarı yanı o ordunun
Toz göğe savrulup,
Müslüman ordusu derlenip,
Yaşlı kart malları
Kalmuk'a saklanıp alıkonup.
Ocaklar ile oyulup,
Süt kuzusu deve yavrusu, kısır tay
Müslüman'dan gelen ordu
Gelenlere kesilip.
Gelen insan akın akın,
«Oğul böyle olmalı» – deyip, Birbirine sövüşüp.
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Hoşnut olup yakarıp.
Vay hoca, can dostum,
Görüp duran göz odur,
Söyleyip duran söz odur,
Kâfir ile Müslüman,

Karçalışkan ceri oşol,
Kuday betin salbay kal!
Anı-munu degiçe,
Açıp közdü cumguça,
Curt bırkırap dürbödü.
Ayzanı karmay kalıştı,
Busurmandın baarısı
At-atına cügürüp,
Amanat candan tüñülüp,
Al tüñülgön sebebi,
Kayran Töştük dagı bar,
Busurmandan çogulgan
Manastan bölök şeri bar.
Kara kalmak, mancuunun

Boğuştuğu yer odur,
Tanrı böylesini göstermesin!
Şunu bunu deyinceye,
Açıp gözü yumana dek,
Yurt darmadağın kaynaştı.
Mızrağa sarılıverdiler,
Müslüman'ın cümlesi
At atına koşuşup,
Emanet candan umut kesip,
O umut kesişin sebebi,
Aziz Töştük dahi var,
Müslüman'dan derilmiş
Manas'tan başka arslanı var.
Kara Kalmuk, Mançu'nun

Kelip kalgan çeni bar,
Üy tügündöy köp kalmak
Kaptap kalgan çeni bar.
Ceti asaba tuu kelet,
Cer carılgan çuu kelet.
Bir cak çeti kalmaktın
Aygır-Caldı bakalap,
Kimdin kolu dep tursa,
Çoñ Coloydun kolu eken.
Köptügünön al kalmak
Kalaymandı baştadı,
Kaçıp kete taştadı.
Sereñdetip toktoşup,
El körbögön bölök el
Er Bokmurun cıygan dep,
Talap ketse meyliçi,
Bizge kelgen meyman dep,
Ubaacısın* aytışıp,
Ubaranı tartışıp,

Gelip konduğu yer var,
Sığır tüyünce çok Kalmuk
Basıp kapladığı yer var.
Yedi sancak tuğ gelir,
Yer yarılan çığlık gelir.
Bir yan ucu Kalmuk'un
Aygır-Cal'ı tutmuş boydan,
Kimin ordusu derlerse,
Koca Coloy'un orduymuş.
Çokluğundan o Kalmuk
Kızılca kıyameti başlattı,
Az kaldı kaçıp gidiyordu.
Sekeleyip duraklaşıp,
El görmedik başka bir el
Er Bokmurun toplamış diye,
Yağmalarsa yağmalasın,
Bize gelen konuktur diye,
Mazeretini söyleşip,*
Zahmetine katlanıp,

Kaptap ketet ko dese,
Aşka kelgen kol eken.
Kıyıktansa kokustan
Kıyratıp bizdi cedi dep,
Kalmaktardın kan Coloy
Ütüröñdöp taarınsa,
Karmap keter beken dep,
Çınmaçındın Beecinge
Talap keter beken dep.
Öz bilgenin bul kalmak,
Kılıp keter beken dep.
Çatak bolup okustan,
Taarınıp ketip kokustan,
Karduu toonun töbösü,
Kırıp keter beken dep.
Baş kötörgön baatırdı,
Caylap keter beken dep.
Alsız çabal adamdı,
Kaynap catkan kalmakka

Basıp geçer mi ki dese,
Aşa gelen orduymuş.
Ters huylansa kazara
Kırıp bizi yer diye,
Kalmukların hanı Coloy
Öfkeyle surat asarsa,
Tutup götürür mü ki diye,
Çınmaçın'ın Beecin'ine
Yağmalayıp götürür mü diye.
Kendi bildiğini bu Kalmuk,
Yapıp gider mi ki diye.
Kavga çıkıp ansızın,
Gücenip gidip kazara,
Karlı dağın tepesi,
Kırıp geçirir mi diye.
Baş kaldıran bahadırı,
Haklayıp gider mi diye.
Güçsüz zayıf insanı,
Kaynayıp duran Kalmuk'a

Baylap keter beken dep,
Kalmaktın aldı kelgende,
Caaday uçup cügürüp,
Kalıñ curt korktu cügürüp,
Kökötöydün balbanı
Baarı candan tüñülüp.
Baykuş az curt kanetet,
Ürpöñdöp cerdi tebelep,
Aylası barbı al curttun,
Arkasınan kalmagı
Bokmurundu cemelep.
Al añgıça bolgon cok,
Kuday betin salbay kal,
Cer carılıp, çuu kelet,
Ceti asaba tuu kelet,
Cer caynagan kol kelet.
Ayzanın başı cıltıldayt,
«Keldiñizbi, meyman» – dep,
Adamdın başı bılkıldayt.
Çoñ Coloydun aldına
Anı körgön busurman
Toktoboy cürök zırpıldayt.
Bokmurunga kızmatker
Too carılıp mol kelet,
Tolkugan deñiz kol kelet.
Kalmaktardın – Coloydun
Toodoy Manas mında cok,
Tozoktuu canga zar* kelet. Alakanday busurman,
Kimdin kolu dep tursa,

Bağlayıp götürür mü diye,
Kalmuk'un öncüsü geldiğinde,
Yaydan ok gibi uçup koşup,
Kalabalık yurt korktu koşuşup,
Kökötöy'ün pehlivanı
Hepsi candan umut kesip.
Zavallı az yurt ne yapsın,
Ürperip yeri çiğneyip,
Çaresi var mı o yurdun,
Ardından Kalmuk'u
Bokmurun'u kınayıp.
Derken çok geçmedi,
Tanrı böylesini göstermesin,
Yer yarılıp, çığlık gelir,
Yedi sancak tuğ gelir,
Yer kaynayan ordu gelir.
Mızrağın başı parıldar,
«Geldiniz mi, konuk» – deyip,
İnsanın başı kımıldar.
Koca Coloy'un önüne
Onu gören Müslüman
Durmadan yürek çarpıldar. Bokmurun'a hizmetkâr
Dağ yarılıp bol gelir,
Dalgalanan deniz ordu gelir.
Kalmukların – Coloy'un
Dağ gibi Manas burada yok,
Azaplı cana figan gelir. Bir avuçluk Müslüman,*
Kimin ordusu derlerse,

Kan Coloydun kolu eken.
Bokmurun kılgan köpköndük,
Busulman curttun şoru eken.
Sölökötü-söölötü
Atka mingen kelbeti,
Ala-Toodoy körünüp,
Kalmaktardın kan Coloy
Karıpçısın salınıp.

Han Coloy'un orduymuş.
Bokmurun'un ettiği şımarıklık,
Müslüman yurdun çilesiymiş.
Sureti ile heybeti,
Ata binmiş endamı,
Ala-Too gibi görünüp,
Kalmukların hanı Coloy
Kolçağını kuşanıp.

Kaman sınduu çamınıp.
Körör bolsoñ Coloydu
Kara kalmak törösü.
Kan Coloy kirip kelgende,
Alakanday busurman
Kak carılıp dırkırap,
«Kelgin meyman, kelgin» – dep,
Kep aytpay, baarı çurkurap.
Coloydun atın alganı,
Toodoy bolgon Coloy döö
Kampayıp tüşüp kalganı.
Uy tügündöy uyulgup,
Koşo tüşüp kalganı.
Kökötöydün Bokmurun,
Curtka kılgan azabı,
Azırkı bolgon çoñ tüyşük
Kalmaktardın kazabı.
Bokmurun basıp barganı.
Tak otuz miñ balbanı
Ceer aşın kamdadı.
«Alda emne kılat?» – dep,

Kaban misali salınıp.
Görecek olsan Coloy'u
Kara Kalmuk töresi.
Han Coloy girip geldiğinde,
Bir avuçluk Müslüman
Ortadan yarılıp fırlayıp,
«Gel konuk, gel» – deyip,
Laf etmeden, hepsi çağrışıp.
Coloy'un atını aldılar,
Dağ gibi olan Coloy devi
Kabararak inip kaldı.
Sığır tüyünce burgaçlanıp,
Birlikte inip kondular.
Kökötöy'ün Bokmurun'u,
Yurda ettiği eziyet,
Şimdi olan büyük dert
Kalmukların gazabı.
Bokmurun yürüyüp vardı.
Tam otuz bin pehlivanı
Yiyeceği aşı hazırladı.
«Allah bilir ne yapar?» – diye,

Kılaygan esi kalbadı.
Curt korkkonun bilgen soñ,
Kökötöydün Bokmurun
Çoñ şirige kaptagan
Kökötöydün kızıl altın cambıdan
Ayzasın algan caylanıp,
«Möösülüñüz* uşu» – dep,
Alıp kelip aldına
Altoon tarta salganı.
Kalmaktardın kan Coloy,
Karap turup balaga,
Iraazı bolup kalganı
Kan Coloydun soyuşka
Kökötöydün san kara,
Tobun çeçip aydadı.
Er Coloydun koluna,
Altı miñ irik, miñ baytal,

Bir zerre aklı kalmadı.
Yurdun korktuğunu bilince,
Kökötöy'ün Bokmurun'u
Büyük deri sofraya doldurulmuş
Kökötöy'ün kızıl altın külçesinden
Mızrağını alıp yerleşip,
«Payınız işte bu» – deyip,*
Alıp gelip önüne
Altısını çekiverdi.
Kalmukların hanı Coloy,
Bakıp durup çocuğa,
Hoşnut olup kaldı.
Han Coloy'un kesimine
Kökötöy'ün sayısız karası,
Sürüsünü çözüp sürdü.
Er Coloy'un eline,
Altı bin iğdiş koç, bin kısrak,

	Soyuşuna berdi deyt.	*Kesimine verdi derler.*
	Catkan töödöy, uyday kant,	*Yatan deve gibi, sığır gibi kant şekeri,*
	Çagışına berdi deyt.	*Çiğnemine verdi derler.*
	Altı miñ töönün otunun	*Altı bin devenin odununu*
	Cagışına berdi deyt.	*Yakımına verdi derler.*
	Cüktölüp kelgen kara arak,	*Yüklenip gelen kara rakı,*
	Kalmakça köökör menen bir arak,	*Kalmukça köökör kabıyla bir rakı,*
	Koñkulboz menen çamınıp,	*Koñkulboz'a binip hamle edip,*
	Balaket çıkkan caşınan,	*Bela çıkmış gençliğinden,*
83260	Kökötöydün Bokmurun	*Kökötöy'ün Bokmurun'u*
	Kamdap koygon başınan.	*Hazırlamış baştan beri.*
	Altı caga, bir köökör	*Altı tulum, bir köökör kabı*
	Suusununa berdi deyt.	*İçkisine verdi derler.*
	Dünüyönü tüptügöl	*Dünyalığı tümüyle*
	Çark ortogo saldı deyt.	*Çark edip ortaya serdi derler.*
	Coloydun köönün cay kılıp,	*Coloy'un gönlünü hoş edip,*
	Kalıñ kol menen Coloydu	*Kalabalık ordusuyla Coloy'u*
	Töşkö tayap saldı deyt.	*Döşe yaslayıp kondurdu derler.*
	Munu mınday taştaylı,	*Bunu böylece bırakalım,*
83270	Nar cagınan baştaylı.	*Öte yanından başlayalım.*
	Cana kızık cana bar,	*Yine bir temaşa yine var,*
	Oşondo çañ asmanga burulup,	*O zaman toz göğe savrulup,*
	Kaptap kelgen kalıñ kol,	*Basıp gelen kalabalık ordu,*
	Bir-birine urunup,	*Birbirine çarpılıp,*
	Artka tartıp turuşup,	*Geri çekilip duruşup,*
	Aşka kelgen kalıñ kol	*Aşa gelen kalabalık ordu*
	Adam tilin tük bilbeyt,	*İnsan dilini hiç bilmez,*
	Şibesinçe uruşup,	*Şibecesine dövüşüp,*
	Kızık eken şibee curt	*Tuhafmış Şibe yurdu*
83280	Kılıçın kınsız baylanıp,	*Kılıcını kınsız kuşanıp,*
	Kılkıldap katar cürüşüp,	*Salınarak katar yürüyüp,*
	Kiri bar kara cooluktu	*Kirli kara yazmayı*
	Kecigege tüyüşüp,	*Enseye düğümleyip,*
	Şibeeçe kiyim kiyişip,	*Şibece giyim kuşanıp,*
	Kamıştan ayza caylaşıp,	*Kamıştan mızrak edinip,*
	Ar kimisi canına	*Her biri yanına*
	Muştumday çokmor baylaşıp,	*Yumruk kadar topuz bağlayıp,*
	Ökürsö tili bilinbeyt,	*Böğürse dili bilinmez,*

Şibeesinçe kaylaşıp, *Şibecesine haykırışıp,*
Kaşkulaktı karmap cep, *Porsuğu tutup yiyip,*
Baka, cılan baarın cep, *Kurbağa, yılan hepsini yiyip,*
Kan Kökötöy aşı dep, *Han Kökötöy aşı diye,*
Kalıñ şibee ceeligip, *Kalabalık Şibe coşup,*
Kaptap kalgan kezi eken. *Basıp geldiği demmiş.*
Şibeenin kanı Orokkır *Şibe'nin hanı Orokkır*
Körör bolsoñ oşondo, *Görecek olsan o zaman,*
Cabdıgına kamınıp. *Silahına davranıp.*
Körsö köñül bölünüp, *Görünce akıl duraksar,*
Körör bolsoñ, şibee curt *Görecek olsan, Şibe yurdu*
Kumurskaday tögülüp, *Karınca gibi dökülüp,*
Koñkulbozdu bulkuntup, *Koñkulboz'u silkindirip,*
Atırıltıp culkuntup. *Şaha kaldırıp debelendirip.*
On eki buta aldında, *On iki ok atımı önde,*
Şibeeden bölök bölünüp, *Şibe'den ayrı bölünüp,*
Oşondo munun sürötü, *O zaman bunun sureti,*
Calañgıçtay körünüp. *Azrail gibi görünüp.*
Ceti asaba tuu kelet, *Yedi sancak tuğ gelir,*
Cer carılgan çuu kelet. *Yer yarılan çığlık gelir.*
Baştagıdan beşbeter *Öncekinden beş beter*
Cer mayışkan kol kelet, *Yeri çökerten ordu gelir,*
Oşonçonu körgöndö, *O kadarını gördüğünde,*

Busurmanga zar kelet. *Müslüman'a figan gelir.*
Tük körö elek kayran curt *Hiç görmedik zavallı yurt*
Çekesi ketip tırışıp, *Alnı kırışıp buruşup,*
Alapayın taba albay, *Ne yapacağını bilemeyip,*
Başçısı menen uruşup. *Başındakiyle çekişip.*
Baskan cerin tebelep, *Bastığı yeri çiğneyip,*
Biröönü biröö cemelep. *Birini biri kınayıp.*
Elkin catkan el elek. *Rahat yatan el idik.*
Emi talaan kördükpü? *Şimdi yağma mı gördük?*
Estebey kelip bul aşka, *Düşünmeden gelip bu aşa,*
Kökötöydün aram siydik Bokmurun *Kökötöy'ün haram sidik Bokmurun'u Yüz*
Bet alıp kaçar bel da cok, *tutup kaçacak bel de yok,*
Mından korduk kördükpü? *Bundan horluk mu gördük?*
Kökötöydün Bokmurun, *Kökötöy'ün Bokmurun'u,*
Bölökçö bolçu sanaası, *Başkaydı zaten niyeti,*

Kan Kökötöy kaygırıp,
Taap algan balası.
Kumurskaday el cıyıp,
Bizge kılgan buzugu.
Aytsa kebi tügönböyt,
Kelgen eldin kızıgı.
Şibeesin Kuday urat beym,
Alaman koyup ayzalap
Tük koyboy baarın kırat beym?
Ayta-buyta degiçe,
Kökötöydün çoñ aşın
Körgölü kelgen ekenbiz,
Köp talaan körüp kıtaydan
Ölgölü kelgen ekenbiz!
Toguz börü bar koydu
Talasa tarpın koebu?
Tolkugan kıtay bul eldin
Sabasa tarpın koebu?
Köpkölöñdün kızmatın
Körgölü kelgen ekenbiz,
Cer caynagan kalmaktan
Ölgölü kelgen ekenbiz.
Insabı ketip at koyso,
Tüpkö çoguu cetet ko,
Tügötö kırıp ketet ko?
Aş cebedik, taş cedik,

Han Kökötöy'ün kaygılanıp,
Bulup aldığı çocuğu.
Karınca gibi el toplayıp,
Bize ettiği fesadı.
Söylese sözü tükenmez,
Gelen elin temaşası.
Şibe'sini Tanrı mı çarpar,
Yağmaya koyup mızraklayıp
Tek koymadan hepsini kırar mı ki?
Şunu bunu deyinceye,
Kökötöy'ün büyük aşını
Görmeye gelmişiz meğer,
Bol yağma görüp Hıtay'dan
Ölmeye gelmişiz meğer!
Dokuz kurdun daldığı koyunu
Kapışsa leşini kor mu?
Dalgalanan Hıtay bu eli
Dövse leşini kor mu?
Şımarığın hizmetini
Görmeye gelmişiz meğer,
Yer kaynayan Kalmuk'tan
Ölmeye gelmişiz meğer.
İnsafı gidip at salarsa,
Kökümüze topluca erişir ya,
Tüketip kırıp gider ya?

Sekizinci cildin sonu.

Dokuzuncu cilt, Kökötöy aşının ulu sınavları ve Toltoy'un kara yolculuğuyla sürer.

SEMETEY

SAYAKBAY KARALAEV VARYANTI · CİLT VIII

Dünyanın en uzun destanı Manas, yirminci yüzyılın Homeros'u sayılan Sayakbay Karalaev'in dilinden 500.553 mısra olarak yazıya geçirildi. Bu dizi, üçlemenin ikinci parçası olan «Semetey» destanını Kırgızca Latin yazımı ve satır satır Türkçe edebî çevirisiyle karşılıklı sütunlar hâlinde sunuyor.

Sekizinci cilt, deli Çaçıkey'in sırrından ak kuğu Ayçürök'ün kaçırdığı Akşuñkar'a; taşkın Ürgönç sularını aşan Külçoro'dan Semetey ile Ayçürök'ün büyük düğününe ve Toltoy'un ölüm alameti düşünde açılan Kökötöy aşına uzanır.

SEMETEY · KARALAEV · VARYANTI · CİLT VIII